IDC

SACRORUM

CONCILIORUM

NOVA

ET AMPLISSIMA COLLECTIO.

SUPPLEMENTUM AD TOMUM XXXI.

QUO CONCILIUM FLORENTINUM TERMINATUR.

SUMPTI SUNT TEXTUS SEQUENTES EX TOMO DECIMO OCTAVO
CONCILIORUM EDITIONIS A COLETI CURATÆ, A COL. 607 AD COL. 1484.

REPRODUCTION

EN FAC-SIMILÉ

TIRÉE A 250 EXEMPLAIRES SEULEMENT

PAR LES PROCÉDÉS ANASTATIQUES

DE

F. M. GEIDEL, A LEIPZIG

POUR

H. WELTER, ÉDITEUR
RUE BERNARD-PALISSY, N° 4, PARIS
ET A LEIPZIG, SALOMONSTRASSE, 16

1901

SACRORUM
CONCILIORUM
NOVA ET AMPLISSIMA COLLECTIO

CUJUS

JOANNES DOMINICUS MANSI

ET POST IPSIUS MORTEM FLORENTINUS ET VENETIANUS EDITORES

AB ANNO 1758 AD ANNUM 1798, PRIORES TRIGINTA UNUM TOMOS EDIDERUNT
NUNC AUTEM CONTINUATA ET, DEO FAVENTE, ABSOLUTA.

SUPPLEMENTUM AD TOMUM XXXI

QUO CONCILIUM FLORENTINUM TERMINATUR.

PARISIIS
MDCCCCI

EXPENSIS HUBERTI WELTER, BIBLIOPOLÆ.

SYLLABUS

EORUM QUÆ SUPPLEMENTO AD TOMUM XXXI CONCILIORUM CONTINENTUR

ANNO CHRISTI 1439

Ad concilium Florentinum Ferrariæ cœptum, Florentiæ continuatum & Romæ absolutum ab an. 1438, ad an. 1440. additio. Vide Mansi tom. XXXV. col. 1—64.

Georgii Scholarii orationes II & III ad synodum de pace 1121 & seq.

Josephi, Methonensis episcopi, apologia adversus Marcum Ephesinum. 1203

Gregorii hieromonachi apologia ad epistolam Marci Ephesini 1207

FLORENTINI CONCILII ACTA *Latine omnia ab Horatio Justiniano collecta, digesta, & notis illustrata.* 1355

Pars I. actorum,

ante adventum Græcorum ad concilium.

Decretum ianioris partis Basileensis concilii, pro translatione ejusdem concilii Florentiam, aut Utinum. 1361

Confirmatio decreti per Eugenium. 1395

Eugenii epistola ad Genuenses. 1375

Ejusdem ad Sigismundum Imperator. aliosque Christianos principes. 1375

Ejusdem ad Carolum Franc. regem. 1376

Deputatio Antonii Condulmarii, ad Græcos in Italiam conducendos. 1377

Eugenii litteræ ad Joannem Palæologum imperator. Constantinopolitanum. 1378

Ejusdem ad eumdem, & ad Josephum Patr. CP. 1380

Litteræ apostolicæ ad Marcum, archiepiscopum Tarantasiensem, & Christophorum, Coronensem episcopum, destinatos Constantinopolitanos oratores. 1381

Oratoris imperatoris CP. & patriarchæ consensus decreto electionis loci concilii. 1383

Mandatum Imperatoris factum oratoribus suis, ad concilium & Papam. 1385

Mandatum Patriarchæ oratoribus, ad eosdem. ibid.

Eugenii acceptatio instrumenti supradicti, facti nomine imperatoris & patriarchæ Græcorum. 1386

Bulla de translatione concilii Basileensis Ferrariam. 1388

Declaratio translationis concilii Basil. & indictio Ferrariensis. 1397

Eugenii litteræ ad multos, de eadem concilii translatione 1399

Eugenii litteræ pro salvo conductu. 1400

Marchionis Ferrar. litteræ pro salvo conductu. 1402

ANNO CHRISTI 1439

Ejusdem conventiones cum cardinale Clementis.

Eugenii litteræ ad Nicolaum Albergatum ut præsideat concilio

Instrumentum de concilio Ferrariensi inci

Avisamenta legati, super exhibimento co

Decretum synodi.

Eugenius papa venit ad concilium.

Avisamenta deputatorum, de modo conficiendi & alias ad concilii formam spectant

Decretum, quo Papa ratificat omnia Basileen decreta.

Pars II. actorum,

post adventum Græcorum Ferrariam.

Præfatio Horatii Justiniani.

Collationes inter Latinos & Græcos, ab Andrea Græce expositæ per dialogum Isidoro Pontano.

Collatio I. 1

De adventu Imperatoris & Patriarchæ, de publica receptione Ferrariæ.

Mandatum patriarchæ Constantinopolitani. 1

Decretum quo Eugenius declarat, Ferrariensem synodum esse universalem. 1

Ejusdem litteræ de indulgentiis & jubilæo pro Græcis. 1

Ejusdem alia de decimis pro eodem jubilæo 1

Collatio II. 14

Eliguntur utrimque a Græcis & Latinis disputatores. ibid

Sermo Bessarionis. 1

Andreæ Colotiensis oratio. 14

Marcus Ephesinus, & Andreas Colotiensis disputant de addita in symbolo voce *Filioque* 14

Collatio III. 14

De modo procedendi in disputationibus

Collatio IV. 14

Statuitur modus procedendi.

Collatio V. & VI. 14

Earum acta non extant.

TABULA SUPPLEMENTO AD TOMUM TRIGESIMUM PRIMUM.

ANNO CHRISTI 1439.

Collatio VII.

An additio *Filioque* defumpta fit ab intrinſecis ſymbolo, an ab extrinſecis?

Collatio VIII. 1468

Diſcutiuntur prohibitiones de non addendo ad ſymbolum, & quod vox *Filioque* non ſit additio, ſed declaratio.

Collatio IX. & X. 1475. & 1487

De eodem argumento.

Collatio XI. 1497

De profeſſionibus fidei Charitii & aliorum.

Collatio XII. 1508

Adveniunt oratores ducis Burgundiæ. De iiidem profeſſionibus.

Collatio XIII. 1530

De eodem argumento.

Collatio XIV. 1546

De eodem argumento.

Decretum Eugenii de translatione concilii Florentiam. 1500

Litteræ Eugenii ad principes. 1501

De Græcorum ingreſſu Florentiam. 1502

Collatio XV. 1564

Collatio XVI. 1574

Collatio XVII. 1585

Collatio XVIII. 1597

Collatio XIX. 1607

Collatio XX. 1619

Collatio XXI. 1633

Septem præcedentibus ſeſſionibus diſputatum de authoritatibus patrum ſuper proceſſione Spiritus ſancti a Filio.

Collatio XXII. 1645

De eodem argumento

Schedula Latinorum & Græcorum, quod Spiritus ſanctus procedat a Patre & Filio. 1660

Mors Patriarchæ. 1661

Schedula de purgatorio, & diſputatio de eodem. ibid. & ſeq.

Schedulæ oblatæ Græcis de licita additione in ſymbolo, de azymo, & aliis. 1666

Joannis provincialis diſputatio de primatu papæ. ibid. & ſeq.

Joannis de Turrecremata diſputatio de azymo & fermentato, & de tranſubſtantiatione. 1671. & ſeq.

Joannis provincialis diſputatio de poteſtate papæ. 1676 & ſeq.

Turrecremata demonſtrat veritatem formæ tranſubſtantiationis. 1683

Deputantur ex utrinque, ut tractent definiendorum dogmatum expreſſionem. 1688

Decretum unionis, cum ſubſcriptionibus. 1695 & ſeq.

Philothei Patriarch. Alexandr. litteræ ad papam. 1703

Pars tertia actorum, poſt diſceſſum Græcorum.

Eugenii epiſtola ad omnes fideles. 1711

Ejuſdem conſtitutio, quæ incipit *Moyſes*. 1710

De Armenorum unione. 1727

Poteſtas Armenis oratoribus data a Conſtantino eorum patriarcha. 1728

Pauli imperialis comitis Caſtæ ad Eugenium litteræ. ibid.

Papæ ad eum reſponſum. 1730

Unio Armenorum. ibid.

Joannis patriarchæ Jacobinorum litteræ ad Eugenium. 1731

Decretum pro Jacobinis, cui inſerta decreta pro Græcis & Armenis. 1734. 1741

Eugenii litteræ ad Conſtantinum deſpotum Palæologum. 1743

Expoſitio oratoris Æthiopum imperatoris. 1744. 1745

Epiſtolæ tres Eugenii papæ de Conſtantino Æthiopum rege. 1747

Translatio concilii Florentia Romam. 1748

Eugenii epiſtola ad Palæologum Imp. 1751

Ejuſdem ad præſules Græcorum. ibid.

Conſtitutio pro Syris data Laterani. 1752

Conſtitutio pro Chaldæis & Maronitis. 1755

Beſſarionis epiſtola ad Alexium Laſcarim. 1758

Ejuſdem oratio dogmatica, & declaratio aliquorum vocabulorum. 1794

Notæ Severini Bini in Concilium Florentinum. 1794

Abrahami Cretenſis ad Concilium Florentinum præfatio. 1796

Obſervatio Philippi Labbe de editione Concilii Florentini, auctore Silveſtro Sguropulo. 1812

Obſervatio ſecunda Philippi Labbe. 1813

Obſervatio tertia Philippi Labbe. 1814

Summa Conciliorum Baſileenſis, Florentini, Lateranenſis, Lauſanenſis &c. auctore Auguſtino Patricio. 1813

Joannis de Turrecremata reſponſio ad Baſileensium oratorem in concilio Florentino. 1941

Anno Christi 1438. Anno Christi 1438.

SUPPLEMENTUM
AD TOMUM TRIGESIMUM PRIMUM
CONCILIORUM OMNIUM.
OECUMENICA FLORENTINA SYNODUS CONTINUATUR.

SAPIENTISSIMI VIRI GEORGII SCHOLARII ORATIO II.
in qua hujusmodi pacis impedimenta tolluntur.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ τοῦ Σχολαρίου ΛΟΓΟΣ Β
ἐν ᾧ ἀναιρεῖται τὰ κωλύματα τῆς τοιαύτης εἰρήνης.

PRIMUM quidem, venerandi patres, ago gratias Deo, tum propter vestrum in res honestas studium; quod facit, ut boni aliquid dicentibus aures præbere nequaquam gravemini, considerantes non a quo dicatur, sed quid valeant ea quæ dicuntur; tum propter suam erga me bonitatem; a qua profectum est, ut voti compos fuerim, tantisque patribus plane non displicuerim. Neque enim fas est existimare aliud præter Dei impulsum fuisse causæ, cur & vos de rebus honestis consenseritis; cunctisque prorsus cogitationibus utilitatem ac pacem de qua consultaturi profecti huc sumus, præposueritis; & unus quidam, dum de tantis rebus consilium dat, omnibus visus fuerit æqua dicere. Deinde cum nuper, non modo quem ego censeam utiliorem pacis modum, sed etiam qua ratione ad illum perveniri possit, me vobis consilio promiserim ostensurum; jamque alterum præstiterim, nunc reliquam debiti partem soluturus accedo. Et scio quidem

ΠΡΩΤΟΝ μεν, ὦ πατέρες σεβάσμιοι, χάρις Θεῷ τῆς θ' ὑμετέρας περὶ τὰ καλὰ προθυμίας, δι' ἣν τοῖς ἀγαθόν τι λέγουσι προσέχειν ἀξιᾶτε τὸν νοῦν, μὴ αὐτοὺς τοὺς λέγοντας σκοπούμενοι, τίνι δὲ τῶν λόγων ἐπισκήπτουσιν διώκομεν· τῆς τε περὶ ἐμὲ φιλανθρωπίας αὐτῆ· ἧς ἔργον τὸ γνώμης ἐπιτυχεῖν, ἐν τοσούτοις ἀρέσαι πατράσι γέγονεν ἀντικείμενα. οὔτε γὰρ ὑμᾶς τῆς ἐν τῷ καλῷ συμφωνίας καὶ τῆς πάντων ἁπλῶς λογισμῷ τὸ συμφέρον καὶ τίνι εἰρήνῃ, ὑπὲρ ἧς ἥκομεν σκεψόμενοι, προτιθέναι, οὐθ' ἑνί τινι περὶ τηλικούτων γνώμην εἰσφέροντι, τοῖς πᾶσι δόξαι δίκαια λέγειν, ἄλλο τι πλὴν τῆς ἐκεῖθεν ῥοπῆς τοσοῦδε ἔχεσιν αἴτιον. ἔπειτα πρώην οὐ μόνον ὃν τινα τῆς εἰρήνης τρόπον ἡγοῦμαι λυσιτελέστερον ἔσεσθαι, ἀλλὰ ἐν ᾧ τῶν ἂν γένοιτο τούτου τυχεῖν, συμβουλεύσειν ἐπαγγειλάμενος, ἐν δήπου ἀποδεδεικώς, νῦν ἥκω καὶ τὸ λοιπὸν τῆς χρείους ἐκτίσων. ἐν οἶδα μὲν δυσχερεστάτης ὕλης ἀπτόμενος,

κἂν συμβῇ μηδετέροις ἡμῖν ἢ τοῖς ἑτέροις μοναις τοὺς λόγους ἀρέσκειν, κίνδυνον οὐκ ὀλίγον ἔχοντας τῷ ταύτῃ ὑφεστάναι· ἀλλ' ὅμως τὸ μὴ τολμῆσαί τι περὶ ταύτης εἰπεῖν, οὐ μᾶλλον θράσους ἢ προπετείας ἢ τῆς ἀγαθῆς ἐλπίδος δόξειν ἅπασιν οἶμαι· ἵνα οὖν τὴν προτέρων λαβόντα, εἰλογὸν δοκῇ κατὰ τὴν παρόντων διαφυλάττειν, ἐὰν τούτῳ προβαλλόμενον ὦσιν ἐπιχειρεῖν· τῆς δ' ἀπὸ τῶν μηδετέροις ἀρέσκειν ἢ τοῖς ἑτέροις φαίνεσθαι φορτικὸν ἀφίας συμβητομένης. πρῶτον μὲν τὸ τῆς ἀληθείας χάριν αὐτῆς ἀναστέλλεσθαι καὶ τὸ φαινομένῳ καλῷ, ἀρκοῦσαν ὑπάρξειν ἡγοῦμαι συγγνώμην· ἔπειτ' ὅτι καὶ τῶν ὑμῖν ὕστερον ἀρεσόντων ἔσομαι παινετὸς, ἐὰν τὸ νῦν τούτων ἄλλο τι πρόπορον περφαπείναι πρὸς τὸ ταῖς ὑμετέραις τίθεσθαι ψήφοις εὐθὺν ἐμπόδιον ἔσαι. ὥσθ' ἡγοῦμαι τὰ δίκαια ποιοῦντες ὑμᾶς ἢ μηδὲ τῷ ἀρχῷ, ἂν τι τὴν ἐχ ὑμῖν ἀρεσκόντων φαίνομαι λέγων, δυσχεραίνειν, πρὸς τῷ γνώμῳ ἀποβλέποντας μᾶλλον, ἢ καὶ μετὰ ταῦτ' ἀντιλέγειν ἀξιοῦντι μηδὲ θέλοντι τοῖς ἐγνωσμένοις ἐμμένειν καὶ ταῦτ' ἀντὶ τῶν ἅπασι δοκούντων αἱρεῖσθαι, συγγνώμης τε μεταδώσετε κ λύσεων τῷ ἀηδίας. τούτους ἐγὼ τῆς προθέσεως ἐγγώδη τὰς λογισμὰς ἀντιτάξας, καὶ πρὸ πάντων τῷ ὑμετέραν προσηκάμενον εὐνοιαν, ἢ θαῤῥοῦντα δεῖ τι καὶ προκινδυνεύειν, καὶ ὧν προσήκει διαφυλάττοντα τοῖς χαλεπωτάτοις ἐπιχειρεῖν, τὰς δαΐπρας προσχίσεις ἀποτίσαι πειράσομαι, ὧν ἀνὰ οὐδὲν ἂν ἐκ τῶν προτέρων μήτε λέγοντος ταῦτα μήτε πείθοντος ὄφελος εἴη. πολλὰ μὲν οὖν τὰ τῷ θαυμαστῷ τούτῳ εἰρήνῃ δίχερη καὶ ῥᾳδίαν ἡμῖν, ἂν βουληθῶμεν μόνον, δεῖξοντα πέφυκεν. ὀλίγων δὲ γέμουσαν ἐναντιωμάτων οὔσης δῆλον ἰδεῖν τοῖς μὴ καθαρῶς ἐπισκεπτομένοις· ἃ οἶμαι δεῖ τὴν κωλύοντα πρῶτον εἰπὼν, καὶ ταῦτ' ἀξιοίσας ὡς πορρωτάτω τῶν ὑμετέρων ψυχῶν. ἡδοίσθε γὰρ ἂν καὶ αὐτοὶ τοῖς καλοῖς ἐπιβουλεύοντων λογισμῶν ῥᾳδίως ἐλαυνομένων, καὶ πρὸς τὰ ποιοῦντα ταύτῃ δίκολώτερον βαδιεῖσθαι, καθάπερ ἐν ὁδῷ τινι τῶν ἐν αὐτῇ δυσκόλων ἀφαιρεθέντων. ἀνάσχεσθε δὲ μικρὸν λαμβάνοντος ἄνωθεν. τὸ μὲν οἰκονομικῷ τινα καὶ φαινομένῳ ἕνωσιν καταῤῥάξασθαι, τῶν ἀμφισβητουμένων ὡς ἔχει τῶν μηδέτερα, οὔτε συμφέρον, οὔτ' ἀνάγκης ἐδείξαμεν ὄν, ἀλλ' ἀνάξιον μὲν τῆς ἡμῶν ἀρετῆς, πόῤῥω δὲ τῆς ἡμετέρας προσηγορίας· καὶ τῷ πνεύματι μὲν ἥκιστ' ἀρέσκον, ὑφ' ὃ καὶ σωπᾶσθαί φαμεν, ἐκ ὀλίγας δὲ τὰς ἐκ τῶν ἀνθρώπων μέμψεις ἑτάξον ἡμῖν· πρὸς δὲ τούτοις ὅτι ταῖς ἀγαθαῖς ἐλπίσι συμβαῖνον ὑφ' ὧν κεκινήμεθα τῷ ἀρχῷ, ὅτι τῇ διὰ πάντων ἐκδικαιοσύνῃ προσῆκον, ἢ καὶ πρὸς ἄλλο τι μεῖζον, εἴπερ ἰῶν, τὸ παρόντος ἤρεσεν ἂν· καὶ χείρονος πολέμου ἐκ μάχης ἄρξον μετὰ ταῦτα Χερσιανοῖς· τῷ δὲ τῆς ἀληθείας εὑρεσίν τε καὶ ζήτησιν καὶ τῷ ἀπ' αὐτῆς τὸ ψεύδους τεμεῖν, μόνῳ ἀληθῆ καὶ πλείαν ἕνωσιν εἶναι, καὶ πάντων μὲν ἐλαττωμάτων ἀπηλλαγμένῳ, καλοῦ δὲ παντὸς γέμουσαν, καὶ πρὸ πάντων θεοφιλῆ, ἓ

me difficillimam aggredi materiam, & non modicum imminere periculum de hac materia tractaturos, ſi contingat aut neutri partium, aut alteri tantum placere quæ ſum dicturus; Verumtamen audere quidem de ea quidpiam dicere, viſum iri arbitror omnibus non tam impudentiæ & procacitatis, quam ſpei bonæ argumentum; quam ab antecedentibus acceptam conſentaneum eſt etiam in præſentibus conſervare, & ea propoſita rurſus ad dicendum aggredi: ad temperandam vero offenſionem, ſi aut neutri partium placitura ſint quæ dicam, aut alteri tantum contingat eſſe gravia; primum quidem ſatis fore arbitror, ſi veritatis bonique apparentis ergo illam patiamini; deinde illud etiam, quod ad eam quæ vobis tandem placebit, accedam ſententiam; nihilque erit impedimento, quo minus veſtram ſententiam ſequar, quod aliter antea de his ſenſerim. Quare puto vos quod æquum eſt facientes, aut nihil omnino ægre laturos, ſi quid minus placiturum vobis dicere videbor, ad mentem potius meam reſpicientes; aut poſtea offenſionem depoſituros, veniamque daturos nolenti contradicere, & decreta ſequi non abnuenti, & communi ſententiæ meam hanc non præferenti. Has ergo rationes difficultati materiæ opponens, & ante omnia veſtram præ oculis benevolentiam habens; qua nec fretum oportet aliquod etiam ſubire periculum, quamque mihi tuentem difficillima convenit aggredi; ſecunda promiſſa conabor perſolvere, ſine quibus nulla erit ex prioribus utilitas, ſi hæc ego non dicam, aut ſuadeam. Multa ſunt igitur, quæ præclaram hanc pacem facilem nobis ac nullius negotii, dummodo velimus, oſtendent: rurſus non paucis eam ſcatere oppoſitionibus viderint, qui rem non ſincere conſiderant. Primum ergo de impedimentis agendum cenſeo, ut a veſtris animis ea quam longiſſime removeantur: gratum enim hoc vobis etiam erit, ſi cogitationes illæ, quæ rebus honeſtis moliuntur inſidias, ſtrenue abigantur; faciliuſque ad ea tranſibitis, pe. quæ fiet pax, ſi quæ illam aſperiorem faciunt, quaſi offendicula de via ſubmoveantur. Patimini vero quæſo me paulo altius rem ordiri. Unionem itaque conficere apparentem, & ſolum præſenti rerum ſtatui profuturam, rebus quæ verſantur in controverſia, ita ut nunc ſe habent manentibus, nec utile nec decorum eſſe oſtendimus; ſed rem noſtra quidem virtute dignam, ab ejus vero nominis, quo nuncupamur, ſignificatu longe diſtantem: & Spiritui quidem, a quo nos congregatos aſſerimus, minime placentem; multis vero nos hominum reprehenſionibus ſubjicientem: & præterea bonæ ſpei, qua ſumus ab initio ducti, haud reſpondentem; nec univerſo apparatui congruentem, qui ſatis eſſet ad quolibet aliud, ſi ullum eſſet, præſenti negotio majus: & poſtremo rem, quæ foret Chriſtianis origo prælii ac pugnæ deterioris: Inventionem autem & inquiſitionem veritatis, ejuſque a mendacio ſecretionem, eſſe ſolam veram & perfectam unitatem, omni ſane vitio li-

beram, & bonis omnibus affluentem ; quodque caput eſt, Deo gratam ; quod in omnibus quæ fiunt a nobis, debet eſſe in primis propoſitum. Erit porro hæc aut Latinis additamentum abjicientibus, & cum illo fidei profeſſionem emittere deſinentibus, aut Græcis etiam illud ut neceſſarium adjicientibus. Imo vero, ut melius dicam, confeſſio quidem ſequi debet, fides autem cordis præcedere, in quo primum ſtabilienda eſt veritatis agnitio, omniumque per illam conjunctio. Aut ergo Latinos oportebit omnino affirmationem ignorare, quam tuebantur, & credere Spiritum eſſe a Patre ſolo, aut Græcos ſentire illum eſſe etiam ex Filio : etenim alius non reſtat modus iis, qui veram volunt pacifci pacem. Nunc enim fides horum in contradictionem eſt poſita quæ nullum admittit medium ; ſed neceſſe eſt alteram ejus partem utrique abjiciant, & ſolam alteram utrique retineant : deinde fidem e corde ad os efferentes, per hoc illam fateantur ad ſalutem ; atque ita in unam omnes catholicam conveniant eccleſiam, quæ ſignificare vult veræ confeſſionis & ſententiæ unitatem. Hanc ego veram eſſe unionem ſtatuo ; quam pridem ipſe quidem propoſui, ſed eam vobis ſuaſiſſe non dixerim, cum a vobis ipſis jam olim perſuaſi eſſetis, imo vero a Spiritu didiciſſetis, hoc eſſe pulchrum & juſtum. Verum hanc multi ægre audiunt, quod ex ſententiæ mutatione dedecus imprimatur : & Latinos quidem dicere audio, rem eſſe gravem, ſi poſtquam per tot annos ſententiam hanc tenuiſſent, & credidiſſent ipſi, atque in fidei ſymbolo expreſſiſſent, nec non alios ſtudioſe docuiſſent, & ſcriptis eam veluti ex maxime neceſſariis unum probaſſent, ac rationibus demonſtraſſent ; nunc puerorum more veritatem edocti ab aliis ſua ipſi damnarent ; & ſibi quidem primis hanc notam inurerent, poſteros vero etiam ejuſdem participes facerent : ignorantiæ quoque & cæcitatis crimen non in ſe modo, ſed in cunctos etiam ſuos majores conjicerent, inter quos multi habuere ſanctitatis opinionem : tantaque eccleſiæ Romanæ inuſta macula putarent ſe præclarum facinus feciſſe : graviſſimum vero illud eſſe, quod ita neſcirent, an eſſent fundendæ preces pro ſuis majoribus, ut recte de fide ſentientibus, & juſta illis perſolvenda ; an vero deberent illos ut hæreticos, mendacemque per totam vitam amplexos deſperata eorum ſalute contemnere, & cognationis jura illis negare. Si enim, inquiunt, crederemus ſolum, ex Filio etiam procedere Spiritum ſanctum, non acceſſiſſet autem & vocis confeſſio, tolerabile eſſet relicta una ſententia ſequi aliam. Poteſt enim utraque pars aliam quoque non rectam poſt ſchiſma ſecuta ſententiam, nunc ab ea diſcedere, dum mutuas ſibi operas tradunt, nulla mutationem ignominia conſequente, quod neutra pars ſtatuerit illam tueri veluti quid fixum & neceſſarium ad ſalutem : cujus indicium eſt quod inter alia quæ hujuſmodi ſunt, non fuerit poſitum in fidei confeſſione. Cum autem relatum a nobis ſit in numerum immobilium

A μᾶλλον· ἐν τάξει τοῖς ὑφ' ἡμῶν ἀφαιρεθεῖσιν ὀρθῶς τοχάζεσθαι, αὐτὴ δ' ἂν γένοιτο, ἡ Λατίνων τῷ προσθήκῃ ἀτιμαζόντων, καὶ πασομένων μὴ ταύτης τῇ πίστει ὁμολογεῖν, ἢ καὶ τ Γραικῶν αὐτῷ προσιθέντων ὡς ἀναγκαῖον. μᾶλλον δ' οἶμαι, τὰ μὲν τῆς ὁμολογίας ἐπεσθαι δεῖ, τῷ δὲ τῆς καρδίας πίστει ἡγεῖσθαι, ἐ πρὸς αὐτῇ παγῶναι πρώτῃ τῷ γνῶσιν τῆς ἀληθείας καὶ τῷ ἐν αὐτῇ πάντων ἕνωσιν. ἐκοιῶ ἡ Λατίνους ἀγνοῆσαι παντελῶς ὧ ἐφρόνουν καταφασιν, καὶ μ ἐκ μόνου τ πατρὸς πιστέειν εἶναι τὸ πνεῦμα, ἢ Γραικὺς καὶ ἐκ τ υἱοῦ φρονεῖν ἐσεῖνο δέησεν· ἄλλος γὰρ οὐχ ὑπολείπεται τρόπος τοῖς γε κατ' ἀλήθειαν ἀλλήλοις συνδεδεσθαι θέλουσιν. ἐπεὶ νῦ ἐν τἀντιφάσει τούτων ἡ πίστις, ἧς οὐδὲν ἔξω μέσον εὑρεῖν μεταξύ, ἀλλ' ἀνάγκη θάτερον αὐτῆς ἀμφοτέρως μέρος ἀπωσαμένους, τὸ λοιπὸ καὶ ἀμφοτέρως ἔχεσθαι μόνο· ἔπειτα τῇ πίστει ἀπὸ καρδίας ἐπὶ τὰ χείλη προάγοντας, διὰ τούτου ἐπὶ σωτηρία ταύτῃ ὁμολογεῖν, ἐ ὕτως ὑπὸ μίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν πάντας πλεῖν, ἡ τῷ τ ἀληθοῦς ὁμολογίας καὶ δόξης δηλοῦν ἐνότητα ζηλεῖ). ταύτῃ ἀληθείᾳ ἕνωσιν ὑπάρχειν ὀείζομαι, ἐσπηνσάμην μὲν πρώην αὐτὸς, ἔπεισα δ' ὑμᾶς οὐκ ἂν εἴποιμι, καὶ πάλαι πεπεισμένους ὑφ' ἑαυτῶν, μᾶλλον δ' ὑπὸ τοῦ τὸ πνεύματος τοῦτ' εἶναι τὸ καλόν τε ἐ δίκαιον δ. δαχθέντας. ἀλλὰ ταύτῃ τοὺς πολλοὺς ἡ τῆς μεταβολῆς αἰσχύνη δυσχεραίνειν ποιεῖ. ἐ τῶν μὲν Λατίνων ἀκούω λεγόντων, ὡς δεινὸν ἂν εἴη τῆς δόξης ταύτης τοσούτοις ἔπεσιν ἐχομένους, καὶ πιστεύοντας μὲν αὐτὸς, καὶ τῇ τῆς πίστεως ὁμολογοῦντας συμβόλῳ, διδάσκοντας δὲ τοὺς ἄλλους μ τοιοῦδε, καὶ τοῖς συγγράμμασιν ὡς τι τ καλὸν τῇ σωτηρίαν ἀναγκαιοτάτων ταύτῃ κηρύττοντας ἐ λόγοις ἀποδεικνύοντας, νῦν ὥσπερ τινὰς παῖδας τῷ ἀληθείαν ὑπ' ἄλλων δεδιδαγμένους αὐτῶν καταγνῶναι· ἐ παθεῖν μὲν πρώτους αὐτὸς τὸ δεινὸν, μεταδοῦναι δὲ τῆς αἰσχύνης τοῖς μετὰ ταῦτα, τῶν δὲ τῆς ἀγνοίας ἐ τυφλώσεως ἐγκλημάτων καὶ τοὺς πρὸ ἡμῶν πάντας ποιήσασθαι κοινωνούς, ἐν οἷς πολλοὶ τὰ τῆς ἁγνωσιώτης ὀνόματος ἔτυχον· καὶ πιστεῖλαι ἀδοξίαν τῆς Ρωμαϊκῆς καταχέαντας ἐκκλησίας οἴεσθαί τι κατωρθωκέναι· ἐ τὸ δὴ χείριστον ἁπάντων, ἄδηλον εἶναι, πότερον εἰς ὑπὲρ ὀρθοδόξων εὐχεσθαι δεῖ τῶν ἡμετέρων προγόνων, καὶ τοὺς ὀφειλομένους αὐτοῖς ἀφοσιοῦσθαι τιμὰς, ἢ ὡς αἱρετικῶν καὶ τῷ ψεύδει συμβεβιωκότων καταφρονεῖν, τῷ αὐτῶν σωτηρίαν ἀπογινώσκοντας, ἐ τῷ αὐτῶν ἐκείνοις σχέσιν ἀγνεῖσθαι. εἰ μὲν γὰ ἐπὶ τοῦδε μόνου καὶ ἐκ τ υἱῶ προϊέναι τὸ πνεῦμα, μὴ προσῆν δὲ ἐ ἡ τῆς γλώττης ὁμολογία, ἀνεκτὸν ἂν ἴσως δόξαι ὀόξης ἀντιλαβεῖν· ἐφέπεται γὰ καὶ ἄλλο τι τῶν οὐ καλῶν μετὰ τὸ σχίσμα δοξάσαντας ἑκατέρους, νῦν ὑποθέσθαι τοῦτο παρ' ἀλλήλων ὠφεληθέντας, ἐ τῷ ἀσχμίᾳ μὴ προσεῖναι τῇ μεταθέσει, οὐ μηδετέρων ὡς ἀκινήτων τι ἐ τῶν πρὸς τὴν σωτηρίαν ἀναγκαίων διαφυλάττειν· οὗ σημεῖον τὸ μηδὲ τῇ τῆς πίστεως ὁμολογία τοῖς ὕστερον ἐχθροῖς αὐτὸ συνομολογεῖν. ἐπεὶ δὲ τῷ τῶν ἀκινήτων δογμάτων τῆς πίστεως παρ' ἡμῖν ἀπείληφε τάξιν, καὶ πάσης ἀνὰ ἀμφιβολίας τοσούτοις ἤδη χρόνοις κη-

ρύτ-

ρύπτειν, ὡς μηδ' εἰδέναι δύνασθαι χεδὸν ἀκεραίως μήτε τοὺς προσθέντας, μήθ' ὑφ' ὧν πρὸς ταῦτα ἐπείσθησαν, ἀλλ' ἄλλους ἄλλο τι διηγεῖσθαι, τίς ἂν ἀναγάγοιτο τοῦτο χαρᾶς, μὴ πρότερον ἀδοξίαν ἐκάτερα τὸ γέλως ἁπάντων εἶναι καταδεξάμενος; οὐδεμία γὰρ αἰσχύνη γένοιτο μείζων τῆς μαρτυρεῖν ἡμῖν αὐτοῖς τὸ ἀπάτερα, καὶ τὸν μακρὰν τῆς ψεύδους ὁμολογίαν· καὶ ταῦτα σοφίας καὶ λόγων δεινότητι διδασκάλοις ἄλλοις τῆς ἀληθείας γίνεσθαι δωκμένοις. Λατίνους μὲν οὖν τοιοῦτό τι πεισθήσομαι λέγειν· τοὺς δὲ Γραικοὺς οὔπω σφόδρα τῶν τῆς φιλονεικίας δόξαν φυλάττεσθαι, καὶ αὐτοὺς ἔτι σοφίᾳ φρονοῦντας· οὐ νομίζειν αἰσχρὸν, ἂν φανῶσι τοσοῦτον χρόνον ληροῦντες, καὶ τῶν ἀληθεστάτων δόξαν ἐλαύνοντες, καὶ τῶν τῆς ἀδελφῶν ἀφιστάμενοι κοινωνίας. Ἐξ ὧν ὅτι πολλῶν δεινῶν περιπεσεῖται σφίσι συμβῆ, φόβος τοῦ τῆς ἀπιστίας κατακλυσμοῦ ἀνὰ συμμάχων πολεμίων ἀναγκαζομένοις. κοινῇ δ' ἀμφοτέροις ἡγοῦμαι τῶν ἀπὸ τῆς ἥττης αἰσχύνης ἀπατρέπεσθαι, ὧν τό τε μανθάνειν τὸν ἀληθεστάτην καὶ τὸ τὸ ψεῦδος ἀπομανθάνειν νομίζουσι συμπεζεύχθαι· ἑκάτεροι γὰρ, ὡς ὄψιν ἔοικε, ἐπὶ ταῖς τῶν ἀνδρῶν μᾶλλον τὰς ἄλλας ἐς σοφίαν δόξας συμφώνως ἦλθον ἐλπίσι· ἐγὼ δὲ τὸ μὲν φανομένην αἰσχύνην ἥκιστα ἂν φεύγειν Γραικοὺς νομίζω· ὁμολογίζεσθαι δεῖν ἔτι τὸ μὴ ἀνεδέκτους δόξαν ἤδη ὡρῶν τοῦτον εἰσαγομένην, καὶ ἀληθῆς τυχεῖν οὖσα, ἐς πρὸς ταύτην φιλονεικεῖν· τὸ γὰρ πιστεύειν τὸ ψευδὲς ὄψιν αἰσχρότερον, ἐς φιλονεικίαν ψευδοῦς ὁμολογίας ἐλάττονα εἰς ἁμαρτήματος λόγον. καὶ Γραικοῖς μέν ὄψιν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν τὸ συμβολὴ καταφυγεῖν, ἐς τὴν κοινὴν ὁμολογίαν ἑαυτῶν προβαλλεσθαι· ἐμοὶ, εἰ μηδὲν ἄλλο, βουλομένῳ σφᾶς αἰδεῖσθαι ἐς σώζειν φαίνεται ἐν μέσῃ τῷ φιλονεικεῖν. τοῖς δὲ Λατίνοις τὸ τῆς καινοτομίας ὑπεστὶ ἔγκλημα· ἐς τὸ μόνους ἅψασθαι τῶν κοινῶν ἐφ' ἑαυτοῖς θαρρήσαντας, τὴν πλάνην σφίσι χαίρειν τοιεῖν. ἐς πολλοῖς ἄλλοις τρόποις ἐλάττονι τὸ τῆς αἰσχύνης δέος τῇ τῶν Γραικῶν ὑπάρχειν ἡγοῦμαι μεταβολῇ, ὡς μηδ' αἰσχύνην ὅλως· ἥκιστα ταύτην καλεῖν. τὸ γὰρ αἰσχρὸν τὸ τῆς ἀληθείας ἀκριβῶς ἐφίεσθαι, καὶ τοῖς κοινῇ δεδογμένοις ἐμμένοντας τὸν ἐξ ἑαυτῶν ἰδίᾳ ἴσιν ἀρεσάντων ψῆφον σωφόδω κοινῇ πάντων ἀποτίθεσθαι; καὶ μηδ' ἑαυτοῖς μόνοις μηδ' ἄλλοις ἀνδράσιν τὰ τοιαῦτα θέλειν πιστεύειν; τί δὲ ἐς δεινὸν ἐρεῖ τις, τὸ τὰ δέος ἐχόντα δεδιέναι; ἐδεδίεσαν γὰρ ἐς αὐτοὶ φωνῇ ὕστερ πᾶσιν ἀφίσκουσαν ἐπαινεῖν, ἐς πρὸ τοῦ δοκιμάσαι ταύτην κτήσεσθαι, τοῦτο δὲ τὸ δέος λόγον ἔχον ὄψιν· ἵνα μετ' ἀσφαλείας ἔστι τὰς περὶ Θεοῦ δόξας πρέπει χωρεῖν, ἀπὸ πολλῶν κινδύνων, ἐς μεγίστου τοῦ τῶν σωτείων καθάπαξ ἀποβαλεῖν, ἐπομένων τῇ προπετείᾳ. εἰ γὰρ μὴ τοῦτ' ἦν, ἀλλὰ τῆς δόξης παντάπασι καταγίνωσκον, οὐδενὸς ἂν αὐτοῖς πρὸς ὑμᾶς ἐδέησε λόγου. ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἄλλο τι τῶν ἀνηκέστων προνοοῦσιν ἀπάγοιντ' ἂν ὑπὲρ αὐτοῦ συζητεῖν. ἀλλὰ μὲν δὴ αἰσχρὸν ὄψιν σύνεσιν, ἀγνοοῦντας μαθεῖν, εἰ μὴ ἐς πᾶσαν ἀτιμάζειν μέλλοιμι ἐπιστήμην οὕτω ἔστι λαβεῖν μὴ πρότερον τῷ ἀντικειμένῳ ἀποβάλλοντας ἄγνοιαν· ἐς τὴν ὁτιοῦν ἐπισταμένου κατηγορεῖν, ὅτι μὴ τῆς ἀγνοίας ἔχεσθαι μέχει πάντως ἠβουλήθη-

fidei dogmatum, & ſine ulla hæſitatione per tam longa tempora prædicetur, ut ne illud quidem certo ſcire propemodum valeamus, quinam addiderint, aut qua permoti cauſa id fecerint, ſed alii alia narrent; quis hoc dimoveri patiatur, ni prius velit extremam ferre ignominiam, & riſui omnibus eſſe? nulla enim fuerit ignominia major, quam ſi nobis ipſi ſimus teſtes erroris, & diuturnæ profeſſionis mendacii; idque cum doctrina & exacta diſſerendi facultate aliis magiſtri veritatis eſſe poſſimus: & hæc quidem audio a Latinis dici. Græcos vero arbitror & ipſos ſapientiæ laudem ſibi tribuentes, valde illud cavere, ne videantur altercationem affectaſſe; exiſtimare turpe eſſe, videri ſe tanto tempore nugatos, & veriſſimam opinionem inſectatos, fratrumque communionem averſatos; ex quo multa illos mala perpeti contigerit, nimirum ut ſoli contra ingruentem infidelitatis eluvionem abſque ſociis bella gerere cogerentur. Utroſque autem pariter exiſtimo declinare ignominiam, ſi devincantur; quam putant cum eo conjunctam, quod eſt veritatem addiſcere, & dediſcere mendacium. Convenerunt enim utrique, ut videre licet, ea ſpe, ut alios doceant potius, atque ad ſuam traducant ſententiam. Ego vero dixerim, Græcos non debere eſſe ſollicitos de hac apparente ignominia, quod non ſit ab illis recepta opinio, dum primum induceretur, licet vera eſſet, ſed oppugnata; turpius enim eſt credere falſum, & manus erratur contendendo, quam falſam confeſſionem proferendo. Et Græci quidem poſſunt ad ſymbolum tuto confugere, communemque pro ſe objicere confectionem; quam ſi nihil aliud ſuppeteret, velle ſe dixerint obſervare & colere vel concertando. Latini vero ſunt in crimine innovationis, & quod ſoli tractaverint communia ſibi confidentes. Gravior illis error efficitur: & multis aliis modis puto minus eſſe timendam Græcis mutationis ignominiam, ut ne ignominiam quidem hanc vocare penitus liceat. Quæ eſt enim ignominia, veritati perfectæ adhærere; & perſiſtendo in iis, quæ communi omnium decreto definita ſunt, generali concilio permittere de iis judicium, quæ privatim aliquibus placuere? nec ſibi ipſis tantum, nec aliis velle fidem habere in rebus hujuſcemodi ſuo non accedente conſenſu? Quid vero mali eſt, dixerit quiſpiam, timere timenda? timebant enim & ipſi vocem nondum omnibus probatam probare; & antequam eſſet recepta, prædicare; timor autem iſte non eſt a ratione alienus. Oportet enim ad ea quæ de Deo ſentiemus, accedere tuta cum cautione; cum temeritatem multa ſequantur pericula, maximum vero illud, ſalutis omnino amittendæ. Si enim id ita non eſſet, ſed plane ſententiam reprobaſſent, non opus eſſet ut vobiſcum agerent: quemadmodum cum hominibus alia quadam incurabili opinionis pravitate laborantibus ne diſputationem quidem habere paterentur de ea. Nec vero turpe eſt utriſque, ſi ignorant, addiſcere; niſi velimus ſcientiam prorſus rejicere, quæ nonniſi abjecta oppoſita igno-

ran-

rantia poteſt haberi; & cujuſvis ſcientiæ peritos damnare, quod ignorantiam perpetuo non coluerint metu dedecoris quod ſequitur, dum addiſcere videntur. E contrario namque turpe potius eſt, dum nos ſcire omnia putamus, nulliusque ob perceptam utilitatem habere gratiam volumus, ex hac vita cum ignorantia decedere. Præterea cum pro veritate ſint a nobis ſuſcepta certamina, jucundum tane eſt cum ea victoriam conſequi; ſed nullo modo turpe eſt videri, ea comperta ſe dedere. Qui enim prompto animo cedunt armis veritatis, eique vel apparenti tantum colla ſubmittunt, non dicendi ſunt a quoquam hominum vinci, quibus etiam turpe eſt videri inferiores, ſed a veritate ipſa, a qua ſe vinci optant omnes homines: vinci autem ab illis mendacium jure optimo dicat quiſpiam, ſi veritatis ope illud imperant, cui fuerant antea famulati. Nec etiam illud turpe eſt, ſententiam prudenter mutare, & omnino de malo in bonum tranſire: turpitudo enim in eo ſita eſt, dixit quidam, non ſi a malo recedatur, ſed ſi in malo perſeveretur. Græcos igitur propter hæc dico debere opinari, nullam in ſeſe ignominiam cadere, ſi credant Latinis, dum vera illi dicant, idque modis omnibus palam faciant; nec velle propter eam reſpuere veram ſententiam, quam fatentes & credentes, eique ſe per ambo hæc conjungentes neceſſe eſt concordiæ veritatiſque mercedem a Deo indubitanter expectent. Latinos vero (quamquam video rationes eorum enervatas per nonnulla a me jam dicta; nec immerito plane ignominiam ab eis timeri, cum propter hæc ipſi pluſquam alii jure turbentur) illud etiam æquum eſt conſiderare; nullam ſe majoribus ſuis injuriam illaturos, ſi veritatem ipſi amplectantur; imo potius utilitatem allaturos, dum forta ſſo puram & illibatam opinionem tenentes ipſi orabunt pro hominibus falſitate deceptis, & humani aliquid paſſis; mercedis loco a Deo petentes ob certamina pro veritate ſuſcepta, miſericordiam eis tribui: quin etiam probra illorum pauletim obtegere poterunt; quæ augerent potius, ſi acceptum ab illis ſequerentur errorem, & malum ſibi ipſis foverent. Quod ſi non aviditate gloriæ, voluntateque primas tenendi inter fratres, præfiniendique omnibus quæ vera & juſta ſunt, ſed neceſſitate quadam quæ a ratione non abhorreret, & cogitationibus victi, quas deſpicere non poterant, induxere hanc opinionem, par eſt, nobis etiam tacentibus, illos eſſe miſericordiam conſecutos, expertoſque Deum propitium; qui ſe vel gravitſimis criminibus judicem præbet humanum, ſi non e ſimili voluntate proficiſcantur; id quod potius viris illis contigiſſe mihi ipſe perſuadeo. Neque enim viros ſanctimonia vita præſtantes, quique Deum dilexerunt ſuper omnia, viſus ipſe eſſet affeciſſe præmiis, quibus ſibi caros donat, atque in cœtum beatorum aſciviſſe, ni prius illis condonaſſet pœnas ob errorem luendas, quas falſitate captos in perpetuum a beatorum ſorte ſecernunt. Quod vero Deus multorum, & dum viverent, & ubi vita functi eſſent, teſtatam voluerit ſanctitatem, oſtendit & Latinorum eccleſia, cultum illis & honorem adhibendo, & Græci ipſi non con-

Hæc & ſimilia dixit auctor ante ſectam unionem.

σαν, τλω ἐκ τῆ δόξει μεθ' ἡμῶν δεδόκησε μᾶλλον. τοιαύτη γὰ μᾶλλον αἰσχρὸν, ἅπαντ' εἰδέναι ὑπολαμβάνοντας, μηδὲ βουλομένους χάριν τοῖς ὠφελοῦσιν ὁμολογεῖν, μετ' ἀγνοίας ἀπαλλάττειν τὸν βίον. πρὸς δὲ τούτοις ὑπὲρ ἀληθείας ὄντων ἡμῖν τῶν ἀγώνων, ἡδὺ μὲν δήπου μὴ τοῦτο κεῖται. τὸ δὲ τοῦτων ἐκβεβηκότας ἡττᾶσθαι δοκεῖν, πάσης αἰσχύνης ἀπήλλακται. τὰς γὰ τῶν ἀληθείας ὀνήσεις ὑπολαμβάνοντες ἐπαίρομεν, ἐ φανήσῃ μόνον ὑπείκοντες ἥδιον ἂν οἶμαι παθεῖν ταῦτ' ὑδενὸς τῶν ἀνθρώπων, ὧν αἰσχρὸν δὴ ἐ χείρους ὀφθῆναι, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἀληθείας ἀνῆκε πάσιν ἀνθρώποις δεῖ τὸ παθεῖν. νικᾶν δὲ ψεῦδος αὐτὸς ἐ μάλα δικαίως οἶμαι τε ἂν, ἅτε μὴ τῶν ἀληθείας ἐπόντων τῷ ψεύδει, ᾧ τ' πρόσθεν χρόνον ἐδούλευσαν. ἐ μὴν ὑδὲ τῇ δόξει δόξης κοινωνοῦντας ἀλλάξασθαι, καὶ ὅλως πρὸς τἀγαθὸν ὰ τῇ χείρονος μεταβαλεῖν, μιχμὴν τιν' ἀφόσιον· ὑ γὰ ἡ τῆ κακῆ μετάθεσις, ἀλλ' ἡ τῆ κακῆ πρᾶσις τὸ αἰσχρὸν, ὡς οἶμαί τινες, ἔχειν. τὰς μὲν οὖν Γραικὰς δικ ταῦτα φημὶ δεῖν ὰ τῆ πεπαιδεῦσθαι Λατίνους, ἀ ἀληθῆ λέγωσι, ἐ τῆτο πᾶσι τρόποις ἐκγαίζειν φεύγειν, μηδεμίαν ὑποψίαν ἔχειν αἰσχύνης. μηδ' οἰέσθω τούτῳ τλω ἀληθῆ προεῖσθαι δόξαν· ἵν' ὁμολογουμένως τε ἐ πεῖσάντες, ἐ ταύτῃ δι' ἀμφοτέρων τούτων σωπεπεμμένοι, ἀνάγκη τὰς τῆς ὁμονοίας ἐ τῆς ἀληθείας μισθὰς ἕκαλεν ἀνωθεν προσδοκᾶν. Λατίνοις δὲ, εἰ καί τινα ἐ ἐπιμέμφεσθαι ὁρῶ συμβαίνοντα ἐκείνων δόξῃ τὰς λογισμὰς, ἐ τὸ τῆς αἰσχύνης δέος ὑ παντάπασιν ἄλογον, καί τι πλέον τῆ ἄλλων αὐτοῖς εἰκότως ὑπὸ τούτων παραπεμφθὲν, κἀκεῖνα προσεπιθυμεῖσθαι δίκαιον, ὅτι τὰς μὲν προγόνας ὑδὲν ὰ τῆ τλω ἀληθείαν φρονῆν αὐτοὶ προβλέψωσιν, εἰ μὴ ἐ μᾶλλον ὠφελήσουσιν, ἴσως ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐλαχίστων τῇ ψεύδει, καί τι παθόντων ἀνθρώπινον, αὐτοὶ μὴ καθαρᾶς ἐ ἀκιβδήλου δόξης ἀλχόμενοι, ἐ τῆ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγώνων μισθὸν αἰτοῦντες παρὰ Θεῦ τλω εἰς ἐκείνους φιλανθρωπίαν. ἐ τὰ ἐκείνων δὲ συγκαλύψαι μικρὸν ὀνείδη διωίσονται, ἅπερ ἐμέλλον αὔξειν, ἧς ἁπλορονόμησαν ἐχόμενοι πλάνης, ἐ τὸ δεινὸν ὰ σφίσι διαφυλάττοντες. εἰ δὲ μὴ δόξης ἐπιθυμίᾳ ἐ τῇ βέλεσθαι πρωτεύειν τῆ ἀδελφῶν, ἐ ταληθῆ ἐ δίκαια πάντα σέβειν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐχούσης λόγου ἀνάγκης ἐ λογισμῶν ἠττηθέντες, ὧν οὐκ ἦν ἔχον ὑπεροφᾶν, τλω δόξαν ταύτλω εἰσπεῖσαι, εἰκὸς δῆτ' ἂν συγγνώμην ἡμῖν αὐτὸς φιλιθρωπίαν λαβεῖν καὶ Θεοῦ τυχεῖν ἵλεω, ὃς ἐ τῆ χωρίων ἁμαρτημάτων, ἂν σὰ ἐξ ὁμοίας ἁμαρτάνηται γνώμης, φιλάνθρωπος γίνεται δικαστής· ὃ καὶ μᾶλλον ὑπὲρ τῆ ἀνδρῶν ἐκείνων ἐγγὺς πεύσομαι. εἰ γὰ ἀν τὸν ὀρθότητι βίον τῆ ἄλλων διενεγκόντες ἐ πρὸ τούτων αὐτὸν ἀγαπήσαντες ἐδοξε ταῖς τῆ γνησίων ἀμνηάμβων δωρεαῖς ἐ τῇ τῆ μακαρίων καταλέξαι χορῷ, μὴ πρῶτον αὐτοὺς τὰς ὰ τῆς πλάνης ὀφειλομένας δίκας ἀφεῖς, αἰ διωκεῖν τὰς ἐλαχιστάτας τῶν τῆ μακαρίων εἴργωσι λήξεως. ὅτι δὲ πολλοῖς τλω ἀγνωσίλω ἐ ζῶσι καὶ πλαυήσασι μεμαρτύρηκεν ὁ Θεὸς δι' ὧν εἰωθεν αὐτλω μαρτυρεῖν, τῶν τῆ Λατίνων ἐκκλησία τιμῶσα τούτους καὶ σέβουσα δείκνυσι, ἐ Γραικοὶ τάντας ἂν συγχωρήσαιεν· ὑδὲ πλάνλω φαῖεν εἶναι τὸ πρᾶγμα, καὶ μὰ-

μάτων ὑμᾶς ἐκείνοις τὴν τῆς ἀγνωσίας δόξαν προσάπτειν, τὴν εἰς πάντα ζητουμένου εὐσεβοῦς συνειδότας. ὡς ἔλπις ἔστι καὶ τάνδε βεβαίαν, μηδὲν αὐτοῖς πρὸς τὴν σωτηρίαν τὸν ἐκ τῆς συμβόλου προσθήκην λυμανεῖσθαι, ὑπ' ἀνάγκης μόνον τοὺς καὶ λόγων δικαιοῦντα πάντων ἀναθέσεσι προσχθεῖσι, μηδὲ τῶν ὑμέτερων ἐγχωμίων δεῖσθαι αὐτοῖς· καὶ πολλῷ μᾶλλον ἂν μὴ καὶ τὰ ὑμέτερα αὐτοῖς προσθῇ, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν ἐπιγνόντων, μίαν αὐτῶν μόνον τὴν ὑπὲρ τοῦ ψεύδους βλάβην ἐκτείνυται. τὸν ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν, οὐχὶ δὲ καὶ τῶν ὑμετέρων ψυχῶν ὀφλήσουσι λόγον· οὐκοῦν εἰκὸς ἔστιν αὐτοῖς ἀφεθῆναι, εἰς ἐλάττους τὴν τῆς κακοδοξίας λύμην ἐκχέασιν· ἀλλ' εἰ μὴ πανπλῇ τῆς δίκης ἀπαλλαγὴν ἀνεψυχὴν γοῦν τινα καὶ παραμυθίαν αὐτοῖς ἡ τῶν ἐκγόνων σώσει διόρθωσις, προτίζωσι δίκην περὶ ὑμῶν, ἐν ὑμᾶς γοῦν δικομένους ἔξω τῶν αὐτοῖς ἐπενεχθέντων ἐσόμεθα. ὑπὲρ τούτων ἐκείνοις ὅτερ εἶπον, ὑπὲρ πολλῷ μᾶλλον τοῖς μὴ τοῦτο τὸ ὑμέτερον διορθώσει αἰσχύνης ὑπόθεσιν ποιησόμεθα. πῶς γὰρ αἰσχυνθήσονται δι' ὑμᾶς, οἳ μεθ' ὑμῶν καὶ ἐκείνους τῶν ἐκ τῆς ψεύδους αἰσχρόπτους ἀπαλλάξομεν, ἐν οἷς ἀγνώμονες ὄντες ἀθάνατον τὴν ὀφειλέτας εἰδέναι χάριν βουλήσονται; οὐδὲ γὰρ αὐτοὶ μὲν χαιρήσουσι τῷ ψεύδους ἀπηλλαγμένοι, τοὺς δὲ τοῦτο διαπραξαμένους σφίσι μισήσουσι, ἐν τοὺς τῶν ἀδίκων ἐν πονηρῶν εἰσφράζονται δίκας. ἐν μὲν οὖν ἐνοιδεῖ τις αὐτοῖς τὴν ὑμετέραν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολὴν καὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, ἕως ἂν μηδ' αὐτοὺς ὡς πλανωμένους ἐλαιῇ ἢ πονηρός τις ἢ ἐνόητος, τὰ στεφάνων ἄξια λέγων, ἐν νοῦν ἔχειν τοὺς μὴ τῆς ἀληθείας ἐν τὴν σφῶν σωτηρίαν προϊεμένους ἀλαζονείας χάριν οἰήσεται. πολὺ δὲ μᾶλλον αὐτοὺς τὴν ὑμετέρων κληρονομήσειν ἐγκωμίων ἡγοῦμαι, ἐν τοῖς ὑμετέροις ἐγκαυχήσεσθαι πόνοις, ὡς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ὑφίσασθε· ὅλως δὲ τὸ μὲν τὰ αἰσχύνην τοῖς μετέπειτα προσθέμενον ὑμᾶς οὐδὲ λόγον ἔχειν ἡγοῦμαι, τούς γε μὴ πρῶτον αὐτοὺς ἀξίους ὄντας αἰσχύνεσθαι· οὔτε δὲ τὸ μανθάνειν αἰσχρὸν, καὶ τῆς ἀληθείας ἡ κτῆσις ἀμεταστρεπτὶ μᾶλλον ἀποπλεῖν ἐν λάμπουσας εἰωθεν. ἐ μὲν ἀλλ' εἰ ἐν τοῖς ἐφ' ἑκατέρου τὴν χρόνου ἐμέλλομεν ἀδοξίαν τινὰ καὶ ὀνείδη, ἐκ γε τοῦ γνῶναι τὴν ἀλήθειαν αὐτοὶ προξενεῖν, μήτ' ἐκείνοις αἴτιοι γεγονότες τοῦ ψεύδους, ἐν τούτους δυνάμενοι τῆς ὑγιεινοτάτης δόξης εἶναι καθηγηταὶ, οὐκ ἐχέλως ἡμᾶς τῆς τὴν ἄλλων προσοιῶντας τιμῆς, τῆς οἰκείας ἐστερᾶν ἐν τὴν τῆς ἀληθείας δόξαν προίεσθαι. εἰ δὲ καθ' ἡμῶν αὐτῶν ἡδεῖαν ἄτην μίμψεως ἐφεθησόμενον βέλος, ὁμόσε πᾶσιν ἔδει χωρεῖν, ὑδὲν τοῦ μὴ τῆς ἀληθείας ἀτιμάζεσθαι τι ἐν θητέον εἰ δέοι, νομίζοντας αἱρετώτερον· καὶ λογιζομένους μὲν τὴν τὸ ἀραιοῖς παῤῥησίαν ἐν δόξαν, ὧν ἕνεκα τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καμάτων ἀφελομείλην ἡμῖν, αἱ τῶν ἀνθρώπων μίμψεις ἐμελλον αὔξειν· ἐνθυμημένους δὲ τὸ, ὅτως ἡμεῖς βίῳ ἐ πίστει διορθωθέντες σωζώμεθά τι ἐ δοξαζώμεθα, πᾶν ἀδοξίας εἶδος ἐφ' ἑαυτοὺς προσηκάμενοι. ὅλως δὲ οὐχ ὁρῶ τοὺς ὑμῖν ἐνεδιωμῶντας οἵτινες ἔσονται, καὶ ὧν εἰδεῖεν σφόδρα τὰς μίμψεις. τοὺς μὲν γὰρ μεθ' ὑμᾶς

A traditerint, nec errore id fieri quiſquam diſcrit, quaſi vos fruſtra illis ſanctitatis gloriam tribuatis, nihil in ipſis agnoſcendo ex iis, quæ requiruntur ad ſanctitatem. Quare ſpes eſt omnino certa, nihil illis nocituram ad ſalutem, factum in ſymbolo additamentum; cum permoti tantum fuerint neceſſitate quadam, & rationibus periculo illud vacare probantibus; nec veſtris orationibus fore illis opus; ac multo magis ſi ad illorum errorem veſter non accedat, & veritate agnita faciatis, ut illi ſolum ex mendacio damnum contraxerint: erit enim ab illis pro ſe tantum, non pro veſtris etiam animabus reddenda ratio;
B quam par eſt ab illis non exigi, ſi in pauciores pravæ opinionis labem diffuderint. Quod ſi non perfectam pœnæ liberationem, at certe refrigerium quoddam & conſolationem emendatio poſterorum illis attulerit, ſolicitis plane de vobis, & orantibus, ut ſaltem vos pœnas ſibi irrogatas effugiatis. Neque igitur illis, ut dixi, nec multo magis poſteris veſtram emendationem ducemus ignominiæ materiam. Quam enim accipiant propter nos ignominiam, qui una vobiſcum illos a mendacii turpitudine liberabimus? quibus, ſi grati eſſe velint, immortales libenter habebunt gratias ob acceptum beneficium? neque enim
C ſe quidem liberatos a mendacio gaudebunt, auctores vero beneficii odio habebunt, & iniquorum pravorumque hominum pœnam ſubibunt. Nec erit qui illis exprobret veſtram in meliora mutationem, veritatiſque agnitionem, niſi qui & illos inſectetur quaſi errori addictos, improbus quiſpiam aut mente captus, dum quæ ſunt coronis digna reprehendit, & mentis eſſe compotes putat eos, qui ſuperbia elati propriam ſalutem cum veritate projiciunt: multo vero magis arbitror illos fore veſtrorum hæredes encomiorum, & jactaturos ſeſe de veſtris laboribus, quos ſuſcipitis pro veritate. Omnino autem de ignominia in poſteros a vobis transfundenda nec
D curandum arbitror, dum primi vos ipſi digni non ſitis, qui merito erubeſcatis: nam & diſcere turpe non eſt, & veritas ornatiores potius reddere ſolet atque illuſtres eos, a quibus ipſa poſſidetur. Quod ſi etiam futurum eſſet, ut probra & dedecus utriuſque temporis hominibus imprimeremus, eo quod ipſi veritatem agnoſceremus; cum nec illis credendi mendacii auctores fuerimus, & his poſſimus ſanam opinionis eſſe magiſtri; non oporteret nos aliorum honori conſulentes noſtrum contemnere, & aſpernari gloriam ex veritate provenientem. Et ſi contra nos
E ipſos omne reprehenſionis telum ſciremus conjiciendum, eundum cominus eſſet ad excipienda omnia, nihil optabilius exiſtimantibus; quam pati contumelias cum veritate, & ſi opus ſit, emori; ac præ oculis quidem habentibus amplitudinem & gloriam cœleſtem, quam nobis ob labores pro veritate debitam oblocutiones hominum cumularent; illam autem cogitationem volventibus, quo pacto per vitæ ac fidei emendationem conſequamur ſalutem & gloriam, admiſſo in nos ipſos omni contumeliæ genere. Omnino autem non video, quinam erunt a quibus probra vobis objiciantur, &

quo-

quorum querimonias valde revereamini. Nam posteri perhorrescant etiam necesse est vestras sententias, ducti vestræ dignitatis observantia, quam præ vobis feretis, tum per alia, tum si seriam curam ad veritatem contuleritis: temeritatis enim se putabunt tantam synodum cornu petere; imo vero amplectentur vestra decreta, honorantes ea, & plurimi facientes; vobisque propterea gratias agent, & honoribus quo tribuere solent beatis, qui splendore conimilium certaminum emicuere, ornabant. Quod si qui fuerint, qui ea quidem aperte probent, vos autem reprehendere velint, quod victi ab aliis dedecus hoc susceperitis; at vobis certe satis erit ex rebus gestis nancisci gloriam; quodque tum vestræ, tum aliorum sponte vos sequentium saluti per veritatis agnitionem consuluerituis. Sed nec eorum, qui nunc vitam degunt, vos quisquam culpaverit; non Græci, quibus videbimini maximam laudem mereri; & penes quos immortali vivetis memoria, quod & sumptibus, & corporibus & scientia, animi denique moderatione ac divinis quibusdam cogitationibus pacem soli tetre ex omnibus confeceritis: neque vosmetipsos ipsi, nec alius ex iis qui vestras partes sequuntur. Omnes enim sententiam vestram tanquam divinitus latam arripient; tum quia congregatio est universalis ecclesiæ, quam errare impossibile est, tum quia illa pacis erit causa, quam omnes optant, quod per eam expectent liberatum se iri ab omnibus tetersimis malis, quorum origo extitit utriusque schisma. Ceterum si fiat ut non ab omnibus laudemini, nec omnibus arrideat vestra sententia; sed sit aliquis, cui potius concertando placeretis, & evertendo omnia, ne ignorasse præterito tempore quod credi oportebat, videamini, non debetis propterea paucorum laudes, easque vitiosas commutare cum fastidio plurimorum, & optimorum, & optimæ rei causa concepto: cum licet cuncti simul prave sentiant, & molestæ hoc ferant, vos tamen nihil curare, sed tantum de honesto & vero solicitos esse oporteat; illud scientes, omnem querelam & oppositionem frivolam fore, si modo rata sint, quæ fient a vobis. Nam si verum est a me dicendum, omni ne quem offendam suspicione remota; vos tantum opus est ut inanem gloriam despiciatis, & omnia bene se habebunt: & si illud pro certo animis vestris posuerituis, fore ut nunquam vos vestri pudeat, aut ob sententiæ mutationem turbemini, nihil est quod de aliis timeatis. At vos nec justum, nec consentaneum est aliquid aliud veritati præferre, & propter turpe repugnandi studium & humanum affectum, nolle amplecti concordiam, quæ sola corporibus & animis potest afferre salutem, cum tantum non illam manu teneatis, & reliquum sit solum illam prehendere: non est enim hoc patribus, doctoribus, scientia prædictis, omni virtutum genere excultis, non Dei procuratoribus, apostolorum successoribus, non demum hominibus pro veritate congregatis, & præterea tam numeroso cœtu dignum, Neque dici poterit, prodi ab utravis parte spes illas bonas, quas secuti conveniistis; Ubi enim pro vestra utrique

ἐ φείττων τὰς ὑμετέρας ψύφους ἀνάγκη, τλὼ δ- ἀξίας ἀλαβουμένους, λὼ τοῖς πᾶλλοις καὶ τῇ τῆς ἀληθείας ὡς ἐδεν πεφορτικέναι δεκνυμένους δείξετε· καὶ πλικαύτη σωσθὼ σροτεπὸς ἡγουμένους καὶ κυδωίου γέμον δικκυεῖτθαι· ἐμμένοντας δὲ τοῖς ὑφ' ὑμῶν ἐγνωσμένοις, καὶ τιμᾶν εἰκὸς τοῦτε καὶ τῦ παντὸς ἄξια κείνειν, καὶ χάειν ὑμῖν ὑπὲρ τύτων ὁμολογῆν, καὶ τοῖς τῆς μακκείων ὑμᾶς ἀγάλλειν τιμαῖς, ὧν ἀξιοῦσι τοὺς τοῖς ὁμοίοις ἀγῶσι διαπρέψαντας. εἰ δέ τινες παῤῥησία τοῦτε τπλῆξις, ὑμῖν ὡς τῆς ἐκ τῦ νικᾶθαι καταφρονήσασιν ἀτιμίας μέμφεσθαι βέλοιτο, ἀλλ' ὑμῖν ἡ σρὸς τῶν ἔργων δόξα, καὶ τὸ σώζεσθαι μὴ αὐτοί, σώζειν δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἐκόντας τῇ γνώσει τῆς ἀληθείας ἀρκέσει, ἀλλὰ μὼ ἐ τῷ νῦν ὄντων ὑδεὶς ὑμᾶς αἰτήσεται· ὑπὲ γὰ οἱ Γραικοὶ, οἷς ἐ τολλῶν ἐγκωμίων ἄξιοι δόξετε, καὶ παῤ οἷς ἀθανάτου πύξεσθε μνήμης, ἀπ ἐ χήμασι ἐ σώμασι ἐ σοφίᾳ καὶ τὸ πλάτιστον τωφρονοφροσώνῃ, ἐ λογισμοῖς τσι θεοπρεπὸς τὸ τῆς εἰρώνης χῆμα μόνοι κεδὸν ἁπάντων κατεσραξάμενοι· ὑφ' ὑμεῖς ἑαυτὰς, ὑπ τις τῶν ὑμῖν σροσκεμένων. πάντες γὰ ὡς ἠύξας ἀτὸ θεῦ τὰς ὑμετέρας ψήφυς ἀρπάσυσι, τῦτο μὼ ἀπ τῆς κακλησίας ἀτάσης ὕσης ὁμοῦ, λὼ σὰ ἔσεσι πλανηθῶαι, τῦτο δὲ ἐ ὡς εἰρώνης αἰτίας λὼ ἐπιθυμῶσι πάντες ἰδεῖν· ταύτῃ τῶν ἀνηκέστων, ὧν παῤ ἑκατέροις ἦξε τὸ σχίσμα, σροσδοκᾶντες πάντων ἀπαλλαγήσεθαι. εἰ δὲ ἐ μὴ πάντας ἐπαινοῦντας ἕξετε ἐ τοῖς ὑμετέρας χαίροντας ψήφοις, ἀλλ' ἔσαι τις, ᾧ φιλονικοῦσι μᾶλλον ἠέσατε ἂν καὶ πάντ' ἀνατρέσοντες, ὥτε μὴ δόξαι τὸν ἐμσροσθεν χόρον ἡγουμένοι τὸ δέον, ἀλλ' οὐ δεῖ τὰς σρὸ τῶν ὀλίγων ἐ τοῦτ' ἐπὶ κακῷ γινομένους ἐπαίνους, τῆς σαρὰ τῶν πλείστων τε ἐ βελτίστων ἐ τὸ βελτίστε χάειν ἀιδίας ἀλλάξαθαι· ὅπε γε ἐ πάντων ἅμα διεφθορότων ἐ δεινὸν σοιεμένων τὸ σρᾶγμα, οὐδένα λόγον ἔχειν, τὸ δὲ καλοῦ καὶ τῆς ἀληθείας φροντίζειν μόνον ἐχρὼ· εἰδότας ὡς ἁπασα μέμψις ἐ παῦ σαυτὼμα σαθρόν ἔξιν, ἂν τὸ ὑμέτερα μόνον κρατῇ. εἰ γὰ δεῖ με παληθῆ λέγειν μηδὲν ὑσολογιζόμενον, ὑμᾶς δεῖ μόνον κενῆς δόξης καταφρονῆσαι, καὶ πάντ' ἔξει καλῶς· μὴν ὑμῖν βεβαίως ὑσοθήσησθε, μηδέσοτ' ἂν ἐαυτὰς αἰσχυνθῶαι, μηδὲ θόρυβόν τινα σαθῶν ἐπὶ τῇ μεταθέσει τῆς δόξης, τὸ σερὶ τῶν ἄλλων δέον ἔδειν ἔξιν. ὑμᾶς τοίνυν ὑπ δίκαιον οὐτε σροσηκόν ἔξι τῆς ἀληθείας ἄλλο τι σροτιμῆσαι, ἐ τλὼ μόνλω σώματι καὶ ψυχᾶς δυναμένλω σώζειν ὁμόνοιαν, ἐτεόθεν μόνον σὺν τὸ χερσὶν ὑμῖν ἦ, καὶ τὸ λαβέσθαι λείπεται μόνον, φιλονικίας αἰσχρᾶς ἕνεκα καὶ σάθυς ἀνθρωσίνου σροίσθαι, ᾧ γὰ σατέρων, ᾧ διδασκάλων, οὐ σοφίᾳ κεκοσμημένων, ᾧ σᾶσαν ἀρετλὼ μετιόντων, ᾧκ ἐσιτρόσων θεῦ, ᾧ δικαίχων τ ἀποσόλλω, ᾧ τὸ σλάτιστον ὑσὲρ τῆς ἀληθείας σωσθρισμένων, ἐ σρὸς τύτοις τοσύτοις, ἔξια τῦτε. ἀλλὰ μὼν ὑδ' ἔσται τις ἂν ὑδέτερους ὑμῖν τὰς ἀγαθὰς ἐλσίδας σροδοῦναι, ἂν ἔχοντες ἦκετε. τὰς γὰ δόξης σροκολεμήσαντες ἑκατέραν τῶν ἑαυτῶν, καὶ τῶν ἐλσίδων σεῖραν λαβόντες,

ἐπὶ

ἐκ δὲ φανερὸν τὸ τῦ πολέμου μέρος, ἐπὶ τὸ λοιπὸν τῆς προθέσεως βεβαιῶσθε, καὶ τῷ εἰρηνεύειν ὅπως ἴσασι προβλέψασθε, καὶ τῷ ἀληθῆ ὅπως πάντη τὸ ψεῦδος κατηγωνίσηται φροντίσατε. οἶδε γὰρ ἐκ διπλοῦ ἑκάτερος τὸν ἕτερον νικᾶσαι· τῦτο γὰρ ἔστι καὶ τὸ ψεῦδος θέλειν νικᾶν, ἐπεὶ οὐδὲ τῆ ἀμφισβητήσει οὐ διώκεται πίστις. καὶ τῆς ἀληθείας ὁ ἐλέγχος ὅπου μηδεμίας, ἀνάγκη δὲ τῆ τῦ ψεύδους ὑποψία παρ' ἑκατέροις εἶναι χώραν τινά. ἀλλ' ἴσως πρῶτα μὲν ὑμεῖς ὧν πεφρονήκατε πρὸς ἀλλήλους ἀγωνούμενοι, καὶ τῦτον πρῶτον ἀναλύσασθε ἅθλον· ὅτῳ ψεῦδος, καὶ ἀληθείᾳ διαιτᾶσθε, καὶ ταύτῃ στεφανώσασθε καὶ ἀκλινεξόμενοι πάντες. ἐκ δὲ ἂν διαλλαγαὶ καὶ τὰ τῆ ἐλπίδων κεφάλαια μεθ' ὑπερβολῆς ὑμῖν ἀναλάμψουσιν. οὐδεὶς τοίνυν ὑμᾶς ἐγκαλέσει δικαίως, ὧν χάριν συνήλθετε κατεπράξατε, καὶ ταύτῃ ἀρκούσῃ τέλειοι ἀπηλλάχθαι. ἐστὶ πᾶσι δὲ τούτοις οὐκ εἰκὸς εἶναι τοὺς μεταβαλόντας πλείω χάριν ὀφείλειν τοῖς πεπεικόσιν, ἢ τοὺς ἐπὶ τῆς τροπῆς μείναντας δόξης τοῖς πεπεισμένοις· ἵνα τις δὲ τῷ ἀπὸ τῦ δοκεῖν ὠφελῆσθαί τι δὲ μαθεῖν ὁτιοῦν, αἰσχύνῃ φυλάττηται. ἑκάτεροι γὰρ ἐπίσης ἂν ἀλλήλων ὠφεληθήσεσθέ τι δὲ τιμηθήσεσθε· πρῶτον μὲν τῆς ἐπὶ τῦ νικᾶν ἡδονῆς χωρήσεται κοινωνοί· ἔπειτα τῆς πρὸ πάντων ἀνωδύνου δὲ τῆ κοινῶν ἀγώνων δὲ διαλύσεων ἔσαι τέλος ἡ τῆς ἀληθείας ἀνάδειξίς τε δὲ νίκη· καὶ τῆς ἑτέρας μοίρας, ὁποτέραι ἂν ἐντύχοιτε, μὴ πρὸς τῷ τῆς ἀληθείας ζήτησιν συμφραττούσης, καὶ δεινὸν θῆται ταύτῃ δὲ τῦ ψεύδους πεσεῖσθαι, τῆ ἀμηχάνῳ πίφυκεν ὢν. ἔπειτα δὲ τὸ τῆς δόξης βεβαίως ἔχεσθαι τῆς αὐτῆ, πρὸς τῆ πεπεισμένοις τοῖς πεπεικόσιν ὅλως ὑπάρξει· ὧν ἀντιλεγόντων, κἀκεῖνοι πάντως ἐμέλλον ἀμφιβάλλειν, ὃ δὲ πρότερον ἴσχυον. ὅτι μὲν οὖν ὑμῖν ὑστέραις ἡ φανερὰ τῆς δόξης μετάθεσις αἰσχύνην ἔχει τινά, ἴστ' εἴ τίς ὄζει, ἀμύττῃ ταύτης φροντίσει· ἀλλὰ δεῖ τῷ φανερᾷ ἀληθείᾳ δὲ τῇ συμβόλῳ τῆς πίστεως ἑτέρας πάντας ὁμολογεῖν, ἵστε προσιδέσθαι τὸ πᾶσι ἀρέσκον ὀκνοῦντες, ἵνα τὸ προσισάμενόν τι διαγράφειν αἰσχυνόμενοι, καὶ οὕτω τῷ ἀληθῆ δὲ βεβαίῳ εἰρήνῃ πᾶσι κηρύξαντες μὴ ἡδονῆς ἑτοίμην, ἱκανῶς τῆ εἰρήνῃ ἡγοῦμαι δῆλοι ὑπάρχειν· δὲ ὅτι τοῖς ἄλλο τι θορυβοῦσιν ἢ δὲ προσέχειν ἄξιον, οὐδ' ὑμᾶς αὐτοὺς ὑπ' ἐκείνων σχολεῖσθαι τῆ λογισμῶν· ἱκὴ δὲ καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ τῆ κωλυμάτων ἴσον. φάσκουσι τοίνυν ἐκπεπρᾶσθαι οἷδ' ὅτι καὶ μάλα πολλοὶ, ὡς ἡ μόνον ἡμῖν τοῖς ὁπωδήποτε συμπλεγμένοις δεῖ τὸν τῆς εἰρήνης τρόπον ἀρέσκειν, ἀλλὰ καὶ πᾶσι, ὁπόσα τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ἀμφοτέροις νόμοις ὑπείκουσι ἔθνη· καὶ μὴ μόνον ὅπως ἡμεῖς συμφερόμεθα πρὸς ἀλλήλους, σκοπεῖν, ἀλλὰ καὶ ὅπως κἀκεῖναι ταῖς ἡμετέραις ψήφοις πειθήσονται· εἰ δὲ μὴ, λήσομεν ἐπὶ εἰρήνης μάχῃ ἐγείραντες, καὶ τῷ συμπίπτεσθαι τοῖς πόρρω κακῶς ἐκ ἐγγυτάτω ἐπορρηγνύμενοι· ὁ πλείω τῦ προτέρου δεῖν τῷ αἰσχύνῃ τε καὶ θορύβου ἐμποιῆσαι τοῖς πεποιθόσι. ἴσμεν δ' αὐτῶν πλείω ὀλίγων τοὺς πάντας δυσχερῶς ἐπὶ τῇ μεταθέσει ἔχοντας, καὶ τὸ δέξαι τι χειροτονεῖν ἀσεβείας ὑπερβολῇ

A sententis pugnaveritis, & ſpei periculum ſecerit is, & pugnæ exitus erit manifeſtus; tunc ad illud, quod veſtro conſilio reliquum eſt, accedetis; ac de pace, quomodo facienda ſit, deliberabitis; utque mendacium prorſus a veritate devincatur, curabitis. Haud enim hac mente omnino utrique veniſtis, ut vincatis alteros, hoc enim eſt velle mendacio quoque dare victoriam, cum de rebus controverſis non habeatur determinata veritas; dum autem veritas adhuc ignota eſt, neceſſe eſt ſuſpicioni quoque mendacii apud utroſque locum eſſe. Sed veniſtis primum quidem pro veſtra utrique
B ſententia propugnaturi, & in hoc primum certámen deſcenſuri; deinde inter verum & falſum arbitri futuri, & veritati palmam daturi, & illam omnes amplexuri, ex qua & conciliatio, & rerum ſperatarum capita ſatis ſuperque vobis emicabunt. Nemo igitur vos in crimen vocaverit, quod ea, quorum gratia conveniſtis, effeceritis, & hanc certe victoriam, quæ ſatis erit, adepti fueritis. Præter hæc omnia non eſt ratio, plus debere perſuaſos perſuadentibus quam perſuadentes perſuaſis; ut illud quis vereatur dedecus, in quod incurritur, ſi quod videatur accepiſſe beneficium, aut quidvis didiciſſe. Nam utraque pars in alteram æque beneficium conferet & ho-
C norem; tum quia voluptas ob victoriam partam erit communis: quandoquidem finis, ad quem tendunt omnium ſtudia, communeſque labores ac diſputationes, erit declaratio ac victoria veritatis; fieri vero nullo modo poterit, ut ea declaretur, & victoriam a mendacio reportet, ſi pars altera, quamcumque dixeris, ſuam non det operam ad inquirendam veritatem: tum quia perſuadentibus illud præſtabunt perſuaſi, ut ſua in ſententia abſque hæſitatione perſeverent, nam iſtis contradicentibus illi quoque dubitarent, ſicut & antea. Quod igitur ex aperta mutatione ſententiæ neutri partium ulla
D inuratur ignominia; nec ſi qua inuratur curandum de illa ſit; ſed oportet perſpicuam veritatem omnes pariter fateri in ſymbolo fidei, nec paventes addere quod placet omnibus, nec recuſantes ob verecundiam expungere quod alicubi offendit; atque ita prædicata omnibus vera & certa pace cum lætitia reverti; ſatis per ea quæ dicta ſunt, puto eſſe perſpectum: quodque indignum ſit eos audire, qui contrarios ſpargunt rumores, & vos hujuſmodi cogitationibus turbari. Tranſcundum jam eſt ad cetera quoque impedimenta. Dicent itaque quamplures plane ex utraque parte, debere non modo no-
E bis hic congregatis pacis modum placere, ſed reliquis etiam gentibus, quæcumque utriuſque eccleſiæ ritibus ſubjacent: nec tantum eſſe conſiderandum, quomodo nos conveniamus, ſed etiam qua ratione illi decreta noſtra ſuſcipiant: alioquin ioco pacis pugnam inconſiderate ciebimus; dumque cum longe diſſitis male conjungimur, a conjunctiſſimis disjungemur: quod paſſuris majorem afferet mœrorem, animique perturbationem, quam prius malum. Scimus autem omnes præter paucos mutationem ægre ferre, ſummamque

que impietatem arbitrari, ſi quam videan- A
tur innovationem admittere. Quidam ve-
ro ex ipſis ad hoc tantum optant ſyno-
dum œcumenicam, & quæ per illam fiunt,
ut evadant aliis magiſtri veritatis; nec
fieri poſſe ajunt, fide ſua quidquam præ-
ſtantius ne ipſi quidem Deo videri. Cum
igitur illi hoc animo ſint, quomodo pa-
tientur a nobis quidquam omnino addi
vel detrahi? An vero æquum erit, no-
ſtros in gerendis inimicitiis ſocios rerum-
que arduarum ac difficilium participes de-
ferre, nec velle illos in meliore fortu-
na conſortes habere? nec ita pacem com-
ponere, quemadmodum ipſi libenter an-
nuerint? Ad hæc ergo quid ipſe reſpon- B
deam, quidve potius conſilii vobis dem
propter hujuſmodi rationes, volentes di-
cere attente audietis. Qui ſint longe diſ-
ſiti, quive locus, patres æquiſſimi, non
terræ ſpatiis judicandum eſt, ſed morum
inſtitutorumque ſimilitudine, aut contra;
nec non linguæ, ſi fieri poſſit, & quod
omnium eſt maximum, benevolentia &
ſocietate, mutuaque opera præbenda, cum
opus eſt. Hanc igitur vos adhibendo re-
gulam, contrarium omnino ac illis volunt
de rebus propoſitis capietis conſilium. Quis
enim ignorat, notiſſimis Latinorum natio-
nibus cum Græcis, ut primum de his ſer-
mo fiat, eorum plane omnium quæ dixi, C
perfectiſſimam intercedere affinitatem? &
tamen eorum aliquæ plurimis terræ ſpa-
tiis a nobis diſtant. Quis neſcit etiam,
multos ex iis qui interim nobiſcum in fi-
de ſentiunt, eſſe quidem nobis vicinos,
moribus autem & inſtitutis differre quan-
tum vix dici queat? & calamitates, qui-
bus affligimur quotidie, non curare? Sci-
mus etiam nonnullos ex iis inſidiari no-
bis, ac invidere: qui vero ſe nobis ami-
cos præbere volunt, perinde valent atque
ii qui nolunt, ſimilibus & ipſi atque e-
tiam gravioribus oppreſſi miſeriis, ut ne
ſibi quidem ipſis opem ferre queant. Præ- D
tereo quod exceptis Gallis & Hiſpanis,
reliquæ Latinorum nationes minus diſtant
loco a nobis, quam aliqui eorum (nomi-
ne enim eos appellare nolo) quibus ve-
menter ſumus addicti. Quin etiam ut vi-
cinos eoſdem habemus, coloniis quibuſdam
inſuliſque illis ſubditis maxime conjuncti;
& cum nonnullis ita noſtra omnia commu-
nicavimus, ut veluti conſanguineos civeſ-
que adhibeamus. Ad hæc lata nobis op-
portune auxilia, vicemque a nobis redde-
tam; nec non ut moribus utrique alte-
rum potius quam propriis oblectemur; &
communia ſint nobis eruditio, diſciplinæ,
& exacta dogmatum ſcientia, ceteraque vin-
cula quibus copulamur, percenſere ſingula
difficillimum arbitror. Itaque ſi & noſtram
cum Latinis pacem ſequi omnes voluerint,
felicitatis hic erit cumulus & veritatis con-
tra mendacium illuſtris victoria, & late
diffuſa pax, atque omnia complectens. Sed
ſi periculum eſt, ne alteri adhærentes par-
ti amittamus alteram, hominum erit pru-
denter agentium, maxime vicinos præferre
aliis; eos videlicet, quibus præpoſitis &
veritatem fatebimur, & pacem ſtabilem
conficiemus. Scitis enim plures eorum hoc
etiam tempore nullius parere imperio, &

ἡγεμόνας. ἐσμὲν δ' αὐτῶν καὶ μέχρι μόνου τοῦ διδάσκαλοι γενέσθαι τοῖς ἄλλοις τῆς ἀληθείας-
σωσόν τε οἰκουμενικῆς καὶ τῆν ταύτης ὀργὴν ἐ-
φέντες· οὐδ' ἐγχωρεῖν φασιν ὧν αὐτοὶ πιστεύου-
σιν, ἄλλο τι βέλτιον οὐδ' αὐτῷ δοκεῖν τῷ Θεῷ.
πῶς οὖν οἱ τὴν ἐχθρὰν γνώμην, ἀφαιρούμενοι ἡ-
μῶν ἢ προσιθέντων ὅλως ἀνέξονται; ἢ τὸ δίκαιον
τὴν ἡμετέραν συμμάχων καταλιπεῖν, οἷς τὸν πρὸς
ἀλλήλους ἔχθραν σωδιαφέρομεν, καὶ τὴν τῶν δυσχερῶν
ἡμῖν τρόπων συμμετέχοντας μὴ ἐν τῇ ἀμεινόνων τοιοῦτον βούλεσθαι κοινωνούς; μηδ' ὡς ἂν αὐ-
τοὶ σωθεῖεν ἐν κατασκάφαι, οὕτω τὸν εἰρηνικὸν
πράττειν ἐπιχειρεῖν; τίς οὖν ἔσται ἐν πρὸς τοῦτον
ἀπολογία, μᾶλλον δέ τι ποτε καὶ πεισει τοῦτον τὸν
λόγων ἔχω συμβουλεύειν ὑμῖν προσέχοιτ' ἂν ἡδη
λέγω ἐθέλοντι. τοὺς πάππους ἐν τοὺς ἕλληνας, ὦ πάτερες
ἐπιεικέστατοι, ἡ γῆς διαστήμασι δίκαιον ὄντι κρίνειν,
ἀλλὰ τρόποις ἐν ἤθεσιν ὁμοιότητι, ἐν τοιούτοις,
ἐν γλώττης ἐφ' ὧν ὅτι δυνατὸν ἐν ὁμογενεστάτην
διάνοια, ἐν κοινωνία ἐν τῷ συμπράττειν ἀλλή-
λοις ἐν οἷς ἂν δέοι καὶ συνεργεῖν. τούτῳ τοίνυν
τῷ κανόνι χρωμένους ὑμᾶς, παντάπασιν εἰκότως
οἷς ἐξῆσιν ἐκείνοις, ἐκ τῶν προκειμένων ὅτι βου-
λεύσασθαι. τίς γὰρ ἂν οἶδε τὰ τῶν Λατίνων γνω-
ριμώτατα χρήν, ὡς ἂν τορὸς Γραικὸς ὁ λόγος γέ-
γνοιτο πρῶτον, ἐν πᾶσιν ὁμῶ τοῖς προειρημένοις
ἀκριβεστάτην τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐγγύτητα σώζοντας
κρίτου τούτων ἔπειτα πλεῖστον ἡμῶν ἀπέχειν τῆ γῆ· τίς
δ' ἀγνοεῖ πολλοὺς ἐν ἡμῖν τῶν ὁμοδοξούντων, ἐγ-
γὺς μὲν σωμασισμένους ἡμῶν, ἤθεσι ἐν τρόποις δὲ
ὅσον οὐκῶν ὄντι διαφέροντας, ἐν τῶν ἡμῖν ἐκάστοτε
συμπιπτόντων οὐδ' ἐπιτρεφομένους; εἰσὶν δ' αὐτῶν ἰσ-
μὲν ἐπιβουλεύοντας ἐν φθονοῦντας. οἱ δὲ ἐν τὰ τῶν
ἐκείνων πράττειν ἐθέλοντες, ἐν ἴσως τοῖς μὴ βου-
λομένοις εἶσιν, ὁμοίως δυσπραγοῦσιν ἡμῖν ἐν χεί-
ρω, καὶ μηδὲ σφίσιν αὐτοῖς ἀμύνειν δυνάμενοι.
ἐῶ γὰρ ὅτι πλὴν Γαλλῶν τε καὶ Ἱσπανῶν, ἐν τἀλοι-
πὰ τῶν Λατίνων ἔθνη καὶ τόπῳ διέστηκεν ἡμῶν ἐλατ-
τον ἢ τούτων τινός, ἃ γὰρ ἑκόντι τοῦνομα λέγειν,
ὧν σφόδρα περιεχόμεθα. τοῖς δὲ αὐτοῖς ἐν κα-
θάπερ γείτοσι χρώμεθα, ἀποικίαις τισὶ καὶ νήσοις ὑπ' αὐτῶν ἀρχομέναις μάλιστα σωκπτόμε-
νοι· εἰσὶν δὲ καὶ τῶν παρ' ἡμῖν μεταδεδωκότες
ἁπάντων, ὁπόσα γνησίοις καὶ πολίταις ἐξεστιν
προσφερόμεθα. τοὺς δ' ἐπὶ καιροῦ βοηθείας αὐτῶν
ἐν τοὺς παρ' ἡμῶν ἀμοιβὰς, ὁρῶς δὲ ἐν τοῖς ἀλ-
λήλων ἤθεσι χαίρειν πρὸ τῶν οἰκείων, μαθήματά τε
ἐν λόγους καὶ δογμάτων ἐπιστήμαν σωὶ ἀκριβείᾳ, ἐν
τἆλλα δὲ ὧν σωκπτόμεθα κατὰ λόγον ἕκαστα, τῶν δυ-
χερεστάτων εἶ) νομίζω. εἰ μὲν οὖν τοῖς πρὸς Λατί-
νους εἰρηνικὸς καὶ πάντες ἡμῖν βουλήσονται κοινω-
νεῖν. εὐδαιμονοῦν ἂν εἴη τὸ γε, ἐν λαμπρὸν τὸ ἀλη-
θείας νίκης κατὰ τοῦ ψεύδους, ἐν εἰρήνη πλατεῖα καὶ
πάντα διαλαμβάνουσα. εἰ δὲ καὶ κινδυνεύομεν
ἑτέροις ἐκλεγόμενοι τοὺς ἑτέρους ἀποβαλεῖν, σω-
φρόνων ἐν εἴη τοὺς μᾶλλον πλησιάζοντας τῇ ἀλ-
λων προσλέσθαι· καὶ ὡς προτιμήσασι, τὸ, τε τῷ
ἀληθείαν ὁμολογεῖν, καὶ τὸ τῷ εἰρήνην ὡς ἂν μάλι-
στα οἰκείοιν, πράττειν προσέσται. ἴσε γὰρ ὅτι καὶ
τῶν αὐτοῦμοι τότου οἱ πλείους, καὶ ὅτε τῇ ἀλ-
λων ἡμῖν τὸ ἥδεσθαι κοινωνῆσαι, ὅτε τῆς σκληρότητος

B ἡμῶν

ημιν ἐπακόουσιν, ἀλλ' οὐδὲν ἡμῖν σύνοιδεν γίνε-
σθαι βλαβερόν· οὐδὲ τοίνυν παντάπασιν ἀπερρώγοτες ἡ-
μᾶς, ἔξουσιν ὃ χάσειν λυπήσουσιν. εἰ δέ τι καὶ ζη-
μιοῦν ἡμᾶς ἔχοιεν, ἀλλ' ἡ τῶν Λατίνων ἀσεβὴς
κοινωνία τοσούτων ὄντων μὴ πολλῆς τῆς περιουσίας τὸ
σκεῦος ἀνδίαν λύσει ἁρπάσει, ὡς μηδ' αἰσθάνε-
σθαι λοιπόν, εἰ τοῦτο τῶν πρώην φιλονεικησάντων κα-
τίσημον ἔρημοι. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἀδικήσομεν ὅλως αὐ-
τούς, Θεῷ δικασῇ καὶ τοῖς νοῦν ἔχουσι τῶν ἀνθρώ-
πων· τοιούτοις γὰρ μᾶλλον, αὐτοὶ καὶ τὴν ἐκ-
κλησίαν Θεοῦ καὶ σφᾶς αὐτοὺς ἀδικήσουσιν. ὃ γὰρ ἡ-
μῖν μόνοις λοιπὸν ἀντερεῖτε, ὃς καὶ πρότερον τῆς
καθολικῆς ἐκκλησίας μοῖραν οὐδεσαν ὄντας, ἀλλὰ
πρὸς πᾶσαν ὁμοῦ τὴν ἐκκλησίαν φιλονεικήσουσι, καὶ
πάσης ἀποῤῥαγήσονται. τῆς γὰρ τῶν Κωνσταντινού-
πολιν ἐκκλησίας μετὰ τῶν ἄλλων τελῶν τῇ Ῥώμης συ-
ναπτομένης, οὐδὲν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἔξω κα-
ταλείπεται· ἣν ἀποχίζοντες ἑαυτῶν, ἐς τὰς αὐτῆς
ἀναλυομένους ψήφους, ὑπ' οὐδενὸς ἂν τινος ἄλλου,
τούτου παθεῖν δύναιντο χεῖρον. οὐδ' ἡμᾶς ὀφείλειν
εἴποι τις ἂν ἄχρι ἐς τὸ τῆς ἀληθείας καταφρονεῖν,
ἐς τὸ τῆς εὐρωπῆς ἀνθρώπων καλὸν, ἐς ἡμᾶς αὐ-
τοὺς ζημιοῦν, τὰ σφῶν θεραπεύειν, ὃ ἐς δεσπότας
λίαν ἄτοπον δῆτα συγχωρεῖν.

Ἀλλ' οὐδ' ἀληθές τι καὶ νῦν πρῶτον συμβαῖνον
ἡ πρὸς τὴν οἰκουμενικὴν συνόδου καὶ τὰς ψήφους
αὐτῆς εἶναι ἀπείθεια, ἵνα τις καὶ τῆς ἡμῶν οἰκο-
νομίας ἐχθρὰ κατηγορεῖν, οὐ δυνηθέντων πάντας ἔ-
χειν ὑπηκόους. πολλὰ γὰρ ἤδη ἐς πόλεις ὅλας
τῶν προτέρων συνόδων γνώμας ἀντέλεγον, ἀνθρώ-
πινόν τι παθεῖν ἐκείνας ἡγούμενοι. καὶ τὸ δόξαι
αὐτοῖς τοῦτ' εἶναι τἀληθὲς ἀποφωνήσας· ἕως ἡ
τῆς ἀληθείας ἰσχὺς τὰς ἁπάντων εἰσδῦσα ψυχὰς,
πάντας ἔδειξε πειθομένους, καὶ ὡς Θεοῦ φωνῆς
ταῖς ἐκ ἀνδρῶν ἐκείνων προσέχοντας. καὶ τοῦτ'
ἤδεσαν ἀκριβῶς οἱ τῆς ἀληθείας ἐξεταστάι· ἀλλ'
οὐ δήπου τοῦτ' ἀγαθόμενοι, ἐς τὸν τῶν εἴτ' ἀ-
ναίδειαν εἴτ' ἀπιστίαν δεῖν ἡγούμενοι θεραπεύειν,
τὰς τῶν ἀγνωμόνων ψυχὰς ἀφῆκαν σαλεύεσθαι,
καὶ τὸν ἀληθείαν ὑφεῖδον ὑπὸ τοῦ ψεύδους
πολεμουμένην, καὶ τὴν ἐκκλησίαν Θεοῦ τὰ χεί-
στα πάσχουσαν, καὶ σφᾶς αὐτοὺς ἁπάντων τού-
των αἰτίους εἶναι δοκοῦντας· ἀλλὰ τούτων μάλι-
στα ἐς πρόνοιαν πεφροντικότες, αὐτίκα μὲν τῶν ἄλ-
λων ἠμέλουν, εἶτα κἀκείνης ἀχαῦς τε καὶ ταῖς
ἄλλαις ἐπιμελείαις ἴωντο, καὶ πρὸς τὸν τοῦ καλοῦ
ἐς διηνεῖ γνῶσιν ἀπέστρεφον. ὃ τοίνυν οὐδ' ἡμᾶς
νῦν τὰ δεινὸν ἐς τοὺς δεινῶς πρέπει φροντίσαι, ὅ-
πως μὴ χρύπται πονηρὸς ἀμείνων εἶναι δυνάμενος,
ἀλλὰ τὸ δέον αὐτοὺς διατραξαμένης, τοῖς νοῦν ἔ-
χουσι καταλείπειν αἱρεῖσθαι τοῦτο καὶ σέργειν· ὃς
εἰκὸς εἶναι τοὺς πιστούς τε ἐς δοκιμωτάτους τῶν ἡμε-
τέρων· τοῖς δ' ἀντιβαίνειν ἴσως βουλησομένους τὸν
μὴ ταῦτα καιρὸν ἀφορίζειν εἰς ἰατρεῖαν, ἐς μη-
δὲ τὸν ἐκείνων ἐπιτροφὴν παντελῶς ἀνέλπιστον οἰε-
σθαι· εἰσὶ γὰρ εἰσὶ πολλοὶ παρ' ἡμῖν, οἱ παύσουσι
φιλονεικοῦντας τἀληθῆ ἐς δίκην λέγοντες. ὃ γὰρ
τῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησίᾳ μόνον οἱ ἀν-
θρωποι πολεμῆται τούτους ἐχοῦσιν, ἀλλὰ τὸν
καθολικὸν ἐκκλησίαν ἀτιμάζειν ὡς ἔοικε βού-
σθαι· ὃ καὶ τῆς ἀληθείας δῆτ' καταφρονεῖν, ἐς τὸν

A nullam habere nobiſcum communionem, neque eccleſiam noſtram audire; ſed nullum hinc nobis diſpendium oritur: neque igitur omnino a nobis divulſi poterunt invehere ullum incommodum. Sed ſi poſſent etiam dare aliquod damnum, perfecta certe cum Latinis conjunctio adeo numeroſis ſatis ſuperque poterit moleſtiam demere inde provenientem; ut jam ne ipſam quidem prius conjunctorum amiſſionem ſentiamus. Nec vero aliqua nobis fiet illis injuria, Deo judice hominibuſque qui ſapiunt: contra enim potius ab illis eccleſiæ Dei, ſibique ipſis fiet injuria; Siquidem deinceps non tantum nobis contraria ſen-
B tient, quos & antea catholicæ eccleſiæ partem agnoſcebant; ſed pugna illis erit cum tota prorſus eccleſia, eruntque ab univerſa ſeparati. Nam ubi Conſtantinopolitana eccleſia una cum tribus aliis conjuncta erit cum Romana, nulla catholicæ eccleſiæ pars extra manet; a qua ſeipſos ſejungendo, & decreta ejus non recipiendo, non video quid a quoquam alio poſſint hoc malo deterius pati. Neque debere nos dixerit quiſpiam ita illis obſecundare, ut & veritatem contemnamus, & pacis bonum reſpuamus, nobiſque ipſis damna creemus; quod vel dominis concedere valde eſt abſurdum.

Porro autem novum non eſt, aut nunc
C primum uſu venit, eſſe qui ſynodum œcumenicam ejuſque decreta non admittant; ut ſi non poterimus ad noſtram omnes perducere ſententiam, poſſit quiſpiam conſilia noſtra damnare: multæ enim gentes, & civitates integræ priorum conciliorum decreta oppugnabant, humani aliquid paſſa illa opinatæ; & quod ſibi viſum eſſet, illud tanquam verum pronunciaſſe; donec vi ſua veritas in omnium animos ſeſe inſinuans effecit, ut omnes acquieſcerent, & hominum illorum vocibus tanquam divinis auſcultarent. Et perſpectum ſane hoc habebant judices illi veritatis; non tamen aut veriti hoc
D ſunt, aut piorum animos fluctuare ſunt paſſi, quod putarent, impudentiæ ſeu perfidiæ quorumdam eſſe inſerviendum; aut neglexerunt a mendacio veritatem oppugnatam, eccleſiamque Dei graviſſimis laborantem malis; aut ſuſtinuerunt ſe horum omnium auctores videri: ſed omnes ſuas curas in his defigentes parvipendebant quidem alia ſine cunctatione; deinde illos etiam, preces ad Deum effundendo, aliiſque medelis curabant, atque ad honeſti & juſti agnitionem convertebant. Nec vos igitur curare decet, ne hic aut ille malus fiat, cum poſſit eſſe vir bonus, ſed ubi quod fieri oportet peregeritis, ſa-
E pientibus eligendum & amplectendum illud relinquetis; quos fore eos, qui fideles ſunt & inter noſtros probatiſſimi, conſentaneum eſt; iis vero qui forte contradicturi ſunt; tempus inſequens tribuetis ad curationem, nec eorum converſionem omnino deſperatam habebitis: ſunt enim apud nos, ſunt multi, qui perſuadebunt contentiones deponere, vera illis & juſta dicentes; quod ſcilicet ii non modo cum Conſtantinopolitana pugnent eccleſia, ſed velint etiam, ut videre eſt, univerſam eccleſiam parvipendere; quod & veritatem ſpernere eſt, & reverentiam

tiam quæ Deo debetur projicere, qua ſpes noſtræ ſalutis innititur. Omnis enim nunc, dicent, Chriſtianorum eccleſia de rebus antea controverſis conſentit; & præter vos œcumenicæ hujus ſynodi decreta omnes honorant, exiſtimantes impoſſibile illam erraſſe; quod ſi hoc etiam fieri poſſet, ſatius eſſe illi ducunt una cum omnibus periculum ſuſcipere, ſatis, quod a mendacio abhorreant, declarantes per obedientiam, & cum omnibus conſentionem; quam ſe omnium ſolos, quaſi tutiori hærentes ſententiæ, dum ſibi confidunt, & doctiores omnibus ſeſe putant, ſi contingat errare, ſpe etiam, quæ opinione illa fundabatur, excidere, & omni ſe defenſione nudare. Neque enim cœleſtibus ſe dicent oraculis, quæ omnibus præferenda eſſent, admonitos de generali ſynodo, ut decepta fuerit, & non ſit illi credendum. Quod ſi vobis ita temere lubet ſentire contra quam omnes ſentiunt, & œcumenicam ſynodum aſpernari, nulla ratione habita aut veritatis, aut laudum, aut futuræ ſecuritatis, aut laborum pro pace ſuſceptorum, quorum vos etiam aliqua ex parte fuiſtis participes, nullum plane eſt adhibendum conſilium; precibus tantum opus eſt vobis, quas utique univerſalis eccleſia fundere non dubitabit, veſtram quidem ſalutem avide optans, videns autem tali vos in periculo conſtitutos, ut illam non aſſequamini, eſt propterea dolens; ac præterea, quod nulla ſit ſpes adduci vos poſſe ſermonibus aut conſiliis. Si vero in antiqua omnino vultis perſeverare confeſſione, in tuto vos eſſe exiſtimantes, ſed non valentes ipſi per vos perſpicere, an addimentum a ſynodo factum ſit verum atque ad ſalutem neceſſarium; nec aliis multum in hoc confiditis; ſed fieri poſſe putantes, ut omnes hallucinari fuerint, illud recipere non audetis; ſcitote vos illa timere, quæ timenda non ſunt. Ut enim ea tantum, quæ poſſunt vos hoc timore liberare, dicamus, omiſſis in præſentia multis & non minoris momenti demonſtrationibus: partem quidem eccleſiæ Dei aliquam fortaſſe mendacio famulari, nec omnino abſonum, nec tale eſt, ut crebro non contigerit. Dum enim homines ea ſunt natura, qua formati ſunt; & agunt quidem voluntarie, opinantur autem electione; fieri non poteſt, quin multi etiam agendo pariter & opinando peccent, falſa credentes opinionibus, actionibus reprehendenda patrantes; ipſa certe rerum natura ita ferente, & Deo permittente, qui damnum ex hoc proveniens cœleſti medicina ſcit poſſe curari: utitur enim eccleſiæ parte nullo laborante morbo ad emendationem laborantis, & multa quidem hujuſmodi paſſam qui inveniet eccleſiam, per quæ illa non modo nihil damni fecit, præciſo fere antequam oriretur mendacio, ſedatiſque naſcentibus ex eo turbis, ſed illuſtrior etiam omnino apparuit, adepta per illata tunc ſibi bella conſecutam poſtea tranquillitatem. Univerſam vero ſimul errare eccleſiam, & veritatis lumine deſici, impoſſibile eſt. Ut enim alia taceam, quis credat, omnes æque Chriſtianos aut velle amplecti

πρὸς Θεὸν αἰδῶ προσήκειν ἔχειν, ἐφ' ᾗς ἡμῖν αἱ τῆς σωτηρίας ἐλπίδες. πᾶσα γὰρ νῦν ἡ τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησία, τῷ αὐτῷ ἀεὶ τῷ πρώτῳ ἀμφισβητηθέντι γνώμῳ προσέκειτο. καὶ πλὴν ὑμῶν ἅπαντες τὰς τῆς οἰκουμενικῆς ταυτησὶ συνόδου ψήφους τιμῶσιν, ἀδύνατον πλανηθῆναι ταύτῃ ἡγοῦμενοι· εἰ δὲ καὶ τοῦτ' ἴσως δυνατόν, ἄμεινον ἡγοῦνται μὴ πάντων ὁμοῦ κινδυνεύειν, ἑκόντων τὸ ψεύδους προσίεσθαι τῷ πεισθῆναι καὶ τῷ πρὸς ἅπαντας ἔχοντες ὁμογνωμοσύνῃ, ἢ μόνοι τῶν ἄλλων δόξῃ ἀσφαλεστέρας δόξης ἐχόμενοι, ἐν τῷ θαρρεῖν ἑαυτοῖς καὶ σοφώτεροι πάντων εἶναι νομίζειν. ἂν συμβῇ τι σφαλῆναι, καὶ τὰς τῆς γνώμης ἐλπίδας προσαφῆκαι, καὶ πάσης ἀπολογίας ἐκβαλεῖν ἑαυτούς. εἰ γὰρ δόξει τῷ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδῳ κατακεχρῆσθαι τῷ ψεύδει, καὶ μηδὲν ἐκείνη τισάμενον, ἀγγελίας τινὰς προβαλοῦνται καὶ φήμας ἐξ ὀνείρων αὐτοῖς ἀφιγμένας, ἃς πρὸ πάντων ἔστερκε τίθεται. εἰ μὲν οὖν ἁπλῶς ἅπασι προσήκειδε φρονεῖν σεμνῶς, καὶ τῆς καθολικῆς συνόδου καταφρονεῖν, μήτ' ἀληθείας μήτ' ἐπαίνων μήτε τῆς μετ' αὐτὸ ἀσφαλείας μήτε τῶν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης πόνων, ὧν καὶ ὑμεῖς ἐν τῷ μέρει μετέσχετε, λόγον ποιούμενοι, ἀργεῖ μὲν ἅπαντα συμβουλή, ἐχθρὸν δὲ δεῖσθε μόνοι, ὡς ἔοικε, τὸ κοινὸν τῆς ἐκκλησίας ἐκ ὑπόπτου ποιεῖσθαι· τῆς μὲν ὑμετέρας σωτηρίας σφόδρα ἐφιέμενοι, ἐκπίπτειν δὲ αὐτῆς κινδυνεύοντας ζηλοῦντες, καὶ τοῦτο χρὴ ἀλγοῦσιν, τῷ δὲ λόγοις πείθειν καὶ συμβουλαῖς καθάπαξ ἀπεγνωκότες. εἰ δὲ τῆς μὲν παλαιᾶς ὁμολογίας ἔχεσθε πάντως, νομίζοντες ἐπ' ἀσφαλὲς τινος βεβηκέναι, τῷ δὲ τῆς συνόδου προσθήκῃ οὐκ ἐθέλετε αὐτοὶ συνιδεῖν εἰ τῇ ἀληθῶν ἐστι πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαίων ὄντων, οὔτ' ἄλλοις περὶ τούτου σφόδρα θαρροῦντες, ἀλλὰ τὸ πάντας ἐξηπατῆσθαι τῇ ὑποδεχομένῃ νομίζοντες, ὁμολογεῖν αὐτῷ κατοκνεῖτε, ἴστε τὰ μηδὲν φόβου ἔχοντα δεδιότες. ἵνα γὰρ τὰ μόνον ὑμᾶς τοῦ παρόντος δεῖν ἀπαλλάττειν δυνάμενα λέγωμεν, τὴν πολλῶν ἐν ὑδεὶ ἧττον ἀναγκαίων ἀποδείξεων πῶς οὐκ εἰδότες· τὸ μὲν μοίρᾳ τινὰ τῆς ἐκκλησίας Θεοῦ λαθεῖν τῷ ψεύδει δυνάσασαι, ὅτι ἀτεκνός, καὶ τὴν πολλάκις γιγνομένων ὄντων. ἐως γὰρ ἂν τῇ σφῶν φύσει διαμένωσιν ἄνθρωποι, καὶ πράττωσι μὲν ἑκόντες, δοξάζωσι δὲ αἱρούμενοι, ἀδύνατον μὴ καὶ πολλοὺς ἔν τε ταῖς πράξεσι καὶ ταῖς δόξαις ὁμοίως τοῦ τε πρέποντος ἀτυγχάνοντας εἶναι, καὶ δοξάζοντας μὲν τὰ ψευδῆ, τὰ δὲ ψόγων ἄξια πράττοντας· καὶ τοῦτ' ἀπαιτεῖ μὲν ἡ τῶν πραγμάτων διάνοια φύσις, συγχωρεῖ δὲ καὶ Θεὸς, ἀνωθεν ἰάσιμον τιθεὶς ἐκ τούτου βλάβιον εἰδώς. τῷ γὰρ ὑγιαίνοντι τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸ πεποιηκότος χῆται διορθωσιν. καὶ πολλὰ τοιαῦτα τῇ ἐκκλησίᾳ Θεοῦ παθοῦσαν εὕροι τις ἂν· ἐξ ὧν ἀκόντως ἐλαβέ τιθεντοι, αὐτίκα καὶ πεῖν φυλῶαι χεδὸν τὸ ψεῦδος ἐκκόψασα, καὶ τὰ αὐτὰ σοφίᾳ ἀπηλλαγμένη, ἀλλὰ καὶ λαμπροτέρα δέδεικται πάντως· καὶ τὰς τότε πολέμους μέγα πρὸς τῇ μετὰ ταῦτα γαλήνῃ ἔχει ἐφόδιον. πᾶσαν δ' ὁμοῦ πλανηθῆναι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἐκ μέσου γενέσθαι ταύτης, ἀδύνατον, καὶ χωρεῖς γὰρ τῶν ἄλλων, τίς ἂν πιστεύσε πάντας ὁμοῦ

Χρι-

Χριστιανὸς ἢ τὸ ψεῦδος ἐκόντας ἐλέσθαι, ἢ τὴν ἀλήθειαν ἀγνοεῖν, τοσούτων ὄντων τῶν πρὸς ἐκείνην χειραγωγούντων, ἐς τοσαύτην ἦλθεν ἀνάγκης ὑμᾶς ὀροτίδα πεπομπεύων; τὸ γὰρ ὑμέτερον λείπεται μόνον ὑπὲρ μὲν ἀνοίας λόγον ἡμῖν καὶ πάνυ μέγα δοκεῖ, τάξει δὲ καὶ ποσότητι οὐδ' εἰπεῖν ὅσῳ ὀνόσον τι τὸ παντὸς ἐστί. τίς δ' ἂν εἴη λοιπὸν ἐλπὶς τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπανόδου, μηδενὸς τῶν πρὸς ταύτην ἡγησομένου τοῖς ἄλλοις ὑπολειφθέντος; ἢ γὰρ ὑμεῖς γε τοῦτο διωπήσεσθε μόνοι, κἂν νοῦν ἔχοντες αὐτοὶ, τοὺς ἄλλους πείσειν σωφρονεῖν· ὥσπερ εἴ τις ὀνὺξ ὢν παντὸς ἄρχειν βούλοιτο σώματος, καὶ κινεῖν αὐτὸ, καὶ ἰατρεύειν, καὶ τὰ πρὸς ὑγείαν φέροντα συμβυλεύειν. οὐ μὴν ἀλλ' ἐκεῖνο προσήκει σκοπεῖν ὑμᾶς, ὅτι τὴν ἐκκλησίαν, οὕτως ἐπ' ἀσφαλοῦς ὁ δεσπότης ἡμῶν ᾠκοδόμησεν, ὡς μηδέποτε πύλας ᾅδου κατισχύσειν αὐτῆς, τοὺς ἐπανισταμένους δηλονότι τῇ ἀληθείᾳ τοὺς ᾅδου βαράθρου τοὺς πεπλανημένους καταπαύσας αἱρέσεως. καὶ καθάπερ τι δῶρον ἐξαίρετον αὐτῇ τοῦτο δέδωκεν, οὗ χωρὶς οὐδ' ἂν ἓν μέγα τῶν τῆς οἰκονομίας, εἴπερ ἤμελλε καὶ μετ' αὐτὸν ἀνάπτυσσόμενα καὶ τῷ ψεύδει κατασχεθεῖσα ἢ περιῳφθαι παντάπασιν, ἢ φαρμάκων δεῖσθαι δραστικωτέρων, καὶ ὑπὸ μὲν τῆς ψεύδους ταύτην συγκληθήσεσθαι συγχωρεῖ, ὅπως δὲ μὴ καθάπαξ ἁλῷ, ἐς δουλὴν γίνηται τῆς ἀπάτης, οὐ φησιν ἐπιτρέψειν. ἐκκλησίαν δέ γε Θεοῦ τοὺς πέντε τῶν πατριαρχῶν θρόνους ἐς τοὺς αὐτοῖς ὑπακούοντας, οἵ τε τῶν συνόδων κανόνες, ἐς τὸ μακρὸν αὐτῆς ἔθος, ἐς τὰ πραγμάτων ἡ φύσις ὑπαγορεύουσιν. εἰ γάρ τινες ἢ ὁτιδήποτε γῆς ἀρχόντων ἀλογίᾳ καὶ τυραννίδι τὰ τότε ὁμοῦ πάντων τῶν θρόνων ποιμαντικὼ ἀπηνήναντο, καὶ χαίρουσιν ὑφ' αὐτῶν ποιμαινόμενοι, ἐς νόμος ὄντες σφίσιν αὐτοῖς, οὐκ ἐπαινέσης τοῦτο τῆς ἐκκλησίας ἐς βουλομένης ἐξεῖναι πᾶσιν οὕτω ποιεῖν, ἀλλὰ συγκαταβαινούσης τῇ τόλμῃ καὶ τι μεῖζον ἀναβαινούσης, ἐπράτησεν, ὡς εἴποι τις ἂν ἐς νῷ ἀντιλέγειν ἐθέλοντας, οὐ λογισμῷ τινι ἐς καιρὸν ἔχοντι φόβῳ προῆχθαι, ἀλλὰ πάλαι μεμαθηκότας ἀναισχυντεῖν, μηδὲ νῷ ἀφιέναι τὸ ἦθος. τούτων τοίνυν ὄντων ἀναμφιβόλως ἐχόντων, ἐς τῆς μὲν ἐκκλησίας Χριστῷ ταύτῃ, ᾗ ποτε ἐκλήθη, δόξαν ἐργούσης, καὶ μέχρι παντὸς ἀποδεξομένης, ἐκείνῳ δὲ μηδέποτε τὸ ψεῦδος κατακρατήσειν αὐτῆς ἐπαγγελλομένου, ὡς ἐοικὸς ὅτῳ, εἰ ταῖς ὑποχίσεσι, μᾶλλον δὲ ταῖς ἀιεργεσίαις τὴν τῆς ἀληθείας δόξαν μὴ διαφυλάξετε, ἡγεμόνες τῆς ἀληθείας κατισχῦσαι τὸ ψεῦδος, ἢ μᾶλλον ἐκείνων κυρίων, τοῦτ' αὐτοὶ νομίζοντες, ὦ μάταιόν τι δόξετε λέγειν. ἡ γὰρ ἀνάγκη τὸν τῆς ἀληθείας λόγον διαπεσεῖν, τῆς ἐκκλησίας ὑπαχθείσης τῷ ψεύδει, ἢ παρελθεῖν ἐκεῖνον ὃ δυνατὸν ὄν, ἐς ταύτῃ τῆς τῶν χρόνων ὑποψίας παντελῶς ἀπηλλάχθαι. εἰ τοίνυν ἐκεῖνο βλασφημία, μᾶλλον δὲ μανία σαφὴς, τοῦτ' ἂν αἱρετὸν εἴη ἐς πίστεως ἀκοαῖς καὶ γνώμαις ὑποδέκτον. καίτοι τῶν θείων ἀνὰ χεῖρας ἐς τῆς ἐξ αὐτῶν ἀσφαλείας, οὐδ' ὅλως ἐχρῶ ἀμφιβάλλειν ἀπλανῆ μέχρι παντὸς τὴν ἐκκλησίαν Θεοῦ πρηθήσεσθαι, ἐς τὸ τῆς ἀπάτης δεινὸν ἅπασαν μηδέποτ' ἂν αὐτὴν

A mendacium, aut ignorare veritatem; cum tam multi ſint, qui ad illam ſe duces offerant, & tantam curam in eam contulerint? Vos enim tantum reliqui eſtis, qui nobis ea qua ſumus in vos benevolentia, pars valde magna videbimini; ſed ordine ac numero dici non poteſt, quantula ſitis univerſi pars. Quæ vero in poſterum eſſet ſpes agnoſcendæ veritatis, ſi relictus eſſet nemo, qui ſe ducem aliis ad eam præberet? neque enim uni vos hoc efficere poteritis; nec licet ipſi ſapiatis, aliis ut ſapiant perſuadebitis: perinde ac ſi quis cum ungius ſit, vellet totum corpus regere, & movere, & medicinam illi adhibere, & conſiliis ſuis oſtendere, quæ bonam afferant valetudinem. Illud porro etiam conſiderare vos oportet, eccleſiam ita eſſe a domino in tuto ædificatam, ut portæ inferi nunquam ſint adverſus eam prævalituræ; hæreſes inquam contra veritatem inſurgentes, & ſectatores ſuos in barathrum inferorum deturbantes: hoc enim illi velut eximium largitus eſt donum, ſine quo magna res non eſſet diſpenſationis myſterium; ſi futurum erat, ut illo etiam peracto morbo laboraret inſanabili, & oppreſſa mendacio vel jaceret penitus neglecta, vel pharmacis indigeret potentioribus. Et a falſitate quidem agitari illam permittit, ut vero ſuccumbat fallaciæ, errorque illi dominetur, negat ſe permiſſurum. Eſſe vero Dei eccleſiam quinque ſedes patriarcharum, & eos qui illis ſubjacent, tum ſynodorum canones, tum longa ejus conſuetudo, & ipſa rerum natura declarat. Nam ſibi quidam principes nulla ratione ducti, ſed tyrannice cunctarum ſimul harum ſedium paſtorali nolunt ſubeſſe regimini, juvatque illos a ſe ipſis paſci, & ſibi loco legis eſſe; certe non approbante hoc eccleſia, aut volente communiter id eſſe licitum, ſed condonante illud audaciæ, ne quid pejus admittatur, obtinuit: quos etiam nunc contradicere volentes dixerit quiſpiam, non ratione aliqua ſive opportuno timore duci, ſed antiqua impudenter agendi conſuetudine ſuum quoque nunc non deſeruiſſe morem. Cum hæc ita procul dubio ſe habeant, & Chriſti quidem eccleſia ſententiam hanc utramlibet dicas, ſequatur, & ſecuta ſemper ſit; ille vero promiſerit fore, ut ipſa nunquam ſuperetur a mendacio; fieri non poteſt, quin inania loqui videamini, ſi vel promiſſis, imo vero collatis beneficiis veritatis vim opinione veſtra denegetis, expugnatam a mendacio veritatem exiſtimantes, aut ratis illis manentibus hoc jam eveniſſe putetis. Neceſſe eſt enim aut falſus extiterit veritatis ſermo, eccleſia per mendacium ſeducta; aut ſi fieri non poteſt ut is evaneſcat, illa quoque libera omnino ſit ab omni malorum ſuſpicione. Si ergo illud blaſphemia, ſeu potius aperta eſt inſania; reſtat hoc approbandum, piiſque auribus atque animis ſuſcipiendum. Quamquam omiſſis etiam divinis oraculis, & proveniente ex illius certitudine, nulla ratione dubitandum eſſet, quin Dei eccleſia ſit in perpetuum ſine ullo errore ſervanda, & deceptionis labe tota nunquam

quam inficienda: neque enim esse aut consistare omnino potest aliquid sine veritate; neque consentaneum est frustra natos esse homines; cum nemo veritate orbatus salutem consequi possit, atque hinc commigrare, ut vitam in cœlis degat, quam naturæ humanæ scimus esse finem. Si vero ipsi a catholica vos ecclesia segregantes, uni & verum sentire, & salutem tuto sperare existimatis: id quod satis esse dixeritis, ut simul & veritas salva sit, & suo fine natura non fraudetur; nobis certe cogitationes istæ non probantur. Nam præter quam quod vos nullo fere numero estis, & veritati non placet ir vobis tantum conservari, aut naturæ suum in vobis assequi finem; nec vos felicitate ista usque ad finem perfruemini, soli contra mendacium sumentes bellum, & sæpe terga daturi, quod & sociorum auxilio careatis, & invalidis armis pugnetis. Si enim universa Christianorum ecclesia tanto undique collecto robore, mendacium, ut ipsi dixeritis, superare non valuit, quomodo vos resistere posse credamini, qui ad eam universam plurimis partibus estis pauciores? Et illa quidem hoc uno errore seducta de futuris melius fortasse consilium capiet; vos autem veluti in tenebris versabimini, ne illud quidem scientes, quid sit agendum in rebus quæ fors obtulerit: nunquam enim fuistis hujusmodi rerum disceptatores & judices; sed bono consilio illos sequebamini, qui norunt & possunt hæc judicare: evenient autem quamplura; quod tempus futurum ut veritatis inimico adoriendi vos omni præsidio destitutos: Atque ita præsens hic, ut opinamini, tutus status fiet periculorum occasio. Neque enim de vobis curæ erit iis, qui modo contempti sunt; neque vobis satis erit virium ad omnia. Quod si vix tandem tunc resipueritis, & ad catholicam ecclesiam confugeritis, & polliciti eritis omnia vos veneraturos & recepturos quæcumque illa præceperit, refractarios olim & contumaces sensus valde execrati; illa quidem certe vos suscipiet, sed vobis pœnitentia non sine pudore erit; quem fugientes satius est ab initio nolle contendere. Nolite ergo fratrum aversari communionem, & mœrore quidem illos afficere, caritatis autem spiritum contristare: & falsa quidem in catholicam ecclesiam, quæ aberrare non potest a veritate, vestro certe damno probra jacere; vobis autem vitam in posterum multis replere perplexitatibus. His usi ad eos verbis persuadebunt, sat scio, ut nihil contradicant: & licet per se ipsos non hæc perspiciant, audientes quæ hic erunt definita, libenter admittent: quamvis enim non multum scientia polleant, tamen persuasum mihi satis est fore, ut ea pro sinceris & justis habeant. Græcos igitur propter hæc dixerim non debere moveri, si qui forte sint contradicturi; aut illorum causa se ipsos privare confessione veritatis, & pace cum Latinis; cum & se ipsos juvare, & illos, si quid dixerint, possint de sententia dimovere. At vero Latinorum ecclesiæ suspiciones ejusmodi ne simulare quidem licet. Primo enim nullum est Latillo-

A ὁμολῶμεν. ὅτι γὰρ ἀληθείας χωρὶς εἶναί τι καὶ συστῆναι καθόλου, ὅτι μάτην τὸν τῶν ἀνθρώπων γένεσιν εἶναι τὸν ἅπαντα λόγον ἔστι. μηδενὸς ἐχόντος τῆς ἀληθείας σώζεσθαι δυναμένου, ἐκ φορᾶς τῆς ἐν οὐρανοῖς ἀφικνεῖσθαι διατεθέντος, ἃς πλανᾶται τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἴσμεν. εἰ δ' ὑμεῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας σφᾶς αὐτοὺς ἀποχίσαντες, μόνοι καὶ πλανᾶσθαι φρονεῖν ἐκ τοῦ σωτηρίου ἀσφαλῶς ἐλπίζειν νομίζετε, ὃ καὶ τῷ τῶν ἀληθειῶν σώζεσθαι καὶ τῷ τῶν φύσιν μὴ διαμαρτάνειν τὸ πέλος εἴποιτ' ἂν χαρεῖν, οὐκ ἐπαινοῦμεν τοὺς λογισμούς. χωρὶς γὰρ τοῦ μηδ' εἶναί τι σχεδὸν τὸ ὑμέτερον, μηδ' ὅ μόνοις ὑμῖν τοῦτ' ἀληθεύειν χαίρειν φυλαττομένοις, τοῦ τε φύσιν τὴν οἰκείαν τυγχάνουσαν, αὐδ' ὑμεῖς μέχρι πέρους τῆς αὐτυχίας ἀπολαύσετε ταύτης, μόνοι τὸν φορὸς τὸ ψεῦδος ὑφισάμενοι πόλεμον, καὶ πολλάκις σιδώσοντες ἐρημίᾳ τε συμμάχων καὶ ἀπλῶν ἀδυναμίᾳ. εἰ γὰρ ἡ καθολικὴ τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησία, καὶ τοι τοσαύτῳ ἐπαγομένη παντοχόθεν ἰσχυῖ, οὐκ ἴσχυσεν ὡς ἂν φαίητε ἀνελεῖν τὸ ψεῦδος, πῶς ὑμᾶς μηδὲ πολλοστὸς αὐτοῖς ὅλος τυγχάνοντας, εἰκὸς ἔστιν ἀντιστῆναι, κἀκείνη μὲν ἐν τι τοῦτο σφαλεῖσα, ἴσως τῶν μετὰ ταῦτα βέλτιον ἔσεσθαι βουλεύσει· ὑμεῖς δὲ καθάπερ ἐν σκότῳ διάξετε, μηδ' εἰδότες ὅπως χρήσεσθε τοῖς συμπτώσιν· ἃ γὰρ γεγόναμέν ποτε ἢ τοιαῦτα ἐξετασταὶ ἐκ κρίται, ἀλλὰ καλῶς ποιοῦντες εἰσεσθε τοῖς ταῦτα κρίνειν εἰδόσι ἐκ δυναμένοις· συμπεσοῦμεν δὲ ἐκ μάλα πολλά, ἅπερ τῇ τῆς ἀληθείας ἐχθρᾷ χαρὸν ἔχοντος ὑμῖν ἐπιφύεσθαι, βοηθείας ἀπάσης ἔξω καθεστηκόσι· καὶ ὅπως ὑμῖν ἡ πρὸς τὸ παρὸν ἀσφάλεια δηθεν ἀφορμὴ κινδύνων χρήσεται. οὔπω γὰρ φροντίζουσιν ὑμῶν οἱ νῦν καταφρονηθέντες, ὧθ' ὑμεῖς πρὸς πάντα ἀρκέσετε. ἂν δὲ τότε μόλις νοῦν εἰληφότες, τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ζητήσητε, ἐκ πᾶν ὅ, τι ἂν ἐπιτάξειεν αὐτὴ τιμᾶν ὑπόσχησθε ἐκ φορεῖν, πολλὰ τῆς προτέρας ἐσεσθε ἐκ τὴν ἀνεμφάνων καταρώμενοι λογισμῶν, ἐπειτα μὲν ἀντιλήψεται πάντως, ἀλλ' ὑμῖν οὐκ ἀνὰ αἰσχύνης ὁ μεταμελὸς ἔσαι, ἵν' φεύγοντες, βέλτιόν ἔστι μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐθέλειν φιλονεικεῖν. πεισθέντες τοίνυν τῶν τῆς ἀδελφῶν φθειρόμενοι κοινωνίαν, καὶ λυποῦντες μὲν αὐτὴν, τὸ δὲ τῆς ἀγάπης παροξύνοντες πνεῦμα· ἐ καταψηφιζόμενοι μὲν ἐφ' ὑμετέρῳ πάντως κακῷ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἵν' ἀμήχανον τῆς ἀληθείας διαμαρτεῖν, πολλῶν δ' ἀποριῶν γέμειν ὑμῖν τὸν μὴ ταῦτα βίον παρασκευάζοντες. τοιαῦτα λέγοντες φορὸς αὐτὴν πείσουσιν οἶμαι μηδὲν ἀντιλέγειν, ἐ εἰ μὴ ἐ οἰκοθεν ταυτὶ σωφρονοῦντες, τῷ περὶ τὴν ἐκταῦθα διωκισμένων φήμῳ ἀτρέμα δέξονται, ἃ μηδὲ σφόδρα σοφὸς ὄντας, ὡς ἀτλά τι ἐ δίκαια λογιεῖσθαι ἐ λίαν ἐγωγε πείθομαι. τὸν μὲν οὖν Γραικὸν διὰ ταῦτα τὸ τὴν ἀντιστησομένων τυχὸν ἐκ αὐτοῖς εἴποιμ' ἂν ὑκ ὁμολογίζεσθαι δεῖν, μηδ' ἐκείνοις δηθεν χαριζομένους τῆς τ' ἀληθοῦς ὁμολογίας ἐ τῆς φορὸς Λατίνους εἰρωνίᾳ σφερεῖν ἑαυτούς· ἔχον ἐ σφᾶς ὠφελεῖν, κἀκείνους ἂν τι λέγωσι μεταπείθειν, τὴν δὲ Λατίνων ἐκκλησίαν τὰς ταυτὶ τὰς ὑποψίας ὐδὶ προσποιεῖσθαι γοῦν ἔξεστι. φῶτον

μὲν

μὴ γὰρ ἔστιν ὅστις γένοιτο Λατίνων, ὁ μὴ τοῖς αὐτῆς ὑπείκῃ προστάγμασι· μᾶλλον δ' οὐδέν ἐστιν, ὃ τῆς πρὸς ταύτην αἰδοῦς ἀφαιρήσεται ἂν ἀνάσχοιτο τὴν πρωτείων. οὕτω πολλῆς ἀπὸ πάντων ἀπολαύει τιμῆς, ὡς ἀπέχειν, ὧν ἂν βούλοιτο τυχεῖν, ἐνίοτε καὶ φιλονεικίαν ὀφείλουσαν ὑποστέλλειν, ἀλλὰ γὰρ τῆς ἐκείνου πατρικῆς ἀρχῆς ἀκριβείας, ἅτε τῷ ἡπίῳ καὶ θεραπευτικῷ τὸ σῦφρον κεράσασα, οὐδένα τῶν ὑπ' αὐτὴν πεπαγμένων ἐᾷ κατὰ τῆς αὐτῆς δοκοῦντα στρατεύεσθαι, ἐπρόπετής τι κατὰ τῆς δεσποίνης ἐπὶ μητρὸς ὁρμᾶσθαι· ἐπὶ Λατῖνοι πάντες ἐπ' ἐκόντος μηδενὸς ἀναγκάζοντος πρὸς τιμὴν αὐτῆς ἀλλάβεσθαι ὥρμηνται, σοφίᾳ δὲ φρονήσει πλέον τῶν ἄλλων κεκοσμημένοι, καὶ ταῖς συνεχέσι τῶν διδασκάλων δημηγορίαις ὁπόσον τι ταύτῃ σέβας ὀφείλεται διδασκόμενοι. ὥστε τῇ πρὸς αὐτὸν αἰδοῖ καὶ τῇ πίστει πολλὰ ἐπὶ τοῖς αὐτῆς προστάξασιν· ἃ τῆς τῶν δεδωκότων ἀγνωμοσύνης ἀπόδειξις ὄντα, τοῖς οὕτω εἰδόσι χρῆσθαι καλῶς ὀνειδῶν ἀρχὴ καὶ σκανδάλων εἰωθε γίνεσθαι. σύνοιδε καὶ νεωτέρόν τι νομοθετήσῃ μηδὲν πολυπραγμονοῦντες πάντες προσέξουσι· καὶ νῦν ἧκιστα ἐπιδείξονται τῷ αἰδῷ, ὅτι ἐπειθόμενοι ἕτερα τοῖς λυσιπλήσειν ἡγοῦνται, καὶ ἀντιλέγοντες δεινοτέρας τῶν σωθῆναι δώσειν δίκας. ἔτι τε καὶ βουληθέντες φιλονεικεῖν ἐδεμίαν ἕξουσι πρόφασιν· εἴ γάρ τις εἰσάγοιτο δόξα, ἀλλ' ἀφῃρῆτο προτεθεῖσαν· ὃ ταὐτόν ἐστι τῷ ἀρχαίαν ἐπανῆκε πάσης ὑποψίας ἀπηλλαγμένην ὁμολογίαν. ἄτοπον οὖν ἂν εἴη καινοτομούσῃ μὲν πρότερον πείθεσθαι, ἐχομένης δὲ τῶν ἀρχαίων ἐν ταύτῃ βεβαιότητος ἀφίστασθαι· ἐν μόνῃ μὲν τὰ τοιαῦτα πραττούσῃ μηδὲν ὑποπτεύειν, μὴ δὲ τῶν ἀδελφῶν ἀνθελκυούσης τὸ δέον, ἀμφηρικῶν· ἐν τιμᾷ μὲν αὐτὴν ὑπὸ τ' ἄλλων πολεμουμένην, τοῖς δὲ πρότερον δυσμενέσι νῦν συμμάχοις χρωμένην, καταφρονεῖν. εἰ γὰρ ἐμελλόν ποτε τὸ ἀλλάβεσθαι ἀπορρίψαντες, αὐθαδές τι καὶ προπετὲς ἐγχειρεῖν, τῇ πίστει προστιθέσης ἀεὶ τῶν ἀδελφῶν καὶ τοσοῦτόν τι θαρρύνσης, ἄλογον ἴσως. ἐπεὶ δὲ τότε πάντες ὑπεῖξαν, πάντος λογισμοῦ τῷ εἰς αὐτὸν προθέντες ἀλλάβεσθαι, νῦν εἰκὸς ἔστιν αὐτὸ ἀντιλέγειν. εἰ δὲ καί τινες πάντως δικαίᾳ καὶ λόγου πρὸς δὲ καὶ τῆς ὑμετέρας ὑπεριδόντες ὀργῆς, τοῖς ὑφ' ἡμῶν ὁρισθησομένοις μὴ προσέχειν τὸν νοῦν, ἀλλὰ τοῖς ἐξ ἀρχῆς ἐμμένειν βουλήσονται, ἃ τοῖς Γραικοῖς περὶ τῶν ἀντερουμένων αὐτοῖς ἐφθέγξατο, ταῦτα καὶ ὑμῖν πρὸς τοὺς τοιούτους ἀρκέσειν ἡγοῦμαι. καὶ καθάπερ τῷ τῶν Γραικῶν ἐκκλησίαν, οὕτω δεῖ καὶ τῷ ὑμετέραν μὴ παύσασθαι τοῖς σωφρονοῦσι κτωμένῳ τἀγαθά, φόβῳ τῆς τῶν ἀνοήτων ἐρεύσεως· ἴσως ἐλπὶς μὲν δήπου καὶ μὴ συμβήσεσθαι· γενομένῳ δὲ, ἢ λυθῆναι καλῶς, ἢ κολασθῆναι δικαίως ἀνάγκη. παρέημι δ' ὅτι καὶ ῥᾷον ὑμεῖς τοὺς ἐν ὑμῖν φιλονεικήσοντας πείσετε, σοφοὺς ὄντας καὶ τῆς ὑμῶν φωνῆς ἐπαΐοντας. καὶ τοῖς ἀναντιῤῥήτοις τῶν λόγων πείθεσθαι δυναμένους, ἢ Γραικοὶ τοὺς ἀλλοδαποὺς τούτους καὶ ἀπαιδεύτους, καὶ οἷς πρὸς λόγων καὶ νοημάτων ὕψος καὶ μεγέθος πάντα ἁπλῶς ἀποτέφυκεν, οὐδὲν ἧττον ἢ πρὸς τὸν δι' ἀέρος πτῆσιν ἡ τῶν σωμάτων κατα-

rum genus, quod mandatis ejus non pareat; quin potius nullum eſt, quod ſe in ea colenda & obſervanda patiatur vinci ab aliis. Adeo multus honor ei defertur ab omnibus, tantumque abeſt ut incidat illi ſuſpicio, ne qua ſibi adverſus ea, quæ præcipere voluerit, repugnantia ſeu contentio alicunde ſuborſatur. Nam præter abſolutam ſpiritalis domini poteſtatem, per quam benigna manſuetudine temperat ſeveritatem, nec ſinit contra ſua juſſa ſubditorum aliquem ſeſe extollere, aut petulans quidpiam contra dominam & matrem cogitare; Latini etiam omnes ſponte ſua cogente nemine, ſuo ad eam obſervandam nutu feruntur, doctrina & prudentia pluſquam alii, præſtantes; & aſſiduis præconum concionibus edocti, quanta illi debeatur veneratio. Itaque reverentiam, qua illam proſequuntur, & fide ducti multis quoque bonis donarunt ejus præſules, quæ cum piam eorum, qui illa dedere, mentem declarent, ſæpe probrorum & ſcandalorum origo iis fiunt, qui datis bene uti neſciunt. Proinde novum etiam aliquod edente decretum, omnes illud ſine ulla curioſitate recipient: & nunc haud minorem præſtabunt reverentiam, cum ſibi, ſi quando alias, obedientiam exiſtimant profuturam, & ſi repugnent, aſperiores ſolito ſe pœnas daturos. Quod ſi vellent etiam contendere, nulla eſſet illis occaſio: non enim nova aliqua induceretur opinio, ſed addita tolleretur, quod idem eſſet atque ad antiquam & omni ſuſpicione liberam redire confeſſionem. Inconveniens ergo eſſet, novitatem quidem invehenti obedire; ab ea vero fidem antiquam retinente & comprobante recedere: & ſola quidem ea res hujuſmodi agente nihil habere ſuſpectum, cum fratribus autem competente quod tenendum eſt, animo fluctuare: & eam quidem oppugnatam ab aliis colere; nunc vero, qui prius hoſtes erant, ſocios habentem aſpernari. Nam ſi quando abjecta reverentia audendum quid erat illis petulantius, conſentaneum erat id contingere, cum ſine fratribus poſuit additamentum, tanta in re ſibi confidens: at cum omnes tunc obtemperaverint quavis cogitatione poſtpoſita reverentiæ, quam adverſus illam adhibebant, par eſt eos nunc etiam nolle contradicere. Quod ſi qui omni æquitate & ratione, nec non iracundia veſtra contempta veſtris ſententiis noluerint acquieſcere, ſed perſiſtere in prioribus maluerint, quæ de contradicturis jam dixi ad Græcos, eadem & vobis fore ſatis puto ad hujuſmodi homines: & quemadmodum Græcorum eccleſiam, ita decet & veſtram non deſiſtere bona comparare ſapientibus metu contentionis inſipientium, quam certe ſpes eſt non futuram, quod ſi fuerit, aut rite tollatur, aut juſte puniatur neceſſe eſt. Præterea quod vos veſtris facilius perſuadebitis, ſi contradicant, cum & non indocti ſint, & eadem lingua utantur, & poſſint efficaciſſimis traduci rationibus, quam Græci hominibus hiſce peregrinæ linguæ ac rudibus ad percipiendam rationum & ſenſuum profunditatem atque magnitudinem plane ineptiſſimis; non minus certe, quam ſit ad volandum

dum ſtructura corporum. Ad hæc Græci A quidem unam aut duas ex hiſce nationibus non ſine lacrymis, & magnæ infelicitatis opinione dimiſerunt, quod paucæ remaneant, quibuſcum una pacem fruantur: Vos autem, ſi qua veſtrarum gentium divellatur omnino a vobis, & morbo opprimi videatur inſanabili, ægre quidem feretis amiſſionem & errorem illorum, a quo neminem capi vobis eſt in optatis, ſed nullam vos pati cenſebitis amicorum & affinium orbitatem, cum futuri ſint vobis multi, & quovis numero frequentiores, qui promptos ad obediendum exhibeant animos, ſicut alii refractarios, quibuſque B lociis utamini pacis conciliatæ cum Græcis. Neque enim dici poteſt fore, ut omnes ſeu plures in ſuum caput arma capiant, & ſeſe transfodiant gladio. Ita hanc quoque ſuſpicionem, quæ non contemnenda videbatur, nullius eſſe momenti, nec poſſe naturam ejus accurate conſiderantes abducere a recto propoſito, & oratio jam oſtendit, & vos melius perſpicietis, animum attente ad illam adjicientes. Deſiſtant ergo qui nobis quaſi terriculum, defectionem quorumdam objiciunt, & pravorum inſuper inſolentiam audaciamque fovent; fruſtra hæc pios & rerum honeſtarum ſtudioſos optaſſe affirmantes, noſque neſcio quo non inertiores ac leviores reditu- C ros; ne alia probra dicam, quibus jure obnoxii eritis. Prius enim oportebat cogitationes iſtas explicare, vel terriculamenta potius ad incutiendum timorem objicere, ut ſuis utrique vellent manere in finibus: nec modum pacis aggrederentur, tanquam propter hæc ipſa inutilem, ac talem ut fieri nulla ratione poſſit: non modis omnibus tunc ad pacem adhortari, quid non dicendo, quid non agendo, quod movere poſſet ad pacem? & quo non illam facilliorem aſſerendo? vel ipſo uno congreſſu futuram aſſeverando: nunc vero difficultates commemorare, & timores injicere: in his enim etſi licebat initio, at nunc certe non licet D curas deſigi ab iis, qui in ipſa devenerunt agendi tempora. Cum vero ne tunc quidem habitura locum eſſent hujuſmodi impedimenta penes homines, qui bonis uti norunt conſiliis, quis det eſſe hujus temporis agere de hiſce rebus? Qua porro ratione fiat, ut qui nunc talia dicunt, neceſſario ſeſe præ pudore non contegant; & qui in eam adducentur ſententiam, quod Deus avertat, poſtea præ rubore non ſe cooperiant? neque enim eſt culpæ ejuſdem aut conſilii auctoribus, aut illi aſſentientibus, dum de tantis rebus adhuc deliberarent, metu rationis expertæ perculſos non perſpicere quid honeſte & utiliter eſſet agendum; E & ſtudium, ubi rem ſunt aggreſſi, reſtinguere: illud enim habet opinionem ſocordiæ, hoc vero dementiæ quoque crimen non effugit: & illi quidem nullum eſt adjunctum periculum, per hoc autem neceſſe eſt ſumma quoque rei periclitetur. Cum ergo demonſtratum ſit per ea quæ diximus, utrumque hoc impedimentum, quæ pondus aliquod habere videntur, nihil obſtare; reliqua ne conſideratione quidem ulla ſunt digna, quæ frivola eſſe deprehendere poterit e longinquo quicumque voluerit.

σκλή· ἐ ὅτι Γραικοὶ μὲν ἐν ᾗ δύο ἢ τοιούτοις ἐθνῶν οὐκ ἂν ἀδακρυτὶ πρόοιντο, ἐ χωρὶς τῦ δοκεῖν ἀτυχηκέναι τὰ μέγιστα, ὀλίγων ὄντων ἔτ᾽ ὑπολοίπων ἐ οἷς τῆς εἰρήνης συναπολαύσονται· ὑμεῖς δ᾽ ὁτοῦτ᾽ ἔν τι ἐ καθάπαξ ἀπορρᾳγῆ ἔτ᾽ ὑμετέρων ἐθνῶν, ἐ δόξῃ νεοσηκὸς ἀθεράπευτα, δυσχερῶς μὲν οἴσετε τὴν ἐκπτωσιν αὐτῶν ἐ τὴν πλάνην· ἰὼ ὑδίνα τοῦ παθεῖν ἔ ἀτάκτων διχῆς ἔργον τίθεσθε· τὴν δὲ τῶν φίλων τε ἢ γνησίων ἐρημίαν ὐδαμῶς ὑπολογιῶσθε, πολλῶν ἑτοιμόνων ὑμῖν ἢ παντὸς ἀριθμῦ κρειττόνων, οἳ τὴν διατριβὴν, καθάπερ ἄλλοι τὴν σχολὴν, ἐπιδείξονται, ἢ οἷς τῆς πρὸς Γραικοὺς εἰρήνης χρήσεσθε κοινωνοῖς. ὑ γὰρ δὴ πάντας ἢ τοὺς πλείστους ἢ τῆς σφῶν ὀκλίσεσθαι κεφαλῆς, ἢ καθ᾽ ἑαυτῶν ὠθήσειν τὸ ξίφος ἔστιν εἰπεῖν. ὅτι ἢ τοῦτο τὸ δέος, καίτοι τῶν ὑ τυχόντων ἢ οὖσαι δοκοῦσι, φαῦλόν τι καὶ μὴ διαμάρτοι ἀπάγειν τῶν προκειμένων καλῶς τοὺς αὐτῦ τῇ φύσει προσέχοντας, ὅ, τε λόγος ἐδείξεν ἤδη, καὶ ὑμεῖς ἄμεινον ὄψεσθε, τὸν λογισμὸν αὐτῷ καλῶς ἐπιστήσαντες. πεισθῆναι τοίνυν οἱ τὴν εἰρήνην ἀποστασίαν ὑμῖν ἐπισείοντες, καὶ τὴν τῶν τοιούτων ἀλαζονείαν ἢ τόλμαν προσθεραπεύοντες, τοὺς δίγνώμονάς τε ἢ τῶν καλῶν ἔρασας μᾶλλον δίζαμένους δυτὰ φειδοῦς ἀξιοῦντες, ἐ ἡμᾶς ἐκ οἴδα τίνος ἐκ ἀργοτέρους καὶ κηφοτέρους ἐπανελθεῖν, ἵνα μηδὲν λέγω τῶν ἄλλως ὀνειδῶν, οἷς δικαίως ὀφείξεσθε. τοῦτος γὰρ ἔδει πρότερον ὑποβάλλειν τοὺς λογισμὸς, μᾶλλον δὲ τοῖς μορμολυκείοις τούτοις δεδίττεσθαι, καὶ πείθειν ἑκατέρους ἐφ᾽ ὧ ἐ χον μένοντας, ὡς ἀσυμφόρου διὰ ταῦτα καὶ ἀδυνάτου τῇ τῆς εἰρήνης τρόπῳ μὴ ἐγχειρεῖν· οὐ τοτε πᾶσι τρόπος ἐτὶ τὴν εἰρήνην παρακαλοῦντας, ἢ τί μὲν ὐ λέγοντας, τί δ᾽ ὐ ποιοῦντας τῶν δυναμένων κωλῦειν; τίνος δ᾽ ὐ ῥᾴστην αὐτὴν ἀποφαινομένης ἢ τῦ συνελθεῖν μόνον ἀλλήλοις ἀκολουθήσασαν, νῦν δυχερῶν τινων μεμῆσθαι καὶ φόβους ἐπανατείνεσθαι. τούτων γὰ εἰ ἐ τὴν ἀρχὴν ἦλθε, ἀλλ᾽ ὐκ ἐν τῷ παρόντι φροντίζειν ἔξεστι τοῖς ἐ τοῖς τῦ πράττειν ἀφιγμένοις χαμοῖς. ὅτι δὲ ὐδὲ τότε χώραν ἐμελλεν ἕξειν τὰ τοιαῦτα τῆς κωλυμάτων ἀρχή γε τοῖς καλῶς εἰδόσι βουλεύεσθαι, πῶς ἂν δοίη τις τῷ παρόντι χαμαὶ τ᾽ ἐκ τούτων σκέψιν ἁρμόττειν; ἢ πῶς οὐκ ἐμφράττεσθαι μᾶλλ᾽ τοὺς λέγοντας νῦν, ἐγκαλύπτεσθαι δὲ τοὺς, ὃ μὴ γένοιτο, πεισθησομένους τάχα ἀνάγκη; ὐδὲ γὰρ τὴν ἴσην ἔχει κατηγορίαν ὅτι τοῖς βουλεύσασθαι ὅτι τοῖς πεπεισμένοις τό, τε περὶ πλείστων ἔτι βουλευομένους, ἀλόγως δέῃ τῦ καλῦ ἐ συμφέροντος ἐκκλεισθῆναι. τὸ μὲν γὰρ ἡ τῆς ῥαθυμίας ὑπεροψία δόξαν, τὸ δὲ ὐδὲ τὴν τῆς αἰσχίστης ἐγκλημάτων ἀπήλλακται· καίτοι μᾶλλ᾽ ὐδὲν σωιζόμενοι κίνδυνος, τούτου δ᾽ ἕνεκα ἐ φευκτὴν ὑπαρχόντων ἐπωφελεῖν ἀνάγκη. τούτων τοίνυν ἀμφοτέρων τὴν κωλυμάτων σαφῶς ἐλεγχθέντων ἐκ τῦ λόγου δοκεῖ, τοῖς ἄλλοις ὐδὲ προσίχειν δίκαιον ὅλως· ὧν τὴν σαθρότητα τόρρωθεν ἔξεστι τοῖς βουλομένοις πᾶσι φωρᾶν. αὐτίκα τίς οὐκ οἶδε τῆς θρυλλουμένης φευκτὴν τῦ μὴ δεῖν μήτε προσιδέσθαι μήτ᾽ ἀφωρεῖν τὸ συμβό-

λου

λα διορισμὸς, ἐπήρκει ἄλλως· οὕτως ὡς οἱ λέγοντες αὐτὸς ἐπιλαμβάνοιτο, καὶ χρεὼν τὸ συγκαλύπτειν τοῦτο ἐπὶ τῆς φιλονεικίας αἰσχύνην ἐφάρμοσε; εἰ μὲν γὰρ ἔστι τι πεῖθον Γραικοὺς τοῦτο τὸ Λατίνων ἀπαναίνεσθαι δέξαι, καὶ προσθεῖναι τῷ συμβόλῳ ταύτῃ ἀπαξιοῖ, ἀλλ' οὐ κωλύσει· ἐπὶ τοῦ τῆς συνόδου ψήφου ἐπαίνῳ ὑγιῶς νοοῦντες οὐδεὶς αἰτιάσεται. τίς γὰρ τὴν ὑφαιρέσεσί τινι καὶ προσθήκαις τοῦ πίστεως λυμαινομένων, ἐπὶ τόδε ἐκτραγόντων θεολογίαν, ἐξελέγχεται τοῦ ἀρχαίου· οἷς αἰδημόνως, αὐτός τε μηδὲ τοιοῦτον τολμᾶν, ἐπὶ τοῖς τετολμηκόσι μὴ κακοῦσθαι φαίεν ἂν ἅπαντες. ἂν δὲ τοιαῦτα μᾶλλον ἀληθεστάτῳ καὶ τοῖς τῆς πίστεως θεμελίοις σφόδρα συμβαίνοντα, ἐπί τοῖς ἁγίοις δοκοῦσαν τοῦ δόξαν ταύτῃ εἶναι πεισθῶσι, μάταιος ἡ φρὸς ἐκεῖνα καταφυγή· εἰ γὰρ λέγουσι τοῦ τῶν πατέρων διαστρέφοντες ψῆφον, ἕως ἂν ἐκεῖνοι τὸ ψεῦδος προκαιροῦσιν, εἰ τὰς ἀληθεῖς ἐκβάλλοντες δόξας, ταύτῃ ἐξελέγχεται. τοῖς γὰρ ἄλλῳ πίστιν συγγράφουσιν ἀπειλῆσι, καὶ τὰς ὁτιοῦν τῶν ὁμολογημένων προσθήκας τισὶν ἐπαντίας, καὶ ὑφαιρέσεσι δολεραῖς ἀνατρέπειν βουλομένοις ἀνείργουσι. ὥστε καθὰ προσηκόντως τῆς ψήφου, ὅτι Λατῖνοι ταληθὲς προσθέντες ἐγκαλοῖντ' ἂν δικαίως, ἐπὶ Γραικοὺς συμφωνοῦντας μὲν ὑδὲν ἁμαρτάνειν, ἄλλο δέ τι λέγοντας ἐπιτρέπειν ἀντικρυς λείπεται. ἔστω δὲ καὶ Λατίνοις μόνοις ἢ Γραικοῖς Λατίνων χωρὶς οὐκ ἔξεστι καὶ ὁτιοῦν προσθέναι, ἀλλά γε τῷ οἰκουμενικῷ συνόδου ὑδεὶς τοῦτο τὸ γέρας ἀφελέσθαι δυνήσεται· ἔστι καὶ τὰς ἄλλας συνόδους προσθήκας τισὶ τοῦ ἀληθοῦς ἀποδεξάσας οἶδαμεν τίσιν· καὶ ὁ τῆς προσθήκης καταψηφιζόμενος ὀρθῶς, ὧν ἂν τις ἐξ ὧν ἐν δόξαν ἰδίαν δημοσιεύων ποιήσαιτο, οὐχ ὧν ἂν συνόδου ὅλη ἀληθεῖν προσθεῖναι, ταύτῃ ἐλαύνει· ὑδαμοῦ γὰρ ἐκεῖ συνόδου γίνεται μνήμη, ἀλλὰ μηδενί φησιν ἐξεῖναι. ἐπὶ μοὶ ἃ κωλύει πιστεύειν, ταῦτα καὶ προσθέναι τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως οὐκ ἐᾷ· ταῦτα δέ ἐστιν ὁπόσα τοῖς ἀληθέσιν ἐναντιοῦται, καὶ τοῖς μὴ πολλοὺς ἀγῶνας κεκραπκόσι καὶ συμφωνεῖ. ἃ δὲ πιστεύειν ἔξεστι, ταῦτα καὶ ὁμολογεῖν συγχωρηται, εἰ γὰρ τῷ συμβόλῳ δῆτα θεν ὁμολογίαν, τὸ μὴ δεῖν λανθάνειν ἐνίους περὶ τοῦ πίστιν διεφθαρμένους, ἀναγκαῖον πεποίηκεν· ἵνα ἑκάστοτε τοῖς ἀκινδύνως πιστεύομένοις συμφωνοῦσαν ποιῆταί τις, οὐκ ἂν δικαίως νομίζοιτο ἐξελέγχεσθαι. ἄλλως δὲ καὶ καταψηφισόμεθα τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως, καὶ μάτην ἀναγνωσόμεθα τοῦτο, τῆς ἐξ αὐτοῦ γινομένης ἀτοφαλείας ἤδη πεπαυμένης. ὅτε γὰρ σύμβολον ἔσται λοιπὸν μὴ πᾶσαν τοῦ ἐν τῇ ψυχῇ πεπηγυῖαν περὶ τῆς πίστεως ἀρθρων δόξαν ἀνακαλύπτον, ὅτε τοῦ ἀδυνάτων ὄντι καὶ ψευδῆ τινας περιοικότας λανθάνειν· καὶ τῇ μὲν ὁμολογία μεθ' ἡμῶν ἑπεσθαι. τῇ δὲ πίστει διακεκρίσθαι, ἀταξ τοῦτο συγχωρηθέντος. τοῦ δὲ καὶ τὴν τῆς πίστεως ἀκρίβειαν ἐπεστώμεθα, ἵνα ἐν τοῦ ταύτῃ ὁμολογεῖν παρειλήφαμεν σωτηρίαν, αὐτοὶ τοῦ καὶ γλώττῃ κηρύττειν ταύτην φειδόμενοι; ἢ τίς ἡμῖν ἐκ τῆς ἀναγκαίως πεπαιδευμένων ἔσται σωτηρίας ἐλπίς, εἰ περὶ ἣν καὶ μὲν σωτηρίας ὁμολογεῖσθαι τὴν πίστιν ἀκούομεν, αὐτοὶ δ' ὥσπερ αἰσχύνην τοῦ τῶν

In primis enim quis ignorat, decantata illa decreta, quod nihil in ſymbolo aut addere, aut demere liceat, juxta ſenſum eorum qui illa objiciunt, eſſe plane calumnias, ad obtegendam contentionis ignominiam adinventas? Nam ſi quid eſt, quod perſuadeat Græcis, ut reſpuant ſententiam Latinorum, prohibeatque illam ſymbolo addere, alia res eſt; & nemo decretum illud ſynodi ſane intelligentes culpaverit: Latum quippe eſt a principio in eos, qui detractionibus atque additamentis quibuſdam fidem depravant, & adulterinam invehunt theologiam: cujus reverentia nec ſibi tale quidpiam audiendum, nec ſi qui auſint, admittendos eſſe ad communionem, omnes affirmaverint. Quod ſi potius e contrario perſuadeatur illis, ſententiam illam eſſe veriſſimam, & cum fundamentis fidei valde congruentem, & ſanctis probatam; inane eſt ad illa refugium: nihil enim dicunt perverſe intelligendo decretum patrum, cum hoc illi ediderint, ut mendacio viam præcluderent, non ut veras ſententias eliminarent, minas enim in eos jactant, qui aliam fidem conſcribunt; & iis tollunt facultatem, qui adjiciendo quid contrarium, & ſubdole auferendo quodlibet ex conteſſis evertere voluerint. Quare ſi decretum intelligatur ita ut oportet, neque Latini culpandi ſunt, ſi adjecerunt quod verum eſt, neque Græcos errare dicendum, ſi conſenſerint: alioquin reſtat, ut aliud dicentes calumnias certe ſtruant. Deinde ſi Latinis ſolis, aut Græcis abſque Latinis non licet addere quidlibet; at œcumenicæ ſynodo honorem hunc nemo poterit negare: nam & alias ſynodos adjectionibus quibuſdam ſcimus veram declaraſſe fidem, & decretum, quo reprobatur additamentum, ita hoc excludit, ſi ab uno quopiam fiat, propriam divulgante ſententiam, non ſi tota ſynodus voluerit addere, nulla enim in eo fit ſynodi mentio, ſed nemini, inquit, liceat. Præterea quæ prohibet credi, ea quoque non permittit addi ſymbolo fidei; ea vero ſunt, quæ veritati adverſantur, & non conſonant iis, quæ poſt multos labores recepta ſunt. Quæ porro licet credere, fateri quoque permiſſum eſt. Symboli enim confeſſionem illud fecit neceſſariam, quod non oporteat latere aliquos in fide corruptos, quam nemo lædere jure cenſendus eſt, dum illam præſtat iis conſentientem, quæ ſine periculo creduntur. Alioquin fidei ſymbolum falſo appellabimus nomine, & fruſtra illud recitabimus proculcata jam illa, quæ ex eo provenit, hæſitationis liberatione. Neque enim erit amplius ſymbolum, ſi totam non detegat infixam animæ de fidei articulis ſententiam: nec impoſſibile eſt aliquos falſa ſentientes latere: qui nobiſcum quidem confeſſione ſtent, fide vero ſejungantur, ſi hoc omnino concedatur. Plenam vero fidei rationem quomodo integram exhibebimus, quam in confeſſione ſui conſiſtere accepimus, nobis prædicationem ejus per ipſam præterea linguam refugientibus? aut quæ nobis erit ſalutis ſpes per ea quæ neceſſario creduntur, ſi cum audiamus, fateri illam oportere propter ſalutem, ipſi

igno-

ignominiam habere putemus: ſi ore etiam A fateamur veritatem? Sicut enim nullo modo credenda ſunt, quæ deficiunt a regula veritatis; ita ad recte credita neceſſe eſt exterior quoque accedat confeſſio. Aut igitur demonſtranda eſt Latinorum ſententia a veritate prorſus aliena, aut ſi hoc non poteſtis, ut vera illa honoranda & ſuſcipienda eſt, & fides in ſymbolo declaranda. Latini enim nobiſcum ſententiam recipientibus, & ratam eſſe judicantibus, fortaſſe de confeſſione non magnopere pugnabunt, ſatis enim eſt illis oſtendere, ſe recte ſenſiſſe, & efficere ne ulterius contendamus, veritatemque ut mendacium perſequamur: at nobis ſola fides cordis non erit ſatis, non adjuncta etiam exteriori confeſſione. Decreta vero, quæ aliqui reformidant, pro nobis potius egregioque additamento ſtare putanda ſunt, atque eo modo intelligenda, quo pro ſe & aliis vellent intelligi qui ea condidere. Neque enim ſe ipſos, aut alios pari dignitate præditos facultate hujuſmodi privare volebant, ut plane definire non poſſint quæ ſpectant ad. fidem: alioquin decreta hæc nullius eſſe momenti inconſiderate offendiſſent, & quæ poſſint non obſervari: nam & illa additamentum quoddam ſunt, & ſententia de fide tunc primum lata, & a nulla ſuperiorum approbata ſynodorum; omnes enim, ut patet, addebant. Sed neque Latini, ſi nec œcumenicam exiſtimant, nec omnino talem, cujus mandata non liceat tranſgredi, ſynodum illam, quæ poſuit additamentum, pertimeſcent decreta, improbantes additamentum, & volentes illud expungere. Quæ enim non valde certa ſunt ratione definita, poſſunt ab illis immutari, qui majorem habent facultatem. Si vero illam arbitrantur œcumenicam, & decreta ejus rata eſſe debere in perpetuum, æque ut aliarum generalium ſtatuta ſynodorum; non dubium eſt, quin & ipſi decreta ſint omnino prolaturi, & quæ Græcis eſt difficultas ad inferendum, eam ſibi eſſe demere volentibus ſint dicturi. Ego vero utrum ea ſynodus œcumenica ſit habenda, nec ne, Latinis ipſis conſiderandum relinquo: ſed conſilium eis dederim primum quidem, ut potius a ſe decreta obſervari exiſtiment, ſi priorum illorum ſequantur conciliorum ſententiam, quam ſi illis omnibus poſthabitis uni omnium poſtremo adhæreant: Deinde ut nullam de illa ſynodo cum Græci habeant controverſiam, ſed miſſam faciant hanc materiam. Ego enim ſcio, Græcos nullo modo paſſuros eam ſynodum œcumenicis annumerari, ſed contra hoc potius quam quidvis aliud repugnaturos: E ſciunt enim, ſi velint hæc admittere, fore ut neceſſario damnum uſquequaque faciant, deterioriſque habeantur conditionis. Propter hæc nihil de illa ſynodo agendum; qualemcumque eam velint utrique videri: Sed Latinis etiam, ſicubi malum afferre videtur, dubitandum non erit ejicere cauſam ſchiſmatis, additamentum: nec ſi æquum eſſe arbitrantur, Græcos omnes parcie huic ſynodo additamentum apponenti, ipſi ſe injuriam pati arbitrentur obedientes auferenti; æque enim utrum-

ἀλήθειαν ἐν χείλεσιν ὁμολογεῖν νομίζομεν; ὥσπερ γὰρ οὐδὲ πιστεύειν χρὴ τοῖς ἀρχῇ ὑτόσα τῆς ἀληθείας κανόνων ἔξω χωρεῖ, οὕτω τοῖς καλῶς πεπολιτευμένοις ἐν τοῖς ἔξωθεν ὁμολογίαν ἀνάγκη πᾶσα προσεῖναι. ἢ τοίνυν τοῖς τῶν Λατίνων δόξῃ δείκτεον τῆς ἀληθείας πόρρω τε βάλλουσαν, ἢ τοῦτο μὴ δυναμένους, ὡς ἀληθῆ τιμητέον, ἐν προσηκτέον ἐστι, καὶ τῷ σύμβολῳ τοῖς πίστει φυλακτέον. Λατῖνοι μὲν γὰρ ἀποδεχομένοις τοῖς δόξαν ἡμῖν, καὶ κυρίαν εἶ) ψηφιζομένοις, περὶ τῆς ὁμολογίας τυχὸν οὐ σφόδρα διοίσουσ). ἀρκεῖ γὰρ αὐτοῖς τὸ δεῖξαι σφᾶς τὰ ὀρθὰ φρονοῦντας, ἐν ἡμᾶς πᾶσαι φιλονεικοῦντας, καὶ τἀληθὲς ὡς ψεῦδος διώκοντας. ἀλλ' ἡμῖν μόνη ἡ καρδίας ἡ πίστις οὐκ ἀρκέσει πρὸς σωτηρίαν, μὴ ἐκ τῆς ἔξωθεν ὁμολογίας σωιζομένης. ἐν ὃς τινες δεδιασιν ὁρᾶς, ὑμεῖς ὑμῖν μᾶλλον καὶ τῆς καλῆς προθήκης ἐπολητέον, ἐν νοητέον αὐτὰς, ὡς ἂν αὐτοὶ βουληθεῖεν ὑμεῖς ἑαυτῶν ἐν τ' ἄλλων οἱ θέμενοι. ὅτι γὰρ ἑαυτὰς ὅτι τὰς ἴσον ὠφελημένους ἀξίωμα, τῆς ὠφελείας ταύτ' ἔχουσας ἐν τὰ τοῦ πίστιν ὀφείλειν ἠθέλον ἀποκλείσθ. ἄλλως δὲ καὶ τὰς ὁρους τάτας σαθρόν τι χῆμα δεικνύοντας καὶ παραβαίνεσθαι δυναμένους ἐλαθον ἄν· καὶ ὅτοι γὰρ προθήκη τίς εἰσι, καὶ γνώμη τῆς τῆς πίστεως τοῦτο πρῶτον ἐξετασθεῖσα, καὶ μηδεμιᾷ τ' προ αὐτὰς σωσθῶν ἀρέσασα· πᾶσαι γὰρ, ὡς ὅλλοι τίφυκε, προσετίθουν. ἀλλὰ μὲν καὶ Λατῖνοι εἰ μὴ ὑπ' οἰκουμενικῶν, ὑθ' ἁπλῶς ἀναβίητον τῶν σωσθοῦ ἐκείνῳ, ἧς γέγονεν ἡ προθήκη, νομίζουσιν, ὑδ' ἂν ἐλλαβηθεῖεν τὰς ὁρους, τῆς προσθήκης καταγνωκότες καὶ ταύτῃ θέλοντες ἀφαιρεῖν· τὰ γὰρ ἐ πάνυ βεβαίως διωρισμένα ἐξεσι μεταποιεῖν τοῖς μείζω διώαμιν ἔχουσιν. εἰ δ' οἰκουμενικῷ ἐκείνῳ ἡγοῦνται, καὶ ἅπερ ἐγνωκε κρατεῖν ὀφείλοντα μέχρι πέρατος ὑδεὶ ἧττον ἡ τὰ ταῖς οἰκουμενικαῖς σωσθοῖς διωρισμένα, εὔδηλον ὅτι προβαλοῦνται καὶ ὅτοι πάντως τὰς ὁρους· καὶ τῷ ἴσῳ Γραικοῖς τε προσιθέναι, καὶ αὐτοῖς ἀφαιρεῖν βουλομένοις ἐξεσιν εἶναι δυχέρειαν. ἐγὼ δὲ τὸ μὲν πόσον οἰκουμενικῷ ἢ μὴ τοιούτῳ τῷ σωσθοῦ ἐκείνῳ οἴεσθαι χρὴ, αὐτοῖς ἀφίημι Λατίνοις σκοπεῖν· συμβουλεύσαιμι δ' ἂν αὐτοῖς πρῶτον μὲν μᾶλλον νομίζειν τὰς ὁρους διαφυλάττειν τῶ μετὰ τ' προτέρων ἐκείνων σωσθῶν ἑστάναι τῇ γνώμῃ, ἢ τῷ πείθειν μὲν ἐκείνας ἀνάστας, μηδὲ γε τῇ πασῶν ἐσχάτῃ προστιθέναι· ἔπειτα μηδὲ πρὸς Γραικους περὶ τῆς σωσθοῦ διαφερομένους ἐκείνης, τῇ προκειμένων ἐθέλειν ἀφίστασθαι· ἐγὼ γὰρ οἶδα Γραικὰς ὑδέποτε ταῖς οἰκουμενικαῖς σωσθοῖς σωτάττειν ἐκείνῳ ἀνεξομένους, καὶ πρὸς τοῦτο μᾶλλον ἢπερ ἄλλο τι τῇ ἀπάντων εὐσπουδίας εἰδότας ὡς ἀνάγκη παρταχόθεν αὐτὰς ζημιοῦσθαι, καὶ νομίζεσθαι χείρας εἰ τοῦτο βούλοιντο συγχωρεῖν. διὰ δὴ ταῦτα τῷ μὴ σωσθοῦ ἐκείνῳ, οτως ποτὲ βουληθεῖεν ἐκάτεροι τοιούτῳ ὄντι δοκεῖν· τῷ δὲ τὰ χίσματος αἰτίαν προθήκῃ, ἀν φαίνηται τι λυμαινομένη· μηδὲ Λατίνοις ὀκνητέον ἐκβάλλειν· μηδ' εἰ προσιθέσι τῇ παρούσῃ σωσθῷ δίκαιον ἡγοῦνται Γραικὰς ἄπαντας τεύθεσθαι, αὐτοὶ νομιζέτωσαν ἀδικεῖσθαι ἀφαιρούσης τ' ἐκκόπτης· ἐπίσης γὰρ

ἀμφω ἐ ἐξεστιν οἷς ἀν ᾖ, καὶ κεκώλυ). ἐπ A
τως τοίνυν ὁρως εἰκότως ἀλλαβομένοις, παντὶ μᾶλ-
λον ἢ τῇ παρούσῃ χρεία συμβαίνοντας, τῳ μό-
νῳ ἀληθεῖ καὶ βεβαίῳ εἰρήνῃ ἁρέσαι σπουδά-
ζειν· ἐπὶ τῷ θαύσαντας εἰκότως ἢ τούτῳ ἐπιλα-
λῆσθαι τῆς δόξης, εὐλογόν ἐστι δυσχεραίνειν πρὸς
τῷ μεταθέσιν. ἀἰδέσιμοι γὰρ εἶεν ἐ τοῦτο λο-
γιζομένοις, ἐ δεινὸν ἠγημένοις, δόξαν τοσούτοις χρό-
νοις κεκρατηκυῖαν ἀμεῖψαι. ἐ γὰρ καθάπερ θέα
ταύτα κρίνεσθαι δεῖ· οὐδὲ τῇ χρόνῳ τὰ τοιαῦτα πι-
στεύειν, οὐ ἐ ϝ φαυλοτέρων ἀρετὴν ἔστι δέξασ. οὐδὲ
αἰδεῖται τῇ ψευδεῖ χ' τῆς ἀληθείας συμφράττων·
καὶ πολλάκις μὲν τοῖς ἀσυδάλοις ἐταιρίσηται τὰ
μέμψεως ἄξια, πολλάκις δὲ τοῖς χείροσι κρατήσα- B
σιν ἤδη καὶ πεπαθεῖσι σφοδρότερον τῳ ϝ τὴν
ἀμεινόνων μᾶλλον ἐπήγαγε. ἐ ἵνα οὖν οὐδὲν ἀτει-
κὸς ἔστι ἐπὶ τοσοῦτον χρόνου τῳ πλείῳ * ἐλθεῖν,
ἢ τῇ ψεύδους ἀληθείας φαντασίαν λαβόντος ἐ μὴ
ταύτης κηρυττομένης, ἢ τῳ αὐτῇ φαντασίαν ταύτῃ
ϝξετάζοντος, ἐ φιλονεικοῦντος ἅπας ἐκβαλεῖν. ὁ-
μως δὲ τῶν μὲν ἡμῖν προκειμένων μεγίστων ὄντων,
καὶ πρὶν ἐς τόδε σχίσματος ἥκειν χεῖρον ὑφ' ἁ
πάντων ἀπισταμένων, οἱ τὰς πολλὰς δυσχερείας συ-
νιδόσαι, εἰκός ἐστι ἐ πολλῷ πλείω τῶν εἰρημένων
νῦν ὑμῖν φανεῖσθαι κωλύματα· ἐ πολλάκις ἐγγυ-
τάτω τῆς καλῆς γινομένης, ὑπὸ τῶν ἐσχολου-
μένων ἀποστῆσαι πάλιν. ἢ γὰρ γένοιτο, εἰ δεῖ τἀ-
ληθῆ λέγειν, οὐδ' ἔσται πρᾶγμα πλείους ἐ μείζους
ἔχον τὰς δυσκολίας τῆς πάντα κλίσεως ἐ χρησι-
μωτέρας ταύτης εἰρήνης. ἐγὼ δὲ ϝβουλοίμην ἂν
ὑμῖν, καὶ μοι μηδεὶς ὑμῶν ὀργισθῇ, μᾶλλον ἀν ἐλέ-
σθαι μηδὲ ὑμῶν ἀρχὴν ἐπιχειρῆσαι τῷ πράγματι,
ἀλλ' ὥσπερ καθ' ἑτοιμίαν συνελθόντας οὕτω δι-
ᾶσθαι, ὅπως ὁμιλήσαντες καὶ γνωσθέντες ἀλλή-
λοις ἐταιρισθεῖεν, ἢ μὴ προθυμίας ἀψαμένους εὐ-
δοκῶσι, ἐ μικρᾶς τινος ἢ μείζονος δυσχερείας ἡτ-
τᾶσθαι ὀφθῶσι. εἰ γὰρ ἐλάττους ἦτε τὸ ἀριθμοῦ, ἢ D
τῆς χειρὸς εὐθέως παρεσκευασμένοι, ἢ συνό-
δου ἐπαρχικῆς καὶ μὴ πάσαν τῳ καθολικίαν Θεοῦ
παρεισάσσα, ἢ δι' ἄλλο τι ἀρχὴν συνειλεγμέ-
νοι, ἔπειτα καὶ περὶ τῆς εἰρήνης σκοπεῖν παρέργως
ἐμέλλετε, τό γε τοῖς μεγίστοις ἐπιχειρήσαντας ἀπο-
γνῶναι ἐ δόξαν φρονήματος ὑμῖν ἰσχυσεν ἂν. ἔστι
δὲ ἐ πλήθει, ἐ ἀρετῇ, ἐ σοφίᾳ, ἐ πάσῃ ἐπισ-
κευῇ, εἴπερ τις ἐ τῶν τότε χρωμένων οἰκουμενικῶν
συνόδων, ἔκρυθε, οἱ τῇ ἴσῳ δυσχερῶν μετὰ
τῆς ὁμοίας ἰσχύος τότε περιεζώσατο, προσεστι δὲ
ἐ ἡ σφοδρὰ τῆς εἰρήνης ἐπιθυμία, καὶ τὸ μηδενὸς
ἄλλο χάριν ἐλθεῖν ἀγωνιώμενος, αἰσχρὸν ὄζειν,
ὦ σεβασμιοι πατέρες, αἰσχρὸν τῳ τὸ χρήματος ἐ E
τῆς ἐπωνυμίας τάξιν λαχεῖν, καὶ τῇ ἄλλοτε κα-
τωφθωκόσιν ἐν τοῖς ὁμοίοις ἀγῶσι χεῖρα λαβόν-
τας δόξαν ἀπαλλαγῆναι. οὐδεὶς γὰρ ὑμῖν τὰ
κωλύματα καὶ τὰς δυσχερείας ἀπολογίαν προτεί-
νοι προσίσχειν ἐθελήσῃ ἐ νοῦν, τῳ ὑμέτερα
εἰδὼς δια πάντων ϝβουλῇ πασῶν ἅσαν ἰσχυ-
ροτέραν, ῥᾳθυμίᾳ δὲ μόνῃ προδεδομένῳ. φρὸς
δὲ τούτοις οὐδὲ τοῖς ἄλλοις ὀνείδεσιν ἐφ' ὅτῳ οὐχ
ὑποκύψεσθε, ἃ ἐ τῆς εἰρήνης ἐχετευε κωλύματος·
τῷ μὲν γὰρ αὐτῶν τὸ τῆς ὑπερφανείας ὑπεστιν ἐγκλη-
μα, τὸ δὲ ἡ τῆς δειλίας ἠρτηται μέμψις, τῷ δὲ τὸ

que & licitum eſt, quibus licet, & prohibitum pariter. Neque igitur timore decretorum illorum, quæ potius ad quidvis aliud quam ad rem noſtram faciunt, projicienda eſt ſola vera & ſolida pax, neque ob anticipatam hanc vel illam opinionem conſentaneum eſt mutationem ægre ferre. Audio quippe has eſſe quorumdam cogitationes, indignum eſſe opinantium, receptam tanto tempore mutare ſententiam. Non ſunt enim hæc judicanda more ſpectaculorum, nec decurſu temporis credenda, quod facit ut deteriora etiam videantur apte excogitata, nec erubeſcit ferre opem mendacio contra veritatem, quod fecit, ut præclare ſæpe res oppugnarentur a rebus vituperatione dignis, ſæpe etiam deteriora recepta jam & credita bello acriori a potioribus peterentur. Nihil ergo abſonum, nunc etiam tanto tempore latuiſſe errorem, aut imagine veritatis aſſumpta a mendacio, & ſub ea prædicato, aut eodem ſui imaginem veritati adaptante, atque ita ut exturbet illam contendente. In univerſum res, quas præ manibus habemus, cum ſint longe maximæ, & antequam ventum eſſet ad tantum ſchiſma, viſæ fere omnibus, qui conſcii multarum erant difficultatum, incredibiles, par eſt multo etiam plura, quam dictum eſt, oblatura ſe nunc vobis eſſe impedimenta, & ſæpe vos ad egregium hoc opus perficiendum maxime victos, per ea turbatos detentum iri. Nam ſi verum dici oportet, nulla fuit res aut erit pluribus & majoribus implicata difficultatibus, quam uſquequaque honeſtiſſima & utiliſſima hæc pax. Ego vero tale vobis dederim conſilium, iraſcatur autem nemo. Satius plane eſſet, omnino rem non aggredi, ſed tanquam ſtudio viſendorum locorum profectos convenisse huc, collatiſque ſermonibus, habitaque mutua veſtri notitia regredi, quam alacriter exorſos deſpondere animum, & ſive parvæ, ſive magnæ difficultati ſuccumbere. Nam ſi minori eſſe numero, aut minus quam res exigit parati, aut ſynodus provincialis, & non totam Dei repræſentant eccleſiam, aut alterius rei gratia non inutilis collecti, ſed obiter etiam poſtea pacis negotium tractaturi, quod res maximas exorſi, deſperaretis, id vobis etiam magni animi virorum pareret nomen: at quia & multitudine, & virtute, & ſcientia, omnique apparatu, ſi qua unquam alia ſuperiorum generalium ſynodorum, inſtructi eſtis, quæ pares difficultates ſimili robore tunc vicerunt; ineſt autem & vehemens pacis deſiderium, & nullam aliam ob rem profecti eſtis ad decertandum, turpe eſt, venerabiles patres, turpe, perſonæ quam geritis; atque appellationis ordini non reſpondere, & abſcedere minorem conſecutos gloriam, quam alii qui poſita ſibi ſimilia certamina ad felicem exitum perduxerunt. Nemo enim vos audiet, ſi excuſationis cauſa protuleritis impedimenta & difficultates, cum ſciat quam pleno veneritis apparatu, quavis quidem alia re validiori, per ſolam autem ignaviam projecto. Ad hæc fieri non poteſt, quin aliis quoque probris vexemini, quæ ſecum affert pax impedita: hoc enim ſuperbiæ crimen infert; illud timiditatis reprehenſionem, aliud contentio-

nis

nis vitium; atque ita aliud alii conjunctum est dedecus, quibus ne merito fiatis obnoxii, curandum vobis est & singulis & universis: æque enim omnia plurimum distant a vestra virtute & spe, quæ sita in vobis est. Omnium porro, quæ dicta sunt, caput hoc est: Reliqui certe omnes homines manifestis hisce ac perspicuis, quæ ex pace proficiscuntur, bonis fruentur, quorum erit pulcherrimum, veritatis cognitio, & suarum salus animarum: Vos autem primi utilitatem ex hisce bonis percipientes, eoque titulo insigniti, quod per vos auctores illa in omnes fluxerint, meritedem etiam utilitatis perceptæ ab aliis accipietis. Præter hæc adest quoque Deus vestrorum animi motuum spectator & judex, quem nemo latere potest aut segniter agens, aut mollitie fluens, aut carnales & caducas cogitationes operibus ejus immiscens. Hunc igitur omnes præ oculis semper habentes, & eam quæ sequetur, si rem præclare gesseritis, utilitatem & gloriam, omne quidem quod adversatur, frivolum & inane ostendetis; exoptatam vero pacem quamcitissime ac utilissimam vestro decreto sancietis.

EJUSDEM ORATIO III.
in qua exponuntur ea, per quæ pax hujusmodi confici possit.

HÆc sunt, quæ maxima & difficillima pacis hujus impedimenta visum iri existimavi; quæ vos tamen considerantes nihili puto facietis, sed ambabus, ut ajunt, manibus strenueque pacem amplectemini, nihil prætermittentes, quod per vos fieri possit: multis aliis impedimentis per hæc tria vel quatuor simul e medio sublatis. Satis vero mihi videor eorum describenti naturam dixisse, expositis iis, quæ contra res tanti momenti dicere potui relictis plurimis, ut ea dicant, qui singula volunt perpendere. Ad ipsum vero jam sermonum meorum caput accedam, declaraturus vobis Dei favente auxilio, per quæ pax hæc confici possit, ad memoriam vos, ut ita dicam, revocans, atque ea tantum attingens. Solvendum enim hoc restat promissum, quod etiam plus habet ponderis. Cum porro mihi sit agendum cum viris doctis, & spiritu plenis, resque suas cum prudentia moderantibus, non erunt opus, arbitror, in singulis longi sermones, & ipse si pluribus quam res postulet, verbis usus fuero, merito etiam molestus esse existimabor.

Ego enim, venerandi patres, mecum cogitans reperio, disjunctionem nostram jam olim exortam ad hæc usque nostra tempora & damni non exigui, & non minoris utilitatis causam esse: & illo quidem affectos esse majores nostros, utilitate vero nos primos, si modo velimus, perfruituros. Quod enim tanto jam tempore bella inter nos secluſa conciliatione gesserimus, & pars utraque doctrinæ opinionem habeat, omnique dignitate præfulgeat, & velit propterea pluribus rationibus victoriam sibi arrogare, numerari non possunt quæcumque per singula tempora utrique conscripseri-

τῆς φιλονικίας συμβέβληται, ἐ ἄλλοις ἄλλα φυέσιν αἴσχη· οἷς ὅπως ἂν ἐπίσχεσθε διηνεκῶς, ἑκάστῳ τε ὑμῶν ἐ πᾶσιν ἅμα φρέσιν φροντίσαι· πάντα γὰρ ὁμοίως τῆς ὑμετέρας ἀρετῆς καὶ τ ἐφ' ὑμῖν ἐλπίδων πλεῖστον ἀπέχει. ἅπάντων δὲ τ εἰρημένων ὄντι κεφάλαιον· οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἀνθρωποι, τῆν ὁμολογουμένων τούτων ἐ πᾶσι φανερῶν ἐκ τῆς εἰρήνης ἀγαθῶν ἀπολαύσονται, ὧν ἡ γνῶσις τῆς ἀληθείας ἐ ἡ τῶν ψυχῶν αὐτοῖς σωτηρία, τὸ κάλλιστον ἔσται· ὑμᾶς δὲ πρῶτοι τῆν ἀγαθῶν ἀποσάμενοι, καὶ τῆ τοῖς πᾶσι χρήσθαι τούτων αἴτιοι κοσμηθέντες, καὶ τῆς τῆν ἄλλων ὠφελείας ἀφίξεται τὰς μισθός· πρὸς δὲ τούτοις ἐ Θεὸς πάρεστιν ἤδη τῆν ὑμετέρων εὐθυμημάτων ἐπόπτης καὶ δικαστής· ὃν οὐκ ἔστιν ὑδένα λαθεῖν ἢ ῥαθυμοῦντα καὶ βλακεύοντα, ἢ σωματικοὺς τοὺς λογισμοὺς ἐ φροντίσιν αὐτῷ τοῖς ἔργοις ἀναμιγνύντα. τοῦτό τε τοίνυν πρὸ ὀφθαλμῶν ἀεὶ ἐ τίθει τὰ τοιήσοντα τῷ τε κατορθοῦν ὠφέλειάν τε καὶ δόξαν ἅπασιν ἔχοντες, σαθρὸν μὲν δείξετε πᾶν σοφισμα, τῷ δὲ τοιούτῳ εἰρήνῃ ὅτι τάχιστα καὶ λυσιτελεστάτῳ ψηφιεῖσθε.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ,
ἐ ᾧ τίθεται τὰ τοιήσοντα τῷ τοιούτῳ εἰρήνῃ.

AMEN τοίνυν νενόμικα τῆν τῆς εἰρήνης ταυτησὶ κωλυμάτων μέγιστα ἐ δυχερέστατα δόξειν, ἐ ἃ σκοτεινοὺς αὖθις ὑμᾶς ἀεὶ ὑδενὸς ἂν ἐκείνα λόγου ποιήσεσθαι, ἀλλ' ἀμφοτέρας, ὁ λέγεται, ἐ χεῖρας ἀντιλήψεσθαι τούτης τῆς εἰς δύναμιν ἥκοντων οὐδοτιοῦν παρέντας, ταῦτα ὄντι· τῆν μὲν πολλῶν κωλυμάτων τεσσὶν ἢ πίπτουσι τούτων σωτεξαιρεθέντων· ἃ δὲ τ τούτων τοσούτων ὄντων ἐξω εἰσίν, τῆν πλείσων τοῖς ἑκάστοις ξυλλόγοις ἐπισκέπτεσθαι παρεμβύων, *ἐμοὶ γὰρ τῶν ἐκείνων ζωγράφοντι φύσιν, ἐ ταῦτ' ἐδοξεν ἀποχρῶν. ἐπ' αὐτὸ δὲ λοιπὸν τὸ τ λόγων βαδίσμα κεφάλαιον· ἐ τὰ τοιήσοντα τῷ εἰρήνῃ ταύτῃ ὑμῖν, μ τ' ἄνωθεν βοηθείας, ὑπομνήσων ὡς ὄντως εἰσιν ἐ μόνον ἀτόμβους, ἔχομαι δείξων. τῆν μὲν γὰρ ὑποχέσεων αὖτη λοιπὴ, ἐ μείζω δυνάμιν ἔχουσα. ὑπὲ δὲ ἡγοῦμαι σοφοῖς ἀνδράσι καὶ πυθέσθαι γέμουσι ἐ φρονήσῃ διοικουμένοις μακροτέρων ὑπὲρ ἑκάστου λόγων δεήσῃ, οὔτ' αὐτὸς τῆς χρείας φειδοτέρως χρώμενος λόγοις οὐχὶ ἐ φορτικοχλεῖν ἂν ὑπειλῆφθαι.

Ἐγὼ γὰρ, ὦ πατέρες σεβάσμιοι, θεωρῶν διείσχω, πόρρωθεν τῷ ἡμετέρῳ διάστασιν ἀρξαμένην ἄχει τῶδε παρ' ἡμῖν καὶ βλάβας πολλὰς καὶ ὠφελείας οὐχ ἥττονος αἰτίαν ὖσαν, καὶ τὰ μὲν ἄλλα μεταχόντας τοὺς πρὸ ἡμῶν, τῆς δ' ὠφελείας πρώτους ἡμᾶς, ἂν μόνον θελήσωμεν, ἀπολαύσοντας. ὡ γὰρ τ τοσοῦτον ἤδη χρόνον ἀλλήλοις πολεμεῖν ἀδιάλλακτα, πρεσβύναι δὲ ἑκατέρους δόξαν ἐπὶ σοφίᾳ ἐ τὸ διὰ πάντων ἐξίωμα, καὶ διὰ ταῦτα ζηλοῦσθαι νικᾶν ἐπιθυμίας, ὅθ' ἀριθμεῖν ὅστι ὁπόσα κατ' ἀλλήλων συγγεγραφότες ἐπὶ χαρτῶν ἂν ὠκήσαμεν ἀλλήλους τοῖς ἀπεκέσοις περιβαλεῖν, ἐ δεῖξαι πάντων ἀνθρώπων

πων χείρω ποιήσαντες. ταῦτα δὲ πάντα συνοφαντίαι τινές εἰσιν ἀπὸ τῆς περὶ τὸν μάχιμον ἀνάγκης, καὶ λόγων ὑπερβολαί, καθάπερ ἐπὶ πάσης συμβαλούσῃ ἐώθει ἐριδος. ὑφ' ὧν δήπου τὰς ἁπλουστέρας ἀνατεινομένας μέχρι τῆς ἔξω τούτων καὶ φαινομένων ἐκτεῖναι τῷ ἐχθρᾷ, ἔθη τινὰ ἐπὶ τοῖς περὶ τὸν θρησκείαν ἔχουσι διασύροντές τε καὶ μισοῦντες, οἷς ἀνεξετάστως πρόπαλαι ἐχαιρον. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ πρὸς τὸν παροῦσαν χρείαν λυσιτελέστατον ἔτυχεν ὄν, καὶ πρὸς τὸν εἰρηνικὸν μέγα βοήθημα. πάντα γὰρ γραφικῶ διερευνησάμενοι, καὶ τὸν νοῦν ἐπιβαλόντες τῇ σκέψει, τὰ δυνάμενα τῇ σφῶν δόξῃ συνηγορεῖν, ὅτα τε ὡς λογισμὸς ἥκει, καὶ ὅσα πρὸς τὸν τῶν γραφῶν συμμαχίαν ἐξεῦρον, ὡς μηδόλως ἐπολείπεσθαι τοῖς μὴ ταῦτα προεπινοῆσαί τι καὶ προτεξάγειν· ἐξ ὧν ὑμεῖς δυνηθείητ' ἂν σαφῶ ἐλάττοσι πόνῳ χρῆσθαι τῆς ἀληθείας εὔσοχοι δικασταί· μὴδὲ δεήσει βίβλους ἀνελεγομένους κἀκεῖθεν τὰ πρόσφορα προτλαμβάνουσιν, ἢ παρ' ἑαυτῶν σοφόν τι τοσιζομένοις καὶ τοῖς γεγραμμένοις ἐπόμενον, τὰς δόξας ἅμα γυμνάζειν· ἀλλ' ἀρκεῖ τοῖς ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐξητασμένοις χαμαὶ, καὶ ταῦθ' ἕκαστα σκοπουμένοις, τῷ ἀληθῆ καὶ δικαίαν ψῆφον ἐνεγκεῖν. οἶμαι δὲ καὶ Θεὸν αὐτὸν σωφρόνα δυσχερῆ τῷ περὶ τῶν προκειμένων κρίσιν ὑπάρξοντα, τοῖς τε πρώτοις διὰ τὸ ἀρξαμένοις περὶ τούτων ἀμφισβητεῖν, καὶ πολλῷ μᾶλλον τοῖς ἐπιδεξαμένοις τὴν ἀμφισβήτησιν, ὧν οἱ μὲν ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων φωνῶν, οἱ δ' ὑπὸ τῶν ταύτας σιωπηροωτάτων λόγων ἐθορυβοῦντο, ὃς τλείστας ἀεὶ ἐν σφοδροτέραις ἀνάγκαις, μέχρις ὑμῶν τὸν εἰρηνικὸν ἀναβαλέσθαι, ὧν μᾶλλον ἂν ἔργον αὐτὴ χρήσοιτο. ὅτε γὰρ ἡ τῶν ἀγώνων φιλοτιμία τὰς εἰρηνικὰς ὑμῶν λογισμὰς ἀφελεῖται, διὰ τὸ τῆς φαινομένης διαφορᾶς παραττόμενοι, καὶ τὰς ἐκπίπτουσιν ὑποπτεύοντες δυσχερείας καὶ τὰς κινδύνους, προπετές τι περὶ τούτων ἀποφαίνεσθαι νομιεῖτε. ὡς ἐκ γε τῶν τοιούτων ἀπὸ τοῦ χρόνου βοηθημάτων τὸ, τὴν δικαζόντων ἀκραιφνῶς ὑμῖν περιγίνεται χῆμα, ἄλλων τοῖς ἀγῶσιν ἐμφιλοτιμησαμένων, καὶ μόνων ὡς εἰκὸς τὸν ὑμέτερον ἀκμιαιότατον, καὶ τὸ γνώμων ἀποφαίνεσθαι τοῖον ὑμῖν ἃ μέγιστα παρέξει. δεῖ τοίνυν ὕβρεων καὶ λοιδοριῶν καὶ τῆς εἰς ἄτοπα ἀπαγωγῆς, ἐν ὧν ἡ μακρὰ διάτασις πεποίηκε πάντων, αὐτούς τε ἀποχομένους, καὶ τοῖς ἄρχουσι πρώτους ἐπιτιμήσαντας, μᾶλλον δὲ σωφρονιστὰς ὑπὸ φιλιαθρωπίας, μόνῳ τῷ ἔργῳ τὸ χρόνῳ χρήσασθαι βοηθήματι, καὶ ὑπὲρ τούτου μοίου χάριν εἰδέναι τοῖς ἀνδράσιν ἐκείνοις, ὅσοι παρ' ἑκατέροις τὸν ἀγῶνα τοῦτον ὑπέστησαν· μηδὲ πλέον τι νέμειν αὐτοῖς ἀξιώματος, ἢ ὅσον δικαζομένοις ἁρμόττει. ἃ γὰρ τῆς ἀληθείας ἐξητασαι καὶ κεῖται τῷ κοινῷ τῶν ἀνθρώπων ὑπάρξαι, τοῦτο δὴ τὸ ὑμέτερον· ὥστε ἐν δεῖν αὐτοῖς τῷ μεγίστῳ ἀποδιδόναι τιμῷ, καὶ νομίζειν, ἃ φασι κυρία· ἀλλὰ τῆς οἰκείας ἕκαστοι προῦσησαν μοίρας, ἐν ταύτῃ τὸν δικαστὸν σωφρονίσαντο τρόπον, τοῖς τὰ τοιαῦτα δικάσουσι τῷ ὑπὲρ ὧν εἶπον ψῆφον καταλιπόντες. τῶν μὲν δὴ καλῶς εἰρημένων, καὶ ὅτα πρὸς τῷ τῆς ἀληθείας εὑρεσιν ὑμῖν μέλλει λυ-

mus, alteri alteros malis graviſſimis onerare non dubitantes, & oſtendere inter omnes homines morbo peſſimo oppreſſos. Hæc porro omnia calumniæ quædam ſunt, quas pugnæ neceſſitas peperit, & verborum exceſſus, ut aſſolet in omni contentione, quibus profecto ſimpliciores perſuaſi, inimicitias uſque ad exteriora hæc & apparentia protraxerunt, ritus quoſdam & ceremonias, quæ illis antea ſine ulla diſquiſitione valde placebant, proſcindentes, odioque habentes. Verum hoc idem & rei, quæ agitur, conducit maxime, & ad conficiendam pacem magno eſt adjumento: totam enim ſcripturam perſcrutati, ſtudioque ad conſiderationem adhibito, quæ ſuæ poſſent favere ſententiæ, ſive ratiocinationibus, ſive locis in rem utrique ſuam e ſcriptura depromptis adinvenerunt, ut nihil omnino ſuperſit poſteris ad excogitandum, per quæ vos poteritis minori cum labore acres fieri judices veritatis: nec opus erit libros evolvere, atque inde ſumere quæ ad rem faciunt, aut per vos doctum aliquod & cum ſcriptis congruens argumentum comminiſci ad examinandam utramque opinionem, ſed ſatis erit adhibere quæ ſunt ab aliis inventa, & ſingula ponderare ad veram juſtamque ferendam ſententiam. Puto autem & Deum ipſum, quod videret judicium de re propoſita fore difficile, tum iis qui primi dubitare cœperunt, tum & multo magis iis qui ſubſecuti ſunt, quorum aliquos turbabant voces oppoſitæ, aliquos vero rationes, quibus illæ probantur, & quas illi ſemper plures & fortiores inveniebant, pacem uſque ad vos prorogaſſe, quorum præcipue illa opus exiterit. Neque enim veſtras de pace cogitationes tollet certandi ſtudium, neque apparens diſcrepantia vos turbabit, ut earum quæ utrimque ſunt ſuſpicione difficultatum & periculorum, temerarium eſſe de his aliquid pronunciare exiſtimetis. Quare ex hoc temporis beneficio fit vobis, ut perfectum judicantium obtineatis ſtatum, ut labores alii ſtudioſe ſuſceperint, & veſtram ſolam, ut ita dicam, expectent ſententiam, quam ferre vobis non erit valde laborioſum. Oportet igitur vos quidem continere a probris & contumeliis, & argumentis ad abſurda deducentibus, & ceteris omnibus, quæ diuturna tulit diſcordia, primos autem eorum inventuros arguere, imo vero benigne illis veniam dare, & ſolo temporis uti beneficio, & propter hoc unum illis hominibus agere gratias, quicumque apud utroſque laborem hunc ſubjerunt, nec plus illis tribuere auctoritatis, quam congruit litigantibus: neque enim veritatis arbitri & judices fuere illi hominum generi, ut eſtis vos, propter quod ſit illis tribuendus honor maximus, & rata habenda quæ dicunt: ſed ſuam quiſque partem tutatus eſt, & pro viribus illam defendit, quam bene vero dixerint, judicandum reliquerunt, ſententiam de rebus hiſce laturis. Et pro iis quidem, quæ bene ſunt ab illis dicta, & quæ vobis commodiorem viam facient ad reperien-

riendam veritatem, & habendæ illis gratiæ, & dicta illa confidenter uſurpanda: quæ vero prolata ſunt contentionis ſtudio, & præſtabat ſilentio præteriri, ea penitus rejicienda. Quinimo illorum hominum ſcripta ſupervacuum prorſus arbitror legi a vobis, quippe quæ ad præſens negotium nullam poſſunt afferre utilitatem: neque enim pacis modum vobis oſtendunt, aut quomodo maxime utriſque conducat, ſed vel omnino partem hanc omiſerunt, vel difficillima poſtulant, de illo tantum uſquequaque ſoliciti, quomodo victoriam ab altera parte reportent: at vobis propoſitum eſt pacem quærere & cognitionem veritatis. Quoniam igitur rei naturam, de qua quæritur, tum ex oppoſitis aliorum lucubrationibus cognitam habere poteſtis, tum per vos ipſi jam perſpexiſtis, non modo veſtra ſcientes, ſed & aliorum utrique altercationes quidem iſtas omnino miſſas facere, ad ea vero ſtatim oportet incumbere, per quæ ſola licet conſequi pacem. Conſideranti porro mihi videntur hæc eſſe; Primo quidem recurrere ad fundamenta fidei, veræque theologiæ principia, atque ad hæc utramque opinionem examinare, & diſpicere utra cum illis maxime congruat: deinde inquirere, quomodo accepta fuerint ab eccleſiæ doctoribus pronunciata ſcripturæ, quæ videntur ſpectare ad hanc materiam: ad hæc quid ſinguli de quæſito hoc philoſophati fuerint. Et quidem ex eo quod primum dixi, arbitror multam emergere difficultatem. Nam * circa principia fidei par eſſe multas diſcrepantias, ex quibus contrariæ concluſiones inferuntur. Ea porro nec deſtruere decet, ita enim fiet, ut aliud agendo multiplicemus malum, ſimulque multis de cauſis diſjuncti, de quibus aliqua erit gravior quam præſens differentia, neque par eſt aut alteram partem alteri concedere, hoc enim idem eſſet atque ſe victos fateri; aut utramque alteri; hac enim ratione nunquam conveniemus, deducentes quæ videntur oppoſita ex oppoſitis principiis, & alterius partis ſententiam utrique in nos ipſos transferentes. Operæ pretium ergo eſt ſeligere principia maxime utriſque probata, & inde argumenta ducere: quod ſi fieri poterit de aliis etiam omnibus conſentire, id poſtea conſiderandum relinquere, niſi quis ſuperfluum putet, ab illis qui potuere in unam de concluſione convenire ſententiam, examinari principia, ex quibus prior pugna conferebatur. Reliqua vero duo nullam dico habere difficultatem, nam & doctorum expoſitiones facile poſſe perſpici opinor a rerum hujuſmodi peritis, quæcumque ſcripturæ locis tributæ ab illis ſunt: Si qui vero ſunt inter vos, qui & hos aliter intelligant, ſapientioribus & pluribus victoria danda eſt: hoc enim æquum & conſentaneum eſt: & ſanctorum de re propoſita ſententias conciliare, & ad unam omnes redigere, licet in aliquo diſſentire videantur, conveniens arbitror & facile eſſe. Neque enim audiendus erit, ſi quis velit reprobare quempiam ex iis, quos univerſa honorat eccleſia; aut eius teſtimonia non admittat, quod putet

* Id eſt, circa principia fidei varie intellecta.

σπλεῖν, ἰσίσν τι χάειν αὐτοῖς καὶ θαῤῥοιώτως σφίσι χρησίσν· ἐφ' ἃ δ' ὑπὸ φιλονεικίας προήχθησαν, ἐᾶ σιγᾶσθαι βέλτιον ἦν, τούτων καθάπαξ ἀποσαπίσν· μᾶλλον δὲ καὶ παντάπασιν οἶμαι τὰ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων παρέλκον εἶναι μεταχειρίζειν ἡμᾶς, ἀπὸ μηδὲν πρὸς τὸ παροῦσθαι σκέψιν ἐξ αὐτῶν ὠφελησομένους. οὐδὲ γὰρ τὸν τῆς εἰρήνης τρόπον ὑμῖν ὑφηγοῦνται, ἢ ὡς ἂν ἀμφοῖν συνενέγκαι μάλιστα· ἀλλ' ἢ παρῆκαν τοῦτο τὸ μέρος, ἢ τὰ χαλεπώτατα ἀξιοῦσιν, ὅπως ἐξέσονται τὴν ἑτέρων πανταχόθεν μόνον φροντίζοντες· ὑμεῖς δὲ τὸ εἰρηνεύειν καὶ τὸ τῆς ἀληθείας γνῶσιν προῦργου ζητεῖτε. ἐπεὶ τοίνυν τὸ τῆ ζητουμένου φύσιν ἐξ ὧν ἄλλοι τε ἠγνοήσαντο ἐκ αὐτοὶ διώσασθε σωφρόνως, καὶ οἴκοθεν ἤκετε κατειληφότες ἤδη, οὐ μόνον τὰ ἑαυτῶν εἰδότες, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἑκάτεροι, τῶν μὲν ἀγωνισμάτων τούτων καθάπαξ ἀφεῖσθαι δεῖ, δι' ὧν δὲ μόνοι ἐνέσπε εἰρήνης τυχεῖν, τούτων ἅπτεσθαι δεῖ. τὰ δ' ἔσπ ὡς ἐμοὶ δοκεῖ σκοπουμένῳ· πρῶτον μὲν πρὸς τὰς θεμελίους ἀναδραμόντας τῆς πίστεως, ἐκ τὰς τῆς ἀληθοῦς θεολογίας ἀρχάς, τύτοις ἑκατέραν δόξαν προσάγειν, καὶ ἥτις ἂν ἐκείνοις συμβαίνοι μάλιστα θεωρεῖν· ἔτι γε μὴν οἱ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι πῶς ἐξενήνοχσι τὰ τῆς γραφῆς ἀξιώματα, ἃ πρὸς ταύτην τὴν ὕλην τείνειν δοκεῖ· πρὸς δὲ τύτοις, τί ἐφεῖ τὸ ζητήματος ἐθεολόγησαν ἕκασοι. ὧν ἐκ μὲν τοῦ πρώτου ῥηθέντος πολλὴν ἡγοῦμαι δυχέρειαν ἀνακύπτειν· ἔφεσι γὰρ τῆς πίστεως ἀρχὰς εἰκὸς εἶ) πλείας διαφοράς, ἐξ ὧν τὰ συμπεράσματα ἐναντίσπς σιωάγε) ταῦτα. ἃς ὅτ' ἀναιρεῖν ἀμφοτέρους, λήσομεν γὰρ πολλαπλασιάσαντες τὸ δεινὸν καὶ πολλοῖς τισιν αἰτίοις ἀπορῥαχίσπς ἀλλήλων, ἐφ' οἷς ἔσαι τις ἐκ χαλεπωτέρα τῆς παρκσης διαφορᾶς, ὅτ' εἰκὸς δῆσι συγχωρεῖν ὑπὸ τὰς ἑτέρας τοῖς ἄλλοις, τῦτο γὰρ ταυτὸν ἔσαι ἐκ τῷ ἥττονα ὁμολογεῖν, ἢ ἀλλήλοις· ἐκ ταύτη γὰρ ἀσύμβατοι μέχρι παντὸς ἐσόμεθα, τὰ ἀντικεῖσθαι δοκοῦντα συμπεράσπς ἐξ ἀντικειμένων ἀρχῶν, ἐκ πρὸς ἑαυτὰς τῷ τῶν ἑτέρων δόξαν ἀντιμεθισάπς ἑκάτεροι. συμφέρει δὴ τὰς μάλιστα ἀρεσκούσας ἀλλήλοις ἐκλεξαμένους ἀρχάς, ἐπ τύτων ἐπιχειρεῖν· εἰ δ' οἷόν τι καὶ ἐφεῖ πάσας τὰς ἄλλας δείκνυσθαι συμφωνούσας, σκέψασθαι μὲν καὶ τῦτο· εἰ μή τις οἴοιτο ἐφεῖτον εἶ) τοῖς ἐφεῖ τὸ συμπέρασμα συμφωνεῖν δυνηθεῖσι τὰς ἀρχὰς ἐξετάζειν, ἐξ ὧν ἡ ἀφορμὴ μάχη σιωήπτετο. περὶ δὲ τὰ λοιπὰ δύο μηδεμίαν ἔσοιμ' ἂν εἶ) δυχέρειαν. τὰς τε γὰρ ἐξηγήσεις τῶν διδασκάλων ῥᾴδιον οἶμαι χεῖμα τοῖς γε τὰ τοιαῦτα μάλιστα δεινοπόροις ἀκριβῶς σιωιδεῖν, ὁτόσας τοῖς τῆς γραφῆς χωρίοις ἀπέδωκαν. εἰ δέ τινες ἐν ὑμῖν διαφόρως καὶ ταύτας νοοῖεν, τοῖς σοφωτέροις ἐκ πλείσι τὸν νίκην ἀποκρίζεσθαι δεῖ, τῦτο γὰρ ἐκ δίκαιον καὶ προσῆκον ἂν εἴη. τὰς τε τῶν ἁγίων ἐφεῖ τῶν προκειμένων δόξας ἐφαρμόττειν ἀλλήλαις, ἐκ προς μίαν ἁπάσας γνώμην σωάγε, κἂν ὅτιν ἕ δοκῶσι διενηνέχθαι, καὶ προσῆκον οἶμαι καὶ ῥᾴδιον· ἃ γὰρ δεῖ γε προσέχειν, ἐ τις καταψηφίζεσθαί τινος βέλοιτο τῶν ὑπὸ τὸ κοινὸ τῆς ἐκκλησίας πτιμηθέντων, ἢ διεφθάζθαι τὸν ἐκείνου θεολογίαν ὑπὸ τῶν οἰ-

κείων

κείων τιθεὶς, τὰς παρ' αὐτῷ μὴ προσοίσειν μαρτυ- A
είας· πλὴν ἂν μήτε πῃ φανερῶς διεφθορὸς ᾖ·
ἐν συγχωρῆται μὲν ἑκάτερα, μαρτυρῇ δὲ ἐν παρ'
ἑκατέροις βιβλία τῆς λύμης ταύτης ἀπηλλαγμένα,
καὶ τὸ γνήσιον ἑαυτοῖς ἀποσώζοντα. καθόλου μὲν
οὖν ἐπὶ τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας τεῖναι τούτοις ὀ-
φείλητε· τοῖς τῆς γραφῆς ἀξιώμασι, δηλονότι
ταῖς αὐτῶν ἐναργείαις, ἐν ταῖς ἰδίαις τοῦ διδασκά-
λου γνώμαις ἃς ὀπωδήποτε τῶν οἰκείων λόγων τοῖς
ἄλλοις κατέμιξεν, μηνυθῆναι τῆς τοῦ πνεύματος
προόδου δεῆσαν. ὡς δὲ ταῦτα πάντα διάδηλα
κάλλιστά τε καὶ προχειρότατα, τάς τε προλήψεις
ἐν φιλονεικίας ἀφαιρετέον, καὶ τὰς σα- B
φεῖς καὶ ῥᾴδίως ἐξελέγχεσθαι δυναμένας ἀπο-
φυγάς, καὶ παντα χοῦ μὴ τῆς ἰσότητος χωρητέον·
οὐ γὰρ μᾶλλον νῦν ἀλλήλους καθήμεθα δικασταὶ
περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων, ἢ τῇ τε θείᾳ γρα-
φῇ καὶ τοῖς ταύτης ἐξηγηταῖς τε ἐν διδασκάλοις
τῆς ἀναγκαίας συμφωνίας ἐφάρεται καὶ σιωπῆ-
σομαι. ὅθεν σὺν ὀρθῶς κεχειμένοι τοῖς προκει-
μένοις, πολλοῖς καὶ ποικίλοις ἀδικήμασιν ἐνε-
ξόμεθα. ἐγκωῶ ὡς τῆς φιλονεικίας ἐπὶ πλεῖον τ
αἰτίας ἡμᾶς δυναμένης ἐνφέρειν, ἀπέχειν μὲν αὐ-
τῆς παντελῶς, συμμάχους δὲ ἐπὶ τοῦτο πλὴν πρὸς C
ἀλλήλους εὐνοίαν, ἐν τὸ μὴ τῆς ἀληθείας ἅπαντα
λέγειν πειρᾶσθαι, πρέπει καλεῖν. ἐν πρῶτα μὲν
μὴ πάντα βούλεσθαι διαῤῥήδην λαμβάνειν ἐκ τῆς
γραφῆς, τοῦτο γὰρ ἐν πολλοὺς τῶν αἱρετικῶν ἴσμεν
χρησαμένους τῷ προκαλύμματι, ἀλλ' ἂν τι τοῖς ἔτι
λεγομένοις ἀκόλουθον ᾖ, ἐν τοῦτο τῆς ἴσης τιμῆς ἀ-
ξιοῦμεν· ὡσαύτως ἐ τι τοῖς ἀληθέσι ἐν ἀναντῤῥή-
τοις ἐναντιούμενον φαίνοιτο, τοῦτο μηδένα προσδέχε-
σθαι τρόπον· ἔτι τε τὰ μὴ σαφῶς εἰρημένων αὐτῶν
τῷ γραφικῷ λαμβάνειν διδάσκαλον, ἐξ ὧν ἄλλοθί
πῃ σαφέστερον πραγματεύεται· πρὸς δὲ τούτοις τὴν
δοκοῦσαν διαφωνίαν ἐξηγεμένως λύειν πειρᾶσθαι,
καιρούς τε καὶ χρείας καὶ διαφόρους οἰκονομίας καὶ τὰ D
τοιαῦτα προσλαμβάνοντας. οὐ γὰρ πιστέον ὅλως
εἰκὸς ἀσυμφωνίας τι καὶ σαθρότητος τῇ τοῦ πνεύ-
ματος διδασκαλίᾳ προσεῖναι· καὶ ὅλως πῶς δεῖ
τὰ τοιαῦτα πάσχειν ἡμᾶς, οὐ μόνον τῷ κατὰ κοι-
νὸς ἡμῖν διδασκάλους προδείγματι καὶ οἷς ἐπὶ
τῆς ἴσης εἴλοντο χρείας, ἀλλὰ καὶ οἷς ἔστιν πε-
ρὶ τούτων ἐπίπονες, ὑδὲ τοῦτο τὸ μέρος ἀσυμ-
θήτους ἐῶντες, συμβάλλειν τι καὶ εἰδέναι δυνά-
μεθα. ἵνα γὰρ Κύριλλον καὶ Χρυσόστομον ἐν Αὐ-
γουστῖνον, ἐν τοὺς ἄλλους τῶν θεολόγων παρῶ, μα-
κρὸν γὰρ ἂν εἴη τὰ πάντων ἐξαριθμεῖν, οἷς εἴωθεν
ἄλλου τοῦ καὶ τῆς τῶν γραφῶν ἐμέλησε συμφω-
νίας, οὕτω κἀκείνοις τισὶ πάντων αἰδῶ πε- E
ρισσὴν δικαίως, καὶ σοφὰς ἀγχώμονας καὶ σοφοὺς
ἐκείνων ὁμιλητὰς δεῖξαι ἐμφερῶς, τῷ τοῦ μα-
καρίου Νύσσης ὑμᾶς ἀναμνῆσαι βούλομαι· ἃ τὸν μακάριον Σπύριδωνα ἐγκωμιάσαι προθέμενος,
ἔτει καὶ τὴν ὀπτασίαν ἐκείνου τοῦ λόγου μέρος
ἔγνω ποιήσασθαι, κατὰ τῶν αἱρετιζόντων ἀφυῶς
ἀποτέμνειν, προφάσει εἰκαμολογίας καὶ ψεύδους
ἐκείνῳ πεποιημένων. ἐκθήσομαι δὲ αὐτὰ σχεδὸν
ἐκείνου τὰ ῥήματα. ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τῆς θεωρίας
ἐκείνης οἱ λυσιῶντες τῆς τοῦ πνεύματος ὠφέλειαν βοη-
θεῖσθαι, λέγουσι· εἰ μὴ τοῦ πατρὸς ἐκ υἱὸς δεῖ

ejus theologiam a ſuis corruptam; niſi quid ſit perſpicue depravatum, idque utrique affirmetis, & probent utriuſque partis libri tali corruptela liberi, germanamque lectionem in ſe conſervantes. Omnino igitur tribus hiſce ducemini ad cognoſcendam veritatem; videlicet ſcripturæ auctoritatibus, earum explanationibus, & propriis doctorum ſententiis, quas illi ſuis in ſermonibus ſparſim protulere, cum opus eſſet mentionem facere de Spiritus proceſſione. Ut vero hæc optime facillimeque præſtetis, tollendæ ſunt anticipatæ animo opiniones, & contentioſæ reluctationes, atque infirma effugia, quæ facile redargui poſſunt; & ubique plana ingenuitate utendum: neque enim nunc magis alteri alteris judices controverſiæ ſedemus, quam divinæ ſcripturæ ejuſque interpretum ac doctorum, quorum eſt neceſſario adinvenienda conſenſio, conciliatores & patroni. Quare ſi propoſitum negotium non recte tractaverimus, multorum ac diverſorum rei criminum erimus. Cum igitur contentio nos poſſit ulterius in mala graviſſima devehere, abjicienda omnino illa eſt, & aſſumenda ſunt nobis ſubſidio tum mutua inter nos benevolentia, tum voluntas enitendi, ut omnia cum veritate proferantur. Et primo quidem non decet velle omnia diſertis verbis e ſcriptura deſumere; nam & multos hæreticos ſcimus prætextu hoc uſos: ſed ſi quid verbis ita prolatis ſit conſequens, adæque erit honorandum: ſimiliter quod veris & confeſſis viſum repugnans & contrarium, nullo modo erit admittendum. Deinde eorum quæ obſcurius dicta ſunt, ſumendæ ſunt e ſcriptura ipſa veluti magiſtra explicationes per ea quæ uſpiam clarius illa diſſerit. Ad hæc ſi qua videtur eſſe diſcrepantia, tollenda eſt adhibita expoſitione, ſi tempora, uſus ac neceſſitas, ſenſuumque diverſitas, & hujuſmodi alia perpendantur. Neque enim eſt omnino credendum, in doctrina Spiritus ineſſe quidquam diſſenſionis, aut minus ſolidæ veritatis. Sed quomodo nos plane loca hujuſmodi diſtinguere debeamus, non ſolum exemplo communium nobis doctorum, & imitatione eorum, quæ ab illis adhibita ſunt, dum pari neceſſitate premerentur; ſed certis quoque de hoc eorum admonitionibus, cum vellent nos hac etiam in parte non eſſe auxilio deſtitutos, dignoſcere ac percipere valemus. Ut enim Cyrillum & Chryſoſtomum & Auguſtinum, & reliquos præteream theologos; nam longum eſſet exempla omnium enumerare; quibus illud curæ fuit, ſi quidquam aliud, ſcripturas inter ſe conſonas demonſtrare, beati patris Nyſſeni dicta veſtram in memoriam redigam; ita enim puto fore, ut & ſcripturis ea merito habeatur reverentia, quæ ab omnibus debetur; & ſanctos patres oſtendam fuiſſe pios & doctos ſcripturarum auditores. Propoſitum ergo illi eſt B. Stephanum laudibus celebrare; at inter alia recenſet illud, quod ſe vidiſſe Stephanus ait: qua tum occaſione ſcite admodum in hæreticos invehitur, quod illi viſionem Stephani anſam ſibi facerent futilis argumen-

menti, atque mendacii, exponam vero A ipſa propemodum illius verba. Nam quia viſionem illam rabioſi Spiritus oppugnatores exiſtimabant eſſe in rem ſuam, ita dicentes: Patri & Filio annumerandus omnino eſt Spiritus, cur a Stephano non eſt viſus una cum Filio? ex ipſiſmet verbis, quibus enarratur viſio, refellit eos, conſequentia cum antecedentibus connectens, oſtenditque ibi annumerari Spiritum ſanctum, ſed eos tanquam pravitate obcæcatos illum præterire. Si enim per ſimile, inquit videntur ſimilia; & non niſi in lumine poteſt lumen videri; perſpicuum ſane eſt, & ipſum Stephanum gloria Spiritus ante illuſtratum conſpexiſſe gloriam B Patris & Filii: *Stephanus enim*, inquit, *cum eſſet plenus Spiritu ſancto, vidit gloriam Dei, ejuſque unigenitum.* Nam quod ſcriptura tacuit, enumerans quæ fuere viſa, jam antea poſuerat, dum aſſeruit, a gratia Spiritus profectam eſſe elevationem ac viſionem illam martyris; & rem adeo præclaram extitiſſe non humanæ opus ſolertiæ, ſed divinæ virtutis. Et igitur verum undecumque colligendum apum exemplo ſedularum: idcirco enim & ſcrutari jubemur ſcripturas, quod veritas in illis non ita facile ſe det obviam, ſed ſtudio ac labore poſſit inveniri. At Spiritus oppugnatores non integrum conſiderantes lo- C cum, malitioſe prætermittebant reliqua, per quæ poterant aſſequi quod quærebant. Verum beatus pater Nyſſenus non modo partes viſionis hujus inter ſe apte conjungit, ſed cum aliis etiam ſcripturæ locis convenire illas oſtendit, tum evangelico: *Deum nemo vidit unquam*, tum & illo apoſtolico: *Deum nullus hominum vidit, ſed nec videre poteſt*. Nam ſi Patris, inquit, & Filii gloria capi potuit viribus naturæ humanæ, falſum prorſus erit horum utrumque: Verum & illa falſa non eſſe, & hiſtoriam non mentiri neceſſe eſt. Illud ergo, per quod unum fit ut videatur Deus, & ipſum plane Deus D erit. Similiter Arianis ex eadem viſione, quod Filius dicatur aſſare Patris gloriæ, perverſe inferentibus, Unigenitum eſſe minorem, reſpondet pari ſcientia dicendique lepore, profertque apoſtolum cum Davide hoc decidentem, quod nimirum ad Patris dexteram ſedere, honoris æqualitatem ſignificet. Deinde ait: Aut ergo circumducant magnifica teſtimonia, quæ ſummum dignitatis faſtigium deſignant, aut hoc etiam pie excipiant, ab uno enim magiſtro profecta ſunt ſingula hæc dicta, nempe a Spiritus gratia. Quod ſi unus, inquit, eſt magiſter, Spiritus veritatis, quo aguntur homines divino numine E afflati, quis ullam inter dogmata ſuſpicetur diſcrepantiam? Itaque ſedendi ſtandique diverſitas juxta vulgarem ſenſum corporibus reſervanda eſt: cum vero natura incorporea nihil prorſus admittat eorum, ex quibus deſumitur horum nominum differentia, reliquum eſt, per utramque vocem eſſe pie intelligendum, fixum atque immutabilem in bono ſtatum. Nam & qui Deum ſtare, & qui ſedere illum ait, nulla inter ſe ob diverſitatem vocum ſenſus differentia pugnant; ille Dei fir-

πάντως ἀεὶ θαθμεῖσθαι τὸ πνεῦμα, πῶς οὐκ εὐθὺς Στέφανος ἐν τῇ ὀπτασίᾳ μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τὸ πνεῦμα, ἢ αὐτῷ τῇ τῆς θεωρίας ῥημάτων αὐτοὺς ἀνατρέπει, τὰ ἐπόμενα τοῖς προειρημένοις συνάπτων καὶ δεικνυσιν ἀεὶ θαθμεῖσθαι ἅμα τοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, αὐτὸς δ' ἀπὸ τυφλώττοντας ὑπὸ τῆς πονηρίας παρεῖντας αὐτό. εἰ γὰρ τὸ ὅμοιον, φησὶ, καθοράται τοῖς ὁμοίοις, καὶ οὐκ ἔστι τὸ φῶς ἀφθῆναι μὴ ἐν τῷ φωτὶ καθορώμενον, εὔδηλον ὅτι ὁ Στέφανος προκατευγασθεὶς τῇ δόξῃ τοῦ πνεύματος, ἐν θεωρίᾳ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ δόξης ἐγίνετο. Στέφανος γὰρ, φησὶ, πλήρης ὢν πνεύματος ἁγίου εἶδε τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ὁ τὸ μονογενὲς τοῦ Θεοῦ. ὁ γὰρ θεσπίσας ἡ γραφὴ ἐν τῇ τῶν φανέντων ἀπαριθμήσει, τοῦτο τίθηκε πρότερον· τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος ἔργον εἶναι τὴν ὑψωσιν ὁ τὸν θεωρίαν ἐκείνου τοῦ μάρτυρος ἀποφθεγμάμενος, καὶ δυνάμεως ἴδιαν θείας, οὐκ ἀνθρωπίνης μηχανῆς τὸ κατορθωμα· ὥστε καὶ τοσοῦδε συλλογὴν δεῖ τὴν ἀληθῆ καθάπερ τὰς φιλοπόνους μελίττας διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐραννὰς τὰς γραφὰς ἐρευνᾶσθαι κελευόμεθα, ὡς οὐ πρόχειρον τῆς ἀληθείας τὸ τοιοῦτον κτῆμα, ἀλλὰ πολλῆς καὶ πόνου διαλείπεσθαι δυναμένης· ἀλλ' οἱ Πνευματομάχοι μέν τῶν λεγομένων προσέχοντες, τὰ λοιπὰ δὲ ὧν ἔρος τῷ γνῶσιν ἐμέλλον ἀφικνεῖσθαι τῆς ζητήσεως, κακηγοροῦντες παρέλιπον. ὁ δὲ μακάριος Νύσσης, οὐ μόνον αὐτὰ τὰ μέρη τῆς θεωρίας ἀλλήλοις συνάπτει καλῶς, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄλλαις γραφαῖς αὐτὰ συμβιβάζοντα δείκνυσιν, ἔνθεν μὲν τὸ τὰ διαγγελίᾳ Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ἐνθεν δὲ τὸ τὰ ἀποστόλῳ· οὐδεὶς ἔδεν ἀνθρώπων Θεὸν, οὐδ' ἰδεῖν δύναται. εἰ γὰρ ἀνθρωπίνη φύσει καὶ δυνάμει, φησὶν, ἡ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ δόξα χωρητὴ καθίσει, ψευδῆ πάντες ἐκάτερα· ἀλλὰ μὴν ὅτι ἐνέστιν ἀληθεύειν ἐπαναγκες· ὥστε δὶ οὗ τὸ θεῖον ὁρᾶν πεφύκασι μόνου, καὶ αὐτὸ Θεός ἐστιν ἀστόχως. τὰ δ' αὐτὰ καὶ τῶν Ἀρειανῶν κακηγοροῦντων ἐκ τῆς αὐτῆς θεωρίας, καὶ τὸ παρεστὼς λέγεσθαι τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν, τῶν τὸ μονογενὲς ἐλαττώσεως ἀπόδειξιν ποιουμένων, μὴ τῆς ἴσης ἀποκείσεται σοφίας ὁ χάρις· καὶ τὸν ἀπόστολον μετὰ τοῦ Δαβὶδ ἀφορίζοντα τοῦτο ἀμφοῖν, τὸν ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καθέδραν, ἢ τῆς ὁμοτιμίας, δεῖ σημεῖον. ὧν τοιφησὶν· ἢ τοίνυν συγγραφέσθωσαν τὰς μεγαλοφρενεῖς μαρτυρίας, δι' ὧν τὸ ὕψηλὸν τῆς ἀξίας διασημαίνεται, ἢ καὶ ταύτην εὐσεβῶς ἐκδεξάσθωσαν· εἷς γὰρ ἐκ τοῦ ἑνὸς τὰ ῥηθέντα διδάσκαλος, ἡ τοῦ πνεύματος χάρις. ἀλλ' εἴπερ εἷς, φησὶν, ὁ διδάσκαλος τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὄν, τί δὲ τοῖς θεοφορουμένοις γένοιτο, πῶς ἂν τις διαφωνίαν τινὰ τῶν δογμάτων καθυποπτεύσειε; ἤκιστα τοίνυν μὲν ἐπρόπτα τῆς καθέδρας ἡ ἐν τῆς στάσεως κρίνεται τὸ πρόχειρον κεῖσθαι τοῖς σώμασι φυλακτήριον· τῆς δ' ἀσωμάτου φύσεως ὅλως προσαμένης, ἐξ ὧν ἡ τῶν ὀνομάτων τούτων ἐπάγεται διαφορὰ, λείπεται δὶ ἑκατέρας φωνῆς τὸ ἐν τῷ ἀγαθῷ στάσιμόν τε ἐν ἀμετάθετον ἐννοεῖν διαβεβαιοῦσθαι. ὃ, τε γὰρ ἑστὼς ἐν ὁ καθήμενος τὸ

θεῖον

θεοῦ λέγω, ἀδὲν πρὸς ἀλλήλους ἐν τῇ τῶν ῥημάτων ἐπιρρόπῃ περὶ τὸν νοῦν διαφέρονται· ὁ μὲν βεβηκέναι παγίως, ὁ δὲ καθιδρῦσθαι ἀμεταθέτως τὸ θεῖον ἐν τῇ ἀγαθῇ δογματίζοντες. πῶς οὖν ἄν τις ἄμεινον ὑφηγήσαιτο τὰ τῆς γραφῆς ὀρθὸν τρόπον νοεῖσθαι, καὶ τὰς ἐν αὐτῇ φαινομένας λύειν διαφωνίας; μᾶλλον δὲ τίς ἂν ἐχθρὸς βελτίων ἀπόδειξις τῆς φιλοῦσι μὲν χάριν καὶ τῆς τῶν αἱρετικῶν κακουργίας τὸν τῶν γραφῶν διαίρεσιν καὶ τὸν συγκρισμὸν, τὸν δὲ τούτων σωτῆρα γλῶ θεοφιλὲς εἶναι καὶ τὸ παντὸς ἄξιον; εἰ δὲ ἐν μόνῳ ἂν ἤρκεσεν ἡμῖν οὗτος, οὕτω μὲν σαφέστατα ἐπὶ τούτων ἀποφαινόμεθα, ἀξιώματι δὲ μηδενὸς τῆς ἐκλησίας διδασκάλων ἡττᾶσθαι δίκαιος ὤν, τίς ἂν μετὰ τούτου καὶ τοὺς ἄλλους πάντας ἐπαινῶν τὸν ἴσον ἔχοντας γνώμην, καὶ τὰ τῆς γραφῆς ἄλλον τινὰ τρόπον αὐτὸς θέλων ἐκδέχεσθαι, ὑγιές τι καὶ νοῦ μετέχον φράττῃ δόξειεν ἄν; ἃ μόνον δὲ τῶν ἁγίων ἕκαστος οὕτω τῇ γραφῇ προσηρέχθη, αὐτός τε οἶκοθεν τὸ δέον ἐπεισκων, ἐκ τῶν φθάσαντας ζηλωτῶν ἀξιῶν, ἀλλὰ ἐκ πάντες ὁμοῦ ταυτοὶ τῆς γνώμης ἐγίνοντο, ὁπόσοι τῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγώνων αὐτὸς ἡ ἐκκλησία σωτῆρ. αὐτίκα γὰρ οἱ τὸ πρῶτον συνελθόντες ἐν Νικαίᾳ πατέρες, τῆς πρὸς τὸ πατέρα τὸ μονογενὲς ἰσοτιμίας κινδυνεύουσης ἐκβάλλεσθαι, τὸν τὸ τρόπον προείδησαν· οὐ γὰρ ἠξίουν προσέχειν ἁπλῶς τοῖς εἰς ἀπόδειξιν τὸ ψεῦδος βιαζομένοις τὰ τῆς γραφῆς ἀξιώματα· ἀλλὰ δόξῃ μὲν δόξαν μαχόμενον ὁρῶντες, τὸν δὲ πόλεμον τοῦτον ἐκ πρὸς τὸν γραφὸν διαβαίνοντα, ἢ ταῖς ἐναντίαις δόξαις ἐδόκει συμπορεῖν, τὸν μὲν μόνον τῆς ἀληθείας διδάσκαλον ἀδυνατον ἐρόμενοι εἶναι ἐξέστιν αὐτῇ· ὅτ' ἠξίουν, ἀλλὰ μᾶλλον ἄλλων τιμᾶν αὐτῆς μέρη· τὸν δὲ ἀπάσῃ τῇ γραφῇ συμφωνοῦσαν δόξαν ἀνεῦρον, ἥτις ἐστὶν ἡ τὸν πατρὶ τὸν υἱὸν ἴσον εἶναι τιθεῖσα, ἐκ θεὸν ἀληθῆ. τὸ γὰρ τῶν θείων προσώπων ἰσοτιμίας ἀναιρεμένης, ἐδοξε μὲν ἂν ἴσως τὰ ἐπὶ τῷ Χριστῷ ταπεινότερόν πως ἐκ ἀνθρωπικώτερον λεγόμενα σώζεσθαι, τοῖς δὲ τὸν θεότητα μαρτυροῦσι μάτην ἀπηρῆσθαι πεπιεγμένοις. ἐκείνης δ' ἀκινήτου μενούσης, καὶ ἀμφοτέροις τούτοις ὑπῆρχε κρατεῖν. ταύτην οὖν τῆς τὸν πόλεμον ἀνεγειρούσης προὐτίμησαν, ὃν ἀπέστησαν ἐως ταυτη μὲν τὸ νικᾶν, τῇ δὲ γραφῇ τὸ γινόμενον δι' αὐτῆς καὶ τὸν συμφωνίαν ἀπέδοσαν τούτων ἄλλοι τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας καὶ τὸν προθυμίαν ἐκδεξάμενοι, πρῶτοι καὶ τῆς περὶ ταῦτα μεθόδου κατέσησαν ζηλωταί· τοῖς γὰρ τότε ζητηθεῖσι καὶ ὅτοι μετὰ τῆς αὐτῆς ἀκριβείας καὶ τὸ πανταχόθεν τὸν γραφὸν φιλάττειν ἀσάλευτον, τὸν κείσιν ἀπέδωκαν. ἐκ πᾶσα συνόδος ἐφεξῆς μετὰ τῆς αὐτῆς διανοίας περὶ τῶν ἄλλοτε ἄλλως ζητουμένων. ἐσκέψατο, ὡς διὰ πασῶν μίαν τινὰ χουσῶν ὡς ἀληθῶς ἀποπλεθῶναι σειρὰν, ἴσον ἅπασι τοῖς καλοῖς, πρὸς δὲ καὶ τῇ περὶ τὰ γραφῶν γνώμῃ συμβεβηκυῖαν ἀκρίβειαν καὶ σωφροσύνην. εἰ γὰρ καὶ μὴ παρ' ἑαυτῆς ἔχασοι τὸ καλὸν καὶ δίκαιον ἐκ ἔχον ἀκίνητα, ἀλλ' ὧν ἐκ τῶν πρόσθεν τοῖς ὑστέροις τὰ ὑποδείγματα. εἰ δὲ ἐκ τούτων ἠτόρουν, ἀλλ' οἶκοθεν αὐτοὶ

mam in bono ſtabilitatem, iſte immutabilem collocationem dogmatizantes. Equis commodius intelligendorum ſcripturæ locorum, aut tollendarum, quæ in eis videntur eſſe, diſcrepantiarum explicet rationem? Imo vero quænam aptior fuerit demonſtratio, quæ probetur, improborum, & perverſitatis hæreticorum eſſe ſcripturas diſtrahere, atque inter ſe pugnantes velle; Deo vero gratum & plurimi faciendum, eas in concordiam reducere? Cum igitur vel unus hic nobis ſufficeret, planiſſimis verbis hac de re pronuncians, & dignitate inter doctores eccleſiæ nulli jure poſthabendus; quis quæſo, ſpretis etiam cum iſto ceteris omnibus idem atque iſte ſentientibus, dum vult ſcripturæ dicta alio quodam modo excipere, videri poſſit rem facere cordato homine dignam? Nec vero ſolum ſanctorum quiſque ita ſe geſſit erga ſcripturam, tum ipſe per ſe adinveniens quod opus eſſet, tum exempla majorum ſequenda ducens, ſed univerſi etiam ſententiam hanc ſequebantur, ſi quando illos occaſio ſuſcipiendi pro veritate certamina unum in locum congregaret. Sic patres, qui primum convenere Nicæam, cum periculum eſſet, ne Dei Patris atque unigeniti explodereturæqualitas, pro ea ipſa propugnarunt. Cenſebant enim, audiendos non eſſe ſimpliciter eos, qui ad probandum mendacium, ſcripturæ ſententiis vim afferebant; ſed cum opinionem opinioni viderent contrariam, pugnam vero hanc ad ſcripturam quoque pervenire, quæ oppoſitis favere videbatur opinionibus, putarunt quidem impoſſibile ſolam veritatis magiſtram ſibi non conſtare, nequaquam vero aliquibus ejus partibus alias præferre voluerunt, ſed congruentem cum univerſa ſcriptura ſententiam comperierunt, nempe Filium eſſe Patri æqualem, verumque Deum. Sublata enim æqualitate divinarum perſonarum, viderentur quidem fortaſſe quæ humilius de Chriſti humanitate dicuntur conſiſtere, at vero pro iis quæ dant divinitati teſtimonium, fruſtra eſſet ſublata: Immota vero illa manente, utraque ſalva eſſe poterant. Hanc igitur illi, quæ bellum excitabat, propoſuerunt, nec prius deſtiterunt, quam huic victoriam tribuerunt: & ſcripturæ, quod per ſententiam illam ſit, conveniantiam conſenſumque reddiderunt. Horum ſtudium, ac certamina pro pietate ſuſcepta conſecuti alii, primi quoque fuere modi hujus adhibendi æmulatores. De rebus enim tunc in controverſiam deductis illi etiam exacta peræque diligentia, caventes ne qua ex parte ſcriptura labefactaretur, tuleſententiam, & deinceps unaquæque ſynodus eadem mente quæſtionum alias aliter agitatarum tractationem ſuſcepit, ut ex omnibus una vete aurea catena connexa ſit, omni patiter pulchritudine ornata, eademque in declarando ſcripturæ ſenſu optime conſerta & coaptata. Quamvis enim ſinguli non poſſent per ſe ipſos adinvenire quod rectum & æquum eſſet, ſuppetebant tamen poſterioribus priorum exempla: quod ſi etiam his caruiſſent, certe Spiritus auxilio poterant ipſi per ſe totum hoc egregie præſtare. Itaque

non

non modo ſanctorum quiſque ſeparatim, ſed congregati etiam omnes omnia, ſervata concordia ſcripturarum, egerunt: neque tantum ſingulatim, ſed complures quoque ſimul eamdem de iiſdem habuere ſententiam. Neque docendo ſuos putarunt habendam eſſe præ oculis uſquequaque convenientiam ſcripturarum, pugnando vero cum adverſariis alium eſſe modum adhibendum, ſed contra, priora illis fuere opus propter poſteriora. Atque ut nemo apparentia tantum attendens, latentem vero non effodiens theſaurum ſibi ſieret cauſa erroris, putaretque duce ad præcipitia lumine uti, illas etiam viarum aſperitates, hoc eſt loca, quæ videntur aſſerere pugnantia, complanabant, eumdemque in omnibus ſenſum conſiſtere demonſtrabant. Ita veluti communi conſilio tum publice tum privatim, quovis loco, & quando res ita ferebat, hoc ante omnia curarunt, ut ſui ſtudii caput: idem quippe certamen pro hoc ipſo, pro veritate, proque ſua ipſorum ſalute propoſitum ſibi ſciebant: & cum ipſo quidem, recte ſe alia peracturos, hoc autem uno poſthabito, reliqua etiam ſe amiſſuros plane cenſebant. His igitur ita ſe habentibus, quæ aliter ſe habere nemo unquam dixerit, vel nimium contentioſus, neceſſe eſt vos etiam eodem erga materiam propoſitam animo ſitis, & poſtpoſitis omnia concordiæ ſcripturarum. Sive enim oportet inſpicere, quid ſanctus quiſque egerit; vos, qui tanto eſtis numero, juſtius hoc idem & velle debetis & perficere: ſive quis etiam eos conſideret univerſos, operæ pretium eſt vos eadem poſt illos neceſſitate adactos, illorum velle ſequi veſtigia; oppoſita vero incedentes via reprehenſionem non effugietis. Quamquam illis quidem, etſi non omnibus, at certe primis, ſolæ ſcripturæ erant ob oculos, quas difficile quidem, potuere tamen in unam revocare convenientiam: at vobis non parva adumenti acceſſio eſt, imo vero ipſa totum fere valet, quod doctorum expoſitiones in ſcripturas, & certamina eorum habetis propoſita, quæ illi tum ad veritatis hoſtes redarguendos, tum ad ſuos confirmandos, dictis ſcilicet eorum audientes, ſuſcepere. Quorum, cum adeo multi, ſibique invicem teſtes ſint, conſenſionem facile pariter ac juſtum eſt ſumere veluti ducem certiſſimum ad veritatem indagandam. Ac de doctorum quidem conſenſu poſtea: prius autem agendum eſt de convenientia ſententiarum ſcripturæ, etenim res ita ſe habet: Spiritum ſanctum ex Patre procedere, teſtatur manifeſte ſcriptura, & communiter omnes fatemur, nec magis Græcis, quam Latinis id favet, nec ſolvitur per hoc dubitatio. Hoc enim poſito neque neceſſarium, neque impoſſibile eſt, etiam ex Filio procedere Spiritum, cum hæc affirmatio nec ponat, nec tollat alteram affirmationem, ſed poſſibile ſit ex vi hujus propoſitionis procedere, aut non procedere ex Filio; ut qui dicit hominem eſſe animal, nec rationis participem illum neceſſario aſſerit, neque id negat. Quamquam ſi modum pro-

A κατορθοῦν ἠδύναντο τῷ πνεύματι βοηθούμενοι, ὡς οὐ μόνον ἕκαστοι τῶν ἁγίων χωρὶς, ἀλλὰ καὶ πάντες ὁμοῦ μετὰ τῶν τῆς γραφῆς συμφωνίας πάντα ἐποίησαν· καὶ μὴ μόνον καθ' ἕνα, ἀλλὰ καὶ πλείους τῷ αὐτῷ περὶ τῶν αὐτῶν προείλοντο γνώμῃ· διὰ ἠγήσαντο τοὺς μὲν οἰκείας διδάσκοντας τῆς τῆς γραφῆς συμφωνίας σκοπεῖσθαι πάντα χρῆ, τοὺς δὲ πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀγῶνας ἄλλον τινὰ διατίθεσθαι τρόπον· τοιαυτίον γὰρ μᾶλλον καὶ τῶν προτέρων αὐτοῖς τῶν ὑστέρων χάριν εἶναι. καὶ ὥστε μηδένα τῷ φαινομένῳ μόνον προσέχοντα, τὸν δ' ἐγκείμενον σὺν ἀνορύττοντα θησαυρὸν, πλάνης αἴτιον αὐτῷ γενήσεσθαι, καὶ οἴεσθαι τῷ φωτὶ χρῆσθαι πρὸς τοὺς κρημνοὺς ὁδηγῷ, καὶ ἀνοδίας τὰς δοκούσας διαφωνίας ἀφήρουν, καὶ τὸν αὐτὸν διὰ πάντων σώζεσθαι νοῦν ἀπεδείκνυον. ὅτι καθάπερ ἀπὸ σωθήματος καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ καὶ παντα-
B χοῦ καὶ πρὸς πᾶσαν χρείαν τοῦτο μάλιστα πάντων ἐφρόντισαν, ὡς τοῦτο κεφάλαιον ὂν αὐτοῖς τῆς σωτηρίας. τὸν γὰρ αὐτὸν ὑπὲρ τούτου καὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς αὐτῶν σωτηρίας ἤδεσαν ὁποῖα σφίσιν ἀγῶνα· καὶ μετ' αὐτὸ μὲν τὰ λοιπὰ κατορθώσειν, ἓν δὲ τοῦτον παρεῖδόντες, καὶ τὴν λοιπῶν ἀπεσεῖσθαι πάντας ὑπελάμβανον. τούτων τοίνυν οὕτω κειμένων, καὶ μηδενὸς ἄλλως τοῦτ'
C ἔχειν εἰπόντος ἂν, καὶ σφόδρα φιλόνικος ᾖ, ἐκ ὑμᾶς τῷ αὐτῷ ἑλέσθαι τινὸς τὰ παρόντα γνώμῃ ἐπάναγκες, καὶ τὸ τοῖς γραφαῖς γινόμενον διασώσασθαι πάντα ἄγειν ἐλάττω. εἰπὲ γὰρ πρὸς ἕκαστον τῶν μακαρίων ἐκείνων καὶ ἀπιδεῖν, ὑμεῖς ὁποῖοι τοσοῦτοι δικαιότεροι αἱ ἐκ βουλῆς εἰπεῖν ταῦτα, ἐκ καταγνῶτε· εἶτα πάντας ὁμοῦ λογιεῖταί τις, * τὸ μετ' ἐκείνους εἰς τῷ αὐτῷ χείραι ὑμᾶς, ἐκ ζηλοῦν, βούλεσθαι λυσιτελές· ἐκ τῷ σαφεῖ ἴσως, ψόγων αἴτιον ἔσται. καὶ τοι τοῖς μὲν, εἰ ἐκ μὴ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς γε προτέροις αἱ γραφαὶ μόνον προὔκειντο, ἃς δυσχερὲς μὲν ἦν, ὅμως δ' ἴσχυσαν συμβῆναι· ἡμῖν δ' ἡ μικρὰ βο-
D ηθείας προσθήκη, ἀλλὰ σχεδὸν αὐτὴ τὸ πᾶν ὅσα, αἵ τε τῶν διδασκάλων ἐπὶ ταῖς γραφαῖς ἐξηγήσεις, ἐκ ἄλλοι τούτων ἀγῶνες, ὃς ἔτι ἐλέγχω μὲν τῶν ἀθισαμένων τῇ ἀληθείᾳ, βεβαιώτερα δὲ τῶν οἰκείων καὶ πεποιημένοι αὐτῆς διεσῴσατο· ὧν τοσούτων ὄντων ἐκ μαρτυρούντων ἀλλήλοις τῷ συμφωνίᾳ, ὥσπερ ὁδηγόν τινα ἀπλανῆ τῆς ζητουμένης ἀληθείας λαβεῖν προχειρότερόν ἐστιν οὐδέν· ἤτοι ἡ δίκαιον. ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τῶν διδασκάλων, αὐτίκα· τὰ δὲ τῶν γραφῶν ἀξιώματα δεῖ σωμάττεσθαι πρῶτον. ἔχει γὰρ οὕτω· τὸ μὲν ἅγιον πνεῦμα τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, κεῖ μὲν διαρρήδην ἐν τῇ γραφῇ, ὁμολογεῖται δὲ ὑπὸ
E πάντων ἡμῶν, καὶ οὐ μᾶλλον πρὸς Ἕλληνῶν ἢ Λατίνων ἕστηκε τοῦτο, οὐδ' ἔστιν ἐκ τούτου λύειν τῷ ἀμφισβήτησιν· οὔτε γὰρ ἀνάγκη καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ προεῖναι τὸ πνεῦμα τοῦτου κειμένου, ὅτ' ἀδύνατον ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. ἡ γὰρ κατάφασις οὐτε τῷ ἐτέραν κατάφασιν οὔτε τίθησιν ὅτ' ἀναιρεῖ· ἀλλ' ἐνδέχεται μὲν ἐκ τοῦ υἱοῦ προεῖναι, ἐνδέχεται δὲ ἐκ μὴ προεῖναι ὅταν ἐκ γε τοῦ λόγου· ὥσπερ εἴ τις λέγοι τὸν ἄνθρωπον εἶναι ζῷον, οὔτε λογικὸν εἶναι τίθησιν οὔτε ἀναγκαῖ, ὅ-

* Forte τὸ μετ' ἐκείνους.

τι τῦτ' ἀναιρεῖ· καί τοι πρὸς τὸν τῆς προόδυ τῶν θείων προσώπων τρόπον ἀφορῶσιν ἡμῖν ἐκ ἴσω οἱ θεῖοι πατέρες τοῦτως ἀπέδωκαν τάξιν, τίθησι δὲ πολὺ μᾶλλον ἡ κατάφασις τὴν κατάφασιν. τὸν γὰρ τῷ πατρὶ προσόντων καὶ τὸ υἱὸν δεῖ κοινωνεῖν, ἂν μή τι κωλύῃ· ἐκ τοῦ διά τινος ἐκ τινος ὑσιωδῶς προϊὸν, αἰτίαν ἔχει ἐκ τοῦ δι' οὗ προέισι· καθάπερ εἴ τις τὴν θέρμην ἀπὸ τοῦ ἡλίου προέρχεσθαι λέγοι, τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ ἀκτῖνος προϊέναι αὐτὴν ὅτι τίθησιν ὕστ' ἀνατρέπει· ἄκουε ἐκ γε τοῦ λόγου· καίτοι τίθησι μᾶλλον, ἂν τις τὸν τῆς προόδυ τρόπον λογίζοιτο, καὶ τὸ μεσιτεῦον ἐκεῖ τινα τάξιν πρὸς ἑκάτερον ἔχει· τότε γὰρ τὸ διὰ τῆς ἀκτῖνος φυσικῶς προϊὸν, ἐξ αὐτῆς ὡς ἀπὸ προσεχοῦς αἰτίας προέρχεσθαι πάντως ἐρεῖ· πῶς δὲ τὸν λόγον μόνον σκοπούμενοι, ἑδέτερον ἐξ ἀνάγκης ἀποφαινόμεθα. ἆρ' οὖν οὕτω κατὰ τὸ πρᾶγμα ἔχει; ἠμφίσβητεῖται γὰρ αὐτὸ πρὸς τοῦ υἱοῦ, καὶ πάλιν οὐκ ἀπορεῖσθαι, καθάπαξ ἀδύνατον. λείπει τοίνυν θάτερον τούτων ἀληθὲς εἶναι· ἀλλ' ἑδέτερον τούτων ἀπὸ τῆς γραφῆς διαρρήδην ἔστι λαβεῖν. ἀκούω ἔκ τινων ἄλλων τοῦτο σωάγεσθαι δεῖ φανερῶς ἐκεῖ λεγομένων. ταῦτα τοίνυν δίκαιόν ἐστι θεωρεῖν· ἐὰν μὲν πάντα τὰ τῆς γραφῆς τῇ τῶν Λατίνων βοηθεῖ κατα-
φάσει, ταύτῃ ἑλέσθαι· εἰ δὲ τῇ τῶν Γραικῶν ἀποφάσει, τὴν κατάφασιν ἀτιμάζειν. οἷον εἰ τὸ πέμπεσθαι ἀπὸ πατρὸς ἐκ υἱοῦ εἰ τὸ ἐξ ἀμφοτέρων λέγεσθαι πνεῦμα, ἀ μόνον δηλονότι πατρὸς ἀλλ' ἔνθα μὲν ἀληθείας, ἔνθα δὲ Χριστοῦ ἐκ υἱοῦ· εἰ τὸ πάντα τὰ τοῦ πατρὸς ἔχειν ἐκ τοῦ υἱοῦ· εἰ τὸ παρὰ τοῦ υἱοῦ λαμβάνειν ἐναγγέλλειν· εἰ τὸ τοῖς μαθηταῖς ἐμφυσήματι σωματικῷ τὸ πνεῦμα δίδοσθαι· εἰ τὸ πέμπειν αὐτὸ τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ὥσπερ ὁ πατὴρ αὐτὸ πέμπει διὰ τοῦ ὀνόματι τοῦ υἱοῦ· εἰ τὸ συμπόμπον διὰ τοῦ υἱοῦ δοξάζειν αὐτὸν, ὡσπερ ὁ υἱὸς ἀποστέλλει διὰ τοῦ πατρὸς δοξάζει τὸν ἀποστείλαντα· εἰ τὰ τοιαῦτα πάντα τῇ καταφάσει συνάδει, ἀληθῆ ἐκείνην αὐτῷ φρόνει νομίζειν. ἐκ πάλιν, εἰ τὸ μὴ ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ, διαρρήδην διὰ τῆς γραφῆς τινα κείμενα σιωπηροῖ, τῇ ἀποφάσει προσίεσθαι. εἰ δὲ ἐκ τούτων φρίν ἑνός τινος, * δραξαμένους ἄλλοθεν ἡρτημένου τυχόν, ἢ διὰ πολλῶν ἄλλων φανερουμένου, καὶ τούτῳ βεβαιοῦντας τὸ δόξαν ὁποτέραν ἂν ἕκαστος τις, τὴν ἄλλων ὑπεροράν, ἃ τῇ μὲν ἀντικειμένῃ δόξῃ βοηθεῖν ἔχει, τὸ δὲ δοκοῦν ἀνθίσασθαι φίλον καὶ σύμμαχον * ἐτάγεται, μὴ συκοφαντοῦντας, ἀλλὰ μᾶλλον ἄτανθ' ὡς ἂν ἀλλήλοις σωάπτοιντο, καὶ σωάδοιεν ἐξηγησαμένους, καὶ τοῖς πλείοσι καὶ φανερωτέροις τὰ ἧττον καὶ ἀσαφέστερα κρίνοντας, ἐκεῖθεν καὶ δεῖ τὴν δόξαν ἀσφαλῶς ἀποφαίνεσθαι· καὶ τῷ μὲν αἰτίαν γινομένῳ τὸ διὰ πάντων ἑαυτῷ τῷ γραφῷ συμφωνεῖν, ταύτῃ αἱρεῖσθαι, τῷ δ' ὡς ἑτέρως ἔχουσαν ἀποτίμεσθαι, καὶ ταῖς εἰς ἄτοπον ἀναγωγαῖς ἐπὶ τούτου μάλιστα χρῆσθαι· ἐν ἀτόπου διὰ πάντων φυλαττομένους, τὸ τὰ τῆς γραφῆς συγχρύειν πρὸς ἄλληλα, καὶ δόξαν τιμᾶν πολέμιε καὶ μάχης τούτοις αἰτίαν· ἐπεὶ τά γε ἄλλα σαθρὰς ἡγοῦμαι τὰς τοιαύτας μεθόδους ἐπὶ τῶν προκειμένων, καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν ἐπιβούλους· καὶ ῥᾴδιον

* Ἴσ. ἐ χρὴ τοῦτο ἁρμόσαι

* Ἴσ. ὡς ἀσφαλέστατα τοῦ μὴ συκοφαντοῦντας,

A cessionis divinarum personarum spectemus, ordinemque illis assignatum a sanctis patribus, multo magis affirmatio ponit affirmationem: nam ea quæ Pater habet, sint etiam Filio communia necesse est, nisi aliquid obstet: & quod ex aliquo per aliquid essentialiter prodit, causam habet illud etiam per quod prodit, ut si quis calorem e sole dicat oriri, illum e radio quoque oriri neque ait, neque negat, quod attinet ad ipsam propositionem, quamquam affirmat magis, si quis modum productionis consideret, & ordinem quem habet ad utrumque res intermedia; tunc enim plane non negabit ex
B ipso etiam radio ut proxima causa oriri, quod per illum emanat naturaliter: interim id solum considerantes, quod pronunciatum est, neutrum exprimimus necessario. Itane ergo philosophandum est de proposita quoque materia? minime. Procedere quippe illum a Filio, rursusque non procedere, omnino est impossibile: restat igitur, ut alterum illorum sit verum. At neutrum licet e scriptura planis verbis desumere; Colligendum ergo est ex quibusdam aliis, quæ scriptura dicat aperte. Ea igitur considerandæ
C Et si quidem omnia scripturæ loca Latinorum affirmationi favent, amplectenda illa est: si vero negationi Græcorum, rejicienda affirmatio. Veluti si mitti a Patre & Filio: si quia dicitur Spiritus utriusque, non solius videlicet Patris; sed modo quidem veritatis, modo vero Christi & Filii; si quod omnia quæ Pater habet, sint etiam Filii, & annunciare, si dari discipulis Spiritum insufflatione corporea; si quod Filius mittat illum a Patre, sicut Pater mittit eumdem in nomine Filii; si quia missus a Filio glorificet illum, quemadmodum Filius a Patre missus glorificat
D eum a quo missus est: si hæc omnia sunt affirmationi consona, habenda est illa pro vera & certa. Rursus si qua sunt perspicua scripturæ dicta, quæ faveant propositioni asserenti Spiritum non procedere ex Filio, negationi adhærendum. Si vero omnia uno quopiam excepto, non decet illud arripere, forte aliunde pendens, quodve possit explanari per multa alia; atque per hoc utramvis confirmare sententiam, contemptis aliis, quæ possunt oppositam firmare opinionem, quod vero videtur contrarium, & placet, facitque nobiscum, minime inferunt: hæc igitur calumniari non oportet, sed ita interpretantes omnia, ut cohæreant conveniantque inter se: dijudicantesque pauciora & obscuriora per ea
E quæ plura sunt & clariora, tum demum de sententiis tutissime pronunciare; & eam quidem amplecti, quæ facit, ut scriptura nulla ex parte secum pugnet; quæ vero aliter se habet, rejicere; atque ad hoc potissimum adhibere rationes ad absurda deducentes; illud unum omnino absurdum caventes, ne scripturæ loca collidamus, & opinionem sequamur, quæ bellum inter scripturæ sententias excitet. Nam alioquin hujusmodi deductiones ad impossibile in ea de qua agimus materia, invalidas

arbi-

arbitror, atque ut uno verbo dicam, A
ſubdiolas (nec vero difficile eſt, ad incommoda quæque nos invicem deducere, ſed facilius eſt omnia declinare.) Quamquam licet nullum ex his ſequeretur periculum, merito non decet illas admittere. De quibus enim e ſcriptura non licet accipere pronunciata, ſed oportet nos conjecturis uti ad ferendam ſententiam, ad ea nullum crimen eſt afferre etiam deductiones ad impoſſibile, & quamvis aliam argumentationem, quæ nos ducat ad aſſequendum id, quod eſſe verius videtur. Nunc vero cum tot pronunciata nobis ſuppetant; quorum aliqua ſatis eſſe nobis poſſunt, cum recta tendant ad B
id, quod quæritur; ex aliquibus autem licet inferre veritatem; inane quiddam eſt & ſupervacuum hujuſmodi argumentationum uſus; nec eſt aliud, quam vana gloriolæ cupiditas. Scio vero etiam vos, Græci, ne demonſtrationibus quidem in hujuſcemodi rebus confidere, ſed habere illas ſuſpectas & periculi plenas; multo ergo magis ipſi a ſyllogiſmis deducentibus ad impoſſibile refugietis, ab aliiſque illos adhibentibus cavebitis. Ex hac quidem ſic ſe habent. Non erunt porro ſcripturæ quidem pronunciata conciliandæ inter ſe, ut maxime oportet; eorum vero interpretes, aut ubi ea di- C
lucidant, aut etiam ubi de illis diſputant, in oppoſitas ſententias diſtrahendi; ſed par in illos quoque navanda benevolentia, nullique deneganda illa obſervantia, quæ omnibus debetur. Nam ſi hos quidem recipiendos, atque in honore habendos, alios vero cenſebimus rejiciendos, putantes inter ſe illos pugnare; primum quidem nihil frui nobis licebit reverentia, qua ſcripturas honoramus, interturbata rurſus pace ſcripturarum, quam nobis illi peperere, per apparentem pugnam doctorum; & pereunte nobis mercede illi debita, quam par eſt eſſe veritatis manifeſtationem, ob calum- D
niam ſanctis illatam. Deinde malum nobis duplo majus fiet: aut enim quoſdam ex illis ſanctitatis gloria privabimus, ut poſſint illis mendacia tribui, & jure debeant contemni; aut rurſus diſcrepantiæ crimen ab eis ad ſcripturas vel inviti transferemus, & Spiritui ſancto aſcribemus, a quo ſcripturæ manarunt: & illos quidem arbitrabimur examinaſſe omnia recte atque prudenter, ſcripturam vero illis dediſſe cauſas pugnæ. Ad hæc ſapientiores nos, ſanctioreſque illis oſtendemus, ſi veritatem ſcripturarum nos quidem aſſequi poſſumus, & cum aliis doctoribus concordare; ipſi vero neutrum ſunt aſſecuti, & opinati E
ſunt quæ non oportebat, & bellum cum fratribus perpetuum ſuſceperunt. An vero nec quiſquam nobis hæc tribuenda putaverit, nec nos ea de nobis cogitare debemus: ſed oſtendemus revera ineptos nos eſſe illorum auditores, & quidvis potius attendere, quam dicta præceptorum; cum illi nobis egregia documenta dederint, quales nos conveniant præſtare ad ea, quæ a Spiritu dictata ſunt, & idoneis exemplis doctrinam firmarint; nos vero contrario modo uti velimus. Nec vero etiam

μὴ ἀπαγαγεῖν ἀλλήλους ἐπὶ τὰ χείρονα. τὸ δὲ
παύτα ἐκκλίνειν, μείζονος ἀπολίας. καὶ τὰ ἐ
μηδενὸς ἐκ τούτων ἐπομένου κινδύνου, οὕτω ἂν
ἄλογος ταύτας προσίεσθαι. δεῖ μὲν γὰρ ὧν
οὐκ ἔστι λαβεῖν ἐκ τῆς γραφῆς ἀξιώματα, ἀλ-
λὰ δεῖ τῶν εἰκότος συλλογισμοὺς ἡμᾶς ἀποφαίνεσθαι,
πρὸς ταῦτα δὲ ταῖς εἰς ἀδύνατον ἀπαγωγαῖς
ἀνέγκλητόν ἐστι χρῆσθαι, καὶ πάσαις ἄλλαις με-
θόδοις, αἳ πρὸς τὴν τοῦ δεκουῶτος ἀλήθειαν
καταλήψιν ἡμᾶς μέλλουσιν ὁδηγεῖν. τοιούτων
δὲ νῦν ὄντων ἀξιωμάτων, ὧν τὰ μὲν αὐτὰ καὶ
μόνον ἀρκεῖ, πίστιν πρὸς τὸ προκείμενον ἀπ-
τίπτει, ἐκ δὲ τῆς ἕξεως τὴν ἀλήθειαν ἡμῖν συμ-
περαίνεσθαι, ἄλλοτέ τι κρῖμα καὶ μάταιον ἡ
τῆς μεθόδου τούτου καθέστηκε χρῆσις, καὶ φιλο-
τιμία μόνον κενή. οἶδα δὲ καὶ ὑμᾶς, ὦ Γραικοί,
εἰδὲ ταῖς ἀποδείξεσιν ἐν γε τοῖς τοιούτοις θαῤ-
ῥοῦντας, ἀλλ' οἰομένους αὐτὰς ὀκνηρόν τι χρῆ-
μα καὶ σφαλερόν· πολλῷ μᾶλλον τοίνυν τοῖς δὶ
ἀδυνάτου συλλογισμοῖς αὐτοί τε ἀλαβηθήσεσθε
χρῆσθαι, καὶ χρωμένων ἄλλων φυλάξεσθε. εἶεν
οὐ τοίνυν τὰ μὲν τῆς γραφῆς ἀξιώματα σωά-
πτειν ἀλλήλοις καὶ συμβιβάζειν, ὡς ἂν μάλιστα
σωάπτοιντο, δεῖ, τὰς δὲ τούτων ἐξηγητὰς εἰ οἷς
ταῦτά τε διαλαμβάνουσι, καὶ ἄλλως περὶ τῶν τοιού-
των ἀγωνιζόμενοι λέγουσι, διαιρεῖν ἀξιώσομεν·
ἀλλὰ καὶ τούτοις μετὰ τῆς ἴσης δίκης χρήσα-
σθαι δεῖ, καὶ μηδένα τῆς ὀφειλομένης πᾶσιν ἀ-
ποκλείειν αἰδοῦς. εἰ γὰρ τοὺς μὲν σέβειν ἐν τι-
μᾷ ψηφιούμεθα, τοῖς δὲ δεῖν ἡγησόμεθα μὴ
προσέχειν, νομίζοντες αὐτοὺς διαφέρεσθαι, πρῶ-
τον μὲν οὐδὲ τῆς περὶ τὰς γραφὰς ἀλαβείας ἀ-
πολαύειν τι δωησόμεθα, τῆς ἐξ ἐκείνων πε-
ριγραμμένης εἰρήνης ἐν τῇ φαινομένῃ τῶν διδα-
σκάλων διαφωνίας πάλιν συγχεομένης, καὶ ἅ
ἐκεῖθεν μισθῶν ἡμῖν διὰ τὴν κατὰ τῶν ἁγίων
συκοφαντίαν ἀπολυμένων, ὡς εἰκὸς ἔστι τῷ τ
ἀληθείας εἶναι φανέρωσιν ἐπειτα καὶ τὸ δεινὸν
διπλοῦν ἡμῖν ἀπαντᾷ· ἢ γὰρ οἵους αὐτῶν τῆς ἐ
ἀγιότητι στερήσομεν δόξης, ἵνα καὶ τὸ ψεύδε
συγχωρήσῃ τις αὐτοὺς ἔχειν, ἐ δικαίως πα-
ρεῖσθαι· ἢ τὸ τῆς διαφωνίας ἔγκλημα καὶ ἀ-
κοντες ἀπ' αὐτῶν ἐπὶ τὰς γραφὰς μεταστήσομεν
πάλιν, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὗ τυγχά-
νουσιν αἱ γραφαὶ κἀκείνους μὲν καλῶς ἐπισῆσαι
πᾶσι καὶ νοωεχόντως, τῷ δὲ γραφεῖ τὰς τῆς
διαφορᾶς αἰτίας σφίσι προβάλλεσθαι νομιοῦμεν.
πρὸς δὲ τούτοις, σοφωτέρους ἡμᾶς καὶ ἁγιωτέρους
ἐκείνων δείξομεν ὄντας, εἴπερ ἡμεῖς μὲν τῇ πα-
ρὰ τῶν γραφῶν ἀληθείᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν
διδασκάλων δυνάμεθα συμφωνεῖν, αὐτοὶ δὲ ἐ
τούτων ἀμφοτέρων δήμαρτον· καὶ νενομίκασι
μὲν ἅτερ οὐκ ἔδει, ἀθάνατον δὲ πρὸς τὰς ἀ-
δελφὰς ἐπεσήσαντο πόλεμον. μᾶλλον δὲ ταῦτα
μὲν οὔτε τις ὑπὲρ ἡμῶν ἀξιώσει, οὔθ' ἡμᾶς
ὑπὲρ ἑαυτῶν λογίζεσθαι χρή· ἀλλὰ δείξομεν
ἀληθῶς ἀφυεῖς ὄντας αὐτῶν μαθηταί, καὶ πάν-
τα μᾶλλον ἢ τοῖς τῶν διδασκάλων λόγοις προ-
σέχοντες, εἴπερ ἐκείνων ὅπως ἁμάρτοιεν τοῖς
ὑπὸ τοῦ πνεύματος λεγομένοις προφέρεσθαι,
καλῶς ἡμῖν ὑφηγησαμένων, καὶ ἐπιδείγμα-

σιν

σιν ἱκανοῖς τῷ διδασκαλίαν βεβαιωσάντων, αὐτοὶ πανταχόθεν ὁμοίως χῆσθαι βουλόμεθα. καὶ μὴν οὐδὲ δίκαιον ὅλως, ἐκείνους μὲν ὀζηγητὰς ἄλλων καθιεμένους, ὡς μέγιστόν τι τῶν ἀγαθῶν αὐτοῖς ἀπονείμαι τὴν συμφωνίαν, ἡμᾶς δὲ τοιχείνων αὖθις ὀζηγουμένους. τῆς πλεκτύης ὥσπερ φθονῆσαι φορᾶς· ἐ ὧν αὐτοὶ τοῖς ἄλλοις μεπόωκαν, τούτων ὑφ' ἡμῶν στερηθῶσιν. ἀλλ' εἰ ἐ μηδενὸς ἄλλο χάειν χαλεπῶς ἡμῖν ἔζυσι, τόγε καταψεύδεσθαι τῆς αὐτῶν σοφίας ἢ ἀρετῆς, ἐ τοῦθ' ὑπ' αὐτῶν ὠφελημένους τὰ μέγιστα, καὶ πάντων αὐτοῖς δικαίαν χάειν ὀφείλοντας, δεινὸν οὐ φαῦλον ποιήσονται. οὔτε γὰ ἁγίοις οὔτε σοφοῖς δοκεῖν αὐτοῖς πρέπει, τἀναντία τοῖς ἀληθέσι φρονοῦσί τε καὶ συγγράφουσι· ὥρος δὲ τούτοις, καὶ πολλὰς ὑπὲρ τῶν ἡπατημένων δίκας ὀφείλειν. ἀνὰ δὲ τούτων ἡδὺ οἱ παρ' ἡμῶν τιμῆς ἀζιώμενοι χάειν εἰσονται μᾶλλον ἡμῖν, ἢ δικαίως ὀνειδιοῦσι καὶ μέμψονται, τοῦτο μὲν καὶ αὐτοὶ κοινωνοῦσι τῆς τῶν ἀδελφῶν ἀτιμίας, καὶ νομίζοντες ἐκείνων ἀμελουμένων, μηδ' αὐτοὶ τῶν εἰκότων τυγχάνειν· καὶ σφόδρα δοκῶσι, τοῦτο δὲ εἰ δόξουσιν ἡπατῆσθαι, ἐ ταῖς τῶν διδασκάλων τιμαῖς τὸς τῇ πλάνῃ καταχεθέντας ἀποσεμνοῦσι· ἀγνοεῖ γὰ ἕδεις ὁπόσα μεμνημένοι μετ' ἀφθονίας ἀλλήλως ἰδία τε ἐ κοινῇ πτιμήκασι. τούτων τοίνυν ἕνεκα καὶ πολλῶν ἄλλων ὁμοίων, οὐ γὰ οἶμαι δεῖν ἀποκναίειν τὰς ὑμῶν ἀκοὰς ἕκαστα καταλέγων, δεῖν φημι πάντας τὸς τῆς ἐκκλησίας διδασκάλους τιμᾶν ὑμᾶς, ἐ μηδένα τούτων πεπλανῆσθαι νομίζειν, μηδ' ἰχνός τι μάχης ἐν τούτοις ὑπονοεῖν· ἀλλὰ τῷ ὑμῖν ποθουμένῳ ὁμονοίᾳ πολλῷ μᾶλλον ἐκείνοις καὶ σπουδαιοτέραν καὶ κατορθοῦσθαι δικαίως ὑπειληφότας, πρῶτα μὲν ἐκείνους ἀδελφὰ φρονοῦντας καὶ ἀλλήλοις συμβαίνοντας ὑποθέσθαι, ἔπειτα τὸ πᾶσιν ἐκείνοις ἀρέσκον καὶ ὑμέτεραν γνώμην θαῤῥούντως ποιήσασθαι. τοῦτο δὲ εἰ ἐ ταπτάσι δυσχερὲς ἐτύγχανεν ὄν, αὐτὸς οἶμαι τὸς διδασκάλους σωφρονεστέρους ὑμῖν ῥᾴδιον ἀποδείξειν. ἀλλὰ μὲν καὶ τῶν ἀκολουθοτάτων ἐστί, ἐ πόνου μὲν οὐδενός, προθυμίας δὲ μόνης δεόμενον. εἰ μὲν γὰ ἀντιδάττειν ἀλλήλοις ἐδόκουν οἱ ἅγιοι, ἐ λόγοις γοῦν ἀντικειμένοις περὶ τῶν προκειμένων ἐχρῶντο, ἴσως ἂν μὴν χαλεπὸν ἦν ἴσως σωάπτειν αὐτὲ, καὶ τῷ περὶ τὸς λόγους ἀντίθεσιν τῇ τῶν φρονημάτων ἀναιρεῖν συμφωνίᾳ. ἢ γὰ ἂν ἐνέλιπον ἡμῖν οἱόσ τινες ἐπὶ τοῦτο ἐ μηχανᾶσθαι, ἃς ἡμῖν ἡ τῆς φιλοσοφίας αὐτοσία παρέχει, τὰς φαινομένας ἐναντιότητας λύειν μὴ τῇ ἀληθείᾳ ἐθέλουσιν· ἀτόκνησε δ' ἂν τις ὅμως περὶ τοῦτο, πολλῆς πραγματείας ἔργον ἐ πόνου εἰδώς. νῦν δ' ἔχ ὅτου τὰ τῶν ἁγίων ὁρῶμεν ἅπαντες ἔχοντα, ἀλλὰ πολλῆς γέμειν γαλήνης, καὶ πόῤῥωθεν ἡμῖν ἐφίεσθαι τὰς ὁμονοίας ἀκτῖνας. εἰ δέ τι ἐ παντελῶς αὐτοῖς ἀναμέμικται, ἐπιπόλαιόν ἐστι καὶ μέχι τοῦ φαινομένου· ἡ γὰ διάῤῥοια περὶ τῶν αὐτῶν ἀζιοῦσιν οἱ πλείονες, ὃ τοῖς μὲν σοφωτέροις ἡδέως παρέχει δύνασθαι θόλυβον, ταραζαι δ' ἂν τὰς ἁπλουστέρας ἀθυς, ἢ λόγῳ ἐ σιωπῇ τὰ τούτων δήπουθεν, ἴσως δὲ συμβαίνειν ἀλλήλοις ἡδέως ἐστὶ χαλεπόν· ἐ ἡμεῖς

A æquum omnino eſt, ipſos quidem, dum ſe præberent aliorum interpretes, tanquam eximium quiddam illis concordiam tribuiſſe; nos autem rurſus ſcripta eorum interpretantes, tantam quodammodo illis invidere fortunam, & negare ipſis bona illa, quibus ipſi alios cumularunt. Quod ſi nullam aliam ob cauſam nobis ſuccenſebunt, at certe moleſtiſſime ferent, falſo a nobis accuſari ſcientiam ac virtutem ſuam, idque cum ab illis affecti ſimus beneficiis maximis, ob quæ illis omnia gratiam referre debemus. Neque enim eſſe aut ſancti aut docti videbuntur, qui ſenſerint & ſcripſerint quæ ſunt a veritate aliena; imo etiam digni videbuntur,
B qui pœnas luant graves propter eos qui decepti ſunt. Præterea nec doctores illi, quibus honorem deferimus, habebunt potius gratias, quam merito de nobis conquerentur, tum quia fratrum injuria communis etiam eſt ipſis; & inhonoratis illis cenſebunt nullum ſibi quoque fieri honorem, licet multum honorari videantur: tum ſi verſati eſſe in errore ipſi videbuntur, quod quaſi doctores celebraverint homines, qui errori ſubſervierunt: Ignorat enim nemo, quam miris laudibus alter alterius mentionem faciendo, ſeſe invicem ornaverint tum publi-
C ce, tum privatim. Has igitur ob cauſas, & plures alias conſimiles, (neque enim percenſendo ſingula obſtrependum arbitror veſtris auribus) oportere ajo omnes eccleſiæ doctores honorari a vobis, & nullum eorum haberi tanquam in errorem lapſum, nec ullum inter illos pugnæ veſtigium ſuſpicione attingi; ſed jure illud opinantibus, exoptatam vobis concordiam fuiſſe illis cordi magis, re melius conſiderata, primo quidem illud pro certo eſſe ponendum, eadem illos ſibique congruentia ſenſiſſe; deinde quod placet illis omnibus, ut veſtram itidem ſententiam confidenter amplectendum
D Quod quamvis arduum penitus eſſet, ipſorum arbitror doctorum ſtudio & opera fieret, ut vobis id facile futurum eſſet. Verum & facillimum eſt, & nullo labore, ſed alacri tantum voluntate indiget. Nam ſi viderentur ſancti digladiari inter ſe, aut certe ſermonibus oppoſiti de rebus propoſitis uterentur; ne ſic quidem eſſet difficile eos inter ſe conciliare, verborumque pugnam tollere per convenientiam ſenſus: non enim deeſſent nobis ad hoc viæ quædam & præclara inventa, quæ ſubminiſtrat ubertas philoſophica, ſi vellemus apparentes oppoſitiones diluere cum adminiculo veritatis: ſed tamen re-
E fugeret hoc quiſpiam, ſciens multi hoc eſſe opus negotii ac laboris. Nunc autem non ita ſe habere ſanctorum ſcripta omnes videmus; ſed multa in illis tranquillitas eſt, & emittunt nobis eminus concordiæ radios. Quod ſi quid etiam in illis diſcrepantiæ mixtum eſt, ſuperficie tenus illud eſt atque in ſpeciem. Aut enim diverſa de iiſdem plures loquuntur; quod eruditos homines turbare minime poteſt, turbaverit autem primo aſpectu ſimpliciores, aut dicendo & tacendo inter ſe differunt, quod illis contingere eſt conſen-

ſentaneum. Nam & nos ipſi per dies ſingulos diverſa de iiſdem ſentientes ac enunciantes, nihilo minus conjuncti ſumus, nec propterea inter nos decertamus; & jure quidem optimo: Cum enim in unaquaque re multa conſiderentur, & alius aliter illam concipiant animo, variis quoque ſermonibus exprimantur ea neceſſe eſt, aut iiſdem ſane, ſed varie acceptis, dum rerum naturæ congruere velimus ipſos ſermones, hoc eſt eſſe veros; quandoquidem ipſum eſſe rei ſequitur orationis veritas, ut norunt omnes. Quod ſi dicendo de iiſdem diverſa, pugnaremus, contraria quoque ipſi veritati aſſereremus, quæ rerum naturas ex multis diverſoque modo inexiſtentibus conſtare vult. Neque igitur in his diſſentimus, neque rem exprimere, aut ſilentio prætervire, talia ſunt, ut manus propterea conſeramus; imo vero contra, pacem conciliare videntur, quando ſilentium civiles quoque leges ſumunt pro aſſenſu; cum aſſentiente vero conſligit nemo, ſi ſapiat. Si quis igitur eſt alius modus a doctoribus eccleſiæ nobis traditus, quo dirimendæ ſint controverſiæ, quæ per illos oriuntur, & quo poſſimus conciliare illos inter ſe, ubi diſſentire videntur; poſthabitis hiſce quos novimus, & quibus uti inter nos ſolemus, age illum adhibeamus. Sed ſi talem reperire modum non licet; neque enim poterant, cum ſermo illis eſſet ad homines noſtram & ipſis naturam habentibus; & per conſuetos hoſce conciliationum modos, quibus ipſi uſi ſunt ad componenda ſcripturæ loca, nobis id conſilii dare videntur, ut nullos quæramus meliores, per quos oporteat, cum opus fuerit, probare ipſorum quoque doctorum convenientiam; profecto nec pacem illorum debemus miſſam facere, ex qua pendet noſtra concordia; nec difficile eſt, per quæ nos ſigna noſtram ſignificaremus concordiam, per hæc eadem illorum convenientiam & contentionem declarare. Neque ullum omnino hac in re periculum ſubeſſe contendum eſt; mihi enim videtur potius contrarium, nihil poſſe tutius contingere hominibus, qui ſe exiſtimant reddituros rationem vitæ pariter ac opinionis. Quamvis enim ita futurum eſſet, ut a veritate aberraremus; idonea tamen nobis eſſet apud Deum excuſatio, quod pacem habere voluerimus poſt longa diſſidia, depoſitiſque controverſiis in unam omnes ire ſententiam: cum vero nobis ipſi non conſideremus, ad ſcripturas accurrerimus & doctores: Apparente vero in iis etiam diſcrepantia quadam, conſideraverimus nullum eſſe poſſe veſtigium pugnæ & erroris in illis, qui ſunt Spiritus afflatu edocti; volenteſque omnibus æque conſervare opinionem ſanctitatis, conciliatores potius quam judices ipſorum ſederimus; & illi quidem a nobis quoad ejus fieri potuit in unam reducti concordiam, poſtea vero & nos uniti fuerimus, delectaque a nobis hæc pacis via uti tutior, aliis multa & manifeſta habentibus conjuncta pericula. Hæc plane arbitror clementiſſimum judicem æqui bonique factu-

A γὰρ καθ' ἑκάστω διάφορα περὶ τῶν αὐτῶν φρονοῦντες καὶ λέγοντες, ὅδε ἦττον μέντοι ἑνούμενοι καὶ περὶ τούτων ὐδεὶς ἡμῖν συρρήγνυται πολέμῳ, ὃ εἰκότως· πολλῶν γὰρ ἐφ' ἑκάστῳ θεωρουμένων, καὶ ἀλλοτρόπως ἄλλα προσιόντος αὐτῷ, καὶ διαφόροις ἀνάγκη ταῦτα λόγοις σημαίνεσθαι· ἢ τοῖς αὐτοῖς μὲν, διαφόρως δὲ ὀρθῶς λαμβανομένοις, ἐὰν τῇ τῶν πραγμάτων ὑπάρξει τοὺς περὶ τούτων λόγους σημάδην βαλώμεθα· ὃ ταυτὸν ὄντι καὶ ἀληθεῖς εἶναι θέλειν αὐτούς, ἐφόσον τῷ τῶν λόγων ἀληθεύειν τῷ εἶναι τῶν πραγμάτων ἴσμεν ἀκολουθεῖν. εἰ δ' ἐκ τοῦ διάφορα λέγειν περὶ τῶν αὐτῶν, ἐμαχόμεθα, καὶ πρὸς τῷ ἀληθῆ αὐτῶν ἐψευδόμεθα ἄν· ἢ τὰς τῶν ὄντων ὑπάρξεις ἐκ πολλῶν τινων καὶ διαφόρων συνταρχόντων αὐτοῖς σωίζεσθαι ζέλετον. οὔτε τοίνυν ἐπὶ τούτοις διαφερόμεθα, ὅτε λόγῳ καὶ σιωπῇ πεφύκασιν ἡμᾶς συρρηγνύειν· τοιούτοιν γὰρ μᾶλλον καὶ διαλάττειν δοκοῦσιν, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ συγκαταθέσει τὸ τῆς σιγῆς καὶ ὑπὸ τῶν πολιτικῶν λαμβάνεται νόμων· πρὸς δὲ τὸν σιωπῶντα πόλεμον ὐδεὶς ὐδὲ μάχη τῷ γε νοῦν ἔχοντι. εἰ μὲν οὖν ἄλλον τινὰ τρόπον ἐκ τῶν τῆς ἐκκλησίας διδασκάλων εἴχομεν εἰληφότες, ᾧ τὰς ἐξ ἐκείνων ἡμῖν ἀποτικτομένας ἀμφισβητήσεις λύεσθαι δεῖ, καὶ ᾧ διωκησόμεθα σωάπτειν ἐκείνους ἐν οἷς ἂν διαφερόμενοι φαίνοιντο, τῶν ἡμῖν ἐγνωσμένων τούτων ἠμελημένων, καὶ οἷς χρῆσθαι πρὸς ἀλλήλους εἰώθαμεν, ἐκείνῳ δὴ καὶ χρητέον. εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἔστιν εὑρεῖν, ὃ γὰρ ἠδύναντο ἀνθρώποις τε διαλεγόμενοι καὶ αὐτοὶ τῷ ἡμέτερα ἔχοντες φύσιν, οἷς δ' ἐπὶ τῶν γραφῶν αὐτοὶ τοῖς εἰώθοσι τούτοις τῶν διαλλαγῶν ἐχρήσαντο τρόποις, καὶ ἡμῖν ἐοίκασι συμβουλάζειν μηδ' ἐπ' αὐτῶν βελτίους ἄλλους ζητεῖν, ἵνα ἂν δέῃ συμφωνοῦντας ἀλλήλοις δεῖξαι, ὅτι σπουδαστέον δὲ τῷ ἐκείνων εὐρήσει, ἧς ἥπτεται τὰ τῆς ἡμῶν ὁμονοίας, ὅτι δυσχερές ἐστιν οἷς ἐφ' ἡμῶν ἐχρησάμεθ' ἂν τῆς ὁμονοίας σημείοις, διὰ τούτων τῷ συμπνοιαν καὶ τὸ φρονεῖν ἀδελφὰ κἀκείνοις ψηφίζεσθαι. ὅτι κίνδυνόν τινα προσεῖναι τῷ πράγματι πιστὸν ὅλως εἰκός. ἔμοιγε γὰρ τοιούτοιν μᾶλλον δοκεῖ, μηδὲν ἂν ἀσφαλέστερον τούτου γνοίσθαι τοῖς ἀνθρώποις βίῳ τε καὶ ὀόξῃ ὁμοίως δώσειν ὑπεναντίον. εἰ γὰρ καὶ τῆς ἀληθείας ἐμείλομεν ταύτῃ διαμαρτάνειν, ἱκανὴ πρὸς Θεὸν ἡμῖν ἂν εἴη ἀπολογία, τὸ βουλεσθαι μὲν εἰρηνικῶς ἀγαθὰ μετὰ πολέμων μακρῶν, καὶ τῷ αὐτῷ δεῖ τὸ πρὶν ἀμφισβητουμένων γνώμῃ λαβεῖν, ἑκουσίοις δὲ θαρρεῖν ἐκ ἐχοντας ἐπὶ τὰς γραφὰς ἀπιδεῖν καὶ τοὺς διδασκάλους· φαινομένης δέ τινος καὶ τούτοις διαφορᾶς, εὐθυμηθέντας ὡς ἀδύνατον τοῖς ὑπὸ τὸ πνεύματος ἐσηχημένοις ἐναντιότητός τι ἐν πλάνης ἔχρος προσεῖναι, καὶ βουλεθέντας πᾶσιν ὁμοίως τῷ τὸ ἀγιωσύνης δόξαν πηρεῖν, διαλλακτὰς μᾶλλον ἢ δικαστὰς αὐτῶν γενέσθαι· καὶ σωάψαι μὲν ἀλλήλοις ἐκείνους ὡς ἐνεχώρει, σωαφθῆναι δ' ἑκατέρους καὶ αὐτοὺς, καὶ ταύτῃ ὡς ἀσφαλεστέραν ἑλέσθαι τῆς εἰρηνικῆς ὁδὸν, ταῖς ἄλλαις πολλῶν τε καὶ προφανῶν κινδύνων σωεζευγμένων, τούτοις ἡγοῦμαι καὶ πάνυ τὸν φιλάνθρωπον δυσωπηθήσεσθαι δικαστὴν, καὶ συγγνώμης ἀξιώσειν πολλῆς τοὺς ἐπιθυμήσαντας μὲν τῆς

με-

μεγίστων, ἐλομένοις δέ τι ἐκ παραπλησίου ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ δεινῶν σωισθέντας καὶ φέρξαντας τὸν κοινὸν πόθον. οἷς γὰρ ἅπαντα θεμένοις καλῶς οὐκ ἐξεγένετο τῆς ποθουμένης ἀληθείας τυχεῖν, τούτων οὐ ταπεινὸν γνώμης ἀλλὰ τῇ δυσχερείᾳ τῆς ἀληθείας ἐπιγράφεσθαι δεῖ τὸ ἀτύχημα. ὅτι μὴν τοίνυν τοὺς μὴ τὰ αὐτὰ τοῖς πλείοσι φάσκοντας θεολόγους, οὐχ ὡς ἐναντίους ἀντιλέγοντας, ἀλλ' ὡς ἄλλο τι βουλομένους τῶν ἀναγκαίων ἐπισημαίνεσθαι, καὶ δ' ὧν ἕκαστοι ταὐτὸν τῷ ἴσῳ ἔχοντας γνώμῳ, φρέτε ποεῖν, ἐκ πολλῶν ἄλλων ὁμοίων συνάγεσθαι δίκαιον. τίς γὰρ ἂν οἶδε πάντας ἁγίως αἴτιον ἐκ αἰτιατοῦ ἄνω καὶ κάτω στρέφοντας, καὶ πρό γε πάντων τὸν Νύσσης; ἀλλ' ὁ γε Κύριλλος χρῆσθαι τούτοις ἀπαγορεύει. ἆρ' οὖν ἀντιλέγων τοῖς ἄλλοις ταῦτά φησι, καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀποβλέπων τῆς ἀντικειμένης γέγονε γνώμης, ὥστε καὶ δεῖν ἢ μετὰ τῶν ἄλλων πλεῖν αὐτόν, ἢ μετ' αὐτοῦ μόνου τὸν ἀληθεύειν εἶναι; ἐκ πῶς ἂν ἔχοι λόγον ἢ τοὺς ἄλλους τοσούτους ὄντας τὸ δέον μὴ συνιδεῖν, ἢ τοῦτον πλανᾶσθαι τοσοῦτο, καὶ ταῦτα μετὰ πολλοὺς ἐλθόντα, χρησαμένους τοῖς ὀνόμασι τούτοις; μᾶλλον δὲ τῆς τοῦ ψεύδους ὑποψίας ἁπάντων ὁμοῦ καὶ ὅτου οὐδὲν ἧττον διὰ τὸν τῆς ἀγνωσίας δόξαν ἀπήλλακται. σιγῶσι οὐτ' ἀντιλέγουσι, καὶ ἀληθῆ λέγουσιν ἀμφω· εἰκὸς γὰρ ὄντι πρὸς διαφόρους τῶν ὀνομάτων τούτων ἀποδόντας ἑαυτοῖς, τὸν μὲν χρήσασθαι, τὸν δὲ φυλάξασθαι. οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι δήπου πρὸς τὰς προόδους ἀπέβλεψαν, ὁ δ' πρὸς τὴν Ἀριστοτελικὴν πραγματείαν ἀπεῖδεν· ὥστε τὸν μὲν εἰπόντας φυλάξασθαι ἂν, τὸν δὲ διαλαθηδέντα θαρρῆσαι, εἴ τις αὐτῶν ἐπαλλάττων τὰς τοῦ λόγου καὶ τῆς σωτηρίας αἰτίας ἐτύθετο. τί δὲ ἐκ τοῦ θείου τοσοῦτος τάξεως ἀσεβέστερον, ἢ τῇ θεολογίᾳ πολυταχοῦ σωισθέντερον; ἀλλ' ἔνιοι τῶν ἁγίων καὶ κατὰ τοῦ τῆς τάξεως ὀνόματος φέρονται· ἀλλ' ὅδε πρὸς ψεύδονται. ἔστι γὰρ καὶ φορεῖν τινα τάξιν ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ θεοῦ, ἐκ πάλιν ἄλλου ἑλκύειν ἑαυτὸν, ὡς τῇ κτίσει φύσει προσήκουσαν. ἀλλὰ μὴν εἰκόνα μόνῃ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν εἶναι μόνοι φασὶν Αὐγουστῖνός τε καὶ ἡ λοιπὴ τῶν δυτικῶν ἑταιρεία, ἐκ τὸ τῆς εἰκόνος ὄνομα λέγουσιν ἴδιον εἶναι τῆς ὑποστάσεως τοῦ υἱοῦ· οἱ δὲ τῆς ἑῴας διδάσκαλοι ἐκ τὸ πνεῦμα εἰκόνα τοῦ υἱοῦ ἐκ μὴν ἐκ τοῦ πατρὸς πεφαρμόκοτας πάντες καλοῦσιν. ἀλλ' ὅταν μὲν πρὸς τὴν κατ' οὐσίαν ταυτότητα βλέποντες, ταῦτ' ἀξιοῦσι, ἐκ τὸ τῆς εἰκόνος ὀνόματι ἀντὶ τῆς πλείας ὁμοιότητος χρῶνται· ἐκεῖνοι δὲ τὴν κατὰ τὸ εἶδος ἐσχάτωσι δήπουθεν ὁμοιότητα, ἢ τις ἐκ τῷ τοῦ υἱοῦ ἐφικέσθαι λόγῳ, τῇ μὲν προόδῳ τοῦ λόγου ἢ τοῦ εἴδους ὁμοιότης πρὸς τὸ ἀφ' οὗ φέρουσιν ἰδίως ἀφώρισται. ὁ δὲ Βασίλειος ἐκ ῥήμασι τοῦ τοῦ Θεοῦ λέγειν οὐ συγχωρεῖ, καὶ τοι γ' ἄλλων ἀδεῶς ὑπακαλούντων. ἆρ' οὖν διαφωνεῖν ἐροῦμεν ἑαυτοῖς αὐτὸν, ἢ μᾶλλον ἐκ τοῦτον τοῖς ἄλλοις πᾶσι συναφομεν; ἐρήμεν μὲν τὸν ὑπὸ τῆς τοῦ ῥήματος ἑαυτοῖς ὀρθῶς ἐπὶ τοῦ υἱοῦ λεγομένης προτεθεσμένους χρήσασθαι τῇ φωνῇ; τὸν δὲ πρὸς τὴν χρῆσιν ἀποδόντα

rum, veniamque abunde daturam hominibus, qui rerum quidem maximarum affecti fuerint desiderio, proque illis aliquod etiam periculum subire voluerint; ex periculis autem cognoverint adierintque leviſſimum. Quibus enim, ubi omnia recte atque ordine diſpoſuiſſent, non ſucceſſit exoptatæ veritatis aſſecutio, haud pravæ illorum voluntati debet aſcribi exitus infelix, ſed arduæ veritatis indagationi. Quod igitur intelligendum ſit, theologos qui non conveniunt cum pluribus, nequaquam illis adverſari, ſed velle quiddam aliud neceſſarium ſignificare, eadem vero ſentire quæ illi de rebus per eos explicatis, colligi poteſt ex multis aliis ſimilibus. Quis enim ignorat, ſanctos omnes paſſim cauſæ & caulati voces uſurpare, & præ omnibus Nyſſenum? Attamen Cyrillus utendum iis eſſe negat. Anne ergo diſſentiendo ab aliis id aſſerit, eodemque ſibi ſcopo propoſito contrariam habuit ſententiam; ut oporteat ab aliis præter ipſum, aut ab ipſo uno ſtare veritatem? Et qua ratione fieri poſſit, aut alios adeo multos non perſpexiſſe quod opus eſt, aut hunc in tantum eſſe lapſum errorem. idque poſteriorem multis qui uſi ſunt illis vocibus? Imo vero & illi ſimul omnes, & iſte nihilo minus propter ſanctitatis opinionem effugiunt ſuſpicionem mendacii. Non ergo contraria dicunt, & verum utrique dicunt: par enim eſt reſpicientes ad diverſas vocum iſtarum ſignificationes, illos quidem uſurpaſſe, hunc autem refugiſſe. Nam alii quidem certe reſpexerunt ad proceſſiones, hic vero ad artem Ariſtotelicam. Ut ſi quis commutata cauſa, cur hi uſurpaverint, ille tacuerit, ex iis quæreret, futurum eſſet, ut caverent qui uſurparunt, non dubitaret uſurpare qui cavit. Quid præterea, magis pium, aut paſſim in theologia uſitatum, quam divinarum ordo perſonarum? Quidam tamen ſanctorum in hanc etiam invehuntur vocem: Verum neutri mentiuntur; licet enim in divinis aliquem ordinem neceſſario ponere, & alium rurſus inde repellere, ut naturæ creatæ convenientem. Solius Patris imaginem eſſe ſolum Filium, Auguſtinus aſſerit, & occidentalium patrum caterva; nomenque imaginis dicunt eſſe proprium hypoſtaſis Filii: Doctores autem orientales Spiritum quoque Filii, nec non Patris imaginem ſine ulla hæſitatione vocant omnes. Sed hi quidem ita loquuntur reſpicientes ad eſſentiæ idemtitatem, & utuntur nomine imaginis loco perfectæ ſimilitudinis; Illi vero formalem habebant ſine dubio præ oculis ſimilitudinem, quam ratio Filii continet; productioni enim Verbi proprie tributa eſt ſimilitudo formalis ad id a quo procedit. Baſilius quoque genimen vocari Dei Filium non permittit, cum alii utantur intrepide hoc vocabulo: Dicemus ergo propter hoc diſſentire hunc ab illis, an potius & ipſum conjungemus cum ceteris omnibus? Dicemus enim, illos quidem genitminis ſignificatione adductos, quæ rite Filio aptatur, uſos eſſe hac voce; hunc vero conſiderata vocis uſurpatione; nam in deteriorem partem accepit eam

Lib. 2. ad Hermiam.

Lib. 2. contra Eunomium.

ſcri-

ſcriptura, vocans Judæos viperarum geminina, & imperfectis illam aſſignavit; devitaſſe ipſam, aliiſque conſilium dare, ut eam fugiant. Imo quod gravius eſt, ſecum quoque pugnare doctores videbit quiſpiam: ut ſi quis illorum ſcripta percurrat leviter, & quæ apparent ſola perpendat, dicat illos potius ludere. Adeo variis in locis ſæpe uſi ſunt contrariis ſermonibus, moti ſenſuum diverſitate. Et quid mirum, quando ſacris eloquiis hoc idem contigit? Siquidem illa Patrem modo aſſerunt aperte majorem Filio, modo vero æqualitatem eorum manifeſte ſignificant; idque doctores non ſolum intelligunt de duplici natura Chriſti, ſed quidam etiam utrumque de divina ejus natura concedunt; & majorem quidem ajunt, cauſa; non majorem rurſus, natura: & contraria de eadem re affirmant, verum ad aliud & aliud horum utrumque. Et quis enumeret, quæ in ſcripturæ verbis pugnare videntur? cum alio alia ſpectent, & omnia vera ſint? & hæc quidem ſalvatoris divinitati aptiſſime congruant, illa vero humilius humanituſque intelligantur? Num igitur omnia inter ſe oppoſita conſtituemus; & vel credemus contrariis, vel ſeligentes ea quæ placent, fidem illis habebimus a reliqua vero ut minime grata rejiciemus? Sed vereor ne potius damnemur, quod hæc contempſerimus, quam referatur nobis gratia, quod adverſus illa reverentiam adhibuerimus; imo vero pœnas luamus, quod utrumque male fecerimus: non enim convenit harum rerum nos eſſe judices, non magis certe quam magiſtros. Itaque habentes omnia pariter pro veris, & cauſam ſingulis aſſignantes: quamvis citra hoc etiam oporteret ſimpliciter ac ſine ullo examine fidem illis tribuere, cum tamen nullum ſit, de quo, ſi quæratur, afferri non poſſit cauſa: & nos ipſos mutuis conflictionibus, & illos liberare oportet diſſenſione, quæ nulla ratione admittenda eſt. Quod vero difficile non ſit concordes oſtendere eos, qui de hac materia locuti ſunt, atque illos qui tacuerunt, ne ratione quidem arbitror opus eſſe ut probetur. Ut enim omittam de dicendi ac tacendi vi philoſophari, quæque ſit utriuſque natura explicare; primum quidem nemo contenderit, ut qui tacuerunt, ideo ſint uſi ſilentio, quod hoc dogma damnarent. Si enim eos, qui de re aliqua ſimpliciter pronunciant, non continuo probare exiſtimamus quæ dicunt, niſi ſint ex numero probatiſſimorum hominum, & quorum ſermones neceſſe eſt cum dogmatibus convenire; quis facile conceſſerit, ea quæ tacentur, improbari? Sive enim ea tacuerunt, de quibus nemo locutus eſt; ſequitur ut multa quoque alia vera damnemus: ſicque de his opinantes, doctorum ſermonibus veritatem omnem circumſcriberemus, nihilque dicemus ſupereſſe vel ipſi Deo, quod revelando hominibus addere poſſit ad fidei veritatem: Sive tacuerunt quæ ab aliis fuere tractata; ſi quidem cum neſcirent quid aliis videretur;

A τῆς λέξεως, ἐπὶ καλῇ γὰρ ἠβουλήθη αὐτῷ ἡ γραφὴ, ῥήμασιν ἐχιδνῶν τοὺς Ἰουδαίους ἀποκαλέσαι, καὶ τοῖς ἁπλοῦσι τούτῳ ἀπέδωκεν, αὐτὸ τε φυλάξασθαι, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦτο συμβουλεύειν· τὸ δὲ δὴ μεῖζον, ὅτι τοῦτ' αὐτὸ ἐξ ὧν ἐφ' ἑαυτοὺς παθόντας τοὺς διδασκάλους ἴδοι τις ἂν· ὡς εἴ τις ἁπλῶς τοιοῦτον ἴσοι, καὶ τοῖς φανερῶς μόνοις ὁρατὸν ἔχοι, παίζειν αὐτοὺς μᾶλλον ἐρεῖ. οὕτω τοῖς ἐναντίοις πολλαχοῦ καὶ πολλάκις λόγοις ἐχρήσατο πρὸς διαφόρους ἀπιδόντας ἐποίας. καὶ τί θαυμαστὸν, ὅτου καὶ τοῖς λογίοις τοῦτο συμβέβηκε; τοῦ μὲν μείζω τῷ υἱῷ τὸν πατέρα λέγουσιν ὀρθῶς, τῷ δὲ τὸν σοφίαν ἰσότητα φανερῶς ἀποφαινομένους; ἐξ ὧν ἡ μόνον περὶ τῆς ἀτλῶς ὁ τῷ Χριστῷ νοοῦσι φύσεως οἱ διδάσκαλοι, ἀλλ' ἔνιοι τούτων καὶ περὶ τὴν θείαν φύσιν αὐτοῦ συγχωροῦσιν ἀμφότερα· καὶ μείζω μὲν φασι τὸν αἴτιον, οὐ μείζω δὲ πάλιν τῇ φύσει· καὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ ῥήματος τὰ ἀντικείμενα λέγουσι, ὁρᾷς ἄλλο μέν τοι καὶ ἄλλο τούτων ἑκάτερον καὶ τίς ἂν καταλέγοι τοὺς ὁ τοῖς θείοις λογίοις δοκούσας διαφωνίας, ἄλλων δὲ ἄλλο τι καὶ πάντων ἀληθῶς λεγομένων; καὶ τὴν μὲν οἰκείως καὶ κατηλλήλως τῇ τοῦ σωτῆρος θεότητι, τὴν δὲ ταπεινότερόν τι καὶ ἀνθρωπικώτερον νοουμένων; ἆρ' οὖν ἀλλήλοις πάντα συγκρίσομεν, καὶ ἢ πιστώσομεν τοῖς ἀντικειμένοις, ἢ τὰ δοκοῦντα τούτων ἐλόμενοι, ἐξ τούτοις ἀποδεξώμεθα τῷ πίστει, τὴν λοιπὴν, ὡς ἡμῖν ἀρεσκόντων, κατηφορήσομεν; ἀλλὰ δίδια μὴ μᾶλλον δίκας ὀφλήσωμεν τῆς * κατηφάσεως, ἢ χάριτος λάβωμεν τῆς ἀλαβείας, μᾶλλον δ' ὑπὲρ ἀμφοτέρων δίκας ἐπίσωμεν, ἀπὸ κακῶν καὶ ἀμφω τοιούτω· ὁ γὰρ ἡμῖν γε δικασταῖς ἔνεκα τούτων ἀμείνων, ὁ μᾶλλον ἢ διδασκάλοις ὑκοῦν πάντα μὲν ἐτοίμως νομίσαντας ἀληθῆ, ἑκάστου δὲ αὐτῶν ἀποδιδόντας αἰτίαν· καί τοι ἐξ τούτω χωρεῖς ἀτλῶς ὑπωοῦ καὶ ἀνεξετάστως ἔφερε πάνθ' ὁμῶ, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἔστω ἐφ' ὅτῳ τῶν λεγομένων ζητοῦμεν αἰτίαν ὐκ ἐπιζήμεθα· ἐξ ἡμᾶς αὐτοὺς τῷ πολεμεῖν ἀλλήλοις, κἀκείνως τῆς ἀδιακότω διαφωνίας ἀπαλλάξασθαι ἁρμόζει. ἀλλὰ μὴν καὶ ὅτι τοὺς ὑπόντας τι περὶ τῶν προκειμένων τοῖς σοφωτάτοις σωπᾶν ὁ κάλλιον, ὁδὲ λόγῳ δεῖν ἡγοῦμαι δεικνύναι. ἵνα γὰρ παρῶ λόγον ἐξ σωτῆρι ἐξετάζειν, ἐξ τίς ἑκάτερα τούτων ἡ φύσις· πρῶτον μὲν οὐδεὶς ἂν ἰσχυρίσαιτο καταγνωκότας τὸ δόγματος σιγῇ παρελθεῖν αὐτό. ὅτῳ γὰρ οὐδὲ τοὺς λέγοντας ἁπλῶς ἃ λέγουσι νομίζομεν ἑκουσίως, ἂν μὴ τῆς ζηλοτύπου ὧσί τινες, καὶ ὧν ἀνάγκη τοῖς δόγμασι τοὺς λόγους σωμάδειν, χολῇ γ' ἂν τις δοίη τῷ σιγᾶν ἐπεσθαι τὸ καταγνωκέναι; ἐπὶ γὰ περὶ ὧν ὑδεὶς ἔπειτ' ἐσίγων, ἐξ πολλῶν ἄλλων ἀληθῶν καταψηφιούμεθα· ὅπω ταῦτά γε κείναπις * ἢ τοῖς διδασκάλων λόγοις πᾶσαν ὀρεῖμεθα τὴν ἀλήθειαν, καὶ μηδὲν ἔνιαι φήσομεν πλέον ὑδ' αὐτῷ τῷ Θεῷ, ὃ τοῖς ἀνθρώποις ἀποκαλύπτων προσθήσει τῇ τ πίστεως ἀληθείᾳ. ἐπὶ περὶ ὧν ἠρήκασιν ἕπεσθαι, εἰ μὲν σὺν ἐνδόξῳ ἃ τοῖς ἄλλοις ἐδόκει, ὐκ ἀρετῆς ἄρα ἐξ τῆς περὶ τὰς δόξας ὀρθότητος ἄθλον,

ἀλλ'

B

C

D

E

* ſic. nunc: προτέροις

* ſic. nec τοῖς

ἀλλ' ἀνοίας ἀμοιβλὼ, καὶ ὅλως πρὸς τὸ σφῶν αὐτῶν βούλησιν τὰς τιμὰς αὐτοῖς συνεχώρουν. καὶ ὡς ἔοικε τοὺς περὶ ταῦτα παρεζηκέσαν νόμους, εἰ μὴ πρὸ τῆς γερῶν τὰς ἑκάστῳ πράξεις, καὶ τοὺς ἀγῶνας πρὸ τῆς στεφάνων ἐζήτουν. εἰ δὲ εἰδότες ὥσπερ ἦρα καὶ ἤδεσαν, οὐκ ἔδει δημοσίᾳ τοὺς εἰσιόντας ἀνακηρύττειν, καὶ σιὼ ἀφημία τούτων μεμνῆσθαι, καὶ τῆς ἐπ' ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ πρωτείων αὐτοὺς ἀναγράπτους μάρτυρας γίνεσθαι, καὶ τοῖς μὴ πείθεσθαι βουλομένοις ἃ καὶ τοῖς τὰς ἱερὰς γραφὰς ἀτιμάζουσιν ἀπειλεῖν. ὅπ γὰρ μικρόν τι τὸ δόγμα ἐ οἷον ἂν καταφρονηθεῖεν, οὐπ τῇ περὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἀλαβείᾳ δόξης οὕτως αὐτοῖς ἐπιεικούσης ὀλιγωρεῖν ἂν ἠβουλήθησαν, καὶ τῆς μετὰ ταῦτα πάντων φθορᾶς αὐτοὶ δοκεῖν αἴτιοι. ἀλλὰ μὲν εἰ τῷ σιγῆσαι μόνον ἠλπισαν φείσεσθαι τῆς εἰσόντων, καὶ πείσειν πάντας τῆς ἐκείνων δόξης ἀφίεσθαι, ὅπ πρὸς σοφῶν οὔπ πρὸς διδασκάλων τοῦτο ἂν ἐῶ· τὰ γὰρ ἀδύνατα γίνεσθαι προσεδόκων· ἤκουον δὲ γεγόνασιν, ἀλλὰ τὰ πλεῖστον νῦν τῆς οἰκουμένης καὶ κάλλιστον μετὰ τῆς εὐρηκότων ἐσί· καὶ διδασκάλων εἶτοιμί ἂν οὐ τὰ μὴ ἀγαθὰ λέγειν, τὰ δὲ φαῦλα μόνον σιγᾶν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα προάγειν εἰς μέσον, καὶ φάσκειν ἅπασι προτρέπειν· καὶ πολλῷ μᾶλλον ὁπόταν ὑπό τινων ἄλλων ἐπαινῆται ταῦτα, καὶ τῶν παντὸς ἀξία κρίνηται, κἀκείνων σοφῶν καὶ πείθειν οἵων ἀξίων. εἰ δὲ καὶ τῷ σιγᾷ ὅλως ὠόμιζον τοῦτ' αὐτὸ κατορθοῦσθαι, ἔδει φείδεσθαι τῆς ἀνακηρύξεως, καὶ μὴ τοῖς κατὰ τῆς εἰσόντων ἐπαίνοις πᾶσαν ὑπερβολὴν τιμῆς παρελθεῖν, εἰδότας ὡς λόγῳ μετὰ τιμῆς σιωπῆς ἁμαρτύρου βέλτιον ἔσται· ἔδει γὰρ ἀγαπῆσαι μόνον σιγῶντας, εἰ τὰ τῆς εἰσόντων τοῖς ἱεροῖς λογίοις ἀνθίσατο, ἢ εἴ τι τῶν ὁμολογουμένων ἐξ αὐτῶν φανερῶς συμβαίνει ἀναιρεῖσθαι· νῦν δὲ μηδενὸς ὄντος τοιούτου, ἀβοήθητος αὐτοῖς ἡ σιωπὴ καπλείστετο, καὶ συγκαταθέσεως μᾶλλον ἢ φυγῆς ἐ ἀρνήσεως φέρεται δόξαν. κείθω δὲ καὶ καταγνωκότας μὲν οὐκ εἰκεῖν, φειδοῖ δὲ τῆς τῶν ἀδελφῶν ἀτιμίας καὶ τῷ μὴ ζήλεσθαι πόλεμον ἐγεῖραι καὶ μάχην, ἐπὶ τῷ σιγᾷ ἀτιδεῖν καὶ τῷ ὲ τῷ βάθει κρύψαι δικάσαι. ἀλλὰ τοῦτο δειλίας ὁμοῦ ἐ ποιήσεως ἔχον ὑπόνοιαν ἦ μᾶλλον ἔμελλεν αὐτοῖς προσάξεσθαι πάντας, ἢ φανερῶς ἀποσήσειν. καὶ γὰρ πρὸ τῆς ἀληθείας ἤδεσθαι φροντίζειν ἐχρῆν, καὶ τῶν ἀγώνων ἥδιον ἂν ἠδίον ἦν, ἐξ ὧν αὐτοί τε ἐ πάντες ἂν ὠφελοῦντο· ὡς ἀναδυομένοις μέχει παντὸς, οὔτε θαρρουῦσιν σφίσιν αὐτοῖς, οὔθ' ὑπὲς τῆς τῶν ὅλων σωτηρίας πονεῖν ἀνεχομένοις πάντως ἔδοξεν ἄν. ἀλλ' ἥδεσθαι τούτων ἁπάντων τοῖς μακαρίοις ἐκείνοις προσάπτειν δύσεβές ἐσιν ὅλως καὶ δίκαιον· τοιωῦτον γὰρ ἐ φρονοῖα καὶ σοφία ἐ τῇ τῆς ἀληθείας σπουδῇ μέχει τῷ γινομένου παντὸς ἀφιγμένους δικαιότατ' ἂν ταῖς τῶν πατέρων ἐ διδασκάλων τιμαῖς αὐτοὺς περιέποιμι· καὶ πάντων ὁμοίως ὧν τε εἶπον ὧν τε σιγῆσαι προείλοντο, δι-

honorem igitur illis tribuebant, non virtutis ergo, atque ut præmium ſanæ opinionis, ſed benevolentiæ cauſa, atque omnino ad ſuum arbitrium; & leges, ut videre eſt, hujuſmodi rerum perfringebant, non examinantes ante præmia quid quiſque geſſerit, & ante coronas quantum certaverit. Si vero cum ſcirent, ut profecto ſciebant; non oportebat ab iis publice laudari eos qui differuerant, & honorificam eorum mentionem fieri, & ampliſſimum dari teſtimonium, quod primas illi tuleriut virtutis & doctrinæ, minaſque non auſcultantibus proponi, quæ jactari ſolent in eos, qui ſacras paginas non venerantur. Neque enim aut dogma exiguum eſt, dignumque quod contemnatur; aut putandi ſunt illi, quod fratres colerent obſervarentque, voluiſſe parvipendere ſententiam, quæ ſibi tantopere diſpliceret, & corrumpendorum poſterorum omnium auctores ipſi videri. Quod ſi per ſolum ſilentium ſperarunt ſe victoriam reportaturos ab iis, qui verba fecerunt, & perſuaſuros omnibus, ut ab illorum ſententia abhorrerent; nec eruditione præſtantium, nec doctorum id foret: expectaſſent enim impoſſibilia, quæ etiam non evenerunt: nam maxima & potiſſima orbis terrarum pars eos ſequitur, qui de hoc dogmate ſunt locuti. Eſſe autem doctorum dixerim, non quæ recta ſunt effari, & prava tantum ſupprimere; ſed hæc etiam in medium proferre, atque omnes hortari, ut ea fugiant; & eo magis tunc, cum hæc ipſa laudantur ab aliis, & plurimi fiunt viris & ipſis doctis, atque ad perſuadendum idoneis. Aut ſi omnino per ſilentium id ſe effecturos exiſtimabant, at certe a præconiis abſtinere debebant, & a ſummo honoris temperare cumulo, dum eos ornarent laudibus, qui de hoc dogmate diſputarunt; ſcientes ſermonem honorarium ſilentio nihil atteſtante plus valiturum. Oportebat enim nihil omnino dicere, & eo contentos eſſe, ſi eorum qui dogmatis mentionem fecerunt dicta ſacræ ſcripturæ verbis erant contraria; aut ſi per illa fiebat, ut aliquid ex confeſſis everti manifeſte contingeret: Nunc autem cum nihil tale ſit, ſuffragari nulla res poteſt eorum ſilentio, quod ſane aſſenſus potius opinionem præ ſe fert, quam fugæ & negationis. Sed eſto, nihil illi dixerint, improbantes quidem ſententiam, ſed fratrum honori conſulentes, liteſque & pugnas excitare nolentes rem obvolverint ſilentio, atque in profundo cordis diſſenſionem occultarint. Verum ex hoc, cum formidinis & pravitatis ſuſpicione non careat, futurum erat, ut non magis ceteri omnes cum iis conjungerentur, quam aperte disjungerentur. Nam ante omnia de veritate ſolicitos eſſe illos oportebat; nec fuiſſet quidquam jucundius certaminibus, quæ illis ipſis atque omnibus utilitatem attuliſſent: Ceterum ipſi ea penitus refugientes, oſtendiſſent ſe plane nec propriis confidere viribus, nec velle pro communi omnium ſalute labores perferre. Atqui horum omnium nihil prorſus beatis illis viris aſcribere pium & juſtum eſt: contra vero æquiſſime debitum patribus ac doctoribus honorem illis tribuerimus, ut qui providentia, ſcientia, virtutiſque ſtudio pervenerint,

quo

quo pervenire homines poſſunt; & jure illis gratiam habuerimus propter omnia, cum quæ reticere voluerunt, quod cauſa noſtra utrumque fecerint, & quidem ſapienter admodum. Non tacuere igitur, quia neceſſario damnarent; nec infert ſilentium neceſſitatis rationem iis, qui ſilentium afferunt ad damnandos eos, qui non tacuerunt. Si quis vero dicat, neque contrarium eſſe pugnaciter inferendum, nempe ab illis per ſilentium opinionem roborari; eoque indicio ſignificari, receptam hanc eſſe ab illis: reſponderi quidem optime poteſt; Etſi tacendo innuebant, non omnino illam ſibi probari; potius tamen ſignificaſſe aſſenſum, quam odium & contemptum: Ego vero arbitror, ſilentium hoc fuiſſe hominum nec omnino reprobantium opinionem, nec rurſus valde omnino tutam illam recipientium. Quæſo autem a vobis Græci, ut quæ dicturus ſum, ita a me dici exiſtimetis, non quaſi velim certam ipſe pronunciare ſententiam, & rata eſſe quæ profero; neque enim ego nunc magis de propoſita materia quid ſentiam profero, quam de alia quavis re quam illi tacuerint. Et videtis ipſi, quanta per totum ſermonem diligentia illud caverim, ne quoad ejus fieri poſſet veſtras offenderem aures: quamquam iis, qui veritatem inquirunt, curare id minime convenit, ſive dicant ipſi, ſive audiant. Ego igitur, quod dixi, ſanctos arbitror nihil eſſe locutos de eo, quod alii dicunt aperte, propterea quod illi nec multum faverent, ſi ita dicendum eſt, nec illud omnino rejicerent: hoc enim a virtute eorum & ſcientia procul abeſt; illud autem nulla ratione niteretur; quaſi omnes communicatis conſiliis id facere, & dogma confeſtum a multis adeo frigida ratione fulcire voluerint. Sed puto illos aut de re quæ ſibi erat ambigua tacuiſſe, tutius hoc ducentes; aut idem ſenſiſſe quidem quod alii, qui rem aperte dixerunt; ſed abſtinuiſſe a ſententiæ divulgatione quiddam aliud proſpicientes; Quorum utrumque cautelam & providentiam eos adhibuiſſe, quę ſanctos decet, certum indicium eſt. Si enim præterire ſilentio id voluerunt, quod omnino dicere non audebant, nec tamen pro execrando habebant dogmate; ſuſpicioneque evitandas putarunt, quæ ſubortæ eſſent, ſive illi dogma probaſſent, ſive improbaſſent; admirabili ſane cautione ſunt uſi, ob quam omnes dicta eorum ſequi ſine ulla hæſitatione debebant. Si vero infauſti aliquid proſpere conſecuturum ex promulgatione hujus ſententiæ, & proinde retinendam illi apud ſe judicarunt: laudanda profecto eſt hæc providentia. Cum enim ſermonibus eorum finis eſſet propoſitus, utilitas hominum ſibi ſubditorum, nempe ut patribus ac doctoribus; proferenda non erant ab illis, quæ obeſſe poterant; idque etiam exemplo veri communiſque omnium magiſtri, qui multa ſcitu digna non aperuit ſciens ea nondum ſuos ferre poſſe apoſtolos. Quid enim prodeſt ſublimior veritas iis, qui adhuc in humilioribus nutant? Quod autem utrumque horum ſolida ratione nitatur, multoque magis ſit rationi conſentaneum, quam aſſerere, doctores inter ſe pugnare; ut nulla queat inter hæc eſſe comparatio:

A καίαν αὐτοῖς εἰδέναμεν χάριν, ὡς ὑπὲρ ἁπάντων πρεσελομένους ἀμφότερα, καὶ πάνυ σοφῶς. οὐκ ἄρα κατηγορίας ἢ ἀνάγκης ἕσιγησαν, οὐδ' ἔχει τι πρὸς ἀνάγκης λόγον ἡ σιωπὴ τοῖς γε κατὰ τὸν λόγον τοῦτον χωρίοις. εἰ δὲ λέγοι τις, μηδὲ τοιούτοις δεῖν ἰσχυρίζεσθαι, ὡς ἄρα τῇ σιωπῇ τῶν δόξαν κρατυνόντι, καὶ δηλοῦντι τοῦτο ἀποδεχόμενοι· μάλιστα μὲν ἐκ τούτ' ἔστιν εἰπεῖν, ὡς εἰ καὶ μὴ παντάπασιν ἀκριβῶς ἀποδεχομένων τῶν τὸ σιγᾶν, ἀλλά γε μᾶλλον τὸ συναινεῖν, ἢ τὸ μισεῖν καὶ καταφρονεῖν ἀπόδειξιν ἔχει· ἐγὼ δὲ νομίζω, μὴ καθάπαξ ἀτιμαζόντων, μήτε σφόδρα θαῤῥούντων εἶναι τῇ δόξῃ. ἐνθυμοῦμαι δ' ὑμᾶς ὦ Γραικοί ἃ δεῖ ὧν μέλλω λέγειν· οὐ γὰρ ἀποφαινόμενος ἐγὼ καὶ κρατεῖν βουλόμενος ταῦτα, οὐδὲ δεῖ τοῦτο τῇ προκειμένῃ μᾶλλον ὑμῖν ἢ δεῖ πάντες ἐπείνοις σεσιγηκόσι τοῦτο ἐμοὶ προτίθημι γνώμην. ὁρᾶτε γάρ με καὶ τοῖς ἐμπροσθεν εἰρημένοις τὸ δόξαν προσκρούειν ὑμῖν ἴως ἂν φυλαξάμενον· καὶ τοι τοῖς τῆς ἀληθείας ἐξεταστὰς μὴ λέγουσιν οὔτ' ἀκόντιον ἁρμόττει τοῦτο φιλοτιμίζειν. ἐγὼ τοίνυν, ὅπερ εἶπον, τοὺς ἁγίους ἡγοῦμαι μηδὲν ἀποφαινομένους περὶ ὧν ἕτεροι λέγουσι φανερῶς, ὅτι σφόδρα σιωπηρουμένους, εἰ δεῖ λέγειν ὅπως, ὅτ' ἐπιτηδείως ἔχειν ἐπείνων ἀρετῆς καὶ σοφίας ὄντι, τὸ δ' εἶχεν ἂν λόγον οὐδένα πάντως ὁμοῦ καθάπερ σιωπωμένους ἑλέσθαι, καὶ δόγματι θεῖα πολλῶν ὁμολογουμένῳ σιωπηρείαν οὕτω νεκρὰν εἰσενέγκασθαι. ἀλλ' οἶμαι τοῦτο· ἢ τοῦ δόξαι ἀμφιγνοοῦντας ὡς ἀκινδύνως χρήσασθαι τῇ σιγῇ, ἢ τῇ μὲν γνώμῃ μετὰ τῶν εἰπόντων εἶναι, τοῦ δὲ δημοσιεύειν αὐτῷ ἀπέχεσθαι, ἕτερόν τι φροντίζοντας. καὶ τοῦτο ἑκάτερον ἀλαβείας πολλῆς καὶ φρονήσεως φανερὰς ἁγίοις ἔξιν ἀποδεικτικόν. εἴτε γὰρ ὁ μὴ παντάπασιν ἐθαῤῥῶν εἰθαῤῥοῦν εἰπεῖν, ἀλλ' ὅδε τῶν ἀνηκέστων ἠδέσθη ὄν, τοῦτο σιγῇ παρελθεῖν, καὶ τὰς ἐκ τοῦ μαστυρεῖν ἐκ τε τοῦ διώκειν ὑποψίας φυγεῖν ἐβουλεύσατο, θεσπεσίου τῆς ἀληθείας εἶσι, δι' ὃν καὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν εἰρημένοις ἀκλινεῖς βεβηκότες φοσκεῖσθαι δίκαιον ἅπαντας· εἴτε ὁπότερον τοῦ φανεῖσαν ποιεῖσθαι τὴν δόξαν, σωφρονοῦντες τι τῶν ἐκ ἀμεινόνων ἐψόμενον, κατασχεῖν αὐτὴν ὡς σφίσιν ἐνόμισαν, ἑταιρεῖον τῆς φρονήσεως. εἰ γὰρ τ λόγων αὐτοῖς ἅτε διδασκάλων τὴν σαφῆ ἔχουσι τάξιν, ἡ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ὠφέλεια τέλος ἔμελλεν εἶναι, ἐκ ἔδει τὰ βλαβερὰ τοῦτα προτίθεσθαι· καὶ τὸν ἀληθῆ δὲ κοινὸν κτησάμενα διδάσκαλον φροεσκήσαντο, ὃς πολλὰ τῶν ἀξιολόγων κατεῖχε, μήπω διωκημένης ἐκείνα βασάζειν τοὺς ἀποστόλους εἰδώς· τί γὰρ ὠφελεῖ ἀληθείας ὑψηλοτέρας τοῖς ἐπὶ τῶν ταπεινοτέρων ἀσεβαίους ἔτι καὶ κλονουμένους; ὅτι δ' ἑκάτερον τούτων πολὺ τὸ εὔλογον ἔχει, καὶ πολὺ μᾶλλον ἢ τὸ ταναντία δοξάζειν τοὺς διδασκάλους, δῆλον ὥστε δὲ βαβαίλλειν ἄξιον εἶναι, δὲ ὅτι σωφάτειν ὡς εἰρηται τούτους ὄντι ὄν, ὁποτέρου δὲ τούτων μέλλοι κρατεῖν, ἀυτόθεν οἶμαι δῆλον ἅπασι καθεστάναι. εἰ μὲν γὰρ ἀγαθόν τι χρῆμα

E

μα καὶ τολμῆς ἄξιον διφυσίας ἡ θεὸς τοῦτ' ἀ-
λάβετα πᾶσι δοκεῖ, πῶς ἂ δεῖ ταύτῳ τοῖς ἀρί-
στοις προστάττεσθαι τῶν ἀνθρώπων; εἰ δὲ καὶ μὴ,
καὶ πάντες ἅπαντα λέγουσιν ὥσπερ μετὰ τῆς ἴσης
σοφίας καὶ τῆς ἄνωθεν χάριτος, ἀλλ' ἔστι τις ἐν
αὐτοῖς καθάπερ ἀγωνιστὴς καὶ τῶν ὑπὲρ εὐσεβείας
ἀγώνων, οὕτω καὶ σοφίας καὶ λόγων καὶ τῆς
ταύτης δόσεως ἐν βεβαίοις χάριτος ἐκ Θεοῦ,
τάξις τις καὶ βαθμὸς, τί δεινὸν ἂν εἰ τις ἄλ-
λος πλείονι τῷ παῤῥησιάζοιτο χώματος ὤν τε, ταῦθ'
ἕτερον ἀλαβηθέντα σιωπᾶν ἀξιώσωμεν; ἐγὼ
γὰρ, ἵνα τι καὶ μικρὸν προσδιατείνω τῷ λόγῳ,
τὰ κατὰ τοὺς ἄνω ἔχειν ἡγοῦμαι. ἃ πᾶσιν ἀν-
θρώποις τάντα δίδωσιν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ κοσμεῖ
μὲν τοῦτον ἐκεῖνος, τιμᾷ δὲ ἄλλον ἄλλῳ τῶν
ἀγαθῶν· καὶ τὸν μὲν εἰς δωρεισάμενος ἔστι,
τῷ δὲ καὶ πλείω προσίθησι. καὶ καθάπερ ἄλλος
πρὸς ἄλλο τῶν χαρισμάτων ὅσῃ διαφορὰ, οὕ-
τω καὶ κατ' αὐτὸ τὸ πλεονεκτεῖσθαι καὶ ἐλαττου-
σθαι διεκριθοχεν ἕκαστον. τῆς δὲ διαφορᾶς αὐτῶν
ἐς τὸ πλῆθος ὅσῃ μὲν ἡ τοῦ διδόντος χάρις αἰ-
τία κατά τινα προορισμὸν καὶ πρόγνωσιν ἄῤῥητον,
ὅσῃ δὲ ἀὐτου καὶ ἡ τῶν λαμβανόντων ἑκάστου πρὸς
ταῦτα ἐπιτηδειότης· ἵνα μήτε τι τῶν ἀγαθῶν κατὰ
Παῦλον εἴπωμεν, ὡς ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν ψευδώμεθα
λογιζόμενοι, καὶ τῶν ἡμετέρων πράξεων ταῖς
μὲν συμβαίνωσιν αἱ τοιαὶ, αἱ δὲ τυγχάνωσιν ἄθ-
λων. τοῖς μὲν οὖν ἀχαρίστως ὀφθεῖσι δεῖ τὸν
δωρεὰν ἐν τίνα χρῆται τρόπον ὁ δεδωκὼς, ἄλλης
ἂν εἴη μελέτης σκοπεῖν· τοῖς δὲ καλῶς αὐτῇ
χρησαμένοις, καὶ τοῦτο μόνον παρ' ἑαυτῶν εἰσφέρειν
θελήσασιν, ἃ μόνον διεργέτης ἀλλὰ καὶ φύλαξ
γίνεται τῶν δοθέντος, καὶ πρὸς τὰ ἑκάστου σκο-
πὸν αὐτὸς ὁδηγεῖ, καὶ λύει τὰς δυσχερείας, ἐς ὃ-
σον ἐν αὐτῷ τοκοστῆσαι πράττει, καὶ χάριτος ἀ-
ξιοῖ δόσεως ὁπόταν καὶ τοῦτο δοκῇ· καὶ τῷ δίδου-
μένῳ ἐπὶ πᾶσιν, οὐχ ὧν αὐτοὶ κατεπράξαντο
μᾶλλον ἢ σφίσιν ἐκείνου γέγονεν αἴτιος, ἄθ-
λοις προσίθησιν· ὡς ἔοικε τὸ μὲν βλέπεσθαι παρ'
ἡμῶν, τὸ δ' ἀὐτὸν ἐκεῖθεν· καὶ τρέχειν μὲν ἡ-
μᾶς, τὸ δ' ἐφικνεῖσθαι τοῦ ποθουμένου τῆς ἐκείνου
μόνης ἐστὶ φιλανθρωπίας. μᾶλλον δὲ τὸ μὲν δια-
μαρτεῖν τοῦ καλοῦ μόνης ἔοικε τῆς ἡμετέρας βλάβης,
τὸ δ' ἐγγίσαι τοῦ ἀγαθοῦ ἐς προσφυῶς πως ἐκ τῆς
θείας χάριτος ἥκειν· ἐπεὶ ὁ γε πᾶσιν ἴσῃ τῶν
καλῶν ἡ βούλησις, ὅθ' ἡ θεὸς ταῦτα σπουδὴ,
ὥσπερ πᾶσιν ἡ φύσις τὸν ἴσον τρόπον σωκαγωνίζεται,
ἀλλὰ δὴ ἐς ἡ ἕξις τῶν ἡμῶν οὐχ ὁμοία πᾶσι ῥοπὴ,
ἐς τοῦ πέλας ἡ κλῆσις ἄλλοις ἄλλον διεγίνεται τρό-
πον, ἀπείρᾳ τῆς τ' ἀληθείας τοῦ τε καλοῦ τῶν
φύσιν τυγχάνοντος, ὧν τῆς μὲν ἐν τῇ θεωρίᾳ, τοῦ
δὲ ἐν ταῖς πράξεσι σοχαζόμεθα· κἀντεῦθεν αἱ
διαφοραὶ τῶν μονῶν, ἐς τῆς ἑτοίμης εὐδαιμονίας
ἡ ποικίλη τε καὶ πολυτροπὸς προῆλθεν ἀπόλαυσις·
ἐς τῆς ἐκλησίας οὖν οἱ διδάσκαλοι τῆς σο-
φίας ἐς τὸ λόγου κοσμηθέντες χαρίσματι, ἐπὶ
τούτῳ σιωπᾶν ἀσεπτῶ· καὶ ταύτῃ πρῶτον ἐδόξαν
ἄξιοι γεγονότες τοῦ δώρου, καὶ τοῦ τυχόντος τῆς ἀλη-
θείας ἀπέλαυσον, ἡ μόνη σοφίας καὶ τῶν ἐπ' αὐτῇ
σπουδασμάτων πόθου γένοιτ' ἂν ἄξιον· καὶ Θεὸς
ἦν ὁ ταῦτα δίδους, καὶ ταύτῃ προσάγων. ἀλλ'

A quodque, utrumlibet verum dicatur, nullo negotio poſſint illi inter ſe conciliari; per ſe ipſum arbitror eſſe omnibus manifeſtum, Nam ſi bona res & multis digna præconiis videtur omnibus cautio in hujuſmodi negotiis, cur optimis hominibus illa non tribuatur? Sin vero aliter, & omnes omnia dicunt non pari doctrina cœleſtique gratia, ſed eſt inter eos uti ſanctitatis, laborumque pro pietate ſuſceptorum, ita quoque ſcientiæ facundiæque ac divinæ gratiæ, per quam hæc omnia dantur & confirmantur, ordo quidem & gradus; quid incommodi fuerit, ſi quis alius quidam multa uſus fiducia dixit, hæc alium veritum tacuiſſe dicamus? Ego enim ſane, ut paululum hac in re immorer, ſanctorum hominum res ita ſe habere puto. Non omnibus hominibus dat omnia Deus? ſed hunc quidem hoc ornat munere, alium vero alio decorat; & huic quidem largitus eſt unum, illi autem plura etiam addit; & ſicuti dona ipſa inter ſe differunt, ita unumquodque plus minuſve perfectionis ac pietatis habere dignoſcitur. Cauſa vero, cur illa differant, aut plura ſint, eſt quidem gratia donantis ſecundum prædefinitionem & præcognitionem quamdam ineffabilem; eſt vero etiam accipientium cujuſque ad hæc diſpoſitio; ut neque bonorum quidquam, juxta Pauli ſententiam, tanquam a nobis proveniſſe putantes mentiamur; & noſtrarum actionum his quidem pœnæ, illis vero præmia reddantur. Quo porro modo bonorum largitor eos tractet, qui in accepta dona ingrati ſunt, alterius fuerit negotii conſiderare. Illis autem qui dono bene utuntur, idque unum a ſeipſis conferre volunt, non modo benefactor, ſed & cuſtos ſit rei datæ: atque ad ſcopum uniuſcujuſque ducem ſe præbet, difficultateſque tollit, efficitque ut progreſſus in eo faciant, & ſecunda donat gratia, cum id etiam libitum fuerit; & felicitatem poſtremo adjicit præmium non tam eorum quæ ipſi geſſerunt, quam quibus ipſe, ut per eos gereretur, auctor fuit: Ut ſit velle quidem a nobis, inde autem perficere; & currere quidem noſtrum, aſſequi vero quod optamus, ſolius divinæ clementiæ: imo vero aberrare quidem ab honeſto, ſit noſtri tantum conſilii; prope vero bonum accedere, & illi quodam modo adhæreſcere, a divina proveniat gratia. Et quoniam non eſt par in omnibus boni voluntas & ſtudium, neque omnibus uno modo natura opitulatur; quin & momenta temporum non æque omnibus ſeſe offerunt; hinc fit, ut adeptio quoque finis aliter aliis reſpondeat. Veritatis enim & boni natura nullius terminis circumſcribitur; quorum illa quidem nobis contemplantibus, hoc autem agentibus propoſitum eſt. Hinc manſionum oriuntur differentiæ, & varia ac multiplex ultimæ felicitatis poſſeſſio. Ita ergo etiam eccleſiæ doctores ſciendi dicendique munere ornati, virtutem illi conſumſerunt; atque ita primum ſeſe oſtenderunt eo dono non indignos; tum veritatis notitia fruebantur, quæ una ſcientiæ, ſudorumque ad acquirendam eam inſumendorum dignus finis extiterit: Deus porro erat, qui hæc ſuppeditabat,

atque

atque ad illam attrahebat: ſed non omnes eodem apparatu ad ſcientiam acceſſerunt, neque pari ſcientia veritatem examinarunt. Idcirco docti quidem omnes erant, ſed doctrinam modo inter ſe differebant: & veritatem quidem omnes attigerunt, ſed iſte non tantum veritatis apprehendit, quantum ille. In quibuſcumque autem loqui ſe tuto quiſque putavit, apte congruenterque locutus eſt; alius autem alio plus quiddam eſt auſus: & audere quidem loqui, ſcientiæ erat, qua quiſque pollebat; non aberraſſe autem a veritate, Dei munus, voluntatem eorum qua quærebant, acceptam habentis, ſtudiumque ac laborem commiſeratis; & cautelam quidem adhibentes non objurgantis, recte autem confidentia utentibus ſecuritatem largientis. Et nos igitur oportet in his quidem laudare cautionem, in illis vero loquendi libertatem admirari: & vera quidem exiſtimare, quæ ab omnibus æque ſunt pronunciata; ſi qua vero prolata ſunt a quibuſdam ultra progredientibus, tum abundantiori doctrina fretis, tum auxilio Spiritus, nequaquam parvipendere; neque eos qui protulere, temerarios ducere; aut eos qui tacuerunt, mirentur exiſtimare quod honorentur alteri, ſanctitatiſve opinione privatos putare, ſi quid nos pro vero habeamus ultra quam ipſi proferre ſunt auſi. Si enim ſanctitatis opinio, & corona quam adepti propterea ſunt, non fuit omnibus æqualis; cum tamen omnes Deo cari fuerint, & germani ipſius cultores; & nullam ſibi putant fieri injuriam, quod gradibus quibuſdam differant; neque invident inferiores ſublimioribus: minus certe propter ſanctitatem pro æqua certabunt veritatis cognitione, aut moleſte ferent, ſi quis cognitæ veritatis differentiam inter illos conſtituat. Jam vero ſi viſionem Dei eſſe beatitudinem futuram omnes affirmant, qui prima & puriſſima fine dubio veritas eſt; hujus autem viſionis multæ differentiæ graduſque eſſe creduntur, quemadmodum & beatitudinis; qua ratione fiat, ut illis hic etiam veritatis lumen diverſis modis non illuxerit, quod luminis prænuncium ac ſymbolum erat? Nobis vero, ſi aliter dicamus, quomodo illi non ſuccenſeant, tanquam de illis falſa affirmantibus? qui dum reverentes aliquorum videri volumus, rerum divinarum veritati terminum ſtatuimus, quam ne in futuro quidem ſæculo capere poterunt ejus ſpectatores: nec non aliorum ſanctorum ſtudia, collatamque in eos gratiam, & quam illi per hæc aſſecuti ſunt veritatem inhonoramus? Nam ſi ſuſpecta volumus habere omnia, quæ non fuerint communiter, & quaſi uno ore pronunciata ab omnibus, alia id erit res: quamquam haſce quidem difficultates fortaſſe bene diluemus, & moleſtiis liberi erimus; ſed aliquos plane damnabimus, & a doctorum cœtu excludemus, quibus tamen omnia patrum concilia locum vel coryphæorum aſſignarunt. Quæ enim illi addidere ad aliorum dicta, hæc fere ſunt, quæ dixi. Adeo ingenii acumine ac Spiritus gratia progreſſi ſunt ad penitus intima. Eſſe igitur videbuntur nugæ illa omnia; At nugas vere effutient, qui hæc dicere audent. Quod ſi nobis admirationi ſunt illa omnia, cur hæc ſola improbemus? Aut enim ſen-

A ὑπὲρ πρὸς τὴν σοφίαν τὴν ἄνωθεν εἰσενέγκαντο πάντες προθυμίαν, ὑπὲρ ἐπὶ τῆς ἴσης σοφίας τὰ τῆς ἀληθείας ἐξήτησαν. διὸ σοφοὶ μὲν ἅπαντες ἦσαν, διεφώνουν δ' ἄλλος ἄλλου τῇ μέθοδῳ. τῆς μὲν πάντες μὴν τῆς ἀληθείας ἐτύγχανον, ὁ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον κατέλαβεν ὅσον ἴσχυε ἕκαστος. ἀλλ' ὃ οἷς μὲν ἐθαῤῥήσειν ἔοικε, ἀφαρότως εἶπε καὶ προσφυῶς, ἄλλῳ δ' ἄλλο τι πλέον ἐτόλμησε· καὶ τὸ μὲν θαῤῥῆσαι τῆς ἑκάστῳ σοφίας ἐτύγχανε, τὸ δὲ μὴ πλημμελῶς τῆς ἀληθείας, τῶν τοῦ Θεοῦ χάρισμάτων ἕκαστος λῶν, τὸ μὲν γνώμῃ μὲν ἧς εἴχετο ἀσφαλιζομένῳ, ἐν τοῖς δὲ προθυμίᾳ ἐν τῷ πόθῳ εἰκαιροτέροις ἢ μεμφομένῳ, τοῖς

B δὲ θαῤῥοῦσι καλῶς παρέχοντος τὸ ἀσφαλὲς. σίγωμεν καὶ ἡμᾶς ἢ μᾶλλον δεῖ τὸ ἀλάζονες εἶναι, τὸ δὲ θαυμάζειν τὸ παῤῥησίᾳ· ἐν νομίζειν μὲν ἀληθῆ τὰ κοινῇ πᾶσι πάντων ἠξιωμένα, ἐφ' ἃ δὲ προελήλυθασί τινες, σοφίᾳ τε μείζοσι ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ πνεύματος συμμαχίᾳ θαῤῥοῦσιν, μηδὲ τάττειν καταφρονεῖν· μηδ' ἢ προπετεῖς οἴεσθαι τοὺς εἰπόντας, ἢ νομίζειν ἐλαττοῦσθαί τι τὰς σιγησάσας ἐκ τῆς εἰς ἑκάτερους τιμῆς, ἢ τῷ ἐξ ἀγνοίας δόξαι αὐτῶν ἀφῃρῆσθαι, εἰ καὶ ἄλλο τι νομίζομεν ἀληθές, ὧν αὐτοὶ θαῤῥοῦσιν ἐτέκμηνα. εἰ

C γὰρ μηδὲ τῆς ἐξ ἀγνοίας δόξης καὶ τῆς δι' εἰκόνων στεφάνων ἐπίσης πάντες μετέχουσι, καὶ τοι πάντες ἀκηκοότες τῷ Θεῷ, ἐν γνήσιοι φανέντες ἑαυτῶν θεραπευταὶ, ὅτι βαθμοῖς τισι διαφέρουσιν ἀδικεῖσθαι νομίζουσιν, ἢ φθονοῦσι τοῖς ὑπερλοπόροις οἱ πατεινότεροι, σχολῇ γε τῆς ἀγνοήτου ἕνεκα ἐν τῷ τῆς ἀληθείας γνῶσιν ἐπίσης συμμετεχομένων, ἢ χαλεπῶς οἴσουσιν ἐν τῇ καὶ τῆς ἀληθείας γνώσει τῷ διαφορὰν αὐτοῖς ἀποφαίνοντο. εἰ δὲ καὶ τῷ μέλλοντα διδαμονίαν τῷ τοῦ Θεοῦ γνῶσιν ἀποφαίνονται πάντες, [a] ὃ ἐ- [a] Porro, &c. H.

D στιν ἡ πρώτη καὶ καθαρωτάτη πάντως ἀλήθεια, τῆς δὲ διαφορὰ πολλαὶ ἐν βαθμοὶ, ὑπὲρ ἐν τῆς διδαμονίας εἶναι πιστεύοντες, πῶς οὐ κάπτεῦθα τῆς ἀληθείας τὸ φῶς διαφόρως σφίσιν ἐπέλαμψεν, ὃ τοῦ φωτὸς ἑαυτὸν πρόδρομον καὶ σύμβολον ἦν; ἡμῖν δὲ, ἂν ἄλλο τι λέγωμεν, ὡς κατεψευδομένοις αὐτῶν ὀργιοῦνται; πρόφασιν τῆς εἰς οἷας αἰδοῦς θελομένοις μὴ τῷ τοῦ ἐπὶ τῇ θείᾳ ἀληθείᾳ, ἵνα δὲ τὸ μέλλοντι βίῳ ἀφελαβεῖν δωρεὰν τοὺς ταύτης ἐτόντας· ἀτιμάζουσι δὲ τῷ τῆς ἄλλων ἀγίων συνόδου ἐν τῷ χάσει, ἐν ἵνα σεβεῖσθαι ἀληθῆ ἐποεῖσθαι; ἄλλως· εἰ μὲν πάντα μέλλομεν ὑποστέλλειν, ἃ μὴ κοινῇ ἐν καθάπερ ἀφ' ἑνὸς σώματος πάντες ἠ-

E ξίουν, ἄλογος ἂν εἴη λόγος· καὶ τοι τε μὴ παρόντα λύσομεν ἴσως καλῶς, ἐ τόπων ἡμᾶς αὐτοὺς ἀποκλείσομεν, κατεψηφισμένοι δὲ τῶν πάντων καλῶς, ἐ τῆς χορῆς τῆς διδασκάλων αὐτοὺς ἀποκλείσομεν, οἷς αἱ τῶν πάντων συνόδοι πᾶσαι ἐ τῷ τῆς καρφαλέων τάξιν ἐτέτιμων· ἃ γὰρ πλέον τῆς ἄλλων ἔστον ἑαυτοῖς, ταῦτα χεδὸν ὅλην ἄτερ ἔστον· ὕπτις ὀξύτητι διανοίας καὶ χάσεσι πνεύματος ἐτὶ πλέον ἀφοπλόον. πάντ' οὖν ἑαυτοῖς λῆρος δόξειεν ἄν· ἐ ἀληθῶς λήσουσιν οἱ ταῦτα λέγοντες. εἰ γ' ἑαυτοῖς πάντα θαυμάζομεν, τοῦ δίκαιον μο-

μόνα ταυτὶ μὴ προσίεσθαι; ἢ γὰρ ἐπὶ τούτων ? ὁμοίων δεῖ τὴν γνώμην ταύτην παρ', ἢ μηδ' ἐφ' ἑνὸς τοῦ ὅσου κυρίαν. ὅτι μὲν τοίνυν τὴν σιγὴν οὐκ ὀκνητέον, ἀλλ' ἀναβεβλῆσθαι ὑπάρχειν εἰκὸς, ἐκ μὲν σφόδρα θαρρούντων ἐφ' ἑαυτοῖς τὸ τούτῳ τῷ μέρει, ὡς πᾶσι φανερόν· οἶμαι δῆλον ὑπάρχειν. μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ τὰ ? ἁγίων συγγράμματα, ἐν οἷς ἄλλα μᾶλλον ἄλλων τοὺς θαρρηκότας ὁρῶντι, ὡς ἕκαστος ἐπίστηται ἢ χέρσ· ἔχει· καὶ ἴδοι μᾶλλον Λατῖνοι Γραικῶν, ἢ Γραικοὶ πρὸς ἑαυτοὺς ταύτῃ φαίνονται διενηνεχότες· ἀλλὰ μὴν ἐκ τὸ ταυτὰ τοῖς ἄλλοις φρονοῦντες ἀναμφιβόλως, τὴν ὁμολογίαν οὐκ ἀσφαλῆ τοῖς ἀκριβεστέροις φυλάξασθαι, ὥτ' ἀδύνατον, ὑπὸ τῆς ἐκείνων τάξεως ἀχθέντα εἶναι δοκεῖ. οἱ γὰρ ἕνεκα τοῦ μηδένα ἂν ὀκνῆσαι τῷ λόγῳ βλάβ· τι παθεῖν, φανερῶς τοῖς λέγουσιν ἀντιστάντες, καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν ἀναγορεύσαντες ἃ τοῖς ἄλλοις καὶ τῆς ἀκριβοῦς ἀνῆς συμβαίνειν, καί τι πιστὸν μᾶλλον αὐτοὶ τοῦτ' ἤδεσαν ἀληθῆ, πῶς οὐκ ἂν τοῦτό γε τότε προθυμότερον ἐσίγησαν ἄν ; τὸ γὰρ σιγᾶσαι τῷ δοκεῖν ἀντιλέγειν ἧττον ἀφρόνων. εἰκὸς γὰρ ἦν τοὺς ἀκούοντας ὅτι τῷ μὴ προεῖναι τὸ πνεῦμα, ἐκ μὴ χρωμένους τούτῳ τῷ λόγῳ, ἀλλά γε πολλὰ τῇ ἀτόπῳ ὑποθυμηθῆναι, ἐκ παντὸς δὴ τρόπου ἃ Λατῖνοι ἀπέγνωσαν οἱ τὰ μακρὰ κατ' αὐτῶν συνθέντες συγγράμματα, ἐκ ἃ φασιν ἀκολουθεῖν ἐξ ἀνάγκης τῷ δόγματι· οἷόν ἐστι καὶ τὸ δίττας νομίζειν ἀρχὰς, καὶ τὸ ? ἄλλων θεῶν προσώπων εἶναι τὸ πνεῦμα καταδεέστερον, καὶ πάλιν δὴ τὰ τοιαῦτα. εἰ γὰρ Λατῖνοι περὶ τούτων ἀπελογήσαντο, ἐκ μήτε φρονεῖν αὐτὰ, μήτ' ἐξ ἀνάγκης ἕπεσθαι τῇ δόξῃ δεικνύοντες, ὅτῳ καὶ τοιοῦτο πεῖσαι Γραικοὺς ἠδυνήθησαν, ἀλλ' οἴονται τούτῳ μᾶλλον ἢ τῇ αὐτῶν ἀπαλλάξεσθαι τούτων τῷ δόξαν· ὅτῳ ἀκούσαι τῆς προσθήκης, ὡς ἐγὼ ἂν οἱ λέγοντες ἐβούλοντο τί παθεῖν εἰκὸς ἦν τοὺς ἀνθρώπους, ? ἁγίων ἀπάντων ὧν τῷ ὑῷ τὸ πνεῦμα λεγόντων, ἐκ τοῦτο δογματιζόντων ἁπλῶς οἷς ἔθ· αὐτοῖς, μηδὲν δὲ προσθέντων τῇ πρὸ Λατίνους εἰς ἀπολογίαν ἐξαρκοῦν τῷ δόγματος, ἐκ πρὸς τοὺς τῇ αὐτῶν τούτων ἀπορίας ; ἐγὼ γὰρ οἶμαι, τῇ μὲν δόξῃ νομίσαντας ἕπεσθαι τὰ τοιαῦτα, ἀντιλέγοντος δὲ μηδενὸς, τοῦτο φυλάττεσθαι ἐβουλοῦτο, καὶ τῇ δόξῃ, ὡς ἐδαμοῦθεν τούτων αἰτίᾳ τιμᾶν, καὶ ὡς ἀληθέσι τοῖς αὐτοῦ τούτοις ῥᾳδίως ἂν προσθέσθαι. ἃ δὴ πάντα προειδομένους εἰκὸς ἦν φαίνεσθαι τῆς δόξης τὰς διδασκάλους, ἐκ σιγῆσαι τὸ μεγάλα βλάπτειν δυνάμενον. εἰ δὲ ἐκ τῆς τῶν μαθητῶν ἀσφαλείας σφόδρα φροντίζοντες, ταυτηχῇ ἐβουλήθησαν αὐτοῖς τῷ ὁ τῇ γραφῇ λεγομένων ἔχεσθαι μόνον, καὶ μηδὲν περιεργάζεσθαι πλέον· ὥστε ἐ πολλὰ τῆς γραφῆς ἐξηγοῦνται τῇ π τούτων δόξῃ ἐ τῇ σφῶν αὐτῶν ἐναντίως. εἴ πείθοιτο τὸ δόξαν σαφεῖς τοὺς ὄντας ἐ ἐπιτόλαιοι τῇ τοιούτων ἐξηγηταὶ, μόνοι ἂν δυνηθεῖεν πεῖσαι τὰς ἄλλας οὕσας μένειν τῶν ὁρῶν, καὶ τῇ ὁπ τῆς προστυχίας ἀπαλλάξαι κινδύνων· τί θαυμαστὸν, εἰ τούτοις ἐπόμενοι τοῖς λογισμοῖς καὶ τοῦτο ἐσίγησαν, ὥσπερ ἄφρονι

A tentia hæc de ſimilibus omnibus, aut de nullo ratâ eſſe debet. Quod igitur ſilentium par ſit eſſe hominum nequaquam repugnantium, ſed cautela utentium, nec multum ſibi hac in parte confidentium, conſtare arbitror ex iis quæ dicta ſunt. Id ita eſſe teſtantur etiam ſcripta ſanctorum; in quibus alii aliis confidentius loqui videntur, ut quiſque ſcientia aut collata gratia polliebat: nec magis Latini a Græcis, quam Græci inter ſe hac ratione differunt. Sed neque impoſſibile, aut ſtatui eorum videtur minus congruens, ſi quis aſſerat, illos quidem abſque ulla hæſitatione eadem ſenſiſſe quæ
B alii; veritos autem eſſe, ne aperta rei confeſſio periculoſa foret ſimplicioribus. Qui enim, ne quiſquam per ea quæ dicebantur, ullum contraheret damnum, palam contradicentes ea dicentibus reſtitere; nec non ea credi proferrique prohibuere, quæ aliis erant vel ipſo reſpirandi uſu magis familiaria; cum tamen ipſis potiſſimum conſtaret vera illa eſſe, cur cenſendi non ſint hanc ipſam ob cauſam libentius tacuiſſe? mitius enim plane erat tacuiſſe, quam videri contradixiſſe. Fortaſſe vero iis, qui Spiritum ex Filio procedere audiebant; nec dictum valde capiebant, multa etiam alia in mentem
C abſurda veniebant, & hæc ipſa, in quæ Latinos deducunt, qui contra illos edidere longa volumina; & quæ neceſſario dicunt ex dogmate ſequi: ut puta, opinari duo principia, & inferiorem eſſe Spiritum aliis divinis perſonis, & reliqua hujuſmodi. Nam ſi Latini ad hæc reſpondentes, & neque ſe ita ſentire, neque abſurda illa neceſſario ſequi oſtendentes, nondum hoc perſuadere Græcis potuere; ſed putant illi quidvis potius, quam Latinorum ſententiam his commodis carere: Adeo longe aliter de additamento ſentiunt, quam velint qui illud aſſerunt: quid facturos homines exiſtimamus,
D ſanctis omnibus ex Filio Spiritum affirmantibus, & ſimpliciter, ut moris eſt illis, dogma hoc proferentibus, & nihil addentibus ex iis, quæ nunc a Latinis adjuventa ſunt cauſa defendendi dogmatis, & evadendi hanc incommoda? Ego enim arbitror futurum fuiſſe, ut hæc quidem illi ſequi abſurda opinarentur; contradicente vero nemine, nec cavenda illa eſſe admonente, & ſententiam amplecterentur, tanquam nulla ſui ex parte ipſa interentem, & incommodis hiſce tanquam veris facile aſſentirentur. Quæ ſane omnia par eſt doctores prævidiſſe, ideoque abſtinuiſſe a proferenda ſententia;
E quodque multum lædere poterat, ſiluiſſe. Cum enim illi de ſecuritate diſcipulorum valde ſoliciti eos ubique cohortentur, ut ſola ſequantur ſcripturæ verba, & nihil aliud curioſe inquirant: quam etiam ob ob cauſam multa ſcripturæ loca explicant contra quam omnes, & ipſimet etiam ſentirent; nec videri erubeſcunt hujuſmodi ſententiarum plani interpretes, & profunda non penetrantes, eo tantum conſilio, quo valeant perſuadere aliis, ut contineant ſe intra terminos, & temeritatis pericula evitent: quid mirum, ſi has cogitationes ſecu-

ſecuti, hæc ipſa quoque tacuerunt, ut multa alia, quæ ab illis poterant citra periculum enunciari? Oportebat enim non ſolum verbis commonere quid fieri deceat, ſed re ipſa quoque palam facere, & ſe ipſos exemplum adhibendæ cautionis præbere; Sciebant quippe hoc verorum eſſe doctorum. Quoniam vero ſapientiores quoque celare veritatem non debebant: aliquin, dum conſultum volebant imbecillioribus, iniqui in magis idoneos extitiſſent, imperfectos relinquendo, nec volendo illis etiam impendere doctrinæ ſermonem, alio quodam modo & illis veram proponebant ſententiam, qui ſapientibus ſatis eſſet: quemadmodum & ipſi veritatem e ſcripturis non nudis verbis expoſitam requirebant; ſed ad comperiendam illam ſatis eſſe ſibi putarunt, quæ perinde valent atque ipſa aperte pronunciata, quæque congruunt cum certis & indubitatis animi conceptibus de rebus divinis. Hanc & ceteri doctores ſecuti ſunt viam, dum exponerent dogmata. Nec illud perpendat quiſpiam, quod hanc ſententiam protulerint, quam alii tacuerint; ſed quod & illi multa penes ſe retinuerint, quæ potuerint effari; quæ tanto majus fortaſſe periculum attuliſſent, & eo pluribus hominibus perniciоſum, quanto profundiori opus eſt intelligentia ad percipienda quæ illi dicunt; & multo etiam acutiori opus eſſet ad ea, quæ tacuerunt. Sed & illi præclara quadam alia ratione eos ſui ſenſus fecere participes, qui hujuſmodi res aſſequi poſſunt; id quod perſpicere licet, ſi quis eorum libros legat attentius. Quod autem par eſt ſingulis contigiſſe doctoribus in iis quos inſtituebant, hoc multo antea fuiſſe a Spiritu veritatis proviſum in univerſa ſua eccleſia non eſt diſſentaneum, admirabili quadam & ſuperante omnem dicendi facultatem providentia. Conſuluit enim utrique hominum ordini, congruenteſque illis formans doctores, imperfectioribus quidem præfecit cautela uſos; eminentiori autem intellectu præditis dedit confidentius locutos. Et neceſſariam quidem per omnes æque docet veritatem, qua fides imbuit ſalvandos: ſi quis vero majori polleat ingenii acumine, nec pericula formidet, hunc ad ſublimiora intelligenda evehit, & ſatisfacit ejus deſiderio per eos, quos ad hæc peculiariter præparavit adminiſtros. Quare ſi ſanctorum alios quidem laudabimus, alios autem reprehendemus, quod tacuerint expreſſerintve aliquid; & hos quidem probabimus, alios vero, quod non ſit nobis uſui, rejiciemus; liceat hæc eadem audere contra ipſum Spiritum; non ſolum quia is fuerit auctor, cur hi tacuerint, illi expreſſerint; quo fit, ut neceſſario & ipſe participet honores & contumelias; ſed etiam quod uſus ſingulorum opera, hæc quidem ipſe tacuerit, illa vero per doctores expreſſerit, quibus ſermonem veritatis infundebat. At ſi unus ille eſt, & ſpiritus creditur veritatis, & beneficiis afficit homines adæque per omnia, nec res doctorum aliter ſe habere putandæ ſunt. Sed ne multa dicendo ſim vobis moleſtus, ad ea revertor de quibus agere cœperam. Si enim eccleſiæ doctores apertiſſime pugnarent inter ſe, atque duas in partes diviſi, hi quidem negarent Spiritum ex Filio procede-

τις ἂν αὐτὰς καὶ πολλὰ ἄλλα τῶν ἀκινδύνως ἐν ἐφημέροις σεσιγηκότας; ἔδει γὰρ μὴ λόγῳ μόνον τὸ δέον ὑπαγορεύειν, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ φανερῶ αὐτὸ, καὶ ὥσπερ δόγμα σφᾶς αὐτὰς διδόναι τῆς ἀλλαβείας· τοῦτο γὰρ ἀληθῶν διδασκάλων ἤδεσαν οἱ. ἐπεὶ δὲ καὶ τῷ ἀληθινῷ κατά γε τῶν σοφωτέρων κρύπτειν οὐκ ἐδέησε· τῇ γὰρ ἂν ἡδίκουν τὴν ἀτρεμεστέραν φανδοῦ τοὺς ἀμείνους παρασκευάσμενος ἁπλουστέρους ἐῶντες, μηδὲ καὶ τούτοις συμμετρῶν τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον ἐθέλοντες, ἄλλου τινὰ τρόπου καὶ ποίας τῷ ἀληθῆ προϋτίθεσθαι δόξαι ἀρκοῦντα σοφοῖς· καθάπερ καὶ αὐτοὶ ἐκ τῶν γραφῶν αὐτοῖς ἐζήτουν λέξεσι τῷ ἀληθινῷ, ἀλλ' ὅσα τοῖς διαῤῥήδην λεγομένοις τῷ ἴσῳ διώμαν ἔχειν, καὶ ἃ τοῖς ὁμολογουμένοις περὶ τῶν θείων οἰκείως συνᾴδουσι, πρὸς τῷ τύπῳ θήσειν σφίσιν ὠόμοσαν ἀρκεῖν. τούτῳ δὲ οἱ λοιποὶ τῶν διδασκάλων εἴλοντο τῷ ὁδῷ ἐν οἷς ἐδογμάτισαν. μὴ γὰρ ὅτι τούτῳ ἐξεῖπον τῷ δόξαι ἄλλως σεσιγημένῳ σκοπεῖτό τις, ἀλλ' ὅτι πολλὰ κατέσχον παρ' ἑαυτοῖς ὧν ἡδύνατο λέγειν· ἃ τοῦτῳ μείζω κίνδυνον ἴσως ἐμηχανᾶτο ἂν ἐν τοῖς πλείοσι τῶν ἀνθρώπων, ὅσῳ ἐν βαθυτέραις τοῖς ὑπ' αὐτῶν λεγομένοις δεῖ διανοίας, ἐν πολλῷ βελτίονι ἐδέησεν ἂν τοῖς σωζομένοις. ἔστι δέ τινι μηχανῇ κἀκείνοις τὸν ἀκολουθεῖν δυναμένοις ὧν ἐφρόντισε τεκμήρασθαι κοινωνούς· ἐν τούτῳ ἔστι σωιδεῖν εἴ τις αὐτῶν τοῖς λόγοις προσέχοι. ὁ δὲ τοὺς διδασκάλους ἑκάστους παθεῖν εἰκὸς ὄντι πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτῶν μυουμένους, τοῦτο πολλῷ πρόπρου πρὸς πᾶσαν αὐτῷ τῷ σαφηνίᾳ φοιτομηκέναι τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὑδέν' ἀτεκμάρτως, θαυμαστῇ τινι καὶ πάντα λόγον νικώσῃ προνοίᾳ. προῳδόντος γὰρ ἑκάστοις τῶν ἀνθρώπων τῆς ἕξεως, καὶ διδασκάλους πλάσαν ταύτῃσι συμβαίνοντας, τοῖς μὲν ἁπλουστέροις τὴν ἀλαβείᾳ χρησαμένους ἐτέσηται, τοῖς δ' ὑψηλοτέροις τὸ νοῶν τὰ μάλιστα παῤῥηκότας ἐφῆκε· καὶ διδάσκειν μὲν τῷ ἀναγκαίαν ἀλήθειαν διὰ πάντων ὁμοίως, ἧς ἡ πίστις ποιεῖ τοὺς σωθησομένους. ἂν δέ τις θεωρητικώτερος ὢν καὶ κρείττων ὑποψίας κινδύνων, πρὸς τὰ μειζόνων ἀγαθῶν μήσεις, καὶ τούτῳ τὸ πᾶν ἐξημυθεῖτο, δικαίοις οὖσ ἰδίως πρὸς ταῦτα παρεσκεύασε χρώμενον. ὡς εἰ τὰ μὲν ἐπαινεσόμεθα, τοῖς δ' ἐπιτιμήσομεν τῆς σιγῆς ἢ τῶν λόγων· καὶ τοὺς μὲν ἐγκελευόμεν, τοὺς δ' ὡς ἡμῖν ἀχρήστους ἀποτεμψόμεθα, ἔξεστι καὶ τῷ πνεύματος εἰπεῖν τολμᾶν, ὃ μόνον οἷς τῆς σωτῆς καὶ τῶν λόγων ἐκάστῳ γέγονεν αὐτὸν, καὶ κοινωνεῖν ἀνάγκη διὰ τοῦτο τῶν τιμῶν καὶ τῶν ὕβρεων, ἀλλὰ καὶ οἷς ἐφ' ἑκάστῳ χρησάμενον φαίνεται, καὶ τὰ μὲν σιγῆσαι τὰ δ' εἰρηκὸς διὰ τῶν διδασκάλων, οἷς τὸν τῆς ἀληθείας λόγον ἐδίετο. εἰ δ' ἐν ὄχλῳ ἐδεῖτο, καὶ ἀληθείας πνεῦμα τισὶ δίετο, καὶ πᾶσιν ὁμοίως διεργετεῖ τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲ τὰ τῶν διδασκάλων ἄλλως ἔχειν οἴεσθαι χρή. ἀλλ' ἵνα μὴ πολλὰ λέγων ὑμῖν ἐνοχλῶ, ὅθεν τῶν λόγων τούτων ἠρξάμην, ἐπὶ τοῦτο πάλιν ἐπάνειμι. εἰ μὲν γὰρ φανερῶς ἀντιφάσκοντες οἱ τῆς ἐκκλησίας ἐωρῶντο διδάσκαλοι, καὶ δίχα διαιρεθέντες οἱ μὲν

ἐλε-

ἔλεγον ἐκ τοῦ τὰ προῖέναι τὸ πνεῦμα, οἱ δὲ τοῦτο κατέφασκον ὃ νῦν λέγουσι τρόπῳ, ἴδιον τιὼ μὲν ἀντίφασιν μέχρι τῆς λόγων εἶναι νομίζοντες ἐν τιὼ μάχῃ, τοῖς δὲ νοήμασι ἐν σφόδρα σωφρονεῖν τούτους ἀλλήλοις ὁμοτιθεμένοις, πειρᾶσθαι τῆς ἐν τοῖς ῥήμασιν ἐναντιότητος τοὺς λόγους ἀφεῖσκειν, καὶ τί σκοποῦντες ταῦτα προεῖλοντο. ἐν τυγχάνοντας μὲν, ἴδιον δὲ δήπου τυγχάνειν, ἐν αὐτοὺς ἡμᾶς πεπεῖσθαι φιλονεικεῖν, ἢ λέγοντας ἑκάτερον καὶ φρονοῦντας μετὰ τῆς ἑκατέρου λόγου, ἢ τὸ μάλιστα συμπίπτειν μέλλον ἡμᾶς ἅπαντων ἀπολεξαμένους· πολλοῖς γὰρ ἐνεχώρει τρόποις ταῦτα περαίνεσθαι διαμαρτάνοντας δὲ, ἀλλοτὲ μὲν ἀπὸ τῆς τῶν διδασκάλων διανοίας οὐ δυναμένους ἐφικέσθαι, ἑκάτερον δὲ φρονοῦντας ἑκατέρως ἁπλῶς, λέγοντας δὲ τὰ συμπίπτοντα, οὕτω ἐν τοῖς διδασκάλοις ἐν σφίσιν αὐτοῖς διηλλάχθαι. οὐ μόνον δὲ τοὺς διδασκάλους, ἀλλ' οὐδ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἀντιφάσκοντας ἀλλήλοις τῷ λόγῳ, καὶ τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως τὰς μὲν κατάφασιν, τοὺς δὲ τιὼ ἀπόφασιν ὁμολογοῦντας· ὅπερ εἰ γέγονός ἔτυχε, χαλεπώτατον ἂν ἐδόξειν εἶναι, καὶ μεγίστη τῶν διαφορῶν αὕτη· οὐδ' ὅμως τοίνυν οὔτω διακειμένους δυσχερὲς ἂν ἦν τῇ διανοίᾳ συμβαίνειν, τοῦτο διακειμένους τοὺς ὕλης, καὶ τῶν πραγμάτων λίαν ἐπιτρεπόντων. ἐγὼ γὰρ οἶμαι, καί μοι μηδαμῶς ὀργισθῆτε, οὐ γὰρ χαλεπῶς ἔχω τὴ κοινῇ δόξαντα πᾶσιν ὑμῖν ἰδίας γνώμης ἀλλάττεσθαι, ἀλλὰ συμβυλεύων ταῦτά φημι, ἐν τῆς ἐμῆς πειρώμενος γνώμης, καὶ βυλόμενος εἴπερ ἄλλο τι καὶ ἡμᾶς εἰρωνεύειν, καὶ τοῖς διδασκάλοις πᾶσι φιλοτιμεῖσθαι τιὼ τιμιώ. οἶμαι τοίνυν ἐγὼ τὰς ἀντιφάσκειν δοκούσας ταύτας προτάσεις, καὶ ἅμφω καλῶς ἐνδέχεσθαι λέγεσθαι, καὶ μηδέτερα πάλιν καλῶς. ὥστε τοὺς ἑκατέρας προσημαμένους, εἰ τὰς σωιζομένας φυλάττοιντο δυσχερείας, καὶ τιὼ ἀληθῆ δυνάσθαι σώζειν, καὶ σφίσιν αὐτοῖς ὁμογνωμονεῖν. καὶ τούτων ἕτοιμός εἰμι τοὺς ἀποδείξειν, ὁπόταν βυληθῆτε, παρέσθαι· ἐ γὰρ οἶμαι τοῖς παροῦσι λόγοις ἡ περὶ ἐκείνων σκέψις ἁμάρτοι· ἀγνοεῖτε δὲ ἐδ' ὑμεῖς ἃ λέγω ἡμέλλον πολὺ βέλτιον ἐμοῦ τὰ τοιαῦτα ἐπεσκεμμένοι. ἐν μὲν τοίνυν καὶ ὅτω προχείρον ἡμῖν τῆς φιλονεικεῖν ἀπαλλάττεσθαι, τῇ τῶν νοημάτων ὡς εἰπεῖν, συμφωνίᾳ τιὼ δὲ τοὺς λόγους ἐναντιότητα λύουσι. νῦν δὲ τιὼ μὲν κατάφασιν ἄνδρες ἅγιοι καὶ σοφοὶ καὶ οὕτω πολλοὶ καθάπερ ἐκ κήρυκος λέγουσιν· ὅτις αὐτιὼ ἀπάσης ἀνὴρ ἀμφιβολίας ἐφρόνουν· τιὼ δ' ἀπόφασιν εἴπερ ἐδείς, ἀλλὰ σιγῶσι μὲν αὐτιὼ πάντες, λέγουσι δ' ἅ ἐν ταύτῃ ἐν τῇ καταφάσει δοκοῦσι συναγωνίζεσθαι. ἐν τῆς σιγῆς ὅτι μὲν τιὼ ἴζιν αὐτῶν αἰτιάσασθαι χρήζουσαν εὐλαβείας, ἢ τὸ τῶν λόγων ἔθος, ὅπερ ἡ τῶν ἐκ αὐτοῖς πρεσβυτέρων μίμησις ἐπὶ τὰς ὑστέρας ἀεὶ διαβαίνουσα, κρατεῖν ἐν σφίσι πεποίηκε· δεῖ ὁ μὴ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ ἐν πολλὰ τῶν ὁμολογουμένων σιγῶσιν, οἱ μὲν ἀρχαιότεροι τιὼ μὴ διαῤῥήδιν ὑπὸ τῆς γραφῆς σημαίνεσθαι ταῦτα, οἱ δὲ μετ' ἐκείνους ζηλοῦντες ἀκλάβειαν, ἔστι μὲν οὖν καὶ ταῦτα νομίζειν αἴτια τῆς σιγῆς·

re, hi vero affirmarent ut nunc faciunt; A oporteret, contrariorum aſſertionem & pugnam exiſtimare verbo tenus eſſe inter eos, & pro certo habere, magna ſenſus convenientia inter ſe congruere; tumque rationes inveſtigare, cur verbis uſi fuerint contrariis, & quorſum ita fint locuti: & adinventa quidem cauſa; nec enim effugere illa poſſet; contentiones miſſas facere, aut ſimul utrumque dicendo, & rationibus utriuſque partis acquieſcendo, aut unum ex omnibus deligendo, quo nos maxime conjungeremur; multis enim modis potuiſſent hæc effici: aberrando autem, dolere quidem, quod mentem doctorum aſſequi non poſſemus; utroſque vero utrumque ſimpliciter amplectendo, atque ut moris eſt noſtra recitando, ita demum & doctores & nos omnes in unam reduci concordiam. Nec ſolum doctores, ſed nos ipſos etiam, ſi verbis contradicentia proferremus, & in fidei ſymbolo pars una affirmationem, altera negationem recitaremus: quod factum, omnium graviſſimum, & maxima hæc differentiarum viſa eſſet: haud tamen foret difficile vel ſic differentes unum in ſenſum convenire, poſtulante hoc ipſa materia, rebuſque id facillime ferentibus. Ego enim exiſtimo, nec fit qui B mihi iraſcatur, cum paratus ſim mutata propria ſententia eam amplecti, quæ veſtro communi conſenſu pronunciata fuerit; & hæc conſilii gratia dicam, & periculum ſententiæ meæ faciam, velimque potiſſimum ut & nos pace fruamur, & honor cunctis doctoribus ſervetur incolumis: Ego, inquam, exiſtimo, propoſitiones illas, quæ videntur contradicentes, poſſe in bonum accipi ſenſum utramque, & neutram rurſus in bonum: ut defenſores utriuſque, ſi conjuncta fugiant incommoda, poſſint & veritatem ſalvam tueri, & ipſi inter ſe conſentire: & horum demonſtrationes afferre paC ratus ſum, cum ipſi volueritis; nec enim præſentibus convenire arbitror ſermonibus illam diſputationem; & vos ipſi non ignoratis, quæ dicturus eſſet, cum multo melius quam ego, hujuſmodi rerum habeatis notitiam. Eſſet igitur ita etiam nobis contentiones evitare, ſenſuum, ut ita dicam, convenientia dirimentibus pugnam verborum: nunc autem affirmationi quidem viri ſancti ac docti, adeoque multi veluti præconis voce prædicant: tanta illam certitudine veram putabant: negationem vero dixit nemo; ſed illam quidem omnes filentio præterennt, dicunt autem qui videntur D & negationi & affirmationi favere. Cur porro tacuerit poteſt afferri pro cauſa illorum ingenium, quod cautione indigebat; aut mos in dicendo ſervatus, quam majorum inter ipſos imitatio perpetua ſerie ad poſteros tranſmiſſa induxerat: ex quo factum eſt, ut non hoc ſolum, ſed multa etiam ex confeſſis tacuerint, antiquiores quidem, quod ea non haberentur explicite in ſcriptura: poſteriores vero, quod illorum cautelæ vellent eſſe imitatores. Licet igitur opinari, has etiam fuiſſe filentii cauſas; forte etiam E

peri-

periculi cujuſpiam formidine, ad quod laplurus putabant ſimpliciores, ſi veritas palam fuiſſet ſignificata, a docenda rei veritate abſtinuerunt. Quod autem ſilentium indicio ſit eos contra ſentire aliis rem exprimentibus, & haberi ſententiam ab iis pro falſa, jam oſtenſum eſt nulla ratione dici poſſe: & ſi quis hæc tacendo negationem ponere videtur, ſcripturæ potius, & alteri doctorum parti, quorum lucubrationes legit, dare videtur teſtimonium, quam perſpicue negare: quamquam aperte etiam negatione poſita, poteſt affirmantibus nullo negotio conciliari; ut multi quoque alii, ſi negationi faviſſent. Cum igitur hæc ita ſe habeant, fruſtra querimonias iterabimus, quæ conſuta ſunt diſſuentes confundenteſque, contra quam adagio dicitur; & conciliationem adeo facilem negligemus, perinde ac ſi mutuis bellis, idque de rebus hujuſmodi, honoris cauſa oblectemur: & doctores a communi concordia disjungemus, quos ante ſua etiam ipſorum dicta res ipſæ conjungunt; ſed quemadmodum fieri non poteſt, ut ve a pax conficiatur, ni prius per judicium controverſiæ tollantur, & unum quid definiatur quod omnibus placet; ita nec veritatem aſſequi poſſumus, ni ſanctorum conſenſus ad eam nos ducat: omne porro noſtrum ſtudium in his duobus verſatur. Quid vero per Deum, objecio, cauſæ afferetis, cur non æque doctores omnes admittatis, cum id a vobis quærent in communi judicio? Neque enim puto contemptos tantam injuriam ſilentio præteritu ros; imo vero non minus quam illi, pro illis graviter hoc ipſum laturos eos etiam, qui videntur honorari. Auctoritatem obtendetis eorum qui tacuerunt? At ceite alii ſanctitate quidem non ſunt inferiores; quidam vero etiam eruditione ſunt longe ſuperiores. Producetis multitudinem ait? at illi hac etiam in parte vincunt. Si honores a conciliis delatos; oſtendent illi plane majorem pro ſe honorum cumulum. Dicetis, durum videri vobis ſententiam recipere, quæ non ſit omnibus probata, verum id etiam non eſt rationi conſentaneum: nam cum apertis verbis nemo contradicat, ſatis eſt duobus illam teſtibus fulciri; cum tamen illi tanta adiit copia patronorum. Alioquin prætereamus etiam miraculum de Lazato, colloquiumque cum Samaritana habitum; quod qui hæc narrat non omnes habeat atteſtantes evangeliſtas. Deinde objicient nobis alii homines, & jure quidem optimo; Cur litibus apud tribunalia alium quemdam præſcripſiſtis modum? in illis enim ſilentium ad dandum teſtimonium nunquam ſermoni prætuliſtis; quinimo ſilentio, ſi conjunctum cum ſermone ſit, uſum ſermonis tribuiſtis; tribuſque adhibitis idoneis teſtibus de rebus quæ ſunt in controverſia, nec vobis ipſis amplius, nec illis a quibus producti ſunt negotium exhibuiſtis, quærentes vobis omnes homines proferri teſtes. Fortaſſe a liorum doctorum objicietis axiomata, e quibus contrarium quiddam colligitur eorum affirmationi, qui de hoc dogmate locuti ſunt. Sed reſpondebunt, hoc etiam nec juſtum, nec legibus eſſe conſonum, ut manifeſtis poſthabitis ambigua ſequenda ſint; contra enim, ex manifeſtiſſi-

εἰκὸς δὲ καὶ τινα κίνδυνον ὑφορωμένους, ὧν τὰς ἁπλουστέρας ἐκ τῶν λόγων ὥοντο ἀποστερεῖσθαι, τῷ ἀληθῶς διδασκαλίῳ φυλάξασθαι· τὸ δὲ σιγᾶν ἐναντιουμένους τοῖς λέγουσι, καὶ τῇ δόξῃ συνεφόμενους, τὸ ψεῦδος, οὐδένα λόγον ἔχον ἐδείχθη. εἰ δέ τις καὶ ἀπόφασιν τιθέναι δοκεῖ τῇ σιωπῇ τούτων, τῇ γραφῇ καὶ μοίρᾳ τῶν διδασκάλων μιᾷ οἷς ὡμίλητε, μᾶλλον ἔοικε μαρτυρεῖν, ἢ καθαρῶς ἀποφάσκειν· καί τοι καὶ φανερῶς ἡζημιῶσθαι χαλεπὸν οὐδεὶ δοκεῖ τοῖς εἰρηκόσι σωπᾶσθαι, ἢ καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐμέλλομεν ἂν σιωπᾶσθαι συναραμένους. τούτων οὖν ὄντως ἐχόντων μᾶλλον κωλύομεθα, τὰ συγκεκλωσμένα διϊστῶντες τε καὶ συμφύροντες τοιαῦτα ἢ λέγεται· καὶ διαλύσεις ὅτου προχείρως ἀποδιδόμεθα, ὥσπερ τῷ πολεμεῖν ἀλλήλοις καὶ ταῦτα περὶ τοιούτων φιλοτιμούμενοι· καὶ διαστήσομεν ἀλλήλων τοὺς διδασκάλους, οὓς αὐτοὶ συνάπτειν ἐθέλομεν τῇ οἰκείων λόγων τὰ πράγματα. ἀλλ' ὥσπερ οὐκ ἔστι καθαρῶς ἡμᾶς εἰρωνείαν μὴ τῶν ἀμφισβητουμένων κείσθαι λυθέντων, καὶ διορισθέντος ἑνὸς τινος τῶν πᾶσιν ἀρέσκοντος· οὕτως οὐδὲ τῆς ἀληθείας ἐπιτυχεῖν ἔστι μὴ τῆς τῶν ἁγίων συμπνοίας ἐντὸς ἡμᾶς ὁδηγούσης. ὑπὲρ τούτων δὲ ἀμφοτέρων ἤδη πᾶσα ἡ σπουδή. ἐπί τί δὲ φησὶ Θεὸς ἐν τῷ αἰτίαν ἀνοίσειν τὸ μὴ πάντας τοὺς διδασκάλους σέβειν ἐπίσης, ὁπόταν ὑμᾶς ἐπὶ τὸ κοινὸν δικαστήριον εἰς πωθάνωνται; οὐ γὰρ οἶμαι σιγὴ τοιοῦτον ἀδίκημα παρελθεῖν ἂν τοὺς ἡμελημένους· μᾶλλον δὲ οὐδὲν ἧττον ἐκείνων, ὑπὲρ ἐκείνων καὶ οἱ τιμᾶσθαι δοκοῦντες ἀγανακτήσουσι. τὸ τῶν σιγησάντων ἀξίωμα προβαλεῖσθε; καὶ μὴν αὐτῶν ἀγιότητι μηδὲν ἐλάττους εἰσὶ, σοφίᾳ δὲ καὶ πολὺ προέχουσιν ἐνίοις τῶν εἰρόντων. ἀλλὰ τὸ πλῆθος ἐρεῖτε; καὶ μὴν ἐκ τούτου νικῶσιν. εἰ δὲ τοὺς ἐκ τῶν συνόδων τιμᾶς. ἐκ σφίσι δείξουσι ὅσον τὸν ὑπερέχειν. ἀλλὰ τῷ δεινὸν οἴεσθαι δόξαν μὴ ἐκ πάντων ὁμοῦ κρατιωμένην προσδέχεσθαι; ἀλλ' οὐδὲ τοῦτ' εὔλογον· ἀντιλέγοντος γὰρ οὐδενὸς, ὅτανοῦν φανερῶς, ἱκανόν ἐστιν αὐτὸ ὅτῳ δυοῖν μαρτυρεῖσθαι· αὐτὴ δὲ τοσούτων συνηγόρων ὑπόρρησις. ἢ καὶ τὸ περὶ τὸν Λάζαρον θαῦμα, καὶ τὴν τῆς Σαμαρείτιδος σωτυχίαν ἐκδραμούμεθα, ὅτι μὴ πάντας ἔσχε συμφωνοῦντας ὁ ταῦτα λέγων τοὺς εὐαγγελιστάς; εἶτα καὶ τοὺς ἐκ τοῖς δικαστηρίοις ἀγῶνας ἄλλον τινὰ διετίθεσθε τρόπον, οἱ ἀνθρωποι πρὸς ἡμᾶς ἐρῶσι καὶ πάνυ δικαίως· ὅπου γὲ σωπῶσι προὐτιμήσατε τόπον λόγου πρὸς μαρτυρίαν· μᾶλλον δὲ καὶ ταύτην λόγῳ σωπᾶν τομῇ λόγου χρεὼν εἶναι· καὶ τρεῖς λαμβάνοντες μάρτυρας τῶν ζητουμένων, ἀξίους ὄντας πιστεύεσθαι, οὐδ' ἑαυτοῖς λοιπὸν οὐδὲ τοῖς ἐκ τῶν ἐγγὺς ἐθέλειν, πάντας ἀνθρώπους ζητοῦντας μάρτυρας ἔχειν. οἶμαι τὰ τῶν ἄλλων διδασκάλων ἀξιώματα προβαλεῖσθε, ἐξ ὧν ἐναντίον τι τῇ τῶν εἰρόντων καταφάσει συναγεται· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτ' ἔρρωσο δίκαιον οὐδὲ νόμιμον εἶναι, τὰ διαρρήδην λεγόμενα παραδόντας τοῖς ἀμφιβόλοις προτίθεσθαι· τοὐναντίον γὰρ μᾶλλον, ἐκ τῶν φανερωτάτων καὶ ταῦτα κρίνεσθαι δεῖ. ἃ γὰρ λέγετε * ἐκ τῶν ἡμε-

* Ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ τοῖς ἐκ τῶν

ἡμετέρων ἀδελφῶν ἀξιώματα, ἢ τὸν ἴσον τρόπον πάντα; οὐδαμῶς· ἀλλ' οἱ μὲν ὡς τινὰ ἀποφάσεις συμπεραίνοντα, οἱ δ' ὡς τῇ καταφάσει συνηγοροῦντα πάντας ἐδέχοντο· ἢ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλοῖς ἄλλοις ἐκ τῆς διδασκάλων οἱ τῆς ὑμετέρας προῖσάμενοι ἀποφάσεως ἐχρῶντο ῥητοῖς· οὐδὲν ἐκ γε τοιούτων ἧττον τῇ σιωπῇ τῇ ἄλλων, ἢ τοῖς ἡμετέροις λόγοις τίθεσθαι χρή. καὶ μὴν ὅτ' ἐστὶ τινὰ ἀγνοίαν καταφλέξεσθε, αὐτοὶ τὰ τοιαῦτα πάντα ἐνδόξως, καὶ πολλῶν ἄλλων ὑμῖν διαμαρτυρομένων, καὶ τὸ μὴ βούλεσθαι μόνον ἐργῷ ἔχοντος. εἰ δὲ καὶ τῆς τῶν ἄλλων ἁγίων προπετείας ὀνείδη, οἷς προσέχειν δῆθεν βουλόμεθα, καὶ δίκαιον μὲν αἰτιᾶσθαι τοὺς ἀδελφούς, ἡμᾶς δὲ φανερῶς ἀδικεῖν, αὐτοὺς δ' ἐκ τιμῆς προσχήματι σωφρονίζεσθαι καὶ σωφρονεβλῆσθαι φήσειν παρελθόντες· ἅμα γὰρ οἶμαι σασιάσουσι πρὸς ἀλλήλους, ἐκ τοιαύτης δεῖ ἡμῖν ψηφοποιοῦνται· τίς ἡμῖν λοιπὸν ἔσται καταφυγή; τὸ δὲ μεῖζον, ἀπαιτοῦντι τῷ δεσπότῃ παρ' ἡμῖν τινὰ εἰρωνίαν καὶ τινὰ γνῶσιν τῆς ἀληθείας, ὧν τινὰ μὲν καθάπερ τινὰ κλῆρον ἔδει διαφυλάττειν, τινὰ δὲ φέρειν ἐχέτω ἀπὸ τῆς σκοτεινῆς ταύτης ζωῆς, ὡς δι' ἐκείνης μόνης σωθησομένης, τί τῇ ἀπάντων ἐκπόπτῃ ψυχῇ καὶ προσαναισχυντεῖν δόξαιμεν ἂν καὶ χείρους δίκας ὀφείλειν; ἧπερ γὰρ τινὰ τῇ γραφῇ ἐρουμένῃ ἀσάφειαν τῆς τοσούτης ἡμῖν ἐκάθιστεν ἐρμηνείας, οὔτε τοὺς διδασκάλους συμπηγόρους καλέσομεν, προκαταγνωκότας πάντως ὑμῖν. εἰ δὲ καὶ μέλλοιεν παρεῖναι, οἱ μὲν αὐτῶν καὶ πάλιν σιγῶντες, οἱ δὲ τἀναντία μαρτυροῦντες ἀδιαφανῶς, οὐδὲ διατείβειν ἐάσουσι τὰς ψήφους τὸν δικαστήν. ἀλλ' ἐᾷ μὲν ἀμείνον ἐκείνων ἀπάντων τὰ τῆς γραφῆς αὐτοὶ νοεῖν τολμήσομεν λέγειν· ἵνα τε τῆς εἰρωνίας ἐπιθυμῆσαι μὲν, ἢ τυχεῖν δὲ διισχυριζώμεθα· πῶς γὰρ οἱ καὶ τοὺς διδασκάλους ἀλλήλοις ἐκπολεμοῦντες ζηλητέντες, ὧν τινὰ ὁμόνοιαν τῇ ἐκ ἡμῖν σκανδάλων ἔδει γίνεσθαι λύσιν; ἧπερ σιγᾶν μὲν ἀμείνον ἔσται μηδὲν ἔχουσιν εἰς ἀπολογίαν προβάλλεσθαι, ἀντὶ δὲ τῆς ἐγκλημάτων ὁμολογίας, τὰ τῆς σιωπῆς ἀποχρήσει τῷ δικαστῇ. ἵνα ἡμῖν διαιρεῖν τοὺς διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας ταῖς γνώμαις, ἢ μαχομένοις ἀλλήλοις, ἢ κακῶς εἰρωνεύσασθαι ἀπαραίτητον ἔχει παντοχόθεν τινὰ μέμψιν· τὸ δὲ σιωπᾶν ἐκείνους, ὡς ἐκ πρότερον εἴρηται, πρὸς πᾶσαν τύχην ἀρκεῖ. εἰ γὰρ μὴ ἐκ τῆς ἀληθείας ἡμῖν ἔστιν ἐκεχώρητο, πολλὰ τὰ τινὶ συγγνώμην πράξοντα δικαίως προστέτακται· ἐκ τῆς πρὸς τοὺς αἰδοῖ τοσούτων ἀγαθῶν ἐσμὲν σωφρονούμενοι τὰς ἐκεῖθεν ἀθῳώσεις ἐξωνησόμεθα. ἀλλ' ἐκ ἔστι τῇ ἐκδεχομένῃ τῆς ἀληθείας διαμαρτεῖν· ἡμᾶς ὑπὸ τῆς τῶν διδασκάλων εἰρωνίας, ἢ μᾶλλον ἢ κἀκείνους τοῦτο παθεῖν ὑπὸ τῆς τοιούτου πάθους ὁδηγίας. τούτῳ τοίνυν ἑλέσθαι δεῖ τινὰ ἀληθῆ τε ὄντα καὶ προχειρον, καὶ πρὸς τούτοις γεμοντα ἀσφαλείας. εἰ δ' ἔστιν ἄλλον τινὰ σωφρονήσαντα τρόπον τοὺς διδασκάλους τοῦ νῦν ὑπομησθέντος ἀμείνω, τοῦτ' ἀνέχῃς ἔργον ἐμοί· ἐγὼ γὰρ ἂν αὐτὸς φιλῶν, τοῦτον μόνον ἀπαν-

A mis hæc etiam ſunt judicanda. Nam quæ vocatis contraria noſtrorum fratrum axiomata, non uno modo ab omnibus intellecta ſunt, a quibuſdam enim ſic accepta ſunt, quaſi negationem concludentia; quidam vero illa, ut affirmationi prorſus faventia intellexerunt; neque id ſolum, ſed multis quoque aliis doctorum auctoritatibus uſi ſunt veſtræ negationis defenſores. Quare quod ad hæc pronuncIata attinet, non magis aliorum ſilentio ſtandum eſt, quam noſtris dictis. Neque vero confugietis ad ignorantiam, qui hæc omnia probe ſcitis, & multos alios habetis ſuis obteſtationibus ea vobis proponentes; nihil enim
B eſt, quod impedimento eſſe poſſit, niſi una voluntas. Quod ſi aliorum quoque ſanctorum proferantur querelæ, quas miſſas facere minime volumus; quod fratres quidem juſte conquerantur, nos vero propalam haud æqua lance utamur; ſeque dicant honoris prætextu ſimul cum illis affectos eſſe injuria, ſimulque exploſos: ſi prodeuntes in medium hæc illi objiciant: neque enim ibi quoque contrarias opinor ſequentur partes, & ſententias de nobis pronunciabunt oppoſitas: quid nobis quæſo refugii ſupererit? Et quod majus eſt, repoſcenti a nobis domino pacem, & veritatis cognitionem;
C quarum illa quidem ſervanda erat a nobis veluti hæreditas quædam; hæc vero ex hac vita aſportanda, quod per unam illam ſit nobis ſalus; quid plane reſpondentes non videamur inſuper & petulantes eſſe, ac digni de quibus graviores pœnæ ſumantur? Nam neque ſcripturarum obſcuritatem afferemus, cujus adeo multos conſtituit nobis interpretes: neque doctores advocabimus patronos, jam olim certe damnati ab illis. Quod ſi etiam affuerint, hi quidem rurſus tacentes, illi vero aperte contraria teſtimonio ſuo dicentes, non permittent judici, ut diu de ferenda ſententia cogitet. Sed neque audebimus dicere, melius a nobis quam ab illis omnibus intelligi ſcripturas: neque illud enixe
D affirmabimus, pacem optaſſe quidem, ſed aſſequi non potuiſſe; qua enim fronte hoc dicamus, qui doctores etiam inter ſe committere voluerimus, quorum concordia debebat e medio tollere noſtra ſcandala? Satius plane erit tacere, cum nulla nobis futura ſit excuſatio: ſatiſque erit judici confeſſionis loco noſtrum ſilentium. Ita nobis, ſi doctores eccleſiæ diſtrahamus in contrarias ſententias, aut diſſidentibus, aut non bona pace convenientibus, facit, ut nulla ex parte poſſimus accuſationem evitare; ſi vero illos in concordiam reducamus, ut jam antea dictum eſt, ad omnem hoc ſatis eſt fortunam. Nam licet ita etiam non fiamus
E compotes veritatis, multa tamen erunt, ob quæ jure veniam mereamur: & reverentia, quam adverſus doctores adhibebimus, cum multorum ſecum afferat examen bonorum, illud etiam præſtabit, ut nullam futuro judici debeamus reddere rationem. Verum fieri non poteſt, ut pace inter doctores confirmata nos a veritate aberremus; ſicut æque illos hallucinatos eſſe impoſſibile eſt, cum ducem habuerint Spiritum. Eſt igitur hac via utendum, quæ vera atque expedita eſt, nec non uſquequaque tutiſſima. Si vero ſit alius modus eo, quem dixi, præſtantior,

quo

a Forte, διαμαρτύρωμαι ἡμᾶς. H.

quo poſſint doctores conciliari; id mihi erit ſummopere exoptandum: neque enim ego affirmaverim, hunc unum eſſe omnium optimum: ſed ajo, neceſſarium quidem eſſe conjungere & probare illos in omnibus eſſe concordes; & jaciendum eſſe hoc veluti fundamentum noſtræ unionis; nam ſine hoc nec bene, ſed nec omnino quidem illa ſtabilietur: qua vero hæc ratione fiant, adinvenire veſtrum eſt. Etenim quæ ſpectare huc videntur ex iis quæ dixi, non ita dicta ſunt à me, quaſi modum ipſe docerem; ſed ut potius effigiem adumbrationemque proponerem conciliationis doctorum. Si vero etiam hæc eadem ex animo ipſe ſentirem, exiſtimaremque hunc eſſe modum utiliorem; quid mirum? & mihi & aliis quibuſcumque liceat de propoſita materia quidvis ſentire, donec a vobis eligantur potiora, & quæ indubitanter credenda ſint. Non ſolum vero ſanctis, ſed ipſis etiam ſcripturæ dictis, reddenda eſt hæc concordia; & eo magis, cum & illa nobis opus fuerint ad præſens negotium. Ego enim dixerim, minimum nos indigere ſcripturæ axiomatis, cum ſit nobis ſatis doctorum ſententia, qui bene illam expenderunt, & dicta ſua inde ſumſerunt: ut ſi quis ex iis quæſiſſet, ut dictorum ſuorum probationes exponerent, ſtatim illi ſane ad ſcripturam confugiſſent; quod etiam exigente nemine videntur multi frequenter præſtare. Si quando vero etiam uti ſcriptura oportebit, faciendum hoc erit non tam ſpectando concluſionem, quam doctorum convenientiam; honorando interim ſcripturam per expoſitionem ſuæ concordiæ: nam ſi honor iſte illi non tribuatur, nihil aut venerantibus, aut citantibus proderit: & omnino ea tantum, per quæ pax erit, adhibendo (ita enim nequaquam per contentiones, ex his controverſiis, ut aſſolet inter homines, ad alias devolvemur) opinio de pugna locorum propellenda eſt quam longiſſime; primumque pro certo ponendum, dicta inter ſe concordare: & agendum hoc cum ſcientia & accurata diligentia; ne loco concordiæ dictorum ſcripturæ atque doctorum, inconſiderate tum illa diſtrahamus a veritate univerſim, tum nos ipſos etiam pariter divellamus. Hæc, venerandi patres, inſtar omnium ſatis fore nobis puto ad pacem propoſitam: nam etſi præter hæc, multa quoque alia quæ in rem faciant, venire poſſunt in mentem; at certe iſta videntur eſſe velut origo quædam & caput illorum. Et hinc quidem vobis exordientibus par eſt & alia, ſi uſus fuerit, additum iri, & agitatam quæſtionem ad finem perduci: ſine illis autem evenire nihil bene poterit. Idcirco ſi tantum hæc veſtram in memoriam redegero, ut & promiſſa ſolvam, & ingens honeſti deſiderium patefaciam, ſatis ſuperque mihi jam dixiſſe videor. Addo tamen unum hoc, obſecroque, ut ſi Deus nos reſpexerit propitius, conceſſeritque veram ſcripturæ doctorumque conſenſionis notitiam; quæ noſtra continuo totiuſque eccleſiæ unio fuerit; velitis eam, quæcumque illa fuerit, in fidei ſymbolo palam exprimere; ut poſſitis & verbis exterioribus congruere, & eſſe qualiber ex parte conjuncti. Sin minus, optandum certe erit, ut ſenſu conveniatis:

A τῶν ἄριστον εἶναι· ἀλλὰ τὸ μὲν συμφέρειν ἑαυτοὺς καὶ συμβαίνοντας διὰ πάντων δεικνύναι, τοῦτ' ἀναγκαῖον εἶναί φημι, καὶ τοῦτον δεῖ βεβαιοῦσθαι τῆς ἡμετέρας ὁμονοίας ὥσπερ θεμέλιον, ὡς τούτου χωρὶς μήτε καλῶς μήθ' ὅλως ἑδραιουμένης· ὧ δ' ἂν ταῦτα γένοιτο τρόπῳ, ὑμέτερόν ἐστιν ἀνευρίσκειν. καὶ ἃ γὰρ τῷ εἰρημένῳ ἐνὶ τοῦτο τείνειν δοκεῖ, ἃ μᾶλλον ἡγούμενοι τὸν τρόπον, ᾧ, ἢ προτιθέντος ὑμῖν εἰκόνα ἐκ τούτου τῆς τῶν διδασκάλων συμβάσεως. εἰ δὲ καὶ γνώμη τίς ᾧ ἐμὴ καθαρῶς ἐκείνα, ἐκ τοῦτον ἡγοῦμαι τὸν τρόπον εἶναι ἀλυσιτελέστερον, οὐδὲν θαυμαστόν. ἐξέσω γὰς ἐμοί τε ἐκ τῶν ἄλλων ἑκάστῳ φρονεῖν ὁτιδήποτε ἀεὶ τοῦτο, ἕως ἂν ὑμεῖς ἕλησθε τὰ βέλτιω· καὶ ἄτερ ἀναμφιβόλως μέλλει κρατεῖν· ἃ τοῖς ἁγίοις δὲ μόνοις ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς γραφῆς ἀξιώμασιν, ὑπὲρ ἐφθη εἶπον, τῷ ἐοικότι ταύτῃ ἀποδίδοσθαι δεῖ. ἐκ πολλῷ μᾶλλον, ὁπόταν ἡμῖν κἀκείνων πρὸς τὰ παρόντα χρήσιμα χρεία. ἐγὼ γὰρ εἶπον ἂν ὡς ἐλάχιστα δεῖσθαι τῆς τῆς γραφῆς, ἀρκούσης τῇ δόξῃ τῶν διδασκάλων, οἱ καλῶς εἰρήκασιν ἐξήτησαν, ἐκ ὧν ἔλεγον ἐκεῖθεν ἔσχον τὰς ἀφορμὰς καὶ εἴ τις αὐτοὺς ἀπαιτεῖ τῶν λόγων τὰς ἀποδείξεις, αὐτὸς ἐπὶ τὴν γραφὴν καταφυγὼν ἂν· ὃ ἐκ μηδενὸς αὐτοὺς ἀπαιτοῦντος, πολλοὶ ἐκ πολλάκις φαίνονται πράττοντες. εἰ δὲ δεῖ ποτε καὐτὴν χρῆσθαι, ἐ πρὸς τὸ συμπέρασμα βλέποντας μᾶλλον, ἢ πρὸς τὸ σιωπᾶν τοὺς διδασκάλους τοῦτο ποιεῖν· πῶς δὲ καὶ τῇ γραφῇ τὴν ἀπὸ τῆς συμφωνίας ἀποδοῦναι τιμὴν, ἣν ἅπαντες τιμῶσιν ὅταν χρωμένοις ἄλλως σιωπῶσιν. ἐκ ὅλως ἐξ ὧν εἰρηκότες μέλλομεν μόνον ἄλλως ἀπὸ φιλονεικίας ἁρμόττουσης ἀνθρώποις περὶ τὴν ἀμφισβητήσεως οὐκ ἂν ἐκοκείλαντες τούτοις, ὡς πορρωτάτω τὴν τῆς ἀντιλογίας δόξαν ἀπάγῃ, καὶ ταῦτα πρῶτον τίθεσθαι συμφωνεῖν· καὶ τοῦτο πράττειν μετὰ σοφίας καὶ τὰ γιγνόμενα πάντως, μὴ ἐ λάθωμεν ἀντὶ τοῦ σιωπᾶν ἀλλήλοις τὰ τῆς γραφῆς ἐ τ διδασκάλων, διϊστάντες αὐτά τε τῆς ἀληθείας κοινῆ, καὶ ἡμᾶς ἐκείνοις σιωπῶφιστάντες. ταῦτ' ὦ πάτερες σεβάσμιοι πρὸς τὴν ζητουμένην εἰρήνην ἀντὶ πάντων ὑμῖν ἀρκέσειν ἡγοῦμαι· εἰ δὲ ἐκ ἄλλα πολλὰ πρὸς τούτοις ἔστι τῶν χρησίμων ἐνθυμηθῆναι, ἀλλὰ ταῦτα καθάπερ τις ἀρχὴ ἐ κεφάλαιον ἐκείνοις εἶναι δοκεῖ. κἀντεῦθεν μὲν ἀρξαμένους ὑμᾶς εἰκὸς ἔστι καὶ δεομένους * ἀλλήλων ταῦτα προθήσειν, καὶ τὸ ζητούμενον κατεργάζεσθαι· τοῦτον δ' ἂνθ' ἥδιον ἂν τ ἀμεινόνων συμβαίη. διὸ δὴ ἀεὶ τούτων μόνον ὑμᾶς ὑπομιμνήσας, ὥστε καὶ τὰς ὑποχέσεις σπεῖσαι καὶ τῷ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ προθυμίαν ἐπιδείξασθαι, καὶ λίαν ἀρκούντως ἔχειν ἡγοῦμαι· τοῦτο μόνον ἐπὶ πρὸς τοῖς εἰρημένοις δεόμενος, εἰ Θεὸς ἵλεως ἐπιβλέψας ἡμῖν, τῷ ἀληθῆ τῆς γραφῆς ἐ τῶν διδασκάλων συμβεῖν ἑνῶσιν δοίη, ἣ καὶ ἡμῖν αὐτὸς καὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας ἕνωσις ἔσαι, ἵνα καὶ τῇ συμβόλῳ ταύτῃ τῆς πίστεως ὁποία ποτ' ἂν εἴη φανερὰν ποιεῖν ἀξιώσητε, ἵνα καὶ τοῖς ἔξω λόγοις δώητε συμφωνεῖν ἐ διὰ πάντων λυθῆναι· εἰ δ' οὖν ἀσχὴς ἔργον ἂν εἴη τῇ γε

* Sic. ἄλλων

γνώμη συμφέρεσθαι· τοῦτο γὰρ εἰ καὶ μὴ τῆς πίστεως τὴν ἀκρίβειαν, τὴν γοῦν πρὸς ἀλλήλους τῶν διδασκάλων εἰρήνην καὶ τὸ παλαιὸν φρονεῖν ἡμᾶς ἀφελεῖν. εἰ δὴ καὶ ἄλλο τι τῷ συμβόλῳ προσθήσετε, ὃ τοῖς ἁγίοις ἅπασι κοινῶς ἀζήμιον, τῇ μὲν καταφάσει συναγωνίζεται, τῷ δ' ἀποφάσει οὐκ ἐνάγει, ἃ τοῖς μὲν τῶν ἁγίων ἐνδ' ὧν ἐσίγησαν ἴσως, οἱ δ' ὡς τῷ ἴσῳ οἷς οὐκ ἔστιν ἔχοντι δύναμιν φαίνονται χρώμενοι, ἑνώσεως μὲν τοῦτο σχῆμα λοιπὸν καὶ τέλειον ὡς ἂν εἴποι τις πλοῦν· ἀκοινώνητον δὲ τοῦτο τῆς τῶν διδασκάλων συμφωνίας καὶ τῆς ἡμετέρων ἂν ταύτης λόγων ἀπήλλακται. ὥστε παντα- A
χόθεν ἡμῖν ταυτὸ φανεῖσθαι, τῆς τε γραφῆς καὶ τῶν διδασκάλων ἡ συμφωνία.

Ἀλλ' ἐπεὶ δὲ δὴ σιγᾶν ἔγνωκα μὴ τῷ μήκει τὸν λόγον ἀηδῆ ὑμῖν γλωσσαλγῶν δεδιὼς, τὰ τῆς ἐμῆς κεφάλαια συμβουλῆς ἀξιῶ μνησθῆναι, καὶ τούτων ὑμᾶς ἀναμνῆσαι βούλομαι. ἵν' μὲν ἔτι σκοτεινὸν οἰκονομίαν, ταύτην μηδ' ἔτι νοεῖν λαβεῖν συμβάλλωμαι, ἐνῶσιν δ' ἀληθῆ καὶ δοξῶν κοινωνίαν πράττειν εἰρηκα δεῖν, ἵν τὸ μίαν περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων γνώμην λαβεῖν, ἔστιν ἐν· ταύτην δὲ κἂν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως ὁμολογεῖν ἢ προσθέντας ἢ ἀφαιροῦντας, ὁπόσον ἂν ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐπαγορεύσειεν. ἔτι δὲ τούτοις, ὑφ' ὧν ἔνιοι παρατρεπόμενοι τὴν εἰρήνην ταύτην ἐμέλλον ἀπελπίζειν, ἀσθενῆ πάντα πάντα ἐδείξα, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ κωλύειν ὑμᾶς ἀλόγως δυνάμενα. εἶτα καὶ τὰ τοιαῦτα ταύτην, οὐκ ἐπιμιξίαν ἀλλ' οὕτως παρεῖναι τὰ πλεῖστα προσέθηκα· ἅπερ ἡ τῶν θείων γραφῶν καὶ τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας ἕνωσις ἐᾷ τὸ σύμπαν εἶναι. ἐφ' ἃ δὴ πάντα μετ' ἀλαβείας ὑμᾶς προσκέκληκα, εἰ καὶ μὴ τῆς ὀφειλομένης, ἀλλ' οὖν τῆς γε δυνατῆς ἐν τοῖς παροῦσι τῶν λόγων. ταῦτα μὲν ἐγὼ, τῷ μὲν κατορθοῦν τύχην ἀγαθὴν μᾶλλον ἢ δεινότητα καὶ σοφίαν, τῷ δὲ διαμαρτεῖν πολλὴν ἔχοντα συγγνώμην ἕνεκά γε τοῦ προθυμηθῆναί τι καθῆκον ὑπὲρ τοῦ καλοῦ· ὑμῶν δ' ἐστὶν λοιπὸν ἃ μέλλει, ἀλλ' ἢ ταῦτα πράττειν ἂν δοκῶμεν τι λέγειν, ἢ βέλτιόν γε ἄλλο, ἑκατέρᾳ Θεοῦ ἡγεμόνα λαβόντας. B

hoc enim etſi non exactam fidei confeſſionem, continebit tamen mutuam inter doctores convenientiam, rectumque in nobis fidei ſenſum. Quod ſi etiam aliud quidpiam ſymbolo addatis, quod a ſanctis omnibus communiter prolatum affirmationi quidem faveat, negationem vero non inducat; illud autem hi quidem ſancti videantur uſurpaſſe pro iis quæ tacuere; illi vero, quod perinde valeat atque ea quæ expreſſere; modus ſane hic erit unionis tertio loco numerandus: quare neque a doctorum conſenſu, neque a noſtris de eo ſermonibus erit & ille alienus. Itaque finis idem nobis quavis ratione conſtet, ſcripturæ ſcilicet ac doctorum conſenſio.

Sed quia jam tacendum mihi cenſeo; vereor enim, ne ſermonum meorum prolixitas tædio vos afficiat; volo conſilii, quod a me datum eſt, enumerare capita, & revocare vos ad eorum memoriam. Dedi conſilium, ut apparentem illam præſenti rerum ſtatui profuturam unitatem, quam aliqui habent in animo, ne cogitatione quidem veſtris mentibus concipiatis; ſed unionem veram & ſententiarum conjunctionem peragatis; quam in eo dixi conſiſtere, ſi de rebus controverſis idem omnes ſenſeritis, & hoc in fidei quoque ſymbolo expreſſeritis, ſive addendo, ſive aliquid demendo, utrumvis divina gratia dictaverit. Ad hæc oſtendi, difficultates, quibus turbati nonnulli pacem hanc erant deſperaturi, eſſe penitus infirmas, & quidvis aliud poſſe magis, quam eſſe vobis jure impedimento. Deinde per quæ pax confici debeat, non inſiſtens, ſed plurima percurrens, breviter appoſui, quæ ut uno verbo dicam, nihil aliud ſunt, quam ſacratum ſcripturarum & eccleſiæ doctorum conventia. Ad hæc omnia ſum vos adhortatus, ſi non cum debita reverentia, at certe tanta, quanta poteſt in hujuſmodi ſermonibus adhiberi. Hæc quidem ego; in quibus, ſi bene dicta ſunt, fortunæ potius agnoſco beneficium, quam ſcientiæ aut eloquentiæ nervos: ſi vero male, illud video, multam illa veniam mereri, quod boni honeſtique cauſa libenter hunc laborem ſubjerim. Reliquum eſt, ut vos jam ſegniter non agatis, ſed vel hæc ipſa, ſi quid ego dicere videor, præſtetis; vel certe meliora quæratis, Deo vobis ad utrumque duce propoſito. C D

ΙΩΣΗΦ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΕΣΤΑΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΕΘΩΝΗΣ.

Ἀπολογία εἰς τὸ γραμμάτιον τοῦ Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ μητροπολίτου Ἐφέσου, ἐν ᾧ ἐκτίθεται τὴν ἑαυτοῦ δόξαν, ἵν' ἔχῃ καὶ ἡ τῶν Φλωρεντίνων ἁγίας καὶ ἱερᾶς συνόδου.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

ΟΑΙΔΕΣΙΜΟΣ ἔτι τινὰς ἀπὸ Χριστοῦ κεκλικότας; Χριστιανὸς εἰς τὸν τῶν σχιζόντων βεβούλημαι ἀριθμὸν μοῖραν, κἀπεῖθεν τῆς τῶν εὐσεβῶν κοινωνίας χωρίσαι, καὶ τῆς ἱερᾶς πανηγύρεως ἀποστῆσαι σωφρόνως, ὥσπερ τινὰ τόνον ἀπηρτισμένον καὶ ἐναρμόνιον ἀπορρῆξαι; ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν ἐθελήσαιμι· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ τῆς ἀκριβοῦς πίστεως ὁμολογίαν, τὴν γοῦν τῶν διδασκάλων πρὸς ἀλλήλους εἰρήνην καὶ τὸ παλαιὸν φρονεῖν ἡμᾶς ἀφελεῖν. εἰ δὴ καὶ ἄλλο τι τῷ συμβόλῳ προσθήσετε, ὃ τοῖς ἁγίοις ἅπασι κοινῶς ἀζήμιον, τῇ μὲν καταφάσει συναγωνίζεται, τῷ δ' ἀποφάσει οὐκ ἐνάγει, ἃ τοῖς μὲν τῶν ἁγίων ἐνδ' ὧν ἐσίγησαν ἴσως, οἱ δ' ὡς τῷ ἴσῳ οἷς οὐκ ἔστιν ἔχοντι δύναμιν φαίνονται χρώμενοι, ἑνώσεως μὲν τοῦτο σχῆμα λοιπὸν καὶ τέλειον ὡς ἂν εἴποι τις πλοῦν· ἀκοινώνητον δὲ τοῦτο τῆς τῶν διδασκάλων συμφωνίας καὶ τῆς ἡμετέρων ἂν ταύτης λόγων ἀπήλλακται. ὥστε παντα- A
χόθεν ἡμῖν ταυτὸ φανεῖσθαι, τῆς τε γραφῆς καὶ τῶν διδασκάλων ἡ συμφωνία.

Ἀλλ' ἐπεὶ δὲ δὴ σιγᾶν ἔγνωκα μὴ τῷ μήκει τὸν λόγον ἀηδῆ ὑμῖν γλωσσαλγῶν δεδιὼς, τὰ τῆς ἐμῆς κεφάλαια συμβουλῆς ἀξιῶ μνησθῆναι, καὶ τούτων ὑμᾶς ἀναμνῆσαι βούλομαι. ἵν' μὲν ἔτι σκοτεινὸν οἰκονομίαν, ταύτην μηδ' ἔτι νοεῖν λαβεῖν συμβάλλωμαι, ἐνῶσιν δ' ἀληθῆ καὶ δοξῶν κοινωνίαν πράττειν εἰρηκα δεῖν, ἵν τὸ μίαν περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων γνώμην λαβεῖν, ἔστιν ἐν· ταύτην δὲ κἂν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως ὁμολογεῖν ἢ προσθέντας ἢ ἀφαιροῦντας, ὁπόσον ἂν ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐπαγορεύσειεν. ἔτι δὲ τούτοις, ὑφ' ὧν ἔνιοι παρατρεπόμενοι τὴν εἰρήνην ταύτην ἐμέλλον ἀπελπίζειν, ἀσθενῆ πάντα πάντα ἐδείξα, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ κωλύειν ὑμᾶς ἀλόγως δυνάμενα. εἶτα καὶ τὰ τοιαῦτα ταύτην, οὐκ ἐπιμιξίαν ἀλλ' οὕτως παρεῖναι τὰ πλεῖστα προσέθηκα· ἅπερ ἡ τῶν θείων γραφῶν καὶ τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας ἕνωσις ἐᾷ τὸ σύμπαν εἶναι. ἐφ' ἃ δὴ πάντα μετ' ἀλαβείας ὑμᾶς προσκέκληκα, εἰ καὶ μὴ τῆς ὀφειλομένης, ἀλλ' οὖν τῆς γε δυνατῆς ἐν τοῖς παροῦσι τῶν λόγων. ταῦτα μὲν ἐγὼ, τῷ μὲν κατορθοῦν τύχην ἀγαθὴν μᾶλλον ἢ δεινότητα καὶ σοφίαν, τῷ δὲ διαμαρτεῖν πολλὴν ἔχοντα συγγνώμην ἕνεκά γε τοῦ προθυμηθῆναί τι καθῆκον ὑπὲρ τοῦ καλοῦ· ὑμῶν δ' ἐστὶν λοιπὸν ἃ μέλλει, ἀλλ' ἢ ταῦτα πράττειν ἂν δοκῶμεν τι λέγειν, ἢ βέλτιόν γε ἄλλο, ἑκατέρᾳ Θεοῦ ἡγεμόνα λαβόντας. B

JOSEPHI DEO AMABILISSIMI METHONENSIS EPISCOPI.

Reſponſio ad libellum domini Marci Eugenici metropolitæ Epheſi; in quo Marcus quid de ſacrojanctâ ſynodo Florentinâ ſentiret, exponit.

PROOEMIUM AUCTORIS apologiæ.

VENERABILIS hic vir Chriſti nomine inſignitos in ſchiſmaticorum volens detrudere partes, & proinde a piorum ſocietate ſegregare, atque a ſacra ſynodo penitus abalienare, veluti tomum quemdam ſententiam ſuam expoſuit; quam ad omnes

Interprete Joanne Matthæo Caryophilo.

nes ubique Chriſtianos mittens, admonet, præcipit, ne œcumenicam ſynodum ſuſcipiant, ſed potius adhæreant ipſius dictis, quippe cum unus & ipſe ſit eorum numero, qui in ſacra illa ſynodo diſputarint: Quodque ceteri quidem amplis pollicitationibus atque honoribus aſſenſi fuerint, ipſe vero nullo modo ſit aſſenſum eorum ſecutus: Et illi quidem muneribus manu acceptis uniti ſint, hic vero manus nec muneribus, nec auro inquinaverit.

Quoniam igitur ad nos etiam nuper hæc ipſius adhortatio pervenit, dignum re vera eſt examinare, num vera dicat, atque hæc dicens cum ſanctis conſentiat. Et ſi quidem veritati conſona docet, nos quoque ab ipſo ſtabimus, incuſantes Latinos, & per omne tempus cum illo concordabimus: ſin autem illum longe a veritate diſtare, & aliena prorſus a ſanctorum theologia pronunciare perſpectum fiet; rejicere quidem ipſum tanquam impoſtorem & pſeudomagiſtrum, ejus vero ſermones execrari utpote animas noſtras lædentes, conveniens ac ſalutare fuerit. Hoc porro demonſtrato, averſari nos oportebit & ipſum, & omnes qui cum eo contraria nobis affirmant, cum ſancta vero & catholica Dei eccleſia conjungi. Ceterum miretur nemo, ſi tanti viri docti & eximii ſermones infringere aggredimur. Id ſane potius mirandum, cum ipſum a nobis tantum virum convictum videritis imbecillitatis & falſitatis verborum, quæ profert. Nam ſi experſes ſcientiæ ſumus, at certe orthodoxi, Dei beneficio. Ille enim qui dixit; *Cum docti fueritis ad ſapientes & præſides, polite timere; ego enim dabo vobis virtutem, cui non poterunt contradicere omnes adverſarii veſtri*: ipſe nos etiam poteſt illuminare, per quem & piſcatores, cum eſſent illiterati, theologi & oratores evaſerunt; viresque dare, quæ ſufficiant ad hunc fugandum. Ne ergo reſpicite ad excellentiam viri, noſtramque tenuitatem, ſed uter noſtrum veritati conſonet, & cum theologis eccleſiæ conſentiat maxime: Veritatem quippe dicenti neceſſario fides habenda eſt. Sed ne videamur exordientes polliceri eximia, age ipſius dicta in medium afferamus, & ea per verba ſingula diligenter expendamus, ut cunctis liquido appareat veritas.

Luc. 21.

MARCUS EPHESIUS.

Ego propter mandatum & neceſſitatem eccleſiæ Chriſti ſuſcepto pontificali munere, quod ſtatum & vires meas tantopere ſuperat, ſecutus ſum œcumenicum patriarcham, & divinitus datum imperatorem ad ſynodum in Italia celebratam.

RESPONSIO.

Omnes qui nomen Chriſto dedimus, propter neceſſitatem & mandatum eccleſiæ Chriſti non modo ſuſcipere debemus interim cum reverentia munus pontificale, quod ut dixiſti, & ſtatum & vires noſtras re vera ſuperat, cum ſit honoris maximi dignitas; ſed & mortem oppetere, & quamvis aliam rem neceſſariam profundere, opes, corpus & ipſam animam pro Chriſti eccleſia; & lequi conceſſos a Deo nobis duces, patriarchas & imperato-

μον τῷ ἑαυτῦ γνώμῳ ἀξίθετο, ἐ τοῖς ἀπάντα-
χῆ Χειστιανοῖς ἀποστέλλας νυθετεῖν, παρεγγυᾶται
μὴ τῷ οἰκυμενικῷ συνόδου σέβεσθαι, ἀλλὰ μᾶλ-
λον τοῖς αὐτῦ λόγοις προσμένειν, ὡς ἑνὸς ἐ αὐτῦ
ὄντος τῶν διαλεχθέντων τῆς ἱερᾶς ἐκείνης συνόδου·
ἐ ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι ὑποσχέσεσι λαμπραῖς ἐ τι-
μαῖς ὑπαχθέντες συνήνεσαν, αὐτὸς δὲ ἀδώλως αὐ-
τοῖς συγκατέθετο· κἀκεῖνοι μὲν δῶρα χερσὶ λα-
βόντες ἰωώθησαν, ὅτος δὲ ὅπ δῶρα ἔλαβεν, οὔτε
χυσῷ τὰς χεῖρας ἐμίανεν.

Ἐπεὶ οὖν ἐ πρὸς ἡμᾶς ἡ τοιαύτη αὐτῦ προθέ-
ρεσις ἤδη ἐλήλυθεν, ἄξιόν ὅτιν ὡς ἀληθῶς ἐξετά-
σαι, εἴτερ ἀληθῆ λέγει, ἐ συμφωνεῖ τοῖς ἁγίοις
ταῦτα λέγων. Ἐ εἰ μὲν ἀληθείας ἔχεται, ἐ ἡμεῖς
μετ' αὐτῦ στησόμεθα ἐξαλοιῶντες Λατίνους, ἐ ὁμό-
φρονες αὐτῷ πάντα τὸν χρόνον ἐσόμεθα. εἰ δὲ πόρρω
τυγχάνει τῆς ἀληθείας ἐ παντελῶς ἀλλότρια τῆς τῶ ἁγίων
θεολογίας ἀποφαινόμενος διδασκαλίαν, ἀποβέλε-
μὲν τοῦτον ὡς ἀποπλανῶντά τε ἐ ψευδοδιδάσκαλον, ἀπο-
στοργεῖσαι δὲ τῦς αὐτῦ λόγους ὡς πικρότατα τῶν
ὄντας τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἐ προσηκόν ὅτι ἐ σωτή-
ριον ἄμα. τοῦτο δὲ δειχθέντος, αὐτὸν μὲν ἐ τῦς
μετ' αὐτῦ ἡμῖν πάντας τοιοῦτόν φάσκοντας ἀπο-
στραφῶσαι ἡμᾶς δεῖ, ἑνωθῆναι δὲ τῇ τῦ Θεοῦ ἁ-
γίᾳ ἐ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἐ μὴ θαυμάσῃ τις, ὡς
ἀνδρὸς τοσοῦτο σοφῦ ἐ μεγάλα λόγους ἡμεῖς ὅτω τολ-
μηρῶς ἀνατρέπειν ἐπιχειροῦμεν· τότε δὲ μᾶλλον θαυ-
μάζειν δεῖ, ὅταν αὐτὸν ἐλεγχόμενον παρ' ἡμῶν θεά-
σησθε ὧδε τοιοῦτον, καὶ δεικνύμενον ἀσθενῆ τὰ ἐ
ψιλὰ προφέροντα ῥήματα· εἰ γὰ ἀτρόφοι σοφίας
ἐσμὲν, ἀλλ' ὀρθόδοξοι τῇ τῦ Θεῦ χάριτι. ἐκεῖ-
νος γὰ ὁ εἰπών· ὅταν ἀχθῆτε εἰς σοφὺς ἐ ἡγεμόνας,
μὴ μελετήσητε, ἐγὼ γὰρ ὑμῖν δώσω δύναμιν, ἣ
οὐ δυνήσονται ἀντειπεῖν πάντες οἱ ἀντικείμενοι ὑ-
μῖν· αὐτὸς γοῦν δύναται ἐ ἡμᾶς φωτίσαι, ὁ ἐ
τῦς ἀλιεῖς ἀγραμμάτους ὄντας θεολόγους ἐ ῥήτορας
ἀναδείξας, ἐ δύναμιν ἰκανὴν δοῦναι, ὥστε τῶτον
καταπροτώσασθαι. μὴ οὖν ἀποβλέψητε πρὸς τὸν
ὑποχείριον τῦ ἀνδρὸς ἐ τὸν ἡμῶν χθαμαλότητα,
ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀληθῆ ἀμφοτέρων, ἐ τίς ὅτιν ὁ
τοῖς θεολόγοις τῆς ἐκκλησίας συνῳδῶν· τὸ γὰρ τ
ἀληθεύειν λέγοντι, τῦτο καὶ πιστευτέον ἀναγκη.
ἵν' οὖν μὴ δόξωμεν ῥᾳθυμεῖν ἐν προοιμίοις λέγε-
φέρε τὰ παρ' αὐτῦ εἰρημένα εἰς μέσον προθῶμεν, ἐ
τούτοις κ' λέξιν ἀκριβῶς ἐξετάσωμεν, ἵν ἡ ἀλή-
θεια φανερὰ τοῖς πᾶσι γένῃ).

Ἐγὼ διὰ τὸν ἐπιταγὸν καὶ τὸν χειρα τῆς τῦ Χεισ- ΕΦΕΣ.
τοῦ ἐκκλησίας ἀναδεξάμενος τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης
λειτούργημα, τοσοῦτον τ ἐμὸν ἀξίαν ἅμα ἐ τ δύνα-
μιν ὑπερβαίνον, ἐπηκολούθησα τῷ οἰκυμενικῷ πα-
τριάρχῃ, ἐ τῷ ὑπ Θεῦ αὐτοκράτορι πρὸς τὸν ἐν
Ἰταλίᾳ σύνοδον.

Πάντες οἱ τῷ ἀπὸ Χειστοῦ ὀνόματι κεκλημένοι ΑΝΘΡΩ-
διὰ τὸν ἐπιταγὸν τῆς τῦ Χειστοῦ ἐκκλησίας οὐκ ΠΟΛΟΓΙΑ.
ὀφείλομεν μόνον ἀναδέχεσθαι πῶς μετ' εὐλα-
βείας τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης λειτούργημα· ὅτες καὶ
τὸν ἡμετέραν ἀξίαν ἐ δύναμιν, ὡς ἔφησας ὑπερ-
βαίνει, ἐ τῦτο ὅτιν ἀληθές, τιμῆς μεγίστης ὑπάρ-
χον ἀξίωμα· ἀλλὰ ἐ θάνατον ὑπομεῖναι, ἐ εἴ
τι ἄλλο τῶν ἀναγκαίων προέσθαι, ζίον, σῶμα, ἐ
αὐτὸν τὸν ψυχὸν ὑπὲρ τῆς τῦ Χειστοῦ ἐκκλησίας· ἐ
ἀπο-

ἀκολουθῆσαι τοῖς σὺν Θεῷ δοθεῖσιν ἡμῖν ἡγεμόσι, βασιλεῦσι δὲ πατεπάρχαις, καὶ πρὸς τὴν Ἰταλίαν μόνον οὐκ ἤδη ἀφῖκται τῶν Χριστιανῶν ἔτι δὲ καὶ περαιτέρω, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἔσχατα μέρη τῆς οἰκουμένης, ἔνθα οὐ πώποτε κατανύστε, ἵνα κενωθῇ τὸ τοῦ σταυροῦ κήρυγμα, καὶ ἡ τῆς ἀληθοῦς πίστεως ὁμολογία τοῖς βίοις· διαφθαρείη τὴν ἀπιστῶν αἱρετικῶν· μιμησάμενοι καὶ τούτου τοὺς ἀνδρείους ἐκείνους καὶ μακαρίους ἄνδρας, οἱ προθύμως ἐξέχεαν τὸ αἷμα αὐτῶν διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἐκκλησίαν. ὅθεν καὶ σὺ εἰ ἐπηκολούθησας, χρεωφειλέτης ὑπῆρχες· καὶ εἰ δὲ ἐπλείστας καὶ ἔργον ὡς ὤφειλες. ἀλλ' ἴδωμεν οὖν σου καὶ τὰ λοιπά.

ΕΦΕΣ. Μήπω τὴν ἐμωυτοῦ ἀσθένειαν ὑπολογισάμενος, μήτε τὸ τοῦ προκειμένου πράγματος ἔργωδές τε καὶ ὑπέρογκον, ἀλλ' ἐλπίσας ἔτι Θεῷ, καὶ τοῖς κοινοῖς τούτοις προστάταις πιστεύσας, ὡς ἅπαντα ἡμῖν ἐξει καλῶς, καί τι κατορθώσομεν μέγα καὶ τῶν ἡμετέρων πόνων καὶ τῆς ἐλπίδων ἄξιον.

ΑΠΟΚ. Ὠφειλες ὡς σοφὸς τε καὶ σωφρὼν ἀνὴρ ὑπολογίσασθαι τὴν τοῦ σώματός σου ἀσθένειαν, μεγίστην οὖσαν σφόδρα τε καὶ ὀδυνηράν· μαρτυροῦσί γὰρ τοῦτο οἱ πολῖταί σου καὶ ὁμόφυλοι· ἔνθα γὰρ ἂν ὦν καταλαβόν σε τὸ σεληνιῶδες πάθος, ἐκπλυνοῦ ἀφρίζων καὶ ταραττόμενος· ὑπολογίσασθαι δὲ καὶ τὸ προκείμενον πράγματος ἔργον, ὡς μέγα καὶ μεγάλης σπουδῆς ἔτι καὶ ἀκριβείας δεόμενον, σοφίας τε καὶ σωφροσύνης καὶ ἀληθοῦς γνώσεως. καὶ ὅλως ὅλον τὸν νοῦν πρὸς αὐτὸ τἀγαθὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα ὑπὲρ οὗ καὶ ὁ ἁγὼν ὧν τότε τῆς ἐκκλησίας, ἐκτείνειν, καὶ παρ' ἐκείνου μόνου τὴν ἕνωσιν καὶ τὴν εἰρήνην αἰτεῖν. καὶ οὐ πρὸς ἐλπίδας ἐπιγείους καὶ δόξας καὶ ἄλλα ὁμοῖα τὸν νοῦν μετατρέφειν· αὐτὸς γὰρ ὁ σωτὴρ ὑπετείλατο· ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν· οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὧν χρείαν ἔχετε πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτεῖσθαι. σὺ δὲ πρὸς τὰ ἐπίγεια ἐτιμελῶς τὸν νοῦν ἔχων, καὶ τὰς Λατίνους σοφός τε καὶ γνναίκας ὄντας ἄνδρας μετατείσειν ἐλπίζων ὑποκύψαι τοῖς λόγοις, καὶ τὴν ὑὸν φωνὴν ὡς ψεύδη ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ συμβόλου, καὶ τὰς τοῦ δύσεως αὐθέντας ἀποκολουθῆσαί σοι διὰ ξηρᾶς ἐλθεῖν κατὰ τῶν ἀθέων Τούρκων· τοιαύτη γὰρ ἐλπὶς τὴν κόπων σου καὶ τὴν πόνων ὧν, καὶ ἵνα τὴν ἀληθῆ ἐράνησαι τοῦ δόγματος καὶ ἑνῶσαι τὰς ἐκκλησίας τοσοῦτον ἤδη χρόνον διεχωσμένας ἀλλήλων, ἦλθες εἰς Ἰταλίαν. εἰ γὰρ πρὸς τοῦτό σοι ὁ σκοπὸς καὶ τἄλλων, ἐπηκολούθησεν ἂν τὰ ἑπόμενα· σοῦ δὲ καὶ τῶν μὴ σοῦ διεστραμμένων ὁπωσοῦν τὸν νοῦν, διεστραμμένως οὕτως ἐπηκολούθησεν ἅπαντα. καὶ ταῦτα πρὸς ἐκεῖνα, ἰδωμεν δὲ καὶ τὰ ἑφεξῆς.

ΕΦΕΣ. Ἐπεὶ δὲ σύ ταῦτα γνόμενοι τὴν Λατίνων ἄνθρωπος ἐπεπράθημεν ἄλλως ἡμῖν προτεινεχθέντων ἢ ὡς ἠλπίζομεν, ἄνθρωπος μὲν ἡμῖν ἀπογνῶναι τὸ πᾶν σωτήριον ἔφεσε· καί τις ἡμῶν εἰπεῖσκει ἰδὼν εἰς πλησίον ἄλλον· χολὴ γ' ἂν οἱ ἄνδρες ὅσον τὴν οἰκείων ἐθῶν τε καὶ δογμάτων ἀφέξασθαι, οἱ τοσαύτῳ ὑπερέχειν ἡμῖν ὑπεσχημένοι.

ΑΠΟΚ. Ἐπεπράθης. ἔγνω, οὐκ ἀγνοῶν ὡς ἀσυνέτου. σὺ μὲν γὰρ τοὺς Λατίνους ἀπείρως

res, non ſolum in Italiam, quæ adhuc ſubeſt Chriſtianorum dominatui, ſed in extremas etiam orbis terrarum partes, quas incolunt infideles, ne crucis prædicatio evacuetur: & vera fidei confeſſio contumacium hæreticorum impetu labefactetur: hac etiam in re imitantes veteres illos percelebres ac beatos viros, qui ſuum alacriter effuderunt ſanguinem propter Chriſti Dei noſtri eccleſiam. Quare ſi tu quoque ſecutus es, feciſti quod debebas: atque utinam opus etiam perfeciſſes, uti debebas. Sed videamus quæ ſequuntur.

Nulla morbi, quo laborabam, ratione Ephes.
habita; nec etiam rei de qua agebatur, cum ſit momenti longe maximi difficultatibus deterritus; ſed ſperans Deo favente, & conſidens opera communium horum patronorum fore, ut omnia nobis ex ſententia ſuccederent, & magnum aliquod opus perficeremus, & laboribus noſtris ſpe non indignum.

Debebas ut vir doctus ac prudens cor- Resp.
poralis tui morbi rationem habere, qui maximus erat, & multis te doloribus angebat: teſtantur hoc cives tui, tuarumque defenſores opinionum. Ubicumque enim te morbus comitialis exagitaſſet, volutabaris, ſpumas in ore agens, & moleſte agitatus. Conſiderare etiam debebas rei propoſitæ magnitudinem, ad quam magno opus eſſet ſtudio & pietate, nec non ſcientia, intelligentia, & vera notitia: & omnino mens tibi dirigenda erat tota ad ipſum bonum & ſanctum Spiritum, pro quo etiam tunc eccleſia laborabat; & ab illo uno conciliatio & pax petenda; non ad terrenas ſpes & gloriæ ſtudia & ſimilia convertenda. Etenim ſalvator ipſe præcepit. *Quærite primum regnum Dei, & juſtitiam ejus, & hæc omnia adjicientur vobis: Scit enim Pater veſter quid opus ſit vobis, antequam petatis eum.* Tu vero terrenas cogitationes intento animo volvens, ſperanſque futurum, ut Latini viri docti & virtute præſtantes tua opera ſententiam mutarent, tuiſque rationibus cederent; atque a ſymbolo vocem illam Filioque, ut falſam expungerent; & occidentis principes cum ſuis terreſtribus copiis te ſequentes bellum cum impiis Turcis ſuſciperent; (hæc enim ſpes erat curarum laborumque tuorum, non ut veritatem dogmatis indagares, & eccleſias conjungeres tanto jam tempore disjunctas) veniſti in Italiam. Si enim tibi tuiſque ſcopus hic extitiſſet, ſubſecuta quoque eſſent conſequentia: at vero cum tu ipſe tuique perverſa mente fueritis, profecto omnia perverſe ſubſecuta ſunt: & hæc quidem ad illa; videamus & deinceps poſita. Matth. 6.

Ut vero illuc profecti ſtatim experti ſu- Ephes.
mus Latinos aliter nobiſcum agere, quam ſperabamus: confeſtim quidem nobis deſperatio finis obvenit: & prope quis ſtantem ſic eſt affarier orſus; Haud ſane hominis iſti mores ſuos & dogmata ulla ex parte patientur immutari, qui tantum nobis ſupercilium oſtenderunt.

Expertus es re ipſa, quod ut inſipiens Resp.
non putabas; exiſtimabas enim tu Latinos

nos

nos esse ineruditos, atque ita futurum, ut eis persuaderes audire te velut indoctos: at ubi contra quam sperabas, comperisti, aufugere inde voluisti, pertimescens disputationis certamen: Clamabat enim palam Joannes ille; Adducite Ephesium ad nos; quemadmodum paulo post ostendemus: ut vero detrectasti consessum, vi argumentorum detentus, & tunc quidem respondere non valuisti; nunc vero, quando solus es, hæc dicis, studens interim decipere simpliciores. Sed neque opus erat ipsos a te vel a tuis edoctos dogma mutare vel institutum: Ubi enim germana docetur sapientia, & perfectos illa efficit sui studiosos, non est fas, institutum aut dogma fidei commutare. Esse autem in Italia doctos perfectosque viros, nulla ex parte inferiores beatis illis, quos tulit antiquitas, nemo negaverit, dum non sit pravitate oppletus. Quod cum in Italia sit, quanto magis in Romana ecclesia, in qua nec infidelitas, nec turpe dogma unquam mansit? Excellentiam porro sublimemque animum præ se tulerunt tanquam eruditi viri ac generosi, *in honorem invicem prævenientes*, justa divinum apostolum; sed non propterea videri ipsos oportebat institutorum & verorum inscios dogmatum, ut a vobis discere optarent; & qui non solum estis indoctissimi, sed multo etiam inferiores ea, quæ apud vos esse videtur sapientia. Sed his omissis ad incusationes transeamus, in quibus graviora quædam nobis dicenda non deerunt.

Rom. xi.

ΕΡΜΕΣ. Interea expectare jussi sumus, & longas toleravimus præfiniti temporis moras, ut plena synodus congregaretur.

ΡΕΙΡ. Tolerandum tibi erat, & expectandi præstituti dies; nam justa suberat causa, quod cunctos occidentis principatus adesse oportebat synodo, vel per ipsos principes, vel per vicarios eorum; œcumenica enim celebrabatur, & multos rei testes esse par erat. Tu quoque expectando bene fecisti: utinam usque ad finem ad salutem animæ tuæ hoc præstitisses; Optimum quippe principium ad execrandum finem perduxisti: sed videamus quæ infers.

ΕΡΜΕΣ. Advenit constitutum tempus; multi etiam lapsi sunt dies, & vix unum in locum convenimus Græci atque Latini.

ΡΕΙΡ. Posteaquam omnes, qui expectabantur, venerunt ad synodum, præfiniti temporis terminus erat tollendus: quod si dies etiam aliquot effluxere, idipsum quoque fieri opus erat. Neque enim statim convenire decebat synodum, antequam loca & sedes pararentur, & honor personis tribueretur ante inceptionem, ne fieret in conventu tumultus, quod tu fecisti. Cum enim sedis Hierosolymitanæ gereres vices, quæ quinta est, locum occupasti Alexandrinæ quæ tertia est: cumque Alexandrinus suo vellet sedere in loco, iratus es, & nolebas disputare. Qui ergo ordinem servare cupiunt, hæc prius habent parata,

A εἶναι σοφίας, καὶ ὅπου πείσῃ αὐτὸν ὡς ἀμαθεῖς ὑπακοῦσαι σοί. ἐπεὶ δὲ ἄλλως εὗρες ἢ ὡς σὺ ἤλπιζες, ἠβουλήθης ἐκεῖθεν φυγεῖν, τὸν ἀγῶνα τῆς διαλέξεως δειλιάσας. ἐβόα γὰρ παῤῥησίᾳ ὁ Ἰωάννης ἐκεῖνος, φέρετε ὡς ἡμᾶς τὸν Ἔφεσον· ὡς μὲν μικρὸν ἐπιδεξόμεθα τοῦτο· σὺ δὲ οὐκ ἠθέλησας σιωπηθεὶς ἐλθεῖν ἐπιπλῆξαι τοὺς ἐλέγχους. ἀλλὰ τότε μὲν οὐκ ἠδυνήθης ἀπολογήσασθαι, νῦν δὲ κατ' μόνας ἡμᾶς ταῦτα λέγεις πρὸς τὸ ἀπατῆσαι τοὺς ἁπλουστέρους τῶν ἀκουόντων. δόγμα δὲ ἢ ἔθος τι τῆς οἰκείου ἀποστελλόντων ἐντεῦθεν πεισθέντας πρὸς σὲ ἢ τοὺς μετὰ σὲ ἢ χεῖρα λῶ· ἔνθα γὰρ ἡ ἀκατάληπτος σοφία διδάσκεται, καὶ πλείους ἐργάζεται τοὺς ἑαυτῆς ἐραστάς, οὐ θεμιτὸν ὅτι ἀποστραλεῦσαι ἔθος ἢ δόγμα πίστεως. τὸ δὲ ὃ Ἰταλίᾳ σοφοὺς καὶ πλείους διεῖσκεσθαι ἄνδρας, καὶ μηδὲν ἐλάττους τῶν παλαιῶν ἐκείνων καὶ μακαρίων ἀνδρῶν, πᾶς τις ἂν εἴποι, εἰ μόνον μὴ εἴη κακίας ἐμπεπλησμένος. εἰ δὲ τὸ Ἰταλίᾳ τοῦτο, πόσῳγε μᾶλλον τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ, ἔνθα οὐδέποτε ἀτιμία ἢ αἴσχρὸν δόγμα ἐμεινεν; ὑπεροχὴν δὲ μεγαλειότητα εἰς ὑμᾶς ἐπεδείξαντο ὡς σοφοὶ ἐν χριστῷ ἄνδρες, τῷ τιμίῳ ἡγούμενοι πρὸς ἀλλήλους κατὰ θεὸν ἀπόστολον· ἀλλ' ἐ διὰ τοῦτο ἔδει αὐτὸς φανῆναι ἀνεπιστήμονας ἐὼν καὶ δογμάτων ἀληθινῶν, πρὸς τὸ μαθεῖν παρ' ἡμῶν ἐπιθυμοῦντας, ἀμαθεστάτων ὄντα μόνον αὐτῶν, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον τῆς δοκούσης παρ' ὑμῖν εἶναι σοφίας. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐάσαντες ἐλθωμεν πρὸς τὰς ἐπιλήψεις, ἐν αἷς δυνησόμεθα ἀξιωτέρας εἰπεῖν λόγους.

ΕΦΕΣ. Τέως δ' οὖν ἀνεμείναμεν κελευσθέντες, ἐν προθεσμίας μακρὰς διεξχόμεθα πρὸς τὸ σωελθεῖν τι ἐν καταστῶσι τῷ συνόδου.

ΑΠΟΛ. Ἐμελλες ὑπομένειν τι καὶ προσδοκᾶν τὰς προθεσμίας, ἐπειδὴ ἡ αἰτία λῶ εὔλογος. πάσας γὰρ ἔδει τὰς δυτικὰς ἀρχὰς τῇ συνόδῳ παρεῖναι, ἢ δι' αὐτῶν τῶν ἀρχόντων, ἢ διὰ τοποτηρητῶν· οἰκουμενικὴ γὰρ συνηθροίζετο, ἐν εἰκὸς λῶ τὸ πρᾶγμα πολλοὺς ἔχειν τοὺς μάρτυρας. εἰκοῶ καὶ σὺ καλῶς ἐποίησας ὑπομένων· ἀλλ' εἶθ' ὥφελες μέχρι πέρας σωτηρίου τῆς σῆς ψυχῆς τοῦτο πρᾶξαι. τῷ γὰρ καλλίστῳ ἀρχῷ εἰς ἀπάλετον καταστῆσας πέλος· ἀλλ' ἴδωμέν σου καὶ τὰ λοιπά.

ΕΦΕΣ. Ἐλαβε πέλος ἡ προθεσμία, ἐν μῦ, τοῦτο παρῆλθον ἡμέραι συχναί, ἐν μόλις συνηλθομεν ἐν ταυτῷ Γραικοὶ ἐν Λατῖνοι.

ΑΠΟΛ. Ἐπειδὴ ἦλθον οἱ προσδοκώμενοι πάντες ἐν τῇ συνόδῳ, ἔδει λυθῆναι τὴν προθεσμίαν. εἰ δὲ παρῆλθον ἐν μετὰ ταῦτα ἡμέραι τινές, ἔδει ἐν γρᾶσθαι· ἡ γὰρ δίκης εἰκὸς λῶ τῷ συνόδου συνελθεῖν πρὸ τοῦ οἰκονομῆσαι τοὺς τόπους, καὶ τὰ καθίσματα, ἐν τὰς τιμὰς τῷ προσώπων δοθῆναι πρὸ τῆς εἰσόδου· ἵνα μὴ ἐν τῇ συνελεύσει γένοιτο θόρυβος, οἷος σὺ αὐτὸς ἐποίησας. τότου γὰρ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπέχων, ὅτις πέμπτος ὑπάρχει θρόνος, εἰς τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐκάθησας, ὃς ὅτι τέταρτος· ὁπότε δὲ ἠθέλησεν ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὸν ἑαυτοῦ θρόνον καθίσαι, ἐθυμώθης καὶ ἐκ ἤθελες διαλέγεσθαι. λοιπὸν οἱ τῆς διατάξεως ὀρεγόμενοι ταῦτα πρὸ τοῦ καιροῦ ἑτοι-

ἐτοιμάζετο, ἵνα μὴ ὸ τῷ χρῷ, ὡς ἔφημεν, σύγχυσις γένηται. συνῆλθετο δὲ Γραικοὶ ὲ Λατῖνοι, ὅτε ἡμέρας ἔστεση. πάντες οὖν ἐλθόντες, ὡς εἶδε παρεῖναι, ὡς ἔφλω, καὶ τὰς τάξεις μὲν οἰκονομήσαντες, τὰς διαλεγομένοις δὲ ἑτοιμάσαντες, τῷ ζητήματος ἦρξαντο· καὶ γὰ ἦδε πρόπερον, ὡς φῄς, ἡ συνόδος πρεμίαν εἶχεν, ἀλλ' ἐζητεῖτε καθ' ἑαυτοὺς ἆρά τι τῷ καθαρτηρίῳ πυρὸς, τῷ ἄζύμου τι ὲ τῇ ἄλλων· ὅτι ὲ σὺ ὡμολόγησας πάντα ἄληθῆ) πλὴν τῆς προσθήκης, ἣν ἔλεγες παῤῥησίᾳ ἐκβληθῆναι μὲν ἀπὸ τοῦ συμβόλου, τεθῆναι δὲ ὸ ἰδίῳ ὅρῳ· συγχώρεις οὖν καὶ αὐτός.

ΕΦΕΣ. Περὶ τῆς ὸ τῷ συμβόλῳ προσθήκης πρῶτον διαλεξόμεθα.

ΑΝΟΑ. Περὶ τῆς ὸ τῷ συμβόλῳ δοκούσης παρ' ὑμῖν μὲν προσθήκης, οὖσης δὲ τοῖς τὰ ἀμείνω εἰδόσι σαφηνείας ὲ ἀναπτύξεως, ἠρξασθε πρότερον διαλέγεσθαι, ἐπειδὴ τοῦτο ὡς ἐγκαιρότερον προύβάλεσθε πρόβλημα. ἴσμεν γὰρ πάνυ καλῶς, ὅτι εἰς δύο τὸ ζήτημα τῆς ὑποθέσεως ἐμερίσατε· τὸ μὲν, ὅτι ὐ δεῖ προστεθῆναι· τὸ δὲ, ὅτι οὐδὲ τὸ προστεθὲν ὄντι ἀληθές. ταῦτα δὲ ἀμφότερα, ὡς δοκεῖ τοῖς ἐχέφροσι, ὲ σαθρὰ ὲ ἀνίσχυρα παντελῶς ὑπάρχοντα, ὡς δειχθήσεται· τὸ μὲν, ὅτι φανήσε) ἡ σκληρία τοῦ θεοῦ σήμερον ἀσθενὴς ὲ ἀνίσχυρος λαὸς, μὴ τῷ αὐτῷ ἰσχύι τι ὲ δυνάμει ἔχουσα, ὡ ἔχε πάλαι καὶ κατ' ἀρχάς· τὸ δὲ, ὅτι ὲ οἱ ἅγιοι πατέρες τι ὲ διδάσκαλοι αἱρετικοὶ δειχθήσονται τῶν θεολογούντων· οἷη δ' ἂν ᾖ τοῦτο τῆς σῆς ἀνοίας ὲ γνώμης ἄξιον καλὲ Εφέσε.

ΕΦΕΣ. Καὶ δὴ προτρατεὶς ἐγὼ τῆς ὑποθέσεως ἄρξασθαι, πρῶτα μὲν ὸ τοῖς προοιμίοις ἐπαύδασα τῷ αἰτίαν αὐτοῖς ἀνάψαι τῆς διαιρέσεως, καὶ τὸ ἄφιλον ἐγκαλέσαι καὶ ὑπερόπτικὸν, ἐμαυτὸν ἀπολογούμενόν τι καὶ ἐγκαλοῦντα ἡμῖν, ὲ ἑαυτὸς δικαιοῦντα, ὅπερ ὠώθασιν.

ΑΝΟΑ. Ἠρξω μὲν ἀληθῶς, ὡς ἔφης, τῆς ὑποθέσεως, πλὴν φιλοπεράχως καὶ ψαύδως, χωρὶς τῆς οἰκείας ἀληθείας. τὸ γὰρ λέγειν, ὅτι ἡ προσθήκη γέγονεν αἰτία τοῦ χωρισμοῦ καὶ τοῦ χίσματος, τοῦτο ὐδεὶς ἂν τῶν φιλομαθῶν φήσειεν, εἰ μή τις τῶν γραὸς μύθους πεπάσηται, μετὰ σοῦ τοῦτο φήσουσιν, ἐκεῖνοι μὲν ὑπὸ ἀμαθίας, σὺ δὲ ὑπὸ κακίας κινούμενος. ἀλλ' ὅδ' ἐμάχοντό ποτε οἱ Λατῖνοι Γραικοῖς, ὅδ' ὑπερφανάοντο, ἄπαξε· ἀλλ' ἐφίλουν τι αὐτὼς, καὶ μᾶλλον ἐπεθύμουν εἶ) μετ' αὐτῶν λιώμενοι. καὶ γὰ ἐκεῖνοι ὸ τῇ ἀρχῇ τοῦ χίσματος ἀπᾶξ ἐτόπησ καὶ Γραικῶν, καὶ ταῦτα τῷ δόγματι αὐτῶν ὑπεκδικοῦντες ὐχ ὑβριστικῶς, ἀλλὰ λογικῶς, ἐπαύσαντο· οὗτοι δὲ ἕκτοτε καὶ μέχρι τοῦ νῦν οὐκ ἐπαύσαντο πάντα λίθον κινοῦντες κατὰ Λατίνων, καὶ ῥητὰ καὶ ἄῤῥητα κατ' αὐτῶν ἐμεῖν· καὶ οὔτε φόζο Θεοῦ, οὔτε πολυχρόνιος ἔνστασις, οὔτε συνόδου οἰκουμενικὴ, οὔτ' αὐτὴ ἡ ἀλήθεια ἠδυνήθη πεῖσαι αὐτούς. ἀτελογοῦντο δέ σοι διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ῥόδου, δικαιοῦντες ψάδη εἶναι ἅπερ ἔλεγες· ὡς οὐχ ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης, ὅδ' ἡ προσθήκη αἰτία τῆς διαιρέσεώς τε καὶ μάχης ἦν· διότι οὐ μόνον πρὸ χίσματος τῆ ἐκκλησιῶν ὸ τῷ συμβόλῳ ἡ προσθήκη ἐτέθη, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, τῆς

ne sub ipsum tempus, ut diximus, oriatur confusio. Conveniistis autem Græci & Latini ad tempus: Cum igitur venissent omnes, quos interesse oportebat, ut dixi; sedes disposuissent, & disputaturos delegissent, aggressi suat opus. Sed neque antea, ut asseris, in otio synodus erat; verum quotidie disquirebatis de igne purgatorio, de azymo, & aliis: quando & ea ipse recte se habere omnia professus es præter additamentum; quod dicebas palam expungendum a symbolo, atque in peculiari reponendum decreto: concedebas ergo & ipse.

ΕΦΕΣ. De additamento, quod factum est in symbolo, primum disputaturi. ΕΦΕΣ.

ΑΝΟΑ. De eo, quod vobis quidem in symbolo additamentum videtur, at vero sapientioribus explicatio & declaratio, prius disputare cœpistis: hoc enim ut fortius proposuistis quæsitum. Siquidem optime novimus, quæstionem de re proposita in duo a vobis esse divisam; quorum primum erat, non esse addendum; alterum vero, nec etiam esse verum quod est additum; Utrumque judicio prudentium invalidum ac nullius plane roboris, uti demonstrabitur; illud quidem, quia videbitur nullas hodie vires habere Dei ecclesia, cum robore ac nervis illis careat, quos olim a principio habebat: hoc vero, quoniam ipsi etiam sancti patres & doctores videbuntur hæretici, qui de rebus divinis differentes ita asserunt. Tuæ porro fuerit hoc etiam mentis ac petulantiæ, egregie Ephesiorum antistes. ΑΝΟΑ.

ΕΦΕΣ. Itaque demandato mihi munere inchoandi tractationem, primo quidem exordiens conatus sum dissensionis causam ipsis ascribere, & culpare ut parum justos amicitiæ cultores fastuque plenos; illis sese defendentibus, & culpam in nos conjicientibus, & se nullo esse in crimine ostendentibus, ut moris est ipsis. ΕΦΕΣ.

ΑΝΟΑ. Aggressus es profecto tractationem, sed turbulente, & cum mendaciis citra omnem veritatem. Quod enim ajebas, additamentum extitisse causam diffidii & schismatis, hoc studiosorum nemo affirmaverit, nisi forte aliqui fabulis anilibus fidem habentes tecum hoc afferant, illi quidem ignorantia, tu vero pravitate ductus. Sed neque pugnabant Latini cum Græcis, neque se superbe gerebant: absit: verum & amabant illos, & cupiebant potius esse cum illis conjuncti. Siquidem initio schismatis ii semel in Græcos invecti, idque pro sui defensione dogmatis, non conviciis sed rationibus, conquieverunt: Græci vero ex eo tempore ad hanc diem non destiterunt adversus Latinos omnem movere lapidem, & dicenda tacendaque in illos evomere: Et nec Dei timor, neque diuturna contentio, nec synodus œcumenica, nec veritas ipsa persuadere illis potuit. Pro sua porro defensione respondebant tibi per archiepiscopum Rhodi, falsa esse ostendentes quæ dicebas; Quod nequaquam ecclesia Romana, nec additamentum origo fuerit divisionis & pugnæ: Neque enim solum ante schisma ecclesiarum appositum erat sym- ΑΝΟΑ.

ſymbolo, ſed ante ipſas ſynodos œcumenicas, ſeptimam dico & ſextam, ut teſtatur confeſſor Maximus in epiſtola ad Marinum presbyterum Cyprium: Nec ante illas tantum, ut dictum eſt, ſed mox a ſecunda ſynodo tempore papæ Damaſi, ut aſſerit Georgius Ariſtinus hiſtoricus. Quare hinc redarguetis commentitia dicere; Neque enim additamentum cauſam dedit ſejunctionis eccleſiarum. Nam ſi poſt ſeptimam ſynodum exortum eſt ſchiſma, & multo etiam eſt illa poſterius, additum vero fuerat ſymbolo poſt ſecundam ſynodum, & eccleſiæ concordabant uſque ad ſeptimam, & altera alteram hujus rei cauſa non accuſabat, qui fiat ut ex additamento ſit ortum diſſidium? Imo potius ex hoc oſtenditur, orientalibus explanationem hanc fuiſſe acceptam, quandoquidem addita etiam ſymbolo voce illa, Filioque, non diſſidebant.

Author apologiæ ſeu tenoris.

Ephes.

Deinde per conſequentes ſeſſiones prolatis ſacrorum conciliorum actis recitavi definitiones ipſorum, in quibus ſancti illi patres interdicunt ſymboli mutationem uſque ad dictionem & ſyllabam, & horrendas execrationes ſanciunt in eos, qui auſi unquam fuerint quidquam immutare: ita ut epiſcopi quidem & clerici ſacerdotio in poſterum careant, ſintque a gratia ſibi data alieni; laici vero ſubjecti ſint anathemati, quod eſt ſeparatio a Deo.

Resp.

Quod tu quidem aliqua ibi protuleris ex decretis generalium conciliorum, acta teſtantur; ſcripta enim ſunt illis quæ recitaſti: nihil vero eſſe a te dictum, quod urgeret, & nihil illa contra Latinos facere, qui ſcire voluerit, acta legat, & verum a me dici comperiet. Interdictum quippe eſſe a ſanctis patribus, ne ulla fiat in ſymbolo immutatio, & Latini & nos fatemur, & omnia quæ congeris ad turbandos ſimpliciores, execrationes horrendas, anathema, privationem ſacerdotii, laicorum a Deo ſeparationem, Latini tibi concedunt, ſed in eo contradicunt quod taces, quia naribus tuis ſinapi eſt. Poſſunt enim Latini & nos ſynodi defenſores ita tibi occurrere: Bene dicis, venerande præſul Epheſie, & nos hæc eadem fatemur, ſed nullam tamen nos immutationem in ſacratiſſimo ſymbolo moliti ſumus, neque immutatum illud colimus & veneramur: Eam eos qui immutarunt vel immutare audebunt, nos etiam anathemati tradimus. Etenim ſanctam in ipſo Trinitatem dogmatizamus, Deumque incarnatum fatemur Dei Filium, & crucifixum, & ſepultum, & reſurrexiſſe eumdem, venturumque iterum in fine ſæculorum ad judicandum orbem univerſum: Credimus etiam aperta fide Spiritum ſanctum Patri & Filio conſubſtantialem ejuſdemque majeſtatis, qui locutus eſt per prophetas. Unam præterea eccleſiam, & baptiſma unum pie palamque dicimus, & mortuorum reſurrectionem omnibus clara voce prædicamus. Quam ergo nos immutationem in eo fecimus? quæ fraus in illo? nulla profecto. Non ergo debebas vir doctus hujuſmodi futilia pro-

ἑβδόμης φημὶ καὶ τῆς ἕκτης, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ὁμολογητὴς Μάξιμος ἐν τῇ πρὸς Μαρῖνον τὸν πρεσβύτερον Κύπρου ἐπιστολῇ· καὶ οὐ πρὸ τούτων μόνον ὡς ἔρηται, ἀλλ' αὖθις μετὰ τὴν δευτέραν σύνοδον ἐπὶ τοῦ πάπα Δαμάσου τάδε, ὡς μαρτυρεῖ Γεώργιος Ἀριστινὸς ὁ ἱστορικός. ὥστε οὐπω δεῖ ἐλεγχόμενος φαίη μηδὲν ἀληθὲς λέγων· ἀλλ' οὐδ' ἡ προσθήκη γέγονεν αἰτία τοῦ διαιρεθῆναι τὰς ἐκκλησίας. εἰ μὲν γὰρ τὸ σχίσμα ἔξω μετὰ τὴν ἑβδόμην σύνοδον, καὶ πολλῷ πλείω ὕστερον τυγχάνει, ἡ δὲ προσθήκη πρὸ τῆς διαιρέσεως γέγονεν, αἱ δ' ἐκκλησίαι ἑνώμεναι ἦσαν μέχρι τῆς ἑβδόμης, καὶ οὐκ ἐνεκάλουν ἀλλήλαις ἕνεκεν τούτου, πῶς ἡ προσθήκη αἰτία γέγονε τῆς διαιρέσεως; μᾶλλον δὲ δείκνυται ἀπὸ τούτου, ὅτι ἐδέχοντο οἱ ἀνατολικοὶ τὴν σαφήνισιν ταύτην, ἐπεὶ δὲ ὁμοίαν προσεθέμεθα τῇ συμβόλῳ ἐκ τοῦ υἱοῦ.

ΕΦΕΣ.

Ἐπειτα τὰς ἑφεξῆς συνελόντες προχείρισάμην τὰς πράξεις τῶν ἱερῶν συνόδων ἀνέγνων ἐξ αὐτῶν τοὺς ὅρους, ἐν οἷς ἀπαγορεύουσιν οἱ θεῖοι πατέρες ἁγίους τὴν ἐκκλησίαν τῇ συμβόλῃ μέχρι λέξεως τι ἐν συλλαβῆς, ἐν φρικώδεσι ἀραῖς ἀφωρίσει τοὺς τοιούτους τολμήσοντας, ὥστε τοὺς ἐπισκόπους μὲν καὶ τοὺς κληρικοὺς ἀπείρους εἶναι τοῦ ἱερατεύειν, τοὺς δὲ λαϊκοὺς ἀποκεῖσθαι τῷ ἀναθέματι, τοῦτο δέ ἐστιν ὁ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ χωρισμός.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ.

Ὅτι μὲν ἀνέγνως ἐν τοῖς οἰκουμενικῶν συνόδων ἐκεῖ, μαρτυρεῖται αἱ πράξεις, ἐκεῖ γάρ εἰσι γεγραμμέναι ἅπερ ἀνέγνως· ὅτι δὲ οὐδὲν ἔφησας ἀναγκαῖον, οὐδὲ τοῖς Λατίνοις ἦσαν ἐκεῖνα, ὁ βουλόμενος ἀναγνώτω τὰς πράξεις, ἐν εὑρήσει με λέγοντα τὴν ἀλήθειαν. ὅτι γὰρ ἀπαγορεύουσιν οἱ θεῖοι πατέρες τὴν ἀλλαγὴν τοῦ συμβόλου, ἐν οἷς Λατῖνοι καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν· καὶ τὰς φρικώδεις ἀράς, καὶ τοὺς ἀναθέματα, ἐν τοὺς ἱερεῖς ἀπείρους, καὶ τοὺς λαϊκοὺς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ κεχωρισμένους, ἐν τὰ λοιπὰ ἃ λέγεις πρὸς τὸ συγχέαι τοὺς ἁπλουστέρους, πάντα σοι συνομολογοῦσι Λατῖνοι, ἀντιλέγουσι δέ σοι ἃ σὺ σιωπᾷς, ὅτι γέγονεν ἐν τῇ ὀρθρήσει σου σίνηπι. δύνανται γὰρ Λατῖνοι ἐν ἡμεῖς οἱ τῆς συνόδου συνήγοροι πρός σε ἀντειπεῖν, ὅτι καλῶς λέγεις αἰδέσιμε Ἔφεσε, ἐν ἡμεῖς ταῦτα ὁμολογοῦμεν· ἀλλ' οὐκ ἐπιλάξαμεν ὅμως ἡμεῖς τὸ ἱερώτατον σύμβολον, ὅπερ μόνον ἐπιλαμβάνουσιν αὐτὸ τρεπτὸν ἄρτι· τοὺς γὰρ ἐναλλάξαντας, ὅπερ μόνον ἐναλλάξαι τολμήσαντας καὶ ἡμεῖς τῷ ἀναθέματι ὑποβάλλομεν. ἀγίαν Τριάδα γὰρ ἐν αὐτῷ δογματίζομεν, ἐν Θεὸν σεσαρκωμένον ἐν αὐτῷ ὁμολογοῦμεν τὸν τοῦ Θεοῦ υἱόν, ἐν σταυρωθέντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα, ἐν πάλιν ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων κρῖναι τὸν οἰκουμένην· καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ὁμοούσιον καὶ ὁμόθρονον τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ διαρρήδην πιστεύομεν, τὸ τοῖς προφήταις λαλῆσαν· καὶ μίαν ἐκκλησίαν ἐν βάπτισμα εἰσεβῶς ὁμολογοῦμεν ἀναφαίδον, καὶ τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν πᾶσι μεγαλοφώνως κηρύττομεν. τίνα οὖν ἀλλαγὴν τούτου ἡμεῖς ἐποιήσαμεν; ποία ἀπάτη ἐν τούτῳ; ὄντως γε ἀδεμία. ἐκ ἔδει οὖν σε σοφὸν εἶδρα ὄντα τοιούτοις ληρῶδη φθέγ-

γε-

γεσθαι ῥήματα, ὃ ὡς καὶ ἥκιστα ἂν σε αἰσχρὸν κατηγόλασεν. ὅτι δὲ προσέθεσαν οἱ Λατῖνοι τὸ, ἐκ τοῦ υἱοῦ, φασὶν, σαφηνίσαντες τὸ τοῦ ἱεροῦ συμβόλου, λέγε σιωπηλῶς, ἡμεῖς μετὰ μικρὸν, ὅτι καὶ σὺ αὐτὸς τῆς δόξης φύσεως, σαφηνίσομεν πάνυ καλῶς, εἰ δυσεβὲς ἦν ἡ φωνὴ, ἢ οὔ· καὶ εἰ μὴ οὐ δείξομεν ἀυτὴν δυσεβῆ, εὖ σοι ἀρῆται ταῦτα, καὶ τὰς ἀρὰς δεῖ Λατίνους ἔχειν τὰς τῷ σύμβολον σιωπήσαντας· εἰ δ' ἀσεβῆ ταύτην διατρανώσομεν, τότε τοὺς Λατίνους ἀθῴους μὲν τῆς ἀρᾶς ἐκ τοῦ ἀναθέματος ἐξ ἀνάγκης δείξομεν, πρὸς δέ σε ἐκ τοῦ σοῦ κεφαλαίου τὰς ἀρὰς καὶ τὰ ἀναθέματα πάντα ἐπιστρεφέντα τοῖς ἐχέφροσιν ἐπιδείξομεν. νυνὶ δὲ κατεπτάδυσαμεν περαιτέρω.

A ferre verba, pro quibus te vel infantes turpiter derideremt. An vero, quod Latini ſymbolo addiderint vocem illam, Filioque, explanationis cauſa, vocis immutationem? At nos paulo poſt, ubi tu quoque de re ipſa diſputas, perbene declarabimus, ſitne pia vox, nec ne. Et ſi quidem piam eſſe non demonſtrabimus, hæc tu recte locutus eris; & oportet in Latinos maledicta cadere, ut ſymboli immutatores: ſin hanc piam oſtenderimus, tunc Latinos quidem ab execrationibus & anathemate liberos neceſſario demonſtrabimus, in te vero tuumque caput maledictiones omnes & anathemata B recidiſſe cordatis viris probabimus, nunc vero ulteriora perſpiciamus.

ΚΦΕΧ. Ἐπὶ τούτοις δὲ δεῖ συλλογισμοῖς ἀναπτῤῥήτοις παρέστησα τῷ ἐμῷ λόγῳ ἀνάγκην, δι' ὧν ἀδύνατον ἄλλως σαληθεῦσαι τοὺς ὅρους, ἢ ὡς ἐγὼ τούτους ἐξηγούμην τε καὶ ἐλάμβανον.

Ad hæc ſyllogiſmis indiſſolubilibus oſtendi, vim rationum mearum neceſſario inferre, quoddemonſtrabam, nec fieri poſſe, ut definitiones accipi aliter queant, ac ego illas exponebam & intelligebam. Ερασ.

ΑΠΟΚ. Φάσκουσι οἱ συλλογισμοί σε καὶ αὐτῷ σοὶ τοῖς πραγματικοῖς δυνάμεις· πάντας γάρ σοι εἰπὶ λόγῳ ὁ τῆς ἁγίας Σαβίνης καρδινάλις Ἰουλιανὸς ὁ σοφώτατός τε καὶ ἁγιώτατος ὡς ἥδιον ἀράχνης δέλυσε, καὶ λαμπρότερον τῆς ἡλιακῶν ἀκτίνων ἀπέδειξεν, ὡς οὐκ ἔστι προσθήκη ἡ, ἐκ τοῦ υἱοῦ, φωνὴ, ἡ τῷ ἱερῷ συμβόλῳ τεθεῖσα, ἀλλ' ἀναπτυξις καὶ σαφήνεια· καὶ ἐξεστι τῇ σαλπίσῃ διλυκῶς τὴν ἀλήθειαν ἐξηγεῖσθαι, καὶ προσθεῖναι ὅπου ἂν βούλοιτο, εἰ μόνον τὸ προστεθὲν ἀληθὲς εἴη· ὅταν γὰρ ἀληθὲς τὸ προστεθὲν εἴη, οὐ προσθήκη, ἀλλ' ἐξήγησις αὐτὸ καὶ φανέρωσις τοῦ κειμένου εἶναι ὁμολογεῖται· ὅταν δὲ τοὐναντίον, τότε προσθήκη καὶ λέγεται καὶ γινώσκεται. C

Extant in actis ſyllogiſmi tui, & vis eorum, quos tibi omnes uno verbi vir doctiſſimus idemque ſanctiſſimus Julianus ſanctæ Sabinæ cardinalis tanquam aranea telam diſſolvit, & meridiana luce clarius demonſtravit, in ſacro ſymbolo dictionem, illam, Filioque, non eſſe additamentum, ſed explanationem & declarationem; & licere ſemper eccleſiæ veritatem dilucidare, & addere ubicumque voluerit, dummodo quod additur ſit verum. Cum enim verum quid additur, non factam appoſitionem, ſed oppoſitionem textus & declarationem fatentur omnes: Cum vero adjicitur oppoſitum, tunc factum re vera dici & prædicari poteſt additamentum. Resp.

ΚΦΕΧ. Ὡς δ' ἑωρῶμεν τοὺς Λατίνους σαφῶς ἤδη ἐξαγυμνώσαντας τὸ ταῖς πρὸς ἡμᾶς διαλέξεσιν, ὡς ὑπὲρ ἀληθείας αὐτοῖς ὁ σκοπὸς, οὐδὲ τοῦτο διαφθεῖραι διὰ σπουδῆς τίθεντας, μόνον δέ γε τὸ δόξαι τι λέγειν, καὶ τοὺς ἀκοὰς τῶν οἰκείων προκαταχεῖν· ἔργον τε ἀναγκαιότατον εἶχον αὐτοὶ λύειν τοὺς συλλογισμοὺς, ἵνα λέγοντες ὕστερον δοκῶσιν ἅπαντα λύειν τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα. D

Ut comperimus autem Latinos perſona in diſputationibus depoſita veritatis ſtudio non agere, neque ut ipſa appareret eniti, ſed ut viderentur habere quid dicerent, & ſuorum aures præoccuparent; illud etiam obnixe curare, ut omnino ipſi ſeſſionum finem facerent, atque ut poſteriore loco dicentes viderentur omnia diluere, quæ a nobis objiciebantur. Ερασ.

ΑΠΟΚ. Εἶδες μὲν τοὺς Λατίνους σαφέστατα τοὺς σοὺς λύοντας λόγους, μὴ δυνάμενος δὲ ἀντιλέγειν, ἑτέροις τοῦ διαλέγειν ἐπεχείρησας. ἐκ τότε ὁ Νικαίας ἀρχιερεὺς ἀνελάβετο τὸν ἀγῶνα, ὥστε μετὰ τοῦ φρὲ Ἀνδρέου ἀρχιεπισκόπου Ῥόδου διαλέγεσθαι· ὅτε καὶ τοὺς ἰσχυροτάτους ὑπὲρ Γραικῶν περὶ τῆς προσθήκης λόγους αὐτὸς εἶπε· πρὸς ἀλήθειαν γὰρ ὧν αὐτοῖς ὁ σκοπὸς, ἐκ οὗ πρὸς ἔριδειξιν, ὡς αὐτὸς φῂς· οὗ γὰρ ὡς Λατῖνοι ἐκ μέρη τοῦ διαλέγειν ἐποιοῦντο, ἀλλ' ὡς Χριστιανοὶ τοῦ ἀληθῆ ἐζήτουν, ἐκ μὴ σπουδῆς ἐζήτουν ἀκαίρως. φαίνεται γὰρ διαῤῥήδην τοῦτο, ἔνθα ὁ μακαριώτατος πάπας τοῖς ἡμετέροις ἔλεγε· θαυμάζω τῶν ἀμελεῖτε, καὶ ἀναβάλλεσθε τὰς συμβουλίσεις· ἐκ γὰρ παύομαι διεγείρων ἀεὶ ὑμᾶς πρὸς τοῦ τῆς ἀληθείας ζήτησιν, ἀλλ' ὑμεῖς ῥαθυμεῖτε· ἐκ ἔχομεν σὺν τῷ σωμόδῳ σύνοδον δύο, ἐκ ἔτη εἴκοσι ἐκ πέντε ἐγένοντο συμβουλίσεις. ἔρχεσθε οὖν εἰς τὴν διάλεξιν, ἐκεῖ γὰρ εὑρεθήσεται ἡ ἀλήθεια· οὐ γὰρ δυνατὸν ἄλλως· ἔρχεσθε ἐκ μὴ μέλλετε. ἐλπεῖτο γὰρ ἐ E

Videbas tu quidem Latinos argumentationes tuas apertiſſime diſſolvere; & cum non poſſes contradicere, aliis diſputationem tradidiſti; Tumque præſul Nicænus certamen ſuſcepit, ut cum fratre Andrea Rhodi archiepiſcopo diſceptaret, quando & validiora pro Græcis argumenta ſuper additamento ipſe propoſuit: ad veritatem enim illis tendebat animus, non, ut aſſeris, ad oſtentationem. Neque enim diſputabant ut Latini & adverſa pars, ſed ut Chriſtiani veritatem perſcrutabantur, & eam ſtudio nunquam intermiſſo perquirebant. Id certe liquido conſtat ex verbis beatiſſimi papæ, quibus ad noſtros utebatur dicens: Miror quod negligenter agatis, & conventus differatis: ego non deſino vos excitare ad veritatis indagationem, at vos ſegniores eſtis; Annus agitur ſecundus, poſtquam cœpta eſt agi ſynodus, nec dum quinque & viginti ſunt habitæ ſeſſiones: Convenite ergo ad diſputandum; ita enim, & nullo alio modo reperietur veritas: Venite, & cunctatio- Resp.

tionem abjicite. Dolebat quippe vir ille beatus de negligentia noſtrorum, quod non convenirent ad ſeſſiones. Dicebant porro & ſe defendebant, non ut viderentur habere quid dicerent, & ſuorum aures præoccuparent, ut tu calumniando omnes affirmas; procul enim a ſenſu & ſcientia illorum hoc eſt: ſed neque poſteriores differebant, ut finem ſeſſionibus imponerent, atque ita viderentur ipſi omnia diluere, quæ a vobis objiciebantur; verum defenſionis cauſa reſpondebant, quoniam priores vos proponebatis ut accuſatores; reliquum ergo erat, ut illi rationem neceſſario redderent.

ΕΡΩΤΑ. Tum vero omiſſa diſputatione ad preces converſi ſumus; quid non dicentes, quod vel lapideos animos poſſet allicere? ut rediretur ad præclaram illam concordiam, qua olim tum ipſi congruebamus inter nos, tum idem quod patres ſentiebamus; cum omnes idem dicebamus, & non erat ſchiſma in nobis.

ΡΕΣΠ. Deſiſte te diſputare & nos probe ſcimus; nimirum quia reſiſtere cardinali ſanctæ Sabinæ non poteras; quando omnes; quæ a te afferebantur rationes, quod nihil ſit addendum ſacro videlicet ſymbolo, ac ſimilia, diſſolvit ipſe veluti telam araneæ, addendam eſſe demonſtrans quovis tempore veritatem. Tu vero cum tua non poſſes defendere, altera progreſſus es via, dicens: Redeamus ad antiquum illud fidei rudimentum ac ſymbolum, quod accepimus: Revereamur patres noſtros: ſervemus depoſitum. Ad quæ Julianus egregie reſpondit; Et nos, inquit, ut par eſt, patres noſtros reveremur, & ipſorum decreta recta intelligimus & reverenter ſervamus: neque enim nos aliud ſymbolum, ſeu fidei rudimentum tenemus & credimus præter illud, quod ſancta ſynodus ſecunda promulgavit. Quod vero tu additamentum vocas, nos declarationem & explanationem, non additamentum dicimus; additamentum quippe dicendum eſt peregrinum dogma; veritas autem non additamentum, ſed explicatio, ut ſæpe dictum eſt. Quod vero hortaris ut dicamus quemadmodum initio dicebamus, quando non erat ſchiſma inter nos; id ſane e veſtigio falſitatis arguitur. Siquidem ſchiſma centum poſt ſeptimam ſynodum annis ortum eſt auctoribus Michaele imperatore, & Photio patriarcha, ſymbolum vero poſt ſecundam ſynodum Romana canebat eccleſia, ſicut hodie canit, teſte Georgio Ariſtino, ut diximus. Nam & Maximus, qui fuit ante ſextam ſynodum, teſtatur hoc in epiſtola ad Marinum presbyterum Cyprium; Romanam ſcilicet eccleſiam ita ſentire, ſic ſcribens: Synodicarum ſanctiſſimi papæ Martini, qui nunc præſidet, literarum non quot ipſi ſcripſiſtis, capita Conſtantinopolitani notarunt, ſed duo tantum; quorum unum ad divina ſpectat, quod dixerit, inquiunt, Spiritum ſanctum a Filio quoque procedere; & quæ ſequuntur, ne ſingula proferam. Quare non fuit origo ſchiſmatis, quod tu vocas additamentum; ſed Romana eccleſia ſymbolum recitabat, ut hodie recitat; & nos, ſcilicet Græci, recitabamus, ut nunc faci-

μεκάρι σαιῶν ἀνήρ, πῶς οἱ ἡμέτεροι ῥαθύμως εἶχον, καὶ ὅ συμπίπτοντο τὸ τῇ συνελεύσει. ἔλεγον δὲ καὶ ἀπελογοῦντο ὡς εἰς τὸ δόξαι τι λέγειν, καὶ τὰς τῆς οἰκείων προκαταληψεῖς ἐκκόψαι, ὡς φῆς σὺ διαβάλλων πάντας· πάρεσμεν γὰρ τῆς ἐκείνων βασιλείας τε καὶ σοφίας τυχεῖ· ἀλλ' ὕστερον ἔλεγον πρὸς τὸ λύσαι τὰς συνελεύσεις, ἃ λυομένων αὐτῶν δοκεῖν αὐτὰς ἅπαντα λύειν τὰ παρ' ὑμῶν λεγόμενα, ἀλλ' ἀπελογοῦντο ὕστερον, ἐπεὶ δὴ ὑμεῖς προετείνεσθε πρότερον ὡς κατήγοροι, εἰκότως δὲ ἦν τὸ λοιπὸν ἐξ ἀνάγκης ἀπολογίαν ποιεῖσθαι.

ΕΡΩΣ. Ἐπεὶ δὲ ἤδη τῷ λέγειν πεπαύμεθα παρεκαλοῦμεν αὐτὸς τί μὴ λέγοιτες ἱκανὸν ἐπιπασσάλῃ καὶ λιθίνας ψυχὰς, ἐπανελθεῖν πρὸς τὴν καλὴν συμφωνίαν ἐκείνην, ἣν εἴχομεν πρότερον ἐν πρὸς ἡμᾶς αὐτὸς καὶ πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, ὅτε τὰ αὐτὰ πάντες ἐλέγομεν, καὶ οὐκ ἦν ἐν ἡμῖν σχίσμα.

ΑΠΟΚ. Καλῶς οἴδαμεν ἐν ἡμεῖς, ὅτι ἐπαύσω τῆς διαλέξεως, μὴ δυνάμενος ἀντιλέγειν τῷ τῆς ἁγίας Σαβίνης καρδινάλει· ὅτι σὺ πάντας τοὺς λόγους οὓς ἔλεγες, ὡς ὃ δεῖ προσθεῖναι, δηλονότι τῷ ἱερῷ συμβόλῳ, ἐν τοῖς ὁμοίοις, διέλυσεν ὡς ἰσχὺν ἀράχνης εὐαγῶς ἐποίησας, ὡς δεῖ τὴν ἀλήθειαν πάντων προσίθεσθαι. σὺ δὲ μὴ ἔχων ἀπολογεῖσθαι, ἑτέραν ἐτράπης ὁδὸν λέγων· ἐπανέλθωμεν πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο μάθημά τε καὶ σύμβολον, ὃ παρελάβομεν· αἰδεσθῶμεν τοὺς πατέρας ἡμῶν, φυλάξωμεν τὴν παραθήκην. ὁ δὲ Ἰουλιανὸς γνησίως ἀπόκρισιν πρὸς ταῦτα λέγων· ἐν ἡμεῖς τοὺς πατέρας ἡμῶν φιλαβούμεθα ὡς εἰκὸς, ἐν τοὺς ὅρους αὐτῶν ἐν καλῶς νοοῦμεν ἐν φιλαβῶς φυλάττομεν· ὃ γὰρ ἄλλο μὲν σύμβολον, εἴπωμεν μάθημα πίστεως ἡμεῖς παραδόμεν καὶ ὁμολογοῦμεν, ἀλλ' ἐκεῖνο ὅπερ ἡ ἁγία ἁδμήρα ἐξέθοντο σωσθος. αὐτὴν δὲ ἣν λέγῃς προσθήκην, ἡμεῖς σαφήνειαν ἐξήγησιν. ὃ προσθήκην λέγομεν· προσθήκη γὰρ τὸ ἀλλότριον λέγοιτ' ἂν δόγμα, ἡ δ' ἀλήθεια οὐ προσθήκη ἀλλ' ἀνάπτυξις, ὡς πολλάκις εἴρηται. ὅτι δὲ παραινεῖς, ἵνα λέγωμεν ὥσπερ ἐλέγομεν κατ' ἀρχὰς, ὅτι οὐκ ἦν ἐν ἡμῖν σχίσμα, τοῦτο αὐτὸ πόδας ὁ ἔλεγχος· τὸ μὲν σχίσμα μετὰ τὴν ἑβδόμην σύνοδον ἑκατὸν ἔτη ἐγένετο αἰτίᾳ Μιχαὴλ βασιλέως, καὶ Φωτίου πατριάρχου, τὸ δὲ σύμβολον ἀπὸ τῆς ἁδμήρας συνόδου ἡ Ῥωμαϊκὴ οὕτως ἔψαλλεν ἐκκλησία, ὡς ἄδει ἐν σήμερον, καθὼς μαρτυρεῖ Γεώργιος ὁ Ἀριστινὸς, ὡς ἔφημεν· καὶ Μάξιμος δὲ ὁ πρὸ τῆς ἕκτης σύνοδον ἀρχῶν συνόδου μαρτυρεῖ τοῦτο τὸ τῇ ἐπιστολῇ πρὸς Μαρῖνον πρεσβύτερον Κύπρου, ὡς ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία τοιοῦτον ἔχει τὸν δόξαν, λέγων οὐδὲ τὴν τοῦ νῦν ἁγιωτάτου πάπα Μαρτίνου συνοδικῶν, ἃ τὸ τοσοῦτον ὅσον γεγράφατε κεφαλαίους οἱ τῆς Βασιλίδος τὴν πόλεως ἐπελάβοντο, δυσὶ δὲ μόνοις· ὧν τὸ μὲν ὑπάρχει περὶ θεολογίας, ὅτι τε, φησὶν, ὥσπερ ἐκπορεύεσθαι ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὰ λοιπὰ, ἵνα μὴ καθέκαστα λέγω. ὥστε ἣν λέγῃς προσθήκην, οὐκ ἦν αἰτία τοῦ σχίσματος, ἀλλ' ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐλεγε τὸ σύμβολον ὥσπερ λέγει ἐν σήμερον, ἐν ἡμεῖς

ἡμεῖς ἐλέγομεν, οἱ Γραικοὶ δηλονότι, ὥσπερ καὶ σήμερον, ἐ σχίσμα οὐκ ἦν ἐν ἡμῖν. σύνοιδα δώσειν τὸ αὐτὸ ἐ οἱ Λατῖνοι πρός σε εἰπεῖν· ἐπανέλθωμεν εἰς ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἰώμεθοι ἦμεν, καὶ ἡμεῖς ἐλέγομεν τὸ σύμβολον ὥσπερ καὶ σήμερον, ἐ ὑμεῖς ὁμοίως ὥσπερ ἐ σήμερον λέγετε, ἐ ἦμεν ἐ ὁμονοία, ἐ ὅτι ὑμεῖς ἐκεκαλέκατε ἡμῖν, ὅτι ἡμεῖς ὑμῖν. θαυμάζω δὲ, πῶς αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι οὐκ ἐκάλεσαν, εἰ ἤδεσαν ἡμᾶς βλασφημοῦντας, ὥσπερ ὑμεῖς λέγετε νῦν ἐ ἐγκαλεῖτε ἡμῖν· λέγω δὲ ἡ τρίτη, ἡ τετάρτη, ἡ πέμπτη, ἡ ἕκτη, ἐ ἡ ἑβδόμη· οὐδ' ὑμεῖς ἐκεκαλέκατε, ἀλλὰ μ' τὸν Φώτιον ἐ ἔτι. συνέλθωμεν οὖν, καὶ σώσωμεν ὅπερ ἐλέγομεν πρὸ τοῦ σχίσματος, ἐ διεστάμεθα τὰ αὐτὰ λέγοντες ἀμφότεροι, ἐ πάντες τὸ σχίσμα, ἐπακολουθήσῃ δὲ ἡ εἰρήνη τε ἐ ὁμόνοια, ἐ ὅτως ἐσόμεθα σὺν Θεῷ ἰώμεθοι.

ΕΦΕΣ. Ταῦτα λέγοντες κενὸν ἐώκεμεν ψάλλειν, ἢ λίθοι ἐψεῖν, ἢ κ' πέτρῳ στείρᾳ, ἢ καθ' ὑγροῦ γεγράφειν, ἢ ὅσα ἄλλα ἐπὶ τοῖς ἀδυνάτοις αἱ παροιμίαι φασίν.

ΑΠΟΚ. Καὶ Λατῖνοι δύνανται ἐκ τῶν παροιμιῶν πρός σὲ ἀντεῖν, Αἰθίοψ οὐ λευκαίνεται· αἰγιάλῳ λαλοῦμεν, ἀκήκοας γὰρ ἀρχῆς· ἀκέφαλος μῦθος, ἁπλῶ γὰρ λέγεις· καὶ ὅσα ἄλλα ἐπὶ τ' ἀπειθόντων καὶ ἀλαζόνων αἱ παροιμίαι λέγουσιν· ἀπειθεῖς γὰρ ὑπάρχεις πάντως). ὅτω καὶ σύ· ἔδοξέ σοι μένειν ἐν τῷ σχίσματι καὶ τῇ χωρισμῷ, τῇ πλάνῃ τε καὶ κακίᾳ, ἐ οὕτως ἔμεινας, ἐν ᾧ καὶ μετὰ τὸν θάνατον διαμένεις ἐ ἔσῃ ἀεί. ἀλλ' οἱ τῆς ἑαυτῶν ὀρεγόμενοι σωτηρίας οὐχ ὅτως, οὐδὲ κλείουσι τὰς ἀκοὰς, οὐδὲ τὰς ὀφθαλμοὺς καμμύουσιν, ἀλλ' ἀκούουσι καὶ βλέπουσι καὶ σωτήραν θέλουσι τὸ κρεῖττον τε καὶ συμφέρον τῆς σωτηρίας αὐτῶν. σὺ δὲ οὐκ ἠθέλησας, ἀλλὰ τῇ οἰήσῃ ἀπατηθείς, φρονιμώτερος ἐ σοφώτερος ὢν τῆς συνόδου εἶναί σε πάσης, ὅτερ τῆς ἀκρας μωρίας δεῖγμα ἐστίν, ἵνα ἀνθρωπον βέλτιστον εἶναι πάσης τῆς οἰκουμένης· ἕνα πρὸς ἕνα ἔχῃ ἐ λόγον, πάσης δὲ τῆς ἐκκλησίας κοινῶς συνελθούσης ἕνα βέλτιστον εἶναι, ἀδύνατον παντελῶς· εἰ δὲ μήγε, ἐ Ἄρειος, ἐ Εὐνόμιος, ἐ οἱ ἕτεροι τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἐχθροὶ ταυτὸ τοῦτο φήσουσιν· ἀλλ' οὐκ ἔστιν. ὁθεν ἔδει καὶ σε τὸν ἀληθῆ γνόντα, ἐ τ' πολλῶν ἀκούσματα, τὸν διχονοίαν ἐάσαι καὶ τὸ ἐπίμονον, ἐ τ' ματαίαν προλῆψιν καὶ κακίαν, καὶ ἐνωθῆναι τῇ τῶν πολλῶν ἀποφάσει, μᾶλλον δὲ τῇ ἀποφάσει τῆς ἐκκλησίας.

ΕΦΕΣ. Ἐκεῖνοι γὰρ τοῖς μὴ ἐλέγχοις στενοχωρούμενοι, ὀυδέτωσιν δὲ ὑδαμῶς ὑδεμίαν ἀνδεχόμενοι, διὰ τὸ ἀνίατον ἔχειν ὡς ἔοικε, παρεκάλουν ἡμᾶς ἐπὶ τὸν ἐξέτασιν μεταβῆναι τοῦ δόγματος, ὡς ἱκανῶν ἤδη ῥηθέντων τῶν ἐπὶ τῇ προσθήκῃ λόγων· οἱόμενοι δὲ ἐκείνων τ' λόγων ἐπισκιάσειν τὸ τῶν συμβόλων τόλμημα, τῆς δόξης ὑγιῶς δεκνυμένης.

ΑΠΟΚ. Οἱ τοῖς ἐλέγχοις στενοχωρηθέντες φαίνονται ἐ τοῖς πράκτικοῖς τῆς συνόδου· ἐλέγετε γὰρ, ἐ πάντων ἀκόντων σύ· ὅτι διαζεύχθωμεν, διαιρεθῶμεν, ἀπέλθωμεν· οἱ Λατῖνοι σοφοὶ ἐ γνωμικοὶ ἄνδρες εἰσὶ, καὶ διαλεκτικοὶ ἐμπειρότατοι. εἰ οἰεῖ ἐ τοῖς δεῖ τῷ προσθήκῃ λόγοις ἐφάνησαν ὅτω

A mus, & ſchiſma non erat in nobis. Poſſunt ergo etiam Latini iiſdem ad te uti vocibus: Redeamus ad illa tempora, quibus juncti eramus; & nos ſymbolum eo modo proferebamus, quo nunc proferimus; & vos ſimiliter eo modo dicebatis, quo nunc dicitis; & unanimes eramus; & neque vos de nobis conquerebamini, neque nos pariter de vobis. Miror autem, quomodo ſynodi œcumenicæ non reprehenderint, ſi nos blaſphemare ſciebant, ut vos nunc dicitis & accuſatis; tertia, inquam, quarta, quinta, ſexta, & ſeptima: neque enim criminari cœpiſtis niſi poſt Photium. Itaque conveniamus, dicamuſque quod ante ſchiſma dicebamus; fietque ut idem utrique dicamus, & tolletur ſchiſma, pax autem ſubſequeB & concordia; atque ita erimus Deo favente conjuncti.

Hæc dicentes videbamur ſurdis auribus Ephes.
canere, aut lapidem coquere; aut ſemina ſaxis mandare, aut in aqua ſcribere, aut quidquid aliud adagiis ſignificamus ad exprimenda impoſſibilia.

Poſſunt etiam Latini reſpondere tibi per Resp.
adagia: Æthiops non dealbatur; litori loquimur, neque enim tu auſcultas: fabula ſine capite, imperfecta enim dicis; & alia quæcumque in contumaces uſurpantur & C arrogantes: Inobſequentes enim nunquam obſequentur. Ita plane & tu: Viſum tibi eſt manere in ſchiſmate & ſejunctione, ſeductione, & pravitate; & manſiſti, permanebiſque poſt mortem in ipſo. At vero qui ſuam expetunt ſalutem, non ita, neque aures aut oculos claudunt, ſed audiunt & vident, & intelligere volunt quod melius & utilius eſt ad ſuam ipſorum ſalutem. Tu vero noluiſti; ſed ſuperba de te ipſo opinione deceptus, putaſti univerſa te ſynodo prudentiorem eſſe & doctiorem; quod extremæ ſtultitiæ argumentum eſt, unum ſcilicet hominem antecellere univerſis: eſto, ſi unum cum uno conferas, id enim D credibile eſt; at univerſa eccleſia congregata unum hominem eſſe præſtantiorem omnino eſt impoſſibile: alioquin & Arius, & Eunomius, & reliqui generalium conciliorum hoſtes hoc ipſum dicent: verum id fieri non poteſt. Quare te etiam oportebat agnita veritate multos audire, diſſenſionemque & pervicaciam & vanam illam, quam habebas animo anteceptam opinionem ac perverſitatem deponere; & multorum, imo vero eccleſiæ ſententiam ſequi.

Illi enim argumentis convicti, & in angu- Ephes.
ſtias redacti, nullam vero prorſus emendationem admittentes, quod, ut apparet, E morbo laborent inſanabili, hortabantur nos, ut ad inquiſitionem dogmatis tranſiremus, quod eſſet de additamento ſatis jam dictum: his verbis exiſtimantes obtegi, quod in ſymbolo ſunt auſi, ſi opinio ſana eſſe probaretur.

Qui fuerint per argumenta coangustati, Resp.
declarant acta ſynodi. Dicebatis enim, & primus omnium tu; Disjungamur, dividamur, abſcedamus; Latini viri docti & præſtantes virtute ſunt, & dialecticæ peritiſſimi. Quod ſi in diſputatione de additamento ſunt adeo acres ingenio, ut nullus

apo-

ipologia locus ſit nobis relictus, qui erunt cum ipſam opinionem examinabimus, pro qua & doctores eccleſiæ proferre habent, Spiritus ſancti productionem Filio quoque tribuentes? Satius igitur eſt abire, quam vinci & cum ignominia reverti. Hæc dicebatis ipſi profecto convicti, & in anguſtias per argumenta redacti. A te porro emendari Romanam eccleſiam nil opus erat: Nam illa cunctarum eſt gubernatrix eccleſiarum, & ægrotantibus eccleſiis peritiſſime medetur, cum poteſtatem a Chriſto acceperit regendi alias & gubernandi, confirmandi, & corrigendi; non ut ipſa confirmetur ab aliis: *Et tu*, inquit Luc. 22. ſalvator ad Petrum, *aliquando converſus* B *confirma fratres tuos*; non dixit, Confirmare a fratribus tuis, ſed, confirma. Oportebat igitur te etiam ab illa confirmari, quemadmodum ſapientiores & doctiores te confirmati ſunt. Ut tranſiretis autem ad inquiſitionem dogmatis non hortabantur Latini; verum quia menſes jam erant quatuordecim, cum illud agitabatur, Nihil eſſe ſymbolo adjiciendum; & ad quæſitorum alterum, nam duo tantum erant, jam ſatis illi vobis reſponderant; propterea opus erat, ut ad alterum etiam pertractandum tranſiretur, C quo dogmatis veritate patefacta probarent ſe a vobis injuria calumniis peti, quaſi ſacri ſymboli depravatores. Oſtenderunt ergo nobis liquidiſſime, poteſtatem eſſe ſanctæ illi ſedi examinandi & corrigendi quæ ſpectant ad fidem. Quare non, ut dicis, ad obtegendum facinus, quod auſi ſunt in ſymbolo, cupiebant devenire ad dogmatis diſquiſitionem; ſed ut vobis demonſtrarent, piam eſſe vocem illiam, Filioque, in ſymbolo poſitam; eſſeque doctorum & eccleſiæ ſententiam; & fruſtra ſe a vobis accuſari & oppugnari: Propterea ad perſcrutationem dogmatis pervenire ſtudebant.

EPNET. Verum noſtri id non ferebant, & nullo modo patiebantur de dogmate quæſtionem haberi; ni prius corrigeretur additamentum.

RESP. Non ferebant ſane noſtri alterius problematis quæſtionem agitari, certamen paventes, illudque reformidantes, ne in ſecundo etiam idem illis eveniret. Etenim vos diviſa in duas partes quæſtione; quarum altera erat, nihil eſſe ſymbolo addendum, ne dictionem quidem nec ſyllabam; altera vero, nec pium nec verum eſſe quod eſt additum ſymbolo; rationes veſtras protuliſtis. Cum vero Latini ad primum ſtrenuos ſe præſtitiſſent, veritatemque demonſtraſſent, ac oſtendiſſent definitiones & decreta prohibentia nihil ſibi obſtare; alioquin futurum, ut patres etiam ſecundæ ſynodi ſubjecti omnino eſſent anathemati, quod aliud ſymbolum ediderint ab illo diverſum, quod antea prima tradiderat; noſtri in hoc devicti ſecundum pertimeſcebant certamen. Si enim, ajebant, in eo quod fortius videbatur, tam validas & nervoſas dedere Latini defenſiones, quid dicemus, ubi ſanctos patres proferent conſona huic dogmati locutos? Propterea nullo modo volebant, ut ad diſquiſitionem veniretur, & fugam inde parabant.

A δεινοί, ὥστε μηδεμίαν ἀπολογίαν ὑπολιφθῆναι ἡμῖν, τίνες ἂν γένωνται, ὅταν καὶ τῆς δόξης τὴν ἐξέτασιν ποιησώμεθα, ὅτι ἐκ διδασκάλου τῆς ἐκκλησίας ἔχουσι δεῖξαι, τὸ ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ τοῦ υἱοῦ διδόντας; λοιπὸν συμφέρει ἡμῖν ἀπελθεῖν, ἢ ἡττηθῆναι ἐκ μετ' αἰσχύνης ἐπαναστρέψαι. ταῦτα μὲν ἐλέγετε, ἀληθῶς τοῖς ἐλέγχοις ὑμεῖς ἐνοχωρούμενοι· διόρθωσιν δὲ καὶ σοῦ τοῦ Ρωμαίκλητος δέχεσθαι ἐκκλησίαν οὐκ ἐᾷ· ἀκέστρια γὰρ πασῶν κυβερνῆτίς ἐστι, καὶ ταῖς νοσούσαις τὴν ἐκκλησιῶν ἰατρὸς ἐμπειροτάτη, καὶ τὸ Χριστοῦ λαβοῦσα τὴν ἐξουσίαν τὰς ἄλλας ἰδιώτιν καὶ κυβερνᾶν, ἐπισπείζειν δὲ διορθοῦν, οὐκ αὐτὴν δὲ διορθοῦσθαι καὶ παρὰ τῶν ἄλλων· ἐκ σὺ ποτὲ ἐπιστραφεὶς φησὶν ὁ σωτὴρ πρὸς τὸν Πέτρον, στήριζον τοὺς ἀδελφούς σου· ἐρεῖ γὰρ ἔπρεπε, στηριχθῆναι ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν σου, ἀλλὰ στήριζον. ἴσχυσε καὶ σε ἰδεῖν στηριχθῆναι παρ' αὐτῆς ὡς ἐκ οἱ σοφώτεροί σου ἐκ λογιώτεροι ἐστηρίχθησαν. ἐπὶ δὲ τῷ ἐξέτασιν μεταβῆναι τοῦ δόγματος οὐ παρεκάλουν Λατῖνοι, ἀλλ' ὅτι μιᾶς ἔκλειπε δεκαπέντε διαλεγόμενοι καὶ τοῦ, ἃ δεῖ προσθεῖναι, δυοῖν μόνοιν ὄντοιν τοῖν ζητημάτοιν, οἷς ἱκανὰς ἀπολογίας παρέχοι ὑμῖν αὐτοί, διὰ τοῦτο ἐδέ καὶ πρὸς τὸ ἕτερον μεταθεῖναι τὸν λόγον· ἵνα δεικτέντος τοῦ δόγματος ἀληθοῦς, ἀδίκως αἰτῶς ἐπιδείξωσι παρ' ἡμῖν συκοφαντημένους, ὡς παραχαράκτας τοῦ ἱεροῦ συμβόλου. ἔδειξαν οὖν ἡμῖν ἐμφανέστατα, ἐξουσίαν ἔχειν τὴν θείαν πρόνοιαν σκέψεως ἐξετάζειν καὶ διορθοῦν τὰ κατὰ τὴν πίστιν. διὸ καὶ ἐπὶ τὸ ἐπισκιάσαι τὸ τόλμημα, ὡς σὺ φῂς, τοῦ συμβόλου ἐπὶ τῷ ἐξέτασιν ἐσπεύδομον μεταβῆναι τοῦ δόγματος, ἀλλ' ἵνα δείξωσιν ὑμῖν, ὡς εὐσεβής ἐστιν ἡ, ἐν τοῦ υἱοῦ, φωνὴ πιθήσα ἐν τῷ συμβόλῳ, καὶ δόξαν τῷ διδασκάλῳ καὶ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὅτι μάτην αὐτοῖς ἐγκαλεῖτε καὶ μάχεσθε διὰ τοῦτο πρὸς τὴν ἐξέτασιν τοῦτο ἐσπεύδομεν μεταβῆναι.

D Ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι οὐκ ἠνείχοντο, καὶ ἀμεταθέτως ΕΦΕΣ. εἶχον πρὸς τὴν τῆς δόξης ἐξέτασιν, εἰ μὴ διορθωθείη πρότερον ἡ προσθήκη.

Ἀληθῶς οὐκ ἠνείχοντο μὲν οἱ ἡμέτεροι ἐλθεῖν ΑΝΘΑ. ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τοῦ δευτέρου προβλήματος, τὸν ἀγῶνα δειλιῶντες καὶ τρέμοντες, μή πως τὰ αὐτὰ τῷ δευτέρῳ πάθωσιν. εἰς δύο οὖν ὑμεῖς τὸ ζήτημα διαιρήσαντες, εἰς τὸ, ἃ δεῖ προσθεῖναι τῷ συμβόλῳ μήτε λέξιν μήτε συλλαβήν· τὸ δὲ, ὡς ἡ προσετέθη τῷ συμβόλῳ προσθήκη οὐκ ἔστιν εὐσεβὴς οὐδὲ ἀληθής, προετείνατε τοὺς λόγους. τῶν δὲ Λατίνων ἐπὶ μὲν τὸ πρῶτον γνησίως φανέντων, καὶ τὴν ἀληθείαν ἐπιδεξάντων, καὶ ὡς ἃ προσίσασιν αὐτοῖς οἱ ὅροι καὶ τὰ κωλύματα, εἰ δὲ μή, καὶ οἱ τὰ δεύτερα σωζόντα πάντες ὑπῆρχον ὑπὸ τῷ ἀναθέματι, ἄλλο ἐκδεδωκότες σύμβολον ἢ ὅπερ ἡ πρώτη ἔθεσαν προέδωκεν· οἱ ὑμέτεροι ἠττηθέντες τὸ τοῦτο, ἐδειλίων τὸν δεύτερον εἰσελθεῖν ἀγῶνα· εἰ γὰρ αὐτῷ, ὅπερ αὐτοῖς ἰσχυρότερον εἶναι ἐδόκει, ὅτως ἰσχυρὰς καὶ γνησίας οἱ Λατῖνοι τὰς ἀπολογίας ἀπέδωκαν, τί ἂν εἰκότως ἔλεγον, ὅταν τὰς ἁγίους ἡμῖν ἐπιδείξωσι συμφωνούσας τῷ δόγματι; διὰ τοῦτο ἀμεταθέτως εἶχον πρὸς τὴν ἐξέτασιν, καὶ ὠκνησαν ἐκεῖθεν φυγεῖν· ὅμως προύβάλοντό

σε

σε ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογήσασθαι· ἓ ὑμεῖς, φάσκων δεῖν τῆς δόγματος τῆς ἐξέτασιν, συγκατατίθεσθε μὲν ὁμοῦ ἐγκεκαλυμμένως τῷ τῶν Λατίνων δόγματι· ὅτι εἰ καὶ ἀληθὲς ἀφεθείη τὸ δόγμα ἐξεταζόμενον, ἀλλ' ἡμεῖς γε οὐ δυνάμεθα προσδέξασθαί ποτε τῆς φωνῆς ταύτης ἐν τῷ συμβόλῳ, ἐπειδὴ τοὺς πατέρας ἡμῶν οὐ λαβόμεθα. ἐμάχου οὖν τῇ ἀληθείᾳ σὺ, ὡς ἐκεῖνος ὁ ὑπὲρ τῆς ὄνου σκιᾶς· καὶ τῆς διορθώσεως τρόπον τοιοῦτον ἔφυγες· ὅτι ἐμβληθήτω ἀπὸ τοῦ συμβόλου ἡ προσθήκη αὕτη, καὶ τεθήτω ἐν τῷ ἰδίῳ ὅρῳ· ὃ πῶς γελοῖόν τι προτείνεται τῶν ἡμῖν, σοὶ ταῦτα λέγοντος. εἰ γὰρ βλάσφημός ἐστιν ἡ, ἐν τῷ υἱῷ, φωνὴ, διὰ τί ζητεῖς αὐτὴν ἐν τῷ ἰδίῳ ὅρῳ τεθῆναι, καθὼς Ἰουλιανὸς ὁ σοφώτατος καρδινάλις πρός σε ἔφη; εἰπόντος γὰρ σοῦ· ὅτι οὐ δυνάμεθα τῇ φωνῇ προσδέξασθαι ταύτην ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως ὡς βλάσφημον αὐτὴν οὖσαν, ἀλλὰ θήσομεν αὐτὴν ἐν τῷ ἰδίῳ ὅρῳ, ὥσπερ οἱ πάλαι τῆς ἀειπαρθένου φωνῆς ἐν τῷ, ὁ μονογενὴς υἱός· ὁ καρδινάλις ἀπεκρίνατο· ἐξεταθήτω πρότερον, πάτερ αἰδέσιμε, ἡ φωνὴ αὕτη, εἰ ἀληθής ἐστιν, ἢ ψευδής τε καὶ βλάσφημος· καὶ εἰ μὴ βλάσφημος ἀποδειχθῇ, ὅτι ἐν τῷ συμβόλῳ μενεῖ, ὅτι ἀλλαχοῦ τεθήσεται· τὰ γὰρ βλάσφημα οὐδαμοῦ χρὴ λέγεσθαι· εἰ δ' εὐσεβὴς, τί ἐν τῷ συμβόλῳ, τί ἀλλαχοῦ, μᾶλλον μὲν οὖν ἐν τῷ συμβόλῳ δεῖ ὁμολογεῖν τὴν ἀλήθειαν. ταῦτα ἀκούσαντα τρόμος ἐπελάβετό σε καὶ τοὺς μετ' σοῦ ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν μεταβῆναι τοῦ δόγματος, καὶ ὡρμήσατε φυγεῖν, ὀλιγώρησαντες τῆς ἐκεῖθεν ἐξελάσεως.

ΕΦΕΣ. Κἂν ἐμείνασιν διὰ πλῆθος τῇ ἐσχάσει ταύτῃ, κἂν διελυθησαν ἐκεῖθεν καλῶς ποιοῦντες, εἰ μὴ προπεπηδηκότες τινῶν ἦσαν, ὡς ἀφορμὰς δόντες μηδὲν εἰπόντας περὶ τοῦ δόγματος ἀπελθεῖν, ἐδόξαντο τὴν μετάβασιν, τοῦτο μὲν τὴν ἀπὸ τῆς προσθήκης ἐπὶ τὴν δόξαν, τοῦτο δὲ τὴν ἀπὸ Φερράρας εἰς Φλωρεντίαν.

ΑΝΩΝ. Ἤθελον μέν τινες ἀσυνέτως διαμεῖναι τῇ ἐσχάσει, καὶ διαιρεθῆναι, καὶ διαλυθῆναι ἐκεῖθεν, ὧν σὺ πρῶτος ὑπῆρχες· οἱ δὲ τῆς σωτηρίας αὐτῶν ἐπιθυμηταὶ, καὶ τὸν κίνδυνον τῆς αἱρέσεως ὃν ὑπῆρχεν φοβηθέντες κατὰ τὴν διαιρεμένων ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας οὐκ ἠθέλησαν τὴν μοχθηρίαν ταύτην νοσῆσαι· ἐξετασθῆναι δὲ τὸ δόγμα, καὶ τὴν ἀλήθειαν διατρανωθῆναι, καὶ ταύτην ἀσπάσασθαι μετὰ χαρᾶς ἐπεδέξαντο. ὅθεν τῷ τὸ δίκαιον λόγῳ καὶ τοὺς ἄλλους πείσαντες, ἐδέξαντο μεταβῆναι ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τοῦ δογματικοῦ προβλήματος· ἐδέξαντο δὲ καὶ τὴν ἀπὸ Φερράρας εἰς Φλωρεντίαν μετάβασιν, ἐπειδὴ ὁ τῆς ὁσίας μνήμης Εὐγένιος ὁ Ρώμης ἀρχιερεὺς ὁ ἁγιώτατος οὐκ εἶχεν ἔτι ἐν Φερράρᾳ, ὅτε μὲν εὐρέσκε διδόναι ὑμῖν ἐκάστῳ τὸ σιτηρέσιον, καὶ τοῖς Φλωρεντίνοις μισθώσας δανεῖσαι αὐτῷ τεσσαράκοντα χιλιάδας χρυσίνων, ἀπέστειλεν αὐτοῖς τὴν μίτραν αὐτοῦ ἐνέχυρον· οἱ τὸ ἐνέχυρον λαβόντες, τὸ αἴτημα ἀνεπλήρωσαν· σὺν ἐκείνοις δὲ καὶ ἄλλας τεσσαράκοντα ὑπέσχοντο χάριτι δωρᾶς, εἰ εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν μεταθήσοι τὴν σύνοδον, ἵνα δηθεν ἡ πολιτεία αὐτῶν τε τοῦ ὄρους τιμῶν ἀπολάβοι. διὰ τοῦτο οὖν ἡ μετάβασις ἀπὸ Φερράρας εἰς Φλωρεντίαν γέγονεν.

A Attamen ſuum te defenſorem conſtituerunt; tu vero, nempe ut devitares diſcuſſionem dogmatis, at certe clam aſſentiendo Latinorum dogmati, dixiſti: Ut verum etiam examinando reperiatur dogma, nos certe vocem hanc in ſymbolo admittere non poſſumus, quoniam patres noſtros veremur. Pugnabas ergo & tu contra veritatem, ut ille, qui de umbra aſini altercabatur: & emendationem faciendam hoc modo dicebas; Tollatur e ſymbolo vox illa addita, & reponatur ſeorſum in peculiari decreto. Quando hæc te dicente ridiculum quid paſſa eſt noſtra natio. Si enim vox, Filioque, blaſphema eſt, cur B petis, ut in decreto peculiari reponatur; quemadmodum doctiſſimus cardinalis Julianus tibi objecit? Cum enim diciſſes; Non poſſumus hanc vocem in fidei ſymbolo recipere, quod ſit blaſphema, ſed eam in alio ſeparatim reponamus decreto; ut factum eſt ab antiquis de voce illa, ſemper virgo, in hymno, cujus initium; Unigenitus Filius: cardinalis reſpondit; Quæratur prius, venerande pater, num vera ſit, an falſa & blaſphema vox: & ſi quidem blaſphema demonſtrabitur, neque in ſymbolo habeatur, neque alibi reponatur; blaſphema enim nuſquam dicenda ſunt: ſi vero pia, cur minus in ſymbolo, quam ali-C bi? Imo potius ſymbolo veritatem fateri oportet. His tu atque tui auditis diſputationem de dogmate exhorruiſtis, & fugam ornaſtis, abire illinc exoptantes.

Atque ii quidem ut inſtare cœperunt, perſtitiſſent etiam in hac voluntate uſque ad finem, & receſſiſſent illinc bono ſane conſilio, ni diſſuaſum eſſet eis a quibuſdam, rationem illam afferentibus; quod indecorum eſſet abſcedere nulla habita de dogmate quæſtione; ita ſuum præbuere aſſenſum, tum ut a diſputatione de additamento tranſiretur ad quæſtionem dogmatis, tum ut ab urbe Ferraria Florentiam iretur. EPHESINUS.

D Volebant ſane imprudentes quidam in ea voluntate perſiſtere, qua cœperant inſtare, & disjungi, atque inde abſcedere, quorum tu caput eras; Verum qui ſuæ ſalutis erant avidi, agnoſcentes quantum ſit hæreſeos periculum in iis, qui ſe ab eccleſia ſecernunt, noluerunt timore perculſi hujus nequitiæ morbo affici; ſed magna voluntate permiſerunt & quæri de dogmate, & veritatem enucleari, ut eam amplecterentur. Quare perſuaſis etiam aliis ut æquitati acquieſcerent, admiſerunt ſecundi problematis diſquiſitionem: admiſerunt etiam ut Florentiam e Ferraria iretur; quoniam Eugenius beatæ memo-E riæ ſanctiſſimus pontifex Romanus Ferrariæ non habebat, nec aliunde facultas ei ſuppetebat, unde vobis alimenta ſubminiſtraret. Idcirco mutuo petiit a Florentinis quadraginta nummum aureorum millia oppignerata mitra ſua. Illi accepto pignore pecuniam numerarunt; tantumdem vero ſe dono etiam daturos promiſerunt, ſi in eorum urbem transferret ſynodum; ut ſcilicet illorum reſpublica honore hoc augeretur, ſi inibi definitio fieret. Id fuit ergo cauſæ, cur Ferraria Florentiam ſe conferrent. RESPONSIO.

Quod

Rom. Quod ubi pervenimus, disputationem A de dogmate sumus aggressi, Latinis dicta proferentibus ex libris partim apocryphis & ignotis, partim depravatis & corruptis; quibus sententiam suam inniti asseverabant. Itaque rursus ego cum illis congressus, & sententiam absurdam esse aperte demonstravi, & libros depravatos perspicue probavi: nihil tamen profeci, nec persuadere quidquam potui; tantum mihi frustra tempus conterebatur.

Rem. Primus de dogmate Joannes ille in re theologica summi vir ingenii, atque in instituto sancti Dominici præfecti dignitate ornatus disputationem instituit: Ac- B cepta, inquiens, benedictione patris beatissimi, quæstionem de Spiritus sancti processione vobiscum habebo: quando non ex apocryphis ignotisque libris protulit textus, aut corruptis & depravatis, ut ipse ais; nisi apocrypha intelligas Basilii magni & Athanasii opera, nec non Epiphanii & sancti Cyrilli; quorum dicta Joannes proferebat Latinorum no- ψ mine, per quæ demonstrare conabatur dogmatis veritatem: Noluerunt enim sacri illi viri occidentalium auctoritate doctorum, sed orientalium probare hoc dogma; ne, quod etiam evenit, possetis C contradicere. Tu vero cum ferre non posses veritatem, corruptos & depravatos vocabas doctorum libros: quando etiam magno tuo dedecore universa te synodus fugillavit ita dicentem; & præsertim ulterioris Franciæ præsules, ut audierunt, orientalium doctorum libros vocari a te corruptos, magna voce exclamarunt, Hæreticus est iste maledictus, æterna feriatur excommunicatione, doctores enim rejicit: & si suis orientis doctoribus fidem non tribuit, quid de nostris occidentalibus dixerit? Hinc commotione excitata consurgentes nihil aliud egistis. Proxima vero sessione cum illi ex magni Cyrilli verbis argumenta duxis- D sent, tu omnino sanctum Cyrillum negasti ita dicere. Cum vero Joannes Epiphanium eadem, quæ Cyrillus, dicentem protulisset, tu hæc ipsa etiam adulterata vocasti. Inde coactus profundæ illæ ac sublimis theologiæ vir Basilium magnum attulit in libro contra Eunomium consimilia prioribus differentem, tu vero illa quoque depravata dixisti. Ita libros omnes, qui producti sunt, corruptos vocando, stultissimus ab omnibus habitus es. Quando misistis etiam Nicomediensis præsulis ministrum, ut afferret codicem sancti Basilii, in quo dictum illud habetur; E Cur enim necesse est, &c. Ille vero sive malitia sua permotus, sive etiam a vobis admonitus, voluit occulere veritatem, atque accepto codice venit ad fenestram cogitans dictum illud abradere, signatoque folio, in quo sententia habebatur, cultellum quærebat, quo illam eraderet, at vero Spiritus veritatis non permisit id fieri, ne veritas extingueretur, excitat ergo flan- ϛ tem auram, per quam factum est, ut folio, in quo dictum inerat, mutato, aliud se offerret: ille festinans aliud expunxit pro alio. Deinde celeri gressu reversus ad sy-

Ἐνθα γενόμενοι τῇ περὶ τῆς δόξης διαλέξεως ἀπηρξάμεθα, τῶν Λατίνων προενεγκόντων ῥητὰ, τὰ μὲν ἐξ ἀποκρύφων τινῶν καὶ ἀγνώστων βιβλίων, τὰ δὲ ἐκ νενοθευμένων τε καὶ διεφθαρμένων, ἐφ' οἷς ἰσχυρίζοντο τὴν ἑαυτῶν δόξαν συνίστασθαι. πάλιν οὖν αὐτοῖς ἐγὼ συμπλεκόμενος, καὶ τὸ τῆς δόξης ἄτοπον διελέγχων, καὶ νενοθευμένας εἰς τὰς βίβλους προφανῶς παρεισῶν, οὐδὲν ὄνησα εἰς τέλος, πλὴν ὅτι τὸ χαῖρον ἀπολέσαιμι εἰκῇ καὶ μάτην. ΕΡΙΣ.

Περὶ τῆς δόξης πρῶτος ὁ ἐν θεολογίᾳ ὑψίνους Ἰωάννης, ὁ τῆς σχήματος τῆς ἁγίας Δομινίκης ἔπαρχος, τὴν ἐναρξιν ἐποιήσατο· μὴ τῆς ἀλλοσίας τῆς μακαριωτάτης πατρὸς τὴν ἐξέτασιν, φήσας, ποιήσομαι πρὸς ὑμᾶς περὶ τῆς ἁγίας πνεύματος ἐκπορεύσεως. ὅτε οὐκ ἐξ ἀποκρύφων τινῶν βιβλίων καὶ ἀγνώστων ῥητὰ προήνεγκεν, οὐδὲ ἐκ νενοθευμένων τε καὶ διεφθαρμένων, ὡς σὺ φῄς· εἰ μή τι ἀπόκρυφα σὺ νοεῖς τὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ Ἀθανασίου βιβλία, Ἐπιφανίου τε καὶ Κυρίλλου τῆς ἱερᾶς, ἐξ ὧν προέφερεν ὁ Ἰωάννης ὡς ἐκ προσώπου Λατίνων ῥητὰ, δι' ὧν ἰσχυρίζετο τὴν ἀλήθειαν τοῦ δόγματος ἐκθέσθαι. οὐ γὰρ ἤθελον οἱ ἱεροὶ ἄνδρες ἐκεῖνοι διὰ δυτικῶν διδασκάλων τὸ δόγμα τοῦτο συνίστασθαι, ἀλλ' ἐξ ἀνατολικῶν πατέρων, ἵνα μὴ ἔχητε τοιοῦτον εἰπεῖν, ὅπερ καὶ γέγονε. σὺ δὲ τὴν ἀλήθειαν μὴ ἀνεχόμενος φέρειν, διεφθαρμένα τε καὶ νενοθευμένα τὰ τῶν διδασκάλων ἐκάλεις βιβλία· ὅτε καὶ μῶμος προσετρίβη σοι μέγας ἐκ τῆς συνόδου ἁπάσης λέγοντι οὕτως καὶ μάλιστα οἱ τῆς Ὀδοπόρας Φραγκίας ἡγούμενοι ἀκούσαντες, ὅτι τὰ τῶν ἀνατολικῶν διδασκάλων βιβλία διεφθαρμένα ἀποκαλεῖς, μεγάλῃ φωνῇ ἐξεβόησαν· αἱρετικὸς ἔστω ὅστις ἐστὶν ὁ κατάρατος· αἰωνίως ἀφορισθήτω, τὸν διδασκάλων γὰρ ἀποστέλλεται· καὶ εἰ τοῖς αὐτῶν διδασκάλοις τοῖς ἀνατολικοῖς οὐ πιστεύει, τί ἂν εἴποι κατὰ τῶν δυτικῶν τε καὶ ἡμετέρων; ὅθεν συγχύσεως γενομένης ἀνέστητε μηδὲν ἄλλο πραξαντες. τῇ δὲ ἑφεξῆς συνελθόντες οἱ τοῦ μεγάλου Κυρίλλου ῥητοῖς τὸν λόγον ποιησαμένων ἐκείνων, παντελῶς ἠρνήσω τὰ ἅγιον οὕτω λέγοντα. ὁ δὲ Ἰωάννης τὸν Ἐπιφάνιον ἔφερε συνηγοροῦντα Κυρίλλῳ· καὶ αὐτὸ νενοθευμένα ἐκάλεσας. εἶτα ἀναγκασθεὶς ὁ βαθὺς ἐκεῖνος καὶ ὑψηλὸς θεολόγος, τὸν μεγάλου Βασιλείου ῥητὸν ἀπὸ τῆς κατ' Εὐνομίου προσέφερε, συνηγοροῦντα τοῖς πρότερον εἰρημένοις· σὺ δὲ καὶ τοῦτο νενοθευμένον ἐκάλεσας· καὶ πάσας τὰς προενεχθείσας βίβλους διεφθαρμένας ἀποκαλῶν, μωμῆς ἐνομίσθης τοῖς πᾶσιν. ὅτε καὶ τὸ συνοταχτικὸν τῆς Νικομηδείας ἀπεστείλατε τὸ βιβλίον κομίσαι τῆς ἱερᾶς Βασιλείου, τὸ τὸν ῥῆσιν ἔχον τοιάνδε· Ἵνα τί γὰρ ἀνάγκη, καὶ τὰ ἑξῆς. κἀκεῖνος οὖν τῇ κακίᾳ κινούμενος, ἢ καὶ παρ' ὑμῶν κινηθεὶς ἠβουλήθη τὴν ἀλήθειαν κρύψαι· καὶ λαβὼν ἀπὸ χειρὸς τὸν βίβλον, καὶ ἐλθὼν ἐπὶ τὸ θυρίδιον, ᾠκονόμησε τὸ ῥητὸν ἀποξέσαι. καὶ στὰς τὸ φύλλον ὃ τὸ ῥητὸν εἶχεν, ἀπῆλθε λαβεῖν τὸ σιδήριον τῷ ἀναλεῖψαι αὐτό. τὸ δὲ τῆς ἀληθείας πνεῦμα οὐκ ἠθέλησε τοῦτο γενέσθαι, ἵνα μὴ σβεσθῇ ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ πνεῦ αἴρει τὸ φύλλον τὸ τὸ ῥητὸν ἔχον, καὶ ἕτερον ἵστησιν· ἐκεῖνος τῇ σπουδῇ ἐκκόπτει ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου λαβὼν οὕτω τὸ βιβλίον, καὶ σπουδαίως εἰς τὴν συνόδῳ ἐλθὼν, ἤρχε-

ἤρχετο μὴ θάρσος τοὺς Λατίνους νικῆσαι. ἀνοίξας δὲ τὸ βιβλίον ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ ἰδὼν ἔτι τὸ ῥητὸν ὑγιὲς ὑπάρχον, στρεβλῷ τῷ ὀφθαλμῷ τὸν ὑποπτικτικῷ ἐκβλέψας, ἐδείκνυε· ὃς μὴ δέος ἐβόησεν· εἰς τὸν ἄγχιστά σε κύριε ἔκοψα αὐτό, πῶς δὲ ἐς πάλιν ὑγιὲς ἔστω, ἀπορῶ. ὅτως οὖν τοῦ ῥητοῦ ὑγιοῦς ἀφεθέντος ἀνεχωρήσατε· καὶ νῦν οὐκ αἰσχύνῃ λέγων, ὅτι ἤλεγξας τὸ ἄτοπον τῶν τοῦ Λατίνων δόξης; ἔδει σοὶ σε αἰσχυνέσθαι ταῦτα λέγοντα· ὃ γὰρ πρὸς ἀμαθεῖς ἢ εἰς τὸν ἄσκοπον ταῦτα ἐτέλεσας, ὅπως μὴ συντύχωσι τοῖς εἰδόσι. τὰ πραχτικὰ γὰρ δεικνύουσι τὸν ἀληθῆ, ὅτι ἔδει ἄλλο εἶδος, ἢ ἀπόκρυφόν ἔστι τὸ προκομισθὲν βιβλίον. ἔφερον τοῦ Κυρίλλου ῥητὸν, διεφθαρμένον ἐκάλεις· ἐνόμιζον τοῦ Βασιλείου, νενοθευμένον ὑπάρχειν ἔλεγες· ἐς τοῦτο μόνον ὑπῆρχέ σοι γνησίου τοῦ λόγου, εἶτα ἐπόντων ἐκείνων, σὲ προκομίσαι τὰ ἀληθῆ, προθεσμίαν ἐζήτεις ἀπελθεῖν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐς ἄφειν. ταῦτά σου τὰ γνήσια ῥήματα ἐς ἡ τοῦ λόγου ἰσχύς, ἅπερ ἐπ' ἀληθείας αἰσχύνη ἔστιν ἀπαγγέλλειν αὐτά. διὰ τοῦτο ἄλις ἐστὶ τούτοις.

ΕΦΕΣ. Ἄλλων γὰρ ἄλλα ῥητῶν ῥητὰ διαδεχομένων, ἐς λόγου λόγον γινώντος, ὡς ἐν τοιούτοις εἰκὸς, οὐδέν τι μᾶλλον ἡ ἀλήθεια τῷ ἐμοὶ δοκεῖν ἰσχὺν ἐπεδείκνυτο, πολὺ τὸ μέλαν ἐμοιόντων ἐκείνων πρὸ ἑαυτῶν, καὶ ταῖς μακρολογίαις αὐτῶν ἐπισκιαζόντων.

ΑΠΟΚ. Ἐπειδὴ τὰ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ῥητὰ διεφθαρμένα ἔλεγες, ἀνάγκη ἦν ῥητὰ ἕτερων ἁγίων προκομίσαι, καὶ προέφερον τοῦ Ἐπιφανίου τε ἐς Κυρίλλου· καὶ αὐτὰ ἀπόκρυφα, ἀγνωτά τε ἐς διεφθαρμένα ἐκάλεις, ὅθεν ὁ λόγος τὸν λόγον γινῶν, ὡς εἰώθεις ἐπὶ τούτοις ἀεὶ γίγνεσθαι, ἐχώρει εἰς ἄπειρον, ἵνα σοῦ μὴ ἓν ἐς γνήσιον ἦν ἀεὶ λέγοντος, ὅτι διεφθαρμένον τοῦτο, νενοθευμένον ἐκεῖνο· ἄγνωστον τοῦτο, ἀπόκρυφον ταῦτα. οἱ δὲ προσδιαλεγόμενοι τῶν Λατίνων ἠγανάκτουν, καὶ θαυμάζοντες ἔλεγον· αἰδέσιμε πάτερ Ἐφέσου, ἡμεῖς μὲν ὅσα τῶν ἡμετέρων ἁγίων βιβλία δείκνυμεν, ὅλα διεφθαρμένα λέγεις ἃ Ἑλληνικά ἐστιν. εἰ μὲν οὖν τὰ Ἑλληνικὰ διεφθαρμένα ἐς νόθα εἰσὶ, Λατινικὰ δὲ ἡμεῖς οὐ θέλομεν ἐπιδεῖξαι διὰ τὸ ἀνύποπτον, πόθεν ἐπιδείξομεν τὴν ἀλήθειαν, ἵνα σὺ πιστωθείης; δεῖξον σὺ πάτερ αἰδέσιμε τὴν ἀλήθειαν. σὺ δὲ ἄλλο τι μὴ ἔχοντος λέγειν, ἢ ὅτι διεφθαρμένα ἐς νόθα εἰσὶν, ἀνάγκη ἦν ἐκείνης διὰ τῶν ἑτοιμάων τὸ διδασκάλου ῥητῶν συμβιβάσαι τὸν νοῦν· καὶ μακρὰς ἀποτεῖναι λόγους εἰς ἀπόδειξιν καὶ ἐξήγησιν τοῦ ῥητοῦ. μέλαν δὲ οὐκ ἐξέμεσαν ἐν ταῖς ἐσομένοις ἀποκρίσεσιν οἱ Λατῖνοι τὴν ἀλήθειαν ἐρώτῶντες, ἀλλ' ἢ σὺ πάντοτε μὲν ὑβρεως λέγων καὶ χλεύων, καὶ τὸν ἴον ἐν τοῖς χείλεσιν ἔχων, οὕτω καπηγώσθης ὡς δεισιδαίμων.

ΕΦΕΣ. Ἀκκὸ πάλιν ἀπαγορεύεις, ὑπὸ τῆς σωμήθους ἐνοχλημένος ἀσθενείας, καὶ τὸ τῶν λόγων ἄκρατον καθορῶν, ἀπέτεινα λόγον διὰ μακρᾶς πρὸς αὐτὸν ἐσον ἴσχυον· ἐν ᾧ μαρτυρίαις πλείσταις ἀναντιῤῥήτοις παρέστησα τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἡμετέρου δόγματος, ὅτιπερ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, καὶ οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται.

nodum audacter ibat ad convincendos Latinos. Ut vero pater ejus librum aperuit, & integram ſententiam vidit, torve in miniſtrum intuens, rem commonſtrabat, at ille tremebundus clamavit: Ita mihi domine tua proſit benedictio, deraſi illam, quomodo autem rurſus integra ſit, ignoro; ita cum inventa eſſet ſententia, confuſi receſſiſtis: & jam non te pudet dicere, Latinorum dogma abs te demonſtratum eſſe abſurdum? Erubeſcendum tibi erat hæc proloqui: Neque enim ſcribebas ad rudes, vel in regiones terram deſertas, ubi non eſſent, qui rerum conſcii in tuas literas inciderent. Siquidem acta teſtantur veritatem, nihil aliud a te clamitatum, quam, Prolatus liber apocryphus eſt. Proferebant Cyrilli dictum, vocabas corruptum: citabant Baſilii ſententiam: dicebas, Depravata eſt: & in hoc ſita erat reſponſionis tuæ præſtantia. Deinde illis dicentibus, ut verum a te proferretur, quærebas ſpatium eundi Conſtantinopolim ad inveniendum. Hæc erant egregia tua verba, & robur tui ſermonis, quæ profecto recenſere pudeat. Quare de hoc ſatis.

Aliis enim alia dicta excipientibus, & ſermone ſermonem pariente, ut in hiſce aſſolet, non ſinebatur veritas ſua vires oſtendere, multum illis atramentum præ ſe offundentibus, & prolixis ſermonibus eam offuſcantibus. EPHES.

Quandoquidem Athanaſii magni verba corrupta dicebas, afferenda tibi erant neceſſario aliorum ſanctorum dicta; & allata ſunt ex Epiphanio & Cyrillo. Tu vero illa etiam apocrypha, ignota & vitiata vocabas. Quapropter ſermo ſermonem pariens, ut ſemper in hujuſcemodi rebus aſſolet, in infinitum protrahebatur. Et tu quidem unum ſemper & præclarum aſſidue repetebas, Hoc eſt corruptum, illud depravatum; ignotum hoc, apocryhum illud. Ex Latinis vero qui tecum diſputabant, ſtomachabantur; & mirabundi, reverende pater Epheſine, ajebant, quoſcumque nos ſanctorum veſtrorum libros Græcos oſtenderimus, tu vocas corruptos: Si ergo Græci codices corrupti & adulterini ſunt, Latinos vero nos proferre nolumus, ut omnis abſit ſuſpicio, unde veritatem demonſtrabimus, ut fidem tibi faciamus? Oſtende tu reverende pater veritatem, te autem nihil aliud reſpondente, quam loca corrupta & adulterina eſſe; neceſſe erat Latinos per ſequentia verba doctoris ſenſum cohærentem oſtendere, & longos texere ſermones ad demonſtrandum & explanandum auctoris dictum. Nullum porro atramentum evomuere Latini in ſuis reſponſionibus, cum veritatem indagarent; imo vero tu, qui ſemper & loquendo & ſcribendo contumelias jacis, & labra veneno perfuſa habes; ex quo etiam condemnatus es ut ſuperſtitionibus imbutus. RESP. EPHES.

Donec iterum ſpe & viribus deſtitutus, tum quia conſueto affligebat morbo, tum quia inania fundi verba videbam, ſermonem ad eos habui quam potui longiſſimum; quo plurimis irrefragabilibus teſtimoniis aperui noſtri dogmatis veritatem; quod ſcilicet ex ſolo Patre, non etiam ex Filio procedat Spiritus ſanctus. EPHES.

Verum

RESP. Verum eſt quod ais, fuiſſe te ſpe deſtitutum; qui contra validos fratris Joannis ſyllogiſmos dicere non valebas; quando te per ſyllogiſmos viciſſim interrogabat de illo magni Baſilii dicto? Neque enim accipimus a Spiritu aliqua, ſicut a Filio Spiritus. In qua te ſententia oſtendit ſacræ theologiæ ignarum; cum te etiam velut auditorem erudiebat, quomodo intelligenda ſit Spiritus ſancti proceſſio: acta enim inſtar ſpeculi ſunt, & verum teſtantur. Neque vero tu illius verba videbas inania: ſed ſolida & nervoſa. Quo porro vexari morbo ſolores, ſupra quidem diximus, ſed & paulo poſt dicemus; ut qui fuerit, omnibus pateas. Ceterum adverſus vim & robur argumentorum Joannis cum ſtare non poſſes, fugam paraſti diſputationis congreſſu perterritus: & longum quidem habuiſti ſermonem, ſed qui nullum diſputationis fructum haberet. Siquidem a Cabaſila, & Palama, & ſimilibus eorum ſchiſmaticis omnia mutuatus, nuda proponebas evangelii dicta, putans te per ea probaturum, quod ex ſolo Patre, non etiam ex Filio procedat Spiritus ſanctus; Quod tu quidem certe probandum aſſumpſiſti, at non probaſti; neque tibi textus illi quidquam profuerunt. Dicere enim, *Qui a patre* Joan. 15. *procedit*, non modo facit ad tuum finem, ſed etiam apertе adverſatur: neque enim dicit, Qui ex ſolo Patre; vel, qui ex Patre, non autem ex Filio procedit. Illud autem; *Cum venerit* Joan. 14. *paracletus, quem mittet Pater*; nullas tibi dat vires: non enim ſic ait, Quem mittet ſolus Pater, aut, quem Filius non mittit. Præterea illud Pauli; *Nos* 1. Cor. 2. *non ſpiritum hujus mundi accepimus, ſed Spiritum qui ex Deo eſt*; nihil tuo propoſito ſuffragatur: neque enim dicit, Spiritum ſolius Patris, & non Filii; ſed, *Spiritum qui ex Deo eſt*, Deus Pater & Filius. Quibus ergo ex locis probaſti in ſynodo Spiritum ex ſolo Patre, ut hic te jactas? num ex his quæ modo allata ſunt? at in iis non habetur ex ſolo, ſed ſimpliciter ex Patre procedentem, quæ tibi omnia Latini concedunt: Siquidem hic unus eſt longi illius tui ſermonis ſenſus. At veritatis defenſores tibi negabunt, dicta illa refragari affirmantibus Spiritum ſanctum etiam ex Filio procedere. Nam ſi dicerent, qui ex Patre non ex Filio, ſive ex ſolo Patre non etiam ex Filio: vel ita, Pater ſolus producit Spiritum ſanctum, non vero etiam Filius; aut ſimilia, eſſet umbratilis hæc tibi rixæ & contentionis occaſio. Verum, ut etiam ex ſolo Patre dicerent, ad probandum quod vis, tibi ſatis non eſſet: Quod certe perſpicere licet ex aliis evangelii dictis. Salvator inquit: *De die illa & hora* Matth. 24. Luc. 13. *nemo ſcit, neque angeli cœlorum, neque Filius, niſi Pater meus ſolus*: & rurſus Joan. 7. *Mea doctrina non eſt mea, ſed ejus qui miſit me*. In his perſpicue negavit Filius ſe ſcire, ſed unum ſcire ait Patrem: & doctrinam, inquit ſuam non eſſe ſuam, ſed Patris: Attamen non recte & laudabiliter credimus omnino oppoſitum, dicimuſque

ΑΝΩΝ. Ἀπηγόρευσας μὲν ἀληθῶς, ἔφης, μὴ δυνάμενόν σου τοῖς ἡμετέροις τῶν φρὰ Ἰωάννου συλλογισμοῖς ἀντιλέγειν, ὅτι σοι τὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ῥητὸν μετὰ συλλογισμῶν ἀνηρώτα, τὸ λέγον· οὐ γάρ τινα λαμβάνομεν παρὰ τοῦ πνεύματος, ὥσπερ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα. ἐν τούτῳ γὰρ τῷ ῥητῷ σε ἔδειξεν ἄπειρον θεολογίας τῆς ἱερᾶς· ὅτι δὲ ὡς ἀκροατήν σε ἐδίδασκε, πῶς δεῖ νοεῖν τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ παναγίου πνεύματος· κατέστρεψε γὰρ δίκην τὰ ῥηθέντα· ἐσὶ μαρτυροῦντα τὰ ἀληθῆ. ἐ γὰρ ἀκαρῶς εἶπας τὰ τοῖς ἐκείνου λόγοις, ἀλλ' ἰσχνά τινα καὶ δυάμεμπτα. ἵνα δ' ἔχῃς ἐξ ἑτέρου ἀντέχειν, ἐπομβρῶ μὲν καὶ πρόπορον, δηλώσομεν δὲ ἐν μικροῖς, ἵνα γνῶσι πάντες τὰς ἴσας· πρὸς δὲ τὴν δυάμιν καὶ ἰσχὺν τὴν τοῦ Ἰωάννου λόγου μὴ δυνάμενος ἀντιβλέψαι ἠβουλήθης ἀποδρᾶσαι, τὸν ἀγῶνα δειλιάσας τῆς διαλέξεως· καὶ ἐζήτεις λόγον, μακρὸν μέν, μηδένα δὲ καιρὸν ἔχοντα διαλέξεως, ἀλλὰ πάντα ἀπὸ τοῦ Καβασιλᾶ τε ἐν Παλαμᾶ, καὶ τῶν κατ' αὐτὸν χισματικῶν ἀναλαβὼν ἔλεγες γυμνὰ ῥητὰ τοῦ εὐαγγελίου, οἰόμενος ἐξ ἐκείνων δεῖξαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ μόνου τοῦ πατρός, οὐχὶ δὲ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον· ὅπερ προεθέμην μὴ ὁμολογουμένως δεῖξαι, οὐκ ἐδείξας δὲ, οὐδὲ προῆγκα τὰ ῥητὰ ἐκεῖνά σοι ἀπαιτήσεσθαι. τὸ γὰρ εἰπεῖν, ὁ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἢ μόνον ἢ σωτῆρος τοῦ σοῦ λόγου, ἀλλὰ ἐκ προσώπου σιωπᾶται· οὐ γάρ φησιν, ὁ ἐκ τοῦ πατρὸς μόνου, ἢ, ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκ οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται. ἐκ τὸ λέγειν, ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν πέμψει ὁ πατὴρ, οὐδεμίαν σοι ἰσχὺν δίδωσιν. ἢ γὰρ λέγει, ὃν πέμψει ὁ πατὴρ μόνος, ἢ, ὃν ὁ υἱὸς ἢ πέμπει. ἐκ τοῦ Παύλου δέ, ὃ λέγει· ἡμεῖς ἢ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἢ σωτῆρος τοῦ σοῦ βελήματι· ἢ γὰρ λέγει τὸ πνεῦμα μόνου τοῦ πατρὸς ἐκ οὐ τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα φησὶ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, Θεὸς δὲ ὁ πατὴρ ἐκ ὁ υἱός. ἐκ ποίων οὖν ῥητῶν ἔδειξας ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα ὁ τοῦ σιωπῶντος, ὥσπερ λέγεις σεαυτὸν ἐγκαυχώμενος; ἐκ τῶν κατὰ ῥητόντων; ἐκ αὐτὰ ἂν ἐκ μόνου φασὶν, ἀλλ' ἁπλῶς ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἐκ τούτοις τοῖς λόγοις Λατῖνοι σιωπολογήσουσιν. ἵνας γὰρ δῶμεν ὁ νοῦς ἁπᾶς ἐκείνῳ τῷ λόγῳ ὅπερ ἐζήτεις, ἀλλ' ἂν ἀντίκειν) φήσουσιν οἱ τὴν ἀληθείας συνήγοροι τὰ ῥητὰ ταῦτα τοῖς λέγουσι ἐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. εἰ γὰρ ἔφασαν, ὁ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκ ἐκπορεύεται, εἰ μόνου τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα, ἂχι δὲ ἐκ τοῦ υἱοῦ· ἢ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα, ἐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ· ἢ ὁ πατὴρ μόνος προβάλλει τὸ πνεῦμα, ἡμεῖς δὲ ἐκ ὁ υἱός· ἐκ ἄλλ' ὅμοια, ἔχῃς ἂν σχεδὸν ἐπὶ φιλονεικεῖν. ἀλλ' ἂν εἰ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἔλεγον, ἵνα καὶ πρὸς ὁ σὺ βάλλει· πάρεστι γὰρ εἰδέναι ἐξ ἀλλων διαγγελικῶν φωνῶν τῶν αὐτῶν. ἔστι γὰρ ὁ σωτὴρ· περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐκ ὥρας ἂν εἰδεν, ἂν οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν οὐρανῷ, ἂν ὁ υἱός, εἰ μὴ ὁ πατὴρ μόνος. ἐ αὖθις· ἡ ἐμὴ διδαχὴ ἐκ ἔστιν ἐμὴ, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με. ἐν τούτοις ἂν σαφῶς ἐμὲ ἀπηρίστατο, ὅτι ἂν οἶδεν αὐτὸν ὁ υἱός, εἰ μὴ μόνος ὁ πατήρ· ἐ ἡ διδαχὴ αὐτοῦ ἂν ἔστιν αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ πατρός· ἡμεῖς δὲ καλῶς ἐ ἐπαισθητῶς πεπεύσμεθα πᾶν τοιοῦτον, ἐ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐ ὥραν εἰδέναι αὐτὸν ὥσπερ καὶ τὸν πα-

πατέρα λέγομεν, καὶ τίνα διδάσκαλον αὐτὸ τὸ τοιοῦτο μανθάνομεν. εἰ οὖν τὸ οἷς φανερῶς ἀπιστεῖται τοῦτο, ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν, καὶ ὀρθοδόξως πεπείσμεθα, διὰ τί σιωπῶμεν, ἵνα μὴ ἐμφανίσωμεν τὸν ἀπιστοῦντα, ἢ μὴ ἀποφαινώμεθα ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα ὑπάρχει, ὅπου γε καὶ τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις δι' ἄλλων ῥητῶν τὸ αὐτὸ ἡμῖν ὁ σωτὴρ παρίστησι; ὅς τε φησὶν· ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν. ὅτος δὲ ὁ παράκλητος ἐκεῖνος, οὗ ὁ πατὴρ ἐκπορεύεται· εἰ δὲ ὃν ὁ πατὴρ ἐκπορεύει, ὃν ὁ υἱὸς ἐκπέμπει, τί διαφέρει τὸ πέμπεσθαι παρὰ τοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεσθαι; καὶ πάλιν· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν· πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμά ἐστι. διὰ τοῦτο εἶπον, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει. καὶ ἀλλαχοῦ· ἐνεφύσησε καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς, λάβετε πνεῦμα ἅγιον. ἅπερ πάντα δεικνύουσιν, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται). πόθεν οὖν ἐκ τούτων ῥητῶν ἔδειξας σὺ τὸ πνεῦμα ἐκ μόνου τοῦ πατρός; ἐκ τῆς διδασκάλου τῆς ἐκκλησίας; καὶ πῶς ὅτι δυνατὸν τοὺς αὐτοὺς ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ λέγειν; εἰ γὰρ ἔλεγον ὅτι, ἐναντίως ἂν διεστίσατο, ἄλλα μὲν λέγοντος τοῦ ἄλλου, καὶ ἄλλα τοῦ ἄλλου. δεῖ γὰρ ἢ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς λέγειν αὐτοὺς, ἢ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ· ἀλλὰ τὸ ἐκ μόνου εἰδεὶς τὴν ἀγίαν εἴρηκεν, εἰ μὴ μόνος Νεστόριος ὁ αἱρετικός, τὸ δὲ ἐκ τοῦ υἱοῦ πάντες οἱ διδάσκαλοι διαρρήδην κηρύττουσιν. αὐτίκα γὰρ ὁ μέγας τῆς ἐκκλησίας στύλος, ὁ μέγας τῇ ὄντι καὶ ἱερὸς Ἀθανάσιος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς ἑαυτοῦ πίστεως φησὶν· τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὔτε τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστὶ ποιητὸν, οὐ κτιστὸν, οὐ γεννητὸν, ἀλλ' ἐκπορευτόν. ὁ αὐτὸς ἐν τῷ εἰς τὸν ἐνσαρκώσεως τοῦ κυρίου λόγου ὅτου φησὶν· μὴ ὑποπτεύσῃ τις, ὅτι μὴ ἔχων αὐτὸς ἐλάμβανεν· αὐτὸς γὰρ αὐτὸ ἄνωθεν ἐπεμπεν ὡς Θεὸς, καὶ αὐτὸς αὐτὸ κάτωθεν ὑπεδέχετο ὡς ἄνθρωπος· ἐξ αὐτοῦ οὖν εἰς αὐτὸν κατῆει, ἐκ τῆς θεότητος αὐτοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπότητα αὐτοῦ.

Βασίλειος δὲ ὁ θεσπέσιος ἐν τῷ κατ' Εὐνομίου τρίτῳ φησίν· τίς γὰρ ἀνάγκη, εἰ τῷ ἀξιώματι ἢ τῇ τάξει τρίτον ὑπάρχοι τὸ πνεῦμα, τρίτον εἶναι αὐτὸ καὶ τῇ φύσει; ἀξιώματι μὲν γὰρ διαφέρειν τοῦ υἱοῦ, παρ' αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχον, καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνον καὶ ἀναγγέλλον ἡμῖν, καὶ ὅλως τὴν αἰτίαν ἐκείνου ἐξημμένον ὁμολογοῦντι ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος.

Ὁ δὲ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος ὁ ἀδελφὸς τούτου, ἐν πολλοῖς μὲν λόγοις, αὐτοῦ τοῦτό φησι, μάλιστα δὲ ἐν τῇ εἰς τὸ παρρησιάζεσθαι ὁμιλίᾳ τρίτῃ διατεινοῦ λέγων· ὁ γὰρ μονογενὴς υἱὸς ἐν τῇ πατρὸς ὀνομάζεται τῇ τῆς ἁγίας γραφῆς ὀνομάζεται, καὶ μέχρι τούτου ἵστησιν ὁ λόγος αὐτοῦ τὸ ἰδίωμα· τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα καὶ ἐν τῷ πατρὸς εἶναι λέγει), καὶ ἐν τῷ υἱοῦ εἶναι συνομαρτυρεῖ). εἰ τις γὰρ πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος.

Κύριλλος δὲ ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας φωστὴρ ὁ μακάριος ἐν τῇ πρὸς Νεστόριον ἐπιστολῇ, ἧς ἡ ἀρχή· τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ λέγοντος, ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ· φησὶν· εἰ δὲ ἔστι τὸ πνεῦμα ἐν ὑποστάσει ἰδικῇ, καὶ δὴ τοιοῦτον καθ' αὑτὸ καθὸ πνεῦμά ἐστι καὶ οὐχ υἱός, ἀλλ' οὖν ἔστιν οὐκ ἀλλότριον τοῦ υἱοῦ· πνεῦμα γὰρ ἀληθείας ὠνόμασται, καὶ ἔστι Χριστὸς ἡ ἀλήθεια,

A esse diem illam & horam æque ac Patri; & doctrinam ipsius esse asseveramus. Si ergo nos eorum, quæ ille manifeste negavit [a] contraria credimus, & recta fide tenemus, cur hic, ubi nullam negationem apposuit, non credamus ex ipso etiam esse Spiritum sanctum, quando hoc ipsum per alia sacri evangelii verba salvator nobis declarat? Alicubi enim dicit; *Cum venerit paracletus, quem ego mittam vobis*: Hic est paracletus ille, quem Pater producit: si ergo quem Pater producit, hunc Filius mittit, quid differt inter mitti & procedere? Et rursus? *Cum venerit ille, docebit vos omnem veritatem*; *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis*: *Omnia enim quæcumque habet Pater, mea sunt, propterea dixi quia de meo accipiet*: & alibi: *Insufflavit, & dixit discipulis, Accipite Spiritum sanctum*: Quæ omnia ostendunt, etiam ex Filio procedere Spiritum sanctum. Unde igitur, & per quos textus probasti tu Spiritum ex solo Patre? Num ex doctoribus ecclesiæ? sed qui fiat, ut iidem & ex Patre solo, & ex Patre & Filio dicant? Si enim ita dicerent, pugnantia sane loquerentur, alias alia docentes. Oportet enim, ut vel ex solo Patre affirment, vel ex Patre & ex Filio: verum ex solo Patre, nemo dixit sanctorum, unus id affirmavit Nestorius hæreticus, productionis vero etiam ex Filio doctores omnes clarissimi præcones sunt. Principio enim magnum ecclesiæ columen, magnus revera & sacer Athanasius in sua fidei confessione, Spiritus, inquit, sanctus a Patre & Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens. Idem in sermone de incarnatione domini hæc habet: Nulli vero suspicio sit, ipsum non habentem accepisse; Ipse enim desuper mittebat illum ut Deus, ut homo autem infra eumdem suscipiebat: ex ipso itaque descendebat in ipsum, ex deitate ejus in ejus humanitatem.

B

C

Basilius quoque sanctissimus libro tertio D contra Eunomium; Quæ enim, inquit, necessitas cogit, eo quod dignitate & ordine tertius est Spiritus sanctus, eumdem esse quoque tertium natura? dignitate enim illum esse a Filio secundum, cum ab ipso sit, & ab ipso accipiat & annunciet nobis, & omnino ab illa causa pendeat, sermo pietatis tradit.

Hujus autem frater divinus Gregorius Nyssenus in multis sane sermonibus hoc idem docet, præcipue vero tertia in orationem dominicam homilia declarat dicens: Unigenitum Filium divina scriptura ex Patre natum vocat, & proprietas ejus in sacris literis ultra non progreditur: Spiritus vero sanctus & ex Patre & esse dicitur, & E insuper ex Filio esse perhibetur; *Si quis enim Spiritum Christi non habet, hic non est ejus*, inquit divinus apostolus.

Beatus quoque Cyrillus Alexandrinus lumen ecclesiæ in epistola ad Nestorium, cujus initium est; Cum salvator noster aperte pronunciet: *Qui diligit patrem, aut matrem super me, non est me dignus*: hæc habet; Et si Spiritus propriam habet subsistentiam, per quam esse per se intelligitur ut Spiritus & non Filius, haud tamen est a Filio alienus; Vocatus enim est spiritus

[a] quod verba fallunt non quod sensum contrarium.

Joan. 15.

Joan. 16.

Joan. 20.

Rom. 8.

Conc. Eph. part. 1. cap. 26.

Matth. 10.

ritus veritatis, veritas autem est Christus; & effunditur ab ipso, quemadmodum, & ex ipso Deo Patre. Illa porro vox, Effunditur, posita est a doctore loco hujus vocis, Procedit; ut ipsemet ait in expositione symboli his verbis; Et effunditur, hoc est procedit.

Conc. Eph. part. 3. cap. 4.

Idem in commentariis in Joel prophetam, explanans verba illa; *Effundam de Spiritu meo*; hæc habet: Nam Filii ut Deus & ex Deo naturaliter est, ex Deo namque Patre natus est; proprius ipsius, & in ipso, & ex ipso est Spiritus, eodem plane modo, quod Dei Patris esse intelligitur.

Joel. 2.

Idem in commentariis quibus confutat Palladium sit ait: Nulli vero mutabiliti obnoxius est Spiritus: quod si mutabilitatis malo laborat, ipsi divinæ naturæ labes hæc aspergetur; cum sit Dei Patris, atque ipsius Filii, qui essentialiter ex utroque, scilicet ex Patre per Filium effunditur Spiritus.

Conc. Eph. part. 3. cap. 1.

Idem in expositione anathematismi noni ait: Proprium habens Filius Spiritum sanctum, qui ex ipso est, & ipsi essentialiter infitus est, divina operabatur miracula.

Beatus quoque Chrysostomus homilia in incarnationem domini ait: Venit ad nos Christus, dedit nobis Spiritum, qui ex ipso est, & assumpsit corpus nostrum. Quid porro sibi vult illud, Qui ex ipso est; nisi Spiritum, qui ab ipso procedit, esse nobis datum?

Simeon præterea a novus theologus, qui & Metaphrastes, quinto Nonas Octobris, ubi sancti Dionysii Areopagitæ vitam scribit, sic ait: Finem habent corporalis adventus officia, & sumunt initium spiritalia; meusque in cœlum evehitur Christus; & patriam repetit sedem, mittitque Spiritum, qui ab ipso procedit, in discipulos, ut duces incredulis gentibus fierent. Ita magno patri Chrysostomo consona loquitur, dum ait, Spiritum qui ab ipso procedit.

a Mf., junior. M.

Beatus itidem Epiphanius Cypri archiepiscopus; Ambo, inquit, in homine justo inhabitant, Christus & Spiritus ejus: quod si Christus ex Patre creditur Deus de Deo, Spiritus quoque erit a Christo, vel ab utroque; quemadmodum affirmat Christus, dum ait; *Qui a Patre procedit, atque ita ex me accipiet*. Et in Ancorato: Quemadmodum nemo novit Patrem nisi Filius, neque Filium nisi Pater; ita dicere audeo, neque Spiritum nisi Pater & Filius, a quo procedit, & a quo accipit, & nec Filium & Patrem nisi Spiritus sanctus, qui docet omnia & vere clarificat, qui est a Patre & Filio: & paulo infra; Spiritus autem ex Patre & Filio spiratur.

Joan. 16.

Similiter beatus Tarasius patriarcha Constantinopolitanus in epistola ad præsules orientis, quæ ita incipit; Multis & magnis providentiæ modis; hæc habet: Et in Spiritum sanctum, qui ex Patre per Filium procedit, qui & ipse Deus agnoscitur.

Et sanctus Hilarius oratione post pentecosten sic ait: Credimus in sanctam Trinitatem, hoc est Patrem & Filium & Spiritum sanctum, unum Deum omnipotentem, unius substantiæ, unius essentiæ,

A ἐκ προχεῖται παρ' αὐτοῦ, καθάπερ ἐμέλλεν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐκ πατρός. τὸ δὲ προχεῖται, ἀντὶ τοῦ ἐκπορεύεται ὁ διδάσκαλος τίθησιν, ὡς ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ θείου συμβόλου αὐτὸς λέγει, ἐν ᾧ φησὶ· ἐκ προχεῖται, ἤγουν ἐκπορεύεται.

Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ἐμιλωνίᾳ τῇ εἰς τὸ προφήτου Ἰωὴλ τῷ, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου, φησίν· ἦ μὲν γὰρ ὄντι Θεὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ κατὰ φύσιν ὁ υἱός, γεγέννηται γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐκ πατρός, ἴδιον αὐτοῦ τε ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα ὄντι, καθάπερ ἐμέλλεν ἐκ τοῦ θεοῦ νοεῖσθαι τοῦ Θεοῦ ἐκ πατρός.

B Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸς Παλλάδιον ἀντιῤῥητικοῖς ὕστερον λέγει. τρεπτὸν δὲ ὄντι τὸ πνεῦμα ὄντι· ἦ εἴπερ τὸ τρεπτὸν ἔχοντες, ἐπ' αὐτῷ ὁ μῶμος τῷ Θεῷ ἀναδραμεῖται φύσει, εἴπερ ὄντι τοῦ Θεοῦ ἐκ πατρός, ἐκ μιᾶς, τοῦ ἑνὸς, τὸ ἑνωθῶς ἐξ ἀμφοῖν, ἤγουν ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ προχεόμενον πνεῦμα.

Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ἐξηγήσει τῶν ἐνάτης ἀναθεματισμῶν φησὶν· ἴδιον ἔχων ὁ υἱὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐκ ὑποστάσεως ἐμπεφυκὸς αὐτῷ πνεῦμα ἅγιον εἰργάζετο τὰς θεοσημείας.

C Χρυσόστομος δὲ ὁ μακάριος ἐν τῇ ὁμιλίᾳ τῆς εἰς τὸν ἀνθρώπησιν τοῦ κυρίου φησίν· ἦλθεν ὁ Χριστὸς εἰς ἡμᾶς, ἔδωκεν ἡμῖν τὸ ἐξ αὐτοῦ πνεῦμα, καὶ ἀπέλαβε τὸ ἡμέτερον σῶμα. τὸ δὲ, ἐξ αὐτοῦ, τί δηλοῦν βούλεται, ἢ ὅτι τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον πνεῦμα δέδωκεν ἡμῖν;

Καὶ Συμεὼν δὲ ὁ νέος θεολόγος, ὁ ἐν Μεταφραστῆς καλούμενος, τῇ τετάρτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου εἰς τὸν βίον τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου ὕστερον φάσκει· πέρας τὰ τῆς σωματικῆς διαθέσεως δέχεται, τὰ δὲ τοῦ πνεύματος ἄρχεται, ἐκ γὰρ ἐνταῦθα ὁ ἐμὸς Χριστὸς ἀναφέρεται, πρὸς τὰ πατρῷα ἐπάνεισι θρόνον, καὶ τὸ ἐκπορευόμενον αὐτοῦ πνεῦμα ἐπὶ τῆς γῆς ἀπίσω ἐθνῶν κατασπείρων τοῖς μαθηταῖς ὁδηγίας· σαφῶς λέγων τῷ μεγάλῳ πατρὶ Χρυσοστόμῳ, ἤγουν τὸ ἐκπορευόμενον ἐξ αὐτοῦ.

D Ἐπιφάνιος δὲ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου ὁ μακάριος· ἀμφοτέρα κατοικεῖ, φησίν, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ δικαίῳ, ὁ Χριστὸς ἐν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. εἰ δὲ Χριστὸς ἐκ τοῦ πατρὸς πιστεύεται Θεὸς ἐκ Θεοῦ, ἐν τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ Χριστοῦ, ἢ παρ' ἀμφοτέρων, ὡς φησιν ὁ Χριστός· ὃ ἐκπορεύεται τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ ὅτι ἐξ ἐμοῦ λήψεται· ἐν δὲ τῷ Ἀγκυρωτῷ· οὐ τρόπον οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς, οὐδὲ τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατὴρ, οὕτω τολμῶ λέγειν, οὐδὲ τὸ πνεῦμα εἰ μὴ ὁ πατὴρ ἐν ὁ υἱὸς, παρ' οὗ ἐκπορεύεται ἐν παρ' οὗ λαμβάνει, καὶ οὐδὲ τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ διδάσκον πάντα, τὸ δοξάζον ἀληθῶς, ὃ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστί. καὶ κατωτέρω· τὸ πνεῦμα δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ πηγάζει.

E Ταράσιος δὲ ὁ μακάριος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ ἐπιστολῇ πρὸς τοὺς τῆς ἀνατολῆς ἀρχιερεῖς, ἧς ἡ ἀρχή· πολλαῖς καὶ μεγάλαις προνοίαις. οὕτω φησί· καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ υἱοῦ ἐκπορευόμενον, καὶ αὐτὸ Θεὸν ὁμολογούμενον.

Καὶ ὁ ἅγιος δὲ Ἱλάριος ἐν τῷ λόγῳ τῷ μετὰ τὸν πεντηκοστὸν οὕτω φησί· πιστεύομεν εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα, τουτέστι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἵνα Θεὸν παντοδύναμον, μίαν οὐσίας, μίαν ὑπάρξεως, μίαν ἐξουσίας, δημιουργὸν πάν-

πάντων τῶν κτισμάτων. Ἐξ οὗ πάντα, δι' οὗ πάντα, A
ὁ ᾧ πάντα· πατὴρ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' οὐκ ἀφ' ἑτέρου· υἱὸν ὁμοῦ τοῦ πατρὸς γνήσιον, Θεὸν ἀληθινὸν ὁμοῦ Θεοῦ ἀληθινοῦ, φῶς ἀληθινὸν ὁμοῦ φωτὸς ἀληθινοῦ, οὐ μὴν δύο φῶτα, ἀλλ' ἓν φῶς· πνεῦμα ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκ υἱοῦ ἐπίσης ὁμοτρόπως προϊόν.

Καὶ Ἀναστάσιος ὁ τοῦ ἁγίου ὄρους Σινᾶ ἐν τῷ λόγῳ τῷ περὶ καθ' ἡμᾶς ὀρθῶν δογμάτων τῆς ἀληθείας, ἐπιγραφὴν ἔχοντι· ἡ δὲ ἀρχὴ τοῦ λόγου τῆς περὶ τῆς ὑγιοῦς ἡμῶν πίστεως· οὗτω φησί· τοῦ δὲ σώματος τὸ ἰδίωμα λαβόντες ὡς ὑπόδειγμα, τὴν ἀλληλοχίαν τῶν θείων παρεστήσαμεν διὰ τῆς τῶν μελῶν ἀναλογίας τὸ ἐκ ἐκείνου· ταύτῃ ὁ B
ἐκ πνεῦμα σόματος αὐτοῦ, δηλονότι τοῦ Θεοῦ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγεται, σόματος ὄντος τοῦ μονογενοῦς. ἐκ πνεῦμα, πάλιν, ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον ἐκ ἀποστελλόμενον, οὐ μόνον παρὰ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ ἐκ παρὰ τοῦ υἱοῦ. καὶ μετά τινα πάλιν φησί· ἐκ γοῦν ὁ κύριος ἐξ ἑαυτοῦ δεικνὺς αὐτὸ ὑπάρχειν, ἐμφυσῶν τοῖς μαθηταῖς ἔλεγε· λάβετε πνεῦμα ἅγιον.

Καὶ Δαμασκηνὸς δὲ ὁ ἁγιώτατος τῷ ιγ'. τῶν θεολογικῶν ὕτω λέγει· ἡ φανερωτικὴ τοῦ κρυφίου τῆς θεότητος δύναμις τοῦ πατρός, ὁ πατρός ἐστι δι' υἱοῦ συμπορευομένη, ὡς οἶδεν. ἐκ μικρὸν ἀνωτέρω· αὐτὸς μὲν οὖν ἐστι νοῦς, λόγος ἄδυτος, λόγος γνωστήρ, ἐκ C
διὰ λόγου προβολεὺς φανερωτικοῦ πνεύματος. τὸ δὲ, ὁμοῦ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα ὃ λέγομεν, ὅτε ἐν τῇ ὀγδόῃ κεφαλαίῳ ὁ αὐτὸς διδάσκαλος λέγει, ἵνα μή τις διστάσῃ, ἐλύσαμεν αὐτὸ ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ ὅρου, ὑπερπολογούμενοι τὴν πέμπτην κεφαλαίων.

Καὶ Κύριλλος πάλιν ὁ μακάριος ἐν τῷ πρὸς Ἑρμείαν διαλόγῳ λέγει ὕτως· ἅγιον δὲ πνεῦμα προσερεῖς τὸ ὁμοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ προχεόμενον φυσικῶς· ὅτι δὲ ἡ, διά, τῇ, ἐκ, ἰσοδυναμεῖ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἰσχυὶ ἔχει, μὴ μικρὸν, καὶ τοῦτό σοι δείξομεν. νυνὶ δὲ τί ἔχεις πρὸς ταῦτα εἰπεῖν; ἆρ εἰσὶν οὗτοι οἱ προλεχθέντες ἅγιοι ἐκ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι; εἰ οὖν ἔστι πάντως ἐν διαφόροις λέξεσι καὶ συλλαβαῖς ἐν τοῖς αὐτῶν συγγράμμασι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁμοῦ τοῦ πατρὸς ἐκ τοῦ υἱοῦ ὁμολογοῦσι ἐκ λέγουσι, πόθεν σοι τὸ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς πνεῦμα τὸ ἅγιον εὕρηται ἐκπορευόμενον ἐν τῇ ἱερᾷ γραφῇ; δεῖξον ἡμῖν, τίς τῶν διδασκάλων τὸ ὁμοῦ μόνου φησί; τίς τῶν ἁγίων; ποῖα τῶν συνόδων τοῦτ' ἔφησε; τί ὅτι ἐμπαιχθῇς σὺ, ἐκ συνοδάζεις καὶ τοὺς ἄλλους ἐξαπατῆσαι; οὐκ ἠδέσθης τὸν κύριον, ὃς κεῖται ζῶντας ἐκ νεκρούς; πῶς ἁρπάσῃ αὐτὸν μὴ ὄν) ὁμοούσιον καὶ ὁμόθρονον καὶ ὁμοδιώκιμον τῷ πατρὶ ἐκ συμπαρχον, ἐκ πάντα ἔχοντα ὅσα ἐκ ὁ πατὴρ, δίχα μόνου τοῦ ὄν) πατρὸς; αὐτὸς γὰρ φησί· πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμὰ εἰσί· ἐκ ὧν σὺ πατὴρ ὁ ἐμοὶ, κἀγὼ ὁ σοί. καὶ πάντα τὰμὰ σά ἐστι, ἐκ τὰ σὰ ἐμά. ἐκ ὁ τῇ ἀγάπῃ· δὸς αὐτοῖς, φησὶ τοῖς μαθηταῖς λέγων, ἵνα ὦσιν ἓν, καθὼς ἡμεῖς ἓν ἐσμέν· εἰ οὖν ἓν ἐστι μὴ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, πῶς τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεται ὁμοῦ μόνου τοῦ πατρὸς, ὅτερ ἀχωρίστως προέσηπεν ἐκ πατρὸς, ἐκ υἱοῦ; ταῦτα μὲν ἐδὲν σε βλέπειν, ἐκ μὴ τὰ Καβασιλᾶ, Παλαμᾶ τε, καὶ τοῦ Φουρνῆ, Καματηροῦ καὶ Μοσχάμπαρος

conditorem omnium creaturarum; ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: Patrem ex ſe, non ab alio; Filium ex Patre genitum, Deum verum de Deo vero, lumen verum de lumine vero, non tamen duo lumina, ſed unum lumen: Spiritum ſanctum a Patre & Filio æqualiter procedentem.

Ad hæc Anaſtaſius ſancti montis Sinæ in ſermone, cui titulus, De rectis quæ nos credimus dogmatibus veritatis; cujus tale principium eſt; Eorum quæ de illibata fide noſtra: ita ſcriptum reliquit; Ex eo porro quod proprium corporis eſt petito exemplo, declaravimus, quomodo in divinis alterum ſit in altero ex proportione & adumbratione membrorum. Hæc enim ratione & ſpiritus oris ejus, Dei ſcilicet, Spiritus ſanctus dicitur, cum ſit os unigenitus: & rurſus: Spiritus, qui ab eo procedit & mittitur, non a Patre ſolum, ſed etiam a Filio: & poſt pauca; Itaque dominus, ut eum ſe oſtenderet, a quo Spiritus ſanctus exiſtit; inſufflans in diſcipulos ajebat: *Accipite Spiritum ſanctum.* Joan. 20.

Sacer quoque Damaſcenus tertiodecimo capite rerum divinarum hæc habet; Manifeſtativa virtus occultæ Patris divinitatis ex Patre eſt per Filium procedens, ut ipſa novit: & paulo ante; Ipſe igitur eſt mens, Verbi abyſſus, Verbi genitor; perque Verbum Spiritus manifeſtativi productor. Illud autem, Ex Filio non dicimus Spiritum; quod octavo capite doctor idem habet, ne quis addubitet; jam ſolvimus in primo definitionis capite, dum pro quinque capitibus apologiam ſcribemus. "Notanda hæc proceſſus authoris verba.

Rurſum beatus Cyrillus ſecundo ad Hermiam libro ſic ait; Sanctum vero Spiritum vocabis, qui ex Patre per Filium effunditur naturaliter. Quod vero præpoſitio, per, idem valeat quod, Ex, & eamdem habeat ac illa vim, paulo poſt id etiam tibi oſtendemus. Nunc ergo quid ad hæc potes dicere? nonne qui allati ſunt, ſancti & eccleſiæ doctores ſunt? Si omnes iſti per diverſas voces & dictiones ſuis in ſcriptis fatentur, ac docent Spiritum ſanctum ex Patre & Filio; ex quo tu ſacræ ſcripturæ loco habes, Spiritum ſanctum ex ſolo Patre procedere? Profer nobis, quis inter doctores dicat, Ex ſolo; quis ſanctorum, quæ ſynodus dixit hoc? Quomodo temet vanitati dedidiſti, & ſtudes etiam ſeducere alios, non veritus dominum, qui judicaturus eſt vivos & mortuos? Quomodo illum negas Patri eſſe conſubſtantialem? & communem illi denegas cum Patre majeſtatem, & virtutem; & initio carentem æternitatem? quodque omnia quæ ſunt Patris, habeat præter unum hoc, eſſe Patrem? ipſe etenim dicit: *Omnia quæcumque habet Pater, mea ſunt*; & rurſus: *Ut Pater in me, & ego in te*: & *Omnia mea tua ſunt, & tua mea*: & in oratione, *Da illis*, inquit, loquens de diſcipulis, *ut unum ſint, ſicut nos unum ſumus*. Si ergo Filius unum eſt cum Patre, quomodo Spiritus ex ſolo Patre procedit, qui ex Patre & Filio indiviſe procedit? Hæc te oportebat inſpicere, & non ſcripta Cabaſilæ, & Palamæ Joan. 16. Joan. 17. Joan. 17.

mus, Phurnii, Camateri, Moſchamparis, & aliorum, ne ſingulos percenſeam, quos tu audiens evaſiſti ſchiſmaticus & veritati inimicus; Cumque in ſynodo adhibuiſſes non ſanctorum, ſed illorum dicta, ignominiam reportaſti, quando tibi eccleſiæ doctores illi protulerunt: Quare cum oculos attollere non poſſes, in fugam te ignominioſe dediſti; & jam te dicere non pudet, Spiritum ſanctum ex ſolo Patre ibi eſſe abſte demonſtratum? Propoſuiſti tu quidem illud probandum, cum te ulterioris Franciæ antiſtites & pedum ſtrepitu & vocibus exſibilarunt, clara voce hæreticum & maledictum appellantes; at nullo modo probaſti; nuda tantum dicta protuliſti, *Qui a Patre procedit*, & ſimilia; ad quæ jam reſpondimus, nec eſt cur amplius dicamus.

Joan. 16.

EPHES. Ab evangelicis quidem dictis exorſus, per apoſtolos vero & ſucceſſores eorum progreſſus uſque ad tertiam ſynodum œcumenicam, dicta ſingula diligenter expendens, & ſyllogiſmos ad unumquodque adhibens, atque id quod mihi propoſitum erat concludens; novum ſcilicet Latinorum dogma eſſe ubique damnatum.

REGI. Exorſus quidem es, ut jam dixi, a vocibus evangelicis ad tuam probationem opinionis; ſed præſcriptum diſputationis ordinem non ſervaſti. Conſtitueratis enim, ut a capite ad caput, & ab argumento ad argumentum progrederemini, ut dilucidæ & claræ fierent interrogationes ac reſponſiones. Cum vero jam diſceptaretis & dictum dicto objiceretis, & ſyllogiſmus ſubſequeretur, compendioſe & egregie a fratre Joanne formatus; tum ſane tu coarctatus, quid reſponderes non habebas; atque ut elabereris, longum ſermonem inſtituiſti nullo veritatis fructu, aut diſputationis more. Quando Joannes qui tecum diſputabat, domine Epheſie, dixit, videris præterire ordinem; aliter enim inter nos convenit atque tu facis; nondum finem habuit Baſilii magni dictum, & tu alia in medium argumenta protuliſti, & alia extra rem capita ad docendos, ut videris, auditores. Sermonem ergo protrahe quantum libuerit, nam ego tibi legem ponere non poſſum, ſed imperator ſereniſſimus: Servabo tamen ipſe modeſtiam & diſputationis modum; neque ullum ad quæcumque dicis reſponſum dabo, donec ſatisfacias eo quo prolata ſunt ordine dicta, & obſervata lege, qua diſputationem ſumus aggreſſi, ut explanato uno tranſeamus ad aliud. Quibus tu auditis ſtupore oppreſſus es, & coactus deveniſti ad conciſam interrogandi & reſpondendi rationem: Proinde paucis dictis exclamaſti, Sæcula ſæculorum; hoc eſt; nolo ultra diſputare; jam feci finem. Quamobrem beatiſſimus papa dixit; Æquum eſt, ut quando tu quæ in rem tuam erant dixiſti, reſpondeas etiam ad ea, quæ poſtremo dixit Joannes provincialis. Tu vero reſpondere quidem noluiſti, ſed pauca diſtorta & prava nihilque ad rem facientia dixiſti; & ſeſſio dimiſſa eſt; neque amplius ad concilium venire voluiſti. Eſſe porro novum & damnatum Latinorum dogma nec probaſti, nec probabis unquam vel tu, vel quivis alius te doctior & ſub-

ἐκ τῆς ἄλλων, ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον λέγω, ὧν ἐτα-
κύσας, χισματικὸς ἐκ ἐχθρὸς τῆς ἀληθείας ἐ-
γένου. καὶ σὺ τῇ συνόδῳ καὶ τοῖς ἁγίοις, ἀλλὰ τοῖ-
χείοις εἰπὼν ἠχμώθης, ὅτι σοι τὰς διδασκάλας τ
ἐκλησίας ἐκεῖνοι προσήγαγον, ἐκ μὴ δυνάμενος
ἀναβλέψαι ἀτέδρας αἰσχυνθεὶς· καὶ νῦν ἐκ αἰσχύ-
νῃ λέγων, ὅτι ἐδείξας ἐκεῖ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸ
πνεῦμα; προέθηκε μὲν δεῖξαι, ὅτι σοι ἐκ κρότος
ποδῶν ἐκ φωνῆς ἑτοίμασαν οἱ τῆς ὀδοπίρας Φραγ-
κίας ἡγούμενοι, μεγάλῃ φωνῇ αἱρετικὸν ἐκ κατηγο-
μένον ἀποκαλύπτις σε, ὕτω ὁ ἀπέδειξας ἀλλ' ἡ
μόνος ἁπλῶς ῥητὰ εἶπες· ὁ πρὸς τοῦ πατρὸς ἐκπορ-
ευόμενον, καὶ τὰ ὅμοια· ἅπερ καὶ διελύσαμεν ἤδη, καὶ
δεῖ περαιτέρω λέγειν.

B

EPHES. Ἠρξω μὲν τῶν διαλογελικῶν ἐξεμένος λόγων, διὰ
τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν διαδεξαμένων αὐτοὺς κατὰ τὸν
ὄντα καὶ τῆς οἰκουμενικῆς τρίτης συνόδου, κ' μέρος τι
ἐξεργαζόμενος ἑκάστου τῶν ῥητῶν, ἐκ συλλογιζόμε-
νος ἐφ' ἑκάστῳ, ἐκ συμπεραίνων ὅπερ ἀποδεικνύναι
προκείμενον εἶχον, ὡς πανταχοῦ τὸ χωρὶς τῶν Λα-
τίνων δόγματος ἀπηγορευμένον.

ΑΠΟΚ.

Ἠρξω μὲν, ὡς ἐκ πρόπαν ἔφην, ἀπὸ τῶν εὐαγ-
γελικῶν φωνῶν εἰς σύστασιν τοῦ σοῦ φρονήματος, ἃ
μέλλω ὑπὸ τῇ κατασκευῇ ἐπηκολούθησας τῇ διαλέ-
ξεως. ἐστησαν, καὶ, ἵνα ἀπὸ κεφαλαίων εἰς κεφά-
λαιον, καὶ ἀπὸ ἐπιχειρήματος εἰς ἐπιχείρημα μετα-
βαίνῃς, ἵνα ἐ ἐυσταθῶσιν ἐ σαφεῖς αἱ ἐρωτήσεις
ἅμα καὶ ἀποκρίσεις γίνωνται. ὅταν δὲ εἰς αὐτὸ
ἔλθῃς, καὶ ῥητὸν τὸ ῥητὸν διεδέξατο, ἐ συλλο-
γισμὸς κατόπιν ὡς ὁ σωφρονέστατος ἐπηκολούθει ἡμῖν
παρὰ τοῦ φρὲ Ἰωάννου λεγόμενος, ἐστενοχωρήθης
τῇ ἀποκρίσει, ἐ ἐξέφυγες, τὸν μακρὸν ἐκεῖνον
ἀποτεινάμενος λόγον· μηδένα καιρὸν ἀληθείας ἢ
ἔθους ἔχοντα διαλέξεως· ὅτε σοι ὁ προσδιαλεγό-
μενος Ἰωάννης ἔφη· κύριε Ἐφέσου, φαίνεται ὅτι
παραβαίνεις τὴν τάξιν, ἄλλη γάρ ἐστιν ἡ ἡμετέρα
συμφωνία, καὶ ἄλλως ποιεῖς· ἔτι τὸ τοῦ μεγάλου
Βασιλείου ῥητὸν οὐκ ἔλαβε τέλος, ἐ σὺ προφέρε-
ις εἰς μέσον ἄλλας ὑποθέσεις καὶ ἄλλα κεφάλαια
ἔξω τοῦ προκειμένου, διδάσκων ὡς ἔοικε τοὺς ἀ-
κροατάς. λέγε λοιπὸν μακρὸν, ὅσον ἂν αὐτὸς βού-
λῃ ἐπειδὴ ἐγὼ οὐκ ἔχω τιθέναι σοι νόμον, ἀλλ' ὁ
γαλλωνότατος Βασιλεύς· ὅμως ἐγὼ τηρήσω τὸ σε-
μνότητα καὶ τὴν τάξιν τῆς διαλέξεως, ἡ ὑδέποτε
ἀποκλεισθήσομαι εἰς ὅσα λέγῃς, ἐ' ἂν ἀπολο-
γηθῇς κατὰ τάξιν τῶν προκειμένων ῥητῶν, καθ'
ὃν ἠρξάμεθα τρόπον τῆς διαλέξεως, ὅτως σαφη-
νισθέντος τοῦ ἑνὸς ἀρξώμεθα τοῦ ἑτέρου. ἀκού-
σας οὖν τοῦτο ἐπιλήψια κατέχε σε, ἡ ἐστενοχω-
ρήθης ἐλθεῖν κατὰ νοῦν καὶ ἀπόκρισιν τῶν ῥητῶν.
καὶ εὐθὺς ὀλίγα εἶπων, σέκυλα σεκυλώρυμ ἐ-
ζόησας, τετύπτω μ' ζύλομαι ἔτι λέγειν, τέλος ἐ-
ποίησα. ὅθεν καὶ ὁ μακαριώτατος πάπας ἔφησε· δί-
καιόν ἐστιν, ἐπεὶ εἶπες ὅσα ἐκρίζες, ἵν' ἀπολογηθῇς
καὶ εἰς τὰ τελευταῖα Ἰωάννου τοῦ προσδιαλέξα-
μένου θέλοντος δέ σε ἀποκλεισθῆναι, ἀλλ' ὀλίγως
εἰπόντος λόγους, σρεβλὸς καὶ διεφθαρμένους κ' ἔξω
τοῦ προκειμένου, ἐλήθη ἡ σιωπὴ σου, καὶ πλέον οὐκ
ἠθέλησας σιωπηθεῖν, καιρὸν ὂν καὶ ἀπηγορευμένον
τὸ τῶν Λατίνων δόγμα ὅτε μὲν ἔδειξας ὅτε δεί-
ξεις ποτὲ, ὅτε σὺ ὅτ' ἄλλος τις ὑψηλότερός σου
καὶ

ἐκλογώτερον· ὅτι μὲν γὰρ τοῦτο τὸ δόγμα ὑπάρχει, ἀλλ' ἀπὸ τῆς δευτέρας συνόδου δῆλόν ἐστι καὶ τῇ Ρωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ· οὐδὲ Λατινικόν ἐστιν ἢ Ἑλληνικόν, οὐ γὰρ τὸ μέρος ἡ πίστις, ἀλλὰ Χριστιανικόν· πάντες γὰρ οἱ διδάσκαλοι Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι τὸ αὐτὸ φρονοῦσιν· εἰ μὴ τοίνυν ἀτοπώτατος βούλει φανῆναι, ὥστε καὶ τοὺς ἀνατολικοὺς ἁγίους καὶ διδασκάλους Λατίνους ἀποκαλεῖν.

ΕΦΕΣ. Ἐπεὶ τέλος κατέλυσα τοὺς πρὸς αὐτοὺς ὁμιλίας, ἢ μηκέτι συνελθέσθαι μετ' αὐτῶν, ἢ γοῦν αὐτοὺς σιωπήσειν βεβαιωσάμενος. ἀλλ' ἐκεῖνοι προσεκαλοῦντο τοὺς ἡμετέρους ἑκόντας ἄκοντας εἰς τὴν τῶν εἰρημένων ἀντίρρησιν· καὶ τοῦτο διαφραξάμενοι μὴ παρόντος ἐμοῦ διὰ τὴν ἀσθένειαν, δύο ἐφεξῆς συνελεύσεις ἀπήλωσαν αὐτοὶ μόνοι λέγοντες, μηδενὸς ἀπολογουμένου.

ΑΠΟΚ. Ὁ δίκαιος λόγος αἰτῆται, ἐπειδὴ σὺ ἀπὸ μέρους τῶν Γραικῶν εἶπες, καὶ οὕτω μακρὰς κατέτεινας λόγους, ἵν' ἀκούσῃς ἐν τῇ ἀποκρίσει· οὐ γὰρ δίκαιον, τὸν διαλεγόμενον μόνον λέγειν μέν, οὐκ ἀκούειν δὲ ἐν τῷ ἀποκρινομένου. ἐν σοὶ μὲν τὸ, σίκυλα σεσαλώρυα, εἶτα, αἰσχυνθεὶς τὴν συνοχωρήσει τῷ φίλῳ Ἰωάννῃ ἀνεχώρησας, καὶ οὐκέτι ἔβουλε συνελθεῖν· οἱ δὲ Λατῖνοι οὐκ ἠνείχοντο σιωπῆσαι, καὶ τοῖς σοῖς λόγοις μὴ δοῦναι ἀπολογίαν. ὅθεν ἐκάλουν κανονικῶς ὑμᾶς συνελθεῖν ἐν ἀκοῇ τῆς ἀποκρίσεως τῶν λόγων. καὶ σὲ μὲν μὴ βουλομένου συνελθεῖν, ὁ βασιλεὺς τε ἐν ὁ πατριάρχης ἐν οἱ ἐπίλοιποι τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας λογάδες ὠήθησαν δίκαιον εἶναι συνελθεῖν, ἐν οὕτω συνῆλθον. ἀποστείλασα οὖν ἡ συνόδος ἐκάλει καὶ σὲ ἐλθεῖν, ἀλλ' οὐκ ἠθέλησας, ἀσθένειαν ἰσχυρὰν ὑποκρινάμενος. νοήσαντες οὖν οἱ δημόται σὲ τὸ φυσικὸν ἀσθενεῖν, ἰῶντες ἔχεις, ἐσιώπησαν. Λατῖνοι δὲ μόνοι ἔλεγον μηδενὸς ἀπολογουμένου, ἐν γὰρ χρεία ἰῶν ἀπολογεῖσθαι τοὺς ἡμετέρους, ὅτι ὁ τῶν Λατίνων λόγος ἀπολογία ὑπῆρχε πρὸς τοὺς ἡμετέρους.

ΕΦΕΣ. Κατὰ μὲν τὴν πρώτην τὰ ῥητὰ τῶν οἰκείων διδασκάλων προεσχόντες, οἷς ἐδείκνυσαν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ υἱοῦ καθὰ ἐκ τοῦ πατρός.

ΑΠΟΚ. Ἐν ταύτῃ τῇ συνελεύσει ἀπέστειλεν ἡ σύνοδος ζητοῦσά σε ἐλθεῖν πρὸς τὴν διάλεξιν, ἐπειδὴ ὁ προδιαλεγόμενος πρὸ Ἰωάννης ἐλέγχου, ἀγάγετε τὸν Ἐφέσου ὧδε, ἵνα ἀκούσῃ τὰς ἀποκρίσεις τῶν λόγων αὐτοῦ· σὺ δὲ μὴ δυνάμενος ἀκοῦσαι τὸν ἔλεγχον τῶν πρὸ σοῦ ῥητῶν, οὐκ ἠθέλησας ἐλθεῖν, ἀλλ' ὑπεκρίνω ἀσθένειαν. διὸ ἐν ὁ διδάσκαλος Ἰωάννης τὰς μὲν ἐλέγχους τῶν σῶν ἑκάστας λόγων, τὰ τῶν οἰκείων διδασκάλων ῥητὰ προέφερε δεικνύων τοῦ δόγματος τὴν ἀλήθειαν, ἀναιρῶν, ἅπερ ἔλεγες, ὅτι οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα. ἀλλὰ σὺ μὲν ἔλεγες, οὐκ ἐδείκνυες· ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε, καὶ χρυσαίως ἐδείκνυε μετὰ τῶν δυτικῶν διδασκάλων. ἆρ' ὄντως δύνασαι ἀρνήσασθαι, ὅτι οὐκ εἰσὶν οἱ δυτικοὶ διδάσκαλοι ἅγιοι; εἰ μὴ τοίνυν, αἱρετικὸς πάντων αἴσχιστος δόξῃς, ὅτι ἡ πέμπτη οἰκουμενικὴ συνόδος ἐν τῷ ἑαυτῆς ὅρῳ φησίν· ἑπόμεθα τοῖς ἁγίοις καὶ μακαρίοις πατράσι καὶ διδασκάλοις, Γρηγορίῳ τῷ Διαλόγῳ, Αὐγουστίνῳ, Βασιλείῳ, Ἱερωνύμῳ, Ἀμβροσίῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς· καὶ τὰς φωνὰς αὐτῶν συνάγομεν καὶ ἀποδεχόμεθα· οὐκοῦν οὐ δυνάσαι ἀντιπεῖν. τούτους οὖν οὓς ἡ πέμπτη τῶν οἰκου-

limior: nam dogma hoc non eſt novum, cum uſque a ſecunda ſynodo ſit & cantetur in Romana eccleſia: neque dogma Latinorum eſt, aut Græcorum; fides enim non eſt partium; ſed Chriſtianorum: Siquidem omnes tam Græci quam Latini doctores ita ſentiunt: niſi velis uſque adeo ſtolidus videri, ut Latinos voces ſanctos etiam & doctores orientales.

Cum ita peroraſſem, eorum congreſſibus vale dixi; ſtatutum habens aut devitandum eſſe conſeſſum eorum, aut certe mihi tacendum. Verum illi noſtros volentes nolentes advocabant, eo quod reſpondere vellent ad ea quæ dicta erant. Quod cum feciſſent, me non præſente cauſa morbi, duas inſumpſere deinceps ſeſſiones ipſi ſoli dicentes, nemine defenſionem ſuſcipiente.

Æqua ratio poſtulabat, ut poſteaquam tu pro Græcis dixeras: & adeo prolixos ſermones habueras, audires etiam reſponſiones; neque enim juſtum eſt ſolum diſputantem dicere, & reſponſa non audire. Et tu quidem cum, Sæcula ſæculorum, pronunciaſſes, præ pudore, quod te frater Joannes in anguſtias redegiſſet, receſſiſti, nec amplius in ſynodum ire voluiſti: Latini vero ſilere haudquaquam ſuſtinebant, & tuis ſermonibus nullam opponere defenſionem. Quapropter canonice vos convocabant, ut conveniretis, & reſponſa ad ſermones habitos audiretis: te vero renuente & non eunte, imperator, & patriarcha, & reliqui orientalis eccleſiæ optimates conveniendum eſſe judicarunt, atque ita convenerunt. Accerſitus tu quoque fuiſti per nuncium a ſynodo, ſed recuſaſti, ſimulans te gravi morbo detineri. Cum ergo cives tui familiarem tibi morbum intellexiſſent, tacuerunt. Latini vero ſoli dicebant, nemine defenſionem ſuſcipiente, quia nullam opus erat fieri a noſtris apologiam; nam ſermo Latinorum reſponſio erat ad ea quæ objeceratis.

In priore quidem proferentes dicta ſuorum doctorum, quibus oſtendebant Spiritum ſanctum a Filio procedere, quemadmodum & ex Patre.

In hac ſeſſione ſynodus miſſo nuncio te ad diſputationem vocabat; quoniam is, qui tecum diſputabat, frater Joannes dicebat; Adducite huc Epheſium, ut reſponſiones audiat ad ea quæ dixit. Tu vero rationes tuas redargui cum ferre non poſſes, venire noluiſti, ſed morbum ſimulaſti. Quocirca magiſter Joannes omiſſa tuorum confutatione ſermonum, protulit doctorum ſuorum ſententias, dogmatis veritatem oſtendens, & refellens quæ tu dixeras, ſcilicet Spiritum a Filio non eſſe. Et tu quidem dicebas, at non probabas; Ille vero dicebat, & ſtrenue probabat cum occidentis doctoribus. An vero negare poteris, ſanctos eſſe occidentis doctores? Si neges, hæreticus omnium turpiſſimus apparebis: nam quinta ſynodus œcumenica in ſua definitione ait; Sequimur ſanctos & beatos patres atque doctores, Gregorium Dialogum, Auguſtinum, Baſilium, Hieronymum, Ambroſium, & reliquos; eorumque voces approbamus & recipimus: non potes ergo contradicere. Hos itaque, quos inter œcumenicas quinta ſynodus promulgavit,

A

B

C

D

E

Ephes.

Resp.

Ephes.

Resp.

Collat. 1.

vit ſanctos atque doctores proferens Joannes perſpicue demonſtravit, Spiritum ſanctum eſſe etiam a Filio, refutando quæ tu dixeras, non quæ docent doctores orientales; nam & illi eadem, quæ occidentales, dicunt. Ut vero ſcire volentibus num vera dicas, palam fiat veritas, occidentalium quoque doctorum ſententias hic apponemus non omnes, aut omnium, ſed paucas e multis; ut per eas te oſtendamus uſquequaque futilem & arrogantem. In primis enim ſenioris Romæ pontifex, magnus inquam Gregorius Dialogus, quem orientalis quoque eccleſia doctorem & ſanctum agnoſcit, in expoſitione ſacri evangelii ſic ait: Unde & ipſa veritas, ut fidem diſcipulis augeret, dixit; *Si enim ego non abiero, paracletus non veniet ad vos*. Cum enim conſtet, quia paracletus Spiritus ex Patre procedat ſemper & a Filio, cur ſe Filius receſſurum dicit, ut ille veniat, qui a Filio nunquam recedit?

Homil. 26. Joan. 20. Joan. 15. Et infra in illud; *Cum eſſet ſero die illa*; *Cum venerit paracletus*, inquit, *quem ego mittam vobis a Patre*: Si enim mitti ſolummodo incarnari diceret intelligi, ſanctus procul dubio Spiritus nullo modo diceretur mitti, qui nequaquam incarnatus eſt, ſed ejus miſſio ipſa proceſſio eſt, qua de Patre procedit & Filio.

Cap. 10. Sanctus quoque Ambroſius libro primo de Spiritu ſancto ad Gratianum imperatorem hæc habet: Sed neque cum de Patre exit, de loco recedit, & quaſi corpus a corpore ſeparatur; neque cum in Patre eſt, quaſi in corpore tanquam corpus includitur. Spiritus quoque ſanctus cum procedit ex Patre & Filio, non ſeparatur a Patre, non ſeparatur a Filio. Quemadmodum enim ſeparari poteſt a Patre, qui ſpiritus oris ejus eſt? quod utique & æternitatis indicium, & divinitatis exprimit unitatem.

Cap. 10. Sanctiſſimus vero Auguſtinus ad Oroſium ſcribens in ſermone, cujus initium eſt; Dominus noſter Jeſus Chriſtus manifeſtavit ſe ita venturum: multis in locis hac de re verba faciens hæc etiam habet: Cur igitur non credamus, Spiritum ſanctum ex Filio quoque procedere, cum ſit & Filii Spiritus? Si enim ab ipſo non procederet, poſt reſurrectionem ſuam manifeſtando ſe diſcipulis non inſufflaſſet in eos dicens: *Accipite Spiritum ſanctum*. Joan. 20.

Et paulo poſt: Spiritus vero ſanctus non de Patre procedit in Filium, & de Filio ad ſanctificandam creaturam, ſed ſimul de utroque procedit; quamvis Pater hoc Filio dederit, ut ſicut ab ipſo, pariter & ab illo procedat: neque enim poſſumus dicere, Spiritum ſanctum non eſſe vitam, quandoquidem vita eſt Pater & Filius; & propterea ſicuti Pater vitam habens in ſe ipſo, dedit & Filio ut vitam habeat in ſe ipſo, ita dedit ut etiam ab illo vita procedat, ſicut procedit & ab ipſo.

Ejuſdem ex libro de fide ad Petrum, ca-

μενικῶν συνόδος ἁγίας ἐδιδασκάλους ἐκήρυξεν, ὁ Ἰωάννης κομίσας ἔδειξεν σαφῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ εἰς ἀναίρεσιν τῶν σῶν λόγων, ἐξ ὧν ἀνατολικῶν διδασκάλων, διότι καὶ οὗτοι τὰ αὐτὰ τοῖς δυτικοῖς λέγουσιν. ἵνα δὲ ἡ ἀλήθεια δηλωθείη τοῖς βουλομένοις ἰδεῖν, οἵτινες ἀληθῆ λέγεις, ἡμεῖς δὲ τὰ ῥητὰ τῶν δυτικῶν διδασκάλων οὐ παῦσθαι ποιήσομεν, οὐ πάντα, οὐδὲ πάντων, ἀλλ' ἐκ τῶν πολλῶν ὀλίγα, δεικνύντες σε παντελῶς διὰ τούτων ἀλαζόνα ἐκ ματαιόφρονα. Ὁ γοῦν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἀρχιερεύς, ὁ μέγας, φημί, Γρηγόριος ὁ Διάλογος, ὃν ἐκ ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία διδάσκαλον ἐκ ἁγίου ἔχει, οὕτω φησὶν ἐκ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου· ὅθεν ἐκ αὐτῆς ἀληθείας, ἵνα τοῖς μαθηταῖς πίστιν προσθῇ, εἶπεν· ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς. ἐπεὶ γάρ ἐστι τὸν παράκλητον τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς ἀεὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον, τίνος χάριν ἑαυτὸν ὁ υἱὸς ἀποδημήσοντα εὑρηκεν, ἵν' ἐκεῖνος ἔλθῃ, ὁ τοῦ υἱοῦ μηδέποτε ἀφιστάμενος;

Καὶ περαιτέρω εἰς τὸ ῥητὸν τὸ· ὥσπερ ὀψίας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, φησὶν· ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρός· εἰ γὰρ τὸ ἀποστέλλειν, τὸ σαρκοῦν μόνον ὀφείλει ποιεῖν, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀναμφιβόλως οὐδέπω ἂν τρόπον ἐλέγετο ἀποστέλλειν, ὅτε οὐδέποτε ἐσαρκώθη· ἀλλ' ἡ τούτου ἀποστολὴ αὐτὴ ἔστιν, ἡ αὐτοῦ πρόοδος, ἡ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευομένου.

Ὁ θεῖος Ἀμβρόσιος τὸ πρὸς Γρατιανὸν τὸν βασιλέα πρώτῳ βιβλίῳ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος οὕτω φησίν· ἀλλ' οὔτε ἐπιδημεῖ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξέρχεται, ἀπὸ τόπου ἀναχωρεῖ, ἢ ὡσεὶ σῶμα χωρίζεται ἀπὸ σώματος. ὃ γὰρ ἐν τῷ πατρὶ ὡς δεῖ ἐν σώματι ἀεὶ δὲ σῶμα ἐμπεριέχεται· ἐκ τὸ πνεῦμα δ' τὸ ἅγιον ἐνίοτε ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται, ἢ χωρίζεται τοῦ πατρὸς, ἢ χωρίζεται τοῦ υἱοῦ· τίνα γὰρ τρόπον διώσει χωρίζεσθαι τοῦ πατρὸς, πνεῦμα σώματος αὐτοῦ ὄν; ὃ πάντως ἐκ τῆς ἀϊδιότητος δεῖγμά ἐστι, ἐκ τῆς θεότητος ἐμφαῖνον τὴν ἑνότητα.

Αὐγουστῖνος δ' ὁ θεσπέσιος πρὸς Ὡρόσιον ἐπιστέλλων περὶ τοῦ λόγου, οὗ ἡ ἀρχή· ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδήλωσεν ἑαυτὸν οὕτως * ἐπελεύσεσθαι· ἐν πολλοῖς τόποις περὶ τούτου λέγων ἐκ τούτου φησί· διὰ τί τοίνυν μὴ πιστεύσωμεν, ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπεὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐστιν αὐτὸ πνεῦμα; εἰ γὰρ μὴ παρ' αὐτοῦ ἐξεπορεύετο, οὐκ ἂν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἑαυτὸν ἐμφανίζων τοῖς μαθηταῖς, ἐνεφύσησεν αὐτοῖς λέγων· λάβετε πνεῦμα ἅγιον.

* ἐπελεύσεσθαι μετὰ.

Καὶ μετά τινα· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται πρὸς τὸν υἱόν, καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται πρὸς τὸ ἁγιάζειν τὴν κτίσιν, ἀλλ' ὁμοῦ ἐξ ἀμφοτέρων ἐκπορεύεται, εἰ ἐξ ὁ πατὴρ τοῦτο δέδωκε τῷ υἱῷ, ἵν' ὥσπερ ἐξ αὐτοῦ ἔστιν ἐξ ἐκείνου ἐκπορεύηται. ὃ γὰρ δυνάμεθα λέγειν, μὴ εἶναι ζωὴν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπεὶ ὁ πατὴρ ζωή ἐστιν ἐξ ὁ υἱός· ἐξ διὰ τοῦτο ὥσπερ ὁ πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, καὶ οὕτως ἔδωκε ζωὴν ἐκπορεύεσθαι ἐξ ἐκείνου, ὥσπερ ἐκπορεύεται ἐξ αὐτοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν πρὸς Πέτρον περὶ πίστεως κεφαλαίων.

ιά βεβαιότατα τίσδε, καὶ κῦ μηδένα τρόπον ἀμφίβαλλε, αὐτὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ πατρός ἐστι πνεῦμα καὶ υἱοῦ, ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον. λέγει γὰρ ὁ υἱός. ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται· ὅπως πνεῦμα ἑαυτοῦ φησὶ) ἐδίδαξεν, ἐπεὶ αὐτός ἐστιν ἡ ἀλήθεια. ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἡ προφητικὴ καὶ ἀποστολικὴ διδασκαλία ἡμῖν παραδίδωσιν. Ησαΐας μὲν γάρ φησι περὶ τοῦ υἱοῦ. πατάξει τὴν γῆν τῇ ῥάβδῳ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ τῷ πνεύματι τῶν χειλέων αὐτοῦ ἀνελεῖ τὸν ἀσεβῆ. περὶ οὗ φησι καὶ ὁ ἀπόστολος· ὃν ὁ κύριος Ιησοῦς ἀνελεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ.

A plite undecimo: Firmiſſime tene, & nullatenus dubites, eumdem Spiritum ſanctum qui Patris & Filii unus eſt Spiritus, de Patre & Filio procedere. Dicit enim Filius: *Cum venerit paracletus Spiritus veritatis, qui a Patre procedit*; ubi ſuum eſſe Spiritum docuit, quia ipſe eſt veritas. De Filio quoque procedere Spiritum ſanctum prophetica atque apoſtolica doctrina nobis commendat. Iſaias enim dicit de Filio: *Percutiet terram virga oris ſui, & Spiritu labiorum ſuorum interficiet impium*: De quo & apoſtolus ait; *Quem interficiet dominus Ieſus Spiritu oris ſui*. Joan. 15. Iſaiæ xi. 2. Theſſ. 2.

Καὶ τί δεῖ πάντα καταλέγειν, ὅσα οἱ δυτικοὶ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας φασίν; ἀρκεῖν ἡγούμεθα καὶ ταῦτα εἰς παράστασιν τῆς ἀληθείας, καὶ ἱκανὰ πεῖσαι ψυχὴν μὴ βεβαττισμένην τῇ ἀπογνώσει τε καὶ προλήψει, ὥσπερ ἡ σὴ αἰδέσιμε Εφέσου ἐβεβάπτιστο. εἰ γὰρ ἠθέλησάς που σωτῆρα τὸν ἀληθῆ καὶ ἐνωτίζω τοῖς διδασκάλοις τούτοις καὶ ἁγίοις, ἀλλ' ἤλεγξεν μὲν τοῦ Παλαμᾶ καὶ Καβασιλᾶ καὶ τῶν λοιπῶν τινῶν), οἳ τὸν βίον καπήρεψαν εἶλεῶ. ὃ δὲ φῂς, ὅτι ἐδείκνυσαν παρὰ τῶν οἰκείων διδασκάλων ἐκπορευόμενον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ καθάπερ ἐκ τοῦ πατρός, θαυμάζω πολύ, εἰ καὶ σοὺς οὐ νομίζεις, οὓς αἱ συνοδοι πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς διδασκάλους παρέθεσαν, οἳ συμφωνοῦσιν ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἀνατολικοῖς διδασκάλοις, καὶ μάλιστα ὲν τοῖς περὶ τῆς πίστεως δόγμασιν.

B Et quid opus eſt recenſere omnia, quæcumque occidentalis eccleſiæ doctores ajunt? hæc enim ſatis eſſe arbitramur ad comprobandam veritatem, & perſuadendum animo, qui non ſit pervicacia & antecepta opinione demerſus, qualis erat tuus, venerabilis Epheſie: nunquam enim voluiſti verum animo comprehendere, & ſequi ſanctos hoſce doctores; ſed maluiſſe cum Palama, & Cabaſila, & reliquis eſſe, qui divexati contortionibus inteſtinorum periere. Quod vero illos oſtendiſſe ais per ſuos doctores, Spiritum ſanctum ex Filio procedere, ſicut ex Patre; vehementer ſane admiror, cur pro tuis etiam illos non habeas, qui doctores univerſis Chriſtianis propoſiti ſunt a conciliis, qui & ſibi & doctoribus orientalibus, præſertim in fidei dogmatibus congruentia loquuntur.

C

ΕΦΕΣ. Εν δὲ τῇ ὑστέρᾳ συνελεύσει τὰ παρ' ἐμοῦ εἰρημένα διαστρέψαντες μᾶλλον ἢ ἀνατρέψαντες, καὶ χέσαντίας, ὡς ἐκεῖνος ἐδόκει, τὴν παρ' ἡμῖν διδασκάλων ἐκθεσιν.

In altera vero ſeſſione, quæ a me dicta fuerant pervertentes potius quam evertentes; & doctorum noſtrorum oppoſitas, ut illis quidem videbatur, ſententias exponentes. Ramus

ΑΝΘΑ. Εν ταύτῃ δὲ τῇ ὑστέρᾳ συνελθόντι μοι τὸν σὸν φυγὸν πάλιν ὁ φρὰ Ιωάννης ἐθεολόγησε, καὶ πάλιν φωνῇ μεγάλῃ ἐβόησεν· ἀγάγετε τὸν Εφέσιον ὧδε, βούλομαι γὰρ ἀνατρέψαι τὰ αὐτοῦ εἰρημένα. καὶ πάλιν ἀπέστειλεν ἡ σύνοδος, ζητοῦντάς σε, εὗρον μαινόμενον, καὶ βοῶντας φωνὰς ἀσήμους καὶ καλοῦντάς σε συνελθεῖν τῇ συνόδῳ, σὺ δὲ ἀπῄφεις· οὐ δύναμαι ἐλθεῖν· τῇ γὰρ νυκτὶ ταύτῃ ἐλθόντες οἱ καρδινάλιοι ἀπεσέγασαν τὸν ὄροφον τοῦ οἰκήματος, καὶ μοῦ ῥάβδῳ πυρίνῳ ἔδειραν μου τὰς σάρκας, ἀπέκτειναν με οἱ καρδινάλιοι, καὶ νῦν καλοῦσί με συνελθεῖν μετ' αὐτῶν; οὐ δύναμαι. οὐκ ὁρᾶτε καὶ ὑμεῖς τὰς πληγάς; καὶ ἐδείκνυες τὰς σάρκας σου λέγων· Κλέπτε, πῶς εἰμὶ ὅλος μεμελανωμένος τῇ ῥάβδισμῷ ἔχεις; οἱεῖοι δὲ συνοήσαντες τὸν ἀσθένειαν, ἀπῆλθον δηλοῦντες τῇ ἱερᾷ συνόδῳ, ὡς οὐ δύναται συνελθεῖν, ἀσθενεῖ γάρ. ὅθεν ὁ φρὰ Ιωάννης πάλιν εἶπεν· ἐβουλόμην εἶναι τὸν Εφέσου ὧδε, καὶ συμπαρεῖναι ἡμῖν ἐν ταύτῃ τῇ συνελεύσει. ἀλλ' ὡς ἔοικεν, ἠττηθεὶς ἀπέγνω. διὸ φέρε πρὸς ὑμᾶς ποιήσωμαι τὴν ἀπόκρισιν. καὶ προαγαγὼν τὰ τῶν ἀνατολικῶν διδασκάλων ῥητὰ, ἅπερ καὶ ἡμεῖς πρόπερσι ἐξεθέμεθα, καὶ ἄλλα πλεῖστα, ἡμεῖς γὰρ ὀλίγα προετείναμεν, γλυκέως ἀπέδειξε καὶ λαμπρότερον τοῦ ἡλίου, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἀνετρέπετο ἰσχυρῶς τὰ παρὰ σοῦ πρόπερσι εἰσηνεγμένα, καὶ

D In hac ſecunda poſt tuam fugam ſeſſione iterum frater Joannes de rebus divinis diſputavit; iterumque magna voce clamavit; Adducite huc Epheſium, volo enim refellere quæ dixit: Et rurſus te ſynodus per nuncium ad ſe vocavit. Qui vero miſſi erant, quærentes te, inſanientem repererunt, & vocibus inconditis ſtridentem. Cumque te ad ſynodum invitarent, reſpondiſti; Non poſſum venire; hac enim nocte venerunt cardinales ſublato domicilii tecto & membra mea virgis igneis ceciderunt: Occiderunt me cardinales, & nunc ad ſynodum invitant? non poſſum. An non videtis & ipſi plagas? & oſtendebas membra tua dicens; Videtis, ut ſim plane totus præ verberibus lividus? Illi autem intelligentes quo morbo laborares, rediere ſacro nunciante concilio, te advenire non poſſe, quod non recte valeres. Quocirca frater Joannes rurſus; Vellem, ajebat, Epheſius adeſſet, & nobiſcum ſeſſioni huic intereſſet: Verum devictus deſpondiſſe animum videtur; Itaque ad vos reſponſionis verba faciam: & afferens in medium dicta orientalium doctorum, quæ a nobis etiam ſupra expoſita ſunt, nec non alia plurima; nos enim protulimus pauca; egregie Sole ipſo clarius demonſtravit, Spiritum ſanctum a Filio quoque procedere; & quæ prius a te dicta fuerant, ſtrenue demolitus eſt, atque humi proſtravit Resp

vit ut falſa & perverſa, penituſque a theologia & mente ſanctorum abhorrentia. Expoſuit vero doctorum noſtrorum ſententias, iis quæ a te dicebantur contrarias, veritati autem omnino conſonas; non eo ſenſu, quo tu perverſe intelligendo exponebas; ſed quo illas ii ſcripſerunt, & recta mente pronunciarunt; te relinquens ubi conſtravit: deridendo lapſu jacentem, unde te erigere penitus non valuiſti.

A

Quoniam vero, ubi tacuiſſem ego, ex noſtris nemo auſus eſt amplius ſeſe illis opponere, tum quia optimates ita fieri oportere cenſebant, tum quia omnes certamen detrectabant, timentes ne ſe litibus ac turbis implicarent; illi taciturnitatem noſtram veluti lucrum inopinato ſibi oblatum rati, noſtros veluti in fugam verſos provocabant ad pugnam: nobis autem renuentibus, applaudebant illi quaſi victores, & veritatem a ſe ſtantem habentes.

B

Applaudebant non ut victores, ſed ut culpa vacantes, quam in illos per calumniam conjiciebas: tu enim & qui tecum ſentiunt, Latinos hæreticos habebatis, quod dicant, etiam ex Filio procedere Spiritum; & incuſabatis eos, ſymbolice temeratores ac depravatores appellabatis. Illi vero prolatis doctoribus & orientalibus & occidentalibus, qui eorum dogmati ſeu potius veritati ſuffragantur, applaudebant, quod nequaquam ſint temerarii ſymboli corruptores, vel hæretici, ſed veritatis aſſertores, cum per doctores eccleſiæ veritas jam eluxiſſet. Noſtros porro evocabant, ſi quid vellent dicere contra ſententias doctorum; at illi non ſunt auſi adverſus luciditſima proloqui, neque omnino ſe opponere voluerunt, non, ut ais, quod refugerent, aut timerent, ſed quia ſtultum eſſe opinarentur contra veritatem diſputare, tam aperte demonſtratam ex orientis & occidentis doctoribus. Ceterum tu callide ſiluiſti; neque enim ſilere volebas, ſed contradicere non valebas: quis enim in ſtadio diſputans ſua ſponte conticeſcit? Silentio quippe victoria ſtatim oſtenditur: Oportet ergo diſputantem perpetuo dicere quoad vincat, aut vincatur. Tibi vero, cum ultra dicere non poſſes, minime ſpontaneum ſilentium fuit, morbum ſimulanti; atque ita congreſſum devitanti, ut ſcilicet honoris tui cauſa non ſuccumberes coram ſynodo; namque ignominiam præ oculis habens ad ſynodum accedere noluiſti.

C

Quod ipſi ſane nunquam non erant facturi; cum eo ſint prorſus ingenio, ut parati ſint contra omne quod aſſeritur, dicere, & victoriæ famam ſibi tribuere.

D

Parati ſempor ſunt illi, a quibus eſt veritas, contra mendacium dicere: Nos quoque prompti paratique nunc ſumus ad repugnandum pacis initæ inimicis. Ergo Latini etiam & illo tempore, & nunc, & in perpetuum ſunt eruntque parati non contra id quod bene aſſeritur dicere; ſed quod perperam & falſo dicitur, conſtanter refellere, idque velut execrandum profligare; non quaſi victoriæ nomen ſi-

εἰς γλῶ κατέρρεψεν ὡς ψεῦδη καὶ διεστραμμένα, καὶ παντελῶς ἀλλότρια τῆς τῶν ἁγίων θεολογίας καὶ διανοίας· ὃ ἐκτίθεσκε τοῖς χρῄζουσι τὴν ἡμετέρων διδασκάλων, τοῖς σοὶ μὲν ῥηθεῖσιν ἐναντίας, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τῷ ὄντι συμᾴδουσας, ἃ μὲν σὺ διεστραμμένως ἔλεγες καὶ ἐλάμβανες, ἀλλ' ὡς ἐκεῖνοι συνέγραψαν ὃ ὡς ἡ ἐκείνων ἔσχεν ὀρθὴ διάνοια, σὲ κατάλιπον ἔνθα ὃ κατέδαφισε, πτῶμα γέλωτος ἄξιον, ὅθεν ἀναστῆναι ὅλως οὐκ ἠδυνήθης.

ΕΦΕΣ.

Ἐπεὶ δέ μοι σεσιωπηκότος, οὐδεὶς ἔτι τῶν ἡμετέρων πρὸς αὐτὸν ἐθαῤῥησεν ἀντιτάξασθαι, τοῦτο μὲν τῷ ἀρχόντων οὕτω δόξαι εἶναι χρεών, τοῦτο δὲ ὃ ὀχλοῦντας ἀπαντᾶν τὰ ἀγῶνα, ὃ μὴ εἰς ἔριδας ὃ ταραχὰς ἐμπέσωσι δεδιότες· ἐκεῖνοι τὴν ἡμετέραν σιωπὴν ὡς ἐρμαιον λογισάμενοι, καθάπερ τινὰς φυγάδας προεκαλοῦντο τοὺς ἡμετέρους πρὸς μάχην· καὶ μηδαμῶς ἀνταιρόντων ἡμῶν, ἐπερρότουν ὡς νικηταὶ, ὃ τὴν ἀλήθειαν μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες.

ΑΠΟΛ.

Ἐπερρότουν οὐχ ὡς νικηταὶ, ἀλλ' ὡς ἀθῷοι τῆς σῆς διαβολῆς· σὺ γὰρ ὃ οἱ σὺν σὲ τοὺς Λατίνους αἱρετικοὺς εἶχεπ διὰ τὸ λέγειν ὃ ἐκ τοῦ υἱοῦ πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι, καὶ ἐκαλεῖτε αὐτοὺς, ὃ τολμητὰς τῆ συμβόλῳ καὶ ἐξαχράντους ἐκαλεῖτε· ἐκεῖνοι δὲ τοὺς ἁγίους τοὺς ἀνατολικοὺς πὰ ὃ δυτικοὺς προκομίσαντες συμφωνοῦντας τῇ ἑαυτῶν δόγματι, ἢ βέλτιον φάναι τῇ ἀληθείᾳ, ἐπερρότουν, ὡς οὐκ εἰσὶ τολμηταὶ τῷ συμβόλου ἢ αἱρετικοὶ, ἀλλ' ὡς τὴν ἀλήθειαν λέγοντες, ἣν δὴ τῆς ἀληθείας φανείσης διὰ τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας. προεκαλοῦντο δὲ τοὺς ἡμετέρους, εἴ βούλοιτο ἀντειπεῖν τοῖς τῶν διδασκάλων ῥητοῖς· οἱ ἡμέτεροι οὐκ ἀντιλέγειν οὕτω πρὸς τὰ φανώτατα ὠκνήθησαν, οὐδὲ ἁπλῶς αἰτιάζεσθαι ἤθελον, οὐχ ὡς ὀχλοῦντες, ἢ δεδιότες, ὡς σὺ φῄς, ἀλλ' ὡς μωρίαν ἡγούμενοι ἀντιλέγειν τῇ ἀληθείᾳ, οὕτω φανερῶς δεικνυμένῃ διὰ τῶν ἀνατολικῶν τε καὶ δυτικῶν διδασκάλων. σὺ δὲ ἐσιώπησας τυχηρέντως, οὐχ ὡς βουλόμενος σιωπᾶν, ἀλλ' ὡς μὴ δυνάμενος ἀντιλέγειν· τίς γὰρ διαλεγόμενος ἐν σταδίῳ σιωπᾷ ἑκουσίως; ἡ γὰρ σιωπὴ νίκην αὐτοῖς δείκνυσι· δεῖ οὖν τὸν διαλεγόμενον ἀεὶ λέγειν, ἕως ἂν νικήσῃ, ἢ νικηθῇ· σὺ δὲ μὴ δυνάμενος ἔτι λέγειν, σιωπὴν ἀκούσιον ἤσκησας, τὴν ἀσθένειαν προκαλυπτόμενος· ὃ τοῦτο τῷ τρόπῳ τὸν ἀγῶνα ἐξέκλινας, δῆλον μὲν τιμῆς, ὡς οὐκ εἰκῇ σὺ τῆς σιωπῶ· τὴν γὰρ αἰσχύνην πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων οὐκ ἠβουλήθης σιωπηθεῖν.

ΕΦΕΣ.

Τοῦτο δὲ καὶ ἀεὶ ποιεῖν ἔμελλον, ὅτι καθάπαξ παρεσκευασμένοι πρὸς πᾶν τὸ λεγόμενον ἀντιλέγειν, ὃ ἑαυτοῖς τὴν νίκην ἐπιθημίζειν.

ΑΠΟΛ.

Παρεσκευασμένοι εἰσὶ πάντοτε οἱ τὴν ἀλήθειαν μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες ἀντιλέγειν τῷ ψεύδει. καὶ ἡμεῖς νῦν ἕτοιμοι καὶ παρεσκευασμένοι ἐσμὲν τοῖς ἐχθροῖς τῆς ἑνώσεως ἀντιτάσσεσθαι. ὃ οἱ Λατῖνοι οὕτω ὃ τότε καὶ νῦν ἀεὶ παρεσκευασμένοι εἰσὶ καὶ ἔσονται πρὸς τὸ καλῶς λεγόμενον ἀντιλέγειν, ἀλλὰ πρὸς τὸ κακῶς καὶ ψευδῶς λεγόμενον γνησίως ἀντίστασθαι καὶ ἀποστοματίζειν, οὐχ ὡς ἐπιθημίζοντες ἑαυτοῖς τὴν νίκην, ἀλλ' ὡς ἐκπληροῦντες τὸ χρέων, τὴν πίστιν ἀποδιώκειν τὸ

ψεῦ-

ψεῦδος ἀπὸ τῆς ἀληθείας, ἵνα μὴ αὐτῷ ἁμαρτάνωσι. καὶ σοὶ μὲν ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα λέγοντος, οὐκ ἐκ τινος ὁμοίας τῷ διδασκάλου λαβόντος, ἀλλ' ἐκ τῆς σῆς κοιλίας τοῦτο φθεγγομένης, οὐκ ἠδυνήθησαν αὐτοὶ σωπῆσαι, ἀλλ' ἔλεγον, ἐξ' ὧν ἀπεδείχθη σαφέστατα, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ· καὶ ὅτως ἐδίωξαν ἀπὸ τῆς ἀληθείας τὸ ψεῦδος.

EPHES. Ἐντεῦθεν ἀρχῶ λαμβάνει τὰ τῆς οἰκονομίας καὶ συγκαταβάσεως ῥήματα, καὶ τις τῶν ἡμετέρων ἐπεχείρησε λέγειν, ὡς καλόν ἐστι τῷ εἰρωνικῷ ἀσπάσασθαι, καὶ τοὺς ἁγίους συμφώνους ἀποδεῖξαι πρὸς ἑαυτούς, ἵνα μὴ δοκῶσιν οἱ δυτικοὶ τοῖς ἀνατολικοῖς ἀντιφθέγγεσθαι.

RESPONS. Ἐντεῦθεν ἀρχῶ ἔλαβεν ἡ ἀληθεια ἐμφυτεῦσαι ταῖς τῶν ἱερῶν πατέρων ἐκείνων ψυχαῖς, τὴν διχόνοιαν ἀποβαλλομένοις καὶ τὴν ματαίαν προλῆψιν, καὶ ἰδεῖν πρὸς αὐτῷ τὴν ἀλήθειαν· τὸ ἀλάθητον ὀφθαλμὸν τῇ κυρίᾳ προσωφθαλμῷ θέντων, ἵνα μὴ λάθωσι φυγεῖν τὴν ἀληθῆ ἕνωσιν, καὶ χίσωσι πάλιν τὸν τοῦ Χριστοῦ λαὸν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ὃν αὐτὸς ὁ Χριστὸς τῷ ἰδίῳ ἐξηγόρασεν αἵματι, καὶ τοῖς ποιμέσιν ὡς προβατα ἐπεχείρισε, καὶ αὐτοὺς ἡγεῖσθαι αὐτῶν ὡς ποιμένας κατέστησεν. ὁ δ' εἰπὼν, ὡς καλὸν ὅτι τῷ εἰρωνικῷ ἀσπάσασθαι, καὶ τὰ λοιπὰ, ὁ Ρωσίας Ἰσιδωρος ὅτος ἦν συμπεφώνηκε δ' αὐτῷ καὶ Σχολάριος ὁ σοφος, ὃς καὶ λόγους τρεῖς ἐξέθετο περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης, καὶ τοὺς ἁγίους ἀνατολικούς τε καὶ δυτικοὺς ἐν αὐτοῖς τοῖς λόγοις μάλα χαριέντως συμφωνοῦντας ἀλλήλοις ἀπέδειξεν. Χριστιανικώτατα δὲ εἶπε καὶ ἁγιώτατα, τὸ εἰρωνικῷ λέγων ἀσπάσασθαι. τοῦτο καὶ ὁ σωτὴρ ἐπετέλλατο ἐν εὐαγγελίοις, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, λέγων, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίημι ὑμῖν. οὐ γὰρ δίκαιον, ὅτε μὴ ὅσιον ἀποβάλλεσθαι ἀδελφοὺς ὁμοπίστους τε καὶ Χριστιανούς, ὑπὲρ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ ἴδιον αἷμα ἐξέχεε, μισεῖν τε αὐτοὺς καὶ διώκειν, καὶ ὡς ἀλλοφύλους ἡγεῖσθαι.

EPHES. Ἤδη δέ τινες καὶ περὶ τῆς, διὰ, φιλοσοφεῖν ἤρξατο, καὶ τοῖς ἡμέτεροις διδασκάλοις διεστραμμένης, ὡς ταυτὸν τῇ, ἐκ, δυναμένης, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ πνεύματος τῷ υἱῷ διδούσης.

RESPONS. Οὗτος ἦν ὁ Νικαίας ἀρχιερεὺς, ὁ περὶ τῆς, διὰ, καὶ τῆς, ἐκ, πολλοὺς καὶ καλοὺς φιλοσοφήσας λόγους, καὶ λόγον ἱκανὸν ἐκθεὶς, δογματικὸν ἢ περὶ ἑνώσεως ἐπιχειρήσας ἔχοντα· ἐν ᾧ μὲν περὶ τῆς, διὰ, καὶ τῆς τοῦ πνεύματος ἐκπορεύσεως τῆς πρὸς τὸν υἱὸν σαφέστατα καὶ κάλλιστα εἶπέ τε καὶ ἐθεολόγησεν. εἰ δὲ ἀρνῇ σὺ τῷ, διὰ, μὴ ταυτὸν τῇ, ἐκ, δυνάσθαι, στήσω σοι ἡμεῖς ἀποδείξομεν διὰ πολλῶν τῶν παραδειγμάτων. αὐτίκα γάρ τίς δυνηθείη ἀρνήσασθαι τῷ, διὰ, μὴ σημαίνειν αἰτίαν· καὶ ταυτὸν τῇ, ἐκ, δύνασθαι, ἔνθα ὁ εὐαγγελιστὴς φησὶ· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, τοῦ υἱοῦ δηλονότι; ἆρα δυνάμεθα ἀρνήσασθαι μὴ τῷ, διὰ, αἰτίαν σημαίνειν, καὶ ταυτὸν τῇ, ἐκ, δύνασθαι, καὶ τὸν υἱὸν αἰτίαν εἶναι τῶν πάντων; ὅτι δὲ ταυτὸν ἡ, διὰ, τῇ, ἐκ, βούλεται, Βασίλειος καὶ Χρυσόστομος τοῦτο βούλονται, ἐξηγούμενοι τὸ ἐκ τῆς χειρὸς εἰρημένον περὶ τοῦ Ἀδὰμ· ἐκπεσάμενον ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ· ὡς ταυτὸν δηλονότι

A bi tribuentes, verum id quod debent præstantes, hoc est mandacium a veritate depellentes, ne illam obscuret. Te igitur Spiritum ex solo Patre affirmante, idque ex nullo doctore sumente, sed tuo ex ventre ita sentiente, tacere illi non poterant; sed tamdiu locuti sunt, quoad veritas clarissime enituit, quod etiam ex Filio: sicque mendacium a veritate depulerunt.

Hinc primum cœptæ sunt audiri voces illæ œconomiæ & condescensionis, & quidam ex nostris aggressus est dicere, Bonum est pacem amplecti, sanctosque inter se consentientes demonstrare, ne videantur occidentales contraria loqui orientalibus. B

Hinc cœpta est veritas sacrorum illorum patrum animis inseri, dissensionem abjicientibus, vanamque illam anticipationem; & cœpta est ab iis ipsa inspici veritas, divinum oculum, quem nihil latet, præ oculis statuentibus; ne incaute fierent veræ unitatis exortes, & rursus Christi populum ab ecclesia scinderent, quem suo sanguine Christus ipse redemit, pastoribusque tanquam oves tradidit, & eos præesse illis veluti pastores constituit. C Qui porro dixit; Bonum esse pacem amplecti, & quæ sequuntur, Isidorus fuit Russiæ præsul; cujus sententiam vir doctus Scholarius confirmavit; qui tres etiam orationes de unitate ecclesiastica edidit, quibus sanctos orientales consentire cum occidentalibus præclare admodum demonstravit. Christianissimè vero atque sanctissima vox illa fuit, Pacem esse amplectendam; quod & salvator præcepit in evangelio, ubi, *Pacem*, inquit, *meam do vobis*. Neque enim justum aut pium est aversari fratres una fide nobiscum conjunctos & Christianos, pro quibus Christus suum profudit sanguinem, & in eos odio flagrare, & persequi, atque ut alienigenas habere. D

EPHES. Tum vero etiam de præpositione, Per, cœpit quidam philosophi, quod apud nostros doctores reperiatur idem valere quod, Ex, præpositio; & causam Spiritus Filio tribuat.

RESP. Nicænus hic præsul erat, qui multis validisque rationibus de præpositionibus Per, & Ex, philosophatus est; & orationem satis longam edidit, quæ dogmatica, sive de unione inscripta est; in qua de præpositione, Per, & Spiritus sancti processione a Filio clarissime pulcherrimeque disseruit, & scientia theologica disputavit. Si vero tu negas idem valere, Per, quod Ex, nos te hic multis exemplis convincemus. Cedo, negare quis poterit præpositione, Per, significari causam; idemque eam valere quod, Ex, ubi evangelista ait; *Omnia per ipsum facta sunt*, per Filium scilicet? Possumusne dicere, Per, non significare causam; & non æquipollere particulæ, Ex; Filiumque non esse omnium auctorem? Porro, Ex, perinde valere atque, Per, volunt Basilius & Chrysostomus, explanantes illud; quod habetur in Genesi dictum ab Adamo; *Possedi* Cap. 4.

homi-

hominem per Deum ; ut profecto idem ſit ac ſi diceret , Ex Deo . Quapropter Baſilius in libro , quem per capita ſcripſit ad Amphilochium , ſic ait : Sæpe etiam , Ex , &, Per , ita altera alterius ſignificationem ſubit , ut altera ſumatur pro altera ; quemadmodum in illo dicto ; *Poſſedi hominem per Deum* ; quod perinde eſt ac ſi diceret , Ex Deo . Chryſoſtomus autem homilia quinquageſima tertia in Matthæum ; Novit enim ſcriptura , inquit , loco hujus vocis , Ex aliquo , uti hac voce , Per aliquem : ut cum dicit : *Poſſedi hominem per Deum* , ſignificans non cauſam ſecundariam , ſed potius primariam : rurſus ; *Numquid non per Deum eſt interpretatio eorum* ? Beatus quoque Cyrillus in epiſtola ad Neſtorium , cujus initium eſt ; Audio quoſdam exiſtimationi meæ detrahere ; hæc habet ; Neceſſe eſt fateri , quod natus ſit etiam ſecundum carnem per mulierem . Et paulo poſt ; Natus eſt perinde atque nos ex muliere : & frequenter in eadem epiſtola reperias ipſum promiſcue uti , Per, &, Ex , præpoſitionum alterna mutatione , ut idem ſignificantium . Paulus quoque in epiſtola ad Galatas ait ; *Miſit Deus Filium ſuum natum ex muliere* . Beatus quoque Damaſcenus in ſuis ad Virginem hymnis , modo ait , Deum ex te incarnatum novimus : idemque alibi ; Ex te immaculata prodiit ineffabiliter incarnatus : modo cantat . Per te , Virgo , Deus cum hominibus verſatus eſt : &, Per te , Virgo , ſalvator advenit . Eſſe porro id verum , præpoſitiones ſcilicet Ex , & Per , idem valere , & eamdem vim obtinere , ex eo patet : Nam Theodoretus Cyri epiſcopus multa reprehendit in duodecim magni Cyrilli capitibus , quæ antea ſanctus ille contra Neſtorium expoſuerat . Et cum in nono anathematiſmo Cyrillus dicat ; Suum habens Filius Spiritum ſanctum , qui ex ipſo eſt , & ipſi ſubſtantialiter inſitus eſt , divina edebat miracula : Theodoretus ita objicit ; Si ut de connaturali Cyrillus loquitur , & procedente a Patre , libenter concedemus , & dictum recipiemus ut pium : Si vero ita loquitur , quod Spiritus ex Filio , ſive per Filium exiſtat ; projiciemus ut blaſphemum & impium , Ecce tibi manifeſte reformidavit Theodoretus dicere & Per , & Ex , in proceſſione Spiritus a Filio . Cum enim ille negaret omnino Spiritum eſſe a Filio , ſicuti negatis & vos ; neque ex Filio , neque per Filium admiſit . Vos autem fatemini quidem per Filium ; ex Filio vero , neutiquam quidem accipere patimini : Sed heus tu , juxta Theodoretum idem ſignificat . Quod vero per Filium fateamini , Damaſcenus capite octavo & tertiodecimo perſpicue clamat , Ex Patre per Filium : & vos magna voce cantatis ; Spiritum bonitatis largitorem , ex Patre per te o Chriſte procedentem . Et in hymnorum officio , quod die pentecoſte canitur , habetis : Tu enim deitatis fluvius , Spiritus ex Patre per Filium prodiens : Verum etſi canitis , non percipitis tamen idem valere Per atque Ex ; at vero Theodoretus melius id noſat quam vos , & propterea utramque præ-

Cap. 5.

Gen. 4.

Ibidem, Conc. Eph. part. 1. cap. 8.

Cap 4.

Lib. 1. de orth. fid.

τὰ εἰρημένα συμφωνῶσιν αἱ προθέσεις αὗται, καλῶς καὶ ὁ Νικαίας ἀρχιερεὺς Βησσαρίων ὁ μέγας φιλοσοφεῖ τοῦτο, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ πνεύματος διὰ τῆς, διά, τῷ υἱῷ δίδωσι· καὶ μετ' αὐτὸν διασύρεις, τὸν τε τῆς εἰρήνης εἰρηκότα δεῖν ἀποδέσθαι, ἐκ ἢ παρὰ διά, τῇ, ἐκ, ταυτὸν δυνάμει φιλοσοφοῦντα.

ΕΦΕΣ. Οὕτως μὲν μικρὸν ὁ Λατινισμὸς ἐξερράγη· καὶ οὕτω τοῦ τρόπου λοιπὸν τῆς ἑνώσεως ἐξήντα πραγματείας, καί τινα ῥητὰ διεργάζεσθαι, δι' ὧν ἑνωθήσονται, μέσην ἐπέχοντα χώραν, ἐκ δυνάμενα κατ' ἀμφοτέρας τὰς δόξας λαμβάνεσθαι, καθάπερ τις κόθορνος. τοῦτο γὰρ αὐτοῖς πρὸς τὴν ἑτέρωσιν ἔδοξε σφόδρα συμβάλλεσθαι, τὰ τε ἡμετέρων δι' αὐτῶν ῥᾷον προσαγομένων, ἐκ τῶν ἑαυτῶν ἐλπιζομένων ἀνεξετάστως αὐτὰ παραδέξεσθαι.

ΑΝΟΑΟΛΙΑ. Οὕτω κατὰ μικρὸν ὁ Χριστιανισμὸς ἐλαμπρύνετο, πρότερον γὰρ ἠμαύρωτο τῷ πάθει τοῦ χίσματος, ἐκ τὸν ἀρχαῖον σωδεσμὸν λοιπὸν τῆς εἰρήνης ἐπραγματεύοντο ἀναπτήσασθαι οἱ Χριστοῦ ἱεράρσχαι Θείῳ πυρούμενοι ζήλῳ, ἵνα μὴ διημεμένον ἐκ πάλιν τὸ τῆς ἐκκλησίας κλήρωμα μείνῃ, ἐκ ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία ἡ ἄσπιλος νύμφη τὴν οἰκείων τέκνων διαίρεσιν ὀδύροιτο γοερῶς, ἀλλ' ἀφραίνοιτο ὡς εἰκός, ὁρῶσα τὰ ἑαυτῆς τέκνα λωμένα πρὸς ἄλληλα. διὰ τοῦτο ἐκ τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων συμφωνοῦντα ἀλλήλοις ἐσπούδαζον δεῖξαι, οὐ σκολιῶς ὡς σὺ φῂς, ἀλλ' ἁπλῶς τε καὶ καθαρῶς αὐτὰ ἐξηγεῖσθαι. ἰδόντες τοίνυν ἐκ καλῶς ἐνοήσαντες τὰ ῥητὰ, τὰ αὐτὰ τοῖς δυτικοῖς λέγοντα διδασκάλοις, προθύμως ἠνώθησαν τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ, οὐ διὰ μεσότητος τινός· ἄπαγε ταύτης τῆς ἀτοπίας· οὐδὲ τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων μέσην ἐπέχοντα χώραν πρὸς ἀμφοτέρας τὰς δόξας ἡγήσαντο πλεπλῶς, οὐδὲ ἑτέροιαν ἐκείνοι τοιαύτην ἔσχον, διὰ μεσότητος ῥητῶν τινων ἑνωθῆναι, ὥστε ἀνεξετάστως αὐτὰ παραδέξασθαι τοὺς Λατίνους, ἐκ δὲ αὐτῶν πεπλασμένῃ τινὰ συνθῆναι τὴν ἕνωσιν· πόρρω τοῦτο τῆς ἐκείνων διανοίας ὑπῆρχε. ποία γὰρ μεσότης ἔσται μέσον ἀληθείας καὶ ψεύδους, ποία δὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; ἢ γὰρ τὸ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἀληθὲς ἔσται, ἐκ ψεῦδος τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ· ἢ τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἀληθὲς, κὰ ψεῦδος τὸ ἐκ μόνου, ὡς ἀμέσα ἐναντία· ἀμφότερα γὰρ ἃ θέμιτον εἶναι. ποίαν ἄρα μεσότητα τὰ ῥητὰ δυνάμενα δοῦναι, ἢ ὅπερ σὺ φῂς κόθορνον; κόθορνος γὰρ σὺ ἐκ κοθόρνῳ ἐοικυῖαν εἶχες, ἥτε ψυχρὸς ὤν, οὔτε θερμός· ἐκ διὰ τοῦτο ἐμίσησέ σε Θεὸς κὰ τὸν Ἰωάννου ἐν τῇ ἀποκαλύψει, κὰ ἐξέμεσέ σε. τὸ γὰρ ἀμφοτεροδέξιον ὑπόδημα, ὅπερ ἐστὶν ὁ κόθορνος, ἑκατέρῳ ποδὶ ἀχρεῖον ὄντι· καὶ σὺ τοίνυν παρόμοιος τῇ λέξει καὶ τῇ ἐπινοίᾳ σου ταύτῃ ὑπάρχων, ἀχρεῖον ἔδοξας τοῖς ἐχέφρασιν ἐν ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσιν. οἱ δὲ ἱεροὶ ἐκεῖνοι καὶ θεῖοι ἄνδρες τὰ ῥητὰ καλῶς ἐρμηνεύσαντες, ἐκ τοῦ υἱοῦ φοφανῶς λέγοντα, τὸ δὲ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς παντελῶς ἀπηγορευμένον, ἐδέξαντο τὰς ἁγίους καὶ τὰς αὐτῶν φωνὰς, ἐκ τὴν ἕνωσιν λοιπὸν εἰκότως ἐπραγματεύοντο εὐσεβῶς τε ἐκ ἀλαβῶς.

ΕΦΕΣ. Καὶ δή τι σωθείης γραμμάτιον τοιαῦτά τι-

positionem negavit. Quando igitur juxta ea quæ dicta ſunt, hæ duæ præpoſitiones conveniunt, recte magnus ille Beſſario Nicænus præſul de hoc philoſophatur, & cauſam Spiritus per hanc præpoſitionem, Per, Filio tribuit: & fruſtra obtrectas tam ei, qui pacem amplectendam aſſeruit, quam ei qui de Per, & Ex, quod idem valeant, diſputavit.

Ita paulatim Latiniſmus erupit, cœperuntque deinceps de modo conciliandæ pacis agere, & dicta quædam, per quæ pax fieret curioſe perquirere, ancipitem habentia ſenſum, & quæ poſſent in utramque trahi ſententiam inſtar cothurni. Id enim conſilio ſuo multum conducere viſum eſt; quod ita & noſtri per ea facilius pertraherentur; & ſperaretur fore, ut eadem ab adverſariis nullo adhibito examine admitterentur.

Ita paulatim Chriſtianiſmus clareſcebat; prius enim malo ſchiſmatis obſcurabatur: & deinceps de reſtituendo antiquo pacis vinculo agebant Chriſti hierarchæ, divino zelo flagrantes; ne rurſus totum eccleſiæ corpus diviſum maneret, & immaculata ſponſa Chriſti eccleſia ſuorum diſſidia filiorum acerbe defleret; ſed lætaretur, ut par eſt, videns filios mutua caritate conjunctos. Propterea quoque dicta ſanctorum conſona ſibi invicem oſtendere ſtudebant, non curioſe, ut ais, ſed pie & ſincere illa explicantes. Cum igitur ea vidiſſent, & perſpexiſſent eumdem in illis ſenſum, quem docent doctores occidentales, prompto alacrique animo eccleſiæ Chriſti unitatem amplexi ſunt, non per medium quiddam: apage rem adeo abſurdam; nullo modo illi cogitarunt de ſanctorum dictis medium habentibus ſenſum, & quæ poſſent in utramque ſententiam diſtrahi: nunquam venit illis hoc in mentem, ut per ambigua dicta fieret unitas; quæ etiam Latini nullo adhibito examine reciperent; atque ita ficta quædam ſequeretur conciliatio: procul erat hoc a ſenſu eorum. Quid enim fuerit medium inter verum & falſum? quæ vero communicatio luci ad tenebras? Aut enim verum eſt, quod ex ſolo Patre, & falſum quod ex Filio: aut verum, quod ex Filio, & falſum quod ex Patre ſolo; cum hæc ſine ullo medio contraria ſint; impoſſibile enim ſimul utraque conſiſtere. Quale ergo medium reperiri poſſit in iis dictis, ſive quod tu vocas cothurnum? Tu plane cothurnus eras, & cothurni ſenſum habebas, cum nec frigidus nec calidus eſſes, propter quod juxta Joannem in apocalypſi Deus odio te habuit & evomuit, ambidextrum enim calceamentum, quod eſt cothurnus utrique pedi inutile eſt: Tu quoque cum ſis voci huic quam uſurpaſti, & rei quam exprimere voluiſti, non abſimilis, viſus es judicio prudentum utrique parti inutilis. At vero ſacri illi ac divini viri dicta ſedulo perſcrutati, in quibus diluci-de aſſeritur, Spiritum eſſe ex Filio, ex ſolo vero Patre omnino rejicitur; ſanctos & voces eorum ut germanas admiſerunt: ac deinceps ſane de concilianda pace pie ac religioſe agebant.

ΕΦΕΣ. Itaque libellum conſcribunt, dicta hujuſmo-

jusmodi continentem, illorum tamen sententiam plane exponentem; & mittunt ad eos, quasi per illum conjungendi. Verum illi nullo modo volebant libellum admittere, ni prius examinaretur; sed eos vel ut se defenderent, provocabant, & solverent quæ dubia erant in libello: vel suum, quem ipsi jam miserant, ab iis suscipi jubebant: erat porro in illo perfecta Latinorum atque Græcorum de dogmate consensio & confessio, quod etiam ex Filio procedat Spiritus sanctus.

ΑΠΟΚ. καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι.

Γραμμάτιον ἀπέδωκαν οἱ ἡμέτεροι τὰ μὲν ἁγίων ῥητὰ συμβιβάζοντες κατὰ τὸν τοῦ Μαξίμου τρόπον, ὅτερ ἀπέστειλε πρὸς τὸν ἄκρον ἀρχιερέα, πρόφασιν τοῦτο ποιησάμενοι τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἐγγράφως, τίνι τρόπῳ χρὴ σέβεσθαι ὀρθῶς, καὶ πῶς τὸ δόγμα ἐν αὐτῇ ἐγγράφητέον· ὅτερ ποιήσασα ἀπέστειλε τοῖς Γραικοῖς· οἱ λαβόντες ἔγνων αὐτὸ φανερῶς λέγον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. εἶτ' ἔγραψαν καὶ αὐτοὶ λέγοντες· καὶ ἔστι τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ ταὐτὸν τῷ διὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ ταὐτὸν τῷ ἐκ τοῦ υἱοῦ, καθὼς ὑμεῖς ἀπεδώκατε, ὁμῶς ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ ἀϊδίως ἐστίν. ἡ Ρωμαϊκὴ οὖν ἐκκλησία οὐκ ἠθέλησε τὸ γραμμάτιον δέξασθαι χωρὶς ἐξετάσεως, ἀλλ' ἔλεγεν· ἡμεῖς οὐ βουλόμεθα ἕνωσιν πεπλασμένως ποιήσασθαι, οὐδὲ τοὺς Γραικοὺς θέλομεν μετ' ἡμῶν ἑνωθῆναι μετὰ αἱρέσεως καὶ ἀπάτης· ἀλλ' εἰδέναι βουλόμεθα τὸν σκοπὸν τοῦ γραμματίου τούτου, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ τὸ διά, διὰ, συνοῦσιν. οὐδὲ γὰρ δώσομεν τοῦτό ποτε, τὸ διά, διὰ, συνοικειοῦσθαι αἰτίαν ὀργανικῶς, ἢ ὑπουργικῶς. ἢ, διά, τὸ ἴσμεν ὅτι τελοῦσι τοῦτο, ὀργανικῶς, ὑπουργικῶς, καὶ φυσικῶς. εἰ μὲν οὖν φυσικῶς λαβοῦσι, διά τί οὐ χώρουσι καὶ τῷ, ἐκ, ταὐτὸν τῷ, διά, δυναμένῳ; εἰ δὲ ὀργανικῶς, ἢ ὑπηρετικῶς, ἡμεῖς τούτοις οὐ βουλόμεθα κοινωνῆσαι. διὰ τοῦτο, αἰδέσιμε, ἐζητοῦμεν ἐξήγησιν τοῦ γραμματίου, οὐ γὰρ ἐβούλοντο χωρὶς ἐξετάσεως ἕνωσιν ἰδιαίτως ποιήσασθαι· καὶ δικαίως· εἰ γὰρ νῦν μετὰ τοσαύτης ἐξετάσεως ἐλύετο, ἀσουδῆς τε καὶ ἀχυρνίας, καὶ οἱ ἡμέτεροι αὐτῇ μάχονται ἀναιδῶς, τί ἂν ἔλεγον, εἰ χωρὶς ἐξετάσεως ἐγεγόνει; διὰ τοῦτο ἐζήτουν αὐτοὶ ἐξήγησιν εἰς τὸ γραμμάτιον. εἰ δ' οὐ βούλοντο ἐξηγηθῆναι τὸ γραμμάτιον, δεξάσθωσαν, ἔλεγον, τὸ ἡμέτερον, ὅπερ διελάμβανε τὴν ἀλήθειαν τῆς διδασκάλου ἔννοιαν, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται. ὅτι δὲ τοῦτ' ἀληθές, ἐδείξαμεν πρότερον διὰ τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν ἁγίων, καὶ ἔτι καὶ νῦν τούτοις παλλογεῖν.

ΕΦΕΣ.

Τείβεται πολὺς ἐπὶ τούτοις χρόνος, καὶ οἱ ἡμέτεροι τὴν ἀναβολὴν ἐδυσχέραινον, καὶ τὴν πεῖναν ὠδύροντο, καὶ πρὸς τὸν λιμὸν ἠγανάκτουν. καὶ γὰρ δὴ καὶ τοῦτ' αὐτοῖς ἐπενοήθη, μηδενὶ μηδὲν δίδοσθαι τῶν συγκειμένων ἀναλωμάτων, ἕως ἀναλωθέντες ἐκ τούτου, κατὰ μικρὸν αὐτοῖς ὑποκύψωσιν.

ΑΠΟΚ. Ἐν τούτοις σε ἔρχομαι τοῖς ἀκούουσι ψεύδεσθαι καὶ παντελῶς ἀσυνέτου, ὡς τοιαῦτα λέγοντα.

ἀν-

A

B

C

D

E

Resp. Libellum noſtri dederunt, ſanctorum dicta juxta Maximi vocem inter ſe conciliantes, quem ſummo pontifici miſerunt; cum a Romana eccleſia quæſiſſent in ſcripto, quomodo eſſet conficienda definitio, quave ratione dogma eſſet in ea ponendum: Illa cum de modo ſcripſiſſet, miſit ad Græcos: acceptum illi ſcriptum legerunt, & cognoverunt ibi aperte dictum, Spiritum ſanctum eſſe etiam ex Filio. Deinde ſcripſere & ipſi hoc pacto: Quamvis idem ſit ex Filio quod per Filium, & per Filium idem quod ex Filio, quemadmodum vos explicaſtis; nos tamen fatemur, Spiritum ſanctum eſſe a Patre per Filium æternaliter. Romana ergo eccleſia libellum hunc noluit admittere citra diſcuſſionem; ſed ajebat: Nos ſimulatam unionem fieri nolumus, neque volumus Græcos nobiſcum conjungi per fraudem & hæreſin; ſed ſcire libelli hujus expoſitionem, quo plane modo, & quo ſenſu intelligant illud, Per. Neque enim concedemus unquam, per illam particulam, Per, ſignificari cauſam inſtrumentariam, ſive miniſterialem. Siquidem ſcimus per hanc vocem, Per, tria ſignificari, inſtrumentum, miniſterium, & cauſam naturalem. Si ergo ad ſignificandam naturalem cauſam aſſumunt, Per; cur etiam, Ex, non utuntur, quæ idem valet ac, Per? Si vero ad ſignificandum inſtrumentum, ſive miniſterium, nos communionem iſtorum non ſuſcipimus. Propterea, vir reverende, quærebant libelli expoſitionem; nolebant enim citra diſquiſitionem conficere quamlibet unionem; & jure quidem optimo. Nam ſi tanta nunc adhibita inquiſitione, ſtudio, ac vigilantia noſtri factam unitatem impudenter oppugnant; quid dicerent, ſi nulla eſſet adhibita inquiſitio? hanc igitur ob cauſam quærebant ſibi explanari libellum. Quod ſi, Romana dicebat eccleſia, nolunt explanari libellum, noſtrum recipiant, in quod etiam ex Filio procedat Spiritus ſanctus: Quod verum eſſe jam demonſtravimus orientalium & occidentalium auctoritate doctorum; nec opus eſt de hoc eoſdem iterare ſermones.

Resp. Multum poſt hæc conteritur tempus, noſtrique dilationem ægre ferebant, & inopiam deplorabant, deque fame conquerebantur: nam hoc etiam illis excogitatum erat, nulli quidquam ſumptuum condictorum ſuppeditare, ut propterea coacti paulatim illis ſuccumberent.

Resp. Hic te oſtendam auditoribus mendacem & penitus deſipientem, qui talia dicas:

ἀνθρωπε σὺ ἠδέισθης οὔτε Θεὸν οὔτ' ἀνθρώπους. Λέγων ταῦτον φανερώτατον ψεῦδος; τίς ἐστερήθη τῆς παρ' ἡμῶν χρυσίου; τίς ἀφ' ἡμῶν ἐλυπήθη, ἢ ἠναλγέτησεν; τοῦς γὰρ ὤφειλε τοῦτο ἡμέσθαι παρόντος Βασιλέως, καὶ πατριάρχου, καὶ ἀρχιερέων τε καὶ ἀρχόντων, καὶ τοῦ λαοῦ; σὺ δὲ ἦν τοῦτο ὃ σὺ λέγεις νῦν, ὁ Βασιλεὺς τε καὶ ὁ πατριάρχης σὺν ἐσώτησαν. ἀλλὰ παρρησίᾳ εἶπον ἂν, ὅτι βίᾳ θέλει συμπεριθῆναι τῷ συνόδου· τοῦτο οὐ νόμιμον. οὔτε τίς ἐστένασε; τίς διὰ τὸ πενίαν ἐλυπήθη; τίς διὰ τὸν λιμὸν ἠναλάτησεν; οὐ γὰρ μόνον τὰ πρὸς τροφὰς ἐλάμβανον χρήματα, ἀλλὰ πολλῷ πλείω, ὡς ἔχειν ποιεῖν ἐσθήματα, καὶ ζώνας, καὶ σκεύη ἀργυρᾶ, κἀκεῖθεν εἰς τὸ πατρίδα ἐπανέστρεψαν πλούσιοι. τοῦς σὺ λέγεις, ὅτι ἠναγκάσθησαν, ἐσωφρόνουν, ἐσθύροντο, ἐκ εἶχον ἀγοράσαι βρώματα; εἶπε τίνα ἐβίασεν ὑπογράψαι, ἢ ἐνωθῆναι; πάντες ἐφῆκαν κυρίως τὸ ἑαυτῶν θελήματος. εἰ δὲ τελευτῇ τοῦ χρόνου ἐ ἀναζολὴ γέγονεν, οὐκ ἀπὸ τῶν Λατίνων ἐχρήσατο· φαίνεσθαι γὰρ τὸ τοῖς φρονιμωτέροις ἡ μίχμη ὑμῶν, ὅτι ἀεὶ ὀπτάνεσθαι ὑμᾶς ὁ ἀρχιερεὺς ἐρχεσθαι εἰς τὰς διαλέξεις, καὶ συνεχῶς τὰς διαλέξεις ποιεῖν, ὅπως λύεσθῇ ἡ ἀλήθεια· καὶ γὰρ, ἔλεγεν, ἀδυνατόν ἐστιν λύεσθαι περὶ τῷ ἀληθείαν, εἰ μὴ ἐν τῇ διαλέξει. ἀλλ' ὑμεῖς φοβούμενοι τὴν μίχμην, διὰ τὸ λόγου τιμὴν, οὐ λέγω διὰ τὸ τῶν χρόνου τιμὴν, ὅτι τῶν αὐτῶν χρόνου καὶ ἐγὼ ὑπάρχω, οὐκ ἐβούλεσθε διαλέγεσθαι· καὶ νῦν φθονοῦντες τῇ συνόδῳ ἐν τῇ ὑπομονῇ τῆς ἐκκλησίας ταυτῆς ἐρύγεσθε.

ΕΦΕΣ. Τί δεῖ πολλὰ λέγειν; οὐκ ἐπαύσαντο πάντα λίθον κινοῦντες οἱ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας καὶ εὐσεβείας φροδόται, μέχρι διεφράξαντο συναγαγόντες τὴν σύνοδον εἰς τὸ φανερὸν, Βασιλέως τε καὶ πατριάρχου προκαθημένων, καὶ τῶν δεσπότου τούτοις συνεδριάζοντος. τὰ γὰρ δοκοῦντα συνηγορεῖν τοῖς Λατίνοις ῥητὰ προαγαγόντες εἰς μέσον ἐκ τῶν τῆς διδασκάλων αὐτῶν συγγραμμάτων, καὶ τοῦ μεγάλου Κυρίλλου, πρότερον ἐμοὶ διαμαχεσάμενοι, ἐκ τούτων ἐν διαδοχῆς ἀλλήλων ἐπιπηδήσαντες ἐταμοῦς τοῖς σοφίσμασιν, οὕτως ἠρώτων τὴν σύνοδον, ὡς τινα γνώμην ἔχουσι περὶ τῆς ῥητῶν ἑαυτῶν, καὶ εἰ τὸν Υἱὸν αὐτὸν πνεῦσαι τοῦ πνεύματος.

ΑΝΩΝ. Αὕτη ἡ σύνοδος γέγονε μὲν ἰδίᾳ καὶ μυστικῶς, συνηγμένων τῶν ἀνατολικῶν τε καὶ ἡμετέρων μόνων, προκαθημένου, ὡς φῆς, τοῦ τε Βασιλέως καὶ πατριάρχου, καὶ ἁπλῶς πάντων τῶν ἀνατολικῶν ἀρχιερέων. συνῆλθε δὲ τούτῳ ὁ φιλόθεος Βασιλεὺς ἑαυτοῦ εἰς τὸ τοῦ πατριάρχου παλαιὸν, διὰ τὸ ἀσθενεῖν ἑαυτὸν, ἵνα εἰς τὸ ἐκκλῆσαι ὡς ἀτέβειαν, καθὸ συνῆγεν, τὸν Λατινισμὸν, ἀλλ' εἰς τὸ ἀποδεῖξαι τῷ ἀσεβεῖ εἰς τὸ φανερόν· ἀσεβεῖς μὲν γὰρ οἱ Λατῖνοι. οὐχὶ δὲ ἀσεβεῖς. ὃ καὶ ἡ κοσμικὴ ὑπόρησεν ὁ Βασιλεὺς πρὸς ὑμᾶς πάντας, ὀνείδιζον δῆθεν ὡς ἀμελοῦντας τοῦ θείου τῆς ἑνώσεως ἔργου, καὶ ῥαθύμως τὸ ἀλλοδαπῇ τὸν ἡμῶν διατρίβοντας, εἰπών·

Δεσπόται ἀρχιερεῖς, τί ποιοῦμεν εἰς τ Ἰταλίαν

Heus tu, nec Deum es veritus, nec homines, ut tam illuſtre mendacium proferres? quis conſtituta nummum aureorum erogatione fraudatus eſt? quis noſtrum contriſtatus aut conqueſtus eſt? qui vero id fieri poterat præſente imperatore & patriarcha & eccleſiarum præſulibus & optimatibus & reliquis? nullam res hæc habet probabilitatem. Si enim, ita ut tu nunc dicis, factum eſſet; imperator & patriarcha non tacuiſſent, ſed libere palamque diriſſent; Vultis per vim ſynodum ad finem perducere: contra jus faſque hoc eſt. Deinde quis eſurivit? quem afflixit inopia? quis de fame conqueſtus eſt? non enim ad alimenta ſolum impendebatur eis pecunia, ſed multo etiam copioſior, ut ſuppeteret ad conficienda indumenta, & zonas, & vaſa argentea; atque inde illi in patriam locupletati redirent. Quomodo ergo dicis tu illos deploraſſe & conqueſtos eſſe, nec habuiſſe, unde ſibi alimenta coemerent? Cui vero illi vim attulerunt ut ſubſcriberet, & uniretur? Per illos quiſque ſui juris fuit. Porro mora & procraſtinatio non eſt Latinis adſcribenda; Nam in actis palam videre licet veſtram ignominiam, quod ſummus pontifex aſſidue vos excitaret, ut conveniretis ad diſputandum, & crebro diſceptaretis, quo veritas emergeret. Dicebat enim, fieri non poſſe ut verum reperiatur, niſi diſputando. At vos probra timentes (quæ quidem prætereo, nationis honori conſultum volens, quod ſim & ipſe gentis & ritus ejuſdem) nolebatis diſputare; & nunc ſynodo & paci eccleſiæ invidentes hujuſmodi verba eructatis.

ΕΦΕΣ. Quid plura? non deſtiterunt ſalutis & religionis ſuæ proditores omnem movere lapidem, donec ſynodo congregata effecerunt, ut Latiniſmus palam erumperet, præſidentibus imperatore & patriarcha, & deſpota illis aſſidente. Cum enim proruliſſent in medium dicta, quæ Latinis favere videntur, tum ex illorum ipſorum doctoribus, tum de magno Cyrillo; pugna mecum prius conſerta; eodemque tempore ſubinde inſultationibus mihi per ſophiſmata procaciter factis; ita ſynodum interrogabant, quidnam ſentirent de dictis illis; & ſi Filium Spiritus cauſam faterentur.

ΑΝΩΝ. Synodus hæc facta eſt privatim & ſecreto, convenientibus tantum noſtris orientalibus; præſidentibus, ut ais, imperatore & patriarcha: & ſummatim coactis omnibus orientis præſulibus. Hanc porro convocavit celeberrimus ille imperator in patriarchæ domicilium, quod is ægrotaret; non ut erumperet Latiniſmum, hoc eſt, ut tu quidem putas, impietatem; ſed ut vocaret pietatem in lucem; neque enim Latini impii ſunt, ſed pii: in qua imperator ad vos omnes habuit concionem, exprobrans ſcilicet ſocordiam, quod divinum opus conficiendæ pacis negligeretis, tempuſque oſcitanter in peregrinatione conſumeretis, his verbis uſus:

Domini præſules, quid tamdiu mora

mur

mur in Italia, & non properamus videre finem hujus negotii? Videte, & animum attentius adjicite, ne nos latenter hoc bonum effugiat. Mihi, cum Dei beneficio, qui me unxit, Imperator ſim, non eſt tanta Deo reddenda ratio, quanta vobis. Imperator ſane debet pro decreto ſynodi propugnare; at vos eſtis paſtores eccleſiæ. In vos Chriſtianorum omnium conjecti ſunt oculi, utpote animarum ſuarum doctores. Vos Deo pro animabus eorum rationem eſtis daturi. Evigilate ergo: exquirite quod juſtum eſt & Deo placitum. Duæ nobis propoſitæ ſunt viæ, duoque periculoſa præcipitia, conjunctionis & diſſidii. Si conjunctio bona eſt & orthodoxa, periculum eſt, ne decepti nos illam rejiciamus: imminet etiam periculum in diſſidio, ſi jure non disjungamur. Quapropter expendendum vobis eſt quid præſtet, quidve conducat. Dicite ſententias, quæ veſtras animas non lædant: nam eccleſiarum unitas ſancta eſt, dum fiat cum pietate; disjunctio rurſus & eſt & dicitur horrenda res: ut ſi pie non conjungamur, animas noſtras læſuri; ſi vero injuria disjungamur, rurſus in idem recidamus. Conſiderate igitur, quid agendum. Noſtis, ſchiſma eccleſiarum quantum attulerit malum: ex eo enim tempore, quo ortum eſt, Latini a Græcis, & Græci pariter a Latinis habentur ut canes. Itaque exiſtimo, ſi quis ad aucupandam hominum gratiam obſtiterit piæ unitati eccleſiæ, deteriore loco hunc fore, quam ſit ipſe Judas. At vos venerabiles patres, quod juſtum eſt perpendite, Dei timorem habentes præ oculis. Nolite ob temporaneam alterutrius partis gloriam damno afficere animas veſtras, & reliquorum Chriſtianorum ſanguinem, qui in vos ut paſtores & duces ſuos intuentur. His auditis præſules omnes una voce dixerunt: Quiſquis impedimento fuerit, quoniam pia Chriſtianorum unitas fiat, eſto anathemati ſubjectus. Atque ita ſuam unuſquiſque dixit ſententiam, prout cuique vilum eſt, ſacro primum exordiente patriarcha. Unus autem ex iis, qui ſynodo aderant, ſanctimonia præditus & virtute: Æquum eſt, inquit, ſanctorum noſtrorum dicta inter ſeſe conciliare, nam ea concordant; quandoquidem in ipſis idem locutus eſt Spiritus, nec eſt diſcrepantia: noſque cum eccleſia Romana conjungi. Quando & tu reſpondiſti; Latinos non ſolum eſſe ſchiſmaticos, ſed etiam hæreticos; proinde conjunctionem cum illis nullo modo eſſe admittendam, niſi e ſymbolo additamentum ejiciant, & ſymbolum eodem quo nos modo fateantur. Quod ubi Nicænus præſul audivit, his verbis tibi occurrit; Ergo qui Spiritum ſanctum etiam ex Filio aſſerunt, hæretici ſunt? tu vero confeſtim reſpondiſti, Etiam: & ille; Deus propitius mihi ſis: Sancti etiam qui hoc dicunt, hæretici ſunt? muta ſiant labia, quæ loquuntur adverſus ſanctos. Tumque ſententias protulit orientalium doctorum, & legit univerſæ ſynodo, nunquam a te viſas vel cognitas; ſola quippe tibi nota erant, quæ ſcripſit Cabaſilas & Palamas. Patres autem inſpectis orientalium doctorum ſententiis, lectiſ-

τοσῦτον χρόνον, ἐ ὐ σπουδάζομεν ἰδεῖν τὸ πέλος τῆς ὑμετέρας ὑποθέσεως, ὁρᾶτε ἐ προσέχετε, μήποτε λάθωμεν καὶ ἀποτύχωμεν τούτου τοῦ ἀγαθοῦ. ἐγὼ βασιλεὺς ὢν τῇ χάριτι τοῦ χείσαντός με Θεοῦ οὐκ ὀφείλω δοῦναι τῷ Θεῷ λόγον, ὅσον ὑμᾶς· τὸ γὰρ χρέος τοῦ βασιλέως ὑπὲρ ὑπερμαχίζειν τῆς ἀποφάσεως τῆς συνόδου. ὑμεῖς ἐστε ποιμένες τῆς ἐκκλησίας πρὸς ὑμᾶς οἱ Χριστιανοὶ πάντες ἀφορῶσιν, ὡς ἡγήτορας τ ψυχῶν αὐτῶν· ὑμεῖς ὀφείλετε ἀποδοῦναι λόγον τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τ ψυχῶν αὐτ. ἀκριβῶς βλέψατε καλῶς· σκέψασθε τὸ δίκαιον ἐ τὸ τῷ Θεῷ ἀρέσκον. ὁπαῦθά εἰσι δύο τρόποι μεγάλοι ἐ ὀλέθριοι ἐπικίνδυνοι, ἑνώσεώς τε καὶ διαστάσεως. ἔστι μὲν ὁ κίνδυνος, ἐὰν ἡ ἕνωσις ᾖ καλὴ ἐ ὀρθόδοξος, ἐ ἡμεῖς πλανηθῶμεν μὴ δίκαιόν αὐτῷ· ἔστι δὲ κίνδυνος διαιρέσεως, ἐὰν μὴ διαιρεθῶμεν δικαίως. διὰ τοῦτο σκέψασθε τὸ κρεῖττον ἐ συμφέρον. δότε γνώμας μὴ βλάπτουσας τὰς ὑμετέρας ψυχάς. ἡ γὰρ ἕνωσις τῆς ἐκκλησίας ἀγία ἐστίν, εἰ μόνον ἐν εὐσεβείᾳ. ἡ διαίρεσις πάλιν φρικτή τίς ἐστι ἐ λέγεται. ὥστε ἐὰν μὴ ἑνωθῶμεν εὐσεβῶς, βλάψομεν τὰς ἡμετέρας ψυχάς ἐὰν δὲ διαιρεθῶμεν ἀδίκως, πάλιν τοῦτο πεισόμεθα. λοιπὸν βλέπετε, τί μέλλει χρήσεσθαι. ἴστε γὰρ, ὅσον κακὸν τὸ χίσμα ἐκκλησιῶν ἐποίησεν. ἀφ᾽ ὅ γὰρ ἐχρόνισε ἐως τοῦ νῦν, οἱ Γραικοὶ τοὺς Λατίνους κυσὶν ἡγοῦνται, ἐ οἱ Λατῖνοι ὁμοίως τοὺς Γραικούς. θέμις γοῦν, ὡς τις δι᾽ ἀνθρωπαρέσκειαν ἐμποδίσει τῷ εὐσεβῆ τῆς ἐκκλησίας ἕνωσιν, χείρω τόπον ἕξει τοῦ Ἰούδα. ἀλλ᾽ ὑμεῖς πατέρες αἰδέσιμοι σκέψασθε τὸ δίκαιον· τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες. μὴ θελήσητε διὰ πρόσκαιρον δόξαν ἢ τοῦ ἑνὸς μέρους ἢ τοῦ ἄλλου βλάψαι τὰς ὑμετέρας ψυχὰς ἐ τὸ αἷμα τῶν ἐπιλοίπων Χριστιανῶν, τῶν εἰς ὑμᾶς βλεπόντων ὡς ποιμένας ἐ ἡγεμόνους αὐτῶν. ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς, μιᾷ φωνῇ πάντες εἶπον· ὅστις ἐμποδίσει τὴν εὐσεβῆ τῶν Χριστιανῶν ἕνωσιν, ἔστω ὑπὸ ἀνάθεμα. ἐ ὕστερον ἑκάστου γνώμας ἑκαστος αὐτῶν ἀπὸ στόματος, ὁ μὲν ὕστερος, ὁ δὲ ὕστερος, ἀρξαμένου ἀπὸ τοῦ ἱερᾶ πατριάρχου. ὅθεν εἰς ἐκ τῆς συνόδου ἀγνωσιῶν κεκοσμημένος ἐ ἀρετῇ, ἔφη· δίκαιόν ἐστι συμβιβάσαι τὰ ῥηθέντα τῶν ἁγίων ἡμῶν, ἐπεὶ σύμφωνά εἰσι, τὸ γὰρ αὐτὸ πνεῦμα ἐλάλησεν ἐν αὐτοῖς, ἐ ἔστι διαφωνία, ἡ ἑνωθῆναι ἡμᾶς τῇ τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ. ἐνθ᾽ ἀτενίσας ἐ σὺ λέγων, ὅτι οἱ Λατῖνοι ὐ μόνον εἰσὶ σχισματικοὶ, ἀλλὰ ἐ αἱρετικοί· διὸ ὦδε πρέπει ὅλως ἑνωθῆναι αὐτοῖς, εἰ μὴ ἐκβάλωσι τῶν προσθηκῶν ἀπὸ τοῦ συμβόλου, ἐ ὁμολογήσωσι τὸ σύμβολον ὡς ἐ ἡμεῖς. τοῦτο ἀκούσας ὁ Νικαίας ἀρχιερεὺς ἀντίφη σοί· ἐ λοιπὸν οἱ λέγοντες τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, αἱρετικοί εἰσί; ἐ εὐθὺς σὺ ἀπεκρίθης, ναί· κἀκεῖνος· ἱλεώς μοι θεός· καὶ οἱ ἅγιοι οἱ λέγοντες τοῦτο αἱρετικοί εἰσίν; ἀλλὰ χλιανθήτω τὰ χείλη τὰ λαλοῦντα κατὰ τῶν ἁγίων. καὶ ὕστερον προλούσαντε τὰ ῥηθέντα τῶν ἀποστολικῶν διδασκάλων, καὶ ἀνέγνω πάσῃ τῇ συνόδῳ· ἐ σὺ ὐδέποτε ἔγνως ἢ οἶδας, ἀλλ᾽ ἢ τὰ τοῦ Καβασιλᾶ ἢ καὶ Παλαμᾶ. ἰδόντες δὲ οἱ πατέρες τὰ ῥηθέντα τ ἁγίων τῶν ἀποστολικῶν, ἐ ἀπα-

γνώ-

γνώσαντες ἐκ τῶν δυτικῶν διδασκάλων, ἐξ ἀρόρητος αὐτοὶ συμφωνοῦντα ἑαυτοῖς, ἐπείσθησαν ἅπαντες τῇ ἀληθείᾳ ἀναφανείσῃ· ᾗ γὰρ δίκαιον τὸ φωτὸς δεχθέντος, καμμύειν τὰ ὄμματα. ἐξ ὅτου ἔδωκαν γνώμας ὁμοφωνοῦντες τοῖς τῶν ἁγίων ῥητοῖς ἐξ ὧν υἱὸν ἔδωκαν εἶναι) καὶ μὲν τὴν Γραικὴν αἰτίαν, καὶ δὲ τὴν Λατίνων ἀρχὴν τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως ὡσαύτως ἐκ τοῦ πατρός.

ΕΦΕΣ. Περὶ μὲν τῶν ῥητῶν οὐκ ἀμφιβάλλειν ἔφασαν, εἰ γνήσια τῶν διδασκάλων εἰσί, σαφῆ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦτο πιστώμενος· τὴν αἰτίαν μέντοι τοῦ πνεύματος τῷ υἱῷ διδόναι παντελῶς ἀπηγόρευσαν οὔτε πλείονες· ὅπερ γὰρ ἐκ τοῦ σοφοῦ διοικεῖται Μάξιμος.

ΑΠΟΛ. Περὶ μὲν τῶν ῥητῶν ἔτι οὐκ ἀμφιβάλλομεν ἡμεῖς, ἐπειδὴ ἔγνωσαν αὐτοὶ συμφωνοῦντα ἀλλήλοις, ὡς γνήσια ὄντα τῶν διδασκάλων· καὶ ὅτι ἔγνωσαν, ταύτην τὴν δόξαν εἶχον ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ πρότερον. ὁ γὰρ ἅγιος Μάξιμος πρὸ τῆς ἕωσπερ ὑπ' οἰκουμενικῆς συνόδου, μαρτυρεῖ τῇ Ρωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ τοῦτο ἀδύσῃ, καὶ συμφώνως ἐν τούτῳ προκομίζει Ρωμαίους πατέρας, ἔτι γε μὴν καὶ Κύριλλον τὸν Ἀλεξανδρείας. τὸ δὲ ἰσχυρότερόν σου τῶν λόγων ὄντων, ὡς οὐκ αἰτίαν ποιοῦντας τὸν υἱόν, ἔφη Μάξιμος, σαφῶς αὐτοὺς οἱ πατέρες ἐκεῖνοι ἀπέδειξαν, ἀλλ' ἵνα τὸ δι' αὐτοῦ προϊέναι δηλώσωσι· τοῦτο γὰρ καὶ ὅτε νῦν, ὡς φῄς, διελάσαντες τοῖς μὲν ῥητοῖς συνεφώνησαν καὶ αὐτοὶ τὸν Μάξιμον, τὴν δὲ αἰτίαν τῷ υἱῷ διδόναι παντελῶς ἀπηγόρευσαν οὔτε πλείονες αὐτῶν. ἡμεῖς δὲ ἐς πρὸς ταῦτα ὀλίγα ἐροῦμεν ὅτι τὸ τοῦ σεπτοῦ Μαξίμου ὅτῳ ποιοῦμαι, ὡς οὐκ ἀρχοειδῶς οὐδὲ προκαταρκτικῶς αἰτίαν τὸν υἱὸν εἶναι νομίζει τοῦ πνεύματος, οὐδ' ἀρχὴν ἀναρχον, οὐδ' αἰτίαν ἀναίτιον, τοῦτο γὰρ τῷ πατρὶ μόνῳ πρόσεστι, τῷ δὲ υἱῷ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὃ ἔχει ὁ υἱὸς, παρὰ τοῦ πατρὸς λαβὼν ἔχει ἐξ αὐτοῦ τοῦτο εἶναι). ὁθεν εἰ λέγοιτο ἐξ ὁ υἱὸς αἰτίαν ἐξ ἀρχὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὅτι τοῦ πατρὸς τοῦτ' ἔλαβε· δυνάμεθα γὰρ ἐξ ἡμεῖς εἰπεῖν καὶ τὸν ὑὸν θεολογίᾳ μέγαν Γρηγόριον, ἡ ὅτι τῆς αἰτίας αἰτία, τὸ ὅτι τοῦ φωτὸς φῶς, ὁ ὅτι Θεοῦ Θεός, ὥσπερ ἐκεῖνός φησιν, ἡ ὅτι τῆς ἀρχῆς ἀρχή. ὥστε εἰ ἐξ ὁ υἱὸς αἰτία λέγεται, ἀλλ' οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ ἀρχοειδῶς, ἀλλ' ὅτι τοῦ πατρὸς μὲν ἀρχοειδῶς, διὰ τοῦ υἱοῦ δὲ ἐξ ἐκ τοῦ υἱοῦ ὡς διὰ τοῦ υἱοῦ. ἐξ τοῦτό ἐστιν ὃ φησι Μάξιμος· οὐκ αἰτίαν ἀρχοειδῆ τὸν υἱὸν ποιοῦντας τοῦ πνεύματος σαφῶς αὐτοὺς ἀπέδειξαν, ἀλλ' ἵνα τὸ δι' αὐτοῦ προϊέναι δηλώσωσι. ἐξ ὅτοι οὖν ὅτῳ νοήσαντες δοῦναι τῷ υἱῷ τὴν μὴ προκαταρκτικὴν αἰτίαν, καλῶς ἐξ εὐσεβῶς ἐποίησαν. ἐξ γὰρ οὐδ' ἡμεῖς λέγομεν ἀρχοειδῆ ἢ προκαταρκτικὴν τὸν υἱὸν αἰτίαν τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς ὡς πρώτης ἀρχῆς ἀνάρχου ἐξ ἀρχοειδοῦς, ἐκ τοῦ υἱοῦ δὲ ἐξ διὰ τοῦ υἱοῦ ὡς δι' αὐτοῦ ἐκ τοῦ πατρός. καὶ ὅτῳ πιστεύομεν, ἐξ γνησίως κηρύττομεν.

ΕΦΕΣ. Ἀλλ' οἱ τολμηροὶ τὴν δυσσέβειαν, καὶ ὅσοι τούτοις ἕπονται τὴν ἀρχὴν ἠκολούθησαν, ἐπαγγελίαις λαμπραῖς ὑπαχθέντες καὶ δόμασιν, γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὸν υἱὸν ἀνεφιώντο τοῦ πνεύματος αἴτιον· ὃ μηδ' ἐν τοῖς τῶν Λατίνων ῥητοῖς εὑρεῖν πω φανερῶς κείμενον.

ΑΠΟΛ. Οὐ τολμηροὶ τὴν δυσσέβειαν, ἀλλ' ἀλαβεῖς τῆς εὐσεβείας ἦσαν ἐκεῖνοι, ὃς σὺ συκοφαντεῖς. ᾗ γὰρ

A que etiam occidentalium dictis, ut hæc illis conſentanea eſſe compererunt, omnes perſpectæ jam veritati ſe dediderunt, Iniquum quippe eſt oſtenſa luce oculos claudere. Itaque tulerunt ſententias, ſanctorum dicta ſecuti; & confeſſi ſunt Filium juxta Græcos quidem eſſe cauſam, juxta Latinos autem principium productionis ſancti Spiritus æque ut Patrem.

Illi vero de dictis nihil ſe dubitare reſponderunt, quin germana doctorum ſint, EPHES.
cum de hoc fidem iis faceret epiſtola S. Maximi: cauſam vero Spiritus Filio tribuere, major certe pars nullo modo volebant, quod ita ſtatueret & ipſe ſapiens
B Maximus.

De dictis non dubitabant amplius, quod RESP.
illa inter ſe conſentire jam certum eſſet, utpote germana doctorum; quodque perſpectum haberent, jam olim in eccleſia Romana vigere hanc ſententiam. Nam S. Maximus, qui fuit ante ſextam ſynodum œcumenicam, teſtatur eccleſiam Romanam per id tempus ita cantare; & conſona dicentes profert Romanos patres, & præterea Cyrillum Alexandrinum. Quod vero ut validiſſimum objicis, eſt quo ait Maximus: patres illos demonſtraſſe, non eſſe a ſe affirmatum, Filium eſſe cauſam; ſed illud denotatum, quod per ipſum procedat:
C hoc enim tu ais & iſtos nunc reformidantes, dicta quidem approbaſſe & ipſos exemplo Maximi, cauſam vero Filio tribuere nullo modo voluiſſe majorem partem. Nos vero ad hæc etiam reſpondebimus paucis: S. Maximi dictum ita intelligitur: Non putat ipſe Filium eſſe cauſam Spiritus principalem & primordialem, aut principium ſine principio, ſive cauſam abſque cauſa, hoc enim ſoli ineſt Patri, haudquaquam Filio; ſiquidem quod habet Filius, acceptum habet a Patre, a quo etiam eſt. Quare ut Filius quoque dicatur cauſa & principium Spiritus ſancti, hoc a Patre accepit: Poſſumus quippe nos etiam exemplo
D magni Gregorii theologi dicere, Cauſa de cauſa, lumen de lumine, Deus de Deo; ſicut ille dicit, Principium de principio. Etſi ergo Filius vocatur cauſa, non tamen a ſe originaliter; verum ex Patre quidem principialiter, per Filium vero & ex Filio, utpote per Filium: & hoc eſt, quod ait Maximus; Oſtenſum eſſe ab illis, ſe non aſſerere Filium cauſam Spiritus principalem; ſed ſignificare voluiſſe, quod per ipſum procedat: Ita igitur & iſti hoc ſenſu tribuentes Filio cauſam non primordialem, recte & pie fecerunt. Nam neque nos dicimus Filium principialem ſeu primordialem Spiritus cauſam, ſed ex Patre, utpote
E primo principio a nullo principio, & principali; Ex Filio autem & per Filium, ut per ipſum ex Patre. Ita credimus, & intrepide prædicamus. EPHES.

Verum qui ad impietatem audaces erant, quique illos a principio ſecuti ſunt, amplis pollicitationibus & muneribus pellecti, nuda fronte Filium Spiritus cauſam pronunciarunt; quod ne in ipſis quidem Latinorum dictis ita diſertis verbis reperitur expreſſum.

Non audaces ad impietatem, ſed religioſi RESP.
ad retinendam pietatem erant illi, quos

tu

Oraſ. in nativit. domini.

tu calumniaris: noluerunt enim deinceps in ſchiſmate & perverſitate perſiſtere, locemendo ſe a fratribus, & ab eccleſia; nec adeo ſtolidi erant, ut veritatem, quæ Chriſtus eſt, coram hominibus negarent: & propterea nuda fronte palam pronunciarunt, a tenebris peſſimæ illius, quam præſumptam animo habebant, opinionis ſe recolligentes, & ad veritatis lucem revocati te, miſerabiliter humi jacere relicto, ut ſocios haberes omnes, qui jam uſque ab initio fuere ſchiſmatici. Nec vero, ut ais, pellecti ſunt illi promiſſis ac muneribus; ſed timore permoti illius oculi, quem latere nihil poteſt, confeſſi ſunt, quod æquum eſſe cognoverunt. Quod vero ais, non reperiri in Latinorum dictis aperte expreſſum, Filium eſſe cauſam Spiritus, jam oſtenſum a nobis eſt, ubi occidentalium doctorum ſententias expoſuimus. Neſcio porro, an penes te differat, Eſſe cauſam Spiritus, & ab eo procedere. Ego certe cum audio locutiones illas, Habet eſſe a Filio, & ab eo procedit; cauſam ipſius intelligo. Si vero aliud eſt, Ab illo exiſtere; & aliud cauſam eſſe, proba tu hoc, & nos tacebimus: at nunquam id poteris oſtendere, ſed conaris tantum fruſtra volare multum laborans.

EPHES. Quorum ſententiam ipſe quoque patriarcha ſecutus eſt, quod eſſet jampridem & ipſe miſercorruptus, ſimul vero diſceſſionem inde fitiret; quamvis eum ad mortem debitum fatale compelleret.

RESP. Sacer patriarcha primus dixit ſententiam, ſanctos orientales congruere cum occidentalibus; hunc deinde ſecuti ſunt reliqui præſtantiſſimi viri: qui ſi eſſet in vita, tu nec diceres nec ageres talia; ſed nec auderes ipſum vocare jampridem corruptum, ſi vel ipſam nudam ejus umbram conſpiceres. Is enim non metu, vel ſtudio gloriæ, nec diſceſſum inde fitiens ſacram optabat eccleſiæ unitatem; ſed quia re ipſa peractum vidit, quod multi ante illum patriarchæ videre cupierunt, & non viderunt. Vidit enim pacem eccleſiæ, membra dominici corporis conjuncta; exultavit ſpiritu, & cum devotione ſubſcripſit, confeſſus Spiritum ſanctum etiam ex Filio, purgationem animarum, Romanum pontificem omnium ſacerdotum caput: atque ita poſitis genibus oravit, ſublatiſque in cœlum manibus Deo gratias egit; ſicque ſanctam ſuam animam reddidit. Tu vero, qui impudenter illum & qui cum illo fuere, calumniaris, non ita, ſed una cum ani ſtercore animam efflaſti: teſtatur hoc univerſa Conſtantinopolis. Ita Dei novit juſtitia expendere unumquemque ex ſide quam habet ſicut olim Arium; qui nomen a furore traxit; nam ille viſcera deorſum, tu ſtercus per os egeſſiſti.

EPHES. Ego vero cum ſcriptam habe em ſententiam, fideique pariter meæ confeſſionem: namque ita prius conſtitutum erat, ut ſuam unuſquiſque ſententiam ſcriptam traderet: ut vidi illos magna jam propenſione animi ferri ad conciliandam pacem; & eos qui mecum antea ſtabant, modo cum illis corruiſſe; nullam vero prorſus fieri ſcriptorum mentionem; meam & ipſe ſcripturam tenui; ne ſi illos irritaſſem, certum in periculum me committerem

ἐβουλήθησαν δυμετῶναι καὶ ἐπὶ τῷ χίσματι καὶ τῇ A
κακίᾳ διαμένειν τῇ ἀδελφῶν καὶ [τῆς ἐκκλη-
σίας, διὰ ἦσαν οὕτω μωροὶ ἀρνήσασθαι τὸν ἀλή-
θειαν, ὃς ἔζη ὁ Χριστὸς, ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων.
διὸ καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἀνεκήρυξαν, ἐκ τοῦ σκότους
τῆς κακίστης φαντασίας ἀναπνεύσαντες, καὶ πρὸς τὸ
τῆς ἀληθείας φῶς ἀνελήλυθησαν, σὲ κάτω κεί-
μενον ἐλεεινῶς καταλιτύπτες μετὰ τῶν ἀτ' αἰῶνος
ἀτάκτων χισματικῶν εἶναι σέ. οὐχ ὑπακούσα-
τες δὲ δώροις τε καὶ ἐπαγγελίαις, ὡς σὺ φῂς,
ἀλλὰ φοβηθέντες τὸν ἀλάθητον ὀφθαλμὸν, ὃς ἔγ-
νωσαν δίκαιον, ὡμολόγησαν. ὅτι δὲ οὐχ εὑρη-
ται ὁ υἱὸς αἴτιος τοῦ πνεύματος ἐν τοῖς τῶν Λατί-
νων ῥητοῖς φανερῶς κείμενον, ἐδείξαμεν πρότερον,
τὰ ῥητὰ θέντες τῶν δυτικῶν διδασκάλων. εἰ δὲ
δὲ, εἰ ἐξ ἄλλης σὺ νοεῖς τὸ εἶ) αἴτιον τοῦ πνεύμα-
τος, ἄλλως τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεσθαι. ἐγὼ δὲ ὅταν
ἀκούσω, ὅτι τοῦ υἱοῦ τὸ εἶναι ἔχει, ἐκ παρ' αὐ-
τοῦ ἐκπορεύεται, τὸ αὐτοῦ αἴτιον εἶναι· εἰ δὲ ἄλ-
λο δῆτα τὸ εἶ) ἔχειν παρ' αὐτοῦ, ἄλλο δὲ τὸ εἶ) αἴ-
τιον, δεῖξον σὺ τοῦτο, ἐγὼ δὲ ἡμεῖς σιγήσομεν· ἀλλ'
οὐ δυνήσῃ τοῦτο δεῖξαι ποτε, ἀλλὰ μάτην πονηρύ-
ζεις πολλὰ κάμνων.

Τούτοις δὲ ὁ πατριάρχης ἐπεψηφίσατο, προθε- ΕΦΕΣ.
φθαρμένος ἤδη ἐκ αὐτὸς ὁ πάλαι, ἐκ ἅμα διὰ ψῶν τὸν
ἐκκλησίαν ἀπαλλαγὴν, εἰ καὶ τὸ χρεὼν αὐτὸν σωμά-
λαιον πρὸς τὸν θάνατον.

Ὁ ἱερὸς πατριάρχης ἐψηφίσατο πρῶτος, ὅτι ΑΝΘΑ.
οἱ ἀνατολικοὶ ἅγιοι τοῖς δυτικοῖς συμφωνοῦσι, ἐκ
μετὰ τούτου οἱ λοιποὶ σωφρονέσαι θεῖοι ἄνδρες· ὃς
εἴπερ ἔζη, οὐκ ἂν σὺ τοιαῦτ' ἔλεγες, οὐδὲ μὴν
ἔπραττες· ἀλλὰ οὐδὲ τολμῆσαι ἂν ἦς εἰπεῖν προ-
δηφθαρμένον αὐτὸν, ἂν τὴν σκιὰν αὐτοῦ μόνον ἐ-
βλεπες. ὃς ἐ διὰ φόβον τινὰ, οὐδὲ διὰ δόξαν,
οὐδὲ διὰ ψῶν τὴν ἐκεῖθεν ἀπαλλαγὴν, τὴν ἱερὰν
ἐγλίχετο ἑνώσιν, ἀλλ' ὅτι οὕτως ἀκριβῶς, ὁ πολ-
λοὶ πρὸ αὐτοῦ πατριάρχαι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἐκ οὐκ
εἶδον· οὕτως γὰρ τὴν εἰρηνικὴν τῆς ἐκκλησίας, τὰ
μέλη τοῦ δεσποτικοῦ σώματος ἑνωμένα, ἠγαλλιά-
σατο τῷ πνεύματι, ἐ ὑπέγραψεν ἀληθῶς, ὁμο-
λογήσας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἤ κα-
θαρσιν τῶν ψυχῶν, τὸν Ῥώμης ἀρχιερέα κεφαλὴν
πάντων τῶν ἱερέων· ἐ ὕπτιος θεὶς τὰ γόνατα προ-
σηύξατο, ἐ ἄρας τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν εὐχαρι-
στεῖ τῷ Θεῷ, ἐ οὕτως ἀπέδωκε τὴν ἁγίαν αὐτοῦ
ψυχήν. σὺ δὲ ὁ ἀναιδῶς συκοφαντῶν αὐτὸν ἐ τὰς
μετ' αὐτοῦ, οὐχ ὕπτιος, ἀλλ' ὁμοῦ σὺν τῷ κόπρῳ
τοῦ ἀφεδρῶνος ἐξέπτυσας· μαρτυρεῖ τοῦτο πᾶσα ἡ
πόλις. οὕτως οἶδεν ἡ θεία δίκη τηλαυγῶς ἕκαστον
κρίνειν τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, ὡς πάλαι τὸν τῆς μανίας ἐπώ-
νυμον Ἄρειον, ὃς κάτω τὰ ἔγκατα ἐπεμψεν, σὺ δὲ
ἄνω τὸν κόπρον.

Ἐγὼ δὲ τὴν ἐμαυτοῦ γνώμην ἅμα ἐ ὁμολογίαν ΕΦΕΣ.
τῆς πίστεως συγγεγραμμένην ἔχων· οὕτω γὰρ τὸ
δεκρητο πρότερον, ἐγγράφως ἐκάστου τὴν ἑαυ-
τοῦ γνώμην ἔκαστον· ὡς εἶδον αὐτοὺς ἐκθύμως
ἤδη πρὸς τὴν ἕνωσιν ὡρμημένους, ἐ τοὺς ἐμοὶ συ-
νεστῶτας πρότερον, ἄρτι συμπεπτωκότας ἐκείνοις,
ἐγγράφων δὲ οὐδὲ μεμνημένους, ἐσχον ἐ αὐ-
τὸς τὴν γραφὴν, ἵνα μὴ πρὸς ὀργὴν αὐτοὺς ἐρεθί-
σας, εἰς πρᾶγμα ἤδη τὸ κίνδυνον ἐμαυτὸν ἐμβάλω.

Εἶτα

ΑΠΟΛ. Εἴρητο μὲν πρόπαλαι, ἕκαστον τῶν ἐαυτῷ δεῖναι ὁμολογίαν, εἰγγράφως δηλονότι, πρὸ τῆς ἰδίας τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων· ἰδόντες δ' αὐτὰ καὶ συμφωνήσαντες πρὸς ἐκεῖνα, οὐκ ἔτι ἀνάγκη ἐγγράφους διδόναι ὁμολογίας, τῶν ἁγίων διὰ τῶν ῥητῶν δῆλα τὰ πάντα ποιούντων. διὰ τοῦτο οὐδεὶς ἔδωκε γνώμην εἰγγράφως ἐκεῖ, ἀλλ' ἀπὸ στόματος ὀλίγοι τινές, ἀρχομένου τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν πρώτων τεσσάρων ἢ πέντε, οἱ δ' ἄλλοι ἄπειροι ὄντες γραμμάτων ἐγνωμοδότησαν μόνον εἰς τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων καὶ σὺ μὲν τὴν ὁμολογίαν σου ἔχων εἰγγεγραμμένην, πλήρη αἱρέσεων καὶ ἀδολεσχίας, ἐδειλίασας δοῦναι, ἵνα μὴ ὀφλήσῃς ἀντὶ τιμῆς γέλωτα· ἰδὼν δὲ καὶ τοὺς προπαλαι σοῦ ἐλεεινῶς κατακειμένους εἰς τὸ τοῦ ᾅδου βάραθρον, γενναίως ἀνασταντας, καὶ ἀναπήψαντας ὅπλα τοῦ σχίσματος, καὶ ἐλθόντας ἀλαβῶς εἰς τὸν σωσμὸν τῆς εἰρήνης, καὶ μετὰ σπουδῆς ὡρμημένους πρὸς τὴν ἱερὰν ἕνωσιν· καὶ ἵνα ἕτερος βλέπῃ γενέσθαι μᾶλλον αὐτοὺς καὶ ὁμοπαθῆσαι πατέρας καὶ διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας, σὲ δὲ αὐτῶν ἀλλότριον καὶ ἐχθρόν.'

ΕΦΕΣ. Διὰ στόματος μέντοι τῷ ἐμαυτοῦ γνώμῃ ἐδήλωσα παῤῥησίᾳ, μὴ ἂν ἄλλως δυνασθαι τὰ ῥητὰ τῶν δυτικῶν καὶ ἀνατολικῶν συμφωνῆσαι πατέρων, εἰ μὴ κατὰ τὴν ἐξήγησιν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ σεπτοῦ Μαξίμου, τὸν υἱὸν μὴ φαλήμεν αἴτιον εἶναι τοῦ πνεύματος· προστεθεικέναι δὲ καὶ τὴν προσθήκην, ὡς οὐδὲ ταύτην συγχωρῶ τοῖς Λατίνοις ἀπὸ μὴ καλῶς μηδ' ἀλόγως κατὰ τὴν εἰρημένην λόγος γεγονημένην. ἐντεῦθεν οἱ μὲν τὰ ἑαυτῶν ἕκαστοι ἔπραξαν, καὶ πρὸς τὴν σωθεῖσαν τοῦ ὅρου καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἑνώσεως ἔβλεψαν.

ΑΠΟΛ. Διὰ στόματος μὲν σὺ ἐξέμεσας αἱρέσεις καὶ βλασφημίας ἐμπροσθεν βασιλέως καὶ πατριάρχου καὶ ἁπάσης τῆς ἀνατολικῆς συνόδου, εἶπὼν τοὺς Λατίνους σχισματικοὺς καὶ αἱρετικούς· ἔνθα καταγέλασάν σε ἅπαντες, ἀκούσαντες τοὺς τοιούτους λόγους. ποία γὰρ συνοδος ἔφη ποτὲ τοὺς Λατίνους αἱρετικούς; πῶς οὐκ ἐτόλμησας εἰπεῖν τοῦτο ἐμπροσθεν τῶν Λατίνων; διότι οὐκ ἴσχυες ἀποδεῖξαι. ὅτι δὲ καὶ πνεῦμα ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἀναιδῶς ἐξεβόησας, οἱ πατέρες ἀκούσαντες συνετείβοντο, καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐμβλέψαντες συνέχεον τὰ ὦτα αὐτῶν, καὶ τὰς βίβλους καὶ τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων κομίσαντες ἐδείκνυον τῷ ἀληθεῖ· ἅπερ ἰδὼν ἀπέβλεψας καταισχύνθης. ὅτι δὲ καὶ μωρῶς ἐφθέγξω, ὅτι οὐ συγκοινωνήσουσι Λατῖνοι ποτε, ἐὰν μὴ τοῦ προσθήκου ἐκκάλωσιν ἀπὸ τοῦ συμβόλου, ὅτι αἱρετικοί εἰσιν οἱ λέγοντες καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, ἤκουσας· ἀλλὰ γλυκάνθητι τὰ χείλη τὰ λαλοῦντα κατὰ τῶν ἁγίων, οἱ ἅγιοι γὰρ τῆς ἐκκλησίας λέγουσι τοῦτο· καὶ ἠχωσθης, καὶ ἐσιώπησας. οἱ δὲ λοιποὶ πατέρες συμφωνήσαντες τοῖς ῥητοῖς τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν πατέρων κατὰ τὸν νοῦν τοῦ σεπτοῦ Μαξίμου, ἐδοξάσθησαν πρῶτον μὲν τοῖς ἁγίοις, εἶτα καὶ πρὸς ἀλλήλους· ἔπειτα δὲ καὶ πρὸς τὴν σωθεῖσαν τοῦ ὅρου ἔβλεψαν ὡς εἰκός, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς εἰρήνης ἐπραξαν, ἵνα λάβῃ τέλος τὸ θεῖον ἔργον τοῦτο καὶ ἅγιον τῆς τοῦ Χριστιανῶν ὁμονοίας καὶ ἑνώσεως.

ΕΦΕΣ. Ἐγὼ δὲ χωρισθεὶς αὐτῶν ἐκτοτε ἐμαυτῷ σχολάσας, ἵνα τοῖς ἁγίοις μου πατράσι καὶ διδασκάλοις διαπαντὸς συνημμένος, πᾶσι καταφανῆ ποιῶ τὴν ἐμαυτοῦ γνώ-

A Constitutum ſane prius erat, ut ſuam unuſquiſque confeſſionem traderet ſcriptam, antequam viſa eſſent dicta ſanctorum: verum iis cognitis ad ea ſe conformaverunt, nec opus erat amplius confeſſiones dare ſcriptas, cum ſancti per ſua dicta plana omnia facerent. Propterea nemo ſcriptam dedit ibi ſententiam, ſed pauci quidam pronunciarunt exordiente imperatore, & primis quatuor aut quinque, reliqui cum rudes eſſent literarum de ſanctorum dictis tantum tulere ſententiam. Tu porro ſcriptam habens tuam confeſſionem, hæreſeon & garrulitatis plenam, illam non obtuliſti, timens ne honoris loco riſum moveres: & vidiſti eos, qui tecum antea jacebant in profundo inferorum, viriliter ſeſe erigere, & reſipiſcentes ſchiſma deponere, pieque pervenire ad vinculum pacis, & ſtudioſe properare ad ſacram eccleſiæ unitatem: nec ferre poteras, illos quidem fieri vocarique patres & magiſtros eccleſiæ, te vero eſſe alienum, & hoſtem eorum. Resp

Ceterum verbis libere expoſui quid ſentirem; dicta videlicet occidentalium & orientalium patrum cohærere aliter non poſſe, quam juxta expoſitionem epiſtolæ venerabilis Maximi; nimirum dicendo, Filium non eſſe cauſam Spiritus: annotans præterea illud de additamento, quod propter allatas cauſas nec rite factum, nec juſta ſit ratione appoſitum. Poſt hæc illi res ſuas egerunt, atque ad conſcribendam definitionem, & reliqua ad unitatem ſpectantia ſe contulerunt. Ephes

Verbis tu quidem hæreſes & blaſphemias evomuiſti coram imperatore & patriarcha, & univerſo orientali conventu, cum Latinos vocaſti ſchiſmaticos & hæreticos: quando his auditis omnes te deriſerunt. Quæ enim ſynodus Latinos vocavit unquam hæreticos? quomodo non es auſus id aſſerere coram Latinis? nempe quia demonſtrare non poteras. Ut vero & Spiritum ex ſolo Patre impudenter exclamaſti, patres audientes contorquebantur, & ſe invicem intuentes continuerunt aures ſuas, allatiſque libris & dictis ſanctorum veritatem oſtendebant: quæ cum vidiſſes, caligo tuis oculis offuſa eſt. Cum vero etiam ſtulte pronunciaſti, nolle te admittere communionem Latinorum, ni prius e ſymbolo expungant quod addiderunt; quoniam hæretici ſunt qui affirmant etiam ex Filio Spiritum eſſe, audiſti; Muta fiant labia, quæ in ſanctos maledicta conjiciunt, ſancti enim eccleſiæ hoc aſſerunt: tu vero confuſus tacuiſti. At patres reliqui dicta orientalium & occidentalium patrum ſecuti juxta ſenſum venerabilis Maximi, primum quidem ſanctis ſeſe adjunxerunt, deinde omnes in eamdem ivere ſententiam: Poſtremo ad ſcriptionem definitionis, ut par erat, ſe converterunt; & reliqua quæ pacis erant, egerunt, ut divinum hoc & ſanctum opus concordiæ & unitatis Chriſtianorum finem haberet. Resp

Ego vero ex eo tempore ſegregatus ab illis, & mihi ipſi vacans, ut ſanctis meis patribus ac doctoribus perpetuo adhæream; per hanc meam ſcripturam omnibus notum Ephes

facio,

facio ſententiam meam ; ut liceat volenti cuilibet expendere, num recta defendens an peverſa dogmata, factam unionem amplexus non fuerim.

μλω διὰ τῆσδέ μου τῆς γραφῆς · ὡς ἂν ἔξῃ δοκιμάζειν τῷ ζηλοῦντι, πότερον ὑγιέσι δόγμασι χαίρων, ἢ διεστραμμένοις τισὶ, τῷ γεγωνημένῳ ἑνώσει ὐ παρεδεξάμην.

Rect. Et tu quidem ſegregatus a patribus ſacræ ſynodi, ab ovili etiam Chriſti es ſegregatus : ſegregatus vero a grege Chriſti, extra ſalutarem verſaris arcam : Illum porro qui extra navem eſt, agitari oportet pravæ hæreſeos fluctibus. Omnis enim qui a ſynodo ſecernitur œcumenica, hoſtem ei ſe præbet : hoſtibus autem ſynodorum œcumenicarum illud unum inditur nomen, ut appellentur hæretici. Nos vero ne incurabili hoc morbo laboremus, ac per ipſum hoſtes eccleſiæ Chriſti, & hæretici evadamus ; ſacroſanctæ huic ſynodo noſmetipſos ſubjicimus. & ampleCtimur unitatem. Et tu quidem cum fatuis cogitationibus vacares, & inanem aucupareris gloriolam, auramque popularem, quibus aſſidue effuſeque oblectabaris, in ſacroſanctam ſynodum blaſphema effundebas verba : Nos autem cum ſanctorum dictis vacaverimus, eam honoramus, proque ipſa quotidie propugnamus. Ut vero impudens tuum os, quod iniquitatem & blaſphemiam in excelſo locutum eſt, tempore amaræ tuæ ex hac vita migrationis oppletum ſit ſordibus, norunt qui verum fateri didicerunt. Et tu quidem, ut ais, ſanctis tuis patribus ac doctoribus te adjunxiſti, Photio ſchiſmaticorum principi, imo vero auctori & opifici ſchiſmatis & diſſidii, Cabaſilæ, Palamæ, Camatero, Phurnio, Pſello, Moſchampari, Bulgariæ, Nicolao Methonenſi, Panareto & ceteris qui poſt ſchiſma & multam contentionem in Romanam invecti ſunt eccleſiam, & Spiritum ex ſolo Patre ignorantiæ ac impudentiæ nugis affirmarunt : eadem plane ſentientes, quæ deſipiens Neſtorius, nam & ille ſoli Patri productionem Spiritus tribuebat. Ita vero ſejunctus es primo quidem ab omnibus ſanctis ac divinis patribus, qui in generalibus emicuere conciliis ; deinde ab omnibus qui ſacra ſcriptorum monumenta relinquentes perſpicue docuerunt, Spiritum ſanctum ex Patre & Filio procedere ; ac per Filium, & ex Filio, & ab utroque, & reliqua, dum de rebus divinis agerent, manifeſte tradiderunt : ii vero ſunt, Hilarius, Athanaſius, Auguſtinus, Baſilius, Hieronymus, Ambroſius, Gregorius Dialogus, Gregorius Theologus, magnus Chryſoſtomus, Epiphanius, Leo magnus Maximus, Anaſtaſius, Taraſius, Damaſcenus, & alii. Nos autem ab iis, quibus tu adhæſiſti, omnino ſejungimur, nec ullam eſſe volumus inter nos & illos communionem : cum iis vero reverenter conjungimur, a quibus ipſe temet disjunxiſti. Et tu quidem in ſecundo Chriſti adventu inter illos numereris, qui Spiritum ex ſolo Patre dixerunt : nobis vero contingat ejus tunc eſſe ordinis, in quo ſunt qui divina tractantes Spiritum ex Patre fatentur & Filio. Et tu quidem hic ſynodo & Romanæ eccleſiæ cum ſis inimicus,

Καὶ σὺ μὲν χωρισθεὶς ἀπὸ τῶν πατέρων τῆς ἱερᾶς συνόδου, κεχωρισμένος εἶ ἐκ τῆς ἱερᾶς τοῦ Χριστοῦ ποίμνης · κεχωρισμένος οὖν τῆς τοῦ Χριστοῦ μάνδρας, ἔξω εἶ τῆς σωτηρίας κιβωτοῦ · τὸν δὲ ἔξω τῆς ναὸς ὄντα ἀνάγκη βασανίζεσθαι ὑπὸ τῶν κυμάτων τῆς μοχθηρᾶς αἱρέσεως. πᾶς γὰρ ὁ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου χωρισθεὶς, ἐχθρὸς ἀποδείκνυται τούτῳ · οἱ δὲ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἐχθροὶ ἓν ἄλλο λαμβάνουσιν ὄνομα, ἢ αἱρετικοὶ ὀνομάζονται. ἡμεῖς δὲ ἵνα μὴ τῷ ἀνιάτῳ τούτῳ νοσήσωμεν, ἐκ αἱρετικοὶ ἐκ ἐχθροὶ διὰ τούτης γινώμεθα τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, τῇ ἱερᾷ ταύτῃ ἐκ ἁγίᾳ συνόδῳ ὑποτασσόμεθα, ἐκ εἰ ἑνώσει ἐσμέν. ἐκ σὺ μὲν σχολάσας μωρίαις, ἐκ δοξοφανίαις, καὶ τιμαῖς τῶν κοινῶν ἀνθρώπων, καὶ ταύταις ὁστιφοῦν καθ' ἑκάστην, βλασφήμους ἀπερρίπτεις λόγους κατὰ τῆς ἱερᾶς καὶ ἁγίας συνόδου · ἡμεῖς δὲ σχολάσαντες τοῖς τῶν ἁγίων ῥητοῖς τιμῶμεν αὐτὴν, καὶ αὐτῆς ὑπερασπίζομεν καθ' ἑκάστην. ὅπως οὖν καὶ τὸ ἀναιδές σου στόμα, τὸ λαλῆσαν ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος καὶ βλασφημίαν, ἐπληρώθη αἰσχύνης ἐν τῷ καιρῷ τῆς σῆς πικρᾶς ἀναλύσεως, ἴσασιν οἱ πεπληθῆ λέγειν μεμαθηκότες. καὶ σὺ μὲν σωφρόνως, ὡς φῆς, τοῖς ἁγίοις σου πατράσι καὶ διδασκάλοις, Φωτίῳ τῷ πρώτῳ σχισματικῶν, μᾶλλον δὲ αὐτουργῷ καὶ δημιουργῷ τοῦ σχίσματος ἐκ τῆς διαιρέσεως, Καβασιλᾷ, Παλαμᾷ, Καματηρῷ, Φυρνῇ, Ψελλῷ, Μοσχάμπαρι, Βουλγαρείᾳ, Νικολάῳ Μεθώνης, Παραρέτῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς, τοῖς μετὰ τὸ σχίσμα ἐκ τῷ πολλῷ ἔτει κατὰ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας εἰσπεσοῦσι, ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα ἀμαθῶς πως ἐκ ἀναιδῶς φλυαρήσασι, Νεστορίῳ τῷ φρενοβλαβεῖ κατὰ πάντα ὁμοιωθείς, εἰπόντι κἀκείνῳ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς · χωρισθεὶς πρῶτον πάντων μὲν τῶν θείων ἐκ ἁγίων πατέρων τῶν ἐν ταῖς οἰκουμενικαῖς διαπρεψάντων συνόδοις, εἶτα πάντων τῶν συγγράμματα θεῖα καταλιπόντων, δι' ὧν ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι πνεῦμα διαρρήδην ἐμφαίνεται καὶ δι' υἱοῦ, καὶ ἐξ υἱοῦ, καὶ ἐξ ἀμφοτέρων, καὶ τὰ λοιπὰ θεολογοῦντων ἀναφανδόν · οἱ τινές εἰσιν, Ἱλάριος, Ἀθανάσιος, Αὐγουστῖνος, Βασίλειος, Ἱερώνυμος, Ἀμβρόσιος, Γρηγόριος ὁ Διάλογος, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὁ μέγας χρυσόστομος, Ἐπιφάνιος, Κύριλλος, Λέων ὁ μέγας, Μάξιμος, Ἀναστάσιος, Ταράσιος, Δαμασκηνὸς, ἐκ ἐτεροι. ἡμεῖς δὲ, ὧν μὲν σὺ σωφρονῶν, παντελῶς χωρίζεσθαι βουλόμεθα ἢ ἐβουλόμεθα, καὶ ὁμιλίαν κοινωνίαν ζηλόμεθα ἢ θέλομεν μετ' αὐτῶν ἔχειν · ὧν δὲ σὺ ἐχωρίσθης, ἡμεῖς ἀλαβῶς σωζόμεθα · καὶ σὺ μὲν μὴ τοῦ σὺν μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπόντων τὸ πνεῦμα ὡς τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστοῦ παρουσία ἀρεθείης σωτηρίαν ἐν τῷ κατὰ τὸν δεύτερον τοῦ Χριστοῦ ἔνδοξον ἐλθεῖν, ἡμεῖς δὲ μὴ τῶν θεολογησάντων αὐτὸ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι ἀρεθείημεν συνημμένοι. ἐκ σὺ μὲν ὧδε ἐχθρὸς τῆς συνόδου καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας ὑπάρχων, κἀκεῖ ἀρεθή-

ϑήτω ἐχθρὸς αὐτῆ· ἡμεῖς δὲ ὧδε φίλοι ⸂καὶ ὑποτακτικοὶ τῆς καθολικῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ τῆς οἰκουμενικῆς ὅπερ συνόδου, κἀκεῖ ἀφικόμεθα ἵν' ἀρεθῶμεν ὅτι. τῷ δὲ σαυτοῦ γνώμῃ ταύτῃ, ᾧ καταφανῆ πᾶσι ποιοῦς, ἡμεῖς ἤδη τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἀνετρέψαμεν, τῇ μὲν τὸ ἄτοπον ταύτης ἐλέγχοντες, τῇ δὲ τοὺς λόγους ψευδεῖς δεικνύοντες διὰ μαρτυριῶν τῶν τῆς ἐκκλησίας διδασκάλων· ὅπως ἔξῃ δοκιμάζειν ἕκαστον, πότερον ἀληθεῖαι φῂς ἢ ψευδῶ· ⸂ἵνα γνῶσι πάντες, ὅτι τοῖς διεγραμμένοις τῶν φρονιμωτάτων σου διδασκάλων δόγμασιν ἠκολουθήσας, τῷ ὀρθόδοξον, καὶ ἀμώμητον, ⸂ἀληθῆ, ⸂ἀθόλωτον, ⸂ἁγίαν ἕνωσιν ⸂ἀποδέξασθαι ἐκ ἠθέλησας, ᾧ ἡμεῖς τιμῶμεν, ⸂ἀλλαβῶς ἐπαινοῦμεν ὡς ἀληθῆ δογματίσασαν· ⸂καὶ τὰ ὑπ' αὐτῆς δὲ κηρυχθέντα, ἐ διεγραμμένα, ὡς σὺ φλυαρεῖς, ἀλλ' ὡς ὀρθὰ καὶ ὑγιῆ σέβομεν ⸂καὶ ἀποδεχόμεθα· πατέρα ⸂υἱὸν ⸂πνεῦμα ἅγιον, τῷ ἁγίᾳ Τριάδα ὁμολογοῦντες μίαν ἀρχὴν, μίαν Βασιλείαν, μίαν δύναμιν, μίαν θεότητα, μίαν θέλησιν ⸂καὶ ἐνέργειαν· πατέρα λέγ' ἀδεὴς ἀγέννητον, ἀναρχον, παντοδύναμον· υἱὸν ⸂καὶ τὸν πατέρα μόνα γέννητον, συνάναρχον, ὁμοδύναμον· πνεῦμα ἅγιον συνάναρχον, συναΐδιον, ὁμοούσιον, ὁμοδύναμον, πατρὸς ⸂καὶ υἱοῦ πνεῦμα, ⸂ἐξ ἀμφοτέρων ἀϊδίως ἐκπέμπεσθαι ⸂καταλαμβανόμενον ὡς ⸂καὶ μιᾶς ἀρχῆς ⸂καὶ ἑνὸς προβολέως. οὕτω πιστεύομεν, οὕτω κηρύττομεν, οὕτως ὁμολογοῦμεν, καὶ ἕως ἀφικόμεθα διαμένειν ἡμᾶς μέχρι καὶ τῆς τελευταίας ἀναπνοῆς ἐξερχομένους τοῦ παρόντος βίου· ⸂τὸ δὲ τῇ φοβερᾷ τοῦ σωτῆρος παρουσίᾳ, ὅταν ἔλθῃ κρῖναι τὸν οἰκουμένην, μετὰ ταύτης τῆς ὁμολογίας τὸ ἐρχομένῳ ⸂τὸν νεφέλαις ἀπαντῆσαι. ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

ibi pariter habeberis ejus inimicus: nos vero cum hic amici & obſequentes catholicæ Chriſti eccleſiæ & generali concilio ſimus, precamur, ut ibi etiam ales reperiamur. Hanc porro tuam ſententiam; quam notam omnibus facis, nos Deo favente jam confutavimus: partim quæ in ea ſunt; abſurda redarguentes; partim ea quæ dicis, falſa probantes doctorum eccleſiæ teſtimoniis: ut cuivis liceat perpendere, verane an falſa dicas; utque fiat omnibus cognitum, te doctorum tuorum, quos diximus, perverſa dogmata ſequentem noluiſſe recipere orthodoxam, irreprehenſibilem, veram, inturbidam, & ſanctam unitatem; quam nos veneramur, & cum reverentia laudamus, ut quæ vera dogmata ſanxit, & quæ promulgavit, ut recta & pia non, ut ipſe effutis, perverſa, ſuſcipimus & approbamus: confitemurque ſanctam Trinitatem, Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, unum eſſe principatum, regnum unum, potentiam unam, deitatem unam, unam voluntatum operationem: Patrem a nullo, ingenitum, initio carentem, omnipotentem: Filium ex Patre ſolo genitum, Patri coæternum & coomnipotentem: Spiritum ſanctum pariter contemporaneum, conſempiternum, conſubſtantialem, & coomnipotentem, Patris & Filii Spiritum, æqualiter ab utroque procedentem æternaliter tanquam ab uno principio & ab uno productore. Ita credimus, ita prædicamus, ita confitemur, atque ita nobis eſt in votis uſque ad extremum vitæ ſpiritum ſentire ex hac vita decedentibus: & in tremendo ſalvatoris adventu, cum venerit ad judicandum orbem, cum hac ei confeſſione in nubibus occurrere venienti. Quoniam ipſum decet gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ τοῦ μεγάλου πρωτοσυγκέλλου καὶ σταματικοῦ, τοῦ ὑστέρου χρηματίσαντος πατριάρχου, καὶ ἐν Ρώμῃ ταφέντος, καὶ θαυματουργοῦντος, εἰς τὸ τοῦ Ἐφέσου ἐπιστολὴ ἐν διαφόροις ἁγίοις

GREGORII HIEROMONACHI, magni protoſyncelli, & a confeſſionibus, qui poſtmodum creatus eſt patriarcha, & Romæ ſepultus coruſcavit miraculis, reſponſio ex variis ſanctorum ſententiis ad epiſtolam Marci Epheſii.

ΚΕΦΑ. Τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς καὶ τῶν νήσων διεσκορπισμένοις Χριστιανοῖς, Μάρκος ἐπίσκοπος τῆς Ἐφεσίων μητροπόλεως ὁ κυρίῳ χαίρειν.

OMNIBUS ubique terrarum degentibus Chriſtianis, & inſulas habitantibus, Marcus Epheſiorum metropolita, ſalutem in domino.

Epiſt. Interprete Joan. Matthæo Caryophilo, Gaſcon.

ΑΝΟΑ. Τὸ μὲν προοίμιον τοῦ εἰδεσίμου Ἐφέσου τοὺς ἀπανταχοῦ γῆς καὶ τῶν νήσων πρὸς ἀκρόασιν τῶν αὐτοῦ διεγείρει· ἡμεῖς δὲ πάλιν πρὸς τοὺς κατοικοῦντας πάντα τῆς γῆς τὰ πίρατα φαμεν, ἰκρόεσθαι τῶν αὐτοῦ λογίων πρότερον, εἶτα τῶν ἡμετέρων· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ προτίθεμεν τὰ αὐτοῦ πρότερον, εἶτα τὰς ἡμετέρας ἐπάγομεν ἀπολογίας, ἵνα ἡ ἀλήθεια φανερὰ τοῖς πᾶσι γένηται. ὥσπερ γὰρ ὁ αἰσθητὸς ἥλιος ἀνατέλλων ⸂τὸν κόσμον φωτίζων δείκνυσί τε ἑαυτὸν, καὶ τὰ ὑπ' αὐτὸν γινόμενα πράγματα φανερὰ καθίστησι· καὶ γὰρ ἡλίου φανέντος ἃ δεόμεθα τῶν διδασκόντων καὶ δεικνύοντων ἡμῖν τὸ φῶς, αὐτῆς τῆς ἀκτῖνος δηλοῖ ποιούσης τῷ τοῦ ἡλίου φανέρωσιν· οὐδ' ἔστιν

OMNIBUS ubique terrarum degentibus Chriſtianis, & inſulas habitantibus, Marcus Epheſiorum metropolita, ſalutem in domino.

Exordium, quo venerabilis Epheſius utitur, omnes ubique terrarum homines, & inſularum incolas excitat ad ejus ſermones audiendos: Nos contra, hanc dicimus cunctis terrarum orbis habitatoribus, ſuas ut aures prius dent ejus dictis, noſtra deinde audiant. Namque hac de cauſa verba ejus præponimus, & noſtras reſponſiones ſubjicimus, ut veritas omnibus pateſiat. Sicut enim Sol, qui ſenſu percipitur, exoriens, mundumque ſua luce complens, & ſeipſum ponit ob oculos, & inferiora facit ut conſpici poſſint: quoniam exorto Sole non opus eſt qui nobis lucem indicet, ipſo radio Solis præſentiam oſtendente; nec eſt,

eſt, qui dicat alteri, Intuere Solem: ita verus quoque divinorum dogmatum ſermo e ſanctorum patrum linguarum Solis inſtar effulgens, veritatem aperit hominibus, qui mente non cæcutiant; certamque fidem facit de divinorum ſinceritate dogmatum, deque integritate & puritate fidei; & invitat omnes, ut ad veritatis caſtra transfugiant. Ut enim tenebræ, cum nihil ſint, luminis præſentia fugat: nam quod nihil eſt, rei quæ natura ſua conſtat, non valet obſiſtere: ita divini Spiritus illuſtratio per ſacra deiferorum patrum eloquia & veritatem ipſam declarat; & ea uſurpantes, mentemque doctorum ſequentes ſcribenteſque illuminat, & audientibus ſalutarem deſuper illuminationem largitur. Itaque ad communem hanc omnium utilitatem, & veritatis adinventionem (quæ non ſolum in divinis dogmatibus, ſed etiam quavis alia in re quæri debet juxta dictum domini:

Matth. 7. *Quærite & invenietis*) illam & nos perquiramus ex doctorum ſententiis; fuſiſque ad Chriſtum Deum noſtrum, qui ipſa veritas eſt, precibus petamus, ut miſſa nos luce ſuæ gratiæ, mentis noſtræ oculum illuſtret, ne quæſita veritas nos effugiat: Ipſe enim eſt qui dixit: *Sine me*

Joan. 15. *nihil poteſtis facere*: &: *Omnis qui petit*,

Matth. 7. *accipit*. Cum ſit enim ipſa veritas, vera requirit, ut teſtatur & ſanctus Da-

Pſalm. 50. vid: *Veritatem requiſiſti domine*: &: *Veri-*

Prov. 8. *tatem meditabitur guttur meum*. Quoniam ergo venerabilis hic vir ſcribit ad omnes ubique terrarum inſularumque incolas Chriſtianos, ut, quemadmodum prioribus ſuis jam ſignificaverat literis, fidei veritatem accipiant, & averſentur eos, qui pactam cum Latinis unionem tuentur; Age nos quoque examinemus hæc ipſa quæ ſcribit: Et ſi quidem egregius vir a veritate non abhorret, nos etiam cum ipſo ſtabimus eam deprædicantes, ipſumque laudibus extollentes, utpote veritatis amicum: Sin autem longe aberrat a veritate; prolatis ſanctorum dictis, palam legentibus faciemus, quid ad ejus ſcripta reſpondeamus; ut intelligant, utra pars verum dicat, & ſecum veritatis candorem habeat; quæ contra vitioſis utatur ſyllogiſmis, & obſcuritate mendacii tenebroſis. Sed quoniam ipſe profert quæ ſunt utriuſque partis, & nos ſentire melius, & veritatem a nobis eſſe arbitramur; eſt plane neceſſarium ſanctorum patrum ſequi teſtimonia quaſi facem prælucentem, ut veluti duobus propoſitis coloribus, rubro & nigro, ſi unuſquiſque dicat te rubrum & regium & pretioſum habere, non præſente lumine, per quod diſcerni poſſit quid quiſque habeat, perſpiciatur luce, quis falſum, quis verum aſſerat. Porro lumen hoc non aliunde, quam a Deo plenis ſanctis patribus haberi poteſt ut diximus: qui a ſancto Spiritu illuſtrati per veritatis dogmata, Solis inſtar illuminant eos, qui tota mente exquirunt, & ſenſum illorum ſcrutantur. Nam illi deſiderio incenſi exquiſierunt, & exquirentes invenerunt, ut ait Sapientia: *Qui quærunt me, invenient me*; &

cap. 6 nos ad hoc idem faciendum hortantur, ne litteram ſequentes nudam, ut Judæi, ad

A ὁ λέγων τῇ πλησίον, βλέπε τὸν ἥλιον· ὅτω καὶ ὁ τῶν θείων δογμάτων ἀληθὴς λόγος διὰ τῶν τῶν ἱερῶν πατέρων γλώττης ἐμφαινόμενος, ἡλίου δίκην λάμπων, τῷ ἀληθείαν τε ἐμφαίνειν τοῖς μὴ τὸ διάνοιαν τυφλώττουσι, καὶ πληροφορίαν παρέχειν τῆς τε εἰλικρινείας τῶν θείων δογμάτων, καὶ τὸ καθαρὸν ἐκ ἀδόλου τῆς πίστεως, ἐκ πάντας ἀυτομολεῖν ποιεῖ πρὸς τὸ ἀληθείαν. ἐκ γὰρ ὥσπερ ἡ παρουσία τοῦ φωτὸς τὸ ἀνύσιον σκότος ἀπελαύνει· οὐδὲ γὰ δύναται τὸ ἀνούσιον ὄρος τὸ ὑπούσιον ἀντιβαίνειν· οὕτω καὶ ἡ τοῦ θείου πνεύματος ἔλλαμψις διὰ τῶν τῶν θεοφόρων πατέρων θεολογίας τῷ τε ἀληθείαν ἐμφαίνειν, τύς τε λέγοντας ἐ ἐχομένους τῆς τούτων διανοίας ἢ συγγράφοντας φωτίζειν, καὶ τοῖς ἀκούουσι τὸν ἄνωθεν σωτήριον φωτισμὸν ἐπιβραβεύειν. ἕνεκεν οὖν τῆς κοινῆς ταύτης ὠφελείας, ἐ τῆς ἀληθείας ἀναιρέσεως, ἵνα τις ὀφείλει ζητεῖσθαι ἁ μόνον ἐπὶ τῶν θείων δογμάτων, ἀλλὰ ἐ ἐπὶ παντὸς ἄλλου πράγματος, καθὼς φησιν ὁ κύριος· ζητεῖτε ἐ εὑρήσετε· ταύτῃ κὴ ἡμεῖς ζητήσωμεν ἐκ τῆς τῶν διδασκάλων θεολογίας, ἐ τῷ αὐτοαληθεῖ Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν ἱκετεύσωμεν, ὅπως τὸν φωτισμὸν καὶ τῷ ἄνωθεν χάριν καταπέμψας καταυγάσῃ τὸ τῆς διανοίας ἡμῶν ὄμμα, εἰς τὸ μὴ κατόπιν τῆς ἀληθείας ἐλθεῖν· αὐτὸς

B γάρ ἔφη ὁ εἰπών· χωρὶς ἐμοῦ ἁ δύασθε ποιεῖν οὐδέν· καὶ· πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει. αὐτοαλήθεια γὰ ὢν ἀληθείας ἐζητεῖ, καθὼς ἐ θεῖος Δαυὶδ φησίν· ἀληθείας ἐζήτησε κύριος· καὶ· ἀλήθειαν μελετήσει ὁ λάρυγξ μου. Ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ αἰδέσιμος οὗτος τοῖς ἀπανταχοῦ γῆς ἐπιστέλλει ἐ τῶν νῦν διεισκομένοις Χριστιανοῖς, ὡς ἂν ἐκ τῶν ἤδη πρὸς αὐτὸν ἐπεσταλμένων τῷ τῆς πίστεως ἀληθείαν λάβωσι, ἐ τὰς τῶν Λατίνων ἑνώσεις ταχοιῶτας ἀποστρέφωσιν, φέρε καὶ ἡμεῖς ταῦτα δὴ τὰ ἐπεσταλμένα ἐξετάσωμεν καὶ εἰ μὲν ὁ τίμιος οὗτος τῆς ἀληθείας ἔχεται, καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτοῦ στησόμεθα ταύτῃ ἐχόμενοι, καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτοῦ συναγαλλιώμενοι, ὡς τῆς ἀ-

D ληθείας ἐχόμενον· εἰ δὲ πόρρω που τῆς ἀληθείας λέγει, τὰ τῶν ἁγίων πατέρων προθέντες, δι' αὐτῆς τῆς ἀπολογίας τοῖς ἐντυγχάνουσι κατάδηλον ποιήσομεν· ὅπως γνῶσιν, ὁπότερον μέρος τ' ἀληθῆ λέγει, καὶ τὸ λαμπρὸν μεθ' ἑαυτοῦ ἔχει, τίς δὲ ὁ ψευδοσυλλογιζόμενος ἢ τὰ ψευδῆ λέγων ἢ ἀμαυρά. ἀλλ' ἐπεὶ ἐ ἄμφω τὰ μέρη αὐτὸς τε δηλοῖ, καὶ ἡμεῖς τὸ κρεῖττον καὶ ἀληθὲς καταχθονίζομεν, ἐπεσθαι πάντας ἀνάγκη ταῖς τῶν θεοφόρων πατέρων μαρτυρίαις ὥσπερ φωτί· ἵνα δύο χρωμάτων ὄντων, ἐρυθροῦ τε καὶ μέλανος, ἑκάτερα λέγοντος τὸ ἐρυθρὸν κατέχειν καὶ βασιλικὸν ἢ χρήσιμον, διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ φωτὸς μὴ ἐλέγχεσθαι τὸ ἑκάτου

E τοῦ μὴ ἁπλάτη, τοῦ δὲ φανερωθῆναι ἀληθέστερα· σκιάλλεσθαι δὲ τὸ φῶς, ὡς εἴρηται, εἰ μὴ ὑπὸ τῶν θεοφόρων ἢ ἁγίων πατέρων· οἱ τύποι ὑπὸ τοῦ θείου πνεύματος ἐλλαμφθέντες τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασι, δίκην ἡλίου φωτίζουσι τοὺς ἐκζητοῦντας ὁλοσχερῶς καὶ τὸν νοῦν αὐτῶν ἐρευνῶντας. ποθήσαντες γὰ ἐξεζήτησαν, καὶ ἐκζητήσαντες εὗρον, ὡς φησιν ἡ σοφία· οἱ ζητοῦντές με γὰ εὑρήσουσί με· ἢ ἡμᾶς εἰς τοῦτο προτρέπουσιν, ἵνα μὴ ψιλῷ τῷ γράμματι τῆς ἀληθείας ἐκπέσωμεν ὡς οἱ Ἰουδαῖοι,

τοῦτο

τοῦτο σωὶ τοῖς ἄλλοις πατράσι καὶ Βασίλειος ὁ μέγας ἐν τῷ κατ' Εὐνομίου πρώτῳ λόγῳ φησίν. ὡς εἴ τις ἀβασανίστως τῇ προχείρου ἐκδοχῇ ψιλῷ πειθόμενος φιλονεικοίη τῷ πράγματι, πρὸς Ἰουδαϊκὰς καὶ γραώδεις μύθους ἀπατηλοὺς, τυχὸν παντελῶς τῶν ἀξίων περὶ Θεοῦ νοημάτων καταγηράσῃ. τῇ γοωῦ τῆς ἐπαγγελίας ἡμῖν πρόφασιν τὰ τῶν ἀοιδίμων Ἐφέσου προθέντες τῇ μέρος, ἑτοιμάσωμεν καὶ τὰς ἡμετέρας ἀπολογίας ἐπιθησόμεν μὲν καὶ τὰς τῶν θεοφόρων πατέρων καὶ ἁγίων μαρτυρίας, ἀφ' ἑαυτῶν ἡ ἀλήθεια φανερὰ γένηται· ὁ γὰρ ἐκ δοξῶν λόγος βεβαιούμενος ἀπαρτίρητον ἔχει τὴν ἀπόδειξιν.

Οἱ τὴν κακὴν ἡμᾶς αἰχμαλωσίαν αἰχμαλωτεύσαντες, καὶ πρὸς τὴν Βαβυλῶνα τῶν Λατινικῶν ἐθῶν καὶ δογμάτων θελήσαντες καταστῆσαι, τοῦτο μὲν οὐκ ἠδυνήθησαν ἀγαγεῖν εἰς πέρας αὐτόθεν τὸ ἀπεμφαῖνον ὁρῶντες, καὶ ἄλλως ἀδύνατον, τὸ μέσῳ δέ πῃ τῆς ὁδοῦ καταμείναντες αὐτοί τε καὶ οἱ τούτοις ἐπηκολούθησαν, ὅτ' ἐκεῖθεν λοιπὸν μεμενήκασιν, ὅπερ τοῦτο γεγόνασιν· Ἱεροσόλυμα μὲν ἀπολιπόντες, τῷ ὡς ἀληθῶς ὁρᾶσθαι τῆς εἰρήνης, καὶ τὸ Σιὼν ὄρος, τὴν βεβαίαν πίστιν καὶ ἀσειστον· καὶ Βαβυλώνιοι δὲ γενέσθαι ποτὲ καὶ κληθῆναι μήτε βουλόμενοι μήτε δυνάμενοι, καὶ διὰ τοῦτ' ἂν δικαίως κληθέντες Γραικολατῖνοι, καλούμενοι δ' οὕτω ἀπὸ τῶν πολλῶν Λατινόφρονες.

Τοῖς ἀταράχοις γῆς καὶ νήσων ἐπιστέλας ὁ τίμιος οὗτος ἀνὴρ, καὶ χαίρειν προσφθέγγεται, ἄνωθεν ἀπὸ ἱστορίας ἄρχεται τῆς πάλαι ποτὲ γενομένης αἰχμαλωσίας ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Βαβυλῶνα, τὸν λόγον ἡδύτερον κατασκεύασαι βουλόμενος, καὶ τὰς ἀκροάσεις διεγεῖραι πρὸς τῶν ῥηθησομένων ἀκρόασιν. ὁ γὰρ ἀλληγορικὸς λόγος πρὸς τὸ θέλησιν τίθεται κυρίως τὸ χρωμένου τὸν λόγον ἢ τὸ πρᾶγμα, καθ' ὃ λέγεται· διὸ καὶ τῷ ἱστορίαν προῆκε ταυτῷ, ἵνα τῷ ἀλληγορικῷ σχήματι χρήσηται καθὼς βούλεται, ἔξεστιν οὖν κἀμὶν ἀληθεύσασιν εἰπεῖν, ὡς τὴν Ἱερουσαλὴμ μᾶλλον κατέχομεν, καὶ ὃ ταύτην ἐσεμνύνετο, ἥτις ἐρημωθέσα εἰρήνην, ἣν καὶ ὁ κύριος ἡμῖν ἐπιστείλατο λέγων· εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην ἡμῖν ἐμὴν ἀφίημι ὑμῖν. ταύτην οὖν τὴν τοῦ κυρίου φωνὴν τὸν τοῦτο κελεύσαντα ὥσπερ τὸ Σιὼν ὄρος κατέχοντες, τὰς σχίζοντας τὴν Χριστοῦ ἐκκλησίαν Βαβυλωνίους καλοῦμεν· Βαβυλώνιοι δὲ ἡμεῖς ὅτι γεγόναμεν, ὡς τὴν σύγχυσιν καὶ τὸ χίσμα ἀποστρεφόμενοι, ὅτι ποτὲ θελήσομεν γενέσθαι, μαθηταὶ ὄντες τῆς ἀληθείας τοῦ κελεύοντος· εἰρήνην διώκειν, Γραικολατῖνας δὲ ἡμᾶς διατύρων ὀνομάζειν, καινότερόν τε ὄνομα καὶ προσήκον ὡς οἰόμενος εὑρών· ὅπερ ἡμεῖς ἀ ἐπιτυγμὸν τοῦτο λογιζόμεθα, ἀλλ' ἀληθὲς εἶναι ὁμολογοῦμεν. τὸ γὰρ μεγάλην Κωνσταντῖνον ἐκεῖθεν ὁρμωμένην, καὶ τὴν λίαν εὐανθεστάτην μεγιστᾶνας Ῥωμαίων ἐκ Ῥώμης μετοικισαμένην εἰς τὸ ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἀνεγερθεῖσαν πόλιν, τὸ καὶ νέαν Ῥώμην ὀνομασθεῖσαν, οἱ ἐκείνων φῶτες τὸν ἐν τοῖς Ἕλλησιν ἐξασκήσαντες γλῶτταν, καὶ διὰ ταύτης φθεγγόμενοι, τὸ δὲ χάος ἐκεῖθεν ἕλκοντες, εἰκότως καὶ Γραικολατῖνοι ὀρθῶσι λέγεσθαι, διότι οἱ Λατῖνοι τοὺς Ἕλληνας Γραικοὺς ὀνομάζουσι· καὶ

A veritatem ipſam non perveniamus. Hoc ſane tum reliqui patres, tum Baſilius magnus primo contra Eunomium libro docet: Si quis enim, inquit, nulla diſquiſitione adhibita rem ita intelligendam eſſe contendat, ut ſeſe primo offert aſpectu, is ad Judaicas & ſeniles fabulas devolutus, inops omnino a ſenſibus Deo dignis conſeneſcet. Itaque quod promiſimus, venerabilis Epheſii dicta prius ſingula exponentes, tum noſtras etiam reſponſiones apponemus fultas deiferorum ſanctorumque patrum teſtimoniis, ut fiat per ea manifeſta veritas. Nam ſermo fide dignorum auctoritate firmatus evidentem habet ſui

B demonſtrationem.

Qui dira nos captivitate captivarunt, Ephes.
atque in Latinorum rituum dogmatumque Babylonem abſtrahere voluerunt, id quidem perducere ad exitum nequaquam potuerunt, natura abſonum eſſe perſpicientes, & præterea impoſſibile, ſed in media quadam itineris parte ſubſiſtentes tum ipſi, tum ſectatores eorum, neque jam ſunt amplius quod erant, neque illud evaſere, ad quod tendebant: nam relicta quidem eſt ab iis Hieroſolyma, quæ vere eſt pacis viſio; & Sion mons, hoc eſt firma

C & inconcuſſa fides: verum fieri & dici unquam Babylonii nec volunt, nec poſſunt; hanc ſane ob cauſam vocandi merito Græcolatini; uſitato autem nomine vulgo appellati Latinizantes.

Cum epiſtolæ ſuæ vir eximius titulum Rasp.
præmonstraverit: Ad omnes ubique locorum & inſularum, & ſalutem illis impertiverit; ſtatim exorditur ab hiſtoria captivitatis, quæ facta eſt quondam ab Hieruſalem in Babylonem, ſermonem volens ſuavitate quadam perfundere, & auditores attentos reddere ad audienda quæ dicentur: Nam allegorici ſermonis proprium eſt, ut ad voluntatem dicentis & rem exprimentis dicta accommodet; idcirco attulit

D hanc hiſtoriam, ut ſchemate allegorico pro ſua voluntate uteretur. Licet ergo nobis etiam nihil a veritate diſcedentibus dicere: Nos Hieroſolymam potius tenere, & eam incolere, quam interpretantur pacem, quam dominus etiam præcepit ſervandam, cum diceret: *Pacem meam do* Joan. 14.
vobis, pacem meam relinquo vobis. Hanc igitur tenentes domini vocem, qua id jubetur, veluti Sion montem, eos qui ſcindunt Chriſti eccleſiam, Babylonios vocamus: nos vero nec fuimus unquam Babylonii, ut qui confuſionem & ſchiſma vitemus; nec voluntas unquam erit ut fiamus; cum vere illius diſcipuli ſimus, qui

E mandatum dedit, ut pacem ſequamur. Subſannando porro nos vocat Græcolatinos, adinvento, ut putavit, novo quodam & congruente nomine: at nos illud nequaquam pro ſubſannatione habemus, ſed verum eſſe fatemur. Cum enim Conſtantinus magnus Roma profectus nobiliſſimos ab urbe Romanos optimates incolas duxerit eam in urbem, quæ nuper tum condita ejus nomine eſt inſignita, quæque nova Roma nuncupata eſt; eorum poſteri, Græce loquentes, ſed oriundi ab illis, jure ſunt vocandi Græcolatini; Hellenas enim Græcos vocant Latini. Atque ita

quod

quod nobis præſtantiſſimus vir objecit ut probatum, nos verum opinamur, atque fatemur. Prætereo nunc illud, quod imperatores noſtri Romani ſunt, & originem inde trahunt. Verum Græcolatini vox dicta eſt joci cauſa: Nos enim Chriſti beneficio veritatem quavis ratione quæri a nobis oſtendentes, quicumque illam habent, omnes ad communionem admittimus, ſive Græci, ſive Latini ſint, ſive barbari, ſive Scythæ. Namillud unum & ſcimus & dicimus, eos qui ſententiæ generalis concilii non acquieſcunt, nec eam ſequuntur, aliud quoque nomen ſortiri, ut Ariani, quod non ſynodi ſententiam, ſed Arium ſecuti ſint, Ariani dicti; & qui Eunomium, Eunomiani; & qui Neſtorium, Neſtoriani, eos vero qui œcumenicam amplectuntur ſententiam, nequaquam mutare nomen; œcumenicam porro fuiſſe Florentinam ſynodum, nemo negaverit. Ceterum ubi ad ulteriora progreſſi erimus, hac de re ſuo loco demonſtrationem afferemus. Ita igitur exorſus, atque in hunc modum compoſito ſermonis principio, rurſus hoc pacto orditur.

EPHESIUS. Iſti ergo homines, juxta fabuloſos hippocentauros ſemiferi, cum Latinis quidem fatentur Spiritum ſanctum ex Filio procedere, & habere Filium ſubſiſtentiæ ſuæ cauſam: hæc enim ſunt definitionis ipſorum verba: nobiſcum autem dicunt illum ex Patre procedere.

EPONESIO. A profana rurſus orditur hiſtoria rei quæ nunquam fuit, ſed conficta eſt inanibus futilium ingeniorum commentis. Oportebat vero ipſum e rebus quæ ſunt, exemplum petere, quod poſſet etiam congruenter adaptare. Omnis enim ſerius ſcriptor ſimilitudines adhibet, & exempla non fictitia, præſertim in rebus eccleſiaſticis. At reverendus iſte poſito quod nullum eſt, ac ſi eſſet, allatoque ſimili quaſi rei natura conſtantis, vocat nos ſemifera animalia, ira profecto incenſus, ut congruentius dicamus; liquet enim exemplum eſſe penitus abſonum; quandoquidem exemplum ſumit e re prorſus commentitia; quomodo ergo quadraverit in naturam exiſtentem & reapſe conſiſtentem? Sed ne videamur ad id quod nihil eſt reſpondere, omiſſo illo quod nobis eſt propoſitum (nolumus enim redarguere hominem ira inflammatum, ſed veritatem perquirere, & eam pateſacere) age, dicta ejus ordine ſingula expendamus. Ait igitur; Cum Latinis quidem fatentur illud, Ex Filio, &c. nobiſcum autem dicunt, ex Patre procedere. Hæc dicens neſcire ſe ſimulat, Latinos quoque nobiſcum fateri, Spiritum ſanctum e Patre procedere; ex Filio vero etiam nos quidem fatemur cum Latinis, verum hoc ipſum a ſanctis edocti aſſerimus. Id ita eſſe, doctores ipſos ac theologos teſtes proferamus, non omnes, aut omnia, quæ de hac materia ſcripſerunt, ſed quotdam, & pauca illorum dicta, ut aliquatenus probemus nos hoc aſſerere deſumptum a ſanctis.

ὅπερ αὐτὸς ὁ τίμιος ἀνὴρ καθ' ἡμῶν φοφέρει, ἡμεῖς ἀληθές τι εἶναι ἡγούμεθα καὶ ὁμολογοῦμεν. ἐῶμεν νῦν λέγειν, ὅτι ἐκ οἱ βασιλεύοντες ἡμῶν Ρωμαῖοί εἰσιν ἐκεῖθεν ἕλκοντες τὸ γένος. ἀλλὰ τὸ ἐκ Γραικολατίνων παιδιᾶς χάριν εἴρηται· διὰ γὰρ τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος ἐκ παντὸς τρόπου δεικνύοντες ὡς ταληθὲς ζητοῦμεν, καὶ τοὺς μὴ ταύτης ἐστερημένους εἰς κοινωνίαν δεχόμεθα, εἴτε Γραικοί εἰσιν, εἴτε Λατῖνοι, εἴτε βάρβαροι, εἴτε Σκύθαι. ἓν γὰρ μόνον οἴδαμέν τε καὶ λέγομεν, ὅτι οἱ τὴν οἰκουμενικῆς συνόδου τὴν ἀποφάσει μὴ στέργοντες ἑπόμενοι, ἕτεροι ὄνομα λαμβάνουσιν, ὡς Ἀρειανοὶ μὴ στέργοντες τὴν τῆς συνόδου ἀποφάσιν, ἀλλὰ τῷ Ἀρείῳ, Ἀρειανοὶ ἐκλήθησαν· καὶ οἱ τῷ Εὐνομίῳ, Εὐνομιανοί· ἐκ οἱ τῷ Νεστορίῳ, Νεστοριανοί· ἃ μὲν δὲ ἐκ οἱ τὴν οἰκουμενικὴν ἀποφάσιν στέργοντες ἕτερον ὄνομα λαμβάνουσιν. ὅτι δὲ καὶ οἰκουμενικὴ συνόδος ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ, οὐδεὶς ἂν ἀρνήσαιτο. ἀλλ' ὁ λόγος ἐπὶ τὸ πρόσω χωρῶν ἐν τῇ προσηκούσῃ τότῳ καὶ τούτου τὴν ἀπόδειξιν ποιήσει. ἵνα οὖν ἀρξάμενος, ἐξ ἵνα τὸν λόγον κατασκευάσας, ὧδέ πως πάλιν ἄρχεται.

ΕΦΕΣ. Οὗτοι τοίνυν οἱ μυθόδηρες ἄνθρωποι μετὰ τῶν ἐν μύθοις Ἱπποκενταύρων, μετὰ μὲν Λατίνων μὲν ὁμολογοῦσι τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι, ἐκ τὸν υἱὸν αἴτιον ἔχειν τῆς ἑαυτοῦ ὑπάρξεως· ἵνα γὰρ ἐκ οἱ αὐτοὶ ὁρον διαλαμβάνειν· μεθ' ἡμῶν δὲ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι λέγουσιν.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ. Πάλιν ἀπὸ ἱστορίας ἄρχεται Ἑλληνικῆς, τῆς μὴ ὄντος μοι, ἀνατλαθείσης δὲ ὑπὸ τῆς χειμερινοτάτων τῶν λογισμῶν καὶ τοῦ διάνοιαν· ἔδει γὰρ αὐτὸν ἐκ τῶν ὄντων ὑπόδειγμα λαβεῖν, ἵνα τοῦτο ἐκ προσηκόντως ἐφαρμόσῃ. πᾶς γὰρ λογογράφων ἐκ τῆς ἀληθῶς ὄντων φοφέρῃ τὰς ὁμοιώσεις καὶ τὰ ὑποδείγματα, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων. ἀλλ' ὁ αἰδέσιμος ὢν τὸ μὴ ὂν ὡς ὂν φροθείς, καὶ ὥσπερ πράγματος ὑποκειμένου ἑτεροιώσας, μυθόδηρας ἡμᾶς ὀνομάζει, ὑπὸ θυμοῦ κινούμενος, ἵν' ἀλογώτερον εἴπωμεν· δῆλον γὰρ ὡς πάντη ἀτοπικὸς τὸ ὑπόδειγμα· ἐκ γὰρ τῶ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντος ἑτεροῖοῖ, πῶς οὖν ἐφαρμόσει τοῦτο μετὰ τῶ ὄντος καὶ ὑφεστηκότος; ἀλλ' ἵνα μὴ φρὸς ὕδεν ἐλέγχοντες δόξωμεν, ἀφέντες τὸν προκείμενον σκοπόν· οὐ γὰρ ἐλέγχειν τοῦτον βουλόμεθα θυμούμενόν τε ἐκ ὀργιζόμενον, ἀλλὰ τοῦ ἀληθεῦσαι ἐφιέμενοι, ἐκ τούτου φανεροῦν· φέρε καθ' ἑρμὸν τὰ παρ' αὐτοῦ ἑρημένα ἑξετάσωμεν· φησὶ γὰρ ὅτως· μετὰ τῶν Λατίνων μὲν ὁμολογοῦσι τό, ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐκ τὰ λοιπά· μεθ' ἡμῶν δὲ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι λέγουσι· ταῦτα δὲ λέγων ἀγνοεῖν φροσποιεῖται, ὅτι καὶ Λατῖνοι ἐκ τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι μεθ' ἡμῶν ὁμολογοῦσι· τὸ δὲ ἐκ τοῦ υἱοῦ, μετὰ Λατίνων μὲν ὁμολογοῦμεν, ἀπὸ δὲ τῶν ἁγίων τοῦτο μαθόντες λέγομεν· ὅτι δὲ ὅτως ἔχει, αὐτοὺς τοὺς διδασκάλους τε καὶ θεολόγους τοὺς τοῦτο λέγοντας εἰς μέσον φροθῶμεν, ἃ πάντας μὲν οὐδὲ πάντα τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐν ταύτῃ τῇ ὑποθέσει ἑρημένα, ἀλλά τινας, καὶ ἐξ αὐτῶν ὀλίγα εἰς μεσιτεύσει τινα πληροφορίαν, ὅτι ἐκ τῶν ἁγίων λαβόντες λέγομεν.

Καὶ δή φαμεν, ὡς ὁ θεῖος Κύριλλος ἐν τῷ πρὸς A
Βασιλέα Θεοδόσιον λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχή· τῆς μὲν ἐν
ἀνθρώποις ἀκλείας τῆς ἀνωτάτω· φησί· Βαπτίζειν
ἔφη τὸν Ἰησοῦν ἐν πνεύματι ἁγίῳ πυρί, ὃ τὸ
ἀλλότριον τοῖς βαπτιζομένοις, σύνεστι πνεῦμα δυ-
λοπρεπῶς ἢ ὑπηρετικῶς, ἀλλ' ὡς θεὸν κατὰ φύ-
σιν μετ' ἐξουσίας τῆς ἀνωτάτω τὸ ἐξ αὐτοῦ ἢ ἴδιον
αὐτοῦ. καὶ ἐν τῷ πρὸς Νεστόριον λόγῳ, ὃν ἡ ἀρχὴ
τοῦ σωτῆρος ἡμῶν λέγοντος σαφῶς· φησίν· εἰ δὲ
ἔστιν ἐν ἑαυτῷ τὸ πνεῦμα ἴδιον, ἢ δὴ ἐννοεῖται
καθ' ἑαυτὸ καθὸ πνεῦμά ἐστι ἢ οὐχ υἱός, ἀλλ' οὖν
ἔστιν οὐκ ἀλλότριον αὐτοῦ· πνεῦμα γὰρ ἀληθείας ὠνόμα-
σεν, ἢ ἔστι Χριστὸς ἡ ἀλήθεια· καὶ προχεῖται παρ B
αὐτοῦ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός.
ὅτι δὲ τὸ προχεῖται, ἀντὶ τοῦ ἐκπορεύεται ὁ ἅγιος
λέγει, παρίστησι τοῦτο ὁ αὐτὸς ἐν τῇ τοῦ συμβόλου
ἐξηγήσει· φησὶ γάρ· καὶ προχεῖται, ἤγουν ἐκπο-
ρεύεται, ὡς ἀπὸ πηγῆς τοῦ θεοῦ καὶ πατρός. ἀλλὰ τὸ,
προχεῖται παρ' αὐτοῦ καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐκ τοῦ πατρός,
τί ἂν νοήσοι τις; εἰ μὲν τὸ προχεῖται ἁπλῶς ἔλεγεν,
ἔχε χώραν ἄλλοτι νοεῖν· εἰ δὲ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐκ
τοῦ πατρός, ὑδὲ μίαν προφάσιν καταλύτε τοῖς ἐθέ-
λουσι λέγειν. καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ κατ' Εὐνο-
μίου, ἐν ἐνὶ τῶν κεφαλαίων, ὃν ἡ ἐπιγραφή· ὅτι ὡς ὁ υἱὸς
πρὸς τὸν πατέρα ἔχει, οὕτω τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱόν· φησί· C
διὰ τοῦτο καὶ θεοῦ μὲν λόγος ὁ υἱός, ῥῆμα δὲ υἱοῦ τὸ
πνεῦμα. φέρων γάρ, φησὶ, τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς
δυνάμεως αὐτοῦ. ἐπειδὴ ῥῆμα τοῦ υἱοῦ, διὰ τοῦτο
τελῶ μάχαιράν φησι τοῦ πνεύματος, ὁ ἔστι ῥῆμα θεοῦ·
λόγος γὰρ θεοῦ ἐστι ῥῆμα ζῶν καὶ ἐνεργὲς. ὁ δὲ ἅγιος Αμ-
βρόσιος, ὃν ὁ θεῖος Βασίλειος ἐπιστέλλων ἔλεγε·
ἄγε δὴ ὦ ἄνθρωπε τοῦ θεοῦ, ἐπειδὴ ὑπὸ παρ' ἀνθρώ-
πων παρέλαβες ἢ ἐδιδάχθης τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ,
ἀλλ' αὐτός σε ὁ κύριος ἀπὸ τῶν κριτῶν τῆς γῆς ἐπὶ τὸν
προεδρεύειν τῶν ἀποστόλων μετῆκεν· ὅτος δὲ πρὸς
Γρατιανὸν τὸν βασιλέα ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τοῦ
περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, κεφαλαίῳ δεκάτῳ, φησίν·
ἀλλ' ὅτε ἐπειδὰν ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξέρχεται, ἀπὸ τούτου
ἀναχωρεῖ, καὶ ὡσεὶ σῶμα χωρίζεται ἀπὸ σώματος· οὐδὲ D
γὰρ ἐν τῷ πατρεῖ ὡς δῆθεν ἐν σώματι ἀπὸ δὴ σῶμα ἐμ-
περιέκλεισται καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον ἡνίκα ἐκ τοῦ πατρὸς
ἐν τῷ υἱῷ ἐκπορεύεται, ὃ χωρίζεται τοῦ πατρὸς, ὃ χωρί-
ζεται τοῦ υἱοῦ, τίνα γὰρ τρόπον διαιρεῖται χωρίζεσθαι τοῦ
πατρὸς, πνεῦμα σώματος αὐτοῦ ὄν; ὃ πάντως ἐν τῆς
ἀϊδιότητος δεῖγμά ἐστι, ἐν τῆς θεότητος ἐμφαῖνον τὴν
ἑνότητα. ὁ ἅγιος Ἀγάθων ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ, ἣν
πρὸς τὴν ἁγίαν ἕκτην σύνοδον ἔπεμψε, μεθ' ἑκα-
τὸν ὀκτὼ ἐπισκόπων βεβαιωμένην, περὶ τοῦ μακα-
ρίου Αὐγουστίνου τοιάδε φάσκει· ὁ μακάριος Αὐ-
γουστῖνος ὁ ἐκκλησιαστικώτατος διδάσκαλος· ἐν πάλαι ὁ σο-
φώτατος τῆς ἀληθείας κήρυξ ὁ μακάριος Αὐγουστῖ-
νος. ὅτος οὖν ὁ μακάριος Αὐγουστῖνος πρὸς Ὀρόσιον
γράφων, ὅτι φησὶ· τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ τοῦ πα-
τρὸς εἰς τὸν υἱὸν ἐκπορεύεται, ἐν ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύ-
εται ἐπὶ τῷ ἁγιάσαι τὴν κτίσιν, ἀλλ' ἅμα ἐξ ἀμφο-
τέρων ἐκπορεύεται. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τῷ κατὰ Μα-
*Ἰσαάκ β. ξιμίνου * γ'. βιβλίῳ φησί· ζητεῖς παρ' ἐμοῦ, εἰ ἐκ
τῆς οὐσίας τοῦ πατρός ἐστιν ὁ υἱός, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός
ἐστιν ἐν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ τί ὁ μὲν εἷς ἐστιν υἱός,
τὸ δὲ ἕτερον οὐκ ἔστιν υἱός; ἰδοὺ ἀποκείνομαι, κἂν π
λάβῃς, κἂν π μὴ λάβῃς· ἐκ τοῦ πατρός ἐστιν ὁ υἱός, ἐκ

Itaque ſanctus Cyrillus in ſermone ad A
Theodoſium imperatorem; qui ita incipit: Supremum humanæ gloriæ culmen; ſic ait: Baptizaturum inquit Jeſum in igne & Spiritu ſancto; non quod Spiritum baptizatis deberet infundere alienum quaſi ſervus & miniſter, ſed cum ſuprema poteſtate ut natura Deus illum, qui ex ipſo eſt, & ejus proprius eſt. In epiſtola quoque ad Neſtorium, cujus initium eſt; Cum ſalvator noſter diſerte pronunciet. Quamvis, inquit, Spiritus ſuam habeat peculiarem ſubſiſtentiam, qua intelligitur per ſeſe exiſtens Spiritus, non Filius; eſt tamen haud alienus a Filio: dictus quippe eſt Spiritus veritatis, veritas autem eſt Chriſtus: & effunditur ab illo non ſecus atque ab ipſo Deo Patre. Quod vero ſanctus Pater per vocem, Effunditur, intelligat proceſſionem, ipſemet declarat in expoſitione ſymboli: Ait enim: Et effunditur, hoc eſt procedit, tanquam ex fonte a Deo Patre. Hic illud, Effunditur ab illo non ſecus atque ab ipſo Patre; quomodo intelligendum? Si enim dixiſſet ſolum, Effunditur, alius quoque ſenſus locum haberet: ſed cum addat, Non ſecus atque ab ipſo Patre; omnem detorquere ſenſum volentibus præcidit occaſionem. Et magnus Baſilius in opuſculis contra Eunomium, in capite, cujus inſcriptio eſt; Quod ut ſe habet Filius ad Patrem, ita Spiritus ſe habeat ad Filium: Idcirco, ait, Filius quidem eſt Dei Verbum, verbum autem Filii Spiritus: *Portans enim*, inquit, *omnia verbo virtutis ſuæ*; & quia verbum Filii, propterea gladium inquit Spiritus, quod eſt verbum Dei: vivum porro & efficax eſt Dei verbum & ſermo. Sanctus autem Ambroſius (ad quem ſcribens divinus Baſilius: Age, inquit, vir Dei, quando Chriſti evangelium non ab hominibus accepiſti, aut didiciſti, ſed ipſe te dominus tranſtulit de judicibus terræ ad apoſtolicam dignitatem) libro primo de Spiritu ſancto ad Gratianum imperatorem cap. x. Sed neque, inquit, cum de Patre exit, de loco recedit: & quaſi corpus a corpore ſeparatur; neque cum in Patre eſt, quaſi in corpore tanquam corpus includitur. Spiritus quoque ſanctus cum procedit ex Patre & Filio, non ſeparatur a Patre, non ſeparatur a Filio: Quemadmodum enim ſeparari poteſt a Patre, qui ſpiritus oris ejus eſt? quod utique & æternitatis indicium, & divinitatis exprimit unitatem. Sanctus Agatho in ſua epiſtola, quam miſit ſubſcriptionibus centum & viginti epiſcoporum munitam ad ſanctam ſynodum ſextam, de beato Auguſtino hæc habet: Beatus Auguſtinus præſtantiſſimus doctor. Et rurſus: Veritatis prudentiſſimus prædicator beatus Auguſtinus. Hic igitur beatus Auguſtinus ad Oroſium ſcribens: Spiritus, inquit, ſanctus non procedit ex Patre ad Filium, & a Filio ad ſanctificandam creaturam; ſed ab utroque ſimul procedit. Rurſus idem libro tertio contra Maximinum: Quæris a me, ſi de ſubſtantia Patris eſt Filius, de ſubſtantia Patris eſt etiam Spiritus ſanctus, cur unus Filius ſit, & alius non ſit Filius? Ecce reſpondeo,

Conc. Eph. part. 1. cap. 3.

Conc. Eph. part. 1. cap. 26.

Conc. Eph. part. 3. c. 43.

Hilar. 1.

Conc. 6. act. 6.

ſive

ſive capias, ſive non capias: De Patre
eſt Filius, de Patre eſt Spiritus ſanctus,
ſed ille genitus eſt, iſte procedens: id-
eo ille Filius eſt Patris, de quo eſt ge-
nitus; iſte autem Spiritus utriuſque, quo-
Joan. 15. niam ab utroque procedit. Sed ideo cum
de illo Filius loqueretur, ait: *De Patre*
procedit, quoniam Pater proceſſionis ejus
eſt auctor, qui talem Filium genuit, &
gigendo ei dedit ut etiam de ipſo proce-
deret Spiritus ſanctus. Nam niſi procede-
ret & de ipſo, non diceret diſcipulis:
Joan. 20. *Accipite Spiritum ſanctum*; eumque inſuf-
flando daret, ut a ſe quoque procedere
ſignificans, aperte oſtenderet flando, quod
ſpirando dabat occulte. Quia ergo ſi
naſceretur, non tantum de Patre, nec
tantum de Filio, ſed de ambobus utique
naſceretur, ſine dubio filius diceretur am-
borum. Ac per hoc, quia filius ambo-
rum nullo modo eſt, non oportuit na-
ſci eum de ambobus. Amborum eſt ergo
Spiritus ſanctus procedendo de ambobus,
& infra in eodem capite; Satis ſit ergo
nobis, quia non eſt a ſeipſo Filius, ſed
ab illo, de quo natus eſt: non eſt a ſeip-
ſo Spiritus ſanctus, ſed ab illo de quo pro-
cedit; & quia de utroque procedit, ſicut
jam oſtendimus, unde & Spiritus Patris
Act. 10. dictus eſt, &c. Sanctus autem Anaſtaſius,
(de quo ſancta ſynodus ſexta; Suſcipimus,
inquit, ſanctum Anaſtaſium: & Theodo-
rus Melitenæ epiſcopus reſpondit: San-
ctum vocat univerſus orieus hunc beatæ
memoriæ Anaſtaſium, Antiochenum olim
epiſcopum; & qui hunc non recipit, illum
Deus anathematizet. Et reſponderunt om-
nes una voce, Amen.) Hic ergo ſanctus
in ſermone, qui inſcriptus eſt, De rectis
quæ nos credimus dogmatibus veritatis:
cujus tale eſt initium; Eorum quæ de recta
fide noſtra; ſic ait: Ex eo porro, quod
proprium corporis eſt, petito exemplo, de-
claravimus, quomodo in divinis alterum
ſit in altero ex proportione & ſimilitudi-
ne membrorum. Hac enim ratione & ſpiri-
tus oris ejus, Dei videlicet, Spiritus ſan-
ctus dicitur, cum os ſit Unigenitus. Et
rurſus; Spiritus, qui ab eo procedit & mit-
titur, non a Patre ſolum, ſed etiam a Fi-
lio: & quibuſdam interpoſitis: Itaque,
inquit, dominus oſtendens eum ſe eſſe, a
quo exiſtit Spiritus, inſufflans in diſcipu-
Joan. 20. los ajebat: *Accipite Spiritum ſanctum*. Eſ-
ſe porro ſermonem illum hujus auctoris,
teſtabitur Conſtantinopolitanorum ſynodus
contra Acindynum celebrata; profert enim
inde teſtimonia: teſtis erit etiam Nilus
Cabaſilas.

Ad hæc Epiphanius, de quo ſanctus
Theodorus Studita ad finem ſecundi ſui
libri contra Iconomachos ait: Epipha-
nium ſcimus & ſanctum & miraculorum
virtute maximum. Rurſus idem in Nau-
cratum epiſtola, quæ ſic incipit: Alte-
ra tibi iterum cautela fili dilecte: Ea
vero, inquit, quæ a me quæſiſti de
hæreſeon & baptiſmatum differentia ſingu-
latim, plura ſunt quam modus epiſto-
læ ferre poſſit; & rurſus: Superfluum
eſt ea percenſere, quæ a deifero Epi-
phanio inventa ſunt & deſcripta dili-
gentius, quam ab alio quovis patre,

τῆ πατρὸς ὄντι ἐκ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ' ἐκεῖνος γλυ- A
πτὸς, τοῦτο ἐκπορευόμενον. διο ἐκεῖνος μὲν υἱὸς ὄντι τοῦ
πατρὸς, ἀφ' ἧ ἐγλυπήθη· τοῦτο δὲ τὸ πνεῦμα ἐκπέμ-
πει, ὅτι ἐξ ἀμφοτέρων ἐκπορεύεται. ἀλλὰ διὰ τοῦτο φησὶ
ἐκείνου λέγων ὁ υἱὸς, ἔφη· ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύε-
ται· ὅτι ὁ πατὴρ τῆς ἐκπορεύσεως αὐτοῦ ὄντι ἀρχηγὸς· ὃς
τοιοῦτον υἱὸν ἐγλύπτε, ἐκ ὃν τῇ γλυπτῇ δέδωκεν αὐτῷ,
ἵνα ἐκ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύηται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἐκ
γὰρ ἐμὴ ἐξεπορεύετο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ ἐξ αὐτοῦ,
ὑκ ἂν εἶπε τοῖς μαθηταῖς· λάβετε πνεῦμα ἅγιον·
ἐκ τοῦτο ἐδίδυ ἐμφυσῶν, ἵνα ἐκ παρ' αὐτοῦ ἐκπορεύ-
ηται ὡσαύτως λοιπὸν, ἀποκεκαλυμμένως ἐμφυσῶν τοῖς
μαθηταῖς, ὅπερ πρόσθεν κεκαλυμμένως ἐδίδυ. ἐπειδήπερ
οὖν ἐγλυπτο, ἦ μόνου ἐκ τοῦ πατρὸς, ὅτι μόνου B
ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' ἐξ ἀμφοῖν ἂν ἐγλυπτο, ἐκ ἂν ἐγλυπτο,
ἀναντιῤῥήτως υἱὸς ἀμφοῖν ἂν ἐλέγετο, ἐκ διὰ τοῦτο,
υἱὸς γὰρ ἀμφοῖν ἀδιαιρέτως ἂν) διώκεται, ὑκ ἔδει γλυπθῆ-
ναι αὐτὸ ἐξ ἀμφοῖν· ἀμφοῖν ἄρα πνεῦμα ὄντι, ἐκπορεύ-
μενον ἐξ ἀμφοῖν. καὶ κατυπέρω ἐν τῷ αὐτῷ κεφα-
λαίῳ· ἀρκείτω τοίνυν ἡμῖν, ὅτι ὁ υἱὸς ὑκ ἐστιν ἐξ
ἑαυτοῦ. ἀλλ' ἐξ ἧ ἐγλυπθη· ὅτι ἐστιν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἐξ ᾧ ἐκπορεύεται· καὶ ἐ-
πεὶ παρ' ἀμφοτέρων ἐκπορεύεται, ὡς ἤδη ἀπεδείξα-
μεν, ὅθεν πνεῦμα πατρὸς εἴρηται· ἐν τοῖς λοιπά. ὁ
δὲ ἁγίῳ Ἀναστάσιος, ὃν καὶ ἡ ἁγία ἕκτη συνό-
δῳ λέγει· ἀποδεχόμεθα τὸν ἅγιον Ἀναστάσιον C
καὶ Θεόδωρος ὁ Μελιτινῶν ἀπεκρίθη· ἅγιον ἀπο-
καλεῖ πᾶσα ἡ ἀνατολὴ τοῦτον τὸν τῆς ὁσίας μνήμης
Ἀναστάσιον, τὸν γηραιὸν ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας· ἐν
τὸν μὴ δεχόμενον αὐτὸν ὁ Θεὸς ἀναθεματίσῃ, καὶ
πάντες ὁμοφώνως εἶπον τὸ ἀμήν. ὅτως οὖν ὁ ἅγιος
ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, οὗ ἡ μὲν ἐπιγραφὴ, περὶ τῶν
καθ' ἡμᾶς ὀρθῶν δογμάτων τῆς ἀληθείας· ἡ δὲ
ἀρχὴ, τῶν περὶ τῆς ὑγιοῦς ἡμῶν πίστεως· ὅτω φη-
σὶ· τὸ δὲ σώματος τὸ ἰδίωμα λαβόντες ὡς ὑπόδει-
γμα, τῶν ἀλληλοχίαν τῶν θείων παρεστήσαμεν
διὰ τῆς τῶν μελῶν ἀναλογίας τε καὶ εἰκασίας. ταύ-
τῃ γὰρ καὶ πνεῦμα στόματος αὐτοῦ, δῆλον τὸ Θεοῦ,
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγεται, στόματος ὄντος τοῦ μο- D
νογενοῦς. καὶ· πνεῦμα πάλιν ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμε-
νον καὶ ἀποστελλόμενον, οὐ μόνον παρὰ τοῦ πατρὸς,
ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ· καὶ μετὰ τινά· ᾧ μὲν
ὁ κύριος ἐξ αὐτοῦ δεικνὺς αὐτὸ ὑπάρχειν, ἐμφυ-
σῶν τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἔλεγε· λάβετε πνεῦ-
μα ἅγιον. ὅτι δὲ τοῦδε ὁ λόγος, μαρτυρήσει δὲ
ἡ συνόδος ἡ κατὰ Ἀκινδύνου, μαρτυρίας ἐκ τού-
του φερομένη· καὶ κῦς Νεῖλος ὁ Καβα-
σιλᾶς.

Ὁ δὲ ἅγιος Ἐπιφάνιος, περὶ οὗ ὁ ἅγιος Θεό-
δωρος ὁ Στουδίτης ἐν τῇ πέμπτῃ τοῦ β. αὐτοῦ βι-
βλίου τοῦ κατὰ Εἰκονομάχων λέγει· Ἐπιφάνιον E
ἴσμεν καὶ ἅγιον καὶ μέγιστον ἐν θαυματουργίαις·
καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς Ναύκρατον ἐπι-
στολῇ αὐτοῦ, ἧς ἡ ἀρχή· πάλιν ἐπῆρα σοι φυ-
λακὴν πίκρον ἠγαπημένον· φησὶν· ἃ δὲ ἐτεζή-
τησας ἀποκριθῆναί με περὶ τῆς αἱρέσεων καὶ
βαπτισμάτων κατ' ἔθος, ἐπιστολῆς ὑπερβαίνει μέ-
τρον. καὶ πάλιν· περιττολογεῖν δεῖ τὰ αὐτὰ
ἀφηγεῖσθαι, ἃ ὁ θεοφόρος Ἐπιφάνιος ἐξεῦρε καὶ
διέγραψεν, ὡς οὐδεὶς τῶν πατέρων· ἐντυχὼν οὖν
τῇ περὶ αὐτῶν ἱερᾷ αὐτοῦ βίβλῳ, πεπείσθε δια-
γνώ-

A γνώσῃ, ἃ μαθεῖν ἐφίεσαι· ἡ δὲ ἁγία οἰκουμενικὴ ἕκτη σύνοδος ἐν τόμῳ τετάρτῳ, πράξει δεκάτῃ, περὶ τοῦδε τοῦ ἁγίου τάδε λέγει. ἀνεγνώσθησαν καὶ ἄλλων πολλῶν μαρτυρίαι, ἔτι καὶ χρήσεις τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἐκ τῶν Πανναρίων, ἀπὸ λόγου ξθ´. καὶ πάλιν ἡ αὐτὴ λέγει· καὶ πειθέτω ἡμᾶς ὁ περιφανὴς πατὴρ ἡμῶν Ἐπιφάνιος ἐν τῷ κατὰ Ἀρειομανιτῶν λόγῳ· Καὶ ἡ ἁγία οἰκουμενικὴ ζ´. σύνοδος ἐν τῇ ἕκτῃ πράξει αὐτῆς οὕτω λέγει· αἱ βίβλοι τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Ἐπιφανίου, ἥ τε λεγομένη Ἀγκυρωτὸς, καὶ αἱ λοιπαὶ εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διαβεβόηνται, καὶ ὁ φθόγγος αὐτῶν ἐξήχηται, καὶ παρὰ μικρὸν κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν διεσπαρμέναι εἰσίν. B οὗτος οὖν ὁ ἅγιος ἐν τοῖς εἰρημένοις βιβλίοις, ἐν μὲν τοῖς Πανναρίοις ἐκ τοῦ κατὰ Ἡμιαρείων λόγου φησίν· ὁμολογοῦσι μίαν θεότητα καὶ βασιλείαν καὶ ἀρχὴν, ὁμοίως τὰ πρόσωπα ἐν ταῖς ἰδιότησι τῶν ὑποστάσεων εὐσεβῶς γνωρίζουσι· τὸν πατέρα ἐν τῇ πατρικῇ αὐθεντίᾳ ὑφεστῶτα νοοῦντες· καὶ τὸν υἱὸν οὐ μέρος ὄντα τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ καθαρῶς τέλειον ἐκ τελείου γεγεννημένον καὶ ὑφεστῶτα ὁμολογοῦντες· καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον, ὃ ἡ θεία γραφὴ παράκλητον ὀνομάζει, ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ ὑφεστῶτα γνωρίζοντες. ἐν δὲ τῷ Ἀγκυρωτῷ· πνεῦμα ἅγιον, πνεῦμα ἀληθείας ἐστὶ, φῶς τρίτον, παρὰ πατρὸς C καὶ υἱοῦ. καὶ μετ' ὀλίγα· ὃν γὰρ τρόπον οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς, οὐδὲ τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατὴρ, οὕτω τολμῶ λέγειν, ὅτι οὐδὲ τὸ πνεῦμα, εἰ μὴ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, παρ' οὗ ἐκπορεύεται, καὶ παρ' οὗ λαμβάνει· καὶ οὐδὲ τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ δοξάζον ἀληθῶς, τὸ διδάσκον τὰ πάντα, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. καὶ μετὰ τινά· τοίνυν πατὴρ ἦν ἀεὶ, καὶ υἱὸς ἦν ἀεὶ, καὶ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ πνέει. πρόδηλον οὖν ἐστι καὶ φανερὸν, ὅτι καὶ ἡμεῖς τε καὶ οἱ Λατῖνοι παρὰ τῶν διδασκάλων καὶ θεολόγων τῆς ἐκκλησίας, τὸ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, παρελάβομεν· ἐξ D ὧν καὶ αἱ ἅγιαι οἰκουμενικαὶ σύνοδοι μαρτυρίας ἐπὶ ζητήσει θεολογικοῦ πράγματος προεκόμιζον, ὡς προδεδήλωται.

ΕΦΕΣ. Καὶ μετ' ἐκείνων μὲν θεμιτῶς καὶ εὐλόγως τὴν προσθήκην ἐν τῷ συμβόλῳ γεγονέναι φασὶ, μεθ' ἡμῶν δὲ λέγειν ταύτην οὐ καταδέχονται· καίτοι γε τὸ θεμιτῶς καὶ εὐλόγως γινόμενον τίς ἂν παραιτήσαιτο λέγειν;

ΑΠΟΛΟΓΙΑ. Τὸ μὲν οὖν θεμιτῶς καὶ εὐλόγως λέγει, τὰ δὲ πρὸ τούτου παρασιωπᾷ· ποῖον δὴ τοῦτο; τὸ τὴν τῶν ῥημάτων ἐκείνων ἀνάπτυξιν τὴν, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, χάριν τοῦ τὴν ἀλήθειαν σαφηνισθῆναι, ἀνάγκης τότε ἐπικειμένης, θεμιτῶς καὶ εὐλόγως ἐν E τῷ συμβόλῳ προστεθῆναι· τί οὖν; πᾶσαν ἀνάπτυξιν καὶ σαφήνειαν ἀνάγκη ἀεὶ προσκεῖσθαι τῷ κειμένῳ, καὶ χωρὶς ταύτης μὴ ἀναγινώσκεσθαι τὸ κείμενον τῆς θείας γραφῆς; ἢ διὰ τὸ μὴ ἀναγινώσκεσθαι οὕτω συνημμένως, οὐ θεμιτῶς καὶ εὐλόγως ἐροῦμεν τὴν ἀνάπτυξιν γεγονέναι καὶ τὴν σαφήνειαν τὴν μετὰ τοῦ κειμένου ἡνωμένην; καὶ τίς ἂν τοῦτο ἐρεῖ νοῦ καὶ φρενῶν κύριος; ἡμεῖς γὰρ ἔγνωμεν τὴν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ δεκάλογον παρὰ Βασιλείου τοῦ μεγάλου σαφη-

Sacrum ergo de hæresibus librum ejus evolve, & quæ scire cupis, pernosces omnia. Sancta quoque sexta synodus tomo quarto, actione decima, de sancto hoc ita loquitur: Lecta sunt & multorum aliorum testimonia, nec non auctoritates sancti Epiphanii ex Panariis, sermone sexagesimonono. Rursus eadem synodus hæc habet; Et persuadet hoc nobis eximius pater noster Epiphanius tractatu contra Arianos. Sancta insuper generalis septima synodus actione sexta: Libri, inquit, sancti patris nostri Epiphanii, Ancoratus, & reliqui notissimi sunt per totum orbem, & sonus eorum longe lateque vagatur, & fere per omnes ecclesias disseminati sunt. Itaque hic sanctus in dictis libris, tractatu adversus Semiarianos in Panariis; Fatentur, inquit, deitatem unam & principatum & dominium; personas pariter in proprietatibus hypostaticis pie agnoscunt; Patrem in majestate paterna subsistentem intelligentes, Filium quoque non partem aliquam Patris, sed plane perfectum ex perfecto natum & subsistentem asserentes; & Spiritum sanctum, quem sacra scriptura paracletum nominat, ex Patre per Filium subsistere existimantes: & in Ancorato; Spiritus sanctus, spiritus veritatis est, lumen tertium, ex Patre & Filio: & post pauca: Sicut enim *nemo novit Patrem nisi Filius, nec Filium nisi Pater*; ita pariter dicere audeo, nec Spiritum, nisi Pater & Filius, a quo procedit & a quo accipit: nec Filium & Patrem, nisi Spiritus sanctus qui vere glorificat, qui docet omnia, qui est a Patre & Filio: & rursus: Semper igitur erat Pater, semper erat Filius, & Spiritus ex Patre & Filio spiratus. Itaque perspicuum est & plane manifestum, & a nobis & a Latinis vocem illam, Etiam ex Filio, desumptam esse a doctoribus & theologis; ex quibus sanctæ synodi œcumenicæ, dum quæstio theologica tractaretur, adhibebant testimonia, ut explicatum est. *Matth. 11.*

Et cum illis quidem licite ac rationabiliter fuisse appositum symbolo additamentum ajunt; nobiscum uero illud exprimere neutiquam volunt: quamquam quod licite ac rationabiliter factum est, quis recuset exprimere? EPHES.

Definitionis verba illa, Licite ac rationabiliter, ponit; antecedentia vero tacet: & quænam hæc, verborum scilicet illorum, Filioque, explicationem veritatis declarandæ gratia, & imminente tunc necessitate, licite ac rationabiliter symbolo fuisse appositam. Quid igitur? necesse est omnem explicationem & declarationem textui semper adjici, nec legi potest sine illa textus sacræ scripturæ? An quia recitamus symbolum sine adjectione explicationis, dicemus explanationem & declarationem textui appositam nec licite, nec rationabiliter factam? Et quis hoc dicat mentis suæ compos? Scimus decem evangelii Joannis capita fuisse a magno Basilio commentariis illustrata; & idem integrum sacrum evangelium a Joanne RESP.

ne Chryſoſtomo declaratum, nec non a præſtantiſſimo doctore Cyrillo, & aliis: non ſemper tamen illud in eccleſia legitur cum enarratione. Quare ſi diceremus additum eſſe quod deerat, & ſupplemento profectum quod non erat integrum, deinde caneremus ſymbolum abſque addito ſupplemento, eſſet cur merito ab illo reprehenderemur: At quando factam audit explicationem declarationemque, ea vero non ſemper cum textu legitur nullo ſane merito nos ac cuſat. Hoc unum eſt neceſſarium, ut ſanctorum teſtimoniis probatum ſit omne quod explanatione declaratur. Nam quicquid ſtatuerit ſynodus, per ea quæ infert addendo, non aliam definitionem condit, ſed ipſam primam definitionem explicat, & explicatione dilatat. Quod autem hoc verum ſit, audi ſanctum Maximum, ita teſtimonium tribuentem. Is enim in compendioſa ſua pro ſynodo Chalcedonenſi apologia; cujus initium eſt: Quoniam nimis generoſo animo, vel ut aptius dicam, ignavo; Si enim, inquit, licet verum pro veritate proloqui, omnes poſt Nicænam ſynodum a Deo ſelecti patres, omneque orthodoxorum ſanctorumque omnium concilium, nullo modo aliam induxere fidei definitionem ſuis inſis verbis utendo, ut vos dicitis plurimum delirantes, & penitus inſanientes; ſed ipſam uti primam & unicam, quæ a ſanctis trecentis decem & octo patribus ſancita eſt, firmam & ratam eſſe voluerunt, dilucidantes eam, & veluti apertius enucleantes, propter eos qui illam illiuſque dogmata pravis interpretationibus ad ſuam ipſorum detorquent impietatem.

ΒΡΜΕΣ. Et cum illis quidem azymum Chriſti corpus eſſe dicunt, nobiſcum vero illud ad communionem ſumere non auſint.

ΡΕΡΡ. Objurgare quidem, & detrahere nobis propter azyma novit, ignorat autem per azymum a domino fuiſſe olim peractum myſticum ſacrificium; nec putat indifferens, ſive per azimum, ſive per fermentatum conficere; ſed omnia fruſtra eſſe arbitratur, ſacerdotium, altare, dominicam vocem: *Hoc facite in meam commemorationem*; & divina verba: *Hoc eſt corpus meum*; & *Hic eſt ſanguis meus*, & reliquos ritus qui obſervantur, ſi non adſit ejuſdem maſſæ, ſeu ejuſdem materiæ modum acidumque fermentum. Quod vero dominus ac Deus noſter legale paſcha prius celebrarit, deinde myſteria diſcipulis tradiderit, audi ſanctum patrem Chryſoſtomum homilia octuageſimaprima ſic dicentem: Sed quam ob cauſam paſcha celebrabat? Oſtendens per omnia uſque ad ultimum diem, ſe non eſſe legi contrarium. Attende quid dicat: Ne legi eſſet contrarius, paſcha celebrabat. Num ergo perfregit legem, aſſervans fermentatum panem? Quod vero etiam per ſeptem dies illo tempore fermentum non extaret, teſtis erit idem ſacer Chryſoſtomus in priorem ad Corinthios epiſtolam: Dicamus, inquit, prius, cur de cunctis ſimilibus pellatur fermentum: quod cum ſacrificium myſticum per azymum a domino olim peractum ſit, ſacerdotium, altare, dominicam vocem: *Hoc facite in meam commemorationem*; & divina verba: *Hoc eſt corpus meum*; & *Hic eſt ſanguis meus*, & reliquos ritus qui obſervantur, ſi non adſit ejuſdem maſſæ, ſeu ejuſdem materiæ modum acidumque fermentum. Quod vero dominus ac Deus noſter legale paſcha prius celebrarit, deinde myſteria diſcipulis tradiderit, audi ſanctum patrem Chryſoſtomum homilia octuageſimaprima ſic dicentem: Sed quam ob cauſam paſcha celebrabat? Oſtendens per omnia uſque ad ultimum diem, ſe non eſſe legi contrarium. Attende quid dicat: Ne legi eſſet contrarius, paſcha celebrabat. Num ergo perfregit legem, aſſervans fermentatum panem? Quod vero etiam per ſeptem dies illo tempore fermentum non extaret, teſtis erit idem ſacer Chryſoſtomus in priorem ad Corinthios epiſtolam: Dicamus, inquit, prius, cur de cunctis ſimilibus pellatur fermentum: quod cum ſacrificium myſticum per azymum a domino olim peractum ſit, ſacerdotium, altare, dominicam vocem: *Hoc facite in meam commemorationem*; & divina verba: *Hoc eſt corpus meum*; & *Hic eſt ſanguis meus*, & reliquos ritus qui obſervantur, ſi non adſit ejuſdem maſſæ, ſeu ejuſdem materiæ modum acidumque fermentum. Quod vero dominus ac Deus noſter legale paſcha prius celebrarit, deinde myſteria diſcipulis tradiderit, audi ſanctum patrem Chryſoſtomum homilia octuageſimaprima ſic dicentem: Sed quam ob cauſam paſcha celebrabat? Oſtendens per omnia uſque ad ultimum diem, ſe non eſſe legi contrarium. Attende quid dicat: Ne legi eſſet contrarius, paſcha celebrabat. Num ergo perfregit legem, aſſervans fermentatum panem? Quod vero etiam per ſeptem dies illo tempore fermentum non extaret, teſtis erit idem ſacer Chryſoſtomus in priorem ad Corinthios epiſtolam: Dicamus, inquit, prius, cur de cunctis ſimilibus pellatur fermentum: quod cum ſacrificium myſticum per azymum a domino olim peractum ſit, ſacerdotium, altare, dominicam vocem: *Hoc facite in meam commemorationem*; & divina verba: *Hoc eſt corpus meum*; & *Hic eſt ſanguis meus*, & reliquos ritus qui obſervantur, ſi non adſit ejuſdem maſſæ, ſeu ejuſdem materiæ modum acidumque fermentum. Quod vero dominus ac Deus noſter legale paſcha prius celebrarit, deinde myſteria diſcipulis tradiderit, audi ſanctum patrem Chryſoſtomum homilia octuageſimaprima ſic dicentem: Sed quam ob cauſam paſcha celebrabat? Oſtendens per omnia uſque ad ultimum diem, ſe non eſſe legi contrarium. Attende quid dicat: Ne legi eſſet contrarius, paſcha celebrabat. Num ergo perfregit legem, aſſervans fermentatum panem? Quod vero etiam per ſeptem dies illo tempore fermentum non extaret, teſtis erit idem ſacer Chryſoſtomus in priorem ad Corinthios epiſtolam: Dicamus, inquit, prius, cur de cunctis ſimilibus pellatur fermentum: quod cum

1. Cor. 11. Luc. 22. Marc. 14.

νιοθέσαν· καὶ τὸ αὐτὸ ἅπαν ἱερὸν διαγέλαστον παρὰ Ἰωάννῃ τῷ Χρυσοστόμῳ τῷ σαφεστάτῳ δεξάμενον, καὶ παρὰ τῷ θεσπεσίῳ Κυρίλλῳ καὶ ἄλλων· ἀλλ' ὑ μετὰ τῆς ἐξηγήσεως καὶ σαφηνείας ἀεὶ ἐν ἐκκλησίᾳ ἀναγινώσκεται. διὸ εἰ μὲν τὸ ἐλλεῖπον ἢ τὸ παραλελειμμένον ἐλέγομεν προστεθῆναι ἢ ἀναπληρωθῆναι, εἶτα οὐ μετὰ τοῦ προστεθέντος εἰς ἀναπλήρωσιν ἐψάλλομεν, καλῶς ἂν εἶχεν ἐγκαλεῖν ἡμῖν· ἐπεὶ δὲ ἀνάπτυξιν ἀκόλουθον καὶ σαφήνειαν, ἡ δὲ ἀνάπτυξις ἐκ δεῖ μετὰ τὸ κεφάλαιον ἀναγινώσκεται, οὐ δικαίως ἐγκαλεῖ ἡμῖν. τοῦτο μόνον δεῖ ἀνάγκη, ὅτι πᾶν τὸ ἁπλούμενον ἢ σαφηνιζόμενον ἐκ τῶν ἁγίων δεῖ ἔχειν τὴν μαρτυρίαν· καὶ, ὅτι ἂν ποιήσῃ σωδός, ἐκ ἄλλον ὅρον ποιεῖ διὰ τῆς ἐπεισαγωγῆς τῶν προσεθέντων, ἀλλ' αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν πρῶτον ὅρον ἁπλοῖ καὶ ἐπεξεργάζεται καὶ ὅτι τοῦτ' οὕτως ἔχει, ἄκουσον καὶ τοῦ ἱεροῦ Μαξίμου ὅπως βεβαιοῦντος· φησὶ γὰρ ἐν τῷ συντόμῳ ἀπολογίᾳ αὐτοῦ, ἣν ποιεῖται ὑπὲρ τῆς ἐν Καλχηδόνι συνόδου, ἧς ἡ ἀρχή· ἐπειδὴ λίαν γλυκαίως ἢ ἀγρύπνως εἴπερ οἰκειότερον· εἰ γὰρ δεῖ τἀληθῆ ὑπὲρ ἀληθείας εἰπεῖν, πάντες οἱ μετὰ τὴν Νικαέων θεοκέλευστοι πατέρες, καὶ πᾶσα συνόδος ὀρθοδόξων καὶ ἁγίων ἀνδρῶν, οὐκ ἄλλον πίστεως ὅρον διὰ τῆς ἐπεισαγωγῆς τῶν οἰκείων ῥημάτων παντελῶς ἐπεσήγαγον, ὡς ὑμεῖς ἀποφαίνεσθε. πλεῖστον παραληροῦντες, καὶ τὸ ὅλον μανιόμενοι. ἀλλ' αὐτὸν εἰς πρῶτον καὶ μόνον τὸν ἐν τῇ τιθ. πατέρων νομοθετηθέντα βεβαίως ἐκύρωσαν, τραγωῴδησε αὐτὸν ἐξ οἵου ἐπεξηγήσεως καὶ ἐπεξεργαζόμενοι διὰ τὸν ἐκείνου καὶ τὰ ἐκείνου δόγματα πρὸς τὴν οἰκείαν κακῶς ἐκλαμβάνοντας ἐξ παρεξαγομένους δυσσέβειαν.

ΒΡΜΕΣ. Καὶ μετ' ἐκείνων μὲν τὸ ἄζυμον σῶμα τοῦ Χριστοῦ λέγουσι, μεθ' ἡμῶν δ' αὐτὸ μεταλαμβάνειν οὐκ ἐτόλμησαν. ΕΦΕΣ.

ΡΕΡΡ. Ὅτι μὲν οὖν ἐγκαλεῖ ἡμῖν, ἐξ διατύρᾳ ἔνεκεν τοῦ ἀζύμων, οἶδεν· ὅτι δὲ ὁ κύριος διὰ ἀζύμου τὸ μυστικὸν ἐπέλεσε θυσίαν πάλαι, οὐκ οἶδεν, οὐδὲ ἀδιάφορον ἡγεῖται τὸ διὰ ἐνζύμου ἢ διὰ ἀζύμου τὴν θυσίαν πλέκεσθαι. ἀλλ' ὡς οἴεται, πάντα, ἥτε ἱερωσύνη, καὶ τὸ θυσιαστήριον, ἐξ ἡ φωνὴ ἣν προήκατο ὁ κύριος, τοῦτο ποιεῖν εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, ἐξ τὰ θεῖα ῥήματα, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, καὶ πᾶσα πλέκη, ἀργά εἰσι διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἐν τῷ αὐτῷ ὑποκειμένου, ἢ ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης ὀζώδη μικρὰν ζύμην. ὅτι δὲ ὁ κύριος ἡμῖν ἐξ Θεὸς νομικὸν πάσχα ἐπέλεσεν, εἶτα τὰ μυστήρια δέδωκε τοῖς μαθηταῖς, ἄκουσον τοῦ Θείου Χρυσοστόμου ἐν ὁμιλίᾳ πά. λέγοντος· τίνος δὴ ἕνεκεν τὸ πάσχα ἐπέλει διὰ πάντων δεικνὺς μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμέρας, ὅτι οὐκ ἐστιν ἐναντίος τῷ νόμῳ. ὅρα τί φησίν· ἵνα μὴ ἐναντίος ᾖ τῷ νόμῳ, τὸ πάσχα ἐπετέλει. τί οὖν; ἐναντίον τῷ νόμῳ ἐποίει φυλάττων τὸν ἔνζυμον ἄρτον; ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν ἑπτὰ ἡμέραις κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἡ ζύμη οὐχ ὑπάρχετο, μαρτυρήσει τοῦτο πάλιν ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτῃ ἐπιστολῇ· πρόπαρ εἴπωμεν, διὰ τί ἐν τοῖς ὁμοίοις πᾶσιν ἀπελαύνεται ἡ ζύμη· τὸ οὖν

οὖν ὅτι τὸ αἴνιγμα, πάσης πονηρίας ἀπηλλάχθαι δεῖ τὸν πιστόν. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος ἀπόλλυ, ὅτου ἂν ἀφεθῇ παλαιὰ ζύμη, οὕτω καὶ παρ' ἡμῖν ἔνθα ἂν ἀφεθῇ πονηρία· οὐ γὰρ δήπου ἐπὶ μὲν τῆς σκιᾶς πολλὴ ἡ κόλασις, ἐπὶ δὲ ἡμῶν οὐ πολλῷ μείζων· εἰ γὰρ τὰς οἰκίας οὕτω καθαίρουσιν, ὡς καὶ μυῶν ὀπὰς διεργάζεσθαι, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς τὸν ψυχὸν διερευνᾶσθαι δεῖ. Ἐπεὶ οὖν μυῶν ὀπὰς διεργάζοντο, ὁ δὲ ἅγιος λέγει, ὅτι μέχρι τῆς ἐχάτης ἡμέρας, ἵνα μὴ σαφεστέρως χρήσηται τῷ νόμῳ, τὸ πάσχα ἐπεξέλθῃ, μᾶλλον ἂν σαφεστέρως τὸ πάσχα πλοῦν καὶ τὸ ἔνζυμον φυλάττων· ὅτι δὲ ὁ νόμος ἀπαγορεύει τοῦτο, ἄκουσον οὕτω προστάττοντος· φησὶ γάρ· ἑπτὰ ἡμέρας ἄζυμα ἔδεσθε· ἀπὸ δὲ τῆς ἡμέρας τῆς πρώτης ἀφανιεῖτε ζύμην ἐκ τῶν οἰκιῶν ὑμῶν. πᾶς ὃς ἂν φάγῃ ζύμην, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐξ Ισραήλ. ἐὰν μετὰ τινὰ ἐπαρχόμενοι τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου, ἀφ' ἑσπέρας ἔδεσθε ἄζυμα ἕως ἡμέρας μιᾶς καὶ εἰκάδος τοῦ μηνὸς ἕως ἑσπέρας· ἑπτὰ ἡμέρας ζύμη οὐχ εὑρεθήσεται ἐν ταῖς οἰκίαις ὑμῶν. πᾶς ὃς ἂν φάγῃ ζυμωτὸν, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ συναγωγῆς Ισραήλ. ὅτι δὲ κατὰ νόμον ὁ Χριστὸς τὸ πάσχα ἐπλήρωσεν, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι παρανόμως ἐποίησαν παραβάσαντες τὸ πάσχα, ἄκουσον τοῦ Χρυσοστόμου παρὰ τὸ κδ'. ὁμιλίᾳ τοῦ κατὰ Ἰωάννην, εἰς τό. ἄγουσι τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Καϊάφα εἰς τὸ πραιτώριον· διὰ τί ἐκεῖ ἀπήγαγον αὐτὸν, ἔνθα ἅπαντες ἦσαν συνηγμένοι; ἵνα μετὰ γνώμης πάντων ποιήσωσι τὴν ἀρχιερέων. ἐκεῖνος γὰρ ἦν τότε ἀρχιερεύς, καὶ πάντες ἦσαν αὐτὸν ἀναμένοντες. οὕτω διεγηγερμένοι καὶ ἠγρύπνουν ἐπὶ τούτῳ· οὐδὲ ἦ ἔφαγον τότε τὸ πάσχα, φησὶν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠγρύπνουν. εἶπον γάρ, ὅτι πρωΐα ἦν, ὁ Ἰωάννης ἐπήγαγε· σὺ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα. τί οὖν ἦν εἰκὸς; ὅτι ἐκ ἑτέρα ἔφαγον, καὶ τὸν νόμον ἔλυσαν διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πεῖσαι τὸν σφαγέα τοῦτον. οὐδὲ γὰρ ὁ Χριστὸς παρέβη τὸν καιρὸν τοῦ πάσχα, ἀλλ' ἐκεῖνοι οἱ πάντα τολμῶντες, καὶ μυρίας κατασπατῶντες νόμους. τούτων οὕτως ἐχόντων πῶς κατηγορήσομεν τῶν μετὰ ἀζύμων τὴν θυσίαν τελούντων; ὡσεὶ δὲ ἡμῖν αὐτῶν οὕτω λέγομεν, ὅτι οὕτω παρελάβομεν, καὶ οὕτω ἐργόμεθα, ὡς οἱ ἀπόστολοι κατ' οἶκον κλῶντες ἄρτον τὴν θυσίαν ἐπετέλουν· καὶ ἁδαμοῦ φαίνεται ὡς ἄζυμον ζητοῦντες τὴν θυσίαν ἐπετέλουν. καὶ πάλιν ἐν ταῖς τῶν ἀζύμων ἡμέραις μηδαμοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐνζύμου διεισκομένου, ἁδαμοῦ πάλιν φαίνεται, ὅτι ἔνζυμοι αἱτοῦντες οὕτως ἐτοίουν. ἠδεισαν γὰρ, ὅτι τὸ αὐτὸ ὄζειν ἔμελλον, ὁ ἐκ τοῦ σίτου ἅλας. ἃ γὰρ διὰ τὸ μὴ ἔχειν μικρὰν ζύμην, ἤδη πάντα τὰ πλήθυνα ἀργά, καὶ μάλιστα τὰ τοῦ κυρίου ῥήματα, ἅτινα καὶ μεταποιοῦσι τὸν ἄρτον ἐν τὸν οἶνον σὺν τῷ ὕδατι εἰς σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ. ὅτι δὲ αὐτὰ τὰ ῥήματα μεταρρυθμίζει τὴν ὕλην ταύτην εἰς τὰ εἰρημένα, ἄκουσον τοῦ θείου Χρυσοστόμου ἐν τῷ λόγῳ, ὃν ἡ ἐπιγραφή· εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα, καὶ εἰς τὸ μυστικὸν δεῖπνον τοῦ σωτῆρος, καὶ κατὰ Ἰουδαίων· ἡ

A tum; quid ergo ſibi vult hoc ænigma? Omni nequitia liberum oportêt eſſe fidelem. Sicut enim ibi peribat is, apud quem repertum eſſet vetus fermentum; ita e nobis ille, apud quem erit nequitia. Neque enim ſub legis umbra, pœnæ graves conſtitutæ, nobis autem haud multo graviores. Si enim domos ita repurgant, ut murium quoque cavernas rimentur, multò magis decet nos perſcrutari ſecreta animi. Cum igitur cavernas murium rimarentur; & ſanctus pater affirmet, Chriſtum ad ultimum uſque diem non fuiſſe legi contrarium, & ideo paſcha celebraſſe; certe contrarius fuiſ-

B ſet, ſi paſcha celebraſſet, & fermentatum ſervaſſet. Eſſe porro id lege vetitum, audi verba ejus præcipientis: *Septem diebus azyma comedetis: die primo non erit fermentum in domibus veſtris. Quicumque comederit fermentum, peribit anima illa de Iſrael*: & paulo poſt: *Primo menſe, quartadecima die menſis ad veſperam comederis azyma uſque ad diem vigeſimamprimam ejuſdem menſis ad veſperam: Septem diebus fermentum non invenietur in domibus veſtris: qui comederit fermentatum, peribit anima ejus de cœtu Iſrael.* Exod.

Quod vero Chriſtus ſervato legis præſcripto paſcha celebrarit, Judæi vero nequa-

C quam illud ſervarint, ſed diem tranſgreſſi fuerint, audi oris aurei patrem homilia octuageſimaquarta in Joannem, dum verba illa exponit; *Adducunt Jeſum a Caipha in prætorium*: Cur enim illuc eum duxerunt, ubi omnes congregati erant? ut res fieret communi omnium pontificum conſenſu; erat enim ille tunc pontifex, & omnes illum præſtolabantur. Ita pernoctabant, vigilabantque hujus rei cauſa. Non enim, inquit, comederunt paſcha tunc, ſed propterea vigilabant. Nam poſt illa verba: *Erat autem mane*; Joannes intu- Joan. 18. Ibidem.

lit: *& ipſi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, ſed ut manducarent*

D *paſcha*. Quid ergo ad hæc dicemus? illud ſanè, quod altera die comederunt, & a lege diceſſerunt cædis hujus faciendæ deſiderio. Neque enim Chriſtus tempus paſchæ non obſervavit, ſed illi, qui nihil non audebant, & leges innumeras perrumpebant. Cum hæc ita ſe habeant, qua ratione erunt a nobis reprehendendi qui azymo ſacrificant? De nobis autem ipſis dicimus, ita nos accepiſſe, & noſtram conſuetudinem ratam haberes & apoſtoli domi panem frangentes ſacrificium factitabant; neque uſquam apparet, quæſitum eſſe ab illis panem azymum ad ſacrificandum. Rurſus cum dies eſſent azy-

E morum, & fermentatus panis non eſſet Hieroſolymis, nuſquam ſimiliter apparet, quæſito fermentato illos conſecraſſe; quod ſcirent materiam eſſe eamdem nempe farinam triticeam. Neque enim quod modicum non adſit fermentum, invalida jam erunt omnia quæ ad ſacrificium ſpectant, præſertim domini verba, quæ panem & vinum cum aqua tranſmutant in corpus ejus & ſanguinem? Quod autem verba hæc materiam illam tranſmutent in ea quæ diximus, audi ex divino Chryſoſtomo in oratione, quæ inſcri-

ſcribitur; In Judæ proditionem, & myſticam ſalvatoris cœnam, & contra Judæos. Orationis autem initium hoc eſt: Volebam ſane, dilectiſſimi, rurſus patriarchæ argumentum, &c. Adeſt nunc etiam Chriſtus ipſe menſam hanc ornans: qui enim tunc menſam illam ornavit, idem nunc & hanc ipſam condecorat. Neque enim homo eſt, qui facit ut propoſita fiant corpus & ſanguis Chriſti, ſed qui pro nobis crucifixus eſt, ipſe Chriſtus. Figuram tantum gerens ſtat ſacerdos, & preces offert, dum verba illa enunciat; verum gratia & efficacia Dei eſt, quæ operatur omnia. *Hoc eſt*, inquit, *corpus meum*; verba hæc propoſitam tranſmutant materiam. Et quemadmodum vox illa; *Creſcite & multiplicamini & replete terram*; prolata quidem eſt ſemel, ſed perpetuis temporibus ſit opus, naturam noſtram ad procreationem corroborans: ita & hæc vox ſemel miſſa ab illa divina lingua; *Hoc eſt corpus meum*, in ſingulis altaribus per eccleſias virtute ſua efficit, ut ad hanc diem, & uſque ad futurum ejus adventum ſacrificium integrum peragatur. Si ergo verba hæc tranſmutant materiam propoſitam in corpus & ſanguinem Chriſti, efficiuntque ut ſint tremenda myſteria; mirum profecto fuerit, ſi perfecta illa eſſe non poſſint, quod non adiit modicum fermentum; idque cum in tali materia Chriſtus ipſe confecerit, ut probavimus.

Gen. 1.

EPHES An non ſatis hæc ſunt ad declarandum animum eorum, quod non indaganda veritatis ſtudio, quam in manibus habentes prodidere, in unum cum Latinis convenire locum; ſed voluntate expiſcandi aurum, & fictam, non veram unionem conciliandi?

RESP Quod nos veritatem indagantes potius, per eam conjuncti fuerimus cum Latinis, conſtat plane omnibus, qui contentiones non amant: Nam veritatis inquiſitio per ſanctorum theologiam habita eſt, non ut ipſe ait, quod & ipſam quam habebamus, veritatem prodiderimus. Alioquin hoc idem de quavis œcumenica ſynodo dici poſſet; relicta videlicet prima fide, aliam eſſe ab iis editam: Verum hoc nuſquam ſcriptum eſt, quod explanando novam fidem conderent. Hujus rei teſtis erit & ſanctus Maximus in illo tractatu, cujus antea mentionem fecimus. Qua enim, inquit, ratione, & quo pacto ſanctam Chalcedonenſem ſynodum, cum illa patrum vocibus aperte uſa ſit, criminamini? & quaſi novam fidei definitionem condiderit, paſſim conviciis illam tum ſcriptis, tum dictis proſcinditis? *Nolite*, inquit dominus, *judicare ſecundum faciem, ſed juſtum judicium judicate*. Cur in una eademque materia de patribus ſynodi Chalcedonenſis conquerimini, & antiquiores hoc ipſo crimine liberatis? Nam ſi licet accuſare patres Chalcedonenſis concilii, ut aliam fidei definitionem promulgantes, eo quod voces adhibuerint, quæ non habentur in definitione patrum Nicenorum; ſequitur omnino, ut hoc idem ob eamdem cauſam dici poſſit, & contra Cyrillum, & contra centum quinquaginta patres: ſed ſi de illis hoc dici non licet,

Joan. 7.

A δὲ ἀρχὴ τῦ λόγυ· ἐβυλόμην ἀγαπητοὶ τῆς κατὰ τὸν πατριάρχην πάλιν ἀνοδίσεως· πάρεστι δὲ καὶ ὁ Χριστὸς ἑαυτὸν τὴν τράπεζαν ταύτην κοσμῶν· ὁ γὰρ τὴν τράπεζαν ἐκείνην κοσμήσας τότε, ὅτε δὲ ταύτην διακοσμεῖ νῦν. ὁ γὰρ ἄνθρωπος ὃς ποιῶν τὰ προκείμενα γίνεσθαι σῶμα καὶ αἷμα Χριστῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ σαρκωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν Χριστός. σχῆμα πληρῶν ὁ ἱερεὺς μόνον ἑστηκε, δὲ προσφέρει τὴν δέησιν τὰ ῥήματα θεολογόμενος ἐκεῖνα, ἡ δὲ χάρις καὶ ἡ δύναμις ἐστὶ τῦ Θεῦ ἡ πάντα ἐργαζομένη· τῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα, φησὶ, τῦτο τὸ ῥῆμα τὰ προκείμενα μεταῤῥυθμίζει. καὶ καθάπερ ἐκείνη ἡ φωνὴ ἡ λέγυσα· αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, ἐῤῥέθη μὲν ἅπαξ, διὰ παντὸς δὲ τῦ χρόνυ γίνεται ἔργον, δυναμῦσα τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν πρὸς παιδοποιΐαν, ὕτω καὶ αὕτη ἡ φωνὴ ἅπαξ λεχθεῖσα ὑπὸ τῆς θείας γλώττης ἐκείνης, τὸ· τῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα, καθ' ἑκάστην τράπεζαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἐκείνη τῦ ῥήματος ἡ δύναμις μέχρι τῆς σήμερον, καὶ ἄχρι τῆς αὐτῦ παρυσίας τὴν θυσίαν ἀπηρτισμένην ἐργάζεται. εἰ οὖν τῦτο τὸ ῥῆμα εἰς σῶμα Χριστῦ καὶ αἷμα τὰ προκείμενα μετατιθεῖ, καὶ φέρεται μυστήρια ἀπεργάζεται, ἀδύνατον δὲ ταῦτα εἶναι τέλεια διὰ τὸ μὴ ἔχειν μικρὰν ζύμην, θαῦμα ἂν εἴη· καὶ ταῦτα ἐν ταύτῃ τῇ ὕλῃ τῦ Χριστῦ πλέσαντος, ὡς προαποδέδεικται.

EPHES. Ἆρ' οὐχ ἱκανὰ ταῦτα τὴν γνώμην αὐτῶν διαδεῖξαι, καὶ ὅτι οὐκ ἀληθείας ἕνεκεν τοιούμενοι τοῖς Λατίνοις συνῆλθον, ἀλλ' ἐν χερσὶν ἔχοντες προδεδώκασιν, ἀλλὰ χρυσοχοῆσαι βουλόμενοι, καὶ πεπλασμένην οὐκ ἀληθῆ συνήψαμεν ἕνωσιν;

RESP. Ὅτι μὲν οὖν ἀληθείας ἕνεκεν τοιούμενοι μᾶλλον, διὰ ταύτης Λατίνοις ἐνώθημεν, προδηλον καὶ φανερὸν τοῖς μὴ φιλονεικεῖν ἐθέλυσι· διὰ γὰρ τῆς τῶν ἁγίων θεολογίας ἡ ἕνωσις γέγονε, δ ἐχ ὡς αὐτός φησιν, ὅτι προδεδώκαμεν καὶ ἐν ἔχομεν· τῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ πάσης οἰκουμενικῆς συνόδυ ἐλέγετο ἄν, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἐάσαντες, ἑτέραν ἔσχον· ἀλλ' οὐδαμῦ τοῦτο γέγραπται, ὅτι διὰ τῆς ἁπλώσεως ἑτέραν πίστιν ἔσχον. μαρτυρήσει τῦτο καὶ ὁ ἐν ἁγίοις Μάξιμος ἐν τῷ προμνημονευθέντι λόγῳ αὐτῦ· φασὶ γάρ· τίνι λόγῳ καὶ πῶς τὴν ἐν Καλχηδόνι ἁγίαν σύνοδον, καὶ τοι πατερικῶς προδήλως ἀτοχησαμένην φωναῖς, αἰτιᾶσθε, καὶ ὡς ἄλλον πίστεως ὅρον εἰσάγυσαν, τῇ δὲ κακείνῃ καὶ ἐγγράφως καὶ ἀγράφως διαλοιδορεῖτε καὶ διασκώπτετε; μὴ κατ' ὄψιν κείνητε διὰ τὸν εἰπόντα Θεὸν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κείσιν κείνατε. τίς ἡ ἐπὶ τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς ἀποδόσεως τῆς ἐν Καλχηδόνι πατέρων ἐγκλησις ὑμῖν, καὶ τίς ἡ τῶν προλαβόντων ἀνεῤῥυσις; εἰ γάρ ἐστι κατὰ τῆς Καλχηδονέων ἄλλον αἰτιᾶσθαι πίστεως ὅρον διὰ τὰς ἐκ ἐγκειμένας τῷ ὅρῳ τῆς Νικαίων φωνάς, τῦτό γε πάντως ἐψεται λέγειν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν καὶ κατὰ Κυρίλλυ καὶ κατὰ τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα. εἰ δὲ κατ' αὐτὴν ἐκ ἔστι, πῶς κατ' ἐκείνης, συνιδεῖν ἐκ ἔχω. ὅτε οὖν

οὖν τοιαύτης ἐπόμενοι φωνῆς, διὰ τούτου τοῦ ἑνὸς πεποιήκαμεν ἀποδείκνυται. διὸ οὐδὲ δικαίως ἐγκαλεῖ, ὅτι ἐξ ὧν εἴχομεν προδεδώκαμεν· ἀλλ' οὐδὲ χρυσοχοοῦσαι βυλόμενοι τοῦ ἑνὸς πεποιήκαμεν. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁμοίως ἡμῖν τὸ πεπραγμένον ἐλάμβανε, & τῶν χρυσῶν στατήρων οὐκ ἀμέτοχος ἦν· ἀλλὰ & ἐκ τῆς σελήνης σύστασθαι δι' ἐφόδια τοῦ πλοῦ, & ὁ τῇ Βενετίᾳ, καὶ τὸ κῶ μῆνα διδόμενον σαπῶσε, ὁμοίως ἐλάμβανεν. οὐκ οἴδαμεν δὲ, εἰ διότι ὁ ἅγιος Εὐγένιος ἱστόρησεν, ἵνα δῶσῃ τῷ πάπᾳ, καὶ ὅτι προσφωνητικὸν ἔγραψε πρὸς αὐτὸν, γράφων καὶ τοῦτο πάπα Ἀβραὰμ ἕταιρον τὰς χεῖράς σου, καὶ ἀλόγησον τὰ τέκνα σου πρὸς ἐξ ἑῴας· καὶ μὴ λαβὼν ἀντιμισθίαν τούτων, μηδὲ χρυσοχοήσας, τὰ τοιαῦτα ἐρεύγεται.

ΕΦΕΣ. Τίνα δὲ & τρόπον αὐτοῖς ἑνώθησαν, ἐπισκεπτέον. πᾶν γὰρ τὸ ἑπόμενον ἑνώμενον, δι' ἑνός τινος μέσου πάντως ἑνοῦται. τῇ μὲν οὖν δόξῃ τῇ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐδόξαν ἑνῶθλῶσι σφᾶς αὐτοῖς, ἀποφώμενοι & ἐκ τοῦ υἱοῦ εἶναι τοῦτο ἔχειν τινὰ ὑπαρξιν· τὰ δ' ἄλλα πάντα διάφορα, & οὐδὲν ἐν αὐτοῖς ἐν, οὐδὲ μέσον, οὐδὲ κοινόν.

ΑΠΟΛ. Ἡμεῖς διὰ μέσου ἑνώθημεν τῆς τῶν ἁγίων θεολογίας, ἣ κατελίπομεν ἔτι ἔχομεν πρότερον, ὡς προαποδέδεικται μᾶλλον καλῶς καὶ τελείως· κατὰ γὰρ τὰ ἀνωθεν εἰρημένα παρὰ τῶν θεοφόρων πατέρων, πᾶν τὸ ἐξαπλούμενον καὶ ἐκτεζεργαζόμενον οὐκ ἀναιρέτει τὸ πρῶτον, οὐκ ἀλλοιοῖ, ἀλλ' οὐδ' ἀμαυροῖ, οὐδ' ἀφανίζει, ἀλλὰ μᾶλλον σωίστησι καὶ διατηρεῖ, καὶ φανερώτερον καθίστησι· ὅτι δὲ ἀληθὴς ἡ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος δόξα ἡ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, προαποδέδεικται, ὅτι τὸ μακαρίου πατέρων ἐστὶν ἡ φωνὴ αὕτη. μεσότητα δὲ οὐδ' ἄλως εἰσήσαμεν ἄλλως, εἰ μὴ τῷ ἀληθεῖ· καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος φησί· μεσότητα δὲ ὅταν εἴπω, τὸν ἀληθῆ λέγω· καὶ ἀλλαχοῦ· ἡμεῖς δὲ τῷ μέσῳ ὁδῷ καὶ βασιλικῷ βαδίζοντες, ὃ ἦ καὶ τὸ τῆς ἀρετῆς ἔσηκεν ἀκρότατον. ταύτῳ μόνῳ τῷ μεσότητι καὶ ἡμεῖς ἀεὶ σέβομεν κυρίως, εἰδότες ὅτι τὸ μέσον ὄντι καὶ εὐσεβὲς, τὰ δὲ περὶ ἑκάτερα τοῦ μέσου κακία ἀνούσιος· καὶ οὔτε ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, ὅτε μόνου ἐκ μόνου τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι λέγομεν, ἀλλὰ τῷ μέσῳ ὁδῷ τῶν ἁγίων καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐξ υἱοῦ καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ.

ΕΦΕΣ. Ἀλλὰ δύο μὲν σύμβολα καὶ παραλλαγμένα λέγεται πάλιν ὥσπερ & πρότερον· δίττναι δὲ & διάφοροι λατρείαι πλουῶνται, ἡ μὲν δι' ἀζύμου θυσίας, ἡ δὲ δι' ἐζύμου.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ. Δύο μὲν σύμβολα οὐκ εἰσὶν, οὐδὲ παραλλαγμένα· ἓν γάρ ἐστι τὸ τῆς πίστεως σύμβολον, ὃ ψάλλομεν ἡμεῖς τε καὶ Λατῖνοι· οὐ γὰρ διὰ τὸν σαφώνειαν, ὧν ἐδέξατο παρ' ἐκείνων, ἤδη ἄλλο σύμβολον ἐστίν. εἰ δὲ καὶ δύο ἦσαν, οὐδ' οὕτως ἂν ἐκαλοῦντο δύο· καὶ γὰρ & τὸ ὸ Νικαίᾳ σύμβολόν ἐστιν ἄλλο, καὶ τὸ τῶν ἀποστόλων ἕτερον, ἀλλὰ κοινῶν οὐ διαφέρουσι, διὰ τοῦτο οὐδὲ παραλλαγμένα, δίττναι δὲ λατρείαι οὐκ εἰσὶν, ὅτι

A non video cur liceat de hac ſynodo. Quod igitur paternas ſecuti voces, per eas unionem perfecerimus, jam demonſtratum eſt: Idcirco nec jure nos ſimulat, quod veritatem, quæ a nobis erat, prodiderimus. Sed neque auro inhiantes unionem confecimus; nam & ipſe æque ac nos conſtituta ſalaria ſumebat, & nummum aureorum expers non erat: quin etiam de pecunia, quæ huc miſſa erat ad commeatum navigationis, nec non Venetiis, & menſtrua quæ dabantur ſubi, ſimiliter & ipſe accipiebat. Neſcio porro, an quia ſancti Eugenii depinxerit imaginem, ut eam papæ offerret; & ſermonem ad eum ſcripſerit, in

B quo præter alia dicebat: Pater Abraham eleva manus tuas, & benedic filiis tuis, qui tibi ab oriente veniunt; & nihil ex eo mercedis habuerit, nec aurum expiſcatus fuerit, hujuſmodi verba eructet.

Eph. Sed quemadmodum cum illis conjuncti fuerint, conſiderandum. Nam omne quod cum alio conjungitur, per aliquod certe medium unitur. Quod igitur ad ſententiam de Spiritu ſancto attinet, viſi ſunt illis conjungi, ſancientes illum a Filio etiam ſuam ſubſiſtentiam habere; at cetera omnia differunt, nec eſt inter eos quid-

C quam unum aut medium, aut commune.

Resp. Nos medio ad unionem uſi ſumus theologia ſanctorum, non relicto eo, quod antea tenebamus, ut jam ſatis bene perſpicueque demonſtratum eſt. Nam juxta ſupra citatas ſententias patrum Deo plenorum, omne quod explanatur & latius explicatur, non evertit, non immutat, non obſcurat, non tollit denique quod prius eſt, ſed confirmat potius & declarat, dilucidiuſque conſtituit. Eſſe porro veram de Spiritu ſancto ſententiam, quod a Filio quoque procedat, jam probatum eſt evidenter, eo quod ſcilicet hæc vox a ſanctis patribus deſumpta ſit. Medium vero nullum venit nobis in mentem præter veritatem: quo etiam Gregorius Theologus illam nomine vocat: Medium, inquit, cum dico, veritatem dico. Et rurſus alibi; Nos vero, inquit, media regiaque via incedentes, in qua etiam ſummitas virtutum conſiſtit. Hoc unum perpetuo nobis quoque medium probatur, quod proprie tale eſt, ſcimus enim medium eſſe rem natura conſtantem, extrema vero malum, quod nihil eſt. Itaque Spiritum ſanctum neque ex ſolo Patre, neque ex ſolo Filio procedere dicimus, ſed mediam tenentes ſanctorum viam, fatemur & ex Patre, & ex Filio, ſive per Filium.

D Orat. de theol. 11

Orat. Apologet.

Eph. Sed duo diverſa ſymbola nunc quoque recitantur; ſicut & antea; duo quoque ſunt differentia ſacrificiorum genera, alterum quod pane fermentato conficitur, alterum quod azymo.

E

Resp. Duo certe ſymbola non ſunt, nec diverſa: Nam fidei ſymbolum, quod nos & Latini canimus, unum eſt; neque enim ob declarationem, quam illi appoſuerunt, aliud propterea ſymbolum eſt. Quod ſi etiam duo eſſent, nec tunc quidem vocarentur duo: Siquidem aliud patrum Nicænorum, aliud apoſtolorum ſymbolum eſt; hæc tamen quia ſenſu non differunt, nequaquam diverſa vocantur

Duo

Duo quoque ſacrificiorum genera nec ſunt, nec dicuntur, quoniam ſcopus unus eſt, ut ſcilicet ſacerdos fiat minister hujus ſacrificii: & hoc eſt omni ſacerdoti ſacris operaturo fundamentum, dominica vox quam protulit dominus: *Hoc facite in meam commemorationem*, per triticeum panem & vinum cum aqua; ut per hæc, & ritus omnes. & ſacratiſſima domini verba. & altare, perficiatur myſterium, fiatque corpus & ſanguis Chriſti ſalvatoris, ipſomet tranſmutante omnipotentis vi deitatis. Nam & ipſe venerabilis Epheſius fatebitur, divinum ſacrificium celebrari ſolitum etiam ante tempora ſanctorum Baſilii & Chryſoſtomi, non tamen eo ritu, quem ipſi expoſuerunt · [a] quinam, cum poſteriores illi fuerint? Et poſtquam illi modum celebrandi miſſam expoſuere. nemo probare poterit, occidentalem eccleſiam eo modo fuiſſe uſam, nec tamen duo ſacrificandi genera dicta unquam ſunt, eo quod una ſit vocum divinarum virtus, & intentio, & materia. & ſacerdotis miniſterio fungentis facultas, & cœleſtis gratia quæ operatur. Nam, ut ſupra dictum eſt, intentio eſt conficiendi quod dixit dominus: *Hoc facite in meam commemorationem*; materia farinę, ſive panis triticeus; & vinum cum aqua, ſuper quæ dominus dixit: *Hoc eſt corpus meum, & hic eſt ſanguis meus*; fitque materia hæc temper corpus ipſius, virtute ejus qui hæc tranſmutat. Unum eſt igitur hoc ſacrificium, dum fiat juxta normam & præſcriptum nobis a domino traditum, ut explicatum eſt. De azymo vero & fermentato jam allata demonſtratio eſt: nam ſanctus pater Chryſoſtomus homilia quinquageſima in Matthæum Credite, inquit; illa nunc etiam cœna fit, in qua & ipſe accumbebat: nihil enim hæc differt ab illa, cum non homo hic, ipſe vero illic ſit operatus. Verum ſatis probatum eſt, quid ſit de hoc myſterio ſentiendum. In noſtri porro officii lectionibus, de beato Gregorio menſe Martio & hoc habemus: Gregorius e medio vitæ ſublatus, & in medium angelorum cœtum evocatus: &: Sanctus Gregorius in omni ſcientiarum genere & in ſcripturis verſatus multos a ſe compoſitos libros reliquit: & paucis interjectis: Non humanis, inquit, ratiocinationibus & ſtudioſa tantum eruditione conſcriptos, ſed per Spiritum ſanctum, quemadmodum eo vita functo Petrus archidiaconus ejus narravit: Viſam enim a ſe ajebat albam columbam, dum ille ſcriberet, ad os ejus advolantem, & veluti ſuggerentem & dictantem quæ ſcribebantur: & non multo poſt: Ajunt autem ex hujus inſtitutione factum, ut quadrageſimali tempore apud Romanos miſſæ ſacrificium integrum peragatur, quod apud illos hodieque ſervatur. Sed non propterea disjuncti ſumus, neque illius ævi homines duo miſſarum genera dixerunt; & neque illos ipſi unquam culpavimus, neque illi nos coegerunt ad hujuſmodi conſuetudinem; quoniam hæc veritatis fidei nihil officiunt.

Ephes.

Bina quoque baptiſmata; unum quod trina immerſione confertur, alterum quod aquæ infuſione a ſummo vertice: & unum quidem, quod chriſma etiam adhibet; alte-

[a] Hoc eſt; quomodo olim. M.

Luc. 22. 1. Cor. 11.

λέγονται, διότι ἓν ὄντων ὁ σκοπὸς τῆ τὸν ἱερέα ὑπηρέτην γίνεσθαι τῆς τοιαύτης θυσίας· ἐ ταύτην ἐπιχειρήσων τὰς ἱερὰς ἀρχόμενος τῆς θείας μυσταγωγίας, τὴν κυριακὴν φωνὴν. ἣν ὁ κύριος προέφατο· τοῦτο ποιεῖτε εἰς ἐμὴν ἀνάμνησιν. διὰ ἣς ἐκ τῆ σίτου ἄρτου καὶ τῆ οἴνου καὶ ὕδατος, ὡσὲ δύο τούτων, καὶ διὰ πάσης πλέξης. ἣ τὴν κυριακῶν θείων ῥημάτων, ἣ τὸ θυσιαστηρίου πλέον θαι τὸ μυστήριον, ἣ γίνεσθαι σῶμα ἣ αἷμα τῆ σωτῆρος Χριστοῦ, αὐτῆ μεταποιοῦντος τὴ παντοδυνάμῳ θεότητι. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τιμιώτατος ἀπροφθόλογήσε, ὅτι ἣ πρὸ τῆ ἱερῆ Βασιλείε, καὶ τῆ θείε Χρυσοστόμου ἡ πλέξις τῆς θείας λειτουργίας ἡ διέλαθεν, ἀλλ' ἡ διὰ τῆ ἐκθέσεων τῆ ἁγιωτάτων ἁγίων ἐπλέκετο· πῶς γὰ, μήπω γεγονότων; ἣ πάλιν ἡμεῖς, ἡδεῖς ἂν ἔχοι δεῖξαι, εἰ τοῖς ἑωτερείοις διὰ τ ἐκθέσεων τῆ ἁγιωτάτων ἁγίων ἐπλέκετο ἡ μυστικὴ αὐτὴ θυσία· ἀλλ' ἡδέποτε διτταὶ λειτουργίαι ἐρρέθησαν, διότι μία ἡ διὰ τῆ θείων ῥημάτων, καὶ τῆ σκοτῆ, καὶ τῆς ὕλης, ἣ τῆ ἱερέως ὑπηρέτη τάξιν ἐχόντος, καὶ τῆς ἄνωθεν θείας χάριτος πλεμβήν. ἣ γὰ, ὡς προείρηται, ὁ σκοπὸς ἓν ὄν, ὅτι ὁ κύριος εἶπε· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὕλη ὁ ἐκ τῆ σίτου ἄλευρος ἡτοιμάρτος, καὶ ὁ οἶνος, ἣ τὸ ὕδωρ, ἐφ' οἷς ὁ κύριος εἶπε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μὲ, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μὲ. καὶ ἀεὶ εἰς σῶμα αὐτὸ ἡ ὕλη γίνεται τῇ τῆ μεταποιοῦντος αὐτὴ δυνάμει. μία οὖν ἐστιν ἡ θυσία αὐτὴ, εἰ μόνον κατὰ τὸν ἀποδοθέντα ἡμῖν ὑπὸ τῆ κυρίε ὅρον τε καὶ λόγον πλεῖται, καθὼς ἐδηλώσαμεν. ὡσὲ δὲ δι' ἐζύμε ἡ δι' ἀζύμου, προαπεδείχθη· ἣ γὰ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἐν τῇ ν'. ὁμιλίᾳ τῆ κτ' Ματθαῖον φησί· πιστεύσατε τοίνυν. ἐκεῖνο καὶ νῦν τὸ δεῖπνόν ἐστιν, ἐν ᾧ κἀκεῖνος ἀνέκειτο. οὐδὲν γὰ ἐκείνῳ τοῦτο διενδώσχει· οὐδὲ γὰ τοῦτο μὲν ἄνθρωπος ἐργάζεται, ἐκεῖνο δὲ αὐτός. ἀλλὰ τὸ ὡσὲ μυστηρίε ἀκουπτὸν ἐδείχθη. ἐν τοῖς σιωπηλείοις δὲ ἡμῖν ὡσὲ ἐκ ναπλείου Γρηγορείε ἐν τῷ Μαρτίῳ μηνὶ καὶ τοῦτο ἐδιέχεται· ὁ Γρηγόριος ἐκ μέσε μὲν τοῦ βίε, ἐν μέσῳ δὲ τῆ χορῆ τῶν ἀγγέλων γνόμενος· ἣ· ὁ ὅσιος Γρηγόριος πάσης σοφίας ἣ γραφῆς ἑμπειρος πολλὰ συγγράμματα κατελέλοιπε, ἣ μετ' ὀλίγα· ἃ δι' ἀνθρωπίνων συλλογισμῶν ἐ τῆς ἐν λόγοις σοφίας μόνον συμπεθέντα, ἀλλὰ διὰ πνεύματος ἁγίε, ὡς μὴ ἄν αὐτὸ ἐκ τῆ βίβ ἀναλυσιν Πέτρος, ὁ ἀρχιδιάκονος αὐτῆ ἐξηγήσατο, ἰδεῖν λέγων ἑαυτὸν λευκὴν περιστερὰν ἐν τῷ γράφειν αὐτὸν τὰ αὐτῆ προσιζάνουσαν στόματι, ἐ οἷον ὑπαγορεύειν ἐ προσορμᾶσαν πρὸς τοῖς γεγραμμένοις ἐ μὴ βραχέα· φασὶ δὲ, ὅτι ἐπιτελεῖσθαι λειτουργίαν πλείαν παρὰ Ῥωμαίοις ἐν ταῖς τεσσαρακοστιμοις ἡμέραις ἕως ἔτι ὁ νομοθετήσας, ὅπερ κρατεῖται μέχρι τῆς σήμερον παρ' αὐτοῖς. ἀλλ' ἡ διὰ τοῦτο ἐχιζάνομεν, ἡδὲ διττὰς λειτουργίας ὠνόμασαν οἱ τότε πατέρες· ἀλλ' οὐδ' ἡμᾶς ποτε ἐκείνος ἐξεκαλέσαμεν, ἀλλ' ἡδ' ἡμᾶς ἠνάγκασαν οὕτω ποιεῖν. ταῦτα γὰρ τῇ τῆς πίστεως ἀληθείᾳ οὐ παραβλάπτουσιν.

Διττὰ δὲ βαπτίσματα, τὸ μὲν διὰ τεττ- ΕΦΕΣ.
τῆς καταδύσεως πλησμοῦ, τὸ δὲ δι' ἐπιχύσεως ὕδατος ἐκ κορυφῆς ἄνωθεν. καὶ τὸ μὲν τῆ μύ-

ερ

ρω προσχρῆσθαι· τὸ δ' οὕτω αὐτῷ χρείαν ἔχον.

Βαπτίσματα δὲ διττὰ οὐδέποτε ἐρρέθησαν. ἓν γάρ ἐστι τὸ θεῖον βάπτισμα εἰς τὸ ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος· καὶ ὁ οὕτω βαπτιζόμενος τέλειός ἐστι Χριστιανός. δηλοῖ δὲ διὰ μὲν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὰς τρεῖς θεαρχικὰς ὑποστάσεις· διὰ δὲ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος, τὸ ἓν τῆς οὐσίας καὶ ταὐτὸν, καὶ τὸ ὁμοτίμως ὑποστάσεσιν ἴσον τε καὶ ἀχώριστον καὶ ὁμοδύναμον. καὶ ὅστις οὕτω βαπτίζεται, οὐκ ἀναβαπτίζεται· εἰ δέ μὴ προσθήκης ἢ ἐλλείψεως βαπτίζεται, τοῦτο δ' οὐ βάπτισμα λέγεται ὅπου ἐστί. τὸ γὰρ βάπτισμα κυρίως μόνου ἐν Θεοῦ· οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον ἐν τῇ πεντηκοστῇ ὁμιλίᾳ φησίν· ὑπηρέτης γάρ ἐστιν ὁ ἱερεύς· ὥσπερ γὰρ ὅταν βαπτίζῃ, οὐκ αὐτός σε βαπτίζει, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἔστιν ὁ κατέχων σου τὴν κεφαλὴν ἀοράτῳ δυνάμει, καὶ ὅπου ἄγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος, οὔτε ἄλλος τις δύναται προσελθεῖν καὶ ἅψασθαι, οὕτω καὶ νῦν· ὅταν γὰρ ὁ Θεὸς ἀναζωπυρᾷ, αὐτοῦ μόνου ἔστιν ἡ δωρεά. ἐπεὶ οὖν αὐτός ἐστιν ὁ βαπτίζων Θεὸς καὶ κατέχων τὴν κεφαλὴν τοῦ βαπτιζομένου, ὡς φησιν ὁ ἅγιος, πῶς αὐτὸς φάσκει, ὅτι δύο βαπτίσματα εἰσί; πόθεν τοῦτο λαβὼν ἔχει; τοὺς εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος βαπτιζομένους μὴ εἶναι τελείους Χριστιανούς;

† Ἀναγκαῖον καὶ τὸν ἐν Ἰδέᾳ τοῦ Θαλλοῦς, οὐκ ἀεὶ ἐν ἐπιθαλλοντίσθαι.

Ὅτι μὲν † ἀναγκαῖόν ἐστι καὶ τὸ διὰ τριῶν καταδύσεων, φανερόν· οὕτω γὰρ ὑπὸ τῶν ἁγίων παραδόθη, ὡς τὸ τελείμερον τοῦ κυρίου ταφὴν εἰκονίζον· καὶ οὔτως ἐστὶν ἀπαραίτητον, καὶ τὰ τακτικὰ τῶν Λατίνων οὔτω λέγουσι· τὸ ἀναγκαῖον οὐκ ἀπαίτητόν ἐστιν ἡ ἀποταγὴ τοῦ σατανᾶ καὶ τῆς πομπῆς αὐτοῦ καὶ τῆς λατρείας καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ σωτηρία εἰς τὸν Χριστόν, καὶ ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως, καὶ ἡ μετ' εὐχῆς τοῦ ἐλαίου χρῖσις, ἅπερ καὶ Λατῖνοι τοιοῦσιν ἀπαραιτήτως. ἀλλ' οὐδ' ἡμεῖς καταδύομεν τὰ νήπια μέχρις ὅλης κορυφῆς, διότι οὐ δυνάμεθα ἀπαγγέλλειν αὐτοῖς φυλάττειν τὸν εἰσπνοὸν καὶ ἐκπνοὸν τῆς ῥινὸς, ἵνα ταύτης φυλαττομένης καὶ ἡ δι' ὦτων τοῦ ἱεροῦ ὕδατος εἴσοδον φυλάττηται· ἀλλ' οὐδὲ τὸ στόμα τοῦ νηπίου κλείειν δυνάμεθα. ἀλλ' ἐμβάλλομεν αὐτὰ εἰς τὸν κολυμβήθραν, ὡς πάνυ ἀναγκαῖον καὶ ἀπαραίτητον οἰόμενοι τῆς κολυμβήθρας μήτραν εἰκονιζούσης, καὶ τὸν ἀναγέννησιν διὰ τούτου δηλούσης· καὶ ἵνα μὴ ἡ κεφαλὴ, ἔνθα ἡ τῶν αἰσθήσεων ξυνωρὶς καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὄχημα, ἄμοιρος γένηται τοῦ θείου βαπτίσματος, ἀποκωλύοντες τὸν χεῖρα, καὶ ταύτην ἐκ τοῦ ἁγίου ὕδατος ἐμπλήσαντες, ἐπιχέομεν ἐπάνω αὐτῆς, τὸ θεῖον ἐκφωνοῦντες ὄνομα, καὶ ἐκάστης ὑποστάσεως ἰδίωμα. Καὶ ὁ ἅγιος δὲ Ἀπολλώνιος ὀνειδισθεὶς παρὰ τοῦ τυράννου, ὡς ἀβάπτιστος ὢν καὶ οὐκ ἔστι Χριστιανός· καὶ εἰς προσεύχομαι, ὁ Θεὸς θέλων πληροφορῆσαι αὐτὸν, τὸν δεσπότην αὐτοῦ οὐ παρεῖδεν, ἀλλὰ νεφέλην πεμψας δρόσον κατέχεεν ἐπὶ τὸν κεφαλὴν αὐτοῦ. εἰ οὖν τὸ χεόμενον ἐπὶ κεφαλῆς οὐ βάπτισμα, οὐκ ἂν οὕτως γέγονεν, ἀλλ' ἑτέρῳ τρόπῳ. Ἀλλὰ τί μὴ λέγω πολλὰ περὶ τούτου;

rum vero quod adhibere illud nihil prorſus neceſſe habet.

Bina certe baptiſmata nemo unquam dixit; Unum quippe eſt ſacrum baptiſma, quod fit in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti; & qui ita baptizatur, perfectus eſt Chriſtianus. Significantur autem per Patrem & Filium, & Spiritum ſanctum tres divinæ hypoſtaſes; per communem vero nomen unitas & idemtitas eſſentiæ, nec non æqualitas & inſeparabilitas & indiſtinctio potentiæ trium perſonarum. Et quiſquis ita baptizatur, ita baptiſmus non iteratur: quod ſi addito aliquo vel ablato baptizetur, tunc nec dicitur, nec eſt baptiſmus. Baptiſmus enim ex Deo proprie eſt; quemadmodum divinus pater Chryſoſtomus quinquageſima in Matthæum homilia docet: Nam miniſter, inquit, eſt ſacerdos: ſicut enim cum baptizat, non te ille baptizat; ſed Deus eſt, qui tuum caput inviſibili potentia tenet; & nec angelus, nec archangelus, neque quiſquam alius poteſt accedere & tangere, ita & nunc. Quando enim Deus regenerat, ipſe eſt donum ſolius. Cum igitur, ut ſanctus pater docet, ipſe Deus ſit qui baptizat, tenetque baptizandi hominis caput; quomodo iſte aſſerit duos eſſe baptiſmos? Unde vero ſumit, perfectos non eſſe Chriſtianos; qui in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti baptizati ſunt?

† Lequitur de neceſſitate quadam conſuetudinis, non autem abſoluta. Vide Greg. libr. 7. ep. 1.

Eſſe porro † neceſſariam trinam immerſionem, patet; nam & a ſanctis hoc traditum eſt, nempe ad ſignificandam triduanam domini ſepulturam: ita ſane traditum eſt, & ritualia Latinorum ita obſervandum docent. Quod igitur neceſſarium eſt & nulla ratione omittendum, abrenunciatio eſt ſatanæ, & pomparum & cultus & operum ejus; nec non promiſſio Chriſto fit, & fidei profeſſio, oleique cum oratione unctio: quæ a Latinis etiam inviolabiliter obſervantur. Sed & nos haudquaquam immergimus infantes uſque ad ſummum verticem; nec enim poſſumus illis præcipere, ut reſpirationem & expirationem per nares cohibeant; ne etiam per aures ſacra permeet aqua; ſed neque os infantis obturare poſſumus. Verum eos in ſacrum immittimus fontem, ut ne quid valde neceſſarium ex traditione prætermittamus, quaſi uteri imaginem referente lavacro, & regenerationem per hoc indicante. Et ne caput, in quo eſt ſedes omnium ſenſuum & vehiculum animæ, ſacri baptiſmatis fiat expers, cava manu aquam e ſacro fonte haurientes, illud perfundimus, divinum invocantes nomen, & proprietatem ſingularum hypoſtaſeon. Nam & ſancto Apollonio, cum objectum illi eſſet a tyranno ut probrum, quod baptiſmo non ablutus, proinde non eſſet Chriſtianus; fuſis ab eo precibus ſatisfecit Deus, deprecationem ejus benigne audiens, demiſſa enim nube caput ejus rore perfudit. Si igitur baptiſmus non perficitur perfuſione capitis, non ita, ſed alio modo res geſta eſſet. Quid multa? Unum & ipſe vir egregius novit baptiſma noſtrum & Latinorum, non duo. Cum enim alumnus eccleſiæ

ſit,

ſit, nunquam vidit Latinos iterum baptizari a nobis: verum hæc ille profert iratior: quæ autem ex averſo animo proficiſcuntur, non ſunt curioſius examinanda. Ceterum Latini etiam baptizatos inunguut chriſmate; & æque ac nos credunt unctionem chriſmatis eſſe unum de ſeptem eccleſiæ ſacramentis. Adhibent vero illud, cum provectiori ætate ſunt homines; quando, juxta exi-
Orat. in baptiſm. mium theologiæ doctorem Gregorium, & myſticum quid audire & reſpondere per ætatem licet.

Ephes. Inſtituta quoque ac mores in omnibus diverſa omnino ſunt, jejunia, & ritus eccleſiaſtici, & ſimilia. Quæ ergo hic unio, ubi nullum patens ac manifeſtum apparet ſignum? & quomodo uniti ſunt, qui ſua retinere volunt? hac enim lege ſuum ad unionem præbuere aſſenſum, quamvis a patrum traditionibus deſciverint.

Reſp. Neſcit ergo, ut plane videtur, eximius hìc vir, varios in hac etiam magna urbe Conſtantinopolitana ſervari mores, jejuniorumque ac rituum eccleſiaſticorum eſſe diverſitates. Namque ante Chriſti natalem ſunt qui ordiuntur jejunium ex die quintodecimo Novembris; alii ex die ſexto Decembris; alii ex viceſimo: Ad honorem quoque aſcenſionis Chriſti quidam jejunare incipiunt ex Kalendis Maii; & alia ab aliis jejunia obſervantur. Nam & ipſo ſanctæ ac magnæ quadrageſimæ tempore diebus ſabbati ac dominicæ multi veſcuntur piſcibus, alii quoque aliis diebus; ſunt etiam qui iis omnino ſe abſtinent: quid ergo? dicemus ne illos fide etiam inter ſe diſſidere? In ritibus quoque eccleſiaſticis conſuetudo eſt varia; Nam Conſtantinopolitana major eccleſia in celebrandis officiis alio more utitur, alio vero majora monaſteria, alio minora ad quietem accommodata, denique alio ſacerdotum ſæcularium eccleſiæ: Quin & Tabenneſiotæ in uno eodemque cœnobio varios jejunandi pſallendique modos habebant, aliis per biduum jejunantibus, aliis per hebdomadam; & his quidem ad veſperam, illis vero de media nocte ſacros hymnos canentibus: quod fiebat etiam in monaſterio † Acœmetorum. S. Simeon Stylita quadraginta dierum jejunium nihil omnino degustans complevit; idem B. quoque Daniel præſtitit; hæc tamen nemo ad hanc diem in crimine vocavit. Jubet canon, omnibus ſextis feriis eſſe jejunandum: nos quibuſdam non jejunamus; Latini vero, nunquam ejus diei ſolvunt jejunium, niſi natalis domini dies contingat. Rurſus præcipiente canone, non eſſe jejunandum ſabbato, Socrates, qui fuit ante ſynodum tertiam; In occiduis, inquit, partibus jejunant diebus ſabbati: nec tamen qui illis fuere temporibus crimini hoc dederunt; quod ſcirent, varios jejuniorum & rituum mores non inferre differentiam fidei. Mirum porro fuerit, cur iſte vir & linguæ diverſitatem, & varium indumentorum genus vitio non verterit; aut quod illi flectant genua cum adorant & orant, ſervantes morem antiquitatis; nos minime: Verum vox illa, quam ſubdit, Et ſimilia, hoc ſibi velle videtur; quod ſane quis ſummopere demiretur.

† Acœmeti, id eſt, perpetuis vigiliis Deo vacantes.

Can. apoſt. 69. juxta Græcos.

Can. apoſt. 66. lib. 7. cap. 22.

Ephes. At quam illi præclaram obtendunt ratio-

A τω; καὶ ὅτως ὁ τίμιος ἀνὴρ ἐν οἷδε τὸ βάπτισμα τό, τι ἡμέτερον ἐστὶ τὸ τῶν Λατίνων, ἐ οὐ δύο· ἐ γὰρ τρόφιμος ὢν τῆς ἐκκλησίας ἤδεισεν οὐδὲ παρ' ἡμῖν τοὺς Λατίνους ἀναβαπτιζομένους· ὁμως ὑπὸ ἀπλότητος κινούμενος, ταῦτα λέγει, καὶ ὡ χρὴ τὰ ὑπὸ ἀπλότητος λεγόμενα πολυπραγμονεῖν. ἀλλὰ καὶ τῶ μύρω τοὺς βαπτιζομένους οἱ Λατῖνοι χρίουσι, ἐ ὡς ἡμεῖς ἓν τῶν ἑπτὰ μυστηρίων τῆς ἐκκλησίας τὸ πλεῖστον τῶ μύρω λέγουσι. χρίουσι δὲ τοῦτο, ὅταν πλείας ἡλικίας ἐπιλάβωνται οἱ ἄνθρωποι, ἵνα καὶ ἀκούσωσί τι μυστικὸν ἐ ἀπορεῖσθαι δυνατὸν ἔ τὸν μέγαν ὸν θεολογίαν Γρηγόριον.

ΕΦΕΣ. Διττὰς δὲ τὰ ἔθη τάυτα ἐ πᾶσι παραλλαγμένα γενέσθαι τῆς ἐκκλησιαστικὰς τάξεις, ἐ ἔστι τοῦτον. τίς οὕτω ἡ ἔννοια, ὅταν μὴ φανερὸν ἐ ἐπίδηλον σημεῖον ἔχῃ, ἔ πῶς ἑνώθησαν οἱ τὰ οἰκεῖα σέργειν βυλόμενοι; τοῦτο γάρ τε ἔ σωσεφώνησαν ἐ μὴ τοῖς ἐκ τῶν πατέρων παραδεδομένοις ἀκολουθοῦντες.

ΑΝΩΝ. Οὐκ οἶδεν οὖν, ὡς ἔοικεν, ὁ τίμιος ὅτος, ὅτι ἔ ἐν ταύτῃ τῇ μεγαλοπόλει διάφορα ἔθη εἰσί, πνες δέ τε ἐκκλησιαστικαὶ τάξεις παραλλαγμένα. καὶ γὰ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς * ιθ'. τοῦ Νοεμβρίου ἄρχονται νηστεύειν τὸ πεντηκοστόν ἡμερον· οἱ δὲ ἀπὸ τῆς ἕκτης τοῦ Δεκεμβρίου· οἱ δὲ ἀπὸ τῆς κ'. ἐ ἕτεροι δὲ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Μαΐου διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως· καὶ ἄλλοι ἄλλας νηστείας. ἔ οἱ μὲν τὸ σάββατα ἐ τὰς κυριακὰς τῆς ἁγίας ἔ μεγάλης πεντηκοστῆς ἰχθύας ἐσθίουσιν, ἕτεροι δὲ ἔ ἄλλας ἡμέρας, ἄλλοι δὲ τούτων ἀπέχονται· τί οὖν, ἀσυμφώνως καὶ φεῦ δὲ τὴν πίστιν ἐρεῖμεν; ὁμοίως ἔ ὸ ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς τάξεσι διαφορὰν δεῖν λέγειν· καὶ γὰρ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ὸ ταῖς ψαλμῳδίαις ἄλλην τάξιν ἔχει, καὶ ἄλλοι αἱ μεγάλαι μοναί, ἔ ἄλλοι τὰ ἡτυχασήρια, ἔ ἄλλοι αἱ κοσμικαὶ ἐκκλησίαι ἔ οἱ Ταβεννησιῶται δὲ ὸ τῇ αὐτῇ καὶ μιᾷ μονῇ διαφόρους νηστείας ἔ διαφόρους ψαλμῳδίας ἐπετέλουν· καὶ οἱ μὲν αὐτῶν διὰ δύο ἡμερῶν σύνηστευον, οἱ δὲ δι' ἑβδομάδος. ἔ οἱ μὲν ἀφ' ἑσπέρας, οἱ δὲ ἀπὸ μέσης νυκτὸς τὴν ὑμνῳδίαν ἐπετέλουν· ὁμοίως ἔ ὸ τῆ τῶν Ἀκοιμήτων μονῇ. ἔ ὁ ἅγιος δὲ Συμεὼν ὁ Στυλίτης πεντηκοστὸν ἡμερῶν νηστείαν ἐπετέλεσε μηδοτιοῦν γευσάμενος, ὁμ καὶ Δανιὴλ ὁ ὅσιος, ἀλλ' οὐδεὶς τοῦτ ὸ ἐκάλεσέ πω μέχρι καὶ τήμερον καὶ τὸ καιρὸν δὲ λέγοντος, τὰς ἑβδομὰς πάσας νηστεύειν, ἡμεῖς καταλύομεν ὅσας δῆτα καταλύομεν, Λατῖνοι δὲ πάσας νηστεύουσιν, εἰ μὴ τῶν Χριστουγέννων ἡμέρα τύχῃ· ἔ πάλιν τὸ καιρὸν λέγοντος, τὰ σάββατα μὴ νηστεύειν, Σωκράτης δὲ πρὸ τῆς τρίτης συνόδου φησίν· ὸ τοῖς ἑσπερίοις τὰ σάββατα νηστεύουσι· ἀλλ' οἱ τῶν τόπων ὄντες τοῦτο ὸκ ὸ ἐκάλεσαν· ἠδεσαν γὰ, ὅτι τὸ διάφορον τῆς νηστειῶν καὶ τῆς ἐθῶν διαφορὰν πίστεως οὐκ εἰσάγει. θαυμάσῃς δ' ἂν τις τοῦτον, πῶς ἔ τὸ διάφορον τῆς γλώττης ἔ τὸ τῶν σωμάτων οὐκ ὸ ἐκάλεσεν· ἢ πῶς ἐκεῖνοι τὰ γόνυ κλίσεως προσκυνοῦσι ἔ προσεύχονται ἔ τὴν ἀρχαίαν τάξιν, ἡμεῖς δὲ οὐχ ὑπο· ἀλλ' οἶμαι τό, ἔ εἴ τι τοιοῦτον, ὑπο ὑπολοιπὸς ὤν, ὁ ἔ δόξον τῷ δοκεῖ.

ΕΦΕΣ. Ἀλλὰ τίς ὁ σοφὸς αὐτῶν λόγος· ἤδεσαν, φη-

σίν,

σὸν, ἢ τὴν Γραικῶν ἐκκλησίαν τὸ, ὅτι μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, ἔλεγχε, ἀλλ' ἁπλῶς, ὅτι τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι· τοῦτο δὲ τὸν υἱὸν ἐκβάλλειν τῆς ἐκπορεύσεως. ὥστε κἂν τοῦτο καὶ πρότερον ἦμεν ἐν νῷ ἐσμεν ἰωάμβικα. φεῦ τῆς ἀνοίας; φεῦ τῆς τυφλώσεως; εἰ δὲ ἀνὴ ἡ τὴν Γραικῶν ἐκκλησίαν τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι ἔλεγχε, ἐξ αὐτοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ἐν τοῖς σωτηρίοις κανόσι παραλαβοῦσα. τὸ δὲ ἐκ τοῦ υἱοῦ οὐδέποτε ἔλεγχε, οὐδὲ γὰρ παρέλαβε τοῦτο παρ' οὐδενός, τίγε ἄλλο, ἢ τὸ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι ἔλεγχε; εἰ γὰρ ἐκ τοῦ υἱοῦ, δῆλον ὡς ἐκ μόνου τοῦ πατρός.

ΑΠΟΛ. Ὅτι δὲ ἡ τὴν Γραικῶν ἐκκλησία τὸ ἐκ μόνου οὐκ ἐκήρυττεν, οὐδὲ κηρύττει, φανερόν ἐστι, διότι τὸ ἐκ μόνου τοῦ διὰ υἱοῦ ἀναιρεῖ. τοῖς πατερικαῖς οὖν παραδόσεσιν ἐναμιλλᾶ, καὶ τὸ ἅγιον ἀκροωμένη λεγόντων, διὰ υἱοῦ καὶ ἐκ υἱοῦ τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι πνεῦμα, ἐν τῷ ὀρθοδοξίαν ἀπαζιοῦν, πῶς ἂν τὸ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐφρόνει; τὸ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς οὐ τὸ μόνον δηλοῖ, διότι ὁ πατὴρ λέγων ἐκ υἱὸν σιωπᾷ. φησὶ γὰρ ὁ μέγας Βασίλειος εἰς τὰ ἀντιλεγόμενα ἐκ τῆς υἱοῦ εἰς τὴν καινὴν ἐκ παλαιᾶς διαθήκην, ἐν ἑνὶ τῶν κεφαλαίων, ἃ ἐπιγραφή· εἰ φύσει Θεὸς ὁ υἱός· πατὴρ δὲ εἰπὼν ἀδύνατον μὴ ὄντος υἱοῦ· ἐν ᾧ εἰπὼν πατέρα, οὐχ ἁπλῶς λέγει πατέρα, ἀλλὰ τινός· ἐν πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον φησί· θεμιτώτατα τοίνυν ὡς ὁμολογούμενον τὸ ἑαυτοῦ προσωτον ὁ κύριος, εἰδέναι τὸν πατέρα μόνον φησὶ τὸ τοῦ πατρὸς γνῶναι καὶ τὸ σωτώμενον ἐν ἑαυτῷ εἶναι λέγων. καὶ ὁ ἅγιος; Ἀθανάσιος ἐν τῷ λόγῳ, ὃν ἡ ἐπιγραφή· ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ συνόδος εὐφημίᾳ τῷ παναγίῳ. ἡ δὲ ἀρχὴ τοῦ λόγου· καλῶς ἐποίησας. οὗτος φησί· καὶ τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα λέγοντες, ἐπιγινώσκομεν ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦτο καὶ τὸ ἐν πατρὶ λόγον. ἆρα οὖν ἀληθῶς λέγουσιν, ὅτι τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα ἐκβάλλει τὸν υἱόν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν συνιστᾷ. ὅτι δὲ τὸ διὰ υἱοῦ ἀναιρεῖ τὸ ἐκ μόνου, ἄκουσον τῶν ἱερῶν πατέρων τοῦτο κηρυττόντων. φησὶ γὰρ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ λόγῳ, ὃς ἐπιγέγραπται, ἔλεγχος ἀποκρίσεως τῶν περὶ Μελέτιον καὶ Εὐσέβιον· ὃν ἡ ἀρχή· ἄνθρωπος καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ γέγονεν· ἵνα δὲ ἀδιάκοπον ἐν τῇ τῆς Τριάδος δόξῃ τὸ πνεῦμα δοξάζεσθαι, μὴ προσθικῶς ὂν ἐκ Θεοῦ διὰ υἱοῦ, ἀλλὰ ποιητικῶς ἐκ Θεοῦ γεγονὸς, ὡς λέγουσιν· ἔτι ὁ αὐτὸς ἐν ἢ ἐκτίθεται διαλέξει ὀρθοδοξεῖ ἐν Μακεδονιανῷ· ἐὰν οὖν δεχθῇ τῆς αὐτῆς εἶναι φύσεως ἐν θεότητος τῷ υἱῷ ἐν τῷ πατρὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκχυθὲν, ἐν προσκυνητὸν ἐν λατρευτὸν ἀποδεχθήσεται. ἐν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ κεφαλαίῳ, ὃ ἡ ἐπιγραφή· εἰ μὴ τὸ πνεῦμα ἐκ Θεοῦ λίγοι τις, οὐδὲ τὸν λόγον· φησὶ πῶς ἂν οὖν χωρίζοιτο τὰ ἀχώριστα, λόγος Θεοῦ ἐν πνεῦμα ἐκ Θεοῦ διὰ υἱοῦ; καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἐν τῷ ιγ'. κεφαλαίῳ φησί· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡ ἐκφαντορικὴ τοῦ κρυφίου τῆς θεότητος δωρεὰ τοῦ πατρὸς, ἐκ πατρὸς ὄντι διὰ υἱοῦ ἐκπορευομένη οὐσίᾳ. ἐν τί δεῖ τοὺς ἐν μέρει ἁγίους τοῦτο κηρύττοντας ἀπαριθμεῖν, αὐτῆς τῆς ἁγίας οἰκουμενικῆς ἑβδόμης

A nem? Nunquam, inquiunt, Græcorum eccleſia dixit, Spiritum ex ſolo Patre procedere; ſed ſimpliciter, ex Patre procedere; hoc autem Filium non excludit a productione: Ita ut hac ratione fuerimus & antea, & nunc quoque ſimus uniti: pro hominum dementiam! pro excœcationem! Si Græcorum eccleſia ex Patre procedere ſemper dixit, a Chriſto ipſo, & ſanctis apoſtolis, patribuſque ſynodorum edocta; ex Filio vero nunquam dixit, hoc enim a nullo traditum accepit; quid aliud, quæſo, aſſerebat, quam ex ſolo Patre procedere. Si enim non ex Filio, certum eſt ex Patre ſolo.

Eccleſiam Græcorum non affirmaſſe, nec Resp.
B affirmare Spiritum ex ſolo Patre, conſtat ex eo, quod vox, Ex ſolo, tollit omnino vocem, Per Filium. Illa ergo paternas ſecuta traditiones, audienſque ſanctos dicentes, Spiritum ſanctum procedere per Filium & ex Filio, & rectam fidem amplectens, qua ratione ſentire potuit, Spiritum ſanctum ex ſolo Patre procedere? Modus enim dicendi, Ex Patre, non ſignificat, Ex ſolo: Nam qui Patrem dicit, ſimul quoque Filium intelligit. Ait quippe magnus Baſilius refellens ea quæ objiciuntur Filio ex novo & antiquo teſtamento;
capite quod inſcribitur, An Filius ſit natura Cap. 1.
Deus: Patrem vero dici non exiſtente filio eſt impoſſibile. Et qui patrem dixit, non abſolute, ſed alicujus patrem dixit. Idem rurſus
C in libro ad Amphilochium: Nulla ergo, in- Epiſtola ad Amphiloc. num. 4.
quit, facta de ſe mentione dominus, in confeſſo enim erat, ſolum ait ſcire Patrem; cognitionem Patris ſuam quoque eſſe affirmans; id enim non expreſſum intelligitur. Et ſanctus Athanaſius in ſermone, cui præfixus eſt titulus: Quod Nicæna ſynodus cognita Euſebii calliditate, &c. Initium vero tale; Recte feciſti: Et Patris, inquit, nomen pronunciantes, ex hoc nomine Verbum quoque quod in Patre eſt agnoſcimus. Non ergo verum aſſerunt, qui dicunt, Patris nomine excludi Filium, cum potius per illud ipſe etiam ſignificetur. Quod vero dicendo, Per Filium,
D tollatur illud, Ex ſolo, audi ſanctos patres clara id voce docentes. Magnus quippe Athanaſius in tractatu, quem inſcripſit; Refutationem ſimulationis Meletii & Euſebii: Incipit autem hoc modo; Homo ad ſimilitudinem Dei factus eſt: Atqui impoſſibile, inquit, eſſet in Trinitatis gloria Spiritum conglorificari, niſi eſſet ex Deo per Filium modo proceſſionis, non factus vi creationis, ut ipſi ajunt. Præterea idem Athanaſius in dialogo, quem ſcribit inducens orthodoxum & Macedonianum: Si ergo, inquit, oſtendatur, eamdem habere naturam deitatemque, quam Pater & Filius, Spiritum qui ex ipſo Patre per Filium effuſus eſt; demonſtratum
E quoque erit, ipſum eſſe adorandum & latriæ cultu proſequendum. Et magnus Baſilius in capite, quod inſcriptum eſt; Quod niſi quis dicat ex Deo eſſe Spiritum, nec Verbum dicet ex Deo eſſe: Quomodo ergo, inquit, ſeparentur inſeparabilia, Verbum Dei, & Spiritus ex Deo per Filium? Joannes quoque Damaſcenus capite decimotertio. Spiritus De fide orthod.
vero, inquit, ſanctus occultæ Patris deitatis manifeſtativa vis, procedens eſt ex Patre per Filium, ut ipſe novit. At quid opus eſt ſingulos enumerare ſanctos, qui id apertiſſime pronunciant, cum ipſa ſancta œcumenica

ſyno-

Act. 5. in 18 ſeris Tarasii.

ſynodus ſeptima hoc dicat? Nam illa per A Tarafium patriarcham ſic ait: Credo etiam in Spiritum ſanctum, qui ex Patre per Filium procedit, qui & ipſe eſt & agnoſcitur Deus. Si qui vero quod ſancti dicunt, Per Filium, idem eſſe volunt ac, ſimul cum Filio procedere Spiritum, non bene hoc intelligunt. Nam S. Athanaſius in epiſtola ad Serapionem, quæ incipit: Literæ tuæ pietatis; In Chriſto, inquit, erat Spiritus, ſicut Filius in Patre. Rurſus ibidem; Sancta & beata Trinitas indiviſa & unita in ſe eſt; & ſi quis dicat Patrem, in eo eſt ejus Verbum, & qui eſt in Filio Spiritus. In alia quoque epiſtola ad eumdem; quæ incipit: Fortaſſe miraberis; Non enim eſt, inquit, extra B Verbum Spiritus; ſed cum in Verbo ſit, per ipſum in Deo eſt, Ex quibus oſtenditur, eos qui dicunt, Spiritum procedere per Filium, hoc eſt cum Filio, diſſentire ab his qui prolati ſunt, & ceteris qui ſimilia dicunt; quos, ne nimium ſit, omiſimus. Certe enim modus iſte ad unionem potius quam ad diſtinctionem ſpectat. Idcirco doctores eccleſiæ non ita loquuntur, neque ita hoc intelligunt, ſed dictam diſtinctionem tradiderunt, imo vero præpoſitionum, Per & Ex, concordiam ſtatuunt: &, Per, ſignificare cauſam omnino exiſtimant. Ita divinus Chryſoſtomus homilia quinquageſimanona in Matthæum: Novit enim ſcriptura, inquit, loco hujus vocis, Ex aliquo, uti hac voce, Per aliquem, ut cum dicit: *Poſſedi hominem per Deum*, non ſecundariam, ſed primariam intelligens cauſam & rurſus: *Numquid non per Deum eſt interpretatio eorum?* & C: *Fidelis Deus, per quem vocati eſtis in ſocietatem Filii ejus*. Vides, vocem hanc, Per Filium, aperte denotare cauſam, ut contradicere nemo poſſit? Verum ut probetur efficacius, Per & Ex, ita alteram in alterius ſignificationem migrare, ut cauſam ſignificent, alios quoque ſanctos audiamus. Itaque Baſilius magnus in capitulari tractatu, quem de Spiritu ſancto inſcripſit, cap. 5. cujus initium: Hæc ſunt, quæ ab illis dicuntur, nos autem quod propoſuimus, oſtendemus: Jam vero, ait, Per & Ex, altera in alterius ſæpe locum ſuccedit, cum altera alterius ſubit ſignificatum; Ut, *Poſſedi hominem per Deum*, quod perinde eſt, ac dicere; Ex Deo; & alibi: *Quæcumque præceperat Moyſes Iſrael per mandatum domini*: & rurſus: *Numquid non per Deum eſt interpretatio eorum?* Per Deum enim dixit, cum dicere vellet, Ex Deo. Sanctus etiam Cyrillus in epiſtola ad Neſtorium, quæ incipit: Intelligo quoſdam falſo detrahere meæ exiſtimationi: Quoniam, inquit, aſſumpta carne filius quoque hominis extitit, neceſſario fatendum eſt, ſecundum carnem natum eſſe per mulierem: & paulo poſt: Dei Patris Verbum de ſancta virgine eſt: & infra; Natus eſt æque ac nos de muliere: & non multo poſt: Dei Patris Verbum in forma ſui genitoris exiſtens habitavit in homine nato per mulierem. Cum igitur, Per & Ex, ita ſe habeant, ut alterius altera vice fungatur, & patres occidentales aſſerant, etiam ex Filio, orientales autem per Filium & ex Filio, non eſt æquum illis poſthabitis ſumere, Per, quaſi idem ſignificantem atque, Cum; Procedentem

Gen. 4.

Gen. 40. 1. Cor. 1.

Gen. 4.

Gen. 40.

Conc. Ephes. 1. cap. 8.

Similia habentur in proſphon. Cyrill. ad Theodoſ. Conc. Eph. part. 2. c. 3.

σωιόδω τῦτο λεγόντως; ἡ γὰρ ἁγία δια Ταρασίυ τῦ πατριάρχυ φησί· πιςεύω ἡ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐκ τῦ πατρὸς δι' υἱῦ ἐκπορευόμενον, καὶ αὐτὸ Θεὸν ὂν πῶ ἡ γινωσκόμενον. εἰ δέ τινες τὸ δι' υἱῦ τὸ μὴ τῦ υἱῦ ἢ σὺν τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι λέγωσιν, ἃ καλῶς τῦτο ὑπολαμβάνει. φησὶ γὰρ ὁ θεῖος Ἀθανάσιος τὸ πρὸς Σεραπίωνα ἐπιςολῇ, ἧς ἡ ἀρχή· τὰ χαίρματα τῆς σῆς ἱερᾶς διαθέσεως· τὸ τῷ Χερῶβ ἓν τὸ πνεῦμα, ὥσπερ ὁ υἱὸς τὸ τῷ πατρί· καὶ πάλιν τὸ τῇ αὐτῇ· ἡ ἁγία καὶ μακαρία Τριὰς ἀδιαίρετος ἡ ἑαυτῇ πρὸς ἑαυτὴν ὖσα, ἡ λεγομένη τῦ πατρὸς πρόσωπα ἡ ὁ τούτῳ λόγος ἡ τὸ ἐν τῷ υἱῷ πνεῦμα· ἡ πάλιν τὸ ἑτέρᾳ ἐπιςολῇ πρὸς τὸν αὐτὸν, ὃς ἡ ἀρχή· ἴσως θαυμάζῃς· φησὶν· ἡ γὰρ ἐκτὸς ὖσα τῦ λόγῳ τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ἐν τῷ λόγῳ ὂν, τὸ τῷ Θεῷ δι' αὐτῦ ἐςίν. ὅθεν δείκνυται, ὅτι τῦ μὲν τῦ υἱῦ ἢ σὺν τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι, ἃ συμφωνεῖ μὲν τῇ προκειμένῃ, ἡ τῶν λατῶν τῇ ὠσαύτως λεγόντων, ἃ διὰ τὸ πλῆθος παρήκαμεν. ἡ ἄλλως ὁ τρόπος ὅτις ἑνώσεως μᾶλλον ὖσα καὶ ἃ διακρίσεως· διὰ τῦτο οἱ θεολόγοι τῆς ἐκκλησίας ἃ λέγουσιν οὐδὲ νοοῦσι τῦτο ὅτως, ἀλλὰ τῇ προκειμένῃ διάκρισιν ἀποδιδόασι, μᾶλλον τῷ, διὰ, μετὰ τῆς, ἐκ, οἰόμενοι συμφωνεῖν, καὶ αἰτίαν διὰ, μετὰ τῆς, ἐκ, ἅπαντος, ὡς φησιν ὁ θεῖος Χρυσόςομος τὸν νομίζῃ ἐκ τῦ κατὰ Ματθαῖον τὸ ϙθ'. ὁμιλίᾳ· οἶδε γὰρ τὸ δι' υἱῦ τὸ ὑφ' ἓν λέγῃ ἡ γραφή· ὡς ὅταν λέγῃς ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ τῦ Θεῦ· ἃ τὸ δεύτερον αἴτιον, ἀλλὰ τὸ πρῶτον τιθεῖσα. ἡ πάλιν· μὴ χὶ ὁ ἐκ τῦ Θεῦ ἡ διαφορὰ ἐν αὐτῇ ὖσα; καὶ τίνος ὁ Θεὸς, δι' ὃ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν. ὁρᾷς τὸ, δι' υἱῦ, τῆς αἰτίας σημαῖνον προφανῶς ἐν ἀνατιρρήτοις; ἀλλ' ἵνα ἐν ἔτι βεβαιότερον δειχθῇ, ὅτι ἀντὶ μὲν τῆς, διὰ, τῇ, ἐκ, ἐν αἰτίας σημαίνει, τῇ λατῶν ἀγίων ἀκόσωμεν. φησὶ γὰρ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ ὑπατείᾳ ἐπιγραφομένῳ περὶ τῦ ἁγίυ πνεύματος κεφαλαιώδει λόγῳ κεφ. ε'. ὃ ἡ ἀρχή· τὰ μὲν δὴ ἐκείνων τοιῦτα, ἡμεῖς δὲ δείξομεν ὁ προεθέμεθα. ἤδη δὲ πρὸς τὰ ὑπ' ἀλλήλων σημαινόμενα πολλάκις ἀντιμεθίσαντες ἡ, διὰ, καὶ ἡ, ἐκ, ὁπότερ' ἑτέρᾳ τῆς ἑτέρας σημασίαν ἀντιλαμβάνῃ· οἷον ἐκπορεύομαι ἄνθρωπος διὰ τῦ Θεῦ. ἐν ἑτέρῳθι· ὅσα ἐνετείλατο Μωϋσῆς τῷ Ἰσραὴλ διὰ προσάγματος κυρίυ. ἐν πάλιν· μὴ χὶ διὰ τῦ Θεῦ ἡ διαφορὰ αὐτῶν ὖσιν; ἀντὶ τῦ ἐκ τῦ Θεῦ εἰπεῖν, διὰ τῦ Θεῦ εἴρηκεν. ὁ δὲ ἅγιος Κύριλλος τὸ τῇ πρὸς Νεσόριον ἐπιςολῇ, ἧς ἡ ἀρχή· κατηφλιαρῦσι μοὶ, ὡς μανθάνω, τινὲς τῆς ἐμῆς ὑπολήψεως· φησὶν· ἐπειδὴ σάρκα λαβὼν κεχρημάτικε ἐκ υἱὸς ἀνθρώπυ, ἀναγκαῖον ὁμολογεῖν, ὅτι γεγέννηται κατὰ σάρκα διὰ γυναικός. ἐκ μὲν βραχέα· ὁ ἐκ Θεῦ πατρὸς λόγος ἐν τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ ὖσι. ἐκ ἐνδεχομένων· γεγέννηται καθ' ἡμᾶς ἐκ γυναικός. ἐκ μετ' ὀλίγα· ὁ ἐκ Θεῦ πατρὸς λόγος τὸ μορφῇ τῦ γεγεννημένου ὑπάρχων κατώκησεν τὸ ἀνθρώπῳ γεννηθέντι διὰ γυναικός. Ἐπεὶ οὖν ἀντιμεθίσαται ἡ, διὰ, τῇ, ἐκ, λέγουσι δὲ οἱ δυτικοὶ πατέρες ἐκ τὸ υἱῦ, οἱ δὲ ἀνατολικοὶ διὰ τὸ υἱὸ ἐκ τὸ υἱῦ, ἃ δίκαιόν ὖσι τύτους παραδόντας, τιμᾶ, διὰ, ἀντὶ τῆς, μὲν, ἐκ ἀντὶ τῆς, σὺν, ἐννοεῖν· τὸ γὰρ, σὺν τῷ υἱῷ ἐκπορευόμενον, ἢ μὲν τῦ υἱῦ ἐκ-

ἐκπορεύμενον, ἐδοκεῖς τὸ ἅγιον ὑμᾶς· διότι, ὡς ἐκ προσώπου, ὁ τρόπος ἦτος ἑνώσεως μᾶλλον δηλοῖ ἢ διακρίσεως. διὰ τοῦτο ἐκ τοιούτου τοιοῦτον εἰδότες οἱ καλῶς ἐπιγράψαντες τὰ τῆς πνεύματος λόγῳ, ὅ μὴ τοῦ υἱοῦ ἢ σοὶ τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι ἔφησαν· εἰ γὰρ τοῦτο ἔγνωσαν, οὐκ ἂν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἡ πηγὴ τῆς θεολογίας ἐν τῷ κατὰ Ἀρειανῶν πρώτῳ λόγῳ ἔλεγεν· ὅ τὸ πνεῦμα συνάπτει ὁ λόγος τῷ πατρί, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ λόγου ἴδιον λαμβάνει. καὶ ἐν τῇ πρὸς Σεραπίωνα· ἐν Χριστῷ ἦν τὸ πνεῦμα, ὥσπερ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί· καὶ· τοιαύτην φύσιν ἐκ τάξει ἔχει τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱόν, οἵαν ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα. ἐν Βασιλείου δὲ ὁ μέγας ὁ τῆς θεολογίας βυθὸς ἐν κζ. τῷ πρὸς Ἀμφιλόχιον ὅτι φάσκει· ὡς τοίνυν ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα, ὅτω ἐκ πρὸς τὸν υἱὸν τὸ πνεῦμα καὶ τῷ ἐν τῷ βαπτίσματι συνδεδεμένῳ τῷ λόγῳ συνάπτει· εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τῷ υἱῷ συμπέπλεκται, ὁ δὲ υἱὸς τῷ πατρὶ, ἐν τὸ πνεῦμα τῷ πατρὶ δῆλον. ἐν ἔτι Ἀθανασίου ἐν τῷ λόγῳ τῷ κατὰ πασῶν τῶν αἱρέσεων, ὅ ἡ ἀρχή· τὸ προκείμενον ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου· φησὶν· ὁμοίως ἐν ὁ μέγας Παῦλος, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κράζον, ἀββᾶ ὁ πατήρ· ἐν αὐτὸς ὁ πατὴρ λέγει διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου· ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, ἐ προφητεύσουσι· καὶ αὐτὸν ὁ κύριος ἐλθόντα σῶσαι τὸ γένος ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων, αὐθεντικῇ φωνῇ εἶπεν· ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ ἐν ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ· ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· καὶ· ἐὰν ἀπέλθω πρὸς τὸν πατέρα μου, οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς, ἀλλὰ ἀποστέλλω ὑμῖν τὸν παράκλητον τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας· ἴδε τὸ πνεῦμα ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ἡ ἀλήθεια ἐν τῷ πατρί· ἴδε ἡ Τριὰς ἀδιαίρετος. οἱ οὖν λέγοντες τοῦτο, διὰ, ἀντὶ τοῦ, μὴ, ἐ τοῦ, σοῦ, ὅ προδήλως ἐναντίως λέγουσι τοῖς τῶν πατέρων θεολογίαις;

ΕΦΕΣ. Ὅρα δὲ καὶ ἐπὶ τῆς γεννήσεως, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς, φησὶ, γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· μή τις ἐστοῦθα τὸ ἐκ μόνου προσίθησιν; ἀλλ' οὐδὲν ὅτου νοοῦμεν τοῦτο, ἐ λέγομεν ἵνα δείξῃ· πῶ οὐδενὸς γὰρ ἄλλου γεννᾶται ὁ υἱὸν μεμαθήκαμεν.

ΑΠΟΛ. Ὅτι μὲν ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν εἶναι ἐ μὴ προστιθέμενον τῷ συμβόλῳ, ἐ αὐτὸς ὁ τίμιος ἀνὴρ ὁμολογεῖ· νοεῖ γὰρ ὅτω ἐ λέγει, φησὶν, ἵνα δείξῃ. ἐ ἡμεῖς μὴ προστιθέμενον τῷ συμβόλῳ, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, νοοῦμεν τοῦτο ἐ λέγομεν ἵνα δείξῃ· ὡσαύτως καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ. διὰ τί; ὥσπερ γὰρ οἱ ἅγιοι ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν λέγουσι, καὶ τῷ συμβόλῳ οὐ προστίθενται, ἐ ἡμεῖς ὅτω κηρύττομεν, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι λεγόντων, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς ἐ τοῦ υἱοῦ, ἐ ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ μὴ προστιθέμενον τῷ συμβόλῳ, νοοῦμεν καὶ λέγομεν· ὅτι δὲ τὸ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι οἱ θεολογοῦσιν οἱ ἅγιοι, τὸ δὲ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν γεννᾶσθαι λέγουσιν, ἄκουσον· φησὶ γὰρ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς ἀντιῤῥητικοῖς, ἐν κεφαλαίῳ οὗ ἡ ἐπιγραφή· ὅτι ὅ κτίσμα ὁ υἱός· μονογενὴς ὁ υἱὸς διὰ τὸ μόνως ἐκ μόνου γεννᾶσθαι.

enim cum Filio, nemo dixit ſanctorum, quandoquidem modus iſte, ut antea dictum eſt, unionis potius eſt quam diſtinctionis. Idcirco diſtinctionem hanc ſcientes, qui bene norunt philoſophari de Spiritu, numquam dixerunt, Spiritum procedere cum Filio: Nam ſi hoc ſciſſent, certe magnus Athanaſius, fons ille facultatis theologicæ, non diciſſet quarto contra Arianos libro: Non coaptat Spiritus Verbum Patri, ſed Spiritus potius a Verbo hoc accipit: & in epiſtola ad Serapionem: In Chriſto erat Spiritus, ſicut Filius in Patre: &: Talem naturæ ordinem habet Spiritus ad Filium, qualem Filius ad Patrem: & Baſilius magnus, theologiæ profundum, capite ad Amphilochium decimoſeptimo: Itaque ſicut, inquit, Filius ſe habet ad Patrem, ita & Spiritus ad Filium, juxta ſeriem in baptiſmi formula traditam: & ſi Filio Spiritus coordinatus eſt, Filius vero Patri, Spiritum quoque Patri coordinatum eſſe perſpicuum eſt. Rurſus hæc habet Athanaſius in ſermone contra omnes hæreſes; cujus initium: Propoſitum nobis eſt ex evangelio. Similiter & magnus Paulus: *Miſit Deus Spiritum Filii ſui in corda noſtra clamantem, Abba Pater.* Et Pater ipſe per magnum prophetam ait. *Effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem; & prophetabunt*: & ipſe dominus cum ad ferendam humano generi ſalutem veniſſet, voce uſus, quæ majeſtatem domini dicebat: *Ego*, inquit, *in Patre, & Pater in me eſt*: &: *Ego ſum veritas*, &: *Si abiero ad Patrem meum, non relinquam vos orphanos, ſed mittam vobis Paracletum Spiritum veritatis.* Ecce in veritate Spiritus: & veritas in Patre: Ecce Trinitas individua. Qui ergo dicunt præpoſitionem, Per, ſumi loco præpoſitionis, Cum, nonne manifeſte adverſantur theologiæ ſanctorum?

Hoc ipſum generationis exemplo ſcies: Ex Patre, inquit, natum ante omnia ſæcula: Numquid addit quiſpiam, Ex ſolo? nihilo tamen ſecius hoc intelligimus, &, ſi quando opus fuerit, exprimimus: Nam Filium a nullo alio generari didicimus. EPHESIUS.

Fatetur & ipſe vir præſtantiſſimus, Filium ex Patre ſolo, licet in ſymbolo non ſit expreſſum: ita enim ſe ait intelligere, & cum opus fuerit, proferre. Ita plane & nos, licet in ſymbolo non ſit expreſſum, Et ex Filio, tamen intelligimus & exprimimus, quando eſt opus; &, Per Filium, ſimiliter: Cur ita? Quia ſicut ſancti Filium ex ſolo Patre aſſerunt, licet in ſymbolo non dicatur, & nos prædicamus; ad eumdem modum illis affirmantibus, Spiritum ſanctum non ex ſolo Patre procedere, ſed ex Patre & Filio, & ex Patre per Filium, quamvis in ſymbolo non recitetur, hoc idem intelligimus & dicimus. Quod vero ſanctorum patrum theologia non doceat, ex ſolo Patre Spiritum ſanctum procedere; Filium contra, ex ſolo Patre generari, audi. Baſilius magnus in confutationibus, capite: cui titulus; Quod Filius non ſit creatura: Unigenitus, inquit, eſt Filius, quia ſolus de ſolo generatur. Sanctus Joannes Damaſcenus rerum theologicarum capite decimo- RESPONSIO.

ter-

tertio: Pater, inquit, ſolius eſt Filii: & capite de Trinitate, quod incipit: Credimus igitur; Unigenitus vero, inquit, quia ſolus de ſolo Patre ſingulariter genitus eſt. Gregorius theologus oratione in Heronem; Filium, ait, vere Filium: ſolus enim de ſolo ſingulariter & ſolummodo, neque enim eſt etiam Pater; totuſque Filius, & totius, & ab initio. Idem præterea oratione ſecunda de Filio: Unigenitus autem, inquit, non modo quia ſolus de ſolo & ſolummodo, ſed etiam quia ſingulariter non more corporeo. Hoc etiam Maximus in dialogo cum Anomœo dicit: Quandoquidem ſolus ex ſolo. Et Gregorius Nyſſenus dum narrat, quæ revelata fuerant ſancto Gregorio Thaumaturgo: Unus, inquit, Deus & Pater Verbi viventis, ſapientiæ & virtutis ſubſiſtentis, figuræ ab omni æternitate exiſtentis, perfecti perfectus, Filii genitor unigeniti; & unus dominus ab uno unus. Et multos alios ſanctos reperias hoc afferentes. Quod ſi illi Spiritum quoque ex ſolo Patre procedentem credidiſſent, utique non taceuiſſent; & nos licet in ſymbolo non expreſſum, prædicaremus, quemadmodum ex ſolo Patre Filium agnoſcimus, dicimuſque edocti ab illis. Verum neque in ſymbolo, neque in ſcriptis ſanctorum patrum id ſcriptum eſt: imo cum de ſanctis hæretici quærerent, nunquam illi, E ſolo, dixerunt. Nam Baſilius magnus in opuſculis contra Eunomium, capite quod inſcriptum eſt; Cur non filius Filii Spiritus ſanctus: Non, inquit, quod non ſit ex Deo per Filium; ſed ne Trinitas multitudo infinita cenſeatur, injecta ſuſpicione, ibi quoque filiorum eſſe filios ut in hominibus. Objicis, ſi Dei quidem imago eſt Filius, Filii autem Spiritus; & Filius quidem Dei Verbum, Filii vero Spiritus, cur Filii filius non eſt dictus Spiritus ſanctus? hoc enim uſus es fortiſſimo ad impietatem argumento; Siquidem aut filium, aut creaturam ſtatuis intelligi Spiritum. Cum hoc idem quærerent hæretici a Gregorio Nazianzeno, ut ſcribit ipſemet in oratione de Spiritu ſancto, Ex ſolo tamen Patre nec ipſe reſpondit. Quod ſi hanc habuiſſet ſententiam, nempe Spiritum ex ſolo Patre procedere, dixiſſet hoc, & multa ſe verborum moleſtia liberaſſet. Et rerum divinarum peritiſſimus Athanaſius in epiſtola ad Serapionem, quæ incipit; Legi & nunc a tua pietate ſcriptam epiſtolam; infert quæ ab hæreticis objiciebantur hoc modo: Deinde, ut ſcribis, addunt; Si ex Filio accipiet Spiritus, & ab ipſo datur; ſic enim ſcriptum eſt; protinus inferunt, Ergo avus Pater, & Spiritus eius nepos. Certe ſi ſi ſancti patres ex ſolo Patre Spiritum eſſe credidiſſent utique, ſicuti & Filium ex Patre ſolo affirmarunt; at nuſquam dixerunt hoc, cum tamen illos vehementer urgerent hæretici. Unde ergo vir egregius ſumpſerit vocem, Ex ſolo, neſcimus; oportebat enim auctores afferre, qui ita philoſophati ſint, & non ſilentio præterire; Cum ante ſchiſma nullus ſanctorum hoc dixerit. Idcirco ſatis eſſe arbitramur, ſi tantum dicamus, hoc quidem eſſe dictum a ſanctis; illud autem minime: & nos dicere & credere quod illi dicunt, ſi-

Joan. 16.

A ἐκ ὁ Θεῖος Ἰωάννης ὁ ἐκ Δαμασκοῦ ἐν τῇ γ΄ τῆς θεολογικῆς φησι. πατὴρ δὲ μόνε υἱοῦ. ἐκ ὃ τῶν αὐτὲ Τελείος τῷ αὐτῷ θείῳ Δαμασκηνῷ, ἡ ἡ ἀρχή· τίς διόμεν τοιγαροῦν φησί· μονογενὴς δὲ, ὅτι μόνος ἐκ μόνε τοῦ πατρὸς μόνος ἐγεννήθη. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐν τῷ εἰς τὸν Ἥρωνα φησίν· ἀληθῶς υἱὸν τὸν υἱόν, ὅτι μόνος ἐκ μόνε μόνως ἐκ μόνε, οὐ γὰρ ἐκ πατρὸς, ἐκ ὅλε υἱὸς ἐκ ὅλου καὶ ἐξ ἀρχῆς. ἐκ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τῷ αὐτῷ υἱῷ β΄. λόγῳ φησί. μονογενὴς δὲ, οὐχ ὅτι μόνος ἐκ μόνε καὶ μόνως, ἀλλ' ὅτι καὶ μοναδικῶς οὐχ ὡς τὰ σώματα. τοῦτο ἐκ Μάξιμος μὲν Ἀνομοίῳ διαλεγόμενος φησίν· ἐπειδὴ μόνος ἐκ μόνε. ἐκ

B ὁ Νύσσης Γρηγόριος ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῷ ἁγίῳ Γρηγορίῳ τῷ Θαυματουργῷ φησίν· εἷς Θεὸς καὶ πατὴρ λόγε ζῶντος, σοφίας ὑφεστώσης καὶ δυνάμεως καὶ χαρακτῆρος εἰδέα, τέλειος τελείου, γλυπτὴρ υἱῷ μονογενῆς· καὶ εἷς κύριος μόνος ἐκ μόνε. καὶ πολλοὺς ἄλλους τῶν ἁγίων ἀνευρήσεις τοῦτο λέγοντας. εἰ οὖν ἐκ μόνε τοῦ πατρὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευόμενον ἤδεισαν, ἔλεγον ἄν, καὶ ἡμεῖς καὶ μὴ προσκειμένε τῷ συμβόλῳ ἐκφέρομεν, ὥσπερ καὶ ἐκ μόνε τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ἐγεννήσαμεν, καὶ λέγομεν παρ' αὐτῶν διδαχθέντες· ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ συμβόλῳ. ὅπ ἐν τοῖς τῶν ἱερῶν πατέρων συγγράμμασι γέγραπται·

C ἀλλὰ καὶ ἐρωτώμενοι παρὰ τῶν αἱρετικῶν οἱ ἅγιοι, ἐκ ἐκ μόνε, φησὶ γὰρ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς κατ' Εὐνομίε, ἐν ᾧ τῇ κεφαλαίῳ οὗ ἡ ἐπιγραφή· διὰ τί μὴ υἱὸς τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἡ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐκ Θεῷ δι υἱῷ, ἀλλ' ἵνα μὴ Τριὰς μὴ νομισθῇ πλῆθος ἄπειρον, υἱὸς ἐξ υἱῶν ὡς ἐν ἀνθρώποις ἔχει· ὑποπτευθείσα. ἀλλα λέγῃς, εἰ Θεοῦ μὲν εἰκὼν ὁ υἱὸς, υἱῷ δὲ τὸ πνεῦμα· καὶ εἰ Θεῷ μὲν λόγος ὁ υἱὸς, πνεῦμα δὲ υἱῷ τὸ πνεῦμα, διὰ τί μὴ υἱὸς τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα, εἰπὲ μοι; τούτῳ γὰρ ἰσχυροτάτῳ πρὸς τὴν ἀσέβειαν ἐχρήσω· ἢ γὰρ υἱὸν, ἢ κτίσμα καὶ δέεις νοεῖν. τοῦ-

D τῳ ἐν Γρηγόριος ὁ Θεολόγος πρὸς τὰς αἱρετικὰς ἐρωτώμενος, ὡς αὐτός φησιν ἐν τῷ περὶ τὰ πνεύματος λόγῳ, ἐφ' αὐτὸς ἔστερ, ἐκ μόνε πατρός· εἰ γὰρ οἶδεν ἐκ μόνε τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔλεγεν ἄν, ἐκ λόγων ἀπήλλαγη πολλῶν. καὶ Ἀθανάσιος ὁ πολὺς τὰ θεῖα ἐν τῇ πρὸς Σεραπίωνα ἐπιστολῇ, ἧς ἡ ἀρχή· ἐνέτυχον ἐν τῇ σῇ γραφείσῃ· ἐπάγει ὡς ἀπὸ τῶν αἱρετικῶν ταῦτα. εἶτα ἐπιλέγουσιν, ὡς γράφεις, εἰ ἐκ τοῦ υἱοῦ λήψεται τὸ πνεῦμα, ἐκ παρ' αὐτοῦ δίδοται· ὅπου γὰρ γέγραπται· ἐφύσησε ἐπάγουσιν, ἔχομεν πάππος ὁ πατὴρ, ἐκ ἔγγονον αὐτοῦ ὄζει τὸ πνεῦμα· εἰ οὖν ἐκ μόνε τοῦ πατρὸς ἤδεισαν τὸ

E πνεῦμα εἶναι οἱ ἅγιοι, ἔλεγον ἄν, ὥσπερ ἐκ μόνε τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς ἐθεολόγησαν· ἀλλ' ὑδαμοῦ τοῦτο εὗρον, καίτοι γε πρὸς πολλοὺς πολλὰ ἀναστρεφόμενοι. πόθεν οὖν ὁ τίμιος ὅπως τὸ ἐκ μόνε ἔλαβε ἐκ λέγω, ἀ σιωπῶμεν· ἴσως γὰρ ἐκ τοῖς τοῦτο θεολογοῦσιν λέγω, ἐκ μὴ προσιωτᾶν· πρὸ γὰρ τοῦ χίσματος ἴσως τῶν ἁγίων τοῦτο εἴρηκεν. διὸ ἀρκεῖν ἡγούμεθα λέγειν ἐκ μόνον, ὅτι τὸ μὲν οἱ ἅγιοι λέγουσι, τὸ δὲ ἐ λέγουσι· καὶ ὃ μὲν λέγουσι, ἐκ μὴ προσκειμένοι τῷ συμβόλῳ, λέγομεν ἐκ πιστεύο-

μεν

μβρ· ὃ δὲ οὐ λέγουσιν, ὕπ φρονοῦμεν, ὕπ κηρύττομεν.

ΒΟΙΣ. Διὰ τοῦτο ἐ ὁ Δαμασκληνὸς ἰωάννης ἐν προσώπῳ τῆς ὀρθοδοξίας ἀπάσης τῆς Χριστιανῶν ἀπάντων, ἐκ τοῦ υἱοῦ, φησὶ, τὸ πνεῦμα ὐ λέγομεν. εἰ δὲ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα ὐ λέγομεν, δῆλον ὡς ἐκ τοῦ πατρὸς μόνου λέγομεν. διὸ ἐ μικρὸν ἐμπρόσθεν τὸν υἱὸν, φησὶν, ὐ λέγομεν αἴτιον. ἐ ὁ τῆς ἰσοθέου κεφαλαίου, μόνος αἴτιος ὁ πατήρ.

ΑΝΟΑ. Εἰ μὴ οὖν ὁ θεῖος Δαμασκληνὸς, ἔνθα τίθησι τὸ, ὐ λέγομεν, τὸ σὺν ἐστὶν εἰδήλη, καλῶς ἂν ἔχομεν ἐ σκοπεῖσθαι τοῦτο· εἰ δὲ ἐ ἀλλαχοῦ τίθησι τὸ, ὐ λέγομεν, ὐ διὰ τὸ μὴ εἶ), ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ λέγεσθαι διὰ τοὺς αἱρετικοὺς, τοῦς σκοπεῖσθαι τὸ, ὐ λέγομεν, διὰ τὸ μὴ εἶ) φρονήσομεν; ὅτι δὲ ὕτως ἔχει ἀκούσομεν αὐτοῦ δηλοῦντος· φησὶ γὰς σὺ τῇ οζ'. κεφαλαίῳ, ἔ ἡ ἐπιγραφή· ὅτι θεοτόκος ἡ ἁγία παρθένος· χριστόκον οὐ λέγομεν τὴν ἁγίαν παρθένον. καὶ ἑπέρῳ λόγῳ αὐτοῦ, ἔ ἡ ἐπιγραφή· ἵνος ἀκριβέστατον κῆ τῆς θεοσυγῦς αἱρέσεως τῆ Νεσοριανῶν· ἡ ἀρχή· πρὸς τοὺς Νεσοείους ὁμόφρονας· φησὶ δὲ τὸ πλος τοῦ λόγου· διὸ ἐ θεοτόκον τὴν ἁγίαν παρθένον κηρύττομεν, ὡς θεοῦ κυείως ἐ ἀληθῶς ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα χωήσαντα· χριστοτόκον δὲ αὐτὴν ἴσμεν, χριστὸν γὰρ ἐγέννησεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπ' ἀναιρέσει τῆς θεοτόκου φωνῆς ὁ θεήλης Νεσόριος ταύτῃ καταχήσατο, ὐ χριστοτόκον, ἀλλ' ἐν τοῦ κρείττονος ταύτην θεοτόκον κατονομάζομεν. ὁρᾷς ὅτως χριστοτόκον οἴδε μὴν τὴν ἁγίαν παρθένον, ὐ λέγει δὲ, ὐ διὰ τὸ μὴ εἶ) χριστοτόκον, ἀλλὰ διὰ τὸ λέγεσθαι. οἴδε γὰ ἐ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐν τῇ αὐτοῦ πολέμιος λόγῳ φάσκοντα· τὴν πραγμάτων τὰ μὲν ὐκ ἔστι, λέγεται δέ· τὰ δὲ ὄντα ὐ λέγεται· τὰ δὲ ὑπ ὄντι, ὕπ λέγεται· τὰ δὲ ἀμφω, ἐ ἔστι ἐ λέγεται· ὥσπερ γὰ ἐνταῦθα σαφέστατα ἐδήλωσε, διὰ τὸν Νεσόριον ἐ τοὺς κατ' αὐτὸν χριστοτόκους ὐ λέγομεν, ὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι· οὕτω ἐ διὰ τὸ Εὐνόμιον λέγοντα, ἐκ μόνου τοῦ υἱοῦ εἶναι τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ υἱοῦ, φησὶ, τὸ πνεῦμα ὐ λέγομεν. εἰ γὰρ ᾔδει, ὅτι ὐκ ἔστιν, ἔλεγεν ἂν ἐ ἐκ τούτου, ὥσπερ λέγει ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὕπ μὲν ἐκ τοῦ πνεύματος λέγομεν, ὕπ μὲν ἐκ τοῦ πνεύματος. ὡς ἐ ὁ Νύσσης Γρηγόριος φησίν· ὁ δὲ υἱὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ ὢν, ὐκ ἐστὶ ἐ τοῦ πνεύματος οὔτε ὄντι οὔτε λέγεται, ὐδὲ ἀντιστρέφει ἡ χετικὴ ἀκολουθία αὖθις. σημείωσαι ἐ ἄλλως· ὅταν γάρ φησιν, ἐκ τοῦ υἱοῦ ὐ λέγομεν, ὐ μέχρι τούτου ἵσταται, ἀλλ' ἁθρόως σιωπηθέντος ἐπιφέρει, διὰ τοῦ υἱοῦ· φησὶ γὰ ἐ ὁ τῆ ιγ'. τῆ θεολογικῶν. τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, ὐδαμοῦ γὰ ὁρᾶται ἄνευ πνεύματος· ἐ υἱοῦ δὲ πνεῦμα, οὐχ ὡς ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς δι' αὐτοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον. οἴδε γὰ ὁ ἅγιος ἀκριβῶς, ὡς ἐπισήμων τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας, ὡς ὅταν ἐν τίθεται ἢ, ἐκ, πρόθεσις, ἀνάπρός τι οὐ ζητεῖ, ἀλλ' ἐκεῖθεν ἔχει τὴν πρώτην ἀρχὴν, κἀκεῖσε ἵστησι τὸν ἀκροατήν· ἡ δὲ, διὰ, πρόθεσις ὅταν ἐν τίθεται, ἐξ ἑτέρου ἑπόμενον ἐπιζητεῖ τὴν ἀρχὴν δῆ ἐ προκαταρκτικὴν. τούτου οὖν χάριν τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἑτερεῖται, τὸ δὲ διὰ υἱοῦ ἐ πάντα τίθεται· ἐκ τοῦ υἱοῦ οὐ λέγομεν, φησίν· ὐ γὰ λέγει, ὅτι ἐ ἐκ τοῦ υἱοῦ ὐ λέγομεν μῦ τοῦ, ἐ, συμπλεκτικὸν σωνδέσμου, ἀλλ'

cet in ſymbolo non ſit expreſſum; quod vero illi non dicunt, nos itidem nec ſentire, nec prædicare.

Quocirca Joannes Damaſcenus ex perſona totius eccleſiæ, & omnium Chriſtianorum, Ex Filio, inquit, non dicimus Spiritum. Si ergo etiam ex Filio non dicimus Spiritum, profecto ex Patre ſolo dicimus. Propterea paulo ante dixerat; Filium non dicimus cauſam: & ſequenti capite; Pater, inquit, ſolus eſt cauſa.

Si ſanctus pater Damaſcenus ubicumque voces illas adhibet, Non dicimus, intelligeret, Non eſſe; poſſemus hic etiam recte hunc ſenſum admittere: ſed ſi alio quoque loco utitur hoc modo loquendi, Non dicimus; non quaſi res non ſit, ſed quia propter hæreticos non profertur; cur hic illud, Non dicimus, quaſi res non ſit, intelligamus? Id ita eſſe, ipſum audi his verbis explanantem: Nam cap. 77. cujus titulus eſt; Quod ſancta Virgo ſit Dei mater; Chriſtiparam, inquit, non dicimus ſanctam Virginem. Et in alio ſuo tractatu, qui inſcribitur; Sermo exactiſſimus contra Deo inviſam hæreſim Neſtorianorum: incipit autem ſic; Ad Neſtorii ſequaces; hæc habet ad finem ſermonis: Idcirco ſanctam Virginem deiparam prædicamus, ut quæ Deum ex ſeipſa incarnatum vere & proprie peperit; Chriſtiparam vero illam ſcimus quidem, nam Chriſtum genuit, verum quia perditiſſimus Neſtorius ea voce abuſus eſt ad negandam deiparæ vocem, non Chriſtiparam, ſed a potiori deiparam nuncupamus. Vides, agnoſci quidem ab eo nomen Chriſtiparæ, ſed non uſurpari, non quia Virgo Chriſtipara non ſit, ſed quod ita non vocetur: non enim latebat eum, quod ait Greg. Nazianz. in oratione de Spiritu ſancto: Rerum quaſdam non eſſe, ſed dici; ſalias eſſe, ſed non dici; rurſus aliquas nec ehe, nec dici; aliquas vero utrumque, & eſſe & dici: Sicut enim hic apertiſſime declaravit, non dici Chriſtiparam propter Neſtorium & ſectatores ejus, non quod ea non ſit; ita propter Eunomium aſſerentem ex ſolo Filio eſſe Spiritum, Ex Filio, inquit, Spiritum non dicimus. Si enim ſentiret illum a Filio non eſſe, ita locutus eſſet de hoc, ſicut ait de Filio; Filium vero nec Spiritus eſſe dicimus, neque de Spiritu; quemadmodum & Gregorius Nyſſenus, ait: Filius autem cum ex Deo ſit, nec eſt, nec dicitur Filius Spiritus; nec relativa hæc conſequentia convertitur. Notandum quoque illud: Quando enim Damaſcenus inquit, Ex Filio non dicimus, non ſiſtit illic ſermonem, ſed continuo infert, Per Filium: nam rerum divinarum cap. 13. Spiritus, inquit, ſanctus ſpiritus eſt ex Patre procedens, nulla enim motio ſine ſpiritu; Filii quoque eſt ſpiritus, non ut ex ipſo, ſed ut per ipſum ex Patre procedens. Perſpectum quippe erat ſancto patri, quippe ut perito Græcanici idiomatis, Ex, præpoſitionem, ubicumque apponitur, nihil ſignificare anterius; ſed indicare illud, unde prima origo; ibique ſiſtere mentem auditoris: Per, vero, ubi ponitur, denotare omnino principium aliud originale & primarium. Hac de cauſa negat eſſe dicendum, Ex Filio; Per Filium vero ſane quam comprobat. Ex Filio, inquit, non

Bonn. De fide orthod. c. 8.

Cap. 13.

Ruin.

dici-

dicimus; Non dicit, Et ex Filio non dicimus, addita copulativa conjunctione Et, ſed, Ex Filio non dicimus: nam conjunctio, Et, ſicuti &, Per, quiddam etiam aliud quærit; conjunctionemque aliam, Et, præintelligi indicat. Et vide, ut exemplo antiquiorum doctorum & ipſe dicat, Per Filium: Ait enim; Spiritus ſanctus manifeſtativa vis occultæ Patris divinitatis, procedens eſt ex Patre per Filium, ut novit Ipſe Rurſus; Ipſe igitur, nempe Pater, eſt mens, Verbi abyſſus, Verbi genitor, perque Verbum Spiritus manifeſtativi productor. Itaque qui dicunt præpoſitionem, Per, ſumi loco præpoſitionis, Cum, intelligant & fateantur hoc loco etiam, mentem, Verbi abyſſum, Verbi genitorem una cum Verbo producere Spiritum: Verum ut puto, non fatebuntur. Atque hinc falſæ expoſitionis inventum redarguetur. Non enim fruſtra ſanctus, ubi negaſſet præpoſitionem, Ex, intulit, Per: ſed ob prædictam cauſam, ad refellendum ſcilicet Eunomium & ſequaces, qui Spiritum ex ſolo Filio affirmabant: Novit enim ipſe Spiritum ſanctum procedentem ex Patre per Filium; atque ita de eo differit, ut patet ex locis jam citatis, & ex hymnis, quos ipſe domino canit: Propitium, inquit, largire nobis Spiritum, a quo bonitas emanat, ex Patre per te procedentem. Ita plane nos quoque fatemur, ut Spiritus ex Filio nequaquam principialiter, ſed etiam ex ipſo dicatur: Fatendum quippe eſt, paternam hypoſtaſim eſſe principium & cauſam Filii & Spiritus; Filium vero primordiale principium haudquaquam fatebimur; nec dicemus Spiritum ſanctum eſſe ex Filio, ſed etiam ex Filio poſt Patrem, appoſita, Et, conjunctione copulativa. Nam qui Spiritum ex Filio dicit, ſuſpicionem dat, Filium a ſe intelligi primarium principium. Idcirco ſanctus Joannes, Spiritum, inquit, ex Filio non dicimus. Qui vero dicit, Spiritum ex Patre & ex Filio, ſive ex Patre & Filio, aperte fatetur ſolum Patrem eſſe primordiale principium productionis ſancti Spiritus. Nam omnia quæ habet Filius, accepta refert Patri, eſſentialiter nimirum & naturaliter, ut proprie Filius propric dicti Patris: imo vero cum Patre habet omnia, ut ipſe dominus ait, & Cyrillus exponit. Is enim in

Conc. Eph. part. 3. c. 1. reſponſione ad Theodoretum pro nono capite; quæ incipit: Jam dixi, contra Neſtorii nugas, hoc eſt blaſphemias: Procedit quidem, inquit, Spiritus ſanctus ex Deo

Joan. 15. Patre juxta vocem ſalvatoris, ſed non eſt alienus a Filio, nam omnia cum Patre habet; & hoc ipſe docuit, de Spiritu ſancto

Joan. 16. dicens: *Omnia quæcumque habet Pater, mea ſunt; propterea dixi, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis.* Atque ita intelligimus ſanctum Joannem convenire cum ceteris ſanctis dicentibus, Et ex Filio, Per Filium, & Ab utroque. Quod ſi intelligamus, non eo ſenſu dictum eſſe a ſancto, Ex Filio vero non dicimus; ut primarium negaret principium, ſed ſimpliciter & abſolute: neque ſibi conſtantem, neque cum reliquis ſanctis conſentientem patrem hunc ſtatuemus. Illud enim; Per Verbum Spiritus manifeſtativi productor; &, Oportet Verbo non deeſſe Spiritum; ut ſeptimo rerum di-

ὅτι τοῦ υἱοῦ, φησὶν, οὐ λέγομεν. ὁ γὰρ, ἐκ, συνδεσμός ἐστιν ἄλλο τι ζητεῖ, ὥσπερ ἡ, διὰ, προθέσις, ἐκ προεστηκότος ἔχει, τὸν, ἐκ, συνδεσμον. ὅρα δὲ τὸ, διὰ τοῦ υἱοῦ, ὅτως ἑτόμενος τοῖς λοιποῖς πρὸ αὐτοῦ ἁγίοις λέγει· φησὶ γάρ· τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡ σαφαντικὴ τοῦ κρυφίου τῆς θεότητος δύναμις τοῦ πατρὸς, ἐκ πατρὸς ὄντι δὲ υἱοῦ ἐκπορευομένη, ὡς οἶδε. ἐκ πάλιν· αὐτὸς μὲν ἐστὶ νοῦς, ὁ πατὴρ ἔλεγε, λόγε ἄβυσσος, λόγε γεννήτωρ, ἐκ διὰ λόγε προβολεὺς ἐκφαντικὴ πνεύματος. οἱ γοῦν λέγοντες, ὅτι ἡ, διὰ, πρόθεσις αὐτὶ τῆς, μετὰ, προθέσεως λαμβάνεται, καὶ τῆς, σὺν, νοείτωσαν ἐκ λεγέτωσαν ἐκ ὁτιοῦν, ὅτι ὁ νοῦς ὁ λόγε ὢν ἄβυσσος, ὁ λόγε γεννήτωρ μετὰ τοῦ λόγε προβάλλει τὸ πνεῦμα, ἢ σὺν τῷ λόγῳ προβάλλει· ἀλλ' οὐ θελήσουσιν, ὡς οἶμαι· ἐκ ὁπουδήποτε μὴ μιχανὴ τῆς παρεξηγήσεως ἐλεγχθήσεται. οὐ γὰρ μάτην ὁ ἅγιος, ὅταν τὴν, ἐκ, προθεσιν ἁρπάσῃ, ἑτερόφωνον τινὰ διὰ, ἐπιφέρει, ἀλλὰ διὰ τινὰ προκρυμμένην αἰτίαν ἐκ τὸν Εὐνόμιον ἐκ τοὺς κατ' αὐτὸν ἀπατεῶνας, ἐκ μόνε τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα λέγοντας· οἶδε γὰρ ὄντος ὁπὸ πατρὸς διὰ υἱοῦ ἐκπορευόμενον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐκ ὅτι θεολογεῖ, δῆλον γὰρ ὁπὸ τῶν προκρυμμένων, καὶ ὁπὸ τοῖς τρὸς κύριον ὁπὸ ὕμνοις ψάλλει· ἵλεως νέμοις ἡμῖν πνεῦμα μεταδοτικὸν ἀγαθότητος, ὁπὸ πατρὸς διὰ τοῦ προσερχόμενον. ὅτι δὲ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν, ὡς οὐκ ἂν ὁπὸ τοῦ υἱοῦ προηγουμένως λεχθείη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ ἐκ τοῦ υἱοῦ· χρεὼν γὰρ ὁμολογεῖν πάντως πατρικῶ ὑπόστασιν ἀρχὴν ἐκ αἰτίαν υἱοῦ καὶ πνεύματος· τὸν δὲ υἱὸν οὐκ ἂν ἀρχικὸν αἴτιον ὁμολογήσαιμεν, ὅθεν ὁπὸ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐρῶμεν, ἀλλὰ ἐκ τοῦ υἱοῦ μὲν ἢ πατρὸς, μετὰ τοῦ, ἐκ, συμπλεκτικῶ σημαίνομεν. ὁμῶς γὰρ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα λέγων, ὑποψίαν παρέχει τὸν υἱὸν ἀρχικὸν αἴτιον νοεῖν. διὰ τοῦτο ἐκ ὁ θεῖος Ἰωάννης φησὶν, ὁπὸ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα οὐ λέγομεν. ὁ δὲ λέγων, τὸ πνεῦμα ὁπὸ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ, ἢ ὁπὸ τοῦ πατρὸς ἐκ ὁπὸ τοῦ υἱοῦ, προδήλως ὁμολογεῖ τὸν πατέρα μόνον ἀρχικὸν αἴτιον τῆς τοῦ πνεύματος ὑποστάσεως· πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ υἱὸς, ἔχει λαβὼν τοῦτα παρὰ τοῦ πατρός, ὑσιωδῶς δηλαδὴ καὶ φυσικῶς, ὡς γνήσιος υἱὸς ὁπὸ γνησίου πατρός· μᾶλλον δὲ πάντα ἔχει μετὰ τοῦ πατρὸς, ὡς αὐτὸς ὁ γνήσιος φησι, καὶ ὡς ὁ Κύριλλος ἐξηγεῖται· φησὶ γὰρ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ τῇ πρὸς Θεοδώρετον τοῦ δ' κεφαλαίε, ἧς ἡ ἀρχή· φθάσας ἔφην, ὅτι τοῖς Νεστορίε βλασφημίοις ἤγουν δυσφημίαις ἐκπορεύεται μὲν γὰρ ὁπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος φωνὴν, ἀλλ' οὐκ ἀλλότριόν ἐστι τοῦ υἱοῦ, πάντα γὰρ ἔχει μετὰ τοῦ πατρός· καὶ τοῦτο αὐτὸς ἐδίδαξεν εἰπὼν περὶ τοῦ ἁγίε πνεύματος· πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστι· διὰ τοῦτο εἶπον, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται ἐκ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. καὶ ὅτι νοοῦμεν τὸν ἅγιον Ἰωάννην συμφωνεῖν μετὰ τῶν λοιπῶν ἁγίων τῶν λεγόντων, ἐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ, διὰ τοῦ υἱοῦ, ἐξ ἀμφοῖν, οὐδὲ ὡς ἀρχικὸν αἴτιον νοοῦμεν τὸν ἅγιον φρονεῖν ἐκ λέγειν, ἐκ τοῦ υἱοῦ δὲ ὃ λέγομεν, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ ἀπολελυμένως, ὅτι μετὰ τῶν λοιπῶν ἁγίων· τὸ γὰρ, διὰ λόγε προβολεὺς ἐκφαντικὴ πνεύματος· καὶ, δεῖ τὸν λόγον ἐκ πνεῦμα ἔχειν, ὡς οὐτῶ ζῆ,

τῶν θεολογικῶν φησιν, ὁ συγχωρεῖ, ὅλως μὴ ἐκ-
εἶναι ϗ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἢ διὰ τοῦ υἱοῦ· τοῦτο δὲ ϗ Κύριλ-
λος ὁ θεῖος παρίστησιν εἰς τὸ· ὅταν ἔλθῃ ὁ παρά-
κλητος· φησὶ γάρ· ὥσπερ γάρ ἔστιν ἴδιον τὸ
πνεῦμα τοῦ υἱοῦ φυσικῶς, ὃ αὐτῷ τι ὑπάρχον,
ϗ δι' αὐτοῦ προῖον, οὕτω ϗ τοῦ πατρός· οἷς δὲ
τὸ πνεῦμα κοινόν, τούτοις εἴη δήπου πάντως ἂν
ϗ τὰ τῆς οὐσίας οὐ διηρισμένα. τὸ δέ· μόνος
αἴτιος ὁ πατήρ, ὃ τοῖς παλαιοτάτοις τῶν βιβλίων
οὐχ εὑρίσκεται· ἀλλ' ἡμεῖς ϗ τοῦτο δεχόμεθα,
ϗ καλῶς ἔχειν λέγομεν· ϗ γὰρ πάντα ὅσα ἔχει ὁ
υἱός, πρὸς τὴν πρώτην αἰτίαν τὸν πατέρα ἀνάγον-
ται, καθὼς ϗ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ πρὸς Αμ-
φιλόχιον, περὶ τοῦ μὴ ἀγνοεῖν τὴν ἡμέραν τοῦ πέ-
λους τὸν κύριον, οὕτω φησίν· οὕτω ϗ οὐδεὶς οἶδε
τὴν ἡμέραν τοῦ πέλους, εἰ μὴ ὁ πατὴρ μόνος, τὴν
πρώτην εἴδησιν τοῦ τε ὄντων τοῦ τε ἐσομένων ἐπὶ
τὸν πατέρα ἀνάγοντος τοῦ υἱοῦ, ϗ διὰ πάντων τῶν
πρώτην αἰτίαν τοῖς ἀνθρώποις ὑποδεικνύοντος,
εἰρῆσθαι νομίζομεν. ϗ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος
ἐν τῇ τῆς εὐαγγελικῆς ἀφελοκοπῆς ἐξηγήσει οὕ-
τω φησίν. ὥσπερ τῶν ἄλλων ἕκαστον, οὕτω δὴ
ϗ ἡ γνῶσις τῶν μεγίστων ἐπὶ τὴν αἰτίαν ἀνα-
φερέσθω τιμῆ τοῦ γεννήτορος. δοκεῖ δέ μοί τις μὴ
δ' ἂν ἐκείνως ἀναγκαίως, ὡς τῶν καθ' ἡμᾶς φιλο-
λόγων τις, μικρὸν ἐνοήσας, ὅτι οὐδὲ ὁ υἱὸς ἄλ-
λως οἶδε τὴν ἡμέραν ἢ τὴν ὥραν, ἢ ὡς ὁ πατήρ·
τὸ γὰρ σωναγόμενον ὁποῖον; ἐπειδὴ ὁ πατὴρ γι-
νώσκει, διὰ τοῦτο ϗ ὁ υἱός· ὡς δῆλον, ὅτι μη-
δενὶ γνωσὸν τοῦτο, μηδὲ λητὸν, πλὴν τῆς πρώτης
φύσεως. ἀλλὰ ϗ τῶν δημιουργημάτων ὁ μέγας
Βασίλειος τὴν αἰτίαν, ὧν ϗ ὁ υἱὸς δημιουργός πε ϗ
αἴτιος ὑπάρχει, ἐπὶ τὸν πατέρα ἀναφέρει· φησὶ γὰρ
πρὸς τὸν Θεὸν ϗ πατέρα ὁ κύριος, καθὼς φησι
Βασίλειος ὁ μέγας ἐν τῷ ἡ. τῶν πρὸς Αμφιλόχιον·
τὰ ἐμὰ πάντα σά ἐστιν ὡς ἐπ' αὐτὸν τῆς ἀρχῆς
τῶν δημιουργημάτων ἀναγομένης· ϗ τὰ σὰ ἐ-
μά, ὡς ἐκεῖθεν αὐτῷ τῆς αἰτίας τοῦ δημιουργεῖν
καθηκούσης. ὧν δὲ ἡ δύναμις ἴση, ἴση τε πάν-
των ϗ ἡ ἐνέργεια· Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις ϗ
Θεοῦ σοφία· ϗ οὕτω πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. ὁ
αὐτὸς δὲ Βασίλειος μάλα καλῶς παρίστησι τοῖς
κατ' Εὐνόμιον αἱρετιζηταῖς, ἐλέγχων ἐκεῖνος,
ὅτως τὴν αἰτίαν μόνοι τῷ μονογενεῖ ἐτίθει, ἀφαι-
ρῶν ταύτην ἐκ τοῦ πατρὸς, ϗ ποιεῖν τοῦ υἱοῦ τὸ
πνεῦμα λέγων· ὁ ἅγιος πιστούμενος, ὡς ϗ ὁ
πατὴρ ὄντι αἴτιος, ϗ ὁ ἰδίως ὁ υἱός, φησίν· ἐκεῖνο
δὲ τίνι τῶν ἀτάκτων ἄδηλον, ὅτι οὐδεμίᾳ σὺν ἐργείᾳ
τοῦ υἱοῦ ἀποστερημένῃ ὄντι τοῦ πατρὸς, οὐδ' ἔστι τι σὺν
τοῖς οὖσι τῷ υἱῷ ὑπάρχοι, ὃ τοῦ πατρὸς ἠλλοτρίω-
ται; πάντα γάρ, φησὶ, τὰ ἐμὰ σά ἐστι, ϗ τὰ σὰ
ἐμά· πῶς οὖν τὸ πνεύματος τὴν αἰτίαν τῷ μο-
νογενεῖ μόνῳ προσίθησι, ϗ κατηγόρημα τῆς φύ-
σεως αὐτοῦ τὴν τούτου λαμβάνει δημιουργίαν; εἰ
μὲν οὖν δύο ἀρχὰς ἀντιπαρεξάγων ἀλλήλαις
ταῦτά φησι, μετὰ Μανιχαίων ϗ Μαρκίωνος
συμπεριβήσεται· εἰ δὲ μιᾶς ἁπάντων τῶν ὄντων, τὸ
θεὸν τοῦ υἱοῦ γεγενῆσθαι λεγόμενον πρὸς τὴν πρώ-
την αἰτίαν τὴν ἀναφορὰν ἔχει. ὥστε κἂν πάντα
εἰς τὸ εἶναι παρῆχθαι διὰ τοῦ Θεοῦ λόγου πιστεύωμεν,
ἀλλὰ τὸ πάντων αἴτιον εἶναι τὸν Θεὸν τῶν ὅλων

A vinarum capite ait: nullo modo permittunt, ut Spiritus non ſit etiam ex Filio, vel per Filium. Hoc idem ſanctus Cyrillus oſtendit, explanans illud: *Cum venerit paracletus*; Ait enim; Nam quemadmodum proprius Filii eſt Spiritus naturaliter, cum in ipſo ſit, & per ipſum procedat, ita & Patris: Quibus autem communis eſt Spiritus, illorum certe ſubſtantia non poteſt eſſe diſtincta. Ceterum enunciatum illud; Solus Pater eſt cauſa; in vetuſtiſſimis libris non habetur: nos vero hoc etiam admittimus, atque ut recte dictum approbamus. Nam omnia, quæ habet Filius, ad primam cauſam, B hoc eſt ad Patrem referuntur; quemadmodum teſtatur & magnus Baſilius in epiſtola ad Amphilochium, Quod non ſit ignota domino ultima dies; per hæc verba: Ita & nemo diem noviſſimum novit, niſi ſolus Pater; dictum putamus, quia Filius tribuit Patri primam rerum præſentium futurarumque cognitionem, & primam cauſam hominibus per omnia patefacit. Gregorius quoque Theo- Orat. 2. in
logus exponens locum evangelicum, ſic Filium.
ait: Ut ſingula quidem alia, ſic etiam rerum potiſſimarum notitia referatur ad C cauſam, & Genitori honos habeatur. Videtur porro mihi, ſi quis ita legat, ut quidam e noſtris ſtudioſus, haudquaquam contemnendus ſenſus: Filio ſcilicet non aliter eſſe notum illum diem & horam, ac illa ſint nota Patri. Nam quid colligitur? Quoniam Pater novit, idcirco & Filius; cum certum ſit, hoc a nullo alio ſciri & capi poſſe, quam a natura divina. Creaturarum quoque cauſalitatem, cum ſit illarum Filius etiam conditor & opifex, Baſilius magnus ad Patrem refert. Nam octavo capite libri ad Ampilochium hæc habet: Ait enim ad Deum & Patrem dominus: *Omnia mea tua* Joan. 17.
ſunt, quod illi accepta referatur cauſalitas D creaturarum; *& tua mea*, quod inde illi proveniat vis & facultas creandi: quorum 1. Cor. 1.
autem virtus æqualis eſt, erit plane etiam operatio æqualis: Chriſtus enim Dei vir- Joan. 1.
tus & Dei ſapientia; Atque ita omnia per ipſum facta ſunt. Idem præterea Baſilius in opuſculis, quibus confutat Eunomium, egregie admodum oſtendit, arguens quod ille ſoli unigenito tribuerit cauſam, Patrique illam denegaret, & creaturam Filii diceret Spiritum. Itaque ſanctus non Orat. 2.
ſoli Filio, ſed Patri quoque tribuendam contra
cauſalitatem aſtruens; Illud vero, inquit, Eunom.
quis plane ignorat, nullam Filii operationem eſſe a Patre ſejunctam? nec eſſe omnino quidquam, quod Filius habeat, alienum a Patre? *Omnia enim*, inquit, *mea tua* Joan. 19.
ſunt, & tua mea. Quomodo igitur ſoli Unigenito aſcribit cauſalitatem Spiritus, atque ad deprimendam ejus naturam creaturis illum annumerat? Si igitur hæc dicit ad conſtituenda duo principia ſibi invicem oppoſita, cum Manichæo & Marcione peſſum ibit: Sed ſi res omnes ab una cauſa pendere vult, quod factum a Filio dicitur, ad primam cauſam refertur. Ut licet omnia producta credamus per Deum Verbum, Deo tamen univerſorum integrum illud reſervemus, ut ipſe ſit rerum omnium cauſa

Atque

Atque ita intelligimus credimuſque a ſancto quoque Maximo cauſalitatem reduci ad Patrem.

RPHES. Quid præterea ? Latinos, inquit, nunquam habuimus ut hæreticos, ſed tantum ſchiſmaticos. Sumpſerunt autem hoc ab iis ipſis Latinis ; nam illi nos vocant ſchiſmaticos, nihil habentes, cur nos de noſtra accuſent ſententia ; ſed quoniam a debita illis, ut putant, deſcivimus obedientia. An vero ſit æquum, a nobis etiam idem illis præſtari, & accuſandi non ſint de ſententia ipſi ſua, conſiderandum.

RESP. Ita eſt ; illi nos viciſſim vocabant ſchiſmaticos. Quid enim culparent in nobis † orthodoxi orthodoxis ? Si enim vere in fide illi errarent, non ſchiſmaticos, ſed hæreticos nos vocaſſent : Nam omnes hæretici orthodoxos non ſchiſmaticos, ſed hæreticos vocare conſueverunt. Nos quoque illos nec hæreticos habemus, nec vocitamus : nam ſi hæreticos haberemus, certe noſtra eccleſia eorum pontificem beatiſſimi, ſummique pontificis titulis non inſigniret : prave enim in fide ſentientes poſt tantum temporis decurſum orthodoxi his nominibus non inſigniunt.

† Orthodoxos vocat Græcos illos, qui quod a Latinis duo poni crederent principia, ſuſpectam habebant unionem illorum non quod Filium excluderent a principio Spiritus ſancti, ut videre licet in definitione concilii Florentini, quodque parati eſſent ab eccleſia corrigi.

BYNÆI. Cauſam certe ſchiſmatis illi dederunt, additamento palam appoſito, quod antea clam muſſitabant. Ipſi vero nos ab iis priores ſejunximus ; imo vero illos ſegregavimus ac præcidimus a communi eccleſiæ corpore.

Certum eſt, illos dediſſe cauſam ſchiſmatis per † additamentum in ſymbolo, non quod illud antea muſſitarent ; Nam & ipſemet teſtis erit infra, vocem, Ex Filio, ſanctis occidentalibus fuiſſe in uſu : ſenſum enim fortaſſe negabit, & aliter vocem intelliget, quemadmodum plane intelligit ; at vocem ipſam, Et ex Filio, negare non poterit ; Cum & ſanctum Maximum teſtem proferat ad probandum quod ſibi propoſitum eſt, partemque epiſtolæ ejus citet, quamvis illud, Per Filium, ſuppreſſerit. Quomodo ergo muſſitabant, quod a ſanctis traditum habebant ? Verum quia ſoli volebant efficere quæ communia ſunt, ceteræ eccleſiæ non ſunt hoc paſſæ. Idcirco ſolos reliquimus, quod negotia vellent communia gerere ; & ſolos certe illos in perpetuum reliquiſſemus, ni voluiſſent pro vetere inſtituto per generalem ſynodum communia examinari & regulari, quod & factum modo eſt.

RESP. † Additamentum, quod Græci vocant in ſymbolo, tempore Photii recitabatur a Latinis, ut Photius ipſe teſtatur in ſua encyclica, & aliis opuſculis, quæ adverſus Romanam eccleſiam ſcripſit. Conſtat ergo cauſam ſchiſmatis non fuiſſe additamentum ; nam Græci poſt Photium adhuc uniti erant.

οὐκ ἀφαιρούμεθα. καὶ ὅτι νοοῦμεν ἐκ πιστόμεθα καὶ τὸν ἱερὸν Μάξιμον πρὸς τὸν πατέρα ἀναφέρειν τὴν αἰτίαν.

ΕΡΗΕΣ. Τί ἔτι ; ἀδέτοπ, φησὶ, τοὺς Λατίνους ὡς αἱρετικοὺς εἴχομεν, ἀλλὰ μόνον χισματικούς. τοῦτο μὲν οὖν παρ' αὐτῶν ἐκείνων εἰλήφασι· χισματικοὺς γὰρ ἡμᾶς ἐκεῖνοι καλοῦσιν, οὐδὲν ἡμῖν ἐγκαλοῦντες ἔχοντες ἐκ τοῦ ἡμετέρου δόξαν, ἀλλ' ὅτι τῆς ὑποταγῆς αὐτοῖς ἀπεχίσθημεν, ᾧ ὀφείλομεν, ὡς ἐκεῖνοι νομίζουσιν. εἰ δὲ ἐξ ἡμᾶς τοῦτο δίκαιον ἐκείνοις ἀντιχαρίζεσθαι, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ἐγκαλοῦμεν ἐκ τοῦ δόξαν, σκεπτέον. ΑΠΟΛ.

Ὅτι μὲν οὖν κἀκεῖνοι χισματικοὺς ἡμᾶς ἔλεγον, ἀληθές· τί γὰρ ἂν ἐξ εἶχον ἡμῖν ἐγκαλεῖν ὀρθοδόξοις ὄντι, κἀκεῖνοι † ὀρθόδοξοι ὄντες ; εἰ γὰρ τυφλῶς κακόδοξοι ὑπῆρχον, οὐ χισματικοὺς ἡμᾶς ἐκάλουν ἀλλ' αἱρετικούς, διότι πάντες οἱ αἱρετικοὶ τοὺς ὀρθοδόξους αἱρετικοὺς ἀποκάλουσι καὶ οὐ χισματικούς· ἐξ ἡμεῖς δὲ αἱρετικοὺς ἐκείνους οὐκ νομίζομεν, οὐκ λέγομεν· εἰ γὰρ αἱρετικοὺς εἴχομεν, οὐκ ἂν ὁ αὐτῆς πάσας μακαριώτατος ἐξ ἁγιώτατος καὶ ἄκρος ἀρχιερεὺς ἐξ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας ἐτιτλογραφεῖτο· τοὺς γὰρ κακοδόξους μὴ τίνα τοιαύτα κρὶ πείσεσθαι οὐκ οἶδα οἱ ὀρθόδοξοι.

† Ὀρθοδόξους ἐκείνους λέγομεν τοὺς Γραικούς, οἷς οὐχὶ τὸ ἀποκλείειν τὸν υἱὸν τῆς προβλητικῆς δυνάμεως, ἀλλὰ διὰ τὸ νομίζειν διαρχίαν ὑπὸ τῶν Λατίνων δογματίζεσθαι, ὑποπτος ἦν ἡ πρὸς ἐκείνους ἕνωσις· ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐν τῷ ὅρῳ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου· ἐξ οἱ τινες ἑτοίμως εἶχον ὑπὸ οἰκουμενικῆς διορθωθῆναι συνόδου.

Τῷ μὲν αἰτίαν τοῦ χίσματος ἐκεῖνοι δεδώκασι, τῷ προσθήκῃ ἐξενεχθέντος ἀναφανδὸν, ᾧ ὑπὸ ὁδοῦσα πρότερον ἔλεγον· ἡμεῖς δὲ αὐτῆς ἐχίσθημεν πρότερον, μᾶλλον δὲ ἐχίσαμεν αὐτοὺς ἐξ ἀπεκόψαμεν τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας σώματος. ΑΠΟΛ.

Ὅτι μὲν τῷ αἰτίαν τοῦ χίσματος ἐκεῖνοι δεδώκασι διὰ τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ † προσθήκης, δῆλον· οὐχ ὅτι τοιοῦτον ὑπ' ὀδόντα ἔλεγον· μαρτυρεῖ γὰρ ἐξ αὐτὸς τῷ φωτίῳ τοιούτῳ προοίμιον τοῦ λόγου τῷ, ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὅτι οἱ τῆς ἑσπέρας ἁγιοι ἔλεγον. τὸν γὰρ νοῦν ἴσως ἐξ αὐτὸς ἀρνήσεται, ἐξ ἄλλως νοήσῃ, ὥσπερ δὴ ἐξ νοεῖ, τῷ δὲ λέξει αὐτῷ τῷ ἐξ τοῦ υἱοῦ, οὐ δυνηθείη ἀρνήσασθαι· ἐπεὶ ἐξ τὸν ἅγιον Μάξιμον εἰσάγει μάρτυρα διὰ τὸν σκοπὸν, οὐ βούλεται συνῆσαι, ἐξ μέρος τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ τίθησιν, οὐ ἐξ τὸ, διὰ τοῦ υἱοῦ, ἐξαιρεῖται. πῶς οὖν ὑπ' ὀδόντα ἔλεγον, ᾧ ἐξ τὴν ἁγίων παρέλαβον ; ἀλλ' ὅτι μόνοι τὰ κοινὰ βουλόμενοι ποιεῖν, αἱ λοιπαὶ ἐκκλησίαι οὐ κατεδέξαντο. διὰ ἐξ τὰς τὰ κοινὰ βουλομένας ποιεῖν ἐξ μόνας καταλίπομεν· ἐξ μέχρι πάντας ἂν μόνας κατελίπομεν, εἰ μὴ κατεδέξαντο ὑπὸ οἰκουμενικῆς συνόδου κατὰ τὴν ἀρχαίαν τάξιν τὰ κοινὰ ἐξετάζεσθαι καὶ κανονίζεσθαι, ὅπερ ἐξ νῦν γέγονε.

† Ἡ ὑπὸ τῷ συμβόλῳ καλουμένη προσθήκη παρὰ Λατίνων ἐλέγετο καθ' ὃν ᾧ χρόνον ὁ φώτιος, ὡς αὐτὸς ἐκεῖνος μαρτυρεῖ ὑπὸ τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ ἐπιστολῇ καὶ ὑπὸ ἄλλοις, ὅπου κατὰ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας γράφει. δῆλον οὖν ὡς ἡ γέγονεν ἡ προσθήκη αἰτία τοῦ χίσματος, ἐ-

πεὶ

περ λεγομένης τῆς προσθήκης οἱ μετὰ τὸν Φώτιον οὐκ ἠγνόουν. δῆλον δὲ ποιοῦσιν, ὡς καὶ ὁ ἄλλως περὶ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου οἰκουμενικῆς οὐδὲν γέγονε πλέον ἐπίνοιαν, ὑφ' ὧν ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπόρευσις δόγμα λαμπρῶς ἐκτέθειται.

ΕΦΕΣ. Διὰ τί οὖν μοι; πότερον ὡς ὀρθῶς ἔχοντας δόξαν, ἢ ὀρθῶς τῇ προσθήκῃ ἐγκειμένους; ἐὰν τίς ἀντεῖπεν, μὴ σφόδρα τὴν ἰσχνόφαλον διαστροφὴν; ἀλλ' ὡς ἄτοπα καὶ δυσσεβῆ φρονοῦντας, καὶ παραλόγως τῇ προσθήκῃ πεποίηται. σὺν τοῦτο ὡς αἱρετικὰς αὐτοὺς ἀπεγραφόμεθα, καὶ διὰ τοῦτο αὐτῶν ἐχωρίσθημεν· διὰ τί γὰρ ἄλλο; φασὶ γὰρ οἱ φιλόσεβεις νόμοι· αἱρετικός ἐστι, καὶ τοῖς κατὰ τὴν αἵρεσιν νόμοις ὑποκειται, ὁ καὶ μικρὸν γοῦν τι παρεκκλίνων τῆς ὀρθῆς πίστεως.

ΑΠΟΚ. Διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν ἐγὼ μόνος, καθ' ὧν οἱ κατ' αὐτὴν συγγράφοντες ἔλεγον τὰ ὑπὸ τῆς προσθήκης ποιούμενα ἄτοπα ἐγκαλοῦντες, ἐκ τοῦ ὑπ' ὁμολογοῦντες μὴ εἶναι τὴν πατέρων φωνὴν, τὴν δὲ ἐποίαν ἀρνούμενοι, καὶ ὡς εἰς δύο ἀρχὰς, ἢ συγκλοιφὴν τὴν φωνὴν ἀνάγοντες. καίτοιγε εἰ τοῦτο ἦν, ἃ πρὸς αὐτοὺς τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἁγίους πατέρας τοὺς ταύτην τὴν φωνὴν θρύπτοντας ἐστόντας· αὐτοὶ δὲ ὑπὸ τῆς φωνῆς ταύτης ποιούμενα ἄτοπα τῷ ἀναθέματι καθυποβάλλουσι. διὸ οὐδὲ διαστρεφόμενοι ὅλως τὸν ἐγκέφαλον, ὡς αὐτοὺς ἡμᾶς διαλοιδορεῖ· ἀλλ' οὐδ' ὡς ἄτοπα καὶ δυσσεβῆ κηρύττοντας αὐτοὺς ἀπεγράφημεν· εἰ γὰρ ἄτοπα καὶ δυσσεβῆ ἐκήρυττον, σὺν ἂν ἡ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησία τε ἡ βασιλεία σιωπηρῶς προσβείας ἐποίουν, συνόδου αἰτοῦντες γνησίας. τοὺς γὰρ αἱρετικοὺς ἅπαξ τοῦ τῆς ἐκκλησίας πληρώματος ἀποπεμπόντες οἱ ὀρθόδοξοι, οὐδαμῶς ἄχρι λόγου. ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι οἱ τῇ σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ θαυμάσιοι, Νικομηδείας τε Μακάριος, καὶ Εὐθύμιος ὁ ἐσύστερον ἐπὶ τῆς προεδρείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως προβιβασθείς, καὶ Ἰωάσαφ ὁ Ἐφέσου, καὶ Μακάριος ὁ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος προϊσάμενοι ἐκεῖσε πορευόμενοι εὐλογίαν παρὰ τοῦ πάπα ἐλάμβανον· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ταῦτα γράφων ὁμοίως τοῖς ἄλλοις πεποίηκεν. οὐκοῦν οὐχ ὡς αἱρετικοὺς αὐτοὺς ἀπεγράφημεν. ἐπεὶ δὲ ὁ νόμος προβάλλεται, καὶ Λατῖνοι νόμον ἐρῶσιν· ὡς ἀτὼν οὐδεὶς καταδικάζεται· οὕτω γάρ φησιν ὁ νόμος. ἐὰν δὲ κληθεὶς ὁ κατηγορούμενος οὐκ ἀπαντήσῃ, τῇ τῆς φυγοδικίας καὶ μόνον ὑποκειται ἐπιτιμίῳ, ἕως οὗ ἀπαντήσῃ εἰς τὸ κριτήριον. διὰ τοῦτο ὁ τὴν διπτύχων τὸ τοῦ πάπα ὄνομα ἐξεβλήθη· ὅτι δὲ ὁ ἐκκλίνων τῆς ὀρθοδόξου πίστεως αἱρετικός ἐστι, καὶ χεὶρ νόμος· πάντες γὰρ οἱ Χριστιανοὶ τοῦτο πιστεύουσι καὶ κηρύττουσι καὶ πρὸ τοῦ νόμου καὶ μὴ τὸν νόμον· ἀλλ' οὐκ ἀπέδειξε τοῦτο ἐκεῖσε παρὼν ὁ διαλεγόμενος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τῷ καιρῷ τῆς διαλέξεως ἀπέστατο τὴν διάλεξιν· εἰ γὰρ τοῦτο ἀπεδείκνυεν, οὐδεὶς ἂν ἐν Χριστιανοῖς συνέθετο καταδίκαζεσθαι τὴν τῶν Λατίνων ἕνωσιν, ὁ μάλιστα οἱ τῆς ἐκκλησίας προσάται καὶ κληρικοὶ ὑπογράψαντες· οὐδεὶς γὰρ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ, οὐ μικρὸς, ἀ μέγας ἠθέλησε καταδίκαζεσθαι τὴν τῶν Λατίνων ἕνωσιν, εἰ αὐτὸς ἀπεδείκνυεν αὐτὸς κα-

A Conſtat præterea, etiam ante Florentinum in aliis generalibus conciliis tractatum eſſe negotium unionis; in quibus dogma de ſancti Spiritus proceſſione ſatis ſuperque agitatum eſt.

Epist. Qua de cauſa obſecro? num ut recte ſentientes, aut ob additamentum rite appoſitum? & quis hoc dicat, niſi ſit prorſus mente permotus? ergo ut abſurda & impia ſentientes, & temerarios additamenti auctores. Ut hæreticos igitur ſumus averſati; & hanc ob cauſam ſumus ab illis diſſociati. Quid enim aliud cauſæ fuerit? Ajunt vero pias leges; Hæreticus eſt, & hæreticorum legibus ſubjacet, qui vel minimum a recta fide declinat.

B

Resp. Non alia de cauſa, quam prædicta; qua permoti argumentabantur, qui contra illos ſcripta edebant, abſurda quæ videbantur ex additamento ſequi, objicientes: & fatentes quidem illud, Ex Filio, vocem eſſe ſanctorum patrum, ſenſum vero negantes; atque ex ea vel duo principia, vel perſonarum confuſionem inferentes. Quamquam ſi ita eſſet, non Latini, ſed ſancti patres eſſent in crimine, qui primi vocem hanc emiſere: Ceterum illi, quæ ſequi aliquibus videntur ex hac voce abſurda, ſubjiciunt anathemati; idcirco nullo modo ſumus mente permoti, quo nos ipſe convicio lacerat. Nec vero Latinos averſati ſumus, ut abſurda & impia prædicantes: nam ſi abſurda & impia prædicarent, eccleſia noſtra & imperatores noſtri non miſiſſent aſſiduas legationes ad flagitandam ſynodum. Hæreticos enim ab eccleſiæ corpore ſemel abſciſſos catholici nullo loco habent: At vero e noſtris, qui ſapientia & virtute plurimum excelluerunt, Macarius Nicomedienſis, & Euthymius, qui ad ſedem poſtea Conſtantinopolitanam evectus eſt, & Joaſaph Epheſius, & Macarius abbas monaſterii titulo Pantocratoris, illuc profecti benedictionem papæ accipiebant: quin imo & qui hæc ipſa ſcribit, fecit quod & alii. Non ergo averſati ſumus eos ut hæreticos. Verum quia legem profert, Latini quoque legem citabunt; Neminem videlicet damnari abſentem; lex enim ita præcipit: Quod ſi reus citatus non ſe ſiſtat, pœna tantum tenetur, quod judicium declinaverit, donec in jus adducatur; Idcirco & e diptychis expunctum fuit nomen papæ. Eſſe porro hæreticum, qui de recta fide deflexerit, non opus eſt legibus probare; nam perſuaſum habent hoc omnes Chriſtiani, & prædicatur ab omnibus tam ante legem, quam poſt legem. Verum hoc ipſe, cum ibi præſens eſſet & diſputaret, non demonſtravit; imo diſputationis tempore diſputationem detrectavit: Nam ſi hoc demonſtraſſet, nullus omnino Chriſtianus unionem cum Latinis admiſiſſet, præſertim eccleſiæ præſules, & clerici qui ſubſcripſerunt: Nemo enim ſive minor, ſive major Chriſti beneficio voluiſſet ſuſcipere unionem Latinorum, ſi demonſtraſſet ipſe non recte illos ſentire. Sed quemadmodum in

C

D

E

hac

hac epiſtola vocem, Ex ſolo, pronunciat; ita quoque ibi cum hoc idem, Ex ſolo, inferret, Latini patrum teſtimonio protulere; ipſe vero diſputare amplius noluit, nec omnino ad ſynodum accedere voluit; cum tamen is qui cum eo diſputabat, præſente imperatore, & optimatibus, & præſulibus, & univerſo populo clamaret; Accedat volo dominus reverendus Epheſius, ut reſponſiones audiat ad ea quæ dixit, reddatque rationem de iis; at ipſe noluit accedere; multis ſane omnium cohortationibus ſolicitatus. Quomodo ergo nunc ea dicit, quæ nec ab aliis dicta ſunt, nec ab ipſo demonſtrari potuerunt? Ibi lucta erat, ibi diſputationes & reſponſiones, & noluit accedere; nunc dicit quæcumque vult; Itaque non opus eſt longa reſponſione.

ΚΟΔΟΞΟΣ. ἀλλ' ὥσπερ ὁ ταύτῃ τῇ ἐπιστολῇ τὸ ἐκ μόνου λέγει, ὅτω καίτοι τὸ ἐκ μόνου συμπεραίνων, οἱ Λατῖνοι τὰς τῶν πατέρων μαρτυρίας προκομίσαντες, αὐτὸς ἀπηνήνατο τιλὼ διάλεξιν, μηδόλως ἐθελήσας ἀπαντῆσαι· καίτοι γε τῶ προσδιαλεγομένῳ βοώντος σὺν πίστοι βασιλέως, ἐ ἀρχόντων, ἐ ἀρχιερέων, ἐ παντὸς τῦ λαῦ, ἡ κύριον τὸν αἰδέσιμον τὸν Ἐφέσου ἐλθεῖν ἐλθεῖν, ἵνα ἀκούσῃ τὰς ἀπολογίας εἰς ἃ ἐκεῖνος εἶπε, ἐ λόγον ἀποδοῦναι· ἀλλ' οὐκ ἠθέλησεν ἀπαντῆσαι, πολλὰ καὶ πάντων ἀναγκαζόντων. πῶς οὖν ταῦτα λέγει νῦν, ἃ μήτ' ἄλλος εἶπεν, μήτ' αὐτὸς ἐδυνήθη ἀποδεῖξαι; ὁπόσον οὖν ἰσχύει ἡ τάλη, ἐ οἱ λόγοι, ἐ αἱ ἀπολογίαι, ἐ ὃν ἠθέλησεν ἀπαντῆσαι, ἐ νῦν λέγει ὅσα ἐ βέλεται. διὸ οὐδὲ χρεία πολλῆς ἀπολογίας.

Si igitur Latini a recta fide nihil deflectunt, nequicquam illos plane præcidimus: ſed ſi certe deflectunt, idque circa divinitatem Spiritus, in quem blaſphemare periculum eſt omnium exitioſiſſimum, hæretici ergo ſunt, atque ut hæreticos a fidelium cœtu abſcidimus.

ΕΙ μὲν οὖν οὐδέν τι παρεκκλίνουσιν οἱ Λατῖνοι τῆς ὀρθῆς πίστεως, μάτλω αὐτὺς ὡς ἔοικεν ἀτεκόψαμεν. εἰ δὲ παρεκκλίνουσιν ὅλως, ἐ ταῦτα περὶ τ̃ θεολογίαν τῦ πνεύματος, εἰς ὃ βλασφημῆσαι κινδυνῶν ὁ χαλεπώτατος, αἱρετικοί εἰσιν ἄρα, ἐ ὡς αἱρετικὺς αὐτὺς ἀτεκόψαμεν.

An illi deflectant, nec ne, jam demonſtratum eſt. Blaſphemare autem circa divinitatem Spiritus, quo ſenſu fuerit Judæis a domino dictum, cur neſciat, ignoro. Nos enim periculum eſſe dicimus exitioſiſſimum, in quamcumque quis blaſphemet divinam perſonam; nam eas & æternitate & potentia & divinitate fatemur æquales: ut quicumque in divinam aliquam hypoſtaſin blaſphemaverit, hoc ei neque in hoc ſæculo neque in futuro remittatur. Ita ſentit magnus Athanaſius exponens illud evangelicum, *Omnia mihi tradita ſunt*. Qui enim, inquit, in unam divinarum hypoſtaſeon blaſphemaverit, non remittetur ei neque in hoc ſæculo, neque in futuro: & Gregorius Theologus, Quidquid, inquit, ex tribus de gradu dejeceris, totum profecto deturbaveris, & perfectionis ſacramentum tibi deperdideris. Ita ergo Latini nullam e tribus perſonis de gradu dignitatis dimovent, cum fateantur illas eſſe æquales potentia, principatu, deitate, & æternitate: Quomodo ergo dicit, eos in Spiritum ſanctum blaſphemare? Unde vero ſumptum hoc aſſerit? Quod porro ait, hæreticos eſſe, atque ut hæreticos fuiſſe a nobis præciſos; redeat prius in memoriam Joannis Antiocheni & Cyrilli: nam recte fidem uterque defendebat; quia tamen Cyrillus non expectaverat, ſed ante Joannis adventum tulerat contra Neſtorium ſententiam, Joannes Antiochenus ſcriptis ſanctum Cyrillum exagitavit: teſtabuntur hoc acta tertiæ ſynodi. Si autem illos ut hæreticos reſecuimus, quod ipſe affirmat, oſtendat ſententiam ſynodi, quæ illos damnaverit, quove modo & quando hoc illa fecerit; & an illi damnatas ſequantur opiniones, ob quas lata fuerit in eos ſententia; ut agnito judicio nos quoque libentiſſime pronunciatam amplectamur ſententiam. At nunquam hæc oſtenderit; Unde enim probaverit, hæreſin a Latinis defendi? Dicet, id colligi per ſequelam; At vero La-

ΕΙΤΕ παρεκκλίνουσιν εἴτε μή, προαποδέδεικται. τὸ δὲ βλασφημῆσαι περὶ τιλὼ θεολογίαν τῦ πνεύματος, ὅτως ὁ κύριος τότε τοῖς Ἰουδαίοις εἶπεν, σὺκ οἶδα τῶς ἀγνοεῖ· ἡμεῖς γὰρ εἰς ὁτοῦραν τ̃ θείων ὑποστάσεων βλασφημήσει τις, κινδυνῶν, λέγομεν, ἔστιν ὁ χαλεπώτατος· ἐσίσης γὰρ τὰ θεῖα πρόσωπα ὁμολογοῦμεν ἐν τῇ ἰδιότητι καὶ δυνάμει ἐ θεότητι· καὶ ὃς εἰς πρόσωπον τ̃ θεαρχικῶν ὑποστάσεων βλασφημήσῃ, οὐχ ἕξει ἄφεσιν ὅτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, ὅτε ἐν τῷ μέλλοντι. τῦτο καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῇ ἐξηγήσει τῦ εὐαγγελικῦ ῥητῦ, πάντα μοι παρεδόθη, διαβεβαιοῖ· ὁ γὰρ εἰς ὁτοῦραν φησὶ τ̃ θείων ὑποστάσεων βλασφημῆσ̃ οὐχ ἕξει ἄφεσιν ὅτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, ὅτε ἐν τῷ μέλλοντι καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ὅτω φησίν· ὡς ὅ, τι ἂν τ̃ τριῶν κάτω ζάλῃς, τὸ πᾶν ἔσῃ καθηρημένος, ἐ σεαυτῷ τιλὼ πλείωσιν. ἐ οἱ Λατῖνοι οὖν ἐκ τ̃ τριῶν οὐδὲν κάτω βάλλουσιν, ἐσίσης γὰρ τὰ θεῖα πρόσωπα ὁμολογοῦσιν ἐν τῇ δυνάμει ἐ κυριότητι ἐ θεότητι, ἐ ἰδιότητι· πῶς οὖν λέγει, ὅτι εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημοῦσι; πόθεν τῦτο μαθὼν λέγει; ὅτι δὲ λέγει, αἱρετικοί εἰσι, ἐ ὡς αἱρετικὺς αὐτὺς ἀπεκόψαμεν, ἀναμνησθήτω πρότερον Ἰωάννου τ̃ Ἀντιοχείας ἐ Κυρίλλου· ἀμφότεροι γὰρ τῆς ὀρθῆς πίστεως εἶχοντο, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ προσμεῖναι τὸν Κύριλλον, ἀλλὰ ἀτοφλώσαι τ̃ Νεστορίου πρὸ τ̃ ἐλθεῖν τὸν Ἰωάννην, τ̃ Κυρίλλου τὴν θείαν οἱ περὶ τὸν Ἰωάννην Ἀντιοχείας ἔγραφον, ἐ τῦτο μαρτυρήσουσι τὰ τῆς τρίτης συνόδου πρακτικά. εἰ δὲ ὡς αἱρετικὺς ἀτεκόψαμεν, ὡς αὐτός φησιν, ἐμφανιστάτω τιλὼ κατ' αὐτῶν ἀτόφασιν τῆς συνόδου, ὅτως τ̃ τότε καταδικάσθησαν· καὶ εἰ ἐμμένουσι τῇ κενοδοξίᾳ κακοδοξίᾳ, δι' ἣν καταδικάσθησαν· ἵνα καὶ ἡμεῖς τιλὼ κρίσιν γνόντες ἐ τιλὼ ἀτόφασιν σὺν ζῶμεν ἀσυμφώνατα. ἀλλ' οὐκ ἔχει ταῦτα δεῖξαι· τῦ γὰρ ἔχειν δεῖξαι, ὅτι αἱρεσιν κηρύττουσιν οἱ Λατῖνοι; εἰ μή, ὅτι ἕπεται. οἱ δὲ Λατῖνοι φασιν, εἰ χ ἕπεται, ὑμεῖς λέγετε· ἀλλ' οὕτω ἡμεῖς, οὐχ ἕπεται, ὁμολογοῦμεν.

προῦτον μὲν ὅτι οὐ παῖρες ἡμῖν οἱ ἅγιοι ταύτῃ λέγουσι τῷ φωνῷ· δεύτερον, ὅτι οὐχ οὕτω νοοῦμεν, ὡς ἀπὸ ταύτης τῆς φωνῆς ἡ ἀσυγχύτως διάκρισις, ἢ ἑνότης ὅτας ὡς συγχέομεν, ὡς ὑμεῖς διϊσχυρίζεσθε· ἀλλὰ καὶ τὴ ἕνωσιν νοοῦμεν καλῶς, καὶ τῶν διάκρισιν μάλα θαυμασίως, καὶ ὑπογράφομεν ὅτι δύο ἀρχαί εἰσιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὑπ' ἐν προσώπου ὄντ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ὡς τῆ προβολῆ τοῦ ἁγίου πνεύματος· εἰ γὰρ ἦν καὶ δύο ἦσαν οἱ πέμποντες, ἐπρεπε πέμπειν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός· ἀλλ' οὐχ ὅτως ἔχει· τὸ μὲν γὰρ, ἐκ μόνου, ὑπ' ἐστὶν, ὑπ' ἐρρέθη ἐπὶ τῆ ἁγίου· πῶς γάρ; αὐτῶν λεγόντων ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἐξ ἀμφοῖν ὁμοιωδῶς, ταῦτα γὰρ ῥητὸς τὸ, ἐκ μόνου, ἀντίφασις ἔστιν. ὡς γὰρ ἥλιος ὄντος ὑπὲρ γῆν ἡμέρα ἐστὶ, νὺξ οὐκ ἔστι· καὶ πάλιν, ἥλιος ὑπὸ γῆν ὄντος νὺξ ἐστὶν, ἡμέρα οὐκ ἔστιν· ὅτως δὲ ἐκ μόνου, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐξ ἀμφοῖν ὁμοιωδῶς, συμφωνήσει τοῖς· ταῦτα γὰρ λέγεται ἐπὶ τῶν διδασκάλων καὶ θεολόγων τῆς ἐκκλησίας, ὡς αἱ ἁγίαι οἰκουμενικαὶ συνόδοι ἁγίως ἀνεκήρυξαν, καὶ τὰ αὐτῶν διεστερίζονται. τὸ δὲ, ἐκ μόνου, μὴ τὸ σχίσμα καὶ τὴν φιλονεικίαν. ἐὰν γὰρ ἀπὸ τοῦ, ἔστεται, λείπειν βουλώμεθα τὰ τῆς θεολογίας, εἰς πολλὰ ἄτοπα ἐμπεσούμεθα· ἐὰν θεὸν ἐκ θεοῦ λέγοντες, ἄρα δύο θεοί, ἐὰν οὐχ ὡς ὁ παρ' ἡμῖν πιστεύομεν θεὸς· καὶ γεννηθέντα λέγοντες, χρόνον ἐπινοοῦμεν· ἐὰν καταβάντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, τόπον διεγρηγορώμεν. καὶ τί δεῖ περαιτέρω χωρεῖν, ὅσα ἀπὸ τοῦ, ἔσεται, νομισθήσεται; πάντα γὰρ τὰ προκείμενα ἐρεῖ τις τῶν κακοδόξων ἀπὸ τοῦ, ἔσεται. ἀλλ' ἡμεῖς ἄνθρωποι ὄντες ἐκ πηλοῦ ἐν χώματος οὐ δυνάμεθα λόγους θείους ἁρμόζοντες τῷ Θεῷ· διὸ καὶ πάντα τὰ περὶ τοῦ Θεοῦ ἀνθρωποτρεπῶς λέγομεν, ἐν οὐ δεῖ καταπλήττειν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ἔσεται, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ ὁμολογεῖν· καὶ ἀληθῶς μετὰ τοῦ Θεοῦ τε τοῦ Θεοῦ κείσομεθα.

CAP. X. Διὰ τί δὲ ἐν χείσμα τὸ μύρῳ τοὺς ἐξ αὐτῶν ἡμῖν προσιόντας; οὐκ ἄδηλον ὡς αἱρετικοὺς ὄντας; λέγει γὰρ ὁ τῶν δυτέρας οἰκουμενικῆς συνόδου κανὼν ἑβδομος· τοὺς προσιόντας τῇ ὀρθοδοξίᾳ καὶ τῇ μερίδι τῶν σωζομένων ἀπὸ αἱρετικῶν δεχόμεθα καὶ τῷ ἑξῆς τούτῳ ἀκολουθίαν καὶ συνήθειαν. Ἀρειανοὺς μὲν, καὶ Μακεδονιανοὺς, καὶ Σαββατιανοὺς, καὶ Νοουατιανοὺς τοὺς λέγοντας ἑαυτοὺς Καθαροὺς καὶ Ἀστερεῖς, καὶ Τεσσαρεσκαιδεκατίτας ἤγουν Τετραδίτας, καὶ Ἀπολιναριστὰς δεχόμεθα διδόντας λιβέλλους, καὶ ἀναθεματίζοντας πᾶσαν αἵρεσιν μὴ φρονοῦσαν ὡς φρονεῖ ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, καὶ σφραγιζομένους ἤτοι χειομένους πρῶτον τῷ ἁγίῳ μύρῳ τὸ, τε μέτωπον, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τοὺς ῥῖνας, καὶ τὸ στόμα, καὶ τὰ ὦτα· καὶ σφραγίζοντες αὐτοὺς λέγομεν· καὶ σφραγὶς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου. ὁρᾶς τίσι συμπλέκομεν τοὺς ἐκ Λατίνων ἡμῖν προσιόντας; εἰ οὖν ἤτοι πάντες αἱρετικοὶ, δῆλον κἀκεῖνοι. τί δὲ ὁ σοφώτατος πατριάρχης Ἀντιοχείας Θεόδωρος ὁ Βαλσαμὼν τοῖς πρὸς Μάρκον τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην Ἀλεξανδρείας ἀποκρίσεσι περὶ τούτων γράφει;

tini reſpondent, id ſequi, ſed apud vos; nam talem ſequelam ipſi negamus; primo quidem, quod vocem hanc docent ſancti patres noſtri: deinde quia non ita intelligimus, ut ex hac voce aut perſonalis diſtinctio tollatur, aut ita perſonæ uniantur ut ſequatur confuſio, quod vos ſequi enixe aſſeveratis. nam & unitatem perbene intelligimus, & diſtinctionem egregie declaramus; ut neque duo ſint principia Spiritus ſancti Pater & Filius, neque in productione ejuſdem una ſint perſona Pater & Filius; ita enim duo quoque eſſent mittentes, cum & Pater mittat & Filius: at res non ita ſe habet; ſiquidem vox illa, Ex ſolo, apud nullum ſanctum eſt, a nullo dicta reperitur: qui nam? Cum ipſi his utantur vocibus, Ex Patre & Filio; & per Filium; & ex utroque ſubſtantialiter: inter has enim voces & illam, Ex ſolo, contradictionis eſt oppoſitio. Nam ſicut iſtæ propoſitiones; Dum ſol ſuper terram eſt, dies eſt, & nox non eſt; & rurſus, Dum ille ſubter terram eſt, nox eſt, dies non eſt; ita etiam hæc duo nunquam convenient, Ex ſolo, & ex Filio & per Fillum & ex ambobus ſubſtantialiter: & hæc quidem pronunciata ſunt a doctoribus & eccleſiæ theologis, quos ſanctæ generales ſynodi pro ſanctis habendos promulgarunt, quorumque ſcripta complectuntur: vox autem, Ex ſolo, poſt ſchiſma & contentiones audita eſt. Quod ſi res theologicas ex conſequentiis judicare voluerimus, in multa ſane abſurda delabemur: Ita enim, quia Deum de Deo dicimus, duo ergo ſint dii, & non unus quem credimus: & quia natum dicimus, tempus intelligamus; & quia deſcendit de cœlis, loco circumſcribamus: & quid opus eſt plura congereré, quæ inferri videntur per conſequentias? nam qui prave ſentit, ea quæ dicta ſunt per ſequelas omnia concludet. At nos cum ſimus homines ficti ex argilla & luto, non poſſumus de Deo congruentibus uti ſermonibus: Quapropter humano more res omnes divinas explicamus; nec oportet ea conſequentiis, ſed ex confeſſione nos redarguere: Vere enim cum Deo de rebus Dei judicamus.

CAP. X. Cur vero eos, qui ab illis ad nos tranſeunt, chriſmate inungimus? an non liquet, ut hæreticos? Ait enim ſeptimus œcumenicæ ſynodi ſecundæ canon: Eos qui ab hæreticis accedunt ad rectam fidem, & partem conſequentium ſalutem, recipimus ordine & conſuetudine, quam ſubjiciemus. Arianos quidem, & Macedonianos, & Sabbatianos, & Novatianos qui ſe Catharos & Ariſteros vocant, & Quartodecimanos, & Apollinariſtas recipimus libellum dantes, & anathematizantes omnem hæreſin, quæ non ſentit ut ſancta Dei catholica & apoſtolica eccleſia; nec non configuratos, ſive unctos primum ſacro chriſmate in fronte, oculis, naribus, ore, & auribus: Et configuantes eos dicimus; Signaculum doni Spiritus ſancti. Vides, quibus annumeremus eos, qui a Latinis ad nos perfugiunt? Si ergo hi omnes hæretici ſunt, illi quoque inter hæreticos numerandi. Quid porro de his Theodorus Balſamon doctiſſimus patriarcha Antiochenus, reſpondens ad quæſita Marci ſanctiſſimi patriarchæ Alexandrini, ſcriptum reliquit?

Epiphanius.

A

Interrogatio Marci.

Captivi Latini & alii ad noſtras catholicas eccleſias accedentes petunt divinæ ſanctificationis communionem. An ſit concedendum hoc, ſcire cupimus.

Reſponſio Theodori:

Luc. 11. *Qui non eſt mecum, contra me eſt; & qui non colligit mecum, diſpergit.* Quoniam igitur ante multos annos eccleſia occidentalis, Romana inquam, celebris illa portio divulſa eſt a conſortio reliquorum ſanctiſſimorum quatuor patriarcharum, per mores & dogmata a catholica eccleſia, & orthodoxis aliena; Nam propterea & in divinis ſacrificiis papa non inſeritur communi nominum patriarchalium commemorationi; idcirco non debet homo Latinus ſacerdotali manu per divina & immaculata myſteria ſanctificari, niſi prius Latinorum dogmata moreſque velit ejurare; & canonice cathechiſmo initietur, & in numerum orthodoxorum referatur. Audis? divulſi ſunt non modo per mores, ſed etiam dogmata quæ non agnoſcit eccleſia: quæ vero non agnoſcunt orthodoxi, hæretica certe ſunt. Audis etiam, initiandum eſſe canonice, atque in numerum orthodoxorum referendum? Quod ſi initiandus eſt, chriſmate etiam profecto ungendus. Unde ergo nobis repente orthodoxi apparuerunt, qui per tot tempora, & per tot patres & doctores hæretici judicati ſunt?

Resp. Cum protuliſſet canonem præcipientem, quinam fint conſignandi, ubi nulla mentio de Latinis, & ſubjeciſſet reſponſionem unius Balſamonis ad Alexandrinum; intulit, Qui per tot patres hæretici judicati ſunt. Liquet ergo a Balſamone tantum, non a multis patribus tales eſſe judicatos, idque poſt ſchiſma & concertationem. Certe ſi Alexandrinus poſt tot exacta tempora, (jam enim anni trecenti abjerant) ignorabat quomodo recipiendi eſſent Latini, perſpicuum eſt, illos non fuiſſe hæreticos a multis patribus judicatos; nota enim fuiſſent procul dubio Alexandrino & reliquis eccleſiis judicium & ſententia, qua damnati eſſent Latini; verum Latini etiam noſtros † conſignabant, & chriſmatos appellabant. Sed hæc non fuiſſe in æquo & bono facta conſtat ex eo, quod in noſtra unione nihil habuerunt quod nobis objicerent, ſed cum eſſemus orthodoxi, habiti ſumus ab orthodoxis orthodoxi.

† Epiſcopi Latini Græcos aliquando ſub conditione conſignabant, vel quia miniſtri hujus ſacramenti excommunicati fuerant & pro laicis habiti, quales erant in Bulgaria ſacerdotes Photii, vel quia preſbyteri, qui apud Græcos ſacramentum hoc paſſim conferunt, non ſunt ordinarii confirmationis miniſtri.

Ερωτησις Μάρκου.

Αἰχμάλωτοι Λατῖνοι ἢ ἄλλοι προσέρχονται εἰς τὰς καθολικὰς ἐκκλησίας ἡμῶν ζητοῦσι μεταλαμβάνειν τ θείων ἁγιασμάτων. εἰ οὖν ἐξωμολόγηται τοῦτό ἐστι, ζητοῦμεν μαθεῖν.

Απόκρισις Θεοδώρου.

Ο μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστί· καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει. ἐπεὶ οὖν πρὸ χρόνων πολλῶν ἀπεχωρίσθη τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, τῆς Ρώμης φαμέν, τὸ ἀπεύκτημον ἀθέσιτον μέρισμα ἐκ τῶν τ ἁγίων τεσσάρων πατριαρχῶν κοινωνίας, ἀποχωρισθὲν οἷς ἔθη καὶ δόγματα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ τ ὀρθοδόξων ἀλλότρια· διὰ γὰ τοῦτο ἐν τοῖς θείοις ἱερατικοῖς συνάξεσι τ πατριαρχικῶν ὀνομάτων ἀναφορᾶς ὁ τάπας ἐξίστατο· ἐξ οὗ φιλεῖ ἡμῖν Λατινικὸν ἐκ χειρὸς ἱερατικῆς διὰ τ θείων καὶ ἀχράντων μυστηρίων ἁγιάζεσθαι, εἰ μὴ κατάθηται πρότερον ἀποχοίχ τ Λατινικῶν δογμάτων τε & συνηθειῶν, καὶ κανόνας κατηχηθῇ, & τοῖς ὀρθοδόξοις ἐξισωθῇ. ἀκούεις; ἀποχωρισθέντα ὑ μόνον εἰς ἔθη, ἀλλὰ & δόγματα τῆς ἐκκλησίας ἀλλότρια. τὰ δὲ τ ὀρθοδόξων ἀλλότρια, πάντως αἱρετικά· & ὅτι κατὰ κανόνας κατηχηθῆναι ὀφείλει, & τοῖς ὀρθοδόξοις ἐξισωθῆναι; εἰ δὲ κατηχηθῆναι, δηλονότι & τῷ μύρῳ χρισθῆναι. πόθεν οὖν ἡμῖν ἀνεφάνησαν ἐξαίφνης οὗτοι ὀρθόδοξοι οἱ διὰ τοσούτων χρόνων & ὑπὸ τοσούτων πατέρων & διδασκάλων κεκριθέντες αἱρετικοί;

ΑΠΟΚ. Τὸν κανόνα προκαμίσας τὸν νομοθετοῦντα τίνας δεῖ χρίειν, μηδὲν ὄφελε τ Λατίνων λέγοντα, & ἐπισωμάψας & τῷ τῦ Βαλσαμῶνος πρὸς τὸν Αλεξανδρείας ἀπόκριτον καὶ μόνῳ, ἐπιφέρει· οἱ διὰ τοσούτων πατέρων κεκριθέντες αἱρετικοί, προδήλου οὖν, ὡς ὐχ ὑπὸ πολλῶν πατέρων ἐκρίθησαν, ἀλλ' ὑπὸ τῦ Βαλσαμῶνος & μόνου, καὶ τοῦτο μ τὸ χίσμα & τ φιλονεικίας. εἰ οὖν ὁ Αλεξανδρείας μ τοσούτων χρόνων ταξίτιδεύσιν, τεσσαράκοντα γὰ χρόνοι παρῆλθον, ὐκ οἶδε δεῖ τῦ ὅτως δεῖ τὸς ἀπὸ Λατίνων προσερχομένους προσδέχεσθαι, προδήλου ὡς ὐχ αἱρετικοὶ ὑπὸ πολλῶν πατέρων ἐκρίθησαν· πάντως γὰρ καὶ ὁ Αλεξανδρείας & αἱ λοιπαὶ ἐκκλησίαι ἐγίνωσκον ἂν τὸν κ Λατίνων κρίσιν τε & κατάδικον. ἀλλὰ & Λατῖνοι τὸς ἡμέτερους † ἔχιον καὶ χρισμαεισμένους νόμιζον. ὅτι δὲ ὑ κ δίκαιον λόγον τοῦτο ἐγίνοντο, δῆλον, ὅτι ὁ τῇ ἐνώσει ἡμῶν ὐδένα λόγον ἔχων αὐτῶν καθ' ἡμῶν, ἀλλ' ὀρθόδοξοι ὄντες ὑπὸ τ ὀρθοδόξων ὀρθόδοξοι ἐκρίθημεν.

† Εχισαν οἱονεὶ οἱ Λατῖνοι τοὺς Γραικοὺς μετὰ προσδιορισμοῦ καὶ διασολῆς ἵν ἐπενδύτερ οἱ προσβύτεροι οὐκ εἰσὶν οἰκεῖοι τῦ μυστηρίου· τοῦτο ὑπερέτας.

ΕΡΜΗΣ. Quis illos tam facile orthodoxos fecit? aurum, ſi quod verum eſt, fateri velis, & lucra tua: imo vero aurum non illos fecit

Τίς αὐτοὺς οὕτω ῥαδίως ὀρθοδόξους πεποίηκεν; ΕΘΕΚ. ὁ χρυσὸς, εἰ βούλοιο τ' ἀληθῆ λέγειν, & κέρδη τὰ σά· μᾶλλον μὲν οὖν ἐκείνους οὐ πεποίηκεν ὀρ-

ὀρθοδόξους, σὲ δὲ ποιήσας ἐκείνοις ὅμοιον, εἰς τὴν αἱρετικὴν ἀπέῤῥηξεν μοῖραν.

ΑΠΟΛ. † Ῥᾴδίως αὐτοὺς ὀρθοδόξους πεποίηκεν ἡ θέλησις αὐτῶν τοῦ κεκριθῆναι ὑπὸ οἰκουμενικὴν συνόδου τὸ παρ' αὐτοῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσαγόμενον, ὅπερ πρότερον οὐ κατεδέχοντο· ἔτι δὲ καὶ τὰ ἐμφανιζόμενα τῶν θείων πατέρων ῥητὰ, τά τε ἐκ τοῦ υἱοῦ λέγοντα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἔν τε ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς μαρτυρία τοῦ θείου Μαξίμου, δηλοῦσα ὅτι γνήσιά εἰσι ταῦτα· ἔν τε τῶν πατέρων αἱ φωναὶ, οὓς καὶ ἡμεῖς δοξάζομεν ἁγίους καὶ διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας· ἀλλὰ καὶ ὁ σύμπαντων ἀναθεματισμὸς τῆς διαιρέσεως, καὶ τῆς σκολιοφρύος, δι' ἃ ἐκαλοῦντο, ὡς καὶ αὐτὸς ὁμολογήσει παρὼν ἐκεῖσε ἔν τε ἀκοίων. χρυσοῦ δὲ πάλιν μέμνηται ἢ χρυσοῦ φιλῶν, ἢ χρυσοῦ ἐσπουδακὼς τοῦ παρ' αὐτοῖς φιλουμένου.

† Δόξα τοῦ συγγραφέως· πάλαι γὰρ ἐζήτησε τὸν ἄλλους σωθόδοις τὸ δόγμα τοῦτο.

ΕΦΕΣ. Ἀλλ' εἰ μεσότητά τινα, φησὶν, εὑρήσομεν τῶν δογμάτων, ἐκείνοις τε σωφρονήσομεν δι' αὐτῆς, καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καλῶς ἔξομεν, οὐδὲν ἀναγκαζόμενοι λέγειν παρὰ τὰ ἐωθότα καὶ παραδεδομένα. τοῦτ' ἔστιν ἐκεῖνο, τὸ τοὺς πολλοὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπατῆσαι, ἔν τε πᾶσαν ἀκολουθεῖν τοῖς εἰς τὸν κρημνὸν τῆς δυσσεβείας ἀπάγουσι. πῶς δύναιτο γὰρ εἶναί τι μέσον ἀμφοῖν τῶν δοξῶν, ὑπὲρ ἐπί τισιν ἐναντίοις συμβαλεῖ, πρὸς τὸ δεινὸν πυκτομάλησεν. ἀλλὰ λέξει μὴν ἐνδέχεται μέσῳ δύο δοξῶν αἱρεθῆναι, τῷ ἀμφοτέρας σημαίνουσαν ὁμωνύμως, δόξαν δὲ μέσῳ ἐναντίων δοξῶν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, ἀδύνατον· εἰ δὲ μὴ ἔν ἀληθείας ἔν ψεύδους ἔσται τι μέσον, ἔν κατάφασεως καὶ ἀποφάσεως· ἀλλ' οὐκ ἔστιν· ἐπὶ παντὸς γὰρ ἢ κατάφασις, ἢ ἡ ἀπόφασις. εἰ μὴν οὖν τὸ Λατινικὸν ἀληθὲς δόγμα, τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, ψευδὲς τὸ ἡμέτερον, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς μόνου, διὰ τοῦτο γὰρ ἐχωρίσθημεν· εἰ δὲ τὸ ἡμέτερον ἀληθὲς, ψευδὲς ἂν εἴη δήπου τὸ ἐκείνων· τί οὖν ἂν εἴη μέσον τούτων; οὐδέν· πλὴν εἰ μὴ λέξεις πρὸς ἀμφω τὰς δόξας ὁρῶσα, καθάπερ τις κόθορνος. αὐτὴ οὖν ἡμᾶς ἐνωθῆναι ποιήσει; καὶ τί δράσομεν, ὅταν ἀλλήλοις ἐξετάσωμεν περὶ τῶν νοημάτων ἔν τῶν δοξῶν; ἐπὶ καὶ ἀμφοτέρους ἡμᾶς προσήκειν ὀρθοδόξους τοὺς τἀναντία φρονοῦντας; ἐγὼ μὲν γὰρ οὐκ οἶμαι, σὺ δ' ἂν εἰδείης ὁ πάντα φέρων, καὶ πάντα ῥᾳδίως ἐτοιμάζων.

ΑΠΟΛ. Ἡμεῖς ἐνωθέν τε, καὶ ἐκ πρώτων παρελάβομεν, καὶ παρὰ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου τὸν μεσότητα ἐν τῇ πίστει φυλάττειν, ἐπεὶ ἡ μεσότης ἐστὶ καὶ ἀλήθεια, τὰ δὲ παρ' ἑκάτερα τοῦ μέσου ὑπερβολαὶ λέγονται καὶ ἐλλείψεις, καὶ ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸ ἀνούσιον ἔχουσαι. καλῶς οὖν μετὰ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου τοῦτο λέγομεν· μεσότητα δὲ ὅπερ ἔνθεν, φησὶ, τὸν ἀληθείαν λέγω, πρὸς ὃν βλέπειν καλῶς ἔχομεν καὶ μόνον, καὶ τῷ φιλῶν συναίρεσιν ἐπιτεύμενοι, καὶ τῷ ἀποστρέφειν διαίρεσιν καὶ πάλιν· ἡμεῖς τὸν μέσον ὁδὸν βαδίζοντες καὶ βασιλικὸν, ἐν ᾗ καὶ τὸ τῆς ἀρετῆς ἔστηκεν ἀκρότατον. ταύτῃ καὶ ἡμεῖς λέγομεν· ὃν δὲ αὐτὸς λέξιν μέσον δύο δοξῶν εἰσάγει, οὐκ οἴδαμεν πόθεν καὶ παρὰ τοῦ λαβὼν φάσκει· διὸ ὃ οὔπω ἡμεῖς οὐδαμεν

A orthodoxos, ſed te reddens illis aſſimilem in hæreticorum partem detruſit.

† Facile illos orthodoxos fecit voluntas, qua dogma in eccleſiam ab eis inductum paſſi ſunt examinari per ſynodum œcumenicam, quod antea non patiebantur; & præterea ſanctorum patrum allatæ ſententiæ, quæ Spiritum ſanctum etiam ex Filio aſſerunt; & prolatum ex epiſtola ſancti Maximi teſtimonium, quo probatur ſententias illas eſſe germanas; & patrum dicta, quos & ipſi pro ſanctis habemus & eccleſiæ doctoribus: Quin & publicus anathematiſmus duorum principiorum, & confuſionis perſonarum, de quibus accuſabantur; ut plane fatebitur & ipſe, qui ibidem aderat & audiebat. Auri vero rurſus mentionem facit, vel aurum amans, vel carens auro, quod ipſe expetit. RESP.

† Auctoris ſententia; Nam dogma hoc, ut dictum eſt, in aliis conciliis jam antea diſcuſſum erat.

Sed ſi medium, inquit, aliquod inter dogmata excogitemus, per illud & cum iis conjungemur, & res noſtras optime componemus; cum nihil fateri cogamur præter ea, quæ nobis conſueta ſunt & a patribus tradita. Hoc illud eſt quod ab initio multos decepit, perſuaſitque ſequi homines, qui eos ad prærupta impietatis abduxerunt: Nam eſſe quid medium inter utramque ſententiam rati, ut contingit in quibuſdam contrariis, ultro in perniciem incurrerunt. Verum dictio quidem reperiri poterit media inter duas opiniones, æquivoce utramque ſignificans, ſed contrariis ſententiis interjectam eſſe mediam ſententiam de re eadem, eſt impoſſibile; Alioquin erit etiam quid medium inter verum & falſum, affirmationemque & negationem; atqui non eſt; etenim de omni re aut affirmatio, aut negatio. Si ergo Latinorum dogma verum eſt, quod ex Filio procedat; noſtrum, quod ex Patre ſolo, erit falſum: propter quod & diſſidium ſecutum eſt: Si contra, noſtrum verum eſt, dogma illorum erit falſum. Inter hæc igitur quidnam erit medium? profecto nihil; niſi dictio aliqua ad utramque ſententiam accommodata inſtar cothurni. Hæc ergo pacem conciliare poterit? & quid agemus, quando noſtros invicem ſenſus & opiniones examinabimus? fierine poterit, ut contraria ſentientes utrique orthodoxi vocemur? Ego certe non crediderim; tuum erit hoc ſcire, qui omnia miſces, & rebus omnibus facile nomina adaptas. RESP.

Nos a principio, & a primis patribus accepimus, atque a Gregorio theologo, medium in fide tenere; nam veritas conſiſtit in medio; quæ vero extrema ſunt, exceſſus vocantur & defectus, ut neceſſario ſint etiam nihil. Itaque cum Gregorio Nazianzeno recte dicimus; Medium vero cum dico, veritatem dico, ad quam unam reſpicere ſine vitio poſſumus, nec prave contrahentes, nec abſurdius dividentes: & rurſus; Nos media regiaque via incedentes, in qua etiam ſitum eſt virtutum faſtigium. Hoc ergo & nos medium fatemur; Vocem autem inter duas ſententias mediam, quam ipſe inducit, unde habeat, & a quo ſumptam proferat, neſcimus. Quare quod & nobis ignotum eſt, & dictum ab aliis nunquam audivimus, Orat. de theolog. 2.

mus, ad hoc quomodo reſpondeamus? Inducit enim ipſe quæ non ſunt dicta a ſanctis; & ex ſuo ſenſu ſtatuit affirmationem & negationem; cum ſancti nunquam, Ex ſolo, dixerint, ſed, per Filium, &, ex utroque; ut jam antea oſtenſum eſt. Quapropter eccleſia nunquam ſenſit, quæ non accepit a ſanctis, ſed ea recipimus & obſervamus, quæ dicta a ſanctis habemus, & nunquam ab illis recedemus; aliud medium non agnoſcentes præter illud, quod ſancti nobis tradiderunt, licet ipſe ſuo arbitratu novum confingat medium.

A λέγω. ὅτ' ἄλλως ἠπόρημαι λέγοντας, πῶς ἀπολογίαν δώσω; αὐτὸς γὰρ εἰσάγει τὰ μὴ ἐκ τῶν ἁγίων ἐρήματα, ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῷ θέσιν αὐτῶν κατάφασιν ποιεῖ ἀπόφασιν. τὸ γὰρ, ἐκ μόνου οἱ ἅγιοι οὐ λέγουσιν, ἀλλὰ, διὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ, ἐξ ἀμφοῖν, ὡς προαπεδείχθη. διὸ ἐκ τῶν μὴ ἐρημάτων ἐκ τῶν ἁγίων ἡ ἐκκλησία οὐκ ἐφάνη ποτέ· ἡμεῖς δὲ τὰ ἐκ τῶν ἁγίων ἐρήματα σέβομέν τε καὶ φυλάττομεν, καὶ φυλάξομεν, μηδὲν ἐξὸ μεσότητος ἄλλως λέγοντες, πλὴν τῶν ἐκδεδομένων παρὰ τῶν ἁγίων, καὶ αὐτὸς παύτῳ ἀπειλάττῃ, ὡς βέλεται.

EPHRÆ. Orat. in Abraham.

Viſne ex Gregorio Nazianzeno ſcire, quæ ipſe de mediis ſcribat? Imago, inquit, quoquoverſum in omnes prætereuntes intuens, communis utriuſque pedis cothurnus, ventilatio ad omnem ventum, arrepta facultate per ſcriptam calliditatem, & verſutiam adverſus veritatem. Nam ſimilitudinis nomen juxta ſcripturas prætextus pietatis erat, quo hamus impietatis obtegebatur: & hæc quidem de medio tunc excogitato. De ſynodo vero, quæ talis medii fuit inventrix, turſus

Gen. 10.

hæc ait; Sive Chalannæ turrim, quæ linguas rite diviſit; (utinam diviſiſſet & iſtas, in malo quippe fuit conſenſio) ſive concilium Caiphæ, in quo Chriſtus condemnatur; ſive alio non abſimili nomine vocemus eam ſynodum, quæ omnia evertit & miſcuit, dogma pium & antiquum demolita, quod Trinitati ſuffragabatur: vallo enim ſepſit, & machinis fidem conſubſtantialitatis labefactavit; impietati vero fores aperuit, mediorum ſcriptione & uſurpatione vocabulorum: Etenim ingenioſi fuere ad malefaciendum, quid vero ſit recte facere, ignoratunt. Hæc nobis de medio ſufficiant, ſatis enim oſtendimus nullum plane medium dari; nec non impium eſſe, & a ſenſu eccleſiæ alienum, hujuſmodi media quærere.

B Βλέπε δὲ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου μαθεῖν, ἐκ ποῖα δεῖ τῶν μεσότητος γράφειν; ἡ φησὶ πάντας ὁρῶντας τὰς παρόδους εἰκών, ὁ κοινὸς ἀμφοτέρων τῶν ποδῶν κόθορνος, ἡ κατὰ πάντα ἄνεμον λίκμησις, ἁρπάσασα λαβοῦσα, τὶ ἐγγραφον κακουργίαν ἐπὶ τῷ κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπίνοιαν· τὸ γὰρ ὁμοιον κατὰ τὰς γραφὰς τῆς εὐσεβείας προχεῖμα ἐπὶ τῷ χαλκῷ τῆς ἀσεβείας ἐξελιττόμενον. ταῦτα μὲν οὖν ἐξὸ τῆς ἐπινοηθείσης τότε μεσότητος. περὶ δὲ τῆς αὐτῶν ἐκβάσεως σωφρόνως τοιάδε πάλιν φησίν· εἴ τε ὁ Χαλαννης πύργον, ὃς καλῶς τὰς γλώσσας ἐμέρισεν, ὡς ὀφελός γε καὶ ταύτας, ἐπὶ κακῷ γὰρ ἡ συμφωνία· εἴτε τὸ Καϊάφα συνέδριον, ὧ Χριστὸς κατακρίνεται· εἴτε τι ἄλλο τοιοῦτον τῷ σωδόν ἐκείνῳ ὀνομαζόμενον, ἡ πάντα ἀνέτρεψε καὶ συνέχεε, τὸ μὲν ἀσεβὲς δόγμα καὶ παλαιὸν καὶ τῆς Τειάδος συνήγορον καταλύσασα τῷ βελεῖ χάραξι, ἐκ μηχανήμασι κατασείσασα τὸ ὁμοούσιον, τῇ δὲ ἀσεβείᾳ θύρας ἀνοίξασα διὰ τῆς τῶν γεγραμμένων ἐκ λεγομένων μεσότητος· σοφοὶ γὰρ ἐγένοντο τοῦ κακοποιῆσαι, τὸ δὲ καλοποιῆσαι οὐκ ἔγνωσαν. τοσαῦτα μὲν ἡμῖν ἀρκεῖ περὶ τῆς μεσότητος. ὅτι τε οὐδ' ἔστιν ὅλως μεσότης ἱκανῶς ἀποδεδειχόσι, ἐκ ὅτι τὰ τοιαῦτα ζητεῖν ἀσεβὲς καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀλλότριον.

Gen. 10.

RESPONSIO.

Dum hæc dicit egregius vir, neſcire ſe ſimulat, aliud ſignificari per homœuſion, & aliud per homouſion. Nam quod homœuſon eſt, non habet eamdem eſſentiam, ſi quis vocem more grammaticorum explicet, aut etiam ſecundum veram ſanctorum patrum expoſitionem. Quia vox, homoſion, ſignificat eſſentiæ nulla cum varietate idemtitatem; homœuſion vero rem aſſimilatione non diſſimilem, quale

Matth. 13.

eſt illud; *Simile eſt regnum cœlorum grano*

Joan. 3.

ſinapis: & illud; *Cum Chriſtus apparuerit, ſimiles ei erimus*: hæc enim non indicant ſimilitudinem eſſentialem. At vero in Dei Filio ſalvatore noſtro ita, ſed conſubſtantialem ipſum novimus, Chriſtum

Joan. 10.

ipſum audientes dicentem: *Ego & Pater unum ſumus*: ubi per illud, *Unum*, idemtitatem eſſentiæ cum invariabilitate declaravit; per illud autem, *ſumus*, duas expreſſit hypoſtaſes. Ceterum Ariani, quia non credebant Dei veri & Patris Filium: eamdem, quam & Pater, habere ſubſtantiam remota prorſus omni variatione, eſſeque illi æqualem, ſi generationem excipias; mutarunt homouſion in homœuſion; idque medium nominabant, & ſimplicioribus imponebant. Hoc in nos &

D Τοῦτα δὲ λέγων ὁ τιμιος ὅτ' ἀγνοεῖσθαι προποιεῖται ἀγνοιαν, ὅτως ἄλλως νοεῖται τὸ ὁμοιούσιον, καὶ ἄλλως τὸ ὁμοούσιον· τὸ γὰρ ὁμοιούσιον εἰ ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ κατὰ τὸν τεχνίτως εἰπεῖν, οὐδὲ κατὰ τὴν τῶν ἁγίων πατέρων ἀληθῆ ἐξήγησιν. τὸ μὲν γὰρ, ἤγουν τὸ ὁμοούσιον, τὸ ἀδιάλλακτον τῆς οὐσίας δηλοῖ. τὸ δὲ ὁμοιούσιον, τὸ ὁμοιώσει ὅμοιον· ὡς τὸ· ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκκῳ σινάπεως· καὶ· ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα· ὁ τῇ οὐσίᾳ δηλοῖ. ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οὐχ ὅτως, ἀλλ' ὁμοούσιον ἐγνωμεν, αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἀκούοντες λέγοντος· ἐγὼ ἐκ ὁ πατὴρ ἐν ἐσμεν· διὰ τοῦ, ἐν, τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας ἐμφαίνων ἐκ ἀδιάλλακτον· διὰ δὲ τοῦ, ἐσμεν, τὰς δύο ὑποστάσεις δηλῶν, ὅθεν οἱ περὶ τὸν Ἄρειον μὴ φρονοῦντες τὸν υἱὸν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἐκ πατρὸς τῆς αὐτῆς οὐσίας κατὰ πάντα ἀδιάλλακτον, ἐκ ἴσον τῷ πατρὶ πλὴν τοῦ γεννᾶν, ἀμείβοντες τὸ ὁμοούσιον, τὸ ὁμοιούσιον ἐτίθεσαν, ἐκ μεσότητα ὠνόμαζον ἀπατῶντες τοὺς ἀφελεστέρους. πῶς ἐφαρμόζῃ τοῦτο ἐφ' ἡμῶν τε καὶ Λατίνων, οἵ τινες κοινῶς ὁμολογοῦμεν τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν

ΑΠΟΛ

καὶ

ἐκ τοῦ ἁγίου πνεύματος Θεόν. ἐκ πάντα ὅτα ὁ πατὴρ, ταῦτα καὶ ὁ υἱός· ἐκ ὅτα ὁ πατὴρ ἐκ ὁ υἱός, ταῦτα καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἓν τι δυνάμει ἐκ ἐνεργείᾳ καὶ οὐσίᾳ ἐκ θεότητι, πρεμφέρον τὴν ἰδιοτήτων ἀκίνητον;

A Latinos quomodo quadrabit, qui Patrem & Filium & Spiritum ſanctum unum Deum patiter fatemur; & quidquid eſt Pater & Filius, hoc eſſe Spiritum ſanctum, ſive virtutem, ſive principatum dicas, ſive poteſtatem & deitatem, proprietatibus manentibus?

ΕΦΕΣ. Ἀλλὰ τί, φησὶ, δράσομεν πρὸς τοὺς μέσους τούτους Γραικολατίνους, οἳ τὴν μεσότητα ἀσπάζονται, τὰ μὲν ἐπαινοῦσι τῶν Λατινικῶν ἰδίων ἐκ δογμάτων ἀναφανδόν· τὰ δ' ἐπαινοῦσι μὲν, ἀλλ' οὐκ ἂν ἐλέγξειε· τὰ δ' οὐδ' ἐπαινοῦσιν ὅλως; φευκτέον αὐτοὺς, ὡς φεύγει τις ἀπὸ ὄφεως· ὡς αὐτοὺς ὄντως, ἢ κίρκοις πολλῷ δέον χείρονας τοὺς Χριστομαχίλους ἐκ Χριστεμπόρους. ἴσμεν γὰρ οἵους, κ τὸν Θεὸν ἀποστολον, οἱ τοιοῦτοι ἠγάπησαν τὴν ἀσέβειαν· ἀφ' ὧν ἐπάγει λέγων· ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων· ἵ γὰρ ἵνα μάθωσιν, ἀλλ' ἵνα λάβωσι πρὸς ἑαυτοὺς ἀντιμαλῶσι. τοία δὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; ἢ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ; ἢ τίς μερὶς πιστῷ μ ἀπίστῳ;

Ad hæc nulla reſponſione eſt opus; contumelias enim in nos jacit ira percitus ac inflammatus. Bene ergo dicat, nec ne, reſponſiones quas dedimus, & daturi ſumus, oſtendunt, & patebit hoc cordatis hominibus.

ΑΝΟΛ. Ἐστιν ὕβρεως ἀπολογίας χωρὶς, ὕβρεως γὰρ καθ' ἡμῶν προφέρει θυμούμενος μᾶλλον καὶ ὀργιζόμενος. εἰπὲ οὖν καλῶς λέγει, εἰπὲ μὴ, αἱ προαναγεγραμμέναι ἀπολογίαι δηλοῦσι, ἐ ἔτι αἱ ὁδῷ προβαίνουσαι ἐ ὁ νοῦν τοῖσιν.

ΕΦΕΣ. Ἡμεῖς μὲν γὰρ μ τῷ Δαμασκληνῷ, ἐ τῷ πατρὶ ἅπαντα, ὁπ τῷ υἱῷ δὲ πνεῦμα οὐ λέγομεν· ὅτι δὲ μ τὴν Λατίνων ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα λέγουσι.

ΕΡΝΑΣ. Siquidem nos cum Damaſceno & cunctis patribus, ex Filio vero Spiritum non dicimus: iſti autem cum Latinis ex Filio Spiritum dicunt.

ΑΝΟΛ. Καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ ἁγίου Δαμασκληνοῦ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα ἁ λέγομεν, ἀλλὰ, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ· διότι ὁ συμπλεκτικὸς συνδεσμὸς τελειότατα μάλα καλῶς ἐκ τοῦ πατρὸς ἐ τοῦ υἱοῦ· τὸ δ' ἐκ τοῦ υἱοῦ ἀπολελειμμένως λέγει, προσληπτικὸν αἴτιον τὸν υἱὸν τίθησιν, ὅπερ ὁ Εὐνόμιος ἐ οἱ κ τὸν Εὐνόμιον ἑφόμενοι· ἡμεῖς δὲ μ τοῦ Δαμασκληνοῦ ἐ τῶν πατέρων ἁπάντων ἐ ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ λέγομεν· τὸ μὲν γὰρ ἔχειν Εὐνόμιος, ἐκ μόνου τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα λέγοντες, ἐ βαθμὸν θεότητος ἐσάγοντες· τὸ δὲ ἐ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἀ πατέρων ἔχει φωνή. ἀλλὰ ἐ ἐξηγητοῦ τῶν ἑαυτοῦ λόγων τὸν Δαμασκληνὸν ἐκδόλων διασαφοῦντα τὰ ἑαυτοῦ προεκομίσαμεν, ἐ καλῶς τῷ διεσάφησιν τῷ δεῖ τοῦτο πεποιήκαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

Nos quoque cum ſancto Damaſceno Spiritum non dicimus ex Filio, ſed, etiam ex Filio; nam conjunctio copulativa optime indicat Spiritum & ex Patre & ex Filio. Dicere autem abſolute Spiritum ex Filio, denotat Filium eſſe cauſam originariam, quæ erat Eunomii & ſequacium ejus ſententia. Nos vero cum Damaſceno & univerſis patribus dicimus & ex Filio & per Filium. Illud enim aſſerebat Eunomius, nimirum ex ſolo Filio; qui gradus etiam deitatem inducebat: Vox autem, Et ex Filio, accepta eſt a patribus. Certe nos Joannem Damaſcenum protulimus verba ſua exponentem, ſuique ipſius interpretem; & ſatis hoc in antecedentibus declaravimus.

ΕΦΕΣ. Καὶ ἡμεῖς μὲν μ τὸν θεῖον Διονύσιον μόνην πηγὴν τῆς ὑπερουσίου θεότητος τὸν πατέρα λέγομεν, ὅτι δὲ μ τὴν Λατίνων ἐκ τὸν υἱὸν πηγὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος λέγουσιν, σαβέλλιόν τι αὐτὸ δηλαδὴ τῆς θεότητος.

Et nos quidem cum ſancto Dionyſio ſolum ſupereſſentialis deitatis fontem dicimus Patrem; iſti vero cum Latinis Filium quoque fontem Spiritus ſancti affirmant, excludentes nimirum a deitate Spiritum.

ΕΡΝΑΣ. Cap. 2. de divinis nominibus.

ΑΝΟΛ. Ὡσαύτως κ ἡμεῖς μ τὸν θεῖον Διονύσιον ἐ πάντων τῶν ἁγίων μόνην πηγὴν κ ἀρχὴν τῆς θεότητος τὸν πατέρα ἐγνωμεν, οὐδὲ προστιθεῖται ταύτῃ ἄλλη· ἀλλὰ μὴν ἐκ ταύτης τῆς πηγῆς τοῦ πατρὸς πηγὴν τὸν υἱὸν γινώσκομεν τοῦ ἁγίου πνεύματος. φησὶ γὰρ ὁ τολμὴς τοῦ θεῖα, ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ δεῖ εἰσόδιον ἐπιφανείας λόγῳ, ὃ ἡ ἀρχή· οἱ κακοτέχνως τὰς θείας γραφὰς βουλόμενοι νοεῖν· οἶδε γὰρ ἐν τῷ Θεῷ πατρὶ ὄντα τὸν υἱὸν πηγὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἐ ὁ μέγας Βασίλειος· πηγὴ ζωῆς ὁ υἱός· φησὶ γὰρ ὁ Δαβὶδ πρὸς τὸν πατέρα, ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς. ἐ πάλιν ἑτέρωθι προφήτης λέγει περὶ τῶν Ἰουδαίων· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν

Et nos pariter cum ſancto Dionyſio & ſanctis omnibus ſolum fontem & principium deitatis novimus Patrem, & nullum alium illi præintelligi; Verum ex fonte hoc, nempe Patre, Filium ſcimus fontem ſancti Spiritus. Ait enim rerum divinarum peritiſſimus Athanaſius magnus in oratione de Dei Verbi in carne apparitione; quæ incipit; Qui divinas ſcripturas malitioſe volunt intelligere: Novit enim apud Deum Patrem Filium eſſe fontem ſancti Spiritus: & Baſilius magnus: Fons, inquit, vitæ eſt Filius: dicit enim David ad Patrem; *Quoniam apud te eſt fons vitæ*: & rurſus alius propheta de Judæis; *Me de-*

Pſalm. 35. Jerem. 2.

reli-

reliquerunt fontem aquæ vivæ; aquæ vero viva nominatur ſanctus Spiritus, de quo dominus in evangelio; *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*; hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Per quæ manifeſte docet, Filium eſſe fontem aquæ vivæ, videlicet Spiritus. Aurei quoque oris pater ſermone in ſacramentum baptiſmi; cujus initium: Rurſus nobis beati David ſpiritalis cithara: Propterea, inquit, ſalvator oſtendit ſe fontem vitæ, & viventem aquam eſſe Spiritum ſanctum. Similiter & S. Ambroſius libro primo ad Gratianum imperatorem, capite decimooctavo. Itaque, inquit, ſicut verbum vitæ vita eſt, ita & vitæ ſpiritus, vita eſt. Accipe nunc, quia ſicut Pater fons vitæ eſt, ita etiam Filium plerique fontem vitæ memorarunt ſignificatum, eo quod apud te, inquit, Deus omnipotens, Filius tuus fons vitæ ſit, hoc eſt, fons Spiritus ſancti; quia Spiritus vita eſt, ſicut dominus ait; *Verba quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus & vita ſunt*: quia ubi ſpiritus, & vita; & ubi vita, etiam Spiritus ſanctus: plerique tamen hoc loco Patrem volunt tantummodo fontem ſignificatum, quamquam videatur quod ſcriptura memoraverit; *Apud te*, inquit, *fons vitæ*; hoc eſt apud Patrem Filius; quoniam Verbum apud Deum, quod erat in principio, & erat apud Deum, Sed ſive Patrem quis hoc loco, ſive Filium intelligat fontem, fontem utique intelligimus non aquæ iſtius quæ creatura eſt, ſed divinæ illius gratiæ, hoc eſt Spiritus ſancti; ipſe eſt enim aqua viva. Et Gregorius theologus oratione in Spiritum, quæ incipit; Et hæc quidem de Filio dicta ſint, Oculum, inquit, & fontem & fluvium mente apprehendi; nam hoc idem & aliis in mentem venit. Si ergo quia dicimus, Filium eſſe Spiritus ſancti fontem de fonte, hoc eſt ipſo Patre, ſecundum hoſce divinos ſanctoſque patres; ideo Spiritum, ut contendit ipſe, a deitate excludimus; certe ipſe quoque Filium a deitate excludet, eo quod ſolus Pater ſit Filii & Spiritus ſancti fons. Sed quemadmodum ipſe hoc ut abſurdum negaverit, ita multo aptius veriuſque idem de nobis intelligat: Credimus enim in Trinitatem ejuſdem eſſentiæ, potentiæ, & deitatis; quamquam injuria ſicut in aliis, hac etiam in re nobis obtrectat.

Joan. 4.

Joan. 7.

Joan. 6.

Pſalm. 35.

ΕΡΗΕΣ. Et nos quidem cum † Gregorio Nazianzeno Filium a Patre cauſalitate diſtinguimus; iſti vero cum Latinis cauſalitate illos conjungunt.

ΡΕΣΡ. Conjungimus Patrem & Filium natura & deitate, ut Patrem Filium, non cauſalitate. Alioquin ex verbis ſuis ipſe quoque conjunget Filium & Spiritum ſanctum, cum ſit & dicatur uterque cauſatus. Unum eſt; obloqui vult; & cauſas rimatur quaſcumque vult, imo vero quaſcumque fingit. Quare ad minus neceſſaria multis demonſtrationibus non indigemus.

† Idem iſte auctor Gregorius protoſyncellus in reſponſione ad confeſſionem Marci Epheſii, eidem Marco hæc eadem objicienti ſic reſpondet: Nazianzenus vero ubi dixit; Omnia quæ Pater habet, ſunt

ὕδατος ζῶντος, ὕδωρ δὲ ζῶν ὀνομάζεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· περὶ οὗ ὁ κύριος εἴρηκεν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, ποταμοὶ, ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν, ὕδατος ζῶντος· τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ πνεύματος, ὃ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν· διὸ ὧν δείκνυσι σαφῶς, πηγὴν τοῦ ζῶντος ὕδατος ἡμᾶς τοῦ πνεύματος ὄντα τὸν υἱόν. καὶ ὁ χρυσοῦς τοίνυν γλώττης ἐν τῷ λόγῳ τῷ εἰς τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος, οὗ ἡ ἀρχή· πάλιν ἡμῖν ἡ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ πνευματικὴ κιθάρα. φησί· διὰ τοῦτο ὁ σωτὴρ δείκνυσιν ἑαυτὸν πηγὴν ζωῆς, ἐν ὕδωρ ζῶν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· συμφώνως δὲ ὁ ἅγιος Ἀμβρόσιος ἐν τῷ πρὸς Γρατιανὸν βασιλέα προτρεπτικῷ βιβλίῳ ἐν κ'. κεφαλαίῳ· τοίνυν ὥσπερ τὸ ῥῆμα τῆς ζωῆς ζωή ἐστιν, οὕτω καὶ τῆς ζωῆς τὸ πνεῦμα ζωὴ ἐστί. δέχου δή, ὅτι καθάπερ ὁ πατὴρ πηγὴ ζωῆς ἐστιν, οὕτω καὶ τὸν υἱὸν ὅτι πλεῖστοι πηγὴν ζωῆς ἐμνημόνευσαν σημαινόμενον, ὅτι παρὰ σοί, φησὶ, θεὲ παντοδύναμε, ὁ υἱός σου πηγὴ ζωῆς ἐστι, τουτέστι πηγὴ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὅτι πνεῦμα ζωή ἐστι, καθὼς ὁ κύριος φησὶ· τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ ἐλάλησα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωή. καὶ γὰρ ὅπου τὸ πνεῦμα, καὶ ζωή· καὶ ὅπου ζωὴ, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστί· πολλοὶ μέντοι καὶ τῶνδε τοῦ χωρίου † πατέρα βούλονται μόνον πηγὴν σημαίνεσθαι, καίτερ ὁρῶντες τί ἐστιν εἰρημένον ἡ γραφή· παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς ἐστι· τουτέστι παρὰ τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, ὅτι ὁ λόγος πρὸς † Θεόν, ὃς ἦν ἐν ἀρχῇ, καὶ ἦν πρὸς τὸν Θεόν· ἀλλ' εἴτε τὸν πατέρα καὶ τοῦτον δέ τις τοῦ χωρίου, εἴτε † υἱὸν νοοίη πηγὴν, πηγὴν πάντως νοήσει ἢ τούτου τοῦ ὕδατος, ὅπερ κτίσις ἐστὶν, ἀλλὰ τῆς θείας ἐκείνης χάριτος, δηλαδὴ τοῦ ἁγίου πνεύματος. αὐτὸ γάρ ἐστι τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν. καὶ Γρηγόριος δὲ ὁ Θεολόγος ἐν τῷ περὶ πνεύματος λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχή· ὁ μὲν δὴ περὶ τοῦ υἱοῦ λόγος τοιοῦτος· φησὶν· ὀφθαλμόν τινα καὶ πηγὴν καὶ ποταμὸν ἐκεκόντα, καὶ γὰρ καὶ ἄλλοι. εἰ οὖν διότι λέγομεν, ὅτι πηγὴ ὁ υἱὸς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκ πηγῆς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦτον ἐκ τῶν ἱερῶν καὶ θείας τούτου πατέρας, ἐκβάλλομεν αὐτὸν † θεότητος, ὡς αὐτὸς διϊσχυρίζεται, πάντως ἂν καὶ αὐτὸς ἐκβάλλοι † υἱὸν τῆς θεότητος διὰ τὸ † πατέρα μόνον εἶ) πηγὴν τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἀλλ' ὅπερ ἂν αὐτὸς ὡς ἄτοπον ἐφάλοι, τοῦτο μᾶλλον καλῶς καὶ ἀληθῶς καὶ περὶ ἡμῶν ποιεῖται· εἰς Τελεὸν γὰρ πιστεύομεν ὁμοούσιον καὶ ὁμοδύναμον καὶ θεὸν ὄντα, εἰ καὶ ἀδίκως ἡμᾶς καὶ ἐν τούτῳ ὡς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις διασύρει.

Καὶ ἡμεῖς μὲν μετὰ † Θεολόγου Γρηγορίου τῇ αἰτίᾳ διακρίνομεν τὸν υἱὸν † πατέρα· οὗτοι δὲ μετὰ τῶν Λατίνων τῇ αἰτίᾳ τοῦτον συνάπτουσιν. ΕΦΕΣ.

Συνάπτομεν † πατέρα καὶ † υἱὸν τῇ φύσει καὶ τῇ θεότητι ὡς πατέρα καὶ υἱόν, οὐ τῇ αἰτίᾳ· εἰ δ' ὡς αὐτὸς λέγει, συνάπτει καὶ αὐτὸς † υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα, διὰ τὸ ἄμφω αἰτιατὰ εἶναι καὶ λέγεσθαι. ἓν μόνον ὁρῶμεν, ὅτι βούλεται διασύρειν, καὶ πολλὰς ἐπινοεῖ αἰτίας ὅσας καὶ βούλεται· μᾶλλον δὲ ὅσας ἀνάπλαττεν διὸ καὶ δὲ πολλῶν ἀποδείξεων δεόμεθα εἰς τὸ μὴ ἀναγκαῖα. ΡΕΣΡ.

† Αὐτὸς οὗτος Γρηγόριος ὁ Πεντασύγκελλος ἐν τῇ ἀπολογίᾳ πρὸς τοὺς τῆς Ἐφέσου ὁμολογίαν, ἀποκειμένους πρὸς τοῦτο φησίν· ὁ δὲ Θεολόγος εἰπών· πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, τοῦ υἱοῦ, πλὴν τῆ-

τῆς αἰτίας· ἐπιφέρει· πάντα δὲ ὅσα τοῦ υἱοῦ, ἐκ τοῦ πνεύματος, πλὴν τῆς γόνου· αἰτίαν λέγων ὑποτίθεται τὴν κατὰ τὸ γεννᾶν, καθὼς αὐτὸς διασαφεῖ ἐν τῷ λόγῳ περὶ δόγματος καὶ κατηχήσεως ἐπισκόπων· φησὶ γάρ· ὁ δὲ υἱός, ἐὰν μὴ ὡς αἴτιον τὸν πατέρα λαμβάνῃς, ἔστι ἄναρχος· ἀρχὴ γὰρ ὁ πατὴρ υἱοῦ, ὡς αἴτιος· εἰδὲν ἄρα συμπεραίνει ὁ Ἐφέσιος, ὁμωνυμίᾳ χρησάμενος.

ΕΦΕΣ. Καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ σεπτοῦ Μαξίμου καὶ τῶν τότε Ρωμαίων ἐκ τῶν δυτικῶν πατέρων οὐ ποιοῦμεν τὸν υἱὸν αἰτίαν τοῦ πνεύματος· οὕτω δὲ καὶ μόνοι τῶν Ἑλλήνων, κατὰ δὲ τοὺς Λατίνους ἀρχὴν τοῦ πνεύματος τὸν υἱὸν ἐκ τοῦ ὄρρω αὐτῶν ἀποφαίνοντες· τιμᾶν γὰρ αὐτὸν ὅτι δίχροον γράφοντας, ἕτοιμοι ἐκ ὀρθοδαιμόνως αὐτοῖς τούτῳ συνίθεντο.

ΑΠΟΛ. Ἔδει γὰρ τὸν τίμιον ἄνδρα τοῦτον ὅλον ἐκθεῖναι τὸ μέρος τῆς ἐπιστολῆς τὸ περὶ τούτου φάσκον, ἐκ μὴ τὸ μὲν διὰ τοῦ υἱοῦ παραδραμεῖν, τὸ δὲ· οὐκ αἰτίαν ποιοῦντας τὸν υἱὸν σφᾶς αὐτοὺς ἀπέδειξαν· ἐκ μόνον προκομίζειν. ἀλλ' ἡμεῖς τὸ χωρίον ὅλον ἐκθήσομεν, ἵνα ἐκ σαφέστερα γένηται ἡ δήλωσις, ὡσαύτως ἐκ ἡ ἀπάντησις. φησὶ γάρ· τὴν τοῦ ἱερωτάτου πάπα συνοδικὴν οὐκ οἶδα τοσούτους ὅσους γεγράφασι κεφαλαίους οἱ τῆς Βασιλίδος ἐπελάβοντο, δυσὶ δὲ μόνοις· ὧν τὸ μὲν ὑπάρχει περὶ θεολογίας, ὅτι τὸ, φησὶν, ἔστιν, ἐκπορεύεσθαι καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὸ δ' ἄλλο περὶ τῆς θείας σαρκώσεως. ἐκ μὴν πάνυ βραχέα· ἐκ τῷ μὲν πρώτῳ συμφώνως παρήγαγον χρήσεις Ρωμαίων πατέρων, ἔτι γε μὴν ἐκ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ἐκ τῆς ποιηθείσης αὐτῷ εἰς τὸν διάγγελον Ἰωάννην ἱερᾶς πραγματείας· ἐξ ὧν ὑ τὸν υἱὸν αἰτίαν ποιοῦντας τοῦ πνεύματος σφᾶς αὐτοὺς ἀπέδειξαν. μίαν γὰρ ἴσασιν υἱοῦ καὶ πνεύματος τὸν πατέρα αἰτίαν, τοῦ μὲν γεννήσαντος, τοῦ δὲ κατ' ἐκπόρευσιν· ἀλλ' ἵνα τὸ δι' αὐτοῦ προϊέναι δηλώσωσι, ἐκ παύτῃ τὸ συναφὲς τῆς ὑσίας ἐκ ἀλλάττον πεποιήσωσιν. οὐκ ἔδει οὖν ἢ αἰδέσιμον ἄνδρα τοῦτον λέγειν τὸ ἐκ μόνου· ἰδοὺ γὰρ προφανῶς ἐ δηλοῖ ὁ ἅγιος Μάξιμος μαρτυρεῖ, ὡς οἱ ἅγιοι πατέρες οἱ τῆς ἑσπέρας μετὰ τοῦ θείου Κυρίλλου καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ ἅγιον πνεῦμα θεολογοῦσιν. εἰ οὖν ἐκ τοῦ υἱοῦ, δῆλον ὡς οὐκ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, ὡς αὐτὸς πολλάκις εὗρηκε. περὶ δὲ τοῦ, οὐκ αἰτίαν ἢ υἱὸν ποιοῦντας, τοιοῦτόν οἶδα ὁ Εὐνόμιος ἔλεγε, ὡς ἐκ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐδηλώσαμεν· καὶ γὰρ αἰτίαν κυρίως οἱ ἅγιοι τὴν ἀρχοειδῆ ἐ προπατορικὴν εἰώθασι λέγειν, καθὼς ἐ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος δηλοῖ ἐν τῷ εἰς τὸ κατάπλουν τοῦ ἁγίου Βασιλείου, φάσκων ὅτως· Θεὸς ἐν τρισὶν ἴσασι τοῖς μεγίστοις, αἰτίῳ, ἐ δημιουργῷ, καὶ πλωτοποιῷ, τῷ πατρὶ λέγω καὶ τῷ υἱῷ ἐ τῷ ἁγίῳ πνεύματι. τί οὖν, οὐκ αἴτιος ὁ υἱὸς τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας; πῶς οὖν φαμεν ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο; ἀλλ' ὁ Θεολόγος καὶ ὁ Βασίλειος τὸ, αἴτιος, ἐπὶ μόνου τοῦ πατρὸς ἔφησαν. ἀλλ' οὐδὲ μάτην ὁ θεῖος Μάξιμος τὸ δι' αὐτοῦ προϊέναι ἐπιφέρει· ἐπεὶ ἀδιάκριτον διὰ τοῦ υἱοῦ προϊέναι, καὶ μὴ καὶ τὸν υἱὸν αἴτιον ὑπάρχειν τῆς τοῦ πνεύματος ἐκπορεύσεως. τοῦτο καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης μάλα κα-

A Filii præter cauſam; intulit: Omnia vero, quæ Filius habet, ſunt Spiritus, præter filiationem: cauſam dicens ratione generationis; ut ipſemet explicat oratione prima de theologia. Filius enim, inquit, ſiquidem ut cauſam accipias Patrem, non eſt ſine principio; nam Pater eſt principium, utpote cauſa. Itaque argumentum Epheſii æquivocatione laborat.

Et nos quidem cum venerabili Maximo, Ephes.
& illorum temporum Romanis, & cum patribus occidentalibus Filium non ſtatuimus cauſam Spiritus ſancti. Iſti vero Filium ſecundum Græcos cauſam, ſecundum La-
B tinos principium Spiritus in definitione, ſeu potius deformatione ſua pronunciant: honoranda quippe eſt a nobis hoc nomine, cum & ſ[illegible]dinis pleni ſubſcriptioni ejus aſſenſum præbuerint.

Debebat ſane vir præſtantiſſimus integram epiſtolæ partem exponere, quæ huc ſpectat; & non illud: Per Filium, præterire ſilentio; illas vero tantum voces afferre; Oſtenderunt a ſe Filium non ſtatui cauſam Spiritus ſancti. Ergo nos locum integrum exponemus, ut res clarius intelligatur, & objectioni dilucidius reſpondeatur. Ait igitur: In ſynodicis ſanctiſſimi
C papæ, qui nunc præeſt, literis non tot capita, ut ſcripſiſtis, regiæ urbis incolæ notarunt, ſed duo tantum; quorum alterum ad divina ſpectat; quod Spiritum ſanctum ajunt etiam ex Filio procedere dixerit: alterum vero ad incarnationem. Et paucis admodum interjectis; Et in primum quidem conſonas Romanorum patrum attulere ſententias, nec non Cyrilli Alexandrini ex ſacris ejus in Joannem commentariis; per quas evidenter oſtenderunt, ſeſe non ſtatuere Filium Spiritus ſancti cauſam, unam quippe norunt cauſam Filii & Spiritus Patrem, illius per generationem, hujus per proceſſionem, ſed voluiſſe ſignificare Spiri-
D tum procedi per Filium; & hac ratione probare eſſentiæ nulla cum varietate communionem. Non ergo debebat egregius hic vir uſurpare vocem, Ex ſolo; En quippe ſanctus Maximus aperte palamque teſtatur, ſanctos patres occidentales una cum ſancto Cyrillo aſſerere Spiritum ſanctum etiam etiam ex Filio procedere. Quod ſi etiam ex Filio, conſtat, non ex Patre ſolo, quod ſæpe dictum ab ipſo eſt. Porro autem voces illæ; ſeſe Filium non ſtatuere cauſam, intelligendæ ſunt de cauſa qualem ponebat Eunomius, quemadmodum declaravimus: Cauſam enim proprie primordialem ſancti patres nuncupare ſolent, ut Gregorius Na-
E zianzenus docet oratione ad eos qui ex Ægypto adnavigarunt, his verbis: Deus in tribus hiſce maximis ſubſiſtit, cauſa, creatore, & perfectore, Patre, inquam, & Filio, & Spiritu ſancto. Anne igitur Filius non erit auctor creationis mundi? Quomodo ergo in fidei confeſſione dicimus, Per quem omnia facta ſunt? Verum Nazianzenus & Baſilius cauſæ nomen ſoli Patri tribuunt. Nec vero fruſtra divinus Maximus infert verba illa, Per ipſum procedere, quin ſit & ipſe Filius cauſa proceſſionis Spiritus. Hoc idem egregie admodum confirmat

nrmat etiam Gregorius Nyſſenus prima ſua oratione inter eas, quibus confutat Eunomium, per hæc verba: Nam ſi ſpatium temporis ante perſonam unigeniti ſtatueret, qui Patrem Filio præintelligit ſola cauſæ prioritate, jure profecto nobis Filii æternitas periclitaretur: & paulo poſt; Quemadmodum enim conjunctus eſt Patri Filius, nec eſt illo poſterior, quod ab ipſo ſit; ita & Spiritus ſanctus unigenitum ſequitur, ſola mentis conſideratione antecedente Filio hypoſtaſin Spiritus ratione cauſalitatis: & Baſilius in libro ad Amphilochium, capite decimoſexto; cui titulus; Quod inſeparabilis ſit Spiritus ſanctus a Patre & Filio in quovis rerum conceptu. Comprehende, inquit, animo Patrem, rerum quæ fiunt primordialem cauſam, creatricem Filium, perfectricem Spiritum ſanctum. Hi omnes cauſalitatem referunt ad Patrem, cum Filius etiam horum omnium cauſa ſit: Aut certe negent, in his dictis Filio tribui cauſam, & corrigant errorem errore. Sed clariora ſunt dicta illa ſanctorum, quibus ex Filio etiam dicitur eſſe Spiritus ſanctus, quæ ſanctus Maximus agnoſcit, aſſerentia Filium eſſe cauſam non aliam a Patre: nam quidquid habet Filius, naturaliter a Patre habet. Ita ſanctus Cyrillus in illud Joannis, *Et ego rogabo Patrem:* Bona, inquit, naturalia Dei Patris cum eſſentialiter communia ſibi Filius habeat, habet etiam Spiritum ea ratione, qua Pater illum habere intelligitur, non aſcititium, aut extrinſecus advenientem; ſtulti enim, aut potius inſani fuerit ita ſentire, ſed quemadmodum unuſquiſque noſtrum ſuum in ſeipſo continet ſpiritum, & ex intimis viſceribus foras emittit: nam propterea etiam corporaliter inſufflavit Chriſtus, ut oſtenderet, ita ex divina eſſentia divino modo effundi, quod ex ipſa eſt, quemadmodum ex ore humano ſpiritus corporeus exhalatur. Cum igitur Spiritus ſit Dei Patris & Filii, cur non eadem ſit illis poteſtas, ſive conjunctim, ſive ſeparatim intelligantur? Pater enim eſt Pater, non Filius, & Filius non Pater, ſed Filius; Attamen Pater in Filio, & Filius in Patre. Idem ſanctus Cyrillus exponens illud Joelis prophetæ, *Effundam de Spiritu meo*; Nam qua, inquit, Filius Deus eſt, & ex Deo naturaliter; natus enim eſt de Deo Patre; proprius ipſius, & in ipſo, & ex ipſo eſt Spiritus, non ſecus ac de ipſo Deo Patre intelligitur: & beatus Leo papa primo in pentecoſten ſermone, qui incipit; Hodiernam ſolennitatem dilectiſſimi: hæc habet. Cum Spiritus ſanctus Patris Filiique ſit Spiritus, non ſicut quæcumque creatura, quæ & Patris & Filii eſt; ſed ſicut cum utroque vivens & potens, & ſempiternus, & ex eo quod eſt Pater Filiuſque, ſubſiſtens.

Et ſanctus Hilarius in ſermone, qui legitur poſt pentecoſten, die feſto ſanctæ Trinitatis, ita loquitur: Credimus in ſanctam Trinitatem, hoc eſt Patrem, & Filium & Spiritum ſanctum unum Deum omnipotentem, unius eſſentiæ, unius naturæ, unius poteſtatis, opificem crea-

Joan. 14.

Joan. 2.

A λῶς βεβαιοῖ ὁ τὴ κατ' Ευνόμιὸ ἀντιῤῥητικῇ αὐτῆ λόγῳ πρώτῳ, λέγων ὅτι· εἰ μὲν οὖν χρονικὸν ἐμφαίνει διαστίθη τῆς τῆ μονογενοῦς ὑποστάσεως ὁ τὸν πατέρα τῆ υἱοῦ μόνῳ τῆ τῆς αἰτίας λόγῳ προθεωρῶν, κινδυνος ἂν ὁ τῆς ἀϊδιότητος ἡμῖν ἁρπάζει τῆ υἱῆ λόγος· εἰ δὲ μετὰ τινά· ὡς γὰρ συνάπτεται τῶ πατρὶ ὁ υἱὸς, καὶ τῶ ἐξ αὐτῆ εἶναι οὐχ ὑστερίζει κατὰ τινὰ ὕπαρξιν· οὕτω πάλιν τῆ μονογενοῦς ἕπεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐννοίᾳ μόνῃ κατὰ τὴ αἰτίας λόγον προθεωρουμένου τῆς τῆ πνεύματος ὑποστάσεως. καὶ Βασίλειος ὁ τῶ τρὸς Αμφιλόχιον ὁ τῶ ις'. κεφαλαίῳ, ᾧ ἡ ἐπιγραφή· ὅτι ἀχώριστον ἐστὶ πάσης ὑποστάσεως πατρὸς ὁ υἱὸ τὸ πνεῦμα, φησὶν· ὑπονόησόν μοι τινὰ προκαταρκτικὴν αἰτίαν τῆ γινομένων τὸν πατέρα, τινὰ δημιουργικὴν τὸν υἱὸν, τινὰ τελειωτικὴν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. οὕτω γὰρ πάντως τινὰ αἰτίαν ἐστὶ τὸν πατέρα ἀναφέρωσιν, ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς αὐτὸς τοῦτον ἀνάγκη ὑπάρχειν· ἢ ἀρνήσασθαι ὲ ἐκ τῆ ἐναργείας τινὰ αἰτίας, ὲ κακῶ τὸ κακὸν διορθώσασθαι. ὲ ἔτι δηλῶσι μᾶλλον σαφέστερον τὸ τῆ ἁγίων ῥητὰ τὰ παρεισῶντα ὲ ὰ τῶ υἱῶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἃ ὲ Μάξιμος ὁ θεῖος διαβεβαιοῖ, οὐκ ἰδίαν αἰτίαν λέγοντα τὸν υἱὸν τοῦ πατέρα· ὲ γὰρ πάντα ὅσα ἔχει ὁ υἱὸς φυσικῶς, ὰ τῶ πατρὸς λαβὼν ἔχῃ. φησὶ γὰρ ὁ θεῖος Κύριλλος ὁ τῶ κ' Ιωάννου, εἰς τὸ ῥητὸν τό· κἀγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα· τῆ τῶ Θεῶ ὲ πατρὸς φυσικῶν ἀγαθῶν οὐσιωδῶς ὑπάρχων κοινωνὸς ὁ υἱὸς, ἔχει ὲ τὸ πνεῦμα χ' τοῦτον τὸν τρόπον, καθ' ὃν τρεῖς ἂν νοοῖντο ὲ ὁ πατὴρ ὑπ' ἐκτενὲς, ὐδὲ ἐξωθεῖν· ἴσμεν γὰρ, μᾶλλον δὲ μανικὸν τὸ ὕτω φρονεῖν· ἀλλ' ὥσπερ ἡμῖν ἕκαστος τὸ ἴδιον τὸ ἑαυτῶ πνεῦμα σωμάτων, ὲ ὰ τῆ ὑδοτάτων ἀπολάγχνων εἰς τὸ ἔξω προχέει· διὰ γάρ τοι τοῦτο ὲ σωματικῶς ἐνεφύσησεν ὁ Χριστὸς, δεικνὺς ὅτι καθάπερ ὰ σώματος τῆ ἀνθρωπίνη φρένησι τὸ πνεῦμα σωματικῶς, ὕτω ὲ ὰ τῆς θείας ὐσίας θεοπρεπῶς προχεῖται τὸ ἐξ αὐτῆς. ὅτι τοίνυν αὐτὸ τὸ πνεῦμα τῆ τὸ Θεῆ ὲ πατρὸς ὂν ὲ τῶ υἱῶ, πῶς οὐχὶ πάντως μίαν ἔξουσι τὴν ἐξουσίαν δηλονότι ἅμα ὲ σωπμένων; πατὴρ γὰρ ὁ πατὴρ ὲ ὐχ υἱὸς, ὲ υἱὸς ὁ υἱὸς ὲ ὐχὶ πατήρ. πλὴν ὁ πατὴρ ὸ υἱῷ, ὲ ὁ υἱὸς ὸ πατρί. ὁ αὐτὸς θεῖος Κύριλλος ὸ τῆ ἑρμηνείᾳ εἰς τὸν προφήτην Ιωὴλ τῶ· ἐκχεῶ ἀπὸ τῶ πνεύματός μου, ὅτι φησὶν ἡ μὲν γὰρ ὂν θεὸς, καὶ ἐκ Θεῆ κατὰ φύσιν ὁ υἱὸς γεγέννηται γὰρ ἐκ τῆ Θεοῦ πατρὸς, ἴδιον αὐτῆ τε ὲ ὸ αὐτῶ ἐξ αὐτῆ τὸ πνεῦμά ὂν, καθάπερ ἐμέλεν καὶ ἐν αὐτῆ νοεῖται τῆ Θεῆ κ' πατρός· κ' ὁ μακάριος Λέων ὁ πάπας ὸ τῆ εἰς ἣν πεντηκοστὴν πρώτῳ λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχή· Τὴν σήμερον πανήγυριν ἀδελφοὶ τοθεντότατοι· ὕτω φησί· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον παρ' ὃς καὶ υἱοῦ πνεῦμα ὸν, ὐχ ὡς τι τῶν κτισμάτων, ἄτερ παρ' ὃς ὂν, καὶ υἱὸ, ἀλλ' ὡς μετ' ἀμφοτέρων ζῶν καὶ δυνάμενον, καὶ ἀϊδίως ὰ τούτου ὅπερ ὄντων ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ὑφισάμενον.

Καὶ ὁ ἅγιος Ιλάριος ὸ τῶ λόγῳ τῶ μ' τῆ πεντηκοστὴν ἀναγινωσκομένῳ ὸ τῆ ἑορτῆ τῆς ἁγίας Τριάδος, ὕτω φησί· πιστεύομεν εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα, τουτέστι τὸν πατέρα κ' τὸν υἱὸν κ' τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἵνα Θεὸν παντοδύναμον, μιᾶς οὐσίας, μιᾶς ὑπάρξεως, μιᾶς ἐξουσίας, δημιουργὸν πάντων τῶν

κτισμάτων· ἐξ οὗ πάντα, δι' οὗ πάντα, εἰς ὃν πάντα· πατέρα ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' οὐκ ἀφ' ἑτέρου· υἱὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γνησίου, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, φῶς ἀληθινὸν ἐκ φωτὸς ἀληθινοῦ, οὐ μέντοι δύο φῶτα, ἀλλ' ἓν φῶς· πνεῦμα ἅγιον ἐξ ἑνὸς πατρὸς ἐκ υἱοῦ ἰσίσης ἐκπορευόμενον. ἐκ ὁμοίου Αὐγουστῖνος ἐν τῷ πέμπτῳ περὶ Τριάδος τοιάδε φησίν· εἰ τοίνυν ἐξ οὗ δίδοται ἀρχὴν ἔχει τοῦτον, ἀφ' οὗ δίδοται, καὶ γὰρ οὐκ ἀλλοθεν ἔλαβεν ὃ παρ' αὐτοῦ ἐκπορεύεται· ὁμολογητέον ὅτι τὸν πατέρα ἐν τῷ υἱῷ ἀρχὴν εἶ τῷ ἁγίῳ πνεύματος, οὐ δύο ἀρχάς· ἀλλὰ καθάπερ ὁ πατὴρ ἐξ οὗ ὁ υἱὸς εἷς Θεός, ἐξ οὗ πρὸς τὴν κτίσιν σχετικῶς εἷς κτίστης ἐξ οὗ εἷς κύριος, εἷς ἀναφορικῶς πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μίαν ἀρχήν, καθάπερ πρὸς τὴν κτίσιν ὁ πατὴρ ἐξ οὗ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀρχὴ μία εἰσὶν, ὥσπερ εἷς δημιουργὸς ἐξ οὗ κύριος.

Δέδεικται σαφῶς, ὅτι αἱ χρήσεις, ἃς μαρτυρεῖ ὁ θεῖος Μάξιμος, ἐν τὸν υἱὸν αἴτιον τῆς τοῦ πνεύματος ὑπάρξεως μαρτυροῦσιν. ὅτι δὲ διὰ τὴν δύο ῥῆ. λέγει τιμᾶν τὸν ὅρον· ἔτω γάρ, φησὶ, τιμᾶν αὐτὸν δίκαιον· καὶ τὰ ἑξῆς. πρῶτον μὲν θαυμάζω τοῦ ἀνδρὸς φιλοδοξίαν, ἐν ὅτι οὐκ οἶδεν, ὅσον τιμῆς ἄξιον τὸ θεῖον ὄνομα· εἰ γὰρ τὰ ὑπὸ τοῦ Δαθὰν ἐν Ἀβειρὼν κατασκαφέντα εἰς ὑπουργίαν καὶ λατρείαν Θεοῦ ὁ θεόπτης Μωϋσῆς οὐκ ἠθέλησε κοινὰ εἶναι, διὰ τὸ ἅπαξ εἰς ὑπουργίαν Θεοῦ ἐν λατρείαν ἀνομασθῆναι· τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Θεὸς τῷ θεράποντι αὐτοῦ διετείλατο· αὐτὸς ἐν τῷ ὄρει τὸ τοῦ Θεοῦ φρικτὸν ὄνομα ἐκδιήχουτι πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐν ἁγίῳ πνεύματος πολλαχοῦ μὴ δ' ὅλως διλαβηθεὶς τοιαῦτα ἐρεύγεται; ἀλλ' ἡμεῖς πάντοθεν τὸ σεμνὸν ἐκπεποιούμενοι ἐν τοῖς ἀπολογίαις, ἀνεπολόγητον τοῦτο ἐῶμεν, ὥσπερ ἐν τἄλλα, ἅτερ ἀπὸ θυμοῦ ἐν ὀργῆς, ὡς ἔοικε, κινήμενον λέγει, μὴ δ' ὅλως διὰ τὴν ἐλέγχων ἅπαντας βυλόμενοι μόνλω γὰρ τοῦ ἀληθείας φανεροῦ ἐθέλοντες, τἄλλα παροῦμεν, ἅτερ οὐ πρὸς αὐτοῦ φέρονται, ἀλλὰ πρὸς μόνλω ἐπίδειξιν.

ΕΦΕΣ. Καὶ ἡμεῖς μὲν μετὰ τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος Ἰουστίνου, ὡς ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς, οὕτω ἐκ τοῦ πνεύματος ἐκ τοῦ πατρὸς λέγομεν· ὅτοι δὲ μὴ τῶν Λατίνων τὸν μὲν υἱὸν ἀμέσως, τὸ δὲ πνεῦμα ἐμμέσως ἐκ τοῦ πατρὸς λέγουσι. καὶ ἡμεῖς μὲν μὴ τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐν τῶν πατέρων ἁπάντων τοῦ διαφορὰν τῆς γεννήσεως καὶ ἐκπορεύσεως ἀγνοεῖν ὁμολογοῦμεν, ὅτοι δὲ μετὰ τοῦ Θωμᾶ ἐν τῶν Λατίνων τὴν ἐμμέσῳ ἐν ἀμέσῳ διαφέρειν φασὶ τὰς προόδους.

ΑΠΟΛ. Καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς λέγομεν τὸν υἱὸν ἐν τὸ πνεῦμα, πλὴν τοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεως, ὡς αὐτὸς πάλιν ὁ ἅγιος, καὶ αὐτὸς τοῦτο παρέδραμεν εἰ γὰρ ἐν ἀμφοτέρων ὁ πατὴρ αἴτιός ὅστιν, ἀλλὰ τοῦ μὲν ὅστι κατὰ γέννησιν, τοῦ δὲ κατ' ἐκπόρευσιν· ἐν τοῦ μὲν ὡς γεννήτωρ, τοῦ δὲ ὡς προβολεύς· ἐν τοῦ μὲν προσεχῶς ἐν ἀμέσως, δηλαδὴ τοῦ υἱοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς, τοῦ δὲ διὰ τοῦ προσεχῶς ἐν τοῦ πατρὸς, τυπίσι ἐμμέσως ἐν διὰ τοῦ υἱοῦ, τυπίσι τοῦ πνεύματος. ἐν ταῦτα μαθόντες οἱ ἀπὸ Λατίνων, ὡς αὐτὸς φησιν, ἀλλὰ ἀμφότερα ἀπὸ τῆς τῆς ἐκκλησίας διδασκάλων. καὶ ὁ μὲν Γρηγόριος ὁ Θεολό-

A rarum omnium; ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia; Patrem a ſe ipſo non ab alio; Filium ex Patre genitum, Deum verum de Deo vero, lumen verum de lumine vero, non duo lumina, ſed unum lumen Spiritum ſanctum a Patre & Filio æqualiter procedentem. Et beatus Auguſtinus quinto de Trinitate ſic ait: Si ergo & quod datur, in principium habet eum, a quo datur: quia non aliunde accepit illud, quod ab ipſo procedit; fatendum eſt, Patrem & Filium principium eſſe Spiritus ſancti, non duo principia. Sed ſicut Pater & Filius unus Deus, & ad creaturam relative unus creator, & unus dominus; ſic relative ad Spiritum ſanctum unum principium: ad creaturam vero Pater & Filius & Spiritus ſanctus unum principium, ſicut unus creator & unus dominus

Perſpicue oſtenſum eſt, dicta ſanctorum; quibus ſanctus Maximus dat teſtimonium, etiam Filio tribuere cauſalitatem ſubſiſtentiæ Spiritus. Quod vero definitionem quæ ὅρος Græce dicitur, honorandam eſſe ait per duplex, ρρ, ſcribendo ῥῆρον, hoc eſt extremam caudam (ita enim, inquit, illam honorari æquum eſt, &c.) primum quidem miror pietatem hominis; quodque ignoret, Dei nomen quanto ſit in honore habendum.

C Nam ſi vaſa a Dathan & Abiron conflata ad miniſterium & cultum Dei, Moſes ille divino aſpectu dignatus noluit eſſe communia, quod ſemel fuerint Dei miniſterio & cultui dicata; ita enim Deus ipſe famulo ſuo mandaverat; quomodo vir iſte in definitionem, quæ continet & ſæpe repetit formidabile Dei nomen, Patris & Filii, & Spiritus ſancti, nihil veritus talia eructat? Verum nos reſpondendo, ubique modeſtiam ſectantes, nihil ad hoc dicimus, ut ad alia quoque ab ipſo per bilem plane & iracundiam prolata, quæ redarguere non eſt in animo: Solam quippe veritatem denudare volentes, cetera parvipendimus D quæ non eo tendunt, ſed oſtentationem præ ſe ferunt. Nop. 11

Et nos quidem cum Juſtino philoſopho & martyre dicimus; Quemadmodum ex Patre Filius, ita etiam ex Patre Spiritus; iſti vero cum Latinis Filium quidem immediate, Spiritum vero ex Patre mediate afferunt. Et nos quidem cum Damaſceno & cunctis patribus differentiam generationis & proceſſionis ignorare fatemur; iſti vero cum Thoma & Latinis, mediatione & immediatione differre ajunt productiones. Ephes

Nos quoque Filium & Spiritum ex Patre dicimus, diverſo tamen ſubſiſtendi modo, E ut ipſemet ſanctus exprimit, licet iſte hoc tranſilierit, etſi enim Pater eſt cauſa utriuſque, tamen illius per generationem, hujus vero eſt per proceſſionem: & illius quidem ut genitor, hujus vero ut productor: & illius quidem proxime & immediate, ſcilicet Filii; hujus vero per illum qui proxime ex Patre eſt, hoc eſt, mediate, & per Filium, ſancti videlicet Spiritus. Et hæc ipſi non a Latinis didicimus, ut iſte ait, ſed utrumque ab eccleſiæ doctoribus. Nam Gregorius Nazianzenus; Diverſus, inquit, productionis modus diverſam quoque appellationem Resp. In expoſitione fidei. Orat. de Spiritu ſancto

nem fecit : & Gregorius Nyſſenus in tractatu ab Ablabium ; Ille enim eſt, inquit, proxime a primo ; hic vero per illum qui proxime eſt a primo : ut certa maneat & Filio ratio unigeniti, & Spiritus ex Patre ſine dubio ſit : nam quia Filius medius eſt, & ſibi rationem unigeniti integram ſervat, & Spiritui naturalem cum Patre conjunctionem non adimit. Cyrillus quoque in Theſauris ; Generat, inquit, Filium Pater nullo exiſtente intermedio. Idem rurſus in illud, *Omnia per ipſum facta ſunt* ; Intelligimus, inquit, Patrem, ſimul cum Filio exiſtere propter invariationem eſſentiæ, ſummamque inter illos abſque ullo medio habitudinem. Magnus præterea Athanaſius ſermone contra Arianos, cujus initium tale eſt : Ariani, ut videre eſt, cum ſemel ſtatuerint ; Non, inquit, Spiritus conjungit Patri Verbum, ſed potius a Verbo Spiritus hoc accipit. Et ſanctus Baſilius ſermone ſecundo contra Eunomium ; Ut enim, ait, ſtulta eſſet interrogatio, ſiquis, an ſit aliquid ingenito principioque carente Patre anterius, quæreret ; ita hic etiam ſi quis de eo quærat, qui coæternus Patri eſt, inter quem & genitorem nihil intervenit medium. Hos igitur ſecuti doctores utrumque affirmamus ; Et ſi reprehendere nos vult, reprehendat adhuc. Certe digniores & ipſe & alii teſtes habebunt, quos ipſi proferimus, quam dicta ſua & ipſe & alii. Propterea voces illas, Mediate & immediate, apte admodum vereque uſurpamus, ſequentes doctrinam ſanctorum, quamvis ipſi non probentur.

Joan. 1.

Serm. 4.

Ephes. Et nos quidem increatæ & divinæ naturæ increatam dicimus & voluntatem & operationem, ut patres docent : Iſti vero cum Latinis & Thoma voluntatem quidem idem eſſe dicunt atque eſſentiam, ſed divinam operationem creatam aſſerunt, ſive illa nuncupetur deitas, ſive divinum & immateriale lumen, ſive Spiritus ſanctus, ſive quiddam aliud ejuſmodi. Atque ita deitatem creatam, & creatum lumen divinum, & creatum Spiritum ſanctum colunt improbæ creaturæ.

Inſignis Ephesii calumnia.

Resp. Nos & Latini ex ſanctorum patrum & Gregorii Nazianzeni doctrina (quem fidei ſtabilimentum vocant ; & jure quidem optimo, propter eminentem ſcientiam dogmatumque altitudinem) profitemur cum ipſo, quæ profert in oratione, quam diſcedens Conſtantinopoli habuit his verbis : Creatura igitur Dei vocetur, nam hoc etiam nobis magna res eſt ; Deus autem minime : Aut certe tunc admittam rem creatam eſſe Deum, cum & ipſe fuero proprie Deus. Res enim ita ſe habet. Si Deus eſt, creatura non eſt ; noſtri enim ordinis eſt creatura, qui dii non ſumus : ſi vero creatura, Deus non eſt, habuit enim initium temporis, quod autem habuit initium temporis, aliquo tempore non erat : Quod vero tale eſt, ut non eſſe ſit illo antiquius, hoc non eſt proprie dictum ens ; Quod autem non eſt proprie dictum ens, quomodo fuerit Deus ? Nulla igitur ex tribus perſonis creatura eſt ; neque, quod pejus eſt, facta propter me ; ne non ſolum creatura, ſed nobis etiam inhonoratior ſit. Quomodo igitur nos, quod nullum habuit initium temporis, in ſancta Trinitate creatum opinemur ? Et ſanctus Baſilius in opuſculis con-

Serm. 5.

A γος, τὸ τῆς ὑποστάσεως διάφορον, φησὶ, διάφορον ἐστὶ τῷ κλήσει πεποίηκεν· ὁ δὲ Νύσσης Γρηγόριος ἐν τῷ πρὸς Ἀβλάβιον λόγῳ φησί· τὸ μὲν γὰρ ἐξῆς προσεχῶς ἐστὶ τοῦ πρώτου, τὸ δὲ διὰ τοῦ προσεχοῦς ἐστὶ τοῦ πρώτου· ὥστε καὶ τὸ μονογενὲς ἀναμφίβολον ἐπὶ τοῦ υἱοῦ μένειν, ἐκ τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα μὴ ἀμφιβάλλειν, τῆς τοῦ υἱοῦ μεσιτείας καὶ ἑαυτῷ τὸ μονογενὲς φυλαττούσης, ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς φυσικῆς πρὸς τὸν πατέρα σχέσεως μὴ ἀπεργαζούσης. ὁ δὲ Κύριλλος ἐν τοῖς Θησαυροῖς φησί· γνωτὸς ὁ πατὴρ τοῦ υἱοῦ ἀμεσιτεύτως. ἐκ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τῷ ῥητῷ τούτῳ· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· φησὶ· συνοῦσαν τῷ υἱῷ τὸν πατέρα νοοῦμεν διὰ τὸ ἀμεσίτευτον τῆς οὐσίας, καὶ τὸ ἄκρον προσεχές τι ἐκ ἀμέσου αὐτοῦ. ἐκ Ἀθανάσιος ὁ μέγας ἐν τῷ πρὸς Ἀρειομανίτας, ὃς ἡ ἀρχή· οἱ Ἀρειομανῖται), ὡς ἔοικε, κείνεται· φησὶν· ὃ τὸ πνεῦμα συναπτει τὸν λόγον τῷ πατρὶ, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πνεῦμα τοῦ τοῦ λόγου τοῦτο λαμβάνει. ἐκ ὁ θεῖος Βασίλειος ἐν τοῖς κατ' Εὐνομίου φησίν· ὡς γὰρ ἐκεῖνο ἀνόητον τὸ ἐρώτημα, εἰ τοῦ ἀνάρχου καὶ ἀγεννήτου ζητεῖν τὸ ἀνώτερον, οὕτω ἐκ ἐναῦθα ἐπὶ τοῦ ἀϊδίου τῷ πατρὶ συνόντος, ἐκ ὑδὲν ἔχοντος μέσον ἑαυτοῦ τε ἐκ τοῦ γεννήσαντος. τούτους οὖν ἡμεῖς ἔχοντες διδασκάλους ἀμφότερα ταῦτα λέγομεν· ἐκ εἰ θέλει ἐγκαλεῖν ἡμῖν, ἔτι ἐγκαλείτω, ἀξιοπιστοτέρους γὰρ νομίσει κἀκεῖνοι, κἀμοὶ πάντες οὓς ἔχομεν μάρτυρας, ἢ τὰ αὐτοῦ αὐτὸς πάντες. διὰ τοῦτο τὸ ἐμμέσως ἐκ ἀμέσως λίαν καλῶς λέγομεν κἀληθῶς, καὶ ὡς θεολογοῦσιν οἱ ἅγιοι, κἂν αὐτὸς ἀπαρέσκῃ).

B

C

Καὶ ἡμεῖς μὲν τῆς ἀκτίστου καὶ θείας φύσεως ἄκτιστον κὶ τὸ θέλησιν καὶ τὸ ἐνέργειαν εἶναι φαμεν κὶ τὰς πατέρας· οἵτινες δὲ μετὰ Λατίνων ἐκ τοῦ θώμα τὸ μὲν θέλησιν ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ· τὸ δὲ θείαν ἐνέργειαν κτιστὸν εἶ) λέγουσι, κἂν τε θεότης ὀνομάζοιτο, κἂν τε θεῖον κὶ ἄϋλον φῶς, κἂν τε πνεῦμα ἅγιον, κἂν τί τι τοιοῦτον ἕτερον· ἐκ ὕτω κτιστὸν θεότητα, καὶ κτιστὸν θεῖον φῶς, κὶ κτιστὸν πνεῦμα ἅγιον τὰ ποιηρὰ προσῳδύσι κτίσματα.

ΕΦΕΣ.

Ταῦτα συ λογιστέα ὑπερβολῇ.

Ημεῖς καὶ Λατῖνοι τοῖς θείοις πατράσιν ἀκολουθοῦντες καὶ Γρηγορείῳ τῷ Θεολόγῳ, ὃν καὶ συσατικὸν τῆς πίστεως ὀνομάζουσι· καὶ γὰρ οὗτος ἔχει διὰ τὸ πεῖρον τῆς σοφίας, καὶ τὸ τῆς δογμάτων ὕψος· σὺν αὐτῷ ὁμολογοῦμεν, ὡς ἐν τῷ συνταχτηρίῳ ἀποφαίνεται· κτίσμα δὲ θεὸν μὲν λεγέσθω. μέγα γὰρ ἡμῖν καὶ τοῦτο, θεὸς δὲ μηδαμῶς· ἢ τότε δέξομαι κτίσμα εἶ) θεὸν, ὅταν κἀγὼ γένωμαι κυρίως θεός. ἐχέτω γὰρ ὕτως· εἰ μὲν θεὸς, ὐ κτίσμα, μὲν ἡμῖν γὰρ τὸ κτίσμα τῆς ὐ θεῶν· εἰ κτίσμα δὲ, ὐ θεός, ἤρξατο γὰρ χρονικῶς· ὁ δὲ ἤρξατο, ἦν ὅτε ὐκ ἦν· ὃ δὲ πρεσβύτερον τὸ ὐκ ἦν, τοῦτο ὐ κυρίως ὄν· τὸ δὲ μὴ κυρίως ὄν, πῶς θεός; ὅτε οὖν κτίσμα τῆς τελῶν ὐδέν· ὅτε, ὦ τούτου χεῖρον, δὲ ἐμὲ γενόμενον, ἵνα μὴ κτίσμα ᾖ μόνον, ἀλλὰ κὶ ἡμῶν ἀτιμότερον. πῶς οὖν ἡμεῖς τὸ μὴ ἀρξάμενον χρονικῶς ἐν τῇ μακαρίᾳ Τριάδι ἐνοήσομεν κτίσον; κὶ ὁ θεῖος Βασίλειος ἐν τοῖς ἀντιῤῥητικοῖς, ἐν κεφαλαίῳ, ὃ ἡ ἐπιγραφή· περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος,

ΑΠΟΛ.

τος, φησὶν· ὅτι τὰ κοινὰ τῆς κτίσεως ἀκοινώνητα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, καὶ τὰ ἴδια τοῦ πνεύματος ἀκοινώνητα τῇ κτίσει, ἐξ ὧν συνάγεται μὴ εἶναι κτίσμα τὸ πνεῦμα· ὅτι τὰ κοινὰ τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ, ταῦτα κοινὰ καὶ τῷ πνεύματι· ὅτι οἷς χαρακτηρίζεται Θεὸς ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ὁ τῇ γραφῇ, οἷς αὐτοῖς χαρακτηρίζεται καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐξ ὧν συνάγεται τῆς αὐτῆς θεότητος τὸ πνεῦμα τῷ πατρὶ, ὅτι τὰ μόνῳ προσόντα τῷ πατρὶ ὡς Θεῷ καὶ οὐχ ὡς πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ ὡς Θεῷ, ταῦτα μόνῳ προσεστι καὶ τῷ πνεύματι, ὡς ὅτι δὲ καὶ τῇ κτίσει, ὡς τὰ ἀκοινώνητα ὀνόματα καὶ πράγματα τῇ κτίσει, μόνῃ κοινὰ τῇ Τριάδι ἐξ ὧν συνάγεται ὁμοούσιος ἡ Τριάς.

A tra Eunomium, capite cui titulus, De Spiritu ſancto; Communia, inquit, creaturæ non ſunt communicabilia ſancto Spiritui; & quæ ſunt Spiritus ſancti propria, non ſunt creaturæ communicabilia; ex quibus colligitur, Spiritum non eſſe creaturam. Quod ea, quæ ſunt Patri & Filio communia, ſunt ipſi quoque Spiritui communia. Quod notis, per quas Pater & Filius Deus in ſcriptura deſignatur, iiſdem quoque deſcribitur Spiritus ſanctus; Unde concluditur, eamdem eſſe Patris & Spiritui deitatem, quod ea quæ ſoli Patri inſunt ut Deo non ut Patri, quæque Filio ut Deo, ſoli quoque inſunt Spiritui, non autem B creaturæ; qualia ſunt nomina & res creaturæ incommunicabiles, uni Trinitati communes; ex quibus Trinitatis conſubſtantialitas probatur.

Οὕτω δοξαζόντων ἡμῶν, τῶν ταῦτα φθεγγομένων τίς οὖν ὅδε ὁ δοξάζων, ὡς αὐτὸς φησι, κτίσμα τὸ πνεῦμα, δι' οὗ θεούμεθα; τοσοῦτον οἴεται ἀμαθίαν ἡμᾶς ἔχειν τινὰ ἀσέβειαν, ὡς κτίσμα λατρεύειν; ὁ κτίσμα λατρεύων μὴ ἰδὼν ἑωσφόρον ἀνατέλλοντα, ὡς φησιν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος. ἴδεν γὰρ κτιστὸν ὁ τῇ ἁγίᾳ καὶ μακαρίᾳ Τριάδι τῇ ἀπαραλλάκτῳ καὶ ἀμερίστῳ οὐσίᾳ καὶ ἐνεργείᾳ συνοῦσι· τοῦτο γὰρ ἀλλότριον τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας.

Cum nos ita ſentiamus, cur iſte talia loquitur? Quis vero opinatur, ut ipſe ait, Spiritum, per quem deificamur, eſſe creaturam? An tanta nos cenſet ignorantia religionis laborare, ut creaturæ latriam offeramus? Qui latriam creaturæ offert, non videat Luciferum orientem, ut verbis utar Gregorii Nazianzeni: Etenim in ſancta beataque Trinitate, quæ ſine ulla varietate una indiviſa eſt eſſentia & operatio, nihil plane creatum intelligimus; alienum quippe id C eſt ab eccleſia Chriſti. Orat. de Spiritu ſan. do.

ΒΟΕΣ. Καὶ ἡμεῖς μὲν ὅτι τοὺς ἁγίους ἀπολαβεῖν τὴν ἡτοιμασμένην αὐτοῖς βασιλείαν καὶ τὰ ἀπόῤῥητα ἀγαθὰ, ὅτι τοὺς ἁμαρτωλοὺς εἰς τὸν γέενναν ἐμπεσεῖν ἤδη φαμὲν· ἀλλ' ἑκάτερα κλῆρον, καὶ εἶναι τοῦτο καιρῷ τοῦ μέλλοντος μετὰ τὸν ἀνάστασιν καὶ τὸν κρίσιν. ὅτι δὲ μετὰ τῶν Λατίνων τοὺς μὲν αὐτίκα μετὰ θάνατον ἀπολαβεῖν ἤδη τὰ κατ' ἀξίαν ἐθέλουσι, τοῖς δὲ μέσοις εἶναι τῶν τοῖς ἐν μετανοίᾳ τετελευτηκόσι πῦρ αὐτοὶ καθάρσιον ἕτερόν τι τῆς γεέννης ὑπάρχον ἀναπλάσαντες ἀποδιδῶσι, ἵνα δι' αὐτοῦ, φησὶ, καθαιρόμενοι τὰς ψυχὰς μετὰ θάνατον ἐπὶ τὸν βασιλείαν καὶ αὐτοὶ μετὰ τῶν δικαίων ἀποκατασταθῶσι· τοῦτο δὲ καὶ ὁ ὀρθὸς αὐτῶν ἀφικνεῖται.

Et nos quidem nec ſanctos dicimus paratum ſibi regnum obtinuiſſe & arcana illa bona, nec peccatores jam eſſe in gehennam conjuſos; ſed utroſque eſſe in expectatione ſortis, quæ illos manet; idque pertinere ad futurum tempus poſt reſurrectionem & judicium. Iſti vero cum Latinis hos quidem ſtatim poſt mortem pro meritis volunt aut præmio, aut pœna jam eſſe affectos: mediis vero, hoc eſt illis qui non ſine pœnitentia deceſſerunt, ignem ipſi purgatorium confingentes diverſum a flammis gehennæ aſſignant; ut per illum, ut ajunt, purgatis animabus poſt mortem, ii quoque cum juſtis D cœleſti regno fruantur; Hæc enim continet definitio ipſorum. Eunus

ΑΠΟΛ. Ἐνταῦθα καὶ ἑαυτῷ ὁ αἰδέσιμος ὅτος ὁ προοιμίοις ἀντιλέγει, καὶ οὐ μόνον ἑαυτῷ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἀδομένοις ἐν ἐκκλησίας, καὶ πᾶσι τοῖς ἁγίοις. διὸ χρεὼν ὄντι πρότερον τὰ αὐτοῦ προοδεῦσαι, μετὰ δὲ ταῦτα καὶ ὀλίγα τινὰ ἐκ τῶν ἁγίων. οἷ δὲ τῇ πρεσβυτέρῳ πόλει Κρήτῃ αἰτήσασι αὐτὸν τὸν αἰδέσιμον Ἔφεσον λόγον ποιῆσαι, ἵνα ἀναγινώσκωσιν ἐν τῇ ἐτησίῳ μνήμῃ τοῦ ἁγίου Ἠλίου. ὁ δὲ δεξάμενος τὸν οὐκ ἄμισθον ἐξήνεγκεν, τῷ μὲν ἀπὸ τοῦ ἁγίου, τὸ δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ οἴνου μετὰ ὑπερβατῶς ὀνομαζομένης βαρελίου, λόγον ἐποίησεν, οὗ ἡ ἀρχή· ἴδετε μὲν ἀληθῶς ἡμῖν ὑπεροδρόμου τοῦ λόγου, σωρεύσαντος δὲ αὐτοῦ τῷ θεότητι προθυμουμένους· ἐν τούτῳ φησίν· ἐγὼ δ' ὅτι μὲν ἔξεστιν αὐτῷ, καθάπερ καὶ ταῖς τῶν ἁγίων ψυχαῖς, ὅταν ποτὲ βούληται καὶ καιρὸν ἐπιχωριάζειν, ναοῖς τε οἰκείοις ἐμφιλοχωρεῖν, καὶ τοῖς ἐκάστοτε δεομένοις ἐπιφοιτᾶν, ἀναλαβόν τε ἡγοῦμαι καὶ ἀληθὲς εἶναι· οὗ μὴν διὰ ταῦτα φαίην ἂν αὐτὸν τῶν οὐρανῶν ἀπολείπεσθαι, καὶ τῆς ἐκεῖσε λαμπροφορείας, καὶ μετὰ τῶν ἀγγέλων δεσποτικῆς θεωρίας· ἢ

Hic non modo ſecum venerabilis hic vir principio pugnat, ſed etiam cum omnibus quæ in eccleſia canuntur, & univerſis plane ſanctis. Quapropter ejus verba prius afferenda ſunt; poſtea e ſanctis citanda pauca. Incolæ celeberrimæ inſulæ Cretæ rogaverant hunc ipſum venerabilem Epheſi præſulem, ut ſermonem ſcriberet, quem annua ſancti Eliæ celebritate in officio legerent. Annuit ille, petitionique eorum ſatisfaciens non abſque mercede, tum a ſancto ipſo exigenda, tum exacta per vinum in vaſe, quod vulgo barile vocant; ſcripſit ſermonem, cu- E jus principium tale eſt; Opus profecto eſſet nobis ſermo granditate verborum turgidus atque in cœleſtia pervolans, dum cupimus per eum una cum ſancto Dei aſpectu dignato ſublimia petere. In hoc ipſo igitur verba hæc habet: Ego vero licere quidem ipſi, ſicut & animabus ſanctorum, quocumque voluerit, per tempus ſeſe conferre, ſibique dicata templa inviſere, atque ad eos accedere, qui ejus opem implorant, neceſſarium arbitror & verum eſſe; non tamen propterea dixerim abeſſe illum a cœlis, & micantibus illic ſplendoribus, aut cum angelis & ipſum non aſ-

ſiſte-

ſiſtere domino ; ita enim fieret , ut ceteris ſanctis minus haberet, qui fere omnibus anteit, ſi quia carnem geſtat, orbatus eſſet eorum conſortio , & clara Dei viſione non fraueretur , cujus præcipue fruitione non caruit per totum vitæ curriculum . Teſtimonio mihi eſt illud etiam , quod in eum his canit eccleſia : Propheta Chriſti præco tu nunquam a ſede majeſtatis abjungeris , & ſingulis ægrotantibus ſemper ades , in excelſis fundens pro omnibus preces , orbi terrarum beneficia tribuis , & laudibus ubique celebraris . En vir eximius palam aperteque aſſeverat , ſanctos frui clara Dei viſione ; & ſanctum Eliam vel cum ipſo corpore hujuſmodi viſione non deſici . Docet ergo nos , an paratum regnum & arcana illa bona diverſum quid ſint a clara Dei viſione , ita enim fruitio illa erit viſione Dei quid majus. At nemo ſanctorum ad hanc diem dixit , eſſe quidpiam , quod una viſione Dei plus conferat ad fruitionem : Sicut etiam nemo dixit , quod ipſe aſſerit , in hujus ſcilicet vitæ curriculo ejuſmodi viſionem concedi . Quod vero ſancti Deum clare nunc videant , congruenter vereque affirmat , habet enim hujus rei teſtes & alios , nempe ſanctos , inter quos patrem doctoremque Joannem Chryſoſtomum , qui in illo ſermone , cujus inſcriptio eſt ; Quod peccatores deplorandi ſint , quodque dormientibus magnam afferant utilitatem ſacrificia pro illis oblata : Initium vero ſermonis tale ; Mors, fratres , res eſt indifferens : Gaudeamus, inquit, propter juſtos non ſolum ſuperſtites, ſed etiam vita functos. Illi dum adhuc hanc lucem aſpiciunt, miſerandi omnibus ſunt , quoniam offendunt , hi vero ubi etiam illuc migraverint, beati ſunt , quoniam evolarunt ad Chriſtum. Peccatores ubicumque fuerint, procul a rege ſunt, & propterea deflendi; juſti autem ſive hic, ſive ibi vitam agant, cum rege ſunt, atque ibi propius conjunctiuſque , non per ſpeculum , non per fidem , ſed coram ipſum intuentes : & Gregorius Nazianzenus ad finem ſermonis in ſanctum Cyprianum ; Et radiantem , inquit , fulgorem ſanctæ Trinitatis, cui nunc aſtas, idem fuſius de hac ipſa re in funebri oratione in ſororem . At quid opus eſt afferre multa teſtimonia ? Nam in tractatu , quem de hac materia edidimus, copioſius explicatiuſque diſſeruimus , apologiam " pro quarto definitionis capite ſcribentes , quam qui legerit, inveniet aliorum quoque teſtimoniorum congeriem . Itaque ſi ſanctæ Trinitati aſſiſtunt ſancti, & coram præſentes Dei faciem intuentur, nec tamen perfecta fruuntur beatitudine , ſed alia in re conſiſtit beatitas, oſtendat ipſe, & nos ſilebimus: Verum nihil poterit oſtendere viſione Dei ſublimius . Unum eſt, in quo ſanctos multi diſſentire exiſtimant , quod ii modo perfectam dicant a ſanctis acquiri beatitudinem , modo vero non perfectam . Nam cum ſermo eſt illis de animabus ſanctorum , perfectam ajunt haberi beatitudinem ; cum vero de toto homine, nondum perfectam; Qui enim frui

" Notanda hæc quoque authoris verba.

A γὰρ ἂν ἔλαττον εἶχε τῶν ἄλλων ἁγίων ὁ ὥσπερ πάντας χεδὸν, οὕτω διὰ τὸ τὴν σάρκα φορεῖν ἀφιστήκειν τῆς μετ' αὐτῶν κοινωνίας ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς πρόσωπον θεωρίας , ἧς ἐκ παντὸς τοῦ βίου ἀμερίστως ἀπήλαυσε . μαρτυρεῖ μοι τῷ λόγῳ ἐκ τοῦ ὑμνῳδοῦντος αὐτὸν ἐκ τῆς ἐκκλησίας φθόμενον οὕτως ἔχον· προφῆτα κήρυξ Χριστοῦ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἀδέκτοις χωρεῖται , ἐκ ἑκάστῳ ἀθρουμένοις ἀεὶ παρίστασαι, ὁ τοῖς ὑψίστοις λειτουργῶν τῷ οὐρανίῳ ἀλλογοῦς πανταχοῦ δοξαζόμενος . ἰδοὺ λαμπρῶς ἐκ προφανῶς ὁ τίμιος ὅτος τῆς πρὸς πρόσωπον θεωρίας τοῦ Θεοῦ τοὺς ἁγίους ἀπολαύειν διισχυρίζεται , ἐκ τὸν ἅγιον Ηλίαν ἐκ μετὰ τοῦ B σώματος τῆς τοιαύτης ἀξιοῦσθαι θεωρίας φάσκει. εἰ οὖν ἄλλο τί ἐστιν ἡ παναπόλαυστος βασιλεία καὶ τὰ ἀπόῤῥητα ἀγαθὰ εἰ μὴ ἡ τοῦ Θεοῦ θεωρία ἡ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον , ἐμφανισάτω ἡμῖν· ἔσται γὰρ σαφὴς μείζων τῆς θεωρίας αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἡ ἀπόλαυσις · ἀλλ' οὐδεὶς τῶν ἁγίων μέχρι ἐκ τήμερον τοῦτ' εἶρηκεν , ὅτι ἔστι τι μεῖζον εἰς ἀπόλαυσιν , εἰ μὴ μόνη ἡ τοῦ Θεοῦ θεωρία . ἀλλὰ ἐκ τὸ ἐξ ἐκείνου τοῦ βίου τοιαύτης ἀξιοῦσθαι θεωρίας , ὡς αὐτὸς φησιν , οὐδεὶς εἶρηκε · τὸ δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ὁρᾶν τοὺς ἁγίους τῷ Θεῷ , καλῶς ἐ ἀληθῶς λέγει · ἔχει γὰρ ἐ ἄλλως τῶν ἁγίων λέγοντας τοῦτο , ἀλλὰ ἐ τὸν C πατέρα ἐ διδάσκαλον Ιωάννην τὸν χρυσοῦν τὸν γλῶττων· φησὶ γὰρ ἐν τῷ λόγῳ , οὐ ἡ ἐπιγραφή· ὅτι τοὺς ἁμαρτωλοὺς δεῖ θρηνεῖν , ἐ ὅτι μεγάλως ὠφελοῦσι τοὺς κεκοιμημένους τὰ ὑπὲρ αὐτῶν λειτουργία . ἡ δὲ ἀρχὴ τοῦ λόγου · θάνατος , ἀδελφοί , τῶν ἀδιαφόρων ἐστί · χαίρωμεν δὲ ἐπὶ τοῖς δικαίοις μὴ ζῶσι μόνον , ἀλλὰ καὶ πεπλανημένοις · ἐκεῖνοι γὰρ ἐντεῦθεν ὅπου ἐλεεινοί πάντες εἰσὶν , ἐπειδὴ προσκρούουσι · ὅταν καὶ ἐκεῖ μεταστῶσι μακάριοι , ὅτι πρὸς Χριστὸν ἀπῆλθον . οἱ ἁμαρτωλοὶ ὅπου ἂν ὦσι πόῤῥω τοῦ βασιλέως εἰσὶ , διὰ τοῦτο καὶ δακρύων ἄξιοι · οἱ δὲ δίκαιοι ἂν που D ἐντεῦθεν , ἂν που ἐκεῖ , μετὰ τοῦ βασιλέως εἰσὶ, κἀκεῖ μᾶλλον καὶ ἐγγύτερον , ἐ διὰ ἐσόπτρου , ἐ διὰ πίστεως , ἀλλὰ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον . καὶ Γρηγόριος δὲ ὁ Θεολόγος ἐν τῷ τέλει τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸν ἅγιον Κυπριανὸν φησὶ · ἐ τιὼ τῆς ἁγίας Τριάδος ἔλαμψεν , ἧς νῦν ἀπῆρξάτης *. ἔτι πλατύτερον ὁ αὐτὸς ἐν τούτου ἐν τῷ εἰς τὸν ἀδελφὸν ἐπιτάφιῳ , ἐ τί δεῖ πολλὰς εἰσάγειν μαρτυρίας ; ἐν γὰρ τῇ περὶ τούτου πραγματείᾳ πλατύτερον εἰσόμεθα ἐ σαφέστερον , ὑπερασπολογούμενοι τοῦ ἐν τῷ ὅρῳ πέμπτου κεφαλαίου , ἐ ὁ σὺν τυχὼν ἐκείνοις ἐ τὰς λοιπὰς εὑρήσει μαρτυρίας. E εἰ οὖν οἱ ἅγιοι παρίστανται τῇ ἁγίᾳ Τριάδι, ἔ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ὁρῶντες τὸν Θεὸν οὔπω ἀπολαμβάνουσι πλέως, ἀλλὰ ἄλλο τί ἐστιν ἡ ἀπόλαυσις, ἐμφανισάτω αὐτὸς , ἐ ἡμεῖς σιγήσομεν · ἀλλ' οὐκ ἔχει τι πλέον δεῖξαι, εἰ μὴ τιὼ θεωρίαν ταύτην· ἓν μόνον ἐστὶν , ᾧ οἱ πολλοὶ ἐ διαφωνοῦντες τοὺς ἁγίους νομίζουσι , ὅτι ποτὲ μὲν πλέως λέγουσιν ἀπολαμβάνειν τοὺς ἁγίους , ποτὲ δὲ οὐ πλέως. ὅταν γὰρ περὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν σκοπῶσι καὶ λέγουσιν , ἀπολαμβάνειν πλέως φασίν · ὅταν δὲ περὶ τοῦ ὅλου ἀνθρώπου , οὐ πλέως · πῶς γὰρ

* deeſt ὑπάρχων aut quid ſimile.

τῆς

τῆς κοινῆς ἀναστάσεως μὴ ἐλθούσης τὸ σωαμφότερον ἀπολαμβάνει; διὸ καθὸ μὲν ψυχαὶ πλείους ἀπολαμβάνουσιν οἱ ἅγιοι, καθὸ δὲ ἦσαν μόνον ψυχαὶ ἦσαν, ἀλλὰ σώματα ἐνεδέδυντο, οὐ πλείους ἀπολαμβάνουσιν. ὡς γὰρ εἶδός ἐστι τῷ σώματι ἡ ψυχή. ἐὰν ἡ μὲν ὕλη, ὅτιες ἔστι τὸ σῶμα, ὕπω ἀνέστη, οὐδ' ἀπέλαβεν· ἡ δὲ ψυχὴ πλείους ἀπολαμβάνει. ὅτι δὲ τὸ σωαμφότερον ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὸ σωαμφότερον ἠγωνίσατο, οὕτω πλείους λέγομεν ἀπολαμβάνειν. ὅταν δὲ ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν λογιζόμεθα καὶ τοῦ τιμιωτέρου, πλείους λέγομεν ἀπολαμβάνειν τοὺς ἁγίους. μαρτυρήσει τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Γρηγόριος ὁ Διάλογος ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ διαλόγου. ἐπεὶ πῶς ἄλλως ἔχομεν σύνοιδεν, ὅτι εἰ μὴ πλέον ἀπέλαβον ἢ στέφανον ἐν οὐρανοῖς, ἵνα προεσβεύσωσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν; εἰ γοῦν οὐκ ἀπέλαβον τὸ πλέον, οὐδὲ προεσβεύουσιν, ἀλλ' οὐδὲ προεσβεύσουσιν, ἐν γὰρ τῷ μέλλοντι προεσβεία οὐκ ἔσται. ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν τοῖς κολάζονται πρὸ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως οἱ μὴ ἐντεῦθεν ἱκανοποιήσαντες, ἀπὸ διηγήσεως τοῦ πάπα καὶ ἐκ τούτου ἐμφανέστερον ποιήσομεν. ἐν τῷ ἐν ἐκκλησίᾳ ἀναγινωσκομένῳ λόγῳ, τῷ ἐπιγραφομένῳ ἔχοντι, Ἰωάννης μοναχὸς καὶ πρεσβύτερος τῆς Δαμασκηνῶν, μετὰ τῶν ἄλλων τῶν ὁμοίων τούτῳ ἐν τούτῳ ἐνδιέχεται· ὅτι τις τῶν θεοφόρων πατέρων μαθητὴν ἔχων ἐν ἀμελείᾳ βιοῦντα, καὶ τοῦτον πρὸς τὸ τέλος βίου πέρας ῥαθύμως ἐπιφθάσαντα, ὁ πανοικτίρμων καὶ φιλόψυχος κύριος μετὰ δακρύων αἰτησαμένου τὸ γέροντος, ὡς κατὰ τὸν Λάζαρον πλούσιον, ἐν τῇ φλογὶ καιομένῳ μέχρι τοῦ τραχήλου ὑπέδειξεν· ὡς ἐντεῦθεν πολλὰ τοῦ ἁγίου ποιήσαντος, καὶ σὺν δάκρυσι τὸν Θεὸν ἐκλιταρήσαντος, παιπλάθερον ἐκ τοῦ πυρὸς λελυτρωμένον ἐν ὀπτασίᾳ τῷ γέροντι δεδεῖχθαι· διὰ γὰρ τῆς ἀμελείας τὸν κόλασιν ὑπέμεινε, διὰ τοῦτο καὶ ἐλάτως ἡ τοιαύτη ἁμαρτία. εἰ οὖν τοῦτο ψεῦδος, ἐν τῷ ψεύδει Λατίνοις πυργατώριον ψεῦδος ἔστιν· εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, ἐπὶ ἐν τὸ πλήρωμα τοῦ εὐαγγελίου ἐν τῶν βίων τῶν ἁγίων πατέρων πιστούμεθα, πάντως ἀληθῆ εἰσὶ καὶ ἃ σὺν Λατίνοις λέγομεν, κἂν αὐτοὺς ἀπαρέσκηται. ἐν Μαλαχίας δέ ὁ προφήτης φησίν· ὡς πῦρ ἐν χωνευτηρίῳ, καὶ ὡς ποιοῦντων πλυσίν καὶ καθαριεῖ ὁ Θεὸς τινάς. τὸ πῦρ οὖν ἐκεῖνο τὸ αἰώνιον ἐ καθαριεῖ τινας, οὐδὲ πλυνεῖ. εἰ οὖν οἱ ἁμαρτάνοντες ἀπὸ μόνης ἐξομολογήσεως ἐν τῇ πλέν τοῦ βίου συγχωροῦνται, ἐξαλεῖται πάντα ὅσα μετὰ θάνατον ἢ καὶ ζῶντος τοῦ ἐξομολογουμένου ἡ ἐκκλησία νενομοθέτηκε ποιεῖν ὑπὲρ τῶν ζώντων τε καὶ πεθνεώτων. ἀλλὰ καὶ οἱ ἀμετανοήτως ἀποθνήσκοντες ἁμαρτωλοὶ εἰς κόλασιν ἀπέρχονται. φησὶ γὰρ ὁ θεῖος Μάξιμος ὁρος Κουβικουλάριος γράφων· τίς γάρ, ἀγαπητέ, τῶν κατ' ἐμὲ ῥύπους ἁμαρτημάτων καπνιζομένῳ ὁ φοβεῖται τὸν τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἐπιστάτην, ὑφ' ὧν κατὰ τὸν θείαν ὑπῆρον τῆς παρούσης ζωῆς τὸ πέρας δεχόμενος βία τοῦ σώματος μετ' ὀργῆς ἐξωθεῖται ἐ μὴ βουλόμενος; τίς κεκηλιδωμένῳ ἑαυτὸν ὑπερεπάνω τὸν σωτῆρα, οὐ δέδοικε τὸν ὁμοπάτριον τῶν ποιητῶν

possit utraque hominis conjuncta pars ante communem resurrectionem? Idcirco sancti, quod attinet ad animas, perfecte beati sunt; quod vero ad corpora, quibus induti erant, cum non essent nudæ animæ, non sunt perfecte beati. Est enim in corpore anima ut forma, & materia quidem, scilicet corpus, nondum surrexit, nec præmiis affectum est; anima vero perfectum beatitudinis statum assequitur. Et quoniam homo ex utroque constat, & pars utraque labores sustinuit, ideo nondum perfectam esse dicimus beatitudinem. Cum vero totum a nobiliori intelligimus, completam dicimus a sanctis possideri beatitudinem. Hujus rei testis erit beatus Gregorius papa in libro dialogorum. Alioquin qua ratione concipiamus animo, sanctos intercedere pro animabus nostris, si illa perfecta beatitudinis corona non sunt redimiti? Si ergo plenam beatitudinem nondum adepti sunt, nec intercedunt, nec intercedent; in futuro enim sæculo nulla erit intercessio. Cetèrum eos etiam, qui in hac vita non satisfecerunt, ignis cruciatum ante communem resurrectionem pati, probabimus ex narratione patrum. Legitur in ecclesia sermo hac inscriptione; Joannis monachi & presbyteri Damasceni; in quo cum multa alia consimilia narrentur, habetur hoc etiam: fuisse patrem quemdam sanctitate conspicuum, qui discipulum haberet vitam negligentius traducentem, hunc igitur ubi eadem negligentia e vita cessisset, clementissimus animarumque amator Deus ad preces & lacrymas senis, ut alterum evangelicum epulonem, ostendit usque ad cervicem flammis immersum: ut propterea vir sanctus post multum sudorem & lacrymas ad Deum cum precibus fusas, liberum omnino illum, & e flammarum pœnis ereptum per visum conspexerit: namque ob negligentiam pœnis fuerat addictus, idcirco veniam hujusmodi peccatum impetravit. Si falsum est hoc, purgatorium quoque, quod Latini afferunt, est falsum: Si verum (nam & ipsi evangelicæ historiæ fidem habemus per ea, quæ legimus in actis sanctorum patrum) vera profecto erunt, quæ nos cum Latinis dicimus, licet ipsi non probentur. Propheta quoque Malachias; *Quasi ignis*, inquit, *conflans, & quasi herba fullonum purgabit Deus & emundabit quosdam*. Atqui ignis ille æternus neminem purgabit, nullius maculas absterget. Quod si peccatoribus ad finem vitæ per solam confessionem pœna omnis remittitur, superflua certe erunt, quæcumque seu manente in vita, seu defuncto pœnitente observanda statuit ecclesia pro vivis atque defunctis. Illud præterea certum est, peccatores sine pœnitentia decedentes ad æterna migrare supplicia: nam sanctus Maximus Cubicularius scribens sic ait: Quis mei similium, dilectissime, peccatorum sordibus pollutus non paveat sanctorum angelorum præsentiam, a quibus ex hac vita jussu Dei discessurus, vi & iracunde e corpore vel invitus extruditur? Quis sibi conscius scelerum non reformidet ferocissimum & inhumanum impiorum dæmonum occursum, cum eorum unusquisque

Libi. c. 2.

Cap. 3.

per

per aeris ſpatium miseram animam poſt egreſſum ad ſe ſe tenaciſſime pertrahat, & illa manifeſtis convicta criminibus ſpem omnem acquirendæ beatitudinis miſerabiliter abjiciat? Ita poſt habitam in aere per ſpiritualia nequitiæ quæſtionem, rationiſque ſupputationem, ſequitur præcipitatio ad inferos & incolatus: ubi denſiſſimæ tenebræ & altiſſimum ſilentium; ubi damnatorum animæ pro alimento habent acerbiſſimos gemitus, & amariſſimas lacrymas, & mœrorem in perditiſſimo ſtatu; omni tempore nihil aliud præſtolantes, quam æquo judicio ferendam de meritis ſuis ſententiam. Hanc illis perpetuam triſtitiam ac dolorem facit reſurrectionis ſpes, terribilis Chriſti adventus dies, horroris pleniſſimus ad tribunal acceſſus, totius vitæ reddenda ratio; per quam qui ad Chriſti dexteram ſtabunt, promiſſa ineffabilium bonorum præmia conſequentur, qui vero ad ſiniſtram, ignem habebunt æternum, & tenebras exteriores, & vermem perpetuo rodentem, & ſtridorem dentium, & jugiter manentem lacrymam, & ſemper duraturam ignominiam. Et beatus Gregorius papa libro dialogorum citato ait. Lib. 4. c. 28.

Petrus. Inquiſitioni meæ ſufficienter jam video ſatisfactum: Sed hoc eſt adhuc, quod quæſtione animum pulſat; quia cum ſuperius dictum ſit, eſſe jam ſanctorum animas in cœlo, reſtat procul dubio, ut iniquorum quoque animæ eſſe non niſi in inferno credantur: & quid hac de re veritas habebat, ignoro. Nam humana æſtimatio non habet, peccatorum animas ante judicium poſſe cruciari.

Gregorius. Si eſſe ſanctorum animas in cœlo ſacri eloquii ſatisfactione credidiſti, oportet ut per omnia eſſe credas & iniquorum animas in inferno. Quia ex retributione æternæ juſtitiæ, ex qua juſti jam gloriantur, neceſſe eſt per omnia ut & injuſti crucientur. Nam ſicut electos beatitudo lætificat, ita credi neceſſe eſt, quod a die exitus ſui ignis reprobos exurat.

En perſpicue oſtenſum eſt, eos qui ſine pœnitentia diem ſuum obeunt, migrare ad pœnas luendas, expectantes interim ſuorum aſſumptionem corporum, ut pars utraque ſupplicia ferat; quando re vera perfecta eſt & dicitur futura ſine fine pœnarum exactio. Quare non opus eſt probare hoc pluribus, cum ſint ſatis quæ attulimus: quibus ſi fidem habere noluerit, nec etiam habebit aliis, quantumvis multa congeramus.

Ephes. Et nos quidem Judaicum azymum averſamur, obtemperantes apoſtolorum canonibus; Iſti vero in ſua definitione, quod Latini ſacrificant, Chriſti corpus eſſe affirmant.

Resp. Neſcit profecto bonus iſte vir, quantum differat inter Judaicum paſcha & azyma, & myſticum ſacrificium. Nam apoſtolicus canon prohibet celebrari paſcha cum Judæis, hoc eſt agnum & azyma

δαιμόνων καὶ βαρβαρώδη ὑπάντησιν, ἐκάστου τούτων κατὰ τὸν ἀέρα μετὰ τὴν ἔξοδον πρὸς ἑαυτὸν ἀφειδῶς τὴν ἀθλίαν ψυχὴν ἕλκοντος; καὶ τῷ ἐλέγχῳ τὴν αὐτῆς πεφραγμένην τῆς ἐπὶ τοῖς μέλλουσιν ἀγαθοῖς ἐλπίδος ἐλεεινὴν ἀπογνῶσιν; μετὰ δὲ τὴν γλυκυμίλιον κατὰ τὸν ἀέρα πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας διάγνωσίν τε καὶ λογοθέτησιν, ἡ πρὸς τὰ ἄδυτα κατάπτωσις διαδέχεται καὶ παροίκησις· ἐν ᾧ σκότος ζοφῶδες βαθυτάτη σιγή· τροφὴν ἔχουσι αἱ ἐκεῖσε κατατεθειμένοι ψυχαὶ τοὺς δεινοτάτους στεναγμούς, καὶ τὰ πικρότατα δάκρυα, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς δεινοῖς κατήφειαν· ἐκδεχόμεναι διὰ παντὸς ἄδην ἄλλο, ἢ μόνην τὴν ἐπὶ τῇ δικαίᾳ ψήφῳ δικαίαν ἀντιτάσσουσιν, ταύτην οὖν σωτήριον αὐτοῖς τὴν ἀπαυστον λύπην καὶ ὀδυνην ἡ τῆς ἀναστάσεως ἐλπὶς, ἡ τῆς φοβερᾶς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἡμέρα, ἡ φοβερωτάτη ἐπιφάνεια, ἡ περὶ πάντων ἀπολογία· καθ' ἣν οἱ μὲν ἐκ δεξιῶν τοῦ Χριστοῦ σπάνις λήψονται τὴν ἀπορρήτων ἀγαθῶν τὰς ἐπαγγελίας, οἱ δὲ τὴν ἀεισεμνὸν σπάσουσι λαχόντες τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, καὶ τὸ ἀχώρητον σκότος, καὶ τὸ ἀκοίμητον σκώληκα, καὶ βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, καὶ τὸ ἀδιαλείπτον δάκρυον, καὶ τὴν ἀτέρμονα αἰσχύνην. καὶ ὁ μακάριος Γρηγόριος ὁ Διάλογος ἐν τῷ προμνημονευθέντι λόγῳ τῶν διαλόγων φησίν.

Πέτρος διάκονος. σωτήθημεν· τοῦτο δὲ ἀκριβῶς ἀπορῶ, εἰ καθὼς τὰς τῶν ἁγίων ψυχὰς ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι ἀπεδείχθη, οὕτω καὶ τὰς τῶν ἁμαρτωλῶν ἐν τῷ ᾅδῃ εἶναι πιστεύτεον. τί δὲ περὶ τούτου τοῦ ζητήματος ἡ ἀλήθεια ἔχει ἀγνοῶ· ἡ γὰρ τῶν πολλῶν ἀνθρωπίνη κρίσις οὐκ ἔχει τὰς τῶν ἁμαρτωλῶν ψυχὰς πρὸ τῆς κρίσεως δύνασθαι τιμωρεῖσθαι.

Γρηγόριος. ἐὰν τὰς τῶν ἁγίων ψυχὰς ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι ἐπίστευσας, δέον ἐστὶν ἵνα καὶ τὰς τῶν ἀδίκων ψυχὰς ἐν τῷ ᾅδῃ εἶναι ἐν παντὶ πιστεύσῃς. ἐν γὰρ τῇ ἀνταποδόσει τῆς αἰδίου δικαιοσύνης, ἧς οἱ δίκαιοι δοξάζονται, ἀναγκαῖον ἀκόλουθόν ἐστιν, ἵνα ἐν οἱ ἄδικοι πάντως κολάζωνται. καθάπερ γὰρ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἡ μακαριότης αἱρεῖται, οὕτω πιστεύειν χρὴ ὅτι καὶ τοὺς ἀδίκους ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐξόδου αὐτῶν τὸ πῦρ καταφλέγει.

Ἰδοὺ δέδεικται σαφῶς, ὅτι καὶ οἱ ἀμετανοήτως ἀποθνήσκοντες εἰς κόλασιν ἀπέρχονται, ἐκδεχόμενοι καὶ τὴν ἐπένδυσιν τῶν σωμάτων, ἵνα τὸ σωματοφόρον κολάζηται, ὅπερ καὶ τελεία λέγεται κυρίως καὶ ἔστιν ἡ ἀτέρμονος κόλασις. ἡ χρεία οὖν τοῦ λοιποῦ ἐπιδεικνύειν περὶ τούτου, ἀρκούντων τῶν εἰρημένων· εἰ δὲ καὶ τούτοις ἀπειθήσεται, οὐδ' ὅσα ἂν τις εἴπῃ, πεισθήσεται.

Καὶ ἡμεῖς μὲν ἀποστρεφόμεθα τὸ Ἰουδαϊκὸν ἄζυμον, τοῖς ἀποστόλοις κανονίζοντες ὑπακούοντες· ὅτι δὲ ἐν τῇ αὐτῶν ὅρῳ σῶμα Χριστοῦ τὸ παρ' ἡμῖν Λατίνων ἱερουργούμενον ἀποφαίνονται. Ephes.

Ὡς ἔοικεν οὖν ὁ τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπος οὗτος ἀγνοεῖ, ὅσον τὸ διάφορον τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πάσχα καὶ τῶν ἀζύμων, καὶ τῆς μυστικῆς ἱερουργίας. ὁ γὰρ ἀποστολικὸς κανὼν τὸν μετὰ Ἰουδαίων τὸ πάσχα πλουῶ- Resp. ΑΠΟΛΟ. ΤΙΑ.

λοιῶτας ὅτερ ὄξι ὁ ἀμὸς καὶ τὰ ἄζυμα, κωλύϛ· ὅτερ καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ συνοδος διὰ πολλῆς σπουδῆς εἶχε τοῦτο κατορθῶσαι· ὅτερ καὶ κατορθώσασα τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ γράφϛ· διαγγελλόμεθα ὑμῖν καὶ περὶ τῆς συμφωνίας τῆ ἁγιωτάτῃ πάσχα, ὅτι ταῖς ὑμετέραις εὐχαῖς κατωρθώθη ἐν τούτῳ τὸ μέρος· ὥστε πάντας τοὺς τῆς ἑῴας ἀδελφοὺς, τοὺς μετὰ Ἰουδαίων τὸ πρόπαλαι ποιοῦντας, σύμφωνα Ρωμαίοις καὶ ὑμῖν καὶ πᾶσι τοῖς ἐξ ἀρχῆς μεθ' ἡμῶν φυλάσσουσι, τὸ πάσχα ἐν τῇ δεύτερο μεθ' ἡμῶν ἄγϛ. πλείας οὖν ἀναστάσεως γλυκυθύμου ἁπλῶς τινες ἑορτάζοντες ταύτῃ ἐκ ἐρυθριῶσιν. αὐτὸς δὲ οὐκ οἶδ' ὅτως εἰπεῖν, προσποιούμενο μὴ εἰδέναι ὅσα τε λέγουσιν οἱ ἅγιοι, ἢ μᾶλλον ὅτι ὁ Χριστὸς τὸ νομικὸν πάσχα πλέσας, μετὰ δὲ ταῦτα τῷ μυστικῷ ἐκείνῳ θυσίαν ἐπέλεκε, καὶ μεδωκεν αὐτὸς τῷ μυστικῷ ἢ φρικτῷ ἱερουργίαν, καὶ τὰ θεῖα ῥήματα τά· τοῦτό ὄξι τὸ σῶμά μου· καὶ· τοῦτό ὄξι τὸ αἷμα μου· πάντα τὰ πλήθυα κατὰ τὰ δοθέντα ἐξ τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ ὁρον τε καὶ κανόνα, εἰς τῷ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πάσχα πλεκτῷ ἀναφέρει, καὶ τὸν κανόνα προβάλλεται. σὺκ οἶδεν οὖν ὁ τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπο ὡς ἔοικε· κρεῖττον γὰρ τοῦτο λέγϛ ἡμᾶς· ἢ οἶδε μὲν, ἑκουσίως δὲ ταῦτα λέγϛ, ἐξαπατῶν τοὺς ἀφελεστέρους. ἡμεῖς δὲ φαμεν, ὅτι πόσχα ἐδείκνυεν ὁ παλαιὸς νόμος· κειτικά· μυστικὰ ἢ τυπικά, ἀμφότερα γὰς ἐν δηλοῦσιν· ἠθικά, ἢ σκιώδη. καὶ τὰ μὲν κειτικὰ ἠμέρωσεν ὁ χύεο· τῷ γὰρ ἐπὶ μοιχείᾳ κατειλημμένῳ τὸν νόμου κελεύοντος λιθοβολεῖν, ὁ κύριος εἶρηκεν· ὃστις οὐχ ἡμαςε, βαλλέτω λίθον ἐπ' αὐτῷ· ἢ πάλιν· ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος· καὶ τὸ· ὅστις σε ῥαπίσει. καὶ τί δεῖ λέγϛ κατὰ μέρος, πάντων ταῦτα εἰδότων ἀκριβῶς; τὰ ἠθικὰ ηὔξησε διὰ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας· ὅτερ θεμέλιον ἔχοντες οἱ τε ἀπόστολοι καὶ οἱ διδάσκαλοι πολλὰ περὶ ἀρετῆς εἶπον, ἢ τῷ κακίαν ἐκκλίνουσαν ἢ ἀτεδίωξαν, τῷ δὲ σεμνότητα ἐτράπωσαν, ἢ ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐνέφύπουσαν. τὰ δὲ τυπικὰ ἃ καὶ μυστικὰ καλοῦσιν ἀτέκοψε. τῷ περιτομῇ, ἢ τὸ σάββατον, ἢ τὰς ζωοθυσίας, ἢ τὸ πάσχα, καὶ τὰ ἄμνον. διὰ τοῦτο ἢ ταῦτα ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκέλευσε καὶ μόνοι πλεῖσθαι, ἵνα καὶ ῥαδίως ἡ κατάλυσις αὐτῶν γένηται, τοῦ ναοῦ καὶ τῆς πόλεως κατασκαφέντων, ἄλλοθεν δὲ μὴ δυναμένων ταῦτα πλεῖν πωσωνται. τὰ δὲ σκιώδη ἀπεμόρφωσεν, ἀντὶ σκιᾶς τῷ ἀληθειαν μορφώσας. αὐτὸς δὲ τῷ ἀναιμακτον καὶ φρικτῷ θυσίαν, τῷ πλουμνίῳ ἐξ τοῦ πνεύματος καὶ αὐτοῦ Χριστοῦ ἢ τοῦ πάσχα, ὡς ἀδιαιρέτων ὄντων τῶν ἔργων τῆς ἁγίας Τριάδο, εἰ ἢ αὐτὴ ἡ φωνὴ τοῦ σωτῆρός ἐστιν, ἡ κελεύουσα· τοῦτό ὄξι τὸ σῶμά μου. ἢ· τοῦτό ὄξι τὸ αἷμα μου· ἡ τὸν ἄρτον, ἢ τὸν οἶνον ἢ τὸ ὕδωρ εἰς σῶμα Χριστοῦ μεταῤῥυθμίζουσα ἢ αἷμα, ὧν φησιν ὁ θεῖο Χρυσόστομος· εἰς τῷ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πάσχα πλεκτῷ ἀνάγϛ, ἢ τὸν καινὸν παρεξηγεῖται· ἀλλ' ἡμεῖς πάντα τῶν Ἰουδαίων τὰ μυστικὰ ἀκάθαρτα, ὡς ἢ ὁ Χρυσόστομος ἐν τοῖς κατὰ Ἰουδαίων λόγοις τραχύτερον παρεῖσηται, ὧν ἐν ὄξι ἢ τὸ πάσχα, ὡς

comedi; ad quod etiam Nicæna ſynodus magnum adhibuit ſtudium; & re feliciter tranſacta, ſcripſit Alexandrinæ eccleſiæ his verbis: Nuntium vobis nunciamus jucundum de conſenſione in celebrando ſacratiſſimo die feſto paſchæ: nam veſtris precibus effectum eſt, ut fratres quoque omnes orientales, qui antea cum Judæis paſcha celebrabant, nunc cum Romanis, vobiſque, & omnibus qui ab initio hunc morem tenuimus, ſolennitatem paſchæ deinceps agant. Perfecta enim reſurrectione facta, quidam imperfecte illam celebrantes non erubeſcunt. Sed neſcio quomodo vir iſte ſimulans ſe ignorare quæ dicuntur a ſanctis, & præſertim ut Chriſtus, ubi juxta legis mandatum paſcha peregiſſet, myſticum illud ſacrificium fecerit, tradideritque ipſe tremendum rei ſacræ myſterium, & divina illa verba: *Hoc eſt corpus meum*; & *Hic eſt ſanguis meus*: omnia quæ fiunt ex inſtitutione & decreto eccleſiæ Chriſti deflectit ad Judaici paſchatis celebrationem, & objicit canonem. Verſatur ergo plane vir bonus in ignoratione rerum? ſatius enim eſt ita dicere; aut certe non ignorans, ſed ſciens prudenſque ita loquitur ad circumveniendos ſimpliciores. Nos autem dicimus, in lege fuiſſe rerum genera quatuor, judicialia, myſtica ſeu figuralia, (idem namque per utrumque ſignificatur) in oralia, & umbras: & judicialia quidem a domino mitiora reddita: Nam mulierem in adulterio deprehenſam, cum lex juberet lapidibus obrui, dominus per illa verba dimiſit; *Qui ſine peccato eſt, primus in illam lapidem mittat*: & rurſus: *Dentem pro dente*: & *Si quis te percuſſerit*; Et quid attinet referre ſingula, cum ſint omnibus notiſſima? Moralia per evangelicam aucta prædicationem; quo fundamento innixi apoſtoli & doctores multa de virtute diſſeruerunt, & invecti ſunt in vitia, illa expellentes, morumque integritatem explicantes, atque in animis hominum inſerentes. Figuralia vero ſeu myſtica abrogata, circumciſionem, ſabbàtum, immolationes animalium, paſcha & agnum. Quapropter Hieroſolymis tantum obſervari illa voluerat, ut facilius eſſet eorum abrogatio, templo & urbe funditus everſis: Cum enim alibi non eſſet fas illa ſervare, certe finem habitura erant. Umbras demum in lucem veritatis fuiſſe mutatas. Iſte autem incruentum tremendumque ſacrificium, quod virtute Spiritus & ipſius Chriſti Patriſque perficitur: indiviſa enim ſunt opera ſanctæ Trinitatis, licet vox illa efficax ſit ſalvatoris; *Hoc eſt corpus meum*; & *Hic eſt ſanguis meus*; qua panis & vinum & cum aqua tranſmutantur in corpus & ſanguinem Chriſti, ut inquit Chryſoſtomus; ad Judaici paſchatis obſervationem refert, & canonem perverſe interpretatur. At nos myſticas omnes Judæorum ceremonias pro impuris & profanis habemus, ut Chryſoſtomus etiam in ſermonibus contra Judæos habitis

Luc. 22. Marc. 14.

Joan. 8. Matth. 5.

Luc. 22. Marc. 14.

tis apertius probat ; inter quas & paſcha numeratur : Cum extra templum Hieroſolymitanum contra divinum præceptum fiant . De hac materia myſtici ſacrificii jam antea diximus , nec opus eſt repetere eadem : quamquam ab ipſo coacti hoc loco diſputavimus , haud ſane libentes , ipſe enim cauſam dedit.

ΕΦΕΣ. Et nos quidem contra leges juſſa , & decreta patrum dicimus appoſitum eſſe ſymbolo additamentum ; iſti vero licite & rationabiliter factum illud aſſerunt : Adeo norunt veritati & ſibi ipſis congruentia dicere .

ΑΠΟΚ. Nos omnem explicationem & declarationem non contrariam ſententiæ ſanctorum , ſed per ipſos potius firmatam , a ſynodo quovis in loco appoſitam recipimus . In hac ſententia eſt etiam ſanctus Maximus , ut conſtat ex ejus dialogo cum Eunomiano . Interrogat enim ibi Macedonius Maximum ; &c , Subſcribiſne , inquit , expoſitioni Luciani ? Maximus . Quid enim eſt cauſæ , cur improbata expoſitione ſanctorum patrum trecentorum decem & octo Nicææ in Bithynia congregatorum , inquiras aliam ? Macedonius . Tu vero qua de cauſa improbas Luciani expoſitionem ? Orthodoxus . Improbo quod addidiſtis contrarium fidei patrum . Macedonius . Quaſi vos non addideritis ad fidem Nicænam . Orthodoxus . Addidimus , ſed non contraria . Macedonius . Omnino addidiſtis . Orthodoxus . Quæ tunc in diſquiſitionem non venerant , patres poſtea pie expoſuerunt . Idcirco nos etiam hujus & aliorum patrum teſtimonio fulti aſſerentium , expoſitionem ſacræ ſcripturæ congruentem non eſſe vetitam , ſuffragati ſumus veritati . An negare ipſe poterit , univerſam ſacram ſcripturam admittere explanationem ? Quare id quod additum eſt ſymbolo urgente neceſſitate , viſum eſt jure optimo appoſitum . Hoc idem probatur ex florilegio collectaneorum e libro cujuſvis generis Eulogii patriarchæ Alexandrini ; Sic enim ait : Rurſus hæreticorum amentia de quarta ſynodi definitione conqueritur , aſſeverans primam ſynodum Epheſinam hoc penitus fieri prohibuiſſe . Quod ſi , ut illi nugantur , ſynodus vetuit quidvis aliud omnino proferri , certe in ſeipſam prior illa tulit ſententiam . Ipſa enim definit quæ nulla prior definiverat ſynodus : ſiquidem ipſius auctoritate recepta eſt vox illa , Hypoſtatica unio ; de qua ſynodi antiquiores nil ſanxerant . Quin & Conſtantinopolitanum centum quinquaginta ſanctorum patrum concilium pro ſuis nugis rejiciunt ; a quo profligata hæreſis oppugnantium Spiritum , & additis Nicæno ſymbolo verbis de ſancti Spiritus divinitate , fides congruenter explicata eſt . Si enim priores ſynodi addendo reprehenſionem fugiunt , non debent poſteriores in ſimilibus diſſimiliter virtuperationem ſubire . Ita deſipientium mens confundit omnia pervertitque . Nam Epheſina ſynodus fidem diverſam , cujus dogmata fidei Nicænæ adverſentur , omnino prohibuit : Dum tamen illibata illa ſervetur , addi

ἔξω τῦ ναῦ τῦ ἐν Ἱεροσολύμοις παρὰ τὸν τῦ θεῦ νόμον κέλευσιν πλούμεθα. προσηκόμεθα δὲ περὶ τῆς μυστικῆς ταύτης θυσίας, ἐφ' ᾗ χρὴ περὶ τούτου παλιλλογεῖν· εἰ δ' ἐστεῦθα ὑπ' αὐτῦ ἀναγκαζόμεθοι λέγομεν, ὅσα ἔπαι δ' οὐ λέγομεν οὐ μὴ βυλόμεθοι, αὐτὸς γὰ ὁ αἴτιος.

Καὶ ἡμεῖς μὲν ἀθεμίτως , ἐ παρανόμως , ΕΦΕΣ. ἐ τοῖς πατράσιν ἐξ ἑαυτίου τὸν ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκην γεγονῆσθαι φαμέν· ὅτι δὲ αὐτὸν θεμιτῶς ἐ λόγως διορίζονται γεγονῆσθαι· τοσῦτον οἴδασι τῇ ἀληθείᾳ ἐ ἑαυτοῖς συμφωνῦν.

Καὶ ἡμεῖς πᾶσαν ἀνάπτυξιν ἐ σαφήνειαν μὴ ἑαυτίαν ἔσαν τῇ δόξῃ τῶν ἁγίων , ἀλλ' ἐξ αὐτῶν μᾶλλον βεβαιυμένην , παρὰ σωόδου προσεθέσαν , ὅπε ἂν προσεθῇ , δεχόμεθα. τῦτο ἐ Μάξιμος ὁ θεῖος βεβαιοῖ ἐν τῇ διαλέξει αὐτῦ τῇ πρὸς τὸν τὰ Εὐνομίου φρονοῦντα . φησὶ Μακεδόνιος πρὸς τὸν Μάξιμον · ὑπογράφεις οὖν τῇ ἐκθέσει Λουκιανῦ ; Μάξιμος . τί καπίγνως τῆς ὑπὸ τ τιθ . πατέρων ἁγίων τῶν ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας ἐκτεθείσης , ἵνα ἐ ἄλλως περιβλέψῃς ; Μακεδόνιος . σὺ τί καπίγνως τῆς τῦ Λουκιανῦ ; ὁ ὀρθόδοξος . καπίγνων τῆς προσθήκης , ἣν προσεθήκατε ἑαυτίᾳ αὐτῆς · Μακεδόνιος . ὑμεῖς γὰ οὐ προσεθήκατε τῇ ἐν Νικαίᾳ ; ὁ ὀρθόδοξος . ἀλλ' οὐχ ἑαυτίᾳ αὐτῇ . Μακεδόνιος . ὅλως προσεθήκατε . Ὀρθόδοξος . τὰ τότε μὴ ζητηθέντα νῦ ἠρμήνευσαν οἱ πατέρες δίσεβῶς . διὸ ἐ ἡμεῖς τῶν τούτου μαρτυρίαν ἔχοντες ἐ τῶν λοιπῶν πατέρων τῶν λεγόντων , ὅτι ἀνάπτυξις οὐ κωλύεται συμφωνῦσα τῇ ἱερᾷ γραφῇ τῇ ἀληθείᾳ σωηγορήσαμεν . οὐ γὰ δυνάται αὐτὸς ἀντειπεῖν , ὅτι πᾶσα ἡ θεία γραφὴ ἀνάπτυξιν δεχομένη οὐ κωλύεται · διὸ ἐ τὸ προσεθὲν ἀνάγκης γενομένης ἐν τῷ συμβόλῳ , δίκαιον ἐδόξε προσκεῖσθαι . ἐ ἔτι ἐκ τῆς ΖΙΖΛΙΟΠΑΝΣΥΛΛΕΚΤΟΥ ἀνθολογίας Εὐλογίου πατριάρχυ Ἀλεξανδρείας , φησὶ γάς · ἀλλα γὰ τῆς αἱρέσεως πάλιν ἡ ἀτόποια τῶν τετάρτων μέμφεται σωόδον, ὡς ὅρον ἐκθεμένων , διατεινομένη τῶν τοιαύτων ἐπιχείρησιν ἀπὸ τῆς κατὰ τῶν Ἐφεσον προῶτος σωόδου παντελῶς ἀποχεχωλῦσθαι . καί τοιγε εἰ κατὰ τὸν λῆρον αὐτῶν ἀπεῖργεν ἡ σωόδος ἕτερον μηδ' ὅλως προάγειν , αὐτὴ καθ' ἑαυτῆς πρὸ τῶν ἄλλων τῶν κατεδικάζεσαν ἐξώεγκε ψῆφον· ὤφειλε γὰρ αὐτὸ τῦτο τυτοῦσα , ἃ μηδεπέρα τῶν πρὸ αὐτῆς διωείσατο . ἀλλὰ ἐ ἡ καθ' ἑαυτὸν ἑνωτις , αὐτῆς ὄντων ὅρων , ὁ τῆς αἱρεσβυτέρας τῶν σωόδων οὐ διώεσαι . καὶ δὴ ἐ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ρν' . ἁγίων πατέρων ἐξ ὧν αὐτοὶ ληρῦσι παραγράφονται , ἤ τις τῶν Πνευματομάχων τῶν αἱρεσιν καθελοῦσα , τὸ κατὰ τῶν Νικαίαν ἐκφωνηθέντι ὅρῳ τ περὶ τῦ ἁγίυ πνεύματος θεολογίαν προσθεῖσα σωήρμοσεν. εἰ γὰ αἱ προλαβῦσαι προσιθεῖσαι τὸν μῶμον ἐκφεύγυσιν , πῶ αἱ μετ' αὐτὰς ἐν τοῖς ὁμοίοις ἀνομοίως ἐξυσι τῶν κατηγοσιν . ὅτυ τὸ ἀσυήθετον πάντα φύρει ἐ διαστρέφει. ἐ γὰ ἡ ἐν Ἐφέσῳ σωόδος πίστιν μὲν ἐτέραν , ἧς ἐναντία τὰ δόγματα κατὰ τῶν Νικαίαν καθέστηκε σωόδων , παντελῶς ἐκπ' θεσθαι διεκώλυσεν · ἐκρατῶν δὲ τῆς ἐν αὐτῇ σωζομέ-

μήων, ἅτερ ὁ χρόνος ἑκάστῳ προσθέναι αὐτῆς τι γίγνεσθαι ἔρχεται, ἐκ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις διδάσκαλος, ἐκ τῆς καλλιτοκίας ὁρᾶται τοῦτο στέργουσα διὰ παντὸς ἡ ἔνδοσις. διὸ καὶ κατὰ τὸν Ἀλεξάνδρειαν, ὕστερον τῆς οἰκουμενικῆς συγκροτηθείσης συνόδου, τὰς ἐν αὐτῇ τῶν ἱερέων λογάδας ὁ θεσπέσιος ἀθροισάμενος Κύριλλος, καὶ πίστιν διαθέμενος ἔγγραφον, τῷ Νεστορίῳ διεπέμψατο. ἐν μετά τινα ἐν τῇ αὐτῇ βίβλῳ Ἐφραιμίου τοῦ μεγάλου καὶ ταῦτα ἀρήσεις· πάλιν δὲ ἐπηρεάζουσιν οἱ αἱρετικοὶ τὸν πεντηκοστὸν σύνοδον, λέγοντες, ὡς ἐδεδογμάτιστο μηδενὶ ἐξεῖναι προφέρειν, ἢ συγγράφειν, ἢ συντιθέναι, ἢ φρονεῖν πίστιν ἑτέραν, παρ' ἣν ἐξέθετο αὐτή· καίτοι οὐ τοῦτο ἡ σύνοδος διωρίσατο, κἂν ἀναισχύντως ὅτοι καταψεύδωνται· ἀλλὰ τὸν πίστιν, ἣν οἱ τεσσαράκοντα δέκα ἐν ὁκτὼ ἅγιοι πατέρες ἐξέθεντο, τιμῶντά τε καὶ θαυμάζοντα, ἐφ' ᾧτε μηδενὶ ἐξεῖναι προφέρειν ἑτέραν πίστιν, καὶ τὰ ἑξῆς. δῆλον δὲ ἔστιν ἐξ αὐτῶν μάλιστα τῶν συνοδικῶν φωνῶν, ὧν ἐκ μόνων ἀναγινωσκομένων οὐδεμιᾶς ἄλλης δεῖται κατασκευῆς ἡ συγχύσεως ἐπιδεχθεῖσα ἡ ἀλήθεια. ἐκ οὐχ ὧδε μόνον τοῦτο, ἔστιν δὲ ἄλλως· ἀλλ' ὡς ὧδε, ὅτι πανταχοῦ διαπρεπτομένη γνωρίζεται. ἐκ γὰρ τῆς εὐσεβείας προσιόντες οὐκ ἄλλο σύμβολον ἀλλὰ τῶν τριῶν. ἁγίων καὶ διδάσκειν καὶ ἐνδείκνυσθαι. γέλωτα δὲ μᾶλλον καθ' ἑαυτῶν, ἢ διαβολὴν τῆς συνόδου κατασκεύασαν οἷς φασιν, αὐτὴν ὑπὸ πολλῶν διασύρεσθαι· πόσαι γὰρ τῆς πρώτης καὶ οἰκουμενικῆς ἁγίας συνόδου κατὰ τοῦτον συνόδοι καὶ τοῦ ἀρχιερέων ὅσαι πλήρωμα τὸν δὲ τῶν ρ'. ἆρ' εἰ γένοιτο τινὲς τῶν Αἰγυπτίων εἰδέναι ἠθέλησαν. ἀλλ' ἐάσωμεν τὸ ἀλόγιστον· τῶν γὰρ ἁγίων πατέρων ὅτι διασαφοιούτων, καὶ λήρους ἀναισχύντους ἐκ ἀλογίστως ταῦτα ἀποφωνούντων, τοῖς τὰ τοιαῦτα φθεγγομένοις· τί ἂν καὶ ἐρῶμεν ἡμεῖς; ἀντιφθεγξώμεθα τούτοις, ἢ στέργωμεν τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα; οὐκ ἐγωγε οἶμαι, ἐρεῖ πᾶς νοῦ καὶ φρενῶν κύριος.

ΕΦΕΣ. Καὶ ἡμεῖς μὲν τὸν πάπαν ὡς ἕνα τῶν πατριαρχῶν λογιζόμεθα, καὶ τοῦτό γε ἂν ὀρθοδοξοῖ ἦ. οὗτοι δὲ αὐτὸν ἴσασιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ πατέρα, καὶ διδάσκαλον τῶν Χριστιανῶν ἁπάντων μάλα σεμνῶς ἀποφαίνονται.

ΑΠΟΛ. Ἀλλ' οὐδ' ἡμεῖς ὡς δύο καὶ τρεῖς αὐτὸν λέγομεν, ἀλλ' ὡς ἕνα τῶν πατριαρχῶν· ἀλλὰ καὶ ὁ τοῖς ὁμοταγέσιν ὅτι τις πρωτεύων. φησὶ γὰρ ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐν τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ ὁμιλίᾳ τῶν πράξεων· ὅρα πῶς καὶ ὁ τοῖς ἑπτὰ ἦν τις πρόκριτος καὶ τὰ πρωτεῖα ἔχων· εἰ γὰρ ἡ χειροτονία κοινὴ ἦν, ἀλλ' ὅμως ἐπεσπάσατο χάριν πλείονα. πάντα δὲ ἀρχιερέα διάδοχον Χριστοῦ λέγομεν, καὶ ἐπὶ τῆς καθέδρας καθήμενον τοῦ Ἰησοῦ μου καὶ Θεοῦ· αὐτὸς γάρ ἔστιν ὁ λέγων· ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει. καὶ ταῦτα μὲν κοινῶς πρὸς πάντας, ἐπίσης γὰρ ἡ ἱερωσύνη πρὸς τὸ ἐνεργῆσαι τὸ θεῖον λουτρὸν, καὶ ἱερὰν μυσταγωγίαν πλέσαι, καὶ συγχώρησιν ἁμαρτιῶν δοῦναι τοῖς ἐξομολογουμένοις, καὶ ἱερὸν χρῖσμα πλέσαι. καὶ μοναχὸν ἀποκεῖραι, καὶ ἔλαιον ἁγιάσαι καὶ χεῖσαι πρὸς ἀπόψιν ἁμαρ-

A poterunt quæ occaſio tulerit, ſicut ipſamet addidit; hoc & magiſtra rerum natura docet, & eccleſiæ uſus juxta perpetuam traditionem confirmat. Propterea vir admirabilis Cyrillus, œcumenica ſynodo nondum celebrata, congregatis provinciæ ſuæ epiſcopis, Alexandrinæ fidei ſcripſit expoſitionem, quam Neſtorio miſit: & infra in eodem libro verba hæc magni Ephræmii reperies: Rurſus hæretici quartam ſynodum calumniantur dicentes, decretum fuiſſe ante illam, ne cui liceret proferre, aut ſcribere, aut componere, aut tenere aliam fidem, præter eam, quæ erat expoſita: Quamquam ſynodus non hoc decreverat, licet impudenter ipſi mentiantur; ſed fidem a trecentis decem & octo patribus expoſitam ſummo in honore habens præceperat, ne cui fas eſſet aliam proferre fidem: & quæ ſequuntur. Id certe ex ipſis ſynodi vocibus maxime conſtat; patebit enim ipſa per ſe veritas nulla probatione indigens, ſi ſolum eæ legantur. Nec ita quidem decrevit, aliud vero fecit; ſed illud ubique ſervavit, quod ab ea decretum fuit: nam ad veram accedentes religionem non alio ſymbolo, quam a trecentis decem & octo patribus edito inſtituit. Riſum vero potius in ſe movent, quam petunt calumniis ſynodum, dum ajunt, multos illi obtrectare. Nam de prima ſancta & œcumenica ſynodo quot ſynodi detraxerunt, cum & ipſæ cœtus eſſent epiſcoporum? Quid dicam de ſynodo centum quinquaginta patrum, de qua Ægyptii quidam, ne ſi facta quidem fuerit, ſcire voluerunt? Sed miſſa faciamus deliramenta: Nam ſanctis patribus ita exponentibus, & nugas hæc eſſe impudentes, verbaque futilia affirmantibus, quid nos ad proferentes ea dicamus? Refellamuſne illos, an vero dicta probemus? Utrumque negaverit, quicumque ſuæ mentis eſt compos.

Et nos quidem papam ut unum de patriarchis habemus, idque ſi recte de fide ſentiat; Iſti vero illum Chriſti vicarium, patrem & doctorem omnium Chriſtianorum magna gravitate pronuntiant. EPHES.

Nec ipſi duos aut tres eſſe dicimus papam, ſed unum patriarcharum: eſt tamen etiam inter ejuſdem ordinis plures unus primarius. Ait enim ſanctus pater Chryſoſtomus homilia decimaſeptima in acta apoſtolorum: Vide, ut etiam inter illos ſeptem unus fuerit præpoſitus, & primas tenens: nam etſi communis erat ordinatio, majorem tamen ille aſſecutus eſt gratiam. Ceterum omnem epiſcopum dicimus Chriſti eſſe ſucceſſorem, & in cathedra Jeſu Dei mei ſedentem: Ipſe enim dicit: *Qui recipit vos, me recipit*; & *Matth. 10.* *Luc. 10.* : *Qui vos audit, me audit*. Et hæc quidem communia ſunt, æqualiter enim eſt in omnibus ſacerdotium, quod attinet ad conferendum baptiſmum, & faciendum ſacrificium, & peccata confitentibus dandam abſolutionem, & ſacrum chriſma conficiendum, & monachum tondendum, & oleum benedicendumque ad macu- RESP.

maculas peccatorum delendas, & sacerdotem per gradus promovendum: Eamdem enim vim & easdem vires habet unusquisque ad functiones rerum ecclesiasticarum obeundas: & hoc pro certo habemus, quippe ut acceptum a patribus. Sed etiam quod de papa dicimus, non ex nobis dicimus. Nam Theodorus Studita scribens ad Michaelem imperatorem nomine omnium hegumenorum, in epistola, quæ sic incipit; Nos omnes in unum congregati jussu vestri a Deo coronati imperii, humillimi episcopi & hegumeni: si quid vero, inquit, dubitat, aut minus solutum credit sacra tuæ mentis excellentia a religioso præsule; jubeat magna sua & a Deo confirmata potentia, ut quæ ad universorum utilitatem zelo rerum divinarum flagrat, a seniore Roma mitti sibi hujus rei declarationem, ut per antiquam traditionem ab initio servatum est. Hæc est, imitator Christi imperator, supremus apex Dei ecclesiarum, cui primus præsedit Petrus, ad quem dominus: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam; & porta inferi non prævalebunt adversus eam.* Idem Theodorus in alia epistola ad Naucratium; cujus initium est; Non complebuntur aures meæ vocibus auditionum: Deum, inquit, hominesque in præsenti contestor; sejunxerunt se a corpore Christi, a coryphæa sede, in qua Christus posuit fidei claves; adversus quam non prævaluerunt per omne sæculum, nec prævalebunt usque ad finem sæculi inferi portæ, ora videlicet hæreticorum, sicut promisit ille qui non mentitur. Et in tertia sancta synodo Arcadius episcopus dixit; Præcipiat vestra beatitudo literas sancti & omni cum veneratione nominandi papæ Cœlestini, sedis apostolicæ episcopi, vobis allatas recitari, ex quibus vestra beatitudo perspicere poterit, quali omnes ecclesias cura ille complectatur. Projectus quoque iisdem est usus verbis. Et paucis interpositis; Cyrillus, inquit, Alexandrinus dixit; Suscepta sanctissimi & per omnia sacratissimi Cœlestini episcopi sanctæ apostolicæ ecclesiæ Romanæ epistola cum honore concedente recitetur. Similiter in sancto concilio quarto, in sacris Valentiniani ad Theodosium literis, hæc scripta leguntur; Ut beatissimus Romanæ urbis episcopus, cui principatum sacerdotii super omnes antiquitas contulit, locum & facultatem habeat de fide & sacerdotibus judicandi. Cum igitur facultas illi sit exercendi judicium de fide & sacerdotibus, jure Christianorum omnium doctor in definitione inscribitur.

Matth. 16.

Conc. Chalced. part. 1. epist. 25.

Brnes. Fiant patre feliciores, cetera similes: Nam & ille adversa utitur fortuna antipapam habens, satis molestiarum illi exhibentem; & istis patrem & doctorem suum imitari non patitur animus.

Rasp. Utinam nobis tot essent concionatores in ecclesia diebus festis ac dominicis populum docentes, quot summa felicitate visuntur in Latina ecclesia, quotque monachi extremam amplexi paupertatem.

τιῶν, καὶ ἱερέα κατὰ βαθμὸν χειροθετῆσαι· καὶ εἷς πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ τὸν αὐτὸν ἰσχὺν καὶ ἴσον ἕκαστον οἰκεῖον ἔχειν. καὶ πῶς ἐγνωμεν ἀκριβῶς παρὰ τῶν πατέρων ταῦτα λαβόντες. καὶ ὁ δὲ λέγομεν, οὐκ ἐξ ἡμῶν τοῦτο λέγομεν· φησὶ γὰρ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης γράφων πρὸς Μιχαὴλ τὸν βασιλέα ὧν προστάτην πάντων τῶν ἡγουμένων, ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἧς ἡ ἀρχή· ἡμεῖς ἐσμὲν τὸ αὐτὸ σύμπλήθος πᾶν καὶ κελεύσει τῆς θεοστέπτου ὑμῶν βασιλείας, ἐλάχιστοι ἐπίσκοποι καὶ ἡγούμενοι· εἰ δέ τι ἀμφιβάλλομεν, ἢ ἀπιστοῦμεν τῇ θείᾳ ὑμῶν μεγαλονοίᾳ διαλύεσθαι παρὰ τοῦ ἀρχιερέως εὐσεβῶς, ἡ μεγάλη καὶ θεοσήκητος αὐτοῦ χείρ, ὡς ζηλοτυποῦσα τὰ θεῖα εἰς ὠφελείαν τοῦ παντὸς, κελευσάτω παρὰ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης δέξασθαι τὸ διασάφησιν, ὡς ἀνῶθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς πατροπαραδότως ἐξεδόθη. αὕτη, Χριστομίμητε βασιλεῦ, ἡ κορυφαιοτάτη τῆς ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, ἧς Πέτρος πρωτόθρονος, πρὸς ὃν ὁ κύριος φησί· σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἡ ἑτέρα ἐπιστολὴ πρὸς Νωκράτιον, ἧς ἡ ἀρχή· οὐ πληθήσεται τὸ οὖς μου ἀπὸ φωνῶν ἀκροάσεων, φησί· μαρτυρῶ ἄρτι κατενώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἐκείνους ἀπέρρηξαν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τοῦ κορυφαίου θρόνου, ἐν ᾧ Χριστὸς ἔθετο τὰς κλεῖς τῆς πίστεως, ἧς οὐ κατίσχυσαν ἀπ' αἰῶνος οὐδ' ἂν κατισχύσωσι μέχρι συμπλήρωσις αἱ πύλαι τοῦ ᾅδου, τὰ τῶν αἱρετικῶν δηλαδὴ στόματα, ὡς ἡ τοῦ ἀψεύδους ὑπόσχεσις. ἐν δὲ τῇ ἁγίᾳ τελευτῇ σωσθῶ Ἀρκάδιος ἐπίσκοπος εἶπε· κελεύσατω ἡ ὑμετέρα μακαριότης τὰ προτεθέντα ὑμῖν γράμματα τοῦ ἁγίου καὶ μετὰ πάσης προσκυνήσεως ὑπομαζομένου πάπα Καιλεστίνου τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας ἐπισκόπου ἀναγνωσθῆναι· ἐξ ὧν γνῶναι δυνήσεται ἡ ὑμετέρα μακαριότης, οἵαν ἔχει φροντίδα πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν. τὰ αὐτὰ καὶ Προέκτος. ἐν μετὰ τοῦτο βραχέα φησί. Κύριλλος Ἀλεξανδρείας εἶπεν· ἐδεξάμην τὸ γράμμα τοῦ ἁγιωτάτου καὶ πάντα ὑπομένω τὸν ἁγίας ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου τῆς Ρωμαίων Καιλεστίνου, μετὰ τῆς προσφόρου τιμῆς ἀναγινωσκέσθω. ἐν δὲ τῇ ἁγίᾳ τετάρτῃ συνόδῳ ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ γράμματι, ὃ ἐστὶ θεῖον γράμμα ἐπιγράφει, τοιάδε φησίν· ἵνα ὁ μακαριώτατος ἐπίσκοπος τῆς Ρωμαίων πόλεως, ᾧ τὸν ἱερωσύνῳ κατὰ πάντων ἡ ἀρχαιότης παρέχει, χώραν ἐν δίκαιον ἔχῃ καὶ πίστεως καὶ ἱερέων ἀνακρίνειν. ἐπεὶ οὖν καὶ πίστεως καὶ ἱερέων δίκαιον ἔχει τὸ ἀνακρίνειν, δικαίως ἐν διδάσκαλος τῆς Χριστιανῶν ἁπάντων ἐν τῷ ὅρῳ γράφεται.

Γένοιτο πατρὸς εὐτυχέστερα, τὰ δ' ἄλλα ὅμοιοι· καὶ γὰρ δὴ κἀκεῖνος οὐκ εὐτυχεῖ, τὸν ἀντίπαπαν ἔχων ἐπικαιρῶς διοχλοῦντα· καὶ οὗτοι τὸν πατέρα μιμεῖσθαι ἐν τὸν διδάσκαλον οὐκ ἀνέχονται. ΕΦΕΣ.

Καὶ ἡμεῖς εὐχόμεθα τοσούτους διδασκάλους πλησθῆναι ἐκ ἐκκλησίας διδάσκοντας ἐν ταῖς ἑορτασίμοις ἡμέραις ἐν ἐν ταῖς κυριακαῖς ὅσους ἐν ἡ τῶν Λατίνων ἐκκλησία πλουτεῖ, ἐν περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ εὐτυχεῖ, καὶ τοσούτους μοναχοὺς ἀκτήμονας ἔχει. ΑΠΟΔ.

λέ-

λήθη δὲ αὐτὸν, ὅτι ἀντιτάτας ἐβούλετο μὲν χρύσθαι, ὑπὸ δὲ τῶν καλῶς φρονούντων, καὶ καλῶς διοικούντων τὰ κοινὰ, ἐκ τοῦ τιμᾶν ἑαυτὸν ἀπεστομίσθη. ἐκ δὲ τούτου καὶ τὸ μὴ εἶναι σχίσμα ὁ σαλήσιος Χριστοῦ, ὅτερ δεῖ χωρὶς τούτων τῶν κακῶν, ἀντιτάτας οὐκ ἐγένετο. ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν Βασιλείᾳ συνοδος διελύθη, ἐκ τοῦ τότε ὁ γαλμὸς ἐν ἡσυχίᾳ. οὐκ ἔδει οὖν αὐτὸν ἀθρόους τοιούτους τῆς σαλήσιας κατάρχεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπερεύχεσθαι τὰ κρείττω ἐκ βελτίω.

* Ita. κάτω διεκόπτου ἀντὶ τοῦ γαμ.

A Ignorat vero ipſe de antipapa, voluiſſe quidem illum dignitatem arripere, ſed a prudentioribus, & rempublicam recte adminiſtrantibus, honoremque ſuum tutantibus fuiſſe rejectum. Ex quo factum eſt, ut antipapa non ſit, ne etiam in eccleſia Dei ſchiſma eſſet, quod eſt malorum omnium graviſſimum. Baſileenſis quoque ſynodus diſſoluta eſt, omniaque in pace ſunt, & ſumma tranquillitate. Quare non oportebat, talem virum imprecationes in eccleſiam jacere, ſed precari potius, ut ei fauſte proſpereque eveniant omnia.

ΡΟΙΖ. Φεύγετε οὖν αὐτοὺς, ἀδελφοὶ, ἐκ τῶν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν· οἱ γὰρ τοιοῦτοι ψευδαπόστολοι, ἐργάται δόλιοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ· καὶ οὐ θαυμαστόν· αὐτὸς γὰρ ὁ σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός· οὐ θαῦμα οὖν, εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται ὡς διάκονοι δικαιοσύνης, ὧν τὸ τέλος ἔσται κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν. ἐκ πάλιν ἀλλαχοῦ περὶ τῶν αὐτῶν ὁ αὐτὸς ἀπόστολος· οἱ τοιοῦτοι τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ οὐ δουλεύουσι, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ, ἐκ διὰ τῆς χρηστολογίας ἐκ εὐλογίας ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων· ὁ μὲν τοι στερρὸς θεμέλιος τῆς πίστεως ἑστηκεν ἔχων τὴν σφραγῖδα ταύτην. καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· εἴτις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ ὃ παρελάβετε, κὰν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. βλέπετε προφητικῶς τὸ, κὰν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ ἵνα μή τις τὴν ὑπεροχὴν τοῦ τόπου προσάπτηται. καὶ ὁ ἠγαπημένος μαθητής· εἴτις ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς, ἐκ ταύτην τὴν διδαχὴν οὐ φέρει, εἰς οἰκίαν αὐτὸν μὴ λαμβάνετε, ἐκ χαίρειν αὐτῷ μὴ λέγετε· ὁ γὰρ λέγων αὐτῷ χαίρειν, κοινωνεῖ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τοῖς πονηροῖς.

Ernestus. Fugite ergo, fratres, illos & communionem eorum; ſunt enim pſeudapoſtoli, ſubdoli operarii, transfigurantes ſe in apoſtolos Chriſti: & non mirum; Ipſe enim ſatanas transfigurat ſe in angelum lucis. Non eſt ergo magnum, ſi miniſtri ejus transfigurentur velut miniſtri juſtitiæ; quorum finis erit ſecundum opera ipſorum. Rurſus idem apoſtolus de iiſdem alio in loco; *Hujuſcemodi*, inquit, *domino noſtro Jeſu Chriſto non ſervunt, ſed ſuo ventri; & per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentium: ſed firmum fundamentum fidei ſtat, habens ſignaculum hoc*: & alibi rurſus; *Si quis vobis evangelizaverit* Gal. 1. *præter id quod accepiſtis, licet angelus de cœlo, anathema ſit*. Videtis prophetice dictum illud, *licet angelus de cœlo*, ne quis eminentiam papæ obtendat Et dilectus diſcipulus; *Si quis*, inquit, *venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec, Ave, ei dixeritis: qui enim dicit illi, Ave, communicat operibus ejus malignis*. Jo. epiſt. 2.

Τούτων ὑμῖν ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀποστόλων διωρισμένων, σήκειν κρατοῦσιν τὰς παραδόσεις, ἃς παρελάβετε εἴτε ἐγγράφους ἐκ ἀγράφους· ἵνα μὴ τῇ τῶν ἀθέσμων πλάνῃ συμπαρασυρέντες ἐκπέσητε τῆς ἰδίας στηριγμοῦ. Θεὸς δὲ ὁ πάντα δυνάμενος σαίνειν τε ἐπιγνῶναι τὴν οἰκείαν πλάνην παιδεύσειε, ἐ ἡμᾶς αὐτῶν ἀπαλλάξας ὡς πονηρῶν ζιζανίων οἷα καθαρὸν ἐ εὐχηστον σῖτον εἰς τὰς ἑαυτοῦ ἀποθήκας συνάξειεν ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς τοῦ κυρίου ἡμῶν, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, ἐ προσκύνησις.

Cum hæc vobis ſint a ſanctis apoſtolis præſcripta, ſtate in traditionibus quas accepiſtis, ſive ſcriptas, ſive non ſcriptas; ne improborum errore traducti a propria excidatis firmitate. Deus autem qui omnia poteſt, & illis, ut ſuum agnoſcant errorem, præſtet, & nos veluti purum ſelectumque frumentum ab illis tanquam pravis zizaniis ſecernens, in horreo ſuo reponendos colligat in Chriſto Jeſu domino noſtro, quem decet omnis gloria, honor, & adoratio.

ΑΝΟΑ. Εἰδεν μὴν ὑμᾶς μηδεμίαν ἀπολογίαν δοῦναι, ἐ οἷς ἐσταῦθα φορέρ· σωπήσω γὰρ ποιεῖ προφέρων ὕβρεις καθ' ἡμῶν. ὅμως ἐροῦμεν ὀλίγα· ἐ γὰρ τὸ, ὁμοούσιον, ἐ τὸ, θεοτόκος, καὶ ὅσα οἱ ἅγιοι διετράνωσαν, αὐταῖς λέξεσιν οἱ ἀπόστολοι οὐκ ἀπηγγελίσαντο· ἀλλ' ἡμεῖς ὅσα τε οἱ πατέρες ἡμῶν ἐθεολόγησαν ἐ ἐξήπλωσαν, ὡς ἀποστολικὰς παραδόσεις ἐ ταῦτα φέρομεν. εἰ οὖν ὑπὸ τὸ ἐπιτίμιον τοῦ ἀποστόλου οἱ ταῦτα ἐκθέμενοι, ἐ ἡμεῖς ἐσμὲν, ὅσα δὲ ἐκ τῶν ἀποστολικῶν ἐπιστολῶν καθ' ἡμῶν προφέρει, ἢ συμβάλλεται πρὸς ἡμᾶς. τὰς γὰρ παραδόσεις τῶν ἀποστόλων, τάς τε ἐγγράφους καὶ ἀγράφους, ταῖς ἐμαῖς αὐτῶν σπουδαζόμενοι βεβαίως κατέχομεν, εἰς Τριάδα πιστεύοντες ὁμοούσιον, καὶ Θεὸν σεσαρκωμένον ἐκ τῆς ἀειπαρθένου θεοτόκου Μαρίας. ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰρήσθω ἡμῖν κατ' ἀνάγκην πρὸς ἀπόδειξιν· οὐδὲ γὰρ βουλόμεθα ἐρίζειν τι ἐ φιλονικεῖν, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν ἐρευνᾶν διὰ τῆς ὁδηγούσης ἡμῖν παρὰ Θεοῦ γνώσεως καὶ τῆς τῶν ἁγίων

Ad hæc ſane, quæ hic profert, nulla eſſet danda reſponſio; nam ſuo more jacit in nos contumelias: tamen dicemus pauca. Vox, Conſubſtantialis, &c, Deipara, & quæcumque ſancti explanarunt, non ſunt ab apoſtolis explicite tradita: Nos tamen omnia, quæ patres noſtri de rebus divinis loquti latius explicarunt, tanquam apoſtolicas recipimus traditiones. Itaque ſi ſancti illi pœnis per apoſtolum conſtitutis tenentur, & nos tenemur. Quæ porro in nos profert ex epiſtolis apoſtolorum, non faciunt ad rem. Traditiones enim apoſtolicas tam ſcriptas quam non ſcriptas orationibus illorum fulti conſtanter tenemus, credentes in Trinitatem conſubſtantialem, Deumque incarnatum, ex ſemper virgine Dei genitrice natum. Sed hæc dicta ſint non contentioſæ oſtentationis ergo; neque enim rixari & contendere volumus, ſed veritatem ſcrutari duce nobis divinitus tradita ſcientia & doctrina ſanctorum, Ruff.

a qui-

a quibus ſacra dogmata explicata ſunt ; non alia via perſuadere volentes hominibus , quam ea , quæ nobis per lumina eccleſiæ patet . Teſtis cogitationum dominus , qui rationem ab omni mendacium proferente repoſcet . Nos enim inimici pacis eſſe nec habuimus , nec habebimus unquam in animo : nam ſi pacem amittamus , hoſtes illorum erimus , quibus a Chriſto dictum eſt , *Pax vobis* , ſed hanc tenere volumus & optamus . Potens autem eſt Deus pacem donare & confirmare per univerſam eccleſiam ſuam ; ut omnes unanimiter idem ſentientes & profitentes , Chriſto Deo cui ſic placitum eſt , gloriam tribuamus : quoniam ipſum decet gloria in ſæcula : Amen.

Jn. 24. Joan. 20.

διδασκαλίας, οἱ τινες τὰ θεῖα δόγματα διετράνωσαν· ἐκ ἄλλως βιλόμενοι πείθειν ἀνθρώπους, ἢ ὡς οἱ τῆς ἐκκλησίας φωστῆρες διδάσκουσι μάρτυς ὁ τῶν ἐνθυμήσεων δεσπότης, ὃς ἀπαιτήσει λόγον πάντα τὸν λαλοῦντα τὸ ψεῦδος. καὶ γὰ ἐχθροὶ εἰρήνης οὔτε ἐθελήσαμεν, οὔτε ποτὲ θελήσομεν γενέσθαι· ἐὰν γὰ τὴν εἰρήνην ἀπολέσωμεν, ἐχθροὶ ἐσμεν ἐκείνων ὧν ἀπεστάλην ἐκ Χριστοῦ· εἰρήνη ὑμῖν· ἀλλὰ ταύτην θέλομεν καὶ ποθοῦμεν κατέχειν. δυνατὸς δὲ ὁ Θεὸς εἰρήνην δοῦναι ἐκ πῆξαι καὶ βραβεῦσαι ἐν τῷ πληρώματι τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας, ἵνα πάντες ὁμοθυμαδὸν τὸ ἓν φρονοῦντες ἐκ λέγοντες, τῷ ὕτως εὐδοκήσαντι Χριστῷ τῷ Θεῷ δόξαν ἀναπέμψωμεν· ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

ACTA
SACRI ŒCUMENICI
CONCILII
AB HORATIO JUSTINIANO
BIBLIOTHECÆ VATICANÆ
CUSTODE PRIMARIO
COLLECTA, DISPOSITA, ET NOTIS ILLUSTRATA.

ANNO CHRISTI 1438.

PRÆFATIO HORATII JUSTINIANI
IN COLLECTIONEM ACTORUM
concilii Florentini.

CONCILIUM Baſileenſe, ex decreto Conſtantienſis concilii, a Martino V. ſummo Pontifice indictum, & Eugenii IV. ſucceſſoris ejus auctoritate inchoatum, non diu in apoſtolicæ ſedis obedientia permanſit; ſed inconceſſa tentans, & Petri judicium uſurpans, imo ſupra Petrum, & ſupra papam ſe conſtituens, incredibile dictu eſt, quot & quanta ſit auſum, & ad infelicem exitum deduxerit. Nam & abominationem deſolationis in templo Dei ſtatuit, & antipapam ſibi elegit, aſperrimo tunc perſtrictum ſcommate, Baſilea peperit Baſiliſcum. Ea omnia exarata legantur, non ſine piorum offenſa, in actis impreſſis ejuſdem concilii.

Quid vero Eugenius ſummus pontifex adverſus hujuſmodi facinora egerit, quomodo & quibus conſtitutionibus ac rationibus Baſileenſe concilium Ferrariam tranſtulerit, abrogaverit; in eodem contumaciter perſeverantes cenſuris & pœnis perſtrinxerit; aſſertaſque ab eis veritates, verius falſitates, de poteſtate concilii ſupra papam, damnaverit, non æque in manibus omnium extant, cum tamen omnia in hoc generali concilio, Ferrariæ primum, deinde Florentiæ, quo idem concilium ejuſdem pontificis auctoritate fuerat tranſlatum, acta fuerint.

Florentiæ etiam in hoc eodem concilio unionem eccleſiæ Græcæ cum apoſtolica Romana perfecit Eugenius: & quia hæc unio fuit præcipuum & primo intentum convocationis hujus concilii opus, unde & merito Florentinum concilium nuncupatur, ejus rei geſtæ hiſtoriam breviter hic indicaſſe viſum eſt, ut hinc quoque hujus noſtræ collectionis actorum publica neceſſitas dignoſcatur. Igitur S. Ignatio patriarcha e ſede Conſtantinopolitana expulſo, illam invaſit Photius, qui Nicolai I. judicio de vi damnatus [a], ira odioque in judicem exæſtuans, ab ejus obedientia receſſit, & ſchiſmaticorum factus anteſignanus, Romanæ ſedis negavit primatum: atque ut eam argueret, quod male ſymbolo addidiſſet, Filioque [b], negavit Spiritum ſanctum a Filio procedere, multaque alia falſorum dogmatum zizania inimicus homo ſuperſeminans in orientali eccleſia, non ſibi ſoli & ſuis æternæ vitæ diſpendium intulit, ſed in ſucceſſores propagans, perpetui jecit ſemina ſchiſmatis, quod altis radicibus fixum, haud facile eſſet in poſterum evellendum.

Laboravit in eo extirpando, legatis Conſtantinopolim miſſis, Leo [c] IX. ſed fruſtra. Evocavit Græcos ad Barenſe concilium Urbanus II. S. Anſelmo [d] Cantuarienſi archiepiſcopo diſceptatore uſus, ſed nullo fructu. Gregorio X. pontifice in Lugdunenſi concilio Michael Palæologus imperator, Græcique antiſtites Romanæ eccleſiæ unionem amplexi ſunt, ejuſque fidem profeſſi; ſed a fide & promiſſione cito receſſerunt.

Tandem Joannes Palæologus imperator Græcorum, & Joſephus patriarcha Conſtantinopolitanus, cum reliquis orientalibus epiſcopis ad hoc concilium, ab Eugenio IV. ſummo pontifice indictum, Ferrariam primum, deinde Florentiam, quo ejuſdem pontificis auctoritate idem concilium fuerat tranſlatum, ſe contulerunt, atque poſt multas diſputationes & tractatus, tandem Spiritu ſancto cooperante, in quinque capita convenere. Primo, de proceſſione Spiritus ſancti ex Patre & Filio. Secundo, de licita additione, Filioque, facta ſymbolo. Tertio de materia euchariſtiæ azymi, ſive fermentati panis triticei. Quarto, de purgatorio & viſione beatifica. Quinto, de primatu papæ. Decreto ſuper his firmato, imperator & Græci in patriam ſunt reverſi.

Verum tot Romanorum pontificum laboribus & impenſis exculta Græcia nullum fructum attulit; quinimo, Marco Epheſino archiepiſcopo, novo Photio, impulſore, ad vetus ſchiſma atque hæreſim rediit: ut mirum minime videri debeat, ſi infructuoſæ inſtar ficulneæ, quam in evangelio legimus, jaceat exciſa.

Obſervatione autem dignum, quod plures hiſtorici memorant [e], in diebus feſtis pentecoſtes, quibus Spiritus ſancti miſſio & illapſus in apoſtolos & eccleſiam recolitur, Conſtantinopolim a Turcis fuiſſe captam; juſtiſſima Dei ultione, una cum regia urbe imperatorem, imperium, libertatemque amittentibus Græcis inter ipſa ſolemnia ſancti Spiritus, cujus ipſi a Patre & Filio proceſſionem negant.

Ceterum præfatum uhionis decretum in hoc concilio conditum & firmatum, refertur ab omnibus

ANNO CHRISTI 1438.

[a] In 8. ſynodo generali.

[b] In ſua epiſt. encyclica.

[c] Vuibertus in ejus vita lib. 2. cap. 9. Leo Oſtienſ. lib. 2. cap. 89.

[d] Baron. to. 11. an. 1097. num. 146.

[e] Apud Mercatorem in ſua chronolog. ann. 1452. [*] Hoc falſum ut ajunt non ſemel monumenta; fuit capta feria tertia poſt dominicam Trinitatis.

ANNO CHRISTI 1438.

nibus tam Græcis, quam Latinis, ejuſdemque extant originalia, de quibus ſuo loco dicemus.

At vero diſputationes publicæ Græcos inter & Latinos habitæ, quales fuerint, quidve ab utraque parte dictum allatumve ſit, altum apud omnes ſilentium, ſpatio centum fere annorum, a tempore ſcilicet Eugenii ad tempus Clementis VII. cum tamen certum ſit, non ab uno tantum Græco aut Latino, ſed a pluribus tam Græcis quam Latinis ſcriptoribus, & concilii ſecretariis ſeu notariis fuiſſe exceptas: ſic enim ait Fantinus de Valereſo archiepiſcopus Cretenſis, qui eidem concilio interfuit, & decreto ſubſcripſit, in ejus explicatione, quæ in bibliotheca Vaticana extat manuſcripta. *Multæ diſputationes ſolemniter factæ fuerunt ſuper diverſis articulis, poſitis ſex pro parte diſputatoribus, qui in medio totius concilii conſidebant, ſex videlicet ex una parte, & ſex ex alia, ſibi adinvicem facies conſpicientes. Interpres autem ſtabat in medio omnium referendo cuncta in Latino & Græco ſermone, quæ ab utraque parte dicebantur: tres vero notarii erant conſtituti pro qualibet parte, qui omnia geſta in Latino & Græco fideliter conſcribebant.* Hæc ille. Latinis igitur exemplaribus in archivis & bibliothecis delitescentibus, ex Græcis unum ſine ſcriptoris, ſeu notarii nomine anno milleſimo quingenteſimo vigeſimoſexto ſedente Clemente VII. typis Romæ excuſum lucem aſpexit, a Bartholomæo Abramo Cretenſi Latine redditum, qui Florentino concilio non in operis tantum veſtibulo, ſed inter ipſa etiam acta octavæ ſynodi nomen indidit: *Joannes*, inquit, *Palæologus imperator ad celebrandam octavam ſynodum triremibus invectus eſt*: ut ii antiquiores codices ejuſdem concilii manu exaratos non haberemus, autographo hæc verba neceſſario eſſent adſcribenda, quæ merito Baronius [a] temeritatis, vel imperitiæ arguit, cum titulum & ordinem vindicante ſibi œcumenica octava ſynodo, contra Photium ſchiſmaticorum anteſignanum celebrata, quam propterea ejuſdem factionis Græci non recipiunt, nec agnoſcunt. Hoc igitur detracto titulo & nomine, aliam ejuſdem Græci codicis tranſlationem in Latinum ſermonem elaboravit Joannes Matthæus [b] Caryophilus, idem Cretenſis, quæ in conciliis generalibus ſub Paulo V. Romæ editis eſt impreſſa.

Verum expetebant plurimi, & quidem merito, ut exemplar etiam earumdem diſputationum ab aliquo ſcriptore Latino exaratum quæreretur, & ad publicam utilitatem ederetur in lucem. Eodem ego deſiderio cum tenerer, atque bibliothecæ Vaticanæ volumina revolverem, reperi vetuſtum codicem manuſcriptum continentem eas diſputationes, ab Andrea de ſancta Cruce patricio Romano & apoſtolici conſiſtorii advocato deſcriptas, qui & inter advocatos, qui concilio interfuerunt, recenſetur in actis [c], & ea quæ hinc inde dicebantur excipiebat: quod ipſe profitetur [d] his verbis: *Calamum ſumpſi, omniſque ad ſcribendum prolata ſuſcipiens, id proſecutus ſum: referam, nulla mutata ſubſtantia, Græcorum dicta ex interpretis organo, Latinorum ex ipſorum exponentium originali emiſſione verborum.* Et infra [e] *Quæ quidem, etſi facundius referri potuiſſent, retu-*

[a] Tom. 15. anno 869. num. 64.

[b] In catalogo conciliorum generalium Romæ editorum initio tomi IV.

[c] Part. 1. num. 29.

[d] Collatione 1.

[e] Collatione 23. in fine.

ri, prout fuere, verbiſque propriis eorum qui ea protulere, ne verborum ornamento a geſtorum veritate divertere judicarer.

Quod autem id Andreas & alii ſcriptores præſtare potuerint, fidem faciunt verba interpretis [f], ſic diſceptatores alloquentis: *Placeat plane dicere, ut ſcriptores poſſint ſcribere*: imo & poſt diſceptationes conveniebant ſcriptores, ut unus ſuppleret ex alio, ſi quæ non excepiſſet: ſic enim Græcis dixit aliquando Julianus cardinalis Cæſarinus [g]: *Si ſcriptores non bene omnia recollegerunt, noſtri ſcriptores & veſtri conveniant*: & alibi [h]: *Relata per notarios ſcripta auſcultentur*: & rurſus [i] alibi: *Conveniant qui ſcripſerunt, & de ſcriptis conveniant.*

[f] Collatione 21.

[g] Ubi ſupra.

[h] Collatione 4. in fine.

[i] Collatione 8.

In hoc eodem concilio (dum adhuc Florentiæ poſt diſceſſum Græcorum celebraretur) eccleſias Armenorum & Jacobitarum ad apoſtolicæ ſedis obedientiam reduxit Eugenius, decretis pro earum unione cum Romana eccleſia conditis, in quibus fere omnia Chriſtianæ fidei dogmata, & ſacramentorum myſteria continentur; quæ, quamvis legantur in Bullario Romano & in codicibus Vaticanis, extentque originalia, de quibus ſuo loco dicemus, tamen non ſolum inter acta concilii non ſunt edita, ſed nec ullibi prorſus publice apparent, qua tandem occaſione, quibus tunc miſſis legationibus, quibus oratorum inſtantiis & acceptationibus fuerint condita.

Tranſtulit etiam hoc concilium Eugenius Florentia Romam in Laterano, atque in eo oratores regis Æthiopum audivit. Syros, Chaldæos, & Maronitas ad ſedis apoſtolicæ obedientiam reduxit, eiſque decreta de fide catholica, approbante concilio, tradidit.

Hæc omnia in Vaticanis codicibus & regeſtis incluſa detinebantur: & hæc ſunt, quæ in hoc opere continentur, & nunc primum in lucem prodeunt: ad quorum pleniorem notitiam plura etiam inſerui ex hiſtoricorum manuſcriptis codicibus & monumentis, quæ in præfata extant bibliotheca.

Ea igitur quæ reperi, non ſecus ac vivas aquas in Vaticani collis viſceribus, Vaticanæ ſcilicet bibliothecæ manuſcriptis voluminibus reconditas, typis, quaſi canalibus, in eccleſiæ campum derivandas curavi; obſcuriora & difficiliora, notis tam in margine, quam in fine conſtitutionum & collationum appoſitis, pro viribus illuſtravi; ſanctorum patrum & conciliorum teſtimonia quibus ex locis deſumpta ſint, indicavi; cuncta juxta temporis ordinem, brevi, ubi opus fuit, narratione & argumento, hiſtorica methodo connexui, ac in tres partes diſtributa diſpoſui. Quarum prima ante adventum Græcorum, ſecunda poſt eorum adventum, tertia poſt eorumdem diſceſſum, acta continet.

Quocirca neminem non manifeſte percipere exiſtimo, quam graves nos cauſæ ad hanc novam collectionem adoriendam, illuſtrandam ac divulgandam impulerint, ut vera tandem & integra ſacroſanctæ ſynodi acta fideliter in ſuas partes digeſta, publice in omnium manibus extarent: in quibus edendis una hæc nobis & ſuprema ratio fuit, ut Dei laudem & ſanctæ matris eccleſiæ utilitatem pro virium noſtrarum modulo promoveremus.

ANNO CHRISTI 1438.

PARS PRIMA
ACTORUM SACRI OECUMENICI
CONCILII FLORENTINI
ANTE ADVENTUM GRÆCORUM AD IDEM CONCILIUM.

I.

DIVISIONEM orientalis eccleſia ab apoſtolica ſede agre ferens ac moleſtiſſime Eugenius IV. ſummus pontifex, in Conſtantienſi concilio primum; demum apud Martinum papam V. prædeceſſorem ſuum, adhuc in minoribus conſtitutus, plurimum laboraverat [a] ut ſublato pariete de medio, utriuſque eccleſia unio proveniret. Ad apoſtolatus autem apicem aſſumptus, pio deſiderio, paſtoralis curæ debito accedente, eam rem ardenti animo aggreſſus, per ejus ſtudium ac diligentiam Joannes Palæologus imperator Conſtantinopolitanus, & Joſephus patriarcha oratores ad apoſtolicam ſedem deſtinarunt. Nec moratus Eugenius nuncios apoſtolicos Conſtantinopolim tranſmiſit, quorum induſtria ad conventiones & capitula tractanda rei deventum eſt. Interim exiſtentes in Baſileenſi concilio, quod a Martino V. ſummo pontifice fuerat indictum, & ejuſdem Eugenii aſſenſu perſeverabat, privatas cauſas, zeli & reformationis prætextu, exercentes, jamque adverſus Eugenium intumeſcentes, ut ex adventu Græcorum majorem ſibi exiſtimationem compararent, per oratores & literas Græcos ſolicitabant, ut ad idem concilium accederent, quod & pacto firmarunt. Nam oratores imperatoris & patriarchæ ad idem concilium tranſmiſſi, cum nondum ad eorum notitiam perveniſſent tractatus & capitula Conſtantinopoli per nuncios apoſtolicos firmata, convenerunt cum Baſileenſibus inter alia, de tranſferendo dicto concilio ad locum Græcis magis accommodum, his verbis [b]: Loca nominata ſunt Calabria, Ancona, vel alia terra maritima: Bononia, Mediolanum, vel alia civitas in Italia: extra Italiam Buda in Hungaria, Vienna in Auſtria; & ad ultimum Sabaudia. Datum in ſeſſione publica 7. Idus Septembris 1434.

Diſplicuit quidem ſummo pontifici quod parum ſibi deferri videretur, cum de re tam gravi & ardua, tot menſibus agitata, nihil antea ſibi per ipſum concilium fuiſſet nunciatum: avidus tamen unionis præfatæ, & veritus, ne, ſi diſſenſio aliqua intercederet, eadem impediretur, licet deliberationem aliam multo expediriorem, ut probavit eventus, Conſtantinopoli in dies expectaret, audito nihilo minus oratore concilii, concluſioni ipſius concilii præbuit aſſenſum. Subſecutos poſtmodum Græcorum oratores pro confirmatione Conſtantinopoli geſtorum exhortatus eſt, ne concluſionum varietatem agre ferrent, neve diffiderent, auſpice Deo, pro votis omnia ſucceſſura: ſibi gratam eſſe omnem viam, per quam unio ſequeretur: ſuam proinde opem & operam ullo tempore non defuturam; quod & præſtitit. Nam apoſtolicæ ſedis legatos Nicolaum titulo ſanctæ crucis, & Joannem titulo ſancti Petri ad vincula, presbyteros cardinales, cum facultate ea omnia faciendi, quæ præfata unioni profutura viderentur, Baſileam ad concilium tranſmiſit.

Cum vero expectaretur, prædicta ad debitum finem perduci, nonnulli in prafato concilio exiſtentes, pro eodem concilio tranſferendo ad locum Græcis magis accommodum, nominarunt & elegerunt civitatem Avenionenſem in Gallia, in priori decreto non nominatam, nec comprehenſam: quod decretum legitur in ſeſſione 25. ejuſdem concilii his verbis. Sacroſancta generalis ſynodus Baſileenſis. *& infra*: invocata Spiritus ſancti gratia poſt miſſarum ſolemnia concluſum fuit & conventum, quod apud imperatorem, patriarcham, & alios Græcos prædictos, diligens & debita fieret inſtantia cum allegationibus & expoſitionibus plurimorum rationibus, quæ ad id allegari & adduci poſſent, ut ex diverſis bonis reſpectibus civitatem Baſileenſem acceptarent pro dicto œcumenico concilio ibidem celebrando: quam ſi eos omnino recuſare contingeret, extunc civitas Avenionenſis locus eſſet ipſius œcumenici concilii ibidem celebrandi, ſi tamen illud in eadem celebrari non poſſet, extunc in Sabaudia concilium celebraretur antedictum. Ut igitur prætermiſſa omnia & ſingula debitum & votivum ſortiantur effectum, cum omni ſolemnitate alias in hoc ſacro Baſileenſi concilio in rebus arduis expediendis adhiberi ſolita, patribus in majori eccleſia Baſileenſi poſt miſſarum ſolemnia confidentibus, hæc ſancta ſynodus decernit, vult, ſtatuit, ordinat & declarat, futurum œcumenicum concilium in Baſileenſi, aut, illa recuſata, in Avenionenſi, civitatibus; alioquin in Sabaudia juxta concluſionem ſupradictam, debitis & conventis temporibus debere celebrari. Quodque imperator & patriarcha, & alii Græci præfati, juxta capitulata & decreta hujuſmodi, nec non omnes & ſinguli alii cujuſcumque gradus, ſtatus, dignitatis vel præeminentiæ exiſtant, qui generalibus conciliis de jure vel conſuetudine intereſſe debent, etiamſi pontificali dignitate præfulgeant, ad illud debeant & teneantur, maxime pro conſummatione tam ſalutaris operis, accedere & convenire. Et hanc præmiſſam nominationem & electionem vult, ſtatuit & decernit hæc ſancta ſynodus, ut ſit firma, inconcuſſa & inviolabilis, quacumque alia modificatione, ordinatione, diſpoſitione, nominatione, ſeu electione per ipſum ſacrum concilium, ſeu alium, vel alios quacumque auctoritate, etiam papali fungentes, in contrarium facta, ſeu factis, minime valitura, ſeu valituris. Datum Baſileæ in ſeſſione publica hujus ſanctæ ſynodi in eccleſia majori Baſileenſi ſolemniter celebrata Nonis Maii, anno a Nativitate Domini 1437.*

Contra quod decretum reclamarunt, & expreſſe de nullitate proteſtati ſunt oratores imperatoris & patriarchæ Græcorum: quorum proteſtationem inſerit

Decretum concilii Baſileenſis, electionis Avenionenſis civitatis pro tranſferendo eodem concilio.

[a] Ut teſtatur ipſe Eugenius ſummus pontifex in ſua conſtitutione incipiente, *Salvatoris*, quæ infra num. 4. recenſetur, ex qua hæc deſumpſi.

[b] Seſſ. 19. ejuſdem concilii.

ANNO CHRISTI 1438. a Num. 4.

ſcrit Eugenius papa in ſua conſtitutione [a] infra recenſenda.

Sanior vero pars ejuſdem concilii in executionem primi decreti nominavit & elegit Florentiam, aut Utinum in patria Fori Julii, ſeu aliam civitatem in Italia, ut ſæpe affirmat Eugenius in ſequentibus conſtitutionibus. Ipſum vero decretum baſilenſe deſideratum, ex Vaticano codice [b], ex quo & plerasque conſtitutiones Eugenii [c] infra recenſenda ſunt deſumpta, hic ſubjicitur.

[b] 4168.

[c] Has Eugenii conſtitutiones & acta concilii vidi etiam in bibliotheca eminentiſſimi cardinalis Bibiæ, & collegii Capranicenſis de Urbe.

II.

DECRETUM CONCILII BASILEENSIS

electionis Florentiæ, &c. pro transferendo eodem Concilio.

Sacroſancta generalis ſynodus Baſileenſis in Spiritu ſancto legitime congregata, univerſalem eccleſiam repræſentans, ad perpetuam rei memoriam.

HÆc ſacroſancta ſynodus inter ſuæ congregationis exordia, ut ea, pro quibus generalium conciliorum celebratio dignoſcitur inſtituta, Spiritus ſancti aſſiſtente gratia, opere complerentur, ſummam diligentiam ad continuandam inter populos occidentales & orientales unionem adhibuit, ut ſicut ex longo diſſidio Dei eccleſia innumeras perpeſſa eſt calamitates, ita ex fraterna unione maximum aſſequeretur profectum, proinde Conſtantinopolim ad hoc ſanctum promovendum opus oratores tranſmiſit, quibus una cum ſolemnibus ambaſiatoribus ſereniſſimi imperatoris Romæorum & venerabilis patriarchæ Conſtantinopolitani huc redeuntibus, habitis ſuper hoc multis tractatibus, maturaque deliberatione, tandem certa capitula inter hoc ſacrum concilium & ipſos ambaſiatores concordata, & per decretum & publica ſeſſione firmata extiterunt. In quibus eadem ſancta ſynodus ex tam ſancto negotio ad deſtinandum Conſtantinopolim oratores ſuos cum quibuſdam pecuniarum ſummis, & duabus galeis groſſis, duabuſque ſubtilibus, & trecentis baſtariis, infra certum tempus, ac per eoſdem, unum de locis in decreto comprehenſis pro œcumenico concilio nominandum, in quo imperator & patriarcha cum ſeptingentis perſonis, pro hac ſancta unione complenda, nobiſcum convenirent, obligare ſe voluit.

Cum autem tempus iſta exequendi in foribus inſtet, cupiens hæc ſancta ſynodus ſuis penitus pollicitationibus ſatisfacere, & tam pium negotium, quo hoc tempore ſalubrius excogitari nequit, totis viribus ad optatum finem perducere, ad hanc in ſuis diſputationibus, & deinde in generali congregatione concluſionem devenit, ut videlicet civitas Florentina, aut Utinum in patria Fori Julii ponenda in manu concilii, ſeu quicumque alius locus tutus in decreto comprehenſus, ſummo Pontifici & Græcis accommodus, pro œcumenico concilio eligatur; ille videlicet de prædictis, qui citius paraverit & expedierit galeas, pecunias & alia neceſſaria, datis etiam ſecuritatibus neceſſariis. Portus autem ſit Venetiæ, Ravenna, aut Arimini: ille videlicet ex iis, quem imperator & patriarcha Conſtantinopolitanus maluerint. Item ne clerus gravaretur inceſſum, decima nec decretaretur, nec exigeretur, uſquequo Græci ad unum de prædictis applicuerint portum. Quodque per totum tempus in decreto comprehenſum in hac civitate ſacrum remaneat concilium, & ut legati ac præſidentes apoſtolicæ ſedis, vocatis patribus, de quibus eis viſum eſſet, oratores ad conducendum Græcos & præmiſſa exequenda eligant, qui omnem inſtantiam pro hac civitate Baſileenſi facere debeant.

ANNO CHRISTI 1438.

Ut igitur ſemper, divina gratia aſſiſtente, præmiſſa omnia & ſingula debitum ſortiantur effectum, in hac publica & ſolemni ſeſſione hæc ſancta ſynodus præfatam concluſionem vult, ſtatuit, declarat eſſe firmam atque validam, tenendamque & exequendam; caſſans, irritans & annullans, caſſumque, irritum & nullum eſſe decernens quidquid a quoquam, & etiam quibuſcumque factum vel actum ſit, vel in futurum fieret, vel attentaretur adverſus prædicta, ſeu dependentia ab eis, vel quod eorum executionem poſſet quomodolibet impedire: volens, ut ad prædictorum executionem prædicti apoſtolici legati ac præſidentes quaſcumque literas opportunas ſub bulla concilii in forma debita conficiant, & alia quæcumque huic ſancto negotio neceſſaria vel accommoda expediant.

Datum Baſileæ in noſtra ſolemni ſeſſione in eccleſia majori celebrata Nonis Maii, anno a nativitate Domini milleſimo quadringenteſimo trigeſimo ſeptimo.

Ego Oddus de Varris apoſtolicæ ſedis protonotarius præmiſſis decretationi & decreti publicationi, omnibuſque aliis & ſingulis, dum ſic, ut præmittitur, in publica ſeſſione in majori eccleſia Baſileenſi ſolemniter celebrata fierent & agerentur, præſens interfui, & ea omnia fieri vidi & audivi, & in fidem omnium & ſingulorum præmiſſorum rogatus & requiſitus, me in hoc publico decreto ſubſcripſi, ipſumque ſigno & nomine meo ſolitis & conſuetis ſignavi.

Ego Ludovicus de Roma apoſtolicæ ſedis protonotarius præmiſſis decretationi & decreti publicationi, omnibuſque aliis & ſingulis, dum ſic, ut præmittitur, in publica ſeſſione in eccleſia majori Baſileæ ſolemniter celebrata fierent, præſens fui, & ea omnia ita fieri vidi & audivi. In fidem autem præmiſſorum rogatus, in hoc publico decreto me ſubſcripſi, illudque præſenti ſubſcriptione ac ſolito ſigno ſignavi.

Et ego Georgius Frey de Vilshouers clericus Patavienſis diœceſis, publicus imperiali auctoritate, nec non dictæ ſacroſanctæ generalis Baſileenſis ſynodi notarius, qui in omnibus & in ſingulis præmiſſis, dum ſic, ut præmittitur, in dicta publica ſeſſione agerentur & fierent, una cum reverendis patribus dominis protonotariis ſanctæ apoſtolicæ ſedis ſuprаſcriptis interfui; ideo me huic preſenti decreto ſubſcripſi manu propria, una cum ſigneti mei appoſitione, in teſtimonium hujuſmodi publicationis rogatus & requiſitus.

Et ego Giſelbertus Bonnere, alias Karoum clericus Tornacenſis diœceſis, publicus apoſtolica & imperiali auctoritate, dictæque ſacroſanctæ generalis Baſileenſis ſynodi in ejus ſacra deputatione reformatorii notarius, prædictis decretationi & decreti publicationi, omnibuſque aliis & ſingulis præmiſſis, dum ſic, ut præmittitur in dicta ſeſſione publica in majori eccleſia

ANNO CHRISTI 1438.

cleſia Baſileenſi prædicta ſolemniter celebrata A fierent & agerentur, una cum dominis ſedis apoſtolicæ protonotariis & notariis præſcriptis præſens fui, eaque ſic fieri vidi & audivi; & idcirco huic decreto ſignum meum ſolitum appoſui, meque huic ſubſcripſi rogatus & requiſitus in fidem & teſtimonium omnium præmiſſorum.

III.

Mirum ſane, quomodo hæc duo decreta adeo diſcrepantia ſint data in eodem concilio, eodem anno, & die, & ſeſſione: utrumque enim datum legitur B *Nonis Maii* 1437. *in publica ſeſſione, ut omnino error videri poſſit in Datis. Sed rem geſtam narrat Auguſtinus Patricius Senenſis in ſummario actorum concilii Baſileenſis ab eo compoſito juſſu Franciſci cardinalis Piccolominei, anno* 1480. *quod manuſcriptum extat in bibliotheca Vaticana. Ex quo etiam intelligitur, cur Græci recuſarint adire Sabaudiam, ad ultimum in primo Baſileenſi decreto nominatam: ſic enim ait ſeſſione* 25. & 26.

Quomodo duo decreta contraria in eodem concilio Baſileenſi, eodem die facta.

Magna per hoc tempus inter Patres concilii diſſenſio orta eſt, ingenſque & periculoſa ſeditio. Nominaverat ſiquidem major pars patrum pro loco œcumenici concilii cum Græcis celebrandi Avenionem, Baſileam & Sabaudiam, C præſidentibus concilii & legatis apoſtolicis fruſtra reclamantibus. Advenerunt & legati Græcorum, qui acriter conquerebantur, conventa non ſervari, quando Avenio & Baſilea in decreto concordiæ nominata non eſſent; dure autem nimis agi ſecum, ſi Sabaudiam Græcos petere velint, quoniam ſit in decreto, cum Græci ad ultimum dixerint Sabaudiam, quaſi aliis deficientibus: & cum etiam intelligerent pro Sabaudia aliquem locum Italiæ duci Sabaudiæ ſubjectum, Græcorum imperatorem & patriarcham, pleroſque alios prælatos & proceres eſſe annis & valetudine graves, neque illos poſſe Alpes ſuperare, ut Sabaudiam petant, neque etiam ob longum iter eis eſſe facile aut tutum D petere Avenionem, Turcis eorum urbem aſſidue infeſtantibus.

Tandem bonorum opera, diffidentes his legibus in concordiam tunc venere publico conſenſu, ſi Avenionenſes intra dies XXX. promiſſum mutuum ſeptuaginta millium aureorum numerata pecunia non ſolverint, & intra alios XII. dies ſe id integre perfeciſſe patres legitime non docuerint, concilium poſſe & teneri procedere ad electionem alterius loci. Appetente hujus termini fine, Avenionenſes paratam pecuniam habere ſe affirmant: ſed, antequam mutuum faciant, petunt ut publico concilii decreto firma electio de Avenione fiat; portus vicinus nominetur, decimæ ſtatuantur, quarum pecuniæ ſimul cum his quæ ex indulgentiis provenient, occaſione mutui ſibi obligentur. Negabantur hæc, quod præter conventa eſſent.

Tandem elapſo termino triginta, & duodecim deinde dierum, præſidentes concilii & legati apoſtolici convocant patres ad novam loci electionem, quando Avenionenſis nominatio eſſet expirata. Secedit maxima pars patrum, quæ pontifici erat infenſa, & concilium in Italiam nullo pacto volebant. Hæc factio ex vili plebe magna ex parte conſtabat, quamvis ducem haberet cardinalem Arelatenſem, & nonnullos alios prælatos. In alia parte, ſanctæ Sabinæ, qui & ſancti Angeli dicitur, & ſancti Petri ad vincula, cardinales erant, & plerique alii digni prælati, numero tamen longe ſuperabantur. Præſidentes per illos qui conventa ſervare, & ad novam electionem procedere volebant, cum alii vocati non venirent, primo in deputationibus, tum in generali congregatione legitime concludunt, Florentiam & Utinum in Foro Julii ponendam in manu concili, ſeu quemcumque alium locum tutum in decreto conventionis contentum, ſummo pontifici & Græcis accommodum eſſe eligendum pro concilio, illum videlicet qui citius paraverit & expediverit pecunias, triremes, & alia opportuna: aſſerunt hoc ſibi licere, etiam majore parte concilii contradicente. Quod cum ipſa major pars non velit convenire ad electionem, ut ex communi decreto teneretur, & terminus ſit jam elapſus, urgeatque neceſſitas locum eligendi, cum jam finis menſis Aprilis inſtet, & per totum ſequentem menſem Maii oporteat ſecundum conventionem & fidem Græcis datam, naves Conſtantinopolim appuliſſe; omne jus concilii reſtet in eos qui decretum concilii exequi, & reipublicæ conſulere velint: ſi ſicut in electione epiſcopi intra tempus legitimum major pars collegii eligere non vellet, minor poteſt eligere, & tota capituli poteſtas in volentibus eligere permanet.

At pars adverſa aſſerens nihil decerni poſſe ſine conſenſu majoris partis, acrius irritata, præſidente cardinale Arelatenſi, concludit Avenionenſium poſtulata eſſe admittenda: neque iis contenta, publicam ſeſſionem indicit, ut decretum firmet. Legati vero apoſtolici, & qui pontificis dignitatem tuebantur, concordiam quærentes, hortantur patres, ut ſuæ ſententiæ, quæ reipublicæ utiliſſima eſſet, vellent acquieſcere: ſin minus, communi decreto Avenio, ſive Sabaudia pro concilio eligeretur, hac conditione, ut ſi, adhibita omni diligentia per patres, Græci non vellent ea loca acceptare, ut proteſtati erant, tunc alius locus eligeretur Græcis & pontifici accommodus: &, ſi hoc etiam non placeret, mitterentur legati ex concilio Conſtantinopolim, qui Græcos ad quamcumque Latinorum terram poſſent, ſi non, ad quam vellent, omnino deducerent; ita ut non tam locorum utilitas, quam Græcorum ſalus quæri videretur, neve ob aliquorum paſſiones Latini eccleſiæ fides manca redargueretur. His tamen omnibus neglectis atque ſpretis, adverſæ factionis capita clericos undique cogunt: veniunt turmatim ex vicinis oppidis & civitatibus ſacerdotes, & qui etiam in urbe patribus ſerviebant, plerique & in eccleſia togati convenientes, juſſa præſtabant ſuffragia.

Celebratur igitur XXVI. ſeſſio magna frequen- *Platina Plorentia.* tia, majorique diſſenſione, Nonis Maii anni E ſalutis 1437. in qua ſedentibus ſeorſum factionibus, a præſidentibus concilii & legatis apoſtolicis Florentia & Utinum decernuntur, ut ſupra concluſum fuerat. Portus autem nominantur Venetiæ, Arimini, Ravennæ, quem malint Græci, Decimas non ante eſſe imponendas ſtatuitur, quam Græci portum Italiæ appulerint, unum de nominatis, ne ſi forte aliquo fato impediti non venerint, illuſum ſibi clerus conqueratur: Concilium interim Baſileæ perſeverare oportere; legatos Conſtantinopolim mittendos, qui hæc Græcis nuncient, deinque operam ſi poſſent

ANNO CHRISTI 1438.

poſſent omni ſtudio, ut Græcos Baſileam perducant.

ANNO CHRISTI 1438. *Electio Avenionis.*

Altera factio, quæ multitudine & numero ſe tuebatur, eodem die & eodem loco decernit, Avenionenſium poſtulata eſſe admittenda; Avenionem & Sabaudiam pro futuro concilio ſtatuit: portum illis Piciniorem nominat; decimas & indulgentias decernit Avenionenſibus concedendas. Duobus igitur decretis omnino contrariis in eadem ſeſſione editis, creſcit in dies ſeditio: & cum Baſileenſes (ſic enim factionem Pontifici adverſam appello) non permitterent, ut concilii ſigno decretum adverſæ factionis ſignaretur, præſidentes facto novo decreto ſtatuerunt, bullam concilii cardinalis ſancti Petri ad vincula archiepiſcopo Panormitano & epiſcopo Burgenſi eſſe credendam, qui literas decretorum ab ipſis factorum ſignarent, & debitæ executioni mandarent: quorum poſtea opera & bulla munitæ ſunt literæ, & arca, in qua bulla ſervabatur, ad ſacrarium ſancti Leonardi eſt translata: unde major & periculoſior tumultus poſtea exortus eſt; & tandem arca ipſa multitudinis violentia ad priſtinum locum reducta. Eugenius autem Pontifex, qui tum Bononiæ erat, inſtantibus Græcorum legatis, nominationem Florentiæ & Utini pro œcumenico concilio approbavit & confirmavit ad quartum Kalendas Junii ejuſdem anni.

Hæc Patricius. Eadem brevius narrat Æneas Silvius cardinalis Picolomineus, poſtea Pius II. oculatus & ipſe teſtis, opuſculo de conditione Germaniæ ad Martinum Meyr, loquens de Patribus concilii Baſileenſis, his verbis: Cum de trahendis ad unionem catholicam Græcis tractare cœpiſſent, eſſetque illorum cauſa concilium transferendum, diviſi inter ſe Patres, alii apud Gallias Avenionem urbem pro loco futuri conventus elegerunt, alii apud Italiam civitatem Florentinam, Græcis qui vocabantur, procul dubio magis accommodam, vel alium in Italia locum, in quo haberi poſſent quæ ad rem Græcorum neceſſaria putabantur. Hi quamvis eſſent pauciores, plus tamen æquitatis præ ſe ferebant, iiſque Pontifex maximus Eugenius conſenſit. *Hæc ille.*

IV.

CONFIRMATIO DECRETI CONCILII

Baſileenſis electionis Florentiæ, &c. pro translatione ejuſdem concilii.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

SALVATORIS & Dei noſtri, in glorioſo cujus ortu angelorum chorus gloriam in altiſſimis Deo, & in terra pacem hominibus bonæ voluntatis nunciavit, & qui e Mundo tranſiturus ad Patrem, tanquam in ultimis teſtamentum conderet, diſcipulis ſuis, quos in finem dilexit, bonum hæreditarium unionem reliquit & pacem, vices, quamquam meritis inſufficientibus, gerentes in terris, pro debito oneris imbecillibus noſtris humeris impoſiti, unitatem in univerſo Chriſtianorum populo ſummis deſideriis affectamus, ad illamque, ubi eſt, conſervandam; ubi vero aliqua ex parte deſit, ponendam nutriendamque anhelamus.

Sic in bulla alia totidem fere verbis infra n. xiii.

Sane dudum adhuc in minoribus conſtituti attendentes quot & quanta, ſive bona neglecta etiam perdita ſunt, ſive mala in eccleſia Dei & populo Chriſtiano provenerunt ex diviſione orientalis & occidentalis eccleſiæ, & intelligentes, nihil eſſe inter alia omnia pluris faciendum, rem exiſtimavimus dignam, cui omnes adhiberemus conatus: hinc in concilio Conſtantienſi primo, deinde apud felicis recordationis Martinum V. prædeceſſorem noſtrum pro optata hujuſmodi eccleſiarum Dei unione plurimum laboravimus.

ANNO CHRISTI 1438.

Quamprimum vero ad apoſtolatus apicem aſſumpti fuimus, honeſto illi pioque deſiderio noſtro debitum acceſſiſſe cernentes ex injuncto nobis deſuper curæ paſtoralis officio, eam rem ſuſcepimus ardenti animo; factumque eſt, ut oratores cariſſimi filii noſtri in Chriſto Joannis imperatoris Græcorum illuſtris, & venerabilis fratris Joſephi Patriarchæ Conſtantinopolitani, ſe Romam ad nos contulerint, & deinde miſſis per nos Conſtantinopolim nunciis, communi conſenſu tractatum fuerit, quod pro celeriori firmiorique ipſius rei conſecutione, legatus de latere cum prælatis, magiſtris & doctoribus tantæ rei tractandæ neceſſariis, a nobis Conſtantinopolim mitteretur, quem tractatum imperator Trapezuntiarum facile poſtea approbaviſſet. Prius vero quam tractatus hujuſmodi ad nos capitula portarentur, alius in Baſileenſi concilio unionis modus per decretum firmatus eſt; poſteaque miſſus ad nos prædicti concilii orator noſtrum requiſivit aſſenſum.

Nos vero avidi prædictæ unionis, & veriti, ne ſi aliqua diſſenſio intercederet, tantæ tamque nobis optatæ rei ruptura ſequeretur, licet de re tam gravi & tot menſibus agitata quidquam e prædicto concilio ad nos * prolatum non fuiſſet, non obſtante etiam quod interea regreſſus oratoris noſtri, & novus Græcorum adventus pro approbatione alterius concluſionis eſſet nunciatus, antedictæ concluſioni in concilio habitæ conſenſimus.

* *f.* portatum

Venienteſque ad nos prædicti imperatoris & patriarchæ oratores pro confirmatione eorum quæ in Conſtantinopoli concluſa fuerant, eam facere omiſimus, ne propter varietatem tractatuum tam ſanctum opus deſtrui poſſet, aut quomodolibet impediri. Sed illos ad prædictum concilium remiſimus, exhortantes eos, ut de hujuſmodi varietate non deſperarent, quoniam nobis erat grata omnis via, per quam ſancta hæc res effectum erat optatum quomodolibet habitura.

Poſtea vero miſſi ſunt a prædicto concilio ad imperatorem & patriarcham prædictos alii oratores pro decreti ipſius certificatione: & ſecutum eſt, ut habita a noſtris oratoribus, qui hac de cauſa erant Conſtantinopoli, certiſſima informatione de noſtro ad rem ipſam conſenſu præſtito, imperator & patriarcha prædicti ratificaverunt.

Qua ratificatione facta, nos, ut ſemper antea iſtius ſanctæ unionis concluſionem affectantes de venerabilium fratrum noſtrorum ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalium conſilio & aſſenſu, dilectos filios noſtros Nicolaum tituli ſanctæ crucis, & Joannem tituli ſancti Petri ad vincula, presbyteros ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales, noſtros & apoſtolicæ ſedis legatos miſimus Baſileam ad prædictum concilium. Eis autem facultatem inter alia dedimus plenariam illa faciendi omnia, quæ unioni prædictæ viderentur quomodolibet profutura: qui pro loci nobis & Græcis accommodi electione procuranda, ut

ad

ANNO CHRISTI 1438.

ad optatam unionem perveniri poſſet, opportune inſtiterunt.

Cum vero expectaretur, prædicta ad debitum finem perduci, nonnulli in prædicto Baſileenſi concilio exiſtentes ad quamdam nominationem proceſſerunt civitatis Avenionenſis, non nominatæ, compreheníæ in decreto, & ab ipſis Græcis ſemper alias repudiatæ. Unde factum eſt, ut dilectus filius nobilis vir Joannes Biſſipatus ambaſiator imperatoris, & nuncius etiam patriarchæ, in forma ſubſcripta fuerit proteſtatus.

In nomine Domini. Amen. Tenore præſentis publici inſtrumenti cunctis pateat evidenter, & ſit notum, quod anno a nativitate ejuſdem 1437. indictione XV. die vero Veneris XV. menſis Februarii, pontificatus ſanctiſſimi in Chriſto patris & domini noſtri, domini Eugenii divina providentia Papæ IV. anno VII. reverendiſque in Chriſto patribus ac dominis, domino Juliano tituli ſanctæ Sabinæ in Germania apoſtolicæ ſedis legato, Joanne tituli ſancti Petri ad vincula, Ludovico tituli ſanctæ Cæciliæ Arelatenſi, ſanctæ Romanæ eccleſiæ presbyteris cardinalibus vulgariter nuncupatis, Joanne Antiocheno, Ludovico Aquilejenſi, patriarchis, Amedeo archiepiſcopo Lugdunenſi, Petro Dignenſi, Alphonſo Buracenſi, Joanne Luvicenſi, Matthæo Albiganenſi, Berengario Petragoricenſi, Antonio Sudenſi, epiſcopis, ac aliis reverendiſſimis patribus & dominis epiſcopis, & abbatibus, ceteris dominis & doctoribus & magiſtris in magna multitudine & numero copioſo, ſacrum generale concilium repræſentantibus & celebrantibus in generali congregatione, videlicet, in majori eccleſia Baſileenſi de mane, more ſolito, præſente reverendiſſimo domino cardinali legato præſidente in eodem, in noſtrorum notariorum publicorum & teſtium infra ſcriptorum præſentia perſonaliter conſtitutus ſpectabilis & egregius miles dominus Joannes Biſſipatus ambaſiator & nuncius ſereniſſimi domini imperatoris Romæorum, ac reverendiſſimi domini patriarchæ Conſtantinopolitani, certam proteſtationis cedulam, ſive requeſtam ſancto concilio præſentavit & obtulit, ipſamque legi petiit. Quæ quidem cedula per me Petrum Bruneti alterum notarium ſacri concilii de mandato ejuſdem lecta extitit in hæc verba.

Proteſtatio oratoris imperatoris Conſtantinopolitani præſentata eleſtorum Avenionenſi electorum, facta in concilio Baſileenſi.

Reverendiſſimi patres & domini, ſereniſſimus dominus imperator, & reverendiſſimus dominus patriarcha, & Græci orientales miſerunt me ad ſanctum concilium ex multis reſpectibus, & ſpecialiter propter quatuor. Primo, ut ſignificarem vobis, qualiter omnes de orientali eccleſia ſunt parati venire in tempore conſtituto juxta formam decreti, a quo non intendunt aliquo quomodo recedere. Et ut ſciatis & ſitis certi, quod ex parte eccleſiæ orientalis nullus defectus erit, quin omnia in tempore convento exequantur.

Secundo ut debeam cum omni diligentia ſolicitare paternitates veſtras, & inſtare, & hortari, quod omnia in decreto comprehenía adimpleantur in tempore conſtituto: quod ſi aliquis defectus eſſet, ex uno defectu, etiam parvo, multa inconvenientia & plura mala ſequi poſſent.

Tertio, ut viderem, an locus qui eligetur, ſit ex nominatis in decreto, & habilis nobis Græcis & domino noſtro papæ; quia præſentia ſua, prout ſemper diximus & dicimus, ſupra modum eſt huic negotio neceſſaria, & ſine eo non credimus, quod aliquid boni fieri poſſit, quin ſi noſtri ſciant, quod ex parte veſtra remaneret, quod papa non eſſet præſens, a veniendo poſſent ſe retrahere: quia cum veniant pro unione, nollent uniri in vanum, & eſſe cauſa diviſionis eccleſiæ veſtræ; ſuſpicarentur etiam quod non haberetis illum perfectum animum, qui ad iſtam unionem requiritur.

ANNO CHRISTI 1438.

Quarto, in electo loco, prout dixi, accommodo & habili nobis & domino noſtro papæ, ego deberem videre galeas, ſuper quibus venire debemus, an ſint fortes & bene aptæ ad portandum perſonas noſtras, & eas accipere, cum trecentis balliſtariis, ſecundum quod in decreto continetur, & aliis neceſſariis; deinde reverti in Conſtantinopolim in tempore conſtituto; & ſi contrarium fieret, ego debeo proteſtari, prout proteſtor, quod vos in cauſa eſtis, quod tantum bonum impediatur: & quod per nos non remanet, neque remanebit, quin omnia per vos promiſſa in iſto negotio adimpleantur; ſed vos eſtis in culpa. Ego, ut videtis, huc veni cum magnis laboribus & periculis, & invenio, quod aliqui ex vobis volunt eligere locum, imo (quod pejus eſt) elegerunt locum non nominatum in decreto, ad quem papa nunquam veniet, neque mittet legatos ſuos: & volunt, quod veniamus extra gulfum per viam nobis valde periculoſam, & multo magis longinquam & incommodam: de quo valde miror, quia per iſtam viam iſti tales nolunt unionem noſtram, imo mortem, quia per illud mare ſic latum, ultra alia pericula, vix poteſt inveniri portus, & in eo ſunt multi piratæ, nobis & omnibus Chriſtianis inimici.

Miror etiam, quod cum videatis noſtros prælatos antiquos venire de Cypro Jeruſalem, Alexandria & Antiochia, & aliis remotiſſimis partibus orientis, ac de Ruſſia & ultimis partibus ſeptemtrionis per multa millia milliarium, & per terras infidelium uſque Conſtantinopolim, & de Conſtantinopoli tam prædicti prælati, quam imperator & patriarcha Conſtantinopolitanus, qui eſt antiquiſſimus, debeant ſimiliter per multa millia milliaria, & per mare, & etiam per dominia Turcarum, uſque ad terras Latinorum accedere; quod vos non velitis pro octo aut decem diætis in terra veſtra tuta & pacifica ambulare. Et cum videatis imperatorem noſtrum & principales ex Græcis dimittere domum propriam, uxores & filios in manibus Turcarum, multi ex vobis pro tanto bono nolunt ſe elongare a patria propria per modicum ſpatium.

Quare ſi non providebitis in tempore de alio loco, & alia via nobis & papæ accommoda, ego nomine domini imperatoris & totius eccleſiæ orientalis proteſtor coram Deo & Angelis ſuis, & toto Mundo, quod per eccleſiam orientalem non remaneat, quin ea quæ ſunt capitulata in decreto inter vos & nos, adimpleantur in tempore ſuo. De qua re per totum Mundum ſemper habebitis confuſionem, & in extremo Dei judicio reddetis rationem de tanto damno, cujus eritis cauſa. Quia re vera talis eſt diſpoſitio ex parte noſtra, quod ſi fiet iſtud concilium œcumenicum, omnino ſequetur unio eccleſiæ utriuſque: & ſi remanebit, erit notum toti orbi, quod ex parte veſtra deficiet, non ex noſtra. Et ſi aliquas expenſas facietis, ſignifico vobis, & vos certos facio, quod illas omnes perdetis, quia per iſtam viam electam per aliquos ex vobis, nunquam

ali-

ANNO CHRISTI 1438.

aliquem noſtrum habere poteritis; imo habebimus cauſam repetendi a vobis omnes expenſas quas fecimus propter hoc: & eandem proteſtationem intendimus facere apud dominum noſtrum, qui pro conſenſu eſt colligatus ad dictum decretum, & apud omnes principes Mundi.

Rogo omnes notarios qui hic ſunt, quod de iſta mea requiſitione faciant mihi inſtrumenta neceſſaria, ut poſſim de hoc facere fidem domino imperatori, & toti Mundo.

Qua quidem proteſtatione, cedula, ſive requeſta, ut præfertur, lecta, ſuper præmiſſis omnibus & ſingulis præfatus dominus Joannes petiit a nobis notariis & dicti ſacri concilii ſcribis infra ſcriptis ſibi fieri atque tradi unum atque plura, publicum inſtrumentum & publica inſtrumenta. Data fuerunt hæc in dicta generali congregatione Baſilee ſub anno, indictione, menſe, die & pontificatu, quibus ſupra. Præſentibus ibidem venerabilibus & circumſpectis viris dominis & magiſtris Joanne Pulcrapatria, Joanne de Segobia in ſacra pagina, Joanne Leonis, Joanne de Bacheſtri archidiacono Zagabrenii, decretorum doctoribus, & Guido de Vercellis magiſtro in artibus Pariſiis, teſtibus ad præmiſſa adſtantibus.

Cumque per temporis ſpatium non modicum de hujus loci electione diſſenſio fuiſſet in dicto concilio, tandem pacto convento firmatum & ordinatum extitit, ut ſi infra certum terminum Avenionenſes omnia & ſingula per concilium requiſita non adimplerent, concilium ad alterius loci electionem procedere poſſet, & teneretur.

Quo termino per plures dies elapſo, cum Avenionenſes requiſita non adimpleviſſent, præfatum ſacrum concilium juxta ordinationem præfatam ad loci electionem proceſſit. Nam pro œcumenico & catholico concilio celebrando elegit Florentiam [a], aut Utinum in patria Fori Julii ponenda in manu concilii, ſeu quemcumque alium locum tutum nominatum in decreto, & accommodum nobis & Græcis, unum videlicet de prædictis, qui citius paraverit galeas, pecunias & alia neceſſaria, prout in decreto ſuperinde confecto latius continetur.

[a] Eadem replicat Eugenius in bulla ſua confirmationis incipiente, *Dilecti Græcum*, infra num. 13.

Noviſſime autem venientes Bononiam dilecti filii Joannes Biſſipatus magnus Adriacus, & Emmanuel Tracagnoti Vulotis, oratores ſupradicti, petierunt audiri in conſiſtorio generali, quibus pro rerum magnitudine libenter annuimus. Quare cum die XXIV. Maii præſentis in dicto conſiſtorio eos audire ſtatuiſſemus, eorum orationem expoſuerunt: ex cujus expoſitionis tenore imperatoris & patriarchæ prædictorum ad ſanctiſſimam eccleſiæ occidentalis & orientalis unionem pia deſideria non ſolum confirmari, verum etiam in dies augeri facile intelleximus.

Quodque magis eſt & plurimi faciendum, materiam ejus unionis conſequendæ eo loci perductam eſſe conſpicimus, ut jam hujuſmodi operis ſanctiſſimi omnino conficiendi, juvante domino, ſpem maximam teneamus. Nam cum geſta in concilio præfato narraſſent, & proteſtationem ſubſcriptam per ſe factam contra nominationem civitatis Avenionenſis allegaſſent, ac poſtmodum de verbo ad verbum legi feciſſent, pro concluſione ſua nos humilibus & ſupplicibus verbis exoraverunt, requiſieruntque, ut nominationem electionemque factam de Florentia vel Utino, aut de alio loco, prout in decreto ſuperinde confecto plenius continetur, qui citius neceſſaria paraverit, acceptare atque confirmare velimus, ut œcumenicum & catholicum concilium, & per conſequentem effectum ſanctiſſima eccleſiarum occidentalis orientaliſque unio fiat; proteſtanteſque nobis, prout Baſileenſi concilio proteſtati ſunt, quod per eos non ſtat, neque aliqualiter ſtabit, quin prædictum œcumenicum & catholicum concilium fiat: memoranteſque damna, ſcandala, ignominiam, & animarum pericula quæ incumbent, ſi eorum juſta, & omni ex parte laudabili, & ſummæ neceſſariæ poſtulationi conſentire recuſabimus.

ANNO CHRISTI 1438.

Quare cupientes, quod tam ſanctum unionis opus nullo modo pereat, cum ad id * prævenienda nullam nobis pro nunc aliam cernamus viam ſupereſſe, rerum geſtarum ordinem, proteſtationum & requiſitionum ſuarum inſtantiam attentius conſiderantes, & tanti operis boni periculum formidantes, ſi vel parum ab eorum præſenti requiſitione aliqualiter declinaremus, quod penitus impium & contra noſtræ mentis inſtitutum eſſet, qui, ut ſupra diximus, ſemper rem iſtam deſideravimus, quæſivimuſque pro Dei laude, nominis Chriſtiani celebritate ac amplitudine, ac hujuſmodi ſanctiſſimæ unionis incomparabili bono, de conſilio & aſſenſu venerabilium fratrum noſtrorum ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalium, pluribus etiam venerabilibus fratribus archiepiſcopis, epiſcopis, & dilectis filiis electis, aliiſque prælatis in noſtra curia reſidentibus in numero copioſo id laudantibus, dictorum oratorum petitionibus annuentes, eas grate libenterque ſuſcipimus, atque electionem Florentiæ vel Utini, aut alterius loci pro celebratione præfati œcumenici catholici concilii, ut in decreto continetur, acceptamus, ac etiam confirmamus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ ſuſceptionis, acceptationis & confirmationis infringere, vel ei auſu temerario contraire: ſi quis autem, &c. Datum Bononiæ IV. Kalendas Junii anno [b] ſeptimo.

* *f.* præveniendum.

Confirmatio electionis Florentiæ &c.

[b] Scilicet pontificatus, qui fuit anno Domini 1437.

Quid vero poſt hujuſmodi confirmationem a ſummo pontifice factam loci a ſaniori parte concilii electi, ſit actum, narrat Patricius in præfato ſummario actorum concilii Baſileenſis ſeſſione 30. his verbis.

V.

Cum pars concilii, quæ præſidentes & legatos apoſtolicos ſequebatur in ſeditione, ut diximus, Florentiam & Utinum pro concilio œcumenico ſtatuiſſet, & approbantibus petentibuſque legatis Græcorum, Eugenius id confirmaſſet; decreti ſunt ab ea parte legati concilii nomine ad Græcos principes, Dinienſis & Portugallenſis epiſcopi, qui menſe Julii [c] Bononiam petentes, ubi Romanus pontifex erat, poſtquam omnia per pontificem parata intellexerunt ad Græcos in Italiam conducendos, una cum epiſcopo Ceronenſi pontificis oratore Venetias profecti ſunt, ubi conſcenſa triremi, Cretam primo circa Idus Auguſti appulerunt, ibi conſcriptis trecentis balliſtariis, quos ad præſidium urbis Conſtantinopolitanæ abſente imperatore conduxerant, tertio nonas Septembris Conſtantinopolim adnavigarunt; qui ab imperatore & patriarcha ſuſcepti & auditi, eis perſua-

[c] Anni ſcilicet 1437. *Senior pars concilii Baſileenſis quæ Florentiam ſegit, legatos alteri conſentientes poſuit.*

ANNO CHRISTI 1438.

ſuaſerunt, ut ſe ad navigationem pararent, ad concilium in Italia celebrandum. Ornabantur igitur Conſtantinopoli triremes tres, una major, duæ minores: & archiepiſcopus Taranenſis, ac Nicolaus de Cuſa natione Germanus, qui poſtea fuit cardinalis ſancti Petri ad vincula, ex Creta alias triremes tres majores paulo poſt adduxerunt, quibus pontificis nomine Græci erant traducendi.

Dum Græci ſe ad transfretationem accingunt, ecce quinto nonas Octobris Avenionenſium triremes appellunt, præfectis [a] Vaſſenſi & Lauſanenſi epiſcopis: quorum adventus eo Græcis viſus eſt ineptior, quo aperte per legatos Baſileæ proteſtati fuerant ſe Avenionem nullo pacto venturos. Sed ubi data eſt copia fandi, concilii Baſileenſis ac multorum principum literas imperatoris primum reddiderunt, tum concilii nomine, cujus ſe legatos eſſe profitebantur, in vim præſtiti juramenti expoſtulant Græcos, ut Baſileam, Sabaudiam, ſive Avenionem ad concilium ſe quamprimum conferant. Oſtendunt monitorium in Eugenium pontificem editum, afferuntque, ſi in ejus triremibus navigare pergant, prius Eugenium a concilio pontificali dignitate dejectum iri, quam ad eum perveniant: atque eo pacto fruſtra illos ituros, cum exauctoratus Eugenius concilium dare non poterit: Dinienſis & Portugallenſis præſules non eſſe concilii veros legatos, [a] ſed adulterinos, & præter patrum decreta miſſos; quod & literis concilii approbabant: niſi ad unum de nominatis locis ſe conferrent, principes omnes, quorum literas attulerant, ſimul cum Baſileenſi concilio eis futuros hoſtes, daturoſque operam, ut aliud concilium celebrari non poſſit. Sin autem ſecum navigarent, concilium & principes futuros eis auxilio contra Turcas, decreturoſque generalem expeditionem, & cruciatam in hoſtes: eadem & patriarchæ Conſtantinopolitano retulerunt, qui ubi criminationes Eugenii ex monitorio audire cœpit, Avenionenſes ſilere juſſit, & ab ſe dimiſit.

Sed cum legati papæ Dinienſis & Portugallenſis objecta omnia & difficultates Avenionenſium diſſolviſſent, imperator & patriarcha ſe cum eis in Italiam navigaturos promiſerunt, multiſque verbis hortati ſunt Avenionenſes, ut depoſitis odiis & diſſenſionibus ſimul Venetias vellent petere, ubi de loco concilii commodiori eſſet diſputandum. Illi vero indignati, minarum pleni, ſolutis ancoris Peram petunt, & poſt quindecim dies quarto Nonas Novembris in patriam revertuntur: Græci vero cum imperatore, patriarcha, & aliis patribus ad ſeptimum Kalendas Decembris cum novem triremibus iter ingreſſi ſunt, Venetiaſque tandem appulerunt ad ſextum Idus Februarias.

Quod cum Baſileæ renunciatum eſſet, illos e Græcia ſolviſſe cum legatis papæ, varia inter patres ſententia multæque contentiones agitabantur. At Julianus cardinalis legatus apoſtolicus convocatis patribus, longa & ardenti oratione primum hortatur patres, ut dimiſſis odiis atque contentionibus, Græcis jam jam Latinas terras appetentibus obviam irent, & quos tantopere abſentes optaverant, nunc præſentes non ſpernerent, mitterent legatos ſuos, qui eos, ſi poſſent, Baſileam, Avenionem, Sabaudiam ut perducerentur, curarent: quod ſi non perſuaderent, agerent cum eis de loco concilii; ita ut non Græcos propter locum, ſed locum propter Græcos amare videantur, Eugenio pontifici reconciliarentur, ne venientibus Græcis ludibrio eſſent; ut qui aliorum concordiam quærerent, inter ſe diviſi reperirentur: placere Eugenio, ut Sigiſmundi Cæſaris arbitrio cuncta componantur; nefas eſſe patribus talem arbitrum recuſare, cum Cæſar præcipuus ſemper auctor fautorque concilii fuerit: tollatur a patribus monitorium, tollet & Eugenius translationem concilii, promittetque decretorum concilii obſervationem, ſi talia fiant, quæ & reformationi & honori ſedis apoſtolicæ conſulant. Sed obſtinatis animis fruſtra narrabatur fabula: perſtant in ſententia Baſileenſes, & niſi in loco a ſe delecto non videntur paſſuri concilium celebrari. *Hæc Patribus.*

Verum ad quem finem tenderent conatus Baſileenſium Avenionem eligentium, & oratores præfatos Conſtantinopolim tranſmittentium, magis explicat eorum temporum ſcriptor fide dignissimus Rodericus epiſcopus Calagurritanus in ſuo opuſculo, cujus titulus eſt: De remediis afflicta militantis eccleſia, ad cardinalem Beſſarionem: quod manuſcriptum extat in bibliotheca eminentiſſimi cardinalis Biſcia, pagina 118. *cujus hæc ſunt verba.*

Octava conſideratio oſtendit, congregationem ſynodalem non modo non fore neceſſariam, ſed nec pro his temporibus expedientem ad extirpandas hæreſes, & alia ſcandala a Dei eccleſia ſubmovenda: & ſumitur ex infelicibus operibus & funeſto exitu congregationis Baſileenſis, quorum memoriam recentiſſimam habemus, quod ſic deducitur. Ut enim ſapientes volunt, ex proximis præteritis plerumque arguere libet ad præſentia & futura: imo per præterita providemus præſentibus & futuris; unde Gregorius ad Maximum epiſcopum: Ex tranſacta in te vita didicimus, quid de ſequenti converſatione præſumamus. Sed & Caſſiodorus: Inſtructus redditur animus ad futura, quando præteritorum commonemur exemplis. & Cicero in Tuſculanis: Præteritorum meditatio malorum futuris providet.

Si igitur ejuſdem perfidæ congregationis geſta recenſemus, demum glorioſa opera recolimus apoſtolicæ ſedis, ac ſanctiſſimæ memoriæ domini Eugenii papæ quarti, tunc in cathedra Petri ſedentis, facile cognoſcemus, unde hæreſes & ſchiſmata prodierunt, unde exceſſus, rebelliones & deformitates ortum habuerunt. Quibus attentis, apertis oculis attingemus, an pro his temporibus expediat ad aliam congregationem aſpirare: quia, ut ſupra diximus, non eſt prudentis viri eam viam repetere, in qua incommoda ſuſtinuit.

Ut igitur paucis multa comprehendamus, præfati perditiſſimi homines, qui Baſileæ ſub concilii nomine remanſerunt, ut inibi unum tribunal contra ſedem apoſtolicam perpetuarent quieſcente eccleſia in pace & unitate, hæreſes & ſchiſmata, quo ad ſe fuit, non parva attulerunt, concitantes univerſum populum Chriſtianum ad rebellandum apoſtolicæ ſedi. Nam eamdem ſanctam matrem eccleſiam quam unitam invenerunt, ut peſtilentes iniquitatis filii infeliciter ſcindentes, unitatem quam acquirere neſcierunt, facile perdiderunt.

Rurſus apponentes iniquitatem ſuper iniquitatem eorum, ſciſſuram ſciſſuræ (quoad ſe fuit) addiderunt, nam Græcorum populorum unionem a multis optatam ſæculis miris modis impediverunt. Longe aliter certe egit apoſtolica ſedes, & beatiſſimus Eugenius prædictus. Scien,

ANNO CHRISTI 1438.

[a] Vaſſenſis, ſeu Vaſonenſis.

Pars concilii Baſileenſis, quæ Avenionem elegerat, legatos mittit Conſtantinopolim.

[a] Nimirum a minori parte concilii præterebant electos, ut ſupra ex eodem Patricio dictum eſt.

Patriarcha Conſtantinopolitanus criminationes Baſileenſium contra Eugenium non audit.

Græci Proceres navigant cum legato Papæ.

Julianus cardinalis hortatur Baſileenſes ad concordiam, ſed fruſtra.

Concilii Baſileenſis finis ſuſpectus.

ANNO CHRISTI 1438.

enim meliorem tantorum populorum acquisitionem omni negotiatione auri & argenti, ad prosequendam eamdem sanctam unionem totis insudavit viribus. In qua re nullum paganorum principem, nullum infidelium populum, nullum denique hostem tam savum sensit inimicum, quam eorumdem Basileensium cœtum perfidissimum, qui summo studio innumeras artes, fraudes & machinamenta adinvenerunt, ut illud sanctissimum opus cum magna fidei jactura & occidentalis ecclesiæ ignominia impedirent. Adeo enim in ea re eorum impietas invaluit, ut cum dolenter conspicerent sanctam apostolicam sedem, & prædictum dominum Eugenium, sacrumque cardinalium collegium, nedum pecunias, ecclesiæque thesauros, sed & proprium sanguinem & sudorem pro tanto ecclesiæ bono intrepide effudisse, illi impietatis filii tantæ gloriæ invidentes, eamdem unionem auro & pretio nummario tentarunt obrumpere. Et veluti idem dominus Eugenius pro tutamento civitatis Constantinopolitanæ contra Turcas classem paravit, expensas & alia præsidia ministravit, ut ad nos Græci securiores venirent: sic Basileenses, diverso tamen calle, alia parata classe ne venirent instabant [a]; ne Romanæ ecclesiæ unirentur, suadebant, non parvas pecunias offerebant. Mira hominum crudelitas, & execranda negotiatio. Nam qui pro augmento fidei se proficisci jactabant, facti sunt salutis publicæ nundinatores, quos ab his impiis conatibus catholici principes nullis monitionibus avertere potuerunt: quare dolebant acerbissime, quod sancta mater ecclesia eodem tempore & Græcos conspiceret non unitos, Latinos vero divisos. Dicebant ergo ad eosdem perditissimos homines illud prophetæ Jeremiæ: *Confusa est mater vestra a vobis*. E iterum illud Oseæ: *Judicate jam matrem vestram*. Mirabatur certe ipsa docta parensque omnium artium Græcia, quæ reductionem ipsam summopere exoptabat, dolebatque acerbissime, quod tam gravia * impia a catholicis impedimenta objicerentur, eratque res non tam dolenda, quam miranda, ut Græcis ipsis avidissime appropinquantibus Latini discederent. Quæ res efficiebat, ut etti Græci ipfi unionem ipsam totis præcordiis exoptassent, tamen non parum ea de re tardiores ad id redderentur: fuissetque desiderata ipsa unio discrimini aut periclitationi proxima, nisi adfuisset vestra reverendissima paternitas, quæ interno dolore angebatur, & nunc Latinos consolabatur, illos ad spem unionis, istos ad patientiam laboris. Græcos rursus boni animi esse commonebat, quippe eas divisiones felicia fore futuræ unionis auspicia, pro eo quod hostis humani generis unionem certam atque in manibus fore dolebat: addens illud rursus Augustini de doctrina Christiana: Cum difficultate quæsita longe fore gratiora: quia & dulcius accipitur quod inter pericula acquiritur. Sed & philosophus in Topicis: Magis amamus quod difficulter obtinemus. Ad Latinos denique dicebat, ne ab inceptis desisterent, majorem inquiens esse gloriam, quanto gravior semper est pugna.

Tandem sapientissimi ipsi Græci assiduis consiliis & commonitionibus vestræ reverendissimæ paternitatis confortati, videntes, quia bona est negotiatio, quæ pro unitate facit, sanctius decreverunt apostolicam sedem amplecti, quam Basileensium rebellium multitudini assistendo, in perpetuo schismate manere. Quare eorumdem Basileensium tentamenta & versutias sancte & juste spreverunt: in qua re se veros Græcos, summosque sapientes ostendebant, scientes illud sui sapientissimi Cyrilli Alexandrini patriarchæ: Unumquemque catholicum secure eam partem tenere, aut detestari, quam apostolicam sedem detestari viderit, aut tenere. Et rursus, neminem decipi posse, nisi ab ea recedentem, in qua, ut ait Hieronymus, servata semper fuit catholica religio. Itaque digito altissimi, cujus res agebatur, ac eorumdem orientalium populorum devotione ingenti, ejusdemque beatissimi pontificis cura, ac vestræ reverendissimæ paternitatis industria & solicitudine, eadem orientalis ecclesia per multa a nobis sæcula divisa, ad eamdem fidei, religionis & ritus unitatem felicissime devenit. Taceo plerasque alias difficultates, perturbationes ac impedimenta in ea re multipliciter ingesta, quæ omnia non parum animum vestræ reverendæ paternitatis affligebant.

Basileenses, removebant Græcos ab unione cum Romana ecclesia.

[a] Eadem dicit Andreas de sancta cruce infra par. 2. col. 2.

Cernebat enim primo & ab illis perditissimis hominibus unionis rupturam illata dissidia: cernebat etiam & in re ipsa, videlicet in articulis ipsis disputabilibus fidem concernentibus, non parvas perplexitates. Nam cum in rebus ipsis acerrima foret opinionum diversitas, ac disputantium maxima varietas, prout plerumque etiam in re exploratissima apud sapientes fieri solet: pro vestra tamen indicibili sapientia ac virtute, disputandique ut expedit acrimonia, gravitate, modestia, ac suadendi quodam singulari divinoque vigore, sæpe res ipsas, quæ omnium judicio dispersæ videbantur, ad unam tantum veritatis & fidei consonantiam felicissime deduxit, ut impleretur quod per prophetam scriptum est: *Omnes populi convenerunt cum Deo Abrahæ*: & iterum: *Simul congregati sunt*: & illud prophetæ: *In domo domini ambulavimus cum consensu*. Et juxta apostolum: *Idipsum sentientes, unanimes*, veritatem fidei amplectentes. Et rursus illud Ezechielis vaticinium: *Latata est Ephraim in exitu negotiationum suarum, de mari hostes sibilarunt, planctu amarissimo dolentes*, quia complexa est negotiatio unionis, & glorificata est Ephraim, Romana scilicet ecclesia, de filiorum reductione.

Jerem. 50. — Oseæ 2. — *f. & impia — Psalm. 46. — Psalm. 54. — Philip. 2. — Ezech. 27.

Hæc igitur latius quam putavi ideo commemorata sunt, ut non satis mentis compos videatur quisquis tales fructus, tales rerum exitus ex præterita proxima congregatione prodire conspexerit. Et iterum alium in eadem natione synodalem conventum erigere conatur, præsertim cum illorum hominum vestigia superfint. Si enim, quisquis ille est, passione non tenetur, facile judicabit, quid sibi velit alterius multitudinis congregandæ optatus; quæ rebus sic stantibus ad nihil aliud peti videtur, nisi ad hujus sanctæ Romanæ sedis minuendam auctoritatem, & deinde augendum hæreses & schismata in populo Christiano, ut quod non valent per unam viam, per aliam semitam consequantur: ut verum fit quod beatus Cyprianus quasi pro eodem casu clamabat: Sæpe (inquit) in ecclesia præteritis temporibus accidit, ut hæretici videntes pravitates eorum derelictas, excogitarent novas fraudes, ut sub ipso pietatis titulo fallant incautos. *Hac Rodericus.*

Caterum Eugenius post confirmationem decreti electionis Florentiæ vel Utini, seu alterius loci in Italia pro celebrando concilio cum Græcis, ad idem opus se accingens, apostolicas literas hoc eodem anno

ANNO CHRISTI 1438.

anno 1437. pontificatus ſui ſeptimo, ſuadentibus diverſis: & quidem Januenſes hortatus eſt, ut ſalvum conductum Græcis concederent; nec non Sigiſmundum imperatorem, regeſque alios, ut ea omnia facerent, quæ Græcorum in Italiam adventui & unioni cum Romana eccleſia profutura judicaſſent. Capitaneum pontificiæ claſſis, ad eoſdem Græcos in Italiam conducendos, conſtituit: ſalvum conductum eiſdem Græcis, formamque procedendi in cauſis civilibus & criminalibus conceſſit: oratores in concilio electos pro condiscendis Græcis confirmavit, ac duos alios apoſtolicæ ſedis nuncios ad eoſdem Græcos tranſmiſit: expenſas pro ducendis & reducendis Græcis promiſit, ut ex ejuſdem Eugenii ſequentibus apoſtolicis literis, earumque regeſto Vaticano apparet.

VI.

EUGENIUS HORTATUR JANUENSES UT SALVUMCONDUCTUM Græcis concedant.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Dilecto filio nobili viro Thomæ de Campo Fregoſo duci Januenſi ſalutem, &c.

VIDEBIT tua nobilitas ex introcluſa literarum apoſtolicarum heſterna die datarum copia deliberationem factam, quod œcumenicum concilium Florentiæ aut Utini pro unione eccleſiarum occidentalis & orientalis celebretur. Quare cum velint Græci prædicti pro eorum tutela & ſecuritate ſalvumconductum habere a te, & illa communitate tua, eamdem tuam nobilitatem in Domino requirimus, & hortamur, ut fieri facias, & nobis mittas prædictum ſalvum conductum in forma copiæ, quam mittimus introcluſam. Datum, &c. pridie Kalendas Junii, &c.

VII.

EUGENIUS HORTATUR SIGISMUNDUM IMPERATOREM

Alioſque Chriſtianos principes, ut omnia faciant, quæ Græcorum in Italiam adventui & unioni cum Romana eccleſia expedire judicaverint.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Cariſſimo in Chriſto filio Sigiſmundo Romanorum imperatori, & Hungariæ ac Bohemiæ regi illuſtri ſalutem, &c.

CUm proximis diebus veniſſent Bononiam ad nos dilecti filii Joannes Biſſipatus & Emmanuel [a] Tracagnoti Vulotis oratores cariſſimi in Chriſto filii imperatoris Græcorum, & venerabilis fratris patriarchæ Conſtantinopolitani, qui dudum fuerant in concilio Baſileenſi, petiverunt audiri in conſiſtorio generali: quod nos illis faciliter conceſſimus, attenta magnitudine rerum quas tractare advenerant. Cumque eos in dicto conſiſtorio audiremus, fecerunt expoſitionem ſuam, cui poſtea reſpondimus in ſimili, prout contineri videbis in literis apoſtolicis, quas tuæ celſitudini mittimus. Prædicti etiam oratores audita noſtra conceſſione & approbatione eorum quæ petierant, ejuſmodi approbationem noſtram habuerunt ratam, prout ex inſtrumento advocati fiſcalis patet, quod etiam mittimus alligatum: Per eoſdem etiam dies accidit, quod venerabilis frater epiſcopus Dignenſis, & dilectus filius Nicolaus de Cuſa, oratores a concilio Baſileenſi hac de cauſa miſſi ad nos venerint, & eis apud nos exiſtentibus, a dilectis filiis communitate Florentiæ reſponſionem & certitudinem habuerimus, quod omnia quæ juxta formam decreti ad hoc negotium neceſſaria erant, cumulatiſſime paraverant: hinc que conſtituimus, quod prædicti oratores Græcorum & concilii Baſileenſis ſimul cum noſtris nunciis propediem in Græciam navigent.

Quare, Domino concedente, omnia nobis optime diſpoſita & parata videntur, quæ pro unione occidentalis & orientalis eccleſiæ videbantur neceſſaria. Itaque velit tua ſublimitas omnia facere, dicere, diſponere & ordinare, quæ hujuſmodi Græcorum reductioni, & eorum eccleſiæ cum noſtra unioni judicabis & intelliges poſſe conducere, ut diebus noſtris & tuis præcipuum hoc augmentum ſuſcipiat catholica fides Chriſtiana: quamquam ſperari poſſe videmus, plurima bona multi facienda unionem prædictam, cum facta erit, concedente Domino, ſecutura.

Ceterum ſumma cum diſplicentia audivimus, quoſdam hæreticos in regno tuo Hungariæ per hæc tempora pullulaſſe [b], & ſacerdotes regni ipſius nullo modo abſterreri aut induci poſſe a dilectis filiis fratribus ordinis beati Franciſci in obſervantia regulari degentibus, qui in illo verbum Dei prædicant, ut concubinas, quas publice tenent, dimittant, & aliter honeſte vivant: quæ res maxime facit populos regni illius a bene vivendo ſe retrahere, & a fratrum prædictorum monitionibus retrogrados eſſe: neceſſariumque judicatur fore, ut aliquis prælatus in eo regno deputetur cum noſtra auctoritate & favoribus tuis, qui & hæreſes extirpet, & clericos ſacerdoteſque honeſte curet vivere. Quod ut conſentire velit tua celſitudo, hortamur, ſuademus, ac etiam ſtricte requirimus. Datum Junii, &c.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Cariſſimo in Chriſto filio Carolo Francorum regi illuſtri ſalutem & apoſtolicam benedictionem.

CUm proximis diebus veniſſent Bononiam, *&c. ut ſupra, uſque*, Ceterum ſumma cum diſplicentia, &c.

Regibus Angliæ & Portugallia, ut ſupra, uſque, Ceterum ſumma cum diſplicentia, &c.

ANNO CHRISTI 1438.

Diſſipatus, id eſt, hic conſul, vel ſecundo conſul, in ſeſſione 24. concilii Baſileenſis in bulla ſecreti imperatoris legitur Joannes Lafcaris Diſſipatus. Scribendum videtur Diſhypatus a Græco Δὶς ὕπατος.

[a] Nomen officii, id eſt ſigillator. Tracagnoti, alias Tarcagnoti. Biſſipatus, alias

[b] Hæc admonitio contra concubinarios non ponitur in literis ad alios principes directis, ut infra.

ANNO CHRISTI 1438.

VIII.

DEPUTATIO CAPITANEI PONTIFICIARUM GALEARUM ad Græcos in Italiam conducendos.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Dilecto filio nobili viro Antonio Condulmario galearum noſtrarum Conſtantinopolim mittendarum capitaneo ſalutem.

STRENUÆ probitatis tuæ ac circumſpectæ prudentiæ conſpicua merita, quibus perſonam tuam Dominus inſignivit, fideliſque promptitudinis voluntatem, quam ad noſtrum & Romanæ eccleſiæ honorem & ſtatum te gerere novimus, & ſingularem navigandi peritiam, cujus magnam laudem in patriam diu reportaſti, diligenter attendentes, ſpem indubitatam gerimus, quæ tuo exercitio committentur, diſponentur utiliter, & ſalubriter tuo miniſterio dirigentur. Sane cum pro ducendis in Italiam cariſſimo in Chriſto filio noſtro Romæorum imperatore, & venerabili fratre Joſepho patriarcha Conſtantinopolitano, cum aliis prælatis Græcis ad œcumenicum concilium pro unione occidentalis & orientalis eccleſiæ *celebranda, quatuor galeas apud civitatem Venetiarum parari & expediri fecerimus, ſuper quibus hac de cauſa Conſtantinopolim mittendis, in earum reverſione prædicti imperator, patriarcha & Græci in Italiam navigare debebunt, in ipſiſque gubernandis, & in acceſſu redituque ſuo feliciter, dante Domino, dirigendis, præcipue requiratur ſufficiens dux & caput, tum perſonæ imaginatio occurrit, fidelitatis & devotionis ardorem eximium, quo noſtram & eamdem eccleſiam colere dignoſceris, repræſentans oculis mentis noſtræ.

Tenehtes igitur indubie, quod ex tuis actibus virtuoſis galeæ prædictæ in acceſſu ejuſmodi & reditu, juvante Domino, ſecure perducentur, & alia quæ cupimus, & tibi mandata ſunt, feliciter implebuntur, te galearum quatuor prædictarum, ac patronorum & aliorum officialium hujuſmodi armatarum, remigumque in illis deputatorum ac deputandorum generalem capitaneum facimus, creamus, conſtituimus, & tenore præſentium deputamus. Tibi galeas, patronos, homines & remiges hujuſmodi in acceſſu & reditu prædictis dirigendi & gubernandi, nec non ſupradictos imperatorem, patriarcham & Græcos, juxta voluntatem & mandatum venerabilium fratrum noſtrorum Marci archiepiſcopi Tarentaſienſis, & Chriſtophori epiſcopi Coronenſis, quos ad id nuncios apoſtolicos mittimus, ac juxta conſilium & directionem venerabilium fratrum noſtrorum Petri Dignenſis, Antonii Portugallenſis, epiſcoporum, & Nicolai de Cuſa *præpoſiti Conſtuenſis, Baſileenſis concilii oratorum, etiam hac de cauſa Conſtantinopolim miſſorum, in Italiam conducendi, univerſoſque officiales armatos, & remiges inobedientes, ſeu quomodolibet delinquentes, aut aliqualiter excedentes ſecundum juſtitiam & tuæ voluntatis arbitrium puniendi & corrigendi, ac in eos merum & mixtum imperium exercendi, & omnia & ſingula faciendi, quæ ad pleniſſimum capitaneatus officium dignoſcuntur de jure vel conſuetudine pertinere, juxta formam & conſuetudinem commiſſionum, quas a dilectis filiis dominii Venetorum ſimilibus armatarum capitaneis in Romaniam mitti conſuetis dari conſueverunt, concedentes plenam & liberam poteſtatem: diſtricte quoque mandantes patronis, officialibus, hominibus armatis, & remigibus ſupradictis, quatenus tibi tanquam eorum capitaneo plene pareant & intendant. Curet itaque devotio tua traditum tibi officium hujuſmodi ſic attente, diligenter & ſolicite exercere, quod tua probitas virtuoſa votivum & ſperatum in hac parte fructum pariat, quodque præter divinum præmium, quod exinde meresbis, amplam tibi noſtram & apoſtolicæ ſedis gratiam merearis. Datum, &c. 6. Julii.

ANNO CHRISTI 1438.

* celebrandum.

* Conſluentinenſis.

IX.

EUGENII SUMMI PONTIFICIS SALVUSCONDUCTUS

Pro Græcis in Italiam accedentibus, ac forma procedendi in cauſis criminalibus & civilibus inter Latinos & Græcos.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Cariſſimo in Chriſto filio Joanni Palæologo imperatori Romæorum illuſtri, & venerabili fratri Joſepho patriarchæ Conſtantinopolitano ſalutem, &c.

QUia annuente Domino in Italia fiet univerſalis & catholica ſynodus, in qua juxta concordata in ſynodo Baſileenſi, & in Conſtantinopoli poſtmodum confirmata, occidentalis & orientalis eccleſia conveniet: cupientesque, ut omnibus noſtræ mentis caritas appareat, & omnis ſuſcipio, quæ circa facultatem & libertatem venientium exhiberi poſſit, de medio tollatur, tenore præſentium damus, concedimus vobis Imperatori & patriarchæ prædictis, aliiſque venerabilibus fratribus, Alexandrino, Antiocheno, Hieroſolymitano, patriarchis, omnibuſque vobiſcum & cum ipſis uſque ad numerum ſeptingentarum perſonarum cujuſcumque ſtatus, gradus, ordinis vel dignitatis, tam ſpiritalis, quam temporalis exiſtant, ad univerſalem & catholicam ſynodum prædictam accedentibus, vel venientibus, plenum & liberum ſalvumconductum, omneſque prædictos & eorum quemlibet cum perſonis & rebus ſuis, in omnibus regnis, provinciis, dominiis, civitatibus, arcibus, caſtris, villis ac locis ſubjectis obedientiæ Romanæ, per quæ ire, ſtare, redire & recedere, vel tranſire contigerit, ad noſtram liberam & firmam cuſtodiam recipimus: per præſentes promittentes omnibus, & eorum ſingulis, tenore præſentium, ſecuram & liberam facultatem eundi & redeundi ad Italiam prædictam, & illic ſtandi, morandi, converſandi, & cum omnibus ſecuritatibus, libertatibus & facultatibus, cum iis qui obedientiæ ſanctæ Romanæ eccleſiæ dediti & ſubjecti

ſunt

Anno Christi 1438.

ſunt, diſputandi, ſyllogizandi, juſta & rationabilia proponendi, omniaque alia libere & ſine impedimento aliquo faciendi & exponendi, quæ ad unionem eccleſiarum Chriſti illis conferre videbuntur; inſimul & diviſim cum bonis propriis, rebus & ſubſtantiis ſuis, recedendi quoque, eundi & redeundi ſecure & libere ſine læſione, omni impedimento reali & perſonali ceſſante, & penitus remoto.

Item ſi hæc unio (quod Deus avertat) non ſequeretur, nec ad optatum finem procederet, prædicti imperator & patriarcha, & alii ſuperius nominati, noſtris ſumptibus & galeis, ſine longitudine temporis, ac omni impedimento ceſſante, cum honore ſuo, bona voluntate noſtra, quemadmodum ad prædictam catholicam futuram ſynodum venerunt, ita Conſtantinopolim redeant, ſive unio in dicta ſynodo ſecuta fuerit, ſive non. Non obſtantibus in prædictis, & quomodolibet prædictorum aliquibus differentiis, diſcordiis & diviſionibus tam præteritis, quam quæ præſentia ipſorum eluceſcerent, & in futurum oriri & adaugeri poſſent in eccleſiis prædictis occidentali & orientali, ſive inter præfatam Romanam eccleſiam, ac illius ſubditos & ſubjectos, & imperatorem ac patriarcham & Græcos alios antedictos, aliiſque non expreſſis concluſionibus, decretationibus, ſententiis, terminationibus, quomodo vel qualiter aliquid eſſe vel fieri debeat. Nec obſtantibus aliquibus pignoribus & obligationibus publicis vel privatis, neque accuſationibus, exceſſibus, criminibus aut delictis, ſi qua prædictos, aut aliquem prædictorum, quoquo & quocumque modo acta & commiſſa fuerint, & univerſaliter non obſtantibus aliquibus aliis, etiam ſi talia eſſent, quibus in præſenti de illis opportunum eſſet ſpecialem facere mentionem.

Græcum delinquentium cognoſcunt imperator & patriarcha.

Si autem accideret, aliquem ex ipſis Græcis alicui occidentali & Romanæ eccleſiæ ſubjecto injuriam vel læſionem aliquam inferre in perſona, honore & rebus, vel alio modo, ſpectet ejus delicti cognitio, uſque ad debitam, juſtam & decentem refectionem & reintegrationem damni illati, ad imperatorem & patriarcham præfatos.

Latini delinquentium cognoſcit papa.

E contra vero, ſi aliquem ex noſtris, & nobis & Romanæ eccleſiæ ſubjectis, contingat alicui ſubjecto eccleſiæ orientali aliqualiter injuriari, vel aliquam læſionem facere in perſona, honore & rebus, vel alio modo, ipſa cognitio ad nos ſpectet, qui paſſis integre ſatisfieri curare debeamus.

In aliis vero accuſationibus, exceſſibus, criminibus, & aliis quæcumque fuerint, unaquæque pars cognoſcat, & ſuos judicet.

Mandamus itaque omnibus & ſingulis prælatis, regibus, ducibus, principibus, locatenentibus, communitatibus, & aliis particularibus quibuſcumque perſonis, cujuſcumque gradus vel præeminentiæ exiſtant, quæ Romanæ & occidentali eccleſiæ ſunt ſubjectæ, quatenus prædicta, & eorum quælibet inviolabiliter obſervent, & quantum in eis ſit, faciant obſervari, præfatoſque imperatorem, patriarcham, & alios omnes, & quemlibet eorum ad præfatam ſynodum venientes, ac inde redeuntes ſimul & diviſim favorabiliter tractent atque ſuſcipiant, celeremque & ſecurum illis tranſitum præbeant. Volumus autem præſentem ſalvumconductum in ſua vi & robore manere, quouſque præfati imperator, patriarcha & Græci omnes ſuperius nominati, cum ſuis familiaribus, & ſuis, uſque ad numerum præſcriptum ſeptingentarum perſonarum, Conſtantinopolim redeant. Datum Bononiæ pridie Nonas Julii

X

Anno Christi 1438.

EUGENIUS PAPA

ORATORES IN CONCILIO ELECTOS

Ad Græcos in Italiam conducendos confirmat quibus etiam alios ipſe adjungit.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Cariſſimo in Chriſto filio Joanni Paleologo Romæorum imperatori illuſtri, & venerabili fratri Joſepho Conſtantinopolitano patriarchæ ſalutem, &c.

Cum pridem ſancta Baſileenſis ſynodus pro futuro œcumenico concilio in Italia celebrando ad ſanctiſſimam unionem occidentalis & orientalis eccleſiæ, Deo propitio, conſequendam, locum elegerit, & dilectis filiis Joanni tituli ſancti Petri ad vincula, ac Juliano tituli ſanctæ Sabinæ, ſanctæ Romanæ eccleſiæ presbyteris cardinalibus, & venerabili fratri Joanni archiepiſcopo Tarentino, in ea ſynodo apoſtolicæ ſedis legatis & præſidentibus, eligendi oratores ad vos cum galeis ex parte præfatæ ſynodi inſtituendis, ac eis omnia & ſingula committendi, quæ ad executionem incumbentium negotiorum fuerint neceſſaria, plenam dederit poteſtatem, velut in decreto ſuperinde confecto plenius continetur; præfati legati & præſidentes ex hujuſmodi ſibi poteſtate conceſſa venerabiles fratres Petrum Dignenſem, Antonium Portugallenſem, epiſcopos, cariſſimorum in Chriſto filiorum Franciæ & Portugalliæ regum illuſtrium in dicta ſynodo oratores, ac dilectum filium Nicolaum de Cuſa, præpoſitum monaſterii [a] ..... decretorum doctorem ex parte dictæ ſynodi, ad devotiones veſtras tranſmittendos elegerunt, quibus etiam dilectum filium Joannem de Raguſio, ordinis Prædicatorum, ſacræ theologiæ profeſſorem, nunc apud nos oratorem adjunxerunt, cum plena poteſtate præmiſſa omnia faciendi, ut in literis & inſtructionibus ſuper hoc eis traditis ſeriosius continetur: nobis deinde inſtantius ſupplicantes, ut electionem & commiſſionem hujuſmodi approbare, & oratores ipſos cum literis noſtris cum dictis galeis ad vos ulterius tranſmittere dignaremur. Nos autem omnia & ſingula ſupradicta rata & grata habentes, ipſorum oratorum profectioni, ut petitum eſt, libenter annuimus.

Quare caritatem veſtram exhortamur in Domino, quatenus oratores præſcriptos latores præſentium ad vos pro tanto pietatis opere venientes placeat benigne ſuſcipere, ipſoſque ſimul cum venerabilibus fratribus Marco Tarantaſienſi archiepiſcopo, & Chriſtophoro Coronenſi epiſcopo, ſpecialibus oratoribus noſtris ſuper dicto concilio, ut præmittitur, in Italia celebrando, libenti animo exaudiatis, eis una cum prædictis oratoribus noſtris in omnibus ad rem hujuſmodi petentibus fidem plenariam adhibendo. Datum Idibus Julii.

[a] Vacat) bergenſis ex Panuccio lib. 2. c. 19) §. 2. hiſtor] tripart.

XI

ANNO CHRISTI 1438.

XI.

APOSTOLICÆ LITERÆ EUGENII

DIRECTÆ IN SPECIE

Præfatis Tarantaſienſi & Coronenſi epiſcopis, Conſtantinopolim oratoribus deſtinatis.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Venerabilibus fratribus Marco archiepiſcopo Tarantaſienſi, & Chriſtophoro epiſcopo Coronenſi, nunciis & oratoribus apoſtolicis, ſalutem &c.

GRANDIA virtutum merita, quibus perſonam veſtram dotavit altiſſimus, veſtræque fidei promptitudo, & comprobata in laboribus aſſiduis, quos pro noſtris & apoſtolicæ ſedis obſequiis ſtudio indefeſſo ſubiiſtis, animi veſtri conſtantia, nos inducunt, ut illa vobis audenter committamus, per quæ ardua & neceſſaria ſedis apoſtolicæ ac Romanæ eccleſiæ negotia prudenter, ſolicite & diligenter executioni mandentur, & veſtra virtus in eo negotiorum exercitio a nobis deputata, ſeſe reddat omnibus clariorem.

Sane cum pro unione occidentalis & orientalis eccleſiæ, maximo a nobis ſtudio dudum quæſita, cariſſimum in Chriſto filium noſtrum Joannem Romæorum imperatorem, & venerabilem fratrem Joſephum patriarcham Conſtantinopolitanum, alioſque prælatos & nobiles Græcos in certo numero ad partes Italiæ perduci oporteat ſuper galeis mittentium impenſa expediendis, prout in decreto ſuperinde confecto a nobis poſtea comprobato latius continetur. Noſque ad tollendas quorumdam differentias de miſſione dictarum galearum inter ſe contendentium, ipſas propriis ſumptibus parari fecerimus, & unam ex eis præmiſerimus, volentes id quod reſtat perficere, & prædictos imperatorem, patriarchamque, & Græcos alios, duce Deo, in Italiam conduci facere.

Vobis, quos hac de cauſa ſedis apoſtolicæ nuncios & oratores de venerabilium fratrum noſtrorum ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalium conſilio & aſſenſu creavimus, prout tenore præſentium facimus & creamus, ut ad civitatem Venetiam vos conferatis, & ſuper ipſis galeis ad hoc paratis in Conſtantinopolim navigetis, prædictoſque exinde imperatorem, patriarcham, prælatos, nobiles, alioſque Græcos, quos illi ſecum ducere velint ad partes Italiæ, quanta cum eorum majori commoditate & honorificentia poteritis, perduci curetis, committimus & mandamus; omnia & ſingula faciendi, gerendi & adminiſtrandi, quæ prædictorum imperatoris & patriarchæ, & aliorum Græcorum in Italiam adventui neceſſaria duxeritis, vel quomodolibet opportuna, licentiam vobis, poteſtatem, & plenariam concedentes tenore præſentium facultatem. Mandanteſque dilectis filiis nobilibus viris capitaneo & patronis galearum prædictarum, quatenus in cunctis quæ ad directionem prædictorum imperatoris, patriarchæ & Græcorum ſpectabunt, vobis pareant & intendant. Datum, &c. Idibus Julii.

XII.

Hæc omnia cum expediſſet Eugenius ſummus pon-

A *tifex, ne aliqua difficultas circa Græcorum adventum oriretur, vel ratione diverſorum decretorum in concilio Baſileenſi editorum, de quibus ſupra dictum eſt, vel ratione expenſarum itineris, commorationis & reditus Græcorum Conſtantinopolim; imo pro tutela etiam & cuſtodia ipſius Conſtantinopolis, viſum eſt, ut orator imperatoris & patriarcha domus conſentiret decreto electionis, & idem pontifex expenſas repromitteret: de quibus expenſis actum fuerat in ſeſſione 19. concilii Baſileenſis, his verbis:* Sicut pia mater. *Et infra.*

ANNO CHRISTI 1438.

B Item quod mittatur unus, vel plures ambaſiatores ex parte ſacri concilii cum octo millibus ducatorum, pro facienda congregatione prælatorum eccleſiæ orientalis Conſtantinopolim, quæ octo millia expendentur ab ipſis ambaſiatoribus ſacri concilii, prout ipſi domino imperatori, & ipſis ambaſiatoribus ſacri concilii videbitur. Ita tamen, quod ſi dicti prælati nollent Conſtantinopolim venire, vel poſtquam Conſtantinopolim venerint, nollent ad ſynodum prædictam accedere, tunc teneatur dictus imperator reddere dictis ambaſiatoribus ſacri concilii quidquid pro ea re expenderint.

C Item quod eccleſia occidentalis ſolvat expenſas quatuor galearum groſſarum, quarum duæ ſint de Conſtantinopoli, & duæ aliunde, pro conducendo, dum tempus erit, ad portum noſtrum, & reducendo Conſtantinopolim dominum imperatorem & patriarcham, & prælatos eccleſiæ orientalis cum ſuis uſque ad numerum ſeptingentarum perſonarum, quibus ipſa occidentalis eccleſia impenſas faciet hoc modo. Quia pro expenſis ipſius imperatoris & ipſarum ſeptingentarum perſonarum a Conſtantinopoli uſque ad portum noſtrum ultimum, dabit ipſi imperatori quindecim millia ducatorum. A dicto autem ultimo portu uſque ad locum dictæ ſynodi, & deinde quamdiu manebunt in ſynodo, & uſque ad reverſionem ipſorum ad Conſtantinopolim, faciet dicto imperatori cum dictis ſeptingentis perſonis impenſas honeſtas.

D Item quod infra decem menſes incipiendos a menſe Novembris proxime ſequenti, teneatur ſacrum concilium mittere duas galeas groſſas, & duas ſubtiles verſus Conſtantinopolim cum trecentis balliſtariis, ſuper quibus galeis erunt ambaſiatores ſacri concilii, & dominus Demetrius protoveſtiarius Palæologus, primus de ipſis ambaſiatoribus domini imperatoris. Qui quidem ambaſiatores ſacri concilii habebunt ſecum quindecim millia ducatorum danda domino imperatori pro expenſis ſuis, & patriarcharum, & prælatorum, ac aliorum venientium uſque ad numerum ſeptingentarum perſonarum, faciendis a Conſtantinopoli uſque ad portum ultimum, ad quem debebunt applicare, ut ſupra.

E Item prædicti ambaſiatores ſacri concilii ituri cum prædictis galeis ordinabunt, quod decem millia ducatorum erunt parata ad exponendum, ſi neceſſarium fuerit, pro cuſtodia civitatis Conſtantinopolitanæ, propter periculum quod poſſet intervenire a Turcis civitati tempore abſentiæ dicti domini imperatoris, quæ pecuniæ exponentur per aliquem a dictis ambaſiatoribus ſacri concilii deputandum, prout neceſſitas fuerit.

Item ordinabunt prædicti ambaſiatores ſacri concilii de expenſis duarum galearum ſubtilium, & trecentorum balliſtariorum pro cuſtodia

civita-

ANNO CHRISTI 1438.

civitatis Conſtantinopolitanæ tempore abſentiæ domini imperatoris, & quod gentes dictarum galearum & ipſi balliſtarii jurabunt in manibus imperatoris, fideliter ſe habere; & capitanei eorum ſint, quos imperator inſtituerit.

Item quod prædicti ambaſiatores habeant expenſas duarum galearum to quot expendi conſueverunt in armando tales galeas.

Item quod hujuſmodi ambaſiatores ſacri concilii ituri cum prædictis galeis Conſtantinopolim, nominabunt domino imperatori portum, ad quem ultimo debebit applicare, & locum unum de prænominatis, in quo eſſe debeat dicta univerſalis ſynodus. *Hæc ibi,*

Previis igitur acceptatione oratoris imperatoris & patriarchæ electionis & confirmationis decreti ſanctioris partis concilii Baſileenſis Florentiæ, vel alterius loci in Italia pro celebrando concilio, ſummus pontifex promiſit expenſas juxta promiſſa in eodem Baſileenſi concilio, ut ſequitur.

In Chriſti nomine. Amen. Anno ab ejuſdem nativitate 1437. die XVII. menſis Julii, tempore pontificatus ſanctiſſimi in Chriſto patris & domini noſtri, domini Eugenii IV. divina providentia ſummi pontificis, conſtitutus coram præfato ſanctiſſimo domino noſtro & ſacro collegio reverendiſſimorum dominorum cardinalium ſpectabilis miles dominus Joannes Biſſipatus magnus Adriacus ſereniſſimi domini Joannis Palæologi Romæorum imperatoris, & reverendiſſimi patris & domini Joſephi patriarchæ Conſtantinopolitani orator, conſiderans affectionem maximam tam ipſius domini noſtri, & ſacri collegii, quam dominorum imperatoris & patriarchæ præfatorum ad ſanctiſſimam unionem orientalis cum occidentali eccleſia, ita ut Deo propitio indubie ſperetur, mediantibus ipſis unionem prædictam ad magnam Dei gloriam, & catholicæ fidei exaltationem, optatum finem habituram; attendenſque per nonnullos, qui videntur aſſerere, ſe facere concilium generale, & aliquos alios eorum nomine, quædam facere attentata, quæ potius ad diviſionem quam unionem manifeſte conſpiciantur tendere: ac timens ne inimico homine ſuperſeminante zizania, ex iis in futurum aliquid dubietatis vel difficultatis ſuboriri poſſit, quod contra mentem ipſius ſanctiſſimi domini noſtri papæ, & ſacri collegii, ac prædictorum dominorum imperatoris & patriarchæ, ejus ſanctiſſimæ unionis effectum haberet aliquatenus perturbare.

Idcirco ad omnia talia ſubmovenda, ac ad confirmandos animos omnium quærentium pacem & unitatem eccleſiæ Dei, omnia, & ſingula per eum & collegam ſuum ſpectabilem virum dominum Emmanuelem Tarcagnoti Vulotis communiter & diviſim nomine prædictorum dominorum imperatoris & patriarchæ in præteritum facta, ad robur infra ſcriptorum competentium quomodolibet confirmando ex facultatibus ſibi conceſſis per prædictos dominos imperatorem & patriarcham, quæ infra ſubjiciuntur, dixit & aſſeruit, ac publice recognovit & firmavit, prout in quadam cedula tunc exhibita & lecta, cujus tenor de verbo ad verbum nunc ſequitur, & eſt talis, videlicet:

Ego Joannes Biſſipatus orator ſereniſſimi domini imperatoris Romæorum, & reverendiſſimi domini patriarchæ Conſtantinopolitani, fateor præſenti litera propria manu ſubſcripta, reverendiſſimos dominos ſancti Petri ad vincula & ſanctæ Sabinæ presbyteros ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales, alioſque pro ſanctiſſimo domino noſtro papa & ſede apoſtolica in Baſileenſi concilio præſidentes, cum præſentibus eis adhærentibus, qui ultimum decretum per ſanctiſſimum dominum noſtrum papam ad meam & collegæ mei requiſitionem confirmatum ediderunt, [a] & qui reverendum patrem dominum Petrum Digneenſem, dominum A. Portugalleenſem, epiſcopos, & dominum Nicolaum de Cuſa decretorum doctorem, oratores Conſtantinopolim miſerunt concilium Baſileenſe facere, cui ſereniſſimus dominus meus imperator Romæorum, & reverendiſſimus dominus meus patriarcha Conſtantinopolitanus obligantur, poſtquam patres ipſi de concilio præfati, aut ſanctiſſimus dominus noſter papa caput concilii præfati, adimpleverint promiſſa in primo decreto conventionali, [b] prout in eodem decreto conventionali de ipſo domino imperatore Romæorum & patriarcha ſcripta reperiuntur, & quemadmodum etiam ipſe imperator per auream ſuam bullam, & patriarcha per plumbeam ibidem ſcripta approbarunt & ratificarunt.

Et ad hoc ut omnis tollatur ambiguitas, dico quod in caſu quo alii patres qui Avenionem elegerunt, & ſe concilium Baſileenſe facere putant, ad Conſtantinopolim cum galeis & pecuniis acceſſerint, & præfatos meos dominos imperatorem & patriarcham nomine concilii Baſileenſis per bullas auream & plumbeam inquiſiverint, quatenus finaliter Sabaudiam veniant, qui locus nominatus eſt in primo decreto, & proteſtati fuerint concilium Bſileenſe ad alium locum non conſentire, vel tranſferri velle, & alia fecerint, quæ quomodolibet etiam movere poſſent imperatorem & patriarcham, aut ad veniendum cum ipſis, aut penitus non veniendum hoc tempore ad terras Latinorum, attento quod in caſu quo etiam illa pars concilium faceret, jamdum in promiſſionibus defecit quo ad electionem loci & lapſum temporis in quo galeæ mitti, & alia fieri debebant. Ita quod imperator & patriarcha abſoluti ſunt ab omni promiſſione illis facta. Quod tunc illis requiſitionibus [c] & proteſtationibus non obſtantibus, ipſe imperator & patriarcha ad requiſitionem ambaſiatorum domini [d] noſtri & concilii Baſileenſis prænominatorum, ſecundum vim, formam & continentiam primi decreti, & aureæ bullæ imperatoris, & plumbeæ patriarchæ, omnino venient: & in caſu quo præfati domini præſidentes una cum patribus eis adhærentibus, concilium Baſileenſe non facerent, adhuc pro bono negotii, & ad finem, ut ſanctiſſima & deſideratiſſima unio non pereat, per mihi traditam poteſtatem ſereniſſimum dominum meum imperatorem & reverendiſſimum dominum patriarcham, & alios patres eccleſiæ orientalis per præſentem paginam obligo, & obligatos eſſe oſtendo ad veniendum ad requiſitionem ambaſiatorum ſanctiſſimi domini noſtri papæ & concilii prænominatorum: ita tamen, quod ipſi ambaſiatores iter arripiant verſus Conſtantinopolim infra quintum diem Auguſti immediate ſequentis & ſecum omnia promiſſa in primo decreto deferant. Quod ſi hoc fecerint, imperatorem & patriarcham cum aliis patribus eccleſiæ orientalis, ad intrandum galeas cauſa veniendi ad unum ex tribus portubus in ſecundo decreto nominatis infra trigeſimum diem, a die

ANNO CHRISTI 1438.

[a] Electionis ſcilicet Florentiæ vel Utini, quod ſupra tetigimus.

[b] De quo in 19. ſeſſione ejuſdem Baſileenſis concilii, ex quo ea quæ pertinent ad expenſas ſupra recitamus.

Pars concilii Baſileenſis quæ elegit Avenionem, defecit a promiſſis.

[c] Partis ſcilicet quæ Avenionem elegerat.

[d] Summi pontificis, & partis concilii quæ Florentiæ, vel alium locum in Italia elegerat, vide conſtitutionem Eugenii ſupra relatam quæ incipit *Salvatoris*, & quæ ante eam ex Patricio retulimus.

Orator imperatoris & patriarchæ adhæret pacti conſilii eligendi Florentiam.

Anno Christi 1438.

die quo Conſtantinopolim applicuerint, obligo, & obligatos eſſe oſtendo per præſentes literas manu mea ſubſcriptas.

Qua cedula, ut præmittitur, lecta, ſanctiſſimus dominus noſter, & reverendiſſimi domini cardinales prædicti acceptaverunt, approbaverunt & grata habuerunt omnia in eadem contenta, & ipſius domini Joannis nomine quo ſupra factas promiſſiones, petentes, mandantes & rogantes, ut de præmiſſis unum & plura conficerem inſtrumenta. Similiterque ſtatim petiit idem dominus Joannes, ut de cedula, ut præfertur, lecta de promiſſionibus per eum factis, & de petitione illorum facta per ſanctiſſimum dominum noſtrum, & reverendiſſimos dominos cardinales, unum & plura conficerem inſtrumenta.

Tenores vero mandatorum, de quibus ſupra fit, ſequuntur, & ſunt tales.

Mandatum imperatoris factum oratoribus ſuis ad concilii & papam.

Imperium noſtrum commiſit vobis familiaribus ſuis Joanni Biſſipato, & Emmanueli Tarcagnoti Vulotis abeuntibus ad ſacram ſynodum Baſileenſem circa materiam futuri concilii pro unione eccleſiarum Chriſti, quod ſi reperiatis dictam ſacram ſynodum non valentem facere & adimplere ſuum decretum, de loco & tempore & expenſis, & aliis, quemadmodum continetur in decreto, & ſicut vobis commiſſum eſt, debeatis ire ad beatiſſimum papam, & ſi ille velit ſuſcipere tale opus in ſe, & facere ut fiat concilium œcumenicum, canonicum, inviolatum, liberum, dando omnes expenſas & omnia neceſſaria, ſecundum formam decreti dictæ ſynodi, & quemadmodum diffuſe ibi continetur, etiam facere nobis ſalvumconductum & ſalvosconductos juxta formam ſimiliter illorum quæ nobis per dictam ſynodum facta [a] ſunt, ſi iſta omnia prompte velit facere, & effectualiter adimplere beatiſſimus papa, quod & vos habeatis poteſtatem aſſentiri & ſuſcipere ex parte noſtra, & promittere, quod iſtis effectis, & nos cum omni orientali eccleſia accedemus (juſta tuendo) ad locum unum ex locis Italiæ, qui in decreto nominati ſunt, omnino & ſine ulla dilatione, ſicut & dictæ ſynodo promiſimus, & iſta concluſione facta in ſcriptis, & juramento confirmata per beatiſſimum papam & reverendiſſimos cardinales illic exiſtentes ex una parte, & per vos ex altera, quod venire hic debeat orator beatiſſimi papæ cum talibus literis, tuque Vulotis cum illo venire debeas, Biſſipatus autem remaneat ibi, ut veniat cum effectu eorum: & ad manifeſtationem iſtorum & robur, factum eſt potens imperii mei proſtagma anno 1436.

[a] Seſſione 24. ejuſdem concilii, ad quorum inſtar conceſſit ſalvumconductum Eugenius, de quo ſupra.

Græce vide apud Raynald.

Sequitur mandatum patriarchæ.

Mandatum patriarchæ factum oratoribus ſuis ad concilii & papam. Hard.

Humilitas noſtra committit vobis potentiſſimi & ſancti mei imperatoris in Spiritu ſancto dilectis filiis ſuis, videlicet Megalo & Hierarcho, Joanni Biſſipato, & Emmanueli Tarcagnoti Vulotis abeuntibus (Deo auctore) ad ſanctam ſynodum Baſileenſem, circa materiam futuri concilii pro unione eccleſiarum Chriſti, quod ſi reperientes dictam ſacram ſynodum non potentem facere & adimplere ſuum decretum de loco & tempore & expenſis, & aliis, prout continetur in decreto, & quemadmodum vobis commiſſum eſt, ire debeatis ad beatiſſimum papam: & ſi ille velit ſuſcipere opus in ſe, & facere, ut fiat concilium œcumenicum canonicum, inviolatum, liberum, dando omnes expenſas & omnia neceſſaria ſecundum formam decreti dictæ ſynodi, & ſicut ibidem diffuſe declaratur, etiam facere vobis ſalvumconductum, & ſalvosconducta juxta formam illorum quæ nobis facta ſunt per dictam ſynodum. Si hæc omnia prompte velit facere & effectualiter adimplere beatiſſimus papa, quod & vos habeatis poteſtatem aſſentiri ex parte noſtra, & promittere, quod iſtis effectis, & nos cum omni ſancta orientali eccleſia veniemus illuc in ſtatuendo loco uno ex locis Italiæ, qui nominati ſunt in decreto, omnino & ſine aliqua dilatione, quemadmodum dictæ ſynodo promiſimus, & iſta concluſione facta in ſcriptis & juramentis roborata per beatiſſimum papam & reverendiſſimos cardinales omnes, qui ibidem exiſtunt ex una parte, & per vos ex altera parte, quod veniat hic orator beatiſſimi papæ cum talibus literis, & tu Vulotis cum ipſo; Biſſipatus autem remaneat ibi, ut veniat cum fine & complemento rerum: & ad manifeſtationem iſtorum & confirmationem, facta eſt præſens commiſſio noſtræ humilitatis 1436. die xx. Novembris.

Acta fuerunt hæc Bononiæ in palatio ſanctiſſimi domini noſtri papæ in logia inferiori prope hortum, die, menſe, anno & pontificatu ſupradictis, præſentibus reverendiſſimis in Chriſto patribus & dominis, dominis Bartholomæo de Corneto protonotario apoſtolico, C. epiſcopo Ariminenſi, Ludovico epiſcopo Tragurienſi, Nicolao de Cuſa decretorum doctore, & nobili milite, domino Paulo Barbo honorabili civi Venetiarum, teſtibus ad præmiſſa habitis, vocatis & rogatis, & me Blondo Antonii Blondi Forolivienſi publico imperiali auctoritate notario, & nunc ſupradicti ſanctiſſimi domini noſtri papæ ſecretario, qui prædicta rogatus notavi, & in hanc publicam formam aliena manu propter occupationes redigi feci, nomine meo & ſigno conſueto ad fidem & robur præmiſſorum manu propria appoſito.

EUGENIUS PAPA

ACCEPTAT OBLIGATIONEM

Et inſtrumentum præfatum oratoris & patriarchæ Græcorum, & vice verſa ſe obligat pro expenſis, aliiſque promiſſis in concilio Baſileenſi.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Anno Christi 1438.

OPTATAM ſummiſque hactenus a nobis quæſitam laboribus eccleſiarum Chriſti occidentalis & orientalis unionem perfici, & ad debitum finem perduci intentiſſimis deſideriis affectantes, & poſſibilibus diligentia, ſolicitudine & vigilantia ſatagentes, omnia facere, præcavere & prævidere intendimus, quæ ipſam prædictæ unionis concluſionem confirmationemque quomodolibet concernere videantur. Sane cum dilectus filius Joannes Biſipatus miles Conſtantinopolitanus magnus Adriacus cariſſimi in Chriſto filii noſtri Joannis imperatoris Romæorum illuſtris, & venerabilis fratris Joſephi patriarchæ Conſtantinopolitani orator, nuncius & procurator coram nobis & venerabilibus fratribus noſtris ſanctæ

Romanæ

ANNO CHRISTI 1438.

Romanæ eccleſiæ cardinalibus infra ſcriptis comparens, exhibitis mandatorum ſuorum quæ habet in plena forma, inſtrumentis, vice & nomine prædictorum imperatoris & patriarchæ certam per inſtrumentum publicum manu propria ſubſcriptum obligationem fecerit, cujus tenor ſequitur, & eſt talis.

In Chriſti nomine. Amen. Anno &c. (*Omittitur tenor, quia habetur ſupra hic immediate*) nos cupientes in hac re ſinceram intentionem noſtram omnibus, & præſertim præfatis imperatori & patriarchæ, aliiſque Græcis notam & manifeſtam eſſe, de venerabilium fratrum noſtrorum ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalium conſilio, & aſſenſu, tenore præſentium ex certa ſcientia promittimus, & una cum prædictis venerabilibus fratribus ac eorum ſingulis, coram Deo & ſanctis ejus atteſtamur, & nos obligamus omnia contenta in prædicto conventionali decreto [a] Baſileæ celebrato obſervare, & firmiter adimplere, & in nullo deficere, contrafacere, vel venire: cujus rei cauſa omnia noſtra bona præſentia ac futura, ac cameram apoſtolicam obligamus. Et inſuper ſi caſu cui univerſa caro ſubjacet ſingulis momentis, noſter obitus interim accideret, priuſquam tanta tamque laudabilis res perfici potuiſſet, de prædictorum venerabilium fratrum noſtrorum conſilio & aſſenſu noſtram mentem fore declaramus, & præſentium tenore diſponimus, volumus & ordinamus, quod quæcumque ex contentis in prædicto decreto, caſu prædicto adveniente, perfici & adimpleri forte reſtarent, adimpleant atque perficiant prædicti venerabiles fratres noſtri ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam noſtræ promiſſionis, atteſtationis, obligationis, declarationis, diſpoſitionis, voluntatis & ordinationis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum Bononiæ XIII. Kalendas Auguſti anno VII. *Hac Eugenius.*

[a] Seſſione 19. ſupra relato, quæ omnia cum effectu præſtitiſſe Eugenium papam, vide infra part. 2. collat. 1. num. 2. & 3. in literis apoſtolicis ejuſdem Eugenii

Ceterum Baſileenſes in deterius prolabentes, monitorium de quo ſupra Patricius, quodque legitur in 26. ſeſſione ejuſdem concilii, conviciis, contumeliis, & injuriis plenum adverſus Eugenium ſummum pontificem præcipitanter conflarunt.

Obſtupuit ſane Sigiſmundus Romanorum imperator, præcipitesque animos ab apoſtolica ſede rebellantium vehementer exhorruit, & Petrum Auguſtenſem epiſcopum oratorem ad præfatum concilium deſtinavit, admonens, ut a præfatis novitatibus & ſcandalis abſtinerent, ut refert ipſe Eugenius in conſtitutione ſtatim recenſenda: ſed & Auguſtinus Patricius in compendio ſeſſionis trigeſimæ primæ de temerariis geſtis Baſileenſium adverſus Eugenium papam hæc ait: Rex Anglorum acerbiſſimis literis patres increpavit, quod auderent Romanum pontificem judicare, aſſerens Antichriſti tempora eos introducere, & exhortans, ut a proceſſibus ceſſarent: & in literarum ſuperſcriptione, Baſileenſem congregationem, non autem concilium appellavit. *Hæc Patricius. Regnabat eo tempore in Anglia Henricus VI. qui in odium decreti Baſileenſium ſeſſione vigeſimæ primæ contra annatas, voluit continuari per ſuos ſolutionem annatarum apoſtolicæ ſedi, & denarii S. Petri, ut teſtatur Antonius Maſſa in tractatu de annatis numero vigeſimo quinto. Optimis tamen monitis Baſileenſibus non acquieſcentibus, Eugenius ſummus pontifex ex debito paſtoralis officii ad propulſanda pericula & ſcandala conſtitus fuit præfatum concilium Baſilea tranſferre Ferrariam, ac previa ſupradictorum narratione, ſequentes promulgari juſſit conſtitutiones.*

Henricus VI. rex Angliæ corripit Baſileenſes contra Eugenium ebullientes, & contra decretum Baſileenſe mandat ſolvi papæ annatas & denarium S. Petri.

ANNO CHRISTI 1438.

XIII.

TRANSLATIO CONCILII BASILEENSIS,

Et indictio concilii Ferrarienſis.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad futuram rei memoriam.

DOCTORIS gentium admoniti ſaluberrima ſuaviſſimaque doctrina, hortantis, ut ſoliciti ſimus ſervare unitatem ſpiritus in vinculo pacis, ad ea maxime convertimus aciem mentis noſtræ, & indefeſſa ſolicitudine, cura & cogitatione conatus omnes intendimus, per quæ in corpore myſtico, ſancta videlicet eccleſia, perpetua caritas & pax inviolata perduret; ac ſi qua membra diſſentiant, ea commode corpori reinſerantur ſuo: ut dum per ſancti Spiritus gratiam, qui eſt Patris & Filii amor atque connexio, membra omnia ſub Chriſto capite unum in eccleſia corpus efficimur, unica etiam per Spiritum unitate in Chriſto ſocietas ſimus, & pax quæ eſt perfectum unitatis vinculum, ſincera caritate & concordi animorum conjunctione ſervetur, omniſque diſcordiæ & ſciſſuræ fomes extinguatur.

Sane dudum in minoribus conſtituti, diviſionem orientalis & occidentalis eccleſiæ, quippe ex qua mala innumera & Chriſtianæ religioni detrimenta provenire videbamus, ferentes ægerrime ſemper ac moleſtiſſime, agenteſque pro virili noſtra, ut tolleretur, inſtitimus multum, in Conſtantienſi concilio primum, tum etiam apud felicis recordationis Martinum papam V. prædeceſſorem noſtrum, ſatiſque laboravimus, ut ſublato pariete de medio, utriuſque eccleſiæ unio proveniret.

Hæc fere totidem verbis in alia bulla ejuſdem, quæ ſuperius eſt allata, num. IV.

Ubi vero ad apoſtolatus apicem aſſumpti, honeſto huic & pio deſiderio noſtro debitum ex injuncto nobis deſuper curæ paſtoralis officio acceſſiſſe conſpeximus, eam rem ardenti animo & tota alacritate ſuſcepimus. Ac primum quidem adjerunt nos per noſtrum ſtudium & diligentiam oratores cariſſimi in Chriſto filii Joannis Græcorum imperatoris, & venerabilis fratris Joſephi Conſtantinopolitani patriarchæ.

Tum vero miſſis e veſtigio Conſtantinopolim nunciis noſtris, habitoque tractatu diligenti, id tandem communicato ſenſu omnium placuit, ut ex antiquo inſtituto, pro celeriori ac faciliori executione tantæ rei, legatus de latere cum prælatis etiam & theologis ac doctoribus tam dignæ materiæ tractandæ neceſſariis Conſtantinopolim a nobis mitterentur. In eam concluſionem imperator Trapezuntius, & Armenius patriarcha, & alii quamplures pari voto venerunt: necdum ad nos hujuſmodi deliberationis concluſiones pervenerant, cum alium longe diverſum unionis modum in Baſileenſi concilio jam decreto firmatum miſſus ab ipſo concilio orator, ut approbaretur, requiſivit a nobis.

Diſplicuit quidem jam tunc, quod ſedi apoſtolicæ parum deferri videretur, & de re tam gravi & ardua, tot menſibus agitata, contra honeſtæ & antiquæ conſuetudinis normas, nihil antea nobis per ipſum concilium fuiſſet nunciatum:

ANNO CHRISTI 1438.

ciarum: avidi tamen prædictæ unionis, simulque veriti, ne si diſſenſio ulla intercederet, optatiſſimus nobis rei ruptura ſequeretur, licet deliberationem aliam longe diverſam & multo expeditionem ex Conſtantinopoli in dies adfuturam veriſimiliter expectaremus, ſicuti & factum eſt poſtea, concluſioni ipſius concilii prænobis aſſenſum.

Subiecuti Græcorum oratores cum inſtantiſſime poſtularent ea capitula a nobis confirmari, in quibus imperator & patriarcha præfati cum oratore noſtro convenerant, exhortati a nobis ſunt, & attentius admoniti, ne concluſionum varietatem ægre ferrent, neve diffiderent, auſpice Deo, proſpere & pro votis ſucceſſura omnia: nobis gratam eſſe viam omnem, per quam ea res tam ſancta, tam neceſſaria optatum effectum eſſet habitura, neque opem & operam noſtram ullo tempore unquam defuturam. Miſſi poſtmodum ab ipſo concilio nuncii ad ipſos imperatorem & patriarcham, ut decretum illud ratificarent, poſtularunt. Comperto autem ex oratore noſtro, nos decreto illi conſenſiſſe, & ipſi conſenſum præbuerunt, alias, ut profitebantur, id nulla ratione facturi.

Iis ita peractis, ejuſdem unionis deſiderio nos magis incenſi, de venerabilium fratrum noſtrorum ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalium conſilio & aſſenſu dilectos filios noſtros Nicolaum tituli ſanctæ crucis in Jeruſalem, & Joannem tituli ſancti Petri ad vincula, presbyteros cardinales noſtros & apoſtolicæ ſedis legatos, Baſileam miſimus, eis inter cetera facultatem dantes, ea omnia tractandi, & agendi, quæ dictæ unioni quomodolibet profutura viderentur.

Inſtituerunt illi, ut locus eligeretur nobis & Græcis accommodus, quo ad optatum unionis finem mature poſſit perveniri. Ac licet ob plurimas difficultates quas gignebant inordinati quorumdam motus & compugnantiæ voluntatum, parum ſpei de conficiendo dictæ unionis negotio tribuerent nobis: expectavimus tamen, neque a ſpe & intentione noſtra decidimus, quouſque nonnullos ex ipſo concilio ad eam nominationem loci proceſſiſſe cognovimus, quam juſtis & rationabilibus cauſis gratam habere nec potuimus, neque ullis rationibus poſſumus. Civitatem enim noſtram Avenionenſem in decreto non nominatam, nec comprehenſam, & a Græcis ipſis expreſſe & ſæpenumero repudiatam, nobis etiam irrequiſitis, quantum in ſe fuit elegerunt, non ſatis advertentes quantum ea res importet mali, quantumve prædictæ unioni afferat detrimenti, contra concilii decretum, contra Græcorum inſtantiam, contra denique pium noſtrum deſiderium, tanta facilitate præſumpta. Eſt quippe locus ille nobis parum commodus, & provinciis multis ac regnis, regibuſque & principibus non modo ingratus, verum & ſitu ſuo ipſo non ſatis tutus. Quibus ex rebus illa loci nominatio nullo pacto fuit admittenda, cui niſi, auctore Domino, obviaviſſemus, ut ex certis auctoribus & gravibus de ipſo etiam concilio viris certiores facti ſumus, actum eſſet de eccleſiaſtica pace, & optatiſſima illa unione.

Denique ex Græcorum oratoribus, quorum alter ad nos, alter ad Baſileenſe concilium profectus eſt, mandatis pariter in ſcriptis utrobique traditis, cunctis palam fuit, ipſos imperatorem & patriarcham perſtare in ſententia, locum ſcilicet eſſe eligendum, qui nobis & illis eſſet accommodus, aperte proteſtantibus, niſi nos in loco adeſſemus, imperatorem ipſum & patriarcham nequaquam acceſſuros. Queſtus eſt graviter orator ipſe, quod ad eum revocaretur locum qui eſſet remotiſſimus, & præter navigationis longinquæ pericula, mare ipſum piratis quoque eſſet infeſtum, ac per id ceteris ſuſpectum, in primis illis eſſet ſuſpectiſſimum: proteſtatus (niſi conditiones in decreto appoſitæ ſervarentur, locuſque, ut præfertur, idoneus eligeretur) eccleſiæ Latinorum (ſi optata, tantoque ſtudio & labore quæſita unio non ſequeretur) imputandum fore.

Iis omnibus intenta meditatione & diligenti deliberatione penſatis, providendum omnino viſum eſt, ne Græci a propoſito jure deſiſterent. Ea fuit ferme omnium ſententia, non modo unionem iſtam, ni aliter provideretur, non ſecuturam, verum in ipſa quoque occidentali eccleſia novitates noxias & ſcandala plura emerſura neceſſario.

Nos itaque tanto conſtricti articulo, tam variis caſibus, tam multis omni ex parte ſe aperientibus periculis pro viribus occurrere cupientes, de prædictorum venerabilium fratrum conſilio & aſſenſu, venerabili fratre Joanne archiepiſcopo Tarentino ad ipſum Baſileenſe concilium deſtinato, dilectis filiis Joanni tituli ſancti Petri ad vincula, & Juliano tituli ſanctæ Sabinæ, presbyteris cardinalibus apoſtolicæ ſedis legatis, & ipſi archiepiſcopo per literas noſtras commiſimus atque mandavimus, ut per paſſionem Jeſu Chriſti ad evitandas omnes diſſenſionum materias, exhortarentur venerabiles fratres & dilectos filios in ipſo concilio exiſtentes, vellent ad laudem & reverentiam Dei ac ſalvatoris noſtri Jeſu Chriſti, & per aſperſionem ſui ſacratiſſimi ſanguinis, ut pro pace & felici tantarum rerum conſummatione locus eligeretur pro hujuſmodi transferendo concilio, qui gratus eſſet nobis, & Græcis aptus atque acceſſu facilis, diſceptationibus ac diſſenſionibus omnibus ſubductis de medio, ambulantes in rectitudine & ſimplicitate cordis, jactarent in Deum cogitatus ſuos, ac de Deo confidentes, in ſuis conſiliis caritatis legibus obſequerentur, quæ juxta apoſtolum, non irritatur, non cogitat malum, non quærit quæ ſua ſunt, non gaudet ſuper iniquitate, ſed e contra patiens & benigna eſt: debere eos qui eccleſiæ Dei negotiis tractandis inſiſterent, ſuperiores eſſe mundo, non quæ ſua ſunt quærere, ſed quæ Jeſu Chriſti: nullam cujuſvis loci electionem debere eſſe impedimento, quo minus tam ſalutaris rei conſequatur effectus. Iſta nos & ſimilia pro affectione noſtra ipſis in concilio exiſtentibus tranquille proponenda mandavimus.

Injunximus præterea legatis ipſis & præſidentibus noſtris, ut nihil omitterent ex iis quæ ad hunc finem conducere poſſe viderentur; requirerent, hortarentur, rogarent omnes & ſingulos regum & principum, prælatorumque oratores, procuratores ibi præſentes, vicinoſque itidem prælatos & principes, ſibi ut ſocii accederent, ſecumque hortarentur omnes ad locum ipſum aptum concorditer eligendum, tentarentque omnia, per quæ ad optatum tantæ rei finem poſſet pacifice perveniri.

Nec tunc quidem tam pia, tam ſancta adeoque ſalutaria tam modeſte poſtulantes auditi ſunt, quin potius ſpretis adhortationibus noſtris, Avenionis civitatis electionem ipſo jure nullam

Anno Christi 1458.

nullam decretare tentarunt, legatis & præſidentibus noſtris & aliis plurimis & gravibus religioſiſque perſonis reuitentibus, atque ad novam loci electionem alterius procedendum eſſe decernentibus. Tum vero ſedandi tumultus cauſa, ad id tandem deventum eſt, approbantibus cunctis, ut ſecundæ induciæ darentur ea conditione, ut niſi infra præſcriptum & propoſitum diem Avenionenſes promiſſas pecunias numeratas perſolviſſent, integrum jam eſſet & liberum, debitum concilio locum aliam eligere. Cum vero intra conditum terminum pecunias illi nequaquam exolviſſent, legati, ac præſidentes prædicti, aliique ex prælatis plurimi, & omnes ferme regum principumque oratores, procuratores prælatorum, theologique ac doctores habendam rationem honoris ac dignitatis occidentalis eccleſiæ, ea ſtudioſe ſervando quæ Græcis fuerant promiſſa, conſentes, eccleſiaſticæque pacis ac unitatis cupientiſſimi, & ſanioremipſius concilii partem facientes, ad quos etiam jus eligendi devolutum, cum partem aliam nihilo minus ante ſæpe requiſiſſent, ut ad alterius loci electionem intenderet: aliquin proteſtantes ſe ita amplius fine gravi offenſa Dei & ipſius eccleſiæ intigui nota diſſimulare non poſſe: poſtquam minime exaudiri erant, ad electionem loci, Florentiæ ſcilicet, aut Utini, ſive alterius cujuſlibet in decreto comprehenſi, qui galeas & neceſſaria alia maturius paraſſet, canonice legitimeque proceſſerunt, prout in decreto inde confecto clarius conſtat.

Eam electionem memorati imperatoris & patriarchæ oratores, ut conſequendæ unioni ſummæ neceſſariam, gratiſſime amplexi ſunt, profectique inde ad nos, ut electionem prædictam confirmare vellemus, precibus humilibus petiverunt: ſimiliter nos impenſius orantes atque requirentes, ne rem hanc ſanctiſſimam deſertam eſſe pateremur, proteſtati publice in conſiſtorio generali, quod per eos nequaquam ſtaret, ſi ſancta iſta unio non ſequeretur.

Nos autem hæc omnia attentius conſiderantes, conſpicientesque rem eo deveniſſe, ut prædictos oratores neceſſario exaudire cogeremur, nec ſupereſſe modum alium proſequendi operis tam pii, & ſervandi Latinæ eccleſiæ honoris, de prædictorum venerabilium fratrum noſtrorum conſilio & aſſenſu, ipſorum petitis annuimus, nominationemque factam de Florentia aut Utino, vel alio ex locis in decreto comprehenſis, in alio generali conſiſtorio admiſimus & confirmavimus, ac demum cum ipſis oratoribus mandatum ad hoc habentibus, nonnullis prius tractatis, concluſis atque firmatis, quæ de moratorum imperatoris & patriarchæ adventu ad has partes nobis ſpem indubiam pollicentur, multiſque cum laboribus, ingentique ſumptu operam dedimus, ut galeæ quatuor, & alia mitterentur pro ipſorum adventu neceſſaria: ſicque Deo largiente factum eſt.

Hæc ubi didicere, qui Avenionem prætulerant, ſemper pro inordinatis, quibus agitabantur, affectibus turbati, quia juxta beatæ memoriæ prædeceſſoris noſtri Leonis I. ſententiam, dum privatæ cauſæ religionis exercentur obtentu, committitur impietate paucorum, quod univerſalem eccleſiam vulneret, multa ad perturbanda prædicta machinati ſunt. Nam primum quidem in venerabilem fratrem noſtrum Joannem archiepiſcopum ſupra nominatum, qui decretum in ea forma mittebat ad nos, qua fuerat in publica ſeſſione promulgatum, nonnulla confingentes irruerunt, omnique prætermiſſo juris ordine, ipſum, poſteaquam primo, ſecundo ac tertio ea pro ſua juſtitia petierat, quæ jure nulli deberent denegari, primum in domo ſua ſub cautione juramenti detinere conati ſunt; deinde deputationem & congregationem generalem per judices datos ſuſpectiſſimos illi interdicere tentarunt; ac poſtremo contra gravamen utrumque ſe tueri de jure ſatagentem, ſuamque juſtitiam aſſerentem, ſub excommunicationis, privationis & inhabilitationis pœnis in domo propria tumultuario multitudinis impetu detinere, & quodammodo carcerare moliti ſunt. Gravamen præterea gravamini adjicientes, dilectum filium Arnoldum de Reclenchuſen dicti archiepiſcopi procuratorem, pro juſtitia illius in congregatione generali & majori eccleſia loqui volentem, manibus injectis percuſſerunt, ac per capillos ad carcerem trahere conati ſunt adeo violenter ac inhoneſte, ut cardinalis ſanctæ Sabinæ legatus antedictus de violentia illata, & de ſublata libertate concilii neceſſario ſit publice proteſtatus. Per hanc itaque illatam violentiam juſto metu conſtrictus archiepiſcopus ipſe in defenſionem ſui quoſdam nobiles armatos domi habere compulſus eſt. Tandem juſtiſſima quadam petitione in generali congregatione porrecta, cui adjecta erat proteſtatio, quod niſi in ſua juſtitia audiretur, & a gravaminibus & oppreſſionibus, quæ in dies augebantur, ceſſaretur, & ipſe ob juſtum metum inde decedere cogeretur, cum non modo non fuiſſet admiſſa ipſa petitio, verum contra exhibitorem potius, ut ad carcerem traheretur, eſſet acclamatum; coactus eſt & injunctum ſibi oratoris ac præſidentis officium deſerere, & adjunctis ſibi, ſequeducentibus dilectis filiis nobilibus viris Wilhelmo marchione de Roithingh, & Rodulpho de Raviſtein, & aliis pleriſque illorum nobilibus, a prædicto loco omnino diſcedere. Omittimus alia plura gravamina, ut curſores noſtros primum, tum dilectum filium priorem Furnenſem ordinis Præmonſtratenſis ad nos ſpecialiter miſſum, in itinere, interceptis literis noſtris, pecuniiſque & bonis aliis nudaverint, ut ex noſtris ſit nemo, qui ſine juſto metu vel illuc ire, vel inde redire poſſit.

Quantum generali concilio iſta conveniant, cunctis ratione utentibus liquet. In ſecunda Epheſina ſynodo, perniciosiſſima illa quidem, apoſtolicæ ſedis legatos violatos legimus, quod acquieſcere ſubſcriptioni nefariæ noluerunt. Verum hæc inferiora non ſunt: ſed omittimus iſta, referre quidem piget ob eccleſiæ matris injuriam atque jacturam; ſed dicendum tamen eſt. Illi ipſi qui pro tractandis eccleſiæ negotiis, pro pace & unitate in eccleſia catholica ſervanda, pro reformatione utili & honeſta inducenda ſe conveniſſe profitentur, quique ſextum jam annum in hujuſmodi tractatibus minimo cum fructu exegerunt; cum univerſus Chriſtianus orbis eſſet prædictæ illius ſanctiſſimæ unionis jam modo imminentis expectatione ſuſpenſus, ex qua dici non poteſt, quantum lætioris ſpei humanis rebus & Chriſtianæ religioni accederet, eos ad everſionem potius tam pii operis, confuſionemque nominis Chriſtiani, & univerſalis eccleſiæ ſciſſuram, & totius religionis excidium moliri manifeſte deprehenditur.

Et quid mirum ſi in oratores noſtros ſæviant, qui in nos quoque adeo effrenate feruntur? Prætenſum quippe quoddam [a] monitorium, ſive (ut

[a] Hoc monitorium

Anno Christi 1458.

ANNO CHRISTI 1438. habetur ſeſſione 26, concilii Baſileenſis.

(ut ipſi appellant) citatorium, conviciis, contumeliis atque injuriis plenum adverſus nos, & in gravamen venerabilium fratrum noſtrorum ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalium conflare auſi ſunt, novo plane exemplo, & quod priora omnia ſæcula ignoraverunt, & quod uti ne fieret, cum Joannes & Julianus cardinales prædicti ſedis apoſtolicæ legati variis modis obſiſterent, & validiſſimis, & graviſſimis, veriſſimiſque rationibus improbitatem facti coarguerent, demonſtrarentque apertis documentis, id caritati, bono publico, paci eccleſiæ, juſtitiæ, ſacriſque canonibus ita adverſari, ut ipſi abhorrerent illic adeſſe, ubi de tali tractaretur monitorio, auditi non ſunt. Et cum inſtanter orarent, & expreſſe poſtularent, ut a re tam monſtruoſa deſiſterent, conſcientiaſque exonerando ſuas, excuſarent coram Deo & hominibus innocentiam ſuam, quod monitorium illud pro viribus & ſupra vires impugnarent, plurima quæ ex illo ſequi poterant ſcandala & mala memorantes, maximaque inſtantia utentes, veluti ex proteſtationibus ſuis publice & ſolemniter factis apertiſſime conſtat; tantis tamen, tam piis, tam juſtis poſtulationibus furor ille non ceſſit.

Cum vero memorati Joannes & Julianus legati octo primum, deinde trium dierum inducias peterent, infra quos rationes in ſcriptis redigerent, quibus cum nullo modo ad dictum prætenſum monitorium, ſeu citatorium eſſet procedendum, evidentiſſime demonſtrarent; non ſolum auditi non ſunt, verum contra ipſius ordinationes concilii, ea die & generalis congregatio & ſeſſio repente & præcipitanter eſt habita, quod nunquam antea vel in minimis privatiſque negotiis fuerat factum.

In ea ſane prætenſa præcipitique ſeſſione etſi prælatos ſub pœna præſtiti juramenti cogere, & pene violenter attrahere conarentur, legati tamen ipſi, & plures ex oratoribus regum & principum, præſertique plurimi juſtitiæ potius & veritati deferentes, quam illorum cedentes comminationibus, nulla ratione huic tam inhoneſtæ ac monſtruoſæ rei intereſſe paſſi ſunt, ſed magis ac magis inſtiterunt, ut a dicto monitorio abſtinerent, nihil innovari debere ibidem aperte proteſtantes: iis profecto noſtrorum legatorum rationibus, juſtiſſimiſque petitionibus ac proteſtationibus neceſſariis acquieviſſent, niſi pauci ex primoribus, quos ſequitur inferiorum turba, partim ambitionis corrupti peſte, partim potentium quorumdam ſæcularium ſeu furori obſequentes, ſeu deliniti obſequiis, ſeu minis ac terroribus adacti, ſub ſpecioſo reformationis nomine ſeſe duces atque auctores harum novitatum præbuiſſent, inque tempus imminentis jam concilii œcumenici, ſi quid adverſus nos conceperant animo, diſtuliſſent.

Ea vero cum comperiſſet cariſſimus filius noſter Sigiſmundus Romanorum imperator, obſtupuit, præcipitemque ſententiam ſchiſmatis metu quod ſublatam temporibus proximis iſti inferre tentarent, vehementer exhorruit, ac protinus per venerabilem fratrem Petrum Auguſtenſem epiſcopum oratorem ſuum ad præfatum concilium deſtinatum, ut abſtinerent ab hujuſmodi novitatibus & ſcandalis, omni inſtantia requiſivit, & ſi quid adverſum nos promulgaſſent, revocarent. Quod quidem, ut ex certiſſimis nunciis accepimus, facere omnino neglexerunt.

Et quid mirum, ſi illi minus obtemperent honeſta poſtulanti, contra ſanctorum canonum ſtatuta, qui excuſſo de ſub jugo divini timoris collo, tam libere, tam licenter eunt in paſtorem pontificem ſuum? Quorum conatibus niſi opportunius provideatur, rem hanc ſanctæ unionis orientalis & occidentalis eccleſiæ, ex qua diebus noſtris propagari Chriſtianitatis terminos ſperamus, & ſub a hujus ſpecie & expectatione Chriſtianorum multitudo ab infidelibus oppreſſa reſpirat, intercipi & deſtitui, eccleſiæque reformationem & pacem Chriſtiani populi, quam jam annis ſex Mundus præſtolatur, in deformationem potius inteſtinumque bellum converti, quis adeo rationis & judicii ignarus eſt, quin videat & intelligat? Suborientur, ut timendum eſt, inſuper alia incommoda, & mala neceſſario, ſcandalaque & diviſiones, non modo in re eccleſiaſtica, verum in regnis quoque, principatibus, dominiiſque temporalibus pullulabunt ex infauſto hoc germine: quæ ſine maxima Dei offenſa nos amplius diſſimulare non poſſe, nemo ſanæ mentis ignorat.

a Forte, ejus. H.

Cum igitur ad hujuſmodi pericula, ſcandalaque & detrimenta ab univerſali eccleſia & a populo Chriſtiano, ſicuti ex debito adſtringimur paſtoralis officii, propulſanda, & longius arcenda, nihil æque expediens occurrat, quam ſi in unum conveniamus omnes, caritatis, pacis & concordiæ vinculo aſtricti, & ſemotis privatis affectionibus, ad memoratæ unionis eccleſiæ utriuſque, ſanctorumque reliquorum operum proſecutionem, quorum gratia concilium Baſileenſe ab initio fuerat inſtitutum, ſtudia & vota noſtra convertamus. Omnibus itaque & ſingulis, quæ ſupra digeſta ſunt, & aliis juſtis & rationabilibus cauſis ad hoc animum noſtrum moventibus, atque eo in primis, quia quod factum eſt ſine conſideratione juſtitiæ, & contra omnem canonum diſciplinam ratum haberi nulla permittit ratio; & quod diſſenſionis ſcandalum non auferret Baſileenſis ſynodus, ſed ii qui in illa ſe duces & principes novarum rerum faciunt, potius augerent: iis, inquam, omnibus accuratiſſima meditatione penſatis, quorum gratia neque nobis, neque noſtris tutum aut liberum ſit in eo concilio, quod ſub ditione eſt & quaſi tyrannide quadam æmulorum noſtrorum redactum, quidquam proponere aut tractare: habitaque ſuper iis omnibus & ſingulis cum præfatis venerabilibus fratribus noſtris matura deliberatione, de ipſorum omnium communi conſilio & aſſenſu, plurimis etiam adhibitis venerabilibus fratribus noſtris archiepiſcopis, epiſcopis, & dilectis filiis electis, abbatibus, aliiſque prælatis in curia noſtra exiſtentibus, id idem conſulentibus atque laudantibus, volentes tam perniciofis & imminentibus turbationum, ſcandalorum & confuſionum periculis in Dei eccleſia, ut præmittitur, obviare, ſi, & in quantum ſupradicti in ipſo concilio Baſileenſi exiſtentes in obſtinato propoſito ſuo perſeveraverint, vigore & occaſione dicti prætenſi monitorii, ſeu citatorii, in aliquo procedendo, aut aliquam aliam novitatem contra nos, aut venerabiles fratres noſtros ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales, vel præſidentes & oratores noſtros, qui in dicto concilio fuerunt, vel aliquem ex eis in poſterum inferendo, vel etiam a die præfati aſſerti monitorii forſitan factam continuando, vel quovis modo ſervando, tenore præſentium auctoritate apoſtolica, & ex certa ſcientia, & ex plenitudine poteſtatis, civitatem Ferrarienſem, quam & pro futuro œcumenico

conci-

ANNO CHRISTI 1438.

concilio ex nunc aſſumimus, ex nunc prout ex- A tunc, & extunc prout exnunc pro loco dicti concilii transferendi nominamus, aſſignamus, & etiam deputamus; locum quidem gratum Græcis, rebus gerendis utilem, idoneum accommodum omnibus regibus & Mundi principibus, & prælatis tutam & liberum, in decreto Græcorum comprehenſum[a], & pro quo omnia Græcis promiſſa expedita & parata ſunt, ad eumque locum præfatum Baſileenſe concilium ad omnes & ſingulos effectus inchoatos & inchoandos, & pro eiſdem cauſis, pro quibus fuerat Baſileæ congregatum, conſilio, aſſenſu, auctoritate & poteſtate ſimilibus, exnunc prout extunc, & extunc prout exnunc transferimus, & tranſlatum B fuiſſe & eſſe declaramus.

[a] In illis ſcilicet verbis decreti, (vel aliam civitatem in Italia,) quod habetur ſeſſione 19. concilii Baſileenſis

Cauſa Bohemorum quoad articulum communionis ſub utraque ſpecie, quem ſolum articulum volumus in dicta civitate Baſileenſi a data præſentium infra triginta dies continuari poſſe, dumtaxat excepta: quos etiam Bohemos, ſi pro dicta cauſa ad dictam civitatem Ferrarienſem, & concilium ſic tranſlatum eis magis venire placuerit, in eum caſum benigne ſuſcipiemus, tractabimuſque cum omni humanitate & caritate poſſibili, & ab aliis tractari faciemus.

Hanc autem tranſlationem, in quantum prædicti Baſileæ exiſtentes non reſpuerint, ut præmittitur, locum habere intelligimus & declaramus ante ipſorum Græcorum adventum: ipſis autem Græcis venientibus in dicto loco Ferrariæ C pro œcumenico concilio celebrando, ut certi reddimur, conſentientibus, exnunc prout extunc, & extunc prout exnunc ipſum Baſileenſe concilium ad præfatam civitatem Ferrarienſem pure, libere & ſimpliciter transferimus, & decernimus inchoandum.

In quo etiam ſic tranſlato talia, auctore Deo, proponere & agere intendimus, ex quibus noſtram innocentiam orbis totus agnoſcere poterit, & quæ ſunt adverſum nos quorumdam malevolentia & malignitate conficta, falſa, & omni veritatis fundamento deſtituta intelligere, ac noſtram bonam voluntatem ad ea, pro quibus dictum Baſileenſe concilium, ut præmittitur, fuerat congregatum, evidentius poterit in- D tueri.

Decernentes, ac etiam declarantes omnem aliam nominationem, declarationem, electionem, vel tranſlationem quavis auctoritate, aut quocumque prætextu factam, vel etiam in poſterum faciendam, præterquam auctoritate noſtra, de qua conſtet per authenticas literas noſtras ſuper hoc conficiendas, nullius eſſe, prout eſt, roboris vel momenti.

Mandantes Inſuper, & præcipientes venerabilibus fratribus & dilectis filiis ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalibus, patriarchis, archiepiſcopis, epiſcopis, electis, abbatibus, & aliis, qui de jure & antiqua conſuetudine generalibus conciliis intereſſe tenentur, quatenus ad præfatum concilium, ut præmittitur, tranſlatum ſe tranſferant, ad ea tractanda & peragenda, quæ ad laudem Dei & gloriam, ſanctorumque operum profectum, pro quibus ipſum Baſileenſe concilium fuerat congregatum, neceſſaria & utilia videbuntur. Et ſignanter ſi quid in materia Bohemorum in eo fortaſſis reſtaret peragendum, & ſpecialiter ad materiam unionis orientalis & occidentalis eccleſiæ, ut ſupra dictum eſt, quam quanta poſſumus induſtria & diligentia ad felicem uſque exitum proſequi intendimus.

Quos omnes & ſingulos ad omnia & ſingula præmiſſa exnunc citamus, requirimus & admonemus, ſecuritatem quoque & ſalvumconductum omnibus & ſingulis, prout in aliis noſtris literis inde confectis latius continetur, damus & concedimus etiam per præſentes. ANNO CHRISTI 1438.

Inſuper auctoritate, poteſtate, conſilio, & aſſenſu prædictis, ſub excommunicationis, privationis dignitatum, beneficiorum & officiorum, ac inhabilitationis pœnis, quas contrafacientes incurrere volumus ipſo facto, adverſus quas pœnas reſtitui, vel rehabilitari præterquam a nobis non poſſint, ſed nec ab excommunicatione abſolvi, niſi in articulo mortis conſtituti, diſtrictius inhibemus, ne in præfata Baſileenſi civitate, aut alibi, quam in civitate Ferrarienſi ſupradicta, deinceps, ut præmittitur, concilium, aut aliquis conciliaris actus teneatur, ſeu aliquod officium ad ea ſubordinatum de cetero exerceatur, neque etiam aliquis in dicta civitate Baſileenſi remanere, præterquam ad articulum Bohemorum, ut dictum eſt, & ad alium locum quam Ferrariæ, ſub nomine aut prætextu concilii, audeat accedere.

Decementes etiam exnunc irritum & inane, ac nullius auctoritatis vel momenti, ſi ſecus quavis auctoritate, etiam ſub nomine & auctoritate concilii, præterquam noſtra, de qua per literas noſtras, ut ſupra præmittitur, ſuper hoc conficiendas conſtet, a quibus communiter vel divifim, cujuſcumque ſtatus, gradus, præeminentiæ & conditionis exiſtant, etiamſi cardinalatus, patriarchali, archiepiſcopali & epiſcopali dignitate præfulgeant, ſcienter, vel ignoranter forſitan contigerit attentari. Ordinationibus, ſtatutis, conſtitutionibus, decretis, declarationibus quavis auctoritate, etiam ſub nomine generalis concilii factis; & aliis in contrarium facientibus, etiam ſi talia forent, de quibus eſſet habenda etiam de verbo ad verbum mentio ſpecialis; quibus omnibus auctoritate, poteſtatis plenitudine, conſilio & aſſenſu ſimilibus & præmiſſis neceſſariis, & urgentibus cauſis ſupradictis derogamus, & derogatum eſſe apoſtolica auctoritate, tenore præſentium declaramus, ceteriſque in contrarium quomodolibet facientibus, non obſtantibus quibuſcumque.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ aſſumptionis, nominationis, aſſignationis, deputationis, tranſlationis, declarationis, voluntatis, conſtitutionis, mandati, præcepti, citationis, requiſitionis, monitionis, dationis, conceſſionis, inhibitionis & derogationis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli apoſtolorum ejus, ſe noverit incurſurum.

Datum Bononiæ anno incarnationis dominicæ milleſimo. quadrigenteſimo tricefimo ſeptimo Kalendis Octobris, pontificatus noſtri anno ſeptimo.

SUBSCRIPTIONES.

Ego Eugenius catholicæ eccleſiæ epiſcopus ſubſcripſi.

Adjutor & protector meus es tu domine, ne derelinquas me Deus meus.

Ego Branda epiſcopus Portuenſis ſubſcripſi.

Ego

ANNO CHRISTI 1438.

Ego Jordanus epiſcopus Sabinenſis ſubſcripſi.

Ego Angelus tituli S. Marci presbyter cardinalis ſubſcripſi.

Ego Franciſcus tituli S. Clementis presbyter cardinalis ſubſcripſi.

Ego Antonius tituli S. Marcelli presbyter cardinalis ſubſcripſi.

Ego Nicolaus tituli ſanctæ Crucis presbyter cardinalis ſubſcripſi.

Ego Proſper S. Georgii ad Velum aureum diaconus cardinalis ſubſcripſi.

Ego Dominicus ſanctæ Mariæ in Via lata diaconus cardinalis ſubſcripſi.

XIV.

DECLARATIO TRANSLATIONIS CONCILII BASILEENSIS,

Et indictio concilii Ferrarienſis.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

PRIDEM ex juſtis & rationabilibus, ac urgentiſſimis cauſis ad multa inconvenientia in Dei eccleſia imminentia pericula ſubmovenda, præſertim ſciſſuræ & diviſionis graviſſimæ, nec non impedimenti futuræ ſanctæ unionis occidentalis & orientalis eccleſiæ, animum noſtrum digne moventibus, quartodecimo Kalendas Octobris proxime præteriti de venerabilium fratrum noſtrorum ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalium conſilio & aſſenſu, plurimis etiam adhibitis venerabilibus fratribus & dilectis filiis archiepiſcopis, epiſcopis, electis, abbatibus, aliiſque prælatis in noſtra curia exiſtentibus, idem conſulentibus atque laudantibus, civitatem Ferrarienſem pro celebrando concilio etiam œcumenico ex tunc aſſumpſimus, nominavimus, & etiam deputavimus, ad eamque civitatem Baſileenſe concilium, ad omnes & ſingulos effectus, pro quibus Baſileæ fuerat congregatum, & ex tunc tranſtulimus, & translatum eſſe declaravimus. Si & in quantum in dicto Baſileenſi concilio exiſtentes perſeverarent in ſuo obſtinato propoſito, vigore cujuſdam prætenſi monitorii, ſeu citatorii procedendo, aut aliam novitatem contra nos & venerabiles fratres noſtros ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales præfatos, vel præſidentes, aut oratores noſtros, qui in dicto concilio fuerunt, faciendo, vel a die dicti citatorii factam continuando, vel ſervando, prout in noſtris literis ſuper idem confectis plenius continetur. Sperantes ex hac noſtra conditionali proviſione, veluti in eorum Baſileæ exiſtentium mera libertate poſita, ipſos a tam periculoſis novitatibus faciliter abſtinere debere.

Verum illi ipſi avertentes ſe, ne paci eccleſiæ & unitati conſulerent, neve jam paratæ unioni occidentalis & orientalis eccleſiæ, pro qua cariſſimum in Chriſto filio Romæorum imperatorem, & venerabilem fratrem Conſtantinopolitanum patriarcham dietim expectamus, & jam plurimi ex eorum domeſticis cum una ex galeis noſtris in portum Venetiarum applicuerunt, proſpicerent, ut debebant, quin potius turbationem ſuper turbationem apponere ſatagentes, accuſationem contumaciæ contra nos admittere præſumpſerunt, noſque contumaces fore decernentes; poſtea quarto Idus prædicti menſis Octobris per quoddam aſſertum decretum † contra nos & venerabiles fratres noſtros multa gravia, & ſciſſuræ in eccleſia Dei jam proximæ cumularunt, aliaque plurima ab omni caritate & pace penitus aliena ſervare auſi ſunt, parati etiam, quantum in eis eſt, licet ſub quodam reformationis fuco, omne ſuum opus ad irreparabilis deformationis, ut jam aperte cognoſcitur, extrema perducere, niſi miſerante Deo, opportuno & celeri remedio obvietur.

ANNO CHRISTI 1438.

† Seſſ. 29. concilii Baſileenſis.

Nos igitur tam imminentibus malorum periculis volentes, ut ex debito noſtri paſtoralis officii tenemur, opportune conſulere, de prædictorum venerabilium fratrum noſtrorum ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalium conſilio & aſſenſu, conditiones in dictis noſtris literis contentas, fuiſſe & eſſe purificatas, dictumque Baſileenſe concilium ad præfatam civitatem Ferrarienſem fuiſſe & eſſe translatum declaramus, illudque auctoritate & aſſenſu ac conſilio prædictis, in dicta civitate Ferrarienſi celebrandum, ac die octava proximi menſis Januarii inchoandum ac continuandum decernimus; auctoritate apoſtolica per præſentes mandantes omnibus & ſingulis, qui ad generalia concilia de jure venire tenentur, ut conſueverunt, ad ipſum concilium ſic translatum, vigore juramenti per eos præſtiti, quantocius ſe transferre procurent.

Declaratio translationis concilii Baſileæ Ferrariam.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ declarationis, conſtitutionis & mandati infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli apoſtolorum ejus, ſe noverit incurſurum.

Datum Bononiæ anno incarnationis dominicæ milleſimo quadringenteſimo tricеſimo ſeptimo, Kalendis [a] Januarii, pontificatus noſtri anno ſeptimo.

[a] *Forte*, Octobris.

SUBSCRIPTIONES.

Ego Eugenius catholicæ eccleſiæ epiſcopus ſubſcripſi.

Ego Branda epiſcopus Portuenſis ſubſcripſi.

Ego Jordanus epiſcopus Sabinenſis ſubſcripſi.

Ego Antonius tituli S. Marcelli presbyter cardinalis ſubſcripſi.

Ego Nicolaus tituli ſanctæ Crucis presbyter cardinalis ſubſcripſi.

Ego Franciſcus tituli S. Clementis presbyter cardinalis ſubſcripſi.

Ego Proſper S. Georgii ad Velum aureum diaconus cardinalis ſubſcripſi.

Ego Dominicus ſanctæ Mariæ in Via lata diaconus cardinalis ſubſcripſi.

XV.

Ultra vero præfatarum conſtitutionum promulgationem, pluribus etiam monaſteriorum abbatibus & epiſcopis particularem apoſtolicas literas direxit Eugenius, & in ſpecie ſub data 18. Octobris.

Monaſteriorum abbatibus, ſanctæ Mariæ in Organo Veronenſis, ſancti Euſtachii de Naviſia Franciſco, ſanctæ Euphemiæ prope Civitellam, ſanctæ Bonæ de Vidorio, ſanctæ Mariæ de la Silvia Joannæ, ſan-

ANNO CHRISTI 1438.

ſancta Maria Sextuſi, ſancti Benedicti de Leone, ſancti Nicolai in Verdi te, ſancti Sepulcri de Aſtino Pergamenſis.

Similiter & epiſcopis Aretino, Narnienſi, Interamnenſi, Amerinenſi, Eſculano, Forolivienſi, Faventino, Forolivienſi, Bertonorienſi, Sarſinatenſi, Feretrano.

Sed & univerſitatibus ſtudiorum, & in ſpecie Pariſienſi, & aliis, tenor is ut ſequitur.

Dilectis filiis rectoribus & univerſitati ſtudii Pariſienſis ſalutem.

Cum Baſileenſe concilium ad civitatem Ferrarienſem pro œcumenico concilio inibi celebrando, tam propter occidentalis & orientalis eccleſiarum unitatem, quam reformationem eccleſiæ, & pacem Chriſtiani populi, & aliis rationabilibus cauſis, totis viribus, auctore Domino, procurandas, duxerimus transferendum, prout veſtra devotio videre poterit per copiam literarum præſentibus incluſam, eidem devotioni veſtræ in virtute ſanctæ obedientiæ injungimus & mandamus, quatenus cum per Dei gratiam ſperemus, imo certi reddamur, quod cariſſimus in Chriſto filius noſter Joannes Græcorum imperator illuſtris, ac venerabilis frater noſter patriarcha Conſtantinopolitanus, cum eorum prælatis & clericis, pro quibus jamdudum cum galeis & aliis neceſſariis & conventis miſimus, circa Kalendas Novembris proxime futuras accedent ad concilium memoratum, quantocius poteritis aliquos de univerſitate veſtra inſignes doctores, vel magiſtros Deum timentes, qui hujuſmodi concilio interſint, ad ipſum concilium deſtinare curetis, ut in eo altiſſimi cooperante miſericordia, per ipſorum doctorum & magiſtrorum, ac aliorum prudentiam & virtutem, ea tractentur & agantur, quæ cedant ad laudem Dei, pacem Chriſtianorum, ac ſtatum & exaltationem eccleſiæ ſuæ ſanctæ.

Datum Bononiæ IX. Kalendas Octobris anno ſeptimo.

Similiter ſcribit univerſitatibus in Francia, Aurelianenſi, Andegavenſi, Toloſana, Aquenſi, Bajocenſis "Cadomenſem videtur intelligere." *diœceſis, Montis Peſſulani, Avenionenſi.*

In Hiſpania, Salamantina, Vallifoleti.

In Alemannia, Viennenſi, Liptzienſi, Erfordienſi, Heidelbergenſi, Colonienſi.

In Brabantia, Lovanienſi, Leodienſis diœceſis.

In Polonia, Cracovienſi.

In Italia, Perufina, Papienſi, Paduana.

In Anglia, Oxonienſi, Cantabrigenſi.

In Scotia, ſancti Andreæ.

Generalibus etiam ordinum in hanc formam reſcripſit.

Dilecto filio, &c. generali magiſtro ordinis Prædicatorum ſalutem.

Cum Baſileenſe concilium ad civitatem Ferrarienſem (*reliqua ut in proximo uſque ad verbum*, concilium memoratum) quantocius poteris te conferas, atque una tecum duodecim magiſtros tui ordinis perducas, de quibus devotioni tuæ per alias noſtras literas intimavimus, ut in ipſo concilio, altiſſimi cooperante miſericordia, per tuam, illorum & aliorum prudentiam & virtutem tractentur & agantur ea quæ cedant ad laudem Dei, pacem Chriſtianorum, ac ſtatum & exaltationem eccleſiæ ſuæ ſanctæ. Datum Bononiæ anno &c. IX. Kalendas Octobris, anno ſeptimo.

ANNO CHRISTI 1438.

Similiter ſcribitur generali miniſtro ordinis Minorum.

Similiter ſcribitur ſequentibus, dimiſſa clauſula, ut ducant duodecim magiſtros, ſed ut ducant aliquos inſignes viros Deum timentes, Eremitarum, Carmelitarum, Humiliatorum, Servorum, Camaldulenſium generalibus magiſtris.

Similiter ſubſcriptis, ut mittant oratores ad concilium. Rhodi ſcilicet ſancti Joannis Hieroſolymitani, Prutenorum, ſcilicet beatæ Mariæ Teutonicorum, ſancti Jacobi de Spatha, de Alcantara, de Calatrava, de Viſeo, generalibus magiſtris militiarum.

Subſcriptis abbatibus, ut veniant, Ciſtercienſium, Cluniacenſium, ſancti Antonii Viennenſis, Cæleſtinorum, Præmonſtratenſium.

Præceptori ſancti Spiritus in Saxia.

Jam vero Græcis advenientibus, & concilii tempore adveniente, pro ſecuritate omnium, hanc ſalvumconductum publicari juſſit.

XVI

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, univerſis & ſingulis ad quos præſentes noſtræ literæ pervenerint, ſalutem & apoſtolicam benedictionem.

Cum ſperemus, quod per operam altiſſimi, cujus cauſa agitur, concilium Baſileenſe transferetur de proximo ad civitatem Ferrarienſem, pro tractanda in eo occidentalis, & orientalis eccleſiarum unitate, pro reformatione univerſalis eccleſiæ, Chriſtianæ fidei augmento, & pace fidelium, vel ante ſi contigerit transferri. Nos ſummis deſideriis cupientes, ut ad hujuſmodi transferendum concilium prælatorum & principum & aliorum multitudo copioſa conveniat, prout tantarum rerum pondus & magnitudo requirit, & etiam ne aliqui ex quavis cauſa a veniendo ad illud retrahantur, univerſitati veſtræ notum facimus per præſentes, quod nos de conſilio & aſſenſu venerabilium fratrum noſtrorum ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalium, omnibus & ſingulis clericis & laicis, tam Græcis, quam Latinis cujuſcumque ſtatus, ordinis, dignitatis, vel gradus extiterint, etiamſi imperiali, regali, cardinalatus, patriarchali, archiepiſcopali, vel alia quavis eccleſiaſtica aut mundana dignitate præfulgeant, ceteriſque eccleſiarum & monaſteriorum quorumvis prælatis, generalibus quoque, ac magiſtris & doctoribus, ac aliis in qualibet dignitate vel gradu conſtitutis, & ordinum quorumcumque reliquis omnibus, cujuſcumque conditionis & qualitatis extiterint, & quocumque nomine ſeu titulo nuncupentur, conjunctim & diviſim, veniendi & accedendi ad ipſam civitatem Ferrarienſem, etiam per civitates, caſtra, terras, loca quælibet nobis & Romanæ eccleſiæ ſubdita, & alia quælibet, quantum fuerit in nobis, & in eadem moram trahendi, ac ibidem libere conſulendi, tractandi & agendi omnia, quæ in eis ſecundum Deum & eorum conſcientiam viſa fuerint pro bono ſtatu & pace univerſalis eccleſiæ expedire; & inde recedendi pro libito voluntatis, toties quoties eis, vel cuilibet eorum placuerit, libere, tute ac ſecure, ſine quovis impedimento, vel alio nocumento perſonali aut reali; qualitercumque, & ex quacumque cauſa

civili

ANNO CHRISTI 1438.

civili vel criminali inferendo, cum omni eorum comitiva, familiaque, ac ſervitoribus laicis & clericis, cum omnibus & quibuſcumque eorum rebus ac bonis, in victualibus, libris, auro, argento, equis, pannis, vel alia materia conſiſtentibus, per terram & aquam, die noctuque, liberum & plenum ſalvumconductum, ſecuritatem ac libertatem, bona fide damus & concedimus per præſentes, volentes in hoc noſtro ſalvoconductu, ſecuritate & libertate, omnes clauſulas neceſſarias & opportunas, & quæ in talibus de jure vel conſuetudine apponi conſueverint, intelligi, & pro expreſſis haberi: ita ut omnes & ſinguli prædicti ſine aliqua cavillatione, ſeu contradictione, aut quocumque quæſito colore, omni ſecuritate ac libertate in rebus & perſonis efficaciter ac plenarie gaudeant; non obſtantibus quibuſcumque legibus vel ſtatutis municipalibus, aut aliis quibuſcumque, per quæ huic noſtro ſalvoconductui in aliquo quoquo modo derogari aut præjudicari poſſit, etiam ſi talia eſſent, de quibus ſpecialis mentio & expreſſio foret habenda.

Quem ſalvumconductum, ſecuritatem ac libertatem toto tempore ipſius concilii univerſalis, & per quatuor menſes ante ipſius inchoationem, & totidem eo finito, firmiter & inviolabiliter in omnibus ſupraſcriptis clauſulis durare volumus.

Promittimus etiam, & bona fide pollicemur, omnes & ſingulos benigne & caritative tractare; mandantes ex nunc omnibus & ſingulis ipſius eccleſiæ vicariis, gubernatoribus & officialibus, ac ſubditis & vaſſallis, nec non gentium armorum noſtrorum capitaneis, conductoribus & ſtipendiariis quibuſlibet, ad noſtra ſtipendia militantibus; ceteros vero quoſcumque requirentes, & in Domino exhortantes, quatenus omnes & ſingulos ſupra nominatos ad hujuſmodi civitatem & concilium accedere volentes, per civitates, terras, paſſus, portus, pontes, & loca quælibet, tam noſtra, quam ipſorum, & tam per aquam, quam per terram, quotics eis placuerit tranſire, morari, ac recedere cum rebus & bonis prædictis, ſine aliqua ſolutione datii, pedagii vel gabellæ, aut alterius oneris exactione, pro noſtra & apoſtolicæ ſedis reverentia, libere permittant, nec eis, aut eorum alicui in perſonis, rebus vel bonis hujuſmodi aliquam moleſtiam vel offenſam inferant, nec ab aliis permittant inferri.

Præſentibus per quatuor menſes ante tempus ipſius concilii inchoandos, totoque concilii tempore, ac etiam per menſes quatuor poſt finitum ipſum concilium, duraturis.

Datum Bononiæ anno incarnationis dominicæ millefimo quadringenteſimo tricesimo ſeptimo, xv. Kalendas Octobris, pontificatus noſtri anno ſeptimo.

Obſequendo etiam ſummo pontifici, ſimilem ſalvumconductum conceſſit Nicolaus Eſtenſis marchio Ferrariæ.

XVII.

ANNO CHRISTI 1438.

Nicolaus Eſtenſis marchio Ferrariæ, univerſis & ſingulis, ad quos præſentes litteræ pervenerint, pium deſiderium & ſinceram in Domino caritatem.

Cum per Altiſſimi operam, cujus res agitur, ſperemus Baſileen ſe concilium per ſanctiſſimum dominum noſtrum dominum Eugenium divina providentia papam quartum, pro eiſdem cauſis, pro quibus fuerat in civitate Baſileæ ab initio congregatum, & ſpecialiter pro tractanda, & Deo propitio conſequenda unione occidentalis & orientalis eccleſiæ, ad civitatem Ferrariæ de proximo transferendum, ubi prælatorum, principum, & aliorum fidelium, prout tantarum rerum pondus & magnitudo requirit, multitudo conveniat; idcirco nos Nicolaus marchio Eſtenſis, deſiderantes ut tam ſanctum opus, quantum in nobis eſt, optatum conſequatur effectum. In primis præfato ſanctiſſimo domino noſtro (quamquam omnino ſuperfluum videatur, humilem ac devotum filium & vaſſallum patri & domino ſuo, totiuſque eccleſiæ ſanctæ pontifici, niſi forſan pro quadam recognitione devotionis ac fidei, iſta præſtari poſſint) reverendiſſimis in Chriſto patribus & dominis ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalibus, patriarchis, archiepiſcopis, epiſcopis, abbatibus, ceteriſque prælatis; nec non etiam ſereniſſimo principi & domino, domino Sigiſmundo Romanorum imperatori ſemper Auguſto, ſi ipſum ad præfatum conciſſum venire contigerit; ac etiam ſereniſſimo domino, domino Joanni Conſtantinopolitano & Græcorum imperatori, principibus, & principum oratoribus, & reliquis, & ſingulis tam Græcis, quam Latinis, cujuſcumque ſtatus, gradus vel præeminentiæ, dignitatis & conditionis exiſtant, clericis vel laicis, quocumque nomine ſeu titulo nuncupentur, conjunctim vel diviſim, veniendi & accedendi ad prædictam civitatem Ferrariæ, & locum concilii, etiam per civitates, terras, caſtra & loca quælibet noſtro regimini, ditioni & gubernationi ſubjecta, & alia quælibet, quantum in nobis eſt; ac in prædictis civitate & concilio ſtandi, moram trahendi, conſulendi, tractandi & agendi omnia & ſingula, quæ ipſis & eorum cuilibet viſum fuerit, libere, tute & ſecure, ſine aliquo impedimento, vel alio nocumento & moleſtia reali vel perſonali, qualitercumque, vel ex quacumque cauſa civili vel criminali, quæ interri poſſet, cum eorum comitiva & familia, ſervitoribus, clericis & laicis, cum omnibus & ſingulis eorum rebus ac bonis in auro & argento, jocalibus, equis, pannis, victualibus, in quacumque materia conſiſtentibus, per terram & aquam, die noctuque plenum & liberum ſalvumconductum, ſecuritatem ac libertatem bona fide damus & concedimus per præſentes. Volentes in hoc noſtro ſalvoconductu, ſecuritate & libertate omnes clauſulas neceſſarias & opportunas, & quæ in talibus de jure vel conſuetudine apponi conſueverunt, intelligi & pro expreſſis haberi; ita ut omnes & ſinguli prædicti ſine aliqua contradictione, aut quocumque quæſito colore, omni ſecuritate ac libertate in rebus & perſonis efficaciter & plenarie gaudeant & potiantur.

Non obſtantibus quibuſcumque legibus & ſtatutis municipalibus, aut aliis quibuſcumque,

ANNO CHRISTI 1438.

que, per quæ huic noſtro ſalvoconducto in aliquo quoquo modo derogari aut præjudicari poſſet, & ſi talia eſſent, de quibus ſpecialis & expreſſa mentio foret habenda.

Quem ſalvumconductum, ſecuritatem & libertatem toto tempore ipſius univerſalis concilii, a die dationis præſentium, & per quatuor menſes poſt ipſum finitum concilium, inviolabiliter in omnibus ſupradictis durare volumus.

Promittimus etiam, & bona fide pollicemur, omnes & ſingulos benigne & caritative tractare, & tractari facere. Mandantes exnunc omnibus & ſingulis officialibus & ſubditis ac vaſſallis noſtris, ceteriſque noſtro nomine militantibus, aut quodvis aliud facientibus; ceteros vero tam eccleſiaſticos, quam ſæculares requirentes & exhortantes in Domino, quatenus omnes & ſingulos ſupradictos ad hujuſmodi civitatem & concilium accedere volentes, per civitates, terras, paſſus, portus, pontes, & loca quælibet tam noſtra, quam ipſorum, & tam per aquam, quam per terram, quoties eis placuerit, tranſire, morari, & recedere cum rebus & bonis prædictis abſque aliqua ſolutione datii & pedagii, vel gabellæ, aut alterius cujuſvis oneris, ob Dei & tantorum patrum reverentiam, bonorumque omnium in ipſo concilio (ut ſperamus) promovendorum intuitu, & etiam noſtra contemplatione libere permittant, nec eis, aut eorum alicui in perſonis, rebus vel bonis hujuſmodi moleſtiam aliquam vel offenſam inferant, nec ab aliis inferri permittant, prædictis omnibus etiam per quatuor menſes poſt dictum finitum concilium duraturis.

Circa autem penſiones domorum, forum, ſeu pretium victualium, ac omnia alia ad uſum dicti concilii & in eo exiſtentium neceſſaria, ſeu quomodolibet opportuna, abundanter, & alias, prout ſanctiſſimo domino noſtro viſum fuerit, provideri faciemus.

In quorum robur & teſtimonium has literas fieri & regiſtrari volumus, & juſſimus noſtri ſigilli ſoliti appenſione muniri.

Datum in palatio curiæ noſtræ anno nativitatis Domini noſtri Jeſu Chriſti milleſimo quadringenteſimo, triceſimo ſeptimo, indictione [a] quartadecima, die vero quartodecimo menſis Novembris.

[a] Ferre pro, quintadecimæ.

Ego Nicolaus marchio Eſtenſis me ſubſcripſi manu propria.

XVIII.

Ejuſdem Nicolai Eſtenſis conventiones & pacta cum cardinale ſancti Clementis apoſtolicæ ſedis camerario, de obſequiis & ſervitiis præſtandis tempore concilii in civitate Ferrarienſi.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. AMEN.

Capitula tractata & concluſa inter reverendiſſimum in Chriſto patrem & dominum dominum Franciſcum tituli S. Clementis presbyterum cardinalem Venetiarum, domini papæ camerarium, vice & nomine ſanctiſſimi domini noſtri papæ Eugenii IV. & illuſtrem dominum Nicolaum marchionem Eſtenſem Ferrariæ, &c. ſive virum egregium Auguſtinum de Villa ipſius domini marchionis cancellarium, ad hoc nuncium ſpecialem

PRIMO, quod dictus dominus marchio, filii, & Ferrarienſes, tenebunt & tractabunt ſanctiſſimum dominum noſtrum papam Eugenium IV. pro vero & unico papa ac ſummo pontifice, ipſumque defenſabunt in ſua libertate, ut decet ſubditos & fideles. Itaque ſemper licebit ei, & dominis cardinalibus, & curiæ, ſtare in civitate & locis dicti domini marchionis, & ab eis recedere | ſine impedimento quocumque, etiamſi mandatum cujuſcumque prætendentis ſe ſuperiorem de jure vel de facto, quacumque dignitate & auctoritate fulciti, de quo etiam fieri deberet mentio ſpecialis, in contrarium intervenitet.

ANNO CHRISTI 1438.

Item, quod dictus dominus marchio, filii & civitas provideant, & provideri faciant dicto domino noſtro papæ, & ejus familiæ, ſereniſſimis dominis imperatoribus venientibus, & reverendiſſimis dominis cardinalibus, camerario & theſaurario apoſtolicis, ac eorum loca tenentibus, de domibus neceſſariis & decentibus, gratis ſine aliqua ſolutione.

Item, quod præfati dominus noſter papa, reverendiſſimi domini cardinales, camerarius domini noſtri papæ, ſeu ejus locum tenens, & theſaurarius, ab omnibus & ſingulis gabellis ordinariis & extraordinariis, antiquis & modernis, pro victualibus & veſtibilibus, & rebus quibuſcumque, pro eorum domibus & familliaribus, tam in eadem domo, quam extra exiſtentibus, tam in groſſo, quam minuto emendis, tam extra, quam intus civitatem, ſint penitus & omnino exempti.

Item, quod præfati dominus marchio, filii & cives obſervent ſalvosconductus ſanctiſſimi domini papæ, aut ejus camerarii: dum tamen illi, quibus conceduntur hujuſmodi ſalviconductus, non ſint rebelles & banniti in ære vel perſonis, ac etiam debitores dicti domini marchionis, vel contra eum aliquid machinentur; in quo caſu ſanctiſſimus dominus noſter eum adjuvabit: aut ſint debitores civium Venetorum & Mantuanorum, ratione debiti commiſſi contra illos: & declarentur dicti rebelles ſanctiſſimo domino noſtro papæ infra decem dies.

Item, licet de conſuetudine ſupradictus dominus noſter papa deberet deputare pedites pro cuſtodia palatii habitationis ſuæ in civitate Ferrariæ, tamen cum ſanctitas ſua maximam habeat fidem in devotione ſupradicti domini marchionis, vult & contentatur, quod ipſe dominus marchio deputet ipſos pedites, prout ſibi videbitur: cum ea conditione tamen, quod tales pedites & cuſtodes deputandi & nunc deputati, præſtent juramentum fidelitatis in manibus reverendiſſimi domini camerarii ſupradicti.

Acta fuerunt hæc inter partes ſupradictas in civitate Bononiæ, in domo habitationis reverendiſſimi in Chriſto patris & domini, domini Antonii tituli ſancti Marcelli presbyteri cardinalis 1438. die xvi. Januarii. Et voluerunt ſupradictæ partes, prædicta capitula ſigillorum contrahentium munimine roborari; & quod de ipſis unum vel plura conficerem inſtrumenta, ſive hujus capitula. Præſentibus venerabilibus viris dominis Nicolao de Valle, cameræ apoſtolicæ clerico, & Chriſtophoro de Reate literarum apoſtolicarum ſcriptore, teſtibus ad præmiſſa habitis, vocatis & rogatis.

Et me Blondo Antonii Blondi Forolivienſi, ſanctiſſimi domini noſtri Eugenii papæ IV. & ipſius reverendiſſimi domini camerarii ſecretario.

ANNO CHRISTI 1438.

rio, ac cameræ apoſtolicæ notario, qui prædicta, dum ſic agerentur inter partes, rogatus notavi, & in hanc publicam formam, aliena manu, propter occupationes, redigi feci, ſigno conſueto & nomine meo ad fidem præmiſſorum manu propria appoſitis.

His omnibus ordinatis, Eugenius pontifex adhuc Bononiæ exiſtens, antequam Ferrariam ad præſidendum concilio accederet, ad idem concilium inchoandum legatum de latere deſtinavit Nicolaum Albergatum presbyterum cardinalem tituli ſanctæ crucis in Jeruſalem, cum ſequentibus facultatibus, ut ex Vaticano codice[a].

[a] 4128.

XIX.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, dilecto filio Nicolao tituli ſanctæ crucis in Jeruſalem presbytero cardinali, apoſtolicæ ſedis legato, ſalutem & apoſtolicam benedictionem.

Dum onus univerſalis gregis dominici ſuperna diſpoſitione nobis injunctum diligenter attendimus, & noſtrum perſpicimus imperfectum, videntes quod nequimus circa ſingula per noſmetipſos exolvere debitum apoſtolicæ ſervitutis, nonnunquam viros excellentes atque inſignes, dignitatis ſplendore præditos, & virtute conſpicuos, & illuſtres, de quorum ſpectata fide, ſapientia, altitudine conſilii, & ſcientiæ claritate, firmam ſpem, plenamque fiduciam obtinemus, in partem negotiorum & rerum agendarum, ſtatum & eccleſiam concernentium, aſſumimus; ut per ipſos vices noſtras ſupplentes, & ipſorum comparatione ſalubri, nos pro tempore alleviantes, noſtri oneris gravitatem & miniſterium nobis commiſſum, favente divina gratia, facilius & efficacius exequi valeamus.

Cum itaque nos nuper Baſileenſe concilium ex certis cauſis urgentiſſimis, ac paci eccleſiæ neceſſariis, ad civitatem Ferrarienſem, de venerabilium fratrum noſtrorum ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalium conſilio & aſſenſu duxerimus auctoritate apoſtolica transferendum, ac poſtmodum ipſum concilium, in quo quamprimum intendimus & volumus perſonaliter intereſſe, certo tempore tunc expreſſo inchoandum ſtatuerimus, ac etiam celebrandum: Nos conſiderantes præcipua virtutum dona, quibus perſonam tuam altiſſimus inſignivit, quodque ſapientia tua in magnis & arduis noſtris & eccleſiæ negotiis ſumma cum prudentia, integritate verſata, ingentem laudem tuis operibus comparavit; ac ideo in Domino confidentes, quod ſolitam prudentiam, fidem & integritatem præſtabis ſimiliter in reliquis negotiis tuæ circumſpectioni de cetero committendis, te, de eorumdem fratrum conſilio, ſedis apoſtolicæ legatum, cum plena poteſtate legati de latere, nec non noſtrum, & ipſius ſedis in præfato concilio Ferrariæ celebrando præſidentem, & eadem auctoritate tenore præſentium facimus, conſtituimus, & etiam deputamus.

Circumſpectioni tuæ concilium hujuſmodi in eadem civitate inchoandi, continuandi & proſequendi, ac donec nos perſonaliter acceſſerimus, noſtro & ipſius ſedis nomine præſidendi, & cum ipſius concilii conſilio & approbatione, auctoritate prædicta, ordinandi, decernendi & ſtatuendi omnia & ſingula, quæ ad pacem, exaltationem & reformationem eccleſiæ univerſalis, & pro illius unitate conſervanda; nec non occidentalis & orientalis eccleſiarum unione, paceque & tranquillitate populi Chriſtiani, ac extirpatione hæreſum, utilia ſeu neceſſaria videbuntur; nec non omnium & ſingulorum plenaria executione, propter quæ concilium Baſileæ fuit ab initio conſtitutum, & etiam alium vel alios, de quibus & prout tibi videbitur, de præmiſſis exequendis, loco tui ſubſtituendi; contradictores vero quoslibet & rebelles, cujuſcumque ſtatus, gradus, dignitatis, ordinis, vel conditionis fuerint, & quacumque eccleſiaſtica vel mundana præfulgeant dignitate, auctoritate noſtra, per cenſuram eccleſiaſticam, appellatione poſtpoſita, ac etiam cum invocatione brachii ſæcularis, compeſcendi, omniaque alia & ſingula tractandi, ſtatuendi, agendi, mandandi, ordinandi, concludendi & exequendi, quæ in præmiſſis pro ſtatu prædictæ ſedis ac Romanæ eccleſiæ, nec non occidentalis & orientalis eccleſiæ unitate, reformatione morum, ſtatuque pacifico reipublicæ Chriſtianæ noveris profutura, auctoritate prædicta concedimus plenariam poteſtatem, ratum & gratum habituri quidquid per te, aut a te ſubſtituendos in ipſo concilio, noſtro nomine fuerit ſtatutum & decretum: idque faciemus, auctore Domino, firmiter.

Quocirca circumſpectioni tuæ injungimus & mandamus per præſentes, quatenus injunctum tuis humeris onus laboris hujuſmodi, pro divina, noſtraque & ipſius ſedis reverentia, ſic in virtute domini, juxta tibi a Deo datam prudentiam pro univerſalis eccleſiæ augmento fidei ac populi Chriſtiani, fidelium pace & tranquillitate, oneris laudabiliter exequi, ut ex tuis bonis operibus fructus deſiderati proveniant, atque illam, quæ recte ſentientibus recteque agentibus [a] pro poſſibili a Deo eſt, propoſitam mercedem æternæ gloriæ conſequaris.

Datum Bononiæ anno incarnationis dominicæ milleſimo quadringenteſimo trigeſimo ſeptimo, [b] IV. Nonas Januarii, pontificatus noſtri anno ſeptimo.

Octava igitur Januarii anni a nativitate Domini 1438. *idem Nicolaus cardinalis legatus legitimum univerſale concilium feliciter inchoavit. Quomodo autem id egerit, ſequenti publici notarii teſtimonio conſtat.*

XX.

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Patris & Filii & Spiritus ſancti. Amen.

Noverint univerſi & ſinguli, acta & actitata infra ſcripta inſpecturi, viſuri & audituri, quod anno a nativitate Domini noſtri Jeſu Chriſti milleſimo quadringenteſimo triceſimo octavo, indictione prima, die vero Mercurii octava menſis Januarii, pontificatus ſanctiſſimi in Chriſto patris & domini noſtri, domini Eugenii divina providentia papæ IV. anno ſeptimo, in eccleſia majori Ferrarienſi pro ſacroſancta ſynodo generali, alias per prætatum dominum noſtrum papam de civitate Baſileenſi ad civita-

ANNO CHRISTI 1438.

[a] *Forte pro poſſibili, a Deo eſt propoſita, mercedem &c. Hard.*

[b] Cancellaria Romana incipit annum ab incarnatione 25. Martii, non autem a 1. Januarii, quod pro concordandis datis bullarum cum datis decretorum ac inſtrumentorum, quæ in hoc opere inſeruntur, & in quibus unus incipit a menſe Januario, obſervandum eſt.

ANNO CHRISTI 1438.

civitatem Ferrarienſem tranſlata, continuanda & celebranda, ſpecialiter deputata, de mane, hora Primarum, vel quaſi, reverendiſſimo in Chriſto patre & domino, domino Nicolao tituli ſanctæ crucis in Jeruſalem ſanctæ Romanæ eccleſiæ presbytero cardinali, apoſtolicæ ſedis legato in dicta ſacroſancta generali Ferrarienſi ſynodo pro præfato domino noſtro papa præſidente; comparuerunt ibidem reverendiſſimi reverendique in Chriſto patres & domini, Dei & apoſtolicæ ſedis gratia, Thomas Ravennates, Joannes Tarentinus, Fantinus Cretenſis, Bartholomæus Spalatenſis, Matthias Sipontinus, archiepiſcopi; Jacobus Adrienſis, Petrus olim Ferrarienſis, Petrus Padoanus, Matthæus Mantuanus, Lucas Agrenſis, Angelus Tricaricenſis, Marinus [a]Tigeſtinus, Joannes Ferrarienſis, Valentinus Ortanus, Joannes Aaconitanus, Jacobus Aprutinus, frater Benedictus Adrienſis, Scipio Mutinenſis, Joannes Terviſinus, Bernardinus [b]Comodenſis, frater Aloyſius Forolivienſis, Andreas Converſanus, Onuphrius Melfienſis, epiſcopi; Joannes ad Legionenſem, Garſias ad Tudenſem, frater Gundiſalvus ad Granatenſem, & Emericus ad Bellicenſem, eccleſias electi; nec non venerabiles & religioſi viri fratres Ambroſius generalis Camaldulenſis, Martinus Rogas Vallis bonæ, Bartolus beatæ Mariæ civitatis Caſtelli, Joannes Nonantulenſis, Franciſcus ſancti Stephani Bononienſis, Antonius Pratalienſis, Timotheus ſancti Andreæ Mantuanus, Bartholomæus beatæ Mariæ Montis armati, Laurentius de Cultro, Joannes beatæ Mariæ de Opleta & ſancti Stephani Bononienſis ſimul unitorum, Franciſcus beatæ Mariæ de Levato, monaſteriorum abbates; Gerardus de Arimino ordinis ſancti Auguſtini, Nicolaus de Perufio fratrum beatæ Mariæ Servorum generales; Joannes de Monte nigro provincialis fratrum ſancti Dominici, & Jacobus de Tolentino fratrum ordinis Minorum procurator generalis, ſacræ theologiæ profeſſores, pro hujuſmodi ſacroſancta ſynodo generali inchoanda, in Spiritu ſancto congregati, univerſalem eccleſiam repræſentantes, per ipſoſque prælatos & dominos ipſius ſancti Spiritus invocato auxilio, nec non per dominum Thomam Ravennatenſem archiepiſcopum præfatum, a reverendiſſimo domino Nicolao legato & præſidente ad hoc deputatum, ſolemni primitus per ipſos patres & dominos cum pluvialibus & mitris albis proceſſione præmiſſa, miſſa de Spiritu ſancto, infra cujus ſolemnia per prælibatum fratrem Martinum Rogas abbatem Vallis bonæ facto ſermone, nonnullis canonicis, presbyteris, clericis & beneficiatis dictæ majoris eccleſiæ ſibi aſſiſtentibus, ſolemniter decantata, aliiſque adhibitis ſolemnitatibus debitis & conſuetis, idem dominus cardinalis & legatus ad hujuſmodi ſynodi inchoationem ac continuationem, in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti, amen: dominis prælatis, magiſtris, doctoribus, & aliis perſonis prædictis ibidem ſic, ut præmittitur, præſentibus, & in Spiritu ſancto congregatis, præcedens quoddam decretum [b]electionis loci pro concilio transferendo, in olim concilio Baſileenſi factum; nec non quatuor literas apoſtolicas, unam [c]videlicet translationis concilii de Baſilea ad civitatem Ferrarienſem, aliam [d]vero dictæ tranſlationis declarationis, cum filis ſericeis, & propriis manibus dicti ſanctiſſimi domini papæ, reverendiſſimorum dominorum cardinalium tunc in curia præſentium, ſignatam; tertiam [e]ſalviconductus prælibati domini noſtri papæ, & quartam [f]facultatis dicti domini legati, cum cordula cannabis, veris bullis plumbeis ipſius domini noſtri papæ more Romanæ curiæ impendente bullatas; ac literam [g]ſalviconductus nobilis & potentis viri domini marchionis Eſtenſis, pro libertate & ſecuritate ſuppoſitorum dicti concilii, manu ſua propria, ut apparebat, ſubſcriptam, ac ſuo ſigillo impendente ſigillatam, quarum tenores de verbo ad verbum [h]inferius ſunt inſerti, per organum venerabilis viri domini Chriſtophori de Rogeriis de Roma canonici beatæ Mariæ majoris de Urbe, publice, alta & intelligibili voce, de ipſius domini cardinalis legati & præſidentis mandato, legit, & publicavit illas, & in eis contenta ad omnium & ſingulorum dominorum præfatorum notitiam, quantum in eo fuit, deducendo.

Hujuſmodi ſiquidem literis & inſtrumentis ſic, ut præmittitur, lectis & publicatis, idem dominus Nicolaus cardinalis legatus, ſe pro præfato domino noſtro papa in hujuſmodi ſacroſancta Ferrarienſi ſynodo generali præſidente, ipſamque ſynodum a dicta civitate Baſileenſi ad præfatam civitatem Ferrarienſem fuiſſe & eſſe translatam, ac in dicta civitate Ferrariæ ad omnia & ſingula, ad quæ dicta olim Baſileenſis ſynodus fuerat inſtituta: nec non unionem occidentalis & orientalis eccleſiæ pertractandam, & auctore Domino perficiendam, continuandam fore, & continuari debere pronunciavit, decrevit & declaravit, prout & quemadmodum in quadam pronunciatione papyri cedula, quam ipſe dominus legatus in ſuis tenebat manibus, quamque de verbo ad verbum publice, alta & intelligibili voce perlegit; cujus etiam tenor inferius eſt inſertus, pleniuſque continetur & habetur.

Super quibus omnibus & ſingulis præfatus dominus Chriſtophorus Rogerii, de ipſius reverendiſſimi domini legati mandato ſibi deſuper legitime facto, ab omnibus & ſingulis apoſtolicæ ſedis protonotariis, nobiſque Arnoldo Rudolphi de Beneriviide, ac Jacobo Derbayes Rothomagenſi, publicis apoſtolica & imperiali auctoritatibus notariis, nec non ad conſcribenda omnia & ſingula præmiſſa a dicto domino legato & præſidente, & aliis prælatis & dominis ſpecialiter deputatis aliiſque notariis, & perſonis publicis ibidem præſentibus, unum vel plura, publicum ſeu publica, inſtrumentum ſeu inſtrumenta, nomine ipſius generalis ſynodi Ferrarienſis fieri petiit, illiuscantici, Te Deum laudamus, ſolemni decantatione ſubſecuta. Præſentibus ibidem venerabilibus & circumſpectis viris .....

Tenores literarum, quas indicat notarius, juxta temporis ordinem, quo publicata fuerunt, appoſuimus ſupra: tenorem vero cedulæ, quam legatus apoſtolicus publicari fecit, hic ſubjicimus cum reliquis actis ſubſequentibus ejuſdem concilii a notariis deſcriptis.

Nos Nicolaus apoſtolicæ ſedis legatus, pronunciamus pro ſanctiſſimo domino noſtro papa Eugenio IV. in hac ſacra ſynodo de Baſilea ad civitatem Ferrarienſem translata, jamque legitime congregata, præſidere, & hodie, videlicet octava die menſis Januarii continuationem ipſius translatæ ſynodi factam eſſe, a dictaque die in antea continuandam eſſe, & continuare debere ad omnia, ad quæ Baſileenſis ſynodus congregata fuerat, etiam pro œcumenico concilio

[a] Tergeſtinus,

[a] Alias, Comacienſis.

[b] Relatum ſupra num. xii.

[c] Relatum ſupra num. xiii.

[d] Relatum ſupra num. xiv.

ANNO CHRISTI 1438.

[e] Relatum ſupra num. xvi.

[f] Relatum ſupra num. xix.

[g] Relatum ſupra num. xvii.

[h] Ordine temporis ſervato, ſupra inſerviemus loco cit.

ANNO CHRISTI 1438.

cilio, in quo de unione occidentalis & orientalis eccleſiæ agatur, & auctore Domino perficiatur.

Die Jovis nona menſis Januarii ſupradicti, de mane hora Tertiarum, vel quaſi, in aula habitationis reverendiſſimi domini legati, omnibus & ſingulis patribus & dominis hujus ſacri concilii, eorum ad hoc vocatione præcedente, legitime congregatis, idem reverendiſſimus dominus legatus certa aviſamenta per modum articulorum, de & ſuper ſtabilitate dicti ſacri concilii concepta, coram patribus & dominis publicanda per dominum Chriſtophorum promotorem præfatum, eidem promotori, quorum tenor eſt inferius inſertus, obtulit, atque dedit. Quibus quidem aviſamentis per eumdem Chriſtophorum promotorem ibidem lectis & publicatis, ipſiſque per patres & dominos prædictos matura diſcuſſis, ac poſtmodum matura præmiſſa deliberatione, tanquam reipublicæ utilibus & opportunis, nemine diſcrepante, per verbum, placet, admiſſis, iidem patres & domini nonnullos ex patribus prædictis, videlicet reverendiſſimos reverendoſque patres ac venerabiles dominos, dominos Thomam Ravennatenſem, Joannem Tarentinum, Fantinum Cretenſem, Bartholomæum Spalatenſem, archiepiſcopos; Paduanum, Aprutinum, Anconitanum, Terviſinum, Ferrarienſem, Forolivienſem, Siſtaricenſem, Mutinenſem, epiſcopos; Legionenſem, Tudenſem, electos; abbates, Vallis bonæ, ſancti Auguſtini & beatæ Mariæ Servorum generales; Joannem de Monte nigro provincialem fratrum predicatorum per Lombardiam, & Jacobum de Tolentino procuratorem ordinis fratrum Minorum, ad formandum & conficiendum unum vel plura decreta, deſuper aviſamentis, ſive articulis hujuſmodi, die craſtina, Deo concedente, in ſeſſione publica publicanda & auctorizanda deputarunt. Deputatos vero prædictos propter multa incumbentia, ut aſſerunt, pericula, hodie, hora vigeſima ſecunda in aula prædicta, ac ad concordandum de forma concepta, aut tunc concipienda, convenire debere ordinantes. Quibus ita peractis, dominus legatus & præſidens præfatus in dictorum patrum & dominorum præſentia ſupradictum dominum Chriſtophorum de Rogeriis in hujus ſacri concilii promotorem, nec non nos Petrum de Noſeto, Arnoldum Rodulphi de Benvemard, & Jacobum Derhayes in dicti concilii notarios, de ipſorum patrum communi conſenſu, recepit & deputavit; præſtitis per ipſum promotorem & nos notarios prefatos fidelitatis corporalibus juramentis. Preſentibus, &c.

Tenor vero aviſamentorum, unde ſupra fit mentio, ſequitur, & eſt talis.

XXI.

AVISAMENTA REVERENDISSIMI DOMINI LEGATI SUPER STABILIMENTO hujus ſacri concilii Ferrarienſis.

QUONIAM pro ſtabilitate hujus ſacri concilii neceſſarium eſt comprobare & auctorizare per ſolemne decretum translationem factam per ſanctiſſimum dominum noſtrum papam de Baſileenſi concilio ad hanc civitatem Ferrarienſem, ex ea re præfatus dominus legatus patres exhortatur hujus ſacri concilii, ut aliquos doctos & expertos patres velint deputare ad formandum unum vel plura decreta ſuper articulis infra ſcriptis. Ita quod craſtina die, Deo dante, poſſit ſolemnis ſeſſio fieri, propter temporis inſtantem neceſſitatem.

ANNO CHRISTI 1438.

Articuli vero videntur hi eſſe.

Et primo, quod ſancta ſynodus decernat & declaret, tranſlationem prædictam fuiſſe ex juſtis & neceſſariis cauſis legitime & canonice factam per præfatum ſanctiſſimum dominum noſtrum, cum declaratione ſubſecuta: & quod in hac civitate Ferrariæ ſit concilium fundatum & ſtabilitum ad continuandum & proſequendum ea, pro quibus Baſileenſe concilium fuerat inſtitutum, & etiam pro œcumenico concilio pro unione Græcorum.

Item quod omnia quæcumque acta fuerunt poſt tranſlationem prædictam per nonnullos in Baſilea exiſtentes, declarentur nulla, irrita & inania eſſe, & extitiſſe, &c.

Item declarare, decretum undecimæ ſeſſionis prædicti Baſileenſis concilii, quod apponit pœnas, &c. papæ in tranſlatione generalis concilii, non ſe extendere ad caſum hujuſmodi tranſlationis.

Item aſſecurare curteſanos contra quoddam prætenſum decretum factum ultimo loco in Baſilea, apponendo pœnas, cum aliis ſecuritatibus neceſſariis & opportunis.

Item relaxare proviſiones & juramenta præſtita ſuper incorporatione Baſileenſis concilii per exiſtentes aut venientes ad hoc ſacrum concilium, ut liberius & ſine vexatione poſſint honorem atque profectum hujus ſacri concilii proſequi & procurare.

Adveniente vero hora vigeſima ſecunda, vel quaſi, dominis deputatis ſupradictis in loco ſupradicto conſtitutis, reverendiſſimus dominus Bartholomæus epiſcopus Spalatenſis, unus deputatorum hujuſmodi, quamdam decreti formam, de & ſuper aviſamentis prædictis conceptam & formatam, in certis foliis papyri conſcriptam, in ipſorum patrum & dominorum præſentia publice alta & intelligibili voce perlegit & publicavit.

Qua per patres & dominos ipſos de verbo ad verbum audita, & maturius intellecta, iidem patres & domini, poſt plurimas per eos habitas deliberationes & conſilia, mutatis mutandis, additiſque addendis, formam prædictam reipublicæ ac honeſtati, nec non ſtabilimento hujus ſacri concilii convenientem, & conſonam rationi, unanimiter, nemine diſcrepante, admiſerunt, illam in die craſtina in ſeſſione publica decretandam & auctorizandam fore decernentes. Quo facto, dominus legatus præfatus omnes & ſingulos hujus ſacri concilii patres & dominos ad ſeſſionem die craſtina celebrandam, tam per cedularum in valvis majoris eccleſiæ affixionem, quam per curſores convocari voluit & ordinavit.

Die Veneris decima menſis Januarii ſupradicti, in majori eccleſia Ferrarienſi, de mane ante miſſarum ſolemnia, reverendiſſimo domino legato inibi præſidente, patribus & dominis hujus ſacri concilii prædictis, ac ultra illos reverendis ac venerabilibus patribus & dominis, Mitrio Siſtaricenſi, [a] Curſeto Inſilenſi, epiſcopis, Thoma de Cerſana, fratribus Jacobo

[a] *Forte* Crototo *ſeu* Falena, *ut infra n.* 29.

ANNO CHRISTI 1458.

Jacobo Teſtorio, Auguſtino de Ferraria, Angelo de Perugio ordinis Minorum, Jacobo de Venetiis generali ordinis Prædicatorum, Nicolao de Triviſio, & Paulo de Ferraria beatæ Mariæ Servorum, ſacræ theologiæ profeſſoribus, eorum ad hoc præcedente vocatione pro ſeſſione publica celebranda, in Spiritu ſancto legitime congregatis, univerſalem eccleſiam repræſentantibus, dominus Chriſtophorus præfatus de mandato ipſius ſanctæ ſynodi ſibi ſuper hoc ibidem facto, formam decretandam heſterna die per patres & dominos deputatos prædictos ſic, ut præmittitur, conceptam & concordatam ibidem publice, alta & intelligibili voce de verbo ad verbum legit & publicavit, & ad omnium & ſingulorum patrum & dominorum plenam & indubitatam notitiam, quantum in eo fuit, deduxit.

Qua quidem forma ſic, ut præmittitur, lecta, ac per ipſos patres & dominos maturius intellecta, nos Arnoldus & Jacobus notarii præfati, nobis ſuper hoc facto ſpeciali mandato, omnium & ſingulorum patrum & dominorum præfatorum, an forma prædicta eis placeret, aut non, & cujuſlibet de per ſe recollegimus vota, formamque ipſam patribus & dominis omnibus & ſingulis prædictis placere, ac ab eis per verbum, placet, concorditer, nemine diſcrepante, reperimus approbatam.

Hujuſmodi ſiquidem approbationis per partes ipſas ſic, ut præmittitur, facta ipſi domino legato præſidenti per nos notarios ſuprascriptos facta relatione, idem dominus legatus & præſidens, de ipſorum patrum & dominorum omnium unanimi conſenſu, decretum prædictum ſic, ut præmittitur, concordatum & approbatum in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti duxit concludendum, atque concluſit, illudque habuit & habere voluit pro concluſo. Super quibus omnibus & ſingulis prædictus dominus Chriſtophorus petiit, &c. inſtrumenta Præſentibus venerabilibus & circumſpectis viris magiſtro Jacobo Tertoris, & Thoma de Cerſana, ſacræ theologiæ profeſſoribus, Petro Lahardiere baccalaureo in theologia, cum plurimis aliis dominis magiſtris nobilibus in copioſo numero exiſtentibus, ad hoc vocatis & rogatis.

Poſt ſolennia miſſæ per reverendum patrem dominum Joannem epiſcopum Ferrarienſem de Spiritu ſancto celebratæ, & plurimarum collectarum, nec non litaniarum decantationem ſolenniter factam, reverendus dominus Aloyſius Forolivienſis epiſcopus etiam pluviali indutus, mitraque alba capiti ſuo impoſita, auctoritate & mandato ipſius ſacræ ſynodi ſibi ibidem deſuper publice facto, in ambonem, locum videlicet eminentem, aſcendens, decretum ſic, ut præmittitur, concordatum & concluſum, ſancti Spiritus prius per eum invocato auxilio, publice alta & intelligibili voce, ac de verbo ad verbum pronuntiavit, legit & publicavit, aliaque dixit, fecit, prout & quemadmodum in eodem decreto, cujus tenor inferius eſt inſertus, plenius continetur & habetur. Super quibus, &c. Præſente reverendiſſimo patre domino I. protonotario de Cypro, aliiſque ſupra nominatis.

XXII.

ANNO CHRISTI 1458.

Decreti vero per præfatum reverendum dominum Aloyſium pronuntiati tenor, de quo ſupra fit mentio, ſequitur, & eſt talis.

Ad laudem omnipotentis Dei, exaltationem catholicæ fidei, pacemque & tranquillitatem, & unitatem totius populi Chriſtiani, ſancta univerſalis ſynodus per ipſius Dei gratiam, auctorizante beatiſſimo domino Eugenio papa IV. in hac civitate Ferrariæ in Spiritu ſancto legitime congregata, univerſalem eccleſiam repræſentans, præſidente vice & nomine ipſius ſanctiſſimi domini Eugenii reverendiſſimo in Chriſto patre & domino, domino Nicolao tituli ſanctæ Crucis in Jeruſalem ſanctæ Romanæ eccleſiæ presbytero cardinali, apoſtolicæ ſedis legato, illius inhærens firmiſſimo fundamento, qui apoſtolorum principi dixit: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam*: ſolicita ſervare unitatem ſpiritus in vinculo pacis, ut ſimus unum corpus & unus ſpiritus, ſicut vocati ſumus in una ſpe vocationis noſtræ: attendenſque multa ſuperiori tempore acta, tam apud olim Baſileenſe concilium, & poſt illius tranſlationem per aliquos nulla ibidem auctoritate perſeverantes, quam per præfatum beatiſſimum papam dominum Eugenium, præſertim circa negotium ſanctiſſimæ unionis occidentalis & orientalis eccleſiæ, videlicet decretum decimænonæ ſeſſionis olim dicti Baſileenſis concilii, quod incipit, *Sicut pia mater*, cui ſanctiſſimus ipſe dominus Eugenius aſſenſum per ſuas literas præbuit. [a] Item quamdam cedulam conventionalem ſuper electione loci pro concilii Baſileenſis tranſlatione facienda inter patres, communi omnium aſſenſu, firmatam & concordatam, cujus vigore ad decretum vigeſimæ quintæ ſeſſionis olim dicti concilii proceſſum eſt, quod ita exorditur: *Hæc ſancta ſynodus inter ſua congregationis exordia*, [b] &c. Et quod conſtanter a Græcorum oratoribus requiſitus ſanctiſſimus ipſe pontifex per ſuas literas in generali conſiſtorio Bononiæ [c] datas, oratoribus præſentibus, publicatas confirmavit pariter & recepit. Item [d] literas ejuſdem beatiſſimi Eugenii ſub die decimoquarto Kalendas Octobris proxime præteriti in generali conſiſtorio Bononiæ publicatas, in exordioque hujus continuatæ ſynodi ſolenniter lectas, quibus Baſileenſe concilium de conſilio & aſſenſu reverendiſſimorum ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalium, prælatis etiam tunc in curia exiſtentibus & laudantibus, ad hanc civitatem Ferrarienſem tranſtulit. Item [e] literas declarationis ejuſdem tertio Kalendas Januarii tranſlationem prædictam proxime ſubſecutas, quæ omnia hæc ſancta ſynodus in actis ejuſdem ad perpetuam rei memoriam de verbo ad verbum regiſtrari mandavit, prout in eiſdem actibus continetur. Quibus omnibus, & aliis plurimis debita meditatione penſatis, ac per diverſos tractatus mature diſcuſſis, declarat ttranslationem & declarationem prædictas fuiſſe & eſſe legitimas, juſtas & rationabiles, ac urgentiſſima neceſſitate ad tollendum impedimentum ſanctiſſimæ unionis occidentalis & orientalis eccleſiæ; atque etiam ad evitandum ſciſſuram in Dei eccleſia jam imminentem, pro evidentique utilitate totius reipu-

Matth. 16.

[a] Ut ſupra num. xxi.

[b] Habetur ſupra num. cii.

[c] Supra nu. iv.

[d] Supra nu. xiii.

[e] Supra nu. xii

ANNO CHRISTI 1437.

reipublicæ Chriſtianæ, fuiſſe & eſſe factus; & conſequenter hanc ipſam ſanctam ſynodum ad ea omnia, pro quibus dictum olim Baſileenſe concilium ab initio fuerat inſtitutum, præſertim pro futuro œcumenico concilio pro ipſa ſanctiſſima unione prædicta in præſenti civitate Ferrariæ in Spiritu ſancto eſſe legitime congregatam & ſtabilitam, continuationemque deinceps ac proſecutionem ad prædicta omnia debere habere, tranſlationem ipſam cum declaratione, ut præmittitur, ſubſecuta, laudat, ſuſcipit & approbat, exhortans in domino, & requirens omnia & ſingula ejus ſanctæ ſynodi ſuppoſita præſentia & futura, quatenus circa prædicta pervigili cura ac ſolicito ſtudio intendant. Ex quibus, ipſo largiente qui cœpit in nobis opus bonum, ad ejus gloriam & ſalutem totius populi Chriſtiani cuncta dirigantur & fiant.

Declarat inſuper hæc ſancta ſynodus, quod cum notoria neceſſitas, & evidens utilitas ſupradictarum cauſarum ipſum ſanctiſſimum dominum Eugenium ad tranſlationem ipſam exegerit & impulerit, ſub decreto octavæ & undecimæ, vel cujuſcumque alterius ſeſſionis dicti olim Baſileenſis concilii, ullatenus non includi, decernenſque congregationem illam Baſileæ, & omnem aliam, quæ ibi vel alibi ſub nomine generalis concilii forſitan convenerit, illegitimam potius & reprobam cumulationem & conventiculum eſſe cenſendam, & cenſeri debere, nullaque auctoritate generalis concilii poſſe conſiſtere.

Omnia inſuper & ſingula, quæ ab ipſo tranſlationis tempore in ipſa Baſileenſi civitate ſub nomine generalis concilii acta ſunt, aut ibi, vel alibi ſub nomine generalis concilii, ut præmittitur, in futurum forſitan attentari contigerit, caſſat, irritat & annullat, irritaque, caſſa & nulla, nulliuſque roboris vel momenti eſſe decernit.

Si quid tamen in materia Bohemorum poſt tranſlationem prædictam per dictos Baſileæ congregatos utiliter actum fuiſſe cognoverit, id etiam cum ſuppletione defectuum approbare intendit.

Ut autem omnia & ſingula ipſius ſanctæ ſynodi ſuppoſita ab omni gravamine tuta ſerventur, omnique timoris, moleſtiæ & iniuriæ ſuſpicione ſemota, in bonis ejus operibus Deo ſecure deſerviant, omneſque & ſingulos, qui quocumque nomine vel cauſa olim Baſileenſi ſynodo ſuper obligationibus aut vinculis quibuſcumque ſe adſtrinxerint juramentis, quibus plena & libera facultas huic ſanctæ ſynodo obediendi, & ejus honorem & commodum proſequendi, impediretur, vel ſcrupulus illis quocumque modo induceretur, ab illis abſolvit, liberat atque relaxat, abſolutoſque ac liberos eſſe, ac juramenta relaxata declarat.

Statuit etiam hæc ſancta ſynodus, ordinat & decernit, quod nemo cujuſcumque ſtatus aut dignitatis exiſtat, ordinaria quavis, vel delegata, niſi a ſede apoſtolica, juriſdictione, ex quacumque cauſa vel occaſione eos omnes, vel eorum ſingulos, tam ſæculares, quam religioſos etiam ordinum mendicantium, qui nunc in præſenti ſynodo exiſtunt, vel erunt in poſterum, aut qui Romanam ſequuntur curiam, cum in proximo ex ſanctiſſimi domini Eugenii cum curia ſua ad civitatem iſtam tranſlatione indicta per affixionem cedularum ſecundum ipſius curiæ antiquam conſuetudinem, in ipſa ſynodo futuri ſint, in eorum dignitatibus, officiis, adminiſtrationibus, privilegiis, honoribus, beneficiis, bonisque aliis inquietare, moleſtare, aut perturbare præſumat. Si qui vero quocumque etiam quæſito colore, directe, vel indirecte prædictorum aliquem vel aliquos in dictis eorum dignitatibus, officiis, adminiſtrationibus, honoribus, privilegiis, beneficiis, bonisque aliis turbare præſumpterint, aut ne juriſdictione, fructibus, & eorum emolumentis, ut antea fecerunt, libere uti valeant, impediendum, aut dignitates, officia, adminiſtrationes, honores & beneficia ipſa etiam, cujuſcumque privationis cauſa vel colore quæſitis, aliis conferendo: omnes & eorum ſingulos, etiamſi cardinali, patriarchali, archiepiſcopali, vel epiſcopali, vel quavis alia dignitate præfulgeant, aut capitula, collegia, conventus, vel univerſitates fuerint, nulla alia monitione præmiſſa, excommunicationis, ſuſpenſionis & interdicti ſententias ipſo facto intendit incurrere: quorum abſolutionem, niſi in mortis articulo, ſoli Romano pontifici reſervat, decernens nihilo minus, quod ſi infra tres dies collationem, vel collationes ipſas, vel impedimenta prædicta proxime ſequentes non reſipuerint, (illos, quorum dignitates, officia, adminiſtrationes, honores & beneficia contulerint, vel quibus alias impedimenta, ut ſupra, præſtiterint, plenarie, ut prius fuerant, reintegrando,) ſuis eccleſiis & beneficiis quibuſcumque, ſive illas aut illa in titulum, commendam, ſeu adminiſtrationem habuerint; eos inſuper omnes & ſingulos, qui dignitatum, officiorum, adminiſtrationum, honorum & beneficiorum prædictorum collationes, etiam motu proprio factas, acceptare, aut poſſeſſionem per ſe, vel per alios intrare, aut ratas habere præſumpſerint, jure etiam, ſi quod in illis antea ſibi competiiſſet, omnibuſque aliis ſuis beneficiis, quæ in titulum, commendam vel adminiſtrationem tenuerint, ipſo facto privatos, ad illa, omniaque alia perpetuo inhabiles fore, & per ſolum Romanum pontificem reſtitui & habilitari poſſe.

Monet inſuper & requirit hæc ſancta ſynodus omnes & ſingulos, qui in generalibus conciliis de jure & conſuetudine intereſſe tenentur, quatenus ad ipſam præſentem Ferrarienſem ſynodum, ut præmittitur, continuandam, pro iis, de quibus ſupra dictum eſt, exequendis quamprimum ſe conferre procurent.

Datum Ferrariæ in ſolenni ſeſſione in majori eccleſia celebrata, anno a nativitate domini milleſimo quadringenteſimo trigeſimo octavo, quarto Idus Januarii, pontificatus ſanctiſſimi domini Eugenii papæ quarti anno ſeptimo.

ANNO CHRISTI 1438.

XXIII.

Die Veneris vigeſima quarta prædicti menſis Januarii ſanctiſſimus dominus noſter dominus Eugenius papa IV. de civitate Bononienſi verſus civitatem Ferrarienſem veniendo, reverendiſſimorum dominorum ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalium, archiepiſcoporum, epiſcoporum, electorum, & aliorum prælatorum in multitudine copioſa ſolenniter aſſociatus, monaſterium ſancti Antonii extra muros applicuit, illudque feliciter intravit.

Die Lunæ vigeſimaſeptima præfati menſis, hora vigeſimaprima, vel quaſi, prælibatus dominus

ANNO Christi 1438. Eugenius papa accedit Ferrariam.

minus noſter papa per patres & dominos hujus A
ſacri concilii, equitando in cappis, nec non cle-
rum civitatis Ferrarienſis proceſſionaliter cum
reliquis honorifice receptus, magnificis viris do-
minis Antonio de Pace decretorum doctore &
milite ſereniſſimi domini Joannis Caſtellæ &
Legionis regis a dextris, ac Nicolao marchio-
ne Ferrarienſi a ſiniſtris, pedes equi ipſius do-
mini noſtri ducentibus, civitatem prædictam fe-
liciter intravit, ac uſque ad eccleſiam majorem
dictæ civitatis inclusive aſſociatus fuit. Facta
quoque per ipſum dominum noſtrum ante al-
tare in medio ipſius eccleſiæ paratum oratione,
& dicta collecta, ipſe in quadam cathedra ibi-
dem ſolenniter parata ſe repoſuit: & demum
per reverendum patrem epiſcopum Forolivien- B
ſem.....ſermonem brevem, inſinuans pro the-
mate.....fecit atque complevit. Quo comple-
to, ipſe dominus noſter, data per eum primi-
tus benedictione, abinde diſcedens, palatium
ſuum intravit.

XXIV.

Anno, indictione & pontificatu quibus ſu-
pra die vero ſabbati octava menſis Februarii
de mane in capella palatii apoſtolici, ſanctiſ-
ſimo domino noſtro Eugenio papa IV. in hoc
ſacro Ferrarienſi concilio præſidente, rever-
endiſſimis reverendiſque patribus & dominis ſan-
ctæ Romanæ eccleſiæ cardinalibus, archiepi- C
ſcopis, epiſcopis, electis, confirmatis, abba-
tibus, ſacræ theologiæ magiſtris, ceteriſque
juris canonici & civilis doctoribus, pro ſolen-
ni congregatione tenenda, eorum ad hoc ge-
nerali vocatione præmiſſa, legitime congrega-
tis, ſolenni quoque miſſa per reverendiſſimum
dominum Joannem archiepiſcopum Tarenti-
num, quamplurimis miniſtris & cantoribus ſibi
aſſiſtentibus, decantata, idem ſanctiſſimus do-
minus noſter papa ibidem publice exponendo
propoſuit, quomodo illa quæ temporibus re-
troactis in olim Baſileenſi concilio acta eſſent,
patribus & dominis præfatis notiſſima forent,
& quod ſuæ ſanctitatis intentio ſemper fuit & D
erat, pacem & concordiam in populo Chriſtia-
no ponendi & procurandi, ac univerſalem eccle-
ſiam in capite & in membris reformandi, etiam
curiam ſuam Romanam, & cum etiam cum ipſis
Baſileæ exiſtentibus omnibus viis & modis poſſi-
bilibus pacem & concordiam quæſiviſſet, illam
nihilo minus modo aliquo minime conſequi va-
lebat, imo ipſi non ſolum contra ipſius ſanctis-
tatis oratores & nuntios inſurgere, illoſque in-
humaniter tractare, ſed etiam ſanctitatem ſuam
ſcandalizare, ac ſanctiſſimam unionem occidentalis
& orientalis eccleſiæ, propter quam olim Basi-
leenſe concilium inter alia congregatum fuerat,
quamque etiam ipſe poſtquam ad annos diſcre-
tionis pervenerat, ardenti animo videre. ac to-
tis viribus promovere & procurare cupiebat, tur- E
bare & impedire conati ſunt, aliaque plura in
illum de facto fecerunt & attentaverunt, prout
per venerabilem virum Juſtinum de Planca ſacri
conſiſtorii advocatum, ad ipſorum patrum &
dominorum plenam & indubitatam notitiam
deduci voluit & ordinavit: & quia ſuper iis ſua
providentia opportune ſit adſtricta, hortabatur
omnes & ſingulos patres & dominos præfatos,
ut ipſi præmiſſa diligentius animadvertentes, de
modo, aut alio remedio inſolentiis & exceſſibus
prædictis obviandi, & ne ipſi Baſileæ exiſtentes
in eorum malitiis diutius valeant continuare,
cogitare, & taliter vellent providere, ut ipſius A
ſcilicet domini noſtri juſtitia & innocentia, Christi
ipſorumque Baſileæ perſeverantium malitia cun- 1438.
ctis clarius poſſit apparere. Et nihilo minus
ſi ipſe etiam & ſui de domo ſua hactenus ali-
qua feciſſent, quæ non bene facta modo ali-
quo judicarentur, extunc, ipſe ſcilicet & ſui
prædicti, ſe emendare intendunt; ipſos etiam Nota humi-
patres & dominos ſeriosius exhortando, ut ipſi liatem pon-
ſe taliter habere velint & emendare, quod tificis.
eorum bona opera aliis cedant in exemplum,
ſe & ſuos prædictos correctioni & determina-
tioni patrum & dominorum eorumdem libera-
liter ſubmittendo.

Quibus omnibus & ſingulis per ſanctiſſimum
dominum noſtrum ſic, ut præmittitur, propo-
ſitis, & de ipſius mandato per reverendiſſimum
patrem dominum Joannem archiepiſcopum Ta-
rentinum ibidem publice, altaque voce & in-
telligibili recitatis & repetitis, reverendiſſimus
in Chriſto pater & dominus dominus Jordanus
epiſcopus Sabinenſis ſanctæ Romanæ eccleſiæ
cardinalis, tanquam inter alios reverendiſſimos
dominos cardinales ibidem præſentes major, ſi-
ve primus, tam ſuo proprio, quam etiam alio-
rum dominorum cardinalium prædictorum nomi-
nibus, de ſua voluntate bona humiliter regra-
tiando, ſe & omnes præfatos cardinales de aſſi-
ſtendo ſibi in reformatione eccleſiæ univerſalis ac
juſtitiæ ipſius domini noſtri defenſione, ac aliis,
in quibus providendum fuerit, promptos obtu-
lit & paratos; prout etiam reverendiſſimus do-
minus Thomas archiepiſcopus Ravennatenſis,
tanquam inter alios dominos prælatos ibidem
præſentes major, ſuo & aliorum dominorum ar-
chiepiſcoporum, epiſcoporum, electorum, ab-
batum, aliorumque patrum & dominorum ibi-
dem præſentium nominibus, eidem domino no-
ſtro, ut ſupra, regratiatus fuit, ac ſimilem ob-
lationem emiſit atque fecit.

Quibus ita peractis, præfatus dominus Juſti-
nus advocatus, de ipſius domini noſtri mandato
ſic ſuperius ſibi facto, publice alta & intelligi-
bili voce expoſuit dicens; quod nonnulli pacis
æmuli Baſileæ exiſtentes (dum alias ad loci ele-
ctionem pro œcumenico concilio celebrando in
dicto olim Baſileenſi concilio procederetur, ac
per illos, ad quos loci electio fuerat devoluta,
ad electionem Florentiæ vel Utini, aut alterius
loci in quodam decreto [a] in dicto olim concilio [a] supra re-
facto comprehenſi) civitatem Avenionenſem pro lato num. 11.
hujuſmodi concilio celebrando (per ſanctiſſimum
dominum noſtrum, ac etiam per imperatorem
Græcorum, & patriarcham Conſtantinopolita-
num, & oratores qui tunc Baſileæ erant, ſæ-
penumero repudiatam [b]) ſanctiſſimam unionem [b] ut ſupra
occidentalis & orientalis eccleſiæ, pacem & num. 14.
tranquillitatem univerſalis eccleſiæ turbando,
[c] elegerunt: & deinde videntes præfati, ſan- [c] ſeſſione
ctiſſimum dominum noſtrum galeas & alia ne- 25. concilii
ceſſaria pro ipſorum Græcorum adventu diſpo- Baſileenſis.
ſuiſſe, quoddam prætenſum [d] monitorium mul- [d] ſeſſione
tis injuriis & contumeliis prætenſis refertum, 26. concilii
contra ipſum dominum noſtrum in Dei offen- Baſileenſis.
ſam ac ſcandalum & ſciſſuram unionis prædi-
ctæ, conflare auſi ſunt; & talia præſumpſe-
runt, quod præfatus dominus noſter tunc con-
cilium prædictum de Baſilea ad civitatem Fer-
rarienſem, de reverendiſſimorum dominorum
cardinalium conſilio & aſſenſu, id etiam quam-
pluribus archiepiſcopis, epiſcopis, electis & ab-
batibus, tunc in Romana curia præſentibus,
conſulentibus, laudantibus & approbantibus,

propter

ANNO CHRISTI 1438.

propter diviſa præcavenda pericula, transferre fuit & erat conſtrictus. Hujuſmodi ſiquidem facta translatione, [a] ut præfertur, & ipſius declaratione [b] ſubſecuta, ipſi nihilo minus Baſileæ nulla auctoritate perſeverantes, ſanctiſſimam unionem prædictam magis atque magis impediendo, nec non ſciſſuram & ſcandalum in Dei eccleſia, quantum in eis erat, ſuſcitando, dum ipſum imperatorem & patriarcham præfatos portum, ſive litus Italiæ cognoverunt appropinquare, dictum ſanctiſſimum dominum noſtrum ab omni adminiſtratione papali ſuſpendere, nec non curiales, ut infra certum tunc expreſſum terminum a curia Romana civitateque Ferrarienſi ſub pœnis graviſſimis requirere & monere, ipſumque dominum noſtrum ab omni beneficiorum collatione alienum facere, ac cauſas in dicta Romana curia pendentes avocare, licet nulliter, & de facto, præſumpſerunt. [c] Et niſi per eamdem ſanctitatem præmiſſis opportune obvietur, alia ſcandala majora habentur veriſimiliter ſecutura. Eapropter dictus dominus Juſtinus advocatus pro parte eccleſiæ univerſalis ſanctitati ſuæ humiliter ſupplicavit, ut ſanctitas ſua paci & tranquillitati eccleſiæ prædictæ pie ſuccurrendo, una cum patribus & dominis prædictis taliter velit providere & ordinare, ut pax & tranquillitas populo Chriſtiano provenire, ipſorumque æmulorum malitia, ac ipſius ſanctitatis innocentia cunctis valeat apparere.

Extunc vero ſanctiſſimus dominus noſter præfatus, propoſitis per eum, ut præfertur, intellectis, quod ſanctitas ſua, prout ſibi incumbit, una cum patribus & dominis prædictis ſuper iis maturius, auctore Deo, deliberabit; quod etiam in congregatione publica ſuper illa dabuntur aviſamenta per patres & dominos antedictos examinanda, & taliter una cum ipſis patribus, Deo duce, ſperat providere, quod æmulorum prædictorum malitia, ſuæque ſanctitatis innocentia orbi toti plenius apparebit, ac prout populo Chriſtiano, eccleſiæque univerſali neceſſarium videbitur & opportunum, ipſi domino Juſtino dixit reſpondendo. Quam quidem ipſius domini noſtri papæ reſponſionem patribus & dominis præfatis dictis dominus Joannes archiepiſcopus Tarentinus, dicto domino noſtro hoc mandante, publice alta & intelligibili voce repetiit atque recitavit. Et ſic dominus noſter papa, ac patres & domini præfati, nil plus faciendo, abinde receſſerunt.

[a] ſupra num. xiii.
[b] ſupra num. xiv.
[c] Seſſione 18. concilii Baſileenſis.

XXV.

Die Lunæ decima menſis Februarii ſupradicti, Ferrariæ de mane, in capella palatii, reverendiſſimo patre & domino, domino Jordano epiſcopo Sabinenſi ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinale de Urſinis nuncupato, præfato, in hoc ſacro concilio de mandato ſanctiſſimi domini noſtri papæ ſibi ſuper hoc vivæ vocis oraculo legitime facto, præſidente reverendiſſimis, reverendiſque ac venerabilibus patribus & dominis, dominis ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalibus, archiepiſcopis, epiſcopis, electis, abbatibus, & ſacræ theologiæ magiſtris & doctoribus, juxta intimationem ipſis heſterna die in valvis dicti palatii, majoris eccleſiæ, ac monaſteriorum factam, pro congregatione tenenda legitime congregatis, poſt miſſarum ſolennia, venerabilis vir magiſter Joannes de Prato decretorum doctor, hujus ſacri concilii per ipſum dominum noſtrum papam, ut aſſeruit, promotor deputatus, quædam aviſamenta de modo ſedendi in hoc ſacro concilio ſibi ex parte dominorum deputatorum, ut dixit, aſſignata, ibidem publice alta & intelligibili voce, ac de verbo ad verbum perlegit ac publicavit, illaque & in eis contenta ad ipſorum reverendorum patrum & dominorum plenam & indubitatam notitiam, quantum in eo fuit, deduxit, exhortans patres & dominos prædictos, ut ſuper aviſamentis hujuſmodi, quid ſuper illis eis videbitur agendum, cogitare & deliberare vellent, ac in proxima futura celebranda & tenenda congregatione, prout inter eos fuerit deliberatum, dare vota ſua.

ANNO CHRISTI 1438

Tenor vero aviſamentorum de modo conſedendi in hoc ſacro concilio, unde ſupra fit mentio, ſequitur, & eſt talis.

AVISAMENTA DOMINORUM

DEPUTATORUM DE MODO CONSEDENDI

in hoc ſacro concilio Ferrarienſi.

NE occaſione præcedendi vel ſubſequendi, ſeu ante vel poſt ſedendi in hoc ſacro concilio, quod ad pacem totius populi Chriſtiani eſt congregatum, aliqua in poſterum oriatur contentio inter patres ratione concilii congregatos; propterea aviſarunt domini deputati, habito inter eos prius maturo conſilio, quod reverendiſſimi domini cardinales, patriarchæ, archiepiſcopi, epiſcopique ſedeant ſecundum dignitates ſuas & ſecundum tempora ordinationis ipſorum; itaque in pari dignitate is alium in ſedendo antecedat, qui prior fuerit ordinatus, ſeu conſecratus, quatuor patriarchalibus ſedibus tantum exceptis, quæ juxta juris diſpoſitiones ſuum habeant locum, prout in antiquis & modernis conciliis habere conſueverunt: abbates vero generales, qui ſub ſe habent alios abbates, ſedeant immediate poſt epiſcopos & electos confirmatos, ſecundum tempus ſuæ benedictionis vel promotionis; ceteri vero abbates non generales ſedem habeant juxta tempus ſuæ benedictionis vel ordinationis: prælati vero majores, & majores oratores regum & principum in eodem gradu & loco ſedendi præcedant ceteros prælatos non ambaſiatores, dominis patriarchis dumtaxat exceptis, ſecundum prærogativam tamen dignitatis eorum regum & principum, quos in concilio repræſentant: oratores autem non prælati, ſed inferiores epiſcopis, & laici etiam ordinis cujuſcumque ſedere debeant in navi inferioris eccleſiæ in medio ante gradus thalami vel tribunalis a dextris & a ſiniſtris, ſecundum quod in aliis conciliis ſunt ſoliti ſedere: protonotarii autem, auditor contradictarum, & corrector, locum habeant quemadmodum in conciliis aliis habuerunt, videlicet in primis ſuperioribus gradibus thalami vel tribunalis, aut paulo altius, prout in nonnullis conciliis obſervatum extitit. Si vero in loco concilii, vel forte alibi prætenderint ſe debere præcedere archiepiſcopos & epiſcopos, cum per ipſos archiepiſcopos & epiſcopos, & plerumque alios contrarium aſſeratur, ne ex hac contentione aliqua ſuboriatur in concilio diſcordia, ſanctiſſimus dominus noſter auditis quæ partes ambæ voluerint allegare, qui unico contextu omnia eorum jura producant,

una

ANNO CHRISTI 1438.

una cum ſacro collegio dominorum cardinalium, quod juſtum & rationabile fuerit, decernet Generales vero ordinum mendicantium, oratores univerſitatis ſtudiorum, ſubdiaconi, auditores palatii, & auditor cameræ, clerici cameræ apoſtolicæ, advocati conſiſtoriales, procuratores epiſcoporum & prælatorum abſentium, procuratores capitulorum, doctores & licentiati locum habeant prout in Conſtantienſi & Baſileenſi conciliis habuerunt & tenuerunt. Et nihilo minus per ſanctiſſimum dominum noſtrum ſacro approbante concilio fiat decretum vel ordinatio, quod per antelationem vel poſtpoſitionem nulli eccleſiæ vel prælato, regi aut principi, ſeu communitati aliquod jus acquiratur, vel etiam præjudicium generetur.

XXVI.

DE PROMOTORIBUS ET NOTARIIS CONCILII.

ET quia non ſufficit unicus promotor in ſacro concilio, aviſarunt domini deputati neceſſe fore unum alium promotorem eligi debere per ſanctiſſimum dominum noſtrum, qui ſit perſona repræſentationis & doctor, aut licentiatus in altero jurium, & in generalibus conſiliis verſatus. Item quod deputentur duo notarii bonæ famæ, digni & experti in actibus conciliaribus, qui una cum aliis duobus jam per dominum ſanctæ crucis deputatis, ſcribant acta ſeu geſta concilii, ſintque rogati de his quæ in hoc ſacro concilio conciliariter fient & agentur, & non debeant extra aliquid manifeſtare, niſi prius fuerit viſum & viſitatum per deputandos ad hoc exercitium, ne de eadem re contingat varia & diverſa inſtrumenta dari vel fieri.

XXVII.

DE MATRICULA CONCILII.

UT autem evitetur omnis confuſio, & ſciantur patres, qui ratione hujus ſacri concilii ad hunc ſe locum tranſtulerunt, aviſarunt prædicti domini utile fore & expediens, quod omnes patres hic jam congregati, & ceteri venturi, in uno libro per aliquem vel aliquos deputandos matriculentur & deſcribantur.

XXVIII.

DE NOVA PRÆLATORUM VOCATIONE.

LICET autem in tranſlatione Baſileenſis concilii ad hunc locum Ferrariæ generaliter omnes prælati, & ii qui de jure vel de antiqua conſuetudine in generalibus conciliis intereſſe tenentur, fuerint evocati; nihilo minus ut numerus patrum eo in hoc loco ſit major, quo quæ tractanda veniunt, ardua ſunt & præcipua, aviſarunt domini prædicti utile fore & neceſſarium, ut fiat vocatio prælatorum, in ſpecie ſcribendo per provincias ſingulas archiepiſcopis, ut una cum eorum ſuffraganeis juxta certum tempus præfigendum debeant in hoc ſacro concilio conveniſſe. Et nihilo minus addere in hac requiſitione, quod non obſtante hac termini pendentia, ſanctiſſimus dominus noſter una cum ſacro concilio non deſiſtet a proſecutione eorum quæ jam inchoata ſunt, & potiſſime circa reductionem, juxta exigentiam rerum occurrentium pro utilitate univerſalis eccleſiæ & totius populi Chriſtiani. Similiter, quod vocentur reverendiſſimi domini cardinales.

ANNO CHRISTI 1438.

XXIX.

Die Martis undecima menſis Februarii, ſupradicto reverendiſſimo domino Jordano epiſcopo Sabinenſi ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinali pro ſolemni congregatione in capella ſupradicta tenenda præſidente, de mane juxta intimationem die heſterna in valvis, ſive portis palatii apoſtolici, ac majoris eccleſiæ Ferrarienſis, nec non monaſteriorum civitatis Ferrarienſis generaliter factam, comparuerunt reverendiſſimi, reverendi ac venerabiles patres & domini Franciſcus tituli S. Clementis, Angelottus tituli S. Marci presbyteri, Proſper S. Georgii ad Velum aureum de Columna, Dominicus ſanctæ Mariæ in Via lata Firmanus, vulgariter nuncupati, diaconi ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales; Petrus Bruluſius illuſtris principis domini principis Tarenti ambaſiator, Thomas Ravennates, Bartholomæus Spalatenſis, Matthias Sipontinus, Ludovicus Florentinus, archiepiſcopi; Petrus olim Ferrarienſis, Jacobus Adrienſis, Angelus Tricaricenſis, Jacobus Narnienſis, Petrus Imolenſis, Petrus Paduanus, Franciſcus Brixienſis, Antonius Sudenſis, Paſquinus Eluſienſis, Innocentius Exinus, Angelus Parentinus, Jacobus Aprutinus, Chriſtophorus Ariminenſis, Joannes Ferrarienſis, Lucas [a] Agienſis, Sabas Marullianus, Joannes Morinenſis, Thomas Faventinus, Valentinus Ortanus, Gabriel Sinforienſis, Benedictus Balneoregienſis, Robertus Aretinus, Arnoldus Betelenutenſis, Bartholomæus Cavallicenſis, Scipio Mutinenſis, Mitrius Siſtaricenſis, Onuphrius Franciſcus Melfienſis, Andreas Converſanus, epiſcopi; Joannes Elemogenſis, Croſetus Inſulenſis, Chriſtophorus Fulginatenſis, Alanus Avimocienſis, Alexius Cluſinus, & Petrus Aſtenſis, electi: Martinus de Urſinis, Ludovicus de Cyprio, apoſtolicæ ſedis protonotarii; Elias Petragoricenſis, Gundiſalvus electus Granatenſis, Aimericus electus Bellicenſis, Placidus generalis abbas Vallis umbroſæ, Joannes de Pepulis decretorum doctor Nonantulanus, Antonius Pritalienſis, Antonius Pueri de Florentia beatæ Mariæ de Monte plano ordinis Vallis umbroſæ, Joannes S. Juliani de Bononia Vallis umbroſæ, ac procurator, ut dixit, dicti ordinis; Laurentius de Landonis de Curles, Hector de Martinengo S. Petri in Monte, Federicus de Claramonte de Joſaphat, & Antonius de Malaſpinis S. Capraſii de Mulia, monaſteriorum abbates: Joannes de Verſellis, Joannes Sancii, Jacobus de Valentia, Guillermus de Britannia, ſacræ theologiæ profeſſores, domini noſtri papæ minores pœnitentiarii; Gerardus de Arimino ſacræ theologiæ profeſſor generalis ordinis S. Auguſtini, Geminianus de Prato, Petrus de Caveis rubeis, Baptiſta de Roma, ſacri apoſtolici palatii cauſarum auditores; Bartholomæus de Bonitis decretorum doctor, curiæ cauſarum cameræ apoſtolicæ auditor generalis, Sanctes de Vivianis, Antonius de Caffarellis, Andreas de ſancta cruce, Orlandus de Florentia, advocati; fratres Jacobus de Arimino prædicatorum, Jacobus de Tolentino, minorum, Bardinus Sampſonis carmelitarum, ordinum procuratores; Jacobus Textoris ordinis minorum, Guil-

[a] *Forte*, Agrenſis, *ut ſupra* n. 20.

ANNO CHRISTI 1438.

Jermus de Foſato, ſacræ theologiæ profeſſores; Joannes Coquel, Humbertus de Caſſiaco, Sabaudiæ ducum procuratores, ut dixerunt; Andreas de *foro Sempronio, utriuſque juris, Joannes de Diravano decretorum, Angelus de Perufio artium & theologiæ, doctores; Dominicus de Racaneto, Antonius de Marganis de Roma, legum doctores; Leonardus de Piſcia, Baptiſta de Padua, Galeatius de Mantua, Robertus Rogerii, cameræ apoſtolicæ clerici, ac quamplures alii magiſtri & doctores in numero copioſo. Quibus ibidem ſic comparentibus, & miſſa ſolemniter decantata, dominus Joannes de Prato promotor præfatus certa aviſamenta ex parte dominorum præfatorum deputatorum ibidem præſentium, quorum tenor inferius de verbo ad verbum eſt inſertus, publice alta & intelligibili voce perlegit & publicavit, aliaque in eis contenta ad omnium patrum & dominorum prædictorum ibidem præſentium, quantum in eo fuit, notitiam deduxit, exhortans eoſdem, ut tam ſuper illis, quam heſterna die publicatis aviſamentis cogitarie & deliberare, ac præhabita matura deliberatione, quid ſuper iis agendum, vellent eorum dare vota. Illique per ipſum dominum promotorem ſic, ut præmittitur, publicatis & propoſitis, domini cardinales, archiepiſcopi, epiſcopi, electi, abbates, protonotarii, ceterique magiſtri & doctores præfati, habita prius per eos deliberatione matura, ad dicti promotoris interrogationem, aviſamenta prædicta ſucceſſive (ſic ut præmittitur publicata) tanquam univerſali eccleſiæ neceſſaria, pro uno aut pluribus ſuper eis conficiendis decretis quoad pœnas in bulla translationis contentas, quas ipſi in aviſamentis contenti incurrant, niſi infra triginta dies a die decreti computandos reſipuerint, unanimiter per verbum, placet, admiſerunt, limitationibus, additionibus & correctionibus nihilo minus ſalvis, infra ſcriptis videlicet, domini Ravennatis, quod primates & rectores civitatis Baſileenſis, niſi obedierint, ultra interdictum excommunicentur. Sipontini archiepiſcopi, quod pœnæ in decreto conficiendo exprimantur, & etiam arreſto ponendo in pecuniis collectis apponantur. Jacobi Adrienſis, quod dominus noſter pœnas in decreto apponendas, prout ſibi videbitur, mitigare poſſit. Moricenſis, Ludovicus protonotarius de Cypro, auditores, & certi alii, quod habeatur recurſus ad aliquem dominum eccleſiaſticum vel temporalem potentem, civitatis Baſileenſis vicinum, qui ſuo nomine privato, viis & modis poſſibilibus tractare habeat cum illis Baſileæ exiſtentibus, pro concordia inter dominum noſtrum & ipſos, ut clerus non cogatur mendicare ab aliis quod habet a ſeipſo, vel per ſe facere poſſit, maxime propter decretum de annatis, collationibus beneficiorum, & avocatione cauſarum, & illis tractandum, quæ laicis favorabilia fore videntur. Legionenſis, quod graviores pœnæ, quæ in corpore juris reperiuntur, ponantur; attento quod inſolentia illorum de Baſilea maxima ſit: & ſi ipſi Baſileenſes recordare voluerint, veniant ad fontem, videlicet ad ſanctiſſimum dominum noſtrum, qui miſericors eſt, & ſemper pacem quæſivit. Petragoricenſis, quod patres ſacri concilii dare debeant eorum vota in ſcriptis, cum negotium arduum ſit, & propter faſtidium non valerent exprimere omnia ore, quæ exprimerent, ſi in ſcriptis vota ſua darent. Quodque etiam dominorum cardinalium determinatione ſemper ſalva, procederetur: ipſi Baſileenſes viis planis & bonis ac pie reducerentur, ne principes eis faventes ſcandalizarentur, & magis contra dominum noſtrum & patres hujus ſacri concilii indignarentur. Granatenſis viva voce propoſuit dicens, quod pœnas pene graviores etiam terminis læſæ majeſtatis dicti rebelles incidiſſe deberent declarari; quodque etiam deberent mitti ad provincias ſingulas homines valentes & experti ad prædicandum populo, cum populus multoties inducat principes ad faciendum ea quæ non facerent, ſi populus ad illa non inſtaret. Archiepiſcopus Spalatenſis, quia poſt plura vota ſupervenit, quod majori parti votantium adhæret, & ſpecialiter dominorum cardinalium, tanquam ſaniori parti, nihilque contra Baſileenſes emitteretur, & quod interim fierent tractatus pacis, quodque etiam fieret bona guerra, ut bona pax ſequi poſſet. Clerici cameræ, quod domini cardinales in confectione decretorum intelligantur ipſo jure electi, qui debent convocare unum de quolibet *eſſe Romanæ curiæ, juxta ipſorum arbitrium Jacobus ordinis prædicatorum, Jacobus ordinis minorum, procuratores, quod in fine decreti dominus noſter, non obſtante pœna, offerat ſe facturum gratiam. *Baldinus procurator ordinis Carmelitarum, quod pœna laicis ſit *præcipitata. Jacobus Textoris ſacræ theologiæ profeſſor, quod dirigerentur epiſtolæ ſolemnes communitatibus principalioribus Germaniæ & Italiæ nationum, in quibus oſtendatur, quod fundamenta quibus Baſileenſes nituntur, non fuerunt, neque ſunt ſufficientia ad conterendum eis tantam auctoritatem, quantam uſurparunt. Guillelmus de Foſato, clauſulam domini Moricenſis de pace tractanda. Dominicus de Racaneto, Barnabas de Urſinis, Andreas de Paſaſago, Paulus, doctores, quod ſi Baſileenſes infra triginta dies a die decreti aliquid procedendo attentarint, hoc irritum ſit & inane, & quod proceſſus hujus ſacri concilii intelligatur eſſe prior. Et Humbertus de Caſſiaco procurator domini ducis Sabaudiæ, quod die ſabbati præterita dominus Morinenſis, ipſe Humbertus & cuſtos Lugdunenſis receperunt literas dicti domini ducis, in quibus dixit, ſe pro diviſionibus & diſcordiis inter dominum noſtrum & Baſileenſes exortis ſedandis, mittere vello ad dictum dominum noſtrum notabilem & ſolemnem ambaſiatam, quæ dicto domino noſtro ipſius domini ducis mentem & intentionem latius explicabit, prout ipſi domini Morinenſis, cuſtos & Humbertus ipſi domino noſtro latius verbo expoſuerunt (ut dixerunt) expreſſe ſubjunxerunt & declaraverunt. Præmiſſis itaque omnibus & ſingulis per ipſum dominum cardinalem de Urſinis præſidentem mature intellectis, conſideranique vota pro decretis ſuper aviſamenta hujuſmodi conficiendis conformia, reverendiſſimos patres & dominos, dominos S. Marci & Firmanum cardinales, Ravennatenſem archiepiſcopum, Paduanum, Ariminenſem, Morinenſem, Aretinum, Avenionenſem & Legionenſem in formando decreto, ſuper aviſamentis prædictis per diverſos patres & dominos ibidem præſentes, nominatos deputando, aviſamenta hujuſmodi de ipſorum patrum & dominorum unanimi conſenſu duxit concludendum, atque concluſit, eaque habuit & habere voluit pro concluſis. Super, &c. præſentibus dominis protonotariis, cameræ apoſtolicæ clericis præfatis, Henrico Maſchenſi, & pluribus aliis.

* Foro-Sempronii.

* *Id eſt*, ſtatim

* *alias*, Bernardinus

* *Id eſt*, late.

Tenor

ANNO CHRISTI 1438.

Tenor aviſamentorum ſic, ut præmittitur, concordatorum & admiſſorum ſequitur, & eſt talis.

Quoniam nonnulli pacis & unitatis æmuli, qui poſt translationem concilii Baſileenſis ad hanc civitatem Ferrarienſem, remanſerunt Baſileæ, ibidem convenire præſumentes, ac ſi concilium ibi vigeret, & translatio facta non fuiſſet, & per viam quorumdam prætenſorum decretorum noviſſime per eos publicatorum, ſanctiſſimum dominum noſtrum, licet nulliter, & de facto declararunt ab omni adminiſtratione papatus fuiſſe ſuſpenſum, & ad eos adminiſtrationem devolutam, cauſas a Romana curia, quantum in eis eſt, avocaverunt, expectativas abrogaverunt, Romanum pontificem collationis beneficiorum exemptorem fecerunt. Idcirco domini deputati obviando ſcandalis hujuſmodi, & majoribus etiam quæ futura timentur, niſi occurratur, aviſarunt, quod per ejus ſacri concilii ſolemne decretum declaretur, eos qui ita agere præſumpſerunt, nulliter & de facto proceſſiſſe, & incidiſſe pœnas non ſolum in bullis translationis ſanctiſſimi domini noſtri contentas, ſed eas quas ſacri canones contra ſchiſmaticos infligunt; inhibendo omnibus principibus tam eccleſiaſticis, quam ſæcularibus, nec non prælatis omnibus ſub graviſſimis pœnis & cenſuris, etiam uſque ad interdictum inclusive, ne illis talia in Dei contemptum & ſcandalum populi Chriſtiani procurantibus dent publice vel occulte, per ſe vel per aliam publicam interpoſitam perſonam conſilium, auxilium vel favorem: & qui talia attentarint, dignitatibus, honoribus, beneficiis, officiis & adminiſtrationibus privati declarentur, & integrum liberumque illis ſit, ad quos de jure vel conſuetudine talium dignitatum collatio, ſive proviſio pertinet, illas libere poſſe & debere conferre. Item quod niſi civitas Baſileenſis infra menſem a die publicationis hujus decreti, eos qui talia attentare præſumpſerunt, realiter & cum effectu ejecerit, & a ſe omnino licentiaverit, extunc ſuppoſita ſit & cenſeatur eccleſiaſtico interdicto, quod per ſolum Romanum pontificem poſſit relaxari: & quod eamdem pœnam incurrant omnes aliæ civitates & loca quæ illis favent, aut eos, ſive eis ſervientes receptarent, Baſileam vel merces, vel victualia portarent; & ſi quid contra prohibitionem ſeu decretum hujuſmodi ad dictam civitatem Baſileenſem apportetur per aliquem, illud omnino fiat occupantium: inhibendo etiam mercatoribus conditionis cujuſcumque, quatenus ſub excommunicationis pœna, quam incurrant ipſo facto, de civitate Baſileenſi infra menſem a die decreti præſentis publicationis, debeant de civitate prædicta Baſileenſi recedere, prout hoc & alia in decreto formando juxta declarationem ſacri concilii poterunt apponi.

Aviſarunt inſuper domini prædicti neceſſe fore & valde expediens, mittere ad reges confeſtim, & ad principes, aliquos de reverendiſſimis dominis cardinalibus, ſi fieri poteſt, cum hic agatur de periculo ſchiſmatis vitando, vel ſaltem magnos prælatos, doctos & literatos & practicos, bene ſociatos cum doctoribus & magiſtris, informatos de iis quæ in concilio Baſileenſi geſta ſunt hactenus, ad informandum reges & principes de bona juſtitia ſanctiſſimi domini noſtri papæ & ſedis apoſtolicæ, & apertam faciendum bonam & ſinceram voluntatem ſanctitatis ſuæ, ad reformationem eccleſiæ, & ad univerſalem pacem populi Chriſtiani, extirpationem quoque hæreſis & errorum, etiam potiſſime ad Græcorum reductionem, & ad eoſdem principes cautos reddendum de injuſtitia & temerario propoſito eorum, qui in ſcandalum univerſalis eccleſiæ Baſileæ remanſerunt, & de eorum male geſtis; & ad exhortandum principes, ut & ſuos oratores huc mittant, & prælatos, ut ſe perſonaliter ad concilium conferant: nec non ad exequendum pœnas & cenſuras contra tales ſciſſores unitatis ſatagentes promulgatas, & ad hoc conſilium & auxilium, nec non ſæculare brachium implorandum. Dignenturque domini de concilio ita ſuper iis conſulere & deliberare, quoniam, niſi cito occurratur, timentur longe majora ſcandala poſſe ſuboriri.

Et quoniam nonnullæ pecuniarum ſummæ occaſione reductionis Græcorum in diverſis Mundi partibus pia largitione fidelium depoſitæ fuerunt jamdiu, ne pecuniæ hujuſmodi ad alium uſum convertantur, quam ad illum, cujus gratia fuerunt exburſatæ, ſanctiſſimus dominus noſter papa illas per ſuas literas nuper mandavit arreſtari: ſed cum Græci Venetiis applicuerint, utile videtur, eaſdem pecunias per ſanctiſſimum dominum noſtrum, ſacro approbante concilio, iterum arreſtari mandari, ne ad manus illorum perveniant, qui non Græcorum unionem, ſed potius ſciſſuram & diviſionem procurant. Quare & ſuper hoc placeat dominis de concilio conſulere & deliberare.

Eodem vero die Martis, undecima Februarii dominus Joannes de Prato promotor præfatus, pro majori corroboratione votorum patrum & dominorum prædictorum, una cum magiſtro Arnoldo notario præfato, domos habitationum reverendiſſimorum dominorum Brandæ epiſcopi Portuenſis, & Antonii S. Marcelli, ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalium, qui propter eorum infirmitatem congregationi hodie congregatæ intereſſe non poterant, accedens, illos de aviſamentis ſucceſſive publicatis, & votis deluper datis plenius informavit, exhortans eoſdem, ut etiam ſuper iis velint dare vota ſua. Qui quidem domini cardinales, habita per eos ſucceſſive deliberatione matura, aviſamenta prædicta per verbum, Placet, in omnibus & per omnia, prout ſuperius reperiuntur, concorditer admiſerunt: adjiciens ipſe dominus cardinalis Placentinus, quod in decreto formando commemoratio fiat, quomodo ipſi Baſileæ exiſtentes, ſcientes dominum noſtrum papam galeas & alia neceſſaria pro Græcorum adventu miſiſſe, ut adventum ipſum impedirent, quoddam monitorium contra ipſum dominum noſtrum decreverunt, & nihilo minus eorum facta continuando, dum ſentiebant Græcos prædictos portum appropinquare, ut eo amplius adventum prædictum turbarent, ad ulteriora proceſſerunt, &c. Subſequenter vero idem dominus Joannes promotor etiam votum domini Garliæ electi Tudenſis, etiam a dicta congregatione abſentis, qui aviſamenta, ut ſupra, per Placet, dummodo pœnæ in eis contentæ ad illos qui contra illos de Baſilea & eorum proceſſus proteſtati ſunt, & illis non conſenſerunt, ſe non extendant, admiſit, recollegit. Idem dominus Antonius de Roſellis advocatus ſimiliter illa recepit & admiſit.

ANNO CHRISTI 1438.

Die

ANNO CHRISTI 1438.

Die Veneris quartadecima dicti menſis Februarii de mane, in capella majori palatii apoſtolici, reverendiſſimo patre domino epiſcopo Sabinenſi cardinale pro congregatione tenenda præſidente, aliiſque reverendiſſimis reverendiſque ac venerabilibus patribus & dominis ſupradictis, nec non ultra illos, domino Nicolao Capuano, & Marco Tarantaſienſi, archiepiſcopis; Joanne Vallino dicti palatii cauſarum auditore, Guillermo de Prato, & Jaconio de Racaneto cameræ apoſtolicæ clerico, Juſtino de Planca, Joanne de Baroncellis, Geneſio de la Porta, Antonio de Roſellis, Angelo de Boncianis, Bruno de Bononia, advocatis conſiſtorialibus; Joanne decretorum doctore, domini noſtri papæ acolyto, Alphonſo Gundiſalvi ſcholaſtico Abulenſi, decretorum doctore, & Franciſco de Padua dicti domini noſtri cubiculariis, aliiſque quampluribus doctoribus & magiſtris ibidem legitime congregatis, dominus Joannes de Prato promotor præfatus quamdam formam decreti per dominos deputatos alias nominatos, de & ſuper aviſamentis alias in congregatione publica lectis & publicatis, ac poſtmodum per patres & dominos hujus ſacri concilii admiſſis, ut aſſeruit, cunceptam & concordatam, ibidem publice alta & intelligibili voce, ac de verbo ad verbum legit & publicavit, ac de ipſorum patrum & dominorum plenam & indubitatam notitiam, quantum in eo erat, deduxit. Qua quidem forma per dominos & patres prædictos intellecta, ut dicebant, habita per eos matura deliberatione, formam prædictam in ſeſſione publica publicandam & auctorizandam patres & domini præfati unanimiter & concorditer, nemine diſcrepante, per verbum, Placet, admittenda duxerunt, & admiſerunt. Extunc vero dominus cardinalis & præſidens præfatus, auctoritate ſanctiſſimi domini noſtri formam ſic, ut præmittitur, admiſſam, de prædictorum patrum & dominorum voluntate & conſenſu, die craſtina in publica ſeſſione publicandam & auctorizandam duxit concludendam, atque concluſit, illamque habuit & habere voluit pro concluſa. Super &c. Præſentibus dominis apoſtolicæ ſedis protonotariis, clericis cameræ, cubiculariis, & aliis in præſenti congregatione, & etiam aliis immediate præcedentibus deſcriptis teſtibus, &c. Quo facto, dominus Joannes de Prato promotor præfatus ex parte ſanctiſſimi domini noſtri papæ intimavit omnibus & ſingulis patribus & dominis præſentibus ibidem, quod die craſtina, videlicet Sabbati quintadecima Februarii, erit ſeſſio publica pro hujuſmodi formæ concordatæ & admiſſæ publicatione, ubi prædictus ſanctiſſimus dominus noſter papa perſonaliter intendit intereſſe. Quare exhortabatur patres & dominos patres & dominos ipſos, ut ad illam celebrandam craſtina die prædicta mane hora quartadecima vellent convenire.

Die Sabbati quintadecima menſis Februarii ſupradicti de mane in eccleſia majori Ferrarienſi, ſanctiſſimo domino noſtro papa inibi præſidente, reverendiſſimiſque ac reverendis patribus & dominis ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalibus, archiepiſcopis (Tarantaſienſi abſente) epiſcopis, electis, abbatibus, generalibus, magiſtris & doctoribus in duabus ultimis ſeſſionibus nominatis, ac ultra illos Leonardo archiepiſcopo Patenſi de Arimino minori, Andrea Megarenſi, Ventura Bretonomenſi, Joanne Peſaurienſi, Aloyſio Forolivienſi, Carolo olim Mutinenſi, Joanne Bracarenſi, epiſcopis, ſeptuaginta duobus numero, inter mitratos & electos confirmatos, pluvialibus dumtaxat indutis, ibidem pro ſeſſione publica celebranda in Spiritu ſancto legitime congregatis, univerſalem eccleſiam repræſentantibus, reverendiſſimus pater dominus Angelottus tituli S. Marci presbyter cardinalis miſſam de Spiritu ſancto ſolemniter, nonnullis ſibi aſſiſtentibus patribus & miniſtris, decantavit. Qua finita, ſanctiſſimus dominus noſter ac patres & domini præfati ad ſeſſionem celebrandam procedentes hoc modo ordinarunt, videlicet, ipſe dominus noſter papa in medio chori ante altare in cathedra ſolemni ſibi ibidem parata, veſtibus pontificalibus indutus, ac mitram planam habens in capite, ſe repoſuit. Protonotarii vero, ſubdiaconi, ſacri palatii apoſtolici auditores, acolyti, cubicularii ad pedes ipſius domini noſtri; domini autem ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales in parte dextra in ſuperioribus gradibus in navi eccleſiæ, in ſecundis vero gradibus, tam a dextris, quam a ſiniſtris, ordinum diverſorum procuratores, provinciales, magiſtri & doctores ordine ſuo fuerunt. Ipſiſque dominis & patribus ſic, ut præmittitur, ordine ſupradicto ſedentibus & exiſtentibus, per prædictum dominum noſtrum papam nonnullis orationibus, ac per cantores antiphona, *Exaudi*, & deinde litaniis & aliis conſuetis dictis & decantatis, nec non ipſius ſacræ ſynodi per ipſum dominum noſtrum papam trina facta benedictione, aliiſque ſolemnitatibus præmiſſis debitis & conſuetis, reverendus pater dominus Aloyſius epiſcopus Forolivienſis auctoritate & mandato domini noſtri papæ ac ejuſdem ſacræ ſynodi, ambonem aſcendens, decretum ultimo per patres & dominos hujus ſacri concilii heſterna die admiſſum & approbatum publice alta & intelligibili voce, ac de verbo ad verbum, cujus tenor inferius eſt inſertus, pronunciavit, publicavit, & ad omnium & ſingulorum ibidem præſentium & adſtantium, quantum in eo fuit, plenam & indubitatam notitiam deduxit, hoc laudantibus & approbantibus omnibus & ſingulis patribus & dominis ſupradictis, præſentibus reverendiſſimis, nec non venerabilibus ac nobilibus viris, dominiſque L. de Calvis de Roma, B. de Sala de Ferraria, M. de Urſinis, M. de ..... de Portugallia, N. Barbato de Venetiis, Gabriele de Cornario de Venetiis, Ludovico de Cypro, P. Barbo de Venetiis, D. Michael de Venetiis, & B. de Corneto, apoſtolicæ ſedis protonotariis.

Tenor vero decreti per dominum epiſcopum Forolivienſem publicati, unde ſupra fit mentio, ſequitur, & eſt talis.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Expoſcit debitum paſtoralis officii, cui divina favente clementia, licet inſufficientibus meritis, præſidemus, ut nefarios malignorum exceſſus, illorum præſertim, qui tranquillum eccleſiæ ſtatum in varias, periculoſaſque, niſi ob vietur, procellas & perturbationes impellere ſatagunt, & Petri naviculam fluctibus mergere moliuntur, opportunis remediis opprimamus, ac

Eugenius papa invitat omnes Baſilienſem deſerere, & declarat eos incidiſſe in cenſuras & pœnas.

ANNO CHRISTI 1438.

ANNO CHRISTI 1438.

ac ne in ſua malitia gloriantes, aliis occaſionem malignandi præbeant, pro exceſſibus per eos commiſſis debitæ ultionis pœnam infligamus: nam ut canonicæ continent ſanctiones, in culpis quæ multorum trahunt jacturam, culpa eſt relaxare vindictam. Sane cum in ſacro Baſileenſi concilio de loci electione pro futuro œcumenico concilio ageretur, & per eos, ad quos poteſtas eligendi locum erat devoluta, factum eſſet [a] decretum, ipſumque ambaſiatores cariſſimi filii Joannis imperatoris Græcorum, & venerabilis fratris Joſephi patriarchæ Conſtantinopolitani ibidem exiſtentes acceptaſſent; aliis [b] vero Avenionem vel alium locum nominantibus, ad quem præfati oratores nullo modo ire velle [c] proteſtabantur, aſſerentes pro certo præfatos imperatorem & patriarcham ad dictum concilium, niſi perſonaliter intereſſemus, nullatenus acceſſuros; prædicti qui Avenionem petebant, veriti Græcos ipſos ad eos nequaquam ituros, quoddam decretum, ſive libellum famoſum, quod monitorium [d] appellant, advertus nos, licet nulliter, & de facto in grave ſcandalum & ſciſſuram eccleſiæ, in tamque ſancti operis, unionis videlicet Græcorum, perturbationem, conflare temere auſi ſunt. Nos pro unitate eccleſiæ conſervanda, & dicta unione conſequenda, prædictum Baſileenſe concilium ex juſtis, rationabilibus, neceſſariis ac urgentibus cauſis, de conſilio & aſſenſu venerabilium fratrum noſtrorum ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalium, quamplurimis venerabilibus fratribus & dilectis filiis archiepiſcopis, epiſcopis, electis & abbatibus apud ſanctam ſedem apoſtolicam exiſtentibus, id laudantibus & conſulentibus, ad civitatem Ferrarienſem & Græcis & nobis accomodam tranſtulimus, prout in literis [e] ſuperinde confectis latius continetur. Ipſi vero omnem viam juris ſpernentes, & in ſuo obſtinato propoſito perſeverantes, literaſque dictæ tranſlationis, ac omnia in eis contenta parvipendentes, ac mala malis cumulantes, non ſolum rationabilem tranſlationem noſtram ex prædictis juſtiſſimis & urgentiſſimis cauſis, ut præmittitur, factam, non acceptarunt, ſed ut infra certum tempus, & ſub ſuſpenſionis pœna prædictam tranſlationem revocaremus, monere iterato temerarie ſunt auſi. Quod quidem nil aliud erat, quam ut tanti ſancti operis tantum Chriſtianis omnibus optabilis proſecutionem deſerere cogeremur. Iis vero non ſine diſplicentia animi noſtri intellectis, cum ea omnia non ſolum in deſtructionem tam ſancti operis, ſed in manifeſtam eccleſiæ ſciſſuram, ut præmittitur, tendere videremus, tranſlationem per nos tam neceſſario factam, & conditiones in illa purificatas fuiſſe, ac ipſum Ferrarienſe concilium inchoari, & legitimam proſecutionem habere debere, prout in aliis [f] literis noſtris plenius continetur, declaravimus; ad illudque inchoandum dilectum filium noſtrum Nicolaum tituli ſanctæ Crucis in Jeruſalem ſanctæ Romanæ eccleſiæ preſbyterum cardinalem, noſtrum ac ſedis apoſtolicæ legatum deſtinavimus [g]. Quod quidem non parvo prælatorum numero legitime congregatum, in publica ſeſſione tranſlationem & declarationem prædictas legitimas, juſtas & rationabiles, ac urgente neceſſitate, ad tollendum impedimentum præfatæ ſanctiſſimæ unionis occidentalis & orientalis eccleſiæ, etiam ad evitandum ſciſſuram in Dei eccleſia nunc imminentem; pro evidentique utilitate totius reipublicæ Chriſtianæ fuiſſe & eſſe factas, ſolemniter declaravit, prout ex ſerie decreti ſuperinde confecti liquide conſtat.

Interea certiores facti, prædictos imperatorem & patriarcham, & Græcos litoribus Italiæ appropinquare ad ipſum Ferrarienſe concilium, Deo duce, ea intentione & firmo propoſito venimus, ut non ſolum hoc ſanctæ unionis opus, ſed illa etiam, propter quæ concilium Baſileæ fuerat congregatum, realiter & cum effectu, adjuvante Domino, proſequeremur. Atque etiam advertens dilectus filius noſter Julianus tituli ſanctæ Sabinæ presbyter cardinalis apoſtolicæ ſedis legatus, cum prædictos, ut a tam manifeſtis ſcandalis abſtinerent, plurimis validiſſimis rationibus hortaretur, & pro ipſorum obſtinata mente nullatenus exaudiretur, ſed eos magis ad ipſa ſcandala in Dei eccleſia perpetranda paratos inſpiceret, ne illorum impietatibus aſſiſtere videretur; inde diſceſſit.

Illi vero neque id conſiderantes, & neſcientes in ſemitis pacis & juſtitiæ dirigere greſſus ſuos, jamque certiores effecti, Græcos ad eos nullatenus accedere velle, ac litoribus Italiæ appropinquaſſe, in ſua cordis duritia perſeverantes, cum dictam Græcorum unionem, pro qua nobiſcum totis viribus, ingenio & induſtria laborare, & nobis aſſiſtere debuiſſent, aliter impedire & diſturbare nequirent, pejora pejoribus adjicientes, ad tantum temeritatis & audaciæ ſunt progreſſi, ut nos a papali adminiſtratione ſuſpenſos eſſe, plurimis regum & principum oratoribus, qui Baſileæ erant, tam nefandum ſcelus execrantibus, & in contrarium proteſtantibus, auſu ſacrilego declarare, & ad alia plura, licet nulliter & de facto, procedere præſumpſerint [*].

Nos igitur attendentes exceſſus eorum adeo notorios, ut non poſſint aliqua tergiverſatione celari, quodque error cui non reſiſtitur, approbari videtur, & latum pandit delinquentibus iter is, qui eorum conatibus non reſiſtit, ac nequeamus abſque gravi offenſa domini Jeſu Chriſti, & ſuæ ſanctæ eccleſiæ, tot & tantos exceſſus, qui præſertim ſanctam & optatiſſimam unionem Græcorum impedire, turbare & penitus tollere videntur, ulterius tolerare, adverſus præfatos in Baſilea exiſtentes, hoc ſacro approbante concilio, in virtute altiſſimi decernimus, juſtitia mediante, quantum oporteat procedendum. Quapropter matura deliberatione prædictos convenientes, & tam ſcandaloſa & nefaria præſumentes, etiamſi cardinalatus, patriarchali, archiepiſcopali, epiſcopali, abbatiali, aut alia quavis auctoritate eccleſiaſtica vel ſæculari prætulgeant, pœnas excommunicationis, privationis dignitatum, beneficiorum, officiorum, ac inhabilitationis ad futura in dictis noſtris literis translationis contentas, hoc ſancto approbante concilio, incidiſſe decernimus & declaramus. Decernentes, atque etiam inſuper declarantes irritum & inane, & nullius roboris vel momenti, quidquid per eos tam circa prædicta, quam curiam noſtram ſequentes, vel in ſacro concilio exiſtentes a die translationis per nos factæ, ſub nomine concilii, vel alias attentatum fuerit, vel in poſterum quomodolibet contigerit attentari.

Mandantes præterea, ipſo etiam approbante concilio, ſub dictis pœnis & cenſuris, ac præſtiti juramenti, quo ſanctæ ſedi apoſtolicæ tenentur adſtricti, violatione, omnibus & ſingulis cardinalibus, patriarchis, archiepiſcopis, epiſcopis, electis, abbatibus, & ceteris cujuſcumque conditionis & ſtatus exiſtant, in dicta civitate Baſileenſi ſub prætextu præfati concilii convenientibus, quatenus infra triginta dies a die dati

ANNO CHRISTI 1438.

[*] Seſſione 18 concilii Baſileenſis.

Eugenius papa declarat ſchiſmaticos in anathema & pœnas excommunicationis perpetuo incurſos in Baſileenſi concilio.

[a] ſupra relatum num. II.

[b] ſupra annotat. IV.

[c] Ibidem.

[d] Seſſione 25 concilii Baſileenſis.

[e] ſupra numer. XIII.

[f] ſupra numer. XIV.

[g] ſupra numer. XIX.

ANNO CHRISTI 1438.

dati hujus decreti debeant realiter & cum effectu a dicta civitate receſſiſſe; præcipientesque magiſtro civium, conſulibus, ſcabinis civitatem Baſileenſem regentibus & gubernantibus, ceteriſque officialibus, quocumque nomine cenſeantur, quatenus infra dictum triginta dierum terminum prædictos non recedentes a prædicta civitate expellant, & a ſe realiter & cum effectu ejiciant. Quod ſi prædicta infra dictum terminum facere omiſerint, omnes & ſingulos regentes & officiales prædictos excommunicationis, populum vero & civitatem præfatam eccleſiaſtici interdicti ſententias decernimus ipſo facto incurriſſe: quorum abſolutionem, niſi in mortis articulo, interdicti vero relaxationem nobis ſpecialiter reſervamus.

Omnibus inſuper & ſingulis, ad quorum notitiam hæc pervenerint, in virtute ſanctæ obedientiæ, & ſub excommunicationis pœna præcipimus & mandamus, ut ſi prædicti in Baſilea exiſtentes, civeſque ipſi non obedientes fuerint contumaces, nullus poſt dictum terminum ad dictam civitatem Baſileenſem accedat, ſed ipſis denegent mercimonia, & cuncta ad uſum hominum neceſſaria. Mercatores quoque, qui cauſa dicti olim Baſileenſis concilii ibi convenerunt, cujuſcumque conditionis exiſtant, ſub eadem excommunicationis pœna inde omnino diſcedant. Si qui autem hæc noſtra mandata contempſerint, elapſo dicto termino Baſileenſibus in contumacia exiſtentibus, aliqua poteſtate forſitan præſumentes, cum ſcriptum ſit: *Juſti tulerunt ſpolia impiorum*: poſſint tales hujuſmodi bonis a quibuſcumque Chriſti fidelibus impune ſpoliari, bonaque ipſa prius capientium dominio cedant. Verumtamen quia redeuntibus gremium ſuum nunquam claudit eccleſia, ſi prædicti in Baſilea convenientes, vel ipſorum aliqui infra prædictum terminum triginta dierum a die datæ præſentium, ut præmittitur, ad cor redierint, & a dicta civitate receſſerint, prædictas pœnas, quoad obedientes, ſacro approbante concilio remittimus & relaxamus, eaſque pro infectis ab eorum data, & quæcumque inde ſecuta haberi volumus, decernimus & mandamus; ſupplentes, præfato approbante concilio, omnes defectus, ſi qui forſan ex ſolemnitate jurium in præmiſſis, vel ex omiſſione aliqua intervenſſent.

ANNO CHRISTI 1438. Sap. 10. 19.

Contumaces, ſcribas in Baſileenſi concilio mandat ſummus pontifex denegari mercimonia, ita ut contra facientes poſſint impune ſpoliari.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ conſtitutionis, declarationis, mandati, remiſſionis & relaxationis, voluntatis, ſupplectionis & decreti ſynodalis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli apoſtolorum ejus ſe noverit incuriurum.

Datum Ferrariæ in generali ſeſſione ſynodi ſolemniter celebrata, anno ab incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti milleſimo quadringenteſimo trigeſimoſeptimo, quintodecimo Kalendas Martii, pontificatus noſtri anno ſeptimo.

PARS SECUNDA
ACTORUM SACRI OECUMENICI
CONCILII FLORENTINI
POST ADVENTUM GRÆCORUM AD IDEM CONCILIUM.

Hæc ſecunda parte continentur adventus Græcorum ad concilium, & ſubſecuta unio cum Romana eccleſia, ac prævia diſputationes cum Latinis, quæ referuntur ab Andrea de ſancta Cruce patricio Romano & apoſtolici conſiſtorii advocato, qui non ſolum inter advocatos qui concilio interfuerunt, recenſetur ſupra parte prima num. 29. ſed etiam ea quæ hinc inde dicebantur, excipiebat, ut ſupra in præfatione hujus operis diximus. Cumque in dicendo eadem ſæpe verba repetantur, nonnulla etiam actione ipſa explicentur, hinc factum eſt, ut ſcripta obſcuriora ſint, præſertim illa, quæ interpres ex tempore de Græco in Latinum interpretabatur, quæ ſi conſerantur cum diſputationibus a Græco ſcriptore relatis, & inter generalia concilia editis, ut in eadem præfatione operis diximus, manifeſte apparet ipſum poſtmodum ea adaptaſſe & concinnaſſe, ex quo in notis aliqua Andreæ dicta explicavi; in quibus vero diſcrepant, ſuis locis admonui. Et quia diſceptatores tam Latini, quam Græci adducebant ſanctorum patrum & conciliorum dicta, nec innuebant locum unde deſumpſerant (nam ex fonte & ipſo codice legebant) laborandum fuit in his locis conquirendis, & in margine apponendis, cum præſertim translationes ex Græco non conveniant in verbis cum translationibus hodie impreſſis, quarum varietatem pariter indicavi. Obſcuriora & difficiliora adjectis notis tam in margine, quam poſt collationes, pro viribus explicavi, & ſummaria initio collationum appoſui.

Ceterum quemadmodum Græcus ſcriptor recenſendo diſputationes, plura poſtmodum, quæ inter diſputandum agebantur, aliaſque circumſtantias loci, temporis & perſonarum ad attexendam hiſtoriam narratione continua proſecutus eſt: ita & Andreas in iis experimendis colloquentem ſibi facit in modum dialogi Ludovicum Pontanum, ut ejus interrogationibus obſecundans, legentium ingenio plenius ſatisfaceret. Erat autem Ludovicus protonotarius apoſtolicus, patria Romanus, de quo in actis concilii Baſileenſis relatis ſupra parte prima num. 2. atque de eo honorificam ſanc mentionem facit Pius II. in epiſtola ſua retractationis his verbis. Advenerunt per id temporis duo viri ex Italia ad Baſileenſe concilium, Nicolaus Panormitanus archiepiſcopus, & Ludovicus Pontanus apoſtolicæ ſedis notarius, Alphonſi Magni regis oratores, qui velut duo

orbis

ANNO CHRISTI 1438.

orbis fidera, ceu pontificii juris & totius civilis sapientiæ duo præcipua lumina & clarissima censebantur.

Disputationibus Andreas nomen collationis imposuit, quod idem fecit Græcus scriptor. Quamvis enim Latinus interpres titulum suum desumserit a Græco scriptore disputationibus impositum, sessionem verterit, proprie tamen congregationem, seu collationem significat: & merito quidem disceptationes ita appellantur: nam sessio illa propriè dicitur, in qua patres judicio decernunt. Sciendum autem, quod scriptor Græcus plura de publice, Andreas vero de privatim dictis omittunt: nonnulla etiam dum proferebantur excepta, non sunt postmodum ab omnibus scriptoribus suis locis aptata & distributa: convenire enim ad hunc finem scriptores fuisse solitos, asserit Julianus cardinalis coll. 4. in fine his verbis: Relata, per notarios scripta auscultentur. *& coll. 8.* Conveniant qui scripserunt, & de scriptis conveniant. *Hæc ille. Propterea visum est hic innuere, quibus Andreæ collationibus correspondeant sessiones Græci scriptoris.*

ANNO CHRISTI 1438.

Itaque prima & secunda collationi Andreæ correspondent ea, quæ Græcus scriptor narrat usque ad tertiam sessionem inclusive: tertia collationi correspondet sessio quarta; quarta quinta & sexta; sexta septima & octava; octava nona; nona decima; decima & undecima undecima & duodecima; duodecima decimatertia & decimaquarta; decimatertia & decimaquarta decimaquinta, decimasexta & decimaseptima; decimaquinta decimaoctava; decimasexta decimanona; decimaseptima vigesima; decimaoctava vigesimaprima; decimanona vigesimasecunda; vigesima vigesimatertia, vigesimaprima vigesimaquarta; vigesimasecunda vigesimaquinta. Quæ autem de unico principio Spiritus sancti ponit Græcus, in sessione 22. habet Andreas aptiori loco in collatione 20. circa finem, & 22. circa medium.

DISPUTATIONES SEU COLLATIONES
INTER LATINOS ET GRÆCOS
IN GENERALI CONCILIO FLORENTINO HABITÆ,

Et ab Andrea de sancta Cruce patricio Romano & apostolici consistorii advocato conscripta in modum dialogi cum Ludovico Pontano.

COLLATIO PRIMA.

COLLATIO PRIMA.

De adventu imperatoris & patriarchæ Græcorum Venetias & Ferrariam, & quomodo excepti fuerint, ac de publica sessione Ferrariæ habita, deque summi pontificis decreto declaratorio, concilium generale ibidem esse legitime congregatum.

Num L.

ANDREAS. Cum res memoratu dignas, quæ nostro tempore evenere (dum forensibus ex negotiis quid superextaret otii) scripto mandarem, ephemeridum librum curiam conficiens, & Græcorum adventus, eorumque conventus causas inter communia meditarer adscribere, conspexi non convenire mixturam re, modo, & personis a communibus differentem. Materia namque fidei, modus conventionis in unam œcumenicam synodum hominum diversorum climatum ac sectarum; personæ vero summi pontificis maximi Eugenii, sacratissimique cardinalium senatus, cœtusque generalis synodi; illustrissimi Josephi Constantinopolitani patriarchæ, quibus & re, & modo, & personarum dignitate, nil excellentius datur; eo motus, ut particulari tractatu hæc modo ipse commemorem, mente concepi; sed eo nunc promptius in actum deducam, quo tua interrogatione allicitus sum, ut necessariam proficuamque translationis concilii causam fuisse cognoscas, & cum his omnibus abfueris, eaque tam mature, religioseve meditaberis processisse, non ambigo, execrandos censebis, qui huic tam sancto operi impedimento fuerint. Ad rem igitur ipsam Dei cum protectione deveniens, quid ex me scire pridie appetebas, referre non tædeat.

id est diarium adventum curiæ Romanæ.

LUDOVICUS. Multa pristino sermone vicissim contulimus, quibus te Basileensium gesta oppugnando, me autem, quæ in illorum diminutionem gesta fuere, rationabiliter detestando, diem consumpsimus, finemque verborum dedimus, pari voto concludentes, ut hoc maxime inficiari nequeamus, summa laude præconiove extollendum, quod in vestra Ferrariensi Florentinave synodo cum Græcis diligentissime decertastis: & cum tam graviter, tamque religiose Latinos Græcosque convenisse, tamque curiosissime disceptasse relatum est, summo desiderio a te, qui his conventibus adfuisti, sentiam, quæ ibidem gesta sunt.

ANDREAS. Referam non minus perlibenter, quod appetis. Fuerunt namque conventus admirabiles, ut separatis vicibus usque ad noctis tenebras pari verborum vicissitudine, summo pontifice, omnibusque Latinorum Græcorumque patribus præsentibus, duodecim, sex Latinorum ex parte, totidemque ex Græcis, uno sub interprete colluctantibus, de fide concertarent.

LUD. Referas, oro, ab exordio, quo imperator, Græcorumque patres ad portus venere, quidve vobiscum publice egere. Rogoque, ut ex relatu dignis nil referendum omittas; sed antequam ad modum adventus devenias, causa adventus extitit, prout arbitramur, ut se converterent?

AND. Nescio quis intrinsecus partium fuerit motus, sed communi opinione creditur, quod adventus causa extiterit, ut religionis unicum ovile fieret, ac pastor unus, prout inter præcipua nostræ religionis præcepta constitutum est, arbitror, ut in fide una esset conventio, causa fuerit adventus. In pluribus namque a Romana sancta ecclesia divertebant usque ad ipsius deitatis notitiam: & quia ex adscribendis innotescent differentiarum causæ, hic non adscribimus.

LUD.

ANNO CHRISTI 1438.

LUD. Quem rei huic cauſam dediſſe arbitraris?

AND. Quis, ut conveniſſent, cauſam dederit, modo curæ non eſt inquirere. Sunt qui arbitrantur, patres qui Baſileæ pro univerſali ſynodo convenerant, dediſſe cauſam: quidam vero ſummum pontificem Eugenium, qui & cum in minoribus fuerat, hoc ſummo anhelavit deſiderio: & ſi aſſeras mutuo concurſu utriuſque claſſem, gentes, pecuniaſve ad Græcos vehendos ſolemniter deſtinaſſe: fido tamen relatu percepi, quod etſi triremes miſerint qui Baſileæ fuerant, non ut Græcos ducerent, ſed ut eos a veniendo avertereut, id fecerunt, quod certo argumento percipitur, cum nec balliſtarios Conſtantinopoli dimittendos, nec pecunias ſecum duxerint: quinimo eos maxime inſtitiſſe fertur, ut Græcis ad pontificem maximum incedentibus infidelium potentatus obliſterent. Quæ quidem etſi minime crederem per fidelium mentes excogitari potuiſſe, ex his tamen qui cunctis ibidem geſtis interfuere, fido relatu percepi: ſed ſi concurſus hic fidei fervore adveniſſet, utereque memoria dignus eſſet.

LUD. Cur magis pontificis, quam Baſileenſium triremibus advenere?

AND. Percepi, quia & venire promiſerant, ac agendorum finem conſiderantes eo, quo tenderent, ut uno ſub paſtore Deum cognoſcerent, & ideo Romani pontificis claſſibus, in quo univerſalis eccleſiæ poteſtas principaliter reſidet, tranſfretare ad partes noſtras decrevere ſpretis Baſileenſium navibus; nequibant duobus de individuo contendentibus aſſentiri.

LUD. Referas adventus modum.

AND. Id perlibenter faciam; indeve principium ſumam, quo Venetias advenere, nec rem longius protraham. Heſterno namque ſermone cum in Baſileenſes graviter inveheret, retulimus quæ in navium deſtinatione ſummus pontifex Baſileenſeſve egerunt; quidve per utriuſque legatos, & utriuſque legationis claſſes peractum eſt Conſtantinopolitana in urbe. Nona Februarii die, anno 1438. magno cum campanarum pultu Græci Venetiis recepti ſunt, duce, Venetorumve civibus dominio præſidentibus, in navi, quam Bucentaurum nominant, obviam euntibus: in quam imperatore recepto, ad palatium ſibi diſpoſitum conduxere. Veniebant namque, ut aſſerebatur, omni dimiſſa credulitatis pertinacia, ut veritatem cognoſcerent; meritoque plaudendum fuerat.

LUD. Fuitne quis ex noſtris, qui eos reciperet?

AND. Si occidentalium honorem contpicimus, nonne magnifice recepti ſunt, ſi tantæ urbis populum conſpexere eorum plaudentem adventui?

LUD. Sed ſummus pontifex, inque qui Ferrariæ pro concilio ſe habebant, nonne aliquos deſtinarunt?

AND. Eugenius ſummus pontifex reverendiſſimum cardinalem ſanctæ Crucis, ac marchionem Ferrarienſem ad Græcos recipiendos Venetias miſit, audito Græcorum adventu: ſed & reverendiſſimus dominus cardinalis ſanctæ Sabinæ, S. Angeli cognominatus, qui Baſileenſi concilio præfuerat, qui ad hoc potiſſime conventionem illam protexiſſe aſſeruerat, ut Græcorum unioni cauſam daret, cum Græcos pontificis navibus advehi conſpexit, ex Baſilea Venetias ver it paulo poſt præfatorum cardinalis & marchion is adventum.

LUD. Græci cum naves egreſſi ſunt, quid egere?

AND. Imperator & patriarcha Græcorum, primo eorum ingreſſu ex Venetiis ad ſummum pontificem oratores deſtinarunt, ſæculares tres, abbates duos, qui vigeſima Februarii pontificem adjerunt. Data eis licentia publice differendi, ſæculares convenienter ſummi pontificis in acceſſu genuflexi ſunt: clerici vero, curvato capite, aliam reverentiam non exhibuerunt. Expoſuerunt, imperatorem & patriarcham ad nutum ſuæ ſanctitatis veniſſe, illicoque pauſa ex longo itinere ſumpta, adventuros.

LUD. Quid demum?

AND. Dimiſsis Græcis Venetiis, reverendiſsimus dominus cardinalis ſanctæ Crucis & marchio Ferrariam redierunt, ſanctæ Sabinæ Mantuam reverſus eſt.

LUD. Proſequere, oro, quid demum ſecutum eſt.

AND. Quarto Martii Græcorum imperator Ferrariam magno cum equitum apparatu ingreſſus eſt. Occurrerunt ei cardinales obviam omnes, qui tunc Ferrariæ erant, extra civitatem, cum magno prælatorum comitatu: ſub pallio aureo ductus eſt ad palatium apoſtolicum, & equeſter uſque ad papæ cameram, via ad hoc in palatio Ferrarienſi per marchiones antiquitus conſtructa, exhibitaque Romano pontifici reverentia debita, ad palatium, paradiſus cognominatum, pro ſui reſidentia diſpoſitum, ſimili pompa aſſociatus eſt.

LUD. Nonne & patriarcha imperatorem proſecutus eſt?

AND. Remanſerat patriarcha, per aquam veniens, antiquitate gravior.

LUD. An poſt diutius moram traxit?

AND. Octavo ejuſdem applicuit cum ſuorum clericorum conſortio, per Padum in navi veniens: civitatique appropinquans, & cum magnus archiepiſcoporum & epiſcoporum cœtus, & curialium ceterorum extra civitatem, ut eum reciperent, fuiſſet egreſſus, eumque diutius expectaſſent, marchione Ferrarienſi & filio ad eum accedentibus ad navim in qua venerat, compertum eſt voluiſſe, ut ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales eidem occurrerent. Die illo his vigentibus, ex navi qua venerat, non deſcendit, ibidemque pernoctavit nocte illa.

LUD. In navi?

AND. In navi: erat namque undique tabulis tapetiſve circumdata, quam Bucentaurum vocant, pro ſimilibus caſibus ordinata.

LUD. Quo demum ordine in terram venit?

AND. In diluculo diei ſequentis, requiſitis curialibus ſpeciali nuncio, ad portum, quo naves Ferrariam applicant, curialium quiſque equeſter acceſſit, duo cardinales juniores diaconi, Proſper de Columna tituli ſancti Georgii ad Velum aureum, & Firmanus ſanctæ Mariæ in Via lata, pariter acceſſerunt pontificis juſſu. Equitantibus patriarcha & Græcis aliis, cardinales ei occurrerunt obviam, nullaque adinvicem alia inclinatione facta, nec alter alteri pileum flectens, dominus de Columna, qui ex eis duobus ætate minor, dignitatis tamen adeptione major collega, patriarchæ ſic inquit: Reverendiſſime pater, dominus noſter papa miſit nos, ut aſſociaremus paternitatem veſtram. Eoque in medio ſumpto, ad palatium apoſtolicum conduxere.

LUD. Quomodo per ſummum pontificem receptus eſt?

AND.

Anno Christi 1438.

Collatio prima.

AND. Papa eidem non occurrit in publico, quinimo ultra conſuetum morem, in privata camera ſecreti cubiculi manſit, ut arbitror, prænarratæ difficultatis reſpectu. Ingreſſuſque eſt patriarcha ſex ſociatus tantum, papave ut totidem ſecum haberet, ſi vellet, ultra cardinales convento. Sedit ſummus pontifex uſque ad patriarchæ adventum in ſecreta camera, cardinalibus ad dexteram papæ conſtitutis; in ſcabello ad ſiniſtram diſpoſito receptus eſt: eoque paululum ſummum pontificem allocuto, ad palatium ſibi pro habitatione aſſignatum aſſociarunt omnes qui ſecum ex navi venerant, cardinalibus demptis.

LUD. Quid demum ſecutum eſt?

AND. Quia perſonæ antiquitas, & ceremoniarum diverſitas facilem non faciebat ad ſummum pontificem patriarchæ acceſſum, deputati ſunt ex cardinalibus duo, dominus ſanctæ Sabinæ, ſancti Angeli cognominatus, qui ex Mantua ad ſummum pontificem his diebus venerat, depoſito legationis officio, cui præfuerat: & dominus Firmanus, de quo ſupra verbum fecimus: quibus injunctum eſt, ut modum, formamve agendorum cum patriarcha diſponerent. Ac multis hinc inde tractatibus habitis, convenere, ut in eccleſia cathedrali Ferrarienſi convenientibus Latinis & Græcis declararetur, per ſummum pontificem concilium œcumenicum, Græcis annuentibus, ibidem eſſe legitime congregatum.

LUD. Quo ordine hoc factum eſt?

AND. Octavo Aprilis ordo in majori eccleſia datus eſt. Fuerant pro generali concilio ſedilia in medio Ferrarienſis eccleſiæ primitus ordinata. Dextera pars eccleſiæ, ubi ſummi pontificis erat ſedes, Latinis, ſiniſtra Græcis, diſpoſitæ ſunt. Inter papæ tribunal & ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales ſedes erat pro Romanorum imperatore, etſi abſente, præordinata: ſequebatur reverendiſſimus dominus cardinalium ſanctæ Romanæ eccleſiæ ſenatus, reverendiſſimus dominus cardinalis de Urſinis primo epiſcopus 4 Sabinenſis, Jordanus nomine, dominus Antonius epiſcopus Oſtienſis, Branda Portuenſis, Petrus tituli ſancti Marcelli, Nicolaus tituli ſanctæ Crucis, Franciſcus tituli ſancti Clementis, Angelottus ſancti Marci, presbyteri cardinales; Proſper tituli ſancti Georgii ad Velum aureum, Dominicus ſanctæ Mariæ in Via lata, diaconi ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales. Inter primum & ſecundum cardinales epiſcopos, Hieroſolymitanus patriarcha, quem ſancta Romana eccleſia pro patriarcha tenebat: poſt reverendiſſimorum cardinalium ordinem ſequebatur reverendiſſimus patriarcha Gradenſis, demum archiepiſcopi, prout primum quis dignitatem habuerat poſt archiepiſcopos epiſcopi, poſt epiſcopos abbates pari ordine ſequebantur.

LUD. Quot fuerunt ex patribus Latinorum mitra conſedentium?

AND. Centum ſexaginta.

LUD. Quis prædictorum omnium ornatus fuerat?

AND. Summus pontifex aderat mitra gemmata, ac ſacris indutus veſtibus, ſimiliterve cardinalibus epiſcopis & presbyteris ſtantibus mitra dempta, quibus abſque ornamento albæ erant, cardinalibuſve diaconibus, diaconorum veſtibus, albaque mitra, ceteris patriarchis, archiepiſcopis & epiſcopis, ornamento cardinalium, epiſcoporum more conſedentibus: protonotariis, correctore in ſcabello per tranſverſum de dextera ad ſiniſtram eccleſiæ partem diſpoſito ordinatis, nobiſve advocatis noſtro ordine ad eorum pedes in graduum ſummitate locatis, auditoribus, clericis cameræ ad pontificis pedes prope terram manentibus. Hic fuit Latinorum modus, ordo, formave in prædicto conventu: ac in Græcorum abſentia fuit Spiritus ſancti miſſa ſolemniter celebrata, ſervatiſque quæ ſunt ſolita ſervari in ſeſſionibus publicis, ſummo pontifice, Latinorumque patribus ad dexteram eccleſiæ partem ſtantibus, advenerunt Græci, & ſiniſtra eccleſiæ parte pro eis ordinata recepti ſunt.

LUD. Quis locus fuerat Græcorum imperatoris?

AND. In ſiniſtra parte de directo cathedræ imperatoris Romanorum pariformiter conſtituta ſedes eſt: ad ejus dexteram ſcabello quodam poſito erat Demetrius ejuſdem imperatoris germanus, deſpotus Moreæ.

LUD. Proſequere clericorum ordinem.

AND. In oppoſitum primi cardinalis ſedes patriarchæ fuerat conſtituta, qui infirmitate detentus non adfuit illo die; & ſpeciale milit mandatum, quod publice lectum extitit, ut inferius de verbo ad verbum interſeram. In quatuor ſcabellis poſt patriarcham diſpoſitis ſequebantur archiepiſcopus Heracleenſis, Alexandrini patriarchæ legitimum mandatum habens, ejuſque locum tenens; archiepiſcopus Epheſinus patriarchæ Antiocheni legatus, archiepiſcopus * Menelienſis Hieroſolymitani patriarchæ perſonam repræſentans, & metropolita Iberius regis Iberiæ apocriſarius, archiepiſcopus Trapezuntæ, archiepiſcopus * Riſicu, archiepiſcopus Nicænus, archiepiſcopus Lacedæmonienſis, archiepiſcopus Nicomedienſis, archiepiſcopus * Trivanienſis, Amaſienſis, Mitylenenſis, Toloſon, Stauropol, Tuſtricenſis, Garinenſis, Mellentenenſis, Achilienſis, Muldulanus, archiepiſcopi. Poſt quorum conſeſſum erant ſex presbyterorum habitum gerentes, * metropolitæ eccleſiæ Conſtantinopolitanæ, cruciferi appellati ex eo, quod crucem ſupra pileum, ultra communem presbyterorum habitum, geſtabant; & monachorum venerabilis comitiva ſuo ordine ſequebatur.

* alias, Menembilien ſis.

* alias, Ba. zien.

* alias, Tonobenſis.

* metropolitanæ,

LUD. Quis habitus patriarchæ, aliorumve archiepiſcoporum fuerat?

AND. Patriarchæ, archiepiſcoporum & epiſcoporum habitum ibidem vidimus nigrum, tegmen capiti appoſitum monachorum more, cappa celeſtini coloris, rigis albis purpureiſve per tranſverſum a ſummo uſque deorſum variata; ſacrarium quoddam, crucis venerabilis ſignum, certaſque ſanctorum reliquias continens, in pectore gerentium.

LUD. Religioſorum quis fuit ornatus?

AND. Abbates & monachi cappas camelorum pilis, ſeu griſea lana confectas, capitis tegmine ab eorum patriarcha epiſcopiſve minime differentes.

LUD. Sæcularium vero?

AND. Sæculares presbyteri erant bireto quodam caudato uſque ad veſtis ſummitatem collum tegente, pileo nigro a lateribus circumflexo, ſupraveſtis talaris nigra, manicis anguſtis, manus extremitate longioribus.

LUD. Sed imperatoris quis erat habitus?

AND. Imperatoris, ejuſve germani habitus erat ſimilis, purpurea veſtis, & pileus ab anteriori parte oblongus cuſpidem faciens, rotun-

Octavio prima.

dus in ceteris, pretioso lapide supra pileum imperatoris tantummodo differens.

Lud. Sed imperatori non aderant aliqui ex sæcularibus?

And. Sæculares quidam Græcorum prope imperatoris tribunal in scamno quodam prope terram consederant, in oppositum assistentium summo pontifici: primus despotus Serviæ, & nobilis quidam imperatoris Trapezuntæ mandatum habens; quidamve regis Iberiæ orator, habitu ab aliis differens, bireto rotundo lapidibus pluribus exornato, aurove contexto, ac duo apocrisarii principis Valachiæ.

Lud. Sed quis erat sæcularium apparatus?

And. Communis nobilium sæcularium apparatus fuerat, diplois quædam usque ad pedes longa, sericea materia, fascia quadam staminis a pectore ad ventrem circumcincti; supravestis talaris strictissima, manicis angustis, quam cappæ more in humeris gerebant, collari ad caput eminente: in capite rotundus pileus cubitalis altitudinis, in summitate rotundior, in latitudinem effundens, ab extra griseis pellibus, seu serico rubeo contextus. His igitur sic consedentibus ordine & modo quibus expressum est, silentium undique factum est: & aderant Latinorum in sacra theologia doctorum peritissimorum, atque jurium spiritualium & temporalium numerus copiosus, ut vix unquam uno in conventu spectatissimorum virorum coronam talem conspexerim; dico eorum, qui dignitatibus officiisve carebant. Omnibus his expectantibus, presbyter quidam Græcus assurgens, patriarchæ absentiam excusavit, ejusve mandatum in publica forma exhibuit, ac primo in Græco, & deinde in Latino legit: cujus mandati hæc verba fuere.

MANDATUM PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLI

Anno Domini MCCCCXXXVIII. die Mercurii IX. mensis Aprilis.

Joseph miseratione Dei archiepiscopus Constantinopolitanæ novæ Romæ.

CUm gratia & beneplacito ejus qui omnia in melius disponit Dei, desiderium divinitus veniens nostras mentes communi intentione possideat, astantibus occidentalibus & orientalibus ecclesiæ pontificibus, ut omni possibili verbo atque rationabili modo sacris scripturis ac divinis eloquiis pridem edocti, sine ulla lite atque contentione de proposita quæstione cum Dei timore scrutari possimus, atque alterutri convenientes secundum unam Dei voluntatem, superante veritate, uniamur, jam res in hanc negotii summam accessit, ut nos orientalis ecclesiæ, veritatis manifestationem omnibus nostris periculis præferentes, huc Deo volente accesserimus, decet nunc rebus principium dare, cujus illud principium est, ut synodus pronuncietur, cui etiam me cum ceteris sanctis & fratribus meis pontificibus interesse decebat, cum non esset conveniens, neque justum me absente vel pontifices illuc accedere, vel synodum pronunciare. Sed cum ægritudo corporis prohibeat, nec sinat ut ego adesse possim, jam per hanc adhortatoriam literam, concedo reverendissimis patribus locum tenentibus sanctissimorum patriarcharum fratrum meorum, & omnibus in Spiritu sancto dilectis fratribus meis & coadministratoribus metropolitis, & ceteris prælatis ecclesiæ adire impræsentiarum, & perficere œcumenicæ synodi pronunciationem. Hujus gratia & præsens exhortatoria litera nostræ humilitatis absoluta est omnibus vobis, ad prædictorum omnium manifestationem & certitudinem.

Habebat exemplar, *sacer patriarcha*: 6 manuscriptum, *mense Aprilis*.

Lud. Quid demum factum est?

And. Summus pontifex reverendo in Christo patri domino episcopo Portugallensi annuit, ut pulpitum ascenderet, legeretque quod ei fuerat injunctum. Qui de loco suo recedens, locum ascendit, quamdamque bullam hujus continentiæ legit.

Anno Christi 1438.

EUGENIUS PAPA DECLARAT FERRARIÆ esse Synodum universalem.

Eugenius episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

MAgnas omnipotenti Deo gratias referre nos convenit, qui antiquæ miserationis suæ non immemor, ecclesiam suam secondioribus semper accumulat incrementis: & licet hanc jactari interdum tentationum & pressurarum fluctibus sinat, nunquam tamen patitur mergi, sed inter undarum moles inviolabilem servat, facitque ineffabili clementia sua, ut inter angustias varias robustior illa semper assurgat. Ecce enim orientales & occidentales populi diu abinvicem separati, unum concordiæ & unitatis fœdus inire festinant: & qui longo a seipsis dissidio avulsos, ut æquum erat, molestе ferebant, post multa tandem sæcula, ipso utique auctore, a quo omne datum optimum provenit, sanctæ unionis desiderio corporaliter in hoc loco convenerunt. Nostrum autem & totius ecclesiæ munus est, & esse intelligimus, viribus omnibus eniti, ut hæc felicia cœpta jugi solicitudine felicem progressum exitumque consequantur, ut cooperatores Dei & esse & dici mereamur. Denique carissimus filius Joannes Palæologus Romæorum imperator, una cum venerabili fratre Josepho Constantinopolitano patriarcha, & aliarum patriarchalium sedium apocrisariis, magnaque cum archiepiscoporum & ecclesiasticorum nobiliumque multitudine, octava Februarii mensis proxime præteriti, Venetias, ad ultimum scilicet applicuit portum, ubi, sicut antea sæpius fecerat, Basileam justis de causis ratione œcumenici seu universalis concilii celebrandi, se ire non posse patenter expressit; idque Basilicæ congregatis per literas intimavit, exhortans atque requirens omnes, uti feriariam ad hujusmodi concilium celebrandum electam pro agendo tam sanctissimo hujus unionis opere sese transferrent. Nos itaque, quibus hæc sacratissima unio semper cordi fuit, quique hanc summo studio perfici cupimus, decretum [a] Basilensis concilii cum Græcis ipsis conventum, electionemque loci pro œcumenico celebrando concilio in eadem Basileensi synodo factam, ac per nos postea Bononiæ instantibus

Extat Græce & Latine hoc tomo pag. 479 adversus translationis.

[a] *supra relat. par. I. rum. II. pag. 1361.*

ANNO CHRISTI 1438.

tibus ipſorum imperatoris & patriarchæ nunciis, A
[a] confirmatam, & quæque alia ad ipſum ſanctæ unionis opus ſpectantia, ut eſt officii & debiti noſtri, exequi diligenter intendimus. Omni igitur modo & forma, quibus melius poſſumus, decernimus & declaramus, 7 accedente conſenſu dictorum imperatoris & patriarchæ, omniumque in præſenti exiſtentium ſynodo, ſacram eſſe univerſalem ſeu œcumenicam ſynodum in hac Ferrarienſi civitate omnibus liberam & ſecuram, ſicque dictam ſynodum ab omnibus reputari debere, in qua ſine ulla rixoſa detentione & pertinacia, atque cum omni caritate ſacrum hoc unionis negotium tractandum, & Deo propitio, ut ſperamus, felici fine claudendum eſt, una cum ſanctis operibus reliquis, ad quæ peragenda ſynodus iſta noſcitur inſtituta. B

Datum Ferrariæ in generali ſeſſione ſynodali ſolemniter in eccleſia majori Ferrarienſi celebrata, anno incarnationis dominicæ milleſimo quadringenteſimo trigeſimo octavo, quinto Idus Aprilis, pontificatus noſtri anno octavo.

Quibus peractis, lætiſſime ex conventu aſſurrexerunt omnes.

LUD. Hæc quidem auditu gratiſſima ſunt, ſed gratius ſuſcipiam, cum dixeris diſputationis modum.

AND. Publice conventio ſiluit uſque ad octavam Octobris.

LUD. Res quidem auditu horrenda eſt, quod tantus hominum numerus, tantuſve elegantiæ C fulgor in unum convenerit, nihilque tanto tempore geſſerint.

AND. Græci huic rei cauſam dederunt: mos quidem gerendus erat eiſdem, qui ad fidei unionem fuerant convitati ad hoc ſpirituale convivium. Sed & datus eſt modus, ut & ſi publice convenire nequirent, privatis conventibus certi ex Latinis Græciſque deputarentur, qui præludia publicarum diſceptationum in medium ducerent. Deputati ſunt ex Latinis ſexdecim viri de regularium ac ſecularium numero, viri graves & docti, qui certis diebus tenerentur in eccleſia Minorum certas diſputationes particulares facere; pariterque idem Græci fecere: quæ quidem quia publica acta non ſunt, non viſum D eſt in ſcriptis publice referendum [b]. Diſcuſſum eſt pluribus diebus, & cum quatuor principaliores viderentur fuiſſe differentiarum cauſæ: Prima de proceſſu Spiritus ſancti a Filio; ſecunda de purgatorio, an ſit, & an animæ ante diem judicii puniantur, vel Deum videant: tertia de poteſtate Romanæ eccleſiæ; & ultimo de ſacramento, an in fermento, vel azymis fieri debeat: ſumpta eſt purgatorii materia in diſcuſſionem, & diſputationes plurimæ factæ ſunt, an purgatorium ſit, quove loco animæ reſideant uſque ad diem, quo judicaturus vivos & mortuos Deus noſter redemptor advenerit. Et poſito, quod purgatorium foret, an pœna ignis ibidem ſit, anne igne materiali ibidem animæ E puniantur: plurimaque alia, quæ locis privatis diſcuſſa ſunt, & ſuis loco & tempore in publicum [c] deducentur, omittam. Hoc modo deventum eſt cum Græcis uſque ad octavam menſis Octobris.

[a] Ut ſupra par. 1. num. IV.

[b] Græcus ſcriptor in his privatis diſputationibus Ferrariæ habitis, plura refert de purgatorio, quæ publice repetita fuerunt Florentiæ a Turrecremata, eaque refert Andreas una cum aliis quæſtionibus, quæ hic innuuntur, infra collatione 22. num. 3. & ſequentibus.

[c] Infra loco ſupra citato.

Antequam reliqua Andreæ proſequamur, opportune hic temporis ordine exigente, ex Vaticano codice inſerendas duximus literas Eugenii papæ de indulgentiis & ſubſidio pro Græcis.

COLLATIO PRIMA. NUM. II.

Eugenius, &c. univerſis & ſingulis, ad quos præſentes noſtræ literæ pervenerint, ſalutem & apoſtolicam benedictionem.

AD ſalutem animarum Chriſti fidelium, quarum nobis tanquam unico Chriſti vicario, & totius dominici gregis paſtori in terris principaliter cura commiſſa eſſe dignoſcitur, diligenti ſolicitudine, prout onus ipſius paſtoralis requirit officii, intendentes, ea diligenter quærere & exequi peroptamus, per quæ & fidei catholicæ exaltatio deſiderata proveniat, & ipſi fideles ex piis eorum ſuffragiis ſpirituales fructus uberius conſequantur. Sane ut multa omittamus, quæ ſuperiori tempore pro unione orientalis eccleſiæ Græcorum multo labore & ſtudio operati ſumus, ante annum per oratores cariſſimi in Chriſto filii Joannis Palæologi Græcorum imperatoris, & venerabilis fratris Joſephi Conſtantinopolitani patriarchæ, ac alios multos timoratos zelo fidei catholicæ accenſos, & magnæ auctoritatis viros, ad proſecutionem præfatæ unionis, quæ eo in tempore ab aliis deſerta videbatur, inſtantius requiſiti, ad id etiam urgente nos conſcientia, ne tam ſanctum opus in magnam confuſionem fidei catholicæ, ac perpetuam infamiam occidentalis eccleſiæ deſeri pateremur, totum ejus ſancti operis onus ſuſcepimus, in Dei miſeratione & fidelium ſuffragiis confidentes. In qua re tantam tamque ſolicitam operam adhibuimus, ut præfati imperator & patriarcha una cum metropolitis, epiſcopis, abbatibus, prælatis, nobilibus, & aliis clericis & laicis in multitudine copioſa ad nos venerint, cum quibus, præſtante Domino, œcumenicum concilium Ferrarienſe fundavimus, illud cum eis per diſputationes & opportunos tractatus uſque in diem præſentem ſolicite proſequentes. Verum cum ob dictorum apparatum ad iter arripiendum & navigationem, ac cuſtodiam Conſtantinopolitanæ civitatis, prout conventum fuerat, graves expenſas ſubierimus, & multo majores quam ſuppetant facultates, ac de cetero uſque ad reditum eorum in patriam, juxta eis promiſſa, nos ſubire oporteat, rei hujus neceſſitate compellente, cogimur devotorum Chriſti fidelium ſuffragia & caritativa implorare ſubſidia.

Ut igitur ipſi Chriſti fideles ad opportuna tam ſancti operis auxilia facilius & ferventius animentur, quo ſpiritualibus muneribus ſe ſenſerint in benedictionibus præveniri: Nos attendentes, quod beato Petro apoſtolorum Principi, & æterni regni clavigero ac paſtori eccleſiæ, & ſucceſſoribus ſuis infinitum illum theſaurum, qui in Chriſti ſanguine fidelibus datur, plena ſit diſpenſandi attributa poteſtas, de omnipotentis Dei, & Chriſti miſericordia, cujus vices, licet immeriti, in terris gerimus, ac beatorum apoſtolorum Petri & Pauli auctoritate confiſi, omnibus & ſingulis Chriſti fidelibus, qui pro ſupportandis oneribus ad tam ſanctum opus nobis incumbentibus ad certam ſummam (ut accepimus) hactenus contribuerunt, aut juxta eorum facultates contribuent in futurum, eligendi in confeſſorem ſacerdotem idoneum ſæcularem vel regularem, qui in omnibus caſibus, etiam de quibus apoſtolica ſedes eſſet merito conſulenda, ſemel in vita, quamprimum opportunitas aderit, abſolvere valeat,

Facultas abſolvendi a caſibus reſervatis.

COLLATIO PRIMA.

Indulgentia ſubſidium reſtaurantibus.

valeat, injuncta eis pœnitentia ſalutari : deinde etiam ſimilem eligendi confeſſorem, qui in mortis articulo omnium peccatorum, de quibus vere corde contriti & ore confeſſi fuerint, ipſis in ſinceritate fidei, unitate ſanctæ Romanæ eccleſiæ, ac obedientia & devotione noſtra & ſucceſſorum noſtrorum Romanorum pontificum canonice intrantium perſiſtentibus, plenariam remiſſionem & indulgentiam concedere poſſit, tenore præſentium plenam & liberam concedimus facultatem. Quibus & confeſſoribus

Facultas abſolvendi confeſſoris.

ſic, ut præfertur, eligendis ab excommunicationis, ſuſpenſionis & interdicti ſententiis ab homine vel a jure generaliter vel ſpecialiter & nominatim latis in foro pœnitentiali tantum, debita ſatisfactione juxta formam juris injuncta, abſolutionis beneficium omnibus & ſingulis, de quibus ſupra, impendendi in forma eccleſiæ conſueta : nec non ſuper votis peregrinationis vel abſtinentiæ, vel ſimilibus, etiamſi de ultramarinis partibus, aut ſancti Jacobi in

Vota commutandi.

Compoſtella, vel apoſtolorum Petri & Pauli liminibus viſitandis, emiſſa fuerint, & non adimpleta, diſpenſandi, & in alia pietatis opera commutandi. Inſuper etiam quoſcumque uſurarios, aut alios turpes quæſtores, ſuper uſuris & bonis dumtaxat de quibus incertum eſt, quibus perſonis fieri debeat reſtitutio ; ac etiam illos qui arma, vel alia prohibita infidelibus vel hæreticis detulerint, abſolvendi facultatem ſimiliter impartimur. Ita tamen quod votis obligati expenſas itineris, & oblationes quas facturi erant : uſurarii vero, & ex turpi, vel alias indebito lucro ad reſtitutionem obligati, ubi pro quibus erat reſtitutio facienda, neſciuntur, & delatores prohibitorum, ut ſupra præmittitur, lucra, quæ ex talibus quæſierint, ad ſubſidium ejuſdem operis exponant, & alias prædicti omnes ſatisfaciant, ut tenentur. Et ne (quod abſit) per hujuſmodi reddantur procliviores ad illicita in poſterum committenda, volumus, quod ſi ex confidentia remiſſionis hujuſmodi aliqua forte committerent, quoad illa dicta remiſſio nullatenus ſuffragetur. Quam quidem facultatem circa voventes, uſurarios, indebiti lucri quæſtores, & prohibitorum delatores, ut præfertur, ad eas etiam perſonas, quæ pro ſubſidio hujuſmodi hactenus juxta modos præmiſſos ſatisfecerunt, dum tamen ſic ſoluta in dictum ſubſidium realiter aſſignentur, extendi volumus per præſentes. Mandantes & injungentes omnibus & ſingulis eccleſiarum præ-

Indulgentia & conceſſiones hinc publicandæ.

latis, capitulis, conventibus, & aliis quibuſvis eccleſiaſticis perſonis, quatenus indulgentias & conceſſiones hujuſmodi in locis eis ſubjectis per idoneos prædicatores populis ſuis ſolemniter publicari & exponi faciant. Quibus quidem prædicatoribus, & omnibus qui eos devote audierint, & in tam pio opere aſſiſtentiam & favorem præbuerint, auctoritate prædicta duos annos & totidem quadragenas de injunctis ſibi pœnitentiis in forma eccleſiæ relaxamus. Pecunias autem, & alia, quæ pia fidelium largitione, aut aliis quibuſcumque erogationibus in ſubſidium hujus ſancti operis obvenerint, ordinarii loci & illorum, quos cum literis conceſſionum hujuſmodi per nos vel habentes ad hoc a nobis ſpeciale mandatum deſtinari contigerit, duorumque bonorum virorum loci judicio reponi & conſervari, & his quos ad ipſas pecunias recipiendum deputaverimus, conſignari volumus. Ordinationibus alias forſan quavis auctoritate in contrarium factis non obſtantibus quibuſcumque. Nulli ergo, &c. Datum Ferrariæ octavo Kalendas Octobris, pontificatus octavo.

ANNO CHRISTI 1438.

Aliæ literæ ejuſdem Eugenii de decimis pro eodem ſubſidio.

Eugenius, &c. Dilecto filio Baptiſtæ de Lagname legum doctori, clerico camera apoſtolicæ, & capellano noſtro. ſalutem.

Num. III.

DUDUM Baſileenſe concilium pro unione Græcorum cum eccleſia Latina renovanda cariſſimo filio Joanni Palæologo Romæorum imperatori, ac venerabili fratri Joſepho patriarchæ Conſtantinopolitano, expenſas pro ipſis cum ſeptingentis perſonis in veniendo ad locum œcumenici concilii, & ibidem ſtando, indeque redeundo ad civitatem Conſtantinopolitanam, proque duabus galeis & trecentis balliſtariis in dicta civitate, quamdiu imperator cauſa concilii inde abeſſet, ad ipſius urbis cuſtodiam manſuris, ſynodali decreto [a] ſpopondit : & cum ad hoc ingens perficiendum opus immenſa pecuniarum quantitas neceſſaria videretur, ii qui in ipſo tunc reſidebant concilio, conſiderantes ſimul ſummæ magnitudinem, neceſſarium & opportunum eſſe judicarunt, pro tanto Dei honore & totius eccleſiæ protectu, ipſam eccleſiam de bonis ſibi a Deo collatis ſubvenire debere. Mature igitur inter ſe univerſalem omnium fructuum eccleſiaſticorum decimam ..... atque impoſuerunt. [b] Ne autem clerum fruſtra gravari contingeret, ibidem decretum extitit, ut uſquequo ipſe imperator & patriarcha cum aliis Græcis ad ultimum applicuiſſent portum, ipſa decima nullatenus exigeretur. Verum cum in ipſo olim Baſileenſi concilio de loci electione tractaretur, ubi œcumenica celebranda eſſet ſynodus, tandem Florentia aut Utinum, ſeu locus alius, qui prius neceſſaria pro hac re præparaſſet, electus [c] extitit. Nos autem, qui etiam dum in minoribus conſtituti eſſemus, ſummopere hanc ſanctam unionem Græcorum deſideravimus & perquiſivimus, habito cum fratribus noſtris ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalibus, plurimuſque aliis in magno numero, qui in curia Romana reſidebant, prælatis, maturo conſilio, judicavimus, hanc civitatem Ferrarienſem ad hujus œcumenici concilii celebrationem eſſe opportunam atque accommodam, & pro hac quoque neceſſaria præparare decrevimus. Ad honorem igitur omnipotentis Dei & ſanctæ matris eccleſiæ, protectum quoque & amplitudinem fidei oithodoxæ, noſtris impenſis galeas & balliſtarios, aliaque omnia in ipſo ſynodali decreto promiſſa Conſtantinopolim tranſmiſimus, & tandem, Deo propitio ipſos imperatorem & patriarcham cum multis metropolitis, aliiſque eccleſiaſticis & ſæcularibus viris nobilibus in magna multitudine, ad ultimum portum, civitatem videlicet Venetiarum, & deinde huc Ferrariam adduci fecimus. In qua quidem civitate Ferrarienſi die 9. Aprilis, conſentientibus ipſis Græcis], eſſe œcumenicum concilium legitime congregatum, in ſeſſione publica ſolemniter [d] declaravimus. Cum autem uſque ad hunc diem pro hoc ſanctiſſimo opere ſummam circiter

[a] Seſſione 19. concilii Baſileenſis.

[b] Seſſione 25. concilii Baſileenſis.

[c] Hoc decretum habetur ſupra num. II.

Conſentientibus Græcis in civitate Ferrarienſi concilium eſt legitime congregatum.

[d] Ut ſupra hac eadem collatione.

ANNO CHRISTI 1438.

Expenſæ pro condemnandis Græcis ad concilium, & expoſita Conſtantinopolitana clauſtra.

Decima colligenda pro ſubſidio.

teroctuaginta millium ducatorum expoſuerimus, omnique menſe, uſque ad confirmationem, tam pro expenſis eorum qui ſunt in concilio, quam pro dictis duabus galeis & terceatum balliſtariis civitatem Conſtantinopolitanam cuſtodientibus, quinque millia ducatorum exponere neceſſarium ſit, ne eccleſiam quæ nullo modo aliunde ſupplere poteſt, in præmiſſis deficere, tantumque bonum negligi defectu pecuniarum contingat, prædictam decimam per ipſum quondam Baſileenſe concilium impoſitam, conditione prædicta per Dei gratiam purificata, hoc ſancto approbante concilio exigendam jam fore declaravimus. Quocirca diſcretioni tuæ per apoſtolica ſcripta committimus, & mandamus tenore præſentium, quatenus procures & ſtudeas diligenter, quod perſonæ eccleſiæ, & quæcumque alia pia loca provinciarum, civitatum, diœceſum, ſub regnis cariſſimi in Chriſto filii noſtri Eduardi Portugalliæ & Algarbii regis illuſtris conſtituta, tam exempta, quam non exempta, cujuſcumque religionis & ordinis exiſtant, etiamſi ſint ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales, quibus cardinalibus & religioſis nulla privilegia & exemptiones in hac parte volumus ſuffragari, ſine difficultate aut dilatione faciant illud idem, atque perſolvant. Volumus autem quod hujuſmodi decima per te, quem in prædictis provinciis, civitatibus & diœceſibus collectorem tenore præſentium deputamus, ac tuos ſubcollectores, clericos dumtaxat, quos ad id deputabis, a perſonis eccleſiaſticis ſæcularibus & regularibus, exemptis & non exemptis, in eiſdem civitatibus & diœceſibus, fructus, redditus & proventus hujuſmodi habentibus, & infra annum habituris, de ipſis dumtaxat fructibus, redditibus & proventibus colligatur, & etiam exigatur: utque juxta conſtitutionem editam in concilio Viennenſi ſuper decimis exigendis, calices, libri, & alia ornamenta eccleſiaſtica divinis officiis deputata, ex cauſa pignoris, vel alias, occaſione prædicta nullatenus capiantur, diſtrahantur, vel alias occupentur. Volentes quod tam tu, quam ſubcollectores a te, ut præfertur, deputandi, dictam decimam a ſingulis perſonis eccleſiaſticis hujuſmodi, auctoritate noſtra per cenſuram eccleſiaſticam ac ſequeſtrationem eorum reddituum & proventuum eccleſiaſticorum, per te ac per ipſos, aut alium vel alios, ad ſolvendum compellas, ſeu compellant, invocato ad hoc, ſi opus fuerit, auxilio brachii ſæcularis, tam felicis recordationis Bonifacii papæ VIII. prædeceſſoris noſtri de una, ac duabus dictis in concilio generali, quam aliis conſtitutionibus apoſtolicis contrariis non obſtantibus quibuſcumque, ſeu ſi eiſdem perſonis a ſede apoſtolica ſit indultum, quod ad ſolutionem hujuſmodi decimæ minime teneantur, & ad id compelli, aut quod interdici, ſuſpendi, excommunicari, aut extra vel ultra certa loca ad judicium evocari non poſſint, per literas apoſtolicas non facientes plenam & expreſſam de verbo ad verbum, eorumque propriis ordinum, locorum & perſonarum nominibus & cognominibus mentionem, & quibuſcumque privilegiis & indultis, exemptionibus & literis apoſtolicis quibuſcumque ordinibus & dignitatibus, & ſpecialiter ſanctorum Benedicti & Auguſtini, Ciſtercienſium, Cluniacenſium, Præmonſtratenſium, Grandimontenſium, Carthuſienſium, Camaldulenſium, Vallisumbrotæ, Cruciferorum & Humiliatorum, ac Hoſpitalium ſancti Joannis Hieroſolymitani, & beatæ Mariæ Teutonicorum, ſancti Jacobi de Spata, Calatravenſis & de Alcantara militiis, & ipſorum univerſitatibus generaliter vel ſpecialiter ſub quacumque forma vel expreſſione verborum a memorata ſede conceſſis, de quibus, quorumque totis tenoribus de verbo ad verbum in noſtris literis plena & expreſſa mentio ſit habenda; quibus omnibus hac vice dumtaxat ex certa ſcientia volumus derogari. Et inſuper volumus, tibique per apoſtolica ſcripta committimus, quod tu & a te deputandi illos ex perſonis eccleſiaſticis ſupradictis, provinciarum, civitatum & diœceſum prædictarum, quos ex defectu non factæ ſolutionis hujuſmodi excommunicationis ſententiam incurrere contigerit, ab eiſdem ſententiis poſt ſatisfactionem debitam abſolvere, & cum eis ſuper irregularitate, ſi qua forte ſint ligati celebrando divina, aut immiſcendo ſe illis, non tamen in contemptum clavium contraxerint, auctoritate noſtra valeas & valeant diſpenſare. Perſonas etiam ad taxationem hujuſmodi de terris idoneas eligendas & deputandas plenam tibi tenore earumdem literarum facultatem concedentes. Datum Ferrariæ anno incarnationis dominicæ milleſimo quadringenteſimo trigeſimo octavo, ſexto Nonas Octobris, pontificatus noſtri anno octavo.

COLLATIO PRIMA.

NOTÆ HORATII JUSTINIANI

AD PRIMAM COLLATIONEM.

1 *Retulimus.*] Hoc opus Andreæ de ſancta Cruce, de quo rerum mentionem facit infra collatione 12. & 22. num. 9. adhuc deſiderabatur: ſed ex actis quæ in prima hujus operis parte retulimus ex bibliotheca Vaticana, ſufficicas habetur rerum geſtarum notitia.

2 *Carvato*] Nec mirum: nam quod magis, & alio etiam titulo, deberent Græci neoterici, non genuflectunt orantes vel adorantes, nec in eccleſia.

Mirum certe etiam in hoc eos degeneraſſe a ſanctis patribus. Nam Daniel. cap. 6. *Tribus temporibus in die flectebat genua.* Salomon 3. Reg. 8. *Utrumque genu orans in terra fixerat.* Et de pluſquam Salomone legitur Lucæ 22. *Quod poſuit genibus orabat. Flecto genua mea* (dixit Paulus Epheſ. 3.) *ad Deum pro vobis.* Vide plura apud Baronium tom. 1. anno 58. numer. 106 Sane canone 20. primi concilii Nicæni prohibetur genuflexio in diebus dominicis & pentecoſtes. Idem ſtatuitur in canone 20. concilii Conſtantinopolitani, & 91. concilii Trullani: quæ exceptio, ut canoniſtæ dicunt, firmat regulam in contrarium, nimirum extra ea tempora, quibus reſurrectio Domini commemoratur, genuflectendum eſſe: quod præſupponunt ſanctus Germanus Conſtantinopolitanus patriarcha in theoria rerum eccleſiaſticarum, & ſanctus Baſilius homilia 13. de baptiſmo hæc ait: *Quod expectat beneficio fobrii baptizati: quando nec poteris manus in cælum tollere, nec in pedes erigi, nec genua adorando flectere.* Et ad Amphilochium libro de Spiritu ſancto docet, in diebus dominicis & tempore pentecoſtes non genua flectendum in memoriam reſurrectionis dominicæ. De reliquis vero diebus anni hæc ſubdit: *Quoties genua flectimus], & rurſus erigimur, ipſo facto offendimus, quod ob peccatum in terram delapſi ſumus, & per humanationem ejus qui creavit nos, in cælum revocati ſumus.* Sed & Balſamon alioquin ſchiſmaticus in commentariis ſupradictorum canonum, & in Nomocanone Photii titulo 14. idem præſupponit: deque eadem genuflexione mentionem facit Cabaſilas in expoſitione liturgiæ capite 24. Certe ſanctus Damaſcenus libro de hæreſibus explicans nomen cujuſdam ſectæ hæreticorum, ſic ait: *Agonyelita ſunt, qui quoties orant, genuflectere prorſusque nolunt, ſed ſemper ſtantes precantur.*

3 *Simili pompa.*] Extant in valvis æneis juſſu Eugenii papæ IV. in majori porta baſilicæ ſancti Petri collocatis inſculpta nobiliora ejuſdem pontificis monumen-

ta,

COLLATIO PRIMA.

ta, inter quæ viſitur & imperator una cum deſpota ejus fratre Conſtantinopoli Venetias, & inde Ferrariam ad concilium navigans. Cernitur & ejuſdem ad ſummum pontificem acceſſus, quem genu flexo veneratur, ut hic in gra.iam lectoris, & majorem declarationem eorum quæ dicit hic Andreas, & ſtatim infra dicet de habitu imperatoris & aliorum Græcorum, "imprimi curavimus. Extant in iiſdem valvis hi verſus inſcripti.

* conſule editiones Romanam & Laparenſem: neque enim, his ſpectaculis oculos legentium detinemus.

Sunt hæc Eugenii monumenta illuſtria quarti:
Excelſa hæc animi ſunt monumenta ſui.
Ut Græci, Armeni, Æthiopes, hic aſpice ut ipſam
Romanam amplexa eſt gens Jacobina fidem.

4 *Sabinenſis.*] Jordanus Sabinenſis præcedit Antonium Oſtienſem: antiquior enim epiſcopus cardinalis, ſive is ſit Sabinenſis, ſive Albanenſis, ſive Oſtienſis, ſive alius ex ſex epiſcopis cardinalibus, decanatus dignitatem obtinet, quod Paulus IV. in ſua conſtitutione, *Cum venerabiles*, voluit habere locum in epiſcopis cardinalibus præſentibus in curia, vel ex publica cauſa abſentibus, & extra curiam per Romanum pontificem deſtinatis. Vide Panvinium de epiſcopis & titulis cardinalium paragr. *Sicut autem*.

5 *Intereſſe.*] In hujus enim ſynodi, in qua de unione Græcorum agebatur, & ad quam vocatus acceſſerat, Ferrariæque jam aderat, conveniens & juſtum erat, ut ſeſſioni etiam intereſſet, ne unio quaſi eo ſpreto vel invito fieri videretur. Vide hic infra notam ſextam.

6 *Manuſcriptum.*] Erat ſcilicet exemplum ſubſcriptum: *Joſeph ſacer patriarcha manu propria, menſe Aprilis*, die ſcilicet nona, qua erat ſeſſio anno 1438.

Hoc mandatum patriarchæ non refertur a Græco ſcriptore, ſed longe aliud paulo poſt initium ſub titulo προτροπή, quod exhortationem, ſeu commonitorium Latine dixerim his verbis.

In nomine ſanctæ, vitæque principii Trinitatis, Patris & Filii & Spiritus ſancti, duæ Chriſtianorum partes, Italorum ſcilicet & Græcorum, hodie communi conſenſu convenerunt ad indicendam ſacro-ſanctam œcumenicam ſynodum. Et ex una quidem parte ſancti patres orientalis eccleſiæ, videlicet ſereniſſimus imperator Ioannes Paleologus, & patriarcha dominus Joſeph, & archiepiſcopi, & cruce ſignati, & primarii orientalis eccleſiæ ſacerdotes, diaconi, ejuſque univerſus clerus.

Ex altera vero ſimiliter Italorum parte tota ſancta occidentalis Romana eccleſia, ſcilicet beatiſſimus papa cum univerſo ſuo ſacerdotali ordine. Conſentimus, & conſenſi hoc jamus, ut ſancta & œcumenica hæc ſynodus celebretur in hac urbe Ferraria in templo ſanctæ magnique martyris Georgii, quod ſitum eſt in hac media urbe: & indicimus, & ſtatuimus damus, quod ab hoc tempore, anno ſcilicet 1438. die nona menſis Aprilis indictionis prima ſumatur ad menſes quatuor, & in omnibus locis & regnis Chriſtianorum notum ſit omnibus, atque omnes conveniant, reliqui etiam Baſileenſis concilii, quique Roma ſunt, & omnis Chriſtianus, quique advenire voluerit, veniat ad tempus conſtitutum.

Quod ſi quis deſperexerit, aut aſpernatus fuerit hanc ſanctam ſynodum, neque advenerit uſque ad præfinitum tempus, ut excommunicationi ſubjaceat, nihil amplexus fuerit quæcumque ab legitima ſynodo fuerint decreta. Et ſi quiſpiam eminentis ſit ſtatus, aut doctor, aut eccleſiaſtico fungatur officio, dicimus, mittendam eſſe ab eo ſuam confeſſionem, aut vicarium, ſi nequeat ipſe venire, atque approbet atque recipiat quæcumque ſancta ſynodus decernit.

Quod ſi rejecerit, ut diximus, ſit excommunicationis cenſura percuſſus. Idem de magnis principibus & ducibus, aliiſque locorum dominis dicimus, ipſos etiam debere convenire, mandato papæ & imperatoris & ſynodi obtemperantes, vel certe & ipſos eadem ſimiliter ſcribere.

Si vero iidem reges & principes alibi voluerint ſynodum celebrari, ut de eo quod potius ſit, deliberent, atque id ſit in ſynodi poteſtate uſque ad tempus præfinitum.

Hoc lecto, juſſerunt etiam beatiſſimi papæ decretum pro ambone recitari. Hæc ille.

Subdit deinde ſummi pontificis decretum, ut hic etiam Andreas, nonnullis tamen additis & mutatis, ut ſtatim dicam.

Siſtendum eſt enim hic pauliſper, & diligenter conſiderandum, quod omnino videtur neceſſarium fuiſſe lectum mandatum, quod ponit Andreas, ut tam proprio, quam ipſius patriarchæ abſentis nomine, reliqui epiſcopi orientales decreto papæ conſentirent, ut hic nota 4. & 6. dicimus.

Quod vero hæc exhortatio, ſeu commonitorium, quod ponit Græcus ſcriptor, omiſſo mandato ab Andrea relato fuerit lectum, nullo modo credibile apparet.

In primis enim ipſa ſynodus hujuſmodi commonitorium non permiſiſſet legi & publicari nomine patriarchæ, etiam ſynodo approbante, ſed ipſa univerſalis ſynodus idipſum ſuo proprio nomine edixiſſet, decreviſſet & mandaſſet, ut moris eſt, & apparet in decretis omnium generalium ſynodorum.

Secundo, nec ſummus pontifex id permiſiſſet non ſolum patriarchæ, ſed nec ipſi generali ſynodo. Ut enim ſapienter & eruditiſſime obſervat Turrecremata de poteſtate papæ ad primum articulum, & in decreto hujus concilii Florentini: *In conciliis generalibus, in quibus pontifex maximus perſonaliter præſidet, ſive diffinitiones fiant in materia fidei, ſive ſchiſmatis, ſive reformationis, ſoli ſummi pontifices in ſignum auctoritatis & poteſtatis, auctoritate propria ſtatuiſſe & diffiniſſe leguntur eodem approbante concilio, ut ipſorum conciliorum geſta in decretalibus, Clementinis & Extravagantibus clariſſima luce demonſtrant: quod etiam obſervatum fuiſſe apparet in concilio Conſtantienſi, in quo ante electionem Martini papæ V. factam in eodem concilio, omnes diffinitiones ſeſſa leguntur nomine concilii: ſummi autem pontificis electione ſecuta, ipſoque præſidente, omnes ſubſequentes diffinitiones a ſeſſione 42. facta leguntur nomine ipſius papæ approbante concilio.* Hæc Turrecremata. Idipſum legitur in hoc eodem concilio in decreto papæ, quod ſtatim ſubdunt Andreas & Græcus, & in diffinitionibus pro Græcis, Armenis, Jacobinis, & aliis nationibus infra recenſendis: quod tamen Baſileenſes non obſervarunt. Nam etiam poſt electionem pſeudo papæ Felicis in eorum concilio præſidentis, omnia decreta facta leguntur nomine concilii; & merito: nec enim ille papa, nec ipſum concilium, nec decreta ullius ſunt roboris.

Tertio, nec etiam coram Græcis patribus hujuſmodi commonitorium lectum fuiſſe veriſimile eſt. Ipſi enim ſpreta Baſileenſi ſynodo ſummi Pontificis auctoritate freti, tranſlationem Baſilea, & indictionem Ferrariæ promulgatam legitimam, ut par erat, exiſtimantes, Ferrariam acceſſerunt: multoque minus hæc eadem Joſephum patriarcham alioqui religioſiſſimum meditatum fuiſſe credendum eſt, cujus morientis, ipſo Græco ſcriptore teſtante ſeſſione 25. hæc fuit poſtrema ſententia, mentiſque teſtatio: *Quoniam ad finem vitæ meæ perveni ſoluturus jam commune debitum, Dei gratia, ſcribo & ſubſcribo ſententiam meam univerſitati veſtrorum filiorum. Omnia igitur quæ ſentis & quæ dogmatizat catholica & apoſtolica eccleſia domini noſtri Jeſu Chriſti ſenioris Romæ, ipſe quoque ſentio, & in me acquieſcentem do & dico. Profiteor quoque beatiſſimum patrem patrum maximum pontificem & vicarium domini noſtri Jeſu Chriſti antiquæ Romæ papam, ad certam omnium fidem.* Hæc patriarcha.

Quarto, ſi ſummi pontificis decretum, quo declarabatur, ſynodum eſſe Ferrariæ legitime congregatam, (conſentientibus qui jam advenerant Græcis patribus) in ea ſeſſione illico promulgandum erat, quid opus erat promulgatione antecedentis alterius etiam decreti pattiarchæ de eadem re, in eadem ſeſſione? Nam ſi hoc decretum patriarchæ erat idem cum illo pontificis, apparuiſſet ſuperfluum: ſi vero contrarium, apparuiſſet nullum. Quod ſi ſupplebat quæ deerant, illud pontificis apparuiſſet deficiens & impræmeditatum.

Quinto, diſcrepare etiam videtur a decreto papæ, quod in eadem ſeſſione illico promulgatum eſt. Nam pontifex ipſe præſens decernit & declarat, conſentientibus reliquis, ut diximus, ſynodum univerſalem eſſe in Ferrarienſi civitate, legitime ſcilicet congregatam, utpote a ſe prius Baſilea translatam, & Ferrariæ indictam, imo etiam ante adventum ipſius papæ a Nicolao tituli ſanctæ Crucis presbytero cardinali, apoſtolicæ ſedis legato, ejuſdem ſedis auctoritate canonice ſeſſionibus publicis inchoatam & celebratam, atque iterum ab eodem ſummo pontifice ante adventum Græcorum in ea præſidente confirmatam, ut in prima parte hujus operis apparet: cui indictioni, inchoationi & confirmationi in ſuo præſenti decreto inſiſtit Eugenius, accedente novo conſenſu patrum Græcorum: *Decernimus*, inquit, *& declaramus, accedente conſenſu imperatoris, & patriarchæ, omniumque in præſenti ſynodo exiſtentium, ſacram eſſe univerſam œcumenicam ſynodum in hac Ferrarienſi civitate*, legitime ſcilicet congregata: ut enim hic ait Andreas, *hinc inde Practatibus habitis convenere, ut in eccleſia cathedrali conventicibus Latinis & Græcis declararetur per ſummum pontificem concilium œcumenicum ibidem ſic legitime congregatum.* Hæc Andreas.

Quamvis uſque ad menſem Octobris non ſint publico diſputationes habitæ, ſed privatis conventibus præludia in mu-

ANNO CHRISTI 1438.

Anno Christi 1438.

in medium ſint deducta, ut idem ait: quod etiam magis expreſſit Eugenius papa in literis apoſtolicis incipientibus, *Dudum Baſileenſe*, infra hac eadem collatione num. 5. recenſendis his verbis: *In qua quidem civitate Ferrariensi die 12. Aprilis conſentientibus ipſis Græcis eſſe œcumenicum concilium legitime congregatum, in ſeſſione publica ſolemniter declaravimus*: Hæc Eugenius. Patriarcha vero in hoc ſuo commonitorio poſt ſpatium quatuor menſium indicit, edicit, promulgat, ſynodum (hæc enim omnia ſignificat verbum Græcum ἀνατιθησι, initio commonitorii poſitum) quaſi translatio de Baſilea & indictio Ferrariæ, imo & inchoatio prius legati, & noſtra ipſius papæ, ac poſteriores confirmationes ſufficientes non fuerint, id ipſum eſt quod aperte ſubditur in commonitorio illis verbis: *Si vero reges & principes alibi velocius ſynodum celebrari, de eo quod potius eſt deliberent, idque ſic in ſynodi proceſſibus*. Verum hoc illud eſt, quod & Baſileenſes pontificis auctoritati oblatrantes, adverſus Eugenium exaggeraſſe conſtat, conquerentes, ut videre eſt in actis ejuſdem concilii, & teſtatur Auguſtinus Patritius, ut in fine tertiæ partis hujus operis: *Eugenium papam propria auctoritate ad enervationem auctoritatis concilii, ut oſtenderet ſe ſummum imperium habere ſupra concilium, illud de loco in locum pro ſuo arbitratu tranſtuliſſe*. Hæc Patritius.

Sexto, magnam etiam & inverisimilem habet rerum & verborum hoc patriarchæ commonitorium redundantium. Nam ultra ea quæ diximus, plura etiam poterit ſapiens lector animadvertere, quorum aliqua ſatis erit indicaſſe. Si enim papa, & cum eo Romana curia præſentes aderant, quid opus erat, eos etiam qui Romæ erant, in ſpecie convocare tamquam abſentes?

Septimo convocantur etiam in hoc commonitorio *doctores vel ſapientes, & illi qui ſunt in aliquo officio eccleſiaſtico. Quod ſi nequeant accedere ad generale concilium, mittant ſuam confeſſionem, vel vicarium*. Hæc autem ultra perſonalem hujuſmodi hominum induſtriam ad diſputandum & conſulendum, præ ſe ferunt etiam jus ad decidendum: *in quo magna eſt cum cautela procedendum*, ne (ut ait Turrecremata de eccleſia lib. 3. cap. 14.) *ex conſuetudine præcedendas jus habere in diffinitionibus univerſalis concilii, ex quo plura inconvenientia ſequi poſſent*.

Primum eſt, quia frequenter contingeret, ut judicium univerſalis eccleſiæ ad vota inferiorum revolveretur: & ſubdit: *Inſelleximus, cum in Baſileenſi concilio ſuimus, quoſdam novellos magiſtros ad hoc ſumma violentia intendere, cognoſcentes, quod admiſſis novellis doctrinis eorum, de auctoritate conciliorum & admiſſione inferiorum ad voces diffinitivas, major pars eccleſiæ eſſet ſemper apud eos, quotieſcumque celebrarentur univerſalia concilia: a quo periculo dignetur eccleſiam ſuam ſanctam dominus cuſtodire.*

Secundum inconveniens quod ſequeretur, ſi alii quam epiſcopi admitterentur in multitudine ad voces diffinitivas, eſt, quia eſſet in poteſtate unius principis, in cujus terra celebratur concilium, diſſipare quidquid vellet in concilio, ſive adverſum papam, cum mittere poſſet tot doctores, magiſtros & abbates & presbyteros cucullatos, qui ſuperredundarent multitudinem epiſcoporum, practicam hanc ſacrilegam dolenter oculis noſtris aſpeximus in Baſileenſi concilio. Hæc Turrecremata, qui utrique concilio, Baſileenſi ſcilicet & Florentino interfuit: cujus dicta comprobantur ex tumultu eccleſiaſticorum in Baſileenſi concilio ſupra relato ex Auguſtino Patritio in prima parte hujus operis paulo poſt initium.

Octavo, quibuſnam aliquando in actibus generalium ſynodorum lectum eſt, ante decretorum & canonum conſectionem & promulgationem, latam eſſe excommunicationem latæ ſententiæ contra inobedientes & non recipientes futura decreta, ut ſic in hoc commonitorio?

Nono, quamvis hac in ſeſſione qua lecta ſunt decreta, narratur in Græco codice, patriarcham edito in ſolio ſedisſe, non ita multo poſt ſubjicitur, eumdem cum ægrotaret in ſynodum non veniſſe: quod & Andreas teſtatur. Si ergo præſens non aderat, qua tandem ratione hoc in edicto, veluti coram extans, recenſetur, atque una ſimul cum pontifice, quique aderant, ceteris, indicit ſynodum? Et hic etiam ad inſinuandam præſentiam patriarchæ fit alia mutatio in Græco codice verborum decreti Eugenii: nam apud Andream ſic legitur: *Decernimus & declaramus, accedente conſenſu dictorum imperatoris & patriarchæ, omnimque in præſenti exiſtentium ſynodo*. At vero in Græco codice: *Decernimus & declaramus, conſentientibus dictis imperatore & patriarcha, qui præſentes hic ſunt, & omnibus qui ad hanc ſynodum convenere*.

Ex quibus apparet hujuſmodi exhortationem, ſeu commonitorium patriarchæ, omiſſo ejuſdem legitimo mandato ab Andrea relato, ad inſtar decreti ſummi pontificis, in non concupiram gratiam ullius ſanæ mentis patriarchæ a quopiam meditatum.

Collatio II.

Obſervandum autem, quod præfata conſtitutio Eugenii e Græco in Latinum translata ſic ſe habet: *Decernimus & declaramus*: & infra, *Sacram œcumenicam ſynodum eſſe in hac urbe Ferraria libero cuique loco celebrandam*. At vero in textu non ſolum Andreæ, ſed etiam Græci ſcriptoris non adeſt hoc futurum *celebrandam*, quod æquivocum eſt ad celebrationem inchoativam, vel continuativam: ſed ſic apud utrumque legitur: *Decernimus & declaramus*: & infra, *ſacram œcumenicam ſynodum eſſe in hac urbe Ferraria*: vel ut habet Andreas, *in hac Ferrariensi civitate*: meus enim & ſenſus conſtitutionis eſt, non ſolum in futurum ſacram ſynodum celebrandam fore, ſed jam eſſe, ſcilicet legitime congregatam, inchoatam & celebratam ſynodum; ut ſupra evidenter probatum eſt. Quapropter futurum illud: *celebrandam*, expungendum eſſet e translatione Latina e regione textus Græci poſita. Moderna autem textus Græci in Latinum Joannis Matthæi Caryophili tranſlatio ſecuta eſt in hac parte antiquiorem Abrami Creteniſis, ex quo hanc conſtitutionem deſumpſit, ut patet legenti, Laertius Cherubinus, & inſeruit in ſuo bullario Romano ſub Eugenio IV. bulla 21. de quibus translationibus Caryophili & Abrami Creteniſis ſatis diximus in præfatione operis.

7 *Accedente*.] Meminerit lector id factum de more omnium conciliorum, ut patrum requiratur conſenſus, qua de re Græcos inter & Latinos tractatum fuerat, ut paulo ſupra dixit Andreas.

COLLATIO SECUNDA.

DIE IX. OCTOBRIS.

Eligunturdiſputatores pro Latinis & Græcis. Orant in concilio Nicænus & Coloſſenſis. Epheſinus proponit, non poteſſe addi ſymbolo verbum, Filioque.

Anno 1438. in Græco, die 8. Octobris, feria IV.

And. Nona die Octobris, ut publicæ diſputationes fierent, eſt conventum, & ſimili ritu & ordine, quo in cathedrali eccleſia retuli. Ordinatis ſedibus in majori capella palatii apoſtolici, convenerunt ſummus pontifex una cum venerabili Latinorum caterva, ac imperator & patriarcha cum Græcorum comitiva.

Lud. Rem quidem dictu audituve mirabilem audio, cauſam fidei in contentionem deduci, quæ quidem nec omnium qui huic conventui præſentes fuerant, communi conſenſu poterat mutationem ſuſcipere. Se de his alias verbum faciam, an jure factum ſit, ut ad fidei parem diſceptationem admiſſum ſit Græcos venire; cum ſolum ut dogmata noſtra ſuſciperent, inſtructioneſve fideles, quas docet & tenet univerſalis Romana eccleſia, quæ nullius hæreſis contagione unquam aſperſa eſt, nec labefactari permittitur, & Dei verbo, qui pro ea ſemper indefeſſe [a] orare profeſſus, tantummodo forte fuerant [b] convivandi: ſed de his nunc verbum non fiat. Dic rogo, quorum organis res tam grandes in medium prolatæ ſunt. Scio oportuiſſe, certos fuiſſe diſpoſitos (prout ex tuis verbis factum fuiſſe percepi) qui onus hinc inde diſputationis ſuſciperent. In hoc namque eſt intellectualium rerum præſtantia, quod corporalibus certaminibus omnium corpora adjumento ſunt. Intellectualibus vero paucitas, præſtantium tamen animi vigore, ac elegantia virorum venerabilium.

a Chriſtus Deus & homo dixit in quantum homo Petro, *Rogavi pro te, ut non deficiat fides tua*. Luc. 22.

b *Forte*, convocandi. *M.*

And. Dixi [1] ſex hinc inde fuiſſe diſpoſitos.

Lud. Ex noſtris qui?

And. Reverendiſſimus dominus cardinalis ſanctæ Sabinæ, ſancti Angeli cognominatus; dominus archiepiſcopus [2] Coloſſenſis ordinis Prædicatorum, dominus [3] Forolivienſis ordinis Minorum, dominus [4] provincialis Lombardiæ ordinis Prædicatorum, dominus Petrus Perquerii

COLLATIO II.

querii magiſter in ſacra pagina ordinis Minorum, & dominus Joannes de ſancto Thoma ordinis Bremitarum.

LUD. Ex Græcis vero?

AND. Dominus Marcus archiepiſcopus Epheſinus, dominus metropolita Ruſſiæ, dominus archiepiſcopus Nicænus ætate juvenis, ſed doctrina & gravitate venerabilis; quidam ſæcularis, & duo cruciferi ſanctæ Sophiæ, quos cardinales vocant.

LUD. De metropolita Ruſſiæ nunc primum audio, cur hactenus de eo verbum habitum non eſt?

AND. Nequivi quidem in patriarchæ adventu, cum ſecum non venerit: ſed cum magno equitum apparatu ex Poloniæ partibus magnis cum ſumptibus per terram venit, de menſe Auguſti Ferrariam ingreſſus eſt: ſicque nequivimus pertinenter hactenus de eo facere verbum.

LUD. O fidei ſanctitas, ac inexolubile unitatis vinculum, quæ tanta terrarum diverſitate diſtantes in unum congregat & ligat! Sed eo mirari non deſino, quod cum Græcorum gentes Turcarum incurſibus ſint oppreſſæ, valeant tantis ſatisfeciſſe ſumptibus.

AND. Mirari deſinas, cum ſummus pontifex ex proprio Romanæ eccleſiæ ſumptu, introitibuſve eos conduxerit, ſumptuſve quamdiu his in rebus cum caritate manſerint, facere pollicitus, id facto executus ſit.

LUD. Quo ordine hæc colluctatio cœpta eſt?

AND. Duobus ſedilibus in capellæ medio verſus altare, noſtris ex oppoſitum, ſex Græcis ſuo ordine aſſidentibus, unus ex Græcis Nicænus Græco ſermone, demumve per interpretem in Latinum translatis iis verbis exoratus eſt.

SERMO DOMINI ARCHIEPISCOPI NICANI.

Extat Græce & Latine hoc. XXXI. concil. pag. 495 alterius translationis.

NON modo fines maximarum rerum, cum ad vota proceſſerint, eos ſolent oblectare, qui pro ipſis elaborarunt, verum etiam nihilominus ipſa principia quando adſunt. Principium enim & in omnibus aliis plurimum valere neceſſe eſt, cum ſapientum communi ſententia, totius dimidium appelletur. Eſt enim longe facilius principio dato ad finem proficiſci, quam illud aliqualiter tangere, ſi otioſi a volumus eſſe. Maxime autem in divino præſenti opere plurimum poſſe ſperandum eſt: & quod ad bonum id tendat finem, nos cenſere oportet, tum confiſos divinæ promiſſioni, qua datur ſperare, in medio noſtri Deum nos habituros, quo præſente, nil omnino eſt deſperandum: tum etiam id quod jam factum, magnum exiſtimantes argumentum & conjecturam rerum futurarum. Tantum enim jam temporis membra eccleſiæ inter ſe fuerunt diviſa, ut nedum convenire non paterentur, verum & ipſo audito id permoleſte ferebant. Nunc autem tantum utriſque promptitudinis impenſum fuit, ut cum multa impedientia fuerint, omnibus tamen ſuperatis, adventum ſit, unde per rectum ad unionem tenditur. Hoc quiſnam divinæ non adſcribat poteſtati, & conſequenter fauſtum de omnibus ponat omen? Dies enim hodiernus, dies lætitiæ eſt, & licet nos exultare ſpiritu gaudentes. Præclara ſane ſunt exordia præclariſſimarum concluſionum, magnæque primitiæ maximorum fructuum. Machinationes inimici, & quem adverſus nos contexuit dolum, cum ut adinvicem pugnaremus provocavit nos amicos & fratres, imo ejuſdem capitis membra & partes, & unius paſtoris ovile, deſluere jam incipiunt, evaneſcereque ac diſſolvi, ita quod ad unionem eamdem properent quæ diſtabant, & ad conjunctionem quæ diſſidebant, cum utrique ſub eodem angulo contineri quam maxime velint & optent. Convenerunt equidem ambo cum pari intentione atque eodem propoſito, quod nullatenus permittatur, ut vincere, ſeu vinci omnino quæratur. Non enim eſſet hoc diſcipulorum Chriſti, nec moderatorum vitorum, at quorumdam contentioſorum, & illorum, qui omnia vellent arrogare ſibi, ac propriis voluntatibus: at qui veritatem dumtaxat cupiunt invenire, cum qua vinci etiam paterentur, & abſque qua vincere quidem expellendum putarent. Quamobrem veritatem clarefieri neceſſe eſt, ac illis prorſus ſedatis, quæ fuere impedimento, omnibus dominari; falſum vero longe debet explodi, quod cum filiis mendacii collatum, illis etiam dominetur, qui patrem mendacii plurimi ducunt, & illo duce omnia & agunt & dicunt. Quidnam diceret quis huic rei condignum? quid denique præconiis poneret ſimile? Omnes igitur gaudeamus ſpiritu, cunctis ſit curæ de ſalvatoris laudibus, gratias agentibus ei de rebus jam effectis, ut finem videre poſſimus, qui ſit hujuſmodi principiis congruus. Præterea offerat unuſquiſque noſtrum omnia quæ ſibi ſunt poſſibilia, & quæ deducent ad finem & ſacram unionem Chriſtianorum. Omnia ſunt nobis agenda, cuncta tentanda, in nullo deficientibus vel ſtudii, vel promptitudinis, vel certaminum, vel laboris, Simus memores, quod non ſolum orare oportet, ſed etiam noſipſos obſequi Deo. Non enim omnia ſunt ſperanda a ſumma potentia; dum ipſi nihil agamus. Eſſet hoc profecto contrarium illis, de quibus oramus, ſi auxiliatorem precamur habere Deum, dum ipſi nihil facultatis noſtræ adhibeamus, quod ſit operæ pretium, & quo Deus nobis opituletur. Tali namque modo eumdem habebimus nobis ſuffragantem, atque facilius & magis proſpere ad finem proficiſcemur. Quod quidem utinam fiat, o Deus ſalvator, ut illo die aſtantes tibi cum plauſu decantemus hymnum victoriolum atque gaudioſum, ab uno, & eodem impulſi ſpiritu, & eamdem modulationem reddentes, necnon eadem connexi ſerie, ſub te & uno & eodem capite valeamus vivere, moveri & ſpirare; idem ſentientes, idem profitentes, & adinvicem idem exiſtentes. O Chriſte rex, unum te ſuper nos & eumdem regem & volumus & optamus, cujus pretioſo ſanguine redempti ſumus, qui pro nobis venditus ſub peccato, pro noſtra redemptione teipſum tradidiſti. Fac igitur ut nos ambo unum tibi ſimus ovile; nec patiare tuos eſſe diviſos, nec permittas illos adinvicem decertare. Quinimo noli alteros relinquere, alteri vero opitulari; pro utriſque namque teipſum tradidiſti, pretioſi ſanguinis tui effuſio ambobus lavacrum effecta eſt. Commune igitur & nunc tuum auxilium dona nobis, ac utriſque teipſum adhibe. Ad te denique noſipſos utroſque allicions, unum & eumdem finem teipſum ſtatuens, ut alterno connexu & mutua affectione jungamur: nec permittas inciſos nos eſſe, & abinvicem diſſidentes,

ut

a Græcus ſcriptor: ſic facilius eſt pervenire ad finem ordinando, quæ ordini prorſus ſocordiæ indulgemus.

ANNO CHRISTI 1438.

ANNO CHRISTI 1438.

ut proinde neceſſario alteri a ſine propoſito decidant. Spiritus ſancte, qui ex gratiarum fons, ſpiritus ſapientiæ, ſpiritus intellectus, ſpiritus timoris Dei, pro quo & cum quo hoc propoſitum certamen eccleſiis eſt, expellas a nobis omnem cogitationem ſuperbam, timorem autem Dei noſtris omnino inſeras animabus, intellectum & ſapientiam nobis largire; & una nobiſcum certamen iſtud peragens, quod pro te agitur, declares omnibus veritatem, cum non ſolum ſpiritus veritatis ſis & voceris, verum etiam quod omnem veritatem nos doceamur, opus tuum ſit, juxta vocem illam veritatis veram & irrecuſabilem. O Deus Trinitas, quæ omnia produxiſti rationibus ineffabilibus, & quæ cuncta contines & provides & regis, tuum opus eſt homo, poſt forſan omnia alia, ſuper omnia tamen viſibilia conſtitutus. Habuit etenim principium hoc, &, ut opinor, regium, ut præparatis jam bonis ad vitam ingrederetur: de quibus rebus, corporalibus ſcilicet & præſenti conducentibus vitæ, pluries, imo ſemper illi providus es. Nec vero minus de illis, quæ ad ſtatum & ad perfectionem reſpiciunt animæ, cujus proprium bonum veritas eſt, & ut non erret circa opportuna, cum hoc ſit omnibus quæ habemus & habituri ſumus, melius & magis divinum: hoc quidem impræſentiarum largire nobis & tribuas, ut ipſa veritas nobiſcum ſit, & illam comparentem nos amplectamur, data nobis venia, ſi quid in eadem inviti erremus, & præſertim in rationibus quæ de te ſunt; cum non modo tu ipſe ininveſtigabilis & inſcrutabilis ſis, verum etiam multa de tuis creaturis, quamvis tenues ſint, tuæ divinæ imaginis reſonantiæ & quaſi umbræ atque ſimulacra. Annuas igitur deprecantibus nobis, & viam illam, te duce, ſequentibus, quæ ad te ſolum verum Deum perducit; quemadmodum denique tu, cum trinus ſis in perſonis, unam tamen & eamdem ſalvas ſubſtantiam & naturam, nihil huic identitati perſonarum obſtante numero: ſic etiam nos, licet ſimus plures & diverſarum nationum, inſuper vero inimico ſeminatore, heu mihi, diverſæ opinionis & fidei, unum tamen & idem futuros in fide oſtendas, & in opinione quæ eſt de te, hac differentia prorſus ſublata, non obſtantibus nec nationum varietate, nec corporum numero, neque multitudine. At hæc ita ſint perorata. Vos veto quid dicitis, qui ſacrum hoc concilium conſtituitis, ac rerum exiſtitis auctores? Qui multum elaboraſtis, multum inſuper ac ſæpiſſime oraſtis, hunc poſſe diem videre, qui & rerum principium, & futurarum prænuntius ſit excellentiſſimus. Quiſnam condigne poterit vos honorare? Quis denique condecenter laudare, cum inſpiciatis veſtrorum laborum fructus floreſcere? Beatiſſime pater, nunc vero es perbeatus, & adhuc eris amplius, cum, Deo duce, ad finem applicabimus, quo ille nos diriget. Multa tibi parabuntur a Deo præmia, ſi ſanctam eccleſiam univeris ſuam: maximum perficies opus, ſi propoſueris uſque ad finem perſeverare, atque cuncta e medio tollere ſcandala, illorum denique loco pacem inducere & concordiam. Multum adhibuiſti zeli, multum ſolicitudinis, plurimum vigilantiæ atque curæ, quo filii Chriſti undique congregarentur, & ad diſcutiendum ſimul, & fraternaliter & ſpiritualiter ad idem conveniendum, veritate victrice. Nemo ſecus dicet, omnes ſcient hæc. Ego ac omnes ſumus tibi teſtes: at oportet te finem ſpeculari, & ad id ordinare, providere denique, ut illa lætitia, quæ in principiis afficimur, pedetentim aucta & promota circa finem multiplicetur, & ad extremum terminum proficiſcatur. Equidem cum hæc principia ſint præclara, & hujuſmodi primordia, cogita exinde qualis futurus ſit finis talibus conveniens principiis. Quantum ille conſequetur gloriæ atque laudis, quantum bonæ famæ, quantum coronarum, qui tot jam cauſas diſpoſuit rerum, totque ulterius eſt poſiturus. Habes ad hoc cooperatorem & ſequentem filium tuum imperatorem piiſſimum, ſereniſſimum, & Chriſti amatorem, qui cum multa ſint ea quibus ſemetipſum ornavit, præcipuum illud habet, zelum pro Deo, & pro bono ac pietate ferventiam: qui coætaneum habens ſibi ſacrum hujus ſanctæ eccleſiarum unionis deſiderium, nunquam defecit, quin diligenter perſcrutaretur tempora, quæ ad hoc conducerent: quibus tandem ſapientia cognitis & inventis, ac peropportune raptis, ad hoc promovit rem, ut videretur. Is cum ad unum hoc bonum niteretur, hoc denique deſiderio totus afficeretur, contempſit pericula, deſpexit delicias & quietem, vilipendit tantum mare & fluctus tanquam montes tumeſcentes, parvi duxit præterea corpus & vitam & patriam, ut efficeretur Chriſti cooperator, & pacem eccleſiæ largiretur, cujus non modo eſſe alumnus, ſed & protector & ſtudet & pollicetur. Non deficiet præterea & pari promptitudine ſacer is & venerabilis patriarcha, qui licet ſenectutem videatur habere profundam, & feſſus ſit ratione corporis, locupletatur tamen anima omnibus bonis juveneſcente, ac ſpiritu fervente, qui permultum appetit, nimiumque peroptat dignus judicari ad hujuſce operis miniſterium. Quamobrem gaudet præſentibus rebus, & corporis amplectitur vitam, ut finem imponat bonum huic divino operi, fine quo profecto moleſtaretur ex corpore jamdiu feſſo. Omnes tecum operabuntur in hac intentione. In hoc præſenti certamine nullus eſt, qui aliud quidpiam cupiat potius hoc peroptato fine. Ad hoc omnes intuemur, hujus vehemens amor omnium inflammat animos: propter hoc ex longinquo in aliena terra commoramur, homines quorum partim e medio ipſius Græciæ, partim ex ſeptemtrionalibus ac orientalibus orbis terrarum partibus ad ipſam Italiam navigamus. Non igitur tantam diligentiam ſuperet inimicus noſter, o Deus ſalvator, non evaneſcat tanta noſtra, cum tot ſimus, ita diuturna, ita multis laboribus & ſtudio perpetrata congregatio. Nec hoc virorum eſt ſapientum rationes ſcientium ponderare judicio: aliis irruat inimicus, ſuper aliis gaudeat & vincat. Nos autem nec attingat: armis ſpiritualibus armemur, noſipſi hoſtem expugnaturi, ſuſcipiamus loricam juſtitiæ & galeam ſpiritus, & verbo Dei auctore invadamus hoſtes: requieſcamus denique quo ipſum nos ducet. Omnem altitudinem deponamus, quæ adverſus gloriam extollitur Dei, omnemque cogitationem ſuperbam & vanaglorioſam eradicemus, humilitate uſi, & Dei timore ſuffragante nobis in hoc certamine: illum ante oculos ponamus, & ad illum applicare conemur. Velimus etiam nonnunquam potius bene vinci, quam male in omnibus vincere; cum non ſolum ratio boni ſalvetur in ſuperando, licet ſecum etiam habeat veritatem: verum etiam poſſumus & bene vinci, in

COLLATIO I. L.

Collatio II. a id eſt, hæc vinci eſt etiam ſtoma bonum, & indicans victoriam.

eodem ſtatu a bono manente, ac pariter victoriam indicante. Imo poſſet quiſpiam dicere, majus eſſe bonum hoc extremum, quam primum cum conducibilius ſit unicuique bonum potius pati, quam aliis facere; & magis audire, quam dicere; ac errore liberari, quam liberare. Excellentiſſime imperator, & tu ſanctiſſime patriarcha, ad ipſum punctum res devenere, & quod jamdiu deliberabatis, ecce adeſt. Date jam gloriam Deo, reddite laudem ipſi; illius hoc opus: ille namque vobis in animo hoc poſuit, ille tantum amoris indidit, illo denique auctore ad id ventum eſt. Siquidem vere gratias digna de præteritis ipſi agemus, pro futuris autem toto ſupplicabimus corde; debitum perſolvemus noſtrum, & propoſito operi propterea magis propitium habebimus Deum, ſi nos oſtendemus dignos ſupplicationum noſtrarum, & de præteritis non ingrati fuerimus, nosipſos & totum negotium ad ipſum referamus, omnem ſpem cogitationemque noſtram in ipſo collocantes; cum ipſe ſit qui nos alet cibo divino atque cœleſti, ſine quo homo non vivit. Sicuti denique omnia peregimus hucuſque tum in ſupplicando Deo, & ipſius auxilium implorando, tum etiam ea faciendo quæ erant facienda: ita deinceps etiam, multoque magis quanto propinquamus ad finem, nobisipſis promptiores efficiamur, Deum advocantes diu, noctuque minime ceſſantes, quouſque ad bonum deveniamus finem, & noſtrarum ſolicitudinum quietem inveniamus. Ea quæ violenter aliquo ducuntur, quæque inſtinctum motus extrinſecus habent, lentius moventur, cum veniunt prope finem: at quæ natura intrinſecus moventur, velocius, cum ad finem propinquant. Vos vero cum intrinſecus & quaſi ex natura moveamini ad bona, quorum ſumma præſens negotium eſt, cavete, ne primum patiamini, ſed cum mox conſequi cupiatis proprium finem. Bonus etenim finis proprius eſt viris optimis in optimis rebus. Ideoque vosipſos, noſque omnes promptiores facite, tum exhortando, tum etiam jubendo omnibus: beatiſſimum vero patrem, ſi quando ſenectute feſſus ætati vel infirmitati ceſſerit, compatimini & exſuſcitate, cum verbis exhortatoriis, tum operibus ipſis; voſque ipſos omnibus efficaces exhibete. Verebitur certe imperatorem exhortantem, & rebus accuratius tractandis una nobiſcum, ac reverendiſſimis ſanctæ Romanæ eccleſiæ prælatis, omnibuſque aliis, bonum, Deo duce, imponet finem. Quod quidem utinam fiat, ut hoc omnium oculis viſo, cunctiſque perfectiori lætitia fretis, ac ſpirituali gaudio ſincerius repletis, ad beatiſſimi patris, tuique ſancti imperii laudem provocemur; & cum plauſu denique exultantes, huic ſanctiſſimo patriarchæ, & huic ſacroſancto univerſo cœtui, poſt debitum Deo hymnum, communem vobis laudis conſtruamus coronam. Utinam dederitis mihi hoc extremum certamen: utinam communem vobis laudem explicem, utinam honoraretis me per hunc modum: utinam elaborem in hoc noviſſimo certamine: & dum ſub uno & eodem Dei verbo & domino fuerimus, uno & eodem etiam ſermone vos conjunctim laudem, & retribuam vobis ex quibus teneor, illud quod potero in Chriſto Deo, cui decet gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

A

B

C

D

E

And. His expoſitis, illico reverendiſſimus dominus Coloſſenſis impræmeditatus his verbis exorſus eſt: b. Voluiſſem pontifex maxime, eo animo nunc me coram ſanctitate tua veniſſe, ut iis quæ reverendiſſimus pater metropolita Nicanus in hac ſua ornatiſſima atque graviſſima oratione attigit, verbis accommodatis reſponderem. Non quod aliquid ipſe omiſerit, quod ego ſuffectarus venirem, ſed quæ ipſe de dignitate atque de utilitate unionis acutiſſime peroravit, aliis verbis etiam ipſe probarem: cum tanta ſit unionis & pacis excellentia, & præſertim in ea parte quæ ad religionem pertinet, ut nullum ſit acumen ingenii, nulla orationis copia, quæ hujus virtutis dignitatem ſatis deſcribere poſſit. Sed cum de aliis rebus diſputaturus acceſſerim, quæ hoc genus argumentandi non patiuntur, ideo impræſentiarum de illis diſputare non ſtatuo; præſertim cum in hac anguſtia temporis ſatis apte utrumque fieri non poſſit. Illud tamen, pater ſanctiſſime, ſilere minime poſſum. Nam cum in ceteris officiis quæ ad pontificem optimum maximum attinent, glorioſiſſimum nomen aſſecutus ſis, in hoc piiſſimo opere te etiam ſuperaſti. Nemo ſuperiorum pontificum eſt, qui in hoc tam ſacro negotio habeat tecum conferri. Illi enim vel ſingulis provinciis prima rudimenta religionis dederant, vel literis multos populos nationeſque docebant. Tu lectiſſimos quoſque orientalium nationum, Græcos, Ruthenos, Iberos, Valachos, & alios qui Pontum & Aſiam incolunt, tua eximia ſapientia, religione, cura, ſumptibus, triremibuſque tuis ad tuam præſentiam conduxiſti. Egiſti hac ſua præſtantiſſima ſapientia, ut œcumenicam ſynodum in Italia convocares, ad quam hic ſereniſſimus imperator & ille reverendiſſimus pater patriarcha Conſtantinopolitanus libentiſſime acceſſerunt. Hi enim cum de clariſſima fama tuæ ſanctitatis, atque divinis tuis operibus ad tuam venerationem pridem fuiſſent inflammati, voluerunt, quem prius ſumma obſervatione coluerant, coram quoque videre. Quod quanto deſiderio fecerint, ex his manifeſte intelligi poteſt, ut hic, glorioſiſſimus princeps, dimiſſo imperio inter falces (ut ſic dixerim) infidelium, ſpretiſque voluptatibus regiis, ceteriſque deliciis, quibus ſummi principes oblectari ſolent, hanc longam peregrinationem cum vitæ & fortunæ ſuæ periculo ingreſſus eſt. Illum etiam venerandiſſimum præſulem nec grandis ætas, nec corpus ægritudine longa deteſſum detrahere potuerunt, quo minus per tot diſcrimina rerum ad tuam præſentiam feſtinaſſet. Hi etiam utriuſque ordinis clariſſimi patres, omnibus ſuis, etiam percariſſimis; longe poſthabitis, ad te ſolum & unum venerandum receſſerunt. Dubitare enim non poterant, quo minus tantus fervor, tanta cura, tantum denique ſtudium pro hac ſanctiſſima unione conficienda, tanta denique impenſarum largitio ad optatum utriuſque gentis deſiderium non deducerent. Habet hæc noſtra ætas inauditum quoddam admirabileque negotium, ut qui tot annorum curriculis nomen Latinum atque religionem abhorrebant, jam ad conciliationem unionemque feſtinent: nec hujus admirabilis operis, poſt Deum, alium auctorem quam tuam ſanctitatem eſſe intelligunt. Te magnificentiſſimum benefactorem, te paſtorem piiſſimum, te vere ſucceſſorem Petri exiſtimant. In te omnia ornamenta virtutum, quæ ad pontificem maxi-

Anno Christi 1438.

b Hic incipit ſecunda ſeſſio penes Græcum ſcriptorem. *Supra pag. 40.

mum

Anno Christi 1438.

mum attinent, uno ore fatentur. Perge igitur, A pater sanctissime, ut cœpisti, & rem tam sacram in finem usque perducito. Hoc enim modo ovile Christi, quod tot jam currentibus annis dispersum fuerat, reficies, & oves Domini errantes ad pastorem reduces. Cumque ultimus ille venerit dies, tot gentium ac nationum meritis ampliatus, illi tot humanos spiritus salvos offeres, cujus in terris officio functus, tam admirabile opus facere studuisti. Et hæc quidem, pater beatissime, ex impræparato utcumque dicta suscipere digneris. Ego autem benedictione tua suscepta, ad illum reverendissimum patrem jam faciem verto, auditurus de eo, quod ipse additionem nominat, quid dicere velit.

And. Quibus expositis, optio data est Græ- B cis, proponentium, seu respondentium partes vellent suscipere. Proponentium electis partibus, Ephesinus, & sex deputatis sic inquit. Cum intentionis.

Lud. Parumper, oro, ut audias. Quo pacto hæc in Latinum scribis? anne Latinis verbis proposita sunt?

And. Audias rem auditu mirabilem. Nam uni cuidam Nicolao natione Græco onus injunctum est, qui res tam grandes Græco sermone per Græcorum patres expositas, verbis Latinis, & quidem gravibus & facundia plenis illico proferebat, a sensu & sententia in nullo divertens: quod difficillimum in traductione ab omnibus judicabatur: pariterque Latina lingua per C nostros exposita, in Græcum convenientissime referebat. Aderant ex Latinis plurimi, qui Græcis literis eruditi, de fida translatione judicium dabant: omnium tamen judicio impossibilitati fuisset adscriptum, tam facilem esse traductionis modum de rebus maxime tam profundis; cum & Hieronymus se magna verborum extollat copia de translationibus propriis: quidamque nostris temporibus famam apud Latinos maximam vendicarunt, in certis Græcorum opusculis Latinam in linguam traductis: sed tam facili visa animi præstantia, animique vigorositate in comprehensione expositorum, multo omnibus, de quibus memoria est, videbatur hic præferendus in traducendis Græcis D literis in Latinas & Latinis in Græcas. Interfui tamen die quodam, cum per duos ex reverendissimis dominis cardinalibus sancti Marci & sancti Angeli multipliciter collaudatus vir hic respondit: Rem hanc facilis traductionis adscribo Spiritus sancti gratiæ, cujus res agitur. Responsum quidem veritati, omnium judicio, consonum visum est. Erat igitur vir hic scabello quodam inter concertantes dispositio sedens, Latina in Græcum, & Græca in Latinum illico cuncta exponens. Græca ex Græce expositis requirant, qui Græca appetunt: nostra autem ex Latine prolatis: cuncta namque in Græcum & Latinum prolata sunt interpretis organo.

E

Lud. Sed quonam modo cuncta seriatim explicare disponis?

And. Res grandes cum conspexissem, calamum sumpsi, onusque ad scribendum prolata suscipiens, id profecutus sum Referam, nulla mutata substantia, Græcorum dicta ex interpretis organo; Latinorum, ex ipsorum exponentium originali emissione verborum.

Lud. Incipias Dei cum adjutorio, carissime frater.

And. Faciam, tuo voto satisfaciens. Audias ex Græcis primum Ephesinum archiepiscopum.

Collatio II.

Ephes. [a] Cum intentionis nostræ motus caritas sit, ut in ecclesiis Dei unio consistat, eadem caritate procedendum est. Quare si quid asperum prolatum verbum emitti contingat, non voluntati, sed rei accommodetur. Nos inchoabimus in Dei nomine. Reverendissimi patres quærimus, cur Romana ecclesia in symbolo quidquam addidit, contra prohibitiones patrum? Nec loquor de rei additæ differentia, sed de syllabarum adjunctione facta symbolo, patrum auctoritate terminato, sensu & literis. Hæc est nostræ disputationis intentio; hunc morem exposcimus in futurum servari, ut quolibet disputationis exordio quæstio disputanda primitus in medium deducatur. Si tempus patitur, rem inchoemus propositam: si non, differamus ad diem alium.

[a] Hic incipit tertio sessio penes Græcum scriptum. Supra pag. 47.

And. In præludiis ac exhortationibus multum tempus effluxerat.

Coloss. Nos & ipsi rogamus, quod jam propositum est, ut rerum difficultatibus, non voluntati, verborum si quæ appareret asperitas, adscribatur. Hoc tamen a vobis petimus, ut clara, pura, & non dubia adinvicem responsa sint: & ad propositum dubium videretur, ut clarior esset responsio, ut daretis in scriptis.

Ephes. Postquam tempus pati arbitramini, circa rem propositam audite. Dominus & salvator noster Jesus Christus in suæ sanctissimæ passionis ingressu hoc speciale discipulis præceptum tradidit: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis*. Hoc proprium suis discipulis donum extitit, unum ab eisdem requirens, ut adinvicem caritatem servarent. Pluribus salvatoris nostri verbis de caritate mentionem facientibus, hoc donum pacis insinuatur caritatem habentibus, & non aliis, quasi conditionale donum, atque sub conditione relictum, cujus esse ab altero pendet: & alterius [b] violatione violatur, & alterum. Et cum hoc scit, nescimus quo pacto Romana ecclesia caritatem violans, in symbolo communi quidquam addiderit sine orientalium scitu; quod nec a patribus, nec a sanctis doctoribus œcumenicisve conciliis ausum fuerit attentari. Demum necessario facta est pacis violatio, ac pernicioſissimum schisma, quod inter ecclesias Dei tantas calamitates detulit. Nunc vero ipsa Romana ecclesia caritatem appetens, voluit ab ipsis incipere causis, quibus expulsis, dabitur omnium infirmitatum curatio. Convocavit nos orientalis ecclesiæ patres, ut causas disputaremus schismatis: occurrimus & libenter, ut caritate reperta, detur & pax adinvicem. Peto igitur primo, ut nosmet ad sensum & opinionem reducamus pari caritate & intentione, ad indubitatas & communes formas communiter approbatas. Diffinitiones antiquorum conciliorum & formæ legantur, ut imitatores sanctissimorum patrum conspiciamur. Hoc namque & in septimo concilio factum est, ut non prius œcumenicum approbaretur concilium, nisi forma diffinitionibusque præcedentium conciliorum perlectis, ex quibus sanctis patribus similes intentione videbimur, & intercessione eorum poterimus assequi optatum finem. Forma hac præmissa, procedemus ad alia.

Joan. 14.

[b] Pax est relicta sub conditione caritatis: violata caritate amittitur pax.

Coloss. Ex sapientissime per vos expositis reverendissimi patres, quinque collegimus, quibus, quia fidei fundamentum concernunt, non arbitramur illico respondendum. Sed ne tanta conventio vacua hinc recedat, respon-

sionem

Collatio II.

ſionem aliquam ex me proferam. Amplectimur A oblatam caritatem : & cum objectum caritatis bonum ſit, & Deus qui bonus eſt, primo nos dilexerit, quam conceſſerit caritatem ; miror cur in ſermonibus veſtris mentio facta non ſit de Dei caritate, quæ pacem [1] præcedit. Quod ſecundo dicitis, Romanam eccleſiam violaſſe caritatem ; nobis non abſque admiratione eſt, cum tot hæreſum incurſionibus in orientalibus regionibus pullulatis, Romana ſancta eccleſia legatis inſignibus, dogmatibus ſanctis, illico remedium attulerit ; Silveſtro papa teſte tempore Arii, Celeſtino Neſtorii tempore : ad quorum, ceterorumque Romanorum pontificum auctoritatem ſpectat, poteſtate Romanæ eccleſiæ concilia congregare. Nec dicere quiſquis audeat, B quod illa Romana eccleſia hoc fecerit ante differentiam ſymboli, quia poſt diverſos miſit oratores, ut nollent Græci ab eorum capite deviare (& retenta proteſtatione, ut patiamur adinvicem verba, etſi gravia videantur.) Ubi eſt caritas veſtra, qui læpius vocati, veſtram contempſiſtis matrem ? Approbo quod & dixiſti, Romanam eccleſiam nunc repetere caritatem, quod & ſemper fecit. Teſtis ſit mihi ille ſummus pontifex, qui præeſt pontificio Romanæ eccleſiæ, qui ſummis laboribus, ſumptibus & periculis ad imperatorem & patriarcham viros graves repetitis vicibus deſtinavit. Accedat & Gregorius in concilio Lugdunenſi, qui & pro imperatore & patriarcha propriis ſumptibus deſtinaC vit. Manſit igitur, & manet apud Romanam eccleſiam caritas ipſa. De legendis conſtitutionibus non videtur expediens ad hypotheſim, ſive problema propoſitum, cum id ex [a] evangelio diſcutiendum ſit : fiet tamen, papa mandante, ad nutum veſtrum.

[a] Scilicet prius quærendum eſt, utrum juxta evangelium verum ſit. Spiritum a filio procedere deinde an licuerit addere, ut ſtatim clarius ſubdit.

Eph. Etſi Romana eccleſia caritatem ſervaverit, non ſatisfaciunt hæc quæſito. [b] Et quod legantur conſtitutiones, videtur eſſe formæ neceſſitas.

[b] Quamvis ſcilic. miſerit legationes & ſubſidia nihilominus craſſim diffidit de quo quæritur, non autorebat, nempe additionem in ſymbolo.

Coloss. Declarabimus rem in ſymbolo explicatam, rem ipſam ac veritatem habere : & ſic apparebit, non debere nos invicem differre.

Eph. Veritatis declaratio adjuncti dogmatis differentiam tollere nequit, cum non poſſimus D additionem hanc, etſi veram, admittere contra patrum decreta.

Coloss. Si verum eſt, quare non creditis nobis?

Eph. Quia a patribus prohibitum eſt.

Coloss. Dico, id nobis licuiſſe explicare, cum nil additum ſit. Secundo, etſi quid additum dici poſſet, hoc licite factum eſt.

And. His diſſoluta extitit conventio dici illius.

NOTÆ HORATII JUSTINIANI

AD SECUNDAM COLLATIONEM. E

1 *Dixi.*] Non dicit in his collationibus, ſed alias dixerat Ludovico, ut ipſe Ludovicus immediate ante innuit. Sex autem fuiſſe diſpoſitos, etiam ex Fantino de Valereſo in præfatione operis diximus, quorum nomina hic ſubdit Andreas.

2 *Coloſſenſis.*] Græcus ſcriptor Andream Rhodienſem nominat ſeſſione 1. & 3. Rhodios enim Latini Coloſſenſes etiam appellant, Apollinis coloſſo in ea erecto. Eſt etiam alia urbs Coloſſæ dicta in Phrygia, unde Coloſſenſes, ad quos ſcribit Paulus apoſtolus. Vide Ortelium. Extat dialogus inter hunc Andream Coloſſenſem & Marcum Epheſium in bibliotheca Vaticana inter manuſcriptos codices Heidelberga advectos, eumque ſanctus Antoninus titulo 22. cap. 1. utriuſque idiomatis peritiſſimum fuiſſe dicit : nomen autem ejus non exprimit, quamvis Bzovius tom. 16. annalium anno 1439. num. 39. recenſendo dicta S. Antonini, errando dixerit, vocatum fuiſſe Bartholomæum.

Anno Christi 1438.

3 *Forolivienſis.*] Hunc Græcus ſcriptor Joannem epiſcopum Forolivienſem nominat ſeſſione 1. & ſeſſione 10. Et quia inter intereſſentes in actis hujus concilii part. 1. num. 20. ſub die 3. Januarii hujus anni 1438. & num. 29. ſub die 15. Februarii ejuſdem anni, deſcribitur Aloyſius Forolivienſis epiſcopus, ſciendum ex actis conſiſtorialibus, Joannem epiſcopum Forolivienſem translatum fuiſſe de Forolivienſi eccleſia ad Anconitanam die 6. Martii 1437. & fratrem Ludovicum ordinis Minorum (eſt autem Ludovicus idem quod Aloyſius) translatum fuiſſe de eccleſia Sanguinenſi ad Forolivienſem die 14. Junii 1437. Hinc orta æquivocatio, ut nomen Joannis quondam Forolivienſis ſit attributum a Græco ſcriptore Aloyſio tunc Forolivienſi epiſcopo.

4 *Provincialis.*] Græcus ſcriptor Joannem nominat, quem de Monte nigro fuiſſe ait ſanctus Antoninus ubi ſupra.

5 *Præcedit.*] Intentio Epheſii erat, quod Romana eccleſia non ſervaverit caritatem erga Græcos, ſine ipſis ſymbolo addendo, Filioque. Reſpondit Coloſſenſis, ſervaſſe caritatem, cujus primum objectum eſt Deus ; nec deſitiſſe eam ſervare erga Græcos, toties eos requirendo & vocando ad rectæ fidei profeſſionem.

COLLATIO TERTIA.

DIE XIII. OCTOBRIS.

Agitur de modo procedendi in diſputationibus, & cauſa remittitur ad deputatos.

Andreas. Ordine & modo locove ſupra expoſitis, Coloſſenſis his verbis exorſus eſt.

Coloss. Tuæ ſanctitatis benedictione prævia, & cum beneplacito imperatoris & patriarchæ, quæ pridie fuere propoſita, breviter explicabo.

Eph. Pridie non propoſuimus, niſi per modum exordii : non eſt conveniens nos audire reſponſum, niſi primo quæ volumus exprimamus.

Coloss. Petiiſtis, quare eſt additum ; audiatis rationem.

Eph. Nil dixi pridie de his quæ dicenda ſunt, propter temporis anguſtiam.

Coloss. Imo quæſitum perfecte feciſtis, & petiiſtis reſponſum, morem gerendo, audiatis.

Card. Placet ut breviter verba fiant ; ſed ut pacta ſerventur, quibus non ſervatis, nil fieri poſſet. Pridie receſſimus cum hoc ut Coloſſenſis reſponſum daret : eum audiatis, & habebitis & diem integrum ad dicendum quod volueritis. Diffinitiones legere non expedit. Confitemur & ſymbolum apoſtolorum, & Nicænum concilium, & aliorum conciliorum diffinitiones.

Coloss. Quia pridie tria tacta ſunt, ego oſtendam Romanam eccleſiam cauſam ſchiſmati non dediſſe.

Eph. Data eſt nobis electio arguendi, vel reſpondendi. Elegimus proponentium partes[a] : quomodo poteſtis dare reſponſiones propoſitionibus, niſi auditis rationibus noſtris, quibus dicimus addere non licuiſſe?

Coloss. Nonne me interrogaſtis, ſi vellem reſpondere ? ſignum eſt, quod amplius nolebatis arguere.

Eph. Salva reverentia veſtra, non eſt ſic.

Coloss. Si reſponſa vultis audire, audiatis.

Nicæn.

ANNO CHRISTI 1438.

NICÆN. Nolumus audire, niſi audiantur rationes noſtræ: & peto, ſi licet nobis adducere rationes noſtras, vel non; & ſi vultis nos condemnare tacentes.

COLOSS. Audiatis ad quæſitum per vos, & poſtea loquimini, ut vultis.

NICÆN. Licet petierimus tunc, ut reſponderes, non privavimus nos ab inductionibus noſtri quæſiti.

AND. Tunc, hac ſtante difficultate, unus ex ſex deputatis Latinis, Joannes de Monte nigro provincialis Lombardiæ ſic inquit.

PROVINC. Multa patres reverendi propoſuiſtis de caritate, & ſanctus Auguſtinus de civitate Dei 10. lib. dicit, caritatem eſſe, ut quilibet ſervet ordinem ſuum: qui ſi non ſervetur, nec ipſa caritas. Duplex eſt procedendi modus. Primus per modum argumentationis: & in hoc caſu proponens propoſitiones, & rationes habet adducere. Alius eſt inquiſitionis: & hoc modo quærens non probat. Viam hanc elegiſtis, & ſi ſic non ſervetur hic ordo, non ſervatur ergo nec caritas ipſa, cum qua procedendum eſſe dixiſtis.

NICAEN. Laudo caritatem ſervari, ſed modum elegimus arguendi, & ſic debemus audiri.

ANR. Diſcuſſionibus his vigentibus, cardinalis ex deputatorum loco aſſurgens, ad papæ tribunal acceſſit; demumve rediens, ſic inquit.

CARD. Jubet dominus noſter, ut loquar ſereniſſimo principi & reverendiſſimo patriarchæ. Putabat dominus noſter, Coloſſenſem debere audiri, ex quo ab eo fuit quæſitum, ut reſponderet: & ſi permittatur iſta varietas, data hac occaſione, & in futurum fiet. Unde cum nos credamus, Coloſſenſem audiendum, vos contrarium, & hora tarda ſit; videtur, ut ſex deputati hinc inde conveniant cras, & conveniant de modo procedendi, ut hæc demum differentia non ſuccedat.

IMPER. Placet, ut ſurgamus propter tarditatem horæ: de conveniendis ſex, deliberabimus.

AND. Et omnes pariter ſurrexerunt.

COLLATIO QUARTA.

DIE XVI. OCTOBRIS.

Deputati pro bono pacis morem gerunt Græcis, ut prius agatur, an licuerit addere ſymbolo verbum, Filioque: deinde, ut veritas additionis demonſtretur.

AND. CUNCTIS modo quo ſupra convenientibus, poſt miſſæ celebrationem, quæ hora communis erat conventionis, Epheſinus his verbis exorſus eſt.

LUD. Antequam Epheſinum loquentem in medium adducas, dic quæſo, quomodo hoc factum eſt, quod priſtinæ diſceptationi Latini Græcis ceſſerint uti victi?

AND. Res ipſa judicium dat, quis majori fuerat ratione fretus: ſed viſum eſt, ut convitatis conviva cederet: ſic humanitati cedendum, ut principia rupturam non caperent. Me tamen excuſare apud te nolo: fueram ſemper in ſententia, ut his principiis eiſdem audacia non daretur, utve nullatenus dicendi daretur locus. Arbitrabar rem hanc in medium per eos deductam, cauſam fidei non concernere: ſicque merito non audiendos, ut non concludentes quod vellent. In medium deducta magis corporalium voluntatum differentiam, restitutoriave remedia concernere videbantur, quam veritatem ipſam, quæ fides eſt: & cum rerum ſpiritualium poſſeſſio nulla ſit, dato jure; ridiculoſum arbitrabar, in fide quæſitum hoc cadere. Quod ſcilicet, etſi vera eſſet expreſſio dogmatis, adhuc diſcutiendum eſſet, an exprimi liceret, de Deo maxime, cum potius contra fidem eſſet tacere quæ vera ſunt de Dei cognitione: ſumma, qua valui, perſuaſione inſtiti, ut tanquam petitionem ineptam ad rem de qua agebatur deducentes, & non fidei, ſed controverſiarum poſitivum jus concernentem, ab omni fidei termino deviam, non eſſe audiendos: piis tamen unionem ſectantibus, ſummo pontifici ac reverendiſſimo domino cardinali S. Angeli viſum eſt, ut audirentur, etſi impertinentia quæque deducerent. Cœpit igitur Epheſinus, data dicendi licentia, hoc modo.

COLLATIO IV.

EPHES. Quoniam nobis fuit conceſſum, ut diffinitiones legerentur antiquorum conciliorum, volumus illas legere, ut primis patribus conformemur.

CARD. Si volumus pervenire ad optatum nobis finem, ſervare neceſſe eſt promiſſa: & licet dominus Coloſſenſis veniret hodie audiendus, convenimus heri, ut vos deduceretis ad veſtrarum opinionum deductionem quid placuerit, & legeretis hoc ordine, & legatis quidquid vultis; cum quid communiter legendum erit, conveniemus, & de illis nos etiam faciemus ſimiliter legi quod volumus pro noſtra parte. Quod ita convenerimus, ego propria manu heri adſcripſi, quod ſcriptis exhibeo.

IMPER. Placet, ut quilibet per ſe legat, quid vult,

CARD. Legatis.

EPHES. Legimus non omnes nunc, ſed prout expedierit. Rogamus paternitatem veſtram, ut cum omni patientia velitis nos audire exponentes diffinitiones illorum patrum, & approbantes nos noſtram propoſitionem: cum intendamus probare, quod non licuerit recedere a diffinitionibus patrum, nec addere fidei, & his quæ a patribus compoſita ſunt.

AND. Per monachum quemdam libro ſumpto, lectum eſt Nicænum ſymbolum Græco ſermone, in Latinum per interpretem promulgatum.

EPHES. Lecta hac diffinitione in tertia ſynodo, [a]*fuit hoc lectum ſymbolum: poſtea ſequitur prohibitio [a] hoc modo. His lectis, prohibet ſancta ſynodus, aliam fidem conſcribere, aut componere, præter determinatam a patribus Nicænis. Eos vero qui auſi fuerint componere aliam fidem, ſeu producere ad inquiſitionem veritatis, vel docere, vel tradere aliud ſymbolum volentibus converti ex gentilitate aut Judaiſmo, aut ex quacumque fide, etiamſi eſſent epiſcopi, priventur epiſcopatu: ſi clerici, clericatu: ſi monachi, vel laici, excommunicentur. Cum autem ad iſta venerimus, duo videntur eſſe inquirenda. Primo, quo pacto & ratione iſti ſancti patres [b]tantam cuſtodiam in expoſitis habuerunt, quantam non habuerunt qui fuerant in prima & ſecunda ſynodo. Secundo, cur noluerunt facere mentionem de ſymbolo ſecundi [c] concilii, ſed ſolum de prima ſynodo, cum ſit differentia in verbis & ſyllabis. Dicimus factum, ut ex re natura demonſtrat. Si enim, qui primo ſym-

[a] *Id eſt*, & hoc lecto ſymbolo.

[a] Concilii Epheſini part. 2. actione 6.

[b] *Id eſt*, diffinitis.

[c] Scilicet Conſtantinopolitani primi, in quo fuit auctum ſymbolum concilii Nicæni.

COLLATIO IV

ſymbolum fecerunt, prohibuiſſent quid addi, viderentur quid voluiſſe ſibi arrogare. Sed patres tertii concilii videntes recte facta, voluerunt firmare, prohibendo, ne quid addi liceret. Hoc etiam factum eſt in novo teſtamento, quando [a] evangeliſtæ noluerunt ſibi hoc arrogare, nec in eorum evangelio ponere, quod nemini liceret quid addere, &c. Sed poſtea ſancti patres prohibitionem fecerunt. Aliam rationem aſſerimus ex contingentibus, quoniam poſt primam expoſitionem [b] ſymboli fidei, cum multum temporis tranſiverit inter primum & ſecundum; multæ expoſitiones factæ ſunt ultra triginta numero: & quia ita privatim & particulatim factæ erant, afferebant dubitationem, & maxime de conſubſtantialitate, quod multis non erat ita acceptabile auditu. Unde ſecundum concilium habens auctoritatem œcumenici concilii, voluit extendere & declarare aliquos articulos de Spiritu ſancto: ſimiliter quædam verba de incarnatione, quæ non erant in primo ſymbolo, videlicet: Et incarnatus eſt de Spiritu ſancto ex Maria virgine Et hoc fecit, quia ſibi licuit, & noluit inhibere, ne videretur abrogare his quæ addiderat. ſed talis licentia & declaratio fuit cauſa damni in eccleſia Dei. Nam ex hoc accepta occaſione, illi qui ſapiebant opinionem Neſtorii, fecerunt privatim unam aliam expoſitionem, & baptizabant in illo ſymbolo & ex illo Neſtorii multa alia facta fuere. Ideo in tertio œcumenico concilio voluerunt patres approbare ſymbolum primi concilii, & diffinierunt, quod nec ipſiſmet liceret aliquid addere vel auferre illi ſymbolo: & opere approbarunt: nam vocem illam de [c] genitrice Dei, quæ fuit per tertiam ſynodum promulgata, cum eſſet neceſſaria, noluerunt [d] in ſymbolo addere, ſed in alia diffinitione apposuerunt. Nunc venio reddituras rationem ad ſecundum, quare patres tertii concilii noluerunt mentionem facere ſymboli ſecundi [e] concilii, quia ſcilicet in tertio concilio fuit admiſſum, ſymbolum ſecundi concilii eſſe idem cum ſymbolo primi. Hoc ex ipſis rebus probatur. Nam manifeſtum eſt, illos non ignoraſſe ſecundæ ſynodi ſymbolum, nec etiam contempſiſſe: quonam modo hoc feciſſent, cum illud fuerit approbatum, & viſum & tentum per Chriſtianos? Ideo ſolum de primo dixere propter auctoritatem, cum ibidem fuerint plures patres: & illud fuit fundamentum ſecundi concilii, & quia Chriſtiani maxime utebantur primo, & in illo baptizabantur. Item quia virtualiter ſecundum continebatur in primo. Item quia tractantes, ne quid liceret addere, cum in ſecundo fuerit quid additum, ne viderentur diverſificare non fecerunt mentionem ſecundi, ſcientes virtute in primo contineri: & ideo declararunt, non ſolum ſenſu, ſed nec voce quid addi poſſe: & ſi quid neceſſe eſſet addi vel declarari, mandarunt poni in aliis diffinitionibus. Et multæ ſunt auctoritates Cyrilli, qui illi tertio concilio præfuit, & Cœleſtini papæ locum tenuit, in [f] epiſtola quæ incipit, Lætentur cœli; ubi ait: Nullo modo patimur, aliquid addi expoſitis in Nicæa.

AND. Aſſurrexit & monachus ille ex libro in Græco legens Cyrilli epiſtolam, & Cœleſtini papæ: quibus lectis, proſecutus eſt Epheſinus his verbis.

EPHES. Audiſtis, reverendiſſimi patres, prohibitionem papæ: quæ probatio in quarto concilio lecta fuit, & approbata.

AND. Annuit & ſcribæ illi qui librum tenebat, qui Græco ſermone quarti concilii approbationem [g] legit. Quibus lectis, mandavit prohibitiones quarti concilii in medium [h] doduci. Quibus, lectis, & epiſtolis lectis, & eis expoſitis, legerunt geſta ſexti magni concilii, & aliam Agathonis papæ Romæ tempore ſexti concilii ad concilium, & aliam ad imperatorem: demum diffinitiones ſeptimi concilii, quod in Nicæa ſecundo fuit.

LUD. Anne ſymbolum cujuſlibet concilii lectum eſt?

AND. Lecta ſunt, & convenire videbantur: ſed cum ſeptimæ synodi legeretur ſymbolum, cardinalis librum Latinum exhibuit antiquiſſimum, ubi in ſymbolo illius concilii erat, Filioque: & adjunxit, quod ex chronica Martiniana habetur in illo concilio dogma illud fuiſſe explicatum: & lectis [i] ſubſcriptionibus. inventum eſt, Petrus Romanæ ſedis presbyter locum tenens Hadriani papæ Romæ, & Petrus abbas ſanctorum Andreæ & Sabæ, Taraſius patriarcha Conſtantinopolitanus. His lectis, Epheſinus exorſus eſt hic.

EPHES. Audiſtis, reverendiſſimi patres, ſententias patrum? Nos videntes ſententias patrum, & intuentes eorum auctoritates, & timentes eorum maledictiones, nullo modo admittere poſſumus illam additionem, quam vos feciſtis. Jam reſtat, niſi hora impediat, ut nos audiamus reſponſiones & rationes paternitatum veſtrarum: & auditis veſtris paternitatibus, adducemus auctoritates multorum patrum, quæ tamen ad hæc tendunt. Scitis, nos non eſſe arithmeticos nec [l] artificioſos, ut ex politica dicta in medium adducamus: ſed quod cum veritate dicitur, admittimus: quod autem repugnat, rejicimus.

CARD. Beatiſſime pater, deferatur imperatori, qui optat finem imponi. Sed quia ſymbolum ſeptimi concilii per eos lectum non habet dogma, Filioque; & nos habemus cum illo verbo; videtur ut ex noſtro more legatur, prout habemus.

AND. Annuit papa, ut legeretur: & per ſcribam noſtrum cum dicto dogmate lectum eſt: quo lecto, cardinalis ſic inquit.

CARD. Quia placet, ut breviter reſpondeatur & diſtincte, ut vobis morem geramus, videtur, ut relata per notarios ſupra auſcultentur.

IMPER. Placet, ut cras XV. hora conveniant.

AND. Quibus expoſitis aſſurreximus cuncti, hora jam vigeſimaprima.

a Reſtringit ſe ad evangelia: nam apoc. ubi prohibetur additio, vel diminutio, b in Nicæno ſcilicet concilio.

c ſcilicet Dei genitrix, de qua late infra. d Subintelligendum, nihilo minus. e Epheſini conatur reſpondere tacitæ objectioni, cur patres tertii concilii, ſcilicet Epheſini, fecerint prohibitionem de non addendo aliquid ſymbolo Nicæno; & non fecerint mentionem de ſymbolo Conſtant. ſecundi concilii, in quo plura ſunt additi ipſi Nicæno.

f In actis concilii Epheſini parte 3. cap 34

g ejuſdem ſcilicet epiſtolæ in concilio Chalcedonenſi actione 3. h actione 5. concilii Chalcedonenſis.

i Græcus ſcriptor de ſuſſione 5. in finem: Rogamus vos ut ſummatim & per capita reſponſiones veſtras exponatis. ſatis non æque memoriæ valeret, æque dividendi numerandique arte pollere.

NOTÆ HORATII JUSTINIANI

AD QUARTAM COLLATIONEM.

1 *Reſtringere ſe.*] Voluiſſet Andreas prius diſputari quæſtionem, an eſſet verum, quod Spiritus ſanctus a Filio procederet: nam quæſtionem, utrum fuerit licitum addere ſymbolo, aſſebat pertinere ad jus poſitivum voluntaris humanæ, & ad remedium reſtitutorium in priſtinum, auferendo illud a ſymbolo, quod non videbatur neceſſarium, ſi dogma eſſet catholicum. Idem voluiſſet & Beſſarion, ut ipſe teſtatur in opuſculo de ſucceſſu ſynodi & proceſſu Spiritus ſancti, cap. 2. in fine hujus operis exhibito.

2 *Concilii.*] Actione 7. ſeptimæ ſynodi, legitur in ſymbolo additum, Filioque, tum in Græco, tum in verſione Anaſtaſii: quod Julianus cardinalis hic comprobat ex chronico Martini Poloni in Hadriano papa, dum agit de Conſtantino & Irene imperatoribus; ubi dicit dogma, Filioque, fuiſſe in ea ſynodo diffinitum, Vide etiam Baronium tom. 9. an. 787. num. 38. id ipſum comprobantem. Sed & tom. 8. anno 680. num. 32. ait Emmanuelem Calecam Græcum adverſus errores Græcorum idipſum ante con-

ANNO CHRISTI 1438.

te concilium Florentinum ceſſatum fuiſſe. Habetur Emmanel tom. 14. bibliothecæ veterum patrum ex verſione Ambroſii Camald. ubi circa initium primi libri affirmat, in ſeptima ſynodo fuiſſe diffinitum, & etiam actione 4. fuiſſe approbatam epiſtolam Taraſii patriarchæ, in qua aſſerebat, Spiritum ſanctum procedere a Patre per Filium. Quæ verba ad eamdem intelligentiam tendere, ac illa, ex Patre Filioque, habetur in diffinitione hujus concilii Florentini; & probat Beſſarion in oratione de unione, & in opuſculo ad Alexium, in fine hujus operis exhibitis.

, *Subſcriptionibus* .] Subſcriptionibus ſcilicet, quæ habentur in ſeptima ſynodo actione 7. nimirum, ut appareret ex ſubſcriptionibus conformitas ad alios textus ejuſdem ſeptimæ ſynodi.

COLLATIO QUINTA ET SEXTA

DIE XX. ET XXV. OCTOBRIS.

Dicta in his duabus collationibus formiter non fuerunt recollecta, & eadem fere replicantur in collatione VIII.

AND. AD hanc quartam colluctationem cum cum pariter veniſſemus, cunctiſve expectantibus, Coloſſenſis ſummo pontifici direxit hæc verba.

COLOSS. Adſit benedictio tua, pater beatiſſime.

AND. Demum verba ad interpretem protulit.

COLOSS. Referam verba in Latino, ut formam ſervem: tu autem in Græcum patribus his transduces. Si tamen quid Græce explicare voluero, non adimo mihi facultatem.

INTERPR. In traductione per tuam paternitatem pridie reprehenſus extiti, etſi, ut arbitror minus debite: nolo traducere, niſi Græce prolata, in [a] Latinum; cum ad id Græci inducium ſumant.

AND. Juſſit tamen imperator ut exequeretur utrumque opus. Cujus juſſu, in ſcabello ſedens, paratum ſe ad utrumque extunc exhibuit. Cœpit igitur hoc modo hæc collatio. Has tamen duas collationes domini Coloſſenſis non curavi adſcribere, quia formiter collectæ non fuere, & quia in octava collatione ipſe eadem omnia repetiit: ideo non fuere hic adſcripta, ſed ibidem ejus dicta videas, ubi declaravit quæ hic [b] expreſſerat.

[a] Scilicet prolata a Græcis, cum illi in me inducium habeam, quod recte tradoſam de Græco in Latinum.

[b] Propterea ad intelligentiam dicendorum in collatione 7 ſequenti a Nicæno, videndo omnino ea prius, quæ dicit ſeu repetit Coloſſenſis in collatione 8. Nam ipſe dicit ibi, quod eadem vult repetere atque ad ide facimus quæ dicit Torcellenſis coll. 10.

COLLATIO SEPTIMA.

Collatio VII.

KALENDIS NOVEMBRIS.

Utrum additio, Filioque, ſit deſumta ab intrinſecis ipſi ſymbolo, vel ab extrinſecis.

AND. NOVEMBRIUM Kalendarum die ſolita poſt miſſam convenientibus cunctis, dicendi per mutuum ſilentium conceſſa licentia, Nicænus ex Græcis ſex tertius verba hæc in medium protulit.

NICÆN. Auditis patienter per vos, reverendi patres, expoſitis, rationem illis reddituri venimus, ſperantes pari vos patientia audituros. Mutua patientia inter nos caritatem oſtendat, cum ab uno principio inchoamus, ad unum tendimus, videlicet eccleſiæ unionem. Morem geramus eccleſiæ, non privatis affectibus. Reſponſionem veſtram quadripartitam [c] feciſtis, ex quatuor, ut aſſeruiſtis, per nos relatis; & cuilibet reſponſum dediſſe arbitramini, & pro noſtrorum deductorum evitatione, quatuor dicere conati eſtis. Primo, Spiritum ſanctum a Patre & Filio procedere, non eſſe additionem, ſed declarationem. Secundo, quod in ſymbolo liceat primo tradita declarare. Tertio, quod hoc dogma eſt conſonum rationi & patribus eccleſiæ. Ultimo, veritatem cum contineat, quod quilibet Chriſtianus debet amplecti. Duo ex his tetigiſtis in prima veſtræ collationis: & in ſecunda collatione cum reſtaret de duobus aliis dicere, ut nobis mos geratur, diziſtis velle omittere, etſi neceſſaria forent: vobis potius quam nobis geſſiſtis morem. Ex his, ex quibus nobis morem geſſiſtis, agimus gratias, & cum caritate probabimus, ad noſtram propoſitionem duo illa non pertinere. Sed cum de quarto aliqua diſerentes deducere conati eſtis, veritatem eſſe ab omnibus amplectendam, hæc non abnuimus; cum qui habet ſenſum & objectum recipit veritatis, & hoc intendat, ad quod noſipſi ſumus ſimul tractaturi. Tertia partis, de qua & certa dixiſtis, reſervabimus, cum de dogmatis veritate tractabimus: quo tempore (Dei gratia, afferemus rationes equidem plurimas. Capiam igitur ex expoſitis per vos, quæ dubium per nos poſitum tangunt; (quid enim expedit de dogmatis veritate diſcuti, ſi etſi verum adſcribere ſymbolo non licuerit?) Dicimus dogma illud, etſi verum, in ſymbolo ſtare non poſſe: nam & multa neceſſaria, etſi vera ſint, ſymbolo non fuerunt appoſita. Dabimus in cunctis ad brevitatem operam: ſed & longæ propoſitioni non poteſt perfecta brevis eſſe reſponſio. Dicam igitur de expoſitis circa primum, quatenus noſtri quæſiti propoſitum tangunt. In deductione, quod dogma non ſit additio, uſi eſtis ſyllogiſmo quodam, cujus ſyllogiſmi majorem capiam, quam ad propoſitum facit: deducta vero ad probationem minoris omittam. In probatione hujus majoris uſi eſtis ſyllogiſmo quodam alio. Demum approbare conati eſtis per actus & diffinitiones præteritorum ſacrorum conciliorum, & demum a voce & dictis domini Epheſini: cujus ſyllogiſmi forma hæc eſt. Omne additamentum eſt extrinſecus, declaratio non eſt extrinſecus: ergo declaratio non eſt additamentum. Recipimus iſtius ſyllogiſmi majorem, quod additamentum ſit extrinſecus, licet ad rem, de qua agitur, poſſemus negare: minorem vero non admittimus, quæ dicit, declarationem non eſſe extrinſecus, ſed de re ipſa. Nam & nos concedemus, declarationem eſſe poſitarum, ſed non de poſitis: id eſt, declaratio eſt illorum quæ poſita ſunt, ſed non de illis. Omnis enim declaratio, præſertim iſta de qua loquimur, ad rationem vel verbum refertur, quæ extra ſunt: ad quod verbum vel rationem ita ſe habet, ut minor propoſitio ad majorem, ita declaratio ad rem declaratam. Dicimus Spiritum a Patre procedere: cum vultis inferre, & a Filio, capitis extra, auctoritatem hanc. Quod omnia quæ Patris ſunt, ſunt Filii. Hæc probatio ſumitur ab eo quod extra eſt. Ratio ergo quæ affirmat minorem, extra ſumitur: ergo non ſequitur, quod declaratio non ſit extrinſecus, ſed aliquando ſumitur extra, & aliquando non? imo ut plurimum extra ſumitur. Deinde habet dictiones, [d] quæ ſaltem extra ſumuntur: unde ſequitur contrarium ejus quod dicitis, quod omnis declaratio non extra ſit. Unde videtur concludi, dicendo,

Collatio v. vi. & vii.

[c] Dixi in antecedenti collatione, ad intelligentiam dictorum Beſſarionis in hac collatione legendas eſſe primo coll. 8.

Joan. 16.

[d] nempe, Filioque.

ANNO CHRISTI 1438.

COLLATIO VII

do, * quo Spiritum procedere ex Filio, etli declaratio foret, quod extra ſumitur. Sed & vos dixiſtis: Additamentum ſit extra, ſecundum philoſophum, & non poteſt eſſe idem cum re cui additur. Nam & ipſa nutritio cum ſit extrinſecus ſecundum philoſophum, etſi ſimilis rei cui additur, nunquam additur, niſi ſimilitudinem capiat; & ſimile non eſt idem ſecundum philoſophum. Quare cum additamentum duo faciat, primo ut capiat rei cui additur, * ſimilitudinem, hæc dictio, Filioque, etſi ſit ſimilis rei additæ, habet diſſimilitudinem ſaltem dictionum, habet & ſimilitudinem: ex quibus negari non poteſt, etſi per modum declarationis veniret, quin ſit additio, quæ prohibita videtur, & prohibitum hoc verbum apponi. Cum vero induxiſtis acta patrum, quibus videntur aliqua declarari, dubium noſtrum non tangit. Nam quod aliquid apponatur fidei, hoc nunquam licuit, neque licebit. Exponere vero quæ implicite in ſacra ſcriptura continentur, hoc illis patribus licebat, & etiam in ſymbolo ponere, non autem ſacræ ſcripturæ quidquam adjungere: poſtea vero pars iſtius licentiæ fuit prohibita, ut addatur in ſymbolo. Scripturæ ſacræ declarationes afferre ſuis in ſcriptis, cuilibet eſt permiſſum, nec hactenus prohibitum: & hæc ex neceſſitate facta ſunt. Nam cum liceret ad libitum uſque ad tempus ſecundi œcumenici concilii uti tali licentia, quia nonnulli uſi ſunt tali licentia in proprio malo, præſuppoſito patres tertii concilii, quod talis licentia nil boni operabatur fidelibus, ſigillarunt & approbarunt, ut de cætero nulli liceat quidquam addere. Tenere namque quod primi ſancti patres credidere, errorem afferre non poteſt. Quis enim illos de fide non perfecta arguere auderet? Sed per additionem multa poſſent ſcandala exoriri fidelibus, etiam per ſyllabarum immutationem: quod primi patres tertii concilii prohibuerunt. [a] Accedebat beati Cyrilli epiſtola [b] quam ad Acacium miſit, in qua dicit: Sancta & œcumenica ſynodus quæ Epheſi convenit, providit neceſſario non debere alteram fidei expoſitionem ad Dei eccleſiam inferri, præter eam quæ jam extabat, quam patres noſtri, qui in Spiritu ſancto loquebantur, terminarunt. Ex quibus * tria principalia ſunt notanda. Primo, quod ipſa tertia ſynodus prima * prohiberit additiones, hanc vim importat illud verbum Græcum προωρίσατο. Secundo, quod neceſſario hoc factum eſt. Tertio, quod non prohibetur [2] alterius fidei expoſitio, ſed ipſius fidei alia expoſitio: nam quod contraria dogmata & opiniones non fierent, jam ab initio erat prohibitum. Ad quid hæc tertia ſynodus prohibitionem tulit, niſi ut dictionum ſyllabarumve variationem, quod hactenus licuit, prohiberet? Sed & non prohibuerunt, quo minus cuilibet liceret, privatis codicibus declarare. Nam quod curat eccleſia de verbis, quibus privatim quiſque Deum cognoſcat, dummodo unus ſit finis. Cura adhibita eſt ſymbolo communis fidei, in quo omnes baptizabantur, ut ſtet immutabile: & ſemet prohibuerunt patres etiam verbis, verbum Θεοτόκος, videlicet Dei genitricem, nolentes in ſymbolo addere, etſi neceſſarium videretur. Et licet non fuiſſet niſi declaratio expreſſorum, cum verba hæc, videlicet, Filium deſcendiſſe de cœlis, conſubſtantialem Patri, & incarnatum eſſe ex virgine, hanc declarationem expoſcerent [c]. Et ſi diceretis ex eo non fuiſſe additum, quia manifeſte continebatur in ſymbolo multa alia quæ non ita aperte continebantur, nullatenus fuere appoſita, ut vox & ipſa unio in perſona Filii Dei ad noſtram naturam, de qua patres tertiæ ſynodi. Et Filium Dei, & Verbum poſt unionem duas fortitum eſſe naturas, de quibus patres quarti concilii. Et quod duas in ſe ſervaverit operationes & voluntates naturales, de quibus conſiderationes patrum ſextæ ſynodi. Hæc in ſymbolo minime adjecta ſunt: ſive adjicienda clara forent, ſive obſcura, patres abſtinuerunt ab adjectione in ſymbolo. Hoc apertiſſime demonſtrant omnia ſancta concilia, quæ tertium concilium ſecuta ſunt, nil addi voluiſſe. Et ſi quid dicitis de varietate librorum, alio loco dedocetur [3] ſeptimum ſacrum concilium præcedentia ſecutum. Et cum dicitis Paulum apoſtolum ante tertium concilium prohibuiſſe aliam edi fidem, fateor; ſed hoc non facit patribus præjudicium. Nam Paulus de alia fide mentionem facit: aliam fidem patres non expoſuerunt, nec eis ullatenus licuiſſet. Et cum beatus Gregorius theologus [d] dicat, idem tenere, quod patres Niczæ, licet declararet quæ per illos non tam clare promulgata fuerant; dico hoc factum ante prohibitionem. Quare ni! ad ea quæ poſtea facta ſunt. Sed ſi poſt prohibitionem quid factum eſt, oſtendite: ſi omnino quid fuerit additum, & nos ſequemur. Et hoc nullatenus factum eſt, clamant patrum opera, ſole clarius conſonant operibus rationes. Communis eſt Chriſtianorum poſſeſſio ſymbolum. Et licet Gregorius [e] theologus dicat, diverſitatem ſyllabarum, eodem dato ſenſu, non afferre novitatem, loquitur de ſignificantibus rem eamdem, & quæ de uno & eodem prædicentur ſubjecto, ut quatuor, bis duo, aut rectum dicere, non obliquum, ſed in re noſtra diverſum eſt: nam ad varias dictiones ſunt varii ſenſus. Alia namque eſt perſona Patris, alia Filii. Secundo cum dicitis, Græcos diverſis ſyllabis ac Latinos proferre ſymbolum: dicimus in noſtra difficultate non ſolum varias voces & dictiones, imo varium ſenſum, & differentem ſententiam uniuſcujuſque verbi eſſe. Nam dicere, quod Spiritus ſanctus a Patre procedat, oratio una eſt: quod vero a Patre & Filio, duæ ſunt quæ copulantur in una: quare habent duas rationes oppoſitas: una earum eſt falſa, videlicet: Spiritus non procedit a Patre; alia, non procedit a Filio: & hanc veram nos eſſe dicimus, vos contra. Non ſunt ſolum verba variis vocibus idem ſignificantia. Clarum eſt in Latino idem eſſe, bonus dies, & καλὴ ἡμέρα in Græco: unde vocum varietas in hoc non inducit diverſitatem; & in hoc fuerat inter nos concordia, ut quilibet ſuo idiomate fidem proferret. Res addita non idem ſonans differentiam facit, & non tantum a nobis Latinos, ſed & inter nos, ſi quis ex noſtris id Græce proferret. Et cum pro tertio dixiſtis, principia ac dignitates cujuſlibet artis potentes habere omnia quæ ſequuntur, adjicientes quod progredientes ab ipſis principiis, facillime oſtendetis eſſe neceſſarium dicere, Spiritum etiam a Filio procedere: & ſequeretur hoc ex principiis communibus nobis & vobis. Cum hæc probabitis, regratiabimur vobis: ſed nos non apponemus hæc ipſis principiis: nam hoc univerſaliter impoſſibile eſt in omnibus principiis univerſalium rerum maxime fidei, de qua nunc ſermo eſt. Nam principia, & quæ poſt, in multis diſcreta ſunt, & forte

in

Conferenda hæc cum actis Græcis ſect. 8.

Galat. 1.

a Concilii Epheſini parte 2. act. 6.

b Conc. Epheſ. parte 3. num. 35.

* ſcilicet inter ſynodos.

Id eſt providit, in epiſtola Cyrilli ſtatuit.

c Nimirum eſſe Dei genitricem.

d Initio epiſt. 2. ad Cledonium quæ eſt 52. inter orationes in fine tom. 1. editionis Pariſienſis.

e Oratione in ſancta lumina, id eſt, de Epiphania, quæ eſt 39. editionis Pariſienſis.

Anno Christi 1438.

in omnibus. Nam principium, universale; quæ A sequuntur, particularia: & principium est quod demonstrat, quæ sequuntur sunt quæ demonstrantur: principium est propositionis, quæ sequuntur sunt conclusiones. Quonam modo universalia particularia fiant, & demonstrantia, quæ demonstrata sunt: unde quod principia contineant quæ sequuntur, necessarium est: sed quod addatur principiis, non est necessarium: & tunc longe difficilius, si qua prohibitio esset, quæ hoc inhiberet, ut in casu nostro, maxime cum multa alia quæ vera sunt, & insunt principiis, attamen addita non sunt. Nam omnia dogmata fidei Christianæ in principiis scripturæ insunt: nihilo minus non voluerunt, ut quid fuerit adjectum. B

Cum dicitis, quod cum Dei ecclesia una sit, oportet unam semper habere potestatem. Dicimus, quod etiamsi una sit ecclesiæ potestas, habet tamen servare immutabilia, quæ per præcedentes fuere tradita: & hac data immutabilitate in rebus uniformiter determinabilibus, firmatur, unam esse semper ecclesiæ auctoritatem. Alio namque modo ecclesia seipsam everteret. Datus est modus, ut occurrentibus obvietur privatis literis: sic factum est per Tarasium & Agathonem. Ultimo, decem particulas tetigistis, quæ id continent quod expressum est, licet quædam clarius habebant. Admirabamini in primo, quod Nicæni concilii symbolum attulerimus. Dicimus, necessitate quadam hoc factum, C ut, illo lecto, videretur facta prohibitio in tertia synodo.

And. Quæsitum est a Nicæno loquente, si symbolum secundæ synodi [4] lectum fuit in tertia: qui respondit.

Nicæn. Primum tantummodo lectum extitit: ambo autem asseruimus lecta virtualiter, primi lectione. Secundo dixistis, patrum prohibitiones referri ad alterius fidei expositionem, non ad declarationem prohibitam: hæc tamen satis operationibus patrum comprobatur, etiam declarationem prohibitam. Tertio arguistis ab ipsis principiis & dignitatibus; ultra jam relata, dicimus; non necessario sequitur quod vultis a principiis introducere. Nam nullum principium D alicujus disciplinæ seu artis potest recipere conclusionem in ipso principio: potest bene esse causa conclusionis. Nam multæ declarationes necesse fuere theologiæ; tamen non fuerunt adjectæ principiis: ergo non semper addenda principiis declaratio. Ergo cum additio non fiat principiis sacræ scripturæ, nec symbolo; [a] & removeatur vestra additio, cum pariter concurrant sacra scriptura & symbolum. Admittimus quod dicitis, omnia sequentia tertium concilium referri ad ipsum concilium: non tamen tertium concilium potest esse expositio ceterorum, cum sequentia præcedentium sint declarativa ut plurimum. Stemus igitur expositoribus Cyrillo & Agathoni, qui tertium declararunt concilium. Cum ergo tertio E concilio necessitas immineret, ipsi sancti patres illam prohibitionem expofuerunt, ut Cyrillus expresse declarat. Clarum est, quod & aliis conciliis tale fuit propositum, quod opere demonstrarunt. Dimittemus alia ad futurum conventum, ut similiter nobis concertantibus, unus alteri occurrat. Sic ex patribus vestris qui se obtulit mecum specialiter concertare, præparet se in secundo conventu.

And. His dictis, pariter assurreximus omnes hora XXI. diei.

[a] Subintelligen. debet fieri, ergo removeatur, &c.

NOTÆ HORATII JUSTINIANI AD SEPTIMAM COLLATIONEM.

Collatio VIII.

1 *Similitudinem.*] Clarius ex Græco scriptore sessione octava sic: *Alimentum cum sit extrinsecus, est tamen etiam ex similibus: factum enim simile additur: nec addi aliter potest, nisi fiat simile. Cum ergo additamentum hoc duo habeat, ut sit extrinsecus & ex similibus, videntur secundum utrumque convenire ea quæ addantur, & id de quo agimus, nempe quod dicitur. Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere. Habet enim hoc simile quidem per vos, quatenus in eumdem coincidit sensum: dissimile vero, quatenus saltem voces inferunt quid extrinsecus.* Hæc ille.

2 *Alterius.*] Id est, non prohibentur expositiones aliorum dogmatum fidei, sed expositio ipsius fidei & symboli inferta in ipso symbolo hoc prohibetur: & statim occurrit tacitæ objectioni, quod prohibetur inferri dogma contrarium, non explicatio ejus quod inest. Respondit, quod contraria dogmata jam erant prohibita: ergo nova prohibitio refertur etiam ad expositionem ejusdem symboli, etiam per additionem verbi ad majorem explicationem.

3 *Septimum.*] Supra enim collatione tertia Julianus cardinalis adduxerat septimum concilium, in quo erat additum in symbolo, Filioque.

4 *Lectum.*] Plura enim fuerunt addita à secundo concilio in symbolo Nicæno, & tamen tertium concilium prohibitionem fecit, ne adderetur Nicæno: ergo intelligit de additione sensus contrarii, non explicationis. Vide in collatione sequenti.

COLLATIO OCTAVA.

DIE IV. NOVEMBRIS.

Discutiuntur prohibitiones patrum & conciliorum, de non addendo aliquid symbolo & diffinitionibus fidei; & quod additio, Filioque, sit declaratio.

And. Cum sacrum consistorium post exhibitas preces missarumve solemnia convenisset, facto silentio, Nicænus qui pridie sermonem fecerat, his verbis prosecutus est.

Nicæn. Cum nos optima responsa reddidimus ad plura per paternitates vestras exposita, quædam nos propter horæ brevitatem omisimus, quæ tamen virtute & potentia in dictis continentur. Sunt autem ex [b] vestris, quæ responsa requirunt. Etenim dixistis, [c] movere fidem per symbolum aliud esse quam declarare; & quod Agatho extendit & auxit in expositione quam fecit de fide, [d] & quod vox ipsa Θεοτόκος, videlicet Dei genitrix, non necessario debebat apponi; [e] & quod sancta Romana ecclesia hæc fecerat, mota auctoritate patrum & sanctorum ecclesiæ, necessitate coacta & sua auctoritate, quam in hujusmodi rebus habet. Ad primum dicimus, verbum, *movere*, non habere sensum illum quem creditis. Nam sequitur post, [f] non esse licitum addere nec verbum, nec dictionem, nec syllabam: & opere comprobantur: nam urgentibus necessitatibus ut declarationes fierent, nullas declarationes fecere. Quod autem beatus Agatho [g] dicat, quod verbis & sensu debeat servari integritas fidei, nos non intelligimus ut vos; sed intelligimus, universaliter prohiberi universam mutationem. Hoc clare colligitur ex his quæ supponit Agatho: nec etiam minuit, nec auxit, nec immutavit quæ sunt fidei: subsequenter & recte ponit, eamdem fidem verbo & sen-

[b] Scilicet, dictis.

[c] Id est, addere declarationem in symbolo non est movere seu extrariari fidei in symbolo.

[d] In sua epistola relata in 6. synodo actione 4. quam infra ponderat Colossen.

[e] In symbolo scilicet: & ideo quævis diffinita in 3 synodo, non tamen addita fuit symbolo prout necessitate cogente fuit additum, Filioque.

[f] In verbis scilicet prohibitionis factæ in 3. synodo per 3. actione 6.

[g] In sua epistola relata in 6. synodo actione 4.

COLLATIO VIII.

& ſenſu debere ſervari. Quoniam vero auctioni, vel minutioni, vel immutationi verborum & dictionum prohibitionem imponit, videtur ipſe eſſe ſententiæ ut nos: & quod ipſe aliquam ſui expoſitionem addit, non facit ad noſtram quæſtionem, cum nunquam prohibitum eſt, nec erit, privatam & particularem fidei expoſitionem particularibus & diverſis fieri verbis; at diſciplinam ipſam fidei & ſymbolum in omnibus immutabile permanere debere, ut ipſe Agatho expreſſe inſinuat. Cum dixiſtis verbum Θεοτόκος, id eſt Dei genitrix, non omnino fuiſſe neceſſarium poni: neſcimus quo pacto hoc factum ſit: ſi non erat neceſſarium, non debebat uſquequaque diffiniri; & fruſtra tot patres ſolemniter de eo dubitaſſent, & ſuperflue alibi fuiſſet additum. Si vero neceſſarium extitit, militat noſtra ſententia. Quod dicitis, neceſſitate factam additionem per Romanam ſanctam eccleſiam, & auctoritate ſanctorum, utrum ſancta Romana eccleſia auctoritate ſanctorum mota fuerit, in aliis videbitur diſputationibus, & in ſequentibus erit cogitatio. Si vero auctoritate propria, aut neceſſitate mota fuerit: dicimus, quod neceſſitas nullo modo [b] eſt impedimento diffinitionibus patrum, cum nulla videatur excepta; & ſuo tempore cum caritate petemus, qualis fuit illa [c] neceſſitas. Verum de auctoritate Romana eccleſiæ multa haberemus dicere, niſi aliud eſſet propoſitum noſtrum. Nam ſcimus & cognoſcimus quouſque ſe talis extendat: primitus autem volumus vos ſcire, quod talem licentiam, ut in ſymbolo quid addatur, excipimus, & ab œcumenica ſynodo & ab univerſali eccleſia, nedum a Romana, & cum ab univerſali eccleſia excipimus. Ergo nec Romana poteſt, nec hoc nos facimus, ſed patres fecere in diffinitionibus eorumdem. Hoc diximus ad veſtra propoſita, non his ſolis inniti volentes, ſed aliis ſuis loco & tempore deducendis. Dicimus igitur, diffinitiones patrum ad quamcumque declarationem extendi: & cum audimus patres dicentes: Nulli licet addere, vel minuere: intelligimus ad ſyllabam dictionemque. Ad iſta facimus teſtimonia ſanctorum patrum operaſſe. Quærimus, ſi diſtinctiones & prohibitiones in illis contentæ referant ſe ad ſymbolum, vel non.

A

B

C

D

AND. His expoſitis, ſilentium factum eſt: intuentibuſque noſtris ſex, ab eiſdem quæſitum, pariter allocuti ſunt. Convocatiſque cardinalibus, qui ſuo loco ſedebant, pariter & cardinales & deputati ſex ad ſummum pontificem ad tribunal ejuſdem acceſſerunt, cunctique pariter allocuti ſunt. Omnes rem quidem in fidei eſſe facto, profeſſi ſunt: tam mature graviterque cuncta fecere.

LUD. Quid demum ſecutum eſt?

AND. Reverſi ſunt ſex deputati ad conſtitutum locum. Demum cardinalis, qui inter eos primus fuerat, ſic inquit.

E

CARD. De mandato ſanctiſſimi domini noſtri aliqua referam. Sacer hic cœtus, quæ & hodie & pridie retuliſtis, audivit. Conveneramus, ut dicenda ſcripto ederentur. Quare ut forma ſervetur, conveniant qui ſcripſerunt, & de ſcriptis conveniant: & demum convenientes plenum & pertinens recipietis reſponſum; & nunc etiam quæſito veſtro reſponſum damus hoc modo. Ex verbis veſtris, expoſitis geſtis tertii concilii, patres legerunt Nicænum ſymbolum, epiſtolam Cyrilli ad Neſtorium, blaſphemias Neſtorii, ſymbolum Neſtorii, Taraſii, auctoritates, cæterorum ſanctorum, cum aliquibus fidei diffinitionibus: poſtea ſequitur: [d] Nulli liceat aliam fidem proferre vel exponere, &c. quam illa, quæ a patribus in Nicæa conventis expoſita.

ANNO CHRISTI 1438. d Concilii Epheſini parte 1. actione 6.

[i] Dicimus prohibitionem referri ad omnia quæ fuere in Nicæa expoſita, & quod non magis ad ſymbolum, quam ad alias diffinitiones reſpicit. Vos tamen, patres, aliqua patienter audiatis dicenda per dominum Coloſſenſem.

AND. Antequam Coloſſenſis verba faceret, cardinalis petiit a Græcis, ut acta Chalcedonenſis ſynodi exhiberent. Qui Græci reſponderunt, non habere integram ſynodum. Tunc cardinalis dixit, libros debere portari. Papa demum annuente, Coloſſenſis his verbis allocutus eſt.

COLOSS. Quædam diebus his per vos repetita ſunt, quæ judicio meo & collegarum non videntur ſtare eo ordine quo dicta ſunt. Præterea cum quædam firmiſſima ſententia confirmaſſem & oſtendiſſem, vos alio ſenſu declaraſtis, & plane quædam negaſtis. Verum cum omnia talia maxime conducant ad præſens noſtrum certamen, patiamini, obſecro, patres optimi, ut ipſa paululum repetam, & meam ſententiam dicam, veſtramque repellam. Illud in primis proferam, illam veſtram exhortationem ſanctam, cum unus & idem ſit ambobus finis, oportere patientia uti & modeſtia; memoriæ ſit, idve & vos faciatis: illud addens, ut quæ ſimplici animo & recto corde dicuntur, non ſiniſtra intelligentia aſſumantur, quia & nos & idem fecimus, & quædam, etſi ſono aſperrima viſa ſunt, æquo toleravimus animo, & in futurum faciemus: hoc facto caritas inviolata manebit, & ſiſ his quælibus aſſequitur. Voluiſtis, patres, repetere a me dicta: non tamen repetiſtis eodem ordine nec ſententia; cum veſtrum problema fuiſſet, quomodo ſancta Romana eccleſia fecerit rem prohibitam, & quomodo illi licuit. Dixi ad hoc, quod non fuerit additio, quod non fuerit prohibitum, quod fuerit verum, quod impellente maxima neceſſitate, quod eſſet manifeſta veritas in eccleſia Dei, & quod oportebat id fieri per Romanum pontificem, ad cujus officium ſpecialiter iſta ſpectare noſcuntur: ex quibus concluſi, fuiſſe omnino licitum Romanæ eccleſiæ illam declarationem facere. Repetitio veſtra nec ipſum ordinem ſervavit, nec ſententiam: Quare oportet in præſenti de hoc facere ſpecialem mentionem. In ſecundo paſſu dixiſtis, [e] tertiam particulam nos ſponte noſtra omiſiſſe, cum fuerimus auditi [f] ad nutum. Nonne expoſitum patet? Nonne dominus Nicænus dixit, quod quæ dicebantur, non [g] tangebant quæſitum, & quod eis non intendebatis dare reſponſum? Quid reſtabat, niſi de ea re tacere? Quid effundere verba vobis non audientibus? Et inviti venimus ad ſilentium partis illius, & certe ſatis mœſti. Ex illius enim partis probatione facile erat probare, fuiſſe licitum Romanæ eccleſiæ facere declarationes. Hæc volui repetere, ut conſtet omnibus, cujus cauſa pars illa fuit omiſſa. Et cum voluiſtis cuidam noſtro ſyllogiſmo dare reſponſum, aliter adduxiſtis. Nos hac argumentatione uſi ſumus: Nulla expoſitio vel declaratio alicujus dictionis eſt additio: ſed dicere Spiritum ſanctum procedere a Filio, eſt explicatio contentorum in primo: ergo non eſt additio. Vos replicando [h] dixiſtis. Omnis additio ſit ab extrinſeco: ergo expoſitio non eſt additio.

AND.

[a] Scilicet in diffinitione contra ſymbolum.

[b] Id eſt, nullo modo neceſſitas impedit, quin obſervetur diffinitio de non addendo aliquid in ſymbolo, cum nulla neceſſitate excepta fuerit diffinitum, ut non addatur.

[c] Propter quam ſcilicet non ſolum diffinivit, ſed etiam ſymbolo appoſuit.

[e] Quod ſcilicet eſſet manifeſta veritas in eccleſia Dei.

[f] Ad arbitrium ſcilicet & voluntatem noſtram.

[g] Merum ſcilicet arbitrium & d

ANNO CHRISTI 1438.

AND His expoſitis, Nicænus hæc dixit.

NICÆN. [a]Dico, quod omnia per vos dicta habent reſponſionem congruam. De hoc ſyllogiſmo miramur, cum omnia ſcripta ſint quæ diximus: non prætermiſimus ſyllogiſmum de quo verbum facitis, ſed venimus occurrentes ſyllogiſmo, quo uti eſtis primum ſyllogiſmum probare.

COLOSS. Ego illo ſyllogiſmo non uſus ſum, quod dicitis: verum eſt, quod ad confirmationem majoris propoſitæ præmiſi hoc, quod omnis additio ſit ab extrinſeco: nec uſus ſum ſyllogiſmo, ſed ſimilitudine, philoſophorum doctrina dicentium debere eſſe ſimilitudines breves, quia ſimilitudo habet convenientiam & diſconvenientiam. Hoc habeo ex doctrina veſtræ Græciæ.

NICÆN. Dicat paternitas veſtra, ut placet, & poteſtis dicere. Sed quæ diximus, ſcripta ſunt, & auſcultavimus cuncta, & ex illis reſponſionem cepimus.

COLOSS. Veniamus ad alia. Ego dicebam, quod dogma, Filioque, comprehenditur in verbo, Patre. Paternitas veſtra reſpondit, quod medium, quo illud probabitur, capiebatur extrinſecus, videlicet aſſumptione hujus, quod quæcumque habet Pater, habet Filius: aſſerentes hoc extrinſecus eſſe. Sed ſciendum quid in diſciplina dicatur extrinſecus & ſecundum philoſophos, & maxime Ariſtotelem. Illud in diſciplina extrinſecus dicitur, quod non ſubjicitur ſubjecto ejuſdem ſcientiæ, nec partem eamdem, nec proprietatem, nec paſſionem habet, ſicut ſi diceremus, arithmeticam diſtare a philoſophia naturali, & aſtrologiam a morali, in quibus ſubjecta diſtinguuntur. Alio modo dicitur extrinſecus, quod non eſt in eadem voce: ut procedere Spiritum a Filio, eſt vocis alterius dictionis & ſenſus. Ignoro quomodo capiatur extrinſecus per vos. Si extrinſecus capitis, ut dicatur non eſſe unum ſubjectum in uno, & alio problematum, videatis, an ſane ſit dictum, ſequeretur maximum inconveniens contra fidem: nam ſequeretur aliam eſſe fidem evangeliorum a ſymbolo. Secundo, quod propoſitio illa: Quæcumque habet Pater, &c. non ſequeretur ex [b]ſymboli diſciplina. In diſciplinis cunctis, eſſe, quod eſt unius diſciplinæ ſubjectum, non poteſt probare aliam proprietatem alicujus ſubjecti alterius diſciplinæ. Si ergo vox hæc, ſalvatoris, eſſet alterius objecti, nihil concluderetur per expoſita in ſymbolo. Hoc quam alienum ſit a fide Chriſtiana, paternitates veſtræ vident. Et certe quod eſt præcipuum in fide, vel immediate a primis principiis, non poteſt dici extrancum, vel alienum. Nonne ſumitur a doctrina evangelii? ergo evangelium eſt principium ad ea quæ ſunt in ſymbolo: ergo eſt proprium principium, non alienum, & non extrinſecus. Hoc clarum eſt, evangelium eſſe ſymboli principium, quia apoſtoli exequi volentes Dei præceptum, ut omni creaturæ evangelium prædicarent, ut pariter in evangelizando convenirent, ex evangelio fecerunt ſymbolum, quod dicitur apoſtolorum. Sequitur, quod verba evangelii non poſſunt dici extrinſecus a ſymbolo, intelligendo extrinſecum a ſenſu. Neceſſe eſt ergo quod extrinſecus intellexeritis ſecundo modo, videlicet quod non eſt ex voce propria, prout in ſymbolo ponitur. Sed ex hoc ſequitur inconveniens aliud, quod ſymbolum factum ex fide [c]Chriſti, factum ſit per additionem: quod vos negatis. Nil etiam eſt ſymbolo politum per concilia, quod [d]immediate reperiatur in ſymbolo apoſtolorum. Nicænum concilium declaravit conſubſtantialem, quod non inveniebatur in ſymbolo quoad verba, nec ſequebatur immediate ex aliquo poſito in ſymbolo. Nam ſi ex aliquo ſequeretur, ex illo ſumeretur, a Patre genitum: ſed ex hoc non ſequitur abſolute, quia Arius dicebat: Dato quod Pater Filium genuerit, non ſequitur, ergo conſubſtantialis. Nam ſol hominem generat, non tamen ſubſtantiam cum homine communicat: non ſequitur, genitus a Patre; ergo conſubſtantialis. Oportet doctrinam evangelii capere, illam videlicet: *Ego & Pater unum ſumus*: ex qua concluditur conſubſtantialitas. Sed talis modus dicendi, ſecundum vos, extrinſecus venit: ergo eſt additio. Hoc idem in Conſtantinopolitano ſymbolo. Nam dicere Spiritum ſanctum dominum & vivificantem, cum non fuerat vox talis in ſymbolo, nec ex aliquo immediate ſequitur, cum non inferatur, Spiritus, ergo dominus. Tamen patres illi concluſerunt dominum & vivificantem eſſe, ex evangelio rem ipſam ſumentes, aut ex principiis primis: & tamen ſecundum vos ſequeretur eſſe per additamentum. Et quia quod ſequitur per additamentum, eſt aliud quam principium, quomodo ſalvabimus Epheſini dictum, qui interrogatus a nobis, cur de Conſtantinopolitano ſymbolo mentio facta non extitit, dixit, quia idem erat: quæ quidem veritas ſtare non poſſet, ſi dicatur extrinſecus illud, quo mediante, aliquid inducitur declarationis in ſymbolo. Advertite quæſo inconveniens, quod in tota philoſophia duretur ex hoc, cum in omni ſcientia contingit fieri demonſtrationes, quæ fiunt per quod eſt eſſe rei, demonſtrando proprietatem de proprio ſubjecto: & cum tale quod quid eſt eſſe rei, nec in voce convenit cum ſubjecto, nec in prædicato, nec in concepto, ut Ariſtoteles 7. metaphyſicorum probat, ſequitur hoc inconveniens in philoſophia, quod proprietas alicujus ſubjecti fiet per extrinſecum, & ineſſe ſubjecto per extrinſecum: quod tamen falſum eſt, & arbitror vos non negare doctrinam ſanctorum; & eorum maxime, qui approbati ſunt per concilia: cum de fide & religione Chriſtiana quid docent, nil docent quod ſit extrinſecum a fide. Nam cum doctrina Chriſtianorum theologiæ ſublit, cum allegatur quis doctor, pertinentiſſime allegatur: & nullatenus alienus a doctorum illorum numero eſt beatus Baſilius, qui ſcribens ad fratrem Gregorium Nyſſenum [d]dicit: Quicumque intelligit Spiritum, intelligit & ſimiliter comprehendit illum ex quo eſt: intellecto Spiritu, intelligitur & ille cujus Spiritus eſt, & quia Chriſti eſt Spiritus [e]: & cum intelligitur Spiritus in ſymbolo, intelligitur Filius [f]. Ex hoc datur intelligi, quod auctoritas illa ſalvatoris, *Quæcumque habet Pater*, &c. non dicitur quid extrinſecus continete: alias ſequeretur, quod omnia illa quibus uſi ſunt patres in declaratione ſymboli, eſſent additiones: & cum illæ additiones non prohibuerint, [g]quod non dicatur unum & idem ſymbolum, cur in caſu noſtro non dicimus, dicere Spiritum procedere a Filio, intelligi illico ex quo procedit a Patre [g]? Nec eſt neceſſarium, cum dicitur quod aliquid includitur in alio, quod debeat eſſe idem penitus: imo ſæpe contingit, quod conveniunt in uno, & diſconveniunt in alio, ut genus cum ſpecie: & licet explicans ſpecies, aliam vocem habet, nemo philoſophus diceret, additiones eſſe

[a] *Id eſt*, Dico quod omnibus per vos dictis dicimus congruas reſpoſſiones. Ex ſcriptis apparet, quod non prætermiſit ſyllogiſmum, quo dicitis probare, primo, Filioque eſſe explicationem; ſecundo, explicationem non eſſe additionem. Huic argumento, quo uti eſtis ad primum propoſitionem probandam, ego occurro.

[b] Poſt ex, ſupplendum ea, ut ſenſus ſit: Non ſequeretur ex ea propoſitione ſalvatoris, Joan. 16. *Quæcumque habet Pater, &c. ſunt*, cunqua ex principio, doctrina & diſciplina ſymboli, ut ſtatim ſe declarat Coloſſenſis.

[c] ſcilicet, ex fide tradita per Chriſtum in evangelio.

[d] Epiſt. 41. circa medium.

[e] Et quia Chriſti eſt Spiritus, hucuſque verba Baſilii.

[f] a quo ſcilicet procedit. Joan. 16.

[g] quo minus dicatur.

[g] Quia procedendo a Patre, habet omnia quæ habet Pater; ſed Pater habet quod procedat ab eo Spiritus, ergo hoc idem habet & Filius.

SESSIO VIII. *id eſt*, explicite

COLLATIO VIII.

esse genus & species correlativas, & e contra, A si se habent, quo uno posito, aliud intelligatur, & nihilo minus illa distinguuntur numero, specie, vocabulis. Cum ergo in casu nostro res unius substantiæ sint omnino eædem, præterquam proprietates constitutivæ: non est dicere habere quid extrinsecus, si inferatur unum ex altero. Dico igitur ex his, propositionem declarantem Spiritum sanctum procedere a Filio, nullatenus extrinsecum posse dici, si ex verbis Christi illud suscipitur. Et cum admirationem suscipitis, quia diximus ex theologiæ principiis sequi, Spiritum sanctum a Filio procedere, minime mirandum est: sed nos ipsos admirari convenit, si admirationem susci-B pitis. Nam hoc solo brevi discursu luce clarius patet; quæcumque habet Pater, habet Filius: sed procedere Spiritum habet Pater; habet ergo & Filius. Syllogismus hic est in prima figura & tertio modo: antecedens & major concessa est, & est Joannis 16.

NICÆN. Auctoritatem Joannis admittimus, sed quod reducatur ad sensum quem dicitis, dicimus vos dicere.

COLOSS. Si syllogismus admittitur, consequentia negari non potest.

NICÆN. Dicite quid placet, quia ad ea non respondebimus, quæ ad conclusionem præsentem non faciunt: sed profitemur hoc, hoc modo nunquam ad conclusionem venturos. Nos quidem patienter audiemus expolita, quousque ad pro-C positum veniatis.

COLOSS. Nonne quæ retuli, salvatoris verba sunt, & minor per evangelicum textum comprobatur? Ergo argumentum concludit per fidem. Nisi vos hujusmodi principia negare velitis, luculenter ostendam, quæ dicta sunt, rem de qua agitur, pertinenter concernere.

NICÆN. Dicite prout placet: sed rogamus, verbis honestis, nec asseratis nos fidei principium negare.

COLOSS. Cum vos audierim dixisse, gratias nobis [a] asturos, si a principiis fidei Spiritum a Filio procedere demonstrarem, desideravi id age-
a Paulo ante hac ipsa collatione.
re, ut condignas rependeretis grates.

NICÆN. Id diximus; sed suo tempore id D petivimus reservari; rationi consonum est ut servetur.

COLOSS. Dicam quæ vestro judicio pertinentia sunt, & liberum est respondere quod veritatem detegit. Dicit & ipse salvator a se procedere. Nam nil est aliud evangelicum illud,
Joan. 16. *Ex meo accipiet*, nisi Spiritum ex eo procedere, beato Epiphanio teste, cujus verba sunt hæc.

Hic desunt breves quædam auctoritates sancti Epiphanii [b].

b Clarissime id probat S. Epiphanius adv. hæres. lib. 3 hær. 54. alias 74. a num. 7. ad 10. unde videntur desumptæ fuisse auctoritates, quæ hic desunt.

Et cum asseruistis, quod sicut conclusiones non adduntur principiis, sic nec hæc additio fiet symbolo: dicimus quod absolute verum non E est, quod principiis conclusiones non addantur, quoniam in una disciplina veniunt multiplicia principia, aliqua quæ non probantur in illa, vel quia per se nota sunt, ut in metaphysica; vel quia in alia doctrina probantur. Sunt alia quæ possunt demonstrari, & hæc possunt esse principia & conclusiones, ut in morali philosophia.

AND. His expositis, silentium factum est, & dominus cardinalis sic inquit.

CARD. Hora jam surgendi est, ac nocti parendi: vestro quæsito responsum dedimus. Dominus Colossensis non ut expositis responderet, hæc retulit quæ audistis: sed quia videbatur eidem aliter vos sumpsisse quæ dixerat, quam videretur expediens; visum est, ut ipse se declararet. Restat, ut scriptores conveniant ad diem Sabbati pro responsione nostra recipienda.

NICÆN. Dicimus, & dicemus vestræ paternitati, quod quæstio nostra in duobus consistit. Primo, si vestrum dogma verum sit, vel non; & veritate inventa, an symbolo addi licuerit. Omnibus quidem notum est, ultimum præcedere primum: nam & dato dogmate vero, dicimus addere non licuisse. Modus discussionis habitus longus est: videtur omissa discussione veritatis dogmatis, ut ad rem propositam veniamus; hoc videtur expediens isti rei. Nam ad ea quæ dicta sunt, non videtur satisfactum, nec interrogationi nostræ responsum.

CARD. Non pertinenter & bene quæsito dedi responsum?

NICÆN. Non expectavimus vestræ paternitatis responsionem [c], satisfactionem quæsiti, & illa audita, quæ intendimus comprobare, si verba domini Colossensis impedimento non fuissent.

c Loquitur de responsione data supra a cardinali, de qua plura dicimus in 1. nota hujus collationis, quam voluisset Nicænus in hac eadem collatione discuti: cui optime respondet cardinalis, quod propter ejus interrogationem non erat modus dicendi perturbandus.

CARD. Duabus diebus cum orationem feceritis, quod ad interrogationem unam perturbaretur dicendi modus [d], vel alteraretur data dicendi forma, justum non est: die Sabbati re-C spondebitur per vos expositis, demumve paritate servata, ad brevia quæsita brevia responsa dentur.

AND. Hora jam 22. his expositis assurreximus cuncti.

d Duabus diebus fuerant dicta plura de processione Spiritus sancti: necessa fuit quod super his aliqua diceret Colossensis juxta formam cóventam, non autem hanc omittere propter interrogationem supra factam a Nicæno, de qua in prima nota hujus collationis dicimus.

NOTÆ HORATII JUSTINIANI

AD OCTAVAM COLLATIONEM.

1 *Dicimus.*] Vides lector, quod cardinalis immediate & directe respondet quæsito Nicæni clare & breviter; noluit autem responsionem suam dilatare in hac collatione, quia prius voluit Colossensem respondere ad dicta a Græcis in ptioribus collationibus, dicens hic, ut iterum replicat in fine hujus collationis, suam responsionem ad quæsitum Nicæni dilatandam fore & probandam, ut re vera præstitit Forolivienſis in sequenti collatione, & ipse cardinalis collatione decima & duodecima, ubi incipit; *Noteris*: & 13. ubi incipit; *Ego allego*: demonstrando quod additio prohibita refertur ad omnes diffinitiones, quia prohibetur solum dogma contrarium fidei, non autem declaratio: quia tunc non est additio, sed major extensio. At vero Græcus scriptor, vel ejus scriptorum corruptor, sessione nona, quæ huic collationi correspondet, post consultationem deputatorum cum summo pontifice, non refert responsionem cardinalis quæsito Nicæni, neque promissionem ejusdem de eadem responsione comprobanda in sequentibus: sed dicit, *nullam datam responsionem quæsito Nicæni, & Colossensem evagatum extra propositum: quia*, inquit, *non suppetebant illi aptæ responsiones*. Sic scriptor mutilus, vel ejus scriptorum corruptor, & judex non constitutus.

Hanc cardinalis responsionem, ut optimam, inseruit postea Bessarion in opusculo ad Lascarim cap. 3. in fine hujus operis exhibito.

Hinc apparet non esse plenam fidem adhibendam eidem scriptori, vel ejus scriptorum corruptori, dum sessione sexta perbrevem & insufficientem ejusdem cardinalis Cæsarini refert responsionem ad dicta Ephesina improbantis octavam œcumenicam synodum, in qua Photius schismaticus ejus antesignanus fuerat condemnatus, quam ampliorem & fortiorem optasset Baronius tom. 10. anno 869. num. 61. Quamvis alio etiam ex capite excusari possit cardinalis, ut idem ipse ibidem innuit: non enim tempus erat, vel opportunitas disputandi de octava synodo, sed de additione, Filioque, in symbolo.

2 *Tange-*

ANNO CHRISTI 1438.

ANNO CHRISTI 1438.

s *Pangebant.*] Græci enim, ut ſupra, inſtiterunt, ut prius ageretur, utrum fuerit licitum addere ſymbolo, quam utrum ſit vera propoſitio, ex Patre Filioque? & reſiſtebant, ut de hoc ageretur.

COLLATIO NONA.

DIE VIII. NOVEMBRIS.

Additionem, Filioque, non eſſe vera & proprie additionem, neque eſſe prohibitam.

AND. CONVENERAT cœtus ſacer, cunctiſque expectantibus, quæ exponere epiſcopus Porolivienſis ex Latinis deputatus tertius, his verbis exorſus eſt.

FOROLIV. Ad ea quæ dicta ſunt per nos, reverendiſſimi patres orientales, primo per modum præambuli tria per vos propoſita commemorabo. Audivimus ab initio veſtræ collocutionis dicentes, non debere nos huic rei inſiſtere, aut ſtudere ut vincat una pars alteram, ut nos invicem ſuperare contendamus, ſed tantummodo menti eſſe nobis, ut puram & ſinceram fidei veritatem clare & aperte in medium deducamus. Quod utique approbavimus & nosipſi, & cum omni ſtudio & cura ſequi voluimus: quia ſicut in epiſtola [a] divus Hieronymus dicit, nunquam errat dubitatio quæ ſequitur veritatem. Imo etiam ipſa veritas, & præſertim divina veritas ſanctæ fidei, homines valde diſtantes regione, moribus & lingua, imo & ſeparatos congregat & colligit in unum, ſi magnus ille Areopagita manifeſtat in libro de divinis nominibus [b], dicens: Fides eſt unicum credentium fundamentum, eos colligans in veritate. Ipſa enim eſt ſcientia adjuvatrix cognoſcentium & cognitorum. Igitur ſi optamus, ſi intendimus, ſi ſtudemus ad hanc ſanctam unionem, mentem realem & conſtantem procurare oportet, ut animorum ſenſu convenientes, in ipſa veritate uniamur. Secundo, per vos prædictum eſt, quod quidquid per nos tractandum & ratione diſcutiendum, cum patientia & manſuetudine & tranquillitate tractetur. Et hoc utique magnam in corde meo induxit lætitiam, adeo ut cum propheta dicere poſſem, cum hoc a te, domine Nicæne, intellexi: *Dediſti lætitiam in corde meo*: quia ſicut ſcribit Paulus 2. ad Timoth. epiſt. *Servum domini non oportet litigare, ſed manſuetum eſſe ad omnes, docilem, patientem cum modeſtia*, &c. Tertio dixiſtis, quod ſervare intendo & delectat, bonum & rationabile eſſe, ut allegationes, reſponſiones & rationes noſtræ ſint breves, cum brevitas ipſa & facilius apprehendatur ad intellectum, & memoriæ commendetur facilius. Quod utique placet, ſi ita breves non ſunt, quod ſint obſcuræ, & imperceptibilitas evitetur: quia dicitur, obſcurus ſum, cum brevis eſſe laboro. Precor, reverendiſſimi patres, ut non exigatis a me duo impoſſibilia, ſcilicet ut ſim brevis, & ut reſpondeam ad omnia per vos dicta. [c] Reſpondebo igitur ad principalia, & ſequar ordinem veſtrum in reſpondendo. Primo [e] propoſuiſtis duabus præcedentibus collationibus, [d] in hac reſponſione (quia ſic rationabile nobis videtur) aliqua concedemus per vos dicta, nonnulla negabimus, & rationabiliter & juſte rationem in medio deducentes, aliqua declarabimus, ad quædam vero non dabimus extenſam reſponſionem, ſed brevem, & ſub quodam involucro [e]. Nec dubito quod vos peroptime ſic judicabitis faciendum, [f] ſequens in nomine domini. Ad hæc ſex dicta principalia reſpondeo. Ipſa veſtra propoſitio incipit ſic: Cum vos audierimus, &c. Quantum ad hanc partem, dicimus, quod bene ſervaſtis rationem exordiorum. Sequitur initium veſtræ controverſiæ hanc particulam, Filioque, eſſe additionem extrinſecus factam, & per conſequens prohibitam dicitis ſic ad literam. Hoc licet eſſet verum & rectum, non licet addere, cum & multa, quæ & vera & neceſſaria ſunt & declarata, tamen non fuerunt addita, nec in ſymbolo poſita, cum hoc non liceat: & poſtea per interjectionem multorum ſermonum, quos ego ſummatim explicabo, concluditis. Quare cum ſit demonſtratum, additionem eſſe prohibitam, & probatum etiam, hoc eſſe additionem: ergo hoc prohibetur. Huic omnino volumus reſpondere: & ne videamur dicta veſtra negligere, dico, quod in hac ſermonum interjectione vos primo commemoratis dicta per reverendum dominum archiepiſcopum Coloſſenſem: & dicitis velle reſpondere ad ea quæ faciunt ad propoſitum, alia ad aliud tempus reſervare. Et dicitis velle reſpondere, & repetitis dicentes, quod ipſe uſus eſt quodam ſyllogiſmo, [g] & eſt verum, & quod vultis facere additionem de minori, & reſpondere ad ea quæ deduxit per continuationem illius, & formaſſe ſic ſyllogiſmum: Omne additamentum extrinſecus ſit, declaratio autem non eſt extrinſecus: ergo declaratio non eſt additamentum. Hanc partem dimittamus. Ipſe reverendus dominus archiepiſcopus eximius doctor & profundus theologus eſt, & optime arguebat. Ad ipſum initium controverſiæ, cum dicitis, hanc particulam, Filioque, eſſe additionem, & eſſe prohibitam, manifeſte contradicimus, negando ipſam eſſe proprie additionem, & negantes inſuper eam eſſe prohibitam: & hoc volumus declarare per dicta ſanctorum, & rationabiles declarationes. Quod non ſit pure & ſimpliciter additio, declaratur ex habitudine continentiæ virtualis teſtamenti novi & veteris, & ex ordinato ſucceſſu in expreſſione articulorum fidei. Et primo ſic, beatus Auguſtinus [g] contra Fauſtum expreſſe dicit: Chriſtus non venit ſolvere legem, ſed adimplere: non ut legi adderentur quæ aberant, ſed ut fierent quæ ſcripta erant: quod ejus verba teſtantur. Non enim ait, Jota unum, vel unus apex non præteribit a lege, niſi addantur quæ deſunt: ſed ait, Donec omnia fiant. Item de catechizandis [h]: In veteri teſtamento eſt occultatio novi; in novo teſtamento eſt manifeſtatio veteris. Item in quæſtionibus [i] novi & veteris teſtamenti, cum dicitur in evangelio [k], *Audiſtis quia dicta ſunt*, &c. *Ego autem dico vobis, non reſiſtere malo*: non aliud voluit, quam quod lex id ſenſu habuerit. Et ſuper illud Ezechielis: [l] *Sicut rota in medio rota*, Gregorius [m] ad literam: Rota in rota, novum teſtamentum in veteri. Item gioſſa ordinaria ſuper Matthæum capite quinto, in illis verbis; *Non veni ſolvere legem*; ait: Evangelium eſt recapitulatio veteris legis. Conſtat, quod recapitulatio non eſt additio. Si igitur ſecundum Auguſtinum, tanta myſteriorum copia

novi

COLLATIO IX.

c Summatim: vide notam 1. hujus collationis. Confer cum his acta Græca ſeſſ. 10.

d Sequens] igitur ordinem reſponſionum veſtrarum.

1 Tom. 1. epiſt. ad Celantiam num. 14.

b Ex cap. 7.

Pſalm. 4.

Cap. 2.

e Expoſuiſtis, & reſpondiſtis.

d Ejus igitur reſponſionis veſtræ.

g Lib. 17. & 18.

h Lib. de catechizandis rudibus.

i Quæſt. 69.

k Matth. 5. *Oculum pro oculo, dentem pro dente.*

l Ezech. cap. 1.

m Lib. 1. in Ezech. hom. 6.

Collatio IX

novi teſtamenti, quia includebatur implicite in veteri, non dicitur additio ſecundum ſenſum, non mitum, ſi illius articuli expreſſio non dicatur proprie additio ſecundum ſenſum, ſed potius impliciti explicatio. Dico hoc idem ex ordinato ſucceſſu articulorum fidei. Nam ſicut dicit Auguſtinus [a], tempora ſunt mutata, non fides; eadem enim patrum præcedentium & ſequentium fides. Nam & qui præibant, & qui ſequebantur, clamabant: *Benedictus qui venit*, &c. Sed tamen in articulis facta eſt impliciti explicatio, & indeterminati determinatio: unde circa reparationem noſtræ fidei & ſalutis magis quam veteris locuti ſunt. Abrahæ facta eſt implicite explicatio Geneſis vigeſimo ſecundo, cum ei dictum: *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes*. Adhuc ſtatim ſeptimo major explicatio facta eſt in illis verbis: *Ecce virgo concipiet & pariet filium*: & tandem major explicatio facta eſt per angelum ipſi virgini quærenti modum, cui ſic expreſſum eſt: *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te*. Et ita fuit circa articulum de Spiritu ſancto, quod primo tantum confitebatur eccleſia tempore apoſtolorum: Credo in Spiritum ſanctum. Et cum poſtea eccleſia dixit in ſymbolo, Ex Patre procedentem, non fuit novi additio, ſed ejuſdem expreſſa explicatio. Et ſic cum poſtea expreſſum eſt, & ex Filio, non fuit novi articuli appoſitio, ſed ejuſdem articuli magis determinata explicatio. Negamus omnino hujuſmodi additionem eſſe prohibitam: nam ut optime diſtinguit dominus Bonaventura [b] optimus theologus, triplex in ſcriptura invenitur additio. Una, in qua additum eſt contrarium: alia, in qua additum eſt diverſum: alia, in qua additum eſt conſonum. Illa prima, ſcilicet cum additum eſt contrarium, eſt error & hæreticum: ut ſi quis diceret in divinis Patrem genitum, aut Patrem natum, aut Filium ingenitum, aut Spiritum ſanctum a nullo procedentem, ſeu creatum. Secunda additio eſt, cum quod additum, eſt valde diverſum: & hæc additio eſt præſumptuoſa & temeraria, quia temeritatis & præſumptionis eſt, in veritatibus fidei & ſacræ ſcripturæ aliquid diverſum dicere: ut ſi quis in divinis diceret, Patrem geometram, Filium arithmeticum, Spiritum aſtrologum: licet ſic dicendo non multum recederet a veritate, cum quælibet perſona divina ſit omnipotens & omnia ſciens: tamen quia modus dicendi eſt diverſus a modo dicendi & ſanctorum & ſcripturæ, propterea tales divertas locutiones præſumptionis aſſcribimus. Tertio vero additio, ut ſi dicam in divinis, Patrem omnipotentem, Filium conſubſtantialem, Spiritum ſanctum procedentem: & hæc eſt piorum & catholicorum: eſt enim fidelis inſtructionis: quia quod implicite inerat, explicat. Illæ autem præadductæ duæ additiones, ſcilicet ubi additum eſt contrarium aut diverſum, omnino prohibentur ſub gravillimarum comminatione pœnarum. Unde Apocalypſis ultimo capite dicitur: Si quis apposuerit ad hoc, apponet Deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto. Illa vero additio, in qua additum eſt conſonum & conveniens, non prohibetur in ſcripturis [c], imo laudatur & remuneratur a ſalvatore noſtro dicente: *Quodcumque ſupervenerit, ego reddam tibi*. Et in eccleſiaſtico: *Qui elucidant me, vitam æternam habebunt*. Nunc ad propoſitum dico, quod in hac verbali additione nec eſt additum contrarium, nec diverſum; & non eſt ex ſuo genere prohibita: imo additum eſt conſonum & conveniens. Unde apoſtoli dicentes in ſymbolo, Credo in Spiritum ſanctum, patet, quod non fecerunt expreſſionem de proceſſione ejus, nec ex Patre, nec ex Filio. oſtea ſancti patres, ut occurrerent & obviarent erroribus pravitæ dogmatibus hæreticorum, expreſſerunt ex Patre, veluti conſonum fidei apoſtolorum; & in eorum [e] ſymbolo appoſuerunt: & hic conſequenter poſteriores patres proceſſionem ejus ex Filio, ut conſonam ſymbolo fidei, expreſſerunt. Hic non me extendo ad declarandum, quod hujuſmodi expreſſio, Filioque, ſit conſona & conveniens fidei, & profeſſioni & ſymbolo patrum, ne dicere poſſitis, quod ego exeam propoſitum: ſed cum voluerittis, ſum paratus, & jam hic ſeorſum notavi: & ſi volueritis, antequam exeamus hinc, explicabo. Sic igitur patet cuicumque rationabiliter videre volenti veritatem, expreſſionem illam, Filioque, non eſſe proprie ſimpliciter additionem, nec ullo pacto eſſe prohibitam: & hoc pro nunc ſufficeat ad reſponſionem veſtræ principalis contro verſiæ. Intremus nunc profundius illius controverſiæ radicale fundamentum, quia concrariatis nobis omnino, ſentientes quod nullo modo licuerit addere nec clauſulam, nec dictionem, nec ſyllabam; ubi quatuor circa fundamentum ponitis. Primo motivum patrum: ſecundo unam rationem: tertio unam auctoritatem beati Cyrilli: [d] quarto de veriſimili. Primo dicitis ad tam ſolemnem prohibitionem tuiſſe commotos patres tertii concilii, ut removerent a fidelibus licentiam non utilem, imo damnoſam. Sed circa hujuſmodi licentiam dicitis unum, quod mihi non videtur veriſimile, ſalva reverentia. Dicitis enim quod licebat a principio religionis & fidei ſolum declarare, exponere & extendere quæ implicite erant contenta in ſacra ſcriptura [e]. Hoc ſolum illis veteribus patribus licebat facere, & ut volebant illas declarationes ponere in ſymbolo, & ubicumque, præter in textu ſacræ ſcripturæ: & poſtea hæc licentia partim fuit prohibita [f], partim autem relicta, ſcilicet declarare & extendere illa quæ continentur in ſacra ſcriptura [g]: hoc enim nunquam fuit prohibitum, nec in futurum prohibebitur. Et dico, quod non videtur mihi veriſimile, quod illis patribus licet uti declarationibus, ut volebant, & ponere in ſymbolo fidei, nili eſſent congregati in conſilio generali: quia dicit ſanctus Thomas [h] de Aquino, quod nunquam fuit facta nova editio ſymboli fidei, nili in concilio generali: & loquitur de quocumque ſymbolo, quod fuit commune eccleſiæ ſymbolum, hoc præmiſſo, ſequar illa quatuor. Primum eſt illud, quod cum uſque ad ſecundum & œcumenicum concilium liceret patribus uti tali licentia ad libitum, poſt illud concilium, quia nonnulli uſi ſunt tali licentia in malum proprium, quia fabricabant ſymbola, in quibus ſeminabant contraria fidei dogmata: cum patres tertii concilii vidiſſent, quod talis licentia nil lucri operabatur fidelibus, ſed detrimentum magnum, cum liceret cuilibet addere, eam licentiam abſtulerunt. Certe hoc non videtur veriſimile, nili intelligatur de licentia uſurpata, quam hæretici & præſumptuoſi ſibi uſurpant, de qua valde congrue poteſt intelligi illud dictum: Deteriores omnes ſumus licentia

Et in

[a] In Pſal. 30.

[b] In expoſitione prologi lib. 1. ſententiarum, dub. 2. vocat eum dominum, quia nondum erat canonizatus.

[c] Luc. 10.

[d] Ezech. 14.

[e] A hic conc. poſſe in concilio Conſtantinopolitano.

[f] Græcus teſt. 10. ſic: Quartum argumentum ex conjectura ducebatis.

[g] & addere in ſymbolo.

[h] addendi ſcilicet in ſymbolo. g extra ſymbolum.

[i] 2. 2. q. 1. art. 10.

ANNO CHRISTI 1438.

ANNO CHRISTI 1438.

Et in hoc valet motivum veſtrum, cum dicitis, A patres propterea ſigillaſſe & diffiniſſe, quod de cetero liceret aliquid in ſymbolo addere. Sequitur ſecunda veſtra ratio, quia non licendo addere ſymbolo, nullum poteſt inferri detrimentum fidelibus, cum profiteantur fidem illam quam tenebant primi illi patres, quos nemo, niſi inſanus, de fide non perfecta inculpare poſſet. Sed data licentia addendi in ſymbolo prout quiſque vellet, poterit multum detrimenti fidelibus inferri; cum per tranſmutationem ſyllabarum poſſet error in eccleſiam induci. Hanc rationem cum benigna ſupportatione dicimus aliquantulum claudicare: quod vere [a] ſtatim oſtendemus. Sequitur auctoritas Cyrilli, & argumentum: ſed quia omB nia iſta facilius ſolventur everſo fundamento, venio ad hoc ipſum. Unde hoc expreſſe aſſerimus, quod cum magis reſpiciendum ſit ad medullam, quam ad corticem; & ad intentionem principalem legislatoris, quam ad ſuperficiem verborum & literarum, & illa prohibitio ſit lex eccleſiæ; dico quod debet intelligi ſecundum intentionem eorum qui hujuſmodi legem ediderunt & confirmarunt. Ipſi autem patres intendunt prohibere principaliter profeſſionem & fidem contrariam & diſſonam & diverſam a fide patrum: & propterea ſicut dicit dominus Bonaventura [b], ſecundum veritatem ex vi mutationis, ſententia quæ ponitur in prohibitione patrum, non C ſe extendit niſi ad contraria dicentes, & ad illos qui intentione confundendi & diverſificandi, & pollutam faciendi puram & ſanctam fidem patrum, audent immutare, addere, vel ſubtrahere clauſulam, additionem vel ſyllabam: ſed hac prohibitione non prohibetur ulla ætate, etiam in fine ſæculorum, imo nec prohiberi poteſt, quin ſemper liceat eccleſiæ univerſali, in generali & legitimo concilio auctoritate debita congregato, & capiti & principi eccleſiæ habenti in ſe univerſalem plenitudinem poteſtatis totius eccleſiæ, pro legitimis cauſis, ad obviandum erroribus & hæreſibus emergentibus, novam declarationem alicujus partis ſymboli facere, conſonam fidei patrum, & D in ſymbolo apponere. Et quis ſanæ mentis habet dubitare; ſi immineret neceſſitas, quod magna Chriſtianorum multitudo laberetur in hæreſim circa ſacramentum altaris, quod ſicut in ſymbolo fuit appoſitum per patres; Confiteor unum baptiſma in remiſſionem peccatorum; quin poſſet eccleſia apponere: Confiteor euchariſtiæ ſacramentum ad ſalutem animarum: & ſimiliter dictionem illam Θεοτόκος, id eſt Dei genitrix, ſi neceſſarium videretur, dicendo: Et incarnatus eſt ex Maria virgine, quæ vere eſt Dei genitrix, & homo factus eſt. Verum illud confitemur, quod nulli privatæ perſonæ, aut privatæ congregationi, aut privatæ eccleſiæ id liceret. Et hæc duo dicimus, illam prohibiE tionem referri debere ad privatos homines, & ad illos qui prava intentione id facere attentarent. Unde ſicut dicit dominus Bonaventura [c], non fuit illorum patrum qui hanc prohibitionem fecerunt, intentio præcludendi viam aliis patribus eccleſiæ ſequentibus, ad explanationem fidei faciendam majorem, ſi Deus illos illuminaret, ut viderent eſſe neceſſarium. Imo plus dicit dominus Bonaventura, quod ſi hac [d] intentione dixiſſent, conſtat quod non bene moti fuiſſent, & eorum ſententia merito eſſet abolenda. Sed quod patres illi habuerint in illa prohibitione illam ſanam & rectam intentionem quam prædiximus: hoc ipſum volumus oſtendere ex his quæ habemus in actis ſanctorum conciliorum, maxime tertiæ ſynodi, & exemplis patrum qui illo tempore fuerunt: Convenientibus namque epiſcopis in Epheſo [d], & vocato Neſtorio contumace, dixerunt quod ſecundum motem legatur fides patrum Nicææ, quatenus huic expoſitioni collatis de fide ſermonibus, conſonantes quidem confirmentur, diſcrepantes ejiciantur. Unde patet, quod intentio ſynodi eſt, quod illa fides probetur, quæ vera; & quæ diſcrepat, rejiciatur. Et per hoc patet quid ſignificent illa verba: Nulli liceat aliam fidem proferre ab ea quæ neceſſario diffinita eſt, id eſt, diſcrepantem & contrariam; & deinde lectum fuit ſymbolum ſynodi Nicænæ: Credo in Deum. Poſtea fuit lecta epiſtola Cyrilli ad Neſtorium, in qua recitat aliqua ſymboli Nicæni, & exponit; & declarat Chriſtum Deum & hominem non in duabus, ſed una perſona natum ex Maria virgine: & probat eam Dei genitricem, adducens teſtimonia ſacræ ſcripturæ: & conteſtatur Neſtorium, ut & ipſe ſapiat quæ in hac epiſtola dicit. Lecta prædicta epiſtola, quæ incipit, Obloquuntur quidam de me, Cyrillus dicit: Hæc ſcripſi Neſtorio, defendens rectam fidem. Certus autem ſum, quod in nullo egreſſus invenior a recta fidei ratione, aut prætermiſi expoſitum a ſynodo Nicæna ſymbolum: & peto ut dicatis, an recte & irreprehenſibiliter, & conſonanter dixerim illi ſynodo. Dixit ſynodus: Nullam innovationem ſeu novitatem intulit Cyrillus, & quæcumque in Nicæa dicta ſunt, epiſtola Cyrilli latius expoſuit, & apertius, & manifeſtius. Et quod hæc epiſtola multam lucem præbet ad comprehenſionem intelligentiæ dictorum in ipſa Nicæna ſynodo, conſitenturque eadem ſapere dictam epiſtolam Cyrilli cum ſymbolo Nicæno. Lecta fuit deinde epiſtola Neſtorii ad Cyrillum, in qua dicit beatam Mariam non eſſe Dei genitricem, & inducit quædam dicta ſacræ ſcripturæ. Ad hæc Cyrillus interrogat patres, an litera Neſtorii ſit conſona fidei Nicææ. Reſponderunt patres: Non eſt conſona, ſed aliena ab orthodoxa fide, & repugnans omnino fidei expoſitæ in Nicæa, & diſſentiens a fide Nicæna & ab epiſtola Cyrilli, & adverſa non ſolum fidei Nicææ & Cyrilli epiſtolæ, ſed nec ſibiipſi conveniens. Item quod extranea a veritate, & contraria a fide Nicææ, & a recta fide. Exclamavit ſynodus: Recta fides anathematizat Neſtorium, & exclamat impiam fidem & dogma & ſectam Neſtorii. Ex hoc aperte patet, quæ ſit intentio ſynodi, quæ poſtea fert ſententiam prohibitivam, quod nulli liceat proferre aliam fidem quam in Nicæa: videlicet, quod nulli liceat proferre fidem contrariam & diſſonantem, ſeu alienam vel extraneam a veritate & a vera fide. Unde hoc verbum, *aliam*, ſecundum intentionem ſynodi ſignificat contrarietatem & diſſonantiam, non aliam expoſitionem ejuſdem fidei conſonantem veritati & rectæ fidei, quia Cyrillus latius & apertius declaravit & expoſuit fidem Nicænam: & quia veritati & fidei conſonantia dixit, judicatus eſt eadem ſapere cum fide & ſymbolo Nicæno. Idem patet expreſſius in epiſtola quam ſynodus poſtea ſcripſit ad impe-

CONCILIO IX.

[a] Paulo infra hac eadem collatione.

[b] Lib. 1. ſentent. art. 1. quæſt. 1.

[c] Loco ſupra cit. hac eadem collatione, qui fuit canonizatus poſt Eugenium a Sixto IV. ideo vocat dominum.

[d] Concilii Epheſi act. 6.

COLLATIO IX.

a Habetur poſt ſeſſionem 6. concilii Epheſini inter epiſtolas catholicorum & dirigitur Theodoſio & Valentiniano imperatoribus.

b In actis concilii Epheſini par. 3. c. 18.

imperatorem a, referendo quæ geſta in ſynodo; & dicit: Epiſtolas Cyrilli invenimus conſonantes dogmatibus & intellectibus, in nullo aliena ejus dicta ab expoſitione fidei, quæ ab apoſtolis & patribus Nicææ tradita ſunt. Dogmata vero Neſtorii invenimus repugnantia ſanctis patribus, & penitus contraria catholicæ fidei. Poſtea fuit lecta epiſtola Cælestini papæ b ad Neſtorium, quæ incipit: Aliquantis diebus: & inter alia dicit: Quis unquam non dignus eſt anathemate judicatus, vel adjiciens, vel detrahens veræ fidei? Etenim ipſa fides tradita nobis ab apoſtolis nec augmentum, nec diminutionem recipit. Legimus in libris noſtris, non addi oportere, nec detrahi: magna quidem & addentem & detrahentem pœna conſtringit. Ubi notandum eſt, quod ante concilium Epheſinum c erat prohibitum & pœnale, addere & detrahere fidei apoſtolicæ, etiam in ſymbolo apoſtolorum: & clare exponit ipſe Cæleſtinus. Sed hac prohibitione non obſtante, ſymbolo apoſtolorum aliqua addita ſunt & detracta per ſymbolum Nicænum & Conſtantinopolitanum: ut illud: Deſcendit ad inferos: & tamen hoc non reprehenditur. Et tamen Cæleſtinus reprehendit Neſtorium, quem dicit aliquid de ſymbolo apoſtolico detraxiſſe, videlicet Θεοτόκον, id eſt, Dei genitrix: quod tamen non explicite, ſed implicite continetur in ſymbolo apoſtolico. Hujus autem ratio eſt, quia Nicæna & Conſtantinopolitana, & aliæ ſynodi nil fidei apoſtolicæ addiderunt vel detraxerunt contra ſanum intellectum & contra veritatem: ſed Neſtorius ſic. Ex hoc apparet, quod addere vel detrahere quis prohibetur, quando contra verum intellectum, vel contra fidem rectam aliquid addit vel detrahit. Et ex hoc ſolvitur omnis difficultas, quam vos patres orientales contra Latinos dicitis, qui addiderunt, (Filioque.) Non enim addiderunt contra verum intellectum ſymboli Conſtantinopolitani, nec contra veritatem, aut contra rectam fidem: maxime cum publice dixeritis, quod ſymbolum Conſtantinopolitanum & Nicænum idem ſunt, & lecto uno, intelligitur & aliud: quia licet in verbis differant, non differunt in ſenſu & veritate. Et ſic dicimus, quod ſymbolum Romanum eſt unum cum Conſtantinopolitano & Nicæno ſymbolo, & lectis illis intelligitur & hoc lectum: & licet addere verbum verum, & non licet addere verbum quod diſcrepat a vero ſenſu & a recta fide. Et cum dicitis quod fuit prohibitum addere, reſpondetur: cum vos fateamini eſſe unum & idem id, quod convenit in ſenſu, quamvis differat in verbis; ſequitur, quod proprie non eſt additio, ſed unum & idem, ſeu identitatis expreſſio. Sequitur in epiſtola Cæleſtini: Inter multa quæ impie prædicata univerſalis recuſat eccleſia, ſymbolo ab apoſtolis tradito plangimus hæc verba fuiſſe ſublata d, quæ nobis totius ſpem vitæ ſalutiſque promittunt; videlicet, quod beata Maria ſit Dei genitrix: quod tamen virtualiter tantum inerat ſymbolo apoſtolorum. Ex hoc etiam patet, quod ſymbolo apoſtolorum non licet detrahere: & tamen per patres Nicæa detractum e eſt, videlicet: Deſcendit ad inferos: & qui detraxerunt, non negabant illam veritatem, nec illam impugnabant, ſicut Neſtorius impugnabat, quod Maria eſſet mater Dei. Poſtea monet Neſtorium Cæleſtinus, ut niſi intra decem dies revocet errorem ſuum, & prædicet de Chriſto quod univerſalis eccleſia tenet, noverit ſe ab eccleſiæ unione delotum. Alia plura ex actis conciliorum dicere poſſem, ſed ad f ulteriora noſtra feſtinat oratio. Redeamus ad id, unde paululum digreſſi ſumus, quantum ad proceſſum veſtræ orationis: non tamen receſſimus a propoſito, at manifeſte patet. Dicebamus, quod circa principale fundamentum, ubi fundatis contradictionem, adducendo motiva patrum, opponitis illam rationem, quam diximus nos oſtenſuros aliquantulum claudicare. Et re vera ita eſt, arguitis ſic: ſi liceret addere ſymbolo, multum detrimentum poſſet inferri. Dico hoc eſſe falſum, imo id ſequeretur, ſi non liceret univerſali eccleſiæ, aut principi eccleſiæ, in quo eſt plenitudo poteſtatis & auctoritatis totius eccleſiæ. Si enim non licuiſſet patribus eccleſiæ addere ſymbolo apoſtolorum per Chriſtum generatorum, magnum eccleſia fuiſſet paſſa detrimentum: & ſic, ſi non licuiſſet aliis conciliis. Et cum additis in argumento, quod data licentia, quod quiſque poſſet addere in ſymbolo, poſſent fidelibus detrimenta inferri, cum per mutationem ſyllabarum poſſet error in eccleſiam induci, & videmini multum timere iſtas ſyllabas: dicimus, quod receditis de medio, & taltatis de extremo ad extremum, ac ſi eſſet neceſſarium alterum duorum, aut quod negetur hæc licentia omnibus, etiam univerſalibus ſynodis, aut quod unicuique privato hæc licentia paſſim concedatur. Dicitis ad literam ſic, videlicet data licentia quod quiſque poſſet addere in ſymbolo, ſequeretur inconveniens. Dicimus, quod hoc non oportet, neque unquam fuit licitum, ſed hoc laudabile & honeſtum medium, videlicet, ut non detur hæc licentia particularibus perſonis, & tamen quod ab univerſali eccleſiæ principe minime auferatur. Tertio arguitis auctoritate Cyrilli g ad Acacium, ubi dicit: Sancta & œcumenica ſynodus quæ Epheſi convenit, neceſſario providit, non debere aliam fidei expoſitionem in eccleſiam Dei inferri præter exiſtentem, quam venerabiles patres noſtri, qui Spiritu ſancto loquebantur, de fide terminarunt. Et vos notatis prohibitoria. Primo, quod tertia ſynodus prohibuit addere: tamen non dicit ſic textus, ſed dicit non debere aliam fidei expoſitionem in Dei eccleſiam inferri. Secundo notatis verbum, neceſſario providit; id eſt, ſalutis neceſſitatem, qua piiſſima mater eccleſia contra imminentia pericula & inſurgentes hæreſes providit, ut potuit, remedio opportuno. Domine Nicæne notatis & dicitis, quod non prohibetur alterius fidei expoſitio, ſed ipſius fidei altera expoſitio: ubi dicimus, quod primam partem dicti veſtri ſimpliciter negamus, ſcilicet, quod non ſit prohibita alterius fidei, ſcilicet a fide patrum, expoſitio: imo ſemper fuit prohibita, & ſemper erit. Secundam vero partem, quæ ſequitur literam Cyrilli, qua prohibetur ipſius fidei altera expoſitio, fatemur de illa quæ eſt diverſa, diſcors & diſcrepans ab expoſitione patrum.

CARD. Patres nos habemus unum dubium, quia vos dicitis certa verba in epiſtola Cyrilli, ubi nos non ita habemus, vellemus videre: legatur textus.

AND. Aſſurgens quidam e Latinis epiſtolam legit

c Cæleſtinus enim non loquitur de prohibitione concilii Epheſini quod ejus tempore celebrabatur, ſed de anteriori: imo & hæc ejus epiſtola data eſt ante celebrationem Epheſini, ut dicit Iul. card. infra collat. XI.

d a Neſtorio ſcilicet, qui negando eſſe Dei genitricem, detrahebat ſymbolo quod implicite in eo continebatur. Id eſt, ea verba non inſeruerunt in ſymbolo ab eis compoſito.

f Quæ hic ſequuntur uſque ad finem hujus collationis, & ab initio ſequentis uſque ad medium, nimirum uſque ad dicta Juliani cardinalis, deſiderantur apud Græcos ſcriptorem ſeſſione 10. & 11. quæ his collation. correſpondent, ut in fine ejuſdem ſeſſionis 10. notatur.

g In actis concilii Epheſini par. 3. c. 35.

ANNO CHRISTI 1438.

ANNO CHRISTI 1438.

legit his verbis. [a] Cyrillus in domino gaudere. Res quidem dulcis ſalutatio fratris, operæpretium, & omni ratione dignum, &c.

NICAEN. Nos non habemus iſtam, ſed credimus quod non ſit contraria aliis. Nos habemus hic tres epiſtolas ad Acacium. Una tractat de ſacrificio, quod apud veteres vocatur [b] apombeanum, & incipit: Tuæ epiſtolæ.

AND. Continuavit dominus Forolivienſis.

FOROLIV. Denique circa tertium principale fundamentum, cum nos contradictionis arguiſtis, quia ex quo dicimus, ab initio eccleſiæ prohibitum fuiſſe contraria dogmata inferri: ergo aliquid aliud ſynodus prohibet, ſcilicet mutationem dictionum & ſyllabarum. Sed non ſunt ita timendæ ſyllabæ: hoc ſolutum eſt in everſione fundamenti veſtri.

NICAEN. Nos timemus ubi timendum eſt.

FOROLIV. Quod ibi dictum eſt, quod prohibetur additio ſyllabarum & dictionum, intelligitur de his qui animo evertendi fidem hæc facerent. Præterea non eſt inconveniens eamdem prohibitionem diverſis temporibus innovari, imo plus beatus Paulus apoſtolus ad Galat. 1. dicit eamdem prohibitionem, & repetit, dicens: *Licet nos, aut angelus de cœlo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema ſit*: & ibi ſequitur: *Sicut prædixi, & nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepiſtis, anathema ſit*. Sequitur veſtra principalis corroboratio quædam de illa voce *θεοτόκος* id eſt Dei genitrix, de duabus naturis & operationibus in Chriſto. Ad quam veritatem oſtendendam dixiſtis conveniſſe patres concilii ſexti. & licet in ſymbolo contineantur, non tamen ita clare: tamen noluerunt in ſymbolo ponere. Et propterea infertis, hinc ſequi, nihil debere addi in ſymbolo, nec quæ aperte & clare in ipſo ſymbolo ſunt, nec quæ non ita clare ſunt. Et confirmatis ſic, quod omnia illa concilia quæ poſt tertium ſunt ſecuta, ita ſervarunt, quartum videlicet, quintum & ſextum & ſeptimum. Hic reſpondemus, quod utique hoc infertur, quod non debet ex facili cauſa, & ſine magna neceſſitate aliquid novi exprimi in ſymbolo communi fidei: ſed quod non poſſit ab univerſali eccleſia pro neceſſariis cauſis, & a principe ipſius eccleſiæ habente in ſe poteſtatem totius eccleſiæ, ut ſupra dictum eſt, non ſequitur, & quia vultis inferre quod non in ſymbolo communi fidei, ſed alibi debuiſſemus ponere illam particulam, & licitum fuiſſet: & propterea quamdam licentiam videmini concedere, eo quod omnes patres bene attribuerunt locum declarationibus & expoſitionibus, ſcilicet, ut ſcribantur in codicibus privatis, non tamen quod in ſymbolo apponantur. Hinc vobis reſpondemus, in magna parte fundantes nos in conceſſis a vobis. Dicitis in una parte veſtræ propoſitionis, quod ipſum ſymbolum propterea in magna obſervatione habendum eſt, quia in eo omnes fidei profeſſores baptizabantur: & ex hoc infertis, quod nos in privatis codicibus debuiſſemus ponere. Ubi nos oppoſitum inferimus, & juſte; quia quæ in privatis codicibus apponuntur, non ſic de facili veniunt ad notitiam ſimplicium qui baptizantur, ſicut quæ ſunt in ſymbolo: imo ſimplices potuiſſent credere, quod non eſſet verum, ex quo non ita publice in communi ſymbolo cantaretur de proceſſu Spiritus ſancti ex Filio, ſicut de proceſſu ex Patre. Sequitur quintum principale, ubi dicitis: Clamant patrum dicta ſole clarius, & conſonant eorum operationes. Nam cum multæ fuerunt neceſſitates, adhibuerunt remedium de declarationibus in privatis declarationibus, non tamen poſuerunt in ſymbolo. Dicimus ut ſupra, quod ex hoc bene infertur, quod non ex facili cauſa, niſi imminente & urgente gravi neceſſitate, non debet nova expreſſio fieri in ſymbolo: ſed quod non poſſet fieri concurrentibus opportunis requiſitis, iſtud negatur ſimpliciter, & ſæpe negatum eſt. Illam vero excuſationem quam facitis auctoritatem magni Gregorii non facere ad noſtrum propoſitum, bene oſtendemus contrarium: & non turbemini, quia cum bona caritate dicam. Sextum principale verbum eſt quoddam objectum contra argumentum domini mei Coloſſenſis, ubi ſic objicitis. Cum argueret ex diſſimilitudine vocis & idiomatis in prolatione ſymboli apud Græcos & Latinos, reſpondetis, & poſtea objicitis, vel ſaltem nitimini: dicitis ſic: In ipſa noſtra difficultate dicimus non ſolum eſſe varias voces & dictiones, imo res differentes ſenſu: [c] nam cujuſcumque verbi, & ſenſus quidem. Nam dicere quod Spiritus ſanctus procedat a Patre atque quod procedat a Patre & Filio, ſunt duæ diverſæ propoſitiones: unde videmini arguere logicaliter, & ſubtiliter, & inferre, quod iſtæ ſunt duæ propoſitiones altertius ſenſus, ſcilicet, quod Spiritus ſanctus procedat a Patre, & quod procedat a Patre & Filio, ſunt duæ, quæ una copula copulantur, & ſit una propoſitio, licet alio termino utamini, ſic ſit una ratio tantum. Volo uti propriis terminis logicalibus, non curans de rhetorica, quod ſit una propoſitio; & cum vultis inferre, quod ſint diverſæ propoſitiones, quia habent diverſa contradictoria: quia huic, Spiritus procedit a Patre, contradicit propoſitio categorica, ſcilicet, Spiritus non procedit a Patre. Et licet in textu veſtro non ponatis hanc particulam, oportet eam ſubintelligere, ut ratio una ſit apud logicos clara: & poſtea vultis quod illi propoſitioni copulativæ, ſcilicet, Spiritus ſanctus procedit a Patre & Filio, duæ ſunt contradictoriæ [d], quarum una eſt falſa ſecundum nos ambos, ſcilicet quod Spiritus ſanctus non procedat a Patre: altera eſt vera ſecundum vos, ſcilicet, quod Spiritus ſanctus non procedit a Filio. Ego non intendo vobis facere convicium, ſed cum ſcriptum ſit ambobus exiſtentibus amicis, ſanctam amare veritatem, & in ore philoſophorum, amicus Socrates, amicus Plato, magis amica veritas. Dico ad rationem veſtram primo, quia utimini logica: dico cum reverentia, quod non utimini vera logica: falſum aſſumitis, & contra regulas logicales dicitis hanc affirmativam, Spiritum procedere a Patre & a Filio, habere unam negativam [e], ſcilicet, Spiritum non procedere a Patre, nec a Filio: cum reverentia veſtra non eſt ita. Contradictorium unius copulativæ affirmativæ non eſt una copulativa facta ex partibus contradicentibus, imo eſt una disjunctiva facta ex partibus contradicentibus. Et verbi gratia, niſi ita eſſet, tunc duo contradictoria adinvicem contradicentia eſſent ſimul falſa: quod non eſt verum; in [f] ulla ſcientia hoc poteſt cadere. Probo aſſumptum, & ſumo propoſitionem. Hic homo eſt lapis, & eſt animal: ſi ſua contradictoria eſſet una copulativa facta ex partibus contradicentibus partibus affirmativæ, ſcilicet, hic homo non eſt lapis, nec animal: conſtat, quod utraque [g] non falſa, ſcilicet homo eſt lapis, & homo eſt animal: quia altera [h] pars copulativæ eſt falſa [i]. Et ſimiliter alia copulativa, Homo non eſt lapis, nec eſt animal, eſt falſa, quia

COLLATIO IX

[a] Cyrillus Acacio in domino gaudere. Res quidem dulcis & Concilii Epheſini parte 3. cap. 13.

[b] De ſacrificio capricemiſſarii Leu. 16. Græce ἀποπομπαῖον, in actis concilii Epheſini part. 3. num. 36.

[c] Nam una quæq; verbum habet ſuum ſenſum & ſignificatum

[d] Sub una ſcilicet copulativa, ut ſubdit.

[e] Sub una ſcilicet copulativa.

[f] al. nulla

[g] Pars ſcilicet copulativa.

[h] Subintelligo tantum a Scilicet, homo eſt lapis.

ANNO CHRISTI 1438.

COLLATIO IX

quia habet alteram partem falſam, ſcilicet, Homo non eſt animal. Sed clarius. Volo accipere exemplum in divinis. Accipio hanc copulativam, quæ falſa eſt, ſcilicet, Filius procedit a Patre & a Spiritu ſancto: ſi hæc negativa eſt illi contradicens, Filius non procedit a Patre, nec a Spiritu ſancto; etiam hæc falſa eſt, quia alteram partem habet falſam, ſcilicet illam, quod Filius non procedat a Patre. Et tunc contra vos infertur ex dictis veſtris, quod debetis negare duo contradictoria ad invicem contradicentia, ut duo falſa. Probatur. Nam vos negatis iſtam, Spiritus ſanctus procedit a Patre & a Filio. Et ſimiliter habetis negare iſtam, Spiritus non procedit a Patre & a Filio. Ergo ſi ratio veſtra eſt bona, videatur quid ſequitur.

AND. Hoc verbo dicto, arriſit: demum proſecutus eſt ſermonem ſuum.

FOROLIV. Audiſtis, reverendiſſimi domini & patres. Ego non intraſſem materiam logicalem, niſi vos intraviſſetis: ſed oportuit intrare. Nunc volo rationem veſtræ theologiæ ſolvere, & volo ſalvare honorem reverendi patris domini Coloſſenſis in veritate, quia in illa parte optime dicebat. Quando vos patres reverendi, dicitis, quod iſta eſt alia propoſitio, & habet alium ſenſum, ſcilicet, Spiritus ſanctus procedit a Patre & Filio, ab iſta, Spiritus procedit a Patre, quia alio modo verificatur una quam alia; hoc concedimus, & veriſſimum eſt, & non eſt contra nos. Sed ſi hic intelligitis alia, quod ut alia & omnino impertinens, & quod non poſſit apud bene intelligentes immediate deduci una ex altera, hoc utique negamus, nec valet argumentum ex eo, quod alia propoſitio ſit contradicens una, & alia ſit contradicens alteri. Verbi gratia a ſimili, primo in ſymbolo apoſtolorum circa articulum de Filio dicebatur: Et in Jeſum Chriſtum filium ejus unicum dominum noſtrum. Sed ad obviandum hæreſi Arianorum, patres Nicæni addiderunt, genitum, non factum, conſubſtantialem Patri. Hæ duæ propoſitiones alio modo verificantur, & alia habent contradictoria. Nam Arius negaſſet contradictorium primæ, videlicet, Et in Jeſum Chriſtum unicum dominum noſtrum; & conceſſiſſet contradictorium ſecundæ, quia negabat conſubſtantialem Patri. Secundo in articulo de Spiritu ſancto in ſymbolo apoſtolorum non plus dicebatur, niſi, Credo in Spiritum ſanctum. ſed poſtea per patres Conſtantinopoli congregatos fuit additum, dominum & vivificantem, ex Patre procedentem: & tamen conſtat, quod aliter verificatur una, & aliter alia. Et alia eſt propoſitio contradicens una, & alia alteri. Quibus non obſtantibus, quia viderunt partes unam ex alia ſequi, expreſſerunt iſtas, ſcilicet; Genitum, non factum, conſubſtantialem, &c. Et dominum, & vivificantem, ex Patre procedentem: & poſuerunt ita ſymbolo: & ita concorditer ſentiendum eſt de iſta: Ex Patre Filioque procedit: ubi maxime laltatur dictum domini archiepiſcopi Coloſſenſis, cum inducebat de principiis & concluſionibus. Et non dubito vos ſcire, quod concluſiones & veritates ſequentes ex principiis, ſunt in duplici differentia. Quædam veritates ſunt valde remotæ a principiis, niſi per multa media: ſed quædam ſunt veritates, quæ ſunt ipſis principiis valde propinquæ, adeo quod videantur per ſe notiſſ, ut videantur inferri ſyllogiſmo imperceptibili: ut, verbi gratia: Omne quod continet tantum quantum pars, & amplius, eſt majus ſua parte: omne totum eſt hujuſmodi: ergo. Unde dicit Ariſtoteles in princ..... quod tentare demonſtrare naturam eſſe, ridiculum eſt. Ubi dicunt expoſitores & doctores, quod Ariſtoteles notanter non dicit, naturam eſſe demonſtrare, ridiculum eſt. Et ratio eſt, quia illa deductio demonſtrationis, naturam eſſe, ita de facili fit, quodammodo ſyllogiſmo imperceptibili, ut conari ad illod, ut ad imperceptibile, cum notum ſit, ridiculum ſit. Nunc bene dicebat dominus Coloſſenſis, quod iſta veritas, quod Spiritus procedit a Patre, & quod procedit a Filio, non eſt de numero illarum veritatum quæ ſunt remotiſſimæ a ſuis principiis, & quæ non poſſunt inferri, niſi per multa media; ſed ex his quæ ſunt propinquiſſimæ ſuis principiis, & facillima deductioni ex principiis deducuntur. Et ideo patres in Nicæa, quia viderunt hanc veritatem, videlicet, Filium conſubſtantialem, non factum, ſed ab æterno, facile deduci poſſe ex articulo de Filio poſito in ſymbolum apoſtolorum; ideo ſine aliquo timore ortudendi ſymbolum apoſtolorum, jucundiſſime & cum omni fiducia canteverunt conſubſtantialem, &c. Et ita fecerunt in hoc articulo de Spiritu ſancto patres in Conſtantinopoli, quia viderunt faciliter deduci poſſe, Spiritum procedere a Patre, non timuerunt ſymbolum apoſtolorum, in quo dicitur tantum, Credo in Spiritum ſanctum: ſed cum fiducia addiderunt, dominum vivificantem, & ex Patre procedentem. Et ſimiliter Latini videntes facillima deductione, Spiritum a Filio procedere, deduci poſſe ex eo quod dixerant apoſtoli & patres Nicæni, addiderunt ſymbolo. Et cum licentia domini noſtri, ego alia dic complebo reſponſum.

AND. His expoſitis, quiſque intuebatur alterum, ex his quæ facundiſſime gravi ſermone a viro antiquo veribis convenientiſſimis lætiſve audierant.

NIAEN. Et quæ veſtra paternitas dixit, nos cum caritate audivimus, prout protuliſtis, & ad nullum perturbati fuimus. Gratias agimus paternitati veſtræ & pro his quæ dixiſtis. & per quem modum. quoniam omnia fuerunt auditu nobis gratiſſima: ſed & gratiora, prout arbitramur, recipietis reſponſa in diem alterum.

AND. His expoſitis, quiſque ſurrexit pontificibus aſſurgentibus.

NOTÆ HORATII JUSTINIANI

AD NONAM COLLATIONEM.

1 *Reſpondebo.*] Verba inter loquendum ab Andrea conſule excepta Græcus ſcriptor ſic adaptavit ſeſſione 10. *Reſpondebo igitur ad graviora, & ſequar ordinem veſtrum. Vos vestros ſermones expoſuiſtis 3. & 4. die Novembris: reſponſioni autem veſtræ [ſuum videatur ratione congrua] quædam ſuſcipimus, quædam negamus, cur, congemus, juſte & convenienter oblatas offerentes, aliqua declarabimus, ad quædam vero haud proclive utemur oratione, ſed de omnibus ſummatim dicemus: nec dubito, quin vos etiam his hoc probaturi, & juſta ratione faciendum. Sequentes igitur ordinem ſermonum veſtrorum, in nomine domini reſpondebo ad ſex quædam generalia capita: & quidem præmium ſpectat ad vos, quod omnibus cum caritate auditis, &c. Quod ad hoc attinet, nobis videtur reſpondendum: vitæ enim & optimæ perſuaſis ordinem præmiorum. Sequitur ſecundum caput controverſiæ, particulam hanc, ex Filio, eſſe additamentum extrinſecus.* Hæc ille.

2 *Scripturis.*] Id eſt, non prohibetur in evangelio expreſſio articulorum fidei cæterum ipſa factæ ſcripturæ cur non poſſit fieri addi o, vide infra Collatione 14. nut n. 1. circa finem.

3 *In-*

ANNO CHRISTI 1438.

intuitione.] Sed hoc eſt impoſſibile, quia legitima conciſia hujuſmodi non poſſunt errare, ut notatur in margine operum S Bonaventuræ, Romæ impreſſorum. Poteſt etiam explicari, quod ſi hoc voluiſſent, eorum ſententia non ſuiſſet a ſede apoſtolica approbata, ſed abolita.

COLLATIO DECIMA.

DIE XI. NOVEMBRIS.

Additionem, Filioque, eſſe declarationem: Et prohibitionem de non addendo, intelligendam eſſe de non addendo contraria, non autem declaratoria.

ANDREAS CELEBRATIS ſacris die 11. Novembris in conventu, cum quilibet arrectis ſtaret auribus, Forolivienſis, qui priſtina in conventione ſermonem fecerat, continuavit his verbis.

FOROLIV. Dei gratia & cum benedictione domini noſtri, ero hodie breviſſimus & clariſſimus. Die ſabbati, reverendi patres, terminavimus ſermones in illa parte veſtri ſermonis, ubi opponebatis, dicendo, quod in hac propoſitione, Spiritus ſanctus procedit a Patre, & in iſta, procedit a Patre & a Filio, non ſolum ſunt variæ voces & dictiones, imo & res differentes ſenſu, &c. ubi quod dixerimus audiſtis, & plures ſcripſerunt. Procedamus ad ulteriora. Sequuntur in veſtra propoſitione hæc ſex quæ vos dicitis de principiis. Dicitis ſic: Principium, & quæ poſt principium ſunt, in plurimis diſcreta ſunt, & forte in omnibus: & adducitis probationem, ponendo tres differentias inter principium & ea quæ ſequuntur. Nam principium univerſale eſt; quæ poſt, particularia. Item principium eſt, quod demouſtrat; quæ poſt, quæ demonſtrantur. Tertio principium eſt propoſitio, quæ ſequuntur ſunt concluſiones. Unde arguitis ſic. Quonam pacto fieret, ut particularia fierent univerſalia, & concluſiones propoſitiones? Secundum principale quod dicitis, ſequitur hoc modo. Quod principia habeant quæ ſequuntur ex eis, eſt neceſſarium: ſed quod, quæ ſequuntur, addantur principiis, non eſt neceſſarium. Tertium his verbis deducitis: Si aliqua prohibitio eſſet ne hoc fieret, ut in præſenti noſtra difficultate, tunc longe difficilius hoc poſſet fieri, cum multa quæ vera non ſunt, adjecta fiut principiis. Quarto illationem ſic facitis: nam dogmata fidei capimus ex dogmatibus ſcripturarum, quæ dogmata ſunt principia. Et quinto infertis, quod cum nihil ſit adjectum principiis ſacræ ſcripturæ, nec nos addemus ſtante prohibitione. Ultimo corollarium infertis ſic: Unde neceſſario ſequitur, quod dato quod ſymbolum fidei ſervet, & habeat locum principii in eccleſia Dei, quæ poſt ipſum ſequitur, in ipſo ſymbolo nullatenus addenda ſunt. Explicavi, reverendi patres, propoſitionem veſtram fideliter, licet ipſam per numerum partium ordinate diſtinxerim, ut poſſim ordinate reſpondere. Ubi dicimus primum, quod ſicut prædiximus die ſabbati, ad dicta reſpondendo, quæ vera ſunt acceptabimus, quæ non videbuntur vera, negabimus aperte & cum ratione: quæ vero ambigua & obſcura, aperire & declarare ſtudebimus. Cum primo dicitis loquendo de principiis doctrinæ, quod principium & quæ poſt, ſunt in plurimis diſcreta, & forte in omnibus; credimus ſine dubio quod in plurimis diſtinguantur: ſed illud, & forte in omnibus, ſimpliciter negamus. Domine Nicæne attendatis bene. Nam illud adverbium, forte, ſecundum grammaticos eſt adverbium dubitandi: & quod non debeatis dubitare, ſed eſſe certi; ſcilicet, quod principium & quæ ſequuntur, non ſunt diſcreta in omnibus, nec in omnibus diſconveniunt, advertete: nam conveniunt ſaltem in tribus, ſcilicet in veritate, in genere doctrinæ, & in habitudine ordinis & illationis. Nam quæ ſequuntur ex principiis vera ſunt, & demonſtrantur vera ex veritate principiorum. Unde illud primo poſteriorum, neceſſe eſt demonſtrativam ſcientiam ex veris eſſe priocipiis per declarationem. Verum igitur oportet eſſe quod ſcitur, quoniam non eſt ſcire quod non eſt, ut diametrum eſſe ſymmetrum, quia non eſt ſimile. Unde de neceſſitate principium doctrinæ & quæ ſequuntur; conveniunt in veritate. Nam ex vero realiter non ſequitur non verum. Et ideo optime David propheta, ut oſtenderet in omnibus verbis Dei veritatem, dicit ad literam: *Principium verborum tuorum veritas.* Secundo conveniunt in genere doctrinæ. Nam ex principio geometrico ſequuntur concluſiones geometricales, ex phyſico phyſicales, &c. Tertio conveniunt in habitudine ordinis & illationis: licet enim venire in notitiam eorum quæ ſequuntur ex notitia principii; & hic proceſſus ex principio eſt a priori: & aliquando e contra, & hic eſt proceſſus a poſteriori. Et propterea ſcriptum eſt Ethicorum primo: Non lateat autem vos, quoniam differunt a principiis rationes, & quoad principia bene & Plato dubitavit, & quæſivit, utrum a principiis, vel ad principia eſſet via, quemadmodum in ſtadiis ad terminum, vel econtra. Illis vero tribus differentiis poſitis inter principia & quæ poſt principia ſunt, pro nunc non curamus contradicere, licet poſſemus ponere aliquas difficultates. Sed in ſecundo dicto principali, ubi dicitis, quod principia habeant in ſe quæ ſequuntur ex eis, hoc eſt neceſſarium; ſed quod addantur, non eſt neceſſarium: ex hoc infertur ſic: Omnis conditio neceſſaria prior eſt quam non neceſſaria: ſed per vos, quod principia habeant in ſe quæ ſequuntur, eſt neceſſarium; & ſic eſt neceſſarium concluſionem veritatis contineri in principiis: quod vero addantur, non eſt neceſſarium: ergo illa quæ ſequuntur ex principiis, prius ſunt vera quam ſint addita vel addenda: ordine quippe naturæ prius eſt propoſitio vera quam licita, vel illicita. Unde evangelium prius erat in ſe verum, quam prædicandum vel legendum. Et ſic hæc propoſitio, Spiritus ſanctus procedit a Patre & Filio, prius eſt vera quam addita. Quod enim convenit alicui neceſſario & per ſe, & abſque habitudine ad aliquod extrinſecum, prius ſibi convenit, quam id quod convenit ei pro habitudine, a aut aliquid extrinſecum. Vos contrarium dicitis, a principio collationis in hoc conventu factæ quærentes, quare nos fecimus additionem illam Filioque; & an licuerit facere: & tamen ordine naturæ prius videndum erat, an ſit verum, quam an ſit licitum, vel prohibitum: nam ſecundum omnes veros theologos, quæ Deo inſunt ad intra, priora ſunt illis quæ inſunt Deo habitudine ad extra. Unde prius eſt, Spiritum ſanctum eſſe cum Filio & a Filio, quam ſit licitum vel prohibitum addere. Prætereo tertium propter brevitatem, & venio ad quartum, ubi dicitis ſic. Dogmata fidei

COLLATIO X

Pſal. 118.

a *Forte*, ad aliquid H.

ſumun-

COLLATIO X.

ANNO CHRISTI 1438.

sumuntur ex fonte ſcripturarum, quæ ſunt principia fidei. Ex hoc dicto inferimus nos, quod declaratio, expreſſio & explicatio quæ ſit circa articulum fidei vel ſymboli per ſcripturas evangelii, epiſtolas Pauli, & veteris & novi teſtamenti, nullo modo eſt extrinſeca reputanda aut alterius generis doctrinæ, cum ſit doctrina Dei & eccleſiæ: quia tunc tantum dicitur probatio extrinſeca, quando fit non per principia propria illius doctrinæ, ſed per principia alterius generis ſcientiæ: ut ſi concluſionem phyſicam probarem per principium geometricum. Sed ſecundum vos, ſcripturæ veteris & novi teſtamenti ſunt principia fidei: ergo probatio & declaratio quæ fit per hujuſmodi ſcripturas, ſit notorie per principia propria fidei, & intrinſeca doctrinæ noſtræ. Quare nullo modo debent cenſeri extrinſeca. Cujus contrarium, cum reverentia, dixiſtis, reſpondendo cuidam articulo domini Coloſſenſis, dicebatis ſic, quod ratio quæ ſumitur ad probandum illud; Spiritus procedit a Filio, ſumitur ab extra, quia accipitur major extra. Cum dicitur, Omnia quæ ſunt Patris, ſunt Filii, dicitis quod accipimus quamdam auctoritatem unde ſumimus hanc majorem, & hoc ab extra. Unde hic aperte reſpondemus & dicimus, quod ſi per extra intelligitur, quod ſumatur extra minorem propoſitionem, extra hoc eſt, quia in quacumque deductione quantumcumque intrinſeca & propria, ſi complete formetur ſyllogiſmus, ſemper major anteecedit minorem, & eſt extra ipſam, aut ſitu, ſi ſit in ſcriptis: aut probationis ſucceſſione, ſi eſt in voce. Si autem intelligatur de habitudine prædicati ad ſubjectum, non eſt extra. Igitur ſumendo talem majorem, Omnia quæ ſunt Patris, ſunt & Filii; & probando ipſam per dictum evangelii, aut epiſtolarum Pauli, aut alicujus partis ſacræ ſcripturæ, talis probatio aut declaratio nullo modo debet dici extra doctrinam fidei, nec extra doctrinam divinitus revelatam: nec debet dici extrinſeca: imo cum fiat ex propriis principiis doctrinæ fidei (cum vos concedatis eſſe principia ipſas ſcripturas) bene requiritur quod nullo pacto hæc probatio, declaratio, vel explicatio debeat dici extrinſeca. Unde, ſicut pridie dicebamus, cum in articulo de Patre non contineretur expreſſe, quod eſſet factor viſibilium & inviſibilium; & in articulo de Filio non contineretur ex forma verborum illud, genitum, non factum, conſubſtantialem, &c. ſed tantum dicebatur in ſymbolo apoſtolorum ibi: Et in Jeſum Chriſtum unicum dominum noſtrum: ad obviandum errori Manichæorum in articulo de Patre, & errori Arianorum in articulo de Filio; expreſſerunt, & ſymbolo apoſtolorum appoſuerunt, dicentes [a], quæ addita ſunt in ſymbolo; quia viderunt hæc omnia & poſſe evidenter ex principiis fidei, ſcilicet ſacris ſcripturis, hujuſmodi extenſionem & declarationem facere, & in ſymbolo ponere: nec putavesunt extra, nec dici extrinſecam. Similiter poſtea alii patres alterius ſynodi, ut obviarent hæreſi Macedonianorum, & omnium illorum qui dicebant, Spiritum eſſe creaturam, in articulo de Spiritu ſancto hanc explicationem & extenſionem & declarationem fecerunt, & ſymbolo appoſuerunt, ſcilicet, in Spiritum ſanctum vivificantem, & ex Patre procedentem, quia hoc viderunt ex evangelio Joannis & epiſtola Joannis deduci. Unde non crediderunt hujuſmodi explicationem eſſe extra, nec eſſe extrinſecam. Ad propoſitum, domine Nicæne, & dicam curialiter. Dicimus nos Latini, quod ſi hanc declarationem & explicationem eluſdem articuli de Spiritu ſancto, ſicet, quod non ſolum ex Patre, ſed ex filio procedat, poſſumus deducere ex evangelio & epiſtolis Pauli bene intellectis & declaratis, vel alia ſacræ ſcripturæ parte, non debet dici hujuſmodi extenſio ſeu explicatio extrinſeca. Imo nec proprie additio dici debet, illo dato, ſcilicet quod ex propriis principiis fidei, ſcilicet, ex ſacris ſcripturis evidenter deducatur. Hoc autem, Dei gratia, ſperamus clare deducere, cum placuerit Deo, & ſanctiſſimo domino noſtro. Sed pro nunc, ut vobis morem geramus, illam profunditatem non intramus. Et cum rationem ponatis dicentes: Nihil fuit adjectum principiis ſacræ ſcripturæ, nec nos addemus: reſpondendo ad dicta veſtra, rationem reddidit bonam & optimam reverendiſſimus dominus meus dominus archiepiſcopus Coloſſenſis: ad octavum veſtrum principale ſic dicebat, & non videtur mihi poſſe ſolvi: ita fuit efficax. Hæc fuit ratio in forma domini Coloſſenſis. Cum eccleſia Dei una & eadem ſit, neceſſe eſt ut unam & eamdem ſemper habeat auctoritatem. Huic rationi vos reſpondendo ita dicitis: Ad hoc ut eccleſia habeat hujuſmodi auctoritatem, neceſſe eſt ut ipſa eccleſia ſervet & cuſtodiat immutata omnia quæ per præcedentes patres tradita fuerunt. Nos dicimus confidenter abſque titubatione, quod nemo fidelis dubitare debet de plenitudine auctoritatis eccleſiæ, quam expreſſit ſalvator Matth. 18. cap. *Si autem eccleſiam non audierit, ſit tibi ethnicus & publicanus.* Et iterum: *Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit.* Et eſt etiam articulus fidei expreſſe tam in ſymbolo apoſtolorum, quam Nicæno. Imo convenienter poſt articulum de Spiritu ſancto ſtatim ponitur articulus de eccleſia, dicendo in ſymbolo apoſtolorum: Credo in Spiritum ſanctum, ſanctam eccleſiam catholicam. Et in ſecundo ſimiliter ſymbolo [b] patrum poſt articulum de Spiritu ſancto immediate ſequitur: Et unam ſanctam eccleſiam. Et ſi quæratur in hoc articulo, ubi fit mentio de ipſius eccleſiæ auctoritate; dicitur quod ibi, dum expreſſit, Unam ſanctam catholicam & apoſtolicam eccleſiam. Dicimus ad propoſitum, quod eccleſia quæ his temporibus concurrit, cuſtodivit ſemper immutatam fidem antiquorum patrum. Nam ut dicit Auguſtinus, tempora ſunt mutata, non tamen fides: & immutatum ſervavit ſymbolum, & immutatum divinum ſacrarum ſcripturarum codicem. Nam patres in Nicæa cum expreſſerunt, Viſibilium & inviſibilium, & genitum, non factum, conſubſtantialem Patri, &c. nullo modo dicendi ſunt corrupiſſe aut immutaſſe ſymbolum apoſtolorum, & aliam fidem a fide apoſtolorum profeſſos fuiſſe. Et ſimiliter patres qui expreſſerunt poſtea in ſymbolo in articulo de Spiritu ſancto, dominum & vivificantem, ex Patre procedentem; nullo pacto dicendi ſunt immutaſſe nec fidem præcedentium patrum, nec ſymbolum ipſorum; licet majorem explicationem fecerint ex evidenti & rationabili cauſa, & urgente neceſſitate, ſcilicet ad obviandum erroribus & hæreſibus tunc ſeminatis contra veritatem & majeſtatem Spiritus ſancti. Et ut breviter me expediam, ne etiam eccleſia Latinorum nullo modo dicenda eſt fidem patrum aut fidei ſymbolum variaſſe aut immutaſſe, ſed ex evidenti & rationabili neceſſitate illam ulteriorem expreſſionem fecit, Filioque. Et ideo ſicut non valuiſſet illud argumentum veſtrum, ſi quis illis temporibus illud feciſſet contra patres Nicænos & Conſtantinopolitanos, dicendo, aut ipſe concluſiones ponantur in ſacra ſcriptura, aut veſtræ additio de ymbolo removeatur: ita ſimiliter inferendo

[a] Patres Nicæni dixerunt ea quæ addiderunt ſymbolo apoſtolorum, & poſtea patres Conſtantinopolitani et ſtatim ſubdit.

[b] Scilicet Conſtantinopolitana

ANNO CHRISTI 1438.

ferendo contranos, non valet. Ultimo die Martis dominus Nicænus pro complemento addidit duas conclusiones principales. Obsiciebat enim nobis sic: Dicitis quod ecclesia Romana auctoritate & necessitate mota fuit. Dicemus quod necessitas nullo modo est * impedimentum dimittitionibus sanctorum patrum, dummodo in illis non continetur clausula, excepta necessitate. Hic dicimus, quod nonnullæ clausulæ sunt ita infixæ constitutionibus & opportune subintellectæ; ut etiamsi non exprimantur, semper intelligantur secundum veram epikiam. Hæc autem est una de illis, scilicet; excepta necessitate, quæ nulla clauditur lege, sane intelligendo. Et cum de auctoritate Romanæ ecclesiæ superficialiter tangitis, profundiorem de ipsa tractatum volentes facere, subinfertis ibidem, quod talem licentiam, ut in symbolo fidei addatur, vos excipitis etiam ab œcumenicis conciliis, & ab universali ecclesia, nedum a Romana. Hic respondemus & dicimus, quod hujusmodi libertas & auctoritas nec ab œcumenicis conciliis, nec ab universali ecclesia, nec a Romana ecclesia auferri potest, nec a nobis, nec a præcedentibus patribus. Nam a jure divino hanc habet. Unde morem vobis gerendo, non prorsus, nec principali proposito intrando hanc materiam, dicimus, quod hæc auctoritas Romanæ ecclesiæ evidenter colligatur ex evangelio Joannis, cum salvator noster curam commisit Petro universi gregis Christiani. *Si diligis me, pasce oves meas & agnos meos.* Et hæc auctoritas manifeste patet per patres, qui convenerunt in Constantinopolitano concilio, & aliis antiquis conciliis: & patet per Athanasium & per Agathonem, & illa epistola [b], quæ fuit ab universa synodo confirmata, in qua expresse dicit, quod fides Romanæ ecclesiæ debet ab omnibus œcumenicis conciliis & ab universali ecclesia observari. Patet etiam per sanctum Hieronymum optimum discipulum vestri theologi Gregorii. Nam in professione fidei quam facit ad Damasum papam, dicit: Hæc est fides ipsa beatissima, quam in catholica ecclesia didicimus, quam semper tenuimus, in qua si minus parum caute forte quid positum est, emendari cupimus a te, qui Petri & fidem & sedem tenes: si autem hæc nostra confessio apostolatus tui judicio fuerit approbata, quicumque me culpare voluerit, se imperitum, malevolum, vel non catholicum, sed hæreticum comprobabit. Nec mirandum, patres doctissimi, quod judicium de fide ad principem fidelium, primum in statu [c] mortalium, deferendum debeat totius ecclesiæ fides, sicut vult apostolus 1. ad Corinthios dicens: *Obsecro vos, fratres, per nomen domini nostri Jesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata: sitis autem perfecti in eodem sensu & eadem scientia.* Et propterea oportet, ut ab uno & eodem ecclesiæ principe determinetur, quod ab omnibus certum & diffinitum de fide tenetur. Nunc igitur quia nonnulli molestè ferunt, quod apud vos Græcos patres, doctores nostros Latinos allegem, dico, quod juste facio & rationabiliter, quia non loquor solum vobis Græcis, sed apud Latinos, principaliter quia doctissimi fuerunt & illuminatissimi in divinis scripturis, & allegantur in synodis œcumenicis: unde quæ ipsi asseruut, non ite jejune & exiliter ponunt dicta, ut non faciant credibilia credenda: nam pectant ea ipsa auctoritatibus sacræ scripturæ optime ac commodis rationibus. Hæc sint dicta cum patientia audientis, & dicentis venia & pletato, dicatis quidquid vultis.

COLLATIO X.

ANDR. Fam iste. fuchsindeve, verbisque convenientibus dicta fuerant, ut quisque patrem prædictum summe collaudaret: Deinde paullisper facto silentio, cardinalis hæc inquit.

CARD. Quia ex utraque parte fuerunt dicta multa subtiliter & eleganter, quæ forte magis intelliguntur a theologis, & ab iis qui sunt periti in sacra scriptura, quam a laicis & qui non sunt ita periti; ego haberem quædam valde rudia dicere in hac materia, quæ intelligerentur non solum a peritis, sed a laicis: & ni fallor, puto quod solvent totam quæstionem hanc. Verumtamen quia hodie est conventum, ut fiant collectationes de verbis protubitionum, sit electioni Græcorum patrum, si volunt audire vel facere disputationes.

IMPER. Dicat dominatio vestra quidquid placet.

CARD. Tangam radicem istius dubitationis. Quæstio de verbis prohibitionis [d] concilii Epnesini, videlicet, nulli liceat aliam fidem docere, exponere aut sapere. Nos dicimus, quod hæc verba intelliguntur, quod nulli liceat proferre fidem contrariam fidei Nicænæ. Ipsi dicunt, quod non solum intelligitur tam de alia fide, sed & de expositione quantumcumque vera: & quod per illam prohibitionem comprehendirur omnis additio & declaratio in symbolo. Isti qui studeut in legibus, dicunt, quod non potest de lege terminari, nisi tota lege perspecta. Unde necessarium est ut videamus quædam alia, quæ præcedunt hanc legem. Antequam patres venissent ad illam prohibitionem, quidam Charinus retulit, quod Anastasius & Photius discipuli Nestorii miserunt quemdam Jacobum ad prædicandum symbolum Nestorii; & iste Jacobus alios seduxit; & dedit illis aliud symbolum fidei: imo sicut dicit Charisius, dedit symbolum perfidiæ: & inter alia dixit Charinus, quod ille Jacobus & alii accusabant eum quod non teneret veram fidem. Unde iste Charisius dixit in synodo, legam meam fidem, & postea Nestorianam. Primo recitavit symbolum suæ fidei, quod tamen non est symbolum nec Nicænum, nec Constantinopolitanum.

d Part. 2. 6.

NICEN. Imo illud idem.

CARD. Hæc verba in symbolo Charisii sunt, [f] Et Spiritum veritatis, &c. Hæc non sunt in symbolo Nicæno.

f Et in Spiritum veritatis paracletum: hæc verba sunt addita a Charisio, & alia omissa, ut in act. concilii Ephesini part. 2. act. 6.

EPHES. Tunc non fuit lectum nisi symbolum illud Nestorii.

CARD. Charisius legit professionem fidei suæ, & postea Nestorianæ. Hæc quæstio est in facto, postea poterunt videri.

EPHES. Charisius legit suam fidem, sed non per modum symboli.

CARD. In forma symboli lectum est.

EPHES. Charisius recitavit professionem fidei suæ.

CARD. Legite librum.

ANDREAS. Lectum extitit ibi per reverendum dominum ..... his verbis. Me vero ut hæreticum amoverunt, qui pietatis dogmata retineo, sicut jam apparebit. [g] Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium visibilium factorem, &c. Ejusdem cum Patre substantiæ, &c Natum ex Maria virgine, &c. Et in Spiritum

g Verba symboli Charisii, ubi supra.

---

* id est, necessitas non impedit nec infringit vim legis & prohibitionis, nisi in ipsa lege sit clausula, excepta necessitate.

b Ad Constantinum imperatorem, in qua etiam continetur instructio legatorum in act. 6. synodi Eph. 4.

c In militanti scilicet ecclesia.

Joan. 21.

COLLATIO X.

ritum veritatis, conſubſtantialem Patri & Filio, A &c: Quibus lectis, cardinalis ſic inquit.

CARD. Notetis, quod amovet aliqua Nicæni concilii, quia non ponit verbum illud: Erat aliquando, quando non erat: [a] & ponit, Conſubſtantialem Patri & Filio: quod non eſt, nec in Conſtantinopolitano, nec in Nicæno. Deinde legit ſymbolum Neſtorianum, ſymbolum dicens perfidiæ. Poſtea ſynodus dixit, quod nulli liceat tenere aliam fidem, quam illam quæ in Nicæa: & poſtea reprobat illos qui credunt in expoſitione ſymboli transformati Neſtorianorum, nec reprobat fidem Charifii. Unde ſi intentio ſynodi fuiſſet inhibere profeſſionem fidei, & non voluiſſet; ſi fuiſſet dictum aliud ſymbolum præterquam Nicænum B certe reprobaſſet profeſſionem fidei Charifii. Sed quia Charifius profitebatur veritatem, non improbavit quid de dictis ejus: imo reprobando ſymbolum Neſtorianum, ſequitur, quod illa verba, Aliam fidem, ſignificant aliam fidem a Nicæna falſam: & hoc videtur validum argumentum ad probationem iſtorum verborum. Secundo in ſynodo prohibetur non tantum, ut quis non proferat, ſed nec ut ſapiat aliter quam continetur in ſymbolo Nicæno. Si quærerem a vobis, ſi ſapitis, ſi Deus eſt æternus: ſum certus quod diceretis, quod ſic. Sed ſecundum hæc, quis poſſet dicere vos anathematizatos, quia hoc verbum non eſt in ſymbolo Nicæno. & vos aliud ſapitis quam in ſymbolo Nicæno. C Ad id quod dicitis, quod privatis perſonis licet aliud credere quam ſit in ſymbolo; ſi verum eſt, ſed publice non licet aliud ſymbolum profiteri. Ego dico, quod hoc eſt expreſſe contra verba diffinitionis, quæ dicit: Nulli liceat, &c. Et ſubdit, ſi eſt epiſcopus, privetur epiſcopatu: ſi clericus, clericatu: ſi laicus, excommunicetur. Ex hoc ſequitur, quod quidquid dicant ſive publice, ſive privatim, incidunt in pœnam. Et ex hoc quod nominant laicos, apparet intentio, quod quicumque laicus hoc teneret, eſſet excommunicatus: & laici non ſolent cantare ſymbolum in eccleſia, ſed clerici. Unde intentio fuit prohibere omnes, & in eccleſia, & extra. Unde ex hoc apparet, D quod cum privatim prohibeantur aliam fidem tenere, omnes eſſent excommunicati, ſi vellemus intelligere aliam fidem; id eſt, aliam expoſitionem & explicationem fidei. Item ut magis hoc aperiam, profeſſio fidei quam fecit Agatho miſſa concilio [b], non fuit ſolum privata Agathonis, ſed fuit totius occidentalis eccleſiæ: quia in illa epiſtola dicitur, Cum omnibus ſynodis occidentalibus ſubjectis concilio apoſtolicæ ſedis, & illam epiſtolam epiſcopi ſubſcripſerunt. Item pridie dominus Nicænus cum reſponderet domino Coloſſenſi, dixit, quod verbum neceſſitatis non [c] exprimitur: & idem [d] reſpondeo vobis, quod hoc vel in communi, vel in privato non exprimitur in prohibitione: ergo E generaliter intelligenda eſt prohibitio ſive in publico, ſive in privato. Item volo dicere aliud. In concilio Epheſino nunquam eſt facta mentio ſymboli concilii Conſtantinopolitani. Aut igitur fuerunt obliti, & voluerunt non cantari niſi Nicænum: & tunc ſequentes patres non potuiſſent cantare ſymbolum Conſtantinopolitanum, & male faceremus cantando illud: aut fuerunt recordati: & tunc diceremus, quod eſſet contrarium, & non liceret. Aut putaverunt unum & idem, & nihilo minus differt in multis verbis a ſymbolo Nicæno: ſed quia continet eamdem fidem, reputatur unum & idem. Et iſti patres pridie dixerunt, quod virtualiter continetur in ſymbolo Nicæno; & quia continet eamdem fidem, reputatur unum & idem: & lecto uno, videtur & aliud lectum: ergo ubicumque unum ſymbolum non diſcordat in veritate fidei, eſt reputandum unum & idem: ergo non prohibetur per iſtam legem, quia lex prohibet aliam fidem: unde oportet neceſſario intelligere de fide contraria a veritate. Unum aliud dico ad expreſſionem hujus rei, quod quæ diffiniuntur in conciliis, videntur diffinita per Spiritum ſanctum: & ille Spiritus qui in uno eſt, eſt in alio; ſed in ſexta [e] ſynodo, ubi fuit repetita hæc lex prohibitiva dicitur ſic: Nulli liceat proferre aliam fidem, nec aliud ſapere in everſione eorum quæ diffinita ſunt. Unde Spiritus ſanctus qui inerat patribus ſextæ ſynodi, exponit hæc verba, aliam fidem, id eſt, evertendo, non autem ad declarationem, vel majorem expreſſionem veritatis. Item cum dubitatur de verbis alicujus legis, eſt recurrendum ad intentionem legislatoris: & hæc intentio comprehenditur ex præfatione legis, ſeu ex proceſſu. Sed in proœmio iſtius actionis [f] Epheſini dixerunt, quod convenerunt patres, & voluerunt quod legeretur ſymbolum Nicænum, & quod conferrentur ſermones & ſymbolum: & quod ſermones qui ſunt conſonantes, confirmarentur, diſcrepantes rejicerentur. Unde intentio legislatoris fuit, tollere additionem quæ tolleret fidem vel veritatem: nec fuit intentio ſanctiſſimorum patrum, ut ſolum inſpiceremus verba, ſed verum intellectum ſacræ ſcripturæ. Hoc patet ex epiſtola Cyrilli, qui recitato ſymbolo Nicæno ſubdit [g]: Nos ſequentes diffinitiones ſanctorum patrum, ſectamur intentionem ipſorum, & exponimus rectam fidem. Item apparet ex ſeptima ſynodo [h], ubi dicitur: Cum omni diligentia intentionem veritatis ſectantes. Et dicunt, quod ſectantes intentionem veritatis nil tollimus ex iis quæ per patres Nicæe, & aliorum conciliorum patres dicta fuere: & tamen fecerunt alias diffinitiones quam alii fecerunt, ſcilicet diffinitiones de imaginibus. Unde apparet, quod intentio patrum eſt, quod veritas manifeſtetur, & non taceatur. In ultimo ſervavi unum, & videtur caſus qui nunc currit: & antequam ad illud veniam, dicam unum, quod pertinet ad dilucidandam rem hanc. Concilium Chalcedonenſe [i] dicit, quod erant aliqui, qui obloquebantur de Leone papa, & dicebant, quod fecerat peregrinam expoſitionem fidei, & quod fecerat ultra quam liceret juxta patres Nicænos. Unde dicit, ne quis accuſet Leonem, quaſi peregrinam expoſitionem attulerit, quia non licuerit cuiquam exponere fidem præter patres qui in Nicæa convenerunt. Concilium ſtatim dicit adverſus eos qui veritati reſiſtunt, & excuſat Leonem, & dicit, quod Leo non fecit contra prohibitionem, exponendo fidem & declarando: quia quando inſurgunt errores, varia remedia debent adhiberi. Et licet ſufficeret fides expoſita per ſanctos patres, quia tamen ſunt qui moliuntur pervertere eorum rectum ſenſum, oportet occurrere, & declarare & exponere fidem. Nam ſi omnes eſſent contenti fide conſtituta, & non vellent inducere innovationem, non eſſet neceſſe aliud remedium cogitare, quam quod eſt declaratum in fide: ſed quia multi ex recta linea per anfractus exorbitant, euntes per viam mendacii & falſitatis,

ANNO CHRISTI. 4318.

[a] Verba ſymboli Nicæni contra Arianos aſſerentes, aliquando non fuiſſe filium Dei.

[b] In act. 6. ſynod. act. 4.

[c] Id eſt, in prohibitione non exprimitur clauſula excepta neceſſitate, ut ſupra dictum eſt.

[d] Ita fuiſſet, & ego a ſimili dico quod, &c.

[e] Actione 18.

[f] Actione 1.

[g] Epiſtola ad Neſtorium, quæ incipit. Cum ſalvator in actis concilii Epheſini par. 1. cap. 26.

[h] Act. 7. in diffinit.

[i] In allocut. ad imper. part. 3. c. 1.

ANNO CHRISTI 1458.

tis, neceſſe eſt nobis aperire viam veritatis, & multa [a] dicit, quod declarare eſt neceſſarium. Nunc venio quod ultimo volebam dicere. Vos cariſſimi patres ſcitis, quod Flavianus condemnaverat Eutychem in concilio [b] Conſtantinopolitano. Poſtea fuit celebrata ſynodus ſecunda Epheſina, quæ fuit improbata, & ibi Dioſcorus tyrannice regebat: in qua ſynodo Eutyches volebat excuſare, quod non errabat: & recitabat fidem ſuam, videlicet ſymbolum Nicænum de verbo ad verbum: & poſtea dixit [c] quod hæc fides patrum eſt, in iſta volo vivere & mori; & quod fides Nicæna fuit confirmata per concilium Epheſinum primum, quod prohibuerat proferri aliam, & quod prohibuerat quod nihil adderetur. Unde dixit: Ego teneo rectam fidem, & Flavianus non, quia dixit, quod Chriſtus eſt in duabus naturis: hoc ipſe addidit ſymbolo Nicæno, quod Chriſtus ſit in duabus naturis. Et Eutyches intelligebat prohibitionem de additione verbali. Quibus Euſebius epiſcopus Dorylæi audiens hæc, clamavit: Mentitus eſt Eutyches, non eſt diffinitio talis, non eſt regula hoc præcipiens. Dioſcorus dixit: Quomodo non eſt hæc regula? Nos habemus hic quinque codices, in quibus dicitur, quod non licet addere aliquid. Fuerunt hæc recitata in Chalcedonenſi ſynodo: & ſynodus nihil dixit contra epiſcopum Dorylæi, imo approbavit, ut ſubdam. In hac igitur ſynodo Dioſcorus tulit ſententiam contra Flavianum, & in verbis ſententiæ dixit, quod ideo deponit, quia fecerat contra prohibitionem Epheſini concilii, ubi dicitur, quod non liceat addere, quia in Epheſino concilio dicitur: Si quis addat ad ſymbolum Nicænum, ſi eſt epiſcopus, privetur: & propterea privavit epiſcopatu Flavianum & Euſebium Dorylæi, tanquam tranſgreſſores legis. Et omnes epiſcopi qui fuerunt in illo [d] concilio Epheſino ſecundo, ſecuti ſunt ſententiam Dioſcori: & omnes iſti epiſcopi fundabant ſe in hac prohibitione concilii [e] Epheſini: unde dicunt, quod ſese alienos monſtrarunt gradu ſacerdotii Flavianus & Euſebius, quia conati ſunt addere, vel minuere aliquid de ſancta fide, quæ in Nicæa a ſancto concilio expoſita eſt. Confirmavit ſententiam ſynodus in civitate Epheſina, quod juſtum eſt eos qui audent quid addere fidei, aut minuere, alienos eſſe a ſacerdotio: & ita alii epiſcopi ſequentes dixerunt. Quando hæc acta ſecundæ ſynodi Epheſinæ referebantur in ſynodo Chalcedonenſi, omnes dixerunt: Anathema Dioſcoro, hac hora damnetur Dioſcorus qui male judicavit: & ſic revocavit [f] quod fecerat contra Flavianum [g], & judicavit, quod Flavianus non fecerat contra Nicænum nec [h] Epheſinum concilia; quia licet illa proteſtio, quod Chriſtus ſit in duabus naturis, non continetur in ſymbolo Nicæno verbis expreſſis, tamen non eſt contra veritatem, ſed virtualiter ſumitur in ſymbolo Nicæno. Ex hoc apparet manifeſte, quod non eſt arguendus qui quid addit declarando, dummodo dicat veritatem conſonantem fidei catholicæ. Et videtur mihi, quod non poſſit allegari melius in Mundo exemplum, quam exemplum Flaviani. Concludo, quod verba illa prohibitionis, quod non liceat proferre aliam fidem, nec addere, nec minuere, intelliguntur de illis qui ſapiunt fidem contra veritatem, & immutando verum intellectum ſacræ ſcripturæ, & in ſymbolo Nicæno [i]. Hoc ſecundum meum rude judicium videtur mihi manifeſte ſolvere hanc quæſtionem. Si autem non ita ſit, cupio reformari. Unde cum eccleſia Latina dicat, ſe nil addidiſſe contra veritatem, nec contra verum ſenſum ſymboli Nicæni & Conſtantinopolitani, dimittenda hæc eſt quæſtio, utrum licuerit; & eſt procedendum, an hoc ſit verum, quod Spiritus procedat a Filio: & ſi poſſunt probare quod non procedet, tunc ego dicam expreſſe, quod eccleſiæ Romanæ non licuit, quia tunc ſapuiſſet contrariam fidem. Si vero ipſi non poſſunt probare, quod hoc ſit falſum, [k] ſed oſtendetur ex ſacra ſcriptura & ſanctis doctoribus, quod verum ſit; neceſſe erit confiteri quod licuerit. Hoc volui dixiſſe cum correctione ſanctiſſimi domini noſtri, & imperatoris, & aliorum.

COLLATIO X.

NICÆN. Reverende domine mi, ſane omnes rationes & ſermones utriuſque dicti fuerunt optime & ſapientiſſime dicta; præſertim rationes poſtremæ, per paternitatem veſtram, & potiſſime ad propoſitum faciunt. Tetigiſtis ea quæ pertinebant ad rem a nobis propoſitam, & nil dimiſiſtis: tamen cum caritate reſpondebimus, & iterum pari cum caritate audiemus ea quæ voletis dicere. Nos itaque putamus, quod plura quæ per vos dicta ſunt, pro nobis faciant: tamen non judicamus eſſe tempus propter duas cauſas. Primo propter horæ anguſtiam, quia tempus eſt ſurgendi: ſecundo, quia etiamſi fuerunt bona dicta, non minus multa; ideo volumus hæc in ſcriptis habere & cogitare, & tempore ſuo reſponſionem debitam dare: Nunc in nomine Domini ſurgamus, & accipiemus dicta in ſcriptis, & maxime quæ ultimo dicta ſunt.

AND Surrexit Coloſſenſis contra Græcos invehens, & ſummo pontifici hæc in facto conventu expoſuit.

COLOSS. Sanctiſſime pater, quia pridie convenimus, quod ex his quæ dicuntur conferantur ſcripturæ, & quia pridie Græci noluerunt venire, videntur promiſſorum tranſgreſſores: & ideo proteſtamur, ut nil fiat in tranſgreſſione fidei.

EPHES. Pridie erat pluvia, & quia dicebamus, quod non erant dicta ad propoſitum, ideo volebamus videre ea quæ dixiſtis: tamen ut caritas ſervaretur, eramus contenti, ut darentur notariis.

COLOSS. Peto inſtrumentum quod dicant noluiſſe recipere, & quod non faciunt ad propoſitum, cum hoc quod non dixerim ad propoſitum, eſt injuria non mihi, ſed toti eccleſiæ Romanæ, quod audeant iſti præſumere dare judicium, ſi dicta ſunt ad propoſitum, vel non.

AND. Quibus expoſitis, finis diei illius concertationi datus eſt.

COLLA-

a Concilii ſcilic. Chalcedonenſe, ubi ſupra, ad probandum quod, &c.

b Non loquitur de Conſtantinopolitano I. ecumenico celebrato ante cōcilium Epheſinum I. ſed de Conſtantinopolitano celebrato ſub Flaviano tēpore Leonis, cujus acta referuntur in actis concilii Chalcedonenſis act. 1. Vide Baron. tom. 6. an. 441. & Binium to. 1. part. 2. e Concilii Chalcedonenſis a Ch.

d reprobato ſcilicet.

e primi ſcilicet.

f ſcilicet concilium Chalcedonenſe.

g ſcilicet Dioſcorus in Epheſino ſecundo.

h primum.

i addendo ſcilicet cōtraria.

k Forte, ſed ſi oſtendetur. H.

Collatio XI.

COLLATIO UNDECIMA

DIE XVIII. NOVEMBRIS.

Profeſſiones fidei Chariſii & aliorum fuiſſe admiſſas in concilio Epheſino, quamvis plura continerent quæ non erant in ſymbolo, ſive illa fuerint profeſſiones publicæ, ſive privatæ.

AND. CONGREGATIS in unum patribus loco & horis ſolitis, Epheſinus ex Græcis primus ſic inquit.

EPHES. Nos, amati patres, adſumus, non ſtudio contradicendi adinvicem (nam hoc magis pertinet ad oſtentationem quam ad viam veritatis) ſed ut communiter debeamus examinare & inquirere & pacificari, & cum diligentia perſcrutari quæſtiones & difficultates quæ in noſtris diſputationibus oriuntur. & quod ſic communiter debeamus conferre ices, & inquirentes progrediamur quouſque veniamus ad finem, qui eſt inventio veritatis. Quamobrem ea quæ particulariter reverendiſſimus dominus archiepiſcopus Coloſſenſis in pluribus vicibus dixit, & quæ reverendiſſimus epiſcopus & magiſter Forolivienſis, nos etiam particulariter proſequentes, Deo adjuvante, & hora permittente, perſcrutabimur, & ad unumquodque eorum quæ dicta ſunt ab iſtis patribus, curabimus cum opportunitate, non reſpicientes ad aliquam oſtentationem ſermonis, reſpondere: & nos dicemus quæ apparebunt vera ex conceſſione veſtrarum reverendiſſimarum paternitatum. Verum in hoc principio, ſi ita placet, proſequemur ad reſpondendum illi quæ dicta ſunt per reverendiſſimum dominum cardinalem ibi ſedentem, particulatim & diviſim unumquodque examinantes. Ipſa namque quæ per eumdem reverendiſſimum dominum cardinalem dicta fuerunt, magis ad rem faciunt, & ipſam difficultatem tangunt, & cum ordine ſua reverenda paternitas expoſuit: propterea nos iſtam gratiam retribuemus ad talem ordinatum ſermonem, ut nullum ex dictis debeamus relinquere. Dico autem me reſponſurum ad ea quæ ex tempore [a] dicta ſunt per reverendam paternitatem ſuam, non ad ea quæ fuerunt polita & pulchriori forma polita. Obſecro itaque reverendam paternitatem veſtram, ut quoties contingeret veſtram dominationem interrogare, placeat aut concedere, aut negare mea dicta. Nam ego intendo inquirere & perſcrutari ſermones & rationes cum tua paternitate, cum ego confidam tuam reverendam paternitatem potius gaudere inventione veritatis, quam tuitione ſuorum ſermonum. Unde etſi contigerit aliqua de tuis rationibus a me refelli, tu reverende pater, ut ſapientiſſimus, potius me dilige. Nam ſapiens [b] cum arguitur, diligit arguentem ſecundum rationem. Liceat tuam dominationem interrogare, ut placebit tempore & loco opportuno: nam libentiſſime patiar & ego ipſe, cum tua dominatio corriget ſermones meos, & aliquid interrogabit & rationem quæret, & adjuvante Deo, reſpondebo: redarguat tua dominatio quod videbitur a me non bene dictum. Sciat tua dominatio, quod in quibus per me dictis tua dominatio non contradicet, nec inquiſitionem faciet, remanebunt approbata, nec poterunt recipere aliam diſcuſſionem: quæ obſervanda ſunt apud illos qui poſt me ſuſcipient ſermones. Primum argumentum a tua dominatione tactum tale eſt, videlicet, quod in tertio œcumenico Epheſino concilio Chariſius quidam porrexit ad concilium aliquos libellos fidei, quos compoſuerat contra ſapientes doctrinam Neſtorii: & cum ipſe Chariſius expoſitionem ſuæ fidei fecerit alio modo ſe habentem quam expoſitio Nicæni, tamen ab ipſo concilio non fuit in ullo reprehenſus. Et quod ex his manifeſte videtur inferri, non prohiberi ſimpliciter aliam fidei expoſitionem, ſed contrariam & diſſonam fidem: interrogo, an ita ſe habeat argumentum veſtrum?

ANNO CHRISTI 1438.

AND. Collegarum accivit conſilium cardinalis prædictus: demum ſic inquit.

CARD. Cum gratia & beneplacito ſanctiſſimi domini noſtri, & patientia & correctione iſtorum patrum, audivi gratanter ea quæ veſtra paternitas dixit: & quantum pertinet ad proœmium, nil dicam: quantum ad interrogationem erga perſonam meam, ego juxta ſancti Petri doctrinam ero paratus reddere rationem de his quæ ſciam. Sed ego maluiſſem, quod tua paternitas interrogaſſet alium de iſtis patribus, quia quilibet melius ſciret quam ego: nihilominus poſtquam me elegiſtis, faciam libenter. Sed quia ſumus hic cauſa declarandæ veritatis, non verecundabor corrigi, ſi quid male dixero, & a paternitate tua, & ab iſtis patribus, quia potius debemus diligere honorem Dei, qui eſt veritas, quam proprium. Sed cum hoc pacto reſpondeo, quod ſi reſpondendo non eſſet mea reſponſio ſufficiens, quod non præjudicet veritati vel aliis; & accepto tuam oblationem: & cum ego te interrogavero, reſpondeatur. Nunc venio ad quæſitum, & non erat opus ut interrogaretis, quia dedi in ſcriptis, & ſatis palam dixi, & ibi eſt expreſſum. Si vultis quod plus dicam, geram tibi morem: ſi vultis quod repetam, dicam: alias apparet in ſcriptis quod dixi; vultis ut dicam?

EPHES. Reverendiſſimi patres, non quæro a vobis aliud, niſi quod ibi eſt ſcriptum; niſi ſi argumentum veſtrum eſt, ut ego expoſui: propterea non eſt opus, niſi ut dicatis, aut ſic, aut non.

IMPER. Iſti patres nolunt imponere onus veſtræ reverendæ paternitati. Sed ſi placet veſtræ reverendæ paternitati reſpondere, reſpondeat: ſi non, reſpondeat alius.

EPHES. Nos quantum potuimus capere ex verbis veſtris, ita collegimus ſententiam: ſi eſt, dicatis quod ſic: alias dicatis ut vultis. Quærimus & interrogationem veſtram, & expoſitionem veſtri dicti breviter fecimus; breviter reſpondeatis.

CARD. Ego reſpondebo: ſed de cetero non interrogetis, ſed legatis quæ dixi, & interrogetis, ſi ultra ſcriptum quid vultis: hæc eſt ſumma argumenti. Chariſius dedit ſymbolum fidei ſuæ, & fuit catholica: & poſtea recitavit ſymbolum transformatum [c] Arianum. Synodus reprobavit expoſitionem ſymboli Neſtoriani, & non Chariſii. Si non licuiſſet facere iſtam profeſſionem, reprehendiſſet eum. Dixi etiam quod ſymbolum Chariſii eſt ut ſymbolum Nicænum, niſi in duabus vel tribus dictionibus, quæ tamen ſunt veræ & catholicæ. Dicatis quidquid vobis placet.

EPHES. Conveniſtis mecum in omnibus reverendiſſimi domini, talem eſſe ſententiam quam

[a] Græcus ſcriptor ſeſſione ea quæ huic collationi correſpondet, ſic: Ea dico quæ ſummatim dicta ſunt prius, non quæ ſunt poſtea particulatim enarrata: hæc enim rurſus in immenſitatem producta diſcuſſionem effugiunt.

[b] Prov. 9.

[c] Neſtorianum ut ſtatim, ſequitur.

ANNO CHRISTI 1438.

quam per veſtram dominationem dictum eſſe dixi, præter unum, videlicet; quod illa profeſſio fidei Chariſii ſit vera & catholica: nam catholica erat ſolum intellectu dictorum, ſed non dictionibus. Nam liquido permutatam habebat compoſitionem dictionum ab expoſitis per Nicænos. Nec etiam ipſa profeſſio fidei expoſita fuit per Chariſium, ut profeſſio catholicæ fidei, ſed ut ſequens catholicam fidem, & ſuam propriam expoſitionem. Eſtne ita?

CARD. Placet quod profeſſio fidei Chariſii ſequitur in omnibus veram fidem in ſenſu, ſed non in dictionibus. Et quando catholicam, intelligo veram. Sed quæro, cum ipſe fatearis, quod profeſſio illa eſt vera, & quod in ſenſu & intellectu convenit cum Nicæna, nunquid hæc profeſſio fuit improbata per ſynodum, vel non?

EPHES. Concilium admiſit illam Chariſii profeſſionem, ut Chariſii, non ut catholicæ fidei, ſed ut conſonam catholicæ fidei. Et, reverendiſſimi patres, ſatis intelleximus interrogata, & veraciter reſpondentes dicimus, quod Chariſius ille non ſimpliciter accuſabat Neſtorianos, ut aliam fidem tradentes, ſed propter hæc tria. Primo, quod iſtam eorum perverſam & fallacem profeſſionem fidei tradebant illis qui convertebantur ad cognitionem fidei, ut univerſalem fidem, & ut traditam a Nicænis patribus. Hoc igitur refertur ad manifeſtam injuriam illius venerabilis concilii, quod hanc expoſitionem veræ fidei fecerat. Secundo, accuſabat illos, quia falſa & perverſa dogmata ſeminabant contraria veræ & catholicæ fidei: propterea potius ille Chariſius appellat profeſſionem illorum perfidiam, quam fidem. Tertio, quia ipſi Neſtoriani impellebant & moleſti erant Chariſio, quia nolebat admittere profeſſionem fidei; & putabant eum hæreticum. Propterea igitur ipſe Chariſius coactus eſt exponere ſuæ fidei profeſſionem prout volebat, & quibus verbis, ut oſtenderet ſeipſum conſonantem patribus Nicænis, & illa ſapere; & ut oſtenderet ſeipſum merito expelli ab hæreticis: quia non ſapiebat illa quæ illi ſapiebant. Hoc autem nunquam ab eccleſia prohibitum fuit, ut quiſque fidem poſſit exponere prout vult, ad privatam doctrinam ſolum & demonſtrationem ſuæ veræ fidei, non ad conſtitutionem ſymboli: & multo magis tunc licebat, quia nondum diffinitio prohibitionis fuerat prolata: & manifeſte habetur ex nonnullis patribus qui præſidebant per illa tempora eccleſiæ, & aliis conciliis, quia licuit patribus profeſſionem fidei exponere prout volebant, & quibus verbis volebant. Nam & beatus Agatho, ut veſtra dominatio dixit, ſuæ fidei expoſitionem & profeſſionem conſcripſit una cum ipſis qui cum ipſo erant, & illam conſcriptam prout voluit, deſtinavit ad ſextum concilium, &c. Et etiam beatus Sophronius patriarcha Hieroſolymitanus reſtitutus ſuæ eccleſiæ conſcripſit fidem prout voluit, & Conſtantinopolitano patriarchæ deſtinavit. Quæ profeſſio recitata eſt in [a] concilio. Et ideo omnes epiſcopi, imo archiepiſcopi & patriarchæ adinvicem ſcribebant & profitebantur fidei expoſitionem. Quæ quidem literæ illorum nil aliud continebant, niſi profeſſionem ſuæ veræ fidei & opinionis: quod hucuſque obſervatur apud patriarchas orientales. Nam ceteri patriarchæ qui ſunt poſt Conſtantinopolitanum, [b] in conſtitutione dignitatis ſtatim exponunt expoſitionem fidei, & mittunt ad patriarcham Conſtantinopolitanum: & omnino antiquitus ſolebat fieri, & nunc ſervatur. Propterea non eſt mirandum ſi etiam Chariſius per ſuam profeſſionem fidei fidem catholicam exponit, non ſub tali intentione, ut omnes uterentur ſua, ſicut utuntur ſymbolo Nicæno, ſed ſolum ad demonſtrationem ſuæ propriæ fidei, ut dictum eſt. Si autem vos habetis aliquid dicere circa profeſſionem fidei Chariſii, dicatis, & audiemus. Interrogamus, utrum profeſſio fidei Chariſii tradita fuit concilio ad demonſtrationem ſuæ fidei, vel ut omnes illa uterentur, ut ſymbolo Nicæno. Nam propriæ expoſitiones nunquam fuerunt prohibitæ, ut diximus. Si quid habetis, dicatis.

CONCILII XL.

CARD. Expoſuiſtis triplicem cauſam, propter quam Chariſius dixit ſuam fidem, & reprobavit ſymbolum Neſtorianum. Primo, quia illi Neſtoriani credebant ſymbolum eorum eſſe, ut Nicænum ſymbolum. Secundo, quia illud ſymbolum continebat fallitatem. Tertio, quia reprehendebant Chariſium ut hæreticum & ut non bene ſapientem. Quoad primum illi Neſtoriani tradiderunt mere ſymboli profeſſionem: & non dicit meus liber quod traderent ut ſymbolum Nicænum. Secundo etiam ad hæc dico, quod apparet ex textu, quod illi ſpernebant fidem Nicænam, & tradiderunt ſymbolum alterius fidei, imo perfidiæ. Hæc formaliter verba ſunt ſynodi [c]: Nam cum Philadelphiam veniſſent, &c. Unde dico quod hæc non fuit cauſa, quare ſynodus fuit mota ad reprobandam fidem Neſtorianorum: ſed cauſa eſt, ut dicit diffinitio, quia perverſa continebat. Ratio eſt, quia ſi illud ſymbolum Neſtorianum continuiſſet veritatem, ut ſymbolum Chariſii, ſynodus admiſiſſet, non reprobaſſet. Ad ſecundam cauſam dico, quod eſt vera, quod fuit reprobatum, propterea quod falſitatem continebat. Ad tertiam dico, quod non eſt ſufficiens, & non fuit mota ſynodus ex eo: & ratio, quia ſynodus non habuit curam, an Chariſius eſſet reprehenſus, vel non; ſed an vere, vel non. Unde ſublatis & prima & tertia cauſis, dico, quod ſecunda fuit cauſa fidelis ſynodi ad faciendam illam diffinitionem. Deinde tua paternitas dixit, quod ſynodus non prohibuit privatam perſonam facere expoſitionem ſibi prout vellet, dummodo eſſet vera. Poſtea allegatis exemplum de Agathone & Sophronio, qui fecerunt eorum expoſitiones fidei, & non fuerunt in ſexta ſynodo improbati. Sed in hoc occurrit petere, utrum Chariſius, Agatho & Sophronius fecerunt contra conſtitutionem, vel non: & tunc reſpondebo ad tuam.

EPHES. Nullo modo Agatho & Sophronius præterierunt prohibitionem illam, quia non addiderunt, nec detraxerunt ſymbolo communi, ſed privatim fecerunt: unde non comprehenduntur pœnis & prohibitionibus. Dictum eſt, quod non eſt prohibitum hoc: ſed quod loco ſymboli profeſſio detur, hoc expreſſe prohibetur.

CARD. Placet, quod Agatho & Sophronius non fecerint contra prohibitionem, & reſpondeo ad quæſitum tuum. Dico quod Chariſius dabat ſuam profeſſionem ut veram & conſonantem rectæ fidei & ſymbolo Nicæno: non autem tradebat, ut dans legem eccleſiæ, ut illo tota eccleſia uteretur: quia non erat in poteſtate ſua præcipere populis. Unde ſatis eſt mihi, quod non fecerit contra prohibitionem. Poſtea ſi eccleſia univerſalis, vel qui tenet locum eccleſiæ, vult docere populos, ſatis mihi eſt,

[a] Sexta ſynodo, act. 10.

[b] Dum ſcilicet conſtituuntur patriarchæ.

[c] Concilii Epheſini par. 2. act. 6 Nam cum Philadelphiam veniſſent, quoſdam ſeduxerunt, & poſthabito Nicæno tradebant alterâ perverſarum opinionum ſymbolum

COLLATIO XL.

quod non faciat contra prohibitionem. Dicatis demum quid placet.

EPHES. Hæc nos habuimus a reſponſione veſtræ dominationis, videlicet, quod merito Chariſius a concilio non eſt reprehenſus, quia non fecerat contra prohibitionem: non tamen ſequitur, quod ex hoc illi patres concilii videantur dare licentiam transformandi ſymbolum Nicænum: & ſic repellitur primum veſtrum argumentum. Verum ſi aliqua eccleſia habeat auctoritatem & licentiam dare ſymbolum commune, in verbis vel ſyllabis differens, alio tempore dicemus. Et ideo quæro a dominatione veſtra: nunquid Chariſius ille poterat, vel licebat illi tradere expoſitionem fidei illis qui ſequebantur fidem Neſtorianam, ſecundum profeſſionem quam poſtea in ſymbolo fecit? Nam veſtra dominatio de hoc aliquid tetigit, & ideo declaret: licebatne illis Neſtorianis, ſpreto Nicæno, loco illius aliud componere ſymbolum, & illud tradere baptizantibus, ſi illud contineret veritatem? nunc dominatio veſtra dixit, talem licentiam habere univerſalem eccleſiam. Quæro, an Neſtoriani haberent, ſi verum protuliſſent ſymbolum.

CARD. Feciſtis duo quæſita, ſed non dixiſtis unum, quod non eſt prætermittendum. Dixiſtis, quod inhibitio non vult, quod quilibet non habeat licentiam faciendi ſymbolum ſuum. Ad iſtud dico, quod ſatis eſt ad elucidationem noſtræ quæſtionis, quod ſynodus non prohibet quemlibet tradere expoſitionem ſuæ fidei, vel ſymbolum ſecundum veritatem.

NICÆN. Addo, quod eccleſia univerſalis non prohibet, quod quilibet poſſit exprimere, dummodo ſit vera expoſitio.

CARD. Hæc diffinitio, ſecundum vos, non prohibet, quod quilibet exponat & profiteatur ſymbolum prout vult, dummodo verum. Volo oſtendere, (intelligo verbum, aliud, & diverſum verbis, etſi verum, prout vultis interpretari) quod contradicitis textui. Dicit textus: Nulli liceat proferre aliam fidem. Intelligitis aliam fidem etiam aliis verbis, licet conſonantem rectæ fidei. Si hoc eſt, advertat paternitas veſtra, quod contradicitis textui dicenti: Nec clerici, nec epiſcopi, nec laici: & in fine loquitur in ſingulari, & de epiſcopo, clerico, vel laico. Unde ſi illa verba, Aliam fidem, habent ſenſum prout dicitis, ſequitur contrarium ejus quod dixiſtis, quia conceditis, quod perſona particularis poſſit ſibi facere ſymbolum: & tamen textus contrariatur, intelligendo prohibitionem, Aliam fidem, id eſt, aliis verbis. Et hoc ſufficiat ad intellectum quem datis, quod ſit contra dicta veſtra. Quantum pertinet ad intellectum horum, ſatis dixi in ſcriptis, & dico, quod textus non dicit, quod nulli liceat proferre aliam fidem univerſaliter, ſed dicit contrariam fidei Nicænæ. Et textus non dicit, quod non liceat in publico, vel in privato: ſed dicit, Aliam fidem. Et quod illud verbum, Aliam fidem, debeat intelligi de contraria, apparet ex his quæ ſunt facta in principio illius actionis; quia convenientibus epiſcopis fuit dictum, legatur ſymbolum, conferantur ſermones Cyrilli & Neſtorii: & illi qui reperientur conſonantes fidei Nicænæ, confirmentur: qui diſſoni, repellantur. Modo ſynodus faciens diffinitiones, facit ſecundum intellectum principii: & ſic intelliguntur illa verba, Aliam fidem. Poſſem allegare alias rationes ad has, quas dedi in ſcriptis, & ne turbem modum arguendi, hoc ſit ſatis. Nunc reſpondeo ad duo quæſita, & antequam reſpondeam, dico, quod dixiſtis, quod ante tertiam ſynodum non erat facta prohibitio. Et dico ad hoc, quod ego ſum paratus oſtendere per acta tertii concilii & ſexti, quod hæc prohibitio fuerat ante facta: & ſi placebit audire, nunc dicam: nihilo minus, ne fugiam quæſitum, reſpondeo ad primum. Petitis, licet Chariſius poſſet facere ſibi ſymbolum, an poſſet ſymbolum, in quo omnes [a] converterentur.

ANNO CHRISTI 1438.

[a] Converſi ſcilicet profiterentur.

EPHES. Nos quærimus, an Neſtoriani haberent poteſtatem univerſalis eccleſiæ.

CARD. Hoc fuit ſecundum.

EPHES. Ad primum fuit mihi reſponſum, & dixiſtis, quod non: & ideo quæſivi, an Neſtorianis licuiſſet, ſi habuiſſent veritatem: nam hac ratione ſuſtuliſtis meum argumentum iſtis verbis, videlicet. Cum dicerem, quod non licebat Neſtorianis facere ſymbolum, in quo alii baptizarentur, dixit dominatio veſtra, quod ſymbolum fuit reprobatum Neſtorii, quia habet falſitatem: & addidiſtis, quod ſi continuiſſet veritatem, fuiſſet approbatum.

CARD. Et nunc dico, quod ſi habuiſſet veritatem, tranſiſſet, ut Agathonis & Sophronii ſymbola tranſiverunt: & fundo me in textu qui dicit, quod cauſa reprobationis eſt, quia continet perverſa dogmata Neſtorii. Deinde dico, quod Neſtoriani ſi veram fidei expoſitionem dixiſſent, non fuiſſent improbati; ſed non potuiſſent mandare univerſali eccleſiæ, quod id univerſaliter profiteretur, quia non habebant poteſtatem univerſalis eccleſiæ.

EPHES. Illud ſymbolum Neſtorianum erat diſſimile a ſymbolo Agathonis & Chariſii, & aliorum, etiamſi fuiſſet verum, quia illud ſymbolum Neſtorianum tradebatur [b] convertentibus loco ſymboli Nicæni. Illa autem alia Chariſii & aliorum ſymbola non ſunt tradita ut communis diſciplina & ut commune ſymbolum, in quo deberent baptizari: & ſic non eſt ſimile de iſto Neſtorianorum, etiamſi fuiſſet verum cum aliis: & illud merito fuiſſet reprobatum, etiamſi fuiſſet verum. Alia non fuerunt reprobata, quia non tradebantur ut commune ſymbolum. Et cum dominatio veſtra videtur dediſſe licentiam Neſtorianis, hoc non liceret: nam Chariſius & ceteri non tetigerunt ſymbolum.

[b] Id eſt, ad fidem converſis.

CARD. Contra, Chariſius tetigit ſymbolum Nicænum, quia addit, Spiritum ſanctum conſubſtantialem; & certa alia verba quæ non erant in Nicæno. Et ad id quod dixiſtis, ne quid præteream, quia implicatis multa argumenta, vellem ut particulatim faceretis, ut ſingulis reſpondere poſſem. Dico, quod nulla eſt differentia inter ſymbolum Neſtorianorum, Chariſii & Sophronii, ſi continuiſſet veritatem. Et tua paternitas non debet capere alium ſenſum ex textu legis, quoniam lex declarat, lex dicit, quod ideo reprobatur, quia continebat dogma falſum: ergo in hoc debetis vos fundare, & non in alio. Nam tradi ſymbolum per privatos, quo omnes utantur, hoc non prohibetur hac lege, ſed ſolum hac lege prohibetur profeſſio malæ fidei. Utrum autem privata perſona poſſit hoc dare, dico quod non, non ex hac lege, ſed ex alia qua cavetur, quod nullus poteſt mandare, niſi illis in quibus habet poteſtatem. Et volo dare aliam rationem, quia quæ publicum concernunt, omnes inferiores debent ſequi ritum ſuperiorum eccleſiarum.

EPHES.

ANNO CHRISTI 1438.

EPHES. Rursus dominatio vestra venit ad ea quæ primo dicebatis, quod universali ecclesiæ liceat tradere symbolum illis qui sub ea sunt. Ad id argumentum quod feci, non clare respondistis, videlicet, si illi Nestoriani habuissent potestatem faciendi symbolum, si misset verum.

CARD. Quid vultis ex hoc inferre? ego respondeo ex textu, & clare.

EPHES. Concedit dominatio vestra, quod Nestorianis licuerit baptizandis per eos symbolum ipsorum edere, & secundum illud baptizare, si esset verum, videlicet, ut expositio Charisii.

CARD. Id quod est privatum, tradere ut commune non potuissent, & esset dicere falsum. Nestoriani si fecissent symbolum verum, potuissent illud sapere & proferre, & docere. Sed si dixissent quod esset symbolum Nicænum in sensu & verbo, non dixissent verum, sed proferre ut symbolum verum bene potuissent. Sed dicere quod privatum est, esse commune, esset falsum.

EPHES. Clarum est, illos Nestorianos fuisse usos ut communi eorum symbolo, quia in illo baptizabant: numquid habebant potestatem id facere, si fuisset verum?

CARD. Dico, quod potuissent proferre, sed tradere ut commune non potuissent.

EPHES. Ego dixi, & bene, quod accusabantur Nestoriani, quod tradebant ut commune, symbolum transformatum, & sub illo baptizabant. Si autem illi Nestoriani habuissent licentiam hoc faciendi, prout videtur dominationi vestræ dicere, quod non erat, lex prohibitionis prolata: ergo ista causa quæ movit concilium ad proferendum illam prohibitionem, non provideret, prout erat intentionis patrum; cum propter istam licentiam transformandi symbolum, illi potuissent perversa dogmata ponere. Ideo providens concilium, ne talia de cetero fieri possent, necessario fecit diffinitionem prohibitivam, quæ generaliter diffinit & terminat, nemini licere tradere, vel proferre, vel componere aliam fidem, præter illam Nicæni concilii. Hæc autem ipsum concilium decrevit, quia cognovit fuisse causam, ut falsa interciperentur veritati. Unde ex hac licentia qua utebantur in transformando symbolo, videntur patres tertii concilii moti ad faciendum prohibitionem. Hoc autem a vestris verbis, ut aliquid sumptum, colligimus.

CARD. Cui vultis ut magis credatur, diffinitioni concilii Ephesini, an vobis?

EPHES. Nos credimus & ipsi diffinitioni, & illis qui exposuerunt & interpretati sunt: & si qua difficultas est, credendum est interpretatoribus, qui fuerunt principales ibidem cum diffinitio extitit promulgata, quam nobis exponit beatus Cyrillus, & in epistola quam scripserat ad Joannem Antiochenum & Acacium Melitenensem. Videamus interpretationem illius, & ipsam sequemur: nam nemo esset, qui magis posset diffinitionem exponere. Nunc si dominatio vestra vult quid dicere, dicat.

CARD. Synodus assignat hanc causam prohibitionis symboli Nestorii, quia sapiebat falsitatem.

EPHES. Synodus non adducit hanc solam causam.

CARD. Diffinitio dicit, quod mandat, quod excommunicationi subjaceant qui sapiunt symbolum [a]: ergo videtur, quod perversum dogma Nestorii erat ipsum symbolum. Deinde patet per verba Charisii, qui dicit, quod ipsa fide Nicæna ediderunt aliud symbolum, id est, perversum. Tertio, quia quod continetur in symbolo Nestorianorum, fuerat lectum ex epistola Nestorii, quia eadem perfidia continebatur in epistola, prout in symbolo ejusdem. Cyrillus interrogavit synodum, si contenta in epistola erant vera. Dixit synodus quod erant talia: unde ea de causa synodus tulit sententiam. [b] Ad id quod dicitis, quod est credendum Cyrillo, fateor quod est credendum: & epistola Cyrilli scripta ad Joannem [c] non obstat, imo probat hunc sensum. Et si bene considerabitis verba epistolæ, intelligit illa verba, Aliam fidem, videlicet non quoad verba, sed quoad sensum: quia certum est, quod in epistola Cyrilli, & in responsiva Joannis sunt multa in expositione fidei, quæ non sunt in symbolo Nicæno. Et nihilo minus quia illa sunt vera, dicit, nil addentes vel diminuentes: & tamen in verbis multa addit, licet non in sensu. Unde per illam epistolam apparet, quod non dicitur alia fides, quæ differat in verbis, si non differt in sensu. Item epistola ad Acacium [d] non obstat, magis est pro nobis, quia ad illa verba concilii, Aliam fidem, subdit [e], qui declarat aliter quam sit fides: non ergo contrariatur mihi: hæc sunt: [f] Qui semel nescio quo modo, &c. Et sequitur: Qui autem hoc agere vult, id est declarare, innovat quidem nihil, sed nec fidei expositionem noscitur innovare, sed manifestam magis constituit. Quid posteris nabere clarius?

EPHES. Quomodo incipit epistola?

CARD. Pridie dixeram, me hanc non habere: & fuit, quia non erat rubrica. Postea quærens reperi in certis institutionibus, quæ dictabantur secreta Nestorii, & incipit: [g] Causa quidem dulcis & digna: & post alia verba, aliam expositionem, declarat se, aliam, id est contrariam.

EPHES. Nos non habemus.

CARD. Declarat, quod nil videatur addere & innovare qui declarat. Et in synodo quærens, an protulisset [h] fidem convenientem symbolo Nicæno, omnes responderunt, quod Cyrillus dixerat consonanter symbolo Nicæno: & licet apertius & manifestius dixerit ea quæ continentur in symbolo Nicæno, non videtur quid novi induxisse, sed quod magis sapiat cum concilio Nicæno. Unde si illa verba, Aliam fidem, significarent de verbis diversis, certe Cyrillus incidisset in prohibitionem. Deinde volo allegare dictum Cyrilli in expositione symboli: & ex hoc videbitis, quis sit sensus prohibitionis, & quid synodus voluerit prohibere. Incipit epistola: [i] Amor doctrinæ & amor laboris: ubi hæc verba sunt, videlicet: Jam sancta synodus quæ in Epheso congregata est, tulit sententiam contra Nestorii malam opinionem, & vanitatem illorum qui cum eo erant, vel ante ipsum fuerunt, æqualia sapientes, & docere vel conscribere audentes damnavit, & æqualem illis imposuit causam, id est pœnam. Unde ex hac epistola apparet, synodum damnasse dogmata mala Nestorii: & sic apparet verbum, Aliam fidem, intelligi de contraria, quæ est Nestoriana, vel ei similis. Item apparet, quod symbolum Nestorianum reprobavit, quia sapiebat similia Nestorio. Etiam Cyrillusmet compositor diffinitionis dicit, quod damnat Nestorium & eos qui sapiunt sibi æqualia.

COLLATIO XI

a Scilicet Nestoriana.

b Affirmat.

c Concilii Ephesini part. 3. cap. 34.

d Concilii Ephesini par. 3. c. 35.

e Scilicet Cyr. Illustrissimus intelligi de ea.

f Verba ep. Cyrilli in acta concilii Ephesini par. 3. c. 35. *Qui semel nescio quo modo differre videtur a quod non recte sentiret.* Ex quibus verbis probatur, quod additio erat contraria & diversa.

g *Alias*, Res sane dulcis. In act. Ephes. loco citato.

h par. 2. act. 1.

i *Alias*, Studium ac diligentiam. Concilii Ephesini par. 3. cap. 48.

Collatio XI.

lia. Unde patet, quod ſymbolum Neſtorianum fuit improbatum, & qui ſapiebat dogma æquale Neſtorio, quod eſt contra id quod veſtra paternitas ante dicebat, aſſignando aliam cauſam. Unde cum paternitas veſtra cognoſcat hanc rem facillimam, & non habere dubietatem, cum facile ſit ut omnes intelligant, & eſtis doctiſſimus homo, rogo paternitatem veſtram, nolit tenere tantum auditorium ad rem quam pueri poſſent ſolvere. Sed ne perdamus tempus, intremus rem principalem, & dimittamus iſta quæ non habent difficultatem. Nihilo minus ſum paratus reſpondere & hodie & ſemper. Sed hæc quæſtio non eſt utilis, nec habet exitum veritatis.

EPHES. Nos iſtos ſermones de quibus agimus & dicimus, non putamus ita ut facillime poſſint capelli a pueris, ut dominatio veſtra dixit. Sed nos putamus ipſos neceſſarios, & alias utiles, cum nos faciamus ſermones de vocibus & auctoritatibus ſanctorum patrum: hoc primo ſupponentes, quod ſi etiam dogma veſtrum eſſet verum & rectum, tamen non eſſet in ſymbolo addendum, nec in ſymbolo cantandum. Melius eſt nos circa talia laborare, & dimittere theologicas rationes ſtare immutabiles & incuncuſſas. Nam hoc magis adhæret difficultatibus rerum, de quibus diſcutiendum eſt. Notificamus veſtræ reverendæ paternitati hanc noſtram eſſe intentionem, nullo modo a diſcuſſione iſtius difficultatis deſiſte e, niſi applicemus prius ad aliquam veram concluſionem. Nos & dicimus & ſapimus, & faciliter oſtendere poſſumus, quod ſi inventum fuerit dogma, de quo difficultas eſt, eſſe verum, illud poterit apponi ſub privata diffinitione, prout in multis conciliis œcumenicis actum eſt. Verum ab ipſo ſymbolo nil debet ſubmoveri, nec detrahi, nec addi, ut unio Chriſtianorum poſſit ſervari a ſtandalis.

CARD. Quia tempus eſt carior res quam homines poſſunt habere, ideo vellem quod fieret, quod dixit imperator, ut tempus non duceretur in annum. Satis ſuper hac quæſtione diſputatum eſt & per ſcripta & dicta hinc inde. Ego puto quod dominatio veſtra cognoſcat veritatem, & quod docti ſapientes viri judicent in mentibus ſuis, quod hæc quæſtio non habet difficultatem. Sed non reprehendo vos qui introduxiſtis eam, quia facitis ut ſapientes, qui volentes ingredi magna, incipiunt a levioribus. Ita vos intraturi materiam Spiritus ſancti, voluiſtis hanc ut faciliorem præmittere. Sed poſtquam tanto tempore hoc diſcuſſum eſt, & bene eſt aperta veritas quam non ignorabatis prius, arbitror vos feciſſe ad tentandum, quomodo nos Latini ſcimus reſpondere. Rogo ut veniamus ad difficultatem majorem: & ſicut dixi pridie, ſi probatis Spiritum ſanctum non procedere a Filio, profiteor plane, quod eccleſiæ Romanæ non licuit. Si vero non poteritis probare, & oſtendetur contrarium, tunc tum certus, quod non facietis difficultatem, an potuit illa declaratio poni. Tamen pro me non remaneat: ego ſum paratus reſpondere ad omnia objecta. Sed forte melius eſſet, quod illis tribus diebus ordinariis diſputationis fieret diſcuſſio materiæ præſentis, & in aliis proſequeremur hoc. Interrogetis me, & ego ſum paratus. Domine Epheſine, ego dicam unum verbum, & loquar ut cum patre, quia a vobis poſſum informari. Habuiſtis dicere, quod hæc prohibitio non fuit ante tertium concilium Epheſinum. Ego poſſum oſtendere contrarium, & eſt bonum ut patres audiant, quia licet diverim in ſcriptis, hic non dixi: fortior ratio quæ aſſignetur, quod non poſſit apponi ſyllaba in ſymbolo, eſt ex epiſtola [a] Cyrilli: tamen ſi bene advertit paternitas veſtra, in illa epiſtola dicitur: Nihil prætereatur, vel mutetur: non dicitur, addatur: ſed poſito quod dixiſſet, non facit contra nos, ut non ideo prohibitio fuerit prius facta. Cyrillus fundat ſe in auctoritate ſacræ ſcripturæ, & dicit: Meminimus enim dicentis: *Noli tranſferre terminos æternos, quos patres tui poſuerunt*: non illi loquebantur, ſed Spiritus Dei. Unde Cyrillus fundat ſe in hac auctoritate, quæ eſt prohibitiva addere vel detrahere, & dicit ſanctos patres & Spiritum ſanctum per eos feciſſe. Certum eſt illos ſanctos patres fuiſſe ante concilium, quia fuit dictum Salomonis, qui diu fuit ante tertium concilium & Nicænum, imo & ante fidem Chriſti expreſſam in novo teſtamento. Idem dicit Cæleſtinus [b] his verbis: Quis non dignus eſt anathemate, qui addit fidei apoſtolicæ, quæ non recipit nec argumentum, nec diminutionem, & magna pœna conſtringit & addentem & detrahentem: & ſequitur: Legimus in libris noſtris, nil eſſe addendum vel minuendum. Hæc epiſtola fuit ante inchoationem concilii Epheſini, & tamen Cœleſtinus profitetur ante fuiſſe inhibitum addi fidei apoſtolorum. Habeo duos teſtes: volo tertium habere, ut in ore duorum vel trium ſtet omne verbum: & allego ſeptimam ſynodum [c], quæ dicit: Quæ enim tradita ſunt in catholica eccleſia, nec augmentum, nec diminutionem admittunt. Maxima & addentes & diminuentes pœna conſtringit maledictionis, ut ſcriptura aſſerit contra eum qui tranſfert terminos patrum ſuorum, nec habuerit propoſitum ad cognoſcendum veritatem. Ergo ſeptima ſynodus fundat ſe in hac auctoritate ſacræ ſcripturæ, & hoc dicit quod contingit illis qui non habent propoſitum cognoſcendi veritatem. Unde patet quod ille dicitur addere vel detrahere, qui tranſgreditur terminos patrum, veritatem mutando: ſed qui declarat veritatem, non tranſgreditur terminos patrum. Et ratio eſt, quia prout dicit Cyrillus, hæc prohibitio facta eſt per Spiritum ſanctum loquentem per ſanctos patres: cum Spiritus ſit ſpiritus veritatis, qui dicit veritatem, eſt intra ſpiritum, nec addit, nec detrahit. Qui autem dicit falſitatem, ille eſt qui exit terminos Spiritus ſancti: & ille debet judicari tranſgredi, vel addere ad terminos patrum. Et hic textus declarat quod ille eſt qui addit vel diminuit, qui non habet animum cognoſcendi veritatem. Cum ergo hæc prohibitio præcellerit concilium Nicænum, dicemuſne quod concilium Nicænum tranſgreſſum ſit terminos patrum ſuorum? Alias ſi intelligeremus de tranſgreſſione verborum, concilium Nicænum fuiſſet tranſgreſſum terminos patrum, quia aliqua detraxit de ſymbolo apoſtolorum. Et idem de concilio Conſtantinopolitano, quod concilium addidit multa ſymbolo Nicæno: & quia dixit veritatem, non reputatur addidiſſe. Et ideo, quod ſæpius dictum eſt, quod eccleſia poſt tertium concilium non poſſit addere, & quod ante licuerit, non eſt verum. Deinde dico, quod nos habemus [d] librum Græcum, ubi eſt ſymbolum Conſtantinopolitanum, ubi non eſt verbum, De cœlis: dicit tamen verbum, Deſcendit: nec hoc, videlicet, Secundum ſcripturas. Nos habemus hic duo volumina concilii Chalcedonenſis, & ſunt valde antiqua. Eſt unum

ANNO CHRISTI 1438.

a ſupra citata in actis concilii Epheſini par. 3. cap. 34.

Prov. 22.

b Epiſt. 18. ad Neſtorii in actis concilii Epheſini par. 1. cap. 18.

c Ultimis verbis tom. V. in act. 6.

ultra

ANNO CHRISTI 1438.

ultra quingentorum annorum, ut apparet: & hic ter ponitur ſymbolum Conſtantinopolitanum, & nunquam ponuntur ibidem, De cœlis: &, Secundum ſcripturas. Item habeo aliud de litera Longobarda antiquiſſimum, & ſunt canones omnium conciliorum, & eſt ſymbolum Conſtantinopolitanum, & ſine verbis illis, De cœlis, &, Secundum ſcripturas. Et ſic ex his tribus libris apparet quod ſymbolum Conſtantinopolitanum non habebat illa verba, De cœlis, &, Secundum ſcripturas. Iſte liber quem oſtendiſtis de quarto concilio, non ſunt forte decem anni, quod fuit ſcriptus, ut apparet: noſtri ſunt antiquiſſimi quingentorum annorum. Item eſt liber ſimiliter in Græco antiquus portatus de Conſtantinopoli. Item & nos ponimus in ſymbolo noſtro verba ultra ſymbolum Conſtantinopolitanum, & non ex eo arguimur, Ponimus Deum de Deo. Illud [a] non eſt in Conſtantinopolitano: & tamen nunquam aliqui reprehenderunt nos propter illa verba, ſicut de illo, Filioque.

EPHES. Illud fuit in Nicæno, Deum de Deo; & in aliis convenimus: ergo de iſtis non quæramus.

CARD. Non erat in Conſtantinopolitano: & dico quod cum conventamus, quod ultra Nicænum & Conſtantinopolitanum cantetur verbum, [1] De cœlis, &c. ſequitur, quod [a] non eſt differentia inter nos & vos de ſyllabis, ſed de veritate.

[a] *Id eſt*, non adderet eſſe.

EPHES. Ad illa quæ primo dicta ſunt, cum longa fuerint, non eſt tempus reſpondendi, licet dominatio veſtra quæſierit a nobis, & voluerit informari, hoc eſt ſupra noſtram dignitatem: tamen nos haberemus ad ipſa reſpondere, & convenienter ſenſui veritatis. Similiter ad ultima verba quæ facta ſunt de his libris, quæ dominatio veſtra produxit, non habemus nunc reſpondere, quia tempus non patitur: referentur ad tempus opportunum, quo tempore convenienter inquirentur. Cum autem inter veſtros ſermones dominatio veſtra fecerit mentionem in ſuperioribus congregationibus, videlicet, quod liceat univerſali eccleſiæ immutare ſymbola, & primo illi qui præeſt univerſali eccleſiæ, cum habeatur manifeſte quod dominatio veſtra reſpicit ad eccleſiam Romanam, & præpoſito Romæ habueritis reſpectum, hoc prætermittere ſine diſcuſſione non patimur: volumus circa hanc rationem ſermonem facere in ſequenti congregatione, ſi placet. Nam habemus multa & præclara dicere circa hoc rationibus efficacioribus: ſed ſuſpicamur ne forte verba quæ dicenda ſunt circa hoc, inducant ſcandala. Ideo dixi velle dicere, ſi placet: ſit electio circa veſtram dominationem, & ſi vobis videtur, fiet, nam ad hoc parati ſumus.

CARD. Sunt inter alios articulos differentiarum veſtrarum a nobis de poteſtate Romani pontificis: & cum ſumus in diſcuſſione hujus articuli de Spiritu ſancto, non videtur conveniens admiſcere de poteſtate ſummi pontificis. Et ideo in ſcriptura [4] dixi, de auctoritate Romanæ eccleſiæ non dico nunc, ſed alio tempore reſervabo: & quando erimus in diſcuſſione illius, libere poteritis dicere ut licebit: & debetis credere, quod non offendetis ſanctiſſimum dominum papam, quia ipſe non eſt hic, niſi ut veritas declaretur. Et per Dei gratiam hæc veritas apoſtolicæ ſedis & eccleſiæ Romanæ eſt ita manifeſta per ſacra univerſalia concilia, quod ſi hæc quæſtio in qua ſumus, habet modicam difficultatem, illa habet multo minorem. Sed certe, ut dixi, quia eſt articulus diſtinctus, non eſſet bonum immiſcere cum articulo de Spiritu ſancto. Unde iterum atque iterum oro & obſecro, ut velitis incipere materiam proceſſus Spiritus ſancti, quia erit utilior quam hæc in qua ſumus. Et vere ſi eſſemus concordes in iſto articulo, credo quod nulla difficultas reſtaret in aliis: & ſpero, quod in aliis articulis erimus bene concordes.

COLLATIO XL.

AND. His dictis, volvit ſermonem ad papam, qui ſumma cum admiratione omnium hora jam 23. frigore imminente maximo, audiverat cuncta patientiſſime.

CARD. Beatiſſime pater, videtur quod ſanctitas veſtra una cum domino imperatore ordinaretis, ut procederetur ad negotium principale. Tamen vobis dico, patres reverendi Græci, nos parati ſumus quæſitis veſtris omnibus reſpondere.

AND. His expoſitis, facto ſilentio, ſummus pontifex aſſurrexit, ejuſque erectione cunctis aſſurgendi licentiam dedit.

NOTÆ HORATII JUSTINIANI AD UNDECIMAM COLLATIONEM.

1 *Librum.*] Ex hoc vel ſimili libro eſt translatio Latina concilii Chalcedonenſis actione 2. in editione Colonienſi anni 1551. ex qua deſumpſit Baronius tomo 4. anno 381. num. 29. in qua actione refertur a patribus concilii ſymbolum Conſtantinopolitanum ſine illis verbis, De cœlis, &, Secundum ſcripturas: quæ tamen in aliis editionibus leguntur, & canunt Græci, ut dicit idem cardinalis infra collatione 14. in fine primi numeri.

2 *Non eſt.*] In ſymbolo Nicæno ſic legitur: Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: & ſic canit eccleſia Latina. At vero in ſymbolo Conſtantinopolitano omittitur, Deum de Deo: & tantum dicitur, Lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: & ſic canit eccleſia Græca. Hæc verba cardinalis ſic refert Græcus ſcriptor ſeſſ. 12. verſus finem. *Hæc voces, Deum de Deo, non habebis, & nos habemus.*

3 *De cœlis.*] Id eſt, cum vos Græci non faciatis vim ſuper verbis, Deum de Deo, De cœlis, &, Secundum ſcripturas: ſic non deberetis vim facere ſuper verbum, Filioque, diſputando, ut nos cogitis, de pura additione verbali: nimirum cardinalis & Latini properabant ad diſputationem veritatis propoſitionis, Filioque.

4 *Scriptura.*] Græcus ſcriptor ſeſſione 12. ſic: *Ex articulis de quibus inter Latinos & Græcos eſt controverſia, unus eſt de Romanæ eccleſiæ auctoritate. Nunc quia verſamur in alia difficultate & articulo de Spiritu ſancto, non videtur convenions ut articulus hic cum articulo de catholica eccleſia confundatur.*

COLLATIO DUODECIMA.

DIE IV. NOVEMBRIS.

[b] Secundo, tertio & quarto diebus.

b Nimirum orationem ducis Burgundiæ oratoris, & duas diſputationes tribus diebus habitas, unica collatione perſtrinxit Andreas. Quas breviſſime tantum innuit Græcus ſcriptor in 13. & 14. ſeſſionibus.

Abbas generalis Ciſtercienſium orat nomine ducis Burgundiæ. Profeſſiones fidei Chariſii & aliorum fuiſſe admiſſas in concilio, quia non continebant contraria ſymbolo.

AND. DIE quarta Decembris in conventione cunctis aſtantibus, locus Græco-

COLLATIO XII.

Græcorum deputatorum vacans erat. Intuebatur quisque, cur hoc evenisset: & quia inter colluctationem præcedentem & hanc, solemnes ducis Burgundiæ legati advenerant, ac summo pontifici Græciſve præſentibus, concilio œcumenico ſolemnem orationem fecerant, & imperatori Græcorum nil dixerant in publico: nunc Cabilonenſis epiſcopus ex oratoribus qui ex duce venerant, primus aſſurgens, hæc inquit imperatori.

CABILON. Illuſtriſſimus princeps dux Burgundiæ toto deſiderio inflammatus ad unionem Græcorum, has literas tuæ ſerenitati mittit cum ſalute. Et quia continent credentiam, nos ſumus parati eas vobis explicare in palatio ſerenitatis veſtræ.

AND. Imperator illis receptis, miſit ſuum interpretem ad reſpondendum ſecrete ambaſiatoribus: qui demum reverſus ad imperatorem, iterum rediit ad ambaſiatores.

LUD. Dic, oro, quid illi expoſuerunt?

AND. Quæ per concilium geſta ſunt alibi, [a] cuncta adſcripſimus: hoc in conventu diſpoſuimus nil aliud extra proferre, niſi quæ fidei diſcuſſionem concernunt. Sed quia exhortatio hæc principaliter extitit ad hanc fidei unionem, ſcitum quæ graviter expoſita fuerunt per religioſum virum ætate & doctrina venerabilem, generalem abbatem Ciſtercienſem, qui quartus inter oratores fuerat. Primus namque in ordine fuerat epiſcopus Morinenſis, qui in curia degens honore adjunctus fuerat: ſicque nihil dixit. Secundus epiſcopus Cabilonenſis, qui primus in ſciendo fuit. Sed quia omnia in expoſitis per venerabilem patrem hunc contenta ſunt, hujus relatione dictorum illa videbuntur expoſita. Tertius fuit epiſcopus Nivernenſis qui ut primus ſilentium ſervavit. Quartus extitit abbas præfatus.

LUD. Dicas præfati patris expoſita.

AND. His verbis concilio peroratus eſt.

[a] Dixi in prima nota ad 1. collationem, hoc opus. Andreæ adhuc deſiderari.

Sequitur oratio.

Si ſiſcellam junco texerem, aut, ut beati Hieronymi verbis utar, ſi palmarum complicans folia, in ſudore vultus mei ventris ſolicitamenta tractarem, me nemo reprehenderet, neque detractorum Deo odibilium morſibus exponeret corrodendus. Nunc autem cum ego imperitus ſcientia & ſermone, altiora me contra ſapientis documentum quærere videar, & opus arduiſſimum, quod meo ſiquidem maturius eloquium decuiſſet, in inſipientia mea nitar aggredi, declarare videlicet deſiderandos a quolibet catholico fines, puta perfectam orientalis eccleſiæ cum Latina unionem, patrum quoque tam reverendiſſimorum dominorum cardinalium, quam ceterorum dominorum & eccleſiaſticorum Baſileæ congregatorum, cum ſanctitate veſtra, beatiſſime pater, concordiam & pacem: quos fines indefeſſis laboribus, continuiſque ſuſpiriis proſequitur & intendit devotiſſimus ſanctæ matris eccleſiæ filius dominus Philippus, Dei gratia dux Burgundiæ, qui nos hic aſtantes ſuæ celſitudinis ducalis oratores & nuncios ad eamdem ſanctitatem veſtram præſenſque ſacrum concilium deſtinavit: ſi quo minus, beatiſſime pater, ſacraque ſynodus, vobis ingenita benignitas meum, [b] ceu nimis mox detegendum ſupportaverit imperfectum, quænam adeſſe mihi poterit ſubventionis occaſio, ut adverſum me in deriſum non loquantur qui ſedent in porta? Itaque ex propriis loqui non contendam, ſed ea ſolum differre mihi animus eſt, quæ ipſe ſapientiſſimus princeps poſuit in ore meo. Magnam proinde concepi fiduciam, quod etſi non meis meritis, contemplatione tamen & reverentia tanti tamque catholici principis, veſtræ miſerationes meam patienter ſufferant ignorantiam; quodque pater miſericordiarum, qui linguas etiam infantium facit diſertas, ſermones meos rectos & bene ſonantes faciet in auribus veſtris. Et hac ſpe tretus, in hac quoque proteſtatione ſpecialiter confidens, quod omnia per me dicenda omnimodæ correctioni & determinationi veſtræ ſanctitatis, beatiſſime pater, præſentiſque ſacri concilii ſubmitto, relictam mihi per reverendiſſimum in Chriſto patrem dominum epiſcopum Cabilonenſem expoſitionis per nos oratores coram hoc præcellenti auditorio fiendæ ſecundam particulam, prout ab alto mihi concederetur, conabor feſtinanter abſolvere. Præſuppoſitis igitur veritatibus notiſſimis, ſiquidem longe magis facto quam verbo clarefcentibus, quibus oratio tam fecunda quam facunda ipſius reverendiſſimi in Chriſto patris domini epiſcopi Cabilonenſis illuſtriſſimum principem dominum ducem Burgundiæ, veſtræ ſanctitatis, beatiſſime pater, filium obedientiſſimum, ſuper extollendis virtutibus & ampliſſimis dignitatum titulis fore multipliciter inſignitum, declaravit eleganter & abunde pro aliquali mediorum declaratione, quibus ipſe potentiſſimus princeps ſua ſanctiſſima deſideria de procurando & ponendo in eccleſia Dei unionem & pacem confidit & deliderat efficaciter poſſe perfici, pro quorumque practica & ferventi proſecutione hos tot tantoſque reverendos nuncios, nobiles & inſignes viros per tanta tamque periculoſa itinerum ſpatia ad eamdem ſanctitatem veſtram præſenſque ſacrum concilium deſtinat, verba præmittere non confundor. Pridem in epiſtola miſſæ recitata, quæ beatus apoſtolus dudum Philippenſes exhortans ad perficiendum opus quod cœperant, in primo capite epiſtolæ ad Philippenſes ipſos direxiſſe legitur, cum diceret: *Oro ut caritas veſtra magis ac magis abundet*. Quorum verborum intelligentia ex cauſa dicendi faciliter accipitur, ſi conſiderationis acies paululum circa deductionem figatur apoſtoli, qui poſtquam Philippenſes de felici operis per ipſos inchoati conſummatione ſecuros reddidiſſet, dicens: *Confido quia qui cœpit in vobis bonum opus, perficiet uſque in diem Jeſu Chriſti*. Rurſus plane demonſtrans ſe velle hujuſmodi operis cooperatorem & coadjutorem eſſe, continuo ſubjunxit hoc: *Oro ut caritas veſtra magis ac magis abundet*. Quoniam enim ad inchoandum perficiendumque quodcumque opus bonum virtus caritatis, quam theologi virtutum matrem & formam appellant, ſit neceſſaria, idem apoſtolus in prima epiſtola ad Corinthios pulchre profundeque pertractans, linguis loqui angelorum, omnia noſcere myſteria, fidem ad transferendos montes habere, cibare pauperes, in prophetiis ſeu aliis quibuſcumque perfectionibus abundare, ubi caritatem abeſſe contigerit, nihil prorſus valere, tandem veraciter concludit & determinat.

ANNO CHRISTI 1438.

[b] Forte, hen.

Philip. 1.

Et ubi

ANNO CHRISTI 1438. Et ubi caritas non eſt, inquit magnus Gregorius, quid eſt, quod poſſit prodeſſe? Ubi vero caritas eſt, quid eſt, quod poſſit abeſſe? Caritatis ſiquidem proprium eſt, ut idem Gregorius teſtatur, nutrire concordiam, ſervare compoſita, conjungere diſſonantia, dirigere prava, & virtutes ceteras perfectas ſuo munimine ſolidare. Cum igitur homines extra caritatem qua Deus & proximus diliguntur, conſtituti, contentionibus & litibus, quæ ſervos Dei, ſecundum apoſtolum, non decent, inſiſtentes, ſchiſmatibus & diſcordiis, quibus, juxta Salluſtium, magnæ res dilabuntur, involuti, in pace in idipſum nunquam dormientes aut quieſcentes, ſed ſemper adverſa ſentientes & dicentes, prorſus nihil ſint, niſi forte quoddam æs ſonans, & cymbalum tinniens: quid mirum, ſi doctor gentium Paulus fidelitatem & veræ dilectionis affectum, quibus Philippenſes amplectebatur, manifeſtare volens, ipſos nedum ad habendum caritatem, quæ diſcordias terminat & rancores tollit, ſed etiam ipſos ferventer ſolicitat & hortatur, ut eorum caritas magis ac magis ſemper abundet? Sane inter varios & multiplices effectus, quibus fidelitas & perfecta dilectio unius ad alterum comprobatur, nullum qui de his tractant ſuis in ſcriptis eo inveniuntur evidentiorem reliquiſſe, quam quo contentionum & diviſionum declinatio conſulitur, reconciliationis & concordiæ modus inducitur, & pax, ſi fieri poſſit, cum omnibus hominibus quærenda ſuadetur & habenda: hinc piiſſimus ſalvator Mundi, cujus omnis actio noſtra eſt inſtructio, nihil tantum ſicut concordiam & pacem ſuis inventitur diſcipulis commendaſſe. *In hoc*, inquit, *cognoſcent omnes, quod mei eſtis diſcipuli, ſi dilectionem & concordiam habueritis adinvicem*. Imo ipſe dulciſſimus Jeſus, qui eſt pax faciens utraque unum, cum eſſet ex hoc Mundo tranſiturus ad Patrem, pro quo ſpecialius, quam pro unitate & concordia ſui corporis myſtici, quod eſt eccleſia, legitur exoraſſe: *Pater*, inquit, *rogo ut ſint unum, ſicut nos unum ſumus*. In epiſtolis autem Pauli, in Joannis & Petri, ceterorumque apoſtolorum canonicis, quorum vos, patres optimi, eſſe gloriamini ſucceſſores, quid aliud præcipitur, quid aliud docetur aut annunciatur, niſi pax & concordia fidelium, quodque multitudinis credentium ſit cor unum & anima una? Quid autem ſibi vult, quod ſponſus eccleſiæ toties in canticis ſponſam ſuam vocat unam, dicens: *Una columba mea, una electa mea, una perfecta mea*? quatenus fideles intelligant, unitatem tam frequenti vocum ingeminatione commendatam ad eccleſiam Dei ſic pertinere, ut jam illi non ſint de eccleſia, extra quam non eſt ſalus; qui damnabiliter dividunt eccleſiam, ſeu ipſam diviſam reducere ad unitatem negligunt & contemnunt. Hinc ſponſus ipſe patienter demonſtrando quantum ſibi diſpliceat, quantumque ſit periculoſa in corpore ſuo, quod eſt eccleſia, quæcumque ſuſcitata diviſio, cum ad turbas in figuris loqueretur, nonaginta novem oves in deſerto relinquendas pro eundo ad illam quæ perierat, ipſamque propriis humeris reportando ad ovile, ſalubriter docuit & fecit: imo reprehenſus a Judæis, quia cum publicanis, & peccatoribus manducaret, ſe non eſſe miſſum niſi ad oves quæ perierant domus Iſrael, & quod non eſt opus valentibus medico, ſed male habentibus, conſtanter legitur reſpondiſſe. Per hæc, ni fallor, futuris eccleſiæ paſtoribus luculenter inſinuans, quanta ipſis incumbat neceſſitas, juxta modum loquendi apoſtoli, opportune & importune, per gloriam & ignominiam, & per infamiam & famam bonam jugiter providere & attendere, ut in grege domini, in quo poſuit eos Spiritus ſanctus regere eccleſiam Dei, nulla omnino ſchiſmatis macula, nulla cicatrix inſurgat vel maneat, neque vox illa nimium lugubris & deteſtanda reſonet: *Ego ſum Cepha, ego ſum Apollo*. Parva ſiquidem ſcintilla ſi diutius ferveſcere ſinatur, ſilvam magnam frequenter incendit. Quemadmodum, dicente Gregorio, peccatum quod per pœnitentiam mox non diluitur, ſuo pondere ad aliud trahit. Quid enim horrendiſſimo ſchiſmati in Conſtantia nuper terminato tantam dedit durationem, ex qua omnis in orbe deformitas ſurrexit, niſi defectus ex negligentia extinguendi commune incendium, quod cito flammas emiſit, quod in ſui initio abſque jactura vel dedecore partium poſtea condemnatarum, tam faciliter quam feliciter fuiſſet extinctum? Ut igitur voraces flammæ ignis ſchiſmatici his infauſtis diebus undique ſicut ſcintillæ in arundineto diſcurrentes, tandem non inventantur oves & ovile Chriſti miſerabiliter devoraſſe, quid utilius, quid decentius, quid denique inſignius vero Dei vicario, ipſarum ovium ſummo paſtori ſuaderi poteſt aut conſuli, quam ut pro obſtando tam propinquo tamque periculoſo incendio, cujus principiis remedium ſero adhibitum nihil forte proficeret; pro conſervando integritatem tunicæ inconſutilis, quam neque crudeles milites Chriſtum occidentes dividere præſumpſerunt; pro danda ſibi & eccleſiæ Dei ſponſæ ſuæ quiete & pace, Græcis & barbaris, ſapientibus & inſipientibus longe lateque per orbem diſperſis, quibus, ut loquitur apoſtolus, debitor eſt, tantam exhibeat humanitatem, tantam clementiam demonſtret, ſicque ipſorum infirmitatibus paterno condeſcendat affectu, quod generoſi animi, qui facilius ducuntur quam trahantur, affabilitate, benevolentia & manſuetudine potius quam rigore vel timore victi, rejectis quibuslibet ſchiſmatum ſeminariis & fomentis, ad fratres & coætaneos ſuos glorientur feſtinanter occurrere, laboraturi, ſicut omnino fieri neceſſe eſt, quod ex omnibus Chriſti ovibus fiat unum ovile & unus paſtor. Ignoſcere quippe, ſicut ex ſapientibus quidam teſtatur, ſummum & nobile vincendi genus eſt: & Africanum Scipionem, Julium Cæſarem, ceteroſque conquiſitores orbis plures, tandemque fideliores ex populis ſibi rebellantibus ſubditos & amicos comparaſſe ignoſcendo, miſerando, largiendo, quam gladiis utendo vel vinculis, veteres paganorum hiſtoriæ commemorant. Cum enim dicente morali Seneca, turpius nihil ſit homini, quam cum eo bellum gerere, cum quo ſemper amice vixerit. Cum rurſus animalia ſilveſtria & bruta pacem & concordiam, ſicut cetera entia, naturaliter ſic appetant, ut ſi ea dividi abinvicem contigerit, vagis inſiſtere diſcurſibus, mugire, ululare, variosque fremitus & boatus emittere non ceſſent, donec rurſus unumquodque cum ſibi ſimili conjunctum extiterit: quo

COLLATIO XII.

1. Cor. 1.

pacto

COLLATIO XII.

pacto Chriſtianis beatiſſimæ Triaitatis imagine decoratis non convenit, ut in eis rigor cujuslibet diviſionis hic lenteſcat, quod juxta præceptum apoſtoli, ſol non occidat ſuper iracundiam ipſorum, & relicto munere quod offerunt ante altare, ſi forte unus adverſus alium aliquid habuerit, confeſtim & prius non vadat reconciliari fratri ſuo? Quis enim illos exiſtimaret pro fratrum animabus ſeipſos cum apoſtolo velle impendere; qui propter quaſcumque injurias, ſeu temporales utilitates, vel honores, reconciliationem & concordiam cum fratribus diligenter quærere & procurare denegarent, vel ipſas oblatas renuerent? An non, evangelio teſtante, & experientia nimis docente, omne regnum in ſe divitum deſolabitur, & omnes, ſicut loquitur apoſtolus, qui ſe invicem mordent aut comedunt; tandem abinvicem conſumentur? Quid enim Aſſyriis, quid Medis & Perſis, quid Græcis & Romanis, quid deniquo noſtris temporibus regnis & populis bella civilia & ſchiſmata reliquerunt, niſi lamentabilem patriarum deſolationem, glorioſæ famæ attenuationem, corruptionem morum, & ad impune cuncta pertractanda facinora libertatem & licentiam? Quid ergo ſupereſt, ſi Græci (quod abſit) non unirentur cum Latinis, ſi Latini diutius inter ſe diviſi permanerent? Quid, inquam, ſupereſt, niſi quod terribilis Deus ſe demonſtrans pœnitere quia fecit hominem, quemadmodum terrena regna de gente transfert in gentes propter injuſtitias & iniquitates & diverſos dolos: ita quoque gloriam regalis ſacerdotii, tam Græci quam Latini, propter eorum nimis continuatas diſcordias, miſerabili ſervituti ac regimini (ſicut jam in parte factum cernitur) ſubjiciat & tradat illorum, qui gladium in vindictam malorum portant; tandemque oporteat, ſicut beatus Bernardus deplorat amare, dominam gentium ancillari, & ancillam dominari? Si enim cauſantibus diſcordiis inter Chriſtianos, iis temporibus peſtiferis (proh dolor!) vigentibus, quibus ſimiles ab incarnatione Verbi Dei nemo vidit unquam, diſceſſionem ab eccleſia Romana fieri contigerit, quemadmodum hæretici Huſſitæ, & eorum ſequaces id deſiderare, dietimque procurare non deſinunt: cum beatus apoſtolus in 2. ad Theſſalonicenſes palam innuere videatur, tunc finem Mundi & diem noviſſimum inſtare, adventumque illius filii perditionis, qui dicitur antichriſtus, eſſe propinquum, quando hujuſmodi fiet diſcretio. Quis ſapiens merito non formidet ſe viſurum in valde proximo ſuperventuras univerſo orbi præſertim eccleſiæ, tribulationes & anguſtias, quales Mundus, ex quo gentes ſorte cœperunt, non habuit, ſi quo minus ipſi eccleſiaſtici Latini & Græci, ſaltem ex vexatione capientes intellectum, mox ſibi invicem dexteras dederint, ſeque, rejectis ulterioribus diffugiis, ad oſculum recepcrint, non fictæ ſed veræ pacis: an non, ut cetera prætermittam, horum periculorum teſtimonia, lamentabilis plurium eccleſiarum, præſertim cathedralium deſolatio utique proveniens ex pugnis & concertationibus duorum altarium in templo Domini erectorum, quorum unum ſolvit quod aliud ligat, unum deſtruit quod aliud ædificat. Cum aut videritis hæc fieri, inquit ſalvator, qui ſunt in Judæa fugiant in montem, & qui ſupra tectum, non deſcendant, ut quid capiant in domo. Væ prægnantibus & nutrientibus in diebus illis. Has plane longe magis quam repentinum fulgur formidandas tribulationes & anguſtias piiſſimus atque devotiſſimus princeps dominus dux Burgundiæ, veſtræ ſanctitatis, beatiſſime pater, filius obedientiſſimus, ſuis in præcordiis ſolerti meditatione revolvens, ipſiſque more ſuo catholico viribus mentis & corporis ſatagens occurrere, præ oculis quoque ſapienter & ſalubriter habens, quod ex unione ſanctæ matris eccleſiæ, pace & concordia fidelium, earumdem tribulationum ceſſatio, veſtræque ſublimis perſonæ, beatiſſime pater, ſalus & quies, ac in æternum apud Deum & homines duratura commendatio, ſingulariter dependent, ut fidelitatem filialem, ferventiſſimum ac devotiſſimum ſinceræ dilectionis affectum, quibus veſtram ſanctitatem amplectitur & colit, opere & veritate palam demonſtret, per nos hic præſentes ſuæ celſitudinis ducalis oratores & nuncios, in caritatis perfectæ viſceribus, in totius humilitatis & reverentiæ ſpiritu, eidem ſuæ ſanctitati ſupplicat, quatenus veſtræ pietatis oculos benigne dirigentes ad horrendiſſima ſcandala per univerſas Chriſtianitatis regiones exemplo diſſeminanda, ſi (quod abſit) in agro dominico veſtræ curæ ſpecialiter commiſſo, lethifera ſchiſmatum ſuperſeminarentur zizania, ſi Latini magis ac magis dividerentur, ſeu diutius ſic diviſi permanerent, quod propter eorum contentiones ac diſcordias orientalis eccleſia ſe vel ad horam differret unire cum Latina, feſtinanter & efficaciter providere dignemini, quod eccleſiam Dei ſponſam veſtram nulla ſchiſmatis labes contaminet. Quodque illa duo opera ſanctiſſima, quæ veſtra ſanctitas ex unitate perpetuis efferenda laudibus ſtrenue inchoavit, unio videlicet Græcorum cum Latinis, patrum quoque tam reverendiſſimorum dominorum cardinalium, quam ceterorum dominorum & eccleſiaſticorum Baſileæ congregatorum, cum veſtra ſanctitate reconciliatio & concordia feſtinam & toti Mundo ſumme neceſſariam accipiant conſummationem. Horum ſiquidem operum ſanctiſſimorum, quorum felix conſummatio & jugis permanentia haud dubium ſunt media convenientiſſima & maxime neceſſaria ad procurandum & ponendum perfectam in eccleſia catholica unionem & pacem, ipſe potentiſſimus princeps cooperator & coadjutor fieri quouſque deſiderat, ut pro ipſorum felici adeptione perſonam ſuam inclytam, patrias, ſubditos, cunctaque ampliſſima ſimul & opulentiſſima ſuæ magnificentiæ ſubjecta dominia, veſtræ ſanctitati ſacroque concilio fideli cordialiſſimoque præſentat affectu: nobiſque ſuis ambaſiatoribus ſpecialiter injunxit, ut in ipſorum ferventi proſecutione, ſimul & ceteris quibuſcumque materiis proſperitatem & honorem ſanctæ matris eccleſiæ, veſtræque ſanctitatis ac præſentis ſacri concilii concernentibus, nos exhibeamus ſicut Dei miniſtros, ſingula tantis rebus, quæ per ſanctitatem veſtram & ipſum ſacrum concilium nobis mandata fuerint, prout id facere jugiter habuimus & retinemus in votis, corde & animo diligenter adimplere. O ducem vere catholicum! O legitimum ſanctæ matris eccleſiæ filium! Siquidem nomine principis pacis juſtiſſime honorandum, cujus inſtantia quotidiana cum apoſtolo eſt ſolicitudo omnium eccleſiarum, rogare quæ ad pacem ſunt Jeruſalem, evangelizare concordiam gentibus, his qui prope & longe ſunt reconciliationem impe-

ANNO CHRISTI 1438.

ANNO CHRISTI 1438.

impetrare, & per omne quod in ipſo eſt, omnia tollere ſcandala de regno Dei. O magnanimi cordâtique principis juſtiſſima & omni exauditione digna petitio, quæ propriorum inſcia commodorum, ſolum inſtat pro ſublatione ſchiſmatum, pro deſideranda Latinorum & Græcorum unione, pro exaltatione fidei catholicæ, pro Chriſtianitatis communi bono, pro conſervatione & incremento reipublicæ ſervorum Dei: quæ profecto a veſtra ſanctitate, beatiſſime pater, præſentive ſacro concilio nil magis efflagitat vel quærit, quam juxta modum loquendi apoſtoli, qui cœpit in vobis opus bonum, illud perficiat: ſicque caritas Dei per Spiritum ſanctum diffuſa in cordibus veſtris, circa prædictorum operum continuationem ſemper magis ac magis abundet: quoniam propter ipſorum imperfectionem vel neglectum, viam tranſeuntes in ſugillationem honoris & nominis apoſtolici, occaſionem non habeant movendi capita ſua, & dicendi: *Ecce homo, qui cœpit ædificare, & non potuit conſummare*. Et quis eſt, qui vobis noceat, inquit Petri canonica, ſi boni æmulatores fueritis? Cum enim labor improbus omnia vincat, & juxta Senecam, nihil eſt quod vigilans & pertinax cura non expugnet. Cum rurſus ſecundum parabolam evangelicam, homo jacens in cubili, propter improbitatem pulſantis ad oſtium, de lecto ſurgere, & amico quotquot habet panes neceſſarios tradere compellatur: quis ambigit, beatiſſime pater, ſi veſtra benignitas nimiis eccleſiæ compatiens languoribus prædicta opera ſanctiſſima laudabiliter inceptа, oppoitune & rmportune, ſicut loquitnr apoſtolns, continuare dignetur, quin mox illam debeant deſideratam accipere conſummationem, pro qua tantæ auctoritatis, * excellentiæ princeps tam inſtanter, in tantaque humilitate & reverentia ſupplicat, pro cujus ſolicitatione & felici adeptione tot ſublimes & religioſos viros tantas fecit regiones peragrare? Si vero gratiam hanc ſingulariſſimam, nulli certe ex veſtris prædeceſſoribus ſummis pontificibus collatam, veſtra ſanctitas, beatiſſime pater, in oculis Dei pietatis invenerit, ut veſtris in diebus, veſtriſque precibus ſanctis & divinis directionibus Latini pariter & Græci ſub umbra eccleſiæ Romanæ in magna domo Dei ſimul in unum congregeutur & conveniant, cui, quæſo, comparabitur gloria nullis delenda ſæculis, ex hoc triumpho glorioſiſſimo per vos reportanda? Quo rurſus præmio, præterquam illis debito qui per fidem vicerſint regna, meritum apud mortales inſolitum, ex his tamen operibus perſeveranter continuatis indubie acquirendum, digne poterit compenſare? Quis poſtremo, etiamſi linguis loquatur angelorum, ſufficienter exprimeret fructus glorioſiſſimos ex hac jucunda orientalis & occidentalis eccleſiarum unione in una fide, in uno baptiſmate, in uno domino, veſtris maxime laboribus & expenſis adepta, toti Mundo tandem perventuros? Hi ſunt glorioſiſſimi labores veſtri, beatiſſime pater, ſi cœptum opus deſiderandæ unionis Latinorum & Græcorum perfecerint, cœlis dabunt gloriam, inferno ſolitudinem, pacem mundo, fidem gentibus, finem vitiis, & moribus refundent diſciplinam: tuncque, & ni (fallor) vix alias optatæ perfectionis culmen accipient illa tua opera ſanctiſſima, propter quæ præſens ſacrum concilium eſſe dignoſcitur convocatum, extirpatio hæreſum, pacificatio Chriſtianorum, ac toties petita ac propoſita Chriſtianitatis reformatio, ſine qua utique vanum erit vobis ante lucem ſurrexiſſe: vix tandem multum profeciſſe invenientur, qui abſque ea manum ad fortia poſuerunt, dicente propheta Jeremia: *Percuſſiſti eos, & non doluerunt: attriviſti eos, & renuerunt accipere diſciplinam: induraverunt facies ſuas ſupra petram, & noluerunt reverti. Idcirco percuſſit eos leo de ſilva, lupus ad veſperum devaſtavit eos*. Si autem Græci cum Latinis ſint unanimes, idipſum ſentientes & dicentes, quia de feſtiva perfectaque prædictorum operum conſummatione deinceps ambigere præſumeret? Siquidem hac felici & ſumme deſideranda unione facta, cum juxta promiſſum evangelicum, Chriſtus ſemper adſit omnibus in nomine ſuo congregatis, & ipſis cum Spiritu ſancto gemitibus inenarrabilibus orantibus cuncta ſubjiciantur & obediant, confeſtim expulſis ab eccleſia Dei quibuslibet erroribus, pace inter Chriſtianitatis principes & populos poſita, legibuſque renovatis, vel noviter editis, ſecundum quas Chriſtianos vivere condecet, temporibus ſanctiſſimi domini noſtri Eugenii papæ IV. videbit & gaudebit omnis caro, ſæcula redire aurea, olim temporibus Octaviani, cum Chriſtus naſceretur, floremtia, quibus durantibus unuſquiſque ſub vite ſua ſecure ſedens, pulchritudine pacis gaudebat, convertebanturque gladii in vomeres, & lanceæ in falces. Sed & demum quis a longe proſpiciens & alta cognoſcens, aperte non videt, ſi Latini & Græci, qui per tanta, heu, tempora lamentabiliter diviſi fuerunt, quia forte non fuit, qui, ſicut facit de præſenti ſanctiſſimus dominus noſter, pedes eorum in viam pacis dirigeiet, hac vice eorum & anima una eſſe meruerint? Si iſtæ duæ gentes ad bella doctiſſimæ ad paſſagium tranſmarinum accingantur, ad quod, Domino largiente, per ſanctiſſimum dominum noſtrum ſolicite invitabuntur, & reddentur efficaciter animati, quemadmodum plerique ſummi pontifices inveniuntur dudum omnis orbis nobiles & ignobiles ferventer excitaſſe ad collapſos reædificandum muros Jeruſalem, terramque ſanctam eruendum de manibus inimicorum Chriſti. Si, inquam, iſte populus Dei ex Græcis & Latinis conſtitutus iſtud ſecundum iter arripiat, & ſicut olim victorioſi Iſraelitæ procedebant ad bella, uno mentis & corporis agmine adverſus Turcarum & Tartarorum, ceterorumque infidelium proficiſcatur phalanges: qui hæſitare præſumeret, inclytas Græcorum regiones viris illuſtribus ſapientia, eloquentia, gravitate morum, miriſque virtutibus & gratiis fulgentibus adornatas, de manibus omnium inimicorum ſuorum in valde proximo non eſſe feliciter liberandas, priſtinamque ad gloriam olim nulli de Mundo ſecundam reducendas? O ſi felix illa dies gloriæ Chriſtianorum advenerit, quanta putabitur illa potentia, quam potentiſſimus princeps & dux Burgundiæ pro tanti adeptione bravii conſtruet, quamque tunc ſe habere terra mariqne cum jucunditate maxima Mundo declarabit. Quis autem eo uſque puſillanimis, vel abjectæ poterit eſſe conditionis, ut ad hoc glorioſiſſimum certamen conquiſitionis terræ ſanctæ invitatus, mox relictis omnibus Chriſtum non ſequatur, ſeque gloriauter non exponat ad recuperationem ſanctæ civitatis Jeruſalem, ceterarumque inſignium urbium & patriarum pretioſo Chriſti ſanguine & præſentia conſecratarum, totiſque & noviſſime (quod ad verecundiam modernorum Chriſtiano-

COLLATIO XII.

Jerem. 5.

Luc. 14.

* *f.* & excellentia

COLLATIO XII.

ANNO CHRISTI 1438.

ſtianorum loquor) per catholicos principes & populos Chriſtianitatis [a] ſubjectorum imperio, quos moderni Chriſtiani ob caritatis & concordiæ carentiam mutuis cædibus & ſtragibus ſeſe damnabiliter laceſſentes, per Machometi ceterorumque cultores idolorum poſſideri conculcarique conſpiciunt, & non eſt qui adjuvet. O ineffabilis & incompatabilis mater caritas! o inæſtimabile donum Dei concordia! quibus ſuper cunctas virtutes hanc divina miſeratio prærogativam largiri dignatur, ut earum medio & auxilio eccleſia Dei unionem & pacem, terra ſancta de manibus inimicorum Chriſti liberationem, Græci & Latini de ſuis inimicis victoriam & triumphum, infernus & dæmones interitum & confutationem, angeli ſancti lætam ſuarum ſedium reſtaurationem, & beata denique Trinitas perennes gloriam & laudes poſſint reportare. Vivat igitur & in piiſſimo corde veſtro, beatiſsime pater, quemadmodum una cum illuſtriſsimo & potentiſsimo principe noſtro domino duce Burgundiæ nos hic humiles ſui oratores & nuncii devotiſsime ſupplicamus, magis ac magis ſemper abundet hæc felix & ſuperextollenda mater caritas, quæ filios tuos tantæ conſolationis lactat uberibus, & omnia poſſidens, nunquam quæ ſua ſunt, ſemper autem quæ ſunt Chriſti Jeſu præponit & quærit: vivat & ſuper vos glorioſiſſimos principes populorum, ſacerdotes & miniſtros domini in hac ſacra tynodo cum Deo Abraham congregatos. Et ſicut nos oratores tanti principis rurſus veſtris reverendiſsimis paternitatibus humiliime ſupplicamus, caritas veſtra ſic ſemper magis ac magis abundet, quod veſtris continuis laboribus & ſtudiis, veſtritque ſalutaribus conſiliis (inter ſanctum dominum noſtrum, patreſque tam reverendiſsimos dominos cardinales, quam ceteros dominos & eccleſiaſticos Baſileæ congregatos, pax, concordia & perfecta reconciliatio, quemadmodum id fieri pro conſervatione Chriſtianitatis catholicus princeps noſter arbitratur ſumme neceſſarium) feſtinanter & efficaciter valde dilatum accipiant complementum. De cetero ſuper vos & ipſos ſemper vivat, dominetur & regnet pulchra ut Luna, electa ut Sol, filia caritatis concordia, quam Spiritus ſanctus Patris & Filii caritas, nexus & amor, omnibus pro pace & concordia Chriſtianorum, tam Latinorum quam Græcorum, laborantibus & orantibus præſtare dignentur in ſæcula ſæculorum. Amen.

AND. Hic fuit religioſiſsimi viri ſermo, non minus gravitate quam affectu & caritate prolatus. Fuerunt igitur hæc in conventu præcedentis diei dicta, in hujus diei conventione imperatori dicta fuerunt verba propoſita. [b] Illico interpres noſtris ſex deputatis ſuo loco conſedentibus inquit.

INTERPR. Si placet vobis, ut noſtri deputati veniant, ut aliquid dicant, domino imperatori placet.

CARD. Placet.

AND. Sex ex Græcis præpoſiti ad locum nunc primo venerunt, & Epheſinus archiepiſcopus hæc verba in medium dixit.

EPHES. Nunc, Deo duce, ſermonem noſtrum proſequemur, & Deo juvante, incipiemus ad reſpondendum his quæ dicta fuere per dominum cardinalem. Ita inquiremus intentionem & veram ſententiam prohibitionis, de qua nunc agitur inter nos. Quam inquiſitionem debemus facere ex his quæ poſita ſunt in diffinitione & lege, & ejus verbis, & ex his etiam quæ ſcripta ſunt in epiſtolis datis in diverſis locis ſecundum prohibitionem. Verum rogamus vos, patres reverendi, placeat breviter reddere reſponſa, quoties opus fuerit interrogare: & reſpondeatis aut per aſſenſum, vel per negativam: tali namque modo diſputatio noſtra proſequetur, & facilius poterimus invenire veritatem quam quærimus. Si autem cum nos interrogamus, vos autem reſpondeatis per prolixos ſermones, & implicatas & varias reſponſiones, erit opportunum per nos fieri prolixiore tractatus: & hoc modo cum difficultate veniemus ad concluſionem. Sit reſponſio veſtra, eſt, aut non, ſecundum legem dominicam. Et certe ſi dominatio veſtra aliquid latius velit opportune dicere, & rem clarius oſtendere poſit reſponſiones quas daturi ſumus ad reſponſionem veſtrorum argumentorum, quidquid habebitis dicere ad confutationem noſtrorum, poteritis confidenter dicere; & libenter audiemus. Quæ omnia breviter & per deciſiones debent intennos tractari, ut poſita concluſione, ad ultertora poſſimus procedere. Profecto eumdem ordinem & nos obſervaturi ſumus, cum fuerimus de re aliqua interrogati. Satis in exordiorum ſermone. Jam denique ingrediamur ipſum propoſitum. Chariſius ille [c] nihil donatus eſt ad confirmationem veſtræ rationis. Nam conceſſum in pluribus & a vobis eſt, illam profeſſionem illius, vel fidei ſuæ expoſitionem, particularem & privatam fuiſſe, nec debere æſtimari pro communi. Hoc autem nec per illa tempora, nec poſt prohibitionem fuit inhibitum. Quamobrem merito ille Chariſius non fuit reprehenſus, cum nil egerit reprehenſione dignum, cum communc non tradiderit ſymbolum, ſed privatam fidem. Denique velle patres illos voluiſſe intelligere aliam fidem, id eſt contrariam fidem, eſt contrarium eorum intentioni & legi. Quod hoc ſit repugnans vi & ſententiæ legis, manifeſtatur ex hoc, cum aliud diverſum ſit, quam contrarium. Omne namque contrarium, diverſum, non econtra. Nam albo colori migrum contrarium, fuſcum non, ſed omnino diverſum. Etiam albo muſicum non eſt omnino contrarium, ſed diverſum. Nolle autem in univerſali negativa particularem intelligere, non convenit. Nam quod ſimpliciter negatur, univerſaliter debet intelligi: & ſi quis diceret lapidem non eſſe animal, non ſolum negaret non eſſe animal, ſed quodcumque animal non eſſe lapidem. Itaque illi patres qui prohibuerunt aliam fidem, non ſolum prohibuerunt contrariam, ſed omnem aliam quæ in dictionibus aut aliqua litera eſſet variata. An videtur vobis omne diverſum eſſe contrarium? interrogamus a veſtra paternitate, an differat diverſum a contrario.

CARD. Reverenda paternitas veſtra exhortata eſt me ad brevitatem. Finis iſtius ſacri concilii non eſt brevitas, ſed repetitio ſeu declaratio veritatis. Unde quidquid eſt ad inveniendum veritatem, non debemus refutare, quia eſt finis noſter. Ego rogo paternitatem veſtram, non imponat mihi legem, prout non impono vobis: quia neceſſarium eſt ut hæc materia bene diſcutiatur. Sed ego volo dare aliud remedium, quod ego non gravabo vos, ſi eſſem longus; nec me, ſi eſſetis longi. Non faciamus tam longa intervalla dierum, ſed quod hodie non

[a] Vers. ſubjectarum imperio, quis.

[b] Initium hujus collationis.

[c] Id eſt nihil dedit, ſeu contulit, ut paulo infra.

Anno Christi 1418.

non ſit, fiat cras, & in paucis diebus finiemus, & in duobus diebus faciemus plus quam uno menſe, prout nunc, & veniemus ad finem: tamen volo eſſe brevis. Sed volo primo aliqua dicere ad finalem declarationem, & poſtea verbo poſt verbum reſpondebo. Deus poſuit in ore tuo illud verbum, ut dixiſti, verbum Chriſti; ut dicamus, eſt eſt, non non: & hoc proderit ad declarationem materiæ noſtræ. Quæro, an cum aliqui petierunt a ſanctis patribus, ut quid declaretur, & non reſponderunt, eſt eſt, ſed longius; an tranſgreſſi ſunt præceptum Chriſti? Certe ſi volumus intelligere verbum ad corticem, omnes qui fecerunt longos tractatus, eſſent tranſgreſſi mandatum Chriſti: ſed verba Chriſti ſunt intelligenda non ſecundum corticem, ſed ſecundum intentionem, ut reſpondeatur veritas, & non addatur quod non eſt, prout dixit: quod amplius eſt, a malo eſt. Et iſtud habeo a beato Agathone, qui dicit in epiſtola [a] ſynodali, quod fides non capit augmentum, nec diminutionem: ſed ſicut dicit [b] ſcriptura, debet eſſe, eſt eſt, & quod amplius eſt, a malo eſt. Et beatus Agatho intelligit, quod nil fidei eſt addendum, quod malum ſapiat, ſed exponenda eſt veritas: non autem intelligitur, quod non fiat reſponſio niſi per vertebum, eſt eſt, non non: quia ipſe fuiſſet tranſgreſſus, qui multa dixit.

[a] Epiſtola ad Conſtantinum imperatorem, quæ fuit inſtructio legatorum, habetur in ſexta ſynodo actione 4.

[b] Matth. 5.

Ephes. Volo reſpondere.

Card. Omittas me finire, ego volo allegare duas epiſtolas ſynodales, quæ declarant quomodo ſumenda ſunt illa verba, & facient ad quæſitum veſtrum. Et prima epiſtola eſt concilii Epheſini ad Theodoſium imperatorem, & ut breviter expediam.

Imper. Dominus Epheſinus non perfecit.

Card. [1] Audias patienter. Epiſtola dicit, quod ſynodus congregata erat ad confirmandam fidem, & ad deponendum ab omnibus dignitatibus eos qui ſapiunt corrupta. Unde hæc epiſtola declarat, quod verba illa, Aliam fidem, intelligantur de ſapientibus corruptam fidem: quia illi ſunt qui deponuntur, qui corruptam fidem ſapiunt. Secundo ex altera epiſtola probo ſenſum illius legis. Eſt alia epiſtola quæ incipit, Circa pietatem; & dirigitur imperatori: quæ dicit, quod epiſcopi qui venerunt ad ſynodum ex parte Cęleſtini papæ, aperiunt ſenſum pietatis & rectæ fidei, & quod conſonanter diffinierunt caritatem & fidem una cum patribus Epheſinis: & qui aliud ſaperent, deponcrentur ab omni dignitate; Unde prohibitio illa quæ dicit, quod prædicans aliam fidem deponatur, intelligitur de his qui extra caritatem & fidem prædicant; licet per prius data ſit declaratio & verus ſenſus illius prohibitionis, ſi tamen nunc oſtendam vobis per declarationem concilii generalis, declarationem illorum verborum prohibitionis, nonne merito debetis tacere? Synodus Chalcedonenſis locuens [c] ad Marcianum imperatorem, excuſat beatum Leonem, qui expoſuit fidem; & dicit, quod aliqui putaverunt, quod nulli liceret exponere fidem, niſi patribus qui in Nicæa fuere. Synodus dicit, quod per inſurgentes errores permittitur aliis: & ſynodus incipit exponere ſymbolum, Credo, &c. Et dicit, quod propter inſurgentes errores, in concilio Conſtantinopolitano fuit additum, Credo in Spiritum ſanctum. Item & Baſilius & Damaſus coacti ſunt facere alias declarationes. Poſtea dicit, quod propter errorem Neſtorii ſynodus Epheſina fuit cosca exponere (rogo vos, & te imperatorem, advertas) ſynodus continuat, & dicit: Forte aliqui putant, quod uſque ad ſynodum Epheſinam debeamus conſiſtere, & non ultra procedere, quia in ſynodo Epheſina eſt prohibitum facere aliam fidem.

[c] In actis concilii Chalcedonenſis part. 3. cap. 1. & actione 5. in diffinitione.

Collatio XII.

Ephes. Quid dicitis?

Card. Hoc modo incipit allocutio ſynodi ad Marcianum, & hoc profecto [d].

[d] Et hoc profecto veſtrum decebat impoſtum, loco ſupra citato.

Imper. Legatur textus.

Card. Hæc ſunt verba textus [e], ſic & apud Epheſum, quod de genitrice domini dubitabatur, ſcripto firmatum eſt: & poſtea dicit, quod iſti declararunt veritatem; & [2] ſubdit, qui hucuſque conſiſtere fidem dicit, quique eſſe hoc præceptum, hæreticis promulgare debebit. Nam præceptum removet hominęs ab impugnatione veritatis, non autem prohibet paſtores ab ejuſdem defenſione.

[e] Concilii ſcilicet Chalcedonenſis in cit. ep. ſeu alloc. ad Marcianum.

Ephes. Non facit mentionem de prohibitione.

Card. Synodus Chalcedonenſis dicit, quod ſynodus Epheſina ſcripto firmavit de genitrice Dei. Ergo ſecundum vos poſt Epheſinam ſynodum non liceret plus ſcripto de fide addere, quia in ea ſynodo fuit facta prohibitio: & tamen concilium Chalcedonenſe dicit, quod illa prohibitio de non addendo fidei, dicitur hæreticis, non ſapientibus veram fidem; & habet locum contra impugnantes veritatem: & ſubdit: Si quis depravat intelligentias patrum, hic habetur obnoxius pœnæ tranſgreſſionis præcepti. Itaque ſynodus Epheſina obligat illos qui depravant intelligentias patrum, non eos qui dicunt veritatem. Jam ergo habemus declaratum intellectum illius prohibitionis tertiæ ſynodi Epheſinæ: & non ſum ego qui do intellectum illum, ſed ſynodus Chalcedonenſis. Quid amplius laboramus, cum habeamus veritatem?

Imper. Reverendiſſime domine, pars veſtra plus dixit, quam voluit, & nunquam permiſiſtis, quod dicerent noſtri: quia antequam patres perficerent reſponſionem ad dicta, adjungitis aut eadem, aut nova. Unde tali modo nunquam res hæc poterit bene concludi. Neceſſe eſt ut audiatis reſponſiones perfectas, quas facient noſtri.

Card. Domine imperator, non eſtis propter aliud, niſi ut audiatis veritatem. Ego non dico quid extraneum veſtri faciunt argumentum, ego præmitto quæ ſunt neceſſaria ad ſolutionem illius argumenti, cum in Mundo non poſſit reperiri major declaratio quam unius ſynodi, quæ declarat aliam, & qui habent dubitationem, hac declaratione audita, non debent amplius habere dubitationem, quia concilium declarat, prohibitionem comprehendere illos, qui depravant ſententias patrum.

Imper. Non impedimus ut veritas inquiratur; imo propter hoc veni: verum inventio veritatis debet fieri cum modo ſuo, & non ſine modo. Nam ſi conceditur hoc, quod ſemper una pars dicat, & alia non reſpondeat, non poterit judicari quid ſit veritas. Si diſputationes irent cum ordine, & res bene iret: & cum noſtri dicant pauca verba, & in reſponſionibus multa dicitis, & aliquando impertinentia: ergo non poterit res concludi.

Card. Sicut non [f] attulit impedimentum ut nos expectaremus vos per 24. dies, ita non

[f] Forte, attulit.

COLLATIO XII.

tædeat vos expectare per horam, ut videatur veritas, cum omnia dicta concludentia ſint. Venio ad reſpontionem: duo dixiſtis. Primo quod Chariſius nihil dedit nobis, quia dixit expoſitionem fidei privatam ſuam, quæ non erat prohibita. Ego dico quod Chariſius multum nobis donavit, & quod per ſymbolum ſuum patet, quod prohibitio non habet ſenſum, prout intelligitis.

EPHES. Non credo ſymbolum dici, niſi publicum & commune, & quod non vocatur fides Chariſii ſymbolum.

CARD. Oſtendam vos adduxiſſe, quod ſymbolum eſt etiam privatorum.

EPHES. Non recordor.

CARD. Scripturæ ſunt, & dico quod oſtendam, quod eſt verum ſymbolum. Ego declaro etiam privatum eſſe ſymbolum per quamdam epiſtolam concilii Chalcedonenſis, quæ dicit, quod ſymbolum interpretatur a patribus, & eſt collatio, ſeu pactum quod homo facit cum Deo. Eſt epiſtola concilii Chalcedonenſis trium capitulorum. Incipit epiſtola trium capitulorum.

EPHES. Quis fecit?

CARD. Eſt in concilio Chalcedonenſi. Item probabo aliter. Vos innuitis quod profeſſio fidei quam facit una perſona, non dicitur ſymbolum. Ego probabo etiam privatum eſſe ſymbolum per epiſtolam Hadriani ad ſeptimum concilium, in qua duobus locis Hadrianus dicit ſymbolum Taraſii. Ergo ſymbolum eſt fidei profeſſio, licet non faciat eam univerſalis eccleſia, ſed facit quælibet perſona. Item probo per ea quæ procedunt diffinitiones in tertia ſynodo: quia illi qui reduxerunt illos epiſcopos, tradiderunt illis fidem more ſymboli. Ergo ſymbolum dicitur, licet non commune. Sed quæro, quid ſymbolum?

EPHES. Et ſi hoc ſit, quod dicatur ſymbolum privatum, non nocet nobis.

CARD. Vocavi ſymbolum, quia vos ſemper dixiſtis ſymbolum Chariſii: non debetis me arguere, ſi utor verbis veſtris: non debetis vobis contradicere.

IMPER. Hoc non nocet.

CARD. Non debebant me hi interrumpere, & non debebant me inducere ad probandum iſta. Dico quod Chariſius multum donavit, quia cum præbuit ſymbolum ſuum, & ſynodus non reprobavit: ergo ſequitur, quod non eſt prohibitum facere aliud ſymbolum, dummodo ſit fidele. Ad id quod dicitis, quod privatim licet, non univerſaliter: divi pridie, quod ſi ille textus habet intellectum quem ipſi datis, expreſſe dicitis contra textum. Dicit enim [a]: Nulli liceat proferre aliam fidem: ergo omnem prohibet, quia eſt univerſalis negativa. Deinde dat pœnam etiam ſingulari perſonæ, quia dicit, laicus, in ſingulari: ergo habet locum in particulari, & ſic textus contradicit intellectui veſtro. Secundo, dicitis in ſecundo argumento, quod hæc lex debet univerſaliter intelligi, quia debet comprehendere non tantum contrarium, ſed diverſum, ut comprehendat quidquid eſt aliud. Ego hoc volvo contra teipſum, quia ſi intelligitur prout vultis, ergo & privatim & univerſaliter erit prohibitum. Tertio dico, quod illud quod dicitis, repugnat rationi & naturali & civili, quia videtur irrationabile, quod prohibeatur univerſæ eccleſiæ; & privatæ perſonæ, non. Et ſatis eſt reſponſum ad primum argumentum. Venio ad ſecundum. Dicitis, quod lex non debet intelligi contra ſuam intentionem: & dicitis, quod hæc lex ſimpliciter & univerſaliter loquens, ſimpliciter & univerſaliter eſt intelligenda: & cum contrarium & diverſum comprehendantur in hoc verbo, aliud, & quod contrarium eſt aliud, quam diverſum, quia album eſt contrarium nigro, ſed muſicum diverſum: unde non tam debet prohibere aliam, id eſt contrariam, ſed & diverſam. Ego reſpondeo ad argumentum, & dico quod Hieronymus reſpondit Luciferianis in quadam diſputatione. Beatus Hieronymus allegaverat multas auctoritates contra Luciferianos, poſtea allegavit determinationem concilii univerſalis, & dicit: Poteram cum his dictis univerſalis eccleſiæ (intelligens univerſalis concilii determinationem) deficcare omnes rivulos diſputationis: & intelligebat de univerſalis eccleſiæ determinatione. Ego habeo determinationem concilii univerſalis, quod declarat illam prohibitionem. Sufficit ergo nobis, & quidquid dixeritis circa hanc materiam, elido, quod eccleſia [b] ſic declarat; & hæc reſponſio ſufficeret ad omnia: ſed ne videamur nos habere penuriam reſponſionum, plus addo. Ego dicam reſponſum legale, in quo peculiariter profeſſus ſum leges intelligere, & quod magis ſpectat ad legiſtas quam ad aliam ſcientiam (noſtra diſputatio politiva tantum ſerpit) quod licet ſcriptura univerſaliter loquatur, tamen reſtringitur per antecedentia & ſequentia. Et ne poſſim argui de prolixitate, non repetam quæ dixi pridie, ex multis antecedentibus & ſubſequentibus colligi, quod verbum, aliud, intelligitur de contraria, non de diverſa. Item cum reſultat contradictio, etiam eſt fienda reſtrictio. Cum ergo probavi, quod intelligitur de contraria: ergo non procedit quod ipſi dicitis, & non datis reſponſum quidquam ad mea argumenta: & probo quod non univerſaliter ſumatur verbum, aliud; illud quod dicitis poſſet procedere, cum eſſet aliquis terminus qui eſſet æquivocus, & haberet ſub ſe multa ſignificata: ut ſi reperirentur plures fides, forte poſſet procedere quod dicitis: ſed non eſt niſi una fides, quia dicit apoſtolus: *Unus Deus, & una fides.* *Epheſ. 4.* Cum ergo dicitur alia fides, neceſſe eſt intelligere contrariam: ſicut ſi dicitur, non adores alium Deum, illud verbum, alium, intelligitur falſum. Ita hic cum dicitur, Aliam fidem, intelligitur, falſam fidem & hæreticam. Et per iſta eſt reſponſum ad argumentum. Si vultis dicere, dicatis breviter, & breviter reſpondebo.

COLOSS. Ex verbo Græco declaratur, quod verbum hoc, aliud, intelligitur de contrario. Nam cum dicitur apud Græcos Thoroſon [c], intelligitur diverſum. Ergo cum dicitur aliud, id eſt contrarium, ſecundum Græcos.

EPHES. Placet ut quid dicam?

CARD. Placet, & hodie, & cras, & poſt cras, dicatis uſque ad noctem.

EPHES. Reſpondebo Coloſſenſi. Cum veſtra paternitas dixit velle probare contrarium, per dictionem Græcam, nomina decenter & accommodate dicuntur de illis rebus, quibus [c] dicuntur: paternitas veſtra memoravit illud Thoroſon [d], id eſt contrariam fidem: dico quod magis ſuffragatur intellectui noſtro.

COLOSS. Oſtendatis.

EPHES.

ANNO CHRISTI 1438.

[a] Concilii Epheſini parte 2. actione 6.

[b] Intelligit de declaratione concilii Chalcedonenſis, de qua plura ſupra.

[c] Id eſt, accommodatur.

[d] Id eſt, ἑτερον.

ANNO CHRISTI 1438.

EPHES. Nam illud [a] Thoroſon, id eſt alteram, intelligitis de contraria fide. Nam una eſt vera, & multæ ſunt fallaces & mendaces: & omnis opinio quæ eſſet præter veram opinionem, neceſſe eſt ut ſit falſa. Ergo omnis [b] Thoroſon, neceſſe eſt ut [c] habeat contrariam: hoc opitulatur rationi noſtræ. Nam cum una ſit vera fides tradita in Nicæno concilio, & una debeat eſſe & ſecundum ſenſum & verba, omnis alia fides vel circa ſenſum vel verba prohibita eſt: ergo facit pro nobis quod dixiſtis. Nam aliam opinionem neceſſe eſt eſſe contrariam quoad ſenſum, aliam oportet eſſe contrariam quoad verba.

[a] ἑτέρου.
[b] ἑτέρου, idem, alterum.
[c] id eſt, ſignificet.

COLOSS. Duo dixiſtis, ex quibus dixiſtis, me opitulari opinioni veſtræ: ſi hoc verum ſit, oſtendatis. Secundum dixiſtis [d] Thoroſon, id eſt diverſam, intelligi contrariam quoad ſenſum, vel quoad verba: Volo oſtendere hanc reſponſionem non poſſe procedere nec ſecundum philoſophos, nec ſecundum theologos.

[d] ἑτέρου.

EPHES. Patiamini quod clarius dicam:

COLOSS. Placet.

EPHES. Ego ita dixi, quod verbum, Aliam opinionem, neceſſe eſt ſemper intelligi falſam, cum una ſit vera opinio: ſed verbum, Aliam, veram expoſitionem ad [e] ſymbolum, ita neceſſe eſt intelligi contrariam & diverſam, quando mutatur ſecundum dictiones, poſſunt fieri multæ expoſitiones, prout multæ ſunt opiniones, veræ opiniones, multæ expoſitiones, & non neceſſario ſunt contrariæ, ſed variato modo: expoſitiones tamen ſunt adinvicem diverſæ.

COLOSS. Satis eſt; ab initio percepi verum ſenſum. Iterum dico cum reverentia, quod dictum veſtrum non ſatisfacit dicto noſtro: maxime conveniunt dictis domini mei cardinalis [e]: oſtenditur ſic. Cum dicitur [f] heteodoroton, id eſt diverſum, intelligitur contrarium. Græce dicitur ἑτέρα fides, id eſt contraria; ſed in diffinitione tertii concilii dicitur hetera fides [g]: ergo intelligitur de contraria: & confirmatur hoc modo. Opinio & fides ſecundum theologos & philoſophos, ſunt habitus in mente noſtra, quamquam diverſi quoad objecta, ſecundum Ariſtotelem in lib. Poſteriorum. Unde, ſicut ἑτέρα injunctum opinioni facit diverſam, ita injunctum fidei facit contrariam, & maxime, ut dicit reverenda paternitas tua, quod una eſt recta opinio, id eſt cum ponitur ἑτέρα, id eſt diverſa, hac ratione una eſt fides: ergo [g] hetera fides, id eſt contraria: ergo in tertiæ ſynodi [h] prohibitione dicitur contraria.

[e] Quæ ſcilicet ego dixi.
[f] Heteror.
[g] ἑτέρα.
[h] id eſt, cum prohibetur ibi alia fides, intelligitur contraria.

CARD. Ego reſpondi argumentis veſtris: & quia non reſpondiſtis meis, habeo vos pro confeſſo, quia ita impoſuiſtis pridie mihi legem. Ita rogo vos ſcribentes, ut ſcribatis.

EPHES. Reverendiſſime domine, ſi dominus Coloſſenſis tacuiſſet, ego vobis reſpondiſſem: quamquam & hoc non fuerit ſatis juſtum, & ego recipere reſponſiones ad quæſita mea [i]: ad quæ non veniunt ad propoſitum quæſiti mei, non teneor reſpondere.

[i] Poſſ., debuiſſem, vel aliquid ſimile.

CARD. Mecum habetis legem illam.

EPHES. Ego dicam.

CARD. Habeo vos excuſatum, quia non mirum ſi non reſpondetis, quia ego neſcirem, ſi vellem.

EPHES. Reſponſum quod debebat fieri, ſuſtulit temporis anguſtia. Nam cum unum argumentum feciſſem, multas reſponſiones percepi: & proteſtatus ſum primo, & nihil operata eſt proteſtatio mea. COLLATIO XII.

CARD. Omittamus proœmia: reſpondeatis.

EPHES. Multa dixiſtis, multæ exiguntur reſponſiones.

CARD. Placet.

AND. Certa in Græco imperator ſuis protulit.

CARD. Pro Deo non perdamus tempus.

AND. His auditis ſurrexit Epheſinus, & ante imperatorem acceſſit: demum reverſus eſt ad locum, & imperator hæc protulit.

IMPER. Epheſinus incipiet ad dicendum quod cœperat dicere, quia non videtur neceſſe reſpondere paternitati veſtræ, quia fuerunt ita longæ [k], quod exiverunt de memoria ſua; & ſic non poſſent reſpondere, proſequetur quæ cœperat: & ſi tempus patietur, poſtea reſpondebit dictis veſtris: & ſi hora non patietur, alio die reſpondebit.

[k] ſcilicet propoſitiones.

EPHES. Reſpondebam ad pauca quæ dicta ſunt per paternitatem veſtram. Dixiſtis Chariſium multum donaſſe vobis, & expoſitionem ſymbolum appellaſtis. Quæro igitur, expoſitio Chariſii fuit tradita illis qui convertebantur, ut ſymbolum univerſale, an ut recta profeſſio fidei fuit admiſſa? Nam ſi aliqui uſi ſint ut publica, hoc nil facit ad nos: nam nos illud ſymbolum dicimus prohiberi univerſaliter, quod in eccleſia dicitur, & in baptiſmate dicitur, & in miſſa particulariter & privatim fidei expoſitionem facere, minime prohiberi dicimus. Quid hoc ad noſtrum propoſitum, ſi expoſitio Chariſii fuit admiſſa? nunquam tradidit eam ut univerſale ſymbolum, niſi ut oſtenderet ſuam opinionem conſonam Nicæno.

CARD. Chariſius non tradidit iis qui debebant converti, nec ut communem: & ſic reſpondeo ad duo: & cum quæritur, quid ad nos? Dico quod multum ad nos: nam quæritur, an liceat dicere ſymbolum aliis verbis: & cum non fuerit prohibitum Chariſio, ergo facit ad propoſitum. Et cum dicitur, quod textus loquatur de ſymbolo quod cantatur in eccleſiis: textus non dicit in eccleſiis, vel in privato; non facit hanc differentiam: & dico, quod paternitas veſtra facit contra legem, quia dicitis aliud quam continetur in prohibitione: ergo dicitis aliud quam continetur in lege. Ad id quod dicitur de communi, dico quod non eſt verum, quod prohibeatur commune ſymbolum, & tota eccleſia approbavit, & ſubſcripſit ſe, & illud eſt commune: ergo non prohibitum. Et ipſa ſynodus [l] in fine quarti actus fecit ſymbolum, & communiter approbatur; nec eſt Nicænum, nec Conſtantinopolitanum, nec ſymbolum Taraſii: & nullus aſſeruit, quod male fecerit. Si dubitatis, an ſit in fine quarti actus, ego oſtendam: per ipſa appareat, quod non prohibetur commune.

[l] ſcilicet ſeptima immediate ante ſubſcriptiones patrum.

EPHES. Non invenitur hoc quod paternitas veſtra dixit. Unde licet illa profeſſio Taraſii fuit approbata, non ut commune ſymbolum; & ſi invenitur in fine quarti actus aliud ſymbolum præter illa quæ fuerunt in conciliis præcedentibus, tacebimus, verum eſt quod illa profeſſio Taraſii ita fuit approbata, ut Chariſii profeſſio, non ut commune ſymbolum: nemo enim in ipſis ſymbolis de quibus facitis mentionem, quis eſt baptizatus, nec in eccleſia ſunt cantata, ſed tacita.

CARD.

COLLATIO XII.

CARD. Dicitis, ſi probo quæ dixi, vultis tacere. Probo primo. Habemus ex epiſtola Hadriani, quod profeſſio fidei Taraſii eſt ſymbolum.

EPHES. Nos non admittimus, niſi [c] videamus: nos non cognoſcimus vocem ipſam.

CARD. Ego oſtendam. Taraſius fuit aſſumptus ad patriarchatum ex ſtatu laicali. Dicit Hadrianus (& in hoc apparet auctoritas ſummi pontificis) quod niſi vidiſſemus ſymbolum fidei in epiſtola tua, Taraſi, & niſi veſtram orthodoxam fidem in veſtris epiſtolis ſacri ſymboli ſecundum ritum conciliorum, & de imaginibus venerabilibus vidiſſemus recte ſentire, & non vidiſſemus ſcripta tua: quantum cor noſtrum triſtatum eſt de illicita veſtra ordinatione, tanto ex confeſſione fidei veſtræ anima noſtra lætata eſt (inferius) invenimus in tua epiſtola confeſſionem ſacri ſymboli.

EPHES. Non dicitur ibi ſymbolum Taraſii: certe [a] ibi dicitur, quod continet ſymbolum.

[a] Id eſt, Sed tantum ibi dicitur, quod continet ſymbolum, ſcilicet communæ.

CARD. Ego dico, quod in epiſtola inſeruit ſymbolum ſuæ fidei: nos habemus, quod profeſſio Taraſii eſt ſymbolum. Secundo dico, quod ſynodus ſuſcepit hanc profeſſionem: ergo illa profeſſio per omnes recepta, efficitur communis: ergo eſt ſymbolum commune.

EPHES. Fallacia eſt. Diximus, profeſſionem Taraſii fuiſſe approbatam ut privatam: & hoc eſt clarius ſole. Nam & epiſtola Cyrilli in tertia ſynodo fuit admiſſa, & Agathonis in ſexta, quæ continent profeſſiones, ſed non ut ſymbola communia.

CARD. Nemo dicit, quod Cyrillus fecit ſymbolum, & nemo nominat epiſtolam Cyrilli ſymbolum, propt alia nominantur: unde eſt ratio differentiæ: ſed magis profeſſio Cyrilli antequam approbaretur per ſynodum, erat privatæ perſonæ: amplexata per ſynodum, facta eſt communis, & omnes aſtringuntur ad tenendum illam, ex quo eccleſia admiſit: & qui contrarium ſentiret, eſſet hæreticus. Nam privata confeſſio fit communis communi approbatione: ita privatum ſymbolum communiter approbatum fit commune. Et probatur per epiſtolam Agathonis, in qua mandat ſuam profeſſionem dari illis, qui convertebantur ad fidem. Ergo apparet, quod eccleſiæ non inhibetur facere ſymbolum. Sed ſi forte movet vos, quod ſecundum hoc in eccleſia erunt plura ſymbola: dico quod hoc non eſt abſurdum, quia habet ſymbolum apoſtolorum, Nicænum & Conſtantinopolitanum: & quia non differunt niſi in verbis, reputantur unum. Quod autem in baptizando ſit opportunum dicere ſymbolum commune, dico quod non eſt de ſubſtantia, ſed ſufficit quod baptizetur in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti; nec ſymbolum eſt neceſſarium.

EPHES. Agatho in ſua epiſtola tenet, quod debeat tradi convertentibus ad fidem fides ſua?

CARD. Ita.

EPHES. Nos habemus dictum patrum, quod dans aliud ſymbolum, quam datum per univerſalem eccleſiam, ſit anathema

CARD. Hæc ſunt verba epiſtolæ ſynodo [b]: Sed his qui converti voluerint ad veritatem, &c. & dicit, quod ſit immutabilis, & quod omnibus prædicetur, & quod volens aliam fidem, habeatur infeſtus fidei, & reus manifeſte damnatus: & qui fuerit iſta confeſſus, reputetur in communione noſtra, & concors apoſtolicæ fidei; & erunt conſacerdotes & comminiſtri fidei: & his qui converti voluerint ad veritatem fidei, hæc profeſſio noſtræ fidei cum ſimplicitate cordis proferatur. Vult ut ſit communis, & qui eam non tenent, ſint damnati. Et hoc fuit per concilium [c] confirmatum, & tamen non profitemur illam eiſdem verbis, nec incurrimus pœnas: ex quo ſumus in fide concordes, quia diverſitas verborum non conſtituit aliam fidem: imo, ut quid dicatur aliud, debet intelligi ex [d] intellectu. Probatur ex duobus actibus ſeptimæ ſynodi, quia Theodorus cum toto ſuo patriarchatu fecit unam profeſſionem, Taraſius aliam. Synodus [e] interrogatur, an ſint catholicæ. Fuit hoc nobile verbum dictum, quod hæ duæ profeſſiones ſunt unum & idem, & nulla in eis diverſitas, ſed perfecta identitas, & tamen verbis differunt: diverſitas verborum neceſſario non includit diverſitatem [f], quia una res pluribus vocabulis poteſt nominari. Ad id quod dicitis, quod dans aliam fidem quam ſymbolum, ſit anathema: ſequeretur, quod baptizatus ſine ſymbolo ſit anathema: quod non verum eſt, nec diceretis. Unde verbum aliud intelligitur de falſo, ut dicitur de Neſtorianis, quibus fuit datum ſymbolum perfidiæ: & intelligitur de ſymbolo corrupto & extra ſenſum pietatis & fidei, prout probavi per epiſtolas ſynodi. Item debet intelligi de ſymbolo hæretico, vel depravante diffinitiones patrum, prout probatur in ſexta ſynodo [g].

ANNO CHRISTI 1438.

[c] Eadem act. 4 ſextæ ſynodi.

[d] Id eſt, quod ſit aliud non ſolum verbis, ſed & intellectu veritatis.

[e] Act. 3. ſeptimæ ſynodi.

[f] ſcilicet, ſenſus.

[g] Act. 4 cit.

EPHES. Quod per paternitatem veſtram dictum eſt de Agathone, non deducitur, ſed ipſe dicit: & ſi ipſe non diceret, deberemus nos dicere. Nam quæ fuerunt per ſanctos patres accepta, debemus admittere. Quicumque non admitteret tales profeſſiones, ille rationabiliter eſſet condemnatus ſuppliciis æternis, ut Agatho dicit: ſed propter hoc non debemus illas ut ſymbola recipere, nec ſymbola appellare. Nam ſecundum hoc in eccleſia erunt diverſa ſymbola: nec ipſemet Agatho de ſe dixit hoc, quod ſua profeſſio debeat tradi illis qui baptizantur: ſed dixit, ſuam profeſſionem debere dari omnibus ut veram & particularem, & privatam. Nemo unquam ſub illo ſymbolo fuit baptizatus, nunquam lectum in eccleſia tempore ſacræ miſſæ: ſed vos habetis oſtendere hoc, quod illa profeſſio Agathonis fuerit lecta in eccleſia. Quærimus, an ſymbolum Agathonis fuerit unquam traditum baptizatis, aut lectum in eccleſia. Perſpicuum eſt, quod omnibus qui baptizantur, legitur ſymbolum; nec hoc eſt negandum: neſcio ſi vos aliter faciatis: nunquam ſymbolum Agathonis fuit lectum pro ſymbolo communi.

CARD. Dixiſtis, quod ex epiſtola Agathonis non probaveram quæ volebam, & quod Agatho non appellat ſymbolum, & quod illud non fuit traditum baptizatis, nec unquam lectum in eccleſiis: & quod requiritur in baptiſmo ut legatur ſymbolum; & quod ſecundum hoc eſſent multa ſymbola. Ad primum ego deduxi ex ipſa epiſtola, quod debet dari converſis ad fidem.

EPHES. Hoc non jacet in epiſtola.

CARD. Hæc ſunt verba. His qui converti ad veritatem voluerint, proferimus noſtræ fidei ordinem cum ſimplicitate cordis & veritate verborum. Et ſubdit, quod hæc profeſſio ſit immutabilis, & prædicetur apud omnes: & cum loquitur volentibus converti ad veritatem, intelli-

[b] Agatho ad Conſtantinum imperatorem, quæ fuit inſtructio legatorum ad ſextam ſynodum, in actis ejuſdem ſynodi act. 4.

Collatio VII.

Anno Christi 1438.

intelligitur de veritate fidei, quia de ipsa loquebatur.

Epres. Ego ostendi, quod hoc non probasti. Agatho dicit in epistola, quod volentibus converti ad veritatem debeat sua professio ostendi: & hoc, quia illo tempore in partibus orientalium erant diversæ sectæ, quia multi non credebant in Christo fuisse duas naturas: & ideo patefecit hoc.

Card. Simpliciter Agatho dicit, omnibus profitentibus: ergo habet locum in conversis, seu ex Judaismo, seu ex Gentilitate, seu ex alio [a]: quia dicit, quod sit immutabilis, & quod teneatur apud omnes, & quod non tenentes incurrunt damnationem. Ad id quod dicitis, quod non fuit lectum in ecclesia Dei, dico quod fuit lectum in synodo occidentali & orientali: & si non fuisset lectum, satis est mihi, quod non faciat contra prohibitionem. Nam non dicitur in prohibitione, in ecclesia, vel alibi. Unde quæro, an si quis in platea aliud symbolum dicat, an peccet, si falsum esset?

Epres. Ille qui cantaret in platea, non faceret contra prohibitionem.

Card. Ibi dico falsum [b]?

Epres. Semper prohibitum est, etiam antequam hæc prohibitio fuerit prolata.

Card. Nunquid incurreret istam pœnam ille qui crederet in se, & non cantaret?

Epres. Incurreret, quia duplex est diffinitio pœnæ, & duæ sunt pœnæ. Primo, expresse prohibet in symbolo aliquid mutare: sic determinat sancta synodus [c]: Nemini liceat aliam fidem scribere, sapere, vel docere: sed hæc omnia respiciunt ad mutationem syllabarum & dictionum. Deinde seorsum illa diffinitio condemnat eum qui saperet contrariam fidem: nam sequitur, quod si inveniretur, qui saperet dogmata Nestorii, sit condemnatus. Ergo duplex diffinitio est, & duplicem ponit condemnationem: seorsum prohibet mutari symbolum, seorsum qui sentirent contraria. Si tempus pateretur, legeretur diffinitio.

Card. Scio illam. Tua paternitas fatetur, quod ubicumque symbolum falsum proferatur, sive publice, sive privatim, incidit in constitutionem hanc. Ex hoc habeo, quod hæc lex intelligitur universaliter, sive locutio fiat in ecclesia, vel alibi.

Epres. Non simpliciter ponitur, sed [7] dupliciter.

Card. Satis est mihi, quod ubicumque dicatur, incurritur pœna.

Epres. Prohibitiones reperiuntur separatim: legatur diffinitio, quia & nos debemus separatim intelligere.

Card. Placet, legatur diffinitio.

And. Fuit lecta diffinitio his verbis [d]: His igitur recitatis.

Card. Notetis, quod non dicit, lecto symbolo: unde prohibitio respicit omnia lecta, & diffinitiones, & symbolum. Unde respicit & diffinitiones, & omnia alia: quia si prohiberetur fieri aliud symbolum, [8] prohiberetur fieri alia diffinitio: quod est falsum.

Epres. Idem est symbolum & diffinitio.

Card. Imo differentes sunt. Hoc habetur manifeste, quod concilia fecerunt diffinitiones, non symbola.

Epres. Nonne patres secuti sunt primum symbolum, & eos qui auderent aliud symbolum, anathematizarunt, ut expresse dicit Vigilius papa Romanus ad Eutychem patriarcham Constantinopolitanum? & legatur.

Card. Cum hæc prohibitio concernat & symbolum & diffinitiones, cur factæ sunt aliæ diffinitiones diversæ in verbis? Et si quæratis, quare sint factæ diversæ diffinitiones, & non diversa symbola: dico quod non fuit necessitas cumulandi ita in symbolis, sicut in diffinitionibus, & visum est primum symbolum sufficere: & non sequitur: Non fecerunt: ergo non potuerunt facere. Deinde probavi, quod alia symbola fuerunt facta: sicut Tarasii [e]: & dico, quod in quarta Chalcedonensi & quinta non fuit factum symbolum, eo quod patres viderunt, quod mores illorum temporum potuerunt præcidi per diffinitiones. Sed ecclesia Romana videns, quod error ille processionis Spiritus sancti non poterat sedari, nisi per frequentem cantationem, ideo fecit apponi illud verbum in symbolo. Et certe: verbum Θεοτόκος, id est, Dei genitrix, potuisset addi per quartum concilium: alias sequeretur, quod unum concilium posset alia concilia ligare, & nos possemus ligare sequentia: quod est contra rationem naturalem & politicam, quod in rebus [9] politivis possit unum concilium alii legem imponere. Ad id quod dicitis de diffinitionibus, ego lego. Primo prohibet, ne proferatur alia fides quam in Nicæa: & sic habet locum etiam in futuris conciliis, quod non possit mutari fides. Secundo ponit, ut convertentibus ex Judaismo & Gentilitate detur.

Epres. Legatur.

And. Hæc verba lecta fuere. His lectis [f] terminavit sancta synodus, aliam fidem licere nemini proferre, seu conscribere vel componere, præter diffinitam in Nicæa per patres ibi conventos. Hos qui auderent aut componere fidem aliam vel volentibus converti aut ex Gentilitate, aut ex Judaismo, aut ex alio; hos, si sint episcopi ecclesiæ, privatos esse episcopatu, clericos clericatu: laici anathematizarentur. Demum legit hoc modo. Sic deprehenderentur alii, sive episcopi, clerici vel laici, aut sapientes vel docentes aliter, quam in prolata expositione per Charisium de humanitate unigeniti filii Dei, quod subjaceant sententiæ hujus sanctæ synodi, & episcopus ab episcopatu, clericus a clericatu privetur: laicum excommunicari volumus.

Card. Ergo secundum verum intellectum prohibetur falsa fides, & privatim & publice, & privatis: sed vera non prohibetur nec in publico, nec in privato, nec in universali, nec in particulari. Addo quod hoc dicitur, volentibus converti non detur alia fides, necesse debet intelligi de contraria per tres rationes. Primo, quia ut dicit Hilarius, intellectus verborum non ex verbis, sed ex causa sumitur: propter quam causam synodus apposuit hanc prohibitionem, quia quidem Jacobus discipulus Nestorii tradidit diversam fidem, & propter hanc causam fuit adjecta prohibitio. Secunda ratio, quia sequeretur magnum inconveniens, prout vultis intelligendo, quia eadem pœna puniretur hæreticus & catholicus, si catholicus unum verbum adderet. Hoc videtur absurdum, quod similis pœna sit catholicis, ut hæreticis. Tertio, nonne concilium [g] Chalcedonense dicit, illos incurrere pœnam, qui depravant sententias patrum, non qui exponunt?

Epres.

a scilicet attore.

b id est, peccatum dici falsum in platea

c Concilii Ephesini part. 2. act. 6.

d Concilii Ephesini part. 2. act. 6.

e Symbolum Tarasii patriarchæ Constantinopolitani, de quo in 7. synodo act. 2.

f Concilii Ephesini part. 2. act. 6.

g In allocutione ad Marcianum imperatorem in actis ejusdem concilii parte 3. c. 1. & act. 5. in diffin. de qua plura supra hac eadem collatione

COLLATIO XII.

EPHES. Patres cum reperirent, ab imperatoribus fidem exponi, non admittebant: imo patres clamant: Nemo faciat ullam expositionem, nec recipiatur, nisi ut patres Nicæni fecerunt: tantum reverenter se habuerunt ad fidem illam, ut nec privatam expositionem admitterent: & cum aliquis voluisset fidem mutare, dicebant: Sufficit fides patrum, plus exponere non possumus. Tandem imperatores instantes id fecerunt, verumtamen & cum reverentia exponentes: & reperitur ibi symbolum patrum ut fundamentum, ut ostenderent illud sequi in verbis & in sensu. Demum deductio & eorum dogmata. Et cum accusarentur, quod Leonis epistolam admiserant, responderunt imperatori, non admisisse fidei explicationem, sed epistolam ut declarantem [a]. Hoc non prohibetur, ut extra textum declaretur veritas, ut hæretici erubescant: qui si quieti starent, non essent opportunæ declarationes, sed sufficeret symbolum: propter hæreticorum autem audaciam expedit ut declarationes suscipiantur, quæ per sanctos patres factæ sunt. Sic tertium concilium admisit Cyrilli epistolam, non ut commune symbolum, sed ut declarationem. Hæc dicit synodus [b] clamans imperatori.

a Locis supra citatis. Ex quibus deduxit hanc Ephesinus de Marciano imperatore & ejus locum tenentibus & judici ut in concilio Chalcedonensi.

b allocutione citata.

CARD. Respondeo, & voluistis totum legere, & non evacuastis dictum meum de declaratione Chalcedonensis concilii, per quod declaratur, quomodo hoc verbum intelligitur: quia quæstio stat, quod prohibitio referatur ad depravantes fidem, & non ad declarantes. Cum fundatis vos in clamore eorum qui erant pro imperatore, fundetis vos in alio clamore: quia cum locum tenentes imperatoris quærerent ut fieret declaratio, dixit synodus: Addatur symbolo Θεοτόκος: his verbis dicentes: Ista fides patrum est; diffinitio Deo placuit; hæc fides orthodoxorum est: fides fraudem non patitur. Sancta Maria [c] theotocos scribatur in symbolo. Tota synodus hæc dixit. Ergo non erat prohibitum fieri, quia id non fuisset petitum.

c Id est, Dei genitrix pro intelligentia vide acta concilii Chalcedonensis supra saepius cit. act. 4. & 5.

EPHES. Fuerunt Ægyptii.

CARD. Omnes, præter Romanos præsidentes papæ, & aliquos unde maxima pars [10] voluit.

EPHES. Quare non fuit additum?

CARD. Quia de eo non fuerat dubitatio. Fuerat & ante decisum, Mariam esse Θεοτόκον: sed tunc dubitabatur, an Christus esset in duabus naturis: hoc volebant declarare. [d] Et si dicatur, quare non fuit quæsitum, Romæi episcopi clamabant, quod non fieret alia expositio: & tamen fuit facta, quia melius consulti assenserunt voluntati præsidentium. Factæ sunt igitur semper declarationes, & licet ecclesiæ semper facere: nec bene dictum est, quod quasi coacti fecerunt, cum ex his parum illi concilio Chalcedonensi deferat, dicens, patres permisisse compelli. Et certe illud non fuisset tentum pro concilio, sicut non fuit tentum secundum [e], ubi vis & compulsio Dioscori adfuit. Item textus dicit: Justæ persuasioni vestræ assentimus. Ad id quod dicitur, quod Cyrillus & Agatho non exposuerunt, ego habeo expresse, quod Cyrillus exposuit fidem: hæc sunt verba: Quæ compendiose fides Nicæna continet, Cyrillus latius exposuit. Et Leo exposuit: dicitur sic [f]: Beatissimi papæ Leonis dicta, quæ fidem exponunt contra errores Eutychis. Et dicit quod propter errorem licet exponere, & non tam Leoni, sed & Flaviano, cum dicitur hoc modo: Martyr Flavianus bene fidem exposuit.

d Et si dicatur, quare non perstiterunt in quæsito, ne fieret alia diffinitio de duabus naturis in Christo: respondetur, quod tandem ita est in sententiam præfatam, juxta epistolam sancti Leonis, vide act. 5. concilii Chalcedonensis.

e Secunda synodus Ephesina reprobata.

f Hæc habetur act. 4. concilii Chalcedonensis in subscriptionibus, & act. 5. in diffinitione.

ANNO CHRISTI 1438.

AND. His dictis, finis verbis est datus, ac perlibenter assurreximus hora jam tarda.

NOTÆ HORATII JUSTINIANI

AD DUODECIMAM COLLATIONEM.

1 *Audias.*] Vides lector, quam aptæ & quam ad rem sint responsiones cardinalis. Græcus tamen scriptor penitus eas omisit, dicens sessione 14. *Cardinalem nullam dicendi finem fecisse, & se dimissum esse synodum.*

2 *Subdis.*] Scriptor non per extensum retulit. Nam hæc sunt verba textus loco citato: *Qui hucusque constitere debuere constet eos qui fidem defendere cupiunt, maxime hoc præcipuum hæreticis promulgare debebis*, &c. ut ipsi scilicet nil addant falsi: non autem sanctis patribus & conciliis, ac contra falsitates hæreticorum nil explicent, seu addant.

3 *Thoroson.*] Colosensis vim facit in verbis Græcis concilii Ephesini parte secunda, actione sexta, ubi probatur ἀτόπως εἶναι (quæ non percipiens Latinus scriptor, Latinis characteribus descripsit Thoroson) id est, alteram fidem, & sic contrariam.

4 *Symbolum.*] Confuse vel ab interprete relata vel transcripta disputantis Ephesii verba hunc habent sensum. Dixi aliam fidem necesse esse intelligi falsam, quia una tantum fides est vera: sed aliud symbolum non est necesse intelligi falsum, sed etiam verum, mutatum in dictionibus quantumvis veris. Prohibendo igitur concilium Ephesinum aliud symbolum, non solum prohibet aliud falsum, sed etiam aliud verum, & diversum in dictionibus tantum vel expositionibus in eo insertis.

5 *Fides.*] Arguit Ephesium: quia in concilio Ephesino non prohibetur aliud symbolum, sed alia fides, ut jam ante sæpius dixerat cardinalis.

6 *Videamus.*] Epistolam scilicet Hadriani papæ I. in septima synodo actione secunda: cujus epistolæ partem Ephesius non agnoscit, quia de promotione Tarasii laici contra canones, nil de ea apud Græcos fuerat de Latino translatum, ut ait Anastasius bibliothecarius in fine proœmii octavæ synodi, & in nota marginali ad eamdem epistolam actione 2. septimæ synodi. Vide eumdem Anastasium in septima synodo apud Baronium annalium tomo 9. anno 785. num. 28.

7 *Dupliciter.*] Id est, separatim prius prohibet mutationem verborum, secundo sensus. Sed hæc distinctio non suffragatur Ephesio, ut eum perstringit cardinalis.

8 *Prohiberetur.*] Prohiberetur etiam alia diffinitio: quod est manifeste falsum. Sicut igitur verum est, non fuisse prohibitam aliam diffinitionem: ita verum est, non fuisse prohibitum aliud symbolum.

9 *Positivis.*] Supposito enim quod dogma sit verum & catholicum, ad jus positivum pertinet quod apponatur, vel non apponatur in symbolo.

10 *Voluit.*] Probat Julianus cardinalis, quod quamvis non fuerit additum symbolo verbum Dei genitrix (quia, ut subdit, non erat tunc necesse) tamen maxima pars patrum judicabat, quod posset addi. Ergo colligitur, quod existimabant additionem posse fieri. Vide actionem 5. concilii Chalcedonensis.

COLLATIO DECIMATERTIA.

DIE VIII. DECEMBRIS.

Disputatur, utrum tantummodo nova professiones fidei continentes contraria symbolo & fidei, rejicienda sint: an vero etiam non continentes contraria.

AND. DIE VIII. præsentis mensis cœpit imperator in medium hæc verba proferre.

IMPER.

ANNO CHRISTI 1438.

IMPERAT. Reverendiſſime pater, quia pridie poſtquam receſſimus, miſi ad dicendum ſanctiſſimo domino papæ, quod modus ſervatus non placet deputatis, & impediuntur, & non dicunt quod volunt. Nam dicunt pauca, & vos multa replicatis; & noſtri non poſſunt dicere quæ volunt: & propterea nuntiavimus beatiſſimo domino papæ, ut talis modus tollatur de medio, ut fiant breves reſponſiones: & quod ſua ſanctitas dixit, quod hoc ſibi placebat, & quod ita ordinaretur de cetero: nihilo minus deputatis pro parte noſtra viſum eſt, ut ipſi dicerent hodie quidquid volunt. Non videatur vobis extraneum, nec nos facere contrarium.

CARD. Quia ſum ſervitor imperatoris, fiducialiter loquar tuæ ſerenitati. Tua ſerenitas dicit, quod impediuntur veſtri. Patientes fuimus, & nunquam impedivimus, quod non dicerent: & ſi quod plus dictum eſt quam ſibi videbatur expediens, dictum eſt ad declarandam veritatem: quia de neceſſitate eſt, quod reſpondens plus dicat quam qui arguit, quia plurimæ occurrunt reſponſiones. Et cum petieritis, ut per quæſita brevia & reſponſiones procederetur, & conceſſum ſit, & adinvicem concluſum, nunc videmini variare, & illud deſtruere. Dicant, ſi placet, & forte reſpondebitur ita breviter poſitis. Si autem dicunt continue, continue reſpondebimus antequam ab hinc recedamus, quia nolumus quod recedatis ſine reſponſione.

IMPERAT. Semper modum illum approbavimus, quem intimavi domino noſtro: tamen propter hoc noſtrorum intentio eſt, ut hodie dicant prolixius.

CARD. Dicatis prout concluſimus, & reſpondebitur verbum per verbum.

IMPER. Noſtri dicant continue.

CARD. Nos reſpondebimus: dicatis per menſuram temporis, dicatis media hora, & nos media hora.

IMPER. Dicemus quantum volumus, ut dicendi requirit negotium.

CARD. Melius eſſet, ut fieret verbum per verbum.

AND. Incepit Epheſinus hoc modo.

EPHES. In præcedenti congregatione, honoratiſſimi patres, propoſuimus oſtendere reſponſionem veſtram factam prohibitioni, eſſe contrariam intentioni patrum. Primo itaque incipientes ab ipſo vocabulo, aliud, vel, diverſum, in quo præſentis quæſtionis vis reſidet, ſatis approbate & evidenter oſtendimus, ad plus dici contrarium quam diverſum, nec eſſe aliquam neceſſitatem, ut poſſitis a voce divertere; & cum auditis aliam, ſolum intelligere contrariam tantum, ut dicitis. Deinde a rationibus & verbis adductis per reverendiſſimum dominum cardinalem tanquam.....oportuit credere. Nunc, ſi placet, redeamus ad prætermiſſa; & continuando nos dicemus quæ tunc non potuimus, & prætermiſimus, ne videamur ab ipſo modo & vi diſputationis nihil habuiſſe reſpondere. Dicimus quod & ipſa dictio ſymboli, cum dictionibus & vocibus quæ ibi jacent, cogit nos intelligere fidem non ſolum ſecundum intellectum & ſententiam, ſed & quoad literas. Nam omne ſymbolum collatio quædam vel compoſitio eſt, per quæ nos tradimus concepta ad alium, videlicet nomina ſunt indicia ſeu ſymbola conceptorum, quæ ſunt mentis: & oportet omnibus eadem nomina [a] exequi, quæ etiam intellectibus communicant. Ita apud omnes Græcos rationale animal homo dicitur: ſimili modo apud omnes Latinos idem animal homo dicitur: nam aliter nunquam poſſent communicare in conceptibus & intellectibus, niſi ſingulis dictionibus & indiciis uterentur. Sic denique apud omnes Chriſtianos idem ſymbolum debet haberi non ſolum intellectum, ſed in vocibus, ut in conceptibus videantur idem communicare. Item ſymbolum, ſeu ſonus belli ſunt voces tubæ, & in uno & eodem bello audiuntur: ergo apud omnes Chriſtianos qui contra hæreticos ſuſceperunt bellum, unum & idem ſymbolum fidei debet haberi & cantari, & debent idem ſymbolum habere ut ſignum & indicium belli ſuſcepti contra infideles, ut ſymbolum idem dicatur voce & ſenſu. Syllogiſmus ita ſe habet: Expoſitio fidei ſymbolum eſt, omnes ſymbolum unum & idem debet eſſe apud illos qui utuntur: ergo expoſitio quæ ſymbolum dicitur, una & eadem apud omnes Chriſtianos eſſe debet. Videturne vobis aliquam noſtrarum propoſitionum non eſſe ſanam? Videtur concluſio eſſe neceſſaria, niſi aliquis velit repugnare veritati. Item ſymbolum fidei (ut per viam diffinitionis capiamus) nil aliud eſt, niſi expoſitio fidei, quæ per voces & declarationes intelligitur. Nonne placet hæc diffinitio? Ego credo quod hæc omnibus placere debet. Iterum dico, fidei ſymbolum eſt expoſitio fidei, quæ in verbis & vocibus conſiſtit. Aliud ſymbolum quod prohibent patres, & eos qui audent aliud facere, aſtringunt anathemate, nihil aliud eſt, niſi alia expoſitio fidei, quæ conſtat aliis vocibus & vocabulis. Hanc expoſitionem patres prohibent, & non ſolum contrariam, ut dicitis. Item proferre & conſcribere [b] & componere additionem ipſam ſymbolo, liquido refertur ad verba & literas: ergo & ſecundum vocabulum, conſtitutum eſt ut ſymbolum maneat. Hæc dicta ſint de dictionibus. Quod autem patrum intentioni expoſitio veſtra repugnet, manifeſtatur, ſi volumus ſpeculari intentionem patrum prohibentium, non ex aliis [a] actibus quæ ad alios articulos fecerant, nec ex his quæ primo dicta fuerant, nec ex epiſtolis. Nam in quolibet eorum propriam quamdam intentionem habebant, licet omnis intentio univerſæ ſynodi eo tenderet, ut beatus Cyrillus dicit & vos, videlicet ut deſtrueretur opinio Neſtorii & eorum qui ea ſapiebant. Quærendus eſt igitur intellectus prohibitionis ex his quæ acta fuere circa ipſam prohibitionem & diffinitionem. Inſuper ab epiſtolis illis quæ poſtea fuere ſcriptæ, cum per epiſtolas patres voluerint declarare intentum prohibitionis, conſtat ex iis quæ acta ſunt tunc temporis, allatum fuiſſe per Chariſium ſymbolum transformatum per Neſtorianos. Cum itaque patres vidiſſent, quod niſi prohiberent per univerſalem & generalem prohibitionem, & tollerent licentiam transformandi alia ſymbola, liceret omnibus hæreticis ſemper, cum haberent licentiam transformandi ſymbolum, inſerere multas transformationes: ideo terminarunt, ut de cetero non liceret, nec poſſet tradi alia fides converſis ab hæreſi, id eſt, aliud ſymbolum. Ita dicit Cyrillus, qui fuit hujus diffinitionis legiſla-

COLLATIO XIII.

[a] *Id eſt*, iiſdem uti.

[b] Sunt verba prohibitionis concilii Epheſini, de qua ſatis ſupra.

Collatio XIII.

giſlator, & qui in tua epiſtola expoſuit. Aliud ergo ſymbolum intelligere contrarium tantum, ridiculum eſt. Nam tali modo multa & diverſa ſymbola fuiſſent exhibita, cum patres & concilia per diverſa tempora declararent ex exortis erroribus circa fidem. Sed nec concilium ipſum tertium vocem ipſam, Dei genitrix, quam diffinierat, voluit ſymbolo inſerere: ſed nullo modo fuerunt moleſti, quin maneret immutabile, ſed in privata diffinitione exprimebant id quod diffinierant. Hæc ab ipſis verbis diffinitionis excipienda ſunt. Prius enim patres inſtarunt ad cautam illam depravationis vel transformationis ſymboli veræ fidei: deinde illos qui ſapiebant illas pollutas opiniones, condemnarunt: dictiones denique familiares accommodatæ ſunt rei. Nam expoſitioni ſymboli fidei illud accommodatur, nemini licere aliam fidem proferre, ſcribere, &c. Hæc namque manifeſte ad expoſitionem ſymboli reſpiciunt, quæ per dictiones fit in dogmatibus. Similiter prohibent, ut nullo modo quis alia dogmata ſapiat. Legatur ipſa diffinitio: ſed ſatis fuit lecta in præcedenti congregatione. Videtiſne ex illis quæ fuerunt lecta, quomodo patres illi primo voluerunt prohibere transformationem per dicta, poſtea etiam ſenſum privatarum opinionum, & ſeparatim prohibetur transformatio quoad vocabula, & ſeparatim, ne quis aliud ſapiat?

CARD. In qua prohibitione prohibetur?

EPHES. In diſſinitione tertii concilii.

CARD. Placet.

EPHES. Et cum ita diſtinctim jaceant, non debemus inſerere [a] hæc, atteſtante epiſtola. Nam in epiſtola illa quæ ſcribitur ad Joannem Antiochenum: Nullo modo patimur (dicit Cyrillus) moveri terminatam a patribus fidem, hoc eſt ſymbolum. Auditiſne illud dictum, nullo modo fidem debere moveri, nec per dictiones, dicit, nec per ſenſum? Nam unus modus eſt motionis, & eſt mutatio dictionum. Nam movetur illud quod mutatur, non ſolum per ſenſum, ſed etiam per aliquas additiones vel diminutiones: nec [c] permittimus nobiliſpſis, nec aliis ſubſequentibus. Auditiſne quomodo excipit ſe a poteſtate immutandi, & aliis etiam, qui poſſent? Nam ex parte totius concilii ipſe dicit, dum reſpicit ad illam diffinitionem. Poſſetne aliquis hic dicere, contrariam tantum fidem prohiberi? numquid & illi hæretici erant? nam dicit, nec nobiliſpſis. Sequitur dicens: Non permittimus nobis, nec aliis immutare, nec ſyllabam tranſgredi. Videtiſne quomodo uſque ad dictiones & ſyllabas exegit diligentiam? Hac auctoritate videtis quomodo noſtris rationibus aſſenſum dat [b]: manifeſtum eſt. Poſſetne una ſyllaba aliquam hæreſim inducere, cum dicit, nec ſyllaba [c]? Et noſtram opinionem atteſtatur per omnia, & ſecundum dictiones ſymbolum manet immutabile & inconquaſſatum. Nam impertinens erat ſibi dicere: non permittimus nobis contrariam fidem: & eſſet hoc manifeſte repugnans intentioni ipſorum. Item poſt unionem orientalium conqueſti fuerunt aliqui de concilio illo, de ſancto Cyrillo, qui ſuſceperat orientales, qui admiſerant aliud ſymbolum quam Nicænum. At ille reſpondit excuſans ſe in [d] epiſtola ad Acacium, hæc dicens.

CARD. Quomodo incipit?

EPHES. Res quidem dignæ cognitione, alias cauta quidem digna: & dicit, percipio vero quod & illud dicunt. [e]

CARD. Legatis ſuperius ibi: Nolite ſeminare ſuper ſpinas: legatis.

ANDR. Lectum eſt, & deinde illa verba, percipio vero quod & illud dicunt in ſymboli expoſitione, forte quia illud antiquum dehonestavimus: *Stultus ſtulta loquetur, & cor ejus inania intelliget*. Illud tantum dicimus, [f] nos fidei expoſitionem, &c. Aut aliam ſuſcipimus, &c. Sufficit nobis ex Deo inſpirata ſcriptura, patrumque ſobrietas, &c. Ad unum quidem recte ſe habens expoſitum fidei ſymbolum. Quoniam vero, &c.

EPHES. Sequitur in ipſa epiſtola, & declarat quare patres admiſerunt expoſitionem fidei orientalium; ſed ut privatam, non ut publicam: & ideo iſta omittimus.

CARD. Et ego ſupplebo.

EPHES. Demum ſubdit Cyrillus: Nam ſancta & œcumenica ſynodus in Epheſo providit, neceſſario non debere eccleſiis Dei aliam fidei expoſitionem inſerre, præter eam quam patres in Spiritu ſancto loquentes terminaverant. Cetera quæ ſequuntur in epiſtola, credimus paternitati veſtræ nota. Ex his apparet, quod vehementiſſime reprehenderunt velle mutare ſymbolum præter declarata. Nam putaverunt quod tanquam ſymbolum profeſſio fidei orientalium fuiſſet accepta, & beatus Cyrillus illos excuſabat dicens, quod ut profeſſio ſuæ opinionis. Iterum in una alia epiſtola ad Joannem Antiochenum beatus Cyrillus ſcribit, & ipſius voces in propria epiſtola conferens talia dicit.

CARD. Quomodo incipit?

EPHES. Exultent.

CARD. Alias allegaſtis eamdem.

EPHES. Iſta ſunt [g] verba Joannis, quæ fuerunt poſita in epiſtola Cyrilli, & hæc ad literam ſunt: De Dei genitrice quomodo ſentiamus, & de modo humanitatis unigeniti Filii Dei, non neceſſario in additionis parte, ſed in plenæ informationis ſpecie, ſicut univerſum a divinis ſcripturis & a traditione ſanctorum patrum ſuſcepimus, breviter trademus, nihil addentes fidei expoſitæ per ſanctos patres Nicænos. Nam, ut prædiximus, ad omnem ſufficit pietatis agnitionem, & univerſæ perfidiæ abdicationem. Audiſtis, reverendiſſime pater, quæ de genitrice Dei dicta ſunt, & de modo incarnationis Dei, dicemus non in parte additionis. Nam ſcribit prohibitam in ſymbolo additionem; propterea dicit: Nullam additionem in ſymbolo facimus.

CARD. Non dicit ſymbolum.

EPHES. Sufficit, quod dicat fidei, & ſubdit: Nil addentes fidei expoſitæ per Nicænos. Hæc ita fecerunt, quia in ſymbolo non addiderunt. Videtis quomodo opera verbis, & verba operibus conveniunt, & omnia atteſtantur noſtræ intentioni. Iſta intentio eſt diffinitionis, liquido apparet ex dictis per patres, & quæ ab eis fuerunt data, quæ diffinitio nihil aliud ſignificat, niſi ut ſymbolum maneat immutabile, & quod additiones non liceant ex hoc unicuique volenti transformare ſymbolum, & in illo inferre opiniones hæreticas. Juſſerunt & denique hanc diffinitionem debere valere & durare perpetuo, ſub pœnis horribilibus. Quam diffinitionem ut regulam fidei fecerunt, cum cognovitſent quod ex hoc nul-

ANNO CHRISTI 1438.

Vol. 32. d Prætenditur de verba epiſtolæ relata hic in 3. nota.

[a] *Id eſt, confundere.*

[b] *Cyrillus, ſcilicet.*

[c] *Admittit infra caſdinalis, quod ſyllaba poteſt corrumpere ſenſum, nec eſt dubium de hoc.*

ANNO CHRISTI 1438.

nulli detrimentum poſſet inferri. Sed contra ex licentia poſſe addere & immutare, poſſe nonnunquam eſſe aliquam depravationem & ſenſus & dictionum. Si autem contrariam tantum prohibuiſſent, ut diciſis, ſuperflua fuiſſet: nam talis res & antea prohibita erat. Illud non facit quod prohibeat, quod ante prohibitum eſt. Item aliter? immanes minime eſſent in eos qui contrariam exponerent fidem. Nemo unquam ſuam fidem ut falſam exponit, licet illa eſſet vera fidei contraria: ſed credens ſuam fidem eſſe veram & ſanam, & ſacris ſcripturis conſonam. Unde ſibi licere mutare ſymbolum omnes dicerent: omnes namque veram ſuam fidem exprimerent, & ſupervacanea eſſet diffinitio, & fieret; & profecto eſſet ſupervacaneus & immunis, qui talia auderet dicere. Item illum qui contrariam exhiberet fidem, non ſolum epiſcopatu ſuo, ſi epiſcopus eſſet, ſed etiam anathemate conſtringunt: quod quidem maxime per tertium concilium patet. Neſtorium namque anathematizavit, non ſolum epiſcopatu privavit. Et in diffinitione jacet, privari debere epiſcopum epiſcopatu, ſi comprehenderetur aliam fidem ſapere: ad immutationem ſecundum [a] dictionem fidei ſolum reſpicit diffinitio, non ad immutationem ſecundum ſenſum.

[a] *Id eſt*, etiam ad totam mutationem ſecundum dictionem reſpicit diffinitio, & non tantum ſecundum ſenſum, ut vos Latini dicitis.

CARD. Dicatis iterum.

AND. Etiam iterum repetierunt idem.

EPHES. Iterum velle determinare ea quæ omnibus fere videntur, non neceſſarium eſſe videtur, imo furioſum. Sed quod contrarià fides prohibita ſit, omnibus videtur, etiamſi parum quid humanitatis ſentirent. Ac beatus Cyrillus dicit neceſſario de hoc concilium providiſſe, nec juſtum eſt de his intelligi neceſſarium, quæ omnibus videntur, videlicet de contrariæ fidei additione, ſed de additione univerſa ſimpliciter. Item cum quid fuit cauſa ut aliquid fieret, poteſt etiam dici hoc illud facere, etſi principaliter hoc illud non facit: ut, poſſe vera addere, poteſt fieri cauſa ut etiam falſa addantur: cumque qui fidem ſapit non credit eſſe falſa, hoc vero eſt fidem movere. Ideo poſſumus dicere, illam qui addit, eſſe cauſam immutationis fidei, etiamſi vera addit: quoniam cum hoc ſit licitum, licere poſſet nonnunquam aliquibus etiam falſa inſerere veris, cum illa viderentur ipſis vera, quod ab ipſis rebus poſſumus percipere. Multa enim ante ipſam prohibitionem habita ſunt ſymbola, ut per eccleſiæ hiſtorias ſignificatur. Poteſt ergo dici & ille fidem immutare, qui ſimpliciter addit, & non ſolum qui falſa addit, ut vos dicitis. Item beatus Joannes theologus & evangeliſta videtur voluiſſe ſuam apocalypſim intactam fore uſque ad immutationem dictionum, & maledicit eos qui talia auderent. *Si quis addiderit*, dicens, *in hoc libro, & ſi quis detraxerit, detrahat eum Deus a libro viventium*. Si autem talia quæ ita horribiles maledictiones exhiberent, de dictionibus & ſyllabis intelligenda ſunt, cur non eadem intelligenda in ſymbolo? Certe ubi Cyrillus & Agatho prohibent, [b] alter non permittit dictionem ullam immutare, vel ſyllabam tranſgredi: alter ex ſenſibus totum volens ſervari dicit. Item ſacrum evangelium, beatum apoſtolum & univerſam ſcripturam multi ſanctorum & patrum expoſuerunt & declararunt, & patres primi concilii conſubſtantialem prædicarunt Filium Patri, occaſionem habentes a ſacris ſcripturis. Item ſecundum concilium Spiritum ſanctum & vivificantem prædicavit; & nihilo minus nil iſtorum aliquid voluerunt in evangelio addere. At ſi liceret addere declarationes principalibus, deberet ibidem addi. Si autem nemo hoc audet Chriſtianus, cur eadem veneratio ſymbolo non eſt adhibenda, ubi præſertim id ſpecialiter prohibitiones patrum prohibuerunt? At ut morem geram, inferam rationi veſtræ quod a ſcripturis ſacris ſumam: nec erit alienum quod dicendum eſt a tractatu noſtro, imo pertinentiſſimum: rogo, accipiatur verbum toleranter. Illi qui impugnabant Spiritum ſanctum tempore Gregorii theologi, quærebant ab orthodoxis, & utebantur tali diviſione: Spiritus ſanctus genitus eſt, an non genitus? Cum autem illi non dicerent genitum, nec non genitum inferebant: ergo ſi Spiritus nec genitus eſt, nec non genitus, reſtat creaturam eſſe Spiritum ſanctum. Magnus Gregorius ut huic occurreret, qui cognominatus eſt Theologus, ita dicebat: Ubi ponetis, quod a Patre procedit, cum exurgat in medio tuæ diviſionis, & quod inducatur a meliori theologo, id eſt a ſalvatore noſtro domino Jeſu Chriſto, niſi tu abſtraxeris vocem illam a ſacris evangeliis, Spiritum veritatis qui a Patre procedit? & fieri videbitur tertium teſtamentum. Audis quomodo ille qui detrahit talem vocem evangeliis, tertium teſtamentum conſtituit: nam immutat illud teſtamentum. Ergo qui addiderit in hac veritate, Filioque, tertium teſtamentum faciet. An vos putatis detrahentem ſolum conſtituere tertium teſtamentum, addentem vero non? Multo magis debet dici hoc facere qui addit: nam tertium facere teſtamentum eſt ultra præſumptionem. Duo ſunt teſtamenta ſecundum apoſtolum. Si autem aliquis non audet addere evangelio, Filioque, in ſymbolo addet? Nonne & ipſe tertium faciet ſymbolum? ita. Et profecto qui Chriſtianorum tertium audit ſymbolum, non admittit duo tantum ſymbola ut duo teſtamenta, unum primi concilii implicite, & aliud ſecundi explicitum.

Apocal. ult.

[b] *Id eſt*, alter dicit ſervandas dictiones, alter ſervandum ſenſum, ut ſupra.

CARD. Eſt finis per vos impoſitus dictis?

EPHES. Multa habemus dicere: ſed quia tempus non patitur, videntur omittenda. Nam quæ habemus dicere ad reſponſionem aliorum argumentorum, in aliis noſtris conventibus dicemus. Ideo ſi placet, finiemus ſermonem: & ſi placeat paternitati veſtræ reſpondere, eligatis duo, & ad illa reſpondeatis.

CARD. Audiatis me.

EPHES. Quia feſſi ſumus in dicendo, ita & in audiendo.

CARD. Paternitates veſtræ bene habent agere nobiſcum: ſi in ſcriptis, in ſcriptis; ſi ore, ore; ſi longe, longe; ſi breviter, breviter. Poſtquam elegiſtis viam de dicendo prolixe, patiamini ut longe dicam. In primis teneatis menti, quod dedi XXVII. rationes, & nulli reſpondiſtis, ſed intraſtis alias materias, & illis bene reſpondebimus & clare. Quia hic ſumus ad declarationem veritatis, debemus manifeſte hinc inde quidquid reperimus faciens ad veritatem, reducere: & pridie dixi unum ſolenne, nunc dicam aliud. Ego miſi Veronam, & venit decretum Romanorum pontificum valde authenticum & verum: quærens aliud, improviſo hoc inveni. Hic ſunt epiſtolæ, quas ſcribit Athanaſius ad papam Marcum & Liberium, &

EPHES. Nunquam audivimus Marcum.

CARD.

COLLATIO XIII.

COLLATIO XIII.

CARD. Fuit immediatus ſucceſſor beati Silveſtri.

EPHES. Habemus Julium.

CARD. Non eſt [a] ita. Omnes Ægyptii, quia fuerunt exſpoliati ab hæreticis, & quia libri fuerunt combuſti, & capitula concilii Nicæni, ſcripſerunt beato Athanaſio, principaliter ſcribentes beato Marco, ut mittat ſibi capitula Nicæni, quia dicit Athanaſius: Ego fui præſens, quando in concilio Nicæno fuerunt data illa capitula apocriſariis veſtris. [c] Marcus papa dicit, quod fecit quæri in archivio Romanæ eccleſiæ: & invenit illa integra & illæſa. Sed quia fuerunt ſubſcripta per epiſcopos Nicænæ ſynodi, non vult mittere originalia, ſed authentica ſumpta. Poſtea Athanaſius petit Liberio papæ, ut præſtet ſibi auxilium. Inter alia Liberius [b] reſpondit, & hortatur ad tolerantiam & patientiam perſecutionum: & dicit aliqua, quæ pertinent ad concilium Nicænum. Poſtea dicit quod in diffinitionibus concilii Nicæni fuit hæc diffinitio, quod nulli liceat aliam fidem proferre, quam quæ fuerat in concilio illo prolata: & hæc ſunt verba. Igitur, ut legimus, prædictum ſacrum concilium diffinivit, aliam fidem nulli licere proferre, aut ſcribere, vel proponere aut ſapere, vel docere aliter, nec quidquam in fide ſentire aut proferre, quod poſſit obviare regulis patrum. Qui, autem præſumſerit componere aliam fidem, aut proferre, vel docere, aut tradere aliud ſymbolum ad viam veritatis converti deſiderantibus de quacumque hæreſi, vel Judæis, vel paganis volentibus fieri Chriſtiani: hos, ſi epiſcopi fuerint, alienari ab epiſcopatu, clericos a cleto: ſi monachi aut laici fuerint, anathemate ferriri. Ex quibus concludo, quod Liberius viderat illa capitula in archivis eccleſiæ Romanæ. Liberius fuit tertius a Silveſtro: primo Marcus, ſecundo Julius, tertio Liberius. Et Liberius fuit ante concilium Conſtantinopolitanum, quod concilium Conſtantinopolitanum fuit factum tempore Damaſi. Poſt Liberium ſecutus eſt Felix, poſtea Damaſus. Per iſta apparet, quod prohibitio, ne fieret hæc immutatio, fuit facta in concilio primo, licet demum fuerit in tertio repetita. Vos ſæpenumero dixiſtis, quod ſymbolum Conſtantinopolitanum potuit fieri, quia ante prohibitionem veſtram dicitis quod eccleſia univerſalis poſt prohibitionem tertii concilii non poſſit quid addere etiam verum. Si hoc verum eſſet, epiſcopi Conſtantinopolitani eſſent deponendi, & laici excommunicandi, quia ſtante prohibitione facta tempore primi concilii, vos fatemini, & clariſſimum eſt, patres Conſtantinopolitanos addidiſſe, vera tamen. Ergo ſequitur, ſi addere etiam vera pœnas inferret, quod patres Conſtantinopolitani fuerint excommunicati. Sed hoc eſt nefas dicere: ergo neceſſe eſt intelligere aliam fidem, id eſt contrariam. Imo in prohibitione concilii Nicæni magis continetur quam in prohibitione tertii concilii; quia prohibet ſymbolo addi, cum in tertii concilii prohibitione prohibeatur immutari.

EPHES. Hoc, licet non ſit in prohibitione tertii, eſt declaratum in quarto.

CARD. Exuite conſcientias veſtras, & videatis ſi huic poteſtis reſpondere: dicatis breviter reſponſum ad hoc.

EPHES. Reſpondebimus poſtquam quæſiverimus, illam epiſtolam [e] apud nos eſſe. Illud pro præſenti dicimus, quod merito non debet judicari ex ipſa epiſtola intentio patrum qui in Nicæa convenerunt, ſed ex actibus, ex diffinitionibus ipſorum patrum requiremus hoc: & oſtendas verba iſta aut in canonibus, aut in actis primi concilii. Alioquin quonam modo nos ſuſcipiemus quæ inveniuntur ſcripta alibi, & non in diffinitionibus ipſorum patrum, de quorum diffinitione agitur? Nam & alio modo nullatenus videtur verisimile, patres illos de ſua diffinitione hoc diffiniſſe: hoc [d] atteſtatur per opera. Nam in ſubſequentibus conciliis, quæ fuerunt a tempore primi concilii uſque ad tempus ubi multæ expoſitiones factæ fuerunt, & ut arbitror, & concilium Antiochenum [e], expoſitio facta fuit: quod concilium ut orthodoxum accepimus, & canones approbamus: etiam illud concilium dicit admittere diffinitionem illam ut piam & fidelem. Non ergo tot concilia tranſgreſſa fuiſſent illam prohibitionem.

CARD. Certe non recte capitis. Dico quod ex his verbis concluditur, quod non fuit hic ſenſus quem creditis, prohibitionis factæ de elucidatione veri dogmatis. Et ex his quæ dicitis, ſtante prohibitione prout fuit, concluditur, quod prohibitio non comprehendit veritatis expreſſionem, & quod huic libro credendum ſit. Inſpicito: liber iſte eſt antiquus, videatur: & ſi credimus uni magno doctori, quanto magis debemus credere uni ſummo pontifici? maxime illo tempore, quo non erat diſceptatio, quia Liberius fuit ante concilium Conſtantinopolitanum. Ex hoc poteſtis colligere, quid importent verba Cæleſtini, qui fuit ante tertiam ſynodum, qui dicit: [f] Quis anathema evitat, qui quid addit? Unde Cœleſtinus ſentit, quod ante tertium concilium erat prohibitio; alioquin non diceret illa verba: Quis non eſt dignus anathemate? Item de hoc videtur ſenſiſſe concilium Chalcedonenſe in allocutione, quam facit ad Marcianum imperatorem, ubi dicit, quod aliqui afferebant arguendo Leonem, quod nulli licebat expouere fidem præter patres, qui fuerunt in Nicæa. Poſtquam probavi ſatis, prohibitionem fuiſſe ante tertium concilium, & quod iſta verba, Aliam fidem, intelligenda ſunt de diverſa, prout credo quod in veſtris animis id teneatis, veniam ad reſponſionem expoſitorum per vos.

NICAEN. Quoniam dominatio veſtra videtur feciſſe mentionem, quod Marcus noluit mittere originalia, an in illa epiſtola continentur capitula?

CARD. In epiſtola dicit mittere omnes [g]: non erat opportunum facere mentionem eorum [h].

NICAEN. Rogo, alius facit mentionem de eo quod dicitis?

EPHES. Ita: fuit Liberius.

NICAEN. Quid erat expediens ſcribere Athanaſio per Liberium, ſi illa capitula erant miſſa per ſuum prædeceſſorem?

CARD. Papa hoc fecit exprimendo pœnam: & poteſtis videre librum, ac cognoſcetis ex præcedentibus & ſubſequentibus, ſi erat neceſſarium: & probavi per auctoritates alias, quod ante erat hæc prohibitio, & nondum quid reſpondiſtis. Ad primum argumentum dicitis, quod erat probatum, quod per illa verba, Aliam fidem, intelligitur de additione verborum, non de diverſa fide; & quod contrarium plus continet quam diverſum. Et dico ſic,

Secun-

ANNO CHRISTI 1438.

[a] Poſt Silveſtrum ſucceſſiſſe Marcum, ex libro de Romanis pontificibus habet etiam Baron. anno 336. & alii.

[b] Epiſt. 22. concil. tom. 1. ſub Liberio.

[c] Id eſt, probatur.

[d] Id eſt, in eo etiam facta fuit expoſitio. eſt autem in concilio Antioch. ſub Julio papa cap. 1.

[e] Quis non dignus eſt anathemate judicatus, vel adjiciés vel detrahens? Verba Cœleſtini in actis concilii Epheſini par. 1. cap. 18. in epiſtol. ad Neſtorium, de qua etiam ſuprà

[f] Sic canones.

[g] Canonum vel capitulorum facere mentionem, quia per extenſum ea tranſmittebat.

[*] forte leg. exuiſſe.

[e] Epiſt. ſcripſit Liberii ad Athanaſium.

ANNO CHRISTI 1438.

COLLATIO XIII.

Secundum vos eſt ponere veram fidem ſecundum Nicænam, diverſam pro additione & malam, cum una ſit fides vera, videlicet quæ expoſita in Nicæa, quæ expoſuit evangelium, ſequitur quod omnis alia falſa. Hoc eſt clariſſimum: ſi hæc eſt vera ſolum, ergo alia: & ſi diverſæ, ſunt falſæ, ſicut dicimus: Tantum Deus Chriſtianorum eſt verus Deus; ergo alii ſunt falſi. Ad id quod dicitis, quod additio facit diverſitatem, dico quod non eſt verum, quia in ſubſtantia conveniunt, licet differant verbis: nec deſinunt eſſe eadem, quia una & eadem res poteſt nominari diverſis nominibus, & non deſinit eſſe res eadem. Hoc probatur per primum actum concilii Chalcedonenſis, ubi dicitur, patres in Nicæa & patres qui in Epheſo ſibi adinvicem conſenſerunt & conſonuerunt, ut nil ſaperent aut diffinirent diverſum: & tamen in verbis eſt maxima differentia. Item lectis duabus diffinitionibus in ſeptimo concilio Theodori & Taraſii, fuit dictum, quod nil ibi diſſonabat a fide; & tamen verbis in multis diſſonabant. Ex quibus clariſſimum hoc colligitur, quod non dicitur alia fides, nec in aliquo diſcrepare, quæ ſenſu convenit, etſi verbis diſconveniat: cujus contrarium per multa verba dixiſtis. Item allego rationem, quod ſymbolum Conſtantinopolitanum, quia in ſententia convenit cum Nicæno, reputatur idem: & hoc dixiſtis pluries, & probavi, quod diverſitas verborum non inducit diverſitatem ſubſtantiæ rei. Unde ex vi vocabuli aliam fidem neceſſe eſt intelligere falſam, quia non eſt niſi una, & illa vera, & alia falſa. Deinde dico, quod omnis difficultas eſt ſubmota, quia in concilio Chalcedonenſi [a] fuit declaratum hoc verbum, aliam, intelligi de contraria. Ad id quod ſecundo dixiſtis de diffinitione ſymboli, quod eſt expoſitio cujuſcumque conceptus, & quod oportet, quod nomina participent cum vocabulis, ſicut ἀνθρωπος apud Græcos, apud nos homo; & quod unum debet eſſe & idem apud omnes Chriſtianos, ut iſta ſignificatio ſit communis omnibus Chriſtianis, ut omnes intelligant unum & idem: dico, quod hæc diffinitio de ſymbolo non eſt perfecta, quia ſequeretur, quod omnis diffinitio fidei eſſet ſymbolum, quod tamen & ipſi negatis.

[a] Ut paulo ante dictum eſt.

EPHES. Iſtam diffinitionem non dedi illi ſymbolo quod cantatur in eccleſia, ſed particulari.

CARD. Ego probavi, quod ſymbolum Chariſii & Taraſii, quod dicitur ſymbolum aliud quam commune, & tamen habent diverſas voces. Ad id quod dicitis, quod debet eſſe unum ſymbolum apud omnes Chriſtianos, ut idem ſignificet, ut homo: dico quod ita eſt, & ſymbolum noſtrum habet Conſtantinopolitanum & Nicænum & evangelium: & ſicut ante dixi, diverſitas non attenditur in verbis, ſed ſignificatu. Unde ſicut Conſtantinopolitanum & Nicænum reputantur idem, ſic noſtrum etiam in nullo differre. Ad id quod dicitis, quod debet eſſe ſimile voci tubæ, & idem ſonet contra hæreticos, ſicut tuba in bello: dico quod licet inter armigeros ſit ſonus qui deſignet bellum, ſi unus tubicina magis ſonaret, illo modo non diverteret a bello, ſed magis incitaret. Certum eſt ſi eſſent centum tubæ, non omnes haberent ſonum in pari gravitate, ſed tamen unus reputatur, ſi in modo cantus conveniunt. Sicut ſi eſſet unum genus armorum ad bellandum, licet unus magis lucidaret arma ſua, non videretur mutare genus armorum. Ita ſcribitur de beato Cyrillo, quod magis declaravit fidem Nicænam, & non videtur contrarium ſenſiſſe: & ita fecimus nos, quia magis declaravimus veritatem; & ideo non videmur quid feciſſe contrarium. Unde ex quo concordamus cum Nicæno & Conſtantinopolitano in veritate fidei, debet reputari unum & idem, & omnes Chriſtiani qui ſcinut veritatem, audiendo ſymbolum noſtrum, intelligunt Nicænum & Conſtantinopolitanum, ſicut milites intelligunt ſonum ad pugnam. Deinde facitis ſyllogiſmum. Dico, ſi vultis intelligere, quod omne ſymbolum debet eſſe idem in ſignificatu, concedo: ſi vultis dicere, in verbis, nego: & probo per ſymbolum apoſtolorum, Nicænum & Conſtantinopolitanum. Ad ſecundum ſi vultis dicere, quod omnis expoſitio fidei eſt ſymbolum, nego: & ut intelligatis, differt fides a ſymbolo: quia aliud eſt fides, aliud ſymbolum. Sed ſi vultis dicere, ſcilicet ſymbolum Nicænum eſt fides, dico quod ſic, & quod debet eſſe unum, confiteor in re; & tamen ſi vultis dicere, quod debet eſſe idem in verbis, nego, & allego epiſtolam Cyrilli, quæ incipit [b] ..... Ibi dicit Cyrillus quod intellectus noſtros debemus conjungere cum irreprehenſibilibus ſenſibus ſanctorum patrum. Poſtea certa verba de ſymbolo, videlicet: Et incarnatus eſt de Spiritu ſancto ex Maria virgine. Poſtea dicit hæc verba: Intelligamus quid, Et incarnatus, ſignificet. Unde Cyrillus attendebat ad ſignificatum verborum, non ad ſonum verborum: dicit verba & dogmata cogitanda, quid ſignificent. Poſtea dicitis, quod illa prohibitio debet declarari per ea quæ ibi in actu fuere, non per ea quæ ante & poſt facta ſunt; & quod non debet probari per epiſtolas ſequentes. Dicatis quod hoc [c] non videtur habere rationem apud aliquem intelligentem, imo magis attendi debet cauſa legislatoris, quam ipſa verba legis. Ita dicit beatus Hilarius, unde ex antecedentibus actibus & epiſtolis probavi hunc ſenſum quem dixi, nihilo minus ex ſequentibus epiſtolis poſtea probavi, videlicet quod omnis intentio concilii fuit ad condemnandum dogma Neſtorii: & probatur per duas Cyrilli epiſtolas, quæ dicunt, diffinitionem illam loqui de his quæ ſunt extra ſenſum caritatis & rectæ fidei. Unde ex his quæ facta ſunt tunc & ante & poſt, probavi, quod ita eſt intelligendum, & quod aliter non poteſt intelligi. Poſtea intratis, quod ex actu concilii appareat etiam prohibitio verborum, quia moti fuerunt ad reprimendum inconvenientia quæ ſequebantur per diverſitatem ſymboli factam. Ego dico, quod ex hoc actu deducitur totum contrarium: quia ſi illud ſymbolum transformatum fuiſſet verum, ſancta ſynodus fuiſſet contenta, quia intentio ſynodi non erat facere aliud, niſi ut ſequeretur veritatem: & textus dicit rationem, quia continebatur perfidia [d]: & ſymbolum Chariſii fuit approbatum, quia continebat veritatem: & ſic intentio ſynodi erat prohibere falſitatem. Ad id quod dicitis, quod verba illa, Aliam fidem, id eſt aliud ſymbolum, hoc repugnat ſignificationi verborum.

[b] Studium & diligentiam. Directa Anaſtaſio, Alexandro, &c. agitque de ſymbolo in actis concilii Epheſ. par. 3. cap. 45.

[c] *Id eſt*, imo potius dicendum eſt quod hoc, &c.

[d] In illo ſcilic. ſymbolo Neſtorianorum.

EPHES. Cyrillus hoc declaravit.

CARD. [e] Hoc verbum, Non patimur fidem aut ſymbolum: & dico, quod per prohibitionem inhibetur omnis expoſitio falſa, ſive ſit ſymbolum, ſive aliud dogma.

[e] *Id eſt*, hoc eſt verbum, vel hæc ſunt verba Cyrilli, Non patimur fidē aut ſymbolum, &c. in epiſt. ſupra cit.

EPHES.

COLLATIO XIII.

EPHES. Non videtur ita.

CARD. Non uteris civilitate qua utor tecum: forte & facis, quia te ſtringo nimis.

EPHES. Stringitis veritatem, & non miror, quia non es peritus in Græco.

CARD. Ego allego Latinum, ego probo ex ipſa ſignificatione. Certum eſt quod fides, maxime evangelica, continet plura explicite quam ſymbolum. Unde ſymbolum eſt quædam compendioſa capitulatio ex his quæ ſunt ex ſcripturis ſanctorum patrum: unde certum eſt, quod differt recapitulatio a toto, ut explicitum ab implicito: unde aliud ſignificat ſymbolum, quam fides: & probo. Videant [a] in concilio ſexto ubi dicitur: His igitur. Et infra: Audentes autem aliam fidem docere, vel tradere aliud ſymbolum. Item in quarto concilio [b], audentes fidem aliam docere, vel tradere aliud ſymbolum. Unde hæc concilia reputant hæc pro differentibus: hoc non negabitis. Poſtea allegaſtis epiſtolam [c] Cyrilli, ubi reſpondet ad Joannem patriarcham Antiochenum, & dicit, quod prohibetur mutatio etiam ſyllabæ: & facitis nos attentos. Ego reſpondebo, ex quo arguitis per ſyllabas & dictiones, per eaſdem arguam [d] reſponſiones. In illa particula: Nullus poſſit certa verba mutare, fidem aut ſymbolum movere, dictiones vel etiam ſyllabas præterire: rogo ut ſtemus in dictionibus & ſyllabis. Nos non movemus ſymbolum Nicænum, nec Conſtantinopolitanum. & licet ponamus hoc verbum [d], nil movetur, ſed ponitur ad declarationem. Unde cum non moveamus ſubſtantiam ſymboli, ſed honoremus illud, non poteſt dici, quod nos moverimus: & ſic non mutavimus dictionem. Videatur ſymbolum Conſtantinopolitanum & noſtrum: nos non movemus de Conſtantinopolitano. De præteritione ſyllabarum, dico, quod nihil præterimus, quia omnes ſyllabæ quæ ſunt in Conſtantinopolitano, ſunt in noſtro. Cum ergo nihil dicat [e] de additione, cur facitis vim de additis ſyllabis? Et hæc reſponſio ſatis ſufficeret: ſed ex ipſo textu epiſtolæ volo reſpondere. Etiamſi hoc verbum, additio, fuiſſet inhibitum, niſi conſideretis verba epiſtolæ, & præcedentia & ſequentia, nunquam poteritis bene intelligere. Videamus [f] antecedentia. Dicit Cyrillus, quod aliqui arguebant eum, quaſi diceret, quod Chriſtus carnem de cœlo attulerat. Secundo accuſabatur, quod dixerat, quod in Chriſto fuerat facta commiſtio, ſeu fermentatio naturarum. Beatus Cyrillus dicit, abſit quod ita teneam. Imo ita dico, quod puto facere illos qui ita dicunt, expreſſe contra ſanctam ſcripturam & ſanctos patres: ego ſequor maximum Athanaſium per omnia, a quo timeo omnino deviare. Unde quia iſtæ opiniones impingebantur Cyrillo, & ipſe dicit quod ſequitur per omnia ſanctos patres: ſequitur, quod illa verba, Aliam fidem, intelligantur de falſa fide. Hoc etiam patet in epiſtola, ubi dicit: Omne certamen noſtrum eſt, ut Maria dicatur Dei genitrix. Hoc autem verbum non erat in ſymbolo Nicæno explicite, & ipſe palam dicebat hoc: unde addere aliquid ultra ſymbolum Nicænum, dummodo verum contineat, non eſt reprobatum. Deinde quod Cyrillus hoc aſſerat, apparet ex redditione rationis, quam ſubjungit. Proverb. 22. Meminimus, inquit, dicti Salomonis: *Ne transgredi terminos, quos poſuerunt patres tui*. Sed ipſe quando expoſuit fidem ſuam in ſynodo, ubi facta fuit prohibitio, dixit: Certus ſum, quod ego non ſum tranſgreſſus in aliquo fidem ſynodi Nicænæ: & ſynodus Epheſina reſpondit: Certe non es tranſgreſſus, quia ſecutus es fidem Nicænam. Ergo beatus Cyrillus demonſtrat, quod dicens rectam rationem fidei, non tranſgreditur terminos patrum. Ergo non facit contra prohibitionem: & hæc prohibitio, Noli tranſgredi terminos, &c. ita refertur ad ſymbolum, ſicut ad alias diffinitiones patrum præcedentium; quia expreſſe dicit: Sequimur per omnia ſententias patrum, & maxime Athanaſii. Unde tranſgreſſio termini habet locum quoad omnem tranſgreſſionem ab inſtitutione a patribus: ſed nullo modo eſt prohibitum declarare doctrinas patrum: ergo nec doctrinas ſymboli Nicæni. Et ſicut dixi alias, hæc prohibitio ita reſpicit diffinitiones, ut ſymbolum: & ſicut patet, quod licet diffinitiones alias veras facere, ita & veras declarationes ſymbolo; quod pariter prohibitio reſpicit. Deinde cum beatus Cyrillus fundet ſe in auctoritate Salomonis, hæc prohibitio ita reſpiciebat ſtantes in Nicæa, ſicut ſtantes in aliis conciliis. Unde ſi hæc prohibitio conſtringit addentes, conſtringit & [h] Conſtantinopolitanos, qui multa addiderunt. Pridie probavi per ſeptimam ſynodum, quod hæc prohibitio fuit facta per ſacram ſcripturam, cum dicit: *Maledictus*, &c. ſubdens, quod magna pœna conſtringit addentes. Unde ſi eccleſia Romana ſubjacet prohibitioni, multo magis ſynodus Conſtantinopolitana. Sed nec illa, nec nos ſubjicimur, ſed illi qui contrariam fidem tenent. Item intellectus verborum Cyrilli apparet ex his quæ dicebat contra Neſtorium. Cyrillus dicebat Neſtorio: [i] Non ſufficit ut dicas ſymbolum quod male interpretaris, ſed ut confiteatis hæc capitula quæ mittimus. Si autem beatus Cyrillus voluiſſet, quod verba tenerentur, non petiſſet a Neſtorio, niſi ut verba illa profiteretur; & hoc Neſtorius volebat: ſed quia beato Cyrillo non ſufficiebant ſyllabæ & dictiones voluit quod profiteretur; & hoc Neſtorius volebat: ſed quia beato Cyrillo non ſufficiebant ſyllabæ & dictiones, voluit quod profiteretur capitula ſequentia & verum ſenſum. Quod autem ſubtractio & additio non intelligatur de ſyllabis, ſed ſignificatu, apparet ex epiſtola Cœleſtini, ubi reprehendit eumdem Neſtorium, & de eo conqueritur, quod removerit, quod beata Maria ſit Dei genitrix.

EPHES. Negatur, quod faciat mentionem ſymboli.

CARD. Hæc ſunt verba [k]: Quis non dignus eſt anathemate judicatus, qui addit fidei? Plene etenim ipſa fides & manifeſte tradita ab apoſtolis, non habet diminutionem, nec augmentum: diminutio requiritur [l]. Inter multa quæ a te impie prædicata univerſalis reciſat eccleſia, ſymbolo ab apoſtolis tradito plangimus hæc verba, Dei genitricem beatam Mariam, fuiſſe ſublata. Dico, quod Cœleſtinus dicit, quod hæc verba fuerunt a Neſtorio ſublata de ſymbolo apoſtolorum: & tamen non erant, quando quæritur, quod fuerint detracta.

EPHES. Quæ verba?

CARD. Quia dicebat Chriſtum duarum naturarum & duarum perſonarum, & quod Maria erat mater corporis animati, & non Verbi [m]. Deinde beatus Cœleſtinus non arguit Nicænum concilium, quia removerit, Deſcendit ad inferos, & certa alia verba: ergo non ſumitur additio

ANNO CHRISTI 1438.

5 Conc. Epheſ. par. 2. act. 1. poſt ſymbolum.

a Sextum concilium act. 18. in diffinitionibus.

b Concilio Chalcedonenſi, act. 5. in diffinitionibus.

c Supra relatâ in actis concil. Epheſ. par. 3. cap. 34.

d *Filioque*.

e Cyrillus, ſcilicet.

f Probat ex contextu epiſtolæ, quod per verba, *nec ſyllabam & aliam fidem*, Cyrillus intelligit de falſa fide.

h Patres ſcilicet concilii Conſtantinopolitani. *Apocal. ult.*

i Epiſtola ad Neſtor. in act. concil. Epheſ. par. 1. c. 8.

k Epiſtol. Cœleſt. papæ in act. concil. Epheſ. par. 1. cap. 18.

l Hæc duo verba, *diminutio requiritur*, ſunt verba card. id eſt, requiritur, quid ſit illud quod dicit Cœleſtinus fuiſſe diminutum & ablatum a ſymbolo: & ſubjicit verba Cœleſtini inter multa, &c.

m Et ſic a ſenſu ſymboli apoſtol. auferebat, quod eſſet Dei genitrix.

ANNO CHRISTI 1458.

additio vel detractio, nisi cum ex eis sequitur veritatis detractio. A

EPHES. Hic liber hoc non habet.

CARD. Habetis symbolum apostolorum?

EPHES. [9] Non: & si fuisset, fuisset factum [a] verbum de eo.

CARD. Non [10] sequitur, quia in Constantinopolitano nunquam fit verbum: & dico, quod si diceret [b] de symbolo Nicæno, in illo non est de genitrice Dei, & tamen Cælestinus conquerietur, quod est [c]: & sic Cælestinus respicit ad sensum. Et quia negatis, quod non est apostolorum symbolum, volo vobis ostendere. Beatus Leo papa scribens ad Pulcheriam Augustam in epistola [d]: Ipsa brevis confessio fidei apostolorum totidem est signata sententiis, tanquam in- B structa sit munitione cœlesti, ut, omnis hæreticorum opinio solo ipsius posset gladio detruncari, cujus symboli plenitudinem si Eutyches puro & simplici corde recipere voluisset, in nullo a concilii Nicæni dogmate deviasset: & sic dicit a duodecim apostolis compositum. Ultra hæc dico, quod verba Cyrilli debent intelligi de additionibus quæ pervertunt verum sensum. Dico ad probandum hoc, quod verba hæc oportet intelligere secundum legem synodi, quia non est credendum Cyrillum aliud intellexisse quam synodus: sed clarum est, quod concilium Chalcedonense declaravit diffinitionem, quod intelligitur de depravantibus: ergo & ita verba concilii [e]. Et audiatis expositionem istam. Volens declarare diffinitionem factam in Ephesino concilio, C duo facit. Primo declarat diffinitionem Ephesini concilii, & quare fecerunt. Secundo ponit suum sensum, horum scilicet diffinitorum: postea declarat eamdem, & est Joannis [f] Simari apud vos celeberrimi, qui sic dicit: His lectis, Nestorius infidelis non solum ipsa dogmata docebat, sed prave sapiebat, & blasphemabat hoc symbolum productum per Charisium. Damnaverunt eumdem Nestorium, & determinarunt teneri quæ Nicææ facta sunt: diversam vero fidem illos tenere, qui contrarium faciunt; docere scilicet, & instituere dogmata diversa, si episcopus [g], &c. D

IMPER. Quæ hæc expositio? Is liber non est approbatus.

COLOSS. Est celebris apud vos, quando in isto velletis improbare, sufficit quod vester Græcus ita declaret, & est secretarius imperatoris.

IMPER. Non est doctor.

FOROLIV. Si esset pro vobis, bene admitteretis: oportet, velitis, nolitis, audire veritatem.

CARD. Demum allegat [h] epistolam Cyrilli, & conatur deducere, quod inhibetur mutatio fidei, his verbis: Reprehenderunt similiter & nos, tanquam iis quæ dudum scripseramus, contraria sapientes. Et quod non dissonabat a novitatibus Nestorii. [11] Cyrillus dicit, quod fatuus fatua loquitur: nunquam dixi contrarium, imo sequor E expositionem fidei Nicænæ, nil destruentes [i], quæ impolita sunt. Unde subdit: Nos talia nunquam diximus: & nos non diceremus contra ea quæ Ephesina synodus fecit. Unde cum loquitur de alia, intelligit de contraria; & subdit: Qui declarat, nec innovat, nec fidei expositionem noscitur innovare: & sæpe hoc verbum, alia, sumitur pro contraria. Hoc patet in his quæ præcedunt diffinitionem, quia intelligebant de impia fide Nestorianorum, cum loquerentur de alia.

INTERR. Fessus sum.

AND. Erat multiplicitate concertationum miserabile, quod tot mutuas concertationes illic potuisset retexere. COLLATIO XIII.

CARD. [k] Dicas parum, oro, quod est expresse contra eos, cum dicunt, nil addit; quia multa addit, ut apparet intuenti verba quæ sequuntur, confitemur, &c. Hominem [12] perfectum: sunt ultra triginta verba; & cum dicit [13] si ista prohibitio fuit facta in primo, ut dicimus, quod prohibitio multoties reperitur ad majorem explicationem, quia & quartum fecit, & quintum, & sextum: quia erat expediens repetere. Deinde dicitur quod illud verbum, [14] proferre, intelligitur de verbali, quia si de contraria, eo ipso essent [l] privati hæretici, non solum privarentur. Dico quod miror de paternitate tua, ex textu apparet responsio. Nonne episcopi & clerici sapientes dogmata Nestorii, sunt hæretici? Quid est, quod in secunda parte diffinitionis illi qui sapiunt dogmata Nestoriana, dejiciuntur ab episcopatu, & non anathematizantur? Unde ex hoc textu apparet, quod illa pœna imponitur expresse hæreticis. Et dico, quod non erat opportunum, ut anathematizarentur, quia ipso jure hæretici sunt anathematizati, quia in decretis etiam concilii anathematizatur omnis hæreticus. Hæc constitutio hanc pœnam voluit addere. Ad id quod dicitis, quod prima pars non loquitur nisi de mutantibus verba: loquimini contra epistolam Cyrilli quæ incipit [m] Amor doctrinæ; & contra epistolam [n] Vigilii: dico quod dicta synodus tulit sententiam contra malam opinionem Nestorii. Certum est, quod secunda pars diffinitionis loquitur de dogmate Nestoriano. Si prima pars non intelligeretur de dogmate hæretico, Cyrillus non diceret verum, & Vigilius. Id quod dixit [o] de prohibitione [p] Joannis non sequitur, quo minus novis declarationibus possit quid declarari. Et dico, quod verum est, quod nihil novi addatur: [q] sed additæ sunt, & addentur usque ad finem sæculi declarationes sacræ scripturæ & evangeliorum Dei. Ad id quod dicitis de tertio testamento, dicimus, quod nos non facimus testamentum tertium, sed sicut Cyrillus declaravit, ita & nos dedimus intellectum symbolo. Et cum dicitis, quod non reperiuntur nisi duo symbola, probavimus quod reperitur symbolum apostolorum, Nicænum & Constantinopolitanum. Item Tarasii secundum [15] Hadrianum, qui addit per Filium: & non fuit reputatum facere contra prohibitionem tertii concilii, & septima synodus fecit, prout apparet in fine quartæ actionis. Per ista responsum est omnibus vestris objectionibus: & nisi esset temporis angustia, multis aliis rationibus approbarem: & non dubito vos claros esse, sed velle indagari, qualiter veritatem ipsam defendimus.

AND. Erat 23. hora diei, & frigus maximum: ac frigore fameve fatigatus quisque libenter surrexit, & dissoluta fuit diei illius conventio.

NOTÆ HORATII JUSTINIANI

AD DECIMAMTERTIAM COLLATIONEM.

1 *Allibus*.] Sensus est, quod prohibitio non addendi, applicatur illi actui concilii, in quo traditum & diffinitum fuit symbolum, non aliis actibus & sessionibus, in quibus fuerant aliæ diffinitiones. Respondet Ephesius argumento Juliani, & ponderationi quam fecerat super antecedenti collatione illorum verborum diffinitionis, scilicet: *His igitur recitatis*, &c. Sed & huic responsioni Ephesii replicat Julianus infra.

2 *Permit-*

a Scilicet in concil. Nic. quando fuit editum symbolum Nicænum.

b Scilicet Cælestinus si non dicit verba, *Dei genitrix*, fuisse sublata de symbolo apostolorum, sufficit quod dicat de Nicæno.

c Scilicet, sublatum.

d quæ incipit, *Quantum præsidii*, &c. dicit.

e Scilicet Ephes.

f Dicit hæc Joannes Zonaras in can. 7. conc. Ephes. ut notat etiam Bessarion in opusculo ad Lascarim, in fine hujus operis exhibito, cap. 3. referens rationes Latinorum. Hunc Zonaram fuisse secretarium imperatoris, habetur in titulo ejus historiarum, quem non esse doctorem de numero sanctorum patrum bene hic asserunt Cives; sed certe schismatici hæretici horum & canonistam suum deberent etiam admittere in quibus catholice loquitur.

g Subl. privetur episcopatu; si clericus, clericatu, &c. ut in diffinitione concilii Ephes. de qua supra.

h Scilicet Ephesius.

i eorum scilicet.

k Alloquitur, interpretem & rogat, ut bene referat Græcis suum argumentum.

l *Id est*, jam haberent contra se latam sententiam; non ferendam, ut subdit.

m *Alias*; Studium, in actis concilii Ephes. part. 3. 41.

n Supra citatam.

o *Id est*, ea eo quod dixit Ephesius de prohibitione Joannis non sequitur, &c.

p Apocal. ult., ubi sanctus Joannes maledicit addentibus.

q Scilicet est addendum cur autem in sacra scriptura nec syllaba quæ tamvis vera possit addi, vide optime differentem cardinalem collat. seq.

COLLATIO XIII.

COLLATIO DECIMAQUARTA. ANNO CHRISTI 1438.

DIE XIII. NOVEMBRIS.

Utrum nova professiones fidei contrariæ symbolo rejiciendæ sint, an vero etiam non contrariæ. Concluditur, ut disputationes sint de veritate additionis, Filioque; & ob pestem ortam Ferrariæ, summus pontifex transfert concilium Florentiam, ad quod omnes Christianos principes hortatur.

AND. HOC in conventu incepit Ephesinus hoc modo. Num. 1.

EPHES. Nos promisimus, reverendissime pater, respondere particulariter ad ea quæ dicta sunt pro parte vestra, quæ continentur in octo capitulis. Ista octo capitula ab aliis elegimus, quia videbantur nobis magis necessaria & pertinentia, & quod non haberent superfluitates, & quod ad rem pertinerent. Dum autem more dialecticorum nos ad ipsa capitula credebamus respondere, nos nescimus quo pacto decurrimus ad quædam alia, ita ut vix nos potuerimus primum argumentum declarare: & ostendimus manifeste & evidenter, Charisium non exhibuisse symbolum ut commune, sed ut expositionem suæ fidei, per quam voluit se ostendere fidelem, & orthodoxam veritatem tenere. De privato symbolo nullam curam habemus. Sed de universali ecclesia impræsentiarum, si videtur, repetam quod & dimisimus, & discurremus subsequenter cetera capitula, prout nobis erit possibile, unumquodque examinantes. Itaque secundum dictorum articulorum erat videlicet, quod diffinitio præfata non modo prohibebat, quod aliquis posset apponere aliam fidem, imo etiam sapere: & ex hoc satis erat manifestum, quod prohibitio non tantum extendit se ad prolationem verborum, sed etiam ad conceptum animi, cum multa nos sapiamus, quæ expresse non sunt in symbolo. Si traderemus examinatori, potius inveniretur facere pro nobis, quam contra nos: hæc verba, sapere, in diffinitione 3. concilii [a] non connumerantur ceteris dictionibus. Cetera quidem non seorsum per se jacent in prohibitione, videlicet proferre, componere, seu dicere. Evidens est, ista nomina respicere ad expositionem quæ secundum dictiones. Postea sequitur: Quod si aliqui deprehenderentur sapientes quæ exposita [b] sunt per Charisium, id est scelerata Nestorii dogmata, subjacerent sententiæ sanctæ œcumenicæ synodi. Hoc ergo manifestum est, ut respiciat ad sensum & intentionem animi. Nam potest aliquis, salva & manente dictione, circa sensum & intentionem errare: quod Eutyches passus est in quarto concilio. Nam cum sibi videretur tenere symbolum Nicænum, & in eadem fide permanere & perseverare [c], aliena a vera & sana fide ille & sentiebat & docebat. Unde patres illi quarti concilii, postquam exposuerunt easdem dictiones, dixerunt: Symbolum maneat immutabile: subsequenter addunt: Docere autem, vel sapere aliter: cum nomina illa, videlicet proferre, conscribere, dumtaxat respiciant dictiones symboli; sapere & docere ad sensum respiciunt. Et hoc, ne aliquis, dum profiteretur dictiones symboli, ut Eutyches, aliter sentiret; videlicet, quod utatur diversa intentione, sensu & doctrina præter rectam fidem; non est mirandum, si verbum sapere aliis nominibus [d] intelligatur: nam

[a] Scilicet Ephesini actione 6.

[b] *Id est*; oblata, & denunciata obtulerat enim & denunciaverat Charisius hæresis Nestorii.

[c] *Id est*, diversimode ab aliis nominibus intelligatur, ita ut proferre referatur ad verba, sapere ad intentionem.

---

2 *Permittimus.*] Hæc sunt verba Cyrilli in epistola ad Joannem Antiochenum in actis concilii Ephesini part. 3. cap. 31. *Nullo modo patimur, ut ab aliquo fides illa, sive symbolum fidei concutiatur, quod a sanctis quondam patribus Nicænis editum est. Neque enim aut nobis, aut alii omnino alteri, vel unam vocalem ibi positam immutare, aut unam etiam syllabam præterire permittimus, memores ejus qui dixit: Ne transferas terminos antiquos.*

3 *Epistola.*] Cyrilli ad Acacium Melitenum, alias incipit: Res quidem dulcis & commendabilis: in actis concilii Ephesini parte 3. num. 35. cujus hæc sunt verba juxta translationem vulgatam. *Intelligo vero & hoc quoque illos nobis objicere, nempe quod fidei expositionem sive novum symbolum reciperemus, quasi veteri illud venerandumque asperati. At stultus stulta loquetur, & cor illius vana meditabitur. Illud tantummodo dicimus, nos neque novam fidei expositionem ab ullo exegisse, neque ab aliis innovatam admisisse: sufficit enim nobis divina scriptura, sanctorumque patrum traditio, & symbolum fidei ad omnia vestra dogmata apte viteque concinnatum.*

4 *Verba.*] Hæc sunt verba Cyrilli epistolæ in actis concilii Ephesini part. 3. num. 34. *De virgine autem Dei genitrice, deque unigeniti Filii Dei incarnationis modo, necessario, non quasi aliquid adjungamus, sed pro comperto habeamus, ut jam inde ab initio ex divinis scripturis sanctorumque patrum traditione accepimus, breviter dicamus; nihil omnino addentes fidei, in Nicæa a sanctis patribus exposita. Illa namque ad omnem pietatis agnitionem, omnisque hæreticæ pravitatis eversionem sufficit.*

5 *Immanes.*] Id est, patres concilii non sæviissent in eos, &c. cum unusquisque posset dicere se non habuisse intentionem dicendi contra fidem, ergo signum est eos prohibuisse etiam additiones veras, ad evitanda subterfugia.

6 *Marcus.*] Habetur hæc epistola tom. 1. conciliorum sub Marco, & in concilio Nicæno a Pisano collecto libro 3. Et quidquid sit de aliis in ea epistola contentis, de quibus Baronius anno 336. num. 58. certe quæ in ea dicuntur de canone Nicæno prohibente additionem, habentur etiam in epistola Liberii, quæ hic infra citatur. Nec mirum si hodie non legatur inter alios canones. Nam passos esse naufragium: & hinc inde ex sanctorum patrum fida relatione colligi debere, vide apud Baronium tom. 3. anno 325. num. 157. & tom. 5. anno 419. num. 70. & 82.

7 *Falsa.*] Id est, non omnis additio diversa secundum verba potest dici alia vel diversa fides, quia cum una sit vera fides, omnis alia & diversa est falsa.

8 *Responsiones.*] Id est, respondebo. Vis argumenti consistit in hoc: Nos non movemus vel syllabam, Nicæni aut Constantinopolitani symboli, quia non dicimus, hanc dictionem, Filioque, in eis fuisse; sed dicimus esse aliud symbolum hoc nostrum, sed implicite in eis contentum, & per explicationem auctum.

9 *Non.*] De symbolo apostolorum a sanctis patribus ex apostolica traditione agnito & venerato, vide plura apud Baron. tom. 1. anno 44. num. 15. Et quia Græci illud non recitant, ideo hoc non agnoscit Ephesius, & temere affirmat, nec agnitum a sanctis patribus. De hoc iterum infra sequenti collatione.

10 *Sequitur.*] Id est, non sequitur non reperiri symbolum apostolorum, quia in symbolo Nicæno non fit mentio de eo: nam nec in Constantinopolitano fit mentio de Nicæno.

11 *Cyrillus.*] Epistola ad Acacium in actis concilii Ephesini part. 3. cap. 35. cujus verba, quæ hic innuit cardinalis, hæc sunt. *A Nestorii vocum novitatibus non abhorrere contendimus, quin & nos quoque vituperant, quasi iis quæ scripsimus, contraria senserimus. At stultus stulta loquetur* (& infra) *sancta quippe synodus quæ Ephesi convenerat, necessario providit non oportere aliam fidei expositionem*, &c.

12 *Perfectum.*] Innuit diffinitionem concilii Chalcedonensis actione 5. in qua de perfectione Christi plura adduntur aliis conciliis præcedentibus, & ipsi Ephesino, in quo erat lata prohibitio.

13 *Dicit.*] Id est, cum dicit Ephesius, quod si ista prohibitio addendi erat jam facta in primo concilio Nicæno, ut supra diximus nos ex Liberii papæ epistola, non erat opus ut iterum fieret in Ephesino concilio & in Chalcedonensi, & sequentibus.

14 *Proferre.*] Aliam scilicet fidem, intelligitur etiam in verbis: nam de contraria in sensu jam ex natura rei erat hoc prohibitum hæreticis.

15 *Hadrianum.*] Id est, tempore Hadriani papæ, in professione fidei Tarasii patriarchæ approbata in synodo. Vide quæ diximus supra in 2. nota collationis 4.

ANNO CHRISTI 1438.

nam ſtatim diſtinguitur ex interjectione copulæ [a], & vi concluſionis & adjectionis verbi alter [b]. Cum autem duplex ſit ſymbolum, hoc eſt ſecundum ſenſum & dictionem; una prohibitionum tendit ad intentionem, alia ad dictionem: illud proferre, ad dictionem refertur; ſapere & docere, ad intentionem fidei. Inane namque eſſet dicere ſapere ſymbolum: ideo apud illa nomina ſapere, vel docere ponitur aliter; hoc eſt, alio modo, mutata ſententia. Tertium argumentum accuſat nos & inculpat, quia nos dicimus particularibus perſonis licere fidem quibus verbis voluerint exponere; univerſaliter, [c] omnes prohiberi. Ad hoc dicimus, quod & antea multoties dictum eſt, quod privatim & particulariter poſſet quis fidem exponere; nemo eſt qui prohibeat: at tanquam commune & univerſale, poſſet periculum inferre, & aliud tradere quam illud unum, & in eodem additiones facere: hoc eſt quod prohibetur. Et hoc poſt prohibitionem nemo eſt qui audeat, nullum concilium, nulla eccleſia, præter vos, qui iſtam additionem feciſtis, quæ nullius boni cauſa fuit, ſed multorum malorum. Addidiſtis denique argumentum quartum prius dictum, quod in concilio Epheſino nulla fuit facta mentio de ſymbolo Conſtantinopolitano. Uſi eſtis quadam diviſione, videlicet quod patres illi aut obliti fuerunt Conſtantinopolitani ſymboli, & tantum ſymboli Nicæni mentionem fecere: aut ſi fuerunt recordati, ut contrarium illud præterierunt; aut unum & idem judicarunt eſſe ambo, ut & nos diximus. Et quod Conſtantinopolitanum ſymbolum contineatur in Nicæno, & nihilo minus dictionibus differat, dicitis eſſe manifeſtum: quia ſi invenitur ſymbolum eſſe idem & conſonum omni altero quoad ſenſum, non refert ſi habent differentiam dictionum. Hæc omnia nos, & antequam vos proferretis argumentationem, in medio tulimus, & in communi nos habuimus quæſtionem, ad quam ſolutionem attulimus; videlicet, quod expoſitio iſta & explicatio ante [e] prohibitionem facta eſt, & a concilio œcumenico, & de magnis rebus maxime opportunis & neceſſariis quoad fidem, videlicet de proceſſu Trinitatis: & quod eamdem rationem & locum ſervat ſymbolum Conſtantinopolitanum ad primum [d], quem ſervat novum teſtamentum [e]; nemo ea quæ fuerant ante prohibitionem, adducat ad teſtimonium eorum quæ poſtea facta ſunt: quia tunc licebat, poſtea non eſt rationabiliter factum; & eſt manifeſtum, quod nullius boni cauſa fuit. Quintum veſtrum argumentum fuit, quod ſcriptum eſt in diffinitione [f] ſexti concilii, nullum debere invenire vel ſentire alterationem vocum, quæ eſſet ad everſionem eorum quæ diffinitiones ſunt. Et quod manifeſte videtur ex hoc, ea prohiberi, quæ ad everſionem veræ fidei addita fuerint. Ad hoc itaque dicimus, quod hæc omnia re vera tendunt ad eamdem intentionem & ſenſum, prout nos diximus. Nam poſtquam patres concilii diſtinxerunt fere iiſdem verbis, quæ diffinita ſunt pro cuſtodia ſymboli, & poſtquam addiderunt, nil ſapere vel docere aliter, prout ſe habent in diffinitione ſexti concilii; adjecit poſtea concilium, nec aliquam novitatem vocum ſentire quæ reſpiciant everſionem. Hæc ſiquidem reſpiciunt ad ſymbolum: & cum prohibeat immutationem ſymboli, & mutationem & novitatem vocum, noſtris rationibus contonum eſt. Nam ea prohibentur, quæ ad everſionem eorum quæ per ipſos diffinita ſunt, tendunt; hoc eſt ad everſionem prohibitionis. Nam ibidem definierunt de hoc, ut nec ſyllaba, nec dictio in ſymbolo apponatur. Nam diſtinctorum dicit, non [g] terminatorum; ac de [h] tide terminavit concilium, non dicit diſtinxit: hoc illud [i] diſtinctio eſt, quæ [k] ablata fuit de cuſtodia ſymboli. Qui autem audet ſymbolum immutare, ille evertit terminata per patres: & qui [l] conaretur ad omnem ſenſum prohibitionis dictam dictionem trahere, nec novitatem vocum & dictionum inventionem ad ſymbolum imponi, dicemus ſimpliciter etiam diffinitiones concilii, vel in dogmatibus pietatis. Et ſic hoc argumentum nil obſtat, imo confirmat rationem noſtram. Sextum argumentum eſt, perſcrutata hujus ſanctæ legis intentione a præcedentibus actibus ad depoſitionem Neſtorii, in quibus lectum eſt ſymbolum Nicænum, poſt hoc epiſtolæ Cyrilli ad Neſtorium, & ipſius Neſtorii epiſtolæ, quarum epiſtolarum partim exploſa [k]: videtur etiam intentionem diffinitivam talem eſſe ab illis quæ poſtea Cyrillus dicit [l]; videlicet: Nos ſequentes profeſſionem patrum, ſequimur intentionem ſenſus, & exponimus rectam fidem, ac [m] ſeptimi concilii, quod ita dicit: Sic cum diligentia perſcrutati & diſcuſſi, & intentioni veritatis nihil detrahimus, nihil addimus. Ex quibus omnibus intentio diffinitionis videtur eſſe, non quod veritas taceatur, ſed potius ut dicatur & prædicetur, & doceatur. Hæc ſunt veſtra. Ad iſta vero nos dicimus, quod intentio diffinitionis & legis non debeat quæri ex præcedentibus, nec ex ſequentibus, niſi ſpecialiter facerent mentionem de tali diffinitione, ut antea diximus ac dicemus: ac beatus Cyrillus, & beati etiam patres iſtius ſeptimi concilii ſequuntur intentionem veritatis, (ut dicunt) & interpretantes rectam fidem & proprias diffinitiones, ſane nihil detrahunt vel addunt fidei; imo cuſtodiunt ſecundum dictionem: imo hoc non ſolum videtur ex his quæ dixerunt, ſed ex rebus cuſtodiunt fidem; ut ſi [k] ..... ſermonum ſuorum, & ſic ipſas divinas ſcripturas: ergo hæc dicta ſunt pro nobis, ad noſtram tendunt intentionem, & omnino nobis ſuffragantur. Unde & fere ad finem iſto argumento fuit ſubſcriptum [l] a quarto concilio, in quibus ipſum quartum [m] concilium excuſat, & defendit beati papæ Leonis epiſtolam, quod ipſe nil fecerit contra prohibitionem, cum expoſuerit fidem in epiſtola, & declaraverit latius, cum ad errores qui inſurgunt, quotidie debeant variæ medicinæ afferri a ſanctis patribus, & quod non ſufficit ſymbolum fidei tantum ad everſionem illorum errorum: ac iſta magis pro nobis ſunt, quam contra. Nam concilium iſtud cum amplexum fuiſſet epiſtolam Leonis, & cum vocaverit ipſam columnam rectæ fidei, nihil ex ea epiſtola in ſymbolo addidit, prout nec ſextum concilium ab epiſtola Agathonis, nec ſeptimum ab epiſtola beati Hadriani. Tales denique declarationes & expoſitiones in privatis diffinitionibus cum apud concilium defervierint, & nullatenus moleſtum fuit [n] ſymbolo: cur ergo & nos non ſimiliter illis facimus vel facimus, ſed quaſi impune poſſemus addere vel detrahere abſque aliqua diligentia, audemus? Octavum argumentum veſtrum eſt,

COLLATIO XIV.

a Conjunctionis ſcilicet ſeparativa, proferre, aut ſapere.

b Scilicet alterum docere, ut in prohibitione ſexta ſymboli ſupra citata.

c Facere ſcilicet ſymbolum pro univerſali eccleſia, quantumvis vera continens.

d Scilicet Nicænum.

e Ad vetus ſcilicet. quod explicat.

f Scilicet hoc, quod additum eſt, nempe, Filioque pertinet ſolum, & additum fuit contra verba prohibitionis, diſtincte, ſcilicet proferre.

g Ablata fuit cuſtodia ſymboli, dum fuit additum, Filioque,

h Id eſt, plura in eis extenta fuerunt damnata.

i Epiſt. ad Acacium in actis concilii Epheſini part. 3. cap. 35. & ep. ad Anaſtaſium &c. in iiſdem actis ca. 41.

k Deeſt aliquid, ſed ſenſus eſt clarus, ſcilicet, imo cuſtodiunt fidem, ut ex facto dignoſcitur, non nil addiderint ſymbolo: & ſi ſermonum ſuorum attendatur ſenſus, aperte colligitur, quod ipſas divinas ſcripturas velint intactas & illibatas cuſtodiri.

l Id eſt, huic noſtræ reſponſioni & argumento ſuffragatur dicta quarti concilii.

m Concilii Chalcedonenſis act. 3. in diffinitione.

n Nullatenus ex eis additio aut moleſtia facta fuit ſymbolo a concilio,

COLLATIO XIV.

quod in eodem quarto concilio depoſito prius Eutyche Conſtantinopolitano, deinde congregato & celebrato Epheſino [a], cui præſidebat tyrannus Dioſcorus, Eutyches reſpondebat, dicens ſe tenere fidem catholicam, & in eadem velle & vivere & mori, cum primum concilium Epheſinum prohibuerit proferri aliam fidem præter terminatam in Nicæno concilio. Cum hæc [c] legerentur in quarto concilio, exclamavit Euſebius epiſcopus Dorylæi, qui accuſator fuit a principio: Eutyches mentitus eſt, non eſt diffinitio, non eſt canon qui hoc dicat. Dioſcorus contradixit Euſebio. Deinde lectum eſt, quomodo Dioſcorus depoſuit Euſebium & Flavianum, ut tranſgreſſores legis: & omnes epiſcopi ſecuti ſunt illius ſententiam. Dum hæc legerentur, acclamaverunt patres: Anathema Dioſcoro: Eutyches & Dioſcorus deponantur: & iſto modo omnia fuerunt irritata, quæ fuerunt objecta contra Flavianum & Euſebium, & deponitur Dioſcorus. Quid autem ſit, quod ex his colligatis, minime concerno, niſi quod Flavianus nihil fecerit contra Nicænam fidem, & propterea indebite & injuſte condemnatus, & debite reſtitutus. Et vere injuſte condemnatus fuit: & hæc favent huruſque [b] intentioni fidei Nicænæ, quid [?] obſtat, cum diceret Chriſtum in duabus naturis, nec intentioni, nec dictionibus addit, qui condemnarunt in dictionibus, errarunt ab æquivoco. Nam ille nil addebat in ſymbolo, ſed foris ponebat: hoc autem minime prohibetur vel in ſcripturis, vel in ſymbolo, vel in omnibus hujuſmodi. Dico autem, quod non opitulatur vobis, cum addideritis ſymbolo. Nam aut hoc ſcripturæ ſacræ apponatur, & hoc prohibetur; verum declarationes ſcripturarum exponere licitum eſt, & ideo nemo unquam juſte condemnatus eſt de hoc. Quid denique opitulatur vobis, ſi Euſebius eſſe tale prohibitum [c], & quod concilium tacuit? Nam aut ignorabat hanc legem Euſebius, & hoc non eſt mirum. Multi namque ex epiſcopis qui impræſentiarum ſunt, ignorant actus conciliorum. Aut cum cognoverit, ad aliam ſententiam interpretabatur, & non ad ſententiam Dioſcori: & ideo dixit, non eſt canon qui dicat iſtud, videlicet quod Eutyches dicebat, illum qui iſtam fidem doceret, ſaperet, &c. ſubjacere condemnationibus [d] patrum: & illum qui immutaret fidem ſecundum dictionem, quod Flavianus non faciebat: imo dum ſervaret dictiones ſymboli, intelligebat & docebat aliam fidem, ſed non alienam. Hoc autem non prohibetur docere extra textum alia & conſona; videtur per omnia injuſte depoſitum Flavianum: non enim diffinitiones tranſgreſſus eſt, nec innovavit aliud ſymbolum, prout vos feciſtis. Et hæc pro nobis certa ſunt, [e] & hoc, quod vos concedetis, niſi evidentiſſimis rebus contradicere velitis.

CARD. Vultis plus dicere?

EPHES. Volo præterea unum teſtem allegare, qui fuit princeps veſtræ eccleſiæ Romanæ, qui ſpecialiter eſt noſtrarum rationum confirmator, Vigilium ſanctiſſimum papam ſenioris Romæ, cui profecto nos obedire debemus, & vos imitari: vos [f] dico, qui ſucceſſiſtis ejus dignitati. Sit denique iſte ſignaculum noſtrarum rationum, dicit in epiſtola quam ad Eutychium Conſtantinopolitanum patriarcham direxit: Cariſſimo fratri Eutychio Vigilius. Repletum eſt lætitiam os noſtrum, & lingua noſtra exultatione, &c. [10] Nos ſemper cuſtodivimus & cuſtodiemus fidem, quæ ab initio tradita eſt a magno Deo & ſalvatore noſtro Jeſu Chriſto ſanctis apoſtolis, & ab ipſis univerſo Mundo prædicata, & a ſanctis patribus declarata, & maxime a patribus qui convenerunt in ſanctis quatuor conciliis, quæ per omnia accipimus, hoc eſt 318. patres qui in Nicæa convenerunt, qui ſanctum ſymbolum, hoc eſt diſciplinam fidei expoſuerunt, qui & Arii furiam anathematizarunt, [g] & qui eadem ſaperent. Suſcipimus & 150. patres qui Conſtantinopoli convenerunt, qui eamdem ſanctam diſciplinam explanarunt, & illud quod eſt de divinitate ſancti Spiritus expreſſerunt, & hæreſim Macedonianorum [h] pugnatorum Spiritus, & impium Apollinarem condemnarunt, & qui eam ſaperent. Suſcipimus & ſanctos ducentos patres qui in civitate Epheſina convenerunt, qui per omnia ſecuti ſunt idem ſanctum ſymbolum & diſciplinam, & condemnarunt Neſtorium & ſceleſta ejus dogmata, & qui ſimilia ſaperent vel ſentirent. Una cum iſtis ſuſcipimus [i] 560. qui in Chalcedone convenerunt, qui per omnia conſenſerunt prædictis ſanctis conciliis, & ſecuti ſunt patrum ſymbolum ſeu diſciplinam, quod a 318. patribus expoſitum, & a 150. patribus explanatum fuerat: & anathematizarunt eos qui aliud præter dictum ſymbolum auderent docere & tradere ſanctis eccleſiis. Audiſtis, patres reverendi, hoc eſt ſymbolum, quod a patribus concilii Epheſini & Chalcedonenſis non dicit expoſitum aut declaratum, ſed ſuſceptum & confirmatum: & hos omnes patres fuiſſe illud ſymbolum ſecutos dicit, & eos anathematizatos qui aliud præter dictum ſymbolum auderent docere & tradere ſanctis Dei eccleſiis, in quibus non particulare aliquod ſymbolum poteſt intelligi, cum particulare ſanctis eccleſiis non tradatur: nec contrarium vos [k] dicitis, quoniam modo taliter ipſe [11] dixiſſet, aliud præter dictum, ſi contrarium intellexiſſet. Nam non dicitur contrarium præter iſtud, ſed dicitur contrarium tali [l]: ſed aliud dicitur præter iſtud [m], & immutata ſententia dictionum: & hoc liquido apparet omnibus qui nolunt contendere. Hoc ſymbolum poſtulamus, reverendi patres, bonum depoſitum ſanctorum patrum qui convenerunt in regia urbe Conſtantinopolitana, reddite hoc nobis tale, quale a nobis ſuſcepiſtis. Si quis commiſerit vobis aliquid in depoſito, nonne debetis reddere ut habuiſtis? Reddite nobis ſymbolum patrum ut accepiſtis: non ſuſcipit additamentum aliter quam concluſum eſt ab illis patribus: & qui audent mutare, exploduntur; & [*] quos aliud præter iſtud vellent facere, [n] tormentis conſtringunt. Parumne videtur vobis, quod fuit additum ſymbolo, & parvipenditis rationem talis rei? Ergo & dempta nil noceret, nec parum, imo proderit maxime: nam univerſo populo Chriſtiano magnum eſt, quod tactum eſt, & magna ratio eſt de illo. Ergo nec nos erramus, ſi magnam facimus rationem de iſto propter aliquam particulam appoſitam, & ſic per [12] diſpenſationem detrahatur: & vos complectimini fratres, quorum videtis laniatus, qui vinculum caritatis laniatis. Rogamus vos patres & dominos honorabiles propter viſcera domini noſtri Jeſu Chriſti, qui dilexit nos

ANNO CHRISTI 1438.

a Concilii Epheſini damnatum.

b Forte, intentioni noſtræ. Fidei Nicænæ quid obſtat, &c.

c Subintelligo negaverit, ut intelligitur ex act. 1. concilii Chalcedonenſis ſupraſcr. ideo ſubdit, Non eſt canon, &c.

d Verba Eutychis loco citato, ſunt hæc: illum qui præter iſtam fidem addiderit aliquid aut minuerit, aut docuerit, ſubjacere damnationibus, &c.

e Id eſt, & hoc eſt quod vos concedetis.

f alloquitur papam.

g & eos qui &c.

h Id eſt, impugnatium Spiritum ſanctum.

i In epiſt. Vigilii citata, unde hæc de ſumpta ſunt, legitur ſexcenti triginta.

k Id eſt, dicetis, vel dicere poteſtis.

l Qui vellet dicere contrarium, non diceret præter iſtud, ſed diceret contrarium huic. m Sed aliud ſignificat idem, quod præter iſtud quod verificatur in mutatione dictionum & ſyllabarum.

* eos qui aliud

n Scilicet pœnis.

Vide ſeſſ. 15. in Græco.

Collatio XIV.

Anno Christi 1438.

nos inutiles exiſtentes, & qui animam ſuam A poſuit pro nobis: redeamus ad illam opportunam conſectationem, quæ debet eſſe & inter vos & patres illos, quam habeamus prius quam adderetur, & inter nos non erat ſchiſma. Agnoſcamus adinvicem, & veneremur patres, honoremus diffinitiones, timeamus pœnas, cuſtodiamus traditiones, & ſimul omnes uno ore glorificemus honorabiliſſimum nomen Patris, & Filii, & Spiritus ſancti nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

Cardinal. Cum veſtra gratia beneplacito.

Epheſ. Dicatis plane propter notarios.

Card. Faciam. Reverendi ac dilectiſſimi B patres, ego intellexi quæ modo protuliſtis, & dimiſſis proœmialibus, veniam ad rem ipſam. Paternitas veſtra dixit, quod volebat reſpondere octo articulis per me factis, quia illa videbantur pertinentia magis quam alia. Ego in ſcriptis dedi tibi viginti, poſtea diverſis vicibus ultra octo aut decem; quæ re vera non ſunt minus pertinentia quam illa, imo magis ac magis ſtringunt: dimittendo iſta, venio ad primum. Et dicitis primo de Chariſio, quod ille nil nobis præſtitit, quia ille fecit privatum ſymbolum, nos agimus de univerſali. Ad hoc reſpondeo, quod multum præſtitit & præſtat, licet inter nos & vosipſos ſit quæſtio de ſymbolo univerſali, nihilo minus de hoc verbo ad- C dito, & an licuerit fieri, inſurgit ex intellectu dictionis tertii concilii. Vos videmini intelligere illa verba, aliam fidem, id eſt aliis verbis, licet veram: & quod certe intelligitur de alio ſymbolo, etſi vero, tamen in verbis diverſis. Ego impugnabam, quod ſatis protulit fidem ſuam [a] per diverſa verba, quam ſit ſymbolum Nicænum, & non fuit reprehenſus. Ergo ex hoc comprehendo, ſenſum prohibitum comprehendere diverſitatem fidei effectu, non verbo; & ſicut dixi, textus non diſtinguit inter ſymbolum univerſale, vel particulare, vel commune, vel privatum: imo ſæpe dixi quod particularis perſona prohibetur per iſtum textum. Nam ſi intellectus diffinitionis fuiſſet de verbis D tantum, Chariſius valde fuiſſet reprehenſus. Secundo, paternitas tua dixit, quod ego dixeram, quod ea prohibitio prohibebat non tantum proferre, ſed & ſapere. Dicitis quod verbum, ſapere, non eſt in prima parte textus, ſed verbum proferre & docere: ſed in ſecunda parte diffinitionum, cum reprehendatur dogma Neſtorianorum, ponitur, credentes vel ſapientes, & quod hoc verbum ſapere fuit poſitum in concilio Chalcedonenſi propter factum Eutychis, quia bene proferebat ſymbolum, ſed male intelligebat; & ideo concilium Chalcedonenſe poſuit illud verbum ſapere. Addit ipſe [b], quod verbum ſapere, eſt ſecundum intentionem intus proferre, vel docere & conſcribere E [c] ſecundum verba & dictiones. Ad hoc poſſum dupliciter reſpondere: uno modo, licet hoc verbum non ſit in diffinitionibus tertii concilii, ſufficit quod ſit in prohibitis aliorum conciliorum. [d] Nam ita ligat diffinitio octavi concilii, ſeptimi, ſexti, quinti, & tertii; ſi prohibetur intelligentia, tunc ſequuntur illa inconvenientia quæ olim dixi; quia quicumque ſaperet aliquam veritatem quæ non eſſet in ſymbolo, incurreret anathema, ſive per quintum, ſive per ſextum, ſive per ſeptimum: ſed hoc eſt abſurdum nedum dicere, ſed cogitare, quod omnis homo incurreret anathema. Secundo reſpondeo ad iſtud, quod licet hoc verbum non fuerit expreſſe poſitum in verbis primæ partis, oportet ita intelligere, & ita ſancti doctores intelligunt. Et primo Cyrillus, & poſtea Vigilius, quem tantæ auctoritatis facitis, prout eſt. Cyrillus in [e] expoſitionibus ſymboli declarat ſenſum prohibitum tertii concilii, & dicit, quod illud concilium tulit ſententiam contra Neſtorium, & damnavit novitates vocum eorum qui cum Neſtorio erant, & qui fuerunt, & qui ſaperent talia. Certum eſt, hanc diffinitionem habere duas partes. Ultima loquitur de ſapientibus dogmata Neſtorianorum; ubi hæc prohibitio poteſt prohibere novitatem vocum, niſi in prima parte: certe hoc intelligit aliam fidem, id eſt de ſapientibus aliam fidem, id eſt contrariam: alioquin Cyrillus non diciſſet novitatem. Secundo probo per dictum Vigilii, per particulam quam volebatis præterire; dicit: Recipimus ducentos ſanctos patres (& infra) & judicarunt Neſtorium impium, & damnarunt iniqua dogmata: & continetur in ſecunda parte diffinitionum, & ſequitur: Et qui ſimilia ſaperent. Ergo expreſſe Vigilius intelligit primam partem non ſolum loqui de prolatione, ſed de iis qui ſapiunt. Et unde iſti doctores declarant, quod eſt intelligenda prohibitio non ſolum de loquentibus, ſed & de [f] ſapientibus. Tertio probo per rationem, quod ita debet intelligi. Ridiculum eſſet dicere vel cogitare, illos patres voluiſſe ligare proferentes ore, & non qui cogitarent corde. Lex non imponitur verbis, ſed rebus: & intentio ſynodorum eſt, ut doceant homines veritatem, qui debeant de Deo ſentire, quia docit apoſtolus: *Corde creditur ad juſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem*. Unde intentio ipſorum eſt qui ſunt miniſtri juſtitiæ, doocere homines qualiter debent corde ſentire. Unde ipſi non perfecti eſſent miniſtri juſtitiæ, [f] niſi corde docerent. Et quia voces ſunt ſignificativæ eorum quæ quis in animo habet, & nemo præſumitur aliud ore proferre, quam mente habeat: ideo viſum eſt ſufficere patribus, prohibere verbum, proferre, comprehendens ſapere. Nunquid homo eſſet ſalvus, ſi recte proferret, & corde male ſentiret? Reverendi patres hoc reſponſum eſt ad id quod allegavit de dictionibus, & ad aliud quod ipſe dicit, quod ſapere intelligitur de corde; & proferre, de ore. Deinde revertimini ad id quod prima parte diciſtis, dicens quod privata perſona poteſt facere privatum ſymbolum, univerſale autem non poteſt fieri: iſtud non videtur habere rationem, nec faciem rationis, quod privatæ perſonæ concedatur plus quam univerſæ eccleſiæ: imo deberet magis prohiberi ſingulari quam univerſali, quia privata perſona poteſt errare, univerſalis non poteſt errare: & hoc repugnat rationi naturali & civili, & politicis, quod plus poſſit una perſona quam communitas. Itaque per illam prohibitionem prohibetur particularis, & non univerſalis: & verba hoc comprehendunt loquentia in ſingulari [g]. Nam hoc videtur alienum a ratione, quod legislator qui intendit omnes ligare, & non ſe, ſibi & non aliis legem imponat. Ea quæ pertinent ad rationes civiles non ſunt ſpernenda. Leges communes, & quæ factæ fuerunt Conſtantinopoli per Juſtinianum, dicunt, quod par in parem non habet imperium: nec habens poteſtatem condendi legem, poteſt ligare ſucceſſorem, quo minus veniente neceſſitate poſſit mutare;

[a] Chariſius ſcilicet.

[b] Marcus ſcilicet Epheſ

[c] *Id eſt*, verba prohibitionis, ſapere vel docere, reſpiciunt verum ſenſum intrinſecum: conſcribere autem vel proferre, ipſa verba & ſyllabas ſymboli.

[d] Ut in Chalcedonenſi act. 5. in diffinitione.

[e] In act. concilii Epheſini par. 3. cap. 34. & 35.

[f] niſi docerent, corde credenda.

Rom. 10.

[g] Nulli, nemini, ut in diffinitione ſæpe citata.

COLLATIO XIV.

mutare: hoc eſſet contra rationem & finem legis. Nam hoc ſit ad bonum publicum, modo ſi utilitas publica exigat, ut quid fiat contra illam legem: niſi poſſet fieri, eſſet contra finem illius legis. Et ut non videar uti legibus ſæcularibus ſolum, adduco exempla ſanctarum ſynodorum. In primo concilio Nicæno fuit concluſum, quod poſt eccleſiam Romanam eſſet Alexandrina [a]: & ſicut dicit papa Liberius [b], quod fuit prohibitum, ne quid fieret contra illud ſub pœna depoſitionis, ſi eſſet epiſcopus; & anathematis, ſi laicus; ita Julius papa dicit: Poſuerunt leges, quas ſacros canones appellamus, neceſſarias ad ſtatutum eccleſiæ & ad dignitatem epiſcoporum: non obſtante illa prohibitione Nicæni concilii, fecit [c] Chalcedonenſe, quod Conſtantinopolitana eſſet [d] prima: & ſic apparet quod non tam unum concilium poteſt addere, ſed & tollere, dummodo non ſit contra fidem: & quantumcumque prohibeat, non ligat manus ſequentium ſynodorum in illis quæ poſſunt diſpoſitionem hominum variare, non de fide, quæ eſt invariabilis. Unde eccleſia catholica bene prohibet fieri quid contra fidem: ſed quod aliquid, quod ſit ſecundum fidem, non poſſit eccleſia facere, hoc eſt impoſſibile. Ea quæ continentur in ſymbolo, ſunt invariabilia: ſed quod his verbis, vel aliis utamur, dummodo ſint vera, hoc nunquam fuit inhibitum, nec poteſt inhiberi. Et ſicut ſynodus Conſtantinopolitana potuit facere declarationem, ita in æternum poterunt per alias fieri. Imo dico plus, quod ſi aliqua ſynodus diceret, quod in ſymbolo non addatur etiam verbum verum, intelligeretur de privatis additionibus, non de eccleſia univerſali. Et ſi quis diceret, quod Cyrillus prohibuit ſibi ipſi, loquens in perſona concilii, Cyrillus intelligebat de ſeipſo & de privatis, & non de univerſali eccleſia. Et hoc dico per quamdam repoſitionem, cum ſupra declaravi, quod epiſtola Cyrilli habet ſignificatum de ſenſu, non de verbis. Ad id quod dixiſtis, quod additio fuit cauſa multorum malorum, dicatis, quod additio non fuit cauſa ſchiſmatis, quia ante iſtud ſchiſma eccleſia Romana cantabat ſymbolum cum hoc verbo, Filioque. Hoc habemus per epiſtolas Hormiſdæ papæ [e], qua ſcribit imperatori Conſtantinopolitano, videlicet Juſtino, patri Juſtiniani [f] imperatoris, qui fuit tempore quinti concilii. Concilia Toletana [g] ſunt magnæ auctoritatis, celebrata cum præſidente Leonis: & in multis de illis conciliis ponitur illud verbum. Filioque. Si vultis quod legantur, audite

EPHES. Nos nunquam audivimus talia concilia.

CARD. Audietis nunc.

EPHES. Quia iſta non ſunt authentica, ideo non curamus iſta videre.

CARD. Ideo dico, quod erat illud verbum apud eccleſiam Romanam, Filioque, & non fuit ſchiſma. Item Taraſius addens, per Filium, [h] in concilio ſeptimo, non generavit ſchiſma. Deinde doctrina Auguſtini & Ambroſii erat nota ante tempus tertii concilii. Item doctrina multorum doctorum Græcorum erat nota orientalibus, & tamen nullus fuit ſcandalizatus contra eos. Unde non dicatur, quod hoc vorbum, Filioque, fuerit cauſa ſchiſmatis, nec propter hoc ſecuta eſt diviſio.

EPHES. Propter quæ ergo?

CARD. Litis præteritæ non eſt cauſa referenda. Volo uti verbis quæ ſunt apta ad pacem, non ad litem. Demum ad argumentum omiſſionis concilii Conſtantinopolitani, quod de eo non fuerit facta mentio [i], cum dicitis, quod non fuit ante prohibitum; ſicut dixi in ſcriptis, ponatur [k] quod prohibitio prohibeat aliud ſymbolum fieri; diſcutiamus de ſignificatu iſtorum verborum ad ſymbolum. Ego non dico de prohibitione ante vel poſt, ſed de ſignificatu. Tu dixiſti quod id quod non differt in ſenſu, ſed in verbis, debet reputari unum & idem cum Nicæno: ita noſtrum cum ſit idem, non eſt aliud.

EPHES. Ego dixi ſine diverſitate, nec dixi idem, ſed aliud: vos accipitis hanc ſignificationem a me, quam non dixi, de illo Conſtantinopolitano [l] ſolum.

CARD. Illa ratione, qua fuiſti motus ad dicendum de illo Conſtantinopolitano, ego moveor de noſtro, ut dicatur idem: deinde probo per alias auctoritates. Ego dico, quod in ſeptima ſynodo fuit lecta fides Tharaſii & Theodori, quæ in verbis multis differebant: & tamen fuit dictum, quod erat una & eadem identitas. Item in quarto concilio dicunt, quod decreta in Epheſino & Nicæno ita concordarunt, quod nil diverſum ſapuerunt ſive diffinierunt. Ergo diverſitas & identitas non attenditur ad verba, ſed ad intellectum. Ego dico, quod & ante tertium concilium fuit facta hæc prohibitio. Probavi per Cœleſtinum, deinde per Cyrillum, tertio per primam ſynodum: & paternitas tua nihil reſpondit. Deinde audiatis epiſtolam Liberii papæ.

AND. Fuit lecta in Græco, deinde in Latinum his verbis [m].

Dilecto fratri Athanaſio, & univerſis in unum congregatis fidem rectam ſentientibus, Ægyptiorum epiſcopis, Liberius papa ſalutem. Et ab initio percepimus a beato Petro apoſtolorum principe fiduciam, ut habeamus auctoritatem pro univerſali eccleſia ad rectam defendendam fidem, quatenus nulli liceat ſtatum eccleſiæ ſubmovere ad læſuram recte credentium, ſine periculo honoris. Epiſtolam veſtram nobis directam ante nos recitari fecimus, tribulationes quas pro recta fide patimini, intelleximus: ſuper quibus & nos una vobiſcum condolentes, & laborare pro vobis, ut pacer pro filio, parati ſumus. Fidem Nicæni concilii in eadem epiſtola recte reperimus, gratias referimus, pro qua non ſolum perſecutiones ſuſtinere parati ſumus, ſed etiam, ſi neceſſe fuerit, mori pro nomine Chriſti, in quantum noſtra fragilitas patitur, non reſpuimus. Ideo prædictum concilium Nicænum diffinivit, illam fidem non licere proferre, ſapere vel docere aliter, nec quidquam in fide ſentire vel proferre, quod iis patrum regulis poſſet obviare: qui vero ſapere, docere vel proferre, vel aliud ſymbolum tradere ad fidem veritatis converti deſiderantibus, vel a Judæis, vel Paganis Chriſtianos volentibus fieri; ſi epiſcopi vel clerici, alieni ab epiſcopatu, clericus a clero; monachos vel laicos anathematizari voluerunt.

CARD. Etiam ego probavi per aliam auctoritatem, quod ſimilis prohibitio facta fuit ante per canones Nicæni. Unde non tantum Liberii & Vigilii teſtimonium, habemus etiam Damaſi papæ, & epiſcoporum qui fuerunt in Ariminenſi [n] concilio, ubi catholici & Ariani fuerunt, & Ariani

ANNO CHRISTI 1438.

a Concil. Nicæn. can. 6.

b Epiſt. 11. Vide latius ſupra coll. 13.

c Id eſt, quamvis in Nicæno illa ſit poſita lex præcedentia, tamen poſtea prævaluit Conſtantinopolitana.

d ſcilicet ante Alexandrinam.

e Epiſt. 79. tom. 2. part. 1. Conciliorum edit. Colon. in qua habetur, Filioq.

f Juſtinianus erat Juſtini ex ſorore nepos, ut ait Marcellinus.

g Vide Baron. tom. 6. anno 447. num. 19. & tom. 10. an. 883. nu. 33. & in 7 conc. act. 7. in diffinit. ibi enim id legi, ex antiquo codice probaverat Julianus cardin. ſupra coll. 4. tempore Hadr. papæ I. & Taraſii patriarchæ Conſtantinopolitani.

h In concilio ſcilicet Epheſino non fuit facta mentio de ſymbolo Conſtantinopol. quia tunc non erat prohibitio.

i In concilio ſcilicet Epheſino non fuit facta mentio de ſymbolo Conſtantinopol. quia tunc non erat prohibitio.

k Præſuppoſito etiã quod ante Epheſinum non eſſet prohibita additio, probat, quod verba prohibitionis referuntur ad ſenſum contrarium & falſum ſolummodo.

l Scilicet, ego dixi ſymbola debere eſſe ſine diverſitate etiã in verbis ipſis, quibus ſi differant, nõ dixi eſſe eadem, ſed alia: ſolum de Conſtantinop. ſymbol. dixi eſſe idem cum Nicæno, quãvis differens in verbis, quia quandoquidem conditum, non erat ad. huc facta prohibitio.

m Epiſt. 13. habetur tom. 2. conc. ſub Liberio.

n In primo Arimini concil. approbato, Vide tom. 2. concil.

ANNO CHRISTI 1438.

Ariani plures nimis [a], & protulerunt perfidiam illorum, quam in Sirmio protulerant. Catholici reſiſtebant eis, & illi Ariani volebant perſuadere, quod propter duo verba non debeba: turbari ſtatus eccleſiæ: tollatur hoc verbum, [b] non erat, & erit pax. Sed catholici intelligentes fallacias repulerunt eos, & inſinuarunt imperatori eorum voluntatem, dicentes eſſe filios Nicæni concilii, pariter & hæredes. Reperitur recta ipſorum fides ad Conſtantium ſcripta, cujus verba ſunt hæc.

Epiſtola catholicorum epiſcoporum, qui Arianis reſiſtunt in Arimino.

CARD. Et eſt advertendum, quod pauciores tenentes rectam fidem dicebant concilium repræſentare [c], & ſub nomine concilii ſcribebant literam. Hæc fides ſola in Nicæa expugnat hæreſim Arianam, & non ſolum illam, ſed alias: cui veræ fidei addere quid quam, erroneum & fallax eſt; & auferre, periculoſum. [d] Et ſi quis horum alterum fecit, erit facultas agendi quod volunt. Nos habemus Theodoretum, quem audiatis in Græco. Deinde ſequitur epiſtola Damaſi [e], qui invehitur contra illos qui protulerant in Arimino teſtimonium, his verbis. Patres trecenti qui in Nicæa convenerunt, hunc mulrum firmiſſimum contra hæreticos ſtatuerunt, & hoc remedio ſunt omnia repulſa obſtacula, ut Pater & Filius ejuſdem bonitatis, magnitudinis & virtutis credi debeant, [f] unius eſſentiæ, ſubſtantiæ, & Spiritus ſanctus: aliter ſapientes alienos a communione noſtra judicarunt. Ergo hanc prohibitionem ſciatis factam ante tertiam ſynodum (ut multis modis eſt probatum) in concilio videlicet Nicæno; qua non obſtante patres in Conſtantinopoli [g] non prohibuerunt facere unum ſymbolum: ergo apparet prohibitionem referri ad contrariam fidem, non ad declarationem veritatis. Ad hoc quod ipſi dixiſtis, quod ſymbolum Conſtantinopolitanum habet ſe ad Nicænum ut novum teſtamentum ad vetus, & Conſtantinopolitanum explicat quod erit in Nicæno implicite, ut novum vetus: dico quod noſtrum explicat quod erat in Nicæno. Illam vero ſimilitudinem, per quam intelligitis duo tantum eſſe ſymbola, non accipimus: & quia pridie dixiſtis, quod erant duo ſymbola, & quod non erat ſymbolum apoſtolicum; probo contrarium, & hæc ſunt verba Leonis, ubi dicit [h]: Siquidem catholici ſymboli brevis & perfecta confeſſio, quæ duodecim apoſtolorum totidem eſt ſignata ſententiis, tam inſtructa eſt inſtructione cœlentiis, tam inſtructa eſt inſtructione cœleſti, ut omnes hæreticorum opiniones ſolo ipſius gladio poſſent detruncari: cujus ſymboli plenitudinem ſi Eutyches puro ac ſimplici corde voluiſſet concipere, in nullo a decretis ſanctiſſimi Nicæni concilii deviaret. Secundo eſt teſtimonium Ambroſii, & ſcribit papæ Siricio [i], & dicit ſic: Sed ſi doctrinis non creditur ſacerdotum, credatur oraculis Chriſti, credatur monitis angelorum dicentium, quod non eſt impoſſibile apud Deum omne verbum. Credatur ſymbolo apoſtolorum, quod intactum eccleſia Romana ſervat. Accedat magnus Auguſtinus exponens ſymbolum apoſtolorum, & ponit de verbo ad verbum illud, & dicit, quod factum eſt ita breviter, quod omnes poſſent memoria retinere; & quod evangelia & prophetiæ & apoſtolici actus implicite continentur; & dicit: Hæc eſt fides paucis verbis tenenda: in ipſo ſymbolo novellis Chriſtianis datur, & exponit quatuor: primo ad fideles; ſecundo ad hæreticos, tertio ad Judæos, quarto ad paganos: & aperit multa myſteria Dei pulchra. Unde invitat hæreticos, Judæos & gentiles ad ſuſceptionem hujus ſymboli, & dicit, quod tradatur novellis fidelibus, & quod ſine ipſo non eſt recta fides. Et advertendum, quod ſymbolum apoſtolorum eſt perfectius, id eſt magis completum quam Nicænum. In ſymbolo Nicæno non dicitur, quod Chriſtus eſt conceptus de Spiritu ſancto ex Maria virgine, quod eſt ita magnum & admirandum myſterium. Item nihil dicitur de deſcenſu ad inferos, de ſanctorum communione, carnis reſurrectione, & multa alia, quæ ſunt in hoc ſymbolo. Deſinat veſtra paternitas dicere, quod non ſunt niſi duo ſymbola, [k] prohibita tot auctoritatibus generalibus. Et ſi quæris quando fuit traditum ſymbolum apoſtolorum, dico quod beatus Clemens poſt obitum Petri ſcripſit Jacobo [l] epiſtolam, & in illa epiſtola multas traditiones Petri apoſtoli commemorat, inter quas dicit hæc verba: Chriſto reſurgente & aſcendente in cœlum, miſſo Spiritu ſancto, collata apoſtolis ſcientia linguarum, adhuc in uno poſiti, ſymbolum quod nunc tenet fidelis eccleſia, quiſque quod ſentiret & teneret, dicendo ediderunt; quatenus diſcedentes abinvicem, hanc regulam apud gentes [m] prædicarent. Et ſecundum hanc traditionem beati Petri in die pentecoſtes factum fuit hoc ſymbolum. Nec eſt veriſimile, quod eccleſia ſteterit trecentis annis a tempore aſcenſionis uſque ad concilium Nicænum ſine ſymbolo. Deinde reſpondeatis ad id quod dixi de ſexta ſynodo [n]. Vos dicitis, quod debet intelligi, ut nil fiat in evertionem, id eſt ipſius ſymboli: & dicitis, quod loquitur de iis quæ fuerunt diffinita in ſexto concilio; quaſi velitis intelligere, quod non prohibet diffinita in aliis conciliis. Ego expediam me de iſtis, quia textus ponit verbum, everſio, poſt verbum, adjectionem doctrinis. Numquid per hoc non apparet, quod illa adjectio eſt prohibita, quæ fit ad everſionem? certe ſic. Ad ſecundam partem cum dicit ibi, eorum quæ diffinita ſunt, refert ſe ad omnia, & ad primum, & ſecundum, & tertium, & quintum, & ſextum concilia, quæ omnia fuerunt expoſita [o]. Et quod hæc verba, aliam fidem, ita intelligantur, beatus Gelaſius papa declarat, & fuit ſolenniſſimus doctor, fuit ante Gregorium, & dicit: Si quis ſecundum ſceleratos hæreticos quocumque modo, vel verbo, vel tempore, vel loco, terminos tranſmutans quos poſuerunt firmiter patres eccleſiæ & ſanctæ univerſales ſynodi, tentaverit temere contravenire, & fidei alterius expoſitiones, aut leges, & diffinitiones, vel libellos, aut epiſtolas, aut teſtimonia falſa eccleſiaſticis regulis incognita, & ſi quid aliud quod impiiſſimis hæreticis ſolitum eſt agere, pro diaboli-ca inſtigatione, callide, aut contra ſanctas orthodoxorum ſententias; ſi perſeveraverit hoc impie agens, in ſæcula ſæculorum ſit condemnatus, & dicat omnis populus, Fiat, fiat. Illa verba, id eſt, Noli [p] tranſgredi terminos patrum, in ſeptimo concilio de everſione intelliguntur, ſcilicet interpretationes contra ſenten-

COLLATIO XIV.

a Julianus card. ſequitur textum Athanaſ. ad Africanos, ubi dicitur Arianos fuiſſe ductores. Vide Baron. tom. 3. anno 359. num. 3.

b Non erat ſcilicet aliquando Chriſtus æque ut Deus. Sunt verba hæreticorum dicta in ſymbolo Nicæno quæ verba diſſationis volebat Ariani auferri a ſymbolo Nicæno.

c Nimirum pro ipſis fabbat legati apoſt. qui præerant concilio, ut apud Baron. tom. 3. an. 359. num. 3.

d Quorum ſi alterum fiat, erit hoſtibus quidquid libet agendi libera facultas. Sic in epiſt. com. 1. conc. edit. Colon. poſt. concil. rimin. enſ.

e Epiſt. 6. to. 1. concil. ſub Damaſo.

f Unius eſſentiæ, ſive ſubſtantiæ, ſimul & Spiritus ſanctus. Sic in ea epiſt. citata.

g Non exiſtimarunt ſibi prohibitum eſſe.

h In epiſtola ad Pulcheriam Auguſtam ep. 96

i Epiſt. 81. alias 7.

k Id eſt, deſinas dicere, cum prohibeatis tot auctoritatibus.

l De qua epiſtola vide Baron. tom. 1. anno 102. num. 6. Turrianum adverſus Magdeburg. lib. 2. Poſſevin. in Appar. ſacro, verb. Clemens Romanus.

m prædicarent. Hucuſque verba Clementis.

n Actione 18.

o Supra.

p Act. 7. & in 6. ſynodo act. 18. in diffinit. non quod ibi ſint hæc verba ſacræ ſcripturæ, ſed quia ibi prohibetur interpretatio & additio ad everſionem eorum.

COLLATIO XIV.

tentias patrum. Deinde cum reſpondetis ad dictum meum ex epiſtola Cyrilli, dicat [a] quod hoc præceſſit diffinitiones. Ego dico, quod hæc reſponſio nihil valet, quia intelligentia verborum ſumitur ex cauſa dicendi. Unde cum beatus Cyrillus dicat, ſequi intentionem ſanctorum patrum, non debet intelligi niſi de ipſa intelligentia, non de verbis: alioquin videretur ſibi contrarius, aliter in epiſtolis, & aliter in diffinitionibus ſapiens. Item tota ſynodus dicit, quod ipſe ſapit idem cum fide Nicæna. Unde ipſa ſynodus quæ fecit prohibitionem, intelligit eſſe idem, quod ſenſu conſonat. Poſtea reſpondiſtis ad dictum meum de [b] ſeptima, ubi dixi, intentiones veritatis ſectantes: & dicitis, quod ille intellectus facit pro vobis, quia infra dicit: Nihil addentes vel minuentes. Dico, quod non poteſtis negare, quod debemus ſectari veritatem, non verba. Et illud quod putatis eſſe pro vobis, quia dicit, nil addentes, videas quod eſt contra te, quia ibi exponit fidem Nicænam & aliorum conciliorum, & loquitur de omnibus.

EPHES. Inferiora quomodo intelliguntur?

CARD. Inferiora intelliguntur per ſuperiora. Certum eſt, quod in aliis conciliis non fuit diffinitum de imaginibus, & ibi fit; & tamen dicit ſynodus, quod nihil addit.

EPHES. Erat traditio eccleſiæ.

CARD. Iſta diffinitio non erat facta in aliquo concilio, præterquam ſeptimo. Addit ergo, & tamen dicit quod nil addit. Unde oportet intelligere, quod nil addit contra veritatem, ſed quod erat in ſacra ſcriptura magis explicat. Demum reſpondiſtis ad dictum de beato Leone, & dicitis, quod Leo non fecit aliud ſymbolum. Ego reſpondeo, quod per verba prohibitiva, ſecundum ſenſum veſtrum, ita eſt prohibitum facere diffinitiones, ut ſymbolum; & nihilo minus Leo cum ſynodo Chalcedonenſi fecit aliam diffinitionem. Per hoc datur intelligi, quod prohibitio comprehendit contrarium ſymbolum & contrariam diffinitionem, quia cum prohibitio utrumque comprehendat, nonne utrumque erit prohibitum, vel utrumque permiſſum? Ad hoc quod dicitis, quod eccleſia Romana non fecit cum diligentia hanc additionem, dico contrarium, quia mature fecit ſequens veritatem & ſacras ſcripturas, doctores Græcos & Latinos. Et quia pridie dixiſtis, quod in hoc dogmate quod apposuit, fecit tertium teſtamentum: dico, quod qui tollit hæc verba, tollit novum teſtamentum, imo & vetus: quia cum vetus ſit figura novi, ſi impugnatur novum, impugnatur & vetus, quia unum continetur in alio. Demum reſpondiſtis de Flaviano & epiſcopo Doryłæi, & dixiſtis, quod illud nihil prodeſt nobis, quia Flavianus non fecit ſymbolum, & [c] illi intelligebant, quod non licebat facere diffinitiones: & ideo male intelligebant, & ideo fuit revocata eorum ſententia. Ego dico, quod fuit cauſa revocationis, quia condemnata fuerat [d] veritas: deinde quia ipſi non bene intelligebant illam diffinitionem, quia intelligebant, nec in ſymbolo, nec extra licere addere. Concilium hunc ſenſum improbat, intelligens quod licet, dummodo non addatur contra veritatem. Et hoc declarat Diogenes [e] epiſcopus qui ibidem erat, qui reſpondit his verbis: Dolole proponunt fidem Nicænam: illa enim additamenta recepit propter errores Macedonii. Unde ille intelligebat, quod ſymbolum recipit additamentum, ſi eſt conſonum veritati; & ſymbolum privatum & commune, dummodo fiat ad veritatem, non quod eſt contra veritatem, quia illud [f] nec ab eccleſia, nec ab alio poteſt fieri. Subdidiſtis deinde, quod ſicut evangelio, ita & ſymbolo non debet addi: & in hoc vos multum fundaſtis. Attendas bene, rogo, quia ſpero tollere omnem dubitationem. Verum eſt, quod in textu evangelii nullus fuit auſus addere aliud verbum, nec in ſcripturis aliorum ſanctorum. Nam ſi quis diceret: Chriſtus dixit tale verbum: ſi non dixit, diceret mendacium. Et ita eſt de epiſtolis Cyrilli & cujuſlibet doctoris, intelligendo de nuda voce verborum. Sed ſi Chriſtus appareret & diceret: Tale etiam verbum dixi, & apponatur in evangelio: numquid poſſet apponi? certe nullus dubitaret, quod ſic. Et ſi Joannes in Apocalypſi reviviſcendo apud nos voluiſſet addere, numquid non potuiſſet? Sic de beato Auguſtino, qui multa addidit ad librum de civitate Dei, cum revidit. Modo ſymbolum factum in Nicæa, & per apoſtolos factum, per eccleſiam, & auctoritate eccleſiæ [g]. Nam illa eccleſia quæ fuit tunc, eſt nunc, & uſque ad finem mundi: & ſic ſemper ipſa poteſt addere, quia iſta additio non fit ab extraneis, ſed ab ipſamet. Et quod dixi de eccleſia, idem eſt dicendum de habente poteſtatem univerſalis eccleſiæ, ut ſummus pontifex. Et quod ſummus pontifex habeat poteſtatem univerſalis eccleſiæ, clare probatur, & per evangelia, & per concilia, & ex ſanctis doctoribus Græcis & Latinis: & audiſtis in epiſtola [h] beati Liberii, qui dicit a domino habere hanc auctoritatem pro univerſali eccleſia decernendi veritatem. Et quia eſt alius articulus, nolo illum intrare, ſed cum erimus in illo, clare oſtendemus hoc.

IMPER. De hac materia multoties dixiſtis, & non permiſiſtis, quod noſtri quid dicerent. Nam nos uno reſpectu volebamus præterire: ſed alio reſpectu, quia tangit nos, producemus jura noſtra, ſi vos permiſeritis nobis: nam in his non habemus inopiam.

CARD. Si tua ſerenitas intellexiſſet totum, non dixiſſet hoc. Dixi, quod nunc nolo intrare materiam hanc, ſed erit tempus ad hoc: & dixi ſolum unum verbum, æquiparando eccleſiam ſummo pontifici. Et cum vos, domine Epheſine, allegaviſtis Vigilium, quod ibi ſunt duo quæ faciunt contra nos, quod in Conſtantinopolitano fuit declaratum, & poſtea fuit ſuſceptum [i]: dico quod hoc modicum proderat, quia habemus alibi, quod in hac ſynodo fuit declaratum hoc, videlicet in actione tertiæ ſynodi, ubi dicitur, quod Cyrillus magnam lucem præbuit ſymbolo, quod Neſtorius male intelligebat, fuit neceſſe ut Cyrillus & ſynodus melius declararent: nec fuit ſuſceptum ſolum ſymbolum, ſed declaratum, cum non ſit admiſſus Neſtorius ſecundum mera verba ſymboli Nicæni loquens, niſi illa duodecim capitula approbaret. Et in quinto concilio dicitur, quod Vigilius anathematizat eos, qui aliud quam ſymbolum ſapiunt. Hæc verba, aliud ſymbolum, ſi intelligeretur aliud, id eſt verbum, eſſet malus ſenſus, quia ſemper quod quis diceret verbum, incurret pœnas. Ergo quicumque diceret aliud verbum, eſſet anathema. Si intelligatur aliud, id eſt ſymbolum, dico quod intelligitur aliud, id eſt malum

ANNO CHRISTI 1438.

[a] a Epheſino ſcilicet.

[b] Diffinitione 7. ſynodi act. 7. cujus hæc ſunt verba: Iconarum ſcriptoris ſectantes nihil additum, nihil ademimus, ſed omnia quæ ſecundum eccleſiæ ſunt catholicæ traditionem, immutilato ſervamus, & ſequentes ſanctos ſanctæ univerſalis concilios, &c.

[c] c ſcilicet contrarii Flaviano.

[d] d contrarii Flaviano.

[e] e In concilio Chalcedonenſi act. 2. ſub tit. Libellus confeſſionis Eutychis. §. Et cum legerentur: in edit. Colonienſi.

[f] f ſcilicet diffinitiones.

[g] g Supple, intelligitur factum.

[h] h Quæ eſt 23. ſup. dic.

[i] i In concilio ſcilicet Chalcedonenſi; hic ſequitur card. replicare quæ ſupra dixerat. propterea videnda & ſuperius notata.

ANNO CHRISTI 1438.

lum vel corruptum, vel extra ſenſum pietatis: & hoc modo bene ſtat. Ad id quod ultimo petiiſtis depoſitum, dico, quod ſymbolum noſtrum eſt unum & idem, & quod patres ſanctæ Nicænæ ſynodi curarunt de veritate, & non de ſyllabis verbalibus; quia dicitur in tertia ſynodo, quod Nicæna ſynodus venit ad declarandam fidem; eccleſia noſtra dogma illud declarans, fidem declaravit Nicænæ ſynodi, & evangelicam, & apoſtolicam: ſi pax optatur, membra ſuo conveniant capiti, & Julii papæ [a] verbis inhærentes, qui his verbis utitur: Indignum eſt quemquam vel pontificum, vel alium, illam regulam refutare, quam vidit ſedem beati Petri docere & tenere. Multum convenit, ut totum eccleſiæ corpus in eadem obſervatione concordet cum ſede apoſtolica, ubi Chriſtus totius eccleſiæ poſuit principatum. Nonne clare conſpicitis, quod totum veſtræ contentionis fundamentum reſidet, quia aſſeritis, prohibitionem in tertia ſynodo factam, cum primo etiam faſſi eſtis ante fuiſſe declaratum ſymbolum; & ego luce clarius oſtendi ante fuiſſe prohibitionem factam: & ſic neceſſario prohibitionem ſe extendere ad falſam fidem: niſi vellemus aſſerere, Conſtantinopolitani concilii patres affectos anathemate: quod nullus noſtrum admitteret. Nonne videtis, vos tantum duo aſſeruiſſe ſymbola, & nos tertium apoſtolorum clariſſime demonſtraſſe, & clare oſtendi Conſtantinopolitano ſymbolo verbum, De cœlis, deficere, cum quo verbo vos & nos cantamus ſymbolum? Liquet luce clarius prohibitionem non ſe ad verba & ſyllabas extendere, ſed ad diverſitatem ſenſus & contrarietatem fidei, ſine eo, quod etſi verbalis eſſet prohibita additio, cum hæc poſitivæ prohibitionis conſtitutio foret, ſole clarius oſtendi, eamdemmet eccleſiam, & ejuſdem eccleſiæ poteſtatem habentem ſummum pontificem, hac prohibitione aſtringi non poſſe; de quibus etſi aliqua corrigeremus, [b] nonne eccleſiæ poteſtatem auctoritatemve commiſceremus? Volui hoc proceſſu vobis ſatisfacere, & luce clarius oſtendere, patrum intentionem ſe non extendere niſi ad verba & ſyllabas fidem mutantia, non ad declarantia veritatem. Et quia ſpero, Spiritus ſancti gratia cito vincturos vos omnes eodem vinculo caritatis, aliis verbis exaſperare vos nolo; ſed tantum rogo ut habeamus reſpectum ad veritatem, & removeamus de animis noſtris quæ poſſent tollere cognitionem veritatis, & eam totis ſenſibus amplectamur.

[a] Epiſt. 1. in fine tom. 3. Conciliorum edit. Coloniens.

[b] Ill. eſt unde ſi de verbis ſymboli aliqua corrigeremus, & adimeremus, nempe Filioque, nonne commiſceremus & confunderemus eccleſiæ poteſtatem, quaſi non potuerit facere quod fecit?

AND Hora jam 23. pulſaverat, ingreſſa 24. cunctis frigore, inedia, attentione agitatis, finis extitit collocutionis diei illius.

Num. II. Et impoſitus eſt quæſtioni propoſitæ verbalis additionis finis: & ut ad proceſſionis dubium converterentur patres, ordinatum extitit. Sed quia fuerat peſſis ſuſpicio, ne increbrelcentibus caloribus æſtatis proximæ inficeretur ſacer cœtus, concluſione facta de concilio Florentiam transferendo, ad Florentinum concilium proceſſionis materia eſt dilata: ſicque in cathedrali Ferrarienſi eccleſia ordine, modove, quo in œcumenici concilii declaratione convenerant, ſummo pontifice, Latinis Græcorumve patribus cum eorum imperatore præſentibus, infirmitate patriarcha abſente, legitimo tamen deſtinato mandato, decretum eſt, concilium de Ferrarienſi civitate ad civitatem Florentiam, Græcis annuentibus, eſſe tranſlatum. Decreti autem tranſlationis verba per dominum Antonium Portugalenſem epiſcopum in generali ſeſſione lecta, fuerunt hæc.

COLLATIO XIV.

TRANSLATIO CONCILII FERRARIA FLORENTIAM.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

DECET œcumenici concilii locum, ad quem viri electi ex toto Chriſtiano orbe conveniunt, in quo inter alia hominibus neceſſaria hoc potiſſimum ſit, aeris ſalubritas, ne ob infecti aeris contagionem peſtiferam, quam cuncti naturaliter timent, fugiunt & metuunt, hi qui in concilio præſentes ſunt, abire inde, re infecta, compellantur, abſentes vero illuc accedere recuſent. Expedit profecto eos qui ad res arduas in ſynodis pertractandas confluunt, omni alia cura, omnique timore vacuos eſſe, ut rebus publicis quietius liberiuſve intendant. Optaviſſemus idem ipſum univerſale concilium, quod in hac inchoavimus civitate, apud eamdem continuare, & in ea perfectam occidentalium & orientalium eccleſiarum unionem conſummare feliciter, & ibi finem optatum imponere, ubi initium dedimus. Et quamquam cum peſtis autumno proximo hanc urbem affligeret, a pleriſque inſtantia fieret, ut ſynodus ipſa ad locum tranſferretur non infectum: quia tamen, ſicut aſſolet, adveniente hieme, illa prorſus ſperabatur ceſſare, uſque ad hunc diem dilatum extitit. Cum vero illa in dies perſeveret, timeaturque veriſimiliter proximo vere atque æſtate vehementius invaleſcere, omnes judicant conſuluntque non modo utile, ſed neceſſarium fore, ut ad alium hoc morbo liberum confeſtim migrandum ſit locum.

Quocirca ex hac & nonnullis aliis rationabilibus cauſis, conſentientibus cariſſimo filio noſtro Joanne Palæologo Romæorum imperatore, & venerabili fratre noſtro Joſepho patriarcha Conſtantinopolitano, ſacro approbante concilio, ipſam œcumenicam ſeu univerſalem ſynodum ab hac civitate Ferrarienſi ad civitatem Florentinam, omnibus manifeſte liberam, ſecuram, pacificam & quietam, aeriſque ſalubritate lætantem, & ad quam inter Tyrrhenum Hadriaticumque mare optime ſitam, ab orientalibus & occidentalibus commode accedi poteſt, harum ſerie, in nomine ſanctæ Trinitatis Patris & Filii & Spiritus ſancti, exnunc transferimus, & tranſlatam eſſe decernimus, cum his plenis ſecuritatibus & ſalvis conductibus, quos initio hujus ſacri concilii præbuimus.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ translationis & conſtitutionis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum apoſtolorum ejus Petri & Pauli ſe noverit incurſurum.

Datum Ferrariæ in ſeſſione publica in eccleſia majori ſolenniter celebrata, anno incarnationis dominicæ 1438. quarto Idus Januarii, pontificatus noſtri anno 8.

AND. Hac igitur in translatione noſtram diei hu-

COLLATIO XIV.

ei hujus hiſtoriam, nova id ſuadente materia, terminabimus, ad diem alium rediturī, quo Florentiæ catholicis diſputationibus declarata commemorabimus. Vale.

LUD. Et tu vale: in craſtinum, oro, hoc in loco juxta promiſſa convenias.

AND. Fiet: iterum vale.

LUD. Felix i cariſſime frater.

Antequam reliqua ex Andrea proſequamur, opportune hic juxta temporis ordinem epiſtola Eugenii, quibus principes hortabatur ad concilium, inferendas duximus.

Eugenius, &c. Cariſſimo in Chriſto filio Henrico regi Datiæ illuſtri ſalutem.

Num. III.

CUM variæ nobis multipliceſque ſemper hactenus incubuerint ſolicitudines ad commiſſum deſuper officium paſtoralis curæ gregis dominici debite exequendum, magna & omni ex parte laudabilis ſolicitudo eſt viſa circa rem unionis orientalis eccleſiæ cum eccleſia occidentali, quæ pro Dei miſeratione noſtris temporibus eſt oblata: ad quam tractandam, ut dudum jam feliciter cœpimus, unionem, ac ipſo domino & Deo noſtro propitio obtinendam, totis animi & corporis viribus properamus. Et licet multos hactenus in ea re perpeſſi fuerimus labores, pluribus tamen anteactis menſibus immixta laboribus ipſis multa ob ſupervenientem in civitate Ferrarienſi peſtem ſubivimus etiam mortis pericula, quam ingentem ac continuo invaleſcentem, multis ac pene omnibus in eo loco pro œcumenico concilio exiſtentibus, locum alium propter hoc deſiderantibus, ea ratione inclinare ſupersedimus, ut ſi forte per hiemis adventum, ut veriſimile erat, ea ceſſaret peſtis, inchoatam hujuſmodi unionem orientalis eccleſiæ in loco, ubi cœpta fuerat, ad optatum finem perduceremus.

Cum vero ea peſtis per ipſam hiemem, ut antea, perſeveraret, nullique amodo dubium videretur, quin per æſtatem continuo invaleſceret; ne tantum & diebus noſtris incomparabile bonum ex hujuſmodi morbo peſtis intercipi, aut aliquo morbo turbari poſſet, & liberum eſſet omnibus pro Dei gloria in hoc œcumenico concilio in vinea domini ſabaoth collaborandi nobiſcum, utriuſque occidentalis & orientalis eccleſiæ accedente conſenſu, inde ſacrum œcumenicum concilium (prout ex copia translationis, quam hic mittimus interclusam, videre poteris) tranſtulimus ad civitatem Florentinam, locum quidem ad id idoneum, & ſemper alias; quoties de ipſo futuro concilio tractatum fuit, nominatum, tanquam omnibus nationibus & populis, ut audiebamus, valde gratum.

Ea autem translatione facta, & cedulis de noſtro & Romanæ curiæ diſceſſu, ex more, publico in loco affixis, iter ingreſſi, tandem duce domino ipſum Florentinam civitatem præſenti die applicuimus, ubi magna cum cleri & populi alacritate ſuſcepti ſumus. Quod tuæ celſitudini ad gaudium facimus notum, eamdem in domino exhortantes, ut poſtquam cœptum pridem pro dicta unione orientalis eccleſiæ, aliiſque maximis in Dei eccleſia bonis operibus, concilium œcumenicum, auctore Deo, eſt in loco ſalubri, tuto, libero, & omnibus populis nationibuſque grato, tuos oratores ad id mittere, ac prælatos in tuis dominiis conſtitutos, ut veniant, hortari velis, ne per tuam excellentiam aliqualiter deſit, quin utriuſque eccleſiæ unio cum ceteris ſanctis operibus inchoatis feliciter perficiatur. Datum Florentiæ anno incarnationis dominicæ 1438. &c.

Similiter ſcriptum eſt regi Scotiæ, Ludovico comiti Palatino Rheni & duci [a] Bavariæ; marchioni Brandeburgenſi, duci Saxoniæ, Moguntinenſi Colonienſi, Trevirenſi, archiepiſcopis.

De ingreſſu Græcorum in civitatem Florentiæ.

AND. Quamvis ad conſtitutum locum feſtinus advenerim, tua me ſolicitudo prævenit.

LUD. Quæ pridie audivimus, ut præambula notionis Spiritus, magis ſenſum concitarunt quam foverunt. Erant meo ſenſu fidei non multum opportuna, [b] data notione proceſſus Spiritus ſancti, ut plurimum concitatus ex priſtinæ diei ſermonibus, ut ſequentia audirem, ad locum conſtitutum avide redii, ut faſtidium additionis, non divinum ſed poſitivum jus (ut tuo utar vocabulo) continens in gaudium convertamus, referas, oro, pollicitæ rei progreſſum.

AND. Florentiæ cum ſummus pontifex maximus, imperator & patriarcha, Latinorum Græcorumve patres adveniſſent, diſputationum conſtituerunt progreſſum.

LUD. Oro, ante diſputationum certamina, ut referas quo ordine recepti ſunt Græci. Scio Florentinos cives in his receptionibus, ut appareant, curioſos.

AND. Patriarcha, duobus ex cardinalibus, domino de Columna & domino Firmano, aliis ſanctæ Mariæ in Via lata, diaconibus cardinalibus obviam extra portam euntibus, cum prælatorum multorum comitiva in civitate ductus, domum ſociatus eſt. Prævenit in veniendo imperatorem. Florentinos hoc ſpeciale eo die feciſſe conſpectum eſt, quod pro tunc officiales, quos dominos vocant, ad ſedile quoddam ante eorum palatium deſcenderunt, expectaruntque quouſque patriarcha tranſiens ad eos advenerit: quo adveniente ſurgentibus, interprete Leonardo Aretino dominii eorum cancellario, in Græco plurima dixere: quo abeunte, palatium ingreſſi ſunt. Nulla adfuerunt ſpectacula, cum feſtus dies non fuerit: nam ſcitis gentes illas feſto in die jucundiſſimas, diebus vero aliis exercitio indefeſſo vacare. Sed quia imperator die feſto advenerat, ac Dominico carniſprivii civitatem ingreſſus eſt, magnum apparatum fecerant, & hominum ac mulierum concurſus per ſtratas ſingulas. Potiſſime namque civitatis illius exhibitio, eſt ornatarum dominarum & virorum, ut me melius noſcis: pluvia tamen ſpectaculi pompam abſtulit. Venit namque ex inſperato, quam primum limina civitatis imperator ingreſſus eſt, pluvia tam grandis, ut receptui ſe quælibet pompa dederit: quinimo viarum conſtitutus ordo, nimborum turbine, ſervatus non extitit, ſed breviori celeriorive calle domum perductus eſt. Et quod mirandum magis extitit, quam primum limina domus ingreſſus eſt, ceſſavit pluvia. Advenerunt & cardinales omnes ad portam civitatis, qui eum cum turbine illo plurimum madefacti domum aſſociarunt.

Do-

ANNO CHRISTI 1437.

[a] In ſeſſ. 22. concil. Conſtantienſ. ſic etiam legitur: *Dilectum filium & nobilem virum Ludovicum ducem Bavariæ & comitem Palatinum Rheni.* Num. IV.

[b] Data notione ſpirationis ex Patre & Filio tanquam ab uno principio, ſuperflua videbatur quæſtio additionis Filioque, ad ſolum jus poſitivum pertinens.

ANNO CHRISTI 439.

Domini civitatis ad portam civitatis pedites advenere, eidemque per eorum cancellarium Leonardum Aretinum multa dixere, quibus gratissimum ejus adventum recipere commemorarent: pluvia hac impediente, nullum habitum est ex novitate spectaculum.

Ordinatum est, ut disputationes progressum acciperent: Græcis tamen volentibus particularem quamdam conventionem, facta est, antequam in publicum prodirent: de qua & mentionem non facerem, cum publica tantum gesta adscribere dispofuerim. Sed quia præambulum extitit publicarum referendarum disputationum, de ea verba faciam. Petiti sunt 40. ex nostris, & ex Græcis totidem, ut ad certum venirent colloquium: convenientibusque cunctis in palatio apostolico secreto in conventu, summo pontifice, imperatore, octuaginta aliis, dominus sanctæ Sabinæ, sancti Angeli cognominatus, hæc in medium protulit.

[a] CARD. Viri fratres, hactenus multa dicta sunt: videtur admodum supervacuum in his insistere, sed veniendum ad processionis Spiritus declarandam doctrinam. Imperator vero respondit, quod arbitratur aliquod medium esse inventum, sed per deventum ad disputationem processionis Spiritus sancti, non intendit a prima recedere. Cui per reverendissimum dominum responsum est, quod omni tempore, si de qua re in ea dubitaverint, eisdem plenissime satisfiet: convenerunteque ut 2. Martii fieret conventio publica.

[a] Hanc allocutionem cardin. facit 1. sess. Florentiæ habitam Græcus scriptor sess. 17.

NOTÆ HORATII JUSTINIANI

AD DECIMAMQUARTAM COLLATIONEM.

1 *Concilii.*] Concilii Chalcedonensis actione 5. alias 6. his verbis: *Diffinit sancta synodus, alteram fidem nulli licere proferre, aut conscribere vel componere, aut sentire, aut alias docere: eos autem qui audent componere fidem alteram, aut proferre, aut docere, aut tradere alteram symbolum*, &c. Eadem sunt verba sextæ synodi actione 18. quæ & magis ponderat hic Ephesius, quæ sic se habent: *Diffinimus aliam fidem nulli licere proferre aut conscribere, componere aut sapere, vel etiam aliter docere.*

2 *Prohibitionem.*] Nimirum symbolum Constantinopolitanum factum fuerat ante concilium Ephesinum, & sic ante prohibitionem. Quæ responsio non solvit argumentum. Etenim ultra ea quæ dixit cardinalis, cum concilium Ephesinum prohibeat omne aliud symbolum præter Nicænum, si prohibitio tendit etiam ad verba addita, quamvis vera, sequeretur quod prohiberet etiam Constantinopolitanum.

4 *Sexti concilii.*] Actione 18. Qui vero præsumpserit fidem alteram componere, vel proferre, vel docere, vel tradere aliud symbolum volentibus converti; aut qui novitatem vocis vel sermonis adinventionem, ad subversionem eorum quæ nunc a nobis determinata sunt, introducere, &c.

4 *Terminatorum.*] Id est, intelligitur prohibitio, & respicit non solum ipsam terminationem fidei, sed etiam omnes terminos in ea prohibitione distinctos; nempe immutare, innovare voces, syllabas, &c. ut in præfatis conciliis & epistola sancti Cyrilli supra sæpe citatis.

5 *Fide.*] Id est, diffinitionem fecit eorum quæ sunt fidei, sed non distinxit in lege prohibitionis: quod ille solum transgredi intelligeretur, qui mutaret sensum, non autem verba.

6 *Conaretur.*] Deest aliquid, sed sensus est: Qui conaretur non obstante quocumque termino prohibitionis dictam additionem, seu dictionem, Filioque, trahere & accommodare, posset etiam dicere, quod liceret immutare ipsam diffinitionem in dogmatibus fidei ex vi ipsius prohibitionis, quæ æqualiter fertur ad syllabas & substantiam fidei.

7 *Septimi.*] Septima synodus actione 7. in diffinitione cujus hæc sunt verba hic confuse relata: *Igitur cum diligentia perscrutantes & discutientes, & intentionem verbis fallaces, nihil detrahimus, nihil addimus.*

8 *Legeretur.*] Argumentum Latinorum obscure replicat hic Ephesinus: sed sensus clare colligitur ex 1. actione concilii Chalcedonensis IV. in ordine, in qua narratur, quod Eutyches hæreticus recitata fide & symbolo Nicæno, quia in eo non damnabatur expresse ejus hæresis, dicebat se adhærere prohibitioni concilii Ephesini, & nolle aliquid credere ultra fidem Nicænam, sed in ea velle vivere & mori. Contra Eutychem exclamavit Eusebius Dorylæi, mentitum esse affirmans, quia non extabat hic canon Ephesini concilii de non addendo fidei Nicænæ, si opus esset, ad hæresum damnationem. Dioscorus defensor Eutychetis contradixit Eusebio, eumque una cum Flaviano depositi, tanquam transgressores concilii Ephesini. Dum hæc legerentur in generali concilio Chalcedonensi, damnati fuere Dioscorus & Eutyches, & laudati Eusebius & Flavianus. Hinc optime Latini in hoc Florentino concilio inferebant, posse addi symbolo urgente necessitate, nec ideo fieri contra prohibitionem Ephesini concilii. Hoc est argumentum, quod refert Ephesius, & cui nil apte respondit.

9 *Obstat.*] Nil obstat dictum Flaviani asserentis Christum habuisse duas naturas secundum rectam fidem. Nam nec intentioni, nec dictionibus symboli Nicæni addidit: & qui eum condemnarunt, tanquam addidisset, erraruntab æquivoco: nam ipse non addidit symbolo, sed extra symbolum explicabat fidem catholicam.

10 *Non semper.*] Non sunt verba Vigilii, sed Eutychis in sua professione fidei quam misit Vigilio, & quam ipse Vigilius in epistola sua refert & approbat: propterea ut verba Vigilii affirmentur ab Ephesio. Extat autem hæc epistola in actis quintæ synodi collatione 1. in fine.

11 *Dixisset.*] Id est, Quomodo Vigilius in epistola citata dixisset, non aliud symbolum præter istud, si voluisset dicere contrarium? Latius enim patent verba, præter istud, quam contrarium. Etenim mutans syllabas in symbolo, dicitur facere præter istud symbolum, quamvis non faciat contrarium in sensu.

12 *Dispensationem.*] Sic apud Græcum scriptorem sess. 15. *Prudenti dispensatione additum est, eadem pietate sollatur, ut recipiatis fratres dolore exercitatos, & caritatem tanti facientes.*

13 *Sapientibus.*] Legendum non solum de sapientibus, sed & de loquentibus. Nimirum invehitur in Græcos contendentes, verba diffinitionis extendi non solum ad mutationem sensus, sed & verborum.

14 *Chalcedonense.*] Actione 15. canone 28. qui est apocryphus, ut probat Baronius annalium tom. 6. anno Christi 451. num. 136. sed argumentum Juliani cardinalis habet robur ad hominem, nimirum contra Græcos, qui canonem illum recipiunt: & tandem prævaluit in ecclesia præcedentia sedis Constantinopolitanæ, ut infra dicetur nota 21. collationis 22.

COLLATIO XIV.

COLLATIO DECIMAQUINTA.

QUÆ EST PRIMA FLORENTIÆ

habita die 2. mensis Martii.

Auctoritatibus sanctorum patrum Epiphanii & Basilii probatur, Spiritum sanctum procedere a Patre & Filio.

ANDR. [b] PRIMO in conventu Florentiæ convenientibus cunctis ordine & modo, quo Ferrariæ relatum est, in quo nec imperator, nec pattiarcha interfuit, incepit provincialis Lombardiæ hoc modo.

[b] Hinc Græcus scriptor facit secundam sessionem Florentiæ habitam, quam apud eum est sess. 18. in ordine.

PROVINC. Cum benedictione sanctissimi domini nostri, injunctum satisfaciendi & disputandi officium de ea quæ in nobis est fide processionis Spiritus sancti suscipiens, ubi juxta sententiam beati Augustini in primo de Trinitate, cum modestia & timore agendum est, & attentissimis auribus & devotis audiendum. In primis si aliquid minus perite & parum caute a me dictum vel expositum fuerit, emendari cupio ab eadem sanctitate, quæ Petri & fidem & sedem tenet, & etiam a reverendissimis patribus & dominis meis assistentibus. Consequenter vero cum

COLLATIO XV.

ro cum inter nos divina tractari cœperint, nec debeat verborum esse litigium, sed exquisita verborum veritas, spem in illum concipiendam censemus, qui mentem illuminat & inducit in omnem, sicut Dei Filius promisit, veritatem. Sic enim speramus in Dei benignitate, quoniam qui voluit hujusmodi causam de processione Spiritus sancti in præsenti sacra & œcumenica synodo moveri, per eumdem Spiritum concedere habet, ut cum omni mansuetudine & modestia ipsius veritas clareat, & instruantur omnes sine schismate & contentione veritatis, ut tandem uno ore, uno corde idipsum juxta sententiam apostoli omnes dicamus, & sicut unus est Christus & una fides, ita simus in una fide, idem in Christo corpus. Nunc, his præmissis, ad rem ipsam venio; & in primis tria notificanda sunt, Primum, cum serenissimus imperator primum in una congregatione coram omnibus deputatis dixerit, quod si veniebamus ad istum articulum processionis, non tamen habeat primam materiam additionis pro derelicta, cum adhuc aliqua haberent producenda in illa materia. Nos, quemadmodum reverendissimus dominus sanctæ Sabinæ dixit, & nunc secundo dicimus, quod semper sumus parati ad audiendum in eadem materia quæ voluerint allegare, sperantes in Domino ita eis satisfacere, prout in aliis satisfactum est; & sic de hujusmodi oblatione & nunc & semper protestamur. Verum quia pro faciliori expeditione, tam sanctissimo domino nostro, quam & suæ serenitati placuit, ut illa omissa, transiremus ad hanc; notificamus secundum, videlicet quod quia serenissimus imperator sæpius Ferrariæ in hujusmodi collationibus dixit, quod sibi videbatur pro faciliori expeditione, ut non faceremus prolixos sermones, sed de argumento in argumentum, de testimonio in testimonium, seu de capitulo in capitulum procederemus, quemadmodum & vos, reverendi patres, quandoque idem dixistis: volens sanctissimus dominus noster morem gerere suæ serenitati & istis patribus, etiam considerans quod materie per hunc modum facilius expediuntur, contentatur ut in sequentibus & in præsenti disputatione hunc teneamus modum. Tertio videtur inter nos hoc esse firmandum, ut habeamus in præsentibus discussionibus testimonia scripturarum & sanctorum patrum, qui ab ecclesia admittuntur, post rationes quæ adjicientur, ut terminos nostræ disputationis, quos non liceat præterire, nec arguenti, nec respondenti. Et hoc edocemur a sanctis patribus, maxime a beatissimo Agathone papa in epistola ad Constantinum imperatorem in sexta œcumenica synodo [a], in qua de suis apocrisariis loquens, sic dixit: Quibus apocrisariis & testimonia aliquorum sanctorum patrum, quos apostolica sedes suscipit, cum eorum libris tradidimus, ut facultatem suggerendi a Christianissimo imperio tuo consecuti, ex his dumtaxat satisfacere studeant. Idem ajunt sancti patres concilii Chalcedonensis in allocutione habita ad Marcianum [b], quæ incipit: Et hoc profecto vestrum decebat imperium: ubi de epistola Leonis ad Flavianum sic loquuntur: Non igitur admirandi Romanæ urbis præsulis epistolam velut innovationis offendiculum criminentur, sed si non est divinis scripturis coaptata, redarguant; si non præcedentium patrum sententiis combinata: & infra: Atque ut nulla his qui apostolicum virum lacerant, in civitate relinquatur occasio, consonantia epistolæ ejus sanctorum patrum testimonia ad certiorem notitiam vestræ pietatis ex multis pauca mittimus. His præmissis ad rem propriam descendens, cum in qualibet "disputat: quid semper præponatur, cum de processione Spiritus sancti sermo inter nos esse debeat. Inquirimus primo a vobis, quid per nomen processionis intelligatur aut in humanis, aut in divinis. Et causa inquisitionis est hæc, quia juxta sententiam beati Dionysii in libro de divinis nominibus [c], ex creaturis Deum ipsum nominamus: & in scriptura sacra hoc nomen, processio, nedum Spiritui sancto, sed & Filio tribuitur. Dicitur Joannis 8. *Ego ex Deo processi, & veni*: & de Spiritu sancto dicitur, quod ex Patre procedit. Et hoc pro tanto dictum est, quod credimus, quod inter omnes alias materias hanc primam, videlicet, potissimam habere debeatis. Dicatis, si quid vultis.

ANNO CHRISTI 1439.

" *legendum.* disputatione.

c Cap. 1.

ANDREAS. Collocuti sunt parum adinvicem Græci, demum unus illorum locutus est.

EPHES. Reverendi patres & domini, ad prima quidem quæ dicta sunt per reverendum patrem, cum extra materiam rei propositæ sint, & etiam utrisque nobis eadem videantur, per hoc non est opportunum respondere ad omnia impræsentiarum particulariter. Verum ad inquisitionem illam nobis propositam per vos, respondemus hoc, quod nomen processionis diverse & in humanis & in divinis dicitur. Nam convenit hoc in divinis duabus processionibus divinarum personarum, maxime autem & proprie secundum theologiæ rationem, de processione Spiritus sancti a Patre dicitur, & in sacra scriptura & apud omnes sanctos ecclesiæ etiam hoc nomine distinguitur & discernitur processus essentialis Spiritus sancti a Patre a processu Filii a Patre. Nam quidem alia harum processionum dicitur nativitas, alia processio. Multa denique istorum nominum & proprie & communiter de aliquibus prædicantur, propterea non est mirandum, si hoc verbum processionis aliquando, sed raro, de processu Filii a Patre dicitur. Deinde vox [d] illa, *Exivi a Patre*, aliud quidem significat, quam, Ego processi de Patre: nihilo minus modus processionis Spiritus a Patre ineffabilis & incomprehensibilis apud theologos nuncupatur, cum modus nativitatis apud nos notissimus sit. Propterea de processu hoc Damascenus dicit: Alius modus existentiæ hic incomprehensibilis, alius quam nativitas Filii. Hæc sunt, quæ volui respondere.

d Joan. 16. *Exivi a Deo, & veni*: & Joan. 8. *ego ex Deo processi.*

PROVINC. Intelleximus processum in divinis ex responso, ex qua responsione tria eliciuntur. Primum, quod nomen processionis in divinis est commune Filio & Spiritui sancto. Secundum, quod magis proprium est Spiritus sancti quam Filii. Et causa est, quia processio per modum verbi est magis nota nobis, quam ex parte voluntatis: ideo nomen processionis tribuitur Spiritui sancto. Tertium est, quod processio dicitur essentialis. Modo quæro de isto tertio, cum in personis divinis non reperiatur nisi essentia & proprietas, seu relatio: quid est hoc dictu, quod processio est essentialis in persona divina? Estne accipere essentiam, esse, seu substantiam ab alia? Quia processio videtur esse egressus. Si autem est processus essentialis, tunc Spiritus capit essentiam a Patre: & cum esse sit idem quod essentia, idem igitur sunt penitus altero sumpto. Quæro, si sic intelligitis illam processionem essentialem, dicatis, ut concludamus.

EPHES.

a Actione 4.

b Par. 3. initio.

ANNO CHRISTI 1439.

EPHES. Talem intelligo proceſſionem Spiritus a Patre, per quam Spiritus accipit eſſe a Patre, & omne [a] quod eſt, proprie dicitur Spiritus ſanctus.

[a] Forte, quod eſt, & proprie dicitur. M.

PROVINC. Placet, habemus hanc concluſionem, quod accipere Spiritum ſanctum procedere a Patre, eſt eſſe reale. Tunc dico ſic. A quo Spiritus ſanctus in divinis accipit eſſe, ab illo dicitur procedere: ſed dicitur, quod Spiritus ſanctus accipit eſſe a Filio: ergo Spiritus ſanctus procedit a Filio in propria ſignificatione proceſſionis, ut dixiſtis. Quod autem Spiritus accipiat eſſe a Filio, hoc poteſt oſtendi multis teſtimoniis. Dicatis.

EPHES. Nos primum jam concedimus, ſed ultimum negamus; & adeo petimus ut oſtendatis, quod Spiritus ſanctus accipit eſſe a Filio.

PROV. Placet quod dictum eſt, quia jam concludemus, quod Spiritus ſanctus accipiat eſſe a Filio. Primo oſtenditur ex auctoritate ſancti Epiphanii, qui in quodam opere vocato Anchorato, quam auctoritatem tranſcripſit generalis Camaldulenſis ex libro Græco. Primo dicit [b] ſic: Pater Filium vocat eum qui ex ipſo eſt, Spiritum vero ſanctum, qui ſolus ab utroque eſt: modo ſi Spiritus eſt ab utroque, ergo accipit eſſe. Item in eo opere hoc dicit: Quemadmodum nemo novit Patrem niſi Filius, nec Filium niſi Pater; ſic [c] audeo dicere: nec Spiritum ſanctum quis novit niſi Pater, & Filius a quo recipit, & a quo procedit: nec Filium, nec Patrem, niſi Spiritus ſanctus, qui glorificat veraciter, qui docet omnia, qui a Patre & Filio eſt. Ex hac auctoritate ſanctus Epiphanius pro eodem accipit procedere a Patre, procedere a Filio, & eſſe ab utroque. Ergo ex hoc teſtimonio habeo, quod Spiritus capit eſſe a Filio. Dicatis ad hanc auctoritatem.

[b] In Anchorato num. 71. initio.

[c] Num. 73. ex Græco textu, quivis ibi traſſatio Latina in editione Paris. e regione poſita non ad verbum tranſfertur.

EPHES. Cum pollicitus fueris probare Spiritum accipere eſſe a Filio, nullatenus facere potuiſti, nec produxiſti aliquid jacens apud aliquem doctorem eccleſiæ; nec ab aliquo colligitur. Nam ſi Spiritus ſanctus eſt a Filio, non propter hoc procedit a Filio. Nam eſſe multipliciter dicitur, nec eſt neceſſarium, quod omne quod eſt ab aliquo, ab ipſo habeat eſſe, ut concludis. Quod dixiſti, auctoritas ultima beati Epiphanii nedum non opitulatur, ſed facit contra vos. Non enim ſanctus Epiphanius dixit Spiritum accipere eſſe a Filio, ſed accipere a Filio. Hoc autem ipſe dixit, habita occaſione evangelii, in quo Dominus dixit: *A me recipit, & annunciat vobis*. Unde manifeſtum videtur, ſanctum Epiphanium non habuiſſe intentionem ut dicitis. Nam ſi ille habuiſſet intentionem veſtram, dixiſſet ſic, quod nemo noſcit Patrem & Filium, niſi Spiritus ſanctus, a quibus procedit & accipit: hoc modo monſtraſſet eſſe idem, accipere & eſſe. Cum autem diſtinguit per pronomen, & inducit, videlicet a quo procedit, & a quo accipit; ſignificat diverſum eſſe, procedere & accipere; & quod procedere ſignificat ſubſiſtentiam ſibi a Patre, accipere autem conſonantiam & æqualitatem & conglorificationem ad Patrem & Filium, ſecundum quam ipſe Spiritus annunciat diſcipulis quæ ſunt enuncianda, habita occaſione a Filio. Ergo nihil facit hæc auctoritas ad propoſitum, a neutro horum concluditur Spiritum accipere eſſe a Patre & Filio. Hoc conteſtantur mihi beatus Cyrillus & Chryſoſtomus, quorum beatus Joannes Chryſoſtomus [d] exponens auctoritatem evangelicam, Spiritum accipere a Filio dicit: *Accipiet a me*; hoc eſt, a quibus ego dixi, id eſt mea ſcientia; videlicet, conſona ei dicet. Beatus autem Cyrillus in Theſauris [e] eamdem annotationem exponens, dicit: Non enim naturæ ſignificabat differentiam ſui & Spiritus, dicens Filius, quod a me accipiet, & annunciabit vobis: ſed quod uteretur verbis illius propter ſubſtantiæ identitatem. & omnino ejuſdem naturæ æqualitatem, & ejuſdem honoris. Cum autem patres [f] intellexerint, quod de verbis dicitur, Spiritum accipere a Filio, & annunciare apoſtolis; non utique ab hac voce poſſumus capere, Spiritum accipere eſſe a Filio.

COLLATIO XV.

[d] Homil. 78. in Joan.

[e] Cap. 14.

[f] Ita intellexerint illa verba.

PROV. Audivimus quæ dixiſti, volens tollere ſenſum illius ſancti viri Epiphanii. Sed nunc volo inſtare, quod illa ſit intentio Epiphanii, quam dixit: unam rem eſſe ab alia, non alio modo poteſt intelligi, niſi ut capit eſſe ſuum, quod eſt ab illa. Nos dicimus, & beatus Dionyſius in capite 2. de divinis nominibus, quod creaturæ ſunt a Deo. Modo quæro a vobis, ſi per hoc quod creaturæ ſunt a Deo, intelligitur quod capiant eſſe a Deo.

EPHES. Hoc ita ſeſe habere dicitur: ſed propter hoc non ſequitur, quod omne quod eſt ab alio, ergo accipit eſſe ab illo.

PROV. Confitemini, creatura eſt a Deo, ergo accipit eſſe a Deo?

EPHES. Confitemur de creaturis, quia per eum modum dicuntur eſſe, quo modo capiunt eſſe.

PROV. Datis rationem in creaturis, nunc in dicto Epiphanii, cum dicit, Spiritus eſt a Filio, verbum iſtud, eſt, importat eſſe: aut importat illud eſſe quod accipit a Filio, aut aliud: non eſt dicendum, quod importat eſſe extraneum a Patre. Ergo neceſſe videtur concludendum, quod accipiat illud eſſe, quod habet Pater, quia unum eſſe eſt in divinis nominibus: & iſtud eſſe capitur, cum dicitur, eſt a Filio. Secundo Epiphanius in hoc dicto præmittit duo dicta evangelii.

EPHES. Diſcutiamus hanc primam auctoritatem.

PROV. Volo hanc auctoritatem dicere, quia dictum eſt in eodem contextu.

EPHES. Legatur auctoritas.

PROV. Eam dixi ad literam.

EPHES. Legatur, quia ille liber apud nos habetur ſuſpectus.

PROV. Volo inſtare, quod ubicumque reperitur, eſt Spiritus, ſequitur, ergo capit eſſe a Filio.

EPHES. Legatur.

PROV. Præſupponatis, quod ita ſit, & [g] veniet: & vos conceſſiſtis, quod eſt a Filio, ſed non capit eſſe. Nos mittimus pro libro: medio tempore præſupponamus hanc auctoritatem. Nemo novit Spiritum, niſi Pater & Filius, a quo procedit & a quo accipit. Sic ergo modo continuando dicit ſic: Nec Filium, nec Patrem quis novit, niſi Spiritus, qui veraciter glorificat, qui docet omnia, qui a Patre & Filio eſt; etiam quod primo dixerat, accipit, nunc dicit eſt: & cum in divinis ſit unum eſſe, & hoc verbum, eſt, deſignet eſſe: ergo id capit a Filio, [h] & neceſſe oporteret dicere; ſi hoc non eſſet, quod eſſet a Filio, prout creaturæ a Deo, quod

[g] Prout ſtatus fuit, ut infra hæc eadem collationc.

[h] *Id eſt*, & neceſſe eſt ita dicere, alias eſſet ſenſus, quod eſſet a Filio, ut creaturæ.

Collatio XV.

quod hæc ſit ſententia Epiphanii, quod per verbum, eſt, intelligat accipere eſſentiam; ita dicit in eodem Anchorato parum ſupra. Spiritus ſanctus ſemper non natus, non factus, non confrater, non avus, ſed de ſubſtantia eſt Patris & Filii: ergo per verbum, eſt, non poteſt intelligi, niſi quod accipit eſſe.

Ephes. Dicitis, reverende pater, quod quia Spiritus ſanctus dicitur eſſe a Patre & Filio, ergo habet eſſe a Patre & Filio: intelligitisne per hunc modum, ut quando dicitur Spiritum eſſe a Patre, intelligatur a perſona Patris: quando a Filio, a perſona Filii: quando ab utroque, a perſona utriuſque?

Prov. Dico, quod cum dicimus eſſe a Patre, intelligo, ut a perſona Patris: idem cum dicitur a Filio, & a perſona Filii, quando dicitur ab utroque, in quantum ſunt unum principium, quia principium Patris communicatur a Patre in Filium, & eſt unum & idem.

Ephes. Dum intelligitis, Spiritum eſſe a Patre, id eſt a perſona Patris; & cum a Filio, & a perſona Filii; cum dicitis Spiritum ab utroque, quid poteſt intelligi, niſi a duabus perſonis? Maneat hoc pro nunc. Cum audivimus Spiritum a Patre, & habeat eſſentiam ab eodem, hoc inquirendum eſt in perſona Filii, tum confiteamini pari modo Spiritum procedere a Filio & a Patre, nunquid audiendo Spiritum eſſe a Filio, intelligitis quod capiat eſſe?

Prov. Nos cum intelligimus, quod eſt a Patre, intelligimus, capit eſſe a Patre. Et cum dicimus ſimili modo, quod eſt a Filio, capit eſſe a Filio, qui habet unam ſubſtantiam cum Patre: & bonum eſt, ut non recedamus a primo argumento, videlicet quod accipere eſſe, ſit habere eſſe, ne recedamus a materia ſpirationis.

Ephes. Nunc nos non inquirimus de auctoritate, an Spiritus accipiat a Patre vel a Filio, ſed de eo quod dicitis, quod procedit de utroque.

Prov. Videamus, cum dicitur, eſt ab utroque, utrum per hoc debeamus dicere, quod accipiat eſſe; ſeu dicatur a Patre vel Filio, vel ab utroque: quod eſt clavis intelligentiæ.

Ephes. De hoc inquirendo nos ante petivimus, & conceſſiſtis, quod cum dicitur, Spiritus eſt a Patre, capit eſſe a perſona Patris. Videamus quid ſequitur ab hac conceſſione. Magnus Baſilius in ſermonibus quos fecit contra Eunomium [a], cum haberet rationem loquendi de proceſſione, hæc dicit: Generat Deus, non ut homo, ſed veraciter generat; & id quod generatur ab eodem, eſt verbum non humanum; & emittit Spiritum per os, non ut eſt humanum, cum nec os corporaliter ſit apud Deum: ab eodem autem Spiritus, non aliunde. Si autem cum audivimus ab ipſo eſſe Spiritum, neceſſario intelligimus eſſe ab eadem perſona, jam clare Baſilius declaravit, a perſona Patris tantum eſſe, non a Filio.

[a] Contra Eunomium lib. 5 §. Nec enim.

Prov. Quod dicitis, non videtur ex illis verbis inferri: imo dicit ſic Baſilius in 3. libro contra Eunomium [b], quod Spiritus ſanctus accipit eſſe a Filio: & eſt hic liber antiquiſſimus. Præterea in eo quod nunc dixiſti ex Baſilio, quod generat Pater, non ut homo, & quod mittitur Spiritus a Patre, ut a Dei ore; confitemur quod Deus non habeat os, niſi per ſimilitudinem, & metaphorice eſt locutus, quia in divinis ſcripturis Spiritus oris eſt idem quòd procedens a verbo: & ſic intelligendo, cum dicitur Spiritus oris ejus, verba hæc ad noſtrum faciunt propoſitum. Sed id etiam quod dicit Baſilius in loco allegato per me, bene facit ad propoſitum.

[b] Lib. 3. initio.

Ephes. Inquiramus primo de his quæ dicta ſunt, poſtea procedemus ad aliam auctoritatem.

Prov. Iſta eſt confirmatio primæ auctoritatis, & legatur, contra Eunomium [c]: Quæ neceſſitas eſt, quod Spiritus cum ſit tertius in perſona, ſit tertius in eſſentia: dignitate quidem ſecundus eſt a Filio, ab ipſo habens eſſe, & ab ipſo accipiens, & annuncians nobis. Hæc auctoritas eſt confirmatio primæ.

[c] Lib. 3. initio, de qua auctoritate, ejuſque varia lectione ſatis diſputatur infra collat. 16. & apud Græcum ſcriptorem ſect. 20.

Ephes. Ad hanc poſtea reſpondebimus, nunc inquirendum eſt de illo quod primo propoſuiſtis. Quærimus a paternitate veſtra, ſi beatus Baſilius cum dicit, Generat Deus Filium, & ab ipſo generatur verbum, & emittit Spiritum per os, quid vult ſignificare cum dicit, quod Pater generat a ſe: ſignificat, an ab eſſentia ſua, vel a perſona ſua? & cum dicit, Emittit Spiritum per os ejus, ſignificat ab eſſentia ſua, vel a perſona ſua? quid ſignet hoc verbum a ſe; explana nobis.

Prov. Si reſponderetis ad argumentum, quod eſſe & eſt ſint idem, poſſem vobis reſpondere. Reſpondeatis ad quæſitum, quod emanat ex auctoritate Epiphanii. Id quod dico, an impertinens eſt? reſpondete ad id quod vultis; reſpondeatis, quomodo intelligitis illud Baſilii, capit eſſe a Filio?

Ephes. Si vos oſtendiſſetis per auctoritatem Epiphanii, Spiritum habere eſſe a Filio, nos abſolviſſemus veſtram propoſitionem, cum propoſueritis hoc, & nondum oſtenderitis. Non hoc dicit magnus Epiphanius, quod Spiritus habeat eſſe a Filio, ſed quod eſt a Patre & Filio. Poſito quod ita dicat; ad hoc quæſivimus, ut diceretis nobis, cum auditis Spiritum eſſe a Patre vel Filio, ſi intelligitis a perſonis: & dixiſtis, quod ſic: nam per hoc allegaſtis auctoritatem Epiphanii. Cum autem nos mutavimus materiam ad auctoritatem beati Baſilii, quæſivimus etiam, nunquid ita intelligitis? Reſpondeatis ad hoc quid ſentitis, ut poſſint omnia dilucidari: ſi habetis aliquam auctoritatem in contrarium, dicatis: poſtea de ea inquiretur. Iterum quærimus, & non deficiemus quærendo, nunquid intelligitis, cum auditis, Spiritum procedere a Patre, id eſt, a perſona, & ſic a Filio, & ſic ab utroque?

Prov. Clare reſpondi, quod intelligitur de perſonis: ſed ad meam non reſpondetis.

Ephes. Secundum confeſſionem quam habuimus a vobis, cum Baſilius dicat, quod habet a Patre, ex ipſo, non aliunde; ipſe ſatis explanavit, quod eſt a Patre, & non aliunde: hoc tamen eſt, ac ſi diceret, procedere a Patre tantum.

Prov. Ibidem diſputat Baſilius contra Eunomium, qui tenebat, quod erat Spiritus creatura; & ideo dixit, a Patre, non aliunde: aliunde deſignat ſubſtantiam, id eſt, non de alia ſubſtantia. Et propterea, ut non conculcemus materiam, dico, quod Spiritus habet eſſe a Patre & a Filio. An eſſe quod habet a Patre, eſt diverſum ab eſſe quod habet a Filio? Neceſſario apparet, quod Spiritus ſit a Patre in unitate eſſentiæ: ergo Spiritus eſt a Patre in unitate eſſentiæ Patris,

& eſt

Anno Christi 1439.

Collatio XV.

Anno Christi 1459.

& est a Filio in unitate essentiæ Filii, ut verificetur verbum, est, positum in auctoritate Epiphanii [a], qui dicit in eodem Anchorato: Spiritus semper est, non natus, non factus, non confrater, non nepos; sed est de substantia Patris & Filii. Ergo esse a Patre & a Filio, est accipere illam essentiam, secundum testimonium Basilii qui dicit: Accipit esse a Filio, & non est diversum esse.

a Ubi supra.

Eph. Iterum ut concessum supposuistis, Spiritum accipere esse a Filio, quod nec magnus Epiphanius dicit, nec nos concedimus, nec ab eisdem verbis potuistis clare ostendere: imo econtra auctoritate magni Basilii contrarium dicitur. Iterum revertamur ad Basilium: nam visi estis dicere contrarium vobis & his quæ primo dicta fuerunt; quia cum Basilius impugnaret Eunomium dicentem creaturam Spiritum, ab ipso Patre dixit esse Spiritum, videlicet ab essentia Patris, & non sicut una de creaturis, videlicet ab alia essentia. Ita vos dixistis.

Prov. Vellem ut responderetis ad quæsitum.

Eph. Vos videmini dicere contrarium, cum secundum sanctum Basilium dicitis, non aliunde quam a Patre: & primo dixistis, quod a Patre & Filio; & sic contrarium.

Prov. Vos introduxistis illum terminum aliunde [b], ego dixi, quod est a Patre de essentia, quæ est consubstantialis Patri & Filio, Spiritus est ab alio. Nonne expresse declarat Basilius, quod capit esse a Filio? Et ita dicit Epiphanius, de substantia Patris & Filii: ergo habet illud esse a Patre & Filio: si habet, ergo recipit: & hoc sundaverunt doctores ex auctoritate scripturæ.

b Mess. auctoritatem illam Basilii, quod Spiritus est a Patre, non aliunde; & ego dixi quod by Aliunde intelligitur, non de alia substantia, quia est consubstantialis Patri, & ceterum Spiritum esse ab alio, declarat Basilius esse a Filio.

Eph. Hoc quidem diligentius posthac examinabimus: sed ut magis declaretur auctoritas Basilii, quærimus, an intelligatur in divinis idem essentia & persona, secundum doctores ecclesiæ.

Prov. Respondebo faciliter. Dicimus, quod essentia & persona sunt unum & idem secundum rem, & differunt secundum modum intelligendi nostrum; ita quod persona intelligitur constituta ex essentia & proprietate. Nam quia distinguuntur secundum rationem, ipsa essentia communicatur personis, sed proprietates nullo modo communicantur: & hoc est ex vi ipsius relationis. Hoc vos habetis per vestrum Gregorium theologum [c] in libro de mysteriis epiphaniæ: Proprietas autem unicuique incommunicabilis, alioquin non esset proprietas, si transformaretur in alterum. Ad hoc ut remaneat distinctio personarum, oportet ut proprietates constitutivæ sint incommunicabiles: & ideo dicunt doctores, quod non est nisi originis in divinis; & propter istam originis relationem faciunt separationem. Nam solum ista duo remanent distincta, Pater est Pater, Filius est Filius: omnia alia communicantur [d]: & ita vult intelligere Epiphanius. Ipse volebat intelligere de correlativis originis, quæ constituunt personam: & hæc sunt duo, quo aliquis, & quo ab alio. Cum ergo omnia communicentur præter proprietates, sequitur quod cum dicitur, quod una est ab alia, quod recipiat ab alia esse. Modo declaravi id quod dixeram: dicatis modo ad quæsitum meum, quomodo intelligitis dictum Basilii?

c Sermone in sancta lumina epiphaniæ.

d Modo non facit vim de persona Spiritus sancti, sed de distinctione personarum inter se.

Eph. Quomodo distinguantur adinvicem in divinis persona ab essentia, non est præsentis temporis considerare. Nam forte in hac parte non differimus, scilicet quod distinguatur persona ab essentia, ut differt proprium a communi, ut dicit magnus Basilius [e] scribens fratri Gregorio, quemadmodum essentia hominis communi ratione [f], & persona alicujus. Hoc videtur, quod & vobis una nobiscum videatur. Nunc venio ad primum quæsitum; quia dicit Basilius, quod generat Pater a se, & mittit Spiritum per os ejus, quid vult significare per illud, a se, a persona, vel ab alio?

e Epist. 42. de differentia substantiæ & hypostasis.

f Id est, communi ratione sumpta differt a persona particulari, quod statim declarat Proviso.

Prov. Dixi, quod cum dicitur, quod Filius generatur a Patre, idem est ac si dicatur, quod Filius generatur a substantia Patris; ita quod persona est principium quod generat, & essentia communicatur, ita quod essentia non generatur. Dico, quod Pater est principium quod generat, quia Pater importat suppositum, essentia divina non est illa quæ generat, quia non significatur ut suppositum: actiones sunt suppositorum, essentia est principium quo generat. Propter quod dicimus in humanis, ille qui generat, est hic homo, & hoc suppositum, & hæc est persona quæ suscipit, & quæ est. Causa hæc est, quia actiones dicuntur esse suppositorum. In isto homine est humanitas: ista humanitas dicitur principium, quo homo generat: & propter hoc iste homo non communicatur isti filio, sed natura communicatur, quia filius generatur in eadem specie. Id quod communicatur in inferioribus, est natura: id quod agit, est suppositum, & est persona. Nunc in divinis dicimus pariformiter, dicimus quod persona Patris significatur ut suppositum: ergo persona Patris est illa quæ generat, & essentia principium quo generat. Natura divina est principium, quo iste Pater generat Filium: & ideo Pater non communicatur, sed essentia: & quia est eadem numero, propter hoc non potest dici quid commune, ut humanitas in inferioribus, sed solum habet rationem communis, in quantum est communicabilis. Hæc est causa, quare Filius dicitur generatus a Patre, ut a principio. Est autem ab essentia divina, ut a principio, stante identitate reali cum qualibet persona: & secundum omnes doctores Græcos & Latinos, sola relatio est illa quæ multiplicat personas in divinis, quæ dicitur relatio originis, ad quam duo pertinent, a quo alius est, & qui ab alio est. Modo Spiritus est ab alio, nihil aliud est, quam capit esse ab alio. Nunc sequitur, quod cum relationes originis, a quo est alius, & qui est ab alio, & nulla alia est distinctio in divinis, nisi per ista duo: ergo sequitur, quod si quæ persona est ab alio, dicatur accipere esse & essentiam ab illo. Et ista est intelligentia magni Epiphanii & Basilii, cum dicunt, quod Spiritus habet esse a Filio: modo stat ista ratio, esse ab alio in divinis, idem est quod procedere. Sed ostensum est, quod Spiritus est a Filio per auctoritates alias: ergo sequitur, quod procedat. Credo, quod hæc sit vera & clara veritas, nec auderem dicere contra.

And. Hic venit liber, & fuit lecta auctoritas Epiphanii, in Græco primo.

Eph. Hic dicit [g], quod Spiritus procedit a Patre, & accipit a Filio: modo in eodem sermone, cum dicat a Patre & Filio, debet intelligi secundum expositionem snæ fidei, qui est a Patre, & accipit a Filio. Sequitur auctoritas: *Ipse me glorificabit, quoniam ex meo accipiet, & nunciabit vobis omnia.* Si a Patre procedit, & a me accipiet, sicut nemo cognovit Patrem nisi Filius, & econtra, audeo sic dicere, quod nemo novit Spiritum nisi Pater & Filius, a quo procedit,

g Epiph. in Anchorato in fine num. 72. & initio num. 73. edit. Paris. de qua auctoritate supra dictum est, & latius infra collatione 18. Joan. 16.

COLLATIO XV.

dic, & a quo accipit; nec Filium, nec Patrem, niſi Spiritus, qui glorificat & teſtificatur, qui a Patre & Filio. Videtis patres, quod verbum, eſt, non facit [a], quod accipiebat pater iſte, & per hoc volebat arguere, & eſſe, arguendo ex illo verbo: hic non adiacet illud verbum, eſt, ſed dicit a Patre & Filio, poſſumus intelligere ſecundum theologiam [b] & doctores, ut taliter ſit Spiritus a Patre & Filio, ut habet: ſubſiſtentiam a Patre, & a Filio dari, & accipi ab his qui in ipſum credunt. Et ſic non nobis obſtat hæc auctoritas, nec colligitur quod propoſuiſtis.

PROV. Quod hoc verbum, eſt, non ſit, cum dicitur a Patre & Filio, neceſſario intelligitur verbum principale, & doctores hoc faciunt in correlativis riginis, cum dicunt a quo alius, & qui ab alio: & præterea in iſtomet Anchorato paulo ante eſt hoc verbum [c], eſt. Dicimus Filium, qui ex ipſo eſt. Spiritum, qui ex utroque. In ſecunda auctoritate dicit Spiritum, qui ex Patre & Filio. Modo probo, quod ex neceſſitate intelligatur [d], quia in illa propoſitione importat intentionem propoſitionis a quo; modo non eſt proceſſio in reſpectu termini a quo, niſi in ordine ad terminum ad quem. Ita hic cum importetur hæc relatio ad terminum a quo, de neceſſitate oportet intelligere terminum ad quem. Modo terminus ad quem proceſſionis Spiritus, eſt ipſum ſuppoſitum Spiritus, accipiens eſſe, quia per proceſſum communicatur eſſe: ergo de neceſſitate intelligitur, eſt.

EPHES. Etiamſi conſideremus, quod in iſtis auctoritatibus intelligatur eſt, licet hoc poſſet aliter intelligi, ut diximus, nihilominus andientes a Patre, vel a Patre & Filio, non de neceſſitate debemus intelligere de ſubſtantia Patris, vel perſona Patris, ſed poſſumus intelligere non diſtretionem, per quam Filius a Patre, ſed unitatem potius, ſecundum quam ita ſe habet, ut ejuſdem naturæ ſit Filius Patri [e]; ita Spiritum ſe habere ad Patiem & Filium. Et hoc nos reperimus in auctoritatibus ſanctorum doctorum eccleſiæ; beati Cyrilli colligentis ab auctoritatibus ſcripturæ, ubi concluſit Spiritum eſſe ab [f] eſſentia Patris & Filii, pro quo certamen illud contra hæreticos ſuſcepit, dicentes alienum eſſe Spiritum a ſubſtantia Patris & Filii. Sed ut revertamur ad auctoritatem propoſitam, ne infecta relinquatur, dicimus de auctoritate Baſilii, cum nondum manifeſte reſponderitis, quod ſi de perſona dicit [g], & illad, aliunde, ad aliam hypoſtatim refertur; manifeſtum eſt illum dixiſſe a perſona Patris ſola. Si autem auctoritas ipſius ſancti reſpicit eſſentiam Patrit, quæ eſt communis ambobus, & ab ipſo dicit, non aliunde, id eſt creatum [h]: nam procedere Spiritum a Patre manifeſtum erat, nec erat neceſſe oſtendi. Ergo Epiphanius dicens a Patre & Filio, non ex neceſſitate vult oſtendere ab eiſdem perſonis, ſed a ſubſtantia earum, ut ſit eiſdem conſubſtantialis. Ergo non in divinis ſequitur ex neceſſitate illud, quod dicitur ab alio, quod habeat eſſe ab eo, a quo dicitur eſſe: ſcilicet Spiritus poteſt dici eſſe a Patre & Filio, id eſt a ſubſtantia utriuſque, quia conſubſtantialis.

PROV. Ego habeo duo dicta ex hac reſponſione. Primo, quod capiendo verbum, eſt, in auctoritatibus, non ſequitur [i] quod licet eſt a Filio capiat eſſe: quod videtur contra illud quod dicebatis primo, cum ponebamus, eſt; & quod facitis magnum fundamentum in auctoritate Baſilii dicentis, quod eſt ex perſona Patris, & non aliunde: ergo non eſt ex alia perſona. Dicimus quod non credimus, Baſilium exponere illud verbum, non aliunde, id eſt non ex alia perſona: quia Baſilius contradiceret ſibi in eodem libro, ſi dicat non aliunde, id eſt non ex alia perſona; & alibi dicat, habet eſſe a Filio: & ideo oportet quod vos oſtendatis, ſi aliunde habet ſenſum quem dicitis. Hic eſt Baſilius, quem legamus.

CARD. Hora tarda eſt, ſurgamus, & in die Mercurii conveniamus.

AND. Spirituali ſermone refectus cœtus facet, pro die illa ſolutus eſt, hora jam tarda.

ANNO CHRISTI 1019.

a Vim meis Ephes ex textu Græco, in quo ad verbum ſic legitur: *Qui a Patre & Filio.* Græcus temephraſi neceſſario ſubintelligitur verbum ſubſtantiale, ut ſtatim infra docet Provinc.

b Græcus ſcriptor ſic ſeſſ. 18. *Poſſumus ergo intelligere Spiritum quidem ex Patre proceder e, id eſt ſuæ ſubſiſtentiam habere, a Filio autem dari, & accredentibus in ipſum acci pi.*

c Verbum eſt.

d Græcus ſeſſ. 18. ſic: *Sed potius conjunctionem ſecundum quam Filius eſt Patri connaturalis, & Spiritus Patre & Filio.*

e Græcus ſeſſ. 18. ſic: *Conſtat hoc ex S. Cyrillo, quem ſolum concluſionem deducere, quod Spiritus ſit ejuſdem ſubſtantiæ Patris & Filii.*

f Baſilius contra Eunomium lib. 5. §. *Nec enim*, ſupra relatus, cujus hæc ſunt verba: *Ab eodem autem Spiritus (ſcilicet Patre) & non aliunde.*

g Non aliunde accipiam, ſed conſubſtantialem.

h Forte: quod licet eſt a Filio, a Filio capiat eſſe. H

NOTÆ HORATII JUSTINIANI

AD DECIMAMQUINTAM COLLATIONEM.

1 *Reſpondere.*] Clarius ex Græco ſcriptore ſeſſione 18. ſic: *Reverentia tua non reſpondet ad propoſitum Epiphanii locum. Itaque reſponde, tuncque reſpondebimus & nos ad ea quæ vos propoſuiſtis. Præterea magnus Baſilius hoc idem teſtatur, dicens: Spiritus ex Filio habet & accipit. Quomodo intelligatis quod allatum eſt, dicite, tuncque ulterius procedamus.*

2 *Verbum, eſt.*] Græcus ſcriptor ſeſſione decimaoctava prope finem in dictis Joannis ſic ait: *Non eſt appoſitum, eſt, cum dicitur a Patre & Filio e factum eſt ex uſu multorum doctorum, qui nominibus poſitis, omittunt verbum, quod neceſſario intelligendum eſt: quemadmodum doctores de diſcretione & diſtinctione loquentes, utuntur his verbis, a quo aliquid, & ad quod aliquid. Adhuc paulo ſupra: Filium, inquit, voco, qui ex ipſo eſt: Spiritum vero, qui ab utriſque: ſubintelligitur eſt. In ſecundo etiam dicit: Spiritus autem, inquit, ex Patre & Filio: in his duabus propoſitionibus continetur verbum eſt.* Sic Græcus.

COLLATIO DECIMASEXTA.

DIE V. MARTII.

Auctoritatibus ſanctorum patrum Epiphanii & Baſilii probatur, Spiritum ſanctum procedere a Patre & Filio.

AND. ORDINE, modoque, prout ſuperius dictum eſt, cœpit Provincialis hoc modo.

PROV. Cum benedictione ſanctitatis veſtræ dimiſimus in præcedenti actu auctoritatem Baſilii [i] adductam per vos, pater reverendiſſime, in qua auctoritate diximus, Spiritum, juxta intentionem Baſilii, eſſe ex ore Patris, & non aliunde, id eſt a nulla alia perſona, prout expoſuiſtis. Ego reſpondebam, quod ly, aliunde, ſic intelligebatur, id eſt ex nulla alia ſubſtantia quam Dei. Ratio eſt, quia Baſilius tenet in libro [k] contra Eunomium, quod Spiritus ſanctus habet eſſe a Filio. Non poterat ergo dicere, quod a nulla alia perſona eſſet ſine contradictione. Et ſuper hoc quæſivi, ut videretur originale ipſius Baſilii, ut veritas innoteſceret omnibus de intentione Baſilii, quia tales doctores ſunt noſtræ fidei fundamenta. Nos vidimus totum capitulum Baſilii, & cum duobus interpretibus conati ſumus, ut illa verba, nullo addito vel dimiſſo, transferrentur fideliter. Hic habemus Baſilium antiquiſſimum & translatum: & ideo primo Latine, propter reverentiam Latinorum, legam, & inde in Græco, vel econtra.

i Lib. 5. contra Eunomium, §. Nec enim.

k Lib. 5. initio.

AND. Fuit lectum in Latino, deinde Græce, volens proferre; hæc retulit.

PROV. Quia auctoritas iſta allegata per vos videbatur facere vim, neceſſe fuit, ut ex antecedentibus & ſequentibus appareret intentio Baſilii.

Anno Christi 1439.

a Volens proferre verba capituli, præmisit de sensu verborum, & statim ea retulit.

Basilii. Modo dicemus Latine secundum sententiam hujus capituli, ita dicit[a]. In isto capitulo apparet manifeste, quod beatus Basilius intelligit, non aliunde quam a substantia Patris & Filii; dicit sic modicum ante contra Eunomium: Tu similiter ut infidelis divinæ scripturæ adversarius ad blasphemiam properas: & quia processio Spiritus ex Deo, nativitas vocata non est, idcirco neque oris Dei Spiritum esse credis, sed opus manuum Dei: & exempla humana contemnens, evertis quæ ex eis constant divina dogmata, cum debueris divina verba audire cum timore, & omne quod dicitur suscipere, & non stolidissime contra pietatem argumentari. Gignit Deus, non ut homo: gignit autem vere, & ex ipso germen (advertite quia non est hic, est, cum tamen intelligatur: quare non debetis arguere defectum hujus verbi) enunciat verbum non humanum, enunciat verbum vere, & ex ipso emittit Spiritum per os, non humanitus, quia nec os Dei corporale est: ex ipso Spiritus, non aliunde. Modo videtis, quod arguit contra illos qui volebant dicere, quod erat opus manus Dei; & suadet, quod non est nisi de substantia Dei. Sequitur; Operatur Deus manibus non humanis, operatur non ex ipso producens creaturas, sed operando subsistere faciens, sicut quæ manibus operatur homo, non ex seipso producit. Filius est Filius, Spiritus est Spiritus, non creatura. Nec de Filio quæras, quare Spiritus non sit vocatus: nec de Spiritu, quare non sit Filius: nec creaturam Filium aut Spiritum esse blasphemes. Filius Dei, fructus sanctus ex sancto, sempiternus ex sempiterno, Spiritus sancti largitor ad subsistentiam formationemque creaturæ. Hucusque apparet, quod ly, Non aliunde, intelligitur, id est, non ex alia substantia. Secundo, quod est Filius sanctus ex sancto, sempiternus ex sempiterno, Spiritus sancti largitor: sequitur, quod si Spiritus sancti largitor, quod Spiritus sanctus accipiat ab eo esse. Dicit enim Athanasius contra Arianos in tertio libro: Ipse Spiritum dat, (de Filio loquens) & quæcumque habet Spiritus, a Verbo habet. Modo clarum est, quod Spiritus sanctus habet esse: ergo si quæcumque habet Spiritus, habet a Verbo, ergo habet esse a Filio. Et hoc concludit Athanasius solum ex hoc, quia dat Spiritum. Ergo ex isto capite Basilius vult, quod Spiritus sanctus accipiat esse a Filio. Modo Basilius in eodem capitulo dicit, quod est notabile capitulum faciens ad propositum. Sed ipsi vidistis auctoritatem Basilii, & ideo audiatis istam, quia est ad idem, in capitulo quod inscribitur: Quod

b Hæc est titulus, §. Ferum, lib. 5. adverſ. Eunomium.

b nisi quis ex Deo Spiritum dicat, nec Verbum quidem.

Ephes. Auctoritas ista est ex alia parte.

Prov. Placet.

Ephes. Quia colligitis diversas auctoritates, quasi essent in eodem capitulo, sic fecistis de auctoritate Epiphanii, quæ visæ sunt una, & erant quinque. Hoc non permittit intentio disputantis, sed inducit confusionem: ideo sunt inquirenda ista primo.

Provinc. Dicatis ad istam quam vos induxistis.

Ephes. Hoc colligitur ex interpretatione auctoritatis per vos pridie productæ, & ex omnibus per vos dictis, quod cum beatus Basilius dicit Spiritum esse ex Patre, non aliunde, non debet intelligi proprie de persona ipsa Patris, ne intelligatur Spiritum non habere esse nisi a persona Patris; sed simpliciter ex Patre, videlicet ex natura Patris, ut sic intelligatur illud, aliunde, non ab extrinseco, neque ab alia natura videlicet tanquam unum de creaturis, ut Eunomius dicebat. Hanc igitur tuam expositionem & nos suscipimus, & consequenter dicimus, quod quandocumque audimus Spiritum esse a Patre, seu a Filio, non cogimur intelligere propter hoc, quod sit a persona Patris, seu Filii, aut ab utraque persona: sed possumus simpliciter intelligere audientes a Patre & Filio, quod ex substantia eorum, id est consubstantialis, & non ab alia quadam substantia, tanquam unum de creaturis: hoc enim & sancti patres in multis locis syllogizando dixerunt. Si autem cum dicitur, Spiritum sanctum a Patre & Filio, statim necesse erat intelligere a personis, non utique sancti ita syllogizassent, & ista ostendissent.

Collatio XVI.

Provinc. Ex verbis tuis duo collegi, Primum, quod si non dicatur in verbis Basilii quod Spiritus procedat a Filio, non cogamur hoc dicere. Secundum, quod intentio Basilii fuit ista, quod Spiritus non esset alienæ naturæ, quam naturæ ipsius Patris, & quod non intelligitur ex Patre, sed essentiæ Patris & Filii consubstantialis, ita quod secundum verba vestra, essentia est illa producens Spiritum. Dicitis sic?

Ephes. Intentio magni Basilii, cum certaret contra hæreticos, qui dicebant Spiritum alienum a persona Patris & Filii, non erat ostendere unde procederet; non erat intentio Basilii ostendere unde Spiritus haberet essentiam: hoc namque & ipsi hæretici concedebant, Spiritum habere causam a Deo. Nec etiam erat opus ostendere ex qua persona habet esse: nam hoc certum erat per evangelium, cum dicitur, Spiritus qui a Patre procedit: sed intentio Basilii erat, ut ostenderet, quod Spiritus sanctus est ex Deo, non ut aliæ creaturæ, sed ut productus ex substantia, ut Filius. Propterea cum dicit, Ex ipso Spiritus, intelligit ex substantia ejus, non ab extrinseco.

Prov. Dicitis, quod intentio Basilii est, ostendere, quod Spiritus sit ejusdem naturæ ut Pater & Filius, & non alterius, ut hæretici dicebant: secundum quod non intendebat Basilius tractare de causa Spiritus, an esset Pater vel Filius. Tertium est, quod intentio Basilii est, ut Spiritus esset de substantia Patris, & non de alia substantia extrinsecus. Hæc sunt quæ dixistis. Quoad primum sumus conformes, quod Basilius conatur ostendere, quod Spiritus non sit alterius naturæ a Patre & Filio, ut hæretici dicebant, & hoc concedimus. Quoad secundum quod dicitis, quod non fuit intentio Basilii dicere de causa, an scilicet Spiritus sancti causa sit Pater & Filius; ad hoc dico, quod secundum hoc sequitur contrarium ejus quod dixistis. Nam dixistis, non aliunde, id est, non ex alia persona. Modo dicere quod ista persona non est ab alia, est tractare causalitatem. Secundo, quia dicitur in textu, quod Spiritus est ex ore Dei, tunc inquiro, an intelligat ex ore Dei, id est Patris; an ex ore Dei, id est Filii. Quocumque modo respondeatis, oportet dicere, quod loquatur de causa Spiritus sancti, id est de principio. Quoad tertium concedimus, quod Spiritus sit de substantia Patris: & quia est eadem numero substantia Patris & Filii, non est possibile

aut

COLLATIO XVI.

aut imaginabile, quod ſit de ſubſtantia Patris, A quia ſit de ſubſtantia Filii : & ſecundum quod accipit Spiritus de ſubſtantia a Patre, ita neceſſarium eſt ut accipiat de eo quod eſt Filii, a Filii ſubſtantia. Dicatis ad ſecundam & tertiam, quia in prima convenimus.

EPHES. Cum ego non ſuſcepiſſem expoſitionem veſtram, non dixi contrarium mihi, ſed ego dixi contra te, quia ita manifeſte cadis, & [a] implicaris in contradictionem præſentibus iſtis ſpectabilibus viris. Nam cum pridie interrogatus fueris, an ſi cum audivimus Spiritum eſſe a Patre, neceſſario intelligere debeamus eſſe ex perſona Patris : dixiſti, quod ſic. Ad hoc de Baſilii auctoritate, cum autem ipſe dicat, ex ipſo Patre, non aliunde, ego coegi te juxta B tuam conceſſionem, concedere, Spiritum eſſe de perſona Patris nude, & non de alia : quæ autem pridie dixi, conſequentia erant confeſſionibus tuis. Poſtea ingreſſus es expoſitionem alteram auctoritatis, quod illud ex ipſo Patre, non cogat nos intelligere ex perſona Patris, ſed quod poſſumus intelligere, ex Patre, id eſt ex ſubſtantia Patris, & non aliena ſubſtantia : adducti ad ſuſcipiendam hanc tuam expoſitionem, ſequentes nos intentionem & ſenſum tuum, utrumque diximus, & ex dictis per vos colligimus quæ neceſſe ſequuntur. Sed nos non contrarii fuimus, prout dicis hac tua expoſitione : ſed dicimus, cum audimus Spiritum a Patre eſſe & a Filio, & ab utroque eſſe, non cogimur C intelligere a perſonis, ſed intelligimus a ſubſtantia eorum, ut conſubſtantialem : per quem modum poſſumus dicere ab utroque eſſe, & ab utriuſque ſubſtantia propter identitatem ſubſtantiæ, ſed non ab utriſque perſonis. Etiam apud ſacram ſcripturam [b] dicitur de Eſau ad Jacob, Frater tuus eſt, & ex natura tua eſt : manifeſtum eſt, quod frater non eſt de fratris perſona, ſed ſimpliciter ex natura fratris, ut ejuſdem naturæ & conſubſtantialis. Et modo paternitati veſtræ dicam ad ſecundum caput, prout dixit paternitas veſtra.

PROV. Ea quæ divi in alia congregatione declarando, qualiter Spiritus eſt ex perſona & ſubſtantia perſonæ, totus cœtus reverendiſſimo- D rum patrum ſatis aperte intellexit ; & an potuerit inferri ex illa [c], quod Spiritus non eſſet ex alia perſona, etiam omnibus notuit : & ideo ne conſumamus tempus in ſuperfluis, ſolum ad punctum principale, dico, quod forte Spiritus ſanctus dabit concordiam inter nos : utrum dixerim ex verbis meis, an ex verbis Baſilii, dimittamus. Nobis ſatis placet (quia etiam veriſſimum eſt quod dixiſtis) quod in iſto capitulo dixit Baſilius, non aliunde, id eſt, non de alia ſubſtantia. Et ſi hæc eſt intentio Baſilii, in nullo hæc auctoritas faciebat contra dicta mea : & ideo placet ut veniatis ad tertium. Nam dando intellectum ad verbum, aliunde[?] dixiſtis, quam de ſubſtantia Patris : F eſtne hoc?

EPHES. Ita.

PROV. Et propter hoc dico, quod ſecundum hoc non faciebat contra me illa auctoritas. Dicatis ad tertium, ubi dicebam, quod non potuit dici de ſubſtantia Patris, quin diceretur de ſubſtantia Filii, inferendo ſic : Sicut accipit de eo quod eſt Patris a Patre, ita de eo quod eſt Filii a Filio, cum ſit eadem ſubſtantia Patris & Filii.

ΣPHES. Dixiſtis, quod quia Spiritus ſanctus ex ſubſtantia Patris dicitur, quod cogimur intelligere eumdem Spiritum eſſe ex ſubſtantia Filii, cum eadem ſubſtantia numero ſit Patris & Filii : hanc dicis cauſam eſſe Spiritus.

PROV. Non bene [a] replicas.

EPHES. Quando audimus Spiritum eſſe ex ſubſtantia Patris & Filii, intelligere debemus Patrem & Filium habere [d] cauſam?

PROV. De neceſſitate cogimur dicere, quod habeat eſſentiam a Patre & Filio. Vos ſi utimini hoc verbo, cauſam, pro [e] principio, faciatis ut vultis ; noſtri theologi non utuntur. Quia tamen hic Baſilius dicit, Ex ore Dei, quæro, an intelligimus ex ore Dei Patris, an ex ore Dei Filii : quia quocumque modo dicatis, idem ſequitur. Jam dictum eſt quod evangelium dicit, quod Spiritus ſanctus ex Patre eſt, accipiens eſſe : per prædicta modo ſtat argumentum. Nam ſicut accipit de eo quod eſt Patris a Patre, ergo de eo quod eſt Filii a Filio, cum ſit eadem ſubſtantia Patris & Filii. Exemplum quod adducitis [f], nihil facit ad propoſitum : poſtquam dixeritis, oſtendam.

EPHES. Ea quæ ſunt per beatum Baſilium, & jacent in evangelio, dimittenda ſunt nunc : tu autem ita mihi reſponde clare & aperte. Cum audimus, Spiritum eſſe de ſubſtantia Patris & Filii, nunquid intelligere debemus de neceſſitate, quod Spiritus habeat cauſam eſſe ſui a ſubſtantia Patris & Filii?

PROV. Actiones in humanis ſunt ſuppoſitorum : quæro, ſi hoc eſt verum.

EPHES. Vos debetis reſpondere primo, & ego reſpondebo. Dico quod eſt ſuppoſitorum.

PROV. Declaravi pridem, quod non eſt poſſibile in divinis, quod eſſentia generet, quia actus ſunt ſuppoſitorum : ergo ſequitur, quod cauſa eſſe ipſius Spiritus, eſt perſona, non eſſentia. Et quia perſona Patris generando Filium, communicat totam eſſentiam ſuam Filio ; iſta eſt cauſa, quare doctores dicunt, quod Filius eſt de ſubſtantia Patris, & Spiritus de ſubſtantia Patris & Filii, ad ſalvandam unitatem eſſentiæ, & diſtinctionem perſonarum, quia perſonæ ſunt unum, ubi non eſt oppoſitio relativa : & ſic habetis intellectum propoſitionis. Stemus in dicto Baſilii. Cum dicit, quod ex ore Dei, an eſt ex ore Dei Patris, an ex ore Dei Filii?

EPHES. Ego non poſſum concludere quæ dicta ſunt per vos, quia videntur invicem contraria. Nam aliquando dicitis, de ſubſtantia Patris & Filii, quæ eſt una numero, Spiritum habere eſſe : nunc autem mutatis dicta, ſequimini dicta doctorum, & dicitis, quod ſubſtantia per ſe non generat, ſed mediante perſona.

PROV. Nunquam dixi mediante perſona : dicas interpres, ut dico.

AND. Quia interpres non bene exponebat, Coloſſenſis dixit in Græco : poſtea dixit Coloſſenſis.

COLOSS. Propter æquivocationem vos duo non poteſtis convenire. In theologia communi Latinorum & Græcorum, differt dicere divinam ſubſtantiam, & ſubſtantiam Patris & Filii : nec intelligatis differentiam realem, ſed ſolam differentiam rationis. Cum [g] itaque audimus doctores dicentes, divina ſubſtantia, intelligimus quid commune Patri & Filio & Spiritui ſancto : cum dicunt ſubſtantiam primam, intelligimus perſonam.

EPHES. Interdum, non ſemper.

COLOSS.

ANNO CHRISTI 1439.

a Verba S. Baſilii, ex Patre, & non aliunde, exhibet. Epheſ. collat. anteced. ex Patre, & nō ex Filio : & modo aliter exponit, nec valet ejus excuſatio quam ſubjungit, ut patet legenti.

b Videtur potius invenire verba Laban Geneſ. 29. Os meum eſt meum (& ſubdit.) frater meus.

c Baſilii ſcilicet auctoritate adducta.

d Habere ſcilicet ex cauſam Spiritus ſancti.

e Ita & apud Græcos ſeſſ. & in diſſolutione pro Græcis, ſic explicatur terminus, cauſa, apud Græcos.

f De Jacob & Eſau.

g Hanc Coloſſenſis ſeu Rhodienſis ſententiam refert etiam Græcus ſcriptor ſeſſ. 19 & paulo infra idem replicat, & explicat Provinc. ubi incipit : Attende.

Anno Christi 1439.

COLOSS. Nos habemus doctores, qui dicunt, quod ſubſtantia Patris intelligitur Patris perſona. A

IMPER. Non videtur poſſe reſponderi duobus, maxime adinvicem differentibus.

CARD. Hi duo patres locuti ſunt, ut declarentur verba: ſed nulla erat differentia.

PROV. Nos dicimus, quod Iſaac, ut ſuppoſitum, genuit Jacob de perſona ſua: modo natura Iſaac non eſt illa quæ genuit Jacob, ſed natura ipſius Iſaac eſt principium quo produxit illum filium, & eſt idem quod communicatur. Modo dico, quod Jacob ſit de natura Iſaac, non poteſt niſi hoc modo intelligi de Iſaac, id eſt, de ſuppoſito agentis, quia actiones ſunt ſuppoſitorum; & de natura Iſaac, tanquam de principio; quod B eſt communicatum, modo ſi poſſibile eſſet, quod natura Iſaac & Jacob eſſent idem: cum tamen ſint duo numero, exemplum eſſet bonum. Modo quia generatio in divinis eſt infinitæ perfectionis, ita dicimus, quia pater quod eſt hypoſtaſis & ſubſiſtentiæ, iſtud ſuppoſitum eſt quod generat, quia generare eſt actio notionalis, & ſolum competit ſuppoſito. Modo ſubſtantia Patris eſt principium quo Pater generat, & eſt id quod datur Filio, & quod communicatur Filio per generationem; & eſt id quod accipitur a Filio, & quod communicatur Filio, ſicut in humanis natura Iſaac eſt illa quæ accipitur a Jacob, ſuppoſito generato, & communicatur eidem. Sed differentia eſt propter excellentiam, quia in Patre & C Filio & Spiritu ſancto una eſt numero; & ſic in nullo diſtinguuntur, niſi quia Pater eſt Pater, Filius eſt Filius: & dicimus, quod ſapientia, bonitas, & inde omnia communicantur cum hac ſubſtantia. Modo quia eſſentia eſt nomen abſtractum ſignificans eſſentiam, non ſuppoſitum, non poteſt illi competere actus generationis: & quia eſt una numero, ſi generaret, oporteret quod eſſet diſtinctio eſſentiæ & naturæ in divinis, quia idem non generat ſeipſum, ſed oportet quod alium generet: ergo concluditur, quod in divinis eſſentia nec generat, nec generatur. Cum quæritur, quomodo eſt de ſubſtantia Patris & Filii, dico quod eſt de ſubſtantia Patris, quæ D communicatur. Modo pro veritate habenda, quia nulla mihi eſt ſententia, niſi ut veritas habeatur, dicatis ad illud verbum, Ex ore, de quo quæſivi.

EPHES. Collegi ex dictis tuis, quod eſſentia Patris & Filii, cum ſit una numero, eſt principium Spiritus ſancti: nam hoc a potius gaudere ſoles. Cum autem Pater & Filius producant Spiritum ſanctum, per communem eſſentiam illum producunt. Quoniam vero cum auditis, ex Patre & Filio Spiritum, neceſſe intelligitis cauſam Spiritus eſſe; numquid non eſt verum, ut dicamus eſſentiam & perſonam cauſam Spiritus?

a Termino ſcilicet potius principii quam cauſæ, ſecundū Græcos, ut dictum eſt.

PROV. Eſt principium quo, & quod.

EPHES. Utcumque ſit, eſſentiam Patris & E Filii eſſe principium Spiritus, ut principium quo: reſtat igitur, ut ſubſtantia Spiritus ſit principiata.

PROV. Non ſequitur: nam intelligitur ex principio communicante rem unam, & idem.

AND. Fuit invicem locutio facta per deputatos hinc inde.

EPHES. Dico, ſi eſſentia Patris & Filii communis, quæ eſt una & eadem numero, producit Spiritum?

PROV. Non dicitis bene.

EPHES. Dico, ſi eſſentia, quæ eſt communis Patri & Filio, & una, producit, quid tollit quo minus proceſſio Spiritus ſit cauſata? Collatio XVI.

PROV. Non ſequitur, quia res producta etiam in humanis non producitur niſi ex ſuppoſito agentis. Suppoſitum humanum productum non dicitur, quod ſit productum a natura noſtra: non valet conſequentia, quia humanitas eſt nomen abſtractum ſecundum theologos, & in ſuo ſignificatu non ſignificat ſuppoſitum. Modo dico ſic. Hoc nomen, homo; ſignificat id quod ſubſiſtit, hoc ſuppoſitum producit aliud humanitate: ergo hoc ſuppoſitum eſt productum ab humanitate, non valet conſequentia.

EPHES. Sequitur quod homo productus ſit ab iſto homine humanitate, ut principio quo; & ſic in divinis.

PROV. Et ſic non ſequitur, quod Spiritus non ſit ſpiratus ab eſſentia b Patris, nec ſpirata, nec genita. Ego dico, quod pro finali habenda veritate, reſolutio patrum qui fuerunt in aliis conciliis, fuit ſemper ad teſtimonia ſanctorum patrum; ita quod in omni diffinitione fidei cum voluerunt ponere terminum, adducebant teſtimonia ſanctorum patrum, & acquieſcebant: & ita ego volebam facere, & ideo induxi auctoritatem, & non rationes. Vos adduxiſtis auctoritatem Baſilii. Satis dictum ſit pro intelligentia auctoritatis per vos introductæ, quia omnes intelligunt, quod Spiritus ſit ex ore Dei, & quod non eſt aliunde: ita dicit textus. Poſtquam ego geſſi tibi morem ad auctoritatem tuam, veniatis ad auctoritatem Baſilii ſecundam, quam induxi, & diſcutiamus teſtimonium: iſtud videtur rationabile.

b Ut principio, quo. Vide ſtatim infrà eumdem Provinc. ubi incipit, Attende.

EPHES. Auctoritas illa Baſilii ſucipiet poſtea inquiſitionem. Videamus dicta veſtra. Ergo dixiſti, quod in humanis ſuppoſitum producit ſecundum humanitatem, ſed non dicitur homo ex humanitate; ſed ex hoc homine ſecundum communem naturam humanitatis. Numquid ita dicendum eſt in divinis, quod hoc ſuppoſitum non producatur ab eſſentia deitatis, ſed ab hoc ſuppoſito? Si debet dici in divinis, ut in humanis non debet dici, quod ex communi divina eſſentia producatur aliqua divinarum perſonarum, cum divina eſſentia non ſit in ſe, ut quod producere poſſit. Cum audimus de ſubſtantia Patris & Filii eſſe Spiritum, non debemus intelligere ſubſtantiam velut cauſam: non eſt de natura eſſentiæ generare nec in humanis.

PROV. Volo oſtendere, quod hoc eſſe ex alio, intelligatur de perſona: & hoc oſtendo ex auctoritate Baſilii allegata in præcedenti congregatione. Dicit ſic in tertio contra Eunomium c: Quæ enim neceſſitas, ſi dignitate atque ordine tertius eſt Spiritus, tertium quoque eſſe natura? Namque ſecundum eſſe a Filio, ab eo eſſe habens, & ab eo accipiens & annuntians nobis, atque omnino ex ea cauſa pendentem, pietatis tradidit ſermo: natura vero uti tertia, nec ex ſanctis ſcripturis edocti ſumus, nec ex his quæ dicta ſunt, conſequencer colligere poſſumus. Dicit Baſilius, quod ex ipſo Filio habet eſſe, & ut ex cauſa: non dicit aliud. Dicatis quid vultis modo ex prima propoſitione heſterna, quia procedere eſt habere eſſe ab alio, prout omnes doctores tenent. Si ſecundum Baſilium hic Spiritus habet eſſe, & accipit eſſe a Filio, & pendet ex illo ut cauſa, neceſſario ſequitur, niſi negemus Baſilium, quod Spiritus procedat a Filio.

c Vide infra collat. 17. & 18. plura de hac auctoritate.

COLLATIO XVI.

a Pars 3. ejusdem concilii.

Quantæ auctoritatis ſit Baſilius in materia Spiritus ſancti, omnes patres Chalcedonenſis concilii a in allocutione facta ad Marcianum ita dicunt de Baſilio: Sic magnus Baſilius miniſter gratiæ ſubſiſtentiarum evidentiam declaravit, & ſancti Spiritus doctrinam diligentius tradidit, conſacerdotum ſuorum eliciens ſubſcriptionem. Modo ſi omnes patres Chalcedonenſis concilii dederunt Baſilio tanta teſtimonia in materia Spiritus ſancti, & ipſe ita clare dicat in hoc loco, videtur neceſſario, quod & veſtri & noſtri debent ſequi ſuam doctrinam in re fidei. Hic eſt textus in Græco antiquiſſimus: ſi vultis audire, poteſtis modo: habet quod eſt ex Filio, & non fit mentio de eſſentia.

EPHES. Inquirenda eſt auctoritas Baſilii ex quæſitis propoſitis.

PROV. Dicatis, quia hæc enucleat omnem noſtram diſputationem.

EPHES. Reputemus dicta, quod ſubſtantiam Patris & Filii, quæ eſt una numero, datis principium eſſe & cauſam Spiritus, quia videtur ex hoc, eſſentiam Spiritus factam eſſe. Deinde duæ ſubſtantiæ in divina Trinitate colliguntur, quæ ſunt ſibi invicem oppoſitæ ſecundum cauſam & cauſatum: hoc autem longe eſt a theologia Chriſtiana, & penitus alienum, neque ab ullo doctorum dictum. Nam dicunt: Eſſentia neque generat, neque producit, neque ſecundum eſſentiam Pater generat aut producit, neque Filius, ut vos dicitis, ſed ſecundum ſuam ſubſtantiam, hoc eſt ſecundum ſuam naturalem proprietatem. Ergo communis ſubſtantia Patris & Filii non eſt a ſe cauſa, nec aut quo, aut quod: nam neque ipſa, neque per ipſam Spiritus generatur vel producitur, ſed ſecundum ſuam perſonalem & ſuſceptivam proprietatem. Hæc denique collecta ſunt ex dictis tuis, neque poteris emendare quæ dicta ſunt in præſenti, neque alio tempore. Nunc ingrediamur ad auctoritatem Baſilii.

PROV. Dicitis, quod videtur ſequi ex meis dictis, quod eſſentia divina ſit cauſata: ſed ego pono, quod eſſentia. b

b Non eſt finita propoſitio, interrupta ab Epheſino, quam datim reaſſumit provincialis.

EPHES. Non tantum dico, quod ſubſtantia divina ſit cauſata, ſed quod ſit diviſa.

PROV. Attende ad interpretationem. Subſtantia quandoque capitur pro eo quod exprimitur per diffinitionem rei; ut dicimus: Diffinitio indicat quod eſt eſſe rei: & iſta eſt quidditas, eſſentia, vel natura; & in ſuo ſignificatu non connotat ſuppoſitum, ſed ſemper ſignificat illam formam, ſive eſſentiam, ſive naturam. Alio modo (& hoc habetis 5. metaphyſicæ in capite de ſubſtantia, & noſtri doctores ita diſtinguunt) capitur ſubſtantia pro ſuppoſito quod ſubſtat ſpeciebus ſuperioribus ſicut dicimus, quod in linea ſubſtantiæ, ſive prædicamentali, ut ponit Porphyrius, ponitur hic homo, velut Socrates, Plato: & hæc ſunt ſuppoſita, & vocantur ſubſtantia. Iſta ſubſtantia quæ eſt ſuppoſitum, quandoque vocatur hypoſtaſis, quandoque ſubſiſtentia, quandoque res naturæ: & in natura humana vocatur perſona, qui eſt intellectualis naturæ incommunicabilis ſubſiſtentia. Itaque in ſpecie intellectuali id quod in aliis ſpeciebus vocatur ſuppoſitum, & ſubſtantia, & ſubſiſtentia, vel res naturæ, in intellectualibus vocatur perſona. Hoc poſito, quia doctores ſancti volentes inſtare contra Arium & contra Macedonium (quorum primus dixit, Filium eſſe creaturam, & non de ſubſtantia Patris: ſecundus dixit, Spiritum eſſe creaturam) uſi ſunt hoc modo loquendi, quod Filius eſſet de eſſentia Patris, & quod Spiritus eſſet de eſſentia & ſubſtantia Patris & Filii. Si capiamus ſubſtantiam pro ſubſiſtentia, cum Pater ſit in intellectuali natura, & cum ſit perſona, ita poteſt dici ſubſiſtentia & ſubſtantia, res naturæ, & ſuppoſitum. Si ſumatur ſic, idem eſt dicere, quod generare competat perſonæ Patris, ac ſi diceretur, quod competit huic ſubſtantiæ, quia hæc ſubſtantia, quæ eſt idem quod pater & paternitas, illa eſt quæ generat, & nullo modo communicatur; quia proprietates non ſunt communicabiles. Doctores noſtri Latini omnes non utuntur hoc termino, ſubſtantia, pro perſona Patris, nec perſona Spiritus ſancti; ſed retinuerunt nomen ſubſtantiæ, ſecundum quod in humanis exprimitur, quod dicitur eſſentia, vel natura. Cum dicimus ſecundum Latinos noſtros, quod Spiritus eſt de ſubſtantia Patris, capimus ſubſtantiam pro eſſentia, quæ eſt in Patre. Modo ego diſtinxi ſubſtantiam duobus modis. Subſtantia quandoque ſumitur pro ſuppoſito, & tunc eſt idem quod perſona in divinis, & eſt idem quod ſubſiſtentia & hypoſtaſis. Alio modo ſumitur, & hoc ſecundum philoſophos & theologos, prout dicimus, quod diffinitio indicat ſubſtantiam rei: & hæc eſt quidditas, vocata natura & eſſentia. Quando igitur doctores noſtri dicunt, quod Spiritus eſt de ſubſtantia Patris, vel de ſubſtantia Filii, non capiunt ſubſtantiam pro ſubſtantia Patris, ſed capiunt pro natura. Illa ergo eſſentia eſt in Patre, & idem eſt realiter quod Pater. Et nomen Patris dicit eſſentiam, & dicit relationem, ſecundum quam hoc ſuppoſitum diſtinguitur ab alio. Hæc eſſentia communis eſt in Patre. Illa eſt quæ communicatur Filio per generationem, & hoc eſt principium quo Pater generat & producit Filium. Sed hæc eſſentia non communicatur Filio ſecundum eſſe quod habet in Patre. Et in hoc eſt deceptio tua, quia non intelligis, quod cum dicimus, quod eſſentia Patris communicatur Filio, non dicimus ſecundum eſſe quod habet in Patre, quia ſequeretur, quod generaret, quod eſt impoſſibile: iſta eſſentia ſic abſolute, prout potentia generandi, illa eſt principium quo, & eſt id quod communicatur & datur a Patre ipſi Filio: modo in generatione Patris reſpectu Filii omnia communicantur cum eſſentia, excepto eſſe paternitatis, ſeu proprietatis, quia hoc non communicatur. Sed eſſe principium Spiritus non repugnat filiationi; ergo communicando habet, ut eſſentiam, ita & eſſe principium Spiritus ſancti: quia eſſe principium Spiritus in Patre, non repugnat filiationi, ſeu proprietati Filii. Neque ſic conſequitur, quod aliquo modo ſit cauſata, vel cauſet. Hoc modo omnes doctores Latini dant hunc intellectum, & declarant in illis diſputationibus, in quibus dicitur, quod Filius eſt de ſubſtantia Patris, & Spiritus de ſubſtantia Patris & Filii. Sic teneatis intellectum de ſubſtantia cum diſtinctione, & non critis in æquivocis.

ANNO CHRISTI 1439.

AND. Hic fuit lecta auctoritas Baſilii in Græco.

CARDIN. Poſtquam provincialis quæſito tuo reſpondit, reſpondeas auctoritati Baſilii.

EPHES. Nos cum audimus patres primæ ſynodi dicentes in primo ſymbolo, in theologia quæ eſt de Filio, & Filium genitum ex Patre, id eſt de ſubſtantia Patris; nihil aliud intelligimus, niſi

Anno Christi 1439.

niſi de perſona ejus, hoc eſt ſubſtantia cum proprietatibus. Placetne vobis hoc, quod ſubſtantia dicatur perſona, an datur vobis alia ſubſtantia? A

Prov. Ego pluries dixi, non capitis? Audiſtis, quod nos intelligimus ſecundum duos modos nomen ſubſtantiæ. Secundum unum modum, cum volumus communem ſubſtantiam trium perſonarum oſtendere. Secundum alium vero, quando ſubſtantiam cum proprietatibus quæ in ea ſunt, id eſt perſonam. Quando autem in ſymbolo concilii primi dicitur, Genitum ex Patre, hoc eſt de ſubſtantia Patris, ex omni neceſſitate intelligere debemus, id eſt ex 4 perſona Patris, non ex alia ſpecie ſubſtantiæ: dico, quod in divinis doctores non utuntur niſi iſtis duobus modis. Sed iſte ſecundus modus apud B Latinos nunquam fuit admiſſus niſi ſub nomine ſubſiſtentiæ, vel hypoſtaſis, vel perſonæ, ne quis poſſet calumniari, quod poneremus tres ſubſtantias. Sed prout fuit concluſum in illo Nicæno concilio, cum fuit diffinitum, quod Filius eſſet *ὁμοούσιος* cum Patre, quod dicimus, conſubſtantialis, illa conſubſtantialitas illa eſt, quæ ſecundum primum modum eſt communis tribus perſonis: & de iſta omnes propoſitiones intelligendæ ſunt de ſubſtantia Patris, ut de principio quo.

Ephes. Dixiſtis, quod ſubſtantia ſecundum quam eſt unum Pater & Filius, eadem eſt, quæ C eſt communis tribus perſonis.

Prov. Ita.

Ephes. Vide ſi verum eſt dicere, quod ex communi tribus perſonis ſubſtantia procedat perſonaliter Spiritus. Nam dixiſtis antea, quod ex communi Patris & Filii procedat Spiritus.

Prov. Vellem ut melius intelligeretur hæc propoſitio de proprietate & eſſentia. Pacitis aliquam diſtinctionem inter proprietatem & eſſentiam?

Ephes. Maximam.

Prov. Quæ eſt? realis, vel ſecundum rationem?

Ephes. Secundum rationem noſtram.

Prov. Proprietates iſtæ ſunt idem cum perſona, ſcilicet paternitas & Pater?

Ephes. Secundum rem vel ſuppoſitum idem ſunt; ſed diſtinguuntur ratione.

Prov. Modo in perſona Patris eſt paternitas & eſſentia, quæ eſt communis tribus. Perſona ergo Patris non diſtinguitur a paternitate & eſſentia, niſi ſecundum rationem. Eſt ſic?

Ephes. Sic.

Prov. Bene dicitis. Cum ergo in Patre non ſit niſi paternitas, quomodo Pater generat? quid eſt quod communicat Filio? an paternitas, vel eſſentia vel utraque?

Ephes. Id quod communicatur Filio, eſt ſubſtantia vel eſſentia: ſed ſecundum proprietatem ejus paternam eſt principium eſſe Filii, non ipſa ſubſtantia, quæ eſt communis tribus.

Prov. Id quod communicatur Filio, eſt ſubſtantia, & illa quæ eſt communis tribus: quia in perſona Patris non eſt niſi iſta eſſentia & paternitas, nil plus. Si ergo non communicatur proprietas, non ſuppoſitum, non ſubſtantia ſecundo[a] modo, de neceſſitate ſequitur, quod ſi Pater communicat quid Filio, communicet communem eſſentiam.

[a] Quæ eſt idem quod ſuppoſitum, ut paulo ſupra declaravit idem Provinc.

Ephes. Ita, hoc nos diximus, quod communis tribus ſubſtantia eſt, quam Filio communicat; quæ cum ſit una numero, dividitur. Collatio XVI.

Prov. Verbum, dividitur, non eſt in divinis: dicas.

Ephes. Quæ cum ſit una numero, dividitur ſecundum rationem noſtram in Patre & Filio & Spiritu ſancto: & propterea dicitur a nobis ſubſtantia Patris, & ſubſtantia Filii, & ſubſtantia Spiritus ſancti; intelligentibus nobis per diſtinctionem horum nominum uniuſcujuſque perſonam. Quid eſt, quod vos colligitis?

Prov. Id quod ego colligo ex iſtis, colligo unum, quod eſt contrarium ejus quod dixiſtis: quia ſi iſta eſſentia dividitur in tribus perſonis (quod eſt falſum) ſequeretur, quod eſſentia Patris quæ communicatur Filio & Spiritui, communicaretur ſecundum rationem, & non ſecundum rem. Hoc eſt falſum, & contra doctores, qui dicunt, quod realiter communicatur: & ſi quælibet perſona non habeat rem niſi per rationem, ſequeretur quod eſſent ſecundum rationem diſtinctæ.

Ephes. Ego non dixi, quod perſonæ ſint diſtinctæ ſecundum rationem: ſed cum nos intelligimus proprietatem ſimul cum ſubſtantia, diſtinguimus unamquamque perſonam, & dicimus ſubſtantiam Filii ex ſubſtantia Patris, propter quæ volumus oſtendere perſonam Filii eſſe ex ſubſtantia Patris: & ſic conſtituimus divinas perſonas habentes proprietates ſuas, non quod ipſæ perſonæ ſecundum rationem adinvicem diſtinguantur.

Prov. Vos dicitis, quod communicatio eſſentiæ eſt ſecundum rationem.

Ephes. Non dixi, ſed ratione diſtinguuntur in tribus perſonis. Quærimus a vobis, quomodo intelligatis, Subſtantia Patris, ſubſtantia Filii, & ſubſtantia Spiritus ſancti. Intelligitis diſtinctam?

Prov. Dixi, quod doctores noſtri Latini ſumunt in divinis ſubſtantiam pro eſſentia, non pro ſubſiſtentia: & ideo nunquam dicimus, quod ſunt tres ſubſtantiæ, licet dicamus, quod ſunt tres ſubſiſtentiæ & tres hypoſtaſes & perſonæ realiter diſtinctæ, ſed in eſſentia eſt unum, & unus Deus. Perſonæ conſtituuntur ex eſſentia & ex proprietate: & ideo nil plus eſt in perſona, niſi eſſentia & proprietas: & iſta duo proprietas & eſſentia ſunt unum ſecundum rem, & ſecundum proprietatem perſonæ diſtinguuntur realiter, quia ſunt ad aliquid; & ſecundum eſſentiam ſunt unum, & eſt unus Deus; & hæc eſſentia communicatur.

And. Ad alium diem, adſtrictis rerum angustia audientium ſenſibus, negotium eſt dilatum, Græcis volentibus.

NOTÆ HORATII JUSTINIANI

AD DECIMAMSEXTAM COLLATIONEM.

1. *Cauſa.*] Græci pro principio dicunt cauſam, ut haberur in diffinitione hujus concilii. Vide opuſcul. Beſſarionis ad Alexium, in fine hujus operis cap. 1.

2. *Replicas.*] Vim faciebat Provincialis, ut Epheſius concederet, Spiritum procedere etiam a Filio, & non tantum eſſe conſubſtantialem Patri & Filio, vel procedere a Patre, cui eſt conſubſtantialis Filius, & non a Filio, ut infra.

3. *Se-*

COLLATIO XVII.

3. *Sequitur.*] Jam dixerat non eſſe principiatam, quia intelligitur ex principio communicante unum & idem. Modo ulterius reſpondet, non eſſe principium & cauſam ipſam eſſentiam, niſi ut in ſuppoſito.

4. *Perſona Patris.*] Senſus Provincialis eſt, quod cum dicit concilium Nicænum, *Genitum ex Patre, hoc eſt de ſubſtantia Patris*; intelligendum eſt de perſona Patris ut quod, & de eſſentia ut quo, non autem quaſi ex aliqua tertia ſpecie ſubſtantiæ. Ideo ſubdit concilium ibidem, *Conſubſtantialem Patri*: tunc enim agebatur de hoc articulo conſubſtantialitatis contra Arium.

COLLATIO DECIMASEPTIMA.

DIE VIII. MARTII.

Examinatur auctoritas Baſilii de proceſſione Spiritus ſancti a Filio, variis allatis codicibus tam integris, quam corruptis.

AND. Die octava Martii in conventu Florentiæ tertio Epheſinus hoc modo collocutionem principium dedit.

EPHES. Pridie, reverendiſſime pater, dimiſimus ſecundam auctoritatem Baſilii per vos allatam: quare videtur, ut legatur auctoritas, ſi placet, ut ambo illam conſideremus.

Vide ſupra Collat. 15. & in Græco Seſſ. 20.

AND. Fuit lecta auctoritas in Græco, demum in [1] Latino. Quæ autem neceſſitas, ſi dignitate aut ordine tertius eſt Spiritus, tertium eſſe natura? Dignitate namque aut ordine ſecundum eſſe a Filio, cum ab ipſo habeat eſſe, & ab eo accipiat & annunciet nobis, & omnino ab illa [2] dependeat cauſa, pietatis tradit ſermo: natura uti tertia, nec a ſanctis ſcripturis edocti ſumus, neque ex ſanctorum dictis colligere poſſumus.

EPHES. Liber iſte reperitur apud nos ita corruptus, ita adulteratus circa iſtam auctoritatem, ut per vos dicta eſt. Nam ſunt in Conſtantinopoli quatuor vel quinque libri, qui ita etiam ſe habent. Libri enim qui ſanam & incorruptam habent ſententiam, ſunt prope mille, vel plures, qui quidem digni ſunt & propter multitudinem & antiquitatem, & qui etiam ſervant conſequentiam ſecundum intentionem doctoris. Videtur, quod id quod paſſum eſt ſanctum ſymbolum [a], manifeſte hoc idem paſſus ſit liber per manus eorum qui alias ſentiunt, & ſuſcepit additionem, quæ multam contrarietatem habet, & quæ multam incongruentiam, & inconſequenter & auctoritati & intentioni doctoris. Primo itaque aſpicite librum iſtum antiquiſſimum apud nos, ubi nulla eſt additio: deinde inquiramus conſequentiam auctoritatis ad ea quæ dicta ſunt, & quæ ſequuntur intentionem doctoris.

[a] Intelligit de addit. proceſſ. a Filio, quam Julianus card. ſupra ex vetuſtis codicibus probavit legi in ſymbolo ſeptimæ ſynodi.

PROV. Audiatis, & poſtea legetis. Audivimus duo a veſtra paternitate. Primo, quod libenter voluiſſetis proſequi materiam, de qua in præcedenti congregatione feceratis mentionem. Et quia propter meam requiſitionem deſcenditis ad auctoritatem Baſilii, reſervantes illa ad ſequentia, & ſuper hoc multum mihi placet ut ſemper incipiamus a teſtimoniis ſanctorum patrum; quia ſemper teſtimonia termini ſunt, ad quos vos & nos debemus intendere: poſt teſtimonia ero paratiſſimus reſpondere ad quæſita tua. Secundum dixiſtis, quod liber noſter fortaſſe patitur calumniam per additionem, ut etiam alias dicebatis de additione in ſymbolo. Ad hanc particulam de ſymbolo ſic dicimus, quod ita clare per reverendiſſimum dominum cardinalem dictum eſt, ut nil lucidius dici poſſit. Ad primum, ſicut alias dictum eſt in loco iſto, ſi aliquid dubitationis apud vos remanet, expleta iſta materia, ſemper erimus parati reſpondere. Ad factum libri ita dicimus, quod iſte liber de anno præterito de Conſtantinopoli adductus eſt, & dominus Nicolaus de Cuſa portavit: & eſt liber in membranis [3] non in papyro, & antiquiſſimus, ita ut ſecundum judicium plurimorum qui viderunt, viſa antiquitate, videtur ſcriptus ultra 600. annos, & ſic ante ſeparationem hanc: & eſt ita correctus, & appuntatus, & ordinatus, ut nil deficiat. Dico igitur, quod falſitas non poteſt attribui huic libro de additione. Primo, quia nunquam fuit apud Latinos, niſi modo: videatis omnes vos ſi eſt poſita raſura vel additio. Secundo, quia ratio iſtius additionis, de qua dicitis, non videtur poſſe attribui Latinis. Ratio eſt, quia uſque ad horam præſentem, (ut cum venia ſemper dicam) ex veſtriſmet libris, & ex ſynodis antiquiſſimis apparet manifeſte, quod vitium corrumpendi libros, & auferendi quæ quandoque faciebant contra impugnantes fidem, fuit deprehenſum in partibus veſtris. Legatis in epiſtola per Cyrillum ad Joannem Antiochenum ſcripta, cujus initium eſt; Exultent cœli: in fine illius, quæ etiam ſubſcripta fuit a tota Chalcedonenſi ſynodo, ita ſcribit [b]: Nam ſi quidam eorum qui recta pervertere ſolent, meas voces immutant ad placitum, non admiretur hoc tua ſanctitas; ſciens, quoniam etiam omnes hæretici de ſcripturis divinitus inſpiratis ſuorum colligunt errorum occaſionem, ea, quæ dicta recte ſunt, ſua malitia corrumpentes. Et ponit exemplum, ultra ſuam, de Athanaſii epiſtola, oſtendens quod epiſtola Athanaſii ad Epictetum fuit corrupta. Idem beatus Cyrillus ſcribens ad Acacium in epiſtola cujus initium eſt, [c] Mutua te vera locutio; in fine ita loquitur: Si autem quaſi a me ſcripta, a quibuſdam proferatur epiſtola, quod pœnitentiam egerim de his quæ apud Epheſum geſſimus, derideatur: nam ſumus per Dei gratiam in bono ſenſu, nec extra rationem rectam ferimur. Ex quibus verbis habetur manifeſte, quod ſemper Cyrillus fuit illius ſententiæ, qua fuerat in tertia ſynodo: & in illamet epiſtola introducit Emiſenum epiſcopum, qui detulerat Cyrillo illam epiſtolam Athanaſii ad Epictetum corruptam, & interrogabat Cyrillum, ſi erat ejuſdem fidei, prout Athanaſius: & beatus Cyrillus ita reſpondit: Si habes epiſtolam Athanaſii ad Epictetum integram, & non corruptam, ejuſdem fidei ſum cum Athanaſio. Viderunt hanc epiſtolam cum illa quam habebat apud ſe, & apparuit, quod erat difformis: & in toto oriente non fuit reperta epiſtola integra Athanaſii, niſi apud Cyrillum; unde ille Emiſenus correxit ſuam ad exemplum illius quæ erat apud Cyrillum, & miſit correctam Joanni Antiocheno. Modo non videtur irrationabile, quod ſtante iſto diſſidio noſtro, illi primi, quibus magis imputandum eſt quam poſterioribus, aſſumentes occaſionem diviſionum ex hac parte proceſſionis Spiritus ſancti a Patre & Filio, quæ ſemper fuerat a principio fidei noſtræ uſque ad illam horam clara, ad removendum hoc quod Baſilius ponit, quod corruperint libros, de quibus dicis: unde veriſimiliter creditur, quod Spiritus ſanctus reſervaverit hunc librum in urbe Conſtantinopolitana, ut non invenirentur ab illis. Quare ex dictis nulla ſequitur ratio, quod hic ſit fallacia additionis. Ulterius, quia nos & vos convenimus ad videndum veritatem, ex mutua

[b] In actis concil. Epheſ. part. 3. cap. 34.

[c] Alias, *Recte dulcis* in act. concil. Epheſ. part. 3. cap. 35. in fine.

ANNO CHRISTI 1439.

Vide S. Antonin. tit. 23. cap. 13.

Anno Christi 1459.

tua caritate in ſancta intentione debemus invicem libros communicare. Et quia res hæc eſt magni ponderis: ſi aliquis apud vos habet librum Baſilii antiquiſſimum, producantur omnes veſtri, & conferantur cum iſto. Secundo videantur ſequentia, ut ex præcedentibus & ſequentibus de neceſſitate concludatur, quod ita voluerit. Hæc ſunt quæ pro nunc habemus.

Card. Legatur particula, prout in libro veſtro: & oſtendatur liber noſter: & veſter eſt in papyro?

Epheſ. Ita.

And. Hoc medio invicem oſtenſi ſunt libri imperatori.

Epheſ. Quod liber iſte ſimilis apud nos inveniatur habens additionem, prout & vos produxiſtis, nos etiam profeſſi ſumus: propterea non eſt mirandum, ſi liber iſte de libris illis qui inveniebantur in Conſtantinopoli, habitus ſit. Videtur itaque potius non feciſſe nos talem additionem. Nam ſi nos feciſſemus, de facili potuiſſemus nos delere omnes libros qui in Conſtantinopoli inveniebantur, cum ſint pauci libri, qui hanc additionem habeant. Sed cum uſi fuerimus ſimplicitate, nos permiſimus ut ſtarent libri, in quibus erat contraria opinio, de quibus poteſt dici hunc inde tranſductum. Veriſimile etiam eſt librum hunc fuiſſe ſcriptum ab aliquo, qui apud illas partes fuit illius opinionis: & hoc modo non eſt mirandum, cum veriſimile ſit, etiam in iſtis partibus fuiſſe aliquos, qui fuerunt noſtræ opinionis. Quod autem multoties corruptio facta fuerit in illis partibus a nonnullis hæreticis, qui novas quaſdam opiniones inducebant in eccleſiam, aſſentimur, & habemus auctoritates quas produxiſtis, quæ dicunt quod dicitis. Sed apud vos bene ſcitis fuiſſe tempore papæ Zoſimi producta geſta Niceni concilii ad concilium a Carthagmenſe. Nam ſcripſit ille papa Zoſimus illi concilio, quod Nicænum concilium in canonibus ſuis dedit auctoritatem apoſtolorum & primatum totius orbis ſummo pontifici Romano b, allegatis canonibus quibuſdam concilii Niceni: quem canonem cum non cognoverint, qui erant in concilio Carthaginenſi, non ſuſceperunt ita de facili, ſed dixerunt: Nos nil tale habemus in canonibus Nicænis, & propterea quæremus authentica Nicæna a pontificibus orientalibus, hoc eſt patriarcha Alexandrino beato Cyrillo Conſtantinopolitano beato c Sophronio. Hæc authentica Nicæna fuerunt requiſita a dictis epiſcopis per epiſtolas concilii, & miſſa fuerunt eis, & inventa ſunt nullatenus habere canonem illum, quem papa produxit: propterea ſcripſerunt ipſi, quod non quæreret amplius auctoritatem apoſtolorum, cum non fuerit ei tradita per canones conciliorum. Vides quomodo papa ille adulterinum canonem produxerit, præſertim cum ſcripſerit ad tale magnum concilium, & de tam maxima re. Non eſt itaque mirandum, ſi apud nos aliqui libros corrupetint, volentes innovare dogmata, & inniti voluntatibus propriis. Et in hac auctoritate Baſilii eſt multitudo & antiquitas librorum, quæ libro noſtro victoriam dant: & hoc ipſum, quod fuerint libri pauci, & quod non fuerunt deleti, licet fuerit poſſibile propter paucitatem, videtur quod confiſi nos veritate & aliis vocibus Baſilii patris noſtri, hanc additionem permiſimus ſtare in hujuſmodi libris, prout ſtat.

a Carthaginenſe VI.

b Et in ſpecie de appellat. ad ſedem apoſtol. ut hæc tota infra in reſponſione Provinc. ubi incipit, *Multa dixiſti*: hæc eadem collat. 2 Procle. 1 *legendum* Attico.

Prov. Legatis, prout habetis: legatis illa verba, ubi incipit d, Quæ eſt neceſſitas, ad verba Eunomii, illa videlicet: Cum vero ſufficiant tanta de unigenito, juſtum eſt de Paracleto dicere, neque ſequentes aliorum opiniones non exquiſitas, ſed cuſtodientes in omnibus ſanctorum doctrinam, a quibus cum tertium ipſum dignitate & ordine didicerimus, tertium, & natura credimus.

Epheſ. Eunomius ſic dicit.

Prov. Nos ſcimus.

Epheſ. Eunomius ſic dicit, quod cum voluerit dicere de Paracleto, non ſequeretur opinionem multorum, ſed cuſtodiret ſanctorum doctrinam, a quibus dicit Spiritum eſſe tertium in dignitate & ordine, & propter hoc tertium eſſe natura. Videamus quid ad hoc dicat Baſilius.

And. Surrexit legens hæc verba Baſilii. Quod autem ipſe non putet oportere in ſimplici & rudi fide multorum manere, ſed artificioſis quibuſdam & ſophiſticis ſermonibus iterum ad id quod ſibi videtur, decipiat veritatem, ſatis ex his quæ dixit, oſtendit. Nam cum ipſe contemnat multorum opiniones, qui ſentiunt Spiritum ſanctum noſci ex ſanctorum doctrina, hos qui eam tradiderunt, tacet: nunc etiam illa faciens, quæ in ſermonibus qui ſunt de unigenito, feciſſe oſtenditur, dicit a ſanctis didiciſſe tertium eſſe dignitate & ordine, a ſeipſo credidiſſe tertium eſſe natura. Qui autem ſint ſancti, & quibus ſermonibus dixerint, dicere non poteſt. Nunquid fuit unquam homo ſic audax qui divinorum dogmatum innovationes induceret? Itane ſe habet liber veſter?

Prov. Ita: hic dicit Baſilius occurrens Eunomio, quod ab his quæ dixit, manifeſtavit ſatis, quod ipſe non vult perſeverare in ſimplici & rudi fide & multorum, ſed decipit veritatem, ut ſibi videtur, & contemnit multorum opiniones, qui ſanctificant Spiritum. Fingit ſe cuſtodire doctrinam ſanctorum: qui autem ſunt ſancti, & quibus ſermonibus dixerint, tacet: ipſum inculpat ut audacem, & innovationem dogmatum producentem. Habeſne quæ dicta ſunt?

Epheſ. Videtur ex his beatum Baſilium non ſuſcepiſſe, quod ſanctorum hæc fuerit doctrina, tertium eſſe dignitate & ordine Spiritum. Imo ipſe accuſat Eunomium, ut audacem & fallacem. Nonne de neceſſitate quæ dicta ſunt, inferuntur? Videamus quæ ſequuntur, & addiſcamus, ſi potius quæ ſunt in veſtro libro, faciant pro nobis.

Prov. Vos videmini inferre, quod nos non inferimus.

And. Continuavit legens. Quæ ergo neceſſitas eſt, ſi dignitate & ordine tertius eſt Spiritus, tertium etiam eſſe natura? Nam dignitate quidem ſecundum eſſe a Filio tradit forte pietatis ſermo: natura autem tertia uti, nec a ſanctis doctrinis docti ſumus, neque ex his quæ prædicta ſunt, conſequenter poſſibile eſt ſyllogizare vel colligere. Nam ſicut Filius ordine ſecundus a Patre, quia ab ipſo eſt, quia principium & cauſa ipſius eſt Pater, & quoniam per ipſum acceſſus eſt ad Deum Patrem; natura non ſecundus, quia deitas in utroque una eſt: manifeſtum quod Spiritus ſanctus etſi ſuccedit Filio dignitate, & ordine, non inde ſequi veriſi-

Collatio XVII.

d Incipiunt examinare antecedentia & conſequentia S. Baſilii lib. contra Eunomii dictio, ut apparet ſenſus ejuſdem ad confirmationem præcedentis auctoritatis addatur ex eodem: & pro clariori intelligentia videndus eſt textus S. Baſilii.

Collatio XVII.

verisimiliter, ut concedamus ipsum esse alienæ A naturæ.

Epres. In hac parte cum primo inculpaverit Eunomium Basilius, ut innovatorem & audacem, quia sanctis apponebat quæ per ipsos non sunt dicta: postea concedit per suppositionem tertium esse dignitate & ordine Spiritum sanctum, sed non ex hoc, ut ex necessitate, inferri tertium natura. Eunomium improbat dicentem se custodire doctrinam sanctorum: Contemnens, inquit, opinionem multorum, qui Spiritum sanctum glorificant, dicit se custodire doctrinam sanctorum: sed qui sunt sancti, & quibus sermonibus hoc dixerunt, nunquam ausus est ostendere audax homo, qui innovator est dogmatum divinorum. In his Basi- B lius videtur clare nullo modo susscipere nec putare esse doctrinam sanctorum, tertium esse dignitate & ordine Spiritum. Postea cum hoc concesserit per suppositionem, infert sic: Quæ necessitas, si dignitate & ordine tertius est Spiritus, tertium esse natura? Nam esse a Filio dignitate secundum, tradidit forte pietatis sermo. Ita liber noster habet; cum liber iste sit antiquissimus, ut videtur, & consona sint dictis. Qui enim omnino noluit susscipere, tertium esse ordine & dignitate Spiritum, nec putare doctrinam sanctorum, sed dedit per suppositionem, quomodo ipse poterat reddere rationem, quod propter hoc secundus est a Filio Spiritus, quia ab ipso habet esse, & ac- C cipit, & annunciat nobis? Id quod non susscepit prius, quomodo de eo debeat reddere rationem? & impertinens est additio intentioni beati Basilii: hoc magis est conveniens, quod in nostro jacet libro, quod per suppositionem det hoc: & inferius dicit amplius, cum dixisset exempla angelorum, sic in libro nostro dicit, nescio si taliter & in vestro jacet: legantur exempla.

Prov. Scio exempla de angelis, & de sanctis, & de stellis.

Epres. Volo quod legantur.

And. Legit lector his verbis sic, videlicet & Spiritum sanctum, licet dignitate & ordine succedat, ut dicunt: accepimus namque tertium a D Patre & Filio numerari, ipso domino in introductione salutaris baptismatis tradente ordinem: cum dicit: *Ite, baptizate in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*, sed ad naturam tertiam a natura Patris & Filii dejectum nusquam recepimus.

Matth. 28.

Epres. Sic positis exemplis, cum dubitatione dicimus dedisse sermonem, quod etsi tertius est dignitate, ut dicunt, (sic in libro nostro jacet) quonam modo Basilius dixisset hoc, & dedisset pro concesso, Spiritum esse tertium, & secundum a Filio, si ex seipso penitus hoc negavit, & alienum a doctrina sanctorum putavit? Quod autem hanc opinionem nullo modo habuerit Basilius, nec senserit Spi- E ritum a Filio procedere, & ab ipso accipere esse, testis est nobis non alius, sed ipsemet scribens in epistola quam scribit fratri Gregorio de differentia essentiæ & personæ, ut ab auctoritate quæ legenda est, manifeste cerneretur intentio Basilii, & qualem opinionem habuerit de processione Spiritus. Nam dicit sic in 4 epistola: Quoniam Spiritus sanctus, a quo omnis creatorum bonorum largitio manat, a Filio pendet, cum quo indistanter consideratur, a causa autem Patris pendens, habet esse, unde & procedit: hoc notionale secundum proprietatem personæ habet, quod post Filium & cum ipso agnoscitur, & quod a Patre subsistat: Filius autem, qui Spiritum qui a Patre procedit, per se & cum se ostendit, solus unigenitus a non genito, lumen splendens, nullam secundum proprietatem notionum habet communicationem a Patre ad Spiritum, sed quod tantummodo his signis indicatur.

Anno Christi 1419.

In hac auctoritate plane Basilius a Patre solum habere esse dicit: nam dicit sic: Spiritus sanctus a Filio quidem pendet, hoc est; post Filium ordinatus est. Postea reddens rationem, non dicit, quod ab ipso procedat, aut ab ipso habeat esse, ut auctoritas quæ a vobis producta est, dicit: sed cum ipso indistanter comprehenditur, cum a Patre procedat: & infert partiali figura dividens sermonem, A paterna causa pendens habet esse, unde & procedit. Videsne quomodo soli Patri dat causam Spiritus? quod pendens habeat esse Spiritus [a]. Nunquam in hac auctoritate contraria sibi sanctus dixisset. Nam ratio non permittit hoc Filio dari: datum est tibi notionale signum, quod cum ipso indistanter comprehendatur, & subdit: Filius, qui per se & secum notificat Spiritum. Non dicit, quod ipse producat, sed quod a Patre procedentem notificat. Deinde dicit: Non genitus ex non genito [b] Patre splendet: dixit Filium nullam habere communionem juxta proprietatem hujusmodi, a Patre aut a Spiritu. Non ergo aliquam communicationem habet in productione Spiritus, quæ personæ Patris attribuitur: sed dicit, Cum Filio agnoscitur & Spiritus sanctus, his, & non [c] aliis, solus genitus a Patre, quia per se & cum seipso notificat Spiritum. Ergo his solis ostenditur & cognoscitur, & non aliis. Quomodo communicat productioni Spiritus, quæ Patri attribuitur soli?

[a] a solo scilicet Patre, secundum Ephesinum.

[b] Patre, scilicet Filii.

[c] scilicet signis.

Prov. Multa dicta sunt per reverendum patrem, quæ forte potuissent paucioribus exprimi, si volumus venire ad rei veritatem, cum veritas paucis sit contenta. Sic ergo respondeo breviter ad dicta duo, quæ permisistis ad dejiciendam auctoritatem: sic dico. Cum ipse dixisti, quod liber productus in medium potuit corrumpi per aliquem ibi existentem, qui teneret nostram opinionem: hoc sic rejicitur, quod a tempore quo liber scriptus est, ut manifeste apparet ejus inspectu, eo tempore nulla erat divisio inter Latinos & Græcos: & hæc videtur satis evidens conjectura. Secundo, quia non est dictum per me, quod patres qui sunt in præsenti tempore, vel qui paulo ante nos fuerunt, debuerunt libros corrupisse: sed dicimus de auctoribus hujus divisionis, qui cum viderunt, quod doctores Græci & Latini hanc opinionem tenerent (ut manifeste ostendetur cum vestris libris) non invenerunt meliorem viam coloris sui, quam ad falsificandum libros, quos potuerunt habere. Quoad secundum sic dico. Allegavisti Zosimum papam, & dixisti, quod misit certos canones Nicænos ad concilium Carthaginense; volens inferre, Zosimum misisse canonem corruptum, & quod Zosimus fecerit hanc falsitatem: non allegasti aliquem doctorem qui hoc dicat, aut hæreticum. Ego allegavi vobis duo magna testimonia in duabus epistolis beati Cyrilli, quarum una fuit acceptata per totum concilium Chalcedo-

Collatio XVII.

Anno Christi 1459.

cedonenſe. Quare qui talia vult impugnare, oportet ut non loquatur ex ſe, ſed magni doctoris introducat auctoritatem. Debes bene recordari, quod reverendus dominus cardinalis produxit teſtes authenticos & antiquiſſimos; epiſtolam ſancti Julii [a] papæ, & epiſtolam Liberii [b] papæ; & qualiter beatus Athanaſius in illa perſecutione quam habuit a concilio Antiocheno, ubi fuit damnatus, ſcribens ad ſanctum Marcum [c] & Felicem papam, ac Julium, ac Liberium, qui omnes fuerunt ſuo tempore, ſupplicavit iſtis pontificibus, ut cum haberent geſta Nicæni concilii in ſede Romana, quia per totum orientem ab illis Arianis fuerant corrupta [d]: ibi reſcribunt illi pontifices Athanaſio, qualiter habebant in patriarchio Romano integra in Græco & Latino cum ſigillis & ſubſcriptione patrum, qui Nicææ fuerunt, & quod illa reſervabant pro maxima veneratione, & quod nolebant mittere originalia, & quod mitterent certa capitula, eo quod ipſe appellaverat a concilio illo ad ſedem Romanam; & inſurgebant contra eum illi Ariani, quod non poterat appellare a ſententia Antiocheni concilii ad papam: & ut ipſe poſſet oſtendere canones Nicænos, quorum vigore bene & optime appellaverat, mittit Liberius multos canones Athanaſio, qui fuerunt vobis nunciati in Ferraria, in epiſtola, inter quos eſt ſpeciale, quod ad ſedem Romanam eſt appellandum a toto Mundo: & ita fuit defenſus Athanaſius. Et ideo ſanctus Julius papa reſpondens illi de Antiochia qui fecerant concilium, multum acerrime eos reprehendit de præſumptione, quia fecerunt concilium ſine conſenſu ſedis apoſtolicæ; oſtendens ex concilio Nicæno, quod nullum ratum eſt aut erit unquam concilium, quod Romanæ ſedis non fuerit auctoritate firmatum. Quomodo poſſunt dicere, quod Zoſimus falſificaverit in re quæ clara eſt? Dico quod illi Carthaginenſes, quia ſciebant canones corruptos in toto oriente, & ſic [e] fuerant miſſi. Hæc ſunt teſtimonia ſanctorum, & poſſumus etiam oſtendere libros antiquiſſimos. Eadem facilitate refellitur quod dixiſtis, prout dixiſtis, ſtare [f] autem, quia in tali caſu magis ſine teſtimoniis eſt loquendum. Nunc ad aliam partem dico ſic, quod ex verbis quæ protuliſtis exponendo dicta Baſilii, non eſt mirum, ſi multa videantur inconvenientia, & cum quæ dixiſtis, quia fundaviſtis expoſitionem ſuper textu corrupto: & dicitur per proverbium, quod parvus error in principio, eſt magnus in fine: nil mirum ſi multa dicta ſunt inconvenientia; & ideo pro intellectu veritatis bonum eſt ut reſtringamus nos ad duo. Primo dixiſti: Spiritus pendet a Filio, ſed tamen Filius non eſt cauſa Spiritus, ſed Pater. Secundo niſus es dicere quod Spiritus non habet talem ordinem & naturam a Filio, ut Filius a Patre: ideo hic dicam certa. Et primo inquiro a te, quid intelligas per pendere & eſſe, quia dicis differre, eſſe cauſam, & pendere ab eo: nam apud nos ſemper eſſe dependet a cauſa, ſed in divinis non ponitur effectus, non principiatum. Hoc non dicimus nos Latini. Dicimus in divinis, quod Filius eſt principium de principio, ſicut Deus de Deo, quia Pater eſt principium: & ſecundum modum loquendi ſancti Baſilii non ſolum in hoc loco allegato, ſed in multis aliis (ut oſtendemus) oſtendit, quod eo modo ſe habet Spiritus ad Filium, ſecundum quod pendet ab eo, ut Filius a Patre, declaret differentiam in divinis inter pendere & eſſe cauſam.

And. Hic voluit reſpondere ad omnia, & Provincialis dixit: Dabitur facultas replicandi.

Imper. Epheſinus vult dicere circa certa prima: nam ultimo quæſita non ſunt pertinentia.

Card. Convenimus, ut reſpondeatur quæſito tantum.

Imper. Quia per hunc patrem dixiſtis, nos ſine auctoritate dixiſſe, volo dare teſtimonium [g].

Prov. Detur teſtimonium.

Ephes. Nos teſtimonium non adduximus, non quod non potuerimus: nam tenemus illud teſtimonium ex libris qui apud nos ſunt. Nam paucos nos portavimus, ſed liber ille invenitur apud vos, & credidimus quod eſſent nota apud vos.

Prov. Quomodo vocatur ille liber?

Ephes. Liber canonum [h].

Prov. Nunquam reperietur, quod Zoſimus fecerit fallaciam.

Papa. Reſpondeatis ad quæſitum, & liber producetur in alio conventu.

Ephes. Ut intelligatis primo in quo differt eſſe cauſa alicujus, & ab eo aliquod pendens, nos ad hoc dicimus, quod beatus Baſilius volens exponere, quid ſibi velit illud, Dependens, dicit pendet, id eſt, cum ipſo ordinatur, & cum ipſo comprehenditur.

Card. Dicit poſt, vel cum ipſo?

Ephes. Ea quæ connumerantur, non poſſunt una voce proferri, ſed eſt neceſſe quod perſonæ ordinentur, & una præordinetur. Spiritus poſt Filium ordinatur; hoc aliter ſe habere impoſſibile eſt: non quod ab eo habeat cauſam; non hoc dixit Baſilius: ſed pendet, ſcilicet ordinatur cum ipſo, ſimiliter cum ipſo percipitur: hoc dicit Baſilius. Vos autem ubi inveniſtis iſtam veſtram expoſitionem, ut omne quod ab alio dependet, ab eo habeat eſſe?

Prov. In divinis.

Ephes. Ad hanc auctoritatem non egemus interprete, præter ipſum qui dixit, qui intulit cauſam pendentiæ hoc modo: Quia cum ipſo indiſtanter comprehenditur.

Prov. Ergo pendere ſecundum Baſilium, ſecundum tuam expoſitionem, nihil aliud eſt, quam Spiritum ordinari ad Filium. Quid eſt iſte ordo Spiritus ſancti ad Filium? Eſtne ordo originis, aut ſecundum cauſam & cauſatum? aut ordo. Dicatis, ſi eſt originis.

Ephes. Non dico, quod Spiritus ordinetur ad Filium, ſed poſt Filium, ut in connumeratione ſalvo ordine, & cum neceſſitas ſit poſt Patrem Filium, poſt Filium Spiritum.

Prov. Nil aliud eſt, niſi ordo ſecundum connumerationem vocis, ita quod ſecluſo nomine, non eſt aliquis ordo Spiritus ad Filium. Eſt ſic?

Ephes. Eſt quidem neceſſitas etiam ſecundum vocem veſtram, ordinare perſonas divinas: nam nullo modo poſſent numerari, niſi ſervato ordine. Eſt ſecundum rei naturam ordo, ut dicit Baſilius, quod Filius ſolus unigenitus ex ingenito Patre effulgens, poſt ipſum debet numerari, ut unigenitus a Patre: & ſecundum hanc rationem tertius debet dici Spiritus, ne Spiritus præordinetur Filio, & proxime referatur ad Patrem, & videatur eſſe alius Filius: propterea cum Filius numeretur proximus poſt Patrem, tertius eſt Spiritus

[a] Epiſt. quæ incipit: Decuerat nos tom. 1. concil. edit. Bonii Colon. in Julio, relata & omnes epiſcopi 2. q. 6.

[b] Epiſt. 13. tom. 1. concil.

[c] Epiſt. quæ incipit, dominus ſanctiſſimus, tom. 1. concil ſub Marco.

[d] Subintelligendum, quod ſibi tranſmitterent: inde eum voluerat probare, licere ſibi appellare ad ſedem apoſt. ut ex ſequentibus colligitur.

[e] Corrupti, ſcilicet, fuerant illis miſſi ab oriente, & Sideo quærebant eos ab apoſtolica ſede.

[f] Dicit aliquid: ſenſus autem eſt, quod non ſint depravandæ ſententiæ ſanctorum patrum, ſed magis ſine teſtimoniis loquendum.

[g] De his ſcilicet, quæ dixerat Epheſius contra Zoſimum papam.

[h] intelligit de concilio Carthaginenſi ſexto, de quo vide loca ſupra adducta.

COLLATIO XVII.

tus connumeratus. Hic est ordo in divinis, alium ordinem a theologis non habemus.

PROV. Dicitis, quod ex intentione Basilii ille est ordo naturæ Spiritus ad Filium. Oportet ergo intelligere ordinem naturæ inter Patrem & Filium. Estne ordo alius, quam ordo naturæ inter Spiritum sanctum & Filium? Quia ordo naturæ Spiritus ad Filium secundum vos, est ordinatio, non tamen importat causam. Cum autem ordo inter Filium & Patrem non significet nisi pendentiam, cum dicendo, inter Filium & Patrem est ordo naturæ, intelligatur Filium pendere a Patre, & Patrem esse causam: ita non habendo plus ad ordinem Filii ad Spiritum, solum dicendo, quod est ordo naturæ, necesse sequitur, quod Spiritus pendeat a Filio, & sit causa [a]. Et hoc probo ex intentione ipsius sancti Basilii. Dicit enim post illa verba quæ fuerunt allegata in hoc libro [b] nostro, continuando intentionem per totum capitulum incipit dicere, assignans causam, quare Spiritus existens tertius in Trinitatis ordine & dignitate, sit secundus a Filio, & tamen habeat unam naturam cum eo: ita demonstrat assignans causam, sicut Filius ordine quidem secundus a Patre, quia ab ipso & per ipsum habemus accessum & adductionem ad Patrem & Deum; natura vero non secundus, quia deitas in utroque una: ita Spiritus quamvis dignitate & ordine secundus ordinetur a Filio, non tamen sequitur quod alienæ naturæ existat. Modo in hoc textu volens ostendere quod primo dixit, demonstrat, quod qualis est ordo Filii ad Patrem per hoc, quod Pater est ante & causa Filii, & tamen una natura; eamdem ordinem habet Spiritus ad Filium. Hæc clara sunt ex Basilio, & deducit per exempla inconvincibiliter contra Eunomium: & hæc est sententia totius capituli Basilii dicentis, quod omnes angeli sunt unius naturæ, in eadem scilicet natura intellectuali: & tamen ponit ordinem inter eos & dignitatem, allegans multos textus scripturæ, per quos ostendit gradus angelorum & dignitatum, & concludit, quod omnes angeli habent ordinem inter se: [c] non sequitur, quod aliquis angelus sit alterius naturæ [d], quia sicut ordinantur, semper remanent in eadem natura.

EPHES. Est quidem naturalis ordo inter Patrem & Filium, secundum quem Filius habet a Patre esse, & proxime ad ipsum refertur: & hic solus ordo tertium cogit numerare Spiritum. Propter hoc magnus Basilius in Patre & Filio illud pendere nullatenus ponit, nec dicit quod Filius sit secundus, quia ab ipso habeat esse: a Filio dicit Spiritum pendere, hoc est continuum esse & ordinatum cum ipso, [e] ut quia comprehenditur indistanter cum ipso. Et hanc reddit causam, propter quam Spiritus pendeat a Filio, quia de necessitate Filius prius Spiritu intelligitur, quia Filius refertur continuus Patri. Verum si Basilius cognovisset ordinem inter Filium & Spiritum, ut inter Patrem & Filium, atque ita dixisset Spiritum secundum a Filio, ut Filius secundus a Patre, non sugillasset Eunomium, & non vocasset innovatorem scripturæ, eo quod diceret tertium ordine & dignitate esse Spiritum. Ex hoc constat, Basilium non recepisse, sed per suppositionem hoc ponere.

PROV. Loquimini contra textum: vos dixistis, quod inter Spiritum & Filium est ordo naturæ, & quod illa pendentia est ordo naturæ. Nos ipsum sic, & super hoc cogita cum hinc recedis, quia ostendimus ex hoc libro, quod eumdem ordinem quem Filius habet ad Patrem, ita Spiritus habet ad Filium: & unum volo dicere imperatori, ut me percipiat.

ANNO CHRISTI 1439.

AND. Volvit verba ad imperatorem, qui doctissimos, ac prudentia & solertia cunctos ex suis prævenire, notissime in pluribus ostendit; & ei protulit.

PROV. Doctores nostri theologi semper conantur non mutare terminos a propria significatione, & ubi philosophi usi sunt terminis propria ipsorum terminatione, ita doctores theologi utuntur terminis, prout sunt firmi in eorum significatione: alias periret omnis scientia Mundi, quia semper essemus in æquivoco terminorum. Modo Aristoteles in quinto libro metaphysicæ in capite quod incipit, Natura, ibi primum modum ponit, quod sit generatio nascentium, ita quod nativitas vocatur natura. Secundus modus est illud principium, ex quo sunt illa nascentia. Et hoc modo sumendo naturam, habet importare ordinem originis, prout nascentia sunt de substantia ejus ex quo nascuntur. Et hoc significatu tam doctores Græci quam Latini, ut Athanasius, & Basilius, & beatus Augustinus, nec non & sequentes dicunt, quod ordo originis unius personæ ad aliam est ordo naturæ: & ad hunc sensum loquitur Basilius & omnes, alias æquivocarent. Ita quod ordo originis nil aliud est nisi capere esse ab aliquo, & naturam ejus a quo est, sicut sumitur in illo secundo modo: & ita omnes doctores Mundi tenent. Si ergo est ordo naturæ Spiritus a Filio, ergo necessario sequitur, quod Spiritus habeat esse a Filio, & accipiat eamdem naturam quam habet Filius. Hoc dicit Basilius in auctoritate adducta: hic est punctus rei nostræ.

EPHES. Antequam diligentius consideremus de ordine naturæ, inquiramus primo quid velit Basilius per hanc auctoritatem. Dicatis mihi; dicitis opinionem Basilii esse, Spiritum ordine & dignitate tertium?

PROV. Ita, & ita loquitur textus.

EPHES. Dicebatne idem & Eunomius se accepisse a sanctorum patrum doctrina?

PROV. Ita dicebat Eunomius, quod acceperat a scripturis, quod Spiritus sit tertius ordine & dignitate: imo in hoc conveniebant. Sed Basilius dicit, quod non sequitur ex hoc, quod sit tertius natura: & in hoc currit tota sententia capituli, ut demonstrabitur.

EPHES. Veritatem ergo dixisset Eunomius, Spiritum ordine & dignitate tertium, & accepisse a sanctis; & conveniret cum sanctis.

PROV. Ita, & cum Basilio.

EPHES. Videamus si magnus Basilius ita vult.

PROV. Ita.

EPHES. Similiter dicit Eunomius sanctorum custodire doctrinam.

PROV. Liber noster dicit, quod habuit a sanctis, quod Spiritus est tertius ordine & dignitate.

EPHES. Non dicit liber vester, quod simulat Eunomius habere doctrinam sanctorum?

PROV. Infert Basilius: Quæ necessitas est, si ordine & dignitate est tertius, ergo est tertius natura?

EPHES. Non dicit liber vester, simulat?

PROV.

[a] Principia scilicet Spiritus sancti.
[b] Loco supra citato, scilicet lib. 5. adversus Eunomium initio.
[c] Subintelligendum, & tamen.
[d] Scilicet, quam intellectualis, ut supra dixerat.
[e] Forte, ut qui.

ANNO CHRISTI 1439.

PROV. Ita quia simulabat illam illationem, quod esset tertius natura.

EPHES. Basilius non dicit ex his quæ colligebat Eunomius, sed dicit, quod simulat se custodire doctrinam sanctorum, quod sancti dicant, Spiritum esse tertium dignitate & ordine.

PROV. Illa simulatio refertur ad illationem, quia sancti dicentes tertium dignitate & ordine, non faciebant illam illationem: & ideo textus pridie allegatus, post dictum Eunomii singulariter istam illationem dicebat: Sic natura uti tertia, nec ex sanctis scripturis docti sumus, neque ex iis quæ dicta sunt juxta consequentiam colligere possumus. Et sic contra hanc illationem dicebat [c] Basilius; etsi non esset tertius dignitate & ordine, ita dixisset, [a] ut de natura: & quod hoc sit verissimum, per exempla & per deductiones evidentissime colligitur.

[a] Id est, quod si non esset tertius dignitate & ordine, contra hoc etiam dixisset, ut dixit contra naturam tertium.

EPHES. Si opinio sanctorum & ipsius Basilii fuisset, Spiritum tertium ordine & dignitate, non diceret contra Eunomium, quod simulabat se custodire doctrinam sanctorum: imo dixisset, quod custodiret doctrinam sanctorum, nec aliud quid eum colligere præter posita. Illi dixerunt tertium ordine & dignitate: hic colligit, quod sit tertius natura. Nunc Basilius non attestatur, ut veritatem dicenti, sed dicit: Simulat custodire sanctorum doctrinam. Nam consequenter infert instans contra opinionem, quod illos qui sibi tradiderunt hunc ordinem, tacet, qui autem sunt sancti, & quibus sermonibus [b]. Vides quomodo negat Basilius hanc esse opinionem sanctorum & suam. Postea dicit, quod audax est homo, divinorum dogmatum innovator. Insinuat innovatorem, & audacem appellat, quia dicebat a sanctis accepisse quæ non dixerant: nullus sanctorum dixit tertium dignitate. Et hoc modo dicit Basilius instans contra rationem Eunomii: alioquin ostendatis ex opinionibus sanctorum hæc esse: nam ostendimus, Basilium non convenisse cum ea, imo extitisse contrarium illius opinionis & doctoris. Nonne habet [c] liber? videatur.

[b] id, scilicet, dixerius, tacet.

[c] Scilicet, liber vester. d Cujus titulus est, De incarnatione, vel de humana natura Christi, in edit. Paris. anno 1572. tom. 3. Vide quæ notavi circa hanc auctoritatem infra collat. 22. ubi denuo eam ponderat Provina.

PROV. Hoc de libro consistit in facto. Basilius non dicit, quod habuerit a sanctis? Ego adduco testimonium singularissimum, videlicet magni Athanasii, cujus eamdem sententiam dicit Cyrillus se tenere. Iste beatissimus Athanasius in [d] dialogo disputans in concilio sic contra Arium, dicit istis verbis: Spiritus igitur ex Patris & Filii substantia est, cujus scilicet gratia Filius Dei nominat eum in sanctificato [e] symbolo tertium, ubi habet: *Euntes baptizate eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti*. Ex hoc Athanasius, quod Spiritus ponitur in symbolo sanctificato tertia persona, concludit, quod sit de substantia Patris & Filii, & sic quod necessario habeat substantiam a Patre & Filio. De ordine in [f] epistola ad Serapionem sic dicit, & fundat sententiam super auctoritatibus scripturæ, ita dicens: Spiritus a Filio accipit, juxta illud quod dominus dicit: *De meo accipiet, & annunciabit vobis*; de Filio dicitur: *In nomine Patris venit*; de Spiritu sancto inquit: *Quem mittit Pater in nomine meo*. [g] Dicit, si talem ordinem & naturam habet Spiritus ad Filium, qualem Filius ad Patrem; quomodo igitur, qui creaturam dicit, non etiam de Filio necessario dicet? Nunc invincibiliter dicitur testimonio fundato a sanctis doctoribus, quod talem ordinem & naturam habeat Spiritus ad Filium, qualem Filius ad Patrem. Modo ex istis habetur, quod est tertia persona, & quod talis est ordo: ex hac auctoritate colligitur, quod Spiritus accipit esse a Filio. Declarate quomodo esse Spiritus accipit a Filio. Non est credendum, quod Basilius contradicat Athanasio; & in sequenti congregatione, si Deo placebit, ostendetur ex Basiliomet, qui idem dicit cum beato Athanasio.

[d] Sancti Athanasii dialogum vocat verba formæ baptismatis. *Matth.* 28.

[e] Quæ incipit, *Litteræ sacræ dilectionis tuæ alias, Literæ tui sanctissimi affectus* in edit. Paris. 1572. tom. 3. *Joan.* 16. *Joan.* 5. 6 *Joan.* 14.

[f] Forte, dicite.

[g] D cit, si talem ordinem & naturam habet Spiritus ad Filium, qualem Filius ad Patrem; quomodo igitur, qui creaturam dicit, non etiam de Filio necessario dicet? Nunc invincibiliter dicitur testimonio fundato a sanctis doctoribus, quod talem ordinem & naturam habeat Spiritus ad Filium, qua-

COLLATIO XVII.

NOTÆ HORATII JUSTINIANI AD DECIMAMSEPTIMAM COLLATIONEM.

1 *Latine.*] Verba sancti Basilii libro tertio contra Eunomium in principio. Hanc eamdem auctoritatem refert supra Andreas collatione 15. & iisdem verbis Græcus scriptor sessione 20. initio. Ceterum hæc verba, *cum ab ipso habeat esse, & ab ipso accipiat, & annuncietnobis, atque omnino ab illa dependeat causa*, etiam hodie desunt in editionibus impressis, quæ tamen essent omnino addenda, ut ex vetustis exemplaribus & ipso contextu probatur hic. Vide de hac eadem auctoritate infra collation. 18. circa finem. Verba autem S. Basilii ex Græco textu, ut refert Græcus scriptor ubi supra, sunt hæc: εἰρήκαμεν μὲν γὰρ διὰ τοσούτων ὅτι, καθ' ἑαυτὸ τὸ ἅγιον ἔχον, καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνον, καὶ ἀναγγέλλον ἡμῖν, ἐξ ὅλως τῆς τοῦ υἱοῦ ἐστὶν οὐσίας ἐξημμένον· ἀναβιβάσαντες δὲ τὸν ἐν ὑποθέσει λόγον.

2 *Dependeat.*] Expositionem horum verborum sancti Basilii, nimirum, quid sit apud Græcos habere causam, & dependere, vide etiam apud Bessarionem in opusculo de successu synodi Florentinæ in fine hujus operis ex manuscripto codice Vaticano exhibito, capite primo.

3 *Non in papyro.*] Sanctus Antoninus qui concilio præsens fuit, titulo 22. cap. 13. hæc ait: *Indicta sunt auctoritates multorum doctorum, & præsertim Basilii, qui in libro ad Eunomium de Spiritu sancto expresse asserit, Spiritum sanctum procedere non solum a Patre, sed a Filio: & cum responsalis jam non haberet quid diceret, subterfugium quæsivit, negans hoc Basilium in eo libro scripsisse, sed mendose interpretatum, cum in codicibus suis Græce scriptis secum delatis hoc minime reperiretur. Addusti sunt plures codices Basilii ad Eunomium Græce exarati, quorum aliqui erant apud Græcos, alii penes Latinos nostros Græci sermonis peritos: & cum in nostris & aliquibus Græcorum de Constantinopoli addustis liquide haberetur, Spiritum sanctum ex Patre & Filio procedere, deprehensa est malitia Græcorum, quod scilicet corruperant scripta Basilii, Filium subtrahendo in ipsa processione. Et cum imperator Græcorum diceret, in partibus suis plurimos habere tales libros Basilii Græce sic continentes, & illis paucis tunc in medium adductis non standum, respondit dominus cardinalis disputationi præpositus: Domine imperator, cum decreveritis ad certamen venire, oportuit magnificentiam vestram arma vestra vobiscum adducere, non in certamine ipso expoliare. Sicque Græci confutati fuere & devicti. Huic disputationi præsens fui.* Hæc sanctus Antoninus.

Hanc responsionem cardinalis, de qua sanctus Antoninus, vide infra collatione sequenti. De hac corruptione libri sancti Basilii a Græcis facta, vide Bessarionem in opusculo de successu synodi, & processione Spiritus sancti, capite primo in fine hujus operis exhibito. Ubi adducit Bessarion ita, ut supra dictum est a Latinis, locum sancti Basilii ex Hugone Eteriano de processione Spiritus sancti, libro tertio, cap. 13. Floruit autem Hugo, ut dicit Bessarion ibidem, ante sua tempora trecentis annis, nimirum ut ait etiam Possevinus in apparatu, circa annum domini 1160.

4 *Epistola.*] Epistola 43. quæ ibi sic se habet: *Quoniam igitur Spiritus, a quo omnis velut e fonte ad creaturas promanat bonorum suppeditatio, a Filio quidem dependet, quo cum una sine ulla distantia concipitur mente, causa vero Patris insertam habet essentiam, unde & progreditur, hanc notionem, & cognoscibile signum ejus, quæ secundum hypostasim est, proprietatis, habet, quo cum Filio simul & ipso se facit innotescit, ex quo & Patre subsistit, Filius vero, qui ex Patre progredientem Spiritum per seipsum & cum seipso notum facit, solus unigenitus ex ingenito lumine veluti, nullamque prorsus notionum communicationem secundum proprietatem suam, tam cum Patre, quam cum Spiritu sancto habet, sed dictis jam signis solus cognoscitur.*

5 *Athanasio.*] Marcus papa in epistola quæ incipit, Doleo fratres, tomo primo conciliorum editionis Coloniensis, sub Marco, & in Nicæno concilio a Pisano collecto libro tertio: & quidquid sit de reliquis in ea epistola contentis, de quibus Baronius tomo tertio, anno 336. numero 58. certe non jure Ephesius cum hæreticis calum-

COLLATIO XVIII.

calumniatur Zosimum papam, eo quod asseruerit appellationes ad sedem apostolicam ex canone Nicæno. Asserit enim hoc etiam Theodoretus libro secundo, capite quarto, ex quo Baronius tomo tertio, anno 325. num. 159. & eodem tomo, anno 347. num. 99. & de Zosimo papa tomo quinto anno 419. num. 70. & 82. Sed quamvis etiam de hujusmodi appellationibus non fieret mentio in Nicæno concilio, certe canones Sardicenses concilii, quod fuit declaratio & appendix concilii Nicæni, nomine etiam ipsius Nicæni appellatos fuisse, vide apud eumdem Baronium tomo 3. anno 347. num. 99. In canone autem 5. alias 7. concilii Sardicensis aperte statuitur de appellatione ad sedem apostolicam. Vide & Binium tom. 1. in notis concilii Nicæni, Sardicensis, & Carthaginensis sexti. Ceterum canones Nicænos passos esse naufragium, eosque colligendos esse ex auctoritatibus sanctorum patrum, quando pro data occasione eos adducunt, testatur late Baronius tom. 3. anno 325. num. 157. & tomo 5. anno 419. num. 76. & 82.

6. *Basilius.*] Basilius non negabat, Spiritum esse tertium in ordine, sed in natura: sic enim ait loco sæpe citato: *Dignitate namque secundum esse a Filio, &c. pietatis gradii sermo: naturæ uti tertia, nec a sanctis scripturis edocti sumus, nec ex sanctorum dictis colligere possumus.* Et certe unicuique textum ipsum legenti in fonte, etiam secundum lectionem ipsius Ephesii, nimirum non legendo illa verba, *Cum ab ipso habeat esse, & ab illa dependeat causa*; nihilo minus evidenter apparet Basilium ex doctrina sanctorum admittere, Spiritum tertium esse ordine, non tamen inde inferri, & natura, ut clarius probat collatione sequenti Provincialis. Quomodo autem Basilius intelligat Filium esse secundum, & Spiritum sanctum esse tertium ordine, optime declarat Provincialis infra, hac eadem collatione. Vide & sanctum Thomam 1. parte, quæst. 42. art. 3. & in specie de hac auctoritate Basilii Suarez de Trinitate lib. 4. cap. 15. num. 5. Vasquez in primam partem disp. 167. cap. 2.

COLLATIO DECIMAOCTAVA.

DIE X. MARTII.

Auctoritatibus sanctorum patrum disputatur de Spiritus sancti processione a Patre & Filio.

AND. Die decima Martii Florentiæ in conventu, ut supra, cœpit cardinalis hoc modo.

CARD. Dominus imperator, alias fuit dictum, quod vobis indigentibus de libris nostris, nos exhiberemus, & econtra ipsi facerent. Pridie venit in disceptatione de verbis Basilii, & dicebant, quod aliter stat in libris nostris, & aliter in suis. Nos scimus, quod unus ex patribus Græcis habet Basilium: nos petimus ut illum exhibeat; & est pater dominus Mitylenensis.

IMPER. Præsentis temporis est disputare, & postea id faciemus.

CARD. Dicit evangelium: Hoc fac, & illud non omittas: vadat interim.

Luc. 11.

IMPER. Deliberabimus.

COLOSS. Vidi ego.

IMPER. Mittam.

AND. Crepit Ephesinus.

EPHES. In præcedenti congregatione, pater reverendissime, cum proposuerimus examinare auctoritatem magni Basilii, & conficere differentiam quæ erat inter libros, quæsivimus caritatem vestram, si putabatis sententiam vel opinionem fuisse magni Basilii, tertium esse Spiritum dignitate & ordine. Cum autem in hoc assenseritis, interrogavimus, si etiam sanctorum fuerit hæc doctrina & opinio, ut dicebat Eunomius. Cum autem vos summa promptitudine fuissetis confessi, produximus magnum Basilium manifeste dicentem contra, & ut in libro nostro jacet. Nam, inquit, simulat custodire sanctorum doctrinam, sed non conservat, & eos qui hanc tradiderunt doctrinam, tacet: consequenter reprehendens eum. [a] Qui fuerint sancti, & quibus sermonibus doctrinam fecerint, numquid dixit, aut fassus est audax homo, qui insinuat innovationes doctrinis sanctorum? Si ergo Filius secundus a Patre dignitate & ordine, eo quod ex ipso; Spiritum vero sanctum nullo modo suscipit Basilius dicere secundum dignitate & ordine a Filio: non igitur Spiritus est a Filio secundum causam. Ita igitur videtis contradictionem in his quæ vos dicebatis. Deinde vitiatam esse illam additionem colligitis: nam non reddidisset causam, Spiritum sanctum esse a Filio, ille qui nullo modo suscipiebat esse secundum. Hoc autem prætermisistis, sed proposuistis ostendere dictum a sanctis tertium esse dignitate Spiritum. Unde duas auctoritates proposuistis magni Athanasii, quarum una simpliciter dicit, quod tertius est ordine Spiritus: altera vero dicit talem ordinem Spiritum habere ad Filium, ut Filius ad Patrem. Ex his tertium esse etiam dignitate probaviste putastis. Ad primam quidem auctoritatem hoc dicimus, quod tertium esse secundum ordinem in divina Trinitate Spiritum, ut in traditione baptismatis salvator dixit, etiam nos similiter vobiscum continemur. Quod autem dignitate sit tertius, admirari nos contingit, quomodo vos capitis hoc dictum, quod nunquam est dictum. Hoc vero in aliis facitis, & dum auditis Spiritum a Patre & Filio, additis, est, & habet esse: dum autem quod a Filio accipit [b], esse dicitis. Hoc autem est accipere ea de quibus quæritur, pro certis; quod est pessima species probationis. Hæc sint dicta ad primam. Ad secundam [c] autem dicimus, quod speculanda est intentio istius magni patris in his quæ dicit in hoc, & ad quos sermonem facit. Nam oporteret hunc qui divinos sermones aggreditur, sicut dicit divus Cyrillus in actis tertii concilii, & personas distinguere & tempus, & causam propter quam unumquodque dictum est, considerare. Nam isto modo uniuscujusque auctoritatis sententiam poterit cum gratia Spiritus sancti intelligere. Dicit recolendissimus Athanasius impugnans eos qui Spiritum sanctum impugnabant, qui ordinabant Patrem cum Filio, & ejusdem substantiæ & gloriæ esse profitebantur: Spiritum sanctum autem distinguentes, non dicebant connumerari, sed alienæ cujusdam & creatæ naturæ. Ad hos cum inveheretur ille generosus, & volens [d] consubstantialitatem Spiritus sancti, & æquabilitatem naturæ ad Patrem & Filium, ab hoc in quo ordinabatur illis, & ejusdem voluntatis & actionis; ab his enim semper doctores identitatem vere ostendebant; talia dicit in epistola [e] ad Serapionem episcopum; Filius quidem a Patre mittitur; nam ita dicit: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum mitteret.* Filius vero Spiritum mittit. Nam inquit: *Si ego abiero, mittam Paracletum.* Filius quidem glorificat Patrem, dicens: *Pater, ego glorificavi te.* Spiritus autem glorificat Filium: nam ille, inquit, *glorificabit me.* Filius dicit: *Ea quæ audivi a Patre, hoc loquor in mundo*; de Spiritu autem dicit: *De meo accipiet, & annunciabit vobis.* Filius in nomine Patris venit; de Spiritu inquit Filius: *Quem mittet Pater in nomine meo.*

ANNO CHRISTI 1439.

a Subdit Ephesinus verba sandi Basilii, & ex illis infert.

b Negabat Ephesinus quod accipere a Filio esset idem quod esse a Filio.

c S. Athanasii, quam in fine antecedentis collationis adduxerat Provinc.

d Subintelligendum: fuisse.

e Quam item adduxerat Provinc. in fine antecedentis collat.

Joan. 3. Joan. 16. Joan. 17.

Joan. 16.

Joan. 15. Joan. 16.

Joan. 14.

Talem

ANNO CHRISTI 1439.

Talem autem naturam & ordinem habens Spiritus ad Filium, qualem & Filius ad Patrem, quonam modo, qui hunc creaturam dicit, non idem etiam de Filio ex neceſſitate ſentiet? In his vero non videtur doctor diſcretus voluiſſe oſtendere unde habeat cauſam ſui eſſe utraque perſonarum, imo potius unitatem & conſubſtantialitatem, ab identitate ſcilicet voluntatis, & proportione operationum oſtendit. Deinque non dicit Filium habere eſſe a Patre, Spiritum a Filio; neque quod Pater Filium producat, & Filius producat Spiritum: nam hoc ipſe dixiſſet, ſi voluiſſet ſecundum veſtram opinionem [a]. Nunc autem, his omiſſis, dicit, bonam voluntatem Patris quam ſemper Filius facit, prout & Filii rurſus, quam ſemper facit Spiritus. Filius quidem, inquit, a Patre mittitur, Filius vero Spiritum mittit. Bonam voluntatem miſſionem eſſe dicit magnus Gregorius. Igitur bonam voluntatem Filii, puta miſſionem Spiritus. Filius quidem glorificat Patrem, Spiritus glorificat Filium. In his analogia operum & identitas voluntatis videtur. Quoniam enim ante Filius apparuit Mundo, præcognito jam Patre, poſt hoc cognitus fuit Spiritus, ne viderentur anteferri, vel contrarii dii. Ideo Filius glorificat quidem Patrem, & perficit illius opus: & Spiritus glorificat Filium, & quæ dimiſit ille, revelat diſcipulis. Filius quidem inquit *t Quæ audivi a Patre, loquor in Mundo*. Spiritus vero a Filio accipit, & annunciat. Nota pater, quos ſermones accipit a Filio, annunciat diſcipulis: & Filius quæ audivit a Patre, illa loquitur in Mundo. Non ergo etiam eſſe accipit, ut dicebatis. Et Filius venit in nomine Patris: *Spiritus vero*, inquit Filius, *quem mittet Pater in nomine meo*. Per omnia identitas voluntatis & analogia operum oſtenditur: ex ipſa autem & eſſentiæ identitas de neceſſitate colligitur. Nam talem ordinem Spiritus ad Filium habet, qualem & Filius habet ad Patrem: hoc eſt, ita coordinatus eſt, & ejuſdem naturæ Spiritus cum Filio, ut Filius cum Patre. Et quoniam modo iſti dicunt creaturam Spiritum, non & de Filio idem ſentient? Nam ſic ordinatur Spiritus ad Filium, ut Filius ad Patrem, & ejuſdem eſt naturæ, ſicut & identitate voluntatis, & analogia operum oſtenditur. Quoniam modo eſt creatura Spiritus? Hæc eſt ſententia ſancti, & ad hanc intentionem dixit quod dixerat, volens oſtendere, non diſcretionem, imo potius unitatem eſſentiæ: & ſic non prodeſt auctoritas vobis, nec opitulatur opinioni veſtræ. Quod autem magnus pater Athanaſius non eamdem vobiſcum habuerit opinionem de proceſſione Spiritus, nec Filium ſenſerit cauſam Spiritus, nec propter hoc hunc ordinem dixerit, manifeſte colligitur ex his quæ in aliis dicit, tradens diſcretionem divinarum perſonarum, ſolum fontem deitatis dicens Patrem, ut ſolum non genitum. Hoc autem idem eſt ac ſi dixiſſet, ſolum genitorem, & ſolum ſpiratorem. Non ergo etiam Filium ſenſiſſet cauſam Spiritus, qui dicebat Patrem ſolum fontem deitatis. Habet ſe auctoritas ſic, cujus ſermonis intitulatio eſt, De coæterna Filii & Spiritus ſubſiſtentia: Separamur ab his qui judaizant, & ab his qui corrumpunt Chriſtianiſmum, qui Deum de Deo negant, Deum unum ſimiliter ut Judæi dicunt: non quia ſolus [b] non genitus, & ſolus fons deitatis: propterea dicunt ſolum Deum; ſed tanquam infecundum Filii, & infructuoſum viventis Verbi

[a] *Id eſt*, ſi non ſuiſſet veſtra opinio.

[b] Pater ſcilicet.

Joan. 8.

Joan. 14.

A Si igitur ſolus fons deitatis Pater, ut non genitus, hoc eſt ſolus genitor Filii, & ſolus ſpirator Spiritus: non ergo magni Athanaſii opinio fuerat, cauſam eſſe Filium Spiritus, & a Filio Spiritum habere eſſe. COLLATIO XVIII.

PROV. Iſte modus inveſtigandi veritatem, quam omnes optant intelligere, cum tam prolixis ſermonibus & allegationibus, magis impedit veritatem, quam declarat: nec hanc fuit intentio a principio noſtræ diſputationis, ſed ut de argumento in argumentum, dato reſponſo, procederemus. Omnes hi patres reverendi fatigati audientia unius horæ ſolum ad reſpondendum auctoritatibus ultimæ allegationis, credo quod parum intellexerunt de reſponſione ad illas duas, hoc excepto, quod impoſuiſtis mihi, B quod ſolitus ſim inducere auctoritatem cum verbo, eſt, cum deſit verbum, eſt. Item quia ſecundum auctoritatem magni Athanaſii, in qua dicit, quod talem ordinem & naturam habet Spiritus ad Filium, qualem habet Filius ad Patrem: non ſignificat quod inferebam, & tamen nunquam replicaſtis hanc auctoritatem in propria forma: nunquam bene reſpondet, qui non bene replicat: ſed multas auctoritates introduxiſtis, nec introduxiſtis antedictas. Secundo intraviſtis materiam de productione divinarum perſonarum, & de miſſione. De qua miſſione temporali, neceſſario tempore ſuo concludetur, quod ſi Spiritus ſanctus mittitur temporaliter a Filio, C quod æternaliter procedit ab eo: & ſic non erat materia hæc introducenda, quia non faciebat ad propoſitum: tamen tempore ſuo reſpondebamus. Sed unum volo ſcire, ſi dixiſtis hoc modo, videlicet quod Filius audit a Patre, & ſic audiendo accipit ſermones a Patre; quia audientia eſt reſpectu Verbi, & hoc eſt notum in evangelio. Ita dixiſtis quod audit Spiritus a Filio, & ſic per illam audientiam accipit ſermones a Filio. Modo hoc bene conceditis; ſed dicitis, quod non ſequitur, quod accipit eſſe. Eſtne verum, quod hoc dixiſtis?

EPHES. Ita dixi, quia & ſcriptura hoc dicit.

PROV. Ex hac audientia concludam, quod accipit eſſe æternum, ex multis auctoritatibus doctorum veſtrorum & noſtrorum. Modo reſpondeo ad duo dicta. Primo dixiſtis, quod in præcedenti congregatione cum interrogaviſti, an ſententia Baſilii, quod Spiritus eſſet tertius dignitate & ordine, quod ego reſpondi, hanc eſſe opinionem Baſilii. Et hoc iterum dico, & veriſſima eſt ſententia Baſilii, quod Spiritus eſt tertius dignitate & ordine, quia liber noſter hoc expreſſe & manifeſte dicit. Secundo interrogaviſti, an eſſet opinio ſanctorum: & ego dixi, quod ſic: & voluiſti inducere contrarium, ſicut & nunc replicaſti, dicens, quod Eunomius ſecundum verba Baſilii, contemnens opinionem multorum qui glorificabant Spiritum, ſimulabat ſe doctrinam ſanctorum ſervare, & eos qui hoc dicebant, reticebat. Poſtea reaſſumpſiſtis verba ultima, ubi Baſilius dicit, quod ſanctos qui dixerunt dignitate & ordine tertium eſſe Spiritum, non potuit adducere; & concludit: Ergone tam audax homo, qui divinorum dogmatum introduceret novitates? Ex hoc volebatis inferre contra dicta mea, quia dicit Baſilius, quod non potuit adducere: ex quo ſequebatur ſecundum te, quod ſancti doctores non erant hujus opinionis, cujus contrarium ego dixi. Hæc volui dicere propter verba Baſilii, ut ſolutio melius intelligatur: & quia nos habemur Baſilium, quem putamus eſſe veriſſimum, & quia

hic

COLLATIO XVIII

hic alius qui adducetur, & qui eſt antiquiſſimus, idem dicit quod noſter, ut dicitur nobis ab his qui legerunt in illo libro.

AND. Hoc medio portatus eſt liber, qui erat archiepiſcopi Mitylenenſis, qui repertus eſt ad literam conformari noſtro, & erat antiquiſſimus liber: quo viſo, Epheſinus dixit.

EPHES. Iſte liber noſter eſt eadem manu ſcriptus, ut liber veſter.

AND. Inſpectis libris, viſa eſt maxima differentia.

IMPER. Diximus pridie, quod in Conſtantinopoli non ſunt ita.

CARD. Habetis hic alium Baſilium Florentiæ, niſi iſtos duos?

EPHES. Non.

CARD. Hic in civitate hac ſunt tres libri, & duo faciunt pro nobis.

IMPER. Non eſt mirum, quia non debemus reſpicere ad iſtos qui ſunt hic.

PROV. Iſta diceremus nos, quod alibi ſunt: quare portaſtis contrarium vobis? pro nunc iteretur his tribus. Item habemus translatam hanc auctoritatem tempore Alexandri tertii, qui ſunt ultra trecenti anni.

IMPER. Hæc eſt ſimilitudo, ut ſi aliquis haberet cauſam, & unus haberet centum teſtes, & contrarios tres, & cauſa decideretur, ubi eſſent illi tres?

CARD. [a] Vos vocati ad cauſam debuiſtis venire cum juribus, & vos contraria portaſtis, ſic ſtandum eſt his.

[a] De auctoritate S. Baſilii, & lib. adverſ. Eunom. & de hac reſponſione card. vide quæ ſupra retuli collat. antecod. ex S. Antonino, qui tunc præſens aderat, nota g.

IMPER. Jus meum apparebit.

EPHES. Introduxi ſequentia & præcedentia.

PROVINC. Ex his me fundabo, quoad primum punctum tria volo facere. Primo, volo oſtendere per aliud teſtimonium Baſilii, quod in hoc loco contra Eunomium ipſe dicit, Spiritum accipere a Filio. Secundo, volo oſtendere, quod dicere prout ſtat in libro veſtro, eſſet magnam maculam imponere Baſilio, & quod pro honore & reverentia tanti doctoris in eccleſia Dei, qui habuit tam magnum teſtimonium in concilio Chalcedonenſi, non poteſt quis Chriſtianus ſuſcipere illum modum dicendi. Tertio, oſtendam ex antecedentibus & ſequentibus, quod hæc ſunt vera, quæ ſunt in libro noſtro: & non exibo hæc tria. Non dubito, quin Spiritus ſanctus mirabiliter operetur in hoc negotio, quia de ipſo agitur, & quod faciet gratiam nobis & vobis: quia idem Spiritus quo repletus fuit Baſilius, in hac tam grandi materia non fecit in uno loco ſcribere unum, & in alio aliud: quia ſancti doctores non ſunt contrarii in materia fidei. Cum pridem eſſem in domo domini ſanctæ Sabinæ, & eſſet nobiſcum frater Ambroſius, qui habet bonum donum interpretationis, quia ita de facili legit lingua Latina ex ſcripturis Græcis, ut ſi Latinæ ſorent; allatus fuit quidam liber Græcus valde antiquus & in membranis, ubi ſunt multa opera Baſilii, quem protulit quidam peritus interpres literarum Græcarum, nomine Leonardus Aretinus hujus civitatis cancellarius: dum frater Ambroſius haberet librum, & quæreremus de epiſtola Baſilii, occurrit una homilia ejuſdem de Spiritu ſancto [b]. Feci illam legi; ſperans quia ſi Baſilius alicubi dixit quid de Spiritu ſancto, in hac etiam diceret. Audivi eam totam, & cum fuit in hoc paſſu, gratias retuli Spiritui ſancto: dicit enim his verbis: Unum quidem Patrem, unum Filium, unum Spiritum ſanctum juxta divinam traditionem eſſe, confitendum eſt; & ſubdit: Non dicimus, non prædicamus nec duos Patres, nec duos Filios, quia Filius Spiritus non eſt, neque nominatur: neque a Spiritu aliqua accipimus, ut Spiritus a Filio [c]; ſed ipſum ad nos accedentem & nos ſanctificantem ſuſcipimus, divinitatis [d] communionem, filiationiſque conſortium, & æternæ hæreditatis arrhabonem, id eſt ſignum primitiaſque futurorum bonorum. Hæc auctoritas eſt ita clara, ut clarior eſſe non poſſit, quia beatus Baſilius dicit, quod non accipimus aliqua a Spiritu, ut Spiritus a Filio; & poſtea declarat quæ ſunt illa quæ accipimus a Spiritu: primo ſanctificationem, divinitatis communicationem, filiationiſque conſortium: quia vocamur filii Dei, & accipimus æternæ hæreditatis pignus, & primitias futurorum bonorum. Hæc ſunt quæ accipimus a Spiritu, & iſta ſunt illa quæ ſunt creata, & creantur in nobis a Spiritu. Modo dicit Baſilius, quod non ſecundum iſtum modum Spiritus accipit a Filio: neceſſario ſequitur quod accipiat eſſe divinum, quia omne eſſe aut eſt divinum, aut eſt creatum. Hoc eſſe creatum accipimus a Spiritu ſancto, & ipſe non hoc modo accipit, nec hæc creata accipit. Ergo ſequitur quod accipiat eſſe divinum. Et ſic facta hac comparatione, ipſe concludit, & confutat omnium malignantium opinionem, qui præſumerent dicere, quod acciperet illud eſſe, quod cauſat in creaturis. Legatur auctoritas.

[b] Homil. 17. ſanctum baptiſma, in fine, de qua auctoritate iterum collatione ſequenti.

AND. Lecta eſt auctoritas in Græco.

PROV. Nunc venio ad ſecundum, in quo dixi, quod ſi ponatur prout eſt in libro veſtro, inculpabimus & notabimus Baſilium: & oſtendo in communibus libris, & refero textum & veſtrum & noſtrum, ut omnes noſtri diligentius intelligant, & veſtri clare videant. Noſter ſic dicit [e]: Quæ enim neceſſitas, ſi dignitate & ordine tertius eſt Spiritus, natura quoque tertium eſſe? Modo veſter textus ſic dicit: Quæ enim neceſſitas, ſi dignitate & ordine ſecundus eſt Spiritus, ſecundum quoque naturam eſſe? quaſi dicat, nulla eſt neceſſitas. Modo videatis differentiam. Noſter dicit, Tertius eſt Spiritus: & veſter dicit, Secundus eſt Spiritus.

[e] Lib. 3. adverſ. Eunomii, initio, de quo collat. antecod. & ſeq.

EPHES. Non eſt ſic. Sed dic, quæ eſt neceſſitas, ſi tertius eſt Spiritus, tertium eſſe naturam.

PROV. Placet quod in hoc conveniamus [f]. Sequitur in noſtro. Dignitate enim ſecundus a Filio, cum ab eo eſſe habeat, & ab eo accipiat, & annunciet nobis, & omnino ex ea cauſa pendeat, pietatis tradidit ſermo: natura uti tertia, neque a ſanctis ſcripturis docti ſumus, neque ex dictis ſanctorum colligere poſſumus. Veſter dicit ſic: Dignitate namque eſſe ſecundum a Filio, fortaſſis veritatis tradidit ſermo: ex quo apparet dubitatio Baſilii. Poſtea dimittit quod dictum eſt, & ſubdit: Natura uti tertia, neque a ſanctis ſcripturis docti ſumus, neque ex dictis ſanctorum colligere poſſumus. Nunc videamus, quia ſtatim ſubdit probationem, dicens. Sicut Filius ſecundus a Patre [g], quia ab ipſo; & dignitate, quia initium & cauſa eſſendi Pater ipſi eſt, & per ipſum acceſſus & adductio ad Deum Patrem: natura nullo modo ſecundus, quia deitas in utroque una eſt; & in hoc ſumus conformes: & in hoc eſt redditio cauſæ, quia vult Baſilius ſic inferre: Ita liquet [h] quod & Spiritus quamvis dignitate & ordine ſuccedat Filio, non jam merito

[f] Idem eſt dicere ſecundum a Filio, vel tertium a Patre.

[g] Ordine ſcilicet, ut in textu Baſilii.

[h] *Alias, ut deinceps & Spiritus, etſi dignitate & ordine*, &c. ſic in verſione vulgata Baſilii loco ſupe citato lib. 3. adverſ. Eunomium.

ANNO CHRISTI 1439.

[c] Spiritus enim accipit a Filio divinam eſſe. [d] Divinitatis cum illo communionem & filiationis, &c. ſic in textu Baſilii loco citato de qua auctoritate plura ſeq. collatione.

Anno Christi 1459. Collatio XVIII.

merito sequitur, quod alienam naturam existat. Sic quoad illa quæ dicta sunt de Filio, sumus conformes; sed sumus difformes in illo, ita liquet, quia vester liber dicit: Ita liquet quod etsi subordinatus est Filio Spiritus, quod & nunc ita concedimus, non tamen sequitur, quod alienam naturam existat. Noster autem dicit, quod succedit, & removet [1] difficultatem. Noster dicit: Dignitate & ordine succedit Filio. Vester dicit: Dignitate & ordine subordinatus est Filio.

Epiks. Dicit succedit, & uterque idem dicit, quod succedat Filio dignitate & ordine.

Prov. [2] Legatis ibi, ita [3] liquet, quod sicut Filius ordine secundus a Patre, quia ab ipso; & dignitate, quia principium & causa ipsius est, & quoniam per ipsum accessus ad Deum Patrem: natura non secundus, quia deitas in utroque una: ita Spiritus sanctus licet succedat Filio ordine & dignitate, [a] ut hoc etiam concedamus, non jam merito alienæ dicitur naturæ. Venio ad primum, cum dicit, Fortassis; & dico, quod hæc particula, Fortassis, pietatis tradit sermo, magnam maculam inducit Basilio, quia id quod ab aliquo probatur, debet esse notum apud probantem, quia per ignota nullus posset quid manifestare, sed oportet per magis nota minus nota manifestare. Sapientes hoc dicunt, & ratio dictat. Modo hic intendit confutare illam consequentiam, quam Eunomius inferebat, quod si dignitate & ordine esset tertius, ut habebat a doctoribus, credebat, quod esset tertius etiam natura. In toto processu capituli vult [b] deducere ex scripturis, quod aliqui sunt [c] primi, secundi & tertii ordine & dignitate, & tamen non sequitur quod sint tertii natura: & hoc capit pro magno fundamento suo. Si dixisset, Fortassis, videretur dubitare de eo quod expediebat esse certissimum ad confutandum Eunomium: quod absurdissimum est dicere de tanto doctore, quia iste doctor habuit commendationem in Chalcedonensi concilio, dicentibus patribus [d] concilii, quod doctrinam sancti Spiritus [e] diligentius tradidit. Modo si dubitasset, dicens, fortassis, quomodo potuit dubitans doctrinam Spiritus [f] diligentius tradere? Ex his duobus capitibus nullo modo potest poni illa particula sine magna nota Basilii: & ideo ut corruptiva veræ sententiæ debet abradi de libris, ubi est scripta. Tertio, quia in homilia de Spiritu sancto ipse aperte dicit, quod Spiritus accipit a Filio, & hoc sine ulla dubitatione & trepidatione: imo ex multis auctoritatibus præmissis videtur apertissime, quod Spiritus accipit a Filio, non aliquod creatum, ut nos, sed divinum esse, ut dixi, quia nil aliud potest Spiritus a Filio capere in Trinitate ipsa personarum: quia quod Spiritus accipit, ab æterno accipit; quia quod Filius a Patre audit, est scientia: scientia autem in divinis idem est ac esse, juxta expositionem omnium Latinorum & Græcorum, ut ego allegabo in sequentibus. Et ita Spiritus audiens a Filio, accipit a Filio: & illa audientia est esse, & essentia divina, quæ omnia accipit a Filio. Quomodo est imaginabile hoc, quod in hac homilia de Spiritu sancto, quam fecit in die solemnitatis, dixerit accipere sine dubitatione; & in alio loco ille Spiritus quo erat plenus, feciſſet sibi scribere hanc maximam hæsitationem, Fortassis? Nam ratio veritatis, est ratio diffusa in scripturis sanctis quas homines pleni Spiritu exposuerunt. Et ex illis concludit contra Eunomium, modo ad particulam ultimam, ibi: Ita liquet, quamvis dignitate & ordine succedat: & contradicit primæ positioni & sibi, quia primo dicit, Fortassis: hic autem absolute dicit, quamvis dignitate & ordine, &c. quod dicunt illi [4] falsarii Basilium hoc concedere, non tamen, inquit, sequitur, quod alienam naturam existat. Sic ex duobus capitibus ex auctoritate allegata, cum dicit, quod accipit a Filio, & necessario dicit esse, & [5] divinam naturam: & ex alio capite, quia additio maculat tamam Basilii, aperte ostenditur, quod ly accipere esse in divinis, est idem quod procedere: & his testimoniis Spiritus accipit esse a Filio, claret manifeste quod procedat ab eo. In hoc claro testimonio Basilii introduco præcedentia & sequentia. Inchoat Basilius capitulum: Vix saturatus blasphemiis contra Unigenitum, ad Spiritum transit, de eo quoque suæ toti voluntati consentanea differens. Et notandum quomodo terribiliter invehitur, dicens, quod in hoc opere non dicit [6] nisi consequentia secundum suam voluntatem: postea ponit verba Eunomii, scribit autem sic: Cum sufficiat nobis tam multa scripsisse de Filio, consequens est de Paracleto dicere, nec sequi indiscussas multorum opiniones, sed sanctorum in omnibus servare doctrinam, a quibus cum tertium dignitate & ordine acceperimus, tertium natura credidimus. Hæc sunt verba Eunomii. Et in fine volens incipere, Quæ ergo [7] necessitas; quia dixerat 7 contemnens opiniones multorum, quæ sunt indiscussa, quia viri non multum literati [8] profitebantur Spiritum non multis rationibus, & iste superbus Eunomius videtur non velle sequi istorum opinionem, sed sanctorum opinionem. Modo dicit Basilius, quod hic Eunomius non exprimebat, qui erant illi sancti: nec etiam ponebat eorum libros, ex quibus ponerentur auctoritates sanctorum, qui dicerent, dignitate & ordine tertium esse Spiritum; & ex illis crederet per consequentiam, quod esset tertius natura. Modo Basilius vult dicere, quod tales auctoritates sanctorum non contingit inveniri, qui dicant, quod sit tertius dignitate & ordine, & quod ex his possit inferri, quod sit tertius natura: & ex hoc arguit eum? de consequentia sumpta, quia ipsemet ponit multas auctoritates scripturæ, in quibus apparet de ordine & dignitate, non tamen quod sit alterius naturæ. Et ideo concludit Basilius post auctoritatem & exempla angelorum, stellarum & mansionum quæ sunt in vita æterna; ita concludit: Ita profecto & Spiritus sanctus dignitate & ordine succedit Filio. Accepimus eum, inquit, tertium a Patre & Filio numerari, ipso domino in traditione salutaris baptismatis docente ordinem, dum dixit: *Euntes baptizate in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti.* In aliquam vero tertiam naturam nunquam didicimus [h], &c. Et probat argumento maximo: Cum duæ res dicantur deitas & creatura, dominatio & servitus, sanctificatio & qui sanctificatur. Et infra dicit sic: In quanam parte Spiritum ponimus? In iis qui sanctificantur? absit: ipse enim sanctificatio est. Nefas ergo est connumerare creaturis eum qui divinæ beatissimæque Trinitatis adscribitur numero. Ex quo apparet, quod non accipit esse, quod connumeretur creaturæ quia dicit, quod omnis res aut est deitas, aut creatura; & cum non sit in numero creaturarum, sed in deitate, in illa dicit tertium dignitate

[a] prout loquebat Ephesius.

[b] Basilius scilicet, ut in angelis.

[c] Parte 5. in allocut. ad Marcianum imper.

[d] in ea allocut. dicitur exactâ. f exactam.

[e] Matth. 28.

[g] Eunomius scilicet in hoc opere, quod impugnat Basilius, cujus & subdit verba.

[h] Dejectum scilicet, ut in textu Basilii.

Collatio XVIII.

tate & ordine; & dignitas, ut conceſſum eſt, dicitur initium & relatio principii in originé divinarum perſonarum ad intra. Ex hoc Baſilius oſtendit, dicens non in aliquam naturam tertiam ejici Spiritum, quod proprie [a] dicuntur homines, non de his qui habent rationem principii vel cauſæ ſuper eos. Si eſt tertius [b], hoc eſt ſecundus etiam a Filio: ergo ſequitur neceſſario ex antecedentibus & conſequentibus hujus capituli, quod Filius ſit initium & cauſa: & hoc non poteſt eſſe, niſi per communicationem divinæ naturæ; quia iſte eſt ordo, ut alias dixi, ex quo aliquis eſt ab aliquo in divinis, & ab eo accipit eſſe, quod dicitur ſubſtantia. Modo ſi accipit eſſe, quod probatum, conceſſum & veriſſimum eſt: ergo de neceſſitate procedit. Alia teſtimonia ſunt Baſilii, ex quibus oſtenditur, quod Spiritus accipit eſſe a Filio, & procedit ab eo: in quibus luce clarius videbitis, quod idem Spiritus ſanctus, qui fecit eum loqui in aliis teſtimoniis, in hac veritate nullatenus eum fecit loqui cum illa falſitate adjuncta. Hæc ſufficiant quoad Baſilium. Cum veniſtis ad primam auctoritatem Athanaſii, & ad illam diciſtis, quod Athanaſius ſolum intendebat tradere ordinem poſitum in baptiſmate, & non replicaſti auctoritatem, quam ſi replicaſſes, melius reſpondiſſes. Dicit Athanaſius ſic (ut omnes intelligant reſponſionem, & novam confutationem quam feciſtis) in illo dialogo [c] contra Arium ita dixit, prout allegavi. Si ergo Spiritus non eſt de ſubſtantia Patris & Filii, cur connumeravit eum Dei Filius in ſanctificationis ſymbolo, dicens: *Euntes docete omnes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti?* Vult ergo dicere, ut clare omnes intelligant, quod Spiritus ſanctus ſi non eſt de ſubſtantia Patris & Filii, nullo modo eſſet connumeratus in hoc ſanctificationis ſymbolo. Noviſtis vos deinde Græci, quod ſymbolum Latine dicitur collatio ſeu indicium. Ex hoc dicit beatus Clemens diſcipulus Petri, qui poſt mortem Petri ſcribens beato Jacobo [d], quomodo apoſtoli in unum convenientes fecerunt ſymbolum, ponit hanc interpretationem. Dicit, quod collatio dicitur, quia conferentes ſimul fecerunt ſententiam fidei. Dicitur & indicium, quia indicatur, quid recte creditur, & quia per hoc cognoſcitur Chriſtianus. Ideo Athanaſius vocat ſanctificationis ſymbolum, dicens: Si Spiritus non eſſet de ſubſtantia Patris & Filii, non poneretur & connumeraretur in hoc ſymbolo. Jam ſæpius dictum & declaratum eſt, quod eſſe de ſubſtantia Filii, eſt eſſe ex Filio, & habere eſſe ex Filio: ſicut eſſe ex ſubſtantia Patris, eſt eſſe ex Patre, & accipere a Patre eſſe, quia idem eſt. Modo dicit, quod ſi Spiritus non acciperet eſſe a Filio, non connumeraretur: non poteſt accipere eſſe a Filio, niſi ſit principium & cauſa ipſius [e]. Vos dicitis reſpondendo mihi, quod ego conſuevi colligere teſtimonia hinc inde, & quæ non ſunt ad propoſitum, ſicut pridie feci, quia ego adduxi aliqua teſtimonia Epiphanii, in quibus poſui, Eſt, & non ponebatur: & ego nolo retorquere hanc confutationem, & quia in hac præclara audientia ſunt periciſſimi interpretes Græcarum literarum, & apud vos multi peritiſſimi in philoſophia, & maxime dominus imperator: & omnes voco in teſtes, ſi non intelligitur [f]. Et in auctoritatibus per me allatis, ego non poſui, ſed frater Ambroſius tranſferens, qui dixit, quod de neceſſitate intelligitur, Eſt. Ita dicit auctoritas, Filium vocat, qui ex ipſo: Spiritum autem, qui ſolus ab utroque, vel ex ambobus. Modo quero, ſi intelligitur, Eſt, apud me neceſſario intelligitur, & ut vidi ex multis tranſlationibus, hic videtur communis modus doctorum Græcorum, qui in propoſitionibus, in quibus neceſſario comprehenditur verbum, non ponitur: ut cum dicitur ſecundus a Patre, quia ab ipſo neceſſario intelligitur, Eſt. Secundum teſtimonium fuit [h]: Neque Filium & Patrem quis novit niſi Spiritus, qui veraciter clariſicat, qui docet omnia, quia a Patre & Filio. Non ponitur, Eſt, [i] neceſſario intelligitur. Ad hunc punctum precor ut deinceps utaris verbis moralibus, quia verba non faciunt teſtimonium validius eſſe; & deinceps conveniamus, ut cum tales auctoritates ponuntur, in quibus neceſſario intelligitur verbum, non notes me in illo [k]. Quoad ſecundam auctoritatem Athanaſii, breviter dico, quod de neceſſitate ex hac auctoritate Athanaſii ſequitur, quod Spiritus ſit ſecundus a Filio dignitate & ordine. Et nota bene verba Athanaſii, ut ponderes. Dicit expreſſe, quod talem ordinem & naturam Spiritus habet ad Filium, qualem habet Filius ad Patrem. Modo dicit, quod ſi quis dicat Spiritum eſſe creaturam, habebit neceſſario dicere de Filio propter ordinis conformitatem. Modo, ut alias allegavi, ordo naturæ eſt quo pullulans pullulat, & importat eſſe unius perſonæ ab alia. Et iſte eſt communis modus philoſophorum & theologorum ſumendi ordinem naturæ, ut ego alias declaravi: nec eſt in poteſtate tua violentare terminos, ſed debemus uti, ut doctores utuntur. Modo ſi ordo naturæ eſt ordo originis, quo una perſona capit ab alia, quia natura eſt principium quo, ſicut etiam veſter doctor Damaſcenus ponit, ſequitur, quod generatio eſt ordo naturæ, non ſicut generantis, ſed ſicut ejus quo generans generat: & illud principium eſt quod communicatur, modo ex hac auctoritate [l].

Epres. Non dicit Athanaſius ordinem naturæ, ſed ordinem a natura.

Prov. Ego dico, quod quandocumque vultis, oſtendam, quod non poteſt habere aliam intelligentiam. Et dico, quod ſi eſt ordo ſecundum naturam, quod eſt ordo naturæ: modo talis ordo præſupponit a principio, hoc eſt a perſona, a qua eſt alia, relatione principii: & ſic ſi habet relationem principii, communicat ſibi hanc naturam, quia iſtæ productiones ſunt naturales: & ſic ordine & dignitate ſequitur quod Spiritus eſt ſecundus a Filio, & quod capiat eſſe, & ſic quod procedat. Ad auctoritatem de miſſione Spiritus ego reſpondebo ſuo tempore.

Imperat. Scitis quod convenimus, quod diſputantes reſponderunt ad quæſita brevibus verbis. Hic dicta ſunt tot verba, quod neſcimus unde incipiamus, & dies non ſufficeret, & videtur ut in alia ſequamur brevius.

Prov. Sum longus, quia longa propoſitio.

And. His datus eſt finis concertationi illius diei.

Anno Chriſti 1439.

[a] *Al.* eſt, dicitur de hominibus, non de hac, &c.

[b] ſcilicet a Patre.

[c] Quem adduxerat Provinc. in fine collat. 17. & cui reſpondet Epheſius circa initium collat. 18. quam fere ponderat Provinciales collat. 22. Aberth 28.

[d] Epiſt. 1.

[e] Ipſe ſcilicet Filius.

[f] Verbum, Eſt, in illis ſcilicet auctoritatibus.

[g] S. Epiph. in Ancorato, num. 70. & 72. de quo ſupra collat. 15.

[h] Ejuſdem Epiphan. ubi ſupra.

[i] Supple, ſed.

[k] Et videtur expridem quod tacite & nomine in eſt.

[l] Interrumpens ſermonem Epheſini.

NOTÆ

Anno Christi 1439.

NOTÆ HORATII JUSTINIANI

AD DECIMAMOCTAVAM COLLATIONEM.

1 *Dissimulatum.*] Scilicet non adfuit illa verba, quod & nunc ita concedamus: nam, ut supra, prætendit Ephesinus, Basilium hæc dixisse ex suppositione.

2 *Legatis.*] Scilicet Provincialis non fecit vim in verbis sententiæ, vel subscriptionis; sed in locutione per suppositionem. Ideo voluit ponderari illa verba S. Basilii, ita videlicet.

3 *Liquet.*] Dixit quod legeretur ibi, ita liquet: & statim ipse legit, paulo incipiendo, juxta textum Ephesini, in cujus lectione desunt illa verba, omne ab ipso habeas esse, & omnino ab illa dependeat consequentia: & sunt addita advertimus forsassis, & illa, ut hæc etiam concedamus.

4 *Falsarii.*] Id est fabricati addiderunt illa verba, ut hæc etiam concedamus, de quibus supra & infra iterum. Hinc corrigenda translatio Latina in editione Parisiensi, anno 1618. in qua legitur particula *fortassis*, & conditionalis, *ut hæc etiam concedamus*: quæ tamen non legitur in editione Parisiensi anno 1547. sine quibus additionibus probat etiam legendum hunc locum sancti Basilii Bessarion in opusculo ad Lascaris in fine hujus operis exhibito cap. 2.

5 *Divinam.*] Græcus scriptor sectione vicesimaprima sic refert: *Non aliud profecto, quam suum esse, & originem divinamque naturam.*

6 *Necessitas.*] Indicat verba Basilii, ubi concludit non sequi ex eo quod sit tertius ordine, esse etiam tertium natura: & statim resumit propositiones pravas Eunomii.

7 *Contemnenti.*] Eunomius scilicet, ut paulo ante verba, *quæ ergo necessitas*, dicit Basilius loco supius citato, scilicet libri tertii adversus Eunomium initio.

8 *Profitebantur.*] Contemnebat indiscussas opiniones sanctorum, qui prædicebantur Spiritum esse Deum, nullis rationibus fundati.

9 *Consequentia.*] Si enim Eunomius produxisset auctoritates sanctorum dicentium tertium esse Spiritum dignitate & ordine, ex illis recte consideratis appareret, non posse inferri, tertium esse natura: arguitque eum de consequentia quam ipse infert, non quam per se inferatur. Pro intelligentia videndus textus Basilii loco supra citato.

COLLATIO DECIMANONA.

DIE XIV. MARTII.

Sanctorum patrum, & præsertim Basilii auctoritatibus, disputatur de Spiritus sancti processione a Patre & Filio.

AND. QUARTADECIMA Martii in conventu Florentino ordine & modo, hora qua solet conventus fieri, disputationi principium Ephesini verbo Græci dedere.

EPHES. Si vellemus ad omnia quæ per vos dicta sunt, pro continuatione sermonis proferre responsa, sermo noster progrederetur, ut nobis non sufficeret omne tempus disputationis. Quoniam autem longiorum sermonum usus malus multoties finem non aperuit peroptatum, nobis capitulariter collectis, ex dictis quæ memoria potuit continere, breviter quæ poterimus adducemus responsa, interrogando & responsa accipiendo, & respondendo, si placuerit. Auctoritatem Athanasii primo per vos allegatam, patres reverendissimi, nos non intellexisse dixistis, quia eam allatam non exposui.

PROV. Ut ordo servetur, primo dixistis auctoritatem Basilii; auctoritas Athanasii fuit postea introducta. Itaque primo introducetis auctoritatem Basilii.

EPHES. In præcedenti congregatione nostra primo fuit inquisita auctoritas Athanasii: & ideo inquiramus eamdem, ut habeamus & accipiamus declarationem super his quæ dixistis: postea veniemus ad auctoritatem Basilii. COLLATIO XIX.

PROV. Si non est ordo, sequitur confusio. primum quod in alia congregatione dixistis: interrogastis, si sanctus Basilius dicat, quod sancti doctores tenent, Spiritum sanctum esse tertium dignitate & ordine. Consequenter transistis ad infrascriptas auctoritates Athanasii, quas ego in medium duxeram: & cum vellem cuilibet respondere secundum ordinem, initium feci ab auctoritate Basilii, ordinem vestrum sequens, & ideo adduxi primo auctoritatem ex homilia. Secundo dixi, quod si staret alia expositio vestra, Basilius dubitaret de eo, de quo deberet esse certus. Tertio ostendi, quod ex antecedentibus & sequentibus non poterat stare vestra additio. Quarto veni ad auctoritatem Athanasii, ordine vestro ductus. Bonum est ut hic ordo servetur, alias confunderemus nos, maxime quia imperator requisivit, quod de argumento in argumentum replicetur, & papa & nos acceptavimus. Sequimini ergo ordinem illum.

EPHES. Ego volebam secundum ordinem a me productum in præcedenti congregatione eodem modo hodie sermonem facere; primo quidem commentari auctoritatem Athanasii, quam primo vos produxistis.

PROV. Illud fuit secundum, ego non respondebo, nisi servetis ordinem.

EPHES. Volebam ostendere auctoritatem illam potius facere ad sensum meum, quam ad vestrum.

PROV. Hoc facietis postea.

EPHES. Quoniam inducitis nos, ut sequamur ordinem per vos constitutum, implebimus voluntatem vestram, & inquiremus dicta vestra circa auctoritatem Basilii. Dicimus itaque quod tria proposuistis, commendationem libri vestri sani & incorrupti, quem librum corruptum esse, pluribus rationibus ostensum est, adjicientibus vobis, quod Basilius in quadam alia homilia facta de Spiritu sancto videtur hanc opinionem habere, quod Spiritus sanctus recipiat esse a Filio. Secundo dixistis, quod dubitatio quæ emanat ex nostro libro, est propter verbum, fortassis, quod videtur indignum intelligentiæ magni Basilii, & maculam inferat doctori illi mirabili, quod de divinis dogmatibus dubitaret, & non constanter assereret. Tertio ex præcedentibus & sequentibus auctoritatem ipsam ad vestrum sensum & literam, Basilii sententiam esse, ostendere conati estis. Ad hæc (lecta auctoritate in libro) ea quæ nobis videntur, dicemus.

AND. Surrexit quidam Græcus, & legit homiliam [a] his verbis: Unum igitur Patrem, unum Filium, unum autem Spiritum sanctum secundum divinam traditionem confitendum, & neque duos Patres, neque duos Filios: propter quod Spiritus non est nominatus Filius. Neque enim a Spiritu aliqua accipimus, sicut a Filio Spiritum, sed ipsum accedentem nobis & sanctificantem suscipimus; [b] deitatis communionem, & filiationis participationem, & sempiternæ hæreditatis arrham, & futurorum bonorum primitias.

EPHES. In hac nullo modo jacet, Spiritum esse a Filio, [c] neque Filius atque Spiritus sanctus accipienda necessario, ex eo quod accipit: & subdit, quod non aliqua a Spiritu accipimus, sicut Spiritum a Filio. Hanc quidem senten-

a Homilia 17. in sanctum baptisma, in fine.

b *Divinitatis ejusque cum illo communionem, & filiationis*, &c. sic in textu Basilii loco sup. cit. vide primo autem hujus collat. *Id est*, neque in hac auctoritate Filius & Spiritus sit dicus necessario accipiendi sunt, quasi unus accipiat, & ponendus ab aliquod subdit quod ab aliquo, &c.

Collatio XIX.

ſententiam conſonam eſſe eorum quæ dicta ſunt, & opinionis anterioris, nos oſtendemus. Nam hi qui impugnabant Spiritum ſanctum, tali utebantur diviſione: Siquidem a Patre natus eſt Spiritus, ecce duo Filii, hoc eſt Filius & Spiritus. Si vero a Filio natus eſt, duo ſunt Patres, videlicet Pater & Filius. Contra hos occurrit Baſilius: unum Patrem imperat confitendum, & unum Filium & Spiritum ſanctum, ſecundum divinam traditionem. Nam Spiritus licet a Patre procedat, non tamen ut Filius, neque ex ipſo natus: & propter hoc duos Filios non dicimus. Nam Spiritus, inquit, neque Filius eſt, neque nominatur, & liquet quod a Filio Spiritum ſanctum accipimus, hoc eſt adoptionis Spiritum: nam proprium eſt a Filio qui ſecundum naturam eſt, adoptionem ſuſcipere nos, per Spiritum ſanctum. Hæc cum voluit oſtendere beatus apoſtolus in epiſtola ad Galatas talia dicit: *Miſit Deus Spiritum Filii ſui in corda noſtra clamantem, Abba pater.* Si igitur a Filio accipientes adoptionis Spiritum, adoptamur Patri per eumdem Spiritum, non alia quædam accipimus præter Spiritum, ſicut a Filio Spiritum, qui alius eſt quam ipſe Filius. Non ergo Spiritus Filius eſt, ſicut atteſtatur ſcriptura. Ad hanc intentionem dicit ſcriptura Baſilii, quod Spiritus non eſt Filius, neque nominatur, quoniam non accipimus aliqua a Spiritu ſancto, alia videlicet, quam ſit ipſe Spiritus, & quæ per ſe conſiſtant, ſicut accipimus a Filio Spiritum, qui eſt alius ſecundum propriam perſonam: ſed ipſum Spiritum mittit accedentem ad nos, & ſanctificationem ſuſcipimus; & operantem in nobis ſua bonitate, ut dicit apoſtolus, quod omnia operatur unus & idem Spiritus. Tu autem unde accepiſti, quod Spiritus accipiat eſſe a Filio? hoc nullo modo eſt, præterquam a Patre.

Galat. 4.

PROV. Et feciſtis longam orationem exponendo auctoritatem, & punctum principalem non tetigiſtis, niſi nunc ultimo quærendo: & reſpondeo ex eadem auctoritate, ubi dicitur, unum Spiritum confitendum, unum Patrem, unum Filium, neque eſſe duos Patres, neque duos Filios, & quod Spiritus ſanctus non eſt Filius; & dicit: Non enim Spiritu aliqua ſuſcipimus, ſicut a Filio Spiritus.

EPHES. Nos dicimus Spiritum, quia Spiritus apud Græcos [a] neutri generis eſt; & ſicut poteſt eſſe πνεῦμα in accuſativo, ſic in nominativo.

PROV. Cum dicat, quemadmodum, non poteſt eſſe accuſativi caſus verbum πνεῦμα, non comparat acceptionem noſtram cum acceptione quam Spiritus facit a Filio, ſicut ſi diceremus: Non enim accipio aliqua ab imperatore, quemadmodum accipit unus prælatus a ſummo pontifice: impoſſibile eſt, quod prælatus eſſet accuſativi caſus: ergo neceſſario ſequitur, quod Spiritus eſt caſus nominativi.

EPHES. Hoc ita eſſet, ſi ibidem adduceret, quod Spiritus accipiat a Filio.

PROV. Hoc de neceſſitate intelligitur.

EPHES. Cum hoc non ſit in textu, non videtur conveniens comparatio, & inconſequens eſt velle comparare acceptionem quam a Filio facimus, acceptioni Spiritus a Filio.

[a] Scilicet, & ideo negatur ſimilitudo receptionis in ipſo textu.

PROV. Et ideo negatur, [a] & dicitur quod differentia eſt.

EPHES. Oſtendam hoc eſſe extra ſententiam Baſilii: nam intendit ibidem oſtendere Baſilius, quod Filius non eſt Spiritus, dicens quod propter hoc Spiritus non eſt nominatus Filius, quia accipimus eumdem a Filio, ab ipſo Spiritu non accipimus aliqua, quam ſit ipſe Spiritus.

ANNO CHRISTI 1439.

PROV. Hoc hæreticum eſt.

EPHES. Non accipimus alia quam Spiritus, ſe ipſum Spiritum accedentem ad nos, & operantem in nos ſua bona, videlicet adoptionem. Iſtud eſt conſequens ſecundum intentionem doctorum, & ſecundum ſequelam eorum quæ præcedunt.

PROV. Dicitis quod non accipimus aliqua, quam ſit Spiritus ſanctus: quæro, an dona Spiritus ſancti ſint ipſe Spiritus. Reſpondeas ad quæſitum, cum plurima dicta ſint hic contra totam ſacram ſcripturam, & falſa.

EPHES. Non ſunt alia hoc modo, ſicut Spiritus eſt alius quam Filius, videlicet quod non alia bona, quæ per ſe conſiſtant.

PROV. Ego non quæro hoc: ſed dico, an dona Spiritus ſancti quæ dantur nobis, ſint idem quod Spiritus [b] ſanctus. Ad hoc formaliter reſpondeas, & non plus.

[b] Hic infra magis ſe declarat ipſe Provinc.

EPHES. Dico alia eſſe dona quam Spiritum ſanctum, non tamen quod per ſe conſiſtant.

PROV. Alia ſunt quam Spiritus ſanctus, & primo dicebatis contrarium, dicens a Spiritu nil accipi, niſi ipſum Spiritum.

EPHES. Ita per illum modum accipimus a Spiritu: licet accipiamus dona, non ſunt per ſe conſiſtentia, ſed alia ſunt quam Spiritus.

PROVINC. Quæro, anne dona a Spiritu ſancto dentur cum Spiritu ſancto? nunc concludo.

AND. Verbis his expoſitis imperator inquit.

IMPER. Quia iſta ſunt extra propoſitum, nolo quod his reſpondeant noſtri.

PROV. Imo ſunt in propoſito, ut ſtatim oſtendam.

IMPER. Dicimus extra propoſitam auctoritatem.

PROV. Nos debemus dare in auctoritate ſenſum eidem.

CARD. Ex his quæ dicta ſunt, Provincialis oſtendere vult, quod πνεῦμα ſit nominativi caſus: & ſic ſunt ad propoſitum neceſſaria.

PROV. Hæc dona quæ nos accipimus a Spiritu, non ſunt Spiritus, & ſunt creata in nobis.

AND. Impoſuit imperator ſilentium interpreti, meo judicio, [c] timens concluſionem; vocavitque ſuos ad diſputandum propoſitos, illiſque aliquantum allocutus, demum ad locum dicendi reverſis hæc inquit.

[c] Fatetur hoc ipſe Græcus ſcriptor, ut in 4. nota hujus collat. dicitur.

IMPER. Difficultas noſtra non ſolum ſtat in hac auctoritate, habemus & alias plures.

PROV. Non permittimus quo minus hæc diſcutiatur auctoritas.

IMPER. Neceſſe eſt ut de una materia diſcutiatur, non de pluribus?

CARD. Nos nolumus intrare aliam materiam; ſed cum ad probationem unius adducitur alia auctoritas, & Epheſinus dicat uno modo intelligi, Provincialis alio, neceſſe eſt ut verus eluceſcat ſenſus. Confiteatur Epheſius auctoritatem ad ſenſum Provincialis, & cauſam dimittemus.

IMPER. Bene intelligimus quo tendunt verba Provincialis.

PROV. Si hic, dona non ſunt perſona Spiritus.

EPHES.

Anno Christi 1439.

EPHES. Auctoritas iſta prohibet examinationem [a] quoniam allegatio aliter intelligitur apud nos, aliter apud vos; & ſecundum nos nullum neceſſario ſequitur ex ea ad propoſitum, omiſſa impræſentiarum hac auctoritate, veniemus ad alia.

[a] Græcus ſequitur ſect. 22. Ita: Locus iſte ambiguus eſt, & ex ambiguis nihil concluditur.

PROV. Beatus Cyrillus in epiſtola, Salvator noſter, dat nobis doctrinam, quod non ſolum debemus reſpicere auctoritates, ſed intentiones quæ in eis ſunt, ſi nos debemus producere teſtimonium, & non inveſtigare teſtimoniorum ſenſum, faceremus contra regulam beati Cyrilli. Modo ſequendo illam regulam dico ſic, quod hæc auctoritas nullam habet apud nos dubitationem, & ex ſe habet claritudinem: ſed volendo dare ſenſum extortum, poſſit habere dubitationem. Vos dediſtis ſenſum extortum totaliter contra literam dicendo: Non aliqua accipimus a Spiritu, prout nos accipimus Spiritum a Filio. Hæc expoſitio implicat contradictionem, quia eodem modo accipimus aliqua a Spiritu, ut accipimus aliqua a Filio: quia accipiendo Spiritum a Filio, accipimus dona Spiritus ſancti una cum Spiritu; & accipiendo Spiritum, accipimus Spiritum cum donis; & hoc dicit apoſtolus: *Caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis*. Si ergo accipimus Spiritum a Filio, accipimus dona una cum Spiritu, ſive dona a Spiritu. Nos accipimus Spiritum cum donis. Modo Baſilius dicit: Non enim aliqua a Spiritu accipimus, ut Spiritus a Filio. Et ponit diverſitatem: ergo implicat, ſecundum expoſitionem veſtram. Ergo oportet quod πνεῦμα ſit nominativi caſus. Stat ergo expoſitio primo dicta clara, ubi dicit: Non enim aliqua a Spiritu accipimus, quemadmodum Spiritus a Filio, quia hæc dona ſunt diſtincta a Spiritu per conceſſum per vos, & id quod accipit Spiritus a Filio, eſt quid divinum, & idem quod Spiritus, ſcilicet, quid increatum: dona autem in nobis ſunt creata. Et hæc eſt vera ſententia auctoritatis illius, ad quam reſpondeo, quia non eximus textum.

Rom. 5.

EPHES. Nos dicimus, quod poſſemus ſalvare veſtram expoſitionem, & etiam prima verba quæ dixiſtis de donis: quia dicimus, quod ea non ſine eodem Spiritu accipimus, cum totus Spiritus in unoquoque ſuo dono accipiatur. Dicimus autem, quod his poſitis poteſt noſtra expoſitio ſalvari, quoniam non accipimus aliqua a Spiritu, quæ per ſe ſubſiſtant, ſicut a Filio Spiritum. Et ad hanc expoſitionem concordat, quod Spiritus non ſit Filius, & quod ipſum Spiritum accipimus. Et illa verba non ſunt, quod Spiritus accipiat eſſe a Filio, ut vos adjeciſtis: non autem a Spiritu accipimus [b] creaturas. Hæc nec ex conſequentia veniunt, neque omnino de neceſſitate colliguntur: & circa hanc partem eſt inter nos controverſia. Oſtende unde habes ab auctoritate collectum, quod Spiritus accipiat eſſe a Filio, nos autem a [b] Spiritu.

[b] *Id eſt*, dona creata.

IMPER. Ad quæſitum veſtrum voluit reſpondere, ſed non reſpondebit [c] magis.

[c] *Id eſt*, ulterius; ut habet Græcus ſect. 22.

PROV. Hæc non eſt reſponſio.

IMPER. Nos non venimus, ut multa audiamus, ſed ut unum diſcutiamus.

PROV. Ego non recedo ab auctoritate, ſed dico, quod Spiritus non poteſt eſſe accuſativi caſus, quia cum dicimus quod accipimus Spiritum a Filio, nil aliud eſt dicere, quam accipere Spiritum cum donis. Et hoc apparet per apoſtolum, qui dicit: *Caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis*; ſcilicet a Filio. Ergo recipiendo Spiritum a Filio, nil aliud eſt quam accipere Spiritum cum donis, cum recipimus dona a Spiritu, quæ numerantur in hacmet auctoritate, ſcilicet communicatio divinitatis, participatio filiationis, & æternitatis arrhabo: & hæc ſunt dona. Iſta accipimus a Spiritu, ut Baſilius dicit: ergo quæ accipimus a Filio, ſunt quæ accipimus per Spiritum, ſeu quod habemus per Spiritum a Filio. Modo auctoritas dicit contrarium [d]; ſic enim ait: Non enim aliqua accipimus a Filio, ut Spiritum a Filio. Si eſſet accuſativi caſus, eſſent eadem: ergo oportet quod ſit diſtinctio inter id quod accipit Spiritus a Filio, ab eo quod nos accipimus a Filio, vel a Spiritu. Modo cum hoc ſit unum principium notiſſimum, ut beatus Baſilius ponit in auctoritate, dicens: Dum res cum dicantur, divinitas & creatura: & dicens omnem rem eſſe aut creatam, aut creatorem, hæc dona accepta a Spiritu ſunt dona creata & diſtincta a Spiritu, qui eſt creator: ergo ſi non accipimus aliqua a Spiritu, ut Spiritus a Filio, oportet neceſſario, quod id quod accipit Spiritus a Filio, ſit quid divinum: & hic eſt clariſſimus ſenſus Baſilii, & ſic nullo modo poteſt ſtare tua [4] expoſitio.

[d] Scilicet, ſecundum teſtimonium Epheſii.

IMPER. De expoſitione iſtius auctoritatis non eſt neceſſarium, quod noſtri ſentiant id quod vos exponitis, vel vos quod ipſi.

PROV. Ego reputo te imperatorem doctum virum & ſapientem, & credo quod intelligatis optime hanc auctoritatem: & ſi inquiratis cum omnibus philoſophis & doctoribus veſtris, videbitis manifeſte, quod non eſt poſſibile, hanc auctoritatem habere alium ſenſum. Si placet acquieſcere huic auctoritati, tranſeamus ad alia: quia ſi tranſimus ſic cum teſtimoniis, nunquam habebimus veritatem ad partem. Hæc eſt via veritatis, quia nos non intendimus vincere, nec vos, ſed volumus quod veritas habeat locum, & ei aſſentiatur.

IMPER. Propoſitum noſtrum & noſtrorum non eſt, ut utamur contentionibus, ſed cum diligenti inquiſitione videatur veritas: & propterea non in præſentia volunt permittere [e] reſponſiones; ſed quia hæc auctoritas videtur ambigua, non videtur inſtandum.

[e] *Id eſt*, ut reſpondeatur ab Epheſino. Græcus ſcriptor ſic habet ſect. 22. propterea ſuo loco examinabitur.

PROV. Auditores audiunt, ſi eſt ambigua, vel non.

IMPER. Noſtri audiverunt ſi eſt clara.

CARD. Dominus Provincialis multum bene declaravit ſenſum hujus auctoritatis, & omnes bene intelligunt: unde ſi non vultis plus reſpondere, ſumus contenti quod procedatur ad alia, & habeatur pro declarata.

IMPER. Non habemus pro declarata.

CARD. Reſpondeatis.

IMPER. Reſpondebitur tempore ſuo.

CARD. Nunc eſt tempus.

AND. Imperator miſit unum ſuum ad papam ſecrete loquentem, qui demum reverſus eſt ad imperatorem, & ſecrete locutus. Demum imperator rogavit cardinalem ſancti Angeli, ut ad eum accederet; qui de loco ſurgens ad eum acceſſit: demum ſecum aliquantulum allocutus, rediit ad papam, & ſecum locutus eſt ſecrete. Et ſtante domino ſancti Angeli apud dominum noſtrum, archiepiſcopus Ruſſiæ ad imperatorem acceſſit, & plures alii ex Græcis, & collocutionem fecerunt maximam adinvicem. His ſtantibus, cardinalis, dixit ad Provincialem: Continuetis.

PROV.

Collatio XIX.

COLLATIO XIX.

PROV. Satis dictum est ad hanc auctoritatem, & ideo postquam papa & imperatori placet, procedatis ad aliam auctoritatem Basilii.

EPHES. Hæc auctoritas est dubia, transeamus ad alia.

PROV. Quoniam est clara & clarissima, & ideo procedamus ad alia.

EPHES. Secundum quod dixistis, est ad commendationem magni Basilii, qui sic habet, ut in libro nostro jacet ejus [a] auctoritas, quod erat indignum menti magni Basilii dubitationem ponere in suis dictis, & dicere, Fortassis; & rursus, Ut id concedamus. Ad hoc dicimus nos.

[a] *Id est*, auctoritas sic habet, ut in lib. nostro: vos ante dicitis, quod liber noster est corruptus & habet addita illa verba, *Fortassis*, &, *Ut hoc etiam concedamus*. Vide supradicta circa hanc auctoritatem Basilii.

PROV. Habes menti rationem quam feci?

EPHES. Quam?

PROV. Meam.

EPHES. In responsione videbitis, non esse quidem opinionem sanctorum, sicut dicebat Eunomius, tertium esse ordine & dignitate Spiritum; videtur omnino beatus Basilius non admittere: nam dicit: Simulat se custodire doctrinam sanctorum, deinde consequenter, qui fuerint sancti, dicere non potuit. Fuitne unquam tam audax homo, qui innovationes dogmatum introducat? Et profecto non habebat dicere Eunomius aliquem sanctorum hoc dixisse: nam si quos haberet, illum Athanasium non putabat sanctum: nec aliquis qui ante ipsum fuerat, dixerat quod opinio sanctorum sit, nec Eunomius dicere habebat, nec magnus Basilius admisit. Quoniam autem verisimile est, Eunomium dixisse, hoc esse apud divinam scripturam, salvatore nostro in traditione salutaris baptismatis dicente: *Euntes baptizate eos in nomine Patris & Filii, & Spiritus sancti.* Ex his videtur, [b] quod colligamus Spiritum tertium dignitate & ordine. Cum hoc admittat permissive [c] Basilius, dicit, dignitate secundum esse Spiritum a Filio, forte tradidit pietatis sermo: pietatis sermonem dicens: quæ traduntur per sancta evangelia. Dicit sic, quod forsitan quispiam diceret sermonem pietatis tradidisse, hoc est divinam scripturam & traditionem ex ipsa, esse tertium dignitate Spiritum; fortasse aliquis diceret hoc, si acciperet connumerationem loco dignitatis, quod quia tertius fuit nominatus Spiritus, tertius esset etiam dignitate: sed etsi hoc concederetur, non necessario apparet natura tertius. Et ita rationem dubitationis ponit, quia non de necessitate sequitur a traditione divina scripturæ, Spiritum esse tertium dignitate. Hoc etiam postremo innuit, postquam posuit exempla angelorum & stellarum, ut apud librum qui re- Vide quæ hic desunt, in Greco sect. 22. de se habet, jacet, talem [f] se habet Spiritus. . . . . quia testimonia sanctorum non habebant, ut dicit Basilius, ab ista auctoritate verisimile est istos commendasse suam sententiam; & ideo adjecit, Fortasse, respiciens ad illorum sensum, & sentit quod non de necessitate tertius est natura propter hanc dubitationem. Respiciens itaque ad illorum sensum, ponit illud, Fortasse; & illud, Ut ita concedamus: & sic nullam maculam imponit magno Basilio addere dubitationem hanc, quia per suppositionem dicta sunt ab illo, & per ista defendimus opinionem Basilii & libros nostros.

Matth. 28.

[b] *Id est*, quod colligi possit.

[c] *Id est*, ex suppositione: sic enim habet Græcus sect. 22. concedo hoc Basilio ex suppositione, dignitate, inquit, &c.

PROV. Ut veritas librorum vestrorum & libri nostri magis eluceret, & ut appareret manifeste, quod veritas se habet ut est in nostris libris, & nullo modo ut in libris vestris, ego volui habere copiam de verbo ad verbum, prout est in libro nostro, & ut Ambrosius interpretatus est? consideravi in quibus convenimus, & in quibus differimus. Demum differentia est, quia ubi noster dicit: Dignitate namque secundus a Filio, ab eo esse habens, & ab eo accipiens, & annuncians nobis, ac omnino ex ea causa pendens, pietatis tradidit sermo: postea sequitur: Natura uti tertia, &c. Modo vester liber totum hoc abstulit, & facit istum saltum, & dicit sic: Dignitate secundum esse a Filio, fortasse pietatis tradidit sermo: & postea transit dicens: Natura autem uti tertia, &c. Nunc apparet, quot verba abstulistis. Secundo volens probare Basilius, ut est in Filio respectu Patris, applicando similitudinem de Spiritu sancto, similitudo currit, quod ut Filius est dignitate & ordine a Patre secundus, natura non secundus; ita & Spiritus sanctus dignitate & ordine secundus a Filio: quod sine ulla dubitatione ponit noster liber, ostendens consequentiam necessariam ex similitudine Filii ad Patrem & Spiritus ad Filium. Vester liber ponit responsum dubitationis, dicens: Si etiam omnino hoc concederemus, ita quod arguit ex supposito dubio. Tertia differentia est in fine, ubi positis exemplis angelorum, & stellarum, & mansionum in cœlo, Basilius ex antecedenti absoluto & vero infert consequens absolutum & verum absque aliqua dubitatione, ita dicens in nostro libro: Ita profecto Spiritum dignitate & ordine tertium suscepimus, &c. Et probat hoc per sermonem pietatis, ubi format hunc ordinem, assignans causam: Accepimus tertium a Patre numerari, ipso domino in traditione baptismatis dicente: *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Et hic est termo pietatis, in quo Basilius fundat, quod dignitate & ordine tertius est Spiritus, secundum libros nostros: & hoc valde bene convenit, quia antecedentia de angelis erant absolute posita, dicens sic: Quemadmodum se habet in angelis, quod aliqui existentes secundi vel tertii dignitate & ordine, non tamen sunt extra naturam angelicam: (hoc est argumentum) ut se habet in illis, ita se habet in divinis personis respectu naturæ: sed ita est ponendo omnia exempla angelorum, quod in angelis absolute sine conditione, qui sunt secundi vel tertii ordine vel dignitate, non sunt extra naturam angelicam; ita est in personis divinis: & sicut unum est absolute dictum, ita & aliud. Modo liber vester in hac illatione ita dicit: Ita Spiritus sanctus si dignitate & ordine succedit, ut dicunt. Postea in redditione causæ liber vester dicit: Accepimus enim tertium ordine & dignitate: & sic non est differentia inter vos & nos alia. Credo bene me replicasse librum vestrum & nostrum: modo cum in nullis aliis viderim differentiam, patienter ferendum est, si instamus pro intelligentia hujus capituli, quod est principium tertii libri contra Eunomium. Nam si hæc fundamenta essent dubia, liber vester parum probaret in toto libro. Modo quæro, utrum ex hoc textum, & ex principio libri credatur, quod Basilius tenuerit, quod sancti patres qui præcesserunt, hoc tenuerunt. Hæc sunt a me quæsita; quæro ab eo.

Matt. 28.

EPHES. Dico beatum Basilium hanc opinionem non habuisse, nec a sanctis accepisse, [d] neque Eunomium hoc dixisse, quod acceperit a sanctis: & hoc apparet ex verbis Basilii.

[d] *Id est*, neque Eunomium vero dixisse, quod acceperit a sanctis.

PROV.

ANNO CHRISTI 1439.

Anno Christi 1615

Collatio XIX.

Prov. Bonum est, quod sagrum auditorium etiam intelligat præcedentia ad hæc verba: Quæ enim necessitas, &c. Quia tetigit duo puncta, & multa dimisit, præcedentia videamus, & intelligentur sequentia. B. Basilius sic inchoat librum: Vix saturatus blasphemiis contra unigenitum, transiens ad Filium, sum voluntati consequentia differens &c. Dicit, Eunomium nihil dixisse nisi ex sua voluntate: postea ponit verba Eunomii sic dicentis: Cum sufficiat nobis hæc dixisse de Filio, consequens est etiam de Paracleto dicere, nec sequi indiscussas opiniones multorum, sed sanctorum in omnibus servare doctrinam, a quibus tertium ordine & dignitate cum didicerimus Spiritum, tertium quoque natura esse credidimus. Hæc sunt verba Eunomii, non plus, in quibus tria tangit. Primo non vult sequi indiscussas opiniones multorum. Secundo dicit, quod vult servare in omnibus sanctorum doctrinam. Tertio, quod cum didicerit ab eis, tertium esse ordine & dignitate, didicit tertium esse natura. Ad hoc secundum respondet Basilius ita dicens, quod non arbitratur [a] simplici ac rudi [b] fidei multorum oportere inhærere: sed artificiosis & sophisticis sermonibus veritatem, prout sibi videtur, invertit; quod & in sermonibus de unigenito feciſſe monstratum est. Modo quod dixit Eunomius, indiscussas opiniones multorum se non velle sequi, replicans Basilius dicit: Non arbitratur simplici opinioni multorum debere inhærere, eorum contemnens opiniones. Patres sanctos intelligit Basilius, cum dicit, multorum contemnens opinionem; quia subdit, qui glorificant Spiritum sanctum; & quod ipse Eunomius sciens quæ erat opinio quæ glorificabat Spiritum, illam opinionem contemnens, simulat se servare sanctorum doctrinam, & eos qui hanc tradiderunt, reticet: nunc quoque & ipsa faciens, quæ fecit in aliis sermonibus de unigenito, dicit se didicisse a sanctis, tertium ipsum dignitate & ordine existere; a se autem credidisse, natura quoque tertium esse: qui autem sancti sint qui hanc doctrinam fecerunt, edicere non potest. Fuitne unquam homo sic audax, qui divinorum dogmatum introduxerit novitatem? & sequitur: Quæ enim necessitas, &c. Quæro, cum Basilius dicit: Contemnens opinionem multorum qui glorificant Spiritum: utrum Basilius sciret illam opinionem multorum, qui glorificabant Spiritum. Dicendum est, quod sic: alias non potuisset. Secundo inquit in præcedentibus, simplici ac rudi fidei multorum oportere inhærere, non artificiosis, &c. Qui erant illi sermones artificiosi & sophistici, & si ipse poterat intelligere, qui erant artificiosi sermones, satis intelligere poterat, qui erant sancti qui tenebant hanc opinionem: dicat ad hæc duo.

Ephes. Opinionem multorum qui glorificabant Spiritum, dico opinionem Christianorum: quia Spiritus ordinatus est Patri & Filio in traditione salutaris baptismatis: & de necessitate, sicut Spiritus ejusdem est gloriæ, ita & ejusdem naturæ est cum Filio.

Prov. Quæro, si sanctus Basilius cognoscat hanc multitudinem.

Ephes. Novit multos qui glorificabant.

Prov. Et divus Athanasius intelligitur in illis qui pro tunc erant?

Ephes. Ille etiam glorificat.

Prov. Qui sunt artificiosi sermones?

Ephes. Artificiosi sermones & sophistici erant ipsius Eunomii, quia ipse contemnebat opinionem multorum. Secundo cum simularet servare sanctorum doctrinam, & non erat qui hoc diceret, supponit tertium esse dignitate, & ordine Spiritum: & sic artificiose & sophistice colligit, quod cum tertius sit Spiritus dignitate & ordine, tertius natura esset. Hoc cum vellet Basilius repellere, supponit in his quæ sequuntur, quod etiamsi concederemus tertium esse dignitate & ordine prout colligebat Eunomius, quod non sequitur, quod tertius esset natura. Hi erant artificiosi sermones, quoniam simulabat habere a sanctis quæ non habebat.

Prov. Eunomius inferebat se accepisse a sanctis, Spiritum tertium & ordine & dignitate: & hoc dicebat absolute, & a se credere, ipsum esse tertium natura: oportebat eum habere sophisticam argumentationem & multum artificiosam ad probandum hoc quod ponit pro manifesto, quia hæc est conclusio sua, quia accepit a sanctis [c]; ideo sic colligit faciendo artificiosam: oportebat ut poneret aliquid manifestum, & inde artificiose inferret. Modo Basilius dicit, quod simulabat se servare doctrinam sanctorum, sed non ponit illud artificiosum & sophisticum. Satis sit nobis, quod Eunomius ex aliquo antecedenti absoluto & sine conditione inferebat illud: cum adverteritis, videbitis hanc conclusionem sic esse. Modo isti sancti qui habebant opinionem qua glorificabatur Spiritus, erant illi quos Basilius sequebatur: & ex illa opinione qua glorificabant Spiritum, non poterat [d] facere Eunomius antecedens, & inferre subsequens quod credebat: & isti erant sancti manifeste. Et quia eorum opinio non poterat ei suffragari, non nominabat eos, nec in duobus præcedentibus libris, neque in isto, quia non poterant reperiri doctores qui dicerent, dignitate & ordine Spiritum esse tertium; ita ut sequeretur, tertium esse natura: & si quos posuisset, fuissent magis contra eum: alias sancti qui dicebant tertium dignitate & ordine, erant manifesti. Et non dicit Basilius, quod ipse non poterit reperire sanctos: & ex hac radice sumpsistis errorem ex verbis; quinam sint sancti, & ubi hanc doctrinam fecerint, non potest dicere. Ex hoc credidistis, quod quia Basilius dicit, quod Eunomius non poterat dicere, quod nec ipse Basilius haberet certitudinem sanctorum qui hoc dixerunt: & hoc est falsum.

Ephes. Non dico, quod Basilius non fuerit certus.

Prov. Dico quod verum est, quod Eunomius non poterat dicere.

Ephes. Eunomius non poterat dicere?

Prov. Quia non reperiebantur sancti qui tenerent processum in divinis ad extra, & Ariani tenebant, & Eunomius. Modo dico ad rationem (volui autem dicere textum, ut omnes illum intelligant) Basilius capit aliqua ad impugnandum Eunomium, arguens sic: Quicumque procedit [e], sicut se habet Filius ad Patrem, ita Spiritus ad Filium. Et post exempla posita concludit illam propositionem absolute, prout præmiserat, quia illud est verum & absolutum, quod procedit ex veris ad vera & absoluta: quia regula est, quod nunquam ex vero sequitur falsum, vel dubium, quia si præmissæ sunt veræ & absolutæ, semper sequuntur vera & absoluta, sive sint præmissæ per auctoritates, sive per rationes, quia auctoritates sunt loco rationum. Modo ex libro vestro sequeretur ex præmissis

[a] Eunomius, scilicet. [b] Id est, non artificiosæ.

[c] Tertium esse ordine & hinc artificiose colligebat tertium esse natura.

[d] Quia ex illa doctrina sanctorum, quod Spiritus esset tertius ordine, non poterat clare inferre quod esset tertius natura: ideo non adducebat auctoritates eorum sanctorum hoc dicentium, sed supponebat in genere dictum a sanctis.

[e] Solent disputatores inter argumentandum incipere propositionem aliquam, & dato mutato conceptu, vel mutatis verbis reassumere alia, vel eandem.

COLLATIO XIX.

ANNO CHRISTI 1439.

sis [a] veris & absolutis dubia conclusio. Secundo A procederetur ex antecedenti dubio [b] ad probandum consequens verum & necessarium. Illud est consequens, quod non sit tertius natura; & est necessarium, & antecedens esset dubium. Videatis qualis confusio & nota [c] sequeretur. Et ex istis duobus arguebam, quod non potest stare textus libri vestri. Respondeatis ad has duas rationes.

[a] Exempla scilicet, angelorum & stellarum, de quibus in eo textu Basilius.

[b] Ut, omnem esset tertius ordine, de quo loco supra.

[c] Scilicet, contra Basil.

EPHES. Non necessario colligitis, dum dicis, quod necessario ab eo quod est absolutum, verum & simplex sequitur verum & absolutum. Nam potest esse aliquid ex se absolutum & verum, & id per quod ostenditur, non sit simpliciter verum, sed per suppositionem [d]. Propter B hæc magnus Basilius in exemplo angelorum, & stellarum, & mansionum, dicit simpliciter verum, & ostendit quod non necessario natura secundi & tertii sunt, quia dignitate & ordine secundi & tertii sunt. Ad conclusionem propter quam exempla accipit, non ostendit id quod simpliciter & absolutum est, sed quod per suppositionem concessit, scilicet, quod etiamsi daretur, Spiritum esse tertium dignitate & ordine, sicut dicunt, & sicut auctoritatem evangelii accipiunt, sed non sequitur de necessitate, natura tertium esse Spiritum: ergo non est necessarium quod dicebatis, quod omne quod simpliciter & absolute est verum, & per quod illud ostenditur, ita se habere.

[d] Si quid videlicet accipiatur, ut datum & ad concessum ita Græcus scriptor sess. 23.

PROV. Pono, si homo currit, ergo homo C movetur. Hæc propositio non dicit, quod homo currit, nec quod homo moveatur, sed conditionaliter, quia solum est necessitas consequentiæ.

EPHES. Hæc est suppositio propter verbum, si.

PROV. Nonne est bona consequentia? certe sic, & tamen nil ponitur, neque in antecedenti, neque in consequenti. Sed si dico, Homo currit, ergo movetur, quia pono in esse, homo currit, ergo sequitur quod homo moveatur; & hæc est necessitas ex consequenti: ita fecit Basilius hic, quod quemadmodum se habet res ista in angelis, & in stellis, & mansionibus, ita in personis. Hoc ipse præsupponit, sed ita est in D angelis, non ponens aliquam conditionem: ergo oportet necessario sequi sine ulla conditione [e], alias videretur imperitissimus in illo processu.

[e] in personis scilicet divinis.

EPHES. In his quæ per suppositionem assumuntur, si inferatur, assumptio affirmat suppositionem. Dicimus, si homo currit, ergo movetur; si secundum suppositionem inferimus. Sed homo currit, concessa fuit suppositio, & id quod ex ipsa colligitur, necessario colligitur: si nullatenus inferatur assumptio, non necessario suppositio conceditur, sed potest stare in ambiguo. Dubium est, si homo currit; dubia & illatio, ergo movetur. Sic in auctoritate Basilii dicit, Spiritus tertius est dignitate & ordine: E ergo tertius est natura, non necessario sequitur.

PROV. Hæc est conclusio.

EPHES. Hoc ab exemplo angelorum ostenditur, in hoc assumptionem non includit: non enim addit, sed tertius est dignitate & ordine; sed in dubio ponit: sed etti proposuisset, certe non necessario hoc fuisset secutum, prout in angelis, quia per suppositionem sunt hæc concessa.

PROV. Nihil respondetis, quia sequitur de necessitate, si homo currit, ergo movetur. Ad positionem inferiorum sequuntur superiora; nam sit motus in cursu: ergo si homo currit, necesse est ut moveatur: & tamen non habetur, quod currat vel moveatur, nisi faciam propositionem in esse, in minori: videlicet, homo currit, & ideo sequitur, & homo movetur: & ideo Basilius dicit, quod sic se habet in angelis.

EPHES. Vos nominatis exemplum pro suppositione.

PROV. Ipse ponit exemplum absolute.

EPHES. Beatus Basilius exempla sumit ad probationem suppositionis, nec ponit opinionem sanctorum, sed per suppositionem dat hoc.

PROV. Ista exempla sunt absoluta. Ita profecto cum arguimus a creaturis ad creatorem, numquid non assumuntur creaturæ absolute, ut antecedens, & ex illo inferimus de Deo? Cum Aristoteles voluit probare primam causam immobilem, incipit sic: Quod movetur, ab aliquo movetur. Nec ponit per suppositionem, sed absolute. Si posuisset per conditionem, non probasset primam causam immobilem, nisi per conditionem & per illationem consequentiæ: & sic nullam veritatem haberemus de prima causa. Ita Basilius ex angelis, & id quod dicitur de creaturis in sacra scriptura, ponit absolute, volens ex his creaturis venire ad cognitionem veritatis deitatis, dicens: Licet sit tertius dignitate, non sequitur, ergo tertius natura. Si conditionaliter posuisset hoc antecedens, non plus probasset, nisi quod, si homo currit, ergo movetur. Et neque in angelis, neque in Deo quid intulisset: & sic, si cum Eunomio non disputasset, nisi de illatione conditionali, quid valuisset hæc disputatio? Unde necessario est, ut habeatur sensus noster. Facias ut velis bene videre, & servare honorem beati Basilii.

AND. Et sic finis pro illa die.

NOTÆ HORATII JUSTINIANI
AD DECIMAMNONAM COLLATIONEM.

1 *Spiritum.*] Sic ad verbum Græcus scriptor sessione 22. in ea parte, ubi incipit Ephesius: Ego sane. Itaque illa verba, *Sicut a Filio Spiritum*, sunt verba textus Basilii, quæ inter loquendum ponderat Ephesinus & explicat, *quod a Filio accipimus Spiritum, qui est alius quam ipse Filius, & a Spiritu* (ut ipse ait ibidem) *non alia quædam accipimus præter ipsum Spiritum.* Verba textus Basilii in oratione 17. in sanctum baptisma in fine sunt hæc, ut in editione Parisiensi anno 1618. ἵνα μὴ ὁμοῦ πατέρα, ἕνα δὲ υἱὸν, οὐ δὲ πνεῦμα καὶ θεὸν ὁμολογῶμεν, ἢ ὅτι δύο πατέρας, ἢ δύο υἱοὺς· διόπερ τὸ πνεῦμα υἱὸν οὐκ ἔστιν, ἵνα μὴ ἀνομάζεται. ὁ δὲ υἱὸς τὸ πνεῦμα οὐκ ἀποστέλλει ἑαυτοῦ· οὐδὲ γὰρ τὸν υἱὸν τὸ πνεῦμα, οὔτε τὸ πνεῦμα τὸν υἱὸν ἐπιγινώσκομεν· ἀλλὰ τὸν μὲν πατέρα ἐπιγινώσκομεν, ἐκ τοῦ μονογενοῦς, καὶ τὸν μονογενῆ τὸν πατέρα, ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ μονογενοῦς, καὶ τοῦ πατρὸς τοῦ ἐπουρανίου. *Quæ in Latinum translata sic se habent: Unum itaque Patrem, unum Filium, unum & Spiritum secundum divinam traditionem confiteri oportet, & non duos patres, non duos filios, quandoquidem Spiritus non est Filius, neque nominatur. Non enim a Spiritu aliqua accipimus, quemadmodum a Filio Spiritus, sed ipsum ad nos accedentem & sanctificantem suscipimus, divinitatis communionem, & filiationis participationem, sempiternæque hæreditatis arrhabonem, ac futurorum bonorum primitias.* Tota difficultas inter Provincialem & Ephesium est in verbo πνεῦμα, quod cum in Græco sit neutri generis, potest esse casus nominativi & accusativi, sed ex contextu & virationis probat Provincialis esse nominativi, ut etiam in secunda nota dicimus. Quo vero ad illa verba sequentia, nimirum: *Sed ipsum Spiritum ad nos accedentem*, &c. sensus illorum est, quod non accipimus a Spiritu, sicut accipit a Filio Spiritus, ipsam, scilicet, divinam essentiam, ita ut si-

mus

ANNO CHRISTI 1439.

mus ab illo procedentes, & illi consubstantiales, sed accipimus ipsum Spiritum ad nos accedentem, ejus gratiam, dona, &c. Quomodo autem non solum dona Spiritus, ejusque gratiam sanctificantem, sed ipsum etiam personam, imo & personas divinas speciali modo amantis in amantes recipiamus, vide sanctum Thomam 1. part. quæst. 43. art. 3. arg. 2. quem fuse explicat Suarez de Trinitate lib. 12. cap. 5. num. 2. Sicut enim ad esse nostrum naturale per creationem consequitur ut sit Deus in nobis per essentiam, præsentiam & potentiam, ut docet sanctus Thomas 1. part. quæst. 8. art. 3. ita & ad esse gratuitum per gratiam sanctificantem consequitur, ut personæ divinæ sint in nobis speciali modo amantis in amante, & dirigentis in directa ad ultimum finem & beatitudinem æternam, juxta salvatoris sententiam Joan. 14. *Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus*: Et quia infuso gratiæ & donorum attribuitur tertiæ personæ & Spiritui sancto, qui est primum donum: ideo de eo dicit apostolus Rom. 5. *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis*. Et hoc est quod docet sanctus Basilius in præfata auctoritate, nimirum nos recipere Spiritum sanctum sanctificantem nos per gratiam & dona quæ nobis largitur, ut late infra hac eadem collatione Provincialis.

2 *Neutri*.] Cum Spiritus in Græco sit neutri generis, & sit idem in nominativo ac in accusativo, ad ineptum sensum detorquet verba Basilii, quod, scilicet, *non accipimus aliqua a Filio, sicut Spiritum a Filio*. & (subintelligebat, *accipimus*. hunc sensum excludit Provincialis Hinc corrigenda translatio Latina in editione Parisiensi ubi legitur, *Spiritum*.

3 *Spiritu*.] Scilicet res creatas, nempe gratiam & dona Spiritus sancti. Sic enim habet Græcus sessione 22. *Quod vero Spiritus sanctus accipiat suum esse a Filio, ne ipse addidisti, nos autem a Spiritu accipiamus res creatas, hoc neque ex dictorum serie sequi videtur, neque omnino colligitur necessario. Offende igitur ipse unde sumas, Spiritum quidem accipere suum esse a Filio, nos vero accipere a Spiritu creaturas*. Hæc ille

4 *Expositio*.] Græcus scriptor sessione 22. referens hæc dicta Provincialis, hæc ait: *Episcopus autem non habebat quid responderet, diu tacebat: & imperator veritus ne in aliquod dogma formo dilaberetur*, Et paulo infra: *At vero Ephesius tacebat, atque ad hæc non respondebat*.

5 *Se habet*.] Deest aliquid, quod supplendum est ex Græco scriptore 22. his verbis: *Us in nostro incorrupto codice legitur, dicis, & per ordine & dignitate Spiritus posterior est (ut asserunt.)* Hæc ille. Vides tertiam additionem, & textus Basilii corruptionem: prima est fortasse pietatis, &c. secunda, ut hoc etiam concedamus. tertia, ut asserunt. Quas hic immediate enumerat Provincialis. Primas duas corruptiones habet editio Parisiensis anno 1618. tertiam non habet.

6 *Ad extra*.] Id est non repetiebantur sancti, qui tenerent processionem Filii esse ad extra. Græcus sic habet sessione 22. *Ceterum Eunomius sanctos proferre non poterat: sancti enim nostri qui ante illum fuere, dicebant hoc, intelligentes processionem ad intra: Eunomius autem, quippe ut Ariana opinione imbutus, juxta Arianos intelligendo ad extra, hac nequaquam recipiebat. Nunc ad illud venio, quod præcedente sessione dixi, ad quod etiam tu respondisti: hoc posito tantum volui transcurrere textum*, &c.

COLLATIO VIGESIMA.

DIE XVII. MARTII.

Plures auctoritates adducit Ephesinus ad probandum, Spiritum sanctum non procedere a Filio, quibus respondet Provincialis.

AND. DIE decimaseptima Martii inchoata est disputatio.

EPHES. Fides nostra non ex hominibus, aut per homines commendationem habuit, sed per ipsum dominum nostrum Jesum Christum, qui personaliter locutus est discipulis: propterea omittis ambiguis auctoritatibus, licet & ipsæ auctoritates legitime perspectæ potius videantur pro nobis fecisse, quam contra nos, recurram ad illud quod debemus de fide tractare

A Non enim magnus Basilius unquam tractasset, vel insinuasset aliquid contra traditionem dominicam, vel apostolicam, vel eorum qui successerunt eis, vel contraria ipsis, ut per alias auctoritates ostensum est, & amplius ostenderetur, concedente nobis sermonem Deo in aperitione oris. [a] Age igitur honoremus discipulum a magistro, & servum a domino, ostendamusque consonum sibi ipsi, & eorum quæ tractavit in omnibus. Primum igitur ipse Deus verbum, & theologiæ præceptor in novissima sua allocutione cum discipulis dicit: *Cum venerit paracletus, quem ego mittam a Patre Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me*. In his conspiciuntur tres divinæ personæ, & ipse dominus unicuique accommodat proprium: de Spiritu autem solo dicit: *Cum venerit*; de seipso cum Patre dicit, *Quem mittam vobis a Patre*: rursum de Patre solo, *Qui de Patre procedit*. Videas ergo diligentiam theologiæ Nam per illud, *Cum venerit*, libertatem & dominationem ostendit: per illud autem, *Quem mittam vobis a Patre*, suam & Patris voluntatem fuisse ostendit missionem & apparitionem Spiritus; per illud denique, *Qui a Patre procedit*, causam ostendit Spiritus unde habebat esse. De primis quidem duobus testis est theologus Gregorius in sermone quem edidit in festo pentecostes, de Spiritu dicens: Veniens quidem utpote liber, mittitur aut ut non contrarius Deus Nam quia præcognito Patre, deinde cognito Filio, posterius apparuit mundo Spiritus sanctus, ne videretur contrarius esse & cujusdam alterius naturæ aut voluntatis, propterea mitti a Patre & Filio dicitur, bonam voluntatem eorum (quod jam diximus) insinuante verbo [b]. Iterum in sermone de Spiritu sancto dicit ipse theologus: Mittitur quidem dispensative, venit autem ex propria sua potestate. Dicens, dispensative, per hoc apparitionem Spiritus in mundo propter hominum utilitatem significat, quemadmodum verbum missionis Patri & Filio attribuitur, adventus soli Spiritui: nam solus Spiritus venit, & nullam simul intelligere personam necesse est earum quæ mittunt. Ita in processionis verbo, a Patre solo necesse est intelligere Spiritum procedere, & nullo modo a Filio Nam cum sui mentionem egerit diligenter dominus, & cum attribuerit sibi & Patri missionem Spiritus, non etiam de processione dicit, A nobis, aut qui a me & a Patre procedit: nam hoc certe dixisset, si cognovisset processionem suam esse. Quod autem, Qui a Patre procedit, proprium sit Spiritus, & propter hoc nullo modo sequatur necessario, intelligere & a Filio, testis est nobis theologus Gregorius [c] tradens proprietatem divinarum personarum, in quibus dicit: Propterea stantes nos intra terminos nostros, ingenitum introducimus & genitum, & qui a Patre procedit, sicut dicit Deus verbum [d] Sic ergo est proprium Spiritus sancti, Qui a Patre procedit [e]: & non simpliciter, qui procedit: quod autem est proprium, necesse est convertatur ad id cujus est proprium, neque superabundare, neque deficere potest. Necesse est ergo intelligere & dicere, si quis est Spiritus sanctus, hic est qui a Patre procedit: & si quid est quod a Patre procedit, necesse est quod sit Spiritus sanctus: si autem ab aliquo alio procedit, non est Spiritus sanctus: nam necesse est hoc intelligere secundum consequen-

COLLATIO XX.

[a] *Ad eumdem auctoritates, quas hic pro se adducit Ephesius, vide responsiones Provincial. infra hac eadem collatione & coll. 22. num. 1.*

Joan. 15.

[b] *Dum scilicet dixit, mittam vobis a Patre.*

[c] Orat. 1 de Filio.

[d] Joan. 15. *Spiritum veritatis, qui a Patre procedit.* Vide responsiones Provinciales ad hæc omnia infra coll. 22.

[e] *Id est, proprium est Spiritus sancti a Patre procedere, & non simpliciter procedere, ita ut possit intelligi ab utroque.*

COLLATIO XX.

ANNO CHRISTI 1439.

quentiam rationis, & converſionem. Non eſt neceſſarium, neque omnino poſſumus intelligere, cum audimus, Spiritum a Patre procedere, quod etiam a Filio procedat. Et hæc quidem ſalvator noſter & Deus, & theologiæ magiſter; ſed & diſcipulus ejuſdem & ſecretorum præceptor cœleſtis homo Paulus vas electionis, videamus qualia & ipſe de hoc dicat ad Corinthios ſcribens. De Spiritu ſancto & de ſubſtantia ejus, & unde eam habeat, oſtendere volens, hæc ſcribit: *Nos non ſpiritum mundi accepimus, ſed Spiritum qui eſt a Deo.* Et ne aliquis diceret: Poteſt etiam Filius intelligi, ut ab eo etiam procedat: iſtam ſpeculationem explicans beatus Joannes theologus & evangeliſta, quando revelavit magno & miraculoſo [a] Gregorius ſecreta theologiæ, mediante ſancti Dei genitrice Maria, talia dicit, (ut magnus Gregorius epiſcopus Nyſſenus, qui vitam ejus ſcripſit, refert) Unus Spiritus ſanctus qui a Deo ſubſiſtentiam habet, & quidem per Filium apparuit hominibus. In his manifeſtum eſt, nos nullo modo poſſe intelligere, qui a Deo habet ſubſiſteatiam, a Filio eſſe: non enim ſubjunxiſſet poſtea; Et qui per Filium apparuit hominibus. Nam impoſſibile eſt & inconſequens a Deo & a Filio intelligere Spiritum habere ſubſiſtentiam, deinde inferre: Et per ipſum apparuit hominibus: ſed ad diverſas figuras producens ſermonem, oſtendit illud ſolum Patri attinere, quod ex ipſo ſubſiſtentiam habeat Spiritus: hoc autem ad Filium, quod per ipſum apparuit hominibus. Ergo non eſt neceſſe ſimilia intelligere, cum audimus Spiritum a Deo, quod & a Filio ſit: neque omnino poſſibile eſt, ut oſtendimus, ſi quidem aliud ſignificat, per Filium apparuiſſe; & aliud, a Deo habere ſubſiſtentiam: quorum unum attribuitur Filio, aliud Patri. Hoc quidem de divinis ſcripturis diximus. Poſt vero divinum apoſtolum Paulum, diſcipulus ejus & communicator divinorum ſecretorum Dionyſius comparet, qui nobis eadem conteſtatur. Nam ipſe in capite [a] de unica & diſcreta theologia, tradens nobis divinarum perſonarum & omnimodæ diſtinctionis rationem, talia ſcribit: Eſt autem & diſtinctio in ſupernaturalibus theologiis, non ea tantum quam dixi, quod & ſecundum ipſam unionem inconfundibiliter & immixte collocatur unaquæque divinarum perſonarum, ſed quod etiam ſupernaturalis divinæ fecunditatis non eſt converſio adinvicem, ſolus quidem fons ſupernaturalis divinæ fecunditatis eſt Patris. Si ergo ſolus fons divinæ fecunditatis eſt Pater, & per hoc a Filio & a Spiritu diſtinguitur; (nam de omnimoda diſtinctione perſonarum intentio erat ſermonis) neque Filio commune eſt cum Patre, neque Spiritui ſancto, eſſe fontem: etiam tali modo confuſio eſſet circa divinas perſonas, & diſtinctio tolleretur. Neque enim ea quæ ſunt unita dividere, ut ipſemet dicit, fas eſt, neque quæ diſtincta ſunt confundere: & propter hoc fontis ratio & nomen nullo modo ad Filium pervenit. Cum autem Filius non ſit fons deitatis, manifeſtum eſt, quod Spiritus cauſa non eſt Filius. Nam deitas ſupernaturalis, quæ originatur, eſt Spiritus ſanctus: & ſic cum Pater exiſtat ſolus fons deitatis, & per hoc a Filio & Spiritu diſtinguatur, ſolus erit productor & ſpirator ut eſt ſolus Pater. Et hæc noſtra eſt opinio; nec colligitur a doctoribus veſtra, ſed noſtra, ſicut expreſſe & aperte dictum eſt. Eadem dicit magnus Athanaſius in ſermone, cujus titulus eſt: De æterna ſubſiſtentia Filii & Spiritus. Nam dicit: Separamur ab iis qui judaizant, & ab iis qui depravant Chriſtianiſmum, qui Deum qui eſt de Deo, negantes, unum Deum ut Judæi dicunt, non ſolum quia ſolus eſt non genitus & ſolus fons deitatis Pater, propter hoc dicentes ſolum Deum, ſed tanquam infœcundum Filii, & infructuoſum verbi viventis. Hic etiam magnus doctor ſolum non genitum, & ſolum fontem deitatis Patrem dicit; & quemadmodum eſſe non genitum non poteſt fieri commune utrique duarum aliarum perſonarum, ſic fons deitatis nequaquam communicari poteſt cum Filio: ergo Filius non eſt fons deitatis, & propter hoc neque Spiritus ſancti cauſa. Videtiſne omnia conſonantia veritati, & ſanctorum adinvicem concordiam? Denique afferimus ſententias œcumenicorum conciliorum per epiſcopum Cæſarienſem Leontium, qui talia [a] dixit ad quemdam philoſophum Phædonem dubitantem: Accipe unam deitatem Patris qui genuit Filium ineffabiliter, & Filii qui natus eſt ex ipſo, & Spiritus ſancti ex eodem Patre procedentis, qui & proprius eſt Filii, ſicut dicit divinus apoſtolus: *Si quis Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt ejus.* Conſideranda eſt hæc intentio ſanctorum patrum, qui dum tractarent de Spiritu, unde procedat & cauſam habeat, cum dixerint, deitatem Spiritus ſancti qui ab ipſo procedit, addiderunt: ſtatim Patre, ne quis putaret ad Filium referri proceſſionem, quia de proximo de illo egerant memoriam. Inſuper [b].

1. Cor. 2.

Rom. 8.

a De divinom. c. 2.

a De divinis nom. c. 2.

b Sermo interruptus a cardinali.

CARD. Tranſgreditur formam datam, in qua fecimus, ut *le* auctoritate in auctoritatem præcederemus.

EPHES. Magiſter iſte reſpondens ad unam auctoritatem per nos adductam, tantum ſumpſit tempus, ut totum tempus ceperit; quod & in præcedentibus fecit. Ideo nos videntes hæc, putamus ita faciendum eſſe, ut unam & ſimiles omnes rationes noſtras adduceremus, ut ſaltem coactus ad unumquodque reſpondeat. Inſuper infirmitate impediti non poſſumus ſingulis reſpondere.

PROV. In præcedenti noſtra diſputatione ex mutua conventione inter dominum noſtrum & imperatorem conventum eſt & concluſum, quod de capitulo in capitulum, & de argumento in argumentum procederemus: & ideo primo inchoavimus ab auctoritate Baſilii poſita in feſto pentecoſtes: & quamquam dicta ſint circa illam auctoritatem, pro inveſtigatione intelligentiæ Baſilii, multa, numquam exivimus propoſitam auctoritatem. Expedita illa, venimus ad aliam auctoritatem Baſilii. In hac ergo aliquantulum fui prolixus in expoſitione ipſiuſmet textus, non exeundo textum, quia ſi volebam facere rationem ex ipſo textu, oportebat ut ſacer cœtus haberet notitiam texeus: nunquam introduxi aliam auctoritatem, niſi verba textus. Et quia argumenta ſumebantur ex antecedentibus & ſequentibus, oportuit illa dicere; & facta declaratione textus, formavi duas rationes ad probandum de neceſſitate, quod textus non poterat ſtare cum illo verbo dubitativo; ita quod quantum natura rei requirebat, non poteram eſſe brevior. Modo ad rationes quæ fuerunt ultimæ in noſtro receſſu, ſi voluiſſet ſervare optimum ordinem, debebat reſpondere. Unum ex duobus ſequitur ex his,

ANNO CHRISTI 1439.

his, aut quod vidit rationes meas concludere, & quod non poteſt reſpondere; & hoc nobis placet, ſi fateatur aut quia voluit fugere, intravit aliam materiam. Sed etiam pace ejus dixerim, ſi volebat evitare argumenta quæ concludunt, debebat tranſire ad auctoritates Athanaſii, quæ ſecundo fuerunt productæ, quæ ita neceſſario concludunt, ut auctoritas Baſilii. Modo vero non reſpondet argumentis, nec tenet ordinem. de auctoritatibus Athanaſii tranſit ad auctoritates evangelii, ac ſi primæ auctoritates non fundarentur in textu evangelico. Numquid auctoritas Baſilii non fundatur in verbis evangelii, *De meo accipiet, & annunciabit*? Nonne verba pietatis & baptiſmi fundantur in verbo Dei, cum dicit: *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti*? modo verbum Chriſti quid dicit: Qui a Patre procedit? ille idem in medio capite 16. evangelii Joannis declarans quomodo debeat intelligi, Qui a Patre procedit, dicit: *Omnia quæ habet Pater, mea ſunt*: ideo dixi, Quia de meo accipiet. Ex quo ergo auctoritas divinæ ſcripturæ Jeſu Chriſti, eſt primo poſita in medio per ſanctos doctores, & ducta in vim argumentationis, valde abſurdum eſt & indecens in tanto auditorio, quod dimiſſa hac magna auctoritate indiſcuſſa, nulla facta reſponſione rationibus, quæ convincunt, tranſeamus ad alias. Modo dico ſic, dicat prolixe, quia non habeo ſibi imponere legem, ſed imperator: ego ſervabo honeſtatem & ordinem diſputationis, nec unquam reſpondebo ſibi ad quæcumque dixerit, donec reſponderit per ordinem, prout inchoavimus diſputationem. Modo videatis ſi vultis conſumere tempus in vanum: requiro eum ex debito honeſtatis & diſputationis, ut reſpondeat noſtris rationibus, quia ex illis habebimus clare intentionem Baſilii, niſi ſanctiſſimus dominus noſter aliud mihi mandet. Dixi alias, & dico, quod in tertia ſynodo hoc firmatum eſt, ut dicit Cyrillus [a]; & hoc debet eſſe regula tibi & mihi, dicens: Sequentes ſanctorum patrum confeſſiones quas fecerunt, loquente in eis Spiritu ſancto, & intelligentias inveſtigantes, veritatem dicimus, &c. ita debent adduci teſtimonia, ut inveſtigemus intentiones ſanctorum.

Matth. 28.

Joan. 16.

[a] Epiſt. ad Neſtor. in actis concil. Epheſ. part. 1. cap. 26. quæ incipit: Cum ſalvator.

AND. Collocuti ſunt Græci adinvicem.

EPHES. Nos modum diſputationis, ſicut adinvicem convenimus, nullo modo reliquimus, ſed cognoſcit paternitas veſtra, quod proponentibus vobis duas aut tres auctoritates, conſumpſimus ſuper his omnes antecedentes diſputationes. Ideo ne hoc ſemper fieret, viſum eſt nobis probationes & omnes noſtras rationes adducere, non de aliquibus libris latentibus & non omnibus cognitis, neque ex dubiis & corruptis, ſed ex ipſis ſcripturis ſacris, & ab iis ſententiis quæ ab omnibus patribus profitentur. Nam ſi ſemper circa eamdem auctoritatem conſumemus tempus, dum vos quærendo per argumentationes & rationes, nos reſpondere velimus, eſſet ad infinitum proceſſus. Propterea quia reſponſum dedimus aperte & manifeſte de additione illa dubitationis quæ invenitur apud noſtros libros, viſum fuit, illa auctoritate omiſſa, ne ſemper in infinitum progrediamur, noſtras rationes adducere; deinde voces Baſilii, quæ omnibus his ſunt conſonæ; ut ex omnibus his appareat librum veſtrum eſſe corruptum: poſtea poteritis aſſumere unamquamque auctoritatem, &, ut volueritis, diſputative inquirere, ſi Deus conceſſerit, & tempus patiatur.

COLLATIO XX.

IMPER. Intentio noſtra non eſt, ut ordo diſputationis mutetur, & ſi voluiſſetis expectare uſque ad finem ſermonum, ipſe veniſſet ad propoſitum dimiſſa auctoritatis, quia intentio noſtra & noſtrorum non eſt, ut divertamus a diſputationis modo, & quod vobis reſpondeatur. Ego hoc ordinavi, quia vos dicebatis, & noſtri pauca reſpondebant, & non poteramus dicere quæ volebamus: ideo viſum eſt prætermittere has auctoritates, ut ad concluſionem veniremus auctoritatis propoſitæ. Propterea ſi placet, permittatis dominum Epheſinum dicere, quia pauca ſuperſunt.

PROV. Hic modus non eſt utilis, quia ſi habet redire ad propoſitum & multa dicere, quibus non debet fieri reſponſio, iſta videntur ſuperflua ad dicendum, quia ſi vult habere reſponſionem illis, melius eſt ut deducantur de auctoritate in auctoritatem, quam quod omnia ſimul adducantur, quia homines obliviſcuntur, & non poteſt fieri bona reſpontio. Ipſe deberet primo reſpondere propoſitis per me, & poſtea ego dicerem.

AND. Cardinalis ivit ad papam, & poſtea rediit.

CARD. Licet urbanius eſſet & juſtius, ut modus inceptus ſervaretur de auctoritate in auctoritatem: tamen poſtquam Epheſinus vult multas auctoritates cumulare, placet domino noſtro cum hoc, ut noſtris quæſitis reſpondeatur.

IMPER. Placet.

EPHES. 4 Redeamus ad conſequentiam eorum quæ dicebamus, quod ſanctum primum concilium œcumenicum reſpondit ad philoſophum dubitantem per epiſcopum Leontium, hæc [b]: Suſcipe unam deitatem Patris qui genuit Filium ineffabiliter, & Filii qui natus eſt ab ipſo, & Spiritus ſancti qui procedit ex ipſo Patre, proprii autem exiſtentis Filii, ſicut dicit apoſtolus: *Si quis Spiritum Chriſti non habet, non eſt ejus*. Ita quidem ſe habet auctoritas: ſed conſiderandum, quod timentes iſti beati patres, quod ne dum quis audiret de Spiritu qui procedit ex ipſo, putaret ipſos dicere Filium, quia de proximo erat Filii memoria facta, adjecerunt, Ex ipſo Patre, quod eſt dicere, non ex Filio, ſed ex Patre ſtatim iterum proprii exiſtentis Filii, quaſi dicant: Etſi non procedit ex Filio, non tamen eſt alienus a Filio, proprius autem ſubſtantiæ ejus, & conſubſtantialis ei. Et ad hanc intentionem inquit apoſtolus: *Si quis Spiritum Chriſti non habet, ipſe non eſt ejus*. Hoc ſentit Cyrillus [c] dicens: Etſi procedit Spiritus ex Deo Patre, ſed non alienus eſt a Filio. Hoc ipſe inquit, cum reſponderet ad Theodoretum, (ſicut diligentius [d] dicemus, ſi tempus permiſerit) qui eum criminabatur dicentem, Spiritum procedere etiam a Filio. His patribus magnus Baſilius conſona inquit (dico autem patribus primi concilii) qui poſt ipſos ſtatim fuit. Nam dicit in 18. cap. ad Amphilochium: Spiritus Chriſti dicitur, tanquam accommodatus ſecundum naturam ejus, hoc eſt, ut conſubſtantialis. Si autem ſciviſſet ipſum accipere eſſe a Filio,

[b] Gelaſius Cyzicen. in actis Nicæn. lib. 2. paulo ante fuit relata hæc eadem auctoritas ab eodem Eph. de qua in 3. nota hujus collationis. *Rom.* 8.

Item.

[c] Epiſt. ad Joan. Antiochenum in actis concil. Epheſ. part 3. c. 34. in fine.

[d] Vide paulo infra.

COLLATIO XX.

Filio, ſicut in libro veſtro corrupto jacet, non dixiſſet, tanquam accommodatus ſibi ſecundum naturam, ſed ut ab ipſo procedens & eſſe accipiens; modo fuiſſet conſequens, [a] cum non dixit; ergo liber veſter non bene ſtat. Dicit ipſe in ſermone contra Sabellium [b] & Arium talia: Ego cum Patre quidem novi Spiritum, ſed non Patrem Spiritum.

PROV. Habetis librum?

EUBUL. Non hic.

PROV. Oportet adducere.

EUBUL. Ego cum [c] Patre quidem ſcio Spiritum, non Patrem Spiritum; & cum Filio accepi non Filium nominari, & familiaritatem [d] quæ eſt ad Patrem, intelligo, quia ex Patre procedit. Ad Filium autem, quia audio: *Si quis Spiritum Chriſti non habet, non eſt ejus*. Videtis etiam hic conſona ſibi ipſi & patribus illis? non eamdem proprietatem familiaritatis dicit Spiritus ad Patrem & ad Filium, ſed: ad Patrem, quia ab ipſo procedit; ad Filium autem, quoniam apoſtoli dicit auctoritas, quod ſi quis Spiritum Chriſti non habet, non eſt ejus: videlicet quia ita ſimpliciter eſt ſibi familiaris Spiritus ſecundum naturam, ſicut in prælegata auctoritate dicitur; non quod ab ipſo procedat. His quidnam clarius de intentione hujus ſancti patris? Eratne veriſimile ipſum hoc ſcripſiſſe, ſi ſciret Spiritum a Filio procedere? Judicate vos, patres, ut veritate utamur, hæc ſunt primi concilii dicta, quibus oſtenſus eſt conſonus magnus Baſilius. Ipſa denique prima ſynodus in ſymbolo ſic Spiritum ſanctum ordinavit eum Patre & Filio ſecundum traditionem illam baptiſmatis traditam per dominum, & poſt [e] homologiam Patris & Filii intulit: Et in Spiritum ſanctum. Secundum autem concilium quod poſt ipſum factum eſt, volens hanc vocem explicare, & quomodo coordinetur cum Patre & Filio Spiritus, clarius oſtendere ad everſionem illorum qui contra Spiritum pugnabant, talia dicit in ſymbolo: Credimus in Spiritum ſanctum dominum vivificantem, qui ex Patre procedit, qui cum Patre & Filio ſimul adoratur & conglorificatur. Hic ſpeculanda eſt intentio divinorum patrum, quia propoſitum fuit illis theologiam explicare, & modum unionis Spiritus ad Patrem & Filium. Concilium hoc clare voluit exhibere: & videte quomodo differenter & ipſum exhibet familiaritatem Spiritus ad Patrem & ad Filium. Nam dicit, quod coordinatus eſt Spiritus ſanctus cum Patre & Filio, ut ex Patre procedens, ſimul vero cum Patre & Filio adoratur & glorificatur, hoc eſt, eſt ejuſdem honoris & conſubſtantialitatis. Verum ſi ab utroque ſciviſſet procedere, cujus gratia dum memoriam fecit de utraque, illud non prius dixit, Qui ex Patre Filioque procedit; & poſtea non intulit, Qui cum illis ſimul coadoratur & conglorificatur? Hoc conſequens fuiſſet, ſi talem habuiſſet ſenſum: & hoc facere ſolemus, quando aliquid ad duo referimus, & maxime cum illud dicimus cauſam ab illis ipſis habere, prius exponentes ambas cauſas, tunc & poſtremo commune inferimus, utputa, qui ſimul conglorificatur & adoratur. At vero patres prætermiſerunt in primo memoriam Filii, cum voluerunt addere cauſam Spiritus [f], in ſecundo autem intulerunt conſubſtantialitatem, & honoris identitatem exhibere voluerunt. Non ergo Spiritum a Filio procedentem cognoverunt: nam hoc non prætermiſiſſent, maxime quando faciebant expoſitionem: quod expoſitio ſit perfecta, & non defectuoſa, ut dicitis, nec cauſarum alteram tacuerint, manifeſtum eſt, quia nullam poſt concilium illud alia concilia aliam expoſitionem ab illa fecerunt, nec addiderunt a Filio procedere: imo omnia concilia prohibuerunt hoc, & evitarunt per ſuas diffinitiones, ut præſciverint profecto quod per vos " facturum erat. Hujus concilii propugnator & dux, & hujus ſymboli conſcriptor, ut dicitur, magnus Gregorius fuit, cujus agnomen proprie attribuitur a theologia. Dicit ipſe ſcribens conſona ſibi & ceteris patribus in ſermone, cujus eſt intitulatio, De navigatione epiſcoporum de Ægypto [g]: Omnia quæ ſunt Patris, ſunt etiam Filii, excepta cauſa. Inſpiciendum eſt hoc, quod & ipſe Filium a Patre diſtinguit; & ſicut magnus Dionyſius fontem, ſic ipſe cauſam diſtinguit. Si ergo Filius cauſalitate diſtinguitur a Patre, & nullo modo eſt cauſa, liquet ipſum nec Patrem eſſe, nec productorem, & propter hoc nec cauſam Spiritus; nam hoc aperte doctor edidit. His omnibus conſona & tertium concilium dixit. Nam cum primum advenit ſymbolum Neſtorii productum per quemdam presbyterum Chariſium, in quo continebatur, quod Spiritus ſanctus neque Filius eſt, neque per Filium ſubſiſtentiam habet, ita hujuſmodi theologiam laudat tanquam familiarem patribus, conſonam ſcripturæ, ut non eum accuſaverit, neque magnum, neque parvum, neque coarguens eſt Neſtorium de his ſermonibus in theologia [h]; imo approbans tale ſymbolum, in ſuo ſymbolo talia dicit: Si deprehenderentur aliqui, aut ſcientes, aut docentes ea quæ continentur in expoſitione adducta per Chariſium de humanitate unigeniti Filii Dei, hoc eſt, ſcelerata dogmata Neſtorii, ſubjaceant ſententiæ hujus ſacri & ſancti œcumenici concilii. Videtiſne, patres, quæ dicit ſcelerata dogmata Neſtorii, ea quæ ſunt de humanitate unigeniti Filii? Liquidum eſt ergo, quod ea quæ de Deo erant, veriſſima erant & ſancta, nec aliquam occaſionem tradentia querelæ: unde nec de illis conqueſti ſunt. Hoc autem non eſt parum quid ad probationem, quod communis ſenſus eccleſiæ eſt, nullo modo Spiritum a Filio procedere: nam liquet, quod patres acceperint & habuerint, & ut propriam eam opinionem agnoverint. Itaque etiam a tertio œcumenico concilio hoc approbatum eſt. Sed quoniam beatus Cyrillus opponens ſe Neſtorio de proceſſione Spiritus, occaſionem quamdam dedit, ut putaretur, hunc etiam a Filio ſubſiſtentiam habere, reprehendit ipſam Theodoretus, ut ex perſona orientalium, ita dicens [i]: Si proprium Filii Spiritum ſanctum, ſiquidem ut ejuſdem naturæ, & a Patre procedentem dixit, confitebimur, & ita ſuſcipiemus vocem: ſi vero tanquam a Filio aut per Filium ſubſiſtentiam habentem, ut blaſphemum excutiemus: credimus enim domino dicenti: *Spiritus veritatis qui a Patre procedit*: & apoſtolo: *Nos vero non Spiritum hujus mundi accepimus, ſed qui eſt a Deo*. Ad hanc querelam dicit Cyrillus [k] in his quæ ſcripſit ad quemdam Euoptium epiſcopum, calumniari & accuſari a Theodoreto, qui contra ipſum invehebatur propter inimicitiam cum ipſo, & amicitiam Neſtorii: dicit autem ſic ſcribens ad Euoptium: Accepi ad certificationem tuæ pietatis erga me tomum illum quem miſiſti, quem dicunt compoſuiſſe Theodore-

ANNO CHRISTI 1439.

a *id eſt*, Cum autem non ſic dixerit. b Hom. 28. in editione Pariſ. 1547. ſi legitur: *Ego vero cognovi illum cum Patre, Patrem vero ejus, non ita.*

c Verba Baſilii homilia citata.

d Aliqs. cognationem: quod & in ſequentibus ubi replicatur, obſerva.

Ibidem.

e confeſſionem.

f Dicentes ex Patre procedentem.

" faciendum:

g Orat. 24. num. 15. in. editione Pariſienſi.

h De ſermonibus ſcilicet quod proceſſionem Spiritus, quos approbat; ut vult Eph. & quoad humanitatem tantum ſubdit concilii damnationem Neſtorii, ut ipſi ait.

i In act. concil. Epheſ. part. 3. cap. 3. contra 9. anathematiſmum.

Joan. 15.

1. Cor. 2.

k In actis concil. Eph. part. 3. c. 3. in princ. & ib. in defenſione 9. anathematiſmi.

ANNO CHRISTI 1630. Pontificatus Joannis 14.

docetum Cyrenſem: nam ita dicunt vocari oppidum. Cum autem vidiſſem ea quæ inerant, reddidi Deo gratulationis cantus, nec deſeci illud dicens: *Domine eripe animam meam a labiis iniquis, & a lingua dolosa.* Nam invenio me ubique calumniari, & in quolibet capitulorum hanc tolerare. Si igitur in quolibet capitulorum dicit calumniari, liquet etiam in illo ipſum calumniari, cum blaſphemum illum & illius impiam opinionem Theodoretus dixit. Ergo tenebat illam ſecundum quod Theodoretus profitebatur [a], & cum ipſo illam ſuſcipiebat vocem, hoc eſt, proprius illi Spiritus ſanctus, ut ejuſdem naturæ cum eo, tamen a Patre procedens. Hoc idem etiam in deſenſionem querelæ ille adjecit: nam dicit ſic: [b] Etſi ex Patre procedit Spiritus, tamen non alienus a Filio: nam omnia habet cum Patre. Videſne quomodo in illa parte concordat, in qua dicebat Theodoretus ſuam ſuſcipere vocem; Poſt hoc facta unione cum orientalibus, ſcribit ad Joannem [c] Antiochenum epiſcopum beatus Cyrillus eadem cauſa, dico de proceſſione Spiritus ſancti, ſimul & ut ſymbolum immutatum maneat, ſic dicens: Nullo modo moveri toleramus fidem eam quæ terminata eſt a patribus, hoc eſt fidei ſymbolum: neque permittimus nobiſipſis, vel aliis, aut dictionem mutare eorum quæ poſita ſunt, vel unam ſyllabam, memores dicentis: *Noli transgredi terminos æternos, quos patres tui poſuerunt.* Non enim erant ipſi qui loquebantur, ſed Spiritus Patris qui procedit ex ipſo; non autem alienus eſt a Filio ſecundum rationem eſſentiæ. Videtiſne etiam hic in qua parte diviſionis Theodoreti beatus Cyrillus conſentiat? Nam dicit) proferens ſermonem per figuram diviſivam) Procedit quidem ex Deo Patre, non alienus a Filio, hoc eſt ſecundum rationem eſſentiæ, ut conſubſtantialis. Hoc autem & ipſe Theodoretus ſic dicebat, quod ſi tanquam conſubſtantialem & a Patre procedentem dixit, ſuſcipimus vocem ut piam. Hanc epiſtolam cum accepiſſet Theodoretus cum aliis orientalibus, & inveniſſet theologiam ſibi & ſcripturæ conſonam, talia dicit etiam ipſe in epiſtola ad Joannem Antiochenum [d]: Ea quæ miſſa ſunt a Cyrillo, evangelica nobilitate adornantur. Nam in eis prædicatur Deus perfectus & homo perfectus dominus noſter Jeſus Chriſtus, Spiritus autem ſanctus non ex Filio, ſeu per Filium ſubſiſtentiam habens, ſed a Patre; proprius autem Filii, ut conſubſtantialis, vocatur & nominatur. Hanc rectitudinem cum cognoverimus, laudavimus Deum linguas ſanantem, & abſonam reſonantiam in rectum ſonum tranſmutantem. Videtiſne in quibus Theodoretus cum aliis orientalibus convenerit cum Cyrillo? quod Spiritus ſanctus non habet ſubſiſtentiam a Filio, neque per Filium, ſed a Patre procedit: Spiritus autem Filii ut conſubſtantialis nominatur. Quod autem ſuper his convenerint, & unio illa facta fuerit, teſtis eſt beatus Cyrillus ſic ſcribens ad Joannem Antiochenum epiſcopum [e]: Has veſtras cum inſpexerimus ſacras voces, ſic etiam invenientes vos ſentientes nobiſcum (unus enim dominus, una fides, unum baptiſma) glorificavimus ſalvatorem Deum, invicem gaudentes, quod ſcripturis a Deo inſpiratis & traditioni ſanctorum patrum convenientem habeant fidem noſtræ & veſtræ eccleſiæ. His conſona etiam in expoſitione evangelii ſecundum Lucam [f] beatus Cyrillus dicit: Ut digitus pendet a manu, qui non eſt alienus ab ipſa, ſed naturaliter in ipſa: ſic Spiritus conſubſtantialis ratione nectitur ad unionem cum Filio, licet a Deo Patre procedat. Hoc autem idem eſt ac dicere: Licet ab ipſo non procedat; conjunctus enim illi, dicit, eſt ſecundum conſubſtantialitatem; licet ex ipſo ſubſiſtentiam [g] non habeat, ſed a Deo Patre. Per hanc omnia noſmet oſtendimus conſona divinis ſcripturis ſentire, & divinis noſtris patribus & doctoribus, & nullum de divinis dogmatibus quæ tradita ſunt nobis a principio, mutare vel adulterare, nihil addere, nihil detrahere, nihil innovare. Obſecramus veſtram caritatem & reverentiam, velitis concordare nobiſcum & cum ſanctis patribus doctoribus, & nil in eccleſia dicere [h], & contentos his tantum eſſe, dicentes & ſentientes eadem, ut uno ore glorificemus Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, cui debetur omnis gloria in ſæcula ſæculorum.

CARD. Reſtat poſt ſermonem longum factum, ut reſpondeat argumentis, juxta promiſſa.

EPHES. Quoniam nos putamus oſtendiſſe ſatis additionem libri noſtri illam merito a magno Baſilio adjectam [i], & ita pro nobis omnes præſentes ſentire, tanquam ſatis oſtenderimus, quia nullam impiagit maculam magno Baſilio illa adjectio, ut nos aſſignavimus interpretantes auctoritatem, nullo modo vacabimus rationibus dictis per veſtram paternitatem ad commendationem libri veſtri, cum multæ fuerint, & cum videantur extra propoſitum facere: & reſpondendo procederemus in infinitum. Propterea illis omiſſis, & nulla ſuper his cogitatione habita [k], hoc tantum habemus dicere: quod liber noſter verus ſit, atteſtamur, & a multitudine antiquitatis librorum, & a conſequentia eorum quæ dicta ſunt; & plura his de illa auctoritate dicere nec habemus, nec volumus.

PROV. Quia dominus Epheſinus in fine dicit, quod non habet memoriæ rationes ultimo dictas, ego reducam ſibi de parte in partem ad memoriam, ut ipſe poſſit ſatisfacere voluntati imperatoris, qui dixit, quod debet reſpondere.

EPHES. Dicatis breviter.

PROV. Omnibus dictis per eum de capitulo in capitulum ſatisfaciam, & ſi promittit acquieſcere veritati, cum majori alacritate accedam ad ea quæ dixit. Ipſe dixit in principio, quod cum reperimus varietatem in libris, debemus illos libros dimittere, & procedere ad argumenta ſolidiora. Hic eſſet malus & perverſus modus, quia ſi cum reperimus varietates in libris, debemus dimittere libros, hoc non fit per ſapientes viros, ſed quærunt ex antecedentibus & ſubſequentibus veritatem: ita eſt hic faciendum. Ego feci tibi iſtam rationem, quod ſi illa conditio dubitativa poneretur, ubi applicatur exemplum, duo inconvenientia ſequerentur. Primo, quod ex antecedentibus veris & neceſſariis, faciente neceſſitatem ſcripturæ, ſequeretur conſequens dubium: quod eſt falſum. Ita arguebat Baſilius: Si ita eſt in angelis, quod qui ſecundus ordine & dignitate, non tamen eſt tertius natura; ita profecto eſt in perſonis divinis, ſcilicet in Spiritu, quo loquebatur: ſed ita eſt in angelis, prout probat manifeſte; ergo conſequens debet eſſe ſine dubitatione. Dedi exemplum de conſequentia: Si homo currit, ergo movetur: & do exemplum in materia propoſita per Auguſtinum; dicit in 15. de Trinitate: Si enim quidquid habet Filius, de

COLLATIO XX.

[a] Alias ſcilicet non diviſit & conſubſtantialem ab eo.

[b] In deſenſione 9. noſtræ thomatiſmi.

[c] In actis concil. Eph. part. 3. num. 34.

[d] Ita etiam hanc epiſtolam refert Græcus ſcriptor fol. 25.

[e] In actis concil. Eph. part. 3. num. 34.

[f] Lucæ cap. tractatus Cyrilli dictum refertur in Catena Græca ſs. patrum ſuper Lucam in cod. Vat. ex bibliotheca Palatina,

[g] Hanc negativam inſtat ipſe Ephes.

[h] novi ſcilicet.

[i] De additionibus dubitativis Portenſis, ut Ut concedamus, ſcilicet per ſuppoſitionem, de quibus ſatis ſæp.

[k] Græcus ſcriptor ſic: Cum alibi etiam ad ea ſimus meditati, fol. 25.

Collatio XX.

de Patre habet; de Patre utique habet, quod de ipſo quoque procedat Spiritus. Hæc eſt una conditionalis, quæ non ponit in eſſe, nec conſequens, nec antecedens, niſi fiat una minor, prout ipſe intelligit ex ſcriptura ſacra: & cum ſit argumentum conditionale, major eſt conditionalis, minor propoſitio ponit priorem partem antecedentis conditionalis: ideo ſequitur conſequens neceſſarium. Dicit Auguſtinus: Si quidquid habet Filius, de Patre habet; ergo de Patre habet, quod ex ipſo procedat Spiritus. Minor eſt: Sed omnia quæ habet Pater, habet Filius, ex ſacra ſcriptura evangelii, cum dicit: *Omnia quæ habet Pater, mea ſunt*. Ergo ſequitur neceſſario, quod Filius habeat a Patre, ut ab ipſo procedat Spiritus ſanctus ſine ulla conditione. Ita quoque dicit Baſilius: Si in angelis [a] ita eſt, ita profecto eſt in perſonis divinis. Modo minor eſt abſoluta: ſed in angelis ita eſt, igitur ſequitur abſolute concluſio. Num dubitatur, an eſſet ignarus Baſilius? reſpondeatis.

Joan. 16.

[a] Quod animarum ſecundi & tertii dignitate & ordine non ſint tertii, id eſt alterius naturæ ab intellectuali, ut ſupius ſæpe dictum eſt.

Ephes. Quod libri a nobis producti ambigui & varii ſint, non ut quid certum eſt dictum a me, nec opinio mea talis eſt, ſed per conceſſionem dictum eſt, quia volebamus tranſgredi ad aliá, & non ſemper illis inſiſtere: nam ego exploratiſſimam certificationem habeo.

Prov. Reſpondeatis ad argumenta.

Ephes. Præſertim de hoc certus ſum, cum ſint etiam in civitate Conſtantinopolitana ultra mille conformes noſtris.

Prov. Si unus eſt falſus, & centum millia ſunt falſi.

Ephes. Ex multitudine & antiquitate approbantur in conciliis.

Prov. Noſtri ſunt duo, & veſter unus: dicatis ad argumentum, ibi eſt veritas.

Ephes. Ad argumentum ita dico. Non eſt mirandum ſi conditionaliter quid magnus Baſilius voluit concedere ex his quæ erant confeſſa: nam & nos ea quæ per conceſſionem confeſſa ſunt, præſupponimus. Idem fecimus citra quæſtionem diſcuſſam in civitate Ferrarienſi, quia concedentibus nobis per ſuppoſitionem, veram eſſe opinionem veſtram de proceſſione Spiritus ſancti, ſuper hoc omnes ſermones contulimus. Quod ſi etiam eſſet vera opinio & certa, non debebatis in ſymbolo addere. Magnus Baſilius cum ſuppoſuerit verum eſſe, quod Spiritus ſit tertius dignitate, quod nequaquam prius ſuſcepit, imo reſtitit per multa, ut oſtendimus, intulit probationes ex hoc quod per conceſſionem datum erat, quod etſi verum eſſet, tertium eſſe dignitate Spiritum (color & figura ita dicendi apud rhetores [b] oppoſitio acceptionis dicitur) non neceſſario ſequebatur tertium natura eſſe. Nam etiam angeli cum differant ordine & dignitate, non propterea alterius ſunt naturæ: ac ſtella differt a ſtella claritate, non tamen differens eſt ſtellarum natura; & multæ ſunt manſiones apud Patrem, ſed non natura diverſæ: ſic Spiritus, etiamſi daremus tertium dignitate (quod conceſſimus per ſuppoſitionem) non eſt neceſſe tertium natura. Quid autem facit ad hoc id quod vos dicitis, quod ex certis infertur ambiguum? Non affirmat dubium, ſed id quod per ſuppoſitionem conceſſum eſt; facta ſuppoſitione, neceſſe eſt conſequens ſe habere, ut prædictum eſt ſe habere; niſi hoc latet veſtram paternitatem, quod ea quæ ſemel conditionaliter conceſſa ſunt, ut certa approbemus [c], imo de neceſſitate per eadem oſtendimus [d]: ergo non eſt mirandum, ſi per ea quæ dicta ſunt, oſtendimus.

[b] Adversatio apud Græcum ſcriptorem, fol. 23.

Prov. Vos præſupponitis unum quod eſt contra rationem, videlicet, quod unum ſit conditionale, & non conditionale. De natura conditionalis propoſitæ ſecundum omnes, ut teneo: & ſecundum rationem naturalem, ex modo dicendi nunquam ponit in eſſe nec antecedens, nec conſequens: ut ſi dicam, Si Joannes eſt homo, Joannes eſt animal; ex hoc modo loquendi nullo modo poſſum intelligere, quod Joannes ſit homo vel animal: ita in aliis non eſt poſſibile ſecundum intellectum. Quod ſi antecedens, Si homo currit, ponatur in eſſe, ſic bene ſequitur in conſequentia, quod conſequens ponatur in eſſe per antecedens, quod ſcilicet moveatur: & contrarium dicere eſt ignorare proprias naturas conditionalis. Quia allegaſtis etiam conditionale factum Ferrariæ, hoc non eſt ſolvere, ſed allegare inconveniens, quia noſtri inſtiterunt, ut primo videretur veritas proceſſionis, qua habita, ſequebatur aliud, ſcilicet, quod nos & Romana eccleſia poterat facere explicationem. Conſequentia, quod ſi daretur, quod non procederet a Filio, quod factum eſt Ferrariæ, nil valeret: eſt id apud vos, qui non concedebatis proceſſum niſi ſub conditione; ſed apud nos qui habemus hanc claram veritatem declaratam per omnes doctores Græcos & Latinos, hoc, quod factum eſt Ferrariæ, eſt probatio [e] neceſſitatis: unde allegare inconveniens, non eſt ſolvere. Dico ergo, quod poſtpoſita conditionali, Baſilius ponit antecedens ſine ulla conditionali abſolute, ſcilicet in materia de angelis, manſionum & ſtellarum. Ergo ſi non fuit ignorans Baſilius, qui fuit lumen orbis, oportet neceſſario ſecundum ſuum modum procedendi, quod quicumque liber habet illam conditionem appoſitam, ſit contra mentem Baſilii, & denigret famam ſuam, & quod tota probatio ſua de Spiritu omnino judicetur invalida.

Anno Christi 1439.

[c] Id eſt, ſup. ponimus.

[d] ſcilicet argumentamur.

[e] ſcilicet, quia eſt verum, ideo poteſt addi ab habente auctoritatem.

Ephes. Id quod a nobis dictum eſt, quod id quod conditionaliter dicitur, non neceſſario capi debet, ita debet haberi. Nam ut prius in præcedenti congregatione dixi, aſſumptio [f] eſt quæ affirmat conditionem: ſed manifeſtum eſt quod data conditionali conſequentia neceſſario ſequitur, & ſi id quod per conditionem datum eſt, non eſt neceſſarium ad id quod ſequitur, illud ex ordine neceſſitatis habet ſe. Nam ſi homo currit, neceſſe eſt moveri, licet non ſit manifeſtum an homo currat: ſic hic per conditionem conceſſit Baſilius, tertium eſſe dignitate.

[f] ſcilicet, abſoluta propoſitio ponit in eſſe conditionatum.

Prov. Addas in argumento, cum dicis, Si homo currit, ergo movetur; & ſubjungas, Sed homo currit. Ita facit Baſilius, quia ponit illam ſecundam certam.

Ephes. Dico, quod neque in exemplo neceſſarium eſt. Nam non eſt neceſſarium hominem currere, ſed contingenter ſibi ineſt curſus: ergo ſi datur hominem currere, neceſſitate datur illum moveri. Redeo ad propoſitum, quod ſi per conditionem daretur tertium dignitate, non eſt nec eſſe tertium natura.

Prov. Ad quid poſita ſunt exempla?

Ephes. Ideo data ſunt exempla per conditionem, quod licet differrent dignitate & ordine, non tamen differunt natura. Eſt autem

Anno Christi 1439.

tem in exemplis assumptum per conditionem datum.

Prov. Consequens debet sequi absolute ex absolutis exemplis.

Expos. Conditionaliter datum est, tertium esse dignitate: scilicet si hoc daretur, non necessario sequitur, quod sit tertius natura. Ego credo hæc liquida esse omnibus.

Prov. Non respondetur objectis per verbum credo. Secundo facit argumentum Basilius inconvincibile, quod tollitur, si apponitur conditio. Volens probare Spiritum secundum a Filio dignitate & ordine, facit similiter Filii ad Patrem ibi, ubi incipit [a], Quemadmodum; dicens quod sicut est in Filio respectu Patris, ita in Spiritu respectu Filii: & ponit causas ibidem, quæ quidem erant notæ & manifestæ ex duobus libris præcedentibus, in quibus ostendit contra Eunomium, quod si Filius est secundus ordine & dignitate a Patre, non tamen est secundus natura, ut dicebat Eunomius & Ariani. Modo volens hoc de Spiritu procedere ex argumento a simili, ponit hoc quod probatum est de Filio. Modo regula est universalis, cum sit argumentum a simili (& vocatur maxima) quod de similibus idem est judicium: & in hac propositione dicit, quod sicut Filius se habet ad Patrem: & ponitur absolute sine conditione, quod Filius est secundus ordine & dignitate. Ergo si debet esse bonum argumentum a simili, oportet ut consequens sine conditione ponatur, alias non argueretur a simili. Item ergo miror de eo, quod beatus Basilius in [c] antirrhetis dicit, quod ut Filius se habet ad Patrem, ita Spiritus ad Filium: & probat, quod ut Filius est Verbum Patris, ita quod Pater est causa Filii, ita Spiritus est verbum Filii; ita quod pro manifesto dicat, Filium esse causam Spiritus sancti, fundans ex illa auctoritate: *Portans omnia verbo virtutis suæ.* Ergo apparet, ut habeat se ad Filium, ut causam a Filio: nec propter hoc sequitur, quod Spiritus sanctus sit a Patre & Filio, ut a duabus causis vel duobus principiis; quia forte videtur mihi, quod timeas confiteri veritatem, prout est in libro antiquo isto: quia si dicatur, quod Filius est causa Spiritus, sequatur ex isto, Spiritum habere duas causas: non oportet quod dubites in isto, quia nec Basilius hoc intendit, nec aliquis doctor Latinorum: imo ecclesia Romana quæ semper immaculata permansit a talibus erroribus, domino operante, & beato Petro, profitetur, quod Spiritus æternaliter est a Patre & Filio, & procedit a Patre & Filio, non ut ex duobus principiis, sed ex uno; non ex duabus causis, sed ex una: imo anathematizat quoscumque dicentes duas causas, quia hoc esset impossibile; & hæc est ratio evidentissima. Nam Pater est principium Filii & Spiritus sancti, secundum essentiam divinam quæ est in Patre, uti communicabilis Filio & Spiritui sancto. At communicando essentiam Filio, Filius accipit essentiam, non ut communicabilem, sed ut acceptam, sed bene ut communicabilem Spiritui, quia non repugnat filiationi esse principium quo producitur Spiritus, & quia est unum numero principium, sicut est una essentia; & ab hoc principio provenit, ut Spiritus producatur, & hoc scriptura testante. nam dicit: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt. Propterea dixi, quia de meo accipiet.* Hoc unum principium numero facit non posse esse duo. Contradicens igitur Eunomio & Arianis qui sequebantur duo principia, vult unum esse principium in duobus personis, & anathematizat contrarium dicentes. Et hoc ponit Basilius, dicens [b]: Ut se habet Filius ad Patrem ordine & dignitate, nec sequitur quod sic sit secundus natura, quia natura eadem est in utroque, nec Pater est causa Spiritus, nisi ratione essentiæ; nec Filius, nisi ratione essentiæ quæ est communicabilis, & illa est una numero, quod nullo modo sint duo principia: & hoc volui dicere incidenter, ut confidentius confitearis veritatem libri nostri. Beatus Gregorius Dialogus [e] dicit qualiter nos debemus habere, cum est diversitas in libris. Quidam Narses patricius Constantinopolitanus erat devotus Gregorii, & cum fuisset ipse ibi legatus longo tempore, scripsit sibi sic: Quod in tertia synodo iaveneral certos damnatos, & rogat, ut quid de eis sentiat, respondeat. Beatus Gregorius respexit ad synodum quæ erat Romæ, & non reperit illa, & [f] dicit sic: Dubito, quod factum sit in hac tertia synodo, prout factum fuit in quarta synodo, quia post illam quidam Timotheus & Acarius reversi sunt ad opinionem cum hæreticis contra concilium Chalcedonense, & quod prius fecerant, rasserunt de Chalcedonensi synodo, quod erat contra eos, & facta est dissentio usque ad [d]..... papam, quo tempore fuit reperta corruptio. Sequitur autem sanctus Gregorius: Conderet caritas vestra vetustos codices tertiæ synodi. & videatis, si quid tale reperitur: & si quid inveneritis, transmittatis, quia mox transmittam: novis codicibus passim non credatis. Modo in hac controversia etiamsi essent mille volumina falsa, & essent aliqua pauca antiquissima, ut nostri libri sunt, debemus dare fidem huic antiquitati.

Card. Quantum ad librum, si est corruptus, vel non, auditum est. Tres libri sunt, duo antiquissimi pro nobis, unus pro vobis. Satis pro nunc, quia dominus Ephesinus fuit longus in responsione.

And. His finis extitit hujus [g] concertationis.

[a] Lib. 3. contra Eunomium supra sæpe citatus circa principium. Quemadmodum.

Ibi. 1.

Joan. 16.

Collatio XX.

[b] Adversus Eunom. lib. 3. initio.

[c] Nomine eum, ut solent Græci, qui S. Gregorium Dialogum appellant, eo quod dialogos composuerit.

[d] Vigilium papam: vide Baron. tom. 7. anno 553. a num. 211.

NOTÆ HORATII JUSTINIANI

AD VIGESIMAM COLLATIONEM.

1 *Mittunt.*] Refert hanc eamdem propositionem Ephesii Græcus scriptor sessione 23. quæ non subsistit. Nam Pater quamvis non mittatur, dicitur tamen venire, juxta illud Joannis 14. *Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Vide Suarez de Trinitate lib. 12. cap. 2.

2 *Gregorio.*] Narrat sanctus Gregorius Nyssenus sanctum Gregorium cognomento Thaumaturgum, id est miraculorum patratorem, jussu Dei genitricis a Joanne evangelista accepisse professionem, in qua hæc sunt verba: *Unus Spiritus sanctus ex Deo ortum & existentiam habens, qui per Filium apparuit hominibus.* Vide Baronium tom. 2. anno 333. num. 17.

3 *Dixit.*] In actis concilii Nicæni per Gelasium Cyzicenum lib. 2. cap. 20. tom. 1. conciliorum, par. 2. in hac quod idem habetur in actis ejusdem Nicæni ab Alphonso Pisano societatis Jesu coll. lib. 2. eodem tom. 1. conciliorum par. 1. acta enim a Pisano transiata sunt, quæ Gelasius Græce scripserat; ut observat Possevinus in App. ver. Gelasius. Vide responsionem Provincialis infra collatione 22. num. 1. ultra medium.

[e] Vide pag. 690. & seq. nostri II. Tomi: præcipue 694. B.

4 *Redeamus.*] Ad has auctoritates ab Ephesio adductas, vide, ut dixi, responsiones Provincialis infra collatione 22. num. 2.

5 *A Deo.*] Græcus scriptor sessione 23. hanc auctoritatem sancti Pauli sic refert tanquam ex Theodoreto; *sed qui ex Deo & Patre est*; quæ additio, *ex Patre*, habetur etiam in margine codicis Græci Theodoreti in actis con-

Collatio XXI.

concilii Epheſini par. 3. cap. 3. contra 9. anathematiſmum: quæ marginalis additio ad textum Græcum non recte fuit in textu translationis Latinæ, ibi e regione poſita. Cæterum vulgata bibliorum editio habet, *Sed Spiritus qui ex Deo eſt*.

6 *Antirrheſis*.] Sic vocat Græco vocabulo reſponſiones ſancti Baſilii ad auctoritates quas Eunomiani adducebant contra divinitatem Filii, eſtque adverſus Eunomium lib. 3. capite quod incipit: *Nos igitur*: in cujus fine dicitur: *Quoniam nec ſine Filio Pater operatur, nec Filius ſine Spiritu, omnis deitatis teſtimonium eſt*: & ſequitur in cap. ſequenti: *Properea & Dei quidem verbum Filius eſt, Filii autem verbum Spiritus. Portans enim, inquit, omnia verbo virtutis ſuæ.* Hebr. 1.

7 *Dicis ſic*.] Sanctus Gregorius lib. 5. epiſtolarum. Indict. 14. epiſtola 13. Narſi comiti, in editione Romana, cujus hæc ſunt verba: *Epheſinam autem ſynodum perſeveratis, de Adelphio & Sava & ceteris aliis qui illic dicuntur eſſe damnati, omnino nihil invenimus; & exiſtimamus, quia ſicut Chalcedonenſis ſynodus in uno loco ab eccleſia Conſtantinopolitana falſata eſt, ſic aliquid in Epheſina ſynodo factum eſt. Caritas ergo veſtra votuſtos omnino codices ejuſdem ſynodi requiret, & illic videat, ſi quid tale inveniatur, mihique eumdem codicem quem invenerit, tranſmittat, quem mox ut legero, retranſmittam: novis enim codicibus paſſim non credat, ex qua re dubius factus ſum, & nihil aliud volui de hac cauſa prædicto fratri meo Joanni epiſcopo reſcribere. Romani autem codices multo veriores ſunt quam Graci, quia noſtri ſicut non acumina, ita nec impoſturas habent.* Hæc Gregorius.

8 *Concertationis*.] Græcus ſcriptor in fine ſeſſionis 23. quæ correſpondet huic collationi, ait, Græcos inter ſe convenisſe, & attuliſſe quamdam auctoritatem epiſtolæ S. Maximi de proceſſione Spiritus ſancti, de cujus epiſtolæ auctoritate & intelligentia videndus Beſſarion in oratione habita Florentiæ ad ipſos Græcos cap. 6. circa medium, quæ poſita eſt in fine hujus operis.

COLLATIO VIGESIMAPRIMA

DIE XXI. MARTII.

Auctoritatibus ſacræ ſcripturæ & ſanctorum patrum Latinorum probatur, Spiritum ſanctum procedere a Patre & Filio.

AND. DIE vigeſimaprima Martii cœpta eſt diſputatio, qua reſpondendum eſt dictis Græcorum: incepit imperator.

IMPER. Nos & noſtri non ſumus parati, & dominus Epheſinus ex ſuo caſu non potuit [1] venire; nec potui loco illius deputare, quia non dictum fuit mihi. Feci ut venirent alii omnes, ne viderer fugere reſponſiones. Quidquid placuerit dicere, dicatis, quia noſtri non ſunt parati, & non reſpondebitur hodie.

CARD. Dominus Provincialis proſequetur.

IMPER. Placet.

INTERPR. Placeat plane dicere, ut ſcriptores poſſint ſcribere.

PROV. Optaſſem ſupra modum iſto die, ut dominus Epheſinus eſſet præſens, ut ſatisfaceret duabus auctoritatibus ſibi propoſitis, & ut audiret reſponſa propoſitis per eum, ſicut ſerenitas domini imperatoris promiſit; & ipſe ſequendo ordinem inter me & ipſum inchoatum, quia intraveram inducere teſtimonia ad probandum hanc veritatem, ita proceſſiſſem per omnia teſtimonia uſque ad finem: & quia intercepit viam meam, inducendo quæ habebat, placuit dominis meis, ut ego ſequerer primum ordinem, & poſtea venirem ad ſolutionem, ut primo inducantur teſtimonia ſingularia pro parte noſtra pro hac veritate, quibus ut veris fundamentis accederem ad confutationem dictorum per eum: & hic eſt debitus ordo proceſſus in hac materia. Primo ſecundum quod inchoavit, inchoabimus a fundamentis ſacræ ſcripturæ. Secundo inducentur quædam teſtimonia certorum noſtrorum Latinorum doctorum, qui fuerunt cum magna veneratione recepti in antiquis ſynodis. Tertio inducemus teſtimonia magnorum doctorum Græcorum, quorum auctoritas item fuit recepta in ſynodis. Quarto reſpondebo ad objecta, quæ per eum deducta ſunt. Quoad primum reperimus in ſacris ſcripturis, quod Spiritus dicitur Spiritus Filii, juxta illud: *Miſit Deus Spiritum Filii ſui in corda veſtra*: & alibi: *Si quis Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt ejus*: & in actibus apoſtolorum: *Tentaverunt ire Bithyniam, & non permiſit Spiritus Jeſu*: & multa alia conſimilia in ſcripturis. Ex his arguitur ſic. Spiritus ſanctus dicitur Spiritus Filii Dei: hoc importat habitudinem & quemdam reſpectum; nec poteſt dici, quod ſit Spiritus Filii ſecundum humanitatem tantum, ſed prout Chriſtus eſt divina perſona. Ratio, quia ſi diceretur ſecundum humanitatem Spiritus Chriſti, non haberet in ſe Spiritum, niſi ut alii homines ſancti. Hoc autem falſum eſt, quia non ſolum fuit plenus Spiritu ſecundum humanitatem, imo ut dominus dedit Spiritum aliis. Et hoc apparet ex ſcripturis ſacris juxta illud Joannis: [a] *De ſpiritu ſuo dedit nobis*. Modo nullus unquam ſanctorum reperitur, qui dederit Spiritum ſanctum: ſed dicitur, quod illi imponebant manus, & alii accipiebant Spiritum. Dare igitur oportet, ut importet habitudinem & reſpectum ad perſonam divinam: non ergo potuit dare Spiritum, niſi ut Deus. Cum ergo dicitur Spiritus Filii, aut hic reſpectus eſt originis, aut dicitur abſolute Spiritus Filii ſine iſta habitudine. Iſtud ſecundum non poteſt dici, quia nihil dicitur eſſe alterius abſolute, niſi ut ejus poſſeſſio, quia ſcilicet habet dominium ſuper illam rem; ſicut dicitur de ſervo abſolute, quod eſt domini ſui. Secundum quid bene poteſt dici aliquid eſſe alterius, abſque hoc, quod ille habeat auctoritatem ſuper eum; ſicut dicimus: Iſte eſt amicus meus, iſte eſt frater meus. Sed quod dicatur abſolute, Iſte eſt meus, non dicitur, niſi de his quæ habentur ut poſſeſſa. Hoc autem non poteſt intelligi in divinis, quia nulla perſona eſt ſerva alterius, nec altera habet dominium ſuper alteram. Ergo ſi habitudo eſt originis, ita ut dicatur Spiritus Filii, quia eſt ſecundus a Filio ordine & dignitate: ergo Filius eſt principium, & ſecundus Spiritus. Et hæc eſt prima ratio ex ſcriptura, ſupra quam fundantur teſtimonia omnium ſanctorum doctorum tam Latinorum quam Græcorum, ut apparebit in teſtimoniis aliegandis. Secunda ratio hæc eſt. Reperimus in ſacris ſcripturis, maxime in evangelio Ioannis, quod Spiritus mittitur a Patre, juxta illud: *Paracletus, quem mittet Pater in nomine meo*. Invenitur etiam quod mittitur a Filio, ibi: *Cum venerit paracletus, quem mittam vobis*. Ex his fundatur hæc ratio: Nullus poteſt mitti ab alio, niſi mittens habeat auctoritatem ſuper illum: diſcurrendo per omnia exempla, quia ſi dominus mittit unum famulum, apparet quod dominus habeat poteſtatem ſuper famulum. Item conſiliatores mittunt ad prælium dominum, & in hoc apparet auctoritas majoris ſapientiæ & majoris notitiæ, quia de conſilio illorum dirigitur. Invenimus arbores quæ emittunt flores & fructus, & in hoc apparet origo, quia arbor emittendo producit ſibi ſimile, quia ex illis ſeminibus generantur ſimiles arbores. Primi duo modi nullo modo reperiuntur in divinis, quia una perſona non eſt potentior alia, nec

Anno Chriſti 1439.

Galat. 4. Rom. 8.

Act. 16.

[a] *Joan. epiſt. cap. 4.* quem locum Cyrillus in Joannem lib. 2. cap. 74. intelligit de unigenito Dei Filio qui de Spiritu ſuo dedit nobis, *Act. 8.*

Joan. 14.

Joan. 15.

ANNO CHRISTI 1439.

nec ſapientior altera; ſed bene una perſona originatur ab altera. Cum ergo dicatur, quod perſona Spiritus mittitur, oportet quod hæc temporalis miſſio de neceſſitate præſupponat originem ab illa perſona, a qua mittitur. Et hæc eſt ſecunda ratio fundata in hoc textu ſcripturæ, & ſuper hac ratione multa teſtimonia ſanctorum doctorum ponuntur Græcorum & Latinorum. Tertia ratio ſcripturæ eſt: nos reperimus, quod per Spiritum configuramur ipſi Filio Dei: iſta configuratio habetur in verbis apoſtoli in ſecunda epiſtola ad Corinthios: *Unxit nos & ſignavit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus noſtris*: hoc eſt, ſecundum quod facit nos Spiritus filios adoptivos. Modo ex hac auctoritate ſumitur talis ratio. Illud per quod aliquid alteri figuratur, oportet ut habeat eſſe ab eo cui figurat aliud. Et de hoc eſt exemplum in naturalibus, ut melius capiatis. Nos dicimus ſic, quod ſemen animalis eſt id per quod generatum configuratur & efficitur ſimile ipſi generanti. Modo illud ſemen de neceſſitate eſt, ut ſit deciſum ab illo cui aſſimilatur tes producta: & propter hoc ſemen hominis non producit leonem, ſed ſolum hominem, a quo eſt deciſum. Hæc ſunt exempla, non tamen omnino ſimilia, ſed ſolum ut intelligamus, quod id per quod aſſimilatur, eſt deciſum ab eo cui aſſimilatur. Cum ergo Spiritus habeat hoc, quod per ipſum figuramur Filio, neceſſe eſt dicere, quod Spiritus habeat eſſe a Filio. Et ſuper hac ratione multum fundantur quidam doctores Græci, videlicet Baſilius & Athanaſius, dicentes, quod ſicut Filius eſt imago Patris, ut exiſtens naturaliter a ſuo exemplari, ita Spiritus dicitur imago Filii. Et hoc apparet in [a] antirrheſis ex Baſilio clare, & ex Athanaſio in prima epiſtola ad Serapionem. Quarta ratio quæ ſumitur ex ſcriptura, eſt ibi, cum dicit: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet*. Nam ſi Spiritus accipit a Filio, neceſſe eſt ut procedat ab eo. Non poteſt dici, quod Spiritus accipiat aliquid, quod prius non habuerit, quia eſſet indigentis & mutabilis naturæ, quod omnino abſurdiſſimum eſt dicere: Oportet ergo, ut quidquid Spiritus acceperit a Filio, ab æterno acceperit. Quod ſi ab æterno Spiritus accepit a Filio, tunc ſequitur, quod ab æterno proceſſit ab eo. Rationem hujus dicti aſſignat Chriſtus, dicens: *Omnia quæ habet Pater, mea ſunt. Propterea dixi, de meo accipiet*. Ex hoc dicto habemus, quod omnia quæ Filius habet, accepit ab æterno a Patre: ergo naturam divinam & virtutem ſpirativam, ſecundum quam ſpiratur Spiritus. Quia enim hæc virtus ſpirativa nullo modo repugnat filiationi, ſicut una eſt natura Patris & Filii, ita neceſſe eſt omnino dicere, quod virtus ſpirativa ſit de natura & ſubſtantia Filii; nec eſt intelligibile oppoſitum, quia dicit: *Omnia quæ habet Pater, mea ſunt*: id eſt omnia quæ non repugnant proprietati ſuæ, quia relationes ſolum multiplicant in divinis, & non aliter. Ex hoc verbo habetur, quod prima radix hujus proceſſus eſt Pater, & quod Filius non habet ex ſe, ut producat Spiritum, ſed a Patre. Propter hoc doctores dicunt, quod principaliter procedit a Patre, quia Filius ex ſe non habet, niſi a Patre: & hoc beatus Auguſtinus declarat in 4. de Trinitate cap. 20. *Cum venerit paracletus, quem ego mittam vobis a Patre*. Dicit Auguſtinus, quare dicit a Patre, & tamen ſupra dixit, *Paracletus quem mittet Pater in nomine meo*. Non dixit, a me: & dat Auguſtinus hanc cauſam, quia Pater eſt principium & fons totius deitatis, & propter hoc illa perſona que procedit a Patre & Filio, quandoque refertur ad Patrem, a quo eſt Filius, nulla facta mentione de Filio, quia ex hoc ſatis intelligitur, quod procedit a Filio: & cum Pater ſit primum principium & origo totius divinitatis, non habet ab alio, quod producat perſonam in divinis, ſed ex ſe habet, quia a nullo eſt, Filius autem ex ſe habet, quia eſt perſona quæ ab alio. Modo Pater in quantum eſt Pater, non dicitur principium Spiritus, ſed in quantum ineſt in eo natura divina & virtus ſpirativa: & ideo communicando naturam divinam & virtutem ſpirativam Filio, non communicat paternitatem, ſecundum quam diſtinguitur a Filio; ſed omnia illa ſecundum quæ eſt principium Spiritus, communicantur Filio, ſed non poteſt communicari Filio, ut ſit prima radix divinitatis, quia repugnat proprietati Filii. Et ſic eſt clarum, qualiter Spiritus dicatur principaliter a Patre, non quod ſit plenius aut perfectius a Patre quam a Filio, quia Filius habet eamdem naturam divinam & virtutem ſpirativam, ſecundum quam Pater & Filius ſunt unum principium. Nec alio modo intelligi poſſe, ut ſint unum principium, patet ex his, quia Spiritus accipit a Filio, ex hoc quod Filius accipit a Patre, quia unum & idem eſt numero, quod habet Pater & Filius, hoc uno excepto, quod Pater a nullo habet, & Filius a Patre, quod unum & idem principium ſit Spiritus: & tamen cum dicitur per Baſilium [a], quod Filius eſt ſecundus ordine & dignitate a Patre, & Spiritus ſecundus ordine & dignitate a Filio, non debetis intelligere, ut ſint duæ cauſæ aut duo principia, quia illamet dignitas qua Pater producit Spiritum ſanctum, eſt, qua Filius producit eumdem Spiritum. Et hoc ſufficit quoad hanc quartam rationem. Quinta ratio ex ſcriptura eſt hæc. Invenimus quod Filius operatur per Spiritum, juxta illud epiſtolæ ad Hebræos: *Per Spiritum ſemetipſum obtulit*: & ita invenietis in teſtimoniis addurendis, quod per Spiritum operatur Filius. Modo formatur hæc ratio ex auctoritate. Quandocumque aliquis per aliquem dicitur operari, oportet quod operans det virtutem operativam ei per quod operatur. Verbi gratia, rex operatur per balivum: clarum eſt, quod rex dat virtutem operativam balivo: vel econtra, quando dicitur, Baſilius operatur per regem: demonſtratur enim, quod id per quod balivus operatur, dat virtutem ipſi operanti, ſcilicet balivo: & hæc eſt una maxima in philoſophia naturali. Modo ex quo ſcriptura dicit, quod Filius operatur per Spiritum, quia multa miracula in virtute Spiritus faciebat Filius, oportet dicere, quod aut Spiritus dat virtutem operativam Filio, vel e contra: & cum virtus operativa non ſit aliud quam eſſentia divina, prout omnes doctores volunt, ratio hæc neceſſario concludit, idem eſſe dicere, dare virtutem operativam, & eſſentiam: nullus autem doctorum dicit, quod Filius accipit eſſentiam a Spiritu, ſed econtra. Sic ergo ex hac ratione, prout Chriſtus eſt perſona divina, neceſſe eſt dicere, quod ſi operatur per Spiritum, quod det virtutem operativam & eſſentiam divinam Spiritui: accipere autem eſſentiam & virtutem, eſt idem quod procedere. Ex hoc ſequitur ultima ratio, quod quando doctores ſancti & veſtri Græci dicunt, quod Spiritus eſt a Patre per Filium, vel quod Pater ſpirat Spiritum per Filium, neceſſe eſt dicere, quod Spiritus accipiat eſſe a Filio.

Ratio

Cap. 1.

Joan. 16.

Ibidem.

Joan. 15.

Collatio XXI.

[a] Lib. 3. ad Eunom. in princ.

Hebr. 9.

COLLATIO XXI.

Ratio hæc eſt, quia ſemper id per quod operatur quis, eſt principium illius operationis: ut ſi rex per balivum operatur, balivus eſt principium & origo illius operationis, licet habeat virtutem operandi a rege. Et ſic idem erit dicere, quod Spiritus ſit a Patre per Filium, & quod ſit a Filio. Et ſi quis vellet dicere, quod Filius accipit a Patre, quod ſit principium Spiritus, & Pater accipit, ideoque non velit concedere, quod Spiritus ſit a Filio, ſed a Patre tantum, nihilominus leviter movetur, quia ſi ego moveo lapidem per baculum medium, nullus dicet, quin lignum vel baculus moveat lapidem, licet baculus moveatur a manu: nec quis dicet, quod Jacob non venit ac ſit ab Iſaac, quia Iſaac venit ab Abraham. Si hæc ſunt in humanis, quanto magis in divinis, ubi eſt una & eadem natura, & virtus numero, ſecundum quam Pater & Filius producunt Spiritum? Sicut ergo veriſſime dicitur, quod creaturæ ſunt a Filio, non obſtante, quod Filius ſit a Patre, ita & Spiritus veriſſime & certiſſime a ſanctis doctoribus & ſancta ſcriptura dicitur accipere & procedere a Filio, non obſtante, quod Filius ſit a Patre: & dicentes eſſe a Patre per Filium, & negantes non eſſe a Filio, videntur negare propriam vocem. Hæ ſunt paucæ rationes pro nunc, quæ fundantur in ſacra ſcriptura, in quibus doctores Latini & Græci ſe fundant, ut apparebit in teſtimoniis, [a] ut dicit beatus Thomas in quæſtionibus de potentia Dei, volens declarare opiniones ſanctorum, ipſe format rationes fundatas in ſcripturis. Veniamus ad ſecundam partem, ad teſtimonia patrum: inchoabimus a doctoribus noſtris Latinis primo, quia alias inchoavimus a Græcis, & ideo a beatiſſimo Leone papa ratione quarti concilii Chalcedonenſis: & ut omnes intelligant ejus auctoritatem, advertite. Omnes patres Chalcedonenſis [b] concilii, in illa allocutione habita ad Marcianum imperatorem, quæ incipit, Et hoc profecto veſtrum decebat imperium, ita dicunt de Leone: Deus nobis invulnerabilem errore propugnatorem providit, Romanæ eccleſiæ præſulem, & ad victoriam præparavit, doctrinis eum per omnia veritatis accingens, ut quemadmodum & Petrus affectu ſervens, & is affectu ferventiore decertans, omnem ad Deum ſenſum intelligentiamque perducat. Et ſextum concilium [c] hoc dicit de Leone in ſermone ad Conſtantinum imperatorem: Leonis, inquit, tuba, ut rugitus leonis viriliter ex Roma rugiens, archimandritam beſtiam terruit, & a monaſtico grege dejecit, omnemque opinionem ſuam reprobavit. Hic ſanctus doctor epiſtolam fecit, quæ columna fidei eſt, contra omnes errores adverſus ſcripturas ſanctas, diſtinctam per 23. capitula. Quid dicat de proceſſu Spiritus, audite ejus textum antiquiſſimum ex originali.

ANDR. Lectum eſt.

Leo epiſcopus Turribio Aſturicenſi [d] epiſcopo Hiſpano. Demonſtratur quam impie ſentiant de Trinitate divina, qui Patris & Filii & Spiritus ſancti unam atque eamdem aſſerunt eſſe perſonam, tanquam idem Deus nunc Pater, nunc Filius, nunc Spiritus nominetur, neque alius ſit qui genuit, alius qui genitus eſt, alius qui ab utroque procedit: quod blaſphemiæ genus de Sabellii opinione ſumpſerunt.

PROV. Hic dicit Leo, quod impie ſentiunt de Trinitate divina, qui dicunt, tanquam nec alius ſit qui genuit, & alius qui genitus eſt, & alius qui ab utroque procedit. Idem Leo papa in ſermone de penteceſte hæc ait [e]: Siquidem cum & de Patre ſit Filius unigenitus, & Spiritus ſanctus Patris Filiique ſit Spiritus, non ſicut quæcumque creatura, quæ & Patris & Filii eſt, ſed ſicut cum utroque vivens, & potens, & ſempiternus, & ex eo quod eſt Pater Filiuſque, ſubſiſtens. Ex hoc teſtimonio valde unum notandum eſt propter ſequentia, quia declarat manifeſte, quomodo debeant accipi auctoritates ſcripturæ, cum dicit, quod Spiritus eſt Spiritus Filii & Spiritus Patris, quia ponit ſimilitudinem, quia cum Filius ſit unigenitus, & Patris & Filii ſit Spiritus, non debet intelligi ut creatura a Deo, ſed ſicut cum utroque potens, & vivens, & ſempiternus, ex eo quod eſt Patris Filiique ſubſiſtens. Eſſe ergo Patris & Filii eſt, [f] ex eo quod eſt Pater Filiuſque ſubſiſtens, & hoc in divinis eſt natura divina: quaſi dicat, quod Spiritus ſanctus ſubſiſtit ex Patre Filioque. Secundum teſtimonium quod volumus adducere, ut ab antiquioribus inchoemus, eſt Damaſus papa, de quo ſic dicitur in Chalcedonenſi concilio.

GRÆCI. Nos admittimus; non commendetis.

PROV. Ego dico propter hunc librum Damaſi, qui literis ad Paulinum datis, hoc ſacramentum patefecit. Nos habemus illum librum, in quo Damaſus papa confeſſionem ſuæ fidei, & anathematis omnium hæreſum quæ præceſſerunt, ponit: audiatis ex originali antiquiſſimo.

Confeſſio fidei catholicæ, quam papa Damaſus miſit ad Paulinum Antiochenum epiſcopum.

Credimus in unum Deum Patrem, Filium & Spiritum ſanctum, viſibilium & inviſibilium factorem, per quem creata ſunt omnia in cœlo & in terra: hunc benedictum, & hanc eſſe unam divini nominis Trinitatem: Patrem non Filium, ſed habere Filium qui Pater non ſit: Filium non eſſe Patrem, ſed Filium de Patris natura: Spiritum paracletum qui nec Pater ſit ipſe, nec Filius, ſed a Patre procedat & Filio. Eſt ergo ingenitus Pater, genitus Filius, non genitus paracletus, ſed a Patre procedens & Filio. Item beatus Hilarius qui fuit tempore Athanaſii veſtri, & magnus propugnator pro fide una cum Athanaſio, qui paſſus eſt multa exilia ab Arianis, hic fecit librum de Trinitate tempore Athanaſii diſtinctum in libros: quid dicat in octavo libro, audite. Neque in hoc, inquit, calumnior libertati intelligentiæ, utrum ex Patre, an ex Filio Spiritum paracletum putent eſſe: non enim in incerto dominus reliquit. Nam iiſdem dictis ita locutus eſt. *Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed modo non poteſtis portare. Cum venerit Spiritus veritatis, diriget vos in omni veritate: non enim loquetur a ſemetipſo, ſed quæcumque audiet, loquetur, & futura annunciabit. Ille me honorificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. Omnia quæ habet Pater, mea ſunt: propterea dixi, De meo accipiet & annunciabit vobis.* Et interrogo, an idem ſit a Filio accipere, quod a Patre procedere. Certe idipſum atque unum eſſe exiſtimabitur a Filio accipere, quod ſit a Patre procedere. Ipſe enim dominus ait: *Quod de meo accipiet.* Hoc quod accipit, ſive

ANNO CHRISTI 1439.

[a] *Id eſt, hoc ordine procedit beatus Thomas, qui ante opiniones ſanctorum producit rationes fundatas in ſcripturis.*

[b] Part. 3. initio.

[c] Act. 18. in fine.

[d] Epiſt. 93. cap. 1.

[e] Ser. 1. de ſa med.

[f] Ex eo quod eſt Pater & Filius, Spiritus ſanctus eſt ſubſiſtens.

ANNO CHRISTI 1439.

ſive poteſtas, ſive virtus, ſive doctrina ſit. Filius a ſe accipiendum eſſe dixit. Et rurſus hoc ipſum ſignificat accipiendum eſſe a Patre. Non habet hæc unitas diverſitatem, nec differt a quo acceptum ſit, ut datum a Patre, datum referatur a Filio. In ſecundo libro dicit de Spiritu. Nec tacere oportet, neque loqui neceſſe eſt, qui a Patre & Filio auctoribus conſitendus eſt, & quod ſpiratur a Patre & Filio, & ab utroque procedit. Et in fine libri o-
a Lib. 12. in fine. rat [a]: Conſerva hanc, oro, fidei meæ incontaminatam religionem, & uſque ad exceſſum ſpiritus mei dona mihi hanc conſcientiæ meæ vocem, ut quod in regenerationis meæ ſymbolo baptizatus in Patre & Filio & Spiritu ſancto profeſſus ſum, ſemper obtineam, Patrem ſcilicet te noſtrum, Filium una tecum adorem, ſanctum Spiritum tuum, qui ex te per unigenitum tuum eſt, promereat, quia mihi idoneus ad fidem teſtis eſt, dicens: *Pater, omnia mea tua ſunt, & tua mea*. Item beatus Hieronymus qui fuit eo tempore, in tribus epiſtolis oſtendit, Spiritum procedere a Patre & Filio, in 1. epiſtola ad Damaſum: Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, & unum dominum noſtrum Jeſum Filium Dei, & in Spiritum ſanctum Deum: non tres Deos, ſed Patrem, Filium & Spiritum ſanctum Deum ſolimus & confitemur, non ut unum ſolitarium, non eumdem qui ſibi Pater ſit, ipſe & Filius, ſed Patrem qui genuit, & Filium qui genitus eſt; Spiritum vero non genitum, non creatum, non factum, ſed de Patre Filioque procedentem. Item Hieronymus ſcribens ad Auguſtinum & Alypium epiſcopos in expoſitione fidei ponit, quod procedit a Patre & Filio. Credamus, inquit, in Spiritum ſanctum Deum verum ex Patre Filioque procedentem, æqualem per omnia Patri & Filio voluntate, æternitate, ſubſtantia. In expoſitione Nicæni ſymboli ſic dicit Hieronymus. Primo ponit ſymbolum, poſtea cum dicitur de Spiritu, exponit & dicit: Et in Spiritum ſanctum qui de Patre & Filio procedit, qui eſt Deus verus, ſicut & Filius. Hic Hieronymus fuit diſcipulus Gregorii Nazianzeni veſtri, & ab eo habuit hanc doctrinam. Conſequenter ſuccedat Ambroſius archiepiſcopus Mediolanenſis, qui
b In concil. Epheſ. part. 2. act. 1. ex cius ſcriptis auctoritates adducuntur. c Corrigendum eſſet, Nazianzeno, ſed legendum eſt, Nectario: ipſi enim ſic dixiſſe Theodoſium refert Theodoret. lib. 5. c. 17. d Subdit S. Ambroſ. quod Chriſtus his verbis omnes interficit opiniones, quæ ex loco ad locum poſſunt ſicut in corporalibus æſtimari. e Eod. lib. & cap. Pſalm. 31. Cap. 12.
fuit tempore Baſilii, temporibus ſcilicet Valentis & Valentiniani & Gratiani imperatorum. Hic pater magnus doctor ad Gratianum tres libros ſcripſit. Primum contra Arianos de Trinitate. Secundum de Spiritu ſancto contra Macedonianos. Tertium de quæſtionibus Spiritus ad eumdem Gratianum imperatorem. Hic quantæ reputationis fuit in tertia ſynodo [b], geſta ſunt ampliſſima; & cum Theodoſius reverſus eſt de Italia ad Conſtantinopolim, dixit Nazianzeno [c]: Præter Ambroſium non novi epiſcopum. Quid dicat in libro de Spiritu, audite [d]: Non ergo quaſi ex loco mittitur Spiritus, aut quaſi ex loco procedit, cum procedit ex Filio, ſicut ipſe Filius, cum dicit; *A Patre proceſſi, & veni*: [e] & infra. [f] Spiritus quoque ſanctus cum procedit a Patre & a Filio, non ſeparatur a Patre, non ſeparatur a Filio. Quomodo enim ſeparari poteſt a Patre, qui Spiritus oris ejus eſt? Hoc eſt teſtimonium ſatis clarum, & accipit fundamentum ex ſcriptura, cum dicit: *Spiritus oris ſui*: ſicut & Baſilius, & alii ſancti ex hac auctoritate ſcripturæ: *Spiritu oris ſui omnis virtus eorum*:

& aliis auctoritatibus concludunt, quod procedit a Filio. Item ſecundo libro ad Gratianum de Spiritu. Quid eſt ergo? Non enim a ſe loquetur, hoc eſt, non ſuæ loquitur, qui loquitur veritatem, ſapientiam ſpirat: non ſine Patre loquitur, qui Dei Spiritus eſt: non a ſe audit, quia ex Deo omnia: omnia accepit a Patre Filius, quia ipſe dixit: *Omnia mihi tradita ſunt a Patre meo*. Omnia Patris habet Filius, quia dicit: *Omnia quæ habet Pater, mea ſunt*. Et quæ accepit ipſe per unitatem naturæ, ex ipſo Filio per eamdem unitatem naturæ accipit Spiritus ſanctus, ſicut dominus Jeſus declarat de Spiritu ſuo dicens: *Propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis*. Hic advertite, quia dicit, Non a ſe audit, quia ab eo omnia accipit; ponit ordinem a Patre in Filium: & quæ Filius accepit per unitatem naturæ, per eamdem unitatem accepit & Spiritus: & ſicut Filius ſe habet ordine & dignitate, quia accepit, ita dicit hic magnus doctor, quod Spiritus accipit a Filio. Item dicit lib. 1. ad Gratianum de Spiritu ſancto: Accipe nunc, quia ſicut Pater fons vitæ eſt, ita Filius fons vitæ eſt, eo quod apud te, inquit, Deus omnipotens, Filius tuus fons vitæ eſt, hoc eſt fons Spiritus ſancti. Item hic clarius doctor in ſecundo opere de Spiritu ſancto, & in primo libro etiam oſtendit ſic dicens: Quoniam de interioribus Dei progreditur, non Dei creatura, ſed Dei probatur eſſe ſubſtantia. Legatis verba. Cur interrogas, quomodo ſit ſocius & æqualis regi, quem regii conſtat eſſe honoris & generis? Ergo, quia Spiritus ex utroque procedit, ideo dicit: Qui autem Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt ejus. Ex hac auctoritate unum debetis accipere, quia aſſignando cauſam, quare ab utroque procedit, hoc ſolum dicit, quia ſcriptum eſt: *Si quis Spiritum Chriſti non habet*. Et hæc habitudo Spiritus, quia dicitur Spiritus Filii, dicit ex hoc, quia ab utroque procedit. Et hæc dixeram in prima ratione. Item eodem libro, ultimo capite: Quid eſt autem, quod ex Deo Filius naſci dicitur, & Spiritus procedere ſignificatur? Si quæras quid inter naſcentem & procedentem differat, evidenter hoc intereſt, quia iſte ex uno naſcitur, ille ex utroque progreditur. Et in eodem capite, mitti a Patre & Filio dicitur, ut de ipſorum ſubſtantia procedere, & unum cum eis opus agere dignoſcatur. Ex his duobus eſt advertendum primo, quod volens ponere differentiam genituræ Filii & proceſſionis Spiritus ſancti, aſſignat hoc pro ratione, quia Filius ab uno naſcitur, & Spiritus ab utroque. In ſecundo dat nobis unum nobile documentum, quod omnis miſſio temporalis præſupponit proceſſionem æternam a perſona quæ mittit. Unde cum dicitur mitti a Patre & Filio, dicitur, ut de ipſorum ſubſtantia procedere, & unum opus cum eis agere dignoſcatur. Sequitur Auguſtinus regeneratus in Chriſto ab Ambroſio: quid dicat attendite: & primo ad Petrum [g] de fide ſic ait: Æternum quippe & ſine initio eſt, quod Filius de Patris natura exiſtat, extitit, ac ſine initio eſt, quod Spiritus de Patris natura Filiique procedat. Et in eodem capite, unus eſt Deus Pater, qui ſolus eſſentialiter de ſeipſo unum Filium genuit, & unus Spiritus, qui ſolus eſſentialiter de Patre Filioque procedit: & infra: Neque enim in illa Trinitate proprium eſſet ſolius Patris, quia non eſt generatus ipſe, ſed unum Filium genuit: neque proprium ſolius Filii, quia non genuit ipſe, ſed ſolus de Patris eſſentia natus eſt: neque pro-

Collatio XXI.

Joan. 16.

Ibidem.

Cap. 19.

Pſalm. 35.

Rom. 8.

g Cap. 1. inter opera S. Auguſtini tom. 3. quem tractatum tribuunt S. Fulgentio Lovanienſes in edit. Pariſienſ. & Poſſevin in apparat. Cap. 2.

Collatio XXI.

proprium Spiritus ſancti, quia nec natus eſt ipſe, A nec genuit, ſed ſolus de Patre Filioque procedit. Item eodem libro, regula [a] De fide firmiter tene, & nullatenus dubites, eumdem Spiritum, qui Patris & Filii unus Spiritus eſt, de Patre Filioque procedere. Dicit enim Filius: *Cum venerit Spiritus veritatis, qui a Patre procedit:* ubi ſuum eſſe Spiritum docuit, quia ipſe eſt veritas. De Filio quoque procedere Spiritum ſanctum, prophetia & apoſtolica doctrina commendat. Iſaias dicit de Filio: *Percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum interficiet impium.* De quo apoſtolus: *Quem interficiet dominus Jeſus ſpiritu oris ſui:* quem etiam Dei Filius Spiritum oris ſui eſſe ſignificans, poſt reſurrectionem inſufflans, ait: *Accipite Spiritum ſanctum.* De ore B vero ipſius domini Jeſu ait Joannes in apocalypſi, *Quia gladius utraque parte acutus procedebat.* Ipſe ergo Spiritus oris ejus, ipſe eſt gladius qui de ore ejus procedit. Idem Auguſtinus [b] libro contra Maximinum hæreticum ſic ait: Quæris ſi de ſubſtantia Patris eſt Filius, & de ſubſtantia Patris eſt etiam Spiritus ſanctus, cur unus Filius ſit, & alius non ſit Filius. Ecce reſpondeo, ſive capias, ſive non. De Patre eſt Filius, & de Patre eſt Spiritus ſanctus: ſed ille genitus, iſte procedens. Ideo ille Filius Patris eſt, de quo eſt genitus: iſte Spiritus utriuſque, quoniam de utroque procedit. Sed ideo cum de illo Filius loquere- tur, dixit: *De Patre procedit*: quoniam Pater C proceſſionis ejus eſt auctor, & genuit, & gignendo dedit ut etiam ex ipſo procedat Spiritus ſanctus: & niſi procederet & de ipſo, non diceret diſcipulis, *Accipite Spiritum ſanctum*, eumque inſufflando daret, ut a ſe quoque procedere ſignificans. Et infra: Satis eſt nobis, quod non eſt a ſe Filius, ſed ab illo a quo natus eſt: non eſt a ſe Spiritus, ſed ab illo a quo procedit, & quia de utroque procedit, ſicut jam oſtendimus; unde & Spiritus Patris & Filii eſt dictus. Item idem in libros ſuper Joannem [c], ſuper illa verba, *Non enim loquetur a ſemetipſo*, quærit hoc modo: Hic forte aliquis quæret, utrum & a Filio procedat Spiritus ſanctus. Filius enim ſolius Patris eſt Filius, & Pater ſolius Filii eſt Pater, Spiritus ſanctus non eſt unius eorum Spiritus, D ſed amborum. Habes ipſum dominum dicentem: *Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris qui loquitur in vobis.* Habes & apoſtolum: *Miſit Deus*, inquit, *Spiritum Filii ſui in corda noſtra.* Cum ergo ſicut unus Pater & unus Filius, ita ſit & unus Spiritus ſanctus, profecto amborum eſt, ſicut ipſe dominus Jeſus dixit: *Spiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis*: & apoſtolus dicit: *Miſit Deus Spiritum Filii ſui in corda noſtra.* Cur non credamus, quod etiam de Filio procedat Spiritus ſanctus, cum Filii quoque ipſe ſit Spiritus? Si enim non ab eo procederet, non poſt reſurrectionem ſe repræſentans diſcipulis inſufflaſſet, dicens: *Accipite Spiritum ſanctum.* Quid illa inſufflatio ſignificet, niſi quod E procedat Spiritus de ipſo? Ad hoc etiam illud pertinet, quod de muliere quæ fluxum patiebatur, ait, *Tetigit me aliquis. Ego ſenſi virtutem ex me exiſſe.* Nam virtutis nomine appellari etiam Spiritum ſanctum, ex eo clarum eſt, ubi angelus dicenti Mariæ, *Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco?* reſpondit: *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi*: (& infra.) Si ergo de Patre & Filio procedit Spiritus, cur Filius dicit, A Patre procedit? Cur putas, niſi quemadmodum ſolet ad eum referre etiam quod ipſius eſt, de quo & ipſe eſt? Unde & illud eſt, quod ait: *Mea doctrina non eſt mea, ſed ejus qui miſit me.* Si ergo intelligitur ejus doctrina, quam dicit non ſuam, ſed Patris, quanto magis intelligendus eſt & de ipſo procedere Spiritus ſanctus, ubi ait, De Patre procedit, [d] ut non diceret, De me non procedit? A quo autem habet Filius ut ſit Deus, ab illo habet utique ut etiam de illo procedat Spiritus ſanctus: & per hoc Spiritus, ut etiam de Filio procedat, ſicut procedit a Patre, ab ipſo habet Patre. Item idem Auguſtinus de Trinitate [e]: Sicut enim natum eſſe, eſt Filio a Patre eſſe; ita mitti eſt Filio cognoſci, quod ab illo eſt: & ſicut Spiritui ſancto donum Dei eſſe a Patre procedere, ita mitti eſt cognoſci quod ab illo procedat. Nec poſſumus dicere, quod Spiritus a Filio non procedat: neque enim fruſtra idem Spiritus, Patris & Filii Spiritus dicitur: nec video, quod aliud ſignificare voluerit, cum inſufflans ait: *Accipite Spiritum ſanctum.* Neque flatus ille corporeus cum ſenſu corporali tangendi procedens ex corpore Chriſti, ſubſtantia Spiritus ſancti, ſed demonſtratio per congruas ſignificationes, non tantum a Patre, ſed a Filio procedere Spiritum ſanctum: (& infra) Quod ergo ait dominus, *Quem mittam vobis a Patre*, oſtendit Spiritum & Patris & Filii: quia etiam cum diviſſet, *Quem mittet Pater*, addit, *In nomine meo.* Non dixit, quem mittet Pater a me, quemadmodum dixit, *Quem ego mittam a Patre*: videlicet oſtendens, quod totius divinitatis, vel ſi melius dicitur, deitatis principium Pater eſt. Qui ergo ex Patre procedit & Filio, ad eum refertur, a quo natus eſt Filius. Item idem Auguſtinus de Trinitate libro 15. Demum in illa ſumma divinitate quæ Deus eſt, intervalla temporum nulla ſunt, per quæ poſſit oſtendi, aut ſaltem requiri, utrum prius de Patre natus ſit Filius, & poſtea de ambobus proceſſerit Spiritus ſanctus, quoniam ſcriptura dicit ſanctum Spiritum amborum. Ipſe eſt enim de quo dicit apoſtolus: *Quoniam autem eſtis Filii Dei, miſit Deus Spiritum Filii ſui in corda veſtra.* Et in alio loco: *Quem mittet Pater in nomine meo*, De utroque autem procedere ſic docetur, quia ipſe Filius ait, De Patre procedit. Et cum reſurrexiſſet a mortuis, & apparuiſſet diſcipulis ſuis, inſufflavit, & ait: *Accipite Spiritum ſanctum*: ut eum etiam de ſe procedere oſtenderet: & infra. Quapropter qui poteſt intelligere ſine tempore generationem Filii de Patre, intelligat & proceſſionem Spiritus de utroque: (& infra) Sicut habet Pater in ſemetipſo, ut de illo procedat Spiritus ſanctus; ſic dedit Filio, ut de illo procedat idem Spiritus ſanctus, & utrumque ſine tempore: atque ita dictum eſt Spiritum ſanctum de Patre procedere, ut intelligatur, quod etiam [f] procedit de Filio, de Patre eſſe & Filio. Si enim quidquid habet, de Patre habet Filius, de Patre habet utique ut de illo procedat Spiritus ſanctus. Poſt beatum Auguſtinum ante tempora Gregorii Dialogi fuit Hormiſda papa, qui fuit tempore Juſtini imperatoris, qui præceſſit magnum Juſtinianum. Illo tempore erat turbata eccleſia Conſtantinopolitana propter Acacium patriarcham hæreticum, & nonnullos ſequaces Eutychis poſt concilium Chalcedonenſe: unde ſuccedens Joannes Conſtantinopolitanus dans operam concordiæ illius eccleſiæ cum eccleſia Romana, fecit tractatus magnos, quos habemus: & convenit Juſtinus cum Joanne, ut tota

ANNO CHRISTI 1430.

[a] Undecimo.
[b] Lib. 3. cap. 14.
[c] Cap. 16. tract. 99.
[d] Id ipſum non dicit.
[e] Lib. 4. cap. 20.
[f] procedere.

Joan. 7.
1. Theſſ. 2.
Joan. 20.
Apocal. 1.
Joan. 15.
Joan. 16.
Matth. 10.
Galat. 4.
Ibidem.
Joan. 20.
Luc. 8.
Luc. 1.
Joan. 20.
Cap. 26.
Galat. 4
Joan. 20.

ANNO CHRISTI 1439.

ut tota illa eccleſia acciperet fidem quam Hormiſda mitteret, ut ex conventione fidei fieret conventio obedientiæ. Fecit Hormiſda tomum fidei, mittens Joanni & Juſtino; & in epiſtola ad Juſtinum imperatorem hæc verba ſunt: Magnum eſt incomprehenſibile myſterium Trinitatis, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus, Trinitas indiviſa: & tamen notum eſt, quia proprium eſt Patris, ut generet Filium; proprium Filii Dei, ut ex Patre Patri naſceretur æqualis; proprium eſt Spiritus ſancti, ut de Patre Filioque procederet ſub una ſubſtantia deitatis. Nunc ſequuntur auctoritates Gregorii Dialogi, qui fuit poſt quintam ſynodum tempore Mauritii imperatoris; quid dicat [b] in ſymbolo, audite: Credo in Deum unum, oro Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, tres perſonas, unam ſubſtantiam, Patrem ingenitum, Filium genitum, Spiritum ſanctum nec genitum, nec ingenitum, ſed coæternum, de Patre & Filio procedentem. Item in libro dialogorum [c]: Ipſa veritas ut fidem augeret diſcipulis dixit, *Si non abiero, paracletus non veniet ad vos*. Cum enim conſtet paracletum ex Patre & Filio procedere, cur ſe Filius receſſurum dicit, ut ille veniat, qui a Filio nunquam recedit? Item lib. 1. Moralium: Paratiſque conviviis, holocauſtum Job pro filiis exhibuit, qua pro apoſtolis de prædicatione redeuntibus redemptor oravit. Bene autem mittendo ſanctificare dicitur, quia dum Spiritum qui ex ſe procedit, diſcipulorum cordibus tribuit, quidquid culpæ inheſſe potuit, emundavit. Item idem ſecundo Moralium libro: In cunctis fidelibus Spiritus venit, ſed in ſolo mediatore ſemper ſingulariter permanet: illum in humanitate non deſeruit, ex cujus divinitate procedit. Item tertio libro Moralium: Venit hora cum jam in proverbiis non loquar, ſed palam de Patre nunciabo. Palam de Patre annunciare aſſerit, quia per Patrem pateſaciet tunc ſuæ majeſtatis ſpeciem, a quo gignente ipſe non impar oriatur: & quomodo ab utroque Spiritus utrique coæternus procedat, oſtendit. Temporibus Juſtini imperatoris floruit quidam doctor Boetius, qui ſcripſit librum in theologia de Trinitate contra Arium, alium de duabus naturis in Chriſto, contra Neſtorium & Eutychen, & unum de fide catholica, & multa alia in philoſophia & theologia; dicit ſic in libro de fide & Trinitate: Hæc autem religio una, quæ vocatur Chriſtiana & catholica, his fundamentis nititur, aſſerens ab æterno, id eſt, ante Mundi conſtitutionem, ante eſſe, videlicet quod temporis poteſt retinere vocabulum, divinam Patris ac Filii & Spiritus ſancti extitiſſe ſubſtantiam, ut Deum dicat Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, non tamen tres Deos, ſed unum: Patrem habere Filium ex ſua ſubſtantia genitum, nota ſibi ratione coæternum: (& infra) Spiritum ſanctum neque Patrem, neque Filium, ac ideo in illa natura neque genitum, neque generantem, ſed a Patre & Filio procedentem. Item in libro de Trinitate in fine: Ac ſi meminimus omnium in prioribus de Deo ſententiarum, ita cogitemus proceſſiſſe quidem ex Deo Patre Filium, & ex utroque Spiritum. Etiam de tempore beati Gregorii Dialogi floruit Iſidorus nomine in Hiſpania: unum ejus teſtimonium dicam. Fecit librum etymologiarum diviſum in 22. libros, in 12. lib. cap. 3. ſic ait: Hoc autem intereſt inter naſcentem Filium & procedentem Spiritum, quia Filius ab uno naſcitur, & Spiritus ab utroque procedit; ideo diſcitur: *Si quis Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt ejus*. Ex hoc dicto & omnibus præmiſſis teſtimoniis poteſtis concludere, quod omnia quæ dicunt Spiritum procedere a Filio, faciunt fundamentum in auctoritatibus ſcripturæ dicentis, quod eſt Filii, intelligentes per illud, eſt, proceſſionem Spiritus. Et quia poſt iſtum doctorem tota patria Hiſpanorum cum rege Reccaredo [d], qui fuerat Arianus cum prædeceſſoribus ſuis, confutata hæreſi Arianorum, & ea anathematizata, receperunt fidem, & fuit neceſſe plura concilia in ſuo loco fieri, ut illa gens ex frequenti celebratione conciliorum imbueretur in fide: & hæc concilia fuerunt magnæ auctoritatis, in quibus aliqua de fide dicta ſunt contra hæreticos: & eccleſia univerſa Græca & Latina cum magna veneratione receperunt illa concilia, & ibi fuit facta regula fidei hoc modo. [e] Regula fidei catholicæ, quam epiſcopi Tarraconenſes, Carthaginenſes, & Luſitani, & Bætici fecerunt, & cum præcepto papæ Leonis urbis Romæ ad Baleonium epiſcopum Gallæciæ miſerunt. Credimus in unum verum Deum Patrem omnipotentem, & Filium, & Spiritum ſanctum, viſibilium & inviſibilium factorem, per quem creata ſunt omnia in cœlo & in terra: Patrem autem non eſſe Filium, ſed habere Filium qui Pater non ſit: Filium non eſſe Patrem, ſed Filium de Patre natum: Spiritum, qui nec Pater ſit, nec Filius, ſed a Patre Filioque procedens. Item in tertio concilio [f] ſic dicitur: Spiritus ſanctus confitendus eſt a Patre & Filio procedere, & cum Patre & Filio unius eſſe ſubſtantiæ. Item in alio concilio ubi anathematizantur hæretici, dicunt: Quicumque Spiritum non credit a Patre & Filio procedere, eumque non dixerit unum eſſe Patri & Filio & conſubſtantialem, anathematizetur. Item in alia ſynodo: Credimus Spiritum ſanctum vivificatorem ex Patre Filioque procedentem, & conſubſtantialiter unum, qui ab utroque procedit: Patrem a nullo factum, Filium a Patre non factum, ſed genitum: Spiritum nec creatum, nec genitum, ſed procedentem ex Patre Filioque profitemur. Item in ſequenti ſynodo: Spiritum ſanctum neque genitum, neque creatum, ſed a Patre Filioque procedentem. In alia ſynodo: Credimus Spiritum ſanctum vivificatorem, a Patre & Filio procedentem, cum Patre & Filio adorandum & glorificandum. Item in duodecima ſynodo Toletana: Pons eſt Pater totius divinitatis: ipſe quoque Pater; qui ineffabili ſubſtantia ſua Filium ineffabiliter genuit, nec aliud quam ipſe eſt, genuit: Spiritum quoque ſanctum qui eſt tertia in Trinitate perſona, non tamen genitus vel creatus, ſed ab utroque procedens. Item in decimatertia ſynodo. Credimus Spiritum ſanctum vivificatorem, a Patre & Filio procedentem, cum Patre & Filio conglorificandum. Omnes iſtæ ſynodi ante ſextam ſynodum fuerunt cum magna veneratione ſuſceptæ, & ſi eccleſia in his quæ fidei ſunt, dat auctoritatem doctoribus particularibus, ut apparet in multis collocutionibus quartæ ſynodi, a fortiori dedit talibus ſynodis auctoritate ſedis apoſtolicæ congregatis, & per eamdem ſedem firmatis, in quibus magni doctores fuerunt. Multi ſunt in eccleſia noſtra doctores, qui clare hanc materiam declararunt, quos pro nunc omittimus, ut omnes conveniamus in illis notoriis tam Græcis quam Latinis, qui fuerunt ante ſeptimam ſynodum. Sic ſecunda pars eſt expedita, in qua dixeram, quod aliqua teſtimonia Latinorum doctorum adducerem

Collatio XXI. Num. 8.

[a] Epiſt. 79. inter concilia generalia Coloniæ impreſſa tom. 1. part. 1.

[b] In ſymbolo quod recitatur in ejus vita lib. 2. cap. 2.

[c] Lib. 4. cap. ultimo.

[d] Alias Toriſmundo. Vide Baron. Ann. 6. anno 1037. num. 17.

[e] Hæc præcedunt Reccaredi tempora ſubquo Gothi dicebantur eſſe Arriani.

[f] Scilicet, Toletano.

Collatio XXI.

rem pro veritate. Dixeram in tertio loco intrare doctores Græcos, etiam eorum qui sunt in magna veneratione, qui ut fulmina hanc veritatem declarant; & ideo intrabimus hanc tertiam.

NOTÆ HORATII JUSTINIANI

AD VIGESIMAMPRIMAM COLLATIONEM.

1 *Plenire.*] Græcus scriptor in fine sessionis 23. sic ait: *Convenimus versus ad locum consuetum, domino Marco Episcopo & domino Antonio Heracleensi absentibus. Præceperat enim imperator, ne convenirent: namque modum nullum poterant reperire volebat ad abundam, non sermones consentiosos.*

2 *Antirrhesis.*] Sic vocat Græco vocabulo responsiones sancti Basilii contra Eunomium. Estque lib. 5. adversus Eunomium in capite cujus titulus est, *Quod participant de creatore*, &c.

3 *Damasus.*] In epistola Damasi ad Paulinum Antiochenum, quam refert Baronius tom. 4. anno 373. num. 10. inter alia fidei dogmata hæc non leguntur, sed nec hodie extant alia fidei dogmata, & damnationes hæresum ab eodem Damaso factæ, de quibus Justinianus imperator in epistola ad Joannem papam mentionem facit, de qua Baronius ubi supra num. 15. In altera igitur harum epistolarum Damasi olim extitisse hanc regulam fidei, quam refert hic Provincialis, dicendum est, ex qua desumptisse videtur Leo papa, ex cujus præscripto in concilio Toletano I. ejus tempore celebrato, ut tom. 3. conciliorum; hanc eadem regula fidei fere ad verbum statuitur. Vide Baron. tom. 6. anno 447. num. 18. & sequentibus. Quam regulam fidei ex prædicto concilio Toletano iterum infra hac eadem collatione refert Provincialis.

4 *Regula.*] Habetur in concilio Toletano I. tom. 3. conciliorum. Vide Baronium tom. 6. annal. anno 447. num. 18. & sequentibus. Hanc eamdem regulam tanquam ex Damaso attulit supra Provincialis, de qua in antecedenti nota diximus.

COLLATIO VIGESIMASECUNDA.

DIE XXIV. MARTII.

Probatur auctoritatibus sanctorum patrum Græcorum, Spiritum sanctum procedere a Patre & Filio: & respondetur in contrarium allatis.

Num. I. AND. DIE vigesimaquarta Martii facta est conventio alia publica, inchoavit Provincialis.

PROV. Sequentes ordinem primo institutum, transimus ad auctoritates sanctorum Græcorum, ut ex illis testimoniis innotescat concordia sanctorum Latinorum & Græcorum. Post auctoritates allegatas magni Basilii sunt & aliæ ejusdem magni Basilii, quibus ostendit, quod idem est ordo Spiritus ad Filium, qui est Filii ad Patrem: nam in libro dicto de [1] anthirrelis: Quod participant de creatore, dicit, quod imago Dei est Filius, & quod imago Filii est Spiritus, & qui participes illius sunt, Filii conformes fiunt, juxta illud apostoli: Rom. 8. *Quos prædestinavit fieri conformes imaginis Filii Dei.* Ex hoc habetur, quod sicut Filius dicitur imago Patris, ita Spiritus Filii. Imago autem juxta doctrinam omnium sanctorum patrum, importat processionem in similitudinem alterius. Et hoc constat ex textu divinæ scripturæ, ubi sapientia, vel scriptura loquens de sapientia divina, ita dicit: Cap. 7. *Emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei, & imago bonitatis illius.* Emanatio importat processionem: ergo impossibile est aliquid esse ad imaginem, quin procedat ad ejus similitudinem. Id a quo procedit imago, vocatur exemplar. Non potest esse Filii imago in divinis nisi naturalis: ergo accipit per hoc naturam a Patre: ergo quia accipit naturam, dicitur imago ejus. Cum ergo Spiritus etiam naturaliter procedat, quia natura divina sibi communicatur & datur, & dicitur imago Filii: ergo oportet, quod accipiat naturam & esse a Filio. Et cum Basilius hic nullam ponat conditionem, sequitur manifeste, quod nec in primo libro debuit poni [2] conditio. Item Basilius in iisdem anthirretis sic dicit [a]. Sed legatur in Græco auctoritas prima.

AND. Lecta fuit in Græco.

PROV. Capitulum est, de quo proxime [b] dicebam, quod ut Filius se habet ad Patrem, ita Spiritus ad Filium: idcirco sequitur statim, & Filius dicitur verbum Patris, & Spiritus verbum Filii, juxta illud apostoli 1 *Portans omnia verbo* Hebr. 1. *virtutis suæ.* Cum autem verbum Patris procedat ab ipso, & accipiat esse ab eo, ut a causa & principio suo: eodem modo verbum Filii ab ipso Filio, scilicet Spiritus, qui est verbum Filii, ut ipse probat, nec ponit hic aliquam suppositionem. Si hoc [3] concedamus, ergo concedit, quod Spiritus sanctus a Filio procedat, & quod Filius sit causa.

AND. Fuit lecta auctoritas hæc in Græco.

PROV. Multa alia essent testimonia Basilii magni, sed quia alii multi sunt, sufficiant hæc de Basillo. Et quia in principio nos fecimus mentionem de illo sancto patre Epiphanio, & duo adduximus testimonia, restat ut adducamus duo alia ejusdem testimonia in opere anchorato, quod alias allegavimus. Post illa testimonia hæc infert: Itaque & Pater erat semper, & Filius erat semper, & Spiritus sanctus ex Patre & Filio spiratus. Modo cum spiratio Spiritus in divinis non sit aliud quam processio Spiritus, imo est actus notionalis respectu Spiritus, & hic dicat, quod spiratur a Patre & Filio, sequitur, quod procedat ex Patre & Filio.

AND. Fuit lecta in Græco hæc auctoritas.

PROV. Item iste pater Epiphanius in quodam libro qui intitulatur contra hæreticos [c], ita inquit: Si autem Christus ex Patre creditur Deus ex Deo, & Spiritus ex Christo, sive ab utroque, quia Christus ait: *De meo accipiet*: ex hoc appareret clara similitudo ad dicta Basilii sine ulla conditione penitus, ut nil clarius esse possit; dicit: Quod sicut Christus dicitur ex Patre Deus ex Deo, ita dicit: Oportet ut credamus Spiritum ex ipso, ita ut Deus ex Deo sive ab utroque, quia idem est dicere apud eum, quod Spiritus sit ex ipso Filio, Deus ex Deo, & quod sit ab utroque. Et quod hoc sit, probat duabus auctoritatibus sacræ scripturæ. Prima, quod sit ex Patre Deus ex Deo, per illud, *Qui ex Patre procedit* Secundo quod sit Spiritus ex ipso Christo Deus ex Deo, probat ex illo, *De meo accipiet*; & ponit sine conditione. Et hic sanctus pater bene debuisset vidisse magnum Basilium, aut si præcessit Basilium, Basilius debuit eum vidisse. Ergo de necessitate oportet dicere, quod illa conditio non potest stare in libro illo.

AND. Fuit lecta in Græco.

PROV. Ut nos procedamus secundum ordinem temporum, cum multæ aliæ possent adduci auctoritates ex sancto Epiphanio, credimus hæc sufficere de eo, & transeamus ad alios. Habemus apud Latinos translatum per beatum Hieronymum librum magni Didymi de Spiritu sancto.

Anno Christi 1439.

a Lib. 5. ad Eunomium cap. quod incipit, Proposuerea.

b Antecedenti coll.

c Adversus hæreses lib. 3. hæresi 74. alias 79. num. 7. 8. 9. & 10.

Anno Christi 1659. a Epist. 64. ad Pachomium & Orontium.

cto. Hic Didymus fuit præceptor Hieronymi, & ipsemet Hieronymus de se dicit in epistola [a], quod jam canis ejus spargebatur caput, & magistrum magis decebat esse, quam discipulum; tamen perrexit Alexandriam, ut Didymum audiret: & vestri historici, videlicet Theodoretus & Socrates immensam laudem de scientia sua dicent. Iste sic dicit: Spiritus quoque sanctus cum sit Spiritus veritatis, Spiritusque sapientiæ, non potest Filio loquente audire quæ nescit, cum hoc sit quod profertur a Filio: & modicum infra dicit ita: Neque aliud quid est Filius, exceptis his quæ ei dantur a Patre: neque alia substantia est Spiritus sanctus, præter id quod ei datur a Filio. Ex hac auctoritate primo apparet, quod talis est habitudo Spiritus ad Filium, qualis Filii ad Patrem, quia dicit, quod Filius nil aliud, exceptis his quæ dantur sibi a Patre: nil modo datur Filio a Patre, nisi æternum; quia alias daretur ex tempore, & esset mutabile. Et hoc habetur in sancto Joanne evangelista, declarans quid est, quod datur Filio, a Patre, dicit in capite 10. *Oves meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis, & non rapient eas quisquam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi, majus omnibus est, & nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego & Pater unum sumus.* Id autem quod majus omnibus, ratione cujus nullus potest rapere oves suas, neque a se, neque a Patre, & secundum quod unum sunt Pater & Filius, non est aliud quam substantia & essentia divina, ut omnes sancti doctores exponunt. Dicit hic Didymus, quod Filius non est aliud quam quod datur sibi a Patre, & Spiritus non est alia substantia præter id quod datur sibi a Filio. Hic ergo nulla est conditio; [& credendum est Basilium etiam vidisse hoc opus de Spiritu sancto · ergo non debuit poni illa conditio dubitativa [b]. In prima auctoritate dicit, quod non potest audire Filio loquente quæ nescit, cum ex hoc subsistat Spiritus, quod profertur a Filio. Ex quo apparet quod audientia Spiritus abintra nil aliud est, quam acceptio scientiæ: & cum scientia in Deo & essentia sint unum, hæc audientia & essentia erunt unum. Et ideo Christus dicebat in evangelio: *Non enim loquetur a se*: quia scilicet non est a se. Ergo oportet, ut capiat esse ab illo, a quo audit · ab illo audit, a quo procedit, secundum Augustinum qui dicit: Audire illius est scire, & scire idem est quod esse. Ex quo sequitur, quod ab illo, a quo audit, ab illo habeat esse: sed a Filio audit, ut concessum fuit per vos: ergo a Filio accipit esse. Quia tempore Didymi floruit Athanasius, ideo veniam ad testimonia magni & beatissimi Athanasii. Dicit in 3. libro contra Arianos [c] de Filio loquens: Ipse, ut dictum est, Spiritum dat, & quæcumque habet Spiritus, hoc a Verbo habet. Et cum non habeat nisi æternum, & istud habet Spiritus a Filio: ergo sequitur necessario, quod procedit a Filio.

Joan. 10.

b In dictis Basilii, de qua satis supra.

Joan. 16.

c Contra Arianos orat. 3. ante med. in edit. Paris. anno 1572.

And. Fuit lecta auctoritas Athanasii.

Prov. Hic doctor Athanasius in 2. libro contra Arianos ita dicit: Nam alia quidem omnia Spiritus participantia sunt, ipse autem Filius, secundum vos, cujus erit particeps? (loquitur Arianis) Spiritusne? Sed Spiritus a Filio potius accipit, & irrationabile est dicere, hunc ab illo sanctificari. Hæc Athanasius. Ergo apparet, quod Spiritus a Filio, & quod nullo modo Filius potest sanctificari a Spiritu, quia ipse Filius est Deus, & producit Spiritum sanctum: & quidquid Spiritus sanctus operatur, operatur ut productus a Filio: & hoc est quod dicit. Legatis.

Collatio XXII.

And. Fuit lecta hæc auctoritas in Græco.

Prov. Item hic doctor Athanasius in quadam epistola [d], in qua exponit illa verba: Quicumque dixerit verbum contra Spiritum sanctum, ita dicit: Docuit enim, quod omnia quæ habet Pater, Filii sunt, & quod non Spiritus daret Filium, sed Filius Spiritum discipulis præberet. Ex hac auctoritate colligitur, quomodo debet intelligi, Ex Filio accipiet. Legatis.

d ad Serapionem tom. 3. in edit. Parisiens. anno 1570.

And. Fuit in Græco lectum.

Prov. Item iste doctor in epistola ad Serapionem, cujus initium est [e]. Versatus sum, ita dicit: Filii est Spiritus, & a Filio accipit omnia, ut ipse ait; & insufflans dedit eum discipulis. Dicit primo, quod est Spiritus Filii, & ex illa habitudine dicit, quod accipit omnia a Filio per processionem æternam, quia alio modo nil potest accipere. Secundo dicit, quod temporaliter dat eum discipulis: ergo omnis processio temporalis præsupponit processionem æternam. Legatis.

e Ibid. edit. tom. 4.

And. Lecta fuit in Græco.

Prov. Item in epistola ad Serapionem circa principium, cujus initium est: Miraberis fortasse · ita dicit: *Quia*, ut dicit dominus, *non loquetur a se paracletus, sed quæcumque audierit loquetur; quia de meo accipiet & annunciabit vobis*: & insufflans dedit eum discipulis. Sic illum effudit Pater super omnem carnem juxta scripturam: & idcirco igitur prius de ipso Filio Dei merito mihi tum dictum, tum scriptum est, ut ex cognitione Filii agnitionem quoque ipsius Spiritus recte habere possimus In hoc videtis qualiter Basilius imitatur formam Athanasii, quia Athanasius dicit his verbis, quod prius tractandum erat de Filio propter causas dictas, ut ex veritate eorum quæ de Filio essent dicta, clarescerent quæ dicenda essent de Spiritu. Ita fecit Basilius contra Eunomium, & ponit comparationem valde nobilem. Quantam enim novimus habitudinem Filii ad Patrem, hanc habere Spiritum ad Filium inveniemus. Et declarat quomodo debent intelligi hæ habitudines, dicens: Quemadmodum Filius dicit, *Omnia quæ habet Pater, mea sunt*: ita inveniemus hæc omnia esse per Filium. Ecce comparationem acceptionis, ostendens, Filium omnia capere a Patre, quia secundus est ordine & dignitate. Hæc omnia non possunt esse in Spiritu, nisi per Filium, quia apud eum ex Filio vel per Filium accipere idem est, licet sit varius modus loquendi. Ponit aliam comparationem, sicut Pater ostendit Filium, dicens: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*. Ita Spiritus Filii est, ut ait apostolus: *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra clamantem, Abba Pater*. Unde omnes doctores Latini, ut audistis, dicunt, quod ex quo dicitur Spiritus Filii, habetur habitudo Spiritus naturalis, sicut per hoc quod dicitur Filius Patris, importatur habitudo originis naturalis a Patre; & hoc idem dicit hic Athanasius.

Joan. 16. Matth. 3. Galat. 4.

And. Lecta est in Græco auctoritas.

Prov. Hic beatus Athanasius in alia epistola ad Serapionem, cujus initium est; [f] Literæ sacræ dilectionis tuæ; ita dicit: Spiritus autem a Filio accipit: ait enim; *De meo accipiet*: & Filius in no-

f Alius, Literæ tui sanctissimi adfectus, ed. edit. tom. 3. Joan. 16.

COLLATIO XXII. Joan. 14.

in nomine Patris venit. De Spiritu vero ſancto inquit: *Quem mittet Pater in nomine meo*. In his auctoritatibus fundat ordinem ſequentem, & ſubdit ibi tria. Primum eſt, quod accipit Spiritus a Filio: poſtea dicit, quod Filius non venit in nomine ſuo. Hoc eſt verum, quia Filius dicit in ſcriptura, *Non enim a me ipſo veni*. Deinde dicit: Spiritus Dei in nomine Filii mittitur. Hæc eſt modo ſimilitudo in hoc, venire, quia ſicut Filius venit in nomine Patris, ita Spiritus in nomine Filii: & ſicut Filius veniendo in nomine Patris, accipit a Patre, ita Spiritus veniendo in nomine Filii accipit a Filio. Modo ex hoc ordine ſcripturæ infert Athanaſius, & dicit: Cum igitur talem ordinem & naturam habeat Filius ad Patrem, qualem Spiritus ad Filium, quomodo qui hunc creaturam dicat, non idem de Filio neceſſario ſentiat? Ergo tota ratio ordinis & naturæ pendet ex illis auctoritatibus ſcripturæ, & ita debent intelligi, & non aliter, cum dicitur, talem ordinem habet & naturam, quia Spiritus venit in nomine Filii, & accipit a Filio, qualem habet Filius ad Patrem, qui etiam Filius venit in nomine Patris, & accipit a Patre. Modo unam perſonam accipere ab illa nil aliud eſt, quam unam perſonam habere ordinem originis naturalis ab alia, quia per hoc quod originatur ab alia, datur ſibi natura divina, & communicatur, & illa accipit: nec poſſumus dicere aliter in divinis, quia ponendo originem ſecundum relationes, habemus dicere his terminis, dare & recipere; quia Chriſtus in evangelio dedit nobis formam, quia non communicatur, vel datur, niſi eadem natura: ideo oportet ut accipiatur & detur. Ergo ex hoc videtur, quod talis eſt ordo Spiritus ad Filium, qualis Filii ad Patrem. Legatis.

AND. Fuit lecta in Græco.

PROV. Athanaſius paulo ante hanc auctoritatem in eadem epiſtola dicit: Unum enim cum ſit Filius vivens verbum, unam eſſe oportet perfectam & plenam ſanctificativam illuminativamque vitam, quæ eſt operatio ipſius & donum quod etiam procedere a Patre dicitur, quoniam a Verbo, quod ex Patre fatemur, fulget, mittitur & datur. Ecce ex hac auctoritate dicit nobis aperte, quod ex Filio eſt ipſa operatio & donum; ex hoc capite & ratione, quia effulget & mittitur ab illo Verbo quod habet eſſe a Patre. Ergo apparet, quod non poteſt eſſe a Patre, niſi a Verbo. Legatis.

AND. Fuit lecta auctoritas in Græco.

PROV. Item Athanaſius in eadem epiſtola ſic ait: Cum dicit Paulus, *Teſtificor coram Deo in Chriſto Jeſu*, ſentiebat, non eſſe diviſum a Filio Spiritum, ſed in Chriſto erat ipſe, ut Filius in Patre: ſic Athanaſius. Modo Filius eſt in Patre ut in principio & cauſa ſui: ergo Spiritus eſt in Chriſto, ut in principio & cauſa ſui. Legatis.

1. Timot. 4.

AND. Lecta fuit in Græco.

PROV. Item iſte doctor in libro de incarnatione a Verbi ita dicit: Idcirco David pſallens canebat: *Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*. Sciebat apud Patrem eſſe Filium Spiritus ſancti fontem. Itaque vult Athanaſius, quod ſicut fluvius procedit a fonte, ita Spiritus ſanctus a Filio. Legatur primo auctoritas in Græco.

a De incarnatione, ſeu humana natura Chriſti, in edit. Paris. 1572. tom. 3. initio. Pſal. 35.

AND. Lecta fuit in Græco.

PROV. Item dicit in dialogo habito in Nicæa contra Arium: Si enim non eſt de ſubſtantia Patris & Filii Spiritus, cujus gratia connumeravit eum Filius in ſymbolo ſanctificationis, dicens: *Euntes baptizate in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti*? Ergo ex hac auctoritate habetur manifeſte, & ex his quæ diffuſe ſequuntur, quod Spiritus eſt de ſubſtantia Patris & Filii. Et pridem dominus Epheſinus ita reſpondebat b, Eſt de ſubſtantia Patris & Filii, id eſt unius ſubſtantiæ cum Patre & Filio: & ſic volebat excludere ordinem originis naturalis, & ſolum in verbis ponere ordinem. Hæc expoſitio nullo modo poteſt ſtare, quia ſi dicimus quod Spiritus ſanctus eſt de ſubſtantia Patris & Filii, quia eſt unus in ſubſtantia, pariformiter poſſumus dicere, quod Filius eſt de ſubſtantia Spiritus ſancti, quia eſt unius ſubſtantiæ cum Spiritu. Modo hoc eſſet abſurdiſſimum, & omnes doctores abhorrerent, nec unquam fuit repertum, quod quis diceret, Patrem eſſe de ſubſtantia Spiritus, aut Filium. Hæc propoſitio, de, importat principium & conſubſtantialitatem, & tantum eſt dicere de ſubſtantia Filii, quantum eſt de Filio ſubſtantialiter, vel quod Filius ſubſtantialiter producit eum. Legatis auctoritatem

ANNO CHRISTI 1439. Matth. 28.

b Supra col. lat. 18. non longe ab initio.

AND. Fuit in Græco lecta.

PROV. Multa alia teſtimonia poſſent induci de beato Athanaſio, & ex his libris antiquiſſimis & vetuſtis. Sed ut alii doctores locum habeant, ſuccedat beatus Cyrillus, qui, meo judicio, fuit valde elevatus in Græco: & inchoamus a ſua epiſtola, quam fecit in ſynodo Alexandrina, & poſtea in ſynodo Epheſina fuit approbata. Ita etiam in Chalcedonenſi fuit recepta, cujus initium eſt c: Cum ſalvator noſter. Hæc epiſtola tota eſt contra Neſtorium, qui in duobus maxime peccabat. Primo circa incarnationem Filii, qui non dicebat unam perſonam divinam in duabus naturis. Secundo in Spiritum peccabat, quia, ut apparet in ſymbolo transformato, dicebat, quod Spiritus non eſſet Filii, nec acciperet eſſentiam a Filio: & cogebatur ad ſic dicendum, quia id per quod apparet in mundo, quod Chriſtus eſſet Deus, fuerunt magna miracula ſupra omnem potentiam naturalem: & ideo iſti Neſtoriani, qui dicebant purum hominem, dicebant, quod faciebat aliena virtute, & per conſequens, quod Spiritus non caperet eſſentiam a Filio, quia ſi cepiſſet eſſentiam a Filio, tunc Filius non fuiſſet operatus per virtutem alienam, ſed per ſuammet, quæ ex ipſo procedebat, juxta quod dicit evangelium: *Virtus ex illo exibat, & ſanabat omnes*. Hic Cyrillus nedum fecit unum capitulum ex illis duodecim contra opinionem Neſtorii de Spiritu, ut apparebit in ſolutionibus ultimæ rationis Epheſini: ſed in epiſtola, Cum ſalvator noſter, multum fortiter arguit contra Neſtorium, & inchoat de Spiritu, & dicit, quod recte intelligentes non debemus intelligere glorificatum a Spiritu, ut aliena virtute, quia nec Spiritus potior Filio eſt, nec ultra quam erat eſſentia ſua. Poſtea declarat, quomodo debeat intelligi, confutans opinionem Neſtorii, dicens, quod ad demonſtrationem ſuæ divinitatis utebatur ſuo Spiritu in magnis, ut ſi quis noſtrum de ſua fortitudine, aut cujuſvis rei ſcientia dicat: Mea me virtus, aut ſcientia glorificabit. Ita debemus intelligere, quod Spiritus erat virtus inſita naturaliter ipſi Filio, & ab eo naturaliter exiens, ſecundum quam glorificabatur Chriſtus faciendo miracula:

c In act. concil. Epheſ. part. 1. cap. 26. num. 10.

& dicit

Anno Christi 1439.

& dicit; quod quamvis iá ſua ſubſiſtentia ſit Spiritus, & intelligatur prout Spiritus, non Filius; non tamen eſt alienus ab eo. Et notandum eſt, quod in alia epiſtola quam ſcripſit Joanni Antiocheno, cujus initium eſt, Exultent cœli, ita dicit [a]: Eſt a Filio non alienus ſecundum unius eſſentiæ rationem. Modo beatus Cyrillus non intendit ſolum hoc dicere, quod non ſit alienus, per hoc quod eſt unius eſſentiæ cum eo, prout Epheſinus viſus eſt exponere, ſed annectit ſtatim, quo modo eſt principium Spiritus, aſſignans cauſam quare non eſt alienus ab eo, dicens ex apoſtolo Paulo, Spiritum ſanctum eſſe Spiritum Chriſti. Et clarius in epiſtola [b] ad Neſtorium dicit, quod Spiritus ſanctus Spiritus veritatis nominatur, & Chriſtus eſt veritas, & quod ex hoc dicitur non alienus, quia dicitur Spiritus veritatis; & intelligit habitudinem genitivi caſus pro origine naturali a Patre, & ſtatim ſubdit: Et profluit ab eo, prout ex Deo Patre, quia non alia cauſa eſt Spiritus veritatis, niſi quia ab eo profluit ut a Patre. Et hoc eſt ita clarum teſtimonium, ſicut poſſet eſſe in mundo, quia profluit a Chriſto, ut a Patre. Et ſic quemadmodum procedit a Patre naturaliter, imò mittitur temporaliter: ita a Filio mittitur temporaliter, & illo modo neceſſario procedit ab eo Spiritus æternaliter. Et ſi quis dicat, quod [c] profluere non eſt idem quod procedere, non debetis ulli magis credere quam Cyrillo, quia ipſemet declarat, quod profluere idem eſt quod procedere. Et hoc ipſe oſtendit in quodam [d] opere ſuper ſymbolo concilii Nicæni, ubi in verbo, Et in Spiritum, ſic dicit: Peracto de Chriſto ſermone, beatiſſimi patres de Spiritu memiserunt, credere in ipſum dixerunt, ut in Patrem & in Filium: conſubſtantialis eſt enim, & profluit quidem [e], videlicet procedit veluti ex fonte Deo & Patre. Declarat ergo procedere & profluere idem eſſe. Et cum dicat in hac epiſtola, Cum ſalvator noſter, profluere a Filio, neceſſario oportet dicere, ſecundum ejus opinionem (quæ fuit in tertia ſynodo recepta, & in Chalcedonenſi) quod Spiritus ita procedat a Filio, ſicut a Patre. Legatis.

And. Fuit lecta in Græco.

Prov. Modo facio hanc concluſionem. Patres ita concluſerunt contra hæreſim Neſtorii, qui dicebat, quod Spiritus non capiebat eſſentiam a Filio. Modo in Chalcedonenſi concilio [f] habetis teſtimonium patrum illorum, quod magnus Leo papa per omnia fuit inſtructus doctrinis veritatis, & illa columna fidei contra Priſcillianiſtas dicit: Alius qui genuit, alius qui generatus, alius qui ab utroque procedit: & totum concilium Chalcedonenſe approbavit doctrinam Leonis; approbavit & hanc epiſtolam Cyrilli, Cum ſalvator noſter, &c. contra errorem Neſtorii. Ergo poſſumus concludere, ut verum, per duas ſynodos œcumenicas fuiſſe ſtabilitum & firmatum, quod Spiritus accipiat eſſentiam a Filio, & quod procedat ab utroque, quia idem eſt procedere & capere eſſentiam a Filio, ut dixi ſæpius. Item Cyrillus in opere ad Hermiam [g], ubi oſtendit proceſſionem divinarum perſonarum adintra, ſic dicit: Supremam denique radicem, ultra quam nemo, Patrem intelligas: cum vero qui ex ſuprema radice procedit, Filium accipies, qui in omnibus pari menſura præpolleat, præter gignere: ſolum enim hoc eſt proprium & particulare ipſius Dei Patris. Spiritum ſanctum dices eum qui ex Patre per Filium naturaliter profluit, ac velut in figura ſpirationis ex ore, propriam ſubſiſtentiam nobis inſinuat. Legatis.

Collatio XXII.

And. Lectum eſt in Græco.

Prov. Modo in hac nobili auctoritate cum ponit productionem Filii, dicit, quod in omnibus quibuſcumque pari menſura præpolleat, præter gignere ſolummodo: in Patre vero ſunt duo. Eſt ſpiratio quæ ſpirat Spiritum, & eſt generatio. Modo dicit Cyrillus, quod in omnibus eſt æqualis Patri, & in eadem menſura reſpectu cujuſcumque, excepto hoc, quod eſt generare. Cum ergo ſit aliud relatio proceſſus & generationis, ergo neceſſario tenet, quod ſpiratio communicatur Filio, & quod ſit omnino æqualis Patri in ſpiratione Spiritus. Item ſecundo dicit, quod hic Spiritus ſanctus profluit naturaliter a Patre per Filium, & jam dudum monſtratum eſt, quod impoſſibile ſit procedere per Filium, quin procedat ex Filio. Imo omnes noſtri doctores rariſſime, vel nunquam dicunt per Filium, ſed ſemper ex Filio: & eſt ratio, quia licet ſit idem in ſignificatione, eſt differentia in modo ſignificandi, & ne aliquis unquam poſſet ex hoc credere, quod Filius eſt organum, per quod Pater produceret Spiritum, ut Ariani dicebant. Ideo cavent doctores, ne occurrat aliqua declarationis neceſſitas, ut tunc temporis contra Arianos erat neceſſe. Modo profluxus hic eſt naturalis, ſed ſecundum viam omnium ſapientum & theologorum, id quod procedit naturaliter ab aliquo, procedit in ſimilitudinem naturæ ab eo, & accipit ab eo naturam: & ſic hic terminus, Profluit, ſumitur pro æterna proceſſione, ſecundum quam Spiritus accipit naturam a Filio & a Patre. Et Cyrillus ad Hermiam [h] volens oſtendere, quod opera divinitatis ad extra ſunt indiviſa, & quod opera Spiritus in creatura operantur & Filius & Pater, inducens auctoritatem: *Omne datum optimum*: & aliam Chriſti, cum dixit diſcipulis: *Sanate infirmos, mortuos reſuſcitate*: ita inquit: Confeſſus eſt Joannes: *De plenitudine ejus nos omnes accepimus*. Subdit interrogans Hermiam: Datum optimum, & donum perfectum erit aliud quidquam, juxta quod tibi videtur, quam participatio Spiritus? Reſpondit Hermias: Nequaquam. Cyrillus ſubdit: Inſpice amice Filium ex plenitudine ſua producentem proprium ipſius, & immobiliter inſitum Spiritum ſanctum, per quem omne datum optimum. Legatis.

And. Lecta eſt in Græco per generalem Camaldulenſem, qui has omnes auctoritates hoc die in Græco legit.

Prov. Modo ſi producit Filius Spiritum, neſcio quæ auctoritas poſſit eſſe magis, quod Spiritus procedat ab eo. Item Cyrillus in theſauris ſuis per multa teſtimonia approbat hanc rem, ex quibus pauca dicam propter temporis brevitatem. Dicit quodam loco [i] ſic: Dixit Spiritus ſanctus: *Segregate mihi Paulum & Barnabam ad opus, ad quod aſſumpſi eos*. Si ergo a Spiritu ſancto ad apoſtolatum vocatus, a Jeſu Chriſto vocatus dicitur, hic aperte docetur, Spiritum non eſſe alienum a ſubſtantia Filii, ſed eſſe in ipſo Filio, & ex ipſo, ſicut operatio quædam naturalis in propria hypoſtaſi, omnia implere valens quæ ipſe vult, ſicut & Filius. Ex hac auctoritate habetis unum ſingulare

[a] alia epiſtola. Epheſ. part. 3. cap. 14. in fine. Incipit ibi, Lætentur cœli, & exultet terra.

[b] Quæ incipit, Cum ſalvator, in act. concil. Epheſ. part. 2. cap. 26. num. 10. ubi ſic ait: Non eſt tamen alienus a Filio, nam Spiritus veritatis nominatur, & Chriſtus eſt veritas, & perinde quoque ab illo atque a Deo Patre profluit.

[c] Græce enim in ea epiſt. legitur προχεῖται, & Latinus interpres vertit, Procedit: quam verſionem probat his Provinc. d In actis conc. Epheſ. part. 3. cap. 43. circa finem.

[e] Græce ibi προχεῖται μὲν, ἀτρεπτος δὲ προϊσταται.

[f] Concil. Chalced. act. 5.

[g] Lib. 2. ante med.

[h] Lib. 3. ultra med.

[i] Theſ. lib. 3. cap. 2. in fine. Act. 13.

Collatio XXII.

gulare contra expoſitionem domini Epheſini, A quia Cyrillus dicit: Spiritus non eſt alienus a ſubſtantia Filii: & infert, quod Filius eſt principium, cum dicit: Et in ipſo, & ex ipſo manifeſtum eſt ipſum eſſe. Et ſic cum Cyrillus ponit, quod Spiritus non eſt alienus a Filio in ſubſtantia, ſemper intelligit ſic, quia eſt ex ipſo Filio ſubſtantialiter: & hoc dictum eſt in multis ſupra, & hoc apparet. Legatis.

AND. Legit in Græco.

PROV. Idem ſanctus dicit in eodem opere in theſauris[a]: Quoniam igitur vita ſecundum naturam eſt Filius & Spiritus etiam ſanctus, quam ipſe largitur, vivificat; neceſſe eſt fateri ipſum de ſubſtantia Patris & Filii eſſe, ac omnem ipſius virtutem & operationem habere, ſicut cum ex B aqua vapor aſcendit. Legatis.

[a] Lib. 13. c. 1. in fine.

AND. Fuit lecta in Græco.

PROV. Ex hac auctoritate duo ſunt ſingulariter notanda, quod per hoc, quod Spiritus largitur a Filio, neceſſe eſt fateri, ipſum eſſe de ſubſtantia Filii, eo modo, quo declaratum eſt ſupra: & ponit unum notabile exemplum, quod in ſcriptura ponitur. Nam divina ſcriptura volens oſtendere proceſſionem æternam ſapientiæ divinæ æternaliter a Patre, utitur hoc verbo, *vapor*, dicens: *Vapor eſt enim virtutis Dei, & emanatio quædam claritatis.* Dicit quod eſt vapor, ad oſtendendum eſſe naturaliter, quia vapor qui aſcendit, eſt ejuſdem naturæ aquæ, a qua procedit: & ideo hic magnus doctor no- C

Sap. 7.

rabiliter facit hanc comparationem, quod ut Filius eſt vapor virtutis Dei, ita ſit Spiritus vapor Filii, & ex ipſo procedat. Item idem doctor in eiſdem theſauris[b] volens oſtendere, quod genitivus Filii importat habitudinem originis naturalis, ita dicit: Bene in evangelio ſalvator dicit de ſe: *Ego ſum veritas.* Deinde docens, ex Patris & ex Filii ſubſtantia Spiritum eſſe, *Spiritum*, inquit, *veritatis, qui a Patre procedit.* In epiſtola vero Joannes ait: *Spiritus ipſe eſt veritas.* Itaque dicit Spiritum eſſe de ſubſtantia Patris, & quia Chriſtus dicit Spiritum veritatis, colligit Spiritum de ſubſtantia Filii. Legatis.

[b] Lib. 13. c. 3. circa med.

Joan. 14.

Joan. 15. 1. Joan. 5.

AND. Lecta eſt in Græco. D

PROV. In eiſdem theſauris dicit ſic[c]: Quod Spiritus ſanctus Deus ſit, oſtendit apoſtolus dicens: *Lex ſpiritus vitæ*: & quod hæc vita non eſt niſi Chriſtus, qui ait: *Ego ſum veritas & vita.* Chriſto igitur legem ponente, Spiritus ipſius, ut in ipſo, & ex ipſo naturaliter exiſtens, legem ponit. Legatis.

[c] Lib. 14. c. 6.

Rom. 7.

Joan. 14.

AND. Lecta eſt in Græco.

PROV. Hæc auctoritas eſt multum clara de illa habitudine, quia ex eo quod dicitur Spiritus vitæ & Spiritus veritatis, concludit neceſſario habitudinem originis naturalis. Ideo ſubdit; Spiritus ipſius ut in ipſo & ex ipſo. Et hoc eſt veriſſimum, quod id quod eſt naturaliter ab aliquo, neceſſario accipit naturam & eſſe ab illo. E

[d] Lib. 3. c. 2.

Item in theſauris[d] dicit ſic: Filium quidem Dei ex ipſo & in ipſo Patre naturaliter eſſe intelligimus, ex Filio autem naturaliter Spiritum ſanctum, ſicut ex Patre, prodire credimus, per quem Filius omnia ſanctificat. Legatis.

AND. Lecta eſt in Græco.

PROV. Modo quod prodire ſit idem quod procedere, probatur ex divina ſcriptura de ſapientia æterna quæ procedit a Patre, & dicit: *Ego ex ore altiſſimi prodivi primogenita.* Ultimo dicit Cyrillus in iis theſauris[e]: Quoniam igi-

Eccleſ. 24.

[e] Lib. 14. c. 3.

tur renovare Spiritus dicitur, dicitur juxta illud quod in pſalmis tangitur: *Emitte Spiritum tuum & creabuntur, & renovabis faciem terræ.* Neceſſe eſt fateri, ipſum eſſe de ſubſtantia Filii, & ex ipſo naturaliter exiſtere, & quod ab ipſo ad creaturam miſſus, renovationem operatur, complementum ſanctæ Trinitatis exiſtens. Legatis.

ANNO CHRISTI 1438. Pſal. 103.

AND. Legit in Græco.

PROV. Ex hac auctoritate ſunt aliqua multum notanda. Primo quod cum dicit, quod Spiritus mittitur ad renovationem creaturæ, infert neceſſe eſſe fateri, ipſum eſſe de ſubſtantia Filii, quaſi velit dicere, quod non mitteretur ad renovationem creaturæ, niſi haberet procedere. Et hoc declarat de proceſſione a Filio, quia mittitur, ait, ex ipſo naturaliter exiſtens; & ſubdit: Oportet intelligere, quod naturaliter exiſtat a Filio miſſione temporali, quia mittitur ad renovationem a Filio: & in hoc exiſtere naturaliter a Filio, dicit quod eſt complementum ſanctæ Trinitatis. Ergo apparet, quod ſubſiſtentiam habet a Filio. Expletis teſtimoniis Latinis & Græcis, & omiſſis multis rationibus, quæ poſſent neceſſario induci, concludentibus hoc quod ſancti patres dixere, veniam ad ſolutionem domini Epheſini[f]. Tria dixit. Nam primo videbatur dubitare ex propoſitione, Qui a Patre procedit; & dicebat ſe habere a beato Gregorio theologo in ſermone de pentecoſte, quod hæc proceſſio erat ſibi propria, quod nullo modo poterat competere niſi Patri: & ſi fuiſſet communis Filio, non tacuiſſet. Ad id quod dicit, Filius non fecit mentionem de ſe, ita reſpondemus, quod propter unitatem naturæ in tribus perſonis juxta regulam omnium theologorum, quidquid de una perſona dicitur, neceſſario habet intelligi de alia, ubi non obviat oppoſitio relativi, quia noſtri & veſtri doctores dicunt, quod ſubſtantia continet unitatem, & relatio multiplicat, etiamſi ponatur ad unam perſonam dictio excluſiva, ut apparet in ſcriptura, ubi dicitur: *Nemo novit Patrem, niſi Filius*: ſequitur quod Spiritus non noſcat Patrem, nec Pater ſeipſum? certe non. Et cum dicit, *Nemo novit Filium, niſi Pater*, numquid Spiritus non novit Filium, aut Filius non novit ſe? certe novit. Ita de Spiritu ſancto in prima ad Corinthios, capite 2. cum dicitur: *Nemo novit quæ ſunt Dei, niſi Spiritus Dei.* Et patet quod loquitur de Spiritu ſancto, ut ſtatim dicit, Spiritus qui ex Deo eſt. Ergo concludit, quod nemo novit niſi Spiritus? Volumus dicere, quod Pater & Filius non cognoſcant quæ Dei ſunt? Ita cum dicit, *A patre procedit*, & non ponitur dictio excluſiva (quod eſt magis) non poteſt inferri: Igitur non procedit a Filio: & multa alia exempla ſunt. Dicit Chriſtus Patri ſuo: *Hæc eſt vita æterna, ut cognoſcant te ſolum Deum.* Numquid Filius & Spiritus non eſt verus Deus? certe ſic. Hæc eſt regula, quod propter unitatem ſubſtantiæ, quidquid dicitur de una perſona etiam cum dictione excluſiva, oportet quod non excluſæ videantur aliæ perſonæ, niſi ſit oppoſitio relativa: ſicut dicimus, quod Pater generat, hoc non poteſt communicari Filio, quia ſolus generans Pater eſt, & Filius generatus. Modo activa ſpiratio nullo modo repugnat Filio, quia Pater & Filius ſunt unum principium. Sic non ſequitur, quod hæc ſpiratio non communicetur Filio, ut textus decla-

[f] Hic reſpondet Provincialis omnibus auctoritatibus adductis ab Epheſino ſupra coll. 20.

Matth. 11.

Joan. 17.

ANNO CHRISTI 1439. Joan. 15. a Supra eodem ex eodem Cyrilli proferit illud, *mittam*, &c. illud eſt Chriſti. Joan. 7.

declarat; cum dicit: *Cum venerit paracletus*, A *quem mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit*: dixit ſe principium, cum dixit Spiritum veritatis [a]: & cum dixit, *mittam*, expreſſit proceſſionem a Patre, ut etiam oſtenderet, ſe habere a Patre eſſe principium Spiritus ſancti. Dicit, *quem mittam vobis a Patre*, ſicut ſemper conſuevit Patri referre omnia, quia omnia habet a Patre, ut ibi: *Doctrina mea non eſt mea*: ut dicit ibi Auguſtinus. Si ergo in his verbis, licet dicat doctrinam non ſuam, ſua intelligitur, quanto magis per illa verba, *procedit a Patre*, intelligetur procedere a Filio, cum non dicat, Non procedit a Filio? Ad id quod dicebat de proprietate, neſcio ubi ipſe invenerit in ſermone Gregorii, quia ſemper fa- B cit conſequentiam quandocumque reperit, *procedit a Patre*: ipſe infert: Ergo non procedit a Filio. Quantum valeat iſta conſequentia, quilibet patrum poteſt judicare: quinimo nullus nec Græcus, nec Latinus auſus eſt dicere, quod non a Filio, & tamen Epheſinus ſemper intulit: Ergo non a Filio. Cum beatus Gregorius tradit notitiam proprietatum, ita dicit in dicto ſermone pentecoſtes: Omnia quæcumque Pater habet, ſunt Filii: omnia quæcumque Filii, Spiritus ſancti ſunt, ſi generationem exceperis. Nonne videtis quomodo bene ordinat has proprietates? Si Spiritus non haberet ordinem ad Filium, poſtquam dixit; Omnia quæ Pater eſt, hoc eſt Filius; ſtatim dixiſſet: Omnia quæ Pa- C ter eſt, hoc eſt Spiritus tanquam accipiens a Patre, & non a Filio. Modo quia abhorruit hunc ordinem, poſuit ordinem conformem aliis doctoribus, & eo modo comparavit Spiritum ad Filium; ut Filium ad Patrem, ſine ulla ambiguitate. Modo de proprietate nunquam dixit, quod eſſet ita proprium Spiritus ſancti, quod non procederet niſi a Patre: imo appareret quod proprium eſt Spiritus procedere a Patre & Filio, & hoc proprium proprie eſt Spiritus ſancti, quod procedat a Patre & Filio: ſed illa proprietas quæ eſt in Patre & Filio reſpectu Spiritus, quæ dicitur ſpiratio, vel virtus ſpirativa, illa non eſt ita proprie proprium Patris, quin conveniat Filio: & ſi bene ſtuduiſſet D

[b] De qua S. Thomas 1. part. q. 32. art. 3.

in theologia, dixiſſet ſic, quod eſt [b] differentia inter proprietates perſonales, & proprietates perſonarum, quia proprietates perſonales ſunt, quibus conſtituuntur perſonæ; non eſt autem proprietas qua conſtituatur Pater, vis ſpirativa: tamen dicitur proprium largo modo, & hoc oportet ponere in divinis, quia omnes doctores dicunt, quod eſſe ab alio competit Filio & Spiritui ſancto, & nullo modo competit Patri. Ita dicimus, quod vis ſpirativa competit Patri & Filio, & non Spiritui ſancto, & eſt proprietas quædam. Introducit ſecundo Epheſinus aliam auctoritatem, ubi adducit, quod Spiritus dicitur ex Deo, juxta Paulum, & quod

1. Cor. 2.

nullo modo eſt a Filio, cum dicit: *Nos accepimus Spiritum, non qui ex mundo, ſed qui ex Deo eſt*. Et ad probandum hoc induxit auctoritatem Dionyſii & Athanaſii, quod Pater eſt fons deitatis. Sed ſi bene conſideraſſet intentionem auctoritatis apoſtoli, inveniſſet ſolutionem. Nam primo dicit apoſtolus, quod eſt Spiritus Dei: & volens hoc oſtendere, dixit, quod ex Deo eſt. Ita omnes doctores per hoc, quod dicitur Spiritus Filii, ſemper concludunt ſecundum modum apoſtoli, quod eſt ex Filio. Certe non ſequitur, quod non ſit a Filio, per rationes jam dictas, nec ſecundum Athanaſium & Gregorium tenendo Patrem fontem deitatis, ſequitur quod dicit Epheſinus. Et quidem prima radix, nempe Pater, non eſt ab alio, & eſt principium, ſed non producit Spiritum in quantum eſt Pater, ſed in quantum habet vim ſpirativam, & hanc communicat Filio: & ſecundum hoc ita eſt fons Spiritus ſancti Filius, ſicut Pater: nec ſunt duo tantes, ſed unus, quia fons ſecundum quod eſt fons Spiritus ſancti, communicatur Filio: & hoc dicit Athanaſius, quod Filius eſt fons Spiritus, ſed ideo dicitur prima radix Pater, quia hoc, quod Filius ſit fons Spiritus, habet a Patre. Poſtea intravit materiam concilii Nicæni, & dicit, quod ibi fuit quidam epiſcopus, qui reſpondit cuidam philoſopho, quod Spiritus procedit a Patre, & eſt proprius Filii. Quid ſequitur ex iſto? Concedimus, quod procedit a Patre, & eſt proprius Filii: & omnes doctores concludunt, quod procedat a Filio, quia eſt Spiritus Filii: & ſi produxiſſent librum originalem, diffuſius fuiſſet reſponſum. Quidquid ſit in facto, ego relinquo, quia non vidi originalia. Legatis in Græco.

COLLATIO XXII.

AND. Legit in Græco.

PROV. Deinde adducit auctoritatem Cyrilli in epiſtola quæ incipit, [c] Exultent; ad oſtendendum, quod non ſit ex Filio, cum dicit, Meminimus dicentis: *Noli tranſgredi terminos*, &c. Poſtea dicit, quod illi patres, ſcilicet Nicæni, loquebantur de Spiritu ſancto qui ex Patre procedit, & non eſt alienus a Filio ſecundum unius eſſentiæ rationem. Et per hoc volebat dicere, quod Cyrillus intendebat hoc, quod eſſet ſolum unius eſſentiæ cum Filio, & quod nullo modo eſſet ab eo. Sed patenter ſupra oſtendi, quod ubicumque dicitur, Non eſt alienus ſecundum unius eſſentiæ rationem, ſemper ſubdit, quod Filius eſt principium Spiritus ſancti: & patet, quia ſubdit duas auctoritates Pauli apoſtoli [d]. Poſtea adducit Epheſinus auctoritatem Baſilii dicentis, Spiritum accommodatum Filio ſecundum naturam. De hac accommodatione non potui reperire [e], quia idem eſt dicere, eſſe accommodatum, quod datum Filio, quia Pater producendo naturaliter Filium, dedit ei ut ex eo procederet Spiritus ſanctus. Poſtea adducit auctoritatem Baſilii contra Sabellianos, ubi dicebat, Proprietatem familiaritatis Spiritus ad Patrem intelligo, cum ait, *Ex Patre procedit*: proprietatem Spiritus ad Filium, cum audio, *Si quis Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt ejus*. Hæc auctoritas de qua fecit feſtum, clariſſimum eſt fundamentum opinionis noſtræ. Hæc enim eſt proprietas una, per quam Filius eſt ſecundus a Patre; & quoniam voluit intelligere proprietatem Spiritus ad Filium, ſecundum quam originatur, fundavit ſe in iſto, in quo omnes ſancti doctores fundant, quia dicitur Spiritus Chriſti. Ita dicunt omnes doctores veſtri, ita quod hæc auctoritas facit pro nobis: & do illi gratias, quia ex ore ſuo protulit veritatem hujus rei. Poſtea introducit concilium Conſtantinopolitanum, dicens ibi dictum [f], quod ex Patre procedit, & quod Gregorius ſanctus Theologus ibi fuit, & quod dixerunt proceſſionem a Patre, & non a Filio: & non adducit aliquam probationem, & ea facilitate qua dixit, eadem facilitate contemnitur, quia non valet conſequentia [g], ut probavi multis auctoritatibus. Adducit demum tertium

[c] *Alias*, Lætentur cœli & exultet terra, in act. concil. Epheſ. parte 3. cap. 34. in fine.

[d] Vocaviit Spiritum ſancti Spiritum Jeſu, & Spiritum Chriſti. Sed auctoritatē aliam evidēter ſancti Cyrilli de proceſſione a Filio, vide ſupra ex eiſdem epiſt. Cum ſalvator noſter: hæc eadem collat.

[e] Quid ſtiliceret voluerit ut evidens inferre Epheſinus, qui hanc auctoritatem ſupra collatione 20. retulerat.

[f] In ſymbolo concilii.

[g] Scilicet, dicitur eſſe a Patre, ergo non eſt a Filio.

COLLATIO XXII.

ANNO CHRISTI 1439.

tium concilium, & dicit, quod patres hujus concilii poſtquam fecerunt diffinitionem, nulli alii licere aliam fidem proferre, & dixerunt etiam in fine [a] ſymboli hoc modo: Si qui deprehenſi fuerint aut epiſcopi, aut clerici, aut laici credentes, vel dicentes quæ ſcripta ſunt in expoſitione quam protulit Chariſius [b] presbyter de incarnatione filii Dei, [c] ſive ſcelerata & perverſa Neſtorii dogmata quæ ſubſcripta ſunt, ſententiæ hujus ſanctæ ſynodi ſubjaceat. Modo ipſe fecit mirabilem intelligentiam, & dixit, quod hic non ſit mentio niſi de iis quæ ibi ſcripta ſunt in ſymbolo transformato de incarnatione Filii Dei, & non ſit mentio de illa particula quæ erat in eodem ſymbolo, quæ dicit [d], quod Spiritus non eſt Filius, neque a Filio eſſentiam habens. Inde intulit, quod propter hoc illi patres non reprovaverunt illam particulam. Si bene legiſſet epiſtolam illam, Cum ſalvator noſter, quam ego allegavi [e], bene intelleziſſet, quomodo illa particula fuit reprobata. Item ſi intelleziſſet nonum capitulum de duodecim [f], quod eſt contra illam particulam, cum dixit: Si quis autem Chriſtum, quaſi ex aliena virtute glorificatum a Spiritu, & ab ipſo accipere, poſſe operari contra immundos ſpiritus, & adimplere in homines miracula, & non magis proprium ejus Spiritum dicit, per quem operatus eſt, anathema ſit. Hoc dicebat Cyrillus contra illud ſymboli Neſtoriani, quod Spiritus ſanctus non habebat eſſentiam a Filio; quia dicebat, quod aliena virtute operabatur: & hoc ponitur in decimatertia blaſphemia & decimaſexta, & propter hoc ſic apertiſſime damnatur talis opinio. Et hoc declarat ipſemet Cyrillus in apologia contra Theodoretum & contra orientales, qui impugnabant ſua capitula, & in ipſamet ſynodo Epheſina, ubi fuit dictum, ut declaret quomodo intelligebat, ita dixit [g], in brevi exponens nonum caput: Homo factus unigenitus Dei Filius permanſit & Deus; & ſubdit: Omnia exiſtens quæ & Pater, præter ſolum Patrem eſſe, & proprium habens Spiritum qui ex ipſo eſt, & ſubſtantialiter ſibi innatus operabatur divina miracula. Declaratque omnia quæ Patris ſunt, in Filio eſſe, & quod habet proprium Spiritum qui ex ipſo eſt, & ſubſtantialiter ſibi innatus; & ſubdit: Qui autem dicunt illum tanquam unum hominem Spiritus operatione clarificatum, eaque non ut divina & propria, ſed tanquam aliena utentem, nec non quaſi Spiritus gratia in cœlum eſſe aſſumptum, anathemati ſubjaceant. Legatis.

AND. Fuit lecta auctoritas in Græco.

PROV. Modo quia hic pater Epheſinus allegavit, quod ſanctus Cyrillus fecerat quamdam revocationem, allegans epiſtolam Theodoreti: dico, quod magis debemus credere Cyrillo, qui dicit, quod hoc illi opponebatur, in epiſtola quam ſcribit ad Acacium [h] in fine, ubi ſic ait: Si qua vero epiſtola a quibuſdam circumferatur, tanquam a me de iis quæ Epheſi acta ſunt, jam dolente & pœnitentiam agente præſcripta, id quoque contemnatur: nam per gratiam ſalvatoris noſtri ſana mente ſumus, neque uſu rationis excidimus. Et ſic remanſit pura veritas Cyrilli prout ipſe expoſuerat, & prout illa ſancta œcumenica ſynodus [i] approbaverat. Modo nil plus pridie produxit Epheſinus, & ſic non habeo aliis ſatisfacere, ex quo ſatis aperte & manifeſte ex teſtimoniis ſcripturæ primo, deinde ex teſtimoniis tantorum patrum Latinorum & Græcorum qui fuerunt eodem tempore, & uno & eodem Spiritu illuminati; & quod mirandum eſt in hoc negotio, quod illamet fundamenta quæ habuerunt doctores Latini, illamet patres Græci acceperunt, ad probandum quod Spiritus eſſet a Filio, ut a Patre, & quod ſunt unum principium: alias poneretur diſtinctio in natura inter Patrem & Filium, ut Ariani volebant. Et quia quantum Spiritus ſanctus conceſſit, & ut ab hominibus quales ſumus, apertiſſime declarata ſunt omnia, in quibus Epheſinus dubitabat, non reſtat aliud, niſi quod dixit Marcianus imperator in Chalcedonenſi concilio, ubi viſa & declarata veritate per Leonem papam & totum concilium Chalcedonenſe, quod eam ſuſceperat, ita dixit: [k] Extremæ dementiæ eſt, in medio & perſpicuo die commentitium lumen quærere. Quiſquis poſt veritatem repertam aliquid ulterius diſcutit, mendacium quærit. Nobis videtur, quod hæc teſtimonia rem claram faciant, & ſi vellemus cum facibus diem clarificare, eſſet ridiculoſum. Ita videtur, ultra hanc tantam lucem & tam clarum ſenſum doctorum allegatorum, nil aliud ſit quam mendacium quærere. Quidquid tamen ſit, pro mea ſatisfactione functus officio meo in hac reſponſione, ſi quid reſtat apud aliquem ex vobis, quod ſit dubitativum, & velitis declarari, offero me & omnes patres meos paratos ad ſatisfaciendum de ea veritate quam tenemus.

AND. His expoſitis, ſilentium maximum perceptum eſt locutione finita: fuerat namque, loquente magiſtro, ad ejus verba quiſque intentus. Deinde his verbis expoſitis, metropolitanus Ruſſiæ hæc inquit.

RUSS. Quoniam reverendus pater in his duabus congregationibus multa dixit & diverſa, & a diverſis patribus orientalibus Græcis & Latinis, ac amplificando potius: nam veſtra paternitas vere locuta eſt in iis congregationibus per octo horas, & plus, ex quibus omnibus partim erant auctoritates ſanctorum, quæ pro nobis faciebant, partim occidentalium communium: quoniam anima noſtra accipit per ſenſus, præſertim ea quæ dicuntur, per auditum; ea autem quæ prolixe dicuntur, adducunt ſatietatem ad aures, quia infeſta eſt auribus ſatietas verborum, quia ſenſus auditus læditur, nec poteſt omnia tranſmittere ad animum, quæ prolixe dicuntur. Propterea volumus, quæ per veſtram paternitatem dicta ſunt, ut in ſcriptis etiam detis nobis eas auctoritates allegatas in iis libris qui fuerunt Latinorum, ut partim nos poſſimus conferre cum auctoritatibus quæ apud nos reperiuntur, partim ut legamus in iis libris, ut melius intelligamus. Poſtea circa iſta omnia diligenter conſiderabimus.

CARD. [l] Non currit ſolus in ſtadio, tanquam velit currere ſine diſputante: imo deliberaviſſemus, ut Epheſinus principaliter adfuiſſet, & neſcimus qua de cauſa abfuerit. Juſtum fuiſſet, ſicut Provincialis eum audivit, ita ipſe audiſſet: & licet dominus Epheſinus non fuerit, fuerunt alii ſocii, & dominus Provincialis dixit ſe paratum ſatisfacere, & rogavit imperatorem, ut venire faceret Epheſinum. Quantum ad exhibitionem ſcripturarum, veſtri ſcriptores ſcripſerunt, & noſtri: cum dominus Epheſinus dixit, Provincialis non diſtulit reſponſionem propter habendas copias. Ita rogamus, ut reſponſio non differatur: & ſi ſcriptores non plene recol-

[a] Conc. Epheſ. part. 2. act. 6.

[b] Scilicet Chariſius expoſuerat, & denunciaverat ſynodo hæreſes Neſtorii, eumque ſecutaverat, e præſid edit.

[c] In actis ejuſdem cōcil. Epheſ. part. 2. act. 6. in ſymbolo depravato.

[d] Supra hac eadem collat. Cyrilli ſcilicet, in actis conc. Epheſ. part. 3. cap. 26.

[e] Quæ ſcilicet ſunt in eadem Cyrilli epiſt.

[f] In actis conc. Epheſ. part. 3. cap. 1. anathematiſmo 9. in ejus declaratione.

[g] In actis conc. Epheſ. part. 3. cap. 33.

[h] In ſupraci-tata declaratione in act. concil. Epheſ. part. 3. cap. 1. anathemat.

[i] In ſuo edicto ad favorem ejuſdem conc. in act. conc. part. 3. cap. 3.

[k]

[l]

Anno Christi 1439. recollegerunt omnia quæ nolumus occultare, sed dicere super tecta, sumus contenti, ut nostri scriptores & vestri conveniant in S. Francisco, & portabimus libros, & faciemus fieri copiam de libris nostris: & rogamus ut ipsi veniant, & die Jovis vos expectamus.

Omissis disputationibus, exhortante summo pontifice, dogma processionis Spiritus sancti a Patre & Filio describitur in cedula. Interim patriarcha Græcorum moritur. Et cum sint potius tractatus de modo terminandi & perficiendi unionem, quam disputationes publicæ, ideo non amplius in collationes dividuntur.

Num. II. ANDREAS. His dissoluta est diei illius conventio. Supervenerunt festa paschalia, visumque est sancto illo tempore disciplinis solemnitatibusve vacandum. In octavis paschalibus cum per Latinos fieret instantia, ut ad proposita responderent, instatum est per Græcos, ut media tractarentur concordiæ: si hoc responsionum defectu actum sit, cogitet qui intelligit. Cœpit imperator singulis quasi diebus cum papa & certis aliis convenire, multaque adinvicem tractata sunt, quæ quia publice gesta non fuerunt, non aliter 7 referenda duxi. Audio ab his qui interfuere, multa quæsiisse media, ut absque eorum robore componeretur conclusio processus Spiritus sancti, ut non viderentur a veritate absque colore alieni fuisse. Sic per totum Aprilis & Maii mensem decursum est. Spe igitur concludendæ rei diffidentibus Latinis patribus, summus pontifex ut Latinorum honori consuleret, ut cunctis innotesceret, Græcorum causa a veritatis cognitione discessum, separatim ab imperatore, metropolitas aliosve Græcorum patres convocavit prima Julii, patribusve Latinis & Græcis præsentibus, his verbis allocutus est.

PAPA. Venerabiles fratres, & dilecti filii, tot animi corporisve angustiis, terræ marisve per vestrum quemlibet laboribus superatis, non consideratis sumptibus, pro veritatis indagine, dimissa civitate nostra Bononiensi, ad Ferrariense concilium personaliter me contuli, ne quid deficeret; solemnibusque ibidem disputationibus habitis, necessitate suadente, transalpinas ad has Tusciæ partes media hieme, ut sanctum hoc unionis opus complementum susciperet, venimus, ætatis, temporis, intemperiei, 8 viarum discrimini minime parcentes, hoc demum in loco de processione Spiritus sancti gravibus prisve disputationibus auditis, miramur, quod res hæc conclusionem non capiat. Adducta est statera de scripturis sanctis, ut justo libramine, privatis seclusis affectibus, veritatem indagaremus, & sanctis auctoritatibus auditis, nulla per vos orientales patres respondebantur; nec veritatem Sole clarius apparentem profitemini? Oro per misericordiam Dei nostri, ut veritatem amplectamini, & si facere desistitis, ut causa detis, quare hoc non intenditis facere. Requiro vos præsentibus & specialiter requisitis notariis nostris, offerentes nos, ut si quid responsionum offertis, illas benignissime audire, & eisdem clarissima per nos dare responsa.

AND. Aderant specialiter accersiti die illa protonotariorum plurimi, tantaque verbis iis Græcorum astantium mentibus reverentia allata extitit, ut ad lacrymas plurimos devotione venisse conspectum sit: Russiæque metropolita respondit vice orientalium patrum hoc modo. Collatio XXII.

RUSS. Beatissime pater, audivimus quæ sanctitas vestra protulit: cogitabimus, ut veritati locus sit, & sanctitati vestræ responsum dabimus.

ANDR. De proximo irrepsit fama, quod plurimi ex Græcorum patribus, qui hactenus nil expresserant, ad imperatorem Græcorum & patriarcham accesserunt, asserentes quod postquam Deus veritatem eisdem patefecerat, illam sequi intendebant, & quod patriarcha gratantissime eisdem hoc optasse professus est. Erat namque pater venerabilis ad hanc sanctam unionem summe intentus. Dietim in publicum prodibant patrum sententiæ, sicque imperatore id pariter asserente, omnium orientalium consensu (Ephesino quodam, quem disputantem adduximus, excepto) accersitis Latinorum patribus in hanc cedulam pariter convenere.

QUONIAM in hoc sacro œcumenico concilio, omnipotentis Dei gratia, nos Latini Græcique convenimus pro sancta unione inter nos assumenda, & studiose invicem curavimus, ut articulus ille de processione Spiritus sancti magna cum diligentia & assidua inquisitione discuteretur; prolatis vero testimoniis de divinis scripturis, plurimisque auctoritatibus sanctorum doctorum orientalium & occidentalium, aliquibus quidem ex Patre & Filio, quibusdam vero ex Patre per Filium procedere dicentibus Spiritum sanctum, & eamdem intelligentiam aspicientibus omnibus sub vocabulis variis: Nos Græci affirmavimus, hoc quod dicimus, Spiritum sanctum ex Patre procedere, non hac mente dicere, ut excludamus Filium; sed quoniam opinati sumus Latinos dicere Spiritum sanctum ex Patre & Filio, tanquam a duobus principiis & duabus spirationibus, abstinuimus a dicendo, quod Spiritus sanctus procedat ex Patre & Filio. Nos autem Latini asserimus, quod id quod dicimus, Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere, non hac mente dicimus, ut excludamus Patrem, ut non sit principium totius deitatis, Filii scilicet, & Spiritus sancti; aut quod id quod Spiritus sanctus procedit a Filio, Filius a Patre non habeat; sive quod duo asseramus esse principia, sive duas spirationes, sed quod unum tantum asserimus esse principium, unicamque spirationem Spiritus sancti, prout hactenus asseruimus.

IN nomine igitur sanctæ Trinitatis Patris & Filii & Spiritus sancti, in hac demum sancta ac Deo cara unione eodem sensu, eadem anima; eademque mente nos Latini & Græci consentimus & concordamus, ut ab omnibus Christianis hæc fidei veritas credatur & suscipiatur: & ita profitemur, quod Spiritus sanctus ex Patre & Filio æternaliter est, & ex utroque æternaliter tanquam ab uno principio, & unica spiratione procedit. Declarantes, quod id quod sacri doctores & patres dicunt, ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum, ad hanc intelligentiam tendit, ut per hoc significetur, Filium quoque esse secundum Græcos quidem causam, secundum Latinos vero principium subsistentiæ Spiritus sancti, sicut & Patrem; & quoniam

ORATIO XXII.

quoniam omnia quæ Patris ſunt, Pater ipſe unigenito Filio ſuo gignendo dedit, præter eſſe Patrem: hoc ipſum quod Spiritus ſanctus procedit ex Filio, ipſe Filius a Patre æternaliter habet, a quo etiam æternaliter genitus eſt. Lætatæ ſunt illico omnium mentes, rem jam deſperatam & naufragam ad ſalutarem veritatis portum deductam, de miraculo perveniſſe prædicantes. Et vere non hominis opus extitit, ſed veritatis ipſius. Anhelabat pater ille antiquus aſpectu venerabilis, infirmitate gravatus, Conſtantinopolitanus patriarcha, ut ſeſſio fieret; ſed aderant ex noſtris plures, qui aſſerebant, & primatus papæ, & conſecrationis, & purgatorii dogmata eſſe primitus profitenda per orientales patres, an æquam ad eccleſiæ Romanæ unionem accederent. Sicque hac difficultate ſtante, decima Junii poſt Solis occaſum dolor maximus patriarcham invaſit, quo demum ea nocte deceſſit: ſed ante obitum cedulæ præmiſſæ proceſſionis Spiritus ſancti propria manu ſubſcripſit, ac regulæ ſanctæ matris eccleſiæ ſe humiliter ſubmittens, interiit. Tot tantaque viſa ſunt totalis reductionis ſigna, quod ſummus pontifex, ſacro Latinorum approbante cœtu, ad eccleſiæ communionem admiſſum [a] injunxerit, magnoque cum prælatorum comitatu, aſtantibus ſingulis reverendiſſimis cardinalibus, Græcis eorum more ſactis indutis veſtibus funeralibus, decantantibus in eccleſia ſanctæ Mariæ Novellæ, ubi palatium apoſtolicum eſt, ſepultura conditus eſt, ubi & hi verſus tumulo adſcripti ſunt.

[a] Legi, injunxerit. Al.

Eccleſiæ antiſtes fueram qui magnus Eoa,
Hic jaceo magnus religione Joſeph.
Hoc unum optaram, miro inflammatus amore,
Unus ut Europa cultus & una fides.
Italiam petii, fœdus percuſſimus unum;
Junctaque Romana eſt me duce Græa fides.
Nec mora; decubui, nunc me Florentia ſervat,
Quæ nunc concilium floruit urbe ſacrum.
Felix, qui tanto donarer munere vivens,
Qui morerer voti compos & ipſe mei.

Dogma de purgatorio, quod etiam auctoritatibus ſanctorum patrum comprobatur, deſcribitur in cedula.

NUM. III.

Mors hæc rem longius protulit, volentibus Latinis patribus dubia cuncta diſcuti: utque purgatorii doctrinam reciperent, [c] repetierunt eiſdem cedulam quamdam Ferrariæ eiſdem deductam, purgatorii normas continentem.

LUD. Quis erat tenor cedulæ?

AND. Continebat ſanctorum dicta, quibus purgatorium eſſe probabatur. Cedulæ contimentia hæc extitit.

[b] In hanc cedulam, ut dicit Andreas, convenerant Ferrariæ, poſtmodum fuit firmata Florentiæ, ut ſtatim hic ſubdit, & eandem inſerta diffinitioni, ut ſuo loco.

Deputatorum cedula de purgatorio.

QUIA circa purgatorii veritatem Romanæ eccleſiæ fidem exprimi poſtulaſtis, in his ſcriptis breviter reſpondemus, quod ſi vere pœnitentes [b] in caritate deceſſerint antequam dignis pœnitentiæ fructibus de commiſſis ſatisfecerint & omiſſis, eorum animæ poſt mortem purgantur, & ad pœnas hujuſmodi relevandas proſunt eis fidelium vivorum ſuffragia, miſſarum ſcilicet ſacrificia, orationes, elecmoſynæ, & alia pietatis officia. Illorum autem animæ, quæ poſt ſacrum baptiſma ſuſceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt; illæ etiam quæ poſt contractam peccati maculam, vel in ſuis manentes corporibus, vel eiſdem exutæ, prout ſuperius dictum eſt, ſunt purgatæ, in cœlum mox recipiuntur. Illorum autem animæ, qui in mortali actuali peccato, vel cum ſolo originali decedunt, mox in infernum deſcendunt, pœnis tamen diſparibus puniendæ: & nihilo minus in die judicii omnes homines ante tribunal Chriſti cum ſuis corporibus comparebunt, reddituri de factis propriis rationem.

ANNO CHRISTI 1439.

DICENTIBUS autem illis nobis hoc non eſſe dogma orientalis eccleſiæ, & audire cupientibus, quibus auctoritatibus ſacræ ſcripturæ ac ſanctorum patrum, quave ratione hoc eſſet fundatum: nos deputati [c] juxta doctrinam beati Petri; parati reddere rationem omni petenti de ea quæ in nobis eſt fide, veſtræ poſtulationi quæ principaliter de purgatorio eſſe videtur, hac ſatisfactionis reſponſione pro nunc ſatisfaciendum duximus: ſi autem de reliquis per nos modo dictis rationem nopoſceritis, illis etiam, Spiritu ſancto nos inſtruente, cum caritate fraterna ſatisfacere curabimus. Declaratur primo ex veteri teſtamento in libro Macchabæorum, ubi dicitur: *Sancta & ſalubris eſt cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis ſolvantur.* Sed pro defunctis qui ſunt in paradiſo, non opus eſt orare, quia nullo indigent; nec pro illis qui ſunt in inferno, quia a peccatis ſolvi aut purgari non poſſunt. Sunt igitur aliqui, qui poſt hanc vitam mundanam a peccatis ſolvi aut purgari poſſunt. Declaratur per id quod in novo teſtamento ſalvator inquit Marci tertio: Si quis blaſphemaverit in Spiritum ſanctum, non remittetur ei nec in hoc ſæculo, neque in futuro. Et per apoſtolum Paulum in prima epiſtola ad Corinthios capite 3. ubi tractat de ædificante ſupra fundamentum, quod eſt Chriſtus, aurum & argentum, lapides pretioſos, lignum, fœnum, ſtipulam; & tunc ſubdit: *Dies enim domini declarabit, quia in igne revelabitur; & uniuſcujuſque opus quale fuerit, ignis probabit. Si cujus opus manſerit, quod ſuperædificavit, mercedem accipiet. Si cujus opus arſerit, detrimentum patietur; ipſe autem ſalvus erit, ſic tamen quaſi per ignem.* Hæc verba de igne purgante in futuro ſæculo intelligi, ſeipſa declarant. Nam verbum illud, *ſalvus erit, ſic tamen quaſi per ignem*, de damnatis intelligi non poteſt, quia ſalvi non erunt, ſed in æternum peribunt. Neque de illis intelligitur, qui ſine peccato decedunt, quia de his proxime dixerat, *Si cujus opus manſerit*: qui autem ſine peccato moriuntur, nihil eſt, propter quod eos igne purgari oporteat. Reſtat, ut de aliis purgandis in alia vita, qui tamen ſalvabuntur, intelligatur. Declaratur etiam conſuetudine univerſalis eccleſiæ, tam Latinæ quam Græcæ, quæ pro defunctis orat, & orare ſemper conſuevit: cujus oratio profecto inutilis eſt, ſi purgatorium poſt mortem non ponatur: fruſtra enim oraret pro his qui jam ſunt in gloria cœleſti, vel in inferno. Auctoritate [d] ſacræ Romanæ eccleſiæ doctæ & inſtructæ a beatis apoſtolis Petro & Paulo,

[c] Dixit collat. 1. Andreas fuiſſe deputatos ſexdecim ex Latinis, & alios ex Græcis, qui de his dogmatibus diſputarent. In quibus igitur convenerant, ut tunc fuerat deſcriptum in cedula, modo recenſet Andreas.

2. Macb. 12.

1. Cor. 3.

[d] Scilico declaratur auctoritate.

ANNO CHRISTI 1439.

Paulo, & ab aliis ſanctis pontificibus, qui innumeris fulſerunt miraculis, quoſque tam Græci quam Latini ut ſanctos venerantur: ipſa ſic ſemper tenuit, ſic ſemper prædicavit, etiam tempore unionis, & continue ante præſens exortum diſſidium. Declaratur hujus fidei noſtræ veritas auctoritate ſanctorum patrum Græcorum & Latinorum, & præſertim illorum, quos tam Latini quam Græci in univerſali concilio [a] receperunt, cujus verba ſunt hæc: Sequimur per omnia ſanctos patres & doctores eccleſiæ Athanaſium, Hilarium, Baſilium, Gregorium Nyſſenum, Ambroſium, Auguſtinum, Theophilum, Joannem Conſtantinopolitanum, Cyrillum, Leonem, Proculum; & ſuſcipimus quæ de recta fide & condemnatione hæreticorum expoſuerunt. Ex aliquibus ipſorum doctorum, & quibuſdam aliis pauca quidem brevitatis cauſa referimus. In primis beatus Auguſtinus in homilia de igne purgatorio exponens verba illa apoſtoli; *Fundamentum nemo aliud poteſt ponere, quam id quod poſitum eſt; quod eſt Chriſtus Jeſus*, ita ait: Multi ſunt qui lectionem iſtam male intelligentes, falſa ſecuritate ſe decipiunt, dum credunt, quod etſi ſuper fundamentum Chriſti crimina capitalia ædificant, peccata ipſa per ignem tranſitorium poſſint purgari, & ipſi poſtea ad perpetuam gloriam pervenire. Intellectus iſte, fratres cariſſimi, corrigendus eſt, quia ipſi ſe ſeducunt, qui ſic de talibus blandiuntur. Illo enim tranſitorio igne, de quo dicit apoſtolus; *Ipſe autem ſalvus erit; ſic tamen quaſi per ignem*; non capitalia, ſed minuta peccata purgantur. Idem Auguſtinus in vigeſimoprimo libro de civitate Dei, capite decimotertio; Temporarias pœnas alii in hac vita tantum, alii poſt mortem, alii & nunc, & tunc, verumtamen ante judicium illud ſeveriſſimum noviſſimumque patiuntur. Et in vigeſimo capite inquit: Non enim de quibuſdam veraciter diceretur, quod noh eis remittetur neque in hoc ſæculo, neque in futuro, niſi eſſent, quibus etſi non in iſto, tamen remittetur in futuro. Idem Auguſtinus in libro de cura pro mortuis gerenda: In Macchabæorum libris legimus oblatum pro mortuis ſacrificium: ſed etſi nuſquam in ſcripturis veteribus omnino legeretur, non parva eſt univerſæ eccleſiæ, quæ in hac conſuetudine claret, auctoritas, ubi in precibus ſacerdotum, quæ domino Deo ad ejus altare funduntur, locum ſuum habet commendatio mortuorum. Idem Auguſtinus in eodem libro: Non ſunt prætermittendæ ſupplicationes pro ſpiritibus mortuorum, quas faciendas pro omnibus in Chriſtiana & catholica ſocietate defunctis, etiam tacitis nominibus eorum ſub generali commemoratione ſuſcepit eccleſia: ut quibus ad iſta deſunt parentes aut filii, aut quicumque cognati vel amici, ab una his exhibeantur pia matre communi. Idem Auguſtinus in libro de pœnitentia dicit: Purgandus eſt igne purgatorio ille, qui in aliud ſæculum diſtulit fructum converſionis: his autem ignis etſi æternus non ſit, miro tamen modo eſt gravis. Idem Auguſtinus in quodam ſermone de mortuis, qui incipit, Omnium Chriſtianorum ſpes: Itaque, inquit, orationibus eccleſiæ, & ſacrificio ſalutari, & eleemoſynis quæ pro eorum ſpiritibus erogantur, non eſt dubitandum mortuos adjuvari, ut cum eis miſericorditer agatur a domino. Hoc enim a patribus traditum univerſa obſervat eccleſia, ut pro eis qui in corporis & ſanguinis Chriſti communione defuncti ſunt, cum ad ipſum ſacrificium loco ſuo commemorantur, oretur. (Et infra) Non enim ambigendum eſt iſta prodeſſe defunctis, qui ita vixerint ante mortem, ut poſſint hæc eis eſſe utilia poſt mortem. Sanctus quoque Ambroſius exponens verbum illud, *Ipſe autem erit ſalvus*: per hoc enim dicit illum ſalvum futurum, ſed pœnas ignis paſſurum, ut per ignem purgatus ſiat ſalvus. Beatus Gregorius ſummus pontifex in quarto libro dialogi ſui plurima exempla ac revelationes adducit, probans eſſe purgatorium, & inter alia inquit: Qualis hic quiſque egreditur, talis in judicio præſentatur; ſed tamen de quibuſdam culpis eſſe ante judicium purgationis ignem, credendum eſt, pro eo quod veritas dicit: *Quia ſi quis in Spiritum ſanctum blaſphemias dixerit, neque in hoc ſæculo, neque in futuro remittetur ei.* In qua ſententia datur intelligi, quaſdam culpas in futuro poſſe relaxari. Quod enim de uno negatur, continenter intellectu patet, quia de quibuſdam conceditur. Magnus etiam ſanctus Baſilius in orationibus, quæ in vigilia pentecoſtes genu flexo dici ſolent, in una earum, cujus principium eſt, Æternaliter fluens, &c. ſic pro mortuis orat: Exaudi nos deprecantes, & da requiem animabus ſervorum tuorum prædormientium patrum noſtrorum ac fratrum, ceterorumque cognatorum, omniumque in fide nobis conjunctorum. In ſequenti vero oratione, cujus principium illud eſt, Domine omnipotens Deus pater miſericordiæ, ſic ait: Exaudi nos humiles ſupplicantes, & ſupplices tuos deprecantes, & da requiem animabus ſervorum tuorum prædormientium in loco lucido, in loco viventi, in loco refectionis, unde dolor, gemitus & mœſtitia longe depulſa ſunt, & ſtatue ſpiritus eorum in tabernaculis juſtorum pacis atque remiſſionis. In exequiis vero mortuorum [b] ſic vice defuncti ſalvatorem alloquitur: Imago ſum tuæ ineffabilis gloriæ, quamvis feram ſtigmata peccatorum figmenti tui, domine miſerere, & pietate tua me purga, patriamque deſideratam largire, & iterum paradiſi curiæ reſtitue. Gregorius Nyſſenus in dialogo [c] de conſolatione & ſtatu animarum poſt mortem, introducit loquentem & dicentem Macrinam ſororem B. Baſilii & ſuam, poſt ipſius Baſilii mortem. Neque enim odio aut vindictæ ſtudio dolores infert Deus his qui male vivendo peccaverunt, (& infra) Et quemadmodum immixtam auro materiam expurgantes per ignem, non ſolum quod adulterinum eſt, igne liquefaciunt, ſed purum quoque aurum neceſſario una cum mixto liquatur, & remanet quod purum eſt, adulterino conſumpto: ita cum vitioſitas purgatorio igne aſſumitur, neceſſe eſt ut anima quæ cum vitioſitate eſt unita, in igne ſit, donec inſita omnis adulterina materia atque commixtio auferatur igne conſumpta. Idem Gregorius in libro, quem de his qui dormiunt, ſcripſit, ſic inquit: " Donec igitur poteſtas manet in natura, ut evitetur malum, hoc adinvenit divina ſapientia conſilium, ut hominem ſineret in his quæ vellet, ut guſtatis quæ concupierat malis, expertuſque ex quibus commutaſſet, ſponte ad priorem beatitudinem ac deſideranter accurreret, vitioſum atque omne irrationabile veluti grave pondus excutiens, ſive in vita præſenti ſumma intentione ac ſapientia expurgatus, ſive poſt hujus vitæ per ignis purgatorii expiationem. Hujus etiam purgatorii, de quo nunc nobis eſt ſermo, teſtis eſt etiam beatus Dionyſius in capite

COLLATIO XXII.

[a] In concil. Lateran. ſub Martino papa I. conſultatione 8. concil. Tom. II. part. 2. edit. Colonienſ. & in 5. ſynod. act. 3. eodem tomo. [a] Vide ſupra ſuis locis.

1. Cor. 3.

Ibidem.

Cap. 2.

1. Cor. cap 3.

Matth. 12.

[b] Habentur in Euchol.

[c] Alias, de anima & reſurrectione, ultra medium.

COLLATIO XXII.

pite 7. eccleſiaſticæ hierarchiæ, ubi de oratione loquens, quam hierarcha ſuper eo qui dormit, facit, ita dicit: Poſtea procedens divinus hierarcha orationem ſanctam facit ſuper eo qui dormit. (& infra) Oratione quidem precatur hierarcha divinam bonitatem, ut dimittat ei qui dormit, omnia quæ per humanam fragilitatem peccavit, & deducat ipſum in lucem & regionem viventium, in ſinus Abrahæ, Iſaac & Jacob, unde aufugit dolor, triſtitia & gemitus. Accedat & ſanctus Epiphanius. Contra [a] Arium blaſphemantem [a], ac inter cetera dicentem, non prodeſſe defunctis viventium preces, ita inquit: Denique quod defunctorum recitamus nomina, quid eo utilius potuit fieri, quid eo opportunius & mirabilius, quam ſi credamus, qui hic ſtamus, eos qui hinc defuncti ſunt, vivere, neque eorum interiiſſe ſubſtantiam, ſed eſſe eos & apud dominum vivere, ut religioſum dogma prædicetur, quo qui pro fratribus precantur, bene de illis ſperare conſtat, quaſi peregre profectis. Nam & juſtorum memoriam facimus, & peccatorum: peccatorum quidem, ut iis a domino miſericordiam imploremus. Conſonat prædictis Damaſcenus in quodam ſermone de ſuffragiis mortuorum dicens: Myſteriorum conſcii diſcipuli ſalvatoris & ſacri apoſtoli, in tremendis & vivificis myſteriis memoriam fieri eorum qui fideliter dormierunt, ſanxerunt. Quem refert beatus Thomas in 4. ſentent. diſtinct. 45. [b] in primo art. ſeptimo declaratur præfata veritas ratione divinæ juſtitiæ, quæ nihil inordinate factum impunitum relinquit, & quæ juxta menſuram delicti, ut inquit ſcriptura, [c] conſtituit plagarum modum. Cum ergo pro quolibet peccato homo certam mereatur pœnam, ſi hanc in iſto ſæculo non ſolvit, exigit divinæ juſtitiæ ordo, ut in futuro ſatisfaciat, alioquin impunitus remaneret: ſed ſi quis contritus decedat, hujuſmodi pœnam non ſatisfaciet in inferno, juxta illud [d]: *Peccator in quacumque hora ingemuerit, vita vivet, & non morietur*: quod de vita æternali intelligere oporret. In cœlo autem pœnam peccatorum non ſolvet, quia repugnat munditiæ cœleſti: domus enim eſt gaudii, non luctus. Reſtat igitur, ut præter paradiſum & infernum aliquis alius aſſignetur locus, in quo hujuſmodi exerceatur purgatio: qua facta cum deſinit eſſe pollutus & inquinatus, mundusque efficiatur, ad Deum videndum & fruendum confeſtim evolat.

[a] Arium ſcribi debuit. [a] Adverſus hæreſ. 77. alias 77. num. 7.

[b] Quæſt. 2. [c] Deut. 25. [d] Ezech. 33. Sic a doctoribus paſſim citatur hic locus & intelligitur de gemitu contritionis. Ceterum juxta vulgatam & LXX. legitur, *In quacumque die converſus fuerit ab impietate ſua.*

AND. Hæc fuere quæ de purgatorio prodita ſunt, diebus certis adinvicem diſcuſſa, & Græci cum Latinis patribus in hanc cedulam convenere.

SI vere pœnitentes in Dei caritate deceſſerint, antequam dignis pœnitentiæ fructibus de commiſſis ſatisfecerint & de omiſſis, eorum animas pœnis purgatoriis poſt mortem purgari, & ad pœnas hujuſmodi relevandas prodeſſe eis fidelium vivorum ſuffragia, miſſarum ſcilicet ſacrificia, orationes & eleemoſynas, & alia pietatis officia, quæ a fidelibus fieri conſueverunt, ſecundum eccleſiæ inſtituta; illorumque animas, qui poſt ſacrum baptiſma ſuſceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam quæ poſt contractam peccati maculam, vel in ſuis corporibus, vel eiſdem exutæ, prout ſuperius dictum eſt, ſunt purgatæ, in cœlum mox recipi, & intueri clare ipſum Deum trinum & unum, ſicuti eſt, licet alius alio perfectius: illorum autem animas, qui in mortali actuali peccato, vel ſolo originali decedunt, mox in infernum deſcendere; pœnis tamen diſparibus puniendas.

ANNO CHRISTI 1439.

Deſcribitur in cedulis, licitam fuiſſe additionem, Filioque; & corpus Chriſti ſive in azymo, ſive in fermentato pane triticeo veraciter confici. Item ſummum pontificem eſſe totius eccleſiæ caput, & de ordine patriarcharum.

AND. ET quia circa primatum & conſecrationem ſanctiſſimi corporis domini noſtri Jeſu Chriſti ſupererant dubia; & quia quæſtio, an licuerit Romanæ eccleſiæ addere ſymbolo, in ſuſpenſo remanſerat, Latini patres cedulas has Græcis exhibuere. Prima hujus continentiæ fuerat. Num. IV.

Diffinimus inſuper, explanationem verborum illorum, Filioque, veritatis declarandæ gratia, imminente tunc temporis neceſſitate, licite & rationabiliter ſymbolo fuiſſe appoſitam. Alia vero hoc modo erat.

Item in azymo, ſive fermentato pane triticeo corpus domini veraciter confici; ſacerdotes quoque in altero ipſum domini corpus conficere debere, juxta ſuæ Latinæ vel orientalis eccleſiæ conſuetudinem.

Item diffinimus, ſanctam apoſtolicam ſedem, & Romanum pontificem ſucceſſorem eſſe beati Petri verticis apoſtolorum, & verum Chriſti vicarium, & totius eccleſiæ caput, & omnium Chriſtianorum patrem & doctorem exiſtere, & in univerſum orbem tenere primatum, & ipſi in beato Petro paſcendi, regendi & gubernandi univerſalem eccleſiam a domino noſtro Jeſu Chriſto plenam poteſtatem traditam eſſe, quemadmodum etiam in geſtis œcumenicorum conciliorum, & in ſacris canonibus continetur.

Renovando inſuper etiam ordinem traditum a canonibus ceterorum venerabilium patriarcharum [e], ut patriarcha Conſtantinopolitanus ſecundus ſit poſt ſummum papam Romanum; tertius vero Alexandrinus, quartus vero Antiochenus, & quintus Hieroſolymitanus, ſalvis videlicet privilegiis & juribus eorum.

[e] Hæc & alia omnia contenta in cedula probantur infra.

Quibus exhibitis, quia Græci nondum aliqua ſuper his ultimis concluſionibus a noſtris ſenſerant, petiere, ut aliqua ſuper his audirent: deputataque extitit dies, quo die ſummo pontifice, imperatore Græcorum, ceteriſque orientalis occidentaliſve eccleſiæ patribus præſentibus, deputati fuere duo, qui ſuper his Romanæ eccleſiæ præcepta brevi ſermone differerent, Provincialis videlicet, & dominus de Turrecremata, ambo prædicatores fratres.

ANDREAS. Venit Provincialis, & dominus de Turrecremata; & incepit Provincialis hoc modo.

PROV. De mandato ſanctitatis veſtræ, pater beatiſſime, & benedictione, quia jubet ſanctitas veſtra circa materiam articuli primatus ut dicam aliqua propter terminos & verba propoſita in cedula noſtra, ut veritas domino imperatori pateat, & alii patres eccleſiæ orientalis manifeſte intelligant, quod omnia illa verba ſunt

bene

ANNO CHRISTI 1439.

bene fundata in ſanctis doctoribus ab eccleſia approbatis; ſecundum ordinem illorum verborum, brevibus pertranſibo. Sic in fine cedulæ dicebatur: Item ſimiliter diffinimus ſanctam ſedem apoſtolicam, & Romanum pontificem ſucceſſorem Petri. Iſta eſt prima conditio quæ attribuitur Romano pontifici, quia eſt ſucceſſor Petri: & quod ſibi ſuccedat eadem auctoritate & poteſtate, ſic oſtendimus. Nam in ſeptima ſynodo œcumenica, prout recitatur in ſecunda actione illius ſynodi, ſanctiſſimus [a] Hadrianus papa ſcribens Conſtantino & Irenæ, & toti concilio [a], in ea decretali epiſtola, ubi inducit plures auctoritates pro veneratione imaginum, inter cetera de beato Petro ſic ait: Nam ipſe princeps apoſtolorum beatus Petrus, qui primitus apoſtolicæ ſedi præſedit, ſui apoſtolatus principatum, ac paſtoralis curæ, ſucceſſoribus ſuis qui in ſua ſanctiſſima ſede perenniter ſeſſuri ſunt, dereliquit, quibus auctoritatis poteſtatem, quemadmodum a ſalvatore noſtro domino Deo ei conceſſa eſt, ipſe quoque contulit, ac tradidit divino juſſu ſucceſſoribus ſuis. Ex quibus verbis evidentiſſime conſtat Romanum pontificem in eadem poteſtate Petro ſuccedere, quam & Petrus a ſalvatore noſtro habuit: & quia multæ alienæ auctoritates circa hoc poſſent adduci, & in probandis reliquis particulis adducentur, venio ad aliam partem. Sequitur in cedula, Et vicarium Jeſu Chriſti. Hæc particula in ſe non habet difficultatem, quia clarum eſt, quod ille dicitur vicarius, qui ſuper aliqua recipit vices ejus. Quod Petrus remanſerit vice Chriſti in terris, patet ex evangeliis. Nam Chriſtus fundavit eccleſiam ſuper Petrum, quæ ſuper ſe fundata erat, eique contulit claves univerſaliter & generaliter, cum dixit: *Tibi dabo claves regni cælorum*: neminem excepit de toto Mundo. Ex quo ſequitur, quod ipſe poteſt omnes ligare, & a nemine ligari. Cum ergo vices Chriſti habeat in terris, ſequitur quod eſt vicarius: & cum Romanus pontifex ſuccedat in eadem poteſtate, ut probatum eſt, ſequitur quod eſt vicarius Chriſti. Ideo dicunt ſancti doctores, quod Chriſtus Petrum principem apoſtolorum conſtituit, ut eccleſia ipſa unum principalem Chriſti haberet vicarium, ad quem univerſa membra recurrerent, ſi forte inter ſe diſſentirent. Quod ſi diverſa capita eſſent, unitatis vinculum rumperetur. Sequitur in cedula, totius eccleſiæ caput, omnium Chriſtianorum patrem & magiſtrum exiſtere. Quod ſit caput, ita oſtenditur, & primo ex ipſa VII. ſynodo, [b] ubi dicitur in epiſtola Hadriani ad ipſum Taraſium, quod ipſe omnium eccleſiarum caput exiſtit. Et probatur ex quarta ſynodo Chalcedonenſi in principio ſynodi, cum Paſchaſius [c] & Lucentius aperirent mandatum eorum, dixerunt: Leo epiſcopus omnium eccleſiarum. Item in epiſtola orbiculari, quam totum concilium Chalcedonenſe miſit ad papam Leonem, in qua petebant confirmationem eorum quæ facta fuerant in concilio Chalcedonenſi, inter cetera de beato Leone ita [d] dicunt: Dominicam agnitionem, quam nobis dominus ſalvator contulit ad ſalutem, ut catenam auream venientem uſque ad nos conſervaſti, vocis beati Petri omnibus interpres conſtitutus, quibus tu ut caput membris præpoſitus præeras, per eos qui tuam continebant vicem, rectum [e] conſilium demonſtrans. Item circa finem ipſius epiſtolæ ita dicunt: Rogamus igitur, & tuis decretis honora noſtrum judicium, & ut nos conſenſum bonum capiti contulimus, ita & caput filiis, quod decet, adimpleat. Multæ ſunt aliæ auctoritates & plura teſtimonia ſanctorum, quibus hoc idem probari poteſt: ſed brevitatis cauſa, cum hæc probatio concludat, ad alia venio: ex qua auctoritate etiam probatum conſtat manifeſte, quod univerſalis eccleſia quomodocumque conſideretur, ſive ſit congregata, vel non, habet rationem membrorum reſpectu Romani pontificis, & ſemper Romanus pontifex præponitur ut caput membris. Quod ſit omnium Chriſtianorum pater, patet ex Chalcedonenſi concilio. Nam circa finem quinti actus, cum debebat diffinitio concludi, cum magnificentiſſimi judices inſtarent pro parte Marciani imperatoris, ut additio [e] fieret ſecundum ſententiam Leonis papæ, omnes epiſcopi ſynodi clamarunt, acceptare quod dixerant judices [f], & quod juxta omnium noſtrum patris Leonis ſententiam terminatam hoc tenemus, & credimus, quod patris omnium Leonis confeſſio habet. Et ſic habetur, quod ſi erat pater omnium exiſtentium in Chalcedonenſi concilio, quod ſit pater omnium, quia ibidem omnes Chriſtiani repræſentabantur. Sequitur in cedula, Atque eidem [g].

AND. Interpoſuit cardinalis ſancti Angeli, quod Chryſoſtomus ſuper Joannem vigeſimonono capite, ſuper verbo, *Sequere me*, dicit ſic: Si autem quis dicat, quomodo Jacobus accepit ſolus Hieroſolymam, dicam quod iſtum Petrum orbis ordinavit doctorem. Et in epiſtola Agathonis ſynodica recitata in ſexto concilio [h] dicitur, quod præcepto Dei habet papa imbuere & inſtruere populum Chriſtianum: & in eadem auctoritate Joannis Chryſoſtomi ſequitur, quod magna prædixit dominus, & orbem Petro commiſit, & martyrium prædixit.

PROV. Quod ipſe ſit doctor totius fidei Chriſtianæ, oſtenditur ex epiſtola beatiſſimi Athanaſii ſynodica, quam ſcripſit beatiſſimo Felici papæ, dicens ſic inter cetera: Tu profanarum hæreſum atque omnium imperitorum depoſitor, ut princeps & doctor & caput omnis orthodoxæ doctrinæ & immaculatæ fidei exiſtis. Cum omnes Chriſtiani in fide conveniant & convenire debeant, ipſe ponitur doctor immaculatæ fidei propter privilegium conceſſum Petro. Sequitur in cedula: Atque ipſi in beato Petro principe apoſtolorum.

CARD. Omiſiſtis, in orbemque omnem tenere primatum.

PROV. Verum eſt, & hoc oſtenditur. Nam in epiſtola Hadriani ad Taraſium patriarcham Conſtantinopolitanum inter cetera, ut patet in ſeptimæ ſynodi actione ſecunda, ſic dicitur: Sedes beati Petri in omnem terrarum orbem primatum tenens refulget, & caput omnium eccleſiarum Chriſti exiſtit. Item ſanctus Anacletus papa ordinatus presbyter a ſancto Petro, in tertia ſua decretali epiſtola, quam omnibus epiſcopis ſcripſit, inter cetera ſic dicit: Sacroſancta Romana eccleſia non ab apoſtolis, ſed ab ipſo domino ſalvatore noſtro primatum obtinuit, ſicut ipſe Petro dixit: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram*, &c. Ex quo patet, quod ſedes Petri & Romana eccleſia dicitur habere primatum ratione Petri, quia

COLLATIO XXII.

[a] In quo ſunt lecta & approbata, ut infra dicit etiã cardinalis.

[b] Act. 2.

[c] *Alias*, Paſchaſius.

[d] Concil. Chalced. par. 3. c. 3.

[e] Duas ſcilicet naturas eſſe in Chriſto inconfuſe & inſeparabiliter.

[f] Judicum verba hæc fuere: Ergo addita diffinitioni ſecundum judicium patris noſtri Leonis.

[g] Provinc. tranſibat ad probationẽ verborũ cedulæ, *& ipſe in beato Petro paſcendi*, &c. & omittebat probationem verborum *Chriſtianorũ dominorum*, &c. Ideo cardin. ſuppliet.

[h] Act. 4

Matth. 16.

Matth. 16.

COLLATIO XXII.

quia per hoc quod dixit, *Tu es Petrus*, &c. omnis poteſtas derivatur in ſedem apoſtolicam per ſucceſſionem ſedentium in ea. Hoc idem ſanctus Julius papa ſcribens omnibus orientalibus epiſcopis, ita inter cetera dicit [a]: Dudum a ſanctis apoſtolis ſucceſſoribuſque eorum in antiquis decretis ſtatutum eſt, & ſancta apoſtolica eccleſia tenet (& loquitur de ſynodo Nicæna, cum ipſe fuerit ſecundus a Silveſtro [b] papa) non deberi concilia celebrari abſque ſententia Romani pontificis, neque epiſcopos damnari, quoniam ſanctam Romanam eccleſiam omnium eccleſiarum primatum habere voluerunt, ut dominus ait; unde omnibus eccleſiis prælata eſt. Multæ aliæ ſunt auctoritates, ſed cauſa brevitatis hæ ſufficiant. Sequitur in cedula (atque eidem ſedi, & Romano pontifici in beato principe apoſtolorum, paſcendi, regendi & gubernandi univerſalem eccleſiam, plenariam traditam eſſe poteſtatem.) Et quia primus punctus eſt, paſcendi, hoc probatur verbis evangelii ita clare, ut non egeat probatione. Nam cum actus paſcendi ſit actus paſtoris, cum Petro fuit dictum, *Paſce oves meas*, abſolute factus eſt paſtor omnium ovium; & non diſtinguens has oves & alias, intelligitur univerſas ei eſſe commiſſas. Cum ergo & apoſtoli ſint oves Chriſti, nullus eſt, qui inſignitus nomine Chriſtiano poſſit dicere, quod non ſit conſtitutus ſub prælatura Romani pontificis: & ut ſequamur formam, volo probare duobus teſtimoniis. Beatus Hadrianus in epiſtola [c] ad Tarahum ſic ait: Unde & idem beatus Petrus voce domini paſcens eccleſiam, nil diſſolutum reliquit, ſed tenuit ſemper & retinet principatum. Cum dicat, Nil diſſolutum [d] reliquit, ſequitur, quod ſub ejus cura omnes includere voluit. Item in ſexta ſynodo in epiſtola Agathonis papæ, quam Conſtantinopolim deſtinavit [e], in qua tomum fidei ſcripſit contra errorem eorum, qui dicebant unam voluntatem & operationem in Chriſto, in ea ponit multa dicta ſanctorum, quæ extenſis manibus a tota ſynodo cum multa veneratione ſuſcepta eſt; inter cetera ſic dicit: Adnitente præſidio beati Petri apoſtoli, qui ſpirituales oves eccleſiæ ab ipſo redemptore omnium æterna diſpoſitione paſcendas ſuſcepit, hæc apoſtolica ejus eccleſia nunquam ad aliquam erroris partem deviavit, cujus auctoritatis ſanctionem, utpote apoſtolorum omnium principis, ſemper catholica Chriſti eccleſia [f] & omnes univerſales ſynodi ampleæ ſunt, omneſque venerabiles patres apoſtolicam ejus doctrinam amplexi: (& infra.) Hæc eſt ſpiritualis mater veſtri imperii apoſtolica eccleſia, quæ per Dei omnipotentis gratiam a tramite apoſtolicæ veritatis nunquam errabunda ſuccubuit, ſed ut a principio Chriſtianæ fidei percepit ab apoſtolorum Chriſti principibus, illibata fine tenus manet, ſecundum ipſius ſalvatoris pollicitationem, quam ſuorum apoſtolorum principi in ſacris evangeliis faſſus eſt, dicens: *Petre, Petre, ecce ſatanas expetivit vos, ut cribraret ſicut triticum: ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; & tu converſus confirma fratres tuos*. Conſideret tua clementia, quod ipſe dominus, cujus fides eſt, qui fidem Petri non defecturam promiſit, confirmare eum fratres ſuos admonuit: quod apoſtolicos pontifices meæ exiguitatis prædeceſſores confidenter feciſſe ſemper, cunctis eſt cognitum. Et in hac auctoritate tria manifeſte aſſeruntur. Primo, quod paſcere omnes oves ſit commiſſum Petro & ſucceſſoribus ſuis. Secundo, quod ſedes apoſtolica nunquam in aliqua erroris parte depreſſa eſt, ſed ſemper manſit immaculata in fide. Tertio, quod tanta eſt ejus auctoritas, quod univerſalis eccleſia & univerſæ ſynodi ſemper fideliter ſecutæ ſunt, & patres catholici ſemper ſuſceperunt ejus apoſtolicam doctrinam, & quod illa verba (ut non deficiat fides tua) intelliguntur de ſede apoſtolica, & quod ſit immunis ab hæreſi, atque confirmationem omnium fratrum titubantium in fide ad ipſam ſedem & Romanum pontificem pertinere. Sequitur in particula, paſcendi, & convocandi. Quod actus hic ſpectet ad Romanum pontificem, probatur etiam ex illa epiſtola orbiculari, quam patres Chalcedonenſis [f] concilii ſcripſerunt ad Leonem papam, in qua ſic dicunt, loquentes de Dioſcoro & de malis per eum factis: Super hæc omnia, & furorem ſuum contra eum qui cuſtodiam vineæ ſuſcepit, dicimus de ſanctitate veſtra, excommunicationem excogitavit, qui corpus eccleſiæ adunare feſtinavit. Si ergo Leo, qui erat ſucceſſor Petri, habebat adunare corpus eccleſiæ, ergo convenienter ponitur convocandi. Sequitur verbum, regendi. Iſta particula ſatis conſtat ex dictis, quia ſi eſt princeps, ſi eſt caput, ſi eſt rector; ergo habet regere, quia ad paſtorem ſpectat regere oves. Et brevitatis cauſa unum teſtimonium deduco Anacleti papæ, qui [g] in epiſtola ſic dicit: apoſtolica ſedes caput eccleſiæ, ut præfatum eſt, a domino & non ab alio inſtituta: & ſicut cardine oſtium regitur, ſic hujus ſanctæ ſedis apoſtolicæ auctoritate omnes eccleſiæ, domino diſponente, reguntur. Et Leo papa in ſermone ſuæ conſecrationis [h] ſic dicit de hoc regimine: De toto Mundo unus Petrus eligitur, qui & univerſarum gentium vocationi, & omnibus apoſtolis, cunctiſque eccleſiæ patribus præponatur, ut quamvis in Chriſti eccleſia multi ſacerdotes ſint, multique paſtores, omnes tamen Petrus regat, quos principaliter regit Chriſtus. Magnum & mirabile, dilectiſſimi, huic viro conſortium potentiæ ſuæ tribuit divina dignatio, & ſi quid cum eo commune ceteris voluit eſſe principibus, nunquam niſi per ipſum dedit, quidquid aliis non negavit. Sequitur particula, gubernandi. Quod hoc ſpectet ad Romanum pontificem, probo teſtimonio Leonis in alio ſermone [i], ubi ſic dicit: Soliditas illius fidei, quæ in apoſtolorum principe eſt laudata, perpetua eſt: & ſicut permanet quod in Chriſto Petrus credidit, ita manet quod in Petro Chriſtus inſtituit. Et infra. Manet ergo diſpoſitio veritatis, & beatus Petrus in accepta fortitudine perſeverans, ſuſcepta eccleſiæ gubernacula non reliquit. Et ſic accepto gubernaculo per Petrum, & Romano pontifici ejus ſucceſſori actus gubernationis veriſſime competit. Sequitur (plenam poteſtatem traditam) quod hoc ſit, apparet verbo ſalvatoris Matth. 16. quoad omnes caſus indiffinite & univerſaliter, cum dixit: *Tibi dabo claves; & quodcumque ligaveris*. Quod etiam ſit plena quoad territoria & omnia ſuppoſita, apparet ex illo: *Paſce oves meas*. Ex quo nullum ſuppoſitum excipitur, & uno teſtimonio deduco. Nam beatiſſimus Leo in ſermone allegato ita ſequitur [k]: Sic enim præ ceteris Petrus ordinatus eſt, ut dum petra dicitur, dum fundamentum pronuncia-

ANNO CHRISTI 1430.

[a] Epiſt. 2. tom. 1. concil. Colonenſ. impreſſ. in Julio, quem iterum refert infra Provinc.

[b] Cujus tempore celebrata fuit ſynod. Nic. & ſic Julius habebat plenam notitiam canonum ſynod. Nic. de quibus ſupra dictum.

[c] Paulo ſupra citata.

[d] Id eſt nullam oram liberam abire permiſit ſed omnes ſub ejus cura incluſit.

[e] Sexta ſynodus act. 4. Conſtantini Heracl. & Tiberii Auguſtis incipit, *Conſiderantes*.

[f] In act. concil. Chalced. part. 3. cap. 2. de hoc iterum infra num. 7.

[g] Epiſt. 3.

[h] Serm. 4.

[i] Serm. 2.

[k] Serm. 2.

Anno Christi 1659.

nunciatur; dum regni cœlorum janitor constituitur, dum ligandorum solvendorumque arbiter, mansura etiam in cœlis judiciorum suorum defunctione præficitur, qualis ipsa cum Christo esset societas per ipsa appellationum ejus mysteria noscceremus, qui nunc plenius & potentius ea quæ sibi commissa sunt, peragit, & omnes partes officiorum atque curarum in ipso, per quem est glorificatus, exequitur. Si quid ergo a nobis recte agitur rectequc discernitur, illius est operum atque meritorum, cujus in sede sua vivit potestas, & excellit auctoritas. Si ergo in sede apostolica sedet potestas, apparet quod est super omnes ecclesias. Et hæc sufficiant quoad declarationem verborum.

CARD. Lectis epistolis Hadriani, legati sedis apostolicæ in synodo [a] dixerunt: Dicat synodus, si admittit epistolas patris senioris Romani pontificis. Responderunt: Sequimur, & admittimus literas. Deinde nominati 330. episcopi, qui in synodo erant, approbant dictas epistolas Hadriani papæ, quæ non fuerunt solum Hadriani, sed synodicæ orientalium, quoniam in illis est diffinitio universalis concilii: & ita de epistolis Agathonis, quæ fuerunt approbatæ in sexta synodo.

[a] Scilicet in 7. synodo act. 1. ex versione Anastasii. Nisi forte card. est ostendere quod epistolæ Hadriani papæ & Agathonis, e quibus supra desumpserat auctoritates Provinc. fuerant approbatæ in synodis orientalibus.

PAPA. Dicatis.

AND. Incepit dominus de Turrecremata, qui secundus erat dispositus ad loquendum, hoc modo.

Joannes de Turrecremata demonstrat confici eucharistia sacramentum, sive in azymo, sive in fermentato; affirmans verius esse, Christum dominum consecrasse in azymo. Item verbis salvatoris tanquam forma, & non aliis fieri transubstantiationem.

Num. V.

TURREC. Jussu & ordinatione sanctitatis vestræ, pater beatissime, dicam aliqua cum benedictione sanctitatis vestræ. De duabus particulis locuturus, quæ respiciunt sacramentum sacratissimæ eucharistiæ, paucissimis agam, quia omnia quæ dicturus sum, ita puto clarissima omnibus catholicis Christianis, ut non expediat abundare sermone. Prima particula est, quod in azymo conficitur sacramentum, & in fermentato. In eucharistia duo sunt consideranda. Primum est materia, secundum est forma consecrationis: & de istis duobus duæ sunt particulæ situatæ in præsenti cedula. Prima particula respicit materiam, cum dicit in azymo pane, sive in fermentato. In hac particula duo sunt consideranda. Primum id quod est necessarium. Secundum quod est conveniens, sive rationabile: quoniam est necessarium in materia hujus sacramenti, quod panis sit de frumento. Quod autem sit azymus vel fermentatus, non est de necessitate sacramenti, sed in utroque potest consecrari: & ideo dicitur in cedula, sive in azymo, sive in fermentato. Ideo beatus Gregorius loquitur in regesto, quod Romana ecclesia effert azymos, quia corpus sumpsit purissimum ex virgine: aliquæ autem ecclesiæ offerunt fermentatum, quia verbum carne indutum sicut fermentum unitur farinæ. Et circa primum considerandum, quod de necessitate sacramenti non est, quod sit in azymo, vel in fermentato. Secundo consideranda est convenientia, sive rationabilitas: & secundum hoc dicimus, quod majori convenientia, sive rationabilitate conficitur in azymo, quam in fermentato: & ideo hanc consuetudinem tenuit & observavit sancta Romana ecclesia. Hæc convenientia colligitur ex tribus. Primo ex institutione vel practica Christi, quia Christus legitur in azymo confecisse: quod ex quatuor ostendam. Ista quatuor sunt quatuor auctoritates sacri evangelii. Prima est, quam habet Matthæus 16. capite, ubi dicitur. *Prima die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum dicentes: Ubi vis paremus tibi pascha?* Sed in die azymorum non fiebat fermentum in domibus Hebræorum. Ita habet lex Exodi 12. capite, ubi dicitur, quod in die azymorum non sit fermentum in domibus. Secunda auctoritas est Marci evangelistæ capite 14. ubi dicitur sic: *Prima autem die azymorum, cum Judæi pascha immolabant, dicunt discipuli ad Jesum: Ubi vis paremus tibi, ut manduces pascha?* Ex hac infertur prout ex prima. Tertia auctoritas est Lucæ 22. ubi pariter loquitur: *Venit autem dies azymorum, in quo necesse erat occidi pascha: & misit duos, scilicet Petrum & Joannem, dicens: Euntes parate, ut manducemus pascha.* Sed dies in qua erat necesse occidi pascha, erat luna 14. in qua cum azymis panibus agnus erat manducandus. Ergo manifeste sequitur, quod Christus in sua cœna pane azymo usus est, & in eodem confecit quem comedit. Ergo sequitur, quod in pane azymo confecit hoc sanctissimum sacramentum. Quarta auctoritas est Matthæi 5. *Non veni solvere legem, sed adimplere.* Sed lex singularissima veteris legis fuit, quod agnus paschalis comederetur cum pane azymo, ut clare apparet capite 12. libri Exodi. Ergo sequitur, quod Christus qui legem implevit usque ad mortem, in azymis confecerit. Nec dicendum, nec a quocumque fideli credendum, quod beatus evangelista Joannes sit [15] contrarius tribus evangelistis, absit hoc ab omni corde Christiano, quod in sacra scriptura ponatur falsum: & inconvenientissimum esset dicere, quod discipuli Christi, quibus ait, *Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus sanctus qui loquitur in vobis*, inveniantur contraria dixisse in materia salvatoris. Est ergo dicendum, quod in eodem sensu & sententia evangelistæ loquuntur, & solum ad aliquam vocis differentiam referendum sit, si aliqua videatur differentia, quæ tamen nulla est, cum ex intelligentia dicentis sumenda sit virtus sermonis. Est ergo sciendum pro concordia evangelistarum, quod dies festus, quem beatus Joannes dixit, erat luna 15. & est notandum, quod consuetudo erat legis antiquæ, quod in solemnitatibus computabatur a vespera ad vesperas diei festi. Igitur vespera decimæquartæ lunæ, in qua Christus comedit agnum & confecit sacramentum, computabatur cum die festo. Quando ergo dicit, *Ante diem festum*, hoc modo intelligenda est intelligentia Joannis cum aliis; quod beatus Joannes vesperam, in qua fiebat cœna, dixit quod erat ante diem festum, propter distinctionem dierum naturalium. Alii vero evangelistæ eamdem vesperam vocant primam diem azymorum, propter ritum Judaicæ solemnitatis, qui diem festum a vesperis sumunt: & ita patet, quod nulla est diversitas, nulla contrarietas inter hos doctores ecclesiæ & organa Spiritus sancti. Hæc videntur mihi sufficere, nisi quis aliqua diceret contraria, quibus paratus sum respondere: ego enim, ut dixi, paucis contentus sum,

Collatio XXII.

Matth. 10.

Con-

COLLATIO XXII.

Conſequenter venio ad particulam, ubi tangitur forma conſecrationis, ubi dicitur ſic in cedula, quod verba ſalvatoris in confectione prolata, &c. Pauca dicam, quia neminem credo virum ſapientem, qui non debeat ſuſcipere hæc verba plena fide. Tangam auctoritatem ad probandum, quod per ſola verba ſalvatoris conficiatur corpus Chriſti. Prima auctoritas eſt beatiſſimi Chryſoſtomi in ſermone de proditione, poſt multa verba ſic dicit [a]: Non eſt homo, qui propoſita munera facit corpus, ſed qui pro nobis crucifixus eſt Chriſtus, figuram adimplens: adſtat ſacerdos verba proferens, ſed virtus & gratia eſt Chriſtus. *Hoc eſt corpus meum*, inquit. Hoc verbum propoſita munera transmutat: & ſicut vox illa quæ dixit, *Creſcite & multiplicamini, & replete terram*, &c. ſemel quidem dicta per omne tempus fit, opere noſtram naturam corroborans ad procreationem filiorum: ita & vox, *Hoc eſt corpus meum*: gratia vero & potentia Dei eſt, quæ omnia operatur. Secunda eſt auctoritas Damaſceni Græci ſapientis viri, qui in quarto ſententiarum ſuarum dicit, quod ſola operatione Spiritus ſancti ex pane fit caro Chriſti. Si ergo ſola operatione Spiritus formæ ſacramentales ſunt operativæ, ergo ſolius Dei verbum poteſt hoc facere. Item ad hoc videtur facere, quod Dionyſius Græcus ponit in fine eccleſiaſticæ hierarchiæ, qui dicit, in conſummativis formis ſacramentorum virtutes operativas eſſe ex Deo. Quarta eſt auctoritas beatiſſimi Ambroſii in utraque eccleſia clariſſimi, qui in libro de ſacramentis [b] ita loquitur: Panis in altari uſitatus eſt ante verba ſacramentorum; ubi accedit conſecratio, ex pane fit caro Chriſti. Et infra quærens cujus verbis & ſermonibus fit conſecratio, reſpondet, quod domini noſtri Jeſu Chriſti. Nam, inquit, per reliqua verba quæ dicuntur, laus Deo offertur. Oratione petitur pro populo, pro regibus, pro ceteris: ubi autem ſacramentum conficitur, non ſermonibus ſuis utitur ſacerdos, ſed ſermonibus Jeſu Chriſti. Hæc Ambroſius. Item beatiſſimus Auguſtinus in libro de Trinitate ſic inquit: Non omnis panis, ſed qui accipit benedictionem Chriſti, corpus Chriſti efficitur. Nunc venio ad aliquas rationes, quæ videntur dare convenientiam cedulæ noſtræ. Illius verbis ſacramentum conficitur, cujus virtute panis tranſubſtantiatur in corpus Chriſti. Iſta propoſitio eſt manifeſta verbis beatiſſimi Dionyſii, qui, ut ſupra jam tetigi, dicit quod in verbis ſacramentorum ſunt virtutes operativæ: ſed impoſſibile eſt, quod virtute cujuſcumque creaturæ fiat tranſubſtantiatio de pane in corpus Chriſti: igitur impoſſibile eſt, quod ex aliis verbis, quam ſalvatoris, fiat tranſubſtantiatio. Secundo arguo ſic. Chriſtus inſtituit hoc ſacramentum aut perfectum, aut imperfectum: non eſt autem dicendum, quod imperfectum fecerit, Deuteronomii 32. *Dei perfecta ſunt opera*: perfectio autem conſiſtit in materia & forma: ergo Chriſtus conficiendo ſacramentum dedit perfectam materiam & perfectam formam. Ulterius forma verborum perficit ſacramentum, ſicut dicimus in naturalibus, quod forma perficit materiam: ita forma ſacramentalis cadens ſuper debita materia, perficit ſacramentum. Unde beatus Auguſtinus dicit, quod forma verborum accedit ad elementum, & perficitur ſacramentum: ſed verba nullius ſancti poſſunt hoc facere, ſed Chriſti ſolum: ergo ſequitur de neceſſitate, quod in ſolius verbis ſalvatoris perficiatur ſacramentum. Quarto ita arguo. Chriſtus & apoſtoli qua forma uſi ſunt in hoc ſacramento? Clarum eſt quod non verbis in orationibus Baſilii, ſed verbis Chriſti, qui hanc imitationem & exemplum reliquit. Ergo ſolius ſalvatoris verbis nos debemus uti. Item quinto ſic arguo. Unitas eccleſiæ neceſſario fundatur in unitate fidei & unitate ſacramentorum, in iis quæ ſunt de ſubſtantia ſacramenti. Hanc non poteſt mutare eccleſia, nec totus mundus, niſi dominus mandaret: ergo neceſſe eſt, ut omnes fideles conveniant in hoc ſacramento, quod eſt conſummativum omnium ſacramentorum, ut dicit Dionyſius. Ergo neceſſarium eſt, quod eadem verba ſubſtantialia ſint apud omnes, quoniam addens aliqua ad verba Chriſti tanquam de ſubſtantia conſecrationis, jam mutat ſpeciem formæ eccleſiæ: & ſicut unitas addita numero mutat ſpeciem numeri, ita quælibet additio, ſi dicatur quod eſt de ſubſtantia formæ, facit mutationem formæ, & ſic non erit unitas in ſacramento. Notanter dico de ſubſtantia, quia varietas in aliquibus verbis, quæ non creduntur de ſubſtantia, non diceretur ſcindere unitatem ſacramentorum. Sic eſt de forma baptiſmi inter nos & vos, quia quidquid eſt de ſubſtantia baptiſmi, vos & nos habemus. Ita neceſſe eſt, ut in noſtra cedula, ſi debeat dari doctrina omnibus fidelibus, & maxime ſimplicibus qui poſſent dubitare, an alia verba ſanctorum quæ apponuntur, ſint verba de ſubſtantia conſecrationis, vel non, quod ponatur hoc, quod verbis ſalvatoris fit conſecratio: nec aliquis debet moveri per hoc, quod quis dicit, quod miſſale eſt ſcriptum manu magni ſancti. Aliud eſt dicere, hoc miſſale eſt unius ſancti; & aliud, quod ſanctus dicit, quod omnibus contentis in hoc miſſali conficiatur corpus Chriſti. Non eſt credendum beatum Baſilium, nec alium doctorem dixiſſe, quod aliis verbis quam Chriſti conficiatur corpus, quantumcumque ſunt multæ orationes & preces ibi. Hoc pro nunc ſufficiat.

[a] Homil. de proditione Judæ, quem locum vide etiam apud Arcadium in concordia eccleſiæ orientalis & occidentalis lib. 3. cap. 31. Leo. 22. Gen. 1.

[b] Lib. 4. de ſacram. cap. 4. Tom. I V.

ANDR. His dictis, papa his verbis uſus eſt.

Summus pontifex hortatur Græcos ad unionem.

PAPA. AUDIVISTIS quæ dicta ſunt ad complacentiam veſtram, vobis morem gerendo, non autem ut credamus, vos omnes non ea tenere, ut nos, ſpecialiter in conſecratione corporis domini noſtri Jeſu Chriſti, quod perficitur verbis Chriſti. Nec eſt credendum, quod aliquis doctor poſſit dare formam ex verbis ſuis confectioni corporis Chriſti. Viri ſanctiſſimi [c] non aliter crediderunt quam alii, qui omnes tenuerunt, quod ſolis verbis domini conficeretur: nec propter hoc ponitur in illa cedula, ut credamus, id vos non credere, ſed propter ruſticos. Materiam azymorum audiſtis, ſicut dictum eſt: non negamus etiam in fermentato poſſe confici; & quamvis multi orientales faciant in fermentato, & aliqui in azymis, eteleſia Romana facit in azymis: nec dubitamus, quod dominus noſter Jeſus Chriſtus ſicut nos concordavit in materia proceſſionis, quod convenimus etiam in iſta. Ad perfectionem igitur hujus operis videtur neceſſarium, ut ſuper illis quatuor articulis fiat diffinitio, ſcilicet

Num. VI.

[c] Qui ſcilicet compoſuerûnt orationes præcedentes & ſubſequentes conſecrationis verba.

ANNO CHRISTI 1439.

Anno Christi 1439.

ſcilicet de proceſſione Spiritus ſancti, de azymo & fermentato, de primatu Romani pontificis, de materia purgatorii: & quia inducta eſt materia additionis, licet ſuffeciſſet ſolum diſcuti veritatem, & diu in Ferraria de hoc diſputatum eſt, an illa verba, Filioque, eſſent [a] addita, & ſi licuerit. In omnibus diſputationibus introduxiſtis excommunicationem ſuper eccleſiam Romanam propter additionem: & licet multa fuerunt clare reſponſa, & ultimo per cardinalem ſanctæ Sabinæ; viſum eſt, quod illa verba fuerint per viam declarationis adjecta, & juſtum propter hoc ad perfectionem ſanctæ unionis videtur, ut fiat diffinitio, quod licite fuerit factum, & ſervatur honor per hoc Romanæ eccleſiæ, & ſervatur honor veſter. Et ideo rogamus caritates veſtras, ut hanc cedulam cum omni caritate factam placeat acceptare, quia in his hon debet attendi niſi honor Chriſti; & cauſabit gratiam & concordiam & ſalutem omnium animarum Chriſtianorum, & ſperamus per iſta, quod dominus noſter Jeſus Chriſtus dabit voluntatem Chriſtianis, ut relevent illos Chriſtianos qui diu ab infidelibus fuerunt oppreſſi. Et hac cedula fiet ſeſſio, & poſtea cum Dei gratia poſſumus ſuam excellentiam [b] expedire. Dedimus cedulam Ruſſiæ, Nicæno & Mitylenenſi, qui eam retinuerunt: ſi eſt publicata omnibus, placet: ſi non, faciemus omnibus publicari: & ea viſa, ſperamus quod omnes erunt contentiſſimi & in eadem opinione nobiſcum; & intendimus in omnibus conſervare honorem veſtrum, ſicut noſtrum.

[a] addit, An effecit additio, vel ſolum declaratio ejus quod implicite continebatur, & utrum hoc fuerit licitum Romanæ eccleſiæ.

[b] Alloquitur imperatorem.

And. Imperator annuit prælatis & nobilibus, ut ad eum accederent, & adinvicem collocuti ſunt diu: deinde imperator.

Imper. Beatiſſime pater, audivimus quæ dicta ſunt ab illis patribus, quæ ipſi nimis prolixe dixerunt, quibus reſpondere neceſſarium non videtur, nec in præſenti, nec in futurum.

Papa. Nec fuit dictum, ut reſponderetur.

Imper. Quia ſi vellemus particulariter reſpondere, egeremus tanto tempore, ſicut in præterito: & tempus non permittit mihi ſtare hic, quia ſtatui recedere cum iſtis galeis, quia videtur tempus meæ abſentiæ ſatis ſufficiens, etiam cum credam, quod Deus dederit mihi gratiam feciſſe id propter quod veni. Ideo patres ſciunt, quomodo reverendiſſimus dominus cardinalis una cum certis ad me venerunt, ſatiſque convenienter reſpondi: nihilo minus hoc quod requiſitum eſt a ſanctitate veſtra, potero cum meis conſulere; licet non videatur aliter poſſe deliberari, quam quod dixerim. Hæc pro nunc videntur ſufficere; conſiderabimus deinde cum noſtris. Quod autem tradatur illa cedula mihi, non videtur mihi neceſſe tradi aliam cedulam, quia ſum bene de illa informatus, de quibus contentis in illa cedula locuti ſumus cum cardinalibus, & habuimus informationem a noſtris metropolitanis.

Papa. Illa dicta ſunt, non ut fiat reſponſio, & placet mihi ut non reſpondeatur. Quod feſtinetis ad receſſum cum galeis, etiam placet mihi, expedita materia unionis eccleſiæ: & ipſe [c] bene dicit, quod multum ſtetit, imo nimis. Et ſciatis, & omnes ſciunt, quod ita voluiſtis. Ante receſſum galearum eſt menſis cum dimidio, & ſunt treſdecim menſes, quod potuiſſent ſe expediviſſe ut nunc; & nos deſideramus ut revertatur cum pace & gloria: & placet ut conſideret cum ſuis ſuper illa cedula, & ſi quid voluerint

[c] Convertit ſermonem modo ad imperatorem, modo ad alios præſentes.

dicere, reſpondebitur, & compatior ſibi & aliis antiquis [d].

Collatio XXII.

[d] Ideſt, ſenioribus.

Imper. Video quædam mutata a dictis nunc, & per reverendiſſimos dominos cardinales: & miror, quod credatis nos velle ſuſcipere illam cedulam ſine diſcuſſione: & quoniam ſanctitas veſtra dixit, quod uſque ad receſſum galearum eſt terminus unius menſis cum dimidio, ſi videtur quod fieret aliqua proviſio mei receſſus ad Venetias, ſatis eſſet: ſed ſi non fiat hæc proviſio, omnino videtur aliter providendum.

Papa. Etiam non facta unione, miſi nobilem de domo mea ad parandas galeas: & dixit metropolitis, ſperans omnia parata, & cum gloria & honore poſſe redire. Poteſtis dare operam ad cedulam, exinde nil deficiet.

Imper. Tempus eſt nimium breve, cum proviſio facta per ſanctitatem veſtram non videatur ſufficiens, quia forte ille nobilis non ivit plene munitus: tamen hæc ſufficiant.

Provincialis primatum & poteſtatem papæ doctiſſime demonſtrat: agitur de convocandis conciliis, & de privilegio Conſtantinopolitanæ eccleſiæ poſt Romanam.

And. Die vigeſima Junii facta eſt præcedenti more conventio, ubi cunctis conventis, imperatore dempto, cœpit dominus cardinalis. Num. VII.

Card. Sanctiſſimus dominus noſter dixit, ut exponerem cauſam hujus congregationis. Pridie, reverendiſſimi domini mei, dominus Firmanus & Venetiarum, & alii patres fuerunt ad dominum imperatorem, & inter alia ſua ſerenitas dixit, & per ſe, & verbo domini Nicæni, quod volebat informari de quibuſdam facientibus ad poteſtatem Romani pontificis: quia hora erat tarda, & oportebat habere conſilium ſanctiſſimi domini noſtri; ideo reſpondebimus, quod oportebat papæ referri. Sanctiſſimus dominus noſter habito conſilio cardinalium & concilii, deliberavit, ut hoc mane imperator & alii audirent; & ideo Provincialis incipiet dicere.

Prov. Multum earum haberet ſanctiſſimus dominus noſter, ut imperator adeſſet: ex quo non eſt, rogamus ut patienter audiatis, & audita referatis eidem, quia re vera omnia dicuntur cum magna caritate & ad optimum finem. De mandato & benedictione ſanctiſſimi domini noſtri, quia pridem cum reverendiſſimi domini cardinales & alii deputati coram domino imperatore eſſent, ſuper terminis poſitis in materia primatus ſedis apoſtolicæ, petiit ſerenitas ſua habere declarationem: & ut declaratio poſſit eſſe amplior, commiſit domino Nicæno, ut quædam moveret in contrarium, quibus reſponderemus. Et quia more diſputantium res hæc eſt introducta, juxta propoſitionem, reſpondebo ad motiva paternitatis ſuæ, ex quibus apparebit declaratio eorum quæ imperator petebat: & poſt mea verba paternitas ſua quid voluerit replicare, ſemper noſtra eccleſia & ego paratus ero declarare. Sed antequam incipiam reſponſionem primi motivi, oportet in paternitatem ſuam & me unum firmare fundamentum, ex quo patebit ſolutio ad unum ſuum quæſitum: & quia hoc eſt principaliter ponendum, ideo primo pono. Pridie declarando

COLLATIO XXII.

clarando particulas poſitas in illo capitulo [a], ego adduxi teſtimonia ex certis epiſtolis quæ fuerunt directæ a ſede apoſtolica, & fuerunt ſuſceptæ cum magna veneratione ab illis œcumenicis conciliis, inter quas tres ſingulariter epiſtolæ fuerunt adductæ, epiſtola Chalcedonenſis ſynodi ad papam Leonem, & epiſtola Hadriani papæ directa illis imperatoribus, quæ fuit recitata in concilio; & alia beatiſſimi Agathonis papæ: & quoad has epiſtolas ita dicebatur [b], quod illa quæ nos inducebamus ex his epiſtolis, videbantur verba per modum honoris poſita, & videbantur, ut non facerent auctoritatem quam voluiſſent; ſed voluiſſent videre canones aut capitula conciliorum, ex quibus ea poſſunt colligi quæ ponuntur in cedula & capitulo primatus. Ad hanc objectionem ſic reſpondeo, quod epiſtolæ illæ decretales, cum omnes eſſent epiſtolæ ſynodicæ, non minorem habent auctoritatem quam ipſi canones: imo videntur habere majorem auctoritatem, quia bene novit paternitas tua, quod in omnibus œcumenicis ſynodis, in quibus factæ ſunt diffinitiones fidei, antequam diffinitiones promulgarentur, oportebat adducere teſtimonia & epiſtolas ſanctorum, ex quibus patres conciliorum promulgabant diffinitiones & canones; ita quod id diffinitionum ſumebatur ex virtute teſtimoniorum. Et ſcitis, quod in tertia ſynodo pro ſoliditate diffinitionis, in epiſtolis Cyrilli, & illorum duodecim capitulorum, inter alios ſanctos ibi adductos, adducitur epiſtola beati Julii papæ miſſa orientalibus, & Felicis papæ epiſtola: & ſi non fuiſſent auctoritatis ut canones, non fuiſſent adductæ: & cum eſſent epiſtolæ ſynodicæ [c], erant majoris auctoritatis quam canones qui fiebant in ſynodis, quia Spiritus ſanctus operatur in eccleſia Romana, ut in aliis conciliis. Epiſtola Agathonis papæ fuit magnæ auctoritatis, & fuit neceſſe, ut *ipſe* declararet auctoritate ſedis apoſtolicæ, ut dâret auctoritatem confirmationis fidei quam fecerant: imo tantæ fuit auctoritatis, quod ſynodus ſexta œcumenica non fuit aufa addere ad diffinitionem factam in ſynodo Romana. Et hoc apparet ex epiſtola [d], quam vos Fertariæ ſæpius allegaſtis, ubi dans poteſtatem ſuis apocriſiariis dicit: Licentiam dedimus & auctoritatem apud tranquilliſſimum veſtrum imperium, dum juſſerit tua clementia, ſimpliciter ſatisfaciendi in quantum dumtaxat eis injunctum eſt, ut nil præſumant augere, mutare, vel minuere; ſed traditionem apoſtolicæ ſedis, ut a prædeceſſoribus pontificibus inſtituta eſt, ſimpliciter enarrare. Modo hanc commiſſionem dedit: ergo apparet, quod diffinitio facta in ſexta ſynodo fuit primo diffinita in ſynodo Romana, ut habetis in epiſtola Agathonis; quæ nomine ſuo & totius ſynodi ſcribebatur. Apparet etiam quod Martinus papa [e] in ſua ſynodo præcedenti, quam integram [*] habemus, primo damnaverat, qui tenerent unam voluntatem in Chriſto. Cum ergo hæc epiſtola ſint tantæ auctoritatis, quod habeat diffinitionem contentam, nullo modo dicendum eſt, quod ſit minoris auctoritatis quam canones: imo ex hac epiſtola multa colliguntur teſtimonia. Dicit tota ſynodus Conſtantinopolitana [f]: Summus concertabat nobiſcum apoſtolorum princeps; ipſius enim imitatorem & ſedis ſucceſſorem habuimus fautorem, & divini ſacramenti myſterium per literas illuſtrantem. Confeſſionem tibi a Deo ſcriptam illa antiqua Romana civitas obtulit, & dogmatum diem a ^ veſpertinis partibus extulit: charta & atramentum videbatur: & per Agathonem Petrus loquebatur. Ergo dicendum eſt, quod decretales epiſtolæ hæ quæ in tantis negotiis fidei miſſæ ſunt, veritatem contineant, & quod nil contineant falſitatis, & ſint magnæ auctoritatis. Et ut finem faciam, quia paternitas tua eſt mecum concors, ut quæ dicimus ex teſtimonio ſanctorum magnorum patrum confirmemus, duo teſtimonia magna adduco ad oſtendendum quod decretales epiſtolæ quæ a ſummis pontificibus diverſis temporibus ſcriptæ ſunt, venerabiliter ſuſceptæ ſunt, & quod a principio naſcentis eccleſiæ uſque ad Nicænum concilium, & Clementis & Anacleti, & uſque ad illa tempora fuerunt, quorum auctoritas tanta eſt, ut cujuſlibet ſancti doctoris; & ideo Auguſtinus in libro de doctrina Chriſtiana [g] ſic dicit: In canonicis ſcripturis, catholicarum eccleſiarum quamplurimum divinarum ſcripturarum ſolertiſſimus indagator auctoritatem ſequatur, inter quas ſane illæ epiſtolæ ſunt, quas ſedes apoſtolica habere, & ab ea alii meruerunt accipere. Ita quod hæ epiſtolæ ſecundum Auguſtinum inter catholicas ponuntur ſcripturas. Imo plus dicitur, quod contra auctoritatem harum epiſtolarum nec Auguſtinus, nec Ambroſius, nec alius doctor ſuam ſententiam defendunt. Hæc volui dicere ut fundamenta dicendorum, ut cognoſcatis, quod eccleſia Romana fundata in Petro per Chriſtum, magna cum gravitate ſemper proceſſit, & ex ſolidis fundamentis ſuas declarationes firmavit. Hoc quoad illud objectum. Modo in tuo primo motivo ſic reſpondeo. Cum dicis quod ſedes apoſtolica, & Romanus pontifex dicitur ſucceſſor Petri, & vicarius Chriſti, & pater, & doctor, & magiſter Chriſtianorum, prout deductum eſt in præcedenti diſputatione, quod hæc verba reperiuntur in epiſtolis, & non expedit amplius declarare, ſed ſolum vim vocabulorum dicere, diccbat imperator verbo " Nicæni: Dicitis quod eſt pater & doctor, & magiſter Chriſtianorum; vellemus intelligere, an per hæc verba denotetur quædam reverentia, quia ſit primus inter omnes patriarchas, ut nos uni magno domino exhibeamus honorem: vel inducatur aliqua poteſtas ultra reverentiam, quia dicitur in cedula, Caput eccleſiæ. Reſpondeo cum correctione ſanctiſſimi domini noſtri & aliorum, quod hæc præeminentia non ſolum denotat reverentiam, ſed poteſtatem quamdam cujuſdam obedientiæ: & demonſtratur per ſcripturam divinam, & per textus veſtros. Quicumque enim præficitur alicui multitudini, ſive vocetur caput, ſive magiſter, ſive doctor, dummodo prælatus multitudini fiat, ſemper datur poteſtas quædam: & quod Petrus fuerit poſitus ſuper omnes apoſtolos, clarum eſt. Primo auctoritate ipſius glorioſiſſimi viri [h], qui exponens auctoritatem Joannis; *Paſce oves meas* (& habemus originale Græcum) ita dicit: Præteriens alios, Petro de talibus loquebatur: eximius enim apoſtolorum erat Petrus, & os diſcipulorum, & vertex collegii: & negatione delata, committit ei prælationem fratrum, dicens: *Paſce oves meas*. Si ergo committit prælationem apoſtolorum, & facit eum præſidentem omnium; ex hoc fundamento ſequitur ut ſit obedientia ad eum, ut ad prælatum

ltem

ANNO CHRISTI 1419.

[a] Scilicet cedulæ, de quibus ſupra etiam paulo ante dictum eſt.

[b] Scilicet a Græcis.

[c] Scilicet Romanæ ſynodi, ut ſtatim infra.

[d] Relata in 6. ſynodo act. 4.

[e] Conc. Lateran. ſub Martino I. conciliorum tom. 2. part. 2. editione Coloniens. [*] Græcum habes ſupra.

[f] Sexta ſynodo act. 18. in ſermone reclamatorio ad Conſtantin. imper. poſt medium.

[g] Lib. 2 de doctr. chriſt. c. 12. relat. c. in canonicis, diſtinct. 19.

[h] S. Chryſoſtomum intelligit.

Joan. 21.

[*] occidentalibus.

[*] Beſſarionis archiepiſcopi.

ANNO CHRISTI 1679.

Item quantæ auctoritatis ſit beatiſſimus Leo papa & apud eccleſiam orientalem & occidentalem, ſatis conſtat, de quo dicit concilium Chalcedonenſe [a]: Nobis enim impenetrabilem omnis erroris propugnatorem Deus providit Romanæ eccleſiæ præſulem, & ad victoriam præparavit doctrinis veritatis, ei per omnia aſſiſtens. Hic in primo ſermone aſcenſionis [b], cujus initium eſt. Poſt beatam reſurrectionem, dicit: Dies qui inter reſurrectionem aſcenſionemque fluxerunt, non otioſo tranſiere decurſu, ſed magna in eis confirmata ſunt ſacramenta: in omnibus apoſtolis per inſufflationem domini infunditur Spiritus ſanctus, & beato Petro apoſtolo ſuper ceteros, poſt regni claves, ovilis dominici cura mandatur. Ecce quomodo Petrus factus eſt prælatus omnium apoſtolorum, & ſuper omnes, in illis verbis, *Matth. 16.* *Tibi dabo claves*: & illis, *Paſce oves meas*. Ita dicunt hi doctores. Et quod per hoc quod dicitur caput, denotet ſuperioritatem reſpectu aliorum membrorum, volo deducere ex veſtris libris. Reperio in ſexta ſynodo, quod beatus Agatho papa in ſuggeſtione ſua [c] poſtquam adduxit teſtimonia multorum patrum, ultimum teſtimonium eſt Juſtiniani imperatoris, qui multas leges edidit in favorem fidei, & illas leges poſuit in voluminibus ſuis, & fecit aliquos titulos de eccleſia & contra hæreticos & Manichæos, qui ſunt poſiti in libris ſuis. Ex illis habetis, quod Juſtinianus intelligebat pontificem Romanum caput omnium eccleſiarum. Nam in libro de ſumma Trinitate [d] ſic ait: Omnes ſacerdotes univerſi orientalis tractus ſubjicere & unire ſedi veſtræ ſanctitatis properavimus, & ſubdit: Veſtræ ſanctitati, quæ caput eſt omnium eccleſiarum. Si ergo Juſtinianus ita dicit; ergo hac ratione quia dicitur caput, denotatur prælatio in eo, & obedientia in aliis. Ideo in eodem titulo ſcribit Joannes Juſtiniano, dicens [e]: Inter claras ſapientiæ manſuetudinis veſtræ laudes, clariore luce tanquam aliquod ſidus irradiat, quod amore fidei, quod caritatis ſtudio, edocti eccleſiaſticis diſciplinis, Romanæ ſedis reverentiam conſervatis, & ei cuncta ſubjicitis, & ad ejus deducitis unitatem, ad cujus auctorem, hoc eſt, apoſtolorum primum, domino loquente, *Joan. 21.* præceptum eſt, *Paſce oves meas*: quem eſſe omnium eccleſiarum caput, & patrum regulæ & principum ſtatuta declarant, & veſtræ pietatis beatiſſimi teſtantur affatus. Diffinitum eſt itaque, quod eſt caput. Qualis autem ſit hæc poteſtas, Paulus dicit: *Hebr. 13.* *Obedite præpoſitis veſtris, & ſubjacete illis: ipſi enim pervigilant, tanquam rationem reddituri pro animabus veſtris*. Unde hæc poteſtas quæ eſt in Petro & ſucceſſoribus, vocatur poteſtas ſpiritualis juriſdictionis, quæ eſt ordinata in ſalutem animarum omnium Chriſtianorum. Et circa hanc poteſtatem & clerici & laici ſunt ſubjecti: laici in his quæ concernunt ſalutem animæ, puta, ſi peccaverint, ad paſtorem ſpiritualem maxime ſpectat eos corrigere & retrahere, ut patet. Et ſic ſi facerent contra fidem, & ſicut aliqui imperatores fuerunt, qui perſecuti ſunt metropolitas, & oportuit habere recurſum ad apoſtolicam ſedem; & in ſimilibus caſibus; cum finis apoſtolicæ ſedis ſit pax eccleſiaſtici ſtatus, ut per hanc pacem perveniatur ad ſupernam gloriam. Propter hoc dicit Chriſtus: *Matth. 16.* *Tibi dabo claves*: & eum paſtorem fecit, ut ducat oves ad paſcua ſupernæ vitæ. Et hujuſmodi exemplis omnes ſynodi ſunt plenæ. Scitis quantas perſecutiones habuit Athanaſius cum ſuis a Conſtantio imperato, qui fuit Arianus: habuit recurſum ad ſanctum Felicem & Julium papam, qui cum omni caritate & ſolicitudine, ut capita eccleſiæ, defenderunt eum. Item Joannes Chryſoſtomus perſecutionem habuit, & ſemper protectus fuit a ſede apoſtolica. Plavianus in ſecunda ſynodo Epheſina [f] appellavit. Et ſic apparet, quod hoc non præjudicat poteſtati imperatoris, quia illa eſt in civilibus & temporalibus, hæc eſt eccleſiaſtica & ſpiritualis: & propter hoc jura imperatoris vocantur civilia, & eccleſiaſticorum canonica: & hæ ſunt duæ poteſtates, quarum una juvat aliam, & ideo Leo ita dicit: Tutæ res eſſe non poſſunt, niſi ea quæ ad divinam cognitionem pertinent, & regia & ſacerdotalis defendat auctoritas: & ideo dicitur, quod Deus fecit duo luminaria magna, & quia poteſtas ſpiritualis eſt nobilior propter finem cœli: ideo hæc poteſtas aſſimilatur Soli, alia Lunæ, propter finem terrenum. Hæc pro nunc ſufficiant, quod propter illa verba, Pater, caput & doctor, intelligimus non tantum reverentiam, ſed & poteſtatem: & ſic dicitur, Paſcendi & regendi, propter hanc poteſtatem. Alia difficultas quam tangebat imperator, hæc erat: An ad hanc poteſtatem ſpectet convocare eccleſiam, vel ne. Et quia putabam hanc partem indubitabilem, ideo pauca circa hanc dixi. Solum deduxi teſtimonium patrum Chalcedonenſis concilii, ſcribentium epiſtolam [g] orbicularem, cui omnes ſubſcripſerunt: & narrantes Leoni papæ quæ Dioſcorus geſſerat, dixerunt, quod inter alia mala ad excommunicationem proceſſit contra eum qui corpus eccleſiæ adunare feſtinat. Si ergo dicunt, Leonem coadunaſſe, videtur hoc ſufficere. Sed duco aliud irrefutabile teſtimonium, & poſtea declarabo quid ſit coadunare. Beatus Julius papa, cujus auctoritas allegatur in tertia ſynodo œcumenica, ſcribens omnibus orientalibus [h] ita dicit: Ipſi primæ ſedi eccleſiæ convocandarum generalium ſynodorum jura & judicia epiſcoporum ſingulari privilegio evangelicis, apoſtolicis & canonicis conceſſa ſunt inſtitutis, & ſubdit: Ipſa prælata eſt omnibus eccleſiis, quæ non ſolum canonum & ſanctorum patrum decretis, ſed domini noſtri ſalvatoris voce ſingularem obtinuit principatum: *Tu es*, inquit, *Petrus, & ſuper hanc petram*, &c. hæc Julius. Certe ſi ſedes apoſtolica, & Romanus pontifex eſt paſtor, & debet paſcere univerſalem eccleſiam, oportet quod habeat poteſtatem convocandi, ſi expediat. Numquid paſtor materialis ſi vult oves ducere, nonne convocat in unum, & dirigit eas? Sic eſſe paſtorem ſpiritualem non poſſet competere ſummo pontifici, niſi poſſet, occurrente neceſſitate, de omnibus Mundi partibus convocare: & hæ convocationes non fiunt niſi in maximis neceſſitatibus totius eccleſiæ, puta quando magnæ hæreſes emergunt: cum ad papam ſpectet, qui habet auctoritatem ſuper terram & ſuper eccleſiam, & alii patriarchæ, nonniſi ſuper certa parte. Hinc eſt quod expedit, ut ſuo aſſenſu hæ convocationes fiant: & iſtud eſt paſcere & confirmare fratres, ne deficiant in fide. Igitur habet jus convocandi. Duo ſunt objecta, primum de imperatoribus, & aliud de aliis patriarchis: putantes, eccleſiam conſtitutam in quinque patriarchis. Ad primum reſpondeo, quod etſi imperatores

[a] In allocutione ad imp. par. 3. cap. 6.

[b] Ser. 1. p. 2.

[c] Sexta Synodo act 4.

[d] In epiſt. Juſtiniani ad Joan. papam II. Nos reddentes, C. de ſum. Trinit.

[e] Joannes papa I. Inter claras, C. de ſum. Trinit.

[f] Supra citatam num 4. hujus collat. ex actis Conc. Chalced. par. 3. cap. 2.

[g] Epiſt. 2. ad orient. Constantio in Julio, cujus meminerunt Sozomenus, Socrates, Nicephorus, quos citat Bellarm. de Concili lib. 2. cap. 2. penes quem plura de hac materia Vide & Canonem 3. Hadriani papæ I. cum notis Antonii Auguſtini tom. 18. Conciliorum reg. pag. 171. *Matth. 16.*

COLLATIO XXII.

Collatio XXIII.

tores congregarent concilia; cum haberent monarchiam Mundi, hoc dicimus factum; sed exequentes, conſentiente & mandante papa. Hoc probo auctoritate Leonis papæ. Nam ipſe inſtitit, ut congregaretur Chalcedonenſis ſynodus, & multas epiſtolas ſcripſit imperatori Theodoſio, quod eccleſia erat vulnerata in ſecunda ſynodo Epheſina quam [a] improbavit, & fecit diffinitionem, quæ fuit obtenta in Chalcedonenſi ſynodo: & eo mortuo, & facti imperatores Valentinianus & Marcianus, ſtatim ſcripſerunt Leoni, [b] ſi erat de voluntate ſua, & dicunt: Sanctitatem tuam principatum in epiſcopatu divinæ fidei poſſidentem, juſtum credimus in principio ſacris literis alloquendam, invitantes atque rogantes, ut pro firmitate noſtri imperii æternam divinitatem tua ſanctitas deprecetur, ut tale propoſitum & deſiderium habeamus, quatenus omni impio errore depulſo, per celebrandam ſynodum, te auctore, maxima pax inter epiſcopos eccleſiæ fiat, ab omni ſcelere pura & intemerata conſiſtens. Sed & Leo papa poſt celebrationem concilii reſpondens [c] epiſtolæ, qua petebatur, ut confirmaret geſta concilii, dicit [d]: Univerſitas fraterna & omnium fidelium corda cognoſcant, me non ſolum per præſidentes qui vices meas executi ſunt, ſed etiam per approbationem geſtorum ſynodalium propriam vobiſcum habuiſſe ſententiam, in ſola videlicet fidei [e] cauſa (quod ſæpe dicendum eſt) propter quam ſolum generale concilium ex præcepto Chriſtianorum principum, & ex conſenſu apoſtolicæ ſedis placuit congregari. Hæc ſanctus Leo. Itaque prima cauſa agens provenit a ſede apoſtolica, ſed pro executione requiritur brachium ſæculare: & ſic ille imperator præcepit, petente Leone, & principalis cauſa convocationis in materia eccleſiaſtica attribuitur auctoritati ſedis apoſtolicæ. Et eodem modo nunc facit ſedes apoſtolica, & ſervat, quia facta convocatione, ſcribit regibus & principibus, ut illi mandent, ſeu hortentur, & veniant epiſcopi: & ipſi ſunt executores mandatorum ſedis apoſtolicæ, & ſic dicuntur executores poteſtatis eccleſiaſticæ: & ſuper hoc habet multum ſuperintendere ſedes apoſtolica, ne [f] temporalis poteſtas quomodolibet ſe immiſceat in ſpiritualibus. Quoad alios patriarchas nunquam legi nec in ſcriptis, nec in conciliis, quod regimen ſit ſuper tribus vel quinque patriarchis: hæc poteſtas non eſſet bene ordinata, quia Chriſtus bene ordinavit eccleſiam, & quia regimen monarchicum eſt melius: ex quo unum præfecit apoſtolis, non quatuor vel quinque, voluit ut per unum exerceretur. Et adduco teſtimonium beatiſſimi Anacleti [g] papæ, qui fuit ordinatus ſacerdos a ſancto Petro, qui fuit Græcus natione & ſucceſſor Clementis, ſcripſit ſic de ordinatione Chriſti, poſtquam dixit, ut pridie dixi, quod hæc eccleſia Romana non ab apoſtolis, ſed a Chriſto habuit primatum, dicit: Inter beatiſſimos apoſtolos quædam fuit poteſtatis diſcretio, licet omnes eſſent apoſtoli, Petro tamen fuit a domino conceſſum, ut omnibus præeſſet apoſtolis, & Cephas, id eſt, caput & principium teneret apoſtolatus: qui & eamdem formam ſuis ſucceſſoribus, & reliqui apoſtoli epiſcopis tenendam tradiderunt. Et ſic dicit, quod ratione poteſtatis conceſſæ Petro, Romana eccleſia eſt cardo & caput omnium eccleſiarum, & dicit ibi etiam: Secunda eccleſia eſt Alexandrina, quæ fuit a Petro inſtituta, quia diſcipulum ſuum Marcum miſit, qui Petri auctoritate illam fundavit. Ergo illa eſt prima filia eccleſiæ Romanæ, quia Petrus illam inſtituit. Et ſubdit: Tertia eſt Antiochena, ſolum propter Petri reverentiam, quia certo tempore ibi præſedit; poſtea inſtinctu Spiritus ſancti motus receſſit, & conſtituit ibi ſanctum Ignatium [h] epiſcopum. Iſtæ ſunt filiæ eccleſiæ Romanæ, & Petrus eſt tutor, caput & defenſor illarum eccleſiarum. In proceſſu temporis facta eſt patriarchalis Hieroſolymitana & Conſtantinopolitana, quia a principio hæ duæ non fuerunt, & in quarta ſynodo incœperunt tractare ut eſſet ſecunda, & abſtulerunt poteſtatem ab Alexandrina, quæ erat ſecunda: & allegabant, quod hæc materia fuerat mota in ſecunda ſynodo; & tamen multa tempora fluxerunt, quia Damaſus papa nunquam voluit confirmare, nec ſucceſſores, quia nolebant turbare canones Nicænos, quibus dicebatur, ut obſervarentur privilegia eccleſiarum: nec potuit dici patriarchalis, quia papa non conſentiebat, nec poſtea [i] Leo conſenſit: & Juſtinianus imperator fecit [k] legem, quod Conſtantinopolitana eſſet ſecunda. Ergo ſecundum jura antiqua etiam illa eccleſia eſt filia eccleſiæ Romanæ, & honorata multis privilegiis: nec eccleſia Romana vult turbare ejus privilegia, imo & ſibi & aliis eccleſiis vult ſervare privilegia. Unde idem Juſtinianus dicit [l]: Legum originem antiqua Roma ſortita eſt, & ſummi pontificatus apicem, & ſacerdotii fontem apud eam eſſe nemo dubitat. Si ergo eſt fons ſacerdotii, ergo ſicut ex fonte derivantur rivuli, ita aliæ eccleſiæ ut filiæ vocantur in partem ſolicitudinis ad conſervandam eccleſiæ unitatem, & ex ea habuerunt ſuam originem. Dicebatur deinde per dominum Nicænum: Hæc poteſtas quæ datur capiti, eſtne talis, ut ea quæ datur uni metropolitano in ſua metropoli, & uni patriarchæ in ſuo patriarchatu? Reſpondeo, quod non eſt talis, quia poteſtates metropolitarum & patriarcharum ſunt limitatæ in certis partibus, ita quod unus patriarcha non habet poteſtatem in territorio alterius patriarchæ, nec e contra; ſed ſucceſſor Petri habet immediatam poteſtatem ſuperioris in omnes: ſed ita habet, ut cum ordine hæc omnia fiant, & majores cauſæ & difficiliores, quæ non fiunt per metropolitas, & quomodocumque ſubjecti gravantur ultra rationem, eſt facta ordinatio ſecundum divinam inſtitutionem, ut ſemper poſſit haberi recurſus ad ſedem apoſtolicam, & capere doctrinam & declarationem & judicium, quia ordo poteſtatis habet reſpectum ad unum primum: & ſic regulantur poteſtates, & quia per ſe non poteſt ſupplere omnibus, diſpoſuit poteſtates ordinatas. Et ſic erat in veteri lege, quia Moyſes erat ſuper omnes Judæos: quia tamen non poterat omnibus ſupplere, conſtituit certos alios. Unde dicitur in quadam epiſtola, quam ſcribit Leo papa Theſſalonicenſi epiſcopo: Vices noſtras ita credimus tibi, ut in partem ſolicitudinis, non in plenitudinem poteſtatis. Anacletus etiam ait [g], quod per ſanctum Petrum ſedes patriarchales & metropolitanæ & epiſcopales fuerunt inſtitutæ, & in illis civitatibus ubi erant primi flamines, voluit eſſe patriarchas: & ubi erant archiflamines minores, voluit Petrus ut ibi eſſent metropolitæ; poſtea in ſingulis civitatibus voluit eſſe epiſcopos. Cum ergo Petrus ordinaverit has dignitates, bene merito

ſpectat

ANNO CHRISTI 1439.

[a] Ipſe scilicet papa. Vide acta concilibuli Epheſini.

[b] In actis cōcil. Chalced. part. 1. c. 33. & apud Bar. to. 6. an. 450. nu. 92. Vide & initiū notarum Binii ad idem conc.

[c] In actis ejuſdem cōcil. parte 3. cap. 2.

[d] Ibid. cap. 16.

[e] Collect. 2. quæ incipit. De legum originem:

[f] Epiſt. 3. to. 1. concil. in Anacl. pag. 156.

[g] Epiſt. 1.

Anno Christi 1439.

ſpectat ad ſolum papam, non ad alios patriarchas. Si habent aliquos textus ſanctorum & conciliorum, qui aliquid dicant de ſedibus patriarchalibus, adducant in medium, & reſpondebitur, quia omnes doctores noſtri ſancti hoc voluerunt, & per aliquam poteſtatem non poteſt minui auctoritas ſedis apoſtolicæ, ſed illa quæ in Petro fuit, illam ſemper habebit & tenebit, ſecundum ſententiam ſanctorum doctorum, uſque ad finem ſæculi: & ideo ſextus canon Nicæni concilii dicit, quod ſemper eccleſia Romana tenuit principatum. Hæc ſufficiant.

INTERPR. Et mihi ſufficiunt.

CARD. Pro intellectu, an verba illa dent juriſdictionem, vel reverentiam, audiatis beatum Chryſoſtomum.

AND. Fuit lectum in Græco.

ARATHEN. Nullus noſtrum negat, quod ſine poteſtate Romani pontificis non poteſt convocari concilium; ſed econtra papa ſine patriarchis.

CARD. Quid ſi contradicant alii in [a] canone illorum, an juſſu papæ congregabitur?

ARATHEN. Propter hoc non deſiſtet quo minus ſit concilium.

CARD. Et ſine papa non erit concilium.

PROV. Illi canones non ſunt niſi apocryphi.

ARATHEN. Nos conſiderabimus hæc, & referemus imperatori.

CARD. Non habetis privilegium Conſtantini, quod fecit Silveſtro?

ARATHEN. Ita.

CARD. Legatis.

AND. Legit archiepiſcopus Coloſſenſis privilegium in Græco, cujus privilegii hæc verba in Latinum fuerunt [a]..... His expoſitis cœpit dominus Joannes de Turrecremata hoc modo.

[a] Vide notam 23 hujus collationis.

Turrecremata doctiſſime demonſtrat veritatem formæ tranſubſtantiationis.

Num. VIII. TURRECR. De mandato ſanctiſſimi domini noſtri ſermonem brevem facturus, pauciſſimis utar, & reſcindendo multa, breviter tangam quæ ad propoſitum faciunt. Imperator reſpondens ad propoſita per reverendiſſimum dominum cardinalem, dixit inter alia, quod illa particula, quod ſacramentum conficiebatur ex ſolis verbis ſalvatoris, non poterat ibi in cedula poni. Quæ reſponſio relata ſanctiſſimo domino noſtro & patribus ſacræ ſynodi, tam beatitudo ſua, quam patres non parum admirati ſunt, quod hoc dictum reputaretur impoſſibile, cum hæc additio contineat conditiones, quas ſancti patres conſtituerunt in rebus diffiniendis per ſynodum, quæ ſunt, primo veritas, ſecundo neceſſitas, tertio utilitas, quarto caritas: quia ſine offenſa cujuſcumque, quod hæc additio contineat veritatem, pridie oſtenſum eſt auctoritatibus multis ſanctorum Græcorum, beatiſſimi Chryſoſtomi, Dionyſii & Damaſceni, & inducta eſt auctoritas Ambroſii, qui manifeſte illud ponit, quia poſt multa ita dicit: Quod dum conficitur ſacramentum, non ſuis utitur ſacerdos, ſed ſermonibus Chriſti, dicens: *Hoc eſt corpus meum, & ſanguis meus*: concludens his verbis confici ſacramentum multis auctoritatibus. Et in libro de ſacramento dicit, quod ſermo Chriſti mutat creaturam in altari. Euſebius Emiſſenus dicit [b]: Invisibilis ſacerdos viſibiles creaturas mutat. Item Auguſtinus in multis locis, in libro de verbis domini capite 28. ſic ait: Ante verba conſecrationis panis eſt; poſt Chriſti verba, non panis, ſed corpus Chriſti eſt. Item in ſermone de corpore Chriſti ſic dicit: Intra catholicam eccleſiam nil majus a bono ſacerdote, nil minus a malo ſacerdote conficitur: quia non in merito conſecrantis, ſed in verbo conficitur ſalvatoris. Superſedeo ab aliis auctoritatibus. Ecce, quod iſti clariſſimi & ſanctiſſimi doctores de iſto ſacramento tractantes, in ſolis verbis ſalvatoris dicunt confici ſacramentum, & una ratio vulgaris ponitur a ſancto Thoma [c]: Quia idem canon miſſæ non eſt idem apud omnes, nec ſecundum omnia tempora, ſed diverſa ſunt a diverſis appoſita. Unde miſſa noſtra dicitur habuiſſe principium a beato Petro, qui ſolum in canone dicitur poſuiſſe breviſſimam orationem: poſtea per ſanctos doctores factæ ſunt additiones orationum. Ex quibus manifeſte arguitur, quod conſecratio hujus digniſſimi ſacramenti non conficitur verbis ſanctorum, quæ varietatem receperunt, ſed verbis Chriſti, quæ ſemper uniformiter manſerunt. Aliæ rationes pridie dictæ ſunt, & non repeto, ſed ſolum reſpondeo aliquibus motivis contra factis, & ſunt tria. Primum, auctoritas Dionyſii, alia Damaſceni, tertia vero Baſilii. Per hoc quod in primis dicitur, quod Dionyſius dicit, quod ſacerdos ſacrificaturus excuſat ſe a dignitate myſterii, quod non eſt dignus, dicens: Domine tu juſſiſti: *Hoc facite in meam commemorationem*. Arguitur quod ex illis verbis, *Hoc facite*, ſequitur, quod alii ſacerdotes hoc facere poſſint. Dicitur quod hæc conſequentia non valet, alium ordinem tenent hæc verba, *Quotieſcumque*, &c. in [d] evangeliis, quam verba ſacerdotis in excuſando ſe: & ſic patet quod ex verbis, *Hoc facite*, non ſequitur, quod alii ſacerdotes hoc facere poſſint. Hæc conſequentia non valet: nam alium ordinem & finem tenent hæc verba, nimirum, *Hoc facite, quotieſcumque feceritis, in meam commemorationem*. Unde ex verbis Dionyſii nulla ſequitur conſequentia, quod aliis verbis quam Chriſti confici poſſit. Nec dictum Damaſceni procedit, quod per invocationem virtutis Spiritus ſancti conficiatur, quoniam per invocationem non intelligit Damaſcenus aliam orationem quæ ſequatur verba Chriſti in confectione, ſed invocationem intelligit ſecundum ſententiam Dionyſii formam ſacramenti, quæ conſiſtit in verbis Chriſti. Unde ultimo capite de eccleſiaſtica hierarchia, formam ſacramentorum vocat verba Chriſti, quæ conficiunt ſacramentum: & hanc putant formam invocationis. Volo oſtendere, quod verba Baſilii non poſſunt eſſe forma conſecrationis; nec aliquis debet moveri ex illis verbis ad credendum aliter. Primo ſic, licet Baſilius fecerit illam orationem, nunquam aſſeruit quod illis verbis fieret conſecratio: nec eſt credendum tam ſanctum virum credidiſſe, quod verbis ſuis fieret tam mirandum & incredibile ſacramentum. Secundo arguitur ex ordine verborum. Verba Baſilii ſequuntur verba [d] Chriſti: verba autem Chriſti ſunt verba completiva, vel non? Non eſt dicendum, quod non ſint perfecta, cum verbum Chriſti ſit perfectiſſimum, nec egeat additione verbi humani: imo tota ratio beati

Dama-

Collatio XXII.

[b] Rebrouve cap. Quæ corpus, de conſecr. diſt. 2.

[c] 3. part. qu. 78. art. 3. ad quartum.

[d] In formes liturgiæ.

Matth. 26.

SESSIO XXII.

Damaſceni in tractatu de ſacramentis, ad probandum, quod verbis Chriſti conficiatur, dicit quod ſermo domini vivificus eſt, & ſicut dixit; *Fiat lux; & facta eſt lux*: ita cum dicit, *Hoc eſt corpus meum*, factum eſt ſacramentum. Tertio offendo ex forma verborum. Hæc ſunt verba [a] Baſilii: Rogamus & precamur te, & ſupplicamus, mitte Spiritum ſanctum ſuper nos, & hæc appoſita munera, &c. Hæc verba ſunt ſupplicatoria, quod Deus quid faciat ſupernaturale. Clarum eſt, quod in illis verbis ſupplicationis non ſit forma factionis: & ut melius intelligatur, ſuſcipite exemplum ex ſcriptura. Mulier Chananæa ſupplicando ut filia ſua liberaretur, dixit: *Miſerere mei fili David*. Chriſtus B reſpondit: *Fiat ſicut tu vis*. Peto, quibus verbis facta eſt ſanitas? Clarum eſt, quod verbis illis, *Fiat*, &c. Peto abſolutionem, pater: reſpondetur, Abſolvo te: non liberor verbis ſupplicatoriis. Oratio Baſilii eſt deprecatoria, ut Deus mittat Spiritum ſanctum ſuper nos & hæc appoſita munera, & faciat panem venerabile corpus ſuum. Quis diceret, quod his verbis fiat confectio, maxime cum beatus Dionyſius dicat, quod verba conſecrationis habeant virtutes activas? verba autem depreſationis non poſſunt habere [25] operationes activas: nemo poteſt dicere, quod verbis Baſilii conficiatur, ſed verbis Chriſti. Reſtat ut ſciamus, quis fuit C ſenſus Baſilii. Oratio illa non eſt, ut conficiatur quod confectum eſt, ſed ut conſequamur [26] effectum ſacramenti, ſcilicet uniri cum Chriſto, & incorporari, & dicamus cum apoſtolo; *Vivo ego jam non ego, vivit vero in me Chriſtus*. Dicit Baſilius: Rogamus & ſupplicamus, mitte Spiritum ſanctum ſuper nos & hæc appoſita munera, ut nobis ſint ſalutaria, & faciatis panem hunc, id eſt cœtum fidelium. Iſtum panem intelligimus corpus myſticum eccleſiæ (ſic coram imperatore dixit dominus cardinalis) Panis capitur duobus modis, panis verus materialis, & panis myſticus. De hoc myſtico dicit apoſtolus: *unum corpus ſumus omnes, qui de uno* D *pane participamus*: & ut dicit Auguſtinus: Unum corpus & unus panis dicitur eccleſia: quia ſicut unus panis multis granis, & corpus multis membris; ita caritate operante componitur eccleſia ex multis fidelibus. Et ſciatis quod hic eſt intellectus, Facito iſtum panem, id eſt fideles Chriſtianos figuratos hoc pane, incorporari corpori ſancto tuo, & uniri, & ut tuo ſpiritu vivificentur: quia nullus vivit ſpiritu Chriſti, niſi ſit corpus Chriſti. Et ſequitur, quod [27] fiat communicantibus ex ipſis; & refertur ad hoc, quod fideles communicantes vero corpori Chriſti & ſanguini ejus, conſequamur remiſſionem peccatorum, & hæreditatem regni E cœlorum.

[a] In fine liturgiæ.

Matth. 15.

Galat. 2.

[b] 1 Cor. 10.

ARATHEN. Videamus verba, ut videamus ſi ſequitur bene iſta expoſitio ad verba, cum dicit, Et facito panem hunc, ſcilicet myſticum corpus Chriſti tui.

CARD. Eſſe venerabile corpus tuum.[b]

[b] Per unionem, ſcilicet, & incorporationem, quæ fit manducando corpus Chriſti.

TURRECR. Panem ipſum corpus Chriſti myſticum intellectum per iſtum materialem.

NICAEN. Dicitis, [28] Facito panem iſtum, id eſt, corpus eccleſiæ tuæ incorporari vero corpori tuo per dilectionem gratiæ? A

TURRECR. Ita.

ARAT. Quomodo aptamus ſequentia, ubi dicit, ut fiat ſumentibus; declara verba, ubi dicit, ut fiat ſumentibus, & quomodo ſit repliçatio ejuſdem.

TURRECR. Hæc eſt oratio. Facito, ut corpus tuum myſticum, participatione corporis veri tui, conſequatur remiſſionem peccatorum, gratiam Spiritus ſancti, & æternam beatitudinem: Hæc eſt ſententia verborum Baſilii & Chryſoſtomi, & hoc ſenſu nulla eſt differentia inter vos & nos. Proſequor ſecundam partem, quod de neceſſitate illa particula ſit ponenda [c], & eſt conditio, quod eſt neceſſitas quæ arguitur ex duobus. Primo quia venit in controverſiam in tanto cœtu, & eſt neceſſe, ut nullus poſſit portare ſcrupulum, ut hæc concordia ſynodalis ſit clarificativa & unitiva inter nos. Secundo ex his quæ concurrunt ad perfectionem ſacramenti, & hæc ſunt quatuor. Primo materia, ſcilicet panis azymus, vel fermentatus. Secundo forma, ſcilicet verba. Tertio miniſter, ſcilicet ſacerdos. Quarto recta intentio, ut intendat conficere. Cum ergo ponantur in cedula tria, eſt opportunum ut quartum [d] ponatur, ne videatur defectiva proviſio, & minus ſapientium, maxime cum forma teneat principatum inter quatuor. Tertia eſt utilitas, quæ eſt eruditio omnium fidelium, & maxime ſimplicium ſacerdotum utriuſque eccleſiæ, ut omnes ſciant, quod hoc adorandum ſacramentum verbis ſalvatoris conficiatur. Ultimo caritas, quia hæc diffinitio neminem offendit, nec unam eccleſiam, nec aliam.

[c] Scilicet in cedula & in diffinitione.

[d] In ordine ad jam poſita in cedulis, ſeu ſecundum in ordine ad præſentem enumerationem.

PAPA. Quia hora tarda eſt, iſta quæ dicta ſunt, ſunt dicta propter ea quæ imperator pridie dixit. Et quantum ad primatum ſedis apoſtolicæ, credo quod plene intellexerit per auctoritates antiquiſſimas ſynodales. Quantum ad ſecundam partem, quam ſecundus doctor dixit, non puto quod aliquis ſit ita parum intelligens, quod credat, quod poſſit confici co pus Chriſti aliter quam verbis ſalvatoris noſtri, [e] non idico rationibus Ambroſii, & Hieronymi: videant conſequentiam: nam alias ante iſtos doctores [f] non fuiſſet confectum corpus Chriſti, & hoc nullus diceret. Nos credimus quod ſitis docti, & habetis reddere rationem animarum. Hortor caritates veſtras ut cogitetis, & videatis has rationes, & velitis conferre cum imperatore, & dare concluſionem huic ſanctæ unioni, ut gaudium commune plenum ſiat, ut poſſimus vacare ad expeditionem imperatoris & rerum quæ ſequuntur: & quanto citius fiet, pariet bonum toti Chriſtianitati.

[e] *Forte*, non vero orationibus.

[f] Nempe Baſilium & Chryſoſt. quorum ſunt illa verba, quibus aliqui Græci contendebant fieri conſecrationem.

ANA. Dominus archiepiſcopus Ruſſiæ dixit.

RUSS. Rogo dominationes veſtras, ut detur locus dicendi.

PAPA. Placet.

RUSS. Si putarem aliquam contrarietatem inter ea quæ dicta ſunt per magiſtrum [g], facerem longum ſermonem. Nam neceſſe eſt in contradictionibus aut confirmare, aut confutare: ſed quoniam puto, adjutorio Dei eſſe concordes, per tria quæ dicam, breviter me expedio. Et primo dico ex tempore. Hoc miſſale quo utimur, eſt traditum a Baſilio & beato Chryſoſtomo: utebamur autem ante tempus ſchiſmatis, nec

[g] Scilicet Turrecr.

aliqua

ANNO CHRISTI 1469

Anno Christi 1439.

aliqua facta eſt mutatio: tamen occidentalis eccleſia nunquam de hoc verbum fecit, videlicet cum ſacrimus concordes, & ad eumdem finem tendentes, secundum rem dicimus idem, & dico quod credimus id quod conficit myſterium, eſſe ſermonem dominî: & credimus dominicam vocem eſſe effectricem divinorum munerum, & illa vox ſemper replicatur a ſacerdote, & ſuſcipit a ſacerdos, quod vox illa replicata apetetur, & ſic eadem vox cum voce domini: & ut ita apetetur, invocatur Spiritus ſanctus, & ſupplicat ſacerdos, ut per virtutem Spiritus ſancti concedatur gratia, ut vox repetita efficiatur ita effectiva, ut verbum Dei fuit: & ita credimus conſummativam b fieri per illam orationem ſacerdotis: & probo, quod dominicæ voces habent operationem, ut ſemina, quia ſine ſemine non poteſt effici fructus; ita in hac dominica voce: tamen ubi cadit ſemen, eget aliis inſtrumentis, ut ſacerdotis, altaris & orationum: unde credimus per hoc vobiſcum eſſe concordes. Quod autem addatur in diffinitione, dixit paternitas veſtra, quod eſt neceſſe propter diſtordiam: & dico, quod eſſet, ſi hæc difficultas eſſet contraria, ſed non eſt mota, ut fuerint diſputationes; & ideo cum non fuerit controverſia, non debet deduci in dubium. De alia particula, in quibus conſiderantur quatuor ad conſectionem ſacramenti, nos idem ſentimus quod vos, quod requiritur panis tritici, & vinum de vite, & ſacerdos, & principaliter per verba dominica. c Et quoniam in omnibus his ſumus concordes, vos dicitis, quod debet poni propter declarationem rudium. Rudes ita clare tenuerunt, & ita tenebunt, unde non eſt neceſſarium hoc poni in diffinitione. Nam multæ quæſtiones ſunt etiam de baptiſmate: ſi de omnibus vellemus providere, tempus non ſufficeret. Cum autem hæc dixerim ex me, ſupplico ſanctiſſimum dominum noſtrum & reverendos patres, ut non exigant aliam diffinitionem.

a In hac ſcilicet ordinatione accipit poteſtatem, ut illa vox ſalvatoris cum intentione conſecrandi prolata ſit, eadem vox, & eandem vim habeat tranſubſtantiandi.

b Vide quæ ſtatim hic replicat Turrecr.

c Et quotum, intentio.

Turrecr. Ego cum magno gaudio audivi ſapientiam tanti patris, quia audivi paternitatem ſuam confitentem, quod verbis ſalvatoris conficitur ſacramentum, & formam verborum ſalvatoris eſſe factricem & operatricem ſacramenti. Secundo videbatur dicere, quod verba Baſilii faciunt per modum virtutis activæ. Orat, inquit, ſacerdos, ut ſermo ille prolatus per me habeat virtutem illam tranſubſtantiandi panem in corpus Chriſti; & ut hoc ſacramentum conſummetur, dicuntur operari verba Baſilii. Poſuit exemplum de ſeminibus, quæ licet habeant virtutem activam, tamen egent aliis operationibus, ſicut orationis & altaris. Illa quæ paternitas ſua dixit, non habent locum propter duo. Primo ratio dicta eſt ex me, quæ accipiebatur ex ordine verborum Baſilii, quia rem perfectam non ſupplico ut quis perficiat; etiam nos petimus: ſed poſtquam prolata ſunt verba Chriſti, non ſequuntur verba deprecatoria, ut fiat conſecratio, ſed ſequitur deprecatio in canone noſtro, ut corpus Chriſti conſecratum fiat nobis in vitam æternam. Cum ergo verba Baſilii ſequantur conſecrationem, non poſſunt habere verba deprecationis vim, ut fiat quod factum eſt. Secunda ratio eſt, quare argumentum non facit ad propoſitum, quia verba Chriſti non habeat virtutem incompletam, ut ſemina, ſed eſt ſermo vivus, & ideo illud argumentum non videtur favere intentioni tuæ: & ſalva pace tua paternitatis, videtur neceſſarium, quia ut dictum eſt, inductum eſt in medium, & contradictum, ut non ponatur, cum tamen hoc ſit de principalioribus ſacramentis noſtræ fidei, & de profeſſione hujus fidei ſit orta tanta contentio, videtur neceſſe ut addantur illa quatuor quæ dixi, quod ſunt neceſſaria, miniſter, materia, verba, & intentio. Sed ſine altari & ſine veſtibus ſacris ſit ſacramentum, licet peccaret, qui ſic conſecraret: ſed non poteſt eſſe perfecta conſectio, niſi hæc quatuor concurrant.

Collatio XXII.

And. Hora jam tarda, aſſurgente pontifice, aſſurreximus cuncti, ac cunctis Græcis ſurgentibus, papa hortatus eſt omnes, quod cum effectu convenirent.

Deputantur ſex pro qualibet parte, ut tractent dogmatum diffiniendorum expreſſionem: brevi poſtmodum narratione omnia refert patribus Julianus cardinalis, & quod formam tranſubſtantiationis Græci proteſtantur, nunquam diſſenſiſſe ab eccleſia Romana eccleſiam orientalem.

Num. IX.

And. Die vigeſimaſexta Junii reverendiſſimis dominis cardinalibus & prælatis conventis in unum locum palatii, & domino imperatore & Græcis in alia aula ejuſdem palatii, inter noſtros cœpit dominus cardinalis Placentinus hoc modo.

Card. Placent. Viſum eſt domino noſtro & imperatori, ad hoc ut negotium unionis Græcorum facilius expediatur, ſint ex qualibet parte ſex, qui una cum domino noſtro & imperatore tractent rerum harum concluſionem, & ſi quæ inſurgerent difficultates, ut publice paternitatibus veſtris referrentur, ut omnium ſententia deleantur. Quare videtur, ut deputati ſex ſint, dominus ſanctæ Sabinæ, dominus Morinenſis, dominus Legionenſis, dominus Provincialis Lombardiæ, dominus Joannes de Turrecremata, & dominus Joannes de Ferraria.

And. Quibus verbis expoſitis, ſurrexerunt ſex illi, & ad papam acceſſerunt; & dictum eſt aliis, ut expectarent cum caritate: miſſuſque eſt quidam, ut imperatori referret, ut ſuos mitteret: qui illico ſex ſuos deſtinavit, videlicet dominum Heracleenſem, dominum archiepiſcopum Ruſſiæ, dominum . . . . . dominum Nicænum, & duos presbyteros, qui & cameram papæ ad noſtros ibidem deputatos ingreſſi ſunt, expectatumque diu extitit: demum reverſis Græcis & noſtris, cœpit dominus ſanctæ Sabinæ ſic.

Cardin. Reverendi patres, relatio longa eſt, videtur quia hora jam decima ſeptima eſt, ut cras de mane conveniamus, & fiat relatio concluſorum.

Andreas. Æſtus & calor erat maximus ultra meridiem, quare libentiſſime quiſque abiit. quinimo quia quilibet debilitatus quaſi deficiebat caloribus magnis, & hora jam 18. deputatus eſt ibidem Latinis & Græcis potus & collatio refectiva ſpiritus pro volentibus. Die igitur 27. cunctis convenientibus in palatio apoſtolico in capella majori, ſummo pontifice præſente, & noſtris omnibus, ſummus pontifex accerſito domino ſanctæ Sabinæ, inquit, ut

ſe ad

COLLATIO XXII.

se ad exponendum cuncta disponeret. Demum prædictus dominus noster papa dixit,

PAPA. Sicut scitis, diu & multum laboratum est, ut veniremus ad finem hujus sanctæ unionis cum istis orientalibus, & jam sunt XV. menses: tandem multis disputationibus habitis, & tractatibus, & laboribus susceptis per eos qui interfuerunt, misericordia Dei res ad bonum finem deducta est, & non visum est hactenus in omnibus omnes occupare; nunc, materia concluſa, deliberavimus, ut dominus sanctæ Sabinæ referat, ut videatis quantum dominus noster Jesus Christus operatus sit: postea deliberabimus, quid agendum.

AND. Cœpit cardinalis sanctæ Sabinæ hoc modo.

CARD. Beatissime pater, de mandato sanctitatis vestræ prout potero absolvam, prout sanctitas vestra mandavit, licet cuperem ut alteri injunctum esset, qui copiosius referret. Sanctitas vestra & reverendi patres sciunt, quod jam sunt quingenti anni, quod magnæ differentiæ fuere inter sanctam Romanam ecclesiam & orientalem. Primum de processione Spiritus sancti: utrum Spiritus sanctus procederet a Patre & Filio. Secundo de additione, an potuerint addi verba illa in symbolo, etsi vera. Tertia differentia, an corpus domini potuerit confici in pane azymo. Quarta de purgatorio, & hoc habet multas partes. Quinta differentia de primatu sedis apostolicæ & Romani pontificis. Et super his facti sunt innumeri tractatus tam per Latinos contra Græcos, quam per Græcos contra Latinos: &, ut scitis, fuerunt acerrima odia inter occidentales & orientales ecclesias, & una hæreticabat aliam, & multæ censuræ factæ sunt per sanctam Romanam ecclesiam contra eosdem Græcos & orientales a Romana ecclesia eorum omnium matre dissidentes. Græcis venientibus ad hoc sacrum concilium fuit disputata materia purgatorii, & ut constat his qui interfuere, multæ fuere differentiæ. Primo dicentium, quod non erat locus purgatorii, sed essent animæ in certis locis expectantes diem judicii, & dicentes, quod nec animæ beatorum videbant Deum, nec animæ damnatorum ibant ad infernum ante judicii diem: & ex his ortæ sunt multæ disputationes: imo dicebant, quod nec angeli viderent Deum. Postea fuit disputata materia additionis, & quia hæc publica fuit, non refero. Tertio de processione Spiritus sancti; & illa publice, ut audistis. Sed demum visum fuit domino imperatori & Græcis, ut cessaretur a disputatione, & veniretur ad tractatus certos, sperantes ex eo dare finem; & volebant, quod pauci essent, & ut obtemperaretur voluntati suæ, non potuerunt omnes paternitates vestræ requiri, sed certi deputati sunt; & quia materia processionis erat gravior, incœperunt plures tractatus, sperantes ut illa concluſa, non multum remaneret differentiæ: & fuerunt auditæ multæ difficultates & multi modi. Primo dicebant Græci, ut diffiniretur, quod Spiritus sanctus procederet a Patre per Filium. Per deputatos fuit rejecta illa via propter multas rationes. Fuit proposita alia, quod illi confiterentur bene tenere, & nos, & quod ipsi bene tenerent secundum suum intellectum. Ista via fuit rejecta per nos, quia veritas non capit divisionem; Deinde data est alia, quod declaretur, quod Spiritus sanctus profluit a Patre & Filio; abhorrentibus Græcis verbum, procedere: & per nos fuit rejecta hæc via, quia verba hæc haberent dubitationem, & ideo non essent ponenda in diffinitione. Deinde dicebatur, quod differentia non erat, an Spiritus sanctus emanaret vel non emanaret, aut profluëret, sed an procederet, & ideo non diffiniretur per hoc contentio quæ erat. Deinde fuit propositum, ut diffiniretur, quod procedit a Patre & a Filio, & a Patre per Filium; & hæc via non visa est bona, quia posset fieri mala interpretatio, ut verbum, &, exponeretur in, per. Dicebatur quod hac via declararetur, quod Filius esset causa, & quod non erat bonus modus pronunciandi, quia esset dubia sententia, quæ debet esse certa. Deputati sanctissimi domini papæ semper steterunt constantes, ut diffiniretur difficultas secundum dogma sanctæ Romanæ ecclesiæ: & post multos labores aliquando fuimus propinquiores desperationi quam conclusioni: sed quia Deus vult cognosci, quod a se cuncta procedunt, eum magis eramus discordes, isti domini Græci assenserunt cedulæ nostræ. Et licet in concilio Lugdunensi [a] fuerit concluſum, quod procedit Spiritus sanctus æternaliter ex Patre & Filio, hinc tamen dicitur in cedula nostra, quod æternaliter est a Patre & Filio: & plura verba, prout continetur in ea, quæ plures difficultates tollunt. [b] Deinde sopita hac materia, ventum est ad aliud, quia ex quo materia de additione fuerat mota, videbatur, ut synodaliter diffiniretur, quod additio fuit licita: & in hoc fuit magna difficultas, quam narrare vix quatuor horæ sufficerent. Demum concluſum est, ut confiteantur, quod illa additio, seu declaratio juste, seu bene facta est. Quantum ad materiam de purgatorio, non fuit publice disputata, sed inter aliquos deputatos, & bene solemniter: & quia multæ visæ sunt difficultates, ego quasi desperavi. Tandem Deo operante, Græci jam confitentur veritatem, videlicet, quod hi qui decedunt in caritate, & satisfecerunt pœnitentiis injunctis, seu in aliquo peccato veniali, quod vadunt ad purgatorium: sed si in peccato mortali statim ad infernum vadunt: si sine peccato, & post susceptum baptisma, incontinenti migrant ad cœlum. Sed Græci tenebant, quod non viderent ipsum Deum, sed certos fulgores: & in hoc fuit magna difficultas, & tanta, quod quasi turbavit totum negotium. Demum cognoverunt rationibus, quod animæ beatorum videbant Deum trinum & unum, sicuti est, & voluerunt in cedula apponi, quod aliquæ minus perfecte viderent, & aliæ magis: & hoc visum fuit admitti, quia in domo patris nostri mansiones multæ sunt. Alia differentia fuit de azymo, quia etiam apud Græcos aliqui volebant, quod non conficeretur in azymo, dicentes, Christum usum pane fermentato: & tandem concluſum est, ut in pane & azymo & fermentato conficeretur: & rationibus auditis, assenserunt, prout plene in disputatione de hoc constat. Et ut publice constent omnia, fuit exorta alia difficultas, quæ quasi perturbavit totum opus, nec unquam hæc quæstio fuit mota. Nam nunciato domino nostro, quod Græci in confectione sacramenti certis aliis orationibus uterentur, visum est sanctitati suæ, ut sciretur eorum intentio,

ANNO CHRISTI 1439.

[a] Relato in cap. unico de summa Trinitate, & fide cathol. in 6.

[b] Subditur enim etiam, quod ab utroque procedit: vide diffinitionem.

Anno Christi 1691

tio, an tenerent, illas orationes esse de substantia consecrationis: & confessi sunt, auditis rationibus nostris, quod semper tenuerunt, quod solis verbis dominicis conficeretur, & quod putarent anathema, qui aliud crederet. Fuit institutum, ut hoc poneretur in diffinitione. Dixerunt, quod hoc non erat necessarium: imo si poneretur, ecclesia ipsorum reciperet ignominiam, ac si hactenus tenuissent aliud: Unde cum semper fuerimus concordes, in hoc diffinitio non debet fieri, nisi de dubiis. Tandem sanctissimus dominus noster dedit heri certos deputatos, & post multos tractatus dixerunt Græci: Ad hoc ut sitis certi de credulitate nostra, videatis Joannem Chrysostomum, qui hoc clare ponit; & sumus parati publice confiteri, quod nos tenemus sicut vos, quod in verbis solis dominicis conficitur. Unde sanctissimus dominus noster hoc audito obtemperavit, ut non deduceretur in dubium quod nunquam fuit, maxime quia alii pontifices tentantes reductionem Græcorum, nil aliud ab eis petierent, nisi ut confiterentur, quod in azymo conficeretur. Ultima differentia fuit de primatu, & hæc visa est quoad humanitatem [a] difficilior, quia libenter subditi a capite deviant: & in rei veritate usque nunc non bene senserunt de potestate Romani pontificis, dicentes, quod erat caput quoad unum totum, ut decanus. Et auditis sacris scripturis & sacris conciliis, visa est veritas, quod sedes apostolica, & Romanus pontifex est successor Petri: deinde, disponente divina pietate, factum est, ut assenserint Græci secundum cedulam datam per Latinos. Dixerunt deinde, quod aliquid deliberaremus de sedibus patriarchalibus, videlicet quod Constantinopolitana esset secunda, prout in constitutionibus est decisum, & in concilio Lateranensi, ubi præfuit Innocentius III. renovata sunt privilegia sedium patriarchalium. Hæc omnia retulimus sanctissimo domino nostro, sine cujus licentia nil attentatum est. Sanctissimus dominus noster nil vult deliberare in tam arduo negotio sine scitu paternitatum vestrarum; & propter hoc fecit congregare paternitates vestras. Ego legam notulas cedularum, postea sua sanctitas & paternitates vestræ deliberabunt. Ibi Græci multum instant pro recessu, & quia transeunt prope Turcas, est opportunum tute accedere: & licet sanctissimus dominus noster det galeas, tamen ut tutius vadant, videtur eisdem eundum cum galeis Venetorum, & ut imperator vadat ad ædificandum populum cito, cum si fama iret in populum ignarum, non auditis rationibus, periculosum foret: unde videtur annuendum suæ voluntati. Legam cedulam, quæ non est in forma decreti, quia fiet in persona sanctissimi domini nostri; postea decretum.

[a] Scilicet, fragilitatem.

AND. His dictis, cardinalis legit primam cedulam: Quoniam in hoc sacro [b] concilio, &c. prout superius est descripta. Hac lecta, secuta est secunda cedula. Diffinimus [c], &c. Hac lecta, sequitur alia hoc modo. Item [d] in azymo, &c.

[b] Supra hac eadem collat. num. 3. in princ.

[c] Supra num. 4.

[d] Supra eodem num. 4.

CARD. Antequam fiat sessio, venient in hunc locum Græci, & confitebuntur, quod solis verbis dominicis conficitur.

ANDREAS. His dictis, aliam legit hoc modo.

[e] Supra num. 3. in fine.

CARD. Item [e] si vere pœnitentes, &c.

[f] Et supra num. 4.

AND. Hac lecta, alia lecta fuit hoc modo: Diffinimus [f], &c. Quas omnes supra annotatas adscripsimus; sicque non expedit iterum occupare membranas.

Correctio XXII.

CARD. Sanctissime pater & reverendissimi patres, hæc facta sunt per deputatos: nunc sanctitas vestra decernat, prout videbitur sanctitati vestræ cum consilio horum patrum: & potest sanctitas vestra summas Deo gratias reddere, quod vestro tempore factum sit, quod a tempore apostolorum citra vix tale factum est: & reduxit aut totidem, aut plures quam nos Latini sumus, ad fidem Romanæ ecclesiæ.

PAPA. Venerabiles fratres & filii, audistis quæ filius noster cardinalis sanctæ Sabinæ dixit, & tractatus, & labores, & conclusa, & qualiter hortatur, ut debeamus gratias agere domino nostro, quia vidimus quod prædecessores nostri voluissent videre, & non viderunt: post multos labores desperantes, quasi omnia venerunt ad votum ecclesiæ Romanæ, Deo solum operante, qui ubi vult, & quando vult, operatur. Græci accelerant expeditionem, & nos debemus & volumus id facere. Credo omnes vos pro prudentia vestra debere concurrere nobiscum, & gratias agere Deo: & videtur ut de omni statu aliqui deputentur, qui conficiant decretum, ut fiat sessio in die apostolorum Petri & Pauli. Si est aliquis qui velit quid dicere, dicat; & regratiandum est his qui laboraverunt. Hora 20. omnes conveniant.

AND. Promotor ita intimavit.

LUD. Quid hoc verbum, status, insinuat?

AND. Ego, quæ in concilio gesta sunt, separatim tractatu alio [g] annotavi, ex quo concilii formam, sicque quid hoc verbum velit, perciperes plenius. Sed ut breviter scias, in principio quo concilium Ferrariæ conventum est, disceptantibus patribus in deliberandis negotiis, an per nationes, seu per deputationes procedendum esset, cum singulis in unum convenientibus nunquam conclusa fuissent tractanda; fuit visum, ut concilium in tres status congregaretur, in cardinales, archiepiscopos & episcopos; & alius esset abbatum, & aliorum regularium: tertius clericorum doctorum, & dignitates in cathedralibus ecclesiis habentium, & graduatorum in theologia, jure canonico & civili. Conclusumve extitit, ut [g] sensus status diceretur adesse, si ex tribus duæ partes convenirent cujuslibet status: sicque ut concludi potuisset, necesse fuerat, ut constituta forma auctoritatem præberet.

[g] Quæ pertinent in conciliis general. vel de jure divino vel de jure positivo verum habent decisivum, quæ vero consultivum tantum. Vide Turrecr. de ecclesia lib. 3. c. 12. 13. 14. & 15. Bellarm. de concil. lib. 2. c. 15. Amor. part. 2. lib. 3. cap. 11.

Hora 20. quilibet in suo statu convenit, ac quilibet quatuor deputavit, qui cedularum sententias in unam bullam redigerent. Quibus electis, dissoluta sunt pro die illo conventiones statuum.

LUD. Cur non servatum est, ut tanta non fieret interpositio temporis ad quartam Julii, cum hæc conclusa primitus fuerint?

AND. Mens omnium fuerat, ut sine difficultate cuncta transirent: sed intercesserunt dies octo, singulis diebus nostris Græcisve deputatis bis convenientibus. Erant namque in verborum compositione differentiæ, sicque lapsi sunt tot dies. Demum convenerunt patres, præsente summo pontifice, & 4. Julii facta extitit generalis congregatio in palatio apostolico, ubi assistentibus cunctis, reverendissimus cardinalis sanctæ Sabinæ his verbis cœpit patres alloqui.

CARD. Parvam orationem facere oportet, patres reverendi: A die qua omnes convenistis,

Collatio XXII.

hodie eſt octavus dies, quo fuerunt deputati A quatuor pro quolibet ſtatu, qui deberent eſſe cum deputatis Græcorum pro formando decreto. Patres ſingulis diebus convenerunt de mane & de ſero. Tandem hoc mane fuit lectum decretum in ſancto Franciſco in Græco & in Latino, & omnes deputati remanſerunt contenti.

PAPA. Legatis.

AND. Per dominum Thomam ſubdiaconum lectum extitit decretum, prout infra ponitur: quo lecto, cœpit ſummus pontifex hoc modo.

PAPA. Audiſtis lectum decretum, & regratiandum eſt de tanta gratia ſummo Deo noſtro, quod tot millia populorum veritatem recogno- B ſcant, a qua per 437 annos & ultra diverterunt: nunc Deo gratias referamus. Videtis labores deputatorum, & debent per vos omnes remunerari laudibus. Ego neſciſſem plura a Græcis petere, quia quæ quæſivimus & petivimus, habuimus. Poſt hanc materiam fidei alia veniunt agenda, & ſperandum eſt, quod in aliis Deus proſperabit, & unitos nos faciet, prout & in hac re nos omnes fecit. Die Lunæ, quæ erit octava apoſtolorum beatiſſimorum Petri & Pauli, in cathedrali eccleſia, ubi nos celebrabimus, ſeſſionem faciemus,

AND. Quibus expoſitis, cunctis licentia data eſt ad receſſum. Die ſequenti quinta Julii hora jam tarda, Græci ſpeciali mandato requiſiti ad- C venere in palatio apoſtolico, ubi ſummo pontifice præſente, Nicænus metropolita his verbis eſt allocutus.

NICÆN. Beatiſſime & ſanctiſſime pater, & vos reverendiſſimi cardinales, & omnes alii præſentes reverendiſſimi domini & patres, quoniam in præcedentibus congregationibus noſtris, inter alias diſcuſſiones de differentiis inter nos, orta eſt dubitatio de conſecratione divini ſacramenti euchariſtiæ, & aliqui ſuſpicati ſunt, nos & eccleſiam noſtram non credere illud ſacramentum pretioſiſſimum confici per verba domini noſtri, propter hanc cauſam, beatiſſime pater, nos adſumus coram veſtra ſanctitate, iſtis omnibus patribus adſtantibus, qui pro parte ſanctæ Roma- D num eccleſiæ ſunt. Major pars omnium noſtrum perſonaliter adeſt coram ſanctitate veſtra, alii abſunt propter infirmitatem corporis & angustiam horæ. En jam, ſanctiſſime pater, adſumus ad certificandum primo ſanctitatem veſtram, deinde alios reverendiſſimos patres, de hac dubitatione, de qua ita breviter dicimus. Notiſſimum eſt, ſancte pater, beatitudini veſtræ, & aliis reverendiſſimis dominis, in diſcuſſione & inquiſitione differentiarum habitarum, nos uſos auctoritatibus ſanctæ ſcripturæ & ſanctorum patrum eccleſiæ. Nam cognoſcentes nos, & animadvertentes fragilitatem humanam, potius voluimus credere auctoritatibus ſanctorum patrum, quam rationibus humanis: ea regula, qua in aliis uſi E ſumus, & in hac habitatione utimur. Et quoniam ab omnibus ſanctis doctoribus, maxime ab illo beato Joanne Chryſoſtomo [a], nos audivimus, verba dominica eſſe quæ mutant & tranſubſtantiant panem illum in corpus Chriſti, & vinum in ſanguinem; & quod divina verba illa ſalvatoris omnem virtutem tranſubſtantiationis habent; de neceſſitate ipſum doctorem & eamdem ſuam ſententiam ſequimur. Præterea, pater beatiſſime, nec nos ignoramus, quatuor requiri in conſecratione pretioſiſſimi & venerabilis ſacramenti. Primo materiam, quæ debet eſſe panis triticeus, aut fermentatus, aut azymus; quia in utroque conficitur veraciter. Item quod miniſter ſit ſacerdos, qui habeat ſacerdotium ab eccleſia ſecundum canones. Item tertio formam, quæ eſt iſta, verba ſalvatoris ſecundum ſententiam ſancti Joannis præfati, Quarto, beatiſſime pater, intentio ſacerdotis, ut habeat intentionem conſecrandi panem ſibi propoſitum & vinum. Hæc breviter, pater beatiſſime, de hac quæſtione & ſufficienter ad certificationem ſanctitatis veſtræ & aliorum patrum diximus, & quod ſemper, pater ſancte, fuerimus, & ſimus. & futuri ſimus in hac ſententia, ſanctitatem veſtram certiſſimam reddimus.

PAPA. Intelleximus, quæ per venerabilem fratrem noſtrum Nicænum dicta ſunt, & quamvis in mente noſtra non eſſet aliud, tamen gratum fuit audiſſe, quæ ore relata ſunt, quia iſta eſt doctrina & ſancti Joannis Chryſoſtomi, & aliorum ſanctorum qui præceſſerunt & qui ſecuti ſunt: & hanc doctrinam ſecuta eſt & ſemper ſequetur cum gratia Dei ſacra Romana eccleſia, & gratum fuit audire, ut qui aliud exiſtimaſſent, ſint certi de veſtra bona opinione.

AND. Placentinus, his dictis, qui ex cardinalibus tunc primus erat, dixit,

PLACEN. Omnes tenuimus & tenemus hoc cum gratia Dei, & ſicut in hoc ſumus concordes, erimus & in aliis cunctis.

AND. Quibus dictis, Nicænus hæc verba protulit,

NICÆN. Per beatitudinem veſtram, & ſolicitudinem ſanctitatis veſtræ, omnia feliciter proceſſerunt, & procedent cuncta in melius, & veſtra beatitudine præſidente cuncta feliciter procedere ſperandum eſt, prout Spiritus ſancti gratia in hoc ſancto opere viſum eſt.

AND. Quibus expoſitis, aſſurreximus cuncti hora XXIV.

Unionis decretum ſeu diffinitio ſolemni in ſeſſione legitur.

ANNO CHRISTI 1439.

AND. DIE ſexta Julii in cathedrali eccleſia Num. X. ſeſſio facta eſt, Latinis Græciſque præſentibus ordine modove, quo ſupra in concilii œcumenici pronunciatione & declaratione [b] expoſitum eſt, licet civitatis nobilitate celebrior pompa fuerit, & populi magnitudine, & dominorum præſentia. Erat namque eccleſia illa magnitudine non inter mediocres Italiæ, ſed de majoribus, tanta multitudine populi plena, ut extra eccleſiam maximum ſtare numerum oporteret, quorum eccleſia capax non fuerat; patrum vero caterva venerabilis, prout in ſubſcriptione conſpicies.

[b] Dum ſcilicet Ferrariæ celebrata eſt prima ſeſſio, ut ſupra.

LUD. Extititne aliquid novi ea in celebritate, aut memorabile, ultra decretum?

AND. Ultra novitatem, novorumque capitulorum fidei profeſſionem in decreto contentorum, nil novi conſpexi, niſi quod prout alii Latini patres ad ſummum pontificem accedunt, eidem oſculando fimbrias, reverentiam exhibendo, id pariter & Græci fecere, ac hymnum, Veni creator Spiritus, in Græco ſuaviſſimo cecinerunt cantu, ac miſſam cunctaſque eccleſiæ Latinæ ceremonias religioſiſſime ac reverenter perceperunt, adoraveruntque. Miſſa Romanæ eccleſiæ more, ſummo pontifice celebrante, finita, ac demum ſolitis orationibus ac ceremoniis, quæ fieri aſſolent in ſeſſionibus publicis, ad altare

[a] Homil. 82. in Matthæum, & homil. 2. in 2. ad Tim. & hom. 60. ad populum Antioch. & aliis. Vide Arcud. in concord. lib. 3. c. 32.

ANNO CHRISTI 1439.

tare ſummi pontificis ſede poſita, prout moris eſt, ac cunctis præſentibus, imperatore Græcorum, ceteriſve Græcorum patribus, reverendiſſimus dominus cardinalis ſanctæ Sabinæ in Latino primo, deinde Nicænus archiepiſcopus in Græco, decretum legere, cujus decreti verba hæc fuere.

Extat Græce & Latine ſupra poſt ſeſſionem 25. pag. 1045

DECRETUM, SEU DIFFINITIO.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Conſentiente ad infra ſcripta cariſſimo in Chriſto filio noſtro Joanne Paleologo Romæorum imperatore illuſtri, & locatenentibus venerabilium fratrum noſtrorum patriarcharum, & ceteris orientalem eccleſiam repreſentantibus.

LÆTENTUR cœli, & exultet terra; ſublatus eſt enim de medio paries, qui occidentalem orientalemque dividebat eccleſiam: & pax atque concordia rediit, illo angulari lapide Chriſto, qui fecit utraque unum, vinculo fortiſſimo caritatis & pacis utrumque jungente parietem, & perpetuæ unitatis fœdere copulante ac continente: poſtque longam mœroris nebulam, & diſſidii diuturni atram ingentemque caliginem, ſerenum omnibus unionis optatæ jubar illuxit. Gaudeat & mater eccleſia, quæ filios ſuos hactenus invicem diffidentes, jam videt in unitatem pacemque rediiſſe: & quæ antea in eorum ſeparatione amariſſime flebat, ex ipſorum modo mira concordia cum ineffabili gaudio omnipotenti Deo gratias referat. Cuncti gratulentur fideles ubique per orbem, & qui Chriſtiano cenſentur nomine, matri catholicæ eccleſiæ collætentur. Ecce enim occidentales orientaleſque patres poſt longiſſimum diſſenſionis atque diſcordiæ tempus, ſe maris & terræ periculis exponentes, omnibuſque ſuperatis laboribus, ad hoc ſacrum œcumenicum concilium, deſiderio ſacratiſſimæ unionis, & antiquæ caritatis reintegrandæ gratia, læti alacreſque convenerunt, & intentione ſua nequaquam fruſtrati ſunt. Poſt longam enim laborioſamque indaginem, tandem Spiritus ſancti clementia ipſam optatiſſimam ſanctiſſimamque unionem conſecuti ſunt. Quis igitur dignas omnipotentis Dei beneficiis gratias referre ſufficiat? Quis tantæ divinæ miſerationis divitias non obſtupeſcat? Cujus vel ferreum pectus tanta ſuperna pietatis magnitudo non molliat? Sunt iſta prorſus divina opera, non humanæ fragilitatis inventa, atque ideo eximia cum veneratione ſuſcipienda, & divinis laudibus proſequenda. Tibi laus, tibi gloria, tibi gratiarum actio Chriſte fons miſericordiarum, qui tantum boni ſponſæ tuæ catholicæ eccleſiæ contuliſti, atque in generatione noſtra tuæ pietatis miracula demonſtraſti, ut enarrent omnes mirabilia tua. Magnum ſiquidem divinumque munus nobis Deus largitus eſt: oculis videmus, quod ante nos multi cum valde cupierint, aſpicere nequiverunt.

Cessatio XXII.

Convenientes etiam Latini & Græci in hac ſacroſancta œcumenica ſynodo, magno ſtudio invicem uſi ſunt, ut inter alia etiam articulus ille de divina Spiritus ſancti proceſſione ſumma cum diligentia & aſſidua inquiſitione diſcuteretur. Prolatis vero teſtimoniis ex divinis ſcripturis, plurimiſque auctoritatibus ſanctorum doctorum orientalium & occidentalium; aliquibus quidem ex Patre & Filio, quibuſdam vero ex Patre per Filium procedere dicentibus Spiritum ſanctum, & ad eamdem intelligentiam aſpicientibus omnibus ſub diverſis vocabulis; Græci quidem aſſeruerunt, quod id quod dicunt Spiritum ſanctum ex Patre procedere, non hac mente proferunt ut excludant Filium, ſed quia eis videbatur, ut ajunt, Latinos aſſerere Spiritum ſanctum ex Patre & Filio procedere tanquam ex duobus principiis & duabus ſpirationibus, ideo abſtinuerunt a dicendo, quod Spiritus ſanctus ex Patre procedat & Filio. Latini vero aſſeruerunt, non ſe hac mente dicere Spiritum ſanctum ex Patre Filioque procedere, ut excludant Patrem, quin ſit fons & principium totius deitatis, Filii ſcilicet & Spiritus ſancti; aut id, quod Spiritus ſanctus procedit ex Filio, Filius a Patre non habeat, ſive quod duo ponant eſſe principia, ſeu duas ſpirationes, ſed unum tantum afferant eſſe principium, unicamque ſpirationem Spiritus ſancti, prout hactenus aſſeruerunt. Et cum ex his omnibus unus & idem eliciatur veritatis ſenſus, tandem in infra ſcriptam ſanctam & Deo amabilem, eodem ſenſu, eademque mente unionem unanimiter concordarunt & conſenſerunt.

In nomine igitur ſanctæ Trinitatis Patris & Filii & Spiritus ſancti, hoc ſacro ſº approbante univerſali Florentino concilio diffinimus, ut hæc fidei veritas ab omnibus Chriſtianis credatur & ſuſcipiatur, ſicque omnes profiteantur.

Quod Spiritus ſanctus ex Patre & Filio æternaliter eſt, & eſſentiam ſuam ſuumque eſſe ſubſiſtens habet ex Patre, ſimul & Filio, & ex utroque æternaliter tanquam ab uno principio & unica ſpiratione procedit. Declarantes, quod id quod ſancti doctores & patres dicunt, ex Patre per Filium procedere Spiritum ſanctum, ad hanc intelligentiam tendit, ut per hoc ſignificetur, Filium quoque eſſe ſecundum Græcos quidem cauſam, ſecundum

Latinos

Collatio XXII.

Latinos vero principium subsistentiæ Spiritus sancti, sicut & Patrem; & quoniam omnia quæ Patris sunt, Pater ipse unigenito Filio suo gignendo dedit, præter esse Patrem: hoc ipsum, quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius a Patre æternaliter habet, a quo etiam æternaliter genitus est.

Diffinimus insuper, explicationem verborum illorum, Filioque, veritatis declarandæ gratia, & imminente tunc necessitate, licite & rationabiliter symbolo fuisse appositam.

Item in azymo, sive fermentato pane triticeo corpus Christi veraciter confici, sacerdotesque in altero ipsum domini corpus conficere debere, unumquemque scilicet juxta suæ ecclesiæ, sive occidentalis, sive orientalis, consuetudinem.

Item si vere pœnitentes in Dei caritate decesserint, antequam dignis pœnitentiæ fructibus de commissis satisfecerint, & omissis, eorum animas pœnis purgatoriis post mortem purgari; & ut a pœnis hujusmodi releventur, prodesse eis fidelium vivorum suffragia, missarum scilicet sacrificia, orationes & eleemosynas, ac alia pietatis officia, quæ a fidelibus pro aliis fidelibus fieri consueverunt secundum ecclesiæ institutа. Illorumque animas, qui post baptisma susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam quæ post contractam peccati maculam in suis corporibus, vel eisdem exutæ corporibus (prout superius dictum est) sunt purgatæ, in cœlum mox recipi, & intueri clare ipsum Deum trinum & unum, sicuti est, pro meritorum tamen diversitate alium alio perfectius. Illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas.

Item diffinimus, sanctam apostolicam sedem & Romanum pontificem in universum orbem tenere primatum, & ipsum pontificem Romanum successorem esse B. Petri principis apostolorum, & verum Christi vicarium, totiusque ecclesiæ caput, & omnium Christianorum patrem & doctorem existere, & ipsi in beato Petro pascendi, regendi & gubernandi universalem ecclesiam a domino nostro Jesu Christo plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam in gestis œcumenicorum conciliorum, & in sacris canonibus continetur.

Renovantes insuper ordinem traditum in canonibus, ceterorum venerabilium patriarcharum, ut patriarcha Constantinopolitanus [a] secundus sit post sanctissimum Romanum pontificem, tertius vero Alexandrinus, quartus autem Antiochenus, & quintus Hierosolymitanus, salvis videlicet [s] privilegiis omnibus & juribus eorum.

Datum Florentiæ in sessione publica synodali, in ecclesia majori solemniter celebrata, anno incarnationis dominicæ millesimo quadringentesimo trigesimo nono, pridie Nonas Julii, pontificatus nostri anno nono.

Anno Christi 1439.

SUBSCRIPTIONES.

Varietas lectionum harum subscriptionum hic in margine posita rem desumpta est ex regesto Eugenii IV. & sumpto Sixti IV. ac aliis Vaticanis codicibus.

Eugenius catholicæ ecclesiæ episcopus ita diffiniens subscripsi.
Ego Antonius episcopus Ostiensis cardinalis Bononiensis, supradictas diffinitiones veras & catholicas esse affirmo, & illis me subscripsi.
Ego * Branda episcopus Portuensis subscripsi. * Alias Baranda.
Ego Nicolaus cardinalis sanctæ Crucis subsc.
Ego Franciscus tituli sancti Clementis presbyter cardinalis subscripsi.
Ego Angelottus tituli sancti Marci presbyter cardinalis subscripsi.
Ego Julianus tituli sanctæ Sabinæ presbyter cardinalis subscripsi.
Ego Prosper sancti Georgii in Velabro diaconus cardinalis * subscripsi. * de Columna.
Ego Dominicus sanctæ Mariæ in Via lata diaconus cardinalis subscripsi.
Ego * Blasius patriarcha Hierosolymitanus subscripsi. * Basilius.
Ego Marcus patriarcha Gradensis subscripsi.
Ego Joannes episcopus Morinensis, illustrissimi principis domini ducis Burgundiæ & Brabantiæ orator, subscripsi.
Ego Joannes episcopus * Nivernensis, ejusdem dicti domini ducis orator, signavi & interfui. * Nivernensis.
Ego Bartholomæus archiepiscopus Spalatensis subscripsi.
Ego Fantinus archiepiscopus Cretensis subscripsi.
Ego Julianus archiepiscopus Pisanus subscripsi.
Ego Andreas archiepiscopus Colossensis subscripsi.
Ego Nicolaus archiepiscopus Capuanus subscripsi.
Ego Ludovicus archiepiscopus Florentinus subscripsi.
Ego Latinus de Ursinis archiepiscopus * Tranensis subscripsi. * Tarentinus, *alias* Trojanus.
Ego * Raimundus archiepiscopus * Consanus subscripsi. * *Alias* Benedictus. * *Alias* Compsanus.
Ego Jacobus episcopus Adriensis subscripsi.
Ego Petrus episcopus Paduanus subscripsi.
Ego Daniel episcopus Concordiensis subscripsi.
Ego Antonius episcopus Portugallensis subscripsi.
Ego Bartholomæus episcopus Valvensis subscripsi.
Ego Thomas episcopus * Fanensis subscripsi. * *Alias* Pisaurensis.
Ego Christophorus episcopus Ariminensis subscripsi.
Ego Amicus episcopus Aquilensis subscripsi.
Ego Petrus Dignensis episcopus subscripsi.
Ego Joannes Ferrariensis episcopus subscripsi.
Ego Valentinus episcopus Ortanus & Castellanus subscripsi.
Ego Joannes episcopus Atbensis subscripsi.

[a] Vide quæ diximus notis ad coll. 22.

Ego

ANNO Christi 1699.

Ego * Bonocius epiſcopus * Feſulanus ſubſcripſi. A
Ego Carolus epiſcopus Senenſis ſubſcripſi.
Ego Andreas Hiſpanus Portugallenſis epiſcopus ſubſcripſi.
Ego Carolus epiſcopus olim Mutinenſis ſubſcripſi.
Ego Nicolaus epiſcopus Tiburtinus ſubſcripſi.
Ego Antonius epiſcopus * Groſſenſis ſubſcripſi.
Ego Laurentius * Archarenſis ſubſcripſi.
Ego Zanonus epiſcopus Bajocenſis ſubſcripſi.
Ego Ludovicus epiſcopus * Trevifinus ſubſcr.
Ego Joannes de Mella * confirmatus Legionenſis ſubſcripſi.
Ego Gulielmus electus confirmatus Andegavenſis ſubſcripſi. B
Ego Angelus epiſcopus * Parentinus ſubſcripſi.
Ego Damianus * Aſiſinenſis ſubſcripſi.
Ego Petrus epiſcopus Anſarenſis ſubſcripſi.
Ego Matthæus epiſcopus Zapathenſis ſubſcripſi.
Ego Angelus de Graſſis epiſcopus * Arianus ſubſcripſi.
Ego Petrus epiſcopus * Meſſanus ſubſcripſi.
Ego Bartholomæus epiſcopus Cavallicenſis ſubſcripſi.
Ego Robertus de * Florentia epiſcopus Vulterranus ſubſcripſi.
Ego Antonius epiſcopus Cæſenæ ſubſcripſi.
Ego Donatus epiſcopus Piſtorienſis ſubſcripſi.
Ego Scipio epiſcopus Mutinenſis ſubſcripſi.
Ego Chriſtophorus epiſcopus * Coronenſis ſubſcripſi. C
Ego Andreas epiſcopus * Converſanus ſubſcr.
Ego Alexius epiſcopus Cluſinus ſubſcripſi.
Ego Garzias epiſcopus Tudenſis ſubſcripſi.
Ego G. epiſcopus Granatenſis ſubſcripſi.
Ego Aimericus epiſcopus Montis regalis ſubſcripſi.
Ego Baptiſta electus * Theanus ſubſcripſi.
Ego Nicolaus epiſcopus Tricaricenſis ſubſcripſi.
Ego Joannes electus * Aganenſis ſubſcripſi.
Ego Joannes electus Oſilienſis ſubſcripſi.
Ego Gulielmus electus Leonenſis ſubſcripſi.
Ego Andreas epiſcopus * Roſſumenſis ſubſcripſi.
Ego Matthæus epiſcopus * Tortonenſis ſubſc.
Ego Julianus electus * Citaridenſis ſubſcripſi. D
Ego Joannes epiſcopus * Canapenſis ſubſcripſi.
Ego Thaddæus * Aceſuatenſis ſubſcripſi.
Ego Petrus Clerici archidiaconus Trecenſis, ambaſiator domini ducis Burgundiæ & Brabantiæ, ſubſcripſi.
Ego Ambroſius generalis ordinis Camaldulenſis ſubſcripſi.
Ego Gomeſius abbas Florentinus ſubſcripſi.
Ego Joannes de Urſinis * Farfenſis ſubſcripſi.
Ego Antonius abbas ſancti Caprafii ſubſcripſi.
Ego Franciſcus abbas ſancti Leonardi ſubſcripſi.
Ego Federicus abbas * de Berto ſubſcripſi.
Ego Georgius abbas * de Ferentillis ſubſcripſi.
Ego Antonius abbas de Alfiolo ſubſcripſi.
Ego Bartholomæus abbas de Campoſulonis ſubſcripſi. E
Ego Sepulcrus abbas de * Urano ſubſcripſi.
Ego Angelus abbas de Sexto ſubſcripſi.
Ego Paſchaſius abbas ſancti Sepulcri ſubſcripſi.
Ego Benedictus abbas de * Ceneo ſubſcripſi.
Ego Jacobus abbas ſancti * Salmi ſubſcripſi.
Ego Aloyſius abbas ſancti Pauli ad Ripam Arni Piſani ſubſcripſi.
Ego Joannes abbas de Thiro ſubſcripſi.
Ego Daniel abbas de Saviliano ſubſcripſi.
Ego Benedictus abbas ſancti Pancratii ſubſcripſi.
Ego Franciſcus abbas * de Pancriano ſubſcripſi.
Ego Joannes * Granant. abbas de Ripolis ſubſcr.
Ego Angelus abbas ſancti * Michaelis de Piſtorio ſubſcripſi.
Ego Nicolaus abbas monaſterii ſancti Modeſti * ſubſcripſi.
Ego Jacobus abbas ſancti * Salvatoris de Fenzoc ſubſcripſi.
Ego A. abbas Montis pian. Piſtorienſis diœceſis ſubſcripſi.
Ego Petrus abbas * S. Petri de Floren. ſubſcripſi.
Ego M. abbas ſanctæ Mariæ de Dictano ſubſcr.
Ego * Santellemen. abbas de Bibona ſubſcripſi
Ego Laurentius Dal abbas de * Culvos ſubſcr.
Ego Federicus abbas monaſterii ſancti Pantaleonis de Luca ſubſcripſi.
Ego Lucas abbas * Stuant. in Alpibus ſubſcripſi.
Ego Jacobus abbas S. Petri de Maſſa ſubſcripſi.
Ego frater Joannes abbas ſanctorum martyrum Cordubenſium ſubſcripſi.
Ego Gulielmus abbas ſancti Salvatoris Burdigalenſis ſubſcripſi.
Ego Tonus Lucas abbas Petrariat. ſubſcripſi.
Ego Georgius abbas ſancti Petri de Eugubio ſubſcripſi.
Ego Antonius abbas ſancti Salvatoris & Vigilii de * Sen ſubſcripſi.
Ego abbas ſanctæ Mariæ de * Mdrone ſubſcripſi,
Ego abbas * ſanctæ Gaudæ ſubſcripſi.
Ego Gabriel abbas S. Jacobi de Pontida ſubſcr.
Ego Dionyſius abbas ſanctæ Mariæ de * Sardin' Sagienſis ſubſcripſi.
Ego Timotheus abbas ſancti Andreæ de Mantua ſubſcripſi.
Ego frater Gulielmus generalis Minorum ſubſc.
Ego frater Gerardus generalis Auguſtinenſium ſubſcripſi.
Ego Placidus generalis Vallis umbroſæ ſubſcr.

COLLATIO XXII.

* Alias ſanctæ Mariæ Primano.
* Alias Giovannis abbas Dertoſi.
* Alias ſanctæ Mariæ * Benevent.
* Alias Salvatoris de Fenzo.
* Alias ſanctæ Felicis.
* Alias Bartholomæus.
* Alias Culores.
* Alias Druyſus.
* Scrum * Alias de Morone.
* Alias ſanctæ Gonnæ
* Alias Sandinagienſis.

Blondus.

Subſcriptiones Græcorum.

Joannes Palæologus in Chriſto Deo fidelis rex & imperator Romæorum.
Antonius humilis archiepiſcopus Heracleenſis, præſidens Edeſſenorum, & primas totius Macedoniæ, & locumtenens apoſtolicæ ſedis ſanctiſſimi Philothei patriarchæ Alexandrini, ſubſcripſi.
Gregorius ſacer monachus, magnus protolyncellus, & * ſpiritualis, ac vicarius apoſtolicæ ſedis domini noſtri Philothei patriarchæ Alexandrini, ſubſcripſi.
Iſidorus archiepiſcopus Kiovienſis, ac totius Ruſſiæ, ac locumtenens apoſtolicæ ſedis ſanctiſſimi patriarchæ Antiocheni domini Dorothei, affirmans & ſatisfaciens, ſubſcripſi.
Dolitheus archiepiſcopus Monembaſienſis locumtenens apoſtolicæ ſedis ſanctiſſimi patriarchæ Hieroſolymitani Joachimi, ſequendo ſubſcripſi.
Dorotheus archiepiſcopus Trapezuntius ſequendo ſubſcripſi.
Metrophanes archiepiſcopus Cyzici ſubſcripſi.
Beſſarion miſeratione divina archiepiſcopus Nicænus ſequendo ſubſcripſi.
Macarius archiepiſcopus Nicomediæ ſubſcripſi.
Methodius humilis archiepiſcopus Lacedæmonienſis ſubſcripſi.
Ignatius archiepiſcopus Tornovi ſequendo ſubſcripſi.

* Græco ὀνόματι, quo nomine appellatur qui eſt a confeſſionibus: erat autem Gregorius a confeſſionibus imperatoris, ut ait Georgius Franza in chronico lib. 2. cap. 17.

Dorotheus

CELEBRATIO XXII.

Dorotheus archiepiſcopus Mitylenenſis, locumtenens archiepiſcopi Sidenſis, ſequendo ſubſcripſi.

Damianus archiepiſcopus Moldoblachiæ, & locumtenens Sebaſtienſis archiepiſcopi, ſubſcripſi.

Joaſaph humilis archiepiſcopus Amaſienſis ſubſcripſi.

* *Alias Nathanael* * Barkanoel archiepiſcopus Rhodi & Cycladum inſularum, ſubſcripſi.

Calliſtus archiepiſcopus Driſtræ ſequendo ſubſcripſi.

Matthæus archiepiſcopus Mellenici ſequendo ſubſcripſi.

Gennadius archiepiſcopus Savi ſequendo ſubſcripſi.

Doſitheus archiepiſcopus Dramæ ſequendo ſubſcripſi.

Beſſarion archiepiſcopus Nicænus per mandatum ſcriptum & ſubſcriptum a Manuele magno ſacellario Chriſococo diacono, ejus depoſitionem hic ſubdeliguando, ipſum hic demonſtro eadem nobiſcum ſapere & conſentire, ac omnes qui hic ſunt, ſequi.

*Chryſococo.

* *Xanthopulus.* Theodoricus magnus ſcevophylax * Xanthinopolus diaconus ſubſcripſi.

Michael Baſſamon magnus chartophylax archidiaconus ſubſcripſi.

An Silveſter ille, qui dicitur Sguropulus. * protecdicus. Silveſter * Siopolus magnus eccleſiarchus & dicæophylax, ſubſcripſi.

Georgius Cappadocius * protodicus diaconus ſubſcripſi.

Hic debent eſſe epiſcopi Ruſſiæ.

Conſtantinus primus presbyter, & vicarius Moldoblachiæ, ſubſcripſi.

Moyſes ſacer monachus, eccleſiarchus venerabilis ac ſacri regalis ſancti Montis magnæ Lauræ, & ipſius locumtenens, ſubſcripſi.

Dorotheus ſacer monachus, vicarius venerabilis & ſacri Montis ſancti magni monaſterii Vatepedi, ſubſcripſi.

Gerontius ſacer monachus, olim prior venerabilis ſacri regalis monaſterii Chriſti omnipotentis, ſubſcripſi.

Athanaſius abbas monaſterii Circumſpecti ſubſcripſi.

Germanus olim abbas ſancti Baſilii ſubſcripſi.

Pachomius ſacer monachus & abbas ſancti Pauli, ſubſcripſi.

Lecto decreto ſolemniter, & ſubſcripto, Græci ad patriam reverſuri diſcedunt Florentia.

Num. XI.

AND. His omnibus expeditis, die XXVI. Auguſti ſolemniter per totum ſacrum cardinalium collegium ſociati imperator, Græcive, ex Florentia ad patriam * redeuntes exiverunt, aſſociantibus eumdem demum per territorium Florentinum cardinalibus tribus, ac multis aliis: hiſque ſanctiſſimæ unionis optatus finis impoſitus eſt. Caplex hæc, frater optime, quæ quidem etſi facundius, non tamen recte proprieve referri potuiſſent: & retuli prout tuere, verbiſve propriis eorum qui ea protulere, ne verborum ornamento a geſtorum veritate divertere judicarer. Plurima quæ in ſecreto ſunt geſta, aliis referenda dimiſi, qui his interfuere: hæc, quæ publice geſta ſunt, continent, nulla a re ipſa mutata ſententia. Vale.

* *Venetiis ingreſſi gentes, ut ſupra dixit imperator hac eadem collatione n. 6. & teſtatur Græcus ſcriptor in hoc ſeſſorum.*

LUDOV. Et tu vale.

ANNO CHRISTI 1439.

In ſupradictorum confirmationem opportune hæc ſubjicimus ex manuſcripto codice bibliothecæ Heidelbergæ Romam in Vaticanum advecto fol. 272. tenoris ut ſequitur.

Anno domini 1439. die Lunæ ſexta * menſis Julii facta fuit ſeſſio ſolemnis in majori eccleſia Florentina, in qua Græci fuerunt reducti ad fidem noſtram & obedientiam Romanæ eccleſiæ. Imperator, nobiles Græci, legati domini imperatoris Trapezuntii, legati regis Iberorum, Rutheni archiepiſcopi, & epiſcopi ipſorum, nec non omnes alii, qui erant in numero quingenti, genibus flexis ad papam acceſſerunt, & oſculati ſunt ſibi manus, prout moris eſt. Latini cantarunt hymnum, Veni creator Spiritus, &, Te Deum laudamus. Deinde Græci more ſuo cum maxima devotione in Græco ſimilia cantarunt, & fuit celebrata miſſa ſolemnis per papam. Poſt miſſam fuit lecta bulla decreti per cardinalem ſancti Angeli in Latino: in Græco autem fuit lecta bulla per unum archiepiſcopum Græcum, & bulla fuit ſcripta in Latino & in Græco, in una charta. In medio chartæ, videlicet per longitudinem chartæ, erat una linea, ſicut fit in quinternis, in quibus ſcribuntur jura: ab una parte fuit ſcripta bulla in Latino, & ſubſcripta per papam, cardinales, & alios prælatos: ab alia vero parte fuit ſcripta in Græco pulcherrime ſimili modo ſicut Latina, & ſubſcripta per imperatorem cum incauſto rubeo. Per quadragintaſex vero, patriarchas & archiepiſcopos Græcos, Trapezuntios, Iberos & Ruthenos, fuit ſubſcripta cum incauſto nigro in ſimili forma in litera Græca, ſicut noſtra bulla Latina. *Hæc ibi.*

Supradictum decretum pro Græcis extat etiam in bullario Romano ſub Eugenio, & unum ex originalibus in pergameno Latine & Græce ſcriptum, manu Eugenii papæ & cardinalium nigris, nec non imperatoris Græcorum rubris characteribus ſubſcriptum, vidi in archivo baſilicæ ſancti Petri, quod iterum refertur infra in decreto pro Jacobinis tranſumpto ex alio originali, ut ibi dicemus.

Legi in quodam veteri manuſcripto penes illuſtriſſimum dominum Carolum Strozzium, Julianum Cæſarinum cardinalem donaſſe reipublicæ Florentinorum originalia unionis Græcorum, Armenorum & Jacobinorum, cum eccleſia Romana, in quadam capſula argentea, quam capſulam & in ea ſervata originalia, in theſauro reliquiarum exiſtenti in ſacello ſancti Bernardi in veteri palatio magni ducis Etruriæ, retulit mihi ſe vidiſſe eruditiſſimus dominus Ferdinandus Ughellus abbas ſanctorum Vincentii & Anaſtaſii ad Aquas Salvias ordinis Ciſtercienſis.

Extant in valvis æneis juſſu Eugenii papæ IV. in majori porta baſilicæ ſancti Petri collocatis, inſculpta nobiliora ejuſdem pontificis monumenta, inter quæ apparet publica ſeſſio præſentibus papa, imperatore, ejuſque fratre deſpoto, ac patrum ſenatu, Florentiæ habita, in qua a cardinali ſanctæ Sabinæ & archiepiſcopo Nicæno legitur decretum fidei. Subinde inſculptus etiam cernitur diſceſſus imperatoris Venetias verſus, ubi triremim ingreditur Conſtantinopolim rediturus, ut his in gratiam lectoris imprimi curavimus.

* inquit Julianus.

Hoc

Anno Christi 1439.

Hæc decreto fidei per orbem transmisso, & in specie ad patriarcham Alexandrinum; sic illum rescripsisse habetur in Vaticano codice.

Litera patriarchæ Alexandrini ad sanctissimum dominum Eugenium papam IV.

Philotheus miseratione divina [a] *papæ & patriarchæ magnæ civitatis Alexandriæ ac totius Ægypti.*

[a] Nomen papæ unum cum jure legationis ad concilium Ephesinum, a Cœlestino papa concilium sancto Cyrillo patriarchæ Alexandrino, & per successores continuatâ, affirmat Morph. lib. 14. cap. 14. dubitat Baron. tom. 5. anno 430. num. 26. & in notis ad martyrol. sub die 10. Januarii.

PATER sanctissime; pater beatissime, religiosissime, justissime, terrestris angele, & cœlestis homo, qui cum gratia Dei indutus, cum sacra veste ornatus, boni gregis optime pastor, qui doctrina tua irruentes lupos ab ovibus universalis ovilis depellis, Christi nostri benefactoris patrocinio, deinde principis apostolorum Petri, petra fidei, caput omnium Christianarum ecclesiarum, qui ex Christo Jesu domino nostro sacram potestatem accipiens, papa magnæ urbis Romanorum, & protector ceterorum patriarcharum factus es, comministerque & frater in Spiritu sancto, domine sancte papa Eugeni, sit tibi gratia, magnificentia simul & gloria a Deo Patre omnipotente, & domino nostro Jesu Christo, qui tribuens suis discipulis pacem in sancta Sion, *Pacem*, inquit, *meam do vobis, pacem relinquo vobis*. Non sicut ad ceteras gentes, sed per igneas linguas illis advenit [b], aperiensque corda eorum, adimplens eos quantum quisque capere poterat, ac sic institutos in universum orbem ipsos dimisit, quantum naturalis ac gentilis philosophiæ indocti fuerant, tanto veræ scientiæ & justitiæ rudimenta susceperunt. Hanc igitur gratiam, pacem ac benedictionem in maxima tua beatitudine primo, deinde in sanctis fratribus meæ moderationis, pontificibus, sacerdotibus, omnibusque Christiano nomine appellatis, idem spiritus multiplicare dignetur, intercedentibus ad hoc munus perfectissima regina ac Dei genitrice Maria, beato Marco apostolo & evangelista, ac demum omnibus sanctis Dei. Amen.

Joan. 14.

[b] Per Spiritum sanctum: nam statim subdit: id est Spiritus, &c.

[c] Mea humilitas, pater beatissime, audiens quæ tuæ magnæ sanctitati a filio meo in Spiritu sancto fratre Alberto monacho ordinis Minorum misso in Ægyptum, refero, ut scilicet huc ad nos veniens, detulerit sanctissimas literas tuæ sanctitatis, quas diligentissime legi jussimus, & contenta in illis [d] mandata de sacra & œcumenica synodo, cum omnibus patribus, locatenentibus sanctorum patriarcharum, & potentissimo imperatore nostro Joanne Palæologo, ac omnibus pontificibus ac doctoribus orientalibus ac occidentalibus sanctis, intelleximus cognovimusque, quo pacto unio & pax in tota catholica ecclesia celebrata est, caritate perfecta, anima una, fide una ac symbolo, abjectoque schismate & inimicitia, in latriam communem ac justitiam, Dei omnipotentis amor & pax invocata sunt per gratiam, miserationem, pietatemque domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

[c] *Id est*, mea humilitas audivit & legit opera tuæ sanctitatis, quæ refero, ut scilicet, &c.

[d] decreta.

Lectis igitur sanctissimis literis tuis, perfectissime pater, omnes adorationis gratias egimus domino nostro Jesu Christo de tam excellentissimo dono ecclesiæ suæ catholicæ elargito: huic nostræ alacritati aliud * quodque lætitiæ genus additum est. Siquidem eodem pene momento quo dominus frater Albertus huc accesserat, redditæ sunt mihi literæ ex magna urbe Constantinopoli serenissimi domini imperatoris, & locum nostrum tenentium patrum, quorumdamque nobilium, perlatæ manibus persæcratissimi fratris meæ moderationis metropolitæ Rhodi domini Anathermetis: legimusque utrasque, Græcas scilicet & Latinas, contulimusque eas, orationem orationi, versum quoque versui; & similes omnino illas reperimus, stipulatas subscriptionibus sanctorum patrum ac fratrum, archiepiscoporum & magistrorum orientalium & occidentalium, obsignatas sigillis tuæ magnæ sanctitatis, & potentissimi principis domini imperatoris. Unde cum nostris Ægyptiis pontificibus & ceteris clericis nostris statuimus, ut ubique in omnibus Christi ecclesiis inter missarum solemnia pœ ceteris patriarchis memoriam tuæ beatitudinis faciamus, sicut in sacris canonibus cautum est. Ego vero, pater beatissime, decretum sacræ synodi summa veneratione suscipiens, in pectore meo æterna inspectione infixi, sequi instituens tuæ sanctitatis vestigia sacra, & synodos, & apostolicos canones. Agimus præterea gratias Deo piissimo cum iis populis Christianis, quod nos tanto dono dignos efficere voluerit, constituentque nos omnes, ut sub auctoritate & potentia tuæ sanctitatis regamur, atque sub umbra alarum tuæ pietatis doceamur. Te autem, pater beatissime, felicem, summaque beatitudinis dignum esse omnes gentes existimabunt. Nam fons vitæ in evangelio beatos dixit ac filios Dei, qui pacem hominibus comparant. Et certe beatus es, pater sanctissime. Multi enim sanctorum pontificum ac regum cupierunt videre hoc unionis munus, & non potuerunt. Tu vero non solum hoc præ ceteris assequi meruisti, sed & summam mercedem habebis, coronaque veritatis cum omnibus justis coronaberis. Amen.

* *f.* quoque

Scripsit mea humilitas literas ad potentissimum principem dominum imperatorem, & ad quosdam pontifices Constantinopolim, significans, ut si quis ea quæ in sacra synodo decreta ac diffinita sunt, non recipit, tanquam tyrannus & hæreticus habeatur, decidatque a communione sanctæ catholicæ ecclesiæ. Inclino meipsum, pater beatissime, sub scabello pedum sanctitatis tuæ, cum qua sit gratia, beatitudo & pax cum omnibus utriusque ordinis viris sub tua potestate constitutis, & benedictio tuæ beatitudinis sit cum omnibus nobis. Amen.

Inferius literis magnis scriptum sic erat.

Philotheus miseratione divina papa & patriarcha magnæ civitatis Alexandriæ & totius Ægypti.

Collatio XXII.

NOTÆ HORATII JUSTINIANI

AD VIGESIMAMSECUNDAM COLLATIONEM.

1 *Antirrhesis.*] Sic Græco vocabulo vocat responsiones ad auctoritates adductas ab Eunomio, qui est lib. 5. adversus eumdem, capite cujus titulus est, *Quod participant de creatore, quæ ad imaginem ejus facta sunt*, in fine.

2 *Condidit.*] Scilicet adversus Eunomium in illa auctoritate, quod Filius sit secundus a Patre, & Spiritus secundus a Filio, de qua satis supra dictum est.

3 *Conce-*

Collatio XXII.

1 *Concedamus*.] Verba ſcilicet, *aſſi hoc concedamus*, per ſuppoſitionem dicta in aliis auctoritatibus Baſilii, ut addebat Epheſinus, de quibus ſatis ſupra collationibus præcedentibus.

4 *Arium*.] Cujus titulus eſt, *De Incarnatione Chriſti*, vel *de humana natura Chriſti*, in editione Pariſienſi anno 1572. tomo tertio. In editione vero Commeliniana Græco-Latina anno 1600. tom. 1. in quarum editionum textu Latino non legitur, & *Filii*, cum tamen in textu Græco ibidem e regione poſito legatur, videlicet: *Si enim non eſt ſubſtantiæ Patris & Filii Spiritus ſanctus*: in qua etiam lectione deeſt illa præpoſitio, de videlicet, *de ſubſtantia Patris & Filii*, ut legit ex Græco hic Provincialis, ac etiam refert Græcus ſcriptor ſeſſione 20.

5 *Cyrilli*.] Præſertim ex ejus epiſtola ad Theodoretum, quæ incipit, *Cum Salvator noſter*, & in declaratione noni anathematiſmi, de quibus ſupra: unde etiam apparet, in quo ſenſu dicat Cyrillus, ſe columniam paſſum, de quo ſupra Epheſius: nam Cyrillus ſemper perſtitit in ſententia proceſſionis a Filio.

6 *Cardinalis*.] Hæc reſponſio cardinalis neceſſario præſupponit dixiſſe etiam Rufi. quod ponit Græcus ſcriptor ſeſſione 25. videlicet, *Qui ſolus certat in ſtadio, victoriam adeptus videtur*.

7 *Referenda*.] Græcus ſcriptor ſeſſione 25. ante modium, quæ correſpondet huic collationi, ait, Beſſarionem habuiſſe orationem dogmaticam ſeorſum ad Græcos de unione. Hanc ipſemet Beſſarion ex Græca Latinam fecit, imo & auxit: ideo in editione actorum concilii Græca & Latina editorum poſita e regione textus Græci, in aliquibus ſibi invicem non correſpondent. Eam ex Vaticano codice manuſcripto Latino in hac hujus operis exhibemus.

8 *Verum*.] Sanctus Antoninus, qui concilio præſens interfuit, in ſua hiſtoria tit. 22. cap. 13. hæc ait: *Cum Eugenius Florentiam tenderet, inſidiæ ei in via parata ſunt ad capiendum eum: ſed deceſſit eis, declinavit a via recta, alteram inſuetam aſſumens, & periculum evadens*.

9 *Patriarcham*.] Cujus, ut Græcus ſcriptor refert ſeſſione 25. hæc fuit poſtrema ſententia, mentiſque teſtatio: *Joſeph miſeratione divina archiepiſcopus Conſtantinopolis novæ Romæ, & œcumenicus patriarcha*.

Quoniam ad finem vitæ meæ perveni, ſolutus jam commune debitum, Dei gratia ſcribo & ſubſcribo ſententiam meam aperte, univerſitati morum filiorum. Omnia igitur quæ ſentis & quæ dogmatizat catholica & apoſtolica eccleſia domini noſtri Jeſu Chriſti ſummivis Romæ, ipſe quoque ſentio, & iis me acquieſcentem do ac dico. Profiteor quoque beatiſſimum patrem patrum, & maximum pontificem & vicarium domini noſtri Jeſu Chriſti, antiquæ Romæ papam, nec non purgatorium animarum: in horum quippe fidem ſubſcripſum eſt die menſis Junii nono, 1439. indictione ſecunda.

Utinam hic ſubſcriptio religioſiſſimi viri legeretur: non enim in ea cerneretur ab apoſtolicæ ſedi obſequentiſſimo uſurpatum nomen œcumenici in titulo hujus ſententiæ a ſcriptore quopiam appoſitum, ut obſervat etiam Arcudius in notis ad epiſtolam generalem Beſſarionis, una cum aliis ejuſdem Beſſarionis opuſculis editam. Sed quamvis etiam daremus, hoc titulo ſe ſubſcripſiſſe patriarcham, non ideo infertur, quod nonnulli exaggerant, toleratum fuiſſe hunc titulum patriarchæ ab Eugenio papa in concilio Florentino. Quid enim commune habet papa & concilium cum ſubſcriptione privatim in cubiculo facta, quæ nec publice lecta dignoſcitur? Hunc titulum œcumenici, id eſt univerſalis, ſanctus Gregorius papa adverſus Joannem patriarcham, qui primus hunc ſibi titulum temere aſſumpſit, ita eſt interpretatus, ut ſibi ipſi etiam denegaverit. Interpretatus eſt enim privative quoad omnes alios, ita ut qui ſe inſcriberet œcumenicum, id eſt univerſalem, omnes alios patriarchas & epiſcopos cenſeret eſſe privatos, & ſe ſolum paſtorem crederet habitabilis terræ. Sic enim ait epiſtola 38. libri 4. quam refert etiam Baronius tomo 8. anno 595. num. 31. *Nullus ſibi hoc temerarium nomen arripiat, ne cum ſibi in pontificatus gradu gloriam ſingularitatis arripiat, hanc omnibus fratribus denegaſſe videretur*: & epiſtola 32. *Nullus unquam hoc ſingularitatis vocabulum aſſumpſit, ne dum privatum aliquid detur uni, honore debito ſacerdotes privarentur univerſi*. Ceterum Innocentius III. papa aliam etiam intelligentiam tribuit huic titulo œcumenici, ſecundum quam reſpondendo Joanni patriarchæ Conſtantinopolitano, docet convenire ſoli Romano pontifici. Sic enim ait epiſtola 198. libri 2. quam refert idem Baronius tomo 9. anno 787. num. 8. *Dicitur univerſalis eccleſia illa una, quæ ex univerſis conſtat eccleſiis, quæ Græco vocabulo catholica nominatur*: & *ſecundum hanc acceptionem vocabuli, eccleſia Romana non eſt univerſalis eccleſia, ſed pars univerſalis eccleſiæ, prima videlicet & præcipua, velut caput in corpore, quamquam in ea plenitudo poteſtatis exiſtit: ad ceteras autem pari aliqua plenitudinis derivatur. Dicitur etiam univerſalis eccleſia illa una, quæ ſub ſe continet univerſas eccleſias*: & *ſecundum hanc nominis rationem Romana tenenus eccleſia univerſalis nuncupatur, quoniam ipſa ſola ſingularis privilegio dignitatis cæteris eſt prælata. Sed & Deus univerſalis dominus appellatur, non quaſi diviſus in ſpecies, aut ſpecialiſſimas, aut ſubalternas, ſed quoniam univerſa ſub ejus dominio continentur*. Hæc Innocentius papa. Atque hoc ſecundo ſignificatu tituli univerſalis Romanam eccleſiam univerſalem appellavit Sixtus papa primus tomo 1. conciliorum, epiſtola 2. *Sixtus*, inquit, *univerſalis, apoſtolica eccleſia epiſcopo, omnibus epiſcopis in domino ſalutem*. Qui titulus idem eſt ac ille Zephyrini papæ in edicto, quod carpit Tertullianus libro de pudicitia, capite primo, de quo plura Baronius tomo ſecundo anno 216. num. 4. *Zephyrinus pontifex maximus epiſcopus epiſcoporum*. Eodemque ſignificatu nemini ab univerſali concilio unquam attributus titulus univerſalis, niſi ſoli pontifici Romano Leoni magno a concilio Chalcedonenſi, non ſolum in epiſtolis eidem pontifici ab Alexandrinis directis, & in concilio publice lectis, ut in prima parte ejuſdem concilii: verum etiam in titulo epiſtolæ ab ipſo concilio pro confirmatione geſtorum eidem pontifici tranſmiſſæ, ut in tertia parte concilii numero ſecundo. Et quamvis hodie in ea epiſtola hic titulus alicujus dolo librarii non legatur, ut obſervat Baronius tomo 6. anno 451. num. 150. in ejus tamen inſcriptione, vel alibi, hunc titulum fuiſſe a ſacro concilio Leoni attributum, omni certitudine affirmandum eſt: ſic enim ait ſanctus Gregorius libro quarto, epiſtola 36. ad Eul. egiam: *Veſtra ſanctitas novit, quod nisi per ſanctam Chalcedonenſem ſynodam pontifici ſedis apoſtolicæ (cui Deo diſponente deſervio) hoc univerſitatis nomen oblatum eſt*. Quod vero ſubdit: *ſed nullus unquam conſenſit*: obſervat Baronius ubi ſupra, intelligendum ita, ut nemo Romanorum pontificum eo titulo ex ſolemni ritu ſemper & in omnibus inſcriptionibus vel ſubſcriptionibus uſus ſit: atque in eumdem ſenſum locutus videtur Leo IX. epiſtola ad Michaelem patriarcham, quam refert etiam Baronius tomo undecimo anno 1054. numero 12. cujus hæc ſunt verba: *Qualis vero & quam deteſtabilis atque lamentabilis eſt illa ſacrilega uſurpatio, qua te univerſalem patriarcham jactas ubique & ſcripto & verbo, cum omnis Dei amicus hujuſmodi belluinas horruerit honorari vocabulo? Et quis poſſit Chriſtum convenientius poſſit inſigniri hoc vocabulo, quam qui dixit: divina voce*: Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam? *Verumtamen, quia ille non, invenitur univerſalis apoſtolus dictus, quamvis princeps apoſtolorum ſe conſtituerit, nullus ſucceſſor ejus tam prodigioſo prænomine conſenſit appellari, licet magno Leoni prædeceſſori noſtro & ſucceſſoribus ejus hæc ſancta decrevit Chalcedonenſis ſynodus*. Et infra: *Ecce ille Joannes veſter, cujus voſana adinventionis adhuc hæredes permanetis* (de Joanne patriarcha loquitur, quibus primus ſibi œcumenici prænomen indidit,) *qui ſecundum pſalmiſtam per vos adhuc vocat nomina ſua in terris ſuis, eum interiit, non ſumpſit omnia, neque deſcendit cum eo gloria ejus in infernum: ipſe a beatiſſimis pontificibus Pelagio & Gregorio ſucceſſoribuſque eorum pro hac inſolentia anathematizatus, in ſua pertinacia irrevocabilis periit, jamque per quadraginta & quadringentos annos ſua contumacia ſequaces præcipitavit non ceſſat*. Hæc Leo IX. Sed & Hadrianus papa in epiſtola ad Conſtantinum & Irenem Auguſtos, quæ extat in actis ſeptimæ ſynodi actione 2. hæc ait: *Valde mirati ſumus, quod in veſtris imperialibus juſſis pro patriarcha regia urbis* (ſcilicet Taraſio, directis) *univerſalem ibidem eum reperimus exaratum; ſed utrum per imperitiam vel hæreſim iniquorum ſcriptorum eſt, ignoramus: ſed deinceps ſuademus veſtra clementiſſima imperialique perennia, ut minime in ſuarum exarationum ſerie univerſalis deſcribatur, quia contra ſanctorum canonum inſtituta, ſeu ſanctorum patrum traditionum decreta eſſe videtur. In ſecundo enim ordine nonniſi per ſanctæ noſtræ catholicæ & apoſtolicæ eccleſiæ auctoritatem valuit nomen habere; quod nimirum ſi univerſalis ſuper prælatam ſibi ſanctam Romanam eccleſiam, quæ eſt caput omnium Dei eccleſiarum, deſcribatur, tanquam ſanctarum ſynodorum rebellem atque hæreticum manifeſtare ſe, certum eſt. Quod ſi univerſalis eſt, etiam eccleſia noſtra ſedis primatum habere dignoſcitur, quod ridiculum omnibus fidelibus Chriſtianis apparet, quia in toto orbe terrarum ab ipſo redemptore Mundi beato Petro apoſtolo principatus & poteſtas data eſt, &*

per

Anno Chriſti 1439.

Anno Chr. 1171 1680.

per eundem epiſtolam, cujus vel immemoriti vibres gerimus, ſanctæ eccleſiæ & apoſtolicæ Romanæ miſſa halleonas & in eorum manus principatuum ac poteſtatis auctoritatem, quæcumque (quod non credimus) ſi quiſpiam eam univerſalem nuncupaverit, vel aſſenſum tribuerit, ſciat ſe orthodoxæ fidei eſſe alienum, & noſtræ catholicæ & apoſtolicæ eccleſiæ rebellem. Hæc Hadrianus. Certe ipſe ſanctus Taraſius, quem etiam Romana eccleſia inter ſanctos relatum venerator in martyrologio die 25. Februarii; nuſquam hunc titulum reperimus uſurpaſſe: nec mirum ſi in actis præfatæ ſeptimæ ſynodi, præſertim actione ſecunda, ab aliquibus inter dicendum invenitur ei attributus, etiam coram præſidentibus legatis apoſtolicis: nec enim ſingulorum voces poterant provideri, nec ad vitanda ſcandala de ſingulis erat agendum, incumbentibus legatis apoſtolicis definitioni de ſacrarum imaginum veneratione, propter quam facta fuerat ſynodus convocata. Ideo forte Baronius tom. 9. anno 787. num. 8. in fine, dicit hunc titulum patriarchæ Conſtantinopolitano, *licet nunquam approbatum, coloratum tamen a Latinis fuiſſe.* Indulgentius loquitur, & quidem nimis Anaſtas. tom. 2 lib. 4. cap. 4. in fine, dum ait, *poſt Photium patriarcham Romanis pontificibus annuentibus hunc titulum uſurpari a Græcis cœptum eſſe.* Ceterum Anaſtaſius bibliothecarius in præfatione ſeptimæ ſynodi alloquens Joannem VIII. ſummum pontificem, ſic ait: *In eo ſane, quod frequenter univerſalem hanc ſynodo Græci patriarcham ſuum appellant, apoſtolatus veſtræ Græcorum adulationi vanum dat, pralatiſſuis non ſine reprehenſione placere ſtudentium. Porrum cum apud Conſtantinopolim poſſim frequenter Græcos ſuper hoc vocabulo reprehenderem, & ſalſas arrogantiæ rationes redarguerem, aſſerebant quod non ideo œcumenicum dicerent patriarcham, quod univerſi orbis totius præſulatum, ſed quod cuidam parvi præſſe orbis, qui a Chriſtianis inhabitatur.* Hæc Anaſtaſius, *frigida admodum*, ut recte ait Baronius tom. 9. anno 787. num. 7. *excuſantes Græci errorem, atque abſurde nimis. Etenim hæc ratione, quia œcumenicum dici poſſe ſuum ipſorum patriarcham profeſſi ſunt, quod eſſe non orbi, loco tamen & habitationi ejuſdem præeſſe, ceteri omnes epiſcopi œcumenici patriarchi dici poſſent, quod quilibet eorum habitabili orbis loco præeſſe. Ceterum ſi ex divinis ſcripturis ejus nominis petatur interpretatio, quod apud ſeptuaginta, qui Græce eloquia divina ſcripſere, οἰκουμένη ſæpe habetur, Latini interpretes, ut eſt videre frequenter in pſalmis, orbem terræ, ſive orbem terrarum tranſtulere, ex ejus vocis proprietate, quam Græci ſecundum Græcos interpretes quotidie pſallentes ignoraſſe minime putaverunt: qui tam inepte redargutionem Anaſtaſii elaſerunt.* Hæc Baronius.

10 *Repetierunt.*] Id eſt, replicaverunt cedulam Ferrariæ deductam. In ea enim civitate privatas diſputationes nonnulli deputati hinc inde egerunt de purgatorio, ut ſupra dixit Andreas prima collatione: & primo, An purgatorium ſit: ſecundo, An pœna ignis corporei ibidem ſit. Et quidem quod purgatorium ſit, convenerunt Græci. De pœna autem ignis corporei nil in infra ſcripta cedula dicitur, neque in diffinitione concilii. Quapropter hic articulus de igne corporeo in loco purgatorii quamvis verißimus ſit, ut communis opinio affirmat, adhuc tamen non eſt de fide, ut obſervant Bellarminus de purgatorio lib. 2. cap. 11. Suarez in 3. parte, tomo 4. diſput. 46. ſect. 2.

11 *Donec.*] Moderna tranſlatio ſic habet: *Quamobrem ne ſimul & humana natura relinqueretur dignitas libera voluntatis, & ipſum auferretur malum, hanc divina ſapientia rationem excogitavit, ut in his hominem eſſe ſineret, quæ ſibi ipſe elegiſſet, quo guſtatis malis quæ concupierat, experiendoque diſceret, quæ quibus commutaſſet, rurſus incenderetur, ut vitiorum onere depoſito, vel poſt obitum expurgatis iquis fornace expiatus, ad priſtinam vellet redire felicitatem.*

12 *Hadrianus.*] Habetur hæc epiſtola actione ſecunda ſeptimæ ſynodi ex verſione Anaſtaſii, & apud Baronium tomo 9. anno 785. numero decimoquarto. Poſt dicta Provincialis ſubſumit cardinalis, epiſtolam Hadriani fuiſſe receptam in concilio, eadem ſcilicet actione ſecunda.

13 *Conſilium.*] Inter varias lectiones in margine illius epiſtolæ adnotatas poſſet etiam hæc apponi. Nam ibi loco horum verborum, *veſtrum conſilium demonſtrans*, hæc leguntur, *benevolentiam præferens*: quæ nullum ſenſum ad rem continent.

14 *Convocandi.*] Id eſt, ſequitur in particula *paſcendi* contineri etiam poteſtatem *convocandi*, ut ipſe Provincialis magis explicat infra hac eadem collatione num. 7. Nam verbum *convocandi* explicite non legitur neque in cedula, neque in diffinitione.

14 *Convenias.*] Cum dicit cap. 13. *ante diem feſtum paſchæ*, quaſi inde colligatur, quod cum eſſet ante feſtum paſchæ, non erat neceſſe comedere in azymo. Collatio XXII.

16 *Prolatæ.*] Scilicet, *hoc eſt enim corpus meum*; &c, *hic eſt enim calix*, &c. ſint forma eſſentialis ſacramenti euchariſtiæ. Hinc apparet, quod alia etiam cedula circumferebatur propter hæreſim neſtorianorum Græcorum Cabaſilæ & Marci Epheſii, contendentium, verba illa latinigia Græca, *Hoc panem hunc proviſum corpus Chriſti tui; quod autem in poculo, proviſum ſanguinem Chriſti tui tranſmutans Spiritu ſancto ſuo*, eſſe de eſſentia formæ, de quibus vide Arcudium in concordia lib. 3. cap. 27. Cur autem hic error non ſit damnatus in diffinitione, infra eadem collatione num. 8. & 9.

17 *Appellavit.*] Ad ſedem ſcilicet apoſtolicam ab injuſtitia ſecundæ ſynodi Epheſinæ damnatæ, in qua & fuit occiſus. Vide apud Binium in notis ejuſdem ſynodi, ſeu conciliabuli, tomo 2. conc. parte 2. editionis Colonienſis.

18 *Fidei.*] Nam quæ ſtatuerant de primatu ſedis Conſtantinopolitanæ poſt Romanam, & ſupra Alexandrinam, noluit approbare, imo expreſſe reprobavit Leo. Vide Baronium tomo 6. an. 452. num. 9. & 455. num. 5. & tomo 12 anno 1191. num. 52.

19 *Temporalis.*] Quod ſi tyrannice & de facto facta ſit aliqua convocatio concilii ſine auctoritate ſedis apoſtolicæ, ſemper ut conciliabulum fuit reputatum, donec aſſenſus & confirmatio ejuſdem apoſtolicæ ſedis acceſſerit. Vide Baronium tom. 7. anno 553. num. 225. & ſeq. & anno 554. num. 4. & 555. num. 11. & 556. num. 2 & 557. num. 2.

20 *Epiſcopum.*] Petro ſucceſſit Evodius, Evodio Ignatius. Vide Baronium tom. 1. anno 59. num. 18. & anno 71. num. 13.

21 *Leo.*] Canonem Chalcedonenſem de primatu Conſtantinopolitanæ eccleſiæ poſt Romanam a ſancto Leone papa fuiſſe reprobatum expreſſe, vide apud Baronium tom. 6. anno 452. num. 9 & 455. num. 5 & tom. 12. anno 1191. num. 52. Imo nec Nicolaus papa I. illum canonem agnoſcit in epiſtola ad Michaëlem imperatorem, quæ incipit, *Propoſueramus*: ſed patriarchæ Conſtantinopolitani imperatorum freti potentia, ſecundum poſt Romanum locum ſibi uſurpabant, qui tandem a Romanis pontificibus tranquillitatis cauſa fuit permiſſus, & primo ab Innocentio III. in concilio Lateranenſi approbatus, relato in cap. Antiqua de privileg. Vide etiam Binium in notis concilii Conſtantinopolitani 1. canone 5. alias 3. verbo Conſtantinopolit. & Bellarm. de Roman. pontif. lib. 1. cap. 24.

22 *Legem.*] Novell. 131. in qua poſtquam dixiſſet de conciliis Nicæno, Epheſino, Conſtantinopolitano & Chalcedonenſi, in quibus præſupponebat inſertum & approbatum canonem de archiepiſcopo Conſtantinopolitano, ſubdit hæc verba: *Ideoque ſancimus ſecundum earum diffinitionem, ſanctiſſimum ſenioris Romæ papam primum eſſe omnium ſacerdotum, reverendiſſimum autem archiepiſcopum Conſtantinopoleos novæ Romæ ſecundum habere locum poſt ſanctiſſimum apoſtolicam ſenioris Romæ ſedem.* Hæc ipſe: *Qui quod ſciret non eſſe imperatoria auctoritatis ordinem præſcribere ſedibus, earumdem ſynodorum diffinitionibus inhærendo, id ſe ſancire dicit, & perperam. Etenim cum tam ex concilio Conſtantinopolitano, quam Chalcedonenſi, id ſibi vindicare conati ſuerint epiſcopi Conſtantinopolitani, adverſatus eſt Leo papa, ut ſuperius dictum eſt.* Vide Baronium tom. 7. anno 541. num. 21. Has autem leges ſæculares adducit Provincialis, argumento, ut ajunt, ad hominem, & ut ſaltem tanquam ex hiſtoria & facto ipſo Græcos convinceret.

23 *Canone.*] Obvolutas ſententias ſic explico. Arathenſis dixit: *Nullus noſtrum negat, quod ſine poteſtate Romani pontificis non poteſt convocari concilium: ſed contra papa ſine patriarchis, poteſt ſcilicet convocare, id eſt non requiſito eorum conſenſu.* Quod hic ſit ſenſus Arathenſis, patet ex immediate ſequenti interrogatione. Nam ideo ſtatim cardinalis quæſivit, quid ſentiret Arathenſis in caſu, quo patriarchæ prætextu alicujus canonis contradiceret convocationi papæ, non foret tunc legitimum concilium. Et reſpondit Arathenſis, quod ſuppoſita convocatione papæ, *propter contradictionem aliorum non deſiſtet, quo minus ſit concilium legitimum.* Tunc concludens ſubdidit cardinalis: *Igitur ſine papa non erit concilium*: cum tamen ſcilicet poſſit eſſe ſine patriarchis, ut dictum eſt. Et quia cardinalis interrogaverat, quid ſi prætextu alicujus canonis convocationi papæ reſiſterent; ſubſumpſit Provincialis, magis id declarando, quod ille canon non potuiſſet eſſe niſi apocryphus: ſubjunxitque cardinalis ad confirmationem dictorum privilegium Conſtantini, quod legi voluit, non illud approbando, ſed ad homines Græcos magis convincendos ex ipſis eorum juribus, licet invalidis. In eo enim privilegio, quod

Collatio XXII.

Anno Christi 1439.

refertur a Gratiano diſtinctione 96. cap. Conſtantinus, & latius a Theodoro Balſamone in Nomocanone titulo 8. cap. 1. Conſtantinus imperator voluit, ut *Romanus pontifex ſupra quam imperatoria majeſtas haberetur & colereture, eſſetque caput ſeptem patriarchalium, & omnium eccleſiarum*: addens, quod *ſi quid ad cultum Dei & Chriſtianam fidem ſtabiliendam pertineat, ab ipſo dijudicetur & diſponatur*. Hæc igitur voluit auctoritate Græcos convincere cardinalis, quam ipſi admittebant. Verum cum in eo ſubjungantur privilegia eccleſiæ Conſtantinopolitanæ, aperte colligitur conſtitum eſſe a Græcis, ut etiam privilegia eccleſiæ Romanæ, quæ ſunt a Deo, tanquam ab homine derivarent. Vide Baronium timentem Danaos & dona ferentes, tomo 3. anno 324. num. 117. & tomo 13. anno 1191. num. 52. Ceterum canon ille de conſenſu patriarcharum in convocatione generalis concilii, quem Provincialis ſupra dixit non potuiſſe eſſe niſi apocryphum, videtur eſſe qui ex quibuſdam ſynodicis ſcriptis enunciatur lectus in ſeptima ſynodo ex verſione Anaſtaſii ante 1. actionem, ſub titulo, *Conſcripſit brevis indicans quæ ſunt ante ſynodum*, his verbis: *Lectis quibuſdam ſynodicis ſcriptis, quæ perhibent, non oportere aliquando ſynodum univerſalem fieri præter conſenſum cæterorum ſanctiſſimorum patriarcharum*. Qui canon cum non ſit ſynodicus alicujus legitimæ œcumenicæ ſynodi, ſine dubio eſt apocryphus, ut optime dixit Provincialis: & propterea etiam dixit cardinalis, *in canone illorum*, id eſt in aliquo prætenſo canone, quatenus exhiberetur. Niſi malit quis dicere, Græcos in illis ſynodicis ſcriptis uſos eſſe vocabulo generalis, vel œcumenici, ut legitur ibi in textu Græco, in ſignificatu & ſenſu improprio, reſpectu convocationis faciendæ a patriarcha Conſtantinopolitano, de quo ibi agebatur, nimirum non œcumenici totius orbis, ſed œcumenici nationis & gentis vel ritus. Sicut enim in præfatione ipſius ſeptimæ ſynodi ad Joannem VIII. dicit idem Anaſtaſius, quod Græci dicebant ſe appellare patriarcham ſuum Conſtantinopolitanum œcumenicum, non quod univerſi orbis teneret præſulatum, ſed quod cuidam parti orbis præſſet, ut in 9. nota hujus collationis diximus: ita idem vocabulum œcumenici & generalis poterant applicare concilio non univerſali totius orbis, ſed partis & nationis orbis.

24 *Evangeliis*.] Scilicet in evangeliis habent ordinem & finem, ut hoc ſacrificium incruentum fiat in commemorationem paſſionis & cruenti ſacrificii domini noſtri Jeſu Chriſti. Dionyſius autem utitur etiam illis verbis, ut ſacerdos excuſet propriam indignitatem.

25 *Operatione*.] Loquitur ad hominem de verbis euchariſtiæ inſtitutis a ſanctis doctoribus, Baſilio, vel Chryſoſtomo. Ceterum forma extremæ unctionis eſt deprecatoria ex Chriſti inſtitutione. Vide ſanctum Thomam in 4. diſt. 23. & Suarez in 3. par. diſp. 40. ſect. 3.

26 *Effectum*.] Hanc expoſitionem datam a Græcis, quæ & communior eſt apud omnes, refert etiam Græcus ſcriptor ſeſſ. 25. Vide etiam Arcud. in ſua concordia lib. 3. cap. 31.

27 *Fiat*.] Ponderat non ſolum verba liturgiæ Baſilii, ſed etiam Chryſoſtomi, ut dicit ſtatim infra. Hæc autem ſunt Chryſoſtomi. Verum in liturgia Baſilii intolerabilis eſt modernorum ſchiſmaticorum audacia, dum ſine, non dicam recto ſenſu, ſed etiam ſine ulla prorſus connexione & ſyntaxi verborum, addiderunt in noviſſimis euchologiis impreſſis Venetiis imperativum illud *ποίησον*, fac panem hunc, &c. quod imperativum nemo dubitat exiſtere in liturgia Chryſoſtomi, in qua tamen ſuam habet cum reliquis verbis connexionem & optimam explicationem ex ſubſequentibus in eadem liturgia verbis: ſed in liturgia Baſilii nullo modo coaptari poteſt, ut patet legenti. Hæc enim ſunt verba antecedentia: *Obſecramus & poſtulamus, ut veniat Spiritus ſanctus tuus* (vel ad verbum ex Græco) *venire Spiritum ſanctum tuum ſuper nos & ſuper propoſita munera iſta, & ea benedicere & ſanctificare, & oſtendere panem quidem hunc*, &c. in quibus verbis in primis notandum, quod verbum oſtendere, *ἀναδεῖξαι*, Beſſarion in opuſc. de euchariſtia interpretatur facere; ſic in conjunctivo legens, ut veniat Spiritus ſanctus tuus ſuper nos & ſuper propoſita munera iſta, eaque benedicat, ſanctificet, & efficiat panem quidem hunc ipſum pretioſum corpus, &c. quæ Beſſarionis interpretatio veriſſima eſt & ad ſenſum Baſilii. Oſtendere enim, ſicut & dicere Dei, eſt facere. His verbis antecedentibus in liturgia Baſilii ſine ullo ſenſu vel connexione addiderunt noviſſimi ſchiſmatici imperativum *ποίησον*, fac: quod ſic ineptiſſime annectunt in noviſſimis & corruptiſſimis euchologiis: *Obſecramus & poſtulamus, venire Spiritum ſanctum tuum ſuper nos & ſuper propoſita munera iſta, eaque benedicere & ſanctificare, & oſtendere: & fac panem quidem hunc*, &c. Sed quia poſt illa priora verba Baſilii *benedicere, ſanctificare, & oſtendere*, interpoſita eſt in euchologio rubrica de aliquibus ceremoniis cum aliis verbis & orationibus, *ideo* ſubſequendo poſtmodum illud imperativum, *fac*, non tam facile apparet ineptitudo connexionis: ex quo tamen imperativo modernißimi ſchiſmatici argumenta deſumunt. Non enim tam facilem ad ſenſum catholicum habet interpretationem iſtud imperativum *fac* in liturgia Baſilii, quam habet in liturgia Chryſoſtomi. Quod imperativum *fac* in præfata liturgia Baſilii non legit Beſſarion opuſc. de euchariſtia, ſed etiam ipſe Marcus Epheſinus in opuſc. ubi contendit probare ſuam hæreſim, quod his verbis Chryſoſtomi & Baſilii perficiatur conſecratio, adducens verba liturgiæ tam Chryſoſtomi, quam Baſilii, in verbis Baſilii non refert imperativum *fac*. Verum quia non eſt hic locus de his fuſe agendi, cum præſertim effet actum agere: optime enim hæc explicat Arcudius in ſua concordia lib. 3. cap. 37. ſolum hic in confirmationem ſupradictorum, & eorum quæ dicit Arcudius neceſſe exiſtimavi addere, quod præfatum imperativum *ποίησον*, fac, in liturgia Baſilii, non legitur in vetuſtiſſimis euchologiis, quæ extant in bibliotheca Vaticana ſub numeris 1315. 1554. 1811. 1872. & 1875. Imo nec legitur in impreſſis Venetiis anno 1526. in eadem bibliotheca num. 1225. nec in impreſſo anno 1616. num. 5961. nec in impreſſo anno 1570. quod eſt penes me, nec in liturgia Baſilii impreſſa ex vetuſtis codicibus a Claudio de Sainctes.

28 *Facit*.] Hanc expoſitionem proſecutus eſt poſtea Beſſarion in ſuo opuſculo de euchariſtiæ ſacramento, quem etiam refert Arcudius in ſua concordia lib. 3. cap. 33.

29 *Annotavi*.] Quod opus Andreæ hucuſque deſideratur; formam tamen & acta concilii aliunde recollecta hoc opere congeſſimus. Meminit hujus ſui operis idem Andreas ſupra collatione 1.

30 *Approbante*.] Vide quæ diximus in 5. nota circa modum ad primam collationem, de hoc modo loquendi & diffiniendi in conciliis, in quibus ipſe ſummus pontifex perſonaliter præſidet, in ſignum auctoritatis & poteſtatis.

31 *Privilegiis*.] In concilio Lateranenſi ſub Innocentio III. cap. 5. relato in cap. Antiqua, de privilegiis hæc leguntur: *Antiqua patriarchalium ſedium privilegia renovantes, ſacra univerſali ſynodo approbante ſancimus, ut poſt Romanam eccleſiam, quæ diſponente domino ſuper omnes alias ordinariæ poteſtatis obtinet principatum, utpote mater univerſorum Chriſti fidelium & magiſtra, Conſtantinopolitana primum, Alexandrina ſecundum, Antiochena tertium, Hieroſolymitana quartum locum obtineat, ſervata cuilibet propria dignitate, ita quod poſtquam eorum antiſtites a Romano pontifice receperint pallium: quod eſt plenitudinis officii pontificalis inſigne, præſtito ſibi fidelitatis & obedientiæ juramento, licenter & ipſi ſuis ſuffraganeis pallium largiantur, recipientes pro ſe profeſſionem canonicam, & pro Romana eccleſia ſponſionem obedientiæ ab eiſdem. Dominica vero crucis vexillum ante ſe faciant ubique deferri, niſi in urbe Romana, & ubicumque ſummus pontifex præſens extiterit, vel ejus legatus utens inſignibus apoſtolicæ dignitatis. In omnibus autem provinciis eorum juriſdictioni ſubjectis, ad eos, cum neceſſe fuerit, ſalvis appellationibus ad ſedem apoſtolicam interpoſitis, quibus eſt ab omnibus humiliter deferendum*. Hæc ibi. Interfuere autem in hoc concilio Lateranenſi patriarchæ Conſtantinopolitanus & Hieroſolymitanus perſonaliter, & per vicarios Alexandrinus & Antiochenus & plures metropolitæ.

Poſt diffinitionem publicatam, Græcus ſcriptor refert quaſdam interrogationes Latinorum & reſponſiones Græcorum, atque inter alias, cur poſt verba conſecrationis adderent, Et fac panem hunc pretioſum corpus Chriſti tui: & ſimiliter poſt verba conſecrationis ſanguinis. Mirum eſt certe & incredibile, poſt diffinitionem hoc interrogaſſe Latinos. Nam ipſo Græco ſcriptore teſte ſeſſ. 25. ante diffinitionem coram papa ea de re fuit diſputatum, optimeque reſponſum a Græcis: imo Græci, ut teſtatur Andreas collat. 22. expreſſe dogma fidei fuerant profeſſi, nimirum ſolis verbis Chriſti domini fieri conſecrationem corporis & ſanguinis.

Reſponſio etiam quam ipſe refert dediſſe Græcos aliquos præſules privatim, & non tanquam de omnium conſenſu, nempe ſe dirimere matrimonia juſtis cauſis, non ſubſiſtit. Nam eam idem Eugenius in decreto pro Armenis, & poſtea Tridentinum ſeſſ. 7. damnant & anathematizant.

Similiter inter ceteras Latinorum interrogationes quæſiſſe illos refert a Græcis, cur ſacerdotes eorum inungerent ſacro chriſmate, & non potius epiſcopi: additque Mitylenenſem omnia canonice diſſolviſſe. Certe Mitylenenſis non aliud potuit reſpondiſſe canonice, niſi quod in præfato decreto pro Armenis, & poſtea in Tridentino ſeſſione 7. diffinitur,

ANNO CHRISTI 1439.

habitat, ordinarium fcilicet miniſtrum confirmationis eſſe A epiſcopum, & aliquando per apoſtolicæ ſedis diſpenſationem ex rationabili & admodum urgenti cauſa ſimplicem ſacerdotem chriſmate per epiſcopum conſecto hoc ſacramentum adminiſtraſſe.

Sed nec canonice potuit excuſaſſe Mitylenenſis epiſcopos & ſacerdotes Græcos peccati mos, ſacramentalem confeſſionem non præmittentes celebrationi ſacrificii, de qua idem auctor aſſerit, a Latinis pariter interrogatos fuiſſe Græcos, dicente apoſtolo 1. Corint. 11. *Probet autem ſe ipſum homo, & ſic de pane illo edat & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indigne, judicium ſibi manducat & bibit, non dijudicans corpus domini.* Quæ verba adducentes patres concilii Tridentini, hæc ſubdunt ſeſſ. 13. cap. 7. *Eccleſiaſtica autem conſuetudo declarat, eam probationem eſſe neceſſariam, ne ullus ſibi conſcius peccati mortalis, quamvis ſibi contritus eſſe videatur, abſque præmiſſa ſacramentali confeſſione ad ſacram euchariſtiam accedere debeat: quod a Chriſtianis omnibus, etiam ab illis ſacerdotibus, quibus ex officio incumbit celebrare, hac ſancta ſynodus perpetuo ſervandum eſſe decrevit, modo non deſit illis copia confeſſoris.* Hæc patres concilii, imo ſubdunt præceptum poſitivum his verbis: *Quod ſi neceſſitate urgente ſacerdos abſque previa confeſſione celebraverit, quamprimum confiteatur.* Hæc ibi.

Verum epiſcopi & ſacerdotes Græci non præmittunt confeſſionem, imo fere nunquam confitentur duplici ex cauſa. Prima, quia canones pœnam ſuſpenſionis imponunt clericis fornicantibus, vel alia peccata committentibus. Cum igitur ſacerdotes qui peccant, ſe habeant pro ſuſpenſis, nec putent confeſſarium poſſe illos exercitio ſui ordinis reſtituere, aliunde vero celebrare velint vel debeant, omittunt confeſſionem, ita ut hoc ſacramento ferè fiat privati.

Canon autem eſt 24. in conſtitutionibus apoſtolicis, nimirum: *Epiſcopus, vel presbyter, vel diaconus in fornicatione, vel perjurio, vel furto deprehenſus, deponatur.* Item Baſilii cap. 3. *Diaconus poſt diaconatum fornicatus, a diaconatu rejiciatur*: & can. 32. *Qui peccatum ad mortem peccans clericus a gradu deponantur*: & ſimiles, quos congeſſit Arcudius in concordia lib. 4 cap. 2. Qui canones vel ſunt ſententiæ ferendæ, non autem latæ; vel loquuntur de publicis & de foro externo, ut patet ex illo verbo, *deprehenſus*. Sed quamvis etiam dicemus & canones eſſe validos, & non ferendæ, ſed latæ ſententiæ etiam in foro interno, potius deberent Græci ſibi de remedio abſolutionis & diſpenſationis providere, quam toto vitæ tempore prætextu juris occleſiaſtici humani ms ipſum divinum pollumdare, & ſacramento pœnitentiæ privati, ac ſecunda tabula poſt naufragium deperdita neceſſario demergi.

Secunda cauſa eſt etiam, quia presbyteri Græci ſæculares cum ſint uxorati, & ipſi cum ſua familia implicati negotiis, ut reliqui de populo, non de facili facultatem audiendi confeſſiones impetrant, aut curant, ſuntque curati cum dimidiata poteſtate, ac fere omnes confeſſarii Græci ſunt monachi, quorum cum non ubique ſit copia, ideo Græci paulatim notitiam ſacramenti pœnitentiæ perdidere. Sic abyſſus abyſſum invocat.

Caute etiam legendus idem Græcus ſcriptor ibidem, dum ait, Eugenium IV. ſummum pontificem exhibuiſſe B Græcis præſulibus, ſi ipſi in locum defuncti alium patriarcham Conſtantinopolitanum ritus Græci Hieroſolymæ eligerent, ſe remoturum patriarcham ejuſdem civitatis ritus Latini. Hanc exhibitionem non eſt facile credendum feciſſe Eugenium, prudentiſſimum pontificem: notum eſt enim quantam ſemper Romani pontifices diligentiam adhibuerint pro conſervatione ritus Latini in partibus orientis. Nam Innocentius III. in præfata civitate Conſtantinopolitana inſtituit primum patriarcham Latini ritus Thomam Maurocenum, ut fideles ritus Latini ſub imperatore Balduino Flandro proprium ſui ritus patriarcham haberent, ut conſtat ex ejus epiſtolis, præſertim 18. lib. 1. regeſt. 13. & alia adducta in notis ibidem per Boſquetum Narbonenſem editione Toloſana anni 1635. Vivebat autem tunc temporis Michael patriarcha ritus Græci, ut obſervat Genebrardus in chronico anno 1215. Docet enim experientia, nullum eſſe medium efficacius ad C affectum & devotionem erga Romanam ſedem, atque ab ea dependentiam in illis partibus conſervandam, & ſchiſmata præcavenda, quam Latinum ritum, præſertim in regnantibus, & ejuſdem ritus præſules fovere & conſervare.

PARS TERTIA
ACTORUM SACRI OECUMENICI
CONCILII FLORENTINI
POST DISCESSUM GRÆCORUM.

Num. I. POST *Græcorum diſceſſum qua Eugenius papa Chriſtianis principibus, imperatori, regibus, communitatibus ac univerſitatibus reſcripſerit, hic ſubjicimus ex manuſcripto codice bibliothecæ Heidelbergæ Romam in Vaticanum advecta fol.* 273. D

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei N. N. ſalutem & apoſtolicam benedictionem.

GLORIA in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Juvat, cariſſime fili, in vocem exultationis erumpere, & geſtiente animo cum angelis miſcere lætitiam: quandoquidem ineffabile gaudium, quod erit omni Chriſtiano populo, nunciamus. Quanto quippe mens noſtra tanto divinæ conſolationis rore perfunditur, ita exhilaratur cor noſtrum, ut quod E ſentimus explicare nequidquam valeamus, ſolaque in gratiarum actione & voce laudis requieſcit affectus noſter.

Ecce enim quod ardentiſſimo ſtudio & indefeſſa pietate olim & longe, antequam ad pontificatus apicem aſſumeremur, optavimus, orientalis & occidentalis eccleſiæ diuturnum perniciolumque diſſidium poſt quadringentos quinquaginta annos divina tandem miſeratione ſublatum eſt: qua in re licet omnem pro viribus diligentiam adhibuerimus, quantum ille donare dignatus eſt, totum tamen infinitæ illius bonitatis attribuimus, ſine cujus ope totum eſt inane quod geritur.

Namque ab ipſis noſtri apoſtolatus initiis omni ſtudio elaboravimus, ut utriuſque eccleſiæ unio feliciſſime ſequeretur: & poſt multas hinc inde miſſas legationes, advenerunt ad nos anno præterito adducti, & hactenus ſuſtentati ſumptibus noſtris cariſſimus in Chriſto filius noſter Joannes Palæologus Romæorum imperator illuſtris, & bonæ memoriæ venerabilis frater noſter Joſeph patriarcha Conſtantinopolitanus, & locatenentes Alexandrini, Antiocheni & Hieroſolymitani patriarcharum, legatique Trapezuntii imperatoris, Iberorum, Ruthenorum & Valachorum, cum metropolitis & clericis ac nobilibus plurimis, & multitudine copioſa.

Avidi quippe hujus ſacratiſſimæ unionis, laboribus plurimis mariſque periculis ſeſe exponere nequaquam cunctati ſunt, ſacro œcumenico concilio, quod intra Italiam, & ubi nos commode intereſſe poſſemus, fieri magna cum inſtantia poſtularunt, adeſſe cupientes: advenerunt autem ad diſputandum, ſine contentionis tamen vitio, aut pertinaciæ ſtudio.

Nos

ANNO CHRISTI 1439.

Nos itaque divini humanique juris profeſſores omni ex parte congregare curavimus, qui cupientibus veritatem aperirent: Deoque largiente, poſtquam eis tam ex ſcripturis divinis, quam ex ſanctis patribus Latinis pariter & Græcis veritas per omnia eſt patefacta, libentiſſime conſenſerunt inventæ veritati, Spiritumque ſanctum ex Patre ſimul & Filio procedere profeſſi ſunt, ſummamque Romanæ eccleſiæ & ſanctæ ſedis apoſtolicæ auctoritatem, quam improbe nimium quidam opprimere nituntur, grate recognoverunt, atque in reliquis conſenſerunt, prout ex decreto inde confecto, quod his incluſum mittimus, tua celſitudo apertius diſcet.

Audemus ſane in domino gloriari, atque confidentiſſime dicere, id noſtra ætate patratum eſſe, quo nil majus, nihilque dignius ab ipſo apoſtolicæ prædicationis tempore catholica vidit eccleſia. Neque vero hic erit finis divinorum mirabilium, ſed divinæ miſerationis latior campus aperitur, ut ſol ille juſtitiæ, qui in oriente jam ortus eſt, ad ipſas quoque infidelium tenebras radios ſuæ lucis extendat, fiatque ſalus domini uſque ad extremum terræ, omneſque uno ore & uno ſpiritu glorificent Deum & Patrem domini noſtri Jeſu Chriſti.

Expectantur enim in dies cum noſtris nunciis ad id miſsis, & jam fere præ foribus adeſſe nunciantur Armeni, gens magna & celebris, parati ſe per omnia Romanæ eccleſiæ & ſanctæ ſedi apoſtolicæ ſubdere ejuſque mandatis & doctrinis incunctanter obedire. Merito itaque, cariſsime fili, cum in re jam tam multa, in ſpe etiam plura teneamus, omnipotenti Deo hoſtiam obtulimus jubilationis & laudis, tibique iſta inſinuanda putamus, ut noſtrorum in domino gaudiorum particeps factus, divinæ pietati nobiſcum gratias referas: hortamurque in Chriſtianæ devotionis affectu per tuum regnum litanias, proceſsiones orationeſque publicas fieri jubeas, partim referendo gratias pro acceptis a Deo muneribus, partim orando, ut complere dignetur omnipotens ſuum opus, & barbaras nationes in ſua feritate gloriantes ſub ſanctiſsimæ Chriſtianæ fidei jugum mittere.

Et quoniam ſpes adeo læta ſefe undique aperit, pio monemus affectu, ut ad eripiendos ab infidelibus, a quibus indigniſſime opprimuntur, illarum partium Chriſtianos nobiſcum animum intendas. Jam enim, Deo inſpirante, claſſem terreſtreſque copias proximo vere parare intendimus, ſperantes, quod qui cœpit in nobis opus bonum, ipſe perficiat, ac per hujuſmodi ſtudia noſtra a jugo miſerabilis ſervitutis catholicum gregem propitius ac benignus eripiat. Confidimus autem negotium facilliime felicitſſimeque ſucceſſurum, per tuam maxime reliquorumque Chriſtianorum principum opem atque operam. Accingimini itaque, fili cariſſime, ardentique animo concurrite ad hæc ſtudia pietatis, ex quibus & in hoc ſæculo gloriam conſequetis, & in futuro cum piis fidelibuſque principibus, qui ab initio Deo placuerunt, conſcribi mereberis. Nos enim te per alias noſtras literas & nuncios requiremus, non ambigentes nihil te a tuis majorumque tuorum pietate & nobilitate degeneraturum.

Datum Florentiæ Nonis Julii, pontificatus noſtri anno nono.

Hom. II. *Quæ vero hoc eodem tempore contra Baſileenſe concilibulum in hoc ſacro Florentino concilio egerit Eugenius ſummus pontifex, ſic narrat Auguſtinus Patricius cenicus Senenſis in compendio concilii Baſileenſis ſeſſione 36. (ut ipſe ait) Franciſci cardinalis Piccolominei compoſito anno ſalutis 1480. quod manuſcriptum extat in bibliotheca Vaticana.*

ANNO CHRISTI 1439.

Eugenius ſummus pontifex Baſileenſium in ſe geſta cognoſcens, re cum patribus communicata, ſeſsionem publicam Florentiæ celebrat, in qua [a] veritates fidei a Baſileenſibus declaratas reprobat atque damnat, easque aſſerit præter mentem Conſtantienſis ſynodi eſſe interpretatos Baſileenſes: tum affirmat totius orbis dæmonia ad latrocinium Baſileenſe confluxiſſe, ut ad complendam iniquitatem, abominationem deſolationis in Dei eccleſia ponant: decretum [b] contra illos Ferrariæ XV. Kalendas Martii editum innovat, declaratque, concilio Florentino approbante, omnes cujuſcumque ſint dignitatis, etiamſi cardinales, patriarchæ, archiepiſcopi, epiſcopi, aut cujuſvis alterius inferioris, qui Baſileæ poſt revocatum concilium remanſerint, interfuerintque actionibus conciliaribus, excommunicatos eſſe & privatos omni dignitate, honore ac beneficio, atque cum Core, Dathan & Abiron, ut ſchiſmaticos & rebelles, æterno judicio eſſe perdendos.

[a] ſub hoc ſcilicet ſpecioſo titulo, ut ſeſſ. 31. ejuſdem concilii.

[b] Relat. ſupra in fine primæ partis.

Et eorum omnia acta, geſta, ſtatuta & decreta, maxime in duabus ultimis ſeſsionibus circa veritatum ſuarum approbationem & temerariam depoſitionem, caſſat, revocat & annullat, ut pernicioſa & a nullam habentibus poteſtatem temere condita; illoſque omnes hæreticos cenſendos eſſe atque ſchiſmaticos, puniendos ultra ſtatutas pœnas cum omnibus ſuis fautoribus & ſectatoribus æterno judicio, ut qui confuſionem atque ſciſſuram in eccleſia Dei & principatu eccleſiaſtici ordinis ponere conarentur.

Hæc ubi Baſileæ nunciata ſunt, magna patres moleſtia affecere, videntes Eugenium, quem ſuis edictis perterritum putabant, tam acriter contra ſe inſurgere: unde adhibitis doctioribus viris apologiam contra (ut appellabant) invectivam componunt, conanturque multis argumentis affirmare, veritates a ſe profeſſas veras eſſe. Sed cum a multis deinde peterentur, ut Eugenii decretum quod, Moyſes, incipiebat, ut libellus hæreticus publico conſenſu damnaretur, magnæ ſunt habitæ contentiones. Joannes Segobius vir acer & doctus multis argumentis affirmabat, rem eſſe maximi diſcriminis, ſi ſcriptura illa hæretica cenſeretur; maximam eſſe multitudinem eorum qui Eugenium ut pontificem colerent, neque aſſentirent ejus depoſitioni; tum in congregatione illa Florentina adfuiſſe cardinales omnes, magnamque prælatorum multitudinem, cum fuit editum decretum. Omnes igitur damnari, atque hæreticos cenſeri oportere, ſi ejus ſeſsionis decreta hæretica cenſeantur; periculoſumque eſſe nimis, ſi duæ futuræ obedientiæ, Eugenii ſcilicet & novi pontificis, hæreſim ſibi invicem objiciant. Tandem, quamvis Arelatenſi aliter videretur, res in aliud tempus dilata eſt.

Hæc Patricius in ſummario ſeſſionis 36. qui in ſummario ſeſſ. 38. ſubdit Baſileenſes tandem in deterius prolapſos damnaſſe libellum Eugenii, qui incipit, Moyſes, ejuſque doctrinam.

Quod re vera præſtitiſſe Baſileenſes apparet inter acta ejuſque concilii ſeſſione 38. ab eodem Patricio citata, in qua dum plurima Baſileenſes ad

verſus

ANNO CHRISTI 1439.

versus Christi vicarium effutiunt, constitutionis e- jusdem summi pontificis, quæ incipit, Moyses, brevi compendium memoriæ prodiderunt his verbis.

Veritatis fortitudinem dum impugnare conatur Gabriel quondam dictus Eugenius papa IV. justo judicio a papatu depositus, seipsum magis dejicit & prodernit, qui nuper apud Florentiam libellum quendam qui incipit, Moyses, promulgavit, in quo pretensam translationem hujus sacri concilii Ferrariam majori semper cum pertinacia defendere, & approbare conatur, adjiciens, quod a recta linea per anfractus erroris exorbitavimus, quodque concilium Constantiense in malignum sensum & a sana doctrina penitus alienum petraximus in hoc, quod declaravimus per sessionem nostram 17. Kalendas Junii proxime præteriti celebratam, tres veritates, quarum tenor sequitur.

Veritas de potestate concilii generalis, universalem ecclesiam repræsentantis, super papam & quemlibet alium, declarata per Constantiense & hoc Basileense generalia concilia est veritas fidei catholicæ.

Veritas hæc, quod papa concilium generale universalem ecclesiam repræsentantis, actu legitime congregatum, super declaratis in præfata veritate, aut aliquo eorum, sine ejus consensu nullatenus auctoritative potest dissolvere, aut aliquid tempus prorogare, aut de loco ad locum transferre, est veritas fidei catholicæ.

Veritatibus duabus prædictis pertinaciter repugnans, est censendus hæreticus.

Conatur quoque ipse Gabriel post prædicta per eum sic asserta, sub obscuritatibus verborum Mundum involvere, dicens se damnare & reprobare veritates prædictas; ad sensum Basileensium. (*& infra*) Verum in hac reprobatione dictarum veritatum, quam idem Gabriel facit in præfato suo libello, intelligere possunt omnes fideles, quomodo jam id verificatur. (*& infra*) Et postquam per ecclesiam hæreticus judicatus est, veros catholicos doctrinam ipsius ecclesiæ invariabiliter tenentes, hæreticos appellare præsumit. *Et in responsione synodali qua incipit, B. Hieronymus, eadem replicant his verbis.*

Enervare quidem conatur veritatem in Constantiensi concilio declaratam, dicens eam declarationem ab una tantum obedientia Joannis XXIII. fuisse factam. (*& infra*) Quomodo audet hæreticos vocare existentes in hac sacra synodo, qui in eadem veritate, in eadem doctrina ecclesiæ auctoritate conciliorum generalium fideliter & constanter perseverant?

Sequuntur ibi sua deliramenta Basileenses. Hæc autem retulisse visum est, ut non solum ex Augustino Patricio, sed ex ipsis Basileensibus, summaria & sufficiens habeatur notitia constitutionis Eugenii incipientis, Moyses, *in qua damnantur propositiones eorumdem Basileensium de potestate concilii supra papam. Quam constitutionem refert etiam Joannes Cochlæus in hystoria Hussitarum libro nono, omissis tamen duobus in locis aliquibus verbis cum illa clausula (& infra) in jure canonico usitata; & ex Cochlæo desumptam eam inseruit in suis annalibus Bzovius tomo decimosexto, anno 1439. numero trigesimoquinto. Eamdem igitur constitutionem, supradicta omnia, famamque & catholicam doctrinam continentem sacro approbante Florentino concilio promulgatam, integrum & extensam ex Vaticano codice hic subjicimus.*

ANNO CHRISTI 1439.

Eugenius episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

MOYSES vir Dei, populi sibi commissi salutem zelans, timensque ne ob seditiosorum schisma Core, Dathan, & Abiron, ira Dei in ipsum populum, si illos consequeretur, insurgeret, jussu domini dixit ad plebem universam: *Recedite a tabernaculis impiorum hominum, & nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne involvamini in peccatis eorum.* Num. 16. Senserat enim ipso domino inspirante, seditiosos & schismaticos illos ultionem gravissimam excepturos, sicut postmodum rei monstravit eventus, dum nec ipsa terra eos potuit sustinere, sed justo Dei judicio illos absorbuit, ut descenderent in infernum viventes. Sic & nos, quibus licet immeritis dominus Jesus Christus populum suum committere dignatus est, audientes illud execrabile scelus, quod quidam perditi homines Basilex commorantes ad scindendam sanctæ ecclesiæ unitatem proximis diebus, machinati sunt, metuentesque ne quos incantos seducant fraudibus & venenis inficiant, ad ipsum domini nostri Jesu Christi populum nobis creditum clamare pari voce compellimur: Recedite a tabernaculis hominum impiorum, cum longe amplior sit plebs Christiana quam illa tunc Judæorum: ecclesia sanctior quam synagoga; & Christi vicarius ipso Moyse auctoritate & dignitate superior.

Quam Basileensem impietatem dudum prævidere cœpimus, quandoquidem illud tunc Basileensem concilium intuebamur jam in tyrannidem prolabi, dum multi etiam inferioris gradus ad illud veniendum, standumque pro libitu factionis auctorum cogerentur, dum nonnullorum vota & judicia diversis artibus extorquerentur, dum conspirationibus, conjurationibus, monopoliis & conventiculis pene omnia cederent, & pro ambitione papatus diuturna protractio ipsius concilii quærebatur. Ubi denique innumeræ novitates, inordinationes, deformitates, & quasi infinita patrabantur mala, ad quod etiam laici & clerici infra sacros ordines constituti, ignorantes, inexperti, vagi, dyscoli, profugi, apostatæ, de criminibus condemnati, & de carceribus fugientes, nobis & suis superioribus rebelles, & reliqua istiusmodi hominum monstra concurrerent, qui & ab ipsis scelerum magistris in omnem corruptionis labem facile trahebantur.

Advertimus etiam ad illud sanctissimum opus unionis orientalis ecclesiæ, quod per quorumdam factiosorum Basileensium fraudes omnino periclitari videbamus; & idcirco tantis malis, quantum in nobis erat, providere cupientes ex prædictis & aliis rationabilibus & necessariis causis, de quibus in decreto translationis plenius continetur, præfatum tunc Basileense concilium, de venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalium consilio, plurimis venerabilibus fratribus & dilectis filiis archiepiscopis, episcopis, electis, abbatibus & aliis ecclesiarum prælatis & ma-

ANNO CHRISTI 1439.

& magiſtris ac doctoribus id laudantibus, ad civitatem Ferrarienſem tranſtulimus, ubi etiam cum occidentali & orientali eccleſia concilium œcumenicum, domino diſponente, fundavimus: deinde morbo peſtis ſuperveniente & continuante, ad hanc civitatem Florentinam, ejus gratia annuente, eodem approbante concilio tranſtulimus, in qua ipſe piiſſimus & clementiſſimus Deus oſtendit mirabilia ſua, ut ſcilicet ſchiſma illud pernicioſiſſimum, quod in Dei eccleſia per quingentos fere annos cum maximo totius Chriſtianitatis detrimento duraverat, & ad illud extirpandum plurimi ſancti Romani pontifices prædeceſſores noſtri, multique reges & principes & alii Chriſtiani magnis olim laboribus & expenſis diutiſſime inſudarant, poſt multas tandem in utroque loco diſputationes publicas & privatas, diverſos tractatus ac labores multiplices, ſublatum fuerit, & ſanctiſſima Latinorum & Græcorum unio felliciter conſummata, prout in decreto ſuperinde confecto & ſolemniter promulgato plenius continetur.

Ex qua re ipſi æterno Deo inexhauſtas gratias referentes, omnique fideli populo congratulantes, obtulimus illi hoſtiam jubilationis & laudis. Vidimus enim non gentem unam, velut Hebræorum populum ad terram repromiſſionis revocari, ſed multarum gentium populos, nationes & linguas ad unum divinæ veritatis eloquium meritumque concurrere, per quod etiam jam magna ſpes redditur, ut ipſe ſol juſtitiæ in oriente oriens ad aliarum multarum gentium etiam infidelium tenebras radios ſuæ lucis extendat, fiatque ſalus domini uſque ad extremum terræ.

Cujus quidem rei jam optimas arrhas, Deo diſponente, tenemus, dum ipſe omnipotens Deus per operam noſtram Armenorum oratores ex longiſſimis orientis partibus ad nos & ſanctam apoſtolicam ſedem, & ſacrum hoc concilium iis in diebus cum pleno mandato pervenire conceſſis, qui nos non aliter quam beatum Petrum apoſtolorum principem intuentes ac venerantes, ipſamque ſanctam ſedem veluti matrem omnium fidelium & magiſtram recognoſcentes, ad eam & præfatum concilium pro ſpirituali cibo & ſanæ doctrinæ veritate ſe veniſſe profeſſi ſunt: ob quam rem ipſi Deo noſtro iterum gratias multas retulimus. Sed quas in præfato divino opere moleſtias, quas impugnationes, quas denique perſecutiones, non quidem a Turcis & Sarracenis, ſed a vocatis Chriſtianis hucuſque paſſi fuerimus, horret animus commemorare. Refert beatus Hieronymus, quod ab Hadriani temporibus uſque ad imperium Conſtantini in loco reſurrectionis dominicæ ſimulacrum Jovis, & in crucis rupe ſtatua Veneris ex marmore a gentibus poſita colebantur, exiſtimantibus perſecutionis auctoribus tollere nobis fidem reſurrectionis & crucis, ſi ſancta loca per idola polluiſſent.

Non diſſimile a Baſileenſibus illis hominibus perditiſſimis nobis & eccleſiæ Dei his diebus fieri contigit, niſi quod illud a paganis & verum Deum ignorantibus factum eſt, hoc ab his qui cognoverunt & oderunt. Et ideirco ſuperbia eorum, juxta prophetam, aſcendit ſemper, eo periculoſius, quo ſub reformationis ſpecie, quam in ſe ſemper horruerunt, venena diffundunt. Primum quidem poſtquam hi qui omnis ſcandali patratores Baſileæ fuerunt, Græcis in promiſſione defecerant, cum per ipſorum Græcorum & eccleſiæ orientalis oratores plane intelligerent, cariſſimum in Chriſto filium noſtrum Joannem Palæologum Romæorum imperatorem illuſtrem, & bonæ memoriæ Joſephum patriarcham Conſtantinopolitanum, reliquoſque tam prælatos, quam alios orientalis eccleſiæ, ad locum illum pro œcumenico concilio celebrando per noſtros legatos & præſidentes, alioſque ex præſtantioribus ibidem exiſtentibus, ad quos jus eligendi locum, juxta conventionem communi omnium ejuſdem concilii conſenſu firmatam, poſt graves ſuppoſitorum ejus diſſenſiones devolutum erat, legitime accedere velle, cumque etiam nos hanc ipſam loci electionem, ad ſupplicationem & inſtantiam maximam dictorum oratorum, in generali conſiſtorio Bononiæ confirmaſſe, & galeas & alia neceſſaria pro executione ipſius decreti conventionalis, & hujus ſanctiſſimæ unionis opere, multis laboribus & impenſis verſus Conſtantinopolim deſtinare percepiſſent, quoddam detrahabile monitorium, ſeu citatorium, quo ſanctum hoc opus interciperent, contra nos & præfatos cardinales decernere auſi ſunt, illudque ad præfatos imperatorem & patriarcham Conſtantinopolitanum mittere, ut ipſos & omnes alios omnino a veniendo divertterent. Sciebant enim illos ad alium locum quam electum, ut præmittitur, nullo pacto venturos. Deinde cum prædictos imperatorem & patriarcham, ac reliquos pro ipſo ſanctiſſimæ unionis opere ad nos jam venire percepiſſent, alium impietatis laqueum huic tam divinæ rei injicere ſunt conati, dum quamdam ſacrilegam ſuſpenſionis ab adminiſtratione papatus aſſertam ſententiam contra nos protulerunt.

Poſtremo memorati ſcandalorum duces, numero quidem pauciſſimi, quorum plerique conditionis infirmæ & nominis, veræ pacis odioſiſſimis, iniquitatem ſuper iniquitatem apponentes, ut non intrarent in juſtitiam domini, dum Spiritus ſancti gratiam ipſorum Græcorum unione jam in nobis operari conſpicerent, a recta linea per anfractus erroris exorbitantes, prætenſam quamdam XVII. Kalendas Junii proxime præteriti ſeſſionem fecerunt, [a] in qua quibuſdam decretis, licet per unam tantum ex tribus obedientiis poſt receſſum Joannis XXIII. ſic in eadem obedientia nuncupati, Conſtantiæ ſchiſmate tunc vigente editis, inhærere ſe dicentes, tres propoſitiones, quas fidei veritates vocant, quaſi nos & omnes principes & prælatos, & alios fideles & devotos apoſtolicæ ſedis hæreticos, facerent, protulerunt: quarum tenor ſequitur in hæc verba.

[a] Conſil. Baſil. ſeſſ. 33.

Veritas de poteſtate concilii generalis univerſalem eccleſiam repræſentantis ſupra papam, & quemlibet alterum, declarata per Conſtantienſe & hoc Baſileenſe generalia concilia, eſt veritas fidei catholicæ.

Veritas hæc, quod papa concilium generale univerſalem eccleſiam repræſentans, actu legitime congregatum, ſuper declaratis in præfata veritate, aut aliquo eorum, ſine ejus conſenſu nullatenus auctoritative poteſt diſſolvere, aut ad aliud tempus prorogare, aut de loco ad locum transferre, eſt veritas fidei catholicæ.

Veritati-

ANNO CHRISTI 1439.

Veritatibus duabus prædictis pertinaciter repugnans, eſt cenſendus hæreticus

In hoc perniciosiſſimi dum ſuam malignitatem ſub veritatis fidei fuco colorant, Conſtantienſe concilium in [a] malum ac reprobum ſenſum, & a ſana doctrina penitus alienum pertrahunt, ceterorum ſchiſmaticorum & hæreticorum falſam doctrinam ſequentes, qui confictos errores & impia dogmata ex divinis ſcripturis & ſanctis patribus perverſe intellectis ſemper ſibi adſtruere moliuntur. Deinde avertentes penitus ſenſum ſuum, & declinantes oculos ſuos, ne viderent cœlum, neque recordarentur judiciorum juſtorum, more Dioſcori & damnatæ Epheſinæ ſynodi ad quamdam venenatam execrabilemque aſſertæ declarationis ſeu privationis ſententiam a dignitate & officio ſummi apoſtolatus inexpiabili quodam ſcelere proceſſerunt [b], cujus tenorem omni piæ menti horribilem habere hic volumus pro ſufficienter expreſſo: nihil omittentes, quantum in eis fuit, quin hoc incomparabile unionis bonum in totum everterent. O miſeros & degeneres filios! O pravam & adulteram generationem! Quid hac impietate ac iniquitate crudelius, quid deteſtabilius, horribilius atque inſanius excogitari poterat? Dixerant olim, nihil melius, glorioſius atque fructuoſius hac ſanctiſſima unione ab exordio naſcentis eccleſiæ in populo Chriſtiano viſum vel auditum fuiſſe, neque expedire in re illa de loco contendendum fore, ſed pro ea conſequenda nedum hujus mundi ſubſtantiam, ſed & corpus atque animam exponi debere, pro hac toto orbe clamantes, & ad id commoventes populum Chriſtianum, veluti in ſuis decretis & epiſtolis plene continetur. Nunc vero tam furioſe, tam impie, quantum in eis eſt, id idem perſequuntur, ut ad illud Baſileenſe latrocinium totius orbis dæmonia confluxiſſe videantur. Et licet illorum iniquitatem, ſibi ſemper mentitam, omnipotens Deus hucuſque prævalere non permiſerit, cum tamen ad eam complendam uſque ad abominationem deſolationis in Dei eccleſia viribus omnibus ſtudeant, nos qui ſine graviſſima Dei offenſa ac imminenti periculo confuſionis & abominationis in Dei eccleſia talia diſſimulare nullo modo valemus, juxta paſtoralis officii noſtri debitum, multis etiam zelo Dei ſuccenſis nos ad hoc ipſum impellentibus, tantis malis obviare volentes, ac quantum in nobis eſt, optime & ſalubriter providere, execrabilemque impietatem ac peſtem perniciosiſſimam a Dei eccleſia eliminare, prædeceſſorum noſtrorum ſequentes veſtigia, qui, ut ſcribit ſanctæ memoriæ Nicolaus papa, ſoliti ſunt concilia etiam [c] univerſorum pontificum nequiter celebrata caſſare, ſicut in univerſali contigit ſynodo Epheſina ſecunda, quam beatiſſimus Leo papa ſubmovit, & Chalcedonenſem inſtituit, ſolemne & ſalubre declarationis decretum contra ſacrilegos ipſos auctoritate apoſtolica in ſacro Ferrarienſe [d] generali concilio xv. Kalendas Martii per nos editum, hoc ſacro approbante concilio, innovamus. Per quod quidem inter alia omnes & ſingulos Baſileæ ſub prætenſi concilii nomine, quod verius conventiculum eſſe diximus, contra translationem & declarationem noſtras contravenientes, & illa ſcandaloſa & nefaria præſumentes, etiamſi cardinalatus, patriarchali, archiepiſcopali, epiſcopali, abbatiali, aut alia quavis dignitate eccleſiaſtica vel ſæculari præfulgerent, excommunicationis, privationis dignitatum, beneficiorum & officiorum, ac inhabilitationis ad futura, pœnas in dictis noſtris literis translationis contentas, ipſo ſacro Ferrarienſi approbante concilio, incidiſſe declaravimus.

ANNO CHRISTI 1439.

Decernentes etiam nunc & declarantes, quæcumque per dictos impios homines Baſileæ exiſtentes facta & attentata, de quibus in præfato noſtro Ferrarienſi decreto fit mentio, ſimiliter omnia & ſingula per prædictos eſt poſt facta, geſta & attentata ſpecialiter in duabus prætenſis ſeſſionibus, ſeu verius conſpirationibus ultimo nominatis, ac quidquid ex eis, vel ex ea forſitan ſecutum ſit, & in futurum ſequi poſſet, tanquam ab impiis hominibus & nullam poteſtatem habentibus, ſed a Deo abjectis & reprobatis, fuiſſe & eſſe nulla, caſſa & irrita, & de facto præſumpta, ac nullius penitus effectus, roboris vel momenti.

Damnat propoſitiones de poteſtate concilii ſupra papam.

Ipſaſque propoſitiones ſuperius deſcriptas, juxta pravum ipſorum Baſileenſium intellectum, quem facta demonſtrant, veluti ſacroſanctæ ſcripturæ & ſanctorum patrum, & ipſius Conſtantienſis concilii ſenſui contrarium, nec non præfatam aſſertam declarationis ſeu privationis ſententiam, cum omnibus inde ſecutis, & quæ in futurum ſequi poſſent, tanquam impias & ſcandaloſas, nec non in manifeſtam eccleſiæ Dei ſciſſuram, ac omnis eccleſiaſtici ordinis & Chriſtiani principatus confuſionem tendentes, ipſo ſacro approbante concilio damnamus & reprobamus, ac damnatas & reprobatas nunciamus.

Decernimus etiam & declaramus, omnes & ſingulos prædictos fuiſſe & eſſe ſchiſmaticos & hæreticos, & una pœnas in præfato Ferrarienſi concilio declaratas, tanquam tales cum omnibus eorum fautoribus & defenſoribus, cujuſcumque ſtatus, conditionis & gradus eccleſiaſtici vel ſæcularis extiterint, etiamſi cardinalatus, patriarchali, archiepiſcopali, epiſcopali, abbatiali, aut alia quavis dignitate præfulgeant, ut cum prædictis Core, Dathan & Abiron meritam accipiant portionem, pœnis condignis omnino puniendos.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ innovationis, declarationis, damnationis & reprobationis, nunciationis, conſtitutionis & diſpoſitionis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum.

Datum Florentiæ in ſeſſione publica ſynodali ſolemniter in eccleſia ſanctæ Mariæ Novellæ celebrata, anno incarnationis dominicæ milleſimo quadringenteſimo trigeſimonono, pridie Nonas Septembris, pontificatus noſtri anno nono.

E NOTÆ HORATII JUSTINIANI

AD CONSTITUTIONEM EUGENII IV.

Qua incipit, Moyſes, approbante concilio Florentino editam, in qua damnantur propoſitiones Baſileenſium de poteſtate concilii ſupra papam

1 *Per nuam.*] Exiſtentes in Baſileenſi concilio prætendebant, ut ſeſſ. 2. & 33. legitur, quod concilium eſſet ſupra papam.

Hujus prætenſionis fundamentum erat decretum concilii Conſtantien. ſeſs. 4. & 5. cujus hæc ſunt verba.

Hæc

a Concilibulum ſecundum Epheſinum, in quo ſanctus Leo papa fuit damnatus a Dioſcoro.

b Concil. Baſil. ſeſſ. 30.

c Omnium felices aliorum epiſcoporum ſine ſummi pontificis congregatorum auctoritate & communione, epiſt. 8. ad Michaelem imp. §. Quod autem in fine, & §. Quomodo, tom. 3. part. 1. ſect. 2. conc. general. edition. Coloniens.

d Refertur ſupra part. 1. num. 30.

ANNO CHRISTI 1439.

Hac ſancta ſynodus generale concilium faciens pro extirpatione præſentis ſchiſmatis & unione & reformatione eccleſiæ Dei in capite & in membris, ordinat, diffinit, decernit & declarat, ut ſequitur.

Et primo declarat, quod ipſa poteſtatem a Chriſto habet immediate, cui quilibet cujuſcumque ſtatus vel dignitatis, etiam papalis exiſtat, obedire tenetur in his quæ pertinent ad fidem & extirpationem dicti ſchiſmatis, & reformationem dictæ eccleſiæ in capite & in membris.

Item declarat, quod quicumque cujuſcumque ſtatus & dignitatis etiamſi papalis, qui mandatis, ſtatutis, ordinationibus aut præceptis hujus ſanctæ ſynodi & cujuſcumque alterius concilii generalis legitime congregati ſuper præmiſſis, ſeu ad ea pertinentibus, factis vel faciendis obedire contumaciter contempſerit, niſi reſipuerit, condignæ pœnitentiæ ſubjiciatur, & debite puniatur, etiam ad alia juris ſubſidia, ſi opus fuerit, recurrendo. Hæc ibi.

In hac autem conſtitutione Eugenius papa dicit I. hoc decretum concilii Conſtantienſis de poteſtate concilii ſupra papam fuiſſe conditum a ſola obedientia Joannis XXIII. poſt ejus receſſum a concilio.

Secundo docet, in malum ac reprobum ſenſum a Baſileenſibus pertrahi.

Quæ duo clariſſima ſunt, & ex actis concilii Conſtantienſis apparent, ac teſtatur hic ipſe Eugenius, qui in minoribus conſtitutus Conſtantiæ in concilio præſens aderat, ut in ſuis conſtitutionibus ſupra relatis part. 1. num. .. & 13. & qui pariter eidem concilio interfuit Turrecr. de eccleſia lib. 2. cap. 99.

Quoad primum enim ſciendum eſt, quod concilium Conſtantiense in tetrimo illo trium pontificum ſchiſmate, videlicet Joannis XXIII. Gregorii XII. & Benedicti XIII tria tem pora habuit. Primum fuit, in quo ſola obedientia Joannis XXIII. Conſtantiæ convenit, & tredecim priores ſeſſiones ejuſdem concilii habuit. Secundum in quo Gregorius XII. cum ſua & ipſe obedientia eidem concilio ſe adjunxit: ſed non quaſi a Joanne XXIII. prius, ſed tanquam a ſe noviter convocato, ut in ſeſſ. 14. & ejus Bulla initio ſeſſionis poſita apparet. Tertium tempus fuit, quando obedientia Benedicti XIII. eidem concilio etiam ipſa ſe adjunxit, ut in ſeſſ. 20. 22. & 34. apparet, relicto obſtinato Benedicto, contra quem poſt cœlitium tulit ſententiam ſeſſ. 37.

Igitur decretum præfatum de poteſtate concilii ſupra papam conditum fuit a ſola obedientia Joannis XXIII. nimirum in ſeſſ. 4. & 5. quando, ut dictum eſt, Gregorius XII. & reliquæ obedientiæ non adhuc ſe junxerant concilio, imo nec ipſe Joannes XXIII. aderat: nam enim Conſtantia aufugerat, ut ex ipſis actis & ſeſſionibus apparet, ac teſtatur Turrecremata, & dicit hic Eugenius. Unde doctiſſime concludit idem Turrecremata ubi ſupra his verbis: *Decreta de poteſtate concilii ſupra papam, quæ inducuntur, nullius ſunt roboris vel momenti, quoniam in illorum determinatione non modo non interuenit univerſalis eccleſia, ſed una obedientia tantum Joannis XXIII. ſed etiam nec integre tota illa obedientia, quoniam plures patres doctiſſimi illius obedientiæ illis non præſtiterunt conſenſum, imo nec ipſe Joannes XXIII.* Turrecremata, qui ſubdit, Joannem aufugiſſe Conſtantia, & tempore conditi decreti commoratum fuiſſe Schafhuſæ: ex quibus infert, temerarium eſſe & ſcandaloſum dicere, quod concilium ſolius obedientiæ Joannis XXIII. eſſet generale: cujus dictum eo vel maxime verum eſt, quia potiora jura papatus (ut notum eſt) erant penes Gregorium XII. qui eidem concilio adhuc non conſenſerat, ut dictum eſt. Eadem dicit Rodericus de Azevalo, alias Calaguritanus, in dial. de ſchiſmate, qui manuſcriptus extat in bibliotheca Vaticana num. 4002. fol. 53. Eamdem doctrinam optimis rationibus confirmat Andreas Duvallius doctor Sorbonicus ſuper 2. 2. ſancti Thomæ tract. de comparat papæ & concilii, quæſt. 7. ubi pio zelo commotus ſuos hortatur Gallos, *Ne diffinitionem hanc concilii Conſtantienſis, tanquam vere & proprie œcumenici, adeo pugnaciter urgeant.*

Statim vero occurrit prima objectio facta huic conſtitutioni Eugenii a Baſileenſibus in quadam eorum reſponſione ſynodali, quæ incipit, *Beatus Hieronymus*, quia damnationes hæreſum Joannis Vvicleff factæ fuerunt ſeſſ. 8. a ſola obedientia Joannis XXIII. ſed & contra ipſum Joannem XXIII. ab ejus ſola obedientia lata fuit ſententia privationis ſeſſ. 12. Unde ſi verum eſt quod diximus, ſequeretur quod nec iſta ſententia privationis, nec damnationis hæreſium eſſent ullius roboris.

Reſpondetur, quod Joannes XXIII. ſub juramento promiſerat concilio Conſtantienſi ſe convocato ſeſſ. 2. ſe renunciaturum papatui pro pace eccleſiæ ad tollendum ſchiſma, ſi etiam alii renunciarent: cui promiſſioni declaravit ipſa ejus obedientia ſeſſ. 5. eum non ſtetiſſe aufugiendo, & alia faciendo, quæ huic renunciationi & evidenti eccleſiæ utilitati erant impedimento: deinde ut habetur ſeſſ. 12. ipſe Joannes XXIII. promiſit ſe velle ſtare ſententiæ concilii ab eo congregati, quam poſtmodum latam ſeſſ. 12. acceptavit, & ſuæ privationi acquievit & conſenſit, eamque tandem tres obedientiæ ſimul junctæ in concilio facto ipſo approbarunt, ad novam electionem Martini V. deveniendo, qui propterea ſeſs. 42. eamdem depoſitionem Joannis XXIII. canonice factam dixit.

Quo vero ad damnationes hæreſum Joannis Vvicleff, reſpondetur, quod robur fidei accipiunt a confirmatione ſummi pontificis Martini V. facta eodem ſacro approbante concilio, ut in bulla, ſeu literis apoſtolicis quæ extant inter acta ultimæ ſeſſ. ejuſdem concilii Conſtantienſis, in quibus fuerint omnes hæreſes hæreticorum, ut jam fuerant in ſeſſionibus concilii recenſitæ, denuo recenſentur & damnantur eodem approbante concilio.

Secunda objectio eorumdem Baſileenſium ibidem eſt, quia Martinus papa V. in præfatis literis apoſtolicis inter fidei interrogatoria & propoſitiones credendas ponit, ut credatur, *quod condemnationes errorum & aſſertum Joannis Vvicleff, & Joannis Hus, & Hieronymi de Praga, facta de perſonis & libris eorum per ſacrum generale Conſtantienſe concilium, fuerint juſte & riteſacta.* Ergo ſummus pontifex agnoſcit illud concilium, ut generale etiam in una ſola obedientia Joannis XXIII. nimirum in illa ſeſſ. 8. in qua fuerunt damnati errores Joannis Vvicleff, antequam concilio conſentirent Gregorius XII. & Benedictus XIII. Item in alio interrogatorio ibidem dicit Martinus V. *Credendum eſſe & approbandum, quod in favorem fidei & ſalutem animarum, concilium Conſtantienſe univerſalem eccleſiam repræſentans approbavit & approbat, condemnavit & condemnat:* ergo infertur iterum idem quod ſupra.

Reſpondetur ex Cajetano opuſculo de poteſtate papæ & concilii cap. 8. quod *congregatio Conſtantienſis inchoavit primo in obedientia Joannis XXIII. & deinde iteram in conjunctione obedientiæ Gregorii XII. & tertio in conjunctione obedientiæ Benedicti XIII. conſummata eſt. & poſt electionem Martini V. in eodem concilio præſentis auctoritate: & ab hoc nobiliori & certiori ſtatu nuncupative in quolibet pann concilium generale vocatur a papa nominibus: mendo ut plures abſque veritatis offenſa: imo ut infinuaret pontifex, quod ab hoc ultimo ſtatu concilium appellabat generale, præfato interrogatorio fidei præmiſſo conjunxit præſens, quod concilium approbavit & approbat, condemnavit & condemnat.*

Tertia objectio eorumdem Baſileenſium, ubi ſupra, & in eorum epiſtola ſynodali quæ incipit, Grande periculum, eſt, quia in iiſdem literis approbationis Martini V. dicit, *eſſe credendum, quod generale concilium Conſtantienſe approbavit & approbat in favorem fidei & ſalutem animarum, & condemnandum quod condemnavit & condemnat, ut fidei & bonis moribus contrarium.* Loquens etiam (inquiunt Baſileenſes) *de illis quæ circa principium ipſius concilii Conſtantienſis diffinita & approbata ſunt, ſicut præfata litera indicant, quæ expreſſam mentionem faciunt de declaratione facta circa principium ipſius concilii ſuper communione ſub utraque ſpecie, & de condemnatione errorum & perſonarum eorumdem Joannis Vvicleff & Hus.* Hæc Baſileenſes.

Reſpondetur, quod approbatio pontificia refertur quidem ad ea quæ etiam initio concilii a ſola obedientia Joannis XXIII. geſta ſunt, ſed reſpectu hæreticorum & hæreſum Joannis Vicleffi & aliorum, nimirum poſt ſeſſion. 4. & 5. quibus continetur decretum poteſtatis concilii de quo agimus, & incipiendo a ſeſſ. 8. in qua primo fuerunt damnati articuli Joannis Vvicleffi, & de communione ſub utraque ſpecie ſeſſ. 13. & reliqui deinceps.

Confirmatur primo hæc reſponſio ex verbis Martini V. in præfatis literis prope initium, ſcilicet: *Proinde ſynodum præſata ad Dei gloriam, ipſiuſque catholicæ fidei ac Chriſtianæ religionis conſervationem, & animarum ſalutem & præſervationem, eoſdem Joannem Vvicleff, & Joannem Hus, & Hieronymum de Praga, qui inter cetera de ſacro euchariſtiæ ſacramento aliter quam ſancta Romana eccleſia credit & predicat*, &c. Et paulo infra, nec non poſtea in interrogatoriis fidei, ſemper ſe reſtringit ad hæreſes & hæreticos damnatos in concilio, quorum articulos eodem prorſusmodo quo fuerant inſerti & damnati in ſeſſionibus concilii, inſerit & damnat.

Confirmatur ſecundo ex eo, quod illis interrogatoriis dicit pontifex eſſe interrogandos eos qui erant ſuſpecti de profeſſione articulorum & hæreſum præfatorum hæreticorum: ergo ad illos articulos refertur ejuſdem pontificis approbatio vel damnatio.

Confirmatur tertio, quia in præfatis literis apoſtolicis Martinus V. nullam approbationem, nec mentionem fecit de præfato decreto poteſtatis concilii ſupra papam, imo

ANNO CHRISTI 1439.

imo potius decretum penitus contrarium firmatum eſt eodem approbante concilio ab eodem pontifice. Etenim inter alia interrogatoria fidei hæc ibi leguntur: *Quod beatus Petrus fuerit vicarius Chriſti, habens poteſtatem ligandi & ſolvendi ſuper terram.* Item, *quod papa canonice electus qui pro tempore fuerit, ejus nomine expreſſo, ſit ſucceſſor beati Petri, habens ſupremam poteſtatem in eccleſia Dei.* Hæc ibi. Certiſſimum eſt autem, ut optime infert Turrecremata ubi ſupra, *quod bi duo articuli, de poteſtate papæ non poſſunt ſimul ſtare cum illo decreto de ſuperioritate concilii, quoniam ut habetur c. Inferior diſt. 21. non poteſt quiſquam, qui inferioris auctoritatis eſt, omni qui majoris eſt, propriis ſubjicere diſſatisimibus.*

Quarta objectio eorumdem Baſileenſium in præfata reſponſione ſynodali & in alia epiſtola ſynodali, quæ incipit, *Grande periculum*, his verbis ab eis concipitur: *Martinus papa V. approbante concilio Conſtantienſi, univerſis epiſcopis & inquiſitoribus mandavit per literas ſuas continentes, quod eſt de neceſſitate ſalutis credere generale concilium habere ſupremam auctoritatem in eccleſia.* Ergo inferunt ipſi Baſileenſes: concilium eſt ſupra papam.

Reſpondetur, quod hæc verba formalia quæ adducunt Baſileenſes, non leguntur in præfatis literis apoſtolicis Martini V. in fine concilii Conſtantienſis, ſed articulus 41. Joannis Vicleffi ſic ibi legitur: *Non eſt de neceſſitate ſalutis, credere Romanam eccleſiam eſſe ſupremam inter alias eccleſias.* Hanc propoſitionem & articulum his verbis damnavit concilium Conſtantienſe ſeſſ. 8. inſertis in præfatis literis apoſtolicis: *Error, ſi per Romanam eccleſiam intelligat univerſalem eccleſiam, aut concilium generale, aut pro quanto negaret primatum ſummi pontificis ſuper alias eccleſias particulares.* Hæc ibi. In quibus verbis non accipitur eccleſia univerſalis, aut generale concilium ſeorſim a papa, ut interpretantur Baſileenſes. Quomodo enim poſſet intelligi nomine Romanæ eccleſiæ, ſi ejus capiti non jungeretur? Et ſecundum hunc ſenſum, nulla poteſtas concilii ſupra papam, ſed corporis ſubjectio ad caput demonſtratur. Et hic eſt verus & germanus ſenſus concilii Conſtantienſis, nimirum contra dictum articulum & errorem Joannis Vicleffi & Joannis Hus ibidem, negantium caput viſibile in eccleſia Dei: & ſic uterque eorum conſtituebat eccleſiam acephalam. Quod ſi Baſileenſes contendant comparationem eſſe inter generale concilium & eccleſiam Romanam ſecluſo capite Romano pontifice, nihil ex ea comparatione concluditur contra papæ poteſtatem.

Ceterum ipſum concilium Conſtantienſe in præfatis verbis ſubinfert primatum papæ ſuper omnes alias eccleſias particulares, quod *dictum concilii* approbavit quidem Martinus V. ibidem. Sed cum ſit ſermo affirmativus de primatu ſuper particulares eccleſias, & non negativus de primatu ſuper univerſalem eccleſiam, ideo hunc ſenſum non excludit, ut inquit Cajetanus. imo eum explicant & ampliant ſummus pontifex, facto eodem approbante concilio, ibidem in interrogatoriis declaravit. *Quod beatus Petrus fuit vicarius Chriſti, habens poteſtatem ligandi & ſolvendi ſuper terram, & quod papa canonice electus qui pro tempore fuerit, ejus proprio nomine expreſſo, ſit ſucceſſor beati Petri, habens ſupremam poteſtatem in eccleſia Dei.* Quæ declarationes & interrogatoria tendunt in deſtructionem prædictorum articulorum & hæreſum, ac etiam alterius articuli ſeptimi Joannis Hus negantis, Petrum eſſe vel fuiſſe caput eccleſiæ catholicæ. Itaque verbum, *primatus*, appoſitum ubi ſupra a concilio, explicavit & ampliavit papa, eodem approbante concilio, per verbum *poteſtatem*: & verba, *ſuper alias eccleſias particulares*, explicavit & ampliavit per verba, *ſuper eccleſiam Dei*. Concilium enim expreſſerat ſolum de eccleſiis particularibus, ut per eadem verba damnaret hæreſim & articulum undecimum Joannis Hus dicentis, non oportere credere, *quod Romanus pontifex ſit caput cujuſcumque particularis eccleſiæ*. Vide Cajetanum in cit. opuſc. cap 9. & Gravinam de catholic. præſcript. tom. 4 part. 2 diſput. 1. art. ultimo, dub. 1. ad argumenta tertiæ claſſis fol. mihi 293.

Quinta objectio nullibi fit a Baſileenſibus, ſed eam faciunt catholici, ut nil intactum relinquant, atque optime diſſolvunt, ut dicemus. Objiciunt itaque, quod Martinus V. ſeſſ. 45. & ultima, omnia & ſingula determinata, concluſa & decreta in materiis fidei, conciliariter per concilium Conſtantienſe approbavit. Ergo intelligitur etiam approbatum decretum de poteſtate concilii ſupra papam, præſertim quia in ſeſſ. 5. ante lectionem & publicationem dicti decreti hæc leguntur: *Capitula per modum conſtitutionum ſynodalium, prius per ſingulas quatuor nationes concluſa & deliberata.* Hæc ibi.

Ut igitur reſpondeamus, obſervanda eſt occaſio, qua Martinus V. protulit illam approbationem generalem. Itaque in præfata ſeſſ. 45. & ultima, hæc leguntur:

A *Ambaſſatores ſerenisſimi principis Uladislai Poloniæ regis, & illuſtriſſimi principis domini Alexandrini, alias Vitoldi magni ducis Lituaniæ, petierunt nomine dictorum dominorum quendam libellum cujuſdam fratris Joannis Falkemberg, notorio crudeliſſimos errores & hæreſes, ut dicerunt, continentem, vice damnatum tanquam hæreticum per deputatos in cauſa fidei, ac etiam per omnes nationes concilii, ac per collegium cardinalium, prout dixerunt conſtare publicis inſtrumentis in ſeſſione publica per ſacrum concilium damnari ſeu publice damnatum pronunciari, antequam præſens concilium diſſolveretur, ſanctiſſimo domino noſtro papa humiliter ſupplicarunt: alioquin nomine quo ſupra proteſtabantur de gravamine & de appellando ad futurum concilium: quibus ſic factis, ſanctiſſimus dominus noſter papa dixit reſpondendo ad prædicta: Quod omnia & ſingula determinata, concluſa & decreta in materiis fidei per præſens concilium conciliariter, ſevere & inviolabiliter obſervare volebat, & nunquam contraire quoquo modo. Ipſaque ſic conciliariter facta approbat & ratificat, & non aliter, nec alio modo.* Hæc ibi. Ex quibus apparet, ut etiam colligitur ex his quæ refert Joannes le Jau de pontificis auctoritate libro tertio, folio mihi 412. pontificem noluiſſe approbare vel damnare approbata vel damnata privatim per nationes concilii, ſed ea tantum quæ conciliariter in publicis ſeſſionibus fuerant approbata vel damnata. Itaque reſponſio ſummi pontificis, quamvis generalis (ut in alio ſenſu obſervat Cajetanus citato opuſculo de poteſtate papæ & concilii cap. 8.) referenda & reſtringenda eſt ad interrogationem & proteſtationem ambaſſiatorum, nimirum ad approbationem vel damnationem in materiis fidei contra hæreſes tunc inſurgentes & damnatas in concilio conciliariter, & non ad alias materias: & propterea ſubſecutæ ſunt illæ literæ apoſtolicæ de damnatione articulorum & hæreſum Joannis Vvicleffi, Joannis Hus & Hieronymi de Praga, de quibus ſupra diximus, ut notat Cajetanus ubi ſupra.

C Confirmatur primo hæc reſponſio, quia in actis concilii Conſtantienſis prima mentio de materiis fidei & deputationes commiſſariorum contra hæreſes fit in ſeſſ. ſexta: & in ſeſſ. octava damnantur hæreſes Joannis Vvicleffi: unde ab his ſeſſionibus ſumendum eſt initium decretorum fidei, quæ in hac generali approbatione approbavit Martinus V. & ſic poſt decretum illud poteſtatis concilii ſupra papam factum in ſeſſionibus 4. & 5.

Confirmatur ſecundo, quia ideo Martinus papa (ut obſervant Cajetanus ubi ſupra, Bellarm. de concil. lib. 2. cap. 19. & alii fere omnes infra citandi) addit in approbatione verba illa, *conciliariter, & non aliter, nec alio modo*: nimirum quia ea tantum voluit approbare, quæ in concilio conciliariter, prævio ſcilicet diligenti examine & inquiſitione more conciliorum, fuerant approbata vel damnata, nimirum a ſeſſ. 8. & deinceps, ut dictum eſt.

D Confirmatur tertio, quia ut obſervat Turrecremata de eccleſia lib. 2. cap. 99. ipſum concilium Conſtantienſe poſt unionem trium obedientiarum, nempe in ſeſſ. 40. ab eo decreto receſſiſſe, vel certe nec in mente illud habuiſſe exiſtimandum eſt. Etenim in dicta ſeſſ. 40. decernit, quod futurus pontifex cum hoc ſacro concilio, vel deputandis ab eo, debeat reformare eccleſiam in capite & in membris. ex quibus apparet, quod non ſibi hæc munia arrogabat concilium per illud decretum quintæ ſeſſionis de poteſtate concilii ſupra papam.

Confirmatur quarto, quia nec ipſi Baſileenſes in ulla ſeſſione, ſeu reſponſione vel epiſtola ſynodali, fecerunt unquam mentionem aut vim in iſta generali approbatione Martini V. nimirum quia notiſſimum erat, illam reſponſionem factam ambaſſiatoribus, referri & reſtringi ad inſtantiam eorum de damnationibus hæreticorum & hæreſum in eodem concilio, ut dictum.

Confirmatur quinto, quia tantum abeſt ut hoc decretum confirmaverit Martinus quintus, ut potius in fine concilii & eodem approbante concilio in præfatis literis apoſtolicis infirmaverit & reprobaverit illis interrogatoriis fidei: *Quod beatus Petrus fuerit Chriſti vicarius, habens poteſtatem ligandi & ſolvendi ſuper terram.* Item: *quod papa canonice electus, qui pro tempore fuerit, ejus etiam proprio nomine expreſſo, ſit ſucceſſor beati Petri, habens ſupremam poteſtatem in eccleſia Dei:* de quibus ſupra diximus.

2. *Malum.*] Secundum quod docet in hac conſtitutione Eugenius, eſt, quod dato & non conceſſo, quod illud decretum Conſtantienſe & ab initio fuerit legitime conditum, & poſtea a Martino V. approbatum, adhuc tamen in malum ac reprobum ſenſum a Baſileenſibus

Anno Christi 1439.

sibus pertrahitur. Etenim decretum illud in ſeſſ. 4. & 5. A concilii Conſtantienſis ſupra relatum facit quidem pro Conſtantienſi & quocumque alio concilio generali legitime congregato, ſed limitative & reſtrictive, nam dicit: *In his quæ pertinent ad fidem & extirpationem ſchiſmatis*, & iterum replicat illa verba, *Super præmiſſis, ſeu ad ea pertinentibus*. Propterea illa etiam verba de reformatione eccleſiæ in capite & in membris, ut optime ait Gravina ubi ſupra fol. mihi 280. non intelliguntur de reformatione quacumque univerſali & indefinita, ſed de reſtrictiva tantum ad caſus illos contingentes ex hæreſis vel ſchiſmatis occaſione: *Concilium enim congregatum in caſu ſchiſmatis non habet immediate poteſtatem a Chriſto ad ordinandam univerſalem eccleſiam, ſed ad providendum illi caſui tunc occurrenti*, ut ait Cajetanus citato opuſc. cap. 16. Itaque ſecundum ſubjectam materiam ejus temporis & occaſionis loquitur & decernit concilium Conſtantienſe. *Quando*, ut ait Turrecremata ubi ſupra, *non eſt in eccleſia unus paſtor totius eccleſiæ indubitatus*, cap. *Si duo*, B dist. 79. Et Cajetanus opuſc. cit. cap. 8. ſic ait: *Qui non ſtetur legitime electus papa, tanquam non papa obedire tenetur*. Et cap. 16. hæc repetit: *Quando papa unus vel plures incerta electione laborant, ut contigiſſe dicitur in magno ſchiſmate Urbani VI. & aliorum, tunc ac perplexa ſit eccleſia, illa membra eccleſiæ quæ inveniuntur, poteſtatem habent indicandi verum, ſi poteſt fieri; & ſi fieri nequit, providendi, quod electores in unum eorum vel alium conveniant: & ſi certi electores non ſint, cum electio ad eccleſiam devoluta ſit ex ipſo electorum defectu, concilium ſic imperfectum eligat, ut in concilio Conſtantienſi factum videtur in electione Martini V.* Hæc Cajetanus. Bellarminus etiam de concilio libro ſecundo capite 19. hæc habet: *Dubium papa habetur pro non papa, & privata habere ſuper illum poteſtatem, non eſt habere poteſtatem in papam*. Eadem habet Andreas Duvallius Doctor Sorbonicus in 2. 2. ſancti Thomæ ſub titulo de comparatione ſummi pontificis & concilii, quæſtione 7. his verbis: *concilium certum incerto & dubio pontifice eſt ſuperius, eumque poteſt & deſtituere, & de alterius jure magis conſtet aut ſaltem aliquem de novo eligere, ut in concilio Conſtantienſi factum eſt.* (& infra) *Concilium Conſtantienſe diffinit, concilium eſſe ſuperius pontifice dubio & incerto, quod accidit, quando ſchiſmate laborat & vexatur eccleſia, & jura contendentium omni ex parte ſunt dubia: tunc enim nemo dubitat, quod in eccleſiæ ſit poteſtas ad dubios illos pellendi, vel alterum eorum deponendum, aut alterum in certum jus ſuſpiciendum.* Hæc Duvallius. Verba igitur decreti limitativa & reſtrictiva in his quæ pertinent ad extirpationem ſchiſmatis, ſunt clara.

Et eodem modo ſunt intelligenda eadem verba circa particulam illam, *In his quæ pertinent ad fidem*. Ad fidem enim reducitur declarare in ſchiſmate plurium pontificum, quis eorum ſit papa, & utrum hic vel alius, ſeu alii deponere & abdicare debeant vel teneantur. Etenim ad fidem pertinet, ut legitur in interrogatoriis fidei in præfatio literis apoſtolicis Martini papæ V. *Quod papa canonice electus, ejus etiam proprio nomine expreſſo, ſit ſucceſſor beati Petri, & habeat poteſtatem ſupremam in eccleſia Dei.* Propterea in præfato decreto Conſtantienſi dicitur, *Quod obedire teneatur in his, quæ pertinent ad fidem & extirpationem ſchiſmatis*. Non dicitur *credere*, ſed *obedire*. Quamvis enim hæc duo verba ad fidem pertineant, tamen verbum *obedire* magis explicat ſenſum concilii, in caſu ſcilicet ſchiſmatis, quod obedire teneatur in cauſa fidei, nimirum utrum ipſe, vel alius, vel de novo electus ſit legitimus papa.

Aliam etiam expoſitionem verborum illorum, *In his quæ pertinent ad fidem*, ſecutus eſt Gravina ubi ſupra fol. mihi 280. quam dederunt ipſi Baſileenſes in eorum reſponſione ſynodali quæ incipit, *Cognitanti*, his verbis: *Probat hoc etiam diffinitio nonæ ſeſſ. eccleſiæ, quæ non poteſt errare, ſic diffinientis in concilio Conſtantienſi, quod peccata pontificum circa fidem & ſchiſmata*, &c. Hæc ibi Baſileenſes, quæ ſano modo intelligenda ſunt, de papa ſcilicet ut privata perſona: quamvis hunc etiam caſum nunquam contigiſſe ſaniores & pii, ex quibus Baronius in ſuis annalibus, & de poſterioribus temporibus, Bellarminus de Roman. pontif. lib. 4. cap. 6. & ſeqq. & alii defendunt.

Certum de convocatione concilii in his caſibus, quodque concilii poteſtas in caſu hæreſis vel ſchiſmatis ſit miniſterialis & declarativa, depoſitio autem ab ipſo Chriſto, ſicut & electio eſt ab hominibus, ſed jurisdictio papalis a Chriſto, quia non eſt hic locus de his agendi, vide Cajetanum cit. opuſc. cap. 18. & 21. Suarez de fide diſp. 10. ſect. 6. Gravinam ubi ſupra fol. mihi 277.

Igitur Baſileenſes ſentientes ſibi contrarium Eugenium ſummum pontificem, in malum ac reprobum ſenſum, ut hic ait idem Eugenius, pertrahentes verba decreti Conſtantienſis, prætendebant, auctoritatem ſuam ſupra Romanum pontificem; quamvis certum & indubitatum, extendere, eumque ſibi ſubjicere vigore decreti Conſtantienſis limitati & reſtricti ad caſus ſchiſmatis; & de tempore ſchiſmatis & incertorum pontificum, trahere ſenſum decreti ad tempus unius certi & indubitati univerſalis eccleſiæ paſtoris, quem, ut dicit Martinus quintus, eodem concilio Conſtantienſi approbante, in præfatis literis apoſtolicis, *Credere & venerari unuſquiſque Chriſtianus tenetur, ejus etiam proprio nomine expreſſo, ut eorum ſucceſſorem beati Petri, & habentem ſupremam poteſtatem in eccleſia Dei.*

Imo non ſolum Baſileenſes in malum ac reprobum ſenſum pertraxerunt verba decreti, ſed etiam ſuperimpoſuerunt illum ſpecioſum titulum: Veritas fidei catholicæ: ut patet ſeſſione trigeſimatertia concilii Baſileenſis, & addiderunt: quod papa non poſſit concilium generale diſſolvere, prorogare, aut transferre, quæ & de pontifice certo, unico & indubitato intelligebant: agebant enim contra diſſolutionem & tranſlationem eorum concilii factam ab Eugenio. Propterea dicit Eugenius in hac conſtitutione, eos pertrahere verba decreti Conſtantienſis in pravum ſenſum, quem facta demonſtrant. Tertio denique addiderunt damnationem, declarando hæreticos contrarium ſentientes; unde merito contra eoldem hanc conſtitutionem ſacro Florentino approbante concilio edidit Eugenius, damnans eos & ab eis aſſertas veritates, verius falſitates.

Nec eſt quod Baſileenſes ſeſſione 32. & in præfata eorum reſponſione ſynodali, quæ incipit: *Beatus Hieronymus*, miretur & conquerantur, cur in hac ſua conſtitutione Eugenius non explicaverit, in quem malum ac reprobum ſenſum ipſi pertraherent verba decreti Conſtantienſis: manifeſte enim id apparebat tam ex fine & cauſa conditi decreti Conſtantienſis, quam ex verbis limitatis & reſtrictivis ejuſdem decreti, ut ſupra diximus, in caſu ſcilicet ſchiſmatis, ac etiam ex additionibus ab ipſis Baſileenſibus factis, ut dictum eſt. Propterea Eugenio ſatis fuit hæc innuere ſupradictis verbis, nimirum *juxta pravum ipſorum Baſileenſium ſenſum, quem facta demonſtrant*: dum ſcilicet rebellantes ab obedientia ſummi pontificis, judicant & damnant primam ſedem a nemine judicandam, ac certum & indubitatum pontificem, prætextu decreti Conſtantienſis concilii, quod apertis verbis ſolum loquitur in caſu dubii & incerti pontificis, quando ſcilicet plurium inter ſe pontificum ſchiſmate laborat eccleſia Dei, ut ſupra dictum eſt.

Verum nec erat ſummi pontificis officium commentaria edere, ſed legem pœnalem contra rebelles & inobedientes condere, ac ſententiam ferre.

Alias etiam explicationes ejuſdem decreti Conſtantienſis, & reſponſiones ad objectiones præfatas, optimas illas quidem videre eſt apud præfatos auctores, & quos ipſi adducunt.

Et juxta præfatas interrogationes Pius II. in ſua epiſtola retractationis ad ſcholam Colonienſem, vocat concilium Conſtantienſe generale concilium, ab ultimo ſcilicet ejus ſtatu, ut ſupra diximus; atque in ea pluribus factæ ſcripturæ locis & rationibus adductis ad probandam ſupremam papæ poteſtatem in eccleſia Dei, ejuſque auctoritatem congregandi & diſſolvendi generalia concilia: demum circa poteſtatem concilii ſubdit limitationem & reſtrictionem, de quibus ſupra, dicens: *Quod ſtante Romano indubitato præſule, ex quo tanquam ex capite omnis deſinis in membra poteſtas, pro nullo habendum ſit concilium, quod abſque illius auctoritate convenerit.* Sed de his ſatis pro inſtituto.

Hoc ſolum addendum hic cenſeo, quod quamvis ſupradicta de poteſtate papæ ſint veriſſima, & quamvis in concilio Lateranenſi ſub Leone X. ſeſſione undecima, declaratum ſit, ſolum Romanum pontificem pro tempore exiſtentem, tanquam ſuper omnia concilia auctoritatem habentem, conciliorum indicendorum, transferendorum & diſſolvendorum plenum jus & poteſtatem habere: nihilo minus quia nonnulli ajunt, vel non diffiniri, ut de fide tenendum, vel tantum agi de poteſtate indicendi, transferendi & diſſolvendi, ideo his & aliis rationibus propoſitionem hanc, quod concilium ſit ſupra papam, non ut hæreticam, ſed ſolum ut temerariam damnandam dixerunt, inter alios Bellarminus de concil. libro ſecundo, capite decimo ſeptimo, Bannes 2. 2. quæſtione prima articulo 10. dub. 2. Duvallius doctor Sorbonicus ubi ſupra de comparatione pontificis & concilii, ait: *Non eſſe temerariam in ratione opinionis, a temeritate tamen inobedientiæ vix poſſe ſalvari, quia forte inobedientiam, & diſſidia multa magnoſque tumultus in ec-*

Anno Christi 1439.

ANNO CHRISTI 1439.

in eccleſia ſemper exiſtevit. Hæc Duvallius vir doctiſſimus, qui pro Chriſtiana erga patriam pietate ibidem quæſtione 8. & 11. conſtantiſſime teſtatur, & orbem certiorem reddit doctor ipſe Sorbonicus, falſo divulgari, quod pro ſententia poteſtatis concilii ſupra papam, Sorbona Pariſienſis ſchola juramentum exigat a ſuis: ubi etiam demonſtrat non id inferri ex juramento ejuſdem ſcholæ in articulis contra Lutherum tempore Franciſci primi Galliæ regis editis, & ibidem in tractatu de ſuprema pontificis poteſtate part. 1. in anteloquio quæſt. 3. palam facit, male nonnullos hac noſtra ætate ſibi aliiſque perſuadere, *Quod Gallia quaſi Palladium veneretur Baſilienſe concilium, cum illud potius quaſi Trojanum equum aut Sejanum habeat.* Ubi & de pragmatica ſanctione Caroli VII. Francorum regis, deque conciliabulo Bituricenſi optime differit.

Jam vero quam cenſuram mereatur opinio illa poteſtatis concilii ſupra papam, attenta conſtitutione Eugenii, approbante concilio Florentino condita, quam præfati doctores non addunxerunt, patet in ea.

Num. III.

HOC *eodem anno 1439. quo perfecta fuit unio Græcorum cum apoſtolica ſede in hoc Florentino concilio, ac etiam in eodem condita præfata conſtitutio de poteſtate papæ, ſubſecuta eſt unio Armenorum cum eadem Romana eccleſia, de qua hæc ait Græcus ſcriptor in fine ſeſſionum.*

Poſt aliquot dies venerunt ex Armenia apocriſarii patriarchæ Armeniorum virtute præſtantes viri, quærentes & ipſi unionem fideique rectitudinem: qui etiam beatiſſimum papam venerati, viſerunt imperatorem, conſiliumque ſuum & animum de conficienda cum eccleſia catholica unione expoſuerunt, petentes, ut ferret auxilium, & prudentia ſua juvaret. Imperator autem reſpondit, multum ſibi placere eorum ſtudium, & gratum fore, ſi acceſſerint ad orthodoxam fidem & catholicam eccleſiam; & precari Deum pro dirigenda eorum unione, quæ ſi fieret, ſe quoque promiſit ad negotium quodlibet, & quidquid illis opus fuerit, adjutorem. His dictis, receſſerunt Armenii; nos vero Florentia exeuntes, Venetias petivimus, & inde rurſus domum rediimus.

De hac eadem unione hæc narrat Patricius in præfato compendio ſeſſionis trigeſimæ ſeptimæ.

Advenientibus Armenorum legatis, & illorum intellectis erroribus circa fidei noſtræ puritatem, per multos dies eorum ſententias diſcuti, & per viros ſacræ doctrinæ peritiſſimos confutari, aperirique veras & catholicas juſſit Eugenius pontifex: inde publica teſtione celebrata 10. Kalendas Decembris ſolemni more, quod ab eis profitendum eſſet, præſcripſit.

Quid autem præſcripſerit, & quale fuerit Eugenii decretum, approbante ſynodo Armenis traditum, una cum eorumdem literis, ſic deſcribit Andreas de ſancta Cruce in fine collationum, de quibus ſupra.

Mandatum oratorum Armeniæ, ac decreti formam huic operi Græcorum ſubjungere volui, ut liquide cunctis innoteſcant fructus hujus concilii. Ex quo enim præmiſſa cum Græcis terminata fuerunt uſque ad octavam Novembris, non minus religioſe acuteve quam cum Græcis relatum eſt, cum Armenis etiam de fidei ſacramentis certatum eſt: quales autem fuerint, ex decreti continentia quiſque qui ſapit, clare percipit. Eorum igitur poteſtas, qui legationis Armenorum fungebantur officio, hujus formæ ex itit.

Poteſtas [a] Armenorum oratorum ab eorum Patriarcha deputatorum.

CONSTANTINUS ſervus ſervorum domini noſtri Jeſu Chriſti, cum gratia Dei conſtitutus patriarcha [b] Vagarſabath, ſcribo literam hanc magnificæ civitati Caffæ. Mitto meam benedictionem omni populo habitanti Caffæ. Filii mei fideles, quaſi glorians ſcribo vobis, ſcilicet filio meo [c] Vertebet [d] Sarchis, qui ſedet in ſede perſonæ meæ in Caffa, & archiepiſcopo filio meo primogenito, & omnibus ſacerdotibus ſanctis, Stephano, Moyſi, & omnibus aliis, & nobilibus civibus Caffæ, ſcilicet Amurbeth, Cevalcal Chici, Amurbert Olbei, Aroniton Andreæ, & omnibus aliis burgenſibus cum virtute Spiritus ſancti, ſcribo literam hanc, dans vobis benedictionem & ſalutationem. Benedictio ſanctæ crucis & ſancti Gregorii ſit ſuper vos a ſede ſanctitatis noſtræ. Deus per ſuam miſericordiam liberet vos ab omnibus tentationibus diaboli, tam in ſpiritualibus & temporalibus, Deus augeat filios & filias & bona veſtra.

Sciatis vos, filii mei cariſſimi, ſcilicet filius meus Sarchis Vertebet, & vos ſacerdotes & burgenſes noveritis, quod epiſcopus Emanſius venit ad nos, & portavit literas veſtras de Caffa, & etiam vicarii ſummi pontificis, & etiam literam domini conſulis legimus & lætati ſumus, quia ſcripſeratis de unione eccleſiæ Romanæ, poſtquam audivi, regratiatus fui Deo: ex gratia Spiritus ſancti eſt, quod iſtud opus eſt inchoatum, convenit Chriſtianis habere unitatem & concordiam: ego cum plenaria poteſtate dedi auctoritatem Sarchis Vertebet, qui eſt loco perſonæ meæ, & Marco Vertebet, & Thomæ Vertebet, & Joachim epiſcopo Pete, ut eant ad ſynodum, & Spiritus ſanctus illuſtret eos, & per virtutem Spiritus ſancti, ſicut ſanctus Silveſter & ſanctus [e] Gregorius fuerunt concordes, ita Deus concordet nos in pace & amore & unione, & ſicut Conſtantinus imperator, & [f] Tartach imperator noſter inter ſe habuerunt concordiam & pacta, ita & vos etiam confirmate acta eorum ad unitatem, & ad facta iſtorum imperatorum nos inclinamus; modo etiam quidquid Spiritus ſanctus illuſtraverit ſanctam ſynodum, prompti ſumus ei obedire.

Scripta 25. menſis Julii, anno domini 1438.

Litera Pauli [g] Imperialis conſulis & regentis civitatis Caffæ & totius maris Majoris, imperii Gazariæ, ad ſummum pontificem.

ETSI hæc gentis Armenæ reductio, multis ante temporibus tentata eſſet, ſanctiſſime & beatiſſime pater, verebar attamen tantam rem & tam arduam aggredi, in qua vires ingenii mei vix ſufficere poſſe arbitrabar: ſtatueramque potius ſubſiſtere, quam per vias incognitas ambulare: ſed tua ſanctitate conſilus, cujus merita expoſcunt, ut ſub ejus vexillo ſingulare & periculum fidus elucear, gaudeatque ſancta mater eccleſia, ut in hoc tuo tempore unionis & ſanctitatis novis fulgoribus illuſtretur.

ANNO CHRISTI 1439.

Num IV.

a De Armenorum natione, regionibus & ritu, vide Thom. Carmelit. de procur. Jul. anno gen. Jib. 7. cap. 19.

b Id eſt civitatis hujus nomine Armeno vocabulo, in qua reſidet patriarcha.

c Doctori, quod & in ſequentibus obſerva.

d Sergio.

e Gregorius, qui Armeni illuminatorem vocant, ut in hiſtoria unionis Tyridatis regis Armenorum, ac in hiſt. ejuſdem S. Greg. archiep. illuminatoris Armeniæ in miſ. cod Vat. de quo etiam fit mentio in martyrol. Rom. die 30. Septemb. floruit, ut ibi Baron. in notis tempore Conſtantini magni imp. & S. Silveſtri papæ.

f Tyridates, qui ad fidem converſus, Conſtantinum imp. de ſua converſione lætatum adiit. Niceph. lib. 8. cap. 33. in fine.

Num. V.

g Nobilis familia Januenſis reſpro qua cōſulatu & regimine ſungebatur in Caffa, olim Theodoſia, & in Gazariæ imperio, olim Taurica Cherſoneſo. Erant ſub ejuſdē reipublicæ dominio aliæ etiam regiones & oppida infidelē, inter quas & Chriſtianam a prælata reipub. primum, deinde ab imperatoribus, Juſtiniana nobilis Januenſis familia, pietate ac perpetuo ſtudio obtinuit,

in qua & ego ejuſdem familiæ natus ſum. Jam vero occulto Dei judicio Turcæ ſubjacent.

ANNO CHRISTI 1439.

tur: ſuſcepi vires & animum, adhortatus meipſum, & rem ipſam amplecti inſtitui maxima cum ſolicitudine & opera, in qua diabolico inſtinctu & variis tentationibus præcedentibus multiplices ſtimulos perpeſſi ſumus; ita ut cuncta quaſi noſtro voto adverſantia fuerint, & de tentata opera plerumque deſperavimus: tamen cooperante illo ſummo rerum opifice, ac tuam ſanctitatem propitius reſpiciente, ſub qua datum eſt unitatem fidei ſigillari, bonum & perfectum exitum ſortiti ſumus, & cum ſudore ac maximis vigiliis hoc tantum opus per cuncta ſæcula ex hominum memoria non delendum tuæ ſanctitati dedicavimus.

Gaudeo, pater beatiſſime, hanc unitatem temporibus tuæ ſanctitatis ſuſcitatam, quæ tuorum B prædeceſſorum tempore obdormierat. Quid enim potuit beatius accidere, ac Deo & toti populo Chriſtiano acceptius, quam hæc ſingularis reductio Armenorum? Sed advertendum eſt, propter tuam ſanctimoniam ſummis laboribus & incommodis, quibus circumventus fuiſti, eſſe conceſſum, ut videant qui eccleſiam perſequuntur, non eſſe humana iſta opera tua, ſed divina magis, atque ex Deo manantia. Ego enim dum ſummum rerum auctorem ad te oculos direxiſſe cognovi, teque in reſervatam beatitudinem & gloriam conſtituiſſe, auſus ſum tuorum ſervitiorum cupere fieri particeps, & tuæ ſanctitatis fiducia confiſus, apud eamdem non dubito illam tuam Romanam ſenatoriam dignitatem C impetrare, quam impræſentiarum humiliter poſco & requiro, non tantum pro meritis meis, pro quibus & majoribus ſummo Deo & ſanctitati tuæ, quæ vices ejus in terris gerit, obnoxius ſum; ſed ut aperte intueantur qui cultum veræ religionis colunt, præmia bonos & Chriſticolas fideles manere, & tali ac ſimili ſpe ceteri provocentur ad ſanctæ Romanæ eccleſiæ augmentum ac favorem. Accipe igitur, ſanctiſſime pater, Armenorum, quos ad pedes tuæ ſanctitatis mittimus cum amplo ſui patriarchæ & univerſalis eorumdem nationis mandato ac bailia, ita ut majorem concedi nullo pacto poſſe intelligamus: quam regratiari fecimus, & tuæ ſanctitati tranſmittere opportunum eſſe arbitrati ſumus. Hos D enim conducit vicarius frater Jacobus, qui ſicut hujus tanti luminis & reductionis fuit principalis coadjutor, opportunum fuit, ut ſit & ipſe conductor. Nam corda ipſorum Armenorum ita in manibus habet, quod nuſquam abſque ipſo accedere poſſent. Hic enim vir devotus explicabit cetera latius ſanctitati tuæ, quæ ego, in inepta oratione ſanctiſſimas aures tuas offenderem, prætermittam.

In reliquis epiſcopatum hujus civitatis tangentibus, quæ ſanctitas tua literis mandavit, executioni tradidi; & ſi prædictus vicarius tuus & ego in aliquibus ſubſiſtere decrevimus, bona cauſa moti id egimus, expectantes deinceps in ipſo negotio, quod tua ſanctitas juſſerit faciendum. E Valeat tua ſanctitas feliix, ad cujus pedes humillime me commendo.

Ex Caffa die 1. Decembris, anno domini 1438.

Ejuſdem ſanctitatis ad genua provolutus Paulus Imperialis conſul Caffæ, & totius maris Majoris imperii Gazariæ.

Quid vero Paulus Imperialis in gratiam religioſi obſequii & reductionis Armenorum, ea reductione peracta, ab apoſtolica ſede obtinuerit, habetur in ſequentibus literis Eugenii ad eumdem Paulum.

ANNO CHRISTI 1439.

A *Eugenius, &c. Dilecto filio nobili viro Paulo Imperiali civi Januenſi ſcutifero noſtro honoris & comiti palatino ſalutem, &c.*

Laudata nobis a fide digna virtus tua, & exhibitæ tum alias, tum proximis temporibus in maximo Chriſtianæ fidei negotio, & unionis Græcorum & Armenorum faciendæ atque conſervandæ, operationes tuæ nos inducunt, ut te ac per te deſcendentes ac poſteros tuos ſpecialibus gratiis & favoribus proſequamur. Volentes itaque te, qui præter ſupradicta devotionis & magnæ pietatis opera, etiam majora in dies exhibere diſpoſitus es & paratus, favore proſequi gratiæ ſpecialis, ut & ardentiori fidelitate & devotione erga nos & Romanam eccleſiam animeris, quo te majorum honorum prærogativa ſublatum eſſe cognoveris, te noſtrum honoris ſcutiferum [a], & te pariter ac natos tuos maſculos dumtaxat ex tuo corpore legitime natos & naſcituros, comites palatinos auctoritate apoſtolica tenore præſentium facimus & creamus, & ſic deinceps perpetuo & omnibus cenſeri pariter & nominari volumus, ac gaudere poſſe & debere omnibus & ſingulis emolumentis, commodis, honoribus, immunitatibus, privilegiis & exemptionibus, quæ Lateranenſibus palatinis comitibus a ſede apoſtolica concedi conſueverunt. Volumus autem, quod tuo & natorum tuorum nominibus, in manibus venerabilis fratris noſtri Angeli epiſcopi Tragurienſis in officio camerariatus noſtri locumtenentis, ſolitum fidelitatis debitæ præſtes in forma conſueta juramentum. Datum Florentiæ anno, &c. 1440. 17. Kal. Septembris, pontificatus noſtri anno 10.

[a] De privileg. olim ſcutiferorum honoris, & comitis palatinorum memoriæ Leo X. in conſtit. Romanus pontifex.

Mandato itaque patriarcha Armenorum & literis Pauli Imperialis regentis Caffa exhibitis, Armenorum unio ſecuta eſt, & decretum conditum: ſic enim ait Andreas de ſancta Cruce.

Literis exhibitis ſacræ ſynodo, reverendiſſimis Num. VI. cardinalibus Oſtienſi, ſanctæ Crucis, & ſanctæ Sabinæ, ac doctoribus pluribus per ſummum pontificem, ſacra approbante ſynodo, deputatis, & inceſſanter quaſi diebus ſingulis in apoſtolico palatio cum Armenis præfatis convenientibus, inſtitutis ſacræ Romanæ eccleſiæ adeo inſtructi ſunt oratores prædicti, quod infra ſcripti decreti fidem recognoſcentes religioſiſſime ſuſcepere, quod in cathedrali eccleſia 22. Novembris publica in ſeſſione ſynodica firmatum extitit: cujus decreti per epiſcopi Paduani organum promulgati forma hæc eſt.

Proſequitur Andreas hoc decretum pro Armenis; verum ſymbolum Conſtantinopolitanum & ſymbolum ſancti Athanaſii in eo contenta integra non refert, ſed tantum prima verba innuit: ſimiliter nec refert acceptationem decreti coram ſynodo factam per oratores Armenorum, quæ omnia, ſicut & ipſum decretum una cum decreto pro Græcis, inſeruntur integre in decreto pro Jacobinis infra recenſendo: ideo hoc etiam decretum pro Armenis ibi tanquam in proprio loco reliquimus, ibique appoſuimus quæ in eo duximus adnotanda.

Jam igitur res geſtas in hoc ſancto concilio pro Jacobinis ex Vaticano codice, ipſumque decretum pro Jacobinis cum inſertione decretorum pro Græcis & Armenis hic ſubjicimus.

Literis

ANNO CHRISTI 1440. Num. VII.

Litera Joannis patriarchæ Jacobitarum [a] ad Eugenium IV. ſummum pontificem.

[a] De Jacobitarum, ſive Jacobitarum natione, regionibus, & ritu, vide Thomam Carmelitam de procur. ſalute omnium gentium lib. 7. cap. 14.

Joannes humilis ſervus ſervorum Chriſti, miniſter ſedis ſancti Marci, magna ſcilicet Alexandriæ & totius Ægypti, Libyæ, Æthiopiæ, Pentapoleos occidentalis, Africæ, totiuſque prædicationis apoſtoli Marci, humilis dico in ſuis peccatis, petita prius venia & abſolutione ab ipſo domino, uſque ad terræ pavimentum coram te, juſtiſſime ac ſanctiſſime pater, inclino, perfectio ſacerdotii, paſtor optime, honeſtatis ac ſanctitatis princeps, piiſſime doctor eorum qui in via hujus peregrinationis incedunt, qui ſtudio ac ſanctitate ceteris viam ſalutis oſtendis, domine Eugeni papa magnæ urbis Romæ, omnium eccleſiarum Chriſtianarum apoſtolice paſtor, principum Chriſti ſedium unice, venerande, patrum ac ſacerdotum princeps [b], *& medice languentium animarum.*

[b] Alludit ad loc. Iſaiæ 3. *Nolite conſtituere me principem, quia nõ ſum medicus*: ſignificans venturum Chriſtum dominum principem populi, & medicum languentiũ.

CUSTODIAT Deus omne ſuum ovile tua oratione ac miniſterio, dirigatque illud lumine tuæ ſimilitudinis, quemadmodum & quondam magos ſtella direxit, nec recedat a diſciplina tua, imo ſervet tua præcepta omnia qui doctrinam tuam auditurus eſt. Confirmet præterea Deus ſedem tuam, multiplicetque honores ſacerdotum, optime pater. Poſt hæc refero tuæ magnæ ſanctitati, ſacratiſſimam ac honoratiſſimam ſcripturam tuam per benedictum filium tuum & honoratum ſacerdotem fratrem Albertum ad manus meas perveniſſe. Erant autem literæ illæ veneratione digniſſimæ in iis quæ continebant. Attulit quoque ſua lectio nobis cauſam cogitandi de rebus optimis atque maximis. Quanta autem earum ſanctitas fuerit, ex hoc facile percipi poteſt. Nam & apertæ mox mirum in modum ſuaviſſimum odorem effuderunt, oſtenderuntque profecto manum illam fuiſſe benedictam, cujus digiti tam venerandas figuras deſcripſerant. Verſas igitur per quoſdam ſpectatiſſimos Venetos tuas, quantum fieri poterat, ex Latino in linguam Syrorum, ego & reliqui fratres mei coepiſcopi, cum benedictis filiis ac fidelibus ſacerdotibus, honoratiſque diaconibus in eccleſia Dei genitricis Mariæ, vico cognominato Zoile, ac ſtante toto populo legi mandavimus, nec facile, decus omnium ſacerdotum & pater, tuæ ſanctitati ſignificare poſſumus, quanta ex lectione literarum lætitia animis omnium illorum acceſſerit: maximam autem illam fuiſſe, laudantium & exultantium populorum voces oſtenderunt. Fuit ille dies nobis permaximus, & is certe, de quo propheta prædixerat: *Hæc dies, quam fecit dominus: exultemus & lætemur in ea.* Nec illud certe efficere potuimus, quod illic lætitiæ lacrymæ quoque mixtæ non fuerint, precantibus omnibus, ut Deus propitiatus mentes noſtras & cogitationes emundet, educatque de tenebris in illud clariſſimum ac indeficiens lumen.

Poſt itaque glorificationem divinam, quam ſacerdotes Chriſti ac totus ille Chriſtianorum cœtus omnipotenti Deo reddiderant, acceſſerunt ad laudes tuæ ſanctitatis & gratiarum actiones, effudimuſque preces ad dominum, ut te ſanctiſſimum patrem ac communem omnium Chriſtianorum ſalutem integram ſervet, quos ſic tuis ſanctiſſimis eruditionibus iple Deus inſtituit, ut ſint certiſſimæ fidei venerantes, fiantque parati ad unionem & patrem, & tandem iple filius virginis nos omnes curiæ cœleſti adſcribat, aggregetque numero beatorum. Huic etiam alacritati atque devotioni acceſſit aliud quoque gratiæ & benedictionis genus. Idem enim benedictus filius venerabilis Albertus reddidit mihi duas imagines & [d] ciambulottum nomine tuæ ſanctitatis, quæ non aliter quam e cœlo miſſa divina benedictione me ſuſcepiſſe putavi. Ceterum quædam eidem patri commiſimus, quæ literis mandare non poſſumus. Sufficiet itaque ipſe quidquid iis literis deeſt, cui referenti tua beatitudo plenam fidem dare dignetur.

[d] Latine definentia exprimit, quod vulgo dicitur ciambelotto, Latine captipilium, forte illud nobilius, quod ex texura varia vulgo a unde, Latine undulatum dicitur, & in Europe tantũ texitur, atque ad veſtes tũ prophanas, quam ſacras optiſſimum, ac præſertim coloratum.

Extremo, quoniam ego humilis & pauper greſſu corporis ad tuam ſanctitatem accedere minime poſſum, mitto venerabilem fratrem Andream abbatem ſancti Antonii, & religione & moribus non mediocriter inſtitutum. In ea conditione a me diſceſsit, ut privatim ac publice plurima habeat tuæ ſanctitati referre. Ambobus igitur iis benedictis filiis nunciantibus indubitatam fidem in omnibus tua beatitudo dare dignetur, quam ad tempora diuturna pro utilitate ac aggregatione Chriſtianorum conſervare dignetur Deus omnipotens. Datum Chayren. duodecima Septembris, ſexto millenario non-gentеſimo quadrageſimo ſecundum Græcos, ſecundum vero Jacobitas, milleſimo centeſimo quinquageſimoſeptimo a tempore martyrum [e], a computatione incarnationis domini 1440. *Hæc patriarcha.*

[e] Num. VIII. Peculiaris hæc eſt & antiqua Alexandrinorum fidei & totius Ægypti chronologia, ut a ſanctis martyribus numerent annos: eteſi enim horrefcentes nomen Diocletiani imperat. Chriſtianorum hoſtis in annorum annumeratione quam ille ab exordio ſui imperii faciendã præſcripſerat, recenſere, ipſi ab ejuſdem imp. anno primo itidem numerum deducentes, loco nominis perſecutoris eccleſiæ Diocletiani, ſanctos martyres poſſuerunt. Vide Baron. tom. 6. in fine, ubi de legatione Alexandrinorũ nu. 19.

Die Jovis 31. & ultima menſis Auguſti de mane hora 12. vel quaſi, qua hora, quæ pro generali congregatione adſcripta fuerat, ſanctiſsimo domino noſtro Eugenio præſidente, ac reverendiſſimis reverendiſque venerabilibus patribus & dominis ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalibus, doctoribus & magiſtris, tam ſæcularibus quam regularibus, hoc ſacrum concilium repræſentantibus congregatis, comparuit præfatus dominus abbas Andreas: ac præmiſsis ſolemnitatibus, in idiomate Syrorum propoſuit in hac verborum forma, prout poſtmodum in ſermone Latino per venerabilem virum dominum Blondum præfati domini noſtri papæ ſecretarium interpretatum fuerat de idiomate Italico in [f] Latinum, ut ſequitur.

[f] Itaque de idiomate Syro in Italicum per aliquem ejus idiomatis peritum, & de Italico in Latinum per Blondum.

Cogitanti altam majeſtatem tuam & meam humilitatem, pater beatiſsime, tantus ſuboritur pavor, ut ſi aliqua erravero in dicendis paucis, primum id mihi indulgeas deprecor: nil enim aliud quam tremor apprehendere poteſt hominem me; pulvis ſum & cinis coram te Deo in terris verba faciens. Es namque Deus in terris, & Chriſtus, & ejus vicarius: es Petri ſucceſſor, & pater, caput & doctor eccleſiæ univerſalis, cui datæ ſunt claves claudendi, & paradiſum cuicumque volueris reſerandi. Tu princeps regum, & maximus es magiſtrorum. Quæ omnia, & ſimilia conſiderans, expaveſco tuam alloqui ſanctitatem, cum maxime ante oculos mente proponam non ſolum poteſtatem tuam, ſed ſapientiam Latinorum, qui in ſtudio ſapientiæ divinarum rerum & diſciplinæ Jeſu Chriſti, quod a principio ſalutis fidelium imbiberunt, continuo in hæc tempora exercitati, ea nunc tenent & ſentiunt, quæ beatiſsimi apoſtolorum principes Petrus & Paulus illis a principio tradiderunt.

Quæ

ANNO CHRISTI 1441.

Quæ autem eccleſiæ hujuſmodi ſapientia & diſciplina aliquando privatæ prima non tenuerant fundamenta, & a Romana eccleſia matre & magiſtra ſeparatæ fuerunt, eas permiſit Deus gentibus in opprobrium, & infidelibus in rapinam, prout evidenter cernere datur in Græcis & Armenis, & pariter in nobis Æthiopibus Jacobitis, poſtquam anno nongenteſimo a vobis fuimus ſeparati. Conſolamur vero, & mœſtitiæ noſtræ ſpem ea ratione amplam aſſumimus, quod qui tibi conceſſit Græcos & Armenos in catholicæ fidei unionem latius unire, quique tibi inſpiravit, ut nos per dilectum filium tuum Albertum ordinis Minorum ad unionem quærendam invitares, idem piiſſimus Deus noſter ſuam nobis largietur benedictionem, ut eadem tecum in catholica Dei eccleſia ſentiamus: quod quidem perficietur. Ego, & ut tu vides, ætate jam gravis, e domo ſum profectus ad tuæ ſanctitatis pedes præſentiamque ſuperatis terræ & maris periculis, perventurus, reverendiſſimi mei patriarchæ orator ac indigniſſimus locumtenens, quemadmodum conſtare videbis in mandatis [a], quæ tibi ab eodem patriarcha exhibeo, quemadmodum poterit enarrare idem frater Albertus, qui multa mecum pericula, multos ſubiit labores pro hac digniſſima unione fidei Chriſtianæ.

[a] Literis ſcilicet patriarchæ, de quibus ſupra.

Hujus legationis occaſione Eugenius pontifex in publica ſeſſione conſtitutionem edidit, de qua occaſione diffiniendorum dogmatum facta eſt mentio inter patres concilii Tridentini, ut legitur tom. I. actorum ejuſdem concilii ſub Paulo III. quæ in arce ſancti Angeli aſſervantur, his verbis.

XXVI. Februarii 1547. cum epiſcopus Clodienſis in congregatione generali excitaſſet difficultatem de bulla unionis Jacobitarum, quaſi ea non pertineret ad concilium Florentinum, & probaret hoc ipſum ex data bullæ 1441. cum concilium terminatum ſit anno milleſimo quadringenteſimo trigeſimonono, quo anno conſignata eſt bulla unionis Græcorum.

Cardinalis a Monte dixit, hallucinari eos qui putant finem concilii Florentini fuiſſe unionem Græcorum, cum longe poſt, per tres ſcilicet fere annos perduraverit, uſque videlicet ad annum domini 1442. quo anno VI. Kalendas Maji celebrata ſeſſione, Romam translatum fuit. Patere id ex diverſis conſtitutionibus medio illo tempore editis, quæ in actis concilii habentur, & annotantur [b] in ſummario concilii Baſileenſis per Auguſtinum Patricium canonicum Senenſem, bullam Jacobitarum manu Eugenii & cardinalium ſubſcriptam ſe propriis oculis vidiſſe, una cum aliis actis ejuſdem concilii, quæ in arce ſancti Angeli aſſervantur. Concilium Florentinum, quod habetur 2. tomo conciliorum, tranſlatum fuiſſe ex Græco; Græcos autem, cum facta unione e Florentia diſceſſiſſent, ſcriptum non retuliſſe, niſi quod ad illud uſque tempus geſtum fuerat. At Eugenium manſiſſe Florentiæ, & cum videret patres ægre ibi diutius commorari, tranſtuliſſe Romam concilium decimaquinta die poſt ejus reditum proſequendum in eccleſia Lateranenſi.

[b] Quod manuſcriptum extare in bibliotheca Vaticana ſupra diximus.

[c] Et nos quoque idem habemus ex bibliotheca regia.

XXIII. Martii cum eamdem difficultatem attigiſſet epiſcopus Caſtellæ maris, eadem dixit [c] cardinalis ſanctæ Crucis, & addidit, bullam Jacobitarum fuiſſe editam in publica ſeſſione, præſentibus in particulari cardinalibus Beſſarione & Rutheno. Hæc ibi.

[c] Idem Cardinalis S. Crucis. H.

Extat in eadem arce ſancti Angeli copia ejuſdem bullæ cum ſecretarii concilii Tridentini ſubſcriptione, his verbis.

ANNO CHRISTI 1441.

Hoc præſens tranſumptum collationatum eſt fideliter, & concordat cum originali libello, ſeu bulla plumbata Eugenii papæ IV. cum ſigno & ſubſcriptionibus ſupradictis. Quæ bulla originalis eſt apud reverendiſſimos & illuſtriſſimos dominos legatos ſacroſancti œcumenici concilii Tridentini. Ideo ego Angelus Maſſarellus de ſancto Severino agri Piceni, ipſius ſacri concilii ſecretarius, hic manu propria ſubſcripſi in fidem & teſtimonium præmiſſorum.

Ita eſt: Angelus Maſſarellus ſacri concilii ſecretarius.

Ceterum hæc bulla, ſeu decretum pro Jacobinis, cum inſertione decretorum pro Græcis & Armenis hic ſubjicitur ex manuſcriptis codicibus Vaticanis, bullario Romano, & ex ſupradicta copia, ac etiam ex copia tranſmiſſa ex conventu fratrum ordinis Minorum ſancti Franciſci Feſularum prope Florentiam, tranſumpta ex originali bulla, quæ cum ſubſcriptionibus manu Eugenii papæ & cardinalium ibi aſſervatur. Extat & in codice Vaticano copia ejuſdem bullæ pro Jacobinis, tranſumpta de mandato & auctoritate apoſtolica Leonis papæ X.

DECRETUM PRO JACOBINIS.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Num. IX.

CANTATE domino, quoniam magnifice fecit: annunciate hæc in univerſa terra. Exulta & lauda habitatio Sion, quoniam magnus in medio tui ſanctus Iſrael. Cantare profecto & exultare in domino decet eccleſiam Dei pro hac grandi magnificentia & gloria nominis ſui, quam hodierna die clementiſſimus Deus operari dignatus eſt. Toto ſiquidem corde laudare & benedicere ſalvatorem noſtrum nos convenit, qui ſanctam eccleſiam ſuam novis quotidie accumulat incrementis. Quamquam autem in populum Chriſtianum ſua beneficia omni tempore multa & magna ſint, quæ luce clarius erga nos ſuam immenſam caritatem oſtendunt: ſi tamen accurate inſpicimus, quæ & quanta his diebus noviſſimis divina clementia facere dignata eſt, judicare certe poterimus, hoc noſtro tempore plura ac majora quam a multis retroactis temporibus ſuæ caritatis munera extitiſſe. Ecce enim nondum exacto triennio in hac ſancta œcumenica ſynodo ſaluberrimam trium magnarum nationum unionem dominus noſter Jeſus Chriſtus pro ſua infatigabili pietate ad commune perenneque totius Chriſtianitatis gaudium tam copioſe effecit; unde actum eſt, ut totus fere oriens, qui glorioſum Chriſti nomen adorat, ac non parva ſeptemtrionis portio poſt longa diſſidia cum ſancta Romana eccleſia in eodem fidei & caritatis vinculo jam convenerint. Primo etenim Græci, & ii qui ſubſunt quatuor patriarchalibus ſedibus multas gentes nationeſque & idiomata continentibus; deinde Armeni multorum populorum gens; hodie vero Jacobini magni etiam per Ægyptum populi, ſanctæ ſedi apoſtolicæ uniti ſunt.

Et

ANNO CHRISTI 1439.

Et cum nihil ſalvatori noſtrò domino noſtro Jeſu Chriſto gratius ſit, quam mutua inter homines caritas, nihilque nomini ſuo glorioſius atque eccleſiæ utilius eſſe poſſit, quam ut Chriſtiani, omni inter ſe ſublato diſſidio, in eadem ſimul fidei puritate conveniant, merito nos omnes & cantare præ gaudio, & jubilare in domino debemus, quos, ut tantam Chriſtianæ fidei magnificentiam diebus noſtris videremus, divina miſeratio dignos effecit. Summa igitur cum alacritate annunciamus magualia hæc in univerſa Chriſtianorum terra, ut ſicut nos pro gloria Dei & exaltatione eccleſiæ gaudio inenarrabili repleti ſumus, ita & alios tantæ lætitiæ participes faciamus, ut omnes uno ore magnificemus & glorificemus Deum, & ſuæ majeſtati, prout dignum eſt, magnas quotidianaſque gratias agamus pro tot tantiſque mirabilibus beneficiis hac ætate eccleſiæ ſuæ ſanctæ collatis.

Et quoniam qui opus Dei diligenter exercet, non modo meritum ac retributionem in cœlis expectat, ſed & apud homines amplam gloriam laudemque meretur; venerabilem fratrem noſtrum Joannem Jacobinorum patriarcham, hujus ſanctæ unionis cupidiſſimum, a nobis & tota eccleſia merito laudandum & extollendum, ac communi omnium Chriſtianorum favore cum tota ſua gente dignum judicamus. Is enim a nobis per noſtrum oratorem ac literas excitatus, ut ad nos & hanc ſanctam ſynodum legationem mitteret, & ſe ac ſuam gentem in eadem cum eccleſia Romana fide uniret; dilectum filium Andream natione Ægyptium abbatem monaſterii ſancti Antonii apud Ægyptum, in quo & habitaſſe, & mortuus eſſe ſanctus ipſe Antonius perhibetur, religione & moribus non mediocriter inſtitutum, ad nos & ipſam ſynodum deſtinavit, cui devotionis zelo accenſus impoſuit atque commiſit, ut fidei doctrinam, quam ſancta Romana eccleſia tenet & prædicat, nomine ipſius patriarchæ & ſuorum Jacobinorum reverenter ſuſciperet, deferendam poſtea per eum ad ipſum patriarcham & Jacobinos, ut & ipſi eamdem agnoſcerent, ratamque haberent, & in ſuis regionibus prædicarent.

Nos igitur, quibus vice domini commiſſum eſt paſcere oves Chriſti, ipſum Andream abbatem per nonnullos hujus tam ſacri concilii inſignes viros, ſuper articulis fidei & ſacramentis eccleſiæ, & quibuſque ad ſalutem ſpectantibus, diligenter examinari fecimus; & tandem, quantum viſum eſt fore neceſſarium, expoſita eidem abbati ſanctæ Romanæ eccleſiæ fide catholica, & per ipſum humiliter acceptata, hanc quæ ſequitur, veram neceſſariamque doctrinam hodie in hac ſolemni ſeſſione, ſacro approbante [a] œcumenico concilio Florentino, in nomine domini tradidimus.

[a] De hoc modo loquendi, vide quæ diximus in §. nota circa medium, ad primam collat. par. 2.

In primis igitur ſacroſancta Romana eccleſia, domini & ſalvatoris noſtri voce fundata, firmiter credit, profitetur & prædicat, unum verum Deum omnipotentem, incommutabilem & æternum, Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, unum in eſſentia, trinum in perſonis. Patrem ingenitum, Filium ex Patre genitum, Spiritum ſanctum ex Patre & Filio procedentem. Patrem non eſſe Filium, aut Spiritum ſanctum; Filium non eſſe Patrem, aut Spiritum ſanctum; Spiritum ſanctum non eſſe Patrem, aut Filium: ſed Pater tantum Pater eſt, Filius tantum Filius eſt, Spiritus ſanctus tantum Spiritus ſanctus eſt. Solus Pater de ſubſtantia ſui genuit Filium, ſolus Filius de ſolo Patre eſt genitus, ſolus Spiritus ſanctus ſimul de Patre procedit & Filio. Hæ tres perſonæ ſunt unus Deus, & non tres Dii, quia trium eſt una ſubſtantia, una eſſentia, una natura, una divinitas, una immenſitas, una æternitas, omniaque ſunt unum, ubi non obviat relationis oppoſitio. Propter hanc unitatem Pater eſt totus in Filio, totus in Spiritu ſancto: Filius totus eſt in Patre, totus in Spiritu ſancto: Spiritus ſanctus totus eſt in Patre, totus in Filio. Nullus alium aut præcedit æternitate, aut excedit magnitudine, aut ſuperat poteſtate. Æternum quippe & ſine initio eſt, quod Filius de Patre extitit; & æternum ac ſine initio eſt, quod Spiritus ſanctus de Patre Filioque procedit. Pater quidquid eſt aut habet, non habet ab alio, ſed ex ſe, & eſt principium ſine principio. Filius quidquid eſt aut habet, habet a Patre, & eſt principium de principio. Spiritus ſanctus quidquid eſt aut habet, habet a Patre, ſimul & Filio. Sed Pater & Filius non duo principia Spiritus ſancti, ſed unum principium, ſicut Pater & Filius & Spiritus ſanctus non tria principia creaturæ, ſed unum principium.

Quoſcumque ergo adverſa & contraria ſentientes damnat, reprobat & anathematizat, & a Chriſti corpore, quod eſt eccleſia, alienos eſſe denunciat. Hinc damnat Sabellium perſonas confundentem, & ipſarum diſtinctionem realem penitus auferentem. Damnat Arianos, Eunomianos, Macedonianos, ſolum Patrem Deum verum eſſe dicentes, Filium autem & Spiritum ſanctum in creaturarum ordine collocantes. Damnat & quoſcumque alios, gradus ſeu inæqualitatem in Trinitate facientes.

Firmiſſime credit, profitetur & prædicat, unum verum Deum Patrem & Filium & Spiritum ſanctum eſſe omnium viſibilium & inviſibilium creatorem, qui quando voluit, bonitate ſua univerſas tam ſpirituales quam corporales condidit creaturas, bonas quidem, quia a ſummo bono factæ ſunt, ſed mutabiles, quia de nihilo factæ ſunt; nullamque mali aſſerit eſſe naturam, quia omnis natura, in quantum natura eſt, bona eſt. Unum atque eumdem Deum veteris & novi teſtamenti, hoc eſt legis & prophetarum atque evangelii profitetur auctorem, quoniam eodem Spiritu ſancto inſpirante, utriuſque teſtamenti ſancti locuti ſunt, quorum libros ſuſcipit & veneratur, qui titulis ſequentibus continentur. Quinque Moyſis, id eſt, Geneſi, Exodo, Levitico, Numeris, Deuteronomio, Joſue, Judicum, Ruth, quatuor Regum, duobus Paralipomenon, Eſdra, Nehemia, Tobia, Judith, Heſter, Job, Pſalmis David, Parabolis, Eccleſiaſte, Canticis canticorum, Sapientia, Eccleſiaſtico, Iſaja, Jeremia, Baruch, Ezechiele, Daniele; duodecim prophetis minoribus, id eſt, Oſea, Joele, Amos, Abdia, Jona, Michæa, Nahum, Habacuc, Sophonia, Aggæo, Zacharia, Malachia; duobus Machabæorum; quatuor evangeliis, Matthæi, Marci, Lucæ, Joannis; quatuordecim epiſtolis Pauli, ad Romanos, duabus ad Corinthios, ad Galatas, ad Epheſios, ad Philippenſes, ad Coloſſenſes, duabus ad Theſſalonicenſes, duabus ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos; Petri duabus, tribus Joannis, una Jacobi, una Judæ, actibus apoſtolorum, & apocalypſi Joannis.

Præterea

ANNO CHRISTI 1441.

Præterea Manichæorum anathematizat inſaniam, qui duo prima principia poſuerunt, unum viſibilium, aliud inviſibilium; & alium novi teſtamenti Deum, alium veteris eſſe Deum dixerunt.

Firmiter credit, profitetur & prædicat, unam ex Trinitate perſonam, verum Deum, Dei Filium ex Patre genitum, Patri conſubſtantialem & coæternum in plenitudine temporis, quam divini conſilii inſcrutabilis altitudo diſpoſuit, propter ſalutem humani generis, veram hominis integramque naturam ex immaculato utero Mariæ virginis aſſumpſiſſe, & ſibi in unitatem perſonæ copulaſſe tanta unitate, ut quidquid ibi Dei eſt, non ſit ab homine ſeparatum; & quidquid eſt hominis, non ſit a deitate diviſum; ſitque unus & idem indiviſus, utraque natura in ſuis proprietatibus permanente, Deus & homo, Dei filius & hominis filius, æqualis Patri ſecundum divinitatem, minor Patre ſecundum humanitatem. Immortalis & æternus ex natura divinitatis, paſſibilis & temporalis ex conditione aſſumptæ humanitatis.

Firmiter credit, profitetur & prædicat, Dei Filium in aſſumpta humanitate ex virgine vere natum, vere paſſum, vere mortuum & ſepultum, vere ex mortuis reſurrexiſſe, in cœlum aſcendiſſe, ſedereque ad dexteram Patris, & venturum in fine ſæculorum ad vivos mortuoſque judicandos.

Anathematizat autem, execratur & damnat omnem hæreſim contraria ſapientem. Et primo damnat Ebionem, Cerinthum, Marcionem, Paulum Samoſatenum, Photinum, omneſque ſimiliter blaſphemantes, qui percipere non valentes unionem perſonalem humanitatis ad Verbum, Jeſum Chriſtum dominum noſtrum verum Deum eſſe negaverunt, ipſum purum hominem confitentes, qui divinæ gratiæ participatione majori, quam ſanctioris vitæ merito ſuſcepiſſet, divinus homo diceretur. Anathematizat etiam Manichæum cum ſectatoribus ſuis, qui Dei Filium non verum corpus, ſed phantaſticum ſumpſiſſe ſomniantes, humanitatis in Chriſto veritatem penitus ſuſtulerunt. Nec non Valentinum aſſerentem, Dei filium nihil de virgine matre cepiſſe, ſed corpus cœleſte ſumpſiſſe, atque ita tranſiſſe per uterum virginis, ſicut per aquæductum defluens aqua tranſeurrit. Arium etiam, qui aſſerens, corpus ex virgine aſſumptum anima caruiſſe, voluit loco animæ fuiſſe deitatem. Apollinarem quoque, qui intelligens, ſi anima corpus informans negetur in Chriſto, humanitatem veram ibidem non fuiſſe, ſolam poſuit animam ſenſitivam, ſed deitatem Verbi vicem rationalis animæ tenuiſſe. Anathematizat etiam Theodorum Mopſueſtenum atque Neſtorium aſſerentes, humanitatem Dei Filio unitam eſſe per gratiam, & ob id duas eſſe in Chriſto perſonas, ſicut duas fatentur eſſe naturas, cum intelligere non valerent, unionem humanitatis ad Verbum hypoſtaticam extitiſſe, & propterea negarent Verbi ſubſiſtentiam accepiſſe. Nam ſecundum hanc blaſphemiam, non Verbum caro factum eſt, ſed Verbum per gratiam habitavit in carne: hoc eſt, non Dei filius homo factus eſt, ſed magis Dei filius habitavit in homine. Anathematizat etiam, execratur & damnat Eutychem archimandritam, qui cum intelligeret juxta Neſtorii blaſphemiam, veritatem incarnationis excludi, & propterea oportere, quod ita Dei Verbo unita eſſet humanitas, ut deitatis & humanitatis una eſſet eademque perſona, ac etiam capere non poſſet, ſtante pluralitate naturarum, unitatem perſonæ, ſicut deitatis & humanitatis in Chriſto unam poſuit eſſe perſonam, ita unam aſſeruit eſſe naturam, volens ante unionem dualitatem fuiſſe naturarum, ſed in unam naturam in aſſumptione tranſiiſſe, maxima blaſphemia & impietate concedens, aut humanitatem in deitatem, aut deitatem in humanitatem eſſe converſam. Anathematizat etiam, execratur & damnat Macarium Antiochenum, omneſque ſimilia ſapientes, qui licet vere de naturarum dualitate & perſonæ unitate ſentiret: tamen circa Chriſti operationes enormiter oberravit, dicens in Chriſto utriuſque naturæ unam fuiſſe operationem, unamque voluntatem. Hos omnes cum hæreſibus ſuis anathematizat ſacroſancta Romana eccleſia, affirmans in Chriſto duas eſſe voluntates, duaſque operationes.

Firmiter credit, profitetur & docet, neminem unquam ex viro fœminaque conceptum, a diaboli dominatione fuiſſe liberatum, niſi per [a] meritum mediatoris Dei & hominum Jeſu Chriſti domini noſtri, qui ſine peccato conceptus, natus & mortuus, humani generis hoſtem, peccata noſtra delendo, ſolus ſua morte proſtravit, & regni cœleſtis introitum, quem primus homo peccato proprio cum omni ſucceſſione perdiderat, reſervavit: quem aliquando venturum omnia veteris teſtamenti ſacra, ſacrificia, ſacramenta, ceremoniæ præſignarunt.

Firmiter credit, profitetur & docet, legalia veteris teſtamenti, ſeu Moſaicæ legis, quæ dividuntur in ceremonias, ſacra, ſacrificia, ſacramenta, quia ſignificandi alicujus futuri gratia fuerant inſtituta, licet divino cultui illa ætate congruerent, ſignificato per illa domino noſtro Jeſu Chriſto adveniente ceſſaſſe, & novi teſtamenti ſacramenta cœpiſſe. Quemcumque etiam poſt paſſionem in legalibus ſpem ponentem, & illis velut ad ſalutem neceſſariis ſe ſubdentem, quaſi Chriſti fides ſine illis ſalvare non poſſet, peccaſſe mortaliter. Non tamen negat, a Chriſti paſſione uſque ad promulgatum evangelium illa potuiſſe ſervari, dum tamen minime ad ſalutem neceſſaria crederentur, ſed poſt promulgatum evangelium, ſine interitu ſalutis æternæ, aſſerit non poſſe ſervari.

Omnes ergo poſt illud tempus circumciſionis & ſabbati, reliquorumque legalium obſervatores, alienos a Chriſti fide denunciat, & ſalutis æternæ minime poſſe eſſe participes, niſi aliquando ab iis erroribus reſipiſcant. Omnibus igitur, qui Chriſtiano nomine gloriantur, præcipit omnino, quocumque tempore, vel ante, vel poſt baptiſmum, a circumciſione ceſſandum; quoniam ſive quis in ea ſpem ponat, ſive non, ſine interitu ſalutis æternæ obſervari omnino non poteſt. Circa pueros vero propter periculum mortis, quod poteſt ſæpe contingere, cum ipſis non poſſit alio remedio ſubveniri, niſi per ſacramentum baptiſmi, per quod eripiuntur a diaboli dominatu, & in Dei filios adoptantur, admonet non eſſe per quadraginta aut octuaginta dies, ſeu aliud tempus juxta quorumdam obſervantiam, ſacrum baptiſma differendum, ſed

ANNO CHRISTI 1441.

[a] Concordat concil. Trid. ſeſſ. 5. de peccato origin. his verbis: Si quis Adæ peccatum quod origine unum eſt, & propagatione non imitatione tranſfuſum, omnibus ineſt unicuique proprium, vel per humanæ naturæ vires, vel per aliud remedium aſſerit tolli, quam per meritum unius mediatoris domini noſtri Jeſu Chriſti, anathema ſit. Concordat & tranſumptū hujus confitis. in bull. Rom.

ANNO CHRISTI 1441.

ſed quamprimum commode fieri poteſt, debere conferri, ita tamen, quod mortis imminente periculo mox ſine ulla dilatione baptizentur, etiam per laicum, vel mulierem, in forma eccleſiæ, ſi deſit ſacerdos, quemadmodum in decreto Armenorum plenius continetur.

Firmiter credit, profitetur & prædicat omnem creaturam Dei bonam, nihilque rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur; quia juxta verbum domini, non quod intrat in os, coinquinat hominem: illamque Moſaicæ legis ciborum mundorum & immundorum differentiam ad ceremonialia aſſerit pertinere, quæ ſurgente evangelio tranſierunt, & efficacia eſſe deſierunt. Illa etiam apoſtolorum prohibitionem ab immolatis ſimulacrorum, & ſanguine, & ſuffocato, dicit illi tempori congruiſſe, quo ex Judæis atque gentilibus, qui antea diverſis ceremoniis moribuſque vivebant, una ſurgebat eccleſia, ut cum Judæis etiam gentiles aliquid communiter obſervarent, & in unum Dei cultum fidemque conveniendi præberetur occaſio, & diſſenſionis materia tolleretur, cum Judæis propter antiquam conſuetudinem ſanguis & ſuffocatum abominabilia viderentur, & eſu immolatitii poterant arbitrari gentiles ad idololatriam redituros: ubi autem eo uſque propagata eſt Chriſtiana religio, ut nullus in ea Judæus carnalis appareat, ſed omnes ad eccleſiam tranſeuntes, in eoſdem ritus evangelii ceremoniaſque conveniant, credentes omnia munda mundis, illius apoſtolicæ prohibitionis cauſa ceſſante, etiam ceſſavit effectus: Nullam itaque cibi naturam condemnandam eſſe denunciat, quam ſocietas admittit humana, nec inter animalia diſcernendum per quemcumque, ſive virum, ſive mulierem, & quocumque genere mortis intereant; quamvis pro ſalute corporis, pro virtutis exercitio, pro regulari & eccleſiaſtica diſciplina poſſint & debeant multa non negata dimitti, quia juxta apoſtolum, omnia licent, ſed non omnia expediunt.

Firmiter credit, profitetur & prædicat, nullos intra catholicam eccleſiam non exiſtentes, non ſolum paganos, ſed nec Judæos aut hæreticos, atque ſchiſmaticos, æternæ vitæ fieri poſſe participes, ſed in ignem æternum ituros, qui paratus eſt diabolo & angelis ejus, niſi ante finem vitæ eidem fuerint aggregati: tantumque valere eccleſiaſtici corporis unitatem, ut ſolum in ea manentibus ad ſalutem eccleſiaſtica ſacramenta proficiant, & jejunia, eleemoſynæ ac cetera pietatis officia & exercitia militiæ Chriſtianæ præmia æterna parturiant. Neminemque, quantaſcumque eleemoſynas fecerit, etſi pro Chriſti nomine ſanguinem effuderit, poſſe ſalvari, niſi in catholicæ eccleſiæ gremio & unitate permanſerit.

Amplectitur autem, approbat & ſuſcipit ſanctam Nicænam ſynodum trecentorum decem & octo patrum, temporibus beatiſſimi Silveſtri prædeceſſoris noſtri & magni Conſtantini piiſſimi principis congregatam, in qua impia hæreſis Ariana cum ſuo auctore damnata eſt, & diffinitum eſt, Filium Dei Patri eſſe conſubſtantialem & coæternum.

Amplectitur etiam, approbat & ſuſcipit ſanctam Conſtantinopolitanam ſynodum quinquaginta patrum, beatiſſimi Damaſi prædeceſſoris noſtri & Theodoſii ſenioris tempore convocatam, quæ ipſum Macedonii anathematizavit errorem; qui Spiritum ſanctum non Deum, ſed creaturam aſſerebat. Quod damnant, damnat; quod approbant, approbat, & per omnia vult ibidem diffinita, illæſa & inviolata ſubſiſtere.

ANNO CHRISTI 1441.

Amplectitur etiam, approbat & ſuſcipit ſanctam primam Epheſinam ſynodum ducentorum patrum, quæ tertia eſt in ordine univerſalium ſynodorum, ſub beatiſſimo Cæleſtino prædeceſſore noſtro & Theodoſio juniore convocatam, in qua impii Neſtorii eſt damnata blaſphemia, diffinitumque eſt, domini noſtri Jeſu Chriſti veri Dei & veri hominis unam eſſe perſonam, & beatam Mariam ſemper virginem non ſolum Χριστότοκον, ſed etiam Θεοτόκον; hoc eſt, non tantum hominis, ſed Dei genitricem ab omni eccleſia prædicandam.

Damnat autem, anathematizat & reſpuit impiam ſecundam Epheſinam ſynodum ſub beatiſſimo Leone prædeceſſore noſtro & præfato principe congregatam, in qua Dioſcorus Alexandrinus antiſtes, Eutychis hæreſiarchæ defenſor, & ſancti Flaviani Conſtantinopolitani pontificis impius perſecutor, execrandam illam ſynodum ad approbationem Eutychianæ impietatis arte & minis attraxit.

Amplectitur etiam, approbat, & ſuſcipit ſanctam Chalcedonenſem ſynodum, quartam in ordine univerſalium ſynodorum, ſexcentorum & triginta patrum, temporibus præfati beatiſſimi Leonis prædeceſſoris noſtri & Marciani principis celebratam, in qua hæreſis Eutychiana cum ſuo auctore Eutyche & Dioſcoro defenſore damnata eſt, & diffinitum eſt, dominum noſtrum Jeſum Chriſtum eſſe verum Deum & verum hominem, & in una eademque perſona divinam humanamque naturas integras, inviolatas, incorruptas, inconfuſas diſtinctaſque manſiſſe, humanitate agente quæ hominis ſunt, & deitate quæ Dei: quos damnat, damnatos habet; quos approbat, approbatos.

Amplectitur etiam, approbat & ſuſcipit ſanctam quintam ſynodum ſecundam Conſtantinopolitanam, tempore beatiſſimi Vigilii prædeceſſoris noſtri & Juſtiniani principis celebratam, in qua ſacri Chalcedonenſis concilii diffinitio de duabus naturis & una perſona Chriſti renovata eſt, multique Origenis errores, ſuorumque ſequacium, præſertim de dæmonum aliorumque damnatorum pœnitentia & liberatione, reprobati atque damnati ſunt.

Amplectitur etiam, approbat & ſuſcipit ſanctam tertiam Conſtantinopolitanam ſynodum, centum & quinquaginta patrum, quæ ſexta eſt in ordine univerſalium ſynodorum, temporibus beatiſſimi Agathonis prædeceſſoris noſtri, & Conſtantini IV. hujus nominis principis congregatam, in qua Macarii Antiocheni & ſectatorum hæreſis condemnata eſt, & diffinitum eſt, in domino noſtro Jeſu Chriſto duas eſſe perfectas integraſque naturas & duas operationes, duas etiam voluntates, licet eſſet una eademque perſona, cui utriuſque naturæ competerent actiones, deitate agente quæ Dei ſunt, & humanitate quæ hominis ſunt.

Amplectitur etiam, veneratur & ſuſcipit omnes alias univerſales ſynodos auctoritate Romani pontificis legitime congregatas ac celebratas & confirmatas, & præſertim hanc ſanctam Florentinam, in qua inter alia Græcorum & Armeno-

ANNO CHRISTI 1441.

menorum ſanctiſſima unio conſummata eſt, & A multæ circa utramque unionem ſalubertimæ diffinitiones editæ ſunt, prout in decretis deſuper promulgatis plenius continetur, quorum tenor in hunc modum ſequitur.

DECRETUM PRO GRÆCIS.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

* Hoc decretum pro Græcis ſupra G. L. p. 1035 & in fin. 2. par. relatum eſt, p. 1695

Conſentiente ad infra-ſcripta carissimo in Chriſto filio noſtro Joanne Palæologo Romæorum imperatore illuſtri, & locatenentibus venerabilium fratrum noſtrorum patriarcharum, & ceteris orientalem B *eccleſiam repræſentantibus.*

LÆTENTUR cœli, & exultet terra: ſublatus eſt enim de medio paries, &c.

DECRETUM PRO ARMENIS

* Extat hoc eodem tomo pag. 1045

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei. ad perpetuam rei memoriam

EXULTATE Deo ſalutari noſtro, jubilate Deo Jacob, &c.

Verum quia in ſupraſcripto decreto Armenorum non eſt explicata forma verborum, quibus C in conſecratione corporis & ſanguinis domini ſacroſancta Romana eccleſia, apoſtolorum doctrina & auctoritate firmata, ſemper uti conſueverat, illam præſentibus duximus inſerendam. In conſecratione corporis hac utitur forma verborum: *Hoc eſt enim corpus meum.* Sanguinis vero: *Hic eſt enim calix ſanguinis mei, novi & æterni teſtamenti, myſterium fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum.* Panis vero triticeus, in quo ſacramentum conficitur, an eo die, an antea coctus ſit, nihil omnino refert: dummodo enim panis ſubſtantia maneat, nullatenus dubitandum eſt, quin poſt præfata verba conſecrationis corporis a ſacerdote cum intentione conficiendi prolata, mox in verum Chri- D ſti corpus tranſubſtantietur.

Matth. 26.

Quoniam nonnullos aſſeritur quartas nuptias tanquam condemnatas reſpuere, ne peccatum, ubi non eſt, eſſe putetur, cum ſecundum apoſtolum, mortuo vito mulier ſit ab ejus lege ſoluta, & nubendi cui vult in domino habeat facultatem; nec diſtinguat, mortuo primo, vel ſecundo, vel tertio: declaramus non ſolum ſecundas, ſed tertias & quartas, atque ulteriores, ſi aliquod canonicum impedimentum non obſtat, licite contrahi poſſe. Commendatiores tamen dicimus, ſi ulterius a conjugio abſtinentes in caſtitate permanſerint: quia ſicut viduitati virginitatem, ita nuptiis caſtam viduitatem laude ac merito præferendam eſſe cenſemus. E

His omnibus explicatis, prædictus Andreas abbas nomine dicti patriarchæ, ac proprio, & omnium Jacobinorum, ſalubertimum ſynodale decretum cum omnibus ſuis capitulis, declarationibus, diffinitionibus, traditionibus, præceptis & ſtatutis, omnemque doctrinam in ipſo deſcriptam, nec non quidquid tenet & docet ſancta ſedes apoſtolica & Romana eccleſia, cum omni devotione & reverentia ſuſcipit & acceptat. Illos quoque doctores & ſanctos patres, quos eccleſia Romana approbat, ipſe reverenter ſuſcipit: quaſcumque vero perſonas, & quidquid Romana eccleſia reprobat & damnat, ipſe pro reprobatis & damnatis habet, profitens tanquam verus obedientiæ filius, nomine quo ſupra, ſedis apoſtolicæ ordinationibus & juſſionibus fideliter ſemper obtemperare.

ANNO CHRISTI 1441.

Lecto ſolemniter in præſenti ſynodo hoc decreto Latino ſermone, mox in Arabico, præfatus Andreas abbas ipſum Jacobinorum decretum publice ibidem perlegit, atque infra ſcripta verba in ſcriptis Arabice ſubjunxit, quæ in continenti Latine recitata ſunt: Beatiſſime pater domine Eugeni, ſanctæ Romanæ & univerſalis eccleſiæ ſumme pontifex, verequeque Chriſti vicarie ac beati Petri ſucceſſor, & ſanctiſſima univerſalis Florentina ſynode, totum hoc ſanctum decretum cum inſertis, etiam ſanctis decretis unionis Græcorum & Armenorum, quod nunc in veſtra præſentia publice lectum eſt, ego Andreas humilis abbas ſancti Antonii, orator reverendi patris domini Joannis patriarchæ Jacobinorum, habens ipſius decreti per plures dies plenam notitiam & inſtructionem, cognoſco confiteorque, omnia in ipſo decreto contenta divinæ ac catholicæ veritati conſona exiſtere. Nomine igitur præfati domini patriarchæ, omniumque Jacobinorum, ac meo, quemadmodum veſtra ſanctitas atteſtatur, præfatum ſalubertimum ſynodale decretum cum dictis inſertis decretis, omnibuſque ſuis capitulis, declarationibus, diffinitionibus, traditionibus, præceptis & ſtatutis, omnemque doctrinam in ipſo deſcriptam, nec non quidquid tenet & docet ſancta ſedes apoſtolica & Romana eccleſia, cum omni devotione & reverentia ſuſcipio & accepto. Illos quoque doctores & ſanctos patres quos eccleſia Romana approbat, reverenter ſuſcipio. Quaſcumque vero perſonas, & quidquid ipſa Romana eccleſia reprobat & damnat, pro reprobatis & damnatis habeo, pollicens nomine quo ſupra, ipſum patriarcham, Jacobinoſque, & meipſum, tanquam veræ obedientiæ filios, veſtris ac ſedis apoſtolicæ ordinationibus & juſſionibus fideliter & ſemper obtemperaturos.

Datum Florentiæ in publica ſeſſione ſynodali ſolemniter in eccleſia domus ſanctæ Mariæ Novellæ, apud quam nunc reſidemus, celebrata, anno incarnationis dominicæ 1441. pridie Nonas Februarii, pontificatus noſtri anno undecimo[a].

[a] Hoc decretum pro Jacobinis eſt inſertione decretorum pro Græcis & Armenis, impreſſum eſt etiſ Venetiis apud Lucam Antonium de Giunta anno domini 1514.

SUBSCRIPTIONES.

Ego Eugenius catholicæ eccleſiæ epiſcopus.

Adjutor meus & protector meus es tu domine. Ne derelinquas me Deus meus.

Ego Antonius Oſtienſis epiſcopus, cardinalis Bononienſis, me propria manu ſubſcripſi.

Ego Branda epiſcopus Portuenſis, nominatus cardinalis Placentinus.

Ego Nicolaus tituli ſanctæ Crucis presbyter cardinalis manu propria me ſubſcripſi.

Ego Dominicus tituli SS. Joannis & Pauli preſbyter cardinalis manu propria me ſubſcripſi.

Ego Franciſcus tituli ſancti Clementis cardinalis & presbyter, ſanctæ Romanæ eccleſiæ vicecancellarius.

Ego

ANNO CHRISTI 1441.

Ego Angelottus tituli S. Marci presbyter cardinalis manu propria me ſubſcripſi. A

Ego Joannes tituli SS. Nerei & Achilei presbyter cardinalis me ſubſcripſi.

Ego Nicolaus tituli S. Marcelli presbyter cardinalis me ſubſcripſi.

Ego G. tituli ſanctæ Anaſtaſiæ presbyter cardinalis ſubſcripſi.

Ego B. tituli SS. duodecim apoſtolorum presbyter cardinalis ſubſcripſi.

Ego Joannes tituli ſanctæ Praxedis presbyter cardinalis manu propria ſubſcripſi.

Ego G. tituli S. Martini in montibus presbyter cardinalis ſubſcripſi.

Quid autem hoc anno reſcripſerit Eugenius Conſtantino Palæologo deſpoto, ex regeſto Vaticano exhibemus B

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, dilecto filio & excellenti Conſtantino deſpoto Palæologo ſalutem, &c.

Num. XI. QUANTO deſiderio & animi fervore ob Dei reverentiam, zeloque catholicæ fidei cupiat devotio tua, ut ſancta hæc occidentalis & orientalis eccleſiæ unio, domini & ſalvatoris noſtri Jeſu Chriſti gratia, nuper tam ſolemniter, rite & concorditer celebrata, debitum iſthic in Conſtantinopoli & in ceteris Græciæ partibus ſortiatur complementum, literæ venerabilis fratris C Chriſtophori epiſcopi Coronenſis oratoris noſtri, & plurimorum orthodoxorum virorum relationis nobis & apoſtolicæ ſedi nunciaverunt. Nam in ea cauſa licet per cariſſimum in Chriſto filium noſtrum Palæologum Romæorum imperatorem hactenus ſatis tenue & tepide ſit proceſſum, tua tamen celſitudo rem ipſam locum & perfectionem ſuam, quantum in ſe fieri poteſt, habere vult & intendit. Idcirco in manus præfati epiſcopi oratoris, noſtro & apoſtolicæ ſedis nomine recipientis, ſupra pectus tuum pollicitus es, teipſum in futurum omnem operam daturum, quo prædicta unio ſic, ut præfertur, & omnia quæ illius perfectionem poſtulant, impleantur, completaque in ſui robore & D firmitate permaneant. Quorum omnium gratia, dilecte fili, nos & apoſtolica ſedes primum bonitati divinæ, quæ illa pectori tuo inſinuavit, tum filiali tua devotioni, quæ inſinuata retinuit & retinet, plurimum congratulamur, ſimulque cupimus quaſque res devotioni tuæ gratas efficere & operari. Volumuſque propterea impræſentiarum aliquas facere ſaltem tibi pro gratitudinis memoria.

Igitur favente Deo, cujus cauſam in hac ſanctiſſima re proſequeris, & proſequi, ut præfertur, intendis, ſi te in futurum quandoque in Romæorum imperio hujuſmodi ſuccedere, aut quovis modo præſidere, & in imperatorem creari contigerit, & ſtabilimento præ- E fatæ unionis cum publicatione & lectione decreti dederis debitum, ut præfertur, complementum [a], devotioni tuæ per præſentes noſtro & apoſtolicæ ſedis nomine pollicemur auxilia illa, ſubventiones & ſubſidia, quæ cariſſimo in Chriſto filio imperatori præfato pro tuitione & defenſione civitatis Conſtantinopolis polliciti fumus, quæque illius culpa & tepiditate impleri non potuerunt, in teipſum & perſonam tuam tunc in prædicto imperio præſidentem, & ut prædiximus, unionem hujuſmodi jam prius per te perfectam, & illic in ſua firmitate manutenere, ac debitis proviſionibus adimplere. Illud etiam addentes, ut nunquam Romanam eccleſiam & apoſtolicam ſedem tibi defuturam eſſe dubites, eidem debitam & devotam reverentiam exhibendo, dum etiam per ſemitam juſtitiæ inceſſeris, atque unionis hujuſmodi ſacroſanctæ neceſſarium complementum tam fideliter, quam potenter adhibueris.

Datum Florentiæ anno incarnationis, &c. 1441. XI. Kalendas Maii, pontificatus noſtri anno XI.

Hoc eodem anno Nicodemus abbas Æthiopum Hieroſolymis degentium ad Eugenium ſummum pontificem oratorem miſit cum literis, quarum fragmentum refert Jacobus Navarchus, & ex eo Sanderus de viſibili monarchia eccleſiæ libro ſeptimo ſub Eugenio IV. quas integras ex Vaticano codice hic ſubjicimus.

Expoſitio oratoris reverendi patris domini Nicodemi abbatis pro ſereniſſimo & potentiſſimo Æthiopum imperatore, ſuper Æthiopibus Hieroſolymis conſtitutis. Quæ quidem expoſitio facta fuit in publica congregatione œcumenici concilii Florentini die ſabbati 2. Septembris 1441.

OMNES homines ad tuam præſentiam pervenientes, pater beatiſſime, multas tenentur Deo gratias agere, qui eos fecerit dignos videre in te Chriſtum etiam in terris inter peccatores homines converſantem. Sed nos in Æthiopia nati, multis magniſque cogimur rationibus nulli alteri nationi communibus laudare & benedicere dominum, qui nobis dedit ſacram fidem tuam in præſenti tempore intueri. Primum, quod neminem credimus remotiorem ab orbis parte huc ſe conferre quam nos, qui non ad extremam modo omnibus partem, ſed pene extra ipſum orbem poſitam incolimus Æthiopiæ regionem Num. XI.

Secundum quia, ſalva ceterarum pace, non credimus gentem eſſe aliam, quæ majori fide & devotione Romanum pontificem veneretur. Quod quidem ab experientia apud nos notorium eſſe dignoſcitur, ut reverſuri in patriam, applauſus exultationeſque noſtrorum hominum & populi obviam proceſſuri timere cogamur quia ſemper hactenus obſervatum eſt, ut venientium a Romani pontificis conſpectu plebs & omnis ſexus, ætatis multitudo conferta pedes oſculari, & veſtis partem pro reliquiis ſervandam lacerare contendat: unde intelligi poteſt, quanta ſit noſtris hominibus Romani pontificis opinio ſanctitatis.

Tertio loco, majori excipiendum lætitia & jubilo gaudium noſtrum, quod majus imperium noſtrum quam aliud eſſe opinamur. Siquidem reges centum noſtro imperio etiam præſenti tempore ſunt ſubjecti: & præter hoc gloriæ noſtræ pars non eſt minima, regina Saba, quæ excitata fama ſapientiæ Salomonis, ita ſe contulit in Jeruſalem, quemadmodum nos, qui licet multo minores ſimus regina Saba, ad te venimus, qui es etiam plus quam Salomon. Ex gente item noſtra fuerunt Candacis regina & eunuchus, quos Philippus domini noſtri apoſtolus baptizavit. Quarum rerum certe magnarum gratia, tu qui maximus es magnatum, nos, licet parvulos, des libenter, prout confidimus, te intueri.

Poſtrema vero & rationum præſtantiſſima, quibus

ANNO CHRISTI 1441. colai papa V. ſemper excuſationes & dilationes prætexens, donec juſta Dei ultione quod in oriente Conſtantinus magnus filius Helenæ fundaverat imperium hic alter Conſtantinus filius alterius Helenæ, ut initium fini concordaret, occiſus ipſe a Turcis amiſit.

[a] Defuncto Joanne ſucceſſit in imperio hic Conſtantinus, qui tamen non aliter quam frater fuit negligens in exequendo decreto, monitis Ni-

ANNO CHRISTI 1441.

quibus advenisse lætamur, ea est, quæ ab ipsis effectibus innotuit, & mundo palam est factum, omnes qui a te & a Romana ecclesia discesserunt, penitus corruisse. Nostra tamen inter ceteras ecclesias, quæ a prædicta Romana videntur ecclesia recessisse, fortis etiam & potens ac libera existit. Cujus quidem rei nullam aliam dicent sapientes causam existere, quam quia aliarum ecclesiarum secessio atque rebellio fuit voluntaria, hincque eorum populi in servitutem exterminiumque sunt dati: nostra autem intermissio & elongatio a sede tua, nequaquam a perfidia aut levitate alia, sed potius processit a provinciarum distantia, & a periculis quæ subeunt commeantes, atque etiam a prædecessorum tuorum Romanorum pontificum negligentia, cum nulla apud nostros homines sit memoria visitationis aut curæ tot Christi ovium, quam pastorum quispiam ante te voluerit suscipere. Nam fert opinio nostra, octingentos effluxisse annos, ex quo nullus ante pontifex Romanus nos vel levi aut unico verbo curaverit salutare. In hoc itaque summa laus tua & nostri gaudii multitudo consistit, quod tu solus ac primus imperatorem nostrum ac nostram gentem catholicæ fidei & tibi ipsi studeas unire per vestræ congregationis, & operam nostri abbatis Nicodemi servi tui, in Hierosolyma constituti, qui nos ad te mittit, quemadmodum in præsentibus literis continetur. Commendat autem abbas ipse tum seipsum, tum & filios suos sanctitati tuæ, ad cujus mandata labores quoscumque suscipere est paratus pro habenda concludendaque sanctissima unione. Te autem in primis certum reddit, imperatorem Æthiopum nihil in rebus humanis ducere majus, nihil affectuosius cupere, quam uniri Romanæ ecclesiæ, & tuis sanctissimis subjici pedibus. Tantæ magnitudinis apud eum sunt Romanum nomen & Latinorum fides, quam tecum Christus augere & conservare dignetur in sæcula sæculorum. Amen.

Num. XII

Hæ sunt literæ Hierosolymitanæ, quas scribit sancto & magno patri, papæ urbis Romæ, sedenti super sedem apostolorum Petri & Pauli [a], *abbas Hierosolymitanus super Æthiopibus Hierosolymis commorantibus.*

a Paulo infra dicit: in magna sede ex Petri apostoli constituetur: hic autem nominat etiam Paulo, ejus fidem & zelum indicat transisse in Romanum pontificem.

IN nomine sanctæ Trinitatis. Hæ literæ mittuntur ab Hierosolymis per Nicodemum abbatem super nationem Æthiopum, quæ dentur magno patri urbis Romæ, Eugenio capiti omnium sedium. Pax tibi & omni sedi, & pax magnitudini tuæ, qui sedes in sede apostolorum Petri & Pauli, cujus splendor illuminat Mundum. Ego vero ubicumque terrarum sim, prosternor coram te: non autem ego solus, sed omnes patriarchæ atque episcopi, reges atque imperatores inclinantur ante te.

Cum ad nos devenerunt nuncii tui ob causam fidei, magnam ex eis consolationem accepimus, quam hactenus valde cupiebamus, ut tandem omnes unum simus, sicut Paulus dicit: *Unus Deus, una fides, unum baptisma.* Hæc vero res cum ad regem nostrum pervenerit, maximæ illi lætitiæ futura est. Nam idem admodum cupit, ut omnes in unam fidem pariter uniantur. Ego autem ipse pro re ista ad te venissem, nisi me metus Sarracenorum perterruisset, ne forte res ista infidelibus palam fiat. Propterea mitto ad te filios meos præsentium literarum latores, qui die Octobris 14. a me recedentes, opto eos ad me redire celeriter, ut ad regem nostrum Æthiopiæ se citius conferant, cui referant cuncta quæ jusseris, quæ velis deinde perficere & quæ cœpisti: quoniam ideo Deus Pater te omnibus præposuit patriarchis, & in magna sede es Petri apostoli constitutus, quæ caput est omnium sedium, ut omnes posses pascere oves Christi. Hæc autem cogitatio tua a Deo est, & tu vere beatus es, qui ad apostolorum similitudinem pro fide Christi talia tentasti, nec tanta fecerunt prædecessores tui. Utinam cuncta ad finem usque perducas. Etenim contaminatio infidelium in unum coacta est, Judæi Christi crucifixores pariter idem consentiunt: Christiani vero, relicta apostolorum sapientia, unusquisque in viam sui sensus, ut libuit, abierunt, & quilibet dicit, Mea fides verior est: quæ distinctio nequaquam est a Deo, sed procedit a diabolo. Tu igitur cura, ut possint ad unam venire dispersi, ut sit omnium fides una: & sicut sub patribus trecentis decem & octo in Nicæna synodo facta est, sic & tu robora fidem, ut illi fecerunt, ut congregemur in unum: quoniam cum in unam fidem pariter convenerimus, Christus ex terra promissionis nostros hostes abjiciet, & fient ut stipula ante faciem venti, non nostra, sed Christi nostri potentia faciente.

Post hæc, o pater magne, ut de unione inter nos facienda aliquid tibi respondeam, eam quidem de certo & nos & rex noster vehementissime cupimus, verumtamen sine ipso rege nostro illam concludere non vellemus. Offerimus nos omnes sanctitati tuæ omnes vires, curam & diligentiam nostram, ut nostro labore ac studio unio sancta tecum apud regem nostrum veraciter, ut jusseris, compleatur. Quoniam qui aditus vel accessus ad patriam nostram terra marique Latinis hominibus pene mortalis & impossibilis est, a nobis Æthiopibus, quamvis inter ingentes labores, in dies sæpius frequentatur, verentibus Sarracenis ob metum regis Æthiopum in aliquos nos offendere, quos infideles rex ipse noster parva opera penitus posset destruere. De nostro vero ad tuam sanctitatem adventu patriarcha Jacobitarum penitus nihil novit, sed clam illo & Sarracenis ignorantibus ad te venimus; ne forte, sicut ex varia ratione ambitionis atque perfidiæ utrique facere solent, negotium unionis præpediretur. Præsentes autem filii mei ad te veniunt, non tecum de fidei veritate disputaturi, sed tuam sententiam audientes recepturi, veritatique fidei quam statueris, consensuri. Quoniam tu Sol magnus & verus splendor creaturarum es, nec lux ulla valet a quoquam facile in sæculo reperiri, quæ Soli sit præferenda. Quis igitur tecum nisi stultus atque ignarus, valeat aut debeat disputare, cum sit tam ingens ac vetusta sapientia Latinorum nota jam orbi terrarum, ne sit juxta evangelicam veritatem discipulus supra magistrum, aut servus supra dominum suum?

Postremo, beatissime pater, quidquid a nobis velis, mitte ad regem Æthiopiæ nostrum, qui cum ea quæ cupias, audierit a nobis, iis in nullo penitus refragabitur, sed quæcumque velis libentissime audiet atque assentiet, accepturos ingens de tua voluntate solatium, cum sit fidei

ANNO CHRISTI 1441.

Eph. 4.

ANNO CHRISTI 1442.

fidei Christiana benevolus & obediens, & quæ ad favorem religionis pertinent, avidissime complectatur. Rogamus post hæc beatitudinem tuam, ut ii filii mei abs te cito expediantur, quatenus se in Æthiopiam transferentes, regi nostro dicere valeant omne quod jusseris. Dominus Deus longos faciat dies tuos, & repleat te omni bono, ac compleat omne desiderium tuum, fidemque tuam confirmet ac roboret in sæcula sæculorum Amen.

Datum Hierosolymis die 14 Octobris Amet anno, [a] Amohereth.

[a] Hoc vocabulum significare Æthiopice gratiam vel misericordiam, inducatum est apud Æthiopes: quare dubium abbatis Nicodemi non est de sensu vocabuli, sed de sensu computi. Annorum enim juxta, Æthiopes, terminos, ut ipse ait, nequivit intelligere, utrùm scilicet hoc tempus a misericordia sit computandum a creatione mundi, vel ab incarnatione Verbi, vel a misericordia Dei erga martyres, ut de computo Ægyptiorum diximus supra num. 7. de computo autem Æthiopum vide Athanasium Kircherium in suo Prodromo Copto, cap. 2. Num. XIII.

Hoc quid significet, beatissime pater, nullo interpretante scire possumus. Ipsi enim Æthiopes, ut ajunt, annos per jubileos computare consueverunt, quorum terminos, etiam ipsis conantibus, nequivimus intelligere.

Quamvis autem inter Eugenium & præfatum Nicodemum abbatem Hierosolymis degentem actum fuerit de unione regis Æthiopum cum ecclesia Romana, nihilo minus de hac eadem unione & obedientia, alia etiam via quam Hierosolymitana, eumdem regem Æthiopum egisse cum Eugenio papa, eodemque tempore oratores ad Eugenium transmisisse, apparet ex sequentibus literis apostolicis ejusdem Eugenii.

Eugenius episcopus servus servorum Dei, universis & singulis Christi fidelibus salutem, &c.

Cum dilectus filius nobilis vir Angelus Maurocenus miles Siensis, nonnullarum galearum & fustium, quas proprio sumptu tenet, gubernator & dominus, proximis temporibus gratam nobis & plurimum acceptam, & nomini Christiano glorioſissimam dederit operam, perductis ad nostram præsentiam ex partibus insulæ Rhodi, magni Æthiopum regis Constantini, sive (ut dicitur) presbyteri Joannis oratoribus, unionem dicti regis & subjectorum sibi populorum pene infinitorum cum occidentali ecclesia quærentibus.

Nos eumdem Angelum, qui cum ipsis galeis fustibus, aut earum parte ad orientis partes redire intendit, cupientes plena ubique inter Christianos securitate atque immunitate, & favorabili tractatione gaudere, universitatem vestram in domino requirimus & hortamur, nostris & Romanæ ecclesiæ subditis dantes strictius in mandatis, quatenus eumdem Angelum cum præfatis galeis & fustibus simul & separatim navigantem, cum quibus neminem extraneum lædere promisit, in nostris portibus & locis, aliterque ubicumque fuerit obvius, benigne & placide tanquam hominem nobis carum & Romanæ ecclesiæ fidelem excipientes, ac in dantis receptu & victualibus favorabiliterque tractantes, ire, redire & morari permittatis, prout fuerit necessarium, & ipse a vobis duxerit requirendum. Nos enim favores & alia commoda eidem Angelo & suis fustibus & comitivæ exhibita, grata habebimus & accepta, ac sedis apostolicæ gratiam conlequemini.

Datum Florentiæ 4 Nonas Octobris, anno XI.

Eugenius episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis canonicis & capitulo basilicæ principis apostolorum de Urbe salutem, &c. ANNO CHRISTI 1442. Num. XIV.

Cum dilectos filios Andream abbatem sancti A. Antonii de Ægypto, & Petrum diaconum, oratores magni principis Constantini imperatoris Æthiopum, sive (ut dicitur presbyteri Joannis, qui devotionis causa ad almam Urbem præsentialiter se conferunt, cupiamus pro majori eorum ædificatione, atque ut prædictum imperatorem, aliosque sibi subjectos reges & principes ac populos pene innumeros, ad unionem cum ecclesia occidentali, quam apud nos quærere advenerunt, facilius adducere & inclinare possint, sanctam Dei & salvatoris nostri imaginem, sive (ut dicunt) sanctam Veronicam videre. Et vos constitutionibus, ac aliis ordinibus illius ecclesiæ juramento firmatis, id extra debita & constituta tempora facere prohibeamini.

Devotioni vestræ, ut ipsam sanctam imaginem nunc, quando non sunt tempora instituta, prædictis oratoribus cum debito & solito modo reverenter ostendatis, prohibitionibus supradictis, juramento, a quo auctoritate apostolica, tenore præsentium, vos hac vice tantum reddimus absolutos, & aliis in contrarium facientibus, non obstantibus quibuscumque, similibus tenore & auctoritate præcipimus & mandamus.

C Datum Florentiæ 4 Nonas Octobris anno XI.

Interim Eugenius reditum ad urbem cogitans, ut conciliabulo obsisteret Basilecnsi, generale concilium Romam ad Lateranum transtulit, ut testantur Platina, Ciaconius & Massonus in Eugenio, & omni exceptione major Augustinus Patricius in præfato compendio, sessione 43. sic ait.

Florentiæ inter hæc Eugenius sessionem cele- Num. XV.
brat 6. Kalendas Maii anni salutis 1442. in qua asserens legatos Zaræ Jacob magni regis Æthiopiæ, quem presbyterum Joannem vocant, ad concilium œcumenicum orthodoxæ fidei suscipiendæ gratia properare, concilium ipsum, ut majorem auctoritatem etiam susciperet, Romam approbante ipso concilio transtulit, prosequendum in basilica Lateranensi, propria & prima sede summi pontificis, decimoquinto die post ejus ad urbem reditum. Huic translationi addidit & plures causas, loci reverentiam & commoditatem, rerum omnium copiam, tum occasione componendarum provinciarum ecclesiæ, & pacis ac quietis Italiæ cæterarumque regionum procurandæ. *Hæc ille. Id autem cum effectu præstitisse Eugenium apparet ex publicis sessionibus Romæ in Laterano habitis, editisque de fide constitutionibus pro Syris, Chaldæis & Maronitis, quas ex Vaticanis codicibus infra subjiciemus.*

Non mirandum autem, quod in præfatis literis Eugenii rex Æthiopiæ nominetur Constantinus, & ab Augustino Patricio Zara Jacob: nomen enim ejus proprium erat Constantinus, ut habetur in historia regum Æthiopiæ reverendi patris Paez, societatis Jesu, quæ manuscripta extat penes reverendum patrem Nugnium ejusdem societatis. Zara autem Jacob erat cognomen: etenim significat filium, seu semen Jacob, quod erat cognomen regli & fidei: præfati etenim reges ex Jacob per Salomonem & reginam Saba gloriantur originem ducere. Unde in catalogo dictorum regum, qui extat in secundo tomo Hispania illustrata, dicitur, Zara Jacob recta fidei homo ab Æthiopibus cognominatus. Et in literis David regis Æthiopiæ ad Clementem VII.

ANNO CHRISTI 1444.

VII. quas refert Damianus a Goes habetur, Eugenium pontificem transmiſſe legatos Theodorum, Petrum, Didymum & Georgium ad regem ex ſemine Jacob: quod idem eſt ac ſi diceret, ad Zara Jacob. Eſt igitur Zara Jacob cognomen laudis, Conſtantinus autem nomen proprium: quo etiam nomine in præfato catalogo alter rex nominatus legitur.

Ceterum unionis Æthiopum cum eccleſia Romana, aliarumque nationum, meminit idem Eugenius in ſequentibus apoſtolicis literis, univerſis & ſingulis Chriſtianis principibus & præſulibus pro temporali auxilio implorando directis.

Num. XVI. *Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, univerſis & ſingulis cariſſimis in Chriſto filiis quorumcumque regnorum regibus; venerabilibus quoque fratribus archiepiſcopis, epiſcopis, ac dilectis filiis electis, abbatibus, prioribus, præpoſitis, decanis, archidiaconis, plebanis, archipresbyteris, & aliis eccleſiarum prælatis, eorumque viceſgerentibus, ac capitulis & conventibus, & aliis perſonis eccleſiaſticis Ciſtercienſis, Cluniacenſis, Premonſtratenſis, ſanctorum Benedicti & Auguſtini, ac aliorum quorumcumque ordinum, nec non magiſtris & præceptoribus ac fratribus beatæ Mariæ Teutonicorum & Calatravenſium, nec non marchionibus, comitibus & baronibus, ac aliis nobilibus potentibus, inſuper capitaneis, rectoribus, conſulibus, antianis, conſiliis, populis, communitatibus & univerſitatibus civitatum, caſtrorum & aliorum locorum, ac univerſis & ſingulis, ad quos præſentes litera pervenerunt, ſalutem, &c.*

POST graves expenſas diutinoſque labores a nobis perpeſſos, in Græcorum unione primum, & poſtea in Armenorum, Jacobitarum, Maronitarum, Æthiopum, Boſnenſium, & aliorum diverſæ nationis populorum reductione ad ſincerum fidei catholicæ cultum, non parva nobis impenſa opus fuit, ut legatum apoſtolicæ ſedis anno nunc tertio mitteremus ad inducias in regno Hungariæ conſtituendas, quarum occaſione factum eſt, ut cariſſimus in Chriſto filius noſter Hungariæ & Poloniæ rex, poſt multas victorias de Turcis Chriſti hoſtibus habitas, illos jam, ut ſperamus, ex Europæ partibus expulerit. Quod quidem nulla ratione idem rex potuiſſet efficere, niſi claſſis noſtra, quam magna cum impenſa noſtra duxit ad ſtrictum Gallipolis dilectus filius cardinalis Venetiarum nepos noſter, prohibuiſſet alios Turcas opem illis ex Aſia allaturos. Nunc vero alia premimur expenſa noſtros humeros ſuperante, mittendi aliam claſſem ad defenſionem Rhodi, aliorumque locorum a Chriſtianis poſſeſſorum in mediterraneo mari, in perfidos Sarracenos, qui poſt binum inſultum in Rhodienſes factum, novam parant claſſem, cum qua minantur non ſolum Rhodi loca, ſed omnes alios Chriſtianos uſque in Italiam invaſuros: quamquam claſſis noſtra, quam prædicta ratione paramus, non ſolum Sarracenos a Rhodo & aliis Chriſtianorum locis repellere, ſed uno eodemque in negotio poſſet terra ſanctus ab illorum perfidia liberandæ principium modumque exhibere: cujus liberationis, dante domino, obtinendæ talem tantamque ſpem habemus, quæ vos omnes honoris Dei noſtri & propagationis fidei & Chriſtianæ avidos, deberet lætos facere. Cupientes itaque quod veſtrum omnium devotio tanti meriti particeps efficiatur, committimus aliqua dilectis filiis fratribus Bartholomæo de Fulginio commiſſario dilecti filii fratris Joannis de Capeſtrano, Seraphino de Sicilia, & Laurentio de Panormo ordinis Minorum, qui dicuntur pauperes, ſive de obſervantia regulari, per ſeipſos aut alios vobis referenda, quibus velit unuſquiſque veſtrum fidem in dicendis per ſe aut nuncios plenariam præſtare, & favores pro facultatum opumque & potentiæ qualitate liberaliter exhibere. Inhibentes expreſſe ſub excommunicationis latæ ſententiæ pœna omnibus & ſingulis prælatis, ad quorum diœceſim, ſive præſentiam prædictos fratres Bartholomæum, Seraphinum & Laurentium, ſeu ab eis ſubſtituendos, contigerit declinare, ne ipſis aliqualiter contradicant, aut aliter ſint moleſti. Datum Romæ apud S. Petrum anno, &c. 1444. VIII. Kalendas Februarii, pontificatus noſtri anno 14.

ANNO CHRISTI 1444.

Extat etiam mentio de unione Æthiopum in verſibus inſculptis in valvis æneis baſilicæ ſancti Petri tempore ejuſdem Eugenii, nimirum:

Sunt hæc Eugenii monumenta illuſtria quarti,
Excelſa hæc animi ſunt monumenta ſui.
Ut Graii, Armeni, Æthiopes, hic aſpice, ut ipſam
Romanam amplexa eſt gens Jacobina fidem.

Blondus etiam, qui fuit ejuſdem papæ Eugenii ſecretarius, in primo libro Romæ inſtauratæ numero 58. hæc ait, alloquens Eugenium, qui portas ligneas æneas fecerat. Tu æneas baſilicæ dediſti, tantiſque inſculptis hiſtoriis, unionis Græcorum, Armenorum, Æthiopum, Jacobinorum, & aliarum nationum, tua opera, tuaque impenſa eccleſiæ conciliatarum. *Sed & in ejuſdem Eugenii IV. ſepulcro marmoreo in eadem baſilica ſancti Petri hi verſus leguntur, quos refert Panvinius de elogiis & imaginibus pontificum.*

Eugenius jacet hic quartus, cor nobile cujus
Teſtantur vitæ ſplendida facta ſuæ.
Iſtius ante ſacros ſe prabuit alter ab ortu,
Alter ab occaſu [a] Cæſar uterque pedes.
Alter, ut accipiat fidei documenta Latinæ:
Alter, ut aurato cingat honore caput.
Quo duce & Armeni Græcorum exempla ſecuti,
Romanam egerunt Æthiopeſque fidem.
Inde Syri ac Arabes, mundique e finibus Indi:
Magna, ſed hac animo cuncta minora ſuo.
Nam validæ rurſum Teucros jam claſſe petebat:
Dum petit, aſt illum ſuſtulit atra dies.
Qui ſemper vanos tumuli contempſit honores,
Atque hac impreſſa condite, dixit, humo.
Sed non quem rubro decoravit ille galero,
Non hoc Franciſcus ſtirps ſua clara tulit:
Suſceptique memor meriti, tam nobile quod nunc
Cernis, tam præſtans ſurgere juſſit opus.

Decretum autem fidei, quod Eugenius tradidit Æthiopibus, non aliud fuiſſe exiſtimandum eſt, quam illud Jacobinorum, quorum implicantur erroribus.

[a] Sigiſmundum Romanorum imperatorem Romæ coronavit, prout etiam inſculptum cernitur in præfatis valvis æneis baſilicæ ſancti Petri.

Quomodo autem præfati imperatoris Æthiopum oratores Romam veneriat, ſic narrat Ciaconius in vita Eugenii papæ: Anno 1441. die 10. Octobris abbas ſancti Antonii in Ægypto vir inſignis apud imperatorem Æthiopiæ, vulgo presbyterum Joannem vocatum, duodecim ferme monachis comitatus Romam venit, & ad portam obviam illi factis gubernatore, ſenatore, regionariis urbis, præfecto arcis ſancti Angeli, & conſervatoribus, multiſque aliis civibus, deductus eſt in baſilicam ſancti Petri, ubi illi vultus ſanctus oſtenſus.

ANNO CHRISTI 1443.

ſus. Hoſpitatus eſt ad ſanctum Laurentium in Damaſo: & poſtea capita apoſtolorum, & ceteræ urbis reliquiæ monſtratæ fuerunt.

Extant in valvis æneis tempore Eugenii papæ IV. in majori porta baſilicæ ſancti Petri, ut diximus, collocatis, nobiliora ejuſdem pontificis monumenta, inter quæ viſitur eorumdem oratorum in Urbem ingreſſus: ſubinde inſculptum etiam cernitur, quando Eugenius papa decretum fidei eiſdem oratoribus tradidit in baſilica ſancti Joannis in Laterano, ut hoc imprimi curavimus.

[a] Conſulat editiones Romanam aut Lupercam qui picturis pociatur.

Idem etiam Eugenius, antequam Florentia Romam acceſſiſſet, dum Senis eſſet, in itinere Joanni Palæologo imperatori Græcorum, qui oratorem ad eumdem ſummum pontificem pro auxilio contra Turcas obtinendo tranſmiſerat, hac reſcripſit.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, carissimo in Chriſto filio Joanni Palæologo imperatori Romæorum illuſtri, ſalutem & apoſtolicam benedictionem.

Num. XVII. ACCESSIT ad præſentiam noſtram dilectus filius noſter orator celſitudinis tuæ, quem hilari vultu & libenti animo accepimus. Id autem ex iis quæ nobis retulit, præcipue gratum habuimus, quod pro tua ſolita corporis qualitate bene valere aſſeveravit. Quantum autem ad apparatum claſſis pro expeditione adverſus Turcas pertinet, de quo nos idem orator tui ex parte requiſivit, diligentem ei rei operam dedimus, continuoque damus, prout orator ipſe plene informatus a nobis, tuæ celſitudini latius referabit. Hodieque a nobis hinc receſſit dilectus filius noſter Franciſcus tituli ſancti Clementis presbyter cardinalis ſanctæ Romanæ eccleſiæ vicecancellarius, quem ob hanc dumtaxat cauſam ad partes Græciæ legatum noſtrum & apoſtolicæ ſedis tranſmittimus, a quo, cum eamdem ſerenitatem ipſum convenire continget, eris de occurrentibus ſingulis pleniſſime informatus. Reliquum eſt, ut Jeſum Chriſtum dominum noſtrum ſincero corde exoremus, ut opus iſtud pro ſui ſanctiſſimi nominis honore inceptum, proſpero eventu ſecundare dignetur. Quove vota noſtra magis æquis & propitiis auribus exaudiat omnipotens Deus, curare omni ope & diligentia velit eadem excellentia tua, quod negotium unionis, quam tantis laboribus & expenſis partam fuiſſe noſti, felicioribus in dies ſucceſſibus amplietur.

Datum Senis &c. 3. Idus Junii, anno XIII.

Græcis autem nonnullis Romanam eccleſiam calumniantibus de proceſſione Spiritus ſancti, non obſtante diffinitione jam facta in concilio, hac eorum præſulibus, ut populum docerent, Romam cum acceſſiſſet reſcripſit Eugenius.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei venerabilibus patriarchis, archiepiſcopis, abbatibus, doctoribus, magiſtris per orientem conſtitutis ſalutem & apoſtolicam benedictionem.

Nu. XVIII. ETSI Chriſtus ſalvator noſter continuo immenſa ſuæ benignitatis & clementiæ dona erga populum Chriſtianum oſtenderit, in hac tamen ſacroſancta œcumenica & Deo amabili ſynodo Florentina præcipuæ pietatis & caritatis dudum lumen reſulſit. Inter occidentalem enim & orientalem eccleſiam miro & ineffabili ipſius ſalvatoris noſtri munere unionem ſecutam fuiſſe conſpeximus. In qua ſynodo nobis, auctore domino, præſidentibus, cum ſæpius ex utraque parte doctiſſimorum & graviſſimorum tam venerabilium fratrum noſtrorum ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalium, quam aliorum prælatorum ac magiſtrorum adeſſet multitudo copioſa adinvicem diſputantium, omnis tandem opinionum differentia, omniſque diſſenſio præcipue & ſingulariter de proceſſione Spiritus ſancti, quæ quadringentos circa annos, colluctatore generis humani procurante, permanſerat, ipſo Spiritu ſancto illuminatore ſublata atque ſopita extitit, prout in ſynodali decreto ſuperinde confecto clariſſime continetur. Et quamquam fides, quam Romana eccleſia de proceſſione Spiritus ſancti ſemper tenuit, ex eis quæ in prædicta ſynodo diffinita ſunt, luce meridiana clarior ſplendeat; tamen quia adhuc nonnullos eſſe in oriente intelleximus, qui ex hoc quod Romana eccleſia ex Patre Filioque procedere Spiritum ſanctum profitetur, eam tenere & credere opinantur, Patrem & Filium duo eſſe principia Spiritus ſancti. Quorum vanam & impiam opinionem tanto vehementius admirati ſumus, quanto lucidius, omnis Chriſti eccleſia cognoſcit, a præfata Romana eccleſia illud alienum ſemper fuiſſe, & tanquam erroneum ac impium, extitiſſe ſemper damnatum. Hanc pravam & impiam opinionem extinguere cupientes, univerſos vos exhortamur atque requirimus, ut veram eccleſiæ Romanæ doctrinam illis aperire & prædicare velitis.

Præfata namque Romana eccleſia omnium fidelium mater atque magiſtra, tam ex veritatis ſententia & auctoritatibus ſanctorum doctorum, quam ex canonibus per ipſam editis, tam in œcumenico Florentino, quam Lugdunenſi aliiſque pluribus conciliis promulgatis, fideli ac devota confeſſione ſemper prædicavit & docuit, docet & prædicat, quod Spiritus ſanctus æternaliter ex Patre & Filio, non tanquam ex duobus principiis, ſed tanquam ex uno principio; non duabus ſpirationibus, ſed unica ſpiratione procedit. Hæc eſt, venerabiles fratres, puta, ſimplex & catholica fides, quam prædicta ſacroſancta Romana eccleſia, quæ ſemper beatiſſimis apoſtolis Petro & Paulo protectoribus immaculata permanſit, continuo prædicavit & docuit. Contrarium hujus veritatis & fidei tenentes & aſſerentes damnavit, & nos de venerabilium fratrum noſtrorum ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalium conſilio & aſſenſu, de novo apoſtolica auctoritate damnamus, reprobamus, excommunicamus & anathematizamus, ac pro damnatis, reprobatis, excommunicatis & anathematizatis habemus, tenemus & reputamus, ab omnibus teneri, haberi & reputari decernimus & declaramus, ac eos cum execrabilis memoriæ Ario, Manichæo & Marcione, ceteriſque aliis divinam virtutem pervertere conantibus annumeramus.

Datum Romæ apud ſanctum Petrum, &c. anno 1443. quarto Nonas Martii, pontificatus noſtri anno 13.

Proſequendo vero idem Eugenius pontifex œcumenicum concilium Romæ in Laterano ſequentia dogmata ſacro approbante concilio decrevit pro Syris.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

MULTA & admirabilia diebus noſtris, & Num. XIX longe majora, quam aut Chriſtianos expetere,

ANNO CHRISTI 1444

petere aut cogitare poſſemus, ineffabilis divinæ miſerationis clementia eccleſiæ ſuæ ſanctæ dona largitur. Unde & fidem orthodoxam dilatatam, & novos in dies ad obedientiam ſedis apoſtolicæ populos redire, ac nobis & omnibus Chriſti fidelibus lætitiæ & exultationis cauſas quotidie renovare ſentimus; ita ut merito cum propheta, in jubilatione, fidelibus populis ſæpenumero dicere provocemur: Venite & exultemus domino, jubilemus Deo ſalutari noſtro: quoniam magnus dominus & laudabilis nimis, in civitate Dei noſtri, in monte ſancto ejus. Verum cum in eccleſia catholica, quæ eſt Dei civitas, in monte ſancto apoſtolicæ ſedis & Petri auctoritate fundata, ſemper magna & interrabilia operatus ſit Deus, cujus omnipotentiæ & ſapientiæ non eſt numerus: hoc tamen ſingulare & præcipuum illi præſtitit ineffabilis prudentia conditoris, ut orthodoxa fides, quæ humanum genus ſola vivificat, ſola ſanctificat, in monte illo ſancto, in una & immutabili ſemper maneat confeſſione veritatis, & diſſenſiones quæ adverſus eccleſiam de terrenarum opinionum varietate naſcuntur, & a petræ illius ſoliditate disjungunt ad montem illum redeuntes, exterminentur & eradicentur: quo fit, ut ad ejus gremium confluentes populi atque nationes, in unam cum ipſo conveniant fidei veritatem.

Hæc autem Dei munera tam magna, tam excelſa, tam inſolita, non meritis noſtris profecto conſpicere, ipſius bonitatis immenſitas, ſed ſua ſola benignitate & dignatione conceſſit, ut poſt unionem Græcorum in ſacro œcumenico concilio Florentino, qui cum Romana eccleſia in quibuſdam articulis diſcrepare videbantur, ac poſt reductionem Armenorum & Jacobitarum, qui variis opinionibus involuti, omni tandem diſſenſione relicta, in unam rectam veritatis ſemitam convenerunt. Ecce nunc iterum, ipſo cooperante domino, aliæ nationes de longinquis convenerunt, inter Tigrim & Euphratem Meſopotamiam habitantes, quæ de proceſſione Spiritus ſancti & aliis quibuſdam articulis non recte ſentiebant. Multa igitur nobis & omnibus Chriſti fidelibus eſt cauſa lætandi, quia jam annuente domino, Romanæ eccleſiæ ſplendidiſſima de fidei veritate aſſertio, quæ munda ſemper fuit ab omni macula falſitatis, etiam apud orientem ultra Euphratis terminos, novis coruſcationibus micat, adeo ut venerabilem fratrem noſtrum Abdalam archiepiſcopum Edeſſæ, venerabilis fratris noſtri Ignatii patriarchæ Syrorum, atque totius nationis ſuæ legatum ad hanc uſque almam urbem, ad præſentiam noſtram & ſacrum hoc Lateranenſe concilium traxerit & vocarit, humiliter & devote poſtulantem, ut eam fidei regulam, quam ſacroſancta Romana profitetur eccleſia, eiſdem traderemus.

Nos autem, qui inter cunctas ſanctæ ſedis apoſtolicæ ſolicitudines hanc primam & præcipuam curam gerimus, prout ſemper geſſimus, evangelii ſcilicet defendere veritatem, & orthodoxam fidem, exterminatis hæreſibus longe lateque diffundere & propagare, quoſdam ex venerabilibus fratribus noſtris ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalibus delegimus, qui accerſitis ex hoc ſacro concilio aliquibus in ſacra pagina magiſtris, cum prædicto archiepiſcopo de difficultatibus, dubiis & erroribus illius nationis conferrent, illumque ipſum examinarent, ac ei catholicæ veritatis diſciplinam aperirent, & tandem de integritate fidei eccleſiæ Romanæ plene illum inſtruerent & docerent. Quem cum per omnia de fide & moribus recte ſentientem inveniſſent, tribus dumtaxat exceptis articulis, de proceſſione ſcilicet Spiritus ſancti, de duabus in Chriſto Jeſu ſalvatore noſtro naturis, ac totidem in voluntatibus & operationibus, veritatem illi fidei orthodoxæ patefecerunt, aperuerunt ſacrarum literarum intellectus, attulerunt ſanctorum doctorum teſtimonia, & quæ materiæ congruebant, rationes veriſſimas induxerunt. Quorum intellecta doctrina, archiepiſcopus ipſe dubitationibus ſuis omnibus plene ſatisfactum eſſe conteſtans, tam de Spiritus ſancti proceſſione, quam de duabus naturis & duabus voluntatibus & operationibus in Chriſto Jeſu domino noſtro talia ſentire profeſſus eſt, ut veritatem fidei plene intelligere videretur, profitereturque ſe nomine præfati patriarchæ, totiuſque nationis & ſuo, omnem fidem omnemque doctrinam ſuſcepturum, quam eidem hoc ſacro approbante concilio traderemus.

Propter quæ omni in Chriſto exultatione perfuſi, gratias immenſas Deo noſtro effudimus, quia votum noſtrum in ſalutem nationis illius videmus adimpletum. Diligenti itaque cum fratribus noſtris & ſancto concilio tractatu præhabito, fidem, & doctrinam, quam ſacroſancta Romana tenet mater eccleſia, eodem ſacro approbante concilio, eidem archiepiſcopo oræfatis nominibus recipienti tradere & aſſignare decrevimus.

Hæc eſt igitur fides, quam ſemper ſacroſancta Romana tenuit, prædicavit & docuit mater eccleſia, quamque ad præſens tenet, prædicat, profitetur & docet. Hanc dictum Abdalam archiepiſcopum vice & nomine præfati patriarchæ Syrorum totius nationis illius, atque ſuo, in iis tribus articulis ſuſcipere, & perpetuis in futurum temporibus cuſtodire & obſervare decernimus.

In primis, quod Spiritus ſanctus ex Patre & Filio æternaliter eſt, & eſſentiam ſuam ſuumque eſſe ſubſiſtens habet ex Patre ſimul & Filio, & ex utroque æternaliter, tanquam ab uno principio & unica ſpiratione procedit. Tenet inſuper, profitetur & docet, unum eumdemque Dei & hominis filium dominum noſtrum Jeſum Chriſtum eſſe perfectum in deitate & perfectum in humanitate, Deum verum & hominem verum ex anima rationali & corpore, conſubſtantialem Patri ſecundum deitatem. In noviſſimis autem diebus eumdem propter nos & propter ſalutem noſtram ex Maria virgine Dei genitrice ſecundum humanitatem natum, unum eumdemque Chriſtum verum Dei Filium unigenitum, in duabus naturis inconfuſe, incommutabiliter, indiviſe, inſeparabiliter agnoſcendum, nuſquam ſublata differentia naturarum propter unitionem, magiſque ſalva proprietate utriuſque naturæ, & in unam perſonam atque ſubſiſtentiam concurrente, non in duas perſonas partitum, ſive diviſum, ſed unum & eumdem Dei & hominis Filium dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.

Credit inſuper, profitetur & docet in uno domino Jeſu Chriſto duas naturales operationes indiviſe, inconvertibiliter, inſeparabiliter, inconfuſe, ſecundum ſanctorum patrum doctrinam: duas etiam naturales voluntates, unam divinam, alteram humanam, non contrarias, ſed

ANNO CHRISTI 1444

ANNO CHRISTI 1444.

ſed humanam ejus voluntatem ſubjectam ejus divinæ atque omnipotenti voluntati. Et quemadmodum ejus caro animata ſanctiſſima deificata eſt, non peremptа, ſed in proprio ſui ſtatu & ratione permanſit; ita humana ejus voluntas deificata eſt, non peremptа, ſed ſalvata magis eſt atque perfecta. Hanc fidem eumdem Abdalam archiepiſcopum nominibus quibus ſupra ſuſcipere, corde tenere, & ore profiteri debere decernimus.

Ordinamus inſuper atque decernimus, ut eiſdem nominibus recipere & amplecti debeat quæcumque per ſacroſanctam Romanam eccleſiam diffinita & ſancita diverſis temporibus ſunt, præſertimque decreta Græcorum, Armenorum atque Jacobitarum in ſacro concilio œcumenico Florentino edita, quæ cum in Arabico tradu&a ipſe Abdala archiepiſcopus accurate legiſſet ac laudaſſet, ad uberiorem & pleniorem omnium eruditionem ſibi nominibus quibus ſupra recipienti conſignari fecimus: quoſcumque etiam doctores & ſanctos patres ſacroſancta approbat & ſuſcipit Romana eccleſia, nominibus quibus ſupra approbare & ſuſcipere debeat; & quaſcumque perſonas, ſeu quidquid aliud ipſa damnat & reprobat, pro damnatis & reprobatis, nominibus quibus ſupra, habere debeat. Promittens tanquam verus filius obedientiæ, nominibus quibus ſupra ipſius apoſtolicæ ſedis ordinationibus & juſſionibus, medio juramento, devote ſemper & fideliter obedire.

Nulli ergo, &c. noſtræ conſtitutionis & ordinationis infringere, &c. Si quis autem, &c.

Datum Laterani in publica ſeſſione ſynodali anno incarnationis dominicæ 1444. pridie Kalendas Octobris, pontificatus noſtri anno decimoquarto.

Sequitur conſtitutio pro Chaldæis & Maronitis, eodem ſacro Lateranenſi approbante concilio.

Eugenius epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Num. XX.

BENEDICTUS ſit Deus & Pater domini noſtri Jeſu Chriſti, pater miſericordiarum & Deus totius conſolationis, qui vota & pia deſideria noſtra, quibus pro debito noſtri paſtoralis officii ſalutem & unitatem Chriſtiani populi anhelamus, & continuis, quantum ex alto nobis permittitur, operibus confovemus, multis magniſque favoribus in dies proſequitur, & ultra quam mereamur, felicibus comitatur effectibus. Sane poſt celebratam in œcumenico concilio Florentino orientalis eccleſiæ cum occidentali unionem, poſt Armenorum, Jacobitarum & Meſopotamiæ populorum reductionem, venerabilem fratrem noſtrum Andream archiepiſcopum Coloſſenſem ad partes orientis & Cypri inſulam deſtinavimus, ut & Græcos & Armenos & Jacobitas ibidem degentes prædicationibus ſuis, & decretorum pro eorum unione & reductione editorum expoſitionibus & declarationibus, in ſuſcepta fide confirmaret, & quos ex aliis ſectis a vera doctrina alienos, tam Neſtorii, quam Macarii ſectatores inveniret, monitionibus & exhortationibus ad fidei veritatem reducere conaretur: quod pro ſua ſapientia, alii que virtutibus, quibus eum largitor gratiarum dominus inſignivit, diligentiſſime proſecutus, poſt diverſas multiplicesque diſputationes, poſt varios tractatus, eliminata tandem ex eorum cordibus primum omni Neſtorii impietate, qui purum hominem Chriſtum eſſe, & beatiſſimam virginem non Dei, ſed Chriſti genitricem aſſeverabat: deinde Macarii Antiocheni impiiſſimi, qui quamquam Chriſtum verum Deum & hominem eſſe profitebatur, divinam tamen ſolum in eo voluntatem & operationem, humanitati ejus parum tribuens, eſſe aſſerebat: venerabiles fratres noſtros Timotheum metropolitam Chaldæorum, quos ad hæc uſque tempora Neſtorianos, eo quod Neſtorium ſequerantur, in Cypro vocaverunt, & Eliam epiſcopum Maronitarum, qui cum ſua natione Macarii dogmatibus in eodem regno infectus, cum omni multitudine populorum & clericorum in inſula Cypri ei ſubjecta, ad veritatem fidei orthodoxæ, divino ſibi aſſiſtente numine, converti, fidemque & doctrinam, quam ſemper ſacroſancta coluit & obſervavit eccleſia, eiſdem præſulibus & omnibus ibidem eis ſubjectis tradidit, quamque præfati præſules in publica & magna congregatione diverſarum nationum in eodem regno exiſtentium in metropolitana eccleſia ſanctæ Sophiæ habita, ſumma cum veneratione ſuſceperunt. Quo facto, Chaldæi quidem præfatum Timotheum ſuum metropolitam, Elias vero Maronitarum epiſcopus nuncium, de fide Romanæ eccleſiæ, quæ domino providente, & beato Petro apoſtolo opem ferente, ſemper immaculata permanſit, ſolemnem profeſſionem emiſſuros ad nos utique miſerunt, & coram nobis in hac ſacra œcumenici Lateranenſis concilii generali congregatione fidem ipſam atque doctrinam Timotheus ipſe metropolita primum in lingua ſua Chaldæa Græce interpretatam, & de Græco in Latinum tradu&am reverenter & devote, ut ſequitur profeſſus eſt.

Ego Timotheus archiepiſcopus Tarſenſis, Chaldæorum qui in Cypro ſunt metropolita, pro me meiſque omnibus in Cypro exiſtentibus populis profiteor, voveo atque promitto immortali Deo Patri & Filio & Spiritui ſancto, demum tibi ſanctiſſimo ac beatiſſimo patri Eugenio papæ IV. & huic ſacroſanctæ apoſtolicæ ſedi, & ſanctæ huic & venerabili congregationi, quod de cetero ſemper manebo ſub obedientia tua & ſucceſſorum tuorum, ac ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ, tanquam ſub unica matre & capite omnium aliarum. Item, quod de cetero ſemper tenebo & profitebor, Spiritum ſanctum procedere ex Patre & Filio, ſicut docet & tenet ſancta Romana eccleſia. Item, quod de cetero ſemper tenebo & approbabo duas naturas, duas voluntates, unam hypoſtaſim, & duas operationes in Chriſto. Item quod de cetero ſemper confitebor & approbabo omnia ſeptem ſacramenta eccleſiæ Romanæ, prout ipſa tenet, docet & prædicat. Item, quod de cetero nunquam in ſacra euchariſtia oleum apponam. Item, quod de cetero ſemper tenebo, confitebor, prædicabo & docebo quidquid tenet, confitetur, docet & prædicat ſacroſancta Romana eccleſia, & quidquid ipſa reprobat, anathematizat & damnat, reprobo, anathematizo & damno, & in futurum ſemper reprobabo, anathematizabo & damnabo, ſpecialiter impietates & blaſphemias nequiſſimi hereſiarchæ Neſtorii, & omnem aliam hæreſim extollentem ſe adverſus hanc ſanctam catholicam & apoſtolicam eccleſiam.

Hæc eſt fides, pater ſancte, quam tenere & obſervare, ac teneri & obſervari facere ab omnibus

ANNO CHRISTI 1445.

nibus ſuppoſitis meis voveo atque promitto, & unumquemque illam reſpuentem, & contra eam ſeſe erigentem privare omnibus bonis & beneficiis ſuis, eumdemque excommunicare, & hæreticum & damnatum denunciare; & ſi pertinax fuerit, degradatum curiæ tradere ſæculari ſpondeo, polliceor atque promitto.

Deinde ſimilem per omnia profeſſionem dilectus in Chriſto filius Iſaac nuncius venerabilis fratris noſtri Eliæ epiſcopi Maronitarum, ipſius vice & nomine, reprobando Macarii de unica voluntate in Chriſto hæreſim, cum multa veneratione emiſit.

Pro quarum quidem profeſſionum religione, & tantarum animarum ſalute, Deo & domino noſtro Jeſu Chriſto, qui temporibus noſtris tanta fidei incrementa largitur, tot Chriſtianis populis beneficia donat, gratias immenſas agentes, eaſdem profeſſiones recipimus & approbamus, ac eoſdem metropolitam & epiſcopum in Cypro, & ſubjectos, ad gremium ſanctæ matris eccleſiæ ſuſcipimus, ac ipſis manentibus in præfata fide, obedientia & devotione, his gratiis & privilegiis inſignimus.

In primis, quod nemo prædictos Chaldæorum metropolitam & Maronitarum epiſcopum, eorumdemque clericos & populos, neque ex populo & clero quempiam de cetero audeat hæreticos appellare, aut Chaldæos de cetero Neſtorianos nominare præſumat. Quod ſi quiſpiam mandati hujus contemptor extiterit, jubemus ab ejus ordinario excommunicari tamdiu, quamdiu diſtulerit condigne ſatisfacere, aut ordinarii arbitrio aliqua alia temporali pœna mulctari.

Item, quod præfati metropolita & epiſcopus, eorumque ſucceſſores in omnibus & quibuſcumque honoribus, epiſcopis a communione ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ ſeparatis continuo præferantur.

Item, quod poſſint de cetero cenſuras in ſuos ſubditos exercere, & quos de cetero rite excommunicaverint, pro excommunicatis; & quos abſolverint, pro abſolutis ab omnibus habeantur.

Item, quod præfati præſules & ſacerdotes, & clerici eorum, libere poſſint in eccleſiis catholicorum divina celebrare, & catholici in eccleſiis eorumdem.

Item, quod de cetero præfati præſules & clerici, & laici eorum utriuſque ſexus, qui unionem & fidem hanc ſuſceperint, poſſint in eccleſiis catholicorum ſepulturas eligere, & cum catholicis matrimonia more Latinorum catholicorum contrahere, & omnibus beneficiis, immunitatibus & libertatibus gaudere & frui, quibus ceteri homines catholici tam laici, quam clerici in dicto regno potiuntur & gaudent.

Nulli ergo, &c. noſtræ receptionis, approbationis, ſuſceptionis, inſignitionis & juſſionis infringere, &c. Si quis, &c.

Datum Romæ apud ſanctum Petrum anno, &c. 1445. VII. Nonas Auguſti, pontificatus noſtri anno 15.

Num. XXI. Hæc omnia Baſileenſes in pejorem partem ſumentes, *inquit Auguſtinus Patricius in præfato compendio ſeſſionis* 42. prædicabant, Eugenium concilium Romam tranſtuliſſe, ne compelleretur ad aliud concilium in Germania pro voluntate principum celebrandum, quoniam nullo pacto vellet concilium extra Italiam: tum etiam, ut oſtenderet ſe ſummum imperium habere ſupra concilium, quod de loco ad locum pro ſuo arbitrio transferret, ut fecerat ex Baſilea Ferrariam, ex Ferraria Florentiam, & inde demum Romam: quæ omnia tenderent ad enervationem auctoritatis eccleſiæ & conciliorum. *Hæc Patricius de Baſileenſibus.*

At vero Eugenius ſummus pontifex univerſali concilio præſidens, nationes & regna ad apoſtolicæ ſedis obedientiam reduxit; atque ad ipſum in vertice montium, & epiſcopum epiſcoporum conſtitutum, juxta prophetæ vaticinium, fluebant omnes gentes; tabeſcentibus interim Baſileenſis concilibuli ſub prætextu reformationis ſchiſmaticis, ut juxta ejuſdem prophetæ oraculum viderent & confunderentur zelantes populi.

ANNO CHRISTI 1445.

OBSERVATIO HORATII JUSTINIANI,

AD LECTOREM.

Quia ſæpe in notis ad concilium Florentinum plura adduximus teſtimonia ex opuſculis Beſſarionis, & præſertim ex epiſtola ad Alexium Laſcarim de ſucceſſu ejuſdem Florentini concilii, & proceſſione Spiritus ſancti, & ex oratione de unione ad ſuos Græcos Florentiæ habita, eaque hic in fine operis edere promiſimus, bona fide exhibemus, cum Vaticanis manuſcriptis codicibus collationata & emendata: in quibus habetur, fuiſſe non ſolum a Beſſarione Græce conſcripta, ſed & ab eodem Latinitate donata, imo & auctа, Vale.

BESSARION

SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIÆ

cardinalis magno & clementiſſimo viro Alexio Laſcari Philanthropino.

CAPUT I.

De ſucceſſu ſynodi Florentiæ, & de proceſſione Spiritus ſancti.

TU quidem non humanis ſolum rebus, verum etiam divinis ſummopere ſtudens, meditationeque ſcripturarum teipſum oblectans, non ceſſas & ipſe per te fidei veritatem inquirere, & nos adhortari, ut pro poſſe opem tibi feramus ad eam inveſtigandam atque inveniendam. Ego vero cum pigritia quadam, tum vel maxime quia libenter ſimiles labores depoſui, propterea quod ſæpius de hac re ſermonem habui cum noſtris hominibus, qui pluris ſuam ſuperſtitionem & ignorantiam faciunt, quam veritatem, invitus hoc rurſus ſubeo certamen, quamquam ad te ſcripturus, qui ſapientia & humilitate ornatus, non magis tentandi, quam veri inveſtigandi gratia, hæc a me petis. Ipſam item auctoritatem ſacri concilii ſimpliciter ſatis eſſe puto ad perſuadendum quemquam, & inducendum ad ejus concluſionem humili corde capeſſendam atque credendam ſine quacumque contradictione vel ambiguitate: cum tot hominum conventum, qui ſapientia, ſcientia & omni virtute præditi fuerunt, quorum in medio adfuiſſe Spiritum ſanctum ut credamus neceſſe eſt, veritatem latuiſſe minime credendum ſit. Præterea memini longam ad te alias dediſſe epiſtolam, omniaque ſatis tetigiſſe quæ nunc quæris. Et ipſam etenim quæſtionem per ſeipſam probavi, quod ſcilicet Spiritus ſanctus a

Patre

Patre Filioque procedit; & quæ videbantur A ſequi inconvenientia ſolvi, & de aliis omnibus quæ tunc etiam petiiſti, reddidi rationem: ita ut non ſit opus pluribus verbis, præſertim tibi, qui tantam in hujuſcemodi habes experientiam, ut parvis etiam principiis habitis, multa magnaque poſſis ex teipſo percipere. Cum vero aliquid plus a nobis expoſtules, non propter teipſum fortaſſis, cum ipſe idem nobiſcum lapias, ſed propter contentioſos & veritatis adverſarios, nos, tum quia parati ad ſatisfactionem eſſe debemus omni poſcenti nos rationem de ea quæ in nobis eſt fide, ſecundum apoſtolum; tum ut amicitiæ noſtræ ſatisfaciamus, ſpe etiam ducti aliquorum utilitatis, qui hæc legent, morem tibi gere- B re propoſuimus. In primis itaque auctoritates ſanctorum patrum & doctorum occidentalium tibi mittimus, quibus apertiſſime ex Patre & Filio Spiritum ſanctum procedere affirmant, & ambos unum ejus eſſe principium: quæ cum plurimæ ſint, & cunctis eorum in libris ſparſæ, paucas nos tibi modo mittimus, quibus tamen ſimiles alias etiam omnes eſſe ſcias. Deinde quemdam noſtrum ſermonem, cui dogmaticum, aut de unione titulum impoſuimus, tibi mittendum judicavimus, quem paulo ante ſacram unionem, tanquam ultimam meæ opinionis atque ſententiæ declarationem edidimus, quemque mitiſſimo noſtro imperatori & patriarchæ reverendiſſimo omnibus noſtris præ- C ſentibus legendum dedi, cum inter nos ultimatim conſideraremus quid fiendum eſſet, & ſententias aliorum de re unionis ſcrutaremur. In quo ex ipſiſmet orientalibus patribus & doctoribus noſtris, omiſſis omnino occidentalibus, pro poſſe quæſtionem propoſitam declaravi atque probavi: quem tanquam & tibi potiſſimum, & ſi quis alius ſine contentione audiet & perleget, maxime profuturum tuæ nobilitati mitto, clementiſſime ac ſplendidiſſime vir. Cum vero in iis nihil laboris ad præſens adhibuerimus (jam enim erant edita) tuo autem amore nunc quoque aliquid lucubrationis propoſuerimus ſuſcipere, ultra hæc etiam aliquid plus tui gratia tibi ſcribemus. Quare quam bre- D viter omnem ſacri concilii proceſſum unioniſque ſacræ modum tibi narrabo, ac aliquas rationes, quibus dogma propoſitum probabitur, afferam, & ſic finem imponam. Sed antequam de iis dicam, parvum quiddam, non tamen parvi, imo vero maximi exiſtimandum in procœmiis addam, ſupplebo quod prædicto ſermoni dogmatico deeſt, verborum multitudinem futura utilitate compenſans. In illo itaque dogmatico ſermone ex orientalibus dumtaxat doctoribus volens hujus quæſtionis veritatem probare, unam quamdam auctoritatem beati Baſilii, quæ ſola omnibus aliis, quoad propoſitum oſtendendum, antecellit, omiſi, propterea quod ab aliquibus dubitabatur, an eſſet beati Baſilii: non E quia ego quoque aliquid dubii de ea habuerim, (minime) ſed quia apud alios dubitabatur, nolui dubio uti. Hæc autem eſt, qua in tertio contra Eunomium ſuorum librorum beatus ille uſus eſt. Cur enim neceſſe eſt (inquit) ſi ordine ac dignitate tertius eſt Spiritus, natura quoque ipſum tertium eſſe? Dignitate namque ipſum ſecundum eſſe a Filio, cum ab ipſo eſſe habeat, & ab ipſo accipiat, & annunciet nobis, & omnino ab illa cauſa dependeat, pietatis ratio tradit.

Capitur cauſa pro principio, cauſatum vero pro eo quod a principio eſt, & non ut cauſa & cauſatum limitationem important, prout Latini accipiunt, cum talia removent a divinis, veluti imperfectionem ſonantia. Dependere quoque ſumitur pro accipiendo eſſe, & non ut notat eſſentialem diſtinctionem, prout Latini accipiunt, cum ajunt nullam in Deo dependentiam ponendam propter divinæ eſſentiæ unitatem ſummam.

Hoc igitur omiſimus in dogmatico noſtro ſermone ponere. Ita vero ego certe teneo, ſancti Baſilii hanc eſſe auctoritatem, quemadmodum & alios ejus contra Eunomium libros: quibus autem rationibus, tu quoque audias. Cùm in hac ſynodo noſtra ſex inter nos volumina hujus operis contra Eunomium haberemus, quatuor in membranis antiquiſſima, quorum tria quidem Mitylenenſis archiepiſcopi erant, quartum Latinorum: duo vero in papyro, quorum unum ſereniſſimi erat imperatoris, aliud reverendiſſimi patriarchæ, quod a monaſterio Xanthopulorum "commodo accipiens, ſecum portaverat. Quo- "commodato.
rum, inquam, ſex voluminum quinque ita habebant hanc auctoritatem, uti ego nunc allegavi: Videlicet, qui ab ipſo, hoc eſt, filio habeat eſſe Spiritus, & ab eo tanquam a cauſa dependeat. Unum vero dumtaxat, quod videlicet apud patriarcham erat, hac auctoritate carebat, in quibuſdam partibus ejus diminutum, in quibuſdam ſuperabundans, prout corruptoris, quicumque ille fuerit, mens & manus voluit. Demum poſt celebratum ſacrum concilium, & noſtrum ad urbem Conſtantinopolitanam reditum, cum propoſuiſſemus omnes illorum ſacrorum locorum bibliothecas, tum hujus libri ſancti Baſilii, tum aliorum gratia inquirere, quæcumque nova volumina reperi poſt hanc contentionem ſcripta, omnia manca prædicta auctoritate reperi. Quæcumque vero an iquiora erant, & antequam hoc bellum oriretur ſcripta, hæc vero ſana & integra cum auctoritate prædicta manent, quæ non pauciora ſunt quam illa quæ paſſa fuerant corruptionem. In quibus etiam aliquid reperi, quod & plangendum ſimul & mirandum eſt. Mirandum quidem, ſi quis volens adhæret falſo, ipſe illud fingens, & præſertim veritatem celando, cum intellectus naturaliter veritatem habeat pro objecto: plangendum vero, quod aliqui ſint ita fidei veritatem parvi facientes, ſine qua eſt impoſſibile hominem ſalvum fieri, ut non ſolum ejus inveſtigationem contemnant, verum etiam cum clare appareat, eam celare, opprimere atque pervertere conentur. Hoc autem tale quid erat. Una cum aliis duos etiam quoſdam libros ſancti Baſilii offendi apud monaſterium Chriſti ſalvatoris Pantepopti, unum in pergameno antiquiſſimum, ut videbatur; quanti vero temporis, ignoro: non enim erat annus inſcriptus: aliud in papyro ante trecentos annos ſcriptum: erat enim in fine tempus notatum, ex quo certe habetur tantum temporis præteriiſſe ab ejus initio: & libri adhuc extant, niſi poſtquam eos publicaverim, e medio ſublati fuerunt ab illis, qui omnia contra ſuam ipſorum ſalutem machinantur. Hæc ambo, uti nos allegavimus, habebant ſancti doctoris auctoritatem inſcriptam. Quidam autem animi audacis, audacioris etiam manus, a membranis quidem ferro veritatem delevit: quamquam nihil ei temeritas profuit, cum & locus vacuus manens, & ſyllabarum medietates adhuc exiſtentes, & illius audaciam accuſent, & veritatem

nihilo

nihilominus oſtendant. In papyreo vero volumine atramento perfuſo totam illam partem operuit, qua dicitur ab eo tanquam a cauſa dependere. At poſt aliquot annos, cum hic liber in manus incidiſſet illius ſapientiſſimi viri Demetrii Cydonii, auctoritas prædicta reintegrata eſt. Ille enim eam propria manu in margine illius libri adſcripſit, audaciam corruptoris digne reprehendit: in tantam inſaniam, tenebras & ignorantiam noſtros homines pepulit eorum contentio. Deinde dicere audent, quod Latini, noſtrorumque Veccus, & alii qui Latinos ſecuti fuerunt, libros corruperint, præſertim cum auctoritas hæc tantum ornatum, tantam gratiam & eloquentiam Atticam præ ſe ferat, ut nõn modo B Latinos aliquid ſimile cum tanta gratia in lingua peregrina & Græca non poſſe componere, ſed neque Græcos quidem præter ipſum Baſilium. Latinis etenim lingua propria, generaque dicendi a noſtris diverſa impedimento ſunt, ne aliquid ita ornate in noſtra lingua conſcribant. Quemadmodum etiam noſtris impoſſibile eſt aliquid æquali gratia & ornatu atque Latini in lingua Latina ſcribere, quantumcumque vel Græci in Latina, vel Latini in Græca lingua profecerint. Cujus rei tum ego, tum alii de noſtris digni tumus teſtes, qui Latinam utcumque mediocriter intelligimus linguam, nil tamen quod ornatum, Latineque compoſitum ſit, ſcribere poſ- C ſumus. Clare itaque patet, qui modus dicendi, ſtylum, eloquentiam, & alia judicare ſciunt ipſius Baſilii & ejus ſimilium linguæ, hanc auctoritatem, & nullius alterius eſſe. Præterea cum Veccus paucis ante annis fuerit, libri vero multo eo antiquiores ſint, falſam hanc accuſationem & vanum refugium probant. Item hoc idem aliunde probatur. Vir quidam apud Latinos maximæ reputationis Hugon nomine, antiquus, & longe ante tempora noſtra (præteriti ſunt namque fere ccc. anni, ex quo fuit) cum de proceſſione Spiritus ſancti ſcriberet, hanc etiam auctoritatem ſancti Baſilii ad hanc concluſionem probandam induxit. Hoc autem non Latine ſcriptum videns dico, verum Græce D apud Conſtantinopolim in quodam libro Græco, non ipſius Hugonis, ſed cujuſdam Niceæ archiepiſcopi Theſſalonicenſis, qui ipſi Hugoni contradixit, quamquam ipſe Theſſalonicenſis idem cum Latinis ſapiebat. Quod enim Spiritus ſanctus ex Patre Filioque procederet, credebat: contendebat vero, ut vulgo dicitur, de umbra aſini, neque ipſum verum aſſerens, licere ſymbolo addi, rem magnæ profecto devotionis & ſapientiæ, ac ſi diceret, non oportere veritatem publice prædicare. Hæc autem longius narravi, volens probare, fuiſſe quidem corruptionem in libris, verum non a Latinis & illorum ſequacibus, ſed econtra a contendentibus cum Latinis; corruptionemque non per additionem ſolum, E ſed interdum per minutionem factam fuiſſe. Ita ut nullus amplius poſſit Veccum & ſimiles cauſare, cum libri multo ante quam fuerit Veccus, veritatem clare probarent. Et hæc quidem a tempore ita indubia & vera ſunt ſigna: ab ipſo etiam genere dicendi ſuaviſſimo & ornatiſſimo ſtylo patet, nullius alterius quam Baſilii debere credi iſtam auctoritatem eſſe. Attamen ab ipſa etiam ſententia, & ſequentium ad precedentia connexu id ipſum clare patebit, ſi quis attente conſideret. Cum Eunomius ex eo, quod Spiritus ſanctus tertius ordine dignitateque diceretur a quibuldam doctoribus, tertium etiam eum natura colligeret, ſanctus Baſilius concluſionem hanc ægre ferens, media tamen non negat, quod ſcilicet Spiritus ſanctus tertius eſſet dignitate & ordine. Nam etſi contra Eunomium clamans, ait: Qui vero ii ſancti fuerint, & in quibus eorum ſermonibus hoc docuerint, dicere non audet: non ideo hoc dicit, quia negat Spiritum ſanctum tertium ordine eſſe, vel dici a ſanctis, quemadmodum noſtri non recte putant. Sic enim ibi ipſi etiam & veritati contraria diceret: ſed illius temeritatem ægre ferens, & concluſionem hanc repellens, quod ſcilicet Spiritus ſanctus tertius etiam eſſet natura, exclamavit dicens: Qui vero ii ſancti fuerint, & in quibus eorum ſermonibus hoc docuerint, dicere non audet. Non quia non fuerint qui hoc dixerunt, ſed quia ſi eorum auctoritatem expreſſe allegaſſet, manifeſte apparuiſſet, non potuiſſe hanc abſurdam ſequi concluſionem ex dictis eorum. Scimus etenim quod ex uno etiam vocabulo, vel dictione ablata, ſuperaddita, vel poſtpoſita, tota intentio atque ſententia ſcriptoris mutatur, & e converſo cum fideliter allegatur, clare mens ejus probatur, ita ut non liceat malignantibus concluſionem inferre, quæ præcedentibus non conveniat. Quare ſi Eunomius etiam allegaſſet auctoritatem ſanctorum, non licuiſſet ei concludere quod concluſerat. Nam etſi tertium eſſe Spiritum ſanctum doctores concedunt, tertium tamen eum eſſe natura negant expreſſe. Quare malignitatem ejus deteſtans, inſert: Fuitne unquam ita temerarius aliquis, qui divina dogmata perverteret, atque innovaret? Et patet, quod novitatem hic nominat, tertium eſſe natura Spiritum ſanctum, non autem ordine & dignitate: nempe enim ſeipſum appellaſſet novarum rerum auctorem, & ibi ipſi contraria diceret. Ipſe enim eſt, qui præcipue nobis credere tradidit, Spiritum ſanctum tertium eſſe ordine & dignitate, & hanc auream crenam ordinis non docuit. In iis enim contra Eunomium ſermonibus ſuis, dignitate namque, ait, ſecundum eſſe a Filio, videlicet Spiritum ſanctum, cum ab ipſo eſſe habeat, & ab ipſo accipiat, & annunciet nobis, & omnino ab illa cauſa dependeat, pietatis ratio tradit. Hujus enim auctoritatis, etſi non totam, partem tamen admittunt noſtri, cetera abſcindentes, ac ita eam allegantes: Dignitate etenim ſecundum eſſe a Filio tradit fortaſſe ratio pietatis: addentes, fortaſſis, ut orationem dubiam reddant; quæ dubietas omnino aliena a mente ſancti Baſilii per nos probabitur. Hæc enim non per impoſſibile ſanctus ille doctor infert, quemadmodum aliquibus ignoranter viſum eſt, ſcilicet ut veram ſanctæ ſcripturæ, ſuamque opinionem exponens, conſideret quod ſequens eſt, tertium ordine clare ponens Spiritum eſſe, tertium vero natura tanquam impium repellens: Audi etenim quæ ad ejuſdem probationem dicit. Quemadmodum enim, inquit, Filius ordine quidem a Patre ſecundus eſt, quoniam ab illo; & dignitate, quoniam origo & cauſa eſſendi ei, cum ejus Pater ſit; natura vero nullo modo ſecundus, quoniam in utroque una eſt deitas: ita videlicet etſi dignitate & ordine ſecundus a Filio eſt, non tamen alienæ ipſum naturæ eſſe inde conſequetur. His etiam verbis aliqui addiderunt, quamquam concedendum non ſit: quo nihil magis contrarium eſt intentioni beati Baſilii, qui

in

in epiſtola ad canonicas clariſſime, Spiritus ſanctus, inquit, Patri quidem & Filio connumeratur, cum ſupra omnem creaturam ſit: ordine vero tertius eſt, ut evangelia nos docent, domino dicente: *Euntes in univerſum Mundum, baptizate in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti*. Qui autem eum præponit Filio, aut ſuperiorem Patre dicit, hic contradicit Dei traditioni: alienus vero a ſana fide eſt, quam accepit, laudationis formam non ſervans. Et poſt pauca: Quare ſi quis hunc ordinem pervertit, ipſam perſonarum exiſtentiam totamque fidem negat. Si igitur hæc verba hæſitantis & dubitantis circa ordinem ſint, & ejus qui ſuam ſententiam ſub dubiis, & cum fortaſſis, & quamquam concedendum non ſit, proferat, tuum ſit judicium, & aliorum qui recti judices ſunt, & aliquatenus intelligunt vim rationum & dogmatum veritatem. Deinde non pudet eos tantæ contrarietati ſanctum doctorem accuſare, imo vero ignorantiæ, ſi modo quidem tertium; ut non liceret abſque crimine impietatis & totius fidei perverſione hunc ordinem mutare; modo fortaſſis eum eſſe ſecundum a Filio dicat, & alia hujuſcemodi. Ego vero, teſte Deo, vicem eorum qui hæc autumant doleo, & pro eis me pudet. Si vero ipſi non ſentiunt, mirum eſt profecto. Quod autem omnem eorum impudentiam enervat, hoc eſt, quod in his contra Eunomium rationibus ſuis poſt multa concludentes hic doctor infert: Ita & Spiritus ſanctus dignitate quidem & ordine ſecundus poſt Filium eſt: accepimus enim eum tertium a Patre & Filio numeratum, ipſo domino in traditione baptiſmatis ſalutaris hunc ordinem docente, cum dixit: *Euntes baptizate*, &c. Animadverte igitur quod omnibus argumentis in epiſtola ad canonicas ordinem in Trinitate probat, ſalutaris ſcilicet baptiſmatis traditione, eiſdem etiam hic eumdem ordinem demonſtrat. At in epiſtola ad canonicas tanta cum certitudine hunc aſſerit ordinem, ut eum qui aliter diceret, impium aſſereret. Quo igitur modo hic, ubi eiſdem argumentis utitur, cum hæſitatione & dubitatione loqueretur? Verum hæc pravorum hominum & impiorum, non illius ſanctiſſimi viri ſunt. Nulli itaque dubitandum eſt, ſancti patris noſtri Baſilii hanc eſſe auctoritatem, Spiritum ſcilicet ſanctum ordine & dignitate ſecundum a Filio eſſe, ipſumque eſſe habere ab eo, & ab eo tanquam a cauſa dependere. Quod cum ita ſit, quis amplius aliquid aliud quærit? Nonne ſolus Baſilius ſufficiens eſt omnem nos docere veritatem? Nonne tantum & humanæ & divinæ ſapientiæ participavit, ut etiam ſolus ſufficiens ſit toti cauſæ doctor ac magiſter? Et quamquam hæc veritas, quod Spiritus ſanctus videlicet etiam ex Filio procedit, ex iis etiam nudis hujus doctoris verbis manifeſte appareat; non tamen ab re eſſe judicavi, ipſius ejus verbis præſuppoſitis ſyllogiſmum quemdam ad eam veritatem probandam inferre. Dicit igitur Filium ſecundum a Patre ordine & dignitate; hoc autem noſtri etiam concedunt: ſed animadverte quonam modo ſecundus a Patre ſit Filius ordine & dignitate: idem enim infert, propterea quod ab eo eſt, & quia principium & cauſa ejus eſt Pater. Quare quod in divinis perſonis ſecundum ordine & dignitate ab aliquo eſt, ideo ſecundum ab illo eſt, quia eſt ab illo. Hoc vero in naturalibus etiam rebus manifeſtum eſt: Omne enim quod ab aliquo natura ſecundum eſt, etiam ab eo eſt. Si quis dicat calorem produci a radio, quamquam ſit natura ſecundum poſt radium: Reſpondetur, in creaturis quidem quod natura ſecundum alteri eſt, ab eo eſſe, vel tanquam a cauſa effectiva, vel tanquam a cauſa ſine qua non, ut in exemplo producto. In Deo cum non prius tempore procedat a Patre Filius, quam Spiritus; ſi Spiritus eſt natura ſecundus Filio, oportet quod ab eo ſit tanquam a cauſa effectiva. Summus autem hic, & in toto hoc opere, cauſam pro producente more doctorum Græcorum. At Spiritum quoque ſanctum ordine & dignitate ſecundum a Filio idem ait: quod autem non quaſi dubitans, ut quidam ſomniant, imo vero certo tenens in epiſtola ad canonicas clare videtur. Ex iis igitur tale fit argumentum: Omne quod in divinis perſonis alio ſecundum eſt ab eo eſt: Spiritus vero ſanctus ſecundus a Filio eſt; igitur a Filio eſt. Quod ſi volueris magis generaliter argumentari, in hunc modum tibi dicendum eſt: Omne quod a natura ſecundum ab aliquo eſt, ab eo eſt: Spiritus vero natura ſecundus eſt a Filio dignitate & ordine; igitur Spiritus ex Filio eſt. Quod autem Spiritus natura eſt ordine ſecundus a Filio, patet; nihil enim eſt in ſancta Trinitate præter naturam, neque per accidens. Et cave ne te ſcandalizet hæc dictio, natura, cum Spiritum natura ſecundum a Filio audias. Non enim ſecundum naturam ſecundum illum dicimus, ut alterius naturæ illum eſſe oſtendimus, prout Eunomius faciebat: ſed natura dicimus, excludentes accidens & quod præter naturam eſt. Hoc autem ſanctus quoque Athanaſius teſtatur, qualem ordinem & naturam habet Filius ad Patrem, talem ordinem & naturam Spiritum quoque ſanctum ad Filium habere docens. Duo enim hæc per hanc auctoritatem probantur, & quod tertius a Patre Spiritus ſanctus eſt ordine, & ſecundus a Filio, quodque natura eſt hic ordo. Sed hæc quidem ex auctoritatibus ſancti Baſilii luce clarius probata ſunt, quæ longo ſermone data opera expoſui; cum non parva nos inde ſequatur utilitas, imo vero totum hæc ſola verba poſſint. Siquidem ſolus Baſilius ſufficiens eſt ad docendum nos fidei veritatem. Jam vero ad promiſſa me transferam, & omnem tibi proceſſum ſacri concilii breviter narrabo; deinde aliquas demonſtrationes hujus veritatis in medium afferam, & ſic finem faciam.

Matt. 16. Marc. 28.

CAPUT II.

Narratio eorum quæ in concilio facta fuerunt.

ILLA igitur, de quibus Ferrariæ, ut notum vobis eſt, primo appulimus, ante inchoationem concilii privatim diſputavimus, tanquam non neceſſaria omittam, cum etiam nobis illa terendi temporis gratia potius, & illos expectandi qui venturi erant ad concilium, propoſita fuerint, quam quod neceſſaria eſſent. Tempore vero adveniente viſum eſt noſtris in duas partes propoſitam quæſtionem dividere. Unam, quod nec etiam veritatem liceret addere ſymbolo patrum: alteram, quod

nec

nec ſit verum, Spiritum ſanctum ex Patre Filioque procedere. Et cum hoc placuiſſet, demum quærebatur, a quonam incipiendum eſſet; & communi aliorum ſententia viſum fuit inde incipere: Quod nihil ſit addendum ſymbolo patrum: quamquam ipſe manifeſte contradicebam. Ajebam enim aut probabilius hoc altero eſſe, aut econtra: & ſiquidem minus probabile eſſet, non decere a debilioribus incipere, ita ut victos & profugatos nos in primo certamine deterritos, deinde ſecundum ſubire, ne fortaſſis iſthac profligatio etiam, ut ſecundam partem perderemus, cauſa fieret. Quod ſi probabiliorem illam partem putaremus, oportere eam poſteriorem ſervare. Si enim in prima quæſtione vinceremus, etiam ſecundam fortiori animo aggrederemur: quod ſi primam perderemus, illam videlicet, quæ Spiritum ſanctum etiam a Filio procedere ponit, tunc ſaltem in ſecunda vinceremus, neque ipſam veritatem licere addere oſtendentes. Præterea cum in natura etiam, quod fieri per pauciora poteſt, non fiat per plura; fruſtra enim eſſet: fruſtra vero nec Deus, nec natura facit: illud proponendum dicebam, & de illo primum diſputandum, poſt quod alteri non relinquitur locus. Si igitur ipſum dogma falſum eſſe probaremus: illud addere non licere, manifeſtum eſſet, nec probandum eſſet, non licere illud addere. Quare uno certamine totum perficiemus, ajebam, ſi incipiemus a dogmate, & illud falſum eſſe probare poterimus. Quod autem nec ipſam veritatem liceret addere, probato, reſtabit adhuc ipſum dogma, verumne, an falſum ſit, probare. Hæc autem cum dicens perſuadere noſtris non potuiſſem, ſcilicet de illo primo vellent omnino diſputare, propterea quod putabant hanc probabiliorem partem, volens eos dehortari, dixi in contrarium quatuor rationes dumtaxat, præſente ſapientiſſimo imperatore noſtro, quas Latini etiam poſtea adduxerunt, quaſque inter rationes per Latinos inductas audies; quibus probabam & hujus rei falſitatem, & quod ridiculum ſit putare veritatem non licere addere: quas etſi nullus præſentium ſolvere potuerit, quod tamen volebant, hoc ſtatuerunt, & ego ſequebar dicere quidem quæ expediret nationi & honori ejus: putans me debere Deo & ipſi nationi, deinde vero majorem partem ſequi, & una cum eis certamen ſubire. Sequebatur etiam ſereniſſimus imperator, licet eis non placeret hoc conſilium, veritus tamen ne quis ignorantium eum putaret vim aliquam eis inferre. Incepimus igitur cum Latinis diſputare, probare volentes, nihil, nec ipſam veritatem, licere ſymbolo patrum addere. Tota vero vis noſtra in decretis ſanctorum & œcumenicorum conciliorum conſiſtebat, in quibus circa finem ajunt, non licere præter hæc aliam fidem conſcribere, aut ſapere, aut docere, & cetera hujuſcemodi. Quando ridiculoſum quid, & magni vituperii dignum paſſa fuiſſet tota natio & nos omnes per * prudentiam boni Epheſini, niſi ego ſentiens impediviſſem. Una enim cum decretis patrum illud quoque apoſtoli ad Galatas allegare volebat, dicentis: *Si quis vobis aliud, præterquam id quod tradidi vobis, evangelizaverit, anathema ſit.* Item ſancti Dionyſii Arcopagitæ de divinis nominibus auctoritatem, dicentis: Omnino itaque nihil eſt audendum vel dicere, vel cogitare, præter illa quæ divinitus & ſacris oraculis nobis tradita ſunt. Volebat itaque per iſta etiam probare, non licere nec ipſam etiam veritatem addere ſymbolo. Hoc autem quantam nobis deriſionem feciſſet, & quod in ipſo ingreſſu convicti & profligati fuiſſemus, hinc ſenties. Tota ratio noſtra, qua credebamus hanc rem poſſe probari, in dictis tertii œcumenici concilii Epheſini conſiſtebat; cum aſſeveraremus, illam primam in fine ſui decreti hanc inhibitionem, de quacumque videlicet additione, ediſſe. Nam etſi non ſit verum talem inhibitionem illud concilium feciſſe, qui tamen contendere volunt, poſſunt aliquid adjumenti hinc habere propter æquivocationem & ambiguitatem verborum. Cauſa vero, cur tertium concilium primum hanc inhibitionem feciſſe dicimus, eſt primo, quod acta primi concilii nuſquam reperiuntur. Secundo, cum ſciremus ſecundum œcumenicum concilium ſymbolum Nicænum in plurimis mutaſſe, partim auferendo, partim addendo, non licebat dicere ante ſecundum concilium hanc inhibitionem factam fuiſſe: ipſos etenim ſanctos patres ſecundi concilii anathematis reos feciſſemus, qui partim addiderunt, partim diminuerunt Nicæno ſymbolo. His igitur ita declaratis, conſidera quæ ex iis quæ Epheſinus propoſiturus erat, inconvenientia ſequebantur. Cum enim ſanctus Apoſtolus, beatus quoque Dionyſius, multo ante non ſolum ſecundam, ſed etiam primam ſynodum fuerint; ſi eæ auctoritates ipſam etiam veritatem inhibent, ne quis eam vel doceat, vel addat ſymbolo, ſub anathemate; & ſecundi concilii patres eſſent, qui tot additionibus & minutionibus Nicæni concilii ſymbolum alterarunt; & ipſi Nicæni concilii patres, qui quo ante eos eccleſia utebatur, ſymbolum pleriſque in partibus ejus mutarunt. Si autem hæc opinio nec cogitanda quidem tanquam impia ſit, patet, quod illa inhibuit & apoſtolus & Dionyſius docere, ſapere, evangelizare & cogitare, quæ falſa, fideique catholicæ contraria ſunt. Quod ſi falſa inhibent, nos autem eorum auctoritates tanquam æquivalentes decretis conciliorum producebamus, patet, quod etiam decreta patrum falſa inhibent ne ſymbolo addantur, non autem quæ vera ſunt. Itaque in ipſo primo congreſſu, & primo die convicti & profligati fuiſſemus. Cum autem hæc ego ſenſiſſem rationibus prædictis, vix ei perſuaſi, ut illas auctoritates non proponeret. Ex iis itaque licet illius hominibus & ingenii ejus ſubtilitatem judicare, & quale ei judicium in ſublimioribus ſit, ſi hæc res eum tam manifeſta latebat. Hæc autem dico non ejus reprehendendi cauſa; longe enim ab hoc abſum; ſed ut auditores admoneam, ut ſibi ab ejus ſermonibus caveant. Diſcutientes igitur hanc quæſtionem, & de ea publice cum Latinis diſputantes, dum in principiis & circa procœmia eſſemus, nos videbamur ſuperare: nondum enim aliquid dignum, quod ad propoſitam rem faceret, dictum a Latinis fuit. Quando (etſi abſque arrogantia dictum) potiores ad hanc rem ex parte noſtra productæ rationes, a me & inventæ & dictæ fuerunt, teſtes ſunt qui adfuerunt. Cum autem ſucceſſerit in ſermone optimus ille vir Julianus ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalis ſancti Angeli digniſſimus, multa & quidem potiſſima in medium adduxit, quibus propoſitam quæſtionem ita clare & ſufficienter probavit, demonſtrando licere veritatem

ſemper

* imprudenter: niſi forte per ironiam.

Galat. 1.

ſemper addere fidei ſymbolo, præſertim cum A neceſſitas cogat, & auctoritas ſummi pontificis accedat, ut nihil nos, quamquam diu multumque cogitaverimus, contradicere potuerimus. Quæ cum multa fuerint, illa tamen quæ memoria teneo, hic exponam, ut etiam hujus rei veritatem intelligas. Sed ante hæc ſummam noſtrarum rationum & potiſſimam audi. In fine decretorum cujuslibet ſacri œcumenici concilii, a tertio inchoando, de verbo ad verbum ſic habetur: His lectis determinat ſancta ſynodus, nulli licere aliam fidem proferre, aut componere, aut ſapere, aut docere aliter: qui vero hoc audeant facere, clerici priventur, laici anathematizentur. Hujus ſententiæ & horum fere verborum omnes alias inhibitiones ſunt. His nos auctorita- B tibus tanquam irrefragabilibus nitebamur, dicentes nec ipſam veritatem licere addere; cum ex dictis ſanctorum prædictis inhibitum ſit, ne liceat. Contra noſtram poſitionem inter multas rationes ex parte Latinorum introductas, hæ quoque fuerunt.

CAPUT III.

Rationes Latinorum, quibus probatur, quod licet veritatem addere ſymbolo.

QUODLIBET concilium non ſolum proferre aliam fidem inhibet, ſed & componere. Si igitur per hoc, quod dicit, aliam fidem, intelligit aliis verbis, eidem tamen ſententiæ compoſitam fidem, ſeu ſymbolum, accidet quod omnes qui idem ſymbolum diverſis quidem verbis, ſententia tamen eadem compoſuerunt (quod quaſi omnes doctores ſancti cum fidem catholicam profitentur, fecerunt) ſub anathemate erunt. At hoc non ſolum falſum, ſed etiam blaſphemia eſt dicere. Igitur non prohibetur aliis verbis conſonis veritati eamdem exponere fidem, ſed contrariam & diverſam componere, hoc prohibitum eſt. Item quartum concilium ipſum etiam ſapere D & docere aliter anathemati ſubjicit. Si igitur ſapere vel docere, vocabulis quidem diverſis, conſonis tamen veritati, prohibet, ſub anathemate ſunt omnes, qui fidem orthodoxam, quibus potuit unuſquiſque verbis, docuerunt. Unuſquiſque enim ſanctorum diverſis vocabulis eam fidem prædicavit. At cum hoc inconveniens ſit dicere, non diverſitatem vocabulorum, ſed ſententiarum contrarietatem prohibet: præſertim cum ipſum ſapere ad ſententias; non ad vocabula referatur.

Præterea ſextum concilium eadem ipſa quæ & quartum dicit, & inſuper inhibet, ne quam vocem inanem, aut vanam, alicujus dictionis inventionem quis introducat ad perver- E tendum quæ a ſe determinata ſunt. Ex quibus manifeſte apparet illa vocabula inhibita eſſe, quæ ad pervertendum dogmata patrum introducuntur, non quæ ad corroborandum. Amplius tertium concilium ſtatuit, nec licere aliam fidem proferre, præter eam quæ in Nicæno concilio edita fuit, & eos qui hoc auderent, anathemati ſubjecit. De ſymbolo vero per ſecundum concilium edito, quo tota eccleſia utitur, nullam facit mentionem. Si igitur ideo non fecerant de eo mentionem, quia aliud & diverſum a fide Nicæni concilii illud putarunt; peccamus nos, & quidem mortaliter, qui omiſſo totaliter ſymbolo Nicæno, præter quod nullam aliam fidem proferre ſtatuerunt patres; ſecundi concilii utimur ſymbolo, illud legentes, illud docentes, illud & privatim & publice proferentes: & hac ratione ſub anathemate ſumus. Quod ſi ideo ſilentio illud præterierunt, quoniam idem eſt per omnia ſymbolo Nicæni concilii, eademque fides in utroque continetur, niſi quod manifeſte apparet verbis non eſſe idem: his enim maxime differt, plures additiones, plures etiam diminutiones habens. Eſt igitur idem ſententiis, qua de cauſa & primi & ſecundi concilii ſymbolum, tanquam unum putarunt tertii concilii patres. Quare omne etiam ſymbolum quibuſcumque compoſitum verbis, eamdem ſententiam quam & Nicænum continens, idem eſt illi: nihilque contra hoc facit, cum dicitur, non audere tradere aliud ſymbolum: aliud enim intelligendum eſt, quod contrariam veritatis ſententiam continet. Siquidem ſecundi concilii ſymbolum tantum a Niceno differens quoad verba; idem tamen cum primo, non aliud judicatum eſt a patribus.

Item unumquodque concilium poſt lectionem totius ſui decreti, non ſymboli ſolius, ſed totius decreti, ait: His lectis determinavit ſancta ſynodus, nulli licere aliam fidem proferre. Patet autem, quod cum dicat, his lectis, totum de- C cretum intelligit. Igitur & quod ſequitur, aliam fidem non licere proferre, ad totum decretum ipſum quoque refertur, videlicet non licere proferre aliam fidem præter ea quæ in toto decreto, non ſolum in ſymbolo continetur. At quoad verba quartum concilium aliud quam tertium, quintum aliud quam quartum, & ita cetera conſcripſerunt. De tota igitur fide & ſententiis, non verbis, hic ratio eſt.

Item ſeptimum concilium non omnino facit aliquam ſymboli vel primi vel ſecundi mentionem, ſed ſimpliciter decreto ejus edito, in fine addit: His nihil eſt addendum, nihil ab eis auferendum. Quod ſi quis vel addat, vel auferat quidquid ab hac fide, anathema ſit. Manifeſtum igitur eſt, D quod de fide contraria & falſa inhibet: non enim prohibet, ne eccleſia decreta, cum res exigit, edere poſſit.

Præterea quæ corde credimus ad juſtitiam, eadem ore quoque confiteri ad ſalutem debemus: aliter imperfecta nobis fides eſſet. Confitenda enim eſt coram hominibus fides, ſi deſideramus promiſſa præmia. At verum neceſſe eſt ſapere: igitur & confiteri idem neceſſe eſt.

Amplius in actis quarti concilii in prima ſeſſione primo quidem legit Eutyches Nicænum ſymbolum, deinde idem hæreticus infert, quod de hac fide Nicæna videlicet decrevit Epheſina ſynodus, eum qui præter hanc quidquam addat, cogitet, aut doceat, reum eſſe pœnis quæ ibidem continentur. At Euſebius epiſcopus Dorylenſis, qui ſe zelo fidei accuſatorem hujus hæretici conſtituerat, cum hæc audiſſet, exclamavit dicens: Non eſt tale decretum, non eſt canon qui hoc jubeat; mentitus eſt. Patres vero concilii ſexcenti & triginta numero, his auditis, Eutychen condemnarunt, nolentem ſapere atque credere aliqua alia, quæ in Nicæno ſymbolo non contineantur explicite. Alia vero dico numero, non ut contradictoria, vel contraria: quo fit, ut illas additiones putaverint inhibendas eſſe, quæ contrariæ & oppoſitæ

ſem veniat ſunt, non illas quæ ſunt conſentaneæ. Quod enim Chriſtus ex duabus & in duabus naturis abſque confuſione permanſerit poſt carnis aſſumptionem, quod Eutyches negabat, quamquam aliud eſſe a Nicæno ſymbolo, aliud vero non ſententia, ſed verbis; tamen cogebant Eutychen, ut hoc crederet. Igitur manifeſte apparet, non ſimpliciter aliud, ſed contrarium inhibuiſſe ſanctos doctores. Animadverte namque, quod ipſamet verba tertii concilii, quæ nos proferimus, nulli videlicet licere aliam fidem profiteri, hæc eadem Eutyches pro ſe producebat: epiſcopus vero Dorylenſis & totum concilium, Non eſt talis canon, exclamarunt, qui hoc jubeat: & illum condemnarunt tanquam non recte intelligentem hunc canonem. Exponebat enim eum, quemadmodum & noſtri, omne aliud ſimpliciter, etiamſi eſſet differentia verbalis, putans inhibitum eſſe. Quam expoſitionem ſynodus reſellit, non negans hæc verba in canone Epheſino contineri: aliam tamen fidem putant, quæ contraria veritati, non quæ verbis differens, ſententiis concors & conſentanea ſit.

Item in libro canonum conciliorum, quos noſter Zonaras exponit, in eo, inquam libro eſt hæc inhibitio tertii concilii: His videlicet lectis determinavit ſancta ſynodus; & eſt inter ejuſdem concilii canones ſeptimus numero: ante hunc eſt alius ejuſdem concilii canon numero ſextus, qui communione privat eos, qui auderent aliquid eorum permutare, quæ a ſynodo acta ſunt. In ſeptimo autem canone videlicet inhibitionis, anathematizantur qui tranſgrediuntur canonem, & aliam prædicant fidem. Quærit igitur Zonaras, quare ſancti patres in ſexto canone communione dumtaxat privant tranſgreſſores, in ſeptimo vero anathemati eos ſubjiciunt: hanc vero quæſtionem his verbis ſolvit. Multum intereſt, inquit, inter contradicere & dubitare de aliqua re. Ideo qui dubitat de his quæ jam recte a patribus ſtatuta ſunt, excommunicatione innodatur, & communione privatur: qui vero eis contradicit, tanquam contraria ſapiens, anathematizatur. Quare iſte etiam commentator aliam fidem hic contradictoriam contrariamque apertiſſime & manifeſte nominat.

Item concilium in Trullo celebratum in primo ſuo canone dicit: Statuimus immutabilem abſque aliqua novitate ſervare traditam nobis ab ipſis miniſtris Verbi, qui eum oculis viderunt, apoſtolis videlicet ſanctis, & CCCXVIII. ſanctis patribus in Nicæa congregatis. Et conſequenter enumerat omnia concilia, & jubet fidem ab omnibus illis traditam immutabilem ſervari. Deinde infert: Quod ſi quis prædicta pietatis dogmata non teneat, & eis aquieſcat, & ita ſapiat, & prædicet, ſed eis contraire conetur, anathema ſit ſecundum canones a prædictis ſanctis patribus jam editos, & a Chriſtiano conſortio tanquam alienus pellatur & projiciatur. Nos enim nec addere, neque auferre quidquam omnino vel cogitamus, vel poſſumus, canones prædictos ſequentes. Hic canon manifeſte declarat tertii concilii decretum, & aliorum, quæ inhibent, ne quis aliam præferat fidem, cum dicat: Quod ſi quis contraire patrum dogmatibus conetur, anathema ſit ſecundum canones jam ab eis editos, hos videlicet, qui inhibent aliam fidem. Hæc igitur decreta contrariam fidem prohibent; & quod inferunt: Nos enim nec addimus, nec auferimus aliquid: in fide videlicet intelligunt, non in ſymbolo. Symbolum enim hæc ſynodus non inſeruit in ſuo decreto, ſed fidem exponens & dogmata ſanctorum patrum & omnium conciliorum, infert, nec addere, nec auferre quidquam cogitamus; & ratio, quia canones prædictos ſequimur; ita ut clare pateat, cum dicat, nec addere, nec auferre licere, non verbales additiones & ablationes, ſed contrarium ſententiarum & falſi ſenſus inhibere. Per hunc igitur unum canonem ſolum, quem non ratio noſtra inducit, non aliquis privatus homo commentatur ſimpliciter, ſed quem una ſynodus tot patrum conventus compoſuit, & aliorum ſimilium patrum mentem exponunt. Apertiſſime & manifeſtiſſime ſolvitur quæſtio non contendere volentibus. Voluiſſem liceret longius evagari, vidiſſes profecto multas ſimiles rationes, & quidem potiſſimas. Cum vero & quæ dicta ſunt, ita clare hanc quæſtionem decidant, ut illi quidem qui veritatem diligat, & abſque contentione quæ dicta ſunt audiat, ſatis ſuperque ſint; contendere vero volenti nec multo plures ſatisfaciant: uno dumtaxat argumento Latinorum adhuc addito, ceſſabo de hac re plura dicere. Eſt autem hoc potiſſimum, & quod ſolum ſufficiat ad redarguendum errorem noſtrorum. Nos aſſerimus, quod primum tertium concilium hanc inhibitionem decrevit, ut paulo ante dixi, quando etiam cauſam, quare hoc diximus, manifeſtavi, quæ eſt, quod cum ſecunda ſynodus plura addiderit, pluraque abſtulerit a ſymbolo Nicæno, ſi aſſereremus ante ſecundum concilium hanc inhibitionem fuiſſe, ex duobus unum ſequeretur, neceſſe eſſet; aut tranſgreſſionis canonum ſanctos ſecundi concilii patres accuſare, & ſub anathemate fuiſſe; aut cum hoc non ſolum abſurdum, ſed etiam blaſphemia ſit dicere, non omnem verbalem additionem, ſed ſententias falſas atque contrarias, ne addantur, inhibuiſſe. Quare cogimur dicere poſt ſecundam ſynodum hanc inhibitionem factam fuiſſe, non antea. Igitur ſi quis e converſo oſtendat, quod ante ſecundam ſynodum hanc inhibitio fuerit; & iiſdem fere verbis, quibus tertium concilium uſum eſt, colligetur duorum ſupradictorum alterum, & cum ſecundi concilii patres tranſgreſſores canonum dicere blaſphemia ſit, reſtat ut ſecundum ſit verum, videlicet non id intelligere illam inhibitionem, quod noſtri putant, ſed contrariam fidem inhibere. Hoc igitur nobis oſtenderunt Latini. Probatum eſt etenim ab eis, primam Nicænam ſynodum hanc inhibitionem feciſſe, iiſdem ipſis verbis, quibus & tertium & alia concilia ſcripſerunt. Probarunt autem hoc modo: ita ſtudioſi & diligentes in omnibus actibus ſuis ſunt Latini, prout & tua nobilitas ſcit experta in multis eorum ſapientiæ, ut non ſolum in divinis, verum etiam in humanis & civilibus rebus nihil eos de priſcis geſtis vel ſcriptis latet. Quare in unaquaque etiam civitate reperies in eorum archivis multa * antiquiſſimis geſtis eorum conſcripta. Hoc etiam in catholica eccleſia, aliiſque piis locis ſervatur. Multa enim acta pontificum, multæque conciliorum epiſtolæ & canones extant. Produxerunt igitur nobis in antiquiſſimo libro membraneo epiſtolam Liberii papæ ad beatum Athanaſium Alexandrinum patriarcham, quæ incipit: Jam a principio tantam accepimus a beatiſſimo Petro principe apoſto-

* ſ. de antiquiſ.

apoſtolorum: in qua poſt pauca dicit, accepiſſe epiſtolam ſancti Athanaſii, & eam legiſſe. Deinde addit: Cum autem fidem Nicæni concilii in ea rectam reperiſſemus, magnas gratias vobis retulimus, pro qua non ſolum compati vobiſcum, & perſecutionem pati parati ſumus, ſed cum neceſſitas exigat, etiam morti pro nomine Chriſti non poſtponemus, quantumcumque ſumus imbecilles. Prædicta namque, ut legimus, ſancta decrevit Nicæna ſynodus, aliam fidem nulli licere proferre, aut conſcribere, aut componere, aut ſapere, aut aliter docere, nec aliquid in fide vel intelligere, vel proferre, quod horum patrum decretis contrarium ſit. Qui vero audeat aliam fidem proferre, aut docere, aut aliud ſymbolum tradere illis qui ad viam veritatis ex quacumque hæreſi deſiderant converti, aut ex Judaiſmo, aut ex gentilitate, ſi epiſcopus vel clericus ſit, privetur epiſcopus epiſcopali dignitate, & clericus clero. Si vero monachus aut laicus, anathematizetur. Hæc nunc quidem actis primi concilii deperditis ignota nobis ſunt; tunc vero cum adhuc extarent, ſciebant & papa Liberius, & ſanctus Athanaſius. Hæc autem ſimilia ſunt omnino tertii concilii verbis. Quid igitur de ſecunda ſynodo & beato Gregorio Nazianzeno dicemus; qui cum huic concilio præſideret tanquam alios ſapientia excellens, hoc ſymbolum, quo nunc tota eccleſia utitur, conſcripſiſſe dicitur, in plurimis Nicænum mutans, ſi hæc inhibitio illam mentem quam noſtri dicunt, habet pro ſanctis patribus & doctoribus, heu ſeductores & deceptores facti ſunt & ſecundi concilii patres, & beatus Gregorius Nazianzenus, cui per excellentiam Theologus cognomen fuit. Sed abſit hanc blaſphemiam etiam cogitare. Non igitur nec prima, nec tertia, nec aliqua alia ſynodus hoc intelligit, cum hanc inhibitionem decrevit, ſed manifeſte contrariam fidem inhibet.

CAPUT IV.

Concluſio, quod urgente neceſſitate, & judicio eccleſiæ, & auctoritate ſummi pontificis accedente, licet & neceſſarium eſt addere verbum ſymbolo.

Per hæc itaque omnia, clementiſſime, lucé clarius probatum eſt, non eſſe prohibitum veritatem addere fidei ſymbolo, imo vero declarare. Nullum enim veritatis dogma eſt, quod vel explicite non contineatur ſymbolo & ſimplici apoſtolorum traditioni. Declarare autem & replicare, ac ſymbolo addere, non ſemper videlicet, nec omnem volentem, ſed magna neceſſitate cogente, & cum eccleſiæ judicium & auctoritas ſummi pontificis acceſſerit, non modo non eſſe prohibitum, ſed etiam neceſſarium eſſe.

CAPUT V.

Continuatio narrationis eorum quæ in concilio facta fuerunt.

His igitur, aliiſque ſimilibus per Latinos dictis, clementiſſime vir, nos cum nihil ad hæc reſpondere haberemus, (quid namque poterat aliquis contra talem veritatem impudenter dicere?) tacebamus. Latini vero probato, quod licet addere ſymbolo veritatem, conſequenter pollicebantur ſe probaturos, etiam dogma ſymbolo additum verum eſſe, videlicet, quod Spiritus ſanctus ex Patre Filioque procedit. At noſtri in primo victi formidabant ſecundum certamen ſubire, illudque eis evenit, quod ego jam a principio prævidebam futurum, cum impediebam, ne ab hac quæſtione incipiemus. Timebant igitur, & nullo modo volebant amplius permanere: ſed quiſque deſiderabat diſcedere & reverti ad propria, nihilque aliud, niſi redeundum ad patriam, clamabant: & cum cauſam, cur nam ita vellent, interrogarentur, reddere non valebant. Quid igitur dicemus Latinis interrogati, qua ratione in medio certamine, imo vero adhuc in principio: quæ enim hucuſque de non licere addere dicta ſunt, nihil ad rem ſunt. Qua igitur ratione nondum facto initio redeundum eſſet, dicere non habebant. Verum abſque ulla ratione vociferabantur, Redeamus, redeamus. Dicebant autem etiam inter ſe, quod ad eorum aures perveniſſet, Latinos poſſe in medium afferre plurimas multorum ſanctorum occidentalium auctoritates, quibus palam probatur Spiritum ſanctum ex Patre Filioque procedere. Quid igitur ad has reſpondebimus? diſcedamus, redeamus, abeamus. Audiſne patrum & doctorum ſententiam? Quoniam, inquiunt, multas auctoritates ſanctorum Latini afferre habent, ad quas nos reſpondere non habemus, diſcedamus ab eis. Vix tamen ſentientes abſurditatem ſententiæ ſuæ, & a ſereniſſimo imperatore perſuaſi ceſſerunt, & manere decreverunt. Interim res ipſa de Ferraria in Florentiam acceſſum ſummi pontificis coegerunt, & inde illuc tranſlationem concilii. Abjerunt igitur Latini, receſſimus etiam nos: & cum omnes jam appuliſſemus Florentiam, decreta fuit dies, in qua incipiendum atque continuandum erat concilium: & termino advenicnte, rurſus nos accuſare Latinos incepimus. Quemadmodum enim in illa quæſtione, an liceat addere quidquam, nos accuſatorum, Latini vero reſpondentium tenuerunt locum, & ita reſponderunt, ut nil nos ad illa replicare potuerimus: ita etiam in ipſo dogmate nos quidem tanquam accuſantes propoſuimus, illi vero reſpondebant. In omnibus enim ad libitum noſtrum, & prout volebamus, ita facere nobis licebat: & tamen non pudet aliquos dicere, vim nobis illatam fuiſſe, quod nunquam fuit, teſte veritate, qui Deus eſt. Propoſuimus igitur ab ipſis apoſtolis & ſacris ſynodis incipientes, eorumque atque omnium orientalium doctorum auctoritatibus uſi, quibus probatur Spiritum ſanctum non quidem non procedere ex Filio: talem namque nullam auctoritatem habemus, prout tu etiam ſcis, præter illam Joannis Damaſceni, qui dicit, Spiritum Filii dicimus, ex Filio vero non dicimus. Alia vero auctoritates omnes hoc probant, dumtaxat quod Spiritus ſanctus ex Patre procedit. Has igitur nos afferentes in medium, putabamus probaſſe, falſum eſſe, quod ex Filio etiam procedat Spiritus ſanctus. Latini vero ad has quidem omnes auctoritates unam hanc reſponſionem communem dederunt, quod omnes videlicet veræ ſunt, & ita etiam eis videri: ſed etiam hoc idem credere, Spiritum ſanctum ſcilicet ex Patre procedere: hoc tamen non ut contrarium, nec ut contradictorium appoſitioni auctoritatibus dicentibus eum etiam ex Filio pro-

cedere. Si enim altero illorum moderum illis opponeretur, tunc uno posito, alterum perimeretur omnino; nunc vero nil prohibet utrumque verum esse; videlicet quod ex Patre procedat, & quod ex Filio. Quemadmodum si dicamus Spiritum sanctum mitti ex Patre, alius vero dicat eum ex Patre & Filio mitti: utrumque verum dicetur, alterum non repugnat alteri. Si igitur sancti patres dicerent, vel quod Spiritus sanctus ex solo Patre procedit, vel quod ex Filio non procedit, tunc falsa nostra esset fides. Cum autem neutrum horum nondum aliquis sanctus dixerit, istud quod dicunt, ex Patre eum procedere, non perimit quod nos dicimus, ex Filio etiam eum procedere. Et hæc quidem ad nostras respondederunt auctoritates. Ad illam vero Joannis Damasceni auctoritatem nihil responderunt, cum nec nos eam proposuerimus. In fine tamen hujus operis, illius quoque solutionem tua gratia his apponam; deinde Latini tanquam a principio incipientes, plura ac varia pluribus in sessionibus argumenta dixerunt a sancta scriptura & ecclesiæ doctoribus, minores ut plurimum propositiones habentes, quibus probarunt, Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere. Et tandem auctoritates patrum attulerunt, quibus clare & palam hujus dogmatis veritas apparet. Attulerunt vero non solum occidentalium patrum testimonia, quorum aliqua quæ mihi visa fuerunt magis ad nostrum propositum facere, tibi cum his ad præsens mitto, ut intelligas quid de hac re ipsi etiam occidentales doctores sapiunt. Ad quæ nos nihil respondere habebamus, nisi quod corrupta sint, & a Latinis corrupta fuerunt. Produxerunt nostrum Epiphanium, multis in locis ex Patre & Filio clare dicentem esse Spiritum sanctum: corruptum fuisse dicebamus. Allegarunt Cyrilli nonnulla. & aliorum: idem ajebamus. Adduxerunt occidentalium doctorum auctoritates: omnis nostra responsio eadem, & nulla alia erat. Cum igitur multis diebus inter nosipsos consideraremus, quidnam ad hæc respondendum esset, nullam aliam reperiebamus responsionem, præter prædictam: illam vero tanquam levem & a cunctis deridendam in medium afferre non videbatur. Primo, quia ex antecedentibus & sequentibus hæc opinio videbatur de mente esse sanctorum. Deinde plurimis libris & antiquissimis idem habentibus, non erat facile ea calumniari; præsertim cum nullum nos librum alium haberemus, non Latine, non Græce scriptum, qui aliter auctoritates prædictas scriptas haberet, quam Latini dicebant. Præterea nos alios doctores contrarium dicentes producere non habebamus; eosdem occidentales aliter alibi dicentes probare minime poteramus: naturalibus rationibus eos ostendere falsa dicere, minime erat possibile. Cum igitur nullam nobis responsionem, quæ digna esset, relictam videremus, tacuimus, per multosque dies non convenimus cum Latinis. Verum fuerunt qui subtilitate ingenii aliam invenerunt responsionem; non esse mirum scilicet, si in aliquo sancti tanquam homines erraffent: & ideo occidentales etiam doctores in hoc articulo de processione Spiritus sancti erraſſe, mentitosque fuisse. Hoc autem quod totam fidem nostram evertat, clare patet. Si enim fides nostra a dictis doctrinis sanctorum pendet, ii vero circa veritatem errant, tota nostra fides evertitur. Propter hæc omnia merito secuta est unio, & omnes absque quacumque violentia, sponte & voluntarie huic rei concesserunt. Qui vero concedere noluerunt (fuerunt autem duo, & non plures) cum omni libertate sine aliqua oppressione in suo arbitrio relicti, cum honore & caritate sumptibus ecclesiæ Romanæ ad propria remearunt. Si vero juste & recte secuta fuerit unio, cum videris & perlegeris auctoritates sanctorum, quas tibi nunc mitto, ipse judicabis. Quis namque Christiano insignitus nomine non sequeretur eos, & dictis eorum, tanquam a Spiritu sancto editis, non crederet? Dico tam occidentalium, quam orientalium patrum, quos consona dicere, eamdemque veritatem exprimere verbis differentibus firmiter tenendum est, prout in dogmatico satis probavi. Ipsæ igitur auctoritates solæ per seipsas satis tibi & aliis erunt, clementissime vir, ad omnem ambiguitatem tollendam, & omne dubium auferendum a quacumque anima non contentiosa. Etenim me etiam non syllogismi, nec demonstrationum necessitas, non argumentationum vis, sed ipsæ nudæ auctoritates doctorum ad credendam hanc veritatem induxerunt. Cum enim vidissem & audivissem eas, subito omni contentione & contradictione postposita, acquievi auctoritati dicentium. Judicavi namque sanctos patres Spiritu sancto loquentes non potuisse a veritate discessisse. Quare non solum acquievi, verum etiam gratias egi salvatori nostro, qui mihi donavit & audivisse & intellexisse, quæ nunquam ante audivi. Nullus enim nostrorum unquam credidit, tot auctoritatibus doctorum propositam quæstionem posse probari. Et tibi igitur, cui cor humile & anima veri appetens est, aliis quoque Christianis tibi similibus, hæ solæ auctoritates, ut paulo ante dixi, satis erunt. Cum vero etiam aliquas rationes & probationes a me petieris, tua gratia hæc quoque quoad potero breviter faciam, a sacra scriptura & doctorum auctoritatibus arguens, quod etsi in sermone quem de unione edidimus, factum sit, satis tamen hic etiam idem faciam, aliquasque rationes in medium afferam. Sed antequam ad eas descendam, necesse esse puto aliqua præsupponere, ut ea quæ sequentur, clarius intelligantur.

CAPUT VI.

Præsupposita ad argumenta probantia, Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere. Et primo, quid sit paterna persona constitutivum.

Cum unicuique enti sit quædam forma communis, sit item alia propria qua constituimur, & est hoc aliud: quemadmodum hujus hominis, utputa Petri, una cum forma communi, quæ est humanitas, secundum quam dicitur homo, est etiam alia propria forma, per quam dicitur hic homo, Petrus videlicet, vel Paulus, quod & incommunicabile alteri est (propter varias opiniones de principiis individuationis, etiam hic varia ponuntur; & cum dicimus, aut corpus esse propriam alicujus formam, hoc non intelligimus simpliciter, sed solum secundum quamdam similitudinem.) Hæc autem est anima ejus, vel corpus, aut aliquid aliud, quod est ei principium individuationis. Quemadmodum est etiam de Deo & Patre, quænam sit propria ejus forma personam ejus constituens: est enim ei communis ad Filium & Spiri-

Spiritum divina ac eſſentialis forma, quæ una & eadem numero in eis eſt, deitas videlicet, ſecundum quam unus eſt cum eis Deus: habet nihilo minus aliam etiam propriam formam aliis perſonis incommunicabilem, ſecundum quam hoc aliquid, & perſona in ſancta Trinitate eſt. Quodnam igitur ſit, quærendum eſt. Et primo, an ſit ipſum ingenitum eſſe: at non videtur: hoc enim eſt negatio: nihil autem exiſtentium ſecundum negationem hoc aliquid eſt: ſed eſt ejus proprietas, quæ ſequitur jam conſtitutam ejus perſonam. Secundo, an ſit hoc, quod dicitur cauſa, ſive principium: nec tamen hoc verum eſt. Nam ſi hæc eſſet conſtitutiva ejus forma, cauſa ſive principium potius quam Pater diceretur. At ab omnibus doctoribus communiter Pater nominatur. Item cum cauſa, ſive principium univerſale quiddam ſit, hoc dictum eſt ſecundum illos philoſophos, qui tenent univerſalitatem fieri per intellectum. Si tamen diceretur univerſalia nullo modo ab intellectu dependere, adhuc non eſſet dicendum, quod illud commune principium eſſet alicujus perſonæ formaliter conſtitutivum, cum communicabile nulli det formaliter eſſe incommunicabile, quod facit erga perſonam formale ipſius conſtitutivum & tam de Patre, quam de ſpirante prædicetur, intentio quædam eſt, non res: quod autem eſt tale, eſt non ens: non ens autem non eſt conſtitutivum ejus qui ſuper omne ens. Reſtat igitur aut paternitatem ſolam, aut ſpirationem ſolam, aut ambas conſtitutivas eſſe perſonæ paternæ: at ambas impoſſibile eſt eſſe iis rationibus. Si enim ambæ conſtituerent Patris perſonam, aut ita ambæ ſimul; & ſi quidem utraque per ſe conſtitueret, duas formas Pater haberet, & conſequenter duæ perſonæ eſſent. Hoc quod diximus patet. Cum enim illæ ſint rationes diſtinctæ, ſi quælibet earum eſſet perſonæ conſtitutiva, cum conſtitutivæ formaliter diverſæ ſint reſpectu diverſorum conſtitutorum, ſequitur id quod diximus, tanquam duas perſonales formas habens, quemadmodum ſi quis homo duas haberet animas; quod abſurdum eſt. Quod ſi non utraque per ſe, ſed ambæ ſimul; neque qui diceret Patrem ſolum, ſignificaret perſonam paternam, neque qui diceret ſpirantem; hujus tamen totum contrarium eſt in uſu: omnes enim doctores & omnis ſcriptura cum dicunt Patrem, divinam ejus perſonam ſignificant: noſtri etiam cum dicunt ſpirantem, ipſum Patrem ſolum putant ſignificare. Igitur nec ita ambæ ſimul ſunt conſtitutivæ perſonæ, ut utraque nullo modo, ſed ambæ ſimul conſtituant; nec ut utraque per ſe conſtituat. Sed neceſſario alterum quidem ſolum conſtituit perſonam, alterum vero ſequitur jam conſtitutam perſonam. Reſtat igitur aut paternitatem eſſe conſtitutivam & propriam Patris formam, ſpirationem vero ſequi eum jam conſtitutum; aut e converſo ſpirationem eſſe conſtitutivam perſonæ paternæ, paternitatem ſequi perſonam jam conſtitutam. At ſi ſpirare quidem conſtituit, paternitas vero & ipſum generare ſequitur, abſurdum quid, & quod præter omnium doctorum traditionem eſt, ſequitur: quod tale quidem eſt. Prima & immediata cujuſque operatio ab ejus conſtitutiva forma prodit, omnes autem aliæ operationes per hanc primam videlicet operationem; ut puta ex anima, quæ eſt conſtitutiva Petri forma, prima & immediata operatio ejus prodit, quod eſt vivere? deinde per eam, ſicet tanquam per cauſam ſine qua non, omnes alias operationes prodeant, ſpeculari videlicet, docere, texere, &c. Per vivere namque, quæ eſt prima & immediata ejus operatio, omnes aliæ efficiuntur. Si igitur & perſonæ paternæ ipſum ſpirare eſſet conſtitutiva forma, eſſet ſpiratio quidem prima ejus & immediata operatio: per hanc autem generaretur Filius, quo fieret ut non Spiritus per Filium procederet, ut theologi aſſerunt, ſed Filius per Spiritum generaretur. Quæ cuncta veritati contraria, & patrum traditionibus, & communi eorum uſui ſunt. Et cum hæc abſurda ſint, reſtat paternitatem conſtituere perſonam paternam, & hanc ejus eſſe incommunicabilem formam; ſpirationem ſequi jam conſtitutam ejus perſonam. Non quidem ut accidens quod realiter ab eo cui accidit, diſtinguitur ut accidens, cum nihil in Trinitate ſit accidens. Verum ſecundum naturam & eſſentialiter, id eſt neceſſario & per ſe, tanquam quoddam ſui naturam & eſſentiam in eo neceſſario conſequens, & ipſum quidem generare primam & immediatam operationem perſonæ paternæ eſſe, ipſum vero ſpirare fieri per generare, non tanquam per principium, ſed per aliquid neceſſarium, quod præexigitur. Et hæc quidem prædicta ſint, tanquam ad quæ ſequuntur neceſſaria.

Item hæc etiam tanquam communia præſupponantur. Eorum quæ in Deo dicuntur, quædam ſunt communia omnibus perſonis, ut bonus, ſapiens, & omnia abſoluta: ſimiliter omnes negationes quæ per excellentiam reſpectu ad creaturam de eo dicuntur, ut inviſibile, incomprehenſibile, & hujuſcemodi; item quæcumque relationem ad creaturam ſignificant, ut creator, judex, & ſimilia. Hæc itaque communia ſunt omnibus perſonis: quædam vero ſunt propria, & horum quædam ſunt propria duabus perſonis comparatione ad reliquam, quemadmodum Filio & Spiritui a principio eſſe, Patri & Filio mittere Spiritum: hic capitur mittere, ut importat relationem originis inter mittentem & miſſum, & per conſequens diſtinctionem realem: aut quod Spiritus dicatur Patris & Filii. Quædam propria unius perſonæ, & horum rurſus quædam ita propria perſonalia ſunt, ut etiam conſtitutivæ ſint, ut paternitas, filiatio, ſpiratio paſſiva. Quædam etſi uni ſoli inſunt, non tamen conſtitutiva perſonarum ſunt, ſed quædam notiones; quemadmodum Patri notionale ingenitum eſſe: ingenitum capitur hic pro improducto. Hæc igitur trium perſonarum communia perſonalia ſunt, nec illa, quæ duabus comparatione ad tertiam propria ſunt; nec illa, quæ uni quidem propria ſunt, ſed ita propria, ut notionalia, & ſequentia: illa vero ſola ſunt perſonarum conſtitutiva propria, paternitas ſcilicet, filiatio, & paſſiva ſpiratio: quæ vero duabus propria comparatione ad tertiam ſunt, hæc notionalia ſunt duarum perſonarum. His præſuppoſitis probabimus, Spiritum ſanctum ex Patre per Filium, ipſo juvante, & ex Patre Filioque procedere.

Argumenta

CAPUT VII.

Argumenta probantia, Spiritum ſanctum ex Patre per Filium, & ex Patre Filioque procedere.

PER primam & immediatam uniuſcujuſque operationem omnes aliæ operationes ejus fiunt, prima vero & immediata Patris operatio eſt generare: per generare igitur ſpirandi actio ſit, & ex Patre per Filium Spiritus ſanctus procedit. Quod autem velit hoc, quod dicimus per Filium, & quod ipſum per cauſam, ſive principium medians ſignificet, ex hoc non intelligimus, quod Filius ſit principium medians quantum ad ſpirare, ita quod Pater non immediate ſpiret Spiritum ſanctum, ſed ſpiret eum mediante Filio, tanquam cauſa ſecundaria, ſicut Deus movet cœlum intelligentia mediante. Tenemus enim cum Auguſtino, quod Spiritus immediate ab utroque procedit: ſed intelligimus quod Filius, qui eſt Spiritus principium, eſt medians quantum ad eſſe inter Patrem & Spiritum ſanctum, cum prius naturaliter intelligatur a Patre productus, quam Spiritus ſanctus ab utroque, ut ſufficienter in ſermone de unione probavimus.

Item Spiritus ſanctus aut ex ſolo Patre procedit, aut non ex ſolo Patre: inter contradictoria namque nihil eſt medium. At non poteſt dici quod ex ſolo Patre procedat: igitur non ex ſolo Patre. Quod ſi non ex ſolo Patre, igitur etiam ex Filio: Quod autem non ex ſolo Patre procedat, probatur. Primo quidem nuſquam reperitur hoc dictum, neque apud ſcripturam canonicam, neque apud doctores. Quod vero non fuit ab aliquo iſtorum dictum, non eſt audendum dicere. Deinde cum ſpirare non prima, nec immediata ſit eſſentialis actio Patris; ſit per primam, ut dictum eſt. Accipitur hic (per) prout importat habitudinem cauſæ ſine qua non: quia ſpirare neceſſario præſupponit generare, non prout importat habitudinem principii; quia generatio non eſt principium ſpirationis, cum ſpiratio Filio conveniat, cui non convenit activa generatio, quæ eſt ipſum generare & generatio: quare neceſſe eſt, ut Filius etiam hac operatione participet, & per eum Spiritus ſanctus procedat. Cum enim omnia ſint communia Patri & Filio præter conſtitutivas perſonarum proprietates, communis ei erit vis etiam ſpirandi, quæ naturalis quidem Patri, non tamen conſtitutiva perſonæ ejus eſt, ut dictum eſt. Quare Spiritus ex Patre & Filio, vel ex Patre per Filium procedit. In theologia namque, per, ab, ex, nihil differunt. Quod ſi quis dicat, communem ergo licet Spiritui etiam ſancto hanc vim ſpirandi eſſe; vim ſpirandi, id eſt activam ſpirationem, ſive divinam naturam conjunctam activæ ſpirationi tanquam eſſentialem & naturalem: omnia enim eſſentialia ipſi quoque communia ſunt. Diſcat is, hoc impoſſibile eſſe, eo quod opponitur ejus proprietati: non enim poteſt idem ſui ipſius eſſe principium. Unaquæque enim divinarum perſonarum manens in eodem quod eſt, & ſuam proprietatem perſonalem ſervans, communia etiam invicem habet omnia eſſentialia. Manens enim Filius in eo quod Filius eſt, ut beatus Baſilius ait, habet omnia quæcumque & Pater. Igitur Spiritus etiam manens in eo quod Spiritus eſt, habet omnia quæcumque & Pater & Filius. Proprietati itaque ejus oppugnat ſui ipſius principium eſſe; & ideo ſpirationem activam habere non poteſt. Sed dicet aliquis fortaſſe, quod ſi non ſit ei communis ſpirandi vis, erit ei ſalutem communis generativa potentia, quemadmodum Filio ſpirativa. At non lateat eum hoc etiam impoſſibile eſſe: primo quod cum generandi potentia, id eſt actualis generatio conſtitutiva ſit perſonæ paternæ, & incommunicabilis alteri, ut probatum eſt, impoſſibile eſt alteri perſonæ eam eſſe communem, quemadmodum eſt Filio ſpirativa. Deinde quia implicat contradictionem. Si enim idem generaret Filium, & procederet ex eo, eſſet ad idem & principium, & quod eſt a principio; quod eſt contradictio. At ideo, dicet quiſpiam, hoc inconveniens ſequetur; quia præſupponitur Filium ſpirare Spiritum. Quod ſi non præſupponeretur, licet ſolum quod Spiritus cum Patre generet Filium, non relinquetur huic inconvenienti locus. Cur enim non potius Spiritus cum Patre generet Filium, quam Filius cum Patre ſpiret Spiritum? Si quis hæc dicit, primo quidem ſe ſciat quærere, quæ nemo unquam nec cogitare quidem auſus eſt. Deinde potentia, id eſt actualis generatio quidem generativa præcedit ſpirandi potentiam tanquam prima & immediata patris operatio, ut probatum eſt; & ideo non poteſt eſſe communis Spiritui: ſpirandi vero potentia cum ſequatur Filii generationem, & per ejus generationem, ut probatum eſt, fiat, non impoſſibile, imo neceſſarium eſt, ut ſit ei communis cum Patre. Quod ſi quis rurſus propter hæc dicat: Igitur minor eſt Spiritus ſanctus & Patre & Filio, ſi quidem Pater generat Filium, & ſpirat Spiritum: Filius & ipſe cum Patre ſpirat Spiritum, Spiritus vero nec Filium generat, nec ſeipſum, nec alium Spiritum ſpirat. Vana ratio ejus eſt, & contra ſeipſum, qui hæc dicit, concludit. Si enim nullius perſonæ principium eſſe, imperfectionis & minutionis ſignum in Trinitate putandum eſſet, pauciorum quoque perſonarum cauſam eſſe, imperfectionis eſſet. Filius igitur cum unius perſonæ dumtaxat, videlicet Spiritus principium ſit, minor eſſet hac ratione Patre, qui ambarum perſonarum eſt principium. At hoc inconveniens eſt etiam ſolum cogitare. Igitur illud quoque ſimiliter abſurdum eſt. Principium enim prout eſt actui conjunctum, vel a principio eſſe, cum de perſonalibus proprietatibus ſit, neque majus, neque minus alterum altero vel eſſe, vel dici facit.

Item ſi vis, id eſt actualis generatio generandi atque ſpirandi, id eſt actualis ſpiratio ita eſſet propria perſonæ paternæ, ut utraque per ſe conſtitueret ejus perſonam, uniuſcujuſque vero operationis principium eſt forma; duæ formæ (per formas intelligimus principia harum duarum operationum) eſſent principia. Sed unaquæque forma, id eſt unumquodque principium operationis conſtitutivæ cum illa operatione aliquam perſonam conſtituit, ſicut eſſentia, quæ eſt principium generationis activæ cum ipſa generatione Patrem conſtituit, & ſic Pater eſſent duæ perſonæ. Hoc autem inconveniens eſt. Vis igitur, ſpirandi, id eſt activa ſpiratio non conſtituit perſonam Patris. Quod ſi non conſtituit, communis igitur eſt etiam vel aliis perſonis, vel alicui earum: non utriſque ſimul, neque Spiritui ſoli, cum ipſe ſeipſum ſpirare non poſſit. Eſt igitur communis Filio. Spiritus igitur ex Patre Filioque procedit.

Item

Item communiter omnes doctores fatentur, A Spiritum ſanctum prodire ex Filio: hoc autem naturaliter intelligendum eſt; nihil enim in Deo eſt præter naturam, neque per accidens. Si igitur naturaliter & ſecundum naturam Spiritus ex Filio prodit, in divinis vero dupliciter poteſt aliquid ſecundum naturam prodire, aut per generationem, aut per ſpirationem: per generationem vero non prodit ex eo; eſſet enim Spiritus filius Filii: prodit igitur per ſpirationem, & ex eo procedit.

Quod ſi quis dicat: Dicere eum prodire a Filio, gratiam & operationem ejus in nos ſignificat: vanum hoc refugium eſt. Nam etſi gratia quadam nos participamus, & non ſubſtantia Spiritus (ſubſtantia namque Dei imparticipa- B bilis eſt) non tamen prodit ex Filio non ſubſiſtens gratia, ſed ipſa divina Spiritus perſona. Quod patet ex aliis clarioribus & apertioribus doctorum verbis, cum eum dicunt emanare, oriri, ſcaturire, eluceſcere a Filio. Quæ cuicumque non excæcato ipſam ſubſiſtentiam Spiritus, non participationem, nec temporalem dumtaxat emiſſionem ſignificant. Talis igitur perſonalis Spiritus ex Filio progreſſus, aut naturalis, aut ſervilis eſt; & cum non ſit ſervilis, neceſſario naturalis eſt. Naturalis vero ex Filio ſubſiſtentiæ Spiritus ſancti progreſſus quidnam aliud ſit præter ejus proceſſionem, neque fingere facile eſt.

Item Spiritum ſanctum ex ſubſtantia Patris C & Filii eſſe, & ex ſubſtantia eorum eſſe, communiter omnes orientales occidentaleſque patres clamant. At in ſancta Trinitate quod ex ſubſtantia alicujus eſt, ex perſona quoque ejus ſit neceſſe eſt. Igitur Spiritus cum ex ſubſtantia Filii eſſe dicatur ab omnibus doctoribus, ex ejus quoque perſona eſt: quod autem id quod eſt in Trinitate ex alicujus ſubſtantia, ſit etiam ex ejus hypoſtaſi ſive perſona, hinc patet. Subſtantia vel eſſentia, & hypoſtaſis, ſive perſona, in unaquaque divinarum perſonarum unum ſunt realiter, & ita unum, ut ratione tantum diſtinguantur. Si enim realiter ſubſtantia & perſonæ diſtinguerentur, eſſent profecto ſicuti tres D perſonæ realiter, ita tres eſſentiæ vel ſubſtantiæ; vel poneretur in Trinitate quaternitas rerum, tres videlicet perſonæ realiter diſtinctæ, & tres ideo res, & eſſentia, quæ quarta res eſſet a perſonis realiter diſtincta. Horum autem utrumque contra fidem eſt. Quare diſtinctio quidem hypoſtaſis & eſſentiæ, rationis eſt. Unitas vero realis, contra quam in nobis hominibus eſt: etenim in nobis unitas quidem naturæ, ſive humanitatis cum uniuſcujuſque perſona, rationis eſt. Diſtinctio vero realis eſt. Alia namque res eſt humanitas ipſa, alia hujus perſonæ individuatio. Quare quemadmodum ſumus multæ perſonæ, ita etiam multi homines. Quo fit, ut quod ſit ex natura alicujus hominum, non neceſſario etiam ſit ex E ejus perſona: in ſancta vero Trinitate e converſo eſt, ut dictum eſt. Unitas eſſentiæ & perſonæ eſt realis, diſtinctio vero rationis. Quare quod ex eſſentia alicujus perſonarum eſt, ex perſona quoque ejus neceſſe eſt eſſe. Si igitur Spiritus ex natura & eſſentia Filii eſt, ut in pleriſque locis tum alii doctores, tum vel maxime Cyrillus probat, ex perſona quoque ejus eſt. At noſtri ajunt, ideo hæc dicuntur a doctoribus, ut conſubſtantialitas eorum comprobetur, & ut oſtendatur Spiritus ejuſdem eſſe ſubſtantiæ cum Filio. Hoc autem quanto verius eſt, tanto magis pro Latinis facit. Tunc enim magis ejuſdem ſubſtantiæ Spiritus cum Patre & Filio eſt, cum ex eorum ſubſtantia perſonaſque eorum prodeat, hoc eſt, procedat. Dicatur enim clarius propter eos qui vim verborum ignorant. Nam ſi hoc ſolum conſubſtantialitatem ſignificaret, ut noſtri homines putant, diceretur etiam pater ex ſubſtantia Filii & Spiritus ſancti, vel Filius ex ſubſtantia Spiritus. Sed hoc nec auſus eſt, nec audebit aliquis dicere.

Præterea cum eſſentia nec generet, nec ſpiret ſecundum theologos, item etiam ſecundum philoſophos: & ipſi enim ubique dicunt operationes individuorum eſſe, non univerſalium & generum. Me enim non homo ſimpliciter, ſed quidam homo genuit. Si igitur operationes individuorum, non univerſalium ſunt, nec ſubſtantiæ ſimpliciter, quid aliud intelligendum eſt, cum eſſentiam Filii audimus, & ex ea Spiritum prodire, niſi divinam ejus perſonam?

Amplius nec hoc nos lateat, quod qui hæc dicebant ſancti doctores, contra Arianos & Eunomianos ſe opponentes hæc dicebant. Qui Filium ex Patre, Spiritum ex Patre & Filio eſſe dicentes, ex ſubſtantia tamen eorum eſſe negabant; cum dicerent Filium etſi ex Patre, non tamen ex ejus eſſentia, ſive natura, ſed voluntate natum fuiſſe: Spiritum vero ipſum etiam ex Filio, non tamen eſſentialiter, ſive naturaliter, ſed voluntarie. Quare Filium minorem Patre & alterius ſubſtantiæ, Spiritum minorem Filio & alterius eſſentiæ aſſerebant, treſque in divinitate ponebant eſſentias. Patres igitur & ſancti doctores opinionem eorum tanquam falſam refellentes, non ex Filio ſolum, ſed etiam ex ejus ſubſtantia conabantur Spiritum ſanctum eſſe probare. Similiter Filium non ex Patre ſolum, verum etiam ex ejus eſſentia. Conſidera ergo quomodo ad hoc, quod hæretici dicebant, ex voluntate, non eſſentia Filii Spiritum eſſe, ſe opponebant doctores, ex eſſentia Filii illum eſſe aſſeverantes: ad hoc autem, quod illi dicebant ex Filio eſſe, nullus contradixit, nec dixit non eſſe illum ex Filio, tanquam & ipſi hoc idem ſentientes, & dicentes eſſe ex eſſentia Filii: idem & ipſi intelligentes, ac ſi dicerent ex eſſentia & perſona ejus; & nos hoc idem dicentes. Item beatus quidem Baſilius in primo contra Eunomium, Filium ait ordinem habere naturalem ad Patrem, & qualem illud habet ad ignem, quod ex eo eſt, & cauſatum ad cauſam. Idem etiam Spiritum ſimilem ordinem ad Filium habere aſſeverat. Magnus vero Athanaſius & apertius ait, qualem ordinem & naturam habet Filius ad Patrem, talem ordinem & naturam habet Spiritus ad Filium. Ex his talis fit ſyllogiſmus: Talem ordinem & naturam habet Spiritus ad Filium, qualem Filius ad Patrem: ſed Filius ad Patrem naturalem ordinem habet, qualem cauſatum ad cauſam; igitur & Spiritus ſanctus naturalem ordinem habet ad Filium, qualem cauſatum ad cauſam. Igitur Filius etiam cauſa, ſive principium eſt perſonæ Spiritus ſancti.

Item cum in naturalibus rebus omnis cauſa præcedat cauſatum tempore, cauſatum vero poſterius ſit ſua cauſa; ideo quidam audientes cauſam & cauſatum in Trinitate, & præſertim Ariani & Eunomiani, ex humanis & naturalibus exemplis arguebant contra coæternitatem

Trinita-

Trinitatis, Filium posteriorem Patre tanquam causatum ab eo, & Spiritum Filio posteriorem tanquam causatum ab eo, probare volentes. Gregorius Nyssenus eis contradicens, & coæternitatem trium personarum probare proponens, in primo suorum contra Eunomium librorum proportionem quamdam Filii ad Patrem, & Spiritus ad Filium facit; Patrem quidem dicens causalitatis ratione solum præintelligi ante Filium, non autem tempore; & ideo non posse sequi, quod non sint coæterni: Filium autem & ipsum præintelligi ante Spiritum ratione causalitatis, & non aliter. Ita ut clare pateat per hunc sanctum doctorem, Filium causam esse Spiritus. Quemadmodum enim, inquit, conjungitur Patri Filius, ita & Spiritus conjungitur Filio: & rursus, quemadmodum Pater præintelligitur ante Filium, non aliqua temporali distantia, nec realiter, sed intentione, ratione causalitatis; ita & Filius præintelligitur ante Spiritum similiter intentione, ratione causalitatis.

Item etsi in rebus humanis sensibilibus non omne exemplar alicujus causa etiam ejus est (in artificiatis enim exempla eorum non sunt etiam effective causa eorum) attamen quod naturaliter est alicujus exemplar etiam in ipsis rebus humanis, causa est imaginis cujus exemplar est: multo igitur magis in divinis, ubi & omnia alia, & ipsum exemplar naturaliter accipitur (nihil enim ibi præter naturam est) hæc propositio verificatur, videlicet, quod in divinis personis alicujus exemplar est, & causa ejus est, cujus est exemplar: at ille magnus Gregorius miraculorum auctor, & inde nominatus, Filium exemplar Spiritus dicit. Patet igitur quod etiam causam ejus eum putabat. Hoc idem a simili etiam probari potest. Magnus enim Basilius exemplar Filii Patrem ponit in quarto contra Eunomium, Gregorius vero prædictus in oratione quæ incipit, Hostes & alieni a catholica fide sunt, qui Filium ex non ente dicunt; Filium exemplar Spiritus docet: at Basilius Patrem tanquam causam Filii, ejus exemplar ponit: igitur Gregorius etiam Filium tanquam causam Spiritus, ejus exemplar asseverat.

Item sanctus Basilius, & plurimi alii doctores Filium imaginem Patris, Spiritum imaginem Filii dicunt: Filium item operationem Patris, Spiritum operationem Filii: Filium verbum Patris, Spiritum verbum Filii: Filium [a] flagrantiam Patris, Spiritum flagrantiam Filii: sed secundum illa omnia dicitur Filius esse Patris tanquam ex Patre: igitur & Spiritus sanctus secundum eadem dicitur esse Filii, tanquam ex Filio.

Item si Spiritus non esset ex Filio, non distingueretur ab eo personaliter: quod cum falsum & absurdum sit, restat ut ex Filio sit. Quod autem non distingueretur ab eo personaliter, si non esset ex eo, hinc patet. Unaquæque causa, vel principium alicujus rei dupliciter dicitur principium ejus & causa. Uno modo ut quod, alio ut quo: puta forma quæ est in anima facientis, qua simitem facit effectum id quod facit. Quare omne agens simile sibi agit secundum formam qua agit. Verbi gratia, hujus imaginis causa est & ipse pictor, tanquam quod, & forma in anima pictoris, tanquam quo, cui similem pictor facit imaginem.

Simili modo etiam in divinis personis Pater quidem, hoc est ejus divina persona, est causa tanquam quod; divina vero ejus essentia tanquam quo: hæc enim est forma, cui similia fiunt quæ ex eo prodeunt. Quare Filius quoque & Spiritus sanctus consubstantiales ei sunt, eo quod omne quidem producens simile producit forma qua producit. Deus vero & Pater producit Filium & Spiritum divina essentia: & ideo consubstantialia sibi producit. Si igitur Pater solus produceret Spiritum secundum eos qui ita asserunt, tunc nulla distinctio esset Filii a Spiritu sancto, cum nulla sit differentia nec in producente (idem enim est Pater) nec in forma qua producit (est enim eadem divina essentia) nec in ipsis productis: sunt enim ejusdem formæ, unius videlicet & communis divinitatis, præsertim cum illic materia sit, ex qua distinctio fieret. Ex quibus sequeretur, nullam esse eorum distinctionem adinvicem. Restat igitur aut Spiritum esse Filii causam, aut Filium Spiritus, ad hoc ut sit distinctio. At primum non est: igitur secundum est verum.

Item mitti in divinis a causa esse significat: cujus testis est beatus Joannes Chrysostomus ad Arianos quærentes, quomodo ejusdem essent essentiæ qui mittit & qui mittitur, in trigesimanona homilia super Joannem hoc modo respondens: Rursus ad res humanas sermones tuos adaptas, nec consideras, quod hæc ideo dicta sunt, ut & causam sciamus, & non incidamus in Sabellii hæresim: sed Spiritus mittitur ex Filio, igitur ex eo est.

Item ista mittendi potentia cum sit & in Patre & in Filio, secundum quam ambo mittunt Spiritum sanctum, quam etiam nostri concedunt, aut eadem est in Patre & Filio, aut alia & alia: sed si alia & alia, erit & major & minor, & consequenter missiones diversæ: quare nec una potentia, nec una eorum operatio erit. Et cum quorum potentiæ diversæ, essentiæ quoque eorum diversæ sint, alterius & alterius essentiæ erunt Pater & Filius. Sed hæc omnia absurda, & contra catholicam fidem sunt: non igitur est alia & alia; igitur eadem: sed in Patre potentia mittendi Spiritum sanctum est eadem cum potentia spirandi illum: semper enim spirat Pater Spiritum sanctum, & spirans illum mittit. Igitur etiam Filius simul cum potentia spirandi, & spirans illum mittit: ergo & Filius sancti Spiritus est productivus. Illa vero, quam quidam ajunt secundam & temporalem missionem, tum nihil est, tum etiam per prædictam solvitur rationem. Quamquam etenim nusquam hæc duplicitas processionum reperiatur, tamen dato etiam, quod sit aliqua secunda missio quæ communis sit Patri & Filio, secundum Patrem eam & similem ei habebit: nihil enim eorum quæ communia sunt Patri & Filio, dissimile in altero eorum est. Sed Pater mittendi potentiam habet: una cum potentia spirandi: igitur & Filius cum spirandi potentia habebit potentiam mittendi.

Item quod natura alicujus est, etiam ex eo est secundum quod dicitur esse illius: Spiritus vero sanctus est Filii, & patet quod natura: non enim præter naturam, nec ut servus. Est igitur Spiritus sanctus, ut Spiritus sanctus, videlicet ut divina persona in Trinitate, ex Filio.

Item Spiritus sanctus est nomen relativum. Dicitur enim spiritus Patris, spiritus Filii: si enim esse absolutum, non diceretur alicujus. Nullum enim

[a] Lege, fragrantiam. Mard.

enim abſolutum, ſecundum quod ſignificatur a A nomine, dicitur alterius, ſed ſecundum aliquem alium reſpectum: quemadmodum homo, cum ſit abſolutum, non dicitur alicujus homo ſecundum quod homo, ſed ſervus, vel filius: ſed Spiritus, ſecundum ſignificatum hujus nominis Spiritus, dicitur Spiritus Filii, quemadmodum & Patris. Eſt igitur relativum, & conſequenter refertur ad ſpiratum: Eſt igitur Spiritus Patris & Filii tanquam a ſpirantibus & producentibus illum. Quod ſi quis dicat; Ideo dicitur Spiritus Filii, quia ex eo mittitur; falſa ratio eſt: e converſo namque quia ejus eſt, mittitur ex eo: priora enim ſunt cauſa poſteriorum. Prius autem eſt quod Spiritus ſit Spiritus Filii, poſterius vero quod mittatur ab eo. B Sive enim iſtam temporaneam miſſionem dicas, poſterior eſt abſque dubio quam quod ſit ejus Spiritus, ſiquidem hoc æternum eſt. Sive æternam miſſionem intelligas, hoc etiam modo mente præintelligitur, quod Spiritus ſit Spiritus Filii: quia eſſe quidem Spiritum Filii Spiritum, intelligitur ut habere; mittere vero ut dare: habere autem præintelligitur prius quam dare. Quare pro nobis hæc ratio facit. Quia enim natura eſt ejus Spiritus, natura illum mittit: proceſſio vero naturalis in divinis cum aut per generationem, aut per ſpirationem ſit, hæc autem non ſit per generationem, relinquitur quod eſt per ſpirationem. Miſſio igitur ex Filio Spiritus, eſt ejus ab eo ſpiratio.

C Item Spiritus ſanctus accipit a Filio: *Illo enim*, ait, *ex meo accipiet*. Quod autem accipit, eſt ejus eſſentia: nec enim eſt aliud ipſe, aliud ejus eſſentia; eſſet enim compoſitum. Cum igitur ſumme ſimplex ſit, eſſentiam ſuam & eſſe accipit ex Filio. Hoc enim quod dicit, *Ex meo accipiet*, non quemadmodum aliqui putant, ex meo Patre intelligendum eſt. Primo, quia hæc locutio neque Græca, neque Latina eſt. Nam ſi cum dicitur, *ex meo*, ſubintelligendum eſſet, Patre; hoc, *meo*, eſſet pronomen generis maſculini: nullus autem vel in Græca vel in Latina lingua edoctus aut maſculini aut fœminini generis pronomen profert, niſi cum additione, meus frater, vel meus amiD cus, aut mea civitas, vel domus, dicens. Meus etenim ſimpliciter abſque additione non magis patrem quam hoſtem ſignificat. Deinde ab ipſa intentione ſalvatoris hæc ratio vana probatur. *Omnia enim*, inquit, *quæcumque habet Pater, mea ſunt. Ideo dixi, ex meo accipiet, & annunciabit vobis.* Ita ut tale ex iis fiat argumentum: Spiritus accipit ex iis quæ Patris ſunt: ſed omnia Patris mea ſunt: igitur Spiritus accipit ex meis, vel ex meo. Et cum ipſe & ſua unum & idem ſint propter ſummam ſimplicitatem, accipiendo de ſuis, accipiet ex eo. Hujus autem ſententiæ ſanctus quoque Athanaſius eſt: ait etenim: Non enim verbum a Spiritu accipit, ſed Spiritus a Verbo. Quid igitur E accipiat a Filio, conſiderandum eſt. Patet quod ſapientiam & ſcientiam: *Ex meo enim*, inquit, *accipiet & annunciabit vobis*. Annunciare enim nihil aliud eſt, niſi docere & illuminare apoſtolos: hoc autem eſt ſapientiæ opus: igitur ſapientiam a Filio accipit Spiritus. Quid igitur? abſque ſapientia ſpiratus fuit a Patre, & ideo oportuit eum a Filio accipere ſapientiam? aut aliud eſt ejus eſſe, aliud ſapientia? At hæc abſurda ſunt. Idem enim eſt ſapientia & eſſe ejus; & a quo accipit eſſe, ab eodem etiam accipit ſapientiam: & cum ſpiratur, & accipit eſſe & ſubſiſtere, etiam accipit ſapientiam. Cum igitur ſapientiam a Filio quoque accipit, ipſum eſſe & ſubſiſtere ſimul ab eo accipit. Igitur Filius etiam eſt ei cauſa eſſendi, quemadmodum & Pater.

Item ſi Spiritus accipit a Filio; ergo Filius dat ei: ſed ipſum dare in divinis perſonis ſignificat idem quod producere. Chryſoſtomus etenim illud evangelicum exponens, *Omne judicium dedit Filio*, ait, & ut diſcas, quod dedit idem eſſe, atque generavit. Audi alias auctoritates, ex quibus hoc ſignificatur. Quemadmodum enim Pater habet vitam in ſemetipſo, ita dedit Filio vitam habere in ſemetipſo. Quid igitur, primo genuit eum, & deinde dedit ei vitam? ergo abſque vita genitus eſt. Sed hoc nec dæmones quidem dicerent: una enim cum impietate magna etiam ignorantia eſſet hoc dicere. Quemadmodum igitur dedit ei vitam, pro eo quod genuerit eum vitam, intelligendum eſt: ita & illud, Dedit ei judicium, pro eo quod judicem eum genuit, capiendum eſt. Similiter igitur cum Filius det Spiritui ſapientiam, produxit illum ſapientiam, eſſe ſcilicet & ſubſiſtentiam ei dans, quam accipit cum ſpiratur ab eo. Igitur ſpirationis Spiritus etiam Filius cauſa, ſive principium eſt.

Item Filius de ſe quidem ipſo dicit: *Quæ audivi a Patre meo, annunciavi vobis*; de Spiritu vero: *Non enim loquetur a ſemetipſo, ſed quæcumque audiet, loquetur*. Quod igitur ſignificat de Filio hoc, quod audit a Patre, idem & de Spiritu ſignificat ipſum audire: ſed de Filio ipſum audire ſignificat eſſe a cauſa, & ipſum generari. Audire enim nihil aliud eſt, niſi ſapientiam & ſcientiam accipere: Filius autem non primo natus, deinde poſtea accepit ſcientiam, vel ſapientiam, ſed natus eſt ſapientia, in ipſo generari accipiens ſcientiam & ſapientiam, & cetera omnia, quæ idem ſunt cum ejus eſſentia. Hanc igitur accipit a Patre cum audit ab eo, & audire ejus generari eſt. Igitur & audire Spiritus ſancti non ſignificat, niſi quod a cauſa eſt, & ſpirationem ejus. Quare a quo audit, ab eo etiam procedit: ſed non ſolum a Patre audit, ſed etiam ex Filio, quod ex ipſis verbis ſalvatoris apparet, ubi dicit: *Ex meo accipiet, & annunciabit vobis*. Annunciandi namque cauſa eſt ipſum audire: at ejuſdem annunciandi quoque hoc cauſa eſt, quod ex Filio accipit. Quare ex Filio accipere, vel audire, unius ejuſdemque rei, videlicet annunciandi, cauſa eſt. Igitur in divinis idem eſt audire & accipere; & cum accipiat ex Filio, igitur audit etiam ex eo. Ejuſdem ſententiæ ſanctus etiam Baſilius eſt in regula monaſtica, de Spiritu ſancto dicens: Qui docet & ſuggerit omnia quæcumque audit a Filio. Cum igitur audit a Filio, etiam procedit ex eo; quod ejus audire idem eſt quod procedere, ut dictum eſt.

Item eſſe Patrem, aut generare, non continet in ſe rationem ſpirandi; eſſet etenim, Spiritus Filius: ſed Filius omnia ſimpliciter habet quæ & Pater, præterquam quod generet, vel quod ſit Pater. Dicit enim ſanctus Cyrillus in ſecundo ad Hermiam: Coæternum credimus Filium Patri, & omnia quæcumque æquali menſura habentem, præter ipſum generare: hoc namque ſoli Deo & Patri tribuitur. Idem in ſermone de Trinitate, in Filio unigenito per omnia ſimili

& æqua-

Joan. 16.

Ibidem.

Joan. 16.

& æquali Patri, præter paternitatem. Habet igitur Spirandi potentiam Filius, cum hoc præter rationem paternitatis ſit: omnia vero Patris præter paternitatem, vel præter vim generandi, ipſe quoque habet, ut Cyrillo placet.

Item Spiritus ſanctus dicitur donum ut Patris, ita & Filii: ergo eſt ex utroque. Antecedens omnibus doctoribus placet, conſequens probatur. Donum etenim eſt dantis: aliquid vero alicujus eſt aut ſecundum identitatem, aut ut poſſeſſio ejus vel ſervus, aut ſecundum originem: & cum nullus modorum priorum conveniat, cum dicimus Spiritum ſanctum donum eſſe Filii, reſtat ut ſecundum tertium modum, originis videlicet, dicatur Spiritus ſanctus Filii donum: ergo Filius eſt ejus origo & cauſa.

Item Gregorius Nyſſenus in homilia ſuper, Pater noſter, quæ incipit: Quando Moyſes populum Iſraeliticum ad montem diſcendi cauſa adducebat: diſtinctionem divinæ Trinitatis tradens, Patrem quidem a Filio & Spiritu ſancto diſtinguit, eo quod ipſe quidem abſque cauſa eſt, ille vero a cauſa: Filium vero & Spiritum ſanctum, quibus commune eſt quod a cauſa ſint, diſtinguit abinvicem, eo quod ille quidem ex Patre eſt, hic vero ex Patre & Filio. Ita enim in antiquioribus codicibus ſcribitur. Quare manifeſte etiam ſecundum iſtum doctorem Spiritus eſt ex Filio. Quod ſi qui ſecundum moderniores libros Spiritum Filii dicant eſſe ſcriptum, non ex Filio, nec hoc modo tamen aliquid plus habebunt. Idem enim concludetur etiam ex hoc. Patet namque quod cum Filio & Spiritui ſancto commune ſit principiata, ſive cauſata eſſe (diximus pluries quomodo capiunt ſancti doctores Græci cauſatum & principiatum in divinis, videlicet pro eo quod eſt a principio) quærit quomodo diſtinguerentur abinvicem, & aſſerit, quod quamquam commune habeant hoc, quod ambo ſint cauſata, ſive principiata, tamen Filius ex Patre dicitur, & ultra non procedit ejus proprietas, Spiritus vero & ex Patre dicitur, & una cum hoc etiam Filii eum eſſe teſtantur ſcripturæ. Quare Spiritus Chriſti quoque ſpiritus eſt, Filius vero nec eſt Spiritus, nec dicitur. Et hoc putat hic ſanctus doctor ſatis eſſe ad diſtinguendum, quod Spiritus dicatur ſpiritus Filii, Filius vero non dicatur Filius Spiritus. Si igitur quod Spiritus dicatur ſpiritus Filii, diſtinguit illum a Filio; ſecundum autem noſtros nil aliud illum a Filio diſtinguit, niſi diverſus proceſſionis modus, ipſum videlicet ſpirari: idem ergo eſt Spiritum eſſe Filii ſpiritum, atque ex Filio procedere. Cujus ergo dicitur Spiritus, ex eo etiam procedit: dicitur autem etiam Filii Spiritus, tanquam & Patris: igitur etiam ex Filio quemadmodum ex Patre procedit. Et notandum, quod vana eſt quorumdam expoſitio dicentium, propter conſubſtantialitatem dici Spiritum Filii ſpiritum; cum hic ſanctus doctor tanquam diſtinctivum hoc accipiat, quæ vero propter conſubſtantialitatem dicuntur, uniant, non diſtinguant. Si igitur non propter conſubſtantialitatem dicitur Spiritus Filii, omnes demonſtrationes Latinorum potiſſimæ, & abſque aliqua contradictione remanent, quibus ex eo quod Spiritus dicatur ſpiritus Filii, etiam ex Filio eum procedere probant. Per hanc enim falſam expoſitionem aliqui eas evertere conantur propter conſubſtantialitatem, putantes dici ſpiritum Filii. Hanc autem ſententiam Gregorius Nyſſenus, ut falſam manifeſte reprobat, accipiens illud tanquam diſtinctivum. Sed cum ad oſtendendam quidem hujus concluſionis veritatem, Spiritumque ſanctum ex Patre & Filio procedere probandum, multa argumenta, multæ auctoritates, multæ rationes ſint, ſatis tamen ex prædictis tibi puto feciſſe.

CAPUT VIII.

Solutiones inconvenientium, quæ a Græcis opponuntur Latinis & cæteris rectæ ſentientibus.

Cum vero quædam inconvenientia nobis, qui veritatem confitemur, ab illis inferuntur, qui nec quid dicant ſciunt, nec de quibus aſſerunt; illa quidem, quæ contra argumenta probantia veritatem opponuntur, in ipſiſmet argumentis breviter ſolvimus, ut vidiſti. Eorum vero, quæ contra ipſammet concluſionem inferuntur, eligens potiora & quæ magis veriſimilia videntur, ſolutiones pro poſſe paucis & ſufficienter hic inferam, ut tibi oratio iſta quam fieri poteſt completa ſit, & ad omnia ſufficiens. Quamquam hæc inconvenientia non contra nos inferuntur, nec nos tenemur reddere rationem: ſed contra ſanctos doctores, qui nobis hujus dogmatis, hujuſque concluſionis principes & auctores fuerunt: & non ſolum contra occidentales, qui apertiſſime hanc docent concluſionem, ſed non minus contra orientales. Ab ipſis igitur etiam ſolutiones quærendæ ſunt, non a nobis: quod & fecerunt, Spiritu ſancto prævidentes omnes inſurrecturas hæreſes. Attamen nos etiam ab illis illuminati, & ab aliis viris beatis, qui ampliſſima de hac re opera ſua nobis reliquerunt, ad ea noſmetipſos opponemus. Putant igitur Patrem & Filium aut in unam confundi perſonam, ſi quis ex utroque procedere Spiritum ſanctum dicat; aut duas cauſas, duoque principia neceſſe eſſe ponere: utrumque vero horum abſurdiſſimum eſt. Nos vero ad confuſionem quidem perſonarum hæc dicimus: quod ſi operationem ſpirandi conſtitutivam perſonæ paternæ poneremus, tunc ſequeretur hoc inconveniens, & Filius eſſet una eademque perſona cum Patre. Cum vero conſtitutiva quidem paternalis perſonæ proprietas, paternitas, & ipſum generare probatum fuerit, ſpirare vero proprietas quædam ſequens ejus perſonam jam conſtitutam; cur ille, cui communis eſt cum Patre non conſtitutiva proprietas, una eademque perſona cum ipſo eſſet? Quemadmodum enim commune habens Filius cum Patre, quod Spiritus dicatur Spiritus ejus, prout Patris; item quod ab eo mittatur prout a Patre, tamen non eſt eadem perſona cum Patre, eo quod non eſt conſtitutivum, nec quod Spiritus dicatur Spiritus Patris, nec quod a Patre mittatur. Ita etſi communem habeat cum Patre ſpirandi potentiam, non ideo in eamdem cum eo confunditur perſonam, cum ſpirare non ſit paternalis perſonæ conſtitutivum. Quare donec non probetur ſpirandi potentiam paternalis perſonæ conſtitutivam eſſe, nec confuſio perſonarum inde probari poterit. Sed ſpirandi potentiam conſtitutivam eſſe, probari non poteſt: cum quia ſequeretur quod Pater haberet duas perſonas & duas hypoſtaſes, ut in principio probatum eſt; hoc autem inconveniens eſt: tum quia hæc petitio principii eſſet,

Ponere

Ponere namque potentiam ſpirandi conſtitutivam eſſe perſonæ Patris, & ex Patre ſolo Spiritum procedere, unum & idem eſt. Quare qui hoc dicit, petit principium. Cum autem hoc non probetur, nec confuſio perſonarum ſequitur, quamquam ſint qui credant. Dictum eſt autem in ſuperioribus quænam eorum quæ de Deo dicuntur, communia ſunt, quæ propria; & propriorum quænam duabus perſonis propria, quæ vero uni ſoli: eorum quæ uni ſoli, quænam ita propria ſunt, ut & perſonalia, ſive hypoſtatica ſint: quæ vero ita propria ut notiones, non ut hypoſtatica: quale ipſum quoque ſpirare dictum eſt eſſe. Igitur ex iis quæ nunc dicta ſunt, & ex iis quæ in ſuperioribus præſuppoſita fuerunt, hujus inconvenientis ſolutio patet. Nec habet quiſquam amplius accuſare Latinos, quod confuſionem introducant perſonarum. De duabus vero cauſis, ſive duobus principiis, quæ in theologia Latinos introducere quidam autumant, hocque inconveniens magis eos ſequi quam umbram corpora putant, quid dicemus? Nempe hoc in primis dicendum eſt, quod ipſa ſola auctoritas ſanctorum ſufficiat fidelibus, neceſſe eſt; qui utrumque dixerunt, & quod Spiritus a Patre procedit & Filio, & quod tanquam ab uno principio. Non enim duo principia Spiritus ſunt Pater & Filius, inquit Auguſtinus, ſed unum ejus principium ſunt; quemadmodum creaturæ non tria principia, ſed unum ſunt Pater & Filius & Spiritus ſanctus, ipſa Trinitas Deus. Quam igitur aliquis hac apertiorem quærat ſolutionem, quam Spiritus ſanctus per hujus ſanctiſſimi patris os & doctoris locutus eſt? Non enim lateat nos, quod idem inconveniens, multorum videlicet principiorum, & multorum deorum in productione etiam creaturæ ſequeretur, ſi quis non pie conſideraret, quod a fide Chriſtiana eſt alienum, & conveniens gentilibus. Hoc enim eſt de quo maxime nos gentiles accuſamus, quod multos videlicet introducant deos, multoſque creatores. Cum igitur nos etiam tres divinas perſonas creaturæ cauſam & principium credamus, nos etiam hoc inconveniens ſequeretur, & multa videremur ponere principia, multaſque divinitates, ſi quis non recte intelligat. Sed audi quomodo ſancti doctores ſapientiſſime hoc ſolvunt. Nam etſi Patrem & Filium & Spiritum ſanctum creaturæ cauſam eſſe credamus; quoniam tamen ad Patrem omnia referuntur, & quia ab eo habent & Filius & Spiritus ſanctus & ipſum eſſe & creandi potentiam Si enim Pater non eſſet, Filius & Spiritus ſanctus nec creandi potentiam haberent, nec omnino eſſent.

Item quoniam una & eadem numero potentia erat cum Patre Filius & Spiritus ſanctus, ex una & eadem numero & communi divinitate, ſive divina eſſentia prodeunte; ideo merito unus Deus & unus creator ſunt. Hoc idem igitur de proceſſione Spiritus ex Patre & Filio ſufficiens ſit illis, qui de hoc quærunt. Quoniam etenim una & eadem ſpirandi potentia ex una & eadem eſſentia prodeunte Pater & Filius Spiritum ſanctum ſpirant: & quoniam a Patre hanc ſpirandi potentiam Filius habet, ideo unus ſpirator, una cauſa & unum principium proceſſionis Spiritus ambo ſunt. Hæc igitur, ut dictum eſt, ſufficerent non contendentibus propter doctorum auctoritates: idem tamen ratione quoque probatur. Cum enim duo ſint, ad quæ omne productum refertur, forma videlicet, ſecundum quam producitur, & ſuppoſitum aut perſona ex qua: ſi Pater & Filius quemadmodum duo ſunt ſecundum perſonas, ita & forma, ſecundum quam producunt, duo eſſent, tunc neceſſario duo eſſent principia Spiritus: cum vero etſi perſonis duos eos eſſe fateamur, forma tamen qua producunt, cum unum numero ſint, & omnino indiſtincti (eſt enim ipſa divina eſſentia una & eadem numero communis ambobus, ſecundum quam ambo Spiritum producunt) non eſt neceſſe, imo impoſſibile eſt duo principia dicere. Eſt etenim una numero eſſentialis activa ſpiratio, quæ cum eis propria ſit, non poteſt eſſe communis Spiritui ſancto, eo quod, ut ſæpius dictum eſt, opponitur ejus proprietati. Omnia enim eſſentialia communia Filio & Spiritui ſancto cum Patre ſunt; ſalvis tamen eorum proprietatibus. Omnia enim eſt Filius quæcumque & Pater, Baſilius & ceteri doctores ajunt, maneus in eo quod eſt Filius, videlicet in ejus proprietate. Quamquam etenim æqualis & ſimilis ſit Patri, generare tamen ſeipſum non poteſt, cum ſit ejus proprietati oppugnans. Eodem modo Spiritus quoque etſi omnia communia habet cum Patre & Filio, ſervet tamen ſuam proprietatem neceſſe eſt; quia ſpirare ſeipſum non poteſt, cum hoc oppugnet ejus proprietati. Ex his igitur clariſſime patet falſo Latinos accuſari, quod duo ponant in divinitate principia. Item aut perfecta eſt, ajunt, ex Patre proceſſio, & ſuperfluit illa quæ ex Filio eſt: aut ſi hæc neceſſaria eſt, imperfecte ex Patre procedit. Hoc vero inconveniens eſt, imperfectam operationem dicere Patris, & ad ſuam perfectionem Filio indigere. Ad quæ reſpondemus, illos qui hæc dicunt, ideo errare, quia omnino duos eſſe putant Patrem & Filium, & eorum operationes, humanis exemplis inhærentes: quia vident duorum hominum duas eſſe operationes numero; etſi ad unum effectum tendant, & diſtinctas abinvicem, putant idem contingere etiam in Deo: quod abſurdiſſimum eſt. Namque Pater & Filius perſonis ſolummodo diſtincti, in ceteris unum & idem ſunt: quo fit, ut etiam ſpirandi potentiam unam & eamdem numero habeant, & ſimul, non ſeorſum: nec hic prius, alter poſterius; nec hic alia, alter alia ſpiratione ſpiret Spiritum, ut ii qui corporales in omnibus ſunt, putant; ſed ſimul & abſque tempore una eademque numero ſpiratione perfecte ambo & ſupra omnem perfectionem eum ſpirent. Neceſſe enim eſt, eadem toties ad eos dici, quoties audientes non intelligunt. Aut quid iſti dicent, ſi quis eos econtra interroget, ſi perfectam credunt Mundi ex Patre creationem, an non? Si enim perfectam, quare Filium quoque & Spiritum creatores nominant? Si vero imperfectam, & ideo Filium & Spiritum Patri aſſociant, conſiderent quid dicant. At perfecta quidem ex Patre Mundi creatio, una vero eademque numero Filii & Spiritus operatio ad ejus creationem eſt, & non alia Patris, alia horum: tunc enim haberent locum hæc puerilia dubia. Ita igitur & in propoſito perfecta quidem & ſuper omnem perfectionem eſt Spiritus ex Patre proceſſio: eadem vero & una numero ex Filio quoque ejuſdem Spiritus ſpiratio eſt, non alia & alia, nec aliter & aliter, nec prior & poſterior, ſed ſimul & eadem, & ſimiliter, cum una & eadem numero ſpirandi potentia Spiritum ambo ſpirent. Et nullus rurſus blaſphemiæ hanc rationem accuſet, audiens nos ex creatura arguentes: & ideo

putet Latinos Spiritum ſanctum inter creaturas ponere. Fuerunt etenim & ſunt, qui in hanc etiam proterviam & inſaniam devenerunt, ut hoc quoque Latinis imputare auderent. Hæc enim aut ſtultorum, aut jocari volentium ſunt; aut illorum qui ignorant ſanctos patres & doctores ſæpius a creatura & ſenſibilibus exemplis manuducentes nos ad credendum res intellectuales & inviſibiles atque divinas, ab eis quæ & exile veſtigium divinæ ſimilitudinis habent, illa probantes pro poſſe. Trinitatem etenim perſonarum orientales quidem intellectu, verbo & ſpiritu; item oculo, fonte & fluvio: rurſus *ſoli, radio & luci: occidentales vero aliis ſimilibus oſtendere conantur. Quamvis unumquodque eorum exemplorum, etſi ratione tria ſint, una tamen hypoſtaſis, ſive ſubſtantia realiter eſt. Patres tamen non putarunt propterea propoſitam veritatem offendere, ſed quantum intentioni eorum conveniebat, ex iis exemplis accipientes, reliquum tanquam alienum a veritate repellebant. Et nemo eos nec accuſavit, nec accuſabit, donec mentis compos eſt, quod talibus uſi fuerint exemplis. Quomodo igitur Latinos recte quis accuſabit, ſi ad oſtendendum unam eamdemque numero eſſe ſpirativam in Patre & Filio potentiam, utantur exemplo ab omnibus conceſſo, una eademque numero a Trinitate entium creatione? aut quomodo propterea calumniari eos aliquis audebit, quod Spiritum ſanctum cum creaturis connumerent? præſertim cum nullus eorum qui nunc vivunt Latini, nec qui poſt diviſionem & infauſtum infelixque illud ſchiſma fuerunt, hoc primo dixerit; ſed illi priſci ſancti, illi antiqui doctores, illa lumineria magna, quorum ſonus in omnem terram exivit, & verba in fines orbis terræ, quique a nobis & noſtris ut præcipui doctores & ſancti merito celebrantur, hæc exempla & invenerint & dixerint. Auguſtinus etenim, qui profunditate ſcientiæ omnes antecellit, ſanctitate & fervore caritatis in Deum nulli cedit: Auguſtinus eſt, inquam, qui hæc eiſdem verbis dicit, Patrem & Filium ſcilicet unum ptincipium eſſe Spiritus ſancti, quemadmodum Patrem & Filium & Spiritum ſanctum unum principium creaturæ credendum eſt. Accuſent ii qui facile cuncta audent, & B. Athanaſium, qui in dialogo orthodoxi cum Ariano diſſimilem Filium Patri, & Spiritum Filio & Patri ponente, ita dicit: Dei natura tum Filii & Spiritus ſancti cauſa eſt, tum omnis creaturæ: & ſimili audacia aut Filium & Spiritum cum creatura ponant, aut creaturam cum Filio & Spiritu ſancto ut Deum colant, cum eamdem eorum cauſam eſſe, Dei videlicet naturam, ſanctus doctor docuerit. Sed hæc impudentium & ignorantium hominum ſunt. Et cum inconvenientia, quæ quidam contra veram noſtram concluſionem ſuis rationibus inferre ſolent, hæc potiſſimum ſint, & ad hæc ſi qua alia ſunt, referantur: patet, quod illis, Deo favente, ſufficienter ſolutis, cetera & ſimul corruunt, & quæ ad hæc dicta ſunt, ad omnia etiam illa ſufficiunt.

*ſ. Sole, radio & luce:

CAPUT IX.

Expoſitio auctoritatum doctorum quorumdam, quæ Latinis contraria eſſe videntur.

CETERUM reſtat conſiderare quæ a quibuſdam auctoritatibus doctorum oppoſitis, ut arbitrantur, Latinis & hujus dogmatis veritati arguunt, putantes contradictionem ex eis concludere: quarum una quidem eſt illa, quam in theologicis ſuis beatus Joannes Damaſcenus ait: Spiritum Filii dicimus, ex Filio vero non dicimus. Altera vero ſanctiſſimi Dionyſii Areopagitæ in libro de divinis nominibus dicentis: Solus fons divinitatis, qui ſupra omnem ſubſtantiam eſt, Pater eſt. Nam & ſi aliquæ reperiantur, ejuſdem tamen ſententiæ ſunt, & ad hæc tanquam potiſſima, & quæ videntur expreſſe Latinis eſſe contraria, referuntur. De his ergo duabus dumtaxat conſiderandum eſt. Ad illud ergo, quod Joannes Damaſcenus ait, audi quam ſimpliciter, quam juſte, quamque ſufficienter ad perſuadendum pro Latinis, & eorum opinione confirmanda reſpondebimus. Nullum dicimus nomen ita ſufficiens eſſe, ut unum ſolum poſſit præciſe ſignificare, quod in divinis exprimere volumus: quo fit, ut multis & diverſis, altero unam, altero aliam rem, nec tunc complete, ſignificemus. Cum enim hæc nomina & verba a nobis inventa ſint, & qui natura regimur, & qui naturalibus rebus ea ſignificandis imponimus, nec inventoris, nec eorum quibus imponuntur, naturam excedere poſſunt: ideoque divinas res complete ſignificare minime poſſunt. Quare imperfectionem nominum non attribuendam eſſe rebus divinis, omnis qui recte ſapit, affirmat. Sed cum aliis nominibus divinas res exprimere non poſſimus, utendum quidem his conſuetis nominibus eſt. Utendum tamen in quantum rebus ſignificatis conveniunt, imperfectionem eorum, & ſi quid inconvenientiæ ſecum portant, refellendo, & per aliud nomen defectum alterius ſupplendo. In quæſtione itaque propoſita, videlicet in proceſſione Spiritus ex Patre & Filio, duo hæc neceſſario exiguntur. Unum, quod Pater & Filius æqualiter atque ſimiliter Spiritum ſanctum ſpirent, non unus perfecte, alter imperfecte: hoc enim contrarium eſt fidei veritati. Alterum, quod Filius ut in aliis, ita etiam in ſpirando relationem & ordinem habeat ad Patrem. Utrumque enim horum inſunt Patri & Filio. Summa etenim eſt in eis & potentiæ æqualitas, imo identitas, & ſummus ordo. Quæcumque enim Filius habet, ipſum etiam ſpirare Spiritum habet a Patre. Si igitur unum nomen eſſet ſufficiens & ſummam potentiæ eorum identitatem, & ſummum adinvicem ordinem ſimul ſignificare, illo profecto, omnibus aliis poſtpoſitis, utendum eſſet. Nec vero non ſolum impoſſibile eſt, unum tale reperire nomen: & ideo neceſſario uno nomine alterum horum, altero vero alterum exprimendum eſt. Verum etiam hæc diverſa nomina ad hoc quod utrumque per ſe unum tantum ſignificatorum prædictorum ſignificant, etiam imperfecte illud unum ſignificant. Quare nos recte quidem & pie quid rei ſignificandæ conveniat, recipientes, reliquum, & quod imperfectionis eſt, repellimus. Tales ſunt cæ propoſitiones, ex, videlicet, & per. Præpoſitio namque, ex, æqualitatem quidem, cum de aliquibus duobus vel pluribus accipitur, ſignificat: ordinem vero unius ad alterum, minime. Si quid enim ex duobus fieri dicimus, puta ſi quod pondus ex duobus trahitur, ſimiliter quidem & æqualiter ex utroque trahi, quo ad vim præpoſitionis, ſignificamus. Ordo vero unius ad alterum non inde apparet. At præpoſitio, per, e converſo

ordinem

ordinem quidem ſignificat, æqualitatem vero minime. Si quid enim ex aliquo per aliquem eſſe aut fieri dicatur, manifeſte apparebit illum de quo dicitur, per, ordinem quemdam ad illum de quo præpoſitio, ex, prædicatur, habere, & hunc ab eo accepiſſe id quod per eum ſit. Æqualitas vero horum adinvicem minime ſignificatur. Minoris namque potentiæ ſemper & auctoritatis eſt ille, de quo præpoſitio, per, prædicatur. Unde ſancti patres & doctores, cum orientales tum occidentales, cum ad potentiæ æqualitatem, imo identitatem Patris & Filii reſpiciunt, ex Patre & Filio dicunt Spiritum ſanctum procedere & eſſe. Cum vero ordinem eorum adinvicem oſtendere volunt, ex Patre per Filium eum procedere, & ex Patre per Filium, ſive ex Deo per Filium, eum eſſe docent. Sunt tamen nonnulli ſanctorum, quorum aliqui majoris fecerunt ordinem, ut major pars orientalium: aliqui æqualitatem, ſive identitatem, ut plurimi occidentalium. Et quemadmodum occidentales pluris facientes æqualitatem ſæpius utuntur, ex: ita orientales, qui ordinem majoris æſtimant, cum quibus & beatus Joannes Damaſcenus connumeratur, per, ut plurimum utuntur, raro admittentes præpoſitionem, ex: non ſibi invicem contradicentes, ſed diverſa ſignificata diverſis nominibus exprimentes. Quare de Mundi creatione, etſi abſque ulla ambiguitate ex Filio etiam omnia producta ſint, prout ex Patre rariſſime tamen reperies apud doctores, præſertim orientales, quod Mundus ſit productus ex Filio, ſed ſemper per Filium, ob illud Joannis: *Omnia per ipſum facta ſunt*. Ita magis ordini adhæſerunt patres orientales, & ideo utuntur, per, quæ ſola ordinem ſignificat. Præterea lingua Græca per hanc præpoſitionem, ex, principalem ſignificat cauſam: qualem Filium eſſe, vel Spiritus, vel Mundi, nullus omnino concedet. Quare fugiunt doctores de Filio ipſa, ex, uti, ne quis eum principalem cauſam putaret: & non ſolum ipſa, ex, verum etiam nomen cauſæ fugiunt de Filio dicere reſpectu ad creaturam: quamquam & Filius & Spiritus paſſim ab omnibus fidelibus cauſa Mundi eſſe credantur, & una cum Patre cauſa: timentes ne quis propterea principalem cauſam eum eſſe putet, a quo ut falſo ſibi cavent. Unam enim principalem & deitatis & creaturæ cauſam ſciunt, Patrem videlicet ſolum. Si igitur Latini cum ſanctis occidentalibus, & aliquibus orientalibus, ex Patre & Filio Spiritum ſanctum dicentes, non principalem cauſam Filium ponunt, ſed eorum potentiæ identitatem & æqualitatem per hoc profitentur? Damaſcenus vero principalem cauſam negans, quæ per, ex, ſignificari ſolet, habuit reſpectum ad ordinem, & ideo utitur, per, ex Patre per Filium procedere Spiritum aſſerens, per quem Filii ad Patrem ordo manifeſtatur, æqualitatem, ſive identitatem eorum potentiæ nec ipſe negans, quo modo magis invicem conſona dicantur. Ipſe enim eſt[a], qui de Patre inquit: Ipſe quidem eſt intellectus Verbi abyſſus, Verbi genitor, & per Verbum ſpirator declarativi Spiritus. Et rurſus: Spiritus vero ſanctus declarativa abſconſæ divinitatis potentia Patris, ex Patre per Filium eſt procedens. Quod autem per hanc præpoſitionem, per, tum per hunc, tum per alios doctores, Filius quoque cum Patre cauſa ſubſiſtentiæ Spiritus oſtenditur, ſatis in oratione de unione a nobis probatum eſt, præſertim cum addatur hoc verbum, procedere, quod etiam ſecundum noſtros nihil aliud quam ipſum eſſe perſonale Spiritus ſancti ſignificat. Et ad auctoritatem quidem Damaſceni hæc ſufficiant.

Joan. 1.

[a] Scilicet Damaſcenus.

Ad illa vero ſancti Dionyſii, ſolum fontem divinitatis Patrem dicentis, ut clarius appareat, auctoritatem illam non habere illum intellectum quem noſtri putant, audiendum eſt primo illos doctores, qui etiam Filium dicunt fontem Spiritus ſancti, non dico gratiarum Spiritus non ſubſiſtentium (hac enim abutuntur ad omnia hujuſcemodi reſponſione) ſed ipſius perſonæ Spiritus ſancti. Primo itaque Athanaſius in ſua contra Arianos oratione illud pſalmi, *Quoniam apud te eſt fons vitæ*, exponens, ſciebat etenim, inquit, Patrem videlicet apud ſe habere Filium fontem Spiritus ſancti. Patet igitur, quod ipſam perſonam Spiritus hic dicit, non gratiam non ſubſiſtentem: habemus enim a ſancto Baſilio traditam regulam, quod cum audimus Spiritum cum additione ſanctum, nil aliud quam perſonam Spiritus intelligere debeamus. Cum igitur hic Filius fons Spiritus cum additione ſancti dictus ſit, patet, quod perſonæ ejus fons dictus eſt. Deinde quoque ipſe magnus Baſilius, qui hanc nobis tradidit regulam, fontem Spiritus ſancti Filium nominat, dicens, Fons vitæ Filius; ait enim David ad Patrem: *Quoniam apud te eſt fons vitæ*. Et rurſus alius propheta dicit de Judæis: *Me dereliquerunt fontem aquæ viventis*. Aqua vero vivens dicitur Spiritus ſanctus. Et notandum, quod Spiritum ſanctum dicit, ſignificans ipſam ejus perſonam: perſona vero Spiritus ſancti Deus eſt. Filius igitur cum ſit fons Spiritus ſancti, fons eſt divinitatis manifeſtiſſime. Quare cum ſancti Dionyſii illa auctoritas, ſolum fontem divinitatis Patrem inquientis, prædictis ſanctorum auctoritatibus non contradicat, (nefas eſt enim etiam cogitare, quod ſancti doctores invicem contradicant) aliud quam vulgus putat, intelligit: nec ideo dicit hæc ille doctor, quaſi negans Filium eſſe fontem Spiritus ſancti, ſed ipſe quoque una cum prædictis doctoribus eum fontem eſſe Spiritus ſancti dicit, hoc eſt, ejus perſonæ. His igitur declaratis reſpondemus, quod non omnimodam divinarum perſonarum diſtinctionem abinvicem hic, ut noſtri falſo arbitrantur, ſanctus doctor tradere propoſuit; & patet, quia nullam Filii diſtinctionem & Spiritus ſancti tradidit. Non igitur omnium trium perſonarum abinvicem diſtinctionem, ſed Patris dumtaxat ad reliquas tradit. Patrem igitur in parte ad Filium comparans, & eorum abinvicem diſtinctionem tradens, ſolum fontem Patrem ait, ac ſi diceret, Patrem quidem fontem Filii eſſe, Filium vero fontem Patris minime eſſe. Et quod de Patre & Filio dumtaxat hic ſpeculetur, a ſequentibus manifeſtatur. Ea etenim, inquit, quæ ſunt generationis divinæ, quæ ſuper omnem ſubſtantiam eſt, non converſuntur adinvicem. Hoc enim nomen generationis divinæ Patrem & Filium dumtaxat reſpicit, cum ille generet, hic generetur. Hoc autem manifeſtius apparet, cum ſubjungit: Cum Pater non ſit Filius, nec Filius Pater. Pater igitur, quod generare, & ipſam paternitatem ſoli Patri tribuens, ſolum fontem eum ait divinitatis; ac ſi diceret: Solus Pater, ſolus generans eſt, nec ipſe generatus, nec Filius generans cum ea quæ ſunt generationis divinæ, non convertantur adinvicem. Et hæc quidem vera ejus auctoritatis expoſitio ſimul & ſolutio eſt. Quod ſi quis etiam diceret Patrem ſolum fontem generationis divinæ, quæ ſupra omnem ſubſtantiam eſt, tanquam ſolum Filii ſimul

Pſalm. 35.

Jerem. 2.

& Spi-

& Spiritus principium, non ab re diceret: ſolus enim ille amborum principium eſt, & ſolus fons, non ex fonte. Filius vero eſt quidem fons, doctoribus ita docentibus, ſed fons ex fonte. Hujus autem ſententiæ & beatus Auguſtinus in quarto de Trinitate eſt; ait etenim, & quod dicit dominus, *Quem ego mittam vobis a Patre*, probat Spiritum ſanctum & Patris eſſe & Filii. Etenim
Joan. 15. cum dixiſſet, *Quem mittet Pater*, addidit, *in nomine meo*: non tamen dixit, quem mittet Pater a me, quemadmodum dixit, *Quem ego mittam vobis a Patre*; oſtendens videlicet, quod totius divinitatis, vel ut melius dicatur, deitatis, Pater eſt principium. Hoc beatiſſimo doctore quem digniorem quæremus mentis Dionyſii expoſitorem? Quis hoc melius intellexit? In quo, ut in illo, Spiritus ſanctus locutus eſt? Quod enim ille dixit ſolum fontem divinitatis, quæ ſuper omnem ſubſtantiam eſt, hic totius deitatis principium inquit: cum Pater ſcilicet a nullo principio ſit, ſed ipſe ſit Filii & Spiritus ſancti principium; Filius vero principium habens Patrem, ipſe etiam principium ſit Spiritus ſancti. Sed ne te offendat rurſus nomen totius deitatis, nec opponas toti partem, tanquam ſi Filius partis eſſet principium: deitas enim non eſt partibilis. Hic vero defectus imbecillitatis nominum eſt, quem qui ad res ſignificatas transfert, non recte, nec pie agit. Ad exponendam igitur auctoritatem prædictam, & oppoſitionem inde ſumptam ſolvendam, etſi multi alii modi eſſent, tamen quæ dicta ſunt, ita manifeſta & clariſſima ſunt, ut ſola ſufficiant. Probato enim quod Filius ſit etiam fons deitatis, (ſiquidem fons Spiritus ſancti eſt ex ſanctorum patrum ſententia, Spiritus vero ſanctus Deus eſt; quibus beatum Dionyſium contradicere nullus fidelium dicet) reſtat ut hoc quod dicit Dionyſius, ſolum fontem deitatis Patrem eſſe, ſecundum prædictos modos, aut alterum illorum, & non aliter dixerit.

CAPUT X.

Brevis epilogus omnium quæ dicta ſunt in hoc opere.

EGO quidem tua gratia, clementiſſime vir, quod petiiſti pro poſſe complevi. Quæ enim acta in concilio fuerunt, ex parte narravi: utriuſque quæſtionis rationes breviter reddidi. Quæ inferuntur inconvenientia contra veritatem concluſionis, ſive ex rationibus adverſariorum, ſive ex auctoritatibus doctorum, ſolvi, & quidem, ut puto, ſufficienter. Ex quibus, ni fallor, fidei noſtræ veritas clariſſime probata eſt. Tuum vero erit, & aliorum, quorum in manus hoc opus legendum pervenerit, attente abſque paſſione & ſæpius eadem legere & relegere, & bene quæ in eo dicta ſunt contemplari: fortaſſis etenim non inutilis, neque labori noſtro inconveniens vos fructus ſequetur, ſed qualis maximi æſtimandus eſt. Siquidem veri, nec inquirendi fructuoſior labor eſt, nec inventi pretioſior fructus. Sed ante omnia ſanctorum patrum & doctorum occidentalium auctoritates, quas cum his ſimul ad te mitto, legentes attente, ex his colligetis problematis hujus clariſſimam veritatem. Si qui vero non veritatis, ſed contentionis amici, aut meis rationibus, aut dogmati Latinorum inſtantias inferant; eos deridentes, & per patrum auctoritates facillime arguentes: omnis etenim ratio his contradicens reprobanda eſt, tanquam veritati contraria, ſiquidem patres veritatem locuti ſunt. Tu vero una cum occidentalium patrum teſtimoniis etiam aliquas orientalium auctoritates a nobis accipe, ut etiam iſtos eadem illis dicentes intelligas, & non ſolum ſententia, verum etiam ipſis verbis eos plerumque eſſe concordes.

BESSARIONIS ARCHIEPISCOPI Nicæni oratio dogmatica de unione, Florentiæ habita ad Græcos.

SACRAM eccleſiarum Dei pacem atque concordiam nemo eſt, viri præſtantiſſimi, qui non maximi æſtimet, & loco ſummæ felicitatis eſſe ducat: *Vide Græce & Latine reliqua, ſeſſione 25. concilii Florentini, pagina hujus tomi XVIII.* 400.

BESSARIONIS ARCHIEPISCOPI Nicæni declaratio aliquorum vocabulorum, quæ in oratione ſua dogmatica de unione ad Græcos Florentiæ habita continentur, & quæ non in eodem ſenſu apud Latinos ſunt in uſu, ſicut apud Græcos.

NOTANDUM primo, quod ſancti doctores orientales etiam in divinis utuntur nomine cauſæ & cauſati largo modo. *Vide reliqua in fine vigeſimæquintæ ſeſſionis concilii Florentini pagina hujuſce tomi XVIII.* 466.

IN [a] CONCILIUM [b] FLORENTINUM [c] OECUMENICUM [d] DECIMUMSEXTUM

[e] approbatum, [f] centum quadraginta & unius epiſcoporum, & contra errores Græcorum, ſub Eugenio papa IV. anno domini MDXXXVIII. & MDXXXIX. celebratum.

NOTÆ SEVERINI BINII.

a *Concilium.*] Hæc ſacroſancta ſynodus ab Eugenio quarto papa ejus nominis indicta, rogatu orientalis imperatoris celebrata fuit. Qua occaſione autem illud acciderit, Laonicus Chalcocondylas rerum Turcicarum libro primo his verbis enarrat: *Romani & eorum pontifex maximus, nullam prorſus occaſionem omittentes, legatos miſerunt ad Græcos, ut convenientes in unum, concilioque celebrantes, concordiam, quantum ad Chriſtianam religionem attinet, inter ſeſe conglutinarent. At Græci cum plurimis annis adverſus Romanos contentiones moviſſent, noluerunt patrium religionis ſuæ cultum perturbari. Tandem Joannes Palæologus Græcorum rex aſſumptis Byzantii epiſcopis & Græcorum doctis, ad colloquium venit cum pontifice Romano Eugenio quarto. Tandem Græci pariter & Romani in religionis negotio conſenſerunt.* Eadem ſcribit infra libro ſexto his verbis: *Græcorum rex legatos ire jubet ad Romanum pontificem Eugenium nomine, petentes ut concilium celebraretur, quo inter utroſque religionis contentionem decerneret componerentque. Tentabat eo modo occidentalium animos, num plurimi facerent concordiam confiabiliri cum Græcis in religionis controverſia. Legati in Germaniam venere. Ea tempeſtate Germani Baſileæ erant congregati, diſſidentes ſententiis contra Eugenium pontificem, quem reprobantes, crearunt pontificem nomine Felicem, virum inter*

Hæc ſynodus ab Eugenio indicta.

Cauſa & occaſio indictæ ſynodi quæ.

inter ipſos in primis ſpectata prohibuit. Hæc de occaſione & cauſa congregandi concilii Chalcocondylas.

Græcorum patriarcha quo animo mortem obierit.

Ne vero Græcos ipſos non domeſtica conſcientia, ſed ſocionum cohortatione ad hanc cum Romana eccleſia concordiam ineundam tractos putaremus, perpendendum eſt, quod Joſephus patriarcha Conſtantinopolitanus cum eſſet ſolus, ac horam mortis ſuæ, quæ etiam ſubitanea erat, præſentiret, id quod habetur hoc tomo ſeſſione 25. hujus concilii Florentini, pag. 396. ſcripſerit reliquit: *Quoniam ad finem vitæ meæ perveni*, &c.

Eugenius cur Ferrariæ synodū indixerit.

Eugenius Græcorum petitioni merito magnoque cum gaudio acquieſcens, diſſoluto Baſileenſi concilio, quo privilegia Romanæ eccleſiæ divino jure conceſſa impugnabantur, ſynodum indixit, locumque conveniendi aptiſſimum, otio maritimis vicinum deſignavit, Ferrariam nimirum, quo loco omnes præfixo tempore convenirent. Quomodo adventantes Græcos pontifex Ferrariæ exceperit, prædicto libro ſexto Chalcocondylas ita deſcribit: *Ambo igitur pontifices* (Eugenius nimirum, & contra eum electus antipapa ſchiſmaticus Felix V. *triremes inſtruxere, & Joannem Byzantii regem accerſebant. Uterque enim ſub ſe concilium agitari, & religionis controverſiam, quæ cum Græcis interceſſerat, finiri volebat. Cum ab utroque veniſſent triremes, rex quidem benignis verbis & placido concilii Baſileenſis legationem dimittebat, dicens, ſe cum Romanis & Venetis, & cum reliqua Italia jam ante collocutum, qui omnes ſe Romam profecturi jubebant. Aſſumens itaque Byzantii ſacerdotes, & Græcorum ſapientiſſimos & doctiſſimos, navigabat in Italiam. Cum veniſſet ad Venetos, inde ſolvens ferebatur Ferrariam, ubi morari pontificem Eugenium acceperat.*

Quomodo imperatorem excepit.

Quid poſt concilii finem actum.

Quid vero in ipſo concilio Florentino, poſt finem illius inter Eugenium papam, Græcorum imperatorem, alioſve Latinorum & Græcorum epiſcopos, actum fuerit, idem Laonicus Chalcocondylas prædicto libro ſexto pergit recenſere his verbis: *Hæc cum pervenirent Græci, multa dies egere cum pontifice in religionis negotio, volentes id ad optimum deducere finem. Poſtremo eo ventum eſt, ut inter ſe conſentirent & concordiam inter ſe conglutinarent. Ideoque in hanc ſententiam euntes, decreverunt in poſterum nihil in religionis negotio innovare. Et ut iſta rata manerent, ſcripeis & ſanctorum obteſtatione ſanxerunt, ſe deinceps unanimes in religionis negotio fore. Hinc Romanus pontifex allegit in cardinalium ordinem* (*qui primus apud pontificem eſt*) *viros duos Græcorum nobiliſſimos, eoſque ſibi familiariſſime junxit. Vocantur enim cardinales, quaſi religionis duces & antiſtites. Hos enim honore ſibi proximos triginta elegit pontifex, iiſque ſociis & conſiliariis utitur. Suppeditat his reditus ſufficientes, aſſignans eiſdem regiones, unde opes his redirent ſufficientes accipiant. Hic quidem minores, alius majores acquirit opes, ſecundum regiones quas ſinguli ſortiuntur.*

"Sarmatia optanor legendum.

In horum igitur album recenſit pontifex viros duos Græcorum, Beſſarionem Trapezuntium Nicæa epiſcopum, & Iſidorum "Samaria (quæ & Ruſſia) epiſcopum. Nam horum opera plurimum adjutus eſt in concordia cum Græcis ineunda. De Beſſarione quæ accepi, diligenter annotabo. Beſſarion tanto erat inſtructus a natura intellectu, ut præſtantiſſimos Græcorum non dico æquaret, verum ſuperaret. Judicio in re qualibet plurimum pollebat. Græcorum Latinorumque literarum tanta peritia huic viro inerat, ut facile eruditionis palmam inter omnes caperet. Nicolaus qui Eugenio ſucceſſit, virum hunc coluit plurimum. Quapropter Bononiæ urbi opulentæ cum præfecit, ut eam tutaretur.

Armeni quod in cōcilio obtinuerint.

Ad eamdem hanc ſacroſanctam ſynodum Armeni, inquit Nauclerus in chronico, *ex India miſerunt oratores ſuos, poſtulantes & ſupplicantes inſtrui & erudiri in his quæ ſunt fidei, a Romana eccleſia, & uniri cum ea in caritate Chriſti: qui examinati, in pauciis reperti ſunt diſſentire a catholica fide, & in illis ſubjecerunt ſe correctioni apoſtolicæ ſedis, quæ de conſilio prælatorum decrevit, eos vitiis ſuis qui non ſunt contra veritatem fidei, permittendos, ut & Græcis, licet diſſimiles ſint a moribus Latinæ eccleſiæ. Quibus vero a fide vera diſcrepabant, his prohiberi debere, ut quod ſacramentum confirmationis non habebant in uſu conferendi illi nationi, declarato iis, quod illud ſicut cetera ſacramenta debeant accipere, credere & conferre: & aliqua alia, quibus acquieverunt.* Hæc Nauclerus.

Quid vero inter ipſos & Romanam eccleſiam tranſactum fuerit, invenies ſupra in bulla Eugenii papæ.

b *Florentiæ.* Hæc ſacroſancta ſynodus cœpta eſt celebrari Ferrariæ. Inde poſt habitas ſexdecim ſeſſiones, ob peſtem quotidie gravius ingraveſcentem, translata eſt Florentiam, ibique novem ſeſſionibus celebratis, finita & abſoluta fuit anno milleſimo quadringenteſimo trigeſimonono, pridie Nonas Julii, cum anno uno & tribus ſeu menſibus duraſſet.

Locus concilii.

Hadrianus Romanus in ſuo parvo theatro urbium, Ferrariam deſcribens, ait: *Ferraria ſita eſt ad Padum, oſque una ex famatiſſimis civitatibus Italiæ, ornata pulcherrimis*

A *palatiis, nobilitate diſſima. Academia hic eſt, quam concurrentia cauſa cum Bononienſibus conſtituit Fridericus II. Panels annis elapſis, multos paſſa eſt turbamentos.*

Ferrariæ deſcriptio.

Idem de Florentina urbe agens, ſcribit iſta: *Florentia nomen quibuſdam habere creditur a flore, quod videlicet in medio Etruriæ inſtar floris campi ſedeat. Sicuti etiam longo tempore pro inſignibus utitur lilio. Vel dicitur Flamedia, cum ſita ſit ad fluvium Arnum. Aliqui exiſtimant olim dictam Arminam. Sita eſt ſub cœli plaga benigna, cum aere perfectiſſimo. Antiquitus colonia fuit Jani, aucta poſtea ruinis Feſularum, ſicuti Roma ex ruinis Alba longa. Hanc civitatem e tyrannide Longobardorum eripuit Carolus Magnus: poſtea ſemper fuit libera uſque ad tempora Caroli quinti, qui eam villam in gratiam Clementis ſeptimi dedit ejus cognato Alexandro Medices, baſtonuſque civitas Medicæis ducibus Etruriæ paruit, Civitas hodie eſt Etruriæ totius metropolis, amœniſſimo loco ſita. Ab oriente & ſeptentrione collibus amœniſſimis, & undique fruſtiferis arboribus veſtitis cincta medii theatri inſtar. Occidentali latere mediam in planitiem incedit, videturque fere umbilicum Italiæ tenere. Nobiliſſimis ædificiis cum divino cultui, tum civium uſui paratis nitet.* De eadem Chalcocondylas libro 6. ait: *Florentia Italiæ urbs opulentiſſima eſt, civeſque ad agriculturam & mercaturam extrudit. Hi intelligentia reliquos excellere videntur: optimeque efficitur quidquid viri iſti fuerint aggreſſi. Reſpublica hoc modo adminiſtratur. Eſt in ea conſilium quingentorum virorum, qui de civitatis rebus conſultant, de bello, de pace, de legatis ſententiam ferentes. Habent viros duos "peregrinos, quos accerſentes plurimum venerantur. Unum criminum capitalium judicem conſtituunt, alterum reliquas urbis controverſias*, &c.

eos præſtores ſive poteſtates vocant.

Quo loco ſeſſiones Ferrariæ habitæ fuerint, apud acta concilii initio ſeſſionis primæ dictum invenies.

Œcumenicum concilium fuiſſe probatur.

c *Œcumenicum.*] Nulli dubium, eſſe poteſt œcumenicum & univerſalem eſſe ſynodum, cui Julianus ſedis apoſtolicæ legatus præſedit, cuique non tantum Joſephus C Conſtantinopolitanus, verum etiam alii orientales tres patriarchæ per ſuos vicarios interfuerunt & ſubſcripſerunt.

Quorum fuerit concilium œcumenicum.

d *Decimum ſextum.*] Quamquam Laurentius Surius in præfatiuncula quadam ad lectorem, quam infra ſubjungam, falſam illam octavæ ſynodi inſcriptionem a Bartholomæo Abrahamo Cretenſi actis ſynodalibus præfixam, metu neſcio cujus temeritatis auferre & abolere voluerit; ego tamen aliorum virorum, quos ſupra in notis ad concilium œcumenicum octavum allegavi, hortatu animatus, non tantum ex titulo, verum etiam ex ipſis actis ſynodalibus pro voce, *octava*, decimam ſextam ſubſtituendam eſſe putavi.

Cur Horentinum inſcribatur.

Et quamquam Ferrariæ decem priores ſeſſiones habitæ fuerint, tamen Florentinum potius quam Ferrarienſe inſcribendum eſſe judicavi, propterea in primis, quod ſub hoc titulo communiter a ſcriptoribus citetur & nominetur.

Ne quis præfationes quas Bartholomæus Abrahamus Cretenſis & Laurentius Surius huic concilio præpoſuerunt, deſiderare poſſit, volui eas hoc loco cauſas lectori exhiberi. Abrahami Cretenſis præfatio iſta eſt.

Benedictio de "Accolitis Ravennati archiepiſcopo, Bartholomæus Abrahamus Cretenſis, præſul Arienſis, ſalutem dicit.

" *Acolitis*

VIII. Synodus recte dicitur habita Conſtantinopoli, qua reſtitutus eſt tedii ſuæ Ignatius.

COGITANTI mihi, præſul humaniſſime, quonam pacto tibi ſacrarum literarum ſtudioſiſſimo, ac omni virtute prædito, pro tuis in me maximis meritis aliqua ex parte gratias referre poſſem, tu ſane longe aliud molienti quaſi obviam prodiiſti, utque generalis octavi concilii jampridem Florentiæ habiti acta e Græco in Latinum ſermonem verterem, mandaſti: quæ quidem neſcio qua de cauſa Latinitate donata non extent, cum memoriæ proditum ſit, duos ſcribas Græcos, totidemque Latinos, qui eidem interfuere concilio, ea ipſa Græcis Latiniſque literis diligentiſſime conſcripſiſſe. Sed id alii viderint, mihi autem Græco homini, literiſque Latinis non ſatis erudito, onus tantum ſubiiſſe, non mediocris negotii viſum fuit, præſertim non inſcio, multa ſcientiarum genera in ipſis actis diſſeminata eſſe, quæ niſi quis mediocriter ſaltem calluerit, facta ipſa nequaquam intelligere, nedum Latinis

tinis bene tradere poſſit. Quis enim ſummam in A ipſis theologiam deſiderabit? Ubi primo ſubtiliſſime diſputatur, an purgatorium ſit, & quidnam ſit; &, animæ ſanctorum felicitatem ſuam abſque corporibus ſuis aſſecutæ ſint: deinde, an poſteriores œcumenicæ ſynodi priorum actis quidquam addere, vel ab eis auferre poſſint: &, an Romana eccleſia abſque generali ſynodo particulam illam, Et Filioque, ſymbolo licuerit addere. Quod quidem & ipſi facere licuiſſe, nec non ad Romanum pontificem rite pertinere, ambigua in fide abſtruſaque declarare, ac œcumenicam ſynodum injuſſu ejuſdem Romani pontificis celebrari non poſſe: Romanam denique eccleſiam caput & principem ceterarum eccleſiarum exiſtere, probatum ac ſuſceptum ab ipſa ſynodo B eſt. Ubi præterea per quam ſubtiliſſime diſputatur, an ſanctus Spiritus ex Patre, nulla facta de Filio mentione, ut Græci, vel ex Patre Filioque (ut eccleſia Romana aſſeverabat) procedat. Poſtremo, an Græcis liceat pane fermentato ſacrificare. Præterea, quis vel naturalem philoſophiam, vel metaphyſicam in eiſdem actis deſiderabit, in quibus de Dei Filii generatione, de divinarum perſonarum diſtinctione, ac ipſarum relatione ſubſiſtentiaque acutiſſime pertractatur? Quis denique ſine dialectices ac rethorices arte luculentiſſimas illas rationes bene percipere poſſet, quas & Julianus ille cardinalis amplißimus, ex nobiliſſima Cæſarinorum familia ortus, pro Romana eccleſia, & Baſſarion tunc Nicænus ar- C chiepiſcopus, quem deinde ob divinum ejus ingenium multiplicemque doctrinam Eugenius quartus pontifex maximus ampliſſimorum ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalium collegio conſenſu omnium cooptavit, in eodem ipſo concilio habuere? Tantam ergo provinciam aggredi meus animus mirum in modum extimeſcebat. Verum quid facerem, cum niſi tibi ſaltem obſequio ſatisfeciſſem, acerbam mihi vitam vivere viderer? Hinc factum eſt, antiſtes humaniſſime, ut juſſa tua, quibus apud me nil eſt validius, animum meum impulerint, ut audacia quadam rem tantam meis viribus imparem ſim aggreſſus: qua tamen in re ſummo ſtudio, vel potius Spiritus ſancti (de quo agebatur) benignitate mihi videor D effeciſſe, ut quamvis elegans ſtylus ab elegantiſſimo ingenio tuo deſiderari poſſit, quæ tamen literis non minus barbare quam confuſe relicta fuerant, ita ut vix intelligi poſſent, ea fideliter expliceverim, ac dilucide literis Latinis) quantum Græco homini licuit) mandaverim, ut quiſque vel mediocriter bonis literis eruditus acta ipſa ſine ulla difficultate intelligere poſſit.

Multa quoque ſupervacanea, & nihil ad hanc divinam rem facientia, volens prudenſque prætermiſi, ne lectoribus faſtidio eſſent. Nam Græci ſcribæ ludos ſingulos & honores quibus Conſtantinopolitanum imperatorem primo magnificentiſſimi Veneti, deinde Ferrariæ prudentiſſimus ille marchio, poſtremo nobiliſſimi Florentini proſe- E cuti fuerint, teſtatos literis reliquerunt, & actibus divini concilii ineptiſſime inſeruerunt. His igitur, atque nonnullis privatis ipſorum Græcorum inter ſe diſceptationibus & controverſiis ad rem neutiquam pertinentibus (ut prædictum eſt, prætermiſſis, publicas tantum eorum cum Latinis diſputationes & controverſias fideliter ac vere de verbo (ut tute utriuſque linguæ ſtudioſiſſimus, æquus judex poteris eſſe) e Græco in Latinum ſermonem converti. Nec non tertium magni Baſilii in Eunomium de Spiritus ſancti proceſſione ſermonem, olim a Gregorio Trapezuntio Creteuſi converſum, quo ſynodus ipſa vehementer innixa fuit, & quamdam ipſius Beſſarionis orationem, ab eodem dogmaticam nuncupatam, ac ejuſdem nominis epiſtolam, quas ipſemet poſt multos annos in Latinum traduxerat, ut ipſa eadem acta clariſſima redderentur, huic operi addidi. In quo quidem, doctiſſime pontifex, & tuum erga ſacras literas ſtudium ſummopere laudabitur, quod divinum hoc opus oblivioni jam traditum, te auctore in lucem prodierit; & ſumma mea in te obſervantia ceteris quoque mortalibus innoteſcet, quod te jubente onerie tantum ſubjerim, ac te efflagitante ad metam uſque pervenerim. Rogo igitur te, ut meas hujaſmodi lucubrationes, qualeſcumque ſint, tuis auſpiciis inceptas atque confectas, ac tuo nomini conſecratas, ſuſcipere, amplecti, foverequę non dedigneris. Vale.

Præfatiuncula quam reverendus pater Laurentius Surius hiſce ſynodalibus præfixerat, iſta eſt quæ ſequitur,

Lectori candido frater Laurentius Surius.

QUid Græcis in mentem veneris, ut hanc ſynodum Florentinam oſtavam nuncuparent, docti viri admirentur. Potuerat aboleri numerus ille, ſed ne id temerarii arbitrarentur, relinquere illum malumus, contenti admoniſſe lectorem, non veſtro diei oſtavum, quam aliquos alia inſignes ſynodi generales poſt aliorum Nicæa habitam, quæ ſeptima numeratur, annumerarint. Vale.

e *Approbatum.*] Auctoritate nimirum Eugenii papæ Approbatum fuit. aliorumque pontificum, ut videre eſt in bullis duabus Eugenii, quæ actis ſynodalibus inſertæ leguntur.

f *Centum quadraginta & unius epiſcoporum.* Horum nomina infra ſubſcripta reperiuntur. Huic concilio ipſe pontifex Eugenius præſto fuit, cum vix unum octenalium conciliorum dari poſſit, cui pontifex in perſona propria interfuerit. Patrum conſeſſus idem hic qui in primis œcumenicis obſervatus eſt: in medio conſtitutus fuit codex evangeliorum, quem intuentes, Chriſtum, juxta datam promiſſionem, ſibi præſentem eſſe memineriſſent. Numerus epiſcoporum.

g *Contra errores Græcorum.*] Quod nimirum de proceſſione Spiritus ſancti, de purgatorio, de beatorum felicitate, de primatu Romanæ eccleſiæ, aliiſve nonnullis fidei dogmatibus, ritibus ac cæremoniis hactenus docuerant. Quæ diſputationes de purgatorio & de Spiritus ſancti proceſſione, de additione vocis, Filioque, ad ſymbolum facta, inter eos habitæ, quove fructu abſolutæ fuerint, indicabit ſubſequens ſeſſionum ſynodalium compendioſa deſcriptio, quam hoc loco ſubjunctam & expreſſam habes. Qui quoque Græcorum errores.

Anno milleſimo quadringenteſimo trigeſimo octavo, 4. Martii, Joannes Palæologus, Joſephus patriarcha Ferrariam appulerunt: quos dum pontifex una cum cardinalibus debito honore excepiſſet, conſilio Græcorum pontifex omnes epiſcopos & principes ad ſynodum invitavit. De ordine & conſeſſu poſt modicam diſceptatiunculam convenit inter eos, ut idem eodo qui in reliquis conciliis œcumenicis ſervatus eſt, hic etiam obſervaretur. Sedibus ergo eo ordine collocatis, & ſacro codice evangeliorum in medio conſeſſus poſito, Ferrariæ in templo ſancti Georgii 9. Aprilis convenerunt, ibique de celebranda ſynodo in primis patriarchæ Conſtantinopolitani, & poſtea Romani pontificis decretum recitari mandarunt. Quibus abſolutis, omniumque conſenſu approbatis, urſerunt occidentales ad lucrum temporis faciendum utile videri, ſi medio tempore quod citatis abſentibus præfixum erat, privatim de Spiritus ſancti proceſſione communicarent. Quod cum Græci propter Baſilienſium abſentium facere recuſarent, hoc tandem utrimque placuit, ut interea temporis de purgatorio privata collatio haberetur. Deputatis utrimque collatoribus & duobus notariis, qualibet hebdomade bis in templo ſancti Franciſci convenerunt. Prima collatio habita eſt 4. Junii. In hac Latini teſtimonio ſancti Pauli 1. ad Cor. cap. 3. aſſerebant, dari locum quendam, quo animæ fidelium cum reatu levioris peccati, vel etiam pœnæ, decedentes per ignem purgantur & ſalvantur. Cumque Græci de igne æterno locum apoſtoli exponerent ſic: *ipſe damnatus per ignem ſalvabitur, ſive in igne ſemper ſalvus eris & non conſumeris*; replicarunt Latini, id nulla ratione affirmari poſſe, quoniam Paulus nitus verbo (ſalvabitur) quod ut ex ſcriptura demonſtra- Sectionis prima acta. An detur purgatorium.

runt,

runt, nunquam aliter quam in bonam partem accipi consuevit. Cumque in sanctotum beatitudine convenissent omnes, ingruente peste acceleratæ sunt sessiones, convenitque ut sequente sessione ageretur, an vox ista, Filioque, licite & pie symbolo superaddita fuerit. Propter podagricum morbum pontificis, convenerunt in palatio ejusdem pontificis, sedibusque ordine quo supra locatis, uteimque sex deſignati sunt, qui quæstiones supra designatas impugnent & defendant. Cumque primæ sessionis, quæ habita fuit die Mercurii octavo mensis Octobris anni 1438. initium factum esset, e Græcis Bessarion primus orationem habuit, quo sacrosanctam Trinitatem totamque synodum laudavit.

Acta 2. Sessionis. Secunda sessione, quæ habita est Ferrariæ 11. Octobris, Andreas Colossensis archiepiscopus, & Latinorum disputator constitutus, habuit ejusdem plane argumenti orationem: qua absoluta, conventum est, ut Græci disputationem exordirentur, dialectice argumenta proponerent, de ea in primis quæstione, an symbolo quidquam addere liceat.

Acta 3. Sessionis. Tertia sessione celebrata 14. Octobris, Marcus Ephesius captata & impetrata patrum benevolentia, ostendit, Christum pacem ecclesiæ reliquisse velut hæreditatem, eamque a Romana ecclesia esse contemptam. Orientales rogatu occidentalium ad pacem reconciliandam accessisse, pacem non nisi schismate sublato, componi posse, adeoque necessarium videri, ut decreta septem conciliorum œcumenicorum (cur octavæ synodi nulla mentio fiat, supra dixi) in hoc patrum consessu publice recitentur. Quibus cum Andreas Colossensis iterum respondisset; dixissetque Romanæ ecclesiæ nihil pace & concordia gratius extitisse, eamque nullum unquam subsidium ad hæreses profligandas Græcis denegasse, conciliis orientalibus omnibus Romanos pontifices per se vel per legatos suos interfuisse, pacem & concordiam non tantum per literas, sed etiam per legatos expetivisse: Marcus Ephesius ea quæ dixerat Andreas, vera quidem, sed impertinentia esse concessit; cum pontifices causam schismaticis, factam nimirum additionem ad symbolum auferre noluerint, quam si sustulissent, statim pax & concordia subsecuta fuisset. Quæ cum Andreas iterum redarguisset, dixissetque antiquam illam esse Constantinopolitanorum accusationem, dicentium errasse Romanam ecclesiam, quod vocem, Filioque, propria auctoritate addidisset ad symbolum, cui nihil præterea quæ a patribus antiquis olim constituta sunt, adjici deberet: denique circa finem concludendo allegasset, nullam additionem ab ecclesia factam esse, eamque, si quæ facta foret, necessario fieri debuisse; finita est sessio tertia.

Sessionis 4. descriptio. Quarta sessio inchoata est 15. Octobris, qua cum utrimque diu agitatum fuisset, utra pars suam prius assertionem confirmaret; placuit omnium consensu, ut finita sessione quarta privatim conveniatur, & de re proposita disputetur. Post multas igitur disceptationes, Græcorum & Latinorum privatim institutas, unanimi consensu decretum est, ut nihil amplius agatur deinceps, nisi prius sanctorum patrum decreta & divinum symbolum recitata fuerint.

Sessionis 5. descriptio. Quinta sessione 16. Octobris celebrata, recitatum est symbolum Nicænum, subjuncta est lectio symboli Ephesini, quo prohibetur, ne quis aliam fidem a Nicæno concilio scribat aut profiteatur: idque ea intentione factum est ab illis, ut ostenderent illicitam esse & sacro Ephesino concilio contrariam additionem, qua Latini ad symbolum vocem, *Filioque*, addiderunt. In quem finem etiam quædam testimonia Cyrilli, & quarti Chalcedonensis concilii symbolum recitati mandarunt, in cujus fine ista habentur: *Sancta generalis synodus definit atque determinat, ne aliam fidem conscribere aut componere aut docere liceat nemini. Qui vero quidpiam tale commiserint, aut aliud commentitium symbolum ex gentilibus vel Judæis aut hæreticis ad nostram religionem venientibus tradere ausi fuerint, clerici privantur: laici vero anathemate notentur.*

Sessionis 6. descriptio. Ad ejusdem assertionis confirmationem, ex quinto concilio partem sermonis Joannis Constantinopolitani episcopi, & literas Vigilii papæ: ex texto concilio decretum cum quadam epistola Agathonis, ex septima œcumenica synodo Nicæna definitionem fidei ibidem promulgatam adduxerunt. Cumque Latini quemdam vetustissimum codicem, in quo scriptum erat, *sanctum Spiritum ex Patre Filioque procedere*, magna cum admiratione in medium attulissent, lectaque ejusdem fidei definitione codicem authenticum esse ostendissent, Marcus Ephesius ex recitatis supradictorum conciliorum, pontificum & episcoporum de fide sententiis concluſit. nullam additionem ad symbolum appositam recipiendam esse, concessa interim Latinis ad hæc respondendi facultate.

Sexta sessione cum octavi œcumenici concilii volumen Julianus a Græcis, prout privatim promiserant, sibi commodato dari petivisset, eoque dumtaxat fine impetrasset, ut exinde aliorum conciliorum definitiones recitaret, nihil vero ex octava synodo, quam Græci schismatici reprobabant, adduceret, atque paulo post quam codice prædicto usus fuisset, eumdem redderet; Andreas Colossensis episcopus Marci Ephesii assertionem supra recensitam impugnaturus, quatuor assertiones ponit, quarum duas hac, reliquas sequente sessione demonstravit.

1. Assertio Colossensis. Prior ejusdem Andreæ assertio hæc est: *Accessio vocis, Filioque, quam Græci additionem appellant, expositio est nominanda*: eamque hoc syllogismo dialectico breviter confirmat more: *Nulla expositio vel dilucidatio alicujus artis aut scientiæ debet additio appellari; sed accessio vocis, Filioque, est expositio vocis*, ex Patre: *ergo accessio vocis*: Filioque, *non debet appellari additio*. Majorem probat hac ratione: *Omnis additio fit per extranea, quia expositiones ex intrinsecis rei principiis deducuntur & inferuntur: ergo nulla expositio est vel nominari potest additio*. Eamdem majorem confirmat absurdorum quorumdam illatione, quod si nulla inter expositionem & additionem differentia constituatur, necessum sit fateri, omnia posteriora concilia illegitima esse: quia ipsius Gregorii theologi testimonio, ipsaque rei evidentia constet, plura contineri in symbolis & fidei definitionibus posteriorum conciliorum, quæ in Nicæno concilio nequaquam scripta inveniuntur. Imo ejusdem Marci Ephesii confessione probat, quod non omnis expolitio sit additio censenda, cum ipse libere profiteatur, Nicænum & Constantinopolitanum unum esse symbolum, quia unum eumdemque symboli sensum servarunt, etiamsi verbis discrepent. Minorem primi syllogismi hoc argumento confirmat. Spiritus sanctus procedit ex Patre, ut concediris: ergo etiam ex Filio, quia auctoritate scripturæ & sanctorum patrum testimonio, omnia bona essentialia Patris sunt bona Filii, juxta illud Joan. 12. *Mea omnia tua, & tua mea sunt*.

Assertio 2. Colossens. episcopi. Secunda assertio quam hac eadem sessione contra Græcos demonstravit idem Andreas Colossensis episcopus, ista est: *Additiones ejusmodi per quas exponitur fides, non sunt interdictæ*. Probat eam, quia hujusmodi additiones per Nicænum apostolico, per Ephesinum & Chalcedonense Nicæno asserere. Cum itaque dictu absurdum videatur, sanctissimos illos patres omnes anathematis sententiam incurrisse, absurdissimum quoque fuerit, novissimi temporis ecclesiam iis limitibus circumscribere, ut ad fidem magis perspicue explicandam, & novas hæreses impugnandas, ne unum jota symbolo fidei adjicere liceat. Addit auctoritate sancti apostolii 2. ad Corinth. cap. 3. lit eram occidere, spiritum vivificare: ideoque exemplo Gregorii Nazianzeni scriptoris Græci, non tam literæ quam sensui literali standum videri. Præterea non est illicitum, inquit, Græcis Græce, Latinis Latine unum idemque symbolum recitare: ergo neque illicitum est diversis verbis idem exponere, modo nihil fidei contrarium addatur.

Tertio, sicut non est illicitum ex principio philosophico latentes in eo conclusiones alias atque alias deducere; ita non potest videri alienum a fide, si quis ex principio theologico contentam obscurius in eo conclusionem evidenter eliciat.

Quarto, quod licuit pastoribus ecclesiæ primitivæ, apostolis nimirum, idem non est inconcessum nostri & posteriorum sæculorum ordinariis pastoribus, quia Christus promisit, se omni tempore usque ad Mundi consummationem ecclesiæ affuturum: licuisse autem apostolo ex generalibus fidei principiis alia dogmata inferre & exponere, probat ejusdem testimonio ad Ephes. cap. 4. ubi cum dixisset: *Unus dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus & pater omnium*: intulit alibi: *Ergo & una ecclesia*.

Quinto & ultimo ait: Si non liceret per expositionem aliquid ad dogmata fidei superaddere, nulla ratione hæreses impugnari & extirpari possent. Quare cum hac de causa Constantinopolitanum Nicæno, & posteriora concilia prioribus fidei formulis aliquid per expositionem adjecerint, concludit contra Græcos, nulla ratione interdictas esse hujusmodi additiones syllabarum aut vocum, per quas fides non destruitur, sed contra hæreses defenditur, & acrius propugnatur; nulloque modo probari posse Latinam ecclesiam hac de causa anathematis sententiam incurrisse.

Sessio VI. Septima sessio celebrata est 25. Octobris. Hac reliqua duo capita, ista, congruam fuisse illam vocis, *Filioque*, additionem, eamque ab omnibus fidelibus recipiendam esse, libenter quidem initio statim prosecutus fuisset; sed impediverant Græci, qui privatim non satis apte effutiverant, nihil ista ad suæ assertionis refutationem pertinere. Quare postpositis duorum istorum capitum probationibus, hac sessione Græcorum rationes superiori sessione allatas in primis refutavit, Nicæni concilii recitationem nihil obstare dixit, utpote quod in eo de processione Spiritus sancti ex Filio nihil explicite continebatur, implicite

vero

Reſpondetur rationibus & argumentis ab Epheſio allatis.

vero non tantum Arii, verum etiam Macedonii & Neſtorii hæreſim impugnet. Ad auctoritatem concilii Epheſini, ſicut etiam epiſtolam Cyrilli, reſpondit, per ea nihil aliud prohiberi, quam ut diverſa fides nova non componatur, ſcribatur aut proferatur. Cum itaque unius religionis ſit, credere Spiritum ſanctum procedere ex Filio, quem ex Patre procedere profitemur, per hoc nihil dogmatis novi ad fidem additur, ſed tantum obſcurior articulus fidei explicatur. Similiter reſpondit ad verba definitionis fidei in concilio Chalcedonenſi promulgatæ, videlicet interdictam eſſe immutationem ſenſus, non verborum quibus dogmata implicita magis exponantur: eamque ſuam reſponſionem hoc ſimili illuſtravit: ſacroſanctum evangelium perfectiſſimam doctrinam fidei noſtræ continet, & tamen Græcis & Latinis patribus & doctoribus illud exponere licuit: imo cum Arius ex illo ſcripturæ, *Pater major me eſt*, concluderet, Dei Filium creaturam eſſe; non tantum licitum, ſed & neceſſarium erat, ut patres concilii declararent, qua ratione Pater major Filio, quave eidem æqualis eſſet. Eadem eſt neceſſitas, quoties nova exoritur hæreſis.

Ad id, quod dicebat Epheſius, ſymbolum perfectum eſſe, adeoque nihil illi addi debuiſſe: reſpondit illud fuiſſe perfectum quoad veritatem & fidem, non autem quoad notionem. Omnia dogmata fidei in ſymbolo explicite vel implicite continentur: ut vero ea quæ implicite continentur, omnibus fidelibus innoteſcant, opus eſt dilucida expoſitione & explanatione. Similiter reſponſum eſt ad verba quinti concilii & epiſtolam Vigilii. Reſponſuris ad ſexti concilii definitionem, orta eſt quædam controverſia de varietate lectionis. Nam ſexti concilii acta, quæ proferebantur a Latinis, habebant, *Deum de Deo*, &, *de cœlis*: quæ apud acta concilii Conſtantienſis, Epheſini & Chalcedonenſis, non reperiuntur. Unde Latini Græcos conſutarunt, non eſſe alienum a ratione, ut poſt Epheſinum & Chalcedonenſe concilium Conſtantinopolitano ſymbolo aliqua vox, quæ fidei non adverſatur, addita fuerit. Poſtquam ergo Andreas & Julius cardinalis oſtendiſſent, definitionem ſexti concilii multo minus quam literas Agathonis papæ huic expoſitioni Latinorum obſtare, ſtimulam fidei in Nicæno concilio ſecundo recitatam pro ſe allegarunt, utpote cum ea apertis verbis concineatur, Spiritum ſanctum a *Patre Filioque* procedere. Ad id vero, cur in Chalcedonenſi concilio patres prohibuerint verbum *Deiparam* ad ſymbolum apponi, reſpondet id factum eſſe ideo, quia non erat neceſſaria additio ejus vocis, quæ pluribus aliis ſymboli verbis aperte continebatur, vel ſaltem ſatis expreſſe intelligebatur. His peractis concluſit Andreas, nihil aliud a Græcis probatum eſſe, quam quod divino ſymbolo novam fidem addere non liceat.

Poſt hæc tranſit ad probationem quarti capitis ſupradicti, quod nimirum Romanæ eccleſiæ eandem particulam explicite ad ſymbolum addere licuerit, ideo quod Spiritum ſanctum ex *Patre Filioque* procedere cum ſancto Auguſtino, Gregorio, Hilario, Baſilio, Gregorio Nazianzeno, Athanaſio, omnes fere patres doceant, idemque plure hiſtorici ſcribant & aperte profiteantur.

Hac de cauſa cum imperator dubitaret, num in ſynodo hiſtoriis ſtandum eſſet: Andreas reſpondit, eccleſiaſticis hiſtoriis jure meritoque fidem haberi. Quo dicto pergit probare quod experat, nimirum licite & convenienter a Romana eccleſia particulam, *Ex Filioque*, declarationis cauſa ſymbolo additam fuiſſe, etiamſi eadem ſine Græcis, quod illi omiſſum accuſabant, hujus rei cauſa concilium congregaſſet. Nam ſicut nullum concilium, Græcis auctoribus atteſtantibus, ratum eſt & approbatum, quod citra conſenſum ſedis apoſtolicæ celebratum eſt, maxime ſi œcumenicum fuerit: ita econtra firmum & ſtabile ait eſſe ſynodale decretum, quod auctoritate apoſtolica congregatum eſt & approbatum, ſive orientales & occidentales ſimul, ſive etiam alterutri tantum epiſcopi, plures aut pauciores interfuiſſent. Pontificis enim auctoritas abſentium ſupplet poteſtatem, ut conſtat teſtimonio Stephani doctoris Græci, ubi eos qui injuſſu pontificis, aut ejus vicarii, concilium celebrare volebant, vehementer increpat. Inde cum intuliſſet Andreas Romanam eccleſiam minime argui poſſe, quod Græcis inconſultis ſymbolum ſic declaraſſet; idque ſancti Maximi auctoritate, aſſerentis Romanam eccleſiam immerito ab orientalibus accuſari, comprobaret: Nicolaus Græcorum interpres aſſerebat, dictum illud apud ſanctum Maximum ſuppoſitum eſſe: Andreas vero illo poſito, non conceſſo, reſpondit optime demonſtratum eſſe, quod nequaquam Græcis ignorantibus Romana eccleſia controverſam particulam *Filioque* ſynodo apposuerit, utpote cujus non tantum in ſexta œcumenica, verum etiam in ſeptima Nicæna ſynodo expreſſa mentio inveniatur.

Romana eccleſia licite addidit ac ſymbolum vocem Filioque.

Addit Taraſium Conſtantinopolitanum patriarcham

A actione 3. in concilio Nicæno ſecundo profeſſum fuiſſe Spiritum ſanctum ex Patre per Filium, id eſt, ex Filio procedere. Quod ſi a Taraſio recte factum aſſeratur, cur non idem Romanæ eccleſiæ licuerit? Repetit deinde quod ſupra dixerat; apud acta concilii Nicæni ſecundi expreſſe legi, quod Spiritus ſanctus ex *Patre Filioque* procedat.

Poſt hæc certiſſimo ait argumento indicare & oſtendere innocentiam Romanæ eccleſiæ illud, quod Photius ejuſdem eccleſiæ acerrimus inimicus nullam de additione ad ſymbolum facta mentionem habens, Nicolao & Hadriano nihil aliud objecerit, quam quod prævaricatores eſſent anathemate condemnati, quodque tempore Juſtiniani imperatoris Joannes Conſtantinopolitanus epiſcopus eam epiſtolam Hormiſdæ ſuſcepiſſet, qua ille Spiritum ſanctum a *Patre Filioque* procedentem confitetur. Octavam œcumenicam ſynodum, quod Epheſius ajebat, ſubſequente concilio œcumenico aliquo legitimo reprobatam, atque in eodem Joannem Romanum pontificem B abdicatum, hanc que partem a ſymbolo relegatam fuiſſe negat, eo fretus argumento, quod cum ſummis pontificibus & Romanæ eccleſiæ illi decreto nequaquam obtemperantibus hucuſque communicaverint. His dictis concluſit, quod hactenus probaverat, explanationem illam ſymboli a Romana eccleſia licite & neceſſario peractam eſſe. Julianus ad confirmandum ea quæ Coloſſenſis de poteſtate Romani pontificis circa fidei declarationem produxerat, literas Agathonis papæ legi mandavit, quibus expreſſis verbis indicatur, quod Romani pontificis ſit ambigua fidei dogmata explicare, atque explicata tueri ac defendere.

Octava ſeſſione quæ habita eſt Kalendis Novembris, Beſſarion Nicænus orator facundiſſimus partes Græcorum defenſurus, ea quæ præcedentibus ſeſſionibus duabus copioſe diſſeruerat, repetit, & poſtquam ad ſingula capita quatuor generatim negando & inficiando reſpondiſſet, redit ad primum, reſumptoque toto ſyllogiſmo C illo, quem ſupra enatravi, reſpondet majorem, conceſſa minore, negando: nimirum quod nulla expoſitio ab extraneis principiis deſumi poſſit. Imo, inquit, hæc expoſitio de qua controvertitur, ab extraneis deſumpta eſt. Cum illa enunciatio: Omnia bona eſſentialia Patris ſunt Filii, huic concluſioni. Ergo Spiritus ſanctus ex Filio procedit, ſit plane extrinſeca, maxime ideo, quod vox *Filioque* non tantum extranea, verum etiam Patri re ſignificata ſimilis, voce autem diſſimilis ſit. Quiſquis igitur ea ratione per appoſitionem vocis *Filioque* ſymbolum declarat, ille eidem ſymbolo contra prohibitionem Epheſini concilii additionem apponit. Ad reliquas probationes quatuor, quibus Coloſſenſis confirmabat licitum & neceſſarium eſſe, ut ſymbolo declarationes quædam apponantur, reſpondit declarationes fidei ſemper conceſſas fuiſſe, atque etiamnum concedi, imo vero etiam patribus Nicæni & Conſtantinopolitani concilii licuiſſe, ut fidem declaratam ſymbolo adjicerent: ſed cum eorum D exemplo poſteriores abuterentur, variæque fidei formulæ conſcriberentur, ſacroſancta ſynodus Epheſina definivit, licere quidem controverſos fidei articulos explicare & interpretari; factam vero explicationem nequaquam ſymbolo ſuperaddere licere. Hanc ſuam ille reſponſionem confirmabat duplici ratione, quarum prior eſt. Epheſina ſynodus additionem prohibuit diverſam ab illa, quæ interdicta fuerat duabus anterioribus. Quare cum illa mandaverint, ne quid contra fidem a ſe traditam & expoſitam adderetur, haud dubio tertia ſynodo Epheſina interdictum erat, ne ſimpliciter ulla vocum mutatio vel additio ad ſymbolum adjiceretur.

Poſterior ratio eſt. Epheſina ſynodus vocem, Deiparam, quantumvis pro fidei dogmate contra Neſtorium explicando neceſſaria eſſet, plurimiſque verbis ſymboli implicita contineretur, ſuperaddere recuſavit. Præterea ea quæ de duabus naturis in Chriſti perſona inconfuſe exiſtentibus, duarumque voluntatum operationibus contra Neſtorium, Eutychetem & Monothelitas, Epheſino, Chalcedonenſi & ſexto œcumenico concilio fidei expoſitiones ſunt, quæ in ipſo ſymbolo implicite continentur; & tamen nihil horum ad publicam fidei profeſſionem Nicænam ſuperadditum fuit.

Ad auctoritatem Gregorii aliorumque patrum reſpondet, eos fidem declaraſſe, nequaquam vero ſuo additamento auxiliſſe. Si qui tamen id ante prohibitionem Epheſinæ ſynodi fecerunt, nullum per hoc ſuæ aſſertioni præjudicium generari.

His dictis ſubmittens ſeſe in controverſiæ deciſionem ait, quod ſi Latini probaverint, poſt Epheſinum concilium aliquam dictionem vel ſyllabam ſymbolo ſuperadditam fuiſſe, parati ſint ipſi in Latinorum ſententiam deſcendere. Ad Gregorium cognomento Theologum, ſyllabarum dictionumque rationem non eſſe habendam aſſe-

Seſſionis 8. deſcriptio, qua Beſſarion ad argumenta Andreæ Coloſſenſ. reſpondet.

tentem,

rentem, reſpondit, illam locutum eſſe de vocibus ſynonymis, quales ſunt perſona & hypoſtaſis, veſtis & indumentum, hic vero controverti de vocibus *Patre & Filio*, diverſum plane ſignificantibus.

Ad id quod allegabat Andreas, unum idemque ſymbolum licite Græco & Latino idiomate aſſerri & cantari, adeoque non illicite Latinos profiteri Spiritum ſanctum *ex Patre Filioque* procedentem, utpote quæ voces dum ſunt unum, Spiritus ſancti principium ſignificantes: reſpondit verum eſſe antecedens, quia voces illæ ſint ſigna ejuſdem rei: conſequens autem ſuo judicio falſum eſſe, quia Pater & Filius voces diverſæ ſunt, reſque plane diverſas ſignificant. Addit, etiamſi rem unam ſignificarent, nequaquam propter prohibitionem ſynodo interedas fuiſſe.

Ad id quod de principiis eorumve conſequentiis e principio deductis allegatum eſt, reſpondit in primis gratum fore, ſi probetur, controverſiam concluſionem ex prædicto principio vere & recte inferri poſſe. Et quamquam id probatum foret, tamen eam doctrinam ſymbolo non magis eſſe adſcribendam contendit, quam demonſtrativa concluſio eſt addenda ejuſdem demonſtrativi ſyllogiſmi principiis. Addit, ſicut nequaquam ex ſacra ſcriptura deductas fidei conſequentias ipſi ſcripturæ inſerere licet; ita ſymbolo, quod eſt unum ex theologicis principiis, nequaquam addere licere eam expoſitionem, quæ ex ejuſdem verbis eſt illata. Eccleſiam, quod ſupra dicebatur, unam & eamdem, parique poteſtate præditam ſemper fuiſſe fatetur, cum ea tamen limitatione, quod anteriorum conciliorum decreta obſervare & non evertere debeat: nam ſi aliter ageret, ſeipſam deſtrueret. Addit, quia de exponendis fidei articulis ab eccleſia nulla facta eſſet prohibitio non minus cuilibet fidelium, quam Agathoni, Cyrillo aut Sophronio ſacræ ſcripturæ interpretationem eſſe conceſſam. Ad extremum contra reſponſiones Andreæ Coloſſenſis ad argumenta Marci Epheſii ſeſſione ſuperiori factas replicavit: In primis Nicænæ ſynodi ſymbolum fuiſſe recitatum, quia unum idemque cenſetur cum Conſtantinopolitano, cui ne deinceps aliquid apponeretur in Epheſino concilio interdictum fuit. Secundo ait, vocum & ſyllabarum rationem non eſſe admodum curandam, ſi poſt factam prohibitionem ad ſymbolum non addantur.

Seſſio IX. Seſſio nona celebrata eſt Ferrariæ 4. Novembris, in qua Beſſarion ad ſex puncta ab Andrea ſuperiore ſeſſione allata reſpondit. Ad primum reſpondens dicebat falſum eſſe illud Cyrilli, quod fidem evitare & fidem declarare diverſa ſignificent. Ad ſecundum dixit, etiamſi interdictum poſt decreta promulgatum fuiſſet, nihilo minus ipſum tenere, cum patres tertiæ ſynodi de ſingulis ſymboli partibus diſſeruerint.

Ad tertium & quartum ait, Agathonem pontificem dictiones eas tantum prohibuiſſe, quæ res a fide diverſas ſignificant, eumdemque virum ſanctiſſimum ad fidem ſuam exponendam ſymbolo quædam addidiſſe, quædam detraxiſſe negat; ſed potius quodvis additionis genus prohibens decreta in nullo immutari, augeri vel minui; omniaque in verbis & intelligentia eadem relinqui voluiſſe: exponere tamen ſymboli partes haud vetuiſſe, ne doctoribus materia laborandi deeſſet; ſed communem tradi doctrinam vel traditæ ſyllabam aliquam mutari prohibuiſſe. ac propterea ſtudioſe verbo *Mutatur* uſum eſſe.

Ad quintum reſpondit, vocem *Deipara*, ad ſymbolum declarandum neceſſariam fuiſſe, quia actis ſynodi inſerta habetur. Cumque eadem, etiamſi ad declarandam fidem neceſſaria foret, auctoritate concilii ſymbolo addita non fuerit, argumentum ſuum verum eſſe & bene contra additionem illicite factam procedere concludit.

Ad ſextum reſpondet, falſum eſſe quod Romana eccleſia ſanctorum patrum vocibus mota, aut neceſſitate coacta, eam additionem jure ſuo fecerit: imo nulla neceſſitate cogente eam id facere potuiſſe urgebat, cum decreta ſynodi nullo caſu neceſſitatis id fieri poſſe concedant, etiamſi ſedis Romanæ prærogativæ nihil adimatur.

Quibus abſolutis prædictus Beſſarion quæſivit, quomodo ſanctorum patrum interdictum intelligerent, an ad ſymbolum vel aliud referrent. Ad quod præſul Coloſſenſis volens reſpondere, longam de proceſſione Spiritus ſancti orationem habuit. Quam ad propoſitum ſpectare negantur, neque calamum neque aures eidem præbuere.

Seſſio X. Seſſio X. celebrata eſt Ferrariæ die ſabbati 8. Novembris. In hac repetitis iis quæ ſupra geſta fuerant, Joannes provincialis Latinorum diſputator oſtendit, additionem illam particularem, *ex Filioque*, nulla ratione prohibitam, ſed potius licitam eſſe declarationem: tum quod evangelium legis veteris ſit declaratio, etiamſi poteſtate a vetere contineatur; tum etiam quod eccleſia omni tempore controverſias circa fidem exortas hactenus definiverit, & obſcura expoſuerit.

Ut oſtendat hujuſmodi additionem vetitam non eſſe, additionis tria genera diſtinguit: quorum primum eſt, cum additamentum rei additæ opponitur; ut ſi Deum Patrem quis dixerit eſſe genitum: alterum, quod a re cui opponitur tantum diverſum eſt; ut ſi Deum Patrem quis dixerit geometram: tertium, cum utrumque eſt contrarium: ut ſi Filius dicatur Patri conſubſtantialis. Tria genera additionis ſunt, quorum tertium licitum eſſe probat.

Primum genus additionis hæreticum; ſecundum ineptum, tertium pium & religioni declarandæ utiliſſimum eſſe ait. Cum igitur illa particula, *Ex Patre*, in apoſtolorum ſymbolo poteſtate prius contenta, ad retundendos hæreticos a patribus Conſtantinopolitani primi concilii addita, adhuc quodammodo ambigua videretur, particulam, *Ex Filioque*, poſterioris ſæculi patres ſymbolo apposuerunt, ut totum illum articulum clariſſime explicarent.

Quod vero ajebat Beſſarion primitivæ eccleſiæ patres ſcripturæ declarandæ, ſymbolique augendi habuiſſe poteſtatem, quæ poſterioris ſæculi eccleſiæ propter abuſum adempta ſuit, Joannes omnino negavit: quoniam interdicto conciliorum Epheſini & Chalcedonenſis illi dumtaxat contineantur & includantur, qui addendo vel mutando eccleſiam evertere ſtudent: addidit eccleſiæ legitime convocatæ nunquam addendi facultatem præreptam eſſe, ubi hæreſeos periculum & neceſſitas ipſa eamdem requirunt.

Concludit igitur, Romanam eccleſiam particulam, *Ex Filioque*, non addidiſſe, ut ſymbolum Conſtantinopolitanum fidemque ipſam everteret; ſed ut Nicænum & Conſtantinopolitanum idem eſſe idemque ſignificare declararet.

Seſſio XI. habita Ferrariæ undecimo Novembris. In ea Julianus cardinalis pro parte Romanæ eccleſiæ in gratiam ſimplicium ſuperiora clarius explicat & repetit, primoſque interdicti auctores Anaſtaſium & Photium Neſtorianos hæreticos fuiſſe dicit, qui aliud ſymbolum fidei proferentes, & Jacobum quemdam ad hæreſim diſſeminandam emittentes, plurimos deceperunt. Econtra vero Chariſium, ut ſe orthodoxum probaret, in primis ſymbolum ſuum, quod neque Nicænum neque Conſtantinopolitanum eſſe conſtabat, cum Spiritum Patri & Filio conſubſtantialem poſuiſſet, in publica ſynodo recitaſſe oſtendit; ac tum demum ſynodali decreto ſanxiſſe, ne cui aliam fidem proferre aut docere liceret; ſimulque conſictum illud Neſtorianorum ſymbolum, nulla prorſus Chariſii mentione facta condemnaſſe. Seſſionis XI. deſcriptio.

Unde, ſi mens concilii fuiſſet, quamcumque aliam a Nicæna, fidei profeſſionem interdicere, Chariſii quoque ſymbolum & expoſitio hic damnata fuiſſet. Synodus enim contraria ſcriptis vel verbis proferre vetuit; expoſitionem nequaquam interdixit, cum & alias Deum æternum, infinitaque alia credere, anathema foret: quæ ſub ſymbolo non continentur: omneſque fere Chriſtiani anathemate notarentur, ſi ſynodus quodvis expoſitionis genus prohibuiſſet.

Dehinc literas Agathonis ad ſynodum miſſas non ab ipſo ſolo, ſed ab occidentali eccleſia, ſynodo 125. occidentalium præſulum convocata, ſcriptas fuiſſe cenſet.

Beſſarioni reſpondenti ait, quod ſi nullo caſu neceſſitatis liceret ſymbolum exponere, patres concilii Conſtantinopolitani primi, & ſexti œcumenici graviter deliquiſſent, quod illi ad Nicænum concilium plurima addidiſſent, hi vero ſuas quas ediderant conſtitutiones tantum everti prohibuiſſent. Contra vero, ut probet additionem declarationis cauſa factam non eſſe illicitum, duplici uſus eſt exemplo: altero Leonis papæ: altero autem Flaviani Conſtantinopolitani epiſcopi. Non omnem additionem ad ſymbolū factam illicitam eſſe firmiſſimo argumento probatur.

Qui cum in concilio Chalcedonenſi accuſati fuiſſent, quaſi contra prohibitionem ſynodi Epheſinæ egiſſent, eo ipſo quod nova fidei dogmata explicarius docerent, & contra hæreſiarchas defenderent, auctoritate ejuſdem concilii Chalcedonenſis juſte meritoque abſoluti fuerunt, utpote qui ſuo additamento non tam ſymbolū evertiſſent, quam diſtinctius contra hæreſes propoſuiſſent. Quare ſi talem declarationem ſymbolo alicui novo addentes Leo & Flavianus auctoritate Chalcedonenſis concilii non ſunt condemnati, evidentiſſimo argumento concluditur quod Epheſina ſynodus non omnem additionem quæ ſit exponendo & declarando; ſed eam dumtaxat quæ fidei dogmata evertit, ſua conſtitutione prohibuerit.

Seſſione XII. Venetis 15. Novembris celebrata, Marcus Epheſius tres ob cauſas Neſtorianos in ſynodo damnatos & a Chariſio accuſatos aſſerit. Quarum prima eſt, quod ſuum ſymbolum adinſtar Nicæni docuerint: ſecunda, quod in eo dogmata falſa multa extiterint: tertia, quod Neſtoriani Chariſium graviſſimo odio perſequentes, quia ab illorum hæreſi defeciſſet, illi neceſſitatem impoſuerint ut fidem ſuam exponeret, ſeque Nicæno conſilio aſſentiri declararet. Quod factum Chariſii non modo non fuit illicitum, ſed etiam plurimorum patrum exemplo comprobatum. Seſſionis XII. deſcriptio.

Ad hæc Julianus respondens, secundam causam concedit, primam & tertiam inficiatur; acceptatque quod de Sophronii & Agathonis papæ expositionibus fidei tempore sexti concilii licite factis ingerit. Quæritur deinde Marcus, utrum Agatho, Sophronius & Charisius, qui pro fide explanandâ scripserunt, interdicto subjecerint? Respondit, quod in ipsum interdictum nihil commiserint. Unde Julianus infestus dicebat? Si Charisius hoc in se nihil contra interdictum fecit, nequaquam Romano pontifici universalis ecclesiæ curam gerenti illicitum erit aliquid superaddere, quod ad fidem explanandam pertinet, addidisque: si Nestorianum symbolum catholicum fuisset, instar illius quod Charisius & Agatho conscripserant, suscipiendum fuisse.

Quæsitumque iterum Marco an Nestoriani suum symbolum ita tradere potuerint, ut baptizandi illud profiteri deberent, Julianus respondit, nemini hominum licere sic proprium symbolum proferre, ut omnis ecclesia ad id celebrandum teneatur, concederique Nestorianos potuisse verum symbolum exponere, eo uti, idemque proferre ac sapere; quatenus verum fuisset: at communiter eodem in conciliis uti nequaquam licuisse. Cumque Marcus Ephesius illud suo instituto favere dixisset, nimirum ideo damnatos esse Nestorianos, quod suum symbolum velut Nicænum obtrusisset, ideoque omnis deinceps augendi, immutandi, vel etiam explanandi licentia adempta esset, idque auctoritate Cyrilli probare conatus fuisset, Julianus illi contradicens ajebat Cyrillum pro sua sententia stare, si quidem per aliam fidem intelligat dumtaxat fidem contrariam, expositiones fidei admittat, contrarias additiones expresse prohibeat. In cujus rei confirmationem jussu cardinalis Juliani recitata est expositio fidei a Cyrillo conscripta, quæ de Nestorianis illud aperte profitetur, eos non alia de causa, quam quod fidem Nicæno symbolo contrariam docuissent, condemnatos esse.

His peractis, iisque quæ de additione vel explanatione facienda vel omittenda superioribus sessionibus dicta fuerunt breviter repetitis, instituit Julianus, ut his deinceps omissis ad principalem quæstionem de Spiritus sancti processione transeatur, an nimirum Spiritus sanctus a Patre tantum, vel a Patre simul & Filio procedat. Nam illa controversia composita facile futurum promittebat, ut de potestate addendi conveniretur.

Sessio XIII. habita est 27. Novembris, in qua cum oratores ducis Burgundiæ, in synodalem consessum intromissi, pontificem dumtaxat debito more salutassent, offensus hac de causa imperator Ferraria discessisset, si non proxima sessione iidem oratores imperatorem debito honore & cultu prosecuti fuissent.

Sessio XIV. Sessione XIV. quarto die mensis Decembris celebrata, oratores ad synodum intromissi imperatorem salutarunt. Ephesius allegans Charisii exemplum impertinenter adductum esse, petiit ut omissis prolixioribus sermonibus simpliciter res proponatur, & ad quæstionem per affirmationem aut negationem simpliciter respondeatur. Julianus tam prolixa oratione contradixit, ut fere dies potius quam oratio dicentem deficeret.

Sessione XV. de processione Spiritus sancti ex Filio captum est agi. Sessione XV. quæ habita est 8. Decembris, orationem de nulla additione ad symbolum facienda prolixiorem ab Ephesio recitatam, magna omnium admiratione Julianus resumpsit, & in 28. partes distributam refutavit. Cumque Ephesius Juliani, Julianus vicissim Ephesii orationem ad tædium usque resumpsisset & refellisset, ne synodus sine fructu dissolveretur, egit Julianus, ut ostenderent Græci impium esse dogma Latinorum de processione Spiritus sancti: quod si facerent, futurum ajebat, ut non tantum e symbolo vox *Filioque*, verum etiam undequaque eximeretur. Cumque Ephesius prius vocem *Filioque* a symbolo relegandam instituisset, imperator interlocutus obtinuit, ut controversia de additione vocis *Filioque* omissa, de processione Spiritus sancti agatur, idque teneatur, quod duodecim præsidibus utrimque hanc ad rem deputatis, hac de causa privato colloquio acturis visum fuerit.

Sessione XVI. decretum de sacrosancta synodo ob pestem ingravescentem Ferraria Florentiam transferenda, recitatum est & approbatum sub illa conditione, ut pontifex orientalibus de alimentis & vitæ necessariis interim provideat. Quod cum ille futurum in se recepisset, pontificem una cum cardinalibus & Latinis præsulibus præeuntem imperator cum patriarcha aliisve orientalibus subsecutus est, magnoque honore ab iisdem exceptus fuit.

Sessio XVII. habita est Florentiæ anno domini 1439. vigesimo sexto Februarii, qua post disturnum dialogismum Juliani cardinalis & imperatoris conclusum est, ut Græci inter se privatim conferant de modo ineundæ concordiæ & unionis, eumque proxima sessione in medium afferant: eumque imperator vellet privatos deligi disputatores, qui de processione Spiritus sancti cum Latinis disputarent. idque pontifici displiceret, indicta est sessio XVIII.

Sessio XVIII. quæ secundo Martii habita est Florentiæ anno 1439. In hac Joannes Latinorum orator prælocutus dixit, principio sacram scripturam in eo sensu accipiendam esse, quo sancti patres eam semper acceperunt. Quod cum dixisset, ipsumque nomen *processionis* æquivocum esset, pluraque in scriptura significaret, petivit qua acceptione Græci illam vocem in divinis accipiendam esse sentirent. Respondit Ephesius illam vocari in divinis processionem soli Spiritui sancto appropriatam, qua Spiritus sanctus accipit esse ex Patre. Quo responso habito, Joannes sic contra Ephesium est ratiocinatus: Ex quo Spiritus sanctus accipit esse, ab eodem secundum eum responsionem procedit: ex Filio Spiritus sanctus accipit esse: ergo ex Filio Spiritus sanctus procedit. Minorem ab Ephesio negatam probavit in primis auctoritate sancti Epiphanii, qui in sermone Ancorato profitetur, Spiritum sanctum ex utroque esse, & consequenter ab utroque procedere. Paulo post idem confirmat testimonio Basilii. Addit eumdem ex utroque tanquam ex uno principio procedere. Cumque Ephesius hæc non tam solveret, quam contra argumentando declinaret, objicereque illud Basilii: *Ex ipso* (nimirum Patre) *autem Spiritus; & non aliunde*: respondit Joannes, Basilium ista contra Eunomium profitentem Spiritum sanctum creaturam esse, protulisse, sensumque verborum hunc esse: Non aliunde, id est, non alterius substantiæ vel naturæ. His dictis ursit responsionem ad auctoritatem Epiphanii & Basilii: quærentique Ephesio, an divina substantia & persona idem sint; & an Patris persona, vel potius ejus substantia generet: respondit ad primam quæstionem, personam & substantiam non re, sed ratione distingui. Ad secundam dixit, personam esse principium quod generat, quia actiones juxta philosophorum sententiam suppositorum esse dicuntur: naturam vero sive substantiam esse principium quo Pater generat Filium. Cumque his dictis iterum ursisset responsionem ad auctoritatem Epiphanii, & Ephesius respondisset, verbum *ex* apud Epiphanium non inveniri: ille contra evidenter demonstravit, necessario subintelligi debere. Idque Ephesius paulo post confessus, exegit meliorem testimonii illius quod ex Basilio produxerat, interpretationem. Ungebat enim particulam hanc *non aliunde* exponendam esse de persona Filii. Nam si de natura & substantia explicari deberet, etiam præcedens dictio *ex Patre*, non de persona, sed de natura Patris explicanda esset. Quo posito, addit non recte inferri ex Epiphanio; Spiritus sanctus procedit ab utroque, id est utriusque natura, aut etiam ex utriusque persona: sed potius ideo dicitur ex utroque procedere, quia utrique est consubstantialis. His dictis & a Joanne repetitis, finita est sessio 18.

Sessio XIX. celebrata est Florentiæ quinta Martii, anno 1439. in qua Joannes expositionem Basilii ab Ephesio allatam inconvenientem esse probavit eo argumento, quod idem Basilius adversus Eunomium scribens dicat; Spiritum sanctum ex Filio esse habere, adeoque secundum ea quæ supra dicta sunt, ex Filio procedere; & consequenter (quod credi non potest) duo contraria scripsisse, si particula, *non aliunde*, de persona Filii accipienda foret. Cumque hac de causa Basilium recitari mandasset, Ephesius tria dixit. Primo Basilium contra hæreticos demonstrare sanctum Spiritum Patri Filioque consubstantialem esse. Secundo non fuisse illi necessarium, an Pater vel Filius sit causa Spiritus sancti. Tertio eumdem ostendisse, Spiritum sanctum ex Patris, & non ex alia substantia esse. Ad hæc respondeas Joannes primam partem concedit, reliqua probari petit. Cumque ille ex concessis a parte adversa suam sententiam probare frustra conaretur, quæsivit tandem, an bona sit ista illatio: Spiritus sanctus est ex substantia Patris & Filii; ergo ex utriusque persona procedit. Respondit Joannes quod supra dixerat, actiones esse suppositorum. Cum ergo Pater non aliter quam generando communicet substantiam suam Filio, spirando autem communicet eamdem substantiam Spiritui sancto, Patrem & Filium unum esse principium spirationis: quia inter Patrem & Filium, quatenus spirant Spiritum sanctum, nulla est relativa oppositio. Ad exemplum Jacobi Josephum generantis, respondit illud longe diversum esse, quia natura per generationem humanam communicata, non est eadem numero in generante & genito: in divinis vero eadem numero natura communicatur a Patre per generationem Filio, a Patre & Filio per spirationem Spiritui sancto. Cumque hinc Ephesius quæsiviſſet, an & qua ratione Pater & Filius causa Spiritus sancti dici posset, & Joannes alia testimonia patrum pro sua sententia confirmanda afferre voluisset, petivit qua ratione dixerit, Spiritum sanctum a communi natura Patris & Filii

Sess. XVIII.

Processio quid.

Joannes probat Spiritum sanctum ex Filio procedere.

Controversiæ de loco Basilii.

Sess. XIX.

Filii procedere, cum fateatur in humanis falſum eſſe, filium a natura abſtracte ſumpta produci. Ita occaſione Joannes reſpondens dixit, nomen ſubſtantiæ dupliciter accipi: uno modo pro natura, altero modo pro hypoſtaſi, ſubſiſtentia & perſonalitate. Hac diſtinctione præmiſſa ſubtiliſſime & doctiſſime oſtendit, qua ratione Spiritus ſanctus ex ſubſtantia Patris & Filii dicatur procedere.

Seſſio XX. habita eſt 7. Martii. Juſſu Epheſii locus Baſilii, ubi agit de ordine inter Patrem, Filium & Spiritum ſanctum, lectus eſt: quem ipſe ab aliquo Latinorum ſententiam tuente corruptum ajebat, idque collatione liberorum oſtendere paratus erat. Joannes contra corruptelam negavit, idque ex collatione anteriorum & ſubſequentium verborum, aliorumque codicum demonſtrari optabat: Græciſque peculiare eſſe probabat, quod ad hæreſes ſuas confirmandas codices corrumperent. Contra Marcus Epheſius dicebat id a Latinis corruptum eſſe, quod Joannes paulo poſt negavit; cum tempore illo, quo ſcriptus erat iſte codex, nulla inter Græcos & Latinos controverſia fuerit. Verius igitur eſſe inquit, quod cum Græci ſchiſmatici errorem ſuum defendere non poſſent, niſi Baſilium multis in locis corrapiſſent, hujus corruptelæ auctores extitiſſent.

Secundo dicebat Marcus, Zoſimum pontificem ad Carthaginenſe concilium ſcripſiſſe, & per quoddam Nicænæ ſynodi decretum demonſtraſſe, Romanum pontificem œcumenicam appellandum eſſe: factaque inquiſitione, nihil tale apud acta concilii Nicæni inventum eſſe. Joannes optime reſpondit Epheſio, acta Nicæni concilii in oriente ab hæreticis corrupta, depravata & mutilata extitiſſe, prout ex literis Athanaſii ad Julium, Liberium, aliosve pontifices ſcriptis conſtare ait; adeoque mirum non eſſe, quod orientales canones quoſdam Nicæni concilii a pontificibus allegatos ignoraverint.

Poſt hæc tranſierunt ad explicationem hujus apud Baſilium loci: *Filio Spiritus adæquatur*: quem a Marco de ordine tantum male expoſitum eſſe, Joannes doctiſſime demonſtravit. Circa finem oſtendit, quod negaverat Epheſius, Baſilium credidiſſe, Spiritum ſanctum ordine ac dignitate tertium eſſe.

Seſſ. XXI. Seſſione XXI. Epheſius proliziore oratione quam inter ipſos convenerat, primo Joannem ſeſſione præcedenti de Baſilii doctrina differentem reprehendit, quod ad teſtimonium quoddam pro explicatione Baſilii allatum, verbum, eſt, addidiſſet. Deinde teſtimonium illud Athanaſii, *talem ordinem & naturam Spiritus habet ad Filium, qualem Filius ad Patrem*, male, ut Joannes oſtendit, explicavit. Tertio de temporali perſonarum proceſſione ſive miſſione agens, conceſſit Spiritum ſanctum etiam a Filio temporaliter miſſum. Inde cum Joannes concluſiſſet, Spiritum ſanctum etiam æternaliter a Filio procedere, tria deinceps demonſtravit. Primum, auctoritate Baſilii Spiritum ſanctum a Filio eſſe accipere. Secundo magno vitio verti ipſi Baſilio, ſi ſupra allatum teſtimonium legatur & exponatur, ſicut habebat codex Græcorum. Tertio eumdem Baſilium de Spiritu ſancto non aliter ſenſiſſe, quam in codice Latinorum ſcriptum erat.

Seſſ. XXII. Seſſione XXII. Florentiæ celebrata, ſabbathi 14. Martii, Epheſius explicationem auctoritatis ex ſancto Baſilio petitæ refutat. Joannes enim provincialis verba Baſilii hæc, *Non enim a Spiritu accipimus aliqua, quemadmodum a Filio Spiritus*, ſic explicaverat: Spiritus divinitatem a Filio & conſequenter eſſe accipit, quale nos non accipimus. Negat eam explicationem Epheſius ea de cauſa, quod grammaticis præceptis repugnet.

An Pater & Filius ſint unum principium Spiritus ſancti. Hac deinceps controverſia omiſſa Epheſius intulit: Si Spiritus procedit ex Patre & Filio, ergo Pater & Filius ſunt duo diverſa principia & cauſæ Spiritus ſancti, quod dictu abſurdum eſt. Reſpondet Joannes, conſequentiam negando, cum Spiritus ſanctus referatur ad Patrem, non quatenus Pater eſt; neque ad Filium, quatenus eſt Filius; ſed ad utrumque, quatenus ſunt ſpiratores. Quare cum unica potentia ſpirandi ſpirent & producant Spiritum ſanctum, neceſſum eſſe fateri, Patrem & Filium ſpirationis unicum principium conſtituere.

Poſt hæc confirmavit id quod præcedente ſeſſione attigerat, Græcorum codicem corruptum eſſe, quia non conveniret credere Baſilium circa ſancti Spiritus proceſſionem dubitaſſe, ac verbo *forſan* in hoc dicto, *Forſan pietatis ratio tradit*, uſum fuiſſe. Cumque illud duplici argumento confirmaſſet, ad diſtinctius enarrandum, quid Baſilius de natura Spiritus ſancti ſenſerit, & quare contra Eunomium hæreticum ſcribens Baſilius dixerit de eo, *ſanctorum ſimulat conſervare doctrinam*, maximam partem libri tertii exponit.

Seſſ. XXIII. Seſſione XXIII. quæ celebrata fuit 17. Martii, anno 1439. Epheſius replicavit, Baſilium nequaquam de Spiritus ſancti proceſſione illud quod Latini profitentur, ſenſiſſe; cum ſi ita credidiſſet, contra ſacræ ſcripturæ teſtimonium, ſanctorumque patrum doctrinam & conciliorum generalium conſtitutionem & definitiones ſcripſiſſet; quod nullam omnino fidem meteretur. Nam ſcriptura Joannis 15. aperte profiteatur, Spiritum ſanctum a Patre procedere. Gregorius cognomento Theologus exponens illud Pauli: *Nos non ſpiritum mundi accepimus, ſed Spiritum qui ex Deo eſt*: inquit: *Unus Spiritus ſanctus ex Deo eſſentiam habens, ac per Filium manifeſtatur hominibus*. Ex quibus infert, Spiritum ſanctum a Patre dumtaxat, & non a Filio procedere. Confirmat eam expoſitionem auctoritate Dionyſii & Athanaſii, qui ſolum Patrem fontem ſuperſubſtantialis deitatis appellant. Ergo, inquit, Filius non poteſt eſſe fons deitatis. Denique idem ex Nicæni concilii epiſtola pro Leontio Cæſarenſi epiſcopo ſcripta confirmat. Cumque interioquendo diziſſet Joannes, Marcum prolixitate ſua conditiones ſupra poſitas excedere, idque Marcus plane negaſſet, permiſſum eſt Epheſio ſuam quam cuperat, proſequi probationem. Allatis igitur pro ſua ſententia Nicæni, Conſtantinopolitani I. & Epheſini concilii auctoritatibus, itſque auctoritate Baſilii, Gregorii Nazianzeni, Cyrilli & Theodoreti apparenter confirmatis, concluſit Spiritum ſanctum ex Patre dumtaxat procedere. Juſſus reſpondere ad argumenta Joannis, ſuam, quam de non corruptis Græcorum codicibus ſupra aliquoties attulerat ſententiam, ad nauſeam uſque repetivit. Cumque idem argumenta alia memoria ſibi excidiſſe allegaret, a Joanne, quæ præcedente ſeſſione prolixius diſſeruerat, breviter repetita fuerunt.

1. Cor. 2.

His abſolutis, imperator impenſis & periculis, quibus ſe ſuumque imperium pacis gratia ad ſynodum accedens expoſuerat, commemoratis, patres concilii ſerio admonuit, ut poſtpoſitis diſputationibus de modo ineundæ pacis & concordiæ utrimque cogitetur. Græci ea conditione imperatori obtemperare parati erant, ſi epiſtolam Maximi ad Marinum presbyterum ſcriptam Latini ſuſciperent. Summus pontifex eadem de cauſa interpellatus reſpondit, non potius de pace & concordia tranſigendum, quam Græci poſt habitam proliziorem orationem, ut promiſerant, Latinorum reſponſionem audiviſſent. Qua de cauſa imperator ſequentem ſeſſionem vigeſimamquartam 21. Martii celebrandam indixit.

Seſſ. XXIV. Qua prædicto tempore Florentiæ inſtituta, Joannes ad probationes Epheſii quem præſentem exoptabat, reſpoſurus, prætermiſſo primo argumento illius ex cap. 15. Joannis deſumpto, & ad quod ſeſſione præcedente reſponderat, eumdem locum in Græcos detorqueus, oſtendit Spiritum ſanctum ex Filio procedere, tum quod Spiritus ſanctus a Filio mitteretur, tum etiam quod omnes fere patres apertis verbis teſtarentur, Spiritum ſanctum ex Patre per Filium, vel ex utroque procedere: ipſamque particulam, per, idem ſignificare, quod, ex, præpoſitio denotat.

Seſſ. XXV. Seſſione XXV. & ultima, quæ habita eſt 24. Martii, anno Chriſti 1439. Joannes alio teſtimonio Baſilii, Epiphanii, Athanaſii, Didymi, & Cyrilli, doctrinam Latinorum de proceſſione Spiritus ſancti iterum confirmavit. Quæ cum diziſſet, Græcique inſtituta hac de re privata collatione, ea omnia veritati conſona eſſe cognoviſſent, Græcis omnibus privatim in templo ſancti Franciſci convenientibus, unico Epheſio excepto, viſum eſt, cum Romanis ineundam eſſe pacem, unionem & concordiam: ideo in primis, quod tot ſancti patres doctrinam de proceſſione Spiritus ſancti ex Filio procedentis profiterentur. Cumque Epheſius objiceret, omnes fortaſſe codices hac in re corruptos eſſe, diziſſetque contra eumdem Beſſarion Nicænus, iſta ratione futurum, ut ſublatis, quæ ut ille putabat, mendis, ſola papyrus relinqueretur, unanimi conſenſu miſſis ad pontificem internuntiis, pacem & concordiam contrahi, modumque ineundæ unionis a Romanis pontificibus præſcribi petiverunt.

Græci convicti petunt uniri cum Latinis.

Modus unionis a pontifice præſcriptus.

Qui dum iis optionem dediſſet, ut vel teſtimoniis patrum pro noſtra ſententia allatis acquieſcerent, vel ipſi his refutatis alios afferrent, vel de ſui dogmatis pietate majore contendentes, illud habitis deſuper ſeſſionibus probarent: vel id quod ſinguli prævio juramento dixiſſent, ratum ac definitum haberent. Additis hiſce conditionibus, Græci fere omnes ſuæ cauſæ diffidentes concluſerant, Latinorum ſententiæ accedendum eſſe. Renuntiatum eſt per imperatorem pontifici, diſplicere omnibus ſuis diſputationes & contentiones, optari a ſingulis ut de modo conjunctionis agatur, eumque in finem utrimque certæ perſonæ deſignentur: alioqui ſe jamjam ad abeundum paratos eſſe.

Græci recuſant diſputationem.

Reſpondit pontifex mittendos eſſe cardinales, qui in privato conventu coram imperatore reſponſum referant. Interea dum hæc utrimque fierent, jamque conventus

congregatus

congregatus eſſet, Beſſarion habuit illam orationem de pace ineunda, quæ ob ſui prolixitatem actis poſtpoſita invenitur. Qua abſoluta, Julianus pro ſummo pontifice reſpoſuſus dixit, culpa Græcorum leges & pacta conventionum non ſervantium, pauculas habitas fuiſſe diſputationes. Sentire igitur pontificem, ut quia res commode aliter quam per diſputationem finiri non poſſet, neque ſuis teſtimoniis hactenus reſpoſum eſſet, diſputationes & ſeſſiones renoverentur. Cumque imperator diſputationes ceſſari, Julianus eaſdem renovari, iterum atque iterum repetiviſſent: placuit tandem quod ſuggeſſerat imperator, ut utrimque decem collatores inſtituerentur, qui ſi octies congreſſi non convenirent, ſinguli diſſoluto concilio abirent. Primo conventu Latini expoſuerunt, quid de proceſſione Spiritus ſancti ex Filio ſentirent & crederent, illudque argumentis ſupra poſitis breviter confirmarunt. Secundo Græci auctoritate Taraſii confirmantes Spiritum ex Patre per Filium procedere, dixerunt *Per* & *Ex* diverſum ſignificare. Latini vero illud nequaquam admiſerunt, utpote quod iſta ratione ſequeretur abſurdum hoc, duas eſſe in divinis operationes.

Beſſarionis oratio pro unione habita quando.

Privata collatione prima quid actum.

Tertium congreſſum Græci, cum nihil haberent quod reſponderent, ſubterfugerunt: coacti tandem a Latinis convenerunt ea lege, ut Latini ſcripto declararent, quid de Spiritus ſancti proceſſione, ejuſve proceſſionis principio ſentirent. Quod cum illi duabus formulis hac de re conſcriptis præſtitiſſent, petiverunt idem a Græcis fieri. Obtemperarunt petitioni eorum Græci, ſcripſerunt formulam qua profitebantur, Spiritum a Filio *ſcaturire, & hauriri, prodi, emitti* ac *profundi*. Acceptam fidei formulam Latini declarari petiverunt, quia ue temporali miſſione prædicta verba accipi poterant, quamquam alii patres de æterna Spiritus ſancti proceſſione eadem accepiſſent. Græci recuſarunt: imperator Latinis ſatisfactum putans, pontificem adiit, & Latinorum ſocordiam accuſavit. Pontifex reſpondit juſtum eſſe, ut ſuam quam ſcripſerant, fidei formulam explicarent, cum particula *Per* quatuor ſignificata habeat, & *ſcaturire*, ac *hauriri* de temporali miſſione & æterna proceſſione Spiritus accipi poſſint. Cumque hac de re diu inter pontificem & imperatorem actum eſſet, dixiſſetque imperator tuos gravate a ſententia anteceſſorum ſuorum diſcedere poſſe, neque ſe conventum ſuum tyrannice cogere velle: juſſit pontifex totum Græcorum conventum ad ſe venire, quo præſente orationem recitavit paulo longiorem, qua res Ferrariæ & Florentiæ geſtas, ſumptus huic rei a ſe impenſos, affectumque pro pace ineunda ſemper exhibitum pluribus commemoravit: ac tandem peroravit, ut omni pertinacia ſepoſita, ad pacem, unionem & concordiam promptiores efficiantur, ſuamque quam ediderant fidei profeſſionem, ad evitandas ambiguitates & tollendas obſcuritates, declararent. Quæ cum Græci ſuo patriarchæ Joſepho retuliſſent, ille imperatori nuntiavit, ſe pacem & concordiam deſiderare, & cum Romana eccleſia conjungi velle, etiamſi imperator contradiceret: ideoque rogare ut optatum ſibi totique Græcorum conventui concordiam ipſe promoveat.

Latini & Græci ſcripto declarant fidem ſuam.

Græci ſuam formulam declarare recuſant.

Pontificis oratio ad Græcos habita.

Joſephus patriarcha, imperator & omnes Græci optant unionem.

Hoc nuntio imperator plurimum perterritus & conſternatus, orationem ad epiſcopos habita perſuaſit concordiam ineundam eſſe, tum quia concordia utilis, diſcordia vero incommoda ſimul & inhoneſta foret. Quæ cum imperator dixiſſet, Græcorum epiſcopi omnes una cum patriarcha, præter unum Marcum Epheſium, alii voce publice profeſſi ſunt, Latinorum ſententiam veram eſſe, ſanctorum patrum doctrinam eſſe, adeoque Chriſtianum non eſſe, dignumque anathemate videri, qui contrarium ſentiret vel crederet. Cumque hæc pontifici nuntiata eſſent, egiſſetque ut de proceſſione Spiritus ſancti nobiſcum gratia Dei convenientes, quid de purgatorio, animabus beatorum, primatu pontificis, de azymo & fermentato pane, deque divina panis tranſmutatione ſentirent, ſcripto aut voce profiterentur; eaque occaſione epiſcopi dixiſſent ſe purgatorium admittere, animas ſanctorum perfectam aureolam in cœlis jam conſecutas eſſe, pontificis Romani poteſtatem univerſalem ſuper omnes eccleſias agnoſcere; de panis vero tranſubſtantiatione ſuorum ſententiæ inhæſiſſent, eademque occaſione Joſephus patriarcha ſubitanea morte defunctus, paulo ante obitum ſcripſiſſet, ſe omnia credere quæ Romana eccleſia credit ac docet, Romanumque pontificem Chriſti vicarium agnoſcere, purgatorium non inficiari: inſtitit Romanus pontifex & impetravit, ut prævia conſultatione, ſcripturarum & ſanctorum patrum inquiſitione, etiam in reliquis fidei controverſiis Latinorum ſententiæ accederent: nimirum quod crederent & profiterentur Romanam eccleſiam de proceſſione Spiritus ſancti non tantum pie ſentire, verum etiam licite & convenientiſſime particulam illam *Filioque* ad ſymbolum addidiſſe; Romanum pontificem in eccleſia primatum tenere, verumque Petri ſucceſſorem eſſe; purgatorium exiſtere, panumque referre ſive in azymo, ſive in fermentato pane ſacramentum euchariſtiæ conſecraretur.

Joſephi patriarchæ ſententia qualis.

Quos errores Græci omen laverint.

His ita peractis a duodecim viris utrimque deputatis, quæ extant unionis litteræ Græce ſimul & Latine conſcriptæ, omniumque eorum qui concilio interfuerant, ſubſcriptionibus approbatæ fuerunt. Peracto ſolenniter per ſummum pontificem ſacro, eædem literæ per Julianum cardinalem primum Latine, deinde vero per Beſſarionem Græce in eccleſia magno omnium gaudio lectæ & promulgatæ fuerunt. Poſtquam ergo Græci genu dextramque pontificis exoſculati fuiſſent, quæſivit pontifex, cur matrimonia ſepararent, aliiſque ritibus quam Romana eccleſia in conſecratione uterentur: item cur non etiam patriarcham Romæ eligerent: ipſique reſpondiſſent, ſe priora illa non ſine cauſa docere ac facere, patriarcham alibi quam Conſtantinopoli non eligere, quia id ſit præter conſuetudinem & privilegia Conſtantinopolitanæ eccleſiæ, dimiſſi ſunt.

Quid Græci de matrimonio.

Dumque hæc agerentur, Armenorum patriarchæ legati ad ſynodum venerunt, præviaque pontificis veneratione & imperatoris debita ſalutatione, dixerunt, ſe ſuamque eccleſiam cum catholica conjungi, atque ipſum ſynodi decretum pie ſervare velle. Quod cum magno omnium gaudio acceptum eſſet, legati iidem magno honore affecti una cum Græcis Florentia diſceſſerunt anno domini 1439. circa diem menſis Julii vigeſimum ſecundum vel tertium. Poſt ſubſcriptiones circa finem extat epiſtola quædam Eugenii papæ de unione Armenorum & Græcorum cum Latinis inita, quaque hoc eodem anno menſe Novembri in quadam publica ſeſſione ſynodali Florentiæ data & ſcripta habetur.

Armenorum unio qualis & quando facta.

Unde neceſſario colligitur Græcos & Armenos hucuſque Florentiæ permanſiſſe; vel quod probabilius eſt, eamdem ſynodum poſt abitum Græcorum & Armenorum aliquot ſeſſionibus, quarum acta nulla extant, continuatam: vel ſaltem aliam quamdam ab hac œcumenica ſynodo diverſam, eodem anno 1439. decimo Kalendas Decembris, quo die ſcripta habetur prædicta Eugenii ſynodica epiſtola, celebratam fuiſſe. Hæc quæ ex præcedentibus ſeſſionibus excerpta ſummatim recenſui, ex Antonino, qui concilio præſens interfuit, hic adſcribenda eſſe putavi, idque lectori gratum fore judicavi. Verba illius hæc ſunt: *Cum Eugenius Bononiæ in curia reſideret, Græci, patriarcha ſcilicet & imperator eorum cum proceribus imperii ipſius tractare cœperunt per oratores cum eo de concordia & unione facienda eorum cum Latinis, ut unum eſſent ovile & unus paſtor. Ad quod efficiendum poſtulabat concilium generale celebrari, in quo præſente Romano pontifice, & patriarcha Conſtantinopolitano, ac imperatore ſuo, per doctores utriuſque partis diſceptaretur rationibus, quid tenendum reſpuendumve foret de veritate Chriſtiana religionis. Quibus annuit ſummus antiſtes.*

Quando hæc ſynodus abſoluta.

Unde ex Conſtantinopoli præfati patriarcha & imperator cum fratre ſuo & magno comitatu, numero fere quingentorum, ſe moventes Venetias applicuere. Ibi percipientes concilium generale Baſileæ congregatum diſſentire ab Eugenio, aliquamdiu ſubſederunt animo ſuſpenſi de loco acceſſus ſui. Nec enim congregati Baſileæ poſt diſſolutionem & irritationem factam concilii per Eugenium deſiſtebant a proſecutione incepti, ſed ſolicite invitabant Græcos Baſileam ad concilium id accedere. Prævaluit tamen auctoritas Eugenii cum ſuaſionibus plurimorum, ut ad præſentiam ſuam ſe conferrent.

Concilium Ferrarienſe.

Et ut ſatisfaceret petitioni eorum, concilium generale indictum eſt & publicatum Ferrariæ celebrandum, quo ipſe Eugenius cum ſua curia e Bononia profectus eſt & venientibus Græcis epiſcopis, & aliis prælatis qui haberi poterant, in brevi vocatis, cœpit materia agitari de proceſſione Spiritus ſancti, quem a Patre & Filio procedere Latina fatetur eccleſia, Græca negabat. Verum quia peſtis Ferrariam cœpit invadere, translatum eſſet concilium aſſentientibus cunctis Florentiam. Ex cum Eugenius eo tendere ſtatuiſſet, inſidiæ ei in via paratæ ſunt ad capiendum eum. Sed deceſſit eis declinavit a via recta, alteram inſuetam aſſumens, & periculum evadens. Florentiam ingreſſus ſummo cum honore & gaudio ſuſcipitur, locatus in eccleſia Prædicatorum. Paulo poſt jecunus eſt cum patriarcha & imperator Conſtantinopolit ni cum doctoribus ſuis & proceribus, cum magna ſolennitate in urbem ingreſſi, & honorabiliter collocati in diverſis manſionibus. Patriarcha vero Conſtantinopolitanus plenus dierum, paulo poſt in fide Romanæ eccleſiæ migravit e ſæculo, ſepultus in eccleſia ſanctæ Mariæ Novellæ.

Transfertur Florentiam.

Convenientibus igitur Latinis & Græcis die Statuta, in loco determinato reſidentiæ papæ in conventu Prædicatorum, publico

publico conſiſtorio, loca unicuique decentia omnes ſortiti ſunt. Et pontifex ſummus in throno eminentiori ornate reſidit, facie verſa ad orientem: juxta quem reverendiſſimi domini cardinales a dextris & a ſiniſtris diſtinctis paulo infra eos. Imperatori vero Græcorum ſedes parata eſt decora e contra pontificem in aliquali diſtantia, vultu converſo ad occidentem.

Domini terram id eſt hemi.

Doctores Latini diſputantes in latere per tranſverſum, ſedes acceperunt verſa ad meridiem. Græci vero magiſtri conſidebant verſi ad Aquilonem: coram circumdantes plurimi aliqui ſteterunt, aliqui in domini terra ſubſtratis tapetis ſe locaverunt. Et ex Latinis quidem aſſumpti ſunt quatuor: duo epiſcopi, unus Coloſſenſis ordinis Prædicatorum in theologia doctor egregius, & utriuſque idiomatis perfectiſſimus; alter ordinis Minorum doctiſſimus: & duo alii, abbas generalis Camaldulenſis utriuſque linguæ peritus dominus Ambroſius, & magiſter Joannes de Monte nigro, profundus theologus, ordinis Prædicatorum provincialis Longobardiæ.

B

Et in capite eorum reſidebat dominus Julianus cardinalis ſancti Angeli, qui nuper venerat ex Baſilea, diſſolvo concilibulo. Ex Græcis epiſcopus Nicænus, & epiſcopus Epheſinus, & quidam alii. Argumentum autem in ea diſputatione fuit magiſter Joannes de Monte nigro præfatus ſolus, & reſpondalis Epheſinus ſolus. Ut autem omnes intelligerent eum, argumentum idiomate Latino utebatur, & reſpondalis Græce: medius autem conſtitutus eſt utriuſque linguæ peritiſſimus quidam, qui promptiſſime, fideliſſime & eloquenter verba Latina argumentis referret in Græco reſpondali, & verba Græca ejus interpretaretur in Latino.

Locus ab auctoritate in theologia plurimum valet.

Poſt aliquas prophetices & ſubtiles rationes & reſponſiones inducitur, placuit partibus procedere per locum ab auctoritate, qui eſt poſitiſſimus in theologica facultate. Inducte ſunt auctoritates multorum doctorum Græce ſcribentium, ut Anaſtaſii, Cyrilli, Didymi, Chryſoſtomi, & maxime magni Baſilii, qui habetur apud eos in magna veneratione ſanctitatis & doctrinæ, qui in libro ad Eunomium de Spiritu ſancto expreſſe aſſerit Spiritum ſanctum procedere non ſolum a Patre, ſed a Filio. Et cum reſpondalis jam non haberet quid diceret, ſubterfugium quæſivit, negans hoc Baſilium in eo libro ſcripſiſſe, ſed mendoſe interpretatum, cum in codicibus ſuis Græce ſcriptis ſecum delatis hoc minime reperiretur.

C

Spiritum ſanctum a Patre Filioque procedere probatur.

Adducti ſunt plures codices Baſilii ad Eunomium Græce exarati, quorum aliqui erant apud Græcos, alii penes Latinos noſtros Græci ſermonis peritos. Et cum in noſtris & aliquibus Græcorum de Conſtantinopoli adductis liquide haberetur, Spiritum ſanctum a Patre & Filio procedere: deprehenſa eſt malitia Græcorum, quod ſcilicet corruperant ſcripta Baſilii, Filium ſubtrahendo in ipſa proceſſione.

Et cum imperator Græcorum diceret in partibus ſuis plurimos haberi tales libros Baſilii Græce ſic continentes, & illis pauciis tunc in medium adductis non ſtandum: reſpondit dominus cardinalis diſputationi præpoſitus; Domine imperator, cum decreveritis ad certamen venire, oportuit magnificentiam veſtram arma veſtra vobiſcum adducere, non in certamine ipſa expectare. Sicque Græci confutati fuere & devicti. Huic diſputationi præſens fui. Sed & aliis diebus convenientes in diſputatione, demum convicti errorem ſuum confeſſi ſunt, & ad emendationem parati, & ad unionem ac incorporationem cum Romana eccleſia diſpoſiti, apoſtolicæ ſedi ſe ſubjicientes.

D

Ille tamen Epheſinus acerrimus diſputator permanens in perfidia ſua, cum aliis ad veritatem fidei reverti noluit. Verum ad patriam rediens, cum cardinalis Venetus deſtinatus legatus in regionem illam, Conſtantinopoli moram traheret, & in ejus ſocietate eſſet venerabilis epiſcopus Coronenſis, dominus Bartholomæus de Florentia ſacræ theologiæ profeſſor egregius & Græci idiomatis non ignarus, placuit idem imperatori Græcorum & proceribus ejus, ut fieret publica concertatio inter epiſcopum Epheſinum præfatum & Coronenſem epiſcopum jam fama ibi celebrem. Quo facto, Epheſinus præfatus iterum ab eo ſuperatus & confuſus eſt, & tanta ex eo abſorptus triſtitia, ut intra paucos dies expiraverit cum ſua perfidia.

E

Item paragrapho ſequenti hæc: *Ex eo ſcilicet 1439. in die dominica menſis Julii celebrata eſt ſolemnis miſſa in eccleſia majori Florentiæ, & præſentibus Eugenio papa cum cardinalibus, & aliis multis epiſcopis & abbatibus, ac etiam imperatore Græcorum cum aliis Græcis, & dominis prioribus Florentinorum cum vexillifero, & maxime populo ibi congregato cum ingenti gaudio, facta eſt dicta reconciliatio Conſtantinopolitanæ cum eccleſia Romana, & confeſſio fidei ſecundum ſymbolum quod cantatur in eccleſiis Latinis per Græcos, & ſuper his facta declaratio fidei tenenda ab omnibus fidelibus Latinis & Græcis*, quæ ſic incipit. *Extat ſupra.*

Tres Græcorum errores, quorum

Et poſt recitatam epiſtolam Eugenii hæc ſubdit: *Irrabant Græci in tribus communiter. Primo, quod Spiritus ſanctus procederet a Patre, ſed non a Filio. Secundo, quod non eſſet purgatorium poſt hanc vitam. Tertio, quod eccleſia orientalis & Conſtantinopolitana non eſſet ſub eccleſia Romana, nec patriarcha Conſtantinopolitanus eſſet inferior Romano pontifice. Horum quodlibet eſt hæreticum. In aliis ritibus ſuis qui non important hæreſim (licet rationabiliores ſint ritus eccleſiæ occidentalis ſeu Romanæ) ſecerunt permiſſi manere; ſicut, quod celebrent in fermentato, quod baptizent in alia forma quam nos, videlicet: Baptizetur ſervus Dei noſtri in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti. Amen. Item quod ordinati in ſacris mentur matrimonio contracto ante ſuſceptionem ipſorum ordinum ſacrorum. Item quid nutriunt barbam. Item quia dent ſacramentum euchariſtiæ ſub utraque ſpecie omnibus, etiam parvulis & multa alia.*

duos ſequitur proteſtantes, tertium minime.

Armeni et Romana eccleſia conſentiunt, vide concilii.

Inſuper & Armeni, & aliqui ex India miſerunt oratores ſuos Florentiam ad dominum Eugenium, poſtulantes & ſupplicantes inſtrui & erudiri in iis quæ ſunt fidei a Romana eccleſia, & uniri cum ea in caritate Chriſti. Qui examinati, in pauciis reperti ſunt diſſentire a catholica fide, & in illis ſubjecerunt ſe correctioni apoſtolicæ ſedis. Quæ de conſilio prælatorum decrevit in ritibus ſuis, qui non ſunt contra veritatem fidei, permitti, ſicut & Græci, licet diſſimiles ſint a moribus Latinæ eccleſiæ: in aliquibus vero, quæ a fide vera diſcrepabant, prohiberi: ut quod ſacramentum confirmationis non habebant in uſu conferendi illi nationi, declarato eſt, quod illi ſicut & cetera ſacraria deberent accipere, credere & conferre; & aliqua alia, quæ nunc non occurrunt menti. Quibus determinationibus acquieverunt.

ſacramenta.

Quibus honoribus Eugenius papa poſt finem concilii Bellationem affecerit, ex Chalcocondyla recitavi ſupra, verbo *concilium*.

h *Anno domini*.] Quo tempore concilium habitum & inchoatum fuerit, & quamdiu duraverit, ex iis quæ ſupra ſummatim dixi, evidenter conſtat.

OBSERVATIO PHILIPPI LABBE, S. J.

De editione concilii Florentini, auctore, ut volunt, Silveſtro Sguropulo, interprete Roberto Creigtono, ſchiſmatico utroque atque hæretico.

Dum ſynopſis noſtra hiſtorica conciliorum generalium, nationalium, provincialium atque diœceſanorum an. 1661. formis exprimenda typothecæ traderetur, venit in manus meas recens ex Hollandia advectum volumen Hagæ comitis in folio impreſſum, hoc titulo: *Vera hiſtoria unionis non verè inter Græcos & Latinos: ſive concilii Florentini exactiſſima narratio, Græce ſcripta per Sylveſtrum Sguropulum magnum eccleſiarcham, atque unum e quinque cruciger is & intimis conſiliariis patriarchæ Conſtantinopolitani, qui concilio interfuit: tranſtulit in ſermonem Latinum, notaſque ad calcem libri adjecit ſereniſſimi, ſacratiſſimi, invictiſſimique Caroli II. magnæ Britanniæ & Hiberniæ regis*, &c. *ſacellanus domeſticus ſeu ordinarius Robertus Creigtonus*, &c. Sed quæ fides huic inſcriptioni habenda ſit, quamque titulus hic magnifice mentiatur, cum alia multa declarant, tum illius operis auctor atque interpres. Qui enim ille ſit vere *Sylveſter* ac barbarus *Sguropulus*, ſi temporum teſtem hiſtoriam, ſi coætaneos poſterioreſque ſcriptores interroges, homo nihili, ignotus, ignobilis, qui unus ſibi teſtimonium dixit, illudque mendaciſſimum, neglectus hactenus ab eruditis, ſchiſmaticus, hæreticus, ac nationis ſuæ, quæ catholicam fidem cum imperatore, patriarcha, epiſcopis, ac principibus doctiſſimiſque viris ſuſceperat, hoſtis infenſiſſimus illico deprehendetur. Neque alia ejuſdem debet eſſe apud cordatos homines ratio, quam Atii, aut Philoſtorgii de Nicæno, Neſtorii de Epheſino, Eutychetis aut Dioſcori de Chalcedonenſi, Hieronymi Pragenſis de Conſtantienſi, Albigenſium de Laterahenſibus conciliis differentium. Quis enim ignoraſe poteſt quid in judices, quid in adverſarios, quin in ipſos quoque interdum patronos advocatoſque ſuos deblaterent, quæ crimina objiciant, quas calumnias texant, qui cauſa ceciderunt rei? Tales plerique Græculi, qui Marco Epheſino antiſtiti ac ſimilis farinæ contumacibus ſchiſmaticis, quam apertiſſimæ veritati ac catholicæ fidei adhærere maluerunt: ſed de his alias conquerendi commodior occurret occaſio. Ad interpretem Creyghtonum venio, cujus effrænis in eccleſiam catholicam (ex qua cum majoribus ſuis defertor profugit) atque efferata rabies ex hoc ipſo titulo libri quem falſo dicit e veritatem amantium manibus nunquam deponendum, ex dedicatione, præfatione, ac notis manifeſtiſſime elucebit, quas ſpurciſſimis in Romanos pontifices, cardinales, epiſcopos, ceteroſque clericos ac laicos, qui interfuerunt, quique ſecuti ſunt, calumniis uſque ad nauſeam tædiumque lectorum referſit. Quodque mirere magis ipſam quoque verſionem ab hac hæretica lue in papam efferveſcente noluit eſſe immunem. Conſule pag. 6. ΩΣ ΤΟΥΣ ΜΑΓΙΣΤΟΥΣ ΟΥ ΔΕΥΤΕ, ΟΤΙ ΠΩΣ ΤΟΥ ΤΟΥ ΠΕΡΙ Ρωμης ΜΙΧΙΣΜΑΤΟΣ ΘΕΜΙΤΟΡΙΟΥ Καιςαρτ ΠΑΥΛΟΥΣΙΟΥ ΟΥΔΕΜΙΑΣ ΣΥΝΤΕΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ΚΑΙΔΕ ΤΟΥΤΟΥ, Η ΘΕΙΟΤΕΡΑ ΕΤΕΡΑ ΜΑΚΡΟ ΔΕΙΤΕ ΕΦΕΣΤΗΚΟΤΑ

μόνον τῆς ἰσότιμος, καίτοιγε ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἀνέκαθεν ἐγγράφως, ὥσπερ τοῦ πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως αὐτὸν ἀγράφως, ὥσπερ τοῦτον τῷ μέχρι τοῦ τῆς γραφῆς: ac fidem verſionis examinet prudens lector. *At nunc pro magnifico dixerunt, quod in Sanctionis epiſtolis non ita Romæ archiepiſcopum patriarcham Conſtantinopolitanum diſertis verbis papa nuncupet, & ſi ſimili ſecum ſphæra dignitatis atque eminentiæ) fratrem*. An quoties papa ſubjectos ſibi archiepiſcopos epiſcoposque fratres compellat, eos in ſimili ſecum ſphæra dignitatis atque eminentiæ conſtituit? nec in Græco textu hæc reperiuntur. *Et inde conjiciebant papam vehementi concitatione ſtagnare pacis inter eccleſias reſarcendæ: quamquam incerta ambiguum, & terminos dimittens, & quis papa verba profundiatim ad ſtruendam revocaret: nam non patriarcham Conſtantinopolitanum, ſed Conſtantinopolitanorum ſcripſit*. Omiſit eddere, ὥσπερ τοῦτον τῷ μέχρι τοῦ τῆς γραφῆς, ac de ſuo interpretationem præcedentium verborum, quæ nemini cordato in mentem venire poterat, adjecit: *Civium non civitatis, quaſi ad ſucceſſorem Petri jus & cura loci pertineret, ad patriarcham tantum regimen populorum*. Scripſit ſanctus Gregorius ad Auguſtinum epiſcopum Anglorum: quis inde nisi demens colligat jus & curam Angliæ ad papam, regimen tantum Anglorum ad Auguſtinum pertinuiſſe? ὃ τοῦτο μὲν τοῦ τοῦτο οὐδὲν ὑγιὲς ἐμπλέκει.

Plura ſubminiſtrabunt catholicæ veritatis amatoribus celeberrimæ adverſus ejuſdem Roberti Creygtoni prolegomena exercitationes Romæ anno ſuperiore excuſæ in 4. opera V. C. Leonis Allatii omnium quotquot vivunt Græcorum eruditiſſimi: a quo etiam & reliqua expectamus, quibus Sguropuli inſanam atque adverſus Latinos omnes, iiſque adhærescentes conterraneos ſuos ſucco ſolligínis referti ſſimæ narrationes refellantur.

Observatio altera Philippi Labbe, S.J.

In eadem ſynopſi hiſtorica monuimus illuſtriſſimum Spondanum nonnulla collegiſſe de *Magnentino* conventu menſe Martio an. 1439. & de altero quoque in eadem Baſileensium cauſa celebrato, necnon de Norembergenſibus an. 1438. habitis. Addidimus quoque *Bituricenſem* alterum conventum, Caroli regis VII. qui in illa urbe frequens ademit, juſſu fuiſſe coactum, in quo poſt varias altercationes auditæ ſunt Eugenii papæ IV. & Baſileenſium legationes, reſponſumque a rege die 4. Nonas Septembris an. 1440. ſtatuiſſe ſe perſeverare in obedientia Eugenii pontificis, nec alium recognoſcere Romanum pontificem, quam Eugenium &c. Quædam in miſcellaneis noſtris hiſtoricis jam ab an. 1651. edideram decerpta ex hiſtoria Auguſtini Patricii Senenſis, quam manu exaratam atque ex bibliotheca Chriſtianiſſimi regis deſcriptam penes me habeo. Stetius vero fuerit integram oculis legentium ſubjicere, quam varia hinc inde ſegmenta ac particulas proponere. Ex illius mſ. exemplari, quod extat Romæ in Vaticana bibliotheca, plurima ſane delibavit Horatius Juſtinianus. Nos ſuis omnibus numeris abſolutum illud opus, ſive ſummarium actorum concilii Baſileenſis (multa quoque ad Florentinam ſynodum ſpectantia identidem inſeruntur) juſſu Franciſci cardinalis Piccolominei an. 1480. conſcriptum hic exhibemus.

Observatio tertia Philippi Labbe, S.J.

Promiſſam jam ſæpe ſæpius Auguſtini Patricii ſummam, tibi nunc lector exhibemus, de conciliorum Baſileenſis ac Florentini, iiſdemque ſubnexorum Lateranenſis ac Lauſaneenſis hiſtoria, a pluribus jam eruditis viris expetitam, & ab Horatio Juſtiniano, Odofrico Raynaldo, aliiſque ex MS. Vaticanis allegatam. Nos eam debemus apographo, quod inter ſchedas bibliothecæ regis Chriſtianiſſimi reperimus atque exſcribendum curavimus. Subjicientur reliqua eorumdem conciliorum ſupplementa quæ nobis occurrerunt. Quis enim omnia poſſit, etiamſi maxime conetur, voluminibus ſuis comprehendere? Sufficiet editiones præteritas quampluribus de novo additis locupletaſſe: & ſi quid momenti alicujus inciderit in manus noſtras, aut ab aliis interim typis excuſum ſit, uni alterive tomo reſervare.

ANNO CHRISTI 1432.

SUMMA CONCILIORUM BASILIENSIS, FLORENTINI, LATERANENSIS, LAUSANENSIS, &c.

ANNO CHRISTI 1432.

Auctore Auguſtino Patricio canonico Senenſi, juſſu Franciſci Piccolominei cardinalis Senenſis, anno reparatæ ſalutis humanæ 1480. conſcripta.

PRÆFATIO.

Cum ad ſedandum diuturnum, & perniciosiſſimum ſchiſma, quod eccleſiam Dei, per annos circiter 40. non ſine gravi reipublicæ Chriſtianæ detrimento vexaverat, generale concilium Conſtantiæ in Germania legitime congregatum eſſet, procurante Sigiſmundo Cæſare, & præſidente ab initio Joanne XXIII. pontifice maximo; tandem unio & pax reperta eſt, & omnis ſeditio ſublata. Poſt mortem namque Gregorii XI. Romani pontificis, cum Urbanus VI. Romæ illi ſubſtitutus eſſet anno ſalutis 1377. nonnulli cardinales, receſſione facta, quod dicerent illum per tumultum, & impreſſionem Romanorum extortum eſſe, poſt tres menſes Robertum cardinalem Gebennenſem in Romanum pontificem apud Fundos (Joannæ reginæ præſidio) conſecrarunt, Clementem VII. eum appellantes. Urbano deinde Romæ fatis functo, Bonifacius VIII. ſucceſſit, & illi Innocentius VI. & paulo poſt Innocentio Gregorius XII. Clementi autem antipapæ, poſt annos XVI. Avenioni decedenti, Petrus de Luna ſubrogatus eſt, Benedictus XIII. nominatus: qui per tempora concilii Conſtantienſis, & etiam diu poſtea in ſua pertinacia perſeveravit. Cardinales utriuſque pontificis Gregorii ſcilicet & Benedicti, cum illis abrogationem pontificatus, quam pro unione eccleſiæ in electione juraverant, perſuadere non poſſent, communi conſilio Piſanam ſynodum celebrarunt. In qua Gregorio & Benedicto exauctoratis, Alexandrum V. Romanum pontificem legitimum dixerunt, ſed cum Gregorius & Benedictus decreta concilii Piſani, ſpernentes dignitatem retinere conarentur, & pro duobus tres viderentur eſſe Romani pontifices, ſtatutum eſt aliud concilium celebrari oportere poſt triennium in loco ab Alexandro, vel ejus ſucceſſore nominando. Verum extincto infra annum Alexandro Balthaſar Coſſa Bononiæ a ſenatu ei ſubrogatus eſt, Joannes XXIII. nominatus; qui inſtante tempore indicti concilii, illud Romæ juſſit conveniri. Bulla interim (ut ajunt) procuransne concilium, quod timebat, rite celebrari poſſet. Pulſus deinde Joannes præter opinionem Roma a Ladislao rege Neapolitano Florentiam conceſſit: ubi petente Sigiſmundo Cæſare, & urgentibus cardinalibus generale concilium Conſtantiæ in Germania, indixit ad Kalendas Novembris anno ſalutis 1414. in quo concilio Gregorius per procuratores pontificatu ſe abdicavit. Joannes de fuga, retractus ac privatus eſt: Benedictus etiam exauctoratus & damnatus. Et communi omnium patrum ſententia Martinus V. Romanus pontifex appellatus, quem omnes Chriſtiani aliis poſthabitis, ut Chriſti vicarium ſuſceperunt unicum & verum. Hæc ſancta ſynodus Conſtantienſis inter alia multa, quæ ſanctiſſime ſtatuit ad confirmandam unionem fidelium, ad extirpandas hæreſes, quæ pluribus in locis invaleſcebant, & præſertim apud Bohemos; ad emendandos mores, & clericorum vitam, decretum illud promulgavit, quod Frequens appellatur: quo ſancitum eſt ut quinquennio poſt finem Conſtantienſis concilii, aliud concilium celebraretur, & illo finito aliud per ſeptennium, & deinde ſingulo quoque decennio conveniant præſules ad concilium generale: locum autem futuri concilii voluit ſemper nominari per menſem ante diſſolutionem præſentis a Romano pontifice, approbante & conſentiente concilio. Quod ſi pontifex non adeſſet, voluit ab ipſe concilio. Prædicti autem temporis prorogationem

ANNO CHRISTI 1431.

nem omnino prohibuit; abbreviationem ex causa A
concessit; locum vero concilii semel nominatum a
nullo voluit posse mutari: neque a pontifice maxi-
mo, nisi urgentibus necessitatibus, bellorum vi,
pestis & hujusmodi. Ex tunc de consilio sacri sena-
tus, ad votum nationis Italiæ, Papia urbs nomi-
nata est pro futuro concilio post quinquennium,
& adventante fine quinquennii Martinus pontifex
anno VI. sui pontificii apostolicos sacros nuncios,
qui vice sua concilio præsiderent, Petrum archie-
piscopum Cretensem, Jacobum episcopum Spole-
tanum, Petrum abbatem Rosacium, ac Leonar-
dum Florentinum ordinis Prædicatorum generalem
magistrum Papiam transmisit, cum plena potesta-
te omnia tractandi, & agendi, quæ rebus recte
conficiendis essent opportuna; & concilium ipsum, B
(si res ita exigeret) ad aliam ipsius nationis urbem
transmutandi: sedemque post septennium pro alio
concilio statuendi secundum decreta Constantiensis
synodi. Verum cum sæviente peste patres Papiæ
pellereatur, communi consensu Senas concilium
transferre placuit. Convenerunt igitur undique
patres cum apostolicis legatis synodum perficien-
tes ad annum salutis 1424. ibique post multa, quæ
utiliter tanxerunt, Basilea urbs Germaniæ supra
Rhenum, pro futuro concilio ad septennium est
nominata, pontificis Martini anno VII. præsiden-
tibus ipsius concilii Senensis, & omnibus nationi-
bus pari voto decernentibus. Appetente termino
quo Basileæ concilium celebrari oportebat, Mar-
tinus pontifex cum adversa valetudine premeretur, C
anno salutis 1431. pontificii vero sui 14. Kalendas
Februarii, Julianum Cæsarinum cardinalem S. An-
geli legatum apostolicum, qui nomine suo, &
S. R. E. Basilensi synodo præsideret, præmisit;
cum plena potestate omnia agendi, tractandi &
concludendi, quæ ad reformationem ecclesiastici
status, ad hæreses ubique extirpandas, ad redu-
ctionem orientalis ecclesiæ, ad conservationem
ecclesiasticæ potestatis, & ad communem omnium
Christianorum utilitatem, tranquillitatem & pa-
cem necessaria, & opportuna viderentur, ac de
omnibus cognoscendi, statuendi, & concernendi
cum consensu, & consilio patrum sacri concilii.

I.

Principium concilii Basileensis.

QUARTO igitur Nonas Martii, ejusdem an-
ni quo die secundum decreta Constantiensis
synodi inchoari oportebat concilium Basileense,
Alexander abbas Virziliacensis ordinis S. Bene-
dicti, Eduensis diœcesis, vir doctrina clarus, con-
vocatis canonicis, & collegio ecclesiæ Basileensis,
ac plurimis aliis viris egregia virtute præditis. Vi-
ri fratres (inquit) nostis, quod nudius tertius
anni septem completi sunt a fine concilii Senensis,
& secundum illius, & sanctæ Constantiensis syno-
di decretum heri Basileense concilium in hac vestra
urbe erat incipiendum; ad quod prælatos omnes E
quorum interest absq; alia vocatione sub pœnis ju-
ris venire oportebat. Adsum ego obedientiæ filius
paratus alios qui venturi sunt ad concilium expe-
ctare, & nobiscum interim, & cum his qui venerint
omnia agere, quæ pro salute Christianæ plebis in
conciliis tractari consueverunt, præsertim pro re-
ductione Hussitarum ad viam salutis, pro censura
morum ecclesiasticorum, tam in capite, quam in
membris, & pro pace & quiete omnium Christia-
norum, rogans vos omnes ut locum aliquem ido-
neum, & horam congruam statuere velitis, & re-
bus gerendis concilii nomine mecum incumbere,

Virziliacen-sis.

protestans per me non stare, quin decreta SS. con- ANNO
ciliorum impleantur. CHRISTI 1431.

II.

Confirmatur legatio cardinalis Cæsarini ab Eugenio.

INTER hæc Martinus pontifex Romæ moritur
eodem anno, & Eugenius IV. ei subrogatus
Juliano cardinali sancti Angeli pridie Kalendas
Junii injunxit, ut rebus Boemicis confectis, Ba-
sileam ad concilium se conferret: ibique si præsu-
les justo numero convenisse cerneret, sicut Marti-
nus statuerat, apostolicæ sedis nomine præsideret
secundum Constantiensis synodi decreta. Julianus
autem cardinalis legatus acceptis mandatis ab Eu-
genio, cum occupatus adhuc esset in expeditione
Bohemica (Martinus enim ei injunxerat, ut si Ba-
sileæ congregatos patres non inveniret, rebus Bo-
hemicis incumberet) suos nuncios misit Basileam,
qui nomine suo concilio præsiderent, quoad ipse
commode posset, venire, neque multo post ipse
secutus est, & Basileæ concilium inchoavit.

III.

SESSIO PRIMA

Concilii Basileensis.

ANNO salutis 1431. septimo Idus Decembris.
Cum jam supra tres menses patres qui ade-
rant Basileæ, una cum legato apostolico de rebus
gerendis consultassent, primam sessionem publice
tenendam ad 19. Kalendas Januarii statuerunt: id-
que publico edicto palam nunciarunt. Præcipie-
bat enim omnibus quos conciliis interesse more
majorum oporteret, apostolici legati præsidentis
& concilii nomine, ut sub pœnis juris die dicta
in cathedrali basilica convenirent. Ut autem sta-
tuta dies advenit, congregati sunt patres in basili-
ca civitatis; & Perhibertus episcopus Constantien-
sis rem divinam celebravit, Spiritus sancti gra-
tiam expostulans; tum aliis supplicationibus &
precibus rite peractis legatus apostolicus pontifi-
cali habitu præsidens, circumstantibus aliis præ-
latis, mitra alba, pluvialique ornatis concionem
præclaram habuit: singulos exhortatus ad ea sta-
tuendum quæ Deo grata, & reipublicæ Christia-
næ salutaria esse cognoscerent. Deinde Constan-
tiensis præsul, ut suggestum ascendit, sacrosan-
ctæ Basileensis synodi nomine decretum Constan-
tiensis concilii, quod Frequens appellant, de con-
ciliis generalibus frequentandis perlegit. Tum re-
censuit ut Papiense concilium per Constantiense
fuerit indictum, & deinde Senas translatum: In-
de decreta Senensis concilii recitavit; quibus Basi-
leensis synodus post septennium indicebatur. Po-
stremo approbationem primam Martini V. ponti-
ficis maximi, & facultatem præsidendi in concilio
Basileensi Juliano cardinali S. Angeli datam, &
deinde Eugenii IV. publicis documentis omnibus
ostendit.

Demum decreta infrascripta legesque a con-
cilio sanciendas rogavit. In primis concilium Ba-
sileense congregatum canonice, ac legitime con-
venisse ex auctoritate Constantiensis & Senensis
conciliorum, & Martini V. & Eugenii IV. Ro-
manorum pontificum approbatione & decreto;
in eoque præsidere apostolicæ sedis legatum: pro-
inde generale concilium ab omnibus esse censen-
dum, omnesque qui ex lege concilia generalia ob-
noxii sunt adire, huc venire oportere. Versari

autem

ANNO CHRISTI 1432.

autem debere hanc ſanctam ſynodum totis viribus in primis ad extirpandas hæreſes ex eccleſia Dei, quæ multis in locis pullulant: tum ad pacandos Chriſtianorum animos, ſedandaſque fidelium contentiones; poſtremo ad mores vitamque clericorum, & populi Chriſtiani ubique reſtituendos, emendandoſque; licere omnibus qui in ſynodo eſſent, libere loqui, proponere, & conſulere de omnibus rebus ad utilitatem publicam ſpectantibus.

Decretum Toletani concilii de modeſtia, & gravitate ſervandis in ſeſſionibus, & deliberationibus concilii comprobandum. In eo continetur in ſacris ſeſſionibus nemini licere clamoroſis aut inconcinnis vocibus perſtrepere, fallaciis vanis, immodeſtis riſibus, obſtinatis diſceptationibus, jurgiis, contumeliis, aut ineptis contentionibus concilium perturbare, irriſores, perturbatoreſque homines ejicendos eſſe, prænominationes aut prælationes in ſedibus, aut titulos in rebus gerendis cuivis adſcriptos nemini nocere aut prodeſſe, nemini jus, aut dignitatem quoquomodo addere, aut demere, ſed unumquemque in priſtino ſtatu conditioneque, qua ad concilium venerat permanere. Decretum Conſtantienſis concilii quo impedientes, aut quoquomodo moleſtantes eos qui veniunt, morantur, aut redeuntes a concilio graviſſimis pœnis coercent; illis ipſis quibus mulctantur excommunicati ſingulis annis in cœna domini, approbantur & decernuntur in illos qui quovis pacto perturbare, impedire, prorogare, ſeu diſſolvere conarentur Baſileenſe concilium graviter animadvertentur. Omnes qui in concilio interſunt, omnium ſuorum beneficiorum fructus integre ac ſi in ipſis beneficiis reſiderent percipere oportere. Poſtremo quoſdam deputatos ſcribas concilii qui acta publica annotarent, alios qui ſcribarum ſcripta emendarent, alios qui concilii negotia promoverent: alios vero qui pro meritis & dignitate cuique locum, & ſedem in concionibus aſſignarent, his omnibus communi patrum conſenſu legitime decretis atque firmatis prima ſeſſio ſoluta eſt.

A

B

C

IV.

Diſſolutio concilii Baſileenſis ab Eugenio.

D

Dum hæc Baſileæ aguntur, Eugenius pontifex maximus, Romæ ad XV. Kalendarum Januarii ſui pontificii anno primo, ex ſententia ſacri ſenatus auctoritate apoſtolica concilium Baſileenſe diſſolvit: legatum ſuum cardinalem Julianum revocat, & aliud concilium Bononiæ poſt annum cum dimidio celebrandum publice indicit: cui per ſeipſum cum ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalibus præeſſe pollicetur. Tum decennio poſt finem Bononienſis concilii aliam ſynodum Avenioni congregandam publicis edictis decernit: vocatque ex eo tempore per apoſtolicas literas omnes, quos generalibus conciliis intereſſe SS. patrum decreta volunt. Cauſas autem hujuſmodi diſſolutionis, & revocationis has eſſe diſſeminavit. Patres parvo numero non ſupra decem Baſileæ conveniſſe; quamvis tempus præſcriptum ſeptennii ante octo menſes eſſet elapſum: neque videri æquum a tam paucis epiſcopis univerſæ eccleſiæ leges præſcribi: Rigere hyemale tempus; neque veriſimile eſſe illos, qui nondum venerunt in poſterum venturos: Bellum exortum eſſe inter *Joannem Burgundiæ, & Fredericum Auſtriæ duces: omnemque circa Baſileam regionem ex bello vexari: proinde non poſſe patres tuto illic congregari, multos convenire non poſſe, paucos non eſſe idoneos tam multis & magnis rebus agendis. Jam pridem ſub Martino pontifice tractatum fuiſſe de unione orientalis eccleſiæ cum occidentali, Joannem Paleologum imperatorem, & Joſeph patriarcham Conſtantinopolitanum oratores ad ſe Romam miſiſſe, qui executionem conventorum cum Martino nomine eccleſiæ Græcianæ expoſcerent. Expedire admodum reipubl. Chriſtianæ hanc Græcorum & Latinorum unionem, nihil utilius ſalubriuſque hoc tempore fieri poſſe, illis Baſileam adire non facile eſſe. Et ex tribus Italiæ civitatibus oblatis Roma, Bononia & Ancona, Bononiam elegiſſe; non eſſe tantam occaſionem omittendam, neque ullo modo ſpernendam tot populorum ſalutem. Non poſſe rurſus vocari patres ad concilium Baſileæ ſine temporis prorogatione; Interea diem Græcis promiſſam adventare, eodem tempore duobus locis congregari eccleſiam non licere, neque ſi id fieret, poſſet utrobique eſſe ſynodum generalem, & bis convenire laborioſum omnibus, & pleriſque impoſſibile. Audiiſſe præterea patres qui Baſileæ eſſent hæreticos Bohemos publice ac legitime damnatos. Conſtantienſis ac Senenſis conciliorum auctoritate, nunc iterum ad diſputandum, & contendendum ſuper damnatis articulis provocaſſe in dedecus & contemptum apoſtolicæ ſedis, ſacrorum conciliorum, ſanctorum patrum decretorum, & imperialium legum jubentium damnatos hæreticos non audiri. Ad hæc adjungi adverſam valetudinem, qua in principio ſui pontificatus correptus ſit, non facile eſſe corpori per morbum confracto tantum itineris conficere: & res magnas quæ immineret præſentis pontificis, & ſacri ſenatus admodum indigere. Fore ſi ad annum cum dimidio res differatur, ut recuperata valetudine ad locum viciniorem, & ipſe cum Romana curia facile accedat, & tempore magis opportuno orientales & occidentales conveniant frequentiores. Adeſſe prætereaque plures alias cauſas quæ hoc fieri ſuadeant qua literis explicare non eſſet tutum, neque reipubl. expedire omnibus eſſe notas, eas venturas in lucem cum tempus fuerit: Hæc & multa alia apoſtolicus omnibus Chriſtianis manifeſtavit Eugenius, eademque utriuſque ordinis principibus præſcripſit, juſſitque Baſilea patres diſcedere, & ad Bononienſe concilium ſe omnes præparare.

E

ANNO CHRISTI 1432.

V.

Litera Baſileenſium contra diſſolutionem concilii.

Patres autem, qui Baſileæ convenerant, his auditis, literas & epiſtolas per univerſum Chriſtianum orbem pridie Kalendarum Februarii anno ſalutis 1432. datas diſſeminarunt: afferentes vago rumore ſe accepiſſe vulgo ferri Baſileenſe concilium diſſolutum eſſe; falſos eſſe hos rumores, neque a quopiam admittendos. Conveniſſe patres Baſileæ ex omni orbe Chriſtiano; conſtituiſſeque generale concilium auctoritate Conſtantienſis, & Senenſis ſynodorum, Martini V. & Eugenii IV. Romanorum pontificum; adeſſe apoſtolicæ ſedis legatum, cum plena poteſtate, omnia rite ſervata. Non eſſe credendum Eugenium pontificem virum integerrimum & ſanctum, tot majorum & ſuis decretis velle obviare, ac Spiritus ſancti opera velle impedire, ſe autem in publica ſeſſione ſtatuiſſe in concilio Baſileæ legitime congregato perſeverare, neque ante inde diſcedere quam omnia propter quæ convenerunt Deo benevolente recte componantur. Proinde monere orareq; omnes

* Philippum.

ANNO CHRISTI 1432.

nes ut ad concilium veniant, quorum intereſt, eique pro utilitate publica votis & opere, omnique ſtudio & diligentia faveant. Titulus autem literarum concilii hujuſmodi erat. Sacroſancta generalis Baſileenſis ſynodus in Spiritu ſancto legitime congregata generale concilium faciens, & univerſalem eccleſiam repræſentans, &c. Dilecto eccleſiæ filio N. ſalutem & omnipotentis Dei benedictionem.

VI.

SESSIO SECUNDA.

AD XV. Kalendas Martias, deinde convenerunt ſecundo patres in publica ſeſſione, & hæc communi conſenſu ſtatuerunt, ſacroſanctam ſynodum Baſileenſem auctoritate Conſtantienſis, & Senenſis conciliorum, jubenteque apoſtolica ſede indictam, canonice Baſileæ congregatam, atque inchoatam eſſe. Decretum Conſtantienſis concilii quo declaratur generalia concilia legitime congregata a Chriſto domino immediate poteſtatem habere, eique unumquemque obedire oportere, etiam ſi Romanus pontifex ſit, in his quæ pertinent ad fidem, & ad generalem eccleſiæ reformationem approbatum, inſtauratumq; Aliud etiam decretum innovatum, quo ſynodus Conſtantienſis ſtatuit non parentes conciliis rite convocatis gravi pœna mulctandos, etſi ſit Romanus pontifex. Baſileenſem ſynodum legitime in Spiritu ſancto congregatam a nullo, neque etiam a pontifice maximo, diſſolvi, prærogari, transferrive poſſe, ſine expreſſo ipſius concilii aſſenſu. Patres in concilio reſidentes, aut alios quoſlibet ad concilium pertinentes, non poſſe a quoquam, etiam a Romano pontifice, revocari, citari, aut quovis modo moleſtari non aſſentiente concilio; neminem ad concilium proficiſci volentem impediri, aut retardari debere, pœnas & cenſuras a quovis judice, & a pontifice maximo contra tales irrogatas nullas eſſe. Neminem licere ante finem concilii diſcedere ſine venia præſidentium concilii: tunc autem recedentes dimittant alium qui vices ſuas gerat. Poſtremo additi ſunt promotores duo ſacri concilii; & notarius unus, & ſecundæ ſeſſioni finis datus eſt.

VII.

Bohemi invitantur ad concilium

INTER hæc cum ſynodus jam binis literis Bohemos ad reconciliationem, & concordiam provocaſſet; tandem nuncios duos ad eos delegavit Joannem Nider prædicatorem, & Joannem Mulubrum Ciſtercienſium ordinum profeſſores, qui cum non auderent Bohemiam ingredi, in hanc ſententiam ex Nurimberga ſcripſerunt nonis Januarii 1432. ſacroſanctam Baſileenſem ſynodum inter alias curas quibus aſſidue pro ſalute fidelium urgeretur, nulla magis ſollicitari, quam pro reductione & reconciliatione Bohemorum, ferre ini- E quo animo tantam inter Chriſtiani nominis viros diſſenſionem, tam crudeles & inexpiabiles inimicitias, tot animarum Chriſti ſanguinem redemptarum jacturam. Monere igitur, orare, & obſecrare, ut depoſita jam tandem feritate, cogitare quæ pacis ſunt, & unire ſe reliquo Chriſtianæ reipublicæ corpori velint. Proinde deſignent legatos ſuos ad concilium cum plena poteſtate; Inventuros ſanctam ſynodum optime ad reconciliationem animatam, modò ipſi ſalutares conditiones, honeſtaſque afferant. Ut autem tuto ad concilium proficiſci poſſint, miſſuros ſe ad eos fidem publicam, ſi velint, nomine Baſileenſis ſynodi & aliorum quos deſideraverint. Mittant & ipſi publicam fidem ut & noſtri ad eos poſſint commeare. His acceptis, Pragenſes cives (ea enim civitas regni caput eſt) literis reſponderunt accepiſſe ſe ſacri concilii & ſuas epiſtolas gratiſſimo animo (quandoquidem caritatis, & benevolentiæ plenæ eſſent altriceſque pacis & unionis) ſed quoniam ea de quibus in illis agebatur, ſpectarent ad univerſum regnum, ſe non potuiſſe inconſultis aliis provincialibus concilio reſpondere. Indixiſſe igitur conventum totius regni ad Idus Februarii Pragæ. Orare ut Nurimbergæ aliquamdiu præſtolari velint, futurum ut brevi bonam procerum, & popularium Bohemiæ mentem cognoſcant: interim patribus qui Baſileæ ſunt, cauſam cur non reſcripſerint nuncient, mittantque fidem publicam, qua ultro fuerant polliciti crebris hinc inde literis datis, tamdiu Bohemi ſtaturunt Egræ, (urbe haud longe a Nurimberga) cum oratoribus concilii convenire, ibi tractaturi de modo conveniendi cum concilio, & de fide publica pro legatis ſuis conficienda.

VIII.

Congregatio eccleſiæ Gallicanæ Bituris.

INTEREA Galliarum prælati dum contrariis Romani pontificis, & Baſileenſis concilii mandatis vexantur, hinc a patribus vocantur ad ſynodum, inde jubentur Bononiæ ad tempus convenire. Juſſu regis ad tertium Kalendarum Februarii Bituris congregantur, ibique eccleſia Gallicana communi conſenſu declarat concilium Baſileæ legitime eſſe congregatum, neque inde poſſe aut debere quoquomodo transferri: & non modo utile eſſe, & conveniens concilium non diſſolvi, ſed neceſſario Baſileæ eſſe perficiendum propter res Bohemicas: Bohemos hæreticos multitudine & ferocitate inſuperabiles eſſe, ſæpeque noſtros milites & nemine proſequente ab eorum facie fugiſſe, vocatos ad concilium ſub ſpe reconciliationis, & pacis jam conditiones accepiſſe, & legatos deſignaſſe, ſi veniant, & unionem recipiant; nihil felicius poſſe deſiderari; magnaſque eſſe habendas Deo & concilio gratias: Si enim in ſua perfidia pertinaciter perſeverent, facile ab univerſali eccleſia poſſe decerni quo pacto ſunt coercendi; & ipſis auferri querelam illam, quam ſuper catholicis inculcant, ſe inauditos fuiſſe damnatos. Nimis perniciosiſſimum eſſe eccleſiæ Dei permittere hanc hæreſim diutius vivere, quæ jam pluribus in locis non ſine gravi periculo ſerpere incipiat. Si transferatur concilium; Bohemos non venturos, prædicaturoſque ubique eccleſiam Dei ab eorum facie fugiſſe. Proinde Galliæ prælatos concilium adire debere, & legatos mittere ad Eugenium pontificem rogaturos pro reipublicæ Chriſtianæ commodo, ut concilii diſſolutionem revocet, ſinatque Baſileæ ſynodum eſſe; in qua ſalubriter a patribus incepta poſſint abſolvi. Delegatus eſt eccleſiæ Gallicanæ legatus ad pontificem archiepiſcopus Lugdunenſis; qui hæc omnia patribus qui Baſileæ erant literis nunciavit, eoſque exhortatus eſt, ut cum ſummo pontifice, qui caput eccleſiæ eſſet, modeſte agerent. His auditis patres concilii literis Gallorum regi, quod hoc fieri procuraverit, gratias agunt, orant, det operam quamprimum Galliarum prælati petant concilium. Ipſeque legationem inſignem mittat. Futurum ſi hoc fiat, ut ſyno-

Anno Christi 1432.

dus tantis patribus aucta, & tanti regis judicio approbata, tuto conſulere reipublicæ poſſit. Idem conſultoribus regis: idem pleriſque aliis, qui apud regem auctoritate & gratia valebant ſcribunt. Lugdunenſem autem præſulem quod eum hujus decreti auctorem putabant, maximis efferunt laudibus, illumque vehementer exhortantur, ut dimiſſa legatione ad Urbem, quam inutilem arbitrabantur, concilium quamprimum adeat. Ita videri Spiritui ſancto, & ſibi, magis expedire utilitati eccleſiæ quod auctoritate ſua exemploque alii prælati concilium certatim ſint petituri.

IX.

SESSIO TERTIA.

Tertia inter hæc ſeſſio publica Baſileæ celebratur anno ſalutis 1432. pridie Kalendarum Maii, in qua hæc communi conſenſu decernuntur. Concilium Baſileenſe legitime in Spiritu ſancto congregatum ad pernicioſiſſimam Bohemorum hæreſim, quæ armis opprimi non poteſt concilio extirpandam, & bellorum rabiem ſedandam; quæ Chriſtianos principes vexat, ac etiam Chriſtianorum normam moreſque collapſos in melius reſtituendos non poſſe a quopiam diſſolvi aut prohiberi, diſſolutionem concilii Baſileenſis ab Eugenio pontifice factam nullam eſſe & irritam. Patres in concilio Baſileæ perſeverare oportere, uſque ad conſummationem rerum pro quibus ſunt congregati. Eugenium pontificem maximum literis & nunciis ſæpe requiſitum ut ad conſilium veniat, aut legatos ſuos mittat, utque diſſolutionem concilii revocet; hæc facere recuſantem rurſus publico edicto ad concilium vocandum, monendumque ut diſſolutionem revocet intra trimeſtre tempus, cardinales etiam ſanctæ Romanæ eccleſiæ intra dictum terminum vocandos, quoniam ad tantas res conficiendas pontificis præſentia & cardinalium perneceſſaria ſint. Quod ſi intra præſcriptum tempus pontifex & cardinales venire neglexerint, daturos operam patres concilii, ne quid ob eorum culpam detrimenti reſpublica patiatur: Cardinalem ſanctæ Crucis ab hoc edicto immunem eſſe voluerunt, quod is in tractanda pace inter Angliæ & Galliæ reges eſſet occupatus. Hæc eadem mandaverunt notificari Romano pontifici & cardinalibus per quoſcumque utriuſque ordinis principes ac per omnes cujuſcumque dignitatis eſſent; quod ſi ad eos tuto accedi non poſſet, voluerunt ſatis eſſe in urbibus vicinis Sutrio, Viterbio, Senis id publicari, & ſi id fieri commode non poſſet, legitimam eſſe vocationem in cathedrali Baſileenſi eccleſia factam omnes & alios prælatos quoſcumque ſecundum ſanctorum patrum conſtitutiones venire ad generale concilium oportere, pari ratione vocandos, citandoſque. His decretis atque firmatis, dimiſſa concio hujus diei eſt.

X.

SESSIO QUARTA.

Nequa multo poſt ad XII. Kalend. Julii quarta ſeſſio eſt celebrata, in qua ad conſulendum indemnitati cardinalium, qui ad concilium veniſſent, alioſque provocandum ad veniendum, ſtatutum eſt vacante ſede apoſtolica, durante concilio electionem ſummi pontificis futuri nullibi fieri poſſe niſi in ipſo concilio, alibi factam irritam eſſe ac nullam. Electores, electum, & in eum conſentientes fidelium communione privatos atque ab omnibus dignitatibus, a nullo alio niſi a ſancta ſynodo poſſe abſolvi. Prælatos principeſque omnes utriuſque ordinis eccleſiaſticos, & ſeculares, ac omnes alios, quos ex lege conciliis intereſſe oportet, abſolutos a juramentis eſſe, quibus ſummo pontifici alterive forſitan obligarentur, ne ad concilium venirent; pœnas, cenſuras, mulctas ſeu privationes, dignitatum, beneficiorumve propter hanc rem in quemlibet attentatas, etiam a ſummo pontifice irrita eſſe & vana, concilium Baſileenſe plumbea bulla in ſuis literis more Romanæ curiæ uti debere; cui ex uno latere Spiritus ſancti immiſſio in columbæ forma; in altero literæ hujuſmodi: Sacroſancta generalis ſynodus Baſileenſis, ſint ſculptæ, pontificem Romanum dum concilium Baſileæ ſedet, neminem quamdiu a concilio ipſo abeſt ad dignitatem cardinalatus ſublimare poſſe, aſſumptos contra hujus decreti auctoritatem, non modo illa, ſed omnibus aliis dignitatibus & honoribus, quibus forſitan antea ornati erant, eſſe privatos. Ut cardinales aut eos honorantes, aut ita eos appellantes excommunicatos eſſe, præfecturam adminiſtrationemque civitatis Aventionenſis, & Veneſini comitatus, quæ ad Romanam eccleſiam pertinent, Alphonſo cardinali ſancti Euſtachii committendam, pro pace & quiete illorum populorum, quod præfectum ab Eugenio pontifice miſſum recipere nollent, illeque in eos jam arma pararet. Poſt hæc cum apud Egram inter oratores concilii & nuncios Bohemorum de forma ſub qua fide publica a concilio, & a Sigiſmundo Cæſare exigebant conveniſſet, ſynodus in hac ſeſſione illam publico edicto firmavit, & Joannem Mulubrum ad Cæſarem miſit, ut ejus etiam nomine publica fides Bohemis daretur. Ipſos autem Bohemos dulciſſimis atque humaniſſimis literis hortatus eſt ad unionem & pacem. Et dum concordiæ hujuſmodi tractatus penderent induciæ utrimque ſtatutæ, decretum inhibitionis, ne vacante apoſtolica ſede concilio durante, ad electionem alibi procedatur cardinalibus per literas concilii nunciatur, tempuſque decernendum in concilio Lugdunenſi ſtatutum ad intrandum conclave poſt mortem pontificis ad novum ſubrogandum, prorogatum eſt ad quadraginta dies, ut cardinales, qui procul abeſſent, convenire ad electionem in concilio commode poſſent, hortatur, rogat, jubetque ſynodus ne cardinales pontificis morte contingente contra decretum electionem faciant, ne eccleſiam Dei ſcindant, ne lacerent inconſutilem Chriſti tunicam, minaturque tranſgreſſoribus acerrimas pœnas, ac demum divinam ultionem: Carolo Francorum regi decretum & inhibitionem cardinalibus miſſam literis indicat, rogatque magnis affectibus, ut concilii ſtatutis faveat, compeſcatque renitentes, nullumque pro Romano pontifice cognoſcat aliter electum, idem ſenatui, populoque Romano præſcribunt: monentque ut æquo animo ferant pro utilitate reipublicæ Chriſtianæ Romanam curiam tantiſper abeſſe.

Anno Christi 1432.

XI.

SESSIO QUINTA.

Fit deinde quinta ſeſſio in qua judices in cauſis fidei decernuntur Papienſis & Ratiſponenſis

ANNO CHRISTI 1432.

ponensis episcopi & abbas Cistercienſis cum plena potestate cognoscendi, & omnia agendi usque ad sententiam diffinitivam, quæ concilio reservatur. Ordinatur deinde procurator in causis fidei vir theologiæ peritissimus, cui tamen inhiberetur ut nullam causam fidei agat, nisi prius examinatam per deputatos fidei. Statuuntur in aliis causis quæ ad concilium spectant alii judices Petragoricensis, Augustensis, & Parmensis episcopi cum potestate perficiendi rectum judicium. Reservatur tamen concilio cognitio causarum cathedralium ecclesiarum, tum ne temere causæ a judicibus admittantur. Deputantur præcognitores causarum Julianus cardinalis sancti Angeli legatus apostolicus, Dominicus sanctæ Mariæ in via lata diaconus, cardinalis Firmanus, & quilibet præsidens concilii. Tum episcopus Gebennensis & Henricus causarum palatii auditor, cum potestate declarandi ac statuendi, quæ causæ & quo ordine sint admittendæ & finiendæ. Horum magistratuum, & judicum potestatem trimestrem esse voluerunt. Statuitur etiam ne quis ex his qui in concilio sunt, eruntve, aut iter ad illud acceperunt, trahi possit in causam ex concilio a quocumque judice etiam a summo pontifice: In concilio tamen omnibus justitiam administrari oportere. Henricus Hecel auditor sacri palatii judex ordinarius constituitur cum potestate auditoris cameræ, & Ticianus Laudicensis Isidanus more Romanæ curiæ. Datur facultas congregationi generali, ut alios magistratus opportunos possit creare. Adduntur aliis notariis, & scribis concilii quinque, qui gesta concilii scribant: inter hos Petrus de Noxeto. Et finis fit quintæ sessioni.

XII.

SESSIO SEXTA.

ANNO salutis 1432. VIII. Idus Septembris sessio sexta celebrata est in ea præsidente episcopo Constantiensi qui rem divinam celebravit. Affuerunt Julianus cardinalis sancti Angeli legatus apostolicus, cardinalis Placentinus, & Dominicus Firmanus cum XXXII. prælatis pluviali & mitra ornatis Sacris ceremoniis rite peractis, promotores concilii retulerunt patribus Eugenium pontificem & cardinales Romanæ ecclesiæ legitime ad concilium vocatos secundum decreta tertiæ sessionis, & pontificem requisitum, ut dissolutionem concilii revocaret intra præfixum tempus, non paruisse: Proinde petere ut contumaces censerentur, damnarenturque. Quod cum patres legitime declarare vellent, palamque Eugenius aut ejus procuratores tertio requisiti non responderent, Tarentinus & Colossensis archiepiscopus ac Magalonensis episcopus oratores Eugenii pontificis, qui aderant, cum potestatem in hujusmodi causa respondendi non possent ostendere, impetraverunt ut super declaratione contumaciæ aliquamdiu supercederetur. Tum cum peteretur declaratio contra XVII. cardinales citatos, complures assurrexerunt asserentes mandatum se habere ad eorum excusationem. Synodus commisit Frisingensem & Basileensem episcopos, ut mandata & excusationes examinarent, omniaque patribus deinde deferrent. Gerardus Landrianus episcopus Laudensis ad regem Angliæ per concilium legatus, qui lucalentissima oratione coram rege differuit de legitima concilii Basileensis congregatione, de consiliorum summa auctoritate & potestate, de causis necessariis congregati concilii pro extirpanda pernicioſissima Bohemorum hæresi; pro emendatione morum cleri & populi Christiani, ac pro sedandis principum Christianorum animis, & generali pace procuranda. Demum hortatur, ut legatos ad concilium mittat, & regni prælatos, oratque ut pacem cum hostibus suis amplectatur.

ANNO CHRISTI 1432.

XIII.

Defensio Eugenii per legatos.

POSTHAC audiuntur Basileæ in publico conventu legati Eugenii pontificis XI. Kalend. Septembris Andreas Colossensis, & Joannes Tarentinus archiepiscopi; & Colossensis quidem qui primo auditus est, hæreses omnes a principio nascentis ecclesiæ recensuit. Ex his duas in orbe Christiano adhuc superextare admodum pernicioſas, Græcorum & Hussitarum, quas nullo pacto extirpari posse contendit, nisi prius catholici sint inter se concordes; apostoli Pauli ad Corinthios præceptum crebro referens. Non sit schisma in corpore. Græcos sub Martino pontifice cœpisse agere de reconciliatione & unione cum Latinis, & nunc prosequi ab Eugenio si ipsi schismata non faciant, facile conversuros. Non esse deserendam nobilem ac doctam gentem, & de ecclesia Dei optime meritam. Hortari obsecrareque ut summum pontificem ecclesiæ caput, & Petri verum successorem honorent, venerentur: Caveantque, ne dum Bohemos ecclesiæ reconciliari studeant, seipsos perdant, & majorem periculosioremque faciant scissuram, morum emendationem nullam fieri posse, qua maxime clerus & populus indigent, nisi pontifex concurrat, statuatque, illum nihil magis cupere, dummodo rite id fiat. Pacem autem, propter quam concilium congregatum dicunt, nullo modo illos procurare posse inter alios, qui inter se dissentiunt. Proinde hortatur ut pontifici Romano se reconcilient, ut schismata in corpore ecclesiæ non faciant.

XIV.

Oratio Tarentini episcopi pro Eugenio.

AT Joannes Tarentinus præsul post hæc ad VII. Kalend. Septembris dicendi facultatem nactus, longo & docto sermone causam Eugenii peroravit in frequentissimo patrum conventu. Principio Romani pontificis plenissimam atque absolutam potestatem ab ipso salvatore nostro Jesu Christo concessam probat multis argumentis & auctoritatibus. Tum Eugenium quartum pontificem maximum summis laudibus effert, asserit illum a principio Basileense concilium, a Senensi synodo & Martino V. indictum confirmasse, sed postea cum pauci præscripto tempore ad concilium adventarent oratores concilii & nova convocatio peteretur, ac locus omnino totus a violentia hæreticorum bellorumque tempestatibus non videretur, pontificem concilium Bononiam transtulisse, tum quia multis principibus & prælatis locus ille aptior esset ad conveniendum, tum maxime personæ pontificis, qui ob adversam valetudinem Alpes transcendere & tam longo itinere se committere sine aperto vitæ discrimine nullo modo posset. Cujus certe præsentia cum sacro senatu & Romana curia magnam accessionem & auctoritatem rebus

Anno Christi 1432.

rebus gerendis esset allatura : unionem præterea Græcorum quibus Basilea nullo modo convenire placeret propter difficultatem itineris idoneam causam esse transferendi concilii. Hussitarum vocationem ad concilium tanquam ad communionem Spiritus sancti & ad examinandas rursus damnatas opiniones indignam esse, & contra honorem apostolicæ sedis ac sacrorum conciliorum Constantiensis & Senensis; quorum decreta de fide in dubium revocari videantur, si ad disputationem rursus admittantur: plures alias superesse legitimas causas transferendi concilii quæ tuto aperiri in præsentia non possent : Cæterum Romanum pontificem ex plenitudine potestatis legitime potuisse dissolvere, & pro arbitrio suo transferre. Basileense autem consilium sive aliud non posse judicare primam sedem cui omnes subsunt. Neque pontificem Romanum subesse judicio ecclesiæ nisi in causis fidei quando a tota in fide dissentiret ; proinde Basileense non potuisse vocare ad concilium Eugenium pontificem, & ab injuriis cœpisse, multosque illuc confluxisse rerum novarum cupidos post exortam seditionem qui in unione pace domini quiescebant: non esse hoc judicium caritatis & pietatis Christianæ: impium esse & injustum hominis unius causa quantumvis magni ac digni Romanum pontificem injuriis lacessiri & ad causam dicendam vocari qui a solo Deo est dijudicandus. Marcellinum episcopum Romanum de idolatria convictum & se sponte concilii sententiæ submittentem sanctam synodum liberum dimisisse, dixisseque Romani pontificis judicium Deo tantum esse reservatum. Eugenium hortari, atque obtestari patres ut ab injuriis temperent, injustam judicium remittant, paci, unioni, censuræ morum, instaurationi ecclesiasticæ libertatis omni studio secum incumbant. Statuisse se, & velle omnino, ut generale concilium celebretur, cui interesse & præesse ex officio cupiat, mores, statum, vitamque suam omnem ab ineunte ætate censuræ patrum libere permittere, ut reliqui corrigi, emendarique facilius possint. Concilium non prius dissoluturum, quam morum generalis censura, principum reconciliatio, extirpatio damnatarum hæresum sint plene absoluta, ut Christianus populus mundus & concors in hostes fidei communibus viribus possit insurgere. Duo esse, quæ Basileenses præcipue damnent : loci nominationem & temporis prorogationem : placere Eugenio ut Basileenses locum eligant quem velint, ex civitatibus Romanæ ecclesiæ subjectis. Pontificem locum illum pro tempore concilii libere dimissurum in potestate patrum, prorogationem autem omnem tollere quamprimum illi locum nominaverint. Concilium ibi incipiendum, ad quod statim pontifex cum Romana curia se transferret, injuriarum vero in pontificem & offensarum oblivionem, & in futurum securitatem, ac libertatem polliceri : Bohemorum reductionem extra Germaniam facilius, quam in Germania, & præsente pontifice quam absente fieri posse ; illosque si reconciliari velint, non recusaturos loci mutationem, neque Græcorum unionem propter Bohemos esse spernendam, qui Germaniam petituri nullo modo sint: Placere quod si judicent Bohemorum conversionem & Germanorum censuram extra provinciam perfici non posse, quod cardinalis sancti Angeli apostolicus legatus simul cum pluribus qui Basileæ congregati sunt, ad ea negotia perficienda ibi permaneant, & illis confectis ad concilium properem. Æquas esse has Eugenii conditiones, honesta & sancta pontificis desideria accipienda grato animo ; & curandum ne qui concordiæ, unitatis, & censuræ auctores videri velint, discidii, seditionis, & corruptionis fatores, nutritoresque videantur.

Anno Christi 1432.

XV.

Refutatio Basileensium contra legatos PP.

Ad hæc responsum est patrum nomine sanctam synodum Basileensem summo merore, ingentique tristitia affici, quod pro necessitate Christianæ reipublicæ in Spiritu sancto congregata tam acriter impugnetur, ab his præsertim, ad quos protectio, defensioque conciliorum spectaret. Proinde hortari eos cum apostolo ad Ephesios, ne Spiritum sanctum contristent. Id est, ne Spiritus sancti opera impediant. Hæreses pernicioſissimas plerisque in locis in dies invalescere, bella per totum orbem Christianum desævire, mores ubique corruptos collapsosque esse, ac vitia omnia in præcipiti stare. His omnibus detrimentis per generale concilium obviandum, jamque optima fundamenta jacta esse, ita ut spes pulcherrima omnibus data sit rei bene gerendæ. Hæc nunc qui impediat, procul dubio Spiritum sanctum contristare, quod quidem peccatum sine venia esse constat. Patres concilii nihil pejus odisse, quam schismata, nihil vehementius detestari quam divisiones, neque quicquam diligentius curare, quam quæ sunt unionis & pacis. Superfluum esse eos monere, ne sit schisma in corpore, eam cohortationem ad Eugenium convenientius pertinere, qui a concilio, quod duæ synodi constituere, duo summi pontifices approbavere, decrevereque, ipse secesserit, scisturamque fecerit: & sæpe multum requisitus & rogatus, ut universali se ecclesiæ conjungeret, recusaverit. Patres Basileæ convenisse non sponte, non propria auctoritate, non temere, sed conciliorum & Romanorum pontificum decreto & auctoritate. Quod autem Basileenses declaraverint dissolutionem concilii ab Eugenio factam nullam esse & irritam, non esse novum; & licuisse concilio ex decreto synodi Constantiensis, quæ statuit pontificem Romanum non posse dissolvere concilium generale invitis patribus, & Joannem XXIII. a concilio Constantiensi recessisse, quod nihil aliud fuerit, quam quantum in ipso erat, generale concilium dissolvere : Permansisse tamen patres Constantiæ, & declarasse, concilium propterea non esse dissolutum. Quod seditiones & scandala necessario secutura sint, si perseveraverint Basileæ patres, nulla eorum culpa id eventurum, qui secessionem ipsi non fecerint, sed secedentem reprehendant. Eugenium meminisse debere salvatoris sententiæ quæ ait: Scandala necessario evenire, & comminationis in eum per quem venit scandalum. Facile esse Romano pontifici contentionem omnem, omnemque discordiam sedare, non armis, non pecunia, non violentia aliqua opus esse, aut periculo. Tollat concilii revocationem, uniat se universali ecclesiæ, cujus est caput, & omnia tuta, omnia quieta erunt, neque futurum est dedecori pontifici maximo, si pro tempore, rebus & causis sententiam mutet pro salute reipublicæ Christianæ cui omnia debeat. Græcorum autem reconciliationem, semper fuisse córdi patribus, omniaque semper & cogitasse & egisse, quæ ad rem illam

Anno Christi 1432.

illam navandam conducere posse rati sunt. Sed provinciam atque curam hanc cum plerisque aliis honoris causa dimisisse summo pontifici, a quo tamen pro reverentia, despectum, pro honore contumeliam, pro obsequiis odium reportassent. Orare nunc patres Colossensem archiepiscopum ut concilii nomine legationem ad Græcos sumat, & qui causam hanc sæpius egerit, eam nunc tandem resumat, absolvatque, patres commeatus & omnia opportuna ei plene suppeditaturos, Eugenio reverentiam & honorem ut Romano pontifici, & ecclesiæ capiti se semper exhibituros, si ille ab ecclesiæ corpore, extra quam non est salus, non discedat. Quod si contempserit, Pauli apostoli exemplo qui in faciem Petro palam restitit, non tacituros patres & ecclesiam Dei omni studio, quoad vita suppetet, acriter defensuros. Græcos vero si reconciliationem cupiant cum parati sint Bononiam petere, non recusaturos & Basileam proficisci, qui alias & Lugdunum & Constantiam ad concilia profecti sunt. Pestiferas hæreses tolli non posse, nisi prius tollatur dissensio, verissimum esse; sed hoc ad illum spectare, qui seditionem intulit, qui se ab universali ecclesia alienavit, qui sacrorum conciliorum secreta scindit. Patres nihil aliud jam per annum magis curasse, quam ut pontifex veritati & rationi acquiesceret, concilio adhæreret, ut par est, & decreta Constantiensis synodi servaret, quæ si non servantur, frustra agi de reductione Bohemorum, quorum dogma in illo potissimum concilio sit damnatum: libenter audire patres oblationem Eugenii pontificis de censura suscipienda; libentius visuros effectum; ordinem alium nullum scire, nisi qui in concilio Constantiensi, cui & jam ipse interfuit, sit datus. Agendas esse Deo immortali gratias immensas pro virtutibus, quibus Eugenium decoratum dicunt; & orandum ut hoc, quod deest, ut scilicet universali ecclesiæ se coaptet, divina benignitate addatur. Tum ad ea, quæ per Tarentinum dicta sunt, in hanc ferme sententiam est responsum. Non latere sanctam synodum quæ de potestate, & auctoritate summi pontificis Tarentinus dixisset, sed illa aperte profiteri, & curare ut & alii profiteantur, & tamen dicere Romanum pontificem oportere synodi Basilensis, & cujusvis alterius legitime congregatæ mandatis, atque statutis plene obtemperare in his quæ ad fidem, extirpationemque schismatis, & morum censuram pertinent. Secundum decreta Constantiensis concilii non fuisse inconveniens illum, qui tam multa de potestate primæ sedis dixisset, & aliquid dicere de potestate, & dignitate catholicæ ecclesiæ, quam concilium in Spiritu sancto legitime congregatum repræsentare constat: & quæ sine ruga, & macula existens secundum omnium sanctorum doctorum sententias errare non potest. Quod privilegium nulli alteri creaturarum a Deo concessum est. Conciliorum autem generalium dignitatem non fuisse tacendam, quæ eadem est quæ & catholicæ ecclesiæ, quam repræsentant, quorum potestas, (ut Constantiensis synodus definivit) immediate a Christo est. Horum directorem atque operatorem Spiritum sanctum paracletum esse, ut in apostolorum actibus scribitur: Visum est Spiritui sancto & nobis, cujus opera irreprehensibilia sunt, non esse dicendum concilium aliquod legitime congregatum invalidum esse, aut errare aliquo modo posse. Quod si de omnibus conciliis, & de tota fide catholica quæ conciliorum auctoritate probata est, dubitari posset, firmam & stabilem esse conciliorum auctoritatem, & potestatem etiam exercere in Romanos pontifices quorum plerosque non recte vadentes exauctoraverit, atque dejecerit, pontifices Romanos sæpe errasse, & ab ecclesia damnatos esse, nunquam autem universalem ecclesiam errasse aut fuisse damnatam a pontifice. Itaque pontificem Romanum tantum aliis singularibus personis cujusvis dignitatis præstare quantum universalis ecclesia privatis. Et quamvis in universali ecclesia primus & major sit, non tamen majorem esse ipsa ecclesia in qua sit. Tum multa addita sunt, quæ universalis ecclesiæ & sacrorum conciliorum auctoritatem comprobarent. Deinde reliquis Tarentini propositionibus responsum. Constare si concilium Basileense, (ut fatebantur) Senensis concilii, & Martini auctoritate indictum esset, & ab Eugenio confirmatum, legitime congregatum esse, neque potuisse aut debuisse dissolvi ab Eugenio, causasque dissolutionis, quas ostenderat, frivolas esse ac nullas, si parvo numero patres Basileæ convenerant, oportuisse pontificem, (ut a concilio petebatur) prælatos omnes monere & hortari ut illuc irent, non autem revocare qui jam venissent. Si propterea Bononiam concilium transtulisset post annum cum dimidio, quod concilio interesse cuperet, cum in præsentia valetudine impediretur. Et hoc nihil esse: non enim constare pontifici si post annum cum dimidio liber ab adversa valetudine aut si omnino vivus erit. Et quamvis pontificis præsentia concilio & rebus gerendis multum prodesset, magis tamen nocere ecclesiæ tantam dilationem & perturbationem concilii cum ecclesiæ discrimina moram non patiantur. Concilia præterea generalia magna ex parte celebrata esse absente Romano pontifice, satis esse si ea sua auctoritate & per apostolicos legatos celebrentur; Dissolutionem matura deliberatione factam esse nullo modo videri, quæ inconsultis patribus concilii ad quos spectaret facta esset, damnarique ab omnibus bonis, etiam qui apud pontificem in Romana curia versarentur; Basileam propter Bohemorum vicinitatem tutam non esse falso pontifici renunciatum esse, distare enim Basileam a Praga Bohemorum regia XV. dierum itinere, intermedios esse principes, ac populos potentissimos, regiones tutissimas, & hæreticis impenetrabiles, urbem præterea ipsam Basileensem opere & natura munitissimam esse & populo fideli strenuoque refertam, vicina omnia loca pacatissima & tuta. Situm omnibus nationibus accommodum, Italicis, Germanicis, Gallicis, in quorum finibus esset Basilea. Non esse tantæ audaciæ & temeritatis patres, quod Basileæ perseverassent, si periculum imminere cognoscerent; quod autem Bohemorum vocationem ad concilium tantopere damnarent, aspererentque illam honori apostolicæ sedis, & sacrorum conciliorum Constantiensis & Senensis esse adversam, mirum videri. Non enim vocari Hussitas ad simul decernendum, sed instruendum; ut qui suis erroribus aut superstitionibus jam fatigati reconciliari catholicis cupere videantur: nullibi apud sacram scripturam vetitum esse orantes instruere atque edocere, quin imo hoc proprium esse episcoporum & sacerdotum officium, secundum apostolum exhortari omnes in sana doctrina, & eos qui contradicunt arguere. Futurum si Bohemi reconcilientur, ut Romani pontificis & conciliorum auctoritatem & sententiam venerentur & servent. Quod si pu-

Anno Christi 1432.

ANNO CHRISTI 1433.

si putant hæreticos semel damnatos non oportere amplius audiri, quod falsum est, cur nunc vocari ab Eugenio Græcos quorum perversa dogmata non semel tantum, aut iterum; sed sæpius sint a summis pontificibus, & universali ecclesia damnata. Huc autem non modo propter eos concilium Bononiæ indictum esse, sed & legitime congregatum Basileæ dissolvi: non esse minus perniciosam Bohemorum hæresim quam Græcorum, imo tanto periculosiorem, quanto viciniorem, cujus veneno nisi occurratur propinqui populi facile infestantur, & sæpe in sacris conciliis damnatarum hæresum disputationes esse repetitas atque iterum damnatas. Neque verum videri Bohemos alibi potius quam in Germania esse audiendos, si sint audiendi. Nam ut ait beatus Thomas, sicut in loco ubi nota non est hæresis, disputare periculosum est, ita ubi est nota, & catholici ab aliis infestantur necessarium differendo rem declarare; neque propter hoc poni in dubium fideles, qui firmiores & certiores redduntur videntes patres non detrectare certamen disputationis cum Bohemis: quos non aliter judicaturos quam Constantiensis synodus judicasset, non dubitant. Patres autem non paruisse pontifici concilium dissolventi, tum quod placere Deo magis quam hominibus voluissent; tum quod illa dissolutio nulla esset, nec licuisse pontifici patres legitime & ex mandato ecclesiæ congregatos, sua auctoritate dissolvere, sed ipsum concilio generali inobedientem secundum decreta Constantiensis synodi acriter multandum: Ex quibus etiam dissolutionem, aut prorogationem generalis concilii Romano pontifici prohibitam esse constat. Neque licere Romano pontifici, ut arbitrantur decreta majorum quæ pro utilitate publica summa cum maturitate edita sunt, pro suo arbitrio abrogare: unde Gregorius, Si ea (inquit) destruerem, quæ antecessores mei statuerunt, non constructor, sed eversor essem; & iterum; Absit a me ut statuta majorum cum sacerdotibus meis infringam. Et Gelasius: Confidimus quod nullus jam Christianus ignoret, uniuscujusque synodi constitutum quod universalis ecclesiæ probavit assensus, nullam magis exequi sedem præ ceteris oportere quam primam, quæ & unamquamque synodum sua auctoritate confirmat, & continua moderatione custodit. Et Zosimus: Contra statuta patrum concedere aliquid vel mutare, nec hujus quidem sedis potest auctoritas. Apud nos non inconvulsis radicibus vivit antiquitas, cujus decretis patres sanxerunt reverentiam. Et Leo: Ideo permittente domino pastores hominum sumus effecti, ut quod patres nostri sive in sanctis canonibus sive in mundanis affixere legibus, excedere minime debeamus. Ex concilio Chalcedonensi: A sanctis patribus usque nunc prolatas regulas tenere constituimus. His & multis auctoritatibus parere pontificem decreta Constantiensis concilii abrogare non potuisse, & proinde dissolutionem concilii Basileensis nullam esse. Et cum constat ex decretis dicti concilii pontificem oportere generalis synodi dictis auscultari atque parere, patres merito monuisse, & in judicium vocasse Eugenium, non obtemperantem & manifeste scandalizantem ecclesiam. Quod autem dicerent unius hominis causa, quantumvis digni, iniquum esse Romanum pontificem vexari, id patres intelligere de Dominico cardinali Firmano. Quantum ad illud attinet non retuisse sacrum concilium oppresso justitiam denegare qui publico concessu patribus exposuisset, contra justitiam & honestatem; & in maximum honoris ac status sui detrimentum & publicum scandalum se a sacro senatu & ab Eugenio pontifice summa injuria fuisse affectum. Ostendisse cedulam Romani pontificis Martini V. & XI. cardinalium manu subscriptam, in qua ipse cum aliis tribus sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales creati fuerant addita conditione, ut si ante obitum Martini pontificis non publicarentur, pro publicatis haberentur, & eos oportere ab aliis cardinalibus admitti, etiam ad electionem futuri pontificis: & in omnibus aliis rebus haberi & tractari, ut veros & publicatos cardinales. Tamen post obitum Martini ipsum Firmanum cum adhuc publicatus non esset, instantissime efflagitasse a collegio cardinalium, ut ad electionem admitteretur, & servarentur promissa, adque jusjurandi obligationem excommunicationis pœna tenerentur; cardinales ejus postulata spreviisse, atque ad electionem processisse, Eugeniumque deinde electum, non modo justitiam super eum administrare ei noluisse, sed urbe eum fugasse, & omni tam patrimoniali quam ecclesiastico privasse. Quin & cardinales aliquos ante introitum conclavis protestatos fuisse Dominicum Firmanum ut cardinalem admittendum. Rem hanc non parvam esse, & dignam concilii cognitione, ut in futura electione omnibus pateat, qui ad electionem summi pontificis sint admittendi. Nihil feciisse patres contra juris ordinem, & tamen paratos esse omnibus volentibus rationem reddere. Quod autem dicunt illum, qui Romanæ ecclesiæ privilegium ab ipso summo omnium ecclesiarum capite traditum detrahit, in hæresim labi: Idem & patres asserere, sed tanto magis illum esse hæreticum, qui universalis ecclesiæ, in qua & ipsam Romam esse constat, auctoritatem imminuit, quanto publica privatis præcellunt, & unumquemque censendum esse hæreticum qui concilium generale Constantiense non repræsentare ecclesiam catholicam putat, aut in his quæ ad fidem seu ad bonos mores attinent posse errare; Pacem autem & unionem frustra illum suadere, qui bellum infert, qui seditionem facit; verum esse, cesset Eugenius a dissipatione concilii, uniat se ecclesiæ, & omnium erit finis. Quod si concilium ipse petat, futurum ut omnes illum cum honore & reverentia benigne suscipiant, ejusque pedes ut Christi vicarii humiliter osculentur. De prorogatione autem futuri concilii tollenda & de loco per patres nominando ex terris Italiæ Romanæ ecclesiæ subjectis patres considerare nihil aliud ea innuere, quam Eugenium pontificem non modo non reputare Basileæ concilium generale esse, sed nequidem velle omnino in futurum esse.

ANNO CHRISTI 1434.

Proinde cum concilium Basileæ legitime congregatum esse constet, oportere pontificem sententiam mutare pro salute animæ suæ & ecclesiæ universalis quiete, dissolutionem tollere, concilium recognoscere, & illi tota mente cohærere: patres tolerare non posse, ut decretum Constantiensis synodi quod Frequens appellatur ullo modo rescindatur: quod si fieret, præter alia incommoda, quæ inde reipublicæ Christianæ sequerentur, videretur ecclesiam errare potuisse quæ decreta minus utilia edidisset, cum statuisset pontificem concilio, non autem concilium pontifici parere oportere. Pontificis præterea invaletudinem non satis esse causæ ad

ANNO CHRISTI 1432.

concilium transferendum. Illum, ſi Bononiam, non multo difficilius & Baſileam petere poſſe, neque ſi concilio non interſit, propterea reipublicæ conſuli non poſſe. Bohemos ad hæc conveniſſe apud Egram cum oratoribus concilii, jamque ſe itineri accinxiſſe, ut Baſileam veniant. Futurum ſi transferat concilium ut ſibi illuſum putent, jactentque ubique vicinos populos illorum ſententiam ſecuturos; putantes ideo patres receſſiſſe, quoniam nihil haberent, quod ad eorum argumentationes reſpondere poſſent: neque utile aut honeſtum eſſe patres ſimul cum legato ſine concilii nomine agere cum Bohemis Baſileæ, aut cenſuram Germaniæ provinciæ tractare, quoniam Bohemi ad concilium tantum ſunt vocati, & ſine auctoritate concilii nihil omnino proficeretur. Quod autem pontifex in Italiam concilium transferre velit, mirari admodum patres, cum tota Italia acri bello vexetur, eccleſiæ oppida ac civitates factionibus, civilibus odiis, & omnium rerum ſumma penuria laborare; neque Bohemos ullo pacto Italiam petituros, quos Baſileam deduci oporteat, maximorum principum Germaniæ qui hoc onus ſuſceperunt, fide & pollicitatione: Baſileæ autem e contra omnia tuta, omnia commoda, omnia quieta, & rerum omnium ſummam abundantiam & copiam. Eſſe & aliam cauſam urgentem, quæ non permittat patres diſſolutioni conſentire, quia ſi fieret diſſolutio concilium Baſileæ nullum eſſet ultra, & aliud fortaſſe non fieret, & ſi fieret, nullos ad illud conventuros, qui viderent pro arbitrio pontificis concilium diſſolvendum, & maxime in Italia. Quod ſi pontifex præmittat non diſſoluturum concilium ante rerum omnium confectionem, non oportere multum illi credere, quoniam ſi duorum conciliorum & duorum ſummorum pontificum decreto diſſolvit Baſileenſe concilium, facilius diſſolvet & aliud unius tantum auctoritate congregatum. Quod ſi Eugenius ipſe non diſſolvat, poſſe accidere ut ille moriatur, & ejus ſucceſſor ſuo exemplo concilium diſſolvat. Intelligere omnes quorſum iſta tendant. Nihil aliud Eugenium quærere, niſi concilii integram diſſipationem, & decretorum concilii Conſtantienſis abrogationem. Proinde orare atque obſecrare patres Eugenium pontificem, ut dimiſſa diſſolutione ſe univerſali eccleſiæ, cujus caput eſt, adhærere & coaptare velit, & concilii negotia (ut ex officio tenetur) omni ſtudio promovere. Quod ſi fecerit, patres ejus monita libenter ſuſcepturos, oſculatoſque ejus beatos pedes, ut Petri apoſtolorum principis veri ſucceſſoris & Chriſti ſalvatoris vicarii. Alioquin daturos operam, ne quid propter ejus receſſionem detrimenti reipublica Chriſtiana patiatur.

XVI.

Inſtitutio quatuor deputationum & ordo rerum gerendarum.

INTER hæc patres ut rebus in concilio gerendis certus daretur ordo, utque diſpartitis oneribus communi labore, & conſilio omnia agerentur, hæc ſtatuerunt. In primis conciliationes omnes diviſere in quatuor conventus quas ſacras deputationes appellarunt diverſis nominibus: nam unam fidei, alteram pacis, tertiam reformationis, ultimam communem appellabant. Has conſtare pari numero, ex quatuor nationibus (in totidem enim Latinam eccleſiam diviſerunt) & ex omni ordine ita ut quiſque conventus cardinales, patriarchas, archiepiſcopos, epiſcopos, abbates, magiſtros, doctores, & inferioris viros ordinis contineret. Quemque conventum magiſtratus ſuos habere, præſidentem, promotorem, ſcribam, apparitorem, ſive nuncium. Præſidentis magiſtratum menſtruum eſſe; alios perpetuos, loca deſignari, ubi unaquæque deputatio ter in hebdomada conveniat Lunæ, Mercurii & ſabbati. Non licere conventuales juramento aſtringi, ut ſecreta ſint quæ apud eos tradentur, ſed licere unicuique conferre ceteris conciliaribus de his, quæ geruntur, ſententias tamen ſingulorum, cum ita magiſtratibus expedire videatur, ſub perjurii pœna non revelandas. Duodecim virorum collegium, quorum magiſtratus menſtruus erit, ex quatuor conventibus inſtitui, ternos ex ſingulo quoque conventu, finito menſe cum alii ſubrogandi ſunt, quatuor ex antiquis remanere qui octo de novo ſubrogatos inſtruant. Hos etiam ter in hebdomada convenire oportere, aliis tamen horis quoſque quatuor conventus quorum officium eſſe negotia ad conventus referenda prius diſcutere, eaque vel reſpuere, vel ad hunc vel illum conventum remittere, ut res exigit, ſi præſidentem ſingulis menſibus inter ſe conſtituent. Hujus collegii præſidenti poteſtatem eſſe quatuor conventus advocare, cum opus fuerit. Si quiſpiam conventus aut vir ſingularis collegio duodecim virorum aliquid pro utilitate publica revelaverit ſub jusjurandi religione occultum ejus nomen teneri, ſi id revelans exegerit. De his quæ in conventibus primum proponentur nihil ea die decerni, niſi urgeat neceſſitas, ſed ad aliam reſervari. Ut interim quiſque de re ſtatuenda conſultius poſſet deliberare. Nemini licere ſententiam dicere in conventibus, niſi ſuper re a præſidente propoſita: ſi quid aliud propoſuerit, ea die nihil omnino de ea re agatur, ſed ad alium conventum differretur, niſi forte aliter præſidenti expedire videatur. Quemlibet tamen antequam inter patres concilii conſcribatur juramento obligandum, quod ſententias libere & ſecundum Deum ac pro utilitate tantum publica ferat. Statuta communi conſilio in uno ex conventibus ad alios tres conventus per unum aliquem deferri, cum cauſis, quæ ita ſtatuere ſuaſerunt: Si vero duæ ſint variæ ſententiæ, quamvis altera alteram numero ſuperet, deferri per duos ex unaquaque opinione cum argumentis utriuſque; [a] & omnium judiciis cognitis, quid optimum ſit, decerni poſſit. Primo tamen illum conventum conſuli oportere, ad quem res ipſa ſpectat, de qua agitur in generali conventu. Præſidentem concilii nihil ad patres referre, niſi quod primum a quatuor conventibus ſit deliberatum, aut ſaltem a duobus, niſi aliquid emerſerit novi, quod differri non poſſit: ſingulis ſextis feriis generalem conventum haberi. Quod ſi is dies impeditus fuerit, tranſferri ad ſequentem diem. Præſidentem concilii tabellam habere, in qua per ordinem annotata ſint, quæ in generali conventu ſunt pertractanda, & a gravioribus ſemper incipiendum. In ſententiis dicendis non reiteranda, quæ jam a primis ſunt dicta, ſed in illorum ſententias pedibus eundum; niſi qui addere, demere, ſeu aliquid omnino affere voluerint. Si in concione [b] aliquid ſuper re propoſita dixerint, ſe velle maturius rem domi conſiderare, differendum ad aliam concionem. Pridie quam generalis conventus habeatur, quatuor deputationum

ANNO CHRISTI 1433.

[a] *Forte, in M.*

[b] *Forte, alii qui. M.*

Anno Christi 1433.

num præfectus præſidentem concilii adiri oportere, & in ſuis conventibus meditata, aut decreta aperire: In quibus ſi omnes communi conſenſu, aut tres ſaltem conventus conſentiant, poſſe de iis ad concilium referri. Licebit tamen unicuique alterius ſententiæ ante relationem profiteri quid ſentiat, & cur aliter ſentiat. Quod ſi videbit aliorum animos movere, poterit res differri, & rurſus de ea in quatuor conventibus agi: Sin minus tribus conventibus aſtipulantibus ad concilium referetur. Conciliares omnes ad ſuos conventus per proprios magiſtratus convocandos ſumma diligentia, ita ut nullus negligatur; qui autem ſtatuta hora non adfuerint, aut non dimiſſo conventu ſine præſidentis venia diſceſſerint, præſidentis arbitrio mulctandos: Idem agendum in conventibus, & ſeſſionibus publicis contra eos qui non venerint, vel ſupplicationibus & rerum divinarum celebrationibus non interfuerint. Antequam conventus publici ſeu particulares dimittantur, per ſcribas conventus palam recitanda omnia meditata, ſive decreta in concione. Et ſi quid per ſcribas erratum eſſet, illico emendandum. Epiſcopos, abbates, inferioris ordinis viros, ſive eorum oratores, ſine bona venia præſidentis concilii, & quatuor deputationum e concilio recedere non oportere. Si duo ex præſidentibus conventuum cum generali præſidente concurrant, ſatis eſſe ad commeatum concedendum. Inferiores abbatibus a ſuo conventu, & ejus præſidente ſatis ſit veniam impetraſſe. Quatuor viros eligi oportere a ſingulis conventibus unum, qui orationum inter ſacra agendarum curam gerant, eaſque viris idoneis demandent, auſcultentque antequam agantur; ne quid inepti aut abſurdi in tanto conſeſſu proferatur. Præterea ut patres divino numini acceptiores, probabiliores que hominibus, quibus leges laturi erant, merito fierent, utque non ſolum verbo, ſed etiam exemplo, ad bene recteque vivendum alios hortarentur, hæc ab ipſis ſervanda ſanxerunt. Unumquemque conciliarem vitam agere oportere caſtam, quietam, ac omni labe mundam; ita ut exemplo Chriſtianis omnibus eſſe poſſit. Sacerdotes ſæpe rem divinam facere; alios ſæpe confiteri: in ſupplicationibus, piiſque eleemoſynis frequentes eſſe. Singulis cunctis feriis ad impetrandum Spiritum ſanctum publice, & privatim divina celebrari. Oblationes Deo inter miſſarum ſolemnia fieri; orandamque aſſidue divinam clementiam pro pace & unione eccleſiæ. Conventus omnes atque collegia, antequam tractare aliquid incipiant, rei divinæ communiter intereſſe, quæ in loco ſuæ concionis celebretur. Interea tacitos contemplationi intentos eſſe. Sexta feria omnes jejunent, qui id non poterit, eleemoſynis ſatisfaciendum. In cibo & potu modeſtia ſobrietateque ſemper utendum; pretioſitatem, multitudinem, varietatemque epularum vitandam. Inter edendum ſecundum ſtatuta Toletani concilii ſemper aliquid ex ſacris libris audiendum, menſam benedicendam, & ſumpto cibo gratias Deo agendum, ſodalitia, conſortiaque turpia fugienda, & mulierum contubernia conſuetudoque omnis vitanda. Detractione, murmuratione, contentione pertinaci, jurgiis, ac illiberali ſcurrilitate abſtinendum. In via cum modeſtia & gravitate incedendum. Choreas, ludos, ac publica ſpectacula non adeunda. Veſtibus utendum modeſtis ſecundum ſacrorum canonum inſtituta, talaribus, non apertis, non ſericeis, non variatis, neque limbis pelliceis ullo modo ornatis: Colore vero neque rubeo neque viridi aperto. Annulos non geſtandos, niſi quibus ex lege licet, & illi unico tantum contenti erunt. Aurum argentumve ſingulis non addendum. Caligis ſolearis non utendum. Tonſuram, quam corónam dicunt, pro gradus condecentia tondendam. Capilloſque qui aures non tegant. Equorum, mularumve fræna phaleraſque nullo auro, argento, ſerico, colorevé rubeo ſeu viridi ornanda, neque calcaribus deauratis nec argenteis utendum. In familiis prælatorum temperamentum modumque ſervandum, numero, ornatu, moribus, habituque, anteambulones cardmalium, quos ſcutiferos vocant, ſupra decem non præmittendos, patriarchis octo, archiepiſcopis ſex, epiſcopis quatuor. Sic veſtibus ſupra genu non utantur, non diverſicoloribus, non arte laceris, aut pictis acu, coloreve, non ornatis auro argentove, monilia, torques, catenulaſve ad collum non ferant. Gladio niſi forte palmari non accingantur. Alea non ludant. Aves venaticas ante dominos non deferant, modeſtiaque in omnibus utantur; ut ſacrorum ſacerdotum, non autem ſæcularium principum familiæ videantur. Sacris initiatos, aut ſacerdotia obtinentes clericorum habitum gerere oportere, Religioſos vero, ac monachos habitum ſui ordinis. Religioſos monachos, ſive mendicantes, cum primum ad concilium veniunt, prælatis ſuis ſiſtendos; qui non paruerint, carceri mancipandos. In concionibus publicis, & privatis modeſte loquendum, neminem convitiis aut maledictis taxandum. Sententias libere, & ad publicam tantum utilitatem ſecundum præſtitum juramentum proferendas. Silentium ſervandum, audiendumque concionantem benigne, & attente, caritatem, pacem atque unitatem cum omnibus ſervanda. Patrum privatas ſententias non revelandas, & ita agendum ut ſanctorum patrum veri imitatores merito nuncupari poſſint. Præſidentes crebro hæc in concionibus publicis, & privatis recenſeri curent, dentque operam magiſtratus, ut omnia diligenter ſerventur. Acta ſunt hæc in generali congregatione, uſque ad VIII. Idus Novembris anni MCCCCXXXII.

XVII.

SESSIO SEPTIMA.

Pontificis electionem in concilio eſſe faciendam.

Nec multo poſt ſeptima ſeſſio publice celebrata eſt, & decretum, ſi contigerit Eugenium mori durante concilio Baſileenſi de electione ſummi pontificis in concilio facienda poſt ſexaginta dies innovatum, additumque, ſi cardinales contra fecerint, illorum ſacerdotia omnia illico vacare, omnique dignitate, & eccleſiaſtico cenſu privatos eſſe: licereque ordinariis, quæ illi tenuerant, alteri conferre.

XVIII.

SESSIO OCTAVA.

Prorogatur terminus Eugenio ad ſexaginta dies.

Ad XV. deinde Kalendarum Januarii in octava publica ſeſſione ſolemni ritu ſtatutum

ANNO CHRISTI 1433.

tum eſt, terminum Eugenio pontifici perſcriptum, intra quod diſſolutionem concilii Baſileenſis, & convocationem Bononienſis ſynodi abrogare mandabatur, ad ſexaginta dies prorogari. Quod ſi juxta hoc tempus non paruerit, neque plene concilio adhæſerit, ex lege contra illum agendum, ut Spiritus ſanctus inſpiraverit. Cardinalibus præterea & ceteris prælatis, omnibuſque Romanam curiam ſequentibus ſub pœna privationis omnium beneficiorum, officiorumque & dignitatum mandatum, ut intra viginti dies ſexagiata prædictos proxime ſequentes, ab obſequiis, & curia Eugenii concilio non obtemperantis diſcedant. Sequebatur, qui ex lege tenentur quamprimum conferant Baſileam ad concilium generale. Alii autem vel petant concilium, ſi velint, vel ad ſacerdotia ſua divertantur. Decretum eſt durante concilio Baſileenſi nemini licere, neque pontifici Romano, neque etiam Cæſari, aliud concilium convocare, ſive celebrare. Accedentes ad quempiam locum ſub nomine generalis concilii ſchiſmaticos habendos, privatoſque cenſeri omni dignitate, & ſacerdotio. Statutum etiam, ne quis ſacerdotia conciliarium impetrare poſſit: neque ea etiam a Romano pontifice ultro oblata accipere. Tranſgreſſores ut ſchiſmaticos mulctandos. Prohibitum quoque ne liceat pontifici maximo Romanæ eccleſiæ agrum minuere, ſive ejus partem quoquomodo alienare. Audiverant enim patres Eugenium oppida aliqua eccleſiæ ad emendos principum favores vendere ſtatuiſſe. Hæc ubi firmata ſunt, ejus diei ſeſſio diſſoluta eſt.

XIX.

SESSIO NONA.

Eugenii ſententiæ contra conciliares revocantur

CELEBRATUR paulo poſt alia ſeſſio nona numero XI. Kalend. Februarii anno ſalutis 1433. in qua proceſſus, & ſententiæ omnes latæ, ſeu ferendæ per Eugenium pontificem contra Sigiſmundum Cæſarem, vel Wilhelmum ducem Bavariæ concilii defenſorem a Cæſare inſtitutum, alioſve quoſcumque concilii ſequaces irritæ & vanæ decernuntur, prohibeturque omnibus Chriſticolis, ne quis in ea re Eugenio pareat.

XX.

SESSIO DECIMA.

Accuſatur contumacia Eugenii pontificis.

POST quindecim dies, decima ſeſſio celebrata eſt in qua confirmatur decretum in octava ſeſſione editum, quod proviſiones eccleſiarum cathedralium, & omnium beneficiorum per pontificem Eugenium factæ in favorem diſſolutionis concilii ſint nullæ, & inanes, quodque judicium, an ob eam rem factæ ſint, ad concilium pertineat. Accuſatur deinde contumacia Eugenii pontificis per promotores concilii, & inſtanter petitur declarari, judicarique contumax, miſſis duobus epiſcopis ad portas eccleſiæ ad requirendum an Eugenius pontifex adeſſet; aut quiſpiam alius pro eo, cum nemo compareret, commiſſum eſt quibuſdam prælatis, ut proceſſum rei diligenter conſiderarent, & omnia deinde patribus referrent in prima ſeſſione.

XXI.

Tractatus concordiæ inter Eugenium pontificem, & concilium Baſileenſe.

INTER hæc varii tractatus habentur pro rebus componendis inter Eugenium pontificem & patres concilii. Julianus cardinalis legatus apoſtolicus longiſſimis literis hortatus Eugenium, ut diſſolutionem concilii tollat, tantam occaſionem reconciliandorum Bohemorum non ſpernat. Ipſe concilium petat, adminiſtrationem agri eccleſiæ Romanæ vicariis credat, ſi non poteſt bonam partem ſacri ſenatus mittat. Probat multis argumentis concilium Baſileæ legitime conveniſſe; nec poſſe a pontificibus diſſolvi invitis patribus: Dicit ſe juſte potuiſſe convocare prælatos ad concilium, & non feciſſe præter commiſſionem, ſed ex officio, cum oporteat judicem reos ad judicium vocare antequam damnentur, abrogandam igitur diſſolutionem concilii, ſi ſeditiones & mala infinita velit evitare. Sigiſmundus Cæſar per legatos ſuos idem monet, Bohemos nulla alia via niſi per concilium Baſileenſe reduci poſſe, neque melius conſuli ſaluti fidelium, paci & quieti eccleſiæ Dei, quam per revocationem diſſolutionis concilii Baſileenſis. Græcorum unionem non tanti eſſe, ut propter eam Bohemi ſint ſpernendi; Græcos annis infinitis in ſua opinione perduraſſe, & ſibi tantum damno eſſe, neque timendum, ut aliquid ab eis innovetur. Non eſſe periculum in prorogando tractatu cum eis. Cum Bohemis autem moram omnem eſſe perniciosam, ſævire Bohemiæ virus circa præcordia, omniaque circumcirca venenoſis opinionibus inficere, cæde, ferro, ignique omnia vaſtare. Fore, ſi nunc concilium diſſolvatur, ad quod vocati non inviti veniunt, ut ibi illuſum putent; aut noſtros ab eorum facie fugiſſe, quod eorum opinionibus reſpondere non potuerint, vicinoſque hac occaſione quamplures in illorum ſententias tranſituros, & jam nonnullos incepiſſe, ut Magdeburgenſes, Wormacienſes, Bambergenſes, Patavienſes, & alios pleroſque, qui contra clerum ſuum inſurrexerunt. Proinde orare, monere, hortari, ut concilium eſſe ſinat, illique omni ſtudio faveat. Quod ſi non fecerit, ſciat Cæſarem concilii auctoritatem, quam ita expedire republicæ Chriſtianæ putet, pro viribus defenſurum.

XXII.

Reſponſum Eugenii pontificis.

AD hæc reſpondit pontifex Cæſarem oportere Romani pontificis, & ſanctorum conciliorum decreta reverenter ſuſcipere, & ea implere, non tamen de illis judicare, quorum judicium ad ſedem apoſtolicam tantum ſpectet. Ebredunenſis archiepiſcopus Cæſaris nomine Eugenium adit, multaque de concordia agit: conſcribuntur conditiones quædam, quæ ad patres per Cæſarem miſſæ non recipiuntur.

XXIII.

Legatio Bohemorum ad concilium.

BOHEMORUM legati interim Baſileam ingrediuntur ad quartum Idus Januarii, ſuſceptique ſunt a patribus magna lætitia, & Julianus cardinalis legatus orationem habuit luculentiſſimam, aptiſſimamque ad concordiam, & ami-

ANNO CHRISTI 1433. * Kocyſa-mo.

amicitiam. Erant Bohemorum legati admodum duodecim, ex nobilitate, ſacerdotio, & plebe pari numero. Inter hoc Rochezana hæreſiarcha, qui etiam legatione univerſitatis Pragenſis fungebatur. Diſſenſionum capita quibus ab univerſali eccleſia diſſident, quatuor erant, quæ ipſi ſanctiſſimas veritates ſuæ genti pro ſalute fidelium revelatas aſſeverabant. Primum erat, ſacramentum euchariſtiæ ſub utraque ſpecie panis ſcilicet, & vini omnibus Chriſti fidelibus adminiſtrandum. Alterum, verbum Dei libere, & ſine impedimento ordinate a ſacerdotibus prædicandum. Tertium, clero non licere bonis eccleſiæ donatis civiliter dominari. Poſtremo, omnia peccata mortalia, publica præſertim, & ordinationes legi Dei contrarias in quolibet ſtatu rite, & rationabiliter per eos, ad quos ſpectat, prohibendas, ac deſtruendas.

XXIV.

Defenſio Eugenii pontificis per legatos.

LEGATI deinde Eugenii pontificis ſub fide publica Baſileam petunt, Joannes Mella protonotarius apoſtolicus, & epiſcopus Cervienſis, ac duo abbates. Ii ad VIII. cirtiter Idus Martii in magno patrum conſeſſu, data copia fandi legationem ſuam expoſuerunt in hanc ſententiam ferme: Eugenium pontificem maximum eccleſiæ univerſalis caput & rectorem, Jeſu Chriſti vicarium, & verum beati Petri ſucceſſorem de plenitudine poteſtatis legitime potuiſſe concilium Baſileenſe diſſolvere, & transferre, neque propterea ſanctionibus Conſtantienſis concilii (ut multi falſo calumniantur) quas tamen, niſi ad fidem tantum ſpectent, Romanum pontificem & moderari, & omnino tollere poſſe manifeſtum eſt; contraveniſſe: quod & ſi multis auctoritatibus, & rationibus aſſeruiſſent, hoc tamen uno argumento rem comprobare annixi ſunt. Decretum de conciliis præſcripto tempore celebrandis communi conſilio patrum ſanctum fuiſſe, illud tacito etiam conſenſu omnium abrogatum videri, quoniam ſtatuto tempore patres non affuerint, quos ſine vocatione adeſſe oportebat. Non igitur Eugenium, ſed eccleſiam, Conſtantienſe decretum antiquaſſe, placere tamen Eugenio pacis, & concordiæ cupido, pro quiete populorum, pro ovium ſuarum conſolatione, aliquid etiam de ſuo jure cedere; Patribuſque, quantum cum Deo, & honore ſedis apoſtolicæ liceat, gerere morem. Orare tamen patres (ſi fieri poteſt) ut tranſlationem concilii ad civitatem Bononienſem æquo animo ferant, quam pontifex pro utilitate tantum reipublicæ Chriſtianæ, & ad nullius injuriam fecerit. In quo loco non ſine magno univerſalis eccleſiæ commodo & honore, (ut ſperat) tum tota curia Romana, & Germanica eccleſia cupit intereſſe. Polliceri Eugenium decreta omnia per eum contra patres publice, & privatim promulgata quamprimum abrogare; ſi & ipſi ſua in pontificem & ſuos edita revocent. Si Bohemi Bononiam petere recuſent, concedere Eugenium, ut Baſileæ patres concilii nomine intra præſcribendum tempus cum eis agant, & ſi interim de reconciliandis principum animis agere velint, pontificem laudaturum, dummodo elapſo termino Bononiam ad concilium quamprimum ſe conferant. Quod ſi Bononia pro loco concilii omnino non placet, indulgere Eugenium ut locus alius per patres, & legatos ſuos eligatur in Italia, præſcriptis legibus, ubi concilium celebretur, vel inceptum Baſileæ abſolvatur. Si vero hæc pontificis poſtulata æqua non videantur, placere Eugenio, ut prælati duodecim e numero patrum eligantur, neutri parti ſuſpecti, qui ſimul cum legatis electorum imperii, regum, & principum de his cognoſcant; & ſi judicaverint concilium in Germania omnino eſſe oportere, placere, ut a ſuis legatis cum conſilio patrum locus alius propinquus, ſive remotus a Baſilea, pro concilio generali eligatur, ubi de univerſali cenſura, ac inſtauratione morum Chriſtiani populi agi poſſit. De reconciliatione autem Bohemorum, & procuratione pacis agi poſſe in concilio Baſileenſi, ut dictum eſt. Quod ſi pontifex emendationem ac cenſuram morum univerſalis eccleſiæ fieri cupit in loco communi conſilio deligendo non videri a ratione alienum: cum huic cenſuræ non modo curia, ſed ipſe perſonam ſuam ſubeſſe velit, ea tamen lege, ut nihil aliud decerni a concilio poſſit, niſi adſit numerus ſeptuaginta epiſcoporum. Non enim juſtum videri, ut minor prælatorum numerus legem præſcribat toti eccleſiæ. Placere, etiam ut nova prælatorum convocatio fiat ad concilium in loco deligendo celebrandum, ſive malint, continuandum nomine Romani pontificis, & ſacri concilii ad certum tempus. Interim vero Baſileæ a concilio vacare rebus Bohemicis, & paci univerſali. Rogare igitur pontificem maximum, obſecrare, atque obteſtari patres per viſcera miſericordiæ Jeſu Chriſti, ut dimiſſis contentionibus atque diſcordiis, has leges, quæ ex juſto, & æquo conſcriptæ ſunt, ſuſcipere velint; neque permittant, ut qui pro aliorum reconciliatione, unione, & cenſura convenîſſe ſe dicunt, diſſidia, contentiones, & confuſiones fovere videantur. Hæc ad VIII. Idus Martii acta ſunt, anno domini 1433.

ANNO CHRISTI 1433.

XXV.

SESSIO UNDECIMA.

AD IV. deinde Kalendas Maias undecima ſeſſio habetur, in qua publice decernitur Romanum pontificem, oportere ſemper conciliis generalibus intereſſe per ſe, vel per legatum apoſtolicum duarum partium ſacri ſenatus ſuffragiis delignatum, oportereque prælatos omnes, qui ſecundum ſanctorum patrum inſtituta ſacris conciliis intereſſe coguntur, ſine alia vocatione concilium legitime indictum adire; quod ſi neglexerint, poſt quatuor menſes a die indicti concilii, adminiſtratio omnium dignitatum, & officiorum eis ſit interdicta, & adminiſtratio pro tunc Romani pontificatus generali concilio cedit. Si vero per alios duos menſes in contumacia perſeveraverint, etiam Romanus pontifex, a concilio magiſtratibus, ac ſacerdotiis abrogentur: licere unicuique per ſanctorum patrum conſtitutiones obnoxio concilia generalia adire, etiam prohibente Romano pontifice, & præſertim Romanæ eccleſiæ cardinalibus, quibus veniam concilii petendi pontifici negare poteſtas non ſit. Nemini omnino licere, neque etiam ſummo pontifici concilium rite congregatum prorogare, transferre, diſſolvere-ve, niſi de communi conſilio patrum, quod per duas partes ſingulorum conventum, deinde generalis congregationis, poſtremoque publicæ ſeſſionis debeat approbari. Decretum Conſtantienſis ſynodi de conciliis celebrandis ſingulis decen-

ANNO CHRISTI 1433.

decenniis declarat ita intelligendum, ut limito decennio quamprimum facultatem ſit concilium aliud celebrandi. Quod ſi in ipſo principio alterius decennii patres non adfuerint, non propterea auferri patribus facultatem conveniendi ad concilium, ſed curandum ut quamprimum conveniant. Romanum pontificem, ſive ejus legatum, archiepiſcopum provinciæ, ac prælatos a loco nominato intra quatuor dierum iter commorantes, ante viginti dies tempus inchoandi concilii prævenire oportere, atque ibi ea quæ ad concilii celebrationem ſpectant, parare. Die deinde præſcripto rem divinam facere Spiritus ſancti illuminationem poſtulantes, & concilium rite inchoare. Non tamen licere patribus quicquam ardui ſtatuere, niſi condecens prælatorum numerus adſit: ſi autem locus pro concilio nominatus, beſlo. peſte, ſeu aliis gravibus moleſtiis ſecundum decreta concilii Conſtantienſis impeditus eſſet, & pontifex de conſilio ſacri ſenatus alium locum legitime non mutaret, licere ſacro ſenatui locum ipſum nominare, ſi duæ ſenatus partes convenerint, [a] juraverint prius ſe id pro utilitate reipublicæ, & ex cauſis legitimis agere, quemlibet ex electoribus ſummi pontificis ſanctæ Romanæ eccleſiæ, cardinalibus ante electionem cum celebranda erit, jurejurando promittere oportere omnia hæc obſervare ſine dolo malo, ſi ad pontificatum eligatur, & electus idem promittat idque mox publice profiteatur. Pontificem Romanum hujus decreti prævaricatorem, ſeu publico ac notorio crimine eccleſiam perturbantem, judicio generalis concilii emendandum. Hanc profeſſionem in literis aſſumptionis ſummi pontificis interſcribendam: prohibitiones, & mandata per Eugenium pontificem, aut quemlibet alium quibuſvis facta, ne concilium Baſileenſe petant, nulla & irrita eſſe.

[a] *Forte*, & juraverint. H.

XXVI.

Coronatio Sigiſmundi Cæſaris.

INTER hæc Sigiſmundus Cæſar, cum Senis in Tuſcia eſſet, oratores ſuos Maticonem comitem & Galparem Slichium cancellarium ſuum Romam ad Eugenium mittit, per quos conditionibus quibuſdam hinc inde ſuſceptis, ſtatuta eſt dies circa Idus Junias, qua Cæſar a pontifice maximo coronari deberet. Et Cæſar quidem ut convenerat cum domeſtica familia tantum, Romam petiit, juramenta conſueta præſtitit, & per ſe, & per legatos privilegia donationum agri eccleſiæ confirmavit atque inſtauravit. Juravit in verba Eugenii pontificis, & coronationis ſacris rite peractis Senas reverſus eſt, anno ſalutis milleſimo quadringenteſimo trigeſimotertio. Carolus autem rex Franciæ, per ea tempora legatos ſuos viros primarios Baſileam ad concilium miſit.

XXVII.

Defenſio curialium Eugenii pontificis, & conteſtatio inter legatos Avenionenſes.

EUGENIUS vero cum ſui curiales quotidie novis Baſileenſibus edictis terrerentur, publico decreto ſtatuit, non licere ordinariis, aut aliis quibuſcumque curiales in ſacerdotiis, aut officiis ſuis aliquo modo moleſtare, privare, ſive cenſuris pœniſve mulctare, contra facientes extra ſacra poſuit, & eorum geſta irrita fecit. Præfecturam Avenionenſis urbis, & comitatus Venaiſſini, quæ ad Romanam eccleſiam pertinent, demandaverat Eugenius pontifex Petro de Fuxo cardinali epiſcopo Albanenſi: Patres in ejus odium annitentibus Provincialibus, antequam Petrus magiſtratum iniret, illo abrogato, Alphonſum cardinalem ſancti Euſtachii in provinciam miſerant. Petrus autem cum fratribus ſuis viris nobilitate & potentia claris, & pleriſque ejus regionis epiſcopis, ac proceribus bellum Alphonſo & Avenioni infert. Baſileenſes contra hunc, & ejus ſocios cenſuris eccleſiaſticis agunt eiſque ſacra interdicunt.

ANNO CHRISTI 1433.

XXVIII.

Concordia Eugenii cum concilio.

INSTANTE per legatos Sigiſmundo Cæſare paulo ante, & electoribus imperii adnitentibus, Eugenius pontifex ad XVI. Kalendas Martii publico edicto tandem decrevit, concilium generale Baſileæ per legatos apoſtolicos illuc trantmittendos celebrandum eſſe. Interim placere ut patres illic congregati reductioni Bohemorum, & paci univerſali inter Chriſtianos operam darent. Mandatque omnibus, quos ſecundum majorum decreta concilii intereſſe oportet, ut intra trimeſtre Baſileam ad concilium generale petant. Tum ad ipſas Kalendas Martias legatos ad concilium de latere vocant, cardinales quatuor deſignat, qui ſuo & apoſtolicæ ſedis nomine concilio præſint Jordanum Urſinum epiſcopum Sabinenſem, Petrum de Fuxo epiſcopum Albanenſem, Nicolaum ſanctæ Crucis, & Angeloctum ſancti Marci, presbyteros ſanctæ Rumanæ eccleſiæ cardinales. Hos jubet ut ſimul cum patribus intendent extirpationi hæreſeum, paci & quieti populi Chriſtiani, augmento, & honori & commodo catholicæ fidei, & Chriſtianæ reipublicæ, cenſuræ ac reformationi totius cleri & eccleſiaſtici ſtatus, unioni orientalis eccleſiæ, conſervationi Romanæ ſedis, & eccleſiaſticæ libertatis, cum plena poteſtate de omnibus ſtatuendi, & decernendi cum conſilio patrum concilii. Sed cum propter adventum Sigiſmundi Cæſaris, qui Romam ſuſcipiendæ imperialis coronæ gratia properabat, deſignati legati Baſileam petere tunc non poſſent, ne concilium fruſtra ſedere videretur, ſtatuit pontifex, ut Joannes Mella, protonotarius, cum archiepiſcopo Tarentino, & aliis collegis ſuis, quos prius Baſileam legaverat, quoad legati cardinales venirent, illorum ſubirent vices, ipſique abſentium legatione fungerentur. Patribus vero in concilio Baſileæ congregatis mandat, ut illos ad præſidentiam admittant, honorentque ut ſedis apoſtolicæ legatos, & ſummis affectibus hortatur ad rerum proſecutionem cum caritate, & pace, pro ſalute reipublicæ Chriſtianæ, & divini nominis honore, & gloria. Poſtremo addit aliis ſuis legatis Julianum Cæſarinum cardinalem ſancti Angeli, qui tunc Baſileæ erat, jubetque cum aliis præſidere.

XXIX.

Refutatio concordiæ per Baſileenſes.

AD octavo Idus Majas anno ſalutis milleſimo quadringenteſimo trigeſimotertio, his Baſi-

ANNO CHRISTI 1433.

Baſileæ acceptis, diu multumque ſuper conditionibus, ſingulisque verbis literarum apoſtolicarum a patribus conſultatum eſt: tandem communi conſilio in hanc ſententiam reſponſum, Sacrum concilium Baſileenſe, cum ſemper ſperaſſet Eugenium longa patrum tolerantia ac mansuetudine delinitum iri, ac jam tandem a vexatione ſynodi ceſſaturum, abrogaturumque pernicioſam populo Chriſtiano diſſolutionem, & concilio integre ſe conjuncturum, nunc non ſine magno animi dolore aperte cognoſcere obſtinatam illius mentem, & genuinum in ſanctam ſynodum odium: qui toties rogatus, toties interpellatus, etiam ſummorum principum precibus, & totius eccleſiæ, toties legitime requiſitus ac monitus, peſtiferam diſſolutionem, non revocaverit: ſed nullo modo in delatis per oratores ſuos conditionibus concilium eſſe voluit. In literis autem ac decreto ad decimoſextum Kalendas Martii editis, etſi Baſileæ per legatos ſuos certis conditionibus celebrari velit, non tamen profitetur concilium hactenus Baſileæ fuiſſe, ſed celebrandum ſtatuit, neque diſſolutionem injuſte factam revocat. Proinde Eugenium non paruiſſe monito & mandatis eccleſiæ, ut parerat, & propterea patres non poſſe ſuſcipere conditiones oblatas, aut decretum de novo concilio Baſileæ celebrando, ſive legatos ad concilii præſidentiam: quoniam facere viderentur Baſileæ concilium hactenus legitime non fuiſſe, & ſe fuiſſe ſchiſmaticos, ac rebelles, qui temere & ſine auctoritate conveniſſent. Quod autem legatis ſuis det auctoritatem præſidendi in concilio & omnia ſtatuendi ac decernendi cum conſilio patrum, hoc ferri nullo modo poſſe, quia ſi patres conſulendi tantum poteſtatem haberent, poſſent legati etiam contra patrum conſilia decernere. Statuere autem ac decernere in concilio proprie ad patres ſpectare; ad pontificem autem Romanum laudare, & confulere. Præterea non dari poteſtatem legatis agendi de emendatione ac reformatione capitis eccleſiæ: ſine qua ne cetera quidem membra recte curari poſſunt. Colluſionis igitur hæc eſſe manifeſta a judicia, non reconciliationis. Profiteatur pontifex concilium Baſileæ eſſe, & hactenus fuiſſe, eius decreta probet ac ſuſcipiat; diſſolutionem revocet, uniat ſe eccleſiæ ut tenetur, inventurum ſanctam ſynodum Baſileenſem nihil prætermiſſuram ex his, quæ ad honorem, augmentum & reverentiam ſuæ ſanctitatis, & ſanctæ Romanæ eccleſiæ pertinent. Quod ſi in ſua pertinacia perſeveraverit, patres daturos operam, ne quid detrimenti eccleſia Dei, pro cujus defenſione vitam profundere ſtatuerint, ob ejus contumaciam patiatur. Per hæc tempora legati Joannis regis Cypri, & Philippi Burgundorum ducis concilium petiverunt, ut nomine dominorum ſuorum reipublicæ intereſſent: & pax Italiæ quæ multo tempore fuerat agitata, tandem confecta eſt ad VI. Kalendas Majas eiuſdem anni.

a Forte, ludicia. Ed.

XXX.

SESSIO DUODECIMA.

Prorogatur terminus Eugenio.

AD III. deinde Idus Julii ſeſſio XII. publice celebratur, qua patres cum dies Eugenio bis præcripta ad quartum primo, tum ad tertium menſem, ut diſſolutionem revocaret, concilioque Baſileenſi integre conſentiret, jam pertranſiſſet, & ipſe illorum monitis non pareret, iterum precibus Sigiſmundi Cæſaris coacti terminum ipſum ad ſexaginta alios dies prorogant, ſtatuuntque niſi præfixo tempore Eugenius diſſolutionem revocaverit, profiteatur Baſileæ concilium legitime conveniſſe, & hactenus legitime ſedere: oporteregue ad finem uſque rerum gerendarum perſeverare, & illi integre, pleneque ſe conjunxerit, ut abſque alio decreto, aliave monitione ſuſpenſus ſit ab omni adminiſtratione ſeu juriſdictione ſummi pontificatus: ipſiuſque Romanæ eccleſiæ adminiſtratio plene atque integre ad concilium ſpectet: & quidquid poſt id tempus egerit, ſtatueritve Eugenius, irritum eſſe ac vanum. Mandat curialibus omnibus, & Romanæ eccleſiæ cardinalibus ut eo termino elapſo niſi Eugenius interim paruerit, a Romana curia ſtatim intra viginti dies diſcedant, petantque concilium, qui conciliis intereſſe ex lege obnoxii ſunt: alii autem ad ſua quique municipia divertant. Non obtemperantes ſacerdotiis, dignitatibus, muneribuſque omnibus privant. Lites præterea cauſaſque omnes, omniaque judicia ad ſe advocant. Inhibentque curiæ judicibus omnibus poſt ipſum terminum omnem juriſdictionem, & gerenda omnia per eos irritant, & nulla faciunt. Tum ut electiones prælatorum, eccleſiarum, & monaſteriorum rite fiant hæc ſtatuunt. Electiones eccleſiarum ac monaſteriorum ſecundum ſanctorum patrum antiqua inſtituta per collegia legitime fiant: neque liceat Romano pontifici, eccleſiis ac dignitatibus, quibus per electionem provideri fas eſt, aliter providere, niſi urgens & legitima inſtet cauſa quæ in literis apoſtolicis exprimatur. Ordinatio tamen eccleſiarum ac ſacerdotum in imperio Romanæ eccleſiæ plene ad pontificem ſpectet. Quod decretum integre ſervare Romani pontifices in electione jurabunt. Electores prælatorum, antequam ad electionem conveniant, rem divinam ſolenni faciant ritu, in qua Spiritus ſancti efflagitent inſpirationem. Tum ſcelera & peccata per confeſſionem, & ſacra euchariſtiæ perceptionem expient: & demum, ubi ſacramento ſe aſtrinxerint electionem ſe facturos ſecundum Deum, & pro eccleſiæ tantum honore & commodo; neque ullo pacto in eos conſenſuros, qui per corruptiones aut ſordes id ambjerint, ad electionem canonice faciendam procedant. Electio fiat in virum legitimæ ætatis, doctrina, & probitate clarum, & ſecundum majorum decreta idoneum. Electiones præter has leges non rite factas, aut per ſimoniacam labem irritas eſſe & nullas; electores extra ſacra poſitos, & jure eligendi privatos, perperam electos non prius poſſe abſolvi, quam eccleſias, quas ſortiti per ſordes fuerant, libere dimittant. Nemini licere, etſi principes ſint cujuſcumque dignitatis, ad aliorum preces cujuſpiam electionem apud collegia procurare. Neque licere ipſis electoribus cuipiam in eligendo gerere morem; ſed oportere ipſas electiones liberas eſſe, & omnino voluntarias. Archipræſules, aut alii ad quos prælatorum confirmatio ſpectat, ſumma diligentia electiones examinent, & pro meritis legitime vel approbent, vel infringant; neque quicquam ad confirmationem accipiant. Scribis pro labore tantum modeſte ſatisfiat. Prævaricatores hujus legis jure confirmationis careant, ſub-

ANNO CHRISTI 1433.

ANNO CHRISTI 1433.

subjicianturque anathemati; a quo, nisi a Romano pontifice, non absolvantur, & confirmatio per sordes facta nulla omnino sit; sed neque ipsi Romano pontifici licere quicquam pro confirmatione exigere. Daturum namque operam sacrum concilium, ut commoditati necessitatique pontificis, & cardinalium opportune consulatur. Quod si non fecerit, nolle decretum Romanæ ecclesiæ præjudicare. Et sic finis datus est huic sessioni.

XXXI.

SESSIO DECIMATERTIA.

Prorogatur terminus Eugenio ad triginta dies.

HABITA deinde est decimatertia sessio Idibus Septembris, in qua rogante per suos legatos Sigismundo Cæsare terminus Eugenio prorogatus est ad triginta dies supra sexaginta præscriptos, iisdem legibus, promisitque Cæsar se prorogationem ultra non petiturum, etsi interea temporis Eugenius concilio non satisfecerit, se omnia executurum quæ patres decreverint. Decretum etiam est non licere pontifici Romano aliquo pacto contra conciliares cujuscumque status aut gradus sint quicquam agere, dignitatibus, sacerdotiis, muneribusve privare, excommunicare, mulctare, seu quocumque modo damnare: privationes, pœnas, mulctas, censuraſve a die dissolutionis per Eugenium factæ nullas esse atque vanas.

XXXII.

Pontifex revocat omnia gesta Basileensia:

AT Eugenius pontifex his cognitis, asserens Basileæ congregatos omnia inique, omnia temere, aut variis passionibus affectos agere, atque statuere, & non reformationem, quam prædicant ecclesiæ, sed deformationem: non unitatem fidelium, sed scissuram; non pacem Christiani populi, sed bella, & discordias in ecclesia Dei assiduo procurare, & hæreses non modo veteres (ut jactitant) non extirpare, sed novas in dies nutrire ac fovere, de plenitudine potestatis apostolici pontificatus, sacro cardinalium senatu comprobante gesta, acta, dicta, decretaque omnia contra Romanum pontificem, apostolicæ sedis auctoritatem, sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales seu quemlibet ex curialibus Romanæ curiæ sancita, & omnia alia per illos statuta, quæ non pertinent directe ad illa tria, pro quibus concilium fuit congregatum, & de quibus per literas apostolicas facultas non datur, publico decreto revocat, irritat, & annullat, & expresse decretum illud, quo [a] jubeant cardinales, aliique curiales intra XX. dies post terminum pontifici assignatum ab Eugenio & Romana curia discedere; gravissimisque censuris illigat quoslibet cujuscumque sint dignitatis, Cæsareæ etiam, regalis, seu cardinalaris, & inferioris, si dicti decreti prætextu curiales suos quo quo modo vexare præsumpserint. Scribit præterea pontifex ad Christiani orbis principes pro sua defensione in hanc ferme sententiam. Nihil magis cordi sibi semper fuisse, quam ecclesiæ Dei unionem & pacem, & propterea se omnia egisse & multa etiam quæ sibi non expediebant Basileensibus concessisse, ne a quibusdam cardinalibus, qui illuc confugerant, schisma, quod jam imminet perniciosum fieret; sed nullo pacto placare illos potuisse, qui scissuram facere, & Jesu Christi vicarium pessumdare niterentur. Statuisse se in bono malum vincere; & tandem concessisse Basileæ esse: non tamen iniquas mentes destitisse, quin omni studio curarent multis confictis criminibus se pontificia potestate deturbare. Proinde ne illorum falsis calumniis plebes seducantur, innocentiam suam, & adversariorum nequitiam ante oculos omnium ponere statuisse. Objicere illos primum Romanum pontificem concilium Basileense injuste dissolvisse, quod sine consensu concilii sibi non licebat, in scandalum & maximam ecclesiæ perturbationem. Ad hæc respondere: nunquam mentis suæ fuisse concilium penitus dissolvendi, impediendique in hoc decreta Constantiensis & Senensis conciliorum, ne fieret conciliorum, neve hæresum extirpatio, censura morum & Christiani populi pacificatio procuraretur: ab initioque sui pontificatus potestatem dedisse Juliano cardinali sancti Angeli in concilio præsidendi. Sed cum deinde per Joannem Pulcripatris, nomine eorum qui Basileæ erant, didicisset, Basileæ prælatos non convenisse, neque facile posse convenire, nisi longo post tempore, non omnino dissolvisse concilium, sed illud Bononiam transtulisse, ut commodius, celerius, meliusque reipublicæ consuleret; menses jam octo tunc effluxisse, quo concilium inchoari oportebat, & episcopos tantum tres, & alios prælatos quosdam numero non supra decem convenisse. Principum legationes, professores sacræ theologiæ, sive canonici civilisque juris nullos affuisse qui ardua negotia possent discutere, locum præterea tutum tunc minime fuisse, tum propter Bohemorum propinquam potentiam, tum propter bella, quæ inter Philippum Burgundiæ, & Fredericum Austriæ duces imminebant: quibus de causis, non ut ecclesiam perturbaret, quod obtectatores calumniantur, Basileensem synodum dissolvisse, & Bononiam transtulisse. Quod statutum fuisset ex consilio & assensu sacri senatus & illorum maxime cardinalium, qui nunc Basileam convenientes mutationem damnant. Affuisse & aliam causam non contemnendam transferendi Bononiam concilii, quod Sigismundus Cæsar tunc in Italia esset, quem speraſſet Bononiam ad celebrandum concilium facile secum perducere potuisse. Quod si per Basileenses licuisset synodum [b] celebratam fuisse magno numero prælatorum, & principum, ac summa totius ecclesiæ Dei auctoritate & laude. Mirari vehementer cardinales illos, qui hæc quotidie sibi inculcabant, quique hujus translationis auctores fuere, nunc eam damnare; cum ipsi potissimum a se tunc gravi morbo laborante eam mutationem extorserint, eo maxime argumento, quod in electione sua juraſſe dicerent illic concilium celebrandum, ubi major pars cardinalium censeretur. Quin & licuisse Romano pontifici & sacro senatui concilium ex causa transferre neminem sanæ mentis negare posse. Non enim potuisse synodum Constantiensem Romani pontificis potestatem auctoritatemque coarctare, quam a Christo domino accepit: cum constet synodum pontifice esse inferiorem in omnibus præter quam in his quæ ad fundamenta fidei spectant; & ad perturbationem manifestam universalis ecclesiæ. In ceteris autem licere Romano pontifici prædecessorum suorum & sacrorum conciliorum statuta, decreta & ordinationes

ANNO CHRISTI 1433.

[a] Legi, jubentur, H.

[b] Forte: celebrandam, H.

ANNO CHRISTI 1433.

tiones pro tempore, proque commoditate reipublicæ moderari, emendare, commutare & omnino tollere, ſi expedire putaverit. Contrà quam opinionem qui ſentiant, & vicarii Jeſu Chriſti manus ligare conentur, non procul eſſe ab hæreſi & manifeſto ſacrilegio. Diſſolutionem igitur ſive tranſlationem concilii ad hæreſim non pertinere, neque ex ea univerſalem eccleſiam potuiſſe perturbari, cum non ob aliam cauſam mutatio facta ſit, niſi ut tractanda pro utilitate eccleſiæ, quæ Baſileæ negligebantur, celerius maturiuſque abſolverentur. Accuſare præterea Baſileenſes Romanum pontificem quod ſacro concilio pure & ſimpliciter non adhæreat, neque tollat perniciоſam diſſolutionem; cum ſumma ſynodus ſemper modeſtia & manſuetudine in pontificem ſit uſa: ad hanc diſſolutionem & mutationem concilii non fuiſſe perniciоſam eccleſiæ Dei manifeſtum eſſe, quia quæ tractari in concilio Baſileæ oportebat & propter loci indiſpoſitionem & temporis non tractabantur, melius, celerius, commodiuſque & cum majori auctoritate potuiſſent tractari Bononiæ præſente Romano pontifice, ſi paruiſſent. Eccleſiam vero non potuiſſe ea mutatione perturbari, quæ nulla ibi congregata erat: cum ad eam diem non ultra decem prælatos conveniſſent: qui certe repræſentare eccleſiam univerſalem non poterant. Manſuetudinem autem & modeſtiam Baſileenſium in ſe omnibus eſſe notam: qui contra omnia jura divina & humana auſi eſſent adminiſtrationem ſummi pontificis interdicere, niſi eorum inſaniis auicultaverit. Perſiſtentes vero in congregatione poſt tranſlationem concilii rite factam ſine auctoritate apoſtolica concilium non feciſſe: quamvis ipſi falſo jactitent ſe ſynodum celebrare auctoritate Conſtantienſis & Senenſis conciliorum, ac Martini V. & Eugenii quarti Romanorum pontificum. Quoniam ipſe auctoritates illas conciliorum & pontificum legitime & canonice revocaverit. Nec concilium ullum generale conſtare poſſe non ſuffultum auctoritate Romani pontificis. Poſtulare igitur Baſileenſes rem indignam, ſacrilegam, & hæreticam, cum exigunt a pontifice declarari Baſileæ continuo fuiſſe concilium, cum poſt diſſolutionem canonicam non fuerit; neque eorum geſta ſtatutaque digna eſſe comprobari; quæ fere omnia contra divina & humana jura acta ſunt: & ita injuſta, & inepta, ut etiam ſi canonice ſtatuta eſſent, irritanda reprehendendaque merito viderentur. Inaudita quippe temeritate auſos illos eſſe unum ex ſuis complicibus cardinalem ſancti Euſtachii Avenionenſis civitatis, quæ ad Romanam eccleſiam ſine contradictione ſpectat, præficere, quamvis Romanus pontifex eam provinciam alteri prius demandaſſet, unde bella & cædes multas eſſe ſubſecutas. Quamvis adulterinus tandem legatus ſit ejectus, Romanæ curiæ munera atque officia omnia inter ſe pro eorum libidine diviſiſſe. Præſidentes ſibi ipſis ſtatuiſſe, deſignatos a ſede apoſtolica ſpreviſſe, cauſarum privatarum auditores, judiceſque conſtituiſſe, quod nunquam altero Romano pontifice canonice ſedente viſum eſt. Cum in generalibus conciliis rebus publicis non privatis ſit incumbendum, vicecancellariatus officium ſibi exiſtiſſe, generalia ac publica conſiſtoria, & alia quæ Romano tantum pontifici attributa ſunt, temere ſibi præſumpſiſſe, omniaque tandem egiſſe, ac ſi apoſtolica ſedes vacaret; ſeu omnis pontificalis ac beati Petri poteſtas, quam apud ſe Romanum pontificem eſſe conſtat, apud conciliares eſſet, quod aſſerere nefas atque hæreticum.

A Beneficia præterea & ſacerdotia temeraria auctoritate contuliſſe; jura pontificalia, privilegiaque occupaſſe, & quod in Romanis pontificibus damnarunt, adminiſtrationes monaſteriorum ſæcularibus clericis demandaſſe. Ut nuper officium generalis Humiliatorum, ejus ordinis caput, & principale monaſterium ſæculari clerico commendarunt, cui ſupra centum monaſteria parent; omnia tandem illos facere, ut numerum prælatorum qui ſuæ infamiæ faveant, augere poſſint. Poſtremo ſacrilega temeritate auſos eſſe Romanum pontificem, & ſacrum ſenatum ad cauſam dicendam citare, minarique niſi eorum ſuperbiſſimis edictis pareatur, pontificalem ſibi poteſtatem & cardinalem dignitatem arrogandam. Hanc eſſe manſuetudinem, hanc modeſtiam Baſileenſium, hanc eccleſiæ reformationem, has exſtirpationes hæreſum, has pacis & quietis procurationes, pro quibus congregati eſſent. Quæ omnia, quoniam approbare recuſaret, cum negaret Baſileæ concilium eſſe, interdictionem pontificatus minari, animam prius vitamque dimiſſurum, quam Romanæ eccleſiæ dignitatem auctoritatemque occupari minuive permittat. Placere tamen ut omnes norint, ſibi nihil antiquius eſſe, quam concilii canonicam celebrationem profiteri; atque indulgere Baſileæ concilium continuo fuiſſe, ſi prius illi omnia acta, geſta, ſtatuta, & intentata contra Romanum pontificem, apoſtolicam ſedem, ejuſque majeſtatem, privilegia, libertatem, atque auctoritatem, contraque ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales, & alios pontificem ſequentes revocaverint, atque deleverint: & legatos apoſtolicos, ut par eſt, admiſerint ad concilii præſidentiam. Quod autem tantopere accuſant ſe legatis ſuis poteſtatem dediſſe omnia in concilio ſtatuendi nomine apoſtolicæ ſedis cum conſilio ſanctæ ſynodi, viderique ſanctam ſynodum ex judice conſultorem fieri, privarique ſtatuendi poteſtate; & ſecundum hanc normam legatos ſtatuere poſſe etiam quæ concilio non placerent. Mirari ſe tantam inter tot juriſperitos juris ignorantiam, cum conſtet inſtitutiones, decretaque omnia in conciliis generalibus ſtatui promulgarique a Romano pontifice, vel ejus legato, conſentiente ſeu approbante ſacro concilio, ſicque in veteribus conciliis, ſic nuper Conſtantiæ, Seniſque ſervatum, neque aliquid a patribus ſtatuendum ſine auctoritate pontificis; cum Romanus pontifex ſupra omnia concilia ſit, niſi in his quæ ad fidem catholicam proprie ſpectant; ſive ad perturbationem manifeſtam univerſalis eccleſiæ, in quibus generalis concilii auctoritas ſequenda eſt. Non auferre pontificem canonicam poteſtatem, ſed ſuam ſibi præſervare: falli autem, errare, ac decipi Baſileenſes, qui ſe in omnibus Romano pontifici ſuperiores eſſe putent, ut eorum geſta præ ſe ferunt, quod quidem hæreticum & prophanum eſſe conſtat. Quod autem nonnulli ita humanis paſſionibus ſuccumbant, ut audeant canonicam electionem ſuam ad ſummum apoſtolatum in dubium revocare, non poſſe ſatis mirari illorum perfidam temeritatem; cum illi ipſi, qui hoc maxime calumniantur, ſe in ſede beati Petri collocaverint, conſecraverint, coronaverint, ac pluribus annis ut legitimum Chriſti vicarium adoraverint. Proinde orare obſecrarique Chriſtianos principes, ut Baſileenſes in viam reducere curent, illiſque perſuadeant concilium canonice & cum auctoritate primæ ſedis celebrare; & unionem non feciſſuram nutrire; aut ſi in ſua pertinacia perſiſtere maluerint, ab eis recedant, neque permittant

ANNO CHRISTI 1433.

eccle-

ANNO CHRISTI 1434

ecclesiam Dei beneficio unitam, ab impiis lacerari. Scripsit etiam aliis litteris agens gratias complaribus principibus, quod per oratores suos Romanæ ecclesiæ auctoritatem tutati sint: oratque ut perseverent, ut cum Sigismundo Cæsare unioni intendant.

XXXIII.

SESSIO IV.

Adventus Sigismundi Basileam.

POST hæc cum V. Idus Octobris dominica luce patres in basilicam convenissent, suspensionis sententiam in Eugenium rite laturi, repente nunciatur Sigismundum Cæsarem jam in urbem ingressum esse, & ad templum properare. Effundunt se illi obviam patres, & magna lætitia ad publicum consessum deducunt. Differturque negotium ob adventum Cæsaris ad octavum diem. Et cum dies Eugenio dicta, deinde sæpius prorogata esset, tandem septimo Idus Novembris in publica sessione XIV. assistente Cæsare Sigismundo imperiali paludamento, corona, sceptro, aureo pomo, nudoque ense atque aliis imperialibus insignibus ornato legitime sancitum est adnitente Cæsare terminum Eugenio sæpius prorogatum ad nonagesimum rursus diem differri. Ita tamen, ut nisi interea sub certis expressis conditionibus concilio adhæserit, interdictam sibi omnem pontificalem administrationem penitus esse cognosceret, & alia omnia exequenda fore, quæ in decreto XII. sessionis continentur.

XXXIV.

Pontifex concilio tandem reconciliatur.

EUGENIUS interea assiduis Cæsaris persuasionibus pulsus cum patribus in hanc sententiam convenit, Basileenses omnia contra Eugenium, apostolicam sedem, cardinales Romanæ ecclesiæ & pontificis sectatores acta revocarent, ejusque præsidentes admitterent. Eugenius vero profiteretur concilium Basileæ esse, & hactenus legitime fuisse: & omnia, contra concilium, & conciliares quoslibet decreta statutaque maxime contra non citatos, aut defensos legitime pariter revocaret; concilioque plene adhæreret.

XXXV.

SESSIO XV.

De synodis celebrandis.

DECIMAQUINTA interim sessio celebratur qua legitime statuitur synodos episcopales singulis annis per diœceses fieri oportere post octavas resurrectionis domini, nisi alia temporis consuetudo sit, in quibus clerus ad ministranda sacra instruatur, emendetur ecclesiastica disciplina, & populi mores, ut saluti fidelium consulatur, deliganturque testes synodales, viri graves & boni, qui gesta cleri & populi clam perquirentes ad synodum futuram referant, simili modo concilia provincialia singulis triennii saltem celebrentur, ubi diœcesani episcopi de administratione ecclesiæ, de sacris ordinibus rite conferendis, de committendis beneficiis, & animarum cura idoneis ministris, deque simoniaca labe penitus effugienda moneantur, instruanturque præcipue ne novas opiniones aut damnatas hæreses in suis diœcesibus serpere permittant. Et si metropolitanus in aliquo emendandus esset, per concilium in caritate moneatur; quod si non satisfecerit, de eo referatur ad summum pontificem, vel ad alium superiorem, si quem habet. Episcopi vero, sive etiam metropolitanus, negligentes synodum congregare, sive ad synodum venire, media parte fructuum unius anni, ultra juris pœnas multentur, quæ in reparatione ecclesiæ suæ per alios convertantur. Intendant præcipue episcopales & provinciales synodi ad componendas seditiones, inimicitias & bella provincialium & vicinorum. Dum autem concilium generale sedet, hujusmodi concilia non fiant.

ANNO CHRISTI 1434

XXXVI.

Legatio pontificis pro præsidentia concilii.

DESIGNAVERAT, ut diximus, Eugenius quatuor cardinales legatos apostolicos ad concilium. Hos rursus confirmat cum plena potestate apostolicæ sedis nomine in concilio præsidendi; & omnia quæ ad generalem reformationem, sive censurâm ecclesiæ in capite & in membris, ad extirpationem hæresum, & ad pacem Christiani populi spectant, statuendi & decernendi deliberatione & approbatione sacri concilii. Et quoniam cardinales ipsi non poterant statim ad concilium se conferre, ne res diutius differretur, eis subrogavit cum pari potestate archiepiscopum Tarentinum, episcopum Paduanum, abbatem sanctæ Justinæ, suos oratores quibus addidit Julianum cardinalem sancti Angeli, qui in concilio tunc erat. Ingressi igitur Basileam Tarentinus, Paduanus, abbas sanctæ Justinæ XII. Kalendas Februarii anno salutis 1434. & benigne susceptі, ubi in publica congregatione mandata apostolica exposuerunt, literas apostolica bulla signatas patribus reddidere. In his Eugenius pontifex de consilio sacri senatus declarat confirmatque concilium Basileense pro emendatione reformationeque ecclesiæ in capite, & in membris, pro extirpatione hæresum, proque Christianæ plebis reconciliatione & pace legitime congregatum a suo principio canonice semper continuatum fuisse, omniaque ad ea, pro quibus convenerunt spectantia decreta, & decernenda, rata firmaque esse oportere, perinde ac si nulla dissolutio facta esset. Quinimo dissolutionem ipsam abrogat, irritatque, & sacro Basileensi concilio pure & simpliciter adhæret; pollicetur deincepe concilio in omnibus fauturum; literas omnes, & omnia contra concilium conciliaresve decreta statutave revocat, & annullat. Processus, censuras, & mulctas quaslibet contra quemlibet ex conciliaribus non legitime citatis, aut non legitime defensis & præsertim contra cardinales de Gypro, sancti Sixti, & Firmanum latas, inflictasque, irritas, & nullas esse decernit, omniaque in pristinum statum restituit.

XXXVII.

SESSIO XVI.

Declaratur Eugenius plene adhæsisse concilio.

FIT igitur XVI. publica sessio, in qua peractis ex more sacris decernitur, Eugenium pontificem integre mandatis concilii paruisse, ac publice & simpliciter adhæsisse.

XXXVIII.

ANNO CHRISTI 1434.

XXXVIII.

SESSIO XVII.

Legati Eugenii decernuntur præſidentes concilii cum quibuſdam legibus.

AD VI. Kalendas Maias in publica ſeſſione 17. ſtatuit ſancta ſynodus Nicolaum ſanctæ crucis presbyterum, Julianum ſancti Angeli diaconum, ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales, Joannem Tarentinum, Petrum Paduanum prælules, & Ludovicum abbatem ſanctæ Juſtinæ, apoſtolicos legatos tantum ad præſidentiam concilii apoſtolicæ ſedis nomine eſſe admittendos, hac tamen lege, ut nullam juriſdictionem coactivam haberent, atque omnia in procedendo per concilium ſtatuto, conſuetoque a patribus ordine ſervarentur. Tum decretum eſt nullam publicam congregationem extra ordinem fieri oportere, cum ſingulis ſextis ſertis ordinaria ſit habenda, ſi autem ingruerit neceſſitas aliter faciendi, prius per tres conventus ſtatuatur & tam ex illorum decreto præſidentes concilii generalem conventum indicent. Quod ſi neglexerint, alter e promotoribus concilii, vel unus ex deputatis id agat, conventum indictum non legitime (ut dictum eſt) nemini licere adire. Idem ſervari oportere in publica ſeſſione meditata, deliberataque in publica congregatione mox per primum ex præſidentibus approbanda ſtatuendaque etiam ſi alii collegæ abſint. Quod ſi forte recuſaverit alius de collegis ſtatuat, & ſi nullus ex præſidentibus id agere voluerit, ſive ad conventum non venerit, primus e prælatis illo die præſidentis officio fungatur; geſta inſuper omnia, ſtatutaque per ſynodum ſacri concilii bulla ſignanda decernendaque concilii Baſileenſis nomine.

XXXIX.

SESSIO XVIII.

Duo decreta Conſtantienſis concilii innovantur.

NEQUE multo poſt, ad III. ſcilicet Kalend. Julii in 18. publica ſeſſione duo Conſtantienſis concilii decreta renovata ſunt: concilium ſcilicet generale immediate poteſtatem habere a Chriſto: cui quilibet obedire teneatur, etiamſi ſit Romanus pontifex: in his præſertim quæ ad fidem pertinent, ad emendationem eccleſiæ, & ad Chriſtianorum pacem; alterum non parentes concilio puniendos eſſe, etiamſi ſit Romanus pontifex.

XL.

Conventio Græcorum legatorum cum Baſileenſibus pro unione.

VENERANT Baſileam legati Græcorum, Joannis Palæologi imperatoris, & Joſephi patriarchæ Conſtantinopolitani, Demetrius Palæologus, Iſidorus abbas ſancti Demetrii, & Joannes [a] Diſſipatus, acturi cum patribus de ordine, & modo concordandi in ſacro generali concilio cum Latinis. Et tandem poſt multa in hanc ſententiam convenerunt. Quoniam Græci aſſererent Baſileam ſe non poſſe commode accedere, placere ut patres locum aliquem deligant pro concilio celebrando, in Calabria, ſive Anconam in Piceno, ſive aliam quampiam urbem maritimam Italiæ, aut etiam mediterraneam, ut Mediolanum, Bononiam, & aliam quam velint: extra Italiam vero Budam in Hungaria, & Viennam in Auſtria, & etiamſi malint in Sabaudiam. Venturos ad illud concilium imperatorem, & patriarcham Conſtantinopolitanum, cum aliis patriarchis & prælatis Græcis, cum legatis principum Chriſtianorum orientalis eccleſiæ: legatos concilii mittendos Conſtantinopolim cum aureis nummis octo millibus; quibus prælati orientales conſtanter deducantur; mittendas etiam triremes quatuor; duas quidem cum 300. militibus quæ portum Byzantii ſervent; & duas grandiores quibus Græci deducantur in Italiam: duas item alias majores apud Conſtantinopolim deducendas pro vectura Græcorum: aureos deinde quindecim mille imperatori dandos, quibus ſibi ſuiſque omnibus Græcis uſque ad numerum ſeptingentorum victum pater uſque ad portum ultimum Italiæ. Quamdiu autem Græci in continenti fuerint ſive in concilio, ſive in itinere victum honeſtum a concilio habeant: legati concilii quamprimum Conſtantinopolim cum triremibus petant, pecunias præſcriptas deferant: Et præterea auri millia decem, quibus conducantur milites pro præſidio urbis in abſentia imperatoris: milites & terreſtres & claſſiarii in verba imperatoris jurent, legati quamprimum appulerint portum quo ſint Græci applicaturi, & locum concilii nominent; curent tamen ſi poſſunt illis perſuadere, ut veniant Baſileam: interea patres Baſilex in concilio perſeverabunt, quoad Græci in Italiam venerint: & intra menſem, poſt quam illi appulerint, locum dictum pro concilio petent. Hæc omnia ſynodus legitime ſtatuat & bulla ſignet. Item confirmet ſuis literis ſummus pontifex, quæ ubi per oratores Græcos cum plena poteſtate accepta fuerunt, ſancta ſynodus omnia ſancivit in publica 19. ſeſſione ſeptimo Idus Septembris 1434.

[a] Pro, Dichypatus. M.

XLI.

SESSIO XIX.

Firmantur conventa cum Græcis.

IN eadem ſeſſione ſtatuit ſancta ſynodus in re Judæorum, & neophytorum hujuſmodi decreta: eccleſiarum prælatos per ſuas dioeceſes ac provincias, ſacrarum literarum doctores inſtituere oportere, qui certis diebus ſingulis annis publicæ non tantum noſtræ religionis hominibus, infidelibus etiam cujuſcumque ſectæ, qui inter Chriſtianos habitant, fidem Chriſtianam explicent, errores illorum aperiant, & argumenta confirment, cum omni modeſtia & caritate: ipſos infideles utriuſque ſexus ſub interdictione conſortii commerciique Chriſtianorum cogendos, ut ad conciones hujuſmodi veniant; inſtituendos præterea, ſecundum Vienenſis concilii decreta, in publicis gymnaſiis quatuor linguarum doctores, Græcæ ſcilicet, Hebraicæ, Arabicæ, & Chaldeæ, ut facilius harum linguarum infideles populi ad rectam fidem converti poſſint: nulli infidelium licere ſervitiis Chriſtianorum uti: neque licere Chriſtianis infidelium celebritatibus, conviviis, balneilve intereſſe, aut eis arctius quoquo modo converſari: non eſſe utendum eorum opera in medicinis, in contractibus, in mercimoniis, aut alia quavis cauſa, magiſtratibus autem aut publi-

ANNO CHRISTI 1434

publicis officiis nullo modo præficiendos, sacram supellectilem, vasa, libros, vestes, & alia hujusmodi, sive etiam fundos, aut alia ecclesiarum bona pignori non accipiant, neque emant; quod si fecerint, rem & pecuniam perdant. Habitum utique deferant præcipuum, & a Christianorum habitu omnino differentem, coganturque in urbibus & oppidis gregatim simulque inter se habitare, & procul ab ecclesiis, ut minus commercii cum Christianis illis sit. Si qui ad Christi fidem convertentur, fortunas suas omnes ut prius possideant. Quod si ex usuris illicitoque quæstu comparatæ sunt, si superstant, notique sunt, quibus ablata fuerunt, illis restituantur; sin autem inveniri non possunt, quoniam ad pios usus sunt convertendæ, decernit sancta synodus piissimum esse fidelibus conversis eas elargiri, vetantque illos super his quempiam vexari. Ecclesiarum autem præsules, aliosque ditiores quoslibet hortatur, monetque sancta synodus, ut pauperes conversos juvent, alant, & ab omni injuria tueantur: statuitque ut illius civitatis cives censeantur, ubi per baptismum sunt regenerati: instruendos præterea esse hujusmodi conversos in fide orthodoxa per sacerdotes, & illos qui a sacro fonte levarunt: neque permittendum ut cum infidelibus conversentur. Matrimonia ab illis inenda esse cum antiquis Christianis: neque indulgendum ut novitii multum inter se commercii habeant: ne forte mutua familiaritate in errores labantur antiquos; cogendosque omnino ritus & observationes antiquæ legis dimittere, & catholicos nostros complecti: transfugas, desertores sive apostatas acriter puniendos, & eorum protectores mulctandos, ut hæresum fautores.

XLII.

Tractatus de unione Græcorum.

Et quoniam de Græcorum cum Latinis conventione agendum est, id altius aliquantulum repetamus. A Martino quinto Romæ ecclesiæ præsidenti agi cœptum de unione orientalis ecclesiæ cum Latina, & jam per oratores utrimque missos deventum erat ad quasdam conditiones, quibus mediantibus imperator & patriarcha Constantinopolitani, cum patriarcha Armenorum, imperatore Trapezuntiorum, & aliis prælatis, ac legatis principum ecclesiæ orientalis usque ad numerum septingentorum hominum ad generale concilium in Italiam unionis causa celebrandum, adnavigare promiserant. Martino interea e vita subtracto, cum ei Eugenius successisset, qui cardinalis huic negotio intentus admodum videbatur, hujusmodi tractatus a Græcis instauratus est. Venerunt igitur Romam a principio pontificatus Eugenii Græcorum legati, qui post multas disceptationes de commodiori modo unionis perficiendæ, tandem præsente etiam Sigismundo Cæsare & probante cum Eugenio convenerunt. Mittendos esse a sede apostolica legatos cum multitudine congrua doctorum, qui Constantinopolim orientales omnes convocarent, ibique de unione agerent in generali concilio apostolicæ sedis nomine. Quæ cum orientalibus renunciata essent, & omnibus admodum placerent, Joannes tum Palæologus imperator, & Joseph patriarcha Constantinopolitanus legationibus Basileensium provocati, suos illuc oratores miserunt: qui tandem cum patribus legibus, quas supra narravimus, convenere, Basileenses vero (ut præscriptum erat) ad Eugenium pro confirmatione conventorum miserunt; qui rei novitate non parum commotus, quamvis alteram sententiam commodiorem utilioremque putaret; tamen, ut Basileenses non perturbaret, rem confirmavit. Posthæc legati quos prius Eugenius miserat in Græciam, Romam revertuntur, referunt placere orientali ecclesiæ, ut Latini Constantinopolim mittantur secundum sententiam pontificis, orareque ut illa sententia firmetur, resque quamprimum executioni mandetur. Respondit pontifex tam diversas eorumdem sententias se non parum mirari, alios jam legatos Basileam petiisse, convenisseque cum patribus de modo veniendi ad concilium cum Latinis; seque pro pace & quiete ecclesiæ conventiones eas confirmasse; quamquam prior sententia sibi potior videretur. Proinde si ipsis etiam magis placeret, Basileam peterent, & eam patribus suadere conarentur. Iverunt Basileam Græci, sed patres a sententia dimovere nullo pacto valuerunt, pontifex autem ne sententiarum variatio sibi posset ascribi, legatos suos Constantinopolim misit, omnia ut gesta erant, narraturos, polliciturosque pontificem cum universa Romana curia concilium petiturum, si in ea Italiæ parte fieri contingat, quo commode possit se transferre. At Græcorum legati sententiam a pontifice approbatam suscipientes, patres orabant, ut locum eligerent Græcis & pontifici accommodatum; cum putarent sine præsentia pontificis Romani nihil omnino firmi de unione transigi posse: redierunt inter hæc, & legati quos concilium miserat Constantinopolim, & sæpius hinc inde missæ sunt legationes: nihilque magis cupere videbantur Græci, quam cum Latinis convenire: rogabantque, maxima instantia, ut quamprimum conventa executioni mandarentur: nec multo post quemdam e suis Basileam miserunt Græcorum nomine, asserentem orientalis ecclesiæ prælatos, principesque omnes præsto esse ad statutam diem, Italiam petere ad generale concilium. Proinde se missum esse, ut Basileenses hortaretur, moneretque conventa quamprimum adimplerent, cognosceret an locus pro concilio designandus esset ex nominatis, & commodus summo pontifici: sine cujus præsentia Græci non putarent aliquid boni agi posse. Demum, ut videret, an triremes, quibus Græci essent advehendi, satis solidæ ac firmæ essent: verum audire se a nonnullis susurrari, patres statuisse Avenionem pro futuro concilio deligere, mirari se horum sententiam, qui tam aperte a conventis discedere cogitent, non laturos ista Græcos æquo animo, neque ullo pacto e Græcia discessuros, nisi prius noverint locum unum ex nominatis in conventibus esse delectum. Proinde orare ut conventa servent; quod si non fecerint, aperte orientalium nomine protestari per illos non stare, quin pacta non serventur, ut unio fiat, sed per Basileenses, qui a conventis discedant: verum cum videret patres statuisse omnino se Avenionem eligere, iterum palam protestatus est Græcos Avenionem nequaquam venturos; se vero iturum ad pontificem, & eadem apud eum testaturum, & omnibus demonstraturum per Græcos non stare, quin fiat unio. Tamen patres quamvis multa ultro citroque

ANNO CHRISTI 1435.

acta, diſtaque eſſent, Avenionem pro concilio in quo Græci cum Latinis convenirent, publico decreto delegerunt. Quod neque Romanus pontifex, neque Græcorum legati ſuſceperunt; aſſerentes Avenionem in conventionibus non comprehendi, neque Græcis eſſe opportunam, cum per multa maria & maximos ſinus ſit illuc e Græcia eundum. Habere ſe domi continuos hoſtes potentiſſimos Turcas: neque poſſe longius abeſſe hinc præſenti & magno periculo, ſervandas eſſe conventiones publico patrum decreto jam pridem initas; & Græcos ad locum tam remotum nullo modo venturos. Eugenium vero pontificem propter adverſam valetudinem, propter res novas, & periculum provinciarum eccleſiæ, Italia excedere minime poſſe; Florentiam Hetruriæ urbem pro concilio cupere ſibi, ut Græcis accommodam; & imperator quidem Conſtantinopolitanus ſuis literis aurea bulla ſignatis promiſit & juravit, ſe omnino cum patriarcha, & ad concilium venturum, ſoluturumque e patria ante Kal. Junias anni ſalutis trigeſimi ſexti ſupra mille & quadringentos, ſi Baſileenſes perfecerint omnia quæ cum ſuis legatis convenerant, Cæſar vero omni ſtudio hortari patres, ne ante Baſilea diſcederent quam eccleſiæ reformationem & Bohemorum reconciliationem abſolverent; ſperare ſe & pontifici & Græcis poſſe perſuadere, ut Baſileam ad concilium petant. Eugenius autem pontifex his auditis legatos ſuos de latere Nicolaum ſanctæ crucis, & Joannem S. Petri ad vincula cum plena poteſtate ad concilium miſit, ut locus pro futuro concilio communi omnium conſenſu eligeretur: qui ſumma diligentia & multis rationibus hortati ſunt patres ad ſervandas conventiones cum Græcis initas. Cogitaverant Baleenſes indulgentias certos modo publicare his, qui pecunias contribuiſſent, pro conducendis Græcis; petebantque ut pontifex confirmaret. Legati ad hæc reſpondebant pontifici non videri reipublicæ expedire has indulgentiarum elargitiones, quas contemptum inducerent, & neceſſitati non ſatisfacerent, quod paulo ante in aliis rebus perſpicuum fuerat; tamen ſi patribus ita videretur, conceſſurum ſe indulgentias ritu & more Romanæ eccleſiæ. Verum ſi convenire cum pontifice vellent de loco concilii, offerre pontificem aureorum ſexaginta millia pro conducendis Græcis, quantam ſummam indulgentiæ nunquam conficerent. Julianus autem cardinalis ſancti Angeli poſt hæc qui apoſtolicæ ſedis nomine concilio præſidebat, cum quædam alia tractari contra Romanam eccleſiam cognoſceret, publice in generali conventu patres obſecravit, atque obteſtatus eſt, ne quid amplius ſtatuere, deliberareque velint, quod ad Romanam eccleſiam, ſummum pontificem, ejuſque privilegia, auctoritatem, majeſtatemque aut ſacrum ſenatum ſpectaret, niſi prius ipſe audiretur. Cum in ſacra Conſtantinopolitana ſynodo cautum ſit; ſi qua controverſia in conciliis generalibus de Romana eccleſia oriatur, oportere cum omni reverentia ſuper ea re ſciſcitari Romanum pontificem, ejuſque ſolutionem ſuſcipere: proinde ſi quid contra agatur, proteſtari ſe nullo pacto ei rei conſenſurum.

XLIII.

SESSIO XX.

In qua multa decreta ſunt.

AD x i. Kalend. Februarii anni ſalutis 1435. vigeſima ſeſſio publice celebratur. In qua ſolenni ritu ſtatuitur nemini ex clero cujuſcumque ſtatus, ordinis, dignitatiſve ſit, quoquomodo licere publice concubinas tenere; publicos concubinarios poſt duos menſes ab hujus decreti conſtitutione, ſi perſeveraverint in ſcelere, omnium beneficiorum ſuorum fructibus per tres menſes privandos; quorum pretium in inſtauratione ornatuque beneficiorum noxii exponantur, & niſi moniti deinde a ſuis præſulibus e veſtigio concubinas denuo ejecerint, ſive aliam quoquo modo ſuperinduxerint, omnibus beneficiis, dignitatibus & honoribus privandos, neque ultra ad ea admittendos, niſi poſt manifeſtam vitæ morumque emendationem: quod ſi rurſus redierint ad vomitum, perpetuo fore inhabiles ad quæque munera eccleſiaſtica; præſules autem, minoresve dignitates, qui hujuſmodi noxios ex officio punire neglexerint a majoribus antiſtitibus, archiepiſcopis, patriarchis, ſive a conciliis provincialibus, ſynodalibusve, acriter puniendos: publicos vero concubinarios non ſolum illos cenſendos eſſe, quorum ſcelus per ſententiam, aut confeſſionem in judicio factam, ſeu, per rei evidentiam, quæ nulla poteſt tergiverſatione celari, manifeſtum eſt; ſed omnes etiam, qui mulierem de incontinentia ſuſpectam infamatam domi habent, & moniti per ſuperiorem non ſtatim dimittunt. Præſides autem qui per ſordes ſpe quæſtus concubinarios hujuſmodi punire negligunt, ultra alias pœnas negligentibus infligendas, duplum ejus quod acceperint, ad pios uſus exolvere cogantur, concubinas vero ipſas, niſi ſponte a clericis diſceſſerint, per auxilium etiam brachii ſecularis, ſi opus ſit, expellendas, neque permittendum filios ex hujuſmodi concubinatu procreatos apud parentes enutriri. Hunc canonem juſſit ſancta ſynodus ubique per eccleſiarum prælatos publicari, hortataque eſt Chriſtiani nominis omnes homines cujuſcumque ſint dignitatis a concubinatu tanquam a capitali peccato abſtinere. Declaratum præterea atque ſanctum eſt in eadem ſeſſione; neminem a communione alicujus in quibuſvis ſacris abſtinere oportere niſi excommunicatio, ſuſpenſio, interdictio, ſeu quævis alia cenſura in hominem, collegium, univerſitatem, ſeu locum certum & expreſſum ſint lata: aut ſi aliquem ita manifeſte in excommunicationis ſententiam incidiſſe conſtiterit, quod nulla ſe poſſit juſta excuſatione tueri: & ne ſacris interdici vulgo omnibus liceat, quod ſæpius & ſive urgenti cauſa fieri contingit, ſtatuit ſancta ſynodus nemini omnino licere civitatibus, oppidis, villis, aut quibuſvis locis ſacra interdicere, illave quovis modo eccleſiaſtico interdicto ſupponere, niſi ex culpa ipſorum locorum, aut principis, domini, magiſtratuſve ipſorum. Ob culpam autem, aut cauſam privati hominis, ſacra nullo modo interdicantur, niſi forte magiſtratus quempiam excommunicatum requiſiti infra biduum a fidelium conſortio non ejecerint; quo rejecto, ſacra reſumantur. Nemini etiam licere decrevit ſuper eodem gravamine, aut eadem interlocutoria vim definitivam non habente ſecundo appellare, appellantes vero a diffinitiva, frivole vel injuſte, ultra condemnationem expenſarum & damnorum & intereſſe, aureis xv. eſſe mulctandos, qui adverſario cedant.

ANNO CHRISTI 1435.

ANNO CHRISTI 1435.

XLIV.

Controverſia de tollendis annatis.

ACTUM eſt deinde diu & acriter inter patres diſputatum de tollenda conſuetudine ſolutionis annatarum cameræ apoſtolicæ. Ita enim appellant medios fructus unius anni, quos pro novis beneficiis acceptis pontificis ærario inferunt, & tandem cum inter quatuor collegia jam conveniſſent, ſtatuiſſentque decretum legitime ſanciendum, archiepiſcopus Tarentinus & epiſcopus Paduanus, legati apoſtolici pontificis nomine proteſtati ſunt, rem iniquam eſſe inaudito pontifice tantum præjudicii, tantum detrimenti Romanæ eccleſiæ inferri, & annatarum & minutorum ſolutiones jampridem a Romanis pontificibus introductas, ab univerſo clero ſuſceptas, a pluribus generalibus ſynodis non violatas injuſte nunc auferri. His non modo pontificem ali, ſed & ſacrum ſenatum, ac Romanæ curiæ miniſtros fere omnes; quod ſi tollantur, dignitatem pontificiam ſine viribus ruituram; curiales omnes pontificem relicturos. Unde præterea legationes per univerſum orbem Chriſtianum ob utilitatem reipublicæ crebro mittendæ ſuſtentabuntur? Unde ejectis ſuis ſedibus principibus aut prælatis ſubvenietur? Unde hæreticis & aliis hoſtibus fidei obſiſtetur? Non tanti eſſe Romanæ eccleſiæ patrimonium, atque provincias, ut a tyrannis ſuis ſumptibus defendi poſſint. Superſedendum igitur ab hoc decreto, aut prius cum conſenſu pontificis indemnitati eccleſiæ Romanæ conſulendum. Hanc legatorum ſententiam complures probi viri eccleſiarum prælati laudarunt, ſed patres aſſerentes neceſſitati eccleſiæ Romanæ opportune ſe conſulturos, poſtquam decretum ſancitum ſuſceptumque eſſet pari conſenſu, Juliano cardinali ſancti Angeli uno ex legatis concludente, decretum ſanciendum ſtatuunt, aliis legatis, cum ſuis fruſtra reclamando.

XLV.

SESSIO XXI.

Nemini licere quicquam pro collatione beneficiorum accipere.

IN publica igitur vigeſima prima ſeſſione, quæ habita eſt III. Idus Junii ejuſdem anni ſolenni ritu patres in hanc ſententiam decretum ſanciverunt; Nemini omnino licere, neque in curia Romana, neque alibi uſquam, pro confirmatione electionum, poſtulationum, admiſſionum, præſentationum, proviſionum collatione, ſeu quavis conceſſione, aut diſpoſitione quarumcumque eccleſiarum cathedralium, monaſteriorum, dignitatum, ſeu cujuſvis eccleſiaſtici beneficii, aut officii, ordinis, ſacræ benedictionis, aut pallii, in poſterum quicquam penitus annata vel poſt exigere ratione literarum, vel ſigilli annatarum, communium & minutorum ſervitiorum, primorum fructuum; aut ſub quocumque alio nomine, prætextu cujuſvis conſuetudinis, privilegii aut ſtatuti, quovis quæſito colore, ſcriptoribus tantum, abbreviatoribus & regiſtratoribus pro ipſorum labore congrue ſatisfacto. Hujus ſacri canonis tranſgreſſores, eadem pœna plectendos, qua ſymoniaci puniuntur; ut ſacerdotiis dignitatibuſque hac via acquiſitis omnino careant. Promiſſiones autem ſub quibuſvis cenſuris & juramentis pro hujuſmodi ſolutionibus factas nullas eſſe atque irritas. Quod ſi Romanus pontifex hujus ſacræ legis prævaricator fuerit, concilio deferatur; reliqui per ſuperiores digna pœna plectantur. Eccleſiaſticorum beneficiorum quorumcumque non violentos poſſeſſores, qui cum titulo colorato per triennium pacifice poſſederunt, a nemine perturbari poſſe, etiam ratione juris noviter impetrati; nili forte quiſpiam legitimo caſu impeditus, jure ſuo prius uti non potuerit: quod [a] juxta biennium concilii ſanctionem prius quibus poteſt ſignificare oportet, & pro viribus de jure ſuo experiri. Præſules diligenter perquirere oportere, an quiſpiam ſine titulo ſacerdotia obtineat, eos abjiciendos, ſeu, ſi utiles videbuntur, & ſine dolo factum ſit, nova collatione confirmare poterunt. Et ut divinæ ſacræque ceremoniæ agantur rite ſancteque, ſtatuit ſancta ſynodus in laudibus divinis hæc ſervari, ſacerdotum collegia in templis ſuis, ſtatutis, conſuetiſque horis, poſt data ſigna convenire oportere. Divinas laudes canere voce, geſtu, prolationeque condecenti: ut diſtincte proferentes intelligi facile poſſint. Ita tamen ut differentia ſit inter ſolenne officium & feriale. Dum ſacra fiunt, dicunturve, talari tunica utantur ſacerdotes, & ſuper eam lineam veſtem, quam ſuperpelliceum vocant, ſive habitus ad ſacrum miniſterium pro eccleſiarum conſuetudine deputatos habeant; caputiis in eccleſia non utantur, ſed almutiis aut birretis. In choro quiſque loco ſuo ſedens, aut ſtans gravitatem ſervet. Laudes Deo cum aliis modeſte canat, cum Gloria patri, in fine pſalmorum dicitur, reverenter aſſurgat, genuflectatque cum Jeſu ſalvatoris noſtri nomen recitatur. Inter pſallendum alias res non agat, non riſui, confabulationique indulgeat; privatas literas non legat; ſed neque privatas laudes pſallat in choro. Aſſiſtat denique ſacris non ſolum corpore, ſed & mente, atque animo toto. Tranſgreſſores a prælatis ſuis debite puniantur. Non venientes autem ſtatutis terminis ad ſacras laudes, aut ante finem ſine legitima cauſa, ac non impetrata venia diſcedentes, perinde haberi ac ſi non veniſſent. Diſtributiones autem, quas quotidianas appellant, pro labore, ac aſſiduitate venientium, & in eccleſia ſervientium, eſſe erogandas, etiam ex portione majori, quam dicunt maſſam, ſive fructus groſſos, conſtitutione illarum eccleſiarum prorſus damnata, in quibus una hora ſervientes integram totius diei portionem accipiunt. Initiati ſacris, quive beneficia ſacra obtinent cum obnoxii ſint ubicumque degant, divinas laudes quotidie Deo recitare, ſi in divinis cum multitudine & choro non interſunt, laudes diurnas, nocturnaſque ſoli, ſive cum ſocio devote, diſtincteque ac integre perſolvant, non verba deglutiantur, truncenturve. Non inter orandum aliis confabulationibus ſive actionibus quibuslibet ſe immiſceant, ſed tanquam cum Deo loquentes loco convenienti, ore pariter ac mente orent. Dum divina aguntur, ſi quis ſacerdotum illis relictis, per eccleſiam ſeu forum deambulet, ſeu ad alia negotia divertat, diſtributione integra totius diei mulctetur; ſi monitus id iterum egerit, menſtrua diſtributione careat; ſi vero pertinaciter perſeveraverit, mulctetur graviori pœna; proferanturque tumultus omnes ab eccleſia, dum ſacra fiunt. Tabula in loco publico aſſidue affigatur, in qua per hebdomadas deſcriptum ſit quid quemque in ſacris operari oporteat; negligens in ſuo munere integra diſtributione mulctetur. Illarum eccleſiarum abuſum, in quibus ut ſacrificio ſolennis miſſæ, ſymbolum fidei, præfatio, ſive oratio dominica inchoata cantilena non perficiuntur aut omnino ſine cantu dicuntur, damnavit, atque abo-

ANNO CHRISTI 1435.

[a] *Forte*, intra biennii juxta concilii ſanctionem. *Al.*

ANNO CHRISTI 1435.

abolevit, vetuitque inter miſſarum ſolennia cantilenas vulgari ſermone conditas cantari, & in privatis miſſis juſſit omnia pronunciari alta & intelligibili voce, præter ea quæ ſecreta nuncupantur: prohibuit etiam ſub graviori cenſura, ne cui liceret divinum cultum pignori opponere; conſuevere namque nonnulla canonicorum collegia propter res alienum ſe obligare, ut niſi ſtatuto tempore ſatisfacerent, divina exercere non poſſent: hujuſmodi obligationem etiam cum juramento irritam ſynodus decrevit, & prævaricatores trium menſium fructibus privavit, qui in eccleſiæ reparationem converti debent. Vetuit etiam ne dum miſſarum ſolennia peraguntur, celebrentur a canonicis capitula aut aliqui actus capitulares niſi urgente neceſſitate: tranſgreſſores ejus diei diſtributione privandos. Demum gravioribus pœnis ſancivit nemini ſicere, quod multis in locis frequentabatur, ſcenas, jocos, fabulas, repræſentationes, larvas, ſeu aliquas fictiones epiſcoporum, regum, principum & ſimilia in eccleſiis, aut earum cœmeteriis quoquomodo celebrare, aut permittere in his locis mercaturas, negotiationes, ſive nundinas fieri: locorum præſules ſub cenſuris eccleſiaſticis hæc puniant.

XLVI.

Legatio Eugenii ad concilium de multis rebus.

HÆc igitur ſancita ſunt ad III. ut diximus Idus Junii anni trigeſimi quinti ſupra mille & quadringentos quo tempore Eugenius pontifex Florentiæ agens concilii legatos de pluribus rebus & maxime de obſervandis decretis ſuſcepit. Remiſitque ad concilium ſuos legatos per quos in hanc ſententiam reſpondit: Eugenium pontificem, Græcorum reductionem, ad quam cum hortarentur, ardentiſſime ſemper deſideraſſe, & multum in ea re deſudaſſe Conſtantiæ, & etiam Romæ dum in minoribus eſſet, vivente Martino pontifice. Poſtquam vero ad apoſtolatum perveniſſet, multos ſcire, quæ egerit ad hanc rem navandam. Nunc vero vehementer lætari, quod concilio res facilis videatur, cum plerique a principio rem a pontifice propoſitam antiquam filacteriam & cantilenam appellarent. Quod autem de indulgentiis concedendis pecuniarum gratia pro Græcorum reductione petitur, ponifici non videri expediens, aut utile reipublicæ; tum ne videantur lucri cauſa concedi; tum quia ſi indulgentiæ jam conceſſæ ſuſpendantur, inſulas Cypri & Rhodi fortiſſima Chriſtianorum propugnacula, in diſcrimine neceſſario remanſuras. Et ſi promulgatis indulgentiis Græci aliquo forte caſu impediti ad concilium non venerint, omnes concilium & papam damnaturos, tanquam ſubtili ingenio pecunias a fidelibus extorqueant, expectandam prius certitudinem de adventu Græcorum; & tum daturum operam Eugenium cum concilio per indulgentias aut alias commodiores vias, ut pecuniæ inveniantur. Pontificem tum miſſurum ad concilium viros ſacrarum literarum ſcientia claros, qui cum Græcis poſſint diſſerere: & etiam ſi detur ut in loco congruo ſibi concilium celebretur, venturum pontificem cum univerſa Romana curia. Interim vero deputaturum aliquos, qui in ejus rei diſputatione aſſiduo ſe exerceant. Quo ad obſervantiam vero decretorum concilii, Eugenium pontificem reſpondere ſe concilii decreta ſemper ſuſcepiſſe & obſervaſſe. Si vero in quibuſdam privatis rebus aliter aliquando ſit factum, id ex cauſa eſſe factum: non propterea non obſervata decreta dici debere. Cauſas autem in curiam Romanam non ſuſcipere perturbationis aut ſcandali alicujus gratia. Sed cum conſueverit ſemper apoſtolica ſedes miniſtrare omnibus juſtitiam petentibus, non poſſe id exigentes rejicere. Curaturum tamen Romanum pontificem; ut lites, quam brevius fieri poterit, excidantur. Sed mirari complures, quod concilium pro maximis (ut ajunt) congregatum, ita indiſtincte rebus privatis incumbat, cauſaſque etiam minimas admittat; & aliquando, quæ in curia Romana agitantur, ad ſe attrahat, non ſine partis alterius damno. Dictum autem contra ſcriptores & abbreviatores emanatum, non illos comprehendere qui tunc in concilio erant; ſed contra diſceſſuros, propterea non eſſe contra concilium; quantum autem attinet ad decretum annatarum non parum mirari pontificem & curiales omnes tantam rem cum tanto Romanæ eccleſiæ & totius curiæ præjudicio, & damno patres tractaviſſe, & tam repente irrequiſitis partibus ſtatuiſſe; cum præſertim earum uſus ab antiquis, & ſanctis patribus inventus, per longa tempora ab omnibus ſit obſervatus. Conſiderandum prius fuiſſe, unde Romanus pontifex oneri reipublicæ poſſet ſatisfacere; unde prælatis ejectis ſubvenire; unde legationes per univerſum Chriſtianorum orbem mittere; unde denique alerentur curiales, ſi annatarum & minutorum ſervitiorum uſus tolleretur. Et ſtatuendum prius modum, per quem his neceſſitatibus ſubveniretur, pontificem non ſpreturum annatarum abolitionem.

ANNO CHRISTI 1435.

XLVII.

Litera Græcorum pro loco concilii.

DUM hæc aguntur, literæ ab imperatore & patriarcha Conſtantinopolitanis mittuntur, rogantes concilium pro unione decerni in loco littorali, ſibi & pontifici accommodato.

XLVIII.

Monetur Eugenius ut revocet quæ contra concilii decreta fecerat.

INTERIM Baſileæ multæ fiunt querimoniæ, Eugenium pontificem decreta concilii non ſervare. Conveniunt igitur ſingulatim quatuor deputationes, & tandem ſtatuunt, monendum eſſe Eugenium, ut revocet omnia quæ contra decreta concilii & maxime ſpectantia ad generalem reformationem in capite & in membris quoquomodo attentaſſet, intra certum tempus, & præſertim in cauſa Graſſenſi. Alioquin patres daturos operam ſecundum decreta concilii, ne quid interea detrimenti reſpublica patiatur. Hæc antequam publico decreto ſancirentur, Tarentinus & Paduanus præſules apoſtolicæ ſedis nomine in concilio præſidentes multis rationibus intercedere & prohibere conati ſunt, aſſerentes nihil a pontifice contra decreta concilii innovatum. Quod ſi aliquid particulariter ſit factum, licuiſſe pontifici ex cauſa diſpenſare, neque propterea cenſendum actum eſſe contra decreta. Nunc vero tam aperte inſurgentibus patribus contra pontificem nihil aliud eſſe, quam ſchiſma introducere: inventurum enim pontificem viam, qua ſe ſuoſque tueatur. Et ſi concilium quod propter unionem Bohemorum, & reformationem morum coactum dicunt, cauſam futuram diſſidii ac ſcandali.

ANNO CHRISTI 1435.

dali. Ita ut neque Græci, neque Bohemi, ab A hic, qui inter ſe diſcordias nutriunt, unionem poſſint ſperare. Orare igitur atque obſecrare, ut deputationum deliberata non ſuſcipiant, abſtineantque omnino ab injuriosis decretis, & Romanam ſedem Chriſtianorum caput non impugnent. Quod ſi quid cupiant ab Eugenio, mittant oratores impetraturos procul dubio quidquid honeſte petierint: ſin autem in ſententiam deputationum deſcendere eis omnino eſſet animus, apoſtolicæ ſedis nomine prohibere, ne id fiat; publiceque proteſtari & contradicere, ſeque cum ſuis nullo modo ei decreto conſentire.

XLIX.

Excommunicantur Veneti propter Aquilejæ principatum.

AGITATA eſt inter hoc tempus cauſa inter rempublicam Venetorum, & Ludovicum patriarcham Aquilejenſem ſuper principatum Aquilejenſem, quem Veneti jampridem occuparant. Et tandem lata eſt ſententia contra Venetos ad IX. Kalendas Januarii anni 1435. In qua dux, conſiliarii, procuratores, advocati, communitas, nobiles, locatenentes, & alii Venetorum obnoxii declarantur excommunicationis, anathematis, & interdicti ſententias incurriſſe, neque prius abſolvi, aut reconciliari C eccleſiæ debere, quam civitates, oppida, terras, villas, & loca omnia pleno jure patriarchæ Aquilejenſi reſtituiſſent integre, & pacifice.

L.

SESSIO VIGESIMASECUNDA.

Damnatur libellus Auguſtini epiſcopi Nazareni.

ET circa idem tempus cujuſdam Auguſtini Romani epiſcopi Nazareni libellum qui de ſacramento unitatis Chriſti & eccleſiæ ſuæ, ac de Chriſto integro intitulatur, cum pluribus aliis D tractatibus, ſancta ſynodus damnavit ac reprobavit tanquam falſam, & hæreticam doctrinam continentem, in publica ſeſſione celebrata Idibus Octobris 1435.

LI.

SESSIO VIGESIMATERTIA.

In qua multa decernuntur.

CELEBRATA eſt poſt hæc 23. ſeſſio publice; in qua circa electionem pontificis Romani, & ejus adminiſtrationem hæc legitime ſunt decreta IX. Kalendas Aprilis 1436. Cum E apoſtolica ſedes vacare contigerit, S. R. E. cardinales qui præſentes ſunt in loco, ubi electio eſt celebranda, decima diè poſtquam ſedes vacaverit, in ſacellum aliquod conclavi proximum ſimul conveniant. Tum præeunte cruce ſancti Spiritus inſpirationem exorantes præcinentibus cantoribus hymnum, Veni creator Spiritus, locum conclavis petant. Intrent locum ipſum cardinales, duobus tantum miniſtris quilibet ſociatus; aderunt & duo clerici ceremoniarum, quorum alter ſit notarius, Camerarius primum, & poſt, ſcrutetur locum, videatque, ut omnia ſint bene clauſa, undique ſcrutetur & cardinalium cubicula, nihilque omnino quod eſui potuive ſit, niſi medicinalia, dimittat. Exiens deinde ſingulis portis cuſtodias fideles diligenteſque ſtatuat. Cibos cardinalium, cum ad eos deferuntur, intro aſpiciat, neque admittat, niſi quæ ad modeſtiam ſunt. Sequenti die re divina peracta cuncti cardinales ſacram euchariſtiam communicabunt. Tum tactis ſacris evangeliis Deum atteſtantes ſub juſjurandi religione promittant ſe nullum in Romanum pontificem electuros, niſi quem utilem, & tanto munere dignum putabunt, neque ullo pacto in illum conſenſuros qui prece, præmio, ſeu minis, per ſe, vel per alium pontificatum ambierit. In ſchedula, qua cardinalium vota exarantur, ultra tres cardinales non ponantur, ſi quis autem quartum addere voluerit, extra collegium aliquem nominet. Eodem die nunquam niſi ſemel ſcrutinium fiat. Poſt miſſam lectis ſchedulis, niſi duæ collegii partes in unum quempiam convenerint, comburantur ſchedulæ, nec prius ad quemquam acceſſus fiat quam ſexies ſcrutinium ſit legitime tentatum. Interim cogitent cardinales quantam rem tractent, & ita agant, ne Dei indignationem, & mortalium accuſationem incurrant. Electus in pontificem Romanum canonice per collegium, ſi eſt intus, ſive per aliquem cardinalium, ſi eſt extra conclave, coram notario, & decem teſtibus requiratur, ut electioni conſentiat. Quod niſi intra integrum diem fecerit, electio nulla atque irrita ſit. Conſentientem ſtatim cardinales omnes venerentur, & ut Romanum pontificem adorent, neque ultra de ejus pontificatu cuipiam liceat dubitare. Tum publice profitebitur, & Deum omnipotentem ſanctamque Trinitatem teſtabitur, atque promittet, ſe quoad vixerit ſanctam fidem catholicam amplexurum ac perpetuo defenſurum ſecundum traditionem apoſtolorum, & generalium ſanctorum octo conciliorum videlicet Nicæni, Conſtantinopolitani, Epheſini, Chalcedonenſis ſecundi, & iterum tertii Conſtantinopolitani, ſecundi item Nicæni, & rurſus quarti Conſtantinopolitani, tum etiam Lateranenſis, Viennenſis, Conſtantienſis, & Baſileenſis. Ritum præterea ſervaturum eccleſiæ jam traditum; catholicam fidem, etiam ſi mortis periculum immineat, protecturum: daturumque operam quantum fieri poterit ad extirpationem hæreſum, morum reformationem, & pacem populo Chriſtiano procurandam. Juret etiam celebrationem conciliorum, confirmationem, electionem ſe ſervaturum ſecundum decreta Baſileenſis concilii. Quod votum manu ſua conſcriptum ſuper ſacram aram publice deponat, ipſumque deinde in publico primo conſiſtorio palam repetat, quæ profeſſio, ac promiſſio ut recens ſemper firmaque in pontificis mente permaneat, ſtatuit ſancta ſynodus quotannis in die ſuæ incoronationis votum id per unum ex patribus inter miſſarum ſolemnia publice recitari cum exhortatione vehementi ad præſtandum, quod Deo teſte univerſali eccleſiæ promiſſum erat, monendumque pontificem ne ſibi, aut ſuis eccleſiæ pecunias acquirat, ne perſonarum acceptor quoquomodo ſit. Non casni, non ſanguini, non præmiis, non gratiæ, ſed meritis & virtutibus honores ac dignitates conferat. Pro meritis unumquemque tractet, & unicuique reddat quod ſuum eſt. Quotannis poſt coronationis ſolemnitatem pontifex cum patribus per octo dies continuos agat de his, quæ ad rempublicam tantum ſpectant;

ANNO CHRISTI 1436.

ANNO CHRISTI 1437.

ctant; recenſeanturque quæ provinciæ, qui populi a Turcis, Saracenis, aliiſve fidei hoſtibus vexentur; in qua orbis Chriſtiani parte ſchiſma, hæreſis, vel prava aliqua ſuperſtitio invaleſcat: ubinam eccleſiaſticorum mores, aut divinus cultus collabantur; ubi tyrannides, ubi publica ſcelera, ubi odia, ubi aperta bella inter principes, populoſve Chriſtiano nomine ſæviant, hæc omnia tollere, emendare, periculiſve imminentibus providere omni ſtudio curet. Familiam deinde ſuam pontifex, moxque reliquos omnes curiales inſtruat, ordinet, & ita in moribus emendet, ut omnibus aliis Chriſtianis exemplo eſſe poſſint. Simoniæ, libidinumque ſordes omnes procul pellat, juſtitiam recta lance, ac mundis manibus adminiſtrari curet: nec permittat, ut quicquam præter conſtitutum quoquomodo exigatur. Clerum Romanum in primis reformet, & circa divinum cultum & circa mores. Tum etiam populum qui ſibi peculiaris eſt, verbo & exemplo ad virtutem exerceat. Cardinales vero ipſos cogat demandatas ſibi in urbe parochias, & cultu & ſtructura reparare, ſtatuatque epiſcopum quempiam virtute clarum, qui vice ſua epiſcopalem in urbe geat curam. De adminiſtratione deinde provinciarum cum patribus agat, ut recte, benigne, pacificeque gubernentur. Non tyranni aut domini, ſed optimi patris more, ut optimos decet ſacerdotes: curetque omni ſtudio ut factiones, ſeditioneſque omnes ex urbibus, locisque eccleſiæ, & earum nomina prorſus tollantur. Provinciis ac civitatibus eccleſiæ præficiat cardinales aut prælatos, virtute, integritate, experientiaque præſtantes, eoſque intra biennium, aut triennium ad plus finire magiſtratum cogat: quibus cenſores poſtea conſtituat, qui ſubditorum querelis auditis, præfectos ipſos aut abſolvant, aut damnent. In majoribus autem rebus omnia ad pontificem deferant, qui unumquemque pro meritis tractet. Perveſtiget & crebro pontifex, an provinciarum præfecti, ſive etiam civitatum vicarii, ſeu feudatarii aliquid injuſti, aut inconſueti oneris ſubditis imponant, an dure, inſolenter, avareque ſe gerant, neque ſinat populos, quos vicariis credidit, tyrannice regi, cum ſui benigne gubernentur. Statuta provincialia quæ ſalubria ſunt, & honeſta ſervari jubeat, quæ autem ad factiones aut inſolentias pertinent, ſubvertat. Intra annum ſuæ coronationis provinciarum ac civitatum ſuarum legatos ad ſe vocet, ab eiſque inquirat ſtatum & neceſſitates populorum, conſulatque utilitati, & commodo eorum paterno amore. Idem ſingulis biennii repetere non erit inutile inter cetera, quæ præfecti provinciarum, civitatum, arcium, vicarii, feudatarii, aliique magiſtratus, tum Urbani, quam externi jurare ſolent in principio ſuæ inſtitutionis: hoc addatur, quod ſede vacante provincias, civitates, oppida, & cetera, tenebunt nomine ſacri ſenatus cardinalium, eique plene obtemperabunt: ne carni potius quam ſpiritui ſatisfacere Romani pontifices videantur. Nemini in poſterum licere quempiam ex ſua cognatione, ſive affinitate uſque ad tertium gradum in ducem, marchionem, comitem, feudatarium, ſive vicarium locorum Romanæ eccleſiæ aſſumere, illiſve legationes, præfecturas provinciarum, civitatum, ſive arcium, alioſve magiſtratus committere, neque eorum quempiam rei militari quoquomodo præficiat. Pontifici hæc molienti cardinales omnes adverſentur: omnia autem contra hoc decretum acta a ſucceſſore quamprimum irrita fiant, Redditus, cenſus, vectigaliaque omnia Romanæ eccleſiæ undecumque venientia ſecundum inſtitutionem Nicolai IV. ad ſacrum ſenatum pro medietate pertinere. Neque licere pontifici præfectos, aut aliquos magiſtratus creare ſine conſilio, & aſſenſu ſenatus ſanctæ Romanæ eccleſiæ: cardinales oportere provinciarum eccleſiæ ſolertem gerere curam, ſubditorumque paci, tranquillitati, & commodo omni ſtudio ſimul cum pontifice incumbere. Diligentiori tamen cura erga Romanam ipſam urbem Romani pontificis præcipuam ſedem, & tot Chriſti ſanctorum venerandum receptaculum. Pro reparatione igitur eccleſiarum, mœnium, viarum, pontiumque, ac pro ſecuritate commeantium peregrinorum pecuniæ aliquæ ſtatuantur ex vectigalibus ipſius urbis, quæ in eos uſus fideliter [a] exponantur; ut ſervi ſervorum Dei officium, quod profitetur, impleatur. Pontifex benignum facilemque in audiendo ſe præbeat, pauperibus præſertim, atque oppreſſis; eorumque neceſſitatibus opportune quantum licet conſulat. In ſingulas hebdomadas unum ſaltem diem audientiæ publicæ ſtatuat, audiatque omnes æquo animo: quod ſi per valetudinem non licet, quempiam virum auctoritate, & dignitate clarum ſubſtituat, qui ſuo nomine audiat & referat. Vicecancellario, pœnitentiario, camerarioque, atque aliis curiæ officialibus mandet, ut pauperes mature, & ſine præmio aut ſolutione aliqua expediant. Diebus feſtivis, & dominicis ad miſſam in publicum prodeat pontifex, & re divina peracta audiat ſupplices: octavo quoque die, vel ſaltem bis in menſe publica conſiſtoria celebret, in quibus cauſas majores audiat, eccleſiarum ſcilicet cathedralium, monaſteriorum, ac principum. Minores autem cauſas per vicecancellarium agat, neque ſe illis occupet gravioribus rebus neceſſarium. Pontifici non licere ſine conſilio, & aſſenſu patrum graviora negotia tractare, aut finire, fidei ſacras deciſiones, canonizationes ſanctorum, erectiones, ſeu oppreſſiones, diviſiones, ſubjectioneſve eccleſiarum cathedralium, monaſteriorum, tum promotiones cardinalium, confirmationes, ac proviſiones eccleſiarum cathedralium, ſive monaſteriorum, privationes, ſive translationes abbatum, epiſcoporum, ſive ſuperiorum, legum & ſtatutorum, conſtitutiones, legationes de latere, commiſſiones vicariorum, ſeu nunciorum cum poteſtate legati de latere, novas religionis inſtitutiones, & hujuſmodi alia. Tum ne ſacer cardinalium ordo nimia numeroſitate eccleſiæ ſit gravis, aut vileſcat multitudine; ſtatuit ſancta ſynodus, ut numerum vigintiquatuor nullo modo excedant. Utque omnibus nationibus atque provinciis fidelium ſatisfaciat, curandum ut ex omnibus quantum fieri poteſt pro regionum proportione aſſumantur. Ita tamen ut de una natione ultra tertiam partem aſſumi nullo modo poſſint ad eam dignitatem, neque ex una civitate, aut diœceſi præter unum. Quod ſi nunc ſupra tertiam partem ex aliqua natione cardinales inveniantur, neque amplius ex eadem aſſumendum quoad infra tertiam partem venerint: aſſumendos præterea eſſe ad tantum faſtigium viros ſcientia, moribus, ac rerum experientia claros, non minores XXX. annorum, profeſſoreſque ſacrarum literarum, ſive divini aut humani juris, rigoroſa examinatione probatos. Vigintiquatuor cardinalium

ANNO CHRISTI 1437.

[a] *Forte*, expendantur, *Hard.*

ANNO CHRISTI 1437.

lium ſenatus, tertia aut quarta ſaltem pars ex profeſſoribus ſacrarum literarum conſtet. Poterunt tamen in hoc numero aliqui filii, fratres aut nepotes regum, aut magnorum principum admitti, ſed admodum pauci, in quibus ſi probitas & morum gravitas aderit, mediocris literatura ſat erit. Nepotes ex fratre vel ſorore pontificis, aut alicujus cardinalis viventis nullo modo ad cardinalatum admittantur. Poterunt tamen huic numero duo adjungi, etiam ſi profeſſionis gradus non habeant, ſi ſanctitate vitæ aut præclara virtute ſint præditi, & etiam aliquis ex Græcis, ſi ad unionem venerint. Cardinalium electio per vota auricularia nequaquam fiat, ſed viva omnium voce ac per ſubſcriptionem propriæ manus majoris partis cardinalium in collegio factam, fiant etiam ſuper ea apoſtolicæ literæ cum ſubſcriptione cardinalium. Cardinales novi cum ſuſcipient inſignia ſuæ dignitatis in conſiſtorio ſi ſint præſentes, abſentes vero in manibus alicujus epiſcopi, cui in manus demandatum erit, publice jurejurando promittent, ſe deinceps futuros fideles beato Petro Romanæ eccleſiæ ſummo pontifici, & ejus legitimis ſucceſſoribus, daturos operam pro viribus defenſioni fidei, extirpationi hæreſum, emendationi morum, paci &, quieti populi Chriſtiani. Non conſenſuros alienationi bonorum ſanctæ Romanæ eccleſiæ, ſive aliarum quarumcumque eccleſiarum, niſi in quantum jura permittunt, ſed potius omni ſtudio invigilaturos recuperationi, & augmento rerum eccleſiaſticarum; Romano pontifici non ſuaſuros, niſi quæ ſecundum Deum eſſe cognoſcent, neque in contrariis votum ſuum daturos, ſeu ullo modo ſubſcripturos. Mandata apoſtolica fideliter executuros, & divinum cultum in titulo ſibi commiſſo, & aliis ſuis eccleſiis, pro viribus curaturos. Decima pars proventuum, quos cardinales ex vectigalibus Romanæ eccleſiæ percipiunt, reparationi templorum, & celebrationi divini cultus titulorum cardinalium attribuatur. Conſtituatque præterea quiſque cardinalis in ſuo titulo ſacerdotium unum perpetuum cum opportuno proventu: quod ſi vivens, aut moriens quis non inſtituerit, tantum ex ejus bonis titulo remaneat obligatum, ut pro decimis & ſacerdotio ſatisfiat. Cujus decreti executor erit ſenior cardinalium ſui ordinis. Quilibet cardinalis, per ſe, ſi præſens erit, ſin minus per vicarium, titulum ſuum, & parochias ſibi commiſſas ſingulis annis viſitet, agatque diligenter viſitatoris officium. Et ut diſpartitis oneribus atque provinciis omnia facilius diligentiuſque curentur. Epiſcopi cardinales diligenter inquirant in quibuſnam regionibus hæreſes pullulent, errores in fide nutriantur, aut vanæ exerceantur ſuperſtitiones. Presbyteri vero perveſtigent ubinam mores, & divinus cultus mandatorumque & legis obſervantia collabuntur, negligenturque. Diaconi autem ſedulo explorent, qui reges, qui principes aut populi, & quamobrem ſeditiones bellaque inter ſe gerant, ac omnia pontifici referant: curentque cum eo omnium neceſſitatibus, & calamitatibus, quantum pro viribus poſſunt, providere. Si cardinales viderint Romanum pontificem non bene vadentem, aut negligentem paſtoralem curam, & quæ pontifici ſunt indigna facientem, ſingillatim primo, & cum debita reverentia, & abſque arbitris illum moneant, aperiantque ejus errata, ſin minus eis auſcultaverit in collegio, adhibitis etiam aliquibus claris prælatis id aperte agant, prædicantque, niſi ſe emendaverit, ejus geſta ad proximum concilium ſe delaturos, neque in hoc odium pontificis curent, dum publicæ ſaluti conſulant, modo cum caritate, & reverentia omnia faciant. Idem etiam pontifex in cardinalibus faciat, & ita inter ſe gerant, ut pater in filios, & filii in patrem, ſine æmulatione & rancore. Prælatos inſignes atque viros præclaros ad curiam venientes, cardinales benigne ſuſcipiant, atque eorum negotia apud pontificem, quantum per honeſtatem licet, promoveant ſine ſpe præmii, aut lucri, neque particulari affectu quicquam perſuadeant pontifici, ſeu decernant contra juſtitiam, aut honeſtatem, etiam ratione patriæ, aut principum ſuorum, ſed ut judices collaterales ſine ulla perſonarum acceptione reipublicæ conſulant, & honori Romanæ eccleſiæ. Gravitatem ſimul, & benignitatem ſervent cardinales, dignitati eorum condecentem. In ſuos aut bene meritos, [a] & pauperes ita munifices ſint, ut de nimia affectione reprehendi non poſſint: neve ita eos opibus ac beneficiis eccleſiaſticis cumulent, ut obloquendi occaſionem aliis præbeant. Excedentes in his pontifex corrigat & emendet. Pontificis, & cardinalium familia, menſa, veſtis, ſupellexque omnis, neque faſtu, neque pompa, neque numero invidiam plebi contrahant, ſed cum modeſtia, & honeſtate omnia moderentur, ut aliis exemplo bene vivendi, non autem ſcandalo eſſe poſſint. Romanus pontifex Gregorii ſanctionem in concilio generali editam ſervet. Habeat ſiquidem cubiculi ſui miniſtros ex clericis, aut monachis viros probos, atque honeſtos in teſtimonium ſuæ converſationis. Oportet enim exemplum etiam dare his qui foris ſunt, juxta ſententiam Paſchalis pontificis, qui ait epiſcopi lectioni & orationi vacent, & ſemper presbyteros, & diaconos, aut alios boni teſtimonii clericos habeant. Cardinalibus cauſæ tum eccleſiarum cathedralium, monaſteriorum, principum, & majoris ponderis committantur, in aliis non occupentur, ſed in auditorio rotæ expediantur. Pontifex atque etiam cardinales non mittant familiares ſuos ad promotos ſive confirmatos, quaſi munera pro nuncio accepturos; quod hactenus factum eſt. Neque pontifex quiquam ex bonis cardinalis defuncti ratione annuli (ut dicunt) accipiat. Et quamvis in alia ſeſſione abolita reſervatione eccleſiarum, monaſteriorum, ac dignitatum electivarum, ſtatutum ſit Romanum pontificem contra hujuſmodi electiones canonice factas, nihil intentare poſſe, niſi ex magna, rationabili, evidenti cauſa in literis apoſtolicis exprimenda, quia tamen non pauca præter hujus legis mentem acta ſunt: ſtatuit ſancta ſynodus electiones fieri rite, & ſine aliquo impedimento. Quod ſi forte aliqua electio tandem canonice facta aſſeratur, Provinciæ aut populo perturbationem offerre, ſummus pontifex ſi rem periculoſam cognoverit, audita parte, ac defenſa, de conſenſu majoris partis ſenatus, cum ſubſcriptione propriæ manus, rejecta ſcandaloſa electione ad capitulum illam remittat: infra tempus juris mandans, ut ad aliam electionem magis utilem procedant. Reſervationes item omnes quorumcumque beneficiorum eccleſiaſticorum per Romanos pontifices quandocumque quovis pacto factas revocat ſancta ſynodus, & annullat tanquam inutiles & eccleſiis oneroſas, præter eas tantum,

ANNO CHRISTI 1437.

[a] Forte, aut: ſi.

ANNO CHRISTI 1437.

tantum, quæ in corpore juris expreſſe continentur, & quæ in provinciis vel locis Romanæ eccleſiæ mediate, vel immediate ſubjectis fieri placuerit. Has quidam firmas rataſque eſſe vult. His omnibus communi conſenſu rite firmatis, atque decretis in publica ſeſſione conſeſſus hujus dieci ſolutus eſt.

LII.

SESSIO VIGESIMAQUARTA.

ALIA deinde ſeſſio publica vigeſimaquarta, haud multo poſt habita eſt ad XVIII. Kalendas Maii anni ejuſdem, in qua primum tempus, in quo Græci Italiam petere debebant ſecundum priores conventiones elapſum prorogabatur ad totum menſem Maii anni ſequentis. Tum decreta eſt Græcis ad œcumenicum concilium venturis publica fides, ut ſalvi venire ac redire in patriam poſſent: permiſſumque eis uſque ad numerum ſeptingentorum hominum, ut libere in concilio, & alibi loqui, & diſſerere de fide, & opiniones ſuas rationibus, & auctoritatibus aſtruere poſſint; quos ſancta ſynodus ſalvos in patriam reducere ſuis ſumptibus promiſit, etiamſi unio non ſequatur. Indulgentiarum vero decretum ſancitum eſt, quamvis toties a pontifice improbatum. Conceſſum eſt enim his qui tantam pecuniarum ſummam pro unione Græcorum conferrent, quantam integra hebdomada cum tota familia pro victu ſuo aſſumerent, ſemel in vita, & in articulo mortis plena indulgentia omnium peccatorum, atque eadem omnino quæ anno jubilæi Romæ conceditur, aut proficiſcentibus in ſubſidium terræ ſanctæ, aut ſi per annum ſingulis ſextis feriis, vel aliis diebus, ſi religione, aut alia re impediti ea die non poſſent, jejunarent, & preces quaſdam effunderent, data eorum confeſſoribus plena poteſtate abſolvendi omnes a quibuſcumque excellibus, ſive cenſuris, ac diſpenſandi etiam cum clericis ab irregularitate occulta, præterquam occaſione bigamiæ, ſive voluntarii homicidii; diſpenſandi etiam cum votis omnibus peregrinationis, ſive abſtinentiæ; & ab omni turpi quæſtu, uſura, ſive raptu, dummodo expenſæ, quæ in peregrinatione faciendæ erant, & male parta ſi propriis perſonis reſtitui non poſſint, in hoc Græcorum negotium ſecundum confeſſoris æſtimationem convertantur; abſolvendi etiam eos, qui ad hoſtes fidei prohibita adduxiſſent, ſi lucrum inde ſumptum huc conferant. Has autem indulgentias per biennium durare voluerunt. In hac vero publica ſeſſione (ut ajunt) tres tantum & viginti infulati interfuerunt, x. epiſcopi, & reclamantibus legatis apoſtolicis, ac ne hujuſmodi decretum indulgentiarum ederetur, fruſtra intercedentibus.

LIII.

SESSIO VIGESIMAQUINTA.

De communicatione ſub utraque ſpecie.

PUBLICA deinde ſeſſio vigeſimaquinta habita eſt Baſileæ ad decimum Kalendas Januarii, anni a nativitate domini trigeſimiſeptimi ſupra mille & quadringentos: in qua communi conſenſu decretum & declaratum eſt: Communionem ſub utraque ſpecie, quoad non conficientes & rem divinam non operantes, non eſſe neceſſariam, neque de præcepto ſalvatoris: ſpectareque ad eccleſiam Chriſti ordinare ac ſtatuere, quonam pacto non conficientes oporteat de Chriſti ſacramento communicare. Et cum ſub qualibet ſpecie panis ſcilicet & vini totus atque integer Chriſtus ſit, obſervantes tamen eccleſiæ Romanæ conſuetudinem, & ſub una ſpecie tantum communicantes, laudandos eſſe, neque illos ferendos, qui antiquum eccleſiæ Latinæ ritum a ſanctis patribus, non ſine urgenti cauſa approbatum, temere auderent permutare, cum pro firma, & ſtabili lege ſit habendus.

ANNO CHRISTI 1437.

LIV.

Contentio inter patres de loco eligendo pro futuro concilio cum Græcis.

MAGNA per hoc tempus inter patres concilii diſſenſio orta eſt: ingenſque & periculoſa ſeditio. Nominaverat ſiquidem major pars patrum pro loco œcumenici concilii cum Græcis celebrandi Avenionem, Baſileam & Sabaudiam, præſidentibus concilii, & legatis apoſtolicis fruſtra reclamantibus: advenerunt & legati Græcorum, qui acriter conquerebantur conventa non ſervari; quando Avenio & Baſilea in decreto concordiæ nominatæ non eſſent. Dure autem nimis agi ſecum, ſi Sabaudiam Græcos petere velint; quoniam ſit in decreto cum Græci ad ultimum direrint Sabaudiam, quaſi aliis deficientibus; & cum etiam intelligerent pro Sabaudia, aliquem Italiæ locum duci Sabaudiæ ſubjectum. Græcorum imperatorem, & patriarcham, pleroſque alios prælatos, & proceres eſſe annis & valetudine graves, neque illos poſſe Alpes ſuperare, ut Sabaudiam petant; neque etiam ob iter longum eis eſſe facile, aut tutum petere Avenionem, Turcis eorum urbem aſſidue infeſtantibus. Tandem bonorum opera diſſidentes his legibus in concordiam tunc venere publico conſenſu: ſi Avenionenſes intra dies XXX. promiſſum mutuum ſeptuaginta millium aureorum numerata pecunia non ſolverint; & intra alios XII. dies ſe id integre perfeciſſe patres legitime non docuerint, concilium poſſe, & teneri procedere ad electionem alterius loci. Appetente hujus termini fine, Avenionenſes paratam pecuniam habere ſe affirmant, ſed antequam mutuum faciant, petunt ut publico concilii decreto firma electio de Avenione fiat, portus vicinus nominetur, decimæ ſtatuantur quarum pecuniæ ſimul cum his quæ ex indulgentiis provenient, occaſione mutui ſibi obligentur. Negabantur hæc quod præter conventa eſſent: tandem elapſo termino XXX. & XII. deinde dierum præſidentes concilii, & legati apoſtolici convocant patres ad novam loci electionem, quando Avenionenſis nominatio eſſet expirata. Secedit magna pars patrum quæ pontifici erat infenſa, & concilium in Italia nullo pacto volebat: hæc factio ex vili plebe magna ex parte conſtabat; quamvis ducem haberent cardinalem Arelatenſem, & nonnullos alios prælatos. In alia parte, ſanctæ Sabinæ, qui & ſancti Angeli dicitur, ſancti Petri ad vincula cardinales erant, & plerique alii digni prælati, numero tamen longe ſuperabantur. Præſidentes per illos, qui conventa ſervare, & novam electionem procedere volebant, cum alii vocati non venirent, primo in deputationibus, tum in generali congregatione legitime concludunt, Florentiam, & Utinum in Forojulii ponendam in manu concilii, ſeu quemcumque

Anno Christi 1437.

cumque alium locum tutum, in decreto conventionis contentum, ſummo pontifici & Græcis accommodum, eſſe eligendum pro concilio, illum videlicet, qui citius paraverit & expedierit pecunias, triremes, & alia opportuna, aſſerunt hoc ſibi licere etiam majori parte concilii contradicente. Quod cum ipſa major pars non velit convenire ad electionem, ut ex communi decreto tenebatur; & terminus ſit jam elapſus, urgeatque neceſſitas locum eligendi cum jam finis menſis Aprilis inſtet, & per totum ſequentem menſem Maii oporteat ſecundum conventionem, & fidem Græcis datam, naves Conſtantinopolim appuliſſe, omne jus concilii reſtet in eos, qui decretum concilii exequi, & reipublicæ conſulere velint: ſicut ſi in electione epiſcopi intra tempus major pars collegii eligere non vellet, minor poteſt eligere, & tota capituli poteſtas in volentibus eligere permanet. At pars adverſa aſſerens nihil decerni poſſe ſine conſenſu majoris partis acrius irritata præſidente cardinale Arelatenſi, concludit Avenionenſium poſtulata eſſe admittenda. Neque his contenta publicam ſeſſionem indicit, ut decretum firmet. Legati vero apoſtolici, & qui pontificis dignitatem tuebantur, concordiam quærentes, hortantur patres, ut ſuæ ſententiæ, quæ reipublicæ utiliſſima eſſet, vellent acquieſcere; ſin minus, communi decreto Avenio ſive Sabaudia pro concilio eligeretur. Hac conditione, ut ſi adhibita omni diligentia per patres Græci non vellent ea loca acceptare, ut proteſtati erant, tunc alius locus eligeretur Græcis & pontifici accommodus; Quod ſi hoc etiam non placeret, mitterentur legati ex concilio Conſtantinopolim, qui Græcos ad quamcumque Latinorum terram poſſent, ſive ad quam vellent, omnino deducerent: Ita ut non tam locorum utilitas, quam Græcorum ſalus quæri videretur: neve ob aliquorum paſſiones Latinæ eccleſiæ fides inanis redargueretur. His tamen omnibus neglectis, atque ſpretis adverſæ factionis capita clericos undique cogunt, veniunt turmatim ex vicinis oppidis & civitatibus ſacerdotes & qui etiam in urbe patribus ſerviebant plerique & in eccleſia togati convenientes juſſa præſtabant ſuffragia.

A

B

C

D

LV.

SESSIO DECIMASEXTA.

In qua per ſeditionem duo contraria decreta ſtatuuntur.

CELEBRATUR igitur XXVI. ſeſſio magna frequentia, majorique diſſenſione Nonis Maii anni ſalutis 1437. in qua ſedentibus ſeorſum factionibus, a præſidentibus concilii & legatis apoſtolicis Florentia & Utinum decernuntur, ut ſupra concluſum fuerat, portus autem nominantur Venetiæ, Arimini, Ravennæ, quem malint Græci. Decimas non ante eſſe imponendas ſtatuitur, quam Græci portum Italiæ, appulerint, unum de nominatis. Ne ſi forte aliquo fato impediti non venerint, illuſum ſibi clerus conqueratur. Concilium interim Baſileæ perſeverare oportere. Legatos Conſtantinopolim mittendos, qui hæc Græcis nuncient, dentque operam, ſi poſſunt, omni ſtudio, ut Græcos Baſileam perducant. Altera factio, quæ multitudine & numero ſe tuebatur, eodem die & eodem loco decernit, Avenionenſium poſtulata eſſe admittenda, Avenionem & Sabaudiam pro futuro concilio ſtatuit. Portum illis viciniorem nominat: Decimas & indulgentias decernit Avenionenſibus concedendas. Duobus igitur decretis omnino contrariis & eadem ſeſſione editis creſcit in dies ſeditio: Et cum Baſileenſes (ſic enim factionem pontifici adverſam appello) non permitterent, ut concilii ſigno decretum adverſæ factionis ſignaretur, præſidentes facto novo decreto ſtatuerunt bullam concilii cardinali ſancti Petri ad vincula, archiepiſcopo Panormitano & epiſcopo Burgenſi eſſe credendam, qui literas decretorum ab ipſis factorum ſignarent, & debitæ executioni mandarent. Quorum poſtea opera, & bulla munita ſunt literæ; & arca in qua bulla ſervabatur ad ſacrarium ſancti Leonardi eſt translata, unde major, & periculoſior tumultus poſtea exortus eſt, & tandem arca ipſa multitudinis violentia ad priſtinum locum reducta. Eugenius autem pontifex qui tum Bononiæ erat inſtantibus Græcorum legatis, nominationem Florentiæ & Utini pro œcumenico concilio approbavit, & confirmavit ad IV. Kal. Junii ejuſdem anni.

Anno Christi 1437.

E

LVI.

Legatio Baſileenſium ad Venayſinos.

BASILEENSES vero, ut rem Avenionenſem ſibi curæ eſſe oſtenderent, legatos ad comitatum Venayſinum mittunt, qui concilii nomine petant, Venayſinos commeatu, & aliis ad victum opportunis Avenionenſes juvare, ſi concilium illuc transferatur. Provinciales facto conventu communi conſenſu reſpondent, jucundo animo ſe audire concilii adventum ad Avenionenſem urbem; cum maxime intelligant id fieri Romano pontifice & ſacro ſenatu benevolentibus. Se autem & patres ſuos ſemper fuiſſe & eſſe fideles ſubditos Romanæ eccleſiæ, & in ejus ſemper poteſtate futuros. Proinde ſi Romani pontificis & ſacri ſenatus voluntatem aperte cognoverint, in nulla re concilio defuturos. Et cum jam promiſerint Avenionenſibus quartam partem frumenti, & vini unius anni ex tota provincia mutuo concedere, nunc paratos eſſe in gratiam patrum concilii partem illam dono dare, ſi id gratum futurum eſſe ſciant ſummo pontifici.

LVII.

SESSIO VIGESIMASEPTIMA.

In qua citatur Eugenius ad concilium intra ſexaginta dies.

CRESCENTE in dies ſeditione, cum Baſileenſes audiſſent Eugenium adverſariorum decreta confirmaſſe; acrius irritati contra ipſum hujuſmodi edictum decernunt; prohibente tamen, & proteſtante Juliano cardinale ſanctæ Sabinæ præſidente concilii, & conquerente quod ſuper defenſione pontificis non audiretur: quem & cardinalis ſancti Petri ad vincula, & plerique optimi patres ſequebantur, quibus etiam dilatio ad tertiam diem denegata eſt, & præter ordinem eodem die generalis congregatio, & publica ſeſſio eſt habita: Eugenium

Anno Christi 1438.

nium pontificem quem ex officio par erat alios A
monere, & ſua auctoritate cogere ad obſervandum ſacri concilii leges, præcipuum eſſe, ſemperque fuiſſe omnium decretorum ac ſtatutorum concilii prævaricatorem, contemptoremque. Hunc patres literis, nunciis, legationibus, perſæpe rogaſſe ac monuiſſe, ut electionem prælatorum per collegia canonica fieri ſineret, ut confirmationes eccleſiarum, collationes eccleſiaſticorum beneficiorum, & aliarum gratiarum conceſſiones ſine pecuniis gratiſque faceret, ceteraque alia impleret, quæ ſancta ſynodus ſervanda ſtatuiſſet, cum ex declaratione ſacri concilii Conſtantienſis oporteat Romanum pontificem in his, quæ ad reformationem morum eccleſiæ pertinent, tam in capite, quam in B
membris ſtatutis concilii obtemperare: Eugenium tamen (& ſi alias monitis promiſit concilii decreta obſervare) nunc tamen eccleſiam Dei publice perturbare. Electiones prælatorum canonicè factas infringere, translationes eccleſiarum etiam invitis prælatis contra patrum decreta agitare, concilio parentes pœnis & cenſuris injuſtè afficere, dignitatibus & beneficiis privare, pecuniarum graves ſummas ex collationibus beneficiorum, ac conceſſionibus gratiarum per ſimoniacam labem extorquere in animarum Chriſti fidelium perditionem, eccleſiarum Chriſtiani orbis ruinam & omnium provinciarum expilationem, beneficia vero & dignitates non tam benemeritis quam ſanguine & C
amicitia junctis conferre, ſive his quibus magni principum favores, munera ſeu ſpecialis gratia ſuffragantur. Inde fieri ut indigni plerumque aſſumantur. Appellationes præterea a concilio factas paſſim admittere, & contra ejus declarationes ſententias ferre. Excommunicatos a concilio ſine aliqua ſatisfactione abſolvere, arduа & graviora negotia etiam ſine legitimo conſenſu ſacri ſenatus plerumque tractare, eccleſiæ Romanæ patrimonium dilapidare, urbem Prænesſe, Burianum, & pleraque alia eccleſiæ loca per milites ſuos ſine cauſa evertiſſe, impedimenta etiam compluria intuliſſe, ne unionis cum Græcis tractatus inceptus abſolvi poſſet, indulgentias plenarias multis conceſſiſſe in præjudi- D
cium indulgentiarum per concilium conceſſarum. Juramentum, quod in ſua electione ad pontificatum præſtitiſſet, aperte violaſſe, & perjurii crimen temere incurriſſe, eccleſiæ Romanæ agros, urbes & loca complura alienaſſe, alia ſua culpa perdidiſſe, dediſſeque occaſionem, ut cædes, incendia, direptionesque multæ factæ ſint, & denique obſtaculo, atque impedimento eſſe, ne reipublicæ neceſſitati per concilium conſuli poſſit. Proinde cum hæc publica ſint pontificis geſta, quibus univerſalis eccleſia perturbatur, non amplius eſſe diſſimulandum. Igitur ſanctam ſynodum diem Eugenio dicere, atque intra ſexageſimum diem ad cauſam dicendam Baſileæ compareat monere: quod ſi non fecerit, daturum E
operam concilium, ne quid detrimenti ob ejus contumaciam reſpublica Chriſtiana patiatur. Jubere etiam omnes Romanæ eccleſiæ cardinales intra eundem terminum in vim præſtiti juramenti & ſub pœna amiſſionis omnium beneficiorum ſuorum Baſileam ſe ad concilium transferre reipublicæ conſulturos. Hæc ſancita ſunt Baſileæ in publica ſeſſione pridie Kalendas Auguſti anni 1438. non tamen ſine magna contentione

Anno Christi 1438.

LVIII.

SESSIO VIGESIMAOCTAVA.

Irritatur creatio cardinalis ab Eugenio facti.

Nec multo deinde poſt ad VIII. ſcilicet Kal. Octobris ejuſdem anni cum didiciſſent Baſilienſes Eugenium pontificem ſacro ſenatui adſcripſiſſe Joannem patriarcham Alexandrinum contra eorum ſtatuta; alia duo decreta jampridem edita inſtaurantur: Primum, pontifici Romano a generali concilio abſenti non licere novos cardinales creare ſedente concilio. Alterum, de numero & qualitate creandorum tum publico decreto ſanxerunt; Aſſumptionem patriarchæ ad cardinalatum nullam eſſe atque irritam; juſſitque Eugenium illam ut temere factam revocare. Facta ſunt hæc in publica XXVIII. ſeſſione.

LIX.

SESSIO VIGESIMANONA.

Revocatur decretum de Florentia & Utino.

Postridie ejus diei ſtimulante factione Baſileenſium publica ſeſſio habita eſt, in qua prævalente factione, decretum Florentiæ & Utini per præſidentes concilii revocatum eſt, & irritum factum, declaratumque literas ſuper ea re ſigno concilii confectas adulterinas eſſe, & nullius momenti, ſive valoris, neque his fidem adhibendam. Tum ſtatutum in eadem ſeſſione nemini unquam licere, neque etiam pontifici maximo, civitatem Avenionenſem, comitatum Venayſinum, & ſubjectum in ea regione agrum Romanæ eccleſiæ quoquomodo alienare. Quod ſi forte temere ab aliquo fiat, id irritum eſſe & inane. Civitatem ipſam Avenionenſem, agrumque prædictum & incolas omnes ſub protectione, ac tutela eſſe ſacri concilii, perturbantes, vexantesque, aut quovis pacto illos moleſtantes, excommunicatos eſſe: eccleſiam etiam prærogativa gaudere oportere epiſcopum Albanenſem cardinalem de Fuxo legatum apoſtolicum ejus provinciæ præfectum, quando & civitas & legatus optime de ſacro concilio ſint meriti: Et hæc ad VIII. Kalendas ſunt acta.

LX.

Baſileenſes literis Cæſarem in ſententiam trahere conantur.

Dicta fuerat dies Eugenio pontifici, & citatio in eum decreta magna patrum ſeditione, ut diximus: cum Baſileenſis factio numero prævaleret, plerique tamen prælatorum & legatorum principum, qui [a] erant, & præſertim Hiſpani, adverſa ſentiebant: neque putabant reipublicæ expedire hujuſmodi cum pontifice concertationem. Baſileenſes vero, ut Sigiſmundum Cæſarem in ſuam traherent ſententiam, literis ſuis diligentiſſime nunciant triremes ſe jam miſiſſe Conſtantinopolim, ut Græcos advehant, ad unionem navandam. Verum Eugenium pontificem ſuoſque ſectatores rem admodum interturbare, archiepiſcopum Tarentinum literas concilii nomine ſuper electione Floren-

[a] *Fuer*, *aderant*, *M.*

ANNO CHRISTI 1438.

Florentiæ, & Utini falso signasse. Patres vero ut reipublicæ consulerent, Eugenium in causam vocasse, dixisseque ei diem, ut prævaricatori & contemptori concilii decretorum, perturbatorique manifeste ecclesiæ Dei. Proinde orare Cæsaris majestatem, ut suo auxilio, suaque auctoritate sacrum concilium tueri velit. Ad ea Cæsar respondet, molestissimo se animo audire has novas seditiones inter pontificem & concilium exoriri; hortari ut maturius in tanta re se gerant, neque ea agant, quæ divisionem & schismata sint paritura; quo nihil rebus gerendis perniciosius evenire potest. Invenisse eos ecclesiam Dei pacificam, & longo magnoque suo labore unitam. Meminisse debere patres suæ professionis, cum prædicent se ideo convenisse, ut Christiani populi mores emendent, hæreses pellant, & dissidentium animos componant, cavendum ne contrarios effectus pariant, ut qui Græcos se unituros pollicentur, Latinos seque ipsos scindant. Consuluisse se super hac re imperii principes, omnium esse sententiam supersederi oportere super processu contra pontificem; exquirendaque prius regum atque principum consilia, & quorum postea essent auxilia imploraturi, prius cognoscerent sententias. Interim curandum, ut principum opera seditio componatur. Si patres hoc fecerint, daturum operam Cæsarem, ut concilii decreta serventur. Sin minus, se cum regnis ac principibus suis Romano pontifici non defuturum, ejusque dignitatem adversus perperam impugnantes tutaturum. Hæc eadem paulopost & legati principum electorum concilio iterarunt.

A B C

LXI.

Basileenses Eugenium contumacem declarant.

At Basileenses in eorum pertinacia perseverantes, spretis Cæsaris & principum consiliis, elapso termino contumacem Eugenium declarant. Secedunt Hispaniarum regis legati, aperteque asserunt se regis sui prælatorum ac principum suæ nationis nomine ei declarationi non consentire, protestarique, si proinde schisma aliquod oriatur, Hispanicæ nationi adscribendum non esse. Eugenius autem his perceptis perversorum hominum temeritati obviare cupiens, & per literas suas Basileensium objecta diluit, & plenitudine potestatis, & de concilio sacri senatus Basileensem synodum perperam se gerentem ac nutrientem schismata dissolvit: Patresque sub gravibus pœnis & censuris jussit abire, & novum indixit concilium in civitatem Ferrariensem. Ad quod omnes ecclesiarum prælatos convocavit, multa afferens, cur ita facere reipublicæ expediret.

D

LXII.

SESSIO TRIGESIMA.

Revocantur Eugenii gesta contra concilium, & damnatur Ferrariensis synodus.

Hæc ubi Basileæ cognita sunt, acrior seditio exoritur, conveniunt patres turmatim, hi præsertim qui pontifici adversabantur, & post multas consultationes publicam celebrant sessionem * XXX. IV. Idus Octobris ejusdem anni, ubi statuta atque decreta omnia Eugenii contra concilium Basileense revocant, irritant & annullant, dissolutionem Basileensis concilii, censuras, ac pœnas in non discedentes latas, indictionem Ferrariensis synodi, ac prælatorum illuc convocationem damnant, nullíusque esse momenti statuunt. Et cum concilium supra pontificem potestatem habere affirment, monent pontificem, nisi intra quatuor menses resipuerit, & omnia contra concilium conciliaresve statuta revocet, a papali administratione secundum decretum in XI. sessione editum ipso facto esse suspensum, ipsamque summi pontificatus administrationem ad sacrum concilium devolvi. Quod si per duos menses post interdictionem pontificatus in sua pertinacia perseveraverit, procedendum esse contra Eugenium etiam ad privationem pontificatus. Cardinalibus & aliis prælatis omnibus, qui in Romana curia apud Eugenium essent, mandant, ut ad Basileense concilium se conferant, alii ad sua quique beneficia revertantur sub privatione omnium beneficiorum ac dignitatum: Prohibent quempiam cujuscumque sit dignitatis aut ordinis, etsi cardinalaris, aut inferioris dignitatis, a concilio discedere, prætextu dissolutionis, aut mandati Eugenii pontificis. Jubentque omnes ad concilium properare, & rem publicam ita tractare, ac si nulla dissolutio concilii facta fuisset a pontifice: Qui impedimento aut molestiæ essent venientibus ad concilium indictum, aut indicendum, seu ad illud legatos nuncioſve mittentes excommunicatos esse, etiamsi imperator, rex, aliusve princeps sit, sive cardinalis, patriarcha, archiepiscopus, episcopus, universitates, collegiaque sacris sint interdicta. Pontificem vero ipsum magnis edictis prohibent, ne deinceps quicquam agat contra concilium Basileense, conciliaresve, neve in suis cœptis contra concilium perseveret. Impetrationes sive collationes beneficiorum conciliarium factas in curia Romana per pontificem, aut alias per viam privationis, cassat, atque irritat. Fautores sive adjutores ad possessiones talium beneficiorum consequendas excommunicat. Ordinarios sive collegia hujusmodi admittentes, sive literis apostolicis parentes in hac re, censuris gravissimis ligat, quas decernit a nemine solvi posse, nisi a concilio. Jubetque hujus decreti pagiam præ foribus basilicæ Basileensis affigi, ut nullus ejus rei ignorantia possit excusari.

E

* Discrepat ab actis concilii in ordine ac numero sessionis.

LXIII.

Divisio Christianorum in varias obedientias.

Dividitur Christianus orbis his variis edictis. Alphonsus rex Aragonum, qui Eugenio propter regnum Neapolitanum erat infensus, Basileensis decreta laudat, & probat. Amedeus Sabaudiæ dux legatos ad Eugenium mittit, rem Basileensium protegens; quibus Eugenius rei seriem diligentissime pandit, ostenditque multis rationibus, Basileenses non recte ambulare, & divisiones scissuraſque in ecclesia quærere. In concilio autem non suffragiis legitimis, & consuetis uti, sed multitudinem conductam convocare, ut numero vincant. Proinde ut necessitari ecclesiæ consuleret, concilium Ferrariam transtulisse, quod & Græci qui aderant, & reliqui Latini approbarent laudarentque,

Placere

Anno Christi 1438.

Placere tamen pontifici ut dux operas suas interponeret pro honesta concordia inter se & Basileenses: pollicerique illis commissorum impunitatem, si Basilea discedant, & futuros in omnibus salvos, si Ferrariam ad legitimum concilium velint proficisci. Et Basileenses quidem literis, & nunciis apud Cæsarem, & alios principes per se gesta in Eugenium justificare conantur: illumque affirmant publice & enormiter ecclesiam Christi perturbare. Idem & pontifex contra illos agit: alter alterum accusat, reprehendit, damnat: hic excommunicat, illi absolvunt: illi decernunt, iste abrogat: isti Basileæ, iste Ferrariæ prælatos advocat. Quisque per se agit & curat, ut alterius gesta injusta, sua sancta videantur.

LXIV.

Legati ad Græcos per partem concilii Eugenio papa faventem.

Cum pars concilii, quæ præsidentes & legatos apostolicos sequebatur, in seditione (ut diximus) Florentiam & Utinum pro concilio œcumenico statuissent, & approbantibus petentibusque legatis Græcorum, Eugenius id confirmasset, decreti sunt ab ea parte legati concilii nomine ad Græcorum principes, Dimensis, & Portugallensis episcopi, qui mense Junii Bononiam peterent, ubi Romanus pontifex erat. Postquam omnia per pontificem intellexerunt, ad Græcos in Italiam conducendos una cum episcopo Coronensi pontificis oratore Venetias profecti sunt: Ubi conscensa triremi, Cretam primum circa Idus Augusti appulerunt. Ibi conscriptis trecentis ballistariis, quos ad præsidium urbis Constantinopolitanæ, absente imperatore, conduxerunt; tertio Nonas Septembris Constantinopolim adnavigarunt: qui ab imperatore & patriarcha susceptis & auditi, eis persuaserunt, ut se ad navigationem pararent, ad concilium in Italia celebrandum. Ornabantur igitur Constantinopoli triremes tres, una major, duæ minores & archiepiscopus Tarentasiensis ac Nicolaus de Cusa, natione Germanus, qui postea fuit cardinalis sancti Petri ad vincula, ex Creta alias triremes tres majores paulo post adduxerunt, quibus pontificis nomine Græci erant traducendi. Dum Græci se ad transfretationem accingunt, ecce quinto Nonas Octobris Avenionenses triremes appellunt, præfectis Visensi, & Lausanensi episcopis; quorum adventus eo visus est Græcis inceptior, quo aperte per legatos Basileæ protestati fuerant se Avenionem nullo modo venturos. Ii ubi data est copia fandi, concilii Basileensis ac multorum principum literas imperatori primum reddiderunt, tum concilii nomine, cujus se legatos esse profitebantur, in vim præstiti juramenti expostulant Græcos, ut Basileam, Sabaudiam, sive Avenionem ad concilium se quamprimum conferant. Ostendunt monitorium in Eugenium pontificem editum, asseruntque, si in ejus triremibus navigare pergant, prius Eugenium a concilio pontificali dignitate dejectum iri, quam ad eum perveniant, atque eo pacto frustra illos ituros; cum exauctoratus Eugenius concilium dare non poterit. Dimensem & Portugallensem præsules non esse concilii veros legatos, sed adulterinos & præter patrum decreta missos; quod & literis concilii approbabant. Nisi ad unum de nominatis locis se conferrent, principes omnes, quorum literas attulerant, simul cum Basileensi concilio eis futuros hostes, daturosque operam, ut aliud concilium celebrari non possit. Sin autem secum navigarent, concilium & principes tauturos eis contra Turcas, decreturosque generalem expeditionem, & cruciatam in hostes. Eadem & patriarcha Constantinopolitano retulerunt, qui ubi criminationes Eugenii ex monitorio audire cœpit, Avenionenses silere jussit, & ab se dimisit. Sed cum legati papæ Dimensis & Portugallensis objecta omnia & difficultates Avenionensium dissolvisset, imperator & patriarcha se cum eis in Italiam navigaturos promiserunt, multisque verbis hortati sunt Avenionenses, ut depositis odiis & dissensionibus simul Venetias vellent petere; ubi de loco concilii commodiori esset disceptandum. Illi vero indignati minarum pleni solutis anchoris Peram petunt, & post quindecim dies quarto Nonas Novembris in patriam revertuntur. Græci vero cum imperatore, patriarcha & aliis patribus ad VII. Kalend. Decembris cum novem triremibus iter ingressi sunt, Venetiasque tandem appulerunt ad VI. Idus Februarii. Quod cum Basileæ renunciatum esset, illos scilicet e Græcia solvisse cum legatis papæ, variæ inter patres sententiæ, multæque contentiones agitabantur. At Julianus cardinalis legatus apostolicus convocatis patribus longa & ardenti oratione primum hortatur patres, ut dimissis odiis atque contentionibus, Græcis jam jam Latinorum terras appetentibus obviam irent, & quos tantopere absentes optaverant, nunc præsentes non sperneretent, mitterent legatos suos, qui eos (si possent) Basileam, Avenionem, Sabaudiamve perducere curarent. Quod si non persuaderent, agerent cum eis de loco concilii, ita ut Græcos non propter locum, sed locum propter Græcos amare videantur; Eugenio pontifici reconciliarentur, ne venientibus Græcis ludibrio essent, ut qui aliorum concordiam quærerent, inter se divisi reperirentur. Placere Eugenio, ut Sigismundi Cæsaris arbitrio cuncta componantur. Nefas esse patribus talem arbitrum recusare, cum Cæsar præcipuus semper auctor, fautorque concilii fuerit. Tollatur a patribus monitorium, tollet & Eugenius translationem concilii, promitteteque decretorum concilii observationem; si talia fuerint, quæ & reformationi, & honori sedis apostolicæ consulant. Sed obstinatis animis frustra narrabatur fabula. Perstant in sententia Basileenses, & nisi in loco a se delecto non videntur passuri concilium celebrari.

Anno Christi 1438.

LXV.

Albertus Sigismundo Cæsare defuncto substituitur.

Moritur inter hæc Sigismundus Cæsar ad V. Idus Maii salutis anno 1438. eique deinde in imperio & regnis subrogatur Albertus dux Austriæ ejus gener; & principes electores imperii legatos ad Eugenium mittunt, qui Ferrariæ cum Græcis jam œcumenicum inchoaverat concilium. Summa legationis hæc erat, ut pontifex pro unione & pace ecclesiæ pateretur alium locum eligi pro œcumenico concilio, nihil amplius

Anno Christi 1438.

amplius contra Basileenses innovaret. Ad ea A respondit pontifex, quamvis concilium legitime Ferrariæ inchoatum esset, & a Græcis approbatum, non expediret rebus gerendis & utilitati publicæ illud transferre, velle tamen expectare Alberti novi Cæsaris legatos, & aliorum quamplurimorum regum ac principum Christiani orbis, quos prope diem ad se venturos cognovisset; quorum consilio & auctoritate statuisse se rem hanc pertractare, rogare autem principes electores, ut interim in aliquo Germanicæ nationis loco convenirent cum Cæsare ad conventum celebrandum, ad quem ipse legatos suos mitteret, qui optimam ejus mentem ad pacem & unionem ecclesiæ efficacem ac diligentem operam ad u- B nionem cum Græcis navandam, justitiam innocentiamque suam in administratione pontificatus, & Basileensium injurias ac falsas calumnias omnibus plane ostenderent; cum plena tamen potestate Cæsaris, & principum arbitrio conveniendi cum patribus, qui Basileæ remansissent; sive etiam, si reipublicæ conducere videatur, alium locum nominandi pro concilio universali. Quantum autem ad Basileenses attineret, quamvis ab eis quotidie injuste multipliciter vexaretur, impetaturque, placere tamen ut contra eos judicia suspendantur, si & ipsi interim quiescant. Quod si non fecerint protestari coram Deo & hominibus, per se non stare, quin pax & unitas in ecclesia Dei C perseveret.

LXVI.

SESSIO TRIGESIMAPRIMA.

Eugenius ab administratione pontificatus suspenditur.

BASILEENSES vero post hæc, cum audirent Ferrariense concilium in dies augeri, D ad IX. Kalendas Februarii publicam sessionem (ut consueverant) tenent anno salutis 1438. in qua quidem sessione trigesimaprima secundum decreta Constantiensis synodi, quæ jubet Romanos pontifices dissolventes aut transferentes concilia generalia sine patrum communi consensu, nisi intra quartum mensem resipuerint, & dissolutionem revocaverint, suspendendos esse ab administratione papali, & post duos alios menses, si in pertinacia perseveraverint, privandos omni pontificis dignitate, Eugenium IV. Romanum pontificem, ut manifestum contumacem, & in aperta rebellione perseverantem, ac notorie incorrigibiliterque Dei ecclesiam scandalizantem, ab omni E administratione papatus suspenderunt: comminatique sunt se ad ulteriora processuros, si opus fuerit, absque alia vocatione. Administrationem autem omnem pontificatus tam in spiritualibus, quam in temporalibus, ad sanctam synodum spectare declaraverunt. Decernentes irritum, & inane quicquid deinceps ageretur ab Eugenio. Principes omnes Christianos monent hortanturque, prælatos autem ecclesiarum cujuscumque dignitatis aut ordinis vicarios, feudatarios, vassallosque omnes ecclesiæ Romanæ jubent, ut Eugenio minime pareant durante suspensione: eosque omnes per id tempus ab omni juramento, quo illi tenerentur, absolvunt: Mandant præterea omnibus cardinalibus, aliisque prælatis quibuscumque, atque aliis officialibus, & quibusvis Romanam curiam sequentibus, sub pœna excommunicationis, & privationis omnium beneficiorum ut intra quadraginta dies ab ipso Eugenio & Romana curia discedant. Cardinales autem & alii prælati, qui secundum sanctorum patrum decreta petere concilia sunt obnoxii, Basileam ad concilium se conferant; alii ad sua quique beneficia divertant, vel ad concilium ipsi veniant. Causas omnes, quæ in Romana [a] agitantur, ecclesiasticas, spirituales, profanas, civiles, criminales, sive mixtas ad se advocant, inhibentque judicibus omnibus, auditoribus, & commissariis Romanæ curiæ, cujuscumque sint dignitatis, aut ordinis; ne quoquo modo in eis causis procedant, decernentes irritum & inane, si secus a quopiam fieret, & transgressores hujus decreti excommunicationis sententia innodarunt, a qua nisi per synodum possint absolvi. Tum statuunt causas omnes ultra quatuor diætas a Romana curia distantes præter majores, quæ sacris patrum decretis exprimuntur, & causas electionum ecclesiarum vel monasteriorum, deinceps in provinciis propriis, apud ordinarios judices esse cognoscendas, finiendasque, neque licere cuique appellare, nisi ad judicem immediate superiorem; neque etiam ad pontificem maximum, nisi sit immediatus superior, & tum pontifex causam ipsam per rescriptum ad provinciam ipsam usque ad finem litis remittat, nisi forte propter defectum justitiæ, aut justum metum aliter facere cogatur, & tunc in propinquis provinciis causa poterit committi. Ab hoc decreto exemerunt sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales, officialesque omnes Romanæ curiæ in curia commorantes, tantum, quoad concilium aliud statuerit: voluerunt causas omnes quæ in Romana curia vertuntur (ut dictum est) ad concilium esse advocatas, neque licere de eis quoquo modo agi apud papam, aut apud conventiculum Ferrariense (ita enim appellabant Ferrariense concilium) & ut dignitates, beneficiaque ecclesiastica idoneis ac bene meritis conferrentur, minuerenturque lites & ambitiones, hujusmodi decreta statuerunt. Primum, quoniam gratiæ expectativæ ad beneficia ecclesiastica confusionem ecclesiis generant, ministros plerumque minus idoneos afferunt, occasionem optandæ mortis inferunt, lites & contentiones augent, ex quibus provinciæ & ecclesiæ pecuniis exhauriuntur, angustias, solicitudinesque expectantibus litigantibusque præparant: ac fraudes, dolos, circumventionesque infinitas pariunt, ordinem ecclesiasticum perturbant, & ordinariorum collatorum jurisdictionem confundunt: [b] statuere non licere deinceps Romano pontifici gratias expectativas, sive nominationes ad beneficia quoquo modo concedere; concessas autem, quarum processus non sunt expediti, nullas esse, alias ratas haberi, quoad aliter a concilio sit deliberatum. Reservationes etiam particulares beneficiorum, tam per summum pontificem, quam per legatos ejus factas, irritas esse & cassas. Licere tamen Romanis summis

Anno Christi 1438.

[a] *Porro, curis agitantur. H.*

[b] *Porro, statuunt. H.*

ANNO CHRISTI 1438.

pontificibus tempore ſui pontificatus de uno beneficio tantum ad collationem, in qua fuerint decem beneficia; & de duobus ubi fuerint quinquaginta, & ultra pro arbitrio ſuo honeſte diſponere. Ita tamen ut in eodem collegio duas prębendas non conferat, ſalvumque eſſe perpetuo Romano pontifici jus prævention is in collatione beneficiorum. In conferendis autem beneficiis eccleſiaſticis hunc modum ſervari voluerunt. Primum, ut ſaluti animarum, doctrinæque eccleſiæ conſulatur. Prima prębenda, quæ in cathedralibus eccleſiis vacabit, conferatur alicui magiſtro vel licentiato, vel baccalaureo formato in theologia, qui per decennium in publicis gymnaſiis ſtuduerit, & reſidentiæ, lecturæ, ac prædicationis onus voluerit ſubire. In omnibus autem collegiis canonicorum tertia pars prębendarum ad minus conferatur doctrinarum profeſſoribus; quos graduatos appellant. Ita ut prima vacatura conferatur graduato, duæ ſequentes aliis; tum alia iterum graduato; Et ſic deinceps, his videlicet magiſtris, licentiatis, & baccalaureis formatis in theologia, qui per decennium in publicis gymnaſiis ſtuduerint; doctoribus licentiativve in altero jurium, ſive in medicina, qui per ſeptem annos; magiſtris ſive licentiatis in artibus, qui per quinquennium: & ſi nobiles ex utroque parente, & ex antiquo genere fuerint, ſat erit ut annis ſex in theologia ſtuduerint, & in altero jurium annis tribus. Qui autem ex prædictis alias prębendas duas ſive alia beneficia obtinerent, propter quæ in alio reſidere non poſſent, hos non eſſe connumerandos in dicta tertia graduatorum, præſertim ſi ea beneficia ſunt cenſus ducentorum aureorum. In parochialibus vero eccleſiis per civitates & oppida etiam (ut ſuperius) graduati aſſumantur, qui minus per triennium in publicis gymnaſiis ſtuduerint: hujuſmodi autem graduati, qui ad beneficia promoveri cupiunt, nomen ſuum per tempus quadrageſimæ ſingulis annis dent ordinariis collatoribus: quod ſi non fecerint, collatio in alios per ordinarios facta rata erit, ſi vero contra hujuſmodi decretum collatio aliqua ſive præſentatio beneficiorum fiet, nulla ſit omnino & caſſa. His ſolemni ritu decretis ad IX. Kalend. Februarii (ut diximus) ne provinciæ Romanæ eccleſiæ ſine rectore & adminiſtratore remaniſſe viderentur, interdicto pontificatu Eugenio, aliud duodecim virorum collegium ſtatuerunt, quod curam adminiſtrandarum provinciarum ſuſciperet, ternos ex qualibet natione. Hi legatos duos de latere ſtatim conſtituerunt: cardinalem ſancti Petri ad vincula, qui favore Alphonſi regis Aragonum & Siciliæ, urbem Romam & vicinas eccleſiæ Romanæ provincias, & Valramum poſtulatum Trajectenſem, qui Bononiam, quam Nicolaus Piccininus per id tempus occupaverat, & exarchatum favore Philippi ducis Mediolani, cui cariſſimus erat, adminiſtrarent. Baſileenſes ſiquidem plurimum in rege Aragonum, & duce Mediolani confidebant, qui & concilio dediti, & Eugenio infenſiſſimi videbantur. Sed cardinale & poſtulato provincias recuſantibus, petente duce cardinalis Urſinus legatus declaratur. Verum forma juramenti, quam Baſileenſes ex legato exigebant, duci non placebat, & cardinalis illis diebus eſt vita ſubſtractus: Dux vero cardinales ſanctæ Crucis & ſanctæ Sabinæ legatos decerni petebat, viros Baſileenſibus minime gratos. Tandem poſt multos tractatus Philippus dux, qui ſuſpenſionem Eugenii ſummo ſtudio expoſtulaverat, nunc aperte Baſileenſibus oſtendit, non ſibi placere ulterius contra Eugenium procedi: hortaturque patres ut tertium generale concilium fieri paterentur in una ex ſuis civitatibus, vel alibi in Italia, ubi opportunius videretur. Julianus autem cardinalis ſanctæ Sabinæ, ſancti Angeli appellatus, ut vidit Baſileenſes in propoſito pontificem deponendi obſtinatos, Baſilea diſceſſit v. Idus Januarii. Et patres concione advocata, Ludovicum cardinalem Arelatenſem, qui unicus tunc cardinalis in concilio ſupererat, præſidentem creant cum plena poteſtate, & claſſis præfectus Nicolaus cum legatis Baſileenſium e Græcia reverſus, magiſtratui ſe abdicavit, redditis vexillis & ſceptro. Tum dicta eſt dies archiepiſcopo Tarantaſienſi, quod contra concilium Baſileenſe egiſſet, torturæ expoſuiſſet heraldum ducis Sabaudiæ per concilium in Græciam miſſum: vocati ſunt ad cauſam dicendam (quamvis abſentes) Dinienſis & Portugallenſis epiſcopi, ac Nicolaus de Cuſa, quod falſo ſe appellaſſent concilii legatos.

ANNO CHRISTI 1438.

LXVII.

SESSIO PRIMA.

Principium concilii Ferrarienſis.

INTER hæc convenerant jam Ferrariæ patres complures concilii celebrandi gratia: & Nicolaus ſanctæ Crucis cardinalis apoſtolicæ ſedis legatus, Eugenii pontificis nomine concilio præſidens, primam publicam ſeſſionem ſolemni more habuit quarto Idus Januarii anno ſalutis 1438. in qua hæc communi conſenſu decreta ſtatutaque ſunt: Eugenium pontificem ob cauſas juſtas & neceſſarias, atque urgentes ad removenda impedimenta, quæ unioni cum Græcis tractandæ interponebantur, propellendumque imminens ſchiſma, de concilio ſacri ſenatus, approbantibus, laudantibuſque prælatis Romanæ curiæ magno numero, tranſtuliſſe Baſileenſem ſynodum Ferrariam; eam translationem legitimam, & canonicam eſſe; ac proinde Ferrarienſe concilium œcumenicum legitime congregatum eſſe, oportereque illud incumbere unioni navandæ cum Græcis, conſummationique rerum illarum, quæ Baſileæ incœptæ, nondum finitæ eſſent: neque propter hanc translationem, quæ ob publicam utilitatem manifeſte facta eſſet, Eugenium pontificem comprehendi decretis octavæ & undecimæ ſeſſionis concilii Baſileenſis. Congregationem illorum, qui poſt translatum concilium, Baſileæ pertinaciter remanſerunt, ſive quamcumque aliam præter Ferrariæ legitime congregatam, non eſſe concilium generale, neque auctoritatem [a] illam poteſtatemve habere, omniaque per Baſileenſes geſta actaque poſt transla-

[a] *Lege*: illam. *M.*

ANNO CHRISTI 1438.

translationem irrita esse & nulla, nisi forte pro A reductione Bohemorum aliquid egerint utile, quod sacrum Ferrariense concilium laudabit, probabitque omnes, qui in verba olim Basileensis concilii jurasient, absolutos liberatosque esse ab ec juramento. Nemini omnino licere ex conciliariis concilii Ferrariensis cujuscumque sint gradus aut ordinis molestare, seu quoquo modo etiam in beneficiis, aut dignitatibus vexare, quam diu in concilio sive in curia Romani pontificis perseverabunt. Molestatores, etiamsi cardinales, aut inferioris dignitatis sint, excommunicatos esse, collegia & universitates sacris interdicta: & nisi intra tres dies a molestatione cessaverint, sive beneficio aut dignitate per se pulsos non restituerint, ipsos cum omni B dignitate, etiam si episcopali & supra, omnique beneficio ecclesiastico ipso facto esse privatos. Eos etiam, qui conciliarium, sive curialium hujusmodi beneficia, sibi a quovis collata acceptaverint, excommunicatos item esse, omnique honore & beneficio privatos, inhabilesque ad futura. Demum convocaverunt omnes ad generale concilium Ferrariense, quos ad concilia secundum sacras leges venire oportet. Venerant jam Græci Venetias ad VI. Idus Februarii, & Eugenius pontifex paulo post Ferrariam se contulit ad concilium, ubi ad XV. Kalend. Martii celebrata publica sessione secunda, hæc approbante concilio decrevit.

LXVIII.

SESSIO SECUNDA

Concilii Ferrariensis, in qua Basilienses damnantur.

BASILEÆ post translationem concilii legitime & necessarie factam, sub nomine generalis concilii remanentes, quoniam sanctissimam Græcorum unionem omni studio perturbant, audentque sua temeritate Romanum pontificem inique judicare, omnes & singulos etiamsi D cardinales, patriarchæ, archiepiscopi, episcopi, & minoris dignitatis sint, cujuscumque ordinis, excommunicatos esse, ac beneficiis dignitatibusque omnibus privatos esse, & ad futura inhabiles, omnia eorum gesta, decretaque a tempore translationis, tam contra hujusmodi translationem, quam contra conciliares Ferrarienses, curialesve summi pontificis, irrita & nulla esse. Prælatos omnes cujuscumque gradus & dignitatis in vim præstiti juramenti apostolicæ sedi discedere oportere e Basilea intra triginta dies, alioquin pœnis supradictis subjectos esse, magistratus, civesque Basileenses, nisi infra prædictum tempus remanentes ejecerint, in eadem esse censura; neminique E licere mercimoniis, aut alia quavis re Basileam, nisi paruerint, juvare, contra hanc legem aliquid Basileam importantes, impune ab omnibus spolientur, diripianturque, sint ejus bona primi occupantis. Si tamen quispiam ante triginta dies resipuerit, discesseritque, impunitas sit ei concessa, & omnium injuriarum remissio.

ANNO CHRISTI 1438.

LXIX.

Dux Bavariæ bellum infert Basileensibus.

HÆC ubi decreta sunt, & per provincias Basileæ vicinas literis pontificis divulgata, plures Basileam petentes, aut hinc inde concilii gratia transcurrentes sunt capti, & Stephanus dux Bavariæ, & alii nonnulli bellum Basileensibus nunciarunt. Græcorum imperator Basileensibus ex Venetiis scripsit, se in Italiam venisse, ut impleret promissa pro unione, & cum ipsi non satisfecerint conventis, se pro œcumenico concilio celebrando Ferrariam petiturum. Hortaturque patres, ut illuc ad concilium se conferant. Rex Franciæ promittit se futurum nominationi Basileensium pro œcumenico concilio. Rex Hispaniæ, & electores imperii, qui Francofordiæ congregati Albertum Austriæ ducem ac regem Hungariæ & Bohemiæ, imperatorem designaverant ad XV. Kalend. Aprilis, hortantur patres, ut a processu contra Eugenium supersedeant, sed Ludovicus protonotarius Romanus multis argumentationibus omnium objecta, & præsertim Græcorum diluens, hortatur, ut processum maturent.

LXX.

SESSIO TERTIA

Concilii Ferrariensis.

GRÆCI autem Nonis Martii Ferrariam ingressi sunt, & V. Idus Aprilis anni 1438. tertia sessio publica Ferrariæ celebrata est, in qua pontifex approbante imperatore Græcorum, patriarcha Constantinopolitano, legatisque aliorum patriarcharum orientis, ac ceteris patribus, qui Ferrariæ convenerant, declaravit Ferrariæ celebrari & legitime congregatum esse œcumenicum & generale concilium pro unione cum Græcis facienda, & ad alia perficienda, quæ Basileæ erant incœpta.

LXXI.

Principes & legati frustra orant, ut ab omni processu contra Eugenium supersedeatur.

APPETEBAT jam terminus duorum mensium post suspensionem Eugenii a Basileensibus factam: Post quem secundum decreta Constantiensis synodi privandus erat pontificatu, si concilio non satisfaceret: Dies erat ad IX. Kalendas Aprilis. Quare regum Hispaniæ legati simul cum oratore ducis Mediolani, qui etiam nomine Alphonsi regis Aragonum petebat, patres hortabantur rogabantque, ut ad diem octuagesimum judicium contra Eugenium differrent, alioquin nomine suorum principum protestari, quod ei non consentirent, quoniam vereantur inde schisma oriturum: ex prorogatione autem fieri posse, ut concordia inter papam, & concilium inveniatur. Archiepiscopus Mediolanensis, qui se primatem Italiæ appellabat, idem asserebat suo & provinciæ suæ nomine. Quin & Ludovicus protonotarius Romanus, qui nuper Eugenii acerrimus impugnator erat, instigaveratque patres ad procedendum contra eum, nunc etiam sententiam differendi proba-

ANNO CHRISTI 1438.

probabat. Sed cum res in longam disceptationem veniſſet, ſtatuerunt tandem patres procedendum eſſe; & ut maturius tantam rem aggredi viderentur; faciliuſque ejus aditus pateret ad dejiciendum pontificatu Eugenium, tanquam male de fide ſentientem: ut qui in conflictis contra eum criminibus non multum confiderent; communi conſenſu tria (ut ajunt) fitmant fundamenta; quas veritates fidei appellant, declarantque ab omnibus eſſe tenendas, ut a ſacro Conſtantienſi ſynodo manifeſtatas: Romanos pontifices concilia generalia legitime congregata diſſolvere, prorogare ſeu transferre minime poſſe ſine majoris partis conciliarium aſſenſu: Concilium generale habere poteſtatem immediate a Chriſto, cui etiam Romanus pontifex obnoxius eſt: eumque in his quæ ad fidem catholicam, extirpationem hæreſum, ac ſchiſmatis, & reformationem generalem eccleſiæ, tam in capite, quam in membris pertinent, concilio obedire oportere. Romanum pontificem non poſſe immutare ea quæ ſpectant ad univerſalem ſtatum eccleſiæ. Hæc qui non tenent, male de orthodoxa fide ſentire.

LXXII.

SESSIO TRIGESIMASECUNDA.

Baſileenſes contra Ferrarienſe concilium & ejus ſequaces.

CELEBRATUR igitur poſt hæc publica ſeſſio XXXII. ad IX. Kal. Aprilis anni 1438. in qua decernuntur literæ concilii nomine ad Chriſtianos principes: Quibus Baſileenſium geſta circa nominationem concilii pro Avenione, Baſilea & Sabaudia, completorumque omnium promiſſorum in concordatis cum Græcis narrantur, probanturque. Et e contra improbatur, & damnatur electio per minorem partem facta de Florentia & Utino, decretum illud falſum aſſeritur, & nullum, neque etiam ſecundum in eo contenta ab Eugenio ſervatum. Tum aſſeritur per Eugenium impeditum fuiſſe, quo minus Baſileenſes in tempore Conſtantinopolim petere potuerint; & ejus opera Græcos ſeductos ad locum concilii per ſe nominatum non veniſſe; ut eos ad locum ſibi placitum duceret; neque aliud quærere Eugenium, niſi ut conciliis poteſtatem auferat ſupra Romanos pontifices. Geſta omnia, ſeſſionesque & decreta in Ferrarienſi concilio, quod conventiculum ſchiſmaticorum appellabant, irrita eſſe & nulla, neminemque illis obedire oportere. Tum omnes, qui a die ſuſpenſionis Eugenii in ejus curia perſeveraverunt, omneſque qui Ferrarienſe (ut ajebant) conventiculum adjerant, ad judicium vocant; intra XXX. dies reſponſuros, cur pœna in ſeſſione XXIX. decreta puniri non debeant? Declarant deinde moleſtantes, vexanteſque quoquo modo Baſileenſe concilium, vel ad illud accedentes, recedenteſque, pœnas & cenſuras incurriſſe in prima ſeſſione contentas; etiam ſi quis id egerit, Eugenii pontificis, Ferrarienſiumve mandato, quos nullam poteſtatem habere affirmant. Poſthac concilii procuratores accuſationes Eugenii, cauſidicorum more, capitibus centum & quinquaginta, ut res atroeior videretur, patribus proponunt, quas teſtibus & publicis documentis ſe aſſerunt probaturos. Summa erat Eugenium IV. Romanum pontificem pertinacem, ac rebellem, violatorem, ac perverſorem ſacrorum conciliorum eſſe, inemendabilem atque incorrigibilem, & perjurum, qui per eum in ſua aſſumptione ſolemniter jurata non ſervaverit, ſchiſmaticum, ac ſchiſmata nutrientem, qui ſtante concilio generali Baſileenſi aliud conventiculum ſub nomine generalis concilii erexerit Ferrariæ, pacis & unionis eccleſiæ, ac ſanctorum operum, propter quæ ſancta Baſileenſis ſynodus congregata eſſet, turbatorem atque impeditorem, de fide orthodoxa male ſentientem, abnegantemque articulum ſymboli, Unam ſanctam eccleſiam catholicam. Quoniam ſanctorum conciliorum decretis, quæ ſanctam eccleſiam repræſentant, non obtemperet, bonorum ac jurium Romanæ eccleſiæ depopulatorem, dilapidatoremque, qui ejus provincias alienaverit, deſtruxeritque, ſimoniacum manifeſtum ac notorium; qui nullis eccleſiaſtica beneficia ſine pecuniis concedat, & denique aperte atque enormiter ſcandalizantem univerſalem eccleſiam Dei in omnibus ſuis geſtis ac dictis. Quare juſto judicio, ut tanta dignitate prorſus indignum, eſſe rejiciendum a pontificali dignitate, & ab univerſali eccleſia, & ut putridum membrum abſcindendum. At alia ex parte Franciæ Hiſpaniæque reges literis & nunciis orabant patres, ut in judicio contra Eugenium ſuperſederent, putantes mitiori medicina languenti eccleſiæ ſuccurrendum. Et rex quidem Anglorum acerbiſſimis literis patres increpavit, quod auderent Romanum pontificem judicare; aſſerens, antichriſti tempora eos introducere; & exhortans, ut a proceſſibus ceſſarent; & in literarum ſuperſcriptione Baſileenſem congregationem, non autem concilium appellavit. Et rex Portugalliæ ſecundum decreta quorumdam Romanorum pontificum petebat a Baſileenſi concilio ſibi decerni expeditionem contra Saracenos, qui regnum Granatæ occupant, promittens quoniam provincia ſub rege Hiſpaniæ eſſet, omnia quæ ceperit ex hoſtibus, Hiſpaniæ regi ſe redditurum, ſi ille expenſas pecunias reſtitueret. Quod ne fieret, oratores regis Hiſpaniæ impedierunt, aſſerentes id cedere in apertum præjudicium & dedecus ſui regis, qui ſæpe cum infidelibus proſpere decertaſſet.

ANNO CHRISTI 1438.

LXXIII.

Germani principes neutralitatem inſtituunt per ſex menſes.

CONVENERUNT Francfordiæ electores imperii poſt mortem Sigiſmundi Cæſaris ad novum Cæſarem ſubrogandum, ut dictum eſt, qui cum varia in dies edicta Romani pontificis & Baſileenſium cernerent, communi conſenſu XV. Kaleud. Aprilis ejuſdem anni, ſtatuunt ſe provinciales que omnia decreta alterius partis contra alteram partem non ſuſcipere, venerarique & Eugenium pontificem & concilium Baſileenſe, velleque uſque ad ſextum menſem deliberare cujus parti ſit adhærendum. Interea tamen proteſtari ſe non diſcedere ab obedientia, & reverentia ſedis apoſtolicæ. Prælatos autem eccleſiarum populos ſibi commiſſos jure ordinario gubernaturos. Hoc principium fuit neutralitatis Germanicæ, quæ prætextu concordiæ per ſex menſes inſtituta ſupra ſex annos perduravit, ab Eugenio & Baſileenſibus reprobata. Nemini enim

ANNO CHRISTI 1438.

enim parebant, cum cenſuræ imponebantur, & A quod ab altero non poterant impetrare, ab altero petebant. Cauſa autem fuit Germanorum neutralitas, ut Felici deinde antipapæ a multis non obediretur, cum Germani illum non ſuſciperent, & Eugenium non negarent.

LXXIV.

Legatio electorum pro ſuperſedendo in judicio contra Eugenium.

ADVENERUNT poſt hæc electorum legati Baſileam, qui multis argumentis ſuadebant ſuperſedendum eſſe a proceſſu contra pontificem: id etiam affirmabat Mediolani ducis legatus. B Sed Baſileenſes auctore præſertim cardinale Arelatenſi maturandum putant; ſtatuunt igitur generalem conventum celebrare, ut Eugenii accuſationem, & articulos probent: primores nationum rem differendam putant: Præſidens cum popularibus negant id utile ad ſummam: Prælati Hiſpanicæ nationis aſſerunt ſe probationi criminationum Eugenii non aſſenſuros, & Panormitanus præſul, qui alias acceleratione judicii perſuadere conſueverat, nunc ſuperſedendum omnino cenſebat, affirmabatque Italicis & Hiſpanicis non conſentientibus quaſi media parte concilii, nihil ab aliis ſtatui poſſe, quod a Gallicis & Germani- C cis non admittebatur; cum dicerent eos nullo modo eſſe, non modo partes, ſed vix quartam partem. Quibus reſpondebat Panormitanus, non prælatos quibus illi maxime abundarent, non habere poteſtatem ſtatuendi in conciliis, & proinde ſe eſſe eis æquales, cum non eſſent inferiores numero prælatorum. Fit tandem congregatio generalis ad IV. Kalendas Majas, in qua cum proponeretur an admittendæ eſſent criminationes Eugenii, oratores regum Hiſpaniæ & Aragoniæ, ducisque Mediolani, & Barchinonenſis epiſcopi nomine eccleſiæ Hiſpanienſis, archiepiſcopus Mediolanenſis nomine Italiæ, cujus ſe primatem appellabat, intercedunt, prohibentque ne id fiat. Quod ſi fiat, atteſtantur neque ſe, neque princi- D pes ſuos conſenſuros: ſed cum his non moverentur alii, jamque decretum admiſſionis articulorum jubente præſidente legeretur, omnes ſupradicti e concione diſceſſerunt. Patriarcha vero Aquilejenſis multa contra Mediolanenſem diſſeruit: aſſerens primatum eccleſiæ Italiæ ad ſe poſt Romanam ſedem ſpectare; admiſſæ ſunt criminationes, & ſtatutum, ut intra triginta dies teſtibus approbarentur, & contumacem eſſe Eugenium. Declarati ſunt & contumaces cardinales ſanctæ Romanæ eccleſiæ, & alii qui Ferrariæ convenerint, quod decreto trigeſimæ ſecundæ ſeſſionis intra ſtatutum tempus non paruiſſent, & paucis poſt diebus admiſſi ſunt teſtes jurati viginti- E duo ad probandum Eugenii criminationes. Maio menſe ſequenti Ludovicus protonotarius Romanus ex legatione ad ducem Sabaudiæ rediit, retulitque ducem ipſum patribus deditiſſimum eſſe, fateriique Baſileæ eſſe legitimiſſimum concilium, Ferrariæ autem minime; proinde miſſurum ad eos prælatos provinciæ ſuæ. Petere deinde ut proviſionem de eccleſia Tarantaſienſi factam ab Eugenio poſt ſuſpenſionem ſuam in perſonam cujuſdam Joannis de Arcis, irritam declararent, eccleſiæque illi de alio provideant.

LXXV.

ANNO CHRISTI 1438.

Sexdecimvirorum magiſtratus pro conferendis beneficiis.

FACTUS eſt etiam alius magiſtratus ſexdecim virorum ſuper beneficiis vacantibus, non electivis tamen, conferendis, qui menſtruus erat magiſtratus. Hos tamen ſervare oportebat ordinem in trigeſimaprima ſeſſione præſcriptum. Statuerunt etiam alios magiſtratus, qui pœnitentiariam regerent in concilio. Albertus vero novus Cæſar legatos ſuos in concilio juſſit eſſe epiſcopum Lubecenſem, & Georgium Viſchel, qui Sigiſmundi legatione prius erant functi; approbavitque concilium Baſileenſe; & fidem publicam a Sigiſmundo patribus datam, ſecuritatemque innovavit: juſſitque conciliares omnes per totam Germaniam ſalvos eſſe. Patres illi pecunias conceſſerunt ex indulgentiis in Auſtria collectas, pro Græcorum adventu, ſed cum a legatis Baſileenſium peteretur a Cæſare, ut juberet decreta concilii contra Eugenium per Germaniam obſervari; reſponſum eſt eos præſtolari oportere conventum ad feſtum divæ Margaritæ indictum, in quo Cæſar cum principibus ſtatueret, quod agendum eſſet pro utilitate publica.

LXXVI.

Legatio electorum Baſileam.

MISERANT, ut diximus, principes electores ad Eugenium legatos, ut permitteret tertium locum nominari in Germania pro generali concilio, reſponſumque fuerat, velle Eugenium expectare legatos novi Cæſaris, & aliorum principum qui brevi affuturi erant; & ex eorum conſilio omnia agere, placereque ſibi ut interim conventus aliquis in Germania celebraretur, ad quem ipſe eſſet legatos ſuos miſſurus, in quo de modo concordiæ, & pacis eccleſiæ tractaretur: qui ſi judicaret expedire reipublicæ quod alius locus eligeretur pro concilio, id conceſſurum ſe pollicebatur. Principes igitur legatos ipſos ad ſe reverſos cum his mandatis Baſileam mittunt, orantes ut proceſſum contra papam tamdiu prorogent quoad ipſi convenire, & concordiam tractare poſſint. Eliguntur quinquaginta viri qui hæc diſcutiant, videantque quid agendum. Primores ſtatuunt ad tres menſes ſuperſedendum a toto proceſſu, nec omnino aliquid contra Eugenium interim faciendum. Alii vero auctore cardinali Arelatenſi multis argumentis, & approbationibus uſi, cenſent ſuperſedendum quidem a ſententia depoſitionis ad id tempus, ſed interim neceſſe eſſe, ut teſtium depoſitione criminationes Eugenii approbentur, ne diutius de ſua innocentia gloriari poſſit Eugenius; neve patres falſam calumniam ei ingeſſiſſe arguantur. Interim vero poſſe per principes de concordia agi, faciliuſque Eugenium concilii poteſtati ſe ſubmiſſurum, cum cognoverit crimina ſua probata eſſe.

ANNO CHRISTI 1458.

LXXVII.

Legatio regis Franciæ Basileam pro Eugenio pontifice.

JULIO menſe Dominicus cardinalis Tarraconenſis, tituli ſancti Joannis & Pauli Baſileam ad concilium venit, benigne a patribus ſuſceptus eſt. Et rex Franciæ celebrato Bituris provincialium ſuorum conventu, oratores ſuos Baſileam miſit, orans iterum patres, ut a proceſſu contra Eugenium ceſſarent, promittens ſe operam daturum pro concordia & pace, ſed quoniam non præteribebatur tempus, reſponſum eſt dilationem continuo fieri.

LXXVIII.

Damnantur ſequentes Eugenium.

SEQUENTI menſe vocantur rurſus in judicium ſequentes curiam Eugenii, Ferrariæ commorantes ſub ſpecie concilii, & qui Baſileenſe concilium quoquomodo impedirent, vel legationibus Eugenii fungerentur contra concilium, & paulo poſt in generali congregatione declaratur eos incidiſſe in pœnas contra eos ſtatutas.

LXXIX.

Accuſatio beati Bernardini Senenſis.

PER hoc tempus deferente quodam Bartholomæo ex ordine eremitarum S. Auguſtini, actum eſt de cultu tabellæ nominis Jeſu, quem frater Bernardinus Senenſis, qui poſtea inter ſanctos relatus eſt, introduxerat. Et cum a multis reprobaretur cultus ille, & Arelatenſis cardinalis aſſereret, Bernardino a Martino pontifice fuiſſe prohibitum ne id ultra faceret, affirmatum eſt poſt prohibitionem ſemper ab eo cultu abſtinuiſſe Bernardinum, & res indiſcuſſa eſt & dimiſſa.

LXXX.

Conventus Nurimbergenſis ſuper rebus eccleſiæ.

CELEBRATUS eſt conventus Nurimbergæ ad diem dictum, & cum Baſileenſes legati rogarentur ab oratoribus Cæſaris & principum ut permitterent patres ſuorum principum arbitrio, & interventione pacem componi inter ſe, & pontificem, multis argumentis reſponderunt id neque fieri poſſe, neque juſtum videri; quoniam non liceret ſæculares principes de rebus eccleſiaſticis judicare, neque eſſe utile reipublicæ, ut principes videantur legem præſcribere concilio generali, & Romano pontifici. Volebant enim principes, ut ad alium conventum ad feſtum ſancti Galli celebrandum, legati pontificis, & Baſileenſium cum plena poteſtate concordandi adeſſent. Quod omnino a Baſileenſibus negatum eſt; quamvis aſſererent principes non judicis, ſed mediatorum, & procuratorum pacis officio functuros.

ANNO CHRISTI 1458.

LXXXI.

Proceſſus contra Eugenium.

HIS peractis adveniente tempore conceſſo ad probandas Eugenii criminationes, alia concertatio exorta eſt: cum hi quibus commiſſum erat, ut Eugenium ad judicium vocarent reſponſurum contra producta, & probata, procedere in cauſa ſtatuerunt, adducuntur literæ principum petentes ne id fiat. Et dux quidem Mediolani graviſſime literis conqueſtus, quod patres in gratiam principum abſtinere nollent a judicio contra Eugenium. Tandem declarat ſe R non conſenſurum coram judicio, & ſi Eugenium pontificatu ejiciant aliumque ſubrogent, ſe omni ſtudio totis viribus adverſaturum, atque alios principes inducturum in ſuam ſententiam. Præter hæc Hiſpaniæ, Aragonum, & Navarræ regum legati, ac etiam ducis Mediolani principum ſuorum nomine, & Mediolanenſis præſul Italicæ, & Barchinonenſis Hiſpanicæ eccleſiæ, cardinalis vero Tarraconenſis proprio nomine interceſſionem fecerunt, proteſtatique ſunt, neque ſe, neque principes provincialeſve ſuos in eam rem conſentire. Spretis tamen his omnibus judiciali ritu ſervato vocatus eſt Eugenius, per edictum ad contradicendum productis XVII. Kalendas Novembris ejuſdem anni, affirmantibus patribus poſſe ſuperſedere a ſententia contra Eugenium, a cognitione autem cauſæ, & C compleſione proceſſus cum honore concilii non poſſe

LXXXII.

Alius conventus Nurimbergenſis, in quo legati Eugenii, & Baſileenſium interfuerunt.

INTER hæc Baſileenſium oratores Nurimbergam petunt ad ſecundum conventum, quo & pontificis legati prius convenerant, cardinalis ſanctæ Crucis, archiepiſcopus Tarentinus, & alii quidam, inter quos Joannes de Turrecremata, ordinis Prædicatorum, qui poſtea S. D Sixti, & Nicolaus Cuſa, qui ſancti Petri ad vincula cardinales fuere, annumerabantur. Excepti ſunt Baſileenſes publica pompa, multis principibus & clero obviam effuſo, ut legati de latere procedebant; præcedebat crux Aquilejenſem patriarcham, qui princeps erat legationis. Is ad templum ſancti Sebaldi deſcendens populo benedixit, & quinque annorum indulgentias elargitus eſt. Sed cum ad concordiæ tractatus deventum eſſet, videreturque principibus optimum eſſe, ſi tertius eligeretur locus, in quo & Baſileenſes, & Ferrarienſes cum Græcis & pontifice convenirent, facerentque generale concilium. Poſt multas allegationes Baſileenſium, qui aſſerebant id neque utile futurum, E neque juſtum, tandem reſponderunt ſuper ea re poteſtatem non habere, petere tamen reſponſum ſuper pridem poſtulatis a principibus, ut ſcilicet decreta concilii ſuſciperent, ea per provinciam facerent ſervare; curarentque, ut Baſileæ congregati ſalvi eſſent. Reſponſum eſt, Cæſarem, & principes per ſuos legatos, mox patribus aperituros eorum ſententias.

ANNO CHRISTI 1436.

LXXXIII.

Regis Franciæ conſilium pro pace eccleſiæ.

LEGATI vero Francorum regis, qui patribus ſuaſerant, ut a judicando pontifice ſupersederent, petieruntque pragmaticæ ſanctionis confirmationem, quam eccleſia Gallicana Bituris ſancierat, requiſiti quæ media pacis haberent, hæc propoſuerunt: placere regi & prælatis, ut patres perſiſterent in ſententia alterius ex tribus locis nominatis pro œcumenico concilio, Baſilea, Avenione & Sabaudia, ſi pontifex & Græci induci poſsent ad probandum. Et quamquam Galliarum prælati eis non conducere arbitrarentur Romanam curiam Avenioni eſse, tamen pro utilitate publica, id æquo animo ad aliquod tempus laturos: tum ſi loca nominata pontifici, & Græcis non placerent, obſecrare patres regem, ut plurima nominent loca, quorum aliqua etiam in Galliis ſint, e quibus ſint nonnulla quæ merito recuſari non poſſint. Interea ſelectionem pro concilio, ſi volunt pontifici tanquam collitiganti concedere, concedant Græcis, quibus ut facilius unioni aſsentiant omni ſtudio ſit blandiendum. Et quamvis ſecundum decreta Conſtantienſis, & Baſileenſis etiam ſynodi, in Galliis ſit celebrandum proximum concilium, placere tamen regi, & prælatis juri ſuo pro hac vice cedere; ita ut ibi celebretur concilium, ubi pax, & concordia eccleſiæ facilius poſſit inveniri, hac tamen lege, ut proximum deinde concilium in Gallia celebretur.

LXXXIV.

Cæſaris & principum reſponſum.

TERTIO Nonas Septembris hujus anni legati Cæſaris, & principum Germaniæ Baſileam ingreſſi benigne ſuſcipiuntur, quorum legationis hęc ſumma fuit, fateri Germanos concilium generale eſse, velleque Cęſarem omnes ibi congregatos, conciliareſque omnes eſse ſalvos: ſententiam neutralitatis, prælatos, principes populoſque omnes approbaſse, ſuſcepiſseque ac venerari ſimul eodem tenore & ſacrum concilium, & Eugenium ſummum pontificem. Pro quiete autem, & concordia contendentium videri Cæſari, & principibus, ut Baſileenſes, & Ferrarienſes in tertio quodam loco pro generali concilio conveniant; quem patres de conſilio Cęſaris nominaſsent aptum rebus gerendis, oſtendentes nullum aliud eſse remedium tantis malis niſi tertium locum. Et obſecrantes multis maximiſque precibus, ut hoc efficerent: quorum petitiones, & regis Franciæ legati confirmabant, aſserebantque idem cupere, & orare Gallorum regem. Cum res acriter urgeretur, qui a diſsolutione concilii abhorrebant, legem fieri procurant non licere de diſsolutione, ſive translatione agere, niſi prius per XII. virorum magiſtratum legitime probatum, & in quatuor conventibus omnibus convocatis ſtatutum fuerit, ita ut niſi conveniente multitudine omni, de ea re non agatur. Acceſserunt ad petitionem Germanorum & Gallorum, etiam oratores Hiſpaniæ, Aragoniæ, Navarræ, Portugalliæque regum, & ducis Mediolani, qui omnes in ſententiam Cęſaris ire profitebantur. Diu igitur multumque inter patres, quibus demandata erat hęc provincia, & legatos diſputatum eſt per continuos duos menſes; ſæpeque hinc inde pacis conditiones præſcriptę, ſed cum viderentur nimis durę a patribus imponi, legati in hanc formam leges conſcripſere. Patres eligent concilii auctoritate pro loco œcumenici & generalis concilii, Argentinam, Conſtantiam, Moguntiam: hanc electionem Cęſar intra menſem, & ceteri reges Eugenio pontifici, Græciſque ſignificent: qui etiam intra alium menſem unum ex nominatis locis literis publicis approbent, & intra tertium menſem, unum ſcilicet ab approbatione loci, de eorum electione Baſileenſes reddant certiores. Et mox poſt approbatum locum a pontifice congregatio Ferrarienſis omnino ceſset; Baſileenſes vero ut primum certiores redditi fuerint de acceptatione loci publico decreto ſtatuant ibi concilium celebrandum, ſi locus ille novo accidente infortunio incommodus ſiat ante concilii inchoationem, alius e nominatis aſsumatur. Si poſt inchoationem concilium ſibi provideat, pontifex per ſe vel ſuos legatos, & Græci intra duos menſes a die approbationis loci: Baſileenſes vero intra eumdem terminum a die notitię approbationis ad nominatum locum ſe conferant concilii gratia, ſitque ibi poſt illos duos menſes generale concilium indiſsolubile, niſi a ſeipſo. Nihil tamen in concilio agi poſse niſi poſt illos duos menſes, & quindecim dies. Præſidentes concilii pontificis nomine, ut in Baſileenſi ſuſcipiantur, modum procedendi in eo concilio patres ſibi ſtatuent, ut expedire videbitur. ut primum pontifex locum acceptabit, profitebitur decreta Conſtantienſis concilii de poteſtate concilliorum. Quod cum primum patres Baſileę per literas publicas Eugenii cognoverint, mox ſuſpenſio ipſius pontificis tollatur. Pœnę & cenſurę hinc inde caſſentur, annullenturque: quod ſi nec pontifex, nec Græci locum aliquem ex nominatis acceptaverint, patres unum pro ſuo arbitrio accipiant, & intra duos menſes illuc transferant concilium, non tamen ante quintum menſem a prima nominatione quicquam ſtatuatur a concilio; Avenionenſibus ex pecuniis indulgentiarum, aut aliunde ſatisfiet pro pecuniis ſacro concilio mutuatis, & eorum damnis, ageturque de proviſione facienda apoſtolicæ ſedi, ejuſque prælatis ob remotas annatas. Cęſar & principes imperii fidem publicam patribus concilii dabunt, locumque pro concilio nominandum tutabuntur, & ab omni violentia defendent; dabuntque operam, ut rerum omnium copia ſecuritaſque integra omni ex parte abundet, & aliquem ex proceribus defenſorem, protectoremque concilii conſtituent. Has tamen legatorum conditiones pacis Baſileenſes ſuſcipere noluerunt: multa illis addentes, multa dementes; ut omnem pontificis poteſtatem omnino enervarent; illud maxime aſſerentes Eugenium nullo modo poſse inclinari, ut poteſtatem eccleſię confiteatur: qui nuper etiam inconſultis principibus, qui ei faverunt, tranſtulit congregationem ſuam e Ferraria Florentiam: non eſse id ſignum volentis conſentire concilium celebrari in Germania; qui a Germania longius abſceſſerint. Tandem promiſerunt ſe miſsuros legatos ad novam dietam cum plena poteſtate, facturoſque omnia quę utilia eſſe catholicę fidei putarent.

a *Forte*, ab ſceſſerint. *R*

ANNO CHRISTI 1436.

LXXXV.

ANNO CHRISTI 1435.

LXXXV.

SESSIO QUARTA.

Ferrarienſe concilium Florentiam tranſfertur.

EUGENIUS inter hæc cum Ferrariæ annonæ caritate, & etiam peſte patres premerentur, quarto Idus Januarii ejuſdem anni concilium ex voluntate patrum, & ſacri ſenatus Florentiam tranſtulit proſequendum, ut Ferrariæ erat inceptum: quod actum eſt in quarta publica ſeſſione.

LXXXVI.

Mittuntur legati per Baſileenſes ad conventum Francofordienſem.

MENSE Martio, anni 1439. peſtis Baſileæ ſerpere cœpit, & patres plenariam indulgentiam in ea perſeverantia morientibus conceſſerunt. Miſerunt oratores aliquos in Britanniam, qui principibus populiſque ejus provinciæ ſuaderent, ut Baſileenſium decreta ſuſciperent, exigerentque pecunias ex indulgentiis collectas. Et cum inſtaret tempus indicti a principibus Germaniæ conventus, qui ex Francofordia translatus fuerat Maguntiam, Baſileenſes legatos illuc deſignant cum plena poteſtate, datis tantum clam mandatis quouſque principibus complaceret. Princeps hujus legationis fuit Ludovicus ex ducibus de Dech. patriarcha Aquilejenſis, cum poteſtate & inſignibus legati de latere. Data eſt præterea patriarchæ, & aliis collegis etiam ſeparatis poteſtas multa concedendi, quæ ad pontificatum ſpectant, confeſſionale, altare portatile, diſpenſationes ſuper irregularitate, inhabilitatione, defectu natalium, & plura hujuſmodi, quæ nunc primum legatis ſunt conceſſa, ſed deinceps ampliora. Proviſiones plurium eccleſiarum factæ ſunt hoc menſe Baſileæ, & præſertim eccleſiæ Groſſetanæ, in perſonam fratris Nicolai de ſancto Geminiano, qui tamen non obtinuit: ſtatutumque, ut qui ab Eugenio beneficia obtinuerant, eis a concilio non darentur, niſi coram Baſileam peterent, & Eugenii collationi penitus reſignarent. Venerunt Maguntiam oratores concilii: ubi cum legatis Cæſaris, cardinalis ſancti Petri ad vincula, Treverenſis, Colonienſis, & Maguntinus, principes, electores, & archiepiſcopi aderant. Tum Patavienſis, Lubecenſis, & Auguſtenſis epiſcopi, præter hos qui Cæſaris erant legati, Turonenſis archipræſul, & Trecenſis epiſcopi Gallorum, Conchenſis Hiſpanorum, Albigannenſis, Mediolanenſis oratores, & aliorum principum Germaniæ legati complures, legati Baſileenſes ſæpius cum principibus, & legatis Cæſaris, ac regum convenientes, acriter petitionibus principum reſiſtebant, & producentes patrum mandata, quæ plumbea bulla munita erant, ea prævaricari non poſſe aſſerebant. Petebant inſuper concilii decreta a Cæſare, & a principibus ſuſcipi. At principes & legati Cæſaris paci, & quieti ſtudentes inſtabant, ut a judicio contra pontificem ſuperſederent: permitterentque patres concilium transferri, ut dictum erat. Diſceptatio per plures dies tractata eſt, & nihil tandem a Baſileenſibus potuit obtineri: cum affirmarent judicium contra Eugenium alA ſidue poteſtatem eccleſiæ labefactantem, ſuſpendi non poſſe; & concilium a petitis conditionibus non eſſe tranſmutandum. Nicolaus de Cuſa, Eugenii cauſam tutabatur ubique prædicans Baſileæ non eſſe concilium generale.

ANNO CHRISTI 1435.

LXXXVII.

De judicio Veſtfaliæ.

POST hoc tempus Albertus Cæſar patres literis hortatur, ut cauſam quandam prophanam ad judicium Veſtfaliæ, quod vetitum & ſecretum appellant, remitterent. Judicium B hoc a Carolo magno inſtitutum ajunt: quod deinde Cæſares tanti fecerunt, ut raro, vel nunquam ab illo ad ſe provocantes admiſerint. In eo etiam non vocati damnantur. Ponitur in medio chordula, cum de aliquo nocio refertur, ſi necandus videtur, tangunt omnes, qui accuſatum ſuſpendio dignum putant, digito funem, & ne damnatus ſit omnino inſcius, per unum aliquem ex judicibus, qui incogniti ſunt, cum obvius datur, virga leniter percutitur, vel ex eo audit hujuſmodi verba. *Et alibi ita bonus comeditur panis, ut hic.* Poſt hoc, ubicumque damnatus repertus fuerit, ſuſpenditur. Neque poſſunt ii judices evitari, cum non cognoſcantur. Quod genus judicii a Carolo ideo inventum ajunt, ut Saxonum gentem barbaram tunc ac perferocem, cædibus & latrociniis aſſuetam, ac crebro rebellantem, in officio contineret. Gens fera, & idolis dedita, neque fidem, neque jusjurandum colebat, & ideo graviore freno coercenda videbatur.

LXXXVIII.

Octo concluſiones fidei contra Eugenium.

INTER hæc patres qui Baſileæ erant, veriti, ne criminationes Eugenio objectæ [a] ſatis viderentur ad depiciendum illum pontificatu, concluſiones octo per ſacræ theologiæ profeſſores excuſſerunt; quibus aſſerebatur, Eugenium hæreticum atque in hæreſi relapſum eſſe: has octo concluſiones veritates catholicæ fidei affirmantes. Poteſtatem generalis concilii ſupra Romanum pontificem & quemlibet alium eſſe. Pontifici non licere diſſolvere generale concilium præter ejus conſenſum. Has duas veritates eſſe fidei catholicæ, quas qui negaverit, aut eis contra fecerit pertinaciter, hæreticum cenſendum: diſſolutionem concilii Baſileenſis, primo per Eugenium factam contra primas veritates eſſe, Eugenium monitum a concilio, errores ſuos primæ diſſolutionis revocaſſe: ſecundam diſſolutionem ab Eugenio factam, ſi contra ſe ſuoſque procederetur, manifeſtum eſſe errorem fidei: ſecundam diſſolutionem hujuſmodi ab Eugenio factam, pertinaciam ejus poſt accuſatam contumaciam apertam, & erectionem alterius congregationis ſub nomine concilii generalis durare adhuc Baſileenſi ſynodo contra primas veritates eſſe. Has igitur concluſiones multis argumentis munitas ad legatos ſuos Maguntiam miſerunt. Poſt hæc inſtantibus legatis Baſileenſium, conventus Germanorum acceptavit, ſuſcepitque omnia Baſileenſis concilii decreta præter ea, quæ ad judicium contra papam quoquomodo ſpectarent, & in pleriſque aliis limitationes, & exceptiones aliquas

[a] *Forte*, non ſatis. *M.*

ANNO CHRISTI 1439.

quas præſcripſerunt à concilio deinde ſtatuenda, facta ſunt hæc Maguntiæ vii. Kalendas Aprilis anno ſalutis 1439. Poſtremo cum multis diebus pro rebus componendis fruſtra diſceptatum eſſet, Baſileenſes legati affirmarunt, ſi Cæſar & principes, cæteriquæ regum legati promitterent, caverentque concilium transferendum iiſdem legibus, conſuetudinibus, atque ordinationibus continuandum fore, quibus Baſileæ hactenus celebratum eſt, ſique ei intra terminum præfigendum Eugenius non profiteretur fidei veritates, neque adimpleret concilii mandata, vellent illum deſerere, & patribus aſſiſtere, ſervareque judicium, ſperare patres omnia, quæ principes peterent impleturos, ad ea per Conchenſem epiſcopum reſponſum eſt: Primum a pontifice non poſſe concedi; quoniam non liceret illi præjudicium facere omnibus epiſcopis, quibus a Baſileenſibus fit injuria; cum inferioris ordinis viri voces habeant in concilio, quod ſolum ad epiſcopos ſpectat. Alterum vero principes nunquam conceſſuros, ut qui nihil magis cupiant quam a judicio contra pontificem abſtineri. Tandem rebus infectis Baſileenſium legati domum reverſi ſunt.

LXXXIX.

Legati Eugenii ad conventum Maguntinum.

DISCEDENTIBUS Maguntia Baſileenſibus, legati Eugenii adventarunt, qui conventa Nurimbergæ adimpleri poſtulabant, aſſerentes ſupremam eccleſiæ poteſtatem in ſolo Romano pontifice eſſe, celebrarique Florentiæ generale concilium. Quod ſi principes ſecundum promiſſa non facerent, non ſtare per pontificem, quin fiat concordia. Baſileæ vero interim menſe Aprili inter multa alia privata, electus per capitulum eccleſiæ Andegavenſis, quem & literis ſuis rex Franciæ commendabat, confirmatus eſt, rejecto Guillelmo de Stotovilla, cui Eugenius eccleſiam illam demandaverat: ſed is poſtea non modo Andegavenſem eccleſiam obtinuit, ſed & cardinalis factus eſt, & ad Rothomagenſem longo poſt tempore eſt translatus.

XC.

Concertatio patrum pro octo veritatibus concludendis.

MENSE Aprili magnæ acerrimæque inter patres contentiones actæ ſunt; cum illi octo veritates legitimo decreto approbare vellent; legati vero omnium principum aperte contradicerent, atque ita incenſi ſunt contendentes, ut cum promotores concilii Arelatenſem cardinalem, ut primum præſidentem peterent, ut veritates illas ex more concluderet. Panormitanus præſul cum aliter perſuadere non poſſet ſeceſſione facta [a] duxerit ſe cum aliis prælatis oratorum qui majorem partem prælatorum complectebantur, [b] concluſere non eſſe concludendum; & aſſerentes omne jus concilii apud eos eſſe; quoniam inferiores non haberent poteſtatem ineundi ſuffragia in conciliis generalibus, & maxime in rebus fidei, neque vocem habere niſi conſultivam tantum; atque in tantum excanduit, ut colluviem illam coA piſtarum concilium appellaverit, affirmaveritque flagitium fieri ab Arelatenſi, qui cum tribus epiſcopis titularibus contra omnes concilii prælatos vellet ſtatuere. Tandem inſtante Arelatenſi, & quibuſdam ex ſuis, ferventeque multitudine, tres tantum primæ concluſiones in generali congregatione ſunt approbatæ, ſed non minor deinde concertatio fuit, cum in publica ſeſſione ſolenni decreto illa ſancire voluerunt: fidei procurator cardinalem Arelatenſem monet, ut ex debito officii, quod concilio præſideret, & quia cardinalis eſſet, ſeſſionem indiceret pro veritatibus fidei decretandis: ad quæ Arelatenſis reſpondit; merito ſe alioſque ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales, vitam etiam pro fidei defenſione exponere oportere, quod rubrum galerum ejus dignitatis inſigne deſignaret, & in literis apoſtolicis ſui cardinalatus clare eſſet expreſſum; indixiteque in diem alteram ſeſſionem: reclamantibus autem legatis Cæſaris, & aliorum principum, affirmantibuſque ſe huic rei nullo modo conſentire poſſe, neque bene agere patres, qui principibus pro pace eccleſiæ laborantibus ſuperſedendo morem gerere nollent, reſpondit Arelatenſis patres Baſileæ conveniſſe in nomine Chriſti, non autem in nomine principum, ac proinde Chriſti voluntatem, non principum impleri oportere.

ANNO CHRISTI 1439.

XCI.

SESSIO XXXIII.

Tres primæ veritates approbantur.

ILLUCESCENTE igitur die quæ fuit decimaſeptima Kalendarum Junii anno ſalutis 1439. habita eſt publica ſeſſio ex more; in qua tres illæ primæ concluſiones, videlicet, concilium generale legitime congregatum eſſe ſupra papam; illudque non poſſe a quocumque, neque etiam a Romano pontifice diſſolvi, prorogari, aut transferri, & pertinaciter has veritates impugnantes eſſe hæreticos; approbatæque ſunt, declaratumque eas eſſe fidei catholicæ veritates ab omnibus affirmandas. Principum legati, præſertim Lubecenſis epiſcopus Cæſaris, & archiepiſcopus Turonenſis Francorum regis oratores nomine proprio patrum ſententiam approbarunt, excuſaveruntque quod ſeſſioni non interfuiſſent, ne principum mandatis contrairent. Majo deinde menſe in Baſileenſes uniti ſunt epiſcopi tres, & alii complures ex Sabaudienſis ducis provinciis, reverſi ſunt ex Britannia Baſileenſes oratores, qui dicerent Brittonum ducem concilii decreta omnia pie ſuſcepiſſe, præterquam Eugenii pontificis ſuſpenſionem. Decimo deinde Kalendas Junii in generali congregatione legati Cæſaris, ac principum omnium Germaniæ, regum Franciæ, Hiſpaniæ, Aragoniæ, & aliorum multis precibus, ſuaſionibus, & argumentationibus patres rogabant, ut Maguntiæ meditata pro pace eccleſiæ ſuſciperent, proceſſum contra Eugenium differrent, & in tertium concilii locum conſentirent. Quod ſi forte pontifex, aut patres principum conſtituta pro pace non ſequerentur, affirmabant Cæſarem cum regibus, & principibus non acceptandi pacis conſtituta partes non ſecuturum, ſed omni ſtudio daturum operam, ne ob eorum contentiones res Chriſtiana detrimentum

[a] *Forte*, diſcerit. *M.*
[b] *Forte*, concludere. *M.*

ANNO CHRISTI 1439.

tum patiatur: ſuper his petitionibus cum diu multumque diſceptatum eſſet, auctore cardinale Aretinenſi. Tandem concilii nomine reſponſum datum eſt in generali congregatione Idibus Junii ejuſdem anni redactum in ſcriptis ſub bulla concilii. In eo reſponſo affirmabant patres multis argumentis, aſſertionibus, auctoritatibus & exemplis, neque ſibi licere, neque utile eſſe reipublicæ Chriſtianæ, ut a judicio contra Eugenium ſuperſederetur, utve mutatio aliqua concilii fieret. quod petebant principes, quoniam nihil aliud eſſe mutare, quam diſſolvere concilium, & judicium contra Eugenium juſte, & neceſſarie incœptum fruſtrari. Neceſſe enim eſſe patribus pro fidei orthodoxæ firmitate & tuitione veritates fidei tueri, judicium perficere, & uſque ad mortem in ſententia perſeverare; neque ullo modo puritatem fidei catholicæ poſſe perſiſtere, ſi homo unus mortalis poſſit univerſalem eccleſiam, fidemque catholicam pro ſuo arbitrio vexare, & in eccleſia tyrannice dominari. Proinde laudare patres principum pietatem, qui pacem eccleſiæ omni ſtudio procurent, eorumque meditata in partem ſuſcipere meliorem, ſed neque illos ægre ferre oportere, ſi aliter faciendum patribus videatur; cum judicium harum rerum ad eos pertineat, neque poſſe conqueri principes de dilatione proceſſus; cum jam per duos annos eorum gratia res ſit dilata. Principum igitur precibus ſuaſionibuſque omiſſis judicium contra Eugenium perficere Baſileenſes ſtatuunt, aſſerentes nullam aliam eſſe commodiorem ad pacem eccleſiæ viam quam libertatem eccleſiæ reſtituere, quæ ab uno mortali quidem homine iniuſte occupatur, actum eſſe de fide catholica, de religione, de moribus, de diſciplina clericali, ſi unus pro ſuo arbitrio cuncta moderari, verſari, ſtatuere, evertere valeat, generalia concilia quæ ſtabilitatem religionis, puritatemque fidei ſemper produxerunt, fruſtra congregari, ſi ab uno diſſolvi, prorogari, transferrive poſſint. Quo argumento Romanum pontificem, ſi hæreticus ſit, ſi ſchiſmaticus, ſi eccleſiam manifeſte perturbet, non poſſe ad ſanitatem reduci, non poſſe emendari, qui arma promptiſſima habeat ad judicium eccleſiæ fugiendum, diſſolutionem, prorogationem, translationemve conciliorum: atque ita neceſſe eccleſiam perire, ſi incidat in malum paſtorem, ut interdum evenit. Moriendum igitur prius eſſe, quam eccleſiaſticam libertatem deſerendam. Coacta igitur concione his, quibus demandata res erat, jubent ut omnia ad judicium conficiendum parent, & communi conſenſu quinque alias concluſiones, quas veritates fidei appellabant, jam legatis ſilentibus approbant IX. Kalendas Julii ejuſdem anni, ac publico edicto citari ſtatuunt Eugenium pontificem, ad ſententiam audiendum ad VII. Kalendas ejuſdem menſis. Quod edictum in valvis Baſileenſium Baſilicæ affigi mandant.

ANNO CHRISTI 1439.

interfuere inter epiſcopos & abbates, inferioris autem ordinis non minus trecentis. Vocatus per duos epiſcopos Eugenius iterum & non comparens, contumax judicatus eſt. Tum ſententia in eum fertur in hanc formam: Sancta ſynodus Baſileenſis, in Spiritu ſancto legitime congregata univerſalem eccleſiam repræſentans, ſedens pro tribunali, pronunciat, decernit & declarat in his ſcriptis Gabrielem, prius nominatum Eugenium papam IV. fuiſſe & eſſe notorium, & manifeſtum contumacem, mandatis ſeu præceptis univerſalis eccleſiæ inobedientem, & in aperta rebellione perſiſtentem, violatorem aſſiduum & contemptorem ſacrorum canonum ſynodalium, pacis & unitatis eccleſiæ perturbatorem notorium, univerſalis eccleſiæ ſcandalizatorem notorium, ſimoniacum, perjurium, incorrigibilem, ſchiſmaticum, a fide devium, pertinacem hæreticum, dilapidatorem jurium & bonorum eccleſiæ, inutilem, damnoſum adminiſtratorem pontificatus Romani, omni titulo, gradu, honore, & dignitate ſe reddidiſſe indignum: quem propterea eadem ſancta ſynodus a papatu, & Romano pontificatu jure privatum eſſe declarat, & pronunciat, ac ipſum ab eiſdem amovet, deponit, privat, & abjicit, decernendo etiam ad exequutionem aliarum juris pœnarum, ad quas condemnatus eſſet, eſſe procedendum. Abſolvuntur propter hæc omnes a juramentis illis præſtitis: prohibeturque ne quis ultra eum pontificem nominet ſub graviſſimis pœnis, neve ullo pacto illi obtemperet, ut Romano pontifici. Abrogato Eugenio, Baſileenſes iterum eadem die conveniunt, decernunt legatos per orbem Chriſtianum mittendos, qui dejectionem Eugenii, & cur ſit ejectus, omnibus aperiant, jubeantque hujuſmodi decretum ab omnibus ſuſcipi. Et cum de novo ſubrogando pontifice variæ eſſent patrum ſententiæ [a] non propter peſtem, quæ Baſileæ graſſabatur, non expectandum conſtitutum tempus ſexaginta dierum plerique arbitrabantur, tandem differendum eſſe ſtatutum eſt. Paulo poſt literæ regis Francorum patribus redditæ ſunt, in quibus acriter conquerebatur rex, patres non modo non annuiſſe ejus precibus, & exhortationibus, ut in judicio contra Eugenium ſuperſederetur, ſed & graviora contra eum egiſſe (non tamen adhuc privationem audierat) quod non ſolum ſibi, ſed & multis aliis principibus magnæ eſſet admirationi, cum pacem eccleſiæ, quam principes tantopere quærerent, patres reſpuere viderentur. Obſecrabat igitur ſummis precibus, ne ulterius procederetur. Ad ea Baſileenſes reſponderunt, Regem paulo poſt per ſuos legatos cogniturum, quid in hac re actum ſit; non dubitare patres, quin omnia in meliorem partem ſuſcipiat Chriſtianiſſimus rex, quoniam pax eccleſiæ non aliter cum Deo poſſit convenientius inveniri, quam ſi debitæ libertati reddatur: rogare regem, ut regni prælatos ad conſulendum reipublicæ Chriſtianæ mittat. Poſt hæc publicis literis approbatas veritates, & quinque concluſiones, quæ Eugenium hæreticum annotabant, divulgant.

[a] *Forte*, & propter. *H.*

XCII.

SESSIO XXXIV.

Eugenius pontificatu privatur.

FIT igitur concurſus ad Baſileam VII. Kalendas Julii, ubi celebratis ex more ſacris, ſeſſio 34. habetur: in qua infulati præſules 39.

ANNO CHRISTI 1439.

XCIII.

SESSIO QUINTA FLORENTINA.

in qua Graci cum Latinis uniuntur.

INTER hæc Eugenius Florentiæ concilium agens, incumbensque unioni Græcorum, postquam diu multumque inter Græcos & Latinos disceptatum est, communi Latinorum & Græcorum consensu in publica sessione super veritatibus fidei, in hanc sententiam definivit: Spiritum sanctum ex Patre & Filio æternaliter esse, & essentiam suam, suumque esse subsistens necessarie simul ex Patre & Filio, & ex utroque æternaliter tanquam ab uno principio, & unica spiratione procedere; verbaque illa in professione fidei, Filioque, veritatis gratia declarandæ necessario fuisse apposita; sacerdotes in azymo, sive fermentato pane triticeo, verum Christi corpus conficere oportere secundum ecclesiæ suæ consuetudinem; vere pœnitentes si ante vitam fuerint defuncti, quique digne pro commissis culpis satisfecerint, eorum animas pœnis purgatorii post mortem purgari, si decesserint in Christi caritate, prodesseque eis ut ab his pœnis leventur, fidelium vivorum suffragia, missarum sancta sacrificia, orationes, eleemosynas, & alia opera pietatis. Illorum animas, qui post susceptum baptisma nullam peccati maculam incurrerunt, illorumque rursus animas, quæ post mortem, ut diximus, in purgatorio, vel in vita per pœnitentiam sunt purgatæ, mox in cœlum assumi, & intueri clare ipsum Deum trinum & unum sicuti est: pro meritorum tamen diversitate; aliam alia perfectius. Illorum autem animas, quæ in actuali peccato mortali, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendos. Romanum deinde pontificem, sanctamque apostolicam sedem in universo orbe terrarum primatum obtinere, ipsumque Romanum pontificem successorem esse beati Petri principis apostolorum, & verum Jesu Christi vicarium, totius ecclesiæ caput, & omnium Christianorum patrem & doctorem, ipsique in beato Petro pascendi, regendi & gubernandi universalem ecclesiam a domino Jesu Christo plenam potestatem traditam. Demum secundum sacrorum canonum antiquas institutiones patriarcham Constantinopolitanum secundum locum obtinere post Romanum pontificem, tertium vero Alexandrinum, quartum Antiochenum, & quintum Hierosolymitanum. Acta sunt hæc Florentiæ in publica sessione œcumenici concilii Nonis Julii anno salutis 1439. Cui decreto Joannes Palæologus Græcorum imperator, aliorumque trium patriarcharum legati (nam patriarcha Constantinopolitanus paulo ante Florentiæ diem obierat) manu propria se subscripserunt; & simul plures alii prælati Græcorum. Dicebant enim Græci Spiritum sanctum procedere a Patre per Filium, non autem a Patre & Filio: sacrificium vero altaris in fermentato pane tamen offerendum: animas decedentium mox aut cœlum, aut infernum petere. Purgatorii locum nullum esse, & ideo vanum * pro defunctis orare. Contendebant etiam nonnulli, Constantinopolitanam ecclesiam primatum inter omnes habere.

* Hæc minus bene Patricius expressit.

XCIV.

SESSIO XXXV.

Statuitur perseverandum esse in concilio Basileæ usque in finem.

AT Basileenses, dejecto suis decretis Eugenio a pontificatu, magis magisque in dies angebantur, cum pestis domi admodum sæviret; & Eugenius eos foris acriter impugnaret, præsertim unione Græcorum confecta: crebras igitur agunt conciones, discutiuntque quid agendum. Erant qui censerent optimum a factum esse, si auctoritate concilii aliqui cardinales crearentur, sed re in aliud tempus dilata, ubi aliquos novos magistratus delegerunt, aliam publicam sessionem trigesimamquintam celebrarunt Idibus Julii: in qua communi contentu decernunt dejecto obstaculo adversi pontificis, oportere patres constanter perseverare in concilio usque ad perfectionem operum susceptorum, neque dissolvi concilium per recessum cujuscumque viri cujusvis ordinis, sed perfectis operibus, propter quæ congregata est sancta synodus, suffragio & consensu duarum partium conciliarium dissolvendam synodum, & non aliter: interim vero incumbendum omni studio electioni futuri pontificis & talem eligendum, qui digne Romanæ ecclesiæ præesse possit: tempus vero electionis ad sexagesimum diem post Eugenii ejectionem secundum statuta sessionis. Et ut facilius in suam sententiam alios traherent, decernunt omnibus, qui Eugenium sive Ferrariensem congregationem secuti fuerant, licere intra terminum prædictum dierum sexaginta relictis illis, concilii Basileensis partes sequi: Quibus omnibus impunitas promittebatur, & defensio ab adversariis: undecimo deinde Kalendas Augusti cum acrius pestis grassaretur, Arelatensis consilium erat cessandum a conventione, & actibus conciliaribus utique ad finem Septembris; differendamque novi pontificis electionem ad Kalendas Novembris. Patres re in discussionem deducta, statuunt satius esse mori Basileæ, quam videre (ut ajunt) ecclesiæ Dei ruinam; fore enim, si actus conciliares dimittantur, ut mox dissolvatur synodus, omnia remaneant interrupta: perseverandum potius, & Dei misericordiam expectandam. Rebus ita firmatis legatos deligunt ad conventum Francofordiensem per electores imperii circa Kalendas Augusti celebrandum: alios ad synodum provincialem Maguntiam ad solennitatem assumptionis beatæ Mariæ virginis: alios ad Cæsarem, alios ad regem Hispaniæ, alios ad conventum Bituricensem a rege Franciæ indictum: & pridie Kalendas Augusti publico decreto gratias expectativas, nominationesque quibuscumque ad beneficia concessa revocant, & annullant. Qua die quidam Jacobus medicus, qui eremitæ habitu Basileam petierat, articulos triginta attulit erroneos; quos extraxisse se dixerat ex libro animæ simplicis: quibus Eugenius faveret, qui etiam post depositionem judices super ea re constituisset, Venetiarum, Tarraconensium episcopos, coerceretque errores illos impugnantes.

a *Forte, faciat.*

ANNO CHRISTI 1439.

XCV.

ANNO CHRISTI 1439.

XCV.

Legati Baſileenſes non admittuntur a conventu Maguntino perſequi contra Eugenium pontificem.

BASILEENSIUM legati Maguntiam ad conventum petentes, edicta privationis Eugenii in valvis Baſilicarum Argentinæ, Spiræ, Wormatiæque affixerunt: quod cum etiam Maguntiæ feciſſent, deleta ſunt edicta, prohibitique ne ultra illa uſpiam affigerent: aderant Maguntiæ Maguntinus præſul, & electus Trevirenſis, & aliorum electorum oratores conſultoreſque, qui adhibitis legatis Baſileenſium in conventu aſſerunt, quoniam patres, qui Baſileæ eſſent, noluiſſent admittere media pacis & unionis, prædicarentque ſe juſte privaſſe Eugenium pontificatu, & ille tamen omnia ageret, quæ alii Romani pontifices feciſſent, haberetturque a multis pro Romano pontifice, & utrimque varia in dies contrariaque edicta emanarent, eſſetque eis res iſta tenebroſa aqua ſub nubibus aeris, neque de tam difficillima re determinare valerent, ſua probabili dubitatione penſata, ſtatuerent neutri parti adhærere: ut alias inter principes Germaniæ ſtatutum erat. Et quoniam ipſi peterent executionem ſententiæ contra Eugenium in Germania, reſpondere ſe non poſſe id concedere, quoniam alteri adhæſiſſe viderentur: & ne cenſurarum aliarumve pœnarum per Baſileenſes indictarum timore cogi poſſint, principes nomine totius Germaniæ provocare ab illis ad proxime futurum concilium generale, ad ſanctiſſimum dominum Eugenium pontificem Romanum, ſedem apoſtolicam, vel alios ad quos de jure ſpectaret. Poſthæc legati Baſileenſes longo ſermone multiſque argumentis explicant judicii contra Eugenium ſeriem, probantque illum juſte legitimeque eſſe tanta auctoritate dejectum, ac monent hortanturque principes, ut concilii ſententiam ſuſcipiant, exequanturque. Tum multa dicunt in neutralitatem, affirmantque nullo modo licere illis in ea ſuſpenſione animorum permanere, nullumque dubium amplius apud eos remanere poſſe, re tam dilucide, tam clare, aperta & probata. Reſponſum tandem eſt rem eſſe arduam, & non modo electores imperii, ſed & totum imperium ſpectantem: proinde cum Cæſar, & ceteri principes abſint, non poſſe eis tunc aperte reſponderi indictum eſſe alium conventum brevi futurum, ibi conventuros principes majori frequentia, & conſultaturos de rebus ſuis, & convenientius judicaturos: miſſuros deinde ſuos legatos Baſileam. Idem reſponſum eſt a ſynodo Maguntina. Poſtulabant magna inſtantia Baſileenſes legati, ne Maguntinus & alii qui eum eo erant appellarent Eugenium ſanctiſſimum dominum noſtrum, ſed eis reſponſurum eſt unicum verbum non debere impedire pacem eccleſiæ. Hæc omnia per oratores relata ſunt patribus, cum Septembri menſe vacui Baſileam rediiſſent.

ANNO CHRISTI 1439.

XCVI.

SESSIO TRIGESIMASEXTA.

Declaratur beatam virginem ſine peccato originali conceptam fuiſſe.

POST hæc Baſileenſes quæſtionem de conceptione beatæ Mariæ virginis, an in peccato originali facta eſſet, more humani generis, an ſine peccato potius eſſet generata, per annos plures agitatam, tandem dirimere ſtatuunt. Rebus igitur diligenter examinatis publicam ſeſſionem celebrant trigeſimamſextam, ad xv. Kalendas Octobris ejuſdem anni, in qua ſolenni more declarant glorioſam virginem Mariam Dei genitricem præveniente, & operante divini muneris gratia ſingulari nunquam actualiter ſubjacuiſſe originali peccato, ſed immunem ſemper fuiſſe ab omni originali & actuali culpa, ſanctam atque immaculatam, & hanc doctrinam ab omnibus approbandam, tenendamque judicant, ſtatuentes nulli omnino deinceps licere in contrarium aliquid prædicare ſeu aſſerere. Cujus feſtivitatem ſexto Idus Decembris celebrandam more Romanæ eccleſiæ comprobarunt, curantuntque hanc celebritatem omnibus divulgandam, & officium eccleſiaſticum per Joannem de Segobia editum laudant, cantandumque per eccleſias proponunt, adjunctis indulgentiis.

XCVII.

SESSIO SEXTA FLORENTINA.

Baſileenſes cum ſuis veritatibus fidei damnantur.

CUM hæc Baſileæ agantur, pontifex illorum in ſe geſta cognoſcens, re cum patribus communicata, ſextam ſeſſionem publicam Florentiæ celebrat, in qua veritates fidei a Baſileenſibus declaratas damnat, caſque aſſerit præter mentem Conſtantienſis ſynodi eſſe interpretatos Baſileenſes. Tum affirmat totius orbis dæmonia ad latrocinium Baſileenſe confluxiſſe, ut ad complendam iniquitatem, abominationem deſolationis in Dei eccleſia ponant. Decretum contra illos Ferrariæ decimoquinto Kalendas Martii editum innovat, declaratque concilio Florentino approbante omnes cujuſcumque ſint dignitatis, etiam ſi cardinales, patriarchæ, archiepiſcopi, epiſcopi, aut cujuſcumque ordinis inferioris, qui Baſileæ poſt revocatum concilium remanſerint, interfuerintque actionibus conciliaribus, excommunicatos eſſe, & privatos omni dignitate, honore & beneficio; atque cum Core, Datan & Abiron, ut ſchiſmaticos, & rebelles æterno judicio eſſe perdendos, & eorum omnia acta, geſta, ſtatuta, atque decreta, maxime in duabus ultimis ſeſſionibus, contra veritatum ſuarum approbationem, & temerariam diſpoſitionem ceſſat, revocat & annullat, ut pernicioſa, & a nullam habentibus poteſtatem temere condita, illoſque omnes hæreticos cenſendos eſſe, atque ſchiſmaticos puniendos, ultra ſtatutas pœnas cum omnibus ſuis fautoribus, & ſectatoribus æterno judicio, ut qui confuſionem atque ſciſſuram in eccleſia Dei & principatu eccleſia-

ANNO CHRISTI 1438.

eccleſiaſtici ordinis ponere conentur. Hæc ubi A Baſileæ nunciata ſunt, magna moleſtia patres afficerunt, videntes Eugenium, quem ſuis edictis perterritum putabant, tam acriter contra ſe inſurgere. Unde adhibitis doctioribus viris apologiam contra ejus (ut appellabant) invectivam componunt, conanturque multis argumentis affirmare veritates a ſe profeſſas veras eſſe, & juſte meritoque ſe dejeciſſe pontificatu Eugenium. Sed cum a multis deinde peteretur, ut Eugenii decretum, quod Moyſes incipiebat, ut libellus hæreticus publico conſenſu damnaretur, magnæ ſunt adhibitæ contentiones. Joannes Segobius vir acer & doctus multis argumentis affirmabat rem eſſe magni diſcriminis, ſi ſcriptura illa hæretica cenſeretur. Maximam B eſſe multitudinem, qui Eugenium ut pontificem colerent, neque aſſentirent ejus depoſitioni. Tum in congregatione illa Florentina affuiſſe cardinales omnes, magnamque prælatorum multitudinem, cum fuit editum decretum; omnes igitur damnari atque hæreticos cenſeri oportere, ſi ejus ſeſſionis decreta hæretica cenſeantur, periculoſumque nimis, ſi duæ futuræ obedientiæ Eugenii ſcilicet & novi pontificis hæreſim ſibi invicem objiciant. Tandem quamvis Arelatenſi aliter videretur, res in aliud tempus dilata eſt, & literæ pragmaticæ ſanctionis ſub bulla concilii Gallicis data.

XCVIII.

Prælati Sabaudiæ ad concilium pro electione novi pontificis accedunt, literaque Cæſarea.

MENSE deinde Octobri cum ſubrogandi pontificis tempus a Baſileenſibus præfixum adeſſet, plures e vicinis locis, & maxime e Sabaudienſi principatu Baſileam ad concilium acceſſerunt; ut Tarentaiſienſis archiepiſcopus, Bellicenſis & * Hypporegienſis epiſcopi, & plerique alii. Literæ a Cæſare patribus redditæ ſunt, qui acriter conquerebatur, illos ſuas & principum preces tam aperte ſpreviſſe, proceſſiſſeque contra Eugenium invitis principibus: orare ut ſaltem a nova electione ſuperſederent; D miſturum propediem oratores, qui pacem procurarent. Arelatenſis vero cardinalis properandum dicebat, neque amplius differendum, ſive expectandum conventus Germanorum: apud quos ſemper dieta dietam pareret. Conſulendum eccleſiæ, & puritati fidei, auctoritatique generalium conciliorum, neque quemquam timendum; ſe paratum eſſe & vitam ponere pro defendenda eccleſia, quam tantopere Gabriel, olim Eugenius, impugnaret. Pridie igitur Octobris tres deliguntur, abbas Scotus, Joannes Segobius, & Thomas Corcellus electores ſummi pontificis communi omnium conſenſu data eis poteſtate, ut ſingulos vel binos collegas cooptare poſſent, qui ſimul electorum numerum deligerent: ſtatutum enim a principio fuerat, addendos eſſe cardinalibus in electione pontificis alios triginta duos, octo ſcilicet ex unaquaque natione; quam tamen electorum electionem ſecretam tenerent, quoad in publica concione eſſet legenda. Arelatenſis cardinalis conventus ſive deputationes adiens conquerebatur ſibi injuſte aſcribi, quod multitudo ex Sabaudia ad novam electionem ſua opera adveniſſet, quaſi eorum ſuffragiis uti vellet ad electionem, cum procuraret condemnationem libelli, Moyſes, dicebat concilium convocaſſe omnes circumvicinos ad electionem & defenſionem concilii, alios venire noluiſſe. Sabaudienſes vero principis ſui [illegible] electos venire. De libello autem quæ ſibi utilia viſa fuiſſent, dixiſſe. Dolere autem, quod non plene de ſe confiderent patres. Quod cum conſuetum eſſet, præſidentes cardinales ab omnibus deputationibus admitti in conſultationibus, ipſe ut canis ſpretus in deligendis electoribus admitius non ſit, officia ſua in defenſionem concilii commemorans; converſus tandem ad imaginem crucifixi magno juramento juravit, ſe nullum cupere pontificem, niſi per quem conſervaretur eccleſiæ ſtatus: oporteteque eligi virum potentem, ut per ſeipſum poſſet ſe ſuſtentare. Alioquin actum eſſe de eccleſia. Cum vero patres, quæ ad electionem pontificis (ut ajebant) rite faciendam omnia prius paranda ſtatuerent, publicam ſeſſionem XXXVII. celebrarunt IX. Kalend. Novembris ejuſdem anni: in qua communi concilio hæc ſtatuta ſunt.

ANNO CHRISTI 1438.

XCIX.

SESSIO TRIGESIMASEPTIMA.

Ordinationes pro electione novi pontificis.

C UT libere pureque electioni ſummi pontificis per concilium celebrandæ intendi poſſit, ſtatuit ſancta ſynodus proteſtationes omnes, quæ ſinceritati electionis hujuice, ſive generali obedientiæ ſummis pontificibus debitæ quoquo modo obviare poſſent. Conventiones præterea, pactiones, promiſſiones, obligationes, juramenta, condictaque omnia per quemvis hominem facta, cujuſcumque ordinis, ſtatus, aut dignitatis, etiam ſi imperialis, regalis, cardinalaris, patriarchalis, archiepiſcopalis, ducalis, ſeu inferioris ordinis ſint, nullas eſſe & irritas; omnes & ſingulos hujuſmodi occaſione forſitan ligatos abſolvens & liberans. Tum decreta omnia prius edita pro electione ſummi pontificis inſtaurans, & ſervanda decernens, eccleſiæ Romanæ per depoſitionem olim Eugenii vacanti, providendum per ſacram ſynodum hac vice duntaxat, ſtatuit per hunc modum, Ludovicum tituli ſanctæ Cæciliæ cardinalem Arelatenſem una cum aliis S. R. E. cardinalibus, qui ante finitam electionem Baſileam advenerint, & electioni intereſſe voluerint, & cum aliis ex patribus in ſacerdotio vel diaconatu conſtitutis ad numerum triginta duorum per concilium eligendis plenam poteſtatem habere eligendi pontificem Romanum pro hac vice duntaxat, & illum quem prædicti omnes, vel ſaltem duæ partes illorum nominaverint Romanum pontificem, credendum eſſe ab omnibus, ac adorandum ut Chriſti vicarium, & beati Petri ſucceſſorem. Pridie quam intraturi ſint in conclave, electores a deputatis nominentur: & die ſtatuta convenientes omnes cum patribus in Baſilea ad publicam ſeſſionem celebrandam ſe divina perfecta, omnes communicent de ſacramento altaris, tum juramento ſe aſtringant, ut in XXIII. ſeſſione eſt inſtitutum. Conclave deinde intrabunt conſuetis ceremoniis, & omnia alia ſervabunt, quæ a ſanctis patribus & ſummis pontificibus ſunt conſtituta. Electio communi conſenſu per aliquos ex electoribus præſente tabellione publico, & ſaltem decem teſtibus

ANNO CHRISTI 1439.

offeratur electio, petaturque ab eo, ut intra diem naturalem vel annuat, vel recuſet: alioquin nullam eſſe. Si electus in urbe fuerit tempore electionis, non exibunt ex conclavi electores, quoad cognoverit illum conſenſiſſe: quod ſi non conſenſerit, alium eligant antequam inde diſcedant. Si vero electus extra urbem fuerit, poſt electionem exibunt. Sed ſi electus non conſenſerit, poſt triduum ſtatim revertentur ad conclave, cum id cognoverint. Si quis electorum electioni intereſſe non potuerit, ſive noluerit, alius per ſuos collegas conſtituatur, qui omnia ſtatuta ſervet. Horum magiſtratus finis ſit, cum electio ſummi pontificis per conſenſum electi fuerit conſummata. Et ut calumniari a nullo hæc electio poſſit, ſancta ſynodus omnes & ſingulos conciliares, eorumque ſequaces, ab omnibus cenſuris quomodocumque latis abſolvit, innovatque Clementis V. conſtitutionem de electoribus Romani pontificis, & ſupplet omnes defectus: derogans pro hac vice omnibus decretis & conſtitutionibus generalium conciliorum, ſuorum pontificum, juris communis, quæ aliquo modo hanc electionem poſſent perturbare. Electus in Romanum pontificem, ſi conſenſerit electioni, non prius aliquid agat ardui, quam Baſileæ conſecretur, coronetur que, & maxime jurejurando prius profiteatur catholicam fidem ſecundum traditionem apoſtolorum, & generalium conciliorum octo præſertim generali conſenſu laudatorum, videlicet Nicæni, Conſtantinopolitani primi, Epheſini primi, Chalcedonenſis, Conſtantinopolitani ſecundi & tertii, Nicæni ſecundi, & iterum quarti Conſtantinopolitani, tum Lateranenſis, Lugdunenſis, Viennenſis, Conſtantienſis & Baſileenſis. Promittatque illam fidem illibatam ſervare, & uſque ad ſanguinis effuſionem tueri. Juret etiam ſervare decreta Conſtantienſis & Baſileenſis conciliorum. Statuit præterea nemini omnino licere bona electi in ſummum pontificem, ſive electorum quovis modo diripere aut auferre, aut clam ſive palam ſubripere, non obſtante abuſu per multa tempora ſervato, de diripiendis domibus electorum, quem ſynodus damnat, & declarat omnes contra facientes incurrere pœnas a jure ſtatutas. Demum ſtatuit juſtitium indicendum a die qua intrabunt conclave electores, uſque ad publicationem factæ electionis, nullique licere judicia tractare, niſi apud auditorem cameræ apoſtolicæ. His in publica ſeſſione decretis tres VIII electores electorum deſignati, quartum ſibi aſciſcunt Chriſtianum de Grez Germanum theologum, qui ſimul juncti viginti octo alios coelegerunt ex omnibus nationibus pari numero, inter quos fuerunt epiſcopi XII. & alii abbates, & viri magna prædita doctrina, qui omnes ſacerdotalis ordinis cenſebantur, locus conclavis in prætorio urbis eſt conſtructus, & cellulæ ſorte diviſæ, annuente maxime Arelatenſi.

A B C D E

tereſſe electioni recuſaſſet, alius eſt ei ſuffectus, epiſcopus ſcilicet Maſſilienſis, & ſeſſio publica conſuetis ceremoniis eſt habita, aſſiſtente omni clero urbis cum ſacra pompa. Rem divinam fecit cardinalis Arelatenſis, qui electores omnes communicavit: Communicavit etiam clericos ceremoniarum & complures e ſervitoribus electorum, qui conclave intraturi erant. Tum celebrata ex more publica ſeſſione XXXVIII. Primum allegatis multis rationibus, & auctoritatibus tres veritates ſuperius declaratas affirmant: argumenta adverſa Eugenii refutant, & tandem libellum Moyſes damnant, ac reprobant: ejuſque doctrinam ut hæreticam evitari jubent, ac omnibus mandant ſub graviſſimis cenſuris, & pœnis, ne quis illi libello ullo modo pareat, ſive in aliqua parte cedat. Tum ſtatuunt collegia eccleſiarum, ſive monaſteriorum, cum de electione prælatorum ſuorum eſt agendum, non obligari ad vocandum abſentes coelectores, ſi ultra duorum dierum itinere abſentes fuerint, niſi forte ex privilegio, ſive ex conſuetudine aliquos extra collegium illius eccleſiæ vel monaſterii electioni intereſſe oportuerit. Majores prælatos, ad quos ſpectat electiones confirmare, auctoritate concilii poſſe ſupplere defectus circa formam electionis commiſſos, dummodo electiones a parte majori capituli factæ ſint, & a prius juratis, & communicatis & vocatis vocandis: quod ſervandum eſſe voluerunt etiam in poſtulationibus. Demum viginti octo nominatos a quatuor electoribus confirmant, & probant, eiſque omnibus rurſum plenam poteſtatem concedunt pontificem eligendi. Alios etiam magiſtratus, miniſtroſque ad hoc opus decernunt Ludovicum Lauſanenſem epiſcopum vicecamerarium, Bellicenſem, & Groſſetanum epiſcopos, ſancti Michaelis de Cluſa, Tammenenſem, & Abundantiæ, Gebennenſis diœceſis abbates, & quatuor alios doctores conclavis cuſtodes: Tum Æneam Senenſem, canonicum Tridentinum, (qui fuit deinde Pius papa II.) & Michaelem Brunonem Belvacenſem canonicum, clericos ceremoniarum ac notarios: Hugonem Berardum promotorem, Petrum de Atrio ſoldanum, & alios quoſdam. His omnibus publico decreto firmatis Arelatenſis primum, & tum alii electores juramentum, ut alias conceptum erat, præſtiterunt. Inde & cuſtodes conclavis idem fecerunt jurantes ſervare, quæ ad eorum officia ſpectabant, deinde cantantes, Te Deum laudamus, præcedentibus minoribus patribus & cruce; & poſt eos ſubſequebantur Arelatenſis & alii electores, ſicque ab eccleſia in prætorium urbis, ubi ornatum erat conclave, pervenerunt: quod prius a cuſtodibus & vicecamerario proviſum, & omnibus purgatum, evacuatumque, ingreſſi ſunt electores hymnum cantantes, Veni creator Spiritus. Ingreſſi ſunt eadem die conclave electores, & magna civium manus armata foris obſervabat, ut libere poſſent eligere. Intraverunt cum electoribus clerici ceremoniarum, & ſervitores electorum, cardinalis duobus fuit contentus, alii uno tantum. Poſtridie vero antequam ſuffragia irent, Arelatenſis cardinalis multis verbis hortatus eſt collegas ſuos, ut in pontificem eligerent virum quempiam genere & divitiis potentem, qui neceſſitati eccleſiæ providere poſſet; alioquin omnia fruſtra ceſſura; opus eſſe magna & præſenti pecunia ad quadraginta millia numerorum, & tali

ANNO CHRISTI 1439.

C.

SESSIO TRIGESIMAOCTAVA.

Damnatur libellus Moyſes, & alia ſtatuuntur ad electionem.

TERTIO deinde Kalendas Novembris, cum Aquenſis epiſcopus unus ex electoribus in-

ANNO CHRISTI 1419.

tali pontifice, qui in ſuo imperio patres ſuſci- A
peret, & ab adverſariis tueri poſſit. Scrutinium
factum eſt more conſueto : conſcribebantur in
cedulis nomina eligentis & electorum ; nomi-
nabant enim duos aut tres, nonnulli unum tan-
tum. Quater ad ineunda ſuffragia convenere,
ſingulo quoque die ſemel ; & cum in unum duæ
partes non conveniſſent, quinta tandem die,
quæ fuit pridie Nonas Novembris, compertum
eſt Amedæum Sabaudiæ ducem viginti duobus
ad pontificatum vocati, & ſecundum ſynodalia
inſtituta electum eſſe in Romanum pontificem.
Arelatenſis ſeptem illos, qui Amedæum non ele-
gerant, hortatur, ut etiam ipſi Amedæum eli-
gerent, qui reſpondentes ſatis eſſe ſi electionem
laudarent, aliam electionem facere recuſarunt. B
Perfecta electione intromiſſi ſunt cuſtodes &
alii nonnulli viri præclari, in quorum conſpe-
ctu Arelatenſis nomine collegarum retulit om-
nia, quæ geſta erant, & rurſum omnium nomi-
ne elegit Amedæum Sabaudiæ ducem in Roma-
num pontificem. Rogatque clericos ceremonia-
rum, tabelliones præſentes, ut inde publica
conficiant inſtrumenta. Demum publicata ele-
ctione, electores omnes egreſſi e conclavi de-
ducente clero cum pompa eccleſiam petierunt,
ubi rurſus publicatur.

CI.

Mors Alberti Cæſaris.

INTER hæc Albertus Cæſar moritur ſexto Kal. Novembris hujus anni millesimi quadringen-teſimi trigeſimi noni. Et electores imperii fidem publicam Baſileenſibus innovant, quam ob mor-tem Cæſaris evanuiſſe patres putabant. Patres vero interim Lubecenſi eccleſiæ vacanti paſtorem dant, & Gratianopolitanæ titularem : tum caſ-ſata proviſione facta de eccleſia Cenomanenſi per Eugenium, Guillelmum Maleſtrictum illi præfi-ciunt. Eccleſiæ vero Aquileenſi, quæ per mortem Ludovici ducis vacaverat, epiſcopum Triden-tinum Georgium præficiunt, reſervata ſibi Triden-tina eccleſia, quoad poſſeſſionem Aquilejenſis obtinerent. Convenerant interea Germani princi- D
pes Francofordiæ ad conventum celebrandum. Ubi mature rebus diſcuſſis, aſſerentes generale concilium Baſileenſe ac Eugenium IV. Romanum pontificem contraria inter ſe quotidie decreta, e-dictaque conſtituentes, & alter alterum excom-municantes, ac etiam exauctorantes, & de ſum-mo pontificatu in eccleſia acriter decertantes, ſe omnino dubios reddidiſſe, ita ut non poſſint di-ſcernere, quiſnam ſit major, quiſve magis inni-tatur veritati. Venerari ſe patres Baſileæ con-gregatos ut generale concilium, venerari pariter & ſanctiſſimum dominum Eugenium Romanum pontificem, ſanctamque ſedem apoſtolicam pro-feſſi ſunt. Proinde neutralitatem in tanto rerum turbine complecti ſtatuiſſe. Nullique contenden- E
tium adhærere. Decreta neutrius partis quæ con-tra alteram facerent, neque permittere ut in pro-vinciam publicentur. Aganturque potius omnia per ordinarios, ut jura ſtatuerunt. In his autem, quæ ad pœnitentiam & forum conſcientiæ concer-nunt, licere unicuique adire quem maluerit. Hæc tamdiu per provinciales ſervanda eſſe, do-nec pax eccleſiæ reddatur, cui daturos ſe operam omnes pollicentur.

ANNO CHRISTI 1419.

CII.

SESSIO SEPTIMA FLORENTINA.

Armeni eccleſiæ Latinæ uniuntur, & cardinales creantur.

EUGENIUS autem pontifex, ut electio-nem Amedæi in antipapam a Baſileenſibus factam accepit, Romanæ eccleſiæ ſuæque auctoritati rectius conſulturus cardinales creat nu-mero decem & ſeptem, viros doctrina & pru-dentia claros. Tum advenientibus Armeno-rum legatis, qui ad unionem cum reliquis orientalibus vocati erant, & eorum intelle-ctis erroribus contra fidei noſtræ puritatem per multos dies eorum ſententias diſcuti & per viros ſacræ doctrinæ peritiſſimos confutari, aperirique veras & catholicas juſſit. Inde ce-lebrata publica ſeſſione VII. Florentiæ X. Kalend. Decembris ſolenni more quid ab eis profiten-dum eſſet præſcripſit, eoſque edocuit catholi-cam fidem in hanc ſententiam, ſymbolum Con-ſtantinopolitani concilii cum additione (Filio-que) tenendum, illudque ſingulis dominicis diebus & ſolennibus in eccleſiis clare recitan-dum ; definitionem Chalcedonenſis concilii de duabus naturis in una perſona Chriſti, & ſexti concilii de duabus Chriſti voluntatibus & ope-C ribus amplectendam ; Chalcedonenſem ſyno-dum & Leonem pontificem ſummum recte de duabus naturis in una perſona Chriſti ſentiſſe contra Eutychis & Neſtorii falſum dogma : Synodos nominatas & præterea Nicænam, Con-ſtantinopolitanam, Epheſinam primam, aliaſ-que univerſales auctoritate Romani pontificis confirmatas reverenter ſuſcipiendas. Septem ſacramentorum eccleſiæ formam acceptandam, baptiſmi ſcilicet, confirmationis, euchariſtiæ, pœnitentiæ, extremæ unctionis, & matrimo-nii, ſecundum Romanæ eccleſiæ ritum. In ob-latione calicis, in ſacrificio aquæ pauxillum vi-no admiſcendum. Formulam fidei ab Athana-ſio conceptam, quæ incipit, Quicumque vult ſalvus eſſe, firmiter credendam, unionem cum Græcis nuper factam amplectendam, in qua Spiritum ſanctum a Patre & Filio procedere, ſacramentum altaris in pane triticeo abſque fermento ſive azimo, pœnas purgatorii eſſe, & leniri fidelium ſuffragiis, eſt declaratum : Romanum pontificem ſupremum eſſe in eccle-ſia Dei & plenitudinem poteſtatis a Chriſto ha-bere. Armenos oportere ſe conformare conſue-tudini Romanæ eccleſiæ in celebrandis his ſo-lennitatibus, annunciationis beatæ Virginis, nativitatis beati Joannis Baptiſtæ, nativita-tis Chriſti, circumciſionis, epiphaniæ, pu-rificationis, quæ aliis diebus ab illis celebra-bantur ; quæ omnia ab Armenis reverenter ſu-E ſcepta ſunt.

CIII.

SESSIO TRIGESIMANONA.

Confirmatur Amedæi electio in Roma-num pontificem.

BASILEENSES electionem a ſe factam de Amedæo duce ad pontificatum, quam pri-mum literis, & nunciis per orbem Chriſtia-num

Anno Christi 1439.

num promulgare curant; illam ut ſanctam, ac ecclesiæ Dei pernecessariam laudantes. Tum coacta publica sessione XXXIX. XV. Kalend. Decembris solenni ritu electionem prædictam laudant & probant, jubentque Amedæum ipsum legitime electum in Romanum pontificem ab omnibus venerari. Deinde legatos numero 25. ad Amedæum legant, qui concilii nomine electionem nuncient, & consensum exigant. Tertio Nonas Decembris princeps legationis cardinalis Arelatensis erat, quem sequebantur episcopi septem, abbates tres, & XIV. doctores. Aderant eis & Basileensis civitatis nuncii, & nobiles complures, qui cum equitibus supra ducentos Amedæum petierunt. Erat is Ripaliæ, ubi in placido nemore monasterium construxerat; ibique cum decem aliis nobilibus viris habitum gestabat eremiticum, vocaturque militum sancti Mauritii decanus. Huc cum perveniſſent legati ad XIII. Kalendas Januarias, processit eis obviam Amedæus cum clero & sociis suis, præcedente cruce. Deinde cum legatis causam sui adventus exposuissent, ne brevitate terminus coarctaretur, neque consensum expostularunt, neque concilii literas reddiderunt, petieruntque ad alium diem audiri, statuta est dies tertia, ad audiendos legatos. Interim per consiliarios ducis, inter consultandum objectæ sunt legatis nonnullæ difficultates; Particulam quamdam juramenti removeri, seu ad eorum sensum declarari cupiebant. Tum electum produci in habitu eremitico, cum sua barba, & nomen Amedæi non mutari. Ad particulam juramenti responsum est, nihil per legatos addi, minuive posse, quod id ad concilium spectaret. Ut primum electus consenserit, oportere habitum pontificalem suscipere, per quem possessio pontificatus ostendi videtur. Nomen autem ex antiquissima institutione omnino mutandum: Quod etiam Christus dominus in beato Petro fecerit. Et quoniam Amedæi nomen religione præ se ferret, daturos operam legatos, ut in catalogo pontificum adscribatur, eoque in posterum uti possint pontifices. De barba, cum consentire non videretur, permissa est ei ad tempus. Præscripta igitur hora admissi sunt legati, qui electionem concilii nomine in scriptis obtulerant; adhibitisque testibus consensum etflagitarunt, multisque argumentis, ut ecclesiæ morem gereret, suaserunt. Post aliquam consultationem, cum semel atque iterum dilationem peteret, neque concederetur, genuflexus & junctis manibus dixit se consentire electioni in eum factæ, & assumpto nomine Felicis V. juramento se constrinxit, ut exigebatur: & acceptis pontificalibus indumentis benedictionem ab Arelatensi, & annulum piscatoris accepit, & ab omnibus salutatus adoratusque est, ut Romanus pontifex. Postridie Ripaliæ solitudine eductus Felix, Tonuntum pontificali pompa perducitur, ubi pontificalia tractare cœpit, & in vigilia nativitatis Christi cum vesperis interesset, sacris vestibus ornatus, & barba sua videretur multis res nova, & religioni nostræ minime quadrans, amicorum suasu barbam rasit. In die autem Epiphaniæ celebratis sacris, Arelatensis orationem habuit, in qua multa disseruit de virtutibus, & nobilissimo genere electi, asserens Amedæum, & Sabaudiæ domum originem ducere a Beroldo Saxoniæ duce nepote Othonis III. Cæsaris. Tum vero provinciæ nomine rogavit Felicem, ut cum in administratione universalis ecclesiæ jam esset occupatus, avitum imperium filiis delegaret, qui aderant. Quibus dictis Felix, Ludovicum filium primogenitum Sabaudiæ ducem creat. Philippum vero secundo natum comitem Gebennarum. Amedæum nepotem principem Pedemontium, Niciæ, & Vercellarum. Humbertum vero germanum comitem montis Rotundi. Interim ne qui apud Eugenium erant, difficiliores redderentur ad sentiendum cum Felice, statuerunt illum majora curiæ Romanæ officia nemini concedere, sed per vicarios administrarentur. Statutum est etiam, ut in scribendis ad concilium literis Felix nomen suum postponeret, ita ut scriberet: Sacrosanctæ Basileensi synodo, &c. Felix episcopus servus servorum Dei, &c. Post hæc Felix literas suæ electionis ad omnes principes transmisit, asserens non ob divitias, aut potentiam ecclesiæ, quæ parvæ nunc essent, & ipse satis abundaret, propriasque atque avitas pro animi quiete dimisisset, pontificatum accepisse, sed ut ecclesiæ Dei subveniret, & vocationi sancti Spiritus non contradiceret, sexaginta ultra annos, fortemque senectæ dimissa pace, & quiete quam elegerat, labores immensos suscepisse. Mense autem denique Januarii quadragesimi supra mille & quadringentos Basileenses Petrum Digniensem, & Antonium Portugallensem episcopos dignitate, sacerdotiisque privarunt, quod falso apud Constantinopolim concilii legatos se dixissent.

Anno Christi 1439.

CIV.

Conventus Francofordiæ, in quo Federicus Cæsar eligitur, & responsum Basileensibus datum.

CONVENERANT Francofordiæ principes Germaniæ ad novum Cæsarem Alberto nuper subrogandum: ad quos Basileenses legatos suos miserunt curaturos, ut dimissa neutralitate Felicem in Romanum pontificem susciperent; omnibusque monstraturos & Eugenium justo judicio pontificatu esse dejectum, & Felicem legitime substitutum: Federicus dux Austriæ quarto Nonas Februarii anno salutis 1440. Francofordiæ Cæsar dictus est, & legatis Basileensium datum responsum Cæsaris novi & principum nomine non posse, principes discedere ab his, quæ prius statuerunt, nec velle provinciam scindere, sed daturos operam omni studio ad pacem & quietem ecclesiæ procurandam.

CV.

Eliguntur quatuor cardinales a Felice antipapa.

INTERRA Basileenses, ut Felix, quem sibi præfecerant pontificem, augustiori cultu Basileam petere posset ad coronam pontificatus suscipiendam, illi indulgent, ut novos cardinales creare possit quoscumque velit, etiam præter decreta vigesimæquartæ sessionis. Et paulo post mense Aprili quatuor ab eo assumptos approbant, & confirmant, quorum nomina hæc sunt Ludovicus Lausanensis, Bartholomæus Nova-

ANNO CHRISTI 1440.

Novariensis episcopi. Valramus Trajectensis electus, & Alphonsus Carillo protonotarius a Felice designatus. Designantur & alii legati a Basileensibus, & Felice in Galliam ad Bituricensem conventum datis mandatis, ut Basileensium gesta de abrogatione Eugenii & Felicis substitutione tutarentur. Curarent ut Felici omnes parerent, darentque operam, ne alius locus pro tertio concilio decerneretur.

CVI.

SESSIO QUADRAGESIMA.

Confirmatur Felix & damnatur Eugenius.

TUM celebrata quadragesima publica sessione ad IV. Kalendas Martias promulgant Felicem electioni de se factæ legitime consensisse, demum statuunt illi, ut vero & legitimo Romano pontifici ac Christi vicario ab omnibus parendum, ejus rebelles aut ei non obtemperantes ut summo pontifici sacros viros cujusvis dignitatis aut ordinis excommunicant, sacerdotiisque privant: Prophanos mulctis concilii, aut ipsius Felicis reservant. Parentes autem Eugenio omnes damnant, excommunicant, privant. Deinde cum ageretur de provisione pontifici & cardinalibus & curiæ officialibus facienda, loco annatarum, multique urgerent homines Germanicæ nationis & gymnasii Parisiensis legati cum plerisque aliis Gallorum nomine intercesserunt, obstiteruntque quominus id fieret, antequam provinciales de ea re redderentur certiores. Literæ Felicis post hæc, quibus legationem & præsidentiam concilii cardinali Arelatensi demandaverat, cum lectæ in concione non placerent, deletæ sunt, & ex registris abrasæ, & rursus aliis verbis concessæ. Carthusienses vero monachi cum * Lausanensem magno numero ad capitulum convenissent Felicem ut Romanum pontificem venerati sunt. Quod tamen Italici & alii provinciarum monachi ejusquem ordinis non probaverunt, sed Eugenium sunt secuti.

* Lausanam

CVII.

Legatio Basileensium in Poloniam.

MISERANT Basileenses legatos suos in Poloniam, ut regem & provinciam ad se traherent. Sbigneus Cracovienſis episcopus auctoritate & gratia apud regem potentissimus ad eos inclinare videbatur, astute tamen & prudenter rem gerebat, ita ut assumptus ab Eugenio post depositionem ad cardinalatus dignitatem, non consenserit, & Felici aperte non adhæserit: quin & rerum ipse Basilensium acta laudat, non tamen Felici profitebatur se obtemperaturum. Nunciatur inter hæc Basileæ Felicem, quem pontificem creaverant, ad concilium properare. Erat jam nuper orta contentio inter patres de jurisdictione concilii præsente pontifice, quonam modo esset exercenda, quæ his diebus gravius exagitata est: tandem in hanc sententiam convenerunt. Auditorem cameræ concilii nomine, ut hactenus fecit, solum jurisdictionem habere in omnes, & singulos concilio incorporatos, incorporandosve (sic enim appellabant concilio adscriptos) non licere tamen auditori pro re criminali contra quempiam agere ex conciliariis, nisi de consilio quatuor prælatorum, si reus fuerit prælatus; seu quatuor allorum patrum, si fuerit ordinis inferioris. Qui consultores singulis mensibus a patribus designabuntur, in re tamen graviori, & ubi fugæ periculum appareret, licere auditori reum coarctare, & tradere custodibus, sed quamprimum rem consultoribus aperire, & exequi pro eorum consilio. Hoc judicium servandum esse non solum in conciliares omnes & eorum familias, sed etiam in legatos principum, & suas familias, quamdiu in concilio erunt. Pontificis autem, & Romanæ curiæ officiales quoscumque non prius in concilio admittendos ad exercitium suorum magistratuum quam jurejurando promittant se auditoris jurisdictionem nullo modo impedituros, nihilque omnino se acturos contra conciliares injussu auditoris seu concilii. Venit tandem Felix Basileam ad VIII. Kalendas Julias anni salutis 1440. pontificalique pompa susceptus est.

ANNO CHRISTI 1440.

CVIII.

SESSIO OCTAVA FLORENTINA

Post recessum Græcorum Amedæus antipapa cum suis damnatur.

FLORENTIÆ inter hæc Eugenius pontifex coacta publica sessione octava, approbante sacro œcumenico concilio, judiciali ordine per debita intervalla prius servato, ad X. Kalendas Aprilis, Amedæum antipapam ut hæreticum & schismaticum, electores, fautores, sequaceſque suos omnes monet, nisi infra quinquaginta dies resipuerint, & ad gratiam apostolicæ sedis rebellione dimissa supplices confugerint, incursuros pœnas contra hæreticos, schismaticos, ac reos in crimine læsæ majestatis a jure promulgatas, statuitque & declaravit, nisi intra tempus paruerint absque alio judicio elapso termino mox in pœnas omnes incidisse. Pollicetur tamen supplicibus intra tempus veniam & gratiam se daturum.

CIX.

SESSIO QUADRAGESIMAPRIMA

Eugenii decreta irritantur.

QUÆ ut Basileæ nunciata sunt, post aliquot menses X. Kalendas Augusti patres in publica sessione quadragesimaprima Eugenii sententias decretaque irrita, nullaque esse censuerunt. Publico decreto ex more edito statuerant prius, ut inter patres & Felicem in rebus gerendis concordia esset. Petitiones, quas supplicationes appellant, si in eis sacro concilio supplicaretur, per concilii præsidentes; si pontifici, per Felicem, aut suos referendarios subscriberentur, cum ejus nomine: & illæ quidem sub bulla concilii, hæ Felicis signo expedirentur. Nec multo post circumvicini proceres & Albertus Bavariæ dux Felicem ut Romanum pontificem venerati sunt, & Federicus novus Cæsar fidem publicam patribus, qui Basileæ erant, innovavit, addens unumquemque salvum esse & incolumem esse velle Basileæ, etiam si esset papalis dignitatis.

CX.

ANNO CHRISTI 1440.

CX.

Coronatio Felicis antipapæ.

AD 21. deinde Kalend. Auguſti magna procerum ac populorum frequentia Felix publice coronatur pompa magnificentiſſima, & quoniam cardinales numero paucos habebat, nec tantæ celebritati poterant ſufficere, aſciti ſunt octo epiſcopi, qui cardinalium munera implerent. Coronatus eſt in ſuggeſtu præforibus templi ex materia excitato & conſecratus in Romanum pontificem, cardinale Arelatenſe vicem Oſtienſis epiſcopi gerente. Regium diadema, quo eſt coronatus, triginta millia nummorum pretium ſuperare ajebant. Tum data omnibus plenaria indulgentia ſolenni pompa ad monaſterium Prædicatorum profecti ſunt. Præcedebant curialium & procerum familiæ, tum nobiles & militares, inde barones, comites, & marchiones. Hos ſequebatur dux Sabaudiæ cum ſuis conſiliariis, deinde tibicines, tympaniſtæ & hiſtrionum turba, clerus urbis cum ſacra pompa ſubſequebatur, laudes Deo canentes. Poſt quos vexilla & nobiles papæ familiares cum quatuor capellis ſequebantur, quibus proximi erant præfectorum navalium loco milites Ripaliæ cum eremitico habitu, & barba, qui collegæ fuerant Felicis. Poſt hos deferebatur arcula cum ſacra euchariſtia, quam ſequebantur cardinales, & epiſcopi cardinalium loca implentes. Felix deinde pontificali habitu ornatus equo vehebatur albo, quem fræno ducebant marchio de Rotelling, & comes de Vinſperg. Poſtridie vero in publica congregatione dux Sabaudiæ, & comes Gebennenſis gratias patribus egerunt pro honore eorum genitori impenſo, & in patriam reverſi ſunt. Celebravit mox Felix publicum conſiſtorium; in quo primum actum eſt de pace procuranda inter Ludovicum patrem & filium duces Bavariæ; tum per Stephanum Novarienſem, & Æneam Senenſem petitum eſt pallium patriarchatus Aquileienſis, Alexandro Tridentino epiſcopo, & poſtremo Felix profeſſionem ac juramentum in electione ſua præſtitum publice innovavit. Auguſto menſe ſubſequenti Stephanus Bajoariæ dux cum duobus filiis Baſileam veniens Felicem ut Romanum pontificem venerantur, & Robertus Stephani dicti filius Argentinenſi eccleſiæ præficitur, vacanti per ceſſionem Conradi de Buſnan.

CXI.

SESSIO QUADRAGESIMASECUNDA.

De quinto & decimo denario.

CUM ſæpe multumque diſceptatum eſſet inter patres de proviſione pontifici, cardinalibus, & officialibus curiæ loco annatarum facienda. Tandem coacta publica ſeſſione quadrageſimaſecunda ſolenni ritu ſtatutum eſt decreto irrefragabili, non obſtantibus quibuſcumque aliis decretis, quoniam ex patrimonio eccleſiæ Romanæ Felix nihil perciperet, & tamen pro utilitate reipublicæ cogeretur magnas ſubire impenſas, licere Felici exigere uſque ad quinquenium decimum denarium omnium cenſuum ac reddituum unius anni quorumcumque beneficiorum eccleſiaſticorum in poſterum vacaturorum, cogendoſque eſſe omnes ad id perſolvendum etiam cum cenſuris & pœnis. Beneficia tamen Germanicæ nationis, quæ cenſum quinque marcarum argenti non ſuperant, ab hoc decreto immunia eſſe. Acta ſunt hæc Baſileæ in publica ſeſſione pridie Nonas Auguſti ejuſdem anni.

ANNO CHRISTI 1440.

CXII.

Conventus Bituricenſis, in quo rex Galliæ ſe pro Eugenio pontifice declarat.

CONVOCAVERAT * rex Franciæ conventum prælatorum, ac procerum ſuorum Bituris, ut ſuper diviſione eccleſiæ cum eis deliberaret. Convenerant jam illic patriarcha Antiochenus, Pariſienſis eccleſiæ præſul, Malleacenſis, Bitterenſis, Agathenſis, montis Albani, & Apamiarum epiſcopi. Tum ſupervenerunt Viennenſis archiepiſcopus, & Rhemenſis regni cancellarius una cum Pictavienſi & Magalonenſi epiſcopis. Aderant oratores concilii & Felicis, aderant etiam Eugenii legati, quorum princeps erat Joannes de Turrecremata nuper in cardinalem creatus. Habitæ ſunt variæ altercationes diſputationeſque, cum unaquæque pars magnis auctoribus ſe tueretur. Adveniente tandem rege ad conventum cum prælatorum & procerum multitudine, auditæ ſunt legationes Eugenii & Baſileenſium. Legationum ſumma erat. Aſſerebant legati Eugenii Romanum pontificem monarchicam poteſtatem in eccleſia habere, ſicut regem in regno; neque judicio eccleſiæ ſubeſſe, niſi in hæreſi manifeſta, neque poſſe a quopiam corrigi Romanum etiam pontificem peccantem, quoniam ſolum Deum haberet judicem, eſſetque hæreticum aliter ſentire. Hoc multis ſanctorum patrum auctoritatibus firmabant, Baſileenſes traditiones hæreticas eſſe, & reipublicæ perniciosiſſimas, quæ ſi admitterentur, non pontifices, non reges, non principes aliquos tutos eſſe in ſtatu. Eugenium virum ſanctiſſimum atque integerrimum non potuiſſe, neque debuiſſe a Baſileenſibus judicari. At contra Baſileenſium legati, multis argumentis multiſque rationibus & auctoritatibus & probare & oſtendere conati ſunt generale concilium ſupremam poteſtatem in terris habere, & Eugenium merito & legitime pontificatu dejectum ſubſtitutumque Felicem. Proinde orare regem ut Baſileenſis concilii ſancta juſtaque decreta ſuſciperet, Felicemque verum Chriſti vicarium veneraretur. His auditis rex, re mature cum ſuis diſcuſſa, tandem quarto Nonas Septembris in magna prælatorum ac principum corona, legatis Baſileenſium in hanc formam reſpondit. Claromontenſi epiſcopo regis nomine lingua Gallicana loquente, Gallorum regem, ut Chriſtianiſſimum principem decet, qui ſemper faviſſet dignitati generalium conciliorum, & Baſileenſium in primis, quo ſemper legatos ſuos habuiſſet, tuliſſe mœſtiſſimo animo ſeditiones & diſcordias inter patres & pontificem exortas, monuiſſe, rogaſſeque ſumma diligentia patres literis & nunciis, ut a judi-

* Vide §. 32. capitis ultimi p. 708. Tom. II. miſcellaneorum noſtrorum curioſorum anno 1611. in 4. excuſorum.

ANNO CHRISTI 1440.

judicio contra Eugenium ſuperſederent, illos vero ſpretis regis precibus, non modo non ſuperſedisſe, ſed illum dejeciſſe pontificatu, & alium ſubrogaſſe. Regiam majeſtatem in hac re nihil ſtatuere voluiſſe ſine conſilio prælatorum & procerum regni: & propterea conventum Bituris indixiſſe. Nunc vero ex conſilio conventus ſtatuiſſe regem perſeverare in obedientia Eugenii pontificis, nec alium recognoſcere Romanum pontificem quam Eugenium; cui ſupplicabit, ut intra annum generale concilium in Galliis celebret ad ſciſſionem eccleſiæ tollendam. Rogare autem ipſos legatos, ut dicant regio nomine patribus, qui Baſileæ eſſent, & domino Sabaudiæ (ſic enim Felicem appellabat) ut dimiſſis cenſuris & comminationibus, ad ea quæ pacis eſſent, intenderent, neque ullo modo regni ſui clericos judiciis infeſtarent. Dominum Sabaudiæ ſanguine regi eſſe conjunctum: non placere regi, ut a quopiam injuriæ ei irrogentur; ſed in hac re, quoniam ad fidem pertinet, nihil præter juſtitiam audere regem, ſperare tamen conſanguineum ſuum ſolita ſua prudentia rem hanc tractaturum. Hoc accepto reſponſo Baſileenſes, ad ſuos reverſi ſunt, animo ſatis mœſto: adſcribentes hanc regis ſententiam ob regis Renati cauſam emanaſſe, ut qui cuperet Eugenium in regno Neapolitano Renati partes contra Alphonſum tueri, ob hanc rem & regem ipſum, & Carolum Andegaviæ ducem Renati fratrem Eugenio aſſiſtere ſtatuiſſe. Hæc ubi IX. Kal. Octobris patribus & Amedæo renunciata ſunt, omnium mentes mœrore occupavit.

A B C

CXIII.

Litteræ adhærentium Felici & Baſileenſibus.

MENSE deinde Octobris Baſileenſes literas regis Aragonum acceperunt, in quibus ille ſacroſanctam ſynodum repræſentantem univerſalem eccleſiam appellabat. Eliſabeth quoque regina Hungariæ, Sigiſmundi Cæſaris relicta, Felici papæ V. literas dederat, in Romanum pontificem illum recognoſcens. Idem fecit Albertus Bajoariæ dux, qui electus in regem Bohemiæ regnum recuſavit, & Albertus Auſtriæ Federici Cæſaris germanus, qui ambo Felicem pontificem ſunt profeſſi. Quarto deinde Idus Octobris cum patres diſpenſaſſent decreto XXIII. ſeſſionis ſuper creatione cardinalium, induſerunt Felici, ut quos utiles eſſe judicaret, crearet novos cardinales: qui mox de conſilio aliorum cardinalium octo novos creavit, quorum unus illegitimus erat. Eorum nomina hæc ſunt: Alexander patriarcha Aquilejenſis Tridentinus, Otho Dertuſenſis, Georgius Vicenſis, Franciſcus Gebennenſis, Bernardus Aquenſis, Joannes Argentinenſis epiſcopi, Joannes Friſingenſis vicarius, & Joannes de Segobia presbyteri cardinales omnes: horum tituli, hi fuere, patriarchæ Aquileienſis S. Laurentii in Damaſo: Dertuſienſis ſanctæ Potentianæ, Vicenſis S. Anaſtaſiæ, Gebennenſis S. Marcelli, Aquenſis ſanctorum Nerei & Achillei, Argentinenſis S. Sixti, Joannis Friſingenſis S. Martini in montibus, Joannis de Segobia S. Calixti. Deinceps cum jam cardinales numero tam honeſto eſſe viderentur, proviſiones eccleſiarum, quæ per concilium prius fiebant, Felici & cardinalibus ſuis ſunt permiſſæ. Inſtituit præterea Felix juſtitiæ concilium, quod octavo quoque die voluit in capella publica reſidere, ac jus dicere. Erant ad hoc deſcripti cum vicecancellario quinque alii cardinales; & octo ex patribus, qui communi conſenſu commiſſiones juſtitiæ ſubſcriberent. Inſtituit etiam fieri publicum conſiſtorium ſemel in menſe, & in Romana curia ſemper eſſe ſtudium generale. Et patres quibuſdam doctis viris in mandatis dederunt, ut geſta Conſtantienſis concilii diſperſa colligerent, bulla Baſileenſis ſynodi munienda: quæ omnia perfecta ſunt. Poſt hæc, ut Galliarum prælatos ſibi conciliaret Felix, ſex alios cardinales creavit pridie Idus Novembris, Dionyſium patriarcham Antiochenum Pariſienſem epiſcopum, Amedæum Lugdunenſem, Philippum Turonenſem, Nicolaum Panormitanum archiepiſcopos, tum Joannem Nannetenſem, & Gerardum Caſtrenſem regis Franciæ confeſſorem, epiſcopos, abſentes omnes; & paulo poſt deſignati ſunt legati in Germaniam Alexander S. Laurentii in Damaſo, Joannes ſancti Martini, & Joannes S. Calixti cum pluribus aliis, cum ampliſſima poteſtate omnia agendi & concedendi Cæſari ac principibus, modo ipſos traherent ad partes ſuas. Audierant enim Cæſarem conventum generalem omnibus regibus & principibus indixiſſe Maguntiæ ad purificationem beatæ Virginis; & alium provincialibus ſuis prius Nurimbergæ ad feſtum S. Andreæ, ut in eo præconſultaret, quid in diſſenſione eccleſiæ eſſet agendum. Magna igitur cura inerat Baſileenſibus Cæſarem prævenendi, & eum in ſententiam ſuam deducendi. Inter hæc longa epiſtola Chriſtianæ plebi perſuadere conantur, actum eſſe de republica Chriſtiana, deque diſciplina catholicæ fidei, ſi patiantur auctoritatem ſacrorum conciliorum per ignaviam opprimi; oſtendunt multis argumentis ſupremam conciliorum auctoritatem, Eugenii juſtam dejectionem, & Felicis neceſſariam legitimamque ſubrogationem. Tandem hortantur, rogant, jubent, omnes decreta Baſileenſis concilii ſuſcipere, Felicem venerari, ut Romanum pontificem, & ab adverſariorum favore omnino diſcedere, aſſeruntque neutralitatem nullo modo ſuſtinendam.

D E

ANNO CHRISTI 1441.

CXIV.

Gymnaſia quæ cum Baſileenſibus ſenſerunt.

PER hoc tempus Pariſienſis ſchola inſtantibus Baſileenſibus concilio Baſileenſi ſe adhærere profeſſa eſt, & plurima Germaniæ gymnaſia, ut Vienneuſe, Erfordienſe, Colonienſe, & etiam Cracovienſe in Polonia, quæ omnia ſuis ſcriptis declararunt ſupremam eſſe poteſtatem apud generale concilium Baſileenſe, cui etiam papa obedire teneretur. Panormitanus epiſcopus qui aberat, Baſileam reverſus menſe Februario anno ſalutis 1441. rubeum capellum antequam urbem ingrederetur acceptavit; & facta reverentia Felici, ut Romano pontifici, literas regis Aragonum produxit patribus, quibus rex illum generalem ſuum procuratorem in omnibus conſtituebat, mandatque ut nomine ſuo Baſileenſi concilio ſemper adhæreret. Jamque tractare incipiebant quibuſnam legibus Alphonſus Felicem in Romanum pontificem ſuſciperet. Et dux Britanniæ literis gratias egit patribus, quod epiſcopum Nannetenſem cognatum ſuum cardinalem creaſſent, ſtatutumque eſt per hoc tempus, ne abbates ex ordine canonicorum regularium rochetis uterentur, ad differentiam epiſcoporum.

CXV.

ANNO CHRISTI 1441.

CXV.

Quid egerit Basileensium legatio Nurimbergam petens.

LEGATI Basileensium interea Nurimbergam petentes inter eundum plures e ducibus Bajoariæ in sententiam suam pertraxerunt; quin & archiepiscopus Saltzburgensis, quem Patavienſis & Ratisbonensis episcopi sequebantur, eorum partes se probaturum pollicebatur. Idem & marchio Brandeburgensis promittebat. Venerunt tandem Nurimbergam; & cum peterent a consulatu urbis suscipi concilii decreta, responsum est quoniam ea civitas ad imperium immediate spectaret, decere ut sententiam Cæsaris sequerentur. Tandem cum literis Cæsaris renunciatum esset Cæsarem Nurimbergam non venturum, sed quamprimum petiturum Maguntiam ad indictum conventum, legatorum Basileensium pars Basileam rediit: cardinalis vero sancti Calixti cum aliquibus ex collegis Maguntiam properarunt, cum præsertim intellexissent Eugenii legatos Joannem Carvajalem, Nicolaum Cusam, & Jacobum de Ferraria illuc accessisse. Basileæ interea nunciatur, Alphonsum regem mandasse, ne in suis regnis quispiam Basileensium edictis pareret, quod Panormitanus falsum esse affirmabat, asserens regem non jussisse ut concilio non pareretur, sed ad tollendas seditiones jussisse non executioni mandanda edicta sine literis regiis.

CXVI.

Præsidentia Felicis in concilio, & aliqua decreta.

ET cum Arelatensis & sancti Martini in montibus cardinales abessent, qui præsidentes concilii erant, & ob contentionem nullus esset legitimus præsidens subrogatus, ipse Felix, quem papam appellabant, extra ordinem & præter consuetudinem Basileensi concilio præsedit in generali conventu, & conclusiones nomine concilii fecit complures. Primum ut præsidens concilii esset semper primus prælatus, qui adesset: Tum ut literis collatorum beneficiorum quorumcumque non staretur, nisi ante datam collationem tantum effluxisset temporis, quod veritime notitia obitus prius possidentis collatori parere fieri. Inde ne collationes de eodem beneficio, eodem tempore, eodemque modo factæ cuipiam suffragarentur. Deinde ne literis collatorum de beneficiis collatis in præjudicium provisorum apostolicorum fieret, nisi probetur collatio per instrumentum publicum a notario subscriptum. Statutum deinde est doctoribus, nobilibusve, si beneficia obtinerent census trecentarum librarum, non esse concedendas dispensationes ad duo incompatibilia: Inferioribus autem si ducentarum, ad duas autem parochiales, vel dignitates majores post pontificales vel principales, in collegiatis ecclesiis nemini omnino dandam dispensationem. Item doctores seu nobiles non posse obtinere ultra duas præbendas in metropolitanis, in cathedralibus tres; in collegiatis autem quatuor inferiores, unam, duas, tres pro portione supradicta. Beneficia simplicia primi non habeant supra octo, secundi ultra tres; licentiati in theologia, vel altero jurium legitime, & officiales Romanæ curiæ pontificali servientes doctoribus & nobilibus comparentur. Commendæ insuper cardinalibus, si centus sex millium librarum habuerint, non dentur, neque ullo modo supra dictam summam permittantur habere, nisi in uno beneficio major summa comprehenderetur. Patriarchis si quatuor, archiepiscopis si tria, episcopis & protonotariis si duo, abbatibus si mille tantum possederint, commendæ non dentur. Statutum est etiam ne ordinationes in concilio temere fierent, ut consueverant. Delectique sunt quidam, qui ordinandos examinarent, probarentque certis conditionibus. Felici autem instanti, ut reservationes sibi concederentur in provincia Sabaudiæ, quibus Romanus pontifex in provinciis ecclesiæ uteretur, non est concessum.

ANNO CHRISTI 1441.

CXVII.

Gesta legatorum Basileensium in dieta Maguntina.

MAGUNTIÆ interea Joannes Segobiensis cardinalis sancti Calixti appellatus, cum reliquis legatis Basileensibus principum adventum expectans, ut legatus de latere jurisdictionem exercere, & insignia deferre ceperat, jamque basilicam Maguntinam petens crucem præ se tulerat, aberat tunc Maguntinus. Templi igitur præfides, & aliarum ecclesiarum prælati, Joannem adeuntes orant, ne ultra eorum ecclesias ut legatus ingrediatur, Maguntinum præsulem cum aliis Germaniæ principibus unitos esse, statuisseque nihil admittere quod alteri e contendentibus posset præjudicare. Illos profiteri Basileæ concilium esse & Eugenium Romanæ ecclesiæ summum pontificem: domi tantisper se contineret, quo adventaret Maguntinus. Advenerunt tandem Maguntinus & Treverensis circa Idus Februarii, & paulo post legati Cæsaris, & alii complures. Segobinus autem cognoscens aliquorum relatu electores ad Eugenium inclinare, & præsertim Maguntinum, Basileensibus scripsit, ut alios legatos viros claros adjungerent. Et cum deinde per plures dies expostulasset, ut concilii nomine audiretur, tandem principum nomine in hanc sententiam responsum est: Principes nullo pacto discessuros ab unione, quam juraverant, statuisseque juramentum servare etiam contra dubium conscientiæ. Audituros illum ut concilii oratorem, si crucem & cardinalis habitum domi relinquat, quoniam pro cardinali aut legato eum non haberent. Idem se facturos, si quis cardinalium ab Eugenio creatorum post suspensionem advenerit. Hæc cum duriora Segobiensi viderentur, respondit injussu concilii & Felicis ea non admissurum, præsertim cum peterent, ne inter loquendum Eugenium hæreticum aut schismaticum appellaret; Quoniam non ob aliam causam venerant, nisi ut justitiam concilii, & Eugenii manifesta scelera ostenderent. Paulo post cardinalis Arelatensis ut legatus de latere una cum Joanne Frisingensi, quem appellabant S. Martini cardinalem, Maguntiam venit. Principes Joannem Lysuram ad eum mittunt, asserunt se Arelatensem honoraturos ut verum cardinalem, si legationis insignia ponat, audituroſque eum æquo animo, & alios, si ille crucem, alii habitum cardinalis domi dimittant. Ingens per multos dies contentio habita est super ea re, cum Basileenses nullo modo cedere vellent.

Tan-

ANNO CHRISTI 1441.

Tandem cum principes ſe conventum tranſlaturos ad alium locum prædicerent, niſi acquieſcerent, cives & magiſtratus Maguntini Baſileenſibus prædixerunt, niſi voluntati principum acquieſcerent, ſe fidem publicam revocaturos, niſi intra octo dies ab eorum urbe diſcederent. His auditis Baſileenſes legati, cum cernerent principum animos fixos eſſe, & cives non paſſuros, ut principum voluntas violetur, ne cauſam ſuam indefenſam dimittant, cedere ſtatuunt. Igitur IX. Kalendas Aprilis, cardinalis Arelatenſis cruce domi relicta, cum aliquibus ex collegis & familiis ſuorum cardinalium, quos etiam domi dimiſerat, ad locum congregationis venit, ubi multa primum ipſe, & plura Thomas de Corcellis ejus collega dixit de poteſtate ſuprema conciliorum, de recto concilii judicio contra Eugenium, & de legitima, & neceſſaria electione Felicis. Poſtridie vero auditi Eugenii legati ſunt: & Joannes Carvaial, apologiam his verbis ſumens: Ejice ancillam & filium ejus; quia non etit hæres filius ancillæ cum filio liberæ, multa & miranda dixit contra adverſarios, cujus orationem ſuſcipiens Nicolaus Cuſa, ejus collega non minora eſt proſequutus, adverſariorum dicta proſternens, ſuorum confirmans; & demum atteſtans Amedeum papatum, quem plurimis annis ſub ovina pelle aucupaverat, tandem ab electoribus emiſſe, & Venetis promiſiſſe XII. millia equitum, ſi dimiſſo Eugenio ſecum ſentirent. Depoſitionem autem Eugenii ab epiſcopis tantum ſeptem factam fuiſſe; cum puri epiſcopi depoſitio a paucioribus XII. rite fieri non poſſit. Auditi ſunt Eugeniani non ſine magno principum applauſu; cum viſi eſſent optime adverſariorum objecta repuliſſe: ſumma ſententiarum Eugenianorum hæc fuit.

CXVIII.

Aſſertiones Eugenianorum pro auctoritate pontificis.

FIDEM orthodoxam unam habere eccleſiam catholicam & apoſtolicam in remiſſionem peccatorum, in qua de neceſſitate ſalutis eſt eſſe, hujus caput, & pontificem ſummum eſſe Eugenium, quem omnis eccleſia per univerſum orbem diffuſa, ut talem venerata eſt, & nunc major pars veneratur. Qui igitur cum Eugenio eccleſiæ capite non eſt, extra eccleſiam eſt: neque ab eccleſia factum putandum eſt, quod a quibuſdam Baſileæ eſt factum, cum major pars eccleſiæ id non probet. Claves præterea eccleſiæ ſoli Petro, & ſucceſſoribus datæ; cui dictum eſt, Tibi dabo claves regni cœlorum, & iterum; Paſce oves meas. Eccleſiæ monarchiam niſi in Petro ſolo fuiſſet fundata, deletam fuiſſe, ſi quiſque apoſtolorum peculiares habuiſſet ovés. Papam Petri ſucceſſorem non niſi in cauſa hæreſis a quopiam eſſe judicandum, ſed propria poteſtate ſeipſum judicaturum. Papam diſpenſare poſſe juri divino & humano, ſuper quæ poteſtatem habet. Papam omnibus Chriſtianis præeſſe, & ita concilio generali, ut illi poteſtatem tribuat. Generale concilium non habere poteſtatem immediate a Chriſto, ſed a beato Petro & ejus ſucceſſoribus. Pontificis ſummi geſta non eſſe ferienda gladio ovium ſuarum. Legibus, & ſtatutis omnibus, & generalium conciliorum papam poſſe contravenire legitime. Hæc verba: Quæcumque, alligaveris ſuper terram, &c. non eſſe diſpoſitiva, aut clavium collocativa: ſummum eccleſiæ tribunal, & in terris ſupremum judicium apud papam ſolum eſſe. Nemini licere ſummo pontifici dicere, cur ita facis? cujus eſt de medio tollere omnes inſolentias, & perturbationes pacis eccleſiæ. Exercitium clavium in plenitudine poteſtatis in terris papæ tantum competere; qui omnia poteſt in terris. Generale concilium veluti arenam ſterilem eſſe, niſi a papa fœcundetur: cum igitur his, & multis aſſertionibus Baſileenſes gravius urgerentur, & una tantum dies eis aſſignaretur ad reſpondendum quæ vellent, viſum eſt ut Segobienſis hanc provinciam ſumeret; qui doctrina & elocutione valeret, & ſeriem rerum, argumentationeſque omnes in concilio jam pluribus annis factas optime calleret. Is igitur dimiſſo domi cardinalari habitu, ut privatus, concionem petiit: ubi poſtquam plurima pro cauſa Baſileenſium dixiſſet, & cur habitum dimiſerat, adverſariorum dicta diſſolvere conatus eſt. Longumque tractatum exhibuit in XII. libros diviſum, quos parcellas appellabat: in quibus infinitis argumentationibus, rationibus, ſanctorum patrum ſententiis, dictiſque, tam veteris quam novi teſtamenti comprobare conatus eſt ſummam poteſtatem in terris eſſe apud generalia concilia, quibus etiam papam oporteat obedire: tum Baſileenſe concilium legitimum, & nullo modo ab Eugenio potuiſſe diſſolvi, etiam de plenitudine poteſtatis, neque verum eſſe quod per partialem concluſionem ſeipſum diſſolverit. Deinde Eugenium juſte depoſitum eſſe, & Felicem legitime ſubrogatum. Demum oportere omnes Felici, ut vero pontifici obedire. Poſtremo veritates a concilio approbatas multis rationibus confirmavit, & legitime Eugenium fuiſſe declaratum hæreticum. Contra hæc ſequenti die late diſſeruerunt Carvaial & Cuſa; affirmantes Baſileenſes non potuiſſe judicare Eugenium, & eorum veritates, quas tantopere extollerent, eſſe falſas fatuitates; eorum omnia geſta, ut iniqua & fatua damnantes & irridentes. Baſileenſes vero poſt hæc audiri petentes non ſunt amplius admiſſi. Et congregati (quamvis Trevirenſis diſceſſiſſet) ſimul convenientes cum legatis Cæſaris, & Francorum regis, in hanc ſententiam convenere. Pro pace eccleſiæ eſſe congregandum generale concilium in alio loco extra Baſileam & Florentiam. Cæſarem cum aliorum principum aſſiſtentia contendentes interpellaturum, ut ad concilium veniant concordiæ cauſa, ſi contendentes, vel alteri eorum locum eligere noluerint, Cæſarem electurum, nominataque ſunt loca ſex in Germania, & totidem in Gallia, ſi placeret per decretum ut oratores nomine Cæſaris & regum & principum ad Eugenium mitterentur menſe Novembris ſuper ea re: qui etiam idem Amedeo per aliquem ex ſuis prælatis ſignificarent, conciliumque generale omnino inchoandum Kalendis Auguſti anni 1442. Cæſarem, reges, ac principes daturos operam ut prælati, & alii ex ſuis provinciis concilium petant, & finis datus eſt conventui. Hæc omnia Cæſari relata ſunt, quem etiam Viennæ morantem pars legatorum Baſileenſium, & Eugenii legati adierunt, quique cauſam ſuam agentes. Reſpondit Cæſar ſe alium conventum indixiſſe Francofordiæ ad feſtum Martini; ubi de concilio principum vellet ſtatuere, quid ſit agendum, Albertus Cæſaris germanus profeſſus eſt ſe cum Felice ſentire, illumque uſque ad mortem ſequi velle. Hic finis fuit

ANNO CHRISTI 1441.

ANNO CHRISTI 1441.

Maguntinæ diætæ, quæ more Germanico Francofordienſem diætam peperit. Baſileenſes vero, cum fandi locus amplius datus non eſſet, longam apologiam contra Eugenianorum dicta ſcripſerunt, diſſeminaruntque.

CXIX.

Ordinis Minorum Germaniæ fratres Felicem ſuſcipiunt.

MENSE deinde Julio ejuſdem anni 1441. epiſcopus cleruſque eccleſiæ Seleſvicenſis, & miniſter ordinis Minorum provinciæ Germaniæ, per procuratores in verba Felicis juraruntque illumque ut Romanum pontificem venerati ſunt. Erat jampridem diſſenſio inter fratres ejuſdem ordinis, cum hi qui obſervantiam regulæ profitebantur, prælatis conventualium ſubeſſe nollent, & jam a Conſtantienſi ſynodo ab illorum juriſdictione fuerant liberati. Annuebat Felix, annitentibus maxime civibus Baſileenſibus, ut in monaſteriis ejuſdem ordinis in quibus major ſaniorve pars obſervantibus conſentirent, ejectis prælatis conventalium, ab obſervantibus regerentur. Inſtabat igitur Martinus Norimbergenſis miniſtri nomine, rogans ne in provincia ordo divideretur, non eſſe concedendam obſervantibus exemptionem, & varias in eodem ordine prælaturas. Re diu inter patres agitata nihil tandem ſtatutum eſt. Per hoc tempus a quodam Petro Reginaldo, ex obſervantibus theologo inſigni, patribus propoſitum eſt videri ſibi declarandum, omnes homines adultos ſub pœna damnationis æternæ obligari ſcire explicite decem præcepta legis. Diu ſuper ea re diſceptatum eſt, ſed cum ardua nimis videretur, & non neceſſaria, indefinita dimiſſa eſt.

CXX.

Conturbatio patrum de oratione Panormitani.

IN celebritate pentecoſtes cum Felix rem divinam faceret, Panormitanus ſermonem habuit, in quo cum de auctoritate concilii & papæ loqueretur, aſſeruit papam eſſe majorem generali concilio, neque recte agi a patribus, quod nomen pontificis nomini concilii poſtponerent, quoniam ipſe eſſet caput concilii, & epiſcopus univerſalis eccleſiæ: ſed hanc prærogativam habere pontificem in rebus alienis, in factis autem propriis ita papam ſubeſſe concilio, ut etiam pro quocumque peccato mortali notorio eccleſiam perturbante poſſet a concilio judicari. In alienis judicium ad eum omnino pertinere, adque n etiam definitiones fidei ſpectarent, etiam præſente generali concilio. Hæc Panormitani verba multorum patrum animos admodum perturbarunt, putantes ea aperte contra Conſtantienſis ſynodi doctrinam eſſe, & in favorem Eugenii. Monitus ſuper his Panormitanus coram Felice & cardinalibus ſuis, ſe multis verbis purgavit, oſtendens prius quæ, & quanta feciſſet pro auctoritate & defenſione ſacri concilii, ſe ea verba protuliſſe ardore quodam ſermonis, & non ea intentione, qua multi acceperant; ſed neque ita eſſe interpretanda. Proinde acciperent eius bonam mentem, qui auctoritati conciliorum faviſſet ſemper, favereteque quoad viveret.

ANNO CHRISTI 1441.

CXXI.

Relatio Baſileenſium legatorum ex Polonia.

CIRCA hoc tempus legati Baſileenſes in Poloniam, miſſi ad procurandum obedientiam concilio & Felici, reverſi ſunt, & inter multa retulerunt Cracovienſe gymnaſium in ſententiam Baſileenſium veniſſe, ejuſque ſcripta longa ſerie attulerunt. Prælatos autem, & proceres regni varias habere opiniones; ad ſummam, ſi concilium & Felix regi tradant titulum regni Hungariæ in ſuis literis, ſique principibus libere dimittant pecunias, quas habent in poteſtate ex indulgentiis Græcorum cauſa collectas, forſan ut Poloni concilio & Felici ſe parituros profiteantur. Hæc cum admittenda non viderentur, literæ ſupervenerunt, quæ novam ſpem facerent, regem ſcilicet Poloniæ in concilio procerum ſtatuiſſe, ſuperſedere velle in rebus eccleſiæ uſque ad plenam veritatis cognitionem. Interim vero prohibuiſſe, ne quis literis mandative Eugenii pareret, ſub pœna proſcriptionis: utque de pecuniis provenientibus ex denario ſancti Petri cantori Cracovienſi interim reſponderetur. Nec minor erat ſpes de obedientia Britanniæ, quam opera Nannetenſis epiſcopi, quem cardinalem fecerant, & alterius magnæ auctoritatis viri, quem promoturum ad eandem dignitatem pollicebantur, impleri putabant, & cum pluribus in locis magis obtemperaretur literis concilii quam Felicis, ſtatuerunt literas proviſionum eccleſiaſticarum, & beneficiorum ſub nomine concilii expediri, vel ſub nomine utriuſque ut magis impetranti placeret.

CXXII

De celebritate viſitationis beatæ Mariæ virginis.

DISCEPTATUM fuerat jam per longum tempus inter patres de celebritate viſitationis beatæ Mariæ virginis inſtituenda, cum prima inſtitutio a Bonifacio IX. facta ſchiſmatis tempore, non fuiſſet ſuſcepta ab hominibus alterius obedientiæ, ſed cum de formula decreti non convenirent, res diu dilata eſt. Tandem cum Æneas Senenſis formulam quamdam confeciſſet, quæ omnibus æque ſatisfaceret, placuit in publica ſeſſione confirmari decretum. Verum alia exorta eſt contentio. Videbatur pleriſque probis viris decretum promulgandum eſſe Felicis nomine, quem papam putabant, facto approbante concilio, quod obſervatum diceret in antiquis conciliis: vel ſaltem addendum papa Felice præſidente, ut Senis fuerat obſervatum in ultimo concilio de præſidentibus Martini pontificis: quæ cum aliis non placerent, annuente Felice, dimiſſa ſunt.

CXXIII.

SESSIO XLXIII.

Inſtituitur celebratio viſitationis.

CELEBRATA eſt ſeſſio quadrageſimatertia Kalendis Julii anno Chriſti milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo primo, in qua ſolenni

ANNO Christi 1441.

lenni ritu decretum atque ſancitum eſt, feſtivitatem viſitationis beatæ Mariæ, ab omnibus Chriſti fidelibus pia religione celebrandam quotannis ſexta Nonas Julii, ad honorem genitricis Dei, conceſſaque eſt omnibus, qui matutinis, proceſſioni, ſermoni, miſſarum ſolemniis, primis, aut ſecundis veſperis interfuerint pro unoquoque officiorum prædictorum centum dierum indulgentia de injunctis pœnitentiis. Auguſto menſe hujus anni inter alios incorporatus eſt Baſileenſi concilio Bartholomæus Cornetanus. Per quod tempus Alphonſus rex per legatos a patribus petebat, ut decima univerſalis ſuper clerum imponeretur pro defenſione inſulæ Rhodi, quæ a Turcis infeſtaretur: daturumque ſe operam, ut in ſuis regnis facile exigeretur. Quod cum patribus non videretur propter contentionem eccleſiæ, petebat ſaltem, ut in provinciis Sabaudiæ, & ipſius regis tantum imponeretur: quod etiam non eſt admiſſum.

CXXIV.

Tractatus Philippi ducis Mediolani cum antipapa de obedientia præſtanda.

TRACTAVERAT jam pridem Philippus Mediolanenſis dux per ſuos nuncios de obedientia Felici præſtanda. Hunc tractatum nunc Felix ab amicis præmonitus vehementius proſequebatur, ut antequam Cæſar Francofordiæ cum principibus conveniret, perficeretur. Petebat Philippus, quoniam grave ſibi periculum immineret, ſi primus ex Italicis Felicem ſuſciperet, tredecim millia aureorum in ſtipendium ſingulo quoque menſe, pro quatuor millibus equitum, & aliquorum menſium ſtipendia in principio: & hoc tam pro ſua defenſione, quam pro recuperatione provinciarum Romanæ eccleſiæ. Promittebat ſe in manus Felicis poſiturum Bononienſem civitatem, & alia quædam addebat. Aderat ſecretarius, & Nicolai Piccinini clariſſimi exercitus ducis, qui a Felice repetebat expenſas factas pro expugnatione Bononiæ, ſi illam cuperet obtinere, neque erat parva ſumma. Habiti ſunt varii tractatus, miſſique ultro citroque nuncii, & literæ: hortabantur ſui cardinales & amici Felicem, ut conditiones, quas poſſet, ampleƈteretur: quoniam ſi Mediolanenſem in partes ſuas traheret, haberet etiam Alphonſum regem, & magnam Italiæ partem: quos procul dubio & Germani, & alii deinde ſequerentur: his exhortationibus impulſus Felix, circa Kalendas Septembris, pollicitus eſt Mediolanenſi ſtipendii nomine aureorum quinquaginta millia, intra tres hebdomadas poſt prædictam obedientiam, & Bononiam conſignatam: tum alia quinquaginta millia ex redditibus Bononiæ, & aliorum locorum competentibus terminis perſolvenda. Miſſus cum his mandatis Felicis vicecamerarius diu verbis ductus, & nunc ad marchionem Ferrarienſem, quaſi ducis arbitrum, nunc Mediolanum remiſſus: tandem menſe Januario Baſileam rediit facta ſpe poſt decem dies ducem miſſurum inſignem legationem ad obedientiam Felici præſtandam: ſed vana fuit omnis hæc ſpes. numquam enim poſtea legati Baſileæ comparuerunt.

CXXV.

ANNO Christi 1441.

De diviſione quinti, & decimi denarii.

CONTENTIO non parva exorta eſt per hoc tempus inter Felicem, & ſuos cardinales pro diviſione quinti, & decimi denarii: petebant cardinales dimidiam partem ſecundum decretum 23. ſeſſionis, & Nicolai IV. Felix vero id non eſſe æquum dicebat; quoniam is graves expenſas pro eccleſia ſubiret; nec ex redditibus eccleſiæ Romanæ quicquam acciperet. Ex quinto autem denario nihil niſi ex Sabaudiæ provinciis proveniret, officiales curiæ, & ipſi ſuam ratam petebant, aſſerentes pro eorum etiam ſuſtentatione eam legem eſſe introductam. Res diu diſputata eſt, & quia graviora incumbebant, indeciſa: dimiſſa fuit & altera diſceptatio eodem ferme tempore, quæ tandem meliorem finem eſt ſortita. Poſtulaverat Felix a patribus, ut quoniam aliunde ex pontificatu, nihil omnino accipiebat ad onera ſupportanda, concederet concilii nomine licere Felici, eccleſiam unam, monaſterium unum, & unum aliud beneficium in provinciis Sabaudiæ tamdiu obtinere, quoad majorem partem agri Romanæ eccleſiæ recuperaret. Diu multumque ſuper hac re diputatum eſt, & tandem non ſine maxima contentione annitentibus amicis conceſſum. Decretum eſt etiam Felicem uti poſſe reſervationibus in XXXI. ſeſſione ſtatutis: & cum multæ querelæ contra ſcriptores literarum apoſtolicarum ob exceſſivas taxas haberentur, actum eſt diu de moderatione, nihil tamen concluſum, cum aſſererent ſe Joannis XXII. taxas non ſuperare. Menſe deinde Octobri literæ allatæ ſunt patribus a rege Alphonſo, qui in ſex regnis ſuis plenam concilio obedientiam exhibebat, pollicebaturque etiam majora, ſi legatus aliquis ad eum mitteretur. Delignatus eſt igitur legatus de latere Joannes Segobienſis, quem appellabant cardinalem ſancti Calixti, per totam Italiam inſulaſque adjacentes, ad manifeſtandam concilii juſtitiam, & veritatem ad procurandam obedientiam Felici, & ad tractandam pacem inter Alphonſum, & Renatum reges. Pridie Kalendas Novembris oratores electi Pragenſis, & Ulrici Roſembergii gubernatoris regni Boemiæ, majoriſque partis hujus regni in generali congregatione Felicem ut Romanum pontificem venerati ſunt, eique plenam obedientiam præſtiterunt: petentes tamen ſuppliciter, ut Ulrico contra hæreticos aſſidue decertanti, atque minus potenti ſuppetias mitteret; ad quos reſponſum, miſſuros patres legatos ad conventum Francofordienſem, rogaturos Cæſarem, & principes ut de pecuniis indulgentiarum Ulrico ſubveniatur: neque multo poſt nuntius epiſcopus Cracovienſis Sbignei, quem Felix cardinalem declaraverat, nomine epiſcopi Felici publice obedientiam præſtitit, egitque gratias pro demandata illi dignitate, quam prius non ſuſcepiſſet: oblatam, ut reipublicæ melius poſſet conſulere. Poſt hæc cum patres pecuniis indigerent, actæ ſunt cauſæ repetundarum contra quæſtores, exactoreſque, ac præfectos ærarii concilii; vocatique ſunt omnes ad cauſam dicendam, reddendamque rationem adminiſtratorum: & paulo poſt cum Soldanus Felicis quoſdam ex patribus conſcriptis carceri mancipaſſet, exorto tumultu civitas interdicta eſt a patribus, quod libertatem concilii non ſervaret, & tandem iiſdem annitentibus concordia ſecuta, Soldanuſque debita pœna mulƈatus.

CXXVI.

ANNO CHRISTI 1442.

CXXVI.

Proviſio eccleſiæ Saltzburgenſis.

PER hæc tempora proviſiones plures eccleſiarum factæ ſunt in pleriſque locis; & vacante eccleſia Saltzburgenſi in Germania divite & nobili, Federicus ejus eccleſiæ decanus a capitulo electus eſt: cujus nomine legatus miſſus, a concilio confirmationem expoſcebat: & cum patres vellent Felicem cum ſuo ſenatu confirmationem decernere, ut in verba Felicis juraret, renuit ille, affirmavitque ſe non ad Felicem, ſed ad concilium miſſum, neque quicquam agere poſſe cum Felice. Diſceptata diu eſt res, & tandem concilii nomine omnia ſunt geſta, & mox circa Idus Januarii pallium Saltzburgenſis electi per Stephanum de Novaria advocatum, & procuratorem petitum, & per cardinalem ſancti Sixti jubente Felice traditum. Principio anni ſubſequentis 1442. graves contentiones habitæ ſunt, inter patres ex privatis cauſis. Joannes Baccleſtein vir primarius, & magna doctrina clarus, præpoſituram eccleſiæ Herbipolenſis a patribus obtinuerat; quamvis Philippus Trevirenſis archiepiſcopus Germanus eamdem ab Eugenio poſt ejus ſuſpenſionem a Baſileenſibus factam antea impetraſſet. Agebat cauſam Joannes contra Philippum in concilio: Felix hortabatur Joannem, ut aliquantiſper differret, quoad res eccleſiæ in Germania componerentur. Magnam eſſe Trevirenſis auctoritatem, & potentiam inter principes electores, eſſeque valde periculoſum tantum virum hoc tempore irritari. At Joannes privata publicis præponens, Felice inſcio non priùs quievit, quam ſententia pro ſe a Vercellenſi epiſcopo ferretur. Tum Joannes, ut jura ſua plenius firmaret, novam proviſionem a concilio ſuper ea re petebat. Hinc acrior contentio, cum multi Joanni faverent, plurimi vero propter ſcandalum rem differendam putarent: deputationes pacis & fidei reſiſtebant, aliæ acriter urgebant ita ut in generali congregatione querelæ, tumultus, ſtrepitus, clamoreſque perſæpe fierent ſupra omnem modeſtiam. Nec minor diſſenſio fuit in cauſa decanatus Oſcenſis, ita ut quidam clamoroſis vocibus ante oculos præſidentis dicere auſus ſit, quod vellet, nolletve, concluderet in ſuam ſententiam: [a] hæc parva fuit contentio in demembratione Orioli oppidi ab eccleſia Carthaginenſi in Hiſpania, & erectione eccleſiæ Oriolenſis in cathedralem inſtante Alphonſo rege, in cujus regno erat Oriolum. Multumque temporis in hujuſmodi contentionibus fruſtra conſumebatur, ita ut plerumque publicæ contentiones privatæ fierent. Interea temporis Felix operam dabat, ut legatus in Italiam quamprimum proficiſceretur. Et Nichodio de Metone, comitatus Niciæ gubernatori, qui forte tunc Baſileæ erat, mandat, ut triremem inſtruat, qua legatus ad Kalendas Martias in Italiam tranſvehi poſſit. Tum factis inſtructionibus per Æneam Senenſem, quem ſecretis præfecerat Felix, pridie Kalendas Februarii, de eis ad quatuor conventus referretur. Sed [b] profecto legati profectio ad Italiam dilata eſt, quod priùs mittenda videbatur ad duces Burgundiæ, Borbonii & Sabaudiæ, qui Nivernis conveniebant.

[a] *Lege*, nec parva. *M.*

[b] *Forte* non eo profecto redundat. *M.*

ANNO CHRISTI 1442.

CXXVII.

Relatio a Tridentino de geſtis in Auſtria.

ALEXANDER Tridentinus præſul, quem cardinalem, & patriarcham Aquilejenſem appellabant, Cæſari ſanguine junctus, illius ſalutandi gratia in Auſtriam profectus eſt: quem Cæſar ſine rubeo pileo venire juſſum honorifice ſuſcepit. Sed cum paulo poſt Julianus cardinalis S. Angeli Eugenii pontificis legatus Cæſarem adiret, reſumpſit pileum etiam Alexander, ne illi cedere videretur; & ut ipſe Tridentinus Baſileam ſcripſit, juſſus eſt intrare ad curiam Cæſaris Julianus ſine inſigniis legationis, quæ ſi prætuliſſet, parati erant nobiles quidam Tridentini cognati ea vi auferre. Et quidam Nicolaus ordinis Minorum monachus his diebus Baſileam venit cum literis Caſimiri Magni, ducis Lituaniæ & Ruſſiæ, cujus nomine Baſileenſi concilio obedientiam ac reverentiam præſtitit. Reddidit quoque literas epiſcopi Vilnenſis ejuſdem provinciæ, in quibus ille profitebatur auctoritatem concilii Baſileenſis, & narrabat Iſidorum abbatem unum ex tribus oratoribus Græcorum, qui Baſileam venerant, ut archiepiſcopum & cardinalem Eugenii nomine legatum in provincia nuper acceſſiſſe; quem ipſe ut talem minime ſuſcipere voluiſſet, quoniam ſciret Eugenium juſte a concilio Baſileenſi damnatum eſſe. Per id tempus eccleſia Curienſis commendata eſt a Felice & patribus Alexandro Tridentino, quoad obtineret poſſeſſionem eccleſiæ Aquilejenſis.

CXXVIII.

Relatio exploratorum de inclinatione principum, erga Eugenium pontificem.

DUM hæc Baſileæ geruntur circa Kalendas Martias archidiaconus Metenſis, & auditor cameræ, qui per patres miſſi fuerant in Germaniam ad explorandos principum animos, revertuntur; renunciant majorem principum partem inclinatam eſſe ad Eugenium, jamque miſſas eſſe ad illum in Italiam conditiones, quibus Eugenium aperte ſint ſuſcepturi. Gravi animo tuliſſe principes, quod Baſileenſes nullum ex nominatis locis pro concilio acceptaverint. Videri ſibi ut quamprimum mittantur legati ad conventum Francofordienſem, cum plena poteſtate omnia agendi, quæ principibus placeant. Quæ ubi renunciata ſunt, omnium animos male affecerunt: fiunt igitur variæ conſultationes, variæque in medium afferuntur ſententiæ. Et cum quidam ex conſultoribus Felici diceret, optimum [c] ſi crebræ legationes ad reges, & principes mitterentur, ut alias ſtatutum fuerat; reſpondit Felix, ſe ſatis gravatum eſſe inutilibus expenſis: legationes quidem multas miſiſſe, ex quibus nullum videret fructum: ſatius ſibi videri, ſi locum pro futuro concilio ipſe quamprimum nominaret, ut principes, qui ad eam rem poteſtatem nullam haberent, præveniret. Paucis poſt diebus, cum Felix patribus in concilio obtuliſſet ſe omnia facturum, quæ concilio viderentur pro pace eccleſiæ, ſalva tamen eccleſiæ auctoritate, viſum eſt mittendos legatos ad Cæſarem de pace tractaturos. Deſignati ſunt legati a Felice Bartholomeus epiſcopus Cornetanus, & Nicolaus Anici, qui ſynodalem epiſtolam ad Cæſarem inſtruendum, & pacem

[c] *Forte*, optimum fore, ſi &c. *M.*

Anno Christi 1442.

pacem ſuadendam deferrent. Hanc epiſtolam concilii nomine prius confecit Panormitanus, quæ quamvis laudata coram eo, tamen non placuit: hortante autem Arelatenſi cardinale Æneas Senenſis, aliam formulam edidit; quæ ab omnibus, & etiam ab ipſo Panormitano probata: In ea narrabantur diſtincte & plane magnifica Baſilienſium geſta, cauſæ diſſenſionum inter patres & Eugenium, Eugenii injuriæ, & contemptus in concilium, aſſiduaque opera ad concilii everſionem; ejus manifeſta, & enormia in eccleſiam peccata, juſtum Baſilienſis concilii judicium contra eum, & canonica neceſſariaque Felicis electio, & hortabatur deinde Cæſarem, ad cognoſcendam amplectendamque concilii juſtitiam, exercendamque adverſariorum iniquam pertinaciam. Demum concilium nihil magis cupere, quam pacem eccleſiæ, ſed eam pacem quæ juſtitiæ, quæ veritati, quæ honeſtati, quæ fidei orthodoxæ adverſaria non eſſet. Conveniendum prius in unam fidem, honorandam Chriſti ſponſam, ſervanda Conſtantienſis ſynodi ſancta decreta, & ſacra Baſilienſis concilii, quod omnes prælati principeſque venerati ſunt, ſalubria inſtituta, mox pacem affuturam ſine aliqua difficultate, Felicem pontificem, patreſque omnia facturos, quæ cum Deo poterunt, ut pax eccleſiæ reddatur. Cum his mandatis profecti ſunt Cornetanus, & Nicolaus amici Nonis Aprilis. Deinde cum fama eſſet Cæſarem Francofordiam ad conventum adventare, actum eſt inter patres de inſigni legatione illuc mittenda. Recuſabant novi cardinales, eam provinciam propter moleſtiam Maguntiæ ſuſceptam, ne cogerentur rurſus habitum dimittere: ſed a firmante Felice, & pleriſque aliis oportere illos ire etiam ſi habitus dimittendi eſſent, pro defenſione veritatis & juſtitiæ concilii, tandem deſignati ſunt legati cardinales Arelatenſis, & Panormitanus, & Joannes Segobienſis cardinales vocati, qui menſe Maii ſecundo Rheno iter accepe-
runt in celebritate pentecoſtes *XII. Kalendas Julii.

*Scribendũ XIII. Kal. Junii, eo quippe anno paſcha Kal. Aprilis.

CXXIX.

SESSIO DECIMA FLORENTINA.

In qua concilium Lateranum tranſfertur.

FLORENTIÆ inter hæc Eugenius decimam ſeſſionem celebrat VI. Kalendas Maii anni ſalutis 1442. in qua aſſerens Zare Jacob magni regis Æthiopiæ, quem presbyterum Joannem vocant, legatum ad concilium œcumenicum orthodoxæ fidei ſuſcipiendæ gratia properare, concilium ipſum, ut majorem auctoritatem etiam ex loco ſuſciperet, Romam approbante ipſo concilio tranſtulit proſequendum in Baſilica Lateranenſi propria, & prima ſede ſummi pontificis XV. die poſt ejus ad urbem reditum. Huic tranſlationi addit, & plures cauſas, loci reverentiam & commoditatem, rerum omnium copiam, tum occaſione componendarum provinciarum eccleſiæ, & pacis & quietis Italiæ ceterarumque regionum procurandæ: quæ omnia Baſileenſes in pejorem partem ſumentes prædicabant Eugenium Romam concilium tranſtuliſſe, ne compelleretur ad aliud concilium in Germania pro voluntate principum celebrandum, quoniam nullo pacto vellet concilium extra Italiam: tum ut oſtenderet ſe ſummum habere imperium ſupra concilium, quod de loco ad locum pro ſuo arbitrio transferret, ut fecerat ex Baſilea Ferrariam, ex Ferraria Florentiam, & inde demum Romam, quæ omnia tenderent ad enervationem auctoritatis eccleſiæ, & conciliorum. Conventus interea Francofordienſis magna principum frequentia celebrabatur: cui Federicus Cæſar præerat, & patres interim Baſileæ divinis ſupplicationibus per omnia templa intendebant, ut res ſuæ proſpere ſuccederent. Felix autem ſtatuit ut dum conventus ille ſederet, nihil Baſileæ de gravioribus cauſis ageretur, ne aliquo modo principum animi poſſint irritari.

Anno Christi 1442.

CXXX.

SESSIO XLIV.

Decreta pro tuitione Baſileenſium.

DUm hæc fiunt non ſine gravi contentione agitur inter patres de ſanciendo decreto pro tuitione conciliarium. Diu diſceptata fuit formula decreti, cum Robertus Adimarus, Volaterranus epiſcopus, a concilio archiepiſcopatum Florentinum obtinuerat, & Rondenenſis epiſcopus, & alii quidam pro defenſione apoſtolicæ auctoritatis ſe opponeret, concluſum tandem eſt decretum ſanciendum, & ſeſſio publica quadrageſimaquarta, habita eſt quinto Idus Auguſti: ſumma decreti hæc fuit. Omnia in favorem, ac defenſionem concilio deſcriptorum deſcribendorumve ſtatuta, ac decreta in ſuperioribus ſeſſionibus firma & rata eſſe, & propterea omnes quoquo modo vexantes conciliares, eorumve ſacerdotia, ac beneficia cujuſcumque qualitatis impetrantes, acceptantes, ſeu occupantes ultra excommunicationis, privationiſque omnium beneficiorum ſuorum cenſuras, decem marcarum auri mulctam incurrere ſingulares perſonas. Collegia vero & univerſitates triginta marcarum: quarum tertiam partem cameræ apoſtolicæ, aliam partem offenſo, tertiam vero loci principi vel magiſtratui: vel ubi hi non fuerint præcipuo fautori & defenſori: Horum beneficiorum collatores, niſi requiſiti a conciliariis intra duos menſes, & XII. dies ejectis occupatoribus conciliares reſtituerint eaſdem pœnas incurrere; & pleraque alia in hanc ſententiam.

CXXXI.

Geſta in Francofordienſi conventu.

BASILEENSES legati interim (ut ad Francofordienſem conventum revertamur) ſexto Kalendas Junii, Francofordiam navibus appulerunt, ſuſceptique ſunt a civibus perbenigne non tamen ut legati apoſtolici, juſſique ſunt inſignia legationis domi dimittere. Eadem die Fedricus Cæſar, Francofordiam ingreſſus eſt cum Maguntino, Colonienſi, Trevirenſi, comite Palatino, & duce Saxoniæ electoribus, & aliis pleriſque principibus. Qui venit Baſileenſes ſibi honoris gratia obviam dari. Poſt aliquot dies Baſileenſes Cæſarem adierunt, redditiſque literis concilii & Felicis, cauſam ſuam Panormitano orante commendant; orantes ut juſtitiam libertatemque eccleſiæ, cujus erat protector, tueri vellet. Cæſar reſpondit, ſe nihil magis cupere, quam eccleſiæ pacem dare: & propterea conventum principum indi-

ANNO CHRISTI 1442.

indixiſſe. Verum oportere eos paucis diebus præſtolari, quoad ex Aquiſgrano, quo ſuſcipiendæ primæ coronæ gratia iturus ſit, revertatur. Interim poſſe Baſileenſes, & adverſarios jura ſua exponere his, quos ipſe ſuo, & principum nomine ad hoc opus conſtituerit; ne in ſuo reditu collitigantes oporteat audire. Arelatenſis cardinalis, ubi Cæſari gratias egit, obtulit ſe comitem itineris Cæſari, aſſerens, ſe ut Arelatenſem archiepiſcopum principem imperii eſſe, pertinereque ad ſe coronam Cæſari imponere, quod prædeceſſor ſuus Arelatenſis alias feciſſet. Poſtridie Eugenii pontificis legati Joannes Carvaial, Nicolaus Cuſa, & Jacobus Ferrarienſis Cæſarem, ut Baſileæ congregatos expelleret, ut ſuſpenſionem tolleret animorum, ut obedientiam reſtitueret Eugenio indubitato pontifici, ubi eum in templo divi Franciſci adjere, poſt redditas literas hortati ſunt, & quem ut Romanum pontificem venerati erant omnes populi, nunc velit eumdem veneretur. Aderat unus ex Baſileenſibus oratoribus cum hæc dicerentur, qui Cæſarem rogabat collegas ſuos prius audiret, quam adverſariis reſponderet. Negabat Carvaial audiendos eſſe damnatos ac ſchiſmaticos: quod ſi vellent audiri, veniret Segobius ille, ut nuper, & monachus cum ſuo habitu, & eis libenter reſponderent. Cæſar vero ubi eis reſpondit ſe ſuper his deliberaturum, poſtridie Aquiſgranum contendit, quem Arelatenſis ſecutus eſt. Conſtituerat Auguſtenſem, & Chimenſem epiſcopos, marchionem de Rothelingen, & Thomam Hiſelbacchium theologum, qui contendentium propoſitiones, & jura audirent, referrentque, & cum his principes alios ſuo quiſque nomine, duos unumve adjunxerant; qui ſtatuta die Baſileenſes primo audirent: ii tribus diebus Panormitano perorante cauſam ſuam egerunt. Panormitanus juris utriuſque peritorum ſui temporis excellentiſſimus explicata primum longa narratione, ſerie rerum, multis argumentationibus, & infinita jurium allegatione conatus eſt probare concilium Baſileæ legitime permanere, Romanum pontificem concilio obedire oportere, neque poſſe illud diſſolvere ſeu transferre, Baſileenſe concilium non eſſe ſua ſponte diſſolutum, nec ab Eugenio potuiſſe diſſolvi; Ferrarienſem congregationem eſſe concilium generale, Eugenium legitime a concilio eſſe privatum pontificali dignitate, & Felicem canonice ſanctèque illi ſubrogatum: oportere Chriſtianos omnes de neceſſitate ſalutis Felici obedire ut Chriſti vicario. Deinde adverſariorum objecta, & libellum quemdam Eugenii, Etiamſi non dubitemus, appellatum, multis rationibus refellere niſus eſt. Auditi ſunt Baſileenſes ſine arbitris per tres dies. Deinde ſunt admiſſi Eugeniani eodem modo: qui Nicolao Cuſa agente, primum aſſeruerunt iniquum fuiſſe damnatos Amedeiſtas audiri; tum explicata ſerie rerum geſtarum, oſtendit Eugenium rite, & neceſſario concilium tranſtuliſſe, conciliumque eam tranſlationem per decretum præſidentium, & ſuorum ſequacium, apud quos poteſtas remanſerat, eligendi locum ſtatuiſſe; judicium contra Eugenium injuſtum fuiſſe, criminationes omnes falſas, electum Baſileenſem, electoreſque inhabiles, Baſileæ nullum concilium eſſe, Florentinum concilium œcumenicum eſſe & ſanctum, Baſileenſis fructum ſchiſma, diviſionem, & abominationem in eccleſia Dei: Florentinæ ſynodi Græcorum, Armeniorum, Jacobitarum, Hiberorum unionem & converſionem. Proinde ejiciendos Baſileenſes cum ſuo idolo, relegandoſque in ultimas terras, & Eugenium ſummum ſanctumque pontificem, ut Chriſti verum vicarium, venerandum adorandumque: neque aures dandas Baſileenſium ſermoni, qui fumus eſſet caligine plenus oculos ſtolidorum obtenebrans, nihil in ſe habens veritatis. Has contendentium contradictiones, auditores in ſcriptis petierunt, ut fidelius pleniuſque Cæſari, & principibus omnia poſſent referre: quod & factum eſt. Audierunt Baſileenſes legati quinque ex principibus electoribus conjuraſſe, ut Eugenio certis legibus omnino obedientia redderetur. Quare ut huic rei obviarent, ſummo ſtudio curarunt ab eis audiri, quod numquam conſequi potuerunt, qui etiam audita relatione dictorum a contendentibus magis urgebant, ut Eugenius ſuſciperetur. Voluit Cæſar leges illas cognoſcere, utque alii principes & prælati eas examinarent, quas ut Baſileenſes etiam cognoverunt, Cæſarem adeuntes magnis execrationibus damnabant, orabantque, ut nullo pacto admitterentur. Res in ſenatu principum diſcuſſa prætermiſſa eſt, ſed poſt multas diſputationes multaque conſilia tandem Cæſar de conſilio principum ſtatuit aliud concilium indubitatum eſſe celebrandum, mittendos eſſe nuncios ſuper ea re Baſileam ad patres, & Florentiam ad Eugenium pontificem. Interim Germanis in ſua ſuſpenſione animorum manendum: quæ cum Baſileenſes legati audiſſent: conquerebantur quod Cæſar, & principes, factioſi viderentur, non indifferentes, cum nuncios ad Eugenium, non autem ad Felicem mittere ſtatuiſſent. Cæſar placatis Baſileenſibus, dicens ſe æqua lance rem tractaturum, illos remiſit. Qui Baſileam reverſi Kalendas Septembris, patribus retulerunt quæ Francofortiæ geſta erant.

ANNO CHRISTI 1442.

CXXXII.

Decreta in conventu Francofordienſi.

CÆSAR vero ut pax interim in provincia ſervaretur, publico edicto vetuit quempiam in ſuis beneficiis occaſione ſchiſmatis quoquo modo vexari, ſed unumquemque in ſua poſſeſſione eſſe defendendum: contra facientes ut hoſtes reipublicæ habendos. Tum volentibus principibus leges compoſitæ ſunt, quæ Eugenio pontifici pro pace offerrentur, dataque regula, quam legati Eugenium, & alios adituri ſervarent in hunc ferme modum: legati Cæſaris & principum Trident omnes convenient ad feſtivitatem S. Galli, venerabuntur Eugenium cum ad eum pervenerint; ut Romanum pontificem, excuſabunt Cæſarem & principes, cauſamque explicabunt, cur tandiu in neutralitate perſeveravgrint. Deinde dicent Cæſaris & principum ſententiam eſſe, non poſſe melius dari pacem eccleſiæ, quam per indubitatum generale concilium. Proinde orare ſanctitatem ſuam, velit generale concilium indicere in uno ex his locis Ratisbonæ, Treviri, Meti, Auguſtæ, Conſtantiæ, & ſi malit Tridenti, quod intra annum celebretur. Quod ſi rex Franciæ inſtabit in Galliis celebrandum fore, ſuadeant pon-

ANNO CHRISTI 1442.

pontifici convenientius fieri in Germania, ubi pax eſt & quies; decereque, ut ubi ſciſſio facta eſt, ibi fiat unio. Modum procedendi in concilio, ipſi concilio eſſe relinquendum. Quod ſi pontifex nolit concilium indicere, concedat Cæſari, ut jure advocatiæ concilium poſſit convocare: ſi pontifex de criminationibus ſibi aſcriptis apud legatos ſe excuſet, neque admittatur, neque reſpuatur excuſatio, apud pontificem non expectent ſupra menſem: & reſponſum pontificis in ſcriptis referant. Jurabunt legati antequam proficiſcantur nihil omnino a pontifice ſe petituros, aut acceptaturos etiam ultro oblatum, non ſacerdotia, non dignitates, non gratias aliquas: idem apud concilium Baſileenſe facient. Felici autem non exhibebunt reverentiam, ut pontifici, ſed per intermedias perſonas ſecum agent. Referant deinde omnia legati Cæſari, & principibus qui ad feſtum purificationis Nurimbergæ convenient, & deliberabunt. Hæc acta ſunt in magno conventu Francofordienſi a Cæſare & principibus, & alia dicta Nurimbergæ indicta.

CXXXIII.

Legatio Cæſaris ad Baſileenſes.

HÆC ubi Baſileæ per legatos, qui redierant, innotuere, non parvo mœrore afficiebantur patres, cum putaſſent principes, facile potuiſſe adduci in ſuam ſententiam. Deſignavit Cæſar Silveſtrum Chimenſem, Thomam Haſelbachium, & alios ſuo & principum nomine legatos Baſileæ. Et ipſe 18. Kalendas Octobris Baſileam appropinquans, quamvis a cardinalibus, & multis ex patribus, qui obviam proceſſerunt, rogaretur, ut urbem intraret, recuſavit; rogavitque, ut ſuos legatos exauditent. Qui patribus expoſuerunt, Cæſarem, & principes rogare, ut pro pace, & quiete univerſalis eccleſiæ, vellent vota ſua conferre, ut modis congruis generale indubitatum concilium intra annum congregaretur in loco ſuæ majeſtati & principibus grato, & rebus gerendis accommodo: ſuper hac petitione diu multumque diſceptatum eſt, coram Felice, & coram patribus, multæque difficultates demonſtratæ. Et cum tandem de transferendo concilio convenirent, magnæ tamen contentiones habebantur de modo rerum gerendarum. Videbatur multis nihil reſpondendum antequam Cæſar urbem intraret, illeque non prius urbem ingreſſurum ſe dicebat, niſi prius reſponderetur. Magna moleſtia acceperant Felix & patres, principes quoſdam, & ipſum etiam Cæſarem, Eugenio ſcribere tanquam Romano pontifici. Conquerebantur non ſervari ab eis æquitatem, quam promiſerant, cum Felicem non appellarent: pontificem, neque eum venerarentur, ſed neque miſerint ad eum legatos: videri illos publice profiteri Baſileenſe concilium injuſtum eſſe, & Eugenium non recte privatum. Quæ cum apud Cæſarem Baſileenſium nuntii conquererentur, reſponſum eſt per Gaſparem Silichium, Cæſarem promptiſſimum eſſe ad pacem procurandam: ſed quę de nominatione Eugenii dicerent, immutari non poſſe, cum per conventum Francofordienſem ſtatutum ita ſit. Poſt multas tandem conſultationes, contentioneſque, tandem ex communi patrum decreto, Cæſaris legatis in hanc ſententiam reſponſum eſt, ſanctam ſynodum Baſileenſem, quamvis Baſilee legitime congregata, nullibi majori commoditate ſecuritateque eſſe poſſit, ſitque patribus valde periculoſum & grave locum mutare, tamen pacis deſiderio, utque Cæſari & principibus gratificetur, paratum eſſe ad locum ejuſdem nationis, rebus gerendis accommodum, ac regię majeſtati gratum ſua propria auctoritate modis congruis ſeipſam transferre, ſi ſecuritates opportunæ ordinentur. Rogare Cęſarem ut ipſe concilio interſit, vel aliquem ex principibus ſuo loco ſubſtituat; qui auctoritate & potentia concilium tueatur. Hortatur reges & principes, ut per ſe vel legatos conveniant. Prælatos & alios, quos conciliis intereſſe oportet, illuc mittant: utque tanti labores irriti non ſint. Promittat imperator, & principes futuro concilio integre parituros, ſuſcepturos, ſervaturoſque omnia ejus decreta, etiamſi non eo venerint adverſarii, Baſileenſes loca pro concilio futuro nominaturos rebus gerendis accommoda, ex quibus Cęſar pro ſuo arbitrio unum eliget; quem patres habitis ſecuritatibus opportunis decreto ſolenni firmabunt, tempore conveniente illuc ſe transferent. His peractis Cæſar tertio Idus Novembris, Baſileam ſolenni pompa ingreditur, quem honoris gratia patres omnes, & cardinales Felicis deduxerunt: Arelatenſis, & Tridentinus Cæſari utrimque aſſiſtebant, ceteri cardinales præcedebant: ſequebantur dux Brunſvicenſis, & comes Gebennarum, deinde prælati. Petierunt primo cathedralem eccleſiam, ubi facta oratione ad prætorium acceſſit. Poſtridie a cardinalibus, ac primoribus patrum domi viſitatus eſt, multaque ab eis audivit, ut eccleſiæ auctoritatem, & juſtitiam tueri vellet. Altero deinde die ipſe Felicem viſitare ſtatuit, ita tamen ut eum adorare ut papam non videretur: ſub crepuſculo igitur veſpertino cum paucis Felicis domum nudo capite adiit, & in camera quam papalem appellant, ſubſtitit cum ſuis: illuc e cubiculo egreſſus Felix cum novem ſuis cardinalibus præcedente cruce advenit. Erat indutus Felix magna chlamyde purpurea albis aimerinis pellibus ſubſtrata; quem Cæſar modeſta reverentia excepit, & per epiſcopum Chimenſem ſe excuſavit, quod non exhiberet ei reverentiam, Romano pontifici debitam, ut paci aptior eſſet. Hortatuſque eſt Felicem, & ſuos cardinales, ut ad pacem eccleſiæ dandam omnino ſe diſponerent, quam ipſe totis viribus proſequeretur: cum tamen Chimenſis, ne illum pontificalibus titulis unquam appellaret, clementem benignitatem tuam dicebat, non ſanctitatem aut beatitudinem. Felix autem pontificalibus verbis uſus benigne Cæſari reſpondens, egit ei gratias pro viſitatione, aſſerens ſe omnia in partem accipere meliorem, & ſe cardinaleſque ſuos ad pacem eccleſiæ paratiſſimos eſſe. Se autem non acceptiſſe pontificatum ambitionis gratia, quoniam omnibus rebus abundaret, ſed ut eccleſiam Dei afflictam conſolaretur. Proinde orare Cæſarem, ut juſtitiam, & auctoritatem eccleſiæ pro officio ſuo omni ſtudio tueretur. Multis præterea hinc inde dictis Cæſar domum rediit, & inde ſequenti die Baſilea diſceſſit.

ANNO CHRISTI 1442.

ANNO CHRISTI 1442.

CXXXIV.

Felix antipapa Lauſanam petiit.

PAUCIS poſt diebus, & Felix ipſe valetudinis gratia, ut ajebant, diſcedens, Lauſanam rediit cum parte cardinalium ſuorum, atque aliorum officialium, majorem autem partem Baſileæ dimiſit, pollicitus tranſacta hyeme, ſe ad concilium rediturum. Convenitque tandem per hoc tempus inter Felicem, & cardinales de quinto denario poſt multas & varias diſceptationes. Ex Scotia inter hæc afferuntur literæ menſe Octobri, in quibus Jacobus comes de Dongliis, concilio ſe parere profitebatur, mittebatque nuntium ſuum Guillelmum archidiaconum Tindaliæ, qui patribus nunciaret, regni Scotiæ prælatos opera quorumdam epiſcoporum ab Eugenio poſt privationem ſuam promotorum, provincialem ſynodum celebraſſe, damnaſſeque, & excommunicaſſe Baſileenſes, & Felicem, privaſſeque omnes illis adhærentes omni ſacerdotio & dignitate, & præſertim filium ſuum epiſcopum Aberdonenſem, qui eam eccleſiam a concilio, & a Felice obtinuiſſet; ſe vero cum ſuis reſtitiſſe, quantum potuiſſet, orare patres, ut auxilio ſint, mittantque ſuos nuncios cum cenſuris, & literis defenſionis. Decembri menſe Ferdinandus dux Calabriæ, Alphonſi regis Aragonum filius nuncium Baſileam miſit, qui ſuo nomine obedientiam, reverentiamque concilio exhiberet, in omnibus quæ patri ſuo contraria non eſſent: ſed cum nuncius illum ducem Calabriæ appellaſſet, Raymondus epiſcopus Siſtericenſis, nomine Renati regis proteſtatus eſt illum non eſſe ducem Calabriæ, quoniam regnum Neapolitanum ſpectaret ad Renatum, non autem ad Alphonſum occupatorem, & ducatus Calabriæ, ad Joannem Renati Filium; Ferdinandum ſpurium eſſe, & nihil ad eum de regno Siciliæ. Hæc redarguit Panormitanus, multumque accuſans Siſtericenſem, quod ſine mandato Renati ea faceret, quæ facere non poſſet: præterea quod impugnaret Alphonſum, & filium concilii fautores, & tueretur adverſarii amicum. Poſthæc v. Kalendas Januarias, Thomas Reatinus, nomine Franciſci Sfortiæ, fortiſſimi exercitus clariſſimi imperatoris Baſileam venit, qui primo fuerat Lauſanæ cum Felice. Hic cum coram patribus multa in Eugenium invectus eſſet, tandem quatuor Franciſci nomine pollicebatur; quod urbem Romam & eccleſiæ provincias intra duos menſes recuperaret, Felicique aſſignaret. Quod ipſum Eugenium captivum traderet in manus Felicis. Quod confœderatæ ſociæque Italiæ civitates Venetiæ, Florentia, & Genua, obedientiam Felici præſtarent, & tandem poſt menſem Junii, bellum inferret cuicumque Felix imperaſſet, & contra ſocias civitates, quibus uſque ad illud tempus tantum eſſet obnoxius: Interim vero aliis quibuſcumque. Petere autem eadem privilegia ſibi confirmari, quæ Eugenius ſibi quondam conceſſiſſet, ut vexillifer eccleſiæ Romanæ eſſet, ut ſtipendium XIII. millium aureorum ſuſciperet ſingulo quoque menſe pro quatuor millibus equitum, & mille peditibus; ut Tudertum, Aſſiſium, Tuſcanella, & alia tria oppida ſibi confirmarentur. Fidejuſſores promiſſorum pollicebatur mercatores Gehennæ commorantes: Hinc facta eſt magna ſpes patribus, & Felici ſei bene agerendæ, ita ut parum deinde curarent conventum Nurimbergenſem.

ANNO CHRISTI 1442.

CXXXV.

Contentio de privatis cauſis.

PER hoc tempus cauſæ nonnullæ privatæ actæ ſunt, non ſine magna patrum contentione. Curienſis epiſcopus translatus fuerat ad eccleſiam Conſtantienſem, reſervata ſibi priori eccleſia Curienſi. Patres concilii Curienſem eccleſiam commendaverant Tridentino, quoad Aquileienſis eccleſiæ poſſeſſionem conſequeretur. Aquileienſis igitur Conſtantienſem impugnabat, qui nullo modo ceſſurus videbatur. Quidam ex principibus hortabatur patres, ne quid ſtatuerent contra Conſtantienſem, quoniam eſſet contra principum unionem. Erat & altera contentio Ioannis Baccheiſtein pro Herbipolenſi præpoſitura, qui nullo modo induci poterat ad differendum judicium, quamvis Arelatenſis, & primores ex patribus id magna cura ſuaderent. Aderat tempus mittendi legationem ad conventum Nurimbergenſem, multæ difficultates in ea ortæ ſunt. Primum de numero & qualitate legatorum, tum de commiſſione, poſtremo de viatico. Tandem convenerunt, ut Aquileienſis cum poteſtate legati de latere iret, & alii nonnulli ad Cæſarem, reges Poloniæ, Hungariæ, Bohemiæ, duces Auſtriæ, & alios principes pleroſque. Erat Aquilejenſis patruus Cæſaris, & regis Poloniæ: curabatque, quoniam etiam id regnum putaret ad eum pertinere; cujus partem poſſidebat, quod non eſt admiſſum: cum dicerent patres extare Ladislaum, poſtumum Alberti regis filium, quamvis infantem. Viaticum Felix ipſe ſupplevit: agitata eſt & alia contentio inter patres, ut præſidentes concilii, non unus tantum eſſet, ſed quatuor, ex qualibet natione unus: quod annitente Felice, ac Arelatenſi cardinali admiſſum non eſt, maxime cum intelligerent duos pro natione Italica & Hiſpanica, futuros ex dictione regis Aragonum, & Iacobus Sirif Trevirenſis epiſcopus, circa Idus Martias anni hujus 1443. Felicem Lauſanam adiit, multaque illi pollicitus eſt: ita ut bonam ſpem omnes de ea re concepiſſent.

CXXXVI.

Dilatio diætæ Nurimbergenſis, & Eugenii pontificis reſponſum legatis Cæſaris.

VENERAT tempus præſcriptum conventus Nurimbergenſis, nonnulli oratores Cæſaris, & principum illic convenientes, ſtatuerunt aliam generalem dictam poſt ſex menſes celebrandam per Cæſarem, & principes; cum tunc a contendentibus reſponſa non haberent regi accommoda, & eſſet Cæſar occupatus adeundæ tutelæ patruelis Ladislai gratia, huic rei non poſſet intendere. Eugenius autem legatis Cæſaris poſt multas conſultationes, de concilio patrum in hanc ſententiam reſponderat. Mirari ſe Cæſarem, & principes petere generale concilium indubitatum celebrari, cum ipſe ſacram œcumenicam ſynodum auctoritate apoſtolica, & omnium patriarcharum orbis Chriſtiani inſtitutam celebret, mirabilium rerum effectricem, quam ſi in dubium revocare velint, nihil aliud eſſe quam fidem

Anno Christi 1443.

fidem catholicam oppugnare, & Dei ordinationi reſiſtere. Optare ſi qui tali errore tenerentur, ratione inſtruantur, rejectiſque ſtultis ac perfidis Baſileenſium dogmatibus doctrinam apoſtolicæ ſedis, quam Chriſtus fidei matrem & magiſtram inſtituit, ſuſciperent. Poſſe igitur in ea ſynodo magno prælatorum numero congregata recte conſuli & commode ſi quid reſtat, & dubia aperiri ſi qua ſint. Tamen ut Cæſari & principibus morem gerat quam primum Romæ fuerit, ubi apud Lateranum generale concilium tranſtulerat, convocaturum prælatos majori numero, tractaturumque cum eis an expediat aliud concilium celebrari, & qui admittendi, quive repellendi ſint in eo concilio, & quo ordine res gerendæ ut perniciosis violentiis, quæ noſtro tempore emerſerunt, obvietur. Miſſurum ſe tamen ſuos legatos, qui de iis cum Cæſare, & principibus agant, quamquam non videat, quid cum eis recte agi poſſit, niſi animi ſuſpenſionem depoſuerint, quam Chriſti fides ignorat, revertanturque ad priſtinam apoſticæ ſedis reverentiam, qua una re pacem eccleſiæ darent; quod ſi fecerint, concurrentibus aliis regibus & principibus, qui in tentationibus ſolidi permanſerunt, libenter ſe aliud concilium celebraturum.

CXXXVII.

Cauſa privatæ.

Hoc anno 1443. pauca digna memoria acta ſunt, cum Felix a concilio procul eſſet. Propter quod multum priſtinæ auctoritatis amiſſum videbatur. Cauſæ privatæ quamplures ſunt agitatæ ſumma nonnunquam contentione, inter quas præcipuæ fuere, cauſa præpoſituræ Herbipolenſis, de qua ſupradictum; cauſa ſpolii contra Nicolaum de Mentone, & cauſa Philippi Hybernici ſuper revocatione ſententiæ contra eum latæ in Romana curia per cardinalem Firmanum. Majo menſe literæ ex Britannia allatæ ſunt a Franciſco duce, qui ſpem faciebat, ſi mitteret in provinciam legationem, coacturum clerum ſuum, & deliberaturum ſuper rebus eccleſiæ. Quod Baſileenſes impigre fecerunt, & Felix multum conquerebatur, quod cum patres cenſuiſſent ante ſuam electionem per ſeipſos inſignes legationes mittere, nunc nihil facerent: ſe autem filiorum ſuorum hæreditatem conſumpſiſſe: & cum rogaretur, ut Baſileam rediret, auctoritatis augendæ cauſa, reſpondit experientia didiciſſe longe ſe melius rempublicam Lauſanæ gerere, quam Baſileæ: quoniam multi illum Lauſanam adirent, qui Baſileam non venirent.

CXXXVIII

Damnatio quarumdam aſſertionum mendicantium.

Philippus Hybernicus, cum obtinere a patribus non poſſet ſententiæ articulorum damnatorum revocationem inſtare cœpit, ut regiſtrarentur literæ quædam decretæ a concilio pridie Idus Februarii anni 1444. quæ mendicantium aſſertiones quaſdam damnabant, ut omnibus exemplum poſſet exhiberi, quod poſt multas contradictiones mendicantium, tandem conceſſum eſt, ſententia ſynodalis decreti erat

A hujuſmodi. Aſſertionem mendicantium, qui ajunt parochianos non teneri de jure dominicis diebus & ſolemnibus miſſas in propriis parochialibus eccleſiis audire, ſed ubi pro eorum devotione maluerint, prætermiſſis ſuis parochiis, & hanc libertatem non poſſe eis adimi a ſynodalibus conſtitutionibus: quodque parochiani ſuis curatis illis diebus non tenentur ad oblationem faciendam, ſed in voluntate dantis ſit, cui velit ea dare: falſam eſſe. Eodem modo falſas eſſe, etiam has eorum aſſertiones: Obnoxium quavis cauſa faciendi miſſas celebrari pro vivis & defunctis, non ſatisfacere debito ſuo, ſi per curatum ſacerdotem id fieri curet, quoniam ratione curæ ad id ſit obligatus. Decimarum ſolutionem, & ſi de præcepto ſit, non tamen de præcepto eſſe cui ſit ſolvenda, liberum igitur eſſe omnibus cui velint eas ſolvere, vel in opera pietatis, pro arbitrio impendere: morientes in habitu & profeſſione ordinis Minorum ultra annum non paſſuros in pœnis purgatorii: quoniam beatus Franciſcus ex divino privilegio quotannis ad purgatorium deſcendat, profeſſoreſque omnes ſui ordinis deducat ſecum ad cœlum. Fratres mendicantes etiam non præſentatos ordinariis omnium confeſſiones poſſe audire, illoſque qui apud eos ſint confeſſi, non obligari etiam ſemel in anno confiteri proprio ſacerdoti, nec petere confitendi veniam. Epiſcopos diœceſanos etiam in ſuis ſynodis non poſſe ſibi reſervare abſolutiones aliquorum criminum, præter caſus in jure expreſſos. Has omnes opiniones ſancta ſynodus per ſuas literas damnat, declaratque eſſe erroneas, quæ maxime prædicabantur a mendicantibus in Taurinenſi & Aſtenſi diœceſibus.

Anno Christi 1444.

CXXXIX.

Varia geſta Baſileenſium.

Mense Junio hujus anni actum eſt per patres ſumma diligentia de pace inter Suicenſes, & Turegienſes; & demum approbata eſt forma novi officii viſitationis beatæ Mariæ, quam ex multis Thomas de Corcellis compoſuit. Sequenti menſe duces Stetenenſis & Pomeraniæ per literas & nuncios obedientiam exhibuerunt Baſileenſibus, & Felici; & patres literas complures hinc inde acceperunt, varia afferentes. Erant qui ſcriberent Ludovicum patriarcham Aquilejenſem Eugenii nomine cum Alphonſo rege apud Terracinam conveniſſe, ut eum Eugenio reconciliaret; Tridentinas autem, quem cardinalem & patriarcham appellabant, legatus ad Cæſarem miſſus, multa ſcripſit ex Vienna affirmans ſe apud Cæſarem & alios ſemper uſum fuiſſe inſigniis, & auctoritate legationis. Et quod Julianus cardinalis qui illuc venerat, ut Eugenii legatus, non fuiſſet permiſſus uti inſignis, qui latebat, neque audebat in publicum exire, ab omnibuſque reputaretur ut hæreſiarcha, & quod inter alios Joannes Trunt, & Æneas Senenſis graviter contra eum diſputaſſent, & multa hujuſmodi.

ANNO CHRISTI 1444.

CXL.

Cæſar hortatur principes ad conſentiendum novo concilio.

FRIDERICUS autem Cæſar ut vidit deſiderio ſuo non ſatisfieri, neque ab Eugenio, neque a Baſileenſibus, literas ad reges & principes dedit Kalendis Junii datas, in quibus hortabatur omnes, ut conſentirent celebrationi generalis concilii, quod ipſe exemplo Conſtantini, Marciani, Valentiniani, Theodoſii, & aliorum catholicorum Cæſarum, ad ſchiſma tollendum, de eorumdem conſilio indicere ſtatuerat. Rogabat omnes, ut legatos mitterent ad conventum Nurimbergæ indictum ad ſancti Martini celebritatem, conſulturos de modo & ordine convocandi concilii. Vacaverat Friſingenſis eccleſia Auguſto menſe. Cæſar patres rogat ut eam Henrico Slicho ſecretarii ſui germano concedant. Conſueviſſe Romanos pontifices ſemper de ea eccleſia pro voluntate ducum Auſtriæ providere, cujus agri & oppida ſint ſub eorum imperio. Paulo poſt electio ſuper ea eccleſia in perſonam Joannis cardinalis, ut ajebant, ſancti Martini, qui canonicus & præpoſitus illi erat, patribus præſentatur. Fit igitur patrum divilio, cum illi ſuo cardinali, alii Cæſari morem gerendum putarent. Ii juſtitiam & ſynodalis decreta ſervanda ajebant, confirmandamque electionem, illi in tanta univerſalis eccleſiæ neceſſitate Cæſarem, qui multum conferre poteſt ad utilitatem eccleſiæ, non exaſperandum, curandumque ne quod a patribus denegatur, petatur ab alio qui libenter concedat. Diſceptatum eſt de hac re per multum tempus, annitente maxime Arelatenſi, ut Cæſari gratificaretur, vel ſaltem differretur res. Impellente tamen multitudine confirmatio decreta eſt: & deinde repertum eſt Henricum proviſionem habuiſſe ab Eugenio pridie quam electio fieret de Joanne, quo jure ſe defendens Henricus eccleſiæ illius oppida, & jura, quæ erant in Auſtria poſſidebat. Joannes autem favore Alberti Bavariæ ducis Monachii, cujus erat conſanguineus, eccleſiam ipſam tenebat. Antonius de Roſellis jureconſultiſſimus ſui temporis multa pro jure Henrici ſcriplit.

CXLI.

Leges concordiæ inter Alphonſum & Felicem: Item leges concordiæ inter Alphonſum & Eugenium.

ALPHONSUS interea rex Ludovicum Caſculam ad Felicem miſerat cum literis IV. Idus Aprilis Neapoli datis, ut certis legibus cum Felice conveniret. Eæ ferme erant hujuſmodi: Adoptionem Joannæ reginæ de Alphonſo in filium factam confirmet: feudum regni Siciliæ citra Pharum ſub formula per Alphonſum mittenda concedat: Pecunias omnes, de quibus convenerat, exolvat, cum obedientia Alphonſi nomine exhibebitur: Patrimonium beati Petri, agrum omnem eccleſiæ recuperabit Alphonſus, perpetuoque & ipſe & Ferdinandus filius ea defendent tuebunturque, ut eccleſiæ Romanæ protectores, & defenſores. Terracinam accipiet Alphonſus pro trecentis millibus aureis nomine pœnæ, quem incurrerat Eugenius, ob inducias contra ſe violatas per patriarcham Alexandrinum. Alphonſus his completis nomine ſuo & fratrum ſuorum obedientiam Felici præſtabit. Prælatos e regnis ſuis magno numero ad concilium mittet ubicumque fuerit pro tuitione ſynodi Baſileenſis & Felicis, procurabitque quantum in eo erit ut idem faciat rex Hiſpaniarum & dux Mediolanenſis. Rex ex proventibus provinciarum eccleſiæ tertiam partem Felici, tertiam cardinalibus ejus concedet, reliquum ſibi reſervabit, deductis tamen prius expenſis in illis recuperandis factis. Licere tamen regi, antequam hæc concludantur, immutare quæ voluerit, & etiam cum alio rem ſuam agere. Et per idem tempus Aquilejenſis patriarcha cum literis Eugenii Senis datis pridie Idus ejuſdem anni Teracinam ad regem contendit; qui tandem cum rege convenit. Et pridie Idus Junii his ferme legibus concordia facta eſt. Inter Eugenium papam & Alphonſum regem pax perpetua eſto, injuriarum inimicitiarumque omnium oblivio. Rex Eugenium ut ſummum & verum pontificem adorato; neque permittito illum clam palamve offendi. Eadem ſit lex cum cardinalibus, populis, ſubditis ſequentibuſque Eugenium. Rex ſi quid contra libertatem eccleſiaſticam vel ipſum Eugenium jam ſtatuerat in ſuis regnis, id omne revocato. Annonam commeatuſque omnis generis libere ut importentur Romæ permittito & curato. Eugenius regem ſuoſque minime offendito, illumque a cenſuris omnibus & pœnis abſolvito per ſe vel per legatum. De regno Siciliæ citra Pharum inveſtito ſecundum formam per Romanos pontifices ſervari conſuetam cum clauſula, non obſtante, quod vi illud occupaverit. Illumque regni corona donato. Beneventanam & Terracinam urbes permittito Alphonſo nomine perpetui vicariatus ſub cenſu duorum accipitrum. Abſolvitoque regem ab omni pecuniarum ſumma, quam deberet apoſtolicæ cameræ ex quacumque cauſa. His perfectis, Alphonſus in verba Eugenii jurato: Præſtato illi homagium: Reſtituitoque eccleſiæ Romanæ oppida, Civitatem ducalem, ſancti Felicis, Freſolenſem, & alia quæ occupat. Mittito contra Turcas triremes ſex, ſex menſibus regiis ſumptibus militaturas. Item mittito contra Franciſcum Sforziam ad recuperandam marchiam Anconitanam & alia eccleſiæ loca equitum quatuor millia, & mille pedites; quibus Eugenius ducem pro ſuo arbitrio conſtituet. Quæ omnia intra terminum trium menſium per Eugenium componenda erunt. Non ſervanti conventa mulcta erat ducentorum millium aureorum, & tamen omnia firma eſſe oportere. Hæc ut Eugenio relata, mox approbata firmataque ſunt. Et Alphonſus ſexto die poſt conditionum concordiæ deſcriptionem ad XII. Kalend. Julias, ut cognovit Eugenium omnia confirmaſſe, literis ſuis per omnes regnorum ſuorum provincias teſtificatus eſt ſe poſt longam conſultationem, cum in rebus eccleſiæ dubius admodum fuiſſet, revelante divina gratia cognoviſſe Eugenium eſſe ſummum & verum Romanum pontificem ac Chriſti indubitatum vicarium, illumque & non alium pro tali eſſe adorandum. Tum leges, editaque omnia in ſuis regnis contra Eugenium & pro concilio Baſileenſi contra ejus voluntatem irrita eſſe, & omnino revocata; licereque unicuique Roma-

ANNO CHRISTI 1443.

Romanam curiam adire. Hoc edicto publicato Eugenius paulo poſt regem ſupplicantem abſolvit, atque reſtituit in priſtinum ſtatum omnes cujaſcumque ordinis & ſtatus qui Baſileenſibus auſcultantes & regi contra apoſtolica ſua mandata faviſſent, utique ad Kalend. Julii anni præſentis, & per duos menſes proxime ſequentes, vetuitque quæ hoc tempore egiſſent eis in judicio vel extra quoquomodo impingi. Quoad beneficia eccleſiaſtica, voluit hoc intelligi pro his, qui poſt Kalendas Julias Baſileæ remanſiſſent vel Baſileenſibus adhæreſcent, neque ullo pacto comprehendi in hac liberatione qui ab Amedæo cardinales ſunt prophanati, quibus ſi id mererentur, & humiliter veniam poſtularent, alio modo provideretur.

CXLII.

Alphonſus regni ſui legatos ex Baſilea avocat.

APERUIT hæc omnia Alphonſus clam ſuis literis Panormitano, Dertuſenſi & Vicenti cardinalibus Felicis; monens eos ut ſi cuperent rem gratam regi facere, diſcederent quamprimum Baſilea, & in Italiam vel ad ſuas eccleſias proficiſcerentur. Non poſſe hoc tempore eos quicquam agere regi acceptius. Proinde ſecundas literas non expectarent. Erant hi tres regis ſubditi, & in ejus regnis poſſidebant beneficia. Qui cognita regis voluntate poſt multas conſultationes lamentationeſque cum ſuis collegis, aſſerentes ſe in fide concilii, & Felicis ſemper manſuros, & nunquam adoraturos Eugenium; defenſuroſque auctoritatem ſacrorum conciliorum ac profeſſam doctrinam. Tandem pridie Nonas Auguſti e Baſilea diſceſſerunt: Panormitanus dimiſſis inſignibus cardinalibus Italiam petiit. Reliqui ad eccleſias ſuas reverſi ſunt. Hos mox ſunt ſecuti reliqui fere omnes, qui ex regnis Alphonſi Baſileæ erant. Grave per hoc tempus exortum eſt bellum inter Auſtriæ principes & Baſileenſes cives & eorum ſocios, quod tandem patres ſumma diligentia & labore compreſſerunt. Appetebat tempus indicti conventus Nurimbergæ; in quo Cæſarem cum principibus & regum legatis ſtatuere oportebat de modo concilii convocandi. Ad hunc conventum poſt multas deliberationes tandem a Felice deſignati Lauſanenſis epiſcopus vicecamerarius & epiſcopus Taurinenſis auditor cameræ, & alii nonnulli, qui acceptis mandatis a patribus Nurimbergam profecti Cæſaris & principum legatos tantum invenerunt, qui aſſerentes principes hoc tempore occupatos eſſe, conventum ad ſancti Georgii feſtum diſtulerunt. Interim Alphonſus rex, Veneti, Florentini & Senenſes, & reliqui ex Italia Cæſari literis ſuadere conantur, ut concilium Lateranenſe celebrari permittat, illucque jubeat ire prælatos.

CXLIII.

Creatio novorum cardinalium a Felice.

DUXERAT ſecum Felix cum Baſilea diſceſſit quatuor ſuos cardinales, Aquilejenſem, ſancti Sixti, ſancti Marcelli, & de Varambone. Horum duo mortui nuper erant, ſancti Sixti & ſancti Marcelli: Aquilejenſis apud Cæſarem Viennam diverterat, unicus tantum aderat Felici. Igitur inſtabat Felix apud patres, ne ſolus omnino videretur, utque ſacra publice poſſet celebrare, decretum pro celebratione, & creationem cardinalium pro ea vice relaxarent, permitterentque, ut quinque cardinales deligeret. Acta eſt hæc res magna patrum contentione, & tandem poſt multos dies relaxatum decretum. Et Felix cardinales quidem quinque creavit, ſed duos tantum publicavit, Joannem Tarantaſienſem, & Ludovicum Vicenſem præſules Aprili menſe anni ſequentis: & cum patres multis exhortationibus inſtatent, ut Felix Baſileam rediret, quod a principio pollicitus erat, tamen auditis ejus argumentationibus, quibus oſtendebat ſatius eſſe morari Gebennis quam Baſileæ, deſtiterunt; & maxime cum bella in ea regione recrudeſcerent. Hæc acta ſunt ad annum quadrageſimum tertium ſupra mille & quadringentos. Cetera non habentur

ANNO CHRISTI 1443.

CXLIV.

Finis concilii Baſileenſis narrationis.

QUÆ hactenus de rebus geſtis Baſileenſis ſynodi perſcripſimus ex longa hiſtoria, & maximis duobus codicibus excerpſimus, nihil omnino prætermittentes rerum publicarum, ſed ſummarie omnia atque integra fide ſumus proſecuti. Hos quidem codices ipſi Baſileæ vidimus, magna diligentia, ut Sybillarum libros a civibus ſervatos: quorum exemplum a reverendiſſimo domino cardinali ſancti Marci rerum eccleſiaſticarum diligentiſſimo perſcrutatore, nuper habuimus. Horum ſcriptor & auctor fuerat Joannes Segobienſis natione Hiſpanus, qui deinde a Baſileenſibus cardinalis ſancti Calixti eſt appellatus. Vir quidem magno ingenio & multa doctrina præditus, theologica præſertim, & qui in ſua pertinacia uſque ad extremum vitæ ſuæ etiam diſſoluta illa multitudine ſemper permanſit, camerariatus officium geſſit. Habui & primam hujus ſynodi partem collectam a piæ memoriæ Dominico cardinali Firmano, qui tamdiu concilio interfuit, quamdiu manſit concordia cum Eugenio pontifice. Etſi concilium adjerit, ut rubeum capellum cardinalaris dignitatis, quod Eugenius negabat, a concilio obtineret, reconciliatus tandem Eugenio ſeditioſos dimiſit, rediitque ad ſuum principem & paſtorem.

CXLV.

Epilogus concilii Baſileenſis, & ordo rerum.

BASILEENSE concilium originem & auctoritatem primam traxit a ſacroſancta ſynodo Conſtantienſi. Ibi enim (ut a principio commemoravimus) ſtatutum fuerat, ut quinquennio poſt ejus ſynodi finem aliud concilium Papiæ celebraretur, & aliud deinde poſt ſeptennium. Sed cum ſtatuto tempore patres Papiæ convenirent, peſte fugati concilium Senas tranſtulerunt, ubi Baſileenſe concilium poſt ſeptennium legitime fuit indictum. Adveniente ſeptennii fine Martinus V. pontifex maximus Julianum Cæſarinum cardinalem ſancti Angeli legatum apoſtolicum in Germaniam miſit, datis manda-

ANNO CHRISTI 1449.

mandatis, ut ſi patres Baſileæ conveniſſent, apoſtolicæ ſedis nomine concilio præſideret, anno 1431. ſed cum eodem anno vita functus eſſet ipſe Martinus, Eugenius IV. illi canonice ſuffectus, Juliano præſidenti in concilio poteſtatem confirmavit, inſtauravitque. A duobus igitur ſacris conciliis Conſtantienſi & Senenſi, totidemque ſummis pontificibus, Martino V. & Eugenio IV. initium auctoritatemque habuit concilium Baſileenſe. Verum cum a principio pauci numero conveniſſent & quædam contra Romani pontificis auctoritatem & poteſtatem moliri viderentur, Eugenius primo anno concilium diſſolvere conatus non prævaluit: cum quo annis circiter quatuor acriter decertavit: tandem Sigiſmundi Cæſaris opera patribus reconciliatus, per annos ferme quinque in concordia manſit, per quod tempus multa ſalubria & optima decreta ſunt condita: ſed cum nimis multa ſibi arrogarent patres, & in omnibus concilium Romano pontifice majus eſſe contenderent; illumque affirmarent oportere decreta omnia concilii ſuſcipere & obſervare, ſeditio & diſcordia priore longe major & pernicioſior eſt orta. Et patres quidem ita in Eugenium eorum decreta non ſuſcipientem exanduerunt, ut illum in jus vocare, eique diem dicere tanquam reo non dubitarint. Quorum leveritatem, ut perſtringeret Eugenius, Baſileenſe concilium de plenitudine poteſtatis iterum diſſolvit, illudque tranſtulit Ferrariam: Aſt illi in ſua pertinacia perſiſtentes Eugenium poſt quatuor menſes, cum ipſe judicio ſe non iſteret, adminiſtratione pontificatus ſuſpenderunt. Et demum reclamantibus regum & principum legatis ſuis furioſis edictis quantum in eis fuit, ſummo pontificatu dejecerunt, illique ſubrogarunt Amedæum Sabaudiæ ducem, quem Felicem V. nominarunt. Sed pauci admodum eorum ſtultitiam ſunt ſecuti; quamvis a principio maximos habere viderentur fautores, quorum præcipui erant Alphonſus rex Aragonum & Philippus dux Mediolani. Sedit hæc ſynodus Baſileenſis annis circiter decem & octo, varia fortuna: anno namque XXXI. ſupra 1409. ſub principio Eugenii incœpit, & tandem finem habuit per ceſſionem Felicis de pontificatu, factam Nicolao V. pontifici maximo. Quod factum eſt XI. Kalendas Julii 1449. Interim vero, qui Baſileæ remanſerant, quamvis ab Eugenio & œcumenico concilio Florentino, quo ex Ferraria propter peſtem translata eſt ſynodus, damnati & excommunicati eſſent, nunquam tamen concilii nomen dimiſerunt, aut deſtiterunt ab execratione & inſecutione contra Eugenium. Poſt primam cum Eugenio reconciliationem hoc concilium ſatis frequens fuit, ita ut aliquando prælati circiter centum infulati adeſſent; inter quos XI. cardinales Romanæ eccleſiæ connumerabantur, multaque ſancta & optima inſtituta ſunt edita. Sed creſcente in dies diſſenſione, cum apoſtolicæ ſedis dignitatem omnino proſternere conarentur, optimus quiſque diſceſſit, ita ut cum judicium contra Eugenium intentarent, vix viginti aut triginta ad ſummum infulati adeſſent, & in ejus depoſitione ſeptem tantum epiſcopi interfuerunt. Admittebantur ſiquidem ad definitiones & ſanciendas decreta, non modo epiſcopi & abbates, ſed theologiæ, jurisque utriuſque, & aliarum doctrinarum profeſſores, quos graduatos appellant, tum eccleſiarum canonici, & parochialium rectores, jurati tamen omnes, ita ut non minoris eſſet auctoritatis ſimplicis canonici, quam epiſcopi cujuſpiam ſanctiſſimi ſuffragium. Cum numero non dignitate expenderentur ſententiæ, contra antiquorum conciliorum conſuetudinem, in quibus (ut ajunt) ſoli epiſcopi & abbates vocem deliberativam habebant, alii vero conſultivam tantum. Hoc autem ordine res in concilio gerebatur; multitudo omnis in quatuor nationes primum diſtincta erat, Italicam, Gallicam, Germanicam & Hiſpanienſem. Ex his nationibus pari ex unaquaque numero quatuor conventus (quas ſacras deputationes appellabant) conſtituebantur: Ita ut XX. intereſſent Itali, totidem eſſent Galli, Germani, Hiſpani inter hos propoſitione quantum fieri poterat etiam pari numero, cum aderant cardinales, patriarchæ, archiepiſcopi, epiſcopi, abbates, magiſtri, doctores connumerabantur. Hæc quatuor collegia diverſa ac propria habebant tribunalia, variſque nominibus cenſebantur. Prima erat fidei deputatio, altera pacis, tertia reformationis, ultima de communibus. Tria enim erant propter quæ patres concilium celebrare ſe profitebantur, ut hæreſes extirparent, ut pacem procurarent inter Chriſtianos principes, & populi Chriſtiani & præſertim clericorum mores, & vitam emendarent, &, ut eorum verbo utar, reformarent. Erant cuique conventui propriii magiſtratus. Præſidens qui concionem advocaret, negotia proponeret, & ſecundum majoris partis ſententias concluderet. Promotor, qui tanquam curator publicus ingereret negotia, inſtaretque ut abſolverentur, ſcriba, qui geſta decreraque publicis documentis annotaret, lictor ſive apparitor, qui conventus nomine patres convocaret, & edicta proponeret. Conveniebant hæc collegia ter in hebdomada iidem horis in propriis prætoriis, ubi re confecta divina, rebus gerendis operam dabant. Ex quatuor deinde conventibus ſive ſacris deputationibus XII. virorum collegium creabatur, qui appellabantur duodecim deputati, eligebantur enim terni ex unoquoque conventu viri doctrina & experientia clari. Ad hos primum negotia deferebantur; qui rebus digeſtis vel reſpuebant, vel ſi admittenda videbantur ad collegium, cui competebant, remittebant. Erat his poteſtas, cum aliquid grave inſtaret, convocare quatuor conventus etiam extra ordinem a quam a duodecim virorum collegio ad quempiam ex quatuor conventibus remittebantur, in concione per præſidentem illius conventus proponebantur, neque licebat prima die de propoſitis quicquam decernere, niſi res neceſſariam celeritatem manifeſte exigeret, quod major pars ſtatuiſſet ad alios tres conventus deferebatur, & ſi ita minori parti videretur etiam deferebatur eorum ſententia cum rationibus & argumentationibus utriuſque partis. Quod per tres conventus approbatum erat, ad præſidentem concilii publicis documentis deferebatur, qui ſtatuto die in generali congregatione de ea re referebat. Neque licebat *præcedenti de aliqua re agere cum patribus in generali conventu, niſi prius de ea deliberatum, ſive ut ajunt, concluſum fuiſſet per quatuor aut ſaltem tres ſpeciales conventus ſive deputationes. Demum ubi quippiam a patribus approbatum erat in generali in formam decreti redactum in publica ſeſſione ſolemni ritu ſtatuebatur. Differebat autem generalis congregatio a publica ſeſſione, quod in illa, quæ octavo quoque die frequentabatur,

* Forte præſideatis, Hard.

ANNO CHRISTI 1443.

batur, res ſtatuendæ approbantur hoc modo: Ubi in ſacris deputationibus aliquid decernendum judicabatur a majori parte; Præſidentes illorum quiſque in ſuo conventu illud firmabat his verbis: In nomine ſanctæ Trinitatis Patris, & Filii, & Spiritus ſancti ego concludo in talem ſententiam. Idem fiebat deinde in generali congregatione, ubi præſidens concilii præſidentium deputationum vota cognoverat, concludebatque nomine totius concilii. Oportebat tamen illi ex lege concludere ſecundum præſidentium vota, & non aliter: quod ſi noluiſſet, alius, qui juxta illum ſederet, per promotorem concilii rogabatur. Et ſi ille etiam recuſaſſet, alius, & deinde alius, quoad inveniretur unus, qui concluderet. His peractis cum temporis opportunitas aderat, publica ſeſſio indicebatur.

CXLVI.

Quo ordine publica ſeſſio in conciliis celebraretur.

CONVENIEBANT ſtatuta die patres omnes ad baſilicam civitatis, & nonnunquam clerus cum ſacra pompa: ubi re divina per aliquem ex prælatis facta prælules abbateſque omnes, ſacras veſtes & albas infulas ſumebant. Præſidens autem concilii mitra & veſte ſacra pretioſiori ornatus in pontificali ſede ad altare ſedens ad patres faciem convertebat, cui diaconus & ſubdiaconus in ſacris veſtibus ut celebraturo aſtabant. Patres infulati hinc inde in ſubſelliis chori ſedebant. Legati vero regum & principum in medio ante faciem præſidentis humilioribus ſedibus. Poſt eos ſedebant generales ordinum, magiſtri, doctores, graduatique omnes & alii ſacerdotes, ſuo quiſque ordine. Cum patres aliquantiſper ſediſſent, ſilentio facto, diaconus dicebat, Orate, quo dicto omnes ſe proſternebant ad oratione. Et mox iterum exclamans dicebat, Erigite vos; omnibus igitur ſurgentibus, ſtantibuſque nudis capitibus, præſidens alta voce orationem de Spiritu ſancto dicebat, quæ incipit. Adſumus domine ſancte Spiritus, &c. qua finita cantores antiphonam cantabant. Exaudi nos Deus, &c. *Verſ.* Salvum me fac. Gloria Patri, &c. Tum iterum diaconus exclamabat ſecundo, Orate. Et cum flexis genibus aliquantulum orarent, iterum dicebat, Erigite vos: ſtantibus iterum omnibus aliam orationem ſubjungebat præſidens dicens. Mentibus noſtris quæſumus domine, &c. His peractis iterum omnes genuflectebant; & duo ante altare ſtantes cantabant litaniam: Cum autem perventum eſſet ad locum illum, ubi dicitur; Ut domnum apoſtolicum, &c. Tunc ſurgens præſidens cum mitra benedicebat patres dicens; Ut hanc ſynodum & omnes gradus eccleſiaſticos benedicere digneris, iterum addebat, benedicere & regere. tertio benedicere, regere & conſervare digneris. Chorus reſpondebat ſemper. Te rogamus audi nos. Cum omnibus iterum procumbentibus litania perficiebatur. Deinde præſidens ſtans dicebat. Oremus, & diaconus, Flectamus genua: ſubdiaconus vero, Levate, ſubjungebat. Et iterum præſidens alte orabat dicens. Da quæſumus eccleſiæ tuæ miſericors Deus, &c. Deinde diaconus petita benedictione cum incenſo & luminaribus ad ornatum pulpitum accedens evangelium cantabat pro arbitrio præſidentis, conforme rebus quæ tunc tractabantur. Finito evangelio omnes iterum ſedebant: & præſidens orationem ad patres habebat, cauſas aſſignans, cur decreta eſſent ſancienda. Hortabaturque omnes ad bene reſpublicæ conſulendum. Poſt ſermonem mox præſidens genuflexus hymnum incipiebat, Veni creator Spiritus, quem alternatim chorus & patres cantabant. Quo finito præſidens cantabat, Emitte Spiritum tuum, &c. *Reſp.* Et renovabis, &c. Oremus: Deus qui corda fidelium ſancti Spiritus, &c. Demum duo cantatores dicebant: Benedicamus domino, &c. Poſtremo his omnibus completis, reliquis omnibus ſedentibus unus aut duo prælati cum mitra ſuggeſtum aſcendentes decreta legebant: quibus perlectis interrogabant præſidentes an placerent. Prælidens concilii pro toto concilio, alii pro ſuis conventibus reſpondebant, Placet. Aderant ſcribæ, qui rogati omnia annotabant, ut lecta erant, & in actis publicis redigebant. Tum depoſitis ſacris veſtibus dimiſſo ſenatu, domum revertebantur, & ſeſſio finita erat. Decretum in ſcriptis redactum concilii bulla muniebatur. Quæ autem a ſcribis concilii notabantur, non prius edebantur, quam a correctoribus, quibus ea provincia demandata erat, emendarentur. Erant in concilio & alii plerique magiſtratus ordinarii, promotores concilii & deputationum, qui a patribus executionem & confectionem negotiorum aſſiduo expetobant: ſedium diſtributores, qui quo quemque loco ſedere oportebat dijudicabant; procuratores & advocati concilii, qui cauſas publicas agebant; judices & procurator in cauſis fidei, qui ea tantum procurabant, quæ ad fidem pertinerent. Erant & judices aliarum cauſarum complures & auditores Rotæ appellati. Præcognitores etiam cauſarum inſtituebantur, qui cenſerent quæ privatæ cauſæ eſſent admittendæ & quo ordine cognoſcendæ. Erat præterea auditor ſacri palatii cum poteſtate auditoris cameræ plenam juriſdictionem exercens in omnes conciliares. Soldanus etiam aderat tanquam prætor & executor auditoris: & denique magiſtratus omnes, qui in Romana curia eſſe ſolent.

Finit ſummarium concilii Baſileenſis editum per Auguſtinum Patricium canonicum Senenſem juſſu Franciſci Piccolomini cardinalis Senenſis anno ſalutis MCCCCLXXX.

DEO GRATIAS.

** Sic finit ms. apographum illius hiſtoriæ quod ex inſtructiſſima Chriſtianiſſimi regis bibliotheca nacti ſumus. An vero plura reperiantur in Romanis codicibus, videant qui coram intueri poſſunt, & cum iis conferre, quæ primi nos in lucem emiſimus.

*** APO-

Anno Christi 1439.

APOLOGIA EUGENII PAPÆ IV.

Anno Christi 1439.

SIVE DE SUMMI PONTIFICIS ET GENERALIS CONCILII POTESTATE,

Ad Basileenſium oratorem, in Florentina ſynodo [a] reſponſio, viva voce, exhibita.

Per Joannem a Turrecremata Dominicanum, tunc ſacri apoſtolici palatii magiſtrum, ac poſtea ſancti Xyſti preſbyterum cardinalem.

[a] Romæ ſubiit Venetiis in 4° ann. 1563. opera F. Camilli Campegii theologi Papiensis.

SUMMARIUM.

I. *Apoſtolica ſedes hæreſes non fovet, ſed deſtruit.*

II. *Romano pontifici, jure divino caput omnes inclinant.*

PRÆFATIO.

NOTASTIS, credo, ſuperiori die, pro veſtra ſapientia, & humanitate, Reverendiſſimi patres, ſanctiſſimam, & religioſam intentionem ſanctiſſimi domini noſtri, & celeberrimum ejus deſiderium; Optat enim ſanctiſſimus dominus noſter ſicut pius pater, utpote qui in cathedra ſedet, quæ nullam unquam hæreſim fovet, ſed omnes hæreſes deſtruit, naſcentes errores de medio populi Chriſtiani evellere. Vult nihilominus hoc cum omni pace & caritate, quantum fieri poterit, adimpleri, ea gravitate ſervata, quam ſanctitatis ſuæ circumſpectio materiam fidei novit, pro ſingularitate celſitudinis ſuæ exigere. Inſtituit propterea ejus ſanctitas de controverſia ſuper reprobatione quorumdam errorum Baſileenſium inter deputatos orta, coram prudentiſſimis circumſpectionibus veſtris, pro utraque parte agitari rationes; & hoc maxime circa propoſitionem primam inter tres illas, quas Baſileenſes intelleximus declaraſſe veritates eſſe fidei catholicæ, cujus tenor eſt.

VERITAS de poteſtate concilii generalis univerſalem eccleſiam repræſentantis ſupra papam, & quemlibet alterum, declarata per Conſtantienſe & hoc Baſileenſe generalia concilia, eſt veritas fidei catholicæ. Audiviſtis jam heri ſapientiſſimum virum, & celeberrimum patrem, dominum meum ſingulariſſimum, qui more ſuo ſapientiſſime, & ampliſſime partem illam fulſit, quam gratia illuſtrioris veritatis habendæ, defendendam ſuſcepit. Utinam tam pro ampliore claritate veritatis, quam pro ſublimitate auditorum, alius quam ego inſtitutus fuiſſet dignitate & auctoritate major, perſpicacior ingenio, & locupletior ſapientia; qui tantæ rerum amplitudinis ſatisfaciens, dictis per eumdem clariſſimum & reverendiſſimum patrem & dominum, plena reſponſa dediſſet. Verum quia ejus mandatis me parere oportet, cui omnes jure divino caput inclinant, reſponſionem hanc de ejus confiſus auxilio, cujus vicariatum defendimus, & principatus honorem cum omni humilitate, & reverentia, & ſub omnimoda correctione ſanctiſſimi domini noſtri, & ſupportatione pia omnium reverendiſſimorum patrum, & dominorum hic exiſtentium, rem ipſam mihi reputatam aggredior. Diſtinxit autem, præfatus dominus (ſi bene teneo) actum ſuum in tres articulos principales: in primis enim arbitratus quod illa prima propoſitio Baſileenſium, parum ante commemorata, non poſſet tangi tactu reprobationis, & condemnationis, & niſi pariter decretum Conſtantienſe de poteſtate concilii ſuper papam tangeretur; induxit primo loco auctoritates multas, & rationes pro veritate præfati decreti Conſtantienſis, De auctoritate concilii univerſalis ſupra papam; Secundo viſus eſt per rationes plures perſuadere quod prædicta prima propoſitio Baſileenſium non debeat tangi; Tertio ejus prudentia ſtuduit argumenta ſolvere, quæ fiebant ab aliquibus patribus inter deputatos; Quod non poſſent aliæ duæ propoſitiones damnari, nec veritas translationis factæ per ſanctiſſimum dominum noſtrum de Baſilea ad Ferrariam habere firmitatem, præfata illa propoſitione non damnata. Circa primum confideravit dominus proponens quinque partes in decreto illo Conſtantienſi edito de poteſtate conciliorum, ſecundum quas primum articulum ſuum in quinque partes ſubdiſtinxit. Prima pars illius decreti Conſtantienſis eſt, quod ipſa ſynodus in Spiritu ſancto legitime congregata, & generale concilium faciens, eccleſiam catholicam repræſentat. Pro hujus partis probatione, inducta eſt epiſtola illa domini Martini, quam, approbante univerſo concilio Conſtantienſi editam, ad Germaniæ prælatos direxit, in qua inter cetera interrogatoria, quæ fienda inſtituit captis hæreticis ſuſpectis de erroribus damnatæ memoriæ Jo. Wiclef, & Jo. Huſſ. jubetur ut hæreticus talis interrogetur, utrum credat, teneat, & aſſerat, quod quodlibet concilium generale, & etiam Conſtantienſe univerſalem eccleſiam repræſentet.

RESPONSIO AD PRIMUM ARTICULUM.

SUMMARIUM.

I. *Concilium ab eo congregatum, qui indubitatus pontifex non eſt, legitimum dici non poteſt.*

II. *Congregatio per Joannem XXIII. facta Conſtantia, non conſentientibus aliis duabus obedientiis; nec ſynodum legitimam conſtituit, nec univerſalem eccleſiam repræſentavit.*

III. *Veritas illa catholica non fuit, cui alia duæ obedientiæ contradixerunt.*

IV. *Concilium generale univerſalem eccleſiam repræſentare non dicitur, ſi integrum & plenarium non eſt.*

V. *Integrum & plenarium concilium quando vere exiſtat.*

VI. *Congregatio nulla canonica, Romano pontifice excluſo, univerſalem eccleſiam repræſentare poteſt.*

VII. *Definire quod decretum illud Conſtantienſe, ad ve-*

ANNO CHRISTI 1439.

ad veritatem fidei catholicæ pertinet, temerarium, & scandalosum est. A

VIII. Concilium generale, legitima apostolica auctoritate congregatum, habere potestatem a Christo immediate: non est unitas catholicæ fidei.

IX. Papa indubitato in concilio personaliter existente, synodos constituentis, aut definientis nomine utitur; sed pontifex sacro approbante concilio, universa decernit.

X. Quomodo synodus statuat, definiat, pronunciet, & condemnet.

XI. Sine papa auctoritate, nec concilium congregari, nec quidpiam in eo determinari potest.

XII. Papa legitimus, ecclesia catholica caput est, & supremam in illo auctoritatem habet.

XIII. Concilium universale, potestatem habere a B Christo, immediate falsum est.

XIV. Et repugnat articulo fidei, credo unam sanctam ecclesiam.

XV. Nulli congregationi synodali ecclesia, fidelium omnium regimen immediate commisit.

XVI. Petro soli, & successoribus, universaliter, & indistincte dixit Dominus, pasce oves meas.

XVII. Ecclesia regimen monarchicum, & regale, a Christo institutum est.

XVIII. Species regiminis politia ecclesiastica immutabilis est.

XIX. Ecclesiastica hierarchia, ad exemplar cælestis formata est.

XX. Nulla potestas a Christo ecclesiæ, aut generali concilio tribuitur, quæ, Romano pontifice mediante, non conferatur, qui hierarcha & primus est in tota hierarchia. C

XXI. Conciliorum universalium auctoritas, & quoad convocationem, & quoad actorum robur, & firmitatem, ab apostolica sedis auctoritate immediate dependet.

XXII. Jurisdictionis potestatem, a Christo immediate apostoli alii non acceperunt, sed mediante Petro.

XXIII. Apostolis aliis Christus immediate subditos non dedit.

XXIV. Nec illis Christum populos immediate divisisse legimus.

XXV. Nec potestatem aliquam, etiam limitatam contulisse. D

XXVI. Dato quod apostoli jurisdictionis potestatem, sicut ordinis, a Christo immediate receperint, non tamen concedendum est, quod alii prælati ecclesiæ eandem potestatem non a Christo immediate suscipiant.

XXVII. Jurisdictionis potestatem, mediante Romano pontifice Christi in terris vicario, prælati ecclesiæ accipiunt.

XXVIII. Papa princeps & monarcha est in ecclesia principatu.

XXIX. Est primus in ordine prælatorum ecclesiæ, & in eo residet plenitudo potestatis.

XXX. Romana ecclesia, aliarum ecclesiarum caput est.

XXXI. Ad unitatem ecclesiæ requiritur, quod omnium prælatorum potestas jurisdictionis, a Romano pontifice derivetur. E

XXXII. Dato quod ecclesiæ prælati jurisdictionis potestatem a Christo immediate susciperent, non tamen sequitur quod concilium universale a Christo immediate auctoritatem habeat, cui etiam papa obedire teneatur.

XXXIII. Cum Matth. 16. Christus dixit, dic ecclesia, non universalem ecclesiam dispersam, aut in concilio congregatam, sed prælatum principaliter intendit.

XXXIV. Fraterna correctionis præceptum, nec impossibile, nec difficile est.

XXXV. Totalitas ecclesiæ multiplex.

XXXVI. Quando, & quomodo papa fraterne corrigendus sit.

XXXVII. Ligandi & solvendi potestas, quomodo episcopis, & sacerdotibus omnibus intelligatur collata.

XXXVIII. In concilio, quas potestate patres decreta condant.

XXXIX. Spiritum sanctum pastores posuisse ut regerent, quomodo intelligatur.

XL. Claves ecclesiæ quomodo apostolis, & eorum successoribus Christus dederit.

XLI. Augustini locus. 24. q. 1. c. quodcumque de Petro claves accipiente, & ecclesiam significante, explicatur.

XLII. Non Petro tantum ut singulari personæ data est clavium auctoritas, sed in eo successoribus ejus, & universis prælatis in ecclesia Dei futuris, quos in partem solicitudinis sua vocaret.

XLIII. Pasce oves meas, non tantum Petro, sed ejus successoribus, & aliis in partem solicitudinis ejus evocandis, dictum est.

XLIV. Novatianorum error est, dicere, apud sacerdotes nullam esse absolvendi facultatem.

XLV. Hæretici & schismatici, nec ligare, nec solvere possunt.

XLVI. Universale concilium potestatis auctoritate, Romano pontifice superius esse non sensit Augustinus.

XLVII. Judicium per papam, & patres universæ ecclesiæ simul habitum, in quo differat cum pactis per papam facto.

XLVIII. Dei & papa consistorium idem est, sicut episcopi, & ejus vicarii: ideo nullum majus tribunal in terris invenitur.

XLIX. De judiciaria potestate, apostolis, episcopis & presbyteris omnibus a Christo tradita, Hieronymi sententia explicatur.

L. Non omnia ecclesiæ membra claves habent, sed episcopi & presbyteri.

LI. Claves secundum plenitudinem potestatis ecclesia accepit in Petro, cujus Romanus pontif. successor est.

LII. Christus donavit apostolis, ut ipsi Petra vocarentur.

LIII. Parem apostolos omnes cum Petro potestatem a Christo accepisse, quomodo intelligatur.

LIV. Pro omnibus, & pro omnibus claves Petrus, non veluti procurator, & syndicus, accepit.

LV. Petrus & ejus successores, in potestate jurisdictionis, ceteris omnibus, etiam simul junctis, antecellunt.

LVI. Caput, & princeps aliis influens, in toto corpore ecclesia Petrus constitutus est.

LVII. Ex verbis octava synodi, non habetur concilium a Deo immediate potestatem accepisse, aut illi convenire quod dominus Matth. 18. dicit, ubi fuerint duo vel tres congregati, &c.

LVIII. Impossibilitas errandi in fide, quomodo conciliis, & quomodo papa conveniat.

LIX. Homo confirmatus in gratia, Romano pont. non confirmato, potestate præstantior non est.

LX. Beata virgini, quamvis apostolis omnibus digniori, claves regni cælorum non commisit Deus.

LXI. Anquilibet, etiam papa, in his quæ sunt fidei, universali concilio obedire teneatur.

LXII. Concilii generalis, & universalis ecclesiæ decreta ad fidem expresse spectantia, papa amplecti & recipere tenetur.

LXIII.

ANNO CHRISTI 1439.

LXIII. *Concilia universalia non habent privilegium in judicio fidei, non errandi.*

LXIV. *Decreto generalis concilii de fide definienti, per apostol. sedem probato, & confirmato, etiam Papa obedire tenetur.*

LXV. *Si apostolica sedes aut ecclesia Romana synodo contradicit, definitioni apostolicæ sedis, potius quam decreto cujuscumque synodalis congregationis parendum est.*

LXVI. *Ecclesia Romana errare non potest.*

LXVII. *Solo Papa, patribus universim in concilio, de fide definientibus, contradicente, judicio potius synodi quam solius Papæ standum esset.*

LXVIII. *Ubi de fide agitur, Papa episcoporum judicium requirere tenetur.*

LXIX. *Synodus quandoque major est Papa.*

LXX. *Declarationibus de fide ab universa synodo, per aperta sancta scripturæ, aut sanctorum patrum testimonia unanimiter factis, si Papa obedire renuit, velut hæreticus concilio subditur.*

LXXI. *Papa in canonem latæ sententiæ incidere potest.*

LXXII. *Concilium supra Papam catholicum, multam potestatem habet.*

LXXIII. *Papa in casu hæresis concilio subditur.*

LXXIV. *Decretum Constantiense, quod quilibet etiam Papa, concilio generali in his, quæ pertinent ad extirpationem schismatis, obedire teneatur, non loquitur universaliter, sed de illo tempore tantum.*

LXXV. *In casu universalis reformationis, Papa de honestate, non autem de necessitate concilio obedire tenetur.*

LXXVI. *Decretum concilii necessitatem coercitivam, seu coactionem importans respectu Papæ, scripturis & patribus repugnat.*

LXXVII. *Concilium generale, extra casum hæresis, Papam indubitatum nec deponere, nec judicare potest.*

LXXVIII. *Dispensator Papa est, a Christo super ecclesiam constitutus.*

LXXIX. *Inferior superiorem non judicat.*

LXXX. *Romano pontif. solus Deus superior est, cujus & servus est.*

LXXXI. *Papa judicium sibi Deus reservavit.*

LXXXII. *Papa per singularem clavium prærogativam, totius ecclesiæ fundamentum est.*

LXXXIII. *Papa universalis ecclesiæ pastor & rector a Christo in Petro constitutus est.*

LXXXIV. *Grex pastorem non corrigit.*

LXXXV. *Romanus pontif. in orbem universum, primatum tenet, Petri successor, ecclesiæ totius caput, fidelium pater, doctor, pastor, rector, in Petro a Christo institutus est.*

LXXXVI. *Papa per mortale peccatum non desinit esse superior.*

LXXXVII. *Cur ex sola pertinacia in hæresi a jurisdictionis superioritate quis cadat.*

LXXXVIII. *Pastores mali, recte tamen docentes, abiiciendi non sunt.*

LXXXIX. *Veritas fidei catholicæ non est, quæ sedis apostolicæ determinationi contradicit.*

LXXXX. *Papa deponendus non est, etsi imminente necessitate reformationis ecclesiæ, concilio reformare volenti, se opponat.*

LXXXXI. *Incorrigibilitas in papa ecclesiam scandalizante, non semper depositionis causa sufficiens est.*

LXXXXII. *Papa tantum pro hæresi stricte sumpta, judicari potest, & aliter dicere, error est.*

LXXXXIII. *Papa contra ecclesiæ universalis statutum faciens, obediendum non est, sed resistendum. Non tamen ob id a concilio ille judicandus est.*

LXXXXIV. *Papa volens deponere simul omnes episcopos, aut similia facere, quæ a veritate aut sanctorum patrum sententiis sunt devia, aut contra statutum universalis ecclesiæ, agere tentans, sustinendus non est.*

ANNO CHRISTI 1439.

DICIMUS in primis quod pars hujus decreti non potest habere rationem veritatis catholicæ fidei; primo quia, ut exploratissimum est, quod D. Balthasar in sua obedientia, Joannes XXIII. vocatus, cujus auctoritate congregatio illa facta est & legitima esse describitur, fuerit summus pontifex in ecclesia, verus Christi vicarius, caput sanctæ ecclesiæ catholicæ, non habet eam certitudinem indubitatam apud omnium fidelium animos, qualem veritas catholicæ fidei importat. Nihil enim certius fide, ait Gregorius super Ezech. Et ut etiam ait Augustinus. Nihil est certius homini sua fide. Secundo, quia quod obedientia præfati Joannis XXIII. quæ Constantiæ congregata, præfatum decretum ante unionem ecclesiæ edidit, sola præter alias obedientias legitimam synodum universalem constituerit, & Christi universalem ecclesiam repræsentaret, non habet certitudinem catholicæ fidei ut manifestum est. Tertio quia illud non potest habere rationem veritatis catholicæ, cui in ipsa unione ecclesiæ, dum aliæ obedientiæ, Gregorii scilicet & Benedicti apertissime, in plena congregatione contradixerunt, & eorum contradictio fuit acceptata; contradixit in primis dominus Gregorius in sua obedientia vocatus, verum Romanum pontif. verbo & scripto se asserens, parti illius decreti: in qua dicitur quod congregatio patrum, quæ sub obedientia Joannis Constantiæ convenerat, si legitime congregata esset, generale concilium faceret, ecclesiam catholicam repræsentans. Quare ut clarissimum est ex gestis illius concilii, mittens idem dominus Gregorius post oratores suos ad Constantiam, committit eis, videlicet domino cardinali sancti Sixti, & domino Joanni clerico patriarchæ Constantinopolitano, & domino archiepiscopo Trevirensi & domino comiti Palatino, & domino Carolo de Malatestis, auctoritatem congregationem ipsam Constantiæ, in quantum per serenitatem regiam, & non per Balthasarem se nuncupari facientem Joannem XXIII. vocatam, vice sua convocandi & auctorizandi in generale concilium, remota tamen omnimode dicti Balthasaris præsidentia & præsentia ab eisdem, &c. Verba sunt formalia bullæ datæ auctoritatis præfatis oratoribus, quæ inserta est gestis præfati concili. Quod autem hæc verba & gesta domini Gregorii præfato decreto Constantiensi contradicant, manifestum est. Contradixit præterea eidem decreto obedientia dominorum regum & principum, qui Petro de Luna, Benedicto XIII. nuncupato, tanquam vero summo pontifici adhærebant. Nam ex gestis ejusdem concilii patet, pro eo quod tenebant præfatos patres Constantiæ congregatos, non facere concilium universale, nec ecclesiam catholicam repræsentare voluerunt, juxta compacta in Narbona cum bonæ memoriæ domino imperatore Sigismundo ut nova fieret ab ecclesia per eos concilii convocatio, sicut & factum est. Ex qua hora tantum cum jam

omnes

Anno Christi 1439.

omnes tres obedientiæ ſimul eſſent, habita eſt certitudo & fides apud omnes, univerſale concilium Conſtantiæ celebrari, & eccleſiam repræſentare catholicam. Quare cum fuerit dubium tempore ſchiſmatis, apud quos vera eccleſia eſſet, quam ſupra cathedram Petri Hier. dicit eſſe fundatam, in c. quoniam vetus oriens. & in ſedis apoſtolicæ radice Auguſtinus dicit conſtitutam, in c. pudenda. 24. q. 1. non poteſt dici ad veritatem catholicæ fidei pertinere congregationem illam ſub obedientia dicti Joan. XXIII. Conſtantiæ congregatam pro tempore illo, quo præfatum decretum de poteſtate conciliorum edidit, concilium facere generale, & eccleſiam catholicam repræſentare, ſine inſupportabili ſcandalo aliarum obedientiarum. Unde quod dominus Martinus dicit in epiſtola allegata per reverendiſſimum dominum meum, referendum eſt non ad tempus ſchiſmatis, pro quo ſola obedientia Joan. Conſtantiæ convenions decretum illud edidit, ſed ad tempus in quo omnes obedientiæ pro unione eccleſiæ facienda, ſimul convenerant. Eſt præterea hic conſiderandum quod dictum domini Martini, in quo ait concilium generale eccleſiam univerſalem repræſentare, accipiendum eſt de concilio integro ſive plenario, quod id dicitur eſſe ex decretis concilii Antiocheni, & ex diſt. xvii. per totum, in quo auctoritate & aſſenſu Romanus pontifex affuerit: cum enim dicat Auguſtin. in ſermone quodam apoſtolorum Petri & Pauli, quod ſolus Petrus, cui ſuccedit Romanus pontifex in plenitudine poteſtatis, inter apoſtolos totius eccleſiæ geſtet perſonam. Nulla congregatio, canonico Romano pontifice excluſo, dicenda eſt eccleſiam univerſalem repræſentare. Quare beatiſſimus Cyprianus in epiſtola, quam ad lapſos ſcribit, qui a Romano pontifice ſegregati, nomen eccleſiæ ſibi aſcribere præſumpſerant, ita dicit, dominus noſter, cujus præcepta intueri debemus & ſervare, epiſcopi honorem & eccleſiæ ſuæ rationem diſponens, in evangelio ſic loquitur, & dicit Petro; Tu es Petrus & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam; infra, cum hoc ita divina lege fundatum ſit, miror quoſdam audaci temeritate ſic mihi ſcribere voluiſſe, ut eccleſiæ nomine literas facerent, quum eccleſia in epiſcopo & clero, & omnibus ſtatibus ſit conſtituta. Hæc Cyprianus, &c.

Qua parte ſit illuſtrata, non eſſet jam opus ceteras præfati decreti partes tangere, quoniam demonſtrato non eſſe veritatem catholicæ fidei, immo nec opinionem communem omnium fidelium; Patres Conſtantiæ ſub obedientia dicti Joannis XXIII. congregatos pro tempore, quo declaratio illa de poteſtate conciliorum ſupra papam emanavit, fuere concilium univerſale, eccleſiam repræſentare catholicam, illico ruit omnis auctoritas & firmitas factæ declarationis; quoniam juxta beati Auguſtini ſententiam ad Hieronymum, ſi dubitatio ant falſitas ad ſcripturas ſanctas admiſſa fuerit, nil profecto in eis remaneret auctoritatis. Nihilominus ut ad omnia, quæ tacta ſunt per dominum arguentem plena detur reſponſio, ad alias etiam partes præfati decreti, conſideratione noſtra tendamus. Dicitur autem in ſecunda parte prædicti decreti, quod ſynodus ipſa habet poteſtatem immediate a Chriſto, cui quilibet cujuſcumque dignitatis, etiam ſi papalis exiſtat, obedire tenetur. Hæc autem declaratio cum ex ipſa verborum forma, accipienda veniat de congregatione illa patrum tempore ſchiſmatis Conſtantiæ, ſub obedientia dicti Joannis XXIII. congregata: clariſſimum eſt ex jam dictis, quod nullo modo poteſt habere rationem veritatis fidei catholicæ, nec communis opinionis omnium catholicorum. Quoniam quidquid ſit de fide aut opinione patrum, qui præfatam declarationem ediderunt, patres tamen & principes aliarum duarum obedientiarum, ſcilicet Georgii & Benedicti, nec tenuerunt pro tunc, nec adhuc viventes tenent, quod congregatio illa patrum, tempore ſchiſmatis ſub Joanne dicto XXIII. Conſtantiæ celebrata, poteſtatem a Chriſto haberet immediate, cui quilibet cujuſcumque dignitatis exiſteret, obedire teneretur. Quibus rebus ſic exiſtentibus, temeraria plane nimis & ſcandaloſa præſumptio eſt definire decretum illud Conſtantiæ, in hac parte ad veritatem catholicæ fidei pertinere. Temeraria quidem diffinitio, quæ nec auctoritate nec ratione certa probari poteſt; ſcandaloſa vero quoniam ſicut per primam partem decreti, duæ aliæ obedientiæ concluduntur fuiſſe ſchiſmaticæ, per c. ſcire debes. 7. quæſt. 1. & c. Non vos. 23. quæſt. 5. & per c. pudenda. & c. ſchiſma 24. qu. 1. Ita per ſecundam partem de hæreſi convincuntur infectæ, per c. ſi qui presbyteri. diſtinct. 81. & c. arrecta. & c. alienus. 24. qu. 1. Viſo jam & clariſſime demonſtrato, partem illam decreti Conſtantienſis dicentem ſynodum habere poteſtatem immediate a Chriſto, nullo modo dicendam eſſe ad veritatem fidei catholicæ pertinere, intelligendo illam de congregatione illa, quæ Conſtantiæ tempore ſchiſmatis ſub dicto Joanne XXIII. convenit. Reliquum eſt oſtendere quod etiam accipiendo partem illam de ſynodo univerſali legitima & indubitata, apoſtolica auctoritate congregata, non ſit veritas fidei catholicæ, quod talis poteſtatem immediate habeat a Chriſto, cui &c. Quod multipliciter oſtenditur, & primo ex geſtis, & declarationibus fidei in ipſo Conſtantienſi concilio, facta unione eccleſiæ, concluſis: Legimus enim in primis in geſtis præfati concilii, quod cum dominus Martinus electus fuit in Romanum pontificem, amplius ſynodus non eſt uſa nomine conſtituentis, aut diffinientis, ſed ipſe dominus Martinus omnia, ſynodo approbante, ſtatuiſſe & diffiniviſſe deſcribitur, morem in hoc ſecutus prædeceſſorum ſuorum, qui ſive in materia fidei, ſive in materia ſchiſmatis, ſive reformationis eccleſiæ, ſoli in conciliis univerſalibus, auctoritate propria ſtatuiſſe & ſententiaſſe leguntur, ſicut ipſorum conciliorum geſta in decretalibus, Clementinis, & extravagantibus incluſa, clariſſima luce demonſtrant. Quod plane minime per tam glorioſos & doctos Romanos pontifices attentatum fuiſſet, nec ab ipſis univerſalibus conciliis univerſale non a papa, ſed immediate a Chriſto auctoritatem haberet in his, quæ ſunt fidei & ſchiſmatis, & reformationis eccleſiæ; & potiſſimum cum illa infallibilitate judicii & ſuperioritate, quam ajunt, auctoritatis. Si enim eccleſiaſtici cxi. in ſacra ſcriptura ipſe Spiritus ſanctus, in medio ſenum prohibet addiſcentem loqui, quanto magis prohibitum eſſe credimus, utpote omni reprehenſione digniſſimum, ut quis judicio, auctoritate, & poteſtate inferior, in medio congregationis ſenum totius eccleſiæ, diffiniendi & ſtatuendi ſibi aſſumat ſuperioritatem & principatum? Cum

ANNO CHRISTI 1439.

Cum autem blaſphemiam eſſet dicere, apoſtolicam ſedem contra divinam prohibitionem, hunc in eccleſia tanto tempore ſibi uſurpaſſe ſtatuendi & diffiniendi auctoritatis principatum, quæ ut in c. arrecta. 24. quæſt. 1. per Dei omnipotentis gratiam a tramite apoſtolicæ traditionis nunquam errare probatur; ex ipſa practica concilii univerſalis apertiſſime colligitur, quod ſacra ipſa ſynodus Conſtantienſis ex omni parte Chriſtianitatis collecta, non tenuit, ſicut nec tenendum eſt, ad veritatem fidei catholicæ pertinere, quod exiſtente in eccleſia uno & indubitato Romano pontifice ſynodus univerſalis poteſtatem immediate habeat a Chriſto. Si vero dicatur quod etiam ſynodus legitur ſtatuere & diffinire, ſententiare & condemnare, ſicut patet ex multis capitulis in decreto, reſpondetur primo quod hoc legitur factum, quando papa non fuit perſonaliter conciliis univerſalibus præſens. Secundo quod hoc facit ipſa ſynodus non auctoritate quam immediate ſuſcipiat a Chriſto, ſed auctoritate Romani pontificis, ut dicit S. Thomas: cujus verba, in tractatu contra impugnantes religionem, ſunt quæ ſequuntur. Sancti patres in concilio congregati, nihil ſtatuere potuiſſent, niſi auctoritate Romani pontificis interveniente: ſine qua etiam concilium congregari non poteſt. Hæc ſanctus Thomas, ubi nota quod ſanctus iſte vult quod auctoritas papæ, non ſolum reſpiciat convocationem, ſed quod patribus congregatis poteſtatem tribuit diffiniendi & ſtatuendi. Præterea hoc idem notare in c. ita videtur 25. quæſt. 1. Ubi dicitur quod ſummæ ſedis pontifices, canonibus a ſe vel ab aliis ſua auctoritate conditis, reverentiam exhibent, & eis ſe humiliando, ipſos cuſtodiunt, ut aliis obſervandos exhibent. Et manifeſtum eſt quod de canonibus univerſalium conciliorum loquatur. Ceterum ex hoc ipſo quod ſynodus univerſalis auctoritate Romani pontificis canones condit, ipſe Romanus pontifex, utpote totius reipubl. Chriſtianæ princeps, conditor dicitur canonum, ut ex eodem c. colligitur. Ceterum quod ſynodus univerſalis abſente papa auctoritate ejuſdem Romani pontificis principaliter diffiniat, & ſententiet, accipitur manifeſte ex concilio Chalcedonenſi. In quo ſancti patres congregati, in ſententia data contra Dioſcorum, ita dicunt. Sanctiſſimus & beatiſſimus archiepiſcopus magnæ ſenioris Romæ Leo, per nos & per præſentem ſynodum nudavit eum, tam epiſcopatus dignitate, quam etiam omni ſacerdotali officio, ſimulque cum alienavit a miniſterio ſacroſancto. Clarum eſt autem quod papa in hoc loco non niſi rationem, ſive habitudinem principii influentis auctoritatem ipſi ſynodo importare poteſt. Unde in epiſtola quam ſuper condemnatione ejuſdem Dioſcori præfati patres imperatoribus Valentiniano & Martiano ſcribunt, ita juxta translationem, quæ habetur in libro Iſidori ſummorum pontificum, dicunt. Magna ſynodus ſecundum Dei gratiam & veſtræ pietatis ſanctionem congregata in Chalcedonenſi civitate, &c. Sequitur, Nos igitur confidentes & univerſo orbi factæ tempeſtatis cauſam inquirentes, hujuſmodi rei auctorem comperimus Dioſcorum epiſcopum, quapropter & quia damnatus jam erat a ſedis apoſtolicæ epiſcopo Leone, cujus auctoritate fulti & nos omnes conſona voce damnamus. Præterea quod pars decreti Conſtantienſis dicens ſynodum immediate habere a Chriſto poteſtatem, &c. non contineat unitatem fidei catholicæ, manifeſte oſtendunt duo articuli fidei in ipſa ſynodo Conſtantienſi diffiniti, quæ omnia habentur in epiſtola decretali domini Martini, quam univerſo approbante concilio editam prælatis Alemaniæ contra errores Wicleviſtarum Joan. Huſſ direxit. Primus eſt, quod papa ſit caput eccleſiæ catholicæ. Secundus qui inter interrogatoria fienda hæreticis continetur, eſt: quod papa canonice electus habeat auctoritatem ſupremam in eccleſia. Quod autem primus articulus præfato decreto contradicat, patet manifeſte, quoniam ex hac propoſitione Chriſtianæ fidei, quod papa eſt caput ſanctæ eccleſiæ catholicæ habetur, quod habitudo papæ ad univerſam eccleſiam, & per conſequens ad univerſale concilium illiam repræſentans, ſit habitudo capitis ad corpus: ſed ſic eſt, quod corpus non niſi mediante capite recipit influxum virtutis ſenſus & motus, ut communis habet doctrina. Unde beatus Iſidorus libro x. etymologiarum dicit, Prima pars corporis caput eſt, datumque eſt illi hoc nomen eo quod ſenſus & nervi inde initium capiant, atque ex eo omnis vigendi cauſa oriatur, ergo cum hoc articulo, ſive diffinitione fidei, quod papa ſit caput eccleſiæ ſanctæ catholicæ non poteſt ſtare quod ſynodus corpus eccleſiæ repræſentans, non mediante papa, ſed immediate a Chriſto poteſtatem regitivam & motivam ſuſcipiat. Conſequentia notiſſima eſt, & notum antecedens per proceſſum. Quod vero ſecundus articulus præfato decreto etiam contradicat, patet manifeſte, quoniam ſi a cunctis fidelibus indubitata fide credendum, quod papa canonice electus habeat ſupremam poteſtatem in eccleſia Dei, de neceſſitate ſequitur, quod concilium univerſale non habeat poteſtatem immediate a Chriſto, cui ipſe papa obedire tenetur, cum obedientiam inferiores ex ordine ſuperioribus tantum debeant, ut in c. ſi obedientiam diſt. 93. &c. In his omnibus diſt. 21. ſi vero quis contentionis amator, dicat quod hoc quod papa dicitur habere ſupremam poteſtatem in eccleſia non ſit ſimpliciter accipiendum reſpectu univerſalis eccleſiæ, ſed reſpectu tantum ſingulorum prælatorum in eccleſia, animadvertat ne volens vitare unum errorem altero involvatur. Cum enim ex ſuperiori articulo convincamur credere, quod papa ſit caput totius corporis eccleſiæ, quia eccleſiæ ſanctæ catholicæ, & caput præſtantius ſit virtute & poteſtate, toto corpore; neceſſe eſt nos credere, quod papa habeat ſimpliciter poſt Chriſtum, cujus vicarius eſt, ſupremam poteſtatem in tota eccleſia, non tantum reſpectu ſingulorum, ſed etiam reſpectu totius corporis eccleſiæ. Quare in c. Nolite errare. diſt. xi. dicit [a] Julianus papa: & in c. Baſilicas de conſecrat. diſtinct. 1. Gelaſius papa, quod in apoſtolica ſede, dominus totius eccleſiæ, poſuit principatum.

Amplius conformando hanc rationem oſtenditur multipliciter ex aliis, quod pars decreti, videlicet quod ſynodus univerſalis immediate habeat poteſtatem a Chriſto, non contineat veritatem. Poteſtas quam dicitur ſynodus immediate habere a Chriſto aut eſt eadem cum poteſtate papali, aut eſt alia ab illa. Non poteſt dici quod ſit eadem, nec quod ſit alia ab illa; Ergo fictitium eſt dicere, quod veritas fidei catholicæ ſit,

[a] *Forte*, Julius. II.

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439.

ſit, quod ſynodus habeat poteſtatem immediate a Chriſto. Conſequentia eſt manifeſta; & major ex ſufficiente diviſione: Minor vero pro utraque ſui parte ſic probatur; quod enim non poſſit dici primum, videlicet quod poteſtas data ſynodo, ſit eadem cum poteſtate papali patet, quia tunc nulla ſuperioritas attendi poſſet in ſynodo reſpectu papæ; Decretum autem dicit quod ſynodus habet poteſtatem immediate a Chriſto, cui etiam papa obedire tenetur. Si enim par in parem ratione paritatis poteſtatis, non habet imperium; multo minus ſynodus in papam, ſi eadem ſit poteſtas utriuſque. Quod vero non poſſit dici ſecundum, videlicet, quod ſit alia poteſtas, & maxime ſuprema a poteſtate papali, patet: tum primo, quia repugnat ſupradictis duobus articulis, quos ad veritatem fidei catholicæ, pertinere ſacra Conſtantienſi ſynodo approbante dominus Martinus Conſtantiæ declaravit: quorum primus eſt; quod papa ſit caput eccleſiæ ſanctæ catholicæ: ſecundus quod habeat ſupremam poteſtatem in eccleſia Dei. Quod autem per ſuperabundantiam dicitur in unoquoque genere, tantum unum eſt. Tum ſecundo, quia pluralitas principatuum non eſt bona. 12. Metaphyſicæ. Quod autem bonum non eſt, non eſt credendum a Chriſto in eccleſia ſua inſtitutum eſſe. Tum tertio, quia talis poteſtas ſuprema, alia poteſtate papæ dari non poteſt; quia, ut inquit beatus Cyprianus, in epiſtola ad quinque presbyteros, Deus unus eſt & Chriſtus unus, & una eccleſia, & cathedra una ſuper Petrum voce domini fundata; aliud altare conſtrui aut ſacerdotium novum fieri præter unum altare, & unum ſacrificium non poteſt. Quiſquis alibi collegerit, ſpargit; adulterium, impium eſt, ſacrilegium eſt quodcumque humano furore conſtituitur, ut diſpoſitio divina violetur. Præterea concilium univerſale habere aliam ſupremam poteſtatem immediate a Chriſto, a poteſtate Romani pontificis, videtur eſſe contra articulum fidei, Credo unam ſanctam eccleſiam. Ergo pars illa decreti dicentis, ſynodum immediate habere poteſtatem a Chriſto, cui &c. magis dicenda eſt continere errorem, quam veritatem fidei catholicæ. Conſequentia nota eſt; antecedens autem oſtenditur ex eo quod unitas eccleſiæ attendenda eſt neceſſario inter alia ex ordine ad unam ſupremam poteſtatem regitivam reſpectu totius boni communis; legitur enim canticorum iv. de eccleſia, quod terribilis eſt, ut caſtrorum acies ordinata in unum, ut deducit S. Thomas in 4. diſt. 24. Oportet eſſe aliquod univerſale regimen ſuper particularia regimina; quia in omnibus virtutibus, & artibus, ut dicitur in primo Ethicorum, eſt ordo ſecundum ordinem finium: bonum autem commune eſt divinius quam bonum ſpeciale, & ideo ſupra poteſtatem regitivam, quæ communicat bonum ſpeciale, oportet eſſe poteſtatem regitivam univerſalem reſpectu boni communis, alias non poſſet eſſe colligatio ad unum. Et ideo cum eccleſiæ ſit unum corpus, primo Cor. 12. oportet ſi iſta unitas debeat ſervari, quod ſit aliqua poteſtas regitiva reſpectu totius eccleſiæ ſupra poteſtatem epiſcopalem, quæ unaquæque ſpecialis eccleſia regitur, & hæc eſt poteſtas papæ, qui caput eſt, & rector totius eccleſiæ. Unde gloſ. ſuper illud. Matt. 16. Tibi dabo claves regni cœlorum: dicit, quod adeo ſpecialiter ligandi, & ſolvendi poteſtatem Chriſtus Petro conceſſit, ut ad unitatem nos invitaret; ideo enim eum principem apoſtolorum conſtituit, ut eccleſia unum principalem Chriſti vicarium haberet, ad quem diverſa membra eccleſiæ recurrerent, ſi forte inter ſe diſſentirent. Quod ſi diverſa capita eſſent in eccleſia, unitatis vincula rumperentur. Cypr. in epiſtola ad Magnum dicit, Dominus inſinuans nobis unitatem de divina auctoritate venientem, ponit & dicit, Ego & Pater unum ſumus, ad quam unitatem redigens eccleſiam ſuam, denuo dicit, & erit unus grex, & unus paſtor. Quare S. Thomas tam in 4. diſt. 24. quam in tractatu de erroribus Græcorum, dicit quod, qui hanc ſupremam poteſtatem negant in Romano pontifice ſchiſmatici dicuntur, quaſi diviſores eccleſiaſticæ unitatis. Sed ponere quod ſynodus univerſalis habeat ſupremam poteſtatem datam a Chriſto immediate, aliam a poteſtate ſuprema Romani pontificis, eſt unitatem præfatæ eccleſiæ ſcindere; Tum ponendo dualitatem ſupremarum poteſtatum, cui quilibet fidelis teneatur obedire, manifeſte eſt rumpere ordinem, & colligationem totius corporis eccleſiæ, ad unam ſupremam poteſtatem, ducis & paſtoris totius multitudinis Chriſtianæ. Quocirca beatus Cyprianus in epiſtola de unitate eccleſiæ, ad Novatianum loquens ita ait, Quis ergo ſic ſceleratus & perfidus? qui ſic diſcordiæ furore veſanus? ut aut credat ſcindi poſſe, aut audeat ſcindere unitatem Dei, veſtem domini, eccleſiam Chriſti? manet ipſe in evangelio ſuo, & docet, dicens, & erunt unus grex, & unus paſtor: & eſſe poſſe in uno loco aliquis exiſtimat, aut multos paſtores, aut greges plures? & beatus Gregorius concordans in epiſtola ad Ruſticum monachum, ut habetur in c. in apibus 7. q. 1. ita dicit; in apibus princeps unus, grues unam ſequuntur ordine literato, imperator unus, judex unius provinciæ; Roma autem condita duos fratres ſimul reges habere non potuit; & cur hæc omnia? certe quia, ut ait beatus Auguſtinus in libro primo de nuptiis & concupiſcentia, natura principum amat ſingularitatem, & omnis poteſtas impatiens eſt conſortis. 23. q. 7. quod autem.

Item arguitur ſic, nulli congregationi ſynodali eccleſiæ Chriſtus commiſit immediate regimen omnium fidelium, ergo nulli congregationi ſynodali eccleſiæ Chriſtus dedit poteſtatem immediate, cui omnis fidelis cujuſcumque dignitatis exiſtat, obedire teneatur. Conſequentia patet; quoniam auctoritas regendi, & jubendi majorum, eſt tantum reſpectu inferiorum. In majoribus ſiquidem eſt regendi jubendique poteſtas; in minoribus, obſequendi neceſſitas, in §. In his omnibus diſt. 21. Antecedens probatur, quoniam ſoli Petro, & ſolis ſucceſſoribus ejus, ait dominus univerſaliter, & indiſtincte; Paſce oves meas. Jo. 21. Super quo verbo dicit Theophilus, & habetur in gloſ. quod finito prandio, commiſſionem ovium Mundi, Petro commendat non alii. Item Chryſoſtomus ſuper eodem verbo, & habetur in eadem gloſ. ita dicit, Præteriens alios, ſcilicet apoſtolos, Petro de talibus loquitur, eximius enim erat apoſtolorum Petrus, & os diſcipulorum, & vertex collegii: unde, & negatione deleta, committit ei prælationem fratrum. Si diligis me, præſide fratribus, & ferventem amorem quem per omnia demonſtraſti, & animam quam dixiſti poſiturum te eſſe pro me, hanc da pro ovibus meis. Ecce quod uni tantum ſcilicet Chriſti vicario, omnium fidelium regiminis cura committitur. Ecce quod unus tantum totius Chriſtianæ reipublicæ princeps a Chriſto conſti-

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439.

constituitur: cui ergo dubium, quod soli isti A Christus immediate potestatem tribuit, cui quilibet fidelis obedire tenetur? Præterea confirmando hanc rationem, ad idem arguitur sic ecclesiæ; regimen constitutum est a Christo monarchicum, sive regale, Ergo suprema potestas, & supremus principatus, non multitudini alicui, sed uni tantum in ecclesia a Christo collata est. Consequentia patet, quoniam ut colligitur ex S. Polit. in hoc distinguitur regnum, sive principatus regalis, ab aliis speciebus regiminis, videlicet ab Aristocratia, & Democratia, quoniam in regno principatus, & potestas suprema est apud unum: in Aristocratia est apud paucos: In Democratia vero apud multos. Unde S. Thomas in 4. sententiarum dist. 24. dicit, quod in regno tota potestatis plenitudo, relidet apud unum: In Aristocratia vero non apud unum, sed apud plures. Antecedens vero patet, auctoritate & ratione. Auctoritate patet per illud Isa. 9. super solium David, & super regnum ejus sedebit. gloss. id est, ecclesiam. Præterea ex illo colligitur quod in evangelio ecclesia, regni nomine sæpenumero describitur, nostro salvatore dicente, simile est regnum, &c. Ratione vero probatur sic, ut S. Thomas probat lib. 4 contra Gentiles c. 76. ita enim dicit. Nulli dubium esse debet, quin regimen ecclesiæ sit optime ordinatum, utpote per eum dispositum, per quem reges regnant, & legum conditores justa decernunt. C Optimum autem regimen multitudinis, est quod regatur per unum; quod patet ex fine regiminis, qui est pax; Pax enim & unitas subditorum, est finis regentis, unitatis autem causa congruentior est unus, quam multi. Manifestum est ergo regimen ecclesiæ, sic esse dispositum, ut unus toti ecclesiæ præsit. Hæc S. Thom. ostenditur ecclesiæ regimen regale esse, sive monarchicum, non solum respectu Christi, sed etiam respectu sui vicarii. Quare beatus Hieronymus in epistola quam ad Eustochium, de regula vivendi in monasteriis dicitur scripsisse, dicit, quod piscatori Petro a Christo totius Mundi monarchiæ, est traditus principatus. Item hac ratione beatus Gelasius in generali decreto de ecclesiasticis statutis D ad omnes episcopos scribens, ait. Conveniens est ut totum corpus ecclesiæ in hac observatione concordet, quam illic vigere videt, ubi dominus totius ecclesiæ posuit principatum. Dicere autem quod synodus aliquam habuerit a Christo immediate potestatem supremam, cui quilibet fidelis obedire tenetur, est dicere quod non in uno, sed in multitudine Christus ecclesiæ sum principatum collocavit. Si quis vero vellet dicere, quod licet regulariter ecclesiæ principatus, in uno locatus sit, nihilominus tempore concilii universalis, principatus ecclesiæ multitudini committitur; dicendum quod hoc nullo modo stare potest. Tum primo, quia species regiminis politiæ ecclesiæ, non immutabilis permaneret, sed multiplicem pateretur varietatem, & corruptionem, contra illud Dan. 7. potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum ejus non corrumpetur: & Jo. 10. erit unum ovile, & unus pastor; Tum secundo, quia cum, ut dictum est, regimen monarchicum, quo multitudo tota regitur per unum, sit optimum, & specie principalior inter omnes species politiæ; si tempore celebrationis conciliorum, ecclesiæ regimen a monarchia transiret in Aristocratiam, vel Democratiam, profecto descenderet a perfectione sua. Tum tertio, quia cum istæ tres species regiminis ex opposito distinguantur, simul esse in uno principatu non possunt, dicente Aristotele 3. Politicorum. Necesse est dominans aut unum esse, aut paucos, aut multos: si synodo existente, ecclesiæ principatus supremus esset apud multos, necesse est dicere, quod congregata synodo & ecclesia, desineret esse regnum, & Romanus pontif, desineret esse princeps ecclesiæ, & plenitudinem habere potestatis, quæ omnia sunt inconvenientissima & absurda. Præterea quod pars illa decreti dicens, synodum habere potestatem immediate a Christo, &c. non sit veritas fidei catholicæ, sicut luculenter ostenditur, & præsupponitur, in primis cum beatissimo Dionylio libro de ecclesiastica hierarchia, quod ecclesia nostra sit ad modum hierarchiæ a Christo dispositа. Secundo præsupponitur cum eodem, quod hierarchia nostra formata sit ad exemplar, sive similitudinem hierarchiæ cœlestis; unde etiam Mosi a domino dictum est Exod. 25. Inspice, & fac secundum exemplar quod tibi monstratum est in monte: Præterea sanctus Joannes dicit apocal. 21. se vidisse civitatem sanctam Hierusalem novam descendentem de cœlo, scilicet exemplariter, ut doctores exponunt. Quare beatus Ambrosius dicit: quod ecclesia est imago cœlestium. Et beatus Bernardus lib. 3. ad Eugenium papam, clarissime inducit: sed sic est quod in angelica hierarchia, nulla potestas ad actus hierarchicos perficiendos tribuitur desuper a Deo personæ, aut ordini, aut toti hierarchiæ, quæ non tribuatur mediante primo illius hierarchiæ, ut patet ex ipsa doctrina beati Dionysii (ait enim ecclesiæ hierarchiæ lex divinitatis sanctissima est per prima media in divinissimam reducere lucem) ergo pari modo nulli potestas a Christo, ipsi ecclesiasticæ hierarchiæ aut universali concilio illam repræsentanti tribuitur, quæ non conferatur, mediante Romano pontifice qui est hierarcha, & primus in tota hierarchia. Quare manifestum videtur, quod cum veritate catholicæ fidei, tamen scriptura sancta, quam ex sanctorum patrum traditione, habemus, quod Romanus pontifex, caput sit ecclesiæ sanctæ catholicæ, & hierarcha ecclesiasticæ hierarchiæ; & cum nostra hierarchia ad similitudinem, & exemplar cœlestis formata sit, non possit stare, quod existente unico, & indubitato Rom. pontif. in ecclesia concilium universale habeat potestatem a Christo immediate, cui quilibet fidelis cujuscumque dignitatis existat, obedire teneatur. Amplius hoc idem sic probatur. Nihil quod in auctoritate sua dependet immediate ab auctoritate apostolicæ sedis, est dicendum habere immediate potestatem a Christo, cui etiam papa obedire tenetur: sed auctoritas universalium conciliorum dependet immediate ab auctoritate apostolicæ sedis: Ergo concilia universalia non sunt dicenda immediate a Christo potestatem habere, cui, &c. Consequentia patet: major nota est, ex terminis; minor patet ex dist. 17. per totum; unde in c. regula, dicitur, quod nec ullum est ratum, aut unquam erit concilium, quod Romanæ ecclesiæ non fuerit auctoritate fulcitum, & quod hæc dependentia non solum accipienda sit respectu convocationis, aut congregationis conciliorum, sicut quidam dicere voluerunt, sed etiam quantum ad robur, & firmitatem omnium actitatorum in eisdem, patet ex c. confidimus. 25. q. 1. Ubi Gelasius papa, apostolicam sedem, unamquamque synodum dicit sua auctoritate confirmare; & extra de elec. in c.

ANNO CHRISTI 1439.

in c. ſignificaſti, dicit Paſchalis papa, quod omnia concilia per eccleſiæ Romanæ auctoritatem, & facta ſunt, & robur acceperunt. Ecce quam clare loquitur tex. iſte quod per papam, & per conſequens non immediate a Chriſto, concilia ipſa univerſalia robur accipiant. Ex quibus omnibus ſic breviter, & luculenter demonſtratur, quod declaratio illa Conſtantiæ facta, dicens quod ſynodus univerſalis immediate habeat a Chriſto, poteſtatem, non contineat veritatem fidei catholicæ. Jam ad auctoritates, & rationes accedamus, per quas dominus arguens pro parte adverſa, nixus eſt probare, declarationem præfatam veram eſſe. Verum quia in hac argumentationis parte, principalior articulus reſidet præſentis difficultatis, & examinis; tria præmittam per ordinem circa hunc articulum, antequam præfatis inductis auctoritatibus, & rationibus formaliter reſpondeatur. Primo quidem oſtendam quod id, quod præſuppoſuit præfatus dominus, videlicet quod apoſtoli alii a Petro, receperunt immediate a Chriſto poteſtatem juriſdictionis, non ſit uſquequaque probabile. Secundo oſtendam quod dato, quod hoc eſſet verum de apoſtolis, non tamen ita eſſet dicendum de epiſcopis & curatis, videlicet quod ſuſcipiant poteſtatem juriſdictionis immediate a Chriſto. Tertio oſtendam, quod dato, quod hoc etiam eſſet verum; non probatur, aut ſequitur ex hoc quod ſit veritas catholicæ fidei, quod ſynodus univerſalis habeat poteſtatem immediate a Chriſto, cui quilibet fidelis obedire tenetur. Primum vero quod apoſtoli alii a Petro, non immediate poteſtatem juriſdictionis acceperunt, auctoritate, & ratione multipliciter declaratur; auctoritate primo beati Anacleti, qui ut habetur in c. ſacroſancta. diſt. 22. dicit, inter apoſtolos quædam fuit diſcretio, & licet omnes apoſtoli eſſent, Petro tamen a domino conceſſum eſt, ut reliquis omnibus præeſſet apoſtolis, & Cephas, id eſt caput, & principatum teneret apoſtolatus, Cum autem nomine capitis, & principii, origo deſignatur poteſtatis, non videtur poſſe dici beatus Petrus caput, & principium tenere apoſtolatus niſi ab eo poteſtas derivaretur juriſdictionis in apoſtolos ceteros. Secunda auctoritas eſt beati Cypriani in epiſtola, quæ de unitate eccleſiæ inſcribitur ad Novatianum, & habetur in c. loquitur dominus. 24. q. 1. loquitur dominus ad Petrum, Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam: ſuper unum ædificat eccleſiam, & quamvis apoſtolis omnibus poſt reſurrectionem ſuam, parem, id eſt communem poteſtatem tribuat, & dicat, ſicut miſit me Pater, & ego mitto vos, accipite Spiritum ſanctum: tamen, ut unitatem manifeſtaret, unitatis ejuſdem originem ab uno incipientem, ſua auctoritate diſpoluit: Hoc erant utique ceteri apoſtoli, quo Petrus pari conſortio præditi & honoris, & poteſtatis; glol. in ordine, & dignitate conſecrationis, non in adminiſtrationis plenitudine: ſed exordium ab unitate proficiſcitur, ut eccleſia Chriſti una eſſe demonſtretur. Hæc Cyprianus. Ubi cum ait quod Chriſtus ut eccleſiæ unitatem manifeſtaret, poteſtatis originem ab uno incipientem diſpoſuerit, manifeſte dat intelligi, quod ſolus unus, ſcilicet Petrus, ſuper quem unum fundatam dicit eccleſiam, a Chriſto immediate poteſtatem ſuſceperit juriſdictionis; alii vero apoſtoli mediante ipſo Petro, plane ut videtur, ſi immediate omnes apoſtoli poteſtatem juriſdictionis recepiſſent a Chriſto, origo poteſtatis non incepiſſet in eccleſia ab uno apoſtolorum, cum data fuiſſet ſimul & immediate omnibus. Tertia auctoritas eſt beatiſſimi Auguſt. qui ſuper Jo. homil. 124. dicit ſic, Petrus apoſtolus propter apoſtolatus ſui primatum, gerebat figuratam generalitate eccleſiæ perſonam. Quod enim ad ipſum proprium pertinet; natura unus homo erat, gratia unus Chriſtianus, abundantiore gratia, unus idemque primus apoſtolus. Sed quando ei dictum eſt, Tibi dabo claves regni cœlorum, & quodcumque ligaveris, &c. univerſam ſignificabat eccleſiam. Et infra; Eccleſia ergo, quæ fundatur in Chriſto, claves ab eo regni cœlorum accepit in Petro, id eſt poteſtatem ſolvendi, ligandique peccata; ſed videtur quod hoc quod ſoli Petro attribuitur, ratione primatus non eſſet verum, ſi alii apoſtoli cum Petro immediate poteſtatem juriſdictionis recepiſſent a Chriſto; Quia dato illo, eccleſia non in ſolo Petro, ſed etiam in aliis apoſtolis claves recepiſſe diceretur.

Quarta auctoritas eſt beatiſſimi Leonis, qui (ut habetur in c. ita dominus diſt. 19.) ita dicit. Hujus muneris ſacramentum ita dominus ad omnium apoſtolorum officium pertinere voluit, ut in beatiſſimo Petro omnium apoſtolorum ſummo, principaliter collocaret, ut ab ipſo quaſi quodam capite dona ſua, velut in corpus omne diffunderet, ut extorrem ſe miniſterii intelligeret eſſe divini, qui auſus fuiſſet a Petri ſoliditate recedere.

Quinta auctoritas eſt ejuſdem in ſermone tertio ordinationis ſuæ, ita dicentis. Multo dignius ad beatiſſimi Petri gloriam contemplandam, aciem mentis attollete, & hunc diem in illius potiſſimum veneratione celebrare, qui ab ipſo omni charismatum fonte, ita copioſis eſt irrigationibus inundatus, ut cum multa ſolus acceperit, nihil in quemquam ſine ejus participatione tranſierit. Et infra, de toto mundo unus Petrus eligitur, qui eſt univerſarum gentium vocationi, & omnibus apoſtolicis cunctiſque eccleſiæ patribus præponatur; ut quamvis in populo Dei multi ſint ſacerdotes, multique paſtores; omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit & Chriſtus: Magnum & mirabile, dilectiſſimi, huic viro conſortium potentiæ ſuæ tribuit divina dignatio, & ſi quid cum eo commune ceteris voluit eſſe principibus, numquam niſi per ipſum, dedit, quidquid aliis non negavit. Ecce quam clara luce Leo iſte irrefragabilis auctoritatis inter patres eccleſiæ, dicit, quod quicquid commune Chriſtus cum Petro ceteris voluit eſſe principibus, videlicet apoſtolis, non niſi per Petrum dedit, quidquid donabile eſſet, per hominem aliis non negavit: & ita manifeſte habetur, quod ceteri apoſtoli, non immediate a Chriſto juriſdictionem acceperunt, ſed mediante Petro beatiſſimo apoſtolo eorum principe. Conſequenter hoc idem ratione probatur, & primo ſic. Ab eo a quo quis non habet ſubditum, ab illo non habet aliquam poteſtatem juriſdictionis: ſed alii apoſtoli non habuerunt immediate ſubditos a Chriſto: ergo ipſi non habuerunt poteſtatem juriſdictionis immediate a Chriſto. Conſequentia patet. Major etiam cum nullus ligare aut abſolvere poſſit, niſi ſubditum, cum a non ſuo judice ligari nullus valeat, nec abſolvi, de pœnit. & remiſſionibus c. omnis. Nam poteſtas juriſdictionis, qua aliquis poteſt abſolvere, & ligare dicitur relative ad ſubditum. Relativa autem, ut habet doctrina Ariſtotelis in prædicamentis, poſita,

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439.

ta ſe ponunt, & perempta ſe perimunt. Unde ſicut ſi non eſt ſervus, non eſt dominus, propter quod (ſecundum Auguſt. lib. de Trinitate) Deus non fuit dominus, quouſque habuit creaturam ſuam; ita ſi non eſt ſubditus, non eſt prælatus nec judex, qui poſſit eum judicare, Rom. 14. Tu quis es, qui judicas alienum ſervum? Suo domino aut ſtat, aut cadit. Minor vero probatur, quia ſi Chriſtus dediſſet aliis a Petro ſubditos, aut omnes dediſſet, aut aliquos; Non eſt dicendum primum, quod dediſſet omnes, tum quia (ut dictum eſt) pluralitas principatuum non eſt bona, ut dicitur 12. Metaphyſices: & ideo ſic concluditur ibidem, unus ergo princeps. Tum ſecundo, quia tunc ovile Chriſti non eſſet unum, nec unus ovium paſtor, ſed plures, contra illud Jo. 10. erit unum ovile, & unus paſtor. Præterea ſecundum non eſt dicendum, cum nullibi legatur Chriſtum apoſtolis populos immediate diviſiſſe, nec facile eſt fingere quos. ſ. ſubditos, quibus. ſ. prælatis ſubjecerit. Item ſecundo, ratione arguitur ſic; ſ. Chriſtus dediſſet apoſtolis immediate poteſtatem juriſdictionis, aut dediſſet plenam, & omnimodam, ſicut Petro, aut particulariter limitatam & coarctatam: ſed neutram, ergo nullam. Conſequentia bona. Major patet ex ſufficienti diviſione. Minor quoad primam partem patet. Primo quia, ut dicit B. Cyrillus in libro theſaurorum, nulli alii quam Petro Chriſtus, quod ſuum eſt plenum commiſit, ſed ipſi ſoli dedit. Secundo, quoniam ſi aliis apoſtolis data fuiſſet poteſtas in ea plenitudine, qua Petro data eſt, Petrus nec major, nec ſuperior, nec princeps, nec caput fuiſſet apoſtolorum; ſed omnes in juriſdictionis auctoritate pares fuiſſent: quod eſt erroneum. Ut enim ſanctus Anacletus, inquit in c. Sacroſancta. diſt. 22. inter apoſtolos quædam fuit diſcretio; licet enim omnes apoſtoli eſſent, Petro tamen a domino conceſſum eſt, ut reliquis omnibus præeſſet apoſtolis, & Cephas; id eſt caput, & principatum teneret apoſtolatus. Secunda vero pars minoris quæ dicit, quod etiam Chriſtus non dedit apoſtolis poteſtatem aliquam limitatam, & coarctatam; patet, quoniam nullibi in evangeliis Chriſtus legitur aliquam talem, poteſtatis limitationem apoſtolis indulſiſſe; nec poſſibile eſt fingere certitudinem talis limitationis; De talibus autem, quæ facta eſſe dicuntur, maxime circa apoſtolos, de clavibus eccleſiæ. Nihil videtur aſſerendum, quod de ſcripturis ſanctis non habeat teſtimonium explicite vel implicite, quod in hac parte non datur; & hoc de primo puncto brevitatis cauſa ſufficiat: in quo oſtendendum erat non eſſe uſqueqnaque probabile, apoſtolos alios a Petro poteſtatem juriſdictionis immediate ſuſcepiſſe a Chriſto.'

Reliquum eſt jam oſtendere ſecundum. Quod dato quod apoſtoli immediate a Chriſto poteſtatem juriſdictionis, ſicut ordinis receperint, non tamen concedendum ſit, ſed omnino negandum quod alii prelati eccleſiæ, nunc ſuſcipiant poteſtatem juriſdictionis a Chriſto immediate; Non enim ſequitur, apoſtoli, qui primi fuerunt lapides ædificii eccleſiæ, habuerunt immediate poteſtatem a Chriſto; Ergo & alii prælati ſucceſſores illorum nunc ab ipſo immediate ſuſcipiunt, ſicut exemplariter non ſequitur. Si Deus in inſtitutione mundi immediate fecit cœlos, & elementa, & alias partes principales mundi, ſicut prima individua ſpecierum, quod in propagatione rerum inſtitutarum illa fiant immediate a Deo, quæ fuerunt ſecundum ſpeciem facta immediate in mundi conſtitutione. Imo fiunt multa mediante virtute cœleſti, & mediantibus aliis cauſis ſecundis: ſol enim, & homo, generant hominem, dicit Ariſt. 2. Phyſ. Quod autem prælati eccleſiæ non immediate a Chriſto poteſtatem ſuſcipiant juriſdictionis: ſed mediante Romano pontifice ejus generali vicario, multipliciter oſtenditur. Et primo quidem hoc manifeſtum redditur omnibus illius auctoritatibus, & rationibus ſuperius inductis, quibus oſtenſum eſt, apoſtolos non a Chriſto immediate, ſed mediante Petro eccleſiæ principe ab eo conſtituto, poteſtatem juriſdictionis ſuſcepiſſe, cum eam habidinem, quam habuit Petrus poſtquam fuit papa ad apoſtolos, & primitivam eccleſiam, habeat papa ad omnes prælatos eccleſiæ, & ad omnes eccleſias: cum ſuccedat Petro in eadem plenitudine poteſtatis. Quod probatum eſt de Petro reſpectu apoſtolorum, & diſcipulorum Chriſti, probatum relinquitur de quolibet ſucceſſore ſuo legitimo Rom. pontif. reſpectu omnium prælatorum eccleſiæ. Præterea in ſpeciali auctoritate videtur oſtendi manifeſte, primo per illud quod habetur in c. omnes. diſt. 22. Ubi ſic dicit Nicolaus papa, omnes ſive patriarchæ cujuslibet apium, ſive metropol. primatus, aut epiſcopatuum cathedras, vel eccleſiarum, ſive cujuſcumque ordinis dignitatem inſtituit Romana eccleſia. Ad idem ſecundo eſt auctoritas B. Clementis, qui, ut habetur in c. in illis. diſt. 80. dicit, quod in illis civitatibus in quibus olim apud Ethnicos primi flamines eorum, atqui primi legis doctores erant, epiſcoporum primates atque patriarchas, B. Petrus poni præcepit, qui reliquorum epiſcoporum cauſas, & majora negotia in fide, id eſt fideliter (ut ait gloſ.) agitarent: in illis autem, in quibus dudum apud prædictos Ethnicos erant eorum archiflamines: quos tamen minores eſſe tenebant, quam memoratos primates archiepiſcopos inſtitui præcepit. In ſingulis vero reliquis civitatibus ſingulos, & non plures epiſcopos conſtitui præcepit, qui epiſcoporum tantum vocabula ſortirentur, quoniam nec inter ipſos apoſtolos par fuit inſtitutio, ſed unus præfuit omnibus. Manifeſtum eſt autem, quod hæc fundamentalis dependentia, dignitatis, ordinis, & gradus ceterarum eccleſiarum ab eccleſia Romana intelligi ſane non poſſit, niſi per hoc quod ceterarum juriſdictionis auctoritas intelligatur ab apoſtolica ſede derivata. Quare S. Thomas in fine ſecundi ſententiarum dicit, quod ſicut ſe habet poteſtas Dei ad omnem poteſtatem creatam, ſic etiam ſe habet poteſtas imperatoris ad poteſtatem proconſulis, ſic ſe habet poteſtas papæ ad omnem poteſtatem in eccleſia. Quia ab ipſo papa gradus dignitatum diverſi in eccleſia diſponuntur, & ordinantur: Unde ejus poteſtas eſt quoddam eccleſiæ fundamentum, ut patet Matth. 16. Hæc S. Thomas. Tertio auctoritate hoc ipſum oſtenditur, per illud quod habetur in c. decreto. 11. qu. 7. Ubi beatus Gregorius ita dicit, quod ſancta Romana eccleſia vices ſuas ita aliis impartitur eccleſiis, ut in partem ſint vocatæ ſollicitudinis, non in plenitudinem poteſtatis. Item eadem ſententia ponitur in c. ſequ. ubi Vigilius papa ita dicit: eccleſia Romana quæ prima eſt, ita reliquis eccleſiis vices ſuas credit largiendas, ut in partem ſint vocatæ ſollicitudinis, non in plenitudinem poteſtatis. Præterea hoc idem ratione probatur ſic, in omni principatu poteſtas juriſdictionis derivatur, ad quamcumque perſonam illius principatus a monarcha, ſive

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439.

sive principe illius principatus; sed papa est princeps, sive monarcha in sacro ecclesiç principatu; ergo sequitur quod potestas jurisdictionis omnium inferiorum prælatorum derivatur a papa. Consequentia bona, major patet ex sententia Dionysii, qui tam in de eccles. quam cœlesti hierarchia docet, ab ipso hierarcha ad omnes hierarchiæ personas descendere irradiationis profluxum. Minor vero, quod solus papa sit princeps, & monarcha totius ecclesiastici principatus, superius inductis auctoritatibus ostensum est; in quibus sancti patres ipsum & ecclesiæ totius principem, & caput prædicant, & attestantur: dicit etiam Chrysost. super Actus apostolorum, quod Petrus a filio super omnes qui filii sunt accepit potestatem, non ut Moses in gente una, sed in universo orbe: & Theophyl. super illud Lucæ 22. Tu aliquando conversus confirma fratres tuos; Dicit, quod Petrus obtinuit ut esset antistes mundi. Item in ecclesiastico officio legitur ei Christus dixisse: super plebem meam principem te constitui. Præterea secundo sic confirmatur idem ratione, & primo in unoquoque ordine, in quo maxime residet plenitudo virtutis, sive potestatis, originaliter dependet virtus omnium sequentium in illo ordine. Sed Romanus pont. est primus in ordine prælatorum ecclesiç, & in quo solo residet plenitudo ecclesiasticæ potestatis; Ergo sequitur quod potestas omnium sequentium prælatorum ecclesiæ, dependeat, & derivetur ab ipso Rom. pont. Consequentia est bona; Major colligitur ex sententia Arist. 2 Metaph. Minor est ca. ion. concilii Constantinopolitan. dicentis: Veneramur secundum scripturas, & canonum diffinitiones, sanctissimum antiquæ Romæ episcopum primum esse, & maximum omnium episcoporum. Item in concilio Chalcedonen. Acclamatum legitur a tota synodo papæ Leoni: Leo sanctissimus apostolicus & œcumenicus, & universalis patriarcha per multos annos vivat. Confirmatur hoc argumentum per illud B. Isidori, qui, ut dicitur in c. in novo. dist. 21. ita dicit. In novo testamento post Christum dominum a Petro cœpit sacerdotalis ordo: & causam subjungens, ait: Quia ipsi primo pontificatus in ecclesia datus est, dicente domino ad eum; Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Item tertio idem confirmando inter habentia ordinem secundum influentiam, omnia quæ alios influunt, virtutem influendi recipiunt a primo illius ordinis; sed ordo qui est inter Romanam ecclesiam, & alias ecclesias, sive inter Romanum pontificem, & prælatos ceteros, est secundum influentiam, prout unus movet alium ad actus hierarchicos; Ergo jurisdict. ordo omnium prælatorum ecclesiæ derivatur a Romano pontifice. Consequentia est bona, major patet ex commento primæ propositionis de causis. Causa enim secunda virtutem causandi habet a prima. Minor vero patet auctoritate beatissimi Cypriani, qui ut in c. loquitur 24. q. 1. ecclesias particulares ad ecclesiam Romanam comparat, sicut radios ad solem, fluvios ad fontem, sicut ramos ad radicem. Quare dicit Petrus Ravennas, quod stipiti rami, quod capiti membra, quod soli radii, quod fonti rivuli, hoc apostolicæ sedis reverentiæ debent omnes ecclesiæ, quas ubique terrarum religio Christiana fundavit. Quarto sic confirmatur eadem ratio, omnia membra a capite accipiunt immediate derivati eam virtutis, sensus & motus, sui regiminis; sed ecclesia Romana est caput ceterarum ecclesiarum. Ergo ceteræ ecclesiæ & earum prælati, potestatis suæ originem suscipiunt a Romana ecclesia, sive a Rom. pont. Consequentia est bona; major patet, quoniam, ut superius habitum est, ex sententia Isidori, ex eo datum est capiti hoc nomen, quod sensus omnes, & nervi inde initium capiant, atque ex eo omnis vigendi causa oriatur. Minor vero ponitur in c. sacrosancta. dist. 22. Ubi S. Anacletus ait, quod apostolica sedes (caput. & cardo scilicet omnium ecclesiarum) est a domino, & non ab alio constituta: & sicut cardine ostium regitur, sic hujusmodi apostolicæ sedis auctoritate, omnes ecclesiæ, domino disponente reguntur. Quinto sic, quilibet fidelis tenetur credere unam esse sanctam ecclesiam catholicam. Sed ad unitatem ecclesiæ requiritur, quod omnium prælatorum potestas jurisdictionis derivetur a Romano pontifice; Ergo necesse est, quod quilibet fidelis hoc credat & teneat. Consequentia bona; major patet, cum sit articulus fidei, & dicatur canticorum VI. Una est columba mea, una est perfecta: dicit glossa, id est ecclesia. Minor probatur, quoniam unitas ecclesiæ, ut habetur a beato Cypriano in epistola de unitate ecclesiç, & habetur in c. loquitur 24. q. 1. necessario attenditur in ordine ad unam fontalem originem totius potestatis ecclesiasticæ. quam esse dicit apostolicam sedem, sive Romanum pontificem, super quem fundatam esse, dicit ecclesiam; Unde ait, ecclesia Dei luce perfusa, per totum orbem radios suos porrigit, unum tamen est, quod ubique diffunditur, nec unitas corporis separatur, radios suos per universam terram copia ubertatis extendit, profluentes largitur rivos, latius expandit, unum tamen caput est, & una origo, & una mater fecunditatis copiosa, hæc ille. Item sanctus Thomas contra gentes lib. 4. cap. 76. dicit. Soli Petro promisit, tibi dabo claves regni cœlorum, ut ostenderetur potestas clavium per eum ad alios derivanda, ad conservandam ecclesiæ unitatem. Ex quibus manifeste colligitur pertinere ad unitatem ecclesiæ, quod a Romano pontifice omnium aliorum prælatorum derivetur auctoritas: quæ erat minor probanda.

Sexto arguitur confirmando præcedentem rationem sic, teste B. Dionysio x. cœlestis hierarchiæ, omnes hierarchiæ sunt etiam connexæ, & ordines ipsi cujuslibet hierarchiæ sunt etiam connexi. Hæc autem connexio, secundum ejusdem divini doctoris doctrinam, ut S. Thomas, & Albertus declarant, non tantum attenditur per relationem ad unum ultimum finem, secundum quem omnis hierarchiæ finis est similitudo & unitas ad Deum, sed secundum ea, quæ sunt de essentia hierarchiæ, scilicet secundum ordinem, scientiam & actionem. Secundum ordinem quidem, inquantum in omnibus hierarchiis invenitur distinctio per primum, medium, & ultimum. Secundum scientiam vero, inquantum irradiatio extenditur, procedendo a primo usque ad ultimos. Secundum actionem autem, inquantum primi habent actionem hierarchicam in medios, & per medium in ultimos. Sed ecclesia nostra a Deo est, ad instar hierarchiæ dispolita & formata; Ergo necesse est, nisi hierarchiam nostram inconvenientissime asserere inconnexam vellemus, potestatem ecclesiasticam a primo nostræ hierarchiæ qui est Romanus pontifex in omnes inferiores procedere, & derivari, processus patet. Hujus autem connexionis hierarchiæ nostræ duo sunt eviden

tissi-

ANNO CHRISTI 1439.

tissima testimonia, primum est, quod qui a B. Petri societate, & connexione apostolicæ sedis segregatur, non potest absolvi a peccatis. Secundum est, quod talis existens, si prælatus sit, ipsa potestate ecclesiastica denudatur. De primo habetur in glos. Matt. 16. quod Petrus, ideo specialiter claves regni cœlorum, & principatuum judiciariæ potestatis accepit, ut omnes per orbem credentes intelligant, quod quicumque ab unitate fidei, & societate Petri quovis modo segregantur, nec vinculis peccatorum absolvi, nec januam regni cœlestis ingredi possunt. De secundo habetur in c. Factus, & in c. Novatianus. 7. q. 1. & in c. Dicimus. 24. q. 1. quæ omnia sunt beatissimi Cypriani testimonia. Supersedeo autem multis aliis, quæ induci possent, maxime ex institutionibus, confirmationibus, mutationibus, translationibus, & depositionibus, quas circa ecclesias & earum prælatos, sedes apostolica jure ordinario facere solita est, quas facere minime liceret, nisi earum jurisdictioni auctoritas ab ipsa apostolica sede, modo supradicto dependeret, quod pro observanda brevitate sermonis, tantum de isto secundo puncto dixisse sufficiat.

Duobus jam punctis luculenter expressis, venio ad tertium in quo dicendum institui, quod etiam dato, licet non concesso, quod præsuppositum, & fundamentum reverendissimi patris domini arguentis verum esset, videlicet quod ecclesiæ prælati potestatem jurisdictionis a Christo immediate reciperent, sicut papa, non tamen ex hoc habetur, quod decretum præfatum Constantien. in illa parte contineat veritatem fidei catholicæ; Primo, quia dato quod quilibet apostolorum, & nunc quilibet ecclesiæ prælatus, potestatem jurisdictionis immediate a Christo habuisset, non tamen ex hoc habetur quod tota ecclesiæ communitas collegialiter talem a Christo potestatem immediate accepisset. Secundo dato quod apostoli tunc, & nunc ecclesiæ prælati immediate a Christo potestatem suscepissent, non habetur quod decretum illud Constantiense contineat veritatem, dicens quod concilium universale habet potestatem immediate a Christo, cui etiam papa obedire tenetur: qui enim apostolos dicit cum Petro, & prælatos ceteros cum papa a Christo immediate jurisdictionis potestatem, suscipere, debet animadvertere, si errorem Indorum & Armenorum, & quondam Græcorum Valdensium pauperum de Lugduno, & novissime Boemorum vitare vult; quod non æqualem omnes apostoli cum Petro, nec prælati cum ejus successore Rom. pontifice, suscipiunt potestatem: solus quidem papa inter eos tanquam caput totius corporis ecclesiæ suscipit: & ideo ipse solus in toto corpore ecclesiæ, plenitudinem potestatis accepit; ceteris, ut supra habitum est, in partem tantum sollicitudinis evocatis, ut ait B. Greg. in c. decreto. 2. q. 7. In cujus testimonium, cum soli Petro ipotestas a Christo promittitur, dicitur, Tibi dabo claves regni cœlorum, & quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis, Matt. 16. Cum apostolis vero alia forma servatur, dicitur enim quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cœlo. In cœlo uno dicit, non in cœlis, sicut Petro dixerat; ait Origenes, & inducitur in glosa continua, quia non sunt tantæ perfectionis sicut Petrus: Quare sicut in corpore naturali, cui apostolus ipsum ecclesiæ corpus simile esse dicit, ad Rom. 12. nulla aliorum membrorum multitudo adæquat virtutem capitis; etiam si mille manus, mille pedes, mille oculi, & sic de aliis particularibus membris, in uno corpore aggregarentur; ita in corpore mystico ecclesiæ, nulla membrorum ecclesiæ multitudo adequare potest virtutem, & amplitudinem potestatis capitis ecclesiæ, scilicet Romani pontificis. Quo ergo jure prælati ecclesiæ congregati, majores potestate, aut superiores Romano pont. capite & principe totius ecclesiæ, dicendi sint, non invenio. Quocirca inter veritates catholicæ fidei, nullo modo annumerandum venit, nisi aliunde apertiori testimonio sacræ scripturæ, aut sanctorum patrum fuerit roboratum. Dicit enim Hieronymus ad Demetriadem virginem, quod de scripturis sanctis auctoritate non habetur, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.

Tribus jam punctis breviter expeditis venio quarto loco ad respondendum auctoritatibus, & rationibus inductis per patrem, & dominum arguentem, pro hac parte decreti Constantiensis qui dicit, quod concilium universale potestatem habet immediate a Christo, cui &c. Prima auctoritas inducta fuit illa Matth. 16. ubi Christus ait, si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum, &c. sequitur; si te non audierit, dic ecclesiæ; Et si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, & publicanus, quod per ly, ecclesiam, non solus prælatus, sed ecclesia ipsa universalis accipienda sit, patet per glo. ordinariam, quæ in eo loco sic habet, vel dic ecclesiæ, id est toti ecclesiæ. Ad istam auctoritatem, in qua maxime adversa pars fundamentum facere videtur, respondetur, duo faciam. Primo ostendam, quod in auctoritate Christi per ecclesiam, cui tanquam judici, fratris nostri peccatum post admonitionem denunciari præcipitur, ex sensu literali, non universalis ecclesia, nec concilium universale, sed prælatus intelligendus sit. Secundo ostendam, quod dato, quod quandoque ad concilium universale auctoritas illa per aliquos applicetur; ex hoc tamen nulla superioritas in concilio arguitur supra papam. Primum autem videlicet, quod in dicta auctoritate, per ecclesiam, cui tanquam judici, delinquentis fratris peccatum denunciari præcipitur, non sit accipienda, ex ipsa principali intentione legislatoris, universalis ecclesia, nec dispersa per orbem, nec conciliariter congregata, clarissime ostenditur, supposito primo cum omnibus doctoribus sacræ scripturæ, quod correctio fraterna, de qua in præfata auctoritate a Christo datur generalis doctrina, cadat sub præcepto. Quo præsuppositio, clarissimum est; primo auctoritatem prædictam de ecclesia universali per orbem dispersa, non posse accipi ex ipsa impossibilitate adimplendi. Ait autem Hieronymus: Anathema sit, qui Deum dixerit aliquod impossibile præcepisse. Secundo, hoc idem patet, de ecclesia conciliariter congregata, tum ex ipsa ratione conciliorum universalium; tum ex eo quod synodorum congregandarum auctoritas, non in cujuslibet est potestate, sed solum Romani pontificis, ut distinctione decimaseptima habetur; tum propter ipsam oneris insupportabilem gravitatem, qua populus Christianus gravaretur, si pro adimplendo præcepto de correctione fraterna, tenerentur venire ad concilium universale etiam actu congregatum. Tanta autem gravitas repugnat suavitati legis Christi, qui ait Deuteronom. xxx. Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non est supra te, nec procul positum, nec in cœlo situm, ut

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439.

ut poſſis dicere, quis noſtrum ad cœlum valet conſcendere, ut deferat illud ad nos, ut audiamus, & opere compleamus? neque trans mare poſitum ut cauſeris, & dicas: quis ex nobis transfretare poterit, & illud ad nos deferre, ut poſſimus audire & facere quod præceptum eſt? ſed juxta te eſt valde. Gloſſ. interlin. mandata Dei moderata, & temperata ſunt humanis viribus: & Matth. 11. dicit ipſe legislator. Jugum enim meum ſuave eſt: & onus meum leve. Plane non leve eſſet præceptum domini de correctione fraterna, ſi fidelis quilibet id adimpleturus ad univerſale concilium actu exiſtens venire eſſet obnoxius, ad quod procul dubio obnoxius eſſet, ſi per eccleſiam, cui denunciandum eſt delinquentis fratris peccatum, non prælatus, ſed ſynodus univerſalis ex ipſa intentione literalis ſenſus accipienda veniret. Quare manifeſtum videtur, non eſſe de intentione legislatoris ſalvatoris noſtri Dei, per eccleſiam in prædicta auctoritate, deſignari univerſalem eccleſiam, nec concilium univerſale; ſed prælatum præſidentem, ſecundum eum intelligendi modum, quo philoſophus IX. Ethicorum dicit, quod civitas eſt id, quod principale eſt in ea. Quod etiam multiplici teſtimonio roboratur. Primo ex eo manifeſte colligitur, quod Chriſtus non univerſali eccleſiæ, nec alicui ſynodo univerſali, ſed tantum apoſtolis ipſis, & eorum ſucceſſoribus eccleſiæ prælatis ait, Amen dico vobis, quæcumque ligaveritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo, ubi gloſ. Hieronymi ait, hanc poteſtatem tribuit apoſtolis. Secundo patet ex gloſ. Origenis, qui, ut habetur in gloſ. continua, ponderans illud, quæcumque ligaveritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo, non dixit in cœlis, ſicut Petro, ſed in cœlo uno, quia non ſunt tantæ perfectionis ſicut Petrus. Tertio patet ex auctoritate beatiſſimi Chryſoſtomi, qui ſuper Mattheum, ut habetur in gloſ. continua, exponit: dic eccleſiæ id eſt his, qui eccleſiæ præſunt. Quarto auctoritate B. Thomæ, qui & in quarto. diſt. XIX. & in ſecunda 2. q. 34 in materia de correctione fraterna, exponit dic eccleſiæ, id eſt prælato in judicio præſidenti. Quinto auctoritate Alberti magni ſuper Matth. qui ait ſic in forma, dic eccleſiæ, hoc eſt prælato in conventu, & ſynodo; ita quod ly, ſynodo, ſicut ly, conventu, in ablativo ponitur: unde ſubjungit, ſi eccleſiam non audierit, ut ſecundum arbitrium prælati corrigatur, ſit tibi quaſi ethnicus & publicanus. Sexto ad idem eſt dominus Hugo cardinalis primus poſtillator bibliæ, qui juxta duas gloſ. quæ ponuntur in gloſ. continua quæ cum una dicit, Dic eccleſiæ, id eſt his qui eccleſiæ præſident: & alia dicit, dic eccleſiæ, id eſt toti eccleſiæ, ut majorem erubeſcentiam habeat, dicit ſuper Matth. ſic, ſi privata perſona corrigit, ſic exponendum eſt, dic eccleſiæ, id eſt coram prælato eccleſiæ eum convince per teſtes, quos noluit audire corripientes, & hoc juxta primam gloſ. ſi vero prælatus corripit, ſenſus eſt: Dic eccleſiæ, id eſt coram eccleſia illum excommunica, id eſt coram congregatione fidelium: eamdem ſententiam perſequitur magiſter Nicolaus Gorram ſuper Matth. Septimo ad idem communis eſt expoſitor literalis magiſter Nicolaus de Lyra: qui expoſuit ſuper Matt. dic eccleſiæ, id eſt prælato. Octavo ad idem eſt gloſ. decreti in c. ſi peccaverit. 2. q. 1. quæ conſimiliter exponit, dic eccleſiæ, id eſt ſacerdoti. Nono patet teſtimonio Innocentii papæ, qui in c. novit, extra de judicitis, de paſtore, & prælato univerſalis eccleſiæ, ſcilicet de Romano pontifice illam exponit. Decimo patet ex practica, & conſuetudine obſervata a ſanctis, & ab univerſitate fidelium, & ab ipſo naſcentis eccleſiæ exordio. Manifeſtum eſt autem, quod practica obſervata in eccleſia Dei, circa obſervantiam præcepti, de correctione fraterna, ſemper fuit, & eſt, denunciate prælato, & non univerſali eccleſiæ, ſive diſperſæ, ſive congregatæ, fratris errantis peccatum. Cum ergo conſuetudo obſervantiæ ſit interpres legis, & ut dicit Auguſtinus libro de mendacio, ex factis ſanctorum colligamus, quid in ſcripturis ſentire debeamus. Manifeſtum eſt quod verus, ac proprius, ac principalis intellectus præfatæ auctoritatis ſit, ut per ly, eccleſia, cui tanquam judici denunciatio fienda eſt, prælatus eccleſiæ intelligendus veniat, & non univerſalis eccleſiæ ſynodus. Ad argumentum autem, quod quidam profeſſores adverſæ partis contra hoc faciunt, videlicet quod eum Chriſtus in hoc loco Petro loqueretur, qui futurus erat prælatus eccleſiæ, & nemo remittatur ad ſeipſum per eccleſiam, cum dicitur, dic eccleſiæ, non intelligendus ſit prælatus, ſed univerſalis eccleſia eo modo, quo haberi poteſt, ſcilicet ſynodaliter congregata. Reſponſio eſt manifeſta. Dicitur enim primo, quod hæc doctrina data a Chriſto de correctione fraterna, generalis eſt, omnes fideles reſpiciens, & non ſolum Petrum, licet ad ipſum ſpecialiter vice omnium directus ſit ſermo domini, in ſignum principatus ſui ſuper alios. Et ita Chriſtus tam ſubditos quam prælatos, ad obſervantiam hujuſmodi præcepti obligare voluit. Verum, ut ſuperius commemoratum eſt, ex ſententia domini Hugonis cardinalis ſuper Matth. exponentis juxta duas gloſ. ordinarias dupliciter hunc textum, alia eſt intelligentia hujus nominis eccleſiæ, quando privata perſona corrigit, & alia quando publica perſona. Nam ſi privata perſona corrigit, tunc eſt ſenſus, Dic eccleſiæ, id eſt prælato. Si vero publica perſona corrigit, tunc eſt ſenſus. Dic eccleſiæ, id eſt coram congregatione eum objurga. Ut ſic, quemadmodum ait gloſ. majorem erubeſcentiam patiatur, vel coram congregatione eum excommunica, ut ſic quemadmodum ait Hieronymus multorum deteſtationi habitus opprobriis ſalvetur, qui pudore ſalvari non potuit. Sed cum hoc modo prælatum remitti ad eccleſiam, non ſit remitti ad ſuperiorem, ſive ad judicem, ut de ſe patet, manifeſtum eſt quod ratio ex adverſo, in nullo probat intentum. Præterea ratio præfata non procedit, quoniam non videtur inconveniens quod quis remittatur ad ſeipſum ſecundum aliam, & aliam habitudinem conſideratum. Prælatus enim, ait S. Thomas in 4. diſt. 19. 4. 2. dupliciter poteſt conſiderari, aut ſecundum quod in judicio præſidet, & ſic prælato, inquit, eſt dicere eccleſiæ, aut extra judicium exiſtens, & ſic dicere prælato non eſt dicere eccleſiæ, per quem modum perſona in prælatione conſtituta, poteſt a ſe, ut eſt privata remitti ad ſe, ut eſt perſona publica: & tunc dicere eccleſiæ, nihil aliud eſt, quam exire in actum judicii, quomodo B. Gregorius, ſcribens Joanni patriarchæ Conſtantinopolitano ſuper uſurpatione vocabuli univerſalis eccleſiæ, epiſtola 265. oſtendit, ſic dicens; nos quidem in quibus talis tantaque ſuper autem nefarium culpa committitur ſervamus quod præcipit veritas dicens, ſi peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te &

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439.

ipſum; ſi autem te non audierit, dic eccleſiæ. Si vero eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus. Ego itaque per reſponſales meos ſemel & bis, verbis humilibus, hoc quod in tota eccleſia peccatum corripere ſtatui, per me ſcribo quicquid humiliter facere debui, non obmiſi; Si in mea correctione deſpiciar, reſtat ut eccleſiam debeam adhibere. Hæc Greg. ubi eccleſiam adire, vel adhibere, eſt cenſuram eccleſiaſticam apponere, ſicut fecit non convocando ſuper hoc aliquod concilium univerſale. Præterea hoc modo ait Nicolaus papa, ſicut habetur in c. præcipue ubi ita dicit regi Lothario: ceterum cave ne quando vobis, iſtis dum præceptum domini, duos vel tres teſtes adhibeamus, immo vero hoc, ſanctæ eccleſiæ dicamus, &, quod non optamus, de cetero cunctis fiat ethnicus & publicanus. Quod vero ibi per eccleſiam, non alium judicem, quam ſeipſum intelligat, patet & gloſ. quæ in eo loco dicit, ſic ergo in cauſa denunciationis, idem poteſt eſſe judex, accuſator & teſtis, & extra de ſimonia: c. licet. Ceterum ipſe beatus Petrus in cujus perſona hæc conſtitutio divina primo emanavit, abſque hoc quod univerſali eccleſiæ diceret, aut univerſale concilium convocaret, Ananiam, & Saphiram ejus conjugem, ſua auctoritate damnavit. Nimirum plane foret periculoſum aſſerere, beatum Petrum, alioſque ſanctos patres tranſgreſſores extitiſſe divini præcepti, qui ad correctionem peccatorum, abſque denunciando univerſali eccleſiæ ſua auctoritate proceſſerunt. Amplius ſi cum dicitur, ſi in te peccaverit frater tuus, &c. Dic eccleſiæ, ſemper recurſus habendus eſſet ad aliquem alium. Immo nunquam papa aut alius prælatus veniret judicatorius cum, qui in ipſum peccaret, quod eſt inconvenientiſſimum, & ab omni ratione, & veritate ſeparatum. Ad confirmationem autem inducta eſt gloſſa ordinaria per patrem & dominum arguentem, qui ait, vel dic toti eccleſiæ, licet etiam ex ſuperioribus in reſponſione præcedentis argumenti pateat copioſe ſatis reſponſio ejus. Nihilominus dicitur quod gloſ. in ullo deſervit propoſito partis ſuæ, quinimmo omnino eius infirmat intentionem, ſi gloſ. bene videatur. Gloſ autem ita dicit, vel dic toti eccleſiæ, ut majorem erubeſcentiam patiatur: poſt hæc omnia, ſequatur excommunicatio, quæ fieri debet per eos eccleſiæ, id eſt per ſacerdotem, quo excommunicante, tota eccleſia, cum eo operatur: hæc gloſ. in qua gloſ. tria veniunt ponderanda, primo quod cum ait, vel dic toti eccleſiæ, per totam eccleſiam, non eſt accipienda univerſalis eccleſia, quia, ut ſuperius oſtenſum eſt, fidelibus in diverſis regionibus orbis conſtitutis, adimplere hoc eſſet impoſſibile, ſed illa totalitas eccleſiæ accipienda eſt valde ſtricte. Quandoque enim pro collegio cardinalium, quandoque pro congregatione una conventuali, quandoque pro congregatione una capitulari, quandoque pro congregatione una ſynodali, aut provinciali; quandoque pro congregatione unius parvæ familiæ. Sic enim accommodata locutione quandoque nomine univerſæ eccleſiæ, ſacra ſcriptura utitur, ſicut apoſtolus ad Rom. ultimo ait, ſalutat vos, cujus hoſpes meus, & univerſa eccleſia. Ubi per univerſam eccleſiam, ſolam provinciam Cali intelligit, ut ait gloſ. Secundo conſiderandum eſt in prædicta gloſſa, quod dicendum eſſe toti eccleſiæ dicit, ut majorem erubeſcentiam patiatur, in quo nihil auctoritatis attribuit communitati. Quocirca manifeſtum, quod remitti prælatum hoc modo ad communitatem, non eſt remitti ad ſuperiorem. Tertio ponderandum eſt quod ait, & poſt hæc ſequatur excommunicatio, quæ fieri debet per os eccleſiæ, id eſt per ſacerdotem. Ubi manifeſte innuit, quod non apud communitatem, ſed apud prælatum, qui os & vertex eſt eccleſiæ, ſit auctoritas judicii, quo excommunicante, ſive unicnte, tota illa eccleſia, quæ eſt corpus ejus, cujus conſenſu & approbatione in contumacem fratrem prælatus ſententiam condemnationis profert, dicitur cum eo operari, & hoc de primo, quod erat dicendum juxta auctoritatem illam. Secundo dicitur, quod & ſi aliquando prædicta auctoritas ad concilium univerſale apoſtol. auctoritate fultum applicetur, aut ad concilium univerſale ſede vacante, non tamen propter hoc habetur intentio arguentis; videlicet: quod univerſalis ſynodus ſupra papam, unicam & indubitatam judicii poteſtatem haberet, & quod papa extra caſum hæreſis, veniat eccleſiæ denunciandus. Si vero dicatur, quod papa frater noſter eſt, ergo videtur, quod ad eum ſe extendat auctoritas præfata, quæ ait: ſi peccaverit in te frater tuus &c. dicendum quod papa cum hoc, quod eſt frater noſter & naturæ conformitate, & fidei religione, eſt etiam princeps & caput totius eccleſiæ univerſalis, ſupremam habens poteſtatem in eccleſia ratione primi, ſcilicet quia frater noſter, extendit ſe ad eum auctoritas in ea parte, in qua ſimplex tangitur correctio fraterna, prout eſt actus caritatis, videlicet prout dicit quamdam caritativam admonitionem, quæ poteſt eſſe inferioris ad ſuperiorem ſicut, & ipſe caritatis affectus: ratione vero ſecundi, videlicet quod princeps & paſtor, ſupremam poteſtatem eccleſiæ habens, totius gregis dominici eſt; non extendit ſe ad eum auctoritas præfata in ea parte, in qua contra non ſuſcipientem correctionem fraternam jubetur eccleſiæ denunciationem fieri, & correctionem juſtitiæ, per coarctationem pœnæ exhiberi. Quoniam cum hoc genere correctionis, nemo corrigendus veniat, niſi a ſuperiori, ad illos tantum ſe extendit Chriſti inſtitutio, qui ſuperiorem habet in terris, cujuſmodi non eſt papa, quem Chriſtus utpote vicarium ejus ſupremum omnibus fidelibus, ſive diſperſis, ſive in unum convenientibus præeſſe voluit; & ideo peccata illius ſuo ſolo reſervavit judicio. De hoc plurima inferius dicenda venient, ideo pro nunc dixiſſe de iſta auctoritate ſufficiat.

Secunda auctoritas inducta, eſt illa Jo. 20. ubi Chriſtus ait apoſtolis, Accipite Spiritum ſanctum, & quorum remiſeritis peccata, remittentur eis. Super quo verbo B. Greg. in homilia ut deducit S. Thom. in gloſ. continua ita dicit de apoſtolis, principatum ſuperni judicii ſortiuntur, ut vice Dei, quibuſdam peccata retineant, quibuſdam relaxent, quorum nunc in eccleſia, epiſcopi locum tenent, & ſolvendi atque ligandi auctoritatem ſuſcipiunt, qui gradum regiminis ſortiuntur. Ad iſtam auctoritatem reſpondetur, ut S. Thom. reſpondet in 4. ſententiarum, ad quam dicit, diſt. 19. quod ad ablolutionem a peccato requiritur duplex poteſtas, ſcilicet poteſtas ordinis, & poteſtas juriſdictionis. Prima quidem poteſtas adæquatur in omnibus ſacerdotibus, non autem ſecunda; ideo ubi dominus Jo. 20. dedit omnibus apoſtolis communiter poteſtatem remittendi peccata, intelligitur de poteſtate quæ conſequitur ordinem. Unde & ſacerdotibus, quando ordinantur, illa verba dicuntur, ſed Petro dedit ſingulariter poteſtatem remittendi peccata

Matth.

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439.

Matth. 16. Ut intelligatur, quod ipſe præ aliis habet poteſtatem juriſdictionis. Hæc ibi ſanctus Thom. ſecundo in eodem 4. ſententiar. diſt. 24. ad eamdem auctoritatem reſpondens ait, quod quamvis omnibus apoſtolis data ſit communiter poteſtas ligandi & ſolvendi, tamen ut in hac poteſtate ordo aliquis ſignificaretur, primo ſoli Petro data eſt, ut oſtendatur, quod ab eo in alios debeat iſta poteſtas deſcendere. Propter quod etiam ei dixit ſingulariter Chriſtus, confirma fratres tuos, & paſce oves meas, id eſt loco mei, ut dicit Chryſoſtomus. Præpoſitus & caput eſto fratrum tuorum, ut ipſi te in loco meo aſſumentes, ubique terrarum te in throno tuo ſedentem prædicent & confirment. Hæc ſanctus Thom. Ad idem ſententia Alberti magni & Bonaventuræ. Ex qua reſponſione cum duo colligamus, primo quod auctoritas illa inducta Joan. 20. de poteſtate ordinis accipienda ſit, quæ æqualis eſt in omnibus ſacerdotibus. Secundo quod poteſtas juriſdictionis, quæ non eſt communis omnibus nec æqualis in omnibus, in quibus eſt, a Petro, in quo ſolo per plenitudinem fuit, in alios derivata eſt. Patet quod ex auctoritate illa non probatur quoquomodo veritas decreti Conſtantienſis, nec quoad immediationem poteſtatis juriſdictionis a Chriſto, quoad ſuperioritatem conciliorum ſupra papam.

Tertia auctoritas inducta in ordine per præfatum dominum arguentem, eſt illa Actor. 15. Placuit apoſtolis & ſenioribus cum omni eccleſia, eligere viros ex illis, & mittere Antiochiam. Et infra, viſum eſt Spiritui ſancto & nobis nihil ultra imponere vobis oneris quam hoc neceſſario, ut &c. Ex hac auctoritate arguit dominus opponens, quod apoſtoli & ſeniores fecerunt decreta. Ad hanc auctoritatem reſpondetur, quod in nullo probat decretum præfatum veritatem continere. Primo quidem, quia licet aliquo modo concedatur quod patres in concilio exiſtentes, ſimul concurrant cum papa in condendo canones, ſicut hic de apoſtolis cum Petro legitur; nihilominus principatus decretandi, ſive auctoritas principalis competit Romano pontif. ut pote qui princeps eſt totius reipubl. Chriſtianæ. Unde Gloſ. Hieronymi ſuper illo paſſu, & habetur in epiſtola 22. ejuſdem ad Auguſtinum, commemorato qualiter Jacobus & omnes presbyteri in ſententiam Petri tranſierant, inquit ſic, non debent hæc moleſta eſſe lectori, ſed mihi & illi utilia, ut probemus ante, apoſtolum Paulum non ignoraſſe Petrum principem eſſe hujus decreti, legem poſt evangelium non eſſe ſervandam. Ecce quod Hieronymus decreti illius quod in illa ſynodo apoſtoli & ſeniores feciſſe dicuntur, principem Petrum appellat. Id quod ſequitur, viſum eſt Spiritui ſancto, & nobis: non arguit aliquam juriſdictionem datam immediate a Chriſto, ſive a Spirito ſancto toti collegio apoſtolorum; ſed bene arguit datam inſpirationem ad intelligendam veritatem. Unde venerabilis Beda in Gloſſa ita dicit. Placuit Spiritui ſancto, qui arbiter ſuæ poteſtatis, ubi vult ſpirat, ubi vult loquitur, & nobis non ſolum voluntate humana, ſed inſtinctu Spiritus ſancti. Hæc Gloſſa. Ex quibus verbis nihil habetur, niſi quod Petrus & alii apoſtoli, & ſeniores in ſententiam illius canonis, de lege, poſt evangelium, non ſervanda, inſtinctu Spiritus ſancti, ſive Spiritu ſancto inſpirante & docente convenerant. Planum eſt autem quod hujuſmodi aſſiſtentia, qua Spiritus ſanctus ſanctis congregationibus aſſiſtit inſpirando, & docendo quid agendum ſit, non abſtulit a Petro tunc, nec nunc ab ejus ſucceſſoribus Romanis pontificibus ſuperioritatem & præſidentiam ſuper ſynodum, non unitatem eccleſiæ, non connexionem totius corporis eccleſiæ, ad unum caput, Chriſti vicarium: præcipue cum dicat Chryſoſtomus, quod Petrus erat vertex collegii & caput apoſtolici chori. Et ita patet, quod auctoritas inducta, non probat veritatem præfati decreti Conſtantienſis.

Quarta auctoritas eſt illa, quæ Actor. 20. habetur, Attendite vobis & univerſo gregi, in quo poſuit vos Spiritus ſanctus regere eccleſiam[a], quam acquiſivit ſanguine ſuo. Ad iſtam auctoritatem dicitur, quod ex ea non probatur intentum arguentis. Et primo quidem quoniam ſi ex hoc quod dicitur, quod Chriſtus poſuerit presbyteros illos, ad quos ſermo Pauli dirigebatur, regere eccleſiam ſuam, arguatur, quod tales acceperint a Chriſto regimen immediate, ſive poteſtatem juriſdictionis. Conſequentia nullas vires habet. Immo ſic arguens committit fallaciam figuræ dictionis, mutando, quid, in quale. Unde & apoſtolus cum ait ad Rom. 13. Non eſt poteſtas niſi a Deo. Immediate ſubjungit: quæ a Deo ſunt, ordinata ſunt. Stat ergo quod omnis poteſtas a Deo ſit, & tamen quod non immediate ſingulis conferatur a Deo, ſicut Joann. primo dicitur. Omnia per ipſum facta ſunt. Et nihilominus multa non immediate, ſed mediantibus cauſis ſecundis a Deo fiunt. Præterea ſecundo, ſi ex prædicta auctoritate arguens velit inferre, quod alii apoſtoli, ſive prælati habeant poteſtatem regiminis eccleſiæ, aut ſuperiorem Petro aut æqualem; negabitur conſequentia. Quoniam cum dicat apoſtolus ad Rom. 13. quod omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit, & ſubjungat, quæ a Deo ſunt, ordinata ſunt. Oportet quod prælatio attendatur ſecundum aſcenſum & deſcenſum, non ſecundum æqualitatem. Quare neceſſe erit, ut arguit dominus cardin. Bonav. in 4. ſecundum rectum ordinem eccleſiæ, quod ſuprema poteſtas regiminis, & plenitudo juriſdictionis, ſtet in uno primo & ſupremo, in quo ſolo, ſicut in primo, & in ſimpliciſſimo, in illo genere, eſt ſtatus omnis prælationis eccleſiaſticæ. Quocirca cum alii a Petro dicuntur, aut principes aut rectores eccleſiæ, aut paſtores gregis dominici, non eſt intelligendum, quod aut tales immediate conſtituti ſunt a Chriſto, aut quod vocati ſunt in plenitudinem poteſtatis, ſed accipiendum eſt mediate, & ſecundum eam partem ſollicitudinis, ad quam per ſupremum paſtorem in eccleſiæ ſanctæ Romanæ pontificem, vocati ſunt. Unde Gloſ. ſuper illud primæ Petri 5. Paſcite qui in vobis eſt gregem Dei, dicit ſic: ſicut dominus Petrum totius gregis curam habere juſſit: ita Petrus ſequentibus eccleſiæ paſtoribus jure mandat, ut quiſquis, qui ſecum eſt, gregem domini ſollicita gubernatione tueatur.

Quinta auctoritas eſt in illa, quæ habetur in c. firmiter, extra de ſumm. trinit. §. unam ſanctam. Ubi dicitur, & eſt diffinitio in concilio univerſali facta, quod Jeſus Chriſtus conceſſit claves eccleſiæ apoſtolis, eorumque ſucceſſoribus. Ubi Joan. Andr. dicit, quod non ſoli Petro Chriſtus claves conceſſit, ſed & ceteris apoſtolis. Ad hanc auctoritatem reſpondetur, & primo ad hoc quod non ideo claves dicuntur eccleſiæ, quod communitati totius eccleſiæ datæ ſint, ita

quod

[a] Dan. 9. Dan. 11.

ANNO CHRISTI 1439.

quod ſingillatim, ſive collegialiter omnes fideles, claves a Chriſto, ſuſceperunt; cum teſte beato Ambroſio lib. de pœn. & habetur a magiſtro ſententiarum in 4. diſt. 18. Ius hoc ſolvendi, & ligandi, ſolis ſacerdotibus competat, ſed dicuntur eſſe eccleſiæ triplici ratione, primo quia claves iſtæ datæ ſunt potioribus partibus eccleſiæ, ſicut ait Hieronymus, quod datæ ſunt eccleſiæ, in epiſcopis & presbyteris. Solitum eſt autem, ut patet nono Ethic. ut communitas dicatur id, quod principaliſſimum eſt in ea. Secundo dicuntur claves eccleſiæ, quia poteſtatis, quæ non poteſt perpetuari in uno, aut pluribus ſingularibus ſuppolitis alicujus multitudinis, ſed tantum per ſucceſſionem, conſuevit ſæpe nominari & dici poteſtas communitatis, licet non omnibus de communitate talis conveniat poteſtas, ſicut eſt in privilegio perpetuo dato dignitati alicujus eccleſiæ; & ita eſt de poteſtate clavium eccleſiæ data in epiſcopis & presbyteris. Tertio ideo dicuntur claves eccleſiæ, quia ad bonum totius eccleſiæ, a Chriſto, Petro & ejus ſucceſſoribus donatæ ſunt, ſicut etiam ſacramenta eccleſiæ eſſe dicuntur, quia ad ejus utilitatem inſtituta, licet collatio ſacramentorum non ad totam communitatem, ſed ad miniſtros ſolos eccleſiæ pertineat. Præterea ad id quod conſequenter in auctoritate ponitur, videlicet quod Chriſtus apoſtolis eorumque ſucceſſoribus claves conceſſit, reſpondentur quod verum eſt, & etiam quod Joan. Andr. in Gloſ. loquitur, ſed ex hoc nihil auctoritatis inducitur pro veritate decreti Conſtantienſis. Primo quia quod dicitur, quod Chriſtus omnibus apoſtolis & ſucceſſoribus claves conceſſit, intelligendum eſt, ut patet ex ſuperius inductis, Petro per ſe & immediate, aliis vero apoſtolis mediante Petro. Secundo, quia quamvis non ſolus Petrus accepit claves, ſolus tamen ut ſæpe ex dictis ſanctorum commemoratum eſt, in plenitudine ſuſcepit, ut pote aliorum princeps & caput: Ob quam prærogativam ſolus Petrus cum clavibus depingitur, ſolus Petrus de collatione clavium a Chriſto ſibi facta in eccleſia, inter ceteros præcipue commendatur.

Sexta auctoritas inducta per dominum & patrem opponentem, fuit illa extra de pœnitent. & remiſſ. in c. nova. Ubi dicitur quod apoſtolis omnibus Deus claves commiſit. Ad iſtam auctoritatem patet per jam dicta reſponſio, per has enim & hujuſmodi auctoritates, ſicut jam probatum eſt, nec habetur quod alii apoſtoli a Petro, immediate a Chriſto ſuſceperint poteſtatem juriſdictionis, nec quod ſi ſuſceperint, ſuperiorem aut æqualem cum Petro eorum principe poteſtatem habuerint.

Septima auctoritas inducta, eſt illa Auguſtini ſuper Joan. & habetur in c. quodcumque XXIV. q. prima. Ubi dicit Auguſtinus quod ſi hoc ſcilicet, quodcumque ligaveris ſuper terram, tantum Petro dictum eſt, non hoc facit eccleſia. Si autem in eccleſia, fit utique quæ in terra, ligantur, & in cœlo: & quæ ſoluta ſunt in terra, ſoluta ſunt in cœlo. Et ſequitur, ſi ergo in eccleſia ſit Petrus quando claves accepit, eccleſiam ſanctam ſignificavit. Ad illam auctoritatem dicendum, quod nihil ex ea favoris ſeu virtutis decreto Conſtantienſi præſtatur. Quoniam non eſt ea intelligentia Auguſtini in hoc loco, quam quidam prætendunt, videlicet quod beatus Petrus ita nomine eccleſiæ, ut tanquam ſyndicus ejus aut procurator, ſive vices gerens, a Chriſto claves accepit, cum ipſe princeps, caput, & rector totius univerſalis eccleſiæ in collatione clavium conſtitutus eſſe dicatur. Non autem ſtant hæc duo ſimul, quod Petrus in ſuſceptione clavium a Chriſto, fuerit ſyndicus eccleſiæ, ſive quod procuratorio nomine illas ſuſceperit, & quod ſit per claves illas princeps, caput, & rector eccleſiæ a Chriſto conſtitutus. Ceterum hæc intelligentia, ex eo aliena a fide omnino judicanda eſt, quia papa non eccleſiæ vicarius, ſed Chriſti, non eccleſiæ vices, ſed Chriſti gerit in terris. Non ab eccleſia poteſtatem ſuſcepit, ſed a Chriſto ſuper eccleſiam, quam gubernandam regendamque ſuſcepit. Præterea quod dicitur quod Petrus, quando claves accepit, eccleſiam ſanctam ſignificavit, non eſt ita accipiendum, quaſi voluerit Auguſtinus, quod univerſo corpori eccleſiæ, in omnibus ejus membris datæ ſunt claves, cum in ſolis epiſcopis & presbyteris, teſtibus beatiſſimo Ambroſio & Hieronymo illas ſuſceperit, ſed hæc ſana & vera beatiſſimi Auguſtini intelligentia, quod non Petro tantum ut ſingulari perſonæ data ſit auctoritas clavium; Quoniam, ut Auguſtinus optime arguit, ſi tantum Petro data fuiſſet, jam nec abſolutio nec ligatio, nec aliqua reconciliatio fieret in eccleſia. Cum ergo in veritate ita fiat, ſequitur, quod non tantum Petro data ſit, ſed etiam data ſit in eo ſucceſſoribus ejus, & univerſis prælatis futuris in eccleſia Dei, quos in partem vocaret ſollicitudinis ſuæ. Unde data eſt ei poteſtas clavium, ut ſignanti & repræſentanti univerſos prælatos futuros in eccleſia Dei, manentes in unitate corporis Chriſti, ſive in ſocietate Petri. Et hoc eſt ipſum Petrum cum claves accepit, eccleſiam ſanctam ſignificaſſe: ut patet ex ipſamet litera bene conſiderata. Unde dominus archidiaconus in roſario ſuo, hunc locum ad iſtam intelligentiam exponens, ita dicit, ſi hoc tantum Petro dictum eſt, ſcilicet ut ejus perſonam non tranſgrediatur, non hoc facit eccleſia ſ. ejus auctoritas. Hæc ille. Plane hæc eſt vera intelligentia, hoc eſt veraciter Auguſtini argumentum, ſicut iſte clariſſimus doctor exponit; ſi poteſtas data eſſet ſoli Petro, ita quod ejus perſonam non tranſgrederetur, profecto auctoritas ligandi, & ſolvendi in eccleſia non eſſet. Præterea quod ex iſta auctoritate non ſequatur aliquid pro veritate decreti Conſtantienſis patet ex ipſa Gloſ. ordinaria, quæ ita habet in loco, argumentum quod ſententia totius eccleſiæ præferenda ſit Romanæ, ſi in aliquo ſibi contradicant. Argumentum diſt. 93. legimus. Sed contrarium, inquit, credo, argumentum infra eadem. Hæc eſt fides niſi erraret Romana eccleſia, quod non credo poſſe fieri, quia Deus non permitteret c. arrecta. & c. pudenda. Hæc Gloſ. & hoc de auctoritate iſta.

Octava auctoritas inducta eſt ejuſdem Aug. ſuper pſal. Ubi ita dicit. Sunt quædam, quæ dicuntur ad Petrum, quæ licet proprie ad eum pertinere videantur, non tamen habent intellectum, niſi cum referuntur ad eccleſiam, cujus ille agnoſcitur in figura geſſiſſe perſonam, propter primatum quem in diſcipulos habuit. Ad iſtam patet reſponſio, ex reſponſione data ad ſuperiorem auctoritatem. Verum enim eſt, ut ait Auguſtinus, quod cum claves Petrus recepiſſe dicitur, licet veraciter hoc dicatur, nihilominus cum intellectu ad eccleſiam accipiendum eſt, id eſt, ad omnes ſucceſſores ejus, & alios futuros in eccleſia prælatos, ſicut ſæpe commemoratum eſt. Ex hoc autem non poteſt argui,

ANNO CHRISTI 1439.

argui, quod aliquis in ecclesia, aut tota ipsa ecclesia, potestate clavium major, aut superior fuerit ipso Petro: quod etiam ex eo patet, quod Augustinus in eadem auctoritate dicit, quod Petrus habuerit inter discipulos primatum.

Nona est auctoritas Augustini, qui in l. de Agone Christiano ita dicit: non enim sine causa inter omnes apostolos hujus ecclesiæ personam sustinuit Petrus; huic enim claves regni cœlorum datæ sunt, & cum dicitur, Petre amas me? Pasce oves meas, ad omnes dicitur. Ad istam auctoritatem eadem est responsio, quæ ad superiores assignata est, quoniam eamdem cum illis sententiam importare videtur. Id enim quod primo dicitur, quod cum Petro claves datæ sunt, ecclesiæ datæ sunt, jam in superioribus dictum est, qualiter accipiendum sit, videlicet, quod ecclesiæ non in multitudine fidelium, sed in episcopis & presbyteris datæ sint. Unde dicit Ambrosius, quod in Petro claves omnes sacerdotes recepimus. Quod vero secundo in auctoritate dicit Augustinus, quod cum dictum est Petro, pasce oves meas, ad omnes dictum sit: non ita accipiendum est, quod omnibus fidelibus Christus commiserit curam pastoralem ecclesiæ: maxime cum dicat apostolus ad Rom. 12. Dedit quidem Deus quosdam pastores. Quosdam quidem dixit, non omnes; sed intelligentia est Augustini, quod ly, omnes, solum distribuat pro pastoribus in ecclesia successoribus Petri & aliis evocandis in partem sollicitudinis ejus: quod manifeste Augustinus ostendit in sermone quodam, qui sermo incipit, apostolum Petrum primum omnium apostolorum, in quo tractans præfatum verbum, Pasce oves meas, ita inquit, per singula enim dicebat Petro dominus Jesus dicenti, amo te, pasce agnos meos, pasce oviculas meas. In uno Petro figurabatur unitas omnium pastorum. Hæc August. præterea licet cura pastoralis, multis aliis prælatis, quam Petro commissa sit, non tamen, ut sæpe repetitum est, in ea plenitudine & universalitate, qua Petro, qui ita universaliter totius gregis dominici pastor a Christo est constitutus, ut non sit dicendus quis Christianus, Christi agnus, nec fidelium hominum conventus, qui dicit se non esse sub cura hujus pastoris, ut sanctus Thom. ait super Joan. in c. ultimo.

Decima auctoritas inducta, est ejusdem beatiss. August. qui in lib. 2. quæst. novi & veteris testamenti, sic loquitur. Dominus noster Jesus, discipulos suos ante passionem suam, sicut noscis, elegit, quos appellavit apostolos. Inter hos pone, ubique Petrus solus totius ecclesiæ meruit gestare personam, & propterea audire meruit, tibi dabo claves regni cœlorum. Et sequitur, has autem claves non homo unus, sed unitas accepit ecclesiæ! Ad istam auctoritatem respondetur, quod non intendit Augustinus negare, Petrum claves accepisse, cum Petro a Christo dictum sit, tibi dabo claves regni cœlorum, Matth. 16. & Joann. 21. pasce oves meas; Et ipse Aug. ipsum dicat & apostolorum principem, & totius ecclesiæ caput appellet: sed ideo dictum est, quod non unus, quia non unus solus singulariter, ita quod non alii in eo susceperint, plane in eo etiam ecclesiæ posteritas in prælatis suis claves accepit eo modo, quo sæpe commemoratum est. Pro cujus auctoritatis & multarum similium Augustini, plena intelligentia, sciendum est, quod duo errores inter alios, emanaverunt circa claves ecclesiæ, quos veluti pernitiosissimos beatus Augustinus pervigili studio eradicare curavit.

Primus error fuit Novatianorum, ut dicit sanctus Thomas in 3. parte. qu. LXXIV. artic. X. qui negabant pœnitentiam lapsis post baptismum, dicentes apud sacerdotes, nullam tales absolvendi a peccatis esse facultatem. Istum errorem tangit Augustinus, & impugnat primo libro de vera & falsa pœnitentia. Ubi in c. 3. in principio, ita dicit: sunt quidam, qui credant usque in baptismum pœnitentiam proficere, sed postea peccantibus casam perseverare. Item in princ. capituli 4. dicit: adhuc sunt qui reclamant non esse peccatorum remissionem baptizatis per pœnitentiam. Ad quem errorem penitus eradicandum beatus Augustinus, ut pote acutissimus argumentator, visus est semper ostendere, quod non soli personæ Petri claves datæ sunt, sed cum Petro datæ sunt ecclesiæ, id est toti posteritati ecclesiæ in prælatis. Unde in c. 5. præfati libri inducens contra præfatos hæreticos illud Joan. 20. quod Christus ait apostolis, accipite Spiritum sanctum, & quorum remiseritis peccata, remittentur eis, dicit sic: scimus autem & primos patres, & in omni tempore ecclesiam Dei, semper usque ad septuagesies septies, quod est semper, peccata dimittere; quam potestatem illi ab ecclesia auferre conantur. Præterea de istorum perversorum hominum errore apertissime loquens, eumque fortissime expugnans, in libro de Agone Christiano c. 31. sic dicit, nec eos audiamus qui negant ecclesiam Dei omnia peccata posse dimittere. Itaque miseri dum in petra Petrum non intelligunt, & nolunt credere claves regni cœlorum, esse datas ecclesiæ ipsi; eas de manibus amittunt. Hæc Augustinus. Agit etiam contra hos hæreticos Novatianos sacerdotes, patrem congressum beatus Ambrosius libro suo de pœnitentia: cujus verba causa brevitatis pertranseo. Secundus error fuit eorum, qui in hæresi & in schismate constitutos, & ita ab universitate ecclesiæ separatos, asserunt posse ligare & solvere: qui error est communiter omnium schismaticorum. Contra quem errorem dicit beatus Cyprianus in quadam epistola, & habetur VII. qu. 1. c. Novatianus. Qui nec unitatem, inquit, Spiritus, nec conventionis pacem observat, & se ab ecclesiæ vinculo, atque sacerdotum collegio separat, nec episcopi potestatem habere potest, nec honorem. Item multa hujusmodi sunt in cap. dicimus, & in cap. pudenda, & in c. schisma XXIV. qu. 1. Ubi maxime ad notitiam hujus rei considerandum venit illud, quod Cyprianus ponit in epistola ad [a] Jovinianum, ita dicens, clamat dominus, ut qui sitit veniat, & bibat de fluminibus aquæ vivæ, quæ de ejus ventre fluxerunt. Quo venturus est, qui sitit? Utrum ne ad hæreticos, ubi fons & fluvius aquæ vitalis omnino non est? An ad ecclesiam, quæ una est, & super unum, qui & claves ejus accepit, & domini voce fundata est? Hæc est una quæ tenet & possidet omnem, sponsi sui & domini potestatem. Hæc ille. Beatissimus præterea Augustinus libro de pœnit. superius commemorato, contra præfatum errorem loquens, & unitatem ecclesiæ ad usum clavium esse ostendens, ita dicit. Nemo pœnitere digne potest, quem non sustineat unitas ecclesiæ, ideoque non petat sacerdotes ab unitate ecclesiæ diversos. Ad destruendum ergo errorem hunc secundum, videlicet quod ab ecclesiæ unitate divisi, potestatem habeant clavium jurisdictionis; dixit in auctori-

[a] Pro, Jubajanum. M.

ANNO CHRISTI 1439.

ctoritate inducta, quod non unus, sed unitas claves acceperat; oſtendens per hoc neceſſariam eſſe unitatem eccleſiæ ad habentem communionem poteſtatis eccleſiaſticæ. Et quod hæc fuerit Auguſtini intentio, patet, quoniam poſt illa verba inducta per dominum arguentem, quæ habentur in ſermone apoſtolorum Petri & Pauli, qui incipit: Iſtum nobis diem; ita ſubjungit: huic ergo Petri excellentia commendatur, quoniam ipſius univerſitatis & unitatis eccleſiæ figuram geſſit. Hæc Auguſtinus. Plane Petrus univerſitatis eccleſiæ in prælatis figuram geſſit, & hoc contra primum errorem, qui a ſacerdotibus præſentis temporis clavium poteſtatem auferebat. Geſſit præterea figuram unitatis eccleſiæ contra errorem ſecundum, dicentium, ab eccleſia diviſos uſum poteſtatis clavium retinere. Et ita patet quod beatiſſimi Auguſtini dicta optime conſiderata non probant, ea quæ Baſileenſes aſtruunt, de poteſtate concilii univerſalis eccleſiam repræſentantis, ſed illa magis infirmant.

Undecima auctoritas inducta, eſt illa Auguſtini de doctrina Chriſtiana. Has igitur claves dedit eccleſiæ ſuæ, ut quæ ſoluta eſſent in terra, ſoluta eſſent in cœlo. Ad iſtam auctoritatem, ex dictis ita plene patet reſponſio, ut ſuperfluum ſit ad eam aliquid dicere.

Duodecima auctoritas inducta, eſt illa ejuſdem Auguſt. in epiſtola ad Glorium & Eleuſium epiſcopos Donatiſtarum, ad quos ita, poſt multa alia, loquitur. Ecce putemus illos epiſcopos, qui Romæ judicaverunt, non bonos judices fuiſſe. Reſtabat adhuc plenarium eccleſiæ univerſalis concilium, ubi etiam cum ipſis judicibus cauſa poſſet agitari, & ſi male judicaſſe convicti eſſent, eorum ſententiæ ſolverentur. Ad iſtam auctoritatem, quæ partis adverſæ videtur Achilles; reſpondetur quod per eam nullo modo probatur decretum Conſtantienſe in parte illa, de qua loquitur, continere veritatem: Tum primo, quia per illa verba, non eſt intentio Auguſtini dicere, quod univerſale concilium poteſtatis, auctoritate ſuperius ſit Romano pontifice. Primo quia in eadem epiſtola, ſicut etiam in libro de unico baptiſmo, profitetur quod in Romana eccleſia apoſtolicæ cathedræ ſemper viguit principatus. Quod verum non eſſet, ſi ſuperior cathedra, quam ſit apoſtolica, alia in eccleſia daretur. Secundo quia idem Auguſtinus, ut inducitur in c. pudenda, ſecundo, & l. q. 1. dicit, quod cum eccleſia, nulla eſſe poteſt, ea ſit, quæ in apoſtolicæ ſedis radice per ſucceſſionem epiſcoporum conſtituta eſt. Quomodo autem Auguſtinus apoſtolicam ſedem, diceret radicem fundamentalem eccleſiæ, ſi illius ſedis auctoritas ad aliquam aliam altioris poteſtatis, & principatus reſolvenda veniret, cum natura radicis, aut ultimi fundamenti, ſive primi principii hoc non patiatur, ſicut ex primo poſteriorum habetur. Quod autem dicit Auguſtinus, quod reſtabat adhuc plenarium eccleſiæ univerſalis concilium, non dicit ratione ſuperioritatis principatus, aut poteſtatis, quæ major ſit in plenario concilio, quam in apoſtolica ſede: ſed ratione amplioris, & majoris examinis habendi judicii, quale ſperabatur in plenario patrum totius eccleſiæ concilio, ſecundum illud, ubi conſilia multa, ibi ſalus. Proverb. 11. Quod vero iſta fuerit Auguſtini intelligentia, patet ex verbis epiſtolæ, & ex illis, quæ de iſta materia commemorat in libro de unico baptiſmo. Dicit enim ſic in præſenti epiſtola ad Glorium & Eleuſium, ſed jam tamen quaſi haberent quod dicerent, malos judices ſe eſſe perpeſſos, quæ vox eſt omnium malorum litigatorum, cum fuerint etiam manifeſtiſſima veritate ſuperati, quaſi non adhuc eis dici poſſit, & juſtiſſime dici. Ecce putemus illos epiſcopos, qui Romæ judicarunt non bonos judices fuiſſe, reſtabat adhuc plenarium eccleſiæ univerſalis concilium, ubi etiam cum ipſis judicibus cauſa poſſit agitari. Et hoc eo quia, ut in libro de unico baptiſmo idem Auguſtinus dicit, majores accuſatorum epiſcopi a Siciliani, qui innocens erat judicatus querebanturque imperatori, quod non plene fuerat illud judicium Romæ examinatum atque depromptum. Quam ob cauſam dicebat beatus Auguſtinus, quod præfati epiſcopi, qui judicium papæ dicebant, licet falſo, minus plene examinatum, quod antequam ſchiſma facerent, ſe ab eccleſia Romana ſperantes, debuiſſent, ſi amatores erant unitatis eccleſiæ, judicium expectaſſe plenarii concilii univerſæ eccleſiæ in quo cum ipſo papa diſcuſſio fieret. Nulli autem dubium eſt, quod judicium habitum per papam & patres univerſæ eccleſiæ ſimul, majus æſtimetur auctoritate reputationis, gravitate examinis, & plenitudine diſcuſſionis, quam judicium habitum per papam cum paucis, licet non majus dicendum ſit ſuperioritate poteſtatis. Quod autem conſequenter dicit Auguſtinus, quod ſi male judicaſſe convicti eſſent, eorum ſententia ſolvetentur, non ita accipiendum eſt, quod auctoritate concilii plenarii tanquam ſuperioris judicii poteſtate, ſententia papæ diſſolveretur, cum majus tribunal, ſive judicium alterius haberi non poſſit in terris quam ſit vicarii Jeſu Chriſti. Idem quidem eſt conſiſtorium Dei & papæ ſicut epiſcopi & vicarii ejus. Unde Gloſ. ſuper illud Matthæi 16. Tibi dabo claves regni cœlorum, dicit: vide quantam poteſtatem habeat petra, ſupra quam ædificatur eccleſia, ut etiam judicia ejus maneant firma, quaſi Deo judicante per eam: & ideo in cap. patet g. qu. 3. dicit Nicolaus papa, judicium apoſtolicæ ſedis, cujus profecto auctoritate majus non eſt judicium, a nemine fore retractandum, nec de ejus cuiquam liceat judicare judici. Quod ergo dicit Auguſtinus, quod ſi male judicaſſe convicti eſſent, eorum ſententiæ diſſolverentur, exponendum eſt, id eſt nullæ, aut caſſæ, aut diſſolutæ eſſe jure oſtenderentur: quia, ut ait regula juris, quæ contra jus fiunt, debent pro infectis haberi; extra de regulis juris in ſexto: & hoc modo ponitur illud de c. multis di. 17. veſtrum conventiculum, vel conciliabulum caſſatur, id eſt ipſo jure caſſum eſt. Ita hic Auguſtinus hoc accipere videtur, cum ait, ſi male judicaſſe convicti eſſent, eorum ſententiæ diſſolverentur, id eſt ipſo jure nullæ, ſive nullius firmitatis eſſe oſtenderentur; vel accipiendum eſt verbum illud, quod auctoritate vel ipſius papæ, cujus auctoritate plenarium concilium congregatur, & ſententiæ firmantur, deberent diſſolvi, vel declarari nullæ eſſe. Quomodo legimus factum di. 17. c. huic etiam. Ubi ſynodo congregata ſuper criminibus, quibus impetebatur Symmachus papa, patres epiſcopi ibidem congregati auctoritate ipſius Symmachi, ſententiarunt ipſum Symachum immunem eſſe. Præterea ſimile legimus de B. Greg. qui ait, ut habetur. 11. q. VII. c. ſi quis nos ſuper his arguere voluerit, vel extra auctoritatem nos facere contenderit, veniat ad ſedem apoſtolicam, & ibi ante confeſſionem B. Petri, mecum juſte decertet, quatenus, ibi unus ex no-

a Tre, Siciliani. H.

ANNO CHRISTI 1439.

ex nobis ſententiam ſuſcipiat ſuam. Clariſſimum A eſt autem, quod ſententia danda per apoſtolicam ſedem ſive contra papam, ſive pro eo, non niſi auctoritate papæ ſeden. a quo ejus thronus auctoritatem ſuſcipit, danda veniret, & ita patet, quod ex auctoritate illa Auguſtini in nullo probatur veritas Conſtantienſis decreti.

Tertiadecima auctoritas inducta, eſt illa Hieronymi, quæ habetur in glo. ſuper illud Matth. 16. Quodcumque ligaveris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis, &c. ubi ſic dicit. Habent quidam eandem judiciariam poteſtatem alii apoſtoli, quibus poſt reſurrectionem dominus ait, accipite Spiritum ſanctum, & quorum remiſeritis peccata, remiſſa erunt, & quorum retinueritis, retenta ſunt. Habet etiam omnis eccleſia in epiſcopis & presbyteris. B Ad iſtam auctoritatem, patet ex ſuperioribus plene reſponſio. Ex ea enim non habetur aliquid pro veritate decreti dicentis, quod ſynodus poteſtatem habet immediate a Chriſto, cui etiam papa obedire teneatur, maxime ſi id quod ſequitur in auctoritate Hieronymi, producatur in medium: ait enim Hieronymus poſt antepoſita verba ſic: ſed ideo ſpecialiter Petrus eam accepit, ut omnes intelligant, quod quicumque ab unitate fidei, & ſocietate ejus ſeparaverint, nec peccatis ſolvi, nec cœlum poſſunt ingredi. Ecce quam manifeſte beatus Hieronymus docet, quod Petrus ſpecialius poteſtatem clavium, quam omnis eccleſia acceperit. Secundo quod omnes ita dependent a Petro, ut quicumque ab ejus ſocieta- C te, & fidei unitate ſe ſeparaverit, nec vinculis abſolvi poſſit, nec ingredi cœlum.

Quartadecima auctoritas eſt illa, ejuſdem Hieronymi, & ponitur in c. omnibus conſideratio 24. q. 1. Ubi ſic ait, de domo eccleſiæ loquens. Hæc domus etiam claves accepit, & poteſtatem ligandi & ſolvendi, hanc domum ſi quis corrigentem corripientemve contempſerit, ſit tibi tanquam ethnicus & publicanus. Ad iſtam auctoritatem reſpondetur, quod per eam in nullo probatur intentum arguentis. Primo quidem, quia domus eccleſiæ non ita dicitur habere claves, quod in omnibus ſuis membris diſperſis, aut ſimul congregatis eas habeat, ſed tantum juxta ejuſdem doctoris ſuperius poſitam auctoritatem, in epiſcopis, & D presbyteris eas habet, in quibus contemni dicitur aut venerari. Ex cujus glorioſiſſimi doctoris ſententia ſatis manifeſtum eſt, quam alienum ſit a patrum doctrina, quod conventus copiſtarum, advocatorum, & ſæcularium hominum claves dicatur habere regni cœlorum, & quod cum illorum conventus judicium contemnitur, univerſalis eccleſia contemni dicatur. Secundo, quia licet domus eccleſiæ, claves accepit eo modo quo dictum eſt, ſcilicet in epiſcopis, & presbyteris; nihilominus ſpecialius, quia in plenitudine poteſtatis eas accepit in Petro, cujus ſucceſſor eſt Romanus pont. in cujus contemptu, utpote principis ipſius eccleſiæ, maxime eccleſia ipſa contemni dicitur, quoniam Petrus, ut ait Auguſtinus, totius eccle- E ſiæ figuram ſive perſonam geſſit: & ut dicit Ambroſius libro de arca Noe, ſenioris nomine, de quo pendent ceteri, domus omnis ſignificatur, qui Romanus pontif. cum pro eo quod caput, & rector totius domus exiſtat, ſuperiorem, extra caſum hæreſis, non habet, non poteſt proprie dici in alio caſu eccleſiam corrigentem, aut corripientem contemnere: hujuſmodi enim contemptus proprie non eſt niſi inferiorum reſpectu ſuperiorum. Quare manifeſtum eſt, quod auctoritas illa, nullam ſuperioritatem arguit concilii univerſalis ſupra papam.

Auctoritas quintadecima inducta, eſt ejuſdem Hieronymi, qui ſuper Joelem prophetam, tertio ita dixiſſe fertur. Petra, inquit, Chriſtus eſt, qui donavit Apoſtolis ſuis, ut ipſi quoque vocarentur Petræ, dicens, tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam. Ad hanc auctoritatem reſpondetur, quod ex ea non habetur in aliquo propoſitum arguentis; quoniam licet Chriſtus donaverit Apoſtolis, ut ipſi quoque vocarentur petræ, hoc tamen præcipue Petro donavit, cui ſpecialiter ait, Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam; & in quo omnes alii apoſtoli, primo nomine Petro ſumpſerunt. Quare recte poſt Chriſtum fundamentum fundamentorum, ac petra petrarum, ac totius eccleſiæ firmamentum Petrus aſſeritur. Unde Leo papa in ſermone tertio conſecrationis, dicit: cum in Petro fortitudo invenitur, & divinæ gratiæ, ita ordinatur auxilium, ut firmitas, quæ per Chriſtum Petro tribuitur, per Petrum apoſtolis conferatur. Et ideo beatus Ambroſius (& habetur in c. fidelior, diſt. 50. dicit, eo Petra dicitur, quia primus in nationibus fidei fundamenta poſuerit, & tanquam ſaxum immobile totius corporis Chriſtianitatis compagem molemque contineat. Cui ob hanc ſingularitatem nominis Petræ, fertur dixiſſe Paulus Petro, mortis inſtante hora, ut beatus Dionyſius teſtatur, Pax tecum fundamentum eccleſiarum, & paſtor ovium. Patet ergo, quod ex eo quod ceteris apoſtolis ſuo modo nomen Petræ, aut fundamenti in Petro Chriſtus donaverit, non habetur quod ſynodus univerſalis a Chriſto immediate poteſtatem ſuſcipiat, cui ipſe papa obedire teneatur.

ANNO CHRISTI 1439.

Auctoritas ſextadecima inducta per dominum arguentem, eſt illa Cypriani in c. loquitur dominus 24. q. 1. ubi ita ait: quamvis Deus omnibus apoſtolis poſt reſurrectionem ſuam parem poteſtatem tribuat, & dicat, ſicut miſit me Pater, & ego mitto vos, Accipite Spiritum ſanctum: & infra. Hoc utique ceteri erant apoſtoli, quod Petrus fuit, pari conſortio præditi & honoris, & poteſtatis. Ad iſtam auctoritatem, facilis patet reſponſio, primo per gloſſam ejuſdem capituli: dicit enim ibi glo. quod iſta paritas accipienda ſit in ordine & dignitate conſecrationis, non in adminiſtrationis plenitudine, in hoc enim Petrus ſuperior fuit, & major utpote apoſtolorum princeps, & totius eccleſiæ caput. Ut enim ait beatus Clemens, & habetur in c. in illis diſt. 80. inter apoſtolos non fuit par inſtitutio, ſed unus præfuit omnibus. Secundo reſpondetur, quod paritas in hoc loco, non dicit æqualitatem, ſed ſimilitudinem, unde exponendum eſt, parem, id eſt ſimilem, aut communem; quomodo loquitur beatiſſimus Leo papa, in epiſtola ad Anaſtaſium Theſſalonicenſem epiſcopum; inter beatiſſimos apoſtolos in ſimilitudine honoris, fuit quædam diſcretio poteſtatis. Tertio reſpondetur, quod dato, ſed non conceſſo, quo ceteri apoſtoli cum Petro pari poteſtate juriſdictionis præditi fuiſſent, non habetur ex hoc quod ſynodus univerſalis a Chriſto poteſtatem immediate ſuſciperet, cui papa obedire teneretur; par enim in parem poteſtatem non habet, nec principatum.

Decimaſeptima auctoritas fuit Alexandri papæ in c. audivimus. 24. q. 1. ſic dicentis. Unde cum dominus daret omnibus diſcipulis parem ligandi ac ſolvendi poteſtatem, Petro pro omnibus, & præ omnibus claves regni cœlorum, ſe daturum promiſit, dicens; Tibi dabo claves regni cœlorum. Quicumque ergo ab unitate eccleſiæ, quæ per Petrum intelligitur, fuerit alienus,

execra-

ANNO CHRISTI 1439.

execrare poteſt, conſecrare non valet, excommunicationis, vel reconciliationis poteſtatem non habet. Ad iſtam auctoritatem dicitur, quod non agit contra, ſed plurimum confirmat, quod nullo modo poteſt ſtare cum veritate pars illius decreti dicentis, quod ſynodus habet immediate poteſtatem a Chriſto, cui etiam papa obedire tenetur: quod ſic oſtenditur, quod enim primo dicitur, quod parem poteſtatem dominus apoſtolis dedit, accipiendum eſt, ut proxime dictum eſt, ad auctoritatem præcedentem, aut quod ſermo ſit de poteſtate ordinis, quæ, ut ſuperius ex S. Thoma, in quarto di. 19. & di. 24. commemoratum eſt, æqualiter fuit illa data omnibus. Quod vero conſequenter dicitur, quod Chriſtus Petro ſe daturum promiſerat claves pro omnibus, & præ omnibus, manifeſtum declarat partem illius decreti Conſtantienſis non continere veritatem. Nam in eo quod dicit, quod Petro præ omnibus datæ ſunt claves: datur intelligi, quod Petrus, & per conſequens ejus ſucceſſor, in poteſtate juriſdictionis ſuperior, & major omnibus fuerit etiam ſimul junctis. In eo vero quod dicit, quod pro omnibus, & præ omnibus poteſtatem accepit, manifeſte deſignatur, quod alii Chriſti diſcipuli, & eorum ſucceſſores poteſtatem juriſdictionis non acceperint, niſi per Petrum, & ita non immediate a Chriſto. Ubi conſiderandum eſt, quod cum dicitur Petrus ſuſcepiſſe pro omnibus, & præ omnibus poteſtatem, non eſt intelligendum ipſum pro omnibus accepiſſe ad modum, quo unus procurator nomine aliquorum aliquod donum, ſicut caſtrum aut principatum accepit a principe. Sed intelligendum eſt, ad modum quo dicimus ſolem accepiſſe lumen a Deo pro omnibus, quia in majori plenitudine quam ceteræ ſtellæ, præ omnibus, quia in eo ordine, ut ab ipſo ſicut a fonte in ceteras ſtellas lumen defendat. Et ſimile eſt de capite, quod pro omnibus, & præ omnibus membris virtutem recepit. Præ omnibus quidem, quia in ſolo capite eſt plenitudo ſenſuum. Pro omnibus quidem, quia ab ipſo cetera membra ſenſum motus, & regiminis ſuſcipiunt. Ita eſt de Petro, qui non tantum auctoritate præ omnibus aliis donatus eſt, ſed etiam caput, & princeps, aliis influens in toto corpore eccleſiæ conſtitutus eſt, ut apertiſſime ſuperius ex doctrina ſanctorum oſtenſum eſt. Præterea hujus rei cauſa, videlicet quod Petrus in eccleſia non tantum fuit prælatus ſuperior ceteris amplitudine poteſtatis, ſed etiam caput influentia virtutis, dicitur, conſequenter quod unitas eccleſiæ, per Petrum intelligitur. Sane unitas corporis in uno capite deſignatur, & exercitus in uno duce: propter quod optime dicitur in c. non vos 23. q. 5. Quiſquis ab apoſtolicis diviſus eſt ſedibus, in ſchiſmate eum eſſe non dubium eſt. Quare optime concludit; Quod quicumque ab unitate, quæ per Petrum intelligitur, fuerit alienus, ligandi, & ſolvendi poteſtate privatur. Avelle radium a ſolis corpore, inquit Cyprianus in epiſtola de unitate eccleſiæ, & habetur in c. loquitur 24. q. 1. diviſionem unitas non capit: ab arbore frange ramum, fructus germinare non poterit: a fonte præſcinde rivum, præſciſus areſcit. Ex quibus omnibus clare ſatis oſtenditur, ex prædicta auctoritate non probari propoſitum domini arguentis.

Decimaoctava, &, ſi bene retinui, ultima auctoritas, eſt illa octavæ ſynodi, quæ dicitur ſic in condemnatione Photii dixiſſe: hæc autem nolentem intelligere Photium ut bene ageret, ſed inobedientem, & reſiſtentem huic univerſali ſynodo, repulimus & anathematizavimus, atque a catholica tota, & apoſtolica eccleſia fecimus alienum, per datam nobis poteſtatem a Spiritu ſancto a Chriſto, & magno pontifice noſtro, & Deo liberatore & ſalvatore cunctorum: & poſtea ſubditur. Nullus ergo ſtudeat eorum qui Chriſtiano vocabulo digni ſunt quique regimen paſtorale ſortiti ſunt, contrarium quicquam agere hujus ſanctæ & univerſalis ſynodi, ac per hæc inveniatur Deo contradicens, & illius concilii judicium ſpernens. Dicit enim Paulus magnus apoſtolus, qui ſpernit nos, non ſpernit hominem, ſed Deum unum, qui dedit Spiritum ſanctum in nobis. Quis enim neſciat, quod in medio hujus, & univerſalis ſynodi fuerit incircumſcriptibilis, & incomprehenſus Deus, qui ait; ubi duo vel tres ſunt congregati in nomine meo, ſum in medio eorum. Ex iſtis contentis in hac auctoritate arguit præfatus dominus, Primo, quod ſynodus habeat immediate a Deo poteſtatem. Secundo, concilio univerſali competat illud Matth. 18. Ubi duo vel tres congregati fuerint, &c. ad iſtam auctoritatem breviter reſpondetur quod parum habet difficultatis, tum quia non ita habetur in originali ſicut inducitur per arguentem. Sed hic habetur per datam nobis poteſtatem in Spiritu ſancto, a primo & magno pontifice noſtro, Deo liberatore, & ſalvatore cunctorum. In quibus verbis ſynodus videtur per magnum pontificem, papam intelligere: tum ſecundo dato, quod ſic ſe haberet auctoritas, ſicut allegata eſt; non ſequitur id quod arguitur: nam ad primam partem reſpondetur negando conſequentiam. Ex quibus enim verbis patrum in ſynodo congregatorum, non ſequitur quod ſynodus ipſa immediate a Chriſto poteſtatem habuerit, immo ut ſæpe repetitum eſt, in hac argumentandi forma, committitur fallacia figuræ dictionis. Sane ſi hæc argumentatio locum haberet, cum juxta apoſtolum Rom. 13. non ſit poteſtas niſi a Deo, quilibet, qui poteſtatem aliquam haberet, poſſet dici illam habere immediate a Deo, & ita ne dum ab ipſa eccleſia, ſed ab ipſo univerſo; id quod optimum eſt, ſcilicet ordo tolleretur. Ad ſecundam partem reſpondetur, quod illa & ſimilia verba Chriſti optime competunt conciliis univerſalibus ſimilibus, qualia fuerunt illa VIII. concilia apoſtolica auctoritate fulta & roborata, quæ debitam reverentiam, & caritatem obſervarunt ſemper ad ſedem apoſtolicam; ſed illa verba non competunt perverſis & malignis ſynodalibus, ſicut patet de multis, ſcilicet Ariminenſi, & Epheſina ſecunda, & ita de aliis quibuſcumque, quæ fuerint ab apoſtolicæ ſedis ſocietate & caritate diviſæ. Ubi duo vel plures congregati fuerint in nomine meo, in medio eorum ſum: non arguitur, quod ſynodus immediate habeat poteſtatem immediatæ a Chriſto juriſdictionis, ſicut manifeſtum eſt. Alias omnis congregatio quorumcumque fidelium, ſive magna, ſive parva, in Chriſti nomine conveniens, poteſtatem juriſdictionis haberet immediate a Chriſto, quod ab omni ratione alienum eſt.

Ultimo quantum ad iſtum articulum, reſpondendum eſt, ad rationem illam ſupradictam, pro eccleſia univerſali, ex parte impoſſibilitatis errandi in fide. Arguebatur autem ſic. Eccleſia univerſalis nunquam legitur erraſſe, nec errare in futurum poteſt. Sed Romanus pont. a fide erraſſe legitur, ut in c. Anaſtaſius, diſt. XIX. & poteſt erraſſe, ut de ſe patet, ergo videtur, quod univerſalis eccleſia, & per conſequens univerſale concilium illam repræſentans, auctoritate ſuperior

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439.

rior ſit Romano pontifice. Ad iſtam rationem reſpondetur breviter, primo ad antecedens quod eccleſia univerſalis, quæ errare non poteſt, non dicit congregationem diſtinctam, aut ſeparatam a Romano pontifice. Cum illa dicatur collectio omnium fidelium, de conſec. dic. prima. in c. eccleſia. Secundo ad conſequentiam dicitur negando illam. Hæc enim argumentatio nulla eſt, eccleſia univerſalis, non poteſt errare in fide, papa vero ſic. Ergo illa eſt major poteſtate juriſdictionis, ſive poteſtate clavium (de qua majoritate eſt præſens ſermo) ipſo Romano pontifice. Quod ex eo manifeſtum eſt, quoniam iſtæ gratiæ datæ diſtinctæ ſunt, videlicet non errare in fide, & poteſtas clavium, & una non arguit illam de neceſſitate, ſicut plenum eſt. Alias quilibet in gratia confirmatus potior eſſet auctoritate Romano pontifice non confirmato, quod eſſet abſurdum. Eſt autem multum animadvertendum, pro ſolutione multarum hujuſmodi rationum, illud quod ſcribitur, extra de pœnitentiis. & re. in cap. Novar. quod licet beatiſſima virgo Maria dignior & excellentior fuerit univerſis apoſtolis, non tamen illi, ſed iſtis, Deus claves regni cœlorum commiſit. Ecce quod licet beatiſſima virgo Maria, mater Dei, ſponſa Chriſti, regina mundi, & angelorum domina, gratia plena, & in fide ſemper immobilis fuerit; non tamen arguitur inde, quod potior fuerit poteſtate clavium, ipſo Petro. Tertio ratio facta etiam non procedit, eo quod licet univerſalis eccleſia privilegium habeat non errandi in fide, hoc tamen privilegium univerſa concilia non habent, cum multa eorum erraſſe legamus, cum a doctrina apoſtolicæ ſedis, in qua ſemper immaculata, Chriſtianæ fidei eſt religio ſervata, declinaverunt: immo ſi alicujus auctoritatis eſſet ratio facta, clare concluderet in oppoſitum, cum apoſtolica ſedes, juxta illud Lucæ 22. Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, & juxta ſanctorum patrum doctrinam, exponentium hunc locum, privilegium habeat a Chriſto, utpote tribunal Chriſti in terris, in judicio fidei non errandi: quod concilia univerſalia, & apoſtolica ſede ſeparata, non habent. Et hæc de omnibus auctoritatibus, & rationibus factis per reverendiſſimum patrem dominum cardinalem, pro ſecunda parte decreti facti Conſtantiæ, per obedientiam dicti Joannis XXIV. dixiſſe ſufficiat.

Tertia pars decreti, quam præfatus dominus arguens tetigit, tertio loco, eſt illa, ubi dicitur, quod quilibet cujuſcumque dignitatis, etiamſi papalis exiſtat, tenetur obedire ſynodo univerſali in iis, quæ pertinent ad fidem. Dicebat prædictus dominus, quod decretum illud in hac parte nullam difficultatem habet, & quod omnes in ejus ſententia concordare videntur. Ad cujus probationem induxit capitulum. Si papa. di. XL. de hac parte præfati decreti, cum omni tamen correctione ſanctiſſimi domini noſtri loquendo, cujus auctoritati & judicio, omnia dicta mea ſubjicio, non videtur mihi ſimpliciter & indiſtincte aſſerendum decretum illud. Conſtantiæ editum in hac parte veritatem non continere fidei catholicæ: cujus ratio eſt, quoniam propoſitio illa multiplicem habeat intelligentiam; in quarum una, poteſt decretum illud continere veritatem, & in alia non, poteſt autem pars illa decreti, primo modo ſic intelligi, quod quilibet catholicus etiam papa tenetur obedire, id eſt amplecti, & recipere ea quæ ſynodus juſſerit, quæ manifeſte ad fidem pertinent, utpote in ſacra ſcriptura expreſſa, aut per eccleſiam univerſalem, aut per apoſtolicam ſedem jam diffinita. Et in hoc ſenſu decretum illud in hac parte continet veritatem. Sed quod in hoc caſu teneatur papa obedire ſynodo, non ex aliqua ſuperioritate poteſtatis, quæ ſit in ſynodo ſupra papam, quia in talibus ad fidem pertinentibus obedire tenetur, nedum ſynodo, ſed apoſtolicæ ſedi talia docenti, quæ nullam habet ſuperioritatem reſpectu papæ. Sed obedientia & reverentia iſta attenditur ratione materiæ fidei, quæ auctoritatem ſupremam habet ex parte Spiritus ſancti, a quo eſt omnis veritas, ut dicit Ambroſius, a quocumque dicatur: quomodo loquitur apoſtolus ad Romanos decimo: non omnes obediunt evangelio. Secundo modo pars illa decreti poteſt habere hunc ſenſum, quod ſcilicet papa teneatur ſtare & obedire diffinitionibus univerſalis concilii in iis quæ ad fidem pertinere ipſa ſynodus diffinierit. In quo ſenſu non videtur, quod ita ſimpliciter, & indiſtincte loquendo, pars illa decreti contineat veritatem catholicæ fidei. Quoniam cum concilia univerſalia non habeant hoc privilegium, in judicio fidei non errandi, quia quandoque ut ſuperius dictum eſt, leguntur erraſſe, ſicut manifeſtum eſt de ſynodo univerſali, ſecunda Epheſ. nullo modo videtur aſſerendum quod ſit veritas catholicæ fidei, quod ita indiſtincte & ſimpliciter quilibet fidelis, etiam papa, tenetur obedire ſynodo univerſali in his quæ pertinent ad fidem, ſ. quæ ipſa ſynodus judicaverit, aut diffinierit ad fidem pertinere. Nec hoc probat capitulum, ſi papa, inductum ex adverſo. Quare neceſſario ſenſus iſte diſtinguendus eſt, quoniam aut ſynodus univerſalis aliquid diffinivit de fide, apoſtolica ſede probante & confirmante; quæ ut habetur in c. omnes di. 22. mater fidei appellatur, & tunc dicendum videtur, quod decretum illud contineat veritatem, videlicet quod tali diffinitioni & determinationi fidei, quam univerſalis ſynodus modo aſſignato fecerit, quilibet fidelis tenetur, etiam papa obedire. In quo caſu optime venit illud, quod beatus Gregorius ait, & habetur in c. ſicut di. xv. ſicut ſancti evangelii libros quatuor, ſic & quatuor concilia, & venerari me fateor, & hæc tota devotione complector, integerrima approbatione cuſtodio: quia in his velut in quadro lapide, ſanctæ fidei ſtructura conſurgit, & cujuslibet vitæ, atque communis actionis norma exiſtit. Quæ dum univerſali ſunt conſenſu conſtituta, ſe & non illa deſtruit quiſquis præſumpſerit abſolvere, quos ligant, aut ligare quos abſolvunt, id eſt judicare catholicos, quos illa hæreticos judicat, aut econverſo. Si vero contingat quod ſynodus aliquid diffiniat, cui apoſtolica ſedes, ſive Romana eccleſia contradicat, ſicut factum eſt de univerſali ſynodo Epheſina ſecunda, tunc manifeſtum eſt, quod magis obediendum eſt diffinitioni apoſtolicæ ſedis, quam diffinitioni cujuſcumque ſynodalis congregationis. Unde Glo. in c. quodcumque 24 q. 1. dicit, credo quod ſententiæ totius eccleſiæ præferenda ſit ſententia Romanæ eccleſiæ. Si in aliquo ſibi contradicant, ar. hæc eſt fides papa beatiſſime. Eadem cauſa & quæſtione. Niſi erraret Romana eccleſia, quod non credo poſſe fieri, quia Deus non permitteret, ar. eodem c. pudenda, hæc Glo. hoc etiam confirmatur omnium illorum patrum teſtimoniis, qui apoſtolicæ ſedis privilegium, non errandi in judicio fidei, eſſe teſtantur, de quibus jam aliqua com-

ANNO CHRISTI 1439.

memorata ſunt ſupra. Præterea quod hæc conſideratio habenda ſit in diffinitionibus fidei factis per ſynodos quaſcumque, oſtendit beatiſſimus Leo papa in epiſtola, quam ad Nicetam Aquilegienſem epiſcopum ſcribit de quibuſdam clericis Pelagiana & Cœleſtiana hæreſibus ſuſpectis, ut errores ſuos cogantur deteſtari, ubi ſic inter alia dicit: damnent apertis profeſſionibus ſui ſuperbi erroris auctores, & quicquid in doctrina eorum univerſalis eccleſia exhorruit, deteſtentur, omniaque ſynodalia, quæ ad exciſionem hæreſeos apoſtolicæ ſedis confirmavit auctoritas, amplecti ſe, & in omnibus approbare, plenis & apertis, ac propria manu ſubſcriptis proteſtationibus eloquantur. Hæc ille: ecce quod non inquit ſimpliciter, illos debere omnes ſynodales deciſiones illius hæreſeos complecti, ſed eas tantum, quas apoſtolicæ ſedis confirmavit auctoritas. Si vero caſus talis contingeret quod patres univerſi in ſynodo univerſali convenientes unanimiter aliquam diffinitionem fidei facerent, cui ſola perſona papæ contradiceret. Dicerem judicio, quod ſynodo ſtandum eſſet, & non perſonæ papæ. Judicium enim tantorum patrum univerſalis unius ſynodi, in materia fidei, merito præferendum videtur judicio unius hominis, in quo caſu optime venit illa glo. quæ habetur in cap. Anaſtatius di. XIX. quod ubi de fide agitur, papa tenetur requirere concilium epiſcoporum, quod intelligendum eſt, quando caſus eſt valde dubius, & ſynodus convocari poterit, & tunc ſynodus major eſt papa, non quidem poteſtate juriſdictionis, ſed auctoritate diſcretivi judicii, & amplitudine cognitionis. Ut enim habet glo. in c. multi. di. XL. Pars illa, quæ juſtiori ratione utitur, major dicitur, licet ſit minor, ſcilicet allo reſpectu. XXXI. di. c. Niceena. Ubi autem ita eveniret, quod talibus quæ ad fidem pertinere tota ſynodus, per apertiſſima teſtimonia ſacræ ſcripturæ, aut ſanctorum patrum doctrinam unanimiter declararet, papa acquieſcere, obedire, & ſtare nollet, ſed contumaciter contradiceret, talibus aperte ad fidem catholicam pertinere declaratis, jam ut pote hæreticus ſubjectus veniret concilio, ſicut & quilibet alius a fide devius. Cum enim per hæreſim a papatu cadat, factus eſt, ut ait ſanctus Thomas in quarto, omni fideli minor: & idem habetur in glo. in c. Achatius, & primo, ubi ſic dicit, hic eſt caſus, in quo papa in canonem latæ ſententiæ incidit. Nec obviat regula illa, quia par parem ſolvere, aut ligare non poteſt, quia ſi papa hæreticus eſt, in eo quod hæreticus, minor eſt quolibet catholico. Et ad iſtum facit c. ſi papa. inductum ex adverſo, & non ad alium, ſicut ex ipſo tex. poteſt. Dicit enim ſic: ſi papa ſuæ & fraternæ ſalutis negligens deprehenditur, inutilis & remiſſus in piis operibus, & inſuper a bono taciturnus, quod magis officit ſibi & omnibus, &c. Hujus culpas iſthic hic redarguere præſumit mortalium nullus, quia cunctos ipſe judicaturus, a nemine eſt judicandus, niſi deprehendatur a fide devius. Hæc ibi. Et intelligitur, ut dicit glo. incorrigibiliter. Quod capitulum cum loquatur de papa, cum jam per hæreſim notoriam & contumaciter defenſam ſit ipſo jure pontificatu privatus, quia remota fide, per quam ſit prima connexio hominis ad corpus Chriſti, membrum eccleſiæ eſſe deſinit, manifeſte demonſtratur, quod ex eo nulla ſuperioritas poteſtatis arguitur in concilio univerſali ſupra papam catholicum ſive fidelem, ſic nec ex hoc quod juxta glo. jam dictam in c. Achatius, papa papam in caſu hæreſis ligare poteſt, ſequitur quod papa unus ſuperior ſit poteſtate prædeceſſore, aut ſucceſſore ſuo vero catholico exiſtente.

ANNO CHRISTI 1439.

Quarta pars decreti tacta per præfatum patrem, & dominum opponentem quarto loco, eſt illa, in qua dicitur, quod quilibet fidelis cujuſcumque dignitatis, etiam ſi papalis exiſtat, tenetur obedire univerſali ſynodo in his quæ pertinent ad extirpationem ſchiſmatis: induxit autem idem dominus pro hac parte, capitulum, ſi duo contra fas, di. LXXIX. circa quam partem primo conſiderandum eſt, quod decretum Conſtantiæ editum, non loquitur de ſchiſmate quocumque, ſed tantum de ſchiſmate, illo tempore currente, quo decretum eſt. Nam ſic ait, & in his quæ ad extirpationem præſentis ſchiſmatis, quam periculoſum autem, & ſcandaloſum ſit, ſecundum hunc ſenſum, quem forma hujus decreti prætendit, dicere, quod ſit veritas catholicæ fidei, quod quilibet fidelis in pertinentibus ad extirpationem illius ſchiſmatis, aut in quacumque alia re tenebatur obedire illi congregationi, quæ ſub. Joan. 23. dicto tempore ſchiſmatis Conſtantiæ ſuo nomine generalis concilii convenit, patet manifeſte, & in ſuperioribus perſpicue oſtenſum eſt. Quare aliis promiſſis teſtimoniis, videndum eſt, quid veritatis contineat præfatum decretum, accipiendo illud, de alio quocumque ſchiſmate, & de quacumque alia univerſali ſynodo. Videndum autem reſpondendum, quod decretum illud in illa parte veritatem continet in eo caſu, in quo loquitur cap. ſi duo contra fas: inductum per R. P. & dominum. di. LXXIX. Ubi tex. loquitur, quando duo contra fas, id eſt illicite, temeritate concertantium fuerint ordinati. Quod capitulum locum habet, quando neuter illorum eſt canonice, ſive ut ait glo. electus a duabus partibus; ad quem caſum referenda eſt intelligentia decreti Conſtantienſis, quod incipit, Frequens. Sed in caſu quo unus canonice eſt electus, & per univerſalem eccleſiam per multos annos indubitatus habitus, & veneratus pro tali, & eo ſuperſtite, alius per nonnullos intronizatur, non videtur eſſe veritas catholicæ fidei, immo falſitas, quod papa, qui verus & indubitatus eſt, obedire teneretur univerſali ſynodo, quæ pro extirpando ſchiſmate vellet diſponere de depoſitione ejus. Plane ſi hæc conſuetudo introduceretur, innumera ſchiſmata naſcerentur in eccleſia: nullulque ſuam dignitatem ſervaret illæſam, & perverſis hominibus occaſio præberetur audaciæ, & temeritatis plurimæ ad elevandum idola in eccleſia: ut hac occaſione deponendus ille veniret, quem quilibet princeps, aut communitas gratum non haberet, in quo conſiderandum eſt, quod beatiſſ. Cyprianus dicit in epiſtola ad Cornelium, de quinque presbyteris qui tenebant cum Novatiano intruſo. Quod ſi ita res eſt, frater, ut requiſſimorum timeatur audacia, ut quod mali jure, atque æquitate non poſſunt, temeritate ac deſperatione perficiant, actum eſt de epiſcopatus vigore, & de eccleſiæ gubernandæ ſublimi, ac divina poteſtate, nec Chriſtiani ultra, aut durare, aut eſſe poſſumus, ſi ad hoc ventum eſt, ut perditorum minas atque inſidias pertimeſcamus. Et in alia quadam epiſtola, ſic dicit, quid, quia honorem cathedræ ſacerdotalis Novatianus uſurpat? Nunquid idcirco nos cathedræ renunciare debemus? Et quia Novatianus altare collocare, & ſacrificia offerre contra fas nititur, ab altari, & ſacrificiis ceſſare nos oportet, ne paria & ſimi-

lia,

ANNO CHRISTI 1439.

lia, cum illo celebrare videamur? Vanum prorsus & ſtultum, ut quia Novatianus extra eccleſiam vendicat ſibi veritatis imaginem, relinquat eccleſiæ veritatem, hæc Cyprianus. In caſu ergo quod univerſalis eccleſia pro ſchiſmate hujuſmodi tollendo congregaretur, non utique deberet procedere ad deponendum verum, & indubitatum habitum Rom. pont. & quem nullo jure conſtat a papatu ceciſiſſe, ſed ad perſequendos eos perditos homines, qui per novi idoli erectionem, ſchiſma introducere in eccleſiam, tanta temeritate præſumunt. Et hoc de quarta parte illius decreti dixiſſe ſufficiat.

Quinta pars decreti tacta per præfatum dominum opponentem eſt, quod quilibet fidelis cujuſcumque ſtatus dignitatis, etiam ſi papalis exiſtat, tenetur obedire univerſali ſynodo, in his quæ pertinent ad generalem reformationem eccleſiæ, in capite & in membris. Licet autem idem dominus dixerit, opus eſſe, ut hoc decretum in hac parte declaretur, pro eo quod aliqui illud extendebant, amplius & extenſius intelligant, quam accipiendum eſſe videretur: nihilominus tres induxit caſus, ſi bene retinui, in quibus dixit, glo. & doct. aliquos ante Conſtantien. concilium, fuiſſe illius ſententiæ & doctrinæ: in quibus videtur, quod decretum illud ſit verum; primus eſt, quando eſſet neceſſitas reformandi eccleſiam, & concilium eſſet congregatum, ad hoc, & ipſe nollet facere reformationem. Quia in hoc caſu videretur, quod nollet, quod eccleſia eſſet pulchra, & ita decoloraret eccleſiam. Secundus caſus quando ſcandalizat eccleſiam ſua mala vita, Quia ex hoc daretur occaſio credendi aliis, multa non eſſe peccata. Pro quo caſu induxit glo. cap. Si papa. Tertius, quando vellet facere contra univerſalem ſtatum eccleſiæ, quod tamen non poteſt facere, ut dicunt doctores in c. ſicut di. 15. & cap. Si illa. 25. q. 1. Unde archidiaconus & Innocentius dicunt, quod ſi vellet facere contra univerſalem ſtatum eccleſiæ, non eſſet ſuſtinendus. Ad iſtam partem in paucis reſpondetur, dicendo, quod ſy, tenetur obedire, intelligeretur de honeſtate non de neceſſitate, & ſic decretum verum eſſet juxta glo. in c. confidimus. 25. q. 1. niſi ſequeretur in alio ſequenti decreto, quod quicumque cujuſcumque ſtatus, vel dignitatis, etiam ſi papalis exiſtat, qui mandatis, ſtatutis, ſeu ordinationibus, aut præceptis hujus ſanctæ ſynodi, & cujuſcumque alterius factis vel fiendis, obedire contumaciter contempſerit, niſi reſipuerit, condignæ pœnit. ſubjiciatur. Hic enim tenor, & hæc forma decreti neceſſitatem coercitivam, & coactionem important. Propter quam cauſam omnino videtur impoſſibile, ſacræ ſcripturæ, & ſanctorum patrum ſententiis conſideratis, videre quod hæc pars decreti ſit veritas catholicæ fidei, videlicet quod papa teneatur hoc modo obedire decretis, ſtatutis quibuſcumque cujuſcumque ſynodi univerſalis ad generalem reformationem pertinentibus, univerſalis eccleſiæ in capite & in membris: Ita quod papa illa non obſervans per concilium univerſale poſſet puniri, ſive judicari, aut deponi, quoniam ex ſuperioribus tam ex reprobatione aliarum partium præfati decreti juxta intelligentiam, quam de eo Baſileenſes recipiunt, quam ex his quæ de primatu Romani pontificis dicta ſunt, & de conciliorum dependentia a ſede apoſtolica, manifeſtum videtur, ut etiam eſt communis doctrina theologorum & juriſtarum, quod extra caſum hæreſis, in quo, ut dictum eſt, papa a papatu cadit, cadens a Petra fidei, univerſalis ſynodus non poſſit Rom. pontifA verum & indubitatum prædicto modo judicare, propter non obſervantiam quorumcumque ſtatutorum, ſeu decretorum univerſalis concilii, ſive propter quodcumque aliud crimen a crimine hæreſis. Oppoſitum enim dicere, facile oſtendere, repugnare ſacræ ſcripturæ, & ſanctorum patrum doctrinis. Primo quidem repugnare videtur ſacræ ſcripturæ illi, quæ habetur Matth. 24. & Luc. 12. ubi Chriſtus Petro loquens ait. Quis putas eſt fidelis diſpenſator & ſervus prudens, quem conſtituit dominus ſuper familiam ſuam? glo. id eſt eccleſiam. Dicit autem Ambroſius, lib. 5. de trinitate, quod ſervus iſte ſuper eccleſiam a Chriſto conſtitutus, eſt Petrus, & per conſequens ejus ſucceſſor. Unde in eccleſiaſtico officio, B Chriſtus legitur Petro dixiſſe: ſuper plebem meam principem te conſtitui. Quod autem huic ſcripturæ ſanctæ contradicat pars illa decreti, patet manifeſte, quia hæc ſcriptura dicit, Romanum pont. poteſtatem ſibi a Deo tradita, eſſe ſuper eccleſiam principem conſtitutum: decretum vero dicit; concilium univerſale, eccleſiam repræſentans, per poteſtatem a Deo immediate habitam, eſſe ſupra Romanum pont. & poſſe illum judicare. Notum eſt autem quod inferior judicare non poteſt ſuperiorem ad Rom. 14. Tu quis es, qui judicas ſervum alienum? Suo domino ſtat, aut cadit; & 1. Cor. 4. qui autem judicat me, dominus eſt; & in cap. inferior. di. 21. dicit textus, quod inferior ſedes, nec abſolvere, nec C ligare poteſt potiorem, ſola potior eſt, quæ inferiorem convenienter abſolvit, aut ligat. Cum ergo ſolus Deus ſuperior ſit Romano pont. cum illius ſolius ſervus ſit, & vicarius, videtur quod ad ſolum Deum dominum ejus pertineat ejus judicium in hoc caſu; quod etiam ex ſequentibus in præfata auctoritate videtur manifeſte colligi: ait enim ſic ſalvator noſter; Quod ſi dixerit ſervus ille in corde ſuo. Moram facit dominus meus venire, & cœperit percutere ſervos & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari. glo. id eſt ad vitia incitare, & conſcientiam infirmorum pravo exemplo, vel verbo laniare: ſequitur. Veniet dominus ſervi illius in die qua non ſperat, & hora qua neſcit, glo. Judicii vel mortis: & dividet D eum a conſortio fidelium, partemque ejus cum infidelibus ponet. Hoc ibi. Ecce quam manifeſte ſalvator noſter ſibi ſoli reſervat judicium ſervi ſui delinquentis, quem conſtituerat ſuper familiam ſuam. Hoc eſt quod dicit Symmachus papa, concilio generali Romæ præſidens, in quo, teſte fratre Martino, in chronica ducentiginti epiſcopi convenerant. Dicit autem ſic, ut in c. aliorum. 9. p. 3. Aliorum hominum cauſas, Deus per homines voluit terminari, ſed ſedis iſtius præſulem, ſuo ſine quæſtione reſervavit arbitrio. Præterea pars illa decreti contradicit ſcripturæ ſanctæ illi Matt. 16. Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam. Ergo non poteſt dici continere veritatem, ſed magis errorem. Conſe- E quentia patet, & antecedens deducitur ſic: in hac auctoritate B. Petrus, non ſolum præ omnibus ſingulari prærogativa clavium donatus eſt, ut ait glo. ordinaria, ſed etiam totius eccleſiæ futurum pronunciabatur fundamentum. Unde in commentario Hieronymus, & ponitur in glo. ſecundum metaphoram petræ, recte dicitur ei: eccleſiam meam ædificabo ſuper te: & iterum glo. Vide quam poteſtatem habet petra ſuper quam ædificatur eccleſia, ut etiam judicia ejus maneant firma, quaſi Deo judicante per eam: ſed manifeſtum eſt, quod iſta duo repugnant, pontif. Romanum fundamentum eſſe eccleſiæ per ſingula-

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439.

gularem prærogativam principatus clavium, & ipſum eſſe ſubditum univerſali concilio eccleſiam repræſentanti. Dicit enim propheta Iſaias in c. 10. & habetur in c. inferior. di. 21. Numquid gloriabitur ſecuris contra eum, qui ſecat in ea, aut exaltabitur ſerra contra eum, qui trahit eam? & ſequitur in præfato c. inferior. His itaque ex divina ſcriptura commemoratis, ſole clarius exhibuimus, non poſſe quemquam, qui minoris auctoritatis eſt, eum qui majoris poteſtatis eſt, judiciis ſuis addicere. Ceterum arguitur ſic, pars illa decreti contradicit ſcripturæ illi ſanctæ Joan. ultimo, Petre paſce oves meas. Ergo illa non poteſt continere veritatem fidei catholicæ, ſed errorem magis. Conſequentia patet, antecedens deducitur ſic per hanc ſalvatoris inſtitutionem: Petrus, cui ſuccedit Romanus pont. conſtitutus eſt univerſalis eccleſiæ paſtor & rector. Unde B. Chryſoſtomus ſuper Act. apoſtol. Petrus a filio ſuper omnes, qui filii ſunt, poteſtatem accepit; Non ut Moyſes in gente una, ſed in univerſo orbe, dicente domino ipſi Petro, Paſce oves meas: inter oves iſtas, & illas non diſtinguens, ſed univerſas oves ſuas ejus curæ commendat. Et B. Gregorius ad imperatorem Mauritium, cunctis evangelium ſcientibus, liquet, quod voce dominica ſancto, & omnium apoſtorum principi Petro, totius eccleſiæ cura commiſſa eſt, ipſi quippe dicitur, Petre amas me, paſce oves meas. Sed manifeſtum eſt quod iſta repugnent adinvicem, quod Romanus pont. ſit paſtor totius gregis dominici rector, gubernator: Et quod ipſe grex aut univerſalis ſynodus gregem ipſum repræſentans, poteſtatem habeat a Chriſto immediate judicandi & puniendi paſtorem ipſum, ſi gregis ſui tranſgrediatur inſtituta. Ratio enim paſtoris, & ratio gregis, iſta ſimul ſtare non patiuntur. Ad paſtoris enim rationem pertinet cura regendi oves. Ovium vero eſt obedire paſtori. Unde Joan. 10. Oves meæ vocem meam audiunt. Et B. Auguſtinus in de verbis domini, homil. 62. Animadvertit caritas veſtra, dictum eſt Petro a domino per interrogationem, diligis me? Cui reſpondit ille, tu ſcis quia amo te, hoc ſecundo, hoc tertio, & ad ſingula verba reſpondens dicebat dominus, Paſce agnos meos. Commendat Petro Chriſtus agnos ſuos paſcendos, qui paſcebat & Petrum: Et infra. Pertineat ergo ad nos cura, ad oves obedientia, ad nos vigilantia paſtoralis, ad vos humilitas gregis. Hæc Auguſtinus. Nulli ergo dubium, cum contra rationem paſtoris ſit, ut oves, aut grex poteſtate ſuperior ſit ipſo paſtore, quod contra inſtitutionem Chriſti, qua Rom. pont. conſtitutus paſtor, & rector totius gregis dominici, ſit pars prædicti decreti. Quamobrem dicitur in cap. Oves. 11. q. 7. Oves, quæ ſuo paſtori commiſſæ ſunt, eum nec reprehendere, niſi a fide exorbitaverit, nec ullatenus accuſare poſſunt: quia facta paſtorum, oris gladio ferienda non ſunt, quamquam reprehendenda recte videantur: idem habetur. 6. q. 1. Oves. Oves paſtorem ſuum non reprehendant, ſcilicet imperioſe; & ſequitur ratio, quia non eſt diſcipulus ſupra magiſtrum. Præterea quod pars illa decreti non poſſet dici continere veritatem fidei catholicæ. Patet, quoniam contradicit decreto hujus univerſalis & œcumenicæ ſynodi Florentinæ; in qua orientali & occidentali eccleſiis convenientibus, præſidente ſanctiſſimo, ac beatiſſimo domino noſtro Eugenio papa IV. divina & apoſtolica auctoritate diffinitum eſt, apoſtolicam ſedem, & Romanum pont. in univerſum orbem tenere primatum, & ipſum pont. Rom. ſucceſſorem eſſe B. Petri principis apoſtolorum, & verum Chriſti vicarium, totiuſque eccleſiæ caput, & omnium Chriſtianorum patrem & doctorem exiſtere, & ipſi in B. Petro paſcendi, regendi, & gubernandi eccleſiam univerſalem a domino Jeſu Chriſto plenam poteſtatem traditam eſſe. Plane hæc ſimul ſtare non poſſunt, ut Romanus pont. primus ſit totius orbis, & tamen univerſali concilio orbem repræſentanti ſit ſubjectus. Quod princeps ſit apoſtolorum, ſeu plebis Chriſtianæ, & illorum concilio ſubditus ſit. Quod ſit vicarius Chriſti, præſentialis immediate ab eo conſtitutus, & alteri quam Chriſto ſubditus ſit. Quod ſit caput totius corporis eccleſiæ, & a concilio corpus eccleſiæ repræſentante, veniat judicandus & regendus. Quod ſit pater omnium Chriſtianorum, & ſub pœna damnationis damnatorum, de conſilio filiorum ſuorum parere teneatur mandatis. Quod ſit doctor omnium fidelium, & ſynodo univerſali collegio diſcipulorum ſuorum veniat inferior. Quod plenam a Chriſto poteſtatem acceperit paſcendi, regendi, & gubernandi univerſalem eccleſiam, & quod concilium univerſale eccleſiam repræſentans ſuperius ſit illo poteſtate regiminis & gubernationis. Plane hunc locum optime reſpicit dictum ſapientiſſimi Salomonis, qui Prov. 30. dicit, per tria movetur glo. interl. inquietatur, terra glo. 1. eccleſia, & quartum ſuſtinere non poteſt, pro ſervum cum regnum cœperit. Quod tunc videtur contingere, cum inferiores ſuperiores reprehendere & corrigere, & quos Deus exaltavit, dignitate principatus humiliare præſumunt: ubi compleri videtur, quod dicitur eccleſiaſt. 10. vidi ſervos in equis, gloſ. interl. in dignitate. Principes autem ambulantes quaſi ſervos. Nec poteſt dici quod papa per peccatum mortale deſinat eſſe ſuperior: quoniam hoc falſum eſt & erroneum. Unde in concilio Conſtantienſi, ut patet in epiſtola decretali domini Martini, ſuper erroribus Wiclef, & Joannis Hus: ſequentes errores ſunt condemnati. Nemo gerit vicem Chriſti vel Petri, niſi ſequatur eum in moribus. Item alius, papa non eſt manifeſtus, & verus ſucceſſor principis apoſtolorum Petri, ſi vivit moribus contrariis Petro. Item alius, cardinales non ſunt veri, & manifeſti ſucceſſores collegii aliorum apoſtolorum Chriſti, niſi vixerint more apoſtolorum, ſervantes mandata, & conſilia domini noſtri Jeſu Chriſti: per ſolum quidem crimen hæreſis pertinaciter defenſum, quis cadit a ſuperioritate juriſdictionis & poteſtatis. Et cum quæritur, unde hujus differentiæ inter crimen hæreſis, & alia peccata habetur fundamentum, reſpondetur breviter pro nunc, quod de ſacra ſcriptura, & ex jure canonico, & ex ipſa ratione. Ex ſcriptura quidem, nam de aliis criminibus, ait dominus, Mat. 23. Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ, & Phariſæi, quæcumque dixerint vobis facite & ſervate, ſecundum opera eorum nolite facere. Ecce quod dominus non abjiciendos dicit malos paſtores, qui doctrinam bonam habent, vitam vero malam. Item ad Rom. 13. dicit apoſtolus: omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. glo. bonis vel malis. Et 1. Pet. 2. ſubditi eſtote dominis veſtris, non tantum bonis, ſed diſcolis. De crimine vero hæreſeos, quod illud faciat prælatum cadere ab auctoritate juriſdictionis, & per conſequens a papatu, qui principatum juriſdictionis importat, colligitur primo ſecundum quorumdam veterum expoſitionem ex illo Deuter. 17. Non poteris alterius gentis, quam ſcilicet Chriſtianæ, hominem regere facere, qui non ſit frater tuus, ſcilicet fidei religione. Præterea dicit ſalvator, Matth. 10. qui negaverit me coram

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439.

coram hominibus, negabo eum coram Patre meo. Item Joan. 3. Qui non credit, jam judicatus est. Item Joan. secundæ. 1. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite eum recipere in domo vestra, nec ave, dixeritis ei. Qui enim dixerit ave, communicat ejus operibus malignis. Ex quibus manifesta differentia inter hæresis crimen & alia. Ceterum ex jure canonico hujus differentiæ capitur fundamentum, sicut superius ostensum est, in multis capitulis inductis ad ostendendum quod hæretici potestate privantur jurisdictionis. Ratione etiam non caret hæc differentia, quoniam cum fides sit prima connexio, qua quis connectitur corpori Christi, sitque primus lapis ædificii spiritualis; Impossibile videtur quod quis habeat rationem capitis, qui non habet rationem membri. Ecce quam clara differentia, ex ipsa scriptura sancta colligitur inter crimen hæresis, & alia peccata in ipsis pastoribus ecclesiæ: Et ideo non mirum si doctores eruditi tam theologi, quam juristæ, magnam inter illa differentiam faciant. Amplius arguitur, sic contra præfatam partem decreti; illa non videtur posse dici continere veritatem catholicæ fidei, quæ determinationi apostolicæ sedis contradicit, sed illa est hujusmodi; Ergo non veritatem, sed magis errorem continere dicenda est. Major patet illa Hieronymi in c. hæc est fides, Papa beatissime, 24. q. 1. Minor vero patet in decretali illa, Unam sanctam: quam fecit Bonifacius VIII. cujus sunt verba quæ sequuntur. Si deviat terrena potestas, judicatur a spirituali, si deviat spiritualis, judicatur minor a suo superiore; si vero suprema, a Deo solo potest judicari. Hæc ibi. Alia plurima facile est inducere contra hanc partem decreti, contra quam manifeste sunt Hugo de S. Victore, S. Thomas, Albertus magnus, Alex. de Ales, Alvarus, & alii plurimi in facultate theologica magistri, quorum dicta pertranseo brevitatis causa: quibus sic habitis, venio ad casus positos per dominum arguentem. Primus casus assignatus est, videlicet quomodo imminente necessitate reformationis ecclesiæ, & actu existente concilio, papa nollet facere reformationem, non sufficit ad depositionem papæ, cum talis negligentia, aut mala voluntas non dejiciat eum a superioritate potestatis, nisi ista mala voluntas talis esset, quæ manifeste oriretur, ex aliquo errore in fide catholica, ut puta, quia non crederet ecclesiam sanctam esse, contra illud, quod de ea ait Spiritus sanctus, Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Cant. 4. aut quod non crederet, quod sanctitas vitæ requiratur in suscipientibus ordines sacros, & promovendis ad ecclesiasticas dignitates de necessitate præcepti, & si non de necessitate sacramenti: contra illud Levit. 21. Homo de semine Aaron, qui habuerit maculam, non offerat panes coram domino, nec accedet ad ministerium ejus. Ubi per maculam in glos. omne vitium intelligitur: juxta quem sensum intelligendi sunt doctores si qui illum casum proposuerunt, sic dico, quia nullum talem qui alicujus esset nominis, talia docentem ego legi. De secundo autem casu, quando, scilicet scandalizat incorrigibiliter ecclesiam, dico quod ista incorrigibilitas malæ vitæ, qua talis scandalizat ecclesiam, potest dupliciter intelligi, uno modo in continuatione criminis, puta, quia monitus non curat desistere, seu abstinere a peccatis: alio modo potest intelligi incorrigibilitas illa in defensione criminis, ut si pertinaciter defenderet aliqua non esse peccata, sicut simoniam, sicut avaritiam, sicut promotionem indignorum; Ita quod crimina prohibita, jure divino, laudaret aut defenderet tanquam licita. Primo modo loquendo de incorrigibilitate, casus ille juxta superius dicta non habet veritatem; secundo autem modo intelligendo, locum haberet, quia jam hæreticus esse, sentiens male pertinaciter de lege & scriptura sancta, convincitur. Et ad glo. quæ allegatur in cap. si papa, dico quod multa sunt, propter quæ illa glo. nullum doctum, seu gravem virum debeat movere, immo parum aut nihil est curandum de illa. Tum primo, quia glo. illa nulla firmatur ratione, nec hoc quod inducit, si peccaverit in te frater tuus: pro opinione sua, sicut in responsione, ad primam auctoritatem est ostensum. Tum secundo quia glo. illa est manifeste contra tex. unius summi pont. & martyris, qui multo præstantioris est auctoritatis, quam Hugutio unquam fuit. Tum tertio quia est contra alios multos tex. sacrorum canonum, sicut patet de capitulo, nemo judicabit primam sedem, &c. aliorum hominum causas, &c. cuncta novit ecclesia. 9. q. 3. c. ejecti. di. 80. Quarto quia contraria est multis aliis glo. & maxime in c. si quis pecuniam. dist. 79. quæ vult quod tantum pro hæresi stricte sumpta papa posset judicari, scilicet si peccat contra articulos fidei. Quinto quia est contra clariores doctores in jure divino, quorum aliqui superius nominati sunt, quibus merito in hac parte credendum est, & securius creditur eis, quam Hugutioni. Inter quos dominus Alvarus, maximus doctor in utroque jure ponit expresse in libro de hæresibus rubrica 32. quod error est, quod papa possit judicari extra casum hæresis a concilio generali. De tertio vero casu, quando scilicet vult facere contra universalem statum ecclesiæ, dicitur quod in isto casu, licet papæ non esset obediendum, sed resistendum, non tamen venit propterea a concilio judicandus. Aliud enim est non obedire, quod potest facere inferior, cum aliquid contra divinam legem a superiore præcipitur. Ut enim dicitur Act. 5. obedire oportet Deo magis quam hominibus. De quo in cap. qui resistit, & in c. Si is qui præst. 11. q. 3. Aliud est resistere cum a superiore aliquid dicitur quod a veritate, aut a sanctorum patrum sententiis sit devium, sicut Paulus restitit Petro, quia non ad veritatem evangelii ambulabat, ad Galat. 2. aut cum contra statum universalis ecclesiæ generaliter agere attentaret, sicut si vellet deponere simul omnes episcopos, ac similia. Ex quibus patenter universa turbaretur ecclesia. Et hoc modo dicunt Hosti. & Inno. & archidiaconus; quod non esset papa sustinendus, id est non permittendus hoc facere, sed ei, cum omni tamen humilitate & reverentia, resistendum esset. Non autem dicunt quod in hoc casu deponendus esset, cum ipsi cum antiquis doctoribus theologis concordantes, dicunt, papam propter solum crimen hæresis posse ab ecclesia judicari. Aliud est judicare, & hoc non est nisi superioris, ut ante dictum est; qui autem judicat me, dominus est. 1. Cor. 4. & patet ita quod nullus illorum trium casuum sufficiat, ut papa possit subjacere judicio universalis concilii; & ratio est quæ superius assignata est: videlicet quod propter nullum aliud crimen venit sub judicio quorumcumque inferiorum. Quare cum quandiu catholicus est, verus summus pont. sit, dicunt doctores quod semper in honore habendus est. Unde Augustinus lib. 9. veteris & novi testamenti dicit sic. Nonne sciens David, divinam esse traditionem in officio ordinis regalis? Idcirco Saul in eadem adhuc traditione positum honorificat, ne Deo injuriam facere videa-

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439.

videatur, qui his ordinibus honorem decrevit. Dei enim imaginem habet rex, ſicut & epiſcopus Chriſti. Quamdiu ergo in eadem traditione eſt, honorandus eſt, vel propter ſe, vel propter ordinem. Unde apoſtolus inquit, poteſtatibus ſublimioribus ſubditi eſtote. Non enim eſt poteſtas niſi a Deo. Hæc Auguſtinus. Ex quibus omnibus patet, quod decretum illud per patres obedientiæ Joan. 23. dicti, Conſtantiæ editum, juxta intelligentiam, quam de eo practicant verbis & factis Baſileen. ſecundum quam proſecutus ſum iſtam reſponſionem, non contineat veritatem fidei catholicæ, immo errorem & impietatem. Quare præſumptio maxima & execrabilis temeritas fuit, tali intelligentia data, diffinire, decretum illud, veritatem eſſe catholicæ fidei. Animadvertiſſent utinam pro eorum ſalute illud, quod Auguſtinus dicit in libro de eccleſiaſticis [a] dignitatibus in fine, ubi ſic ait; ſi quis ſcripturas præter eas, quas catholica eccleſia recepit, vel in auctoritate habendas eſſe, vel fuerit veneratus, anathema ſit; & hæc dicta ſufficiant pro primo articulo propoſitionis factæ per patrem & D. arguentem.

[a] Pro, dogmatibus. ed. veritas. v. Concil. Tolet. I. M.

RESPONSIO AD SECUNDUM ARTICULUM.

SUMMARIUM.

I. *Concilium Conſtantienſe, nunquam decrevit concilium eſſe ſupra papam.*

II. *Patres Conſtantiæ congregati, recta intentione procedebant.*

III. *Petierunt confirmationem ſuorum decretorum Romano pontif. quem concilio ſuperiorem confeſſi ſunt.*

IV. *Baſileenſium propoſitio, abſque offenſa concilii Conſtantienſis, merito veluti hæretica condemnatur.*

V. *Conſtantienſi decreto de ſuperioritate concilii ſæpe contradixerunt patres.*

VI. *Joan. XXIII. renunciavit juri papatus ſi aliquod habebat.*

VII. *Et pro hæreſi ſpecialiter fuit a concilio judicatus.*

VIII. *Concilium generale præſertim ſede vacante, poteſt facere decreta reformationis, pertinentia, tam ad cap. quam ad membra.*

IX. *Romanus pontif. legibus quoad vim coactivam non ſubjicitur.*

X. *Legis ratio duo includit juxta ſanctum Thomam.*

XI. *Concilia in eccleſia Romana, aut ſummi pontificis præjudicium, non poſſunt leges ſtatuere.*

XII. *Princeps quomodo ſolutus ſit legibus.*

XIII. *Rex a Deo tantum puniendus eſt.*

XIV. *Baſileenſe concilium legitime convocatum, & continuatum eſſe quomodo intelligitur.*

XV. *Concilium legitime inchoatum, & continuatum, errare poteſt in ſuis diffinitionibus.*

XVI. *Concilium Epheſinum ſecundum, & Aquiſgranum legitime inchoata & continuata, tandem erraverunt.*

XVII. *Concilia plenaria priora, a poſterioribus plerumque emendantur.*

XVIII. *Baſileenſes non obſervaſſe, quæ Eugenio pontifici max. promiſerant, oſtenditur.*

XIX. *Papa præſidentes, voluerunt recipere.*

XX. *Præſidentibus apoſt. ſed non conſentientibus nulla eſt concilii diffinitio.*

XXI. *Quomodo præſidentes decretis concilii ſubſcribunt.*

XXII. *Non errare, non eſt privilegium conciliorum generalium.*

XXIII. *Baſileenſium decreta, nunquam approbavit Eugenius.*

XXIV. *Conciliorum decreta, a Romano pont. neceſſario confirmari debent.*

XXV. *Quamvis poteſtas papæ in concilio ſit incluſa, neceſſe eſt tamen ut ejus decreta apoſtolica ſede expreſſe confirmentur.*

XXVI. *Concilium potius includitur in papa, quam e converſo.*

ANNO CHRISTI 1439.

SEQUITUR ſecundus articulus propoſitionis factæ per dom. opponentem: in quo nixus eſt duplici via perſuadere, quod propoſitio illa prima Baſileenſium de poteſtate univerſalis concilii ſupra papam, quam veritatem catholicæ fidei vocant, quæ ſuperius poſita eſt, non condemnaretur. Et prima via ſumpta fuit ex parte patrum, qui decretum illud Conſtantiæ ediderunt; ſecunda ex parte eorum fratrum, qui illud Baſileæ renovarunt. Circa primam viam, prima ratio, ſi bene mente tenui, fecit quia, non poterat condemnari ſine offenſa & ſcandalo concilii Conſtantienſis, quod decretum præfatum de poteſtate concilii univerſalis ſupra Papam edidit.

Ad iſtam rationem reſponderur, quod ſalva pace, nunquam concilium univerſale Conſtantienſe tale decretum edidit. Unde ex hac parte dicimus, Baſileenſes falſum dixiſſe in propoſitione illa prima præſupponendo quod Conſtantiæ per univerſale concilium, univerſalem Eccleſiam repræſentans fuerit illa ſuperioritas poteſtatis concilii ſupra Papam declaratum. Cum enim ſolum pro tempore, quo tres obedientiæ fuerunt ſimul, congregatio illa fuerit indubitata ſynodus generalis credita, & non a tribus obedientiis decretum illud, ſed ab una tantum fuerit editum, ut ſæpe in exordio præſentis reſponſionis commemoratum eſt, manifeſte falſum eſt quod præſupponitur. Quod etiam ex alio colligitur; nam tota ſynodus ex tribus obedientiis aggregata, ſtatuto ſuo deſignare videtur, præfatum decretum nunquam de mente ſua proceſſiſſe. Unde in ſeſſione 36. ita dicitur. Sacroſancta Conſtantienſis ſynodus &c. ſtatuit & decrevit, quod futurus Romanus pontifex, per Dei gratiam de proximo aſſumendus, cum hoc ſacro concilio, vel deputandis per ſingulas nationes, debeat reformare eccleſiam in capite Romanæ curiæ, ſecundum æquitatem & bonum regimen eccleſiæ, antequam hoc ſacrum concilium diſſolvatur, ſupra materiis articulorum aliis per nationes in reformatorio oblatorum, qui ſequuntur, Primo de numero, qualitate, & natione dominorum Cardinalium; Et infra in 13. articulo dicitur. Propter quæ & quomodo Papa poſſet corrigi vel deponi. Ex quo inſtituto manifeſte datur intelligi, quod ſynodus illa hoc decernens, non prius inſtituerit, aut decreverit, quod Papa non obediens etiam incorrigibiliter ſtatutis, mandatis, & ordinationibus concilii univerſalis; ex omnibus obedientiis Chriſtianitatis collecti, in pertinentibus ad fidem, & extirpationem ſchiſmatis, reformationem in capite, & in membris, veniret per concilium correctione pœnali puniendus, & maxime pœna depoſitionis: & præcipue eo conſiderato, quod nullus videatur poſſe dari caſus, qui non contineatur in prædictis. Secundo arguebatur per eumdem dominum arguentem ſic. Dato, ſicut verum eſt, quod decretum illud factum fuiſſet ab una obedientia tantum, nihilominus in illa erat major pars eccleſiæ. Unde non videtur cautum, quod decretum illud a tot populis factum, condemnaretur ut hæreticum. Ad hoc licet plurima poſſent

I.

ANNO CHRISTI 1439.

sent dici tam circa præsuppositum, quam circa consequentiam, respondetur breviter sic.

2. Primo, quod non tractatur hic, neque est de mente sanctissimi domini nostri, quod decretum illud Constantiæ factum per obedientiam Joannis XXIII. condemneetur ut hæreticum, quoniam arbitratur sanctissimus D. N. pro illorum patrum reverentia, religione, & integritate, non alium sensum habuisse in illo decreto, quidquid verba ejus in sono literæ prætendant, quam sancti patres habuerunt; sicut colligi potest ex reverentia, obedientia, & professione humilitatis ostensis per eos domino Martino Romano pontifici electo per eos, qui mox ut creatus fuit, cathedram sumpsit judicii supremi: ipse quidem diffinivit, statuit singula, concilio sacro approbante.

3. Præterea ipsi recognoscentes decretorum suorum firmitatem ab Apostolica sede pendere, confirmationem eorum a præfato Romano pontifice humiliter postularunt, per quæ omnia recte ponderata profitebantur Romanum pontificem superiorem synodo, non inferiorem.

4. Sed tractatur nunc quod prima illa Basileensium propositio una cum aliis duabus, in quibus omnes conveniunt, pariter damnetur, licut jure damnanda est: cum manifestum sit illam ad eorum intelligentiam, quam verbis, factisque docent, & practicant, alienam esse a scripturæ sanctæ, & a sanctorum Patrum doctrina. Et hoc potest optime fieri, absque offensa decreti Constantiæ facti bene intellecti, & absque scandalo decretantium illud: quoniam planum est, quod una & eadem propositio multiplicem habens intelligentiam, secundum unam intelligentiam possit esse vera, & secundum aliam sit hæretica, sicut exempla plurima dari possent, in quibus quia nota sunt, & brevitatis causa, supersedeo. Secundo respondetur quod domini & patres de obedientia Joannis XXIII. ita debent honorem suum zelare in defensione præfati decreti, quod non velint alias duas obedientias schismaticas & hæreticas declarare, quoniam hic error pejor esset priore: quod tamen, ut superius ostensum est, difficillimum est observare, nisi decretum illud ad aliam trahatur intelligentiam, quam verba in superficie prætendunt, & quam Basileenses prædicarunt: alias non videbantur, salva pace, observare illud quod Dominus præcepit: quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.

5. Tertio arguit dominus opponens, quod licet ab una obedientia tantum fuerit factum præfatum decretum, nihilominus cum post nulla facta fuerit reclamatio per alias obedientias, videtur approbatum fuisse. Respondetur, negando quod nulla fuerit facta reclamatio, imo multiplex. Tum primo, quando primo factum est, contradictum & reclamatum est, tam per prælatos & aliquos dominos Cardinales, qui, ut in gestis ejusdem concilii patet, se absentarunt a sessione illa: quam per multos doctos viros, sicut a fide dignis qui interfuerunt, refertur. Tum secundo contradictum est per eum, quem obedientia illa pro Romano pontifice venerabatur, & cujus auctoritate congregatio illa legitime adunata dicebatur, scilicet Joannem XXIII. dictum, qui decreta illa facta erronea esse sæpe professus est, ut dominus Dynensis ab ejus ore in oppido Schaphusensi prope Constantiam audivit. Tertio contradictum est per duas obedientias alias, scilicet Gregorii & Benedicti, quæ, ut superius ostensum est in principio præsentis responsionis, manifeste verbis & factis contradixerunt opinioni dicentium eos, qui de obedientia præfati Joannis XXIII. Constantiæ ante convenerant, concilium generale facere, ecclesiam Christi repræsentare, habere potestatem immediate a Christo, cui &c. Tum quarto manifestum testimonium hujus reclamationis sive non acceptationis colligi videtur ex eo, quod nunquam amplius convenientibus omnibus obedientiis simul, fuerunt illa decreta repetita, nec confirmata: sed statutum fuit, ut jam dictum est, quod per Papam & per concilium deberet declarari, per quæ & quomodo Papa possit corrigi vel deponi.

ANNO CHRISTI 1439.

Quarto arguit dominus opponens, quod si illud decretum non fuit verum, Joannes XXIII. non potuit deponi, maxime cum, ut ex sententia ejus pateat, non fuit depositus pro hæresi, sed juxta glossam can. si Papa, scilicet quia moribus suis pravis scandalizabat incorrigibiliter Ecclesiam. Nec potest dici, inquit, quod postmodum Florentiæ approbavit depositionem suam & electionem Martini: quia talis approbatio non poterat facere Martinum papam. Ad istam rationem, dimissis multis aliis quæ possent dici, respondetur negando consequentiam, & hoc duplici ratione.

6. Tum primo quia ipse, ut patet per instrumenta, quæ includuntur in gestis hujusmodi concilii, renunciavit juri papatus, si aliquod habebat. Et quod dicitur quod approbatio sua nihil juris contulit domino Martino, negatur, dicendo quod approbatio non fuit talis qualis dicitur esse per dominum arguentem, sed talis fuit, ut reverendissimus Placentinus, & alii domini cardinales nuper in prætentiarum dixerunt, quod videlicet postquam liberatus a carceribus venisset Florentiam ad dominum Martinum, approbavit renunciationem suam, quam fecit in carcere, profitens illam publice, non metu, non sophistice, sed veraciter & libere feciisse.

7-8. Secundo consequentia non valet, quoniam in casu hæresis, de qua ille acculatus fuit, & testes inducti, universale concilium potest Papam judicare, sicut dictum est: unde negatur quod non pro hæresi, sed pro aliis criminibus Joannes ille fuerit judicatus. Unde, sicut patet ex gestis illius concilii, in sententia suspensionis ejusdem facta in sessione decima, vocatur notorius hæreticus & incorrigibilis. Sed licet hoc in sententia condemnationis non exprimatur specialiter: nihilominus in eadem sententia dicitur, quod propter illa crimina tunc ibi nominata, & alia crimina in processu dictæ causæ contra eum deducta & contenta, tanquam indignum & inutilem & damnosum sancta synodus privat.

Quinto arguit dominus opponens, & præsupponit quod, ut patet ex gestis illius concilii, inter patres deputatos obedientiæ Joannis XXIII. & patres de obedientia Benedicti, fuerunt compactata Narbonæ quædam capitula, inter quæ fuit unum, scilicet primum, de convocatione fienda per prælatos utriusque obedientiæ. Aliud vero capitulum fuit, quod est secundum in ordine, quod dicta congregatio & constitutio concilii fienda per dictos dominos, fieret generaliter pro extirpatione schismatis, & hæresis, & pro sancta unione ecclesiæ, & pro reformatione universalis ecclesiæ in capite & in membris &c. Ex istis elicit præfatus reverendissimus dominus, quod concilium habeat potestatem in reformatione capitis facienda: & per consequens videtur, quod omnium illorum patrum fuit hæc fides, quod concilium haberet hanc potestatem. Ad istam rationem, dimisso quod ex convocatione illa nova, & institutione concilii, arguatur manifeste non esse creditum apud omnes, veritatem esse fidei catholicæ, patres convenientes Constantiæ, quando se-

ANNO CHRISTI 1439.

do fecerunt decreta, de quibus eſt ſermo, facere concilium generale, aut univerſalem eccleſiam repræſentare: reſpondetur quod per c. illud ſecundum, quod, ut in eodem continetur, factum eſt ut deferretur honori concilii Conſtantienſis, & ſub certis conditionibus, non arguitur aliquid contra dicta.

8. Non enim negatur quod concilium univerſale, & maxime ſede vacante, poſſit facere decreta reformationis pertinentia tam ad caput eccleſiæ, quam ad membra. Sed hoc negatur, quod poſſet

9. facere leges indifferenter habentes vim coactivam contra caput ejus, Romanum ſcilicet pontificem: pro quo notandum eſt, quod ut ait ſanctus Thomas in prima 2. q. 96. articulo quinto, ubi quærit, utrum omnes ſubjiciantur legi: quod lex

10. de ratione ſui duo habet, videlicet quod eſt regula humanorum actuum, & quod habet vim coactivam. Quantum ad primum, concilium univerſale poteſt facere decreta & inſtituta, quæ reſpiciant tam caput quam membra, etiam inſtituta quæ reſpiciant ipſa univerſalia concilia: quantum vero ad ſecundum, ſcilicet vim coactivam, judicium condemnationis inferendi tranſgreſſionibus legum, non poteſt, cum inferior hujuſmodi legem non poſſit imponere ſuperiori: & ideo dicitur extra de Elect. can. ſignificaſti, quod Romanæ eccleſiæ nulla concilia legem præfixerint.

11. Quod etiam in præjudicium Romani pontificis nihil inſtituere poſſint, teſtatur Innocentius tertius in can. innotuit extra de Elect. ubi dicit quod canon Lateranenſis concilii ab Alexandro papa prædeceſſore ſuo editus, nullum potuit ſucceſſori ſuo præjudicium generare, cum non habeat imperium par in parem. Quamobrem ſanctus Thomas præfato articulo, in reſponſione ad tertium dicit, quod princeps dicitur ſolutus legibus, non

12. quidem quantum ad vim directivam, debet enim legibus vivere, ſed quantum ad vim coactivam, quia nullus poteſt in ipſum judicium condemnationis inferre, ſi contra legem agat. Unde ſuper illud pſalmi, *tibi ſoli peccavi*, dicit gloſſa: Rex

13. „ eſt omnibus ſuperior, ideo a Deo tantum, qui „ major eſt, puniendus eſt. Si quis de populo erra- „ verit, & Deo [a] peccaverit & regi, rex vero non „ habet hominem, qui ſua facta dijudicet, ideo „ ait, tibi ſoli peccavi. Hæc gloſſa: & hæc de rationibus inductis ex parte patrum de obedientia Joannis XXIII. & geſtorum concilii Conſtantienſis dixiſſe ſufficiat.

[a] *Forte*, peccavit. *Mord.*

Jam ad argumenta quæ agit præfatus dominus opponens ex parte concilii Baſileenſis tendamus, licet ex multis eorum, quia diſpenſative, per modum tolerantiæ ad preces regum & principum apoſtolica ſedes fecit, ut ſchismaticis tolleretur occaſio, & Bohemorum tractatus ex dilatione non ſuſciperet impedimentum, argumenta ſumpta, parum debeant habere virtutis. Argumentum eſt autem in primis, ſi bene retinui, ſic. Concilium Baſileenſe fuit legitime inchoatum, quia auctoritate & Martini, & præſentis S. D. N. & hoc pro reformatione in capite & in membris: fuitque legitime continuatum, ut in bulla annullationis, diſſolutionis, ſive translationis ejuſdem concilii S. D. N. atteſtatur: & præfatum concilium fecit illas declarationes de poteſtate concilii univerſalis, ſicut eſt manifeſtum: ergo videtur decretum illud eſſe verum, alias concilium illud non fuit legitime continuatum, errare enim non ſtat cum legitima continuatione.

14. Ad iſtam rationem reſpondetur, quod concilium legitime continuari, poteſt intelligi duobus modis: uno modo quia continuatur ejus poteſtas inſtituentis, & non evacuatum auctoritate, ſed habet proceſſum legitima poteſtate fulcitum; alio modo poteſt intelligi legitime continuari, non per reſpectum ad auctoritatem dictam, ſed ad materiam proceſſus, ita quod omnis declaratio facta per tale concilium, fuerit vera. Omnis ejus conſtitutio ſancta, eſt ſententia juſta. Capiendo autem hoc ſecundo modo legitimam continuationem, conceditur conſequentia, & negatur antecedens. Licet enim S. D. N. declaraverit concilium illud legitime continuatum, quia non fuerat intentionis ſanctitatis ſuæ, quod concilium illud evacuaretur virtute ſua, ſi cauſa propter quas illud tranſtulerat, non eſſent veræ, aut tantæ gravitatis, ſicut ejus ſanctitas agnovit: non tamen conceſſit eis, nec declaravit, eos in omnibus quæ dixerant, definierant, aut conſtituerant, bene ſancte juſteque feciſſe. Capiendo autem primo modo legitimam continuationem concilii, conceditur antecedens & negatur conſequentia. Stat enim cum hoc mo- 15.
do legitimationis proceſſus concilii, error aliquis in concluſionibus; ſicut patet de ſecunda 16.
ſynodo Epheſina, quæ ſicut fuit legitima auctoritate inchoata, ita etiam continuata, quæ tamen graviſſime erravit. Præterea concilium Aquiſgrani celebratum legitime fuit, & continuatum, de quo in can. placuit 36. q. 2. & tamen ejus definitioni præponitur ſententia Hieronymi, ut in eodem loco colligitur, & habetur in gloſſa in can. de Libellis diſt. 20. Præterea dicit 17.
Auguſtinus contra Donatiſtas loquens, libro primo de unico baptiſmo, plenaria concilia ſæpe priora poſterioribus emendari. Præterea interrogentur patres Baſileenſes, utrum dicant verum apud omnes indubitatum in hoc quod ſynodus univerſalis Conſtantienſis feciſſet illas declarationes: & plane ſi veritatem loquuntur, dicturi ſunt contra diffinitionem eorum, cum manifeſtum ſit per unam ſolam obedientiam illas factas eſſe. Non ergo erit inconveniens, quod concilium Baſileenſe, licet dicatur fuiſſe legitime continuatum, ſcilicet quoad proceſſum ejus, habeat in eis quæ declaravit aut inſtituit, aliquid emendandum & corrigendum.

Secundo arguebat idem Dominus opponens ſic confirmando rationem præmiſſam: Concilium Baſileenſe fuit univerſale & indubitatum, & renovavit hoc decretum, facta revocatione diſſolutionis: ergo ſequitur quod illud ſit verum. Ad 18.
iſtam rationem reſpondetur, primo ad antecedens, quod attento quod conditiones & promiſſiones domino noſtro factæ, ut diſſolutionem ſive translationem revocaret, non fuerunt ei obſervatæ, maxime quod ſui præſidentes non fuerunt recepti juxta diſpoſitionem, & juxta morem antiquorum conciliorum, non videtur omnino indubitatum fuiſſe illud concilium, immo apud multos doctos omnino vacuum auctoritate judicatum eſt: cum præſidentes Papæ juxta formam a Roma- 19.
no pontifice datam, noluerit recipere, ſed contra omnem modum & rationem, corpus ſine ordine dependentiæ ad caput ſibi a Chriſto ſuperpoſitum, poteſtate propria voluit procedere.

Secundo dicitur, quod non videtur verum, quod concilium Baſileenſe renovaverit decretum illud Conſtantienſe, immo decretum fecerit novum: quod patet ex eo quod forma unius multum differt & litera & intelligentia ab alio, ſicut patet intuenti illas, quas ſuperſedeo proſequi brevitatis cauſa.

Tertio præſidentes omnes quibus in ſolidum auctoritas data erat, non conſenſerunt, immo contradixerunt, & proteſtati ſunt eo modo meliore

ANNO CHRISTI 1439.

liore quo potuerunt, licet aliqui eorum non ut præſidentes, ſed ut particulares perſonæ, quaſi violenter, cum aliter non reciperentur ad præſidentiam, in renovatione illa conſenſerint.

20. Sed quærebat dominus arguens, unde habetur quod ſi concilium vult aliquid diffinire, & præſidentes nolunt conſentire, quod diffinitio ſit nulla, cum hoc videatur valde mirabile? Ad hoc reſpondetur, quod hoc colligitur primo ex Chalcedonenſi concilio, in cujus geſtis in actione ſexta, ut habetur in libro pontificum Iſidori, ita dicitur: In „ omnibus ſynodis apocryſarii apoſtolici decretas „ ſententias primo, propter ſummam authoritatem „ ejuſdem ſanctæ ſedis, confirmabant, & ſubſcri- „ bebant, quia aliter nullum robur habebant, unde
21. „ ſcriptum eſt: Paſchaſius epiſcopus, vice domini „ mei beatiſſimi atque apoſtolici univerſalis eccleſiæ „ papæ urbis Romæ Leonis, ſynodo præſidens ſta- „ tui, conſenſi, & ſubſcripſi: ſimiliter reliqui fe- cerunt. Hæc ibi. Secundo colligitur ex diſt. 17. q. per totum, & præcipue in can. regula, ubi habetur, nullum ratum eſſe concilium, quod non fuerit apoſtolica authoritate fulcitum. Clarum eſt, quod ea quæ fiunt præſidentibus papæ contradicentibus, non poſſunt dici fulta authoritate
22. apoſtolica. Secundo reſpondetur ad conſequentiam, negando illam: aſſignata eſt ratio negationis in ſuperioribus, pro eo ſcilicet quod non errare, non reperitur privilegium eſſe generaliter univerſalium conciliorum etiam indubitatorum, niſi cum ita univerſali conſenſu in eiſdem cuncta ſunt diffinita, quod apoſtolicæ ſedis conſenſus & approbatio intervenerint. Exempla etiam aſſignata ſunt de ſecunda ſynodo Epheſina univerſali & indubitata. Tertio arguebatur per eumdem dominum opponentem ſic: Sanctiſſimus D. N. approbaſſe videtur illud concilium per bullas ſuas, ergo videtur, quod diffinita per illud ſunt approbata per apoſtolicam ſedem, & per conſequens vera ſunt, aut apoſtolica ſedes erravit cum illo.

23. Ad hoc reſpondetur, ſicut idem ſanctiſſimus D. N. pro ſe tunc reſpondit, quod approbavit progreſſum illius, ſicut dictum eſt, non autem decreta ejus: quod ſapientiſſime factum eſt. Quis enim, niſi imprudentiſſimus, approbaret decreta aliqua, antequam illa videret, examinaret, atque plene & integre ponderaret, ſi quid in eis minus rectum, minus verum, aut minus expediens contineatur? aut ſi quid ineptum, aut ſi quid diminutum, aut ſuperfluum ſit? quomodo dicitur feciſſe Papa Clemens, ut Joannes Andreas ponit in principio Clementinarum, de conſtitutionibus factis in Concilio Vienneníi, quæ quia, ut inquit, aliquæ earum erant ineptæ, aliquæ prolixæ, aliquæ defectivæ compoſitæ, aliquæ etiam non expediebant, fecit illas Clemens recenſeri per peritiores, qui aliquas illarum in toto reſervarunt, aliquas in totum reſecarunt, aliquas mutarunt quoad verba, mente ſervata, aliquibus vero earum quibuſdam detractis quoad verba & quoad mentem aliqua ſunt addita. Præterea ſi approbando proceſſum concilii ſanctiſſimus D. N. approbaſſet decreta illius concilii: cur tanto ſtudio, & tam repetitis vicibus laborarunt Baſileenſes per oratores ſuos, ut ſanctiſſimus D. N. approbaret & confirmaret eorum decreta, quod hucuſque habere non potuerunt?

24. Sed quærebat Dominus arguens, unde reperitur, quod neceſſe eſt accipere aut habere a Romano pontifice ſive apoſtolica ſede confirmationem decretorum factorum per concilia univerſalia, cum in univerſali concilio intelligatur eſſe authoritas papæ? Ad hoc reſpondetur, quod hujuſmodi neceſſitas confirmandi decreta conciliorum per papam, colligitur primo ex authoritate ſacræ ſcripturæ, ſecundo ex evidentia rationis, tertio ex practica obſervata ſacrorum conciliorum præſtantiſſimorum. Ex ſacra ſcriptura quidem colligitur Deut. 17. ubi Dominus ait, ſi difficile & ambiguum apud te judicium perſpexeris, dicit gloſſa interlinearis, hoc quoque in Eccleſia obſervandum eſt, & judicum inter portas tuas videris verba variari, ſurge, & aſcende ad locum (gloſſa prima, Eccleſiam) quem elegit Dominus Deus tuus, veniesque ad ſacerdotes Levitici generis, (gloſſa prima legitimos) & ad judicem (gloſſa prima pontificem) qui fuerit illo tempore, quæreſque ab eis qui indicabunt tibi judicii veritatem. Et facies quodcumque dixerint, qui præſunt loco, quem elegit Dominus, & docuerint te juxta legem ejus, ſequeriſque ſententiam eorum, nec declinabis ad dexteram neque ad ſiniſtram. Qui autem ſuperbierit nolens obedire ſacerdotis imperio, qui eo tempore miniſtrat Domino Deo tuo, & decreto judicis, morietur homo ille. Ubi licet dubiorum difficilium diſcuſſionem & indagationem veritatis Deus conventui ſacerdotum attribuat: imperium tamen & diffinitivum judicium, cui ſub pœna mortis obediendum eſt, uni ſoli, ſcilicet ſummo ſacerdoti, attribuit. Unde manifeſte patet, quod robur & authoritas, & vis coactiva decretorum univerſalium conciliorum, ab uno ſcilicet ſummo ſacerdote dependet. Præterea præcipitur Moſi, qui poteſtate, ut ait Bernardus libro de Conſideratione ad Eugenium Papam, fuit figura Romani pontificis: Eſto tu populo in his, quæ ad Deum pertinent, ut oſtendas eis ceremonias & ritum colendi Deum, Exodi 18. Ceterum Chriſtus cum aliis Apoſtolis imperaverit, ut laxarent retia ſua, tantummodo Petro inquit, Duc in altum, Luc. 4. hoc eſt in profundum, diſputationum, ut ait gloſſa Ambroſii, & habetur in can. non turbatur 24. q. 1. Quomodo autem hæc divina inſtitutio integra ſervaretur, qua ſummo eccleſiæ pontifici divinitas tam ſingulariter injunxit ſummarum cauſarum & difficilium quæſtionum in eccleſia judicium, ſi patrum in ſynodis convenientium decreta & canones & ſententiæ, quæ communiter de rebus maximis proferuntur, non conſenſu & approbatione firmarentur ſummi pontificis? Suffragatur præterea ad hoc ratio evidens, lex enim non habet vigorem & virtutem coactivam, niſi ex principis authoritate, aut authoritate ejus in quo principatus totius communitatis eſt collocatus. Iſtud eſt clariſſimum apud omnia jura. Sed Romanus pontifex eſt princeps eccleſiæ, & principatus totius eccleſiæ collocatus eſt ab ipſo ſummo omnium principe Chriſto ſalvatore noſtro in Apoſtolica ſede, ut in can. Baſilicas, de Conſecrat. d. 1. ergo neceſſario firmitas, robur, & authoritas decretorum conciliorum dependet a Romano pontifice, ſive ab Apoſtolica ſede, ſicut habetur expreſſe in can. confidimus 25. quæſt. 1. & Extra de Elect. can. ſignificaſti. Facit etiam ad hoc ratio beatiſſimi Thomæ in 2. 2. quæſt. 1. art. ultimo, quam ſumit ex unitate fidei, ſic una fides debet eſſe totius eccleſiæ ſecundum illud primæ Corinth. primo: Idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata: quæ videtur ſervari non poſſe, niſi quæſtio fidei de fide exorta determinaretur per unum, qui toti eccleſiæ præeſt, ut ſic ejus ſententia a tota eccleſia firmiter teneatur. Et ideo concludit, quod ad ſolam authoritatem Romani pontificis pertineat nova editio ſymboli. Hæc ſanctus Thomas. Ex quibus patet quanta neceſſitas ſit ut canones conciliorum & maxime fidem reſpicientes, per eum qui

ANNO CHRISTI 1439.

Anno Christi 1439.

universali ecclesiæ præsidet, confirmentur. Fundatur præterea hoc ipsum in practica antiquorum conciliorum, Nicæni scilicet & Chalcedonensis, in quibus patres convenientes omnia diffinita & constituta per eos miserunt ad Apostolicam sedem, rogantes illa per Romanum pontificem confirmari, sicut patet de patribus Nicænæ synodi, ex epistola ejusdem synodi missa ad papam Sylvestrum, quæ habetur in gestis ejus, & de patribus Chalcedonensis synodi ex epistola ejusdem missa super hoc ad Leonem papam, quas pro brevitate tenenda hic interserere non curavi. Hoc præterea observatum in concilio Constantiensi legimus, in quo licet papa Martinus fuerit præsens, & fortassis primus omnibus assensum dedisset, nihilominus factus pontifex, in fine omnium rogatus est, ut omnia Apostolicæ sedis authoritate roboraret, quod sub certa forma fecit, ut patet in gestis ejusdem concilii.

25. Quod vero dicebatur per dominum arguentem, videri hoc non esse necessarium, quia, ut inquit, in concilio universali potestas papæ includitur. Respondetur primo, quod hæc locutio proprie loquendo non videtur mihi accipienda, quod potestas papæ sit inclusa in concilio universali ad eorum sensum, quem prætendunt illi qui dicunt concilium omnia posse quæ papa, & majora. Dicunt enim, quod concilium dicit quid aggregatum ex potestatibus particularibus, quarum una sit potestas papæ, ita quod concilium dicat unum totum comprehendens omnes istas intra se potestates. Inde arguentes quod cum totum majus sit sua parte, concilium sit majus Papa. Sed revera non ita accipienda est ratio concilii, sicut isti imaginantur. Cum autem Romanus pontifex, utpote caput ecclesiæ, plenitudinem & totalitatem habeat potestatis, & ab ipso omnis potestas jurisdictionis aliorum prælatorum derivetur, ut superius multipliciter est ostensum: potestas papæ non potest comparari ad potestates particulares aliorum prælatorum, sicut pars totius comparatur ad alias partes, ex quibus illud totum resultat, sed ut totum comprehendens virtute quidquid potestatis est in illis: sicut dicit Boetius, quod superior virtus comprehendit in se inferiores; & beatus Dionysius libro 5. ecclesiasticæ hierarchiæ dicit, quod hierarchici ordinis virtus in omnibus capitur sanctitatis totalitatibus; unde omnes episcopi congregati cum papa, quoad potestatem jurisdictionis, non videntur dicere plus potestatis quam papa solus. Omnes præterea rectores officiales regis, simul convenientes cum rege, non dicunt plus jurisdictionis quam rex solus, sicut sanctus Thomas inquit, quod omnes creaturæ & Deus considerata simul, non portant plus bonitatis quam Deus solus. Et ideo non est ita dicendum, sicut ex adverso intelligitur, quod potestas papæ includatur in concilio: immo fortassis magis proprie diceretur e converso, scilicet quod potestas totius concilii comprehendatur in papa, sicut derivatum & dependens comprehenditur in eo, a quo dependet & emanat. Dicimus enim quod omnium membrorum virtus continetur in capite, & omnium inferiorum potestas in principe. Secundo respondetur, quod ad hunc sensum potest dici, quod in universali synodo includitur potestas papæ: quia si rationem concilii universalis habet, necessario consensus papæ includitur, & authoritas ad earum rerum prosecutionem, ad quas synodus ordinata est. Sed ex hoc modo comprehensionis potestatis Papæ in concilio, non sequitur, quod concluſa per patres synodi non egeant confirmatione principis Ecclesiæ. Et hæc de secundo articulo pro mea mediocritate dicta sufficiant. 26.

De tertio autem articulo, quia cum non fuerit opus loqui, nihil respondi: ideo in hac recollectione responsionis meæ supersedeo: per totum omnia per me dicta subjiciens correctioni & emendationi sanctissimi D. N. Eugenii Papæ quarti, verissimi Christi vicarii, & principis universæ Ecclesiæ: cujus sanctitatis mandato hanc responsionem in præsentia beatitudinis suæ, & reverendissimorum patrum dominorum Cardinalium, fereque omnium prælatorum hujus sanctæ synodi œcumenicæ, multorumque aliorum patrum, magistrorum, & doctorum, satis ex tempore factam, nunc parum copiosius & extensius collegi. Sitque ipse Deus omnis boni fontalis origo pro assistentia gratiæ suæ in sæcula benedictus. Amen.

Explicit responsio, facta per magistrum Joannem a Turrecremata, sacri & apostolici palatii magistrum, anno incarnationis Dominicæ 1439.

FINIS SUPPLEMENTUM AD TOMUM TRIGESIMUM PRIMUM.